

गभर्नरहरूको वक्तव्यको सँगालो

(वि.सं. २०३७ - २०७८)

नेपाल राष्ट्र बैंकको वार्षिकोत्सवको अवसरमा गभर्नरज्यूहरूले
दिनुभएको वक्तव्यको सँगालो

नेपाल राष्ट्र बैंक
१४ वैशाख, २०७५

गभर्नरहरूको वक्तव्यको संगालो (वि.सं. २०३७-२०७४)

नेपाल राष्ट्र बैंकको वार्षिकोत्सवको अवसरमा गभर्नरज्यूहरूले
दिनुभएको वक्तव्यको संगालो

नेपाल राष्ट्र बैंक

१४ वैशाख, २०७५

सम्पादकीय

नेपाल राष्ट्र बैंकले पहिलो पटक गभर्नरहरूको वक्तव्यको संगालो (वि.सं. २०३७-२०७४) प्रकाशन गरेको छ ।

बैंकको २५ औं वार्षिकोत्सव २०३७ वैशाख १४ देखि यस बैंकले वार्षिकोत्सव विशेषाङ्क प्रकाशन गर्न सुरु गरेको हो । विभिन्न कालखण्डमा देशले भोगेको सहज/असहज परिस्थितिको कारणले समग्र आर्थिक अवस्थामा परेको प्रभावलाई यस बैंकको प्रत्येक वार्षिकोत्सवमा तत्समयमा कार्यरत गभर्नरज्यू वा का. मु. गभर्नरज्यूबाट प्रस्तुत भएका तथ्यलाई बुँदागतरूपमा वार्षिकोत्सव विशेषाङ्कमा समेट्ने गरिएको परम्परा हालसम्म पनि कायम छ ।

कुन समयमा बैंकले कस्तो परिस्थितिबाट गुज्रनु पर्‍यो, सोको यथार्थ चित्रण त्यसै वर्ष प्रकाशित विशेषाङ्कमा मात्र उपलब्ध हुने हुँदा २०३७ सालदेखि २०७४ सालसम्मको प्रकाशनमा रहेका गभर्नरज्यू वा का. मु. गभर्नरज्यूबाट प्रस्तुत भएका वक्तव्यहरू यस प्रकाशन 'गभर्नरहरूको वक्तव्यको संगालो (वि.सं. २०३७-२०७४)' मा समेटिएको छ ।

वि.सं. २०३७ देखि हालसम्म बैंकले लिएको आर्थिक नीतिको उपलब्धि एउटै स्रोतबाट प्राप्त गर्न सकियोस् भन्ने उद्देश्यले प्रकाशित यस प्रकाशनमा अनुपलब्धताको कारणले वि. सं. २०३८ सालको र दोहोरोपन नआओस् भन्ने कारणले वि. सं. २०७५ सालको वक्तव्यलाई समाहित गरिएको गरिएको छैन ।

बैंकले लिएको नीति, सोको उपलब्धि तथा नीतिगत परिवर्तनमा चाख राख्ने पाठकवर्गलाई यो प्रकाशन अत्यन्त उपयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ । प्रस्तुत प्रकाशनको क्रममा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष सहयोग गर्नुहुने सबैलाई हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं ।

प्रकाशक

नेपाल राष्ट्र बैंक
गभर्नरको कार्यालय
बालुवाटार, काठमाडौं
फोन : ४४१०३८६

सल्लाहकार

डा. नेफिल मातङ्गि मास्के

प्रधान सम्पादक

विभुप्रसाद अर्याल

सम्पादक

सुरेश पन्त

भाषासम्पादन विशेषज्ञ

ठाकुर शर्मा भण्डारी

सम्पादन सहयोगी

एरिका कोइराला
नविना ताम्राकार

कम्प्युटर टाइपिङ

आर.पी. पासा

सहयोगी

गायत्री सापकोटा

आवरण

गणेशमान महर्जन

मुद्रक

सनराइज प्रिन्टिङ अफसेट प्रेस प्रा.लि.
बालकोट, भक्तपुर
फोन : ०१-५२९९३५८

विषय सूची

क्र.सं.	वक्तव्य	वि.सं.	पृष्ठ
१.	गभर्नर श्री कल्याणविक्रम अधिकारी	२०३७	१
		२०३९	५
		२०४०	९
		२०४१	१७
२.	गभर्नर श्री गणेशबहादुर थापा	२०४२	२३
		२०४३	३१
		२०४४	४३
		२०४५	५३
		२०४६	६३
		२०४७	७५
३.	गभर्नर श्री हरिशंकर त्रिपाठी	२०४८	८५
		२०४९	९९
		२०५०	१११
		२०५१	१२५
४.	गभर्नर श्री सत्येन्द्रप्यारा श्रेष्ठ	२०५२	१३९
		२०५३	१५५
		२०५४	१७२
		२०५५	१९२
		२०५६	२१३
५.	गभर्नर डा. तिलक रावल	२०५७	२३३
		२०५८	२५५
		२०५९	२७७
		२०६०	३०३
६.	का.मु गभर्नर श्री रामबाबु पन्त	२०६१	३३४

७.	गभर्नर श्री विजयनाथ भट्टराई	२०६२	३६३
		२०६३	४०८
		२०६४	४४९
८.	का.मु. गभर्नर श्री कृष्णबहादुर मानन्धर	२०६५	४८७
९.	गभर्नर श्री दीपेन्द्रबहादुर श्रेत्री	२०६६	५१५
१०.	गभर्नर डा. युवराज खतिवडा	२०६७	५४२
		२०६८	५६४
		२०६९	५९०
		२०७०	६१५
		२०७१	६३८
११.	गभर्नर डा. चिरञ्जीवी नेपाल	२०७२	६५७
		२०७३	६७६
		२०७४	६९८

दीर्घकालीन लक्ष्यहरू पूरा गर्ने दिशामा राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील*

नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो कार्यकालको २५ औं वर्षमा प्रवेश गरेको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री कल्याणविक्रम अधिकारीले राष्ट्र बैंकको आजसम्मको क्रियाकलापका सम्बन्धमा संक्षेपमा प्रकाश पार्नुहुँदै राष्ट्र बैंकले आफ्नो दीर्घकालीन लक्ष्यहरू पूरा गर्ने दिशामा निरन्तर प्रयत्न जारी राखेको कुरा व्यक्त गर्नुभएको छ ।

गभर्नरज्यूको वक्तव्यको पूरा व्यहोरा यसप्रकार छ -

नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो स्थापनाको २४औं वर्ष पूरा गरी आज २५ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ । आजको यस पुनीत अवसरमा देशको बैकिङ्ग गतिविधिहरू बारे केही कुराहरू प्रकट गर्ने अवसर पाएकोमा खुसी लागिरहेछ ।

नोट निष्कासनको सुप्रबन्ध गर्ने, अधिराज्यभर नेपाली मुद्रा चलनचल्तीमा ल्याउन सुव्यवस्था मिलाउने, नेपाली मुद्राको विनिमय दरमा स्थिरता कायम राख्ने, विकासको निमित्त पूँजीलाई गतिशील बनाई उद्योग-धन्धासमेतलाई प्रोत्साहन दिने र नेपालमा बैंक प्रथाको विकास गराउनेसमेत उद्देश्य लिएर २०१३ साल वैशाख १४ गतेका दिन नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना भएको हो । विगत २४ वर्षको कार्यकालमा नेपाल राष्ट्र बैंकले उपर्युक्त उद्देश्य पूरा गर्ने दिशामा धेरै प्रयत्नहरू गर्दै आएको छ जसको फलस्वरूप अब नेपाल अधिराज्यभर नेपाली मुद्रा मात्र चलनचल्तीमा आएको छ, नेपाली मुद्राको विनिमय दर, समय समयमा आवश्यकतानुसार परिवर्तन गर्नुपरेकोलाई छाडी, स्थिर भएको छ, नेपाली नोटको निष्कासन र प्रसारण व्यवस्थित भएको छ, उचित ब्याजदर व्यवस्था, बैंक शाखा विस्तार र नेपाली मुद्राको मूल्यमा सापेक्ष स्थिरताको कारणले गर्दा बैंक व्यवस्थाको माध्यमबाट पनि

उद्योग-धन्धा लगायत विकासका लागि पूँजीको परिचालन उत्साहवर्द्धक रूपमा हुँदै आएको छ र नियन्त्रण र विकास दुवै पक्षबाट नेपालमा बैंक प्रथाको विकासमा धेरै सघाउ पुगेको छ । यसरी नेपाल राष्ट्र बैंकले तात्कालिक उद्देश्यहरू एकातिर पूरा गरिसकेको छ भने दीर्घकालीन लक्ष्यहरू पूरा गर्ने दिशामा पनि निरन्तर प्रयत्न जारी राखेको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकका प्रमुख कार्यहरूमध्ये मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्य पनि एक हो । नेपाल मुद्राको प्रसारणमा घटबढ गरेर नै नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक नीति कार्यान्वयन गर्ने र मुद्राको प्रसार अवश्यकताभन्दा कम वा बढी भएमा समस्या उत्पन्न हुने हुँदा मुद्राको प्रसारलाई नियन्त्रण गर्नेतर्फ पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले समुचित ध्यान दिएको छ । आर्थिक वर्ष २०३६/२०३७ को पहिलो पाँच महिनामा मुद्रा प्रदाय रु. २ करोड ८३ लाखले भन्दा बढ्ता बढ्न दिइएन जब कि अघिल्ला वर्षको सोही अवधिमा मुद्रा प्रदाय रु. १३ करोड ९५ लाखले वृद्धि भएको थियो । विकास र व्यावसायिक कारोवारको लागि आवश्यक पर्ने आन्तरिक कर्जाका रु. १५ करोड ६७ लाखले विस्तार भए पनि मुद्रा प्रदायमा उतिकसो विस्तार हुन नपाउनुमा मौद्रिक व्यवस्थापनको देनलाई अस्वीकार गर्न सकिन्न । मुद्दती तथा बचत निक्षेपमा वृद्धि हुन गएको र वैदेशिक सञ्चितिलाई विकास सामग्री तथा आवश्यक उपभोग्य वस्तुहरूको आयातमा उपयोग गर्न सकिएकोले यस्तो हुन सकेको हो । अन्तर्राष्ट्रिय बजार भाउमा र खास गरी खनिज तेलको भाउमा भएको वृद्धि र आपूर्तिको समस्याले गर्दा देशको मूल्य स्थितिमा यस आर्थिक वर्षमा प्रतिकूल प्रभाव परे तापनि मौद्रिक व्यवस्थापनबाट मूल्य वृद्धिको समस्यालाई सकेसम्म निराकरण गर्ने प्रयास जारी छ ।

* नेपाल राष्ट्र बैंकको २५ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री कल्याणविक्रम अधिकारीको उद्गार ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो स्थापनाकालदेखि नै आफ्नो ध्यानलाई मुलुकको आर्थिक विकासतर्फ नै बढी केन्द्रित गर्दै आइराखेको तथ्य सबैलाई विदितै छ । अन्य विकसित मुलुकहरूको केन्द्रीय बैंकहरूले जस्तो आफ्ना क्रियाकलापहरूलाई परम्परागत काम कारवाहीहरूमा मात्र सीमित राख्नु वान्छनीय नहुने हुँदा शुरूदेखि नै नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्ना काम कारवाहीहरूलाई विकासमुखी बनाउँदै आइराखेको हो ।

बैंकिङ सुविधालाई अरू बढी व्यापक गराउनेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंक निरन्तर प्रयत्नशील छ, साथै वाणिज्य बैंकहरूले नयाँ ठाउँमा शाखा खोल्दा, नोक्सानी बेहोर्नुपरेमा केही वर्षसम्म सो नोक्सानी नेपाल राष्ट्र बैंकले बेहोरी दिने व्यवस्थाले गर्दा ग्रामीण क्षेत्रहरूमा पनि आफ्नो शाखाहरू खोल्न वाणिज्य बैंकहरूलाई निकै सघाउ पुग्न गएको छ । हाल अधिराज्यभरि खुलिसकेका २३७ बैंक शाखामध्ये १६२ वटा शाखाहरू ग्रामीण क्षेत्र अन्तर्गत पर्दछन् । यसरी ग्रामीण क्षेत्रहरूमा छरिएको बचतलाई परिचालित गर्न यसबाट निकै मद्दत पुग्न गएको छ । साथै, ग्रामीण क्षेत्रमा साधन प्रवाह गराई विकासमा सघाउसमेत पुगेको छ ।

सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको कैलाली तथा बर्दिया जिल्लामा दुवै वाणिज्य बैंकले हालै सघन बैंकिङ कार्यक्रम सञ्चालन गरेका छन् । हाल नमूनाको रूपमा सञ्चालन गरिएको यस कार्यक्रमलाई अरू व्यापक गराउने नेपाल राष्ट्र बैंकले उद्देश्य राखेको छ, साथै ग्रामीण बैंकिङ सिद्धान्तको आधारमा आर्थिक दृष्टिकोणले लाभदायक हुने खालका नयाँ बैंक शाखाहरू ग्रामीण क्षेत्रमा स्थापना गराउनेतर्फ पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले विचार गरिरहेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०३५/०३६ को अन्त्यमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप रु. २८३ करोड रहेकोमा चालू वर्षको फागुन महिनासम्ममा निक्षेप रु. २० करोडले वृद्धि भई रु. ३०३ करोड पुग्न गएको छ । आर्थिक वर्ष २०३५/०३६ मा निक्षेप रु. ४१ करोड अर्थात् १६.९ प्रतिशतले वृद्धि हुन गएको थियो भने चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा बैंकहरूको निक्षेपको उत्साहप्रद वृद्धिदर कायमै रहने विश्वास छ ।

वाणिज्य बैंकहरूको कुल कर्जा ९०३६ असारमा रु. २५० करोड रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षको फागुन महिनासम्ममा रु. ४३ करोडले वृद्धि भई रु. २९३ करोड पुग्न गएको छ । आर्थिक वर्ष २०३५/०३६ मा कुलकर्जा

रु. ४३ करोड अर्थात् २०.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । कर्जा प्रवाहको वर्तमान गतिलाई ध्यानमा राख्दा चालू वर्षको अन्त्यसम्ममा कर्जाको वृद्धिदर पनि सन्तोषजनक हुने अनुमान छ ।

आर्थिक वर्ष २०३४/०३५ मा वाणिज्य बैंक ऐनमा भएको संशोधन अनुसार प्राथमिक क्षेत्रमा रु. २ लाखसम्मको कर्जामा रजिष्ट्रेशन पास गरिरहनु नपर्ने भएको कारणबाट यस क्षेत्रको कर्जा प्रवाहमा सुगमता आएको छ । यस व्यवस्थाबाट खासगरी देशका साना उद्यमीहरू लाभान्वित हुन पुगेका छन् । गत आर्थिक वर्षको तेस्रो त्रयमाससम्ममा प्राथमिक क्षेत्रमा बैंकहरूको कुल लगानी रु. १३ करोड ८७ लाख भएको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको फागुन महिनासम्ममा यस क्षेत्रको लगानी लगभग रु. १५ करोड पुग्न गएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले प्राथमिक क्षेत्रमा बैंकहरूको लगानीलाई बढी उपयोगी गराउने उद्देश्यले सञ्चालन गरेको अध्ययन पूरा भइसकेको छ र यस अध्ययनबाट उपलब्ध तथ्यहरूको आधारमा अरू ठोस उपायहरूको अवलम्बन गरी बैंकहरूलाई प्राथमिक क्षेत्रको विकासमा अग्रसर गराउन नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रयास गरिरहेको छ ।

कृषि तथा स-साना उद्योगको विकासका लागि वाणिज्य बैंकिङ क्षेत्रबाट जाने कर्जालाई सुरक्षण गराई वाणिज्य बैंकहरूलाई प्राथमिक क्षेत्रको विकासमा बढी अग्रसर गराउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रयासबाट स्थापना भएको कर्जा सुरक्षण निगमले आर्थिक वर्ष २०३५/०३६ को अन्त्यसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले यस क्षेत्रमा प्रदान गरेको रु. १३ करोड ३ लाखभन्दा बढीको कर्जा सुरक्षण गरिसकेको छ, जबकि आर्थिक वर्ष २०३४/०३५ को अन्त्यमा निगमले सुरक्षण गरेको कर्जा रु. १० करोड ६१ लाख मात्र थियो । तदनुरूप चालू आर्थिक वर्षमा पनि निगमको क्रियाकलाप बढ्दै जाने आशा राखिएको छ, साथै निगमको क्रियाकलापलाई प्रभावकारी बनाई बैंकहरूलाई प्राथमिक क्षेत्रको विकासमा बढी सक्रिय गराउने उपायहरूमाथि पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले सोचिरहेको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले कृषि विकास बैंकलाई आफ्नो लगानी कार्यक्रम सुचारु रूपले सञ्चालन गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले उक्त बैंकलाई चालू आर्थिक वर्षमा रु. २ करोडको अल्पकालीन र रु. ५७ लाखको मध्यमकालीन

गरी जम्मा रु. २ करोड ५७ लाखको पुनर्कर्जा सीमा स्वीकृत गरेको छ। उक्त सीमामध्ये रु. २ करोड साभा संस्थाहरू मार्फत कृषि उत्पादन तथा कृषि सामग्रीहरूको बेच-बिखनको निमित्त अल्पकालीन पुनर्कर्जाको रूपमा र रु. ४० लाख साना किसान विकास अयोजना कार्यक्रम अन्तर्गतका कृषकहरूलाई सिँचाई एवं कृषि व्यवसाय प्रयोजनमा र रु. १७ लाख अलैंची खेतीको लागि उपलब्ध गराउन मध्यमकालीन पुनर्कर्जाको रूपमा स्वीकृत गरिएको छ। यस बैंकले कृषि विकास बैंकलाई गत आर्थिक वर्षमा रु. १२ करोडको अल्पकालीन, रु. १ करोड ९८ लाख ९२ हजारको मध्यमकालीन र रु. १ करोड २६ लाख ८ हजारको दीर्घकालीन पुनर्कर्जा सीमा स्वीकृत गरेकोमा उक्त बैंकले अल्पकालीनतर्फ स्वीकृत सीमाको ९१.३६ प्रतिशत, मध्यम कालीनतर्फ ४४.९३ प्रतिशत र दीर्घकालीनतर्फ ६८.२८ प्रतिशत उपयोग गरेको थियो।

आर्थिक वर्ष २०२६/०२७ मा गरिएको कृषि कर्जा सर्भेक्षण पूरा भएदेखिको करीब ७ वर्षको अवधिमा कृषि विकासमा सघाउ पुऱ्याउन सरकारी तथा गैर-सरकारी क्षेत्रहरूबाट गरिएको विभिन्न प्रयासहरूको फलस्वरूप कृषकहरूको खेती व्यवसाय, वित्तीय र पूँजीगत लगानी क्षमता, निजी तथा संस्थागत स्रोतहरूसँगको कर्जाको कारोबारजस्ता विभिन्न पक्षहरूमा के कस्तो प्रकारको परिवर्तन आएको छ भन्ने बारे जानकारी प्राप्त गर्ने उद्देश्यले २०३४ साल चैत महिनामा नेपाल राष्ट्र बैंकले कृषि कर्जा पुनरावलोकन सर्भेक्षण सञ्चालन गरेको थियो। हाल सो सर्भेक्षणको प्रायः सम्पूर्ण कार्य पूरा भसकेको छ र प्रतिवेदन निकट भविष्यमै प्रकाशित हुनेछ। सर्भेक्षणबाट प्राप्त महत्त्वपूर्ण तथ्यहरू र तिनको आधारमा दिइएका सुझावहरू कृषि क्षेत्रको विकासमा व्यावहारिक तथा प्रभावकारी नीति औ कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गर्नमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुग्ने आशा राखिएको छ। 'गाउँ स्तरमा कृषकहरूलाई कर्जा उपलब्ध गराउनमा तथा दैनिक अवश्यकताका सामग्रीहरूको पूर्ति गर्नमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्नरहेका साभा संस्थाहरूका आर्थिक वर्ष २०३३/०३४ का आर्थिक गतिविधिसम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन प्रकाशित भइसकेको छ र आर्थिक वर्ष २०३४/०३५ का त्यस्तै प्रतिवेदन यसै आर्थिक वर्षका अन्त्यसम्ममा प्रकाशित हुने आशा राखिएको छ।

देशको औद्योगिक विकासको निमित्त यस बैंकले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आइरहेको छ। निजी क्षेत्रका

उद्योगहरूलाई वित्तीय सहायता पुऱ्याउने नेपाल औद्योगिक विकास निगमको लगानी कारोबारलाई विस्तार गर्दै लैजान साधनको कमी हुन नपाओस भन्ने हेतुले यस बैंकले उक्त निगमको शेयर पूँजी खरीद गर्नुको साथै चालू पञ्च वर्षीय योजना अवधिको लागि रु. १२ करोड ऋणसमेत उपलब्ध गराइएको छ। उक्त निगमलाई यस बैंकले २०३६ साल चैत समान्तसम्ममा उपलब्ध गराएको वित्तीय सुविधामध्ये रु. ९० लाख शेयर पूँजीतर्फ र रु. ११ करोड ३३ लाख ऋणतर्फ पर्दछ। चालू आर्थिक वर्षको पुस मसान्तसम्म निगमले निजी क्षेत्रका उद्योगहरूलाई उपलब्ध गराई उठाउन बाँकी रहेको ऋण रु. २५ करोड ९२ लाखमध्ये उक्त निगमको यस बैंक प्रतिको दायित्व रु. १० करोड ४८ लाख रहेकोले नेपाल औद्योगिक विकास निगमले उद्योग धन्धालाई दिने वित्तीय सुविधामा यस बैंकको बलियो टेवा मिलेको स्पष्ट हुन्छ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरू दक्षतापूर्वक निर्दिष्ट सेवा प्रदान गर्न सकून् र यस्ता संस्थाहरूको कार्यपद्धतिमा समेत एकरूपता आओस् भन्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूको निरीक्षण कार्यक्रमलाई बढी व्यापक र सुसङ्गठित गराएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूको निरीक्षण कार्यको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले यसै वर्षको उत्तरार्द्धमा एउटा छुट्टै महाशाखा स्थापित गरेको छ। यस बैंकबाट लिइने मौद्रिक तथा वित्तीय नीति एवं बैंक विकास सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूलाई दिइने निर्देशन पालन गराउनेतर्फ यो महाशाखा निकै उपयोगी होला भन्ने विश्वास छ।

निजी क्षेत्रमा उद्योगहरूको स्थापना, आधुनिकीकरण तथा विस्तार गर्दै लैजान चाहिने पूँजीको आपूर्ति बढाउन उद्योग धन्धाहरूलाई सकभर पब्लिक कम्पनीको रूपमा गठन गराई यिनीहरूको शेयर तथा सिक्योरिटहरू जन साधारणलाई बिक्री गर्ने प्रथाको विकास गर्न यस बैंककोसमेत सहयोगबाट स्थापना भएको सिक्योरिटी खरीद बिक्री केन्द्रलाई अरू बढी सक्रिय गराउनेतर्फ पनि यस बैंकले जोड दिइरहेको छ। उद्योगधन्धाहरूको विकासमा सहयोग पुऱ्याउन केन्द्रलाई निजी क्षेत्रमा पब्लिक कम्पनीको रूपमा खडा भएका कम्पनीहरूको शेयरहरूको निष्कासन प्रबन्ध तथा बेचबिखन गराइदिने कार्यमा संलग्न गराइएको छ। यसअन्तर्गत हालसम्म बालाजु इलेक्ट्रोली, हेटौडा छाला उद्योग तथा नेपाल मेटल कम्पनीको शेयरको निष्कासन र बिक्री गर्नको लागि केन्द्रले सहयोग प्रदान

गरेको छ । जनसाधारणहरूमा शेयर तथा सिक्योरिटी पत्रहरू खरीद बिक्री गरी आफ्नो निष्कृत बचतलाई बढी लाभप्रद क्षेत्रमा लगाउने बानी बस्दै जाओस् भन्ने धारणाबाट केन्द्रले प्रारम्भमा विकास ऋण पत्रको निमित्त मात्र भए पनि बजार सञ्चालन गरेको हो । यसबाट सम्भावित नयाँ लगानीकर्ताहरूको खोजि गर्ने कार्यमा अनुकूल प्रभाव पर्दै गएको छ । अरू कही महिनाभित्रमा केन्द्रमा विकास ऋणपत्रको अतिरिक्त निजी क्षेत्रमा स्थापना भएका तथा पब्लिक कम्पनीहरूको रूपमा खडा भएका उद्योग तथा व्यवसायहरूको शेयर तथा सिक्योरिटीहरूको पनि खराद-बिक्री हुन सक्ने गराउन आवश्यक व्यवस्था मिलाइसकिएको छ । यस किसिमको काम कारवाहीबाट मुलुकमा एक सङ्गठित पूँजी बजारको सृजना गर्ने कार्यमा ठोस सघाउ पुग्नेछ, भन्ने यस बैंकले आशा राखेको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका अधिराज्यस्थित कार्यालयहरूमा विद्यमान अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई समयानुकूल प्रशिक्षण, गोष्ठी, सेमिनार आदि कार्यक्रमहरू सुचारु रूपले सञ्चालन गरी विचारका अदान प्रदानद्वारा दक्ष जनशक्ति सृजना गर्ने उद्देश्यले स्थापना भएको नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले विगत वर्षहरूमा भैँ गत वर्ष पनि आफ्नो विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको छ । गत वर्ष उक्त केन्द्रले अधिकृत तथा सहायक र प्रधान सहायक स्तरीय विभिन्न गोष्ठी तथा तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी जम्मा ३४३ जवान अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई तालिम सुविधा उपलब्ध गराएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकका कार्यहरू दुई प्रकारले सञ्चालन हुन्छन् । केही कार्यहरू यस्ता छन् जसलाई नेपाल राष्ट्र बैंक आफैले गर्दछ र केही कार्यहरू यस्ता छन् जसको परिपूर्तिका लागि अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूलाई सक्षम गराएर मात्र गर्न सकिन्छ । बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले दिने

तालिमदेखि लिएर बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सम्बन्धमा समय समयमा नेपाल राष्ट्र बैंकले गर्दै आएको अध्ययनले पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको क्रियाकलापमा सुधार ल्याउन मद्दत गरेको छ । यस बैंकद्वारा समय समयमा प्रकाशित हुने अध्ययनहरू र तिनको प्रकाशनहरूबाट पनि अर्थ व्यवस्थाको समस्या पहिल्याई समाधानको बाटो पहिल्याउनमा मद्दत मिलेको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले अहिलेसम्म गरेका कार्यबाट सन्तोष लिने पर्याप्त ठाउँ भए पनि यत्तिमै सन्तोष मानेर बस्नु मनासिव होला भन्ने ठान्दैन । देशमा बढ्दै गएको मूल्य स्थितिलाई नियन्त्रण गर्न मौद्रिक क्षेत्रबाट एकलै पनि र वित्तीय र व्यापार नीतिसित संयोजनसमेत गरी केही कदम चाल्नुपर्ने भएको छ जसप्रति नेपाल राष्ट्र बैंकले सक्रियता साथ विचार गरिरहेछ । त्यस्तै गरी ग्रामीण क्षेत्रको निमित्त उपर्युक्त बैंक नीति कस्तो हुनुपर्ने हो भन्ने सम्बन्धमा पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले विचार गरिरहेछ । ग्रामीण क्षेत्रको लागि छुट्टै प्रकारको बैंकको आवश्यकता छ कि अथवा विद्यमान वाणिज्य बैंकहरूलाई नै ग्रामीण आवश्यकता पूरा गर्न सक्षम गराउन सकिन्छ, भन्नेतर्फ पनि गम्भीरतापूर्वक बैंकले सोच्नुपर्ने देख्दछ ।

बैंकले हासिल गर्न सक्ने उपलब्धि यसका कर्मचारीहरूको कार्यतत्परता र सक्षमतामा निर्भर हुने हुनाले कर्मचारीहरूलाई के कस्तो रूपमा प्रोत्साहित गर्न सकिन्छ, भन्ने कुरामा यस बैंकले निरन्तर ध्यान दिइरहनेछ ।

देशको अर्थ व्यवस्थाको मौद्रिक स्थिरतामा खलबली आउन नदिई विकासको लागि चाहिने साधनको सकेसम्म बढी परिचालनद्वारा देशको आर्थिक विकास गर्ने श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको महान् सदिच्छालाई साकार पार्नमा केही मात्रामा भए पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले योगदान गरिरहेको छ भन्ने मलाई लागेको छ ।

विकासात्मक कार्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकको सक्रियता*

नेपाल राष्ट्र बैंकले २६ वर्ष पूरा गरेको आजको यस अवसरमा विगत २६ वर्षको अवधिमा भएका यस बैंकका क्रियाकलापहरूको सम्बन्धमा केही जानकारी दिनु उपर्युक्त ठान्दछु। आजभन्दा २६ वर्ष अघि २०१३ साल वैशाख १४ गते नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना भएको हो। विगत २६ वर्षतिर दृष्टि दिँदा बैंकले हासिल गरेका सफलता र यसका क्रियाकलापले हामीलाई सन्तुष्टि दिन्छ, साथै गर्नुपर्ने काम अब धेरै भएकाले हामीलाई अकर्मण्य हुनबाट रोक्दछ। नेपाल राष्ट्र बैंकको जन्मजयन्तीको आजको दिनले हामीलाई सन्तोष र प्रेरणा दिनेछ भन्ने आशा राखेको छु।

नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना भएको वेलामा नेपालमा एउटा वाणिज्य बैंक—नेपाल बैंक थियो र त्यसका शाखा पनि धेरै थिएनन्। त्यसैले नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो स्थापनाका शुरू वर्षहरूमा केन्द्रीय बैंकले गर्ने कार्य गर्नुको साथै सीमित मात्रामा भए पनि वाणिज्य बैंकले गर्ने सेवाहरू प्रदान गर्ने उद्देश्यले देशका विभिन्न भागहरूमा शाखा, उपशाखा, प्रशाखा, डिपो र काउण्टरहरूको स्थापना गरी वाणिज्य बैंकले प्रदान गर्ने केही सेवाहरू पनि प्रदान गर्दै आएको थियो। देशमा नेपाली मुद्राको चलनचल्ती बढाउन पनि यसबाट निकै सघाउ पुगेको थियो। राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०२२ मा स्थापना भएपछि धेरैजसो राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई र केही मात्रामा नेपाल बैंकलाई धेरै जसो उपशाखा, प्रशाखा, डिपो र काउण्टरहरू हस्तान्तरण गरियो। हाल नेपाल राष्ट्र बैंकका शाखा, उपशाखा, प्रशाखा र टोली कार्यालय गरी १० वटा स्थानीय कार्यालयहरू छन्। नेपाल राष्ट्र बैंकले अब आफूलाई केन्द्रीय बैंकले गर्ने कार्यमा संलग्न गराएको छ। यसका विकासात्मक कामकारवाइहरू मुख्यतः वाणिज्य बैंकहरू र विकास बैंकहरूलाई दिइने मद्दतको रूपमा प्रकट हुन्छन्।

नेपाली रुपैयाँको बाह्य मूल्यमा स्थिरता कायम राख्नु नेपाल राष्ट्र बैंकका प्रमुख कार्यहरूमध्येको कार्य हो। २०१७ साल वैशाख १ गते भा. रु. १०० को रु. १६० का दरले

विनिमय दर कायम गिरेर स्थिर विनिमय दर व्यवस्थाको शुरूआत भएपछि समय समयमा आवश्यकतानुसार अवमूल्यन र पुनर्मूल्यन गर्नुपरे तापनि स्थिर विनिमय दर कायम गर्ने व्यवस्था कायम राख्न सफलता हासिल भएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा मौद्रिक अस्थिरता रहेकोले अरु विदेशी मुद्राको सटही दरमा दिनप्रति दिन घटबढ रहने गरे तापनि नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार तथा भुक्तानीमा अधिकांश प्रयोग हुने भारतीय रुपियाँ र यू.एस. डलरको विनिमय मूल्यमा स्थिरता राख्ने व्यवस्था सफलतासाथ कायम गर्न सकिएको छ।

नेपालमा सर्वत्र नेपाली रुपैयाँको चलनचल्ती कायम हुन आएकोले देशको मौद्रिक व्यवस्थापन प्रभावकारी भएको छ। २०१३ साल आषाढ मसान्तमा मुद्रा प्रदायको रकम रु. ७.३७ करोड मात्र भएकोमा २०३८ साल पौष मसान्तमा सो रकम रु. ३३९.६३ करोड पुगेको छ। राष्ट्रिय उत्पादनमा वृद्धि, मूल्य वृद्धि, मौद्रिकरणमा वृद्धि र नेपाली मुद्राको चलनचल्तीमा वृद्धिले मुद्राको मागमा वृद्धि हुँदै गएको छ। वैदेशिक सम्पत्तिमा वृद्धि, सरकारी संस्थान र निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जामा वृद्धिले प्रदायपक्षबाट मुद्राको वृद्धिमा योगदान गरेका छन्। मुद्रा प्रदायलाई अर्थव्यवस्थाको आवश्यकताभन्दा बढी हुन नदिन हर सम्भव प्रयत्न गरिँदै आएको छ। नेपाल राष्ट्र बैंकले लिएका मौद्रिक कदमको फलस्वरूप मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर धेरै हुन पाएको छैन। २०३७ पौष मसान्तको तुलनामा २०३८ पौष मसान्तमा मुद्रा प्रदाय वृद्धिदर १३.९ प्रतिशत मात्र छ। यसले गर्दा पनि मूल्य वृद्धि नेपालमा त्यति बढी छैन जति अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा आजकल प्रचलित छ।

मूल्यतर्फ, शहरी उपभोक्ता मूल्यसूची आधार वर्ष २०२९/३० मा १०० रहेकोमा २०३८ साल पौष मसान्तमा २१८.२ पुगेको छ। यसबाट वार्षिक औसत लगभग १४ प्रतिशतका दरले मूल्य वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ। २०३७ साल पौष मसान्तको तुलनामा २०३८ पौष मसान्तमा

* नेपाल राष्ट्र बैंकको २७ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री कल्याणविक्रम अधिकारीले दिनुभएको वक्तव्य।

मूल्य वृद्धिदर ११ प्रतिशत मात्र देखिन आउँछ । तेलको आयात मूल्यमा वृद्धि हुन गएको र अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा हुँदै गएको मूल्य वृद्धिलाई ध्यानमा राख्दा नेपालमा भएको मूल्यवृद्धिलाई त्यति धेरै भन्न मिल्दैन तापनि मूल्यवृद्धि यति पनि कम नभएकोले मुद्रा प्रदायको नियन्त्रण गर्नेतर्फ र यस्तो नियन्त्रण गर्न आवश्यक पर्ने कर्जा नियन्त्रणजस्ता उपायको समेत समय समयमा उपयोग गरी मूल्य वृद्धिलाई नियन्त्रण गर्नेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंकको पर्याप्त ध्यान गएको छ ।

२०१७ सालदेखि नेपालको परिवर्त्य मुद्राको आय नेपाल राष्ट्र बैंकमा जम्मा हुने र खर्च नेपाल राष्ट्र बैंकबाट निकास भएपछि हुने व्यवस्था लागू भएको हो । त्यसपछि वैदेशिक विनिमय सम्पत्तिमा क्रमशः वृद्धि हुँदै गई २०३८ पौष मसान्तमा बैंक व्यवस्थाको वैदेशिक सम्पत्ति रु. ३६४.०९ करोड पुगेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकमा मात्र रु. २७४.१३ करोडको वैदेशिक सम्पत्ति मौजूद छ । नेपालको वैदेशिक व्यापारमा घाटा भइरहने प्रवृत्ति भए पनि देशको शोधनान्तर स्थिति अनुकूल छ । यस आर्थिक वर्षको प्रथम पाँच महिनामा शोधनान्तरको चालू लेखा सन्तुलन रु. ११.६८ करोडले नेपालको पक्षमा रहेको छ । पूँजीगत लेखासमेत विचार गर्दा यसै अवधिमा शोधनान्तर स्थिति रु. २३.७० करोडले नेपालको पक्षमा छ । देशको सुदृढ वैदेशिक सम्पत्तिको स्थितिलाई ध्यानमा राख्दै र द्वय विनिमय व्यवस्थाको कमीहरूप्रति ध्यान दिई २०३४ साल चैत्र १८ गतेदेखि चालू रहेको द्वय विनिमय व्यवस्थाको अन्त गरिएको छ । यसबाट देशको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारमा अनुकूल प्रभाव पर्ने आशा लिइएको छ ।

शुरूका वर्षहरूमा मुद्रा प्रदायका विस्तारमा विदेशी सम्पत्तिको वृद्धि नै प्रमुख कारण रहिआएको थियो र आन्तरिक कर्जाको योगदान थोरै मात्र थियो । यस्तो अवस्थामा मौद्रिक नियन्त्रण प्रभावकारी हुन सक्ने थिएन । २०२३ साल जेष्ठ २४ गते नेपाली मुद्राको भारतीय रुपैयाँसँग पुनर्मूल्यन भएदेखि यता आएर नेपाल राष्ट्र बैंकले २०२३ श्रावण ३१ गते “उधार नियन्त्रण नियमहरू” जारी गरी कर्जा नियन्त्रणका उपायहरू लागू गर्न थालेको हो । २०२३ साल भाद्र १५ गते सर्वप्रथम ब्याजदरमा परिवर्तन गरियो । त्यसपछि आवश्यकता अनुसार समय समयमा ब्याज दरमा परिवर्तन लगायत विभिन्न मौद्रिक उपायहरू अपनाइएका छन् । तीमध्ये २०३२ साल वैशाखमा

लागू गरिएको ब्याजदर यस सन्दर्भमा उल्लेख्य छ । मुद्दती निक्षेपको ब्याजदर १६ प्रतिशतसम्म र बचत निक्षेपमा दिने ब्याज दर ८ प्रतिशत कायम गरियो र कर्जा दर १८ प्रतिशतसम्म कायम गरिएको थियो । बाह्य भुक्तानी र मुद्रास्फीतिको स्थितिमा सुधार आएकोले त्यसपछि ब्याज दरमा केही कमी गरियो तापनि उच्च ब्याज दरको नीति अहिले पनि कायम छ । हाल निक्षेपतर्फ बचत खातामा ८ प्रतिशत र मुद्दतीमा १३ प्रतिशतसम्म ब्याज दिइन्छ र कर्जातर्फ वाणिज्य बैंकहरूले प्रयोजन हेरी ८ देखि १६ प्रतिशतसम्म, कृषि विकास बैंकले ६ देखि १४ प्रतिशतसम्म र नेपाल औद्योगिक विकास निगमले ११ देखि १६ प्रतिशतसम्म ब्याज लिने गर्दछन् । समय समयमा आवश्यकता हेरी नेपाल राष्ट्र बैंकमा वाणिज्य बैंकहरूले राख्नुपर्ने निक्षेपको अनुपातमा परिवर्तन गरिँदै आएको छ र तरलता अनुपात तोक्ने काम पनि समय समयमा गरिँदै आएको छ । २०३५, २०३६ र २०३७ सालमा आवश्यकता देखिएकोले कर्जा सीमा पनि तोकियो । हाल २०३८ साल श्रावण १ गतेदेखि लागू हुने गरी वाणिज्य बैंकहरूले कुल निक्षेपको २५ प्रतिशत रकम तरलताको रूपमा राख्नुपर्नेमध्ये कम्तीमा ४ प्रतिशत नगदको रूपमा, कम्तीमा ५ प्रतिशत नेपाल राष्ट्र बैंकको साधारण खातामा मौज्जातको रूपमा र अरु रकम सरकारी ऋणपत्र तथा ट्रेजरी बिल, विदेशी बैंक मौज्जात र विदेशी विनियममा राख्नुपर्ने व्यवस्था नेपाल राष्ट्र बैंकले गरेको छ । सोही मितिदेखि वाणिज्य बैंकहरूले लिने सापटी र आफ्नो पूँजी कोषको अनुपात ३.१ कायम गरिएको छ । कर्जा विस्तार नेपाल राष्ट्र बैंकबाट लिने सापटीमा भर पर्ने वाणिज्य बैंकहरूको प्रवृत्तिलाई हतोत्साह गर्न सोही मितिदेखि वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट ओभरड्रनको सुविधामा कडाइ गरिएको छ । हाललाई ओभरड्रन भएमा त्यस्तो रकममा १५ दिनसम्मको लागि वार्षिक १० प्रतिशत र सोभन्दा बढी समयको लागि वार्षिक १८ प्रतिशत ब्याज लिइने व्यवस्था गरिएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक शाखा विस्तारलाई पनि उत्तिकै महत्त्व दिँदै आएको छ । २०२५ सालमा बैंकिङ प्रवर्द्धन समितिको स्थापना भयो । २०२४ देखि बैंकिङ विकास योजनाको तर्जुमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट भयो । यस योजना अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले निर्देशन दिएर खोलिएका शाखाहरूमा नोक्सानी परे पहिलो वर्ष १०० प्रतिशत, दोस्रो वर्ष ७५ प्रतिशत, तेस्रो वर्ष ५० प्रतिशत,

चौथो वर्ष २५ प्रतिशत र पाँचौं वर्ष १० प्रतिशतसम्म क्षतिपूर्ति दिने र यसरी खोलिएका शाखै पिच्छे रु. दुई लाख निर्व्याजी सापटी दिने व्यवस्था छ । बैकिङ्ग विकास योजना अनुसार पनि धेरै वाणिज्य बैंक शाखा खुलेका छन् र यस्ता शाखाहरू दुर्गम तथा पहाडी क्षेत्रमा छन् । २०३४ साल आषाढ मसान्तदेखि यता सबै जिल्लामा वाणिज्य बैंक शाखा छन् । यता केही वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरू स्वयम् नै शाखा विस्तारमा संलग्न छन् । हाल देशमा वाणिज्य बैंक शाखा २७७ पुगेका छन् । औसत लगभग ५४००० जनसङ्ख्या पिच्छे एक वाणिज्य बैंक शाखा पर्न आउँछ । वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा र निक्षेपमा पनि यसै बीच निकै वृद्धि हुँदै गएको छ । २०१३ सालमा रु. २.१४ करोड कर्जा र रु. ३.४६ करोड निक्षेप भएकोमा २०३८ पौष मसान्तमा बैंक कर्जा रु. ४१३.८६ करोड र बैंक निक्षेप रु. ४४३.१४ करोड पुगेको छ । बैंक कर्जाको कम्तीमा ७ प्रतिशत प्राथमिकता क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गराउनुपर्ने निर्देशन नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई दिए तापनि यो उद्देश्य पूरा हुन अझै बाँकी छ । प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह बढाउन समस्याहरू देखिएकोले यस सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकले नयाँ व्यवस्था गरेको छ जसको बारेमा केही उल्लेख गर्नु प्रासङ्गिक हुन आउँछ ।

देशको आर्थिक र सामाजिक विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू खासगरी साना परिवार बढी मात्रामा लाभान्वित हुने किसिमले तर्जुमा गरिनुपर्ने अवश्यकता देखी प्राथमिकता क्षेत्र कर्जाको उद्देश्य र नीति निर्धारण र तत्सम्बन्धी नयाँ कार्यक्रमको तर्जुमा गरी २०३८ साल कार्तिक १ गतेदेखि लागू गरिएको छ । प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रम “क्षेत्र विकास पद्धति” मा आधारित छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत शुरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थानका केही शाखा र उप-शाखालाई मात्र सरीक गराइने, यस्ता शाखा र उप-शाखाका लागि खास भौगोलिक कार्य क्षेत्र निर्धारण गरी सोही क्षेत्रभित्र मात्र प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा प्रवाह गर्ने, वितरण गरिने कुल कर्जा रकममध्ये कम्तीमा ६० प्रतिशत साना परिवारलाई वितरण गर्ने, स्वीकृत कर्जा रकमको बढीमा बढी भाग जिन्सीमा उपलब्ध गराउने, कर्जा स्वीकृत प्रक्रिया धितोमा भन्दा परियोजनाको आर्थिक एवं प्राविधिक उपयुक्ततामा आधारित हुने, सीप र क्षमता भएका तर आवश्यक धितो दिन नसक्ने साना परिवारका पुरुष वा महिलाहरूलाई समूह गठन गर्न प्रेरित गरी गठित

समूहलाई सामूहिक जमानीमा उपर्युक्त व्यवसाय सञ्चालन गर्न आवश्यक कर्जा उपलब्ध गराउने आदि व्यवस्था पर्दछन् ।

हाल यस कार्यक्रममा वाणिज्य बैंकहरूका ग्रामीण तथा अर्द्ध-शहरी क्षेत्रका ३० शाखा र शहरी क्षेत्रका १६ शाखाहरू संलग्न छन् । ग्रामीण तथा अर्द्ध-शहरी शाखा तथा क्षेत्रीय र केन्द्रीय कार्यालयहरूमा छुट्टै प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा विभागको गठन गरिनुका साथै प्राविधिक कर्मचारीहरूको समेत व्यवस्था गरिएको छ । शाखा व्यवस्थापक तथा प्राविधिक कर्मचारीहरूलाई व्यावहारिक तालिम दिने कार्य जारी छ । वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको वित्तीय साधनलाई योजनाबद्ध रूपबाट प्राथमिकता क्षेत्रतर्फ प्रवाह गराउन र प्रवाहित रकम निर्धारित समयभित्र भुक्तानी गराउने क्रममा सहयोग पुऱ्याउने हेतुले नेपाल राष्ट्र बैंकले हालै “प्राथमिक क्षेत्र कर्जा निर्देशिका” प्रकाशमा ल्याएको छ ।

कार्यक्रममा संलग्न बैंक शाखाहरूले भौगोलिक कार्य क्षेत्रको छनौट सम्पन्न गरी निर्देशिकामा उल्लिखित विधिअनुरूप कर्जा प्रवाहसमेत गर्न थालेका छन् तर चालू आर्थिक वर्षमा, तालिम, क्षेत्र निर्धारण, घरधुर सर्वेक्षण र सम्भाव्य परियोजनाको पहिचान गर्ने कार्यमा बढी व्यस्त रहनुपरेबाट प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा कम्तीमा निक्षेपको ७ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने लक्ष्य पूरा हुने सम्भावना कम छ तापनि आगामी वर्षहरूमा लक्ष्य प्राप्ति गर्न गाह्रो नहुने आशा गरिएको छ । कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा देखापरेका बाधा, अड्चन तथा समन्वयको कमी आदिलाई समाधान गर्ने सम्बन्धमा उपर्युक्त सुझाव प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र समन्वय समितिमा पेश गर्नका लागि कृषि र घरेलु उद्योगको छुट्टाछुट्टै प्राथमिकता क्षेत्र समन्वय उप-समितिसमेत गठन गरिएको छ । कार्यक्रमको सञ्चालनबाट साना परिवार हरूको आर्थिक र सामाजिक उत्थान गर्नमा केही सघाउ पुग्ने आशा राखिएको छ ।

देशको औद्योगिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले औद्योगिक कर्जा प्रदान गर्न स्थापना भएको नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई पूँजी कोष प्रदान गर्नुका साथै कर्जा र पुनर्कर्जा प्रदान र डिभेन्चर खरीद गरेर समेत सहयोग गर्दै आएको छ । उक्त निगमको पूँजी कोषमा नेपाल राष्ट्र बैंकले रु. ९० लाख लगानी गरेको छ । कर्जा र पुनर्कर्जातर्फ रु. १०.७५ करोड गएको

छ र डिबेन्चर खरीदतर्फ रु. १४० लाख गएको छ। आर्थिक वर्ष २०३८/३९ को अहिलेसम्म मात्र रु. २.५५ करोड कर्जा उक्त निगमलाई दिइएको छ।

छैठौँ पञ्च वर्षीय योजनामा घरेलु उद्योग विकासको उद्देश्यको परिपूर्तिका निमित्त विश्व बैंकले प्रदान गर्ने यू.एस. डलर ६५ लाख ऋण र यू.एन.डि.पि.को अनुदान यू.एस. डलर २० लाख उपयोग गरी काठमाडौँ उपत्यकाका तीन जिल्लाहरू र गण्डकी अञ्चलका ६ जिल्लाहरूमा घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यक्रम सञ्चालन हुने सिलसिलामा यस बैंकले रु. ५० लाखको कोष खडा गरेको छ। यू.एस. डलर ४५ लाख बराबरको रकम नेपाल बैंक, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकबाट यस परियोजना अन्तर्गत जाने कर्जा रकममा पुनर्कर्जा नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रदान गर्नेछ र यस परियोजनाको लागि चाहिने जनशक्तिको तालिमको व्यवस्था पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले चालू गरेको छ। यो योजनाको केही समयभित्र शुरूआत हुनेछ।

ग्रामीण तथा कृषि विकास नेपालको सन्दर्भमा विकासको पर्यायवाची भएकोले अधिकांश जनतालाई फाइदा हुने कृषि विकास कार्यमा सरिक हुन नेपाल राष्ट्र बैंकले कृषि विकास बैंकलाई शुरूदेखि नै सहयोग गर्दै आएको छ। कृषि विकास बैंकको पूँजी कोषमा लगानी गर्नुको साथै कर्जा र पुनर्कर्जा पनि प्रतिवर्ष उपलब्ध गराउँदै आएको छ। कृषि विकास बैंकको पूँजी कोषमा नेपाल राष्ट्र बैंकको लगानी रु. ३ करोड पुगेको छ, रु. २ करोडको डिबेन्चर किनेको छ र पुनर्कर्जाको रकम रु. १८.८९ करोड छ। यसबाहेक यस आर्थिक वर्षभित्र रु. ७.२२ करोड थप कर्जा कृषि विकास बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रदान गर्ने भएको छ र यो रकम कृषि विकास बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय

संघ तथा संस्थाहरूबाट प्राप्त गर्ने रकमबाट नेपाल राष्ट्र बैंकलाई सोधभर्ना गरिनेछ।

बृहद् रूपमा कर्जा योजना तयार गर्ने, वित्तीय संस्थानहरू मार्फत कर्जा प्रवाहमा सङ्कुचन ल्याई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह गर्ने, व्यवस्था गर्ने कर्जाको विश्लेषण गरी प्रक्षेपण अनुसार नपुग कर्जालाई व्यवस्थित ढङ्गले पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने, राष्ट्रिय उत्पादनलाई ध्यानमा राखी मुद्रा प्रदाय निरापद सीमाभित्र हुने गरी मौद्रिक नीति सञ्चालन गर्न सम्बन्धित एकाइलाई सल्लाह दिने र आर्थिक पक्षहरूमाथि मुद्रा वा कर्जा प्रभावको मूल्याङ्कन गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकमा २०३८ आश्विनमा कर्जा योजना एकाइको स्थापना गरिएको छ। यसबाट बैंकहरूबाट प्रवाह हुने कर्जा नियोजित रूपले प्रवाह गराउन मद्दत मिल्ने आशा गरिएको छ।

नेपाल राष्ट्र बैंक लगायत बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूका कर्मचारीहरूलाई समयानुकूल तालिम दिने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले २०२७ सालमा 'बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्र'को स्थापना गरी अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई तालिम दिने प्रक्रिया निरन्तर रूपमा चलिरहेछ। यस प्रशिक्षण केन्द्रले अहिलेसम्म ८३६ जना अधिकृतहरू र २० ९६ कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरिसकेको छ। यस्तो तालिमबाट नेपालमा बैंक क्रियाकलापको विकासमा निकै सघाउ पुगेको छ।

अन्तमा, नेपाल राष्ट्र बैंक २७ औं जन्मजयन्तीको यस अवसरले नेपाल राष्ट्र बैंकलाई भविष्यमा उत्तरोत्तर प्रगति गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक परिवारलाई हौसला र प्रेरणा प्रदान गरोस् भन्ने आशा गर्दछु। श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको देश विकास गर्ने महान् सदिच्छालाई साकार पार्न मौद्रिक तथा बैंक क्षेत्रबाट निरन्तर प्रयास गर्न यस अवसरमा नेपाल राष्ट्र बैंक प्रण गर्दछु।

राष्ट्र विकासको अभियानमा नेपाल राष्ट्र बैंक*

आज नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो सत्ताइस वर्षको सेवाकाल पूरा गरी अट्ठाइसौं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ । यस उपलक्ष्यमा देशको आर्थिक विकासको प्रक्रियामा गतिशीलता ल्याउन विगत सत्ताइस वर्षको अवधिमा यस बैंकले खासगरी बैकिङ्ग क्षेत्रको विकास तथा विस्तारमा हासिल गरेको उपलब्धिलाई दृष्टिगत गर्दा हामी सबैलाई सन्तोष लाग्नु स्वाभाविकै हो । आजको यस पुनीत दिनले हामीलाई भविष्यमा अझ बढी उत्साह र लगनका साथ अघि बढ्न अग्रसर हुने प्रेरणा दिन्छ । यस अवसरमा बैकिङ्ग क्षेत्रलाई अझ बढी क्रियाशील गराई आर्थिक विकासका निर्दिष्ट लक्ष्यहरू द्रुततर गतिमा हासिल गर्न यस बैंकबाट बेला-बेलामा भएका प्रयासहरूको केही चर्चा गर्नु उपर्युक्त ठान्दछु ।

राष्ट्र बैंकको स्थापना हुँदा देश आर्थिक दृष्टिकोणबाट बिलकुलै विपन्न अवस्थामा थियो । आर्थिक विकासको लागि अत्यावश्यक वित्तीय पूर्वाधारहरू नगण्य थिए । देशको मौद्रिक क्षेत्र जटिल समस्याहरूबाट घेरिएको थियो । भारतीय मुद्राको देशभर बहुलता थियो र राष्ट्रिय मुद्रा सीमित क्षेत्रमा मात्र चलनचल्तीमा थियो । विदेशी विनिमयमाथि कुनै नियन्त्रण थिएन र विनिमय दरमा निक्कै उतार चढाव भइरहन्थ्यो । अधिकांश व्यापार भारतसँग मात्र सीमित थियो र खाद्यान्नबाहेक लगभग अन्य सबै आवश्यकता आयातबाटै आपूर्ति गरिनुपर्दथ्यो । उद्योग धन्धाको स्थिति पनि उत्तिकै निराशाजनक थियो । आधुनिक बैंकको रूपमा नेपाल बैंक लिमिटेड मात्र थियो यसको कार्य पनि निकै सङ्कुचित क्षेत्रमा सीमित थियो । देशलाई स्वस्थ आर्थिक विकासको बाटामा लम्काउन यी समस्याहरूको सकभर चाँडो निराकरण गरी उपर्युक्त मौद्रिक वातावरण सिर्जना गर्नु नेपाल राष्ट्र बैंक सामू प्रारम्भिक अवस्थामा सबभन्दा कठिन चुनौती थियो ।

यिनै वास्तविकतालाई ध्यानमा राखी केन्द्रीय बैंकले गर्ने परम्परागत कार्यहरूको अतिरिक्त प्रारम्भिक कालदेखि

नै राष्ट्र बैंकको प्रयास देशको आर्थिक विकासको लागि सुहाउँदो मौद्रिक वातावरणको सिर्जना गर्नेतर्फ लक्षित हुन गयो । देशभर नेपाली मुद्राको प्रचलन नभएसम्म देशको आर्थिक गतिविधि अनुसार मुद्राको परिमाणमा नियन्त्रण गर्न नसकिने भएकोले देशभर राष्ट्रिय मुद्राको प्रचलन गराउने कार्यमा राष्ट्र बैंक शुरूमा बढी सक्रिय रह्यो । यसको लागि शुरूमा मुख्य मुख्य पहाडी तथा तराई क्षेत्रमा राष्ट्र बैंकले आफ्नै शाखासमेत खोलेको थियो । यस्ता शाखाहरूको सङ्ख्या २७ सम्म पुगेको थियो । नेपाली मुद्राको चलन चल्तो बढाउन कतिपय कानूनी तथा प्रशासनिक कदमहरूसमेत चालियो, जसको फलस्वरूप शुरूमा नेपाली रुपैयाँको चलनचल्ती बढाउने कार्यमा निक्कै सघाउ मिल्यो । तथापि भारतीय रुपैयाँसँग नेपाली रुपैयाँको विनिमय दर स्थिर नभएसम्म जनमानसमा नेपाली रुपैयाँप्रति पर्याप्त आस्था जगाउन नसकिने भएकोले नेपाली रुपैयाँ र भारतीय रुपैयाँको विनिमय दरमा स्थिरता ल्याउनु अपरिहार्य थियो । यिनै वास्तविकतालाई हृदयङ्गम गरी २०१७ सालमा भारतीय रुपैयाँ १००।- को विनिमय दर नै रु. १६०।- तोकिनु नेपाली मुद्राको विनिमय दरमा स्थिरता कायम राख्ने प्रयासको सूत्रपात थियो । राष्ट्र बैंकले आफ्नो तथा नेपाल बैंक लिमिटेडका शाखाहरूबाहेक घुम्ती सटही काउण्टरहरूकोसमेत व्यवस्था गरी सर्वसाधारण जनताको माग अनुरूप नेपाली रुपैयाँ र भारतीय रुपैयाँको असीमित सटही गरी दिने व्यवस्था गर्‍यो । नेपाली मुद्रालाई विधिग्राह्य गराउने दिशामा यो निश्चय नै एउटा गहकिलो कदम थियो । यसबाट नेपाली रुपैयाँ र भारतीय रुपैयाँको विनिमय दर प्रभावकारी रूपमा नियन्त्रण गर्नेतर्फ पनि निक्कै सफलता मिल्यो । यसै क्रममा विदेशी विनिमय नियन्त्रण ऐन २०१९ क्रमिक रूपमा २०२३ सालसम्ममा अधिराज्यभर सफलतापूर्वक लागू गरिएबाट भारतीय रुपैयाँको प्रचलन पूर्णतया नियन्त्रित भई नेपाली रुपैयाँ कानूनी ग्राह्य भयो । श्री ५ को सरकारले २०२३ साल असोज १ गतेदेखि अधिराज्यभर सम्पूर्ण कारोबार नेपाली

* नेपाल राष्ट्र बैंकको २८ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री कल्याणविक्रम अधिकारीले दिनुभएको वक्तव्य ।

रुपैयाँमा मात्र गर्ने अदेश जारी गरेबाट देशमा सदाको लागि द्वय मुद्रा प्रणालीको अन्त्य भयो ।

शुरू शुरूमा नेपालको परिवर्त्य विदेशी मुद्राको आम्दानी भारतमै जम्मा हुन्थ्यो र नेपाललाई विदेशी विनिमयको जरुरत पर्दा भारतले उपलब्ध गराउने गर्दथ्यो तापनि यसको कुनै छुट्टै हिसाब रहँदैनथ्यो । २०१७ सालमा भारतसँग व्यापार तथा परिवहन सन्धि लागू भएपछि परिवर्त्य विदेशी मुद्राको आम्दानी नेपाल राष्ट्र बैंकमा जम्मा हुन थाल्यो । यस कदमबाट विदेशी विनिमय नियन्त्रण गर्ने कार्यमा एक अति महत्त्वपूर्ण अध्याय थपियो । समुद्रपार व्यापार बढाउँदै लैजाने र अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राहरूसँग सम्बन्ध बढाउँदै लाने उद्देश्यले २०१७ साल जेठदेखि अमेरिकी डलर, पाउण्ड तथा स्वीस फ्रान्कसँग सर्वप्रथम नेपाली रुपैयाँमा विनिमय दर तोकियो, साथै नेपालको अधिकांश काराबार भा. रु. र यू. एस. डलरमा हुने हुँदा यी मुद्राहरूसँगको विनिमय दर स्थिर राख्ने व्यवस्था छ । अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूसँगको विनिमय दर भने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा बजारको स्थिति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०३४।३५ देखि राष्ट्र बैंकले दैनिक रूपमा तोक्ने गरेको छ ।

नेपालको विदेशी विनिमय स्थितिको सूक्ष्म निगरानी राखी त्यसको यथोचित व्यवस्थापन गर्ने कार्य राष्ट्र बैंकले शुरूदेखि नै गर्दै आएको छ, र यसमा नीतिगत परिवर्तन गर्नुपरेमा समय समयमा श्री ५ को सरकारलाई राष्ट्र बैंकबाट सुझाव दिने गरिएको छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा विदेशी मुद्राको आर्जनमा वृद्धि गरी देशको आर्थिक विकासको बढ्दो अवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्न निर्यात व्यापारलाई तेस्रो मुलुकहरूतर्फ बढी प्रोत्साहित गराउनु अत्यावश्यक भएकोले २०१८ सालमा बोनस प्रथाको शुरूवात गरियो । यस कदमबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्राको सञ्चितिमा निक्कै वृद्धि भए तापनि देशको वैदेशिक व्यापारमा खासगरी वस्तुगत विविधीकरण ल्याउने दिशामा खास सफलता प्राप्त भएन । वैदेशिक व्यापारमा केही विकृतिहरू देखापर्नुको साथै यो कदम निर्यात मूलक वस्तुहरूको उत्पादनमा लगानी वृद्धि गराउन सहायक सिद्ध हुन सकेन ।

अतएव तेस्रो मुलुकमा हुने निर्यातलाई स्थायी प्रोत्साहन दिनको लागि, आयात व्यापार सुलभ पार्न तथा अर्थव्यवस्थामा देखिएका विकृतिहरूलाई हटाई आर्थिक लगानीको बोनोटलाई बढी उपयोगी बनाउन २०३४ साल चैत्रदेखि बोनस प्रथालाई खारेज गरी द्वय विनिमय दर

व्यवस्था लागू गरियो । यस व्यवस्था अन्तर्गत एक अमेरिकी डलरको मूलदर रु. १२।- र दोस्रो दरमा रु. १६ समदर कायम गरियो । अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्राको विनिमय दर पनि डलरकै दरलाई आधार मानी तोक्ने व्यवस्था भयो । द्वय विनिमय व्यवस्था अन्तर्गत आयात नीति खुकुलो गरिएको हुँदा तेस्रो मुलुकबाट हुने आयातमा उल्लेखनीय वृद्धि भए तापनि निर्यातमा भने आशाजनक प्रगति भएन । केही वस्तुहरूको अप्राकृतिक रूपमा निर्यात वृद्धि भएको देखियो र देशको निर्यात व्यापारमा विसङ्गतिहरू देखा परेकोले २०३६ साल फागुनमा अमेरिकी डलरको दोस्रो दर रु. १६।- बाट घटाई रु. १४।- कायम गरियो ।

उपर्युक्त समयमा एउटै विनिमयदर कायम गर्ने लक्ष्य लिई २०३४ सालमा द्वय विनिमय दर व्यवस्था अस्थाई व्यवस्थाको रूपमा लागू भएको थियो । यस व्यवस्थाका कमजोरीहरूबाट देशको अर्थतन्त्रमा परेका विभिन्न समस्याहरूलाई समाधान गर्ने दृष्टिकोणले २०३८ साल असोज ३ गतेदेखि यो व्यवस्था अन्त गरी एकीकृत विनिमय दर कायम गरिएको छ । परिवर्तित व्यवस्था अनुरूप अमेरिकी डलरको मूल्य दरमा १० प्रतिशतले अवमूल्यन गरी एक अमेरिकी डलर को रु. १३।२० विनिमय दर कायम गरियो । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा बजारमा अमेरिकी डलरको तुलनामा अन्य परिवर्त्य मुद्राहरूको अवमूल्यन हुँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा अमेरिकी डलरसँग नेपाली मुद्राको विनिमय दर यथावत् राख्दा विश्वका अन्य मुद्राहरूसँग नेपाली मुद्राको पुनर्मूल्यन हुन गई यसबाट नेपाली अर्थ व्यवस्थामा प्रतिकूल असर पर्न जाने हुनाले पनि विनिमय दरमा उपर्युक्त परिवर्तन गर्नुपरेको थियो तर नेपाली रुपैयाँ, भारतीय रुपैयाँ र यू. एस. डलरबीचको अन्तर दर बढ्दै भएकोले परिवर्त्य विदेशी मुद्राको आर्जनमा हुन सक्ने प्रतिकूल असरलाई रोक्न, पर्यटन, उद्योग तथा तेस्रो मुलुकतर्फका निर्यात व्यापारलाई अझ प्रोत्साहन दिन अमेरिकी डलरको तुलनामा नेपाली मुद्राको पुनः केही अवमूल्यन गर्न वाञ्छनीय भएकोले श्री ५ को सरकारले यस बैंकको सुझावमा २०३९ साल पुस २ गतेदेखि अमेरिकी डलरको तुलनामा नेपाली मुद्राको ७.७ प्रतिशत अवमूल्यन गरी एक अमेरिकी डलरको विनिमय दर रु. १४।३० कायम गरेको छ । यस अनुरूप राष्ट्र बैंकले अमेरिकी डलरको खरीद तथा बिक्री दर क्रमशः रु. १४।२० र रु. १४।४० तोकेको छ । भारतीय मुद्रासँगको विनिमय दर भने २०३४ सालदेखि नै यथावत् राखिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता बढाई स्वस्थ

मौद्रिक वातावरण सिर्जना गर्ने दिशातर्फ राष्ट्र बैंक आफ्नो स्थापना कालको दोस्रो दशकदेखि बढी प्रयत्नशील रहेको छ । यस दिशातर्फ २०२३ सालमा राष्ट्र बैंकबाट चालिएका केही कदमहरू उल्लेख गरिनु अप्रासाङ्गिक नहोला । राष्ट्र बैंकबाट २०२३ साल श्रावण ३१ गते 'उधार नियन्त्रण नियमहरू' जारी गरी कर्जा नियन्त्रणका उपायहरू लागू गरेबाट मौद्रिक नीतिलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने प्रक्रियाको थालनी भयो । वाणिज्य बैंकहरू आफैले ब्याजदर तोक्दै आएकोमा २०२३ साल भाद्र १५ गते राष्ट्र बैंकले पहिलोपल्ट निक्षेपतर्फको ब्याजदर निर्धारण गरी ब्याजदर नीतिलाई मौद्रिक नीतिको महत्त्वपूर्ण उपायको रूपमा लिइने कदमको सूत्रपात गर्‍यो । कर्जातर्फको ब्याजदर भने राष्ट्र बैंकको पूर्व स्वीकृति लिई वाणिज्य बैंकहरूलाई आफैले तोक्न सक्ने अधिकार दिइयो । सोही वर्ष आश्विन १ गतेदेखि लागू हुने गरी वाणिज्य बैंकहरूले आयात कर्जा प्रदान गर्दा न्यूनतम ४० प्रतिशत मार्जिन लिनुपर्ने तथा निक्षेप दायित्वको ८ प्रतिशत रकम अनिवार्य रूपले राष्ट्र बैंकमा जम्मा गर्नुपर्ने गरियो । यसै वर्ष नगद निक्षेप अनुपातसम्बन्धी एउटा विस्तृत नियमावली पनि लागू गरियो । यस अतिरिक्त वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रदान गरिने निर्यात कर्जामा अधिकतम मार्जिन दर २५ प्रतिशत तोकिएको साथै निर्यात तथा औद्योगिक कर्जामा अधिकतम ८.५ प्रतिशत र निर्यात बिल डिस्काउण्ट गर्दा अधिकतम ७.५ प्रतिशत ब्याज लिने व्यवस्था पनि लागू भयो । यी कर्जा नियन्त्रणका कदमहरूलाई प्रभावकारी गराउन राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट गएको कर्जामा २० प्रतिशत मार्जिन कटाई वार्षिक ६ प्रतिशतका दरले ६ महिनासम्मको अवधिको लागि पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था पनि गर्‍यो ।

२०२३ सालमा मौद्रिक तथा कर्जा नियन्त्रणका उपर्युक्त उपायहरू लागू गरिएपछि आवश्यकता अनुरूप समय समयमा ब्याज दर तथा पुनर्कर्जा दरमा परिवर्तन, पुनर्कर्जा सुविधा, तरलताको व्यवस्था लगायत विभिन्न मौद्रिक उपायहरू राष्ट्र बैंकले अपनाउँदै आएको छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा २०३१ सालमा द्रततर गतिले विस्तार हुन लागेको कर्जालाई नियन्त्रणमा ल्याउन वाणिज्य बैंकहरूबाट निजी क्षेत्रलाई प्रदान गरिने कुल कर्जाको सीमा निश्चित गर्ने परिपाटीको शुरुवात गरियो । वाणिज्य बैंकहरूको साधनको परिचालन र तिनको उपयोगमा सन्तुलन कायम गर्ने, मुद्रास्फीतिलाई नियन्त्रण गर्ने र निक्षेप परिचालनमा

गतिशीलता ल्याई देशको बढ्दो वित्तीय आवश्यकता पूर्ति गर्न २०३२ साल वैशाख १५ गते राष्ट्र बैंकले ब्याज दरमा आमूल परिवर्तन गर्‍यो । बचतमा दिने वार्षिक ब्याज दर ५ प्रतिशतबाट बढाई ८ प्रतिशत तोकियो भने मुद्दती निक्षेपको वार्षिक ब्याज दर ९.५ देखि १०.५ प्रतिशतबाट वृद्धि गरी १५ देखि १६ प्रतिशतसम्म पुऱ्याइयो । त्यस्तै कर्जातर्फ साना क्षेत्र, कृषि, उद्योग र निर्यातमा दिइने कर्जाको लागि वार्षिक १५ प्रतिशत तथा अन्य प्रयोजनहरूका लागि न्यूनतम १८ प्रतिशत ब्याज दर कायम गरियो । कृषि विकास बैंकले लिने ब्याज दर १० देखि १६ प्रतिशतसम्म तोकियो ।

२०३२ सालपछि पनि बैंकहरूको साधन तथा उपयोगको स्थिति, मूल्य तथा बाह्य भुक्तानी स्थिति आदि विभिन्न पक्षलाई मनन गरी राष्ट्र बैंकले बेला बेलामा ब्याज दरमा समयानुकूल थपघट गर्ने गरेका छ तापनि २०३२ सालमा अपनाइएको आकर्षक ब्याज दर प्रदान गर्ने नीति वस्तुतः हलसम्म पनि अपनाइँदै आएको छ । यसै सिलसिलामा बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूबाट घरेलु उद्योगको लागि जाने कर्जामा २०३९ जेठ १ गतेदेखि लागू हुने गरी तथा अन्य कर्जाहरू र निक्षेपमा २०३९ साल आषाढ १ गतेदेखि लागू हुने गरी राष्ट्र बैंकले ब्याज दरमा पुनः केही परिवर्तन गरेको छ । वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूबाट जाने सबै किसिमका कर्जामा सामान्यतया १ प्रतिशत बिन्दुले ब्याज दर बढाइएको छ भने निक्षेपतर्फको ब्याज दर पनि ०.५ प्रतिशत बिन्दुले वृद्धि गरिएको छ । परिवर्तित ब्याज दर अनुसार बचत खातामा ८.५ प्रतिशत तथा मुद्दती खातामा अर्वाधि अनुसार १३.५ प्रतिशतसम्म ब्याज दर कायम गरिएको छ । त्यस्तै कर्जातर्फको ब्याज दर प्रयोजन हेरी १० देखि १७ प्रतिशतसम्म कायम गरिएको छ । सदुपयोग नभएका कर्जामा न्यूनतम १७ प्रतिशत ब्याज असूल गर्ने निर्देशन पनि वाणिज्य बैंकहरू तथा वित्तीय संस्थानहरूलाई दिइएको छ । यसका साथै म्याद नाघेका कर्जामा लाग्ने पेनाल ब्याज ०.५ प्रतिशतले बढाई २.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । समयमै ऋण चुक्ता गर्नेहरूलाई वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूले १ प्रतिशत ब्याज छुट दिन सक्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ ।

उपर्युक्त ब्याज दर परिवर्तनबाट कृषि, घरेलु उद्योग तथा सेवाजस्ता उपयोगी क्षेत्रको नाउँमा सहूलियत दरमा कर्जा लिई त्यसको दुरुपयोग गर्ने ग्राहकहरूलाई हतोत्साहित गर्ने र क्षमता भएर पान म्यादभित्रै कर्जा

नतिर्ने प्रवृत्ति अवरुद्ध गर्न तथा म्यादभित्रै साँवा ब्याज चुक्ता गर्नेलाई ब्याजमा केही सहूलियत दिई प्रोत्साहन गर्न सकिने व्यवस्था गरिएबाट वास्तविक उद्यमी तथा व्यवसायीहरूलाई परिवर्तित ब्याज दरबाट कुनै प्रतिकूल असर नपर्ने यस बैंकले आशा गरेको छ, साथै बैंक कर्जाको प्रभावकारी स'परीक्षण हुनुको अतिरिक्त परिवर्तित नयाँ ब्याज दरबाट वित्तीय अनुशासन कायम गराउनसमेत सहयोग पुग्ने आशा गरिएको छ । नयाँ ब्याज दरबाट आन्तरिक कर्जाको विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न, मूल्य स्थिति तथा बढ्दो वैदेशिक व्यापार घाटामाथि नियन्त्रण गर्न, उत्पादनशील प्रयोजनका लागि ग्रामीण क्षेत्रमा बढी मात्रामा बैंक कर्जा प्रवाहित गराउन, विलासिता तथा अर्द्ध-विलासिताका सामानहरूको आयात तथा उपभोगलाई निरुत्साहित पार्नसमेत टेवा पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।

यसै क्रममा २०३९ साल असार १ गतेदेखि लागू भएको ब्याज दर व्यवस्थालाई अझ स्पष्ट पार्ने उद्देश्यले २०३९ साल भदौ १ गतेदेखि लागू हुने गरी यसमा केही सुधार गरिएको छ । यस अनुसार औद्योगिक कर्जा अन्तर्गत घरेलु उद्योगमा केही थप उद्योगहरू समावेश गरिनुको साथै घरेलु उद्योग र अन्य सबै साना, मझौला तथा ठूला उद्योगहरूको स्थिर र चालू पूँजीलाई परियोजनासँग सम्बद्ध गराई कर्जा प्रदान गर्न बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ । त्यस्तै श्री ५ को सरकारको विकास ऋणपत्रहरूको धितोमा दिइने कर्जाको ब्याज दरमा केही सहूलियत प्रदान गर्ने उद्देश्यले त्यस्ता ऋणपत्रहरूको धितोमा १ वर्षको लागि कर्जा प्रदान गर्दा ऋणपत्रमा पाउने ब्याजभन्दा १.५ प्रतिशत मात्र बढी ब्याज लगाइने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट मुद्दती निक्षेपको रसीदको धितोमा जाने कर्जाको तुलनामा श्री ५ को सरकारको विकास ऋणपत्रको धितो बापत जाने कर्जामा केही सहूलियत उपलब्ध हुनेछ, साथै शहरी क्षेत्रभन्दा बाहिर स्थापना हुने तारा नभएका लज तथा रेष्टुराँहरूलाई सेवा व्यवसायबाट हटाई लजलाई पर्यटन उद्योगसरह ब्याज लगाउने र रेष्टुराँहरूको हकमा अन्य कर्जासरह न्यूनतम १७ प्रतिशत ब्याज लगाइने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी कफी बाली पनि चिया, फलफूलजस्तै दीर्घकालीन प्रकृतिको खेती हुनाले यस बालीको लागि जाने कर्जामा १५ प्रतिशत ब्याज लगाइएकोमा अलैंची, फलफूल, चिया र कपास खेतीमा जस्तै १० प्रतिशत मात्र ब्याज लगाइने व्यवस्था गरिएको छ ।

ब्याज दरमा गरिएको परिवर्तनको साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूलाई राष्ट्र बैंकबाट उपलब्ध गराइने पुनर्कर्जाको दरमा पनि हेरफेर गर्नु वाञ्छनीय भएकोले २०३९ साल असार १ गतेदेखि नै लागू हुने गरी पुनर्कर्जा दर पनि सामान्यतया १ प्रतिशत विन्दुले बढाइएको छ । पुनर्कर्जासम्बन्धी संशोधित व्यवस्था अनुरूप प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र अन्तर्गत क्षेत्र विकास पद्धतिको आधारमा दिइने रु. २० हजारसम्मको घरेलु उद्योग कर्जा, रु. ५ हजारसम्मको सेवा कर्जा तथा साना परिवारलाई दिइने कृषि कर्जाको पुनर्कर्जामा अन्य उद्देश्यका लागि प्रदान गरिने पुनर्कर्जामा कायम भएको पुनर्कर्जा दरभन्दा २ प्रतिशत बढी छुट दिइने व्यवस्था गरिएको छ । यसरी यी क्षेत्रका लागि जाने पुनर्कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूले लिने कर्जा दरभन्दा ६ प्रतिशत फरक दर कायम हुन गएको छ । यसका साथै पुनर्कर्जाको म्यादमा पनि केही हेरफेर गरिएको छ जस अनुसार कृषि, उद्योग र सेवा क्षेत्रका लागि प्रदान गरिने पुनर्कर्जाको म्याद वाणिज्य बैंकहरूले ऋणीहरूलाई दिएको अवधिसम्म कायम रहने व्यवस्था भएको छ । अन्य उद्देश्यका लागि भने यथावत् ६ महिना कै म्याद कायम गरिएको छ ।

हालसम्म विलासी सामान उत्पादन गर्ने उद्योगलाई गएको कर्जामा मात्र पुनर्कर्जा नदिने व्यवस्था भइरहेकोमा २०३९ साल भदौ १ गतेदेखि काठ चिरानी उद्योग, दाल, चामल, तेल र मैदामील ग्रामीण क्षेत्रमा १८ अश्व शक्तिभन्दा बढी क्षमता भएकासमेत) लाई गएको कर्जामा पनि पुनर्कर्जा नदिने व्यवस्था गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूलाई कृषि, औद्योगिक व्यवसाय तथा निर्यात व्यापारमा लगानी बढाउन प्रोत्साहित गराउन तथा उनीहरूलाई कार्यकारी पूँजीको कमी नहोस् भन्ने हेतुले राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूलाई पुनर्कर्जा सुविधा प्रदान गर्दै आएको हो । यस व्यवस्था अनुरूप राष्ट्र बैंकले राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई यो आर्थिक वर्षको चैत्र मसान्तसम्ममा रु. ६.३० करोडको पुनर्कर्जा निकासी दिएकोमा उक्त बैंकबाट रु. १.३० करोडमात्र उपयोग भएको छ । उपर्युक्त पुनर्कर्जा सुविधा मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थजस्तो अत्यावश्यक वस्तुको यथेष्ट बफर स्टक राख्न, सिमेण्टजस्तो आधार भूत आयात प्रतिस्थापन उद्योगको लागि आवश्यक

पर्ने मेशिनरीहरू भिकाउन तथा होटल बिल र कुपनको आधारमा होटलहरूलाई प्रदान गरिएको कर्जाको लागि स्वीकृत गरिएको हो । यो वर्ष नेपाल बैंक लिमिटेडबाट भने पुनर्कर्जा सुविधा उपयोग गरिएको छैन । यसैगरी चालू आर्थिक वर्षमा कृषि विकास बैंकलाई रु. ७.५० करोडको अल्पकालीन तथा रु. २.५० करोडको मध्यमकालीन गरी जम्मा रु. १० करोडको पुनर्कर्जा सीमा स्वीकृत गरिएको छ । कृषि विकास बैंकको कार्य सम्पादनमा छिटो छरितोपन ल्याउन अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थानबाट प्राप्त भएपछि सोधभर्ना गर्ने गरी उक्त बैंकलाई रु. ४ करोडको कर्जा सीमा स्वीकृत गरिएको छ ।

देशभर बैकिङ्ग सेवा विस्तार गराई अर्थतन्त्रको क्रमशः मौद्रिकीकरण गर्न तथा जनतामा बैकिङ्ग बानी बसाली छरिएर रहेको बचतलाई संस्थान्तरण गर्ने बैकिङ्ग सुविधालाई व्यापक गराउनेतर्फ राष्ट्र बैंक शुरुदेखि नै विशेष प्रयत्नशील रहेको छ । शुरु शुरुमा राष्ट्र बैंकले अधिराज्यका मुख्य मुख्य केन्द्रहरूमा आफ्नै शाखासमेत खोली बैकिङ्ग सेवा प्रदान गरेको थियो ।

राष्ट्र बैंकको स्थापनाकालमा देशमा बैकिङ्ग सेवा उपलब्ध गराउने कार्यमा संलग्न रहेको एकमात्र बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेडको कार्यक्षेत्र निककै सङ्कुचित क्षेत्रमा सीमित थियो । २०२२ सालमा राष्ट्र बैंकको प्रयासमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको स्थापना भएपछि नेपालमा बैकिङ्ग विकासको नयाँ चरणको शुरुवात भयो र बैकिङ्ग सेवाको परिधि व्यापक हुँदै गयो । यसका साथै २०२४ सालदेखि बैकिङ्ग विकास योजनाको तर्जुमा गरी २०२५ सालमा बैकिङ्ग प्रवर्द्धन समितिको गठन भएपछि बैंक शाखा विस्तारमा उल्लेखनीय प्रगति हुँदै आएको छ । २०२२ साल असार मसान्तसम्म देशभर वाणिज्य बैंकको कुल ३२ शाखाहरूमात्र रहेकोमा राष्ट्र बैंकबाट बेला बेलामा उठाइएका विभिन्न कदमहरूको फलस्वरूप शाखा विस्तार कार्यक्रममा निककै गतिशीलता आई आर्थिक वर्ष २०३६।३७ सम्म अधिराज्यभर वाणिज्य बैंकहरूका २४१ शाखाहरू स्थापित भए । छैठौँ पञ्चवर्षीय योजनाको अन्त्यसम्ममा प्रत्येक ३० हजार जनसङ्ख्याको लागि एक बैंक शाखाको सुविधा उपलब्ध गराउने श्री ५ को सरकारको लक्ष्य अनुरूप छैठौँ योजनाको विगत २ वर्ष ९ महिनाको अवधिमा (२०३९ चैत्र मसान्तसम्ममा) थप ७१ वटा शाखाहरूको विस्तार

भई कुल शाखा सङ्ख्या हाल ३१२ पुगेको छ । यसमध्ये शहरी क्षेत्रमा नेपाल बैंक लिमिटेडको ५६ र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ४५ गरी जम्मा १०१ शाखाहरू सञ्चालित छन् भने ग्रामीण क्षेत्रमा नेपाल बैंक लिमिटेडका ११२ र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ९९ शाखा गरी कुल २११ शाखाहरू कायम छन् । यसरी हालसम्म औसत ५१ हजार जनसङ्ख्याको लागि एक बैंक शाखाको सुविधा उपलब्ध छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ९ महिनाको अवधिमा मात्र नेपाल बैंक लिमिटेडका १७ र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ११ गरी जम्मा २८ बैंक शाखाहरूका खुलिसकेका छन् तथा बाँकी ३ महिनाको अवधिभित्र थप ५४ शाखाहरू खोल्ने लक्ष्य राखिएको छ । विगत केही महिनादेखि वाणिज्य बैंकहरूले शाखा विस्तारमा देखाएको तत्परतालाई दृष्टिगत गर्दा लक्ष्य अनुसार शाखा विस्तार कार्यक्रम पूरा हुने राष्ट्र बैंकले आशा राखेको छ ।

बैकिङ्ग सेवालालाई व्यापक गराउने उद्देश्यले बैकिङ्ग विकास योजना अन्तर्गत नयाँ खुलेका शाखाहरूलाई क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्थामा २०३८ साल साउनदेखि लागू हुने गरी राष्ट्र बैंकले केही परिवर्तन गरेको छ । नयाँ व्यवस्था अनुरूप अधिराज्यका ७५ जिल्लालाई क, ख, र ग तीन वर्गमा विभाजन गरी 'क' वर्गमा १५ जिल्लाहरू, 'ख' वर्गमा ४२ जिल्लाहरू तथा 'ग' वर्गमा १८ जिल्लाहरू समावेश गरिएको छ । 'क' वर्गका जिल्लाहरूमा खुल्ने बैंक शाखाहरूलाई शुरुको १० वर्षसम्म पर्न जाने नोक्सानीको क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था छ । यस अनुसार पहिलो वर्षको नोक्सानीको ९५ प्रतिशत र त्यसपछि प्रत्येक वर्ष १० प्रतिशतका दरले कम गर्दै लगि अन्तिम वर्ष ५ प्रतिशत क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै 'ख' वर्गका जिल्लाहरूमा खुल्ने बैंक शाखाहरूलाई प्रतिवर्ष पर्न जाने नोक्सानीको ५ वर्षसम्म क्षतिपूर्ति प्रदान गरिने व्यवस्था छ । यस अनुसार पहिला वर्ष ९५ प्रतिशत, दोस्रो वर्ष ७५ प्रतिशत, तेस्रो वर्ष ५५ प्रतिशत, चौथो वर्ष ३५ प्रतिशत र अन्तिम वर्ष १५ प्रतिशतका दरले क्षतिपूर्ति दिइनेछ । 'ग' वर्गका जिल्लाहरूमा खुल्ने शाखाहरूलाई भने क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था छैन । यसरी खुलेका शाखाहरूलाई बैंक भवनका लागि जग्गा खरीद गर्न दिइने रु. १ लाखसमेत गरी ३ वर्षका लागि रु. ४ लाखसम्म निर्व्याजी सापटी प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । बैकिङ्ग विकास योजना अन्तर्गत खुलेका शाखाहरूलाई क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था अनुरूप

हालसम्म नेपाल बैंक लिमिटेडलाई रु. ३१.७४ लाख र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई रु. ५७.२३ लाख गरी जम्मा रु. ८८.९७ लाख क्षतिपूर्ति राष्ट्र बैंकले प्रदान गरिसकेको छ।

वाणिज्य बैंकहरूको साधनमा हुँदै गएको वृद्धि केवल व्यापारिक क्षेत्रमा मात्र सीमित नगराई कृषि, उद्योगजस्ता उत्पादनशील क्षेत्रमा बढी मात्रामा प्रवाहित गराउन र ग्रामीण अर्थ व्यवस्थाको उत्थानमा गतिशीलता ल्याई देशको आर्थिक विकासमा तीव्रता ल्याउन विगत केही वर्षयता राष्ट्र बैंकबाट कतिपय प्रयासहरू भएका छन्। यसै क्रममा २०३१ सालमा राष्ट्र बैंकहरूबाट आफ्नो कुल निक्षेप दायित्वको ५ प्रतिशत रकम प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा अनिवार्य रूपमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गर्‍यो। वाणिज्य बैंकहरूसँग बढ्दै गएको निक्षेपको अनुपातमा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा भएको लगानी अपर्याप्त भएको महशुस गरी राष्ट्र बैंकले २०३३ सालमा उद्योग, सेवा व्यवसाय र सम्पूर्ण कृषि क्षेत्रलाई प्राथमिक क्षेत्र घोषित गरी वाणिज्य बैंकहरूको कुल निक्षेप दायित्वको ७ प्रतिशत रकम यस क्षेत्रमा अनिवार्य रूपले प्रवाहित गर्नुपर्ने गर्‍यो, तर वाणिज्य बैंकहरूको लगानी यस बैंकद्वारा निर्धारित अनुपातमा हुन सकेन तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा विभिन्न अवरोधहरू आइपरेको महशुस गरियो। यसरी वाणिज्य बैंकहरूलाई यस क्षेत्रमा लक्ष्य अनुरूप कार्यक्रम विस्तार गर्न स्वस्थ वातावरणको सिर्जना होस् भन्ने उद्देश्यले राष्ट्र बैंकले २०३८ साल कार्तिकदेखि क्षेत्र विकास पद्धतिको आधारमा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र अन्तर्गत सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम लागू गरेको छ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत सुपरीक्षणको दृष्टिले उपर्युक्त देखिएका भौगोलिक क्षेत्र निर्धारण गरी निर्धारित क्षेत्र भित्रका सम्भाव्य परियोजनाहरूको सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने अतिरिक्त उत्पादन सामग्री, बजार, प्राविधिक सल्लाहजस्ता सुविधा समन्वयात्मक रूपबाट उपलब्ध गराउने, प्रत्येक कर्जाको कम्तीमा महिनाको एक पटक सुपरीक्षण गर्ने तथा धितो प्रदान गर्न नसक्नेलाई समूह गरी सामूहिक जमानीमासमेत कर्जा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत शुरूमा वाणिज्य बैंकहरूको ३० ग्रामीण तथा अर्द्ध-शहरी क्षेत्रका शाखाहरू तथा १६ शहरी क्षेत्रका शाखाहरू गरी कुल ४६ शाखाहरू संलग्न गराइएकोमा २०४० साल वैशाख १ गतेदेखि ६० ग्रामीण क्षेत्रका तथा २७ शहरी क्षेत्रका गरी थप ८७ शाखाहरूमा यो कार्यक्रम लागू गराई चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा

अधिराज्यका ६१ जिल्लाका १३३ सघन शाखाबाट प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा प्रवाह गर्ने लक्ष्य राखिएको छ। श्री ५ को सरकारको घोषित नीति अनुरूप प्रत्येक ३० हजार जनसङ्ख्याको लागि एउटा बैंक शाखाको सेवा उपलब्ध नहुन्जेलसम्म प्रगति अनुरूप आगामी आर्थिक वर्षहरूमा प्रतिवर्ष ४० देखि ८० थप शाखाहरूमा यो कार्यक्रम लागू गर्दै लगिनेछ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत कृषि उद्योग र सेवा व्यवसायमा २०३१ सालदेखि हालसम्म रु. २० करोडभन्दा बढी लगानी भइसकेको र त्यसमध्ये करीब एक तिहाइ ऋण असूली भई रु. १३ करोड जति उठाउन बाँकी रहेको छ। सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम लागू भएपछि २०३८ साल कार्तिक १ गतेदेखि २०३९ साल माघ मसान्तसम्ममा कुल १६४७ परिवारलाई रु. ९२.३ लाखको कर्जा प्रवाह भइसकेको छ र सोमध्ये रु. ९.५५ लाख असूली भएको छ। यस कार्यक्रमबाट हालसम्ममा ११ हजारभन्दा बढी व्यक्तिहरूलाई प्रत्यक्ष रोजगारी प्राप्त भएको छ भने विपरीत कर्जामध्ये १५ प्रतिशत विनाधितो प्रदान गरिएको, ८० प्रतिशतभन्दा बढी रकम साना कृषक, उद्यमी र व्यवसायीहरूलाई वितरित भएको, तथा वितरित कर्जाको ९५ प्रतिशतभन्दा बढी रकम सदुपयोग भएको देखिन्छ। हाल वाणिज्य बैंकहरूले कुल निक्षेप दायित्वको ७ प्रतिशत यस क्षेत्रमा प्रवाहित गर्नुपर्ने व्यवस्था भएकोमा कार्यक्रमको उपादेयता र राष्ट्रिय आवश्यकतालाई मनन गरी २०४२ साल आषाढ मसान्तसम्ममा न्यूनतम १० प्रतिशत रकम अनिवार्य रूपमा यस क्षेत्रमा लगाउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। कर्जा वितरणको अतिरिक्त यस कार्यक्रम अन्तर्गत प्रौढ साक्षरता, सेनिटेशन, वृक्षरोपणजस्ता सामाजिक क्रियाकलापहरूको साथै घरेलु तथा कुटिर सीप विकास, अगुवा कृषक, कम्पोष्ट पिट निर्माणजस्ता कार्यक्रमहरू पनि सञ्चालन गरिएको हुँदा यसबाट ग्रामीण क्षेत्रको चौतर्फी विकासमा सघाउ पुग्ने राष्ट्र बैंकले विश्वास लिएको छ। आवश्यक मात्रामा दक्ष कर्मचारीहरू उपलब्ध नभएसम्म सफलतापूर्वक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्भव नहुने हुँदा यस बैंकले हालसम्म यस कार्यक्रम अन्तर्गत कार्यरत ३७० कर्मचारीहरूलाई स्वदेश तथा विदेशमा समेत परियोजना विश्लेषण तथा कार्यक्रम सञ्चालनसम्बन्धी तालिम प्रदान गरिसकेको छ। यो क्रम यस वर्ष पनि जारी नै राखिनेछ।

ग्रामीण क्षेत्रको विकास गर्ने सिलसिलामा देखा पर्ने समस्याहरूको छानबिन र तिनको निराकरणका उपायहरू

पत्ता लगाउने उद्देश्यले विगत केही महिनाभित्र चार विकास क्षेत्रमा क्षेत्रीय स्तरको प्राथमिकता क्षेत्र कर्जासम्बन्धी गोष्ठीहरू राष्ट्र बैंकले आयोजना गर्‍यो । यसका साथै यस बैंकले २०३९ चैत्रको अन्तिम हप्तामा काठमाडौंमा ३ दिने राष्ट्रिय स्तरको गोष्ठी पनि सम्पन्न गर्‍यो । भविष्यमा यस कार्यक्रमलाई अझै बढी प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न यी गोष्ठीहरूबाट प्राप्त भएका सुझावहरू निककै उपयोगी हुने राष्ट्र बैंकको विश्वास रहेको छ ।

समाजका कमजोर वर्गमा बढी भन्दा बढी रोजगारीको अवसर प्रदान गरी उनीहरूको आय स्तरमा वृद्धि गराई देशको राष्ट्रिय उत्पादन बढाउने काममा वाणिज्य बैंकहरूलाई उत्प्रेरित गराउनु हालको राष्ट्रिय परिप्रेक्ष्यमा अपरिहार्य भइसकेको छ । यसै उद्देश्य प्राप्तिका लागि वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल लगानीको न्यूनतम ३० प्रतिशत रकम २०४२ साल आषाढ मसान्तसम्ममा उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था राष्ट्र बैंकले गर्न लागेको छ ।

श्री ५ को सरकारले अपनाएको विशेष आर्थिक कार्यक्रम अन्तर्गत बैकिङ्ग क्षेत्रले थप वित्तीय साधनको प्रवाह उत्पादनशील र प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा गर्नुपर्नेछ । यस सन्दर्भमा बैकिङ्ग क्षेत्रको लगानीको ठूलो अंश केही ग्राहकहरूमा सीमित विद्यमान स्थितिमा सुधार ल्याई सकेसम्म धेरै व्यवसायीहरूले उपयोग गर्न पाउने स्थितिको सिर्जना गर्नुपर्ने भएको छ । यस कुरालाई दृष्टिगत गरी स-साना ग्राहकहरूलाई वाणिज्य बैंकले बढी मात्रामा सुलभ तरिकाले कर्जा प्रवाहित गर्नुपर्नेजस्ता व्यवस्था गर्नेतर्फ यस बैंकले गम्भीरतापूर्वक विचार गर्दछ ।

वाणिज्य बैंकहरूले आ-आफ्ना ग्राहकहरूलाई कर्जा, सापट वा ओभरड्राफ्ट प्रदान गर्ने सन्दर्भमा सीमा निर्धारण गर्दा अपनाउदै आएको हालको प्रक्रियामा सुधार गर्न लगाउने सम्बन्धमा पनि यस बैंकबाट कारवाही भइरहेको छ ।

विद्यमान बैकिङ्ग गतिविधिलाई योजनाबद्ध, सुदृढ एवं व्यवस्थित गर्ने हेतुले वार्षिक कर्जा तथा निक्षेप योजना प्रक्षेपण गर्न तथा सोको समीक्षासमेत गर्न राष्ट्र बैंकले २०३९ साल जेष्ठमा वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिएको छ । उक्त योजना आर्थिक वर्ष शुरू हुनुभन्दा एक महिना अगावै यस बैंकलाई जानकारी गराउनुपर्ने तथा आर्थिक वर्ष समाप्त भएको दुई महिनाभित्र सोको प्रगति समीक्षासमेत पेश गर्नुपर्ने गरिएको छ ।

देशको मौद्रिक तथा कर्जा नीति तर्जुमा गर्न र

त्यसको कार्यान्वयनमा बैकिङ्ग तथ्याङ्कको महत्त्वपूर्ण स्थान हुने भएकोले बैकिङ्ग तथ्याङ्कमा आवश्यकता अनुरूप सुधार ल्याउने तर्फ पनि राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकका सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई तथ्याङ्क विवरण भर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले तथ्याङ्क निर्देशिका २०३५ लाई अद्यावधिक गर्नुका साथै यी कर्मचारीहरूलाई कार्यमूलक तालिम दिलाउने व्यवस्थासमेत मिलाएको छ, साथै कृषि उत्पादन वृद्धि गर्ने राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्नको निमित्त लगानीलाई योजनाबद्ध ढङ्गबाट विस्तार गर्ने उद्देश्य राखी यस बैंकले विश्व खाद्य एवं कृषि सङ्गठनको सहयोगमा कृषि कर्जा योजनाको तर्जुमा गर्ने कार्य प्रारम्भ गरेको छ । कृषि क्षेत्रको विकासको निमित्त योजनाबद्ध तरिकाले लगानी वृद्धि गराउन तथा वर्तमान ऋण लगानी नीति र कार्यविधिलाई समेत बढी व्यावहारिक तथा प्रभावकारी तुल्याउन उक्त कर्जा योजनाको उद्देश्य रहेको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूको कार्यविधिमा एकरूपता नभएमा सर्वसाधारण जनतामा पर्न जाने कठिनाइलाई ध्यानमा राखी दुवै वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेपसम्बन्धी कार्यविधिमा हाल एकरूपता ल्याइएको छ । बचत खातामा ब्याज गणना गर्ने हालको प्रणाली त्रुटिपूर्ण देखिएकोले २०४० साल वैशाखदेखि लागू हुने गरी सो प्रणालीमा समेत सुधार गरिएको छ ।

विकासको प्रक्रियालाई द्रुततर गतिमा अगाडि बढाउन वाणिज्य बैंकहरूका साथै वित्तीय संस्थाहरूको पनि उत्तिकै सक्रिय सहभागिता आवश्यक पर्ने कुरा मनन गरी राष्ट्र बैंक यिनको प्रभावकारी सञ्चालन तथा विकासमा २०२५ सालदेखि विशेष रूपमा संलग्न हुँदै आएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूलाई आफ्नो कार्यक्रम सुचारु रूपले सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने वित्तीय साधन बेला बेलामा उपलब्ध गराउनुको अतिरिक्त काम कारवाहीमा प्रत्यक्ष सघाउ पुऱ्याउने खालका अन्य संस्थाहरूको स्थापना तथा तिनको विस्तारमा पनि राष्ट्र बैंकले विशेष रुचि लिँदै आएको छ । यसै अनुरूप देशमा औद्योगिक विकासका लागि पूँजी बजारको व्यवस्था मिलाउन स्थापित सिक्कुरिटी खरिद बिक्री केन्द्रको शेयर पूँजीमा यस बैंकबाट यस आर्थिक वर्षमा रु. ५ लाख थप लगानी गरिएको छ । उक्त केन्द्रको शेयर पूँजीमा राष्ट्र बैंकले हालसम्म रु. १३.७३ लाख लगानी गरिसकेको छ । औद्योगिक विकासलाई बढावा दिने राष्ट्र बैंकको नीति अनुरूप चालू आर्थिक वर्षमा नेपाल औद्योगिक विकास कर्पोरेशनले जारी गरेको रु. ४ करोडको ऋणपत्र अन्य क्षेत्रबाट खरीद नभएमा सम्पूर्ण रकम यस बैंकले नै खरीद गर्ने कार्यक्रम छ ।

देशमा घरेलु तथा साना उद्योगहरूलाई प्राथमिकता दिई तिनको प्रवर्द्धन गर्दै लैजाने श्री ५ को सरकारको नीति अनुरूप श्री ५ को सरकार, विश्व बैंक र यस बैंक बीच एक त्रिपक्षीय सम्झौता भई उक्त सम्झौता अन्तर्गत प्राप्त हुने रकमलाई घरेलु तथा साना उद्योगहरूमा प्रवाहित गर्न राष्ट्र बैंकबाट घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना २०३९ साल साउन महिनादेखि सञ्चालन भइरहेको सर्वविदितै छ। यस परियोजना अन्तर्गत रु. ८ लाखसम्म स्थिर सम्पत्ति भएका घरेलु तथा साना उद्योगका लागि स्थिर तथा चालू पूँजी जुटाउनको साथै खास उद्यमीहरू पहिल्याई परियोजनाको वित्तीय तथा प्राविधिक औचित्यको आधारमा कृषि विकास बैंक र वाणिज्य बैंकहरू मार्फत परियोजनाको स्थिर जायजैथा बाहेक अरु थप धितो नलिई रु. ८ लाखसम्म कर्जा प्रदान गर्ने व्यवस्था भएको छ। यस अन्तर्गत २०३९ साल फागुन मसान्तसम्ममा २०३ परियोजनाहरूका लागि कुल रु. ६१.२२ लाख कर्जा स्वीकृत गरिएको छ, जसमध्ये १७३ परियोजनाका लागि रु. ३९.९६ लाख वितरणसमेत भइसकेको छ। यसमध्ये काठमाडौं उपत्यकामा रु. २७.६५ लाख र बण्डको अञ्चलमा रु. १२.३१ लाख प्रदान गरिएको छ। आगामी आर्थिक वर्षमा यस परियोजना अन्तर्गत रु. ३.५० करोड कर्जा वितरण गर्ने लक्ष्य राखिएको छ।

वाणिज्य बैंक तथा अन्य वित्तीय संस्थानहरूलाई आफ्नो कार्यकलाप सुचारु रूपले सञ्चालन गर्न राष्ट्र बैंकले सक्दो सहयोग प्रदान गर्दै आएको छ, तापनि बैंकिङ व्यवस्थाको स्वस्थ विकास तथा विस्तार गर्ने यिनीहरूको काम कारवाहीमा निगरानी राख्नु जरुरी हुने हुँदा यसतर्फ पनि राष्ट्र बैंक सक्रिय रहेको छ। यसै उद्देश्य अनुरूप आ. व. २०३९/४० मा वाणिज्य बैंकहरू तथा कृषि विकास बैंकका १२२ शाखाहरूको काम कारवाहीको निरीक्षण गर्ने लक्ष्य भएकोमा २०३९ चैत्र मसान्तसम्ममा १०२ शाखाहरूको निरीक्षण गरी सकिएको छ।

देशको वैदेशिक व्यापार खास गरी निर्यात व्यापार प्रवर्द्धन गर्ने कार्यमा सघाउ पुऱ्याउन राष्ट्र बैंक सदैव प्रयत्नशील रहेको छ। यसै सन्दर्भमा हस्तकला र क्यूरियोजस्ता सामानहरूको पर्याप्त स्टक निर्यातकर्ताहरूको साधनले मात्र राख्न कठिन हुने हुँदा यी वस्तुहरूको लागत मूल्यको आधारमा मूल्याङ्कन गरी धितो कर्जा उपलब्ध गराउन २०३९ साल साउनमा यस बैंकबाट वाणिज्य बैंकहरूलाई सुभाब दिइएको छ।

यस वर्ष अधिराज्यमा आइपरेको विकट खाद्यान्न स्थितिलाई दृष्टिगत गरी राष्ट्र बैंकबाट खाद्यान्नमा भई

रहेको लगानी तत्काल असूल गर्न २०३९ साल भदौ १० गते वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिइयो। यसै सन्दर्भमा धान, चामल, गहुँ मकै र सबै किसिमका पीठोको धितोमा गएको कर्जाहरूको नवीकरण गर्नु परेमा यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने गरियो, साथै नयाँ खाद्यान्नको धितोमा कर्जा दिँदा बढीमा ६ महिनाका लागि कर्जा दिने र सो म्याद समाप्त भई म्याद बढाउनुपर्ने स्थिति परेमा यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने बाध्यता गराइयो। खाद्यान्न सङ्कटकको गम्भीरतालाई हृदयङ्गम गरी हाल तराई क्षेत्रमा खाद्यान्नको धितोमा कर्जा प्रदान नगर्ने २०३९ चैत्र २३ गते वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ। पहाडी क्षेत्रमा भने खाद्यान्नको धितोमा अधिकतम लगानी गर्न सकिने गरिएको छ।

बैंकिङ क्षेत्रमा कार्यरत जनशक्तिलाई समयानुकूल तालिम प्रदान गरी उनीहरूको कार्यकुशलता तथा दक्षतामा वृद्धि गर्ने उद्देश्य लिई राष्ट्र बैंकले २०२७ सालमा 'बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्र'को स्थापना गर्‍यो। यस केन्द्रले आफ्नो स्थापना कालदेखि विभिन्न विषयका तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी २०३९ साल चैत्र मसान्तसम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूका विभिन्न तहका १,०५० अधिकृत र २,५२५ सहायक तथा प्रधान सहायक स्तरका कर्मचारी गरी जम्मा ३,५७५ कर्मचारीहरूलाई प्रशिक्षण दिइसकेको छ। यसै क्रममा प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रम र घरेलु तथा लाना उद्योग परियोजनाको सफल कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउन सम्बन्धित २६८ कर्मचारीहरूलाई विशेष तालिम प्रदान गरिने भएको छ।

राष्ट्र बैंकले विगत २७ वर्षको प्रयासबाट हासिल गरेका उपलब्धिहरू निश्चय नै उत्साहप्रद छन् तथापि आर्थिक विकासको गतिलाई तीव्र गराई सर्वसाधारण जनताको जीवनस्तर उठाउने वर्तमान अभियान राष्ट्रिय उत्पादनको अभिवृद्धि तथा ग्रामीण अर्थव्यवस्थाको उत्थानमा नै निहित रहने हुँदा आउँदा वर्षहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूको क्रियाकलापलाई यिनै उद्देश्यहरूका प्राप्तितर्फ अभिमुख गराउन राष्ट्र बैंकको प्रयास विशेष रूपले केन्द्रित हुनुपर्ने देखिन्छ।

अन्तमा, देशको आर्थिक विकास गरी सम्पूर्ण नेपालीको जीवनस्तर सामन्जस्य रूपमा उकास्ने श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सदिच्छा साकार पार्ने सदा भैं नेपाल राष्ट्र बैंक आजको यस पुनीत दिनमा प्रयत्नशील रहने प्रण गर्दछ।

राष्ट्रिय विकासमा नेपाल राष्ट्र बैंकको योगदान*

नेपाल राष्ट्र बैंक आज आफ्नो कार्यकालको २८ औं वर्ष पूरा गरी २९ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। आजको यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा राष्ट्रले निर्धारित गरेको आर्थिक लक्ष्य हासिल गर्नमा नेपाल राष्ट्र बैंकले गर्दै आएको योगदानबारे केही चर्चा गर्नु उपर्युक्त र प्रासङ्गिक ठान्दछु।

नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो प्रारम्भिक कालमा सामना गर्नुपरेको जटिल मौद्रिक समस्याहरू अहिले देशमा विद्यमान छैन तापनि विकासको क्रममा स्वाभाविक रूपबाट आइपर्ने कैयन विकट समस्याहरूको निराकरणतर्फ बैंक लगातार प्रयत्नशील रहँदै आएको छ। आर्थिक विकासको पूर्वाधारको रूपमा रहेको बैंकिङ्ग क्षेत्रको गतिविधिलाई समयानुकूल मोड दिने उद्देश्यले बैंकिङ्ग क्षेत्रको माध्यमबाट आवश्यक बचत सङ्कलन गराई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गराउने तथा विभिन्न मौद्रिक उपायहरूको अवलम्बनद्वारा देशमा स्वस्थ मौद्रिक वातावरणको सिर्जना गर्न राष्ट्र बैंक सक्रिय रहँदै आएको छ।

आफ्नो स्थापनाको एक दशकसम्म के कस्ता मौद्रिक समस्याहरूको सामना गर्नुपर्थ्यो र यसमा कुन रूपबाट राष्ट्र बैंकले सफलता हासिल गर्‍यो भन्ने कुरा विगत यसै अवसरहरूमा मैले उल्लेख गर्दै आएको छु। द्वय मुद्रा प्रणालीको अन्त्य, विदेशी विनिमय नियन्त्रणजस्ता कुराहरू उक्त अवधिका महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हुन्, साथै यस अवधिपश्चात् बैंकिङ्ग तथा मौद्रिक क्षेत्रको विकासका लागि अपनाइएका विभिन्न कदमहरूबारे पनि मैले चर्चा गरेको छु। यस प्रसङ्गमा विगत इतिहासतिर जानुभन्दा देशको आर्थिक तथा मौद्रिक परिप्रेक्ष्यमा विगत केही वर्ष यता अपनाइएका कदम तथा कार्यक्रमहरूबारे चर्चा गर्नु बढी प्रासङ्गिक हुने म देख्दछु।

विशेष गरी निजी क्षेत्रका व्यापारीहरूले असीमित मात्रामा आयात प्रतीतपत्र खोलेको कारणबाट देशको दुर्लभ विदेशी मुद्राको सञ्चितिमा आएको ह्रासलाई जोगाउन तेस्रो देशबाट सामान भिकाउन खोल्ने आयात प्रतीत-

पत्रमा वाणिज्य बैंकहरूले शतप्रतिशत नगद मार्जिन लिनुपर्ने व्यवस्था यसै वर्ष गरियो, साथै खुल्ला इजाजतपत्र अन्तर्गतका जुनसुकै सामानहरू भिकाउनसमेत आयात इजाजतपत्र लिएर मात्र प्रतीतपत्र खोल्नुपर्ने गरियो।

यस कदमबाट उद्योगहरूलाई चाहिने मेशिनरी तथा कच्चा पदार्थ आपूर्ति गर्न बाधा नपरोस् भन्ने उद्देश्यले सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु शिल्पकला बिक्री भण्डार र विश्व बैंकको सहयोगमा सञ्चालित घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनासँग सम्बन्धित मेशिनरी तथा कच्चा पदार्थ आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले खडा भएका कम्पनीहरूलाई आवश्यक पर्ने मेशिनरी एवं औजार, कच्चा पदार्थ र सहायक कच्चा पदार्थ तेस्रो मुलुकबाट भिकाउन उद्योगहरू तथा उपर्युक्त फर्महरूले प्रतीतपत्र खोल्न आएमा शतप्रतिशत मार्जिन नलिई साविक बमोजिम बैंकले स्वेच्छामा मार्जिन जम्मा गराई प्रतीतपत्र खोल्न सकिने व्यवस्थासमेत गरियो।

विलासी तथा भारतबाट पनि सजिलै भिकाउन सकिने खालका वस्तुहरू तेस्रो मुलुकबाट भिकाउन आयात प्रतीतपत्र खोल्ने प्रवृत्ति रहिरहेकोले जम्मा ६० वस्तुका लागि निजी क्षेत्रका व्यापारीहरूले आयात प्रतीतपत्र खोल्न नपाउने व्यवस्था गरियो तर यो प्रतिबन्ध श्री ५ को सरकारका कार्यालयहरू, संस्थाहरू, मुनाफा कमाउने उद्देश्य नभएका विदेशी संघ वा संस्थाहरू तथा स्वदेशी उद्योगहरूका लागि भने लागू गरिएको छैन, साथै प्रतीतपत्रहरूमा विभिन्न कुराहरूको संशोधन गर्ने प्रवृत्ति बढेको देखिएकोले निजी क्षेत्रका व्यापारीहरूले बैंकहरूमा खोलेको प्रतीतपत्रहरूमा संशोधन गर्न नदिने गरी रोक पनि लगाइयो। वर्षको अन्त्यमा आएर संशोधनसम्बन्धी उक्त प्रतिबन्ध हटाइनुका साथै ६० वस्तुमध्येका विभिन्न ६ थरी उपभोग्य सामान भिकाउन प्रतीतपत्र खोल्न पाउने गरी बन्देज फुकुवा गरिएको छ।

विकास तथा निर्माण सामग्रीहरू तेस्रो मुलुकबाट भिकाउन निजी क्षेत्रका व्यापारीहरूले बैंकमा खोल्न आउने

* नेपाल राष्ट्र बैंकको २९ औं वार्षिकोत्सवको अवसरमा (गभर्नर श्री कल्याणविक्रम अधिकारीको) प्रकाशित वक्तव्यको पूर्ण अंश।

प्रतीतपत्रहरूमा न्यूनतम ३० प्रतिशत नगद मार्जिन लिए पुग्ने पनि व्यवस्था गरिएको छ ।

निर्यात बढाउने उद्देश्यले श्री ५ को सरकारले लागू गरेको नौ सूत्री कार्यक्रम अनुरूप राष्ट्र बैंकले निर्यात प्रवर्द्धनसम्बन्धी कदमहरू अपनाएको छ । यस अनुरूप यथाअपरिवर्तनशील (इरिभोकेवल) प्रतीतपत्र पाएका निर्यातकर्ताहरू अर्थात् निर्यात हुन लागेका वस्तु खरीद गर्ने, प्रशोधन गर्ने, एसेम्बलिङ गर्ने र प्याकिङ गर्ने आदि काममा संलग्न औद्योगिक एकाइहरू वा श्री ५ को सरकारबाट मान्यता प्राप्त एक्सपोर्ट हाउसहरूलाई मात्र प्रतिग्राहक रु. २५ लाखसम्म २० प्रतिशत मार्जिन कट्टा गरी १४ प्रतिशत सहूलियत ब्याजदरमा पूर्वनिर्यात कर्जा उपलब्ध गराउने प्रबन्ध गरिएको छ । यस प्रयोजनको लागि हाललाई निर्यात वस्तुको सूचीमा अलैची, अदुवा, चिया, जडीबुटी, हस्तकलाका सामान, तयारी पोशाक, ऊनी सामान तथा गलैँचा, जूट र जूटका सामान तथा प्रशोधित छाला तथा छालाका सामान समावेश गरिएका छन् ।

यस्तै नेपालमा उत्पादित वस्तु तेस्रो मुलुकमा निकासी गर्ने निर्यातकर्ताहरूलाई प्रदान गरिने निर्यात बिल कर्जामा ४५ दिनसम्मका लागि ८ प्रतिशतका दरले मात्र ब्याज लगाउने र उक्त सहूलियत दरमा कर्जा प्रदान गर्दा हुने हानी यस बैंकले व्यहोर्ने व्यवस्था मिलाएको छ साथै निर्यातकर्ताहरूलाई बैंकिङ सुविधा सजिलोसँग प्रदान गर्न काठमाडौं, विराटनगर, वीरगन्ज, भैरहवा, नेपालगन्जजस्ता प्रमुख निर्यात हुने क्षेत्र स्थित शाखाहरूमा निर्यात कार्यको लागि छुट्टै एकाइ स्थापना गरी कार्य सञ्चालन गराउन पनि वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

२०४१ साल वैशाख १ गतेदेखि लागू हुने गरी म्याद नाघेको कर्जामा म्याद नाघेको मितिले ६ महिनासम्मको लागि निर्धारित दरभन्दा २.५% बढी ब्याज लिने र ६ महिना नाघेको मितिदेखि कर्जाको उपयोग, कर्जा लिने व्यक्तिको कर्जा तिर्ने प्रयास आदिको आधारमा २.५ देखि ७ प्रतिशतसम्म ब्याज कायम गर्न वाणिय बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई निर्देशन दिइएको छ तर मुद्दती रसिदको धितोमा जाने जतिसुकै रकमको कर्जा र सरकारी ऋणपत्र तथा सुनचाँदीको धितोमा जाने रु. २५ हजारसम्मको कर्जामा भने हर्जाना ब्याज लिन बन्देज लगाइएको छ । यसैगरी नवीकरण गरिएका कर्जामा पनि हर्जाना ब्याज नलिई साधारण ब्याज मात्र असूल गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

१८/नेपाल राष्ट्र बैंक

२०३९ सालमा खाद्यान्न सङ्कट परेकोले तराई क्षेत्रका बैंक शाखाहरूबाट सबै किसिमका खाद्यान्नको धितोमा कर्जा दिन बन्देज लगाइएकोमा गहुँबाली बजारमा आउन थालेपछि उक्त बन्देजलाई खुकुलो पारी धान र चामलको धितोमा मात्र कर्जा नदिने व्यवस्था गरिएको थियो । पछि खाद्यान्न स्थितिमा सुधार भएकोले खाद्यान्नमा लगानी गर्न लगाइएको बन्देज पूर्ण रूपमा फुकुवा गरियो ।

चालू छैठौं पञ्चवर्षीय योजना अवधिभित्र प्रत्येक तीस हजार जनतापिच्छे एक बैंक शाखा पुऱ्याउने श्री ५ को सरकारको लक्ष्य अनुरूप आर्थिक वर्ष २०३७/३८ देखि चैतको आधाआधीसम्ममा दुवै वाणिज्य बैंकहरूका जम्मा ८८ थप नयाँ शाखा स्थापना भई कुल शाखा सङ्ख्या ३२९ पुगेको छ । यसबाट प्रत्येक ४९ हजारपिच्छे एक बैंक शाखा पुग्न गएको छ । चालू आर्थिक वर्षभित्रमा दुवै वाणिज्य बैंकलाई गरी जम्मा १०३ स्थानमा शाखा खोल्न स्वीकृतिसमेत प्रदान गरिएको छ ।

बढी भन्दा बढी जनतालाई बैंकिङ सुविधा उपलब्ध गराउनुका साथै आन्तरिक पूँजी परिचालनबाट चाहिने पूँजी सङ्कलन गरी पूँजीको आवश्यकता पूर्ति गर्ने उद्देश्यले हाल साधारण वाणिज्य बैंकिङ कारोबार गर्ने कृषि विकास बैंकका २३ शाखाबाट सुनचाँदी कर्जा र प्रतीतपत्र कारोबार बाहेक अन्य सबै वाणिज्य बैंकिङ कारोबार गराउनेतर्फ विचार भइरहेको छ ।

बैंक स्थापना गर्न उपर्युक्त स्थान छनौट गर्ने सिलसिलामा शुरूमा यस बैंकबाट र पछि आएर दुवै वाणिज्य बैंकका प्रतिनिधि रहेको यस बैंकसमेतको संयुक्त टोलीबाट सर्वेक्षण गरी सम्भाव्य स्थानहरू छनौट गरिएको र चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा अधिराज्यका सबै जिल्लाहरूको जिल्लाव्यापी सर्वेक्षण गर्ने कार्यक्रम रहेको छ । यसबाट बैंक स्थापना गर्न उपर्युक्त स्थानको चयन गर्न सुविधा पुग्नेछ ।

देशको सबै क्षेत्र उत्तिकै विकसित नभएको कारणबाट लक्ष्य अनुरूप बैंक स्थापना गर्दा शुरू शुरूमा बैंकहरूलाई आर्थिक बोझ पर्न गई शाखा नोक्सानमा जाने हुँदा त्यस्ता शाखाहरूको भौगोलिक विभाजन अनुसार केही वर्ष क्षतिपूर्ति र खुलेका मितिले ३ वर्षभित्र चुक्ता बुझाउने गरी कार्यकारी पूँजी बापत रु. ३ लाख निर्व्याजी सापटी प्रदान गर्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको नीति अनुरूप हालसम्म ५४ शाखालाई रु. १ करोड ६२ लाख निर्व्याजी सापटी प्रदान

गरिसकिएको छ । नोक्सानीमा गएका जम्मा ३७ शाखालाई क्षतिपूर्ति दिनेतर्फ कारवाही पनि भइरहेको छ ।

बैंकिङ्ग सेवा तथा सुविधाबारे जानकारी गराई सर्वसाधारणमा बैंकिङ्ग बानीको विकास गर्ने उद्देश्यले बैंकिङ्ग प्रवर्द्धन समिति अन्तरगत बैंकिङ्ग प्रचार प्रसार उपसमितिबाट रेडियो कार्यक्रम, गोजीपात्रो वितरण, वृत्तचित्र प्रदर्शन (ग्रामीण क्षेत्रमा) आदि कार्य यथावत् सञ्चालन भइरहेको र प्रचार प्रसारका अन्य प्रभावकारी माध्यमहरूको पनि खोजी भइरहेको छ । साथै चलचित्र प्रचार प्रसारको लागि अति प्रभावकारी माध्यम भएकोले हालसम्म बैंकिङ्ग क्षेत्रमा भएका उपलब्धिहरू भल्किने खालको तेस्रो चलचित्र निर्माण गर्ने योजनासमेत रहेको छ ।

समाजका कमजोरवर्ग बढी मात्रामा सहभागी हुनसक्ने किसिमको योजनाबद्ध र धितोभन्दा परियोजनाको सभाव्यतामा आधारित कर्जा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यक्रमलाई समन्वयात्मक रूपबाट सञ्चालन गराउने उद्देश्यले क्षेत्र विकास, परियोजनाको सम्भाव्यता, निरन्तर सुपरीक्षण र धितो नहुनेलाई समूह गठन गरी सामूहिक जमानीमा समेत कर्जा प्रदान गर्ने पद्धतिमा आधारित “सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रम” २०३८ सालदेखि सञ्चालन हुँदै आएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत वाणिज्य बैंकका तोकिएका शाखाहरूले सरकारी एवं अर्द्धसरकारी निकायहरूसँग निकटतम सम्बन्ध र समन्वय राखी सुपरीक्षणको दृष्टिले उपर्युक्त ठहरिने भौगोलिक क्षेत्रभित्रका बासिन्दाहरूलाई प्राथमिकता क्षेत्र अन्तर्गत निर्धारित व्यवसायहरूको स्थापना तथा विस्तार गर्न आवश्यक पर्ने कर्जा र अन्य सेवा सुविधाहरू उपलब्ध गराउँदै आएका छन् ।

वाणिज्य बैंकका शाखाहरूलाई क्रमिक रूपले कार्यक्रममा संलग्न गराउँदै जाने र परियोजनाको आर्थिक एवं प्राविधिक उपर्युक्ततामा आधारित कृषि र सेवाका लागि प्रदान गरिने कर्जामध्ये कम्तीमा ६० प्रतिशत साना परिवारलाई वितरण गराउने, स्वीकृत कर्जाको बढीभन्दा बढी भाग जिन्सीमा उपलब्ध गराउनेजस्ता कुराहरू कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ ।

शुरूमा वाणिज्य बैंकका ३० ग्रामीण र १६ शहरी क्षेत्र स्थित शाखामा यो कार्यक्रम लागू गरिएको थियो । कार्यक्रम लागू भएको १ वर्षभित्रै देखापरेका परिणामहरूबाट कार्यक्रमको सफलतामा विश्वस्त हुन सक्ने राम्रा सङ्केतहरू देखिए । लगानीको परिमाण त्यति

धेरै नभए तापनि यस क्षेत्रमा भएको लगानीको प्रतिफल, कर्जाको सदुपयोग एवं असूली पक्षहरू निकै सन्तोषजनक देखिएको छ ।

नयाँ कार्यक्रम लागू भएपछि सैद्धान्तिक रूपबाट धेरै कुराहरू सरल भइसकेको भए तापनि केही व्यावहारिक कठिनाइहरू बाँकी नै रहेकोले यी कठिनाइहरूलाई जतिसक्दो चाँडो समाधान गर्ने उद्देश्यले कार्यक्रमको मूल्याङ्कन गर्ने, कार्यक्षेत्रमा आइपरेका कठिनाइहरू पत्ता लगाउने र समाधानका उपायहरू खोज्नेजस्ता कार्यहरूको अतिरिक्त सरकारी तथा सम्बन्धित निकायहरूसँग कसरी समन्वय कायम गर्ने भन्ने सम्बन्धमा विराटनगर, नेपालगन्ज, पोखरा र काठमाडौंमा ४ क्षेत्रीय स्तरको र काठमाडौंमा १ राष्ट्रिय स्तरको प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा गोष्ठीहरू सम्पन्न गरियो । यस कार्यक्रमलाई राष्ट्रिय कार्यक्रमको रूपमा सञ्चालन गर्दै लैजाने उद्देश्य अनुरूप २०४० वैशाख १ गतेदेखि थप ८७ बैंक शाखामा यो कार्यक्रम लागू गरिएको छ । यो कार्यक्रममा अहिले अधिराज्यका ६१ जिल्लामा १३३ बैंक शाखा कार्यरत छन् ।

समाजका कमजोरवर्गको आर्थिक र सामाजिक उत्थान गर्ने अभिप्रायबाट सञ्चालित यो कार्यक्रमको लगानी परिमाण त्यति धेरै नभए तापनि जति लगानी भएको छ त्यसको राम्रो सदुपयोग भई प्रत्यक्ष रूपमा उत्पादन कार्यमा लागेकोले सानावर्गको आर्थिक स्थितिमा यसले राम्रो प्रभाव पारेको छ । साना परिवारलाई ६० प्रतिशत कर्जा प्रवाह गराउनुपर्ने लक्ष्य अनुरूप नै कर्जा प्रवाह भएको छ । २०४०/४१ को दोस्रो त्रयमाससम्ममा भएको रु. २ करोड ३१ लाख जति कर्जा लगानीमध्ये कृषिमा रु. ६०८७ हजार, उद्योगमा रु. १४१७१ हजार र सेवामा रु. २८२६ हजार देखिएको छ ।

विशेष आर्थिक कार्यक्रममा उल्लेख भए अनुसार शिक्षित बेरोजगारहरूलाई उत्पादनमूलक रोजगारीमा लगाई उनीहरूको आयमा वृद्धि गर्ने उद्देश्यले २०४० माघदेखि शिक्षित बेरोजगार कर्जा पनि यस कार्यक्रम अन्तर्गत प्रदान गरिने भएको छ ।

देशको कृषि विकासको निम्ति व्यक्ति तथा संस्थाहरूलाई कर्जा प्रदान गर्ने एउटै संस्था कृषि विकास बैंकलाई कृषि क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्न सक्षम तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त बैंकको शेयर तथा डिभेन्चर खरीद तथा पुनर्कर्जा प्रदान गरी सहयोग गर्दै आएको छ ।

हालै प्रकाशमा ल्याइएको श्री ५ को सरकारको सात सूत्री कार्यक्रम उल्लेख भएको कृषि तथा सिँचाइतर्फ लक्ष्य पूरा गर्न सो बैंकमार्फत कृषि क्षेत्रमा लगानी बढाउनको निम्ति यस आर्थिक वर्षदेखि पुनर्कर्जाको साटो सुलभ तरीकाले कर्जा उपलब्ध गराइने व्यवस्था भएको छ । खासगरी सिँचाइतर्फ र साना किसान विकास आयोजनातर्फ लगानी गर्न सो बैंकलाई कुनै समस्या नपरोस् भन्नेतिर विचार पुऱ्याइएको छ । साना किसान विकास आयोजनालाई जाने कर्जामा ६ प्रतिशत ब्याजदरको सहूलियत दिइएको छ । उक्त बैंकले चालू आर्थिक वर्षमा रु. ४४ करोड ७७ लाख लगानी गर्ने लक्ष्य राखेकोमा यसको ४२.२ प्रतिशत अर्थात् रु. १८ करोड ९५ लाख कर्जाको रूपमा उपलब्ध गराइएको छ । यसमध्ये गत फागुन मसान्तसम्ममा रु. १५ करोड ६८ लाख उक्त बैंकले उपभोग गरिसकेको छ । यसरी राष्ट्र बैंकबाट प्राप्त कर्जा सुविधा सरल तरिकाले समयमै प्राप्त गरी कृषकहरूलाई पनि समयमै कर्जा उपलब्ध होस् भन्ने हेतुले यो बैंकलिक कर्जा व्यवस्था कायम गरिएको हो ।

कृषि विकास बैंक तथा वाणिज्य बैंकबाट कृषि क्षेत्रमा हुने लगानीलाई अरू बढी योजनाबद्ध रूपले सञ्चालन गर्न कुन कुन क्षेत्रमा के कस्ता उद्देश्यका लागि के कति साधनको आवश्यकता छ र कुन कुन स्रोतबाट त्यस्तो लगानीको निम्ति साधन जुटाउन सकिन्छ भन्ने कुरामा एउटा निश्चित योजनाको तर्जुमा गरी सङ्गठित ढङ्गले क्रमशः लगानी बढाउँदै जाने उद्देश्यले कृषि कर्जा योजनाको तर्जुमा गर्नेतर्फ राष्ट्र बैंकले सक्रिय कदम चाल्दै छ । हालैको कृषि कर्जा पुनरावलोकन सर्वेक्षणको सुभावहरूसमेतलाई ध्यानमा राखी आउँदो सालदेखि योजनामा समावेश गर्ने गरी पञ्चवर्षीय कृषि कर्जा योजनाको तर्जुमा गर्नेतर्फ पनि आवश्यक कारवाही भइरहेको छ ।

विश्व बैंकको ऋण सहयोगमा काठमाडौं उपत्यकाको ३ र गण्डकी अञ्चलको ६ जिल्ला गरी जम्मा ७ जिल्लामा डेढ वर्ष अघिदेखि सञ्चालन भइरहेको घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनाको प्रगति उत्साहवर्द्धक छ । यस परियोजना अन्तर्गत लगभग रु. ५ करोडको ऋण स्वीकृत भई पुग नपुग रु. ३ करोड ऋण वितरण पनि भइसकेको छ । यसबाट पूँजीको उत्पादकत्वमा वृद्धि हुनाका साथै ६ हजार ५ सयभन्दा बढी व्यक्तिले प्रत्यक्ष रोजगार पाएका छन् ।

यस परियोजनाको क्रियाकलापलाई अभ्रै सरलीकरण गरी गतिशिलता प्रदान गर्न गत चैतदेखि ऋण

दिने बैंकका शाखाहरूमा अख्तियारको विकेन्द्रीकरणसमेत गरिएको छ ।

नेपाली रुपैयाँको विनिमय दर भारतीय रुपैयाँ र अमेरिकी डलरसँग स्थिर राखी आबद्ध गरिँदा अन्तर्राष्ट्रिय विनिमय बजारमा विदेशी मुद्राहरूको विनिमय दरमा परिवर्तन हुँदा बेलाबेलामा उत्पन्न हुने असमान दर (Cross Rate) स्वीकृत सीमाभन्दा बढ्न गई यसबाट अर्थव्यवस्थामा पर्न गएको प्रतिकूल असरलाई ध्यानमा राखी श्री ५ को सरकारको स्वीकृति लिएर नेपाल राष्ट्र बैंकले गत जेठ १८ गतेदेखि अमेरिकी डलरलाई इन्टरभेन्सन मुद्रा मानी वास्केट प्रणाली अनुसार नेपाली रुपैयाँको विनिमय दर निर्धारण गर्ने गरेको छ । यो व्यवस्था अनुसार अन्तर्राष्ट्रिय विनिमय बजारमा विदेशी विनिमय दरमा परिवर्तन भए अनुरूप अमेरिकी डलर लगायत अन्य विदेशी मुद्राको विनिमय दर यस बैंकले तोक्ने व्यवस्था गरेको छ ।

निर्यात व्यवसायलाई पर्न सक्ने विनिमय जोखिमबाट संरक्षण प्रदान गर्ने उद्देश्यले श्री ५ को सरकारको निर्देशन अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले मिति २०४० भदौ १ गतेदेखि अग्रिम विनिमय दरको व्यवस्था लागू गरेको छ । भारतबाहेक अन्य देशबाट हुने निर्यातको अधिकांश भुक्तानी अमेरिकी डलरमा प्राप्त हुने हुँदा यो व्यवस्था अमेरिकी डलरको लागि मात्र गरिएको छ । अतः निर्यातकर्ताले अमेरिकी डलरमा हुने निर्यात आर्जनलाई अग्रिम विनिमय दरमा वाणिज्य बैंकहरूमा बिक्री गर्न सक्ने व्यवस्था छ ।

विदेशी पर्यटकहरूलाई नेपालमा भ्रमण गर्न आकर्षित गर्ने उद्देश्यले नेपालमा होटल, ट्राभल तथा ट्रेकिंगजस्ता पर्यटन व्यवसायसँग सिधा सम्पर्क हुने संस्थाहरूले आआफ्नो टेरिफ रुपैयाँमा तोक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

श्री ५ को सरकारको २०४० कार्तिक १४ को निर्णयबमोजिम निर्यात प्रवर्द्धनको निमित्त नौसूत्री कार्यक्रम लागू भएको हो । उक्त कार्यक्रमको एउटा पक्षको रूपमा नेपाली वस्तु तेस्रो मुलुकमा निर्यात गरी आर्जन गरेको विदेशी मुद्राको अनुपातमा निर्यात नगद अनुदान उपलब्ध गराउने व्यवस्था भएको छ । यसको कार्यान्वयन नेपाल राष्ट्र बैंकबाट गराउने श्री ५ को सरकारको निर्णयबमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंकमा श्री ५ को सरकार तथा राष्ट्र बैंकको समेत योगदानबाट एक निर्यात विकास कोषको स्थापना गरी प्रत्यक्ष नगद अनुदान दिने काम पनि नेपाल राष्ट्र

बैंकबाट हुँदै आएको छ । हालसम्म निर्यातकर्ताहरूलाई रु. ४० लाखभन्दा बढी अनुदान वितरण भइसकेको छ र यस व्यवस्थाबाट समुद्रपारको निर्यात प्रवर्द्धनमा सकारात्मक प्रभाव परेको देखिएको छ ।

श्री ५ को सरकारको उपर्युक्त नौसूत्री कार्यक्रमको अर्को एक पक्षको रूपमा समुद्रपार निर्यात उद्योगहरूलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ र पूँजीगत सामान आयात गर्न उद्योगको आर्जनको अनुपातमा विदेशी मुद्रा उपलब्ध गराउने पनि यस बैंकबाट व्यवस्था गरिएको छ ।

उपभोग प्रणाली, आय वितरण तथा रोजगारी स्थितिजस्ता महत्त्वपूर्ण आर्थिक विषयहरूमा जानकारी दिने भरपर्दो सूचनाहरूको हाल देशमा निकै कमी अनुभव भएको र मौद्रिक तथा आर्थिक नीति निर्धारणमा यस्ता तथ्याङ्कहरूको ठूलो भूमिका रहेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी २०४० माघदेखि बहुउद्देश्यीय पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण सञ्चालन गरिएको छ । यो सर्वेक्षण अधिराज्यमा २३ जिल्लाका गाउँ पञ्चायत तथा १६ नगर पञ्चायतमा सञ्चालन भइरहेको छ । सर्वेक्षण कार्य पूरा भएपछि राष्ट्र बैंकद्वारा हाल प्रकाशित गर्ने गरेको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचीमा ग्रामीण क्षेत्रको पनि प्रतिनिधित्व हुन सक्नेछ । साथै यस सर्वेक्षणबाट मौद्रिकीकरणको मात्रा, उपभोग्य क्षमता, खर्चको लचिलोपना, आवास स्थिति, श्रमशक्तिको बनोट तथा रोजगारी तथा अर्द्धबेरोजगारीको स्थितिजस्ता महत्त्वपूर्ण आर्थिक विषयहरू प्रकाशमा आउनेछ ।

विकासको क्रममा लगातार रूपबाट आवश्यक पर्ने सक्षम जनशक्ति तयार गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले गत १३ वर्षदेखि साधारण बैंकिङ्ग, उच्च तथा मध्यम व्यवस्थापन, प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा आदि विभिन्न विषयमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूका लागि तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । केन्द्रले शुरूदेखि हालसम्म अधिकृतस्तरीय ६३ र सहायक प्रधान सहायकस्तरीय ११८ विभिन्न विषयका कार्यक्रम सञ्चालन गरी १११५ अधिकृत र २८३३ कर्मचारीलाई तालिम उपलब्ध गराएको छ ।

विभिन्न विषयमा तालिम प्रदान गरी कुशल जनशक्ति तयार गर्ने दिशामा केन्द्र लगातार सक्षम हुँदै आएको छ र विकासको आवश्यकता अनुरूप यसको क्रियाकलापलाई अझै विस्तार गर्दै लैजाने कुरामा राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील छ ।

चालू आर्थिक वर्षमा नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक तथा विकास मामिलासम्बन्धी दक्षिण-पूर्वी एशियाली मतदाता समूह र दक्षिण-पूर्वी एसिया न्यूजिल्याण्ड तथा अष्ट्रेलिया (सियान्जा) गभर्नर समूहको दुई महत्त्वपूर्ण अन्तर्राष्ट्रिय बैठक र सियान्जा गभर्नर समूहको उच्च अधिकृतस्तरीय बैठक सम्पन्न गर्‍यो । यसका अतिरिक्त एशिया तथा प्रशान्त क्षेत्रीय कृषि कर्जा संघको कार्यकारिणी समितिको वार्षिक बैठक तथा दक्षिण पूर्वी एशियाली केन्द्रीय बैंक (सियासन) अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्रद्वारा सञ्चालित एक महत्त्वपूर्ण तालिम कार्यक्रम पनि यहीं सम्पन्न भयो । यी अन्तर्राष्ट्रिय बैठक तथा तालिम कार्यक्रमबाट यस भेगका केन्द्रीय बैंकहरू बीच आपसी हित तथा सद्भावना वृद्धिमा ठोस योगदान पुग्न गएको छ, साथै बेलाबेलामा भएको विभिन्न मुलुकहरूको उच्चस्तरीय भ्रमणबाट पनि यस दिशामा राम्रो सहयोगको वातावरण कायम हुन गएको अनुभव गरिएको छ ।

ग्रामीण क्षेत्रको बाहुल्य भएको कृषिप्रधान तथा अति कम विकसित राष्ट्रहरूमध्ये एक मानिएको हाम्रो जस्तो देशको निम्ति कृषि तथा ग्रामीण विकासमा बढी जोड दिनुपर्ने आवश्यकता महसूस गरी एक दशक पहिले यस्ता प्राथमिकता क्षेत्रमा बढी मात्रामा लगानी गर्न वाणिज्य बैंकहरूलाई प्रोत्साहित गरिए अनुरूप त्यसैताका कृषि तथा ग्रामीण विकाससँग सम्बन्धित आयोजनाहरूको तर्जुमा, मुल्याङ्कन तथा अनुगमन गर्नेजस्ता उद्देश्यले यस बैंकको सक्रिय संयोजकत्वमा कृषि आयोजना सेवा केन्द्रको स्थापना भयो । नेपाल राष्ट्र बैंकको सक्रिय सहयोग र सहभागिता, श्री ५ को सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू लगायत अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय संघ संस्थाहरूको सहयोगसमेतले गर्दा आज यस केन्द्रले विभिन्न आयोजनाहरूको तर्जुमा तथा मूल्याङ्कन अध्ययन र कुशल जनशक्ति वृद्धि गर्ने, तालिम सुविधा उपलब्ध गराउने दिशामा राम्रो उपलब्धि हासिल गर्न सकेको छ ।

नेपालको कृषि र ग्रामीण क्षेत्रको विकासको निम्ति आयोजना तर्जुमा गर्ने, मूल्याङ्कन गर्ने प्राविधिक सल्लाह दिने, तालिम सुविधा प्रदान गर्ने तथा नेपालको एउटै मात्र सुव्यवस्थित कृषि अभिलेख एकाइको सेवा प्रदान गर्नेजस्ता कामको निम्ति यो केन्द्र नेपाल बाहिर पनि परिचित भइसकेको छ ।

निजी क्षेत्रमा उद्योगधन्दा गर्न चाहने उद्यमी

तथा प्रवर्द्धकहरूलाई सकेसम्म पूँजीको खाँचो हुन नदिन संस्थागत उपायहरू विस्तार गर्दै जाने कुरालाई यस बैंकले प्राथमिकता दिँदै आएको छ ।

यसै क्रममा पब्लिक कम्पनीहरूको हिस्सा तथा डिभेन्चरहरूको खरीद बिक्री हुने प्रबन्ध मिलाई अर्थतन्त्रमा पूँजीको लेनदेन प्रक्रियामा गति प्रदान गर्नु वान्छनीय भएकोले सेक्युरिटी बजारको विकास गर्ने कुरामा विशेष जोड दिइँदै आएको छ ।

उक्त कार्यमा यस बैंककोसमेत सहभागितामा सञ्चालित सेक्युरिटी खरीद बिक्री केन्द्र लि.लाई अरू क्रियाशील गराई यसलाई स्टक एक्सचेन्जको रूपमा समेत विकसित गरिने भएको छ । यस किसिमको प्रयासबाट जनसाधारणसँग रहेको स-साना बचत परिचालन गर्न तथा उद्योगधन्धाको स्वामित्वमा जनसहभागिता वृद्धि गरी यसमा गरिएको लगानीबाट भविष्यमा दिने लाभ धेरैले पाउनसक्ने स्थितिको सिर्जना गर्न निककै मद्दत पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।

विकास कार्यमा वाणिज्य बैंकहरूलाई पनि संलग्न गराउन नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई आफ्नो निक्षेपको केही प्रतिशत प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र परिभाषित कृषि, उद्योग र सेवा क्षेत्रहरूको लगानीमा अग्रसर गराउने क्रममा वाणिज्य बैंकहरूले यस क्षेत्रमा लगानी गरेको कर्जा संस्थागत क्षेत्रबाट सुरक्षण गराउन नेपाल राष्ट्र बैंकको सक्रियतामा २०३१ सालमा स्थापना भएको कर्जा सुरक्षण निगमले यो कार्य गर्दै आएको छ । यस अनुरूप गत वर्षको आधाआधिसम्ममा निगमले पुगनपुग ११ करोड कर्जा सुरक्षण गरेको छ । निगमको कार्य कर्जाको सुरक्षण गर्ने मात्र नभई सुरक्षित कर्जा असूलउपर नभएमा त्यसको क्षतिपूर्ति दिनेसमेत भएकोले विगत केही वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूलाई क्षतिपूर्ति दिने कार्य पनि यसले शुरू गरेको छ ।

निगमको कार्यक्षेत्रलाई दुई वाणिज्य बैंकले प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा प्रदान गरेको कर्जा सुरक्षण गर्ने

कुरामा मात्र सीमित नगरी यससाई बढाउँदै लैजाने उद्देश्यले वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाह हुने पूर्वनिर्यात कर्जाको सुरक्षण गराउनेतर्फ पनि कारवाही भइरहेको छ । यसका अतिरिक्त निगमको पूँजी वृद्धि गरी हाल नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सुरक्षण भइरहेको घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना अन्तर्गत प्रदान भैरहेको कर्जा सुरक्षण गर्ने कार्य पनि भविष्यमा निगमलाई हस्तान्तरण गर्ने कार्यक्रम छ ।

देश अहिले छैठौँ योजनाको अन्तिम चरणतिर पुगेको छ । यस अवधिमा योजनाले लक्षित गरेको आर्थिक विकासको गतिलाई टेवा दिन नेपाल राष्ट्र बैंकले बैकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रलाई सजग गराएको छ र तदनुरूप उत्पादनमा प्रत्यक्ष रूपबाट सहयोग पुऱ्याउने कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गरी उनीहरूको योगदानलाई बढाउने प्रयास गर्दै आएको छ । यस प्ररिप्रेक्ष्यमा सातौँ योजनाको उद्देश्य र आधारभूत विकास नीतिहरू हाम्रो सामु आइसकेको छ । उत्पादनमा बढी दरले वृद्धि गर्ने, उत्पादनशील रोजगारीका अवसरहरूमा वृद्धि गर्ने, जनताको न्यूनतम आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्ति गर्नेजस्ता उद्देश्यहरू सातौँ योजनाको आधारभूत नीतिमा प्रस्ताव गरिएको छ । यस उद्देश्यको परिपूर्तिका लागि प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा र यस अन्तर्गतको सघन बैकिङ्ग कार्यक्रमका साथै विश्व बैंकको सहयोगमा सञ्चालित घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना कार्यक्रमलाई अभ्रै ठोस रूपमा विस्तार गर्नुपर्ने कुरा स्पष्ट छ । यसमा राष्ट्र बैंकले आफ्नो क्षेत्रबाट बढी भन्दा बढी प्रयास गर्दै जाने कुरा म यहाँ उल्लेख गर्न चाहन्छु, साथै यी कार्यक्रमहरूको हालसम्मको प्रगतिलाई हेर्दा यसबाट उत्पादनमा प्रत्यक्ष प्रभाव परेको र रोजगारीको सिर्जनामा पनि प्रत्यक्ष योगदान पुगेको छ ।

अन्त्यमा, द्रुततर आर्थिक विकासद्वारा देशलाई आत्मनिर्भर बनाउने राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सदिच्छालाई मूर्त रूप दिन नेपाल राष्ट्र बैंक निरन्तर प्रयत्नशील रहने प्रण आजको यस पुनीत अवसरमा गर्दछु ।

राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकासमा नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिका*

नेपाल राष्ट्र बैंक आजदेखि तीसौं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ । आजको यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा राष्ट्रिय विकासको लक्ष्य हासिल गर्ने अभियानमा राष्ट्र बैंकले के कति योगदान गर्दै आएको छ भन्ने कुराबारे केही चर्चा गर्नु प्रासङ्गिक र सामयिक हुने म ठान्दछु ।

बैंकको स्थापना कालदेखि हालसम्मको तीन दशकजतिको अवधिमा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा विभिन्न मोडहरू आएका छन् र यी मोडहरूसँगै राष्ट्र बैंकले आफ्ना क्रियाकलापहरूलाई विकसित गर्दै आएको छ । विकासको क्रमसँगै समस्याहरू पनि थपिँदै गएका छन् र आइपरेका समस्याहरूको निराकरणक लागि राष्ट्र बैंक आफ्नो तर्फबाट लगातार रूपमा प्रयत्नशील रहँदै पनि आएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापनाकाल अवधिमा देशमा जटिल मौद्रिक समस्याहरू विद्यमान थिए । द्वय मुद्राको प्रचलन देशभर थियो र विदेशी विनिमयको नियन्त्रण तथा स्वदेशी मुद्राको व्यापक प्रसारद्वारा यस प्रणालीको अन्त्य गरिनु जरूरी थियो । आफ्नो कार्यकालको छोटो अवधिमै यो कार्य पूरा गर्न राष्ट्र बैंक सफल पनि भयो । यस कुरालाई बैंकको प्रारम्भिक कालको विशेष उपलब्धिको रूपमा लिन सकिन्छ ।

यस किसिमको जटिल मौद्रिक समस्याको पूर्ण समाधान भएपछि आर्थिक विकासको महत्त्वपूर्ण पूर्वाधारको रूपमा रहेको बैंकिङ क्षेत्रलाई विकसित गर्ने दिशामा बैंकले आफ्नो ध्यान केन्द्रित गर्‍यो । देशभर छरिएर रहेको बचतलाई संस्थागत माध्यमबाट राष्ट्रिय योजनाले प्राथमिकता दिएका क्षेत्रहरूमा प्रवाहित गर्ने काम बैंकिङ विस्तारबाट मात्र सम्भव हुने ठानी वाणिज्य बैंकहरूको शाखा विस्तारका

लागि योजनाबद्ध कार्यक्रमको थालनी राष्ट्र बैंकले गर्‍यो र केही वर्षभित्र अपेक्षित उपलब्धि पनि हासिल भयो । बैंकिङ शाखाहरूको विस्तारको क्रमसँगै बैंकिङ सेवामा सुधार र यसको व्यापक प्रचार प्रसार अभियान शुरू गरी बैंकिङ क्षेत्रलाई जनजीवनको एक आवश्यक आधारको रूपमा अघि बढाउँदै लैजाने प्रयत्न गरियो । यस क्षेत्रसँग रहेको साधनलाई सही अर्थमा आर्थिक विकाससँग सम्बन्धित परियोजनाहरूमा प्रवाहित गर्न राष्ट्रिय कार्यक्रमसँग मिल्दोजुल्दो हुने गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिए । फलस्वरूप व्यापारिक प्रयोजनमा मात्र सीमित बैंकिङ क्रियाकलाप राष्ट्रिय आर्थिक विकासको सन्दर्भसँग जोडिन गई यस क्षेत्रको क्रियाकलापलाई व्यापक अर्थमा लिइने थालियो ।

आजको सन्दर्भमा केन्द्रीय बैंकको भूमिका केवल मौद्रिक विषयमा मात्र सीमित नरही व्यापक राष्ट्रिय आर्थिक विकासको परिधिभित्र नै यसको दायित्व गाँसिएको छ । यस अर्थमा स्वस्थ मौद्रिक वातावरणको सिर्जना गर्ने मात्र यसको कार्य नभई देशको कृषि, उद्योग, निर्यात र विकासका अरू क्षेत्रहरूमा समेत सहयोग पुऱ्याउनु यसको कर्तव्य हुन आएको छ । यिनै कुराहरूको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत वर्षहरूमा गरेको विकासात्मक कार्यहरू र राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा यसबाट परेका प्रभावहरूबारे संक्षेपमा म चर्चा गर्न चाहन्छु ।

चालू छैठौं योजना अवधिभित्र प्रत्येक ३० हजार जनताका लागि एउटा बैंक शाखाको सेवा पुऱ्याउने श्री ५ को सरकारको लक्ष्य अनुरूप योजनाको शुरू आर्थिक वर्ष २०३७/३८ देखि २०४१ चैत्र मसान्तसम्ममा वाणिज्य

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ३० औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री गणेशबहादुर थापाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण ।

बैंकहरूको जम्मा १०९ वटा थप शाखाहरू स्थापना भई कुल शाखा सङ्ख्या ३६३ पुग्न गएको छ जसमा तेस्रो वाणिज्य बैंकको रूपमा यस आर्थिक वर्षको शुरूमा स्थापना भएको नेपाल अरब बैंक लिमिटेडको एउटा शाखा पनि समावेश छ । अब अधिराज्यमा वाणिज्य बैंकको सङ्ख्या ३ पुग्न गई प्रत्येक बैंक शाखाले ४१ हजार जनसङ्ख्यालाई सेवा पुऱ्याएको छ । चालू आर्थिक वर्षभित्रमा ३ वटै वाणिज्य बैंकहरूलाई थप अरू शाखा खोल्न स्वीकृति दिइएको छ । अहिलेसम्मको स्थितिबाट यस दिशामा पूर्ण लक्ष्य प्राप्त गर्न नसकिएको भए तापनि लक्ष्यको निकटस्थ स्थितिमा भने हामी निश्चय नै पुगेका छौं ।

साधारण वाणिज्य बैंकिङ्ग कारोबार गरी आएका कृषि विकास बैंकका २५ वटा शाखा कार्यालयहरूलाई आर्थिक वर्ष २०४१/४२ देखि आवश्यक सुदृढीकरण गरी पूर्ण वाणिज्य बैंकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजत दिइएको छ । ती शाखाहरूलाई सुन चाँदी, प्रतीतपत्र र आयात तथा निर्यात कारोबारमा लगानी गर्न बन्देज लगाइएको छ भने कृषि विकासका लागि कृषि उत्पादनदेखि लिएर सञ्चय तथा वितरणसमेतलाई प्राथमिकता दिई कर्जा दिनुपर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यसबाट कृषि विकास बैंकको साधनमा वृद्धि हुनुका साथै शहरी क्षेत्रबाट सङ्कलित साधनलाई ग्रामीण क्षेत्रमा रहेको कृषि कर्जाको मागको परिपूर्ति हुने तथा केही हदसम्म भए पनि ती क्षेत्रहरूमा बैंकिङ्ग सेवा पुग्न सक्ने विश्वास लिइएको छ ।

क्षेत्रीय विकासमा भएको असन्तुलनलाई दृष्टिगत गरी लक्ष्य अनुरूप बैंक शाखा स्थापना गर्दा शुरू शुरूका वर्षहरूमा बैंक शाखा नोक्सानीमा गई बैंकहरूलाई आर्थिक बोझ पर्न जाने हुँदा त्यस्ता शाखा रहेको भौगोलिक क्षेत्रको वर्गीकरण अनुसार केही वर्ष क्षतिपूर्ति तथा शाखा खुलेका मितिले ३ वर्षभित्र चुक्ता बुझाउने गरी कार्यकारी पूँजी बापत रु. ३ लाखका दरले निर्व्याजी सापटी प्रदान गर्ने राष्ट्र बैंकको नीति अनुरूप हालसम्म ८० वटा शाखालाई रु. २ करोड ४० लाख निर्व्याजी सापटी प्रदान गरिएको छ र नोक्सानीमा गएका जम्मा २० वटा शाखालाई रु. २६ लाख २१ हजार क्षतिपूर्ति बापत उपलब्ध गराइसकिएको छ । यस व्यवस्थाबाट बैंकिङ्ग शाखा विस्तार कार्यक्रमलाई लक्ष्य अनुरूप अघि बढाउन सघाउन पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।

सर्वसाधारणलाई बैंकिङ्ग सेवा तथा सुविधाबारे जानकारी गराई बैंकिङ्ग बानीको विकास गर्ने उद्देश्य अनुरूप

बैंकिङ्ग प्रवर्द्धन समिति अन्तर्गत बैंकिङ्ग प्रचार प्रसार उप-समितिबाट रेडियो कार्यक्रम, गोजीपात्रो वितरण, ग्रामीण क्षेत्रमा वृत्तचित्र प्रदर्शनी, टिन ट्याबलेट, पिकचोरियल बुकलेट, रेडियोबाट विज्ञापन, गोरखापत्रबाट इएर प्यानल विज्ञापन, वाल पेन्टिङ्ग, होडिड आदि माध्यमबाट प्रचार प्रसार गर्ने कार्य पूर्ववत् सञ्चालन भइरहेको छ । प्रचार प्रसारका अन्य प्रभावकारी माध्यमहरूको खोजी जारी रहनुका साथै प्रचार प्रसारको सन्दर्भमा अति प्रभावकारी माध्यम चलचित्र मानिएकोले हालसम्म बैंकिङ्ग क्षेत्रमा भएका उपलब्धिहरू भल्कने खालको एउटा अर्को वृत्तचित्र निर्माण गर्ने कार्यक्रम पनि रहेको छ ।

उत्पादन र उत्पादनशील रोजगारीमा वृद्धि गरी देशको आर्थिक पछ्यौटेपनलाई क्रमशः कम गर्दै लैजाने उद्देश्य अनुरूप श्री ५ को सरकारले योजनाहरूमा प्राथमिकता दिएका क्षेत्रहरूको विकासको लागि बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट सक्दो योगदान पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । देशमा विद्यमान बहुसङ्ख्यक कमजोरवर्गको आर्थिक र सामाजिक उत्थान नभएसम्म आर्थिक विकासको परिकल्पना पूरा नहुने भएकोले त्यस्ता वर्ग बढी मात्रामा सहभागी हुनसक्ने किसिमले योजनाहरू तर्जुमा गर्नुपर्ने आवश्यकता अनुभव गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र अन्तर्गत २०३८ सालदेखि “सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रम” सञ्चालन गरिँदै आएको हो । यो कार्यक्रम क्षेत्र विकास, परियोजनाको सम्भाव्यता, निरन्तर सुपरीक्षण, धितो नहुनेलाई सामूहिक जमानीमा कर्जा दिने र देशमा विद्यमान शिक्षित बेरोजगारीको समस्या समाधान गर्ने सिद्धान्तमा आधारित छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत वाणिज्य बैंकका तोकिएका शाखा उपशाखाहरूले सरकारी एवं अर्द्ध-सरकारी निकायहरूसँग निकटतम सम्बन्ध र समन्वय राखी सुपरीक्षणको दृष्टिले उपर्युक्त ठहरिने भौगोलिक क्षेत्रभित्रका बासिन्दाहरूलाई प्राथमिकता क्षेत्र अन्तर्गतका निर्धारित कृषि, घरेलु उद्योग र सेवा व्यवसायहरूको स्थापना तथा विस्तार गर्न आवश्यक पर्ने कर्जा र अन्य सेवा सुविधाहरू उपलब्ध गराउँदै आएका छन् । वाणिज्य बैंकका शाखा, उपशाखाहरूलाई क्रमिक रूपले कार्यक्रममा संलग्न गराउँदै जाने, परियोजनालाई आर्थिक एवं प्राविधिक सम्भाव्यतामा आधारित गराउने, कृषि र सेवाका लागि प्रदान गरिने कर्जामध्ये ६० प्रतिशत साना परिवारलाई वितरण गराउने, स्वीकृत कर्जाको बढीभन्दा बढी भाग जिन्सीसा उपलब्ध गराउने र सम्बन्धित सरकारी तथा

अर्द्ध-सरकारी निकायहरूसँगको समन्वयबाट कार्यक्रमलाई अघि बढाउने नीति रहेको छ ।

२०३८ सालमा वाणिज्य बैंकका ४६ शाखा, उपशाखालाई कार्यक्रममा सरिक गराइएको थियो भने २०४० सालमा अरू थप ८४ शाखा, उपशाखामा यो कार्यक्रम लागू गरियो । ६० जिल्लाका १३० वटा शाखा, उपशाखामा लागू भएको यो कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०४१/४२ मा शाखा, उपशाखाहरूको सङ्ख्या वृद्धि नगरी उनीहरूको भौगोलिक क्षेत्र विस्तार गर्ने र कार्यक्रम लागू भैसकेका शाखा, उपशाखाहरूको व्यवस्थापनतर्फ बढी ध्यान केन्द्रित गरिएको छ । आगामी आर्थिक वर्षमा पनि दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता हेरी अरू थप शाखा, उपशाखाहरूलाई यस कार्यक्रम अन्तर्गत समावेश गर्ने योजना रहेको छ ।

समाजका कमजोर वर्गको आर्थिक र सामाजिक उत्थान गर्ने अभिप्रायले सञ्चालित यस कार्यक्रम अन्तर्गतको लगानी परिमाणमा सन्तोषप्रद रूपमा वृद्धि नभए तापनि कर्जाको सदुपयोग भई प्रत्यक्ष रूपमा उत्पादन कार्यमा प्रयोग हुन गएकोले सीमित रूपमा भए पनि यस कार्यक्रमबाट कमजोर वर्गको आर्थिक अवस्थामा राम्रो सुधार भएको छ । कार्यक्रम लागू भएका क्षेत्रका ग्रामीणबासीहरूको बैंकप्रतिको धारणामा पनि सकारात्मक प्रभाव पर्न गएको छ ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत शुरुदेखि २०४१ को पहिलो त्रयमाससम्ममा करीब साढे आठ हजार एकाइमा रु. ६ करोड ६ लाखजति लगानी भएको छ । यसै अवधिसम्ममा कर्जाको असूली पक्ष पनि निकै सन्तोषजनक रहेको छ, साथै गत वर्षदेखि सञ्चालन गरिएको शिक्षित बेरोजगारी कर्जा व्यवस्था अन्तर्गत २०४१ माघसम्ममा करीब रु. ७ लाख लगानी भइसकेको छ र यसबाट केही शिक्षित बेरोजगारहरूले रोजगारीको राम्रो अवसर पाएका छन् ।

स्थानीय स्तरमा कार्यक्रमलाई समन्वयात्मक रूपले अघि बढाउँदै लैजान कार्यक्रम लागू भएका अधिकांश जिल्ला र स्थानहरूमा जिल्ला र स्थानीय स्तरको प्राथमिकता क्षेत्र समन्वय समिति गठन गरिएको छ । कार्यक्रमको सफलताका लागि स्थानीय स्तरबाटै हुनुपर्ने निरन्तर सुपरीक्षण र सहयोगको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकका क्षेत्रीय कार्यालयहरूमा बैकिङ्ग विकास तथा कर्जा एकाइको गठन पनि गरिएको छ । यसबाट कार्यक्रम सञ्चालनमा

आइपर्ने कतिपय समस्याहरूको निराकरण स्थानीय स्तरमै गर्नमा निकै सघाउ पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।

श्री ५ को सरकारको आर्थिक नीति अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक नीतिहरू निर्धारण गर्दै आएको छ । देशको कुल राष्ट्रिय उत्पादन लक्ष्य, मूल्य स्थिति, शोधनान्तर स्थिति, वैदेशिक विनिमय सञ्चिति, रोजगारी स्थिति आदि कुराहरूलाई ध्यानमा राखी मुद्रा प्रदायलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न राष्ट्र बैंक सदैव प्रयत्नशील रहँदै आएको छ । विगत केही वर्षदेखि मुद्रा प्रदायमा वृद्धि ल्याउने कारकहरूमा आन्तरिक ऋणको परिमाण देखापरेको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा आर्थिक वर्ष २०४०/४१ को पहिलो ६ महिनामा ४.४ प्रतिशतले बढेको मुद्रा प्रदाय वर्षभरिमा १३.४ प्रतिशतले बढी २०४१ असार मसान्तमा रु. ४ अरब ९३ करोड १५ लाख रहेको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ६ महिनामा ५.१ प्रतिशतले वृद्धि भई २०४१ पुस मसान्तमा रु. ५ अरब १८ करोड १० लाख पुगेको छ । पहिलो अर्द्ध-वार्षिक अवधिमा वृद्धि भएको कुल आन्तरिक कर्जा रु. १ अरब ६ करोड ८८ लाखमध्ये अधिकांश भाग अर्थात् ६२.६ प्रतिशत श्री ५ को सरकारले, २९.५ प्रतिशत निजी क्षेत्रले र ७.९ प्रतिशत सरकारी संस्थाहरूले उपयोग गरेका छन् । यस अवधिमा वैदेशिक सम्पत्तिमा खुद आएको रु. ३९ करोड ३२ लाखको ह्रास, आवधिक निक्षेपमा आएको रु. ४१ करोड ५९ लाखको वृद्धि तथा पूँजी र अवर्गीकृत दायित्वमा आएको रु. १ करोड २ लाखको बुद्धिले आन्तरिक कर्जाको विस्तारकारी प्रभावलाई कम गराएको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूद्वारा प्रवाहित हुने कर्जालाई राष्ट्रिय आवश्यकता अनुरूप परिचालन गर्न तथा देशका विभिन्न भागमा छरिएर रहेको बचतलाई समेट्न विगत वर्षहरूमा भैं यस वर्ष पनि कर्जा नियन्त्रणका विभिन्न उपायहरूको अवलम्बन गरिएको छ । यस वर्ष चालिएका मौद्रिक कदमहरूका सम्बन्धमा म यहाँ संक्षेपमा उल्लेख गर्न चाहन्छु ।

देशको उत्पादन तथा रोजगारी स्थितिमा सघाउ पुऱ्याउने हेतुले वाणिज्य बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०४१/४२ को अन्तसम्ममा कुल कर्जा लगानीको २५ प्रतिशत रकम उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरिसक्नुपर्ने निर्देशन ती बैंकहरूलाई दिइएको छ । २५ प्रतिशत रकममध्ये कुल कर्जा लगानीकै ८ प्रतिशत रकम अनिवार्य रूपमा प्राथमिकता क्षेत्र अन्तर्गत लगानी गर्नुपर्ने र यस अनुरूप

लगानी हुन नसकेको रकम राष्ट्र बैंकमा खोलिएको विशेष खातामा जम्मा गर्नुपर्ने गरिएको छ । उत्पादनशील क्षेत्र कर्जा अन्तर्गत प्राथमिकता क्षेत्र कर्जाका अतिरिक्त साना, मझौला तथा ठूला उद्योगहरूलाई प्रदान गरिएको कर्जा र लगानी, निर्यात बिल तथा पूर्व निर्यात कर्जा, यातायात व्यवसायीलाई गएको कर्जाका साथै बैकिङ्ग व्यवसायसँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित तोकिएका व्यवसायहरूलाई प्रदान भएको कर्जा तथा लगानीसमेत समावेश गरिएको छ ।

तेस्रो मुलुकहरूबाट सामान भिकाउन आयात प्रतीतपत्र खोल्दा कायम गर्ने गरिएको तत्कालीन मार्जिन व्यवस्थाबाट बैंक र व्यापारीवर्ग दुवैलाई पर्न गएको कठिनाइलाई ध्यानमा राखी मार्जिन दरमा यस वर्ष पटक पटक हेरफेर गरियो । परिवर्तित मार्जिन दर अनुसार अबदेखि विकास तथा निर्माण सामग्रीहरूमध्ये सबैभन्दा महत्वपूर्ण वस्तुहरू सिमेन्ट, फलामे डण्डी र जस्तापाता विदेशबाट भिकाउन खोल्ने आयात प्रतीतपत्रमा न्यूनतम ३० प्रतिशत र औद्योगिक एकाइहरू तथा विश्व बैंकबाट सञ्चालित घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनाको निमित्त मेशिनरी, पार्टपूजा, कच्चा पदार्थ सहायक कच्चा पदार्थ उपलब्ध गराइदिने तोकिएका कम्पनी वा संस्थाहरूका लागि न्यूनतम १० प्रतिशत नगद मार्जिन कायम गरिएको छ, साथै दैनिक उपभोग्य सामानहरूमध्ये दुग्ध पदार्थ, लेख्ने र छापने कागज, कृषिजन्य, शैक्षिक तथा वैज्ञानिक सामग्रीहरूका लागि न्यूनतम ४० प्रतिशत र यी बाहेकका सामानहरूका लागि न्यूनतम ५० प्रतिशत मार्जिन नगदै लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

इन्धनको मूल्य वृद्धिबाट उपभोग्य तथा निर्माण सामग्रीको मूल्यमा सम्भावित वृद्धि र यसबाट सर्वसाधारणको जीवनस्तर र निर्माण कार्यमा प्रतिकूल असर पर्न सक्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी ट्रक, बस, टेम्पोलाई प्राथमिकता तथा सहूलियत दिई कर्जा प्रदान गर्न वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ । यस व्यवस्थाबाट यातायात सुविधामा वृद्धि हुनुको साथै ढुवानीकर्ताहरू बीच स्वस्थ प्रतिस्पर्धा कायम गर्न सघाउ पुग्ने आशा राखिएको छ ।

श्री ५ को सरकारको आर्थिक वर्ष २०४१/४२ को बजेटद्वारा प्रतिपादित नीति अनुरूप निक्षेप परिचालन कार्यमा बैंकहरू स्वस्थ प्रतिस्पर्धात्मक रूपबाट अधि बढ्न सक्षम होऊन् भन्ने उद्देश्यले बचत र मुद्दती निक्षेपको

प्रचलित ब्याजदरलाई न्यूनतम दर मानी क्रमशः १.५ र १ प्रतिशतसम्म बढी ब्याज आफूखुसी निर्धारण गरी दिन सक्ने अधिकार वाणिज्य बैंकहरूलाई दिइएको छ । यस्तो अधिकार साधारण बैकिङ्ग कारोबार गर्ने आफ्ना शाखाहरूमा लागू गर्न सक्ने गरी कृषि विकास बैंकलाई पनि दिइएको छ । ब्याजदरकै सन्दर्भमा यसलाई अझै बढी लचक गराउने र खास गरी दुर्गम क्षेत्रका कृषि र घरेलु उद्योग व्यवसायलाई सहूलियतपूर्ण ब्याजदर कायम गर्नेतर्फ यस बैंकले विचार गरिरहेको छ ।

आन्तरिक पूँजीको परिचालन गरी ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जा विस्तार गर्न सक्षम बनाउने हेतुले कृषि विकास बैंकका निक्षेप स्वीकार गर्ने शाखाहरूबाट घटीमा रु. २५ र बढीमा रु. १००० दरका रु. ५ करोडसम्मको वार्षिक ९.५ प्रतिशत ब्याजदरको ६ महिने र ९ महिने अल्पअवधिक 'कृषि बचतपत्र' निष्कासन गर्न उक्त बैंकलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

औद्योगिक, बैकिङ्ग तथा वित्तीय संस्थाहरूको शेयर प्रत्याभूति (अण्डरराइट) गरी पूँजी बजार विकास गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको सक्रियतामा 'पूँजी बजार विकास कोष'को स्थापना गरिएको छ । उक्त कोषको प्रथम चरणमा पूँजी रु. १ करोड २५ लाखसम्म पुऱ्याउने लक्ष्य राखिएकोमा ६० प्रतिशत अर्थात् रु. ७५ लाख नेपाल राष्ट्र बैंकले उपलब्ध गराएपछि कोषको कार्यारम्भ भएको छ । हालसम्ममा सो कोषमा सेक्युरिटी खरीद बिक्री केन्द्र लि. बाट रु. २ लाख र नेपाल औद्योगिक विकास निगमबाट रु. ५ लाख गरी कुल रु. ८२ लाख पूँजी सङ्कलन भइसकेको छ । यस कोषमा क्रमशः वाणिज्य बैंकहरूलाई पनि सहभागी बनाउँदै जाने लक्ष्य राखिएको छ ।

बैकिङ्ग प्रणालीलाई बढी सुदृढ र गतिशील बनाउँदै लैजाने दृष्टिकोणले नेपाल राष्ट्र बैंकको सिफारिसमा श्री ५ को सरकारको निर्णयानुसार नेपाल अरब बैंक पब्लिक लिमिटेडको स्थापना भएको छ । यूनाइटेड अरब इमिरेटको दुबाई बैंक लिमिटेडको ५० प्रतिशत र नेपाली वित्तीय संस्थाहरूको २० प्रतिशत तथा सर्वसाधारण नेपालीको ३० प्रतिशत शेयर सहभागिता भई हाल कुल रु. ३ करोडको चुक्ता पूँजी भएको उक्त नयाँ बैंकको स्थापनाबाट नेपालमा अधुनिक बैकिङ्ग प्रविधिको शुरूआत हुने, बैकिङ्ग क्षेत्रमा कुशलता प्राप्त गर्न नेपालीहरूलाई तालिमको व्यवस्था हुने, राष्ट्रिय विकासका लागि विदेशी वित्तीय साधनको

परिचालन गर्न मद्दत पुग्नेजस्ता उल्लेखनीय लाभ पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।

अमेरिकाको न्युयोर्कमा दर्ता भएको सिटी बैंकलाई नेपालमा प्रतिनिधि कार्यालय खोल्न स्वीकृति दिइए अनुरूप गत कात्तिकदेखि उक्त बैंकले आफ्नो प्रतिनिधि कार्यालय स्थापना गरेको छ । हाल स्थापित सिटी बैंक र विद्यमान चार्टर्ड बैंक गरी अब नेपालमा विदेशी बैंकहरूको २ प्रतिनिधि कार्यालय खडा भएका छन् ।

परिवर्त्य विदेशी मुद्राको नियन्त्रणमा लिइएका विभिन्न कदमहरूको फलस्वरूप विदेशी मुद्राको चुहावट रोक्नेतर्फ सकारात्मक प्रभाव परेको देखिन थालेको छ ।

निर्यात व्यापारलाई सुव्यवस्थित गरी त्यसबाट हुने परिवर्त्य विदेशी मुद्राको आर्जनमा निश्चितता प्रदान गर्ने तथा निर्यातकर्ताहरूसमेतको हितलाई ध्यानमा राखी प्रमुख सात वस्तुहरूको निर्यात प्रतीतपत्रको माध्यमबाट गर्ने व्यवस्था भएको छ । यसबाट निर्यातको भुक्तानी बैंक मार्फत सुगम रूपमा यथासमयमा नेपाल भित्रिन सक्ने विश्वास लिइएको छ । साथै श्री ५ को सरकारद्वारा गत वर्ष घोषित निर्यात प्रवर्द्धनसम्बन्धी नौ सूत्रीय कार्यक्रम अन्तर्गत निर्यातकर्ताहरूलाई प्रोत्साहन स्वरूप राष्ट्र बैंकबाट प्रदान गरिदै आएको निर्यात नगद अनुदान र यससम्बन्धी अन्य व्यवस्थाबाट समुद्रपार निर्यातमा उल्लेखनीय रूपले वृद्धि भएको देखिएको छ ।

देशको सर्वाधिक महत्त्वपूर्ण रहेको कृषि क्षेत्रको विकासमा सघाउ पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले कृषि विकास बैंकलाई नियमित रूपले आवश्यक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । गत आर्थिक वर्षमा लगानी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न उक्त बैंकलाई रु. २२ करोड ९५ लाख कर्जा स्वीकृत गरिएकोमा चालू आर्थिक वर्षमा रु. २४ करोड ६४ लाख कर्जा स्वीकृत गरिएको छ । कृषि विकास बैंकलाई यस बैंकबाट प्रदान गरिने कर्जाको अंश उक्त बैंकको वार्षिक लगानी लक्ष्यको करीब ४५ प्रतिशत रहने गरेको छ । कर्जा स्वीकृत गर्दा यस बैंकले मुख्यतः कृषि उत्पादन, सिँचाई र साना किसान विकास आयोजनाहरूलाई प्राथमिकता दिई यिनै प्रयोजनहरूमा कर्जाको प्रवाह बढाउने नीति लिएको छ ।

ग्रामीण क्षेत्रमा कृषि सामग्री तथा कर्जा उपलब्ध गराई उत्पादन वृद्धि गराउन र उत्पादित वस्तुहरूको

बेचबिखनका अतिरिक्त दैनिक उपभोग्य वस्तुहरू उपलब्ध गराउने उद्देश्यले सञ्चालित साभा संस्थाहरूको क्रियाकलापहरूको नियमित मूल्याङ्कन अध्ययन साभा अभियान प्रारम्भ भएकै वर्षदेखि यस बैंकले गर्दै आएको छ । श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रको अनौपचारिक भ्रमणका अवसरमा “विभिन्न जिल्लामा ग्रामीण स्तरमा सञ्चालित साभा संस्थाहरूको कामको मूल्याङ्कन गर्ने र यो कार्य चितवन जिल्लाबाट शुरू गर्ने गरी छिट्टै नै मूल्याङ्कन टोलो पठाउने व्यवस्था गर्ने” भन्ने निर्देशन बक्स भए बमोजिम चितवन जिल्लामा सञ्चालित सम्पूर्ण साभा संस्थाहरूको मूल्याङ्कन अध्ययन कार्य प्रारम्भ गरिसकिएको छ र चालू आर्थिक वर्षको अन्तसम्ममा उक्त मूल्याङ्कन अध्ययन प्रतिवेदन श्री ५ सरकारमा पेश गरिनेछ । देशका विभिन्न भागमा कार्यरत साभा संस्थाहरूलाई सुदृढीकरण गर्ने श्री ५ को सरकारको लक्ष्य रहेको र सुदृढीकरण गर्नेतर्फ आवश्यक कदमहरू उठाउनु अघि यी संस्थाहरूको वर्तमान स्थितिबारे जानकारी प्राप्त गर्नु आवश्यक भएको तथ्यलाई महसूस गरी यस बैंकले चालू आर्थिक वर्षमा देशका ६८ जिल्लामा कार्यरत सम्पूर्ण ६७३ साभा संस्थाहरूको वेन्चमार्क अध्ययन सञ्चालन गरेको छ ।

कुनै पनि क्षेत्रको योजना तर्जुमा, यसको व्यावहारिक तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन र मूल्याङ्कनको लागि तथ्याङ्कको अति महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने भएकाले गत वर्षदेखि यस बैंकले कृषि क्षेत्रको विभिन्न पक्षहरूको अध्यावधिक तथ्याङ्क पुस्तिका तयार गरी प्रकाशनमा ल्याउने व्यवस्था गरेको छ । यसप्रकारको तथ्याङ्क पुस्तिकाको माग अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा समेत निकै बढेको तथ्यलाई ध्यानमा राखी गत वर्ष प्रकाशित पुस्तिकामा केही सुधार गरी चालू आर्थिक वर्षको अन्तसम्ममा नयाँ पुस्तिका प्रकाशित गर्ने लक्ष्य यस बैंकले राखेको छ ।

देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकास प्रक्रियाको सन्दर्भमा विभिन्न किसिमका तथ्याङ्कहरूको आवश्यकता बढ्दै जानु स्वाभाविक हो तर हाम्रो जस्तो विकासोन्मुख देशमा विभिन्न क्षेत्रका लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कहरूको उपलब्धि विकास कार्यमा संलग्न सरकारी तथा अर्ध-सरकारी संस्थाहरूको समन्वयात्मक प्रयासविना सम्भव हुँदैन । यही तथ्यलाई ध्यानमा राखी विभिन्न किसिमका तथ्याङ्कहरूको सङ्कलनद्वारा राष्ट्रिय अर्थव्यवस्थामा योगदान पुऱ्याउन गत

केही वर्ष यतादेखि नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील रहँदै आएको छ । राष्ट्र बैंकले सञ्चालन गरेको बहुउद्देश्यीय पारिवारिक सर्वेक्षण यस प्रयासतर्फको एक महत्त्वपूर्ण कदम हो ।

विकास योजनाहरूको तर्जुमा तथा आर्थिक विकासको मूल्याङ्कन गर्न घरपरिवार क्षेत्रको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थासम्बन्धी विविध तथ्याङ्कहरूको अभाव अनुभव गरिएको र यस्ता तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण विधिद्वारा मात्र सम्भव हुने हुँदा २०४० साल माघ महिनादेखि यो सर्वेक्षण सञ्चालन गरिएको हो । अधिराज्यको २३ जिल्लाका १३५ गाउँ पञ्चायत तथा १६ नगर पञ्चायतहरूमा सञ्चालन गरिएको यस सर्वेक्षणको तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य हालै सम्पन्न भएको छ । सङ्कलित तथ्याङ्कहरूलाई सम्पादन तथा सङ्केतन गरी यसको प्रशोधन गर्ने र सर्वेक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने काम आगामी २०४२ सालसम्ममा पूरा गर्ने यस बैंकले लक्ष्य राखेको छ ।

सर्वेक्षणबाट आय वितरण तथा समाजका कमजोरवर्गको लेखाजोखा, श्रम शक्तिको बनोट र बेरोजगारीको हदजस्ता महत्त्वपूर्ण विषयमा जानकारी हासिल हुने र राष्ट्र बैंकद्वारा तयार गर्ने गरिएको उपभोक्ता मूल्यसूचीलाई आवधिक पार्न यसबाट सहयोग पुग्नेछ, साथै यस सर्वेक्षणबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरूबाट आर्थिक विश्लेषणका लागि आवश्यक पर्ने खर्चको लचिलोपना, मौद्रिकीकरणको हद, उपभोक्ताको माग, उपभोग्य क्षमता, घरायसी आर्थिक क्रियाकलापजस्ता विषयहरूमा पनि विशेष सूचना र जानकारी प्राप्त गर्न सम्भव हुनेछ ।

देशको औद्योगिक विकासमा सघाउ पुऱ्याउन विश्व बैंकको ऋण सहयोगमा आर्थिक वर्ष २०३९/४० देखि काठमाडौँ उपत्यका र गण्डकी अञ्चलमा घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना सञ्चालन भइरहेको कुरा सर्वविदित छ । यस परियोजना अन्तर्गत श्री ५ को सरकारलाई उपलब्ध एस. डी. आर. ५७ लाख (अमेरिकी डलर ६५ लाख) बराबरको रकममध्ये एस. डी. आर. ३९ लाख (अमेरिकी डलर ४५ लाख) बराबरको रकम घरेलु तथा साना उद्योगहरूलाई सहभागी बैंकहरूले प्रदान गरेको कर्जामा आगामी पुस मसान्तसम्ममा ती बैंकहरूलाई पुनर्कर्जा स्वरूप यस बैंकले उपलब्ध गराउँदै जानेछ ।

यस परियोजना अन्तर्गत शुरूदेखि आर्थिक वर्ष २०४१/४२ को पुससम्ममा कुल लक्ष्य रु. १५ करोडको ६६ प्रतिशत अर्थात् रु. ९.९५ करोडको कर्जा स्वीकृत

भइसकेको छ । जसमध्ये रु. ७.६७ करोड अर्थात् ७७.१ प्रतिशत काठमाडौँ उपत्यकामा र रु. २.२८ करोड अर्थात् २२.९ प्रतिशत गण्डकी अञ्चलमा स्वीकृत भएको छ ।

उक्त स्वीकृत कर्जा रु. ९.९५ करोडमध्ये रु. ७.९६ करोड अर्थात् ८० प्रतिशत वितरण गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा उक्त अवधिसम्ममा रु. ६.८० करोड मात्र वितरण भई कुल स्वीकृत कर्जाको ६८ प्रतिशत वितरण हुन सकेको छ ।

यस परियोजना अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०३९/४० देखि २०४१/४२ को पुससम्ममा जम्मा १८१३ स्वीकृत आयोजनाहरूबाट १८५३९ जनाले रोजगारी पाएको अनुमान छ ।

यस परियोजनालाई अझै सुदृढ र व्यावहारिक रूपले अघि बढाउन आगामी वर्षहरूमा राष्ट्र बैंकले बढी प्रयास गर्दै जानेछ । यस सन्दर्भमा कर्जाको प्रवाह क्षेत्र बढाउने, सुपरीक्षण व्यवस्थालाई प्रभावकारी गराउने, तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, सहभागी बैंकहरूको केन्द्रीय स्तरमा प्राविधिक एकाइ खडा गराउनेजस्ता कुराहरू आउँदो वर्षमा गर्ने यस बैंकको योजना रहेको छ ।

यस सम्बन्धमा आगामी योजनाको शुरूदेखि १८ वटा थप जिल्लाहरूमा परियोजना कर्जा प्रवाहित गर्नको लागि विभिन्न जिल्लामा सम्भाव्यता अध्ययन पनि भइरहेको छ ।

औद्योगिक विकासको सन्दर्भमा निजी क्षेत्रको विकासमा सहयोग पुऱ्याउन स्थापना भएको नेपाल औद्योगिक विकास निगमको भूमिका शुरूदेखि नै महत्त्वपूर्ण रहँदै आएको छ । निजी उद्योगहरूमा लगानी गर्न निगमलाई साधनको अभाव नहोस् भन्ने दृष्टिले साधनको उपलब्धताद्वारा लगातार यस बैंकले उक्त निगमलाई सहयोग गर्दै आएको छ । यसै क्रममा विभिन्न औद्योगिक परियोजनाहरूमा लगानी गर्न शेयर लगानी, पुनर्कर्जा र ऋणपत्र खरीदको माध्यमबाट अहिलेसम्म रु. २० करोडको वित्तीय सहयोग निगमलाई उपलब्ध गराइसकिएको छ ।

सङ्गठनात्मक सुदृढता र यसको विकासका लागि सक्षम जनशक्तिको उत्पादन एक आवश्यकीय कुरा हो । यस वास्तविकतालाई ध्यानमा राखी नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले गत १४ वर्षदेखि साधारण बैंकिङ्ग, उच्च तथा मध्यम व्यवस्थापन, प्राथमिक क्षेत्र कर्जा, तथ्याङ्क आदि विभिन्न विषयहरूमा तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै

आएको छ । केही वर्ष यतादेखि तालिम कार्यक्रमहरूलाई बढी व्यावहारिक गराउन विशेष प्रयत्न पनि गरिँदै आएको छ । हालसम्म सञ्चालित तालिम कार्यक्रमहरूबाट जनशक्तिको विकासमा नेपाल राष्ट्र बैंकका अतिरिक्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू निकै लाभान्वित हुन सकेको अनुभव गरिएको छ ।

नेपाली नोट निष्कासन गर्ने एकाधिकार नेपाल राष्ट्र बैंकलाई शुरूदेखि नै प्राप्त छ र गत वर्षदेखि सिक्का मुद्रण गरी निष्कासन गर्ने एकाधिकार पनि यस बैंकलाई प्राप्त भएको छ । श्री ५ को सरकार अर्थमन्त्रालय अन्तर्गत रहेको टक्सार विभाग नेपाल राष्ट्र बैंकमा हस्तान्तरण भएपछि सिक्का मुद्रणको कार्य पनि राष्ट्र बैंकले सम्हालेको छ । उपत्यका तथा दुर्गम क्षेत्रहरूमा रहेको रेचकीको अभावलाई ध्यानमा राखी श्री ५ को सरकारबाट प्राप्त मेसिनहरू र कामदारहरूबाट नै सिक्काको उत्पादन गर्ने प्रयास गरिएको फलस्वरूप यस आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्म गत वर्षको तुलनामा थान गिन्तीको हिसाबबाट लगभग दोब्बर वृद्धि हुन गएको छ, तर पनि वाञ्छित मात्रामा सिक्काको आपूर्ति गर्न अझै सकिएको छैन र सिक्काको आकार प्रकार र सिक्कामा रहनुपर्ने गुणात्मक पक्षमा धेरै सुधार गर्न बाँकी नै छ । देशको ऐतिहासिक, आर्थिक तथा प्राविधिक पक्षको समेत विचार पुऱ्याई हालको भन्दा उच्च गुणस्तरको सिक्का तयार गर्नेतर्फ कदम उठाइनेछ ।

श्री ५ को सरकारको बैंकरको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो शाखा नभएका जिल्लाहरूमा वाणिज्य बैंकका शाखाहरूको माध्यमद्वारा सरकारी कारोबार सञ्चालन गर्ने प्रबन्ध गरेको छ । यस्तो कारोबार गर्दा सेवा शुल्कबापत बैंकहरूलाई दिइने कमिशनमा यसै वर्षदेखि वृद्धि गरिएको छ । यसरी बैंकहरूबाट विभिन्न ठाउँमा सञ्चालन भइरहेको सटही काउण्टरहरूलाई बढी सक्रिय गराउन राष्ट्र बैंकबाट दिइआएको आर्थिक सहयोगमा पनि यसै वर्षदेखि वृद्धि गरिएको छ । अधिराज्यभर हाल १०६ सटही काउण्टरहरू सञ्चालित छन् र भारतीय मुद्राको कुल विनिमयको करीब १५ प्रतिशत कारोबार यिनै सटही काउण्टरहरूबाट हुने गर्दछन् ।

केही वर्षयता देशको वैदेशिक व्यापारको र आयात निर्यात हुने वस्तुहरूको संरचनामा पनि धेरै परिवर्तन आएको देखिएको छ । आयात निर्यात हुने परम्परागत वस्तुहरूको ठाउँ हाल नयाँ वस्तुहरूले ओगटेको छ । यस

परिप्रेक्ष्यमा नयाँ आयात निर्यात भएका प्रमुख वस्तुहरू पत्ता लगाउने उद्देश्यले यस वर्ष तत्सम्बन्धी सर्वेक्षण कार्य शुरू गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा नेपाल राष्ट्र बैंकले खेलेको महत्त्वपूर्ण भूमिकाहरूमध्ये हालै सफलतापूर्वक सम्पन्न भएको दशहप्ते पन्ध्रौँ दक्षिण पूर्व एशिया, न्यूजिल्याण्ड तथा अष्ट्रेलिया (सियान्जा) केन्द्रीय बैंकिङ्ग कोर्सलाई लिन सकिन्छ । केही वर्ष अघिसम्म पनि सियान्जा कोर्सलाई कसरी सम्पन्न गर्ने भन्ने दोधारमा परेको बैंकले यो कोर्स प्रतिष्ठाका साथ पूरा गर्नुलाई नेपाल राष्ट्र बैंकको सक्षम जनशक्तिको कार्यकुशलताको परिचायकको रूपमा लिन सकिन्छ । सियान्जा र गैह्र सियान्जा गरी २१ मुलुकका सहभागीहरूले भाग लिएको यस कोर्सको अवधिमा आगन्तुक विशेषज्ञको रूपमा विश्वका केन्द्रीय बैंकहरूका वरिष्ठ पदाधिकारी, प्राध्यापक स्तरका अन्तर्राष्ट्रिय ख्यातिप्राप्त विद्वान् तथा विश्वका अरू संस्थाहरूका वरिष्ठ अर्थशास्त्रीहरूलाई आह्वान गरिएको थियो । आफ्नो प्रवास अवधिमा नेपालप्रति उनीहरूले देखाएको रुचि र सम्मान राष्ट्र बैंकको मात्र नभई नेपालको लागि समेत एक उपलब्धिपूर्ण कुरा हुन गएको छ ।

उक्त कोर्सको समाप्तिपछि सियान्जा गभर्नरहरूको गोष्ठी र त्यसको लगत्तैपछि एशियन क्लियरिङ्ग युनियनको वार्षिक बैठक पनि यस बैंकको आयोजकत्वमा सम्पन्न भयो । आपसी हित र विचारहरूको आदानप्रदान तथा क्षेत्रीय सहयोगको दृष्टिले समेत यी बैठकहरूको महत्त्व निकै रहेको छ ।

यसै सन्दर्भमा दक्षिण-पूर्व एसियाली केन्द्रीय बैंकहरूको समूह (सियासन)को तत्त्वाधानमा गत भदौमा काठमाडौँमा आयोजना भएको कर्जा योजना गोष्ठी र यस बैंकको आयोजनामा भएको सियान्जा समूहको बैंकिङ्ग सुपरभाइजरहरूको बैठकको पनि म उल्लेख गर्न चाहन्छु । केन्द्रीय बैंकहरू बीचको सहयोगात्मक सम्बन्धको वृद्धिमा यी दुई आयोजना महत्त्वपूर्ण खुटकिलाहरू हुन् ।

उद्योगधन्दाको विकासमा निजी क्षेत्रको सहभागितामा अभिवृद्धि गर्दै लैजाने क्रममा आवश्यक हुने वित्तीय साधनको सुलभ आपूर्तिको लागि जनसाधारणको बचत परिचालन गर्न सङ्गठित रूपले धितोपत्र बजारको विकास गर्नुपर्ने कुरालाई यस बैंकले सदैव प्राथमिकता दिँदै आएको छ । उक्त कार्यका लागि यस बैंकसमेतको

सहभागितामा स्थापित सेक्युरिटी खरीदबिक्री केन्द्रमा ११ वटा सङ्गठित संस्थाहरूको शेयर तथा डिबेन्चरहरूको सूचीकरण गराई कारोबार भइसकेको छ । बजारको कारोबारमा अरू गतिशीलता ल्याउन औद्योगिक एकाइहरूको स्वामित्वमा जन सहभागिता वृद्धि गराउने तथा निजी क्षेत्रका पेशेवार दलालहरूको प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रम राखिएको छ ।

यस बैंकको सक्रियतामा स्थापना भएको 'कर्जा सुरक्षण निगम'को क्रियाकलाप वृद्धिमा पनि यस बैंकले ध्यान दिँदै आएको छ । यस सन्दर्भमा सुरक्षण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता क्षेत्र अन्तर्गतको कृषि, उद्योग र सेवा क्षेत्रहरूमा वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गरेको कर्जामा मात्र सीमित नगराई शिक्षित बेरोजगार कर्जाका साथै पूर्व निर्यात र निर्यात बिलमा प्रदान गरेको कर्जामा समेत सुरक्षण गर्ने कार्यमा यसै वर्षदेखि सक्रिय गराइएको छ, साथै कार्यक्षेत्र विस्तारका लागि निगमको पूँजी वृद्धि गर्नेतिर पनि विशेष प्रयत्न गरिएको छ । यी कुराहरूबाट उक्त निगम सुरक्षण कार्य गर्ने एक सक्षम एकाइको रूपमा विकसित हुँदै जानेछ, भन्ने विश्वास लिन सकिन्छ ।

देश अहिले सातौँ योजनाको तर्खरमा लागेको छ । छैठौँ योजनाको अवधिमा लक्षित आर्थिक विकासको गतिलाई सक्रिय गराउन देशको बैकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रलाई यस बैंकले सजग गराउँदै आएको छ, र सातौँ योजना अवधिमा यस कार्यलाई तीव्रताका साथ अघि बढाउन बैंक अभै बढी प्रयत्नशील रहनेछ । उत्पादनमा बढी दरले वृद्धि गर्ने, उत्पादनशील रोजगारीका अवसरहरूमा वृद्धि गर्ने, जनताको न्यूनतम आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्ति गर्ने आदि उद्देश्यहरू सातौँ योजनाले राखेको छ । यी उद्देश्यहरूको प्राप्तिका लागि प्राथमिक क्षेत्र कर्जा कार्यक्रमहरूलाई अभै प्रभावकारी रूपमा विस्तार गरिनेछ । यसमा राष्ट्र बैंकले हरतरहले प्रयास गर्दै जानेछ र राष्ट्रिय विकासको अभियानमा प्रत्यक्ष सहभागी बन्नेतर्फ बैंकले कुनै कसर बाँकी राख्ने छैन ।

अन्त्यमा, राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको राष्ट्रिय विकासको सदिच्छालाई साकार पार्न नेपाल राष्ट्र बैंक निरन्तर प्रयासशील रहने प्रण यस अवसरमा गर्दछ ।

विकासको सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिका*

नेपाल राष्ट्र बैंक आजदेखि ३१ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। यस महत्त्वपूर्ण उपलक्ष्यमा बैंकको उन्नति र प्रगतिमा सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्ण सहयोगी र शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दै राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिको दिशामा राष्ट्र बैंकले गर्दै आएको योगदानबारे म संक्षिप्तमा चर्चा गर्न चाहन्छु।

वि. सं. २०१३ साल वैशाख १४ गते नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना भएदेखि यसले तीन दशकको आफ्नो कार्यकाल पूरा गरेको छ। देशको योजनाबद्ध विकासको साथै यसका क्रियाकलापहरू पनि क्रमिक रूपमा विस्तार हुँदै गएका छन्। राष्ट्रिय योजनाले लक्षित गरेका विकास कार्यक्रमहरूसँग सामन्जस्य राख्दै बैंक अगाडि बढिरहेको कुरा पनि सबैको सामु स्पष्ट छ। आगामी योजनाहरूमा पनि यसको उद्देश्य यसै अनुरूप निर्देशित रहनेछ।

यस परिप्रेक्ष्यमा केन्द्रीय बैंकको नाताले राष्ट्रिय लक्ष्य अनुरूपका कार्यहरूमा यसले निर्वाह गर्दै आएको आर्थिक, मौद्रिक तथा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूको संक्षिप्तमा म यहाँ चर्चा गर्न चाहन्छु।

बैंक शाखा विस्तार

प्रत्येक ३० हजार जनताका लागि एउटा बैंक शाखाको सेवा पुऱ्याउने श्री ५ को सरकारको लक्ष्य अनुरूप छैठौं योजनाको शुरू आर्थिक वर्ष २०३७/३८ देखि २०४२ चैत मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको जम्मा १४९ थप शाखाहरू स्थापना भई कुल शाखा सङ्ख्या ३९० पुग्न गएको छ। यस अवधिमा विदेशी बैंकहरूसँगको संयुक्त लगानीमा २ वटा नयाँ बैंक खुलेकाले अब अधिराज्यमा वाणिज्य बैंकको सङ्ख्या ५ पुग्न गएको छ। नयाँ खुलेका बैंकहरूमध्ये नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि.ले २०४२ फागुनदेखि पहिलो कार्यालय खोली आफ्नो कारोबार शुरू गरिसकेको छ भने २०४२ माघमा यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त गर्ने नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लि. निकट भविष्यमै कारोबार शुरू गर्ने क्रममा रहेको छ।

चालू आर्थिक वर्षमा कृषि विकास बैंकका थप ८ वटा कार्यरत शाखा तथा नयाँ खोल्ने शाखा कार्यालयहरूलाई पूर्ण वाणिज्य बैकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजत दिइएको छ। सुनचाँदी, प्रतीतपत्र र आयात तथा निर्यात कारोबार बाहेक अरू सम्पूर्ण वाणिज्य बैकिङ्ग कारोबार गर्न पाउने उक्त बैंकको सङ्ख्या अब कुल २८ पुग्न गएको छ। यी शाखा कार्यालयहरू खासगरी शहरी क्षेत्रमा खुलेका शाखाहरूबाट उल्लेखनीय साधन सङ्कलन हुन गई ग्रामीण क्षेत्रमा रहेको कृषि कर्जाको मागको पूर्ति गर्न सघाउ पुग्ने विश्वास गरिएको छ।

यसरी चारवटा वाणिज्य बैंकहरूका कार्यरत शाखा र कृषि विकास बैंकका वाणिज्य बैकिङ्ग कारोबार गर्ने शाखाहरूसमेतले गर्दा अब प्रत्येक ३६ हजार जनसङ्ख्यालाई एक बैंक सेवा उपलब्ध भएको छ।

निर्ब्याजी सापटी र क्षतिपूर्ति

निर्धारित लक्ष्य अनुरूप बैंक शाखा स्थापना गर्दा शुरूका केही वर्षहरूमा बैंक शाखा नोक्सानीमा गई बैंकहरूलाई थप आर्थिक बोझ बढ्न जाने तथ्यलाई दृष्टिगत गरी त्यस्ता शाखा रहेको भौगोलिक क्षेत्रको वर्गीकरण अनुसार केही वर्षका लागि क्षतिपूर्ति र शाखा खुलेका मितिले ३ वर्षभित्र चुक्ता बुझाउने गरी कार्यकारी पूँजी स्वरूप रु. ३ लाखका दरले निर्ब्याजी सापटी प्रदान गर्ने राष्ट्र बैंकको विद्यमान नीति अनुरूप हालसम्म ९५ वटा शाखालाई कुल रु. २ करोड ८५ लाख निर्ब्याजी सापटी प्रदान गरी सकिएको छ। यस्तै नोक्सानीमा गएका जम्मा ४६ वटा शाखालाई जम्मा रु. ७६ लाख ५८ हजार क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराइएको छ। यस व्यवस्थाबाट बैंक शाखा विस्तार गर्ने कार्यक्रमलाई लक्ष्य अनुरूप अघि बढाउन ठूलो सघाउ पुगेको छ।

प्रचार प्रसार कार्यक्रम

सर्वसाधारणलाई बैकिङ्ग सेवा तथा सुविधाबारे बढी जानकारी गराई बैकिङ्ग बानीको विकास गराउँदै लग्ने

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ३१ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री गणेशबहादुर थापाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

उद्देश्य अनुसार बैकिङ्ग प्रवर्द्धन समिति अन्तर्गत बैकिङ्ग प्रचार प्रसार उपसमितिबाट प्रचार प्रसारका विभिन्न माध्यमहरू अपनाइएका छन् । यी माध्यमहरूमा रेडियो कार्यक्रम, गोजीपात्रो वितरण, वृत्तचित्र प्रदर्शनी, टिन ट्याबलेट, पिक्चोरियल बुकलेट, रेडियोबाट विज्ञापन, गोरखापत्रबाट इएरप्यानल विज्ञापन, वाल पेन्टिङ्ग, होर्डिग आदि उल्लेखनीय छन् । प्रचार प्रसारको सन्दर्भमा अन्य प्रभावकारी माध्यमहरूको खोजी जारी छ, साथै फिल्म प्रदर्शन प्रचार प्रसारको अति प्रभावकारी माध्यम मानिएकोले बैकिङ्ग क्षेत्रमा भएका उपलब्धिहरू भल्किने खालको एउटा भिडियो फिल्म निर्माण गर्ने कार्य पनि पूरा भइसकेको छ ।

कर्जा नियन्त्रण

श्री ५ को सरकारको आर्थिक नीतिसँग सामन्जस्य स्थापना गर्न राष्ट्र बैंकले मौद्रिक नीतिहरू अवलम्बन गर्दै आएको छ । देशको कुल राष्ट्रिय उत्पादन, मूल्य स्थिति, शोधनान्तर स्थिति, वैदेशिक विनिमय सञ्चिति, रोजगारी स्थिति आदि कुराहरूलाई ध्यानमा राखी मुद्रा प्रदायलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न राष्ट्र बैंक सदैव प्रयत्नशील रहँदै आएको छ । विगत केही वर्षदेखि मुद्रा प्रदायमा वृद्धि ल्याउने कारकहरूमा आन्तरिक ऋणको परिमाण नै मुख्य देखा परेको छ भने खुद वैदेशिक सम्पत्तिले मुद्रा प्रदाय घटाउने काम गरिरहेको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूद्वारा प्रवाहित हुने कर्जालाई राष्ट्रिय आवश्यकता अनुरूप निर्देशित गर्न यो वर्ष कर्जा नियन्त्रणका विभिन्न उपायहरूको अवलम्बन गरिएको छ । यस वर्ष चालिएका मौद्रिक कदमहरू संक्षेपमा तलका प्रकरणहरूमा उल्लेख गरिएका छन् ।

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट बक्स भएको निर्देशनलाई कार्यान्वयन गर्न दुर्गम क्षेत्रका कृषक तथा घरेलु व्यवसायीहरूलाई २०४२ साल जेष्ठ १ गतेदेखि लागू हुने गरी अधिराज्यका १८ दुर्गम जिल्लाका कृषि तथा घरेलु उद्योगलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट दिइएको कर्जाको ब्याजदरमा २ प्रतिशत कम गरिएको छ, साथै उपर्युक्त प्रयोजनका लागि प्रदान भएको बैंक कर्जाको ब्याजदरभन्दा ४ प्रतिशत कम दरमा राष्ट्र बैंकले पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था पनि मिलाइएको छ । बैंकहरूले पुनर्कर्जा उपयोग नगरी आ-आफ्नै साधन लगानी गरेमा लगानी रकमको २ प्रतिशतले हुने रकम अनुदान स्वरूप प्रदान गर्ने वैकल्पिक व्यवस्थासमेत गरिएको छ ।

श्री ५ को सरकारद्वारा नियन्त्रित भाडामा शहरी र बाहिरी क्षेत्रमा यातायात सुविधा पुऱ्याई आएको नेपाल यातायात संस्थानले आफूलाई चाहिने सामान भिकाउन बैंकहरूमा खोलिने आयात प्रतीतपत्रमा उद्योगलाई सरह न्यूनतम १० प्रतिशत मार्जिन सहुलियत दिन २०४२ भदौमा राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिएको छ ।

गत वर्ष जूटको उत्पादन अप्रत्याशित रूपले वृद्धि भएको, स्थानीय बजारमा कच्चा जूटको भाउ निकै गिरेको, निजी क्षेत्रका व्यापारीहरूले कृषकहरूसँग जूट खरीद गर्ने निकै कम सम्भावना भएको आदि कारणले गर्दा जूट व्यापारमा विशेष स्थिति देखापरेको थियो । उक्त स्थितिलाई हृदयङ्गम गरी जूट विकास तथा व्यापार संस्थानलाई जूट खरीद गर्न सक्षम बनाउने हेतुले २०४२ असोज १५ देखि लागू हुने गरी उक्त मितिले ६ महिनाको अवधिका लागि वार्षिक १५ प्रतिशत मात्र ब्याज लिने गरी उक्त संस्थानलाई जूट खरीद गर्न, सङ्ग्रह गर्न तथा सोको धितोमा कर्जा प्रदान गर्न राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिएको छ । राष्ट्र बैंकबाट उक्त कर्जामा वाणिज्य बैंकहरूलाई आवश्यकता परेमा वार्षिक १३ प्रतिशत ब्याजमा ९० प्रतिशतसम्म पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

मूल्यवृद्धिदर र देशको शोधनान्तर स्थितिलाई सन्तुलित अवस्थामा राख्न मुद्रा प्रदायको वृद्धिदरलाई अङ्कित मूल्यमा सीमित गर्ने छैठौँ योजनाको लक्ष्य रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०४१/४२ को नौ महिनामा मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर १५.६ प्रतिशत रहेको छ । मुद्रा प्रदाय विस्तार गर्ने एक मात्र कारक 'आन्तरिक कर्जा प्रवाह' रहेको छ । उपर्युक्त अवधिमा आन्तरिक कर्जा प्रवाह २०.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने आवधिक निक्षेप (जसलाई मुद्रा प्रदायको सङ्कुचनकारी कारक भनिन्छ ।) १६.२ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाहित आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर क्रमशः बढ्दै गैरहेको तथ्य विगत ३ वर्षको कुल कर्जालगानी/निक्षेप अनुपातमा भइरहेको वृद्धिले पुष्टि गरेको छ । बैंकहरूको उक्त अनुपात २०३९ चैत मसान्तमा ७१.८ प्रतिशत र २०४० मसान्तमा ७२.६ प्रतिशत रहेकोमा २०४१ चैत मसान्तमा ८०.५ प्रतिशत पुगेको थियो । विगत ५ वर्ष यता उक्त अनुपात ८०.५ प्रतिशतसम्म पुगेकोले यो प्रतिशत उच्चतम हुन पुगेको छ । कर्जा प्रवाहको गति यथावत् कायम रहन दिइएमा मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर वाञ्छित सीमाभन्दा बढ्ने सम्भावना

रहेकोले २०४२ असार मसान्तसम्ममा प्रत्येक वाणिज्य बैंकको कर्जालगानी/निक्षेप अनुपात ७५ प्रतिशतभन्दा नबढाउन कर्जा नियन्त्रणका निम्न लिखित उपायहरूको अवलम्बन गर्न राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई २०४२ जेठ २९ का दिन विशेष निर्देशन दिएको छ ।

(१) विभिन्न २९ शीर्षकका विलासिताका सामानहरू आयात गर्दा वाणिज्य बैंकहरूले लिने गरेको नगद मार्जिन दरलाई न्यूनतम ५० प्रतिशतबाट बढाएर न्यूनतम ७५ प्रतिशत कायम गर्ने ।

(२) व्यापारिक कर्जा अन्तर्गत पैठारी हुने माथि दफा १ मा उल्लिखित विलासिताका मालसामान र तत्सम्बन्धी आयात बिलहरूको धितोमा जाने कर्जामा न्यूनतम १७ प्रतिशतको सट्टा न्यूनतम १९ प्रतिशत ब्याजदर कायम गर्ने ।

नेपाली मुद्राको २०४२ मङ्सिर १५ गते गरिएको अवमूल्यनको उद्देश्य परिपूर्ति गर्न श्री ५ को सरकारद्वारा लागू गरिएको 'आर्थिक कार्यक्रम, २०४२।४३' मा बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट जाने कर्जालाई नियन्त्रण गर्ने नीतिको पनि घोषणा गरिएको छ । उक्त घोषित नीति अनुरूप कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट जाने कर्जा र हुने लगानीको २०४२ चैत र २०४३ असार मसान्तका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले छुट्टाछुट्टै सीमा निर्धारण गरेको छ । निर्धारित सीमाभित्र (१) सरकारमाथि दाबी (२) वित्तीय संस्थाहरूमाथि दाबी, (३) गैह्र वित्तीय सरकारी संस्थाहरूमाथि दाबी, (४) निजी क्षेत्रमाथि दाबी (विदेशी बिलबाहेक) र (५) कुल कर्जालगानी पर्दछन् । यसै सन्दर्भमा राष्ट्र बैंकबाट बैंकहरूलाई दिइएको निर्देशनमा आगामी महिनाहरूमा देशको अर्थिक परिसूचकहरूको आधारमा निर्धारित सीमाभन्दा थप कर्जा विस्तार गर्न सकिने अवस्था देखिएमा तदनुसार गर्न राष्ट्र बैंकबाट बैंकहरूलाई सूचित गरिने कुराको पनि जानकारी दिइएको छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट विस्तार हुने कर्जाको सीमा तोक्ने सन्दर्भमा राष्ट्र बैंक आफैले प्रवाह गर्ने कर्जाको सीमा पनि निर्धारण गरिएको छ ।

आर्थिक कार्यक्रममा घोषित नीति अनुरूप बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट प्रदान गरिने कुल आन्तरिक कर्जालाई चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा १३.५ प्रतिशतभन्दा बढी दरले विस्तार गर्न नदिने व्यवस्था मिलाइएको छ । कुल कर्जामध्ये श्री ५ को सरकारलाई जाने कर्जा ११.८ प्रतिशत, वित्तीय संस्थाहरूलाई जाने कर्जा १२.० प्रतिशत, गैह्र

वित्तीय सरकारी संस्थाहरूलाई जाने कर्जा १०.८ प्रतिशत र निजी क्षेत्रलाई जाने कर्जा १७.२ प्रतिशतभन्दा बढाउन नपाउने गरी तोकिएको छ ।

आर्थिक कार्यक्रमले लक्षित गरे अनुरूप निकासी व्यापारको प्रवर्द्धन गर्नका लागि पूर्व-निर्यात कर्जा प्रदान गर्ने साविकको व्यवस्थामा २०४२ माघ ९ देखि लागू हुने गरी हेरफेर गरिएको छ । यस सन्दर्भमा राष्ट्र बैंकबाट वाणिज्य बैंकहरूलाई दिइएको निर्देशनमा उल्लेख भए अनुसार अब यथा-अपरिवर्तनशील प्रतीतपत्र पाएका व्यक्ति वा संस्थाले एफ.ओ.वी. मूल्यको ७० प्रतिशतसम्म पूर्व निर्यात कर्जा पाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । श्री ५ को सरकारले 'निर्यातयोग्य वस्तु' भनी तोकिदिएको सबै वस्तुमा यो कारोबार गर्न सकिने भएको छ । यसमाथि बैंकलाई दिनुपर्ने सुरक्षण अब बैंक र ग्राहक बीचको सम्बन्धलाई विचार गरी बैंक स्वयंले नै निर्धारण गरे हुने र कर्जा रकम बैंकले उचित ठानेको सीमासम्म दिन पाउने स्वतन्त्रता दिइएको छ ।

आन्तरिक पूँजीको परिचालन गरी ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जा विस्तार गर्न सक्षम बनाउन रु. ५ करोडसम्मको वार्षिक रु. ९.५ प्रतिशत ब्याजदरको अल्प अवधिका 'कृषि बचतपत्र' निष्कासन गर्न गत वर्ष कृषि विकास बैंकलाई स्वीकृति प्रदान गरिएकोमा यस वर्ष उक्त बचतपत्रमा दिइने ब्याजदर ०.५ प्रतिशत विन्दुले बढाई १० प्रतिशत कायम गरिएको छ ।

प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा र सघन बैंकिङ्ग क्रियाकलाप

उत्पादन र उत्पादनशील रोजगारीमा वृद्धि गरी देशको आर्थिक पछौटेपनलाई क्रमशः कम गर्दै लैजाने उद्देश्यले श्री ५ को सरकारले विकास योजनाहरूमा प्राथमिकता दिएको क्षेत्रहरूको विकासका लागि बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट योगदान पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिँदै आएको छ । देशको कुनै पनि क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जनताले समान रूपले कुनै पनि कार्यक्रमको सुविधा उपभोग गर्न पाउनुपर्छ भन्ने कुरालाई ध्यानमा राखी बैंकिङ्गक्षेत्रबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम समाजको कमजोरवर्गको घरदैलोमा पुगोस् र उनीहरूको आर्थिक र सामाजिक उत्थान गर्नमा सघाउ पुगोस् भन्ने अभिप्रायले त्यस्ता वर्ग बढी मात्रामा सहभागी हुन सक्ने किसिमले योजना तर्जुमा गरी २०३८ सालदेखि 'सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रम' सञ्चालन गरिएको हो । यो कार्यक्रम क्षेत्र विकास, परियोजनाको सम्भाव्यता,

निरन्तर सुपरीक्षण, धितो नहुनेलाई सामूहिक जमानीमा समेत कर्जा दिने र शिक्षित बेरोजगारीको समस्या समाधान गर्ने सिद्धान्तमा आधारित छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूका तोकिएका शाखा/उपशाखाहरूले सरकारी एवं अर्द्धसरकारी निकायहरूसँग निकटतम सम्बन्ध र समन्वय राखी सुपरीक्षणको दृष्टिले उपर्युक्त ठहरिने भौगोलिक क्षेत्रभित्रका बासिन्दाहरूलाई प्राथमिकता क्षेत्र अन्तर्गतका निर्धारित कृषि, घरेलुउद्योग र सेवा व्यवसायहरूको स्थापना तथा विस्तारका लागि आवश्यक पर्ने कर्जा र अन्य सेवा सुविधाहरू उपलब्ध गराउँदै आएका छन् । वाणिज्य बैंकका शाखा/उपशाखाहरूलाई क्रमिक रूपले कार्यक्रममा संलग्न गराउँदै जाने, परियोजनालाई आर्थिक एवं प्राविधिक सम्भाव्यतामा आधारित गराउने, कृषि र सेवाकालागि प्रदान गरिने कर्जामध्ये कम्तीमा ६० प्रतिशत साना परिवारलाई वितरण गराउने, स्वीकृत कर्जाको बढीभन्दा बढी भाग जिन्सीमा उपलब्ध गराउने र सम्बन्धित सरकारी एवं अर्द्ध-सरकारी निकायहरूसँगको समन्वयबाट कार्यक्रमलाई अघि बढाउने नीति रहेको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूका शाखा/उपशाखाहरूलाई क्रमिक रूपले कार्यक्रममा संलग्न गराउँदै जाने नीति अनुरूप २०३८ सालमा ४६ शाखा/उपशाखामा लागू गरिएको यो कार्यक्रम २०४० सालमा अरु थप ८६ शाखा/उपशाखाहरूमा लागू गरियो । आर्थिक वर्ष २०४१/४२ मा शाखा/उपशाखाहरूको सङ्ख्यामा वृद्धि नगरी उनीहरूको भौगोलिक क्षेत्र विस्तार गर्न र व्यवस्थापनतर्फ बढी सुधार गरी सञ्चालित कार्यक्रमलाई अरु गति प्रदान गर्नमा नै ध्यान केन्द्रित गरियो । कार्यक्रमले पुऱ्याएको सुविधाबाट सम्बन्धित क्षेत्रमा जनता प्रभावित हुँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा अन्य क्षेत्रका जनताबाट पनि कार्यक्रमको माग बढ्दै गएको छ । तदनुरूप कार्यक्रमको लोकप्रियता र वाणिज्य बैंकहरूको सक्षमतासमेतलाई ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०४२/४३ मा थप ६४ वटा शाखा/उपशाखाहरूमा कार्यक्रम लागू गरी हालसम्म अधिराज्यका ६५ जिल्लाका १९६ शाखा/उपशाखाहरूबाट सघन बैकिङ्ग कार्यक्रमको सुविधा पुऱ्याइएको छ । आगामी वर्षहरूमा पनि दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता हेरी अरु थप शाखा/उपशाखालाई कार्यक्रममा समावेश गर्ने क्रम जारी रहनेछ ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गतको लगानी परिमाण शुरूमा सीमित रहे तापनि हाल आएर यस दिशातर्फ

निकै सन्तोषका लक्षणहरू देखा परेका छन् । वितरित कर्जाको राम्रो सदुपयोग भएबाट कार्यक्रम लागू भएको भौगोलिक क्षेत्रभित्रका बासिन्दाहरूको जीवनस्तरमा क्रमशः अनुकूल प्रभाव परेको सङ्केतहरू देखापर्ने थालेका छन् । साथै कार्यक्रम लागू भएका क्षेत्रका ग्रामीणवासीहरूको बैकप्रतिको सकारात्मक धारणामा समेत अविबृद्धि हुन गएको छ ।

देशमा विद्यमान शिक्षित बेरोजगारहरूको समस्यालाई केही हदसम्म समाधान गर्ने उद्देश्यले २०४० साल माघदेखि शुरू गरिएको सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत 'शिक्षित बेरोजगार कर्जा व्यवस्था' बाट केही बेरोजगार शिक्षित व्यक्तिहरूले उद्योग व्यवसाय शुरू गरेर फाइदा लिन सकेका छन् । २०४२ पुससम्म शिक्षित बेरोजगार कर्जा व्यवस्था अन्तर्गत करीब रु. १३ लाख लगानी भएको छ ।

यसैगरी कुल जनसङ्ख्याको आधा भाग ओगट्ने महिलावर्गबाट देश विकासमा हुन सक्ने योगदानलाई बिसर्न सकिदैन । यस स्थितिमा विशेष गरेर ग्रामीण महिलाहरूको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउनुपर्ने कुरालाई दृष्टिगत गरी श्री ५ को सरकार, पञ्चायत तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, महिला विकास शाखा र बैंकहरूको संयुक्त प्रयासमा "ग्रामीण महिलाको लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम" शुरू गरिएको छ । यो कार्यक्रम लागू भएको ३२ जिल्लामध्ये २८ जिल्लामा सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम लागू भएका वाणिज्य बैंकहरूका शाखा/उपशाखाहरू सहभागी भएका छन् । ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम लागू भएका शाखा/उपशाखाहरूबाट २०४२ पुस मसान्तसम्म करीब १४३ ऋण समूह गठन भई ५०० जति महिलाहरूले करीब रु. १७ लाख कर्जा प्राप्त गरी विभिन्न आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न भएका छन् ।

श्री ५ को सरकार, पशु विकास तथा पशु स्वास्थ्य विभाग र बैंकहरूको संयुक्त प्रयासबाट माध्यमाञ्चल क्षेत्रका केही ठाउँमा समन्वयात्मक रूपमा पशुपक्षीहरूको विकास गर्ने अभियानको थालनी गरिएको छ । यसबाट शहरी क्षेत्रका लागि आवश्यक पर्ने दूध, मासु, फुलजस्ता कुराहरूको आपूर्तिमा समेत केही सघाउ पुग्ने आशा गरिएको छ ।

स्थानीयस्तरमा कार्यक्रमलाई समन्वयात्मक रूपले अघि बढाउँदै लैजाने उद्देश्यले सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम

लागू भएका अधिकांश जिल्ला र स्थानहरूमा जिल्ला र स्थानीयस्तरको प्राथमिकता क्षेत्र समन्वय समिति गठन गर्ने र समय समयमा बैठक बसी छलफल गर्ने क्रम जारी नै छ । कार्यक्रमको सफलताका लागि स्थानीयस्तरबाटै हुनुपर्ने निरन्तर सुपरीक्षण र सहयोगको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकका क्षेत्रीय कार्यालयहरूमा बैंकिङ विकास तथा कर्जा एकाइको गठन गरिएबाट स्थानीय क्षेत्रका समस्याहरूको निराकरण स्थानीयस्तरमै हुन गएको छ । यसबाट कार्यक्रमको सफलताका लागि ठूलो टेवा मिलेको अनुभव गरिएको छ ।

सघन बैंकिङ कार्यक्रम अन्तर्गत यथेष्ट वा कुनै पनि धितो नहुने साना परिवारका व्यक्तिहरूलाई पनि समूह गठन गरी सामूहिक जमानीमा समेत कर्जा दिने व्यवस्था भएबाट विशेष गरेर कमजोर वर्गहरू बढी मात्रामा लाभान्वित हुन पुगेका छन् । यस कार्यक्रम अन्तर्गत साना परिवारका सदस्यहरूलाई सामूहिक जमानीमा २०४२ पुससम्म करीब २०३१ परियोजनाका लागि रु. ६६ लाख ४० हजार लगानी भइसकेको छ भने सोही अवधिमा रु. ८ लाख ४ हजार असूली पनि भएको छ । हालसम्मको अनुभवको आधारमा सामूहिक जमानीमा वितरण भएको कर्जाको असूली तुलनात्मक दृष्टिले निकै सन्तोषप्रद देखिएको छ ।

सघन बैंकिङ कार्यक्रम लागू भएदेखि २०४२ साल असोजसम्ममा कृषिमा ११८७३ परियोजनाका लागि रु. ३.९६ करोड, घरेलु उद्योगमा ३००६ परियोजनाका लागि रु. ८.०० करोड र सेवामा ३८०२ परियोजनाका लागि रु. २.५० करोड गरी जम्मा १८६८१ परियोजनाहरूमा रु. १४.४६ करोड लगानी भएको छ । यसै अवधिमा कृषिमा रु. १.०० करोड, घरेलु उद्योगमा रु. १.६२ करोड र सेवामा रु. ०.६५ करोड गरी जम्मा रु. ३.२७ करोड असूली पनि भइसकेको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत हालसम्म करीब ९० हजार जनताले रोजगारी पाउन सकेको अनुमान गरिएको छ ।

कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा आइपरेका सैद्धान्तिक एवं व्यावहारिक कठिनाइहरूलाई समयमा नै निराकरण गर्ने उद्देश्य अनुरूप समय-समयमा प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा (सघन बैंकिङ कार्यक्रम) निर्देशिकामा संशोधन गर्दै आइएको छ । यस क्रममा यस आर्थिक वर्षमा पनि उल्लिखित निर्देशिकामा केही संशोधनहरू गरिएका छन् । यसबाट

कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा आइपरेका केही कठिनाइहरूको समाधान हुन गएको हुँदा भविष्यमा कार्यक्रमले अरू गति लिने विश्वास गरिएको छ । समाजका कमजोरवर्गको आर्थिक र सामाजिक उत्थान गर्ने अभिप्रायले सञ्चालित यस सघन बैंकिङ कार्यक्रमलाई समन्वयात्मक रूपबाट अघि बढाउँदै लैजानु हामी सबैको कर्तव्य हुन आएको छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना

(क) अन्तर्राष्ट्रिय युवावर्ष कार्यक्रम

संयुक्त राष्ट्र संघको आह्वानमा सन् १९८५ मा नेपालमा पनि अन्तर्राष्ट्रिय युवावर्ष भव्य एवं प्रभावकारी रूपमा मनाइयो । अन्तर्राष्ट्रिय युवा वर्ष समाप्त भैसके तापनि यस बैंकको संयोजकत्वमा सञ्चालित युवा औद्योगिक सेवा कार्यक्रमलाई अझ बढी प्रभावकारी एवं व्यापक तुल्याउने उद्देश्य राखी यस कार्यक्रमलाई निरन्तरता प्रदान गरिने भएको छ । घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना लागू भएका सबै जिल्लामा यो कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछ । सहभागी बैंकको रूपमा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकबाट सन् १९८५ (२०४२ पुस १६ गते) सम्ममा अन्तर्राष्ट्रिय युवावर्षभित्र २३२ वटा उद्योगहरूका लागि रु. १ करोड ८ लाख ५४ हजारको कर्जा स्वीकृत भएको, त्यसमध्ये रु. ५४ लाख २० हजार वितरण भएको र स्वीकृत उद्योगहरूबाट २२८० जनाले रोजगारी पाएको अनुमान गरिएको छ ।

(ख) विश्व बैंकको सहयोगमा सञ्चालित घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना ।

आर्थिक वर्ष २०३९/४० देखि शुरू भएको घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनाबाट २०४१ पुससम्ममा रु. ९ करोड ९५ लाखको कर्जा स्वीकृत भएकोमा अपरिष्कृत तथ्याङ्क अनुसार ७७.९ प्रतिशतले वृद्धि भई २०४२ पुससम्ममा जम्मा रु. १७ करोड ७० लाखको कर्जा २६७३ वटा उद्योगहरूका लागि स्वीकृत भएको छ र स्वीकृत रकममध्ये लगभग रु. १३ करोड वितरण भइसकेको छ । यो वितरित रकम २०४१ पुसको

रु. ६ करोड ८० लाखको तुलनामा ९१.२ प्रतिशतले बढी छ। कर्जा स्वीकृत भएका २६७३ वटा उद्योगहरूबाट जम्मा ३०५२४ जनालाई रोजगारी प्राप्त हुने अनुमान छ।

२०४२ पुस मसान्तको स्थिति अनुसार कुल कर्जा स्वीकृतको अंश काठमाडौं उपत्यकामा ७४.५ प्रतिशत रहेको पाइएको छ। परियोजना अन्तरगत बैंकहरूबाट लगानी भएको कर्जाको असूली हुनुपर्ने रकममध्ये यस अवधिसम्मको असूली ६६.८ प्रतिशत रहेको छ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनाको पहिलो चरणको कार्य २०४३ असार १५ गतेसम्ममा समाप्त हुने र दोस्रो चरणको कार्य शुरू गर्नका लागि ऋण सम्झौताको निमित्त विश्व बैंकसँग वार्तालाप भइरहेको छ। दोस्रो चरणमा अधिराज्यका थप १८ जिल्लाहरूमा समावेश गरिनेछन्।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनाको प्रथम वर्षमा चालिएका उपर्युक्त कदमहरूको अतिरिक्त मभ्यौला र ठूला उद्योगहरूको संवर्द्धनको निमित्त चालू आर्थिक वर्ष २०४२/४३ मा नेपाल औद्योगिक विकास कर्पोरेशनले निष्कासन गरेको रु. ६ करोडको ऋणपत्र खरीद गरी कर्पोरेशनलाई वित्तीय सहयोग प्रदान गरिएको छ। यो रकमसमेत गरी यस बैंकले हालसम्म नेपाल औद्योगिक विकास कर्पोरेशनलाई रु. २६.१९ करोड वित्तीय सहयोग प्रदान गरेको छ। जसमध्ये रु. २०.० करोड ऋणपत्र खरीद र रु. ०.९० करोड शेयर खरीद र कर्जा पुनर्कर्जा बापत रु. ५.२९ करोड पर्दछ।

कृषिकर्जा

आगामी डेढ दशकभित्र एसियाली मापदण्डमा नेपाली जनताको आधारभूत आवश्यकताहरू पूर्ति गर्ने श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको मार्गदर्शनलाई मूर्त रूप दिनमा कृषि क्षेत्रको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने हुँदा आउँदा वर्षहरूमा कृषि क्षेत्रमा उत्पादन तथा उत्पादन मूलक रोजगारी बढाउन नेपाल राष्ट्र बैंक सक्रिय रहनेछ।

कृषि क्षेत्रमा लगानी बढाई कृषि उत्पादनमा वृद्धि गर्नको निमित्त यस बैंकले प्रत्येक वर्ष कृषि विकास बैंकलाई वित्तीय साधन उपलब्ध गराउँदै आएको छ। उक्त बैंकले

चालू आर्थिक वर्षमा रु. ६५.३९ करोड लगानी गर्ने लक्ष्य राखेको छ र उक्त लगानी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न यस बैंकले रु. २४.२९ करोडको कर्जाको सीमा स्वीकृत गरेको छ। उक्त स्वीकृत कर्जा सीमा गत वर्ष प्रदान गरिएको कर्जाभन्दा १३ प्रतिशतले बढी छ। दुर्गम क्षेत्रहरूमा पनि लगानी गरी उत्पादनमा वृद्धि गर्ने श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सदिच्छा अनुरूप यस बैंकबाट स्वीकृत गरिएको कर्जा सीमामध्ये केही रकम दुर्गम स्थानहरूमा लगानी गर्नको लागि प्रदान गरिएको छ।

साभा संस्थाहरू नेपालको ग्रामीण विकासको उपर्युक्त माध्यम भएकोले यी संस्थाहरूलाई सबल तुल्याउनु नितान्त आवश्यक छ, तर हाल साभा संस्थाहरूको स्थिति सन्तोषजनक छैन। यिनै कुराहरूलाई हृदयङ्गम गरिबक्सी श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट प्रत्येक जिल्लाहरूमा साभा संस्थाहरूको मूल्याङ्कन अध्ययन गर्ने र सो कार्य चितवन जिल्लाबाट शुरू गर्ने निर्देशन बक्सभएको थियो। सो निर्देशन अनुरूप यस बैंकले चितवन जिल्लामा कार्यरत साभा संस्थाहरूको मूल्याङ्कन अध्ययन सम्पन्न गरी प्रतिवेदन पेश गरिसकेको छ, साथै अधिराज्यका सम्पूर्ण साभा संस्थाहरूको बेन्चमार्क अध्ययन पनि समाप्त भइसकेको छ र सोको प्रतिवेदन निकट भविष्यमै प्रकाशित हुनेछ।

कृषि क्षेत्रको द्रुततर विकासको निमित्त सही नीतिहरूको प्रतिपादन गर्न र कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपबाट सञ्चालन गर्न भरपर्दो तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ। यिनै कुराहरूलाई मध्यनजर राखी यस बैंकले कृषि क्षेत्रका विभिन्न पक्षहरूको अध्ययन निरन्तर रूपले गर्दै आएको कुरा सर्वविदित छ। योजनाबद्ध ढङ्गले कृषि तथा ग्रामीण विकासको प्रक्रियालाई अगाडि बढाउन यस्ता अध्ययनहरू बढी मात्रामा हुँदै जानुपर्ने कुरामा दुई मत हुन सक्दैन। हालै नेपालको कृषिसम्बन्धी विभिन्न पक्षहरूलाई समेटेर १० वर्षसम्मको समयबद्ध (टाइम सिरिज) तथ्याङ्कहरू समावेश भएको पुस्तिका प्रकाशित गरिएको छ। यसैगरी भाखा नाघेको संस्थागत ऋणसम्बन्धी अति महत्त्वपूर्ण र गम्भीर विषयमा यस बैंकले गरेको अध्ययनको प्रतिवेदन पनि जनसमक्ष आइसकेको छ। यी प्रकाशनहरू सम्बन्धित क्षेत्रमा कार्यरत सबै वर्गलाई उपयोगी हुनेछन् भन्ने विश्वास गरिएको छ।

विगत केही वर्षयता कृषि क्षेत्रमा संस्थागत

लगानी उल्लेखनीय रूपले बढ्दै गएको छ । यसरी बढ्दो लगानीको प्रतिफल के कस्तो रह्यो, त्यस्तो प्रतिफलको वितरण समानुपातिक ढङ्गले भएको छ छैन, त्यस्तो लगानीले कृषि तथा ग्रामीण विकासमा वाञ्छित प्रभाव पारेको छ/छैन भन्ने कुराहरूको पनि निरन्तर अध्ययन मूल्याङ्कन तथा अनुगमन भइरहनु अत्यावश्यक छ, तसर्थ यही वर्षदेखि नेपाल राष्ट्र बैंकले कृषि कर्जा र यससम्बन्धी विभिन्न पक्षहरूको मूल्याङ्कन र अनुगमन गर्ने कार्यको थालनी गरेको छ । हाललाई परीक्षणको रूपमा अधिराज्यको ५ वटै विकास क्षेत्रहरू ढाक्ने गरी कृषि विकास बैंकका शाखाहरूमध्येबाट केही शाखाहरूको छनौट गरी मूल्याङ्कन तथा अनुगमन गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

ग्रामीण क्षेत्रमा बढी कर्जा प्रवाह गर्नेतर्फ विभिन्न प्रयासहरू भएका छन्, तर ग्रामीण क्षेत्रको विकासको निमित्त लगानी गर्ने ग्रामीण क्षेत्रबाट पनि साधन परिचालन गर्न सम्भावनाबारे अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने तथा ग्रामीण बचत परिचालन गर्ने सुनियोजित कार्यक्रमहरू लागू गर्नेतर्फ आवश्यक मात्रामा ध्यान पुऱ्याउन सकिएको छैन । अनवरत रूपले कृषि कर्जाको प्रवाह बढाइरहन र ग्रामीण वित्तीय बजारको विकासलाई विकसित गर्दै लैजान ग्रामीण बचत परिचालनतर्फ सशक्त कदमहरू चालनुपर्ने समय आइसकेको छ । यिनै कुराहरूलाई ध्यानमा राखी यस बैंकले बचत परिचालनमा बढी सफल देखिएका बैंकहरूका केही शाखाहरू र केही साभा संस्थाहरूको विस्तृत अध्ययन गरेको छ ।

साथै विकासोन्मुख मुलुकहरूमा ग्रामीण बचत परिचालनबारे विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय संघ संस्थाहरूले पनि विशेष अभिरुचि लिन थाले अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकले यस्ता अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसँग निकटतम सम्बन्ध राखी बचत परिचालन कार्यक्रममा सक्रिय भूमिका खेल्न थालेको छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा केही महिना अघि यस बैंकले एप्राका, एफ. ए. ओ. र इस्क्यापजस्ता अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूसँग संयुक्त रूपमा ग्रामीण बचत परिचालन तथा न्यून आय भएका व्यक्तिहरूको लागि कर्जा सम्बन्धमा एउटा बृहत् गोष्ठीको आयोजना गरेको थियो । नेपाल लगायत एफ. ए. ओ., इस्क्यापका प्रतिनिधिहरू तथा दक्षिण कोरिया र थाइलैण्डका विशेषज्ञहरूको समेत सहभागिता भएको उक्त गोष्ठीबाट प्राप्त सुझावहरू क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लैजानेतर्फ यस बैंक सक्रिय रहेको छ ।

कृषि कर्जा तथा ग्रामीण बैकिङ्गसम्बन्धी प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा संलग्न विभिन्न संघ संस्था तथा निकायहरूका एशिया तथा प्रशान्त प्रादेशिक कृषि कर्जा संघ (एप्राका)को क्रियाकलापमा उक्त संघको स्थापना कालदेखि नेपाल सक्रिय रूपले संलग्न रहँदै आएको छ । कृषि कर्जा तथा ग्रामीण बैकिङ्गको क्षेत्रमा तालिम, अनुसन्धान तथा कार्यमूलक कार्यक्रमहरूको प्रतिपादन र कार्यान्वयन गर्नेतर्फ यस संघले महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदै आएको छ । यस प्रकारको क्षेत्रीय सहयोगले नेपालमा विभिन्न बैंक, वित्तीय संस्था तथा अन्य निकायहरूलाई पनि सहयोग पुगेको छ । यस संघको छैठौँ साधारण सभा आगामी वर्षको उत्तरार्धतिर नेपालमा आयोजना हुने भएको छ । यसबाट संघको क्रियाकलापमा नेपालको सहभागिता विशेष रूपले अभिवृद्धि हुने र नेपालमा कृषि तथा ग्रामीण बैकिङ्गसँग सम्बन्धित संस्थाहरू बढी मात्रामा लाभान्वित हुने आशा गरिएको छ ।

यता केही वर्षदेखि अर्थतन्त्रमा सङ्गठित क्षेत्रको शेयर पूँजीमा लगानी गर्न जन-उत्साह र अभिरुचि क्रमशः बढ्दै गएको पाइएको छ । यसबाट उद्योगधन्दाको विकासको लागि सेक्यूरिटी बजारको माध्यमबाट आन्तरिक पूँजी परिचालन गर्न सकिने राम्रो सम्भावना देखिएको छ । यस कार्यमा राष्ट्र बैंकको समेत सहभागितामा सञ्चालित सेक्यूरिटी खरीद बिक्री केन्द्रलाई अरू बढी क्रियाशील र सक्षम गराउनेतर्फ आगामी वर्षहरूमा थप प्रयासहरू गर्ने बैंकको नीति रहनेछ । साथै निजी क्षेत्रमा पेशेवार दलालहरूको प्रवर्द्धन गराउनका लागि पनि बैंकले जोड दिनेछ ।

सेक्यूरिटी बजारको विस्तारको लागि अण्डरराईटिङ्ग सुविधाको पनि त्यति नै खाँचो हुने भएकोले एक छुट्टै पूँजी बजार विकास कोष खडा गर्न लगाई उक्त सुविधा प्रदान गर्नेतर्फ विभिन्न प्रयासहरू भइरहेका छन् । यसबाट जनतालाई शेयर बिक्री गरी सङ्गठित क्षेत्रमा उद्यम गर्न खोज्नेहरूलाई आर्थिक सहयोग प्राप्त हुनुका साथै आन्तरिक पूँजी परिचालन गर्ने कार्यमा पनि मद्दत मिल्ने विश्वास लिएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको सक्रिय सहभागितामा २०३१ सालमा स्थापना भएको कर्जा सुरक्षण निगमको क्रियाकलापमा पनि क्रमिक अभिवृद्धि हुँदै छ । नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले प्राथमिकता क्षेत्र

परिभाषित कृषि, उद्योग र सेवा क्षेत्रहरूमा प्रदान गरेको कर्जाको निगमले आफ्नो स्थापना कालदेखि नै सुरक्षण गर्दै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०४१।४२ मा निगमले रु. १७ करोड ३७ लाखको कर्जा सुरक्षण गरेको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको ६ महिनामा सुरक्षित कर्जा रु. ४ करोड ७३ लाखले वृद्धि भई रु. २२ करोड १० लाख पुगेको छ । यस प्रक्रियाबाट कर्जा सुरक्षणको गतिविधिमा अभै सुधार हुँदै जाने अपेक्षा राखिएको छ ।

शोधनान्तर स्थिति

यस बैंकको शोधनान्तर महाशाखाले सङ्कलन गरी आएको वैदेशिक व्यापार तथ्याङ्क अनुसार केही वर्षदेखि देशको निर्यात व्यापारको ढाँचामा परिवर्तन आएको फलस्वरूप प्रमुख निर्यात वस्तुहरूको संरचनामा परिवर्तन हुनुको साथै थप नयाँ वस्तुहरू प्रमुख वस्तुको रूपमा देखापरेका छन् । आयाततर्फ भारतबाट आयात हुने वस्तुगत आयातको तथ्याङ्क सङ्कलन अधूरो भइरहेकोमा केही प्रमुख वस्तुहरूको भए पनि वस्तुगत आयात तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न आवश्यक देखिन आएको छ । यही आवश्यकतालाई दृष्टिगत गरी प्रमुख आयात निर्यात हुने वस्तुहरूको एउटा नमूना सर्वेक्षणको आधारमा वस्तुहरूको पहिचान गरी भारत निर्याततर्फ करीब ९० प्रतिशतको प्रतिनिधित्व हुने गरी २० वटा वस्तुहरूको तथा भारतबाट आयाततर्फ पनि करीब ६० प्रतिशत प्रतिनिधित्व हुने गरी २० वटा प्रमुख वस्तुहरूको वस्तुगत तथ्याङ्क सङ्कलन गरी यसै आर्थिक वर्षदेखि प्रकाशित गरिएको छ ।

शोधनान्तर तथ्याङ्क तयार गर्ने विधिबारे बढी जानकारी दिने उद्देश्यले गत वर्ष भैँ यस वर्ष पनि बैंकस प्रशिक्षण केन्द्रको सहयोग लिई तीनवटा प्रशिक्षण कोर्सहरू सञ्चालन गरिएको छ ।

विदेशी विनिमय

अर्थतन्त्रमा परिवर्त्य विदेशी मुद्राको महत्त्वलाई ध्यानमा राखी केही सुविधा प्रदान गर्नु उपर्युक्त देखी तोकिएको व्यक्ति र संस्थाहरूलाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्ने सुविधा प्रदान गर्ने श्री ५ को सरकारको निर्णय अनुसार वाणिज्य बैंकहरूमा यस प्रकारको खाता खोल्न सकिने गरी यस बैंकले २०४२ साउन २३ गतेदेखि व्यवस्था मिलाएको छ । यस अन्तर्गत अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था राजदूतावासमा काम गरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने नेपाली नागरिकहरू, भारत र भूटानबाहेक अन्य

देशहरूमा ६ महिनाभन्दा बढी नोकरी वा व्यवसाय गरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने नेपाली नागरिकहरूको अलावा भारतीय र भूटानबाहेक अन्य विदेशी नागरिक वा संघ संस्थाले अमेरिकी डलर वा पाउण्ड स्टर्लिङमा चल्ती वा आवधिक मुद्दती खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था छ । नेपाल, भारत र भूटान बाहेक अन्य देशमा वसोवास गर्ने भूटानी र भारतीय नागरिकले पनि सो खाता खोल्न सक्नेछन् ।

यो व्यवस्थाबाट विदेशमा बसी विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने नेपालीहरूले आफूले कमाएको सम्पत्ति आफ्नै देशमा सुरक्षित तरीकाले लगानी गर्ने अवसर प्राप्त गरेका छन् भने विदेशीहरूको लागि पनि सटही दरको जोखिम सहनु नपर्ने मात्र हैन आयकरसमेत छुट भएबाट नेपालको बैंकमा लगानी गर्न ज्यादै लाभदायक हुन गएको छ । यसको अलावा आफ्नो विदेशी मुद्राको मौज्जात नेपाल राष्ट्र बैंकलाई समर्पण गरेमा ७० प्रतिशतसम्म विदेशी मुद्रा आफूखुसी विदेश भ्रमण गर्न वा आफ्नो लागि सामान आयात गर्न विदेशी मुद्रा उपलब्ध गराइने व्यवस्थाले यो योजना अभि आकर्षक हुन पुगेको छ । यस स्कीम अन्तर्गत हालसम्म जम्मा रु. ३.३० करोड विदेशी मुद्राको खाता खोल्नसकिएको छ ।

२०४२ साल मङ्सिर १५ गते रुपैयाँको १४.७ प्रतिशतले अवमूल्यन गर्ने श्री ५ को सरकारले निर्णय गर्‍यो । २/३ महिनाको अल्पअवधिमा अवमूल्यनको अर्थव्यवस्थामा कस्तो प्रभाव परेको छ भन्ने परीक्षण गर्नु समयोचित हुँदैन तापनि परिकल्पना गरिए अनुरूप सकारात्मक सूचकहरू देखा परेका छन् । अवमूल्यनपछिको अवधिमा निर्यातमा केही वृद्धि, आयातमा केही कमी र विदेशी मुद्रा सञ्चितिमा सुधार भएको देखिएको छ । अवमूल्यनबाट उत्पन्न प्रतिस्पर्धात्मक मूल्यस्थितिको फाइदा उठाई निर्यातमा संलग्न व्यक्ति र निकायहरूले निर्यात वृद्धिमा जोड दिने र उद्योगहरूले उत्पादन बढाउने प्रयास गर्न पर्ने देखिन्छ ।

(क) राष्ट्र ऋण

श्री ५ को सरकारको अनुरोधमा गत आर्थिक वर्ष अर्थात् २०४२ असार १ गते रु. १०० करोडको ट्रेजरी बिल निष्कासन गरिएको थियो । निष्कासित अधिकांश रकम अर्थात् ९७.१४ प्रतिशत २०४२ फागुन महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको छ । अन्य बैंक र वित्तीय संस्थाहरूमा समेत यसको स्वामित्व

रहेको छ । २०४२ फागुन मासन्तसम्ममा ट्रेजरी बिलमा श्री ५ को सरकारको दायित्व रु. २८३ करोड रहेको छ ।

(ख) विकास ऋण

श्री ५ को सरकारले आर्थिक वर्ष २०४१/४२ मा रु. १८० करोडमा नबढ्ने गरी राष्ट्र ऋण उठाउने अधिकारको व्यवस्था गर्न बनेको ऐन अन्तर्गत बैकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको दीर्घकालीन साधनलाई परिचालन गर्ने उद्देश्य अनुरूप श्री ५ को सरकारले २०४१ माघ १ गते रु. १५ करोडको १०.५ प्रतिशत ब्याजदरको विकास ऋण २०४२ 'क' निष्कासन गर्‍यो । निष्कासित रकमको ९२.०२ प्रतिशत ऋणपत्र नेपाल बैंकले आफ्नो स्वामित्वमा राख्यो भने अन्य संस्थाहरूको स्वामित्वमा वित्तीय संस्थामा ४.०७ प्रतिशत, निजी व्यावसायिक संस्थामा २.०१ र सरकारी व्यावसायिक संस्थामा १.०० प्रतिशत रहन गयो । श्री ५ को सरकारको अनुरोधमा २०४२ साल असार १ गते रु. १५ करोडको १०.५ प्रतिशत विकास ऋणपत्र २०५३ निष्कासन गरियो । उक्त निष्कासित २०५३ को अधिकांश ऋणपत्र अर्थात् जम्मा रकमको ९६.०७ प्रतिशत पनि नेपाल बैंकले खरीद गर्‍यो र अन्य संस्थानहरूको स्वामित्वमा जम्मा ३.०३ रहन गयो ।

(ग) राष्ट्रिय बचतपत्र

श्री ५ को सरकारले आ. व. २०४१/४२ भित्र श्री ५ को सरकारको अर्थसम्बन्धी प्रस्तावहरूलाई कार्यान्वयन गर्न श्री ५ को सरकारले हालसम्म तिर्न बाँकी ऋण रकममा थप १८० करोडमा नबढ्ने गरी राष्ट्र ऋण उठाउने अधिकारको व्यवस्था गर्न बनेको ऐन अन्तर्गत गैर बैकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको दीर्घकालीन साधनलाई अझ बढी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०४१/४२ मा रु. ५० करोड बचतपत्रमध्ये रु. १० करोड मिति २०४१ साल माघ १ गते निष्कासन गरियो । उपरोक्त निष्कासित रकममध्ये २०४२ वैशाखसम्ममा वित्तीय संस्थानलाई १.०१ प्रतिशत, बीमा संस्थानलाई २०.०६ प्रतिशत, सञ्चयकोषलाई २

९.०० प्रतिशत, गैर मुनाफा संस्थानलाई २५.०१ प्रतिशत र व्यक्तिलाई २४.०२ प्रतिशत बिक्री गरियो । श्री ५ को सरकारको अनुरोधमा पुनः २०४२ साल असार १ गते रु. ५० करोडमध्ये बाँकी रु. ४० करोडको विकास ऋणपत्र निष्कासन गरियो ।

टकमरी

नेपाल राष्ट्र बैंक टक्सार विभागले मुलुकभित्र सिक्काको अभाव हुन नदिन सिक्काको उत्पादन बढाउने आफ्नो प्रयास जारी राखेको छ । टक्सार विभागले आधुनिकीकरणको लागि जग्गा प्राप्त गरी प्रारम्भिक कार्य थालेको छ । आधुनिक मेशिनरी उपलब्ध गर्ने सम्बन्धमा श्री ५ का सरकारसँग लेखापढी भइरहेको छ । श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको ४१सौं शुभ जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा सर्वसाधारण जनताले खरीद गर्न पाउने गरी सुनको असर्फी चलनचल्तीमा ल्याउनुको साथै सन् १९८५ मा मनाइएको अन्तर्राष्ट्रिय युवा वर्षको उपलक्ष्यमा नयाँ सिक्का निष्कासन गरिएको छ ।

बहु-उद्देश्यीय पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण

देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकास प्रक्रियाको साथै विभिन्न किसिमका तथ्याङ्कहरूको आवश्यकता बढ्दै जान्छ, तर हाम्रो जस्तो विकासोन्मुख देशमा विकास कार्यमा संलग्न सरकारी वा अर्धसरकारी संस्थाहरूको समन्वयात्मक काम कारवाइविना विभिन्न क्षेत्रहरूमा आवश्यक परिरहेका तथ्याङ्कहरूको उपलब्धि सम्भव छैन । यही तथ्यलाई हृदयङ्गम गरी विभिन्न किसिमका तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरी राष्ट्रिय अर्थव्यवस्थामा योगदान दिन नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील रहँदै आएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको विकाससम्बन्धी क्रियाकलापको पृष्ठभूमिमा हेर्दा पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको स्थान महत्त्वपूर्ण छ । विकास योजनाहरूको तर्जुमा गर्न तथा अधिक विकासको मूल्याङ्कन गर्न घरपरिवारको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थासम्बन्धी विविध तथ्याङ्कको आज देशमा ठूलो कमी अनुभव भइरहेको छ । यस्ता तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण विधिद्वारा सम्भव हुने हुँदा बैंकले अधिराज्यका २३ जिल्लाका १३५ गाउँ पञ्चायत तथा १६ नगर पञ्चायतहरूमा बहु-उद्देश्यीय पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण सञ्चालन गरेको छ । सर्वेक्षणको तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य पूरा भई हाल सङ्कलित तथ्याङ्क नेपाल राष्ट्र बैंकको

आफ्नै कम्प्युटरद्वारा प्रशोधन हुँदै छ र आगामी २०४३ साल जेष्ठ मसान्तसम्म प्रारम्भिक नतीजा प्रकाशनमा ल्याउने लक्ष्य राखिएको छ ।

यस सर्वेक्षणबाट आय वितरण तथा दरिद्रताको स्थिति, श्रमशक्तिको बनावट र बेरोजगारीको हद, आवास स्थितिजस्ता महत्वपूर्ण विषयमा जानकारी हासिल हुनेछ । साथै यस सर्वेक्षणबाट राष्ट्र बैंकद्वारा तयार पार्ने गरिएको उपभोक्ता मूल्यसूचीलाई आवधिक पार्न आवश्यक पर्ने खर्चको भार पनि उपलब्ध हुनेछ ।

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट सन् २००० सम्ममा एशियाली मापदण्डबाट उपर्युक्त मानवोचित जीवनस्तर हासिल गर्ने आह्वान अनुरूप विकास योजना तर्जुमा गर्न सर्वेक्षणबाट प्राप्त नतिजा अत्यन्तै सान्दर्भिक र लाभप्रद हुनेछ ।

पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरूबाट आर्थिक विश्लेषणको लागि आवश्यक पर्ने खर्चको लचिलोपना, मौद्रिकीकरणको हद, उपभोक्ताको माग, उपभोग्य क्षमता, घरायसी आर्थिक क्रियाकलाप आदि जस्ता विषयहरूमा पनि थप जानकारी प्राप्त हुनेछ ।

बैंक निरीक्षण

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०१२ को दफा २३ क (१) बमोजिम २०४२ साल वैशाखदेखि हालसम्म वाणिज्य बैंक तथा कृषि विकास बैंकको गरी जम्मा ९६ कार्यालयहरूको निरीक्षण कार्य सम्पादन भएको छ । गत वर्षदेखि नेपालमा विदेशी बैंकहरू स्थापना हुँदै गइरहेको र यी बैंकहरूको क्रियाकलापहरू नेपाल कानून र नीति अनुरूप कार्य सञ्चालन भएको छ छैन भन्ने कुराको निगरानी राख्न केन्द्रीय बैंकको हैसियतले निरीक्षण प्रक्रियालाई बढी विकासात्मक बनाउने प्रयासतर्फ कार्य हुँदै छ ।

साथै यस महाशाखाबाट आर्थिक वर्ष २०४२/४३ देखि लक्ष्यहरू अनुरूप सम्पादन भइसकेका निरीक्षण कैफियतहरूको पूरा निगरानी राखी फलोप कार्यलाई विशेष रूपमा जोड दिन ठोस कदम चालिँदै आएको फलस्वरूप यसतर्फ सुधारहरू हुँदै आएको छ ।

संयुक्त लगानीमा बैंकको स्थापना

बैंकिङ्ग प्रथालाई बढी आधुनिकीकरण र सक्षम बनाउँदै लैजाने हेतुले राष्ट्र बैंकको सिफारिसमा नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लिमिटेड र नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लिमिटेड

थप २ वटा विदेशी सहभागिताका वाणिज्य बैंकहरू स्थापना भएका छन् । नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लिमिटेडको अधिकृत पूँजी रु. १० करोड, निष्कासित पूँजी रु. ५ करोड र चुक्ता पूँजी रु. ३ करोड रहेकोमध्ये बेलायतको ग्रिण्डलेज बैंकको ५० प्रतिशत, नेपाल बैंक लिमिटेडको ३५ प्रतिशत र सर्वसाधारणको १५ प्रतिशत स्वामित्व रहने व्यवस्था छ । यस्तै बैंक इण्डोस्वेज पेरिसको ५० प्रतिशत, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र राष्ट्रिय बीमा संस्थानको १५/१५ प्रतिशत तथा सर्वसाधारण नेपाली जनताको २० प्रतिशत स्वामित्व रहने नेपाल इण्डोस्वेज बैंकको अधिकृत पूँजी रु. १२ करोड, निष्कासित पूँजी रु. ६ करोड र चुक्ता पूँजी रु. ३ करोड रहने व्यवस्था छ । नेपाल इण्डोस्वेजको उद्घाटन २०४२ माघ २३ गते भई यसले फागुन १६ गतेदेखि कारोबार प्रारम्भ गरेको छ । यी नयाँ बैंकहरूको स्थापनाबाट नेपालमा आधुनिक बैंकिङ्ग प्रविधिको शुरूआत हुने र बैंकिङ्ग प्रणालीलाई गतिशील गराउँदै लैजाने दिशामा थप मद्दत पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।

वाणिज्य बैंक ऐनको परिधिभित्र रही साना किसान, महिला, गरीबीको रेखामुनिका परिवार, घरेलु तथा ग्रामीण उद्यमीहरू, स्थानीय स-साना व्यापारी र सर्वसाधारण जनतालाई आवश्यक पर्ने कृषि, उद्योग तथा व्यापारिक र अन्य आवश्यक कर्जा तथा सेवा उपलब्ध गराई कार्यरत बैंक वित्तीय संस्थाहरूको काम कारोबारमा दोहोरोपन नहुने गरी वाणिज्य बैंक ऐनमा उल्लिखित अन्य कारोबारसमेत गराउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकको सिफारिसमा पहिलो चरणमा पूर्वाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रमा स्थापना हुने गरी दुईवटा गाउँ विकास बैंक श्री ५ को सरकार वाणिज्य विभागमा दर्ता भएका छन् । यी बैंकहरूको मुख्य कार्यालय क्रमशः धनकुटा र दिपायलमा रहने व्यवस्था छ । उक्त दुई बैंकहरू प्रत्येकको अधिकृत पूँजी रु. ४ करोड, निष्कासित पूँजी रु. २ करोड र चुक्ता पूँजी रु. १ करोड हुनेछ । श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंक संस्थापक रहेको उक्त बैंकहरूको पूँजीमा श्री ५ को सरकारको ३३.३४ प्रतिशत र नेपाल राष्ट्र बैंकको ३३.३३ प्रतिशत हिस्सा रहनेछ । दुवै बैंकको शैयरमध्ये १६.६७ प्रतिशत शैयर नेपाल बैंक लिमिटेड, र पूर्वाञ्चल बैंकको बाँकी १६.६६ प्रतिशत शैयर राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र सुदूर पश्चिमाञ्चल बैंकको बाँकी १६.६६ प्रतिशत शैयर कृषि विकास बैंकले खरीद गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

केही वर्ष यतादेखि बैंकिङ्ग वित्तसम्बन्धी क्षेत्रहरूमा

विशेष जागरण देखा परेको छ । यसै जागरणको सन्दर्भमा निजी क्षेत्रमासमेत वित्त कम्पनीहरू खोल्न सकिने किसिमले २०४२ असोज २३ मा “वित्त कम्पनी ऐन, २०४२” प्रकाशमा आएको छ । यो ऐन लागू भएपछि नेपालमा छरिएर रहेको वित्तीय साधनलाई परिचालन गरी देश विकास कार्यमा लगानी बढाउन सघाउ पुग्ने खालका नयाँ वित्तीय गतिविधिको थालनी हुने विश्वास गरिएको छ ।

बैंकहरूले बढी साधन परिचालन गरी आर्थिक विकासको आवश्यकता अनुरूप लगानी बढाउन सकून् भन्ने उद्देश्यले २०४२ सालमा प्रचलित “वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१” मा तेस्रो संशोधन भएको छ । उक्त संशोधनबाट अब वाणिज्य बैंकहरूले कृषि, उद्योग आदि तोकिएको प्रयोजनका लागि अधिकतम १२ वर्षसम्मका लागि लामो अवधिको कर्जा दिन पाउने भएका छन्, साथै बैंकिङ्ग गोप्यताबारे थप कानूनी व्यवस्था गरिएको हुँदा बैंकहरूको निक्षेपमा अरू वृद्धि हुन सक्ने विश्वास गरिएको छ ।

आर्थिक अनुसन्धान

अनुसन्धान कार्य नेपाल राष्ट्र बैंकको एक महत्त्वपूर्ण क्रियाकलाप हो । श्री ५ को सरकारलाई मौद्रिक नीति तथा अन्य महत्त्वपूर्ण आर्थिक पक्षहरूमा सल्लाह दिनको लागि यस विभागले सक्रिय भूमिका खेल्दै आएको छ ।

२०४२ मङ्सिर १५ मा भएको नेपाली मुद्राको अवमूल्यनपछि देशको बाह्य व्यापार स्थितिमा के कस्तो प्रभाव पऱ्यो भन्नेबारे जानकारी प्राप्त गर्नको लागि देशका विभिन्न भागहरूबाट निकासी पैठारी उपभोक्ता मूल्य आदिको विवरण सुचारु रूपमा सङ्कलन गरी नियमित अध्ययन शुरू गरिएको छ ।

सियासन क्षेत्रमा विदेशी विनिमय दर निर्धारण, बाह्य लगानीको प्रवाह तथा केन्द्रीय बैंकको विनिमय दर तथा मौद्रिक नीति सञ्चालनमा विदेशी विनिमय बजारको भूमिकाजस्ता महत्त्वपूर्ण तथ्यहरूको अन्वेषण गर्नको लागि सियासन अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्र मलेशियाले सन् १९८५/८६ को लागि अनुसन्धान योजना निर्धारित गरेको छ । यस अन्तरगत सियासनका सवै सदस्य बैंकहरूले आ-आफ्नो देशको विनिमय बजार स्थितिको विवेचना गर्नेछन् । नेपालको तर्फबाट हालसम्म यस आयोजनाको लागि तयार गरिएको कार्यपत्र बैंकले शीघ्र पेश गर्ने भएको छ ।

सियासन अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्र मलेशियाको संयोजकत्वमा सियासन मुलुकहरूको वित्तीय संरचना तथा मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिताबारे अध्ययन परियोजना तयार पार्ने सिलसिलामा नेपालको वित्तीय संरचनाको विकास प्रक्रिया, उक्त संरचनामा पर्ने सङ्गठित संस्थाहरूको र वित्तीय औजारहरूको सापेक्षिक महत्त्व र वित्तीय तथा आर्थिक विकासमा तिनीहरूको योगदानसम्बन्धी विश्लेषणात्मक अध्ययन गरिएको छ, साथै ढाँचाको विकास जुन हदसम्म र जुन किसिमले भएको छ, त्यसबाट मौद्रिक नीतिको सञ्चालन कति सजिलो वा कठिन हुन गएको छ र मौद्रिक नीतिको प्रभावकारितामा त्यसको असर के कस्तो परेको छ भन्नेबारे विवेचना गरिएको छ । यो आयोजना २०४२ पुसमा पूरा गरिएको छ ।

बाह्य कारकप्रतिको मौद्रिक प्रतिक्रिया आयोजनाको लागि नेपालको परिप्रेक्ष्यमा मुद्रास्फीति, देशको व्यापार निबन्धनजस्ता नियन्त्रण बाहिरका कारकहरूले आर्थिक तथा मौद्रिक स्थितिमा कस्तो परिवर्तन ल्याउँछन् र ती समस्यासँग जुम्नका लागि खास गरी मौद्रिक नीतिको भुकाउ कस्तो रही आएको छ भन्ने विषयको अध्ययन समाप्त प्रायः अवस्थामा छ ।

रुपैयाँको यथार्थ विनिमय दरमा परिवर्तन हुनाले व्यापार तथा पूँजी प्रवाहमा ठूलो असर पर्न सक्ने हुँदा उक्त दरको प्रवृत्ति पहिल्याउन गत वर्ष तर्जुमा गरिएको यथार्थ विनिमय दरसम्बन्धी मोडेलमा व्यापार भार तथा आधार वर्ष परिवर्तन गरी सुधार ल्याइएको छ ।

छैठौँ योजना अवधिमा मौद्रिक तथा कर्जा स्थितिको विश्लेषणात्मक अध्ययन गरियो । कर्जा प्रवाह तथा वित्तीय विकासको सन्दर्भमा बैंकिङ्ग तथा गैर बैंकिङ्ग वित्तीय प्रणालीको भूमिकाको समीक्षा, सातौँ योजनाको लागि मौद्रिक कर्जा स्थितिको प्रवृत्ति प्रक्षेपण गर्न साङ्ख्यिकीय मोडेल तर्जुमा गरी अनुमानित मोडेलबाट प्राप्त परिमाणको विश्लेषण गरिएको छ । बाह्य कारकहरूको प्रवृत्ति विभिन्न किसिमको हुँदा नेपालको सङ्गठित मुद्रा बजारले कस्तो प्रतिक्रिया देखाउँछ, त्यससम्बन्धी पनि अध्ययन गरिएको छ ।

देशको प्रमुख नगदेबाली-कपास खेतीको विकास सम्बन्धमा सर्वेक्षण कार्य सम्पन्न गरी प्रतिवेदनसमेत तयार पारिएको छ ।

अवमूल्यन पश्चात् (मङ्सीर १५, २०४२) काठमाडौं उपत्यका र तराईका प्रमुख केन्द्रहरू जस्तै वीरगन्ज, विराटनगर, भैरहवा र नेपालगन्ज क्षेत्रमा मूल्यमा पर्न गएको प्रभावबारे लगातार अध्ययन तयार पार्ने प्रक्रिया जारी छ ।

प्रशासनिक सुधार

यस बैंकले बितेको एक वर्षदेखि अस्थायी कर्मचारीहरू भर्ना गर्न पूर्णतया बन्द गरी नयाँ भर्ना गर्नुपर्दा लोक सेवा आयोगको सामान्य सिद्धान्त मुताविक विधि पुऱ्याई सिफारिस गरिएकालाई मात्र नियुक्ति दिने गरेको छ । विगत केही वर्षदेखि अस्थायी रूपले नियुक्त भई त्यस्ता कर्मचारीले ओगटेको स्थायी पदलाई स्थायीकरण गर्ने कार्य शुरू गरिएको छ ।

बैंक कर्मचारीलाई दक्ष बनाउने कार्यमा बितेको १ वर्षभित्र मात्र बैंकले ७१ जना अधिकृत तथा कर्मचारीलाई वैदेशिक तालिम अध्ययन गर्ने सेमिनार, गोष्ठीमा भाग लिन पठाएको छ ।

बैंकले बैंक कर्मचारीको लागि अपनाएको दुर्घटना, वीमा, सामूहिक जीवन वीमा आदिजस्ता विषयमा पुनरावलोकन गरी बैंक कर्मचारीको अभ् बढी हित हुने पक्षमा समेत अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्ने कार्यको थालनी गरी सकेको छ ।

बैंक कर्मचारीका छोराछोरीहरूमध्ये २ जनासम्मलाई शिक्षा सुविधा बापत केही रकम प्रदान गर्दै आएकोमा यस सुविधाको उद्देश्य अनुरूप स्कूल पढाइ जारी राखेका २ जनासम्म छोरा वा छोरीका लागि हाल पाइआएको रकममा दोब्बर वृद्धि हुने गरी शिक्षा सुविधामा परिवर्तन गरिएको छ ।

यसैगरी बैंक कर्मचारीलाई प्रदान गरिने घरजग्गा सापटी वीमा गराएर मात्र दिने व्यवस्था लागू गरिएको छ । यसबाट कर्मचारी बैंकको सेवामा नरहेमा सो रकम कर्मचारीले वा बैंकले नै व्यहोर्नुपर्ने परिस्थितिको अन्त हुन गएको छ । यस सापटी प्रदान गर्दा बैंक कर्मचारीको बैंकप्रतिको आस्था बढ्दै गएपछि यो सापटी लिन सकून्

भन्ने उद्देश्यले स्थायी नियुक्ति पाएको ३ वर्षपछि मात्र यस्तो सापटी प्रदान हुने गरी यो अवधि बढाइएको छ भने अर्कोतर्फ बढ्दो महँगीको कारणले बजार भाउमा वृद्धि भएको हुँदा यो सापटी प्रदान हुन सक्ने अधिकतम सीमा रु. ९० हजारबाट बढाएर रु. १ लाख ३५ हजार पुऱ्याइएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्ना कर्मचारीहरूको हितलाई सदैव प्राथमिकता दिँदै आएको छ । कर्मचारी तथा उनीहरूका परिवारलाई हित हुने किसिमका कदमहरू क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै जाने यस बैंकको योजना रहको छ ।

तालिम सुविधा

नेपाल राष्ट्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा दक्ष जनशक्तिको विकास गर्ने हेतुले यस बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्र मार्फत विभिन्न किसिमका तालिमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । यस्ता तालिमहरूमा पुनर्ताजगी तालिमका अतिरिक्त सेवाकालीन तालिमहरू पनि समावेश छन् । तालिम कार्यक्रमहरूलाई सङ्ख्यात्मकभन्दा गुणात्मक स्तरमा बढी जोड केन्द्रले दिँदै आएको छ ।

२०४२ सालदेखि हालसम्म अधिकृत तथा कर्मचारी स्तरीय गरी विभिन्न तालिमहरू सञ्चालन गरिएका छन् र यस्ता तालिमहरूलाई काठमाडौंमा मात्र केन्द्रित नगराएर जिल्ला तहमा पनि सञ्चालन गरिएका छन् ।

अन्त्यमा

पञ्चायती व्यवस्थाको रजत जयन्तीको महत्त्वपूर्ण अवसरमा श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट “सन् २००० सम्ममा एशियाली मापदण्डबाट उपर्युक्त मानवोचित जीवनस्तर हासिल गर्न आजको दिनमा हामी सबैले अठोट गर्नु आवश्यक भएको छ” भन्ने जुन सदिच्छा व्यक्त गरिबक्सेको छ, मौसूफको यस सदिच्छालाई साकार पार्न नेपाल राष्ट्र बैंक आजको यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा आफ्नो तर्फबाट कटिबद्ध रहने प्रण गर्दछ ।

उत्पादनमूलक कार्यक्रमको सन्दर्भमा बैकिङ्ग क्षेत्रको दायित्व*

नेपाल राष्ट्र बैंक आजदेखि आफ्नो ३१ वर्षको कार्यकाल पूरा गरी ३२ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। यस बैंकले आफ्नो गौरवमय परम्परालाई अक्षुण्ण राख्दै राष्ट्रको आर्थिक, मौद्रिक तथा बैकिङ्ग विकाससँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूलाई अगाडि बढाउँदै आएको तथ्य सबैमा स्पष्ट छ। यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा बैंकको उन्नति र प्रगतिमा सहयोग पुऱ्याउने र आफ्नो आन्तरिक शुभेच्छा व्यक्त गर्ने सबैप्रति म आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु।

आजको ठीक ३१ वर्षअघि देशको केन्द्रीय बैंकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना भएको हो। आफ्नो कार्यकालको तीन दशकभन्दा बढी अवधि पार गरेर यो संस्था अब प्रौढ भएको छ र सम्पूर्ण नेपाली जनता, श्री ५ को सरकार र अरू सम्बद्ध बैकिङ्ग तथा वित्तीय निकायहरूको सक्रिय सहयोगद्वारा राष्ट्रको सर्वाङ्गीण विकासमा आफ्नो सहभागितालाई बढाउन सफल हुँदै आएको छ।

विभिन्न समस्याहरूको बावजूद मुलुक आज विकासको बाटोमा अग्रसर हुँदै छ। योजनाबद्ध विकासका साथै संस्थागत प्रारूपहरूले आफ्नो बाटो समातिसकेका छन्। तयार भएका विभिन्न आधारशिलाहरूको अधिकतम उपयोग गर्दै जाने क्रममा हाम्रो कटिबद्धता जारी छ। राष्ट्रले लक्षित गरेको विकास कार्यक्रमहरूमा सबै क्षेत्रको सामञ्जस्यता कायम गर्ने दिशामा महत्त्वपूर्ण उपलब्धिहरू हासिल हुँदै छन्।

यिनै कुराहरूको परिप्रेक्ष्यमा विगत वर्षमा यस बैंकले देशको आर्थिक, मौद्रिक, बैकिङ्ग तथा अन्य क्षेत्रको विकासमा गरेको योगदानहरूको संक्षिप्त चर्चा यस अवसरमा गर्नु म सान्दर्भिक ठान्दछु।

१. बैकिङ्ग गतिविधि

२०४३ असारसम्म देशमा ४ वाणिज्य बैंकहरूका कुल ३९३ शाखा कार्यालयहरू सञ्चालित थिए। यसमा नेपाल बैंक लिमिटेडका २०५, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १८३, नेपाल अरब बैंक लि. का ४ र इण्डोस्वेज बैंक लि. का एक शाखा थिए। गत फागुनसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडका ३ र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ६ शाखाहरू थप भएका छन्। देशको पाँचौं वाणिज्य बैंक तथा संयुक्त लगानीको तेस्रो बैंकको रूपमा गत माघ महिनामा नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लि. को स्थापना भएको छ। यसरी देशमा सञ्चालित वाणिज्य बैंकहरूका कुल बैंक शाखा सङ्ख्या ४०३ पुगेको छ। कुल शाखा सङ्ख्याको लगभग ७० प्रतिशत (२८१ शाखाहरू) देशको ग्रामीण क्षेत्रमा सञ्चालित छन्।

वाणिज्य बैंकका शाखाहरूलाई विस्तार गर्दै लगी बढीभन्दा बढी जनतामा बैकिङ्ग सेवा उपलब्ध गराउन तथा तीस हजार जनसङ्ख्या पिच्छे एक बैंक शाखा पुऱ्याउने घोषित राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले बैकिङ्ग विकास योजना अन्तर्गत खुल्ने नयाँ वाणिज्य बैंकका शाखाहरू तथा वाणिज्य बैकिङ्ग कारोबार गर्ने कृषि विकास बैंकका शाखाहरूलाई योजनामा निर्दिष्ट नीति अनुरूप कार्यकारी पूँजीका लागि तीन वर्षभित्र चुक्ता हुने गरी रु. ३ लाख निर्व्याजी सापटी र नयाँ खुल्ने शाखाको भौगोलिक क्षेत्र अनुरूप विभिन्न अनुपातमा शाखा खुलेको प्रथम १० वर्षसम्म त्यस्ता शाखाको खुद नोक्सानीको क्षतिपूर्ति प्रदान गर्ने

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ३२ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री गणेशबहादुर थापाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

नीति लिँदै आएको छ। यस योजना अन्तर्गत २०४३ फागुनसम्ममा क्षतिपूर्तिर्तर्फ जम्मा रु. २ करोड ३१ लाख र निर्बाजी सापटीर्तर्फ कुल रु. ३ करोड ७८ लाख वित्तीय सहयोग उपलब्ध गराइएको छ। यसबाट राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १३६, नेपाल बैंक लिमिटेडका १०१ र कृषि विकास बैंकका ९ शाखा कार्यालयहरू लाभान्वित भएका छन्।

२. सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम

उत्पादन र उत्पादनशील रोजगारीको अभिवृद्धि गरी देशको आर्थिक पछ्यौटेपनलाई क्रमशः कम गर्दै लैजाने उद्देश्यले श्री ५ सरकारले विकास योजनाहरूमा प्राथमिकता दिएका क्षेत्रहरूको विकासका लागि बैकिङ्ग क्षेत्रबाट योगदान पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिँदै आएको छ। यस परिप्रेक्ष्यमा समाजका कमजोर वर्गलाई बढी मात्रामा सहभागी गराउन सकिने किसिमले कार्यक्रम तर्जुमा गरी सञ्चालन हुन सकेमा त्यस्ता वर्गको आर्थिक र समाजिक उत्थान गर्नमा सहयोग पुग्ने तथ्यलाई अङ्गीकार गरी २०३८ सालदेखि “सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम” सञ्चालन गरिएको हो। यो कार्यक्रम क्षेत्र विकास, परियोजनाको सम्भाव्यता, निरन्तर सुपरीक्षण, धितो नहुनेलाई सामूहिक जमानीमासमेत कर्जा प्रदान गर्ने शिक्षित बेरोजगारीहरूको समस्या समाधान गर्ने र पिछडिएका महिलाहरूको आयमा वृद्धि ल्याउने सिद्धान्तमा आधारित छ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत वाणिज्य बैंकका तोकिएका कार्यालयहरूले सरकारी, अर्ध-सरकारी तथा निजी क्षेत्रहरूसँग निकटतम सम्बन्ध र समन्वय राखी निर्धारित भौगोलिक क्षेत्रका बासिन्दाहरूलाई प्राथमिकता क्षेत्र अन्तर्गत कृषि, घरेलु उद्योग र सेवा व्यवसायहरूको स्थापना र विस्तारका लागि कर्जा र अन्य सेवा सुविधाहरू उपलब्ध गराउने व्यवस्था छ। यस कार्यक्रमबाट कमजोर वर्ग बढी मात्रामा लाभान्वित होऊन् भन्ने उद्देश्यले कृषि र सेवा क्षेत्रमा जाने कर्जामध्ये ६० प्रतिशत साना परिवारहरूलाई प्रदान हुनुपर्ने र स्वीकृत कर्जा सकभर जिन्सीमा उपलब्ध गराउने उद्देश्य राखिएको छ।

२०३८ सालमा वाणिज्य बैंकहरूका ४६

कार्यालयहरूलाई संलग्न गराइएको यो कार्यक्रममा २०४० सालमा थप ८६ कार्यालयहरूलाई सहभागी गराइयो। यसैगरी आर्थिक वर्ष २०४२/४३ मा अरू ६४ कार्यालयहरूमा यो कार्यक्रम लागू गरियो। कार्यक्रमले पुऱ्याएको सुविधाबाट सम्बन्धित क्षेत्रका जनतामा सकारात्मक प्रभाव पर्दै गएको हुनाले अन्य क्षेत्रका जनताबाट पनि कार्यक्रमप्रतिको रुचि र माँग बढ्दै गएको छ। कार्यक्रमको लोकप्रियता र वाणिज्य बैंकहरूको क्षमतालाई ध्यानमा राखी अरू क्षेत्रहरूमा पनि यो कार्यक्रम विस्तार गर्नुपर्ने भएको छ। आर्थिक वर्ष २०४३/४४ मा थप ५ बैंक कार्यालयहरूमा यो कार्यक्रम लागू भई २०४३ चैत्रसम्ममा ६७ जिल्लाका जम्मा २०१ बैकिङ्ग शाखाहरू यस कार्यक्रममा संलग्न रहेका छन्।

सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत शुरूमा लगानीको परिमाण सीमित रहे तापनि केही वर्ष यतादेखि यसमा निकै प्रगति देखा परेको छ। वितरित कर्जाबाट सञ्चालित परियोजनाबाट व्यवसायीहरूले फाइदा प्राप्त गर्न सकेकाले केही क्षेत्रहरूमा उनीहरूको जीवनस्तरमा सन्तोषजनक वृद्धि भएको अनुभव गरिएको छ भने ग्रामीण वासीहरूको बैंकप्रतिको धारणामा समेत निकै सकारात्मक प्रभाव देखा परेको छ।

देश विकासमा उत्तिकै महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्ने महिला वर्गको योगदानलाई बिरसन नसकिने तथ्यलाई दृष्टिगत गरी विशेष गरेर पिछडिएका ग्रामीण महिलाहरूको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउनका लागि श्री ५ को सरकार, पञ्चायत तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, महिला विकास शाखा र बैंकहरूको संयुक्त प्रयासमा ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम ३२ स्थानमा शुरू गरिएको छ। यसमध्ये २८ स्थानका सघन बैकिङ्ग कार्यालयहरू यस कार्यमा संलग्न छन्। ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत २०४३ पुससम्म करिब २५० ऋण समूह गठन भई साढे १४ सयजति महिलाहरूलाई करिब रु. २९ लाख कर्जा वितरण भएको छ भने सोही अवधिमा रु. ८ लाखजति असूली पनि भइसकेको छ। यसैगरी श्री ५ सरकार, पशु विकास तथा पशु स्वास्थ्य विभाग र

बैंकहरूको संयुक्त प्रयासबाट मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रका केही ठाउँहरूमा समन्वयात्मक रूपमा शुरू गरिएको पशुपक्षीहरूको विकास कार्यक्रम निकै सन्तोषजनक रूपमा सञ्चालन भएको छ ।

कार्यक्रमलाई समन्वयात्मक रूपले अघि बढाउँदै लैजाने उद्देश्यले कार्यक्रम लागू भएका जिल्ला र स्थानहरूमा जिल्ला र स्थानीय स्तरका प्राथमिकता क्षेत्र समन्वय समितिहरूको गठन गरिएको छ । कार्यक्रमको प्रगति, आइपरेका कठिनाइहरू र यसको समाधानको खोजी, सरकारी, अर्ध-सरकारी तथा निजी क्षेत्रका संघ संस्थाहरूसँग भए गरेका समन्वयात्मक प्रयास तथा भावी रूपरेखाबारे छलफल गरी निचोडमा पुग्नका लागि पाँचै विकास क्षेत्रहरूमा सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रम क्षेत्रीय गोष्ठीहरू सञ्चालन गर्ने क्रम जारी नै छ । यसैगरी सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रमलाई सहयोग पुर्याउन अमेरिकन पिसकोर/नेपाल तथा जर्मन स्वयंमेवक संघहरू मार्फत केही स्वयं सेवक/सेविकाहरूको सेवा नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रयासमा वाणिज्य बैंकका शाखाहरूलाई उपलब्ध गराइएको छ । सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत यथेष्ट वा कुनै पनि धितो नहुने साना परिवारका व्यक्तिहरूलाई पनि समूह गठन गरी सामूहिक जमानीमा समेत कर्जा दिने व्यवस्था भएकाले त्यस्ता समूहका सयौं परिवारहरू कार्यक्रमबाट उपलब्ध सुविधा उपभोग गर्न सक्षम भएका छन् ।

सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रम लागू भएदेखि २०४३ साल असारसम्म कृषिमा रु. ७.२० करोड, घरेलु उद्योगमा रु. १३.९१ करोड, सेवामा रु. ४.१९ करोड गरी कुल रु. २५.३० करोड जति लगानी भएको छ । सोही अवधिमा कृषिमा रु. २.०१ करोड, घरेलु उद्योगमा रु. ३.०८ करोड र सेवामा रु. १.३३ करोड गरी जम्मा रु. ६.४२ करोड असूली पनि भइसकेको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत हालसम्म करिब १ लाखभन्दा बढी जनताले रोजगारी पाउन सकेको अनुमान गरिएको छ ।

३. घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना

नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनमा परियोजनाको

सहभागी बैंकको रूपमा रहेका नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकले परियोजनाको प्रारम्भ (आ. व. २०३९/४०) देखि २०४३ पुस मसान्तसम्ममा ३२८२ वटा विभिन्न उद्योगहरूलाई कुल रु. २३ करोड ४० लाख कर्जा स्वीकृत गरी भन्डै रु. १९ करोड ६२ लाख कर्जा वितरण गरेका छन् । यस परियोजनाबाट जम्मा ३८,८९५ जनालाई रोजगारी मिलेको अनुमान गरिएको छ ।

काठमाडौं उपत्यका र गण्डकी अञ्चलमा गरी अधिराज्यको ९ जिल्लामा लागू भएको घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना अन्तर्गत कर्जामध्ये काठमाडौं उपत्यकामा रु. १४ करोड ६१ लाख (७४.५ प्रतिशत) र गण्डकी अञ्चलमा करिब रु. ५ करोड १ लाख (२५.५ प्रतिशत) कर्जा वितरण भएको छ । कर्जा असूलीको औसत अनुपात ६५.७ प्रतिशत रहेको छ जसमध्ये काठमाडौं उपत्यका र गण्डकी अञ्चलमा क्रमशः ६६.३ प्रतिशत र ६४.० प्रतिशत देखिन्छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनाको दोस्रो चरण पनि निकट भविष्यमै लागू हुने भएको छ । यसबाट परियोजनाको भौगोलिक क्षेत्र विस्तार हुन गई अझ बढी उद्यमीहरूलाई परियोजना कर्जा तथा अन्य सेवा उपलब्ध हुन जानेछ । दोस्रो चरणमा जनकपुर अञ्चलको दोलखा जिल्लादेखि राप्ती अञ्चलको रोल्पासम्मका जम्मा २७ जिल्लाहरूका घरेलु तथा साना उद्योगहरूलाई सहभागी बैंकहरूले परियोजनामा आधारित कर्जा प्रदान गर्नेछन् ।

४. कृषि कर्जा

कृषि विकास बैंकको वार्षिक लगानी कार्यक्रममा सघाउ पुर्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रत्येक वर्ष उक्त बैंकलाई वित्तीय साधन उपलब्ध गराउँदै आएको छ । यस आर्थिक वर्षमा कृषि विकास बैंकको कुल रु. ७५ करोड लगानी गर्ने कार्यक्रम भएकोमा यस बैंकबाट अल्पकालीन र मध्यकालीन गरी रु. २१ करोड ६ लाख अर्थात् २८.०८ प्रतिशत रकम कर्जा स्वरूप प्रदान गरिने भएको छ । उक्त स्वीकृत रकममध्ये हालसम्म कृषि विकास बैंकले अल्पकालीनतर्फ रु.

९ करोड ६७ लाख र मध्यकालीनतर्फ रु. ३ करोड २ लाख गरी जम्मा रु. १२ करोड ६७ लाख उपयोग गरिसकेको छ भने बाँकी रकम यसै आर्थिक वर्षको आखिरीसम्ममा उपयोग हुने अनुमान छ ।

ग्रामीण क्षेत्रमा कृषकहरूलाई ऋण, कृषि सामग्रीहरू र अन्य सेवा प्रदान गर्दै आएका साभा संस्थाहरूको गतिविधिको अध्ययन प्रत्येक वर्ष यस बैंकबाट हुँदै आएको छ । अधिराज्यमा सञ्चालित अधिकांश साभा संस्थाहरूको क्रियाकलापमा निस्क्रियता आएको गुनासो सम्बन्धित क्षेत्रमा बढ्दै गएकोले वास्तविकता पत्ता लगाउने उद्देश्यले यस वर्ष साभा संस्थाहरूको वेन्चमार्क सर्वेक्षण सम्पन्न गरिएको छ । सर्वेक्षणबाट संस्थामा काम गर्ने व्यवस्थापकहरूमध्ये २१ प्रतिशतले मात्र तालिम पाएका, औसतमा प्रति संस्था रु. ६२ हजार कर्मचारीबाट असूल उपर हुनुपर्ने, ४३ प्रतिशत संस्थाहरू शुद्ध नोक्सानमा रहेका र बाँकी मुनाफामा चलेको देखिएकोमा अधिकांश संस्थामा कागजी मुनाफा रहेको, प्रशासनिक खर्च औसतमा वितरित ऋणको ३४ प्रतिशत रहेको र असूल गर्ने बाँकी ऋणको ७५ प्रतिशत भाखा नाघेको जस्ता महत्वपूर्ण तथ्यहरू फेला परेको छ ।

साभा संस्थाहरूको सुदृढीकरण गर्ने उद्देश्यले माननीय भूमिसुधार मन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा गठित उच्चस्तरीय केन्द्रीय साभा समन्वय समितिमा यस बैंकको पनि प्रतिनिधित्व रहेको छ । समितिले निर्णय गरे अनुसार अधिराज्यका पाँचै भौगोलिक क्षेत्र - हिमाली, पहाडी, उपत्यका, भित्री मधेश र तराईका ११ जिल्लामा सञ्चालित संस्थाहरूमध्ये सफल संस्था १ र असफल संस्था १ गरी कम्तीमा जम्मा १० संस्थाहरूको अध्ययन गर्न सम्मिलित टोलीमा यस बैंकको पनि महत्वपूर्ण भूमिका रहको थियो । अध्ययन गर्न गठित टोलीले जिल्लाहरूबाट सङ्कलन गरेका तथ्यहरूका आधारमा साभा संस्थाहरूको सुदृढीकरण गर्न आवश्यक विभिन्न सुभावसहितको प्रतिवेदन तयार भई सम्बन्धित ठाउँमा पेश पनि भइसकेको छ ।

५. औद्योगिक कर्जा

केन्द्रीय बैंकको हैसियतले यस बैंकले नेपाल औद्योगिक विकास कर्पोरेशनलाई औद्योगिक प्रयोजनका लागि ऋण प्रदान गर्न सघाउ पुऱ्याउन चालू आर्थिक वर्ष

२०४३/४४ को निम्ति रु. ६ करोडको पुनर्कर्जा सीमा स्वीकृत गरेको छ । यसमध्ये रु. ३ करोड ९ लाखको पुनर्कर्जा वितरण पनि भइसकेको छ । हालसम्म औद्योगिक विकास कर्पोरेशनलाई कर्जा, पुनर्कर्जा र ऋणपत्र अन्तर्गत जम्मा रु. २७ करोड ९८ लाख ऋण सुविधा यस बैंकले प्रदान गरिसकेको छ ।

६. ब्याजदर

२०४३ जेष्ठ १५ गतेदेखि लागू हुने गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप, कर्जा लगानी र ब्याजदर सम्बन्धमा नयाँ व्यवस्था गरिएको छ । साविकको व्यवस्थामा बैंकहरूले स्वीकार गर्ने निक्षेपको संरचना, निक्षेप र कर्जाको ब्याजदर नेपाल राष्ट्र बैंकले नै तोकिदिने व्यवस्था भएकोमा परिवर्तित व्यवस्था अनुसार निक्षेपको हकमा बचत तथा मुद्दतीमा न्यूनतम ब्याजदर नेपाल राष्ट्र बैंकबाट तोकिए अनुसार कायम गरी निक्षेपको संरचना र ब्याजदर आफ्नो साधनको माग र आपूर्ति अनुरूप बैंकहरू आफैले तोक्न सक्ने स्वायत्तता प्रदान गरिएको छ । बचत निक्षेपमा वार्षिक न्यूनतम ८.५ प्रतिशत र एक वर्ष मुद्दती निक्षेपमा न्यूनतम वार्षिक १२.५ प्रतिशत ब्याजदर तोकिएको छ । एक वर्षभन्दा बढी हुने गरी विभिन्न अवधिको मुद्दती निक्षेप स्वीकार गर्न सक्ने र ब्याजदर तोक्न सक्ने अधिकार बैंकहरूलाई नै दिइएको छ । ३ महिनाभन्दा बढी तर एक वर्षभन्दा कम अवधिको मुद्दती निक्षेपको ब्याजदर बचत निक्षेपको न्यूनतम ब्याजदरभन्दा कम हुन नहुने र ३ महिनाभन्दा कम अवधिको मुद्दती निक्षेपको ब्याजदर भने बैंकहरू स्वयंले तोक्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । माथि तोकिएको ब्याजदरभन्दा कम नहुने गरी वित्तीय साधन परिचालनका विभिन्न योजना बनाई लागू गर्न सक्ने अधिकार पनि बैंकहरूलाई दिइएको छ । यस व्यवस्थाबाट लगानीयोग्य साधनको बहदो माग अनुरूप बैंकिङ्ग संस्थाहरू स्वावलम्बी रूपमा बढी वित्तीय साधन परिचालन गर्न सक्षम हुने विश्वास गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रदान हुने कर्जाको ब्याजदर सम्बन्धमा पनि वित्तीय साधन परिचालनको लागत थाम्न सक्ने गरी नयाँ व्यवस्था

गरिएको छ । कर्जाको ब्याजदर सम्बन्धमा घरेलु उद्योगको लागि स्थिर र चालू पूँजीको निमित्त जाने कर्जा कृषितर्फ अलैची, फलफूल, चिया र कफी खेती, रेशम कीरा तथा मौरी पालन र सिँचाइ, गोबर ग्यास प्लान्ट तथा टर्बाइन जडान तथा मर्मतका लागि जाने कर्जा र प्रतीतपत्र अन्तर्गत निर्यात बिल तथा पूर्वनिर्यात कर्जाको अधिकतम ब्याजदर १५ प्रतिशत तोकिएको छ । यसबाहेक अन्य जुनसुकै उद्देश्य वा सुरक्षणमा जाने कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू आफैले ब्याजदर तोक्न सक्ने स्वतन्त्रता प्रदान गरिएको छ तर तोकिएका दुर्गम क्षेत्रमा कृषि तथा घरेलु उद्योगका लागि जाने कर्जामा अन्य भौगोलिक क्षेत्रका लागि तोकिएको ब्याजदरभन्दा २ प्रतिशत कम गरी ब्याजदर कायम गर्ने गरेको व्यवस्था कायमै राखिएको छ । यसका अतिरिक्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रदान भएको कर्जाको भुक्तानी म्याद समाप्त भएमा वा कर्जाको सदुपयोग नभएमा त्यस्तो कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले हर्जाना ब्याज तोक्न सक्ने, बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूले साधनको आवश्यकता हेरी आपसमा अन्तरबैंक सापटी लिन/दिन र सो लेनदेनमा आपसी सम्पत्तिबाट अन्तरबैंक ब्याजदर तोक्न सक्नेजस्ता स्वतन्त्रता प्रदान गरिएको छ । यसप्रकारको साधन परिचालन तथा कर्जा प्रवाहमा प्रदान गरिएको स्वायत्तताले राष्ट्रिय बचतको संस्थागत परिचालनका साथै उत्पादनशील क्षेत्रमा बढी लगानी प्रवाह हुने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बीच साधन परिचालन, कर्जा प्रवाह तथा सुलभ बैंकिङ्ग एवं वित्तीय सेवा प्रदान गर्ने क्रममा स्वस्थ प्रतिस्पर्धा हुन गै सम्पूर्ण वित्तीय क्षेत्र नै गतिशील हुन जाने विश्वास लिइएको छ ।

परिवर्तित व्यवस्थाबाट वाणिज्य बैंकहरूले कायम गर्नुपर्ने तरलता, प्राथमिकता क्षेत्र तथा उत्पादनशील कर्जा र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उठाउन बाँकी ब्याजका सम्बन्धमा पनि नयाँ व्यवस्था गरिएको छ । तरलताका सम्बन्धमा वाणिज्य बैंकहरूले आफूसँग राख्नुपर्ने न्यूनतम ४ प्रतिशत र नेपाल राष्ट्र बैंकमा अनिवार्य रूपमा राख्नुपर्ने न्यूनतम ५ प्रतिशत नगद मौज्जात कायम राखी साबिकको २५

प्रतिशत तरलता राख्नुपर्ने बाध्यता हटाइएको छ । यसबाट आफ्नो लगानीको संरचनामा विविधता ल्याउन बैंकहरू सक्षम हुने विश्वास गरिएको छ । यसैगरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले उठाउन बाँकी ब्याज समयमा उठाउन नसके त्यस्तो ब्याज सावाँमा जोडी पूँजीकरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । साधन परिचालन र कर्जा लगानीमा दिइएको स्वायत्ततालाई ध्यानमा राखी राष्ट्र बैंकबाट प्रदान गरिने पुनर्कर्जाप्रतिको उनीहरूको निर्भरता क्रमशः घटाउँदै लाने नीति लिइएको छ भने कर्जा प्रवाहमा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र र उत्पादनशील क्षेत्रमा कुल कर्जा लगानीको क्रमशः ८ प्रतिशत र १७ प्रतिशत गरी कुल २५ प्रतिशत नपुन्याएमा लगानीमा नपुग भए जति रकम नेपाल राष्ट्र बैंकमा विशेष खाता खोली निर्व्याजीरूपमा राख्नुपर्ने र त्यसो नगरेमा पुनर्कर्जामा दिने दरले नेपाल राष्ट्र बैंकलाई ब्याज तिर्नुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था गरिएको छ ।

७. कर्जा नियन्त्रण तथा अनुगमन

मुद्रा प्रदायको विस्तारमा आन्तरिक कर्जा प्रमुख कारकको रूपमा रही आएको छ । अतः मुद्रास्फीतिको दरलाई लक्षित सीमाभित्र राख्न बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट जाने आन्तरिक कर्जाको सुनियोजित नियन्त्रण तथा सामयिक अनुगमन हुनुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी श्री ५ को सरकारबाट पनि बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट जाने कर्जालाई नियन्त्रण गर्ने नीतिको घोषणा गरिएको छ । यस अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रत्येक वाणिज्य बैंक तथा नेपाल राष्ट्र बैंकबाटसमेत जाने आन्तरिक कर्जाको सीमा निर्धारण गरेको छ । कर्जा सीमा निर्धारणमा (१) सरकारलाई जाने कर्जा सीमा (२) सरकारी संस्थाहरू (वित्तीय तथा गैह्र वित्तीय) लाई जाने कर्जा सीमा र (३) निजी क्षेत्रलाई प्रदान गरिने कर्जा सीमा निर्धारण गरिएको छ । राष्ट्र बैंकले तोकिएको सीमा ननाघ्न वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंकले पनि आफ्नो कर्जा सीमा ननाघ्ने गरी आर्थिक अनुशासन कायम गरेको छ । निर्धारित सीमाको बैंकहरूले पालना गरे नगरेको सम्बन्धमा नियमित अनुगमन गर्ने कार्य राष्ट्र बैंकले गर्दै आएको छ ।

८. बैंक निरीक्षण

प्रतिस्पर्धात्मक बैंकिङ्ग वातावरणको पृष्ठभूमिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय स्थितिको विस्तृत मूल्याङ्कन, कर्जा जोखिमताको अध्ययन, वित्तीय निगरानी, स्थलगत निरीक्षण र अनुगमन गर्न २०४३ जेठमा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभागको नामले एक छुट्टै विभागको गठन भएको छ । निरीक्षण कार्यलाई समयोचित मोड दिई निरीक्षण प्रतिवेदनको गुणस्तर र उपायदेयतालाई प्रभावकारी बनाउनुपर्ने कुरामा राष्ट्र बैंकले सँधै जोड दिँदै आएको छ । यस अनुरूप बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण पद्धतिलाई उद्देश्यमूलक बनाउँदै जाने यस बैंकको नीति रहेको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको अन्तसम्ममा निरीक्षणको लागि छनौट भएका नेपाल बैंक लिमिटेडको ५२ शाखाको रु. २९३.८ करोड अर्थात् कुल कर्जा कारोबारको ७८ प्रतिशत, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ४४ शाखाहरूको रु. १९९ करोड अर्थात् सो बैंकको कुल कर्जा कारोबारको ७५ प्रतिशत र कृषि विकास बैंकका ६८ शाखा निरीक्षण गर्दा रु. २७.५ करोड अर्थात् कुल ऋण लगानी लक्ष्यको ३८.४ प्रतिशत कर्जा कारोबार तथा ऋण लगानीको अध्ययन गरिनेछ, साथै नेपाल अरब बैंक र नेपाल इण्डोस्वेज बैंकसमेत गरी १६६ बैंक शाखाहरू निरीक्षण गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । यसरी कुल बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका ५७७ शाखाको अनुपातमा २९ प्रतिशत शाखाहरूको निरीक्षण यस वर्ष सम्पन्न हुनेछ ।

बैंकिङ्ग कारोबार तथा यसको क्रियाकलापमा सुदृढता ल्याउन हालै एक वरिष्ठ तथा अनुभवी परामर्शदातालाई पनि नियुक्त गरिएको छ ।

९. प्रचार प्रसार

जनमानसमा बैंकिङ्ग आदतको विकासमा सहयोग पुर्याउने, बैंकिङ्ग संस्थाप्रति जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने खालका विभिन्न प्रचार-प्रसारसम्बन्धी कार्यक्रमहरू नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा गठित बैंकिङ्ग प्रवर्द्धन समितिद्वारा सम्पन्न गरिएका छन् । यस अन्तर्गत नियमित रूपमा रेडियो नेपालबाट

बैंकिङ्ग कार्यक्रमको प्रसारण, रेडियो विज्ञापन, पत्रपत्रिकामार्फत प्रकाशन, सिनेस्लाइड प्रदर्शन, भिडियो चलचित्र निर्माण, पञ्चाङ्गमा विज्ञापन प्रकाशन तथा पचहत्तरै जिल्लाका जिल्ला हुलाक मार्फत आउने जाने खाममा बैंकिङ्ग सन्देशका प्रचार आदि कार्यहरू छन् ।

१०. विदेशी विनिमय

गत वर्षहरूमा निर्यातको भुक्तानी म्यादभित्र नल्याउने निर्यातकर्ताहरूलाई श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालय राजस्व महाशाखामा कारवाहीको निमित्त पठाउने गरेदेखि यता यस कदमको सकारात्मक प्रभाव परेको देखिएको छ । यसबाट एकातिर पहिले नल्याएको भुक्तानी निर्यातकर्ताहरूले ल्याउने गरेको देखिएको छ भने अर्कोतिर भुक्तानी नल्याउने प्रवृत्ति कम भई परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जनमा सकारात्मक प्रभाव परेको छ ।

परिवर्त्य विदेशी मुद्राको चुहावट रोक्न नियन्त्रण व्यवस्था अझै प्रभावकारी पार्नेतर्फ यस बैंकबाट प्रयास भइरहेको छ । यसका निमित्त विद्यमान ऐन कानूनमासमेत संशोधन गरी नियन्त्रण व्यवस्थामा समयानुकूल परिवर्तन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी श्री ५ को सरकार समक्ष ऐन कानून संशोधनको प्रस्ताव गरिएको छ । यसका अतिरिक्त नेपालको वैदेशिक व्यापारको आयतनमा हुँदै गएको वृद्धिको गतिलाई दृष्टिगत गरी कम्प्युटरको माध्यमबाट सूचनाहरूको सङ्कलनद्वारा छिटो छरितो तरिकाबाट कारवाही गर्नेतर्फ पाइला चालिसकिएको छ ।

गत वर्षदेखि समुद्रपार गई काम गर्ने नेपाली नागरिकहरू तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूमा काम गर्ने नेपालीहरूको आर्जन परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नेपालका वाणिज्य बैंकहरूमा निक्षेप राख्न पाउने व्यवस्था गरिएको थियो । यस कदमको फलस्वरूप विदेशी मुद्रा सञ्चित बढ्नमा मद्दत पुगेको देखिएको छ ।

पर्यटन क्षेत्र नेपालको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने एक महत्त्वपूर्ण क्षेत्र भएको कुरालाई दृष्टिगत

गरी यस क्षेत्रबाट भएको खुद परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन तथा अन्य कुराहरूबारे जानकारी लिने उद्देश्यले एक विस्तृत अध्ययन यस बैंकले गर्ने भएको छ । यस अध्ययनको निष्कर्षबाट पर्यटन क्षेत्रमा विदेशी मुद्रा र बैंकिङको दृष्टिबाट लिनुपर्ने विभिन्न कदमहरूबारे भरपर्दो जानकारी प्राप्त हुने विश्वास लिइएको छ ।

११. शोधनान्तर तथ्याङ्क

देशको शोधनान्तर स्थितिसम्बन्धी तथ्याङ्कलाई बढी मात्रामा भरपर्दो गराउँदै लैजाने उद्देश्यले यस बैंकबाट विगत वर्षहरूदेखि यसमा विभिन्न सुधारत्मक कदमहरू चालिँदै आएको छ । यसै सन्दर्भमा यस बैंकबाट नियमित रूपमा प्रकाशित हुने शोधनान्तर तथ्याङ्कको स्रोतहरूमध्ये सटही काउण्टर पनि भएकोले सटही काउण्टरबाट हुने भा.रु. खरीद बिक्री कारोबारको उद्देश्यानुसार शोधनान्तरका विभिन्न शीर्षकहरूको अनुपात पत्ता लगाई भन्सार तथ्याङ्कमा छुट हुन सक्ने सीमावर्ती व्यापारको अनुमान गर्न यसै वर्ष एक सर्वेक्षण कार्यक्रमको तर्जुमा गरी अधिराज्यका ३३ वटा मुख्य मुख्य सटही काउण्टरहरूको छनौट गरी सर्वेक्षण कार्य सम्पन्न गरिँदै छ । यसबाट शोधनान्तरसम्बन्धी वर्तमान तथ्याङ्कहरूमा सुधार आई यसलाई बढी वास्तविक गराउन सहयोग मिल्ने आशा राखिएको छ ।

१२. ऋणपत्रहरू

श्री ५ को सरकारले पटक पटक गरी उठाई आएको ट्रेजरी बिल विगत वर्षमा जस्तै यस वर्ष पनि नवीकरण गर्ने कार्य भइरहेको छ । २०४३ जेष्ठ १ गते रु. १०० करोडको ट्रेजर बिल निष्कासन गरिएको थियो भने २०४३ वैशाख ३१ गते रु. २५ करोडको ट्रेजरी बिल निष्कासन भई हाल जम्मा रु. ३०८ करोडको ट्रेजरी बिल श्री ५ को सरकारको दायित्वमा रहन आएको छ । निष्कासित ट्रेजरी बिलहरूमध्ये अधिकांश रकम (९४.९५ प्रतिशत) मा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्व रहेको छ ।

यसैगरी श्री ५ को सरकारले आर्थिक वर्ष २०४२/४३ मा रु. १८० करोडभन्दा नबढ्ने गरी

राष्ट्र ऋण उठाउने अधिकारको व्यवस्था गर्न बनेको ऐन अन्तर्गत २०४३ वैशाख ३१ गते रु. २५ करोड असार १६ गते रु. १३ करोड र चैत्र २५ गते रु. ३० करोड विकास ऋणपत्र निष्कासन गरी जम्मा रु. ६८ करोड आन्तरिक ऋण उठाइयो । साथै चालू आ. व. २०४३/४४ मा रु. १६० करोडभन्दा नबढाई राष्ट्र ऋण उठाउने ऐन अन्तर्गत श्री ५ को सरकारको जमानतमा खाद्य संस्थान तथा जूट विकास तथा व्यापार संस्थानलाई नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक मार्फत उपलब्ध गराइएको ऋण मध्ये ती बैंकहरूलाई भुक्तानीको लागि गत चैत्र २५ मा रु. ३० करोडको विकास ऋण निष्कासन गरियो । विकास ऋणमा श्री ५ को सरकारको दायित्व जम्मा रु. २५९ करोड हुन गएको छ भने निष्कासित विकास ऋण पत्रहरूमा अधिकांश वाणिज्य बैंकहरूको स्वामित्व रहेको छ ।

राष्ट्रिय बचत पत्रमा श्री ५ को सरकारको दायित्व आर्थिक वर्ष २०४१/४२ मा जम्मा रु. १०० करोड भएकोमा आर्थिक वर्ष २०४२/४३ मा गैर बैंकिङ क्षेत्रमा रहेको दीर्घकालीन साधनलाई अभि प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने उद्देश्यले २०४३ असार १६ गते रु. ५० करोडको राष्ट्रिय बचतपत्र निष्कासन गरियो र राष्ट्रिय बचतपत्रको अधिकांश स्वामित्व सञ्चय कोषजस्तो गैह्र वित्तीय संस्थानमा रहेको छ ।

१३. टकमरी

देशमा विभिन्न दरका सिक्काको अभाव हुन नदिई पर्याप्त मात्रामा यसको पूर्ति गर्दै जानेतर्फ यस बैंकले ध्यान दिँदै आएको छ । यस बैंकको एक विभागको रूपमा रहेको टक्सार विभागलाई आधुनिकीकरण गर्दै जाने दिशामा पनि बैंक प्रयत्नशील छ । यस सन्दर्भमा सिक्का टकमरी गर्ने ४ वटा नयाँ उपकरण जडान पनि गरी सकिएको छ, साथै विभिन्न दरका सिक्काहरूको आपूर्तिलाई माग अनुरूप बढाउँदै लैजाने उद्देश्यले २०४२ चैत्रदेखि २०४३ चैत्रसम्ममा ४ करोड २६ लाखभन्दा बढी थान सिक्काहरू टक्सार विभागले टकमरी गरेको छ, साथै विश्व खाद्य दिवस तथा यस वर्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध

सम्मेलन र प्रथम नेपाल ज्याम्बोरीको उपलक्ष्यमा स्मारिका सिक्काहरू पनि निष्कासन गरिएको छ ।

१४. प्रशासनिक सुधार

सङ्गठनात्मक सुधार कुनै पनि संस्थाको स्वस्थ सञ्चालनको मुख्य आधार हुने तथ्यलाई हृदयङ्गम गरी प्रशासनिक सुधारको प्रक्रियालाई यस बैंकले लगातार अपनाउँदै आएको छ । यस अन्तर्गत अस्थायीको साटो स्थायी कर्मचारीहरूको नियुक्ति, स्वदेशी तथा वैदेशिक तालिम, उपर्युक्त पदमा उपर्युक्त कर्मचारीहरूको नियुक्ति आदि कुराहरूमा विगत वर्षहरूदेखि विशेष प्रयास हुँदै आएको छ, साथै बैंक कर्मचारीहरूको दक्षता र उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै लैजाने कुरामा पनि बैंकले ध्यान दिएको छ । यसका लागि कर्मचारी हितसम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै जाने लक्ष्य लिइएको छ । यस सन्दर्भमा बैंक कर्मचारीहरूको स्वास्थ्य र स्वस्थ मनोरञ्जनको आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी गठन गरिएको बैंकर्स क्लबको नयाँ भवन यसै वर्ष उद्घाटन भई खेलकुद र मनोरञ्जनका आधुनिक उपकरणहरू त्यहाँ जडान गरिएको छ । क्लबलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बीचको समन्वयात्मक थलोको रूपमा विकसित गर्दै लैजाने पनि यस बैंकको योजना रहेको छ ।

१५. तालिम सुविधा

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निमित्त कार्यकुशल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य लिएर यस बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तालिम आवश्यकताको विस्तृत अध्ययन र कार्ययोजना तर्जुमा गरी नियमित रूपमा विभिन्न विषयहरूमा विभिन्न तहका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको निमित्त तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । विगत वर्षहरूमा भैँ यस आर्थिक वर्षमा पनि यसै अनुरूप कार्यक्रम तर्जुमा गरी नियमित कार्यक्रमको अतिरिक्त केही थप विषयमा पनि तालिम सञ्चालन गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।

विगत १ वर्षमा केन्द्र मार्फत विभिन्न विषयका ९

वटा अधिकृत स्तरीय र १० वटा सहायक तथा प्रधान सहायक स्तरीय कार्यक्रमहरू अधिकृत र सहायक र प्रधान सहायक स्तरमा गरी यस अवधिमा जम्मा ४११ जनालाई केन्द्रले तालिम उपलब्ध गराइसकेको छ ।

केन्द्रको गतिविधिमा बढी सक्रियता ल्याउनुका साथै सञ्चालित कार्यक्रमहरूमा प्रभावकारिता ल्याउन विभिन्न किसिमका प्रशिक्षण प्रविधिहरू अपनाइएको छ । साथै तालिम कार्यक्रमलाई व्यवहारमूलक बनाउन तालिमको पाठ्यक्रममा समयानुकूल सुधार तथा पुनररावलोकन गर्दै जान र नयाँ नयाँ विषयका कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी सञ्चालन गर्न सम्बन्धित क्षेत्रका अनुभवी ज्ञाताहरूसमेत समावेश गर्ने गरी पाठ्यक्रम पुनररावलोकन समिति गठन गर्ने व्यवस्था पनि यसै वर्षदेखि भएको छ । समितिले पाठ्यक्रम तर्जुमा तथा यसमा पुनररावलोकन तथा सुधार गर्दै जानेछ । यसैगरी पाठ्यक्रम तथा प्रशिक्षण प्रविधि निर्धारण गर्न गठित विभिन्न निकायबाट प्रतिनिधित्व भएको फौकल्टी बोर्डलाई पनि यसै वर्षदेखि सक्रिय तुल्याइएको छ ।

चालू अर्थिक वर्षको कार्य योजना अनुसार आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिभित्र मध्यम स्तरीय व्यवस्थापन, निर्यात कर्जा, कृषि वित्त, प्रतीतपत्र, उच्च स्तरीय व्यवस्थापन गोष्ठी, अफिस अटोभेशन गोष्ठी, क्यासियरको लागि कार्यक्रम, प्रशिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न लक्ष्य रहेको छ ।

१६. संस्थागत क्रियाकलाप

देशको आर्थिक क्रियाकलापमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष तवरबाट सहयोग पुऱ्याउने विभिन्न संस्थाहरूको विकास तथा यसको प्रवर्द्धनमा नेपाल राष्ट्र बैंकले सधैँ नै चासो देखाउँदै आएको छ । विभिन्न संस्थाहरूमा रहेको यसको प्रत्यक्ष सहभागिताबाट पनि यो तथ्य स्पष्ट हुन आउँछ । नेपाल औद्योगिक विकास निगम, कृषि विकास बैंकजस्ता विशेष प्रयोजनयुक्त संस्थाहरूको क्रियाकलापमा यस बैंकले पुऱ्याउँदै आएको सहयोगबारे मैले माथि नै चर्चा गरिसकेको छु । यस सन्दर्भमा सेक्युरिटी बजारको प्रवर्द्धनका लागि यस बैंकसमेतको सहभागितामा

स्थापना भएको सेक्युरिटी खरीद बिक्री केन्द्रको हालैका वर्षहरूको क्रियाकलाप उल्लेखनीय छ । आन्तरिक पूँजी परिचालनमा जुन रूपको भूमिकाको यसले निर्वाह गर्दै आएको छ । त्यसलाई अझै बढी गतिशील गराउँदै लैजाने दिशामा राष्ट्र बैंकको प्रयास केन्द्रित हुँदै जानेछ ।

राष्ट्र बैंककै सक्रिय सहभागितामा स्थापना भएको अर्को संस्था कर्जा सुरक्षण निगमको क्रियाकलापमा पनि निरन्तर अभिवृद्धि हुँदै छ । उक्त निगमले सुरक्षण गरेको कर्जा रु. ३८ करोडभन्दा बढी पुगी गएको वर्षको दाँजोमा ७२ प्रतिशतभन्दा बढीले वृद्धि भएको छ, साथै निगमलाई अरू बढी प्रभावकारी बनाउन यसको सङ्गठनमा सुधार गरिनुका साथै सुरक्षणसम्बन्धी उपनियमावलीमा पनि सामयिक संशोधन गरिएको छ । निगमको अध्यक्षमा नेपाल राष्ट्र बैंकका एकजना डेपुटी गभर्नर रहने व्यवस्थाले यसको सङ्गठन र सुरक्षणसम्बन्धी क्रियाकलापमा अरू सुधार हुने अपेक्षा राखिएको छ । यसको कार्यक्षेत्रलाई विस्तार गर्नेतिर पनि विभिन्न प्रयास हुँदै छ ।

१७. क्षेत्रीय सम्बन्ध

विभिन्न मुलुकहरूका केन्द्रीय बैंक तथा अन्य निकायहरू बीच सम्बन्ध विकसित गर्दै जाने र विकासको निमित्त अनुभवहरूको आदान-प्रदान बढाउँदै जाने दिशामा नेपाल राष्ट्र बैंकले महत्त्वपूर्ण भूमिकाको निर्वाह गर्दै आएको छ । यस सन्दर्भमा गत मङ्सिरमा सम्पन्न एशिया तथा प्रशान्त क्षेत्रीय कृषि कर्जा संघ (एप्राका) को नेपालमा भएको छैठौँ साधारण सभा उल्लेखनीय छ । १९ राष्ट्रका ५२ प्रतिनिधिहरूका साथै दाता राष्ट्रहरू तथा अन्य संस्थाका प्रतिनिधिहरूले भाग लिएको उक्त साधारण सभाले ग्रामीण जनजीवनको उत्थानका लागि वित्तीय साधनको परिचालन, कृषकहरूको अत्मनिर्भरताको पक्षमा अध्ययन गर्ने, विभिन्न देशमा कृषि वित्तमा प्राप्त अनुभवको आदानप्रदान र जनशक्तिको तालिमजस्ता विषयमा महत्त्वपूर्ण निर्णय लिएको छ । सोही सभाले नेपाललाई आगामी दुई वर्षको लागि संघको अध्यक्ष निर्वाचित गरी यस

बैंकमाथि गहन जिम्मेवारी पनि सुम्पेको छ । छैठौँ साधारण सभाले लिएको निर्णय अनुरूप 'ग्रामीण क्षेत्रका आत्मनिर्भरता' विषयमा आवश्यक नीति तर्जुमा गर्न एप्राकाका सदस्य संस्थाहरू नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, कृषि विकास बैंक र कृषि आयोजना सेवा केन्द्रका उच्च अधिकृतको प्रतिनिधित्वका साथै यस बैंकका डेपुटी गभर्नरको अध्यक्षतामा एक समिति गठन भइसकेको छ र सो समितिले आफ्नो मस्यौदा प्रतिवेदन छिट्टै नै पेश गर्नेछ ।

यसै गरी दक्षिण पूर्व एशियाली केन्द्रीय बैंक (सियासन) का गभर्नर समूहको २२ औँ वार्षिक बैठक पनि यसै वर्ष माघमा काठमाडौँमा सम्पन्न भयो । नेपाल राष्ट्र बैंकले शुरुदेखि नै सियासन समूहमा प्रतिनिधित्व गर्दै आएको छ । सियासन मुलुकहरू बीच क्षेत्रीय सहयोग बढाउन यस क्षेत्र बीच विभिन्न अर्थिक अनुसन्धान र तालिमको माध्यमबाट यस समूहले निकै महत्त्वपूर्ण योगदान गर्दै आएको छ ।

क्षेत्रीय सहयोग वृद्धि र आपसी अनुभवहरूको आदान प्रदानमा तालिम, सेमिनार गोष्ठी आदि कुराहरूको योगदान महत्त्वपूर्ण हुन्छ । विगत वर्षहरूमा भैं यस वर्ष पनि ७६ जनाजति अधिकृत तथा कर्मचारीहरूले वैदेशिक तालिम अध्ययन, सेमिनार तथा गोष्ठीहरूमा भाग लिए, साथै स्वदेशमै सम्पन्न तालिम, सेमिनार तथा गोष्ठीहरूमा पनि ४० भन्दा बढी बैंक कर्मचारीहरूको संलग्नता रह्यो ।

१८. विविध

नेपाल राष्ट्र बैंकले योजनाबद्ध रूपमा कसरी आफ्ना क्रियाकलापहरूलाई बढाउँदै लगेको छ भन्ने कुराहरूलाई मैले विभिन्न अवसरहरूमा उल्लेख गर्दै आएको छु । यस बैंकले आफ्नो मौद्रिक तथा बैंकिङ नीतिहरूको अवलम्बन गर्दा श्री ५ को सरकारको आर्थिक नीतिसँग सधैं नै सामन्जस्य राख्ने प्रयत्न गरेको छ, साथै मुद्राप्रदायलाई पनि देशको कुल राष्ट्रिय उत्पादन, मूल्यस्थिति, शोधनान्तर स्थिति, वैदेशिक विनिमय सञ्चिति, रोजगारी स्थिति इत्यादि

कुराहरूलाई ध्यानमा राखी वाञ्छित सीमाभित्र राख्ने प्रयास बैंकले गर्दै आएको छ । साथै अर्थव्यवस्थाका विभिन्न पक्षहरूबारे श्री ५ को सरकारलाई तथ्यपरक सल्लाह प्रदान गर्न आर्थिक अनुसन्धान तथा भरपर्दो तथ्याङ्कहरूको आवश्यकता पर्ने हुनाले अनुसन्धान कार्य तथा तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन र यसको विश्लेषणमा यस बैंकले सधैं ध्यान पुऱ्याउँदै आएको छ । केही वर्षअघि यस बैंकले सञ्चालन गरेको बहुउद्देश्यीय पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण योजनाबाट प्राप्त प्रारम्भिक नतिजाहरूबाट विकास योजनाहरूको तर्जुमा गर्नमा निकै सघाउ पुगेको छ । निकट भविष्यमै प्रकाशनमा आउने सर्वेक्षणको प्रतिवेदनबाट विभिन्न क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका घर परिवारहरूको आय वितरण तथा खर्चको ढाँचा, दरिद्रताको स्थिति, श्रम शक्तिको बनोट रोजगारी स्थिति, समयको उपयोग, आवास तथा अन्य भौतिक सुविधासम्बन्धी महत्त्वपूर्ण विषयहरूमा आवश्यक जानकारी हासिल हुने आशा छ । यसका साथै कृषि विकाससँग सम्बद्ध सबै निकायहरूले सङ्कलन गरी जानकारीमा ल्याउने कृषिसम्बन्धी तथ्याङ्कहरूलाई एकीकृत गरी प्रकाशमा ल्याउने काम पनि बैंकले गर्दै रहेको छ ।

संक्षेपमा केन्द्रीय बैंकको नाताले विकासप्रतिको कटिबद्धता र अर्थव्यवस्थाका कुनै पनि पक्षबाट नेपाल राष्ट्र बैंक अलग रहन नसक्ने भएको हुनाले आफ्नो साधन र क्षमताले भ्याएसम्म आर्थिक विकासमा आफ्नो संलग्नतालाई बढाउन बैंक हरतरहले प्रयत्नशील छ ।

१९. अन्त्यमा

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट २०४३ माघ १५ गतेदेखि फागुन ११ गतेसम्म गरिबक्सेको

नेपाल अधिराज्यको सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको भ्रमण धेरै दृष्टिकोणले अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण र प्रेरणादायी रहेको छ । मौसूफ सरकारबाट उक्त अवसरमा श्री ५ को सरकारलाई विभिन्न मार्गदर्शन तथा निर्देशन बक्स हुँदै विकास क्षेत्रभित्र सिर्जना गरिएका पूर्वाधारहरूको अधिकतम उपयोग गरी उत्पादनमूलक कार्यक्रमहरूमा बढी जोड दिनुका साथै निजी क्षेत्रको सीप, जाँगर र पूँजीको सही परिचालन गराउनुपर्छ भन्ने कुरा हुकुम भएको छ । उत्पादनमूलक कार्यक्रमहरूको सन्दर्भमा मुलुकको बैकिङ्ग क्षेत्रको दायित्व गहनतम छ भन्ने कुरालाई नेपाल राष्ट्र बैंकले मनन गरेको छ । यसै अनुरूप विभिन्न क्षेत्रका साथै पूर्वाधारहरूको सिर्जना भइसकेका स्थानहरूमा उत्पादशील क्षेत्रतर्फ वाणिज्य बैंकहरूको लगानीलाई प्रवाहित गराउन बैंकले लगातार प्रयास गर्दै आएको छ र यस कार्यमा निकै हदसम्म सफलता पनि मिलेको छ । यो प्रयासलाई अभै गति दिन राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील छ ।

श्री ५ महाराजाधिराज सरकार राष्ट्रको चौतर्फी विकासका निमित्त कति चिन्तित र प्रयत्नशील रहिबक्सन्छ भन्ने कुरा मौसूफ सरकारबाट समय समयमा बक्स भएको सम्बोधन तथा उद्गारहरूबाट छर्लङ्गिन्छ, साथै मौसूफ सरकारबाट वि.सं. २०५७ सम्ममा सर्वसाधारण जनताका लागि खाद्यान्न, लत्ता कपडा, आवासजस्ता आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्ति गर्दै जाने क्रममा एक ठोस दिशा नेपाली जनतालाई प्रदान गरिबक्सेको छ । मौसूफको यस सदिच्छालाई साकार पार्न नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो क्षेत्रबाट हरतरहले प्रयत्नशील रहने प्रण आजको यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा गर्दछ ।

आधारभूत आवश्यकताको परिपूर्ति हाम्रो प्रमुख चुनौती*

नेपाल राष्ट्र बैंक आज ३३ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। देशको मौद्रिक अधिकारीको नाताले मुलुकको आर्थिक, मौद्रिक तथा बैकिङ्ग विकासको क्षेत्रमा आफ्नो कटिबद्धतालाई मूर्तरूप दिने प्रयास यस बैंकले लगातार गर्दै आएको छ। बैंकको गौरवमय परम्परालाई हृदयङ्गम गरी हामी आफ्नो गन्तव्यतिर अग्रसर हुँदै छौं। राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट राष्ट्रलाई बक्स भएको निर्देशन अनुरूप आधारभूत आवश्यकताको परिपूर्तिमा आफ्नो क्षेत्रबाट सक्दो प्रयास गर्नु आजको हाम्रो प्रमुख चुनौती भएको छ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो कार्यकालको तीन दशकभन्दा बढी अवधि पार गरिसकेको छ। यस अवधिमा बैंकले जे जति उपलब्धि हासिल गर्न सकेको छ। त्यसमा नेपाली जनता, श्री ५ को सरकार तथा अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सक्रिय सहयोग र सद्भावनाको ठूलो भूमिका रहेको छ। यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा बैंकको उन्नति र प्रगतिमा सहयोग पुऱ्याउने र आफ्नो शुभेच्छा प्रकट गर्ने सबै संस्था तथा व्यक्तिहरूमा म हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु।

राष्ट्रिय विकास आज हाम्रो प्रमुख आवश्यकता हो। योजनाबद्ध विकास, संस्थागत प्रारूप अनि अरू विभिन्न आधारशिलाहरूको निर्माणसँगै हामी विकासको पथमा अग्रसर भएका छौं। बाटोमा आइपरेका विभिन्न चुनौतीहरूको सामना गर्दै लक्ष्यतिर हामी बढ्दै छौं। यस क्रममा हामीले धेरै उपलब्धिहरू पनि हासिल गरिसकेका छौं। यी तथ्यहरूको सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकको ३३ औं वार्षिकोत्सवको आजको सुखद अवसरमा विगत वर्षमा देशको आर्थिक, मौद्रिक, बैकिङ्ग तथा अन्य क्षेत्रको विकासमा यस बैंकले गरेको योगदानहरूको संक्षिप्त रूपमा म चर्चा गर्न चाहन्छु।

आर्थिक तथा मौद्रिक गतिविधि

चालू आर्थिक वर्षमा देशको आर्थिक तथा मौद्रिक गतिविधि सन्तोषप्रद हुने देखिएको छ। गत वर्षको तुलनामा आर्थिक विकासको वृद्धिदर करीब ७ प्रतिशत हुने अनुमान छ। यस प्रकार हुने वृद्धिमा कृषि क्षेत्रको योगदान उल्लेखनीय रहेको छ। प्रमुख खाद्यान्न बालीको उत्पादन करीब १२ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रारम्भिक अनुमान छ। मौद्रिक क्षेत्रतर्फ मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर गत वर्षको तुलनामा निकै बढ्ने अनुमान छ। चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ७ महिनामा १४.९ प्रतिशतले मुद्रा प्रदाय बढिसकेको छ, तर अर्थव्यवस्थामा तरलताको वृद्धि गरी प्रतिकूल असर पार्ने आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर भने नियन्त्रित नै रहेकोले चिन्ताको विषय छैन। यस वर्ष मुद्रा प्रदायमा वृद्धि गर्ने प्रमुख कारकहरू देशको वैदेशिक सम्पत्ति र चल्ती निक्षेपमा वृद्धि हुनेछ। चालू वर्षको पहिलो ७ महिनामा देशको खुद वैदेशिक सम्पत्ति ३७.६ प्रतिशतले बढेको छ भने चल्ती निक्षेप २६.४ प्रतिशतले बढेको छ।

यस आर्थिक वर्षमा निर्याततर्फ सन्तोषजनक प्रगति भएको छ। चालू वर्षको पहिलो ७ महिनामा ३२.८ प्रतिशतले निर्यात बढी रु. २२०.९१ करोडको निर्यात भएको छ। भारततर्फ निर्यात बढेको प्रमुख वस्तुहरूमा जूटका सामान, दाल, अदुवा, ढुटोको तेल, खोटो आदि छन् भने समुद्रपारतर्फ निर्यात बढेका वस्तुहरूमा ऊनी गलैँचा, हस्तकलाका सामान तथा तयारी पोशाक प्रमुख छन्। यस वर्ष श्री ५ को सरकारको राजस्व वृद्धिको दर पनि बजेट अनुमान अनुसार नै रहेको छ। बैकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको कुल विदेशी मुद्रा सञ्चितिमा उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ। २०४४ असारको तुलनामा चैतको मध्यसम्ममा विदेशी मुद्रा सञ्चिति रु. २ अरबभन्दा बढीले वृद्धि भई रु. ५९३.९७ करोड पुगेको छ।

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ३३ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री गणेशबहादुर थापाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

अर्थव्यवस्थाको यो अनुकूल प्रवृत्तिबाट सन्तोष लिने ठाउँ भने छैन । हाल देखिएको अनुकूल प्रवृत्तिलाई मध्यम तथा दीर्घकालमा कायम राख्न २ वटा क्षेत्रमा सुधारको आवश्यकता छ । यस अनुरूप व्यापार घाटाको वृद्धिदरलाई नियन्त्रण गर्नु आवश्यक छ भने मूल्य वृद्धिलाई नियन्त्रण गर्न आधारभूत आवश्यकताका वस्तुहरूको आपूर्तिलाई सुलभ बनाउने र वाञ्छनीय मूल्य स्तरभित्र रहने प्रयत्न गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

बैंकिङ्ग गतिविधि

सातौँ योजनाको अवधिको दोस्रो वर्षको आखिरी अर्थात् आर्थिक वर्ष २०४३/४४ सम्म देशमा ५ वाणिज्य बैंकहरूका कुल ४०९ शाखा कार्यालयहरू कार्यरत थिए । यसमा नेपाल बैंक लि.का २९३, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १९०, नेपाल अरब बैंक लि. का ४, नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि. र नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लिमिटेडको १, १ शाखा थिए । चालू आर्थिक वर्ष २०४४/४५ भित्र नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई क्रमशः २४ र ३१ वटा शाखा स्थापना गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ, तर पनि शाखा स्थापना गर्ने गति भने त्यति तीव्र हुन सकेको छैन । गत आर्थिक वर्षमा प्रत्येक ४३ हजार जनसङ्ख्यापिच्छे एउटा बैंकको सेवा पुगेको थियो । एकातिर जनसङ्ख्यामा भएको वृद्धि र अर्कोतिर शाखा स्थापनाको क्रम मन्द हुनुबाट बैंकिङ्ग सेवा र जनसङ्ख्याबीचको अनुपातमा सुधार हुन सकेको छैन ।

सातौँ योजना बमोजिम प्रति ३० हजार जनसङ्ख्यालाई एउटा बैंक पुऱ्याउने राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्त गर्न चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा बढीभन्दा बढी शाखा विस्तार गर्न वाणिज्य बैंकहरूलाई आवश्यक निर्देशन दिइएको छ । निर्देशन अनुरूप चालू आर्थिक वर्षको आखिरीसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लि.ले घटीमा क्रमशः १० र १५ वटा गरी जम्मा २५ वटा थप शाखा विस्तार गर्न सहमति जनाएका छन् । हाल कार्यरत कुल ४११ बैंक शाखा सङ्ख्याको ७० प्रतिशतभन्दा बढी अर्थात् २८८ शाखाहरू देशको ग्रामीण क्षेत्रमा छन् ।

सर्वसाधारण जनतालाई बैंकिङ्ग सेवा तथा सुविधा उपलब्ध गराउने र आन्तरिक पूँजी परिचालनद्वारा आवश्यक साधनको जगेर्ना गर्ने उद्देश्य अनुरूप हालसम्म कृषि विकास बैंकका ३५ वटा शाखाहरूबाट वाणिज्य बैंकिङ्ग कारोबार (सुन, चाँदी कर्जा र प्रतीत-पत्र कारोबार बाहेक) सञ्चालन भइरहेको छ ।

५४/नेपाल राष्ट्र बैंक

वाणिज्य बैंकका शाखाहरू अधिराज्यभर खोल्दै लगी बढीभन्दा बढी जनतालाई बैंकिङ्ग सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले नयाँ खोल्ने शाखाहरूलाई बैंकिङ्ग विकास योअना अन्तर्गत समावेश गरी पहिलो १० वर्षसम्म पर्न गएको खुद नोक्सानीको क्षतिपूर्ति भौगोलिक क्षेत्र अनुसार विभिन्न अनुपातमा व्यहोर्ने र ३ वर्षभित्र चुक्ता गर्ने गरी रु. तीन लाख निर्व्याजी सापटी नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रदान गर्दै आएको छ । यस योजना अन्तर्गत हालसम्म क्षतिपूर्तिदर्फ कुल रु. २ करोड ९२ लाख र निर्व्याजी सापटीदर्फ कुल रु. ४ करोड २ लाख वित्तीय सहयोग उपलब्ध गराइएको छ ।

बैंकिङ्ग तथा कर्जाको सम्बन्धमा जिल्लाहरूको तथ्याङ्क, सूचना, जानकारी, प्रतिवेदन लिई केन्द्रलाई उपलब्ध गराउने र केन्द्रका नीति, निर्देशन, सूचना आदि जिल्ला स्थित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराउने तथा सो कार्यको कार्यान्वयन, रेखदेख, निरीक्षण, समन्वय आदि गराउने उद्देश्यले यस बैंकको जिल्ला स्थित कार्यालयहरूमा बैंकिङ्ग विकास तथा कर्जा एकाइ रहेको छ । जिल्ला स्थित बैंकिङ्ग विकास तथा कर्जा एकाइहरूको कार्यमा एकरूपता ल्याई उनीहरूको कार्यमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले यससम्बन्धी कार्य निर्देशिका तर्जुमा गरी चालू आर्थिक वर्षदेखि लागू गरिएको छ ।

सातौँ योजनाले परिलक्षित गरे अनुरूप वाणिज्य बैंकहरूको सेवालाई बढी सक्षम तुल्याउन प्रचलित नियम र प्रशासनिक प्रणालीको पुनरावलोकन गरी सुधारात्मक कदमहरू अपनाउने सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले एक विशेष अध्ययन सम्पन्न गरेको छ । सम्बन्धित क्षेत्रका अनुभवी व्यक्तिहरू समावेश गरिएको अध्ययन टोलीले गरेको यससम्बन्धी अध्ययनबाट निकै गहकिला सुझावहरू बैंकलाई प्राप्त भएको छ । प्राप्त सुझावहरूको कार्यान्वयन क्रमिक रूपमा गर्दै लैजाने नेपाल राष्ट्र बैंकले लक्ष्य राखेको छ र सुझावहरूको सफल कार्यान्वयनबाट बैंकिङ्ग क्षेत्र निकै लाभान्वित हुने विश्वास लिइएको छ ।

बैंकिङ्ग सूचना तथा जानकारीहरूलाई बढी भरपर्दो बनाउन तथ्याङ्कहरूको सामयिक उपलब्धताको आफ्नै महत्त्व हुन्छ । तथ्याङ्कहरूको उपादेयताको बोध गराउनुका साथै समयमा शुद्ध तथ्याङ्कहरू उपलब्ध गराउन यस क्षेत्रमा कार्यरत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्मचारीहरूलाई तथ्याङ्कसम्बन्धी तालिम दिने कार्य नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत वर्षहरूदेखि गर्दै आएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक लगायत अरू बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई दिइने यस

तालिमबाट तथ्याङ्क बढी भरपर्दो र प्रभावकारी हुन जाने विश्वास लिइएको छ ।

कर्जा नियन्त्रण

मुद्रा प्रदायलाई वाञ्छित सीमाभित्र राखी मूल्य वृद्धिको नियन्त्रणद्वारा शोधनान्तर स्थितिलाई अनुकूल बनाउन विगत आर्थिक वर्षहरूदेखि नै आन्तरिक कर्जा प्रवाहलाई नियन्त्रण गर्न बैकिङ्ग क्षेत्रबाट प्रवाह हुने कर्जामा सीमा तोक्ने गरिएको व्यवस्था यस वर्ष पनि कायमै राखिएको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत वाणिज्य बैकहरूले निजी क्षेत्र तथा सरकारी संस्थानहरूलाई निर्धारित सीमाभित्र रही प्रवाह गर्नुपर्नेछ । गत ३ वर्षदेखि अपनाइएको यस प्रकारको उपाय शोधनान्तर स्थितिमा अनुकूल प्रभाव पार्दै आएको छ ।

बैकहरूलाई तोकिएको सीमाको अनुगमन निरन्तर रूपमा गरिँदै आएको छ । हालसम्मको अनुभवबाट प्रायः सबै बैकहरू तोकिएको सीमाभित्रै रही कर्जा प्रवाह गर्न सफल भएको देखिएको छ ।

आयात प्रतीतपत्र अन्तर्गत वस्तुहरू भ्रिकाउँदा वाणिज्य बैकहरूले लिने मार्जिन दरलाई अझै बढी व्यावहारिक बनाउने उद्देश्यले यस व्यवस्थामा केही परिवर्तन गरिएको छ । यस सम्बन्धमा वाणिज्य बैकहरूलाई दिइएको निर्देशन अनुसार रजिष्टर्ड उद्योगहरूले र उद्योग परियोजनासँग सम्बद्ध औद्योगिक एकाइहरूलाई मात्र मेशिनरी तथा कच्चा पदार्थ बिक्री गर्न प्रमाणित संस्थाहरूले औद्योगिक कच्चा पदार्थ, मेशिनरी तथा सोको पार्टपूजा विदेशबाट पैठारी गर्न खोलिने आयात प्रतीतपत्रमा न्यूनतम १० प्रतिशत नगद मार्जिन लिने र विकास तथा निर्माणका सामग्रीहरू (जस्तै सिमेन्ट, फलामे डण्डी र जस्ता पाता वा कर्कटपाता आदि), दैनिक उपभोग्य सामानहरू (जस्तै दुग्ध पदार्थ, लेख्ने र छापने कागज आदि), कृषिजन्य, शैक्षिक, वैज्ञानिक सामग्रीहरू तथा औषधोपचार सामग्रीहरू विदेशबाट पैठारी गर्न खोलिने आयात प्रतीतपत्रमा न्यूनतम ३० प्रतिशत नगद मार्जिन कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यी बाहेकका अन्य सामानहरू विदेशबाट पैठारी गर्न खोलिने प्रतीतपत्रमा न्यूनतम ५० प्रतिशत नगद मार्जिन लिन पनि बैकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

शिक्षित बेरोजगार कर्जा

शिक्षित बेरोजगारहरूलाई रोजगारी दिलाउने उद्देश्यले मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातक भई

परियोजना सञ्चालन गर्न वा कुनै प्राविधिक काम गर्न तालिम प्राप्त वा प्राविधिक शिक्षण संस्थाबाट तालिमको प्रमाणपत्र प्राप्त बेरोजगारलाई कुनै सम्भाव्य परियोजना सञ्चालन गर्न सम्भाव्यताको आधारमा परियोजना नै धितो राखी परियोजना सञ्चालन गर्न चाहनेले कम्तीमा १० प्रतिशत इक्विटी आफ्नो तर्फबाट व्यहोर्ने शर्तमा ९० प्रतिशतसम्म प्रतिव्यक्ति रु. ५० हजारसम्म वाणिज्य बैकहरूले कर्जा दिन सक्ने र कर्जाको रकम सकभर वस्तुकै रूपमा बैकहरूले उपलब्ध गराइदिनुपर्ने व्यवस्था अन्तर्गत चालू सातौँ पञ्चवर्षीय योजनाको अन्तसम्ममा शिक्षित बेरोजगार कर्जा बापत बैकहरूबाट कम्तीमा रु. ५ करोड प्रदान हुनुपर्ने गरी बैकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ । यस अनुसार २०४७ असार मसान्तसम्ममा नेपाल बैक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैक, नेपाल अरब बैक, नेपाल इण्डोस्वेज बैक, नेपाल ग्रिण्डलेज बैक तथा कृषि विकास बैकले कम्तीमा क्रमशः रु. २६५ लाख, १६० लाख, ३० लाख, १५ लाख, १० लाख र २० लाख शिक्षित बेरोजगार कर्जा प्रदान गर्नुपर्नेछ ।

पुनर्कर्जा

ब्याजदर, मुद्रा तथा कर्जा व्यवस्था सम्बन्धमा २०४३ जेठमा वाणिज्य बैकहरूलाई दिइएको निर्देशनमा घरेलु उद्योगका लागि स्थिर तथा चालू पूँजीको लागि जाने कर्जा, कृषि कर्जातर्फ अलैची, फलफूल, चिया र कफी खेती, रेशम कीरा तथा मौरी पालन र सिँचाइ, गोबर ग्याँस प्लाण्ट तथा टर्बाईन जडान तथा मर्मतका लागि जाने कर्जा र प्रतीतपत्र अन्तर्गत निर्यात बिल तथा पूर्व-निर्यात कर्जामा मात्र प्रदान भएको कजमा ८० प्रतिशतसम्म नेपाल राष्ट्र बैकले पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको थियो । यस अनुरूप राष्ट्रिय वाणिज्य बैकलाई निर्यात बिल तथा पूर्व-निर्यात कर्जा कागजातको धितोमा रु. ३ करोड पुनर्कर्जा उपलब्ध गराइएको छ ।

ब्याजको पूँजीकरण

वाणिज्य बैक तथा वित्तीय संस्थानहरूले कर्जामा लिनुपर्ने ब्याज रकम तोकिएको समयभित्र प्राप्त गर्न नसकेमा त्यसलाई सौवामा जोडी पूँजीकरण गर्न व्यवस्था २०४३ जेष्ठ १५ गतेदेखि लागू गर्न बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई निर्देशन दिइएकोमा कृषि र घरेलु उद्योगमा गएको कर्जाको ब्याजलाई पूँजीकरण नगर्ने व्यवस्था गर्न थप निर्देशन दिइयो । साथै त्यस्तो कर्जामा बैकलाई

सञ्चालक समितिले बेग्लै निर्णय गरेकोमा बाहेक बैंकले ऋणीबाट कर्जाको साँवा ब्याज भुक्तानी लिंदा ब्याज लिन बाँकी रहेछ भने अनिवार्य रूपले ब्याज भुक्तानी लिएर मात्र साँवाको भुक्तानी लिनुपर्ने व्यवस्था गर्नसमेत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

साथै वाणिज्य बैंकहरूले कुल कर्जा लगानीको क्रमशः २५ र ८ प्रतिशत रकम उत्पादनशील तथा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा अनिवार्य रूपले लगानी गर्नुपर्ने अन्यथा लगानी हुन नसकेको रकम नेपाल राष्ट्र बैंक स्थित विशेष खातामा विनाब्याज जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । उपर्युक्त व्यवस्था अन्तर्गत २५ र ८ प्रतिशत लगानी पुऱ्याउन नसक्ने वाणिज्य बैंकहरूलाई नपुग रकम यस्तो विशेष खातामा जम्मा गर्न लगाइएको छ ।

प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा तथा सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम

वाणिज्य बैंकहरूले सङ्कलन गरेको बचतको केही अंश स-साना कृषि, घरेलु उद्योग तथा सेवा व्यवसायहरूको विकास र विस्तारमा परिचालन गराई देशमा उत्पादन र उत्पादनशील रोजगारी बढाउने उद्देश्यले २०३८ सालदेखि योजनाबद्ध रूपमा सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम आएको हो । निश्चित भौगोलिक कार्य क्षेत्रको छनोट गरी त्यस क्षेत्रका बासिन्दाहरूलाई कर्जा र अन्य सेवा सुविधाहरूसमेत उपलब्ध गराई उनीहरूलाई विभिन्न प्रकारका आर्थिक तथा सामाजिक क्रियाकलापहरूमा सरीक गराउनु कार्यक्रमको उद्देश्य हो । यस अनुरूप कमजोर आर्थिक अवस्था भएका सर्वसाधारण जनतालाई उत्पादनशील क्रियाकलापमा संलग्न गराई उनीहरूको आयस्ता बढाउने अवसर प्रदान गर्ने, शिक्षित बेरोजगारहरूलाई बैंकबाट कर्जा सुविधा उपलब्ध गराई उनीहरूलाई स्वरोजगार पेशामा लाग्न प्रोत्साहित गर्ने तथा धितोहीन परिवारहरूलाई सामूहिक जमानीमासमेत कर्जा उपलब्ध गराउने दिशामा यो कार्यक्रम निकै सफल भएको छ । पञ्चायत तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयबाट अधिराज्यका ३३ जिल्लाहरूमा लागू गरिएको ग्रामीण महिलाहरूको लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रमलाई २९ जिल्लाहरूमा सघन बैकिङ्ग कार्यक्रमसँग आबद्ध गराई सञ्चालन गरिएको छ ।

२०३८ सालमा वाणिज्य बैंकहरूका ४६ कार्यालयहरूमा लागू गरिएको यो कार्यक्रम हाल अधिराज्यका ६८ जिल्लाका २९६ कार्यालयहरूमा लागू भइसकेको छ । सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम लागू भएदेखि

२०४४ असोज मसान्तसम्ममा यस कार्यक्रम अन्तर्गत कृषिमा रु. ११ करोड ७६ लाख, घरेलु उद्योगमा रु. २३ करोड २३ लाख २ सेवा व्यवसायमा रु. ६ करोड १८ लाख गरी जम्मा रु. ४१ करोड १७ लाख लगानी भइसकेको छ भने असूली क्रमशः रु. ४ करोड ४ लाख, रु. ५ करोड ९६ लाख र रु. २ करोड ७२ लाख गरी जम्मा रु. १२ करोड ७२ लाख भएको छ ।

नेपाली जनतालाई खाद्यान्न, लत्ता कपडा, आवास, शिक्षा र सुरक्षाजस्ता आधारभूत आवश्यकता पूति गर्ने दिशामा उद्योगधन्दाहरूको विकास गरी गरिबीको रेखामुनि रहेका जनताको आयवृद्धि गराउने सन्दर्भमा आउँदा वर्षहरूमा यस कार्यक्रमलाई ठोस रूपमा सञ्चालन गरिदै लगिनेछ । यस सन्दर्भमा अगुवा बैंक योजना र आ.व. २०४५-५७ सम्मको बैकिङ्ग कार्यक्रम तयार गर्नेतर्फ पनि यस बैंकले कार्य थालनी गरेको छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना

विश्व बैंकको आर्थिक सहयोगमा आर्थिक वर्ष २०३९/४० देखि प्रारम्भ भएको घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना कार्यक्रम अन्तर्गत प्रथम चरणमा सन्तोषप्रद परिमाणमा कर्जा प्रवाह भएको छ । परिणामस्वरूप यस बैंकले पुनर्कर्जा दिने र विश्व बैंकसँग ऋण स्वरूप विदेशी मुद्रामा सोधभर्ना प्राप्त गर्ने काममा पनि पूर्ण सफलता मिलेको छ । परियोजनाको पहिलो चरण समाप्त भएको र दोस्रो चरणको कार्य सञ्चालन हुन केही ढिलाइ भएका कारणले यस वर्ष कर्जा स्वीकृति तथा वितरणमा केही शिथिलता आएको छ । २०४३ पुससम्ममा रु. २३.४० करोड कर्जा स्वीकृत भएकोमा २०४४ पुससम्ममा ९.७४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २५.६८ करोड स्वीकृत भएको छ र स्वीकृत रकममध्ये लगभग रु. २२.४८ करोड (८७.५४ प्रतिशत) वितरण भइसकेको छ । यो वितरित रकम २०४३ पुसको रु. १९.६२ करोडको तुलनामा १४.५८ प्रतिशतले बढी छ । कजी स्वीकृत भएका ३४३७ वटा उद्योगहरूबाट जम्मा ४१,१६५ जनालाई रोजगारी प्राप्त भएको अनुमान छ ।

नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकबाट वितरण भएको कर्जामध्ये २०४४ पुससम्ममा रु. ५.७३ करोड असूली भई रु. १६.७५ करोड कर्जा बाँकी देखिन आएको छ । कर्जा असूलीतर्फ शुरुदेखि २०४४ पुस मसान्तसम्म असूलीको औसत अनुपात ६५.८ प्रतिशत रहेको छ ।

यस परियोजनाको दोस्रो चरण यसै आर्थिक वर्षदेखि अरू थप १८ जिल्लामा लागू भएको छ । थप भएका १८ जिल्लामा कर्जा स्वीकृत तथा वितरण गर्ने कार्य प्रारम्भ भइसकेको छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनाको दोस्रो चरण सफलताका साथ कार्यान्वयन गर्न केन्द्रीय स्तरमा स्थापित घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना समन्वय समिति अन्तर्गत श्री ५ को सरकार, उद्योग मन्त्रालय मातहत रहने गरी परियोजना समन्वय एकाइ गठन भइसकेको छ । एकाइ अन्तर्गत तालिम, कर्जा तथा निर्यात बजार उपसमितिहरू पनि गठन भएको छ । आ-आफ्नो जिल्लामा रहेका समस्याहरू जिल्लास्तरमा नै समाधान गर्ने तथा जिल्लास्तरीय बैंक शाखाहरूबीच समन्वय कायम गर्ने उद्देश्यले जिल्लास्तरीय समन्वय समिति गठन भइसकेको छ । पहिलो चरणमा देखा परेको सफलताबाट दोस्रो चरणको कार्य पनि सोही अनुरूप सम्पन्न हुने विश्वास लिइएको छ ।

औद्योगिक कर्जा

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनाको अतिरिक्त मझौला उद्योगहरूको संवर्द्धनको निमित्त नेपाल औद्योगिक विकास कर्पोरेशनलाई वित्तीय सहयोग उपलब्ध गराउने सन्दर्भमा यस वर्षको लागि शेयर खरीद गर्न रु. १ करोड, ऋणपत्र खरीद गर्न रु. ५ करोड, पुनर्कर्जा प्रदान गर्न रु. २ करोड यस बैंकले स्वीकृत गरेकोमध्ये रु. १ करोडको शेयर र रु. ३.५० करोडको ऋणपत्र खरीद भइसकेको छ । यो रकमसमेत गरी कर्पोरेशनमाथि नेपाल राष्ट्र बैंकको दाबी शेयरमा रु. १.९० करोड, ऋणपत्रमा रु. २५.५० करोड र पुनर्कर्जा साँवामा रु. ५.९३ करोड गरी जम्मा रु. ३३.३६ करोड पुनर्गणना भएको छ ।

कृषि कर्जा

गत वर्षहरूमा जस्तै कृषि विकास बैंकको वार्षिक लगानी कार्यक्रममा सहयोग पुऱ्याउन यस वर्ष उक्त बैंकलाई अल्पकालीन र मध्यमकालीन गरी जम्मा रु. २२ करोड (अर्थात् कुल लगानीको २५.५८ प्रतिशत) कर्जा स्वीकृत गरिएको छ । स्वीकृत रकम विभिन्न चार चरणमा प्रदान गरिने व्यवस्था अनुरूप गत फागुन मसान्तसम्ममा अल्पकालीनतर्फ रु. ११ करोड ४१ लाख र मध्यमकालीनतर्फ रु. २ करोड १४ लाख गरी जम्मा रु. १३ करोड ५४ लाख उक्त बैंकले उपयोग गरिसकेको छ ।

आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने दिशामा गहन दायित्व बोकेका ग्रामीण स्तरका साभ्ना संस्थाहरूको महत्त्वलाई ध्यानमा राखी ती संस्थाहरूबाट कृषकहरूलाई वितरण गर्ने गरी उत्पादन कजातर्फ रु. ३ करोड ४० लाख र कृषिजन्य वस्तु बेचबिखनका लागि रु. ३ करोड ३० लाख गरी जम्मा रु. ६ करोड ७० लाख विनियोजन भएको छ । यो रकम कृषि विकास बैंकले यस बैंकबाट कर्जास्वरूप उपयोग गरेको रकमको भन्डै ५० प्रतिशत रहेको छ ।

यस आर्थिक वर्षमा कृषि विकास बैंकको रु. २५ करोड भुक्तानी गर्ने वचनबद्धता रहे तापनि फागुनसम्ममा रु. ५ करोड ५३ लाख मात्र भुक्तानी भएको छ । यस बैंकले कृषि विकास बैंकसँग उक्त अवधिसम्म असूल उपर गर्नपने साँवा रकम रु. ५४ करोड ६३ लाख १२ हजार रहेको छ ।

कृषिसँग संलग्न सबै निकायबाट प्रकाशनमा आउने तथ्याङ्कलाई एकीकृत गरी प्रत्येक दुई वर्षमा प्रकाशनमा ल्याइने 'कृषि तथ्याङ्क' यस वर्ष पनि प्रकाशित गरिएको छ ।

साभ्ना संस्थाहरूको आर्थिक गतिविधि अध्ययन गर्ने सिलसिलामा काठमाडौं उपत्यकाका छानिएका संस्थाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य यस बैंकले सम्पन्न गरेको छ । अधिराज्यका अन्य क्षेत्रहरूमा रहेका संस्थाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य पनि सुचारु रूपले हुँदै छ ।

नेपाल अधिराज्यभित्र खपत हुने तरकारी र फलफूलको मात्रा प्रतिदिन बढ्दै गएको र खपत हुने तरकारीमा आन्तरिक आपूर्ति बढ्दै गएको देखिए तापनि आयातको परिमाण पनि बढ्दै गएको छ । फलफूलमा खास मौसममा छोटो समयको लागि मात्र आन्तरिक उत्पादनले आपूर्तिमा आंशिक मद्दत पुऱ्याउने गरेको छ । यी वस्तुहरूको आपूर्तिको स्पष्ट स्थितिको जानकारी लिन उपत्यका लगायत देशका प्रमुख शहरी क्षेत्रहरूमा सर्वेक्षण गर्ने कार्य यस बैंकले शुरू गरेको छ । अध्ययन प्रतिवेदन यसै आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा तयार हुने र प्रतिवेदनको आधारमा दोस्रो चरणमा उक्त वस्तुहरूको उत्पादन, बजार लगायत अन्य समस्याको अध्ययन गरिने कार्यक्रम राखिएको छ । प्रस्तावित अध्ययनबाट तरकारी तथा फलफूल आयातको कारण शोधनान्तर स्थितिमा परिरहेको असरलाई न्यून गराउन र उक्त वस्तुहरूको उत्पादन बढाउन निर्दिष्ट क्षेत्रहरूको छनौट गरी उपर्युक्त कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने नीति तर्जुमा गर्न सघाउ पुग्ने आशा राखिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्था

यस आर्थिक वर्षको शुरूदेखि नेपाल राष्ट्र बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय बजारबाट खरीद गरेको चाँदी, हस्तकला सामान तथा चाँदीका गहनाहरू निकासी गर्ने निकासीकर्ताहरूलाई सहूलियत दरमा वाणिज्य बैंकहरू मार्फत चाँदी उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत हालसम्म २५० केजीभन्दा बढी चाँदी निकासीकर्ताहरूलाई उपलब्ध गराइसकिएको छ । यसरी कच्चा पदार्थको रूपमा सहूलियत दरमा चाँदी उपलब्ध हुने व्यवस्थाबाट हस्तकला शिल्पीहरूको रोजगारीमा वृद्धि भएको र चाँदीका हस्तकला उद्योगको प्रवर्द्धनमा सकारात्मक प्रभाव पर्न जानुका साथै चाँदीबाट बनेका हस्तकला सामान र गहनाहरूको निर्यातमा पनि बढोत्तरी भएको छ । यसै वर्ष विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) ऐन २०१९ को पहिलो संशोधन २०४४ पनि लागू भएको छ । यो संशोधनमा विदेशी विनिमय नियन्त्रणको निमित्त आवश्यक क्षेत्रहरू विस्तृत गर्नुका अतिरिक्त अनुसन्धान अधिकारी तोक्ने, कसूर अनुसारको दण्ड सजाय हुन सक्ने इत्यादि व्यवस्था भएको हुनाले यसबाट विदेशी विनिमय नियन्त्रण कार्य अभै प्रभावकारी रूपबाट गर्न सकिने भएको छ ।

पर्यटन क्षेत्रबाट प्राप्त भएको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा, खुद आय तथा रोजगारीबारे एक अध्ययन परियोजना यसै वर्ष सञ्चालन गरिएको छ । यस अध्ययनबाट राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा पर्यटन क्षेत्रले दिएको योगदानको पहिचान हुने तथा पर्यटन क्षेत्रमा गर्नुपर्ने विभिन्न थप व्यवस्थाबारे जानकारी प्राप्त भई पर्यटन क्षेत्रको गुरु योजना बनाउन सघाउ पुग्ने विश्वास छ । यो अध्ययन यसै आर्थिक वर्षभित्र समाप्त गर्ने लक्ष्य रहेको छ ।

शोधनान्तर तथ्याङ्क

शोधनान्तर तथ्याङ्कको स्रोतहरूमध्ये वाणिज्य बैंकका शाखा कार्यालयहरूमा रहेका कार्यालय नगद काउण्टरहरू पनि भएकोले यस्ता नगद काउण्टरबाट हुने भा.रु. खरीद बिक्रीको उद्देश्यानुसार शोधनान्तरका विभिन्न शीर्षकहरूको अनुपात पत्ता लगाउन एक सर्भेक्षण कार्यक्रमको तर्जुमाद्वारा अधिराज्यका मुख्य मुख्य ३४ वटा बैंक कार्यालय नगद काउण्टरहरूको छनौट गरी ती काउण्टरहरूमा सर्भेक्षण कार्य गरिँदै छ । यस सर्भेक्षण कार्यबाट भा.रु. बिक्री हुने प्रयोजन र आउने स्रोतको आधारमा शोधनान्तरको विभिन्न शीर्षकहरूको अनुपात यकिन गरी

रकमहरू समावेश गर्ने कार्य सरल र विश्वसनीय हुने विश्वास गरिएको छ ।

बैंकिङ्ग प्रशिक्षण

प्रशिक्षण तथा गोष्ठीहरूको माध्यमबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूका लागि कुशल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्यले स्थापना भएको यस बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले नियमित रूपमा विभिन्न तहका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको निमित्त तालिम तथा गोष्ठी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । विगत वर्षहरूमा जस्तै यस वर्ष पनि विभिन्न कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गरी नियमित कार्यक्रमको अतिरिक्त केही थप विषयमा पनि तालिम सञ्चालन गर्ने लक्ष्य लिइएको छ ।

यस वर्ष केन्द्र मार्फत विभिन्न विषयमा १२ अधिकृत स्तरीय र १२ सहायक तथा प्रधान सहायक स्तरीय कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिसकिएको छ । अधिकृत र सहायक प्रधान सहायक स्तरमा गरी यस अवधिमा जम्मा ४६४ जनालाई केन्द्रले तालिम उपलब्ध गराइसकेको छ ।

केन्द्रको गतिविधिमा बढी सक्रियता ल्याउनुका साथै सञ्चालित कार्यक्रमहरूलाई बढी प्रभावकारी बनाउन यस बैंकले विभिन्न किसिमका प्रशिक्षण प्रविधिहरू अपनाउँदै आएको छ, साथै तालिम कार्यक्रमलाई व्यावहारिक मूलक बनाउन तालिमको पाठ्यक्रममा समयानुकूल सुधार तथा पुनरावलोकन गर्दै जाने परम्परा पनि बसालिएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको कार्य योजना अनुसार आर्थिक वर्ष बाँकी अवधिभित्र मध्यमस्तरीय व्यवस्थापन, निर्यात वित्त, दक्ष जनशक्तिको लागि गोष्ठी, प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा आदि विषयक प्रशिक्षण तथा गोष्ठी सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेको छ ।

नोट निष्कासन तथा सिक्का टकमरी

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सैनिक पोशाक पहिर्बक्सको आवक्ष चित्र अङ्कित प्रचलनमा रहेको रु. ५१- दरको नोटलाई अरू बढी आकर्षक गराउने उद्देश्यले यसै वर्षदेखि श्रीपेच पहिर्बक्सको मौसूफको आवक्ष चित्र अङ्कित नयाँ ढाँचाको उक्त दरको नोट प्रचलनमा ल्याइनुका साथै प्रचलनमा रहेको रु. २०१- दरको नोटलाई अभै परिमार्जित गरिएको छ ।

सिक्काहरूको आपूर्तिलाई माग अनुरूप बढाउँदै लैजाने उद्देश्यले यस वर्षको चैतसम्ममा विभिन्न दरका रु. ८९ लाख ६९ हजार बराबरका ४ करोड १७ लाख

थान सिक्काहरू यस बैंकको टक्सार विभागले टकमरी गरेको छ । गत वर्षको तुलनामा सिक्का टकमरीमा १० प्रतिशतभन्दा बढीले प्रगति भएको छ । यस वर्ष भएको तेस्रो सार्क शिखर सम्मेलनको उपलक्ष्यमा सुन, चाँदी र तामा गरी तीन विभिन्न दरका सिक्का र तीन भिन्न धातुका मेडालियनहरू निष्कासन गरियो । सामाजिक सेवा दिवस दशकको उपलक्ष्यमा रु. २००।- र रु. ५।- दरको स्मारिका सिक्काहरू तथा नेपाल बैंक लिमिटेडको स्वर्णजयन्तीको उपलक्ष्यमा रु. ५००।- दरको सिक्का निष्कासन गरियो, साथै श्री ५ युवराजाधिराज सरकारको शुभउपनयनको पुनीत उपलक्ष्यमा ११.६६ ग्राम तथा ५.८३ ग्रामका सुनका असर्फी र रु. ३५०।- दरको सिक्काहरू पनि यस वर्ष निष्कासन गरियो । विगत वर्षको दाँजोमा यस वर्ष निष्कासित स्मारिका सिक्का तथा मेडालियनहरूको सङ्ख्यामा वृद्धि भएको छ ।

सिक्कामा प्रयोग गरिने धातुको मूल्यमा लगातार वृद्धि हुँदै गएकोले सस्तो र उपर्युक्त वैकल्पिक धातुको सिक्का टकमरी गरी प्रचलनमा ल्याउने विषयमा यस बैंकले अध्ययन गर्दै छ । भविष्यमा अर्ध-पूफ तथा पूफ स्तरको सिक्का उत्पादन गर्न आवश्यक पर्ने मेशिन खरीद गरिनेछ । यसका लागि केही प्राविधिक तथा कालिगढहरूलाई आवश्यक तालिम पनि दिइएको छ ।

राष्ट्र ऋण

श्री ५ को सरकारको ऋण उठाउने र साँवा तथा ब्याज भुक्तानी कार्य यस बैंकबाट लगातार सञ्चालन भइरहेको छ । पटक पटक गरी उठाइएका श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल विगत वर्षहरूमा भ्रै नवीकरण गर्ने कार्य जारी नै छ । २०४३ असारसम्ममा रु. ३०८ करोडको ट्रेजरी बिल तिर्न बाँकी रहेकोमा २०४४ असार ३१ गते रु. ३६ करोडको ट्रेजरी बिल निष्कासन भई हालसम्म जम्मा रु. ३४४.०० करोडको ट्रेजरी बिल श्री ५ को सरकारको दायित्वमा रहेको छ । निष्कासित ट्रेजरी बिलमध्ये अधिकांश भाग (९४.०८ प्रतिशत) राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०४३/४४ को बजेटमा आन्तरिक ऋण उठाउने व्यवस्था अन्तर्गत २०४४ असार ३० गते रु. ५० करोडको विकास ऋणपत्र निष्कासन गरियो । विगत वर्षहरूमा निष्कासन भएको विकास ऋणपत्रमध्ये २०४४ असार १६ मा रु. १० करोड साँवा भुक्तानी गरेको हुँदा जम्मा रु. २९९ करोडको विकास ऋण तिर्न बाँकी हुन

गएको थियो, साथै चालू आर्थिक वर्षमा रु. ३०० करोडमा नबढ्ने गरी राष्ट्र ऋण उठाउने अधिकारको व्यवस्था गर्ने बनेको ऐन अन्तर्गत पर्ने गरी श्री ५ को सरकारबाट नेपाल राष्ट्र बैंकलाई दिनुपर्ने घरेलु तथा साना उद्योग कर्जा सुरक्षण कोष बापत रु. २० लाख, राष्ट्र ऋण छपाइ कमिशन बापत रु. २८८ हजार र राष्ट्र बैंकबाट अधिविकर्ष बापत रु. १५०.९४ करोड गरी जम्मा रु. १५१.१६ करोडको गत मङ्सीर ८ गते विकास ऋणपत्र नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा निष्कासन गरियो । यसरी विकास ऋणमा रु. ४५०.१६ करोड श्री ५ को सरकारको दायित्व रहेको छ ।

राष्ट्रिय बचत पत्रमा श्री ५ को सरकारको दायित्व आर्थिक वर्ष २०४२/४३ मा रु. १५० करोड भएकोमा २०४४ वैशाख १६ गते निर्यातकर्ताहरूलाई नगद अनुदान बापत रु. ६ करोड, असार ३० गते रु. ३८ करोड, मङ्सीर २ गते नगद अनुदान बापत रु. ६७.७६ लाख र पुस १६ मा निर्यातकर्ताहरूलाई नगद अनुदान बापत रु. ३.५० करोडको राष्ट्रिय बचतपत्र निष्कासन गरेकोमा रु. १,९६,६२,२००।- मात्रको ऋणपत्र जारी गरियो । यसरी राष्ट्रिय बचतपत्रमा श्री ५ को सरकारको दायित्व हाल रु. १,९६,६५,३८,२००।- पुगेको छ । यसमा ५० प्रतिशतभन्दा बढी सञ्चयकोष र बीमा संस्थानको स्वामित्व रहेको छ ।

बैंक निरीक्षण

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विस्तृत मूल्याङ्कन, कर्जा जोखिमताको अध्ययन, वित्तीय निगानी, स्थलगत निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने दायित्व अनुरूप चालू आर्थिक वर्षमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल कर्जा कारोबारको ७० प्रतिशत अंश निरीक्षण गर्ने लक्ष्य रहेको छ । यस अनुसार नेपाल बैंक लिमिटेडको रु. २५६ करोड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको रु. २२४ करोड, कृषि विकास बैंकको रु. ७६ करोड कर्जा कारोबारको अध्ययन गरिनेछ र नेपाल अरब बैंक लि., नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि. र नेपाल ग्रिण्डलेज बैंकसमेतको कुल ७० करोड र नेपाल औद्योगिक विकास कर्पोरेशनको रु. ५५ करोड कर्जा लगानी कारोबारको निरीक्षण हुनेछ ।

चालू आर्थिक वर्षमा बैकिङ्ग क्षेत्रमा भएका केही घटनाहरूको परिप्रेक्ष्यमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा कारोबारमा देखिएका विसङ्गतिहरूको निराकरण सम्बन्धमा एक प्रतिवेदन तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पठाइएको छ, साथै बैकिङ्ग कारोबार तथा यसको क्रियाकलापमा सुदृढता ल्याउने उद्देश्यले वाणिज्य बैंकको क्रियाकलापमा

सुधार विषयक प्रतिवेदन तयार पारिएको छ र प्रतिवेदनमा उल्लिखित सुझावहरूको कार्यान्वयन गर्दै जाने यस बैंकको लक्ष्य रहेको छ, साथै बैकिङ तथा वित्तीय संस्थाहरूको सदृढीकरण एवं वित्तीय अनुशासन सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषसँग पनि परामर्श लिइएको छ ।

प्रशासनिक सुधार

संस्थाको महत्त्वपूर्ण सम्पत्तिको रूपमा रहेका जनशक्तिलाई समुचित रूपमा उपयोग र विकास गरी बैंकको निहित उद्देश्य प्राप्त गर्नको निमित्त समय र वातावरण अनुसार आवश्यक पर्ने नीति नियमहरूको सुधारको प्रक्रियालाई यस बैंकले जारी राखेको छ । यस सिलसिलामा विद्यमान कर्मचारी नियमावली २०१५ उपर पुनरावलोकन गरी कर्मचारी र बैंक दुवैको हितलाई दृष्टिगत गरी नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी नियमावली २०४४ को तर्जुमा गरिएको छ र स्वीकृतिको लागि सम्बन्धित निकायमा पठाइएको छ ।

बजार भाउमा भएको वृद्धिलाई दृष्टिगत गरी कर्मचारीहरूलाई यस बैंकले प्रदान गर्दै आएको खाजा र परिवहन सुविधा रकममा ६६.७ प्रतिशत र ३८.९ प्रतिशतले वृद्धि गरिएको छ ।

दक्ष जनशक्तिको खाँचोलाई पूरा गर्न बैंकको आफ्नै प्रशिक्षण केन्द्रबाट विभिन्न प्रकारका तालिमहरू सञ्चालन गरिँदै आएको छ र देशभित्र विभिन्न प्रशिक्षण केन्द्रद्वारा सञ्चालन हुने तालिम कार्यक्रममा पनि कर्मचारीहरूलाई भाग लिन लगाइएको छ, साथै, वैदेशिक तालिमको महत्त्वलाई दृष्टिगत गरी यस वर्ष तालिम, अध्ययन, सेमिनार, गोष्ठीमा ८७ जवान कर्मचारीहरूलाई विदेश पठाइयो ।

बैंकको बढ्दै गएको उत्तरदायित्व, कामकारवाही तथा कार्यक्षेत्रमा बढ्दै गएको जटिलता र भविष्यमा पर्न आउने नयाँ चुनौतीको सामना गर्न आवश्यक पर्ने सङ्गठनात्मक प्रारूप तथा जनशक्तिको ढाँचा सम्बन्धमा विशेष अध्ययन गरिएको छ । अध्ययनको निष्कर्षबाट प्रशासनिक सुधारको दिशामा एक मोड आउने विश्वास लिइएको छ ।

अस्थायी कर्मचारीको सट्टा स्थायी कर्मचारीहरूको नियुक्ति गर्ने नीति अरूनुप खुल्ला प्रतियोगिताको आधारमा यस वर्ष ३०० भन्दा बढी कर्मचारीहरूलाई बैंक सेवामा नियुक्त गरिसकिएको छ । भविष्यमा यो क्रम जारी नै रहनेछ

र यसबाट कर्मचारीहरूको कार्यक्षमता र उत्पादकत्वमा वृद्धि आउने बैंकको धारणा रहेको छ ।

बैंकर्स क्लब

खेलकूदका अतिरिक्त साहित्यिक एवं सांस्कृतिक गतिविधिको माध्यमबाट कर्मचारीहरूलाई स्वस्थ मनोरञ्जन प्रदान गर्ने उद्देश्यले स्थापना भएको बैंकर्स क्लबको क्रियाकलापमा निरन्तर वृद्धि हुँदै गएको छ । श्री ५ महाराजाधिराज तथा श्री ५ बडामहारानी सरकारहरूको शुभ-जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा सांस्कृतिक कार्यक्रम तथा कविगोष्ठीको आयोजना गर्ने परम्परा बसाल्नुका साथै अन्य महत्त्वपूर्ण अवसरहरूमा पनि खेलकूद तथा अन्य विशेष कार्यक्रमहरू क्लबले सञ्चालन गर्दै आएको छ । साथै क्लबको स्थापनाकालदेखि नै प्रकाशित हुँदै आएको 'मिमिरे'ले साहित्यिक तथा आर्थिक पक्षका विभिन्न फाँटमा आफ्नो छुट्टै पहिचान कायम गर्न समर्थ भएको छ ।

बैंकमा कार्यरत सम्पूर्ण कर्मचारीहरूको शारीरिक, मानसिक एवं बौद्धिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउन क्लब मार्फत सम्पूर्ण शाखा, उपशाखाहरूलाई खेलकूद तथा अन्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरिएको छ ।

आधारभूत आवश्यकता र बैकिङ क्षेत्र

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट वि. सं. २०५७ सम्ममा आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्ति गर्न बक्स भएको निर्देशनलाई आज हामीले राष्ट्रिय सङ्कल्पको रूपमा ग्रहण गरेका छौं । प्रत्येक नेपाली जनताका सामु एक चुनौतीको रूपमा रहेको यस कार्यलाई प्रत्येक क्षेत्रले गम्भीरतापूर्वक लिई आ-आफ्नो क्षेत्रबाट सबदो योगदान पुऱ्याउनु आजको एक महत्त्वपूर्ण राष्ट्रिय आवश्यकता भएको छ । आधारभूत आवश्यकताको परिपूर्तिको विषयलाई देशको बैकिङ विगत वर्षहरूदेखि नै एक महत्त्वपूर्ण सन्दर्भको रूपमा ग्रहण गर्दै आएको छ । तदनुरूप बचत परिचालन, उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जाको प्रवाह बैकिङ सेवामा सुधार जस्ता विगत दशकदेखि शुरू गरिएका कार्यक्रमहरूलाई बढी गतिशील गराउने दिशामा विगत केही वर्षदेखि बैकिङ क्षेत्र प्रयत्नशील रहँदै आएको छ ।

आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिका सन्दर्भमा दुई महत्त्वपूर्ण पक्षमाथि हामीले ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । पहिलो, वस्तु तथा सेवाहरूको उत्पादनाद्वारा सम्पूर्ण नेपालीलाई खाद्यान, लता-कपडा, आवास, शिक्षा, स्वास्थ्य, सुरक्षाजस्ता

आधारभूत अवश्यकता पुऱ्याउने र दोस्रो, उत्पादन प्रक्रियामा गरीब जनतालाई सरीक गराई उनीहरूलाई रोजगारी र अर्थोपार्जनको अवसर प्रदान गर्ने । नेपालको बैकिङ्ग क्षेत्रले आफ्नो लगानी प्रक्रियालाई समाजका कमजोर वर्गतिर निर्देशित गरेर निर्दिष्ट लक्ष्यको परिपूर्तिमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्छन् ।

आधा शताब्दी पार गरिसकेको हाम्रो आधुनिक बैकिङ्ग प्रक्रियाले निरन्तर नयाँ मोड लिँदै छ । एक महत्त्वपूर्ण वित्तीय मध्यस्तरको रूपमा यसले आफ्नो स्वरूपमा विविधता थप्दै गएको छ । विभिन्न कार्यक्रमको तर्जुमा र तिनको कार्यान्वयनमा नेपाल राष्ट्र बैकले धेरै अधिदेखि प्रयत्न गर्दै आएको छ । प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा तथा सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम, घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना, महिलाका निमित्त उत्पादनशील कर्जा कार्यक्रम लगायत कृषि विकास बैकद्वारा सञ्चालित साना किसान विकास आयोजना यसका प्रत्यक्ष उदाहरण हुन् । आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्तिमा यी कार्यक्रमहरूको महत्त्व आफ्नै किसिमको रहेको छ र सफलतापूर्वक सञ्चालन भइरहेका यी कार्यक्रमहरूलाई अझै योजनाबद्ध र गतिशील गराएर आधारभूत आवश्यकताको परिपूर्तिमा ठोस योगदान पुऱ्याउन नसकिने कुनै कारण छैन । यस दिशामा नेपाल राष्ट्र बैकको प्रयास जारी रहनेछ र यसमा बैक लगायत अरू सबै सम्बद्ध क्षेत्रहरूको सक्रिय सहयोगको अपेक्षा राखिएको छ ।

संस्थागत क्रियाकलाप

प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपबाट मुलुकको आर्थिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउने विभिन्न संस्थाहरूको विकासात्मक क्रियाकलापमा यस बैकले निरन्तर सहयोग गर्दै आएको छ । नेपाल औद्योगिक विकास कर्पोरेशन, कृषि विकास बैकजस्ता विशेष प्रयोजनले खडा भएका संस्थाहरूलाई प्रत्यक्ष वित्तीय सहयोग प्रदान गरेर उनीहरूको कार्यक्रमलाई सफलतापूर्वक सञ्चालन गर्न यस बैकले सहयोग गरेको छ भने सेक्यूरिटी खरीद बिक्री केन्द्र, कर्जा सुरक्षण निगम, कृषि आयोजना सेवा केन्द्रजस्ता गैर-वित्तीय संस्थाहरूको गतिविधिको विकासमा यस बैकको प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष दुवै प्रकारको सहभागिता रहेको छ । एक सङ्गठित पूँजी बजारको प्रवर्द्धनद्वारा आन्तरिक पूँजी परिचालन गरी मुलुकमा औद्योगिक वातावरणको विस्तार गर्ने कार्यमा सेक्यूरिटी खरीद बिक्री केन्द्रको आफ्नै ढङ्गको

महत्त्व रहेको छ । उद्देश्य अनुरूपका यसका आगामी क्रियाकलापहरूमा सधैं भैं नेपाल राष्ट्र बैकको प्रयास केन्द्रित रहनेछ ।

राष्ट्र बैकको सक्रिय सहभागितामा स्थापना भएको कर्जा सुरक्षण निगमको क्रियाकलापमा पनि निरन्तर वृद्धि तथा सुधार हुँदै छ । निगमले सुरक्षण गरेको कर्जा गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष ५७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४३.८६ करोड पुगेको छ । विगत एक दशकभन्दा बढी अवधिसम्म सदस्य संस्थाको रूपमा नेपाल बैक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैक मात्र रहिआएकोमा हाल कृषि विकास बैक, नेपाल अरब बैक लिमिटेड, नेपाल इण्डोस्वेज बैक र नेपाल ग्रिण्डलेज बैक यसको सदस्य संस्था भएका छन् । यसै वर्षदेखि परीक्षणको रूपमा सदस्य बैकका केही शाखाहरूमा पशुधन सुरक्षण गर्ने कार्य शुरू गरेर निगमले एउटा नयाँ अध्यायको थालनी गरेको छ । यसै वर्ष संस्थाको विनियममा पनि केही संशोधन गरी सुधार गरिएको छ ।

क्षेत्रीय सम्बन्ध

विश्वका विभिन्न मुलुक तथा केन्द्रीय बैकहरूका साथै अरू निकायहरूका बीच सम्बन्ध विकसित गर्दै जाने दिशामा ठोस उपलब्धिहरू हासिल हुँदै गएको छ । केन्द्रीय बैकको भूमिकालाई प्रभावकारी गराउँदै लैजाने दिशामा यस्ता सम्बन्ध तथा आपसी विचारहरूको आदान प्रदानको आफ्नै किसिमको महत्त्व रहन्छ भन्ने कुरालाई नेपाल राष्ट्र बैकले अनुभव गरेको छ ।

कृषि प्रधान मुलुकको नाताले एशिया तथा प्रशान्त क्षेत्रीय कृषि कर्जा संघ (एप्राका) मा भएको नेपालको सहभागिता यस सन्दर्भमा उल्लेखनीय छ । यस संघको नेपालसम्बन्धी आत्मसहयोग समूहको कार्यदलले गत फागुनमा आयोजना गरेको 'नेपालमा आत्मसहयोग समूह' विषयक गोष्ठी उपलब्धिमूलक रह्यो, साथै गत साउन महिनामा इण्डोनेशियाको राजधानी जाकार्तामा भएको संघको कार्यकारिणी निर्देशक समिति र कात्तिक महिनामा भारतको राजधानी नयाँ दिल्लीमा भएको संघको दशौँ वार्षिकोत्सव तथा कार्यकारिणी समितिको १८ औँ बैठकमा यस बैकबाट भएको सहभागिता महत्त्वपूर्ण रह्यो । यही वैशाख महिनाको शुरूमा चीनमा भएको संघको कार्यकारिणी समितिको बैठक पनि विशेष उपलब्धिपूर्ण रहेको थियो । एप्राकाको नेतृत्व हाल नेपाल राष्ट्र बैकले गरिरहेको छ । यसका साथै दक्षिण पूर्वी एशियाली केन्द्रीय

बैंक (सियासन), दक्षिण पूर्व एशिया, न्यूजिल्याण्ड तथा अष्ट्रेलिया (सियान्जा) केन्द्रीय बैंक गभर्नर समूह, एसियन क्लियरिङ्ग यूनियन (एसीयू) आदि सङ्गठनहरूमा नेपाल राष्ट्र बैंकको क्रियाशील सहभागिता रहँदै आएको छ र विभिन्न समयमा भएको अन्तर्राष्ट्रिय भ्रमण तथा गोष्ठी सेमिनारहरूमा भएको सहभागिताले क्षेत्रीय सम्बन्ध विकसित गर्न निकै सहयोग पुगेको नेपाल राष्ट्र बैंकले अनुभव गरेको छ ।

अन्त्यमा

राष्ट्रनायक श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट २०४४ साल पुस १२ गतेदेखि माघ २८ गतेसम्म गरिबक्सेको पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रको अनौपचारिक भ्रमण सवै दृष्टिकोणले राष्ट्रिय महत्त्वको रहेको छ । मौसूफ सरकारबाट भ्रमणका अवसरमा श्री ५ को सरकारलाई बक्स भएको मार्गदर्शन तथा निर्देशनहरूमा “क्षेत्र तथा जिल्लाको प्राकृतिक, भौतिक तथा मानवीय स्रोत र सम्पदाका सम्भावनाहरूलाई आधार बनाई उत्पादन र

उत्पादकत्व बढाउने दिशामा कार्यक्रमलाई केन्द्रित गराई लानुपर्ने” कुरा हुकुम भएको छ । उत्पादन र उत्पादकत्व बढाई राष्ट्रलाई आत्मनिर्भरताको दिशातिर अग्रसर गराउने कार्यमा वैकिङ्ग क्षेत्रको के कति दायित्व रहेको छ भने कुरालाई नेपाल राष्ट्र बैंकले हृदयङ्गम गर्दै आएको छ र यसै अनुरूप विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन पनि गर्दै आएको छ । आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्तिका साथै विकासप्रतिको कटिबद्धता आजको महत्त्वपूर्ण आवश्यकता भएकाले केन्द्रीय बैंकको नाताले यी महत्त्वपूर्ण पक्षबाट नेपाल राष्ट्र बैंक अलग रहन सक्तैन । राष्ट्रको आर्थिक विकासमा आफ्नो संलग्नतालाई अघि बढाउँदै लैजान बैंक हरतरहले प्रयत्नशील छ ।

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट समय समयमा बक्स भएका मार्गदर्शन तथा निर्देशनहरूलाई हृदयङ्गम गरी मौसूफको राष्ट्रिय आर्थिक विकासको सदिच्छालाई साकार पार्न नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो क्षेत्रबाट अरू बढी क्रियाशील हुँदै जाने प्रण आजको यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा गर्दछ ।

ग्रामीण जनजीवनलाई आर्थिक रूपले आत्मनिर्भर बनाउन

नेपाल राष्ट्र बैंकको दायित्व महत्त्वपूर्ण *

नेपाल राष्ट्र बैंक आजदेखि आफ्नो ३३ वर्षको कार्यकाल पूरा गरी ३४ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। आफ्नो गौरवमय परम्परालाई अक्षुण्ण राख्दै राष्ट्रको समग्र आर्थिक विकासमा यसले सक्दो योगदान दिँदै आएको छ। मुलुकको केन्द्रीय बैंक र मौद्रिक अधिकारीको हैसियतले राष्ट्रिय आर्थिक, मौद्रिक, बैकिङ तथा वित्तीय विकासमा कटिबद्ध नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो उद्देश्यपूर्तिप्रति सदा प्रयत्नशील रहँदै आएको छ।

मुलुकको विकासको परिप्रेक्ष्यमा विगत ३३ वर्षको लामो अवधिमा प्रत्येक चरणमा सार्थक योगदान दिनमा नेपाल राष्ट्र बैंक पछि परेको छैन। यसरी विगत वर्षहरूको क्रियाकलापले यसलाई एक अनुभवी र प्रौढ संस्थाको छवि प्रदान गरेको छ। यस उपलब्धिमा नेपाली जनता, श्री ५ को सरकार, अरू बैंक तथा वित्तीय संस्था लगायत विभिन्न संघ सङ्गठनहरूको बैंकप्रतिको सद्भावना र सक्रिय सहयोगको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ।

आधारभूत आवश्यकताको परिपूर्ति नेपाली जनजीवनको आजको प्रमुख आवश्यकता हो। राष्ट्रिय चुनौतीको रूपमा रहेको यस आवश्यकतालाई आज कतिपय कारणले अरू बढी चुनौतीपूर्ण बनाएको छ। तर दृढ मनोबलका साथै विकास प्रक्रियाले लिएको गति, निर्माण भएका आधारशिलाहरूको समुचित उपयोग र निर्मित संस्थागत प्रारूपहरूसँगै अगाडि बढ्ने जुन हाम्रो कटिबद्धता छ त्यसबाट निश्चय नै हामी आफ्नो गन्तव्यसम्म पुग्ने छौं। लक्ष्यतर्फ अघि बढ्ने क्रममा हामीले निकै सफलता पनि हासिल गरिसकेका छौं र गर्न बाँकी कुराहरू पनि धेरै छन्।

राष्ट्रको एक अग्रणी संस्थाको रूपमा रहेको नेपाल राष्ट्र बैंकको आजको वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा बैंकको समुन्नति र प्रगतिमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने र शुभेच्छा प्रकट गर्ने सबै निकाय तथा महानुभावहरूमा हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दै गत वर्ष देशको आर्थिक, मौद्रिक, बैकिङ तथा वित्तीय विकासमा यस बैंकको क्रियाकलापको संक्षिप्त चर्चा गर्न चाहन्छु।

आर्थिक तथा मौद्रिक गतिविधि

चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनाको परिसूचकहरूबाट यस वर्ष देशको आर्थिक स्थितिमा सकारात्मक सुधारका लक्षणहरू देखा परेका छन्। यस वर्ष आर्थिक विकासको वृद्धिदर ४.४ प्रतिशत हुने अनुमान छ। राम्रो मनसून र अन्य प्रयासहरूको कारणले कृषि क्षेत्रमा निकै सुधारका सङ्केतहरू देखापरेका छन्। फलस्वरूप कृषि उत्पादन ४ प्रतिशतले र गैरकृषि उत्पादन ५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ।*

मौद्रिक गतिविधितर्फ चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ७ महिनामा मुद्रा प्रदाय १०.६ प्रतिशतले बढेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा यो वृद्धिदर भन्दा १५ प्रतिशत थियो, तसर्थ यस आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर गत वर्षको दाँजोमा निकै कम भई १३.७ प्रतिशतसम्म रहने अनुमान छ। गत वर्ष यो वृद्धि प्रतिशत १८.२ थियो। मुद्रा प्रदायमा वृद्धि ल्याउने प्रमुख तत्त्व खुद वैदेशिक सम्पत्ति रहेको छ जुन गत वर्षको पहिलो ७ महिनामा २७.७ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष सोही अवधिमा २७.४ प्रतिशतले बढेको छ। गत वर्षको प्रथम ७ महिनामा आन्तरिक कर्जा ९.० प्रतिशतले

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ३४ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री गणेशबहादुर थापाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

* नेपाल भारत व्यापार तथा पारवहन सन्धिलाई रद्द गर्ने भारतको एकतर्फी निर्णयको कारणबाट चैत ११ गतेदेखि उत्पन्न स्थितिले गर्दा आर्थिक विकासका विभिन्न परिसूचकहरूमा प्रतिकूल असर पर्न जाने देखिन्छ। यस अवस्थामा आर्थिक स्थितिका विभिन्न पक्षहरूको यथासमय पुनरावलोकन गरी यकीन तथ्य निर्धारित गर्नुपर्नेछ।

बढेको थियो भने यस वर्ष सोही अवधिमा ६.७ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । यसमध्ये सरकारमाथि खुद दाबी ३.७ प्रतिशतले बढेको छ भने सरकारी संस्थानहरूमाथिको दाबी १.० प्रतिशतले बढेको छ । निजी क्षेत्रमाथि दाबी यस आर्थिक वर्षको पहिलो ७ महिनामा १२.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्ष सोही अवधिमा यसको वृद्धिदर १७.४ प्रतिशत थियो । मुद्रा प्रदायको प्रमुख सङ्कुचनकारी तत्व आवधिक निक्षेप गत वर्षको ७ महिनामा १३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्षको सोही अवधिमा १५.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

बाह्य व्यापार तथा भुक्तानी स्थितितर्फ चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ७ महिनामा कुल निर्यात २२.९ प्रतिशतले बढेको छ भने आयात ३९.८ प्रतिशतले बढेको छ । कुल निर्यातमा भारत तथा अन्य देशहरूको अंश क्रमशः ३१.३ र ६८.७ प्रतिशत तथा आयातमा २८.४ र ७१.६ प्रतिशत रहेको छ । यस अवधिमा कुल व्यापार घाटा ४७.२ प्रतिशतले बढ्न गएको छ । गत वर्ष सोही अवधिमा कुल निर्यात २९.८ प्रतिशतले बढेको थियो भने आयात ३७.३ प्रतिशतले बढ्न गई कुल व्यापार घाटा ४०.९ प्रतिशतले बढेको थियो । गत वर्ष कुल निर्यातमा भारत र अन्य मुलुकको हिस्सा क्रमशः ४१.२ प्रतिशत र ५८.८ प्रतिशत थियो भने कुल आयातमा यी देशहरूको हिस्सा ३५ प्रतिशत र ६५ प्रतिशत थियो । देशको शोधनान्तर स्थितितर्फ चालू वर्षको पहिलो पाँच महिनामा रु. २८.५ करोडको शोधनान्तर बचत भएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा शोधनान्तर बचत रु. ८७.८ करोड थियो । यस वर्षको चैतको मध्यसम्ममा देशको कुल विदेशी मुद्रा सञ्चित रु. १८९ करोडले वृद्धि भएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा सञ्चित रु. १९५.६ करोडले बढेको थियो ।

बैंकिङ विकास तथा कर्जा नियन्त्रण

बैंक शाखा विस्तार : २०४५ वैशाखदेखि फागुनसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडको १२, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ८, नेपाल अरब बैंक लिमिटेडको २ गरी जम्मा २२ नयाँ शाखाहरू स्थापना भई अब अधिराज्यभर वाणिज्य बैंकहरूको कुल शाखा सङ्ख्या ४३५ पुगेको छ । यस अवधिमा कृषि विकास बैंकको ९ वाणिज्य बैंकिङ शाखा स्थापना भएको छ । यसरी उक्त बैंकको वाणिज्य बैंकिङ कारोबार गर्ने शाखा सङ्ख्या अब ४४ पुगेको छ ।

हाल २ स्वदेशी र विदेशी बैंकहरूसँगको संयुक्त

लगानीमा ३ गरी जम्मा ५ वाणिज्य बैंकहरू कार्यरत छन् । यस अतिरिक्त भारतसँगको संयुक्त लगानीमा अर्को वाणिज्य बैंक नेपाल-भारत बैंक स्थापना गर्न श्री ५ को सरकारले स्वीकृति दिएको छ । निकट भविष्यमै खुल्ने अपेक्षा गरिएको यस बैंकको शेयर पूँजी भारतीय स्टेट बैंकको ५० प्रतिशत, नेपाल बैंक लि. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा नेपाल आयल निगम प्रत्येकको १५.१५ प्रतिशत र सर्वसाधारणको ५ प्रतिशत हुनेछ ।

सातौँ योजना अनुरूप ग्रामीण क्षेत्रमा बढी भन्दा बढी बैंक शाखा खोलिनुपर्ने लक्ष्य प्राप्तितर्फ नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील छ र नयाँ खोल्ने बैंक शाखाहरूलाई पहिलो १० वर्षसम्म पर्न गएको खुद नोक्सानीको क्षतिपूर्ति भौगोलिक क्षेत्र अनुसार विभिन्न अनुपातमा व्यहोर्ने र ३ वर्षभित्र चुक्ता गर्ने गरी थप रु. ३ लाख निर्व्याजी सापटी पनि दिने व्यवस्था विगत वर्षहरूदेखि गरिँदै आएको छ । यस अन्तर्गत गत वर्ष मात्र क्षतिपूर्ति बापत कुल रु. ६३.२३ लाख र निर्व्याजी सापटी स्वरूप रु. २१ लाख बैंकहरूलाई प्रदान गरिएको छ ।

समसामयिक बैंकिङ प्रणाली र यसको सेवामा सुधार ल्याई छिटो छरितो र विकासमूलक बैंकिङ प्रणाली विकसित गर्दै जाने उद्देश्यले वाणिज्य बैंक ऐनमा संशोधन गर्ने सम्बन्धमा पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले कारवाही गरिरहेको छ ।

कर्जा सीमा : श्री ५ को सरकारले लक्षित गरेको आर्थिक विकास कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने नीति अनुरूप आन्तरिक कर्जाको विस्तारलाई सुनियोजित ढङ्गबाट नियन्त्रण गर्दै लगी मौद्रिक विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्ने उद्देश्यले बैंकिङ क्षेत्रबाट प्रवाहित हुने कर्जामा विगत केही वर्षदेखि सीमाङ्कन गर्ने व्यवस्था हुँदै आएको छ । यस उद्देश्य प्राप्तिका लागि चालू आर्थिक वर्षमा पनि बैंकिङ क्षेत्रबाट सरकारी संस्थानहरू (वित्तीय र गैह्र वित्तीयसमेत) र निजी क्षेत्रमा बैंकहरूबाट प्रवाह हुने कुल कर्जा र लगानीमा सीमा निर्धारण गरी सो अनुसार कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्था अनुरूप चालू आर्थिक वर्षको पुस, चैत र असार मसान्तका लागि सरकारी संस्थानहरू र निजी क्षेत्रमा उठाउन बाँकी कुल कर्जा र लगानी (साँवा र ब्याजसमेत) को रकम यस बैंकले तोकी दिएको सीमाभित्र रही प्रवाह गर्न बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ । बैंकहरूलाई तोकिएको कर्जा सीमाको

निरन्तर अनुगमन हुँदै आएको छ । साप्ताहिक र मासिक रूपमा हुँदै आएको यस्तो अनुगमन कार्यको आधारबाट निजी क्षेत्रतर्फ २०४५ चैत मसान्तको लागि तोकिएको कर्जा सीमा हटाइएको छ । उत्पादनशील तथा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरूमा प्रवाहित हुने कर्जाहरूमा नकारात्मक असर नपरोस् भन्ने उद्देश्यले यसो गरिएको हो, तर २०४५ चैत मसान्तको लागि सरकारी संस्थानहरू र २०४६ असार मसान्तको लागि सरकारी संस्थानहरू तथा निजी क्षेत्रतर्फ तोकिएको कर्जा सीमालाई भने यथावत् कायम राखिएको छ । हालसम्मको अनुगमन कार्यबाट प्रायः सबै बैंकहरूले तोकिएको कर्जा सीमाभित्रै रही कर्जा प्रवाह गर्दै आएको पाइएको छ ।

शिक्षित बेरोजगार कर्जा : शिक्षित बेरोजगारहरूलाई रोजगारी दिलाउने उद्देश्यले मान्यताप्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातक भई परियोजना सञ्चालन गर्न वा कुनै प्राविधिक काम गर्न वा तालिम प्राप्त गरेका वा प्राविधिक शिक्षण संस्थाबाट तालिमको प्रमाण-पत्र प्राप्त बेरोजगारलाई कुनै सम्भाव्य परियोजना सञ्चालन गर्न सम्भाव्यताको आधारमा परियोजना नै धितो राखी परियोजना सञ्चालन गर्न चाहनेले कम्तीमा १० प्रतिशत इक्विटी आफ्नो तर्फबाट व्यहोर्ने शर्तमा ९० प्रतिशतसम्म प्रतिव्यक्ति रु. ५० हजारसम्म वाणिज्य बैंकहरूले कर्जा प्रदान गर्नसक्ने गरिएकोमा बैंकको विश्वासमा परियोजनाको सम्भाव्यता र उद्यमीको इमान्दारीलाई ध्यानमा राखी परियोजना नै धितो रहने गरी केही शर्तहरूको अधीनमा बढीमा रु. ३ लाखसम्म कर्जा प्रदान गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

बैंकहरूले शिक्षित बेरोजगारहरूलाई रोजगारीमूलक जुनसुकै व्यवसायको लागि प्रदान गरेको कर्जालाई प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा अन्तर्गत समावेश गरी कर्जा सुरक्षण निगमबाट यस्तो कर्जा सुरक्षण हुनसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

चालू सातौँ पञ्चवर्षीय योजनाको अन्य अर्थात् २०४७ असार मसान्तसम्ममा शिक्षित बेरोजगार कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले रु. ५ करोड कर्जा प्रदान गर्नुपर्नेछ । यसमध्ये नेपाल बैंक लिमिटेडले रु. २६५ लाख, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले रु. १६० लाख, नेपाल अरब बैंकले रु. ३० लाख, नेपाल ग्रिण्डलेज बैंकले रु. १० लाख, इण्डोस्वेज बैंकले रु. १५ लाख र कृषि विकास बैंकले रु. २० लाख कर्जा यस कार्यक्रम अन्तर्गत प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

उत्पादनशील क्षेत्र कर्जा : वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो उठाउन बाँकी कुल कर्जा लगानी (साँवा) को न्यूनतम २५ प्रतिशत (प्राथमिकता क्षेत्रमा न्यूनतम ८ प्रतिशतसमेत गरी) उत्पादनशील क्षेत्रमा अनिवार्य रूपले कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने र सो अनुरूप ती क्षेत्रहरूमा न्यूनतम कर्जा प्रवाह हुन नसकेमा बाँकी रकम सम्बन्धित बैंकले यस बैंकमा विशेष खाता खोली विनाब्याजमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । बैंकहरूलाई उत्पादनशील र प्राथमिकता क्षेत्रमा तोकिएको न्यूनतम प्रतिशत लगानीको निरन्तर रूपमा यस बैंकबाट अनुगमन हुँदै आएको छ । त्रैमासिक रूपमा हुँदै आएको यस्तो अनुगमनबाट उत्पादनशील क्षेत्रमा तोकिएको न्यूनतम प्रतिशतसम्म रकम लगानी गर्न सबै वाणिज्य बैंकहरू सक्षम भएका छन्, तर प्राथमिकता क्षेत्रमा भने धेरैजसो वाणिज्य बैंकहरूले न्यूनतम प्रतिशत लगानी पुऱ्याउन सकेका छैनन् । प्राथमिकता क्षेत्रमा बैंकहरूको लगानी गणना गर्दा त्रैमासको अन्त्यमा रहेको कुल कर्जा लगानीको सोही अवधिमा यस क्षेत्रमा बैंकहरूले गरेको लगानीको आधारमा गरिने प्रचलन रहेकोमा गत जेठदेखि ६ महिना अगाडिको कुल कर्जा तथा लगानीको अनुपातमा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट बैंकहरूलाई लगानी र असूली लक्ष्य निर्धारण गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास लिइएको छ, साथै यस क्षेत्रमा छिटो छरितो र कुशलतापूर्वक कार्य सम्पादन हुने पद्धतिको विकास गरी २०४७ असार मसान्तसम्ममा आफ्नो कुल कर्जा तथा लगानीको न्यूनतम १० प्रतिशत लगानी प्राथमिकता क्षेत्रमा पुऱ्याउनुपर्ने गरी बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

पूँजीकोष अनुपात : वाणिज्य बैंकहरूको कार्यक्षेत्र विस्तार हुँदै गए अनुरूप उनीहरूको दायित्वमा पनि वृद्धि हुँदै गएकोले बैंकिङ्ग गतिविधिको सञ्चालनमा पर्न सक्ने सम्भावित जोखिम वहन गर्न बैंकहरूलाई सक्षम तुल्याउने, नयाँ प्रविधिको प्रयोगमा बैंकहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने र पूँजीकोषलाई मौद्रिक व्यवस्थापनको एउटा महत्त्वपूर्ण उपकरणको रूपमा विकास गराउँदै लैजाने उद्देश्यले वाणिज्य बैंक ऐनमा भएको पूँजीकोषसम्बन्धी व्यवस्था अनुरूप बैंकहरूको पूँजीकोष अनुपात निर्धारण गरी सो अनुसार पूँजीकोष कायम गर्न वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ । निर्देशन अनुसार पूँजीकोष (भुक्तानी पूँजी, साधारण जगेडा कोष र बाँडफाँड नगरिएको नाफा) लाई कुल निक्षेपसँग आबद्ध गरी २०४६ असार मसान्तसम्ममा २०४५ असार मसान्तको कुल निक्षेपको न्यूनतम २.५

प्रतिशत पुग्ने किसिमले बैंकहरूले पूँजीकोष कायम गर्नुपर्नेछ। यसै गरी २०४७ असार मसान्तमा २०४६ असार मसान्तको कुल निक्षेपको न्यूनतम ३.५ प्रतिशत, २०४८ असार मसान्तमा २०४७ असार मसान्तको कुल निक्षेपको न्यूनतम ५.५ प्रतिशत पुग्ने किसिमले बैंकहरूले पूँजीकोष वृद्धि गर्दै लग्नुपर्नेछ। तत्पश्चात् अघिल्लो वर्षको असार मसान्तको कुल निक्षेपको न्यूनतम ५.५ प्रतिशत हुने गरी पूँजीकोष कायम गर्दै जानुपर्ने निर्देशन पनि बैंकहरूलाई दिइएको छ।

पूँजीकोषमा कम हुन आउने रकम पूर्ति गर्नुपर्दा बैंकहरूले आफ्नो खुद मुनाफाको रकमबाट साधारण जगेडा कोषमा सारी वा नयाँ शेयर निष्कासन गरी पूर्ति गर्नुपर्ने छ। यसरी पूँजीकोष वृद्धि गर्दा पूँजीकोष अन्तर्गतको भुक्तानी पूँजीलाई खाम्ने किसिमले पूँजीसम्बन्धी वाणिज्य बैंक ऐनमा भएको व्यवस्था अनुसार अधिकृत पूँजी, निष्कासित पूँजी र भुक्तानी पूँजी वृद्धि गर्ने सिलसिलामा नयाँ शेयर निष्कासन, बिक्री वितरण, बाँडफाँड र पूँजीको बोनोटमा हुने हेरफेर आदि विषयमा वाणिज्य बैंकहरू आफैले निर्णय गरी त्यसको जानकारी राष्ट्र बैंकलाई दिने र आवश्यक परे राष्ट्र बैंकसँग राय सल्लाह गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ। उक्त प्रयोजनको लागि कुल निक्षेप अन्तर्गत चल्ती, बचत र मुद्दती खातामा जम्मा रहेको रकमलाई मात्र समावेश गरिएको छ।

आयात प्रतीतपत्रको मार्जिन दरमा परिवर्तन : मौद्रिक स्थिरता कायम गर्नका लागि केन्द्रीय बैंकले प्रयोगमा ल्याउने कर्जा नियन्त्रणका उपकरणहरूमध्ये आयात प्रतीतपत्रको मार्जिन दर पनि भएकोले विगत केही वर्षदेखि आयात प्रतीतपत्रको मार्जिन दर यस बैंकबाट तोकिएको सोही अनुरूपको व्यवस्था बैंकहरूले गर्नुपर्ने गरिएको छ। आयात प्रतीतपत्रमा तोकिएको दर अनुसार मार्जिन लिने व्यवस्थाले केही हदसम्म वाणिज्य बैंकहरूलाई सुरक्षित राख्न मद्दत पुऱ्याउँछ। मौद्रिक स्थिरता वा अस्थिरताको मात्रा अनुसार समय समयमा राष्ट्र बैंकले आयात प्रतीतपत्र अन्तर्गत बैंकहरूले लिने मार्जिनदरलाई न्यूनतम १० देखि ३० प्रतिशत कायम गरिएको छ। यसै उद्देश्य अनुरूप गत फागुनदेखि लागू हुने गरी आयात प्रतीतपत्र अन्तर्गत बैंकहरूले लिने मार्जिन दरलाई न्यूनतम १० देखि ३० प्रतिशत कायम गरिएको छ। यस व्यवस्थाबाट श्री ५ को सरकारको उदार आयात नीतिमा सहयोग पुग्न गई आपूर्ति व्यवस्था सरल हुने विश्वास लिइएको छ।

१० प्रतिशत नगद मार्जिन कायम गरिएका आयातित वस्तुहरूमा (क) रजिष्टर्ड (म्यानुफ्याक्चरिङ्ग) उद्योगहरूको लागि आवश्यक पर्ने सामानहरू मेशिनरी, औद्योगिक कच्चा पदार्थ तथा मेशिनरीका पार्टस पूर्जाहरू, (ख) औद्योगिक परियोजनासँग सम्बद्ध औद्योगिक एकाइहरूलाई मात्र कच्चा पदार्थ तथा मेशिनरी बिक्री गर्न उद्देश्यले स्थापना भएका प्रमाणित व्यापारिक संस्थाहरूले भ्रिकाउने औद्योगिक कच्चा पदार्थ, मेशिनरी तथा सोको पार्टस पूर्जाहरू, (ग) कृषि विकासका लागि आवश्यक पर्ने सामग्रीहरूमध्ये रासायनिक मल, उन्नत बीउ बिजन तथा कीटनाशक औषधी, (घ) उन्नत जात (नश्ल) का पशुपंक्षी र तिनीहरूको दाना तथा औषधी, (ङ) सिँचाइको निमित्त आवश्यक पर्ने मेशिनरी, पम्पसेट, ट्यूबेल तथा तिनका पार्टस पूर्जाहरू, (च) विद्युत् उत्पादनमा प्रयोग हुने मेशिनरी तथा सोको पार्टस पूर्जाहरू, (छ) चिकित्सकहरू, अस्पताल र नर्सिङ्ग होमहरूले भ्रिकाउने औजार, उपकरण तथा व्यक्तिगत आयातकर्तासमेतले भ्रिकाउने औषधीहरू, (ज) नेपाल कोल कम्पनी, नेपाल आयल निगम तथा नेपाल ल्यूव आयल कम्पनीले भ्रिकाउने कोइला, डिजेल, मटितेल, पेट्रोल, लुब्रिकेटिङ्ग आयल तथा (झ) उपभोगका लागि आयात गरिने नून आदि छन्।

यसैगरी २० प्रतिशत मार्जिन कायम गरिएका वस्तुहरूमा (क) विकास तथा निर्माण कार्यमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूमा सिमेण्ट, फलामे डण्डी (छड) र जस्तापाता वा कर्कटपाता, (ख) घर, सडक र पुलहरूको निर्माण कार्यमा प्रयोग हुने मेशिनरी र सोको पार्टस पूर्जाहरू तथा विटुमिन, (ग) शैक्षिक कार्यमा उपयोग हुने शैक्षिक सामग्रीहरू, पाठ्य पुस्तक, लेख्ने र छापने कागज, (घ) सार्वजनिक यातायात र ढुवानीका साधनहरूमध्ये ट्रक, बस, मिनिबस, टेम्पो, डेलिभरी भ्यान, पावरटिलर, ट्राक्टर, साइकल, टेलर तथा सोको पार्टस पूर्जाहरू र टायर ट्यूबहरू, (ङ) वैज्ञानिक कार्यमा प्रयोग हुने भनी मान्यता प्राप्त सम्बन्धित निकायबाट प्रमाणित भएका औजार र उपकरणहरू, (च) पर्यटन विकासात्मक एजेन्सीहरूले आफ्नो व्यवसायको लागि भ्रिकाउने सामानहरू, सबै किसिमको पेय पदार्थ र चुरोट बाहेक अरू खाद्य पदार्थहरू, (छ) दुग्ध विकास संस्थान तथा निजी क्षेत्रमा दर्ता भई सञ्चालन भइरहेका डेरी फर्महरूले आयात गर्न दुग्ध प्रशोधन मेशिनरी, पार्टस पूर्जा, केमिकल, तथा सर्वसाधारणसमेतले आयात गर्ने दूध तथा दुग्ध पदार्थ आदि छन्। यसबाहेकका अरू सबै

सामानहरू आयात गर्न खोलिने प्रतीतपत्रमा न्यूनतम ३० प्रतिशत नगद मार्जिन कायम गरिएको छ । यो व्यवस्था लागू हुनु अघि आयात प्रतीतपत्र खोली कारोबार गर्दा बैंकहरूले न्यूनतम १० देखि न्यूनतम ५० प्रतिशतसम्म मार्जिन लिनुपर्ने गरिएको थियो ।

प्रतिग्राहक कर्जा सीमा : बैंकबाट प्रदान हुने कुल कर्जाको अधिकांश भागलाई केही सीमित ठूला कर्जा र ग्राहकमा केन्द्रित नगराई साना तथा मध्यम खालका कर्जामा लगानी वृद्धि गराउन र ठूलो कर्जाको दुरुपयोगबाट हुने हानी नोक्सानीबाट बैंकलाई सुरक्षण दिने उद्देश्यले बैंकहरूबाट प्रदान गरिने ठूला कर्जा, सापट र सुविधाका सम्बन्धमा गत फागुनदेखि नेपाल राष्ट्र बैंकले एक ठोस उपायको अवलम्बन गरेको छ । यस अनुसार अब वाणिज्य बैंकहरूले एउटा ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा एउटै समूहको कम्पनीलाई कोषमा आधारित कर्जा सापट आफ्नो पूँजीकोषको बढीमा ५० प्रतिशतसम्म मात्र र गैह्र कोषमा आधारित प्रतीतपत्र, जमानत, स्वीकारपत्र, वचनबद्धताजस्ता बैंकिङ्ग सुविधा भने आफ्नो पूँजीकोषको बढीमा १०० प्रतिशतसम्म मात्र प्रदान गर्न सक्नेछन् । अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय स्तरका बैंक वा वित्तीय संस्थाहरू विश्व बैंक, आइ.डी.ए., आइ.एफ.सी., आइ.वि.आर.डी., एशियाली विकास बैंक, ओपेक फण्डजस्ता प्रथम श्रेणीका ख्यातिप्राप्त विदेशी बैंकहरू तथा विदेशी दातृ सरकारहरूबाट प्राप्त हुने कर्जा, सापट, जमानत, प्रतीतपत्र आदि सुविधालाई भने यस व्यवस्था अन्तर्गत पारिएको छैन, साथै यस्ता कर्जा, सापट वा सुविधाको सीमालाई २०४९ असार मसान्त अर्थात् सन् १९९२ को मध्य-जुलाईसम्ममा एक खास सीमाभित्र ल्याउने पनि व्यवस्था गरिएको छ । यस अनुसार वाणिज्य बैंकले एउटा ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा एउटै समूहको कम्पनीलाई कोषमा आधारित कर्जा सापट आफ्नो पूँजीकोषको बढीमा २५ प्रतिशतसम्म मात्र र गैह्रकोषमा आधारित प्रतीतपत्र, जमानत, स्वीकारपत्र, वचनबद्धता जस्ता सुविधा भने आफ्नो पूँजीकोषको बढीमा ५० प्रतिशत मात्र प्रदान गर्नेछन् ।

कर्जा सीमा व्यवस्था लागू हुनुअघि बैंकहरूबाट प्रदान भइसकेको कोषमा आधारित ठूला कर्जा सापटहरूलाई एक निश्चित समयवधिमा निश्चित सीमाभित्र ल्याउन पनि बैंकहरूलाई भनिएको छ । यस अतिरिक्त निश्चित गरिएको कर्जा सीमा कुनै एउटा ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा संस्थालाई नपुग भएमा वा यसभन्दा बढी रकमको कर्जा, सापट वा सुविधा आवश्यक पर्ने भएमा त्यस्तो ग्राहक,

फर्म, कम्पनी वा संस्थाले एकभन्दा बढी बैंक वा वित्तीय संस्थाहरूसँग सहवित्तीयकरण वा संयुक्त कर्जा लगानी (लोन सिण्डिकेशन) को आधारमा कर्जा, सापट वा सुविधा लिनसक्ने र यस्तोमा कुनै एउटा बैंक वा वित्तीय संस्थाले अगुवा बैंकको भूमिका खेल्नुपर्ने व्यवस्था पनि यस्तो कर्जा सीमामा गरिएको छ । बैंकहरूको वासलात तथा नाफा नोक्सान हिसाबको ढाँचा, कर्जा सापटको वर्गीकरण तथा वर्गीकरण अनुसारको जगेडा व्यवस्था सम्बन्धमा बैंकहरूलाई दिइएको निर्देशन अनुसार आर्थिक वर्ष २०४५/४६ देखि यस बैंकले तोकी दिएको नयाँ ढाँचा बमोजिम आर्थिक वर्ष समाप्त भएपछि वासलात तथा नाफा नोक्सान हिसाबको प्रत्येक वाणिज्य बैंकले आफ्नो वासलात, नाफा नोक्सान हिसाब र तत्सम्बन्धी अनुसूचीहरू तयार गर्नुपर्ने र सो अनुसार लेखा परीक्षण गराई सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशित गर्नुपर्नेछ । यस प्रयोजनको लागि प्रत्येक वाणिज्य बैंकले साउनदेखि असारसम्मको अवधिलाई आफ्नो आर्थिक वर्ष कायम गर्नुपर्ने निर्देशन पनि दिइएको छ ।

कर्जा वर्गीकरण : यसै वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा तथा सापटलाई भाका नाघेका आधारमा, असल, कमसल, शङ्कास्पद र खराब गरी ४ भागमा वर्गीकरण गर्ने निर्णय नेपाल राष्ट्र बैंकले गरेको छ । यसरी वर्गीकरण गरी परिभाषित गरिएका कर्जा सापटहरूमा पहिलो वर्गमा भाखा ननाघेको र साँवा वा ब्याज वा दुवै बापत ६ महिनासम्म भाखा नाघेको सबै कर्जा सापटहरू, दोस्रोमा साँवा वा ब्याज वा दुवैको ६ महिनादेखि १ वर्षसम्म भाखा नाघेका कर्जा सापटहरू, तेस्रोमा साँवा वा ब्याज वा दुवै बापत १ वर्षदेखि ५ वर्षसम्म भाखा नाघेका कर्जा सापटहरू र चौथोमा भाखा नाघिसकेका र सुरक्षण नगण्य वा हुँदै नभएको वा गायब भएको वा ऋणी टाट पल्टिसकेको वा ऋणी गायब भएको वा असूलीको क्रममा अदालतमा मुद्दा दायर भएका कर्जा सापटहरूलाई समावेश गरिएको छ । यसरी गरिएको वर्गीकरणको आधारमा बैंकहरूले यस्ता कर्जाहरूका लागि विभिन्न समयवधिमा विभिन्न प्रतिशतले आफ्नो नाफामध्येबाट जगेडा कोषको व्यवस्था गर्नुपर्ने व्यवस्था पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले गरेको छ ।

कर्जा सीमा, मार्जिन दर, पूँजीकोष अनुपात, उत्पादनशील क्षेत्र कर्जा सम्बन्धमा गरिएका यी नयाँ व्यवस्थाहरूबाट बैंकिङ्ग क्षेत्रलाई समयानुकूल बनाउँदै लगी ग्राहक तथा बचतकर्ताहरूको सुरक्षा, कर्जाको समुचित वितरण, बैंकिङ्ग सेवा सुधारजस्ता कुराहरूमा नयाँ मोड

ल्याउन सहयोग पुग्ने विश्वास नेपाल राष्ट्र बैंकले लिएको छ, साथै उत्पादनशील क्षेत्रमा बढी मात्रामा बैंक कर्जा प्रवाहित भई आवश्यकताका वस्तुहरूको उत्पादन र आपूर्ति व्यवस्थामा बैंकिङ्ग क्षेत्रको योगदान अरू बढ्दै जाने आशा पनि यस प्रसंगमा गरिनु सान्दर्भिक हुनेछ।

कर्जा सूचना केन्द्र

बैंकहरूमा हुने अनियमित कार्यहरूलाई निरुत्साहित गर्ने उद्देश्यले नेपाल बैंकर्स संघको मातहतमा रहने गरी एक कर्जा सूचना केन्द्र (Credit Information Bureau) को स्थापना गर्ने सम्बन्धमा यस बैंक र सबै वाणिज्य बैंकहरू बीच सहमति भएको छ। पछि आवश्यकता देखिएमा कानूनी रूप दिने गरी हाललाई स्वैच्छिक संस्थाको रूपमा सञ्चालन गरिने यो केन्द्र सञ्चालन गर्न लाग्ने खर्चको ५० प्रतिशत राष्ट्र बैंकले र बाँकी अरू बैंकहरूले व्यहोर्ने निर्णय भएको छ। काम शुरू गर्न सुविधा होस् र शुरूको अवस्थादेखि नै आर्थिक भार नपरोस् भन्ने दृष्टिले केन्द्रको व्यवस्थापनको जिम्मा पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले लिएको छ।

आह्वान मुद्रा बजार

अल्प अवधिका लागि बैंकहरूलाई आवश्यक पर्ने पूँजी जुटाउन र सानोतिनो तथा क्षणिक अवधिका लागि पनि चाहिने पूँजी जगेर्ना गर्न केन्द्रीय बैंकमाथि भरपुर्ण अवस्था सिर्जना हुन नदिन आह्वान मुद्रा बजार (Call Money Market) को व्यवस्था गर्ने निर्णय गरिएको छ। यस बजारबाट प्रत्येक वाणिज्य बैंकले नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा निर्धारित थलो (Desk) बाट एक बैंकले अर्को बैंकका लागि स्वीकृत गरिएको सीमा रकमसम्मको बढीमा ६ महिनासम्मका लागि कर्जा पाउने व्यवस्था मिलाइएको छ। यस कामका लागि प्रत्येक बैंकले आ-आफ्नो अधिकृत डिलर मुकर्रर गरी सीमासमेत स्वीकृत गरिसकेको छ। यस बजारबाट लेनदेन गर्दा ब्याजको दर लेनदेन गर्ने बैंकहरू स्वयंले निर्धारण गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।

प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रम तथा अगुवा बैंक योजना

वाणिज्य बैंकहरूले सङ्कलन गरेको बचतको केही अंश स-साना कृषि, घरेलु उद्योग तथा सेवा व्यवसायहरूको विकास र विस्तारमा लगाई उत्पादन र उत्पादनशील रोजगारी बढाउने उद्देश्यले २०३८ सालदेखि योजनाबद्ध रूपमा सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रम आएको हो।

निश्चित भौगोलिक कार्यक्षेत्रको छनौट गरी त्यस क्षेत्रका बासिन्दाहरूलाई कर्जा र अन्य सुविधाहरू उपलब्ध गराई उनीहरूलाई विभिन्न प्रकारका आर्थिक तथा सामाजिक क्रियाकलापहरूमा सरीक गराउनु कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ। यस अनुरूप कमजोर आर्थिक अवस्था भएका सर्वसाधारण जनतालाई उत्पादनशील क्रियाकलापमा संलग्न गराई उनीहरूलाई आफ्नो आयस्ता बढाउने अवसर प्रदान गर्ने, शिक्षित बेरोजगारहरूलाई बैंकबाट कर्जा सुविधा उपलब्ध गराई उनीहरूलाई स्वरोजगार पेशामा लाग्न प्रोत्साहित गर्ने तथा धितो विहीन परिवारहरूलाई सामूहिक जमानीमा समेत कर्जा उपलब्ध गराउने दिशामा यो कार्यक्रम निकै सफल भएको छ। यस बाहेक पञ्चायत तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयबाट अधिराज्यका ३८ जिल्लामा लागू गरिएको ग्रामीण महिलाहरूका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रमलाई ३० स्थानहरूमा सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रमसँग आबद्ध गराई सञ्चालन गरिएको छ।

२०३८ सालमा वाणिज्य बैंकहरूका ४६ कार्यालयहरूमा लागू गरिएको यो कार्यक्रम हाल अधिराज्यका ७४ जिल्लाका २८९ कार्यालयमा लागू भइसकेको छ। सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रम लागू भएदेखि २०४५ असोज मसान्तसम्ममा कार्यक्रम अन्तर्गत कृषिमा रु. १८ करोड ६६ लाख, घरेलु उद्योगमा रु. २८ करोड ६४ लाख र सेवा व्यवसायमा रु. ८ करोड ४९ लाख गरी जम्मा रु. ५५ करोड ७९ लाख लगानी भइसकेको छ, भने असुली क्रमशः रु. ६ करोड ८० लाख, रु. ९ करोड २६ लाख र रु. ४ करोड २९ लाख गरी जम्मा रु. २० करोड २७ लाख भएको छ।

नेपाली जनतालाई खाद्यान्न, लत्ताकपडा आवास, शिक्षा र सुरक्षा जस्ता आधारभूत आवश्यकता पूर्ति गर्ने दिशामा उद्योगधन्दाहरूको विकास गरी गरिबीको रेखामुनि रहेका जनताको आयवृद्धि गराउने सन्दर्भमा आउँदा वर्षहरूमा यस कार्यक्रमलाई अभै प्रभावकारी रूपबाट सञ्चालन गर्दै लाने नेपाल राष्ट्र बैंकको योजना छ।

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट २०४२ साल पुस १ गते बक्स भएको मार्गदर्शन अनुरूप वि.सं. २०५७ सालसम्ममा सर्वसाधारण जनताका आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्ति गरी उनीहरूलाई उपर्युक्त मानवोचित जीवनयापन गर्न सक्षम गराउने वर्तमान राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिका लागि सरकारी, अर्ध-सरकारी,

बैंकिङ्ग र निजी क्षेत्र सबैको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यस अनुरूप सरकारी एवं अर्ध-सरकारी निकायका उत्पादन एवं रोजगारी वृद्धिसम्बन्धी कार्यक्रम र बैंकिङ्ग क्षेत्रका कर्जा कार्यक्रमहरूबीच सामञ्जस्य ल्याई एकीकृत रूपबाट कर्जा र उत्पादन सामग्री एवं अन्य पूरक सेवा सुविधाहरू गरिबीको रेखामुनि रहेका जनता समक्ष पुऱ्याउने उद्देश्यले श्री ५ को सरकारले गत साउन १ गतेदेखि अधिराज्यका २१ जिल्लामा अगुवा बैंक योजना लागू गरेको सर्वविदित छ । यो योजना जनसमक्ष आएपछि सर्वप्रथम यसको कार्यान्वयनमा संलग्न बैंक तथा सम्बन्धित निकायका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई योजनाबारे विस्तृत जानकारी दिलाउन नेपाल राष्ट्र बैंकले २०४५ साउनमा अगुवा बैंक योजना अनुशिक्षण कार्यक्रमको आयोजना गर्‍यो । साथै योजना लागू भएका सबै जिल्लामा अगुवा बैंक कार्यालयको स्थापना भई अगुवा बैंक अधिकृतको मनोनयन तथा आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था पनि गरिएको छ । योजना लागू भएका सबै जिल्लामा अगुवा बैंक कार्यालयको स्थापना भई अगुवा बैंक अधिकृतको मनोनयन तथा आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था पनि गरिएको छ । योजना लागू भएका जिल्लाहरूमा योजनाको विविध पक्षबारे स्थानीय स्तरका पदाधिकारीहरूलाई अवगत गराउन जिल्लाका बैंक, वित्तीय संस्थान र पूरक सेवा सुविधाहरू उपलब्ध गराउने निकायका प्रतिनिधि पञ्च एवं वर्गीय सङ्गठनका प्रतिनिधि र स्थानीय गण्यमान्य व्यक्तिहरूको सहभागिता रहेको परिचयात्मक गोष्ठी तथा अगुवा बैंक योजनाको कार्यान्वयनमा प्रत्यक्ष रूपले सम्बद्ध बैंक तथा अन्य निकायका प्रतिनिधिहरूका लागि अनुशिक्षण कार्यक्रम पनि सञ्चालन गरिसकिएको छ ।

अगुवा बैंक योजना वस्तुतः निरपेक्ष गरीबी रेखामुनि रहेका परिवारको आर्थिक उत्थानका लागि कर्जा, उत्पादन सामग्री र प्राविधिक एवं अन्य पूरक सेवा सुविधाहरू एकीकृत रूपबाट लक्षित वर्गसम्म पुऱ्याउने एक प्रक्रिया हो । यस अनुरूप योजना लागू भएका प्रत्येक जिल्लाका लागि कृषि विकास बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमध्ये कुनै एक बैंकलाई अगुवा बैंक तोकिएको छ । हाल कृषि विकास बैंकले ८, नेपाल बैंक लिमिटेडले ७ र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले ६ जिल्लामा अगुवा बैंकको भूमिका निर्वाह गरिरहेका छन् । योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि श्री ५ को सरकारले केन्द्रीय स्तरमा प्राथमिकता क्षेत्र केन्द्रीय समन्वय समिति र जिल्ला

स्तरमा प्राथमिकता क्षेत्र जिल्ला समन्वय समिति पनि गठन गरेको छ ।

योजनाको ६ महिनाको प्रगति समीक्षाबाट यस अवधिमा केही सकारात्मक परिवर्तनहरू देखा परेका छन् । वाणिज्य बैंकहरूको सघन बैंकिङ्ग शाखा र साना किसान विकास आयोजनाहरूको कर्जा लगानी गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा वृद्धि भएको छ भने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने निकायहरूबीच कर्जा प्रवाह र कार्यक्षेत्रमा दोहोरौपन हुन नदिने, सरकारी क्षेत्रबाट उपलब्ध हुने सेवा सुविधाहरू प्रभावकारी रूपबाट लक्षित वर्गसम्म पुऱ्याउनेजस्ता पक्षहरूमा आपसी छलफल, समझदारी र समन्वय कायम हुन थालेको छ । योजना लागू भएका केही जिल्लामा बैंक र सरकारी निकायहरूको आपसी समन्वयबाट विभिन्न कार्यक्रमहरू पनि सञ्चालन भएका छन् । योजनाको कार्यान्वयनमा केही कठिनाइहरू पनि नभएका होइनन् । यसको निराकरणको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रयास गरिरहेको छ, तथापि योजना सञ्चालन भएको ६ महिनाको अवधिमा आगामी वर्षहरूमा बैंकिङ्ग र सरकारी निकायहरूले समन्वयात्मक रूपबाट वार्षिक योजनाहरूको तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्न आवश्यक पर्ने पूर्वाधारहरूको सिर्जनातर्फ उल्लेखनीय प्रगति हासिल भएको छ र आगामी वर्षमा यसको प्रत्यक्ष प्रभाव देखा पर्नेछ ।

कृषि कर्जा

आर्थिक वर्ष २०४५/४६ मा कृषि विकास बैंकको लगानी कार्यक्रमलाई सुचारु रूपले सञ्चालन गर्न उक्त बैंकको माग अनुरूप अल्पकालीन तथा मध्यकालीन गरी रु. २० करोड अर्थात् कुल लगानीको २० प्रतिशत कर्जा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृत गरिएको छ । स्वीकृत कर्जा रकम उक्त बैंकलाई त्रैमासिक रूपले उपलब्ध गराइने नीति अनुरूप फागुन मसान्तसम्म अल्पकालीनमा रु. १२ करोड ४२ लाख र मध्यकालीनतर्फ रु. ३ करोड २९ लाख गरी जमा रु. १५ करोड ७१ लाख कर्जा प्रदान गरिएको छ । सो रकममध्ये साभ्ना संस्थातर्फ रु. ४ करोड ९२ लाख र व्यक्तितर्फ रु. १० करोड ७९ लाख रहेको छ ।

चालू आर्थिक वर्षमा त्रैमासिक रूपमा यस बैंकलाई रु. २६ करोड भुक्तानी गर्ने कृषि विकास बैंकको वचनबद्धता अनुसार फागुन मसान्तसम्ममा रु. १४ करोड ४८ लाख ८० हजार कर्जा चुक्ता भएको छ । उक्त बैंकसँग यस बैंकको सो अवधिसम्म लिनु बाँकी साँवा रकम रु. ४४ करोड ७४ लाख ९९ हजार रहेको छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना

देशको औद्योगिक उत्पादन बढाउन सहयोग पुऱ्याउने, आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धनमा योगदान गर्ने र उत्पादनशील क्रियाकलापको अभिवृद्धिद्वारा व्यवसायीहरूको आयस्ता बढाउने उद्देश्यले विश्व बैंकको ऋण सहयोगमा सञ्चालित घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना हाल दोस्रो चरणमा सञ्चालन भइरहेको छ। पहिलो चरणमा ९ जिल्लामा सञ्चालित यो कार्यक्रम हाल ७ अञ्चलका २७ जिल्लामा सञ्चालित छ।

परियोजना अन्तर्गत दोस्रो चरणको २०४५ पुस मसान्तसम्ममा सहभागी बैंकहरू नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकबाट ९१३ परियोजनाहरूका लागि जम्मा रु. ५ करोड ३५ लाख कर्जा स्वीकृत भएको छ। यसमध्ये रु. ५ करोड ६ लाख (९४.६ प्रतिशत) कर्जा वितरण भएको छ। साथै परियोजना अन्तर्गत शुरू (आ.व. २०३९/४०) देखि चालू आर्थिक वर्षको दोस्रो त्रैमाससम्ममा सहभागी बैंकहरूबाट ४२८२ परियोजनाहरूका लागि जम्मा रु. ३० करोड ४७ लाख कर्जा स्वीकृत भएको छ। यसमध्ये रु. २७ करोड ४८ लाख (९०.२ प्रतिशत) कर्जा वितरण भइसकेको छ भने असूलीतर्फ जम्मा रु. २० करोड बराबर उठाउनुपर्नेमा रु. १२ करोड ८० लाख अर्थात् ६६.३ प्रतिशत असुल भएको देखिन्छ। सहभागी बैंकहरूले विभिन्न घरेलु तथा साना उद्योगहरूका लागि गरेको वित्तीय सहयोगबाट करीब ४८ हजार व्यक्तिले रोजगारी पाएको अनुमान छ।

औद्योगिक कर्जा

अधिराज्यमा मझौला तथा ठूला उद्योगहरूको संवर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्ने दृष्टिकोणले नेपाल औद्योगिक विकास निगमको लगानी क्षमतालाई टेवा पुऱ्याउन यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०४४/४५ मा रु. १.९० करोडको शेयर खरीद गरेको, रु. २७ करोडको ऋणपत्र (डिबेन्चर) किनेको र रु. ७ करोड ९६ लाख पुनःकर्जा प्रदान गरेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा थप रु. ६ करोडसम्म पुनःकर्जा निगमलाई उपलब्ध गराउने यस बैंकको कार्यक्रम छ। यसबाट भइरहेको र नयाँ उद्योगहरूका लागि समेत आवश्यक पूँजीको व्यवस्था मिलाउन नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई भरपर्दो टेवा पुग्न जाने विश्वास गरिएको छ।

मूल्य स्थिति

२०४४ साल चैतदेखि २०४५ साल फागुनसम्मको ११ महिनाको अवधिमा शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूची (आ.व. २०२९/३०=१००) ६५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। गत वर्षको यसै अवधिमा यस्तो मूल्यसूची १०३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। यस अवधिमा कतिपय संस्थानहरूले आफ्नो वस्तु तथा सेवाको मूल्यमा वृद्धि गरेको र आयातित विभिन्न वस्तुहरूको मूल्यमा पनि वृद्धि भएकोले गैह्र खाद्य वस्तु तथा सेवा समूह सूची १२९ प्रतिशतले बढेको छ, तर खाद्यतर्फ खास गरी खाने तेल, मर-मसला आदिको मूल्यमा ह्रास आएको कारणबाट खाद्य समूहको मूल्य वृद्धिदरमा धेरै कमी हुन गएकोले समष्टिरूपमा सो वस्तुको मूल्य वृद्धिदरमा सुधार भएको छ।

आर्थिक वर्षको आधारमा चालू वर्षको पहिलो ८ महिनामा राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूची २५ प्रतिशतले मात्र बढेको छ। गत आर्थिक वर्षको उक्त अवधिमा यो सूची ३.७ प्रतिशतले बढेको थियो।

पारिवारिक बजेट सर्भेक्षण योजना

नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा केही वर्ष अघिदेखि सञ्चालन बहुउद्देश्यीय पारिवारिक बजेट सर्भेक्षण यस वर्ष पूरा भएको छ र यसको प्रतिवेदन प्रकाशित गरिएको छ। यस सर्भेक्षणबाट सङ्कलित घर परिवारहरूको खर्च प्रणालीको आधारमा बैंकद्वारा प्रकाश गर्ने गरिएको शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्यसूची आवधिक पार्न आवश्यक पर्ने खर्चको भार तयार भएकोले उपभोक्ता मूल्यसूची आवधिक पार्ने कार्यको थालनी गत कात्तिकदेखि भएको छ। नयाँ उपभोक्ता मूल्यसूची छानिएको १३ प्रमुख शहरी क्षेत्रहरूको दैनिक आवश्यक वस्तुहरूको मूल्यमा आधारित हुने र यसको लागि यी क्षेत्रहरूको प्रमुख बजार केन्द्रहरूमा बजार सर्भेक्षण गरी चलनचल्तीमा भएका अत्यावश्यक दैनिक उपभोगका वस्तुहरू तथा सेवा शुल्कहरूको मूल्य सङ्कलन गर्ने र घरभाडा सर्भेक्षण गर्ने कार्य पूरा भइसकेको छ। नयाँ उपभोक्ता मूल्यसूची विकास गर्ने कार्य गत चैतमा नै पूरा भएको हुँदा शहरी क्षेत्रको नयाँ उपभोक्ता मूल्यसूची निकट भविष्यमा प्रकाशनमा ल्याइने भएको छ।

बैंकिङ्ग प्रशिक्षण

बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूमा आवश्यक दक्ष जनशक्ति उपलब्ध गराउने उद्देश्यले बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले

नियमित रूपमा तालिम कार्ययोजना तर्जुमा गरी अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई तालिम दिंदै आएको छ । आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिको सन्दर्भमा बैंकहरूको महत्त्वपूर्ण भूमिकालाई मध्यनजर राखी आवश्यक दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्यले यस आर्थिक वर्षमा केन्द्रले 'प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा' र 'घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना' विषयक तालिममा विशेष जोड दिएको छ ।

केन्द्रबाट सञ्चालित प्रशिक्षण कार्यक्रमहरूलाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउने दृष्टिकोण राखी यस वर्षदेखि प्रशिक्षण प्रविधिमा परिवर्तन गरी प्रक्रियाहरूमा विशेष जोड दिई तालिमलाई बढी व्यावहारिक बनाइएको छ । तालिम कार्यक्रमलाई समसामयिक तथा फलदायी बनाउन पाठ्यक्रममा आवश्यक सुधार गरी अधिकांश कक्षाहरू पनि केन्द्रका प्रशिक्षकहरूबाटै सञ्चालन गर्न थालिएको छ ।

२०४४ चैतदेखि हालसम्म केन्द्रले विभिन्न विषयमा अधिकृत स्तरीय १२ तालिम र १ सेमिनार तथा सहायक तथा प्रधान सहायक स्तरीय १४ तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ । सञ्चालित सेमिनार तथा तालिम कार्यक्रमहरूबाट जम्मा २९१ अधिकृत तथा कर्मचारीहरू लाभान्वित भएका छन् ।

क्षेत्रीय स्तरका कर्मचारीहरूको पनि तालिम कार्यक्रममा सहभागिता बढोस् भन्ने उद्देश्य राखी विगत वर्षहरू भन्ने यस वर्ष पनि विराटनगर, दाङ, सिद्धार्थनगरमा विभिन्न विषयका तालिम कक्षाहरू सञ्चालन गरिएका छन् ।

यस आर्थिक वर्षमा अधिकृततर्फ ९ तालिम र ४ सेमिनार तथा सहायक/प्रधान सहायक स्तरमा १९ तालिम गरी जम्मा ३२ तालिम तथा सेमिनार सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेको छ । हालसम्मको प्रगति अनुसार अधिकांश कार्यक्रमहरू केन्द्रले सञ्चालन गरिसकेको छ, बाँकी कार्यक्रमहरू पनि लक्ष्य अनुरूप समयमै सञ्चालन हुने अपेक्षा राखिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्था

विदेशी विनिमय नियन्त्रण प्रणालीलाई समयानुकूल बनाउँदै लैजाने क्रममा गत वर्ष पहिलो संशोधन भएको विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) ऐन २०१९ अन्तर्गत आवश्यक सूचनाहरू नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित गराउने र सोही ऐन अन्तर्गतको विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने)

नियमहरू २०२० मा आवश्यक संशोधन गर्नेतर्फ कार्यवाही चलिरहेको छ । विदेशी मुद्राको चुहावटलाई नियन्त्रण गर्न विदेशी मुद्रामा कारोबार गर्ने इजाजतप्राप्त व्यक्तिहरूको आकस्मिक एवं नियमित स्थलगत निरीक्षण गरी देखिएका अनियमितताहरूको समयमै निराकरण गर्न बैंकको आन्तरिक कार्यशैली र सङ्गठनात्मक ढाँचामा समयानुकूल परिवर्तन गरी स्पष्ट कार्यपद्धति अपनाइएको छ, साथै विभिन्न प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराइने परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही सुविधाको दुरुपयोग नहोस् भन्ने दृष्टिले यसरी माग हुने विदेशी मुद्राका निमित्त तोकिएका शर्तहरूको आधारमा मात्र सटही सुविधा उपलब्ध गराउने थप व्यवस्था पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले गरेको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा नेपाली शैलीका चाँदीका गहना तथा कलात्मक वस्तुहरूको माग पर्याप्त भइरहेको र यस्ता वस्तुहरू उत्पादन गर्ने सीप तथा कौशलको विकास नेपालमा प्रचुर मात्रामा भएको सन्दर्भमा उक्त वस्तुहरू निकासी गर्न चाहने इजाजतप्राप्त निकासीकर्ता तथा बिक्रेताहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय बजारबाट आयात गरी २०४४ साल भदौदेखि चाँदी उपलब्ध गराउँदै आएको छ । यो व्यवस्था कायम भएदेखि यता चाँदीका वस्तुहरूको निर्यातमा सकारात्मक प्रभाव पर्न गएको छ । आर्थिक वर्ष २०४४/४५ मा रु. ८४ लाख बराबरका चाँदीका वस्तुहरू निर्यात भएकोमा आर्थिक वर्ष २०४५/४६ को पहिलो ७ महिनामा मात्र रु. ८७ लाख बराबरका चाँदीका वस्तु निर्यात भइसकेका छन् । नेपालबाट तेस्रो मुलुकमा निर्यात हुने वस्तुहरूको भुक्तानी ल्याउने प्रवृत्तिमा सुधार गर्न थालनी गरिएको निर्यात अनुगमन व्यवस्थाबाट यसतर्फ सकारात्मक प्रभाव पर्न गएको छ भने निर्यातमा प्रतीतपत्र वा अग्रिम भुक्तानी प्राप्त हुनुपर्ने व्यवस्थाले पनि निर्यात भुक्तानी ल्याउने प्रवृत्तिमा निकै सघाउ पुऱ्याएको छ ।

देशको विदेशी मुद्रा आर्जन तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्ने क्रममा पर्यटन उद्योगको महत्त्वपूर्ण भूमिकालाई दृष्टिगत गरी २०४४ साल साउनमा सञ्चालित "नेपालको पर्यटन उद्योगबाट आय र रोजगारी सिर्जना" विषयक एक अनुसन्धानात्मक सर्भेक्षण अध्ययन परियोजना हालै सम्पन्न भएको छ । यस सर्भेक्षण अध्ययनबाट खुद विदेशी मुद्रा आर्जनमा वृद्धि, रोजगारीका नयाँ अवसरका सम्भावनाहरू पहिल्याउने तथा पर्यटन विकासका नीतिहरू तर्जुमा गर्ने दिशातर्फ ठोस योगदान पुग्ने आशा गरिएको छ ।

सिक्का टकमरी तथा आपूर्ति

सिक्काहरूको आपूर्तिलाई माग अनुरूप बढाउँदै लैजाने उद्देश्यले २०४४ चैतदेखि गत वर्ष फागुनसम्ममा रु. २ करोड ७१ लाख ४३ हजार बराबरका विभिन्न दरका ४ करोड ७५ लाख ७९ हजार थान सिक्का यस बैंकको टक्सार विभागबाट टकमरी गरी निष्कासन गरिएको छ। सिक्काको टकमरीलाई आवश्यकतानुसार प्रत्येक वर्ष बढाउँदै लगी अधिराज्यको सबैजसो ठाउँमा नियमित रूपमा पुग्ने गरी यसको आपूर्ति व्यवस्थामा क्रमशः सुधार गरिँदै लगिएको छ।

सिक्का टकमरीका अतिरिक्त यस बैंकले गत वर्ष श्री ५ युवराजधिराज सरकारको शुभ-उपनयनको उपलक्ष्यमा सुनको १ तोला तथा आधा तोलाको असर्फी र रु. ३५०१-दरको चाँदीको सिक्का तथा श्री ५ मुमा बडामहाराणी सरकारको शुभ-हीरक जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा रु. ६००१-दरको चाँदीको सिक्का निष्कासन गर्‍यो। यसका साथै नेपाल रेडक्रसको रजतजयन्तीको उपलक्ष्यमा रु. २५०१-दरको चाँदीको स्मारिका सिक्का पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले निष्कासन गरेको छ।

सिक्का टकमरी कार्यलाई समयानुकूल र परिष्कृत गराउँदै लैजाने सन्दर्भमा टक्सारको आधुनिकीकरण गर्ने र यसका लागि तालिमप्राप्त दक्ष प्राविधिकहरूको व्यवस्था गर्ने विभिन्न कदमहरू यस बैंकले चाल्दै छ।

राष्ट्र ऋण

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०१२ तथा राष्ट्र ऋण उठाउने ऐन २०१७ अन्तर्गत श्री ५ को सरकारबाट उठाइने विभिन्न किसिमका आन्तरिक ऋणसम्बन्धी कार्य नियमित रूपबाट यस बैंकले सम्पादन गर्दै आएको छ। यसरी उठाइएको आन्तरिक ऋणमध्ये हालसम्म विकास ऋणपत्रमा रु. ४६५.१७ करोड, ट्रेजरी बिलमा रु. ४०९.०० करोड, राष्ट्रिय बचतपत्रमा रु. २१९.६५ करोड र २५ वर्ष बण्डमा रु. १३.७५ करोड गरी कुल रु. ११०७.५७ करोड ऋणको दायित्व श्री ५को सरकारमा रहेको छ।

श्री ५ को सरकारद्वारा निष्कासन गरिने वार्षिक ५ प्रतिशत ब्याजदरको ९१ दिने ट्रेजरी बिललाई बजारको माग र आपूर्तिमा आधारित गरी त्यस्ता बिलमा लगानी गर्न लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित गराउने उद्देश्यले २०४५ मङ्सिरदेखि ट्रेजरी बिललाई बोलकबोल प्रथाद्वारा बिक्री

गर्न शुरू गरिएको छ। यसरी बिक्री गरिने ट्रेजरी बिलमा लगानीकर्ताहरूले देखाएको चाखलाई ध्यानमा राखी यस प्रथालाई कायमै राख्ने र ९१ दिनभन्दा बढी अवधिको ट्रेजरी बिल निष्कासन गरी बोलकबोल प्रथाद्वारा नै बिक्री गर्ने सम्बन्धमा पनि विचार भइरहेको छ। यसरी बजार दरमा आधारित अल्प अवधिको वित्तीय उपकरणहरू प्रयोगमा ल्याउनाले एकातिर वाणिज्य बैंकहरू तथा वित्तीय संस्थानहरूसँग रहेको अधिक तरलता (Excess Liquidity) लाई सदुपयोग गर्न मद्दत पुऱ्याउँछ भने अर्कोतिर खुल्ला बजारको विकास गरी केन्द्रीय बैंकलाई अप्रत्यक्ष कर्जा नियन्त्रणको उपायहरूको अवलम्बन गर्न सहायकसिद्ध हुन्छ। ऋणपत्रहरूको निष्कासनमा विविधता ल्याउने र यसको सञ्चालनमा बढी व्यावहारिक पद्धति अपनाउने दिशामा पनि यस बैंकले अध्ययन गर्दै छ।

बैंक निरीक्षण

बैंक शाखाहरूको सङ्ख्यामा क्रमिक वृद्धि हुँदै गएको र संयुक्त लगानीमा समेत बैंकहरूको स्थापनाबाट बैंकिङ्ग कारोबारमा विविधता आउनुका साथै जटिलता पनि बढ्दै गएको सन्दर्भमा बैंक निरीक्षण पद्धतिलाई मजबूत बनाउने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षदेखि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा उपशाखाहरूको निरीक्षण ढाँचाहरूमा केही परिवर्तन गरिएको छ। यस अनुरूप बैंकहरूको निक्षेप परिचालनको कर्जा र शङ्कास्पद ब्याजको अवस्था तथा नाफा नोक्सानको स्थितिको विस्तृत जानकारी प्राप्त हुने गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण गर्ने र तदनुसार प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

चालू आर्थिक वर्षदेखि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको बृहद् अध्ययन तथा विश्लेषण गर्ने कार्यको पनि थालनी गरिएको छ। यस अनुसार चालू आर्थिक वर्षको अन्तसम्ममा नेपाल बैंक लि., राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा कृषि विकास बैंकको अध्ययन पूरा गरी प्रतिवेदन तयार गरिनेछ।

बाह्य लेखा परीक्षक र राष्ट्र बैंकको बीचमा सूचनाको आदान गर्ने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूको लेखा परीक्षण गर्दा सम्पूर्ण कर्जा कारोबार समेट्ने गरी बैंकले तोकेको ढाँचामा सूचना अनिवार्य रूपले पठाउनुपर्ने गरिएको छ। यसबाट राष्ट्र बैंकको निरीक्षणले ढाक्न नसकिएका कर्जाहरूको विसङ्गतिहरूको सूचना पनि प्राप्त हुनेछ।

प्रशासनिक सुधार

विकासको क्रममा प्रशासनिक क्रियाकलापलाई पनि समयानुकूल गराउनुपर्ने तथ्यलाई ध्यानमा राखी बैंकको प्रशासनिक नीति नियमहरूलाई पुनरावलोकन तथा सुधार गर्ने क्रम जारी छ । वृत्ति विकासका सीमित अवसर भएका केही पदहरूको बढुवा नीतिमा सुधार गरी वृत्ति विकासको दायरालाई फराकिलो बनाइएको छ । अन्य प्राविधिक तथा नगद समूहमा कार्यरत कर्मचारीहरूको लागि पनि यस्तो व्यवस्था गर्नेतिर अध्ययन हुँदै छ ।

बैंकको विद्यमान क्रियाकलापलाई प्रभावकारी रूपमा सम्पादन गर्न गराउन र भविष्यका लागि समेत आवश्यक पर्ने जनशक्तिलाई ध्यानमा राखी बैंकको आफ्नो प्रशिक्षण केन्द्र र अरू तालिम दिने स्वदेशी संस्था लगायत विदेश स्थित विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा यस वर्ष पनि विभिन्न तहका कर्मचारीहरूलाई तालिम अध्ययन तथा सेमिनारमा भाग लिने अवसर प्रदान गरिएको छ, साथै नियमित तवरले वैज्ञानिक ढङ्गबाट दक्ष तथा निपुण जनशक्ति तयार गर्नुपर्ने आवश्यकता अनुभव गरी विद्यमान तालिम नीतिमाथि पुनरावलोकन हुँदै छ ।

घर भाडामा हुँदै गएको वृद्धिको कारणले अस्थानीय कर्मचारीहरूलाई पनि गएको मर्कालाई दृष्टिगत गरी यस्ता कर्मचारीहरूले पाउने आउटस्टेशन भत्तामा उल्लेखनीय वृद्धि गरिएको छ ।

बैंकको सेवालालाई अभै छिटो, छरितो र सरल बनाई अरू बढी प्रभावकारी रूपबाट सम्पादन गर्न गराउन प्रविधियुक्त कार्यप्रणाली (Automation) अपनाउनेतर्फ विचार भइरहेको छ । यस प्रसङ्गमा काठमाडौंमा बैकिङ्ग कार्यालयबाट हुने चेक भुक्तानी प्रणालीलाई बढी व्यावहारिक र सरल बनाइएको छ । यस्तै बैकिङ्गसम्बन्धी अरू आन्तरिक कारोबारलाई सरल र प्रभावकारी बनाइएको छ भने कर्मचारीहरूको बौद्धिक तथा स्वास्थ्य विकासका लागि पुस्तकालय र सुलभ औषधीको व्यवस्था गरिएको छ ।

बैंकर्स क्लब

स्वस्थ मानसिकताले संस्थागत विकासमा ठूलो महत्त्व राख्दछ । यस्तो मानसिकताको विकासमा खेलकुद, साहित्यिक तथा सांस्कृतिक गतिविधिको भूमिका गहनतम हुने भएकाले यसै उद्देश्यका लागि स्थापना भएको बैंकर्स क्लबले आफ्ना गतिविधिहरूलाई बढाउँदै लगेको छ । खेलकुद तथा सांस्कृतिक क्रियाकलापलाई केन्द्रमा मात्र सीमित नगरी शाखा, उपशाखाहरूमा पनि सञ्चालन

गरिँदै आएको छ । खेलकुदका नियमित अभ्यासका अतिरिक्त विभिन्न महत्त्वपूर्ण अवसरहरूमा सञ्चालन गरिने सांस्कृतिक कार्यक्रम, खेलकुद प्रतियोगिता, आर्थिक तथा साहित्यिक सङ्गोष्ठीहरू क्लबमार्फत सञ्चालन हुँदै आएको छ । नियमित रूपमा प्रकाशित भइरहेको क्लबको प्रकाशन 'मिर्मिर'ले कर्मचारीहरूको बौद्धिक जागरणमा ठूलो टेवा पुऱ्याएको छ ।

आगामी वर्षहरूमा क्लबको गतिविधिमा अरू विस्तार गर्दै जाने बैंकको योजना रहेको छ ।

संस्थागत विकास

राष्ट्रिय आर्थिक विकासमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपबाट सहयोग पुऱ्याउने वित्तीय तथा गैह्र वित्तीय संस्थाहरूको क्रियाकलापलाई विभिन्न किसिमबाट सहयोग गर्दै जाने नेपाल राष्ट्र बैंकको नीति रहेको छ । यस नीति अनुरूप मुलुकको कृषि क्षेत्र र निजी उद्यमको विकासमा कार्यरत कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमजस्ता विशेष प्रयोजनीय संस्थाहरूलाई उनीहरूको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रत्यक्ष वित्तीय सहयोग यस बैंकले प्रदान गर्दै आएको छ । कर्जा सुरक्षण निगम, कृषि आयोजना सेवा केन्द्र, सेक्यूरिटी खरीद बिक्री केन्द्रजस्ता गैह्र वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना र विस्तारमा पनि यस बैंकको प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष सहभागिता रहेको छ । कर्जा सुरक्षण निगमले विगत वर्षहरूमा उल्लेखनीय काम गर्दै आएको छ । परीक्षणको रूपमा शुरू गरेको प्रशोधन सुरक्षण कार्यलाई विस्तार गर्ने कार्य निगमले शुरू गरिसकेको छ र केही समयभित्रै यस्तो सुरक्षण कार्यलाई अधिराज्यका सम्पूर्ण जिल्लामा सञ्चालन गर्ने निगमको योजना उत्साहप्रद छ । निगमद्वारा सुरक्षित कर्जा रकममा पनि वर्षेनी वृद्धि हुँदै छ । कृषि आयोजना सेवा केन्द्र र सेक्यूरिटी खरीद बिक्री केन्द्रहरू पनि आ-आफ्नो उद्देश्यमा लगातार अधि बढिरहेका छन् ।

अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय सम्बन्ध

दक्षिण एसिया लगायत विश्वका अन्य केन्द्रीय बैंकका साथै अरू विभिन्न निकायहरूसँगको नेपाल राष्ट्र बैंकको सम्बन्ध लगातार विकसित हुँदै गएको छ र यसबाट महत्त्वपूर्ण उपलब्धिहरू पनि हासिल हुँदै गएको छ । यसरी विकसित हुँदै गएको अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय सम्बन्धहरूबाट आफ्नो भूमिकालाई अभै प्रबल बनाउन यस बैंकलाई ठोस मद्दत पुगेको छ ।

कृषि क्षेत्रको विकास हाम्रो प्रमुख आवश्यकता भएको सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय स्तरमा हुने कृषि विकाससम्बन्धी गोष्ठी तथा आयोजनाहरूबाट हामीले धेरै कुरा सिक्न सक्छौं। यस परिप्रेक्ष्यमा अन्तर्राष्ट्रिय खाद्य तथा कृषि सङ्गठनको तत्वावधानमा गत वर्ष असारमा रोममा भएको कृषि कर्जा विकाससम्बन्धी आयोजनाको चौथो परामर्श तथा क्षेत्रीय कृषि संघहरूको बैठकमा नेपाल राष्ट्र बैंकले गरेको प्रतिनिधित्व उपादेयताको दृष्टिले महत्त्वपूर्ण रह्यो। यसैगरी एसिया तथा प्रशान्त क्षेत्रीय कृषि कर्जा संघ (एप्राका) को गत कात्तिक महिनामा दक्षिण कोरियामा भएको सातौं साधारण सभा तथा बीसौं कार्यकारिणी समितिको बैठक र संघको नेपालका सदस्यहरूद्वारा संयुक्त रूपमा गत मङ्सिर महिनामा काठमाडौंमा आयोजित 'तालिम संरचना प्रविधि सम्बन्धमा प्रशिक्षक प्रशिक्षण' कार्यक्रम पनि उल्लेखनीय रह्यो। नेपाल राष्ट्र बैंक विगत २ वर्ष संघको अध्यक्ष रह्यो। यस अवधिमा भएका संघका क्रियाकलापहरूले नेपालको कृषि क्षेत्रको विकासलाई दूरगामी प्रभाव पार्ने कुरा नेपाल राष्ट्र बैंकले अनुभव गरेको छ।

आपसी विचार तथा अनुभवहरूको आदानप्रदानद्वारा अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय सम्बन्ध विकसित गर्दै लाने दिशामा दक्षिण एसियाली केन्द्रीय बैंक (सियासन) समूह, दक्षिण पूर्व एसिया, न्यूजिल्याण्ड तथा अष्ट्रेलिया (सियान्जा) केन्द्रीय बैंक समूह, एसियन क्लियरिंग यूनियन (एसीयू) आदि सङ्गठनहरूमा नेपाल राष्ट्र बैंकको क्रियाशील सहभागिता महत्त्वपूर्ण रहेको छ। गत वर्ष भदौ महिनामा सियासन अनुसन्धान तथा तालिम उपलब्धिपूर्ण रह्यो। यस अतिरिक्त अन्तर्राष्ट्रिय गोष्ठी तथा सेमिनारहरूमा यस बैंकबाट समय समयमा हुने गरेको सहभागिताले पनि सम्बन्धको विकासमा सहयोग पुऱ्याएको छ।

श्री ५ को सरकारको मैत्रीपूर्ण निमन्त्रणमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषका व्यवस्थापन निर्देशक श्री मिसेल कामदेसूको गत असोज महिनामा भएको नेपाल भ्रमण र उक्त अवसरमा नेपाल राष्ट्र बैंकका वरिष्ठ पदाधिकारीहरू

तथा उहाँबीच भएको छलफलले दुवै संस्थाबीच आपसी समझदारी र सहयोग बढाउन ठूलो सहयोग पुऱ्यायो।

अन्त्यमा

श्री ५ महाराजधिराज सरकारबाट २०४५ साल माघ २ गतेदेखि चैत ८ गतेसम्म गरिबक्सेको मध्य-पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको अनौपचारिक भ्रमण राष्ट्रिय विकासका साथै अरू कतिपय दृष्टिले अत्यन्त महत्त्वपूर्ण रहेको छ। मौसूफ सरकारबाट भ्रमणका अवसरमा त्यस भेगका जनतालाई गरिबक्सेको सम्बोधनमा "..... जनस्तरसम्म पुग्ने माध्यमका रूपमा विभिन्न तहका संस्थागत इकाइहरू विकसित हुनसक्नु हाम्रो जस्तो भौगोलिक कठिनाइ भएको विकासोन्मुख मुलुकको लागि महत्त्वपूर्ण कुरा भएको" हुकुम भएको छ, साथै मौसूफबाट स्थानीय साधन र श्रमको उचित परिचालनमा नै कार्यक्रमको सफलता निर्भर हुने तथ्य पनि जनतालाई अवगत गराइबक्सेको छ। मौसूफको यसै सदिच्छालाई अगुवा बैंक योजनाले आफ्नो प्रमुख लक्ष्य बनाएको छ। आधारभूत आवश्यकताको परिपूर्तिद्वारा ग्रामीण जनजीवनलाई आर्थिक रूपले आत्मनिर्भर गराउनेतर्फ बैकिङ्ग क्षेत्रको दायित्व महत्त्वपूर्ण छ भन्ने वास्तविकताप्रति नेपाल राष्ट्र बैंक सजग छ। राष्ट्रिय मूलप्रवाहमा बैकिङ्ग क्षेत्रलाई अग्रसर गराउँदै जाने र यसको सेवालालाई व्यापक जनसमक्ष पुऱ्याउने दिशामा यस बैंकले हालै चालेका केही कदमहरू महत्त्वपूर्ण छन्। यस अतिरिक्त बैकिङ्ग क्षेत्रको क्रियाकलापलाई यस क्षेत्रलाई अधि बढाउन नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध छ।

राष्ट्रनायक **श्री ५ महाराजधिराज सरकार** मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासका लागि कति चिन्तित होइबक्सन्छ भन्ने कुरा मौसूफबाट समय समयमा व्यक्त उद्गार तथा बक्स भएका मार्गदर्शनहरूबाट स्पष्ट हुन्छ। राष्ट्रिय विकास हामी सबैको साभ्ना दायित्व भएकाले मौसूफको सदिच्छालाई साकार पार्न आफ्नो तर्फबाट हरतरहले प्रयत्नशील रहन नेपाल राष्ट्र बैंक आजको यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा प्रण गर्दछ।

जय देश, जय नरेश।

राष्ट्रिय आर्थिक विकास नै आजको चुनौती*

नेपाल राष्ट्र बैंक आजदेखि ३५ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। राष्ट्रिय आर्थिक मौद्रिक तथा बैकिङ्ग विकासका क्षेत्रमा विगत ३४ वर्षदेखि यसले आफ्नो प्रयासलाई निरन्तरता दिँदै आएको छ। विद्यमान वित्तीय संस्थागत आधारशिलाहरूको अधिकतम परिचालन गरी मुलुकको आर्थिक क्रियाकलापलाई गतिशील मोड दिन बैंक प्रयत्नशील छ।

गएको एक वर्ष नेपाली अर्थजगतले सुखद क्षणको अनुभव गर्न पाएन। नेपाल-भारत व्यापार तथा पारवहन सन्धि हुन नसकेबाट व्यहोर्नुपरेको विभिन्न कठिनाइबाट हामी अभै मुक्त हुन सकेका छैनौं। यस स्थितिले मुलुकको कृषि उद्योग लगायत सामाजिक क्षेत्रलाई पनि प्रभाव पारेको छ। आर्थिक विकासको वृद्धिदर नगण्य मात्र हुन सकेको छ। वस्तुहरूको सीमित आपूर्तिले जनजीवनलाई प्रभावित पारेको छ। यस कुराले आर्थिक पुनर्निर्माणका चुनौतीहरूलाई अरू गम्भीर तुल्याएको छ तथापि अर्थव्यवस्थामा देखापरेका हालका केही सकारात्मक लक्षणहरूले भविष्यका लागि हामीलाई आशावादी बनाएको छ।

मुलुकको केन्द्रीय बैंक र श्री ५ को सरकारको आर्थिक सल्लाहकारको नाताले आर्थिक विकासको राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकको गहनतम दायित्व छ। यसै दायित्वको निर्वाहमा विगत वर्षहरूदेखि बैंक निरन्तर प्रयत्नशील रहँदै आएको छ। कठिन परिस्थितिका बावजूद वित्तीय क्षेत्रमा हुँदै आएको सुधार, मौद्रिक व्यवस्थापन तथा बैकिङ्ग क्षेत्रमा भएको प्रगति आदि कुराहरू यस सन्दर्भमा उल्लेखनीय छन्। यस प्रयासमा मुलुकका सबै क्षेत्र र वर्गबाट बैंकले पाएको सद्भावना र सक्रिय सहयोगको विशेष भूमिका रहेको छ।

आज हामी परिवर्तनको सँघारमा छौं। राष्ट्रमा आएको यस परिवर्तित वातावरणले आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिको राष्ट्रिय आर्थिक लक्ष्य नजीक समय मै पुग्न

हामीलाई अरू बढी बल मिल्नेछ।

मुलुकको विकासहेतु एक अग्रणी र महत्त्वपूर्ण संस्थाको रूपमा रहेको नेपाल राष्ट्र बैंकको आजको ३५ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा बैंकको मनोबल उठाई यसको प्रगति र समुन्नतिमा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने र शुभेच्छा प्रकट गर्ने सम्पूर्ण निकाय तथा महानुभावहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दै गत वर्ष देशको आर्थिक मौद्रिक बैकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रका क्रियाकलापहरूको संक्षिप्त चर्चा गर्न चाहन्छु।

आर्थिक तथा मौद्रिक गतिविधि

२०४५ चैतमा भारतसँगको व्यापार तथा पारवहन सन्धिमा आएको अवरोध पश्चात् केही अवधिसम्म देशको अर्थतन्त्रका विविध क्षेत्रहरूमा प्रत्यक्ष रूपमा नकारात्मक असरहरू पर्न गए। आ.व. २०४५।४६ मा आर्थिक विकासको वृद्धिदर ५.३ प्रतिशत हुने अनुमान गरिएकोमा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ६.८ प्रतिशत भए तापनि गैह्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन ५.७ प्रतिशतले घट्न गएकोले आर्थिक विकासको वृद्धिदर १.५ प्रतिशत मात्र हुन सक्यो। यस वर्ष कृषि क्षेत्र ०.५ प्रतिशतले बढ्ने र गैह्र कृषि क्षेत्र भने ४.५ प्रतिशतले घट्न गई आर्थिक विकास दर १.५ प्रतिशतले नकारात्मक हुने प्रक्षेपण गरिएकोमा मनसुन राम्रो भएकोले कृषि क्षेत्रकने वृद्धिदर ३.४ प्रतिशत पुग्ने तथा गैह्र कृषि क्षेत्र ३.० प्रतिशतले मात्र घट्ने अनुमानको आधारमा आर्थिक विकासको वृद्धिदर १.० प्रतिशत हुन जाने प्रारम्भिक अनुमान छ। यसै परिप्रेक्ष्यमा हालका महिनाहरूमा अर्थतन्त्रका विभिन्न पक्षहरूमा क्रमिक सुधारका लक्षणहरू देखा पर्न थालेको कुरा महत्त्वपूर्ण छ। सोही अनुसार चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक, अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार, मूल्य, सरकारी कारोबारजस्ता पक्षहरूको मूल्याङ्कन गरिएको छ। मौद्रिक गतिविधितर्फ चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ७ महिनामा मुद्रा प्रदाय ४.१ प्रतिशतले बढेको छ। गत वर्षको सोही

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ३५ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री गणेशबहादुर थापाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

अवधिमा यो वृद्धिदर ११.६ प्रतिशत थियो । गत वर्ष मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर २२.७ प्रतिशत रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा यो वृद्धिदर निकै कम भई १.९ प्रतिशत मात्र रहने अनुमान छ । मुद्रा प्रदायमा प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्व खुद वैदेशिक सम्पत्ति रहेको छ जुन गत वर्षको पहिलो ७ महिनामा ३४.६ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्षको सोही अवधिमा २५.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्ष भरीमा यसको वृद्धिदर ११.३ प्रतिशत रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा यो वृद्धिदर १७.७ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ । मुद्रा प्रदायको अर्को विस्तारक तत्व-आन्तरिक कर्जा गत वर्षको पहिलो ७ महिनामा ८.२ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष सोही अवधिमा २.८ प्रतिशतले मात्र बढ्न गएको छ । गत आर्थिक वर्षभरिमा यसको वृद्धिदर ३३.३ प्रतिशत रहेकामा चालू वर्षमा यो ८.८ प्रतिशतले मात्र बढ्ने अनुमान छ । आन्तरिक कर्जाको संरचना सम्बन्धमा सरकारमाथिको दाबी गत वर्षको प्रथम ७ महिनाको अवधिमा ३.७ प्रतिशतले बढेकोमा यस आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ०.७ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । सरकारी संस्थानमाथिको दाबी गत वर्षको उक्त अवधिमा ०.८ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष १२.० प्रतिशतले घटेको छ भने निजी क्षेत्र माथिको दाबी गत वर्षको यसै अवधिको १५.७ प्रतिशतको वृद्धिदरको तुलनामा यस वर्ष ९.० प्रतिशतले मात्र बढेको छ । गत वर्षभरिमा निजी क्षेत्रमाथिको दाबी ३५.३ प्रतिशतले बढेको थियो । मुद्रा प्रदायको प्रमुख सङ्कुचनकारी तत्व आवधिक निक्षेप गत वर्षको ७ महिनामा १६.३ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्षको सोही अवधिमा १३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । साथै, विस्तृत मुद्रा प्रदाय (एम २) गत वर्षको ७ महिनामा १४.२ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्षको सोही अवधिमा ९.३ प्रतिशतले मात्र बढेको छ ।

चालू आर्थिक वर्ष (२०४६।४७) मा मौद्रिक तथा कर्जा नीतिको मुख्य उद्देश्य विदेशी विनिमय सञ्चितिमा सुधार ल्याउने तथा मूल्य वृद्धि नियन्त्रण गर्ने रहेको छ । यो उद्देश्य हासिल गर्ने क्रममा यस वर्ष बैकिङ्ग क्षेत्रको खुद आन्तरिक सम्पत्ति (Net Domestic Assets) को वृद्धिदरलाई ९.५ प्रतिशत (गत आर्थिक वर्षको २१.४ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामाको)मा सीमित राख्ने लक्ष्य रहेको छ । विस्तृत मुद्रा प्रदाय (एम २) लाई पनि चालू आर्थिक वर्षमा ६.० प्रतिशत (गत आर्थिक वर्षको २४.२ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा)मा सीमित राखिने कार्यक्रम छ । आ.व. २०४६।४७ मा बजेट घाटा (ग्रान्टबाहेक) र राष्ट्रिय आयको

अनुपात २ प्रतिशत विन्दुले घटाई ९.५ प्रतिशतमा ओराल्ने तथा बजेट घाटाको पूर्ति गर्दा खुद आन्तरिक साधन रु. ४० करोडमा नबढ्ने गरी परिचालन गर्ने कार्यक्रमबाट मौद्रिक र कर्जा नीतिका उपरोक्त लक्ष्यहरू पूरा गर्न सघाउ पुग्न जाने विश्वास लिइएको छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ७ महिनाको अवधिमा मूल्य वृद्धिदर २.५ प्रतिशत हुनु तथा खुद वैदेशिक सम्पत्ति रु. १२५.२ करोडले बढ्नुजस्ता कारणहरूबाट मौद्रिक तथा कर्जा नीतिले परिलक्षित गरेको उद्देश्य प्राप्तितर्फ अर्थव्यवस्था अभिमुख भएको तथ्य स्पष्ट हुन आउँछ ।

बाह्य व्यापार तथा भुक्तानी स्थितितर्फ चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ७ महिनामा कुल निर्यात १.८ प्रतिशत (गत वर्षको सोही अवधिमा कुल निर्यात १८.४ प्रतिशतले बढेको थियो) र आयात ३.० प्रतिशत (गत वर्षको सोही अवधिमा आयात ३७.८ प्रतिशतले बढेको थियो)ले बढेको छ । चालू आर्थिक वर्षको उक्त अवधिमा कुल व्यापार घाटा ३.५ प्रतिशत (गत वर्षको सोही अवधिमा कुल व्यापार घाटा ४६.३ प्रतिशतले उल्लेखनीय रूपमा बढेको थियो) ले बढेको छ । गत वर्षको प्रथम ७ महिनामा देशको कुल वैदेशिक व्यापारमा भारतको अंश २८.० प्रतिशत रहेकोमा यस वर्षको उक्त अवधिमा यो उल्लेखनीय रूपले घटेर २२.१ प्रतिशत पुग्न गएको छ । कुल वैदेशिक व्यापारमा भारतबाहेक अन्य देशहरूको अंश भने गत वर्षको उक्त अवधिमा ७२.० प्रतिशत रहेकोमा सोमा वृद्धि भई यस वर्ष ७७.९ प्रतिशत पुगेको छ । यसको प्रमुख कारण चालू वर्षको प्रथम ७ महिनामा कुल निर्यातमा भारतको अंश ३०.३ प्रतिशतबाट घटेर ३.२ प्रतिशत पुग्न नै हो । आयाततर्फ पनि भारतको अंश गत वर्षको यसै अवधिमा २७.४ प्रतिशत रहेकोमा सोमा केही कम भई यस वर्ष २७.० प्रतिशत रहेको छ । देशको शोधनान्तर बचत भएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा शोधनान्तर बचत रु. २८.५ करोड थियो । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ७ महिनाको मौद्रिक तथ्याङ्कबाट यस अवधिमा रु. १२५.२ करोडको शोधनान्तर बचत भएको देखिन्छ, जुन गत वर्षको रु. १४२.९ करोडको शोधनान्तर बचतको तुलनामा केही मात्र कम छ । गत आ.व. भरीमा कुल निर्यात २.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४१९.५ करोड पुगेकोमा यस वर्ष यस्तो निर्यात १४.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४८०.० करोड पुग्ने अनुमान छ । पैठारीतर्फ गत वर्ष कुल पैठारी १७.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १६२६.४ करोड पुगेकोमा यस वर्ष

यस्तो पैठारी ६.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १७३०.० करोड पुग्ने अनुमान छ। साथै शोधनान्तर बचत गत वर्ष रु. ७.६ करोड भएकोमा यस आर्थिक वर्षमा यस्तो बचत रु. ६० करोड पुग्ने अनुमान छ। २०४५ चैत १० मा कुल विदेशी मुद्रा सञ्चित देशको ६.६ महिनाको औसत आयात धान्न सक्ने रहेकोमा २०४६ चैत १० मा रहेको यस्तो सञ्चित ६.९ महिनाको औसत आयात धान्न पर्याप्त थियो।

समष्टिमा यस आर्थिक वर्षको शुरूमा जुन किसिमको आर्थिक मन्दताको आशङ्का गरिएको थियो, हालसम्मका आर्थिक परिसूचकहरूबाट अर्थव्यवस्थाका विभिन्न पक्षहरूमा क्रमिक सुधार हुँदै गएबाट अर्थव्यवस्था पुनरुत्थानको मार्गमा अभिमुख हुन थालेको स्पष्ट लक्षणहरू देखा पर्न थालेका छन्। उपरोक्त स्थितिबाट यस वर्ष निर्धारण गरिएका मौद्रिक तथा कर्जा नीतिका लक्ष्यहरू हासिल गर्न सकारात्मक योगदान पुग्न जाने विश्वास लिन सकिन्छ।

बैंकिङ्ग विकास तथा कर्जा नियन्त्रण

कर्जा सीमा : श्री ५ को सरकारद्वारा लक्षित आर्थिक विकासमा सघाउ पुऱ्याउने नीति अनुरूप आन्तरिक कर्जाको विस्तारलाई सुनियोजित ढङ्गले नियन्त्रण गर्दै लगी मौद्रिक विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्ने उद्देश्यले बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट प्रवाह हुने कर्जामा विगत केही वर्षदेखि सीमाङ्कन गरिँदै आएकोमा यस वर्षदेखि शुरू भएको अप्रत्यक्ष मौद्रिक औजारको अवलम्बन गर्ने नीति अनुरूप बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट प्रवाह हुने कर्जामध्ये गैर वित्तीय सरकारी संस्थानहरूलाई जाने कर्जामा मात्र सीमाङ्कन गरिएको छ। त्यस्तो सीमा उठाउन बाँकी कर्जाको साँवा र ब्याज अर्थात् कुल कर्जा र लगानीको त्रैमासिक आधारमा निर्धारण गरिएको छ। उपर्युक्त नीतिको फलस्वरूप निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जामा यस वर्ष सीमाङ्कन गरिएको छैन।

बैंक शाखा विस्तार : २०४६ साल वैशाखदेखि हालसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले विभिन्न ठाउँमा जम्मा ५ शाखा खोलेको छ। यसबाट अधिराज्यभर कार्यरत वाणिज्य बैंकहरूको कुल शाखा सङ्ख्या ४४० पुगेको छ। यसै अवधिमा कृषि विकास बैंकले ३ ठाउँमा वाणिज्य बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने शाखा खोली यस्ता शाखा सङ्ख्या ४७ पुऱ्याएको छ। यस वर्ष अन्य कुनै पनि बैंकहरूले आफ्नो शाखा स्थापना गरेनन्।

बढीभन्दा बढी ग्रामीण क्षेत्रमा बैंकिङ्ग सेवा पुऱ्याई

यसको क्षेत्रलाई व्यापक गराउँदै लैजानेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंकले शुरूदेखि नै प्रयास गर्दै आएको छ। यस अनुरूप यस्ता क्षेत्रमा खुलेका बैंकहरूलाई वित्तीय राहत पुऱ्याउने बैंकको नीति रही नै रहेको छ। ग्रामीण क्षेत्रमा खुलेका नयाँ बैंक शाखाहरूलाई पर्न गएको खुद नोक्सानको क्षतिपूर्ति भौगोलिक क्षेत्र अनुसार विभिन्न अनुपातमा व्यहोर्दै जाने र ३ वर्षभित्र चुक्ता गर्ने गरी रु. ३ लाख निर्व्याजी सापटी दिने बैंकको योजना अनुसार गत आर्थिक वर्षमा क्षतिपूर्ति बापत कुल रु. ५०.७७ लाख र निर्व्याजी सापटी बापत रु. ५४ लाख बैंकहरूलाई प्रदान गरिएको छ।

शिक्षित बेरोजगार कर्जा : वाणिज्य बैंकहरूबाट बेरोजगार शिक्षितहरूलाई उपर्युक्त परियोजना सञ्चालन गर्न कर्जा प्रवाह गर्ने कार्य कायमै रहेको छ। २०४० साल माघ १५ गतेदेखि सञ्चालन हुँदै आएको यस कार्यक्रम अन्तर्गत प्रतिव्यक्ति बढीमा रु. ५० हजारसम्म कर्जा प्रदान गरिने व्यवस्था छ, तर उद्यमी विकास तालिम लिएका शिक्षित बेरोजगारहरूले भने बढीमा रु. ३ लाखसम्म कर्जा प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था पनि कायमै छ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले हालसम्म करीब रु. ५० लाख लगानी गरिसकेका छन्। यसबाट १२५ जना शिक्षित बेरोजगार लाभान्वित हुनाका साथै त्यस्ता परियोजनाहरूबाट थप २५० जनाले रोजगार पाएका छन्।

बेरोजगार शिक्षितहरूलाई उद्यमी विकास तालिममा संलग्न गराई तालिम पश्चात् उनीहरूलाई बैंकहरूबाट कर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्य अनुरूप त्यस्ता तालिम सञ्चालन गर्न श्री ५ को सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंकर्स संघलाई चालू आर्थिक वर्षको लागि रु. ६ लाख ७५ हजार अनुदान उपलब्ध गराएको छ। सोही अनुसार बैंकर्स संघबाट हालसम्म २ वटा तालिम कार्यक्रम सम्पन्न भइसकेको र अन्य ४ वटा तालिम कार्यक्रम अधिराज्यका विभिन्न ठाउँमा सम्पन्न गरिने भएको छ। यसबाट १७५ जना शिक्षित बेरोजगारहरू लाभान्वित हुने अपेक्षा गरिएको छ।

उत्पादनशील क्षेत्र कर्जा : वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जा लगानीको न्यूनतम २५ प्रतिशत (प्राथमिकता क्षेत्रमा ८ प्रतिशतसमेत) उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने र तोकिएको प्रतिशत लगानी पुऱ्याउन नसकेजति रकम विशेष खातामा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था

रहेकोमा अब २०४७ असार मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूले उत्पादनशील क्षेत्रमा उठाउन बाँकी कर्जाको न्यूनतम ४० प्रतिशत (प्राथमिकता क्षेत्रमा १२ प्रतिशत) लगानी पुऱ्याउनुपर्ने गरिएको छ ।

आयात प्रतीतपत्रको मार्जिनदर : विदेशबाट वस्तुहरू आयात गर्दा खोलिने आयात प्रतीतपत्र कारोबारमा लिइने मार्जिन दरमा गत वर्ष बैकले परिवर्तन गरेको थियो । सानो अंशमा भए पनि मुद्रा प्रदायलाई सङ्कुचित बनाउन वस्तुहरूको आवश्यकतानुसार गरिएको यस किसिमको व्यवस्था अन्तर्गत वस्तुको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूले १० देखि ३० प्रतिशतसम्म मार्जिन लिनुपर्ने गरिएको छ । चिनी र नूनजस्ता दैनिक उपभोग्य वस्तुहरू आयात गर्दा ३० प्रतिशत मार्जिन कायम भएकोमा यस वर्ष ती वस्तुहरूमा पनि १० प्रतिशत मार्जिन कायम गर्ने व्यवस्था गर्न वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

ब्याजदरमा पूर्ण स्वतन्त्रता : वास्तविक माग र आपूर्तिको आधारमा ब्याजदर निर्धारण हुन सकोस् भन्ने उद्देश्यल चालू आर्थिक वर्षको भदौ महिनादेखि निक्षेपमा दिने र कर्जामा लिने सम्पूर्ण ब्याजदर बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्वयंमूले निर्धारण गर्न पाउने स्वायत्तता प्रदान गरिएको छ । यो व्यवस्था लागू हुनुपूर्व यस बैंकले तोकै आएको ब्याजदरलाई खारेज गरिएको छ । यसबाट ब्याजदर निर्धारणमा लचिलोपन आउने अपेक्षा गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाले स्वीकार गर्ने निक्षेपको अवधि, प्रकार तथा जुनसुकै उद्देश्य वा सुरक्षणमा जाने कर्जा सापटको भुक्तानी शर्त, हर्जाना ब्याज, ब्याज पूँजीकरण आदि सम्पूर्ण नियम तथा कार्यविधि बनाई लागू गर्ने अधिकार पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई नै प्रदान भएको छ ।

अनिवार्य नगद मौज्जात : पहिले वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो ढुकुटीमा ४ र राष्ट्र बैंकमा ५ प्रतिशतसमेत जम्मा ९ प्रतिशत अनिवार्य नगद मौज्जात राख्नुपर्ने व्यवस्था भएकोमा २०४६ भदौदेखि दुवै ठाउँमा गरी एकमुष्ट ९ प्रतिशत मौज्जात राख्नुपर्ने गरिएको छ । देशको मौद्रिक स्थितिलाई दृष्टिगत गरी नगद मौज्जातको अनुपातमा हेरफेर गर्ने व्यवस्था अनुरूप २०४६ असोजदेखि यसमा ३ प्रतिशत वृद्धि गरी १२ प्रतिशत पुऱ्याइएको छ । उक्त १२ प्रतिशतमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकमा ८ प्रतिशत अनिवार्य रूपले राख्नुपर्ने गरिएको छ ।

पुनर्कर्जा/रिडिस्काउण्ट सुविधा : नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रदान हुने पुनर्कर्जा/रिडिस्काउण्ट सुविधालाई २०४६ भदौ महिनादेखि मूलदर, छनौटदर र अन्तिम ऋण सुविधादरमा विभाजन गरिएको छ । १ महिनाभन्दा कम भुक्तानी अवधि बाँकी भएका ऋणपत्रहरू मूलदर अन्तर्गत रिडिस्काउण्ट गरिने व्यवस्था भएकोमा २०४६ चैतदेखि ४३ दिनभन्दा कम भुक्तानी अवधि बाँकी भएका ट्रेजरी बिलहरू मूलदरमा रिडिस्काउण्ट गरिने व्यवस्था भएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ग्राहकहरूसँग लिने ब्याजदरलाई समेत पथप्रदर्शन गर्ने गरी आन्तरिक कर्जाको माग र आपूर्तिको आधारमा मूलदरलाई केन्द्रविन्दुको रूपमा विकसित तुल्याइने लक्ष्य रहेको छ । मूलदर समय समयमा परिवर्तन गर्न सकिने भए तापनि हाललाई यो दर ११ प्रतिशत निर्धारण गरिएको छ ।

अन्तर बैंक मुद्रा बजारको समुचित विकासबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाको आवश्यकता पूर्ति हुन सकोस् भन्ने अभिप्रायले बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्ना ग्राहकसँग लिने माथिल्लो ब्याजदरभन्दा कम नहुने गरी अन्तिम ऋण सुविधादर यस बैंकले तोकने व्यवस्था गरेको छ ।

खुल्ला बजार सञ्चालन : चालू आर्थिक वर्षदेखि राष्ट्र बैंकले अपनाएको मौद्रिक नीति अनुरूप तोकिएको मौद्रिक योगाङ्कको लक्ष्यभिन्न बस्न अप्रत्यक्ष मौद्रिक नियन्त्रणको मुख्य उपकरणको रूपमा खुल्ला बजार सञ्चालन प्रक्रियालाई विशेष जोड दिने व्यवस्था गरिएको छ ।

कर्जा सूचना केन्द्र : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबीच कर्जा कारोबारसम्बन्धी सूचना आदान प्रदान गर्ने उद्देश्यले नेपाल बैंकर्स संघको मातहतमा एक कर्जा सूचना केन्द्र (Credit Information Bureau) को स्थापना भएको छ । हाल बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट रु. २० लाखभन्दा बढी कर्जा लिई निर्धारित समयभिन्न कर्जा नतिर्ने ग्राहकलाई कालो सूचीमा राख्ने व्यवस्था भएकोले यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा हुने कर्जाको अनियमितता र दुरुपयोग रोकथाम गर्न केही सघाउ पुग्न सक्ने अपेक्षा गरिएको छ । केन्द्रको काम कारवाहीलाई बढी प्रभावकारी र गतिशील बनाउने उद्देश्यले केन्द्रलाई कम्प्युटरयुक्त बनाइएको छ । उक्त केन्द्रको सञ्चालनमा लाग्ने स्थिर खर्चको ७५ प्रतिशत र सञ्चालन खर्चको ५० प्रतिशत ३ वर्षसम्म राष्ट्र बैंकले व्यहोर्ने भएको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूको समस्या विश्लेषण तथा अध्ययन : देशमा कार्यरत दुई ठूला बैंकहरू नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको वास्तविक वित्तीय स्थिति पत्ता लगाई तिनीहरूलाई राष्ट्रिय आवश्यकता अनुरूप सक्षम, गतिशील र प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने उद्देश्यले संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रमको सहयोगमा वाणिज्य बैंकहरूको समस्या विश्लेषण तथा अध्ययन कार्य शुरू भएको छ। यस अध्ययनबाट बैंकहरूको वास्तविक समस्याको पहिचानको साथै बैंकको व्यवस्थापन तथा जनशक्तिको लागि उपर्युक्त नीति निर्माण गर्ने दिशामा महत्त्वपूर्ण प्रारूप तयार हुने विश्वास लिइएको छ।

अगुवा बैंक योजनाको विस्तार

कर्जा उत्पादन सामग्री उपर्युक्त प्रविधि, तालिम एवं प्राविधिक सेवा सुविधाहरू एकीकृत रूपमा निरपेक्ष गरिबी रेखामुनि रहेका परिवारलाई उपलब्ध गराई त्यस्ता परिवारको आम्दानी र क्रयशक्ति वृद्धिमा सघाउ पुऱ्याउन श्री ५ को सरकारले २०४५ साउन १ गतेदेखि अधिराज्यका २१ जिल्लामा अगुवा बैंक योजना लागू गरेको थियो। आ.व. २०४६।४७ मा थप ९ जिल्लाहरू दाङ, प्यूठान, कालिकोट, कैलाली, डडेलधुरा, आछाम, पाल्पा, पर्सा र सप्तरीमा योजनाको विस्तार भएको छ। उल्लिखित नौ जिल्लाहरूमध्ये प्यूठान, डडेलधुरा र सप्तरीमा कृषि विकास बैंकले पर्सा, कैलाली र दाङमा नेपाल बैंक लिमिटेडले र पाल्पा, आछाम र कालिकोटमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले अगुवाइ गर्ने गरी तोकिएको छ।

योजना लागू भएका ३० जिल्लामा कार्यरत बैंकिङ्ग र सरकारी अर्ध सरकारी निकायहरूले समन्वयात्मक रूपबाट आ-आफ्नो वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने प्रक्रियाको शुरूवात गरिसकेका छन्। यस्तो प्रक्रियाबाट लक्षित वर्गलाई कर्जाको साथै अन्य पूरक सेवा सुविधासमेत एकीकृत रूपबाट उपलब्ध हुन गई उनीहरूको आम्दानी वृद्धिमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने धारणा राखिएको छ।

प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा

आर्थिक वर्ष २०४६/४७ को पहिलो त्रयमाससम्ममा नेपाल बैंक लि. का १५४, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १३८ र नेपाल अरब बैंक लि.का २ गरी कुल २९४ कार्यालय सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रममा संलग्न भएका छन्। त्यस्ता सघन बैंकिङ्ग कार्यालयले नियमित वाणिज्य बैंकिङ्ग कारोबारका अतिरिक्त प्राथमिकता क्षेत्र (कृषि, घरेलु उद्योग र सेवा) मासमेत

कर्जा प्रवाह गर्दछन्। सघन बैंकिङ्ग कार्यालयमा संलग्न कार्यालयहरूमध्ये नेपाल बैंक लिमिटेडको ७८ प्रतिशत, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ९० प्रतिशत र नेपाल अरब बैंक लि.को १०० प्रतिशत शाखाहरू ग्रामीण क्षेत्रमा सञ्चालित छन्। नेपाल बैंक र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकहरूबाट वि.सं. २०३८ सालदेखि २०४६ साल असोज मसान्तसम्ममा यस कार्यक्रम मार्फत रु. ८८.०१ करोड लगानी र रु. ३१.३२ करोड असूली भइसकेको छ र लगानीमा रहरहेको कर्जा रु. ५६.६९ करोड पुगेको छ।

वाणिज्य बैंकहरूलाई २०४६ असोज मसान्तसम्ममा आफ्नो कुल कर्जा तथा लगानीको न्यूनतम ८ प्रतिशत प्राथमिकता क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने लक्ष्य निर्धारण गरिएकोमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले ७.१८ प्रतिशत नेपाल बैंक लि.ले १०.२३ प्रतिशत, ग्रिण्डलेज बैंकले ८.४४ प्रतिशत र नेपाल इण्डोस्वेज बैंकले २४.७ प्रतिशत पुऱ्याएका छन्। नेपाल बैंक लि. र नेपाल ग्रिण्डलेज बैंकहरू पहिलोपटक निधप्रति लक्ष्यभन्दा क्रमशः २२३ र ०४४ प्रतिशत बढी रकम प्राथमिकता क्षेत्रमा प्रवाह गर्न सफल भएका छन्।

ब्याज अनुदान तथा पूँजी अनुदान

आर्थिक वर्ष २०४५।४६ देखि श्री ५ को सरकाले वाणिज्य बैंकहरूबाट कृषि व्यवसायका लागि कर्जा प्राप्त गर्ने कृषकहरूलाई पनि कृषि विकास बैंकका ग्राहकले पाउने सरहको ब्याज अनुदान तथा पूँजी अनुदान दिने व्यवस्था गरेको छ। यस व्यवस्था अन्तर्गत सम्बन्धित कृषकले फलफूल, तरकारी, चिया, अलैंची र गोबर ग्याँसमा ७.५ प्रतिशत, पशुपक्षी र मत्स्यपालनमा ५ प्रतिशत र सिँचाइमा ३ प्रतिशतका दरले ब्याज अनुदान प्राप्त गर्नेछन्। यसै गरी सिँचाइमा ४० देखि ७५ प्रतिशत, गोबर ग्याँसमा २५ प्रतिशत र ग्रामीण विद्युतीकरणमा ५० देखि ७५ प्रतिशत पूँजी अनुदान पाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ। आ.व. २०४५।४६ मा वाणिज्य बैंकहरूले माथि उल्लिखित कृषि व्यवसायहरूका लागि प्रदान गरेको कर्जामा सम्बन्धित कृषकहरूलाई करीब रु. ६१ लाखको ब्याज अनुदान प्रदान गरेका छन् र सो रकम बैंकहरूलाई श्री ५ को सरकारबाट सोधभर्ना हुने भएको छ।

जग्गा खरीद कर्जा सीमा

प्राथमिकता क्षेत्र अन्तर्गत भूमिहीन तथा सीमान्त परिवारको लागि समूहगत रूपमा सञ्चालन गरिने एकीकृत कृषि परियोजना अन्तर्गत तराई क्षेत्रमा प्रतिसदस्य

(परिवार ५ कट्टासम्म जग्गा खरिद गर्न र त्यस्तो जग्गामा आयवृद्धिमूलक व्यवसायहरूसमेत सञ्चालन गर्न रु. ५० हजारसम्मको कर्जा प्रदान गर्न सीमा निर्धारण गरिएको छ। यस व्यवस्थाबाट भूमिहीन तथा सीमान्त परिवारको आर्थिक उत्थानमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने आशा राखिएको छ।

पशुधन सुरक्षण

कर्जा सुरक्षण निगमले गत आर्थिक वर्षसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, कृषि विकास बैंक र नेपाल अरब बैंकका ३३ जिल्ला स्थित १४६ शाखाहरू मार्फत प्रदान भएका कर्जाबाट खरीद भएको पशुधनको सुरक्षण गर्दै आएकोमा चालू आर्थिक वर्षमा थप १६ जिल्लाका ५६ बैंक शाखाहरूमा पशुधन सुरक्षण व्यवस्था विस्तार गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यसरी चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा पशुधन सुरक्षण व्यवस्था लागू हुने ४९ जिल्लामध्ये अगुवा बैंक योजना लागू भएका ३० जिल्लासमेत पर्दछन्। पशुधन सुरक्षण व्यवस्था अन्तर्गत बैंक कर्जाबाट खरीद हुने गाई भैसी, बाखा, भेडा, च्याङ्गा, बङ्गुर, गोरू र राँगाको बीमा गरिन्छ। सम्बन्धित कृषकले खरीद मूल्यको ५ प्रतिशतका दरले प्रतिवर्ष बीमा शुल्क निगमलाई बुझाउनुपर्दछ भने विमित पशुको मृत्यु भएमा निगमबाट परल मोलको ८० प्रतिशत क्षतिपूर्ति स्वरूप प्रदान गरिन्छ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना

देशको औद्योगिक विकासलाई बढावा दिई उत्पादनमा वृद्धि ल्याउने, आयात प्रतिस्थापन गर्ने निर्यात वृद्धि गर्नेजस्ता उत्पादनशील क्रियाकलापद्वारा ग्रामीण जनताको आयस्तर बढाउने लक्ष्य हासिल गर्न श्री ५ को सरकार, विश्व बैंक तथा यूएनडीपीको संयुक्त सहयोगमा आर्थिक वर्ष २०३८/३९ देखि वागमती, अञ्चलको ३ जिल्ला र गण्डकी अञ्चलका ६ जिल्ला गरी ९ जिल्लामा घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना कार्यक्रम सञ्चालन भएको हो। पहिलो चरण अन्तर्गत जम्मा ३३६९ परियोजनाहरूमा रु. २५ करोड १२ लाख कर्जा स्वीकृत भई ८९.२ प्रतिशत अर्थात् रु. २२ करोड ४२ लाख कर्जा प्रवाह भएको थियो।

पहिलो चरणमा परियोजनाले हासिल गरेको उल्लेखनीय प्रगतिको आधारमा २०४४ साउन १५ गतेदेखि दोस्रो चरण अन्तर्गत १८ जिल्लाहरू थप गरी हाल जम्मा २७ जिल्लामा परियोजना सञ्चालन भएको छ। कार्यक्रम

अन्तर्गत २०४६/४७ को दोस्रो त्रयमाससम्ममा समष्टिगत रूपमा जम्मा ४४९६ परियोजनाहरूमा रु. ३२ करोड १८ लाख कर्जा स्वीकृत भई रु. २९ करोड ८३ लाख (९२.७ प्रतिशत) कर्जा प्रवाह भएको छ। यसबाट करीब ४९,१११ व्यक्तिहरूलाई रोजगारी उपलब्ध गराउन यो परियोजनाले योगदान पुऱ्याएको अनुमान छ। अन्य धितोभन्दा परियोजनाको सम्भाव्यताको आधारमा घरेलु तथा स-साना स्तरको उद्योगहरूलाई कर्जा उपलब्ध गराउनु नै यस परियोजनाको विशेषता र आकर्षण रहेको छ।

कृषि कर्जा र कृषिसम्बन्धी अध्ययन

कृषि विकास बैंकको लगानी कार्यक्रममा सघाउ पुऱ्याउने र उक्त बैंकलाई कर्जा, पुनर्कर्जा प्रदान गरी वित्तीय टेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले आ.व. २०४६/०४७ को लगानी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न माग अनुरूप रु. ९ करोडको कर्जा उक्त बैंकलाई स्वीकृत गरिएको छ।

वाणिज्य बैंकिङ्ग कारोबारद्वारा परिचालित साधनबाट उक्त बैंकको लगानी साधनमा वृद्धि भएको फलस्वरूप वित्तीय त्रयमासको लगानी कार्यक्रमको लागि मात्र कर्जाको माग हुन आएको र माग अनुरूपको स्वीकृत कर्जा रकम सो बैंकले उपयोग पनि गरिसकेको छ।

यस बैंकलाई भुक्तानी गर्नुपर्ने कृषि कर्जाको भुक्तानी रकम किटान गरी कृषि विकास बैंकको वचनबद्धता कायम गराउने परिपाटी अनुसार यस आर्थिक वर्षमा उक्त बैंकबाट रु. १७ करोड भुक्तानी गर्ने क्रममा गत फागुन मसान्तसम्ममा रु. ९ करोड ९३ लाखजति भुक्तानी भइसकेको छ। साथै गत वर्षहरूमा वचनबद्धताभन्दा बढी भुक्तानी हुने गरेको परिप्रेक्ष्यमा बाँकी रकम आउँदो असार मसान्तभित्र भुक्तान भइसक्ने अनुमान छ।

साना किसान विकास आयोजनाको मूल्याङ्कन अध्ययन :

कृषिसँग सम्बन्धित विभिन्न पक्षहरूको अध्ययन गरी सोको यथास्थिति जानकारी लिने सन्दर्भमा कृषि विकास बैंकद्वारा सञ्चालित साना किसान विकास आयोजनाको मूल्याङ्कन अध्ययन गर्ने कार्यक्रम अनुसार २५ जिल्लामा रहेका ३० वटा आयोजनाले सेवा पुऱ्याएका किसानहरूमध्ये १४८० र आयोजना बाहिरका ३०० कृषकहरूसँग सङ्गलन गरिएको तथ्याङ्कको प्रशोधन कार्य भइरहेको छ। आगामी आर्थिक वर्षसम्ममा यस अध्ययनको प्रतिवेदन तयार भइसक्ने अपेक्षा राखिएको छ।

फलफूल तथा तरकारी आपूर्तिको अध्ययन : आर्थिक वर्ष २०४४।४५ मा देशको प्रमुख शहरी क्षेत्रहरूमा फलफूल तथा तरकारी आपूर्ति सम्बन्धमा गरिएको अध्ययनको रिपोर्ट प्रकाशित गरिएको छ । उपरोक्त अध्ययनबाट देशका महत्त्वपूर्ण शहरी क्षेत्रहरूमा उपभोग हुने गरेको फलफूल र तरकारी जातका वस्तुहरूको आन्तरिक उत्पादन गर्न खास क्षेत्रको पहिचान भएको छ । फलफूल र तरकारी उत्पादनमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले संलग्न रहेका विभिन्न निकायहरूको लागि यस अध्ययनले सहयोग पुऱ्याउन मद्दत मिल्नेछ ।

आत्म सहयोगी समूहको पहिचान : प्रशान्त क्षेत्रीय कृषि कर्जा संघ (आप्राका) सँग सम्बद्ध रही नेपालमा कार्यरत आत्म सहयोगी समूहको पहिचानद्वारा सो समूहलाई बैंकहरूसँग आबद्ध गराई समूहको आर्थिक, सामाजिक क्रियाकलापमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यससम्बन्धी प्रारम्भिक कार्यको थालनी गरिएको छ । तदनुरूप स्याङ्जा जिल्लाको गल्याङस्थित जनकल्याण आत्म सहयोगी समूहलाई गल्याङ भन्ज्याङस्थित राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकसँग आबद्ध गराई बचत परिचालन गराउने प्रयत्न भइरहेको छ, साथै सुदूर पश्चिमाञ्चलको आछाम जिल्लामा आत्म सहयोगी समूहको पहिचान गर्ने कार्य पनि सम्पन्न भएको छ ।

मूल्य स्थिति

चालू आर्थिक वर्ष २०४६।४७ को पहिलो ७ महिनामा गैह्र खाद्य वस्तु तथा सेवाको मूल्यमा १२.६ प्रतिशतले वृद्धि भए तापनि खाद्य वस्तुको समूहको मूल्यमा सुधार भएकोले सबै वस्तुको मूल्य २.५ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । गत आर्थिक वर्ष २०४५।४६ को पहिलो ७ महिनामा पनि गैह्र खाद्य समूहको मूल्य १०.७ प्रतिशतले वृद्धि भए तापनि खाद्य समूहको मूल्य ०.९ प्रतिशतले ह्रास भएकोले सबै वस्तुको मूल्य वृद्धिदर यस वर्ष सरह २.५ प्रतिशत भएको थियो ।

यसरी गत आर्थिक वर्ष र चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ७ महिनामा गैह्र खाद्य तथा सेवाको मूल्यमा चाप पर्न गए पनि खाद्य वस्तुको मूल्यमा सुधार भएबाट सबै समूह अर्थात् राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूचीको वृद्धिदर २.५ प्रतिशत मात्र रहन गएको हो ।

फागुन महिनादेखि ऋतुगत कारणले खास गरी चामल, फलफूल तथा तरकारी र अन्य खाद्य पदार्थको

मूल्यमा वृद्धि हुन गई अतिभारित खाद्य समूहको मूल्यमा चाप पर्न जाने भएको कारण राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूचीमा प्रतिकूल असर पर्ने गरेको छ । गत आर्थिक वर्षको बाँकी पाँच महिनामा उपभोक्ता मूल्यसूची ७.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो र यस आर्थिक वर्षको बाँकी ५ महिना अर्थात् २०४६ फागुनदेखि २०४७ असारसम्ममा उपभोक्ता मूल्यसूची ७.३ प्रतिशतले बढ्ने अनुमानको आधारमा यस आर्थिक वर्षको विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर करीब ९.० प्रतिशत रहने देखिन्छ । गत आर्थिक वर्ष २०४५/४६ को विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर १०.२ प्रतिशत थियो, तर वार्षिक मूल्य वृद्धिदर गत वर्ष ८.१ प्रतिशत रहेकोमा यस वर्ष ९.५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने अनुमान छ ।

विदेशी विनिमय

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन प्रणालीलाई बढी समयानुकूल एवं व्यावहारिक बनाउँदै लैजाने क्रममा गत वर्ष केही महत्त्वपूर्ण नीति नियमहरू प्रतिपादित गरियो । यसमध्ये भारतीय मुद्राको बिक्री प्रणालीलाई सुव्यवस्थित गर्न प्रयोजनको आधारमा मात्र भा. रु. सटही दिने व्यवस्था प्रमुख रहेको छ । अन्य देशहरूका मुद्राको माग असीमित परिमाणमा आपूर्ति गर्ने परिपाटी कुनै पनि देशको अर्थव्यवस्थाका लागि हितकर हुन नसक्ने परिप्रेक्ष्यमा यस नयाँ व्यवस्थाको सूत्रपात भएको हो । यस व्यवस्थाबाट व्यापार तथा भुक्तानीसम्बन्धी आवश्यक सूचना एवं तथ्यहरू सहजै प्राप्त गर्न सम्भव भएको छ । गत वर्षदेखि निजी खर्चमा विदेश भ्रमण गर्न जाने व्यक्तिहरूलाई राहदानी बापत प्रदान गरिने सटही सुविधाको रकममा वृद्धि गरी यस्तो सुविधा वर्षको एकपटक मात्र पाइने गरिएको छ, साथै विशेष काम अन्तर्गत प्रदान गरिने सटही सुविधालाई बन्द गरिएको छ । यसबाट विदेशी मुद्राको उपर्युक्त किसिमले नियन्त्रण हुन गएको छ ।

चाँदी तथा मिश्रित चाँदीका गहना एवं कलात्मक वस्तुहरूको निकासी अभिवृद्धि गर्दै जाने श्री ५ को सरकारको नीति अनुरूप यस्ता वस्तुहरू निर्यात गर्ने निकासीकर्ताहरूलाई राष्ट्र बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय बजारबाट चाँदी आयात गरी उपलब्ध गराउँदै आएको छ । हालसम्म ४ हजार किलोग्राम चाँदी निर्यातकर्ताहरूलाई उपलब्ध गराइसकिएको छ र चाँदीका गहना तथा कलात्मक वस्तुहरूको निर्यातबाट रु. ३.३० करोड बराबरको विदेशी मुद्रा आर्जन भइसकेको छ ।

बैंकबाट सञ्चालित “नेपालको पर्यटन व्यवसायबाट आय र रोजगारी सिर्जना” विषयक एक अनुसन्धानात्मक अध्ययन परियोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन प्रकाशित भइसकेको छ । विदेशी पर्यटकहरूको खर्चको बनोट, पर्यटन क्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धि (Value Added) र आयातित वस्तुको अनुपात (Import Content) तथा रोजगारी सिर्जनाको अध्ययन गर्ने लक्ष्य राखी तयार पारिएको अध्ययन प्रतिवेदन अनुसार एकजना विदेशी पर्यटकले सालाखाला दैनिक रु. ७४७ (हवाई खर्चबाहेक) खर्च गर्ने गरेको र नेपालमा उनीहरूको सालाखाला बसाइ ९.३ रात्री भएको अनुमान छ । उक्त प्रतिवेदन अनुसार पर्यटन क्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धि ३७.७४ प्रतिशत रहेको अनुमान छ, जसमध्ये होटल व्यवसायको ४६.५५ प्रतिशत, ट्रेकिङ्ग एजेन्सीको ४५.९६ प्रतिशत, एयरलाइन्सको ३२.९५ प्रतिशत र ट्राभल एजेन्सीको २५.४९ प्रतिशत मूल्य अभिवृद्धि रहेको छ । पर्यटन क्षेत्रमा कुल ११,१७६ व्यक्तिले प्रत्यक्ष रोजगारी पाएको अनुमान छ । होटल व्यवसायमा १ व्यक्तिलाई रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्न सालाखाला रु. १ लाख १२ हजार, ट्राभल एजेन्सीमा रु. ५१ हजार, ट्रेकिङ्ग एजेन्सीमा रु. २८ हजार, एयरलाइन्समा रु. २ लाख १४ हजार लगानी भएको अनुमान छ ।

पर्यटन क्षेत्रमा हुने गरेको आयातको अंशलाई घटाउँदै लैजान स्थानीय उत्पादन वृद्धि गर्दै लैजानु पर्ने यथेष्ट दक्ष जनशक्तिको विकास गर्नुपर्ने विदेशी मुद्राको सुविधालाई प्रयोजन अनुसार उदार बनाइनुपर्ने पर्यटन व्यवसायीहरूलाई आफ्नो कार्यक्षेत्र विदेशमा पनि विस्तार गर्दै लैजान प्रोत्साहित गरिनुपर्ने विदेशी पर्यटन व्यवसायीहरूलाई आफ्नो आय तथा नाफाको बढी अंश स्वदेशमै लगानी गर्न प्रोत्साहित गर्नुपर्ने पदयात्रा पर्यटन विकासलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने पर्यटन व्यवसायीहरूलाई आवश्यक पूँजी उपलब्ध गराउन वित्तीय संस्थालाई सक्रिय पारी नयाँ वित्तीय संस्थाको सम्भाव्यतातर्फ ध्यान पुऱ्याउनुपर्ने र साथै पर्यटन क्षेत्रको नीति निर्माण, संलग्न निकायहरूको समन्वय, बजार नीतिको तर्जुमा, पर्यटन आयोजना र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन र अनुगमनको लागि एक उच्चस्तरीय पर्यटन विकास समितिको गठन हुनुपर्ने आदि सुझावहरू पनि उक्त प्रतिवेदनमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

बैंक निरीक्षण

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई बैंक तथा

वित्तीय संस्थाहरूका शाखाहरूको कारोबारमा मात्र सीमित नराखी प्रत्येक वर्ष सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सर्वाङ्गीण स्थितिको अध्ययन, विश्लेषण तथा लेखाजोखा गर्ने उद्देश्य राखी निरीक्षणलाई अझ बढी विस्तृत बनाउने प्रयासको थालनी गरिएको छ । यस नीति अनुरूप चालू आर्थिक वर्षको हालसम्ममा कृषि विकास बैंक, नेपाल अरब बैंक लि., नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि., नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका केन्द्रीय स्तरमा निरीक्षण सम्पन्न भइसकेका छन् । नेपाल बैंक लि. र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा निरीक्षण सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

यसका अतिरिक्त प्रत्येक बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको बढी कारोबार भएका शाखा कार्यालय र कर्जा कारोबारको दृष्टिले समस्याग्रस्त देखिएका शाखा कार्यालयहरूको पनि प्रत्येक वर्ष निरीक्षण गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ । यस अन्तर्गत हालसम्ममा नेपाल बैंकका २९ राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ३४ कृषि विकास बैंकका ७ र नेपाल अरब बैंकका ३ गरी जम्मा ७३ शाखाहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।

यसैगरी बैंकको आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण कार्यलाई व्यवस्थित गर्दै लगी भौतिक पक्षका अतिरिक्त व्यवस्थापन सुधारमा समेत संलग्न गराउँदै लगेको छ ।

बैंकिङ्ग प्रशिक्षण

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका लागि कार्यकुशल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्यले यस बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा सम्बन्धित क्षेत्रको लागि तालिम आवश्यकताहरूको पहिचान र कार्ययोजनाको तर्जुमा गरी नियमित रूपमा विभिन्न विषयहरूको विभिन्न तहका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको निमित्त तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । विगत वर्षहरूमा जस्तै यस आर्थिक वर्षमा पनि सोही वमोजिम कार्यक्रम तर्जुमा गरी नियमित कार्यक्रमको अतिरिक्त केही थप विषयमा पनि तालिम सञ्चालन गर्ने केन्द्रले लक्ष्य लिएको छ ।

हालसम्म केन्द्रले अधिकृत र सहायक/प्रधान सहायक स्तरीय गरी जम्मा ४३१ जनालाई तालिम उपलब्ध गराइसकेको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको कार्ययोजनानुसार सञ्चालन हुन बाँकी रहेका अधिकृत तथा गैह्र अधिकृतस्तरीय विभिन्न विषयका तालिम कार्यक्रमहरू लक्षित समयभित्रै सञ्चालन भइसकेका छन् ।

सिक्का टकमरी

विभिन्न दरका सिक्काहरूको माग अनुरूप आपूर्ति गर्दै लैजाने उद्देश्यले यस बैंकले २०४५ चैतदेखि गत फागुनसम्ममा जम्मा २ करोड ५८ लाख २२ हजारभन्दा बढी थान सिक्काहरू टकमरी गरी निष्कासन गरेको छ । सिक्का टकमरीमा गत वर्षको तुलनामा ६६९ प्रतिशतले यस वर्ष वृद्धि हुन गएको छ ।

सिक्का टकमरीको अतिरिक्त यस बैंकले श्री ५ युवराजाधिराज दीपेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकार उमेर पुगिबक्सेको उपलक्ष्यमा ११.६६ ग्राम (१ तोला) को असर्फी थान १००० र रु. ५०००/- (को चाँदीको सिक्का थान ५००० निष्कासित गर्‍यो । यसैगरी विश्व वन्यजन्तुको सम्भार र संरक्षण-हेतु हीम चितुवा अङ्कित १ औंस, १।२ औंस, १।४ औंस र १।१० औंस तौलका असर्फी र रु. १०००(को चाँदीको सिक्का पनि निष्कासन गरिएको छ ।

प्रशासनिक सुधार

देशको आर्थिक विकास प्रक्रियालाई अघि बढाउन संस्थामा विद्यमान जनशक्तिको सही परिचालन तथा समुचित उपयोग गरिनुपर्ने तथ्यलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले सधैं प्रमुखता दिँदै आएको छ । यसै अनुरूप प्रशासनिक यन्त्रलाई समयानुकूल र सक्षम बनाउँदै जाने क्रम बैंकले जारी राखेको छ ।

दक्ष जनशक्ति निर्माणमा तालिमको महत्त्वलाई ध्यानमा राखी यस वर्ष वैदेशिक अध्ययन तथा तालिममा ७० जना र आफ्नै तालिम केन्द्र तथा अन्य संस्थाहरूमा १५५ जना विभिन्न तहका कर्मचारीलाई प्रशिक्षण उपलब्ध गराइयो ।

प्रशासनिक कार्यलाई समयसापेक्ष बनाउन नीति-नियम तर्जुमा गर्ने कार्यमा कर्मचारीहरूलाई समेत सहभागी गराउने उद्देश्यले कर्मचारी अवधारणा सर्वेक्षण सम्पन्न गरिएको छ र यस सर्वेक्षणबाट प्राप्त सुझावहरूलाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै जाने बैंकको योजना छ ।

बैंकको बढ्दो जिम्मेवारी वहन गर्न सङ्गठनात्मक संरचनामा समयानुकूल परिवर्तन गर्दै लगेको छ । यसै

क्रममा पोखरा उपशाखा कार्यालयलाई शाखा कार्यालयमा र इलाम प्रशाखालाई उपशाखा कार्यालयमा अपग्रेड गरिएको छ । बैंकको सङ्गठनात्मक स्वरूप तथा जनशक्ति सम्बन्धमा भारतस्थित नेशनल इन्स्टिच्यूट अफ बैंक म्यानेजमेण्ट मार्फत सम्पन्न अध्ययनको अन्तिम प्रतिवेदन तयार भएको छ । प्रतिवेदनमा उल्लिखित उपर्युक्त सुझावहरूलाई योजनाबद्ध रूपमा कार्यान्वयन गर्दै जाने बैंकको नीति रहेको छ ।

अगुवा बैंक योजना र अन्य बैकिङ्ग कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले योजनाबद्ध चरणमा आफ्ना कार्यालय विस्तार गर्ने योजना गरेको छ । यसै क्रममा सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको सदर मुकाम दीपायलमा बैंकको कार्यालय खोल्ने प्रारम्भिक कार्य समाप्त भइसकेको छ ।

यसरी नै देशकी आर्थिक विकासमा केन्द्रीय बैंकको हैसियतले निर्वाह गर्नुपर्ने जिम्मेवारी वहन गरेका कर्मचारीलाई कार्यप्रति उत्प्रेरित गराउन आगामी वर्षहरूमा पनि बैंकले समसामयिक रूपमा आफ्नो प्रशासनिक क्रियाकलापलाई सुधार गर्दै लैजानेछ ।

बैंकर्स क्लब

स्वस्थ मानसिकताको विकासद्वारा संस्थागत क्रियाकलापलाई गतिशील गराउँदै जाने उद्देश्यले स्थापना भएको बैंकर्स क्लबले आफ्ना गतिविधिहरूलाई नियमित रूपमा अघि बढाउँदै लगेको छ । खेलकूद, साहित्यिक तथा सांस्कृतिक गतिविधिहरूको माध्यमबाट कर्मचारीहरूको मानसिक तथा शारीरिक विकासमा क्लबले राम्रो सहयोग गर्दै आएको छ । खेलकूदको नियमित अभ्यास लगायत प्रतियोगिताको आयोजना, विभिन्न पर्वहरूमा साहित्यिक तथा सांस्कृतिक सङ्गोष्ठी, पत्रिकाको नियमित प्रकाशन क्लबका महत्त्वपूर्ण गतिविधि हुन् । कर्मचारीहरूको हितलाई ध्यानमा राखी क्लबको गतिविधिलाई बढाउँदै लैजाने बैंकको योजना रहेको छ ।

संस्थागत तथा क्षेत्रीय सम्बन्ध

मुलुकको आर्थिक विकासमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपबाट संलग्न रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्था लगायत औद्योगिक कृषि तथा अन्य क्षेत्रको अनुसन्धानमा कार्यरत संस्थाहरूको क्रियाकलापलाई विभिन्न उपायद्वारा सहयोग गर्दै जाने नेपाल राष्ट्र बैंकको उद्देश्य र लक्ष्य रहँदै आएको छ । यसै अनुरूप राष्ट्रिय विकासमा सम्बद्ध यी संस्थाहरूलाई

वित्तीय तथा अन्य सहयोग पुऱ्याउने क्रम यस बैंकले जारी राखेको छ ।

दक्षिण एसियाको अतिरिक्त अरू मुलुकका केन्द्रीय बैंक लगायत अन्य संस्थाहरूसँगको सहयोग सम्बन्धमा विगत वर्षहरूदेखि लगातार वृद्धि हुँदै गएको छ । दक्षिण पूर्व एसिया, न्यूजिल्याण्ड तथा अष्ट्रेलिया (सियान्जा) केन्द्रीय बैंक समूह, दक्षिण पूर्वी एसियाली केन्द्रीय बैंकहरूको सङ्गठन (सियासन), एसिया तथा प्रशान्त क्षेत्रीय कृषि कर्जा संघ (आप्राका) जस्ता क्षेत्रीय सङ्गठनहरूमा नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिका पनि महत्त्वपूर्ण रहदै आएको छ । यसै वर्ष आप्राका अन्तर्गत मनिलामा स्थापना भएको कृषि बैकिङ्ग अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्र (सेण्ट्राव) को नेपाल राष्ट्र बैंकले अध्यक्षता गरेको छ । यसबाट बैंकको प्रतिष्ठामा वृद्धि हुनाका साथै आफ्नो भूमिकालाई प्रबल बनाउन बैंकलाई ठूलो हौसला मिलेको छ ।

सियासन गभर्नर समूहको २५ औं सम्मेलन गत माघ महिनामा कोलम्बोमा सम्पन्न भयो । साथै आप्राका - सेण्ट्रावको काउन्सिल अफ गभर्नर्सको पहिलो बैठक फागुन महिनामा मनिलामा सम्पन्न भयो । यी बैठकहरूमा भएको आपसी विचारहरूको आदान प्रदानबाट क्षेत्रीय सम्बन्ध

बढाउन राम्रो सहयोग पुग्न गएको छ, साथै अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष एसियाली विभागका निर्देशकको गत मङ्सिर महिनामा भएको नेपाल भ्रमण पनि अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग वृद्धिमा महत्त्वपूर्ण रह्यो । यस अतिरिक्त विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय गोष्ठीमा भएको बैंकको सहभागिताले पनि सम्बन्ध वृद्धिमा राम्रो योगदान पुऱ्याएको छ ।

अन्त्यमा

राष्ट्रिय आर्थिक विकास नै आजको हाम्रो प्रमुख चुनौती हो । आधारभूत आवश्यकताको परिपूर्ति हाम्रो महत्त्वपूर्ण आवश्यकता हो । मुलुकमा आएको हालको अभूतपूर्व परिवर्तनले आर्थिक विकासको चुनौतीलाई अरू बढी सक्षमताका साथ सामना गर्न थप बल मिल्ने हामी सबैको विश्वास छ ।

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सहृदयता र राष्ट्र विकासको मौसूफको सदिच्छाका साथै राष्ट्रद्वारा निर्धारित आर्थिक दिशाबोध अनुरूप देशको आर्थिक, मौद्रिक तथा बैकिङ्ग क्षेत्रको विकासमा आफ्नो तर्फबाट हरतरहले प्रयत्नशील रहन नेपाल राष्ट्र बैंक आजको यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा प्रण गर्दछ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई आर्थिक विकासको लक्ष्य अनुरूप अघि बढाउन राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील*

नेपाल राष्ट्र बैंक आजदेखि आफ्नो कार्यकालको ३५ वर्ष पूरा गरी ३६ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। मुलुकको आर्थिक, मौद्रिक तथा बैंकिङ विकासको क्षेत्रमा विगतका साढे तीन दशकभित्र जेजति कार्य भएका छन्। वर्तमान राजनैतिक परिवर्तनले सिर्जना गरेको बढ्दो आर्थिक आकाङ्क्षाको परिप्रेक्ष्यमा ती कार्यहरूलाई अझ बढी गतिशील बनाउनु समयको माग हुन आएको छ। राष्ट्रको सामाजिक एवं आर्थिक विकासको सन्दर्भमा हाम्रा सामु बढी दायित्व र चुनौतीहरू थप भएका छन्।

विकासप्रति जनताको बदलिँदो दृष्टिकोणको पृष्ठभूमिमा आजको यस दिनलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले मुलुकको आर्थिक विकासका लागि प्रतिबद्धता प्रकट गर्ने एक महत्त्वपूर्ण अवसरको रूपमा लिएको छ। खास गरी बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रको सुधारका निम्ति अपनाउन लागिएका विभिन्न कदमहरूले देशको समग्र आर्थिक क्रियाकलापमा सकारात्मक प्रभाव पार्नेछ भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको धारणा रहेको छ। यी कदमहरूले परिलक्षित आर्थिक विकास कार्यक्रमहरूलाई सफलतासाथ अघि बढाउन निश्चय नै सहयोग पुऱ्याउनेछ भन्ने बैंकले दृढ विश्वास राखेको छ। समष्टिमा राष्ट्रिय विकासको परिकल्पनालाई साकार तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले आगामी दिनहरूमा बढी प्रयास गर्नेछ भन्ने दृढतालाई म यस अवसरमा दोहोऱ्याउन चाहन्छु।

यस सन्दर्भमा संस्थाको हित, मर्यादा एवं प्रतिष्ठा अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा कर्मचारीहरूको सामूहिक सहयोग, अनुशासन एवं कटिबद्धताको अपेक्षा राखेको छु।

यस उपलक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रगति र

उन्नतिमा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने र शुभेच्छा प्रकट गर्ने सबै निकाय तथा महानुभावहरूमा हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दै विगत वर्ष देशको आर्थिक, मौद्रिक, बैंकिङ तथा अन्य सम्बद्ध क्षेत्रको क्रियाकलापबारे संक्षेपमा चर्चा गर्न चाहन्छु।

आर्थिक तथा मौद्रिक गतिविधि

आर्थिक वर्ष २०४७/४८ मा आन्तरिक तथा बाह्य चापको बावजूद अर्थव्यवस्थाका विभिन्न पक्षमा सन्तोषजक प्रगति भएको छ। खाडी सङ्कटबाट उत्पन्न नकारात्मक प्रभावको परिप्रेक्ष्यमा आर्थिक वर्षको शुरुमा देशको आर्थिक स्थिति सन्तोषजक नहुने प्रारम्भिक प्रक्षेपण गरिएको भए तापनि चालू वर्ष यथार्थ मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन ३.६ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ। कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि ४ प्रतिशत र गैह्र कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर करीब ३ प्रतिशत हुने अनुमान छ। गत वर्ष ५.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको खाद्यान्नको उत्पादन पुनः २ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको छ। नगदे बालीको उत्पादन भने १२.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ। धेरैजसो वस्तुहरूको उत्पादनमा वृद्धि हुन सकेकोले औद्योगिक उत्पादनको स्थिति राम्रो हुने देखिएको छ।

चालू वर्षमा मौद्रिक, सरकारी कारोबार, व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति पनि सन्तोषजनक देखिएको छ। मौद्रिक क्षेत्रतर्फ गत वर्ष ६.७ प्रतिशतले बढेको मुद्रा प्रदाय चालू वर्ष (८ महिनाको अवधिमा) ४.८ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ। कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर गत वर्षको भन्दा बढी भए तापनि कर्जा प्रवाहको संरचनामा निकै परिवर्तन देखा परेको छ। लगानी भइरहेको कर्जामध्ये गत वर्ष श्री ५ को सरकारलाई जाने कर्जाको हिस्सा करीब ४६

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ३६ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री हरिशंकर त्रिपाठीले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण पाठ।

प्रतिशत रहेकोमा अहिले ४३ प्रतिशतमा ओर्लेको छ। यसले गर्दा निजी क्षेत्रलाई जाने कर्जामा गत वर्ष ६.८ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएकोमा यस वर्ष करीब १३ प्रतिशतले बढेको छ। त्यस्तै आवधिक निक्षेपको वृद्धि गत वर्ष ११.८ प्रतिशत रहेको दाँजोमा यस वर्ष १५.५ प्रतिशतले वृद्धि हुनु थप सन्तोषको कुरा हो।

मुद्रा प्रदायमा प्रभाव पार्ने कारकहरूमध्ये खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धि भने गत वर्षको तुलनामा केही घटन गएको छ। गत वर्ष रु. १४८.७८ करोड (२४.० प्रतिशत) ले वृद्धि भएको खुद वैदेशिक सम्पत्ति यस वर्ष रु. ७०.५८ करोड (७.६ प्रतिशत) ले मात्र बढेको छ। शोधनान्तरको चालू खाताको घाटा रकममा निरन्तर वृद्धि हुँदै गएको स्थितिमा पनि वैदेशिक सम्पत्ति (खुद) मा वृद्धि हुनुमा भने वैदेशिक ऋण तथा अन्य स्रोतको रूपमा बाह्य जगतबाट वित्तीय साधनको आप्रवाह हुन सकेकोले नै हो। मुद्रा तथा निक्षेपमध्ये जनताको चाहना कतापट्टी सापेक्षिक रूपमा बढी छ भन्ने परिसूचकको रूपमा मुद्रा र मुद्रा प्रदाय अनुपातले केही मद्दत पुऱ्याउँछ। गत वर्ष फागुनमा सो अनुपात ६९.९ रहेकोमा यस वर्ष यस्तो अनुपात ७३.४ रहेको छ। निक्षेपको रूपमा बैकिङ्ग पद्धतिले अझै ठूलो रकम सङ्कलन गर्न सक्ने सम्भावना यसबाट स्पष्ट हुन्छ।

चालू आर्थिक वर्षमा मौद्रिक तथा कर्जा नीतिको मूलभूत उद्देश्य आन्तरिक र बाह्य सन्तुलन कायम गर्न तरलताको स्तरलाई अर्थतन्त्रको वास्तविक माग बमोजिम नियमित गर्ने, आन्तरिक साधनको अधिकतम परिचालन गर्ने र प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह बढाउने रहेको छ। यी उद्देश्य हासिल गर्नका लागि खुद आन्तरिक सम्पत्तिको वृद्धिदरलाई १५.८ प्रतिशतमा सीमित राख्ने लक्ष्य छ। यसै प्रसङ्गमा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिलाई गत आर्थिक वर्षको १८.६ प्रतिशतको तुलनामा चालू वर्ष १४.० प्रतिशतमा सीमित राखिने लक्ष्य रहेको छ। अर्थतन्त्रमा विद्यमान साधनको माग र आपूर्ति पक्षबीच बढी सन्तुलन कायम राख्न र ब्याजदरले पूँजीको अभावलाई प्रतिविम्बित गर्न सकोस् भन्ने उद्देश्यले चालू वर्ष नेपाल राष्ट्र बैंकले अप्रत्यक्ष मौद्रिक उपकरणको अवलम्बन गर्नेछ।

वैदेशिक व्यापार तथा भुक्तानी स्थितितर्फ आर्थिक वर्ष २०४६/४७ को पहिलो ८ महिनामा ६.२ प्रतिशतले बढेको निकासी चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा (साउनदेखि फागुनसम्म) ५० प्रतिशतले बढी २०४७

फागुन मसान्तसम्ममा रु. ४८६.३१ करोड पुगेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा भारततर्फ भएको निकासी ६८.४ प्रतिशतले घटेकोमा चालू वर्षमा तीन गुणाभन्दा पनि बढीले (३२२.९ प्रतिशत) वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकहरूतर्फको निकासी २३.३ प्रतिशतले मात्र बढेको छ। चालू वर्षको निकासी वृद्धिदर ज्यादै उत्साहवर्द्धक देखिनुमा गत वर्षको निकासीको सानो आधार पनि हो। समीक्षा अवधिमा भारततर्फ भएको निकासी वृद्धि खासगरी जूटको सामानमा देखिन्छ भने अन्य मुलुकहरूतर्फ ऊनी गलैचाको निकासी वृद्धि प्रमुख रह्यो।

समीक्षा अवधिमा आयात २६.६ प्रतिशतले बढ्न गई रु. १४६५.२९ करोड पुगेको छ। जब कि अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो आयात २.९ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो। गत वर्षको पहिलो ८ महिनामा भारतबाट हुने आयातमा १.७ प्रतिशतले ह्रास आएकोमा यो वर्ष आयातमा ६१.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। यस्तै अन्य मुलुकहरूबाट भएको आयातमा पनि १४.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। उपलब्ध तथ्याङ्क अनुसार भारतबाट भएको आयात वृद्धिमा सूती कपडा, औषधी, यातायातका सामान तथा मेशिनरी आदिको बहुलता रहेको छ भने अन्य मुलुकहरूबाट भएको आयात वृद्धि खासगरी खाने तेल, कच्चा ऊन, पेट्रोलियम पदार्थ, धागो, बिजुलीका सामान आदिमा प्रतिविम्बित भएको छ। यस अवधिमा रासायनिक मलको आयातमा भने उल्लेखनीय ह्रास आएको छ।

समीक्षा अवधिमा आयातको वृद्धिदरभन्दा निर्यातको वृद्धिदर ज्यादै उच्च रहे तापनि आयातको मूल्य आधार (Value Base) ज्यादै बढी भएको हुँदा कुल व्यापार घाटा १७.५ प्रतिशतले बढ्यो। जब कि गत वर्ष यस्तो घाटा १.६ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा भारतसँगको व्यापार घाटा ३४.४ प्रतिशतले बढेको छ भने अन्य मुलुकहरूसँगको व्यापार घाटा ९ प्रतिशतले मात्र बढेको छ। यस अवधिमा नेपालको कुल व्यापारमा भारतको अंश गत वर्षको २२.७ प्रतिशतबाट ३१.८ प्रतिशत पुगेको छ। गत वर्षको पहिलो आठ महिनामा रु. १६०.९५ करोडको शोधनान्तर बचत भएकोमा समीक्षा अवधिमा यस्तो बचत (मौद्रिक तथ्याङ्क अनुसार) रु. ७०.५८ करोड मात्र रहेको छ।

आ.व. २०४६/०४७ मा देशको कुल निकासी २४.८ प्रतिशतले बढेकोमा चालू आर्थिक वर्षभरमा यस्तो

निकासी ३३.४ प्रतिशतले वृद्धि भई ६९८.४० करोड पुग्ने अनुमान छ । यस्तै कुल आयात गत वर्ष १३.१ प्रतिशतले बढेको तुलनामा यो वर्ष २०.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २२१०.५० करोड पुग्ने अनुमान भएकोले यो वर्षको व्यापार घाटा कुल राष्ट्रिय आयको गत वर्षको १५.५ बाट यो वर्ष १६.१ प्रतिशत पुग्ने देखिन्छ र निकासी आर्जनले कुल आयातको ३१.६ प्रतिशत मात्र खाम्ने देखिन्छ । निकासी-आयात अनुपातमा विगत वर्षहरूको दाँजोमा केही सुधार आएको भए तापनि व्यापार सन्तुलन कायम गर्न निकासी बढाउने वा आयत घटाउने मुख्य आधार/“उत्पादन” भएको हुँदा उद्योग, कृषि तथा अन्य उत्पादनशील क्षेत्रसँग सम्बन्धित नीतिगत कदमहरूलाई अझै प्रभावकारी बनाउँदै लैजानुपर्नेछ ।

२०४७ असार मसान्तमा रु. १०९२.८६ करोड बराबरको विदेशी मुद्रा सञ्चित भएकोमा २०४७ चैत २९ गतेसम्ममा अङ्कित मूल्यमा यस्तो सञ्चितमा रु. २७१.२४ करोडले वृद्धि भई रु. १३६४.१० करोड पुगेको छ । यस अवधिमा नेपाली रुपैयाँ परिवर्त्य विदेशी मुद्राको दाँजोमा करीब १५ प्रतिशतले अवमूल्यित भएको कारणले पनि यस प्रकारको वृद्धि देखिएको हो ।

सरकारी वित्ततर्फ चालू वर्षको ८ महिनामा कुल खर्च गत वर्षभन्दा ५.६ प्रतिशतले बढी रु. ८६७.०३ करोड पुगेको छ । यसमध्ये साधारण खर्च २२.३ प्रतिशतले बढ्यो भने विकास खर्च करीब १० प्रतिशतले घट्यो । साधनतर्फ कुल साधन १३.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७०८.५० करोड पुग्यो । यसमध्ये राजस्वको वृद्धिदर २० प्रतिशतजति रहे तापनि वैदेशिक नगद अनुदानमा ६.२ प्रतिशतको गिरावट देखापऱ्यो । फलस्वरूप वर्षको प्रथम आठ महिनामा बजेट घाटा १९.३ प्रतिशतले घटी रु. १५८.५३ करोड पुग्यो । घाटा पूर्ति गर्ने विभिन्न स्रोतहरूमध्ये वैदेशिक नगद ऋणबाट रु. १४१.०९ करोड पूर्ति गरियो भने आन्तरिक ऋणबाट रु. १७.४४ करोड जुटाइयो । चालू वर्षको आठौँ महिनामा कुल खर्च रु. ९३.२३ करोड भयो भने कुल साधन रु. १५४.८३ करोड सङ्कलन हुन सकेकोले सातौँ महिनासम्ममा बाँकी रु. ४४.४१ करोडको नेपाल राष्ट्र बैंकसँगको ओभरड्राफ्ट रिभर्स हुन सक्यो ।

मूल्य स्थिति

गत वर्षदेखि मूल्य स्तरमा पर्न थालेको चापको स्थितिमा आर्थिक वर्ष २०४७/४८ को फागुनसम्म पनि

खास सुधार देखिएन । शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूची (२०४०/४१=१००) यस वर्षको ८ महिनाको अवधिमा औसत ८.६ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ । गत वर्षको सोही अवधिमा राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूची १२.१ प्रतिशतले बढेको थियो । २०४६ फागुनको तुलनामा २०४७ फागुनको विन्दुगत वार्षिक मूल्य वृद्धिदर गणना गर्दा ११.४ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएको देखिन्छ । गत वर्षको सोही अवधिको विन्दुगत वार्षिक मूल्य वृद्धिदर ११.५ प्रतिशत रहेको थियो ।

यस वर्षको शुरुदेखि नै नेपाल-भारत व्यापार तथा पारवहन सन्धिमा उत्पन्न विवाद सुल्झिएकोले आयातित उपभोक्ता वस्तुहरूको आपूर्ति स्थितिमा गत वर्षको दाँजोमा उल्लेख्य सुधार भयो । श्री ५ को सरकारद्वारा सर्वसाधारण जनतालाई मूल्य वृद्धिबाट राहत दिन भारतबाट पैठारी हुने वस्तुहरूमा अतिरिक्त भन्सार महसूल छुट दिइनुका साथै केही दैनिक आवश्यकताका वस्तुहरू लगायत प्राथमिक उत्पादनका वस्तुहरूमा लागिआएको भन्सार महसूल दरमा समेत छुट प्रदान गरियो तर उल्लिखित मूल्यमा अनुकूल प्रभाव पार्ने कदमहरूको बाबजूद यस वर्ष पनि देशको मूल्य स्थितिमा सुधार भएन । यसरी आन्तरिक मूल्य स्तरमा अत्यधिक चाप पर्नुको मुख्य कारण खाडी समस्याले गर्दा पेट्रोलियम पदार्थहरूको मूल्यमा वृद्धि हुँदा आन्तरिक तथा बाह्य ढुवानी भाडामा वृद्धि हुनु, ज्याला तथा तलब भत्तामा वृद्धि हुनु, भारतीय क्षेत्रमा भएको मूल्य वृद्धिको प्रभावबाट हाम्रो आफ्नै उत्पादनका वस्तुहरू तथा आयातित उपभोक्ता वस्तुहरूको मूल्यमा वृद्धि हुनु नै मुख्य देखिन्छ । २०४६ फागुनको तुलनामा २०४७ फागुनको वार्षिक विन्दुगत भारतीय थोक मूल्यसूची १२.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ । भारतमा भएको थोक मूल्य वृद्धिको प्रभाव आयातित उपभोक्ता वस्तुहरूको मूल्यमा पर्ने हुँदा आगामी महिनाहरूमा पनि मूल्य स्थितिमा खास सुधार हुने लक्षण देखिँदैन ।

चालू आर्थिक वर्षको बाँकी ४ महिनामा खाद्य तथा पेय पदार्थको मूल्यसूची ४.१ प्रतिशतले र गैह्र खाद्य वस्तु तथा सेवा समूहको मूल्यसूची ५.३ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । यस अनुमानको आधारमा यस वर्षको बाँकी ४ महिनामा सबै वस्तुहरूको मूल्यसूची ४.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । प्रक्षेपित आँकडाका आधारमा २०४७/४८ को औसत वार्षिक मूल्य वृद्धिदर १० प्रतिशतसम्म पुग्ने देखिन्छ तर २०४६ असारको तुलनामा

२०४७ असारको विन्दुगत वार्षिक मूल्य वृद्धिदर ११.० प्रतिशत रहनेछ । गत वर्षको सोही अवधिको विन्दुगत वार्षिक मूल्य वृद्धिदर ९.३ प्रतिशत रहेको थियो ।

बैंकिङ्ग विकास तथा कर्जा नियन्त्रण

कर्जा सीमा : आन्तरिक कर्जामा हुने वृद्धिलाई सुनियोजित ढङ्गले नियन्त्रण गर्दै लगी मौद्रिक विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्ने उद्देश्यले बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट प्रवाह हुने कर्जामा विगत केही वर्षदेखि सीमाङ्कन गरिँदै आएकोमा गत वर्षदेखि शुरू गरिएको अप्रत्यक्ष मौद्रिक उपकरण अवलम्बन गर्ने नीति अनुरूप बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट प्रवाह हुने कर्जामध्ये गैह्र वित्तीय सरकारी संस्थानहरूलाई जाने कर्जामा यस वर्ष पनि सीमाङ्कन गरिएको छ । २०४७ असार मसान्तसम्म गैह्र वित्तीय सरकारी संस्थानहरूसँग उठाउन बाँकी कर्जा (साँवा र ब्याज) रकममा नबढ्ने गरी यस वर्ष वाणिज्य बैंकहरूले कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने गरी वार्षिक सीमा कायम गरिएको छ । निर्धारित सीमाभित्र रहने गरी वाणिज्य बैंकहरूले गैह्र वित्तीय सरकारी संस्थानहरूलाई कर्जा प्रवाह गर्नुपर्दा कर्जा माग गर्ने गैह्र वित्तीय सरकारी संस्थानसँग अद्यावधिक आर्थिक विवरण (वासलात, नाफा नोक्सान हिसाबको विवरणहरू) अनिवार्य रूपले लिई उक्त विवरणहरूको विस्तृत विश्लेषणबाट कर तिर्नु अधि र पछि सो संस्थान खुद मुनाफामा जान सक्ने तथा तोकिएको समयभित्र कर्जाको साँवा र ब्याज तिर्न सक्ने गरी नगद प्रवाह हुन सक्ने यकिन भएमा मात्र कर्जा प्रदान गर्न सक्ने शर्त तोकिएको छ । निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जामा भने यस वर्ष पनि सीमाङ्कन गरिएको छैन ।

उत्पादनशील क्षेत्र कर्जा : वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जा तथा लगानीकी २५ प्रतिशत (प्राथमिकता क्षेत्रमा ८ प्रतिशतसमेत) उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने, तोकिएको प्रतिशत लगानी पुऱ्याउन नसकेमा नपुग जति रकम विशेष खातामा विनाब्याज जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था भएकोमा २०४७ असार मसान्तमा सो क्षेत्रको न्यूनतम लगानी प्रतिशतलाई बढाई ४० प्रतिशत पुऱ्याइएको छ । यसमध्ये १२ प्रतिशत प्राथमिकता क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्नेछ । पहिले यसको गणना कुल कर्जा तथा लगानीको आधारमा गरिने व्यवस्था रहेकोमा अब कुल कर्जाको आधारमा त्रैमासिक रूपबाट गरिने व्यवस्था भएको छ । कुल कर्जामा अन्तर-बैंक कर्जा सापट समावेश नगर्ने व्यवस्था भएको छ, साथै २०४७ पुस मसान्तदेखि सो क्षेत्रमा निर्धारित

न्यूनतम प्रतिशतसम्म लगानी पुग्न नसकेमा नसकेजति रकममा सम्बन्धित बैंकहरूले अन्य कर्जामा लिने अधिकतम ब्याजदरसरह हर्जाना लगाउने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट निर्देशित क्षेत्रमा उचित मात्रामा लगानी हुन जाने यस बैंकले अपेक्षा राखेको छ ।

आयात प्रतीतपत्रको मार्जिन दर : मुद्रा प्रदायको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी आयात प्रतीतपत्र कारोबारमा यस बैंकले तोकी दिएको न्यूनतम प्रतिशतसम्म वाणिज्य बैंकहरूले नगदमै मार्जिन लिनुपर्ने व्यवस्था कायमै छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत वस्तुहरूको उपयोगिता र आवश्यकताका आधारमा नून, औषधी, औद्योगिक मेशिनरी र कच्चा पदार्थ, पेट्रोलियम पदार्थजस्ता अत्यावश्यक वस्तुहरूमा न्यूनतम १०, दूध तथा दुग्ध पदार्थजस्ता दैनिक आवश्यकता वस्तु तथा निर्माण सामग्रीहरूमा न्यूनतम २० र यसबाहेकका अरू वस्तुहरूमा न्यूनतम ३० प्रतिशत कायम गरिएको मार्जिन दरलाई यस वर्ष पनि यथावत् राखिएको छ ।

ब्याजदरमा पूर्ण स्वतन्त्रता : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफूसँग रहेको साधनको लागतलाई दृष्टिगत गरी त्यसको मूल्य आफैले निर्धारण गर्न सक्नु भन्ने अभिप्रायले निक्षेपमा दिने र कर्जामा लिने ब्याजदर निर्धारण गर्ने स्वायत्तता २०४६ साल भदौ १५ गतेदेखि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई नै प्रदान गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट वास्तविक माग र आपूर्तिको आधारमा ब्याजदर निर्धारण हुन गई यसबाट बैंक तथा ग्राहक दुवै लाभान्वित हुने विश्वास यस बैंकले राखेको छ । यस व्यवस्था अनुसार निक्षेपको अवधि प्रकार, ब्याजदर लगायत कर्जा सापटको उद्देश्य, भुक्तानीको शर्त, सुरक्षण ब्याजको पूँजीकरण आदि सम्पूर्ण कार्यविधि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू आफैले निर्धारण गर्न सक्दछन् ।

अनिवार्य नगद मौज्जात : वाणिज्य बैंकहरूले आफूसँग रहेको निक्षेपको आधारमा कर्जा प्रवाह गर्ने भएकोले त्यस्तो कुल निक्षेपको एक निश्चित प्रतिशतसम्म नगद मौज्जात राख्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था छ । देशको मौद्रिक स्थितिलाई विचार गरी वाणिज्य बैंकहरूले कायम राख्नुपर्ने सो मौज्जातमा राष्ट्र बैंकले हेरफेर गरी वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने क्षमतामा परिवर्तन गर्ने गर्दछ । पहिला वाणिज्य बैंकहरूले कुल निक्षेप दायित्वको आधारमा आफ्नो ढुकुटीमा ४ र राष्ट्र बैंकमा ५ प्रतिशतसमेत गरी जम्मा ९ प्रतिशत मौज्जात राख्नुपर्ने व्यवस्था भएकोमा २०४६

भदौदेखि दुवै ठाउँमा गरी एकमुष्ट न्यूनतम ९ प्रतिशत मौज्जात राख्नुपर्ने गरिएको थियो । मौद्रिक स्थितिलाई दृष्टिगत गरी २०४६ असोजदेखि यसमा ३ प्रतिशत वृद्धि गरी न्यूनतम १२ प्रतिशत पुऱ्याइएको छ । यसमध्ये न्यूनतम ८ प्रतिशत मौज्जात २०४६ चैतदेखि नेपाल राष्ट्र बैंकमा अनिवार्य रूपमा राख्नुपर्ने गरिएको छ ।

पुनर्कर्जा/रिडिस्काउण्टिङ्ग सुविधा : यस बैंकबाट प्रदान हुने पुनर्कर्जा / रिडिस्काउण्ट सुविधालाई २०४६ भदौदेखि मूल दर, छनौट दर र अन्तिम ऋण सुविधा दरमा विभाजन गरिएको छ । समय समयमा परिवर्तन गर्न सकिने मूल दर ११ प्रतिशत कायम राखिएको छ ।

मूल दर अन्तर्गत १ महिनाभन्दा कम भुक्तानी अवधि बाँकी भएका ऋणपत्रहरू रिडिस्काउण्ट गर्ने व्यवस्था रहेकोमा २०४६ चैतदेखि भुक्तानी अवधि ४५ दिन बाँकी भएको ट्रेजरी बिलहरू पनि मूलदर अन्तर्गत रिडिस्काउण्ट गर्ने व्यवस्था भएको छ ।

मूल दर बराबर तोकिएको छनौट दरलाई यस वर्ष पनि यथावत् कायम राखिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले निर्यात, पूर्व-निर्यात तथा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा प्रदान गरेको कर्जाको आधारमा छनौट दर अन्तर्गत पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था भए अनुरूप यो सुविधा केही बैंकहरूले यस वर्ष उपभोग गरेका छन् ।

खुला बजार व्यवस्था सञ्चालन : गत आर्थिक वर्षदेखि यस बैंकले अपनाएको मौद्रिक नीति अनुरूप तोकिएको मौद्रिक योगाङ्कभित्र रहन अप्रत्यक्ष मौद्रिक नियन्त्रणको मुख्य उपकरणको रूपमा खुला बजार सञ्चालन प्रक्रियालाई विशेष जोड दिने व्यवस्था यस वर्ष पनि कायम राखिएको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत बैंकहरूसँग रहेको सञ्चितिलाई ट्रेजरी बिल र विकास ऋणपत्रको खुला बजार बिक्रीद्वारा नियन्त्रण गरिन्छ ।

कर्जा सूचना केन्द्र : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबीच कर्जा कारोबारसम्बन्धी सूचना आदान प्रदान गर्ने उद्देश्यले स्थापना भएको कर्जा सूचना केन्द्रले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा लिई निर्धारित समयभित्र नतिर्ने रु. ५ लाख (साँवा तथा ब्याज) भन्दा बढीका ग्राहकहरूलाई कालो सूचीमा समावेश गर्ने कार्य गर्दछ । कर्जा सूचना केन्द्रले हालसम्म त्यस्ता १८० ऋणीहरूको कालो सूची तयार पारी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराइसकेको छ । कालो सूचीमा परेका ऋणीहरूको नाम कालो सूचीबाट

हटाइएको अर्को सूचना केन्द्रले नपठाएसम्म ती ऋणीहरूले कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट ऋण र सुविधा प्राप्त गर्न नसक्ने भएकोले यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असूलीमा सकारात्मक प्रभाव पर्न थालेको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूको समस्या विश्लेषण तथा अध्ययन : दुई ठूला बैंकहरू नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको वास्तविक वित्तीय स्थिति पत्ता लगाई तिनीहरूलाई आवश्यकता अनुरूप सक्षम, गतिशील र प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने उद्देश्यले संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय विकास कार्यक्रमको सहयोगमा वाणिज्य बैंकहरूको समस्या विश्लेषण तथा अध्ययन (Commercial Banks Problem Analysis and Stragety Study) कार्य पूरा भई उक्त अध्ययन प्रतिवेदनमा उल्लिखित कुराहरूलाई कार्यान्वयनमा ल्याइने भएको छ ।

(क) वित्तीय क्षेत्रको सुधार गर्ने क्रममा नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले सरकारी जमानतमा सरकारी संस्थानहरूलाई प्रवाह गरेको भाखा नाघेको कर्जा चुक्ता गर्न, ती बैंकहरूको पूँजी वृद्धि गर्न र अन्य भाखा नाघेका कर्जाहरूको सुरक्षणका लागि केही रकम जोखिम व्यहोर्ने कोषमा समेत राख्न तत्कालै आवश्यक पर्ने रकम रु. ३ अरब ४५ करोड पछि फिर्ता लिने गरी श्री ५ को सरकारले चालू आर्थिक वर्षको बजेटमा समावेश गरिसकेको छ । यस अन्तर्गत श्री ५ को सरकारको जमानतमा यी बैंकहरूबाट सरकारी संस्थानहरूलाई प्रवाह भएको भाखा नाघेको कर्जा चुक्ता गर्न रु. १८९.६८ करोड (ने.बै.लि.लाई रु. १३१.८८ करोड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई रु. ५७.८० करोड), निजी क्षेत्रको कर्जा तथा सरकारी संस्थानहरूलाई विनाजमानत भएको खराब कर्जाबापत जगेडा व्यवस्था गर्न रु. १२२.४० करोड (ने.बै.लि.लाई रु. ४३.७० करोड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई रु. ७८.७० करोड) र दुवै बैंकको पूँजी वृद्धि गर्न रु. ३३.१६ करोड (ने.बै.लि.लाई रु. ११.६३ करोड र रा.वा. बैंकलाई रु. २१.५३ करोड) पर्दछ । नेपाल बैंकको पूँजी वृद्धिमा निजी क्षेत्रको शेयर बापतको रकम रु. ११.१७ करोडको शेयर चाहिँ नेपाल राष्ट्र बैंकले अण्डरराइट गर्ने भएको छ ।

(ख) **पूँजी कोषको व्यवस्था र अनुपात :** वाणिज्य बैंकहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय बैंकिङ्ग स्तरसम्म पुऱ्याई मान्यता प्राप्त गराउन पूँजी कोषसम्बन्धी हाल भइरहेको व्यवस्थालाई खारेज गरी अब उप्रान्त वाणिज्य बैंकहरूले कायम राख्नुपर्ने पूँजी कोषलाई जोखिम सम्पत्ति र वासलात बाहिरको कारोबारसँग आबद्ध गरी २०४७ असार मसान्तको कुल भारत जोखिम सम्पत्ति र वासलात बाहिरको कारोबारको आधारमा २०४८ असार मसान्तसम्ममा न्यूनतम ६ प्रतिशत पूँजी कोष कायम गर्न निर्देशन दिइएको छ । यसमध्ये न्यूनतम ४ प्रतिशत बैंकहरूको प्राथमिक पूँजी हुनुपर्नेछ । यसै गरी २०४८ र २०४९ असार मासन्तको जोखिम सम्पत्ति र वासलात बाहिरको कारोबारको आधारमा क्रमशः न्यूनतम ७ र ८ प्रतिशत पूँजी कोष कायम गर्नुपर्ने (न्यूनतम ४ प्रतिशत प्राथमिक पूँजी हुनुपर्ने) गरिएको छ । तत्पश्चात् न्यूनतम ८ प्रतिशत प्राथमिक पूँजी कोष कायम गर्नुपर्नेछ, र यसमध्ये न्यूनतम ४ प्रतिशत प्राथमिक पूँजी हुनुपर्नेछ । तोकिएको न्यूनतम प्राथमिक पूँजी नपुगेमा असार बितेको ६ महिनाभित्र सम्बन्धित बैंकले यसको पूर्ति गरी सक्नुपर्ने गरिएको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो पूँजी कोष कायम गर्दा जोखिम भारत सम्पत्तिको अनुपातमा एकीकृत रूपमा वार्षिक रूपले कायम गर्नुपर्ने गरिएको छ । पूँजी कोषको अनुपात निर्धारण गर्दा वासलातभित्र र बाहिरका सम्पत्तिहरूमध्ये जोखिमताको आधारमा नगद मौज्जात, राष्ट्र बैंक मौज्जात र सरकारी ऋणपत्रमा शून्य प्रतिशत, अन्य स्वदेशी र विदेशी बैंक मौज्जातमा २० प्रतिशत, मागेको बखत प्राप्त हुने रकममा १० प्रतिशत, शेयर, डिबेन्चर तथा अन्य लगानीमा ५० प्रतिशत, स्थिर र अन्य सम्पत्ति, कर्जा तथा सापटीमा शतप्रतिशत भार प्रदान गर्नुपर्ने गरिएको छ । यसैगरी सम्भावित दायित्वहरूमा २० देखि १०० प्रतिशतसम्म भार दिनुपर्नेछ ।

बैंकहरूले पूँजी कोषमा कम हुन आउने रकम पूर्ति गर्नुपर्दा आफ्नो खुद मुनाफाबाट जगेडा कोषमा सारेर वा नयाँ शेयर निष्कासन गरी पूर्ति

गर्नुपर्नेछ । कम हुने रकम पूर्ति गर्दा पूँजी कोष अन्तर्गतको भुक्तानी पूँजीलाई खाम्ने किसिमले अधिकृत, निष्कासित र भुक्तानी पूँजी वृद्धि गर्ने सिलसिलामा नयाँ शेयर निष्कासन, बिक्री वितरण, बाँडफाँड र पूँजीको बनोटमा हेरफेर गर्नुपरेमा वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति लिई गर्नुपर्ने गरिएको छ ।

(ग) **कर्जा सापटको वर्गीकरण :** बैंकिङ्ग क्षेत्रको सुधार गर्ने क्रममा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा सापट सम्बन्धमा भइरहेको व्यवस्थालाई खारेज गरी अब उप्रान्त वाणिज्य बैंकहरूले कर्जा सापटको वर्गीकरण गर्दा सुनचाँदी कर्जा, मुद्दती रसिद र ऋणपत्रको धितोमा जाने कर्जा तथा कर्मचारी कर्जाबाहेक विभिन्न संस्था र कम्पनीलाई गएको सम्पूर्ण कर्जा र व्यक्तिगततर्फ रु. १ लाखभन्दा माथिको प्रत्येक कर्जा सापटलाई खाताबन्दीको समयमा वर्गीकरण गर्नको लागि कर्जापिच्छे फाइल खडा गरी त्यस्ता सम्पूर्ण कर्जा सापटलाई ग्राहकको वित्तीय स्थिति, व्यवस्थापन क्षमता, धितोको गुणस्तर तथा स्थितिजस्ता मापदण्डका आधारमा असल, स्वीकारयोग्य, कमसलको सङ्केत, कमसल, शङ्कास्पद र खराब गरी ६ भागमा वर्गीकरण गर्नुपर्ने गरिएको छ तर व्यक्तिगत कर्जातर्फ रु. १ लाख र सोभन्दा कम रकमसम्मको कर्जा सापट तथा सुनचाँदी, मुद्दती रसिद र ऋणपत्रको धितोमा गएको जतिसुकै रकमको कर्जा भए तापनि कर्जाको भाखा नाघेको अवधि अनुसार असल, स्वीकारयोग्य, कमसलको सङ्केत, कमसल, शङ्कास्पद र खराब गरी ६ वर्गमा विभाजन गर्नुपर्नेछ, साथै एकै ऋणीले विभिन्न कर्जा शीर्षक अन्तर्गत लिएको ऋण रकमलाई र एकै समूह अन्तर्गतका विभिन्न कम्पनीहरूले लिएको ऋण रकमलाई एकमुष्ट गर्दा रु. १ लाख नाछ्छ भने त्यस्तो कर्जा सापटलाई पनि फाइल खडा गरी विभिन्न मापदण्डका आधारमा ६ वर्गमा वर्गीकरण गर्नुपर्ने गरिएको छ ।

(घ) **जगेडा राख्ने व्यवस्था :** कर्जा सापटको वर्गीकरणका आधारमा चालू आर्थिक वर्ष (२०४७/४८) देखि वाणिज्य बैंकहरूले असल कर्जा सापटको लागि

१ प्रतिशत, स्वीकारयोग्यको लागि १ प्रतिशत, कमसलको सङ्केत भएको कर्जा सापटको लागि ५ प्रतिशत, कमसलको लागि २५ प्रतिशत, शङ्कास्पदको लागि ५० प्रतिशत र खराब कर्जा सापटको लागि १०० प्रतिशत जगेडा राख्ने व्यवस्था गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

(ड) **कर्जा सापटी ब्याज आम्दानी** : चालू आर्थिक वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूले कर्जा सापटमा पाकेको ब्याज तोकिएको भाखाभित्र वा भाखा नाघेको ३ महिनाभित्र असूल भएमा मात्र त्यस्तो ब्याजलाई आम्दानी देखाउनुपर्ने गरिएको छ । तोकिएको अवधिभित्र प्राप्त हुनुपर्ने ब्याजमध्ये प्राप्त नभएको वा पाउन बाँकी रहेकोजति सम्पूर्ण ब्याज रकमलाई वाणिज्य बैंकहरूले इन्टरेष्ट सस्पेन्स हिसाबमा देखाउनुपर्ने गरिएको छ तर इन्टरेष्ट सस्पेन्स हिसाबमा सारिएको ब्याज रकम पछि असूल उपर हुन आएमा असूल उपर भएजति ब्याज रकमलाई असूल उपर भएको वर्षमा मात्र ब्याज आम्दानी जनाउनुपर्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ ।

(च) **संस्थागत विकास कार्यक्रम** : कार्यरत दुई ठूला बैंक (नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक) को कार्य क्षमता र वित्तीय स्थिति तथा संस्थागत सुधारसम्बन्धी कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको लागि तत्काल र चरणबद्ध रूपमा कदम उठाउने गरी ती बैंकहरूलाई आवश्यक निर्देशन दिइएको छ ।

(१) **पुराना ऋण असूली** : निर्देशन अनुसार नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले सञ्चालक समितिको उत्तरदायित्वमा दक्ष जनशक्ति रहेको एउटा पुराना कर्जा असूली एकाइको स्थापना गर्नुपर्नेछ । यस्तो एकाइले बैंकका विभिन्न कार्यालयहरूबाट प्रदान भई २०४७ पुस मसान्तसम्म भाखा नाघेका ऋणहरूको विवरण सङ्कलन गरी अभिलेख राख्नुका साथै त्यस्ता सम्पूर्ण ऋणहरू ६ वर्षभित्र असूल गरी जोखिम व्यहोर्ने कोषको लागि व्यवस्था गरिएको रकम श्री ५ को सरकारलाई

फिर्ता गरिसक्नुपर्नेछ । भाखा नाघेको कर्जा असूलीको प्रगति विवरण महिना समाप्त भएको ३ दिनभित्र यस बैंक र श्री ५ को सरकारलाई अनिवार्य रूपमा पठाउनुपर्नेछ ।

(२) **नयाँ कर्जा प्रदान गर्ने नीति** : नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले केन्द्रीय स्तरदेखि जिल्ला वा ग्रामीण सबै स्तरमा सबै किसिमको कर्जा स्वीकृत गर्ने अख्तियारी किटान गरी एउटा कर्जा समिति खडा गर्ने र यस्तो कर्जा समितिले विशेष गरी रु. १ लाखभन्दा बढीको कर्जा स्वीकृत गर्नु अघि ग्राहकको पूरा वित्तीय विवरण लिई अब प्रदान हुने कर्जाको उपयोगबाट निर्धारित समयभित्र कर्जा असूली हुन सक्ने नसक्ने कुराको पूर्ण विश्लेषण गरेपछि मात्र कर्जा स्वीकृत गर्नुपर्ने गरिएको छ । नयाँ नयाँ प्रविधिहरू विकसित गरी कर्जाको मूल्याङ्कन गर्ने कार्यमा तिनलाई प्रयोगमा ल्याउनुका साथै कर्जा प्रदान गर्दा लिने धितो वा सुरक्षणको मूल्याङ्कनका आधारहरू पनि यी बैंकहरूले प्रष्ट किटान गर्नुपर्नेछ ।

(३) **वित्तीय स्थिति सुदुढ गरी बैंकलाई मुनाफामा लैजाने** : अब उपरान्त नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले आर्थिक सम्भाव्यताका आधारमा मात्र शाखा खोली सेवा र सुविधा विस्तार गर्नुपर्नेछ तर हाल भइहरेका शाखाहरूमध्ये एक अर्काको ज्यादै नजिक रहेको कार्यालयहरूलाई गाभ्न सक्ने गरिएको छ । नोक्सानीमा सञ्चालन हुने गरेका शाखाहरूलाई एक निश्चित अवधि तोकरी नाफामा लैजान प्रयास बैंकहरूले गर्नुपर्नेछ तर यसो गर्दागर्दै पनि नाफामा सञ्चालन हुन नसकेका शाखा खारेज गर्नका लागि यस बैंकमा स्वीकृतिको निमित्त पठाउनुपर्ने गरिएको छ । बैंक मुनाफामा सञ्चालन नभएसम्म नयाँ कर्मचारी भर्ना

नगर्ने, आवश्यकताभन्दा बढी कर्मचारी भए त्यसलाई कम गर्न अनावश्यक कर्मचारीहरूलाई बैंक सेवाबाट थप सुविधा प्रदान गरी हटाउनुका साथै खर्चमा मितव्ययिता ल्याई अनावश्यक खर्च कम गर्नुपर्नेछ, साथै जोखिम व्यहोर्ने कोषमा आवश्यक रकम नराखेसम्म र सबै प्रिफरेन्स शेयरको डिभिडेण्ड नदिएसम्म लाभांश बाँड्न नपाइने व्यवस्था पनि गरिएको छ ।

(४) **आधारभूत संरचना पुनर्निर्माण** : निश्चित रूपमा मुनाफामा लैजान नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई दक्ष, प्रतिस्पर्धात्मक र गतिशील बनाई छिटो, छरितो र दक्ष सेवा प्रदान गर्ने क्षमताको विकास गर्न यी बैंकहरूको पुनर्संरचना गर्ने सम्बन्धमा तदारुखताका साथ कदम चाल्न पनि यी बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ । यस अन्तर्गत स्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग हुने गरी सम्पत्ति र दायित्वको व्यवस्था गर्न, यसका लागि आवश्यक योजना र बजेट प्रणाली विकास गरी सम्पत्ति र दायित्वको दुरुपयोग र हिनामिना हुनबाट रोक्न लेखा प्रणालीलाई प्रभावकारी तुल्याउने र अन्तरशाखा मिलान प्रक्रियालाई परिष्कृत गरी चालू आ.व. २०४७/४८ भित्र अद्यावधिक गरी सक्नुपर्ने गरिएको छ । यसका अतिरिक्त कर्जा प्रशासन, कर्जा असूली क्रियाकलाप र यसमा संलग्न जनशक्तिको सही मूल्याङ्कन तथा लेखाजोखा गर्न आन्तरिक निरीक्षण एकाइ सुदृढ गर्ने, बैंकको उद्देश्य अनुरूप व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गरी अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको लेखा प्रणाली अपनाउने र यान्त्रीकरण गर्नेजस्ता विषयहरूमा पनि निर्देशन दिइएको छ ।

(५) दुवै वाणिज्य बैंक (नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक) हरूले निश्चित अवधिभित्र पूरा गर्नुपर्ने कार्यको

तदारुखताका साथ अनुगमन गर्न राष्ट्र बैंकमा एक उच्चस्तरीय अनुगमन समिति गठन गरिएको छ ।

(६) बैंकिङ क्षेत्रको सुदृढीकरण गर्ने सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंक ऐनमा आवश्यक संशोधन गर्ने प्रक्रियाको थालनी भइसकेको छ ।

कर्जा, सापट र सुविधा सीमा : आर्थिक वर्ष २०४५/४६ देखि लागू हुने गरी निर्धारण गरिएको एउटा ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा एउटै समूहको कम्पनीलाई वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्न सक्ने कर्जा सापट र सुविधाको सीमा व्यवस्था यथावत् कायम राखिएको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत आगामी २०४९ असार मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले एउटा ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा एकै समूहको कम्पनीलाई कोषमा आधारित कर्जा सापटी आफ्नो पूँजी कोषको अधिकतम २५ प्रतिशतसम्म र गैर कोषमा आधारित सुविधा अधिकतम ५० प्रतिशतसम्म प्रदान गर्न सक्नेछन् । यसैगरी यो व्यवस्था लागू हुनुभन्दा अघि वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रदान भइसकेको कोषमा आधारित ठूला कर्जा सापटीहरूलाई चालू आर्थिक वर्षभित्र आफ्नो पूँजी कोषको ५० प्रतिशतको सीमाभित्र ल्याई सक्नुपर्ने गरिएको छ ।

बैंक शाखा विस्तार : चालू आर्थिक वर्षको हालसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडले जुद्ध सडक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको हाताभित्र सञ्चालित दुईवटा शाखा कार्यालय बन्द गरेको छ भने कृषि विकास बैंकलाई बैंकिङ कारोबार गर्ने ९ वटा कार्यालय बन्द गर्ने स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । नेपाल ग्रिण्डलेज बैंकले कान्तिपथमा एक नयाँ शाखा खोलेको छ । अब नेपाल बैंकको २२६, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०६, नेपाल अरब बैंकको ६, नेपाल ग्रिण्डलेज बैंकको २ र नेपाल इण्डोस्वेज बैंकको १ गरी वाणिज्य बैंकहरूको कूल शाखा सङ्ख्या ४४१ पुगेको छ । यसमा कृषि विकास बैंकको ३८ वटा बैंकिङ कार्यालयसमेत समावेश गर्दा कुल बैंकिङ शाखा सङ्ख्या ४७९ हुन आउँछ ।

यस वर्ष नेपाल अरब बैंक लिमिटेडलाई विराटनगरको शहरी क्षेत्रमा एउटा र भोराहाटमा एउटा ग्रामीण शाखा खोल्ने स्वीकृत प्रदान गरिएको छ । यसैगरी नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लि. लाई दुहवीमा एउटा र दुहवीको

१० किलोमिटर वरपरको स्थानमा एउटा गरी चालू आर्थिक वर्षभित्र दुईवटा ग्रामीण शाखा खोल्न र यी शाखा खुली सकेपछि विराटनगरस्थित शहरी क्षेत्रमा एउटा शाखा खोल्न स्वीकृति दिइएको छ । धरानको घोपाक्याम्प र औद्योगिक क्षेत्रस्थित दुईवटा शाखालाई गाभी त्यसको बदलामा एउटा शाखा खोल्ने नेपाल बैंकलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

यस वर्ष बैंक दिला युनियन यूरोपियन, फ्रान्सले काठमाडौंमा आफ्नो प्रतिनिधि कार्यालय खोल्न मिति २०४६ माघमा वाणिज्य विभागमा दर्ता गराए अनुरूप प्रतिनिधि कार्यालय सञ्चालन भएको छ । विदेशी बैंकको प्रतिनिधि कार्यालय सङ्ख्या अब ३ पुगेको छ ।

क्षतिपूर्ति : बैकिङ्ग विकास कार्यक्रम अन्तर्गत खुलेका वाणिज्य बैंकका शाखाहरू खुलेको केही वर्षसम्म नोक्सानमा सञ्चालन भएमा त्यस्तो नोक्सानीको केही अंशको क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने व्यवस्था अन्तर्गत यस आर्थिक वर्षको चैतसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको जम्मा ५१ वटा नोक्सानीमा गएका शाखाहरूलाई कुल रु. ७५ लाख ४२ हजार क्षतिपूर्ति प्रदान गरियो । यस अनुसार नेपाल बैंक लि.का ३१ वटा शाखालाई रु. ४१ लाख ८९ हजार र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका २० वटा शाखालाई रु. ३३ लाख ५३ हजार क्षतिपूर्ति यस बैंकले उपलब्ध गराएको छ ।

निर्व्याजी सापटी : बैकिङ्ग विकास कार्यक्रम अन्तर्गत खुलेका वाणिज्य बैंकका शाखाहरूलाई खुलेका वर्षहरूमा कार्यकारी पूँजी बापत निर्व्याजी सापटी प्रदान गर्ने व्यवस्था अनुरूप राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका २ वटा शाखा सञ्चालनार्थ रु. ३/३ लाखका दरले जम्मा रु. ६ लाख निर्व्याजी सापटी प्रदान गरिएको छ ।

कृषि तथा औद्योगिक कर्जा

चालू आर्थिक वर्षको माघ मसान्तसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट कुनै पनि अवधिको कृषि कर्जा वितरण गरिएन । गत वर्ष (२०४६/४७) को तृतीय त्रयमाससम्ममा अल्पकालीन कर्जा रु. २ करोड र मध्यमकालीन कर्जा रु. ७ करोड गरी जम्मा रु. ९ करोड कृषि कर्जा स्वीकृत तथा वितरण भएको थियो । त्यस्तै गत वर्षको तृतीय त्रयमाससम्ममा अल्प, मध्यम र दीर्घकालीन कर्जा असूली क्रमशः रु. ८ करोड २९ लाख १ हजार, रु. १५ करोड ३ लाख २६ हजार र रु. ४२ लाख ४८ हजार गरी जम्मा रु. १० करोड, ३४ लाख ७५ हजार भएकोमा यस वर्षको माघ मसान्तसम्ममा दीर्घकालीन कर्जा अन्तर्गत रु. ३ लाख ७

हजार मात्र असूली हुन सकेको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको तृतीय त्रयमाससम्ममा कृषि विकास बैंकसँग भएको कुल बाँकी कर्जामध्ये अल्पकालीन रु. ९ करोड १२ लाख १२ हजार, मध्यमकालीन रु. १७ करोड २३ लाख २० हजार र दीर्घकालीन रु. ४८ लाख २७ हजार गरी जम्मा रु. २६ करोड ८३ लाख ५९ हजार कर्जा बाँकी रहेको छ । गत वर्षको तृतीय त्रयमाससम्ममा कुल बाँकी कर्जा रु. ३३ करोड २१ लाख ६७ हजार थियो । विभिन्न किसिमका बाँकी कर्जामध्ये रु. १७ करोड ८३ लाख ४७ हजारको कर्जाको भाखा नाघेको छ । यस्तो रकम गत वर्षको तृतीय त्रयमाससम्ममा रु. १६ करोड ९३ लाख ३९ हजार थियो । कृषि विकास बैंकसँगको बाँकी कर्जा रकममा गत वर्षको तुलनामा कमी आए तापनि भाखा नाघेको कर्जा रकम भने गत आ.व. को तृतीय त्रयमासको तुलनामा यस आ.व. को सोही अवधिसम्ममा ५.३२ प्रतिशतले बढेको छ ।

गत आ.व.को तेस्रो त्रयमाससम्मको बाँकी कर्जामा भाखा नाघेको कर्जाको अंश ५०.९८ प्रतिशत थियो भने यस आ.व. को माघ मसान्तसम्मको बाँकी कर्जा र भाखा नाघेको कर्जाको अंश ६६.४९ प्रतिशत पुगेको छ । यस आ.व. को माघ मसान्तसम्मको बाँकी कर्जामध्ये अल्पकालीन कर्जामा शतप्रतिशत (रु. ९.१२) करोड, मध्यकालीन कर्जामा ५०.५६ प्रतिशत (रु. ८.७१ करोड) र दीर्घकालीन कर्जामा ०.२३ प्रतिशत (रु. ११ हजार) भाखा नाघेको कर्जा छ ।

२०३२ सालमा २ वटा आयोजनाबाट शुरू गरिएको साना किसान विकास आयोजनाको सङ्ख्या हाल ४५९ पुगेको छ । यस आयोजनाको सङ्ख्यात्मक विकास प्रशस्त भएको छ । यो कार्यक्रम साना किसानहरूलाई विभिन्न क्रियाकलापमा संलग्न गराई उनीहरूको जीवनस्तर उकास्ने उद्देश्यबाट सञ्चालित कार्यक्रम भएकोले वास्तवमा उद्देश्य अनुरूप कार्यक्रम अगाडि बढेको छ, छैन यकीन गर्न र सोको प्रभावकारिता हेर्नको निम्ति र दश वर्ष पहिले गरिएको अध्ययनलाई अद्यावधिक पार्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले साना किसान विकास आयोजनाको अध्ययन तथा मूल्याङ्कन सर्वेक्षण गत वर्ष सम्पन्न गरेको थियो । उक्त सर्वेक्षणको प्रतिवेदनका केही अंशहरू तयार भएका छन् । यस अध्ययनको पूर्ण प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्य २०४८ भित्रमा सम्पन्न हुने आशा राखिएको छ ।

चालू आ.व. को तेस्रो त्रयमासमा तेह्र अञ्चलमा

लगानी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नको लागि कृषि विकास बैकलाई रु. ५ करोडको कृषि कर्जा उपसीमा स्वीकृत गरिएको छ ।

बैकहरूबाट विभिन्न कार्यक्रम र शीर्षक अन्तर्गत प्रवाह हुने कृषि कर्जा लगानी गर्ने हालको प्रक्रिया भ्रष्टपूर्ण र बढी समय लाग्ने भएको भन्ने व्यापक जनगुनासो देखिएकोले कृषि कर्जा प्रवाह गर्ने प्रक्रियालाई कसरी सरल गर्न सकिन्छ भन्नेबारे यस बैकले एक सर्वेक्षण सम्पन्न गरेको छ ।

निजी उद्यमको विकास र संवर्द्धनमा कार्यरत नेपाल औद्योगिक विकास निगमको लगानी क्षमतालाई बढाउन उक्त निगमलाई यस बैकले दिँदै आएको वित्तीय सहयोग यस वर्ष पनि जारी छ । यस अनुरूप चालू आर्थिक वर्षका लागि निगमलाई पुनर्कर्जा प्रदान गर्न रु. ३ करोडको सीमा निर्धारण गरिएको छ । हालसम्म यस बैकले निगमको रु. १ करोड ९० लाखको शेयर रु. २७ करोडको ऋणपत्र खरीद गरी सहयोग पुऱ्याएको छ । गत वर्षको पुनर्कर्जा बापत रु. ६ करोड २४ लाख निगमसँग उठाउन बाँकी छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना

देशको विकास प्रयासमा घरेलु उद्योगलाई प्राथमिकता दिई स्थानीय उत्पादनमा वृद्धि गर्न आयात प्रतिस्थापन गर्ने, निर्यात वृद्धि गर्नेजस्ता क्रियाकलापद्वारा ग्रामीण जनताको आयस्तर बढाउने उद्देश्यले श्री ५ को सरकार, विश्व बैंक तथा संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रमको संयुक्त सहयोगमा आर्थिक वर्ष २०३९/४० देखि वागमती अञ्चलको ३ जिल्ला र गण्डकी अञ्चलका ६ जिल्ला गरी जम्मा ९ जिल्लामा घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना कार्यक्रमको पहिलो चरण सञ्चालन भएको हो । धितोमुखीभन्दा परियोजनाको सम्भाव्यताको आधारमा घरेलु तथा साना उद्योगहरूलाई कर्जा उपलब्ध गराउनु यस परियोजनाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । पहिलो चरणमा परियोजनाले हासिल गरेको उल्लेखनीय प्रगतिको आधारमा आर्थिक वर्ष २०४४/४५ देखि १८ जिल्लाहरू थप गरी हाल जम्मा २७ जिल्लामा परियोजनाको दोस्रो चरण सञ्चालन भएको छ ।

परियोजना अन्तर्गत २०४७/४८ को दोस्रो त्रयमाससम्ममा समष्टिगत रूपमा जम्मा रु. ३५ करोड ४१ लाख कर्जा स्वीकृत भई ९३.६ प्रतिशत अर्थात् रु. ३३ करोड १५ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ । यस कर्जा

लगानीबाट विभिन्न किसिमका ५,०७३ उद्योगहरू स्थापना भई जम्मा ५३,३३४ जनाले रोजगारी प्राप्त गरेको अनुमान छ । यस अवधिमा लगानी गरिएको रकममध्ये रु. १४ करोड ३६ लाख कर्जा असूली भई हाल रु. १८ करोड ७९ लाख कर्जा उठाउन बाँकी रहेको छ ।

प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा (सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम)

वाणिज्य बैकहरूको कुल कर्जा लगानीको १२ प्रतिशत प्राथमिकता क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने गरिएको छ । २०४७ चैत मसान्तसम्म वाणिज्य बैकहरूका सघन बैकिङ्ग कार्यक्रममा संलग्न शाखा/उपशाखाहरू ७४ जिल्लामा ३२० पुगेका छन् । सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत प्राथमिकता क्षेत्रमा २०३८ सालदेखि २०४७ साल असोजसम्म १,०७,९२६ परियोजनाहरूमा रु. १ अरब १९ करोड ३६ लाख लगानी भएको छ र लगानी रकममध्ये रु. ४६ करोड ९ लाख असूली भएको छ भने ६३,९३० परियोजनाहरूमा रु. ७३ करोड २६ लाख लगानी बाँकी रहन गएको छ ।

कुल लगानीमध्ये कृषिमा ७५,७२१ परियोजनामा रु. ४९ करोड ३७ लाख, घरेलु उद्योगमा ११,८९३ परियोजनामा रु. ५० करोड ५५ लाख र सेवा व्यवसायमा २०,३१२ परियोजनामा रु. १९ करोड ४३ लाख लगानी भएको छ । यस्तै असूलीतर्फ कार्यक्रम लागू भएदेखि २०४७ आश्विनसम्म कृषिमा रु. १७ करोड ५४ लाख, घरेलु उद्योगमा रु. १९ करोड ३५ लाख र सेवामा रु. ९ करोड २० लाख असूली हुन गई कृषि, घरेलु उद्योग र सेवामा क्रमशः रु. ३१ करोड ८३ लाख, रु. ३१ करोड २० लाख र रु. १० करोड २३ लाख बाँकी भएको देखिन्छ । २०४७ असोज मसान्तसम्म सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत प्रवाह भएको बाँकी कर्जामध्ये रु. १३ करोड ५४ लाख म्याद नाघेको कर्जा रहन गएको छ । सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत प्रवाहित कर्जाबाट साना परिवारहरू बढी लाभान्वित भएका छन् भने अनुमानत करीब १ लाख १९ हजार व्यक्तिले यस कार्यक्रम मार्फत रोजगारी पाएका छन् ।

सघन बैकिङ्ग कार्यक्रमकै पूरकको रूपमा बैकहरू, युनिसेफ र श्री ५ को सरकार स्थानीय विकास मन्त्रालयको सक्रियतामा “ग्रामीण महिलाको लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम” २०३९ सालदेखि शुरू हुँदै आएको र हाल यस्तो कार्यक्रम लागू भएको जिल्ला ४९ पुगेको छ । यस

कार्यक्रम अन्तर्गत २२६३ महिला समूह गठन भई ७,७०४ सदस्य सङ्ख्या पुगेको छ भने रु. २ करोड ९३ लाख ८३ हजार कर्जा बैंकहरूले उपलब्ध गराएको मध्ये रु. ९४ लाख असूली भइसकेको छ ।

२०४० सालदेखि सघन बैकिङ्ग कार्यक्रमकै एक अङ्गको रूपमा शिक्षित बेरोजगार कर्जा कार्यक्रम शुरू भएको हो र हाल यस कार्यक्रम अन्तर्गत रु. ५० हजारसम्म कर्जा उपलब्ध गराइने र बैकर्स एसोसिएशन मार्फत सीपमूलक तालिम लिएकाको हकमा रु. ३ लाखसम्म परियोजना सञ्चालनार्थ कर्जा दिने व्यवस्था यथावत् छ ।

साना परिवारहरूको आर्थिक हितलाई दृष्टिगत गरी श्री ५ को सरकारको तर्फबाट आ.व. २०४७/४८ देखि रु. १० हजारसम्मको कृषि ऋणमा ४ प्रतिशत ब्याज अनुदान दिने व्यवस्था भएको छ भने यसभन्दा पहिले व्यवस्था भएको ब्याज अनुदान व्यवस्थालाई खारेज गरिएको छ तर २०४७ असार मसान्तभन्दा पहिले लगानी भइसकेका यस्तो ब्याज अनुदान सुविधा पाउने व्यवसायका हकमा दिइएको अनुदान भने यथावत् रहेको छ ।

साना परिवारहरूकै हितका लागि कर्जा सुरक्षण निगमबाट आ.व. २०४४/४५ देखि शुरू गरिएको पशुधन सुरक्षण व्यवस्था अन्तर्गत निगमले २०४७ चैतसम्ममा ५८ जिल्लास्थित २३८ बैंक शाखाहरूमा कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ । निगममा सुरक्षण भएका पशुधनको मृत्यु भएमा निगमले पशुपालक कृषकहरूलाई बीमाङ्क रकमको ८० प्रतिशत बराबरले हुने रकम क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था रहे अनुरूप २०४७ असारसम्ममा ४११ जना पशुपालक कृषकको ४९७ वटा पशुधन मृत्यु भई कुल रु. ८ लाख ५२ हजार क्षतिपूर्ति प्रदान गरिसकेको छ ।

देशमा आएको खुल्ला प्रजातान्त्रिक वातावरण अनुरूप बैंकहरूलाई पनि बढी सक्षम र जागरुक गराई स-साना कृषक, उद्यमीलाई छिटो छरितो र सुलभ तरिकाले कर्जा उपलब्ध गराउन लगानी क्षेत्रमा देखापरेको समस्याहरूको पहिचान र समाधानका उपायहरूको खोजीका लागि कृषि ऋण सरलीकरण अध्ययन कार्य गरिएको छ । यस्तै कृषि कर्जाबाट कृषकहरूको आय वृद्धि भएको छ, छैन भन्ने कुराका साथै कृषकहरूलाई परेको ब्याजदरको प्रभावबारे यथार्थ जानकारी लिने अर्को अध्ययन कार्य पनि चालू छ । कार्यक्रमलाई जिल्लास्तरमा प्रभावकारिताका

साथ सञ्चालन गर्न जिल्लागत गठन गरिएको प्राथमिकता क्षेत्र समन्वय समितिको बैठक यथावत् सञ्चालन भइरहेको छ भने केन्द्रीय स्तरमा गठित प्राथमिकता क्षेत्र अनुगमन टोलीको क्रियाकलाप पनि यथावत् रही कार्य क्षेत्रमा देखापरेको प्रक्रियागत र नीतिगत समस्याहरूको समाधान गर्ने परिपाटी चालू राखिएको छ । कृषक, उद्यमीहरूको कर्जा माग, असूली, कर्जा दुरुपयोग, पेनल ब्याज, धितो लिलामी र रुग्ण उद्योगहरू सम्बन्धमा प्राप्त गुनासाहरूको यथार्थ वस्तुस्थिति बुझी आवश्यक सहयोग पुऱ्याउन बैंकहरूको टोली खटिई केही समस्याको समाधान भइसकेको छ भने अन्य कतिपय समस्याहरूको समाधानार्थ बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

श्री ५ को सरकारको निर्णयानुसार स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोष सञ्चालन गर्न बैंकका डेपुटी गभर्नरको अध्यक्षतामा सम्बन्धित मन्त्रालय र कृषि विकास बैंकका वरिष्ठ प्रतिनिधि सदस्य रहेको एक सात सदस्यीय सञ्चालक समिति गठन गरिएको छ । सो कोषको लागि श्री ५ को सरकारले रु. १ करोड उपलब्ध गराएको छ । यसबाट गैह्र सरकारी सङ्गठनहरूलाई ऋण सहयोग उपलब्ध गराइनेछ र ती निकायहरूले यसरी लिएको रकमबाट स-साना व्यवसाय सञ्चालन गर्न, व्यक्ति, उद्यमी तथा स-साना किसानहरूलाई कर्जा उपलब्ध गराउनेछन् ।

विदेशी विनिमय नियन्त्रण

विगत केही वर्ष यतादेखि विभिन्न किसिमका क्रेडिट कार्डहरूको प्रचलनमा निकै वृद्धि भएको छ । हालका वर्षहरूमा नेपाल आउने विदेशी पर्यटकहरूमध्ये अधिकांशले क्रेडिट कार्डहरूको माध्यमबाट भुक्तानी गर्ने प्रक्रियामा पनि बढोत्तरी भएको छ । यस तथ्यमाथि दृष्टिगत गरी नेपालमा पनि विभिन्न किसिमका क्रेडिट कार्डहरूको कारोबार नियमित गराउने उद्देश्यले औपचारिक रूपमा एजेण्टहरू नियुक्त गराई तिनै एजेण्टहरू मार्फत मात्र पर्यटन क्षेत्रमा कार्यरत निकायहरूलाई त्यस्ता क्रेडिट कार्डहरूबाट भुक्तानी स्वीकार गर्न सक्ने गरी लोकल मरच्याण्टसमेत बनाइएको छ । यसरी क्रेडिट कार्डको माध्यमबाट हुने विदेशी मुद्रा आर्जनलाई नेपाल राष्ट्र बैंकको नियन्त्रणभित्र राखी विदेशी मुद्रा चुहावटका अवसरहरू बन्द गराउने उद्देश्यले कुनै पनि क्रेडिट कार्ड बापत प्राप्त हुनुपर्ने विदेशी मुद्रा सम्बन्धित विदेशी बैंकले नेपाली एजेण्टहरूको नेपालस्थित वाणिज्य बैंकको खातामा जम्मा हुने गरी

टेलिक्स ट्रान्सफरको माध्यमबाट मात्र भुक्तानी पठाउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

चाँदीबाट बनेका नेपाली कलात्मक हस्तकलाका वस्तुहरू एवं गरगहनाको अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा भएको बढ्दो मागलाई दृष्टिगत गरी यी वस्तुहरू निकासी गर्ने निकासीकर्ताहरूलाई सहूलियत दरमा वाणिज्य बैंकहरू मार्फत चाँदी उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत हालसम्म करीब ८,३३५ किलोग्राम चाँदी निकासीकर्ताहरूलाई उपलब्ध गराइसकिएको छ । यसमध्ये करीब ७ हजार किलोग्राम चाँदीका कलात्मक वस्तु एवं गहनाहरूको निकासी भई करीब रु. ९.२३ करोड बराबरको विदेशी मुद्रा आर्जन भएको छ । २०४६ चैतदेखि २०४७ माघसम्ममा मात्र १,८६४ किलोग्राम चाँदीका वस्तुहरू निकासी भई रु. ३.१० करोड बराबरको विदेशी मुद्रा आर्जन भएको देखिएको छ । चाँदीका वस्तुहरूको निकासीलाई अझ बढी प्रोत्साहित गर्न कलात्मक वस्तु एवं गरगहनाको तयारीमा जाने जर्तीलाई मिनाहा गर्ने श्री ५ को सरकारको नीति अनुरूप जर्ति मिनाहाको व्यवस्थासमेत मिलाइएको छ ।

२०४६ सालदेखि शुरू भएको प्रयोजनको आधारमा मात्र भा.रु. सटही दिने व्यवस्थालाई यस वर्षदेखि सरलीकरण गरिएको छ । नयाँ व्यवस्था अनुसार प्रयोजन खुल्ने आवेदनको आधारमा भा.रु. १० हजारसम्म नगदमै र सोभन्दा बढीका लागि प्रमाण खुल्ने कागजातको आधारमा भा.रु. सटही दिने व्यवस्था छ । यसका साथै निजी खर्चमा विदेश भ्रमण गर्न जाने व्यक्तिहरूलाई वर्षको १ पटक मात्र राहदानी बापतको सटही सुविधा प्रदान गर्ने र विशेष काम अन्तर्गत प्रदान गर्ने सटही सुविधालाई पूर्णतया बन्द गरिएको छ । नेपालमा हवाई सेवा सञ्चालन गर्ने विदेशी हवाई कम्पनीहरूलाई तोकिएको स्थानीय खर्च व्यहोर्नको लागि २०४७ साउन १ गतेदेखि नेपाली नागरिकहरूलाई स्थानीय मुद्रामा हवाई टिकट बिक्री गर्ने स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । बदलिँदो परिस्थिति अनुरूप सम्बन्धित ऐन नियमहरूमा आवश्यक संशोधन गर्ने र विदेशी मुद्राको व्यवस्थापन प्रणालीलाई अझ बढी सुधार गर्दै जानेतर्फ आवश्यक कार्यबाही पनि शुरू गरिएको छ ।

नोट निष्कासन तथा सिक्का टकमरी

नेपाल राष्ट्र बैंकले निष्कासन गरेको विभिन्न दरका नोटहरू २०४६ चैत मसान्तसम्ममा रु. १० अरब ३० करोड रहेकोमा यसरी चलनचल्तीमा रहेका नोटहरूमा

गत फागुन मसान्तसम्ममा १४.७५ प्रतिशत अर्थात् रु. १ अरब ५२ करोडले वृद्धि भई रु. ११ अरब ८२ करोड पुगेको छ । यस अवधिमा चलनचल्तीमा ल्याइएका नोटहरूको आकार प्रकारमा कुनै परिवर्तन गरिएको छैन ।

विभिन्न दरका सिक्काहरूको आपूर्तिलाई माग अनुरूप बढाउँदै लैजाने दृष्टिले २०४६ चैतदेखि गत चैत महिनाको आधाआधिसम्ममा यस बैंकले ५, १०, २५ र ५० पैसा दरका रु. १ करोड ३५ हजार बराबरका ३ करोड ६२ लाख थान सिक्का टकमरी गरी निष्कासन गरेको छ । असर्फीको मागलाई ध्यानमा राखी नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ अङ्कित र अन्य किसिमका विभिन्न तौलका असर्फीहरू पनि निष्कासन गरी बिक्री वितरणमा ल्याइएको छ । यस अतिरिक्त नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ अङ्कित रु. ३०० र रु. ५ का साथै राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको रजतजयन्तीको उपलक्ष्यमा रु. ३०० दरका स्मारिका सिक्काहरू पनि निष्कासनमा ल्याइएको छ ।

बैंकिङ्ग प्रशिक्षण

नेपाल राष्ट्र बैंक लगायत अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा कार्यरत जनशक्तिलाई विभिन्न विषयको तालिमद्वारा सक्षम गराउने उद्देश्यले स्थापना भएको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले विभिन्न प्रशिक्षण कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गरी तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

२०४६ चैतदेखि हालसम्म केन्द्रले अधिकृत स्तरीय प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा, मध्यम स्तरीय व्यवस्थापन, आइडेण्टिफिकेशन अफ बैंकेवल प्रोजेक्ट, ट्रेनिंग फर ट्रेनर्स, घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना, प्रोजेक्ट एप्रेजल, क्रेडिट प्लानिङ्ग एण्ड बजेटिङ्ग, रिपोर्टराइटिङ्ग आदि विषयका प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिसकेको छ । यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाका २१३ जना अधिकृत कर्मचारीहरू लाभान्वित भएका छन् ।

प्रशिक्षण कार्यक्रमलाई उपत्यकाभिन्न मात्र सीमित नगरी अन्य जिल्लाहरूमा पनि सञ्चालन गर्ने उद्देश्य अनुरूप विराटनगर, नेपालगन्ज, सिद्धार्थनगर, धनगढी आदि ठाउँमा पनि प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् ।

यसैगरी प्रधान सहायक तथा सहायक स्तरीय विभिन्न विषयका प्रशिक्षणबाट २९५ जना कर्मचारी लाभान्वित भएका छन् ।

प्रशासनिक सुधार

बैंकको छविलाई अघि बढाउन विगतमा जेजति सफलता बैंकलाई प्राप्त भयो त्यो सबै कार्यरत सहयोगी कर्मचारीहरूको संयुक्त प्रयासबाट मात्र सम्भव भएको हो । कार्यरत जनशक्तिको समुचित उपयोग तथा उनीहरूको वृत्ति विकासका लागि बैंकले सकभर प्रयास गर्दै आएको छ र भविष्यमा पनि यो क्रमलाई बैंकले जारी नै राख्नेछ ।

कर्मचारीहरूको पदोन्नतिको प्रक्रियामा केही ढिलै भए पनि साधारणतर्फको सबै रिक्त पद र प्राविधिकतर्फको अधिकृत स्तरको रिक्त पदमा बढुवा गर्ने कार्य प्रायः पूरा भइसकेको छ । अन्य पदहरूको लागि आवश्यक कारवाही चलि रहेको छ । नगदतर्फ काम गर्ने कर्मचारीको लागि बढुवाको माध्यमद्वारा वृत्ति विकास गर्न सहायक प्रथम श्रेणीको केही पदको व्यवस्था गरिएको छ र यसतर्फ पदपूर्तिका कामहरू निकट भविष्यमा पूरा गरिनेछ । धेरै वर्षसम्म नो. ग. जा. पदमा रहेका र सहायक द्वितीय श्रेणीको योग्यतामा सहायक तृतीय श्रेणीका विभिन्न पदमा प्रवेश गराइएका कर्मचारीलाई एउटा निश्चित आधारमा बढुवा गरी समानता प्रदान गरिएको छ । कर्मचारी नियमावलीलाई समयसापेक्ष सुधार गर्ने सन्दर्भमा ठोस राय पेश गर्न गठन गरिएको कर्मचारीको प्रतिनिधिसमेत भएको कर्मचारी नियमावली सुधार समितिले आफ्नो सुझाव पेश गरिसकेको छ ।

तलबको साथै अरू सुविधातर्फ खाजा, परिवहन तथा शिक्षा सुविधामा वृद्धि गरिएको छ र औषधोपचारको लागि निर्धारित सीमा दिनलाई पनि बढाइएको छ । अतिरिक्त समयमा कामकाज गर्दा पाउने ओभरटाइम खर्चमा वृद्धि गरिएको छ । स्वदेशको दैनिक तथा भ्रमण भत्ता बढाइएको छ भने महिला कर्मचारीको लागि सार्वजनिक बिदा थपिएको छ साथै सापटी सुविधातर्फ घर जग्गा सापटी, घरमर्मत सापटी र टेलिफोन सापटीमा आवश्यक संशोधन भइसकेको छ भने कर्मचारीको सामूहिक म्यादी जीवन वीमा व्यवस्थालाई सावधिक जीवन वीमामा परिणत गरिएको छ ।

यसरी बैंकले एक वर्षभित्र आफ्ना कर्मचारीलाई विभिन्न थप सुविधा प्रदान गरेको छ, साथै कर्मचारी वर्गबाट पेश हुन आएको अन्य सुझाउहरूलाई ध्यानमा राखी के कस्ता थप सुविधाहरू दिन सकिन्छ भन्ने सम्बन्धमा ठोस राय पेश गर्न गठन गरिएको कर्मचारी

प्रतिनिधिसमेत रहेको आर्थिक समितिले आफ्नो प्रतिवेदन पेश गरिसकेको छ । प्राप्त प्रतिवेदनको आधारमा प्रदान गर्न सकिने सुविधाहरूका सम्बन्धमा बैंकले गम्भीरतापूर्वक विचार गर्दै छ ।

बैंकर्स क्लवलाई बैंकको एउटा अभिन्न अङ्गको रूपमा लिइएको छ र कर्मचारीहरूको बौद्धिक, मानसिक तथा शारीरिक विकासको सशक्त माध्यमको रूपमा यसलाई क्रियाशील तुल्याउन गठन गरिएको बैंकर्स क्लब सञ्चालन सल्लाहकार समितिले पेश गरेको सुझाउमध्ये प्रायःजसो सबैको कार्यान्वयन भइसकेको छ ।

बैंकको निहित उद्देश्य प्राप्तिको लागि कार्यरत जनशक्तिमा लगनशीलता र समयानुकूल कार्यशैली विकास गर्नु नितान्त आवश्यक भएकोले कार्यरत जनशक्तिको सहभागिताबाट वर्तमान कार्यपद्धतिमा भएको वास्तविक त्रुटि पत्ता लगाई त्यसको निराकरणको उपाय पत्ता लगाउन र आइपर्ने अवरोधलाई समयमा नै निराकरण गर्न कर्मचारी प्रतिनिधिसमेत रहेको एक स्थायी 'केन्द्रीय समन्वय तथा सुधार समिति' गठन गरिएको छ । यस समितिले बैंकका सबै कर्मचारीको हित हुने, कार्यदक्षता बढ्ने र संस्थाको गरिमा वृद्धि हुने काम-कारवाहीसम्बन्धी सुझाउ सङ्कलन गरी छलफलबाट निष्कर्षमा पुगेको ठोस सुझाउहरू कार्यान्वयनको लागि पेश गर्नेछ । यस प्रसङ्गमा संस्थाको विकास र कर्मचारीको हितसँग सम्बन्धित सिर्जनात्मक तथा मौलिक सुझाउहरू समितिलाई उपलब्ध हुनेछ भन्ने विश्वास लिइएको छ ।

विकासको क्रममा उत्पन्न आर्थिक जटिलता, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको क्रियाकलापमा हुँदै गएको विस्तार तथा देशको केन्द्रीय बैंक तथा मौद्रिक अधिकारीको हैसियतले पूरा गर्नुपर्ने जिम्मेवारी वहन गर्न आवश्यक पर्ने जनशक्तिको विकासका लागि स्वदेशी तथा वैदेशिक तालिम तथा अध्ययनको क्रमलाई बैंकले जारी राखेको छ । गत वर्ष बैंकका ७४ जवान कर्मचारीलाई विदेशमा र १४६ कर्मचारीलाई स्वदेशमा तालिम तथा अध्ययनको अवसर प्रदान गरियो । भविष्यमा तालिम तथा अध्ययन प्रक्रियालाई ठोस उपलब्धिपूर्ण बनाउने बैंकले प्रयास गर्नेछ ।

बैंकमा हाल अधिकृत स्तरमा ३४०, सहायक स्तरमा २,१०८ र पियन स्तरमा ५१२ गरी जम्मा २,९६० कर्मचारीहरू कार्यरत छन् । यो ठूलो जनशक्तिलाई

बैंकको उद्देश्य अनुरूप परिचालन गरी एक सबल मौद्रिक अधिकारीको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको क्रियाकलापलाई अघि बढाउन सक्षम हुँदै जाने विश्वास मैले लिएको छु ।

कर्मचारी सङ्गठन

मुलुकमा आएको प्रजातान्त्रिक वातावरणको फलस्वरूप आफ्नो पेशागत हक-हितका निमित्त कर्मचारीहरूले पनि सङ्गठित हुने मौका पाएका छन् । नेपाल राष्ट्र बैंकका कर्मचारीहरूले पनि आफ्नो संघ दर्ता गरी चुनाव सम्पन्न गरेका छन् । यसरी कर्मचारीहरूबाट चुनिएर आएका संघका पदाधिकारीहरूले व्यवस्थापन र कर्मचारीबीचको सम्बन्धलाई बढी सुमधुर बनाई अनुशासित ढङ्गबाट संस्थालाई उद्देश्य अनुरूप अगाडि बढाउनमा आफ्नो प्रयास केन्द्रित गर्नेछन् भन्ने बैंकले अपेक्षा राखेको छ । साथै व्यवस्थापनले पनि कर्मचारीहरूको पेशागत हक, हित र जायज मागतर्फ सकारात्मक दृष्टिकोण राख्नेछ भन्ने कुरा म आश्वस्त गराउन चाहन्छु ।

बैंकर्स क्लब

बैंकको विकासमा स्वस्थ मानसिकताको ठूलो खाँचो हुने भएको र यसनिमित्त बौद्धिक तथा शारीरिक खुराकको रूपमा साहित्यिक, सांस्कृतिक लगायत खेलकुदजस्ता क्रियाकलाप जरुरी भएकोले यसै उद्देश्यका लागि स्थापना भएको बैंकर्स क्लबलाई यस वर्ष अरू सङ्गठित गराइएको छ । क्लबको सङ्गठनात्मक स्वरूपमा सुधार गरी बढीभन्दा बढी कर्मचारीहरूको यसमा सहभागिता गराउने प्रयत्न गरिएको छ । पत्रिकाको प्रकाशन, खेलकुदहरूको आयोजना, कविगोष्ठी, रक्तदान, सरफाइजस्ता कार्यक्रमहरूको माध्यमबाट क्लबको गतिविधिलाई निरन्तर अघि बढाउँदै लैजान बैंक प्रयत्नशील छ ।

विविध

नेपाल राष्ट्र बैंक मुलुकको केन्द्रीय बैंक हुनाका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको एक शीर्षस्थ संस्था पनि हो । यस नाताले देशको संस्थागत विकासमा बैंकको ठूलो भूमिका रहेको छ । व्यापक कार्यक्षेत्र ओगटेका दुई ठूला बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई स्वस्थ ढङ्गबाट चलाउन श्री ५ को सरकारले हालै लिएको निर्णयको कार्यान्वयन पक्षको जिम्मेवारी नेपाल राष्ट्र बैंकको काँधमा आएको छ । यो जिम्मेवारीलाई सफलतापूर्वक अघि बढाउन बैंकले विभिन्न कदमहरू चाली पनि सकेको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उनीहरूको उद्देश्य र मुलुकको आर्थिक विकासको लक्ष्य अनुरूप सञ्चालन गर्न प्रभावकारी अनुगमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षणका माध्यमबाट उनीहरूको क्रियाकलापलाई नियमित गराउन नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील रहनेछ, साथै आवश्यकतानुसार वित्तीय तथा अन्य सहयोग पनि यी संस्थाहरूलाई दिने क्रम जारी राखिनेछ ।

दक्षिण एसिया लगायत विश्वका अरू केन्द्रीय बैंकहरूसँग नेपाल राष्ट्र बैंकको सम्बन्ध लगातार विकसित हुँदै छ । यसरी विकसित हुँदै गएको अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय सम्बन्धहरूबाट आफ्नो भूमिकालाई अरू उपलब्धिपूर्ण गराउँदै लैजान बैंकलाई ठूलो सहयोग पुगेको छ ।

राष्ट्रले परिलक्षित गरेको आर्थिक विकास कार्यक्रमहरूलाई सफलतापूर्वक अघि बढाउँदै लैजान र मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासमा आफ्नो तर्फबाट हरतरहले प्रयत्नशील रहन नेपाल राष्ट्र बैंक आजको यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा प्रण गर्दछ ।

राष्ट्रिय आर्थिक विकासमा योगदान पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध*

नेपाल राष्ट्र बैंक आजदेखि आफ्नो कार्यकालको ३७ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। विगत ३६ वर्षको पृष्ठभूमिमा मुलुकको मौद्रिक, वित्तीय तथा बैकिङ्ग क्षेत्रमा भएका प्रगति तथा सुधारहरूमा बैंकको सहभागिता र केन्द्रीय बैंकको रूपमा यस बैंकले निर्वाह गर्दै आएको दायित्वले राष्ट्रिय आर्थिक विकासमा पारेको प्रभाव स्पष्ट दृष्टिगोचर भएको छ।

आर्थिक तथा राजनैतिक दृष्टिकोणबाट समेत २०४८ साल हाम्रा लागि एक महत्त्वपूर्ण वर्ष रह्यो। यो वर्ष देशमा जननिर्वाचित सरकारको गठन भयो भने आर्थिक दृष्टिकोणले विपन्न जनताको हितका निम्ति ग्रामीणमुखी आर्थिक कार्यक्रमप्रति सरकारले आफ्नो प्रतिबद्धता जनायो। ग्रामीण जनताको आर्थिक उत्थानविना समष्टिगत राष्ट्रिय विकासको परिकल्पना पूरा हुन नसक्ने कुरा हाम्रो जस्तो मुलुकका लागि एक अकाट्य सत्य हो। यस तथ्यलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले पहिल्यैदेखि नै आत्मसात् गर्दै आएको छ र तदनुरूप आफ्ना प्रयासहरूलाई यसैतर्फ केन्द्रित गर्दै पनि लगेको छ। बैकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रसँग रहेको साधन र स्रोतहरूलाई व्यापक ग्रामीण परिवेशसम्म पुऱ्याउन विगतमा भएका काम कुराहरू यसै प्रयासका परिणाम हुन्।

तर पनि ठूलो प्रयासको बावजूद विपन्नवर्गको आर्थिक उत्थान अपेक्षित रूपमा हुन सकेन। विभिन्न क्षेत्रद्वारा सञ्चालित ग्रामीणमुखी कार्यक्रमहरूले आंशिक सफलता मात्र पाए र बढी मात्रामा असफलताकै सामना यी क्षेत्रले गर्नुपऱ्यो। यी कार्यक्रममा अभै शिथिलता आएको वर्तमानको हाम्रो अनुभव रहेको छ। यसै वास्तविकतालाई ध्यानमा राखी नयाँ कार्यक्रमकै शुरुवातद्वारा बैकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रलाई ग्रामीण जनसमक्ष लैजाने नेपाल राष्ट्र

बैंकको दृष्टिकोण रहेको छ।

आर्थिक दिशातर्फ अन्तर्राष्ट्रिय दृष्टिकोणमै पनि ठूलो परिवर्तन आएको छ। नयाँ विश्व अर्थव्यवस्थाको कारणसमेतले दक्षिण एसियाली क्षेत्रमा आएको आर्थिक परिवर्तनबाट नेपाल पनि प्रभावित भएको छ। यसैको फलस्वरूप मुक्त बजार तथा आर्थिक उदारीकरणको दिशामा हामी अग्रसर भएका छौं। अर्थव्यवस्थालाई क्रमिक रूपमा निजीकरण गर्दै लैजाने प्रयास, नेपाली मुद्राको आंशिक परिवर्त्यताजस्ता कुराहरूले हाम्रो अर्थव्यवस्थालाई एउटा नौलो मोड दिएको छ। यसबाट हाम्रो आर्थिक विकासको गति निश्चय नै तीव्र हुनेछ भन्ने कुरामा विश्वस्त हुन सकिन्छ।

मुलुकको केन्द्रीय बैंक, देशको मौद्रिक अधिकारीका साथै श्री ५ को सरकारको आर्थिक सल्लाहकारको हैसियतले राष्ट्रिय आर्थिक विकासमा सक्दो योगदान पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध छ। ३७ औं वार्षिकोत्सवको आजको यस महत्त्वपूर्ण अवसरमा यस कटिबद्धतालाई म दृढतासाथ दोहोऱ्याउन चाहन्छु। राष्ट्रिय विकासको यस सङ्कल्पलाई साकार तुल्याउन अनुशासन, मेहनत र दृढताको ठूलो खाँचो रहने भएकोले यसप्रति आफ्नो अठोटलाई अभै दरिलो बनाउन म आफ्ना सहयोगी तथा मित्रहरूमा विशेष रूपले आग्रह गर्न चाहन्छु।

नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रगति र उन्नतिमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने र बैंकप्रति शुभेच्छा प्रकट गर्ने सबै संस्था लगायत व्यक्तिहरूमा हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दै गएको वर्ष मुलुकको आर्थिक, मौद्रिक, बैकिङ्ग तथा अन्य सम्बद्ध क्षेत्रको क्रियाकलापबारे संक्षेपमा चर्चा गर्न चाहन्छु।

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ३७ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री हरिशंकर त्रिपाठीले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

आर्थिक तथा मौद्रिक गतिविधि

आर्थिक वर्ष २०४७/४८ को अन्त्यतिर र चालू आर्थिक वर्ष २०४८/४९ को हालसम्ममा अर्थव्यवस्थामा निकै परिवर्तनहरू देखापरेका छन् । अर्थव्यवस्थालाई गतिशीलता प्रदान गर्न लिइएका केही नीतिगत परिवर्तनहरू यस सन्दर्भमा महत्वपूर्ण छन् । मौद्रिक विस्तार बढी हुन नदिन गत आर्थिक वर्षको अन्त्यतिर नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकदरमा बढोत्तरी परिवर्तन गरी महँगो मुद्रा नीति अवलम्बन गर्नुपर्ने सङ्केत दियो । यसको केही समयपछि नेपाली मुद्राको वास्तविक मूल्य प्रतिविम्बित हुने गरी विनिमय दर तय गर्नुपर्ने यथार्थतालाई अङ्गीकार गरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रासँग २१.५ प्रतिशतले नेपाली मुद्राको अवमूल्यन र भारतीय रुपैयासँग १.८ प्रतिशतले पुनर्मूल्यन गरियो ।

हालसालै नेपालले आफ्नो अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारलाई आधुनिक तरीकाले सञ्चालन गर्न सहयोग पुगोस् भन्ने हेतुले नेपाली मुद्राको आंशिक परिवर्त्यता कायम गरेको छ । यी सबै नीतिगत परिवर्तनबाट नेपालको अर्थव्यवस्थाले सकारात्मक दिशा लिने विश्वास गरिएको छ ।

अर्थव्यवस्थाका मौद्रिक, वित्तीय, अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार जस्ता विभिन्न महत्वपूर्ण पक्षमा अपेक्षित प्रगति भएको सङ्केत मिलेको छ । नीतिगत परिवर्तन र उपर्युक्त उपकरणहरूको प्रयोग गरी अर्थव्यवस्थालाई निर्दिष्ट दिशा दिने प्रयास गर्दागर्दै पनि मौसम अनुकूल नभएको तथा अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा देखापरेका उतार चढाउले गर्दा महँगो नियन्त्रण अभै पनि चुनौतीपूर्ण भएको छ । मूल्य वृद्धिलाई कसरी नियन्त्रणमा ल्याउन सकिन्छ भन्ने कुरा सबैका लागि चासोको विषय भएको छ । चालू आर्थिक वर्षको पहिलो ८ महिनामा (असारको तुलनामा फागुनमा) १०.४ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा ५.८ प्रतिशतले मात्र मूल्य वृद्धि भएको थियो । यसै आधारमा हेर्दा चालू आर्थिक वर्षमा विन्दुगत आधारमा १२ महिनाको अवधिमा १७.६ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि हुन सक्ने देखिएको छ ।

गत आर्थिक वर्षमा ४ प्रतिशतले बढेको यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन यो वर्ष ३ प्रतिशतले मात्र वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । कृषि क्षेत्रको उत्पादन १.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ भने गैह्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन करीब ५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । यस वर्षको शुरूमा खडेरी

परेको र हालसम्म पनि मौसम अनुकूल नभएकोले प्रमुख खाद्यान्न तथा नगदेबालीको उत्पादनमा २.५ प्रतिशतले ह्रास आउने देखिएको छ । पशुपालन, तरकारी, फलफूल, माछा तथा अन्य बालीहरूमा भने सन्तोषजनक वृद्धि हुने अनुमान छ ।

चालू वर्षमा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी कारोबार व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति तथा मौद्रिक तथ्याङ्कले देखाए अनुसार समष्टिमा राष्ट्रिय आर्थिक स्थिति सन्तोषजनक नै हुने देखिन्छ ।

सरकारी वित्ततर्फ चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनामा कुल खर्च गत वर्षको तुलनामा २१.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १०५३.६१ करोड भएको छ भने कुल साधन १५.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ८२२.२१ करोड पुगेको छ । यसले गर्दा बजेट घाटा ४७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २३१.४० करोड हुन गएको छ । खर्चमध्ये साधारण तथा विकास खर्च क्रमशः २७.६ प्रतिशत र २८.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस वर्षको आठ महिनासम्ममा हुन गएको रु. २३१.४० करोडको घाटामध्ये ४२ प्रतिशत आन्तरिक ऋणबाट र बाँकी बाह्य नगद ऋणबाट व्यहोरियो । आन्तरिक ऋणमध्ये रु. ६२.२२ करोड ट्रेजरी बिलबाट र रु. ६८.२२ करोड राष्ट्रिय बचत पत्रबाट उपलब्ध गरिएको छ ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थितितर्फ आर्थिक वर्ष २०४८/४९ को प्रथम आठ महिनामा कुल वैदेशिक व्यापार ५० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २९३०.६५ करोड पुगेको छ । यसमध्ये निर्यात ७५.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ८४६.९६ करोड पुगेको छ भने आयात ४२.२ प्रतिशतले बढी रु. २०८३.७९ करोड पुगेको छ । यस अवधिमा कुल व्यापारमा भारतको अंश ३०.० प्रतिशत रहेको छ जसमध्ये निर्यातमा १२.९ प्रतिशत र आयातमा ६३.० प्रतिशत हिस्सा रहेको देखिन्छ ।

व्यापारको संरचनामा केही परिवर्तन देखापरेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा भारततर्फ भएको निर्यात अत्यधिक ३१०.९ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष ८.२ प्रतिशतले ह्रास भएको छ तर समुद्रपारतर्फ हुने निर्यात गत सालको प्रथम आठ महिनामा २३.५ प्रतिशत वृद्धि भएकोमा यस वर्षको समीक्षा अवधिमा १०२.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यस्तै समुद्रपारबाट हुने आयात समीक्षा अवधिमा ३५.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्ष यसमा १४.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको उपलब्ध प्रथम पाँच महिनाको तथ्याङ्क अनुसार रु. २१५.९५ करोडको शोधनान्तर बचत हुन सकेको देखिन्छ। गत वर्ष यसै अवधिमा रु. ४०.२८ करोडको बचत भएको थियो। गत वर्षको प्रथम पाँच महिनामा व्यापार घाटाको ३६ प्रतिशतसम्म सेवा तथा ट्रान्सफर खुदले थगेकोमा यस वर्षको समीक्षा अवधिमा यी शीर्षकबाट व्यापार घाटाको ४७.४ प्रतिशत अंश थग्न सकेको देखिन्छ। फलस्वरूप गत वर्षको पाँच महिनामा २७.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको चालू खाता घाटा यस वर्षको समीक्षा अवधिमा ८.५ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भई यसमा निकै सुधार देखिएको छ। पूँजी खातामा सन्तोषजनक सुधार देखिएको छ। गत आर्थिक वर्षको प्रथम पाँच महिनामा रु. १२९.३० करोड मात्र भएको पूँजी खाता रकम यस वर्षको समीक्षा अवधिमा रु. २८८.८३ करोड पुगनुलाई उत्साहजनक भन्न सकिन्छ।

मौद्रिक क्षेत्रतर्फगत वर्ष आठ महिनाको अवधिमा ६ प्रतिशतले वृद्धि भएको मुद्रा प्रदाय चालू वर्षको यसै अवधिमा १९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। यस अवधिमा कुल आन्तरिक कर्जा १०.६ प्रतिशतले बढी रु. ३८१५.५५ करोड पुगेको छ। गत साल यस्तो वृद्धि ५.५ प्रतिशत मात्र थियो।

कर्जाको संरचनालाई दृष्टिगत गर्दा यस वर्षको आठ महिनामा श्री ५ को सरकारलाई गएको कर्जा तथा निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा दुवैको कुल कर्जामा हिस्सा बढेको देखिन्छ भने सरकारी संस्थाहरूलाई गएको कर्जाको हिस्सा घटेको देखिन्छ। सरकारी संस्थानहरूलाई श्री ५ को सरकारको ग्यारेण्टीमा कर्जा प्रवाह नगराउने नीति अनुरूप यो संरचना अनुकूल नै देखिएको छ। समीक्षा अवधिमा श्री ५ को सरकारले ३.६ प्रतिशतले मात्र थप कर्जा प्रयोग गरेको देखिन्छ भने निजी क्षेत्रले १७.८ प्रतिशतले थप कर्जा प्रयोग गरेको देखिन्छ। स्मरणीय छ गत वर्ष सीमान्त रूपमा नै भए पनि श्री ५ को सरकारलाई प्रदान गरिएको कर्जा घटेको थियो भने निजी क्षेत्रले पनि १३.३ प्रतिशतले मात्र थप कर्जा प्रयोग गरेको थियो।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा २५.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ। गत वर्ष यसै अवधिमा यस्तो वृद्धि १८.२ प्रतिशत मात्र थियो। खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा भएको वृद्धि तथा कुल आन्तरिक कर्जामा भएको वृद्धिले गर्दा मौद्रिक विस्तारमा सहयोग

पुऱ्याएको हुनाले अर्थव्यवस्थामा अत्यधिक तरलताको स्थिति रही नै रहेको देखिन्छ। त्यसैले तरलता प्रशोचन गर्ने क्रम जारी राख्न श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल बोलकबोल गरी नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्व घटाउँदै लग्ने तथा समय समयमा नेपाल राष्ट्र बैंकको आफ्नै ऋणपत्र निष्कासन गर्ने प्रक्रियालाई निरन्तरता प्रदान गर्ने नीति रहेको छ। आन्तरिक तथा बाह्य सन्तुलन कायम गरी मौद्रिक स्थिरता हासिल गर्न यसबाट सघाउ पुग्ने आशा राखिएको छ। चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा विस्तृत मुद्राको वृद्धिलाई १४.० प्रतिशतमा मात्र सीमित राख्ने लक्ष्य रहेको छ तर आठ महिनाभित्र नै १७.३ प्रतिशतले विस्तृत मुद्रा प्रदायमा वृद्धि भइसकेकोले बाँकी अवधिमा सङ्कुचन मुद्रा नीति अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ।

बैंकिङ विकास तथा कर्जा नियन्त्रण

बैंक दर : आर्थिक परिसूचकहरूबाट अर्थतन्त्रमा देखिएको अधिक तरलतालाई समयमै प्रशोचन गरी अर्थतन्त्रमा पर्न जाने प्रतिकूल प्रभावलाई नियन्त्रण गर्नुका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाको राष्ट्र बैंक माथिको निर्भरतासमेत कम गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले २०४८ जेठ १ गते देखि लागू हुने गरी बैंक दर २ प्रतिशत बिन्दुले बढाई मूल दरलाई वार्षिक १३ प्रतिशत पुऱ्याएको छ। यस अघि उक्त दर वार्षिक ११ प्रतिशत थियो।

अनिवार्य नगद तरलता मौजदात : वाणिज्य बैंकहरूले सङ्कलन गरेको निक्षेपको ४ प्रतिशत नगद मौजदातको रूपमा आफैसित र ८ प्रतिशत नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा मूल्यवृद्धि र बाह्य चालू खाताको घाटा स्थितिमा सुधार ल्याउन वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने क्षमतालाई नियन्त्रण गर्नु आवश्यक देखिएकोले २०४८ चैत मसान्तदेखि लागू हुने गरी कुल निक्षेपको २४ प्रतिशत रकम श्री ५ को सरकारको ऋणपत्र, ट्रेजरी बिल्लस वा राष्ट्र बैंकको ऋणपत्रमा समेत लगानी गर्नुपर्ने थप व्यवस्था गरी वाणिज्य बैंकहरूको कुल तरलता मौजदात कुल निक्षेपको ३६ प्रतिशत पुऱ्याइएको छ। यसरी ऋणपत्रहरूमा गर्नुपर्ने लगानीको अनुपात नपुग भएमा नपुग रकमको हर्जानासमेत सम्बन्धित वाणिज्य बैंकबाट असूल गरिने भएको छ। नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने मौजदात नपुग भएमा हर्जाना तिर्नुपर्ने व्यवस्था पनि कायमै गरिएको छ। २०४८ चैत मसान्तदेखि नै लागू हुने गरी यस्तो अनिवार्य तरलता मौजदातको गणना

व्यवस्थामा पनि परिवर्तन गरिएको छ । जस अनुसार साविकमा साप्ताहिक रूपमा ८ हप्ता अधिको दैनिक औसत निक्षेपलाई आधार मानी गणना गर्ने गरी आएकोमा २०४८ साल चैतको अन्तिम हप्तादेखि ४ हप्ता अधिको औसत निक्षेपलाई आधार मानी गणना गरिने भएको छ ।

उत्पादनशील क्षेत्र तथा प्राथमिक क्षेत्रमा जाने कर्जा व्यवस्था : वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल बाँकी कर्जाको ४० प्रतिशत उत्पादनशील क्षेत्रमा र त्यसमध्ये १२ प्रतिशत प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र (कृषि, घरेलु उद्योग, सेवा) मा अनिवार्य रूपले लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यसरी तोकिएको न्यूनतम १२ प्रतिशत प्राथमिकता क्षेत्रमा लगानी पुऱ्याउन नसक्ने बैंकहरूलाई लगानी गर्न नपुगजति रकममा सो बैंकले तिर्ने अधिकतम ब्याज दरले हर्जाना तिराउन सक्ने व्यवस्था अनुसार यो सालमा पहिलोपल्ट त्यस्ता बैंकहरूबाट नेपाल राष्ट्र बैंकमा हर्जाना जम्मा गराउने कार्य भएको छ । यसबाट प्राथमिकता क्षेत्रहरूमा निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वतर्फ वाणिज्य बैंकहरू अझ सजग हुने आशा राखिएको छ ।

यसैगरी सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत शहरी क्षेत्रको कर्जा लगानीको क्षेत्रगत प्रतिबन्ध यस वर्षदेखि हटाइएको छ तर ग्रामीण क्षेत्रमा भने यो क्षेत्रगत व्यवस्था कायमै राखिएको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूको शाखा विस्तार तथा सङ्कुचन : यो वर्ष टेकु, दुहवी, अर्घौँ बजार र विराटनगर गरी ४ ठाउँमा वाणिज्य बैंकका शाखाहरू खोलिएका छन् । विगतमा प्रत्येक ३० हजार जनसङ्ख्याको लागि एउटा शाखा पुऱ्याई सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले शाखा विस्तारमा वाणिज्य बैंकहरूलाई अत्यधिक रूपमा प्रोत्साहन दिइएको र घाटा परेमा दश वर्षसम्म राहत उपलब्ध गराउनेजस्ता क्रियाकलापहरू गरी आएकोमा यसबाट राष्ट्र बैंकलाई बढी दायित्व थपिनुको साथै कैयौँ शाखाहरू निरन्तर घाटामा नै सञ्चालन भइरहेका थिए तर वर्तमान सन्दर्भमा व्यावसायिक सम्भाव्यताको आधारमा मात्र बैंक शाखाहरू सञ्चालन गराउनु आवश्यक भएकोले विद्यमान शाखाहरूलाई नाफामा लैजाने प्रयत्न गर्ने र नाफामा नजाने भए शाखाहरू गाभ्ने वा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति लिई बन्दसमेत गर्ने नीति लिइएको छ । यस अनुरूप सम्भाव्य तथा उपर्युक्त स्थानमा केही बैंक शाखाहरूको स्थापना र कुनै शाखाहरू अन्य शाखामा गाभिएको छ । गत चैत्र १५

गतेसम्मको स्थिति अनुसार हाल अधिराज्यभर नेपाल बैंक लि.को २२६, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०७, नेबीलको ६, ग्रिण्डलेजको ५ र इण्डोस्वेज बैंकको १ गरी कुल ४४५ वाणिज्य बैंक शाखाहरूबाट बैकिङ्ग सेवा उपलब्ध भइरहेको छ । यसमध्ये ६९.७ प्रतिशत बैंक शाखाहरू ग्रामीण क्षेत्रमा कार्यरत छन् । संयुक्त लगानीका विदेशी वाणिज्य बैंकहरूलाई समेत क्रमशः ग्रामीण क्षेत्रमा शाखा विस्तार गराउँदै लैजाने नीति अनुरूप ३ वटा यस्ता बैंकको कुल १२ शाखामध्ये ४ शाखा ग्रामीण क्षेत्रमा खोलिएका छन् साथै कृषि विकास बैंकको २२ वटा बैकिङ्ग कार्यालयहरूबाट समेत बैकिङ्ग सेवा उपलब्ध भइरहेको छ ।

नागरिक लगानी कोष : श्री ५को सरकारबाट नागरिक लगानी कोष ऐन २०४८ अन्तर्गत गठन भएको नागरिक लगानी कोषमा नेपाल राष्ट्र बैंकको ४० प्रतिशत शेयर रहने प्रावधान अनुसार हाल जारी गरेको पूँजी रु. ४ करोडको ४० प्रतिशतले हुने रु. १ करोड ६० लाखमध्ये ६० प्रतिशत मात्र आह्वान गरिए अनुसार दुईपटक गरी रु. ९६ लाख नेपाल राष्ट्र बैंकबाट उक्त कोषलाई उपलब्ध गराइएको छ ।

राष्ट्र बैंक ऋणपत्र : बैकिङ्ग तथा गैर बैकिङ्ग क्षेत्रमा केही समययता देखापरेको आर्थिक तरलतालाई प्रशोचन गर्ने हेतुले नेपाल राष्ट्र बैंकले २०४८ पुस १६ गतेदेखि श्री ५ को सरकारबाट ट्रेजरी बिलसरह बोल कबोल प्रथाद्वारा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रहरू जारी गरेको छ । यस्तो ऋणपत्रहरूको ब्याजमा आयकर नलाग्ने व्यवस्था गरिएको छ । आ.व. २०४८/४९ को लागि रु. १ अर्बको यस्तो ऋणपत्र जारी गर्न श्री ५ को सरकारको स्वीकृति प्राप्त भए अनुसार २०४८ पुस १६ देखि २०४८ चैत १५ सम्म पटक पटक गरी रु. ६१ करोड ६० लाखको यस्तो ऋणपत्रहरू बिक्री भइसकेको छ ।

विपन्न वर्गमा जाने कर्जा : समाजका अधिकांश कमजोर तथा निम्न आयवर्गको जीवनस्तर उकास्ने हेतुले श्री ५ को सरकारले आ.व. २०४८/४९ को बजेट वक्तव्यमा यस्ता विपन्न वर्गका लागि जाने रु. १० हजारसम्मको बैकिङ्ग कर्जामा एक तिहाइ तथा रु. २,५००/- सम्मको कर्जामा ८० प्रतिशतसम्म ब्याज मिनाहा दिने घोषणा गरेको छ भने यस व्यवस्थालाई मूर्त रूप दिन यसरी दिइने कर्जासम्बन्धी नीतिगत विषयमा सबै वाणिज्य बैंकका प्रमुखहरूसँग छलफल गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा जाने

कर्जामध्ये राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा नेपाल बैंक लि.ले कुल बाँकी कर्जाको २.७५ प्रतिशत र संयुक्त लगानीमा स्थापित वाणिज्य बैंकहरूले ०.२५ प्रतिशत कर्जा २०४९ असार मसान्तसम्ममा विपन्न वर्गको लागि अनिवार्य रूपले प्रवाहित गर्नुपर्ने व्यवस्था भएको छ । यसरी तोकिएको न्यूनतम अंश नपुऱ्याउने बैंकहरूलाई प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा व्यवस्थामा लागू भएसरह हर्जाना लगाउनेसमेत व्यवस्था गरिएको छ ।

कर्जा सापटी जगेडा राख्ने व्यवस्था संशोधन : कर्जा सापटीको वर्गीकरण अनुसार वाणिज्य बैंकहरूले १ देखि १०० प्रतिशतसम्म जगेडा राख्नुपर्ने व्यवस्थामा केही संशोधन गरिएको छ । बैंकहरूले कर्जा सापटीको वर्गीकरणमा कायम गर्नुपर्ने जगेडा व्यवस्थालाई बढी व्यावहारिक बनाउने उद्देश्यले गरिएको यस संशोधन अनुसार मुद्दती रसिद र सरकारी ऋणपत्रको धितोमा गएको सम्पूर्ण कर्जालाई असल कर्जासरह मानी १ प्रतिशतमात्र जगेडा राख्ने, सुनचाँदी कर्जामध्ये ६ महिनाभन्दा बढी अवधिले भाखा नाघेको सम्पूर्ण कर्जामा ५ प्रतिशत मात्र जगेडा राख्ने र प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जाको लागि चाहिने कुल जगेडा व्यवस्थाको २५ प्रतिशत मात्र जगेडा राखे पुग्ने गरिएको छ ।

सिबिपास' दोस्रो चरणको कार्यान्वयन : नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको वित्तीय र व्यवस्थापन पक्ष सुधार गर्ने उद्देश्यले सिबिपास दोस्रो चरण कार्यान्वयन गर्ने कार्य बुज एलेज एण्ड ह्यामिल्टनबाट फेब्रुअरी ३, १९९२ मा प्रारम्भ भएको छ । सिबिपास दोस्रो चरण अन्तर्गत यी दुई बैंकहरूमा मुख्यतया (१) भाखा नाघेको कर्जा असूली, (२) नयाँ कर्जा प्रक्रियाको पुनर्संरचना, (३) जनशक्ति नीतिको सुदृढीकरण, (४) नमूना शाखाको तर्जुमा लगायत व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकासलाई सुदृढीकरण गर्ने प्रमुख उद्देश्यहरू निहित रहेका छन् । संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रमको वित्तीय सहयोग यू.एस. डलर ६,८४,७५०।- को लागतमा नौ महिनाको अवधिमा कार्यान्वयन हुने यस कार्यक्रममा प्रत्येक बैंकबाट २४।२४ जना कर्मचारी लगायत बुज एलेन एण्ड ह्यामिल्टनको तर्फबाट स्वदेशी तथा विदेशी परामर्शदाताहरू संलग्न रहनेछन् ।

सिबिपास दोस्रो चरण कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी श्री ५ को सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकलाई सुम्पे अनुसार उक्त

कार्यक्रमको समन्वय तथा अनुगमन गर्नका लागि डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा ७ सदस्यीय एक समितिसमेत गठन गरिएको छ ।

विदेशमा नेपाली बैंकको प्रतिनिधि कार्यालय : बैंकिङ्ग क्रियाकलापको विस्तारबाट अर्थतन्त्रलाई टेवा पुऱ्याउन खास गरी विदेशी व्यापारको स्थितिमा सुधार गर्न सघाउ पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपाल बैंक लि. लाई भारतको कलकत्तामा आफ्नो पहिलो प्रतिनिधि कार्यालय खोल्ने स्वीकृति दिएको छ । यो कार्यालय विदेशमा नेपाली बैंकहरूको पहिलो प्रतिनिधि कार्यालय हुनेछ ।

विदेशी बैंकको प्रतिनिधि कार्यालय : यो वर्ष श्री ५ को सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकको सिफारिसमा डेला युनियन यूरोपियन (वि.यू.ई) र अमेरिकन एक्सप्रेस बैंक इन्टरनेशनललाई नेपालमा आफ्नो प्रतिनिधि कार्यालय खोल्ने स्वीकृति दिएको छ ।

अब नेपालमा विदेशी बैंकको प्रतिनिधि कार्यालयको सङ्ख्या ४ पुगेको छ । वि.यू.ई. फ्रान्सले असारदेखि काठमाडौंमा आफ्नो कार्यालय खोलिसकेको छ र अमेरिकन एक्सप्रेस बैंक पनि छिट्टै कार्यालय खोल्ने तरखरमा छ । विदेशी बैंकहरूको प्रतिनिधि कार्यालयको वृद्धिबाट नेपालमा आधुनिक बैंकिङ्गको विकास गर्ने कार्यमा सघाउ पुग्ने आशा गरिएको छ ।

वाणिज्य बैंक ऐन २०३१ मा संशोधन : विद्यमान वाणिज्य बैंक ऐन २०३१ का केही अव्यावहारिक दफाहरूमा सम-सामयिक संशोधन गर्ने क्रममा संसदको २०४८ को पहिलो अधिवेशनबाट आवश्यक विधेयक पारित भई कार्यान्वयनमा आएको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूलाई क्षतिपूर्ति : बैंकिङ्ग विकास योजना अन्तर्गत खुलेका नेपाल बैंक लि. तथा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका शाखाहरूको घाटा रकम केही वर्षसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंकिङ्ग विकास कोषबाट व्यहोर्ने व्यवस्था अनुसार यस वर्ष ३४ वटा शाखाहरूको लागि कुल रु. १,०९,९०,४५०।६६ क्षतिपूर्तिस्वरूप सम्बन्धित बैंकहरूलाई प्रदान गरिएको छ ।

पुनर्कर्जा सुविधा : यस वर्ष नेपाल राष्ट्र बैंकबाट राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई रु. ३८ करोड २० लाखको पुनर्कर्जा सुविधा स्वीकृत गरिएको छ । यो सुविधा उक्त बैंकबाट पेट्रोलियम पदार्थको आयातका लागि नेपाल आयल निगमलाई र मलखाद आयात गर्न कृषि सामग्री

संस्थानलाई कर्जा दिनमा उपयोग हुनेछ ।

कृषि विकास बैंकको लागि कर्जा सापट वर्गीकरणको

व्यवस्था : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय स्थिति सुदृढ गर्ने क्रममा कर्जा र सापटको वैज्ञानिक तवरबाट वर्गीकरण गरी जोखिम व्यहोर्ने कोषको व्यवस्था हुनु आवश्यक भएकोले वाणिज्य बैंकहरूबाट गएको कर्जाको वर्गीकरण गर्ने व्यवस्था गत वर्षदेखि भएको छ तर वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकको कर्जा लगानी कारोबार एकै प्रकारको नहुने भएकोले कृषि विकास बैंकका लागि बेग्लै प्रकारले कर्जा सापटको वर्गीकरण गरिनु बढी व्यावहारिक देखिएको हुँदा यस सन्दर्भमा कृषि विकास बैंकको निमित्त छुट्टै कर्जा वर्गीकरण र पूँजी कोषको व्यवस्था गरिएको छ । यस अनुसार उक्त बैंकबाट प्रवाहित सम्पूर्ण कर्जा तथा सापटलाई असल, कमसलको सङ्केत, कमसल, शङ्कास्पद र खराब गरी ५ वर्गमा वर्गीकरण गरिएको छ । रु. ५ लाख वा सोभन्दा माथिको प्रत्येक कर्जा सापटको कर्जापिच्छे बेग्लाबेग्लै फाइल खडा गर्ने र ६ महिनासम्म भाखा नाघेको सम्पूर्ण कर्जालाई असल, ६ महिनादेखि १ वर्षसम्मलाई कमसलको सङ्केत, १ वर्षदेखि २ वर्षसम्म भाखा नाघेकोलाई कमसल, २ वर्षदेखि ५ वर्षसम्मकालाई शङ्कास्पद र ५ वर्षभन्दा माथिका सम्पूर्ण कर्जालाई खराब कर्जा भनी वर्गीकरण गरिएको छ ।

उपरोक्त वर्गीकरणको आधारमा असल कर्जाको लागि कुनै कोषको व्यवस्था गर्नु नपर्ने र कमसलको सङ्केत वर्गमा पर्ने कर्जाको लागि १० प्रतिशत, कमसलको लागि २५ प्रतिशत, शङ्कास्पदको लागि ५० प्रतिशत तथा खराब कर्जाको लागि १०० प्रतिशत जगेडा कोषको व्यवस्था (Provisioning) गर्नुपर्ने गरिएको छ ।

कर्जा र सापटबाट प्राप्त हुने ब्याजमध्ये पाकेको तर असूल हुन बाँकी ब्याज रकमलाई वर्षभरि असूली नभएको ब्याज (Inferest Occrued but not received) खातामा जम्मा गर्ने, ६ महिनाको अवधि नाघेको सम्पूर्ण ब्याज रकमलाई इन्टरेष्ट सस्पेन्स हिसाबमा सार्ने र नगदमा असूल भएपछि सोही वर्षको आम्दानीमा देखाउने तथा ब्याज पूँजीकरण गर्ने व्यवस्था भएमा यस्तो ब्याज असूल उपर नभएसम्म इन्टरेष्ट सस्पेन्स हिसाबमा देखाउनेसमेत व्यवस्था भएको छ ।

निजी क्षेत्रमा वाणिज्य बैंक : यो वर्ष नेपाल राष्ट्र बैंकले रु. १२ करोड अधिकृत पूँजीको हिमालयन बैंक

लि. नामको बैंकलाई सञ्चालन इजाजत दिएको छ । यो बैंकमा संस्थापक सदस्यहरूको ५१ प्रतिशत शेयर र बाँकी ४९ प्रतिशत शेयरमध्ये ३४ प्रतिशत सर्वसाधारणमा बिक्री गरिने र बाँकी १५ प्रतिशत भने वित्तीय तथा सामाजिक संस्थाहरूलाई वितरण गरिने व्यवस्था छ । पूर्ण निजी क्षेत्रमा खोलिएको पूर्ण नेपाली स्वामित्वको यो पहिलो बैंक हुनेछ ।

बैंकिङ्ग विकास तथा तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी

: मौद्रिक नीति प्रतिपादनको आधारका रूपमा रहेको वाणिज्य बैंकहरूको तथ्याङ्कलाई बढी शुद्ध, भरपर्दो र सामयिक बनाउन दक्ष जनशक्ति विकास गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले अधिराज्यका विभिन्न ठाउँमा बैंकिङ्ग विकास तथा कर्जासम्बन्धी तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठीहरू विगत वर्षहरूदेखि नै सञ्चालन गर्दै आएको हो ।

यो वर्ष पनि सिद्धार्थनगर, नेपालगन्ज र जनकपुरमा गरी ३ वटा सहायकस्तरीय तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न भए । उक्त गोष्ठीहरूमध्ये सिद्धार्थनगरमा ३२ जना, नेपालगन्जमा २८ जना तथा जनकपुरमा २६ जनासमेत जम्मा ८६ जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

विदेशी विनिमय कारोबार व्यवस्था

विदेशी विनिमय कारोबार व्यवस्थामा यस वर्ष केही महत्त्वपूर्ण नीतिगत परिवर्तनहरू भए । यी परिवर्तनहरूमा नेपाली रुपैयाँलाई परिवर्त्यता प्रदान गर्ने क्रमको शुरूवात र विदेशी विनिमय कारोबार व्यवस्थामा सरलीकरण उल्लेखनीय छन् ।

साविकमा नेपाल राष्ट्र बैंकले व्यापार भारित मुद्रा डालो प्रणालीको आधारमा विभिन्न विदेशी मुद्राहरूको विनिमय दर निर्धारण गर्ने र सोही विनिमय दरमा व्यापार तथा अन्य सेवा क्षेत्रबाट आर्जन हुने सम्पूर्ण विदेशी मुद्रा नेपाल राष्ट्र बैंकलाई समर्पण गर्नुपर्ने व्यवस्था थियो । यसैगरी व्यापार तथा अन्य सेवा क्षेत्रलाई आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्रा पनि नेपाल राष्ट्र बैंकबाटै सोही दरमा उपलब्ध गराउने गरिन्थ्यो । गत फागुन २१ गतेदेखि यस व्यवस्थामा परिवर्तन गरी नेपाली रुपैयाँलाई परिवर्त्यता प्रदान गर्ने क्रमको शुरूवात स्वरूप आंशिक परिवर्त्यताको नीति अपनाइएको छ ।

परिवर्तित व्यवस्था अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले तोक्ने विनिमय दरको अतिरिक्त वाणिज्य बैंकहरूले माग तथा आपूर्तिको आधारमा खुल्ला बजार विनिमय दरसमेत

तोक्ने व्यवस्था गरिएको छ। अबदेखि व्यापार तथा अन्य सेवा क्षेत्रबाट हुने आर्जन तथा यस्ता क्षेत्रहरूलाई गर्नुपर्ने भुक्तानी खुल्ला बजार विनिमय दरबाट हुने हुँदा दुई भिन्दाभिन्दै विनिमय दरहरू कायम हुने नयाँ व्यवस्था हुन गएको छ। यस नयाँ व्यवस्थामा वाणिज्य बैंकहरूले व्यापार तथा अन्य सेवा क्षेत्रबाट खरिद गरेको ३५ प्रतिशत रकम नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको विनिमय दरमा राष्ट्र बैंकलाई नै बिक्री गर्नुपर्दछ भने बाँकी ६५ प्रतिशत रकम, खुल्ला बजार विनिमय दरमा तोकिएको आयात तथा सेवाको भुक्तानी गर्ने प्रयोजनका लागि बिक्री गर्नुपर्ने भएको छ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले तोक्ने गरेको विनिमय दरको तुलनामा खुल्ला बजार विनिमय दर स्वभावतः बढी हुने हुँदा जन साधारणलाई अति आवश्यक हुने खालका वस्तुहरू यस दरबाट आयात भएमा त्यस्ता वस्तुहरूको मूल्य सोही अनुरूप बढ्न जाने भएकोले केही अत्यावश्यकिय वस्तुहरूको आयातमा नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेकै विनिमय दर लागू हुने गरिएको छ। यस अनुसार पेट्रोलियम पदार्थ, रासायनिक मल, कीटनाशक औषधी, अति आवश्यक औषधी तथा उपकरण र औद्योगिक मेशिनरीहरूको आयात गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको विनिमय दरमै विदेशी मुद्रा उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिएको छ।

साथै, श्री ५को सरकारको तर्फबाट व्यहोरिने विदेशी मुद्रा खर्चहरू तथा बोलकबोल प्रथा अन्तर्गत आयात हुने वस्तुहरूको लागि चाहिने विदेशी मुद्राको हकमा पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेकै विनिमय दर लागू हुने व्यवस्था गरिएको छ। यसका अतिरिक्त अन्य कुनै पनि कार्यहरूका लागि आवश्यक हुने विदेशी मुद्रा खुल्ला बजार विनिमय दरबाट लिनुपर्नेछ।

नयाँ व्यवस्था अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकहरू बीच परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खरीद बिक्री अमेरिकी डलरमा मात्र हुने भएको छ। वाणिज्य बैंकहरूलाई माग र आपूर्तिको हिसाबबाट आवश्यकतानुसार मुद्रागत हेरफेर गर्न सक्ने अधिकार प्रदान गरिएको छ, साथै साविकमा रहेको आयात प्रतीतपत्र दायित्वको ३० प्रतिशत रकमसम्म मात्र विदेशी मुद्रा वाणिज्य बैंकहरूले राख्न पाउने बन्देजलाई हटाइएको छ। वाणिज्य बैंकहरूले खरीद गरेको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा रकमबाट आयात तथा सेवाको भुक्तानीको लागि रकम नपुग भएमा आपसमा अन्तर बैंक खरीद बिक्री प्रक्रियाद्वारा आ-आफ्नो स्थितिको SquGre-Up वा Near

Square-up गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

विदेशी मुद्रासँग सम्बन्धित कुनै पनि किसिमका कारोबारहरू गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने र राष्ट्र बैंकले लाईसेन्सिङ्गको माध्यमबाट त्यस्तो कारोबार उपर सिधा नियन्त्रण गर्ने साविकका व्यवस्थामा सरलीकरण गरी अबदेखि त्यस्ता कतिपय कारोबारहरू राष्ट्र बैंकको स्वीकृतिविना गर्न सकिने पारिएको छ।

यस अनुसार आवेदन शुल्क, परीक्षा शुल्क, पत्र-पत्रिका शुल्क, सदस्यता शुल्क, सहभागिता शुल्कजस्ता सानातिना विदेश पठाउनुपर्ने शुल्कहरूको सटही लिन नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति लिइरहनु नपर्ने गरिएको छ। अबदेखि यस्तो सटही सिधै वाणिज्य बैंकबाट उपलब्ध हुनेछ।

निजी तवरबाट विदेश भ्रमणमा जाँदा अबदेखि वर्षको एकपटक अमेरिकी डलर १ हजारसम्म सिधै वाणिज्य बैंकहरूबाट प्राप्त हुने र यसका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकसँग स्वीकृति लिइरहनु नपर्ने गरिएको छ।

परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा आर्जनको स्रोत भएका नेपाली नागरिकहरूलाई नेपालकै वाणिज्य बैंकहरूमा अमेरिकी डलर, पाउण्ड स्टर्लिङ्ग, जर्मन मार्क, जापानी येन र स्वीस फ्रैंकमा खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ। यस अनुसारको खाता खोल्न नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति चाहिने साविकको व्यवस्थामा संशोधन गरी अबदेखि यस्तो खाता सिधै वाणिज्य बैंकहरूले खोल्न सक्ने गराइएको छ। यसैगरी साविकमा रहेका यस खातासम्बन्धी नियन्त्रणात्मक कार्यविधिहरूलाई पूर्ण रूपमा हटाई न्यूनतम अमेरिकी डलर ५०० वा सो बराबरबाट यस्तो खाता खोल्न सकिने, चल्ती, बचत, कल र मुद्दती गरी चार किसिमका खाताहरू राख्न सकिने र खातामा विनाकुनै नियन्त्रण खर्च गर्न सकिने गरी खाता सञ्चालन व्यवस्थालाई सरल पारिएको छ।

श्री ५ को सरकारले मिति २०४८ साल मङ्सिर १६ गतेदेखि लागू हुने गरी ४ महिनाभित्र नेपालमा बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूले आफूसँग भएको भारतीय रुपैयाँ बाहेकको अन्य प्रकारको विदेशी विनिमयको विवरण नेपाल राष्ट्र बैंकमा पेश गरेमा त्यस्तो विदेशी विनिमयको स्रोत खुलाउनु नपर्ने र त्यस्तो विदेशी विनिमयबाट नेपालकै वाणिज्य बैंकहरूमा परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खाता खोल्न पाउने गरी गरेको व्यवस्थाको म्याद गत चैत १५ गतेदेखि

समाप्त भएको छ। यस व्यवस्था अन्तर्गत अमेरिकी डलर करीब ११ करोड बराबरको विदेशी विनिमयको विवरण बैंकमा पेश हुन आएबाट यो व्यवस्था अपेक्षाकृत रूपमा सफल भएको अनुभव गरिएको छ।

श्री ५ को सरकारले बन्देज लगाएका वस्तुहरू बाहेक अन्य वस्तुहरूको आयात इजाजत पत्र नचाहिने र कुनै पनि प्रकारको प्रतीतपत्र खोल्न नेपाल राष्ट्र बैंकको अनुमति पनि आवश्यक नपर्ने गरी यस व्यवस्थालाई सरल तुल्याइएको छ।

यसरी यस वर्ष सरल पारिएका अन्य व्यवस्थाहरूमा निर्यातको लागि ढुवानी भाडा लिने, पिपेड टिकट एडभाइस अन्तर्गत हवाई टिकट जारी गर्ने र निजी भ्रमणमा विदेश जाँदा हवाई टिकट लिने व्यवस्थाहरू रहेका छन्। अबदेखि उपरोक्त कार्यहरूका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृतिविना सम्बन्धित निकायहरूबाट सिधै उक्त सुविधाहरू प्राप्त गर्न सकिने भएको छ।

यस वर्ष विदेशी विनिमय व्यवस्था प्रणालीमा गरिएका उपरोक्त संशोधन तथा सुधारहरू नियन्त्रणमुखी व्यवस्थापन प्रणालीको सट्टा उदार र खुल्ला व्यवस्थापन प्रणाली अपनाउने प्रयासका द्योतकहरू हुन्। नियन्त्रणमुखी प्रणालीहरूबाट देशको आर्थिक विकासमा प्रतिकूल असर परेको विगतका अनुभवहरू तथा भारत लगायत दक्षिण पूर्व एशियाली एवं पूर्वी यूरोपीय मुलुकहरूले हालका वर्षहरूमा अवलम्बन गरेका खुल्ला नीतिहरूको प्रभावको रूपमा पनि उपरोक्त व्यवस्थाहरूलाई लिन सकिन्छ। यस वर्ष चालिएका यी कदमहरू तथा नीतिगत परिवर्तनहरूबाट देशको अर्थव्यवस्थामा समयानुकूल एवं ठोस योगदान पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ।

प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा (सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम)

२०४८ असारसम्म वाणिज्य बैंकका सघन बैकिङ्ग कार्यक्रममा संलग्न शाखाहरूको सङ्ख्या ३२० पुगेको छ भने कार्यक्रमले ढाकेको जिल्लाहरूको सङ्ख्या मनाङ जिल्लाबाहेक ७४ पुगेको छ। सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले प्राथमिकता क्षेत्र (कृषि, घरेलु उद्योग र सेवा व्यवसायहरू) मा कर्जा लगानी गर्ने व्यवस्था भए अनुरूप २०३८ सालदेखि २०४८ साल असारसम्ममा कृषिमा रु. ६०८९ लाख, घरेलु उद्योगमा रु. ५७९८ लाख र सेवामा रु. २४३६ लाख गरी जम्मा रु. १४३२३ लाख लगानी भएको छ। असूलीतर्फ कृषिमा रु. २३९४ लाख,

घरेलु उद्योगमा रु. २४९४ लाख र सेवामा रु. १२२३ लाख गरी जम्मा ८१११ लाख असूली भई कृषि, घरेलु उद्योग र सेवामा क्रमशः रु. ३६९५ लाख, रु. ३३०४ लाख र रु. १२१३ लाख गरी जम्मा रु. ८२१२ लाख उठाउन बाँकी कर्जा रहेको देखिन्छ। कार्यक्रम शुरू भएदेखि २०४८ असारसम्म कृषिमा ८७८८१, घरेलु उद्योगमा १३१८७ र सेवामा २३९२७ परियोजनाहरू गरी जम्मा १,२४,९९५ परियोजनामा बैंकहरूले कर्जा प्रवाह गरेका छन्। सघन बैकिङ्ग कार्यक्रमको माध्यमबाट करीब १ लाख ५० हजार जनताले प्रत्यक्ष रोजगारी पाउन सकेको अनुमान गरिएको छ।

विपन्न वर्गलाई राहत पुऱ्याउने श्री ५ को सरकारको उद्देश्य अनुरूप बैकिङ्ग क्षेत्रबाट यस्ता वर्गलाई जाने कर्जामा निश्चित प्रतिशतसम्म लगानी गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था नेपाल राष्ट्र बैंकले गरेको छ। चालू आ.व.मा पुराना वाणिज्य बैंकहरूले कुल कर्जाको २.७५ प्रतिशत र संयुक्त लगानीमा खुलेका बैंकहरूले ०.२५ प्रतिशत विपन्न वर्गमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था अनुरूप २०४८ पुससम्ममा चार हजार पाँच सयभन्दा बढी परियोजनाहरूमा करीब रु. ३ करोड प्रवाहित भइसकेको छ। साना किसान विकास आयोजना, सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम र महिला विकास कार्यक्रम अन्तर्गत प्रवाह हुने यस्तो कर्जामा निश्चित प्रतिशत ब्याज मिन्हा दिने श्री ५को सरकारबाट व्यवस्था भए अनुरूप बैंकहरूले ब्याज मिन्हा गराउँदै आएका छन्। विपन्न वर्गलाई दिने ब्याज अनुदान र यससम्बन्धी कार्यक्रमका बारेमा प्रचार प्रसार एवं भएका नीतिगत व्यवस्थाको जानकारी सर्वसाधारण जनतालाई उपलब्ध गराउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकको संयोजकत्वमा १२ जिल्लामा विपन्नवर्ग र राहत व्यवस्थासम्बन्धी छलफल कार्यक्रमहरू पनि सम्पन्न गरिएका छन्।

श्री ५को सरकार, स्थानीय विकास मन्त्रालय र बैंकहरूको संयुक्त प्रयासमा २०३९ सालदेखि शुरू गरिएको “ग्रामीण महिलाको लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम” २०४८ असारसम्म ४९ जिल्लाका ७५ क्षेत्रहरूमा विस्तार भइसकेको छ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत गर्ने लगानीको लागि २०४५ सालदेखि ऋण सहयोग स्वरूप आइ.एफ.ए.डी. ले रकम उपलब्ध गराउँदै आएको छ। ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत २०४८ असारसम्म रु. ३ करोड ४३ लाख लगानी भएको र सोमध्ये रु. १ करोड १८ लाख असूली भई करीब रु. २ करोड २५ लाख कर्जा

उठाउन बाँकी रहेको देखिन्छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत २०४८ असारसम्म ३०१५ वटा समूह गठन भई १३४७६ जना सदस्य सङ्ख्या पुगेको र सोमध्ये कुल १०१५६ जना सदस्यले कर्जा सुविधा उपयोग गरेका छन् ।

ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षण

ग्रामीण क्षेत्रको विकासमा श्री ५ को सरकारले देखाएको प्रतिबद्धतालाई अगाडि बढाउन र यसतर्फको संस्थागत प्रयासलाई अभूँ दरिलो गराउन एसियाली विकास बैंकको वित्तीय र प्राविधिक सहयोगमा आजदेखि नेपाल राष्ट्र बैंकले एक देशव्यापी ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षण आयोजना सञ्चालन गर्दै छ । यो सर्वेक्षण लगभग २ वर्ष भित्रमा पूरा हुनेछ ।

ग्रामीण परिवारको आय, बचत, ऋण र लगानीमा केन्द्रित सामाजिक तथा आर्थिक क्रियाकलापहरूबारे जानकारी लिन, ग्रामीण क्षेत्रमा कार्यरत संस्थागत तथा व्यक्तिगत कर्जा निकायहरूको क्रियाकलाप र तिनले अपनाई आएका प्रक्रियाहरूको लेखाजोखा गर्नु, यस क्षेत्रमा रहेको कर्जाको माग र त्यसको आपूर्तिको स्रोत पत्ता लगाउनु र ग्रामीण विकासका लागि सुझाउ तथा कार्ययोजनाहरू प्रस्तुत गर्नु सर्वेक्षणको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । सर्वेक्षणका लागि पचहत्तरै जिल्लाको प्रतिनिधित्व हुने गरी गाउँ विकास समिति र ग्रामीण परिवारहरूको छनौट गरिनेछ । यसबाट ग्रामीण विकास कार्यक्रमको तर्जुमा गर्न सम्बद्ध क्षेत्रलाई राम्रो सहयोग मिल्ने आशा राखिएको छ ।

यस्तै किसिमको तर कृषि व्यवसायका लागि मात्र आवश्यक पर्ने कर्जालाई लिएर आर्थिक वर्ष २०२६/२७ मा यस बैंकले एक कृषि कर्जा सर्वेक्षण सञ्चालन गरेको थियो । त्यसको ७ वर्षपछि अर्थात् आर्थिक वर्ष २०३३/३४ मा दोस्रो पटक कृषि कर्जा पुनरावलोकन सर्वेक्षण पनि यस बैंकले सम्पन्न गर्‍यो । मुलुकको कृषि व्यवसायका लागि कर्जाको आवश्यकता पहिल्याउन र ग्रामीण क्षेत्रको वास्तविक स्थितिको आधारमा संस्थागत कर्जाको साथै कृषि विकास कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गर्न ती सर्वेक्षणहरू निकै लाभदायी ठहरिएका थिए ।

कृषि कर्जा

नेपाल राष्ट्र बैंकले कृषि विकास बैंकलाई आर्थिक वर्ष २०४७/४८ सम्म उपलब्ध गराएको कृषि कर्जामध्ये २०४८ सालमा रु. १.९३ करोड असूली भई रु. २९.८०

करोड उठाउन बाँकी रहेको छ । आ.व. २०४८/४९ मा कृषि विकास बैंकबाट कृषि कर्जाको माग भएन ।

आ.व. २०४७/४८ को बजेटमा उल्लेख भएबमोजिम कृषकहरूलाई राहत पुऱ्याउने उद्देश्यले श्री ५ को सरकारले रु. १० हजारसम्मको भाखा नाघेको कर्जाको म्याद एक वर्ष थप गर्ने नीति लिएकोले नेपाल राष्ट्र बैंकले पनि सोही अनुरूप कृषि विकास बैंकलाई रु. १०,०००-सम्म भाखा नाघेको कर्जाको म्याद एक वर्ष थप गरिएको छ ।

एसियाली विकास बैंकको प्राविधिक सहयोगमा नेपाल राष्ट्र बैंकले देशव्यापी ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षण गर्न छुट्टै सर्वेक्षण कार्यालय स्थापन गरी प्रारम्भिक कामकाज शुरू गरिसकेको छ ।

श्री ५ को सरकारद्वारा गठित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषको सचिवालय यसै बैंकमा रहेको र कोषबाट केही गैरसरकारी संस्थाहरूलाई ऋण उपलब्ध गराई यी संस्थाहरूमार्फत देशका ग्रामीण जनसमुदायलाई स-साना व्यवसाय सञ्चालन गर्न ऋण उपलब्ध गराउने कार्य प्रयोगात्मक रूपमा शुरू भएको छ । हालसम्म कोषबाट जम्मा रु. १३.३४ लाख ऋण स्वीकृत गरिएको छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना

देशको विकास योजनामा घरेलु उद्योगको विकासलाई प्राथमिकता दिई ग्रामीण आय बढाउने, स्थानीय उत्पादन वृद्धि गरी आयात प्रतिस्थापन गर्ने र निर्यातलाई वृद्धि गर्ने लक्ष्य हासिल गर्न श्री ५ को सरकार, विश्व बैंक र संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रमको संयुक्त सहयोगमा आर्थिक वर्ष २०३९/४० देखि वागमती अञ्चलको ३ जिल्ला र गण्डकी अञ्चलको ६ जिल्ला गरी जम्मा ९ जिल्लामा घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना कार्यक्रमको पहिलो चरण सञ्चालन भएको थियो । पहिलो चरणमा परियोजनाले हासिल गरेको उल्लेखनीय प्रगतिको आधारमा २०४४ साउनदेखि दोस्रो चरण अन्तर्गत १८ जिल्ला थप गरी हाल जम्मा २७ जिल्लामा परियोजना सञ्चालन भइरहेको छ ।

कार्यक्रम अन्तर्गत शुरूदेखि २०४८/४९ को पहिलो त्रयमाससम्ममा समष्टिगत रूपमा जम्मा ५१५६ परियोजनाहरूमा रु. ३६ करोड ४२ लाख कर्जा स्वीकृत भई रु. ३४ करोड १९ लाख (९३.९ प्रतिशत) कर्जा

प्रवाह भएको छ । यसबाट करीब ५३९३३ व्यक्तिहरूलाई रोजगारी उपलब्ध गराउन यो परियोजनाले योगदान पुऱ्याएको अनुमान छ । सीप भएका घरेलु तथा स-साना उद्यमीहरूलाई परियोजनाको सम्भाव्यताको आधारमा कर्जा उपलब्ध गराई नियमित आयस्रोतको व्यवस्था गर्नु नै यस परियोजनाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई सहयोग

नेपाल औद्योगिक विकास निगमको लगानी कार्यक्रममा सहयोग पुऱ्याउने र उक्त निगमलाई पुनर्कर्जा प्रदान गरी वित्तीय सहयोग उपलब्ध गराउने उद्देश्यले आ.व. २०४८/४९ मा रु. ३ करोड पुनर्कर्जा प्रदान गरिएको छ । यसरी प्रदान गरिएको पुनर्कर्जामध्ये यस वर्ष असूली भएको रु. ८० लाख कट्टा गर्दा रु. ८ करोड ४३ लाख पुनर्कर्जा बाँकी रहेको छ ।

हालसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपाल औद्योगिक विकास निगमको शेयर पूँजीमा रु. १.९० करोड लगानी गरेको छ भने वित्तीय सहायतास्वरूप डिभेन्चरमा रु. २७.०० करोड लगानी गरेको छ ।

राष्ट्र ऋण

सरकारको वार्षिक बजेटमा खर्च र आयमा हुन आउने न्यून पूर्तिका लागि साधन परिचालनद्वारा वित्तभरण गर्न र मौद्रिक व्यवस्थालाई सुदृढ र सुनियोजित तुल्याउने उद्देश्यले श्री ५ को सरकारले विभिन्न किसिमका ऋणपत्रहरू निष्कासन गर्दै आएको छ । यसअनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकमार्फत २०४७ चैतदेखि २०४८ चैतसम्ममा ६२.२२ करोडको ट्रेजरी बिल र रु. ६८.७५ करोडको राष्ट्रिय बचतपत्र निष्कासन गरिएको छ । देशको अर्थव्यवस्थामा आवश्यकताभन्दा बढी हुन गएको मौद्रिक तरलता प्रशोचन गरी मौद्रिक स्थिति अनुकूल गराउने र मौद्रिक उपकरण पर्याप्त उपलब्ध गराई मुद्रा बजारको विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले केन्द्रीय बैंकको मौद्रिक उपकरणको रूपमा गत पुस २ गते पहिलोपल्ट रु. २६.०५ करोडको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र निष्कासन गरियो । नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र पनि बोलकबोल प्रथाद्वारा बिक्री गरिँदै आएको छ ।

मौद्रिक बजारलाई अझ गतिशील गराउन गत पुस २ गतेदेखि ऋणपत्रहरूको बोलकबोल बिक्रीलाई साप्ताहिक गराइएको छ । यसरी यस आर्थिक वर्षको चैत

मसान्तसम्ममा ट्रेजरी बिल, राष्ट्रिय बचतपत्र र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रसमेत जम्मा रु. १९२.५७ करोडको नयाँ ऋणपत्र निष्कासन गरी मौद्रिक तरलता प्रशोचनद्वारा अर्थव्यवस्थामा अनुकूल स्थिति कायम गराउने प्रयास गरिएको छ ।

मुद्रा बजारमा माग र आपूर्तिका आधारमा मुद्राको मूल्य निर्धारण हुन दिने गरी ट्रेजरी बिल र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रलाई बोलकबोलमा राखे अनुरूप यी ऋणपत्रहरूको भारतित औसत ब्याज दर २०४७ चैतमा ७.९४५ कायम भएको थियो भने गत चैतमा यी ऋणपत्रहरूको भारतित औसत ब्याजदर ९.६०६ पुग्न गयो ।

मुद्रा बजारलाई अझ आकर्षक गराउने हेतुले सरकारी ऋणपत्रको ब्याज भुक्तानी कारोबार गरेबापत वाणिज्य बैंकहरूलाई भुक्तानी रकमको सयकडा ०.२५ प्रतिशतका दरले कमिशन प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

प्रशिक्षण

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तालिमको आवश्यकता पहिचान गरी दक्ष जनशक्तिको विकास गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले विभिन्न विषयहरूमा नियमित तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ । आ.व. २०४८/४९ मा विगत वर्षहरूमा सञ्चालित नियमित कार्यक्रमका अतिरिक्त थप ५ विषयहरू (बैंकमा कम्प्युटर प्रयोग, नगद कारोबार तथा ढुकुटी व्यवस्थापन, ग्रामीण क्षेत्र कर्जा, मौद्रिक तथा वित्तीय व्यवस्थापन र वित्तीय तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण) मा तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने लक्ष्य राखिएको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनामा अधिकृत स्तरमा १८८ र सहायक/प्रधान सहायक स्तरमा २३३ गरी जम्मा ४२१ जनालाई तालिम उपलब्ध गराएर केन्द्रको स्थापनादेखि २०४८ चैत मसान्तसम्ममा केन्द्रले ७८९० जनालाई तालिम प्रदान गरेको छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ९ महिनामा गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा तालिम सङ्ख्याको साथै तालिम प्राप्त प्रशिक्षार्थी सङ्ख्यामा लगभग १० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । केन्द्र सङ्ख्यात्मक वृद्धितर्फ मात्र केन्द्रित नरही गुणात्मक वृद्धितर्फ पनि प्रयत्नरत छ ।

चालू आर्थिक वर्षको कार्ययोजना अनुसार बाँकी

रहेको अधिकृत स्तरीय ४ वटा तालिम पनि लक्षित समयभित्रै सञ्चालन हुनेछन् ।

नोट निष्कासन तथा टकमरी

नोट निष्कासन प्रक्रिया नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमित कार्य हो । यसअनुरूप २०४७ चैत मसान्तसम्ममा रु. ११ अरब ८२ करोड बराबर विभिन्न दरका नोटहरू निष्कासनमा थिए । सो अवधिदेखि २०४८ फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न दरका थप रु. २ अरब ३५ करोड बराबरका नोटहरू निष्कासन भई कुल नोट निष्कासन रु. १४ अरब १७ करोड पुगेको छ । यस वर्ष निष्कासित नोटहरूको आकार प्रकारमा कुनै पनि परिवर्तन गरिएको छैन ।

खुद्रा पैसाको आन्तरिक मागलाई ध्यानमा राखी गत १ वर्षको अवधिमा २५ पैसाको १ करोड ७० लाख ४२ हजार, १० पैसाको ९८ लाख ५३ हजार र ५ पैसाको ९१ हजार गरी कुल २ करोड ६९ लाख ८६ हजार थान सिक्काहरू टकमरी गरी बजारलाई उपलब्ध गराइएको छ ।

यस वर्ष सम्पन्न संसद्को प्रथम अधिवेशनको उपलक्ष्यमा 'संसद्, २०४८' अङ्कित ५ ग्रामको असर्फी १९५० थान, रु. ३००/- दरको चाँदीको सिक्का ६७२० थान र क्यूप्रोनिकलको रु. ५०/- दरको सिक्का ४५००० थान टकमरी गरी बिक्री गरिएको छ । साथै यो वर्ष सेभ दी चिल्ड्रेन फण्ड (SAVE THE CHILDREN FUND) को ७० औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा 'बालबालिका बचाऔं' (SAVE THE CHILDREN) अङ्कित असर्फी र चाँदीको सिक्का निष्कासन गरी आन्तरिक र बाह्य बजारमा समेत बिक्री गरिएको छ ।

वर्तमान चलनचल्तीका सिक्काहरूको लागत बढ्दै गएको र यस किसिमको लागतलाई वाञ्छित सीमामा राख्नको लागि सुभाउ पेश गर्न एक सिक्का डिजाइन समित गठन गरिएको छ । समितको सुभाउ बमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंकले नयाँ दर, तौल र आकारका सिक्काहरू निकट भविष्यमै निष्कासन गर्ने भएको छ ।

प्रशासनिक सुधार

गतिशील प्रक्रियाबाट संस्थाको क्रियाकलापलाई अघि बढाउन सक्षम जनशक्तिको ठूलो महत्त्व रहन्छ । प्रशासनिक प्रक्रियालाई समयानुकूल र गतिशील गराएर मात्र यो सम्भव हुने तथ्यलाई बैंकले हृदयङ्गम गर्दै आएको छ ।

कर्मचारीहरूको वृत्ति विकास र अनुशासनबद्ध क्रियाकलापको सन्दर्भमा कर्मचारी नियमावलीको आफ्नै महत्त्व हुने कुरालाई दृष्टिगत गरी वर्तमान नियमावलीमा सुधार गर्ने क्रम शुरू गरी प्रशासनिक यन्त्रलाई सुदृढीकरण गर्नेतर्फ बैंकले पाइला चालेको छ, साथै कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासद्वारा उनीहरूको मनोबल उकास्न पदोन्नतिको प्रक्रियालाई नियमितता प्रदान गरिएको छ । यस क्रममा नगद तथा प्राविधिक स्तरका कर्मचारीहरूलाई माथिल्लो पदमा लैजाने प्रक्रिया शुरू भइसकेको छ ।

भविष्यका निम्ति कर्मचारीहरूलाई सशक्त र सुयोग्य बनाउने उद्देश्यले बैंकको तर्फबाट कर्मचारीहरूलाई उच्च अध्ययनमा विदेश पठाउने गरिएको छ । यस अतिरिक्त कर्मचारीहरूको आफ्नै प्रयासमा विदेशमा उच्च अध्ययन गर्न चाहेमा पनि बैंकलाई उपयोगी हुने विषय हेरी त्यस्ता कर्मचारीहरूलाई अध्ययनमा पठाउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई स्वदेश तथा विदेशमा तालिम हासिल गर्न पठाउने प्रक्रिया पनि निरन्तर जारी छ । यसरी वर्ष २०४८ मा स्वदेशमा २२४ र विदेशमा १२६ गरी जम्मा ३७० जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई तालिम, अध्ययन, सेमिनार तथा अवलोकन भ्रमणमा पठाइएको छ ।

बैंकको केन्द्रीय कार्यालयतर्फ सामान्य सेवा विभाग र राष्ट्र ऋण विभागलाई अपग्रेड गरी विशिष्ट श्रेणी स्तरको गराइएको छ, भने जनकपुर उपशाखालाई शाखामा परिणत गरी प्रथम श्रेणी अधिकृत 'क' स्तरको व्यवस्थापक अन्तर्गत शाखा सञ्चालन हुने व्यवस्था गरिएको छ ।

यसैगरी बैंकको बढ्दो कामकारवाही र यसबाट काममा उत्पन्न जटिलतालाई ध्यानमा राखी विभिन्न विभागहरूमा कम्प्युटर प्रविधिको प्रयोग शुरू गरिएको छ ।

विविध

नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्ना आन्तरिक लगायत बाह्य क्रियाकलापहरूको सुदृढीकरणमा लगातार ध्यान दिँदै आएको छ । अन्तर-विभागीय समन्वयमा विशेष जोड दिई समन्वयात्मक धारणाको विकास गर्ने कार्यमा बैंक प्रयत्नशील रहेको छ । बैंकको सङ्गठन तथा कार्य प्रणालीलाई ठोस आधार प्रदान गर्न व्यवस्थापन परीक्षण कार्य क्रमशः सञ्चालन गर्दै जाने बैंकले नीति लिएको छ ।

अन्तर-विभागीय सम्बन्धको विकासमा नियमित रूपबाट हुने गरेको विभागीय छलफल निकै उपयोगी भएको छ ।

व्यवस्थापन र कर्मचारीवर्गबीचको सम्बन्धलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले ठूलो महत्त्व दिएको छ । यस किसिमको सम्बन्धको विकासलाई अरू ठोस र प्रभावकारी बनाउँदै जाने दिशामा प्रशासनिक प्रयत्नहरू गरिएका छन् । बैंकर्स क्लवको माध्यमबाट कर्मचारीहरूको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासका लागि विभिन्न क्रियाकलाप सञ्चालन गरिएका छन् ।

नेपाल राष्ट्र बैंक मुलुकको केन्द्रीय बैंक हो । यस नाताले बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न निकायहरूको प्रवर्द्धन र संरक्षणमा यसको गहन दायित्व रहेको छ । राष्ट्रिय विकासको महत्त्वपूर्ण दायित्व बोकेर बसेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई स्वस्थ रूपबाट अघि बढाउन यी संस्थाहरूको सुपरिवेक्षणलगायत अन्य क्रियाकलापहरूमा यस बैंकले लगातार ध्यान दिँदै आएको छ ।

बढ्दै गएको बैकिङ्ग कारोबार खासगरी विदेशी विनिमय व्यवस्थामा अपनाइएको आंशिक परिवर्त्यताबाट विदेशी विनिमय बजार तथा कारोबारमा देखापरेको प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण अनुरूप कार्य गर्न देशका दुई ठूला वाणिज्य बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई सक्षम तुल्याउँदै लैजानुपर्ने आवश्यकता देखिएकोले यी बैंकहरूको सञ्चार प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गर्नेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंकले पाइला चालेको छ । यस सन्दर्भमा यी बैंकहरूको विदेशी विनिमय कारोबारसँग सम्बद्ध क्रियाकलापमा कम्प्युटर तथा यससम्बन्धी अन्य उपकरणहरूको प्रयोगद्वारा उनीहरूलाई प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणमा समान रूपले अघि बढाउने

प्रयास गरिँदै छ । नयाँ उपकरणहरूको व्यवस्थामा शुरूमा ठूलो धनराशी खर्च हुने भएकाले यसनिमित्त ती बैंकहरूको विद्यमान कारोबारको औचित्य र आवश्यकताको आधारमा आवश्यक उपकरणहरू जडान गर्दा लाग्ने कुल खर्चको ५० प्रतिशतसम्मको व्ययभार यस बैंकले व्यहोर्ने भएको छ, साथै सल्लाहकार सेवालगायत आवश्यकतानुरूप आर्थिक सहयोगद्वारा देशको बैकिङ्ग तथा वित्तीय जगत्लाई समयानुकूल मोड दिन आगामी दिनहरूमा नेपाल राष्ट्र बैंक अरू प्रयत्नशील रहनेछ ।

दक्षिण एसियाका साथै विश्वका अरू केन्द्रीय बैंक लगायत सम्बद्ध राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसँगको नेपाल राष्ट्र बैंकको सम्बन्ध लगातार विकसित हुँदै छ । दक्षिण-पूर्वी एसियाली केन्द्रीय बैंक समूह (सिसन), दक्षिण-पूर्व एसिया, अष्ट्रेलिया तथा न्यूजल्याण्ड केन्द्रीय बैंक सङ्गठन (सियान्जा), एसिया तथा प्रशान्त क्षेत्रीय कृषि कर्जा सङ्गठन (आप्राका), एसियन क्लियरिंग यूनियनजस्ता समूहसँगको नियमित संलग्नताबाट क्षेत्रीय सहयोगको अभिवृद्धिमा ठूलो सघाउ पुगेको छ । यसरी लगातार विकसित हुँदै गएको क्षेत्रीय सहयोगलाई बढी उपलब्धिमूलक बनाउनेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंक बढी प्रयत्नशील हुँदै जानेछ ।

अन्त्यमा, राष्ट्रिय आर्थिक विकास नै हाम्रो प्रमुख लक्ष्य हो । अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिवेशमै आएको नौलो परिवर्तनले हाम्रो विकासको प्रयासमा अरू चुनौतीहरू थपिएका छन् । अगाडि आएका चुनौतीहरूको सामना गरी राष्ट्रिय आर्थिक दायित्वको निर्वाहमा हर-तरहले प्रयत्नशील रहन नेपाल राष्ट्र बैंक आजको यस अवसरमा प्रण गर्दछ ।

वैशाख १४, २०४९

परिवर्तित आर्थिक विकासको परिवेशमा नेपाल राष्ट्र बैंकको बढ्दो प्रतिबद्धता*

देशको केन्द्रीय बैंकको रूपमा २०१३ साल वैशाख १४ गते स्थापित नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो स्थापनाको ३७ औं वर्ष पूरा गरी आजका मितिदेखि ३८ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। एक विकासोन्मुख मुलुकको केन्द्रीय बैंकको नाताले यस बैंकले आफ्नो कार्यकालमा अङ्गीकार गरेका नीतिहरू र सम्पादन गर्दै आएका विविध क्रियाकलापहरूबारे लेखाजोखा गर्ने क्षण पनि आजको यो दिनले प्रदान गर्ने गर्दछ। देशको मौद्रिक, वित्तीय र विदेशी विनिमयजस्ता समष्टिगत आर्थिक नीतिहरूको माध्यमद्वारा अर्थव्यवस्थाको आन्तरिक र बाह्य सन्तुलनमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न नदिई दीर्घकालीन आर्थिक विकास प्रक्रियालाई सुदृढता र निरन्तरता प्रदान गर्ने क्रममा यस बैंकले आफ्नो स्थापना कालदेखि नै एक विशिष्ट र मौलिक परम्पराको निर्वाह गर्दै आएको छ, भन्नु अतिशयोक्ति नहोला।

२०४९ सालको वर्ष नेपालको आर्थिक इतिहासमा एक महत्त्वपूर्ण समयको रूपमा रहनेछ। अर्थव्यवस्थालाई बढी सक्षम, गतिशील र प्रतिस्पर्धात्मक बनाई उपलब्ध राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय साधन र स्रोतको उपयोग तथा बाँडफाँडमा बढी कुशलता र दक्षता ल्याई दिगो आर्थिक विकासको लक्ष्य पूरा गर्ने अभिप्रायले यस वर्ष श्री ५ को सरकारले आर्थिक विकाससम्बन्धी नीतिगत संरचनामा स्पष्ट र मौलिक दिशाबोध प्रदान गर्ने सफल भएको छ। आठौं योजनाको कार्यान्वयनका साथै नयाँ औद्योगिक, वाणिज्य, विदेशी विनिमय, विदेशी लगानी तथा एकद्वार प्रणालीजस्ता नीतिहरूको सूत्रपातबाट प्रतिस्पर्धात्मक र निर्यातमुखी आर्थिक विकास प्रक्रियालाई अगाडि बढाउन ठूलो टेवा मिल्न गएको छ। खासगरी शोधनान्तरको चालू खातामा नेपाली रुपैयाँलाई पूर्ण परिवर्त्यता प्रदान गरिएकोले यस व्यवस्थाबाट एकातर्फ देशको आयात क्षमतालाई निर्यात आर्जनसँग केही हदसम्म आबद्ध गर्न सकिने भएकोले यसबाट देशको व्यापार घाटा, चालू खाता घाटा तथा

वैदेशिक ऋण दायित्व घटाउनमा सकारात्मक प्रभाव पर्न जानेछ भने अर्कोतर्फ नियन्त्रित व्यापार र विनिमय नीतिको कारण आर्थिक विकास प्रक्रियामा देखिएका विसङ्गति धेरै हदसम्म निराकरण गर्न सकिने भएको छ।

आर्थिक पूर्वाधारको निर्माणका साथै वित्तीय आधारशिलाको स्वस्थ विकास र विस्तारबाट आर्थिक विकासको लागि भरपर्दो आधार तयार हुन जाने तथ्य निर्विवाद छ। यसै तथ्यलाई हृदयङ्गम गरी तथा निजीकरण र प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणको विकासको प्रतिफल वित्तीय क्षेत्रले पनि प्राप्त गरिोस् भन्ने हेतुले नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू र वित्तीय उपकरणहरूको स्थापना तथा विकासमा यस वर्ष अपेक्षित सफलता प्राप्त गर्न सकिएको छ। यसबाट वित्तीय मध्यस्थीकरणमा दक्षता र गतिशीलताको अभिवृद्धि भई समग्र अर्थव्यवस्था लाभान्वित हुन सक्नेछ भन्ने आशा गर्न सकिन्छ।

यस बैंकको जन्मजयन्तीको अवसरमा बैंकको सफलताको लागि शुभेच्छा प्रकट गर्नुहुने सबैप्रति आफ्नो हार्दिक आभार प्रकट गर्दै विगत वर्षमा मुलुकको आर्थिक, मौद्रिक, बैकिङ्ग, विदेशी विनिमय तथा बैंकसँग सम्बन्धित अन्य विविध पक्षहरूमा देखिएका गतिविधिबारे आफ्ना केही मन्तव्यहरू संक्षेपमा प्रस्तुत गर्न चाहन्छु।

आर्थिक तथा मौद्रिक गतिविधि

उदार, प्रतिस्पर्धात्मक र पारदर्शी आर्थिक नीतिहरूको अवलम्बनद्वारा राष्ट्रिय स्रोत र साधनको समुचित परिचालन र उपयोग गरी आर्थिक विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्ने ध्येयले विगत एक वर्षको अवधिमा पनि श्री ५ को सरकारद्वारा विभिन्न महत्त्वपूर्ण नीतिगत कदमहरू चालिएको कुरा सर्वविदितै छ। यस्ता नीतिहरूको सफल कार्यान्वयनबाट अर्थव्यवस्थामा सकारात्मक परिणामहरू प्राप्त हुने विश्वास लिइएको छ।

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ३८ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री हरिशंकर त्रिपाठीले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

आर्थिक वर्ष २०४८/४९ देखि नै निर्यात क्षेत्रलाई प्रोत्साहन र गतिशीलता प्रदान गर्ने तथा आयात व्यापारलाई व्यवस्थित र सरल बनाउने नीति अवलम्बन गरिए अनुरूप २०४८ साल फागुन २१ गतेदेखि लागू हुने गरी विदेशी विनिमय सम्बन्धमा आंशिक परिवर्त्यताको व्यवस्था अपनाई व्यापार तथा सेवा क्षेत्रबाट प्राप्त विदेशी विनिमय आर्जनको ६५ प्रतिशत अंश खुल्ला बजार विनिमय दरमा र बाँकी ३५ प्रतिशत सरकारी दरमा सट्टी गर्न पाउने सुविधा प्रदान गरियो । त्यस्तै पैठारी व्यापारमा सरलीकरण गर्ने उद्देश्यले ४३ वस्तुहरू मात्र बोलकबोल अन्तर्गत राखी अन्य सबै वस्तुहरूको आयात खुल्ला गरियो । २०४९ साल असार २६ गतेदेखि विदेशी विनिमयको सो अनुपातलाई क्रमशः ७५ प्रतिशत र २५ प्रतिशतमा परिवर्तन गरी अझ आकर्षक बनाइयो । बोलकबोल अन्तर्गत रहेका ४३ वस्तु समूहलाई घटाई १२ मा झारियो । फागुन १, २०४९ देखि लागू हुने गरी नेपाली मुद्राको परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूसँगको चालू खातातर्फको कारोबारमा श्री ५ को सरकारद्वारा पूर्ण परिवर्त्यताको नीति कार्यान्वयन गरेपश्चात् आयात इजाजत पत्रको लागि हाल ६ शीर्षक अन्तर्गतका वस्तुहरू मात्र बोलकबोलमा रहेका छन् । यसबाट आयात व्यापार अरू सरल भएको छ भने निर्यात व्यापारले उपर्युक्त प्रोत्साहन पाएको छ ।

नेपाली रुपैयाँको आंशिक परिवर्त्यताको नीति पश्चात् मूल्य, वैदेशिक व्यापार, शोधनान्तर तथा विदेशी मुद्रा सञ्चितीमा अनुकूल परिवर्तन देखा पर्यो । श्री ५ को सरकारले खुल्ला तथा उदार वातावरणको सिर्जनाद्वारा निजी क्षेत्रको बढ्दो सहभागिताबाट अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारको अभिवृद्धि गर्ने, निकासी व्यापारलाई प्रतिस्पर्धात्मक र दिगो रूपमा विकास गर्ने तथा व्यापार असन्तुलन क्रमशः कम गर्दै लग्ने उद्देश्यले वाणिज्य नीति, २०४९ पनि प्रकाशमा ल्याएको छ ।

यसै क्रममा वैशाख १, २०५० देखि लागू हुने गरी प्राकृतिक रबर, कपास, पोलिष्टर फाइबर, भिस्कोज रेयन (फाइबर), फलाम (इनगट), हट रोल्ड सीट इन क्वाइल, कोल्ड रोल्ड सीट इन क्वाइल, मेशिनरी सामानहरू र विद्युतीय मोटर र जेनरेटिङ सेट (पार्टपूर्जाबाहेक) जस्ता कच्चा पदार्थ र पूँजीगत वस्तुहरूको भारतबाट हुने आयातको लागि परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी गर्न सकिने व्यवस्था श्री ५ को सरकारले अपनाएको छ । परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी आयात गरिने सामानहरूमा

भारतमा अन्तःशुल्क लगायत अन्य सहूलियतहरू प्रदान गरिने व्यवस्था कायम रहेको हुँदा यस नयाँ व्यवस्थाबाट देशले ती वस्तुहरू सहूलियत दरमा आयात गर्न सक्ने भएको छ ।

उत्पादन क्षेत्रतर्फ विगत दुई वर्षदेखि मौसमी स्थिति प्रतिकूल नै रही कृषि क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव परेको भए तापनि गैरकृषि क्षेत्रमा भएको सन्तोषजनक प्रगतिले गर्दा गत वर्ष ३.१ प्रतिशतले बढेको कुल गार्हस्थ उत्पादन चालू आर्थिक वर्षमा करीब ३ प्रतिशतले वृद्धि हुने सङ्केत मिलेको छ । सो वृद्धिदर हासिल गर्न गैर कृषि क्षेत्रमध्ये औद्योगिक क्षेत्र तथा सेवा क्षेत्रले पुऱ्याएको योगदान निकै नै उत्साहप्रद देखिन्छ । गैर कृषि क्षेत्रतर्फ खासगरी खानी, यातायात तथा सञ्चार र सामुदायिक क्षेत्रको उत्पादनमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ ।

विदेशी लगानी प्रवर्द्धन गर्नेतर्फ २०४९ मङ्सीर महिनामा नेपाल लगानी बैठक (Nepal Investment Forum) ले उत्साहजनक सङ्केत दिएको छ । उक्त बैठकमा ११३ विदेशी लगानीकर्ताहरूले ६४ करोड अमेरिकी डलर बराबरको लगानी गर्ने मनसाय व्यक्त गरेका छन् । अर्थतन्त्रको दिगो विकासतर्फ आधारशिलाको व्यवस्था (खासगरी सिँचाइ र जल विद्युत्) एक अवरोधको रूपमा देखिएकोले यसको निराकरणतर्फ श्री ५ को सरकार कार्यरत छ । नीतिगत सुधारतर्फ श्री ५ को सरकारले अपनाएको आर्थिक खुलापन र निजीकरणको नीति अनुरूप नयाँ औद्योगिक नीति, वाणिज्य नीति, विदेशी लगानी तथा एकद्वार नीति र विदेशी विनिमय नीतिजस्ता विभिन्न नीतिगत आधारहरूबाट उत्पादन र प्रतिस्पर्धात्मकतामा अभिवृद्धि हुन जाने उपर्युक्त वातावरण बन्न गएको छ । साथै कृषि क्षेत्रको विकासमा निजी क्षेत्रको सहभागिता बढाउने हेतुले यसै आर्थिक वर्षदेखि रासायनिक मलको आयात निजी क्षेत्रको निम्ति पनि खुल्ला गरिएको छ भने सरकारी संस्थानको निजीकरण प्रक्रियाको पहिलो चरणको काम सम्पादन भई दोस्रो चरणको काम शुरू हुँदै छ । नेपालमा यातायातको सुविधा विस्तार गर्ने क्रममा निजी क्षेत्रमा तीन हवाई कम्पनीहरू स्थापना भई सञ्चालनमा समेत आइसकेका छन् ।

सरकारी वित्त स्थितितर्फ भने चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ८ महिनासम्म वित्तीय सन्तुलनमा खास सुधार हुन सकेको छैन । यस अवधिमा नगद प्रवाहमा आधारित श्री ५ को सरकारको कुल खर्च गत वर्षको सोही अवधिको

तुलनामा ३७.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १,४५३.११ करोड भएको छ भने कुल साधन २४.४ प्रतिशत मात्र वृद्धि भई बजेट घाटा रु. ४३०.३३ करोड पुगेको छ। यस्तो घाटा पूर्ति गर्न रु. २४९.२८ करोडको वैदेशिक ऋण उपयोग गरिएको छ भने नपुग रु. १८१.०५ करोड आन्तरिक ऋणबाट पूर्ति गरिएको छ। यस अवधिमा उपयोग गरिएको आन्तरिक ऋणमध्ये रु. ६२.०० करोड ट्रेजरी बिलबाट, रु. ४०.० करोड राष्ट्रिय बचत पत्रबाट र रु. ७९.०५ करोड केन्द्रीय बैंकबाट अधिविकर्षण उपयोग गरी पूर्ति गरिएको छ। राजस्व प्रशासनमा सुधार, करको फराकिलो दायरा, कर चुहावटमा नियन्त्रण, करका दरहरूको पुनर्संरचना, कर प्रणालीमा ल्याइएको पारदर्शिकता तथा सरकारी संस्थानहरूको व्यवस्थापकीय सुधार तथा सुदृढीकरणजस्ता नीतिहरूको अवलम्बन गरिए तापनि सरकारी कर्मचारीहरूको तलबमा वृद्धि, प्रशासनिक सुधारको कारण निवृत्तिभरण तथा कर्मचारीलाई जाने अन्य भुक्तानीमा व्यापक वृद्धि र साँवा-ब्याज तथा मरम्मत खर्चको बोझको कारण यस आर्थिक वर्षमा साधारण खर्च माथिको चाप बढ्न गएको हो। यस सन्दर्भमा वित्तीय सन्तुलन कायम गर्नको लागि अनुत्पादक र गैर प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरूमा खर्च कटौती गर्दै लग्ने तथा आन्तरिक राजस्व परिचालनमा थप प्रयासहरू गर्नुपर्ने आवश्यकता आइसकेको छ।

वैदेशिक व्यापारतर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा देशको कुल वैदेशिक व्यापार १५.९ प्रतिशतले बढेर रु. ३,३९५.२९ करोड पुगेको छ। यसको प्रमुख कारण समुद्रपार निर्यात व्यापारमा देखिएको उत्साहजनक वृद्धि नै हो। यस अवधिमा आयात व्यापारमा भने मन्दी कायमै रहेको छ। भारत तथा तेस्रो मुलुक दुवैतर्फबाट भएको आयातमा आएको शिथिलता नै यसको कारण हो। यस अवधिमा निर्यात व्यापारमा भएको वृद्धि र आयात व्यापारमा देखिएको शिथिलताको कारण देशको निर्यात-आयात अनुपात ४९.२ प्रतिशत पुगेको छ। गत वर्ष यसै अवधिमा यस्तो अनुपात ४०.६ प्रतिशत थियो।

गत वर्षको प्रथम आठ महिनामा कुल निर्यात ८०.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ८४६.५९ करोड रहेकोमा यो वर्ष सोही अवधिमा ३२.३ प्रतिशतले मात्र बढेर रु. १,११९.७४ करोड पुगेको छ। यसमध्ये भारततर्फ निर्यात गत वर्ष ०.८ प्रतिशतले ह्रास भएकोमा यस अवधिमा सीमान्त (०.२ प्रतिशत) वृद्धि भई रु. १०९.४३ करोड पुगेको छ। फरस्वरूप भारतबाहेक समुद्रपादका

मुलुकहरूमा भएको निर्यात वृद्धि नै कुल निकासी वृद्धि गर्ने प्रमुख कारक हुन गएको छ। अन्य मुलुकमा भएको निर्यात गत वर्ष १०६.० प्रतिशतले बढेकोमा यो वर्ष ३७.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १,०१०.३१ करोड पुगेको छ। यस अवधिमा तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यातमा भएको यो वृद्धि गत वर्षको तुलनामा कम देखिए तापनि गत वर्ष नेपाली रुपैयाँको परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूसँग भएको उल्लेखनीय अवमूल्यनको कारणबाट निर्यात व्यापारमा ठूलो वृद्धि भएको परिप्रेक्ष्यमा यसलाई सकारात्मक उपलब्धि नै मान्न सकिन्छ। आयाततर्फ गतवर्ष कुल आयात ४८.७ प्रतिशतले बढेकोमा यस अवधिमा ९.२ प्रतिशतले मात्र बढी रु. २,२७५.५५ करोड पुगेको छ। यसमध्ये भारतबाट भएको आयात गत वर्ष ६३.३ प्रतिशतले बढेकोमा यो वर्ष २.९ प्रतिशतले मात्र बढी रु. ७३९.९७ करोड पुगेको छ। त्यस्तै अन्य मुलुकबाट भएको आयात गत वर्ष ४१.३ प्रतिशतले बढेकोमा यस अवधिमा १२.९ प्रतिशतले मात्र बढी रु. १,४८१.५८ करोड भएको छ। आयात व्यापारमा शिथिलताको कारणले आन्तरिक राजस्व परिचालनमा समेत नकारात्मक प्रभाव परेको छ। खासगरी आयात व्यापारमा आएको शिथिलताको कारणले यस अवधिमा देशको कुल व्यापार घाटा ६.६ प्रतिशतले घटेको छ।

देशको शोधनान्तर स्थितिमा बचत हुने क्रम जारी नै रहेको छ। गत वर्षको पहिलो पाँच महिनामा रु. १९५.७७ करोड शोधनान्तर बचत भएको तुलनामा यस अवधिमा रु. ३१३.२३ करोडको उल्लेखनीय शोधनान्तर बचत भएको छ। यसको प्रमुख कारण गत वर्षको यसै अवधिमा भएको रु. ३.८२ अर्बको चालू खाता घाटा यस अवधिमा रु. १.३९ अर्बमा ओर्लिनु नै हो। चालू खाता अन्तर्गतका सबै उपशीर्षकहरूमा भएको उल्लेखनीय सुधारबाट नै यो सम्भव भएको हो। यस अवधिमा पूँजी खाता अन्तर्गत आप्रवाह भएको खुद रकममा केही कमी भए तापनि चालू खातामा भएको उल्लेखनीय सुधार र खुद अवर्गीकृत पूँजीको आप्रवाहमा भएको वृद्धिको कारणले गर्दा समग्र शोधनान्तर स्थितिमा ठूलो बचत देखिएको हो। भारतसँग भने शोधनान्तर घाटा हुने क्रम जारी नै रह्यो। फलस्वरूप यस अवधिमा भारतलाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रा बिक्री गरी रु. ४०.२१ करोड बराबरको भारतीय रुपैयाँ खरीद गरियो। यसबाहेक सोही अवधिमा पटक पटक गरी रु. ५७.७५ करोड बराबरको भारतीय स्ट्याण्ड बाई कर्जा उपयोग गरिएको छ।

विदेशी विनिमय सञ्चितितर्फ २०४९ असार मसान्तको तुलनामा २०४९ चैत २० सम्ममा देशको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति रु. ७५६.५६ करोड (३३.३ प्रतिशत) ले बढेर रु. ३०.२७ अर्ब पुगेको छ । यसमध्ये परिवर्त्य सञ्चिति रु. ५.७१ अर्ब (२६.३ प्रतिशत) ले वृद्धि भई रु. २७.४० अर्ब पुगेको छ । अर्कोतर्फ अमेरिकी डलरमा हिसाब गर्दा भने यस अवधिमा परिवर्त्य मुद्रा सञ्चिति अमेरिकी डलर ४.३० करोड (८.४ प्रतिशत) ले मात्र वृद्धि भई अमेरिकी डलर ५५.२२ करोड पुगेको छ । अपरिवर्त्य विदेशी मुद्रा सञ्चित रु. १.८६ अर्बले बढेर रु. २.८७ अर्ब पुगेको छ । चालू वर्षको प्रथम ८ महिनाको आयात प्रवृत्तिलाई हेर्दा कुल सञ्चिति विदेशी मुद्राले करीब साढे दश महिनाको वस्तु आयातलाई धान्न सक्ने देखिन्छ ।

मौद्रिक स्थितितर्फ आर्थिक वर्ष २०४९/५० को प्रथम आठ महिनामा मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा केही उच्च देखिएको छ । गत वर्ष मुद्रा प्रदाय १७.७ प्रतिशतले बढेकोमा यो वर्ष १८.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २,३०६.५६ करोड पुगेको छ । विस्तारक कारकतर्फ खुद वैदेशिक सम्पत्ति तथा कुल आन्तरिक कर्जा दुवैको वृद्धिदर कम रहेको छ । सङ्कुचक कारकतर्फ पूँजी तथा खुद अवर्गीकृत दायित्वको वृद्धिदर घट्न गएको कारणबाट मौद्रिक विस्तारको वृद्धिदर उच्च रहेको हो । गत आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति २५.९ प्रतिशत (रु. ४१८.५३ करोड) ले र कुल आन्तरिक कर्जा ९.४ प्रतिशत (रु. ३२४.३७ करोड) ले बढेकोमा यो वर्ष खुद वैदेशिक सम्पत्ति २३.२ प्रतिशत अथवा रु. ४७२.२६ करोड (विनिमय मूल्याङ्कन नाफा/नोक्सान समायोजन गरी) ले र कुल आन्तरिक कर्जा ६.४ प्रतिशत (रु. २६४.१५ करोड) ले बढेको छ । यस अवधिमा विस्तारित कुल आन्तरिक कर्जाको ८७.४ प्रतिशत अंश निजी क्षेत्रतर्फ तथा ४७.३ प्रतिशत अंश श्री ५ को सरकारतर्फ प्रवाहित भएको छ । अर्कोतर्फ यसै अवधिमा सरकारी संस्थानहरूलाई जाने कर्जा भने ३४.७ प्रतिशत अंशले ह्रास भएको छ । फलस्वरूप गत वर्षको सोही अवधिमा विस्तारित कुल आन्तरिक कर्जाको १८.४ प्रतिशत अंश मात्र श्री ५ को सरकारलाई गएकोमा यस अवधिमा यस्तो अंशमा तीव्र वृद्धि भई ४७.३ प्रतिशत अंश पुगेको कुरा उल्लेखनीय छ । मुद्रा प्रदायका सङ्कुचक कारकहरूमध्ये प्रमुख आवधिक निक्षेप गत वर्ष १४.४ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस अवधिमा १९.१ प्रतिशतले

वृद्धि भएको छ तर अर्को सङ्कुचक कारक पूँजी तथा खुद अवर्गीकृत दायित्व गत वर्ष ११.३ प्रतिशतले बढेकोमा यस अवधिमा ७.८८ प्रतिशतले घटेको छ ।

यस आठ महिनाको अवधिमा बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा ६.४ प्रतिशत (रु. २६४.१५ करोड) ले वृद्धि भई २०४९ फागुनमा रु. ४४१०.५३ करोड पुगेकोमा श्री ५ को सरकारलाई गएको कर्जा ६.६ प्रतिशत (रु. १२४.९३ करोड) ले र निजी क्षेत्रमा गएको कर्जा ११.७ प्रतिशत (रु. २३०.८३ करोड) ले वृद्धि भएकोमा सरकारी संस्थालाई गएको कर्जा ३२.६ प्रतिशत (रु. ९१.६० करोड) ले ह्रास भएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा श्री ५ को सरकारलाई गएको कर्जा ३.५ प्रतिशत, निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा १४.५ प्रतिशत र सरकारी संस्थालाई गएको कर्जा १८.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । यस अवधिमा श्री ५ को सरकारमाथिको दाबी बढ्नुमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट ठूलो परिमाणमा अधिविकर्षण (ओभरड्राफ्ट) सुविधा लिनु र श्री ५ को सरकारको तर्फबाट अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषलाई कोटा बापत रु. २१.४९ करोडको भुक्तानी हुनु नै मुख्य कारक रह्यो ।

अन्य मौद्रिक परिसूचकतर्फ विस्तृत मुद्रा गत वर्ष १५.८ प्रतिशतले बढेकोमा यो वर्ष १८.९ प्रतिशतले बढेको छ । मुद्रा प्रदायको साथै आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर उच्चतम रहेको कारणबाट यस्तो वृद्धि भएको हो । बैंक व्यवस्थाको खुद आन्तरिक सम्पत्ति गत वर्षको प्रथम आठ महिनामा ८.२ प्रतिशतले बढेकोमा यो वर्ष सोही अवधिमा १५.४ प्रतिशतले उल्लेखनीय रूपमा बढेको छ ।

मूल्य स्थितितर्फ विन्दुगत आधारमा शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूची (आधार वर्ष २०४०/४१=१००) फागुन २०४८ को तुलनामा फागुन २०४९ मा ८.१ प्रतिशतले बढेको छ भने गत वर्ष सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर २०.२ प्रतिशत रहेको थियो ।

राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूचीमा भएको ८.१ प्रतिशतको वृद्धिमध्ये बढी भार (६२.६ प्रतिशत) भएको खाद्य तथा पेय पदार्थ समूह सूचीमा ५.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने कम भार (३७.४ प्रतिशत) भएको गैह्र खाद्य वस्तु तथा सेवा समूह सूचीमा १३.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्ष यस अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्यसूची २२.२ प्रतिशतले तथा गैह्र खाद्य वस्तु तथा सेवा समूहको मूल्यसूची १६.६ प्रतिशतले बढेको

तथ्य उल्लेखनीय छ तथापि ऋतुगत कारणबाट तरकारी, फलफूल र चामलको मूल्यमा पर्न सक्ने प्रभाव तथा तराईका प्रमुख जिल्लाहरूमा हाल असिनाको कारणबाट भएको गहुँ, चना र मुसुरोको नोक्सानीलाई दृष्टिगत गर्दा मूल्य वृद्धिमा नियन्त्रण गर्न अनुकूल वित्तीय र मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकता अरू बढ्न गएको छ ।

बैंकिङ विकास तथा कर्जा नियन्त्रण

वित्त कम्पनी स्थापनासम्बन्धी नीतिको तर्जुमा : विभिन्न वित्त कम्पनीहरूको माध्यमबाट वित्तीय साधन जुटाई आर्थिक विकासमा सहयोग पुर्याउन (वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ अनुसार) वित्त कम्पनीहरूको स्वस्थ विकासका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले यस वर्ष स्पष्ट तथा पारदर्शक नीति तर्जुमा गरेको छ । यसअनुसार वित्त कम्पनीहरूको स्थापनाका लागि कार्य क्षेत्र र कार्य प्रकृतिको आधारमा न्यूनतम रु. २५ लाख देखि रु. ३ करोडसम्मको चुक्ता पूँजी हुनुपर्ने, ३ वर्षको सम्भावित कारोबार विवरण पेश गर्नुपर्ने, विदेशी बैंक वा वित्तीय संस्थाहरू (व्यक्तिहरूबाहेक)समेत संस्थापक भई संयुक्त लगानीमा वित्त कम्पनी खोल्न सकिने, वित्तीय अनुशासनलाई ध्यानमा राख्नुपर्ने तथा संस्थापकहरूमध्ये कम्तीमा २ जना बैंक, वीमा, उद्योग, व्यापार व्यवसायमा कमसेकम ५ वर्ष संलग्न भएको हुनुपर्ने आदि स्पष्ट नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।

नयाँ वित्त कम्पनीहरूको स्थापना : वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ (संशोधनसहित) अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकको सिफारिसमा यसै वर्ष दुईओटा वित्त कम्पनीहरू (नेपाल फाइनान्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड र एन. आई. डी. सी. क्यापिटल मार्केट लिमिटेड) ले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत लिई आफ्नो कारोबारसमेत शुरू गरिसकेका छन् । यसैगरी एभरेष्ट फाइनान्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी र नेशनल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड दर्ता भई सञ्चालनको तयारीमा रहेका छन् ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई निक्षेप कारोबारको स्वीकृति : पूँजी बजारको विकासमा सघाउ पुर्याउनाका साथै आठौँ योजनामा उल्लिखित विभिन्न वित्तीय उपकरणहरूको प्रयोग गर्दै जाने नीतिलाई समेत मध्यनजर राख्दै यस वर्षदेखि नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई रु. १० करोडको वार्षिक १४ प्रतिशत व्याजदर भएको ५ वर्ष मुद्दती निक्षेप नेगोसिएबल सर्टिफिकेट अफ डिपोजिटस् (Negotiable Certificate of Deposits)

को कारोबार गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । यसरी गरिने कारोबारमा नेपाल राष्ट्र बैंकले तोके अनुसारको ८ प्रतिशत नगद मौज्जात राष्ट्र बैंकमा खोलिएको खातामा जम्मा गर्नुपर्ने र सो नगरेमा ऐन बमोजिम हर्जाना लाग्ने व्यवस्था पनि कायमै राखिएको छ ।

बैंकिङ ऐनहरूमा समसामयिक संशोधन : वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा लिइएका नयाँ नीतिहरूलाई सरल र व्यावहारिक गराउने अभिप्रायले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ मा नवौँ संशोधन, वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ मा छैठौँ संशोधन र वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ मा पहिलो संशोधन गरिएको छ । यी ऐनहरूको संशोधनबाट एकातिर बैंक व्यवसायमा निजी क्षेत्रको सहभागितालाई प्रोत्साहित गरिएको छ भने अर्कोतिर बैंक सञ्चालकहरूको वित्तीय स्वार्थ रहेको व्यवसायमा बैंकहरूबाट कर्जा प्रवाहित हुन नसक्ने व्यवस्था भएको छ । यसबाट स्वस्थ बैंकिङ विकासको अपेक्षा गरिएको छ ।

आयात प्रतीतपत्र मार्जिन : तेस्रो मुलुकबाट आयात गरिने वस्तुहरूका लागि खोल्ने प्रतीतपत्रमा विगत वर्षहरूमा नेपाल राष्ट्र बैंकले तोके गरेको न्यूनतम मार्जिन दरको व्यवस्थालाई २०४९।४।२५ देखि खारेज गरी यस्तो नगद मार्जिन तोक्ने अधिकार सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूलाई दिइएको छ । यसैगरी खोलिएका आयात प्रतीतपत्र अन्तर्गत नेपाल भित्रिएका सामानहरूको प्रमाणपत्रहरू बैंकमा समयमै प्राप्त हुनु जरुरी भएकोले २०४९ माघ १ गतेदेखि लागू हुने गरी आयात प्रतीतपत्रको डकुमेण्ट छुटाउँदा बैंकले आयातकर्ताबाट प्रतीतपत्रको रकमको २ प्रतिशतले हुने रकम (भारतमा खोलिएका प्रतीतपत्र बाहेक) धरौटी लिने र भन्सार कार्यालयबाट सामान छुटाएको प्रमाण पेश भएपछि सो धरौटी फिर्ता गर्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ । यसबाट आयात व्यापारमा स्वस्थता आउने विश्वास लिइएको छ ।

प्रतिग्राहक कर्जा सीमा निर्धारण : श्री ५ को सरकारले अवलम्बन गरेको उदार आर्थिक नीतिलाई ध्यानमा राखी निजी क्षेत्रबाट हुन सक्ने ठूलो परिमाणको कर्जाको माग पूरा गर्न एक ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा एउटै समूहको कम्पनी (Single Borrower Limit) लाई वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्न सक्ने कोषमा आधारित कर्जा सापटको सीमालाई २५ प्रतिशतबाट वृद्धि गरी ३५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । गैह्र कोषमा आधारित प्रतिव्यक्ति सीमा भने यथावत् (५० प्रतिशत) नै कायम राखिएको छ

र सीमाभन्दा बढी कर्जा दिनुपरेमा नेपाल राष्ट्र बैंकको पूर्व स्वीकृति लिई दिन सकिने व्यवस्था पनि यथावत् कायम राखिएको छ । पूर्वस्वीकृतिको लागि सम्बन्धित बैंकबाट माग हुन आएमा यस्तो कर्जा मागको औचित्यको आधारमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्रदान गरिने व्यवस्था रहेको छ ।

औद्योगिक पुनर्कर्जा कोषको व्यवस्था : नेपाल राष्ट्र बैंकले घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना (CSI Project) को लागि जुटाएको रु. ३.५० करोड र विश्व बैंक ऋण अन्तर्गत सन् १९९६ देखि मात्र श्री ५ को सरकारलाई चुक्ता गर्दै जानुपर्ने बैंकसँग बाँकी रहेको करीब रु. १३ करोड गरी जम्मा रु. १६.५० करोडबाट औद्योगिक पुनर्कर्जा कोषको व्यवस्था गरिएको छ । प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र अन्तर्गत घरेलु तथा साना उद्योगहरूलाई पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने प्रयोजनको निमित्त नेपाल औद्योगिक विकास निगम र कृषि विकास बैंकहरूबाट प्रदान हुने कर्जामा यसै आर्थिक वर्षदेखि निम्न वमोजिमको पुनर्कर्जा प्रदान गरिने व्यवस्था गरिएको छ :

- (क) रु. २५ हजारसम्मको कर्जामा शत प्रतिशत,
- (ख) रु. २५,००१ देखि रु. ५ लाखसम्मको कर्जामा ७५ प्रतिशत, र
- (ग) रु. ५,००,००१ देखि रु. १० लाखसम्मको कर्जामा ५० प्रतिशत ।

यसप्रकारको पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउँदा अपनाउनुपर्ने अन्य शर्तहरू नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा निर्धारण गरिए वमोजिम हुनेछन् ।

प्राथमिकता क्षेत्र कजी सीमा निर्धारण : वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको साधनको केही अंश समाजका कमजोर वर्गतरफ प्रवाहित गराउने उद्देश्यले कुल बाँकी कर्जाको १२ प्रतिशत प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने र त्यसो हुन नसकेमा नपुग लगानीमा हर्जाना लगाउने वर्तमान व्यवस्थामा विगत दशकमा मूल्य तथा विनिमय दरमा भएको परिवर्तनको कारणले गर्दा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्न सक्ने प्रतिऋणी ऋण सीमा अपर्याप्त भएकोले यसै वर्षदेखि सो कर्जा सीमामा वृद्धि गरी कृषि र सेवा क्षेत्रतरफ रु. २० लाखसम्म र घरेलु तथा साना उद्योगतरफ रु. २५ लाखसम्मको सीमा कायम गरिएको छ । यसैगरी वाणिज्य बैंकहरूले प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी गर्दा कुल बाँकी कर्जाको १२ प्रतिशतभन्दा कम हुनगएमा

नपुग रकममा कर्जामा लिने अधिकतम ब्याज दरले हर्जाना तिर्नुपर्ने गणना विधिमा पनि समसामयिक सुधार गरिएको छ । यसअनुसार प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा गणना गर्दा २०४९ असार मसान्त उपरान्त वाणिज्य बैंकहरूले ग्रामीण विकास बैंकको शेयरमा गरेको लगानी र यस बैंकलाई प्रदान गरेको कर्जा रकमलाई समेत गणना गरिनेछ । यसबाट वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको वित्तीय साधनको केही अंश समाजका कमजोर वर्गतरफ प्रवाहित गर्न मद्दत मिलेछ ।

तरलता मौज्जातमा परिवर्तन : वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल निक्षेपको ४ प्रतिशत ढुकुटीमा र ८ प्रतिशत नेपाल राष्ट्र बैंकमा गरी जम्मा १२ प्रतिशत नगद मौज्जात राख्नुपर्ने बाहेक श्री ५ को सरकारको ऋणपत्र, ट्रेजरी बिल्लस वा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रमा २४ प्रतिशत अनिवार्य रूपमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा २०४९ पुसदेखि यसमा हेरफेर गरिएको छ । यस अनुसार नगद मौज्जातको १२ प्रतिशत अनुपातलाई यथावत् राखी श्री ५ को सरकारको ऋणपत्र आदिमा गर्नुपर्ने २४ प्रतिशत अनुपातलाई भने २ प्रतिशत विन्दुले कम गरी २२ प्रतिशत गरिएको छ । यसरी २०४९ पुसदेखि वाणिज्य बैंकहरूले कुल निक्षेप दायित्वको ३४ प्रतिशत तरलता अनुपात कायम गर्नुपर्ने भएको छ । तरलता अनुपातको यस व्यवस्थालाई आगामी दिनहरूमा क्रमिक रूपले घटाउँदै लग्ने यस बैंकको नीति रहेको छ । यसबाहेक तरलता अनुपातको गणना विधिमा पनि केही परिवर्तन गरिएको छ । २२ प्रतिशतको अनुपातको गणना गर्दा पहिले सीवीपास अन्तर्गत जारी भएका श्री ५ को सरकारका ऋणपत्रहरू समावेश नगरिने भएकोमा यही २०४९ मङ्सिर १५ देखि यस्ता ऋणपत्रहरूमध्ये सरकारी जमानत कर्जाबापत जारी भएका ऋणपत्रहरू भने समावेश गरिने भएको छ । त्यस्तै २०४९ मङ्सिर १५ गतेदेखि वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो ढुकुटीमा राख्नुपर्ने रकम नपुग भएमा पनि हर्जाना लाग्ने व्यवस्था भएको छ ।

वाणिज्य बैंकका शाखा विस्तार तथा सङ्कुचन : विगतमा प्रत्येक ३० हजार जनसङ्ख्याको लागि एउटा बैंक शाखाको सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले शाखा विस्तारमा जोड दिइएको थियो । यसरी खोलिएका शाखा घाटामा गएमा दश वर्षसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था पनि थियो । यस्तो क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था कायमै रहे तापनि बैंकहरूलाई प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा अग्रसर गराउन अब उपरान्त बैंक शाखाहरू व्यावसायिक दृष्टिबाट मात्र खोलिने नीति लिइएको छ यसर्थ वाणिज्य बैंकहरूबाट

अब उपरान्त आर्थिक सम्भाव्यताका आधारमा मात्र शाखा खोल्ने र भइरहेका शाखाहरूमध्ये एक अर्कासँग ज्यादै नजिक भएका शाखाहरू गाभ्ने, निरन्तर घाटामा सञ्चालित शाखाहरूलाई एउटा निश्चित अवधि तोक्यो नाफामा लैजान प्रयत्न गर्ने र यस्तो प्रयासको बावजुद नाफामा सञ्चालन हुन नसके शाखा बन्द गर्नेजस्ता नीतिहरू लिन थालिएको छ । गत वर्षको चैतसम्ममा वाणिज्य बैंक शाखाहरूको सङ्ख्या ४४६ भएकोमा यसै नीति अनुरूप २०४९ चैत मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लि. को २१४, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०४, नेविलको ८, ग्रिण्डलेजको ५, इण्डोस्वेजको २ र हिमालयन बैंकको १ गरी कुल ४३४ वाणिज्य बैंक शाखाहरूबाट सेवा उपलब्ध भइरहेको छ । यसैगरी कृषि विकास बैंकका बैकिङ्ग कारोबार गर्ने शाखाहरूको सङ्ख्या गत वर्ष ३८ रहेकोमा यस वर्ष २१ पुगेको छ ।

निजी क्षेत्रमा नयाँ बैंक सञ्चालन : गत आर्थिक वर्षमा दर्ता भई हबिब बैंक, पाकिस्तानको संयुक्त सहभागितामा स्थापित निजी क्षेत्रको पहिलो बैंक हिमालयन बैंक लि. ले २०४९ माघ ५ गतेदेखि आफ्नो कारोबार शुरू गरेको छ । यसैगरी निजी क्षेत्रकै सहभागितामा अर्को बैंक एभरेष्ट बैंक लि. यही २०४९ मङ्सिरमा दर्ता भएको छ । यसले पनि निकट भविष्यमा नै आफ्नो कारोबार शुरू गर्ने लक्ष्य राखेको छ । त्यस्तै भारतीय स्टेट बैंकको ५० प्रतिशतको पूँजी सहभागितामा कर्मचारी सञ्चय कोष र कृषि विकास बैंक प्रवर्द्धक रहेको नेपाल एसबीआई बैंक लिमिटेड (Nepal SBI Bank Limited) नामको बैंक खोल्न श्री ५ को सरकारबाट अनुमति प्रदान भएको छ ।

पूँजी बजारको विकासबारे अध्ययन : एसियाली विकास बैंकको प्राविधिक सहयोगमा नेपालमा पूँजी बजारको विकासको सम्भावनासम्बन्धी अध्ययन कार्य शुरू गरिएको छ । यो अध्ययनको अवधि करिब तीन महिनाको हुनेछ । यसमा खासगरी, नेपालमा पूँजी बजारको विकासको लागि आवश्यक पर्ने संस्थागत स्वरूप, कानूनी पक्ष तथा उपकरणहरूका बारेमा विस्तृत अध्ययन गरिने लक्ष्य छ ।

ज्योति स्पिनिड मिल्सलाई डिबेन्चर उठाउने स्वीकृति : गैह्र बैकिङ्ग कम्पनीहरूलाई प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा अग्रसर गराई पूँजी बजारको विकासमासमेत मद्दत पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले ज्योति स्पिनिड मिल्सलाई १ वर्षदेखि ४ वर्षसम्मको अवधिको १४ प्रतिशतदेखि १५ प्रतिशत वार्षिक ब्याज दरको ऋण डिबेन्चर उठाउन

स्वीकृति दिएको छ । यसबाट उक्त कम्पनीलाई आवश्यक पर्ने चालू पूँजी परिचालनमा सघाउ पुग्नुका साथै पूँजी बजारमा थप उपकरणसमेत उपलब्ध हुनेछ ।

वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा प्रक्रियामा सुधार गर्न निर्देशन : वाणिज्य बैंकहरूबाट प्राथमिकता क्षेत्र र परियोजनासित आबद्ध कर्जाहरू छिटो छरितो र सरल रूपमा स्वीकृत गरी सर्वसाधारणलाई सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सम्बन्धित सबै वाणिज्य बैंकहरूलाई यही २०४९ साउनदेखि लागू हुने गरी निर्देशन दिइएको छ र सोको नियमित अनुगमन यस बैंकबाट गरिने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस्तो प्रक्रियागत सुधारमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूले कर्जा निवेदन प्राप्त भएको ७ दिनभित्र कर्जा स्वीकृत/अस्वीकृत भएको बारे सम्बन्धित निवेदक/ऋणीलाई कारणसहित लिखित रूपमा अनिवार्य जानकारी गराउनु पर्नेछ भने नपुग कागजात वा विश्लेषण आदि गर्नुपर्ने भए हप्ता दिनभित्र सो माग गरी कर्जा स्वीकृतिका यावत् प्रक्रियाहरू महिना दिन भित्रमा पूरा गरिसक्नुपर्ने आदि छन् ।

वाणिज्य बैंकहरूलाई क्षतिपूर्ति : बैकिङ्ग विकास योजना अन्तर्गत खोलिएका वाणिज्य बैंकका लगातार घाटामा सञ्चालित शाखा/उपशाखाहरूलाई निश्चित वर्षसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा क्षतिपूर्ति प्रदान गर्ने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०४७/४८ मा नेपाल बैंक लिमिटेडका १४ र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १२ गरी कुल २६ वटा शाखालाई जम्मा रु. ६६ लाख क्षतिपूर्ति प्रदान गरिएको छ ।

वित्त कम्पनीहरूको नियमसम्बन्धी व्यवस्था : वित्त कम्पनी ऐन अन्तर्गत कारोबार शुरू गरिसकेका र कारोबार शुरू गर्ने क्रममा दर्ता भइसकेका वित्त कम्पनीहरूले वित्त कम्पनी ऐन तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनमा समेत भएको व्यवस्था अनुरूप पालना गर्नुपर्ने नीति निर्देशनहरू तयार गरी जारी गरिएको छ जसमा कम्पनीले उठाउन सक्ने निक्षेप को प्रकार र अवधि, पूँजी कोषको व्यवस्था, तरलता व्यवस्थापन, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा एसबीएल (SBL), निक्षेप र कर्जाको कमिशन दर र अन्य शुल्कहरूका बारेमा उल्लेख छन् । ती निर्देशनहरू यसै आर्थिक वर्षदेखि लागू भइसकेका छन् ।

बैंक शाखाको सम्भाव्यता अध्ययन : विभिन्न क्षेत्रबाट समय समयमा बैंक शाखा स्थापना गर्ने सम्बन्धमा

हुने मागलाई ध्यानमा राखी यस वर्ष नेपाल राष्ट्र बैंकबाट विभिन्न ११ ठाउँमा शाखा स्थापनासम्बन्धी सम्भाव्यताको अध्ययन गरियो । यसमध्ये केही स्थानहरूमा वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो शाखा विस्तार गर्ने इच्छा व्यक्त गरेका छन् ।

बोनस शेयर जारी गर्ने स्वीकृति : नेपाल अरब बैंक लि. ले बाँडफाँड नभएको नाफाबाट रु. १ करोड ५० लाखको (१०:३ को अनुपातमा) बोनस शेयर वितरण गर्नेबारे बैंकको साधारण सभामा पेश गर्न स्वीकृत मागेकाले बैंकको पूँजी वृद्धिमा समेत यसले सघाउ पुऱ्याउने कुरालाई ध्यानमा राखी सो अनुसार गर्न यस बैंकबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

सञ्चित मुद्रा कार्यक्रम (Reserve Money Programming) : सञ्चित मुद्रा कार्यक्रमलाई सुदृढ गर्नका लागि यस बैंकको अनुसन्धान विभाग, बैंक व्यवस्था विभाग र राष्ट्र ऋण विभागका अधिकृतहरू तथा अर्थ मन्त्रालयको प्रतिनिधि समावेश भएको मनिटरी प्रोग्रामिङ टेक्निकल कमिटी (Monetary Programming Technical Committee) गठन गरिएको छ । उक्त कार्यक्रमलाई सुदृढ बनाउनका लागि अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषबाट सहायतास्वरूप आएको प्राविधिक मिसनले आफ्नो अन्तिम प्रतिवेदन पेश गरिसकेको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

आंशिक परिवर्त्यता व्यवस्था अन्तर्गत रहेको ७५:२५ को अनुपातलाई खारेज गरी २०४९ फागुन १ गतेदेखि लागू हुने गरी नेपाली रुपैयाँलाई चालू खातामा पूर्ण परिवर्त्यता प्रदान गर्ने श्री ५ को सरकारको निर्णय पश्चात् परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूको (क) नेपाल राष्ट्र बैंकले तोक्ने विनिमय दर र (ख) खुल्ला बजार विनिमय दर गरी दुई भिन्दाभिन्दै विनिमय दरहरूको सट्टा बजार विनिमय दर मात्र कायम हुने व्यवस्था भएको छ । फलस्वरूप विदेशी मुद्रामा हुने श्री ५ को सरकारको सम्पूर्ण आम्दानी खर्च, पेट्रोलियम पदार्थ, रासायनिक मल, औद्योगिक मेशिनरी, डिफर्ड पेमेन्ट अन्तर्गत आयातको भुक्तानीलगायतका अन्य सबै कारोबारहरूको भुक्तानीको लागि आवश्यक पर्ने परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खुल्ला बजार विनिमय दरबाटै खरीद गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

भारतीय रुपैयाँको विनिमय दरको हकमा २०४९ फागुन १ गतेदेखि नै लागू हुने गरी भा.रु. १००।- बराबर

ने.रु. १६५।- बाट घटाई ने.रु. १६०।- कायम गरिएको छ । भा.रु. कारोबारसम्बन्धी अन्य सबै व्यवस्थाहरू भने पूर्ववत् कायम रहेका छन् ।

नेपाली रुपैयाँलाई चालू खातामा पूर्ण परिवर्त्यता प्रदान गरिएको लगत्तै पछि कतिपय विदेशी विनिमय कारोबार व्यवस्थाहरूलाई सरल पारिएको छ । समुद्रपारका मुलुकहरूबाट सामान पैठारीका लागि बोलकबोल प्रणालीमा समावेश गरिएका वस्तुहरूको सूचीलाई घटाई ६ वस्तु समूहहरू मात्र यस सूची अन्तर्गत राखिएका छन् । २०५० वैशाख १ गतेदेखि लागू हुने गरी कच्चा पदार्थ र पूँजीगत सामानका जम्मा ९ शीर्षक अन्तर्गतका वस्तुहरूको भारतबाट हुने आयातमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गर्न पाइने व्यवस्था भएको छ । यसका साथै सुनका गरगहना तथा कलात्मक वस्तुहरूको निकासी अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले यस्ता निकासीकर्ताहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले अन्तर राष्ट्रिय बजारबाट सुन खरीद गरी आपूर्ति गर्ने व्यवस्था मिलाउने भएको छ । यसबाट नेपाली निर्यातकर्ताहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा वृद्धि भई सुनका गरगहना तथा कलात्मक वस्तुहरूको निर्यात परिमाणमा उल्लेखनीय वृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

निर्यात तथा पर्यटन क्षेत्रबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने निकायहरूलाई निजहरूको आर्जनको ५० प्रतिशतसम्म नेपालका वाणिज्य बैंकहरूमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता खोली राख्न पाउने गरिएको छ । यस्तो खाताको रकम व्यापार प्रवर्द्धन भ्रमण, मनोरञ्जन, भैपरी तथा अतिथि सत्कार खर्चको अलावा सम्बन्धित खातावालले आफ्नो व्यवसायसम्बन्धी रजिष्ट्रेशन शुल्क, प्रचार प्रसार खर्च र सदस्यता शुल्क तिर्ने कार्यहरू गर्न, नन्ट्रान्सफरेवल हुने गरी ओ.जी.एल. अन्तर्गतका सामानहरू आयात गर्न, ऋणको साँवा ब्याज भुक्तानी गर्न र कमिशन तथा रोयल्टी तिर्ने कार्यहरूमा खर्च गर्नसमेतको लागि विदेशी मुद्रा खर्च गर्न सकिने गरी खाता सञ्चालनको प्रक्रियालाई अझ बढी सरल गरिएको छ । साथै यस्ता खातावाल फर्म तथा कम्पनीका पदाधिकारीहरूलाई आफ्नो व्यवसायसम्बन्धी विदेशमा अध्ययन तथा तालिम र औषधोपचार गर्नका लागि समेत आफ्नो खाता खर्च गर्न सक्ने थप सुविधा प्रदान गरिएको छ ।

शाही नेपाल वायुसेवा निगम लगायतका नेपाली हवाई सेवा कम्पनीहरूलाई निजहरूको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जनको ७५ प्रतिशतसम्म रकम विदेशी मुद्रामै

खाता खोली राख्न सक्ने र सो खाताको रकमबाट ऋण एवं लिजको भुक्तानी गर्न, वायुयानका स्पेयर पार्टस् आयात गर्न र वायुसेवाका प्राविधिक तथा अफिसियलहरू विदेशमा तालिम तथा अध्ययनमा जाँदा आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्रा खर्च गर्ने सुविधा प्रदान गरिएको छ ।

भारतबाहेकका अन्य मुलुकहरूमा व्यक्तिगत रूपले निजी भ्रमणमा जाने नेपाली नागरिकहरूलाई एक आर्थिक वर्षमा एकपटक राहदानी बापत अमेरिकी डलर १,०००- को सटही सुविधा उपलब्ध गराउँदै आएकोमा २०५० वैशाख १ गतेदेखि लागू हुने गरी अमेरिकी डलर १,५००- सम्मको सटही सुविधा एकैपटक वा पटकपटक गरी प्रदान गरिने व्यवस्था भएको छ । प्रदान गरिने सटही सुविधा अन्तर्गतको विदेशी मुद्रा रकम बाँकी रहन गएमा अमेरिकी डलर १,०००- सम्म अर्को भ्रमणमा उपयोग गर्न सक्ने गरी आफैसँग राख्न सकिने व्यवस्था पनि गरिएको छ । साथै परिवर्त्य विदेशी मुद्राका खातावालहरूले यसरी बाँकी रहन आएको रकम आफ्नै खातामा जम्मा गरी राख्न चाहेमा सोसमेत गर्न सक्नेछन् ।

एसियन क्लियरिङ्ग यूनियन सम्बन्धमा नेपाल लगायत बङ्गलादेश, भारत, इरान, म्यान्मार, पाकिस्तान र श्रीलङ्का गरी ७ वटा राष्ट्रका केन्द्रीय बैंकहरू सदस्य रहेको यस यूनियनको २० औं बैठक २०४९ जेठ १ र २ गते काठमाडौंमा सम्पन्न भयो । प्रत्येक वर्ष सदस्य राष्ट्रहरूले पालैपालो यस्तो बैठकको आयोजना गर्नुपर्ने यूनियनको परम्परा अनुरूप यस वर्ष नेपाल राष्ट्र बैंकको पालो परेको थियो । सन् १९७४ मा स्थापना यस यूनियनमा नेपाल संस्थापनदेखि नै सक्रिय रहँदै आएको छ र यस वर्ष (सन् १९९२/९३) का लागि नेपाल यूनियनको अध्यक्षमा चुनिएको छ । सदस्य देशका केन्द्रीय बैंकका गभर्नरहरूले भाग लिने गरेको उक्त बैठकमा सदस्यहरूबीच आपसमा आर्थिक तथा व्यापारिक सहयोगलाई अभिवृद्धि गराउँदै लैजाने विषयमा फलदायी छलफल हुनुका साथै गत वर्ष यूनियनले गरेका कारोबारको मूल्याङ्कन एवं समीक्षा गरिएको थियो ।

यूनियनसँगको कारोबारमा नेपालको शुरुदेखि सदैव व्यापार घाटा रहँदै आएकोमा हाल निर्यातमा भएको उत्पादकवृद्धिको वृद्धिको कारण विगत डेढ वर्षदेखि व्यापार बचत हुन थालेको छ । उदाहरणको लागि सन् १९९१ मा नेपालको यी देशहरू (भारतबाहेक) मा भएका निर्यात ए.एम.यू. ३८.७४ लाख मात्र भएकोमा सन् १९९२ मा

यसमा उल्लेखनीय वृद्धि भई ए.एम.यू. २४५.५० लाख पुगेको छ । अर्कोतर्फ यी मुलुकहरू (भारतबाहेक) बाट हुने आयात भने १४.० प्रतिशतले मात्र वृद्धि भई सन् १९९२ मा ए.एम.यू. ६६.३२ लाख पुगेको छ ।

विकास वित्त

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा कार्यक्रम :

प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रममा हाल ३२० वटा वाणिज्य बैंकका शाखा/उपशाखाहरू संलग्न छन् । यी सघन शाखा/उपशाखाहरूबाट अधिराज्यका ७४ जिल्लामा कर्जा प्रवाह भएको छ । प्रवाहित कर्जामध्ये २०४९ साल आषाढसम्ममा कृषिमा रु. ७३.९२ करोड, घरेलु उद्योगमा रु. ६६.०७ करोड र सेवा व्यवसायमा रु. ३०.१७ करोड गरी कुल रु. १७०.१६ करोड लगानी भइसकेको छ । त्यस्तै सो अवधिमा रु. ८२.९८ करोड कर्जा असूली भई रु. ८७.१८ करोड उठाउन बाँकी रहेको देखिन्छ ।

यस कार्यक्रमलाई अभ्र गतिशील बनाउने सन्दर्भमा २०४९ भदौदेखि लागू हुने गरी साना तथा घरेलु उद्योगका लागि रु. २५ लाख र कृषि तथा सेवाका लागि रु. २० लाख कर्जा सीमा तोकिएको छ । त्यसभन्दा अधि उक्त सीमा क्रमशः रु. १२ लाख र रु. १० लाख थियो ।

विपन्न वर्गमा जाने कर्जा :

श्री ५ को सरकारले बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट पनि विपन्न वर्गलाई राहत पुऱ्याउने उद्देश्यले गत आर्थिक वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूलाई कुल कर्जाको निश्चित प्रतिशत यस क्षेत्रमा प्रवाहित गर्न निर्देशन दिएको थियो । यस अनुसार नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले कुल बाँकी कर्जाको २.७५ प्रतिशत र संयुक्त लगानीको बैंकहरूले कुल बाँकी कर्जाको ०.२५ प्रतिशत लगानी गर्नुपर्ने र तोकिएको प्रतिशत लगानी गर्न नसकेमा लगानी हुन नसकेको रकममा हर्जाना तिर्नुपर्ने व्यवस्थासमेत गरिएको थियो । आर्थिक वर्ष ०४९/५० को बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित विपन्न वर्गलाई दिने कर्जाको सीमा वृद्धि गरी ब्याज अनुदान दिने श्री ५ को सरकारको नीति अनुरूप वाणिज्य बैंकहरूले गर्नुपर्ने लगानीको प्रतिशत पनि वृद्धि गर्नु आवश्यक भएकोले यो आर्थिक वर्ष २०४९/५० को निमित्त नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको हकमा कुल बाँकी कर्जाको ३ प्रतिशत र अन्य वाणिज्य बैंकहरूको हकमा ०.५ प्रतिशत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाहित गर्नुपर्ने गरी पुरानो अनुपातमा वृद्धि गरिएको छ । यसरी बजेटमा ब्याज अनुदान पाउने

कर्जाको सीमामा वृद्धि गरिएको हुनाले सोहीअनुसार रु. १५,०००/- सम्मको ऋणलाई विपन्न वर्गलाई गएको ऋणमा समावेश गर्ने नयाँ व्यवस्था गरिएको छ। यसैगरी यस्ता वर्गमा प्रवाहित गर्नुपर्ने तोकिएको सीमा नपुऱ्याउने बैंकहरूलाई विगतमा भैँ हर्जाना लाग्ने व्यवस्था कायमै राखिएको छ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०४८/४९ मा रु. २५००/- सम्मको रु. ४२.८३ लाख र रु. १० हजारसम्मको रु. ७२१.९७ लाख लगानी भएको देखिन्छ। त्यस्तै रु. २६.५४ लाख र रु. ४३६.१९ लाख क्रमशः असूली भई बाँकी रहेको कर्जा रकम क्रमशः रु. १८८.३४ लाख र रु. २,७४३.६९ लाख देखिन्छ।

ग्रामीण महिलाहरूका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम : विपन्न ग्रामीण महिलाहरूको जीवनस्तर उकास्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम अधिराज्यका ४९ जिल्लामा लागू भएको छ। यसमा नेपाल बैंक लि., राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकका क्रमशः ३५, ३८ र ८ वटा शाखाहरू सम्मिलित छन्। आगामी वर्ष अधिराज्यका थप १५ जिल्लामा यो कार्यक्रम विस्तार हुने भएको छ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत कृषि, पशुपालन, घरेलु उद्योग र सेवासमेतमा गरी आर्थिक वर्ष २०४८/४९ मा करीब रु. ५ करोड लगानी र रु. २ करोड असूली भएको थियो। विपन्न महिलाहरूमा यथेष्ट मात्रामा कर्जा प्रवाह हुन नसकेको सन्दर्भलाई दृष्टिगत गरी हालसालै कर्जा लगानी प्रक्रियामा सरलीकरण गरिएको छ। यस अनुसार महिला विकास शाखाले उपलब्ध गराएको विवरणलाई बैंकले प्रयोग गर्नुपर्ने, कर्जा माग भएको ७ दिनभित्र कारबाही टुङ्ग्याउनुपर्ने, कर्जा वितरण गर्दाकै समयमा ऋणी र महिला विकास शाखालाई भुक्तानी तालिका उपलब्ध गराउनुपर्ने, सामूहिक कर्जामा समूहका सदस्यलाई एउटै मात्र तमसुक गराए पुग्ने र कर्जाका लागि बजेटको सीमा नरहने गरिएको छ। यसबाट विपन्न वर्गका महिलाहरूतर्फ प्रवाह हुने कर्जामा बढी तीव्रता आई कार्यक्रम अरू प्रभावकारी हुने अपेक्षा गरिएको छ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई गएको पुनर्कर्जा : आर्थिक वर्ष २०४९/५० मा नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई रु. ६ करोड पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने निर्णय भएको छ, तर उक्त निगमले स्वीकृत पुनर्कर्जामध्ये यही फागुनसम्ममा रु. १.७८ करोड मात्र उपयोग गरेको छ।

सो निगमलाई प्रदान भएको पुनर्कर्जामध्ये यस अवधिमा रु. १.४१ करोड असूली भएको छ। हाल उक्त निगमसँग रु. १०.४९ करोड कर्जा उठाउन बाँकी रहेको छ। साथै नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपाल औद्योगिक विकास निगमको शेयर पूँजीमा रु. १.९० करोड र डिभेञ्चरमा रु. २७.० करोड लगानी गरेको छ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना : आर्थिक वर्ष २०३९/४० देखि घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना कार्यक्रम अधिराज्यका ९ जिल्लामा सञ्चालन भई आर्थिक वर्ष २०४४/४५ मा यसको पहिलो चरण समाप्त भएर दोस्रो चरण आरम्भ भएकोमा २०४९ असार मसान्तमा दोस्रो चरण पनि समाप्त भएको यो कार्यक्रम अधिराज्यका २७ जिल्लासम्म विस्तार भएको थियो। यस कार्यक्रम अन्तर्गत २०४९ असार मसान्तसम्म जम्मा रु. ३६.४० करोड कर्जा प्रवाह भएको छ भने करीब ५८ हजार व्यक्तिले रोजगारी पाएका छन्। सो अवधिमा रु. १८.६२ करोड कर्जा असूली भई रु. १७.७८ करोड लगानीमा रहिरहेको छ।

सो परियोजना बन्द भए तापनि स्रोतको अभावबाट घरेलु तथा साना उद्योग ग्रस्त नहोऊनु भन्नाका लागि प्राथमिकता क्षेत्र अन्तर्गत त्यस्ता उद्योगहरूलाई गएको कर्जामा पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने निर्णय भएको छ। यो नयाँ व्यवस्था अन्तर्गत हालसम्म कुनै पनि वाणिज्य बैंकबाट पुनर्कर्जाको माग भएको छैन।

रुग्ण उद्योगको पुनर्स्थापना : विभिन्न कारणबाट रुग्ण हुन पुगेका उद्योगहरूको पुनर्स्थापना गर्ने सम्बन्धमा ने. बैं. लि., रा. वा. बैंक तथा कृषि विकास बैंकबाट सहमति भए अनुरूप एक कार्ययोजना तयार भएको छ। उक्त कार्ययोजनाको कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा सम्बन्धित बैंकबाट आ-आफ्ना शाखा/उपशाखा/कार्यालयलाई स्थानीय स्तरमा एक कमिटी गठन गरी उद्योग रुग्ण हुनाको कारण पत्ता लगाई उपर्युक्त ठहरिएका पुनर्स्थापना हुनसक्ने परियोजनाहरूलाई राहत दिन थाप पूँजी उपलब्ध गराउने, भुक्तानी तालिकामा परिवर्तन गर्ने, पेनाल ब्याज नलिने आदि विषयमा सम्बन्धित बैंकहरूको सहमतिमा एक कार्ययोजना बनाई लागू गरिएको छ।

ग्रामीण विकास बैंकको स्थापना : आर्थिक वर्ष २०४८/४९ को बजेट बक्तव्यमा बैकिङ्ग क्षेत्रबाट विपन्न वर्गका लागि प्रवाहित हुने कर्जा कार्यक्रमलाई बढी जनमुखी र प्रभावकारी बनाउन आवश्यक देखिएमा छुट्टै

निकाय स्थापना गरिने कुरा उल्लेख भएको थियो । सोही अनुरूप ग्रामीण क्षेत्रमा नै आधारित रहने किसिमको भिन्दै निकायको स्थापनाद्वारा ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न वर्गलाई संस्थागत रूपमा विनाधितो कर्जा प्रदान गरी उनीहरूको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्य अनुरूप सुदूर पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक धनगढीमा र पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक विराटनगरमा गरी दुईवटा ग्रामीण विकास बैंकहरूको स्थापना गरिएको छ । यी दुवै बैंक प्रत्येकको अधिकृत पूँजी रु. ६ करोड, निष्कासित पूँजी रु. ३ करोड र भुक्तानी पूँजी रु. ३ करोड रहेको छ । प्रत्येक बैंकमा नेपाल राष्ट्र बैंकको शेयर लगानी ५८.५ प्रतिशत (रु. १७५.५० लाख) रहेको छ । यसैगरी श्री ५ को सरकारको १६.५ प्रतिशत (रु. ४९.५० लाख) र ५ वटा वाणिज्य बैंक प्रत्येकको ५/५ प्रतिशत (प्रत्येकको रु. १५ लाख) शेयर लगानी रहेको छ । उक्त दुवै ग्रामीण बैंकले यसै वर्षदेखि कारोबार शुरू गर्ने गरी राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्रदान भइसकेको छ र बैंकहरूले पनि आवश्यक जनशक्ति तयार गर्न थालिसकेका छन् । यी बैंकको स्थापनाबाट ग्रामीण क्षेत्रका खासगरी विपन्न वर्गका जनता बैंक कर्जाबाट बढीभन्दा बढी लाभान्वित हुने विश्वास राखिएको छ ।

कृषि कर्जा/पुनर्कर्जा : कृषि विकास बैंकको लगानी कार्यक्रम सुचारु रूपले सञ्चालन गर्न गत आर्थिक वर्षहरूमा भैं यस आर्थिक वर्षको लागि अल्पकालीन रु. ११.९२ करोड र मध्यकालीन रु. ८.०८ करोड गरी जम्मा रु. २० करोडको कर्जासीमा स्वीकृत गरिएको छ । यही फागुन मसान्तसम्ममा रु. ७५७ करोड भुक्तानी गरेको हुँदा उठाउन बाँकी कर्जा रु. १९.६० करोड रहेको छ । उक्त बैंकले यस बैंकलाई भुक्तानी गर्नुपर्ने कर्जामध्ये यही फागुन मसान्तसम्ममा रु. ७.५७ करोड भुक्तानी गरेको हुँदा उठाउन बाँकी कर्जा रु. १९.६० करोड रहेको छ ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष : ग्रामीण इलाकामा बसोबास गरिरहेका विपन्न वर्गको लागि छोटो समयमा आयमूलक व्यवसाय सञ्चालन गरी आर्थिक स्तर वृद्धि गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट हालसम्म लगभग रु. ३० लाखको कर्जा उपलब्ध गराइसकिएको छ । उक्त रकमबाट कृषि व्यवसाय, सेवा व्यवसाय तथा स-साना घरेलु तथा कृषि उद्योग सञ्चालन गरेर करीब १,४३० घर परिवारको आय वृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ ।

ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षण : श्री ५ को सरकार, नेपाल राष्ट्र बैंक तथा एसियाली विकास बैंकसहित त्रिपक्षीय

सम्झौता अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकले देशव्यापी ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षण कार्यको थालनी गरेको छ । हाल फिल्डमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य ६८ प्रतिशत समाप्त भइसकेको र बाँकी फिल्ड कार्य यही जेठ मसान्तसम्ममा समाप्त गर्ने लक्ष्य रहेको छ । यस कार्यको लागि आवश्यक बजेटमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकबाट रु. १.३२ करोड व्यहोरिने तथा एसियाली विकास बैंकबाट अमेरिकी डलर ५.९ लाख बराबरको रकम उपलब्ध हुने व्यवस्था रहेको छ ।

राष्ट्र ऋण र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋण पत्र

चालू आर्थिक वर्ष २०४९/५० को बजेट वक्तव्यमा मुद्रा बजारलाई विकसित गर्न र देशको मौद्रिक तरलताको उचित व्यवस्थापन गर्न ट्रेजरी बिल तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रहरूको बोलकबोल काठमाडौं बाहिरसमेत गर्ने व्यवस्था मिलाउने उल्लेख भए अनुरूप काठमाडौं बाहिरका बैंकका सम्पूर्ण शाखा उपशाखा कार्यालयहरूबाट पनि बोलकबोलमा भाग लिन पाउने व्यवस्था गरिएको छ । चालू आर्थिक वर्षको अनुमानित बजेटमा बैकिङ्ग क्षेत्रबाट रु. ९२ करोड र गैह्र बैकिङ्ग क्षेत्रबाट रु. ७० करोड गरी जम्मा रु. १६२ करोड आन्तरिक ऋणद्वारा आपूर्ति गर्ने प्रस्ताव गरिएकोमा २०४९ चैत मसान्त प्रस्ताव अनुरूपको सम्पूर्ण रकम उठाइसकिएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र रु. २०० करोडको स्वीकृति भएकोमा यसै अवधिमा रु. १६६.६० करोडको निष्कासन भइसकेको छ ।

२०२० सालदेखि २०४४ सालसम्ममा भुक्तानी अवधि समाप्त भएका तर ऋणपत्र धनीहरूले भुक्तानी लिन नआएकाले फछ्यौट हुन नसकेका विकास ऋणपत्रका साँवा तथा ब्याज २०२८ सालमा भुक्तानी हुनुपर्ने प्राइज वण्डका साँवा तथा पुरस्कार र जग्गा क्षतिपूर्तिका रकमहरू भुक्तानी लिन आउन ऋणपत्र तथा प्राइजवण्ड धनीहरूलाई चालू आर्थिक वर्षमा सार्वजनिक सूचना गरिएको छ । यसबाट पुराना हिसाबहरू फछ्यौट हुन गई पूर्व सहभागीहरूले बाँकी बक्यौता रकम प्राप्त गर्नेछन् ।

चालू आर्थिक वर्षमा ट्रेजरी बिल तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रहरूलाई अझ व्यवस्थित तरिकाले जारी गर्ने तथा दोस्रो बजारको विकास गर्ने सम्बन्धमा अन्तर ष्ट्रिय मुद्रा कोषबाट खटाइएको टोलीले अध्ययन गरी कोषमा प्रतिवेदन पेश गरिसकेको कुरा माथि नै उल्लेख गरिसकेको छ ।

चालू आर्थिक वर्षभित्रमा सेक्युरिटी खरीद बिक्री

केन्द्रलाई स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा परिणत गरी पूँजी बजारको विकासमा थप योगदान पुऱ्याउने लक्ष्य हासिल गर्न स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेड स्थापना गर्ने प्रारम्भिक कार्यहरू भइरहेका छन् । स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेड तथा पूँजी बजारको विकासमा थप योगदान पुऱ्याउन एसियाली विकास बैंकबाट पूँजी बजार सम्बन्धमा हाल गरिएको अध्ययन महत्त्वपूर्ण हुने आशा गर्दछु ।

प्रशिक्षण

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको आवश्यकता अनुरूप तालिम सञ्चालन गरी जनशक्ति विकास गर्ने उद्देश्यले स्थापित बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले विगतका वर्षहरूमा भन्ने यस अवधिमा पनि विभिन्न विषयका गरी अधिकृत स्तरीय १० वटा र सहायक/प्रधान सहायक स्तरीय ९ वटा तालिमहरू सञ्चालन गरी १७३ अधिकृत र १८८ सहायक/प्रधान सहायक स्तरका कर्मचारीहरूलाई तालिम उपलब्ध गराइसकेको छ । सञ्चालित कार्यक्रमहरूमध्ये ८ वटा तालिम कार्यक्रमहरू उपत्यका बाहिर सञ्चालन गरिएका थिए ।

देशले अपनाएको उदार आर्थिक नीति, विदेशी विनिमयमा आंशिक/पूर्ण परिवर्त्यताको नीति आदिले सिर्जना गरेको प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणको सामना गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जनशक्तिलाई सक्षम तुल्याउने क्रममा केन्द्रले पनि विदेशी विनिमय व्यवस्थापन, बैंक मार्केटिङ्ग र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विषयहरूमा तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको थियो । यी तालिमहरू संयुक्त लगानीमा स्थापित विदेशी बैंकहरूको सहभागितामा सञ्चालन गरिएका थिए, साथै जिल्ला स्थित क्षेत्रीय अनुसन्धान एकाइ र कर्जा एकाइलाई एकीकरण गरेपछि बैंकिङ्ग विकास तथा अनुसन्धान एकाइका अधिकृतहरूका लागि अनुसन्धान प्रतिवेदन तयार गर्नेसम्बन्धी १० दिने तालिम सम्पादन गरिएको थियो ।

केन्द्रले विगतमा सञ्चालन गर्दै आएको मध्यमस्तरीय व्यवस्थापन, परियोजना कर्जा र ग्रामीण कर्जा विषयक तालिमहरूलाई बढी प्रभावकारी र उत्पादनमूलक बनाउन पाठ्यक्रममा समसामयिक संशोधन गरी तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको थियो ।

यस आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा केन्द्रले अधिकृतस्तरीय ५ वटा तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने लक्ष्य राखेको छ, जसमध्ये ३ वटा तालिमहरू प्रथमपटक

सञ्चालन हुनेछन् । यसमा रिसर्च मेथोडोलोजी र ट्रेन्स ट्रेनिङ्ग विषयक तालिम पनि समाविष्ट छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जनशक्तिको लागि तालिम आवश्यकताको पहिचान गरी जनशक्तिलाई अभू बढी कार्यकुशल एवं दक्ष बनाउन नेपाल राष्ट्र बैंकले आवश्यक तालिम कार्य योजना तर्जुमा गर्ने भएको छ ।

नोट निष्कासन तथा टकमरी

२०४८ साल चैत मसान्तसम्ममा रु. १४ अर्ब ५३ करोड बराबरको विभिन्न दरका नोटहरू निष्कासनमा थिए । २०४९ साल फागुन मसान्तसम्म विभिन्न दरका थप रु. २ अर्ब ६६ करोड बराबरका नोटहरू निष्कासन भई चलन चल्तीमा रहेको नोटको कुल परिमाण रु. १७ अर्ब १९ करोड पुगेको छ ।

रु. ५०।- दरको नयाँ निष्कासित ३ करोड थान नोटमा साविक डिजाइनमा परिवर्तन नहुने गरी सेक्युरिटी फिचरको थप व्यवस्था गरिएको छ । साथै रु. ५००।- र रु. १,०००।- दरका नयाँ निष्कासित कुल ३ करोड थान नोटमा साविक डिजाइनमा परिवर्तन नहुने गरी १.२ मि.मि. चौडाइको डिमेटलाइज्ड विण्डोड सेक्युरिटी थ्रेड (Demetalised Windowed Security Thread) राखिएको छ ।

सिक्का निष्कासन

यस बैंकले आवश्यकता अनुसारका सिक्काहरूको टकमरी र आपूर्ति गर्दै आएको सन्दर्भमा २०४९ वैशाखदेखि चैतसम्ममा -१० पैसे १९,१३,५०३ थान र -१२५ पैसे १,६८,१९,४७६ थान सिक्काहरू उत्पादन गरेको छ भने यसै अवधिभित्र -१५० पैसे १ करोड थान र रु. १। - दरका सिक्का १ करोड थान देश बाहिरबाट टकमरी गराई चलन चल्तीमा ल्याइएको छ । साथै ओलम्पिक गेम्स, १९९२ (Olympic Games, 1992) को उपलक्ष्यमा रु. ५००।- दरका २ थरीका सिक्काहरूको टकमरी गरी बिक्री वितरण गरिएको साथै कृषि विकास बैंक र राष्ट्रिय बीमा संस्थानको रजत जयन्तीको उपलक्ष्यमा रु. ३००।- दरका स्मारिका सिक्का जम्मा १८,००० थान टकमरी गरिएको छ ।

चलन चल्तीका सिक्काहरूको लागत बढ्दै गएको परिप्रेक्ष्यमा यो लागतलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्नेतर्फ गत वर्ष गठित आयोग तथा सिक्का डिजाइन समितिले पनि आफ्नो कार्य जारी राखेका छन् ।

प्रशासनिक सुधार

सक्षम, सुयोग्य, इमान्दार र अभिप्रेरित जनशक्तिको अभावमा संस्थाको उद्देश्य पूर्तिमा अवरोध आउन सक्ने भएकोले जनशक्ति व्यवस्थापनमा यस वर्ष केही महत्वपूर्ण कदमहरू चालिएका छन् । खासगरी आवश्यकताभन्दा बढी जनशक्तिको कारण प्रशासनिक सुदृढीकरण र कार्य सम्पादन स्तरमा परेको प्रतिकूल प्रभावलाई हटाई संस्थाको कार्यप्रणालीलाई बढी चुस्त र गतिशील बनाउने उद्देश्यले यस वर्ष अवलम्बन गरिएका नीतिहरूबाट सकारात्मक परिणाम प्राप्त भएको अनुभव लिइएको छ ।

कर्मचारीहरूको मनोबल, वृत्ति र अनुशासन पक्षमा उपर्युक्त परिवर्तन ल्याउन कर्मचारी नियमावलीको पनि आफ्नै प्रकारको विशिष्ट भूमिका हुने भएकोले नयाँ कर्मचारी नियमावली, २०४९ मिति २०४९ जेठ २० देखि लागू गरिएको छ । कर्मचारीहरूमा अभिप्रेरणा र योग्यता अभिवृद्धिको लागि यस वर्ष १७९ जनालाई पदोन्नति, ७ जनालाई पुरस्कार, १२५ जनालाई विदेशमा तालिम तथा ५ जनालाई विदेशमा अध्ययनको व्यवस्था मिलाइयो । साथै २०४९/१/१ देखि लागू हुने गरी तलब स्केल पनि वृद्धि गरिएको छ ।

यसै अवधिमा सेवा अवधि वा उमेरको हदले जम्मा १०९ जनालाई अवकाश दिइएकोमा सो अवधिमा जम्मा १८ जनालाई मात्र नयाँ नियुक्ति दिइएको छ । साथै सङ्गठनात्मक र व्यवस्थापकीय पुनर्संरचना र सुदृढीकरणको क्रममा कतिपय दरबन्दी र कार्यालय/विभाग स्तरसमेत कटौती गरिएको छ । हाल बैंकमा जम्मा ३,१९९ दरबन्दी कायम रहेकोमा २,७१४ कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् ।

बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

जननिर्वाचित सरकारद्वारा अपनाइएको खुल्ला आर्थिक नीति अनुरूप मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा पनि विभिन्न सुधारात्मक कदमहरू अवलम्बन गरिएको कुरा सर्वविदितै छ । यसै सन्दर्भमा बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूलाई बजारमुखी तथा प्रतिस्पर्धात्मक पार्ने उद्देश्यले यस्ता निकायहरूलाई बढी स्वायत्तता प्रदान गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूलाई वित्तीय अनुशासन पालना गराई मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गराउने कार्यमा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको महत्वपूर्ण दायित्व रहेको हुन्छ, तसर्थ निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको

कार्य पद्धतिमा समयसापेक्ष सुधार ल्याई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सर्वाङ्गीण वित्तीय स्थितिको अध्ययन, विश्लेषण तथा अनुगमन गराई समयोचित सुधारात्मक कदमहरू कार्यान्वयन गर्न सक्षम पार्ने उद्देश्यले निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई अझ बढी विस्तृत र प्रभावकारी पार्ने प्रयास जारी राखिएको छ ।

आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण

बैंकको विभागीय नियमित कार्यहरूको अलावा अन्य कार्यहरू सुचारु रूपले सम्पादन गर्न आइपर्ने समस्याहरूको समयमै विश्लेषण गरी सम्बन्धित विभाग तथा कार्यालयहरूसँग परामर्श गरी समन्वयात्मक रूपले समाधानको बाटो पहिल्याउने सम्बन्धमा आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षणको माध्यम अपनाइएको छ । बैंकको विभिन्न कार्यालयहरूको व्यवस्थापन पक्षको अध्ययन गरी बैंकको सङ्गठन तथा कार्य प्रणालीहरूमा सुधार गर्ने परिपाटी शुरू भएको छ । यसै सन्दर्भमा व्यवस्थापन लेखा परीक्षण (Management Audit) कार्य सञ्चालन गर्ने नीति लिई यस कार्यलाई अगाडि बढाइएको छ । बजेटको दुरुपयोग रोक्न सम्बन्धित विभागसँग समन्वय कायम गरी समयमै उचित सर-सल्लाह (Feedback) लिने देने व्यवस्थाको थालनी भएको छ भने बैंकका सम्पत्तिहरूको संरक्षण तथा संवर्द्धन गराउनेतर्फ विशेष ध्यान दिई निरीक्षण कार्यलाई अझ बढी सुदृढ बनाउँदै लगिएको छ ।

क्लब गतिविधि

सांस्कृतिक, साहित्यिक र अन्य सामाजिक क्रियाकलापहरूको आयोजनाद्वारा कर्मचारीहरूको बहुमुखी प्रतिभा र स्वस्थ मनोरञ्जनको विकास गराउने उद्देश्यले यस बैंकको बैंकर्स क्लबले खेलकुद, रक्तदान, साहित्यिक कार्यक्रम, चित्रकला प्रतियोगिताजस्ता कार्यहरू वर्षेनी आयोजना गर्ने गरेको छ । यस सिलसिलामा यस वर्ष नेपाल राष्ट्र बैंकले आयोजना गरेको धुम्रपान निषेध कार्यक्रम र वातावरण संरक्षणको लागि अपनाइएको जनचेतना अभियान उल्लेखनीय छन् ।

यस सन्दर्भमा यस बैंकबाट प्रकाशित हुने 'मिमिरे' पत्रिकाले एक छुट्टै वातावरण विशेषाङ्क प्रकाशन गरी वातावरण संरक्षणको महत्वलाई जनसमक्ष प्रस्तुत गरिएको थियो । यसबाहेक वातावरण संरक्षण र जनचेतना विषयक एक विचार गोष्ठीको आयोजनासमेत भएको थियो ।

अध्ययन तथा अनुसन्धान

सरकारी ऋणपत्रको सञ्चालन तथा वाणिज्य बैंकहरूको साधनको सदुपयोग गर्नका लागि दोस्रो बजार (Secondary Market) को विकास गर्न अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्राविधिक मिसनले खुल्ला बजार व्यवस्थाको विषयमा अध्ययन गरी अन्तिम प्रतिवेदन पेश गरेको छ ।

SEACEN Centre को संयोजकत्वमा यस वर्ष बैंकद्वारा निम्न ६ अनुसन्धान परियोजनाहरू सम्पादन भएको छ :

- (क) SEACEN Regional Forecasting Project
- (ख) Export Promotion Strategies in SEACEN Countries
- (ग) Key Economic Indicators of SEACEN Countries
- (घ) Monetary Policy in SEACEN Countries
- (ङ) SEACEN Financial Statistics
- (च) Domestic Resource Mobilization in the SEACEN Countries

साथै यस वर्ष स्वदेशी अध्ययन संस्थाहरू (Research Institutes) मार्फत देहायका विषयहरूमा अध्ययन गराउने योजना राखिएकोमा दुई परियोजनाहरूको प्रतिवेदन प्राप्त भइसकेको छ ।

- (क) Trade Imbalance with India : A Study
- (ख) Balance of Payments Situation with India
- (ग) Dhukuti System in Nepal

शोधनान्तर तथ्याङ्कलाई सुधार गर्न तथा भरपर्दो बनाउन यस वर्ष बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषबाट २ जना विशेषज्ञहरूको प्राविधिक सहयोग प्राप्त गर्‍यो । विशेषज्ञहरूले करीब २ हप्ता नेपालको शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र प्रकाशनका विषयमा अध्ययन गरी सुधारका लागि प्रतिवेदन दिएका छन् । उक्त प्रतिवेदनबमोजिम सुधारहरू हाल लागू हुने क्रममा छन् । यसबाहेक व्यापार तथ्याङ्कलाई बढी भरपर्दो र शुद्ध बनाउँदै लैजाने क्रममा व्यापार तथ्याङ्क सङ्कलन र प्रशोधनको कार्य निर्देशिकामा सुधार गर्ने कार्य भएको छ ।

गलैँचा उद्योगको वर्तमान स्थितिको अध्ययन गर्ने उद्देश्यले 'गलैँचा उद्योग-एक अध्ययन' नामक अध्ययन

प्रस्तावना तयार गरिएको छ । साथै बैंकले गत वर्ष राजधानी र प्रमुख शहरहरूमा सञ्चालन भइरहेका उपहार कार्यक्रमहरूको विषयमा विशेष अध्ययन सम्पन्न गरेको थियो ।

हाल जिल्ला स्थित क्षेत्रीय अनुसन्धान केन्द्रहरूद्वारा देहायका विषयहरूमा विशेष अध्ययन सञ्चालन भइरहेको छ :

क्षेत्रीय अनुसन्धान केन्द्र	विशेष अध्ययनको विषय
भद्रपुर	चियाखेती
विराटनगर	जूटखेती
जनकपुर	यस क्षेत्रबाट भारततर्फ काम गर्न जाने कृषि मजदुरहरूको स्थितिको अध्ययन
वीरगञ्ज	उँखुखेती

अन्त्यमा, अर्थव्यवस्थाको स्वस्थता र प्रतिस्पर्धात्मकतामा अपेक्षित वृद्धि ल्याई उत्पादनशील लगानी तथा रोजगारी र आय वृद्धिको माध्यमबाट गरीबी निवारणमा आशातीत सफलता प्राप्त गर्ने उद्देश्यले श्री ५ को सरकारले अपनाएका उदार आर्थिक नीतिहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक परिवार आफ्नो तर्फबाट अझ बढी प्रयत्नशील र प्रतिबद्ध रहेको छ । राष्ट्रिय राजनीतिमा प्रजातान्त्रीकरणको प्रादुर्भावपछि जननिर्वाचित सरकारले सरकारी क्षेत्रको भूमिकालाई प्रष्ट दिशाबोध प्रदान गर्दै आर्थिक क्रियाकलापमा निजी क्षेत्रको सहभागितालाई अझ बढी अभिप्रेरित गर्ने खालका आर्थिक उदारीकरणका नीतिगत कदमहरूको कार्यान्वयन गरे पश्चात् अर्थव्यवस्थामा क्रमशः सकारात्मक परिणामहरू देखापर्दै छन् । नियन्त्रित व्यवस्थाबाट उदार वातावरणको सङ्क्रमण कालमा जहिले पनि केही कठिनाइहरू उत्पन्न हुने विश्वव्यापी अनुभवलाई हेर्दा हामीले एकैपटक बढी महत्वाकाङ्क्षी र अव्यावहारिक बन्नु उपर्युक्त देखिँदैन । मुख्यतया हाम्रो उद्देश्य, नीति र दृढता सही दिशातर्फ निर्देशित र निर्दिष्ट हुनु अल्पकालको लागि आफैमा एक महत्त्वपूर्ण उपलब्धि मान्नुपर्दछ । यसै प्रसङ्गमा राष्ट्रिय आर्थिक क्षेत्रमा देखा परेका नयाँ नयाँ चुनौती र उत्तरदायित्वलाई यथाशक्य छिटो र सक्षम ढङ्गले मूर्त रूप दिन नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो जिम्मेवारी अझ कुशलतापूर्वक निर्वाह गर्दै अगाडि बढ्नेछ भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु ।

धन्यवाद !

दिगो आर्थिक विकासका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको दृढ अठोट*

सर्वप्रथम म नेपाल राष्ट्र बैंकको ३९औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा बैंकप्रति शुभेक्षा व्यक्त गर्ने सम्पूर्ण व्यक्ति एवम् संस्थाहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

बैंक आफ्नो कार्यकालको ३८ औं वर्ष पूरा गरी आजदेखि ३९ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। विगत वर्षहरूका आर्थिक एवम् वित्तीय पृष्ठभूमि र यस बैंकले तयार गरेको आर्थिक तथा वित्तीय पूर्वाधारको आधारमा गत वर्ष यस बैंकले अपनाएको नीतिगत कुराहरूलाई समष्टिगत रूपमा जनसमक्ष ल्याउने अवसर आजको यस दिनले प्रदान गरेको छ। वर्तमान जननिर्वाचित सरकारले अपनाएको उदारवादी आर्थिक नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गरी दिगो आर्थिक विकासको लागि भरपर्दो बैकिङ्ग, वित्तीय, मौद्रिक र भुक्तानी व्यवस्था कायम गर्न आ-आफ्नो क्षेत्रबाट सक्दो प्रयास गर्नु आजको हाम्रो प्रमुख कर्तव्य भएको छ। प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापनापछि जननिर्वाचित सरकारलाई विगतका फन्डै तीन वर्ष आफ्नो ध्यान नीतिगत सुधारमा केन्द्रित गर्नुपर्थो। आर्थिक क्षेत्रमा विशेषतः औद्योगिक, व्यापारिक, मौद्रिक क्षेत्रलगायत सरकारको वित्तीय नीतिहरूमा आएका सुधारहरूबाट अर्थव्यवस्थामा सकारात्मक नतिजाहरू आउन थालेका छन्। मुलुकले अपनाएको उदार आर्थिक प्रक्रियाहरूको प्रभाव बहुसङ्ख्यक जनता समक्ष अभै पुग्न नसकेकोले क्रमिक रूपमा यसको परिवेशलाई ग्रामीण क्षेत्रसम्म विस्तार गर्दै जाने कार्य हाम्रो अगाडि एउटा ठूलो चुनौतीको रूपमा देखापरेको छ।

श्री ५ को सरकारको आर्थिक सल्लाहकार, बैंकहरूको बैंक, अन्तिम ऋणदाता, विदेशी विनिमय संरक्षक तथा मुद्रा व्यवस्थापन अधिकारीको रूपमा यस बैंकले आफ्नो उत्तरदायित्व निर्वाह गर्दै आएको छ। यस सन्दर्भमा विगत एक वर्षमा मुलुकको आर्थिक, मौद्रिक, वित्तीय, विदेशी विनिमय तथा बैकिङ्ग विकाससँग सम्बन्धित

विभिन्न पक्षको गतिविधि एवम् यसमा भएका सुधारहरूबारे संक्षेपमा चर्चा गर्न चाहन्छु।

आर्थिक तथा मौद्रिक गतिविधि

चालू आर्थिक वर्षको प्रारम्भमा आएको भीषण बाढी पहिरोबाट खासगरी मध्यमाञ्चलका जिल्लाहरूमा विद्युत, सिँचाइ, कृषिबाली, पशुधन जस्ता आधारभूत आधारशिलाहरूमा ठूलो नोक्सानी पुगी रु. ४ अर्ब जतिको क्षति भए तापनि समयमै सडक तथा पुलको पुनः निर्माण भई आवागमन यथावत् सञ्चालन हुन सकेको र अन्य क्षेत्रमा देखिएको मौसमी अनुकूलताले गर्दा कृषि उत्पादनमा उत्साहजनक वृद्धि भएको छ। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले हालै गरेको प्रारम्भिक अनुमान अनुसार यो वर्ष कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको यथार्थ वृद्धिदर ६.२ प्रतिशत हुने देखिएको छ। यसमध्ये कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ५.८ प्रतिशत तथा गैह्र कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ६.८ प्रतिशत रहेको छ। कृषि क्षेत्रतर्फ मुख्य बाली धानको उत्पादन ३१.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको तर मकैको उत्पादन भने ९.३ प्रतिशतले घटेको अनुमान छ। हिउँदे बालीतर्फ भने गहुँको उत्पादन ९.२ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ। नगदे बालीतर्फ यस वर्ष आलु र सूर्तिको उत्पादन राम्रो रहेको तर जूटको उत्पादन भने ३० प्रतिशतले घटेको अनुमान छ।

क्षेत्रगत (Sectoral) आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ १४ प्रतिशत, वितरण तथा सेवातर्फ ७.३ प्रतिशत र निर्माण क्षेत्रतर्फ ४.० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ। फलस्वरूप चालू आर्थिक वर्षमा प्रचलित मूल्यमा रु. १७० अर्बको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन हुने अनुमान छ।

सरकारी वित्तातर्फ चालू आ.व.को प्रथम आठ महिनामा निकै सुधार भएको छ। यस अवधिमा नगद

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ३९ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री हरिशंकर त्रिपाठीले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

प्रवाहमा आधारित वित्तीय कारोबारको तथ्याङ्क (अपरिष्कृत) अनुसार श्री ५ को सरकारको कुल खर्च विगत वर्षको यसै अवधिको तुलनामा ५.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १५३७.९ करोड पुगेको छ भने कुल साधन २१.२ प्रतिशतले बढी रु. १२४२.४ करोड पुगेको छ। फलस्वरूप वित्तीय घाटा विगत आर्थिक वर्षको यसै अवधिको तुलनामा ३१.० प्रतिशतले घट्न गई रु. २९५.५ करोड रहन गएको छ।

यसरी समीक्षा अवधिमा हुन गएको कुल बजेट घाटा रु. २९५.५ करोडमध्ये वैदेशिक नगद ऋणबाट रु. २४५.७ करोड (८३.१ प्रतिशत) र आन्तरिक ऋणबाट रु. ४९.८ करोड पूर्ति गरिएको छ। यस अवधिमा ट्रेजरी बिलबाट रु. ६५ करोड र विकास ऋणपत्रबाट रु. २० करोड गरी रु. ८५ करोड आन्तरिक ऋण उठाइएकोमा बजेट घाटा पूर्ति गर्न रु. ४९.८ करोड मात्र आवश्यक परकोले बाँकी रु. ३५.२ करोड श्री ५ को सरकारको निक्षेपको रूपमा रहेको छ।

वैदेशिक व्यापारतर्फ आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनामा कुल निर्यात गत वर्षको तुलनामा रु. १९३.४ करोडले वृद्धि भए तापनि निर्यातको वृद्धिदर गत वर्षको ३४.८ प्रतिशतको तुलनामा यो वर्ष घट्न गई १७.३ प्रतिशत मात्र पुगेको छ। कुल आयात भने रु. ८८३.३ करोडले बढी यसको वृद्धिदर १३.१ प्रतिशतबाट ३८.८ प्रतिशत पुग्न गएको छ।

समीक्षा अवधिमा अधिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा भारतबाट भएको आयात रु. ३०५.२ करोडले बढ्न गई रु. १०९९.२ करोड पुगेको छ। भारतबाट चिनी, औषधी, धागो, यातायात साधन र स्पेयर पार्ट तथा अन्य मेशिनरी, खाद्यान्न, तरकारी र लत्ता कपडाको आयात तुलनात्मक रूपले बढ्नु नै आयात वृद्धिको प्रमुख कारण हो। परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी औद्योगिक कच्चा पदार्थ तथा रसायनहरू लगायत २५ प्रकारका वस्तु भारतबाट आयात गर्ने सुविधा प्रदान गरिएकोले यस्तो वृद्धि हुन गएको हो। २०५० वैशाखदेखि मङ्सिरसम्म भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी आयात गर्नका लागि अमेरिकी डलर ३.७८ करोडको प्रतीतपत्र खुलिसकेको देखिएको छ। यसैगरी तेस्रो मुलुकहरूबाट भएको आयातमा रु. ५७८.१ करोड बढ्न गई रु. २०६३.२ करोड पुगेको छ। आयात वृद्धिका प्रमुख कारक वस्तुहरूमा पेट्रोलियम पदार्थ, रासायनिक मल, कम्प्यूटर, एयरक्राफ्ट तथा भिडियो

टेलिभिजन र तिनका पार्टपूजाहरू तयारी लुगा, ड्राइसेल ब्याट्री र मसला आदि पर्दछन्। गत वर्षको प्रथम आठ महिनाको तुलनामा समीक्षा अवधिमा भारतबाट भएको आयात ७.९ प्रतिशतबाट बढी ३८.४ प्रतिशत पुगेको छ भने तेस्रो मुलुकबाट भएको आयात १६.२ प्रतिशतबाट वृद्धि भई ३८.९ प्रतिशत पुगेको छ।

समीक्षा अवधिमा भारततर्फ भएको निर्यात गत वर्षको ८.१ प्रतिशतको तुलनामा ५१.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ११०.३ करोडबाट रु. १६७६ करोड पुगेको छ। निर्यात वृद्धिमा योगदान गर्ने वस्तुहरूमा छात्रा, दाल, जूटका सामान र अलैची प्रमुख छन्। नेपाल र भारतबीच नेपालमा उत्पादित तथा निर्धारित प्रतिशत नेपाली वा भारतीय कच्चा पदार्थ (श्रमसहित)को सम्मिश्रण भएका वस्तुहरूलाई उत्पादितको प्रमाणपत्रको आधारमा रियायती प्रवेश दिइने विषयमा भएको सहमतिअनुसार केही वस्तुहरूलाई (जस्तै सुन्दर स्टीलका जी.आई. सिट्स, हुलासको कलर कोटेड सिट, ब्ल्याक पाइप, जी.आई.पाइप, गोरखकाली रबर उद्योगको गोरखा मार्काको टायर) भारतमा सुविधायुक्त प्रवेशका लागि सिफारिस भएको र धागोको निर्यातसमेत हुन थालेकोले समग्रमा निर्यात परिमाण बढ्ने अनुमान गरिएको छ। समीक्षा अवधिमा तेस्रो देशतर्फको निर्यात रु. १३६.२ करोडले वृद्धि भई रु. ११४६.९ करोड पुगेको छ तर निर्यातको वृद्धिदर गत वर्षको ३८.५ प्रतिशतबाट घट्न गई १३.५ प्रतिशतमा सीमित भएको छ। तेस्रो देशहरूतर्फ निर्यात वृद्धि गराउने प्रमुख वस्तुहरूमा उनी गलैचा, तयारी पोशाक र भुसेतिल पर्दछन्। आयात/निर्यातमा भएका यी परिवर्तनहरूको फलस्वरूप निर्यातको आयात धान्ने क्षमता गत वर्षको समीक्षा अवधिको ४९.२ प्रतिशतको तुलनामा यस अवधिमा ४१.६ प्रतिशतमा ओर्लेको छ। भारत तथा तेस्रो देशहरूसँग बढ्दै गएको व्यापार घाटा आगामी वर्षहरूको लागि चुनौतीको रूपमा देखा परेको छ।

देशको कुल व्यापार सन्तुलन रु. १८४७.९ करोडले हाम्रो विपक्षमा रहेको र यसमध्ये भारततर्फ ५०.४ प्रतिशत र तेस्रो मुलुकहरूतर्फ ४९.६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। समीक्षा अवधिमा भारततर्फ भएको निर्यातभन्दा त्यहाँबाट भएको आयातको अंश बढ्न गएकोले रु. ९३१.६ करोडको व्यापार घाटा भएको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फको व्यापार घाटा रु. ९१६.३ करोड रहेको छ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम पाँच महिनामा देशको

शोधनान्तर बचत रु. ४३५.१ करोड पुगेको छ जुन गत वर्षको सोही अवधिकी तुलनामा रु. १९३.९ करोड (८०.५ प्रतिशत) ले बढी छ। चालू खाता घाटामा वृद्धि भए तापनि अन्तर्राष्ट्रिय गैह्र सरकारी संस्थाहरूमाफत प्राप्त रकम तथा प्रत्यक्ष वैदेशिक खुदको आप्रवाहमा उल्लेखनीय वृद्धि गराउन बल पुऱ्याएको छ। त्यस्तै वैदेशिक ऋण पनि बढ्दै गएको छ। यिनै कारणहरूले गर्दा शोधनान्तर बचतमा उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ।

विदेशी विनिमय सञ्चिति २०५० असार मसान्तको रु. ३३१८.२ करोडको तुलनामा २०५० चैत (१२ गते) सम्ममा रु. ५१६.७ करोडले वृद्धि भई रु. ३८३४.९ करोड पुगेको छ। यसरी विदेशी मुद्राको आय बढ्नुमा निर्यात, रेमिटान्स, निर्यात बिल खरीद, परिवर्त्य विदेशी विनिमय खाताबाट हुने आर्जन आदि प्रमुख देखिन्छन्। चालू आर्थिक वर्षको हालसम्मको आयातको प्रवृत्तिलाई हेर्दा विदेशी मुद्रा सञ्चितिको रकमले करीब १० महिनाको वस्तु आयातलाई धान्न सक्ने देखिन्छ।

मौद्रिक स्थितितर्फ आर्थिक वर्ष २०४९/५० को प्रथम आठ महिनामा मुद्रा प्रदाय १५.५ प्रतिशतले बढेकोमा चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा १४.१ प्रतिशतले वृद्धि भई २०५० फागुनमा कुल मुद्रा प्रदाय रु. २७२९.१ करोड पुगेको छ। मुद्रा प्रदाय वृद्धिका कारक तत्त्वहरूमध्ये खुद वैदेशिक सम्पत्ति गत वर्षको प्रथम आठ महिनामा २४.७ प्रतिशतले बढेकोमा चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा २१.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ तर कुल आन्तरिक कर्जा भने गत वर्ष ६.४ प्रतिशतले मात्र बढेकोमा चालू वर्षमा १०.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। यसरी आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर उच्च हुनुमा निजी क्षेत्रमा जाने बैंक कर्जामा भएको वृद्धि नै प्रमुख कारण रहेको छ। समीक्षा अवधिमा बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट श्री ५ को सरकारलाई जाने कर्जामा भने ०.७ प्रतिशत (रु. १६.० करोड) ले कमी भएको छ। अधिल्लो वर्ष यस्तो कर्जा ९.५ प्रतिशत (रु. १८०.९६ करोड)ले बढेको थियो। यस अवधिमा सरकारी खर्चमा गरिएको नियन्त्रणको फलस्वरूप सरकारी बजेट घाटा कम भएकोले अधिल्लो वर्षको तुलनामा बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट सानो परिमाणमा कर्जा सापटी उपयोग गर्नु नै श्री ५ को सरकारमाथिको दाबी घट्नुको मुख्य कारण हो। निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जामा भने अधिल्लो वर्ष ८.२ प्रतिशत (रु. १६१.५२ करोड) ले वृद्धि भएकोमा यस अवधिमा २३.० प्रतिशत (रु. ५५०.८ करोड) ले वृद्धि भएको छ। समीक्षा अवधिमा

सरकारी संस्थानलाई जाने कर्जामा ४.६ प्रतिशतले हास आएको देखिन्छ। यसमध्ये वित्तीय संस्थालाई जाने कर्जामा ११.४ प्रतिशतले हास आएको छ भने गैह्र वित्तीय संस्था माथिको दाबी १.८ प्रतिशतले घट्न गएको छ। अधिल्लो वर्ष यस अवधिमा सरकारी संस्थामाथिको दाबी २७.४ प्रतिशतले घटेको थियो।

गत वर्ष अत्यधिक बजेट घाटाको कारण श्री ५ को सरकारले बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट ठूलो परिमाणको कर्जा उपयोग गर्नुपरेको थियो। यसबाट अर्थतन्त्रमा अधिक तरलताको स्थिति सिर्जना हुन गएको थियो। यस परिस्थितिमा तरलता प्रशोचन गर्ने प्रयासस्वरूप गत वर्ष रु. ३७१ करोड बराबरको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र निष्कासन गरी बिक्री गरिएको थियो। चालू वर्षमा पनि खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धिको कारणले सिर्जना भएको अधिक तरलताको स्थितिलाई नियन्त्रण गर्न रु. १५० करोड बराबरको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र जारी गरिसकिएको छ तर खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धि निरन्तररूपमा भइरह्दा यसबाट मौद्रिक विस्तारमा पर्ने प्रभावलाई ऋणपत्र निष्कासनमाफत शिथिल गर्ने कार्य बैंकका लागि निकै चुनौतीपूर्ण हुन गएको छ।

मुद्रा प्रदायकी सङ्कुचनकारी कारकमध्ये प्रमुख कारकका रूपमा रहेको आवधिक निक्षेप गत समीक्षा अवधिमा १७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस अवधिमा १४.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। खासगरी चालू वर्षको शुरुदेखि नै वाणिज्य बैंकहरूले आवधिक निक्षेपमा दिने ब्याज दरमा कटौती गरेको, चालू वर्षको बजेटमा ब्याज दरको नयाँ व्यवस्था गरिएको, वित्त कम्पनी, शेयर लगानी, तथा व्यावसायिक लगानीजस्ता लगानीका वैकल्पिक अवसरहरू सिर्जना भएको आदि कारणहरूले गर्दा यस वर्ष आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर केही शिथिल भएको छ। मुद्रा प्रदायको अर्को सङ्कुचनकारी कारक पूँजी तथा खुद अवर्गीकृत दायित्व गत वर्ष १.३ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा १५.५ प्रतिशतले बढेको छ।

अन्य मौद्रिक परिसूचकतर्फ विस्तृत मुद्रा गत वर्षको प्रथम आठ महिनामा १६.६ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस अवधिमा १४.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६६७४.२ करोड पुगेको छ। खुद वैदेशिक सम्पत्ति तथा खुद आन्तरिक सम्पत्ति दुवैको वृद्धिदरमा हास आएकोले विस्तृत मुद्राको वृद्धिदरमा कमी आएको हो।

मूल्य स्थितितर्फ शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता

मूल्यसूची (२०४०/४१=१००) मा गत वर्ष सोही अवधिमा १०.३ प्रतिशतले औसत वृद्धि भएकोमा चालू आर्थिक वर्ष २०५०/५१ को प्रथम आठ महिनामा ८.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। गत वर्ष ८.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको विन्दुगत मूल्यसूचीको वृद्धिदर भने २०५० फागुनमा ८.५ प्रतिशत रहेको छ।

आर्थिक वर्ष २०५०/५१ को प्रथम आठ महिनामा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको औसत मूल्य वृद्धिदर गत वर्षको सोही अवधिको बराबरीमा रहेको छ। उक्त दुवै अवधिमा यस समूहको मूल्य वृद्धिदर ८.५ प्रतिशत रहेको छ। विन्दुगतरूपमा गत वर्षको फागुनमा ५.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको यस समूहको मूल्यसूची यस वर्ष फागुनमा ८.६ प्रतिशतले बढेको छ। गैह्र खाद्य वस्तु तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर समीक्षा अवधिमा औसत ९.४ प्रतिशत रहेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा सो समूहको मूल्य वृद्धिदर १४.० प्रतिशत थियो। विन्दुगतरूपमा उक्त समूहको मूल्यसूची ८.३ प्रतिशतले बढेको छ, जुन गत वर्षको सोही अवधिमा १३.३ प्रतिशत थियो।

२०५० साउन महिनामा अधिराज्यका विभिन्न जिल्लाहरूमा आएको बाढी पहिरोले आवागमनमा बाधा पुगी आपूर्ति स्थितिमा प्रतिकूल असर पारेकोले मूल्यसूचीमा बाढी चाप पर्न गयो। फलस्वरूप २०५० साउन महिनामा मात्र ४.४ प्रतिशत र भदौमा २.० प्रतिशतले मूल्य वृद्धि हुन गयो। सरकारी नियन्त्रणमा रहेको चिनीको मूल्य २०५० माघ महिनादेखि खुल्ला बजारमा छोडिएको र भारतमा चिनीको उत्पादन कम भएको कारणले स्वदेशी बजारमा चिनीको आपूर्तिमा कमी आउनुका साथै २०५० फागुनदेखि विद्युत् महसूल र शिक्षा शुल्कमा भएको वृद्धिले मूल्यसूचीमा चाप पर्न गएको हो। साथै ऋतुगत कारणले गर्दा चालू आर्थिक वर्षको बाँकी ४ महिनामा खाद्य वस्तुहरूको मूल्यमा प्रतिकूल असर पर्ने देखिन्छ।

आर्थिक विश्लेषण एवम् नीतिहरू निर्माण गर्ने आवश्यक पूर्वाधारको रूपमा रहेको मूल्यसूचीमा हाल प्रदान भइरहेको 'भार'मा संशोधन गरी यसलाई अद्यावधिक गर्ने उद्देश्यले आगामी वर्ष पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण गर्न आवश्यक प्रारम्भिक कार्यको बैकले थालनी गरिसकेको छ। सर्वेक्षणबाट मूल्यसूचीको लागि नयाँ 'भार' उपलब्ध हुनुका साथै आय विवरण, खर्च प्रणाली, श्रम शक्तिको बनौट एवम् आवास स्थितिजस्ता विषयहरूमा समेत महत्वपूर्ण जानकारी प्राप्त हुनेछ।

१२८/नेपाल राष्ट्र बैक

बैकिङ विकास तथा कर्जा नियन्त्रण

वाणिज्य बैकहरूले कायम गर्नुपर्ने अनिवार्य तरलता मौज्जातमा परिवर्तन

अर्थतन्त्रमा देखापरेका सकारात्मक परिवर्तनहरूलाई दृष्टिगत गरी नेपाल राष्ट्र बैकले विगत केही वर्षदेखि कायम गर्दै आएको वाणिज्य बैकहरूले आफ्नो कुल निक्षेपको ४ प्रतिशत ढुकुटीमा र ८ प्रतिशत नेपाल राष्ट्र बैकमा गरी जम्मा १२ प्रतिशत नगद मौज्जात (CRR) राख्नुपर्ने व्यवस्थालाई यथावत् राखी श्री ५ को सरकारको ऋणपत्र, ट्रेजरी बिल वा नेपाल राष्ट्र बैक ऋणपत्रमा अनिवार्य रूपले २२ प्रतिशत तरलता (SLR) कायम गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई २०५० साउन १ गतेदेखि पूर्ण रूपले हटाइएको छ। यसबाट निजी क्षेत्रमा जाने कर्जा र त्यसको ब्याज दरमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने विश्वास लिइएको छ।

बैंक दर

वाणिज्य बैकहरूलाई निर्यात, पूर्व-निर्यात तथा प्राथमिकता क्षेत्रमा प्रदान गरेको कर्जाको आधारमा दिइने पुनर्कर्जाको ब्याज दर (छनौट दर) नेपाल राष्ट्र बैकले २०५० साउन १ गतेदेखि वार्षिक ११ प्रतिशत कायम गरेको छ। यसअघि यस्तो दर वार्षिक १३ प्रतिशत थियो। यसप्रकार पुनर्कर्जाको ब्याज दर घटाइएको परिप्रेक्ष्यमा ट्रेजरी बिल लगायत सरकारी ऋणपत्र र नेपाल राष्ट्र बैक ऋणपत्र रिडिष्काउण्ट गर्दा सवैभन्दा पछिल्लो ट्रेजरी बिल बोलकबोल (Latest Treasury Bill Auction)को अधिकतम ब्याज दरमा ३ प्रतिशत थपि रिडिष्काउण्ट दर कायम गरिएको छ।

नेफिन्सकोको व्यवस्थापन नेपाल राष्ट्र बैकको नियन्त्रणमा

नेपाल फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्स कं.लि. (नेफिन्सको) का सञ्चालक समितिका सदस्यहरूबीच आपसी मनमुटाव तथा विवादहरू उत्पन्न भई दुई भिन्न समानान्तर सञ्चालक समिति गठन भएको र संस्थापकहरूको बीचमा आपसी सहमति तथा समझदारी कायम गर्न यस बैकबाट प्रयास गरिँदा पनि सहमति हुन नसकेकोले आफूले गर्नुपर्ने दायित्व पूरा गर्न कम्पनी असमर्थ हुने सम्भावना भएकोले वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल राष्ट्र बैकले उक्त कम्पनीको व्यवस्थापनलाई २०५० असोज ५ गतेदेखि आफ्नो नियन्त्रणमा लिएको थियो। कम्पनीको कारोबार व्यवस्थित रूपले सञ्चालन गरी २०५० माघ २३ गते बसेको सो कम्पनीको वार्षिक साधारण सभाबाट

नयाँ सञ्चालक समितिको विधिवत गठन भएकोले २०५० माघ २४ गतेदेखि नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त कम्पनीको व्यवस्थापन नयाँ सञ्चालक समितिलाई हस्तान्तरण गरेको छ ।

विद्युत् जेनरेटर तथा ट्याक्सी खरीद गर्न गएको कर्जा प्राथमिकता क्षेत्रमा समावेश

नेपाल राष्ट्र बैंकले विद्यमान विद्युत् आपूर्ति समस्याबाट उद्योगहरूलाई पर्न गएको समस्यालाई दृष्टिगत गरी क्याप्टिभ जेनरेटर सेट खरीद गर्नका लागि वाणिज्य बैंकहरूबाट उद्योगहरूलाई प्रवाह हुने कर्जालाई २०५० कात्तिक २ गतेदेखि प्राथमिकता क्षेत्र कर्जामा गणना गरिनुका साथै यस्तो कर्जामा प्रतिग्राहक सीमासमेत लागू नहुने व्यवस्था गरेको छ । यस व्यवस्थाबाट विद्युत् समस्याबाट औद्योगिक उत्पादनमा परेको प्रतिकूल असर कम गर्न सहयोग पुग्ने आशा राखिएको छ, साथै ऋणी स्वयंले हाँके गरी ट्याक्सी सञ्चालनको लागि प्रदान भएको कर्जालाई पनि २०५० फागुनदेखि प्राथमिकता क्षेत्रअन्तर्गत समावेश गरिएको छ ।

संयुक्त लगानीमा नयाँ बैंक सञ्चालन

२०५० वैशाख १६ गते कम्पनी रजिष्टरको कार्यालयमा दर्ता भएको नेपाल एसविआई बैंक लिमिटेडले २०५० असार २४ गतेदेखि आफ्नो कारोबार शुरू गरेको छ । उक्त बैंकमा भारतीय स्टेट बैंकको ५० प्रतिशत, कर्मचारी सञ्चय कोषको १५ प्रतिशत, कृषि विकास बैंकको ५ प्रतिशत तथा सर्वसाधारणको ३० प्रतिशत शेयर रहेको छ । अन्य तीनवटा बैंकहरू बैंक अफ काठमाडौं, नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. र एभरेष्ट बैंक लि. दर्ता भैसकेका छन् ।

वित्त कम्पनीहरूको स्थापना र सञ्चालन

यस वर्ष अन्नपूर्ण फाइनेन्स क.लि. पोखरा, नेपाल शेयर मार्केट्स कं. लि. र पिपुल्स फाइनेन्स लि. काठमाडौंलाई वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजत प्रदान गरिएको छ । यसबाट हाल सञ्चालनमा रहेका वित्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या जम्मा ६ पुगेको छ भने अर्को एक वित्त कम्पनीले यस बैंकबाट इजाजत पाइसकेको छ र निकट भविष्यमा यसले आफ्नो वित्तीय कारोबार शुरू गर्नेछ । त्यस्तै दर्ता भई इजाजत पत्रको लागि यस बैंकमा सम्पर्कको लागि आएका ३ अन्य कम्पनीहरूले सहमति पत्रसमेत पाइसकेका

छन् । यस अतिरिक्त थप ४ वटा वित्त कम्पनीहरू दर्ता भई वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजत पत्रको लागि यस बैंकमा निवेदन गरेका छन् । यसबाट निकट भविष्यमै देशमा विभिन्न वित्त कम्पनीहरू सञ्चालनमा आई वित्तीय क्षेत्र अरू सुदृढ हुने विश्वास लिन सकिन्छ ।

वाणिज्य बैंकको शाखा विस्तार तथा सङ्कुचन

यो वर्ष पोखरिया, गडुवा बजार, इटहरी र नयाँसडक गरी ४ ठाउँमा वाणिज्य बैंकका शाखाहरू खुलेका छन् । विगतमा प्रत्येक ३० हजार जनसङ्ख्याको लागि एउटा बैंक शाखाको सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले शाखा विस्तारमा जोड दिइएको थियो । यसरी खोलिएका शाखाहरू घाटामा गएमा ती शाखाहरूलाई दश वर्षसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा अनुपातिक रूपमा क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था हालसम्म कायमै रहे तापनि बैंकहरूलाई प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा अग्रसर गराउन अबदेखि बैंक शाखाहरू व्यवसायिक दृष्टिबाट सम्भाव्य क्षेत्रमा मात्र खोल्ने नीति लिइएको छ यसर्थ वाणिज्य बैंकहरूबाट अब उप्रान्त आर्थिक सम्भाव्यताका आधारमा मात्र शाखा खोल्ने र भइरहेका शाखाहरूमध्ये एक अर्कासँग ज्यादै नजिक भएका शाखाहरू अवधि तोकी नाफामा लैजाने प्रयत्न गर्ने र यस्तो प्रयास गर्दागर्दै पनि नाफामा सञ्चालन हुन नसके शाखा बन्द गर्नेजस्ता नीतिहरू लिइएका छन् । पहिले खोलिएका शाखाहरू बन्द गर्दा वा गाभ्दा ग्रामीण क्षेत्रमा पुऱ्याइने बैंकिङ्ग सेवालालाई समेत ध्यानमा राखिनुका साथै वाणिज्य बैंक सम्भाव्य नहुने क्षेत्रमा कृषि विकास बैंक, सहकारी वा ग्रामीण विकास बैंकको माध्यमबाट समेत पुऱ्याउने यस बैंकको नीति कायमै राखिएको छ । अघिल्लो वर्षको चैतसम्ममा वाणिज्य बैंकिङ्ग शाखाहरूको सङ्ख्या ४३४ रहेकोमा यस वर्षको चैतसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडको २१३, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०६, नेपाल अरब बैंक लिमिटेडको ८, नेपाल ग्रिण्डलेज बैंकको ५, हिमालयन बैंक लि. को २ र नेपाल इण्डोस्वेज बैंकको २ तथा नेपाल एसविआई बैंक लि.को १ गरी कुल ४३७ वाणिज्य बैंकिङ्ग शाखाहरूबाट बैंकिङ्ग सेवा उपलब्ध भइरहेको छ । यसैगरी कृषि विकास बैंकका बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने शाखाहरूको सङ्ख्या यस वर्ष २१ पुगेको छ ।

सहकारी संस्थालाई बैंकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०१२ र सहकारी ऐन २०४८ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी यस वर्ष श्री नवजीवन सहकारी संस्था लि, धनगढी, कैलालीलाई यस

बैंकले तोकेको शर्तहरूको अधिनमा रही निक्षेप सङ्कलन गर्न र आफ्ना सदस्यहरूलाई मात्र कर्जा दिन पाउने गरी सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति दिइएको छ। बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरूले निक्षेप, पूँजी कोष, तरलता, ब्याज दर, कर्जा सापटीको वर्गीकरण र जगेडा कोषको व्यवस्था आदि विषयमा यस बैंकले दिएको निर्देशनलाई पालना गर्नुपर्नेछ। यस्ता सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाको स्थापना र सञ्चालनबाट विशेषतः ग्रामीण क्षेत्रको बैंकिङ्ग सुविधामा योगदान पुऱ्याउन सकिने विश्वास लिइएको छ।

ब्याज दरसम्बन्धी निर्देशन

उदार तथा खुल्ला आर्थिक नीतिको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकले २०४६ देखि ब्याज दर निर्धारणमा वाणिज्य बैंकहरूलाई स्वायत्तता प्रदान गर्दै आएको छ तर वाणिज्य बैंकहरूबीच स्वस्थ प्रतिस्पर्धाको स्थानमा ब्याज दर निर्धारणमा केही विसङ्गतिहरू देखापर्न थालेकाले यसलाई समयमै निराकरण गर्न अभिप्रायले यस बैंकले ब्याज दर निर्धारण सम्बन्धमा २०५० भदौ ६ गतेदेखि लागू हुने गरी वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेपमा दिने ब्याज दर कम्तीमा १ वर्षको अवधिसम्मको लागि स्पष्ट किटान हुनुपर्ने, एउटै प्रकारका वा प्रयोजनमा जाने कर्जाको ब्याज दरमा एक प्रतिशतभन्दा बढी अन्तर गर्न नपाइने, ब्याज दर तोक्दा एकमुष्ट (Flat) भनी तोक्न नपाउने, ब्याज दर संशोधन भएमा तत्काल र अन्य अवस्थामा नियमित तथा अनिवार्य रूपले प्रत्येक ३/३ महिनामा (साउन, कात्तिक, माघ र वैशाख) राष्ट्र बैंकले दिएको ढाँचामा तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनुपर्ने र सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रमुख पत्रपत्रिकामा प्रकाशित गर्नुपर्ने निर्देशन दिइएको छ। यसैगरी निक्षेपतर्फ अप्रत्याशित रूपले घटाइएको ब्याज दरले बचत परिचालनमा प्रतिकूल असर पार्न सक्ने हुँदा वाणिज्य बैंकहरूले देशको अर्थतन्त्रमाथि गम्भीरतापूर्वक विचार गरी यसबारे आवश्यक कदम चाल्नुपर्ने, निक्षेपमा दिइने ब्याज दर घटाइएको तुलनामा कर्जामा लिने ब्याजदर नघटाइँदा देशको उद्योग र व्यापार क्षेत्रको विस्तारलाई प्रोत्साहित नगर्ने भएकोले ती क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह बढाउन आवश्यक कदम चाल्नुपर्ने, निक्षेप र कर्जाको ब्याज दरबीचको अन्तरलाई ३ महिना (२०५० मङ्सिर मसान्त) भित्र ६ प्रतिशतसम्म ल्याउनेतर्फ आवश्यक कदम

चाल्नुपर्ने तथा कतिपय वाणिज्य बैंकहरूले बचत तथा मुद्दती निक्षेप स्वीकार नगर्ने गरेकोमा सो विषय गम्भीर प्रकृतिको भएको हुँदा यसबारे आवश्यक कदम चाल्न वाणिज्य बैंकहरूलगायत नेपाल औद्योगिक विकास निगम र कृषि विकास बैंकलाई २०५० भदौ ३० मा निर्देशन (Moral Persuasion) दिइएको छ।

निक्षेपको अवधि र तरल सम्पत्तिको मौज्जात सम्बन्धमा वित्त कम्पनीहरूलाई निर्देशन

नेपाल राष्ट्र बैंकले वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ अनुसार स्थापित वित्त कम्पनीहरूलाई निक्षेपको अवधि घटीमा ३ महिनादेखि बढीमा ६ वर्ष कायम गरी निक्षेप सङ्कलन गर्न सक्ने तथा तरल सम्पत्तिको मौज्जात कायम राख्ने सम्बन्धमा कुल निक्षेप दायित्वको कम्तीमा दश प्रतिशत तरल सम्पत्ति (कम्पनीसँग आफ्नो ढुकुटीमा रहेको नगद मौज्जात, यस बैंक वा अन्य वाणिज्य बैंकहरूमा रहेको बैंक मौज्जात र श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रहरू वा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रमा कम्पनीले गरेको लगानी रकम) मौज्जात कायम राख्नुपर्ने निर्देशन दिएको छ।

क्रेडिट कार्ड तथा टेलि-बैंकिङ्ग सेवा सञ्चालन गर्न स्वीकृति

हिमालयन बैंक लिमिटेडलाई क्रेडिट कार्ड र टेलि-बैंकिङ्ग सेवा सञ्चालन गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा स्वीकृति प्रदान गरिएको छ।

शेयर बिक्री गर्न स्वीकृति

नेपाल औद्योगिक विकास निगमको स्वामित्वमा रहेको नेपाल अरब बैंक लिमिटेडको शेयर अधिकतम प्रिमियम प्राप्त हुने गरी सर्वसाधारणमा बिक्री वितरण गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले स्वीकृति प्रदान गरेको छ।

कृषि विकास बैंकको लागि कर्जा सापटको वर्गीकरण, जगेडा राख्ने व्यवस्था र ब्याज आम्दानी जनाउने तरिकासम्बन्धी निर्देशन

नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई २०४६ सालदेखि नै कर्जा वर्गीकरण र जोखिम व्यवस्था बारे निर्देशन दिइआएकोमा कृषि विकास बैंकको लागि भाखा नाघेको अवधिको आधारमा कर्जा तथा सापटको वर्गीकरण, जगेडा कोषको व्यवस्था र ब्याज आम्दानी जनाउने तरिका सम्बन्धमा देहाय बमोजिम निर्देशन दिएको छ।

(क)	आ.व. २०४९/५० सम्मको लागि भाखा नाघेको अवधि	जगेडा राख्नुपर्ने दर (प्रतिशतमा)
*	दुई वर्षभन्दा कम	०
*	दुई वर्षभन्दा माथि पाँच वर्षभन्दा कम	२५
*	दुई वर्षभन्दा बढी दश वर्षभन्दा कम	५०
*	दश वर्षभन्दा बढी	१००

कर्जा सापटको ब्याज आम्दानी जनाउने प्रक्रिया

१ वर्षसम्म भाखा नाघेको ब्याजलाई ब्याज आम्दानीमा देखाउने र १ वर्षभन्दा बढी अवधिले भाखा नाघेको ब्याजलाई ब्याज मुलतबी हिसाबमा देखाउने ।

आ.व. २०५०/५१ र आ.व. २०५१/५२ देखि

जगेडा राख्नुपर्ने दर (प्रतिशतमा)

(ख)	कर्जाको वर्गीकरण	भाखा नाघेको अवधि	आ.व. २०५०/५१ को लागि	आ.व. २०५१/५२ देखि
	असल	६ महिनासम्म	०	०
	कमसलको सङ्केत	६ महिनादेखि १ वर्षसम्म	५	५
	क्रमसल	१ वर्षदेखि २ वर्षसम्म	१०	२५
	शङ्कास्पद	२ वर्षदेखि ५ वर्षसम्म	२५	५०
	खराब	५ वर्षभन्दा माथि	१००	१००

बैंकिङ्ग ऐनहरूको पुनरावलोकन तथा मस्यौदा तयार गर्न समिति गठन

आर्थिक उदारीकरणको परिप्रेक्ष्यमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा हुँदै गएको सङ्ख्यात्मक वृद्धिले ल्याएको जटिलतासमेतलाई दृष्टिगत गरी वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित विद्यमान नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, वाणिज्य बैंक ऐन र वित्त कम्पनी ऐन तथा विदेशी विनिमय नियमित गर्ने ऐनउपर पुनरावलोकन गरी संशोधन गर्नुपर्ने दफाहरूको प्रस्ताव तयार गर्न तथा विकास बैंक ऐनको मस्यौदा तयार गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकमा गठन भएको समितिले कार्य गरिरहेको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूलाई क्षतिपूर्ति

बैंकिङ्ग विकास योजनाअन्तर्गत खोलिएका वाणिज्य बैंकका लगातार घाटामा सञ्चालित शाखा-उपशाखाहरूलाई निश्चित अवधिसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा क्षतिपूर्ति प्रदान गर्ने विगतको नीतिअनुरूप सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूबाट क्षतिपूर्तिका लागि भएको माग बमोजिम आर्थिक वर्ष २०४८/४९ मा नेपाल बैंक लि. का १० र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ११ गरी कुल २१ वटा शाखालाई जम्मा रु. ३८ लाख क्षतिपूर्ति प्रदान गरिएको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूले कृषि विकास बैंक तथा ग्रामीण विकास बैंकलाई प्रदान गरेको कर्जा प्राथमिकता क्षेत्र र विपन्न वर्गमा गणना गर्ने

वाणिज्य बैंकहरूले ग्रामीण विकास बैंकलाई प्रदान गरेको कर्जालाई विपन्न वर्गमा प्रदान गरेको कर्जासरह गणना गरिने तर शेयरमा गरेको लगानीलाई भने विपन्न वर्गमा जाने कर्जामा गणना नगरी प्राथमिकता क्षेत्रमा मात्र गणना हुने व्यवस्था नेपाल राष्ट्र बैंकले गरेको छ । यसैगरी कृषि विकास बैंकलाई वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्न कर्जालाई पनि प्राथमिकता क्षेत्र अन्तर्गत गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसै व्यवस्था अन्तर्गत नेपाल एसविआई बैंकले पहिलोपल्ट कृषि विकास बैंकलाई ६ प्रतिशत ब्याज दरमा यस्तो कर्जा उपलब्ध गराउने भएको छ । यस व्यवस्थाबाट एकातिर बैंकहरू प्राथमिकता क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्न उत्सुक हुनेछन् भने कृषि विकास बैंक र ग्रामीण विकास बैंकलाई स्वदेशबाटै स्रोत जुट्ने बलियो सम्भावना रहेको छ ।

विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्ने

विपन्न वर्गमा वाणिज्य बैंकहरूले कुनै निश्चित अंश अनिवार्य रूपमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था अनुरूप

नेपाल राष्ट्र बैंकले चालू आ.व. २०५०/५१ मा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडलाई कुल कर्जा सापटी (लगानी बाहेक) को ३ प्रतिशत, नेपाल अरब बैंक, नेपाल ग्रिण्डलेज इण्डोस्वेज बैंक र नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लिमिटेडले ०.७५ प्रतिशत तथा अन्य वाणिज्य बैंकहरूले (ग्रामीण विकास बैंकबाहेक) ०.२५ प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गलाई अनिवार्य रूपमा प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। साना तथा विपन्न वर्गमा आयमूलक एवं रोजगारमूलक उद्देश्यले गएको रु. १५,०००/- सम्मको कर्जालाई विपन्न वर्गमा गएको कर्जामा समावेश गरिने र ग्रामीण विकास बैंक र रु. १५,०००/- सम्म प्रतिविपन्न परिवार कर्जा प्रवाह गर्ने गैरसरकारी संस्था (NGO) लाई जाने कर्जा पनि विपन्न वर्गलाई गएको कर्जा मानिने निर्देशन दिइएको छ। यसबाट विपन्न वर्ग अरू बढी लाभान्वित हुने आशा राखिएको छ।

बैंक-शाखा सम्भाव्यता अध्ययन

देशका विभिन्न भागमा वाणिज्य बैंकहरूका नयाँ शाखा खोली बैंकिङ्ग सेवा सुविधा विस्तार गर्ने सन्दर्भमा सर्वसाधारण र स्थानीय क्षेत्रको मागलाई समेत ध्यानमा राखी यस वर्ष विभिन्न २२ जिल्लाका ३१ ठाउँमा बैंक शाखा सम्भाव्यता सर्वेक्षण सम्पन्न गरिएको छ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

आर्थिक क्षेत्रमा खुल्ला एवम् उदार नीति अवलम्बन गर्दै जाने श्री ५ को सरकारको नीतिअनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय व्यवस्थापन प्रणालीमा सरलीकरण तथा सुधार गर्दै आएको छ। २०४८ फागुन २१ गते नेपाली रुपैयाँलाई सर्वप्रथम चालू खातामा आंशिक परिवर्त्यता प्रदान गरिएको र तत्पश्चात् विदेशी विनिमय व्यवस्थापन प्रणालीमा अझै सुधार एवम् सरलीकरण गर्ने क्रममा २०४९ फागुन १ गतेदेखि लागू हुने गरी नेपाली रुपैयाँलाई चालू खातामा पूर्ण परिवर्त्यता प्रदान गरिएको छ। यस नीतिको अवलम्बनबाट निर्यात तथा पर्यटन क्षेत्रमा संलग्न परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जनकर्ता तथा सर्वसाधारणलाई सरल ढङ्गबाट आवश्यक विदेशी मुद्राको खाँचो टार्न सुविधा पुग्न गएको छ।

निर्यात तथा पर्यटन क्षेत्रबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने निकायहरूले आफ्नो परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जनको बढीमा ५० प्रतिशतसम्मको रकम परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै खाता खोली राख्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा

सो प्रतिशतको हदलाई वृद्धि गरी शत प्रतिशत गरिएको छ, साथै यस प्रकारको खातामा रहेको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा रकमलाई बचत वा मुद्दती खाताको रूपमा समेत राख्न सकिने सुविधा प्रदान गरिएको छ।

श्री ५ को सरकारले आयात गर्न बन्देज लगाएका वस्तुहरूबाहेक अन्य सबै वस्तुहरूको आयात खुल्ला भइसकेको छ। यसका अतिरिक्त परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरी केही खास वस्तुहरू भारतबाट आयात गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ। यस्ता वस्तुहरूमा औद्योगिक मेशिनरी, रबर, कपडा बनाउने विभिन्न किसिमका धागो तथा औद्योगिक रसायनहरू लगायत २७ प्रकारका वस्तु समावेश छन्। यसबाट एकातर्फ भारतसँगको प्रतिकूल शोधनान्तर स्थितिबाट समय समयमा भारतीय रुपैयाँको सञ्चितिमा देखापर्ने चापलाई कम गर्न र अर्कोतर्फ परिवर्त्य विदेशी मुद्राको अत्यधिक सञ्चितिलाई औद्योगिक उत्पादन क्षेत्र सुदृढ हुने किसिमले उपयोग गर्न मद्दत पुगेको छ। यस नीतिको अवलम्बनबाट केही खास उद्योगहरूका लागि आधारभूत कच्चा पदार्थ सरल, सुगम र सुविधायुक्त मूल्यमा आयात हुन सक्ने स्थिति रहेकोले यी उद्योगहरूको उत्पादन लागत कम हुने, प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढ्ने आदि कारणले भारत तथा अन्य मुलुकमासमेत यी उद्योगहरूको उत्पादनले प्रवेश पाउने सम्भावना देखिन्छ।

विदेशी मुद्रा खरीद बिक्री गर्ने कार्य बैंक कार्यालय तथा सटही काउन्टरहरूबाट मात्र भइरहेकोमा विदेशी पर्यटकहरू तथा सर्वसाधारणलाई अझ बढी सरल एवम् सुविधायुक्त सेवा उपलब्ध होस् भन्ने उद्देश्यले बैंक कार्यालय तथा सटही काउन्टरहरूका अतिरिक्त मनी चेन्जरहरू मार्फत पनि प्रचलित व्यवस्थाअनुसार यस बैंकले तोकेको शर्तमा रही परिवर्त्य विदेशी मुद्राको हकमा खरीद मात्र र भारतीय मुद्राको हकमा खरीद र बिक्री दुवै कार्यहरू गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ।

चाँदीबाट बनेका गरगहना तथा कलात्मक वस्तुहरू निर्यात गर्ने निर्यातकर्ताहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारबाट चाँदी खरीद गरी आपूर्ति गर्ने व्यवस्था विगत केही वर्षदेखि कायम रहेको छ। यसबाट चाँदीका गरगहना तथा कलात्मक वस्तुहरू निर्यातमा निकै सकारात्मक प्रभाव परेको छ। यसैगरी यस आर्थिक वर्षदेखि सुनबाट बनेका गरगहना तथा कलात्मक वस्तुहरूको निर्यातकर्ताहरूलाई

पनि प्रचलित अन्तर्राष्ट्रिय मूल्यकै आधारमा सुन उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट सुनबाट बनेका गरगहना तथा कलात्मक वस्तुहरूको निर्यातमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने विश्वास गरिएको छ ।

विभिन्न ट्राभेल एजेन्सीहरू र कार्गो एजेन्सीहरूले गर्ने कारोबारअन्तर्गत विदेशी एयरलाइन्सहरूलाई दिनुपर्ने रिप्याट्रिएशन यस बैंकको स्वीकृति लिएर मात्र गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा विदेशी मुद्रामा नै गरेको कारोबारको हकमा यस प्रकारको रिप्याट्रिएशन सम्बन्धित ट्राभल एजेन्सीहरूले वाणिज्य बैंकहरूबाट सोभै दिन सक्ने सुविधा प्रदान गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट पर्यटन क्षेत्रमा कार्यरत ३६५ वटा ट्राभेल एजेन्सी तथा कार्गो एजेन्सीहरूको विदेशी विनिमय कारोबारमा प्रक्रियागत सरलीकरण हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने पर्यटन उद्योग र निर्यात उद्योगहरूलाई आवश्यक पर्ने आयातको भुक्तानीका लागि वाणिज्य बैंकहरूबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै ऋण प्रदान गर्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ । सानो स्केलमा विद्युत् उत्पादन गरी बिक्री वितरण गर्ने निजी क्षेत्रका उद्योग तथा आफ्नै प्रयोजनका लागि विद्युत् उत्पादन गरी खपत गर्ने उद्योगहरूलाई समेत यस्तो ऋण सुविधा उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाइएको छ । साथै विदेशी मुद्राको खर्च व्यवस्थामा अझ केही उदारीकरण गर्ने उद्देश्यले विदेशी पेटेण्ट राइट वा ट्रेडमार्क शुल्क, वैज्ञानिक वा प्राविधिक लेखहरूको विदेशमा प्रकाशन, विदेशी वार्ताकार वा परीक्षकहरूको पारिश्रमिक, आयातकर्ताले अस्वीकार (Dishonour) गरेको विल्सको कानूनी प्रक्रिया पूरा गर्न लाग्ने खर्चको भुक्तानी, वस्तु प्रदर्शन तथा व्यापार मेला गर्न लाग्ने भुक्तानी, निर्यातित वस्तुमा गुणस्तरमा आएको कमीको कारण शोधभर्ना दावीसम्बन्धी खर्चबापतको खर्च भुक्तानी र अमेरिकी डलर एक हजारसम्म ड्राफ्ट वा टी.टी. को माध्यमबाट आयात भुक्तानी गर्न सकिने व्यवस्था आदि थप सुधारहरू गरिने क्रममा छन् । साथै विदेशी विनिमय नियमित गर्न बनेका विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) नियमहरू २०२० को दफा २ को सटही दिने प्रयोजनअन्तर्गत तोकिएकी अध्ययन खर्च, औषधोपचार खर्च, परीक्षा शुल्क, आवेदन शुल्क, सदस्यता शुल्कबापत लाग्ने विदेशी मुद्राको सटही तथा गल्टीले प्राप्त भएका विप्रेषण फिर्ता भुक्तानी, वाणिज्य बैंकहरूबाट सोभै गर्न

सक्ने आदि सुविधाहरू प्रदान गर्ने व्यवस्थामा पनि थप सुधारहरू गरिने भएको छ ।

विकास वित्त

प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रम

प्राथमिकता क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहमा वृद्धि हुन सकोस् भन्ने दृष्टिकोणले गत वर्ष वाणिज्य बैंकहरूले घरेलु उद्योग, कृषि र सेवामा प्रवाह गर्ने प्रतिकर्जा सीमा क्रमशः रु. २५ लाख, रु. २० लाख र रु. २० लाख पुऱ्याइएको थियो । २०५० असार मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले कृषि, सेवा र घरेलु उद्योगमा क्रमशः रु. ८७.३५ करोड रु. ७५.८२ करोड र रु. ३७.३० करोड गरी जम्मा रु. २००.४७ करोड लगानी गरेका छन् भने कृषिमा रु. ४५.९२ करोड, सेवामा रु. ४९.३२ करोड र घरेलु उद्योगमा रु. २९.८९ करोडसमेत गरी जम्मा रु. १०९.०५ करोड असूली भएको देखिन्छ । त्यस्तै लगानीमा रहिरहेको कर्जा कृषि, सेवा र उद्योगमा क्रमशः रु. ४९.४३ करोड, रु. ३४.५० करोड र रु. १५.४९ करोड गरी जम्मा रु. ९९.४२ करोड देखिन्छ ।

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रमलाई अधिराज्यका ६४ जिल्लामा विस्तार गरिएको छ । यस कार्यक्रममा गत वर्ष केही नीतिगत एवम् प्रक्रियागत सुधार गरिएपछि लगानीमा वृद्धि भएको छ । गत आर्थिक वर्षसम्ममा आइफाड (IFAD) अन्तर्गत करीब रु. ४ करोड लगानी भएकोमा सो लगानी रकममा वृद्धि भई रु. ६ करोड पुगेको छ । यस कार्यक्रमलाई प्रभावकारी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्न सुविधा पुगोस् भन्ने ध्येयले ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा निर्देशिका २०५० तर्जुमा गरी गत साउनदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

महिलाका लागि लघु कर्जा आयोजना

श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच सम्पन्न सम्झौता अनुरूप सञ्चालन हुने महिलाका लागि लघुकर्जा आयोजना (Micro Credit Project) का लागि उक्त बैंकबाट रु. ३५.४४ लाख एस.डी.आर. बराबरको रकम ऋण सहयोग प्राप्त हुनेछ । यसमध्ये रु. २५.४९ लाख एस.डी.आर. बराबरको रकम कर्जा प्रवाह गर्नका लागि हुनेछ । यस कार्यक्रमको प्रथम चरणमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक सहभागी हुनेछन् भने कार्यक्रमको दोस्रो चरणमा गैह्र सरकारी संस्थाहरूलाई पनि समावेश गर्ने

उद्देश्य रहेको छ। यस सम्बन्धमा गर्नुपर्ने कार्यविधि अन्तिम चरणमा पुगेको छ। यस कार्यक्रमको थालनी भएपछि कर्जाको माध्यमबाट ग्रामीण क्षेत्रमा महिलाको आयस्तर बढाउन सघाउ पुग्ने विश्वास लिइएको छ।

ग्रामीण विकास बैंक अन्तर्गत ग्रामीण क्षेत्र कर्जा

आ.व. २०४९/५० मा स्थापित पूर्वाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकहरूले ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न महिला परिवारलाई कृषि, सेवा र घरेलु उद्योगसम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलापका लागि सरल तरीकाले कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएका छन्। यसै क्रममा सुदूर पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकले २०५० फागुन मसान्तसम्ममा ५४६ समूहका २२७० जनालाई रु. १०७.३२ लाख कर्जा प्रवाह गरी सो अवधिमा रु. २६.८८ लाख कर्जा असूली गरिसकेको र रु. ८०.४४ लाख लगानीमा रहिरहेको छ। त्यस्तै पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक अन्तर्गत सो अवधिमा १०७६ समूहका ३९३१ विपन्न परिवारलाई जम्मा रु. १६८.२६ लाख लगानी गरिएको छ जसमध्ये रु. ३८.६५ लाख असूली भएको र रु. १२९.६१ लाख लगानीमा रहिरहेको छ।

बचत परिचालनमा सुदूर पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकले समूह र निजी बचततर्फ क्रमशः रु. ६.१८ लाख र रु. ३.१४ लाख परिचालन गरेको छ भने पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकले रु. ९.९९ लाख समूह वाचत र निजी बचत रु. ५.७१ लाख परिचालन गरेको छ।

दुवै ग्रामीण विकास बैंकको क्रियाकलाप विस्तार हुँदै गएकोले आगामी वर्ष ती बैंकहरूलाई थप पूँजीको आवश्यकता पर्न सक्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी बैंकहरूको चुक्ता शेयर पूँजी वृद्धि गर्न अनुरोध भई आएअनुरूप यस बैंकले आफूले ब्यहोर्नुपर्ने प्रतिबैंक शेयर लगानी रु. १७५५० हजार र श्री ५ को सरकारले लिनुपर्ने शेयर लगानी रु. ४९५० हजारसमेत गरी प्रतिबैंक रु. २२५०० हजारका दरले थप शेयर लगानी गरिने भएको छ।

ब्याज अनुदान

ग्रामीण क्षेत्रमा सञ्चालन भएका साना कृषि व्यवसाय, उत्पादन एवम् आयमूलक रोजगारीमा रु. ५ हजारसम्मको ऋणमा दिँदै आएको ८० प्रतिशत ब्याज अनुदान, साना किसान विकास आयोजना, सघन बैंकिङ्ग

कार्यक्रम तथा ग्रामीण महिला विकास कार्यक्रम अन्तर्गत रु. १५ हजारसम्मको कर्जामा दिँदै आएको एकतिहाई ब्याज अनुदान अन्तर्गत २०५० फागुनसम्ममा बैंकहरूलाई रु. ८२ लाख सोधभर्ना उपलब्ध गराइएको छ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमको शेयर पूँजीमा थप लगानी

यस वर्ष नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपाल औद्योगिक विकास निगमको शेयर पूँजीमा थप रु. १ करोड लगानी गरेको छ। यसबाट निगमको शेयर पूँजीमा बैंकको जम्मा रु. २.९० करोड लगानी पुग्न गएको छ। गत वर्षसह चालू आ.व. मा पनि निगमलाई रु. ६ करोड पुनर्कर्जा स्वीकृत गरिएको छ। स्वीकृत रकममध्ये गत वर्षको पुनर्कर्जा रकम पूरै उपयोग भएकोमा यस वर्ष हालसम्म कुनै पुनर्कर्जा उपयोग भएको छैन। यस वर्ष निगमबाट पुनर्कर्जाबापत रु. २.४१ करोड असूल भई अब निगमसँग रु. १२.२३ करोड उठाउन बाँकी रहेको देखिन्छ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनाको दोस्रो चरण (२०४९ असार मसान्तमा समाप्त हुँदासम्म सहभागी बैंकहरूबाट जम्मा रु. ३९,१४ करोडको कर्जा स्वीकृत भई रु. ३६.४४ करोड लगानी भएको थियो। यसमध्ये २०५० असार मसान्तसम्ममा रु. १९.५५ करोड असूली भई रु. १६.८९ करोड लगानीमा रहिरहेको देखिन्छ। साना तथा घरेलु उद्योगको लगानीलाई प्रोत्साहित गर्न यस बैंकबाट पुनर्कर्जा दिने नीतिलाई यथावत् कायम राखिएको छ।

कृषि कर्जा

कृषि विकास बैंकको लगानी कार्यक्रलाई आर्थिक टेवा दिने उद्देश्यले यस बैंकले चालू आर्थिक वर्षका निम्ति रु. २७ करोडको अल्पकालीन कर्जा सीमा स्वीकृत गरेको छ। गत २०५० फागुन मसान्तसम्म स्वीकृत कर्जा सीमाको उपयोग भने भएको छैन। उक्त बैंकले राष्ट्र बैंकलाई भुक्तानी गर्नुपर्ने कर्जा रु. ४९९.८४ लाखमध्ये रु. ४७०.४३ लाख चुक्ता गरिसकेको छ र रु. २९.४१ लाख मात्र बाँकी रहेको छ। गत आर्थिक वर्षमा पनि सो बैंकका लागि स्वीकृत कर्जाको सीमा उपयोग भएको थिएन। उक्त बैंकले सञ्चालन गरेको बैंकिङ्ग कार्यक्रमअन्तर्गत अत्यधिक मात्रामा पूँजी सङ्कलन भएबाट बैंकलाई साधनको कमी नहुनु नै यसको मुख्य कारण रहेको छ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

ग्रामीण क्षेत्रमा वसोवास गरेका विपन्न वर्गका जनसमुदायलाई गैह्र सरकारी संघ संस्थामार्फत विभिन्न आयमूलक उत्पादनशील कार्यमा संलग्न गराई उनीहरूको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याई स्वावलम्बनसम्बन्धी प्रयासको संवर्द्धन तथा प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले स्थापित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले हालसम्म १७९६ परिवार लाभान्वित हुने गरी २१ जिल्लाका, ३३ वष्ट गैर सरकारी संघ संस्थालाई ७९.५९ लाख ऋण स्वीकृत गरेको छ। स्वीकृत ऋणमध्ये ३२ वटा संस्थालाई ७५ प्रतिशतभन्दा बढी अर्थात् रु. ६०.६८ लाख ऋण वितरण गरिसकिएको छ। यसमध्ये २०५० फागुन मसान्तसम्ममा जम्मा रु. ११.७० लाख साँवा असूल हुनुपर्नेमा रु. १०.२३ लाख असूल भइसकेको छ। यसैगरी व्याज बापत रु. २.२६ लाख असूल हुनुपर्नेमा रु. २.०५ लाख असूल भएको छ।

ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षण

श्री ५ को सरकार, नेपाल राष्ट्र बैंक र एसियाली विकास बैंकबीच सम्पन्न त्रिपक्षीय सम्झौता अन्तर्गत सञ्चालित अधिराज्यव्यापी ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षणसम्बन्धी स्थलगत कार्य समाप्त भई प्रतिवेदनलाई अन्तिम रूप दिने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ। यससम्बन्धी प्रतिवेदन २०५१ साउन मसान्तसम्ममा प्रकाशनमा आउने अपेक्षा गरिएको छ।

राष्ट्र ऋण र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र

आन्तरिक ऋण उठाउने चालू आर्थिक वर्ष (२०५०/५१) को बजेटको लक्ष्य अनुसार जारी गरिने ऋणपत्रहरूको सूची (Schedule) तयार गरी आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिना अर्थात् फागुन मसान्तसम्ममा ट्रेजरी बिल रु. ६५ करोड, राष्ट्रिय बचतपत्र रु. २० करोड, विशेष ऋणपत्र रु. ५५.८७५ करोड र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र रु. २१५.० करोडको ऋणपत्रहरू बिक्री गरिसकिएको छ। यस अवधिमा ऋणपत्रहरूमध्ये राष्ट्रिय बचतपत्रको रु. ३ करोड, विकास ऋणपत्र २०५० को रु. २५ करोड र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रको रु. ८०.६० करोड भुक्तानी पनि दिइसकिएको छ।

ट्रेजरी बिल र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रको लेखाइकन प्रणालीलाई सरल बनाउन विनापूर्जा प्रणालीका लागि आवश्यक पूर्वाधार तयार पार्न र सम्भाव्य कार्यप्रणाली तर्जुमा गर्न एक कार्य समिति गठन गरिएको छ। ऋणपत्रको दोस्रो बजारको विकास क्रममा स्टक

एक्स्चेन्ज मार्फत राष्ट्रिय बचतपत्र र विकास ऋणपत्रको दोस्रो बजार कारोबारलाई बजारबल (Market Force) द्वारा खरीद बिक्री हुनसक्ने गरी मूल्य निर्धारण गर्न खुल्ला गराउने उद्देश्यले बजार निर्माता र दलालहरूलाई सरकारी ऋणपत्रमा कारोबार गर्न अख्तियारी प्रदान गर्न आवश्यक भएकोले सोसम्बन्धी शर्तहरूको तर्जुमा गरिसकिएको छ साथै उपत्यका बाहिर पनि सरकारी ऋणपत्रको खरीद बिक्री हुनसक्ने व्यवस्था मिलाउने क्रम जारी रहेको छ। साथै धितो कारोबार (Stock Exchange)को शेयर खरीद गरी भवन निर्माणमा सहयोग गर्ने निर्णयअनुसार रु. ५० लाखको शेयर खरीद गरिएको छ।

बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

श्री ५को सरकारद्वारा अवलम्बन गरिएको खुल्ला एवम् उदार आर्थिक नीतिअनुरूप मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा विभिन्न सुधारात्मक कदमहरू चालिएका छन्। यस सन्दर्भमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजारमुखी र प्रतिस्पर्धात्मक गराउने उद्देश्यले यस्ता निकायहरूलाई बढी स्वायत्तता प्रदान गरिएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई वित्तीय अनुशासन पालन गराई मौद्रिक एवं वित्तीय नीतिलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यपद्धतिमा समेत समयसापेक्ष सुधार ल्याउने उद्देश्यले यस बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभागलाई सुदृढ एवं विस्तार गर्ने कार्यको थालनी गरिएको छ।

मुलुकले अङ्गीकार गरेको वर्तमान खुल्ला आर्थिक नीति अनुरूप निजी क्षेत्रमा हाल खुलेका र भविष्यमा खुल्ने वित्त कम्पनीहरू तथा सहकारी संस्थाहरूको कारोबारमा शुरुदेखि नै सूक्ष्म दृष्टि राखी तिनीहरूको कारोबारलाई स्वस्थ र नियमित गराउने उद्देश्य अनुरूप निरीक्षण कार्यलाई अघि बढाइएको छ। स्थलगत निरीक्षणको प्रक्रियाबाट मात्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य अपेक्षित रूपमा प्रभावकारी हुन नसक्ने तथ्यलाई ध्यानमा राखी गैह्र स्थलगत (off site) निरीक्षण कार्य पनि शुरू गरिएको छ। यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय स्थितिको समष्टिगत लेखाजोखा भई आवश्यक सुधार कार्यहरू समयमा नै गराउन सकिनेछ। चालू आर्थिक वर्षको चैतको आधाआधीसम्ममा ३७ वटा वाणिज्य बैंक तथा कृषि विकास बैंकका शाखा, दुईवटा वित्त कम्पनी, ६ वटा विशेष निरीक्षण र १४ वटा वाणिज्य बैंकका कार्यालयको अनुगमन निरीक्षण गरिसकिएको छ।

हरहिसाब प्रकाशन सम्बन्धमा

नेपाल राष्ट्र बैंकको हरहिसाबबारे जनतालाई शीघ्र सु-सूचित गराउने उद्देश्यले पहिलो पटक अन्तिम लेखा परिक्षण गर्नु अगावै बैंकको प्रारम्भिक वासलातको आधारमा तयार पारिएको सूचना प्रकाशन गर्ने काम शुरू गरिएको छ ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण

बैंकको नियमित आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण कार्यका अतिरिक्त अन्य कार्यहरू सुचारु रूपले सम्पादन गर्दा आइपर्ने समस्याहरूको समयमै विश्लेषण गरी सम्बन्धित विभाग तथा कार्यालयहरूसँग परामर्श गरी समन्वयात्मक रूपले समाधानको बाटो पहिचान गर्ने सम्बन्धमा आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षणको माध्यम अपनाइएको छ । बैंकको विभिन्न विभाग तथा कार्यालयहरूको व्यवस्थापन पक्षको अध्ययन गरी बैंकको सङ्गठन तथा प्रणालीमा सुधार गर्दै जाने परिपाटीअनुरूप व्यवस्थापन लेखा परीक्षण कार्यको शुरुवात गरिएको छ । यस क्रममा बैंकको सम्पत्तिहरूको संरक्षण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ र भौतिक सम्पत्तिको परीक्षणको लागि छुट्टै कार्यदल गठन पनि भइसकेको छ । बैंकबाट गरिने खर्चमा नियन्त्रण गर्न सम्बन्धित विभागहरूसँग समन्वय कायम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ भने आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण कार्यलाई अझ बढी प्रभावकारी तथा सुदृढ बनाउँदै लगेको छ ।

नोट निष्कासन

२०४९ चैत मसान्तसम्ममा रु. १७ अर्ब १४ करोडका विभिन्न दरका नोटहरू चलनचल्तीमा थिए भने यो वर्षमा थप रु. ३ अर्ब ४१ करोड नोट निष्कासन भई २०५० फागुनसम्ममा कुल नोट निष्कासन रु. २० अर्ब ५५ करोड पुगेको छ ।

चालू आर्थिक वर्षमा साविक बमोजिम ढाँचा र रंगमा रु. ५१-, रु. १०१- र रु. २०१- (दुको नोट क्रमशः रु. ४ करोड रु. ५ करोड र रु. ४ करोड छपाइ गरिएकोमा यसमध्ये २०५० फागुन मसान्तसम्ममा रु. ५१-को २२ लाख, रु. १०१- को १२ लाख, रु. २०१- को १४० लाख थान नोटहरू चलनचल्तीमा गइसकेको छ तर रु. ११- दरको साविक नोटमा श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सैनिक लिवासको टोपी पहिरिबक्सेको चित्रको सट्टा श्रीपेच पहिरिबक्सेको आवक्ष चित्र रहेको नयाँ नोट ४ करोड थान छपाइ गरिएकोमा हालसम्म उक्त नोट १२ लाख थान

१३६/नेपाल राष्ट्र बैंक

चलनचल्तीको लागि निष्कासन भइसकेको छ । साथै रु. १०००१- रु. ५००१- र रु. १००१- का नोटहरूमा चाँदीयुक्त धागो (Silver Embedded Thread) भएका नोटहरू निष्कासनमा ल्याइएको छ ।

नोट धुल्याउने कामलाई द्रुत गति दिने उद्देश्यले नोट धुल्याउने नियम २०१८ मा आवश्यक संशोधन गर्न सञ्चालक समितिको सिफारिससहित श्री ५ को सरकारमा पेश गरिएको छ ।

सिक्का निष्कासन

मुलुकमा सिक्काको मागअनुसार उत्पादन, आयात तथा बिक्री वितरणको व्यवस्थापन यस बैंकले गर्दै आएको छ । -१० पैसा र -२५ पैसा दरका सिक्काहरू यस बैंकको टक्सार विभागबाट तयार हुन्छ भने -५० पैसा र रु. ११- को सिक्का विदेशबाट खरीद गरिन्छ । २०४५ सालदेखि २०५० मङ्सिरसम्ममा कुल ४ करोड थान रु. ११- को सिक्का र ३ करोड थान -५० पैसाको सिक्का खरीद भई निष्कासन भएको छ साथै यस वर्ष Red Panda, World Cup Football 1994 र Olympic Games 1994 का चाँदीका सिक्का निष्कासन गरी बिक्री वितरण गरिएको र Endangered Wildlifes Tiger and Beer अङ्कित रु. ५००१- दरका चाँदीका सिक्काहरू निष्कासन क्रममा रहेका छन् । यसैगरी बैंकमा रहेको शुद्ध सुनलाई गलान गरी रेगुलर असर्फीहरू बनाई सर्वसाधारणलाई बिक्री गरिँदै आएको छ । चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा १० ग्रामको २,६३७ थान, ५ ग्रामको २,१५६ थान र २.५ ग्रामको ९१६ थान असर्फी उत्पादन भएको छ ।

हाल चल्तीमा रहेका सिरिज २०३९ को सिक्काको उत्पादन वा आयात लागत वृद्धि भएको र केही स-साना दरका सिक्काहरू लेनदेनमा प्रभावकारी नभएकोले वर्तमान सिरिजलाई परिवर्तन गरी नयाँ दर, नयाँ धातु र नयाँ डिजाइनका सिक्काहरू टकमरी वा आयात गर्ने सिलसिलामा रु. १०१-, रु. ५१-, रु. २१- र रु. ११- दरका सिक्काहरू सुनौलो रंगमा निकल धातुको र -२५ पैसाको आल्मोनियम व्लाङ्गस खरीद गर्न ग्लोबल टेण्डर भई सम्भौतासमेत भइसकेको छ साथै -१० पैसाको सिक्का भने बैंकबाट टकमरी गर्ने व्यवस्था छ ।

प्रशासनिक सुधार

मुलुकको बदलिँदो परिस्थितिअनुरूप बैंकको प्रशासनिक यन्त्रमा सक्षम, योग्य, इमानदार जनशक्तिको विकास गरी संस्थाको लक्ष्य हासिल गर्न प्रशासनिक सुधार

गरिदै आएको छ । बैंकको काम कर्तव्यलाई प्रभावकारी रूपले सम्पन्न गराउन जनशक्तिको आवश्यकता, विकास तथा उत्पादकत्व, विद्यमान कार्यप्रणाली र नीति नियमको उपर्युक्तता, केन्द्र र जिल्लास्थित बैंक कार्यालयहरूबीच आपसी सहयोग, समझदारी र समन्वयको आवश्यकता, भौतिक साधनको सदुपयोगिता आदि विषयहरूमा बैंकको उच्च व्यवस्थापनबीच छलफल गरी सुधार गर्दै जाने उद्देश्यअनुरूप जेष्ठ २०५० मा व्यवस्थापन विचार गोष्ठी आयोजना गरियो । उक्त गोष्ठीबाट प्राप्त सुझावहरू सम्बन्धित विभागहरूबाट कार्यान्वयन भई यसबाट कार्य सञ्चालनमा प्रभावकारिता आएको अनुभव गरिएको छ । त्यस्तै सम्पूर्ण विभाग तथा कार्यालयहरूले प्रत्येक वर्ष सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू सङ्गठित, योजनाबद्ध र प्राथमिकताका आधारमा सम्पादन गर्न गराउन विगत केही वर्षदेखि स्थगित भइरहेको वार्षिक योजना तर्जुमा गरी सम्पादन गर्नुपर्ने परम्परालाई पुनः यस वर्षदेखि शुरू गरिएको छ ।

कर्मचारीहरूको अभिप्रेरणा र योग्यतामा वृद्धि गर्ने क्रममा बैंकमा रिक्त रहेका पदहरू पदोन्नतिद्वारा पदपूर्ति गर्नेतर्फ अधिकृत विशिष्ट पदमा ७ जना, अधिकृत प्रथममा २० जना, अधिकृत द्वितीयमा ३१ जना, अधिकृत तृतीयमा १२ जना र प्रधान सहायक पदमा ४३ जनालाई पदोन्नति गरिएको छ । दरबन्दी अनुसारको रिक्त पदहरू पदपूर्ति गर्ने कार्य जारी छ । संस्थालाई अति आवश्यक र संस्थाप्रति पूर्ण समर्पित जनशक्ति मात्र कायम राख्ने क्रममा बैंकको कर्मचारी नियमावली २०४९ को अनिवार्य अवकाश र निवृत्तिभरणसम्बन्धी नियममा संशोधन गरी उक्त नियमको परिच्छेद ४ को नियम ५५ क अनुसार संस्थाको सेवा छोड्न चाहने कर्मचारीहरूलाई ५ वर्ष सेवा अवधि थपको सुविधा दिई ३०५ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई सेवाबाट अलग हुने अवसर प्रदान गरिएको छ ।

कर्मचारीहरूको जीवन वीमा व्यवस्थामा सुधार गर्न वाञ्छनीय भएकोले बैंकले नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी जीवन वीमा व्यवस्था २०५० कात्तिक १ गतेदेखि लागू गरेको छ । साथै बैंकका कर्मचारीहरूलाई युनिफर्म सुविधा प्रदान गर्ने क्रममा महिला कर्मचारीहरूलाई प्रथम पटकको लागि रु. दुई हजार र त्यसपछि प्रत्येक वर्ष रु. १ हजार युनिफर्म सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

प्रशिक्षण कार्यक्रम

बैंक तथा वित्तीय संस्थाका कर्मचारीहरूलाई

समयसापेक्ष तालिमको पहिचान गरी तिनलाई प्रशिक्षण दिने कार्यमा बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले महत्त्वपूर्ण भूमिकाको निर्वाह गर्दै आएको छ । मुलुकमा बढ्दो बैंकिङ्ग सेवा र प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणले सिर्जना गरेको नौलो वित्तीय कारोबारको ज्ञान दिन सक्ने किसिमले प्रशिक्षणको परिधिलाई फराकिलो पाउँदै लैजाने थप दायित्वहरू केन्द्रका अगाडि सिर्जना भएका छन् । प्रशिक्षण केन्द्रबाट चालू आर्थिक वर्षको पहिलो नौ महिनासम्म अधिकृत र सहायक/प्रधान-सहायक स्तरका गरी क्रमशः १० र १६ वटा कार्यक्रम सञ्चालन भई अधिकृत स्तरका ८२ जना, सहायक/प्रधान-सहायक स्तरका २०७ जना कर्मचारीहरूलाई तालिम दिइएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको बाँकी तीन महिनामा उच्चस्तरीय Behavioural Science Lab., विदेशी विनिमय व्यवस्थापन, विदेशी विनिमय कारोबार, नयाँ वित्तीय सेवाहरू, बैंक मार्केटिङ्ग, सहवित्तीयकरण, संस्थागत ऋण प्रक्रिया आदि नयाँ विषयमा केन्द्रले तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेछ । साथै चालू आर्थिक वर्षमा वित्तीय संस्थाका कर्मचारीहरूका लागि के कस्ता तालिमको आवश्यकता छ, त्यसको पहिचान गर्ने र विगतमा केन्द्रबाट प्रदान गरिएका तालिमको प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन भइरहेको छ ।

बदलिँदो परिवेशअनुसार प्रशिक्षण केन्द्रको नयाँ दायित्वहरूलाई पूरा गर्न एक राष्ट्रिय स्तरको बैंकिङ्ग तालिम प्रतिष्ठानको आवश्यकता अनुभव भएकोले यसै केन्द्रलाई बैंकर्स प्रशिक्षण प्रतिष्ठानको रूपमा परिणत गर्न यसको औचित्यता, कार्यक्षेत्र, भौतिक आवश्यकता आदि सम्बन्धमा अध्ययन गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

कम्प्युटर जडान

बैंकको क्रियाकलापलाई छिटोछरितो रूपमा सञ्चालन गर्न बैंकका शाखा कार्यालयहरूमा कम्प्युटर जडान गर्ने काम पूरा भएको छ । केन्द्रीय कार्यालयमा पनि यस सम्बन्धी काम निकट भविष्यमै पूरा गरिनेछ ।

क्लब गतिविधि

कर्मचारीहरूको सांस्कृतिक, साहित्यिक प्रतिभा तथा शारीरिक विकासको निम्ति बैंकर्स क्लबले विभिन्न खेलकूद, मनोरन्जन, साहित्यिक प्रकाशन र रक्तदानजस्ता क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दै आएको छ । अन्य बैंकहरूका कर्मचारीहरूसमेतलाई समेटेर सो क्लबलाई बैंकर्सहरूको मिलन स्थलको रूपमा विकसित गर्दै लैजानेबारे सबै बैंकहरूलाई सुझाव पठाउन परिपत्र गरिसकिएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षमा अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सहभागितामा सङ्गीत प्रतियोगिता कार्यक्रम सफलतापूर्वक सम्पन्न गरियो, साथै वाह्य संस्थाहरूद्वारा आयोजित खेलकुदमा क्लव मार्फत यस बैंकको सहभागिता गराइएको छ ।

अन्त्यमा

राष्ट्रले अवलम्बन गरेको वर्तमान आर्थिक नीतिअनुरूप मौद्रिक व्यवस्थापनलाई सुदृढ गर्दै लैजानेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध छ तर निरन्तर बढ्दै गएको विदेशी विनिमय सञ्चिति र विगत वर्षहरूको सरकारी बजेट घाटाबाट सिर्जना भएको मौद्रिक विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभित्र ल्याउन थप प्रयासको आवश्यकता अनुभव गरिएको छ । यस सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नै ऋणपत्र निष्कासन गरी केही हदसम्म तरलता प्रशोचन गर्न सक्षम भएको छ तापनि जुन परिमाणमा वैदेशिक विनिमय सञ्चितिमा वृद्धि भएको छ सोही अनुपातमा तरलता प्रशोचन गर्न भने सकिएको छैन । हाल श्री ५ को सरकारले अपनाएको वित्तीय व्यवस्थापनबाट आगामी दिनहरूमा सरकारी बजेट घाटा मौद्रिक विस्तारको प्रमुख कारक नहुने कुरामा बैंक विश्वस्त छ ।

स्वस्थ वित्तीय क्षेत्रको विकासद्वारा अर्थव्यवस्थाको सुदृढीकरणमा थप टेवा पुऱ्याउने दृष्टिकोणले विगत केही वर्षदेखि नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको दक्षता र कार्यकुशलता बढाउन विभिन्न नीतिगत तथा कार्यमूलक उपायहरूको अवलम्बन गर्दै आएको छ । भविष्यमा पनि थप कार्यक्रमहरूको माध्यमबाट यस क्षेत्रको सुधारमा नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील रहनेछ । यस क्रममा सरकारी स्वामित्व र अर्धस्वामित्वमा रहेका बैंकहरूको भाखा नाघेको ऋण र यी बैंकहरूको कारोबारको तुलनामा पूँजीको अपर्याप्तताजस्ता समस्याहरूको निराकरण गर्न एउटा निश्चित कार्यक्रम लागू गर्नेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंकको सोचाइ रहेको छ ।

आर्थिक उदारीकरणको क्रममा विदेशी विनिमय व्यवस्थापनलाई क्रमशः उदार र लचिलो बनाउँदै लिएको छ तथापि परिवर्तित सन्दर्भमा यस्तो व्यवस्थापनलाई अझ बढी गतिशील बनाइनु आवश्यक छ । विगतमा अपनाइएको चालू खातामा पूर्ण परिवर्त्यतालाई भविष्यमा पूँजी खातामा पनि त्यस्तो परिवर्त्यता कायम गर्नेतर्फ चरणबद्धरूपमा

नीतिगत तथा कार्यमूलक प्रयासहरू गरिनेछन् । यसै क्रमको पहिलो पाइलास्वरूप अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको आठौँ अनुसूचीमा समावेश हुनेतर्फ नेपालले आवश्यक कार्यवाही शुरू गरिसकेको छ । यस्तो व्यवस्थाबाट अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको नेपालप्रतिको विश्वासमा अभिवृद्धि हुने र वाह्य प्रत्यक्ष लगानी बढ्ने सम्भावना हुने स्पष्ट छ ।

आर्थिक व्यवस्थापनमा देखिएको नवीनताले गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना र तिनीहरूको विस्तार हुन थालेको छ । शहरी क्षेत्रहरूमा यस्ता बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो कारोबारको विस्तारद्वारा आर्थिक क्रियाकलापमा राम्रो सघाउ पुऱ्याउँदै आएका छन् तर ग्रामीण क्षेत्रमा आवश्यक पूर्वाधारको कमीले गर्दा आर्थिक कारोबार कुण्ठित भएको कारण त्यसतर्फ जान बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू अझै उदासीन देखिएका छन् । यस परिप्रेक्ष्यमा अब स्थापना हुने र भइरहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई ग्रामीण क्षेत्रमा जान प्रोत्साहित गरिनेछ । यसबाट ग्रामीण क्षेत्रमा आर्थिक क्रियाकलाप बढ्न गई गरिबी निवारण गर्ने राष्ट्रिय प्रयासमा सहयोग पुग्नुका साथै ग्रामीण र शहरी क्षेत्रबीच विद्यमान आर्थिक असन्तुलन कम हुन जानेछ ।

सारांशमा हाल नेपालले आर्थिक क्षेत्रका विभिन्न पक्षमा राम्रो उपलब्धि हासिल गरेको छ भने यस पक्षमा केही कठिन चुनौतीहरूको सामना पनि गर्नु परिरहेको छ । गार्हस्थ्य उत्पादनमा भएको उत्साहजनक वृद्धि, राजस्व परिचालन प्रयासमा प्राप्त सफलता, केही हदसम्मको निर्यात वृद्धि, निरन्तर हाम्रो पक्षमा रहेको शोधनान्तर स्थिति तथा विदेशी मुद्राको सञ्चितिमा भएको वृद्धि जस्ता कुराहरूलाई अर्थतन्त्रले हासिल गरेको उपलब्धि मान्नुपर्दछ । बैंकिङ्ग क्षेत्रले प्रदान गर्ने निक्षेपको ब्याज दरमा आएको गिरावटले भने राष्ट्रको बचत प्रयासमा नकारात्मक प्रभाव पार्न सक्ने देखिन्छ । त्यस्तै मुद्रास्फीतिलाई अझै नियन्त्रण गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । हालसम्म देखिएका सकारात्मक प्रवृत्तिलाई अझै गतिशीलता प्रदान गर्ने र यदाकदा देखिएका विसङ्गतिहरूको निराकरण गरी दिगो आर्थिक विकासको लक्ष्य हासिल गर्न आफ्नो तर्फबाट उपर्युक्त भूमिकाको निर्वाह गर्दै जाने कुरामा बैंक दृढ रहेको कुरा आजको यस अवसरमा म व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

धन्यवाद ।

ग्रामीणमुखी आर्थिक विकास र गरीबी निवारणप्रति नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रतिबद्धता*

देशको केन्द्रीय बैंकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो सेवाकालको ४० औं वर्षमा प्रवेश गरेको यस सुखद अवसरमा म आफ्ना समस्त सहयोगीहरू र बैंकका शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

आजदेखि बैंक आफ्नो सक्रीय कार्यकालको चौथो दशक पूरा गर्दै छ। केन्द्रीय बैंकजस्तो संस्थाको लागि चार दशकको कार्यावधि लामो नभए तापनि बैंकले यस अवधिमा देशको आर्थिक, मौद्रिक तथा वित्तीय नीति निर्माण र कार्यान्वयनका चरणमा सँगालेका अनुभवहरूले आगामी दिन बैंकले अवलम्बन गर्नुपर्ने नीति निर्णयका लागि दिशाबोध गर्नुका साथै कार्यान्वयनका क्रममा खट्केका कमी कमजोरीहरूको मूल्याङ्कन तथा सुधारका सम्भावनाहरूको खोजी गर्ने सुअवसरसमेत यस दिनले प्रदान गर्दछ। मध्यावधि निर्वाचन पश्चात् गठन भएको वर्तमान सरकार खुल्ला तथा उदारमुखी आर्थिक नीतिहरूलाई अगाडि बढाउन वचनबद्ध छ। अतः एकातिर हालसम्म हासिल भएका आर्थिक उपलब्धिहरूको जगेर्ना गर्दै उदारमुखी नीतिहरूलाई राष्ट्र र जनताको हितमा अगाडि बढाउनुपरेको छ भने अर्कोतिर विकासशील देशको केन्द्रीय बैंकको नाताले सरकारको बेरोजगारी र गरीबी निवारणप्रति लक्षित समय सापेक्ष कार्यक्रमहरूमा सक्रिय सहयोग पुऱ्याउनु पनि प्रमुख दायित्व भएको छ। सरकारले हालसम्म अवलम्बन गरेका खुल्ला तथा उदारवादी नीतिहरूको फाइदा सुदूर ग्रामीण इलाकासम्म पुऱ्याउनु र विकराल बेरोजगारी र गरीबीले आक्रान्त जनसमुदायको आर्थिक उत्थान गर्नुपर्ने जिम्मेवारी नै आज मुख्य चुनौतीको रूपमा रहेको छ।

यस बैंकले केन्द्रीय बैंकका परम्परागत

जिम्मेवारीका अतिरिक्त देशको कृषि, उद्योग तथा वित्तीय क्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धनमा समेत सक्रिय सहयोग पुऱ्याउँदै आएको तथ्य सर्वविदितै छ। यसै परिप्रेक्ष्यमा, विगत एक वर्षको देशको आर्थिक, मौद्रिक, वित्तीय, बैकिङ तथा विदेशी विनिमय स्थिति एवम् प्रगति र बैंकसँग सम्बन्धित अन्य नीति एवम् क्रियाकलापहरूको संक्षेपमा यहाँ उल्लेख गर्न समयोचित ठान्दछु।

समष्टिगत आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति

चालू आर्थिक वर्ष, देशका खासगरी पहाडी क्षेत्रमा मनसुनी वर्षा सामान्य भए तापनि खाद्यान्न उत्पादन हुने मुख्य क्षेत्र तराईमा सामान्यभन्दा कम वर्षा हुनाले खाद्यान्न उत्पादनको समग्र स्थिति त्यति राम्रो नरहेको अनुमान छ। बालीगत रूपमा देशको प्रमुख खाद्यान्नबाली धानको उत्पादन १७ प्रतिशतले ह्रास भएको अनुमान छ। नगदे बालीतर्फ आलुको उत्पादनमा केही ह्रास आउने अनुमान रहेता पनि अन्य नगदेबालीहरू ६.१ देखि १६.७ प्रतिशतसम्म बढ्ने अनुमान छ तर मकैको उत्पादन भने यस वर्ष तीन प्रतिशतले बढेको छ। त्यस्तै पशुजन्य वस्तु (मासु, फुल, दूध) को उत्पादन पनि वृद्धि हुने देखिन्छ। कृषि उत्पादनको उपर्युक्त प्रवृत्तिका आधारमा चालू वर्ष कृषि क्षेत्रको वास्तविक गार्हस्थ्य उत्पादन गत वर्षभन्दा करीब १ प्रतिशत वा त्यसकै हाराहारीमा घट्ने अनुमान छ। गत वर्ष यस क्षेत्रको वास्तविक उत्पादन वृद्धिदर उत्साहप्रद (७.७ प्रतिशत) रहेको थियो।

गैह्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन स्थिति यस वर्ष सामान्य नै रहने अनुमान छ। चालू आर्थिक वर्षको अर्द्धवार्षिक स्थितिमा आधारित, प्रमुख निर्यातयोग्य वस्तु ऊनी गलैँचा

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ४० औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री सत्येन्द्रप्यारा श्रेष्ठले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

र तयारी पोशाकको उत्पादन सन्तोषजनक नभए तापनि अन्य प्रमुख औद्योगिक वस्तुहरूको हालसम्मको उत्पादन सूची लगभग १७.७ प्रतिशतले बढेको छ भने पर्यटनको हालसम्मको स्थिति पनि सकारात्मक नै रहेको छ । त्यस्तै निर्माण तथा यातायात क्षेत्रका क्रियाकलापहरू विस्तार भएअनुरूप यी क्षेत्रको उत्पादन पनि राम्रै रहेको अनुमान छ । १२ मेघाबाट क्षमताको भिन्नरुक्त जलविद्युत् आयोजनासमेत गत भाद्रमा निर्माण सम्पन्न भई विद्युत् उत्पादन प्रारम्भ भइसकेकोले विद्युत् तथा ग्याँस उपक्षेत्रले यस वर्ष आठ प्रतिशतभन्दा बढीको उत्पादन वृद्धिदर हासिल गर्ने अनुमान रहेको छ । बैकिङ तथा वित्तीय उपक्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर पनि सन्तोषप्रद रहेको छ । उपर्युक्त प्रवृत्तिका आधारमा चालू वर्ष गैह्र-कृषि क्षेत्रको उत्पादन वास्तविक रूपमा ५.५ प्रतिशतभन्दा बढी दरले बढ्ने अनुमान रहेको छ । गत वर्ष यस क्षेत्रमा ६.५ प्रतिशतको वास्तविक उत्पादन वृद्धिदर हासिल भएको थियो ।

चालू वर्ष कृषि क्षेत्रको वास्तविक गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर केही कम हुने भए तापनि गैह्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन सन्तोषजनक हुने देखिएकोले कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वास्तविक रूपमा करीब ३ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको छ । गत आर्थिक वर्ष गार्हस्थ्य उत्पादनको वास्तविक वृद्धिदर ६.९ प्रतिशत रहेको थियो ।

सरकारी वित्त स्थितिमा चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनामा उत्साहजनक रूपले सुधार भएको छ । यो सुधार खासगरी सरकारी साधन र बजेट घाटामा भएको छ । चालू वर्ष, उक्त अवधिको नगद प्रवाहमा आधारित वित्तीय कारोबारको (प्रारम्भिक) तथ्याङ्कअनुसार श्री ५ को सरकारको कुल साधन, गत वर्ष यसै अवधिको (२१.२ प्रतिशत) को तुलनामा २६.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १५६९.८४ करोड पुगेको छ भने त्यसमध्ये राजस्व सङ्कलन २५.६ प्रतिशतले बढी रु. १३८८.८१ करोड हुन पुगेको छ । यस अवधिमा कुल खर्च ९.७ प्रतिशतले बढी रु. १६८६.८८ करोड हुन पुगेको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा कुल खर्च ५.८ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । फलस्वरूप यस अवधिको सरकारी बजेट घाटा गत वर्षको यसै अवधिको भन्दा ६०.४ प्रतिशत (रु. १७८.३१ करोड) ले कम भई रु. ११७.०४ करोड मात्र रहेको छ । यसरी समीक्षा अवधिको कुल बजेट घाटा रु. ११७.०४ करोडमध्ये, रु. २५१.३१ करोड वैदेशिक नगद ऋणबाट र रु. २५ करोड आन्तरिक ऋण (राष्ट्रिय बचतपत्र) बाट ब्यहोरिन गई रु. १५९.२७ करोड श्री ५ को

सरकारको खातामा बचत हुन गएको छ ।

वैदेशिक व्यापारतर्फ कुल निर्यात घट्नु नै यस वर्ष देशको बाह्य क्षेत्रको प्रमुख चिन्ताको विषय भएको छ । जस अनुसार चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनामा कुल निर्यात गत वर्षको सोही अवधिको दाँजोमा ७.५ प्रतिशत (रु. ९९ करोड ९ लाख) ले घटी रु. १२१५.४७ करोड मात्र रहेको छ । गत वर्ष यसै अवधिको कुल निर्यातको वृद्धिदर १८.९ प्रतिशत थियो । यस अवधिमा खासगरी भारतबाहेक अन्य मुलुकतर्फको निर्यातमा भएको ह्रास नै कुल निर्यात घटाउने प्रमुख कारक रह्यो । गत वर्षको आठ महिनामा १५.० प्रतिशतले बढेको अन्य मुलुकतर्फको निर्यात यस वर्षको उक्त अवधिमा १३.६ प्रतिशत (रु. १५५.९१ करोड) ले घटेको छ । यसरी अन्य मुलुकतर्फको निर्यातमा ह्रास आउनुको मुख्य कारण प्रमुख निर्यातयोग्य वस्तु ऊनी गलैचा, दाल तथा भुसेतीलको निर्यातमा आएको ठूलो ह्रास नै रहेको छ । गत वर्षको समीक्षा अवधिमा ५.२ प्रतिशतले बढेको ऊनी गलैचाको निर्यात चालू वर्षको सोही अवधिसम्ममा २४.५ प्रतिशत (रु. १६५.८६ करोड) ले घट्नु गएको छ । त्यस्तै दालको निर्यात पनि गत वर्षदेखि ह्रासोन्मुख रहँदै आएकोमा यस वर्ष ७६.८ प्रतिशत (रु. १२.५९ करोड) ले अझ घटेको छ भने भुसेतील निर्यातमा यस वर्ष ६२.२ प्रतिशत (रु. ७.२६ करोड) ले कमी आएको छ । तयारी पोशाकको निर्यात स्थिति पनि सन्तोषजनक छैन । गत आर्थिक वर्षको आठ महिनामा ५६.० प्रतिशतले तयारी पोशाकको निर्यात बढेकोमा चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ०.९ प्रतिशतले नगण्य रूपमा बढेको छ । तर यस वर्ष तयारी छालाको निर्यात भने उत्साहजनक रूपले बढेको छ । गत वर्ष २.३ प्रतिशतले ह्रास भएको यसको निर्यात यस वर्ष ८६.३ प्रतिशत (करीब रु. १२ करोड) ले बढेको छ ।

कुल आयात वृद्धिको गति गत वर्षभन्दा तुलनात्मक रूपले मन्द भएको भए तापनि यसलाई अझै तीव्र नै मान्नु पर्दछ । गत वर्षको आठ महिनामा ३८.४ प्रतिशतको तुलनामा चालू वर्षको सोही अवधिमा कुल आयातको वृद्धिदर २७.६ प्रतिशत (रु. ८७१.४१ करोड) रहेको छ । यस अवधिमा भारत तथा अन्य मुलुक दुवै क्षेत्रबाट भएको आयातको वृद्धिदरमा गत वर्षभन्दा कमी आएको छ । चालू वर्षको आठ महिनामा भारत तथा अन्य मुलुकबाट भएको आयातको वृद्धिदर क्रमशः १७.९ प्रतिशत (रु. १९६.६३ करोड) र ३२.७ प्रतिशत (रु. ६७४.७८ करोड) रहेका

छन् । गत वर्ष उक्त अवधिमा उपर्युक्त क्षेत्रबाट भएको आयातको वृद्धिदर क्रमशः ४१.७ प्रतिशत र ३६.७ प्रतिशत रहेको थियो । यसरी एकातिर आयातको गति तीव्र रहनु र अर्कोतिर निर्यातको ह्रासोन्मुख अवस्थाले गर्दा निर्यातको आयात धान्ने क्षमतामा पनि अनपेक्षित रूपले गिरावट आउनुका साथै यस अवधिको व्यापार घाटामासमेत ठूलो वृद्धि भएको छ । गत वर्ष आठ महिनाको कुल निर्यातले कुल आयातको ४१.६ प्रतिशत अंश धानेकोमा यस वर्षको उक्त अवधिको कुल निर्यातले कुल आयातको ३०.१ प्रतिशत अंशमात्र व्यहोर्न सकेको छ । आयात-निर्यात बीचको तीव्र असन्तुलनको परिणामस्वरूप व्यापार घाटाको आयतन यस वर्षको आठ महिनासम्ममा ५२.५ प्रतिशत (रु ९७०.५० करोड) ले थप विस्तृत भएको छ । यस अवधिमा भारतसँगको व्यापारघाटा वृद्धिदरमा केही कमी (३९.६ प्रतिशतकी तुलनामा १५.० प्रतिशत) आएको छ भने ह्रासोन्मुख निर्यात प्रवृत्तिले अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटामा भन्डै शतप्रतिशत (९०.६ प्रतिशत) ले वृद्धि भएको छ ।

देशको निर्यात व्यापारलाई वस्तुगत तथा देशगत रूपमा विस्तार गर्ने अभिप्रायले उक्त अवधिमा यस क्षेत्रमा केही सकारात्मक नीतिगत सुधारहरू पनि गरिएका छन् । यसै क्रममा सुनका गरगहना तथा कलात्मक वस्तुको निर्यातलाई प्रवर्द्धन तथा प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले २०५१ वैशाखदेखि नेपाल राष्ट्र बैंकले स्थानीय उत्पादनकर्ता (बिक्रेता) तथा निर्यातकर्ताहरूलाई उनीहरूले प्राप्त गरेको अग्रिम भुक्तानी आदेश वा प्रतीतपत्रमा उल्लिखित FOB मूल्यको ९० प्रतिशतले हुने रकम बराबरको परिमाण र बैंकबाट इजाजत प्राप्त स्थानीय बिक्रेताहरूको हकमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा स्वदेशभित्रै विदेशीहरूलाई गरगहना बिक्री गरी प्राप्त रकमको ९० प्रतिशतले खाम्ने परिमाणमा सुन उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ ।

२०५१ आषाढ २७ गतेदेखि हस्तनिर्मित ऊनी गालैँचाका साथै हस्तबुना कपडा, कपडाका उत्पादनहरू र परम्परागत कपडाका हस्तकलाका सामानहरूलाई अमेरिकी सरकारले सामान्य ग्राह्यता प्रणाली (GSP) अन्तर्गत सुविधा प्रदान गर्ने निर्णयलाई उक्त वस्तुहरूको बजार प्रवर्द्धन गर्ने दिशामा थप सकारात्मक पक्षको रूपमा लिइएको छ ।

अर्द्ध प्रशोधित वेटब्लू छालाको सट्टा प्रशोधित छाला तथा छालाबाट बनेका तयारी वस्तुहरूको निर्यात गर्न सकेमा स्वदेशी उद्योगहरूलाई कच्चा पदार्थ उपलब्ध हुने, थप रोजगारीका अवसरहरू सृजना हुनाको साथै निकासीमा थप मूल्य अभिवृद्धिसमेत हुने भएकोले दुई वर्ष उपरान्त अर्द्ध प्रशोधित वेटब्लू छाला निकासीमा प्रतिबन्ध लगाउने श्री ५ को सरकारले निर्णय गरेको छ । निकासीकर्ताहरूको गुनासोको विषय रही आएको निकासी सेवा शुल्क २०५१ पौषदेखि १.५ प्रतिशत गरिएबाट निर्यात प्रतिस्पर्धात्मकता अभिवृद्धि गर्न बल पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । नेपाल तथा चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतबीचको परम्परागत व्यापार प्रतीतपत्रको आधारमा गत २०५१ कार्तिकमा नेपाल राष्ट्र बैंक र पिपुल्स बैंक अफ चाइनाका बीच सम्झौता सम्पन्न भई नेपालको नेपाल बैंक लि. र चीनको बैंक अफ चाइना, ल्हासा शाखाका बीच १ जनवरी १९९५ देखि आयात प्रतीतपत्र कारोबार हुने सहमति भएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको चार महिनासम्मको देशको बाह्य भुक्तानी स्थिति अनपेक्षित रूपले हाम्रो विपक्षमा गएको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा रु. १०५.१० करोडले बचतमा रहेको शोधनान्तर खाता यस वर्षको उक्त अवधिमा रु. १८९.३६ करोडले प्रतिकूल भएको छ । यस अवस्थाको पृष्ठमा, तीव्र रूपमा बढेको व्यापारघाटाको कारणले चालू खातामा अतुलनीय घाटा हुनु र विस्तृत चालू खाता घाटालाई खुद वैदेशिक पूँजी तथा अवर्गीकृत पूँजी खुदको आप्रवाहले पनि धान्न नसक्नु आदि अहम् कारण रहेका छन् । यस वर्षको उक्त अवधिमा खुद वैदेशिक पूँजी निवेश रु. ११२.९१ करोड (४३.९ प्रतिशत) ले घटेको छ भने अवर्गीकृत पूँजी खुदको आप्रवाहमा पनि रु. १६९.०६ करोड (९३.३ प्रतिशत)* ले कमी आएको छ ।

कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०५१ आषाढको तुलनामा लगातार ६ महिनासम्म ह्रासोन्मुख रहेकोमा माघदेखि यसले पुनः सकारात्मक गति लिन शुरू गरेको छ । २०५१ आषाढको तुलनामा, २०५१ चैत्र (२४ गते) मा उक्त सञ्चितिमा रु. १९६.२२ करोडले वृद्धि भई रु. ४२५४.८४ करोड पुगेको छ । यस स्तरको सञ्चिति विद्यमान प्रवृत्तिको ८.३ महिनाको आयात धान्न पर्याप्त हुने देखिन्छ ।

मौद्रिक क्षेत्रतर्फ गत आर्थिक वर्षको आठ महिनामा

* विगतमा यस शिर्षक अन्तर्गत रहेका रकमहरू मध्ये केहीको उपयुक्त समायोजन भएको ।

सङ्कुचित मुद्रा १७.२ प्रतिशतले विस्तार भएकोमा चालू वर्षको सोही अवधिमा ११.६ प्रतिशतले मात्र विस्तार भई २०५१ फाल्गुण मसान्तमा रु. ३१८१.६८ करोड पुगेको छ। मुद्रा प्रदायका विस्तारकारी कारकमध्ये खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धिदरमा आएको कमी नै यस वर्ष मुद्रा प्रदायको गति मत्थर हुने प्रमुख कारण भएको छ। गत वर्ष आठ महिनामा २०.७ प्रतिशतले बढेको खुद वैदेशिक सम्पत्ति चालू वर्षको सोही अवधिमा २.२ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ तर कुल आन्तरिक कर्जा भने यस अवधिमा ८.८ प्रतिशतले विस्तार भएको छ। गत वर्षको समीक्षा अवधिमा कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर ७.८ प्रतिशत थियो। यसरी कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर उच्च हुनुमा निजी क्षेत्रमा गएको कर्जामा भएको वृद्धि नै प्रमुख कारण हो। समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जामा २१.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ तर सरकारी बजेटघाटामा भएको सुधारले गर्दा यस अवधिमा बैकिङ्ग क्षेत्रबाट श्री ५ को सरकारलाई गएको कर्जा थप ६.३ प्रतिशतले हास भएको छ। त्यस्तै सरकारी संस्थानलाई गएको कर्जा गत वर्ष १५.८ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष समीक्षा अवधिमा ८.५ प्रतिशतले घटेको छ। यसमध्ये वित्तीय संस्थानहरूलाई गएको कर्जा १२.५ प्रतिशतले बढेको छ भने गैह्र वित्तीय संस्थानहरूलाई गएको कर्जामा १५.७ प्रतिशतले गिरावट आएको छ।

मुद्रा प्रदायका सङ्कुचनकारी कारकहरूमध्ये आवधिक निक्षेपको वृद्धिदरमा यस अवधिमा केही कमी आएको छ। गत वर्ष ११.३ प्रतिशतले बढेको आवधिक निक्षेप चालू वर्षको समीक्षा अवधिमा ९.१ प्रतिशतले मात्र बढ्न सकेको छ। खासगरी वाणिज्य बैकहरूले निक्षेपको ब्याजदरमा गरेको कटौती र बैकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रमा नयाँ लगानीका अवसरहरूको सृजना भएकोले आवधिक निक्षेपको वृद्धिदरमा केही शिथिलता आएको हो। मुद्रा प्रदायको अर्को सङ्कुचनकारी कारक पूँजी तथा खुद अवर्गीकृत दायित्व गत वर्ष ९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष ४.७ प्रतिशतले हास भएको छ।

अन्य मौद्रिक परिसूचकमध्ये विस्तृत मुद्रा गत वर्ष १३.७ प्रतिशतले विस्तार भएकोमा यस वर्ष १०.१ प्रतिशतले थप विस्तार भई रु. ७६८३.८७ करोड पुगेको छ। खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धिदरमा आएको ठूलो कमी र सङ्कुचित मुद्रा प्रदायको वृद्धिदरको शिथिलता नै विस्तृत

मुद्रा विस्तारमा आएको सङ्कुचनका प्रमुख कारणहरू हुन्।

मूल्य स्थितितर्फ, चालू आर्थिक वर्षको आठ महिना (श्रावण-फाल्गुण) मा शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूचीको (२०४०।४१=१००) औसत वृद्धिदर १ प्रतिशत विन्दुले कम भई ७.७ प्रतिशत रहन पुगेको छ। गत वर्ष यसै अवधिको मूल्यसूची औसत वृद्धिदर ८.७ प्रतिशत रहेको थियो। विन्दुगत रूपमा (२०५० फाल्गुणको तुलनामा २०५१ फाल्गुणमा) पनि उक्त अवधिको उपभोक्ता मूल्यसूची ७.२ प्रतिशतले मात्र बढेको छ, जब कि गत वर्ष सोही अवधिमा ८.५ प्रतिशतले बढेको थियो।

चालू आर्थिक वर्षको उक्त अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ र गैह्र खाद्य तथा सेवा गरी दुवै समूहको औसत तथा विन्दुगत मूल्यसूची वृद्धिदर गत वर्षभन्दा कमै रहेका छन्। यस अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थको मूल्यसूची औसतमा ७.२ प्रतिशतले बढेको छ भने गैह्र खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्यसूची ८.४ प्रतिशतले विस्तार भएको छ। गत वर्ष यसै अवधिमा उक्त दुवै समूहको मूल्यसूचीको औसत वृद्धिदर क्रमशः ८.५ प्रतिशत र ९.४ प्रतिशत रहेका थिए। विन्दुगतरूपमा पनि उक्त समूहहरूको मूल्यसूची गत वर्ष क्रमशः ०.५ प्रतिशत र ६.२ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्षको फाल्गुणमा खाद्य तथा पेय पदार्थतर्फ १.९ प्रतिशतले गिरावट आएको छ भने गैह्र खाद्य तथा सेवा समूहमा ५.७ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएको छ।

यस वर्ष भारतमा समेत दलहनको उत्पादन निकै घट्न गई त्यसको मूल्यगत असरले गर्दा स्वदेशमा समेत दालको मूल्यमा अप्रत्यासित रूपले वृद्धि भएको हो तर अन्य उपसमूहहरूको यस अवधिको मूल्यमा खास चाप परेको छैन। यस अवधिमा खासगरी विनिमय दरमा स्थिरता, कर्जाको ब्याजदरमा कमी र नियन्त्रित सरकारी बजेट घाटाजस्ता आन्तरिक कारकहरूले समेत मूल्य वृद्धिलाई स्थिर वा नियन्त्रित गर्न सकारात्मक भूमिका निर्वाह गरेका छन्।

आर्थिक वर्षको पछिल्लो त्रयमासमा ऋतुगत प्रभावले गर्दा पनि मूल्यमा थप चाप पर्न सक्ने सम्भावना हुँदाहुँदै हालसम्मको मूल्य प्रवृत्तिलाई अवलोकन गर्दा चालू वर्षको अन्त्यसम्ममा औसत मूल्य ८.० प्रतिशतभन्दा पनि कम दरले मात्र बढ्ने सम्भावना देखिएको छ।

शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्यसूचीका समूह तथा उपसमूहहरूलाई प्रदान गरिएको विद्यमान भार

(Weightage) अद्यावधिक गर्ने सन्दर्भमा निकट भविष्यमा बैंकबाट विभिन्न शहरी क्षेत्रहरूमा पारिवारिक बजेट सर्भेक्षण गरिँदै छ। सर्भेक्षणबाट घरपरिवारहरूको आम्दानी खर्च र श्रम शक्तिको वनावट तथा आवासीय स्थितिको समेत जानकारी प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ।

बैंकिङ्ग व्यवस्था तथा कर्जा नियन्त्रण

१. विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने वर्तमान कर्जा सीमामा वृद्धि

विगत केही वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूले कुल कर्जा सापटको निश्चित प्रतिशत विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपमा प्रवाह गर्नुपर्ने वर्तमान कर्जा व्यवस्थामा नेपाल राष्ट्र बैंकले आ.व. २०५२/५३ का लागि वाणिज्य बैंकहरूलाई ४ समूहमा विभाजन गरी विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने न्यूनतम कर्जा सीमा तोकिदिएको छ। जसअनुसार 'क' समूहका नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक प्रत्येकले कुल कर्जाको ३.० प्रतिशत, 'ख' समूहका नेपाल अरब बैंक लि., नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि., नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लि. प्रत्येकले कुल कर्जाको १.५ प्रतिशत, 'ग' समूहका हिमालयन बैंक लि., नेपाल एस.वि.आई. बैंक लि., नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. र एभरेष्ट बैंक लि. प्रत्येकले कुल कर्जाको ०.५० प्रतिशत अनिवार्य रूपमा यस क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसैगरी नयाँ खोलिने बैंकहरूलाई 'घ' समूहमा समावेश गरिएको छ। त्यस्ता नयाँ खुल्ने बैंकहरूले पनि ०.२५ प्रतिशत कर्जा अनिवार्य रूपमा त्यस्तो वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। चालू आ.व. २०५१/५२ का लागि भने विगत वर्ष २०५०/५१ कै सीमा व्यवस्था यथावत् कायम राखिएको छ।

२. विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जाको गणना विधि

विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपले लगानी गर्नुपर्ने उपर्युक्त व्यवस्था अनुसार अगामी आ.व. २०५२/५३ देखि देहाय बमोजिमका कर्जाहरूलाई मात्र यस क्षेत्रमा प्रवाह भएको कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। जसअनुसार वाणिज्य बैंकहरूले ग्रामीण विकास बैंकलाई दिने कर्जा, बैंकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजत प्राप्त गैह्र सरकारी संस्थाहरू (Non Governmental Organizations) लाई दिने कर्जा तथा समाजका कमजोर, निर्धन र विपन्न वर्गलाई आयमूलक तथा रोजगारमूलक परियोजनाहरूमा वाणिज्य बैंकहरू स्वयंले प्रत्यक्ष लगानी गरेका रु. १५,०००/- भन्दा कमको कर्जालाई मात्र विपन्न वर्गमा गएको कर्जासरह

गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै यस क्षेत्रमा जाने कर्जालाई विगत वर्षहरूमा भै प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा जाने कर्जा अन्तर्गत नै समावेश गरी गणना गरिने तथा यस्तो गणना ६ महिना अघिको कुल बाँकी कर्जा सापट (लगानीबाहेक) का आधारमा गरिने व्यवस्था गरिएको छ। यसरी तोकिएको न्यूनतम अंशभन्दा कम हुन गएमा नपुग रकममा सम्बन्धित बैंकले कर्जामा लिने अधिकतम ब्याज दरले हर्जाना तिनुपर्ने व्यवस्था कायमै गरिएको छ।

३. संयुक्त लगानीमा थप ३ वाणिज्य बैंकहरूको सञ्चालन

बङ्गलादेशको International Finance Investment & Commerce Bank (IFIC) को संयुक्त लगानीमा दर्ता भएको नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. ले २०५१ जेष्ठ २३ गतेदेखि आफ्नो कारोबार शुरू गरिसकेको छ। चुक्ता पूँजी रु. ६ करोड भएको यस बैंकमा IFIC बङ्गलादेशको ५० प्रतिशत, नेपाली संस्थापकहरूको २० प्रतिशत र सर्वसाधारणको ३० प्रतिशत शेयर रहेको छ। यसैगरी निजी क्षेत्रको संयुक्त सहभागितामा स्थापित एभरेष्ट बैंक लि. ले पनि २०५१ कार्तिक १ गतेदेखि आफ्नो कारोबार शुरू गरेको छ। रु. ६ करोड चुक्ता पूँजी रहेको यस बैंकमा संस्थापकहरूको ५० प्रतिशत, United Bank of Indiaको २० प्रतिशत र सर्वसाधारणको ३० प्रतिशत शेयर रहेको छ। यस्तै २०५१ साल फाल्गुण २८ गतेदेखि बैंक अफ काठमाडौंले पनि कारोबार शुरू गरेको The SIAM Commercial Bank PCL, Thailandको संयुक्त सहभागितामा सञ्चालित रु. ९ करोड चुक्ता पूँजी भएको यस बैंकमा संस्थापकहरूको ४५ प्रतिशत, सहभागी विदेशी बैंकको ३० प्रतिशत, तथा सर्वसाधारण को २५ प्रतिशत शेयर रहेको छ। यसप्रकार विदेशी लगानीकर्ताहरूको संयुक्त सहभागितामा स्थापना भएका ८ वटा बैंकहरूसमेत गरी १० वटा वाणिज्य बैंकहरू कार्यरत भएबाट देशले अवलम्बन गरेको उदार आर्थिक नीतिअनुरूप बैंकिङ्ग क्षेत्रमा स्वस्थ एवं प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण सृजना गर्नमा सघाउ पुग्न गएको छ।

४. वाणिज्य बैंकहरूको शाखा विस्तार तथा सङ्कुचन

२०५० साल चैत्रसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको कुल शाखा सङ्ख्या ४३७ रहेकोमा केही शाखाहरूको सङ्कुचन तथा विस्तार हुन गई यस वर्षको चैत्रसम्ममा यो सङ्ख्या ४४१ पुगेको छ। जसमध्ये नेपाल बैंक लि.को २१३, राष्ट्रिय

वाणिज्य बैंकको २०४, नेपाल अरब बैंक लि. को ८, नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लि. को ६, नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि. को ३, हिमालयन बैंक लि. को २, नेपाल एसबीआई बैंक लि. को १, नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. को १, एभरेष्ट बैंक लि. को २ र बैंक अफ काठमाडौंको १ शाखाबाट बैंकिङ्ग सेवा उपलब्ध भइरहेको छ।

५. नयाँ स्थापना हुने वाणिज्य बैंकको पूँजीसम्बन्धी नयाँ नीतिगत व्यवस्था

काठमाडौं उपत्यका बाहिर वाणिज्य बैंक खोल्न प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले २०५१ वैशाख १८ गतेदेखि लागू हुने गरी नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा पूँजीसम्बन्धी नयाँ नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ। जसअनुसार काठमाडौं उपत्यकाभित्र प्रधान कार्यालय रहने गरी अधिराज्यभर कार्य क्षेत्र विस्तार गर्न अब खोलिने बैंकको चुक्ता पूँजी कम्तीमा रु. २५ करोड हुनुपर्ने, उपत्यका बाहिर अन्य कुनै नगरपालिका क्षेत्रभित्र प्रधान कार्यालय रहने गरी उपत्यकाबाहेक देशका अन्य भागमा कार्य क्षेत्र विस्तार गर्ने बैंकको चुक्ता पूँजी कम्तीमा रु. १२ करोड हुनुपर्ने र उपत्यका बाहिर जिल्लास्तरमा प्रधान कार्यालय रहने गरी उपत्यकाबाहेक बढीमा ५ जिल्लासम्म कार्य क्षेत्र विस्तार गर्ने बैंकको चुक्ता पूँजी कम्तीमा रु. ५ करोड हुनुपर्ने गरी नयाँ नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ, साथै नयाँ खोलिने बैंकको पूँजीको कम्तीमा ३० प्रतिशत शेयर सर्वसाधारणमा बिक्री गर्नुपर्ने पनि व्यवस्था गरिएको छ। शेयर खरीदका सम्बन्धमा कुनै एक व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा एउटै समूहको कम्पनीले सम्बन्धित बैंकको निष्कासित पूँजीको १० प्रतिशतभन्दा बढी शेयर खरीद गर्न नसक्ने व्यवस्थाको साथै त्यस्ता व्यक्ति/फर्म/कम्पनी वा समूहले सबै बैंकको गरी निष्कासित पूँजीको १५ प्रतिशतभन्दा बढी शेयर खरीद गर्न नपाउने (श्री ५ को सरकार, नेपाल राष्ट्र बैंक, वाणिज्य बैंक तथा सरकारी वित्तीय संस्थाहरूबाहेक)समेत व्यवस्था गरिएको छ।

६. नेपाल बैंक लिमिटेड र नेपाल अरब बैंक लि.को पूँजी वृद्धि

नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा नेपाल बैंक लिमिटेडको अधिकृत तथा चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ। जसअनुसार रु. ४ करोडको बोनस शेयरसहित सो बैंकको वर्तमान अधिकृत, निष्कासित तथा चुक्ता पूँजीको रकम रु. ३०.५० करोडबाट रु. ३४.५० करोड पुऱ्याउन स्वीकृति प्रदान गरिएको छ। त्यसैगरी नेपाल अरब बैंक

लिमिटेडको अधिकृत पूँजी रु. १३ करोडबाट रु. २५ करोड र निष्कासित तथा चुक्ता पूँजी रु. ६,५४,२५,६०० बाट रु. १३,०८,५१,२०० पुऱ्याई पूँजी वृद्धि गर्ने स्वीकृत प्रदान गरिएको छ।

७. वाणिज्य बैंकहरूलाई क्षतिपूर्ति प्रदान

बैंकिङ्ग विकास योजनाअनुसार खोलिएका शाखाहरूमध्ये राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडका निरन्तर घाटामा सञ्चालन भइरहेका शाखाहरूलाई अनुपातिक रूपमा १० वर्षसम्म क्षतिपूर्ति दिने नीतिगत व्यवस्थानुसार आ.व. २०४९/५० मा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ९ वटा शाखाहरूलाई रु. १५ लाख ६० हजार क्षतिपूर्ति प्रदान गरिएकोमा आ.व. २०५०/५१ मा नेपाल बैंक लिमिटेडको ५ शाखाहरूका लागि रु. ३,९२,३१,४१९.७ क्षतिपूर्तिस्वरूप प्रदान गरिएको छ।

८. वित्त कम्पनीहरूको स्थापना तथा सञ्चालन

देशले अवलम्बन गरेको उदार तथा खुल्ला आर्थिक नीतिको परिप्रेक्ष्यमा गैह्र बैंकिङ्ग बित्तीय संस्थाहरूको अत्यधिक आगमनले यस क्षेत्रप्रतिको आकर्षण उत्साहजनक रहेको स्पष्ट गर्दछ। २०५१ चैत्रसम्ममा १८ वटा वित्त कम्पनीहरूले वित्त कम्पनी ऐन २०४२ अनुसार यस बैंकबाट इजाजत लिई अधिकांशले वित्तीय कारोबार शुरू गरिसकेका छन्। यी वित्त कम्पनीहरू मध्ये ११ वटा वित्त कम्पनीहरूले २०५१ माघ मसान्तसम्ममा रु. ४०.७४ करोड निक्षेप सङ्कलन गरी रु. ४१.२८ करोडको कर्जासमेत प्रवाह गरेको देखिन्छ। साथै कतिपय वित्त कम्पनीहरू दर्ता भई वित्तीय कारोबारको इजाजत प्राप्त गर्ने अवस्थामा रहेकाले भविष्यमा देशमा अरू वित्त कम्पनीहरू सञ्चालनमा आउने भएका छन्।

९. वित्त कम्पनीहरूले मुद्दती रसिदको धितोमा कर्जा प्रदान गर्नसक्ने व्यवस्था

वित्त कम्पनी ऐन २०४२ अनुसार वित्तीय कारोबार गर्ने वित्त कम्पनीहरूले अब उपरान्त निक्षेपकर्ताहरूले वित्त कम्पनीमा राखेको मुद्दती निक्षेप रसिदको धितोमा सो रसिदको अवधिसम्मका लागि कर्जा प्रदान गर्न पाउने स्वीकृति यस बैंकद्वारा प्रदान गरिएको छ। यस व्यवस्थाबाट वित्त कम्पनीहरूको कर्जाको दायरा केही फराकिलो हुन गई यसबाट निक्षेप परिचालनमासमेत सघाउ पुग्ने देखिएको छ।

१०. अन्तर वित्त कम्पनी कर्जा कारोबारसम्बन्धी व्यवस्था

चालू वर्षदेखि वित्त कम्पनीहरूले एकले अर्कालाई छोटो अवधिका लागि कर्जा सापटी लिन दिन सक्ने (Inter Finance Company Lending) व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो व्यवस्थाबाट अधिक साधन भएको वित्त कम्पनीले साधनको अभाव भएको अर्को वित्त कम्पनीलाई अन्तर वित्त कम्पनी अन्तरगत सापटी प्रदान गर्दा साधनको समुचित परिचालन भई मुद्रा बजार जस्तै अन्तर वित्तीय बजारको विकास हुन जाने सम्भावना बढेको छ । यसबाट वित्तीय क्षेत्रमा थप उपकरण (Financial Instrument) समेतको विकास भएको छ ।

११. सहकारी संस्थाहरूलाई सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति प्रदान

सहकारी ऐन २०४८ मा भएको व्यवस्था बमोजिम यस वर्ष नव-क्षितिज सहकारी संस्था लि. काठमाडौं, सगुन सहकारी संस्था लि. काठमाडौं, सहकारी वित्तीय संस्था लि. काठमाडौं, मकालु यातायात सहकारी संस्था लि. विराटनगर र द सहारा लोन सेभिङ्ग एण्ड इन्भेष्टमेन्ट को-अपरेटिभ सोसाइटी, मलङ्गवा गरी ५ वटा सहकारी संस्थालाई सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति दिइएको छ । यसबाट सीमित रूपमा भए पनि ग्रामीण क्षेत्रमा सहकारीका माध्यमबाट बैकिङ्ग सेवा पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।

त्यस्तैगरी गैह्र सरकारी संस्थाहरू स्वावलम्बन विकास केन्द्र र निर्धनलाई तोकिएको क्षेत्रमा मात्र सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न यस बैंकले अस्थायी रूपमा इजाजत प्रदान गरेको छ । यस्ता सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरूको स्थापना र सञ्चालनबाट विशेषतः ग्रामीण क्षेत्रको विपन्न वर्गमा बैकिङ्ग सुविधा पुग्न गई आयमूलक र रोजगारमूलक व्यवसायको विकासमा योगदान पुग्नाको साथै विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्ने वाणिज्य बैंकका प्रभावकारी एजेण्टका रूपमा संस्थागत विकाससमेत हुने देखिएको छ ।

१२. नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति बेगर निक्षेप सङ्कलन गर्नेलाई कारवाही

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ (संशोधन सहित) अनुसार यस बैंकको स्वीकृत विना निक्षेप सङ्कलन गर्न

नपाइने व्यवस्था हुँदाहुँदै पनि धनुषा जिल्ला ठाडी गा.वि.स. का केही व्यक्तिहरूले गैह्र कानूनी तवरबाट रकम सङ्कलन गर्ने गरेको ज्ञात हुन आई असङ्ख्य निक्षेपकर्ताहरू ठगिन गएको देखिएकाले र त्यस्ता व्यक्तिहरूबाट सङ्कलित रकम वाणिज्य बैंकहरूमा राखेको समेत देखिएको हुँदा उक्त बैंकहरूमा निजहरूको खातामा रहेको रकम रोक्का गरी स्थानीय प्रशासनको रोहवरमा सङ्कलित रकम निक्षेपकर्तालाई फिर्ता गरिएको छ ।

१३. बैकिङ्ग विकास तथा तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी

मौद्रिक नीति प्रतिपादनको आधारको रूपमा रहेका वाणिज्य बैंकहरूको तथ्याङ्कलाई बढी शुद्ध, भरपर्दो र सामयिक बनाई दक्ष जनशक्ति विकास गर्ने उद्देश्यले यस वर्ष वीरगञ्ज र पोखरामा गरी २ वटा सहायक तथा प्रधान सहायक स्तरीय क्षेत्रीय वाणिज्य बैकिङ्ग तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ । मिति २०५१।१०।१ देखि २०५१।१०।६ सम्म वीरगञ्जमा र मिति २०५१।१२।५ देखि २०५१।१२।१० सम्म पोखरामा सञ्चालन भएको उक्त गोष्ठीमा क्रमशः २३ जना र २४ जना गरी जम्मा ४७ जना सहायक / प्रधान सहायक स्तरका वाणिज्य बैंक, कृषि विकास बैंक र नेपाल राष्ट्र बैंकका कर्मचारीहरूले प्रशिक्षण हासिल गरेका थिए ।

१४. नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र ग्रामीण विकास बैंकको व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकासमा भएको खर्चमा अनुदान प्रदान

बढ्दै गएको बैकिङ्ग व्यवसाय र खासगरी विदेशी विनिमय कारोबारमा देखापरेको प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणको परिप्रेक्ष्यमा संयुक्त लगानीका बैंकसँग समान रूपले प्रतिस्पर्धा गर्न नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले आफ्नो कर्जा लगानी तथा विदेशी विनिमय Portfolio Management जस्ता क्रियाकलापहरूलाई Computerको प्रयोग तथा यसको लागि पूरकको रूपमा आवश्यक पर्ने Communication Network (Fax, Telex आदि)समेतको आधुनिकीकरण गर्न अपरिहार्य भएको र यी बैंकहरूमा Computer तथा Communication Networkको व्यवस्था गर्न ठूलो रकमको लगानी गर्नुपर्ने भएको हुँदा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडको विद्यमान बैकिङ्ग कारोबारको औचित्य तथा आवश्यकताको आधारमा Communication Network र Computerization प्रक्रियामा Hardware सँग

सम्बन्धित कुल खर्चको ५० प्रतिशतसम्मको व्ययभार नेपाल राष्ट्र बैंकले व्यहोर्ने सन्दर्भमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई हालसम्म ६० लाख ७० हजार आठ सय साठी रुपैयाँ भुक्तानी दिइएको छ भने नेपाल बैंक लिमिटेडका चार शाखाका लागि फ्याक्स मेशिन खरीद गर्न रु. ६० हजार भुक्तानी दिइएको छ । यसैगरी मुलुकमा हाल कार्यरत दुई ग्रामीण विकास बैंकहरू (पूर्वाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल) लाई र भविष्यमा अन्य स्थानमा खुल्न लागेका ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई पनि सीमित रूपमा (बढीमा दुई कम्प्यूटर, १ प्रिन्टर र १ फ्याक्स) मेशिन खरीद गर्न लाग्ने लागतको ५० प्रतिशत अनुदान व्यहोर्ने नीति नेपाल राष्ट्र बैंकले चालू आ.व.देखि लिएको छ ।

१५. प्रतिग्राहक कर्जा सीमा व्यवस्था

नेपाल राष्ट्र बैंकले एकै व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा एकै समूहको कम्पनीलाई जाने कर्जा सापटीको सीमा (Single Borrower Limit) निर्धारण सम्बन्धमा प्रत्येक आर्थिक वर्षको लागि उक्त सीमा तोकिएकोमा चालू वर्षको लागि पनि यस्तो सीमा प्राथमिक पूँजी कोषको ३५ प्रतिशत यथावत् राखिएको छ ।

१६. युसेन्स बिलको सुविधा

नेपाली रुपैयाँको तुलनामा अमेरिकी डलरको ब्याजदर निकै कम भएको र अमेरिकी डलरको विनिमय दरमा तुलनात्मक रूपमा स्थिरता कायम रहिरहेको कारणले केही समय पहिला नेपाली आयातकर्ताहरूले आफूले आयात गर्ने सामानको मूल्य तत्काल भुक्तान नगरी सप्लायर्स क्रेडिटमार्फत केही महिनापछि मात्र भुक्तानी गर्ने प्रवृत्ति बढ्दै गएको फलस्वरूप वाणिज्य बैंकहरूको तरलतामा वृद्धि हुँदै गएको र विदेशी विनिमयको सञ्चितमासमेत क्रमिक वृद्धि भइरहेकोले तत्कालीन परिस्थिति अनुकूल Supplier's Credit अन्तर्गत औद्योगिक मेशिनरीलगायत अन्य औद्योगिक पूँजीगत सामानहरूको आयातको हकमा भने ६ महिनाभन्दा कम अवधि र जेनेरेटर खरीद गर्नमा ९ महिनासम्मको (यस बैंकको स्वीकृति लिई सोभन्दा बढी अवधिको पनि) बाहेक अन्य Usance प्रतीत-पत्र खोल्न मिति २०५१।१।२७ देखि बन्देज लगाइएको थियो । यसले गर्दा औद्योगिक कच्चा पदार्थहरू आयात गर्दै आएका आयातीत कच्चा पदार्थमा आधारित निर्यातजन्य उद्योगहरू प्रत्यक्षरूपमा प्रभावित हुन पुगे । यस अवस्थालाई

मध्यनजर राखी प्रचलित कानून वमोजिम स्थापना भएका तयारी पोशाक उद्योग स्वयम्ले आ-आफ्नो उद्योगको निमित्त विदेशबाट कच्चा पदार्थ आयात गर्ने भएमा त्यस्ता उद्योगहरूलाई Usance प्रतीत-पत्रको सुविधा दिने र यस प्रकारको सुविधा बण्डेड वेयर हाउस अन्तरगत आयात गर्न दिइने वस्तुहरूमा मात्र प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१७. विशेष अध्ययन समितिको गठन

देशले अवलम्बन गरेको खुल्ला आर्थिक नीति अन्तरगत हाल नेपालमा १० वटा वाणिज्य बैंकहरू स्थापना भइसकेको, अन्य कतिपय बैंकहरू कार्यवाहीको अवस्थामा रहेको, कतिपय वित्त कम्पनीहरू स्थापना हुनाको साथै थप बैंक तथा वित्त कम्पनीहरू खोल्न प्रस्ताव पेश गर्नेहरूको सङ्ख्या दिन प्रतिदिन बढ्दै गएको सन्दर्भमा देशको आर्थिक क्रियाकलापलाई वृद्धि गरी स्वस्थ एवं प्रतिस्पर्धात्मक बैकिङ्ग वातावरण सृजना गर्न कति सङ्ख्यामा बैंकहरू खोल्न उपर्युक्त हुन्छ भन्ने कुराको सम्भावना तथा त्यसको औचित्यबारे अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न डेप्युटी गभर्नर डा.पुष्पराज राजकर्णिकारको संयोजकत्वमा एक उच्चस्तरीय विशेष अध्ययन समिति गठन गरिएको छ । उक्त समितिले सुझाव गरेअनुसार बैंक स्थापनासम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था यस बैंकबाट छिट्टै प्रकाशमा आउने छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

खुल्ला एवम् उदार आर्थिक नीतिको परिप्रेक्ष्यमा, विदेशी विनिमयसम्बन्धी नीति तथा प्रक्रियाहरूलाई पनि तदनुरूप लचिलो तथा सरलीकृत गरिँदै लगिएको छ । यसबाट निर्यातकर्ता, पर्यटन उद्यमी तथा सर्वसाधारण नागरिकहरूलाईसमेत आवश्यक प्रयोजनका लागि विदेशी विनिमय उपलब्ध हुन सुविधा पुगेको छ । विदेशी लगानीकर्तालाई विदेशी मुद्रामा लगानी गर्न प्रोत्साहित गर्ने नीतिअनुरूप लगानीकर्ताहरूले लगानी गरे बापत आर्जन गरेको लाभांश सटही गरी लान पाउने व्यवस्थालाई सरलीकृत गर्ने अभिप्रायले वाणिज्य बैंकहरू तथा यस बैंक मार्फत स्वदेश भित्रिएको पूँजी (Equity Capital) को अद्यावधिक अभिलेख राख्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसका अतिरिक्त परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने पर्यटन तथा निर्यातमूलक उद्योगहरूलाई आवश्यक आयातको लागि वाणिज्य बैंकहरूबाटै परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा ऋण प्रदान गर्न सकिने सुविधालाई विस्तार गरी उत्पादनकर्तालाई

आवश्यक कच्चा पदार्थ कच्चा ऊन आयात गर्नसमेत परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा ऋण प्रदान गर्न सकिने थप व्यवस्था गरिएको छ ।

निश्चित प्रकारका तोकिएका वस्तुहरू परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाटसमेत आयात गर्न सकिने व्यवस्था भइराखेकोमा यस वर्ष Bead Wire (CopperCoated) समेत उक्त सूचीमा थप गरिएको छ । यसबाट एकातर्फ समय समयमा भारतीय रुपैयाँको सञ्चितिमा देखापर्ने चापलाई कम गर्ने र अर्कोतर्फ परिवर्त्य विदेशी मुद्राको सञ्चितिलाई औद्योगिक उत्पादन वृद्धिका लागि उपयोग गर्न मद्दत पुग्न जाने विश्वास लिइएको छ । साथै तयारी पोशाक उद्योगले आफ्नो उत्पादन तेस्रो मुलुकमा निर्यात गरी आर्जन गरेको परिवर्त्य विदेशी मुद्राको ३०% ले हुने रकमले खामेसम्म उक्त उद्योगलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ (कपडा) परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ । त्यस्ता उद्योगहरूले आफूले प्रयोग गर्ने कच्चा पदार्थ (कपडा) ब्याक टु ब्याक प्रतीतपत्रको माध्यमबाटसमेत भारतबाट आयात गर्न सक्ने र यसरी आयात गरिने कपडाको प्रतीतपत्र खोल्दा भुक्तानी तत्काल नगरी निश्चित समयपछि गर्न सकिने गरी युसेन्स प्रतीतपत्रसमेत खोल्न पाइने सुविधा प्रदान गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट केही खास निर्यातमूलक उद्योगहरूका आधारभूत कच्चा पदार्थ सरल र तुलनात्मक रूपले सुपथ मूल्यमा आयात गर्न सकिने स्थिति रहेकोले त्यस्ता उद्योगहरूको उत्पादन लागत कम हुनाको साथै प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा वृद्धि भई त्यस्ता वस्तुहरूको निर्यात प्रवर्द्धन हुने सम्भावना बढ्न गएको छ ।

वस्तु आयातका लागि खोल्नुपर्ने प्रतीतपत्रको अनुगमन प्रक्रियालाई समयानुकूल छिटो एवम् सरल बनाउन आवश्यक भएको परिप्रेक्ष्यमा वाणिज्य बैंकहरू मार्फत खोलिएका प्रतीतपत्र सम्बन्धी विवरण कम्प्युटर नेटवर्कद्वारा सोभै बैंकमा प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाइएको छ । यसबाट आयात अनुगमन कार्य सुचारु एवम् प्रभावकारी हुन सक्ने अपेक्षा गरिएको छ । श्री ५ को सरकार, संघ संस्था तथा सोसम्बन्धी निकायहरू बाहेक अन्य उद्योगपति तथा व्यापारीहरूले भारतीय भूभाग भई तेस्रो मुलुकबाट आयात गर्ने सामानका लागि जम्मा ६ भन्सार नाकाहरू तोकिएका छन् । त्यस्तो नाका आयात प्रतीतपत्र खोल्दा प्रतीतपत्रमा नै उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

मिति २०४८।११।२१ को आंशिक परिवर्त्यता, तथा तत्पश्चात् मिति २०४९।११।१ को चालू खाताको पूर्ण परिवर्त्यताको नीति अवलम्बन गरिएपछि तदनुरूप विगतको विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) नियमहरू २०२० लाई समयानुकूल संशोधन गर्न उपर्युक्त देखिएकोले मिति २०५१।१२।२८ गतेका दिनदेखि उक्त नियममा चौथो संशोधन (२०५१) गरिएको छ । चालू खाताको पूर्ण परिवर्त्यता पश्चात् नेपाल अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको धारा ८ अनुसरण गर्ने ८९ औं राष्ट्र भएको छ । यसबाट नेपालले विदेशी विनिमय तथा भुक्तानी क्षेत्रमा अपनाएको खुल्ला तथा उदारोन्मुख नीतिप्रति विश्व समुदायको विश्वास अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

यस बैंकमा जम्मा हुने भारतीय रुपैयाँ, भारतीय रिजर्व बैंकस्थित यस बैंकको खातामा जम्मा गर्ने परम्परा रही आएकोमा उक्त बैंकले भा.रु. ५००।- दरको नोट उक्त खातामा जम्मा लिन नमानेकोले मिति २०५०।४।३१ देखि उक्त दरको भारतीय नोट खरीद बिक्रीमा बन्देज लगाइएको छ ।

विकास वित्त

ग्रामीण कर्जा

ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जाको माग र संरचनाको जानकारी लिई उक्त क्षेत्रमा प्रवाह हुने संस्थागत कर्जालाई अभि सङ्गठित र एकीकृत रूपले लक्षित वर्ग र क्षेत्रमा विस्तार गर्ने उद्देश्यले एशियाली विकास बैंकको प्राविधिक सहयोगमा २०४९ श्रावणदेखि सञ्चालित ग्रामीण कर्जा पुनरावलोकन अध्ययन गत वर्ष समाप्त भई त्यसको प्रारम्भिक प्रतिवेदनसमेत जनसमक्ष आइसकेको छ ।

उक्त सर्वेक्षणबाट प्राप्त प्रारम्भिक तथ्याङ्कअनुसार ग्रामीण क्षेत्रको कुल जनसङ्ख्याको ८६ प्रतिशत जनता कृषि पेशामा संलग्न रहेको र सरदर साक्षरता ३८ प्रतिशत (पुरुष साक्षरता ५२ प्रतिशत र महिला साक्षरता २३ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । त्यस्तै कुल कृषक परिवारको ७८ प्रतिशत साना तथा सीमान्त कृषकसँग कुल कृषि भूमिको ४७ प्रतिशत स्वामित्व रहेको र आ.व. २०४८।४९ मा सोही वर्षको मूल्यमा प्रतिपारिवारिक वार्षिक आय रु. २६ हजार रहेको देखिन्छ । सर्वेक्षणको नमूनामा परेका कुल परिवारमध्ये ३९ प्रतिशत ऋणी रहेको, त्यसमध्ये २० प्रतिशतले मात्र संस्थागत स्रोतबाट ८६ प्रतिशतले

अनौपचारिक (असंस्थागत) स्रोतबाट र ६ प्रतिशत परिवारले संस्थागत र अनौपचारिक दुवै स्रोतबाट ऋण लिने गरेको पाइएको छ । प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा (सघन बैङ्किङ्ग) कार्यक्रम लागू भएको क्षेत्रका ३० प्रतिशत परिवारले मात्र ऋण लिने गरेको देखिन्छ । उपर्युक्त अध्ययनको तथ्याङ्कका आधारमा प्राप्त सुझावहरूलाई क्रमशः लागू गर्दै जाने उद्देश्य लिई बैंकका डेपुटी गभर्नरको अध्यक्षतामा ग्रामीण कर्जा सुधार एवम् अनुगमन समितिसमेत गठन गरिएको छ ।

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन ऋण कार्यक्रम

वि. सं. २०३९ सालदेखि ५ जिल्लाबाट शुरू गरिएको यो कार्यक्रम हाल ६४ जिल्लामा ११४ बैंक शाखामार्फत सञ्चालित छ । कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) को सहयोगमा सञ्चालित यस कार्यक्रमको अवधि सन् १९९७ सम्म बढाइएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत २०५१ फाल्गुन मसान्तसम्ममा रु. ७.५२ करोड ऋण लगानी भई भन्डै १६ हजार ग्रामीण महिला प्रत्यक्षरूपमा लाभान्वित भएको अनुमान छ ।

महिला लघु ऋण परियोजना

श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकका बीच सम्पन्न सम्झौता अनुरूप महिलालाई कृषि, लघु उद्योग तथा साना आयमूलक व्यवसाय सञ्चालनमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले वाणिज्य बैंकमार्फत ऋण लगानी हुने लघु ऋण परियोजना आ. व. २०५१।५२ देखि सञ्चालन भइरहेको छ । हाल यो कार्यक्रम नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १५ शाखाहरूमार्फत अधिराज्यका १२ जिल्ला र ५ नगरपालिका क्षेत्रमा लागू छ । यस परियोजना अन्तर्गत बैंकहरूलाई ऋण रकमको बढीमा ८० प्रतिशतसम्म शोधभर्ना दिने गरिएको छ । हालसम्म यस परियोजना अन्तर्गत सहभागी बैंकहरूलाई रु. ३० लाख ऋण लगानी भएको छ ।

ग्रामीण विकास बैंक

ग्रामीण विपन्न महिलाहरूलाई आवश्यक तालिम दिई सम्भाव्य आयमूलक व्यवसाय सञ्चालन गर्न समूहगत रूपमा विनाधितो कर्जा लगानी गर्ने उद्देश्य लिई आ.व. २०४९।५० को अन्त्यतिर स्थापित पूर्वाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकहरूको हालसम्मको प्रगति उत्साहवर्द्धक नै रहेको छ । उपर्युक्त बैंकहरूको अध्ययन एवम् मूल्याङ्कन गरी ग्रामीण तृष्ट

वङ्गलादेश का प्रबन्ध निर्देशक प्रो.एच.आई.लतिफाले सेप्टेम्बर/अक्टोवर १९९४मा पेश गर्नुभएको प्रतिवेदनमा पनि केही सुझावहरूसहित यी बैंकहरूको अद्यावधिक कार्य प्रगतिको सहाहना गरिएको छ ।

स्थापित दुई ग्रामीण विकास बैंककै जस्तो उद्देश्य राखी श्री ५ को सरकार, वाणिज्य बैंकहरू र नेपाल राष्ट्र बैंकको संयुक्त सहभागितामा प्रत्येकको अधिकृत पूँजी रु. १२ करोड, तथा चुक्ता पूँजी रु. ६ करोड रहेको पश्चिमाञ्चल र मध्य पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकहरू वाणिज्य बैंक ऐन अन्तर्गत दर्ता भई क्रमशः बुटवल र नेपालगञ्जमा प्रधान कार्यालय रहने गरी निकट भविष्यमै स्थापना हुने भएका छन् ।

ब्याज अनुदान

सघन बैङ्किङ्ग कार्यक्रम, साना किसान विकास आयोजना र ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत प्रदान गरिने रु. १५ हजारसम्मको कर्जामा सम्बन्धित बैंकको प्रचलित ब्याज दरको एक तिहाइ एवम् ग्रामीण क्षेत्रमा साना कृषि व्यवसाय, उत्पादनशील तथा आयमूलक रोजगारी निमित्त प्रदान गरिने रु. ५ हजारसम्मको कर्जामा सम्बन्धित बैंकको प्रचलित ब्याज दरको ८० प्रतिशतसम्म ब्याज अनुदान दिने श्री ५ को सरकारको नीतिअनुरूप चालू आ. व. को फाल्गुन मसान्तसम्म कृषि विकास बैंक लगायत वाणिज्य बैंक र ग्रामीण विकास बैंकसमेतलाई गरी जम्मा रु. ७४ लाख ब्याज अनुदान भुक्तानी गरिएको छ ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई पुनर्कर्जा

चालू आर्थिक वर्षमा निगमलाई ऋण लगानी गर्न स्वीकृत सीमा रु. १० करोडमध्ये हालसम्म उक्त निगमले रु. ५ करोडको पुनर्कर्जा सुविधा उपयोग गरिसकेको छ । यस अवधिमा निगमबाट रु. १.३९ करोड पुनर्कर्जा असूल भई अब निगमसँग रु. १५.५७ करोड कर्जा असूल हुन बाँकी रहेको छ ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

श्री ५ को सरकारबाट उपलब्ध भएको रु. २ करोडको पूँजी सहयोगबाट सञ्चालित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमार्फत २०५० फागुणसम्ममा ६१.०३ लाख र २०५० चैत्रदेखि २०५१ चैत्रसम्ममा थप रु. २५.५५ लाख लगानी भई हालसम्ममा कुल रु. ८६.५८ लाख लगानी भएको र लगानी भएको रकममध्ये हालसम्ममा रु. १८.०४ लाख

असुली पनि भइसकेको छ । यस कार्यक्रमबाट हालसम्म २१२७ परिवार लाभान्वित भएका छन् ।

आन्तरिक ऋण तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र

श्री ५ को सरकारको खर्चअनुरूप आयको न्यूनतालाई पूरा गरी बचतलाई राष्ट्रिय विकासका लागि सुपरिचालनका साथै समुचित मौद्रिक व्यवस्थापनका लागि समेत आवश्यक आन्तरिक ऋण उठाउने नीतिलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । जसअनुसार चालू आर्थिक वर्षमा ट्रेजरी बिल, विशेष ऋणपत्र र राष्ट्रिय बचतपत्र गरी कुल रु. १९० करोडको आन्तरिक ऋण उठाउने बजेट लक्ष्यमध्ये फाल्गुण मसान्तसम्ममा रु. ३६.६८ करोड आन्तरिक ऋण उठाइएको छ । साथै यस अवधिमा भुक्तानी गर्न बाँकि ऋणपत्रहरूमध्ये रु. ७.५० करोडको राष्ट्रिय बचतपत्र र रु. ४.०० करोडको विकास ऋणपत्र गरी रु. ११.५० करोडको ऋणपत्रको भुक्तानी दिइएको छ । चालू वर्षको फाल्गुण मसान्तसम्मको श्री ५ को सरकारको खर्चको तुलनामा राजस्वको वृद्धि उत्साहजनक रहेकोले यस वर्षको आन्तरिक ऋणको लक्ष्यानुसार आन्तरिक ऋण उठाउन नपर्ने देखिएको छ ।

अर्थतन्त्रमा रहेको अधिक तरलतालाई प्रशोचन गरी आन्तरिक तथा बाह्य स्थिरता कायम गर्ने उद्देश्यले मौद्रिक व्यवस्थापनको उपकरणको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकलेसमेत नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र निष्कासन गरी आएको छ । यस अनुरूप चालू आर्थिक वर्षको फाल्गुण मसान्तसम्ममा थप रु. ६१ करोडको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र निष्कासन गरिएको छ भने यस अवधिमा रु. ३३५.५० करोडको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रको भुक्तानी गरिएको छ ।

खुल्ला एवम् उदारोन्मुख आर्थिक संरचनाअनुरूपको मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि, बैंक र वित्तीय संस्थाहरूको बचत परिचालन गरी मुद्रा बजारको विकास र ब्याज दरमा समेत समयानुकूल परिवर्तन ल्याउन आवश्यक पूर्वाधारको रूपमा बैंकको राष्ट्र ऋण विभागद्वारा श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकको अल्प अवधिको ट्रेजरी विल्स र ऋणपत्रहरू खरिद बिक्री गर्ने गरी दोस्रो बजार सञ्चालन गरिएको छ । दोस्रो बजारको स्थापना पश्चात् गत आ.व.को आषाढ मसान्तसम्ममा रु. ४२ करोडको ट्रेजरी विल्स, र रु. १२ करोडको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र खरिद र रु. १६ करोडको ट्रेजरी विल्स

र रु. ६७.३५ करोडको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र दोस्रो बजारमार्फत बिक्री भई यस कारोबारबाट बैंकलाई रु. १३९ हजार बराबर आयसमेत भएको थियो । चालू आ.व.को फाल्गुण मसान्तसम्म दोस्रो बजारमार्फत रु. ६ अर्ब ३६ करोड ५९ लाखको ट्रेजरी विल्स, रु. ३ अर्ब ११ करोड ६० लाखको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र गरी जम्मा रु. ९ अर्ब ४८ करोड १९ लाखको खरिद तथा रु. ५ अर्ब ५ करोड ८७ लाखको ट्रेजरी विल्स, रु. १ अर्ब ६५ करोड ७० लाखको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र गरी रु. ६ अर्ब ७१ करोड ५७ लाखको बिक्री भएको छ । यसबाट बैंकलाई रु. ४ करोड ६७ लाख मुनाफा हुनाको साथै लगानीकर्ताहरूलाई आवश्यकतानुसार पूँजी परिचालन गर्न सघाउ पुग्न गई पूँजीलाई गतिशीलता दिनसमेत सहयोग पुगेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्थापनातर्फ देखिएको उत्साहले आगामी दिनमा यो बजार अझ प्रभावकारी र उपलब्धिपूर्ण हुने विश्वास लिइएको छ ।

बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रमा अवलम्बन गरिएका उदार नीतिको फलस्वरूप यस क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धात्मकता बढ्न गएको छ । तदनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई वित्तीय अनुशासनको पालना गराई स्वस्थ वित्तीय वातावरण स्थापना गर्न तथा मौद्रिक एवम् वित्तीय नीतिहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि त्यस्ता संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य पद्धतिमासमेत समय सापेक्ष सुधार ल्याउने अभिप्रायले यस बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभागलाई अझ सुदृढ एवम् विस्तार गरी यसको कार्यक्षेत्रसमेत व्यापक पारिएको छ ।

यसै परिप्रेक्ष्यमा नियमानुसार स्थापना भएका वाणिज्य बैंक, वित्त कम्पनी तथा बैंकिङ कारोबार गर्न स्वीकृति पाएका सहकारी संस्थाहरूको बराबर स्थलगत निरीक्षण गर्नुका अतिरिक्त यिनीहरूबाट समय समयमा आवश्यक वित्तीय विवरणहरू प्राप्त गरी सोको आधारमा विभागमै गैर स्थलगत सुपरिवेक्षण (Off Site Supervision)समेत नियमित रूपमा गर्ने गरिएको छ । यसबाट सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको तरलताको स्थिति, यस बैंकको निर्देशानुसार प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र एवम् विपन्न वर्गमा प्रवाहित कर्जाको अनुपात, पूँजी कोषको अवस्था, सम्पत्तिको गुणस्तरीयता तथा मुनाफाको स्थितिका सम्बन्धमा सूक्ष्म दृष्टि एवम् निगरानी पुग्न गएको अनुभव भएको छ । यसै

सिलसिलामा चालू आर्थिक वर्षको फाल्गुण मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूका ५४, कृषिविकास बैंकका २५ तथा ग्रामीण विकास बैंकका २ शाखाहरूका अतिरिक्त २ वटा वित्त कम्पनीहरूको निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ। यस अवधिमा ८ वटा बैंक शाखा उपशाखाहरूको विशेष निरीक्षणसमेत गरिएको छ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण

बैंकको नियमित आन्तरिक लेखा परिक्षण कार्यलाई अभी विश्लेषणात्मक ढङ्गले सम्पादन गर्नुका अतिरिक्त बैंकसम्बन्धी आन्तरिक समस्या तथा बेरुजुको समाधान सम्बन्धित विभाग तथा कार्यालयसँग समन्वय राखी सौहार्दपूर्ण रूपले गर्ने नीति लिइएको छ। यस कार्यमा प्रभावकारिता ल्याउन मुख्यतः अनावश्यक खर्च नियन्त्रण, जनशक्ति परिचालन, भौतिक सम्पत्तिको सम्परीक्षण लगायत अन्य व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित विषयहरूमा अध्ययन गरी सम्बन्धित विभाग तथा कार्यालयहरूलाई आवश्यक परामर्श दिने गरिएको छ। गत वर्षदेखि प्रारम्भ गरिएको व्यवस्थापन लेखापरीक्षण (Management Audit) प्रणालीलाई अझ व्यापक पारी बैंकको राय, सुभावसमेत प्रदान गर्ने गरिएको छ। बैंकको आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण विभागको प्रतिनिधित्वमा गठित विशेष कार्यदलद्वारा बैंकको सम्पूर्ण भौतिक सम्पत्तिको सम्परीक्षण तथा मूल्याङ्कन गर्ने कार्य तदारुकताका साथ भइरहेकोले बैंकको वास्तविक भौतिक सम्पत्तिको अभिलेख अद्यावधिक राख्न यसबाट सहयोग पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ।

नोट निष्कासन तथा व्यवस्थापन

देशको आवश्यकता र माग अनुरूप नोटको आपूर्ति तथा व्यवस्थापन गर्ने परिप्रेक्ष्यमा चालू आर्थिक वर्षको फाल्गुण मसान्तसम्ममा विभिन्न दरका रु. २ अर्ब ७७ करोड मूल्यका ११ करोड थान नोटहरू चलनचल्तीका लागि थप निष्कासन गरिएको छ। गत वर्ष यसै अवधिमा रु. ३ अर्ब ४१ करोड मूल्यका नोटहरू चलनचल्तीका लागि थप निष्कासन गरिएको थियो। यसरी अब कुल रु. २४ अर्ब ४१ करोड मूल्यका ३ अर्ब ५२ करोड थान नोटहरू चलनचल्तीमा रहन पुगेका छन्। १.२ मि.मि. चौडा Windowed Security Thread प्रयोग भएको रु. १००/- दरको चार करोड थान नोट छपाइएकोमा फाल्गुण मसान्तसम्म रु. ८ लाख ५० हजार थान चलनचल्तीका लागि निष्कासित गरिएको छ। पुरानो तथा भुत्रो नोट

धुल्याउने प्रक्रियामा सरलीकरण गरी नोट धुल्याउने कार्यलाई छिटो छरितो तवरले सम्पादन गर्ने हेतुले तत्काल प्रचलनमा रहेको भुत्रो नोट धुल्याउने नियम २०१८ को सट्टा नोट धुल्याउने नियम २०५० श्री ५ को सरकारकी मिति २०५१।३।१३ को निर्णयानुसार स्वीकृत भई २०५१।४।१७ देखि लागू भएको छ। गत वर्ष पौष मसान्तसम्ममा कुल रु. १६,५४,७१,५४ हजार मूल्यका नोट जलान भएकोमा यस वर्षको पौष मसान्तसम्म विभिन्न दरका थप रु. १,६६,६४,७२ हजार मूल्यका नोट जलान भई कुल जलान नोटको मूल्य रु. १८,२१,३६,२६ हजार पुगेको छ।

सिक्का निष्कासन तथा वितरण

देशमा आवश्यकतानुरूप सिक्काको उत्पादन, आयात तथा वितरणको एकाधिकार प्राप्त बैंकको टक्सार विभागले दैनिक चलन चल्तीका लागि आवश्यक सिक्काको उत्पादन तथा आयात लगायत विभिन्न अवसरमा असर्फी र स्मारिका सिक्कासमेत उत्पादन गरी वितरण गर्ने गरेको छ। विभागले साविकको “सिक्का शृङ्खला (सिरिज) २०३९” लाई परिवर्तन गरी “नयाँ सिक्का शृङ्खला (सिरिज) २०५१” अनुसार सिक्काहरू उत्पादन गरी वितरण गरिरहेको छ। नयाँ शृङ्खला अनुसारका रु. १०/- को १० लाख थान, रु. ५/- को २५ लाख थान, रु. २/- को ५० लाख थान, रु. १/- को १ करोड ५० लाख थान र ५० पैसाको ५० लाख थान सिक्काहरू यसै वर्षको बडादशैंदेखि निष्कासन गरिएको छ, साथै साना दरका सिक्काहरू पनि आवश्यकतानुरूप आपूर्ति गर्ने क्रममा २०५० चैत्रदेखि २०५१ फाल्गुण मसान्तसम्म २४ पैसा दरको ५५ लाख ६७ हजार थान र १० पैसा दरको करीब ४ लाख ४८ हजार थान सिक्का उत्पादन गरी वितरण गरिएको छ। विभिन्न अवसरमा निष्कासन गरिने स्मारिका सिक्कातर्फ यस अवधिमा ओलम्पिक गेम्स १९९४, वर्ल्डकप १९९४ र रेडपाण्डा अङ्कित रु. ५००/- दरका चाँदीका सिक्का उत्पादन गरी वितरण गरिएको छ, साथै अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष र विश्व बैंकले ५० सौं वर्ष प्रवेश गरेको उपलक्ष्यमा रु. ५००/- दरका चाँदीका सिक्काहरू उत्पादन गरी वितरण गरिएको छ। त्यस्तै विभागले २०५० चैत्रदेखि २०५१ फाल्गुण मसान्तसम्म १० ग्रामको १०९१ थान, ५ ग्रामको ३६३६ थान र २.५ ग्रामको ७३७३ थान असर्फी थप उत्पादन गरी वितरण गरेको छ भने साना परिमाणका असर्फीको अत्यधिक माग रहेकोले रेगुलरतर्फ २.५ ग्रामको असर्फीको उत्पादन प्रारम्भ भइसकेको छ। त्यस्तै “लर्ड बुद्ध” अङ्कित १ औंस, १/४ औंस र १/२०

औसको असर्फीहरू उत्पादन गर्न श्री ५ को सरकारबाट स्वीकृति प्राप्त भई सम्बन्धित कम्पनीसँग पनि सम्झौता भइसकेको छ ।

सुन र चाँदीका गरगहना निर्यातलाई प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले उत्पादनकर्ताहरूलाई सुन उपलब्ध गराउने व्यवस्था भए अनुसार नेपाल बैंक लिमिटेडमा स्वर्णकोष स्थापना गरी उक्त बैंकमार्फत २५९० ग्राम सुन उपलब्ध गराइएको छ । यसै गरी बैंकले विदेशबाट आयत गरी वाणिज्य बैंकमार्फत चालू आर्थिक वर्षको फाल्गुण मसान्तसम्ममा २७७० किलोग्राम चाँदी गहना उत्पादनकर्तालाई बिक्री गरेको छ भने चाँदीकोष स्थापना गर्नेतर्फ आवश्यक पूर्वाधार तयार गरिसकिएको छ । श्री ५ को सरकारको भन्सार कार्यालयले जफत गरेको सुन बैंकले खरिद गर्ने क्रममा चालू आ.व. को फाल्गुण मसान्तसम्म ६४.३५७ किलोग्राम सुन र ६९.७४७ किलोग्राम चाँदी टक्सार विभागमार्फत बैंकले खरिद गरेको छ । श्री ५ को सरकारका विभिन्न कार्यालय तथा अन्य संघसंस्थाहरूको अनुरोध बमोजिम विभिन्न पदकहरू तयार गरी बैंकले रु. १५ लाख ५५ हजार आम्दानीसमेत गरेको छ ।

प्रशासनिक क्रियाकलाप तथा सुधार

बदलिँदो परिस्थिति अनुसार बैंकले आफ्नो प्रशासनिक यन्त्रमा योग्य, इमान्दार, सक्षम जनशक्तिको विकास गरी संस्थाको अभीष्ट लक्ष्य प्राप्तिका निम्ति आवश्यकतानुरूप क्रमिक रूपमा प्रशासनिक सुधार गर्दै आएको छ । आफ्नो काम कर्तव्यलाई प्रभावकारी रूपले सम्पन्न गराउन जनशक्तिको आवश्यकता, विकास तथा उत्पादकत्व; विद्यमान कार्य प्रणाली र नीति नियमको उपर्युक्तता; केन्द्र र जिल्लास्थित बैंक कार्यालयहरू बीच आपसी सहयोग, समझदारी र समन्वयको आवश्यकता; भौतिक साधनको सदुपयोगिता आदि विषयहरूमा बैंकको उच्च व्यवस्थापनबीच छलफल गरी सुधार गर्दै जाने उद्देश्यले जेष्ठ २०५१ मा व्यवस्थापन विचार गोष्ठी आयोजना गरियो । उक्त गोष्ठीबाट प्राप्त सुझावहरूको कार्यान्वयनबाट बैंकको कार्य सञ्चालनमा अझ प्रभावकारिता आएको महसूस गरिएको छ । प्रत्येक विभाग तथा कार्यालयहरूले वार्षिकरूपमा सम्पन्न गर्नुपर्ने कार्यहरू सङ्गठित, योजनाबद्ध र प्राथमिकताका आधारमा सम्पादन गर्ने गराउने परम्परालाई निरन्तरता प्रदान गरिँदै आएको छ । स्पष्ट कार्य विवरण नै कार्य सम्पादनको महत्त्वपूर्ण पक्ष

हुने हुँदा प्रत्येक विभाग र कार्यालयहरूको साथै ती विभाग र कार्यालयहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूको काम, कर्तव्य, अधिकार र जिम्मेवारी स्पष्ट उल्लेख भएको कार्य विवरण यसै आर्थिक वर्षमा तयार गर्ने प्रयास भइरहेको छ ।

कर्मचारीहरूको मनोबल उच्च पारी उनीहरूको कार्य दक्षता वृद्धि गर्ने क्रममा बैंकमा रिक्त रहेका विभिन्न पदहरूमध्ये अधिकृत विशिष्टमा २ जना, अधिकृत प्रथममा ४ जना, अधिकृत द्वितीयमा १२ जना, अधिकृत तृतीयमा २४ जना, सहायक प्रथममा २९ जना र सहायक द्वितीयमा ३ जनालाई पदोन्नति गरिएको छ भने अधिकृत तृतीय र सहायक प्रथम स्तरका ३/३ जनालाई आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाद्वारा पदोन्नति गरिएको छ । दरबन्दी अनुसारको रिक्त पदहरू पूर्ति गर्ने कार्य जारी छ साथै संस्थाको आवश्यकता अनुरूप जनशक्तिलाई उत्प्रेरित तथा विकास गर्न कर्मचारी नियमावलीमा समयानुकूल चौथो संशोधन गरिएको छ ।

कर्मचारी नियमावली २०४९ को परिच्छेद ४ को नियम ५५ (क) अनुसार गत वर्ष अधिकृत तथा अन्य स्तरका गरी कुल ३०५ जना कर्मचारीले स्वैच्छिक अवकाश प्राप्त गरेका थिए भने यस वर्ष कुल ४३ जना अधिकृत एवं कर्मचारीहरूले बैंक सेवाबाट अवकाश लिएका छन् । यसरी विभिन्न स्तरका कर्मचारीहरू बैंक सेवाबाट अलग भएका र विगत केही वर्षदेखि नयाँ भर्ना नगरिएको भए तापनि कार्यरत कर्मचारीहरूको कठिनतम मेहनतका कारण बैंकको काम कारवाहीको गति र स्तरमा कमी हुन पाएको छैन ।

कार्यरत कर्मचारीहरूबाट आफ्नो जिम्माको कार्य निर्धारित समयभित्रै सम्पादन गर्ने र बैंकमा आइपरेका विशेष कामहरू पनि छोटो समयमै सम्पादन गर्ने विभिन्न तहका २७५ जना कर्मचारीहरूलाई नगद र स्केल वृद्धिद्वारा पुरष्कृत गरिएको छ । यस्तो पुरस्कारबाट इमान्दारीपूर्वक कर्तव्य निर्वाह गर्ने कर्मचारीहरूको उत्साह र मनोबलमा वृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

कर्मचारीहरूलाई समयानुकूल सुविधा वृद्धि गर्दै जाने क्रममा २०५१ पौष १ देखि लागू हुने गरी सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई महङ्गी भत्ता बापत रु. ३००।- र विशेष भत्ता बापत रु. ३००।- मासिक रूपमा प्रदान गरिएको छ साथै स्वदेशी तथा विदेशी दैनिक भ्रमण भत्तालाई समयानुकूल संशोधन गरिएको छ । यसैगरी अन्य सुविधाहरूलाई पनि समसामयिक बनाउँदै लैजाने

क्रममा सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई २०५२ वैशाखदेखि पोशाक सुविधा प्रदान गरिएको छ भने स्थानीय कर्मचारीहरूको हकमा स्थानीय भत्ता प्रदान गरी अस्थानीय कर्मचारीहरूले पाइरहेको साविकको (आउटस्टेशन) भत्तामा करीब ५०% वृद्धि गरी अस्थानीय भत्ता प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसबाट कर्मचारीहरूलाई बैंकको कार्यप्रति अझ समर्पित हुन उत्प्रेरणा प्राप्त हुने विश्वास लिइएको छ।

कर्मचारीहरूको सीप, ज्ञान र दक्षता बढाउन बैंक सधैं प्रयत्नरत रहेको छ। कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा यस वर्ष बैंकले ४४ जना कर्मचारीहरूलाई वैदेशिक तालिम, ९ जनालाई उच्च अध्ययन र ३२ जनालाई विदेशमा विभिन्न वर्कसप, सेमिनारमा भाग लिने अवसर प्रदान गरेको छ। यसैगरी १७१ जना कर्मचारीलाई स्वदेश भित्रै विभिन्न विषयमा तालिम लिने अवसर प्रदान गरी तालिम तथा उच्च अध्ययनलाई जनशक्ति विकासको प्रमुख माध्यमकारूपमा लिंदै जाने नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ।

बैंकर्स प्रशिक्षण

बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरूमा कार्यरत जनशक्तिलाई समयानुकूल प्रशिक्षित गर्नुपर्ने परिप्रेक्ष्यमा, उनीहरूको कार्यमूलक सीप, दक्षता र क्षमता अभिवृद्धि गर्न बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रका नव परिवर्तनहरूलाई आत्मसात गर्दै विद्यमान चुनौतीहरूको सामना गर्नसक्ने दक्ष जनशक्ति विकासका लागि बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले समसामयिक र उपर्युक्त विषय पहिचान गरी तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ। यसै क्रममा केन्द्रले २०५१ वैशाखदेखि २०५१ चैत्र मसान्तसम्म विभिन्न समसामयिक विषयमा अधिकृत स्तरीय १३ र सहायक तथा प्रधान सहायक स्तरीय ७ गरी कुल २० वटा तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ। सञ्चालित कार्यक्रममार्फत यस अवधिमा १९७ जना अधिकृत र १२३ जना सहायक तथा प्रधान सहायक गरी जम्मा ३२० जनालाई प्रशिक्षण प्रदान गरिएको छ। यस अवधिमा केन्द्रले पहिल्यैदेखि सञ्चालन गर्दै आएको विषयहरूका अतिरिक्त Corporate Sector Lending, Consortium Finance, Financial Service Marketing, Monetary and Fiscal Management, Trade Financing, Forex Orientation र Banking and Financial Law जस्ता नव विषयहरूसमेत तालिम कार्यक्रममा समावेश गरेको छ। यसका अतिरिक्त केन्द्रले National Institute of Bank Management, Pune

१५२/नेपाल राष्ट्र बैंक

को सहयोगमा नेपाल राष्ट्र बैंकका उच्च अधिकृतहरूका लागि Behavioural Science Laboratory विषयक उच्च स्तरको तालिमसमेत सञ्चालन गरेको छ। यस आर्थिक वर्षका लागि स्वीकृत कार्यक्रममध्ये Merchant Banking and Financial Services र Sick Units and Rehabilitation विषय तालिम National Institute of Bank Management, Pune को सहयोगमा र Forex Operation विषयक तालिम भारतीय रिजर्व बैंकको सहयोगमा यसै आर्थिक वर्षभित्र सञ्चालन गर्ने लक्ष्य छ। केन्द्रले बैंक भित्रकै प्रशिक्षक समूह, स्वदेशमा उपलब्ध दक्ष व्यक्तित्वहरू लगायत प्रसिद्ध बाह्य व्यक्तित्व तथा संस्थाको सहयोगसमेत लिएर आफ्नो कार्यक्षेत्र विस्तार गरेको छ।

कम्प्युटर

समयानुकूलको सूचना प्रणाली मार्फत बैंक सम्बन्धी सूचनाहरूलाई छिटो र व्यवस्थित माध्यमद्वारा प्रवाह गरी बैंकको दैनिक क्रियाकलापलाई शीघ्र तथा व्यवस्थित गर्ने उद्देश्यले कम्प्युटर सम्बन्धी छुट्टै निकाय गठन गरी त्यसमार्फत विभिन्न विभाग तथा शाखाहरूको सम्बन्धित काम कम्प्युटरबाट गर्न आवश्यक सफ्टवेयर (Programing) आफ्नै जनशक्तिबाट तयार गरी बैंकको विभिन्न विभाग तथा कार्यालयहरूको सूचनाहरू अभिलेखीकरण गर्ने गरिएको छ। बैंकलाई आवश्यक पर्ने विभिन्न सूचनाहरू कम्प्युटरको माध्यमद्वारा सोभै प्राप्त गर्ने सिलसिलामा बैंकको कम्प्युटर महाशाखा र वाणिज्य बैंकहरूका बीच कम्प्युटर नेटवर्क स्थापना गरी वाणिज्य बैंकका आयात प्रतीतपत्रसम्बन्धी सूचनाहरू कम्प्युटरमार्फत सोभै प्राप्त हुने व्यवस्था भएको छ। बैंकका धनगढी तथा नेपालगञ्ज शाखासँग पनि त्यस्तो नेटवर्कको स्थापना गरिएको छ। कम्प्युटरको बढ्दो प्रयोग भएअनुरूप आवश्यक जनशक्ति तयार गर्न यस अवधिमा बैंकका ६ वटा शाखाका १२ जना कर्मचारीहरूलाई उच्चस्तरको कम्प्युटर व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम दिइयो भने यस अवधिमा बैंकका अन्य ९९ जना कर्मचारीहरूलाई समेत प्राथमिक स्तरको कम्प्युटर तालिम प्रदान गरियो।

क्लब (साँस्कृतिक) गतिविधि

बैंक तथा वित्तीय संस्थाका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको मिलन केन्द्रको रूपमा बैंकको बैंकर्स क्लबले यस अवधिमा विभिन्न खेलकुद, चित्रकला, हाजिरीजवाफ, आधुनिक सङ्गीत प्रतियोगिताका साथै

रक्तदानजस्तो विशुद्ध सामाजिक सेवामूलक कार्यक्रमसमेत सञ्चालन गरेर बैंक तथा वित्तीय संस्थाका कर्मचारी तथा कर्मचारीका परिवारको समेत शारीरिक, बौद्धिक, मानसिक तथा सांस्कृतिक स्तर उकास्न मद्दत गर्नुका साथै स्वस्थ मनोरञ्जन पनि प्रदान गर्न सहयोग गरेको छ। साहित्यिक तथा आर्थिक लेखहरूको साँगालो क्लबको नियमित प्रकाशन मिर्मिरे, २०५१ भाद्र, पूर्णाङ्क १०८ देखि मासिक रूपमा प्रकाशित गरिएको छ। क्लबले यस अवधिमा सदस्यता विस्तार कार्यक्रमको थालनीसमेत गरिसकेको छ।

अन्य क्रियाकलाप

देशको अर्थतन्त्रमा आउँदै रहने परिवर्तनबाट सटही कारोबारको परिमाण र आर्जनको स्रोत तथा खर्चको प्रयोजनमा पनि परिवर्तन आउनसक्ने सम्भावना रहन्छ। यसै तथ्यलाई ध्यानमा राखी सटही काउन्टरहरूको समय समयमा पुनरावलोकन सर्भेक्षण गर्ने क्रममा गत वर्ष शुरू भएको भा.रु. सर्भेक्षण यस आर्थिक वर्षको मध्यमा पूरा भई प्रतिवेदनसमेत पेश भइसकेको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले तयार गरेको शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन निर्देशिका (पाँचौँ संशोधन) अनुसार प्रचलित शोधनान्तर निर्देशिकामा केही संशोधन गरी नयाँ निर्देशिका तयार गरिएको छ। यसै आर्थिक वर्षदेखि नै यो नयाँ निर्देशिका अनुसार शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन र प्रशोधन गरिने लक्ष्य रहेको छ। शोधनान्तर तथ्याङ्कको शुद्धता वाणिज्य बैंकहरूले पठाउने तथ्याङ्कमा नै आधारित हुने भएकोले शोधनान्तर महाशाखाले यस वर्ष शोधनान्तर तथ्याङ्कमा संलग्न रहने वाणिज्य बैंकहरूका कर्मचारीहरू समावेश गरी 'शोधनान्तर तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी' काठमाडौँ तथा वीरगञ्जमा सम्पन्न गरिसकेको र अन्य दुई जिल्लामा पनि यसै वर्षभित्र शोधनान्तर तथ्याङ्क गोष्ठी आयोजना गर्ने कार्यक्रम रहेको छ।

उपसंहार

देशको मौद्रिक अधिकारीको नाताले स्थायित्वसहितको उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गरी रोजगारीको सृजना गर्नु नै बैंकको प्रमुख दूरगामी लक्ष्य हो। त्यस दिशातर्फ लक्षित मौद्रिक व्यवस्थापनका लागि बैंक कटिबद्ध र प्रयत्नशील छ। यसै सन्दर्भमा, वैदेशिक सम्पत्तिको बढ्दो आप्रवाह र बजेट घाटाको कारणले सृजित अर्थतन्त्रको अधिक तरलतालाई प्रशोचन गरी त्यसको विस्तारकारी प्रभावलाई शून्य वा न्यून गर्न नेपाल राष्ट्र

बैंकले ऋणपत्र निष्कासन गर्ने कार्य जारी नै गरेकोले पनि हाल यस प्रकारको तरलताको स्थितिमा निकै नियन्त्रण भइसकेको छ। साथै वित्तीय सुदृढीकरण गर्ने सरकारको प्रतिबद्धताले गर्दा बजेट घाटा निकै कम हुन सकेको छ।

स्वस्थ प्रतिस्पर्धामा आधारित वित्तीय व्यवस्थाको स्थापनाको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले विभिन्न उदारमुखी नीतिहरू अवलम्बन गर्दै आएको छ। यदाकदा बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रमा देखिने अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा र विकृतिहरूको निराकरणतर्फ पनि बैंक सचेत छ र यस सिलसिलामा विभिन्न सुधारात्मक तथा नियन्त्रणात्मक कदमहरूसमेत चालिएका छन्।

आर्थिक उदारीकरणको क्रमसँगै विदेशी विनिमयसम्बन्धी नीति र व्यवस्थालाईसमेत सामयिक रूपमा खुकुलो र लचिलो बनाउँदै लगिएको छ। चालू खाता पूर्ण परिवर्त्यता पश्चात् विदेशी विनिमय सञ्चित वृद्धि उन्मुख रहनुका साथै विनिमय दर निर्धारणमा बजारका शक्तिहरूको भूमिका अहम् हुँदै गएको छ। यसबाट नेपाल अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको आठौँ अनुसूचीमा समेत समावेश हुन पुगेको छ। अर्थव्यवस्थाका अन्य सम्बद्ध परिसूचकहरूका आधारमा पूँजी खाता परिवर्त्यतातर्फ आवश्यक कदम चालिनेछ।

खुल्ला तथा प्रतिस्पर्धात्मक वित्तीय नीतिको अवलम्बन पश्चात् यस क्षेत्रमा बैंक, वित्तीय कम्पनी तथा सहकारी संस्थाहरू स्थापना गर्ने लहर चलेको छ। प्रतिस्पर्धात्मक र विस्तारित वित्तीय व्यवस्थाका लागि यो प्रवृत्ति सकारात्मक भए पनि त्यस्ता संस्थाहरू धेरै जसो शहरी इलाकामा केन्द्रित भई सीमित साधन र बजारका लागि अस्वस्थ प्रतिस्पर्धाको जन्म हुन सक्ने अर्को सम्भावना बढेको छ, यसर्थ देशको अर्थव्यवस्थाको लागि के कति यस्ता बैंक तथा संस्थाहरूको आवश्यकता छ भन्ने जानकारी हुन जरुरी भएकोले यससम्बन्धी अध्ययन गर्न समितिको निर्माण भई कार्यारम्भसमेत भइसकेको छ।

संक्षेपमा, उल्लिखित उपलब्धिहरूका अतिरिक्त आर्थिक क्षेत्रमा केही समस्याहरू पनि रहेका छन्। वैदेशिक व्यापारतर्फ, घट्दो निर्यात र बढ्दो आयातबीचको असन्तुलनबाट उत्पन्न व्यापारघाटा अतुलनीय रूपले बढ्दै छ भने यसबाट शोधनान्तर खातासमेत घाटामा जान सक्ने सम्भावना छ। हालका वर्षहरूमा औसत मूल्य वृद्धिदर एक अड्ककै हाराहारीमा रहेको भए तापनि अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य लगायत काबुबाहिरका कतिपय कारणहरूले गर्दा मूल्य

वृद्धिलाई एक अङ्कमा सीमित गरिरहन मुस्कल पर्न सक्ने देखिएको छ ।

त्यस्तै ब्याज दरलाई खुल्ला छाडेपछि बैंकहरूले निक्षेप तथा कर्जाको ब्याज दर घटाएका छन् तर आर्थिक क्रियाकलापलाई वाञ्छित रूपमा बढाउन निक्षेप तथा कर्जा दरबीचको फरक (Spread) अझै बढी भएको अनुभव हुन्छ । मुनाफालाई मात्र आफ्नो प्रमुख लक्ष्य मान्ने प्रवृत्ति नै बैंकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रमा हाल देखिएको प्रमुख समस्या हो । वित्तीय क्षेत्रको हालको स्थितिका पृष्ठमा राष्ट्र र समाजको ठूलो धैर्य र त्यागको योगदान रहेको छ यसर्थ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको प्रमुख लक्ष्य मुनाफा भए तापनि उनीहरू समाज र राष्ट्रप्रतिको दायित्वबाट कदापि विमुख हुन सक्दैनन् । उनीहरूको लक्ष्य ग्रामीण क्षेत्रका खासगरी बेरोजगारी र गरीबीले आक्रान्त समुदायको आर्थिकोत्थान

पनि हुनुपर्दछ । ग्रामीण क्षेत्रको कुल कर्जा मागको अधिकांश अंश अझै पनि अनौपचारिक (असंस्थागत) क्षेत्रबाट आपूर्ति भइरहेको वर्तमान अवस्थामा त्यस्तो कर्जाको मागलाई बैंक तथा वित्तीय संस्था (संस्थागत क्षेत्र) को पहुँचभित्र ल्याउन एवम् प्रवाहित कर्जा ग्रामीण अर्थतन्त्रका आधारभूत क्षेत्रहरू खासगरी कृषि र साना तथा घरेलु उद्योगतर्फ केन्द्रित गरी ग्रामीण बेरोजगारी तथा गरीबी निवारणका लागि उपर्युक्त नीति तथा कार्यक्रमहरू मार्फत बैंक आफ्नो क्षेत्रबाट सतत् प्रयत्नशील रहिरहने प्रतिबद्धता यस अवसरमा व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

अन्तमा बैंकको सर्वाङ्गीण उन्नतिमा साथ दिनुहुने सहयोगी तथा शुभेच्छुकहरूको सहयोग भविष्यमा पनि कायमै रहने विश्वासका साथ पुनः एकपटक हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वप्रति नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रतिबद्धता*

नेपाल राष्ट्र बैंक आजदेखि आफ्नो कार्यकालको ४० वर्ष पूरा गरी ४१ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। यस सुखद अवसरमा समस्त सहयोगी तथा शुभेच्छुकहरू प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु।

देशको केन्द्रीय बैंकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको कार्यकालको चार दशक कत्तिको उपलब्धिपूर्ण रह्यो भन्ने कुरा वस्तुगत समीक्षाको विषय हो तापनि यस अवधिमा खासगरी मौद्रिक, वित्तीय तथा विदेशी विनिमयको क्षेत्रमा हासिल भएका उपलब्धिहरू ऐतिहासिक महत्त्वका छन् भन्ने मेरो धारणा छ।

बैंकको स्थापनाकालमा विद्यमान द्वय मुद्रा प्रणालीलाई क्रमशः एकल मुद्रा प्रणालीद्वारा प्रतिस्थापन गर्न बैंक सफल भएको तथ्य सर्वविदितै छ। यसबाट नेपाली मुद्राको विश्वसनीयता र चलनचल्तीमा व्यापकता आएको छ। त्यस्तै सङ्कुचित वित्तीय तथा मौद्रिक स्थितिमा विस्तार ल्याई बैंकिङ सुविधालाई ग्रामीण घरदैलोसम्म पुऱ्याउन यस बैंकले गरेको प्रयास महत्त्वपूर्ण रहेको छ र यसमा राम्रो सफलता हासिल भएको छ। आर्थिक उदारीकरणको नीति अवलम्बन गरिए पश्चात् निजी तथा वैदेशिक संयुक्त लगानीमा विस्तार आएको छ। यसबाट अर्थतन्त्रलाई मौद्रिकीकरण र मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन गर्न सजिलो भएको छ। उदारीकरणको नीतिअनुरूप विगत वर्षहरूमा नियन्त्रित विनिमय दर तथा व्यवस्थालाई क्रमशः खुकुलो गरी विनिमय दरलाई बजार शक्तिद्वारा निर्धारण गर्ने व्यवस्था गरिनुका साथै चालू खातामा पूर्ण परिवर्त्यता कायम गरिएकोले विदेशी विनिमय व्यवस्था सबल हुन पुगेको छ। यसबाट देशको अन्य आर्थिक क्रियाकलापको वृद्धिमा थप सहयोग पुग्न गएको अनुभव गरिएको छ। संक्षेपमा विगत वर्षहरूमा बैंकले लिएका नीति एवम् सञ्चालित कार्यक्रमहरूबाट मौद्रिक तथा वित्तीय विकास लगायत समग्र आर्थिक क्रियाकलापमा सकारात्मक योगदान पुग्न गएको छ भन्ने मलाई लागेको छ।

विगत दशकयता विश्व अर्थतन्त्रका साथै नेपालको आर्थिक नीति एवम् वातावरणमा केही नयाँ मोडहरू आएका छन्। नियन्त्रित अर्थव्यवस्थाको पृष्ठभूमिबाट खुल्ला एवम् उदार अर्थतन्त्रमा मुलुक प्रवेश गरेको छ। यस परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकको नीति तथा कार्यक्रमहरूमा पनि तदनुरूप प्रभाव पर्नु स्वाभाविकै हो। यसअनुरूप केन्द्रीय बैंकको परम्परागत कार्यका अतिरिक्त वित्तीय प्रवर्द्धनको गुरुत्तर दायित्वलाई बैंकले जिम्मेवारीपूर्ण ढङ्गले बहन गर्दै आएको छ।

देशको द्वैध आर्थिक संरचनालाई ध्यानमा राखी आधुनिक क्षेत्रको विकास एवम् विस्तारमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने र न्यूनतम आधारशिलाबाट समेत वञ्चित ग्रामीण क्षेत्रको विकासमा राज्य तथा राज्य नियन्त्रित संस्थाहरूको साधन तथा स्रोतलाई सघन रूपमा बढाउँदै लैजाने श्री ५ को सरकारको घोषित नीति रहेको छ। तदनुरूप समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम राख्दै उदारीकरणका हालसम्मका उपलब्धिहरूलाई ग्रामीण जनतासम्म पुऱ्याउन उपर्युक्त वित्तीय नीति एवम् उपकरणहरूको अवलम्बन गर्न बैंक सचेष्ट छ। श्री ५ को सरकारले अवलम्बन गर्ने समय सापेक्ष कार्यक्रम र खासगरी गरीबी निवारणाप्रति लक्षित कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनमा बैंकको भूमिकालाई दृष्टिगत गरी आफ्ना नीति तथा कार्यक्रमहरू त्यसैतर्फ निर्देशित गर्दै जानेतर्फ बैंक कटिबद्ध रहेको छ।

परम्परागत कार्यहरूका अतिरिक्त मुलुकको आर्थिक सल्लाहकार एवम् विश्लेषकसमेतको जिम्मेवारी यस बैंकले बहन गर्दै आएको परिप्रेक्ष्यमा विगत वर्ष देशको आर्थिक, मौद्रिक, वित्तीय, बैंकिङ तथा अन्य सम्बद्ध क्षेत्रको क्रियाकलापबारे म यहाँ संक्षेपमा चर्चा गर्न चाहन्छु।

समष्टिगत आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति

चालू आर्थिक वर्षमा मौसमी अवस्था समग्रमा अनुकूल रहेकोले यस वर्ष कृषि क्षेत्रको उत्पादन स्थिति

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ४१ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री सत्येन्द्रप्यारा श्रेष्ठले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

उत्साहबद्धक रहने अनुमान छ। यस वर्ष कृषि क्षेत्रको प्रमुख (कृषि क्षेत्रको गार्हस्थ्य उत्पादनमा २१ प्रतिशत योगदान रहेको) खाद्यान्न बाली धानको उत्पादन उल्लेख्य रूपमा (२०-२२ प्रतिशतको हाराहारीमा) बढेको अनुमान छ भने अन्य खाद्यान्न (वर्षे) बालीहरू मकै र कोदोको उत्पादनमा पनि सामान्य (२-३ प्रतिशतले) वृद्धि भएको अनुमान छ। समयमा रसायनिक मलको पर्याप्त आपूर्ति हुन नसके तापनि अनुकूल मौसमको कारणले प्रमुख हिउँद खाद्यान्न बाली गहुँको उत्पादन ७-८ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ। त्यस्तै जूट र आलू बाहेक अन्य प्रमुख नगदेबालीको उत्पादन पनि यस वर्ष वृद्धि हुने देखिन्छ भने अन्य बाली (दाल, तरकारी, फलफूल) को उत्पादन स्थिति सन्तोषजनक रहेको बुझिएको छ। पशुजन्य वस्तुहरूको उत्पादन पनि सामान्य रहेको अनुमान छ। कृषिजन्य उत्पादनको हालसम्मको उपर्युक्त प्रवृत्तिको आधारमा चालू आर्थिक वर्ष कृषि क्षेत्रको गार्हस्थ्य उत्पादन करीब ६ प्रतिशतले बढ्ने देखिन्छ। गत वर्ष प्रतिकूल मौसमसमेतको कारणले यस क्षेत्रको उत्पादनमा ०.८ प्रतिशतले ह्रास आएको थियो।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनासम्मको उपलब्ध परिसूचक अनुसार गैर कृषि क्षेत्रको उत्पादन स्थिति पनि यस वर्ष गत वर्षभन्दा राम्रो रहने अनुमान छ। त्रिशूली र कुलेखानी जलविद्युत् सुदृढीकरण आयोजनाका साथै निजी क्षेत्रबाट पनि थप विद्युत् उत्पादन भएकोले चालू आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा विद्युत् उत्पादन १८.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। त्यस्तै औद्योगिक उत्पादन (३३ प्रमुख औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादन सूचकाङ्कको आधारमा) यस अवधिमा ७.५ प्रतिशतले बढ्न गएको देखिन्छ। उक्त अवधिसम्म पर्यटन स्थिति पनि रामै रहेको छ। सन् १९९५ को उत्तरार्द्ध अर्थात् चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनामा हवाई मार्गद्वारा आएका पर्यटकहरूको सङ्ख्या गत वर्षको यसै अवधिको तुलनामा १४.६ प्रतिशतले बढेको छ। निर्माण तथा यातायात क्षेत्रको परिसूचकका आधारमा यस क्षेत्रको उत्पादन स्थिति उत्साहबद्धक रहेको अनुमान छ। त्यस्तै वैकिङ्ग तथा वित्तीय सेवाको बढ्ने क्रम पनि कायमै रहने अनुमान छ। यसरी उपर्युक्त परिसूचकहरूको आधारमा गैर कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर ५.७ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ। गत वर्ष यस क्षेत्रको उत्पादन ४.६ प्रतिशतले बढेको थियो।

कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको उपर्युक्त उत्पादन प्रवृत्तिको आधारमा चालू आर्थिक वर्ष कुल गार्हस्थ्य

उत्पादन (स्थिर फ्याक्टर मूल्यमा) करीब ५.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने देखिन्छ। गत वर्षको वास्तविक वृद्धिदर २.३ प्रतिशत रहेको थियो।

सरकारी वित्त स्थितितर्फ, चालू आर्थिक वर्षको आठ महिना (फागुन मसान्त) सम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार उक्त अवधिमा सरकारी बजेट घाटा गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा २७१.१ प्रतिशतले वृद्धि भई करीब रु. ४ अर्ब २९ करोड पुगेको छ। गत वर्ष यसै अवधिमा यस्तो घाटामा करीब ६१ प्रतिशतले ह्रास आई करीब रु. १ अर्ब १६ करोड मात्र रहेको थियो। यस अवधिमा सरकारको कुल साधन ७.६ प्रतिशतले वृद्धि भई करीब रु. १६ अर्ब ९२ करोड पुगेको छ भने कुल खर्च २५.७ प्रतिशतले बढ्न गई रु. २१ अर्ब २० करोड पुगेको छ, यद्यपि कुल साधनमा राजस्वको योगदान गत वर्षको ८८.५ प्रतिशतबाट बढ्न गई ९२.८ प्रतिशत पुगेको भए तापनि यसको वृद्धि भने कम हुन गएको छ। गत वर्षको यसै अवधिमा २५.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको राजस्व सङ्कलन यस वर्षको समीक्षा अवधिसम्ममा १३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १५ अर्ब ७० करोड पुग्न गएको छ। यस अवधिमा वैदेशिक नगद अनुदान ३.८ प्रतिशतले बढ्न गई रु. १ अर्ब ८ करोड रहेको छ भने गैर बजेटरी आयमा ८३.१ प्रतिशतले कमी आएको छ। गत वर्ष ४४.५ प्रतिशतले बढेको साधारण खर्च यस वर्ष २०.७ प्रतिशतले मात्र बढेको छ। गत वर्ष २३.४ प्रतिशतले घटेको विकास खर्च भने यस वर्ष २९.३ प्रतिशतले बढेको छ। गत वर्ष १०.२ प्रतिशतले घटेको फ्रीज खाता अन्तर्गत खर्चमा यस वर्ष ७७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। यस अवधिको कुल बजेट घाटा रु. ४ अर्ब २८ करोड ७० लाखमध्ये रु. २ अर्ब ७१ करोड ९३ लाख वैदेशिक नगद ऋणबाट व्यहोरिएको छ भने बाँकी रु. १ अर्ब ५६ करोड ७७ लाख आन्तरिक ऋण लिई पूर्ति गरिएको छ।

गत आर्थिक वर्षदेखि शुरू भएको निर्यातको ह्रासोन्मुख प्रवृत्तिमा यस आर्थिक वर्षको दोस्रो त्रैमासिक अवधिपछि क्रमशः सुधारका सङ्केतहरू देखा पर्न थालेका थिए। फलतः चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनामा कुल निर्यात गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ४.४ प्रतिशतले बढ्न गई रु. १२ अर्ब ६९ करोड पुगेको छ। गत वर्ष यसै अवधिमा कुल निर्यातमा ५.८ प्रतिशतले ह्रास आएको थियो। कुल निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात गत वर्षको यस अवधिमा ४५.३ प्रतिशतले बढेकोमा चालू

वर्षको समीक्षा अवधिमा १७.४ प्रतिशतले बढ्न गई रु. २ अर्ब ६४ करोड पुगेको छ । यस्तै गत वर्षको यसै अवधिमा १२.८ प्रतिशतले ह्रास भएको अन्य मुलुकतर्फको निर्यात यस वर्ष १.४ प्रतिशतले बढ्न गई रु. १० अर्ब ६ करोड बराबर पुग्न गएको छ । अन्य मुलुकमा निर्यात हुने प्रमुख वस्तुहरूमध्ये ऊनी गलैचाको निर्यातमा सुधार हुँदै गएको छ भने तयारी पोशाकको निर्यातको घट्ने गतिमा कमी आएको छ । यी दुई प्रमुख निर्यातयोग्य वस्तुमध्ये ऊनी गलैचाको निर्यात गत वर्ष २४.५ प्रतिशतले ह्रास भएकोमा यस वर्ष सीमान्त रूप (करीब १ प्रतिशत) ले वृद्धि भई करीब रु. ५ अर्ब १५ करोडको निर्यात हुन गएको छ तर गत वर्षको यसै अवधिसम्म सीमान्त रूपमै भए पनि सकारात्मक रहेको तयारी पोशाकको निर्यातमा भने यस वर्ष करीब १३ प्रतिशतले ह्रास आएको छ । त्यस्तै दाल तथा भुसेतीलको निर्यात विस्तारोन्मुख रहेको छ भने प्रशोधित छालाको निर्यातमा केही गिरावट आएको छ । कुल निर्यातमा भारततर्फको निर्यातको अंश क्रमशः विस्तारोन्मुख रहेकोले निर्यातमा देशगत विविधीकरण हुन सकिरहेको छैन । अन्य मुलुकतर्फको निर्यातमा विनिमय दर अवमूल्यनको लचकता (elasticity) खास प्रतिविम्बित हुन सकिरहेको छैन । विगत केही समययतादेखि अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा बजारमा अमेरिकी डलर क्रमशः अवमूल्यन (depreciate) हुँदै गएकोले तदनु रूप नेपाली रुपैयाँसँगको उक्त मुद्राको विनिमय दरमा पनि अधिमूल्यन (appreciation) हुँदै जाँदा त्यसबाट नेपालको निर्यात प्रतिस्पर्धात्मकतालाई संरक्षण गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले यस अवधिमा विदेशी मुद्रा बजारमा दुई पटक हस्तक्षेप गरेको छ । यसबाट विनिमय दर स्थिरतामा अनुकूल प्रभाव परेको र आगामी दिनहरूमा पनि यस्तो स्थिरता कायम हुन गई निर्यातमा सकारात्मक योगदान पुग्न जाने विश्वास गरिएको छ ।

गत आर्थिक वर्षको फागुनसम्म २८.८ प्रतिशतले बढेको कुल आयात चालू आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा १७.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४७ अर्ब ५३ करोड पुग्न गएको छ । यसमध्ये भारतबाट भएको आयात २६.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकहरूबाट भएको आयातको वृद्धिदर करीब १३.८ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्ष यस किसिमको आयातको वृद्धिदर क्रमशः २२.६ प्रतिशत र ३२.० प्रतिशत रहेको थियो । भारतबाट समेत परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी औद्योगिक कच्चा पदार्थ तथा मेशिनरी लगायतका वस्तुहरू आयात गर्न दिने व्यवस्थाको

थालनीपश्चात् भारतबाट हुने आयात द्रुत गतिले बढिरहेको छ भने विनिमय दर लगायत कतिपय कारणले त्यस्तो मुलुकबाट हुने आयात तुलनात्मक रूपमा महँगो हुन गई अन्य मुलुकबाट भएको आयातमा सुस्तता आएको छ । चालू वर्षको समीक्षा अवधिमा निर्यातमा सुधार र आयातको वृद्धिदरमा कमी आएको कारण यस अवधिको व्यापार घाटाको वृद्धिदरमा पनि कमी आएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा ५३.१ प्रतिशतले बढेको वैदेशिक व्यापार घाटा समीक्षा अवधिमा २३.६ प्रतिशतले बढ्न गई रु. ३४ अर्ब ८४ करोड पुगेको छ । कुल व्यापार घाटामा भारतसँगको घाटा गत वर्षको यसै अवधिमा १८.७ प्रतिशतकी तुलनामा यस अवधिमा २८.१ प्रतिशतले बढ्न गई रु. १३ अर्ब ७३ करोड पुग्न गएको छ तर अन्य मुलुकहरूसँगको व्यापार घाटाको वृद्धिदर गत वर्षको ८६.३ प्रतिशतबाट २०.८ प्रतिशतमा ओर्लेको छ । कुल व्यापार घाटामा भारतसँगको अंश गत वर्षको (३८.० प्रतिशत) भन्दा केही बढ्न गई ३९.४ प्रतिशत रहेको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको पहिलो पाँच महिना (मङ्सिर) मा व्यापार घाटाको वृद्धिदरमा केही कमी आएको भए तापनि सेवा क्षेत्रबाट हुने खुद आयमा भएको गिरावटसमेतको कारणले चालू खाता घाटा बढ्न गई बाह्य सन्तुलन रु. १ अर्ब १० करोडले प्रतिकूल हुन गएको छ । कुल व्यापार असन्तुलन गत वर्षको ८१.५ प्रतिशतको तुलनामा यस अवधिमा ३५.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २१ अर्ब ५५ करोड पुगेको छ । सेवा क्षेत्रबाट हुने खुद आय उक्त अवधिमा १०.९ प्रतिशतले घट्न गई रु. ६ अर्ब ९१ करोड हुन गएको छ । सेवा क्षेत्रको 'सरकारको अन्यत्र नपरेको' उपशीर्षकबाट हुने आयमा वृद्धि भए तापनि 'अन्य सेवा' शीर्षकबाट हुने आयमा निकै ह्रास भएकोले सेवा क्षेत्रको कुल आय रु. ३ करोड २७ लाखले घट्न गएको छ । पर्यटन अन्तर्गतको भुक्तानी ४३.० प्रतिशत (रु. ९८ करोड १७ लाख) ले बढेको कारणले सेवा अन्तर्गतको कुल भुक्तानी रु. ८१ करोड २१ लाख (१५.० प्रतिशत) ले बढ्न गएको छ । ट्रान्सफर अन्तर्गत सरकारी अनुदानको आप्रवाहमा भएको (७०.३ प्रतिशत) वृद्धिले गर्दा खुद ट्रान्सफर आयमा रु. ९२ करोड ७८ लाख (२४.३ प्रतिशत) ले वृद्धि भएको छ । चालू खाता अन्तर्गतका उपर्युक्त कारोबारहरूको संयुक्त परिणाम स्वरूप चालू खाता घाटा यस अवधिमा अत्यधिक (१२८ प्रतिशतले) विस्तार हुन गई पूँजी खाता अन्तर्गत वैदेशिक पूँजी खुद र अवर्गीकृत पूँजी खुदको बढ्दो (३४.३ प्रतिशत

र १५३.० प्रतिशत) आप्रवाहको बावजूद समग्र भुक्तानी सन्तुलन प्रतिकूल हुन गएको छ ।

विगत केही महिनाअघि अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा बजारमा अमेरिकी डलर अधिमूल्याङ्कित (appreciate) हुनाका साथै सुनको भाउमा समेत अप्रत्यासित वृद्धि भएकोले यसबाट नेपाली मुद्राको विनिमय दरमा पनि चाप परेको थियो । फलस्वरूप गत आसारको तुलनामा फागुनमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग करीब १० प्रतिशतले अवमूल्यन (depreciate) हुन गयो । गत आसारको तुलनामा फागुन मसान्तमा देशको कुल विदेशी मुद्रा सञ्चित रु. ३६ करोड ३४ लाखले वृद्धि भई रु. ४१ अर्ब ४३ करोड पुगेको छ । यो सञ्चित हालको स्तरमा करीब ७ महिनाको वस्तु आयात धान्न पर्याप्त छ । उक्त अवधिमा परिवर्त्य मुद्राको सञ्चिति केही घटेको छ भने अपरिवर्त्य मुद्राको सञ्चिति बढ्न गएको छ ।

मौद्रिक क्षेत्रतर्फ, चालू आर्थिक वर्षको आठ महिना (फागुन) सम्ममा सङ्कुचित मुद्रा गत आसारको स्तरबाट १३.१ प्रतिशत (रु. ४ अर्ब १९ करोड) ले विस्तार भई रु. ३६ अर्ब २४ करोड पुगेको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय वृद्धिदर १०.९ प्रतिशत (रु. ३ अर्ब ११ करोड) रहेको थियो । यस अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धिदर गत वर्षभन्दा कम रहेको भए तापनि आन्तरिक सम्पत्ति खुदको वृद्धिदर गत वर्षभन्दा अधिक रहेकोले सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय दर गत वर्षभन्दा उच्च रहन गएको हो । गत वर्ष आठ महिनामा ३.५ प्रतिशत (रु. १ अर्ब २७ करोड)ले बढेको खुद वैदेशिक सम्पत्ति यस वर्षको उक्त अवधिमा १.० प्रतिशत (रु. ३७ करोड) ले मात्र वृद्धि भएको छ तर सोही अवधिमा खुद आन्तरिक सम्पत्ति भने गत वर्षको १७ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब ७० करोड) को तुलनामा १९.६ प्रतिशत (रु. ८ अर्ब ३७ करोड) ले वृद्धि भएको छ । खुद आन्तरिक सम्पत्तिमध्ये कुल आन्तरिक कर्जा यस अवधिमा १३.० प्रतिशत (रु. ९ अर्ब ३४ करोड) ले विस्तार भएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा यस्तो कर्जा ११.२ प्रतिशत (रु. ६ अर्ब ४५ करोड) ले बढेको थियो । कुल आन्तरिक कर्जामध्ये सरकारी संस्थानहरूलाई गएको कर्जामा यस वर्ष अत्यधिक वृद्धि हुन गएको छ । गत आठ महिनामा ९.५ प्रतिशत (रु. १९ करोड) ले बढेको सरकारी संस्थानहरूलाई गएको कर्जा यस वर्षको उक्त अवधिमा २८.२ प्रतिशत (रु. ५० करोड) ले बढ्न गएको छ । सरकारी संस्थानलाई गएको कुल

कर्जामध्ये वित्तीय संस्थानलाई गएको कर्जा गत वर्षको ७.९ प्रतिशतको वृद्धिको तुलनामा यस वर्ष ३९.४ प्रतिशत (रु. २४ करोड)ले बढ्न गएको छ । गैर वित्तीय संस्थानहरूले लिएको कर्जा भने गत वर्ष १०.१ प्रतिशतले मात्र बढेकोमा यस वर्ष २२.४ प्रतिशत (रु. २६ करोड) ले बढेको छ । श्री ५ को सरकारलाई गएको कर्जा यस वर्ष रु. २२ करोड (०.९ प्रतिशत) ले बढ्न गई रु. २५ अर्ब ४१ करोड पुग्न गएको छ । गत वर्ष यस्तो कर्जामा रु. १ अर्ब ५७ करोड (६.७ प्रतिशत) ले ह्रास आएको थियो । निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जाको वृद्धिदरमा यस वर्ष केही मन्दी आएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा २४.२ प्रतिशत (रु. ७ अर्ब ८३ करोड) ले वृद्धि भएको निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा यस वर्ष १९.२ प्रतिशत (रु. ८ अर्ब ६२ करोड) ले बढेको छ ।

मुद्रा प्रदायका सङ्कुचनकारी कारकमध्ये आवाधिक निक्षेपको वृद्धि यस वर्ष गत वर्षभन्दा सीमान्त रूपमा अधिक रहेको छ । गत वर्ष ९.३ प्रतिशत (रु. ३ अर्ब ८६ करोड) ले बढेको आवाधिक निक्षेप यस वर्ष ९.५ प्रतिशत (रु. ४ अर्ब ५४ करोड) ले बढ्न गई करीब रु. ५२ अर्ब ३२ करोड पुग्न गएको छ । मुद्रा प्रदायको अर्को सङ्कुचनकारी कारक पूँजी तथा खुद अवर्गीकृत दायित्व यस वर्षको आठ महिनामा ३.३ प्रतिशत (रु. ९८ करोड) ले बढ्न गएको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा यस्तो दायित्व ३.१ प्रतिशत (रु. ७५ करोड) ले बढ्न गएको थियो ।

अन्य मौद्रिक परिसूचकहरूमा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर यस वर्ष १०.९ प्रतिशत (रु. ८ अर्ब ७४ करोड) रहेको छ । यस्तो मुद्रा गत वर्ष १०.० प्रतिशत (रु. ६ अर्ब ९७ करोड) ले बढेको थियो । सङ्कुचित मुद्राको उच्च विस्तार र आवाधिक निक्षेपमा भएको वृद्धिका कारण यस अवधिमा विस्तृत मुद्रा अझ बढी दरमा विस्तारित भएको हो ।

चालू आर्थिक वर्षको आठ महिना (साउन-फागुन) मा औसत मूल्य गत वर्षकै समकक्षमा वृद्धि भएको छ तर विन्दुगत (२०५१ फागुनको तुलनामा २०५२ फागुन) मूल्य वृद्धिदर भने गत वर्षभन्दा केही बढी नै रहेको छ । गत वर्ष ७.७ प्रतिशतले बढेको औसत मूल्य यस वर्ष ७.६ प्रतिशतले बढेको छ भने विन्दुगत मूल्यसूची वृद्धिदर यस वर्ष ८.८ प्रतिशत रहेको छ जुन गत वर्ष ७.४ प्रतिशत रहेको थियो । यस अवधिमा सरकार नियन्त्रित तथा वितरित केही वस्तुहरूको मूल्यमा वृद्धि हुनाको साथै

परिवर्त्य मुद्राहरूसँगको विनिमय दरमा केही चाप परेको भए तापनि समग्र खाद्यान्न उत्पादन स्थिति अनुकूल रहनु, मौद्रिक विस्तारको दरमा कमी आउनु लगायत भारतीय मूल्य स्थितिमासमेत सुधार हुनुको कारण औसत मूल्य गत वर्षकै हाराहारिमा रहन सकेको हो ।

समूहगत रूपमा यस वर्ष खासगरी खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको (औषत तथा विन्दुगत दुवै) मूल्यमा गत वर्षभन्दा बढी चाप परेको देखिएको छ । गत वर्षको यसै (साउन-फागुन) अवधिमा ७.२ प्रतिशत रहेको औसत मूल्य वृद्धिदर यस वर्षको सोही अवधिमा ८.१ प्रतिशत छ । विन्दुगत रूपमा यस अवधिमा १०.८ प्रतिशतले बढेको उक्त समूहको मूल्यसूची गत वर्ष ७.४ प्रतिशतले बढेको थियो । यस वर्ष खासगरी दलहन, मरमसला, चामल तथा दूध आदि वस्तुमा भएको मूल्य वृद्धिले गर्दा यस समूहको मूल्यसूचीमा चाप पर्न गएको देखिन्छ । गैर खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्यसूचीमा भने यस वर्ष तुलनात्मक रूपले न्यून चाप परेको देखिन्छ । यस समूहको औसत मूल्यसूची यस वर्ष ६.६ प्रतिशतले बढेको छ जुन गत वर्ष ८.४ प्रतिशतले बढेको थियो । त्यस्तै विन्दुगत रूपमा पनि उक्त समूहको मूल्य वृद्धिदर गत वर्ष ७.४ प्रतिशत रहेकोमा यस वर्ष ५.५ प्रतिशत मात्र रहेको छ ।

आर्थिक वर्षको पछिल्लो चौमासिक अवधिमा खासगरी खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्यसूचीमा केही बढी चाप पर्ने प्रवृत्तिसमेतलाई दृष्टिगत गर्दा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा औसत मूल्य वृद्धिदर गत वर्षको तुलनामा वृद्धि हुने प्रवृत्ति देखिए तापनि यस्तो वृद्धि एक अडकमा सीमित हुने विश्वास लिइएको छ । गत वर्ष औसत मूल्य वृद्धिदर ७.६ प्रतिशत रहेको थियो ।

निकासीमूलक उद्योगहरूलाई प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा सुविधा

वाणिज्य बैंकहरूले प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा अनिवार्यरूपमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जा व्यवस्थालाई अभ्र प्रभावकारी बनाउन चालू आर्थिक वर्ष २०५२/५३ देखि निकासीमूलक उद्योगहरू आफैले कच्चा पदार्थ र मेशिनरी आयात गर्दा पाउने रु. ५० लाखसम्मको कर्जालाई प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा अन्तर्गतका सुविधा प्रदान गरिएको छ । यस्तो कर्जा प्रवाह गर्ने वाणिज्य बैंकहरूलाई आवश्यक परेमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउनेसमेत व्यवस्था गरिएको छ ।

सहकारी संस्थाहरूलाई दिएको कर्जालाई प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा अन्तर्गत गणना गरिने

सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न यस बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त गरेका सहकारी संस्थाहरूलाई प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा प्रवाहित गर्ने गरी वाणिज्य बैंकहरूले कर्जा प्रदान गरेमा र यसरी लिएको कर्जालाई सहकारी संस्थाहरूले यसै क्षेत्रमा प्रवाहित गरेको यकिन हुन आएमा त्यस्ता कर्जालाई समेत प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था यसै आर्थिक वर्षदेखि गरिएको छ ।

विपन्न वर्गमा लगानीसम्बन्धी थप व्यवस्था

विगत केही वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूबाट विपन्न वर्गमा गरिदै आएको लगानीको क्षेत्रमा यस वर्षदेखि केही परिवर्तन गरिएको छ । नयाँ व्यवस्था अनुसार, वाणिज्य बैंकहरूले ग्रामीण विकास बैंकको शेयरमा गरेको लगानीलाई प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जामा मात्र गणना गर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा आर्थिक वर्ष २०५२/५३ को तेस्रो त्रयमासदेखि ग्रामीण विकास बैंकमा भएको त्यस्तो शेयर लगानीलाई विपन्न वर्गमा जाने कर्जामासमेत गणना गर्ने थप व्यवस्था गरिएको छ । यसअघि विपन्न वर्गका परिवारलाई बैंकले प्रत्यक्ष लगानी गरेको रु. १५,०००/- सम्मको कर्जा, विपन्न वर्गलाई कर्जा वितरण गर्ने बैकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजत प्राप्त गैर सरकारी संस्थाहरूलाई गएको रु. १५,०००/- सम्मको कर्जा र वाणिज्य बैंकले ग्रामीण विकास बैंकलाई दिएको कर्जालाई मात्र "विपन्न वर्ग" कर्जा अन्तर्गत समावेश गरिएको थियो । यस व्यवस्थाबाट वाणिज्य बैंकहरूलाई सो क्षेत्रमा न्यूनतम रूपमा गर्नुपर्ने लगानी पुऱ्याउन सघाउ पुग्ने विश्वास गरिएको छ । यसैगरी संयुक्त लगानीका वाणिज्य बैंकहरूलाई विगतमा कायम गरिएको विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपले गरिनुपर्ने लगानीको न्यूनतम सीमा २ ठूला बैंकहरूको तुलनामा निकै कम भएको परिप्रेक्ष्यमा ती बैंकहरूको वर्तमान सीमामासमेत आगामी आ.व. २०५३/५४ देखि लागू हुने गरी केही वृद्धि गरिएको छ । यस अनुसार नेपाल अरब बैंक लि. नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि. र नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लिमिटेड प्रत्येकले हाल पुऱ्याउनुपर्ने १.५ प्रतिशतको सीमा, हिमालयन बैंक लि. नेपाल एसविआइ बैंक लि., नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. र एभरेष्ट बैंक लिमिटेड प्रत्येकले पुऱ्याउनुपर्ने ०.५ प्रतिशतको सीमा र नयाँ खोलिने वाणिज्य बैंकहरूको लागि तोकिएको न्यूनतम ०.२५ प्रतिशतको सीमामध्ये नेपाल अरब बैंक

लि., नेपाल इंडोस्वेज बैंक लि. र ग्रिण्डलेज बैंक लि. प्रत्येकले कुल कर्जाको २.५ प्रतिशत, हिमालयन बैंक लि., नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. र एभरेष्ट बैंक लि. प्रत्येकले १.५ प्रतिशतका दरले अनिवार्य रूपमा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको हकमा भने वर्तमान सीमा कुल कर्जाको न्यूनतम ३ प्रतिशतलाई यथावत् राखिएको छ, साथै विपन्न वर्गमा प्रवाहित कर्जाको गणना विधि प्राथमिकता क्षेत्र कर्जासरह नै कायम रहेको छ।

नयाँ वाणिज्य बैंक स्थापनासम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था

नयाँ वाणिज्य बैंक खोल्न दिने सम्बन्धमा २०५२ भदौ १५ देखि देहाय बमोजिमको नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ।

- (क) अधिराज्यभर कार्यक्षेत्र विस्तार गर्ने गरी तथा काठमाडौं उपत्यकाभित्र प्रधान कार्यालय रहने गरी खोल्ने नयाँ वाणिज्य बैंकको चुक्ता पूँजी कम्तीमा रु. ५० करोड हुनुपर्नेछ।
- (ख) काठमाडौं उपत्यका बाहेक अधिराज्यको अन्य कुनै नगरपालिका क्षेत्रभित्र प्रधान कार्यालय रहने गरी काठमाडौं उपत्यका बाहेक देशका अन्य भागमा कार्यक्षेत्र विस्तार गर्ने बैंक र काठमाडौं उपत्यका बाहिर जिल्ला स्तरमा प्रधान कार्यालय रहने गरी उपत्यकाबाहेकका बढीमा छ जिल्लासम्म कार्यक्षेत्र विस्तार गर्ने वाणिज्य बैंकको चुक्ता पूँजी कम्तीमा क्रमशः रु. १२ करोड र रु. ५ करोड हुनुपर्ने यस पूर्वको नीतिगत व्यवस्था यथावत् नै कायम रहेको छ।
- (ग) काठमाडौं उपत्यका तथा अन्य नगरपालिका क्षेत्रबाहेक अधिराज्यको ग्रामीण क्षेत्रमा कार्यक्षेत्र विस्तार गर्ने (काठमाडौं उपत्यका तथा अन्य नगरपालिका क्षेत्रमा शाखा कार्यालय खोल्ने बाहेक) बैंकको चुक्ता पूँजी कम्तीमा रु. ३ करोड हुनुपर्नेछ।
- (घ) स्वदेशी लगानीकर्ताले मात्र खोल्ने वाणिज्य बैंकमा संस्थापकहरूले बढीमा ७० प्रतिशत शेयर पूँजी लगाउन पाउनेछन् र सर्वसाधारणलाई कम्तीमा ३० प्रतिशत शेयर बिक्री गर्नुपर्नेछ।
- (ङ) नयाँ स्थापना हुने वाणिज्य बैंकमा सामान्यतया विदेशी लगानीकर्ताले कम्तीमा ४० प्रतिशत र बढीमा ५० प्रतिशतसम्म शेयर लिन पाउने, तर

सर्वसाधारणमा भने कम्तीमा ३० प्रतिशत नै शेयर बिक्री गर्नुपर्नेछ।

- (च) कुनै एक व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा एउटै समूहको कम्पनीले कुनै एक बैंकको कुल निष्कासित पूँजीको १० प्रतिशतसम्म र सबै बैंकको १५ प्रतिशतसम्म मात्र शेयर लिन पाउनेछ।
- (छ) नयाँ बैंक स्थापना गर्नको लागि यस बैंकले तोकेको अवधिभित्र मात्र निवेदन लिइने व्यवस्था गरिएको छ।

समभकारीका आधारमा बैंकले ब्याज दर निर्धारण गर्न सक्ने

वाणिज्य बैंकहरूले कम्तीमा १ वर्षसम्मको निक्षेपमा दिने ब्याजदर स्पष्ट किटान गर्नुपर्ने र सोभन्दा बढी अवधिको निक्षेपमा दिइने ब्याज दर ग्राहकसँगको समभकारीका आधारमा बढीमा १ प्रतिशत बिन्दुसम्मले घटबढ गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ। त्यस्तै वाणिज्य बैंकहरूले कर्जामा लिने ब्याज दरको हकमा पनि एउटै प्रयोजनमा जाने कर्जाको ब्याज दरमा ग्राहकसँगको समभकारीका आधारमा बढीमा १ प्रतिशत बिन्दुसम्मले घटबढ गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

कर्जा सापटको वर्गीकरण, जगेडाको व्यवस्था र ब्याज आम्दानी जनाउने व्यवस्था

वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाहित कर्जा सापटलाई ६ प्रकारमा वर्गीकरण गर्नुपर्ने र यसरी वर्गीकरण गरेपछि वर्गीकृत कर्जाको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट तोकिए बमोजिमको जगेडाको व्यवस्था गर्नुपर्ने, कर्जा सापटमा पाकेको ब्याज भाखाभित्र वा भाखा नाघेको ३ महिनाभित्र असूल भएमा मात्र ब्याज आम्दानीमा देखाउने र उक्त अवधिभित्र प्राप्त हुनुपर्ने ब्याजमध्ये प्राप्त नभएको वा देखाउनुपर्ने विगत वर्षहरूदेखि शुरू गरिएको व्यवस्था कायमै राखिएको छ तर केही बैंकले कर्जा सापटको वर्गीकरण गर्दा किस्ताबन्दीमा चुक्ता हुने गरी गएको कर्जाको कुनै एक किस्ता तोकिएको भाखाभित्र चुक्ता नभएमा सो किस्ता मात्र भाखा नाघेको अवधिअनुसार वर्गीकरण गरी सम्बन्धित ग्राहकको खातामा अधिकर्षण (Overdrawn) हुने गरी वा अधिविष्कर्ष (Overdraft) कर्जा प्रदान गरी ब्याज आम्दानी देखाउने गरेको हुँदा यस्तो प्रवृत्तिको रोकथामका लागि आ.व. २०५२/५३ देखि निम्न बमोजिम गर्न बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ :

(क) किस्ताबन्दीमा चुक्ता हुने गरी गएको कर्जाको कुनै एक किस्ता तोकिएको भाखाभित्र चुक्ता नभएमा भाखा नाघेको अवधि अनुसार सो किस्तासमेत बाँकी सम्पूर्ण कर्जा रकमलाई वर्गीकरण गर्नुपर्ने र वर्गीकरण अनुसार तोकिएको जगेडा व्यवस्था राख्नुपर्नेछ ।

(ख) कर्जा सापटमा पाकेको ब्याज नगदमै प्राप्त भएमा आम्दानी जनाउने, नगदमा प्राप्त नभएमा भाखा नाघेको ३ महिनासम्मको ब्याज 'पाउनुपर्ने ब्याज हिसाब'मा खर्च लेखी ब्याज आम्दानी जनाउन सकिने, यसरी पाउनुपर्ने ब्याज ३ महिनाभित्र प्राप्त नभएको वा पाउन बाँकी रहेको ब्याज रकमलाई 'ब्याज आम्दानी हिसाब' मा खर्च लेखी 'ब्याज मुलतवी हिसाब' मा जम्मा गर्नुपर्नेछ तर पाउनुपर्ने ब्याज रकमलाई ग्राहकको खाता अधिकर्षण (Overdrawn) हुने गरी वा अधिविकर्ष (Overdraft) कर्जा सुविधा प्रदान गरी ब्याज आम्दानी जनाउन पाइने छैन ।

आयात प्रतीतपत्रसम्बन्धी व्यवस्थामा संशोधन

कुनै पनि मालसामान आयात गर्न वाणिज्य बैंकहरूमा खोलिने प्रतीतपत्र सम्बन्धमा २०५२ भदौ १५ गतेदेखि लागू हुने गरी एउटा पक्षलाई प्रदान भएको लिमिटको आधारमा अर्को पक्षको लागि आयात प्रतीतपत्र खोल्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी व्यापारिक फर्म वा व्यापारिक निजी कम्पनीहरूले आयात प्रतीतपत्रको रकम संशोधन गरी वृद्धि गर्नुपरेमा प्रतीतपत्र खोलिएको मितिदेखि रकम संशोधन गरेको मितिसम्म वृद्धि भएको रकममा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले कर्जामा लिने अधिकतम ब्याज दरले हुने रकम संशोधन शुल्कको रूपमा अनिवार्य रूपमा असूल गर्नुपर्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ ।

युसेन्स बिलको सुविधा

प्रचलित कानूनबमोजिम स्थापना भएका उद्योग स्वयंले आ-आफ्नो उद्योगको लागि आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरी आयात गर्ने भएमा त्यस्ता उद्योगहरूलाई पनि युसेन्स प्रतीतपत्र (Usance L/C) को सुविधा उपलब्ध गराउने थप व्यवस्था गरिएको छ ।

प्रतीतपत्रको धरौटीसम्बन्धी व्यवस्थामा हेरफेर

उद्योगहरू आफैले आयात गरेको सामानको प्रतीतपत्रको डकुमेन्ट छुटाउन आउँदा प्रतीतपत्रको रकमको २ प्रतिशत अनिवार्य नगद धरौटी लिने व्यवस्था

भइरहेकोमा अबदेखि वाणिज्य बैंकहरूलाई स्वीकार्य भएमा उक्त नगदको सट्टामा श्री ५ को सरकारका ऋणपत्रहरू वा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रहरू धरौटी बापत लिन सक्नेसमेत व्यवस्था गरिएको छ ।

प्रतिग्राहक कर्जा सीमासम्बन्धी व्यवस्थामा संशोधन

विगत वर्षहरूमा वाणिज्य बैंकले एउटा ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा एउटै समूहको कम्पनीलाई कोषमा आधारित (Fund Based) कर्जा सापट (On BalanceSheet Items) आफ्नो प्राथमिक पूँजीको ३५ प्रतिशतसम्म र गैर कोषमा आधारित (Non-fund Based) प्रतीतपत्र, जमानत, स्वीकारपत्र, वचनबद्धताजस्ता (Off BalanceSheet Items) सुविधा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको ५० प्रतिशतसम्म प्रदान गर्न सक्ने वर्तमान व्यवस्थामा संशोधन गरी यस्तो सुविधा प्राथमिक पूँजी कोष (Core Capital Fund) को सट्टा चालू वर्ष २०५२/५३ को लागि कुल पूँजीको आधारमा कायम गरिएको छ ।

यसैगरी प्रति ग्राहक कर्जा सीमामा नपर्ने गरी छुट दिइएको 'ख्याति प्राप्त प्रथम श्रेणीको बैंक' को सट्टामा अब त्यस्ता बैंकहरू नेपाल राष्ट्र बैंकले नै तोकिए अनुसार हुने व्यवस्था गरिएको छ । सहवित्तीयकरण अन्तर्गत जाने कर्जामा नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको सीमामा थप १० प्रतिशतसम्म कर्जा वा सुविधा वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ, साथै नेपाल आयल निगम, कृषि सामग्री संस्थान र नेपाल खाद्य संस्थानले आयात गर्ने वस्तुहरू क्रमशः पेट्रोल, डिजेल, मट्टीतेल, मलखाद र खाद्यान्न आयात गर्नको लागि प्रदान गर्ने कर्जा वा सुविधामा भने प्रतिग्राहक कर्जा सीमाको बन्देज हटाइएको छ ।

कृषि विकास बैंकलाई प्रतीतपत्र कारोबार गर्ने स्वीकृति प्रदान

कृषि विकास बैंकले विगत केही वर्षदेखि आफ्ना केही शाखाहरू मार्फत वाणिज्य बैंकिङ्ग कारोबारसमेत गर्दै आएकोमा चालू वर्षदेखि नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको शर्तहरूको अधीनमा रही तिनै वाणिज्य बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने शाखाहरू मार्फत प्रतीतपत्र कारोबार गर्न कृषि विकास बैंक ऐन २०२४ (संशोधन सहित) को दफा १८ उपदफा २ (भ) अनुसार सो बैंकलाई स्वीकृति दिइएको छ । यस प्रकारको वाणिज्य बैंकिङ्ग कारोबार गर्दा सो बैंकले Regulatory Ratios को गणनासमेत गर्न मिल्ने गरी छुट्टै वासलात र

अन्य वित्तीय विवरण तयार गरी राख्नुपर्ने समेत व्यवस्था गरिएको छ ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमका लागि कर्जा वर्गीकरण र जगेडासम्बन्धी व्यवस्थाको निर्धारण

आर्थिक वर्ष २०५१/५२ देखि लागू हुने गरी

नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई देहाय बमोजिम कर्जाको वर्गीकरण गर्नुपर्ने र सोका आधारमा राख्नुपर्ने जोखिम व्यहोर्ने कोषको अनुपात र ब्याज आम्दानी जनाउने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले निर्देशन दिएको छ ।

कर्जा वर्गीकरणको प्रकार	कर्जा वर्गीकरणको आधार	जोखिम व्यहोर्ने कोष (प्रतिशतमा)
१. असल	भाखा नाघेको १८० दिनसम्म	कोष राख्न नपर्ने
२. कमसलको सङ्केत	भाखा नाघेको १८० दिन भन्दा कम तर भुक्तानी तालिकामा पुनः संरचना भएको	५
३. कमसल/शङ्कास्पद	(क) भाखा नाघेको १ वर्षसम्म	१०
	(ख) भाखा नाघेको २ वर्षसम्म	२०
	(ग) भाखा नाघेको २ देखि ३ वर्षसम्म	५०
४. खराब	तीन वर्षभन्दा बढी समयसम्म किस्ता भुक्तानी नभएको वा निगमको कब्जामा गएको परियोजना	७५
५. असुरक्षित	भाखा नाघेको अवधि जति भए पनि परियोजना र सोको धितो असुरक्षित अवस्थामा पुगेको	१००

कृषि विकास बैंकका लागि निर्धारित कर्जा वर्गीकरण र जगेडासम्बन्धी व्यवस्थामा संशोधन

आर्थिक वर्ष २०५०/५१ को लागि कृषि विकास बैंकको लागि निर्धारण गरिएको कर्जा वर्गीकरण र सोका आधारमा कायम राख्नुपर्ने जोखिमसम्बन्धी व्यवस्थामा केही संशोधन गरी देहाय बमोजिमले कायम गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

कर्जा वर्गीकरण	कर्जाको भाखा नाघेको अवधि	कर्जा कायम राख्नुपर्ने जोखिमव्यवस्था (प्रतिशत)
१. असल	० - ६ महिनासम्म	०
२. स्वीकारयोग्य	६ महिना देखि १ वर्षसम्म	५
३. कमसलको सङ्केत	१ वर्षदेखि २ वर्षसम्म	१०
४. कमसल	२ वर्षदेखि ५ वर्षसम्म	२५
५. शङ्कास्पद	५ वर्षदेखि १० वर्षसम्म	५०
६. खराब	१० वर्षभन्दा माथि	१००

साथै आर्थिक वर्ष २०५०/५१ को लागि ६

महिनासम्म भाखा नाघेको ब्याजलाई समेत आम्दानीमा देखाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ भने आर्थिक वर्ष २०५१/५२ देखि नगद को आधार (Cash basis) मा मात्र ब्याज आम्दानी जनाउनुपर्ने निर्देशनसमेत दिइएको छ ।

वित्त कम्पनीहरूको लागि ऋण लिने प्रावधानमा सरलीकरण

विद्यमान वित्त कम्पनी ऐन २०४.२ (संशोधनसहित २०४९) को दफा २३ अनुसार कम्पनीलाई पूँजीको अभाव भएमा आर्थिक सहायता वा ऋण लिनु अघि नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने प्रावधान रहेकोमा इजाजत प्राप्त वित्त कम्पनीहरूले आफूले लगानी गरेको कर्जामध्ये असल कर्जाको वर्गीकरणमा रहेको ८० प्रतिशतसम्मको रकम बराबर ऋण लिनुपर्दा २०५२ पुस २५ देखि यस बैंकको स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसभन्दा बढी ऋण लिनुपर्दा भने सम्बन्धित वित्त कम्पनीले कर्जा विवरण संलग्न गरी नेपाल राष्ट्र बैंकमा आवेदन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

वित्त कम्पनीले पूँजी बजारबाट मात्र पूँजी सङ्कलन गर्न सक्ने व्यवस्था

वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो प्राथमिक पूँजीकोषको १० गुणासम्म निक्षेप, डिभेन्चर वा ऋण उठाई पूँजी सङ्कलन

गर्न सक्ने वर्तमान व्यवस्थाको प्रयोजनका लागि पूँजी सङ्कलन गर्दा डिबेन्चर तथा अन्य वित्तीय उपकरणहरू जारी (Float) गरी सोही वित्तीय उपकरणहरूद्वारा मात्र पूँजी बजारबाट पूँजी सङ्कलन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

वाणिज्य बैंकिङ्ग शाखा विस्तार

२०५२ चैत १५ सम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको कुल शाखा सङ्ख्या ४४८ (कृषि विकास बैंकको बाहेक) पुगेको छ । जसमध्ये नेपाल बैंक लि. को २१२, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०६, नेपाल अरब बैंक लि. को १०, नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि. को ३, नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लि. को ६, हिमालयन बैंक लि.को ३, नेपाल एस.बी.आई. बैंक लि. को ३, नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. को २, एभरेष्ट बैंक लि. को २ र बैंक अफ काठमाडौंको १ शाखा रहेका छन् । यसैगरी कृषि विकास बैंकको बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने शाखाहरूको सङ्ख्या यस अवधिमा १८ रहेको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूलाई क्षतिपूर्ति

बैंकिङ्ग विकास योजना अन्तर्गत खोलिएका शाखाहरूमध्ये राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडका घाटामा सञ्चालन भइरहेका शाखाहरूलाई अनुपातिक रूपमा १० वर्षसम्म क्षतिपूर्ति दिने नीतिगत व्यवस्था अनुसार २०५२ वैशाखदेखि पुस मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडलाई रु. ११ लाख ३९ हजार र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई रु. १० लाख ४६ हजार गरी जम्मा रु. २१ लाख ८५ हजार क्षतिपूर्ति नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रदान गरेको छ ।

बैंकहरूलाई व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकासमा अनुदान

बैंकिङ्ग व्यवसायमा बढ्दै गएको प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणमा नेपालका सरकारी स्वामित्वमा रहेका दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरू नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई पनि तदनु रूप सक्षम बनाउँदै लग्नु वाञ्छनीय भएकोले यी बैंकहरूले व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको लागि आवश्यक पर्ने कम्प्युटर, फ्याक्स खरीद गर्दा लागेको रकममा ५० प्रतिशत अनुदान दिने विगत वर्षदेखिको व्यवस्था कायमै राखिएको छ । यसैगरी, आ.व. २०५१/५२ देखि ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई पनि सीमित रूपमा (दुई कम्प्युटर, एक प्रिन्टर र एक फ्याक्स खरीद गर्न) ५० प्रतिशत अनुदान दिने व्यवस्था यथावत्

राखिएको छ । माथिको व्यवस्था अनुसार यस वर्ष नेपाल बैंक लिमिटेडलाई फ्याक्स खरीदको लागि रु. २८७ हजार, सुदूर पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, मध्य पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक र पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक प्रत्येकलाई कम्प्युटर र फ्याक्स खरीद गर्न कुल रकमको ५० प्रतिशतले हुने रकम क्रमशः रु. १२१ हजार, १४९ हजार, १२७ हजार र १५३ हजार अनुदान दिइएको छ ।

वित्त कम्पनीहरूको स्थापना एवं सञ्चालन

मुलुकले उदार तथा खुल्ला आर्थिक नीतिको अवलम्बन गर्न थालेपछि गैर बैंकिङ्ग वित्तीय संस्थाहरू उत्साहजनक रूपमा स्थापना भएका छन् । वित्त कम्पनी ऐन २०४२ अनुसार २०५१ चैत मसान्तसम्ममा १८ वित्त कम्पनीहरू मात्र सञ्चालनमा रहेकोमा २०५२ फागुन मसान्तसम्ममा यस्ता वित्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या ३५ पुगेको छ ।

सहकारी तथा गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति

नेपाल राष्ट्र बैंकले सहकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूलाई समेत सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न दिने नीति लिएको परिप्रेक्ष्यमा सहकारी ऐन- २०४८ मा व्यवस्था भए बमोजिम २०५२ फागुन मसान्तसम्ममा सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न यस बैंकबाट स्वीकृति लिने सहकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या ११ पुगेको छ । यसैगरी तोकिएको क्षेत्रमा मात्र सीमित बैंकिङ्ग तथा वित्तीय कारोबार गर्न सक्ने गैर सरकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या १८ पुगेको छ । यस्ता सहकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूको सञ्चालनबाट विशेषतः ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न वर्गका जनताको आयमूलक एवं रोजगारमूलक व्यवसायको विकासमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।

मौद्रिक नीति प्रतिपादनको आधारको रूपमा रहेको वाणिज्य बैंकहरूको तथ्याङ्कलाई बढी शुद्ध, भरपर्दो र सामयिक बनाई दक्ष जनशक्ति विकास गर्ने उद्देश्यले विगत वर्षहरूमा जस्तै यस वर्ष दुई ठाउँमा सहायक स्तर र अधिकृत स्तरको तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ ।

२०५२ वैशाखदेखि बैंकिङ्ग तथा वित्तीय तथ्याङ्क (Banking and Financial Statistics) नामक

नयाँ बुलेटिन प्रकाशनमा ल्याइएको छ । बैंक व्यवस्था विभागबाट त्रैमासिक रूपमा प्रकाशन हुने यस बुलेटिनमा बैंक तथा वित्तीय कम्पनीहरू, सहकारी संस्थाहरूको बैंकिङ्ग गतिविधिको तथ्याङ्कलाई नियमित रूपमा प्रकाशित गरिनेछ ।

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम

विगत १२ वर्षदेखि सञ्चालन हुँदै आएको ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम हाल अधिराज्यका ६७ जिल्लामा सञ्चालित छ । यस कार्यक्रममा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकका शाखा/उपशाखा तथा साना किसान विकास आयोजनासमेत गरी १२७ कार्यालय संलग्न छन् । सामूहिक जमानीमा विनाधितो कर्जा उपलब्ध गराइने यस कार्यक्रम अन्तर्गत २०५२ पुष मसान्तसम्म रु. १६.८१ करोड जति लगानी भइसकेको छ । यसबाट भन्डै २७ हजार ग्रामीण महिलाहरू लाभान्वित भएको अनुमान छ ।

महिला लघु कर्जा परियोजना

एसियाली विकास बैंकको ऋण सहयोगमा अधिराज्यका १२ जिल्ला र ५ नगरपालिका क्षेत्रमा सञ्चालन भइरहेको यस परियोजनामा नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका गरी ३१ बैंक शाखा संलग्न छन् । यस परियोजना अन्तर्गत २०५२ पुस मसान्तसम्म करीब रु. १.५ करोड लगानी भइसकेको छ । गैरसरकारी संस्थाहरू मार्फत पनि कर्जा प्रवाह हुन सक्ने व्यवस्था भएको यस परियोजनाबाट अधिकाधिक महिलाहरू लाभान्वित हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

श्री ५ को सरकारले उपलब्ध गराएको रु. २ करोडको पूँजीबाट सञ्चालन भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट २०५२ माघ मसान्तसम्म कुल ४६ संस्था मार्फत रु. १ करोडभन्दा बढी रकम कर्जा स्वरूप प्रवाह भइसकेको छ । गैर सरकारी तथा सहकारी संस्थाको माध्यमबाट विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह हुने यस कोषबाट २३ जिल्लाका २,३६५ परिवार लाभान्वित भएका छन् ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई पुनर्कर्जा

नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई पुनर्कर्जाको रूपमा आर्थिक स्रोत उपलब्ध गराउँदै आएको

छ र आ.व. २०५२/५३ का लागि सो निगमलाई रु. २० करोड पुनर्कर्जा उपलब्ध गराइएको छ । यो पुनर्कर्जा रकम २०५२ पुष मसान्तसम्ममा पूरै उपयोग भइसकेको छ । सो अवधिसम्म निगमसँग नेपाल राष्ट्र बैंकले लिनुपर्ने बाँकी कर्जा पुनर्कर्जाको रकम रु. ३६.९३ करोड रहेको छ । यसरी पुनर्कर्जाको माध्यमबाट यस बैंकले देशको औद्योगिक विकासमा अप्रत्यक्ष रूपले सहयोग पुऱ्याउँदै आएको छ ।

ग्रामीण विकास बैंकहरू

ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न वर्गका जनतालाई आवश्यक तालिम दिई समूहगत आधारमा विनाधितो कर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले आ.व. २०४९/५० देखि प्रारम्भ भएका ग्रामीण विकास बैंकहरूको सङ्ख्या ४ पुगेको छ । यी बैंकहरूले २०५२ माघ मसान्तसम्म जम्मा रु. ३२.२८ करोड लगानी गरेका छन् भने कुल रु. २०.७५ करोड असूली भएको छ । सो अवधिमा जम्मा रु. २.०८ करोड समूह बचत सङ्कलन हुन गएको छ । यी बैंकहरूबाट कुल ३८,२३७ महिलाहरू लाभान्वित भएका छन् । चालू आ.व. २०५२/५३ को अन्त्यसम्ममा मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रमा पनि एक अर्को ग्रामीण विकास बैंकको स्थापना गरिने लक्ष्य रहेको छ ।

ग्रामीण विकास बैंकको स्थापनामा विभिन्न संस्थाहरूलाई सहभागी बनाउने उद्देश्यले विगतमा खुलेका यस्ता बैंकहरूमा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, संयुक्त लगानीका बैंकहरू र कर्जा सुरक्षण निगमको शेयर सहभागिता रहेको छ । अब खुल्ने बैंकहरूमा पनि यी संस्थाहरूको वित्तीय सहभागितालाई कायमै राख्ने यस बैंकको योजना छ ।

ब्याज अनुदान

श्री ५ को सरकारले रु. १५ हजारसम्मको कर्जामा एकतिहाइ र रु. ५ हजारसम्मको कर्जामा ८० प्रतिशत ब्याज अनुदान दिने नीति लिएको र त्यसका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकलाई एकमुष्ट रकम उपलब्ध गराई ब्याज अनुदान प्रदान गर्ने कार्यमा संलग्न गराउँदै आए अनुरूप ८ बैंकलाई २०५२ पुस मसान्तसम्म रु. ३.४८ करोड ब्याज अनुदान उपलब्ध गराइसकिएको छ । यसबाट स-साना कृषि व्यवसायको सञ्चालनमा सघाउ पुग्न गई थप उत्पादनमूलक एवं आयमूलक रोजगारी सृजना गर्न सहयोग पुग्ने आशा राखिएको छ ।

ग्रामीण कर्जा पुनरावलोकन अध्ययन

ग्रामीण कर्जा पुनरावलोकन अध्ययनको प्रतिवेदन यसै आर्थिक वर्ष प्रकाशित गरिएको छ। ग्रामीण कर्जाको विद्यमान स्थितिमा सुधार ल्याउन सो अध्ययनले निर्देशित गरेका सुझावहरू निककै उपयोगी हुने विश्वास गरिएको छ। प्राप्त सुझावहरूलाई कार्यान्वयन गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकका डेपुटी गभर्नरको अध्यक्षतामा ग्रामीण कर्जा सुधार एवं अनुगमन समिति गठन भई सो समितिबाट आवश्यक कार्यहरू भइरहेको छ।

सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम

ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न वर्गका जनताको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले चालू आ.व. २०५२/५३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए अनुरूप स्वरोजगारीका विविध क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्न बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ। अब प्रत्येक गा.वि.स.मा एउटासम्म पशु स्वास्थ्य क्लिनिक खोल्नका लागि पशुचिकित्सक वा पशु स्वास्थ्य कार्यकर्तालाई व्यक्तिगत आधारमा विनाधितो रु. ५ हजारसम्म र सामूहिक जमानीमा रु. ३० हजारसम्मको कर्जा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा कृषि विकास बैंकबाट प्रवाह हुनसक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

आन्तरिक ऋण व्यवस्थापन

श्री ५ को सरकारको समग्र खर्च र आयबीचको फरकलाई राष्ट्रिय बचत परिचालनद्वारा पूरा गर्नुका साथै समुचित मौद्रिक व्यवस्थापनका लागि आवश्यक आन्तरिक ऋण व्यवस्थापन नीतिलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले कार्यान्वयन गर्दै आएको छ। जस अनुसार २०५१ चैतदेखि २०५२ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ७० करोडको राष्ट्रिय बचत पत्र, रु. २०७.४४ करोडको विशेष ऋणपत्र र रु. १३५.४० करोडको ट्रेजरी बिल गरी जम्मा रु. ४१२.८४ करोडको आन्तरिक ऋण उठाइएको छ। अर्थतन्त्रमा रहेको अधिक तरलतालाई प्रशोचन गर्ने उद्देश्यले मौद्रिक व्यवस्थापनको एक उपकरणको रूपमा निष्कासन गर्दै आएको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र, अर्थतन्त्रमा त्यस्तो तरलताको स्थिति कायम नरहेको अनुभव गरी यस अवधिमा निष्कासन गरिएन। यस अवधिमा रु. २५७.९५ करोडको ने.रा.बैंक ऋणपत्रको साँवा भुक्तानी गरिएको छ र रु. २९ करोडको राष्ट्रिय बचत पत्र रु. ७२ करोडको विकास ऋणपत्र र रु. १८.६९ करोडको विशेष ऋणपत्रको साँवा भुक्तानी गरिएको छ।

मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि बैंक र वित्तीय संस्थाहरूको बचत परिचालन गरी मुद्रा बजारको विकास र ब्याज दरमासमेत समयानुकूल परिवर्तन ल्याउन आवश्यक पूर्वाधारको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रहरूको आर्थिक वर्ष २०५१/५२ देखि दोस्रो बजार सञ्चालन गर्दै आएको छ। यस अनुरूप २०५२ फागुन मसान्तसम्ममा रु. १,३३८.३६ करोडको श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल तथा रु. २९९.३३ करोडको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र वाणिज्य बैंकहरूबाट खरीद गरिएको छ भने रु. ४९९.६३ करोडको श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल तथा रु. ५२.०० करोडको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र वाणिज्य बैंकहरूलाई बिक्री गरिएको छ।

बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

वाणिज्य बैंक, वित्त कम्पनीहरू तथा बैकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजत पाएका सहकारी संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षणका साथै यिनीहरूबाट वित्तीय विवरणहरू प्राप्त गरी सोको आधारमा विभागबाट गैर स्थलगत सुपरिवेक्षण (Off-site Supervision) नियमित रूपमा गर्ने गरिएको छ। गैर स्थलगत सुपरिवेक्षणबाट तरल सम्पत्तिको मौजदात, प्रा.क्षे. कर्जा एवं विपन्न वर्गमा प्रवाहित कर्जाको गणनाको साथै पूँजी कोषको पर्याप्तता, मुनाफा स्थिति, सम्पत्तिको गुणस्तर आदि कुराहरूमा सूक्ष्म दृष्टि राखिएको छ। यसप्रकार समस्त बैंक, वित्त कम्पनीहरू तथा बैकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजत प्राप्त सहकारी संस्थाहरू यस बैंकको निगरानीमा रहेका छन्।

आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा नेपाल बैंक लिमिटेडका २८, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ३३ र कृषि विकास बैंकका २३ शाखाहरू, ८ संयुक्त लगानीका बैंकहरू, ११ वित्त कम्पनीहरू र ८ सहकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूको निरीक्षण गर्ने योजना रहे बमोजिम २०५२ फागुन मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडका २०, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका २५ र कृषि विकास बैंकका १९ शाखा, संयुक्त लगानीका २ बैंक, ५ वित्त कम्पनीको निरीक्षण भइसकेको छ। यसका अतिरिक्त ३५ बैंक शाखा उपशाखाको विशेष स्थलगत निरीक्षण कार्य सम्पादन गर्नुका साथै वाणिज्य बैंकहरू, कृषि विकास बैंक, वित्त कम्पनीहरू तथा सहकारी संस्थाहरूसमेत गरी जम्मा ३० संस्थाहरूको स्थलगत अनुगमन र निरीक्षण गरिएको छ। साथै, २०५२ पुस २३ देखि २६ गतेसम्म यस

बैंकको बैंकिङ विकास तथा अनुसन्धान इकाइमा संलग्न रहेका सम्पूर्ण शाखा, उपशाखा र कार्यालयका प्रमुख तथा उपप्रमुखहरूलाई सहभागी गराई नेपाल राष्ट्र बैंक, सिद्धार्थनगर शाखामा निरीक्षण निर्देशिका गोष्ठी सम्पन्न भएको छ।

विदेशी विनिमय नीति तथा व्यवस्थापन

आर्थिक क्षेत्रमा खुल्ला एवं उदार नीति अवलम्बन गर्दै जाने श्री ५ को सरकारको नीति अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय व्यवस्थापन प्रणालीमा पनि तदनुरूप सरलीकरण र सुधार गर्दै आएको छ। यस नीतिको अवलम्बनबाट निर्यात तथा पर्यटन क्षेत्रका परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जनकर्ता तथा सर्वसाधारण व्यक्तिहरूलाई विदेशी मुद्राको आपूर्ति सरल तथा सुविधायुक्त भएको छ।

विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने नीतिअनुरूप त्यस्ता लगानीकर्ताहरूले मुनाफाबापतको रकम फिर्ता लैजाने प्रक्रियालाई सरल एवं समयानुकूल बनाउने उद्देश्यले विभिन्न वाणिज्य बैंक तथा यस बैंक मार्फत नेपाल भित्र्याइएको पूँजी (Equity Capital) को अध्यावधिक अभिलेख राख्ने व्यवस्था गरिएको छ।

भारतबाट आयात गरिने विभिन्न वस्तुहरूमध्ये केही वस्तुहरूको भुक्तानी परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा गरिएको खण्डमा औद्योगिक कच्चा पदार्थ र औद्योगिक रसायनहरू सहज र सस्तोमा उपलब्ध हुन गई उद्योगहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमताका साथै निर्यात सम्भावनासमेत बढ्न सक्ने ठानी नेपाली उद्योगहरूलाई आवश्यक पर्ने मेशिनरी एवं तोकिएका कच्चा पदार्थहरू यस प्रक्रिया अन्तर्गत भारतबाट आयात गर्ने सुविधा प्रदान गरिएको सन्दर्भमा यस वर्ष केही उद्योगहरूलाई चाहिने ३ वस्तु थप गरी यस्ता वस्तुहरूको सूचीमा ३० वस्तु समावेश हुने व्यवस्था गरिएको छ।

खुल्ला आयात नीति उदार आर्थिक नीतिको एक महत्त्वपूर्ण अङ्ग हो। आयात नीति खुल्ला भएपछि यसको अनुगमन पक्ष पनि त्यत्तिकै जरुरी र महत्त्वपूर्ण हुने कुरालाई दृष्टिगत गरी विदेशी मुद्राको सम्भावित अपचलनलाई नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले एक नयाँ व्यवस्था लागू गरेको छ। यस अनुसार व्यापारिक प्रयोजनको लागि खोलिने आयात प्रतीतपत्रको भुक्तानी विदेशी मुद्रामा पठाउनु अघि १० प्रतिशत रकम धरौटीको रूपमा राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। धरौटीमध्येकै रकमबाट भन्सार महसूल

भुक्तानी गर्न सकिने यस व्यवस्थाबाट आयात व्यवसाय अझ सुगम हुने अपेक्षा गरिएको छ।

हालसम्म 'एसियन क्लियरिङ युनियन' अन्तर्गतको कारोबारहरूमा प्रयोग हुने गरेको 'एसियन मनिटरी युनिट' (AMU) को विनिमय दर 'अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष' (IMF) को 'स्पेशल ड्रइङ राइट्स' (Special Drawing Rights) सँग बराबर हुने गरी निर्धारण गरिएकोमा २०५२ पुस १७ गते (१ जनवरी, १९९६) देखि ए.सी.यू. सदस्य देशहरूबीच हुने आयात/निर्यातको सम्पूर्ण कारोबारको हिसाब अमेरिकी डलरको विनिमय दर बराबर हुने व्यवस्था गरी यसलाई ए.सी.यू. डलर (ACU Dollar) नामकरण गरिएको छ। वाणिज्य बैंकहरूमा स्थानीय मुद्रामा खोलिराखेका खाताहरू उपरोक्त मितिदेखि ए.सी.यू. डलर खातामा परिवर्तन गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।

कुनै पनि एयरलाइन्स तथा ट्राभल एजेन्सीहरूले यस बैंकबाट स्वीकृति लिई एउटा मात्र बैंकमा विशेष डलर खाता (Special Dollar Account) खोल्न पाउने व्यवस्था भइरहेकोमा २०५२ पुस २० गतेदेखि यस बैंकको स्वीकृति लिई एक वा एकभन्दा बढी बैंकमा पनि यस्तो खाता खोल्न पाउने व्यवस्था मिलाइएको छ।

विदेशी मुद्राको समुचित व्यवस्थापन र शोधनान्तर स्थितिको सही तथ्याङ्क उपलब्ध गर्ने दृष्टिले भा.रु. नगद सटही सुविधा माग भएमा भा.रु. १०,०००।- सम्मको मात्र सटही सुविधा दिन सकिने व्यवस्था रहेकोमा २०५२ फागुन ९ गतेदेखि लागू हुने गरी भा.रु. २५,०००।- सम्म सटही सुविधा दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ।

आर्थिक उदारीकरणको परिप्रेक्ष्यमा विदेशी मुद्रा खरीद बिक्री गर्ने कार्य बैंकहरूबाट मात्र भइरहेकोमा विदेशी विनिमय प्रणालीलाई सरल र उदार गराउँदै लैजाने र निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले २०५० फागुन ११ गते मनिचेञ्जरको व्यवस्था गरी भा. रु. खरीद/बिक्री दुवै र परिवर्त्य विदेशी मुद्राको हकमा खरीद मात्र गर्न पाउने गरी मनिचेञ्जरहरूलाई इजाजत प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको हो। यसै क्रममा आर्थिक वर्ष २०५१/५२ मा अधिराज्यभर मनिचेञ्जर काउण्टर खोल्न स्वीकृति प्रदान भएकोमा हालसम्म ४६ मनिचेञ्जर काउण्टरहरू खुलेका छन्। आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा यसलाई अझ सरल र सुलभ तरिकाबाट सञ्चालन गराउने उद्देश्यले यसको नीति तथा नियममा अझ सरल तरिका अपनाई स्वीकृति दिने व्यवस्था

मिलाइएको छ । यसै आर्थिक वर्ष २०५२/५३ को फागुन १६ गतेसम्म थप ७ मनिचेञ्जरहरूलाई कारोबार सञ्चालन गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएकोमा १ मनिचेञ्जर काउण्टर खुली सञ्चालन भइसकेको र अन्य काउण्टरहरू सञ्चालन हुने क्रममा छन् । यसलाई अधिराज्यका अन्य विकट तथा दुर्गम क्षेत्रमासमेत पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकका शाखा तथा उप-शाखाहरू मार्फत नयाँ मनिचेञ्जरहरूको आवेदन माग गरी प्राथमिकताक्रम अनुसार नीतिगत प्रक्रियाहरू पूरा गर्न लगाई त्यस्ता ठाउँहरूमा पनि सञ्चालनको स्वीकृति दिने व्यवस्था गरिएको छ ।

आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण

बैंकको आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षणको क्रममा व्यवस्थापन तर्फका क्रियाकलापको सुदृढीकरण र व्यवस्थापन लेखा परीक्षणमा बढी जोड दिने नीति रहेको छ । यस अवधिमा बैंकका केन्द्रीय कार्यालयस्थित केही विभागहरू लगायत अधिकांश शाखा/उपशाखा तथा मूल्य सङ्कलन इकाइ कार्यालयहरूको २०५२ पुससम्मको नियमित लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।

नोट निष्कासन तथा व्यवस्थापन

अर्थतन्त्रको माग र आवश्यकता अनुसार नोट निष्कासन तथा व्यवस्थापन गर्ने सिलसिलामा चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा रु. ३ अर्ब ३ करोड मूल्यका नोट चलनचल्तीका लागि थप निष्कासन भई कुल रु. २७ अर्ब ५७ करोड मूल्यका नोट चलनचल्तीमा रहेका छन् । गत वर्ष यसै अवधिमा रु. २ अर्ब ७७ करोड मूल्यका थप नोटहरू निष्कासित भई चलनचल्तीमा रहेका नोटको कुल मूल्य २४ अर्ब ४१ करोड रहेको थियो । निष्कासित नोटलाई पूर्णरूपमा सुरक्षित बनाउने उद्देश्यले प्रचलनमा ल्याइने नयाँ नोटहरूमा साविकै आकार प्रकारमा नाङ्गो आँखाले देखिने र नदेखिने गरी दुई प्रकारको थप सुरक्षा व्यवस्था रहेको रु. एक हजार, पाँच सय र पाँच दरका क्रमशः २/२ करोड र ५ करोड थान नोट छापी चलनचल्तीमा ल्याउन शुरू गरिएको छ । यी नोटहरू यु. भी. लाइटको प्रयोग गरी सजिलै छुट्याउन सकिन्छ । चलनचल्तीमा राखिरहन अनुपयुक्त भुत्रा नोटहरू जलान गरी त्यसको बदला नयाँ नोट चलनचल्तीमा पठाउनुपर्ने व्यवस्थानुसार चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्म विभिन्न दरका गरी करीब रु. २ अर्ब ४९ करोड मूल्यका नोट जलान गरी उक्त अवधिसम्ममा कुल जलान गरिएका नोटको मूल्य करीब रु.

२२ अर्ब ५० करोड पुगेको छ । विभिन्न दरका नोटहरूको आपूर्तिगर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकका अतिरिक्त वाणिज्य बैंकहरूमा रहेका नोट कोषहरूमा पटक पटक गरी रु. ७ अर्ब ७४ करोड बराबर मूल्यका नोट यस अवधिमा फन्ड ट्रान्सफर गरिएको छ । फन्ड ट्रान्सफर गर्दा गर्नुपर्ने बीमा रकमको वृद्धि लगायत हालका निस्क्रिय नोट कोषहरूको खारेजी तथा आवश्यक स्थानमा थप नोट कोष स्थापना गर्ने सम्बन्धमा अध्ययन भइरहेको छ ।

सिक्का निष्कासन तथा वितरण

नेपाल राष्ट्र बैंकले साधारण किसिमका असर्फीहरूलाई वाणिज्य बैंकहरू, वित्त कम्पनीहरू, मनी चेन्जरहरू तथा सुन चाँदी गहना व्यवसायीहरू मार्फत बिक्री वितरण गराउने नीति लिएको छ । यी निकायहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट खरीद गरी लगेको असर्फीको मूल्यमा बैंकको तर्फबाट कुनै हस्तक्षेप नगर्ने नीति रहेको छ । सुन चाँदीका सिक्का तथा स्मारिका सिक्काहरू सर्वसाधारणलाई सुलभ किसिमले उपलब्ध गराउने हेतुले २०५२ पुस १३ गतेदेखि टक्सार विभागको सुन्धारास्थित कम्पाउण्डमा काउन्टर खोली सिक्का बिक्री गरिएको छ । यसैगरी चलनचल्तीमा नभएका चाँदी, तामा, पितल आदि पुराना धातुका सिक्काको नयाँ मूल्याङ्कन गरी ती सिक्काहरू पनि सिक्का डिल (Coin dealer) तथा सङ्ग्रहकर्ता (Collector) लाई बिक्री गर्ने कार्य शुरू गरिएको छ ।

प्रशासनिक क्रियाकलाप

नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रशासनिक क्रियाकलापलाई अनुशासित किसिमबाट अधि बढाउँदै आफ्नो प्रशासनिक संयन्त्रलाई चुस्त गरी आवश्यकता अनुरूप बैंक व्यवस्थापनमा क्रमिक रूपले सुधार गर्दै आएको छ ।

दक्ष जनशक्तिको अभावमा संस्थाको निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्न नसकिने हुँदा कर्मचारीको मनोबल उच्च राख्न उचित वातावरणको सिर्जना तथा समग्र वृत्ति विकास, उपलब्ध भौतिक साधनहरूको सदुपयोग, बैंकका विभागहरू तथा शाखा, उपशाखा, कार्यालयहरू बीच समन्वयात्मक रूपले नीतिगत सूचनाहरूको आदान प्रदान तथा अन्तर सम्बन्ध, विद्यमान नीति नियमको समीक्षा गरी उपर्युक्त कार्य-प्रणाली तर्जुमा गर्नेजस्ता बैंक व्यवस्थापनसम्बन्धी नीतिगत विषयहरू एवं समसामयिक समस्याहरूमा छलफल गरी सुधार गर्दै जाने उद्देश्यले प्रत्येक वर्ष 'व्यवस्थापन विचार गोष्ठी' आयोजना गरिँदै आएको

छ । गोष्ठीमा पारित भएका निर्णय एवं सुझावहरूको कार्यान्वयनबाट बैंकको कार्य सञ्चालन प्रभावकारी भएको अनुभव गरिएको छ ।

कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासलाई प्राथमिकता दिई पदोन्नतिसम्बन्धी प्रक्रियालाई नियमित रूपले सञ्चालन गरिँदै आएको छ । कर्मचारीहरूको मनोबल वृद्धि गर्ने क्रममा बैंकमा रिक्त रहेको विभिन्न पदहरूमध्ये अधिकृत प्रथममा ६ जना, अधिकृत द्वितीयमा १८ जना, अधिकृत तृतीयमा २४ जना, सहायक प्रथममा १०० जना, सहायक द्वितीयमा ८ जनालाई पदोन्नति गरिएको छ । विशेष कारणवश २०५२ भदौ महिनादेखि रोकिन गएको आन्तरिक बहुवासम्बन्धी प्रक्रिया यसै चैत महिनाबाट पुनः तदारुकताका साथ अगाडि बढाइएकोले पदोन्नतिसम्बन्धी सम्पूर्ण कार्य नियमित रूपले सञ्चालन हुँदै गएको छ ।

आफ्नो जिम्माको काम कारवाही विशेष उल्लेखनीय र उत्कृष्ट तरिकाबाट निर्धारित समयमा सम्पादन गर्ने विभिन्न तहका ४५३ जना कर्मचारीहरूलाई यस अवधिमा नगद र स्केल वृद्धिद्वारा पुरस्कृत गरिएको छ ।

कर्मचारीहरूको सीप, ज्ञान र दक्षता बढाउन बैंक सदैव प्रयत्नशील छ । कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा यस वर्ष बैंकले ५२ जना कर्मचारीहरूलाई वैदेशिक तालिम, ३ जनालाई अध्ययन तथा ६९ जनालाई विदेशमा विभिन्न सेमिनार, बैठक, गोष्ठी, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण आदिमा भाग लिने अवसर प्रदान गर्‍यो । ३५२ जना कर्मचारीलाई स्वदेश भित्रै विभिन्न विषयमा तालिम लिने अवसर प्रदान गरी तालिम तथा उच्च अध्ययनलाई जनशक्ति विकासको प्रमुख माध्यमका रूपमा लिँदै जाने नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

बैंकर्स प्रशिक्षण

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जनशक्तिलाई प्रशिक्षित गर्ने कार्यको आवश्यकता र महत्त्व दिनानुदिन बढ्दै गएको सन्दर्भमा नेपालमा बैंकिङ्ग क्षेत्रको अग्रणी तालिम केन्द्रको रूपमा रहेको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले समयको माग र आवश्यकता अनुरूप तालिम कार्यक्रमहरूलाई बढी स्तरीय, प्रभावकारी एवं उपलब्धिमूलक तुल्याउने दिशामा आफ्ना तालिम कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा तालिमको कार्य समय बढाई तालिम अवधि छोट्याउने, सहायक स्तरको सङ्ख्यामा वृद्धि गर्ने, कार्यमूलक सीप विकासमा

जोड दिने तथा बढी सङ्ख्यामा तालिम सञ्चालन गर्ने नीति लिएको छ । यसै अनुरूप केन्द्रले २०५१ चैतदेखि २०५२ फागुनसम्मको अवधिमा विभिन्न विषयमा अधिकृत स्तरीय १२ र सहायक स्तरीय २१ गरी जम्मा ३३ तालिम कार्यक्रमका साथै ३ कार्यशाला गोष्ठी सञ्चालन गरेको छ । यी कार्यक्रमहरूबाट नेपाल राष्ट्र बैंक, वाणिज्य बैंकहरू, विकास बैंकहरू, वित्त कम्पनीहरूका साथै केही सरकारी निकायसमेतका गरी जम्मा २२६ जना अधिकृत एवं ३८५ जना सहायक स्तरका कर्मचारी गरी कुल ६११ जनाले प्रशिक्षण प्राप्त गरेका छन् ।

केन्द्रले गत वर्षहरूदेखि नियमित रूपमा सञ्चालन गर्दै आएका विभिन्न विषयका तालिमका अतिरिक्त केही समसामयिक नयाँ विषयहरू कार्यक्रममा समावेश गरेको छ । बाह्य संस्थाहरूो सहयोगमा तालिम सञ्चालन गर्ने क्रममा केन्द्रले भारतीय रिजर्भ बैंकको सहयोगमा ForOperation Bourse Course, RBI अन्तर्गतको कलेज अफ एग्रिकल्चरल बैंकिङ्ग को सहयोगमा ग्रामीण वित्त तथा नेशनल इन्स्टिच्यूट अफ बैंक म्यानेजमेन्टको सहयोगमा Merchant Banking and Financial Servic, Behavioral Science Laboratory (नेपाल राष्ट्र बैंकका उच्च अधिकृतहरूको लागि) तथा अन्तर्राष्ट्रिय बैंकिङ्ग (International Banking) विषयक तालिम सञ्चालन गरेको छ । तालिम कार्यक्रमहरूलाई काठमाडौंमा मात्र सीमित नराखी केन्द्रले यस अवधिमा विराटनगरमा ६, नेपालगन्जमा २, रूपन्देही (मङ्गलापुर) मा ६ तथा पोखरामा ३ तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्‍यो ।

आर्थिक वर्ष २०५२/५३ का लागि स्वीकृत कार्यक्रमहरूमध्ये अधिकृत स्तरीय तालिम ६, सहायक स्तरीय तालिम २ तथा कार्यशाला गोष्ठी २ गरी जम्मा १० प्रशिक्षण कार्यक्रम आगामी असार मसान्तसम्ममा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेको छ । तालिम कार्यक्रमलाई बढी प्रभावकारी एवं उपलब्धिमूलक बनाउने दिशामा केन्द्रले तालिम पाठ्यक्रमको तर्जुमा, प्रशिक्षण विधिको छनौट, अतिथि वार्ताकारहरूको छनौट जस्ता विषयमा गम्भीर दृष्टि पुऱ्याउन थालेको छ भने प्रशिक्षक समूहलाई प्रशिक्षण प्रविधि लगायत आफ्नो विषयवस्तुको क्षेत्रमा भएको परिवर्तन सम्बन्धमा आवश्यक जानकारी दिनुका साथै कार्यमूलक सीप सम्बन्धमा जानकारी दिने उद्देश्यले केही उल्लेखनीय कदमहरू चालेको छ ।

कर्जा सूचना केन्द्र

वैकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दै गएको प्रतिस्पर्धाले गर्दा कर्जा सूचनाको आदान प्रदानमा व्यापकता आएको छ । २०५१ फागुन मसान्तसम्म यस केन्द्रको सदस्य संस्था सङ्ख्या १२ (२ प्रतिनिधि बैंकसमेत) रहेकोमा २०५२ फागुन मसान्तसम्ममा सदस्य संस्थाको संस्था सङ्ख्या १५ (३ प्रतिनिधि बैंकसमेत) पुगेको छ ।

२०५१ फागुन मसान्तसम्ममा यस केन्द्रका सदस्य सङ्ख्याहरूको १५५ शाखा, उपशाखा, प्रशाखाहरूबाट कर्जा तथा सुविधा उपयोग गरेका ४,२७० ऋणी तथा ग्राहकको विवरण यस केन्द्रमा सूचीकृत भएकोमा २०५२ फागुन मसान्तसम्ममा १,४०७ ले वृद्धि भई ५,६७७ ऋणी तथा ग्राहकहरूको विवरण सूचीकृत भएको छ ।

२०५१ फागुन मसान्तसम्ममा सूचीकृत भएका ४,२७० ऋणी तथा ग्राहकहरूमध्ये समयमा कर्जा चुक्ता नगरेको तथा अन्य कारणहरूले गर्दा ६३८ (कुल ऋणी सङ्ख्याका १४.९४ प्रतिशत) ऋणीहरूलाई यस केन्द्रले कालो सूचीमा समावेश गरेको थियो भने यस वर्ष कालोसूचीमा पर्ने सङ्ख्या ४३ ले वृद्धि भई ६८१ (कुल ऋणी सङ्ख्याको १२ प्रतिशत) पुगेको छ । यस अवधिमा कालो सूचीमा समावेश भएका ४३ ऋणीहरूसँग साँवा रु. १७.६२ करोड र ब्याज रु. ४.०७ करोड गरी जम्मा रु. २१.६९ करोड उठाउन बाँकी भएकोमा कालो सूचीबाट हटेका ३१ ऋणीहरूबाट सावाँ रु. २.६६ करोड र ब्याज रु. ३.३२ करोड गरी जम्मा रु. ५.९८ करोड असूल भएको छ । २०५२ फागुनसम्ममा कालो सूचीमा परेका कुल ६८१ ऋणीहरूमध्ये ११० कालो सूचीबाट हटी बाँकी ५७१ ऋणीबाट सावाँ रु. ६६.४२ करोड र ब्याज रु. ७६.२२ करोड गरी जम्मा रु. १४२.६४ करोड उठाउन बाँकी रहेको छ ।

यस वर्षदेखि वित्त कम्पनीहरूलाई पनि यस केन्द्रमा दर्ता गराई साख सूचनाहरू उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ ।

कम्प्युटर प्रयोग

समयानुकूल छिटो छरितो प्रविधिको प्रयोगद्वारा बैंकसँग सम्बन्धित सूचनाहरू छिटो र व्यवस्थित रूपमा प्रवाह गरी बैंकको काम कारवाहीमा समेत छिटो तथा छरितोपन ल्याउने उद्देश्यले कम्प्युटरसम्बन्धी एक छुट्टै

निकाय गठन गरिएको छ । यस माध्यमबाट बैंकका नियमित कार्यहरूलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यकतानुसार सफ्टवेयरको विकास, मर्मत र सिस्टम अध्ययन गरिएको छ भने बैंकका शाखा कार्यालयहरूमा समेत नेटवर्कको स्थापना, बैंकका शाखा र केन्द्रीय कार्यालयका बीच कम्प्युनिकेसन लिङ्कको स्थापना तथा तत्सम्बन्धमा बैंकका कर्मचारीहरूलाई प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिएको छ । यस अनुरूप बैंकका विराटनगर, वीरगन्ज र पोखरा शाखा कार्यालयहरूमा स्थानीय क्षेत्र नेटवर्क जडान कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । यसै आर्थिक वर्षभित्र भैरहवा, नेपालगन्ज र धनगढी शाखा कार्यालयहरूमा यस्तो प्रणाली जडान गर्ने कार्यक्रम रहेको छ । गत वर्षदेखि नै बैंकको कम्प्युटर महाशाखा र वाणिज्य बैंकहरू तथा बैंकको नेपालगन्ज र धनगढी शाखा कार्यालयहरूका बीच कम्प्युटर कम्प्युनिकेशन लिङ्क स्थापना गरिएकोमा बैंकको विराटनगर, जनकपुर र वीरगन्जस्थित शाखा कार्यालयहरूमा समेत त्यस्तो सम्पर्क स्थापना गरिएको छ र पोखरा तथा सिद्धार्थनगर शाखासँग पनि त्यस्तो सम्पर्क स्थापना गर्ने कार्य भइरहेको छ । नेपाल दूर सञ्चार संस्थानले काठमाडौं, विराटनगर, वीरगन्ज र पोखरामा लागू गर्न लागेको नेप्याक अन्तर्गतको लाइन यस बैंकका उपर्युक्त शाखा र काठमाडौंमा समेत जडान गर्ने सम्बन्धमा कारवाही भइरहेको छ । बैंकमा प्रयोग हुने कम्प्युटर सफ्टवेयर सम्बन्धमा बैंकमै आन्तरिक तालिम सञ्चालन गर्ने नीतिअनुरूप यस अवधिमा बैंकका ४८ जना कर्मचारीहरूलाई यससम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको छ भने यसै वर्षभित्र थप ३० जना कर्मचारीहरूलाई तालिम दिने लक्ष्य रहेको छ ।

क्लब (सांस्कृतिक) गतिविधि

बैंक तथा वित्तीय संस्थाका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको मिलन केन्द्रको रूपमा रहेको बैंकको बैंकर्स क्लवले क्लवका सदस्यहरूलाई नियमित रूपले टेनिस, टेबलटेनिस, बिलियार्ड, व्यायामजस्तो सुविधाहरू उपलब्ध गराउनुका साथै मनोरञ्जनार्थ चलचित्र प्रदर्शनसमेत गर्ने व्यवस्था गरेको छ । विशिष्ट अवसरहरूमा खेलकुद, दौड, हाजिरी जवाफ, कविता आदि विधाहरूमा प्रतियोगिताहरूको आयोजना गर्ने गरेको क्लवले बैंकका कर्मचारीहरूका छोराछोरीहरूका लागि बाल स्थल चित्रकला प्रतियोगिताको आयोजना, विशुद्ध सामाजिक सेवामूलक रक्तदान जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै देशका विशिष्ट कविहरूको विशेष कविगोष्ठीसमेत आयोजना गर्दै आएको छ । श्री

५ महाराजाधिराज सरकारको स्वर्ण शुभ-जन्मोत्सवका अवसरमा सांस्कृतिक कार्यक्रमको आयोजना गरिनुका साथै क्लबको मासिक प्रकाशन मिर्मिरेको पूर्णाङ्क १२४ लाई शुभ-जन्मोत्सव विशेषाङ्कका रूपमा प्रकाशित गरिएको थियो ।

अन्य क्रियाकलाप

अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषद्वारा प्रकाशित शोधनान्तर निर्देशिका १९९३ (पाँचौं संशोधन) अनुरूप शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन निर्देशिकामा आवश्यक परिमार्जन गरी यही आर्थिक वर्षदेखि लागू गरिएको छ । सोही निर्देशिका बमोजिम वाणिज्य बैंकहरूले पनि तथ्याङ्क उपलब्ध गराउन थालिसकेका छन् । नयाँ निर्देशिका अनुरूप तथ्याङ्क तयार गर्ने विधिका बारेमा जानकारी गराउने उद्देश्यले वीरगन्ज, विराटनगर र पोखरामा एक हप्ते शोधनान्तर तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी सञ्चालन गरिएको थियो, साथै शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियालाई अभि प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषबाट आएको एक सदस्यीय सल्लाहकारद्वारा शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन तथा समायोजन र सर्वेक्षण आदि विषयमा छलफल गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत भएको छ ।

शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्यसूचीलाई नयाँ भार प्रदान गर्ने सिलसिलामा आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न २०५२ साउनदेखि २१ वटा शहरी क्षेत्रहरूमा पारिवारिक बजेट सर्भेक्षण सञ्चालन भइरहेको छ । उक्त सर्भेक्षण २०५३ असारसम्ममा पूरा गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

उपसंहार

आन्तरिक तथा बाह्य स्थायित्वसहित उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गरी आय तथा रोजगारीका अवसरहरूको सिर्जना गर्न मद्दत पुर्याउनु बैंकको दीर्घकालीन लक्ष्य रहेको छ । यही दिशातर्फ बैंकका मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिहरू परिलक्षित छन् । यसका लागि मुख्यतः मौद्रिक विस्तार तथा अर्थतन्त्रमा तरलताको स्थितिलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न जरुरी हुन्छ । विगत वर्षदेखि मौद्रिक विस्तारकी गतिमा क्रमशः कमी आइरहेको भए तापनि वैदेशिक सम्पत्तिमा हुने उतारचढाव र कर्जाको बढ्दो मागको कारणले आन्तरिक कर्जामा परेको चापले गर्दा यसलाई आठौं योजनाले लक्षित गरेको (१२ प्रतिशतको) सीमाभित्र राख्न थप प्रयास गर्नुपर्ने भएको छ । सरकारको खर्चअनुरूप साधन उपलब्ध हुन नसक्दा बजेट घाटाको आकार विस्तृत हुन गई यसबाट मौद्रिक विस्तारमा चाप

पर्ने गर्दछ । आन्तरिक साधनको परिचालन आशानुरूप हुन नसकेको र वैदेशिक स्रोतमा उतारचढाव हुन गएको अवस्थामा बजेटघाटाको दबाव केन्द्रीय बैंकमा पर्ने गर्दछ । अर्थतन्त्रका लागि अधिक तरलता (excess liquidity) र न्यून तरलता (liquidity crunch) दुवै अवस्था वाञ्छनीय हुँदैनन् । हालैका वर्षहरूमा वैदेशिक सम्पत्तिको आप्रवाह र मौद्रिक विस्तारको दरमा आएको कमी तथा मूल्य वृद्धिदरमा आएको सुधारले अर्थतन्त्रमा अधिक तरलताको स्थिति कायम नरहेको प्रतीत हुन्छ, तर हालै ऋण पत्रहरूको ब्याज दरमा भएको अप्रत्यासित वृद्धिले वाणिज्य बैंकहरूमा केही हदसम्म न्यून तरलताको स्थिति रहेको सङ्केत दिएको छ । अतः आन्तरिक तथा बाह्य स्थितिका साथै अर्थतन्त्रमा पर्याप्त तरलताकोसमेत सञ्चार गरी दायित्व र विकास बीच सन्तुलन कायम हुने किसिमले मौद्रिक व्यवस्थापनका लागि बैंक सचेत रहेको छ । आर्थिक तथा मौद्रिक क्षेत्रमा उदार नीतिको अवलम्बन पश्चात् समग्र मूल्य वृद्धिदर विगत तीन वर्षदेखि एक अड्क (७-९ प्रतिशत)कै हाराहारिमा रहन सकेको भए तापनि अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य वृद्धि लगायत विनिमय दरको अवमूल्यनको कारणले समेत यसमा चाप कायमै रहेको छ ।

विगत वर्षदेखि लगातार ह्रासोन्मुख रहेको निर्यातले चालू आर्थिक वर्षको आठौं महिनादेखि सकारात्मक गति लिन शुरू गरे तापनि अबै यो सङ्कटको घेराबाट मुक्त भइसकेको छैन । प्रमुख निर्यातयोग्य वस्तु उनी गलैचाको निर्यातमा केही महिनादेखि सुधार देखिए पनि अर्को प्रमुख निर्यातयोग्य वस्तु तयारी पोशाकको निर्यातमा भने अबै ह्रासोन्मुख प्रवृत्ति (यद्यपि यो घट्दो गतिमा छ) कायमै छ । दाल, छल्ला तथा भुसेतीलजस्ता निर्यातमूलक वस्तुहरूबाहेक तुलनात्मक लाभ भएका अन्य वस्तुहरूको खोजी र विकास हुन नसक्दा निर्यातमा विनिमय दरबाट प्रतिस्पर्धात्मकता प्रतिविम्बित हुन सकिराखेको छैन । आयातको वृद्धिदरमा कमी आइरहेको भए तापनि निर्यातको घट्दो प्रवृत्तिका कारण व्यापार घाटा लगातार बढ्न गई त्यसबाट चालू खाता घाटामा तीव्र चाप परेको छ । बाह्य क्षेत्रको उदारीकरणको क्रममा विदेशी विनिमय व्यवस्थालाई पनि क्रमिक रूपमा उदार बनाउँदै लगिएको छ । निर्यातकर्ता, पर्यटन व्यवसायी, उद्यमी, व्यापारी लगायत सर्वसाधारण नागरिकहरूलाईसमेत प्रत्यक्ष लाभ पुग्न गई यसबाट निर्यात, पर्यटन, उद्योग तथा व्यापारको विस्तार मार्फत अर्थतन्त्र लाभान्वित हुन सकोस् भन्ने हेतुले

विनिमय व्यवस्थालाई अधिकतम रूपमा लचिलो बनाउनुका साथै विनिमय दरलाई बजारको स्थितिअनुरूप निर्धारण हुने नीति अवलम्बन गरिएको छ । यस क्षेत्रमा अपनाइएको उदार व्यवस्थाको यदाकदा दुरुपयोग गरी बहुमूल्य विदेशी मुद्राको अपचलन गर्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न आवश्यक व्यवस्था बैंकले अपनाइसकेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय विनिमय बजारमा आउने उतारचढावको कारणले आन्तरिक विनिमय दरमा पनि चाप पर्ने गरेकोले यसको स्फीतिकारी असरलाई न्यून गरी वस्तु तथा सेवाको निर्यात प्रतिस्पर्धात्मकतासमेत संरक्षण गर्न बैंकले बेला वेलामा विनिमय बजारमा हस्तक्षेप गरी विनिमय दरको स्थिरताको प्रत्याभूति दिने प्रयत्न गर्दै आएको छ ।

बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रमा निजी तथा वैदेशिक लगानी खुल्ला गरिएपछि यस क्षेत्रमा लगानी बढेको छ र यो अभू विस्तारको क्रममा छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना तथा सञ्चालनमा यस बैंकको अप्रत्यक्ष भूमिका मात्र रहने गरी त्यस्ता संस्थाहरूको सङ्ख्या र सम्भाव्यता बजार स्वयंमले निर्धारण गर्नुपर्ने विचार यस बैंकको रहेको छ, तसर्थ बैंकले निर्धारण गरेको प्रक्रिया र नियम पूरा गरेका संस्थाहरूलाई स्थापना तथा वित्तीय कारोबारको स्वीकृतिसमेत दिने व्यवस्था गरिएको छ । तर यस्ता संस्थाहरू मुख्यतः शहरी इलाका र राजधानीमा मात्र केन्द्रित हुने प्रवृत्ति रहेकोले यिनीहरूलाई अधिराज्यका अन्य भौगोलिक क्षेत्र खासगरी ग्रामीण इलाकामा समेत विकेन्द्रित गरी त्यस्ता क्षेत्रमा बैंकिङ सुविधाका साथै रोजगारी र आयमूलक लगानी बढाउने उद्देश्यले बैंकले यससम्बन्धी नीति प्रतिपादन गरेको छ । अधिराज्यका कतिपय ग्रामीण इलाकामा अभू पनि बैंकिङ सुविधा पुग्न नसकेको र ग्रामीण कर्जाको अधिकांश माग असंस्थागत क्षेत्रबाट आपूर्ति पुऱ्याउनुका साथै ग्रामीण

अर्थतन्त्रका कृषि तथा घरेलु उद्योगजस्ता क्षेत्रमा लगानी बढाई ग्रामीण विकासको अभियानमा टेवा पुऱ्याउनु पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सामाजिक दायित्व हो । यस पक्षलाई अरू सघन तथा एकीकृत रूपमा अधि बढाउन बैंकिङ क्षेत्रलाई बढी क्रियाशील गराइनेछ ।

कर्जा तथा निक्षेपको ब्याज दर बैंकहरू आफैले निर्धारण गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएपछि बैंकहरूको आफ्नो तरलता र लागतको स्थिति अनुरूप ब्याज दर निर्धारण हुने गरे तापनि यसको फरक (spread) आशा अनुरूप कम हुन नसक्दा बैंकहरूको असक्षमताको बोझ अभू ऋणी तथा निक्षेपकर्ताले बोक्नुपर्ने अवस्था रहेको अनुभव गरिएको छ । त्यस्तै आन्तरिक बचतको समुचित परिचालन गरी लगानी तथा आय बढाउने अभियानमा बैंकहरूको अहम् भूमिका रहने भएकोले सकारात्मक ब्याज दर तथा नयाँ आकर्षक वित्तीय उपकरणमार्फत अधिकाधिक बचत परिचालन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । साना बचतकर्ता तथा कर्जावालाहरूको हितलाई समेत ध्यानमा राखी बैंकहरूले आफ्ना नीति तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ ।

अन्तमा, उदारीकरणबाट हालसम्म हासिल भएका उपलब्धिहरूको संरक्षण गर्दै त्यसलाई ग्रामीण जनतासम्म पुऱ्याउन र विकास र स्थायित्वबीचको सन्तुलन कायम राख्दै उदारीकरण प्रक्रियालाई अभू सघन रूपमा अधि बढाउन कटिबद्ध रहने प्रण यस अवसरमा दोहोऱ्याउन चाहन्छु । यस अभियानमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सक्रिय सहयोग आगामी दिन पनि कायमै रहने विश्वासका साथ आजसम्म प्राप्त सहयोगका लागि सम्बद्ध सबैमा हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

धन्यवाद ।

वैशाख १४, २०५३

वित्तीय प्रणालीलाई सुदृढ गराउन राष्ट्र बैंक कटिबद्ध*

नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो सेवाकालको ४१ वर्ष पूरा गरी ४२ औं वर्षमा प्रवेश गरेको सुखद अवसरमा सम्पूर्ण सहयोगी तथा शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु।

केन्द्रीय बैंकको हैसियतमा नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो स्थापनाकालको चार दशक नाघिसकेको छ। कुनै पनि संस्थाका लागि यो अवधि त्यति लामो होइन तापनि यस अवधिमा अर्थतन्त्रमा भएका संरचनात्मक परिवर्तनहरू वित्तीय प्रणालीमा भएको रूपान्तर र बाह्य संसारमा आएका आरोह-अवरोहका कारणहरूबाट बैंकले नियोजित अर्थ प्रणालीदेखि उदार, बजार उन्मुख अर्थतन्त्रको अनुभव गरिसकेको छ। विगत दशकहरूमा विश्वभर नै देखापरेको खुला, उदार र बजार उन्मुख अर्थव्यवस्थाको अवधारणामा श्री ५ को सरकारले पनि आर्थिक उदारीकरणको नीति अपनाएको हो। यसै परिप्रेक्ष्यमा केन्द्रीय बैंकको हैसियतले नेपाल राष्ट्र बैंकले पनि मौद्रिक वित्तीय र विदेशी विनिमय नीतिलाई खुला र उदार बनाउँदै लगेको तथ्य सबैमा अवगत छ। आर्थिक उदारीकरणको नीतिअन्तर्गत नेपालको वित्तीय प्रणालीमा व्यापक विस्तार तथा सुधार भएको छ। हाल नेपालमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक, वित्त कम्पनी, सहकारी संस्था र हुलाक बचत संस्थासमेत गरी एक सयभन्दा बढी वित्तीय संस्थाहरूले वित्तीय बजारमा सेवा पुऱ्याइरहेका छन्। यी संस्थाहरूबीच स्वस्थ प्रतिस्पर्धाको विकास गरी वित्तीय प्रणालीलाई सुदृढ गराउनु र सीमित वित्तीय साधनलाई उत्पादन वृद्धि, रोजगारी सिर्जना र गरिबी निवारणतर्फ उन्मुख गराउनु नेपाल राष्ट्र बैंकका लागि वर्तमानको एक प्रमुख चुनौती हुन पुगेको छ।

राष्ट्रको गरिबी निवारण अभियानलाई सहयोग पुऱ्याउन बैंकिङ्ग क्षेत्रले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको तथ्य सर्वविदित छ। बहुसङ्ख्यक जनसङ्ख्या ग्रामीण क्षेत्रमा नै बसोबास गर्ने र गरिबीको सघनता पनि ग्रामीण क्षेत्रमा नै बढी भएकाले निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेका नेपाली जनताको जीवनस्तर माथि उठाउन श्री ५ को

सरकारले निर्दिष्ट गरेका प्राथमिकता क्षेत्रमा वित्तीय साधन प्रवाह गराउनु यस बैंकको प्रमुख कार्यमध्येको एक हो। यस परिप्रेक्ष्यमा देशमा विद्यमान बेरोजगारी तथा अर्द्धबेरोजगारीको गम्भीर स्थितिमा सुधार ल्याउन उत्पादन कर्जामार्फत थप रोजगारी उपलब्ध गराउने कार्यमा आगामी दिनहरूमा बढी क्रियाशील हुँदै जानु नेपाल राष्ट्र बैंकको दायित्व भएको छ।

नेपाल राष्ट्र बैंक देशको मौद्रिक नीतिनिर्माता तथा श्री ५ को सरकारको आर्थिक सल्लाहकार पनि भएकोले अर्थव्यवस्थाको समष्टिगत विकासबारे श्री ५ को सरकारलाई सल्लाह प्रदान गर्नु यसको प्रमुख दायित्व हो। तदनुरूप विभिन्न प्रयासद्वारा आन्तरिक तथा बाह्य स्थायित्वसहित उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्दै रोजगारीका अवसर बढाउने सरकारको दीर्घकालीन लक्ष्यमा यस बैंकले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ। हालका वर्षहरूमा सरकारी क्षेत्रमा आर्थिक विकासको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय साधनको तुलनामा राजस्व असूली सापेक्षिक रूपमा कम भएबाट प्रत्येक वर्ष बजेट घाटा बढ्दै गएको छ। यसरी आन्तरिक साधनबाट विकास लगानी धान्न सक्ने क्षमता साँगुरिएको अवस्थाले सिर्जना गरेको वित्तीय असन्तुलन निराकरण गर्नुपर्ने सन्दर्भमा श्री ५ को सरकारलाई प्रदान गर्नुपर्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको सल्लाहकारको दायित्व अभै बढेको छ।

विगत एक वर्षको मुलुकको आर्थिक, मौद्रिक, बैंकिङ्ग, वित्तीय विदेशी विनिमय व्यवस्थापन राष्ट्र ऋण, कमचारी व्यवस्थापन तथा यस बैंकसँग सम्बन्धित अन्य नीति तथा क्रियाकलापहरूबारे म यहाँ संक्षेपमा उल्लेख गर्न चाहन्छु।

समष्टिगत आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति

विगत वर्षहरूमा भैं चालू आर्थिक वर्षमा मुख्य बालीहरूको लागि मौसमी वातावरण अनुकूल नै रहेकोले यो वर्ष पनि कृषि क्षेत्रको उत्पादन स्थिति सन्तोषजनक

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ४२ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री सत्येन्द्रप्यारा श्रेष्ठले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

नै रहने अनुमान छ । यस वर्ष कृषि क्षेत्रको प्रमुख खाद्यान्नबाली धानको उत्पादन करीब ३ देखि ४ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ । मकैबालीमा सामान्य (१ प्रतिशत) ह्रास आएको भए तापनि अनुकूल मौसमको कारणले प्रमुख हिउँदे खाद्यान्नबाली गहुँको उत्पादन ४-५ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ । अनुकूल मौसमको प्रभाव नगदेबालीमा पनि पर्न गएको छ । यस अनुसार प्रमुख नगदेबाली उखुको उत्पादन २ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ भने सुर्ति र आलुको उत्पादनमा करीब ९ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । अन्य बालीतर्फ दलहन र तरकारीबालीको उत्पादन स्थिति सन्तोषजनक रहेको छ । दलहन र तरकारीबालीको उत्पादन वृद्धि यो वर्ष क्रमशः करीब ५ प्रतिशत र ३ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने अनुमान छ । पशुजन्य वस्तुहरूको उत्पादन पनि उत्साहवर्द्धक रहेको र ५ देखि ३ प्रतिशतको हाराहारीमा वृद्धि हुने अनुमान छ । कृषिजन्य उत्पादनको हालसम्मको उपर्युक्त प्रवृत्तिको आधारमा चालू आर्थिक वर्ष कृषि क्षेत्रको गार्हस्थ्य उत्पादन करीब ३.३ प्रतिशतले वृद्धि हुने देखिन्छ । गत वर्ष यस क्षेत्रको उत्पादन ५.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनासम्मको उपलब्ध परिसूचक अनुसार गैरकृषि क्षेत्रको उत्पादन स्थिति गत वर्षकै हाराहारी (करीब ६ प्रतिशत)मा रहने अनुमान छ । डिजेल प्लान्टको स्थापना स-साना जलविद्युत् आयोजना सम्पन्न र निजी क्षेत्रबाट थप विद्युत् उत्पादन भई करीब १३ मेघावाटको थप विद्युत् चालू आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुने भएबाट औद्योगिक उत्पादनमा अनुकूल असर पर्न गएको छ । यस अनुसार औद्योगिक उत्पादन (३३ प्रमुख औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादन सूचकाङ्कको आधारमा) यस अवधिमा ८ देखि ९ प्रतिशतले बढ्न जाने देखिन्छ । उक्त अवधिसम्म पर्यटन स्थिति सन्तोषजनक रहेको छ । सन् १९९६ को अन्त (चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिना) सम्ममा पर्यटकहरूको आगमन सङ्ख्या गत वर्षको तुलनामा ५.६ प्रतिशतले बढेको छ । निर्माण तथा यातायात क्षेत्रका परिसूचकका आधारमा यस क्षेत्रको उत्पादनमा ३ देखि ४ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । यसै गरी बैकिङ तथा वित्तीय सेवाको उत्पादनमा ५ प्रतिशतले वृद्धि हुने देखिन्छ । उपर्युक्त परिसूचकहरूको आधारमा गैरकृषि क्षेत्रको उत्पादन दर ६.१ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ । गत वर्ष यस क्षेत्रको उत्पादन ६.७ प्रतिशतले बढेको थियो ।

कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको उपर्युक्त उत्पादन प्रवृत्तिको आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (फ्याक्टर मूल्यमा) करीब ४.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । गत वर्ष यस्तो वृद्धिदर ६.० प्रतिशत रहेको थियो ।

सरकारी वित्त स्थितितर्फ चालू आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को आठ महिना (फागुन मसान्त) सम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार सरकारी बजेट घाटा गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ४४.१ प्रतिशतले घटी रु. २ अर्ब ३९ करोड ६४ लाखमा ओर्लेको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा यस्तो घाटा अधिल्लो वर्षको तुलनामा ३.७ गुणाले बढी रु. ४ अर्ब २८ करोड ७० लाख पुगेको थियो । यस अवधिमा सरकारी कुल साधन परिचालनमा पनि गत वर्षको तुलनामा निकै नै सुधार भएको छ । यस अवधिमा सरकारको कुल साधन १६.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १९ अर्ब ६५ करोड ७६ लाख पुगेको छ । गत वर्ष यस अवधिमा कुल साधनको वृद्धिदर ७.६ प्रतिशत मात्र रहेको थियो । कुल खर्चको वृद्धिदरमा पनि उल्लेख्य सुधार आएको छ । गत वर्षको यही अवधिमा २५.७ प्रतिशतले बढेको कुल खर्च समीक्षा अवधिमा ४.० प्रतिशतले मात्र बढ्न गई रु. २२ अर्ब ५ करोड ४० लाख पुगेको छ । कुल साधनमा राजस्वको अंशमा सीमान्त ह्रास आई गत वर्षको ९२.८ प्रतिशतबाट समीक्षा अवधिमा ९२.४ प्रतिशतमा झरेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा १३.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १५ अर्ब ७० करोड ४० लाख पुगेको राजस्व सङ्कलन यस वर्षको समीक्षा अवधिमा १४.५ प्रतिशतले बढी रु. १७ अर्ब ९७ करोड ५२ लाख पुगेको छ । यस अवधिमा वैदेशिक नगद अनुदानमा ४६.३ प्रतिशतले ह्रास आई रु. ५८ करोड ९ लाख रहेको छ भने गैर बजेटरी आयमा झन्डै ४.२ गुणा वृद्धि भएको छ । गत वर्ष २०.७ प्रतिशतले बढेको साधारण खर्च यस वर्ष ७.८ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । अर्कोतर्फ गत वर्ष २९.३ प्रतिशतले बढेको विकास खर्च भने समीक्षा अवधिमा २.५ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । यसको विपरीत गत वर्ष ७७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको फ्रिज खाता अन्तर्गतको खर्च यस अवधिमा ३०.० प्रतिशतले ह्रास भएको छ । कुल साधन परिचालनमा भएको वृद्धिको तुलनामा कुल खर्चको वृद्धिदरमा ह्रास आएबाट समीक्षा अवधिमा बजेट घाटामा कमी आएको हो । यस अवधिमा भएको कुल बजेट घाटा रु. २ अर्ब ३९ करोड ६४ लाखमध्ये रु. १ अर्ब ७१ करोड ८९ लाख वैदेशिक नगद

ऋण र रु. १ अर्ब ११ करोड ८० लाख ट्रेजरी बिल तथा विकास ऋणपत्रको माध्यमबाट परिचालन गरिएको छ । यसको परिणामस्वरूप श्री ५ को सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट लिएको अधिविकर्षमध्ये रु. ४४ करोड ५ लाख तिर्न सफल भएको छ ।

चालू आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को प्रथम आठ महिनाको उपलब्ध तथ्याङ्कले निर्यातमा उत्साहजनक सुधारका सङ्केतहरू देखाएको छ । समीक्षा अवधिमा कुल निर्यात गत आर्थिक वर्षको सोही अवधि (५.९ प्रतिशत वृद्धि) को तुलनामा १७.६ प्रतिशत (रु. २ अर्ब २३ करोड) ले वृद्धि भई रु. १४ अर्ब ९२ करोड पुगेको छ । यसमध्ये भारततर्फको निर्यात गत वर्ष यसै अवधिमा २५.६ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्षको समीक्षा अवधिमा ३९.४ प्रतिशत (रु. १ अर्ब ४ करोड) ले उत्साहजनक रूपमा बढ्न गई रु. ३ अर्ब ६७ करोड पुगेको छ । केही महिना अघि भारतसँग भएको नयाँ व्यापार तथा पारवहन सन्धिबाट नेपाली तयारी वस्तुहरूलाई भारतीय बजारमा थप सहूलियतपूर्ण प्रवेश प्राप्त भएकोले यसबाट आगामी दिन त्यसतर्फको निर्यातमा थप प्रोत्साहन पुग्ने विश्वास लिइएको छ । अन्य मुलकतर्फको निर्यातमा पनि समीक्षा अवधिमा ११.९ प्रतिशत (रु. १ अर्ब १९ करोड) ले वृद्धि भई करीब रु. ११ अर्ब २५ करोड पुगेको छ । गत वर्ष त्यसतर्फको निर्यात केवल १.७ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । यस अवधिमा अन्य मुलकतर्फ निर्यात हुने प्रमुख वस्तुहरू ऊनी गलैँचा तथा तयारी पोशाकको निर्यातमा क्रमशः १६.१ प्रतिशत (रु. ८२ करोड ८५ लाख) र १८.१ प्रतिशत (रु. ५९ करोड ५१ लाख) ले वृद्धि भई क्रमशः करीब रु. ५ अर्ब ९८ करोड र करीब रु. ३ अर्ब ८८ करोडको निर्यात भएको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा ऊनी गलैँचाको निर्यात सीमान्त (०.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो भने तयारी पोशाकको निर्यात १३ प्रतिशतले घटेको थियो । तर यस अवधिमा अन्य मुलकतर्फ निर्यात हुने अन्य प्रमुख वस्तुहरू जस्तै- दाल, तयारी छाला, तथा भुसेतीलको निर्यातमा भने उल्लेखनीय रूपमा कमी आएको छ ।

समीक्षा अवधिमा कुल आयात २७.७ प्रतिशत (करीब रु. १३ अर्ब १९ करोड) ले बढी रु. ६० अर्ब ७२ करोड पुगेको छ । गत वर्ष यस अवधिमा कुल आयातको वृद्धिदर २०.२ प्रतिशत रहेको थियो । कुल आयातमध्ये भारतबाट हुने आयातमा यसपटक विशेष शिथिलता देखापरेको छ भने अन्य मुलकबाट हुने आयात तीव्र

रूपले बढेको छ । अथात गत वर्ष समीक्षा अवधिमा ३१.७ प्रतिशतले बढेको भारतबाट हुने आयात यसपटक ६.२ प्रतिशत मात्रले बढेको छ । अन्य मुलकबाट हुने आयात गत वर्ष १४.९ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो भने यस वर्ष ३९.१ प्रतिशतले बढ्न पुगेको छ । कुल निर्यातको आयतन तथा वृद्धिदरभन्दा कुल आयातको आयतन तथा वृद्धिदर दुवै उच्च रहेकोले यस अवधिको कुल व्यापार घाटा ३१.४ प्रतिशतले वृद्धि हुन गई रु. ४५ अर्ब ७९ करोड पुगेको छ । गत वर्षको सो घाटा २६.४ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । भारतसँगको व्यापार घाटामा सुधार भई गत वर्ष यसै अवधिको व्यापार घाटाको तुलनामा ०.२ प्रतिशत कमी आएको छ तर अन्य मुलकसँगको व्यापार घाटामा भने यस अवधिमा ५२ प्रतिशतले अत्यधिक वृद्धि हुन गएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम पाँच महिनाको उपलब्ध तथ्याङ्क अनुसार देशको समग्र शोधनान्तर स्थिति यस अवधिमा करीब रु. १ अर्ब ४८ करोडले प्रतिकूल रहेको छ जुन गत वर्ष यसै अवधिमा रु. १ अर्ब १२ करोडले प्रतिकूल थियो । शोधनान्तरको चालू खाता अन्तर्गतका शीर्षकहरूमध्ये समीक्षा अवधिमा व्यापार घाटाको वृद्धिदरमा गत वर्षको यसै अवधिको तुलनामा निकै सुधार भएको छ भने यस अवधिको खुद सेवा अन्तर्गतको आय करीब दोब्बर हुन गएको छ । सेवा अन्तर्गत खासगरी अन्य सेवाबाट हुने आयमा यस वर्ष उल्लेख्य रूपले वृद्धि भएकोले सेवा खुद आयसमेत यसरी बढ्न गएको हो । यसै शीर्षक अन्तर्गत पर्यटन उप-शीर्षकबाट भएको आय र खर्चसमेत दुवै घट्न गएका छन् । खुद ट्रान्सफर आय यस वर्ष करीब ४५.६ प्रतिशतले बढेको छ जसमा निजी तथा सरकारी दुवै ट्रान्सफर आयको योगदान रहेको छ । चालू खाता अन्तर्गतका शीर्षकहरूको उपर्युक्त सुधारको फलस्वरूप यस वर्षको प्रथम पाँच महिनाको कुल चालू खाता घाटामा उल्लेखनीय (५३.६ प्रतिशतले) सुधार भई यस्तो घाटाको स्तर रु. ४ अर्ब ५९ करोड रहेको छ जुन गत वर्ष यसै अवधिमा करीब रु. ९ अर्ब ९० करोड रहेको थियो । चालू घाटामा उत्साहजनक रूपले सुधार हुँदाहुँदै पनि सरकारी पूँजी खुद र खासगरी विविध पूँजी खुदको आप्रवाहमा उल्लेखनीय (७४.९ प्रतिशतले) कमी आएको फलस्वरूप समग्र भुक्तानी सन्तुलन स्थिति उक्त अवधिमा प्रतिकूल हुन गएको छ तर चालू आर्थिक वर्षको छैठौँ र सातौँ महिनामा शोधनान्तर स्थितिमा सुधार भई भुक्तानी बचत भएको सङ्केत मौद्रिक तथ्याङ्कबाट उपलब्ध भएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको पृथम आठ महिना (फागुन मसान्तसम्म) मा कुल विदेशी मुद्रा सञ्चितिमा गत २०५३ असार मसान्तको स्तर भन्दा करीब रु. ७७ करोड ७३ लाखले वृद्धि भई करीब रु. ४४ अर्ब ६१ करोड पुगेको छ जुन हालको करीब ६ महिनाको वस्तु आयात धान्न पर्याप्त हुनेछ। यस अवधिमा परिवर्त्य तथा अपरिवर्त्य दुवै विदेशी मुद्राको सञ्चितिमा वृद्धि भएको भए तापनि मुख्य रूपले परिवर्त्य मुद्रा सञ्चितिमा अधिक (१ अर्ब ५१ करोड) वृद्धि भएको छ।

मौद्रिक क्षेत्रतर्फ चालू आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को आठ महिनासम्ममा सङ्कुचित मुद्रा गत असारको स्तरबाट ०.९ प्रतिशतले (रु. ३ करोड १६ लाख) ले वृद्धि भई रु. ३७ अर्ब ७ करोड ९३ लाख पुगेको छ। गत वर्ष यसै अवधिमा सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय ११.२ प्रतिशत (रु. ३ अर्ब ७० करोड ६१ लाख) ले बढेको थियो। यसरी मुद्रा प्रदायको वृद्धिदरमा ह्रास आउनुको कारण खुद वैदेशिक सम्पत्तिको साथै खुद आन्तरिक सम्पत्तिको वृद्धिदरमा ह्रास आउनु हो। गत वर्षको आठ महिनामा ३.३ प्रतिशतले (रु. १ अर्ब २१ करोड ९७ लाख) ले बढेको खुद वैदेशिक सम्पत्ति यस वर्षको उक्त अवधिमा १.६ प्रतिशत (रु. ५९ करोड ८५ लाख) ले मात्र वृद्धि भएको छ। त्यसैगरी सोही अवधिमा खुद आन्तरिक सम्पत्ति गत वर्षको १५.५ प्रतिशत (रु. ६ अर्ब ८२ करोड ११ लाख) को तुलनामा ८.९ प्रतिशत (रु. ४ अर्ब ९२ करोड २० लाख) ले मात्र वृद्धि भएको छ। खुद आन्तरिक सम्पत्तिमध्ये कुल आन्तरिक कर्जा यस अवधिमा ५.० प्रतिशत (रु. ४ अर्ब ४३ करोड ९४ लाख) ले वृद्धि भएको छ। गत वर्ष यो कर्जा १४.१ प्रतिशत (रु. १० अर्ब २० करोड ६९ लाख)ले बढेको थियो। कुल आन्तरिक कर्जामध्ये सरकारी क्षेत्रलाई गएको कर्जामा ०.३ प्रतिशत (रु. ७० करोड)ले ह्रास आएको छ। गत वर्ष यस्तो कर्जा ०.९ प्रतिशत (रु. २२ करोड ३५ लाख)ले बढेको थियो। सरकारी संस्थानहरूलाई गएको कर्जा गत वर्ष ३०.५ प्रतिशत (रु. ६४ करोड ८९ लाख)ले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष ५.८ प्रतिशत (रु. १९ करोड ३३ लाख) ले मात्र वृद्धि भएको छ। सरकारी संस्थानलाई गएको कुल कर्जामध्ये वित्तीय संस्थानलाई गएको कर्जा गत वर्ष ३२.४ प्रतिशत (रु. २९ करोड १८ लाख) ले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष १६.५ प्रतिशत (रु. २२ करोड ७३ लाख) ले मात्र वृद्धि भएको छ। गैरवित्तीय संस्थानहरूले लिएको कर्जा पनि गत वर्ष २९.१ प्रतिशत (रु. ३५ करोड ७१ लाख) ले वृद्धि भएकोमा

यो वर्ष १.७ प्रतिशत (रु. ३४ करोड) ले ह्रास आएको छ। निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा गत वर्ष २०.८ प्रतिशत (रु. ९ अर्ब ३३ करोड ४५ लाख) ले वृद्धि भएकोमा यो वर्ष ७.५ प्रतिशत (रु. ४ अर्ब ३१ करोड ६३ लाख) ले मात्र वृद्धि भएको छ।

मुद्रा प्रदायमा सङ्कुचनकारी कारकमध्ये आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर गत वर्षकै हाराहारीमा रहेको छ। गत वर्ष ९.० प्रतिशत (रु. ४ अर्ब ३३ करोड ४७ लाख) ले वृद्धि भएको आवधिक निक्षेप यस वर्ष पनि ९.३ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब २० करोड ४५ लाख) ले बढेको छ। मुद्रा प्रदायको अर्को सङ्कुचनकारी कारक पूँजी तथा खुद अवर्गीकृत दायित्वको वृद्धिदर गत वर्ष १२.० प्रतिशत रु. ३ अर्ब ३८ करोड ५८ लाख) रहेकोमा यो वर्ष १.४ प्रतिशत (रु. ४८ करोड २६ लाख) ले ह्रास आएको छ।

अन्य मौद्रिक परिसूचकहरूमध्ये विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर गत वर्ष ९.९ प्रतिशत (रु. ८ अर्ब ४ करोड ८ लाख) रहेकोमा यो वर्ष ५.९ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब ५२ करोड ५ लाख) ले बढेको छ। यसरी मुद्रा प्रदायका विस्तारकारी कारक तत्त्वहरूको वृद्धिदरमा कमी आउनु नै यस वर्ष मुद्रा प्रदायको वृद्धिदरमा कमी आउने कारक बनेको छ।

शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूची (आधार वर्ष २०४०/४१ = १००) अध्ययन गर्दा समीक्षा अवधिमा मूल्य चाप केही मत्थर भएको पाइन्छ। २०५२ फागुनको तुलनामा २०५३ फागुनमा बिन्दुगत हिसाबले हेर्दा ८.४ प्रतिशतले मूल्यसूची बढेको पाइन्छ। गत वर्ष सोही अवधिमा उक्त मूल्यसूची ८.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो।

समीक्षा अवधिको मूल्य स्थितिको विवेचना गर्दा खाद्य तथा पेय समूहको सूचीमा ह्रास र गैर खाद्य तथा सेवा समूहको सूचीमा वृद्धि भएको पाइन्छ। आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य बढ्ने दर गत वर्षको १०.८ प्रतिशतबाट घटी ८.४ प्रतिशत पुगेको छ भने गैर खाद्य तथा सेवा समूहको औसत वृद्धिदर चाहिँ ५.५ प्रतिशतबाट ८.४ प्रतिशतमा पुगेको छ।

समीक्षा अवधिमा गत वर्षको तुलनामा मूल्य वृद्धिदर मत्थर हुनुको कारण चामल, दाल, मसला र घ्यू तथा तेलको मूल्यसूचीमा सुधार आउनु हो।

चालू आर्थिक वर्षको बाँकी ४ महिनामा ऋतुगत कारणले खाद्य वस्तुहरूको मूल्यमा अन्य महिनाहरूको दाँजोमा केही चाप पर्न सक्ने भए तापनि हालसम्मको मूल्य प्रवृत्ति अध्ययन गर्दा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा औसत मूल्य वृद्धि ८.० प्रतिशत देखि ९.० प्रतिशत बीचमा रहने अनुमान गरिएको छ । गत वर्षको औसत मुद्रास्फीति दर ८.१ प्रतिशत रहेको थियो ।

बैंकिङ तथा वित्तीय व्यवस्थापन

१. पूँजीकोषसम्बन्धी व्यवस्था

वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ (छैठौँ संशोधन २०४८ सहित) को दफा १४ क अनुसार वाणिज्य बैंकको कुल सम्पत्ति वा जोखिम सम्पत्ति र वासलात बाहिरको कारोबारको आधारमा राष्ट्र बैंकले तोकिएको प्रतिशतमा वाणिज्य बैंकहरूले पूँजीकोष राख्नुपर्ने व्यवस्था भएअनुसार यस सम्बन्धमा निम्न व्यवस्था गरिएको छ :

(क) पूँजीकोष कायम गर्नुपर्ने अनुपात :

वाणिज्य बैंकहरूले प्रत्येक वर्षको असार मसान्तको कुल भारित जोखिम सम्पत्ति र वासलात बाहिरको दायित्वको आधारमा प्राथमिक पूँजी न्यूनतम ४ प्रतिशतसमेत गरी कारोबारको अनुपातमा ८ प्रतिशत पूँजीकोष कायम गर्नुपर्नेछ । तोकिएको न्यूनतम प्राथमिक पूँजीकोष नपुगेमा वा कुलमा ८ प्रतिशत नपुग देखिन आएमा नपुग भएजति रकम आउँदो अर्धवार्षिक हिसाब मिलानको अवधिसम्म (असार महिना बितेको ६ महिनाभित्र) पूर्ति गरिसक्नुपर्नेछ ।

कुल पूँजीकोष (प्राथमिक पूँजी + पूरक पूँजी) कायम गर्दा प्राथमिक पूँजीकोषमा अधिल्लो वर्षसम्म भएको नोक्सानी (Cumulative Loss) घटाउनुपर्दछ ।

(ख) नपुग पूँजीकोष पूर्ति गर्ने तरिका :

तोकिएबमोजिम पूँजीकोषमा नपुग भएजति रकम पूर्ति गर्नुपर्दा बैंकहरूले आफ्नो खुद नाफाबाट जगेडा कोषमा वा सारी नयाँ शेयर निष्कासन गरी पूर्ति गर्नुपर्नेछ । सो पूर्ति नगरेसम्म वाणिज्य बैंक ऐन बमोजिम लाभांश बाँड्न वा घोषणा गर्न पाइने छैन ।

आयात प्रतीतपत्रसम्बन्धी व्यवस्थामा संशोधन

आयात प्रतीतपत्रमा देखाएका बिसङ्गतिहरूलाई निराकरण गर्न भइरहेको व्यवस्थामा निम्न थप व्यवस्थाहरू गरिएको छ :

(क) मिति २०५३।१।१९ मा गरिएका व्यवस्थाहरू

१. कुनै एक ग्राहक, फर्म वा कम्पनीलाई वाणिज्य बैंकले विभिन्न प्रयोजनको लागि तोकेको कर्जा वा सुविधा सीमाको आधारमा जमानत लिई वा एअरमार्क गरी वा रकमान्तर गरी वा कर्जा वा सुविधा सीमा घटाई अर्को कुनै ग्राहक, फर्म वा कम्पनीको लागि आयात प्रतीतपत्र खोल्न र एकै समूहको कम्पनीको लागि भनी एकमुष्ट कर्जा वा सुविधा सीमा तोक्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ तर एकै समूहका कम्पनी अन्तर्गतका विभिन्न कम्पनीलाई तोकेको कर्जा सीमाको आधारमा समूहकै Cross Collateral लिई सोही समूहको अर्को कम्पनीलाई आयात प्रतीतपत्र खोल्न बाधा पर्ने छैन र एकै समूहभित्र रहेका कम्पनीहरूको विस्तृत अभिलेख अनिवार्यरूपमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले राख्नुपर्दछ ।

२. व्यापारिक फर्म वा व्यापारिक प्राइभेट कम्पनीहरूले आयात प्रतीतपत्रको रकम संशोधन गरी वृद्धि भएको रकममा प्रतीतपत्र खोलिएको मितिदेखि रकम संशोधन गरेको मितिसम्म सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले कर्जामा लिने अधिकतम ब्याज दरले हुने रकम संशोधन शुल्कको रूपमा अनिवार्यरूपमा असूल गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

(ख) मिति २०५३।१।१८ मा गरिएका व्यवस्थाहरू

(१) प्रतीतपत्र खोलेको मितिभन्दा अघि वा प्रतीतपत्रमा रकम संशोधन भएको मितिभन्दा अघि निर्यातकर्ताको ढुवानीकर्ता (Transporter)बाट जारी भएको ढुवानी सम्बन्धी कागजात (Transport Document)को आधारमा बैंकहरूले प्रतीतपत्रको भुक्तानी दिन तथा सो प्रतीतपत्रसँग सम्बन्धित अन्य काम कारवाही गर्न नपाइने ।

(२) दफा १ मा उल्लिखित देवानीसम्बन्धी

- कागजात (Transport Document) जारी भएको मितिले ४५ दिन भित्र आयातकर्ताको बैंकमा सो कागजात (Documents) प्राप्त भएमा मात्र आयातकर्ताको बैंकले त्यस्ता कागजातहरू (Documents) स्वीकार गर्न सकिने ।
- (३) बैंकहरूले वि.वि.नि.फा.न. ४ जारी गर्दा राष्ट्र बैंकमा धरौटी बापत राखिएको १० प्रतिशत रकमभन्दा कम भन्सार महशुल बुझाउनुपर्ने सामानको हकमा जति रकम राजस्व बुझाउनुपर्ने हो सोही रकमको चेक काट्नुपर्ने र बाँकी रकम धरौटीमा राख्नुपर्ने । उद्योगहरू आफैले आयात गरेको प्रतीतपत्रको हकमा परिपत्र सङ्ख्या बै. व्य. ८ दर १३/०५२ मिति २०५२/९/२० अनुरूप बैंकलाई मान्य हुने भएमा श्री ५ को सरकारको ऋणपत्र वा नेपाल राष्ट्र बैंकको ऋण पत्र लिए पनि हुने ।
- (४) भन्सार कार्यालयबाट वि. वि. नि. फा. न. ४ प्राप्त भएपछि बैंकले बाँकी धरौटी रकम सम्बन्धित पार्टीलाई फिर्ता दिँदा भन्साररसीदको फोटोकपी सक्कल रसीदसँग भिडाई प्रमाणित गरी राख्नुपर्ने ।
- (५) बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकमा पेश गर्नुपर्ने वि.वि. नि. फा. नं. ३ को एक प्रति प्रतीतपत्रमा उल्लिखित भन्सार बिन्दुमा पनि अनिवार्य रूपमा पठाउनुपर्ने ।
- (६) बैंकहरूले जारी गर्ने वि.वि.नि.फा.न. ४ को भन्सारबाट प्रमाणित हुनुपर्ने प्रति सबै बैंकहरूमा एकरूपता कायम हुने गरी ३ महिनाभित्र सुरक्षायुक्त कागजात (Security Paper) मा छपाइ प्रयोगमा ल्याउनुपर्ने । यस्तो एक रूपता कायम गर्न नेपाल बैंकर्स एसोसियशनले समन्वय गर्ने ।
- (७) आयातकर्ताले बैंकसँग प्रतीतपत्रसम्बन्धी कारोबार गर्दा सम्बन्धित फर्म वा कम्पनीको नाममा खोलिएको खाताबाट मात्र गर्नुपर्ने । फर्म वा कम्पनीको नाममा खाता खोल्दा सम्बन्धित फर्म वा कम्पनीको अधिकार प्राप्त अधिकारी स्वयं उपस्थित भई गरेको दस्तखत सम्बन्धित बैंक अधिकृतबाट सनाखत गरी प्रमाणित गर्नुपर्ने ।
- (८) खाता खोल्नको लागि आवश्यक पर्ने कागजातहरूको प्रतिलिपिहरू सम्बन्धित बैंक अधिकृतले सक्कल कागजात हेरी प्रमाणित गर्नुपर्ने ।
- (९) प्रतीतपत्र खोल्नको लागि नवीकरण भएको फर्मको दर्ता प्रमाणपत्र वा कम्पनी दर्ता प्रमाणपत्र, नवीकरण भएको आयकर दर्ता प्रमाणपत्र र अधिकार प्राप्त व्यक्तिको नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपिहरू प्रत्येक आर्थिक वर्षमा एकपटक सम्बन्धित बैंक अधिकृतले सक्कल हेरी प्रमाणित गर्नुपर्ने ।
- (१०) बैंकमा प्रतीतपत्र खोल्ने फर्म वा कम्पनीले आफ्नो तर्फबाट काम गर्न कसैलाई अख्तियारी दिँदा फर्म वा कम्पनीका प्रोप्राइटर वा सञ्चालक वा कार्यकारी प्रमुख जस्ता आधिकारिक व्यक्ति स्वयं उपस्थित भई सही गरी अख्तियारी दिने र अख्तियारी पाउने व्यक्तिको वास्तविक पहिचान (नाम, थर, ठेगाना, निजसँगको सम्बन्ध) तथा नागरिकताको प्रमाणित प्रतिलिपि बैंकलाई उपलब्ध गराउने गर्ने । तर श्री ५ को सरकार, श्री ५ को सरकारको स्वामित्व रहेको संस्था वा पब्लिक लिमिटेड कम्पनीको हकमा अधिकार प्राप्त अधिकारीले प्रमाणित गरेको अख्तियारी भए पुग्ने भएकोले यो दफा र दफा ७ लागू नहुने ।
- (११) दफा १० बमीजिम अख्तियारी दिँदा अख्तियारी पाउने व्यक्तिले गरेको काम कारवाहीको पूर्ण जिम्मेवारी अख्तियारी दिनेको समेत हुने व्यहोराको लिखत गराउने ।

- (१२) बैंकहरूले प्रचलित निर्देशनको अधिनमा रही अरू कसैको जमानतमा प्रतीतपत्र खोल्दा प्रतीतपत्रमा उल्लिखित सामान पैठारी नभई विदेशी मुद्रा अपचलन भएमा वा राजस्व चुहावट भएमा प्रतीतपत्र खोल्ने निवेदनसँगै त्यस्तो जमानी दिने व्यक्ति, फर्म वा कम्पनीसमेत पूण जिम्मेवारी हुने गरी कागज गराउनुपर्ने ।
- (१३) बैंकहरूले ५० प्रतिशत वा सोभन्दा बढी नगद मार्जिन लिइ खोलिएका आयात प्रतीतपत्रहरूको फोहरिस्त महिना समाप्त भएको ७ दिनभित्र राष्ट्र बैंकमा पेश गर्नुपर्ने ।
- (१४) तेस्रो मुलुकबाट सामान आयात हुने गरी खोलिएको प्रतीतपत्र मार्फत भारतबाट सामान आयात गर्न तथा त्यस्तो आयातको भुक्तानी गर्न नपाइने ।
- (१५)क. सम्बन्धित भन्सार कार्यालयबाट फिर्ता प्राप्त भएको वि.वि.नि.फा. नं.४ को प्रमाणिकता यकिन गर्न भन्सार अधिकृतहरूको अद्यावधिक दस्तखत नमुना बैंकहरूमा भन्सार कार्यालयले अनिवार्य रूपमा उपलब्ध गराउनुपर्ने ।
- (१५)ख. बैंकहरूले जारी गर्ने वि.वि.नि. फा. नं. ४ को प्रमाणिकता यकिन गर्न बैंक अधिकृतहरूको अद्यावधिक दस्तखत नमुना भन्सार कार्यालयहरूमा बैंकहरूले अनिवार्यरूपमा उपलब्ध गराउनुपर्ने ।
- (१६) वि.वि.नि.फा. नं. ४ र यस परिपत्र बमोजिम अन्य कागजात प्रमाणित गर्दा सम्बन्धित अधिकृतले दस्तखत नमुना अनुरूपकै दस्तखत गरी प्रमाणित गर्नुपर्ने ।
- (१७) वाणिज्य बैंकहरूले वि.वि.नि.फा. नं. ४ सम्बन्धित भन्सार कार्यालयमा पठाउँदा प्रतीतपत्रको कपी (संशोधन भएको भए सोसमेत), व्यापारिक विजक (Commercial Invoice), दुवानीसम्बन्धी कागजात (Transport Document), उत्पत्तिको प्रमाण पत्र (Certificate of Origin), र प्याकिङ्ग लिष्ट (Packing List) पनि प्रमाणित गरी पठाउनुपर्ने । साथै भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा आयात हुने भइ ई. प्रा. प. प. सङ्ख्या १७८ मा उल्लिखित कागजातहरू पनि प्रमाणित गरी पठाउनुपर्ने ।
- (१८) भारतबाट सामान आयात गर्न परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी प्रतीतपत्र खोलेको भए वि.वि.नि. फा. नं. ४ र भारतीय मुद्रा भुक्तानी हुने गरी प्रतीतपत्र खोलेको भए सम्बन्धित बैंकबाट दरपीठ भएको दुवानी सम्बन्धी कागजात (Transport Document) पेश गरेपछि मात्र भन्सारबाट सामान छुटाउन दिनुपर्ने ।
- (१९) वि.वि.नि. फा. नं.४ जारी गर्दा र फिर्ता पठाउँदा (क) बैंक र भन्सार बीच काराजात आदान प्रदान गर्दा सिल (लाही) छाप प्रयोग गर्नुपर्ने, (ख) बैंकले वि.वि. नि. फा. नं. ४ जारी गर्दा प्रत्येक भन्सार विन्दु पिच्छे अलग-अलग फाइल खडा गरी सोही फाइलबाट सिलसिला मिलाई सिरियल नम्बर राख्नुपर्ने, (ग) प्रत्येक भन्सार कार्यालयले पनि वि.वि.नि. फा. नं.४ प्रमाणित गररी बैंकमा पठाउँदा बैंकको शाखा अनुसार अलग-अलग फाइल खडा गरी सोही फाइलबाट सिलसिला मिलाई सिरियल नम्बर राख्नुपर्ने, (घ) भन्सार कार्यालयले खण्ड (ग) अनुसार राखिएको अभिलेखको प्रतिलिपि १५/१५ दिनमा सम्बन्धित बैंक शाखामा अनिवार्य रूपले पठाउनुपर्ने, (ङ) भन्सार कार्यालयबाट अभिलेख प्राप्त भएपछि सम्बन्धित बैंकले आफ्नो अभिलेख (सिरियल नम्बर र रकम) सँग भिडाउनुपर्ने र नभिडेमा अविलम्ब सोको जानकारी नेपाल राष्ट्र बैंकलाई दिनुपर्ने ।

- (२०) बैंकहरूले प्रतिलिपि कागजात (Copy Document) को आधारमा वि.वि.नि.फा. नं. ४ जारी गर्नुपर्ने भएमा प्रतिलिपि कागजातमा दरपीठ (Copy Document Endorse) गरी आयातित वस्तुको मूल्य बराबरको रकम लिई मात्र उपरोक्त फा. नं. ४ जारी गर्नुपर्ने र निर्यातकर्तालाई भुक्तानी पठाउँदा भने निर्यातकर्ताको बैंकबाट प्राप्त आधिकारिक कागजातहरूको आधारमा मात्र पठाउन पाइने। पछि भुक्तान हुने गरी खोलिएको प्रतीतपत्र (Usance Bills) को हकमा भने यो बन्देज लागू नहुने।
- (२१) रेड क्लज (Red Clause) राखी प्रतीतपत्र खोल्न नपाइने।
- (२२) आयातित वस्तुको उत्पत्तिको प्रमाणपत्र (Certificate of Origin) चेम्बर अफ कमर्स, सरकारी कार्यालय, सम्बन्धित संघ संस्थाजस्तै अधिकार प्राप्त सम्बन्धित निकायबाट जारी भएको हुनुपर्ने तर आयातकर्ताले मन्जुरी गरेमा निर्यातकर्ताले जारी गरेको उत्पत्तिको प्रमाणपत्र (Certificate of Origin) पनि मान्य हुने।
- (२३) कम्पनी बाहेक अन्य फर्मको हकमा दर्ता प्रमाणपत्रमा उल्लिखित पूँजीको २० गुणाभन्दा बढी रकमको प्रतीतपत्र दायित्व बाँकी रहने गरी प्रतीतपत्र खोल्न नपाइने।
- (२४) प्रोफर्मा इन्भ्वाइस (Proforma Invoice) वा इन्टेण्ड (Intend) वा बिक्री सम्झौता पत्र (Sales Contract) मा सामानको नाम, ब्राण्ड र मोडेल नम्बर हुने भए सोसमेत, सामान उत्पादन गर्ने मुलुकको नाम, हार्मोनिक कोड नं., इकाइ मूल्य, परिमाण र कुल मूल्य उल्लेख हुनुपर्ने।
- (२५) बैंकहरूले फर्मसँग प्रथम पटक प्रतीतपत्र कारोबार गर्दा त्यस्तो फर्मको व्यापारिक हैसियत, अनुभव, फर्म वा कार्यालय रहेको स्थान तथा हिस्सेदारहरूको विश्वसनीयताको सम्बन्धमा विस्तृत जानकारी लिएर मात्र कारोबार गर्नुपर्ने।
- (२६) प्रत्येक बैंकले प्रतीतपत्र कारोबार गर्ने कार्यालयहरूको ६/६ महिनामा आन्तरिक लेखा परीक्षण गरी सोको प्रतिवेदन नेपाल राष्ट्र बैंकमा पठाउनुपर्ने।
- (२७) बैंकहरूले भारतीय पोर्टबाट सामान छुटाउने, चलान गर्ने र ढुवानी गर्ने क्लियरिङ्ग फरवार्डिङ्ग एजेण्ट तथा ट्रान्सपोर्ट कम्पनीहरूको प्यानल खडा गरी सोही प्यानलमा रहेका एजेण्ट तथा कम्पनीहरू मार्फत मात्र कारोबार गर्ने।
- (२८) प्रतीतपत्र अन्तर्गत आयातित सामानको राजस्व बुझाउँदा भन्सार कार्यालयले आयात कर्तालाई दिने रसीदमा प्रतीतपत्र नं., वि.वि.नि.फा. नं.४ को सिरियल नं. र सम्बन्धित चेकको नम्बरसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने।
- (२९) आयात व्यापारबाट राजस्व चहावट र विदेशी मुद्रा अपचलन हुने सम्भावनालाई नियन्त्रण गर्न भन्सार विभागको मूल्याङ्कन समितिले आयातित वस्तुहरूको अधिक विजकीकरण/न्यून विजकीकरण (Over-invoicing/ Under-invoicing) भए नभएको अनुगमन गर्ने व्यवस्था गर्ने।
- (३०) प्रतीतपत्रको रकम बैंकले भुक्तानी पठाइसकेपछि बैंकमा कागजात (Document) बुझ्न नआई आयातकर्ताले भन्सारबाट सामान नछुटाएमा कन्साइनी (Consignee) बैंकले नै कागजात (Document) पेश गरी सामान छुटाउन चाहेमा भन्सार कार्यालयले राजस्व बुझी सामान छुटाउन दिनुपर्ने।
- (३१) प्रतीतपत्रको म्याद समाप्त भए तापनि बैंकबाट जारी भएको वि.वि.नि. फा.नं. ४ को आधारमा भन्सार कार्यालयले सामान छुटाउन दिनुपर्ने।

३. राष्ट्रिय वाणिज्य बैकलाई ऋण प्रदान :

नेपाल राष्ट्र बैकले राष्ट्रिय वाणिज्य बैकलाई ११ प्रतिशत ब्याजदरमा पटक-पटक गरी १ अर्ब ५५ करोड २४ लाख बराबरको ऋण उपलब्ध गराइएकोमा उक्त रकम राष्ट्रिय वाणिज्य बैकले चुक्ता गरिसकेको छ । यस्तै गरी उक्त बैकलाई पुनः रु. ७५ करोड ऋण उपलब्ध गराइएको छ ।

४. वाणिज्य बैकहरूको पूँजी वृद्धि गर्ने सम्बन्धमा निर्देशन

बैकहरूको तरलतामा वृद्धि गर्न, निक्षेपकर्ताहरूको हित संरक्षण गर्न र ठूला आयोजनाहरूका लागि स्वदेश भित्रकै बैकिङ्ग प्रणालीबाट साधन प्रवाहमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले श्री ५ को सरकारको आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को बजेट वक्तव्य बमोजिम नयाँ खोलिने वाणिज्य बैकहरूको न्यूनतम पूँजीको आधारमा सञ्चालनमा आइसकेका वाणिज्य बैकहरूको पूँजी पनि आगामी ५ वर्षभित्र वृद्धि गरी नयाँ बैकहरूको समकक्षमा पुऱ्याउन र त्यस्ता पूँजी कम भएका अन्य वाणिज्य बैकहरूले पनि आगामी आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को असार मासान्तसम्ममा न्यूनतम पूँजी रु. ५० करोड पुऱ्याउने व्यवस्था गर्न निर्देशन दिइएको छ । साथै, न्यूनतम पूँजी वृद्धि गर्दा चुक्ता पूँजी र जगेडा कोषलाई समावेश गर्न र खुद नोक्सान भएको भए सो नोक्सानीसमेत घटाई पूँजी कायम गर्नुपर्नेछ ।

५. वाणिज्य बैकहरूको पूँजी वृद्धि

नेपाल बैक लि. को अधिकृत पूँजी रु. १ अर्ब कायम गर्न स्वीकृति दिइएको छ । यस्तै गरी नेपाल ग्रिण्डलेज बैक लि.को पूँजी संरचनामा अधिकृत पूँजी रु. २० करोड कायमैराखी जारी पूँजी र भुक्तानी पूँजी रु. १० करोडबाट १५ करोडमा वृद्धि गर्न र नेपाल अरब बैक लि. को पनि अधिकृत पूँजी र चुक्ता पूँजी क्रमशः रु. ५० करोड र रु. २६ करोड १७ लाख कायम गर्न र एभरेष्ट बैक लि. को अधिकृत पूँजी रु. १२ करोडबाट २४ करोड कायम गर्न स्वीकृति दिइसकिएको छ ।

६. विकास बैक स्थापनासम्बन्धी व्यवस्था

विकास बैक ऐन, २०५२ अनुसार विकास बैक स्थापनाका सम्बन्धमा देहायबमोजिमको नीतिगत व्यवस्था अपनाइएको छ ।

(क) चुक्ता पूँजी सम्बन्धमा

(अ) काठमाडौं उपत्यकामा केन्द्रीय कार्यालय राखी अधिराज्यभरि कारोबार गर्ने बैकको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. १६ करोड हुनुपर्ने ।

(आ) काठमाडौं उपत्यका बाहिर केन्द्रीय कार्यालय राखी काठमाडौं उपत्यका बाहेक अधिराज्यभरि कारोबार गर्ने बैकको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. १२ करोड हुनुपर्ने ।

(इ) पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल (काठमाडौं उपत्यकाबाहेक) र पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा केन्द्रीय कार्यालय राखी आ-आफ्नो विकास क्षेत्रमा मात्र कारोबार सीमित गर्ने बैकको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ८ करोड हुनुपर्ने र मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा केन्द्रीय कार्यालय राखी आ-आफ्नो विकास क्षेत्रमा मात्र कारोबार सीमित गर्ने बैकको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ५ करोड हुनुपर्ने ।

(ई) ग्रामीण क्षेत्रमा मात्र कारोबार सीमित गर्ने उद्देश्यले काठमाडौं उपत्यका बाहेकको क्षेत्रमा सञ्चालित हुने बैकको हकमा निम्नानुसारको चुक्ता पूँजी हुनुपर्ने :

(१) ४ देखि १० जिल्लासम्मको ग्रामीण क्षेत्रमा कारोबार गर्ने बैकको हकमा न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. १ करोड हुनुपर्ने ।

(२) आसपासका सीमा जोडिएका पहाड वा तराईका बढीमा ३ जिल्लासम्म ग्रामीण क्षेत्रमा कारोबार गर्ने बैकको हकमा न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ५० लाख हुनुपर्ने ।

(३) कुनै एउटा जिल्लाको ग्रामीण क्षेत्रमा कारोबार सीमित गर्ने बैकको हकमा न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. २५ लाख हुनुपर्ने ।

(ख) संस्थापकहरूले लिने शेयर पूँजी सीमा सम्बन्धमा

(अ) संस्थापकहरूले निष्कासित शेयरको कम्तीमा ५० प्रतिशत शेयर अनिवार्य

रूपमा लिनुपर्ने र यस्तो शेयर बढीमा ७० प्रतिशतसम्म लिन सक्ने ।

(आ) विदेशी सहभागितामा स्थापना हुने बैंकको हकमा नेपाली संस्थापकहरूको लागि छुट्याइएको अंशबाटै आपसी सम्झौता अनुरूप शेयर बाँडफाँड गर्नुपर्ने, तर यस्तो विदेशी सहभागिता ५० प्रतिशतभन्दा बढी हुन नहुने ।

(इ) कुनै एक व्यक्ति, फर्म, कम्पनी, संस्था वा एकै समूहका कम्पनीलाई कुल चुक्ता पूँजीको ३५ प्रतिशतभन्दा बढी र सबै विकास बैंकको २० प्रतिशतभन्दा बढी हुने गरी शेयर वितरण गर्न नपाइने ।

(ई) बैंकको कर्मचारीलाई र म्युच्युअल फण्ड (Mutual Fund) एवं एकाङ्क योजनाहरूलाई छुट्याइएको शेयर सर्वसाधारणलाई छुट्याइएको शेयरको क्रमशः १०/१० प्रतिशत भन्दा बढी हुन नहुने ।

७. वाणिज्य बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूको स्थापना एवं सञ्चालन

देशले अवलम्बन गरेको उदार अर्थ नीतिसँगै बैंक तथा गैर बैंकिङ्ग वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना उल्लेखनीय रूपमा बढेको छ । श्रीलङ्काको बैंक अफ सिलोनको संयुक्त लगानीमा स्थापना भएको नेपाल बैंक अफ सिलोनले मिति २०५३।६।२८ देखि आफ्नो कारोबार शुरू गरिसकेको छ । अधिकृत पूँजी रु. १ अर्ब, जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. ५० करोड रहेको यस बैंकको ४५ प्रतिशत पूँजी बैंक अफ सिलोनको रहेको छ । बाँकी ५५ प्रतिशत चुक्ता पूँजीमध्ये नेपाली संस्थापकहरूको २५ प्रतिशत तथा ३० प्रतिशत पूँजी सर्वसाधारण जनताको रहनेछ । यस बैंकको स्थापनाबाट नेपालमा वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्या ११ पुगेको छ जसमध्ये ९ वटा वाणिज्य बैंकहरू संयुक्त लगानीमा स्थापना भएका छन् । यसै गरी वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ अनुसार यस बैंकबाट स्वीकृति लिई सञ्चालनमा रहेको वित्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या ३९ पुगेको छ ।

८. सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूलाई सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजत

नेपाल राष्ट्र बैंकले सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूबाटसमेत वित्तीय क्षेत्रमा सीमित रूपमा बैंकिङ्ग

कारोबार विस्तार गर्ने नीति लिंदै आएको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा सहकारी ऐन, २०४८ मा व्यवस्था भएबमोजिम सीमित बैंकिङ्ग तथा वित्तीय कारोबार गर्न यस बैंकबाट स्वीकृति लिने सहकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या १७ पुगेको छ । यसै गरी तोकिएको क्षेत्रमा मात्र सीमित बैंकिङ्ग तथा वित्तीय कारोबार गर्न सक्ने गैरसरकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या २४ पुगेको छ । यस्ता सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको सञ्चालनबाट ग्रामीण क्षेत्रका जनताको रोजगारमूलक एवं आयमूलक व्यवसायको विकासमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।

९. वाणिज्य बैंकको शाखा विस्तार

२०५३ साल फागुन मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको कुल शाखा सङ्ख्या ४६१ (कृषि विकास बैंक बाहेक) पुगेको छ । जसमध्ये नेपाल बैंक लि. को २१२, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०८, नेपाल अरब बैंक लि. को ११, नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि. को ४, नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लि. को ६, हिमालयन बैंक लि. को ३, नेपाल एसबीआर्य बैंक लि. को ५, नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. को ४ एभरेष्ट बैंक लि.को ३, बैंक अफ काठमाडौं लि. को १ र नेपाल बैंक अफ सिलोनको ४ शाखा रहेका छन् । यसैगरी यस अवधिमा कृषि विकास बैंकको बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने शाखाहरूको सङ्ख्या १९ पुगेको छ ।

१०. वाणिज्य बैंकहरूलाई क्षतिपूर्ति

बैंकिङ्ग विकास योजना अन्तर्गत खोलिएका शाखाहरूमध्ये राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडका निरन्तर घाटामा सञ्चालन भइरहेका शाखाहरूलाई आनुपातिक रूपमा १० वर्षसम्म क्षतिपूर्ति दिने नीतिगत व्यवस्था भए अनुसार २०५२ चैतदेखि २०५३ फागुन मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडलाई रु. ४ लाख ७२ हजार नेपाल राष्ट्र बैंकबाट क्षतिपूर्तिस्वरूप प्रदान गरिएको छ ।

११. ब्याज दर अन्तर (Interest Spread)सम्बन्धी अध्ययन

बजारद्वारा नै ब्याज दर निर्धारण हुने गरी २०४६ भदौ १५ गतेदेखि वाणिज्य बैंकहरू आफैले ब्याज दर निर्धारण गर्न सक्ने स्वतन्त्रता राष्ट्र बैंकले प्रदान गरेको छ । निक्षेपमा दिने ब्याज दर र कर्जामा लिने ब्याज दर बजार प्रक्रियाद्वारा निर्धारण भई जनताले बढीभन्दा बढी

लाभ पाऊन् भन्ने उद्देश्यले उक्त नीति ल्याइएको भए तापनि ब्याज अन्तरमा खासै भिन्नता नआएको कारणले गर्दा २०५० साल भदौ ३१ गते नेपाल राष्ट्र बैंकले यस्तो ब्याज दरको अन्तर ६ प्रतिशत भित्र ल्याउन बैंकहरूलाई आग्रह गरेको थियो । यसै सिलसिलामा वाणिज्य बैंकहरूको भारित र अनाभारित ब्याज दर अन्तर (Spread)सम्बन्धी अध्ययन शुरू गरिएको छ र यसको प्रतिवेदन यस आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा प्राप्त हुने लक्ष्य लिइएको छ ।

१२. ठूला ऋणीहरूसम्बन्धी अध्ययन

वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गरेको कर्जाले तोकिएको प्रतिग्राहक कर्जा सीमा (Single Borrower Limit) लाई नाघेको छ/छैन भन्ने तथ्य बुझ्न र कुनै एक व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा समूहको सम्पूर्ण बैंकहरूसँगको कारोबार (Total exposure to the banking system) थाहा पाउनुसमेत जरुरी देखिएकोले यस सम्बन्धमा पनि एक अध्ययन गरिने भएको छ । यससम्बन्धी प्रारम्भिक अध्ययन कार्य शुरू भइसकेको छ । यसको अन्तिम प्रतिवेदन आगामी असार मसान्तसम्ममा प्रस्तुत गर्ने लक्ष्य लिइएको छ ।

१३. रेडियो नेपालबाट प्रसारित बैंकिङ्ग कार्यक्रमको प्रभाव बारे अध्ययन

बैंकिङ्ग सेवा ग्रामीण क्षेत्रमा समेत विस्तार गर्ने र जानकारी दिने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकिङ्ग प्रवर्द्धन समितिमार्फत हप्तामा दुई पटक रेडियोबाट कार्यक्रम प्रसार गर्दै आएको छ । उक्त रेडियो प्रसारबाट जनमानसमा कस्तो प्रभाव परेको छ भन्ने सम्बन्धमा चालू आर्थिक वर्षभित्र सम्पन्न गर्ने गरी एक अध्ययन हुने भएको छ ।

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम

देशको कुल जनसङ्ख्याको आधा भाग ओगट्ने महिलाहरूको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले अधिराज्यका ६७ जिल्लाका १२६ बैंक शाखाबाट ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत २०५३ फागुनसम्ममा रु. २३ करोडभन्दा बढी कर्जा लगानी भइसकेको छ । सामूहिक जमानीमा विनाधितो उपलब्ध गराइएको सो कर्जाबाट करीब ३५ हजार महिलाहरू लाभान्वित भएका छन् ।

महिला लघु कर्जा परियोजना

अधिराज्यका १२ जिल्ला र ५ नगरपालिका क्षेत्रमा

सञ्चालन भइरहेको लघु कर्जा परियोजनामा हाल नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ४३ शाखा संलग्न छन् । महिलाहरूलाई स-साना व्यवसायतर्फ उन्मुख गराई उनीहरूको आर्थिक स्थिति सुधार गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले एसियाली विकास बैंकको ऋण सहयोगमा यो कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत २०५३ पुस मसान्तसम्ममा ५,७०८ महिलाहरूलाई रु. ६ करोड ९९ लाख कर्जा लगानी भएको छ । सो रकममध्ये रु. १ करोड ४० लाख असुल भई रु. ५ करोड ५० लाख लगानीमा रहिरहेको छ । यस परियोजना अन्तर्गत भविष्यमा गैरसरकारी संस्था पनि बचत तथा कर्जा परिचालनमा संलग्न रहन सक्ने भएकोले त्यसका निमित्त आवश्यक कानूनको मस्यौदा तयार पार्ने काम पूरा गरिएको छ ।

तेस्रो पशु विकास परियोजना

यस आर्थिक वर्षदेखि तेस्रो पशु विकास आयोजना सञ्चालन गर्न श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच ऋण सम्झौता सम्पन्न भइसकेको छ । पहिलो चरणमा स्याङ्जा र रूपन्देही जिल्लामा सञ्चालन हुने यो परियोजना पछि गएर क्रमशः स्याङ्जा, रूपन्देही, तनहुँ, पाल्पा, कास्की, पर्वत, लमजुङ, नवलपर, सी, गुल्मी, अर्घाखाँची, बाग्लुङ, बाँके, बर्दिया, सुर्खेत, डोटी, डडेलधुरा, कैलाली, कञ्चनपुर, ललितपुर, चितवन, काभ्रे, सिन्धुपाल्चोक, दोलखा, धादिङ र नुवाकोट जिल्लामा विस्तार हुने भएको छ । पशुजन्य वस्तुहरूको उत्पादन वृद्धि गर्न सघाउ पुऱ्याउने यस परियोजनाको लागि एसियाली विकास बैंकले ३५ लाख १७ हजार एस.डी.आर. बराबरको ऋण रकम राष्ट्र बैंकलाई उपलब्ध गराउनेछ तथा सो ऋण सहभागी बैंक तथा गैरसरकारी संस्था मार्फत प्रवाह गरिनेछ । यस सम्बन्धमा श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकका बीच सम्झौता सम्पन्न भइसकेको छ ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

ग्रामीण क्षेत्रमा रहेको गरीबीलाई कर्जाको माध्यमबाट कम गर्दै लैजान मद्दत पुऱ्याउने उद्देश्यले सञ्चालित ग्रामीण स्वावलम्बन कोष अन्तर्गत २०५३ सालसम्म अधिराज्यका २८ जिल्लाका ५७ वटा सहकारी एवं गैरसरकारी संस्थामार्फत रु. १ करोड ४७ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ । उक्त अवधिमा रु. ७६ लाख कर्जा असुल भई रु. ७१ लाख लगानीमा रहिरहेको छ । यस कोषबाट २,१९४ विपन्न घर परिवार लाभान्वित भएका छन् ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई पुनर्कर्जा

यस बैंकले चालू आर्थिक वर्ष २०५३/५४ का लागि नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई जम्मा रु. २० करोड पुनर्कर्जा स्वीकृति गरेको छ। उक्त स्वीकृत पुनर्कर्जामध्ये निगमले २०५३ माघसम्ममा रु. १० करोड पुनर्कर्जा उपयोग गरिसकेको छ। यस बैंकले उपलब्ध गराएको पुनर्कर्जा मध्ये २०५३ पुस मसान्तसम्म निगमसँग रु. ६५ करोड उठाउन बाँकी रहेको छ, साथै निगमले निष्कासन गरेको डिबेन्चरमा यस बैंकले गरेको लगानी बापत रु. २३ करोड उठाउन बाँकी रहेको छ।

ग्रामीण विकास बैंकहरू

ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरेका विपन्न वर्गका जनताको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले अधिराज्यका ५ वटै विकास क्षेत्रमा ग्रामीण विकास बैंकहरू सञ्चालन भएका छन्। मध्यमान्चल ग्रामीण विकास बैंक बाहेकका अन्य ४ वटा ग्रामीण विकास बैंकहरूले २०५३ पुस मसान्तसम्म १६ जिल्लाका ३३२ वटा गाउँ विकास समितिमा आफ्नो सेवा विस्तार गरी ४५ हजार भन्दा बढी महिलाहरूलाई रु. ६२ करोड ९३ लाख कर्जा उपलब्ध गराएका छन्। सो अवधिमा रु. ४५ करोड ७२ लाख कर्जा असूल भई रु. १७ करोड २१ लाख कर्जा उठाउन बाँकी रहेको छ।

कृषि विकास बैंकलाई पुनर्कर्जा

आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए अनुसार अर्थोडक्स चिया, च्याउ, कच्चा रेशम, अलैंची, सुष्ठी, जडीबुटी, कटफ्लावर्स, टिस्यकल्चरजस्ता कृषिजन्य वस्तुहरूको उत्पादन तथा प्रशोधनमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले कृषि विकास बैंकलाई यस आर्थिक वर्षदेखि २०५७/५८ सम्मको लागि प्रतिवर्ष रु. १२ करोडमा नबढ्ने गरी पुनर्कर्जा स्वीकृत गरिएको छ। साथै कृषि विकास बैंकलाई पहिले उपलब्ध गराइएको दीर्घकालीन ऋणमध्ये २०५३ पुस महिनासम्म करीब रु. १५ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ।

ब्याज अनुदान

ग्रामीण क्षेत्रमा स्वरोजगारका अवसरहरू सिर्जना हुने आयमूलक व्यवसायमा थप सहयोग पुगोस् भन्ने उद्देश्यले रु. ५ हजारसम्मको कर्जामा ८० प्रतिशत र रु. १५ हजारसम्मको कर्जामा एकतिहाइ ब्याज अनुदान उपलब्ध गराउने कार्यलाई यस वर्ष पनि निरन्तरता दिइएको छ।

शुरूदेखि आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को फागुनसम्ममा जम्मा रु. ९ करोड ८५ लाख ब्याज अनुदान बापत बैंकहरूमाफत विपन्न वर्गलाई उपलब्ध गराइसकिएको छ।

सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम

चालू आर्थिक वर्ष २०५३/५४ मा पनि ग्रामीण क्षेत्रमा स्वरोजगार सृजना गर्न सहयोग पुगोस् भन्ने उद्देश्यले पत्येक गाउँ विकास समितिमा एउटासम्म पशु स्वास्थ्य क्लिनिक सञ्चालन गर्न जिल्ला पशु स्वास्थ्य कार्यालयको सिफारिसमा तालिम प्राप्त व्यक्तिलाई रु. १० हजारसम्म कर्जा प्रवाह गर्न कृषि विकास बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई अनुरोध गरिएको छ।

घ.सा.उ. पुनर्कर्जा

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना समाप्त भइसकेको भए तापान सो परियोजना अन्तर्गत सहभागी बैंकहरूलाई उपलब्ध गराइएको पुनर्कर्जामध्ये २०५३ पुस मसान्तसम्ममा करीब रु. १९ लाख असूल भई अब करीब रु. ७७ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ। घरेलु तथा साना उद्योगहरूलाई जाने कर्जामा यस बैंकले पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था कायम रहेको भए पनि यो सुविधा कुनै पनि बैंकले उपयोग गरेका छैनन्।

प्रस्तावित घ.सा.उ. बैंकमा शेयर लगानी

विकास बैंक ऐन २०५२ अन्तर्गत स्थापना गर्न प्रस्ताव गरिएको नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंकको चुक्ता पूँजी रु. १६ करोडको १० प्रतिशतसम्मको शेयर खरीद गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले सैद्धान्तिक सहमति प्रकट गरिसकेको छ। यसबाट घरेलु तथा साना उद्योगहरूको विकासमा सघाउ पुग्ने विश्वास गरिएको छ।

आन्तरिक ऋण व्यवस्थापन

श्री ५ को सरकारको आन्तरिक ऋण उठाउने कार्य यस बैंकको राष्ट्र ऋण विभागले गर्दै आए अनुरूप २०५२ चैतदेखि २०५३ फागुन मसान्तसम्ममा राष्ट्रिय बचत पत्र रु. १ अर्ब १० करोड, विशेष ऋणपत्र रु. १ अर्ब ११ करोड ८६ लाख, ट्रेजरी बिल रु. १ अर्ब १३ करोड २२ लाख र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र रु. ४३ करोड ७० लाखको नयाँ निष्कासन गरिसकेको छ। यसैगरी राष्ट्रिय बचत पत्र रु. ५ करोड, विकास ऋणपत्र रु. १५ करोड विशेष ऋणपत्र रु. १ अर्ब १६ करोड ५२ लाख तथा ने.रा बैंक ऋणपत्र रु. ८६ करोड ८० लाखको साँवा भुक्तानी गरिएको छ।

मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि मुद्रा बजारको विकास गर्ने क्रममा राष्ट्र ऋण विभागद्वारा श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रहरूका लागि आर्थिक वर्ष २०५१/५२ देखि दोस्रो बजार सञ्चालन गरिएको छ। यसै अनुरूप २०५२ देखि २०५३ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ९ अर्ब ४३ करोड १६ लाखको श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल तथा रु. ७८ करोड ६२ लाख बराबरको नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र वाणिज्य बैंकहरूबाट खरीद गरिएको छ भने रु. १५ करोड ५० लाखको श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल बैंकहरूलाई बिक्री गरिएको छ। यसरी छोटो अवधिका ऋणपत्रहरूको दोस्रो बजार सञ्चालनबाट उक्त अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकलाई रु. ११ करोड ३२ लाख खुद नाफा भएको छ। यस अवधिमा दोस्रो बजार सञ्चालन पद्धतिमा केही सुधार गरिएको छ।

यसैगरी लामो अवधिका ऋणपत्रहरू (राष्ट्रिय बचतपत्र र विकास ऋणपत्र) को दोस्रो बजार सञ्चालन गर्न विभिन्न ७ वटा वित्तीय संस्थाहरूलाई मात्र इजाजत प्रदान गरिएकोमा यस अवधिमा थप १६ वटा वित्तीय संस्थाहरूलाई इजाजत प्रदान गरिएको छ। यसप्रकार ऋणपत्रहरूमा दोस्रो बजार सञ्चालन गर्ने संस्थाहरूको सङ्ख्या जम्मा २३ पुगेको छ।

बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

वाणिज्य बैंक, वित्त कम्पनी, विकास बैंक तथा सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षणका साथै उनीहरूबाट प्राप्त वित्तीय विवरणहरूको आधारमा अस्थलगत सुपरिवेक्षण (Off-site Supervision) नियमित रूपमा गर्ने गरिएको छ। यस्तो सुपरिवेक्षणको माध्यमबाट नगद/तरल सम्पतिको मौजदात, प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा एवं विपन्न वर्गमा प्रवाहित कर्जाको गणनाको साथै पूँजी कोषको पर्याप्तता, सम्पत्तिको गुणस्तर, क्षेत्रगत कर्जा आदि कुराहरूमा निगरानी राखी निर्दिष्ट लक्ष्य पूरा नगर्ने बैंक/वित्तीय संस्थालाई हर्जाना लगाउने र निरीक्षण गर्दा देखिएका कमी कमजोरी बारे आवश्यक निर्देशन दिनेसमेत गरिएको छ।

२०५२ चैतदेखि २०५३ फागुन मसान्तसम्म नेपाल बैंक लिमिटेडका २४, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका २०, कृषि विकास बैंकका २३, संयुक्त लगानीका बैंकहरूका १२, वित्त

कम्पनीहरूका ११ सहकारी संस्थाहरूका ४, गैर सरकारी संस्थाको १ र नेपाल औद्योगिक विकास निगमसमेत गरी जम्मा ९६ वटा कार्यालयहरूको स्थलगत निरीक्षण कार्य सम्पन्न भइसकेको छ।

साथै निरीक्षण कार्यहरूको अतिरिक्त ४८ बैंक शाखाको विशेष स्थलगत निरीक्षण कार्य तथा वाणिज्य बैंकहरू, कृषि विकास बैंक, वित्त कम्पनीहरूसमेत गरी जम्मा ३३ वटा कार्यालयहरूको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण कार्य पनि उक्त अवधिमा सम्पादन गरिएको छ।

विदेशी विनिमय नीति तथा व्यवस्थापन

अर्थतन्त्रको बाह्य क्षेत्रमा खुला एवं उदार नीति अवलम्बन गर्दै जाने नीति अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय व्यवस्थापन प्रणालीलाई सरलीकरण तथा सुधार गर्दै आएको छ। यस नीतिको अवलम्बनबाट निर्यात तथा पर्यटन क्षेत्रमा संलग्न परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जनकर्ता तथा सर्वसाधारण व्यक्तिहरूलाई विदेशी मुद्राको सट्टी सरल तथा सुविधायुक्त भएको छ। यसै सन्दर्भमा २०५३ वैशाखदेखि २०५३ फागुन मसान्तसम्मका विदेशी विनिमय व्यवस्थापन अन्तर्गत निम्न लिखित कामहरू भएका छन्।

- परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भूक्तानी हुने गरी केही तोकिएका वस्तुहरू भारतबाट समेत आयात गर्न दिइरहेकोमा यस्तो सुविधाबाट मुलुकलाई अधिकतम फाइदा पुगोस् र यसको सम्भावित दुरुपयोगलाई नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले मिति २०५२/१२/२२/ देखि लागू हुने गरी यस्तो खालको आयातको हकमा In Bond Certificate अनिवार्य रूपले हुनुपर्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ।
- नेपाली वाणिज्य बैंकहरूमा रहेको आ-आफ्नो विदेशी मुद्रा खाताबाट नगद विदेशी मुद्रा फिक्क पाउने सुविधामा केही नियन्त्रणात्मक व्यवस्था लागू भइरहेकोमा त्यस्तो व्यवस्था नेपालस्थित विदेशी राजदूतावास तथा विदेशी कूटनैतिक नियोगहरूलाई लागू नहुने व्यवस्था गरिएको छ।
- विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न इजाजत प्राप्त वाणिज्य बैंक, मनिचेन्जरहरू, ट्राभल एजेन्सी, ट्रेकिङ्ग एजेन्सी होटल तथा संघ संस्थानहरूलाई प्रदान गरिने स्थायी र अस्थायी इजाजत पत्र नवीकरण गर्न अवधि एक वर्ष र छ महिना

- रहेकोमा अर्ब सो अवधि दुवैमा एक वर्ष कायम गरिएको छ । इजाजत नवीकरण शुल्क दुवैमा (स्थायी/अस्थायी) रु. १००१- कायम गर्ने र इजाजत पत्र नवीकरण गर्नुपर्ने म्याद नाघेको १ महिनासम्ममा नवीकरण नगरेमा रु. ५००१- विलम्ब शुल्क लिई नवीकरण गरिने व्यवस्था मिति २०५३/१/१३ देखि लागू गरिएको छ ।
४. तैयारी पोशाक निर्यातकर्ताहरूलाई आ-आफ्नो निर्यात आर्जनको ३० प्रतिशतसम्मको रकमले मात्र खाम्ने गरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट कपडा आयात गर्न पाइने व्यवस्था रहिरहेकामा मिति २०५३/२/२७ देखि लागू हुने गरी यसलाई ५० प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
५. निजी तथा औपचारिक तवरले विदेश भ्रमण (भारतबाहेक)मा जाने व्यक्तिहरूलाई राहदानी सुविधा अन्तर्गत एक आर्थिक वर्षमा अमेरिकी डलर १,५००.०० सम्मको सटही सुविधा प्रदान भइरहेकोमा मिति २०५३/३/७ देखि लागू हुने गरी भ्रमणमा जाने मुलुक हेरी साविक बमोजिम नै अमेरिकी डलर १,५००.०० वा ७००.०० डलर मात्रको सटही सुविधा पाउने व्यवस्था लागू गरिएको छ ।
६. श्री ५ को सरकारको विभिन्न व्यवसाय जस्तै उद्योग, वाणिज्य, निर्यात र पर्यटन सेवामा कार्यरत सह-सचिवभन्दा माथिल्लो श्रेणीका पदाधिकारीहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थानका अध्यक्ष, जनरल मैनेजर, डेपुटी जनरल मैनेजर लगायत समकक्षका अन्य उच्च पदस्थ पदाधिकारीहरूलाई सम्बन्धित कार्यालयको नियमले मिल्ने भएमा First Class वा J. Class को टिकटमा यात्रा गर्न सटही अनुमति प्रदान हुने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
७. निर्यात रकमको १ प्रतिशत वा अमेरिकी डलर ५००१- सम्म जुन बढी हुन्छ सोही रकम बराबरको वा कम वि. मु. भुक्तानी प्राप्त हुने अवस्था भएमा वा प्राप्त भएमा सम्बन्धित कागजात अध्ययन गरी उपर्युक्त ठहरिएको खण्डमा र निर्यातकर्ताको पनि सहमति भएमा वाणिज्य बैंक स्वयंले त्यस्तो विदेशी मुद्रा भुक्तानी स्वीकार गरी सम्बन्धित

निर्यातकर्तालाई भुक्तानी दिन सक्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ ।

८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूमा विभिन्न खालका धागोहरू पनि समावेश भएको र हालैका वर्षहरूमा त्यस्तो खालका धागोहरू नेपाली उद्योगहरूले नै आपूर्ति गर्नसक्ने स्थिति सिर्जना भइसकेको हुँदा मिति २०५३/१/१६ देखि लागू हुने गरी त्यस्ता धागोहरू परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाट आयात गर्न नपाइने गरिएको छ ।
९. विदेशी मुद्रा खरीद बिक्री गर्ने कार्य बैंकहरूबाट मात्र भइरहेकोमा विदेशी विनिमय प्रणालीलाई सरल र उदार लगाउँदै लैजाने र निजी क्षेत्रलाई पनि प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले मनिचेन्जरसम्बन्धी व्यवस्था गरिएको व्यहोरा सबैमा विदितै छ । यसै अन्तर्गत हालसम्म ९१ वटा मनिचेन्जरहरूलाई कारोबार सञ्चालन गर्न स्वीकृति प्रदान भइसकेको छ ।

आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण

२०५३ वैशाख यता नेपाल राष्ट्र बैंक भित्रका सम्पूर्ण विभाग, शाखा, उपशाखा तथा अन्य कार्यालयहरूको आ.व. २०५२/५३ को नियमित लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ । परीक्षणको क्रममा सङ्कलन भएका समस्या तथा सुझावहरू सम्बन्धित निकायहरूलाई उपलब्ध गराइसकिएको छ, साथै आ.व. २०५३/५४ को प्रथम अर्द्धवार्षिक अवधिको लेखा परीक्षण कार्य पनि समाप्त हुने स्थितिमा पुगेको छ ।

बैंकको भौतिक सम्पत्तिको विवरण वैज्ञानिक रूपमा अद्यावधिक गर्नको लागि बैंकले एक विशेष कार्यदल गठन गरेको थियो । उक्त कार्यदलले आफ्नो प्रतिवेदन पेश गरिसकेको छ । प्रतिवेदनले प्रस्तुत गरेका सुझावहरू अनुरूप भौतिक सम्पत्तिको परिमार्जित अभिलेख राख्ने कार्यको शुरुआतसमेत गरिसकिएको छ, साथै आन्तरिक निरीक्षण निर्देशिकालाई समयानुकूल परिमार्जन गर्नुपर्ने अनुभव गरी यसै आर्थिक वर्षभित्र यस कार्यको पनि थालनी गरिनेछ ।

नोट निष्कासन तथा व्यवस्थापन

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०१२ अन्सार नेपाली

नोटहरू छपाइ गरी शतप्रतिशत सुरक्षण राखी अर्थतन्त्रको माग र आवश्यकता अनुरूप नोट निष्कासन तथा व्यवस्था गर्ने सिलसिलामा चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा रु. १ अर्ब मूल्यका थप नोट निष्कासन भई यसै अवधिमा रु. २८ अर्ब ५० करोड मूल्य बराबरका नोट चलनचल्तीमा रहेको छ ।

सुकिलो चलनचल्ती योग्य नोटहरू मात्रै चलनचल्तीमा राखी राख्ने उद्देश्य अनुसार यस आर्थिक वर्षमा रु. १ दरको ४ करोड, रु. २ दरको ३ करोड र रु. ५ दरको ५ करोड थान नोट छपाइ गरी चलनचल्तीमा ल्याइएको छ । बजारमा देखिएका भुत्रो तथा मैला नोटहरू खिंची सुकिला नोट चलनचल्तीमा पठाउने उद्देश्यले काठमाडौंमा ३ वटा सटही काउन्टर खोली भुत्रो नोट खिच्ने कार्य भएको तथा नेपाल राष्ट्र बैंकको उपत्यका बाहिरका शाखा र उपशाखा लगायत वाणिज्य बैंकहरूलाई पनि यस कार्यमा सरिक गराइएको थियो । यसको फलस्वरूप हाल बजारमा भुत्रो नोट कमै मात्रामा मात्र रहेको अनुमान छ । यसरी भुत्रो तथा मैलो नोटहरू प्रसस्त मात्रामा बैंकभित्र दाखिला हुन आएको हुँदा यही फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न दरका थप रु. ५ अर्ब मूल्यका नोट जलानसमेत कुल रु. २७ अर्ब ५० करोड मूल्य बराबरका नोटहरू जलान भइसकेको छ ।

ठूला दरका नोटहरूमा थप सुरक्षा व्यवस्थायुक्त नोटहरू मात्र प्रचलनमा राखी राख्ने उद्देश्यले Window Metallic Thread भएको र U.V. Light बाट सुरक्षा जाँच गर्न सकिने नोटहरू मात्र प्रचलनमा ल्याउने उद्देश्य अनुरूप विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरी जलान गरिएको हुँदा पनि जलानमा अत्यधिक वृद्धि भएको हो । यसरी भुत्रो, मैला नोटहरू जलान गरी सुकिला नोटहरू मात्रै प्रचलनमा पठाउने कार्यको अतिरिक्त नयाँ नोटहरू निष्कासन गर्दा थप सुरक्षा व्यवस्था राखी निष्कासन गर्ने गरिएको छ ।

सरकारी कारोबार सञ्चालनको अतिरिक्त अधिराज्यभर नेपाली नोट प्रचलनमा राखी राख्ने उद्देश्यले यस बैंकको शाखा/कार्यालय लगायत वाणिज्य बैंकहरूमा खोलिएको नोटकोषमा पटक-पटक गरी रु. ६ अर्ब ९३ करोड ८३ लाख फण्ड ट्रान्सफर गरिएको छ ।

यस वर्ष श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दी आरोहणको रजत महोत्सव अधिराज्यभरी अगाध श्रद्धा र हर्षोल्लासका साथ मनाइएको सन्दर्भमा मौसुफमा अगाध

सम्मान र भक्ति प्रकट गर्दै यस बैंकले रु. २५०/- दरको स्मारिका नोट प्रचलनमा ल्याएको छ, साथै सर्वसाधारणलाई पनि यस प्रकारको नोट सजिलै उपलब्ध होस् भन्ने नीतिअनुरूप रु. २५०/- दरको नोटजस्तै नमूनाको तर आकारप्रकारमा सानो रु. २५/- दरको नोटहरू पनि प्रचलनमा ल्याइएको छ ।

सिक्का निष्कासन तथा वितरण

सर्वसाधारणलाई चलनचल्तीका सिक्काहरू सुलभ तवरले उपलब्ध गराउनको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले यस वर्ष टक्सार विभागको सुन्धारास्थित कम्पाउण्डमा सिक्का बिक्री काउण्टर खोलेको छ । यसैगरी काठमाडौं बैंकिङ्ग कार्यालय र अन्य शाखाहरूबाटसमेत सिक्का वितरणलाई नियमित गर्न पर्याप्त सिक्का मौज्जात राख्न शुरू गरेको छ । स-साना दरका कागजी नोट निष्कासन गर्दा बैंकलाई बढी आर्थिक भार पर्ने देखिएकोले ती नोटहरूलाई सिक्काद्वारा प्रतिस्थापन गर्न नीति बनाई सोही अनुरूप कार्यान्वयन शुरू गरिएको छ ।

विगतमा चलनचल्तीमा रहेका रु. १/-, रु. २/- र रु. ५/- दरका सिक्काको धातु तथा तौलमा केही परिवर्तन गरी सिक्कालाई बढी ग्राह्य (Acceptable) बनाउने उद्देश्यले पहिले की प्लेटेड स्टील धातुको सट्टा कपर आल्मुनियम ब्रन्ज धातुमा सुनौलो रङ्गको चलनचल्तीका रु. १/-, रु. २/- र रु. ५/- दरका सिक्का निष्कासन आरम्भ भएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको गद्दी आरोहणको रजत महोत्सवको पुनीत उपलक्ष्यमा रु. ५,०००/- र रु. २,०००/- दरको चाँदीका रङ्गीन स्मारिका सिक्का र रु. २५/- दरको क्यूप्रोनिकल धातुको स्मारिका सिक्का २०५३ माघ १८ गतेका दिनदेखि निष्कासन गरेको छ ।

प्रशासनिक क्रियाकलाप

बदलिँदो परिस्थिति अनुरूप यस बैंकको काम, कर्तव्यलाई सशक्त र प्रभावकारी तुल्याउन प्रशासनिक संयन्त्रमा क्रमिक रूपले सुधार भइरहेको छ । संस्थाको निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्ने प्रक्रियामा सक्षम र सक्रिय जनशक्तिको अहम् भूमिका रहने हुँदा योग्य जनशक्तिको आपूर्ति, तालिम तथा वृत्ति विकासको अवसरमा नियमितता र निरन्तरता प्रदान गर्दै कर्मचारीको सुविधा वृद्धि गर्नेतर्फ समयानुकूल सुधार गरिँदै आएको छ ।

जनशक्तिको उत्पादकत्व, उपलब्ध भौतिक साधनको यथेष्ट सदुपयोग, बैकसँग सम्बद्ध निकायबीच सूचनाको आप्रवाह जस्ता कुराको अतिरिक्त बैकको विभिन्न विभाग तथा कार्यालयहरू बीच आपसी समन्वय एवं अन्तरसम्बन्ध कायम गरी विद्यमान नीति, नियम, कार्यप्रणाली तथा विविध समस्या उपर छलफल र समीक्षा गरी समसामयिक सुधार गर्दै जाने उद्देश्यले प्रत्येक वर्ष व्यवस्थापन विचार गोष्ठी आयोजना गरिँदै आएको छ । यसबाट व्यवस्थापकीय सुधारमा ठूलो सघाउ पुगिरहेको विश्वास लिइएको छ ।

कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासको क्रममा बैकमा रिक्त रहेको विभिन्न पदहरूमध्ये अधिकृत विशिष्टमा ३ जना, अधिकृत प्रथममा ७ जना, अधिकृत द्वितीयमा १९ जना र अधिकृत तृतीयमा २५ जना र प्रधान सहायकमा ७५ जनालाई मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा पदोन्नति गरिएको छ । यसैगरी आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाद्वारा अधिकृत प्रथम पदमा ३ जनालाई, अधिकृत द्वितीय पदमा ९ जनालाई र अधिकृत तृतीय पदमा ५ जनालाई पदोन्नति गरिएको छ र प्रधान सहायक ३४ पद आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाद्वारा बढुवा गर्नेतर्फ कारवाही भइरहेको छ । नगदतर्फ अधिकृत द्वितीय पदमा १ जनाको मूल्याङ्कन बढुवाको आधारमा पदोन्नति भइसकेको छ भने अधिकृत तृतीयमा १४ र सहायक प्रथम पदमा ३२ जनाको मूल्याङ्कन बढुवाको आधारमा बढुवा गर्नेतर्फ कारवाही भइरहेको छ । प्राविधिकतर्फ स्वास्थ्य सुपरभाइजर पदमा ३ जनालाई बढुवा गरिएको छ । साथै खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाद्वारा सहायक पदमा सफल भएका १४७ जना र नगद सहायक पदमा सफल भएका ७९ जनाले नियुक्ति पाइसकेका छन् ।

अधिराज्यका विश्वविद्यालयहरूबाट स्नातकोत्तर परीक्षामा सर्वोच्च स्थान हासिल गर्ने विद्यार्थीहरूमध्येबाट अन्तर्वार्ताको आधारमा २ जनालाई अधिकृत तृतीयमा नियुक्त गर्न सक्ने कर्मचारी नियमावलीमा भएको व्यवस्था अनुसार यस वर्ष २ जनालाई सो पदमा नियुक्ति दिनेतर्फ कारवाही भइरहेको छ । बैक सेवाबाट यस वर्ष १० जनाले राजीनामा दिएका र २५ जनाले स्वैच्छिक तथा अनिवार्य अवकाश लिएका छन् । कार्यरत कर्मचारीहरूबाट आफ्नो जिम्माको काम कारवाही विशेष उल्लेखनीय र उत्कृष्ट तरिकाबाट निर्धारित समयमा सम्पादन गर्ने विभिन्न तहका ४६५ जना कर्मचारीहरूलाई नगद र स्केल वृद्धिद्वारा पुरस्कृत गरिएको छ ।

कर्मचारीहरूलाई समयानुकूल सुविधा वृद्धि गर्दै जाने क्रममा २०५३ साउन १ गतेदेखि लागू हुने गरी मासिक रु. १५०१- देखि रु. २५०१- सम्म थप महँगी भत्ता प्रदान गरिएको छ । कर्मचारीहरूले प्रत्येक वर्ष औषधोपचार सुविधा बापत पाउने रकम पद अनुसार निर्धारित सीमा दिनको आधारमा खाइपाइ आएको तलबको आधारमा हिसाब गर्ने गरिएकोमा मिति २०५३।७।१ देखि कार्यरत श्रेणीको अन्तिम स्केलको हिसाबले कुल वार्षिक रकमको १२ प्रतिशतदेखि ३३ प्रतिशतसम्मको औषधोपचार सुविधा रकम निर्धारण गरिएको छ । परिवहन सापटी सुविधालाई बीमा गर्ने व्यवस्थाको साथै व्यक्तिगत दुर्घटना बीमाको विमाङ्कमा वृद्धि लगायत कर्मचारीहरूको जीवन बीमाको बीमाङ्क रकम तलबको शुरू स्केलको ५ वर्ष बराबरको निर्धारण भइरहेकोमा हाल खाइपाइ आएको तलबको आधारमा प्रदान गर्ने व्यवस्थाको साथै अनिवार्य अवकाशबाट सेवा निवृत्त कर्मचारीहरूको विमित/अविमित घरजग्गा/घर मर्मत सापटीको प्रिमियम वा किस्ता रकम निवृत्तभरणबाट कट्टा नगर्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै २०५३ साल चैत १ गतेदेखि लागू हुने गरी मासिक खाजा भत्ता रु. ४००१- मा वृद्धि गरी रु. ६५०१- गरिएको छ । यसबाट कर्मचारीहरूको मनोबल र लगनशीलता उच्च बनाइ राख्न सहयोग मिल्ने विश्वास लिइएको छ ।

कर्मचारीहरूको सीप, प्रतिभा र दक्षता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा यस वर्ष बैकले ६८ जना कर्मचारीहरूलाई वैदेशिक तालिम, ३ जनालाई विदेशमा उच्च अध्ययन तथा १०० जनालाई विदेशमा विभिन्न सेमिनार, गोष्ठी, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण आदिमा भाग लिने अवसर प्रदान गरेको छ । यसै गरी ५१० जना कर्मचारीहरूलाई स्वदेश भित्रै विभिन्न विषयमा तालिमको अवसर प्रदान गरिएको छ । यसरी स्वदेश तथा विदेशमा अध्ययन तथा तालिमको माध्यमबाट जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

बैंकर्स प्रशिक्षण

बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रमा देखापरेका चुनौतीहरूको सामना गर्दै स्वस्थ एवं सक्षम वित्तीय प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्ने नेपाल राष्ट्र बैकको उद्देश्य प्राप्तिका लागि यस क्षेत्रमा कार्यरत मानव संसाधनको समयोचित विकासलाई तीव्रतर तल्याउने नीति बैकले लिइआएको छ । यसै सन्दर्भमा विगत एक वर्ष भित्रमा (२०५२ चैतदेखि २०५३ फागनसम्म) उच्चस्तरीय तथा मध्यमस्तरीय अधिकृत

तहका कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गर्न बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले १४ तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको थियो भने सहायकस्तरीय कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने सिलसिलामा पूर्व सेवाकालीन तालिमसमेत गरी २० वटा कार्यक्रमहरू सफलतापूर्वक सञ्चालन गरिएको थियो ।

उक्त अवधिमा सञ्चालन भएका कुल ३४ वटा तालिम कार्यक्रममध्ये केन्द्रले आफ्नै स्रोतमा सञ्चालन गरेका तालिमहरूको सङ्ख्या ३० रहेको छ भने केन्द्रको संयोजकत्वमा ४ वटा तालिमहरू भारतको NIBM, IM जस्ता ख्यातिप्राप्त तालिम संस्थाहरूको सहयोगमा Collaborative Programme को रूपमा सञ्चालन गरिएको थियो । केन्द्रले सञ्चालन गर्ने तालिम कार्यक्रमहरूमा लामो अवधिसम्म आफ्नै संस्थाभित्र काम गर्ने तालिमको अवसर नपाएका जनशक्तिलाई व्यापक रूपमा सहभागी बनाउने केन्द्रको नीति अनुरूप General Banking Course सम्बन्धमा ४ तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिए । यस अवधिमा सञ्चालन भएका तालिम कार्यक्रमहरूमा भाग लिने सहभागीहरूको कुल सङ्ख्या ६३५ रहेको छ । यसमध्ये उच्चस्तरीय अधिकृत सङ्ख्या ३२, मध्यम स्तरीय अधिकृत १६७, सहायकस्तरीय कर्मचारी ४२६ रहेको छ । कुल प्रशिक्षार्थीमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकबाट ७१ जना अधिकृत तथा २८४ जना सहायक कर्मचारीहरूको सहभागिता रहेको थियो भने वाणिज्य बैंकहरूबाट ७२ जना अधिकृत तथा ९५ जना सहायक कर्मचारीहरूले तालिममा भाग लिएका थिए । यसैगरी वित्तीय क्षेत्रका अन्य संस्थाहरूबाट भाग लिने कर्मचारीहरूको सङ्ख्या अधिकृत स्तरका ७२ सहायक स्तरका ४८ जना गरी जम्मा ५५ जनाले केन्द्रले सञ्चालन गरेका तालिम कार्यक्रमहरूमा भाग लिइसकेका छन् । आगामी दिनहरूमासमेत वित्तीय क्षेत्रका समसामयिक विविध विषयहरूलाई समाविष्ट गरी प्राथमिकताको आधारमा तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिँदै लैजाने कार्यक्रम यस केन्द्रको रहेको छ ।

वाणिज्य बैंकिङ तथा कार्यशाला गोष्ठी

मौद्रिक नीति प्रतिपादनको मूल आधारको रूपमा रहेको वाणिज्य बैंकहरूको तथ्याङ्कलाई बढी शुद्ध भरपर्दो र सामयिक बनाई दक्ष जनशक्ति विकास गर्ने उद्देश्यले विगत वर्षहरूमा जस्तै यस वर्ष दुई स्थानमा सहायक स्तरको तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ । २०५३ माघ ६ गतेदेखि ११ गतेसम्म विराटनगरमा सम्पन्न भएको गोष्ठीमा नेपाल बैंक लि.का ९ जना राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका

८ जना, नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लि. नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. र कृषि विकास बैंकका १-१ जना र नेपाल राष्ट्र बैंकका २ जना गरी जम्मा २२ जना सहभागीहरूले प्रशिक्षण हासिल गरेका थिए । यसैगरी २०५३ माघ २० गतेदेखि २५ गतेसम्म वीरगन्जमा सम्पन्न अर्को गोष्ठीमा नेपाल बैंक लि.का ६ जना, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ८ जना, कृषि विकास बैंकका २ जना, नेपाल एसबीआई बैंक लि. र नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि. का १-१ जना र नेपाल राष्ट्र बैंकका ३ जना गरी जम्मा २१ जना सहभागी कर्मचारीहरूले प्रशिक्षण हासिल गरेका थिए ।

कर्जा सूचना

बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रमा अवलम्बन गरिएको उदार नीतिको फलस्वरूप यस क्षेत्रमा बढ्न गएको प्रतिस्पर्धाले गर्दा कर्जा सूचनाको आदान प्रदानमा व्यापकता आएको छ । २०५२ फागुन मसान्तसम्म कर्जा सूचना केन्द्रको सदस्य सङ्ख्या १५ (३ वटा प्रतिनिधि बैंकसमेत) रहेकोमा २०५३ फागुन मसान्तसम्ममा १७ सदस्य संस्थाहरू (४ वटा प्रतिनिधि बैंकसमेत) पुगेको छ । २०५२ फागुनको तुलनामा केन्द्रका (क) सदस्य सङ्ख्या १५५ बाट १७२ र (ख) कर्जा र/वा सेवा उपलब्ध गर्ने ऋणीहरूको विवरण सङ्ख्या ५,६७७ बाट ६,६२१ पुगेको छ ।

२०५२ फागुन मसान्तसम्ममा सूचिकृत भएका ५,६७७ वटा ऋणीहरू मध्ये समयमा कर्जा चुक्ता नगरेको तथा अन्य कारणले गर्दा ६८१ वटा ऋणीहरूलाई यस केन्द्रले कालोसूचीमा समावेश गरेको थियो भने यस वर्ष कालो सूचीमा पर्ने सङ्ख्या १८० ले वृद्धि भई ८६१ वटा पुगेको छ भने समयमै ऋण चुक्ता नगर्ने (डिफल्टर) सूचीमा समावेश भएका ऋणीहरूको सङ्ख्या ९७ पुगेको छ ।

यस अवधिमा कालो सूचीमा समावेश भएका १८० ऋणीहरूसँग साँवा रु. ४५ करोड ३४ लाख र ब्याज रु. २० करोड ६२ लाखगरी जम्मा रु. ६५ करोड ९६ लाख उठाउन बाँकी भएकोमा कालो सूचीबाट हटेका २५ ऋणीबाट साँवा रु. ३ करोड ३३ लाख र ब्याज रु. २ करोड १३ लाख गरी जम्मा रु. ५ करोड ४६ लाख असूल भएको छ । २०५३ फागुन मसान्तसम्ममा कालो सूचीमा परेका कुल ८६१ ऋणीमध्ये १३५ वटा कालो सूचीबाट हटी बाँकी ७२६ ऋणीबाट साँवा रु. ९२ करोड २७ लाख र ब्याज रु. १ अर्ब ५९ करोड ५१ लाख गरी हालसम्म जम्मा रु. २ अर्ब ५१ करोड ७८ लाख उठाउन बाँकी देखिन्छ भने डिफल्टर सूचीमा परेका कुल ९७ ऋणीमध्ये २ उक्त सूचीबाट हटी

बाँकी ९५ ऋणीहरूबाट साँवा रु. ५ करोड ५८ लाख र ब्याज रु. ४ करोड ७ लाख गरी हालसम्म जम्मा रु. ९ करोड ६५ लाख उठाउन बाँकी देखिन्छ ।

विगत वर्षदेखि वित्त कम्पनीहरूलाई पनि केन्द्रमा दर्ता गराई साख सूचना उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएकोमा हालसम्म ५ वटा वित्त कम्पनीहरूलाई यस केन्द्रमा दर्ता गरी आवश्यक कर्जा सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था भइरहेको छ ।

कम्प्युटर प्रणाली विस्तार

बैंकमा कम्प्युटर प्रविधिको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउने सन्दर्भमा आवश्यक पर्ने सिष्टम अध्ययन, Softwareहरूको विकास तथा मर्मत, Software Implementation, Computer Network को विकास तथा रेखदेख, आन्तरिक कम्प्युटर तालिम सञ्चालन, कम्प्युटर तथा सोसम्बन्धी उपकरणहरूको मर्मत सम्भार आदि कार्य यस बैंकको कम्प्युटर महाशाखाले सम्पादन गर्ने गरेको छ । यसका अतिरिक्त विगतमा बैंक यस अवधिमा पनि बैंकको केन्द्रीय कार्यालयको तलब, भत्ता तथा निवृत्तिभरणसम्बन्धी नियमित कार्य महाशाखाबाट सम्पादन गरिएको छ ।

बैंकका विभिन्न विभागहरूका लागि आवश्यक पर्ने Softwareहरूको विकास गर्ने क्रममा हालसम्म लेखा तथा खर्च विभागको Sundry फाँट तथा लेजर लेखा फाँटलाई आवश्यक पने Software, विदेशी विनिमय विभागको अनुगमन फाँटका लागि Passport facilityसम्बन्धी Software शाखा कार्यालयहरूको नोट कोषसम्बन्धी कार्यका लागि Software को विकास गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ । साथै, पारिवारिक बजेट सर्भेक्षणको तथ्याङ्क प्रशोधनका लागि Software निमाण भइरहेको छ ।

विगतमा महाशाखाले तयार पारेका विभिन्न Software हरूमा समय-सापेक्ष सुधार गर्ने कार्य गरिएको छ । सरकारी कारोबार हिसाबलाई साधारण, विकास र धरौटी गरी ख-१ देखि ख-६ सम्म वर्गीकरण गरिएअनुसार कार्य भइरहेकोमा यसै आर्थिक वर्षदेखि महालेखा कार्यालयले सरकारी कारोबारलाई ख-१ साधारण, ख-२ विकास, ख-३ धरौटी, ख-४ विशेष ऋणखाता, ख-५ विशेष अनुदान खाता, ख-६ कार्य सञ्चालन कोष तथा अन्य खाता, ख-७ अनुदान खाता (साधारण), ख-८ अनुदान खाता (विकास), फ्रिज (साधारण) र फ्रिज (विकास) गरी वर्गीकरण गरेको हुँदा सोही अनुरूप लेजरको व्यवस्था र विभिन्न थप विवरण

तयार गर्न बैंकिङ Software मा Modification गरिएको छ, साथै आन्तरिक कारोबारतर्फ परिवहन सापटीलाई बीमा गर्ने व्यवस्था भए अनुरूप बैंकिङ Software मा आवश्यक पर्ने लेजरहरू थप गरिएको र यस सम्बन्धमा केही थप कार्यसमेत गर्नुपर्ने भएकोले सोही अनुरूप बैंकिङ Software मा Modification गरिएको छ । परिवहन सापटीको बीमा भए अनुसार विद्यमान Payroll Software मासमेत थप व्यवस्था गरिएको छ । कर्मचारी प्रशासन विभागको सहूलियत फाँटको लागि तयार गरिएको Software मा सुधार गर्ने कार्य भइरहेको छ । बैंकको टक्सार विभाग तथा नोट विभागमा समेत तलब सूचीसम्बन्धी कार्य कम्प्युटरबाट गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

बैंकका शाखा कार्यालयहरूमा Local Area Network (LAN) जडान गरी Network Environment मा कार्य गर्ने व्यवस्था मिलाउने सन्दर्भमा सिद्धार्थनगर, नेपालगञ्ज तथा धनगढी शाखामा LAN जडान गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । यसप्रकार बैंकका इलाम र भद्रपुरबाहेक सबै शाखा कार्यालयहरूमा LAN Environment मा कार्य सम्पादन हुन थालेको छ । भद्रपुर तथा इलाममा यसै आर्थिक वर्षभित्र कम्प्युटर जडान गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

शाखा कार्यालयहरू तथा कम्प्युटर महाशाखाका बीचमा Computer Communication Link स्थापना गर्ने क्रममा बाँकी रहेका शाखाहरू पोखरा र सिद्धार्थनगरमा Communication Link को व्यवस्था यस अवधिमा मिलाइएको छ ।

महाशाखाले तयार पारेका Software को सञ्चालनमा तथा अन्य Software Package का बारेमा आन्तरिक कम्प्युटर तालिम सञ्चालन गर्ने क्रममा यस अवधिमा केन्द्रीय कार्यालय तथा शाखा कार्यालयमा DOS Payroll Software, Banking Software, Aceounl Software आदि विषयमा तालिम सञ्चालन गरी जम्मा ५७ जना कर्मचारीहरूलाई कम्प्युटर तालिम प्रदान गरिएको छ ।

काठमाडौं बैंकिङ कार्यालयको कामलाई यसै आर्थिक वर्षदेखि Computerise गर्ने कार्यक्रम रहेकोमा विविध कारणले गर्दा उक्त कार्य आगामी आ.व. २०५४/५५ देखि मात्र शुरू गरिने भएको छ । यस अवधिमा काठमाडौं बैंकिङ कार्यालयलाई Computerise गर्नको लागि आवश्यक System र Software विकास गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ, साथै काठमाडौं बैंकिङ

कार्यालयका लागि आवश्यक पर्ने कम्प्युटर उपकरणहरू छनौट गर्ने सम्पन्न भइसकेको छ ।

बैंकर्स क्लब

स्वस्थ जनशक्ति विकास गर्ने उद्देश्यअनुरूप बैंकर्स क्लबले बैंक कर्मचारीहरूलाई साहित्यिक, बौद्धिक, सामाजिक एवं खेलकुद तथा मनोरञ्जन आदि क्षेत्रमा सक्रियरूपमा संलग्न गराएर विद्यमान प्रतिभा प्रदर्शन गर्ने अवसर प्रदान गर्दै आएको छ ।

यसै सन्दर्भमा, बैंक भित्र र बैंक बाहिरका स्रष्टाहरूबाट रचित विविध साहित्यिक विधा एवं आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित लेख/रचनाहरूलाई प्रकाशन माध्यमद्वारा नेपाली वाङ्मयको विकासमा सक्दो सहयोग पुऱ्याउन क्लबले 'मिमिरे' मासिक पत्रिका प्रकाशित गर्दै आइरहेको छ ।

क्लबले आफ्नो नियमित कार्यको अलावा गत वर्ष बैंकको वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा बैंक प्रतिभा र बैंक कर्मचारीका बालबच्चाहरूबीच कविता प्रतियोगिता र स्थलगत बाल चित्रकला प्रतियोगिता सम्पन्न गर्नुका साथै विशेष कविगोष्ठी सञ्चालन गरी देशका वरिष्ठ साहित्यकारहरूको सम्मान गर्ने कार्य गरेको छ । सामाजिक कार्यक्रमतर्फ रक्तदान कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ भने कर्मचारीहरूबीच विभिन्न प्रतियोगितात्मक खेलकुदहरूको सफलतापूर्वक सञ्चालन गरेको छ ।

यसैगरी बाह्य संस्थाहरूबाट आयोजना गरेका हाजिरीजवाफ तथा अन्तर्राष्ट्रिय ब्रीज खेल प्रतियोगिताजस्ता बौद्धिक कार्यक्रमहरूमा यस बैंकको तर्फबाट कर्मचारीहरूलाई भाग लिन लगाई क्लबले कर्मचारीहरूको प्रतिभालाई कदर गर्नुका साथै हौसला प्रदान गर्ने कार्य गर्दै आएको छ ।

नेपालले संयुक्त राष्ट्र संघको सदस्यता प्राप्त गरेको ४१ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा नेपाल प्रहरीको तत्वावधानमा आयोजित शान्ति पदयात्रा कार्यक्रममा बैंकर्स क्लबको सक्रियतामा यस बैंकका कर्मचारीहरूको पनि सहभागिता रहेको थियो ।

क्लबले खेलकुद क्षेत्रको विकास र अन्य संघ/संस्थाहरूसँग आपसी सम्बन्धको विकास गर्न श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दी आरोहरण रजत महोत्सवको पुनीत उपलक्ष्यमा यस बैंक लगायत दश संस्थाहरूको सहभागिता रहेको अन्तर-संस्थान भलिबल प्रतियोगिता सफलतापूर्वक सम्पन्न गरेको छ । साथै सोही उपलक्ष्यमा

बैंक तथा वित्तीय संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूबीच वर्तमान अवस्थामा बहुचर्चित नेपाल भ्रमण वर्ष, १९९८ विषयक निबन्ध प्रतियोगिताको पनि आयोजना गरेको छ ।

अन्य क्रियाकलापहरू

अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषका सल्लाहकारको सुझाउअनुसार भन्सार कार्यालयहरूमा जफत भएका वस्तुहरूको मूल्य सङ्कलन गरी भन्सार तथ्याङ्कमा समावेश गर्ने गरिएको छ । नेपाल र भारत बीच विद्युत् खरीद बिक्रीको तथ्याङ्क सङ्कलन गरिनुका साथै पूँजी खाता अन्तर्गत प्रत्यक्ष विदेशी लगानीको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न विदेशी लगानीका उद्योग तथा व्यवसायको सर्वेक्षण गरिएको र सो अनुसार प्राप्त तथ्याङ्कलाई शोधनान्तरको छुट्टै शीर्षकमा देखाउन शुरू गरिएको छ ।

शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्यसूचीको भारलाई अद्यावधिक बनाउने सन्दर्भमा बैंकबाट सञ्चालित पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको माध्यमबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य सकिएको छ । सङ्कलित तथ्याङ्क प्रशोधन गर्ने कार्य भइरहेको र यसै आर्थिक वर्षमा सर्वेक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने लक्ष्य रहेको छ ।

उपसंहार

विगत दुई वर्षदेखि लगातार देशको शोधनान्तर स्थितिमा घाटाको क्रम देखापरेकोले नेपाल राष्ट्र बैंकको मौद्रिक नीति बाह्य स्थायित्व कायम राख्नेतर्फ परिलक्षित रहेको छ । आर्थिक स्थायित्वको उद्देश्य पूरा गर्न मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्दा निजी क्षेत्रको आर्थिक क्रियाकलापमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी मौद्रिक उपायहरू कार्यान्वयनमा ल्याउनेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील छ । यसैले सन्तुलित बजेट र उपर्युक्त मौद्रिक नीतिको माध्यमबाट देशको समष्टिगत मागलाई नियन्त्रण गर्ने, देशको शोधनान्तर स्थितिलाई अनुकूल बनाउने र विदेशी विनिमय सञ्चितिको स्थितिमा सुधार ल्याउनेतर्फ जोड दिनुपरेको छ । यस वर्ष मुद्राप्रदायमा भएको कम वृद्धिदर र ट्रेजरी बिल्सको ब्याज दरमा भएको वृद्धिले गर्दा अर्थव्यवस्था न्यून तरलताको स्थितिमा रहेको प्रतीत हुन्छ । तर न्यून तरलताले गर्दा खुकुलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिए तापनि शोधनान्तर स्थितिमा घाटाको क्रम देखापरेको अवस्थामा समष्टिगत मागमा नियन्त्रण गर्नुपरेकोले मौद्रिक नीति पनि त्यस अवस्थालाई सामञ्जस्य हुने गरी तय गर्नुपर्ने भएको छ ।

नगद प्रवाहमा आधारित श्री ५ को सरकारको वित्त स्थितिको अध्ययन गर्दा बजेट घाटा गत वर्षको तुलनामा घट्ने क्रममा रहेकोले वित्तीय सन्तुलन कायम राख्ने, नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रयासलाई थप प्रोत्साहन मिलेको छ ।

चालू वर्षको आठ महिनामा कुल निर्यातमा उत्साहजनक सुधार देखिए तापनि आयातमा पनि अत्यधिक वृद्धि हुनाले कुल व्यापार घाटा बढ्ने क्रम भने बढ्दै गएको छ । खासगरी तेस्रो मुलुकतर्फ निर्यात हुने गरेका प्रमुख वस्तुहरूमध्ये ऊनी गलैचा र तयारी पोशाकको निर्यातमा वृद्धि भए तापनि दाल, कांचो छाला र भुसेतीलको निर्यातमा कमी आएको कारणले कुल व्यापार घाटा बढ्ने क्रम देखापरेको हो । केही महिना अघि भारतसँग भएको नयाँ व्यापार तथा पारवहन सन्धिबाट भारततर्फको निर्यात बढ्ने सङ्केत भने मिलेको छ ।

नयाँ खोलिने बैंकहरू काठमाडौँ उपत्यकामा मात्र केन्द्रित नरही अधिराज्यका दुर्गम क्षेत्रमा समेत स्थापना हुन सकून् भन्ने उद्देश्यले नयाँ वाणिज्य बैंक र विकास

बैंक स्थापना गर्दा काठमाडौँ उपत्यकाबाहेक देशका अन्य क्षेत्रमा स्थापना गरिने बैंकलाई प्रोत्साहन प्रदान गर्न थप सहूलियत प्रदान गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापनाको लागि लिइएको नीतिले गर्दा वाणिज्य बैंकहरू, वित्त कम्पनीहरू, सहकारी संस्था र गैरसरकारी क्रमशः ग्रामीण क्षेत्रतर्फ स्थापना हुँदै जाने आशा लिइएको छ ।

अन्त्यमा, नेपाल राष्ट्र बैंकको ४२ औँ वार्षिकोत्सवको अवसरमा राष्ट्रमा देखापरेको मुख्य समस्या गरिबी र बेरोजगारी भएकोले यसलाई समाधान गर्न सम्पूर्ण बैंक र वित्तीय क्षेत्रका सहयोगीहरूले आफ्नो स्रोत, साधन र सीपलाई उत्पादक क्षेत्रतर्फ परिलक्षित गरी राष्ट्र निर्माणको अभियानमा सहभागी बन्नेछन् भन्ने विश्वास राख्दै राष्ट्र बैंकको वित्तीय विकास र आर्थिक स्थायित्व अभियानमा सहयोग गर्ने सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै बैंकको उन्नति र प्रगतिमा प्रत्यक्ष तथा परोक्ष सहयोग पुऱ्याउने सम्बद्ध क्षेत्रप्रति पनि यस अवसरमा हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

वैशाख १४, २०५४

आर्थिक गतिशीलता, सन्तुलित विकास र आर्थिक स्थायित्व हासिल गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील*

नेपाल राष्ट्र बैंकले ४३ औं वर्ष प्रवेश गरेको सुखद अवसरमा म समस्त सहयोगी एवं शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु।

अर्थव्यवस्थाका विभिन्न संरचनात्मक समस्याहरूका कारण नेपालले उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न नसकेको पृष्ठभूमिमा एक मौद्रिक अधिकारीको नाताले नेपाल राष्ट्र बैंकले केवल मूल्य र बाह्य क्षेत्र सन्तुलनजस्ता निश्चित उद्देश्यमा मात्र ध्यान दिएर नपुग्ने भएकाले देशको समग्र आर्थिक विकासका अन्य उद्देश्यतर्फ पनि सहयोग पुऱ्याउनुपर्ने दायित्वबाट बैंक पन्छिन मिल्दैन। त्यसैले विश्व नेपालले सन् १९८० को दशकको मध्यदेखि नै उदारीकरण, निजीकरण, तथा खुला व्यापार नीतिको अवलम्बन गरिसकेको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकले पनि यस्ता क्रियाकलापमा सहयोगी हुने खालका मौद्रिक, विदेशी विनिमय तथा वित्तीय नीतिहरू अवलम्बन गर्दै आएको छ।

देशको आर्थिक गतिशीलताका लागि वित्तीय प्रणालीभित्र वित्तीय प्रगाढता अति आवश्यक कुरा हो। यसैले देशको वित्तीय प्रणालीमा भएको विस्तारलाई वित्तीय प्रगाढतापूर्ण तुल्याउन वित्तीय प्रणालीको संरक्षकको हैसियतले अभि स्वस्थ र सुदृढ पार्नुपर्ने बढी दायित्व बैंकले अनुभव गरेको छ। हाल देखा परेको विश्वव्यापी आर्थिक मन्दीको असरले नेपाललाई प्रभावित नपारेको भए तापनि हाम्रो आफ्नो छुट्टै खालको आन्तरिक कारणहरूले उब्जाएका आर्थिक शिथिलताको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा बढीभन्दा बढी लगानी प्रवाहित गराउनुपर्ने कुरामा राष्ट्र बैंक सजग छ।

नवौं योजनाले प्राथमिकता दिएको गरीबी निवारणजस्ता उद्देश्यलाई सघाउ पुऱ्याउन राष्ट्र बैंकले उत्पादनशील तथा प्राथमिकता क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह गराउन बैंकिङ क्षेत्रलाई सजग गराउँदै आएको छ।

बढी रोजगारी प्रवर्द्धन गर्नु आजको आवश्यकता

भएकोले निजी क्षेत्रमा बैंकहरूले लगानी गर्ने वातावरण तथा विश्वसनीयताको वृद्धिद्वारा आर्थिक क्रियाकलापमा तीव्रता ल्याई उत्पादन तथा आय बढाउने दिशामा बैंकिङ क्षेत्रको लगानी अति आवश्यक कारक हो। निजी क्षेत्रले पनि प्रतिबद्ध र संवेदनशील भई बैंक कर्जाको कुशल प्रयोग गर्नेतर्फ सजग हुनु जरुरी छ। यस सन्दर्भमा बैंकहरूले पनि केही लचिलो भई आफ्नो व्यावसायिक प्रतिस्पर्धात्मकताको लाभ आफ्ना ग्राहकहरूमा पुऱ्याउन लगानीको क्षेत्र फराकिलो पार्नु बढी आवश्यक भएको छ।

मुलुकको वित्तीय सुदृढीकरण गर्न राजस्व बढाउने र वित्तीय सन्तुलन कायम गर्ने कार्यमा श्री ५ को सरकारको सल्लाहकारको हैसियतले नेपाल राष्ट्र बैंकले क्रियाशील भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ। यस प्रसङ्गमा राजस्व सङ्कलनको वृद्धिदर बढाई बैंकप्रतिको निर्भरता घटाउने सुझाव नेपाल राष्ट्र बैंकले दिएको छ।

यसै सन्दर्भमा देशको आर्थिक, मौद्रिक, वित्तीय, विदेशी विनिमय, बाह्य क्षेत्र आदि समग्र आर्थिक क्रियाकलापसँग सम्बन्धित नीति तथा व्यवस्थापनको सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक वर्षको अवधिमा अपनाएका केही उल्लेख्य कदमहरूको म यहाँ संक्षेपमा चर्चा गर्न चाहन्छु।

समष्टिगत आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति

विगत वर्षहरूमा भन्दा यस आर्थिक वर्षमा मुख्य बालीहरूका लागि मौसमी वातावरण त्यति अनुकूल रहेन। कतै अतिवृष्टि र कतै अनावृष्टिका साथै बाली भित्र्याउने समयमा तराई भेगमा शीतलहर तथा असिनाको कारणले यस वर्ष कृषि क्षेत्रको उत्पादन सामान्य रहने अनुमान छ। कृषि क्षेत्रको प्रमुख खाद्यान्न बाली धानको उत्पादनमा सामान्य हास आउने अनुमान छ। मकै बालीको उत्पादन करीब ४ प्रतिशतले बढ्ने भए तापनि बाली लगाउने

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ४३ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री सत्येन्द्रप्यारा श्रेष्ठले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

समयमा बढी चिस्यान भई बिउ कुहिन गएको र समयमै बिउ छर्न नसकिए तापनि प्रमुख हिउँदे खाद्यान्न बाली गहुँको उत्पादन सामान्य नै रहने अनुमान छ । प्रतिकूल मौसमको प्रभाव नगदे बालीमा पनि पर्नु स्वाभाविकै हो तसर्थ प्रमुख नगदे बालीको रूपमा रहेको उखु बालीले अन्य बालीको केही हदसम्म भू-क्षेत्र विस्थापित गरेको हुँदा यसको उत्पादन करीब ३ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ भने जुट मिलहरूले भारतबाट कच्चा जुट बढी मात्रामा पैठारी गर्दै आए तापनि स्थानीय जुट उत्पादन गत वर्षकै हाराहारीमा रहेको अनुमान छ तर यसबाट जुटको औद्योगिक उत्पादनमा भने प्रतिकूल असर पर्ने देखिन्छ । प्रमुख नगदे बालीको रूपमा रहेको आलुको उत्पादनमा निस्वान, शीतलहर र डडुवा रोग (Early Blight) को कारण नकारात्मक असर पर्न गए तापनि आलुबाली लगाइने क्षेत्रफल बढ्न गएको कारण समग्रमा यसको उत्पादन ५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । अन्य बालीतर्फ फलफूल, दलहन र तरकारी बालीको उत्पादनमा सामान्य वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । पशुजन्य वस्तुहरू र माछाको उत्पादन करीब ४ प्रतिशतले बढ्ने देखिन्छ । कृषिजन्य उत्पादनको हालसम्मको प्रवृत्तिको आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्रकी गार्हस्थ्य उत्पादन करीब २.०१ प्रतिशतले वृद्धि हुने देखिन्छ । गत वर्ष यस क्षेत्रको उत्पादनमा ४.१४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनासम्मको उपलब्ध परिसूचक अनुसार गैर कृषि क्षेत्रको उत्पादन स्थिति गत वर्षको भन्दा केही बढी (करीब ५ प्रतिशत) हुने अनुमान छ । मस्यौँड्दी विद्युत्गृह (Marsyangdi Power Plant) को ६ मेघावाट र दुहबीको १३ मेघावाटको Multifuel Plant बाट अतिरिक्त विद्युत् उत्पादन भई करीब १९ मेघावाट थप विद्युत् चालू आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुने भएबाट औद्योगिक उत्पादनमा अनुकूल असर पर्न जाने अनुमान गरिएको छ । साथै, बुटवल पावर कम्पनीले उत्पादन गरेको विद्युत्समेत नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले खरीद गरी आफ्नो क्षमतामा वृद्धि गर्ने देखिन्छ । यस अनुसार औद्योगिक उत्पादन (३३ प्रमुख औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादन सूचकाङ्कको आधारमा) यस वर्षको पूर्वार्द्धमा करीब ४ प्रतिशतले बढ्न गएको छ तर औद्योगिक उत्पादनमा प्रमुख रहेको उनी गलैँचाको उत्पादन निर्यात परिमाणको आधार लिँदा १५ प्रतिशतले घट्ने भए तापनि तयारी पोशाकको उत्पादन (निर्यातको आधारमा) ८ प्रतिशतले वृद्धि भएबाट औद्योगिक उत्पादन

समग्रमा गत वर्षकै स्तरमा बढ्ने अनुमान छ । अर्ध-वार्षिक तथ्याङ्कको आधारमा पर्यटन स्थिति सन्तोषजनक रहेको छ । सन् १९९७ को अन्त (चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिना) सम्ममा हवाई मार्ग भएर नेपाल प्रवेश गर्ने पर्यटकको सङ्ख्या गत वर्षको तुलनामा ६.७ प्रतिशतले बढेको छ । निर्माण तथा यातायात क्षेत्रको परिसूचकको आधारमा यस क्षेत्रको उत्पादनमा करीब ३ प्रतिशतदेखि ५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । यसैगरी बैकिङ तथा वित्तीय सेवाको उत्पादनमा ४.६ प्रतिशतले वृद्धि हुने देखिन्छ । उपर्युक्त परिसूचकहरूको आधारमा गैह्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन दर ४.७ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ । गत वर्ष यस क्षेत्रको उत्पादन ४.२ प्रतिशतले बढेको थियो ।

कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको उपरोक्त उत्पादन प्रवृत्तिको आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (फ्याक्टर मूल्यमा) करीब ३.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । गत वर्ष यस्तो वृद्धिदर ४.२ प्रतिशत रहेको थियो ।

सरकारी वित्त स्थितितर्फ, चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिना (फाल्गुण मसान्त) सम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार उक्त अवधिमा श्री ५ को सरकारको कुल खर्च गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ८.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २३ अर्ब ९९ करोड ८ लाख पुगेको छ । गत वर्षको यही अवधिमा यस्तो (खर्च ४.० प्रतिशतले बढेको थियो । त्यस्तै कुल साधन गत वर्षको तुलनामा २.३ प्रतिशतले कम भई रु. १९ अर्ब २० करोड ५२ लाख पुगेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा यस्तो साधन १६.२ प्रतिशतले उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएको थियो । यसप्रकार श्री ५ को सरकारको बजेट घाटा समीक्षा अवधिमा गत वर्षको तुलनामा भन्डै दोब्बर (९९.७ प्रतिशत) ले वृद्धि भई रु. ४ अर्ब ७८ करोड ५६ लाख पुगेको छ । गत वर्षको यही अवधिमा यस्तो घाटा ४४.१ प्रतिशतले घटेको थियो । गत वर्ष ७.८ प्रतिशतले बढेको साधारण खर्च यस वर्ष १२.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १५ अर्ब ६१ करोड ८ लाख पुगेको छ भने गत वर्ष २.५ प्रतिशतले बढेको विकास खर्च समीक्षा अवधिमा १.९ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भई रु. ७ अर्ब ५८ करोड ६६ लाख पुगेको छ । त्यस्तै गत वर्ष ३०.० प्रतिशतले घटेको फिज खर्च यस वर्ष ०.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । कुल साधनमध्ये श्री ५ को सरकारको आन्तरिक राजस्व विगत वर्ष (आ.व. २०५२/५३ र आ.व. २०५३/५४)हरूमा क्रमशः १३.०

प्रतिशत र १४.५ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ४.३ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भई रु. १८ अर्ब ७४ करोड ९ लाख पुगेको छ। यस अवधिमा विदेशी नगद अनुदान २३.७ प्रतिशतले बढेको छ भने गैर बजेटरी आय ९१.६ प्रतिशतले घटेको छ। यस अवधिको कुल बजेट घाटा रु. ४ अर्ब ७८ करोड ५६ लाखमध्ये रु. २ अर्ब ७१ करोड ५५ लाख विदेशी नगद ऋणबाट व्यहोरिएको छ भने बाँकी रु. २ अर्ब ७ करोड १ लाख बराबरको रकम आन्तरिक ऋण लिई घाटा पूर्ति गरिएको छ। आन्तरिक ऋणमध्ये तीन चौथाई भन्दा बढी अर्थात् रु. १ अर्ब ५७ करोड १ लाख बराबरको रकम नेपाल राष्ट्र बैंकबाट अधिविकर्षको रूपमा गएको छ। गत वर्ष यही अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकसँगको श्री ५ को सरकारको यस्तो दायित्व रु. ४४ करोड ५ लाखले घटेको थियो।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको उपलब्ध तथ्याङ्कले वैदेशिक व्यापारको क्षेत्रमा केही शिथिलता देखाएको छ। यस अवधिमा एकातिर कुल आयातमा कमी आएको छ भने कुल निर्यात पनि गत वर्षको यसै अवधिको तुलनामा सामान्य रूपमा मात्र बढनाले कुल व्यापारमा सीमान्त रूपमै भए पनि ह्रास आएको छ। यसरी कुल आयातको घट्दो प्रवृत्ति र कुल निर्यात सामान्य रूपमै भए पनि बढनाले यस अवधिको कुल व्यापार असन्तुलनको आयतन केही साँघुरिन गएको छ।

गत वर्षको प्रथम आठ महिनामा करीब रु. २ अर्ब ४३ करोड (वृद्धिदर १९.२ प्रतिशत) ले बढेको कुल निर्यात चालू वर्षको सोही अवधिमा करीब रु. १ अर्ब ८३ करोड (१२.२ प्रतिशत) ले मात्र बढी रु. १६ अर्ब ९० करोड पुगेको छ। यसमध्ये भारततर्फ भएको निर्यात ३८.७ प्रतिशत (करीब रु. १ अर्ब ४८ करोड) र भारतबाहेक अन्य मुलुकतर्फ भएको निर्यात ३.१ प्रतिशत (रु. ३५ करोड) ले बढेको छ। गत वर्ष यसै अवधिमा भारततर्फको निर्यात ५७.६ प्रतिशत (करीब रु. १ अर्ब ४० करोड) र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात १०.१ प्रतिशत (रु. १ अर्ब ३ करोड) ले बढेको थियो। फलस्वरूप कुल व्यापारमा कुल निर्यातको अंश गत वर्ष १९.८ प्रतिशत रहेकोमा चालू वर्ष यस्तो अंशमा वृद्धि भई २२.४ प्रतिशत पुगेको छ भने चालू वर्षको समीक्षा अवधिको कुल निर्यातले (गत वर्षको २४.७ प्रतिशतको तुलनामा) कुल आयातको करीब २८.९ प्रतिशत खाम्न सकेको छ। उपर्युक्त परिसूचकहरूबाट कुल निर्यातको स्थिति केही सुदृढ देखिए

तापनि यो वास्तवमा निर्यातको गतिशीलताभन्दा पनि कुल आयातको शिथिलताको कारण उत्पन्न भएकोले वैदेशिक कुल निर्यातमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदै आएको ऊनी गलैँचाको निर्यातमा देखिएको ह्रासोन्मुख प्रवृत्तिमा चालू वर्षको आठ महिनासम्ममा कुनै सुधार आउन नसकी गत वर्षको समीक्षा अवधिको तुलनामा १३.१ प्रतिशत (रु. ७८ करोड) ले यसको निर्यात घट्न गएको छ भने अर्को प्रमुख निर्यातयोग्य वस्तु तयारी पोशाकको निर्यात गत वर्ष १७.६ प्रतिशत (रु. ५८ करोड) ले बढेकोमा यस वर्ष १३.२ प्रतिशत (रु. ५१ करोड) ले मात्र बढ्न गएको छ। अन्य वस्तुहरूमा भुसेतीलको निर्यातमा आधाले कमी आएको छ भने छाला तथा दालजस्ता वस्तुहरूको निर्यात गत वर्ष ह्रासोन्मुख रहेकोमा यस वर्ष सुधारोन्मुख रहेको छ। भारतसँग गत वर्ष भएको व्यापार तथा पारवहन (संशोधनसहितको) सन्धिको नवीकरण पश्चात् त्यसतर्फ हुने निर्यात गतिशील रहनु यस क्षेत्रको एक सकारात्मक पक्ष रहेको छ भने अन्य मुलुकतर्फको निर्यातमा वस्तु एवम् बजार विविधीकरण हुन नसक्नु अर्कोतिर थप सोचनीय विषय भएको छ।

चालू वर्षको समीक्षा अवधिमा कुल आयात करीब रु. २ अर्ब ४५ करोड (४.० प्रतिशत) ले घट्न गई करीब रु. ५८ अर्ब ५३ करोड (गत वर्ष रु. ६० अर्ब ९७ करोड) को स्तरमा सीमित हुन पुगेको छ जुन गत वर्ष यसै अवधिमा ३१.६ प्रतिशतले बढेको थियो। चालू वर्षको शुरुदेखि नै भारतबाट भएको आयातमा देखिएको ह्रासोन्मुख प्रवृत्तिमा तेस्रो त्रयमासको शुरुसम्म आइपुग्दा पनि सुधार हुन सकेको छैन भने अन्य मुलुकबाट हुने आयात पनि आठौँ महिनादेखि ह्रासोन्मुख हुन थाल्नु आर्थिक एवम् निर्यात वृद्धिका दृष्टिले समेत उत्साहजनक स्थितिको सङ्केत होइन, साथै केही प्रमुख कच्चा पदार्थको आयातमा देखिएको ह्रासोन्मुख प्रवृत्ति चिन्ताको विषय भएको छ।

भारतबाट हुने आयात गत वर्ष १०.८ प्रतिशत (रु. १ अर्ब ६९ करोड) ले बढेकोमा चालू वर्षको समीक्षा अवधिमा १.८ प्रतिशत (रु. ३१ करोड)ले घटेर करीब रु. १७ अर्ब ७ करोड (गत वर्ष १७ अर्ब ३८ करोड) को स्तरमा झरेको छ भने अन्य मुलुकहरूबाट हुने आयातसमेत समीक्षा अवधिमा ४.९ प्रतिशत (गत वर्ष ४२.३ प्रतिशतले बढेकोमा) ले घटी गत वर्षको रु. ४३ अर्ब ५९ करोडबाट रु. ४१ अर्ब ४६ करोडको स्तरमा खसेको छ। फलतः कुल व्यापार घाटाको स्तरमा यस अवधिमा करीब रु.

४ अर्ब २८ करोड (९.३ प्रतिशत) ले कमी आई यसको स्तर करीब रु. ४१ अर्ब ६२ करोड कायम भएको छ । जसमध्ये भारतसँगको व्यापार घाटा १३.२ प्रतिशत र अन्य मुलुकहरूसँगको यस्तो घाटाको स्तरमा ७.७ प्रतिशतले सुधार भएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम अर्द्धवार्षिक अवधिमा शोधनान्तर तथ्याङ्कले देखाए अनुसार व्यापार घाटामा वृद्धि भएको छ । साथै सेवा र ट्रान्सफर (खुद) मासमेत गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा आय घट्न गएको र यसले गर्दा चालू खाता घाटामा उल्लेखनीय वृद्धि भएको देखिएको छ । पूँजी खातामा भएको सुधारको कारण यस अवधिमा शोधनान्तर बचत रु. १ अर्ब ६० करोड ४१ लाख पुगेको छ । गत वर्ष यसै अवधिको शोधनान्तर बचत रु. २ अर्ब ७ करोड ४१ लाखको थियो ।

सेवा शीर्षकअन्तर्गत समीक्षा अवधिमा काठमाडौँस्थित विदेशी कुटनैतिक नियोगहरूको खर्चमा ५.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २ अर्ब ६ करोड ८३ लाख वृद्धि भएकोमा बाहेक अन्य सबै शीर्षकहरूमा आम्दानी घट्न गएको छ । अन्य सेवा (जसमा सुन आयातको स्रोतको रूपमा तथ्याङ्क समावेश गरिन्छ) मा चालू अवधिमा ६.२ प्रतिशतले घट्न गएको छ । अन्य यातायाततर्फ भुक्तानी ९१.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १ अर्ब ३७ करोड ४९ लाख पुगेको छ । सेवा खुदमा गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष १२.१ प्रतिशतले आय घटन गई रु. १५ अर्ब ३ करोड २१ लाख रहन गएको छ । निजी ट्रान्सफरमा ३९.६ प्रतिशतले ह्रास आई रु. १ अर्ब ४१ करोड ४५ लाख मात्र हुन पुगेकाले सरकारलाई प्राप्त अनुदान र भारतीय अन्तःशुल्क फिर्तामा भएको सीमान्त वृद्धिले थग्न नसक्दा समीक्षा अवधिमा ट्रान्सफर खुद १०.० प्रतिशतले घट्न गई रु. ७ अर्ब ४६ करोड ६२ लाख मात्र रहेको छ । चालू वर्षको समीक्षा अवधिमा ट्रान्सफर खुद र सेवा खुदले व्यापार घाटाको ६६.७ प्रतिशत मात्र खाम्न सकेको छ जब कि गत वर्ष यो अनुपात ८०.३ प्रतिशत थियो । चालू खाताका तीनै पक्षहरू व्यापार सन्तुलन, सेवा र ट्रान्सफरमा देखिएको ह्रासोन्मुख स्थितिले चालू खाता घाटाको मात्रा गत वर्षको तुलनामा अत्यधिक (८०.३ प्रतिशत) वृद्धि हुन गई रु. ११ अर्ब २१ करोड १३ लाख पुगेको छ । अधिल्लो वर्ष यस्तो घाटा रु. ६ अर्ब २१ करोड ६७ लाख मात्र थियो ।

पूँजी खाता अन्तर्गत वैदेशिक ऋण सहयोगमा

३०.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५ अर्ब ८३ करोड ३८ लाख पुगेको र विविध पूँजीमा पनि उल्लेख्य (७३.३ प्रतिशतले) वृद्धि भई रु. ८ अर्ब ४१ करोड ९५ लाख पुग्न गई प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीमा आएको ह्रासलाई न्यून बनाएकाले समीक्षा अवधिमा पूँजी खाता खुदमा ४५.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३ अर्ब ९९ करोड ३५ लाख पुगेको छ । गत वर्षको समीक्षा अवधिमा यस्तो रकम रु. २ अर्ब ७३ करोड ६३ लाख मात्र थियो । चालू खाता घाटामा अत्यधिक वृद्धि भए तापनि पूँजी खातामा भएको सुधारका कारण समीक्षा अवधिमा रु. १ अर्ब ६० करोड ४१ लाखको शोधनान्तर बचत रहेको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा रु. २ अर्ब ७ करोड ४१ लाख शोधनान्तर बचत थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको मौद्रिक तथ्याङ्कबाट हेर्दा शोधनान्तर बचत उल्लेखनीय रूपमा (रु. ४ अर्ब ४४ करोड ९१ लाख) बढेको देखिएको छ । बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०५३ फागुन मसान्तको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तमा २०.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५६ अर्ब ७७ करोड ९४ लाख पुगेको छ । उक्त सञ्चितिमध्ये परिवर्त्य मुद्राको अंश ७६.८ प्रतिशत र अपरिवर्त्य (भारतीय) मुद्राको अंश २३.२ प्रतिशत रहेको छ । आयात व्यापारको हालको प्रवृत्तिका आधारमा हालको सञ्चित करीब ८ महिनाको वस्तु आयात धान्न पर्याप्त हुने देखिन्छ ।

गत वर्षको प्रथम आठ महिनाको तुलनामा यस वर्षको समीक्षा अवधिमा सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय र विस्तृत मुद्रा प्रदायमा क्रमशः ७.२ प्रतिशत र ७.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । मुद्रा प्रदायको विस्तारकारी कारकमध्ये आन्तरिक कर्जाको विस्तार गत वर्ष ५.६ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष ६.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यसैगरी खुद वैदेशिक सम्पत्ति गत अवधिमा ६.४ प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ११.१ प्रतिशतले बढेको छ । सरकारलाई गएको कर्जामा गत वर्ष सीमान्त ह्रास (०.३ प्रतिशत) भएकोमा समीक्षा अवधिमा ४.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस वर्ष सरकारी संस्थानमध्ये वित्तीय संस्थाले लिएको ऋण २९.३ प्रतिशतले बढेकोमा गैर वित्तीय संस्थानहरूले लिएको ऋणमा १३.५ प्रतिशतले ह्रास आई समग्रमा सरकारी संस्थानलाई गएको कर्जा ९.१ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा वित्तीय संस्थानलाई गएको कर्जा ६.८ प्रतिशतले र गैर वित्तीय संस्थानको कर्जा ४.६ प्रतिशतले बढ्न गई समग्रमा सरकारी संस्थानलाई गएको कर्जा ५.५

प्रतिशतले बढेको थियो । निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा गत वर्ष ८.३ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा ६.६ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । उठाउन बाँकी कुल आन्तरिक कर्जाको रकम गत वर्षको फागुन मसान्तमा रु. ९३ अर्ब ५३ करोड ०९ लाख भएकोमा यस वर्षको सोही अवधिमा त्यस्तो रकम रु. १ खर्ब ६ अर्ब २३ करोड २० लाख पुगेको छ । यसमध्ये समीक्षा अवधिमा सरकारलाई गएको कर्जाको हिस्सा २९.४ प्रतिशतबाट घटी २८.८ प्रतिशतमा ओर्लेको छ भने निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा ६६.९ प्रतिशतबाट बढी ६७.८ प्रतिशत पुगेको छ । सरकारी संस्थानलाई गएको कर्जाको अंशमा सीमान्त कमी (३.८ प्रतिशतबाट ३.५ प्रतिशत) आएको छ । कर्जाको संरचनात्मक स्वरूपले कर्जा प्रवाहमा निजी क्षेत्रलाई प्राथमिकता पुगेको कुरालाई इङ्गित गर्दछ ।

सङ्कुचित मुद्रा प्रदायमा मुद्राको हिस्सा गत वर्षको ७०.९ प्रतिशतबाट केही बढी ७३.४ प्रतिशत पुगेको छ । कुल मुद्रा प्रदायमा मुद्राको अंश बढ्नुले बैकिङ्ग विकासको प्रभावकारिता घटेको कुरालाई इङ्गित गर्दछ । यसको प्रमुख कारणमा बचत निक्षेप कारोबारमा ल्याइएको सरलता र यसबाट हुने ब्याज आर्जनको फलस्वरूप बचत निक्षेपले बढी प्राथमिकता पाएको हुन सक्दछ । समग्रमा हेर्दा मुद्राको रूपमा बचत निक्षेपले चल्तीलाई प्रतिस्थापन गरेको देखिन्छ । गत वर्ष ७.६ प्रतिशतले बढेको आवधिक निक्षेप यस वर्ष सीमान्त रूपले ७.७ प्रतिशतले बढी रु. ७० अर्ब २९ करोड ७४ लाख पुगेको छ । गैर मौद्रिक दायित्व गत वर्ष ६.६ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ७.५ प्रतिशतले बढेको छ ।

शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूची (आधार वर्ष २०४०/४१ = १००) को तथ्याङ्क अनुसार चालू आर्थिक वर्ष २०५४/५५ को प्रथम आठ महिनामा देशक मूल्य स्थितिमा गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा उल्लेखनीय सुधार भएको पाइन्छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको औसत मुद्रास्फीति दर २.३ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्ष यस्तो मूल्य वृद्धिदर ९.६ प्रतिशत थियो । विन्दुगत रूपमा २०५३ फागुनको तुलनामा २०५४ फागुनमा मूल्यसूची ४.४ प्रतिशतले बढेको पाइन्छ । गत वर्ष सोही अवधिमा यस्तो मूल्यसूची ८.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको मौसम अनुकूल रही कृषि

उत्पादन राम्रो रहेको, खाद्यान्नलगायत अन्य अत्यावश्यक वस्तुहरूको आपूर्ति व्यवस्था सन्तोषजनक रहेको, मुद्रा प्रदायको बुद्धिदर तथा ब्याज दरमा पनि क्रमशः हास आउँदै गरेको र भारतको मूल्य वृद्धिदरमा क्रमिक सुधार हुँदै गएको हुँदा गत वर्षको तुलनामा यस वर्षको समीक्षा अवधिमा औसत मूल्य वृद्धिदरमा सुधार हुन गएको हो ।

सामान्यतया ऋतुगत कारणले खाद्य वस्तुहरूको मूल्यमा चालू आर्थिक वर्षको बाँकी चार महिनामा केही चाप पर्न सक्ने भए तापनि हालसम्मको तथ्याङ्क अध्ययन गर्दा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा औसत मूल्य वृद्धि ४.० प्रतिशतदेखि ५.० प्रतिशतसम्मको बीचमा रहने पूर्वानुमान गरिएको छ । गत वर्षको औसत मूल्य वृद्धिदर ७.८ प्रतिशत रहेको थियो ।

बैकिङ्ग तथा वित्तीय व्यवस्थापन

१. ब्याज दर सम्बन्धमा नयाँ व्यवस्था

ब्याज दर निर्धारण गर्ने सम्बन्धमा वाणिज्य बैकहरूलाई मिति २०५२ असार १ गते दिइएको निर्देशनमा निक्षेपमा दिने ब्याज दर कम्तीमा १ वर्षसम्मको स्पष्ट किटान गर्नुपर्ने र सो ब्याजदरमा बढीमा १ प्रतिशत विन्दुसम्म ग्राहकसँगको समझदारीको आधारमा घटीबढी गर्नसक्ने एवं कर्जामा लिने ब्याज दरको हकमा एउटै प्रयोजनमा जाने कर्जामा बढीमा १ प्रतिशत विन्दुसम्म ग्राहकसँगको समझदारीको आधारमा घटीबढी गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएकोमा २०५४ मङ्सिर २ गतेदेखि उपर्युक्त व्यवस्था खारेज गरी निम्न बमोजिम गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

(क) बैकले आफूले स्वीकार गर्ने सबै प्रकारको निक्षेप र सो निक्षेपमा दिने ब्याज दर र आफूले प्रदान गर्ने सबै प्रकारको कर्जामा लिने ब्याज दर प्रष्ट रूपमा उल्लेख गरी हेरफेर गर्दा तत्काल र हेरफेर नगरिएको अवस्थामा नियमित एवं अनिवार्य रूपमा प्रत्येक ३/३ महिनामा यस बैकलाई पठाउनुको साथै सर्वसाधारणको जानकारीको लागि सञ्चार माध्यमबाट प्रचार प्रसार गर्नुपर्ने ।

(ख) प्रकाशित ब्याज दरमा बचतकर्ताहरूलाई निक्षेपमा दिने र कर्जामा लिने ब्याज दर

बढीमा ०.५० प्रतिशत विन्दुसम्ममात्र ग्राहकसँगको समझदारीको आधारमा घटीबढी गर्नसक्ने ।

- (ग) कुनै पनि अवधिको निक्षेप वा कुनै प्रकारको कर्जासम्बन्धी ब्याज दर (दफा ख बमोजिम बाहेक) प्रकाशित गर्दा 'समझदारीको आधारमा तय गर्न सकिने' भन्ने व्यहोरा उल्लेख गर्न नपाइने ।

२. बैंक दर समायोजन

यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई पुनर्कर्जा/रिडिस्काउण्टिङ्ग सुविधा उपलब्ध गराउन तोकिएको मूल दर, छनौट दर र अन्तिम ऋण सुविधा दरसम्बन्धी व्यवस्थामा निम्नानुसार हुने गरी संशोधन तथा समायोजन गरी मिति २०५४ मङ्सिर १६ गतेदेखि लागू हुने गरी एकै प्रकारको कायम गरिएको र सो बैंक दर हाललाई ११ प्रतिशतबाट घटाई ९ प्रतिशत तोकिएको छ ।

- (क) यस्तो सुविधा प्राप्त गर्ने बैंकहरूले कर्जा सूचना केन्द्रमा अनिवार्य रूपमा जानकारी गराउनु पर्ने, तथा समयमा ऋण नतिर्नेहरूको सूची Defaulters List अद्यावधिक रूपमा उपलब्ध गराइएको हुनुपर्नेछ । यस बैंकबाट गरिने नियमित निरीक्षणको क्रममा यस्तो सूचना अद्यावधिक रूपमा उपलब्ध नगराएको पाइएमा पुनर्कर्जा सुविधा बन्द गर्ने तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०१२ अनुसार कार्यवाही गरिनेछ ।

- (ख) यसप्रकारको पुनर्कर्जा सुविधा निर्धारित समयभित्र भुक्तानी नभएमा ५ प्रतिशतका दरले हर्जाना ब्याज लगाइनेछ ।

३. अनिवार्य नगद मौज्जात

वाणिज्य बैंकहरूले अनिवार्य नगद मौज्जातको रूपमा राख्नुपर्ने अनुपातलाई २०५४ चैत्र मसान्तदेखि लागू हुने गरी औसत २ प्रतिशत विन्दुले कटौती गरेको छ । यस अनुसार वाणिज्य बैंकहरूले राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने अनिवार्य नगद

मौज्जातको हकमा सबै प्रकारको स्वदेशी निक्षेपमा ८ सट्टा अब चल्ती र बचत निक्षेपमा ८ प्रतिशत तथा मुद्दती निक्षेपमा ६ प्रतिशत रकम अनिवार्य नगद मौज्जातको रूपमा राख्नुपर्नेछ । यसका अतिरिक्त वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नै कोषमा कुल स्वदेशी निक्षेपको ४ प्रतिशत रकम राख्नुपर्ने व्यवस्थाको सट्टा अब ३ प्रतिशत मात्र राखे पुग्ने व्यवस्था गरिएको छ । यो व्यवस्था कायम भएपछि कुल स्वदेशी निक्षेपमा अनिवार्य नगद मौज्जातको अनुपात हालको १२ प्रतिशतबाट औसत १० प्रतिशतमा भर्नेछ । यो व्यवस्थाबाट बैंकिङ्ग क्षेत्रमा (करीब रु. १ अर्ब ५० करोड) थप तरलता उपलब्ध हुने देखिन्छ । यसबाट बैंकहरूले उत्पादनशील क्षेत्रमा थप कर्जा प्रवाह गरी आर्थिक गतिशीलता ल्याउन सहयोग पुऱ्याउने विश्वास लिइएको छ ।

हालको उच्च अनिवार्य नगद मौज्जात व्यवस्थाका कारण वाणिज्य बैंकहरूको साधनको एउटा हिस्सा निष्कृय बसेकोले साधनको लागत बढ्न गएको, यसैकारण पनि बैंकहरूले कर्जामा लिने ब्याज दर उच्च रहेको र हाल आर्थिक गतिविधि शिथिल हुँदासमेत कर्जाको ब्याज दर घटाउन नसकिएको गुनासो बैंक/व्यावसायिक क्षेत्रबाट आइरहेको तथा वित्तीय प्रणालीमा कुशलता अभिवृद्धि गर्नका लागि बैंकहरूको कर्जा र निक्षेपको ब्याज दर बीचको फरक घटाउनु अनिवार्य भएको सन्दर्भमा अनिवार्य नगद मौज्जात व्यवस्थामा गरिएको परितर्वनले यसतर्फ सकारात्मक योगदान पुग्नेछ ।

बैंकहरूको निक्षेपको प्रकृति फरक फरक भए अनुसार साधनको लागत पनि फरक फरक हुने तथ्यसमेतलाई ध्यानमा राखी फरक-फरक प्रकृतिको निक्षेपमा फरक फरक अनिवार्य नगद मौज्जातको नयाँ व्यवस्था गरिएबाट चल्ती र बचत निक्षेपको तुलनामा मुद्दती निक्षेपमा कम अनिवार्य नगद मौज्जात राखे पुग्ने भएकोले यस नयाँ व्यवस्थाका कारण बैंकहरूले दीर्घकालीन निक्षेप परिचालन गरी मध्यम तथा दीर्घकालीन लगानी बढाउन सक्ने विश्वास पनि लिइएको छ ।

४. शाखा विस्तार नीति

वाणिज्य बैंकको शाखा विस्तार गर्नेसम्बन्धी विद्यमान नीति खारेज गरी मिति २०५४ वैशाख २५ गतेदेखि देहाय बमोजिम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

- (क) काठमाडौं, विराटनगर, ललितपुर, पोखरा, भक्तपुर, वीरगञ्ज र भरतपुर नगरपालिका क्षेत्र भित्र एउटा शाखा खोल्दा नगरपालिकासँग जोडिएको अर्द्ध शहरी क्षेत्रमा दुईवटा वा नगरपालिकासँग नजोडिएको ग्रामीण क्षेत्रमा एउटा शाखा खोल्नुपर्ने ।
- (ख) प्रकरण (क) मा उल्लेख भएका क्षेत्रहरूमा शाखा खोल्ने स्वीकृति माग गर्दा अर्द्ध शहरी वा ग्रामीण शाखाको प्रस्तावित स्थानसमेत किटान गर्नुपर्ने र यस बैंकबाट स्वीकृत हुने शाखाहरूमध्ये पहिलो अर्द्ध शहरी वा ग्रामीण शाखा खोलेपछि मात्र शहरी शाखा खोल्न पाइने ।
- ग) प्रकरण (क) मा उल्लिखित क्षेत्रहरूमा बाहेक अन्य क्षेत्रहरूमा शाखा खोल्दा अर्द्ध शहरी वा ग्रामीण शाखा खोल्नु पर्ने ।
- (घ) क्षेत्रीय बैंकको रूपमा स्थापना हुने वाणिज्य बैंकहरूलाई पनि माथि उल्लिखित प्रकरण (क), (ख) र (ग) लागू हुने ।
- (ङ) यस अघि यस बैंकबाट शाखा खोल्न स्वीकृति प्रदान भैसकेका स्थानहरूको हकमा पूर्व व्यवस्था बमोजिम कार्यान्वयन गर्नुपर्ने ।

५. एक्स्टेन्सन काउण्टरसम्बन्धी नीति

वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुनै कार्यालयको तर्फबाट खोलेको वा खोल्ने एक्स्टेन्सन काउण्टर सम्बन्धमा यस बैंकले २०५४ जेठ २२ गतेदेखि निम्नअनुसारको नीति अवलम्बन गरी सोहीअनुसार गर्न गराउन सबै वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिएको छ :

- (क) महानगरपालिका तथा उप-महानगरपालिका भित्र एक्स्टेन्सन काउण्टर खोल्न दिइने छैन तर व्यापारिक उत्सव, मेला, पेन्सन तथा बजार सञ्चालन हुने स्थलमा तोकिएको छोटो अवधिको लागि निक्षेप सङ्कलन कार्यमात्र गर्ने गरी यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिई खोल्न सकिनेछ ।
- (ख) दफा (क) मा उल्लिखित क्षेत्रबाहेक अन्य स्थानमा कुनै शाखाको एक्स्टेन्सन काउण्टर यस बैंकको स्वीकृति लिई खोल्न सकिने छ ।
- (ग) हाल सञ्चालनमा रहेका तथा दफा (ख) अनुसार खोलिएका एक्स्टेन्सन काउण्टरलाई २ वर्षभित्र शाखामा परिणत गरिसक्नुपर्नेछ । यसरी शाखामा परिणत गर्दा यस बैंकको तत्कालमा रहने नीति अन्तर्गत रही गर्नुपर्नेछ । सोबमोजिम शाखामा परिणत नगरेमा उक्त एक्स्टेन्सन काउण्टर स्वतः बन्द गर्नुपर्नेछ ।
- (घ) दफा (ख) अनुसार खुलेका काउण्टर हरूबाट निक्षेप सङ्कलन गर्ने, निक्षेप खाताबाट भुक्तानी दिने तथा यस बैंकको विदेशी विनिमय विभागबाट इजाजत प्राप्त भएमा विदेशी मुद्रा खरीद गर्ने काममात्र गर्न पाइनेछ ।
- (ङ) राजदरबार, अस्पताल, विदेशी कुटनैतिक नियोगहरू तथा विदेशमा काम गर्ने नेपालीको लागि पेन्सन वितरण तथा निजहरूको विप्रेषण (Remittance) भुक्तानी गर्न खोल्ने एक्स्टेन्सन काउण्टरको लागि दफा (क) र (ग) लागू हुने छैन ।

६. आयात प्रतीत-पत्रसम्बन्धी नयाँ व्यवस्था

व्यापारिक फर्म वा व्यापारिक प्राइभेट कम्पनीहरूले आयात प्रतीत-पत्रको रकम संशोधन गरी वृद्धि गर्नुपरेमा प्रतीत-पत्र खोलिएको

मितिदेखि रकम संशोधन गरेको मितिसम्म वृद्धि भएको रकममा बैंकले कर्जामा लिने अधिकतम ब्याज दरले हुने रकम संशोधन शुल्कको रूपमा अनिवार्य रूपमा असुल गर्नुपर्ने व्यवस्था भएकोमा भारतीय मुद्रामा खोलिने प्रतीत-पत्रको हकमा यो लागू नहुने व्यवस्था गरिएको छ ।

७. वाणिज्य बैंकको दर्ता

नयाँ खुल्ने वाणिज्य बैंकहरू काठमाडौं उपत्यकामा मात्र केन्द्रित नभई अधिराज्यभर विस्तार हुनु भन्ने अभिप्रायले यस बैंकद्वारा २०५२ भदौ १५ गतेदेखि अवलम्बन गरिएको नयाँ वाणिज्य बैंक स्थापना गर्नेसम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था बमोजिम २०५४ मा नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेड, लुम्बिनी बैंक लिमिटेड र माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड गरी ३ वटा क्षेत्रीयस्तरका वाणिज्य बैंकहरू यस बैंकको सिफारिस अनुसार श्री ५ को सरकार, उद्योग मन्त्रालय, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा दर्ता भएका छन् । यी बैंकहरूको प्रधान कार्यालय क्रमशः विराटनगर, नारायणगढ र पोखरामा रहनेछन् जसमा नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेडको अधिकृत पूँजी रु. २५ करोड र जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. १२.५० करोड रहेको छ । यस बैंकको कार्यक्षेत्र काठमाडौं उपत्यकाबाहेक अधिराज्यभर हुनेछ । त्यस्तै लुम्बिनी बैंक लिमिटेडको अधिकृत पूँजी, जारी पूँजी र चुक्ता पूँजी क्रमशः रु. २० करोड, रु. १० करोड र रु. ५ करोड रहेको छ । यस बैंकको कार्यक्षेत्र चितवन, रूपन्देही, वारा, नवलपरासी र मकवानपुर गरी जम्मा ५ जिल्ला भित्र हुनेछ । चुक्ता पूँजी क्रमशः रु. २४ करोड, रु. १२ करोड र रु. ६ करोड रहेको छ । यस बैंकको कार्यक्षेत्र कास्की, वाग्लुङ, स्याङ्जा, लमजुङ र तनहुँ गरी जम्मा ५ जिल्ला भित्र रहनेछ ।

८. पुनर्कर्जा सुविधा

नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेडले निर्यातकर्ताहरूलाई प्रदान गरेको पूर्व निर्यात कर्जा एवं निर्यात बिल कर्जाको आधारमा यस बैंकले ०५४ माघ ९ मा रु. १० करोडसम्म ९ प्रतिशत ब्याज दरमा बढीमा ४५ दिनसम्मको

अवधिको लागि पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराएको र तोकेको समयमा ऋण चुक्ता नगरे थप ५ प्रतिशत हर्जाना ब्याज लगाउने व्यवस्था गरिएको थियो । उक्त बैंकले प्राप्त पुनर्कर्जा सुविधा २०५४ माघ ९ मा उपभोग गरी समयमै उक्त ऋण चुक्ता गरिसकेको छ ।

९. वित्त कम्पनी

देशको आर्थिक विकासमा गतिशीलता ल्याई सर्वसाधारण जनताको आर्थिक हित कायम राख्न देशमा छरिएर रहेको पूँजीलाई एकीकृत गरेर संस्थागत रूपमा लगानी गर्ने गरी गैर बैंकिङ्ग कामकाज गर्ने उद्देश्यले २०४९ देखि वित्त कम्पनीहरू स्थापना एवं सञ्चालन हुँदै आएका छन् । २०५४ फागुन मसान्तसम्ममा उपरोक्त उद्देश्य पूर्ति गर्ने कार्यको लागि वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्न यस बैंकबाट इजाजतपत्र लिने वित्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या ४३ पुगेको छ । वित्त कम्पनीहरूलाई आवश्यक पर्ने पूँजी सम्बन्धमा देहायबमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ ।

(क) चुक्ता पूँजी

वित्त कम्पनी खोल्न चाहिने चुक्ता पूँजी र शाखा खोल्ने व्यवस्थामा हेरफेर गरी रु. २५ लाख चुक्ता पूँजी भएको वित्त कम्पनीले पनि प्रतिशाखा रु. २५ लाख चुक्ता पूँजी थप गरी शाखा खोल्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । २०५४ साउन १ गतेदेखि लागू हुने गरी लिजिङ्सहित सम्पूर्ण वित्तीय कारोबार गर्ने वित्त कम्पनीको चुक्ता पूँजी रु. ३ करोडबाट वृद्धि गरी रु. ६ करोड पुऱ्याइएको छ भने लिजिङ्गबाहेकको वित्तीय कारोबार गर्ने वित्त कम्पनीको चुक्ता पूँजी रु. १ करोडबाट वृद्धि गरी रु. २ करोड पुऱ्याइएको छ । हाल सञ्चालनमा रहेका वित्त कम्पनीहरूले उक्त मितिले ५ वर्षभित्र आफ्नो चुक्ता पूँजी उपर्युक्तबमोजिम पुऱ्याउनुपर्ने गरी निर्देशन जारी गरिएको छ । यसबाट वित्त कम्पनीहरूको पूँजी कोष पर्याप्त हुने

र सो कोषसँग आवद्ध कारोबारहरूको सीमा वृद्धि भई वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा लगानी क्षमतामा अभिवृद्धि हुन जानेछ ।

(ख) मुद्दती रसिदको दोस्रो बजार कारोबार

मुद्दती निक्षेपको रसिदलाई वित्त कम्पनी तथा वाणिज्य बैंकहरूले एक पटकलाई डिस्काउण्ट एवं खरीद गर्न सक्ने गरी दोस्रो बजार कारोबार गर्ने स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । यसबाट निक्षेपकर्ताको मुद्दती रसिदलाई शत-प्रतिशत तरल तुल्याउन र बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूको कारोबारलाई वृद्धि गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

(ग) तथ्याङ्क प्रणालीमा सुधार

वित्त कम्पनीहरूले मासिक, अर्द्धवार्षिक तथा वार्षिकरूपमा यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने तथ्याङ्कहरूमा तथ्याङ्क गोष्ठीमा सहभागीहरूले दिएका राय सुझावहरूसमेतलाई समावेश गरी समसामयिक रूपमा परिस्कृत एवं परिमार्जन गरी पठाउनुपर्ने व्यवस्था २०५४ साउनदेखि गरिएको छ । यसबाट वित्त कम्पनीहरूको व्यवस्थापन तथा वित्तीय सूचना प्रणालीलाई अझ बढी प्रभावकारी तुल्याउन र यथार्थ वित्तीय स्थिति जानकारी गर्न सघाउ पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

(घ) लेखापरीक्षण व्यवस्था

वित्त कम्पनीहरूको लेखापरीक्षण कार्यमा एकरूपता ल्याई यसलाई अझ भरपर्दो एवं विश्वासिलो तुल्याउने उद्देश्यले वित्त कम्पनीहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त लेखापरीक्षकहरू मध्येबाट बैंकले तोकेको वासलात, नाफा नोक्सान हिसाब तथा अनुसूचीहरूको ढाँचामा अनिवार्य रूपले लेखापरीक्षण गराउनुपर्ने गरी निर्देशन

दिइएको छ, साथै लेखापरीक्षण गर्दा वित्त कम्पनीहरूको अनिवार्य रूपमा लङ्गफर्म रिपोर्ट भरी यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने गरी यस बैंकबाट स्वीकृत प्राप्त सबै लेखा परीक्षकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

(ङ) कर्जामा बन्देज

वित्त कम्पनीहरूको कर्जा सापटी बढी सुरक्षित र भरपर्दो होस् भन्ने उद्देश्यले सञ्चालकका एकाघर परिवारका सदस्यहरूलाई सो कम्पनीबाट कर्जा दिन नपाउने नीतिगत व्यवस्था गरी सो बमोजिम सबै वित्त कम्पनीहरूलाई निर्देशन जारी गरिएको छ । यसबाट अन्य सर्वसाधारण जनताहरूलाई वित्त कम्पनीहरूबाट कर्जा उपयोग गर्न बढी सुविधा पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ ।

१०. सहकारी संस्था

२०५४ फागुन मसान्तसम्ममा २५ वटा सहकारी संस्थाहरूलाई सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न यस बैंकबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । सहकारी संस्थाहरूले यस बैंकबाट स्वीकृति लिने सम्बन्धमा पुर्‍याउनुपर्ने प्रक्रिया र सञ्चालन गर्न पाउने कार्यका सम्बन्धमा देहायबमोजिम हेरफेर गरिएको छ ।

(क) सीमित बैंकिङ्ग कारोबार

सहकारी संस्थाहरूले सीमित बैंकिङ्ग कारोबारको लागि यस बैंकमा निवेदन दिने व्यवस्थामा केही हेरफेर गरी वाणिज्य बैंकका ३ वा सोभन्दा बढी (कृषि विकास बैंकको बैंकिङ्ग कार्यालयसमेत) शाखा भएका नगरपालिका क्षेत्रमा सर्वसाधारणबाट बचत तथा मुद्दती निक्षेप सङ्कलन गरी आफ्ना शेयर सदस्य सहकारी संघ/संस्थाहरूलाई कर्जा उपलब्ध गराउन चाहने राष्ट्रिय सहकारी संघहरूले मात्र सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने स्वीकृतिको लागि यस बैंकमा

निवेदन दिन पाउने र अन्य सहकारी संघ/संस्थाहरूले उक्त कारोबारको लागि निवेदन दिन नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । ३ भन्दा कम वाणिज्य बैंक शाखा रहेको नगरपालिका तथा ग्रामीण क्षेत्रमा आफ्नो शेयर सदस्यभित्र बचत सङ्कलन तथा कर्जा कारोबार सन्तोषजनक रूपमा सञ्चालन गर्दै आएको ३ वर्ष पूरा भएको सहकारी संघ/संस्थाहरूले मात्र सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने स्वीकृतिको लागि यस बैंकमा निवेदन दिन पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

(ख) वाणिज्य बैंकहरूले दिएको कर्जा विपन्न वर्गमा गणना हुने

वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जा यस बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त सहकारी संघ/संस्था मार्फत प्रवाह हुने गरी दिन सक्ने र सोबमोजिम दिएको ऋणलाई वाणिज्य बैंकहरूबाट विपन्न वर्गमा गएको कर्जा सरह गणना हुने नयाँ नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।

(ग) जमानत (ग्यारेन्टी) पत्र जारी गर्न नपाउने

यस बैंकबाट सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति लिएका सहकारी संस्थाहरूले निक्षेप रकमको सुरक्षणमा आफ्ना निक्षेपकर्ताहरूको पक्षमा मात्र सीमित जमानत (ग्यारेन्टी) जारी गर्ने व्यवस्था गरिएकोमा सहकारी संस्थाहरूबाट उक्त व्यवस्थालाई पूर्ण रूपमा पालना भए गरेको देखिन नआएको हुँदा सहकारी संस्थाहरूले जमानत (ग्यारेन्टी) पत्र जारी गर्न नपाउने गरी रोक लगाइएको छ ।

(घ) सुन चाँदी कर्जा प्रवाह गर्न नपाउने

यस बैंकबाट सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त गरेका

सहकारी संस्थाहरूले आवश्यक दक्ष प्राविधिक जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार तथा पर्याप्तमात्रामा ढुकुटी बीमा व्यवस्था गरी यस बैंकबाट पुनः छुट्टै स्वीकृति लिई सुन चाँदी कर्जा प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्था भइरहेकोमा कतिपय सहकारी संस्थाहरूले उपरोक्त बमोजिमको उपर्युक्त व्यवस्था नगरी तथा छुट्टै स्वीकृतिसमेत नलिई कर्जा प्रवाह गर्दै आएको देखिन आएको हुँदा अब उपरान्त सुन चाँदी कर्जा प्रवाह गर्न नपाउने गरी रोक लगाइएको छ ।

११. गैर सरकारी संस्था

उत्पादन तथा रोजगारमूलक उद्यम सञ्चालन गर्ने उद्यमी तथा विपन्न वर्गमा विना धितो कर्जा प्रवाह गरी गरीबी निवारण गर्ने उद्देश्यले कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने तथा गरिरहेका गैर सरकारी संस्थाहरूलाई स्वदेशी तथा विदेशी दाता संस्थाहरूबाट आर्थिक अनुदान तथा ऋण लिई वित्तीय स्रोत सङ्कलन गर्ने र उपर्युक्त कार्यमा कर्जा प्रवाह गर्ने गरी वित्तीय कारोबार गर्न यस बैंकबाट २०५४ साल फागुन मसान्तसम्ममा ३० गैरसरकारी संस्थाहरूलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । 'संघ/संस्था वित्तीय मध्यस्थता ऐनको मस्यौदा' तर्जुमा गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको हुँदा उक्त मस्यौदा ऐनको रूपमा स्वीकृत भई नआएसम्मलाई अरु थप गैर सरकारी संस्थाहरूलाई यस बैंकबाट वित्तीय कारोबार गर्ने स्वीकृति प्रदान गर्ने कार्य बन्द गरिएको छ ।

१२. विकास बैंक

(क) शाखा स्थापनासम्बन्धी व्यवस्था

देशका विभिन्न भागमा रहेका विपन्नवर्ग अथवा गरीबीको रेखामुनि रहेका जनताको जीवनस्तर उकास्ने उद्देश्यले स्थापना भएका ग्रामीण विकास बैंक तथा गैर सरकारी संस्थाहरूलाई आफ्नो कार्यक्षेत्र विस्तार गर्ने उद्देश्यअनुरूप शाखा स्थापनाका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले स्वीकृति दिँदै

आएकोमा २०५४ पुस ८ गतेदेखि निम्न प्रक्रियाहरू अपनाई यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ :

(अ) आफ्नो कार्यक्रम विस्तार गर्न शाखा कार्यालय खोल्ने स्वीकृति माग गर्दा आ-आफ्नो कार्य योजनासहित नेपाल राष्ट्र बैंकको सम्बन्धित शाखा कार्यालयमार्फत माग गर्ने र सम्बन्धित शाखा कार्यालयले निरीक्षण तथा सिफारिस गरेपछि मात्र केन्द्रबाट स्वीकृति दिने । उपत्यकाभित्र शाखा खोल्न स्वीकृति माग गर्दा प्रक्रिया पूरा गरी पूर्ववत् नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक व्यवस्था विभागमा सिधै निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(आ) शाखा कार्यालय खोल्न यस बैंकबाट स्वीकृति दिएको क्षेत्रमा दुई वर्षभित्र शाखा खोली कार्यक्रम विस्तार गरिसक्नुपर्नेछ । अन्यथा स्वीकृत क्षेत्र स्वतः रद्द हुनेछ ।

(इ) शाखा कार्यालय खोल्ने स्वीकृत माग गर्दा भौगोलिक कार्यक्षेत्र खोलेर पठाउनुपर्ने र सम्भाव्यताको आधारमा सामान्यतया आसपासका चारवटा गाउँ विकास समितिको कार्यक्षेत्र मात्र समावेश गरी पठाउनुपर्नेछ ।

(ख) नेपाल विकास बैंक स्थापना गर्न सहमति

विकास बैंक ऐन, २०५२ प्रचलनमा आएपछि निजी क्षेत्रको सहभागितामा रु. १६ करोड चुक्ता पूँजीको नेपाल विकास बैंक लि. स्थापना गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले सहमति-पत्र प्रदान गरेको छ ।

१३. वाणिज्य बैंकको शाखा विस्तार

२०५४ फागुन मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूको कुल शाखा सङ्ख्या ४६७ (कृषि विकास बैंकबाहेक) पुगेको छ । जसमध्ये नेपाल बैंक

लिमिटेडको २११, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०८, नेपाल अरब बैंक लि.को १२, नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लि.को ४, नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लि.को ६, हिमालयन बैंक लि.को ५, नेपाल एस.बी.आई. बैंक लि.को ६, नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि.को ६, एभरेष्ट बैंक लि.को ४, बैंक अफ काठमाडौं लि.को १ र नेपाल बैंक अफ सिलोनको ४ शाखा रहेका छन् ।

विकास वित्त

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम अधिराज्यका ६७ जिल्लामा सञ्चालन भइरहेको छ । यस कार्यक्रममा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकको साना किसान विकास आयोजनासमेत गरी १२६ वटा शाखा/उपशाखा कार्यालय संलग्न छन् । कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) को ऋण सहयोगमा सञ्चालन हुँदै आएको यो कार्यक्रम कोषसँग भएको सम्झौताको अवधि समाप्त भएपछि पनि सहभागी बैंकहरूको आफ्नो स्रोतबाट सञ्चालित छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत २०५४ असार मसान्तसम्म विपन्नवर्गका करीब ५१,४४५ महिलाहरूलाई रु. ४१ करोड ८१ लाख कर्जा उपलब्ध गराइएको छ ।

महिला लघु कर्जा परियोजना

एसियाली विकास बैंकको ऋण सहयोगमा यो कार्यक्रम अधिराज्यका १२ जिल्ला र १० नगरपालिका क्षेत्रमा सञ्चालन भइरहेको छ । नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको सहभागिता रहेको यस परियोजनाको कर्जातर्फको अंश २५ लाख ४९ हजार एस.डी.आर. बराबर छ । यस परियोजनाअन्तर्गत गैरसरकारी संस्था र ती संस्थाले विकास गरेका स्थानीय स्तरका बचत तथा कर्जा सहकारी संस्थामार्फत पनि कर्जा प्रवाह गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

श्री ५ को सरकारको रु. २ करोडको पूँजीबाट सञ्चालन भइरहेको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषअन्तर्गत २०५४ साल माघ मसान्तसम्म ३१ जिल्लाका ६९ सहकारी एवं गैरसरकारी संस्थामार्फत रु. १ करोड ८९ लाख कर्जा वितरण गरिएको छ । सो अवधिमा रु. १ करोड ५ लाख

कर्जा असूल भई रु. ८४ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ । कोषअन्तर्गतको कर्जा सुविधाबाट ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्नवर्गका करीब ४ हजार घरपरिवार लाभान्वित भएका छन् ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई पुनर्कर्जा

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई आवश्यक परेका बखत यस बैंकले वित्तीय स्रोत उपलब्ध गराउँदै आएको छ । यस क्रममा चालू आर्थिक वर्ष २०५४/५५ मा नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई यस बैंकले रु. २२ करोड पुनर्कर्जा स्वीकृत गरेको छ । २०५४ फागुन मसान्तसम्म निगमले उक्त स्वीकृति रकम उपयोग गरेको छैन । यस बैंकले निगमलाई प्रदान गरेको पुनर्कर्जामध्ये रु. ८८ करोड ८४ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ । यसबाहेक निगमको डिबेन्चरमा लगानी भएको रकममध्ये रु. ४ करोड असूल भई रु. २३ करोड उठाउन बाँकी रहेको छ ।

ग्रामीण विकास बैंकहरू

अहिले देशका पाँचै विकास क्षेत्रमा ग्रामीण विकास बैंकहरू स्थापना भएका छन् । विपन्न महिलाहरूको आर्थिक एवम् सामाजिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले सञ्चालन भएका ती बैंकहरूले २०५४ भदौ मसान्तसम्म २६ जिल्लाका करीब ५६,५५३ महिलाहरूलाई रु. ९७ करोड कर्जा लगानी गरिसकेका छन् । उक्त कर्जामध्ये रु. ७१ करोड असूल भई रु. २६ करोड उठाउन बाँकी रहेको छ । घरदैलोमा नै सरल ढङ्गले कर्जा उपलब्ध हुने भएकाले यी बैंकहरूको लोकप्रियता दिनानुदिन बढ्दै गएको छ ।

ब्याज अनुदान

चालू आर्थिक वर्ष २०५४/५५ देखि श्री ५ को सरकारले ब्याज अनुदानको व्यवस्था खारेज गरे तापनि विगत वर्षहरूको ब्याज अनुदानबापतको रकमका लागि रु. ३ करोड ५० लाख बजेट छुट्याएको छ । विपन्नवर्गमा प्रवाह भएको रु. ५ हजारसम्मको कजामा ८० प्रतिशत र रु. १५ हजारसम्मको कर्जामा एक-तिहाई ब्याज अनुदान दिने नीतिअनुरूप वाणिज्य बैंकहरू, कृषि विकास बैंक र सो अन्तर्गतका साना किसान विकास आयोजनाहरू, ग्रामीण विकास बैंकहरू र निर्धनमार्फत गएका रु. ५ हजार र रु. १५ हजारसम्मका कर्जाहरूमा ब्याज अनुदान प्रदान गरिँदै आएको हो । यस अनुरूप आर्थिक वर्ष २०५४/५५ को फागुन महिनासम्म करीब रु. १ करोड ७ लाख १४ हजार ब्याज अनुदान उपलब्ध गराइएको छ ।

सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम

वातावरण प्रदूषण कम गराउन सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले फोहर पदार्थ तह लगाउने स्थानको व्यवस्थापन, फोहर पदार्थ प्रशोधन गर्ने संयन्त्रको खरीद एवं जडान गर्न र प्रदूषण मापनयन्त्रका लागि वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाह हुने रु. २५ लाखसम्मको कर्जालाई प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जाको घरेलु तथा साना उद्योग उपशीर्षकमा समावेश गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । अबदेखि रु. ३ करोडसम्म स्थिर पूँजी लगानी भएका साना उद्योगहरू पनि यसमा समावेश हुने भएका छन् ।

ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरेका विपन्न वर्गका जनताको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने उद्देश्यले सञ्चालन हुँदै आएको यस कार्यक्रम अन्तर्गत पशु स्वास्थ्य कार्यालयको सिफारिसमा विनाधितो व्यक्तिगत रु. १० हजार र सामूहिक जमानीमा रु. ३० हजारसम्म प्रत्येक गाउँ विकास समितिमा एउटासम्म पशु स्वास्थ्य चौकी स्थापना गर्न कर्जा प्रवाह हुनसक्ने व्यवस्था भएको छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग पुनर्कर्जा

औद्योगिक विकासमा सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले सञ्चालित घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना २०४९ सालमा समाप्त भइसकेको हो तापनि सो परियोजना अन्तर्गत सहभागी बैंकहरूलाई उपलब्ध गराइएको पुनर्कर्जा रकममध्ये आर्थिक वर्ष २०५४/५५ को पुस मसान्तसम्म रु. ५७ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ ।

कृषि कर्जा

देशमा नगदेबालीको विकास गर्न सघाउ पुर्याउने उद्देश्यले कृषि विकास बैंकलाई गत वर्ष अर्थोडक्स चिया, याउ, कच्चा रेशम, अलैंची, सूठी, जडीबुटी, कटफ्लावर्स, टिस्त्युकल्चरजस्ता निकासीयोग्य कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यावसायिक खेतीको विकासका लागि प्रतिवर्ष रु. १२ करोडमा नबढ्ने गरी यस बैंकले पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने निर्णय गरेकोमा सो वर्ष जम्मा रु. २ करोड ७२ लाख मात्र उपयोग भएको थियो । चालू आर्थिक वर्ष २०५४/५५ मा पुनर्कर्जा सीमामा थपघट गर्न सकिने गरी उक्त बैंकलाई रु. १२ करोड पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने निर्णय भएको छ ।

कर्जाको माध्यमबाट ग्रामीण स्तरमा स्वरोजगारी सृजना गरी विपन्न वर्गका जनताको आय अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले कृषि विकासका लागि

अन्तर्राष्ट्रिय कोषको ऋण सहयोगमा पश्चिम तराईमा गरीबी निवारण कार्यक्रम सञ्चालन भएको छ । ग्रामीण अनुसरणकर्ताहरू मार्फत पश्चिमी तराईका ८ जिल्लामा सञ्चालित यस कार्यक्रम अन्तर्गतको कर्जा प्रदान गर्नका लागि यू.एस.डलर ३६ लाख १४ हजार ६ सय बराबरको ऋण प्राप्त भएको छ ।

ग्रामीण क्षेत्रको गरीबी निवारणमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले तेस्रो पशु विकास कार्यक्रम पनि सञ्चालन भएको छ । अधिराज्यका २६ जिल्लामा तीन चरणमा गरी कार्यान्वयन गरिने यस कार्यक्रमका लागि एसियाली विकास बैंकबाट ऋण सहयोग प्राप्त भएको छ ।

कृषि मल आयातमा अनुदान

कृषि उत्पादन बढाउन रासायनिक मलको आपूर्ति सुलभ गराई दीर्घकालीन कृषि योजनाले निर्दिष्ट गरेको लक्ष्य हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले श्री ५ को सरकारले निजी क्षेत्रलाईसमेत रासायनिक मलको आयात एवं वितरणमा कृषि सामग्री संस्थानसह सहभागी गराउने र युरिया मलको आयातमा प्रति मे. टन रु. ४,१९८५- अनुदान उपलब्ध गराउने निर्णय गरेको छ ।

युरिया मलको आयात तथा वितरणमा प्रदान गरिने अनुदान समयमा नै आयातकर्ताहरूलाई वितरण गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकमा अनुदान वितरण समितिको गठन गरिएको छ र यसमा कृषि मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ तथा नेपाल बैंकर्स एसोसिएसनकोसमेत प्रतिनिधि रहने व्यवस्था गरिएको छ । समितिले हालसम्ममा १० आयातकर्तालाई जम्मा ७६,००० मे. टन मल आयात गर्न नियमानुसारको अनुदान प्रदान गर्ने स्वीकृति दिएको छ ।

आन्तरिक ऋण व्यवस्थापन

श्री ५ को सरकारको आन्तरिक ऋण उठाउने कार्य यस बैंकले गर्दै आए अनुरूप २०५३ चैतदेखि २०५४ फागुन मसान्तसम्ममा रु. १ अर्ब ५० करोडको राष्ट्रिय बचतपत्र, रु. १ अर्ब ११ करोड ८६ लाखको विशेष ऋणपत्र र रु. ८८ करोड १९ लाख ९८ हजारको ट्रेजरी बिल निष्कासन गरिएको छ ।

यसैगरी राष्ट्रिय बचतपत्र रु. ४४ करोड, विकास ऋणपत्र रु. १ अर्ब १८ करोड, विशेष ऋणपत्र रु. १ अर्ब ११ करोड ८६ लाख, नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र रु. ४३ करोड

७० लाख र २५ वर्ष स्पेशल बण्ड रु. ३ करोड १० लाखको साँवा भुक्तानी गरिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि बैंक र वित्तीय संस्थाहरू मार्फत बचत परिचालन गरी मुद्रा बजारको विकास र ब्याज दरमा समेत समयानुकूल परिवर्तन गर्न आवश्यक पूर्वाधारको रूपमा आर्थिक वर्ष २०५१/५२ देखि श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रहरूको दोस्रो बजार सञ्चालन गरिएको छ । २०५३ चैतदेखि २०५४ फागुन मसान्तसम्ममा दोस्रो बजारबाट रु. ३ अर्ब ३९ करोड ७० लाखको श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल प्राथमिक बजारबाट खरीद गरिएको छ भने सोही अवधिमा रु. १० अर्ब ७२ करोडको श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल दोस्रो बजारबाट बिक्री गरिएको छ । यस अवधिमा दोस्रो बजार सञ्चालन पद्धतिमा केही सुधार गरी २०५३ चैतदेखि वाणिज्य बैंकहरूको आवश्यक तरलता कायम राख्न मद्दत गर्नको लागि १ दिनदेखि ७ दिन अवधिको लागि रिपो व्यवस्थाअनुसार वाणिज्य बैंकहरूको स्वामित्वमा रहेको ट्रेजरी बिल यस विभागलाई बिक्री गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी २३ संस्थाबाट लामो अवधिका ऋणपत्रहरू (राष्ट्रिय बचतपत्र र विकास ऋणपत्र) को दोस्रो बजार यथावत् सञ्चालन भइरहेको छ ।

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

वाणिज्य बैंक, विकास बैंक, वित्त कम्पनी तथा सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने स्वीकृति पाएका सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको नियमित तथा विशेष निरीक्षणको साथसाथै गैरस्थलगत निरीक्षणसमेत गर्ने गरिएको छ । यस्ता निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको माध्यमबाट नगद तथा तरलताको स्थिति, प्राथमिक क्षेत्र एवं विपन्न वर्गमा प्रवाहित कर्जाको गणना, पूँजी कोषको पर्याप्तता, सम्पत्तिको गुणस्तर र क्षेत्रगतरूपमा प्रवाह भएका कर्जाहरूको निगरानी राखी निर्दिष्ट नीतिको पालना नगर्ने बैंक तथा संस्थाहरूलाई स्पष्टीकरण माग गर्ने र हर्जाना लगाउने गरिएको छ भने निरीक्षण गर्दा देखिएका कमी-कमजोरीहरूलाई सुधार गर्न आवश्यक निर्देशन दिने र निर्देशनको कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमनसमेत गर्ने गरिएको छ । गैरस्थलगत तथा स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्दा देखिएका त्रुटि तथा कमजोरीहरूको जटिलताको आधारमा सम्बन्धित बैंक तथा संस्थाका प्रमुखहरूसँग प्रत्यक्ष रूपमा भेटघाट गरी समस्याको समाधान गर्नसमेत गरिएको छ ।

२०५३ चैतदेखि २०५४ फागुन मसान्तसम्म स्थलगत रूपमा नेपाल बैंक लिमिटेडका २६ शाखाको नियमित निरीक्षण र तीन शाखाको विशेष निरीक्षण, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ३२ शाखाको नियमित निरीक्षण र १४ शाखाको विशेष निरीक्षण, संयुक्त लगानीका वाणिज्य बैंकका ४ शाखाको नियमित निरीक्षण तथा २९ पटक विशेष निरीक्षण, वित्त कम्पनीका १९ शाखाको नियमित निरीक्षण तथा ३ शाखाको विशेष निरीक्षण, ४ सहकारी संस्थाको नियमित निरीक्षण तथा १ को विशेष निरीक्षण, कृषि विकास बैंकका ३१ शाखाको नियमित निरीक्षण, ग्रामीण विकास बैंक १ को नियमित निरीक्षण, गैर सहकारी संस्था १ को नियमित निरीक्षण तथा १ को अध्ययन अवलोकन र ५ वटा मनिचेञ्जरको नियमित निरीक्षण गरिएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने भए तापनि हालसम्म एक पटक पनि निरीक्षण नगएको नेपा औद्योगिक विकास निगमको निरीक्षण गर्ने कार्य गत वर्ष शुरू गरी यसै अवधिमा समाप्त गरिएको छ ।

उपरोक्त नियमित निरीक्षण तथा विशेष निरीक्षण कार्यका अतिरिक्त नेपाल बैंक लिमिटेडका ११ शाखा, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १६ शाखा, कृषि विकास बैंकका ७ शाखा र २ वित्त कम्पनी गरी जम्मा ३६ कार्यालयको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न गरेको छ ।

यस विभागको संयोजकत्वमा गत आर्थिक वर्षमा गठन भएको 'निरीक्षण प्रतिवेदन विश्लेषण तथा कार्यान्वयन समिति'ले यस अवधिमा १६ पटक बैठक बसी विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू निरीक्षण गर्दा देखिएका त्रुटिहरूलाई सुधार गर्न दिइएका निर्देशनहरूको सम्बन्धमा विभिन्न निर्णयहरू लिई कार्यान्वयन गराएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई दिइएको नीतिगत निर्देशनहरूको सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गराउन यस प्रकारको समिति अति नै प्रभावकारी रहेको अनुभव हुन आएको छ ।

वाणिज्य बैंक निरीक्षण निर्देशिकालाई परिमार्जन गरी 'वाणिज्य बैंक निरीक्षण दिग्दर्शन २०५४' लाई अन्तिम रूप दिई २०५४ साउन १ गतेदेखि लागू गरिएको छ र सो दिग्दर्शनको कार्यान्वयनमा बढी सरलता प्रदान गर्न र शाखा स्तरबाट प्राप्त हुने निरीक्षण प्रतिवेदनहरूमा एकरूपता कायम गराउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकका

पूर्वाञ्चल तथा मध्यमाञ्चलका शाखा स्तरका तथा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभाग र बैंक व्यवस्था विभागका अधिकृतहरूलाई संलग्न गराई 'वाणिज्य बैंक निरीक्षण दिग्दर्शन २०५४' सम्बन्धी पहिलो कार्यशाला गोष्ठी सञ्चालन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ र दोस्रो गोष्ठी छिट्टै सञ्चालन गरिँदै छ, साथै 'कृषि विकास बैंक निरीक्षण दिग्दर्शन' तयार गर्ने कार्य पनि भइरहेको छ ।

विदेशी विनिमय नीति तथा व्यवस्थापन

खुला एवं उदार अर्थव्यवस्थानुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले अपनाएको उदार तथा लचिलो विदेशी विनिमय नीतिमा समयानुसार परिमार्जन गर्दै लाने सन्दर्भमा २०५३ चैतदेखि २०५४ फागुन मसान्तसम्ममा विदेशी विनिमय व्यवस्थापन अन्तर्गत भएका काम कारवाहीहरू निम्नानुसार छन् ।

(क) औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०४९ ले उत्पादनमूलक उद्योग, उर्जामा आधारित उद्योग, कृषि तथा वनजन्य उद्योग र पर्यटन उद्योग भनी परिभाषित गरेको उद्योग तथा यातायात, सञ्चार, खानेपानी, ढल निकासजस्ता पूर्वाधार तयार गर्ने उद्योगले विदेशबाट पनि ऋण लिन पाउने व्यवस्था गरिएको छ । यसरी विदेशबाट ऋण लिँदा निर्यातमूलक एवम् पर्यटन उद्योगको हकमा न्यूनतम अमेरिकी डलर ५ लाख तथा अन्य उद्योगहरूको हकमा न्यूनतम अमेरिकी डलर १० लाख र अधिकतममा उद्योगहरूको चुक्ता पूँजीको दुई गुणासम्म कायम गरिएको छ । यस्तो ऋणको भुक्तानी अवधि निर्यातमूलक र पर्यटन उद्योगको हकमा कम्तीमा एक वर्ष र अन्य उद्योगको हकमा कम्तीमा दुई वर्ष हुनुपर्ने प्रावधान पनि गरिएको छ । विदेशबाट प्राप्त हुने यस्तो ऋणको विनिमय दरको जोखिम ऋणी स्वयंले व्यहोर्नुपर्ने र विदेशी विनिमयसम्बन्धी प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही नेपालका वाणिज्य बैंकहरूले अग्रिम विनिमय दर कारोबार गर्न चाहेमा त्यसका लागि स्वीकृत प्रदान गरिने व्यवस्थासमेत गरिएको छ । यसप्रकारको ऋण लिन चाहने उद्यमीहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकमा रीतपूर्वकको आवेदन दिनुपर्नेछ ।

प्रस्तावित व्यवस्थाबाट उद्यमीहरूलाई ऋण उपलब्धताको थप द्वार खुल्न जानुका

साथै निर्यातमूलक एवम् पर्यटन उद्योगजस्ता विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने उद्योगहरूलाई विदेशी विनिमयको जोखिम नउठाइकनै सस्तो ब्याज दरमा ऋण लिनसक्ने स्थितिको सिर्जना भएको छ। यसबाट देशको आर्थिक क्षेत्रमा सकारात्मक असर पर्ने नेपाल राष्ट्र बैंकले अपेक्षा राखेको छ।

(ख) परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी तोकिएका वस्तुहरू भारतबाट आयात गर्न पाइने व्यवस्थानुसार खोलिएको प्रतीतपत्र अन्तर्गत ढुवानी र बीमा शुल्क बापतको रकम भारतीय रुपैयाँमा मात्र भुक्तानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

(ग) परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खाता भएका तोकिएका निकायले आ-आफ्नो परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खाताबाट खर्च व्यहोरिने गरी ओ.जी.एल. (Open General Licence) अन्तर्गतका सामानहरू भारतबाट पैठारी गर्न अनुरोध गरेमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा नै भुक्तानी हुने गरी पैठारी गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ। जसअनुसार ग्राह्य हुने आयातकर्ताहरूमा दातृ संस्थाको नाममा खोलेको विदेशी मुद्रा खातावाला, कुटनैतिक नियोगहरूको विदेशी मुद्रा खातावाला, विदेशी नागरिक तथा विदेशी संघ संस्थाको विदेशी मुद्रा खातावाला विश्वव्यापी (ग्लोबल) टेण्डरद्वारा ठेक्का प्राप्त गर्ने नेपाली तथा विदेशी ठेकेदारहरूको विदेशी मुद्राको खातावाला आदि पर्दछन्। प्रतीत-पत्र खोल्दा अपनाउनुपर्ने प्रक्रियाको हकमा सम्बन्धित सप्लायर्सले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा जारी गरेको प्रोफार्मा इन्व्वाइस पेश गर्नुपर्ने, आयातकर्ताको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता हुनुपर्ने र सोही खाताबाट सम्पूर्ण विदेशी मुद्रा रकम व्यहोरिनुपर्ने र प्रतीत-पत्रसम्बन्धी अन्य प्रचलित व्यवस्थाहरू सबै पालना गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। ग्लोबल टेण्डरअन्तर्गत ठेक्का प्राप्त गर्ने नेपाली तथा विदेशी ठेकेदारहरूले गर्ने आयातको हकमा श्री ५ को सरकारको सम्बन्धित निकाय (मन्त्रालय, विभाग र आयोजना)बाट आयात गरिने उपरोक्त सामानहरू उक्त आयोजनाको लागि हो भन्ने सिफारिस पत्र अनिवार्य रूपले लिनुपर्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ। बीमा र

ढुवानी खर्चको हकमा भने यस बैंकको प्रचलित व्यवस्थानुसार भारतीय रुपैयाँमा मात्र भुक्तानी गर्नुपर्ने गरिएको छ।

(घ) भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी फलामे छड उत्पादन गर्ने उद्योगहरूले एम.एस.विलेट आयात गरेकोमा त्यस्ता उद्योगहरूले सक्कल कागजात पेश नभए तापनि प्रतिलिपि कागजातको आधारमा वि.वि.नि.फा.नं.४ जारी गर्न अनुरोध गरेमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले जारी गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ। जसअनुसार पैठारी हुने वस्तुको मूल्य बराबरको बैंक ग्यारेन्टी लिनुपर्ने तर आयात प्रतीतपत्रको सक्कल कागजात अनुसारको सम्पूर्ण रकम भुक्तानी गर्नेको हकमा ग्यारेन्टी लिनु नपर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। यस प्रयोजनको लागि प्रतीतपत्र नम्बर र चलान भैआउने सामानहरूको परिमाण स्पष्ट भएको कन्साइनमेण्ट नोटको फ्याक्सप्रतिलाई पनि प्रतिलिपि कागजातको रूपमा लिन सकिने र सोको आधारमा वि.वि.नि.फा.नं.४ जारी गर्नसक्ने तर सो जारी भएको मितिले ४५ दिनभित्र सक्कल कागजात पेश भइसक्नुपर्ने छ। अन्यथा सोही आयातकर्तालाई पुनः सोको प्रतिलिपि कागजात को आधारमा वि.वि.नि.फा.नं.४ जारी गर्न नमिल्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै यस्तो म्यादभित्र सक्कल कागजात पेश नभएको केशहरूको हकमा भने समयमै यस बैंकलाई जानकारी गराउनुपर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। यसप्रकारको आयात प्रतीतपत्रको सक्कल कागजात प्राप्त भएपछि प्रतिलिपि कागजातसँग भिडाउनुपर्ने र कथंकदाचित्थी दुईबीच फरक भएको पाइएमा त्यस्ता केशहरू यस बैंकलाई पठाउने र यस बैंकको स्वीकृति प्राप्त नभएसम्म त्यस्ता आयातकर्ताहरूको सम्बन्धित बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा गर्न नमिल्ने गरिएको छ।

(ङ) विदेशस्थित आ-आफ्नो एजेन्सी खाताहरूमा जम्मा भइसकेको तर नेपाल स्थित बेनिफिसियरीलाई भुक्तानी भै नसकेको विदेशी मुद्रा सम्बन्धित बैंकहरूलाई फिर्ता पठाउनुपर्ने भएमा अमेरिकी डलर २,०००.०० भन्दा कमको रकम फिर्ता पठाउँदा तोकिएको शर्तहरूको अधीनमा रही

सम्बन्धित बैंक आफैले फिर्ता पठाउन सक्ने र सोभन्दा बढी रकम भएको अवस्थामा पूर्ववत् यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

- (च) श्री ५ को सरकारले रासायनिक मलखादको कारोबारमा कृषि सामग्री संस्थानलगायत निजी क्षेत्रलाईसमेत सहभागी गराउने निर्णय गरेकोले “रासायनिक मलको कारोबारमा निजी क्षेत्रलाईसमेत सहभागी गराउने सम्बन्धमा नीति तथा कार्यविधि २०५४” (पुस्तिकाको अनुसूची २, पेज नं.१५ र १६) मा उल्लिखित “आयात गरिने रासायनिक मलहरूको गुणस्तर (Specifications)” बमोजिम प्रचलित नियमको अधीनमा रही आयात प्रतीतपत्र खोल्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । श्री ५ को सरकारले गठन गरेको अनुदान वितरण समिति (नेपाल राष्ट्र बैंक) मार्फत आयात हुने युरियामलमा श्री ५ को सरकारको तर्फबाट अनुदानसमेत प्रदान हुनसक्ने प्रावधान हुँदा यस्तो मलको आयात गर्ने निवेदनहरूको हकमा त्यस्तो प्रतीतपत्रहरू खोल्नु अघि अनुदान वितरण समितिको पूर्वस्वीकृत अनिवार्य रूपले लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । अनुदान वितरण समितिमा स्वीकृतिका लागि निवेदनहरू पठाउँदा ‘रासायनिक मलको कारोबारमा निजी क्षेत्रलाई समेत सहभागी गराउने’ सम्बन्धमा श्री ५ को सरकार, कृषि मन्त्रालयबाट प्रकाशित ‘नीति तथा कार्यविधि २०५४’मा तोकिए बमोजिमको कागजातहरू अनिवार्य रूपले संलग्न गरी पठाउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । प्रतीतपत्रसम्बन्धी प्रचलित व्यवस्थाहरू उपर्युक्त प्रतीतपत्रहरूका सम्बन्धमा पनि अनिवार्य रूपले लागू हुनेछ ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण

नियमित लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण गर्ने वार्षिक कार्य योजनाअनुसार आ.व.२०५४/५५ को अवधिमा गर्नुपर्ने विभिन्न शाखा/उप-शाखा/सटही टोली तथा केन्द्र अन्तर्गतका विभिन्न विभाग, कार्यालयहरूको आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण कार्य प्रभावकारी तरिकाले सम्पन्न गरिँदै आएको छ । यस अवधिमा गर्नुपर्ने बाँकी लेखापरीक्षण कार्य वार्षिक कार्ययोजना अनुरूप सम्पन्न गरिनेछ, साथै कार्ययोजनामा नपरेका र अपभ्रष्ट आईपर्ने

कार्यहरू पनि आवश्यकता अनुसार सम्पन्न गरिएको छ ।

नोट निष्कासन तथा व्यवस्थापन

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ अनुसार नेपाली नोटहरू छपाइ गरी शतप्रतिशत सुरक्षण राखी अर्थतन्त्रको माग र आवश्यकताअनुरूप नोट निष्कासन तथा व्यवस्थापन गर्ने सिलसिलामा गत आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्मको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा रु. ४ अर्ब २८ करोड मूल्यका थप नोट निष्कासन भई जम्मा नोट निष्कासन रु. ३२ अर्ब ७८ करोड पुग्न गएको छ ।

भुत्रो, मैलो फाटेको चलनचल्ती अयोग्य नोटहरू खिची चलनचल्ती योग्य नोटहरू मात्र प्रचलनमा राख्ने उद्देश्यअनुरूप यस आर्थिक वर्षमा रु. १ दरको ५ करोड थान, रु. २ दरको ५ करोड थान, रु. ५ दरको ५ करोड थान, रु. १० दरको ६ करोड थान, रु. २० दरको ४ करोड थान, रु. ५० दरको ३ करोड थान नोट छपाइ गरिएको छ । यस अवधिभित्र रु. १ दरको २ करोड ३५ लाख ५० हजार थान, रु. २ दरको २ करोड ३३ लाख ५० हजार थान, रु. ५ दरको २ करोड १५ लाख ५० हजार थान, रु. १० दरको ९८ लाख ९० हजार थान, रु. २० दरको ९६ लाख ४० हजार थान र रु. ५० दरको ७८ लाख ४० हजार थान नयाँ नोटहरू चलनचल्तीमा ल्याइसकिएको छ । ठूला दरका नोटहरूमध्ये यसै अवधिभित्र रु. १०० दरको १ करोड ३३ लाख ९० हजार थान, रु. ५०० दरको ६८ लाख ५० हजार थान र रु. १००० दरको ६१ लाख ४० हजार थान नयाँ नोटहरू चलनचल्तीमा ल्याइएको छ ।

भुत्रो तथा मैलो नोट खिच्ने कार्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकका शाखा, उपशाखा तथा वाणिज्य बैंकहरूलाई पनि सरीक गराइएकोले त्यस्ता नोटहरू प्रशस्त मात्रामा बैंकभित्र दाखिला हुन आएको हुँदा बैंकले गत आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न दरका थप रु. ५ अर्ब २७ करोड १२ लाख ७७ हजार रु. बराबरको नोट जलान भई यस आ.व.को. फागुन मसान्तसम्ममा कुल रु. ३२ अर्ब ७६ करोड ८८ लाख ३५ हजार विभिन्न दरका चलनचल्ती अयोग्य नोटहरू जलान भइसकेको छ ।

नेपाली नोटहरूलाई सुरक्षित बनाई जाली नोटहरूबाट सर्वसाधारणलाई पर्नसक्ने असुरक्षा हटाउने उद्देश्यले यस बैंकले निष्कासन गर्ने रु. १० देखि माथिको

नयाँ नोटहरूमा Window Metallic Thread सुरक्षा धागो प्रयोग गरिएको छ भने वाणिज्य बैंकहरूलाई चनाखो तुल्याउन Ultra Voilet Light बाट सुरक्षा जाँच गर्न सकिने आधुनिक प्रविधि उपयोग गरिएको नोटहरू चलनचल्तीमा ल्याइएको छ ।

सरकारी कारोबार सञ्चालनको अतिरिक्त अधिराज्यभर नेपाली नोट प्रचलनमा राखी राख्ने उद्देश्यले यस बैंकको शाखा/उपशाखा लगायत वाणिज्य बैंकहरूमा खोलिएको नोटकोषमा समीक्षा अवधिमा पटक पटक गरी ७ अर्ब ६० करोड ९२ लाख तोडा चलानको (Fund Transfer) गरिएको छ ।

सिक्का निष्कासन तथा वितरण

नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो टक्सार विभागको बिक्री काउण्टर, काठमाडौँ बैकिङ्ग कार्यालयलगायत अरू शाखाहरूबाटसमेत सिक्काको बिक्री वितरण कार्य गरिरहेको छ ।

श्री ५ को सरकारले सन् १९९८ लाई नेपाल भ्रमण वर्षको रूपमा मनाउने निर्णय गरेको हुँदा यो वर्षलाई विश्व सामू बढी चिनाउने र स्मरणीय बनाउने उद्देश्यले यस अवसरलाई लिएर बैंकले रु. १।-, रु. २।-, रु. ५।- र रु. १०।- को चलनचल्तीको स्मारिका सिक्का निष्कासन गरेको छ । यसैगरी नेपाललाई भगवान बुद्धको जन्मस्थलको रूपमा सिक्काको माध्यमबाट विश्वभर परिचय गराउन सिंगापुर मिन्ट र यस बैंकको संयुक्त प्रयासमा सुन तथा चाँदीको मायादेवी तथा बालक बुद्ध अङ्कित स्मारिका सिक्का निष्कासन गरिएको छ । सिक्काको गुणस्तरलाई लामो समयसम्म कायम राख्ने ध्येयले सम्पूर्ण सुन र चाँदीका सिक्काहरूलाई पारदर्शी प्लाष्टिकमा प्याक गरी बिक्री गर्न शुरू गरिएको छ ।

टक्सारलाई क्रमशः आधुनिकीकरण गर्दै लैजाने सिलसिलामा विभागले इटलीबाट २ थान लेथ मेशीन र जर्मनीबाट उच्चस्तरको डाई स्टील फ्रिकाएको छ । यसबाट स्तरीय डाई तयार गर्न बैंक समर्थ हुनाका साथै भविष्यमा उच्चस्तरीय सिक्का तयार गर्न मद्दत मिल्ने विश्वास छ ।

प्रशासनिक क्रियाकलाप

मुलुकको परिवर्तित परिस्थिति अनुरूप प्रशासनिक संयन्त्रलाई सशक्त र सुदृढ तुल्याउन बैंक व्यवस्थापनमा क्रमिक रूपले सुधार गर्ने प्रयास हुँदै आएको छ । साथै

बैंकद्वारा निर्दिष्ट उद्देश्य हासिल गर्न कार्यरत जनशक्तिको अहम् भूमिका हुने हुँदा योग्य जनशक्तिको आपूर्ति, तालिम तथा वृत्ति विकासको अवसर एवं कर्मचारीको सहूलियतहरूमा वृद्धि गर्नेतर्फ पनि यथाशक्य प्रयास जारी रहेको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको क्रियाकलापलाई सन्तुलित एवं प्रभावकारी ढङ्गले अधि बढाउने उद्देश्यले वर्षनी सञ्चालन हुँदै आएको 'व्यवस्थापन विचार गोष्ठी' लाई अभै बढी प्रभावकारी ढङ्गले सञ्चालन गर्ने क्रममा यस वर्ष केन्द्रमा सम्पूर्ण विभाग/शाखा/उपशाखा/कार्यालयहरूको समस्याहरूलाई सम्बन्धित प्रमुखहरूको आपसी छलफलबाट एक कार्यपत्र तयार गरी गोष्ठीमा पेश गर्ने परम्पराको थालनी गरिएको छ । गोष्ठीबाट पारित निर्णय एवं सुझावहरूको कार्यान्वयनबाट व्यवस्थापन पक्षको कार्यकुशलतामा अभिवृद्धि हुनुका साथै कार्य सञ्चालनसमेत प्रभावकारी हुँदै गएको अनुभव गरिएको छ ।

२०५३ चैतदेखि २०५४ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासको क्रममा बैंकमा रिक्त रहेको विभिन्न पदहरूमध्ये मूल्याङ्कन बढुवा प्रक्रियाद्वारा अधिकृत तृतीयमा १५, सहायक प्रथममा १०७ र सहायक द्वितीयमा ४ गरी जम्मा १२६ जना र आन्तरिक प्रतियोगिताको आधारमा अधिकृत प्रथममा ३, अधिकृत द्वितीयमा १०, अधिकृत तृतीयमा ६ र सहायक प्रथममा ४७ गरी जम्मा ६६ जना बढुवा भएका छन् । यस अवधिमा कुल १९२ जनाले बढुवा पाएका छन्, साथै यसै अवधिमा अधिकृत द्वितीय (चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट)मा १, अधिकृत तृतीयमा ५१, सहायक प्रथम (प्राविधिक)मा ५ र सहायक द्वितीयमा ९६ जना गरी जम्मा १५३ जनाले खुल्ला प्रतियोगिताको प्रक्रियाद्वारा बैंक सेवामा प्रवेश गरेका छन् । आन्तरिक बढुवासम्बन्धी प्रक्रिया (०५३ चैत मसान्तसम्मको) पनि तदारुकताका साथ शुरू भइरहेको छ । गत वर्ष ३३ जनाले बैंक सेवाबाट अवकाश एवं राजीनामा लिएकोमा यस वर्ष २१ जनाले राजीनामा दिएका, ३६ जनाले अनिवार्य अवकाश पाएका, २ जनाले स्वैच्छिक अवकाश लिएका र ३ जनाको मृत्यु भइ कुल ६२ व्यक्ति बैंक सेवाबाट अलग भएका छन् । कार्यरत कर्मचारीहरूमध्ये आफ्नो जिम्मेवारी उत्कृष्ट ढङ्गबाट निर्धारित समयमा सम्पादन गर्ने विभिन्न तहका २५० जना कर्मचारीहरूलाई नगद र स्केल वृद्धिद्वारा पुरस्कृत गरिएको छ ।

कर्मचारीहरूलाई समयानुकूल सुविधा वृद्धि गर्दै जाने क्रममा काठमाडौं उपत्यका बाहिरका कार्यालयका कार्यालय प्रमुख तथा शाखा कार्यालय अन्तर्गत सञ्चालित सटही काउण्टरहरूमा काम गर्ने कर्मचारीहरूलाई प्रदान गरिँदै आएको विशेष भत्ताको रकममा वृद्धि गरिएको छ । यसका अतिरिक्त घरजग्गा सापटी सीमा वृद्धिको कारणले फरक हुन आउने रकम प्रदान गरिएकी, २० वर्ष सेवा अवधि पुग्ने कर्मचारीहरूको निजहरूले उपभोग गरेको औषधोपचार खर्च कट्टा गरी बाँकी रहने रकम कर्मचारी कल्याणकारी सञ्चयकोषमा सम्बन्धित कर्मचारीको व्यक्तिगत खातामा जम्मा गरिदिने व्यवस्था भई औषधी सुविधाबापतको रकम लगानी गर्ने व्यवस्था खारेज गरिएको, परिवहन सापटी (अविमित) को ब्याज दर ५ प्रतिशतबाट घटाई ३ प्रतिशत गरिएको र घर मर्मत सापटी व्यवस्था अन्तर्गत १० वर्षभन्दा बढी स्थायी सेवा अवधि पुगेका कर्मचारीहरूलाई ५ वर्ष बराबरको खाइपाई आएको तलब घरजग्गा सापटीको अधिकतम सीमामा नबढ्ने गरी सापटी प्रदान गर्ने व्यवस्था भएको छ ।

कर्मचारीहरूको सीप, प्रतिभा र दक्षता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा यस वर्ष बैंकले ६८ कर्मचारीलाई वैदेशिक तालिममा, २ जनालाई विदेशमा उच्च अध्ययन, १५० जनालाई विदेशमा विभिन्न सेमिनार, गोष्ठी, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण, अवलोकन भ्रमण आदिमा भाग लिने अवसर प्रदान गरेको छ । यसैगरी १ जनालाई अध्ययन काज (विदेश) र १ जनालाई अध्ययन विदा (विदेश) प्रदान गर्नुका साथै स्वदेशभित्रका संघ संस्था आदिबाट सञ्चालित तालिम, गोष्ठी सेमिनार आदिमा ७५ जनालाई सहभागी गराइएको छ । स्वदेशभित्र नै १३५ जनालाई कम्प्युटरसम्बन्धी तालिमसमेत प्रदान गरिएको छ ।

बैंकमा हाल अधिकृत स्तरमा ३७१ र सहायक स्तरमा (प्रथमदेखि पञ्चमसम्म) २४४१ गरी जम्मा २८१२ जना कर्मचारी कार्यरत छन् ।

प्रशिक्षण

२०५३ चैतदेखि २०५४ फागुन मसान्तसम्ममा अधिकृत स्तरमा १० र प्रधान सहायक तथा सहायक स्तरमा १७ गरी कुल २७ तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गरियो । यस अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंक, वाणिज्य बैंकहरू लगायत अन्य वित्तीय संस्थाहरूका गरी कुल ५४३ प्रशिक्षार्थीहरूले तालिम प्राप्त गरेका छन् । जसमध्ये १८९ अधिकृत कर्मचारी र

३५४ सहायक तथा प्रधान सहायक स्तरका कर्मचारी छन् । समीक्षा अवधिमा अधिकृत स्तरको तालिम कार्यक्रममा 'मध्यम स्तरीय व्यवस्थापन' पाठ्य सामग्री र केन्द्रीय बैंकिङ्ग कोर्सको पाठ्य सामग्री पुस्तकको रूपमा तयार गरी प्रशिक्षार्थीहरूलाई वितरण गरिने व्यवस्था गरिएको छ । यसरी नै अन्य तालिम कार्यक्रमहरूको पनि पाठ्य सामग्री तयार गरी तालिमलाई प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने लक्ष्य राखिएको छ ।

उच्च स्तरीय व्यवस्थापनलाई पनि तालिम गोष्ठी सेमिनार कार्यशाला जस्ता कार्यक्रमहरूमा संलग्न गराइनुपर्ने आवश्यकता अनुरूप २०५४ असोज ५ गतेदेखि १० गतेसम्म स्टाफ कलेज, जावलाखेलमा COSMODE Hyderabad को सहयोगमा नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका उच्च व्यवस्थापकहरूका लागि एक Strategic Management for Bank नामक कार्यक्रम सञ्चालन गरियो ।

वित्तीय क्षेत्रमा भएका परिवर्तन र चुनौतीहरूको सामना गर्न कुशल जनशक्तिको खाँचो पर्ने हुँदा खुलिसकेका बैंक, वित्त कम्पनी र अन्य वित्तीय संस्थाहरूसमेतको कार्यकुशलतामा अभिवृद्धि गर्न साविकमा भइरहेका तालिम कार्यक्रमहरूका अतिरिक्त अन्य कार्यक्रमहरूसमेत थप गरी यी कार्यक्रमहरूलाई आगामी वर्षमा अझै प्रभावकारी ढङ्गबाट सञ्चालन गर्नुपर्ने खाँचो अनुभव गरिएको छ ।

कर्जा सूचना

बैंकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दै गएको प्रतिस्पर्धाले गर्दा कर्जा सूचना आदान प्रदानमा पनि वृद्धि हुँदै गएको छ । गत वर्ष २०५३ फागुन मसान्तसम्ममा कर्जा सूचना केन्द्रका सदस्य संस्थाहरूका विभिन्न शाखा, उपशाखा, प्रशाखा तथा कार्यालयहरूबाट कर्जा र सुविधा उपयोग गरेका ६,६२१ ऋणीहरू यस केन्द्रमा सूचीकृत भएकोमा २०५४ फागुन मसान्तसम्ममा ९८७ सङ्ख्याले वृद्धि भै ७,६०८ ऋणीहरू सूचीकृत भएका छन्, साथै २०५३ चैतदेखि २०५४ फागुन मसान्तसम्ममा केन्द्रले विभिन्न सदस्य बैंक तथा वित्तीय संस्थालगायत वित्त कम्पनीहरूलाई समेत जम्मा ३,३८८ ऋणीहरूको कर्जा सूचना प्रदान गरेको छ । २०५४ फागुन मसान्तसम्ममा कालोसूचीमा परेका कुल ८९५ ऋणीमध्ये १६८ ऋणीहरू कालोसूचीबाट हटि बाँकी ७२७ ऋणीहरूबाट साँवा रु. १ अर्ब २७ करोड ८३ लाख र ब्याज रु. १ अर्ब ०९ करोड

८० लाख गरी हालसम्म जम्मा रु. २ अर्ब ३७ करोड ६६ लाख उठाउन बाँकी देखिन्छ भने, डिफल्टर सूचीमा परेका कुल १९९ ऋणीमध्ये २४ ऋणी उक्त सूचीबाट हटी बाँकी १७५ ऋणीबाट साँवा रु. १३ करोड २६ लाख र ब्याज रु. ३ करोड ०१ लाख गरी जम्मा रु. १९.२७ करोड उठाउन बाँकी देखिन्छ ।

२०५४ फागुन मसान्तसम्म केन्द्रको सदस्य सङ्ख्या १६ (३ प्रतिनिधि बैकसमेत) रहेको छ । २०५३ फागुन मसान्तसम्म जम्मा ५ वित्त कम्पनीलाई यस केन्द्रमा दर्ता गराई कर्जा सूचना उपलब्ध गराइएकोमा यस वर्ष ३ वित्त कम्पनी थप भई जम्मा ८ वित्त कम्पनीलाई केन्द्रले कर्जा सूचना उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।

कम्प्युटर प्रणाली

कम्प्युटर प्रविधिको प्रयोगबाट बैकको कार्यलाई छिटो छरितो रूपमा सम्पादन गरी सूचना प्रणालीलाई सुगठित बनाउने कार्यमा बैक कार्यरत छ । विगतमा तयार पारिएका Softwareहरूमा आवश्यकता अनुसार Modification गरी कम्प्युटर कार्यको प्रभावकारिता बढाउने सन्दर्भमा लेखा तथा खर्च विभागको प्राय सम्पूर्ण फाँटजस्तै कर्मचारी सञ्चय कोष, रिक्न्सिलियसन, लेजर लेखा, औषधी, तलब भत्ता, सण्डी आदिको कार्यलाई पूर्णता प्रदान गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ । शाखा कार्यालयहरूमा प्रयोग भइरहेको Banking Software मासमेत आवश्यकता अनुसार नयाँ Accounts हरूको व्यवस्था गरी Software Modification गरिएको छ, साथै नोट कोषसम्बन्धी कार्यका लागि Software तयार गरिएको र शाखा कार्यालयहरूमा यसको प्रयोग गर्ने कार्य भइरहेको छ । त्यस्तै यस अवधिमा यस बैकको कम्प्युटर महाशाखामा Internet / Email सेवाको स्थापना गरिएको छ । केन्द्र र शाखा कार्यालयहरूको बीचमा Communication Link स्थापना गर्ने क्रममा यस अवधिमा इलाम शाखा र भद्रपुर कार्यालयमा समेत Communication Link स्थापना गरिएको छ ।

विगतमा भैँ यस अवधिमा पनि तयार पारिएका नयाँ Software को Operation को बारेमा तथा Modification गरिएका Software हरूको बारेमा समेत आन्तरिक कम्प्युटर तालिम सञ्चालन गरिएको छ । यस क्रममा लेखा तथा खर्च विभागका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई Dos र Account Software; DaGwL र इलाम र भद्रपुरका कर्मचारीहरूलाई Dos र Payroll सम्बन्धी तालिम प्रदान

गरिएको छ । हाल बैकिङ्ग कार्यालयलाई कम्प्युटराइज गर्ने सिलसिलामा उक्त कार्यालयका अधिकृत तथा अन्य कर्मचारीहरू गरी जम्मा ६६ जनाको लागि Operating System तथा Banking Software तालिम सञ्चालन भइरहेको छ ।

बैकस क्लब

२०५३ चैतदेखि २०५४ फागुनसम्ममा सामाजिक, बौद्धिक, मनोरञ्जनात्मक र खेलकुदसम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् । सामाजिक कार्यक्रमअन्तर्गत रक्तदान कार्यक्रम सञ्चालन गरी सङ्कलित रगत रक्त सञ्चार केन्द्रमा सञ्चय गरेर आवश्यकता परेका बखत कर्मचारी तथा कर्मचारीका परिवारका सदस्यका लागि समेत उपलब्ध गराइँदै आएको छ । बौद्धिक कार्यक्रमअन्तर्गत मिर्मिरेको प्रकाशन तथा विशेष कविगोष्ठी, र कविता प्रतियोगिताजस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको छ । त्यस्तै मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रम अन्तर्गत क्लब हलमा समय समयमा चलचित्र प्रदर्शन गराउने तथा खेलकुदतर्फ नियमित रूपमा विभिन्न खेलहरू सञ्चालन गरिँदै आएको छ ।

अन्य क्रियाकलापहरू

शोधनान्तर तथ्याङ्कमा आवश्यक सुधार गरी यथार्थ शोधनान्तर परिचालन गर्न उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषका सल्लाहकारको सहयोगमा तथ्याङ्क सङ्कलन क्षेत्रको विस्तार गरिएको र त्यसै बमोजिमको तथ्याङ्क परिचालन गरी अन्तिम छलफलको लागि पेश गरिएको छ ।

बैकबाट सञ्चालन भएको पारिवारिक बजेट सर्भेक्षणको प्रतिवेदन निकट भविष्यमा प्रकाशमा ल्याइने लक्ष्य रहेको छ । सर्भेक्षणबाट सङ्कलित उपभोग प्रणालीको आधारमा नयाँ भार विकास गरी शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्यसूचीको नयाँ शृङ्खला तयार गर्ने सिलसिलामा ' उपभोक्ता मूल्यसूची विकास समिति' गठन भई प्रारम्भिक कार्यको थालनी भएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैक, बैकिङ्ग प्रवर्द्धन समितिको तत्वावधानमा २०५४ साउन १७ गते Financing Decision, Policy and Practices विषयक एक दिने अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भयो । वाणिज्य बैकहरूका महाप्रबन्धक तहका व्यक्तिहरू, नेपाल उद्योग वाणिज्य संघका प्रतिनिधिहरू तथा नेपाल राष्ट्र बैकका उच्च स्तरीय

अधिकृतहरूले भाग लिएको उक्त अन्तरक्रिया कार्यक्रममा दुई कार्यपत्र प्रस्तुत भएका थिए ।

यसैगरी २०५४ कात्तिक १२ गतेका दिन बैकिङ्ग प्रवर्द्धन समितिकै तत्वावधानमा Current Regulatory Issues विषयक एक दिने अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भयो । उक्त अन्तरक्रिया कार्यक्रममा वाणिज्य बैंक र नेपाल राष्ट्र बैंकका अधिकृतहरूले भाग लिएका थिए ।

अन्य मुलुकहरूमा थोक मूल्यसूचीलाई मुद्रास्फीति नाप्ने सशक्त माध्यमको रूपमा लिइने गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा हाम्रो देशमा पनि समीक्षा अवधिमा थोक मूल्यसूची परियोजना स्थापना गरी यस्तो मूल्यसूची विकास गर्ने कार्यको थालनी गरिएको छ ।

वित्त कम्पनी र वाणिज्य बैकिङ्ग तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी

वित्त कम्पनी र वाणिज्य बैंकहरूको तथ्याङ्कलाई बढी शुद्ध, भरपर्दो र सामयिक बनाई दक्ष जनशक्ति विकास गर्ने उद्देश्यले २०५४ साल जेष्ठ २९ र ३० गते वित्त कम्पनीसम्बन्धी दुई दिने तथ्याङ्क गोष्ठी काठमाडौंमा आयोजना गरियो । उक्त गोष्ठीमा विभिन्न वित्त कम्पनीहरूका २५ जना सहभागीले प्रशिक्षण हासिल गरेका थिए ।

यसैगरी २०५४ साल माघ २६ गतेदेखि फागुन १ गतेसम्म वाणिज्य बैंकसम्बन्धी तथ्याङ्क गोष्ठी पोखरामा आयोजना गरियो । उक्त गोष्ठीमा वाणिज्य बैंकहरूका २३ सहभागीले प्रशिक्षण हासिल गरेका थिए ।

उपसंहार

खुला एवम् बजारमुखी आर्थिक नीतिहरू अवलम्बन गरी तदनु रूप आर्थिक क्रियाकलाप वृद्धि गर्ने उद्देश्य लिएको हाम्रो जस्तो देशमा केन्द्रीय बैंकको मौद्रिक नीति बाह्य कारकद्वारा शोधनान्तर स्थितिमा पर्न सक्ने प्रभावलाई नियन्त्रण गर्नेतर्फ परिलक्षित हुनु आवश्यक छ । नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा अपनाइ आएको खुला बजार कारोबारद्वारा मौद्रिक तरलताको वृद्धि प्रशोचन कार्य तदारुकताका साथ भएबाट बाह्य स्थायित्व कायम गर्न यस बैंकले अपनाउँदै आएको मौद्रिक नीति धेरै हदसम्म सक्षम भएको अनुभव गरिएको छ । यसबाहेक आर्थिक विकास तथा स्थायित्व कायम गर्न बैकिङ्ग क्षेत्रको कर्जाको उपयोगमा बढीभन्दा बढी निजी क्षेत्रको सहभागिता गराउनेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील छ । उपर्युक्त वित्तीय तथा मौद्रिक नीतिहरूको

माध्यमबाट देशको समष्टिगत मागलाई नियन्त्रण गर्नुका अतिरिक्त वित्तीय क्षेत्रमा उपर्युक्त सन्तुलन कायम गरी विदेशी विनिमय बजारलाई स्थायित्व दिनेतर्फ पनि क्रियाशील हुँदै जानु उत्तिकै जरुरी छ । चालू आर्थिक वर्षमा मुद्रास्फीतिमा देखापरेको सुधार, निर्यात वृद्धिदरल आयात वृद्धिदरलाई उछिन्नु तथा उच्च शोधनान्तर बचत हुन गई बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल विदेशी विनिमय सञ्चितमा भएको उल्लेख्य सुधार देशको वर्तमान आर्थिक क्रियाकलापका सहायी पक्ष हुन् । यद्यपि सरकारी बजेट घाटामा भएको अत्यधिक वृद्धि, ट्रेजरी बिलहरको ब्याजदरमा आएको गिरावट र वाणिज्य बैंकहरूको उच्च कर्जा ब्याज दरले देशको अर्थव्यवस्थामा अधिक तरलताको स्थिति रहेको बोध हुन्छ । अतः नेपाल राष्ट्र बैंकको मौद्रिक नीति बाह्य स्थायित्व कायम गर्नेतर्फ मात्र केन्द्रित नभई बैकिङ्ग क्षेत्रको आन्तरिक कर्जाको विस्तारबाट मौद्रिक तरलतामा हुने वृद्धिलाई नियन्त्रण गर्नेतर्फ पनि उन्मुख हुन उत्तिकै आवश्यक छ ।

नगद प्रवाहमा आधारित श्री ५ को सरकारको आठ महिनाको वित्त स्थितिको अध्ययन गर्दा बजेट घाटा गत वर्षको तुलनामा उल्लेखनीय रूपमा बढेको छ । यसरी बढ्दो सरकारी बजेट घाटाको कारण बैकिङ्ग क्षेत्रबाट ठूलो परिमाणको कर्जा उपयोगबाट सिर्जित मौद्रिक तरलतामा भइरहेको वृद्धिलाई निरुत्साह गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ को सरकारलाई बजेट घाटा सीमित गर्न सुझाव दिँदै आएको छ । उपर्युक्त मौद्रिक नीतिको अवलम्बन गर्ने प्रयास पनि यस सन्दर्भमा गरिएको छ । यसैगरी निक्षेप ब्याज दरलाई यथार्थ धरातलमा राख्न र निक्षेप तथा लगानीको ब्याज दर बीचको दूरीलाई न्यून गर्न बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ र वाणिज्य बैंकहरूमा रहेको साधनको बढीभन्दा बढी अंश उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गराउनेतर्फ जोड दिई मौद्रिक नीति तथा वित्तीय नीतिबीच सन्तुलन र समन्वय कायम गर्ने प्रयास गरिएको छ । यसका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक दर तथा अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात (CRR) घटाएको छ । यसबाट अर्थव्यवस्थामा तरलता सिर्जना हुने तथा ब्याज दर घट्ने गई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ लगानी बढ्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा आयातको तुलनामा निर्यातको वृद्धिदरमा उत्साहजनक सुधार भई व्यापार घाटा घट्ने क्रम जारी छ । खासगरी भारततर्फको निर्यात व्यापारमा देखापरेको वृद्धिदरले देशको

व्यापार संरचना तेस्रो मुलुकबाट भारततर्फ केन्द्रित हुँदै गएको सङ्केत देखापरेको छ । तेस्रो मुलुकतर्फ निर्यात हुने प्रमुख पाँच वस्तुहरूमध्ये तयारी पोशाक, दलहन र काँचो छालाको निर्यातमा वृद्धि भए तापनि ऊनी गलैचा र भुसेतिलको निर्यात घट्ने क्रम जारी नै छ ।

दक्षिण पूर्वी एसियाली देशहरूमा हाल देखा परेको आर्थिक सङ्कटको प्रत्यक्ष प्रभावस्वरूप नेपाली मुद्रा करीब १२.० प्रतिशतले अवमूल्यन हुन गएको छ । यसबाट आयात भुक्तानी दिन बाँकी रहेको विदेशी कर्जा महँगो पर्न जाने, बेरोजगारीको समस्या बढ्ने र आयातीत कच्चा पदार्थ महँगो भई उत्पादनमा प्रतिकूल असर पर्न जाने भएकोले नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको प्रभावकारिता बढाउन विशेष कदम चाल्नुपर्ने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट हुनसक्ने जोखिमपूर्ण लगानी एवम् विदेशी पूँजी आप्रवाहको स्थितिलाई अनुगमन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिन विशेष बैकिङ तथा वित्तीय नीतिको अवलम्बन गर्नुपर्ने स्थिति देखा परेको छ ।

उत्पादन क्षेत्रलाई गतिशील गराउन गत दशकयता आर्थिक उदारीकरणको लहर नै आयो । यसको प्रभाव खासगरी दक्षिण पूर्वी एसियाका नवोदित अर्थजगत्मा पच्यो र ती देशहरूले आर्थिक सुधारका विभिन्न कार्यक्रमको माध्यमबाट यथेष्ट मात्रामा विदेशी पूँजी उपयोगमा ल्याए । यो कदमबाट एकातिर थुप्रै वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उदय भयो भने यी संस्थाहरूकै माध्यमबाट भएको पूँजी आप्रवाह एवं परिचालनबाट विकासको गति द्रुततर हुँदै गयो तर जुन रूपले स्वदेशी तथा विदेशी पूँजीको लगानी बढ्दै गयो त्यही रूपमा यस्तो लगानीको खास स्वरूप, किसिम, जोखिमपना, सम्पत्तिको मूल्याङ्कन, तरलता, स्थिति आदिलाई लेखाजोखा गर्ने संयन्त्रको विकास गर्नेतर्फ ध्यान पुग्न सकेन । फलस्वरूप आर्थिक उदारीकरणको नाममा यस्तो पूँजीको प्रयोग अनुत्पादक क्षेत्रमासमेत हुनगई कालान्तरमा मुलुकहरूले गम्भीर वित्तीय सङ्कटको सामना गर्नुपच्यो ।

नेपालले पनि आर्थिक उदारीकरणको नीति अङ्गीकार गरेपछि यसैको माध्यमद्वारा आर्थिक उत्थान गर्दै जाने अठोट लिएको छ । उदार वित्तीय नीति तथा लचकताको कारण हाल संयुक्त लगानीका बैंकलगायत विभिन्न वित्तीय संस्था तथा गैरसरकारी संस्थाहरू विकास कार्यमा सक्रिय छन् । यी बैंक एवं वित्तीय संस्थाहरूबाट भएका लगानीको यथार्थ पहिचान र सूक्ष्म विश्लेषण गरी

तिनको कुशलतामा व्यापक वृद्धि गर्नका लागि निरन्तर अनुगमनको खाँचो रहन्छ । उदारीकरणको परिप्रेक्ष्यमा नयाँ प्रविधिहरूको विकासले गर्दा यस्ता संस्थाहरूको क्रियाकलाप छिटोछरितो हुने भएकाले यी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट सन्तुलित रूपमा वित्तीय कारोबार भए नभएको कुराको लेखाजोखा गर्न सक्षम संयन्त्रको विकास गर्नुपर्ने हुन आउँछ । यस सन्दर्भमा वित्तीय साधनलाई सुलभ ढङ्गबाट उपलब्ध गराई आर्थिक क्रियाकलापमा कार्यरत वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लेखा कारोबारको सामयिक सुपरिवेक्षण गर्नु अपरिहार्य भएकाले यसका लागि विभिन्न वित्तीय परिसूचकहरूद्वारा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारोबारको स्थितिको लेखाजोखा गर्नुका साथै बलियो संयन्त्रहरूको विकासद्वारा वित्तीय क्षेत्रलाई पारदर्शक तथा सक्षम बनाउनेतर्फ राष्ट्र बैंक क्रियाशील छ ।

ग्रामीण क्षेत्रका जनताले बढीभन्दा बढी बैकिङ तथा ग्रामीण कर्जा सुविधा पाउन सकून् भन्ने उद्देश्य पूरा गर्न राष्ट्र बैंकले शाखा विस्तारसम्बन्धी नयाँ नीति ल्याएको छ । यसअनुसार छानिएका कुल ६ वटा नगरपालिका क्षेत्रभित्र एउटा शाखा खोल्दा ग्रामीण क्षेत्रमा पनि शाखा खोल्नुपर्नेछ । क्षेत्रीय बैंकको रूपमा स्थापना हुने वाणिज्य बैंकहरूलाई पनि यो नियम लागू गरिएको छ । यो यवस्थाबाट ग्रामीण क्षेत्रमा बढी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू खोल्ने नीतिलाई निरन्तरता प्रदान गरेको छ । यसैगरी विपन्न वर्गलाई उत्पादन तथा रोजगारमूलक कर्जा प्रवाह गर्न ग्रामीण विकास बैंक र गैर सरकारी संस्थाहरूको शाखा स्थापना सम्बन्धमा नयाँ व्यवस्था गरेको र 'संघ/संस्था वित्तीय मध्यस्थता ऐनको मस्यौदा' तर्जुमा गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । यो ऐन व्यवहारमा आएपछि यसबाट ग्रामीण कर्जा व्यवस्थापनमा थप सुधार हुने राष्ट्र बैंकले विश्वास लिएको छ ।

अन्त्यमा, नेपाल राष्ट्र बैंकको ४३ औं वार्षिकोत्सवको अवसरमा देशमा हाल देखा परेको आर्थिक शिथिलता, गरीबी र बेरोजगारीको समस्या समाधान गर्ने कार्यमा सम्पूर्ण बैंक र वित्तीय क्षेत्रको सक्रिय सहभागिता बढ्दै गई उपलब्ध स्रोत, साधन र सीप उत्पादनशील क्षेत्रमा परिलक्षित भई राष्ट्रिय आर्थिक विकासको अभियानमा उपयोग हुनेछ भन्ने विश्वासका साथ यस बैंकको वित्तीय विकास र आर्थिक स्थायित्व अभियानमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण व्यक्ति तथा संस्थाहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

वैशाख १४, २०५५

आर्थिक गतिशीलताका लागि वित्तीय क्षेत्रमा सुधार गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध*

नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो स्थापनाकालको ४३ औं वर्ष पूरा गरी ४४ औं वर्षमा प्रवेश गरेको सुखद अवसरमा बैंकप्रति सद्भाव प्रकट गर्ने समस्त सहयोगी एवं शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

वर्तमान समष्टिगत आर्थिक स्थिति त्यति सन्तोषप्रद नदेखिएको परिप्रेक्ष्यमा आगामी दिनहरूमा आर्थिक गतिशीलताका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक अझ बढी प्रयत्नशील हुनुपर्ने मैले महसुस गरेको छु । यति हुँदाहुँदै पनि वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्रतर्फ विगत केही महिनाको तुलनामा हाल आएर सुधारका सङ्केतहरू बढ्दै गएको अनुभव सबैतिरबाट गरिएको छ ।

देशको करिब आधा जनसङ्ख्या विपन्न अवस्थामा रहेको वर्तमान स्थितिमा नवौं योजनाको गरिबी निवारणको उद्देश्यलाई सघाउ पुऱ्याउने हेतुले उत्पादकत्व वृद्धि र आयको पुनर्वितरणतर्फ पनि मौद्रिक नीतिलाई परिलक्षित गर्नुपर्ने अवस्था छ । यसै सन्दर्भमा साधनविहीन समूहलाई न्यायोचित आर्थिक वितरण व्यवस्थाद्वारा उनीहरूको जीवनस्तर उठाउन नेपाल राष्ट्र बैंकले संस्थागत प्रयासद्वारा कर्जा वितरणमार्फत विगतमा भैं सघाउ पुऱ्याउने क्रम जारी राखेको छ । यस क्रममा थप कदमको रूपमा श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच भएको ऋण सम्झौता अन्तर्गत ग्रामीण लघुवित्त परियोजनामा नेपाल राष्ट्र बैंकको शेयर सहभागिता र समन्वयमा ग्रामीण लघुवित्त विकास केन्द्र (Rural Micro Finance Development Centre) को स्थापना भएको छ । आर्थिक उदारीकरणको कार्यक्रम अन्तर्गत निजी क्षेत्रले आफ्नो कार्यकुशलता अभिवृद्धि गर्दै अतिरिक्त प्रतिफलको सानो हिस्सा गरेको रूपमा सरकारलाई उपलब्ध गराई सरकारले सो रकमलाई गरिबी निवारणतर्फ विनियोजन गर्ने गर्दछ । यसरी आर्थिक उदारीकरण र गरिबी निवारणलाई एकैसाथ लैजानुपर्ने सन्दर्भमा बैंकिङ्ग क्षेत्रले निजी क्षेत्रको कुशलता

अभिवृद्धिमा सघाउ पुऱ्याउन निजी क्षेत्रमा लगानीको दायरा अझै फराकिलो पार्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

गरिबी निवारण र रोजगारी प्रवर्द्धनलगायत समग्र आर्थिक विकासका लागि अपरिहार्य हुने साधनको समुचित प्रवाहलाई प्राथमिकता दिँदा मौद्रिक स्थिरता कायम राख्नुपर्ने केन्द्रीय बैंकको अर्को प्रमुख उद्देश्यमा केही विचलन आउँछ कि भनेर नेपाल राष्ट्र बैंक सजग हुनु आवश्यक छ । मौद्रिक अस्थिरताको परिणामले ल्याउने मूल्य वृद्धिबाट विपन्नवर्ग अझै प्रभावित हुने हुँदा मौद्रिक स्थिरता कायम राख्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको नीतिले पनि परोक्षरूपमा गरिबी निवारणलाई नै सघाउ पुऱ्याउने यथार्थलाई नकार्न सकिँदैन । त्यसैले नीतिगत कुराहरूमा सन्तुलित कदम अपनाउँदै अगाडि बढ्नुपर्ने चुनौती हामी सबैका सामु आइपरेको यथार्थ हो । यस परिप्रेक्ष्यमा कर्जा प्रवाहको माध्यमद्वारा निजी क्षेत्रलाई बढी सक्षम तुल्याई उनीहरूको कुशलता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकताको सन्दर्भमा यस चुनौतीका साथै विश्व परिप्रेक्ष्यमा समेत वित्तीय उदारीकरण र विश्वव्यापीकरणको प्रभावबारे पुनरावलोकन हुनुपर्ने आवश्यकताबारे चर्चा चल्न थालेको छ । हाम्रो आफ्नै सन्दर्भमा पनि विगतका समयमा बैंकिङ्ग क्षेत्रमा घटेका केही विसङ्गतिहरूउपर दृष्टिगत गर्दा बैंकिङ्ग प्रणालीमा उत्पन्न कमी कमजोरीहरूले मुलुकको वित्तीय स्थायित्वलाई नै गम्भीर प्रभाव पार्ने हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंकले समग्र वित्तीय प्रणालीको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणलाई प्रभावकारी बनाउँदै लैजानु आजको अपरिहार्यता हो किनभने आन्तरिक वित्तीय क्षेत्रको सशक्त सुधार विनाको बाह्य क्षेत्रको उदारीकरणले मौद्रिक तथा आर्थिक दुवै क्षेत्रमा सङ्कट भोग्नु परिरहेको अन्यत्र मुलुकको उदाहरण हामी सामु छँदै छ । यसो हुँदाहुँदै पनि मुलुकले भोग्नु परिरहेको गरिबी र बेरोजगारीलगायत समग्र आर्थिक चुनौतीहरूको सामना गर्न बैंकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रलाई क्रियाशील गराउन नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील छ ।

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ४४ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री सत्येन्द्रप्यारा श्रेष्ठले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण ।

यस पृष्ठभूमिको सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक वर्षको अवधिमा देशको आर्थिक, मौद्रिक, वित्तीय, विदेशी विनिमय, बाह्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित नीति तथा व्यवस्थापन सम्बन्धमा अपनाएका उल्लेख्य कदमहरूबारे संक्षेपमा केही कुरा राख्न चाहन्छु ।

समष्टिगत आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति

हालसम्म उपलब्ध पहिलो ८ महिना (साउन-चैत २०५५) का परिसूचकहरू माथि दृष्टिगत गर्दा उत्पादन र मुद्रास्फीतिबाहेक अर्थतन्त्रको अन्य पक्षका क्रियाकलाप निकै सन्तोषजनक देखिन्छन् ।

प्रतिकूल मौसम, समयमा उन्नत मल-बिउको अभाव, धान बालीमा कीराको प्रकोप र बाह्रै महिना सिञ्चित जमीनको सीमितताले गर्दा यो वर्ष कृषिक्षेत्रमा आंशिक सुधार मात्र हुने सङ्केत छ । गत वर्ष ०.५ प्रतिशतले घटेको खाद्यान्नबाली यस आर्थिक वर्षमा ०.०७ प्रतिशतले बढ्ने तथा गत वर्ष क्रमशः ५.२ प्रतिशत र १.९ प्रतिशतले बढेको नगदेबाली र अन्यबाली यो वर्ष क्रमशः १.६ प्रतिशत र ११.९ प्रतिशतले बढ्न गई समग्र कृषिक्षेत्रको उत्पादन १.८ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । गत वर्ष समग्र कृषि उत्पादन १.१ प्रतिशतले बढेको थियो । कृषिक्षेत्रको मन्द सुधार, निर्माण र घरजग्गा व्यवसायमा विगत केही वर्षदेखि देखिँदै आएको शिथिलता यो वर्ष पनि कायमै रहनाले गैर कृषिक्षेत्रले पनि अपेक्षित गति लिन सकेन । समग्रमा गत वर्ष ३.१ प्रतिशतले बढेको गैर कृषि उत्पादन यस वर्ष ४.० प्रतिशतले मात्र बढ्ने सङ्केत छ । परिणामस्वरूप गत वर्ष २.१ प्रतिशतले बढेकी कुल गार्हस्थ्य उत्पादन यस वर्ष ३.१ प्रतिशतले मात्र बढ्ने अनुमान छ ।

पर्यटनतर्फ सन् १९९८ को प्रथम नौ महिनाको अन्तसम्ममा हवाई मार्ग भएर नेपाल प्रवेश गर्ने पर्यटकको सङ्ख्या गत वर्षको यसै अवधिको तुलनामा १०.१ प्रतिशतले बढेको छ । उपर्युक्त परिसूचकहरूको आधारमा गैर कृषि क्षेत्रको समग्र उत्पादन वृद्धिदर गत वर्ष २.८ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा यस वर्ष ४ प्रतिशतसम्म पुग्ने पूर्वानुमान छ ।

यस बैंकको प्राथमिक चासोको रूपमा रहेको मौद्रिक, बैकिङ तथा वित्तीयक्षेत्रले चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा सन्तोषजनक प्रगति हासिल गरेको छ । खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा उल्लेख्य (१६.४ प्रतिशत) वृद्धि

भए पनि आन्तरिक कर्जाको उचित व्यवस्थापनले गर्दा गत वर्ष ८.३ प्रतिशतले बढेकी सङ्कुचित मुद्राप्रदाय यस वर्ष ३.६ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । आवधिक निक्षेप बढ्ने क्रम यो वर्ष पनि सन्तोषजनक रह्यो । यस्तो निक्षेप गत वर्षको पहिलो आठ महिनामा १३.१ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा थप १६.२ प्रतिशतले बढी रु. ९४ अर्ब ४६ करोड ५८ लाख पुग्यो । मौद्रिक व्यवस्थापनको अर्को उल्लेख्य पक्षको रूपमा सङ्कुचित मुद्राप्रदायको संरचनामा आएको परिवर्तनलाई लिन सकिन्छ । सङ्कुचित मुद्राप्रदायमा चल्ती निक्षेपको अंश गत वर्षको २६.५ प्रतिशतबाट बढेर समीक्षा अवधिमा २७.१ प्रतिशत पुग्यो । निश्चय पनि यो वित्तीय प्रगाढ़ताको परिचायक हो ।

समीक्षा अवधिमा श्री ५ को सरकारको बजेट कारोबारको स्थिति पनि निकै सन्तोषप्रद रह्यो । यस अवधिमा २०५१/५२ यता पहिलो पटक राजस्वको वृद्धिदर सर्वाधिक रहन गएबाट कुल खर्च उच्च दरले बढे पनि बजेट घाटा ३९.२ प्रतिशतले घट्यो । गत वर्षको यसै अवधिमा यस्तो घाटा भन्डै दोब्बर (९९.७ प्रतिशत) ले बढेको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षकी प्रथम आठ महिनाको उपलब्ध तथ्याङ्कले वैदेशिक व्यापारको क्षेत्रमा सुधार भएको देखाएको छ । यस अवधिमा एकातिर कुल निर्यात उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि भएको छ भने अर्कोतर्फ कुल आयातमा थप हास आएको कारणबाट कुल व्यापार असन्तुलनको मात्रामा पनि उल्लेखनीय रूपमा सुधार हुन गएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा कुल निर्यात गत वर्षको १२.८ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ३७.४ प्रतिशतले बढ्न गई रु. २३ अर्ब २३ करोड पुगेको छ । भारततर्फ भएको निर्यात वृद्धि गत वर्षकै हाराहारीमा ५०.१ प्रतिशत र तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात ३१.६ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्ष तेस्रो मुलुकतर्फकी निर्यात केवल १.३ प्रतिशतले बढेको थियो । गत वर्षको यही अवधिमा कुल व्यापारमा कुल निर्यातको अंश २२.४ प्रतिशत रहेकोमा चालू वर्ष यस्तो अंशमा उत्साहप्रद वृद्धि भई ३०.२ प्रतिशत पुगेको फलस्वरूप कुल निर्यातले कुल आयातको ४३.२ प्रतिशत खाम्न सकेको छ । गत वर्ष यसको अनुपात २८.९ प्रतिशत मात्र रहेको थियो । यसरी कुल निर्यातको स्थिति केही सुदृढ देखिनुमा ऊनी गलैँचा तथा तयारी पोशाकको निर्यातमा आएको सुधार र भारततर्फ साबुन, टुथपेष्ट,

वनस्पति घ्यूजस्ता वस्तुहरूको निर्यातमा भएको वृद्धिलाई लिन सकिन्छ ।

गत वर्ष भैं चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा पनि कुल आयात घट्ने क्रम जारी रह्यो । गत वर्षको समीक्षा अवधिमा कुल आयात १.८ प्रतिशतले घटी करिब रु. ५८ अर्ब ४९ करोडमा ओर्लिएकोमा यस वर्ष थप ८.२ प्रतिशतले कम भई करिब रु. ५३ अर्ब ७२ करोड मात्र रहन गएको छ । यसरी आयातमा देखिएको हासोन्मुख प्रवृत्ति सुनको आयातमा भएको तीव्र हासको कारणले हो । भारतबाट भएको आयात गत वर्ष १.३ प्रतिशतले मात्र बढेकोमा चालू वर्षको समीक्षा अवधिमा १२.३ प्रतिशतले वृद्धि भयो भने अन्य मुलुकबाट हुने आयात गत वर्ष ३.० प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा १६.५ प्रतिशतले अझ घट्न गएको छ ।

उर्लादो निर्यात र खस्कंदो आयातले गर्दा यस अवधिमा कुल व्यापार घाटाको स्तर रु. ११ अर्ब १० करोड (२६.७ प्रतिशत) ले कम भई रु. ३० अर्ब ४८ करोड कायम भएको छ । यसमध्ये भारतसँगको व्यापार घाटा ५.१ प्रतिशत र अन्य मुलुकसँगको यस्तो घाटामा ३५.० प्रतिशतले घटेको छ । गत वर्षको समीक्षा अवधिमा कुल व्यापार घाटा रु. ४१ अर्ब ५९ करोड थियो ।

व्यापार घाटामा आएको सुधार र ट्रान्सफर खासगरी निजी ट्रान्सफरमा उल्लेख्य वृद्धि भएको कारणबाट सेवा खुदमा हास आउँदा आउँदै पनि चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनाको तथ्याङ्कअनुसार चालू खातामा रु. ५ करोड ७२ लाखको बचत देखिएको छ । सेवाअन्तर्गत यात्रा र लगानीबापतको आय गत वर्षको समीक्षा अवधिको तुलनामा वृद्धि भए पनि अन्य सेवामा आएको हासको कारण सेवा खुदमा कमी देखिन गएको हो । पूँजी खाताअन्तर्गत वैदेशिक ऋण र प्रत्यक्ष लगानीमा आंशिक वृद्धि भए पनि विविध पूँजीको आप्रवाह घट्न गएबाट पूँजी खाताको खुद आय रु. ४८ करोड ५५ लाखले घट्न गएको छ । यिनै कारणबाट समीक्षा अवधिमा रु. ४ अर्ब ८५ करोड ८० लाख शोधनान्तर बचत हुन गएको छ । यो रकम गत वर्षको यसै अवधिको तुलनामा रु. १ अर्ब ५१ करोड ३५ लाखले बढी छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको एघारौँ कोटा पुनरावलोकन अन्तर्गत कुल कोटा १ खर्ब ४५ अर्ब ६० करोड एस.डी.आर.मा ४५ प्रतिशतले वृद्धि गरी २ खर्ब १२

अर्ब पुऱ्याइएको छ । नेपालको विद्यमान कोटा ५ करोड २० लाख एस.डी.आर.मा ३७.१ प्रतिशतले वृद्धि भई ७ करोड १३ लाख पुग्न गएको छ । कोटा वृद्धिबापत कोषको खातामा जम्मा गर्नुपर्ने एस.डी.आर. र स्थानीय मुद्राको रकम नेपालको तर्फबाट जम्मा गरिसकिएकोले फेब्रुअरी ९, १९९९ (२०५५ माघ २६ गते) देखि उक्त कोषको रकम उपयोग गर्न सकिने भएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको मौद्रिक तथ्याङ्क अनुसार नेपालमा रु. ८ अर्ब ९५ करोड ४२ लाख शोधनान्तर बचत भएको देखिएको छ । २०५४ फागुनको तुलनामा २०५५ फागुनमा बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल विदेशी विनिमय सञ्चित ३२.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७५ अर्ब १२ करोड ५७ लाख पुगेको छ । उक्त सञ्चितमध्ये परिवर्त्य तथा अपरिवर्त्य विदेशी मुद्राको अंश क्रमशः ८६.४ प्रतिशत र १३.६ प्रतिशत रहेको छ । हालको आयातको प्रवृत्तिलाई हेर्दा उक्त विदेशी मुद्रा सञ्चितले औसतमा ११ महिनाको वस्तु आयात धान्न सक्ने देखिन्छ ।

गत वर्षको प्रथम आठ महिनाको तुलनामा यस वर्षको समीक्षा अवधिमा सङ्कुचित मुद्राप्रदाय र विस्तृत मुद्राप्रदायमा क्रमशः ३.६ प्रतिशत र ११.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । मुद्रा प्रदायको विस्तारकारी कारकमध्ये आन्तरिक कर्जा गत वर्ष ७.७ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष ३.२ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । खुद वैदेशिक सम्पत्ति गत वर्षको अवधिमा १०.० प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १६.४ प्रतिशतले बढेको छ । सरकारलाई गएको कर्जा गत वर्ष ४.५ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ०.७ प्रतिशतको सीमान्त दरले मात्र वृद्धि भएको छ । यस वर्ष सरकारी संस्थानमध्ये वित्तीय संस्थानहरूले लिएको ऋण ६.२ प्रतिशतले घटेको छ भने गैर वित्तीय संस्थानहरूले लिएको ऋण पनि ०.२ प्रतिशतले घट्न गएर समग्रमा सरकारी संस्थानलाई गएको कर्जा ४.२ प्रतिशतले घट्न पुगेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा वित्तीय संस्थानलाई गएको कर्जा ७.८ प्रतिशतले बढेको थियो भने गैर वित्तीय संस्थानहरूलाई गएको कर्जा १०.६ प्रतिशतले घटेको थियो । समग्रमा गत सालको यसै अवधिमा पनि सरकारी संस्थानलाई गएको कर्जा ०.९ प्रतिशतले घटेको थियो । निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा गत वर्ष ९.५ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा ४.४ प्रतिशतले मात्र बढेको छ । उठाउन बाँकी कुल आन्तरिक कर्जाको रकम गत वर्षको फागुन मसान्तमा १ खर्ब ८ अर्ब ६८ करोड

२७ लाख भएकोमा यस वर्षको सोही अवधिमा त्यस्तो रकम रु. १ खर्ब १९ अर्ब ४६ करोड १९ लाख पुगेको छ। कुल आन्तरिक कर्जामध्ये सरकारलाई भएको कर्जाको हिस्सा २८.१ प्रतिशतबाट घटेर २६.८ प्रतिशत र सरकारी संस्थानलाई एक कर्जाको अंश ३.१ प्रतिशतबाट घटेर २.५ प्रतिशतमा ओर्लेको छ भने निजी क्षेत्रलाई भएको कर्जाको अंश ६८.८ प्रतिशतबाट बढेर ७०.७ प्रतिशत पुगेको छ। यसरी कर्जाको संरचनात्मक स्वरूप हेर्दा कर्जा प्रवाहबाट निजी क्षेत्रलाई प्राथमिकता पुगेको कुरालाई इङ्गित गर्दछ।

सङ्कुचित मुद्राप्रदायमा चलनचल्तीमा रहेको नगदको हिस्सा गत वर्षको ७३.५ प्रतिशतबाट केही तल ओर्लेर ७२.९ प्रतिशत पुगेको छ। कुल मुद्राप्रदायमा मुद्राको अंश घट्नुले बैकिङ्ग विकासको प्रभावकारिता बढेको कुरालाई इङ्गित गर्दछ। गत वर्ष १३.१ प्रतिशतले बढेको आवधिक निक्षेप यस वर्ष १६.२ प्रतिशतले बढी रु. ९४ अर्ब ४६ करोड ५८ लाख पुगेको छ। गैर मौद्रिक दायित्व गत वर्ष ०.१ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ४.६ प्रतिशतले घट्न गएको छ।

शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूची (आधार वर्ष २०४०/४१ = १००) को तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा चालू आर्थिक वर्ष २०५५/५६ को प्रथम आठ महिनाको औसत मुद्रास्फीतिदर १३.८ प्रतिशत रहेको छ। गत वर्ष यो औसत मूल्य वृद्धिदर २.३ प्रतिशत थियो। विन्दुगत रूपमा २०५४ फागुनको तुलनामा २०५५ फागुनमा मूल्यसूची १०.२ प्रतिशतले बढेको छ भने गत वर्ष सोही अवधिमा ४.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा खाद्य तथा पेयपदार्थ समूहको औसत मूल्य वृद्धिदर १९.१ प्रतिशत छ। त्यस्तै गैर खाद्य तथा सेवासमूहको मूल्य वृद्धिदर ४.३ प्रतिशत रहेको छ। गत वर्ष यी दुवै समूहको औसत मूल्य वृद्धिदर क्रमशः ५ प्रतिशत र ५.६ प्रतिशत रहेको थियो। विन्दुगत हिसाबमा समीक्षा अवधि (२०५४ फागुन-२०५५ फागुन) मा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको औसत मूल्य वृद्धिदर १३.१ प्रतिशत रहेको छ। गैर खाद्य तथा सेवा समूहको औसत मूल्य वृद्धिदर ४.८ प्रतिशत छ। गत वर्ष यी दुवै समूहको मूल्यसूची क्रमशः ४.६ प्रतिशत र ४.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो।

चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा गैर खाद्य वस्तु तथा सेवासमूहको मूल्यसूचीमा भन्दा खाद्य तथा

पेयपदार्थ समूहको मूल्यसूचीमा अत्यधिक चाप पर्न गएको छ। यसको फलस्वरूप देशको मूल्य स्थितिमा नै गत वर्षको तुलनामा केही चाप पर्न गएको हो। यसरी खाद्य तथा पेयपदार्थ समूहमा अत्यधिक चाप पर्नुमा आर्थिक वर्षको प्रथम त्रयमासतिर भारत र बङ्गलादेशमा चामल निर्यात हुनु, छिमेकी राष्ट्र भारतमा पनि खाद्य वस्तुहरूको मूल्यमा वृद्धि हुनु र फलफूल तथा तरकारी, मरमसला एवं दलहनजस्ता वस्तुहरूको आपूर्तिमा हास हुनुलाई लिन सकिन्छ।

चालू आर्थिक वर्षको बाँकी चार महिनामा सामान्यतया ऋतुगत कारणले खाद्यवस्तुहरूको मूल्यमा अझ केही वृद्धि हुनसक्ने तथ्याङ्कसमेत दृष्टिगत गरी हालसम्म उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा औसत मूल्य वृद्धिदर १२ प्रतिशतको हराहारीमा रहने पूर्वानुमान गरिएको छ। गत वर्षको औसत मूल्य वृद्धिदर ४ प्रतिशत मात्र रहेको थियो।

बैकिङ्ग तथा वित्तीय व्यवस्थापन

वाणिज्य बैंकहरूसँग सम्बन्धित कार्यहरू

देशले अवलम्बन गरेको आर्थिक उदारीकरणको नीतिपश्चात् देशको वित्तीय क्षेत्रमा उल्लेखनीय सुधार हुन गई वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्या ४ बाट बढेर १३ पुगेको छ। २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा यी १३ वाणिज्य बैंकका नेपाल अधिराज्यभर ४७९ शाखाहरू कार्यरत थिए। वाणिज्य बैंकहरूको कारोबार सुचारु रूपले सञ्चालन गर्ने गराउने हेतुले नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक वर्षमा देहायका नीतिगत व्यवस्थाहरू लागू गर्‍यो।

१. विपन्नवर्गमा जाने कर्जा

वाणिज्य बैंकहरूले विपन्नवर्गमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्थाका सम्बन्धमा आर्थिक वर्ष २०५५/५६ देखि कार्यान्वयनमा आउने गरी देहाय अनुसारका नयाँ व्यवस्थाहरू लागू गरिएका छन्।

(क) वाणिज्य बैंकहरूबाट समाजका कमजोर, निर्धन र विपन्नवर्गमा जाने प्रतिऋणी परिवार बढीमा रु. ३०,०००/- (तीस हजार रुपैयाँ) सम्म हुने गरी वाणिज्य बैंक स्वयंले प्रत्यक्षरूपमा आयमूलक तथा रोजगारीमूलक परियोजनाहरूमा गरेको लगानी, (ख) वाणिज्य बैंकहरूले ग्रामीण विकास बैंकहरूमा शेयर पूँजीको रूपमा गरेको लगानी, (ग) ग्रामीण विकास बैंक र यस्तै प्रकृतिका गरिबी

निवारण कार्यक्रममा संलग्न विकास बैंकहरूलाई जाने कर्जा, (घ) यस बैंकबाट बैंकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति पाएका सहकारी संस्था, गैर सरकारी संस्था र साना किसान सहकारी संस्थालाई जाने कर्जालाई विपन्नवर्गमा जाने कर्जामा गणना गरिनेछ। यस अगि प्रतिभ्रूणी परिवार रु. १५,०००/- (पन्ध्र हजार रुपैयाँ) सम्मको कर्जामात्र विपन्न वर्गमा गणना गरिने व्यवस्था थियो।

यसरी प्रदान गरिएको ऋणलाई जुन बैंकबाट ऋण उपलब्ध गराएको हो सोही बैंकमा नै मुद्दती खाता खोली मुद्दती रसिदलाई धितोको रूपमा लिने गरेको समेत पाइएकोले यसरी प्राप्त ऋणलाई मुद्दती खातामा जम्मा गरेको पाइएमा २०५५ माघ १ गतेदेखि लागू हुने गरी वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाह भएको यस्तो कर्जालाई विपन्न वर्गमा गणना नगरिने व्यवस्था गरिएको छ।

विपन्न वर्गमा जाने कर्जालाई प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा जाने कर्जा अन्तर्गत नै समावेश गरी गणना गरिनेछ। यस्तो गणना ६ महिना अगिको कुल बाँकी कर्जा सापट (लगानीबाहेक) को आधारमा प्रत्येक ३/३ महिनामा अर्थात् असोज, पुस, चैत र असार मसान्तमा गरिनेछ। यसरी विपन्नवर्गमा प्रवाहित कर्जा, असुली स्थिति, असूल गर्न बाँकी र भाखा नाघेको कर्जाको विवरण यस बैंकले तोकेको ढाँचाअनुरूप विवरण भरी प्रत्येक त्रयमास समाप्त भएको ३० दिनभित्र यस बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभागमा पठाउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

वाणिज्य बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०५५/५६ को अवधिमा आफूले प्रवाह गरेको कुल कर्जामध्ये नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, नेपाल अरब बैंक लिमिटेड, नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लिमिटेड र नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लिमिटेड प्रत्येकले ३/३ प्रतिशत, हिमालयन बैंक लिमिटेड, नेपाल एसबिआई बैंक लिमिटेड र नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेड प्रत्येकले २/२ प्रतिशत, बैंक आफ काठमाडौं लिमिटेडले १.७५ प्रतिशत, नेपाल बैंक अफ सिलोन लिमिटेडले ०.७५ प्रतिशत र नयाँ स्थापना हुने वाणिज्य बैंकले ०.२५ प्रतिशतका दरले अनिवार्य रूपले विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

उपर्युक्तबमोजिम कर्जा प्रवाह नगरेमा वा कम प्रवाह गरेमा त्यसरी प्रवाह नगरेको वा कम प्रवाह गरेको रकममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ को दफा ३२ को उपदफा (२) बमोजिम सम्बन्धित बैंकले सो गणना अवधिमा

कर्जामा लिने अधिकतम ब्याजदरले हुने रकम हर्जाना लगाइनेछ, साथै प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा निर्धारित सीमा पुऱ्याए तापनि विपन्न वर्गमा तोकिए बमोजिम कर्जारकम नपुग भएमा समेत हर्जाना लाग्नेछ। उपर्युक्त बमोजिम तोकिएको दुवै सीमाहरू पूरा हुन नसकेमा दोहोरो हर्जाना नलाग्ने गरी जुनमा बढी हर्जाना लाग्छ सोही अनुसार असूल गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

नयाँ स्थापना हुने वाणिज्य बैंकको हकमा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र तथा विपन्न वर्गमा प्रवाहित हुने कर्जा गणना गर्दा ती बैंकहरू सञ्चालनमा आएको एक वर्ष पछिको पहिलो त्रयमासबाट शुरू गरिनेछ।

२. शाखा/उपशाखा स्थानान्तरण गर्ने सम्बन्धमा

वाणिज्य बैंकहरू र कृषि विकास बैंकका शाखा/उपशाखा कार्यालयहरू स्थानान्तरण गर्ने सम्बन्धमा यस अगि गरिएका सम्पूर्ण व्यवस्थाहरू खारेज गरी देहाय बमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ।

२.१ सुरक्षाको दृष्टिबाट शाखा/उपशाखा कार्यालय तत्काल स्थानान्तरण गर्नुपरेमा सोअनुसार गरी त्यसको जानकारी ७ दिनभित्र अनिवार्य रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकलाई दिनुपर्नेछ।

२.२ आफ्नै कार्यालय भवन भएका ठाउँबाट बैंक शाखाहरू सिफारिससहित नेपाल राष्ट्र बैंकमा स्वीकृतिको लागि लेखी पठाउनुपर्नेछ।

२.३ बैंकको आफ्नो कार्यालय भवन नभएको स्थानमा कार्यालय भवन भाडामा लिई कार्य गरिरहेका शाखाहरूको हकमा महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका वा नगरपालिका क्षेत्रभित्र भए बैंक शाखा सञ्चालन भएको वडाभित्र तथा गाउँ विकास समितिको क्षेत्रभित्र भए गाउँ विकास समितिभित्र शाखा/उपशाखा कार्यालय बैंकको सञ्चालक समितिको निर्णयबाट स्थानान्तरण गर्न सकिने र त्यसको जानकारी ७ दिनभित्र अनिवार्य रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकलाई गराउनुपर्नेछ।

२.४ उपर्युक्त व्यवस्था बाहेकको अवस्थामा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति लिएर मात्र शाखा/उपशाखा कार्यालय स्थानान्तरण गर्न सकिने र यस्तो स्वीकृति माग गर्दा सञ्चालक समितिको निर्णयसहित नेपाल राष्ट्र बैंकमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

३. निर्यातकर्ताहरूलाई सहूलियत दरमा कर्जा उपलब्ध गराउने

वाणिज्य बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०५४/५५ को स्तरभन्दा बढी निर्यात भएको हदसम्म थप निर्यात रकममा निकासीकर्ताहरूलाई अधिकतम १० प्रतिशत ब्याजदरमा निर्यात कर्जा प्रदान गर्न निर्देशन दिइएको छ । यस्तो कर्जा प्रदान भएको प्रमाणसहित सम्बन्धित बैंकले नेपाल राष्ट्र बैंकमा पुनर्कर्जा माग गरेमा वार्षिक ७ प्रतिशत ब्याजदरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ, साथै यस सम्बन्धमा देहायका प्रक्रियागत व्यवस्थासमेत गरिएको छ ।

३.१ गत वर्षको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षमा बढी निर्यात भएमा बढी निर्यात भएको रकमसम्म वाणिज्य बैंकले नेपाल राष्ट्र बैंकको सिफारिसमा निर्यातकर्तालाई त्रैमासिकरूपमा निर्यात अभिवृद्धि कर्जा उपलब्ध गराउने । यसरी निर्यात अभिवृद्धि कर्जा उपलब्ध गराउँदा त्रैमासिक आधारमा Cumulative रूपमा हिसाब गरी पछिल्ला त्रयमासहरूमा खुद वृद्धि भएको रकममा मात्र यस्तो कर्जा उपलब्ध गराउनेछ ।

३.२ यस प्रकारको कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने प्रयोजनको लागि निर्यातकर्ताहरूले निर्यात अभिवृद्धि गरेको यथार्थ विवरणसहित निवेदन फाराम भरी नेपाल राष्ट्र बैंकको विदेशी विनिमय विभागमा पेश गर्नुपर्नेछ । यसरी प्राप्त निवेदनको आधारमा निर्यातकर्ताले निर्यात गरेको विवरणलाई यकीन गरी निजले रोजेको वाणिज्य बैंकमा कर्जा उपलब्ध गराउनको लागि सिफारिस गरिनेछ ।

४. ब्याजदर फरक सम्बन्धमा व्यवस्था

ब्याजदर निर्धारणमा वाणिज्य बैंकहरूलाई पूर्ण स्वतन्त्रता दिइएपश्चात् आ.व. २०५४/५५ सम्म पनि निक्षेप र कर्जाको ब्याजदर अन्तरमा अपेक्षित सुधार नआएको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले २०५५ साउन १ गतेदेखि लागू हुने गरी निक्षेप र कर्जाबीचको भारित फरक दर पाँच प्रतिशतमा सीमित गर्न वाणिज्य बैंकहरूलाई वर्तमान ब्याजदर संरचनामा आवश्यकतानुसार समायोजन गर्न निर्देशन दिएको छ । तत्पश्चात् वाणिज्य बैंकहरूले ब्याजदर अन्तर गणना गर्ने विधिका सम्बन्धमा आ-आफ्नै ढङ्गले व्याख्या गरेको पाइएकोले यस बैंकले ब्याजदर गणना गर्ने सम्बन्धमा निम्नानुसारको व्यवस्था गर्न २०५५ मङ्सिर १ गते वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिएको छ ।

४.१ ने.रु. तथा विदेशी मुद्रामा रहेको कुल निक्षेपमा भएको ब्याज खर्चलाई मासिक औसत कुल निक्षेप रकमले भाग गरी प्रतिशतको आधारमा भारित औसत निक्षेप दर गणना गर्ने र ने.रु. तथा विदेशी मुद्रामा प्रवाह भएको कर्जा सापट तथा लगानी, मागेको बखत प्राप्त हुने रकम एवं विदेशी बैंक मौज्जातबाट प्राप्त ब्याज आम्दानीलाई उक्त कर्जा-सापट, लगानीको मासिक औसत रकमले भाग गरी भारित औसत कर्जा दर गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

यसरी गणना गरिएको निक्षेप र कर्जातर्फको भारित औसत ब्याजदरबीचको फरक (भारित कर्जा दरबाट भारित निक्षेप दर घटाई निकालिएको प्रतिफल) लाई नै भारित ब्याजदर अन्तर (Weighted Interest Spread) को रूपमा लिइने व्यवस्था गरिएको छ ।

४.२ ब्याजदर फरक प्रत्येक ६/६ महिना (साउनदेखि पुष र माघदेखि असार) को तथ्याङ्क विवरणको आधारमा गणना गरी अनुगमन गरिनेछ ।

४.३ प्रत्येक अर्द्धवार्षिक विवरणको आधारमा ब्याजदर फरक (Spread) गणना गर्दा कुनै बैंकको फरक ५ प्रतिशतभन्दा बढी भएमा ब्याज आम्दानी (फरक गणना गर्ने क्रममा लिइएको कुल ब्याज आम्दानी) को उक्त बढी भएको प्रतिशतले हुने रकम एक छुट्टै विशेष जगोडा कोष खडा गरी राख्नुपर्नेछ ।

उक्त कोषमा रहेको रकमबाट लाभांश वितरण गर्न नपाइने तर सो रकम वाणिज्य बैंकहरूको पूँजीकोष (Capital Adequacy) गणना गर्ने प्रयोजनका लागि पूरक पूँजीको रूपमा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

४.४ नयाँ बैंकलाई कारोबार सञ्चालन गरेको एक वर्ष पछि मात्र ब्याजदर फरकसम्बन्धी व्यवस्था लागू हुनेछ ।

५. वाणिज्य बैंकहरूको स्थापना एवं पूँजी वृद्धि

नारायणगढ, चितवनमा प्रधान कार्यालय रहने गरी क्षेत्रीय बैंकको रूपमा स्थापना भएको लुम्बिनी बैंकलाई २०५५।४।१ देखि लागू हुने गरी कारोबार गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । उक्त बैंकको अधिकृत पूँजी रु. २० करोड र जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. ५ करोड (सर्वसाधारणको लागि निष्कासन गर्नुपर्ने समेत) रहेको छ ।

यसैगरी अधिकृत पूँजी रु. २५ करोड र जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. १२ करोड (सर्वसाधारणको लागि निष्कासन गर्नुपर्नेसमेत) मा क्षेत्रीय बैंकको रूपमा कमर्सियल बैंक लि.लाई पनि २०५५।४।१ देखि लागू हुने गरी कारोबार गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएकोमा उक्त बैंकलाई अधिकृत पूँजी र जारी तथा चुक्ता पूँजी वृद्धि गरी क्रमशः रु. १ अर्ब र रु. ५० करोड पुऱ्याउनसमेत स्वीकृति दिइएको छ । यसरी जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. ५० करोड पुगेपछि उक्त बैंकले नेपाल अधिराज्यभर कार्यक्षेत्र विस्तार गर्न सक्नेछ ।

६. क्षतिपूर्ति प्रदान

बैंकिङ विकास आयोजना अन्तर्गत पहिले नै खुलेका राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका विभिन्न शाखाहरूमध्ये घाटामा गएका २ शाखालाई आर्थिक वर्ष २०५२/५३ को क्षतिपूर्तिबापत रु. ५ लाख ७२ हजार ७ सय ५० रुपैयाँ पैसा ७८ मात्र प्रदान गरिएको छ ।

विकास बैंकहरूसँग सम्बन्धित कार्य

१. विकास बैंकहरूको स्थापना

विकास बैंक ऐन, २०५२ कार्यान्वयनमा आएपछि पहिलो विकास बैंकको रूपमा “नेपाल विकास बैंक लि.” ले २०५५ माघ १७ देखि आफ्नो कारोबार शुरू गरेको छ । जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. १६ करोड रहेको यस विकास बैंकले नेपाल अधिराज्यभर आफ्नो कारोबार विस्तार गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ ।

यसैगरी रु. २५ लाखको जारी तथा चुक्ता पूँजीमा स्थापना भएको ‘उद्यम विकास बैंक’ ले पनि २०५५ फागुन १० देखि कारोबार शुरू गरिसकेको छ । चितवन जिल्लाको रत्ननगरमा प्रधान कार्यालय रहेको यस बैंकको कार्यक्षेत्र चितवन जिल्लाको ग्रामीण क्षेत्रहरू मात्र रहनेछन् ।

२. विकास बैंकहरू खोल दिने सहमति प्रदान

आफू स्वयं, विभिन्न वाणिज्य बैंकहरू, ग्रामीण विकास बैंकहरू जस्ता संस्थाहरू संस्थापक सदस्यहरू रहेको रुरल माइक्रोफाइनेन्स डेभलपमेण्ट सेण्टर लि. लाई विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत विकास बैंकको रूपमा स्थापना गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले स्वीकृति प्रदान गरेको छ । उक्त सेण्टर रु. ८ करोड जारी तथा चुक्ता पूँजीमा स्थापना भएको हो । उक्त सेण्टरको मुख्य उद्देश्य विपन्नवर्गमा लगानी गर्ने संस्थाहरूलाई मात्र थोक कर्जा (Wholesale Lending) प्रवाह गर्नु रहेको छ ।

यसैगरी ग्रामीण बैंकको अवधारणामा कार्य गर्ने गरी रु. १ करोड जारी तथा चुक्ता पूँजीमा निर्धन उत्थान बैंक लि. सिद्धार्थनगरमा रु. २५ लाख जारी तथा चुक्ता पूँजीमा अपुर्वा विकास बैंक लि. सिराहामा, रु. ५० लाखको जारी तथा चुक्ता पूँजीमा मालिका विकास बैंक लि. कैलाली जिल्लाको टिकापुरमा प्रधान कार्यालय रहने गरी स्थापना गर्न पनि नेपाल राष्ट्र बैंकले सहमति पत्र प्रदान गरिसकेको छ ।

यसरी तोकिएका क्षेत्रहरूमा मात्र कारोबार गर्न पाउने गरी विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत स्थापना भएका यस्ता विकास बैंकहरूबाट सम्बन्धित क्षेत्रको कृषि, उद्योग, सेवा, व्यापार क्षेत्रमा आमूल परिवर्तन ल्याई जनताको जीवनस्तर उकास्ने विश्वास लिइएको छ ।

३. कार्यक्रम विकास गर्ने सम्बन्धमा

ग्रामीण विकास बैंकहरू तथा अन्य गैर सरकारी संस्थाहरूले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा भौगोलिक कार्यक्षेत्रमा व्यापक दोहोरोपना आएको देखिएकोले यसबाट गरिबी निवारणसम्बन्धी कार्यक्रमको प्रभावकारितामै प्रतिकूल असर पर्नसक्ने स्थिति देखिएकाले सम्बन्धित ग्रामीण विकास बैंक तथा यस बैंकबाट स्वीकृतिप्राप्त गैर सरकारी संस्थाहरू बीच आपसी छलफल एवं समझदारीबाट कार्यक्षेत्र सीमाङ्कन गरी यस बैंकमा २०५५ असोज मसान्तभित्र जानकारी गराउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०५५/५६ देखि आर्थिक वर्षको शुरूमै सम्बन्धित क्षेत्रमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न यस बैंकबाट स्वीकृति पाएका सबै संस्थाहरूले एक आपसमा छलफल गरी भौगोलिक कार्यक्षेत्र छुट्टयाई सामूहिक सहमति अनुरूप शाखा विस्तारसम्बन्धी प्रस्ताव यस बैंकमा पेश गर्नुपर्नेछ र यस्तो कार्यक्रम पेश नगरेसम्म कुनै पनि संस्थालाई शाखा विस्तार गर्न स्वीकृति दिइने छैन, साथै आवश्यक परेमा यस्तो छलफल तथा सहमतिका लागि यस बैंकको शाखा कार्यालयहरूलाई मध्यस्थकर्ताको रूपमा प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

यस बैंकबाट विपन्न वर्गका लागि सञ्चालित कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत सहभागी नभइकन खुला प्रतिस्पर्धाको आधारमै कर्जा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न कुनै संस्थाले चाहेमा यस बैंकलाई जानकारी गराएपछि त्यस्ता संस्थालाई सोही बमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्वीकृति दिइनेछ तर प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएका यस्ता संस्थाहरू विपन्न वर्गका लागि सञ्चालित कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाह हुने वित्तीय साधनका लागि ग्राह्य नहुने भएबाट वाणिज्य बैंकहरूबाट त्यस्ता वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रवाहित हुने कर्जालाई विपन्न वर्गमा जाने कर्जा अन्तर्गत गणना नहुनेसमेत व्यवस्था गरिएको छ ।

वित्त कम्पनीसँग सम्बन्धित कार्यहरू

नेपालमा अवलम्बन गरिएको खुला, उदार तथा बजारमुखी अर्थतन्त्रले निजीक्षेत्रलाई वित्त कम्पनी स्थापना एवं सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरे अनुसार २०५५ साल फागुन मसान्तसम्ममा काठमाडौं उपत्यकाभित्र ३० र उपत्यकाबाहिर १४ गरी जम्मा ४४ वित्त कम्पनी स्थापना भई सञ्चालनरत छन् । उक्त अवधिसम्ममा १२ वित्त कम्पनीले काठमाडौं उपत्यकाभित्र ३ र उपत्यका बाहिर १३ गरी जम्मा १६ शाखा कार्यालयसमेत विस्तार गरेका छन् । वित्त कम्पनीको वित्तीय कारोबार सुचारु रूपले सञ्चालन गर्न यस बैंकबाट लागू गरिएका सम्पूर्ण नीतिगत व्यवस्था पुनरावलोकन गरी देहाय बमोजिमको नयाँ नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाले वित्त कम्पनीहरूको वित्तीय कारोबार विस्तार हुन गई निक्षेपकर्ताहरूको हित सुरक्षित हुने र वित्त कम्पनीहरूको जोखिम कम हुनुको साथै मुनाफामा समेत अभिवृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

१. वित्तीय स्रोत सङ्कलन व्यवस्था

वित्त कम्पनीले आफ्नो प्राथमिक पूँजीकोषको

१० गुणाभन्दा बढी वित्तीय स्रोत (निक्षेप ऋण डिभेञ्चर) सङ्कलन गर्न नपाउने र सोभन्दा बढी सङ्कलन गरेमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा खाता खोली निर्व्याजी रूपमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै उक्त सीमाभन्दा बढी वित्तीय स्रोत सङ्कलन गरिरहेका वित्त कम्पनीहरूले सो सीमाभित्र नआउञ्जेल लाभांश वितरण गर्नसमेत नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

२. पूँजीकोष वृद्धि

वित्त कम्पनीले आफ्नो कुल जोखिम भारित सम्पत्तिको न्यूनतम ४ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष र अर्को ४ प्रतिशत पूरक पूँजीकोष गरी जम्मा ८ प्रतिशत पूँजीकोष राख्नुपर्ने व्यवस्थामा संशोधन गरी न्यूनतम ५ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष र अरू पूरक पूँजीकोष गरी १० प्रतिशत पूँजीकोष कायम राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । प्रत्येक आर्थिक वर्षको अन्त्यमा पूँजीकोष नपुग हुने वित्त कम्पनीले अर्को आर्थिक वर्षभित्रमा तोकिए बमोजिमको पूँजीकोष पुन्याउनुपर्ने र पूँजीकोष नपुन्याएसम्म लाभांश वितरण गर्न नपाउने व्यवस्थासमेत गरिएको छ ।

३. तरलतामा कमी

वित्त कम्पनीले आफ्नो निक्षेप दायित्वको न्यूनतम १० प्रतिशत तरल सम्पत्तिको मौज्जात राख्नुपर्ने व्यवस्थालाई २ प्रतिशत विन्दुले कम गरी न्यूनतम ८ प्रतिशत तरल सम्पत्ति मौज्जात कायम राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

४. प्रतिग्राहक कर्जा सीमामा वृद्धि

वित्त कम्पनीले एक व्यक्ति, परिवार, ग्राहक, परियोजना, फर्म, कम्पनी वा एउटै समूहको कम्पनीलाई आफ्नो प्राथमिक पूँजीकोषको, कोषमा आधारित कर्जा तथा सापटमा १० प्रतिशत र गैरकोषमा आधारित सुविधामा ४० प्रतिशतसम्म कर्जा, सापट तथा सुविधा प्रदान गर्न पाउने साविकको व्यवस्थामा वृद्धि गरी क्रमशः २५ र ५० प्रतिशत पुन्याइएको छ, साथै परिवार र एउटै समूहको कम्पनीको विस्तृत रूपमा व्याख्यासमेत गरिएको छ ।

५. क्षेत्रगत कर्जा सीमामा वृद्धि

वित्त कम्पनीले वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ को दफा ३ उप-दफा (२) अन्तर्गतका कर्जा सापट तथा लगानी क्षेत्रहरूमध्ये एक क्षेत्रमा आफ्नो कुल कर्जा सापट तथा पट्टा सम्पत्तिको ५० प्रतिशतसम्म मात्र लगानी गर्न पाउने साविकको क्षेत्रगत सीमा व्यवस्थालाई १० प्रतिशतले वृद्धि

गरी एउटा क्षेत्रमा ६० प्रतिशतसम्म कर्जा सापट तथा लगानी गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

६. कर्जा सापटीको वर्गीकरण तथा जोखिम व्यहोर्ने कोष व्यवस्थामा हेरफेर

वित्त कम्पनीले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा अर्धवार्षिक अवधिमा लगानीमा रहिरहेको आफ्नो कर्जा सापटलाई भाखा ननाघेको र नाघेको अवधिको आधारमा असल, कमसल, शङ्कास्पद र खराब चार प्रकारले वर्गीकरण गरी त्यस्तो कर्जा तथा सापटीको क्रमशः १, १०, ५० र १०० प्रतिशतका दरले जोखिम कोष राख्नुपर्ने साविकको व्यवस्थामा हेरफेर गरी असल, कमसलको सङ्केत, कमसल, शङ्कास्पद र खराब पाँच प्रकारले वर्गीकरण गरेर क्रमशः १, ५, २५, ५० र १०० प्रतिशतका दरले जोखिम कोष कायम राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । Reschedule, Restructure तथा ब्याज पूँजीकरण गरेको कर्जा सापटलाई भाखा ननाघेको भए तापनि कमसलको सङ्केत कजामा वर्गीकरण गरी सो कर्जा सापटको ५ प्रतिशत जोखिम कोष राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । प्रतिग्राहक कर्जा तथा क्षेत्रगत कर्जा प्रवाहतरफ यस बैंकले तोकेको सीमाभन्दा बढी प्रवाह गरेमा बढी प्रवाह गरेजति रकमको २५ प्रतिशतका दरले हुने रकमको अतिरिक्त जोखिमकोष कायम राख्नुपर्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ ।

७. ब्याज आम्दानी तथा खर्च गर्ने व्यवस्था

वित्त कम्पनीले आफ्नो कर्जा सापटको ब्याजलाई सकेसम्म नगद प्राप्तिको आधारमा नै खर्च लेख्नुपर्ने र कम्पनीले चाहेमा ३ महिनासम्म भाखा नाघेको ब्याजलाई पनि आम्दानी जनाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ तर ३ महिनाभन्दा बढी भाखा नाघेको ब्याजलाई ब्याज आम्दानी जनाउन नपाउने र यस्तो ब्याजलाई ब्याज मुलतबी हिसाबमा जम्मा गरी पछि नगदमा प्राप्त भएको समयमा मात्र ब्याज आम्दानी जनाउन पाउने व्यवस्था गरिएको छ । निक्षेपतरफ प्रत्येक आर्थिक वर्षको असार मसान्तसम्ममा पाकेको ब्याजलाई खर्च लेखिदिनुपर्ने ब्याज हिसाब वा ब्याज व्यवस्था हिसाबमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

८. लेखापरीक्षण व्यवस्था

वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो वित्तीय कारोबार तथा लेखा हिसाबको आन्तरिक लेखापरीक्षण अनिवार्य रूपमा सम्पन्न गरी यस बैंकलाई जानकारी दिनुपर्ने र आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले ६ महिनाभित्र यस बैंकको

स्वीकृत सूचीमा रहेका लेखापरीक्षकहरूमध्येबाट अन्तिम लेखापरीक्षण गराई तथा साधारण सभासमेत सम्पन्न गरी दुईप्रति वार्षिक प्रतिवेदन यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने र वासलात तथा नाफा नोक्सान हिसाब राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकामा प्रकाशितसमेत गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

९. सूचीकृत नभएका सङ्गठित संस्थाको शेयरमा गरेको लगानी फिर्ता गर्ने निर्देशन

वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ को दफा १६ (च) अनुसार यस बैंकको पूर्वस्वीकृत नलिई सूचीकृत नभएका सङ्गठित संस्थाहरूको शेयरमा लगानी गर्न नहुनेमा केही वित्त कम्पनीहरूले उक्त कानूनी व्यवस्था विपरीत हुने गरी त्यस्ता सङ्गठित संस्थाहरूको शेयरमा लगानी गरेको देखिन आएको हुँदा यस्ता शेयरहरू २०५६ असार मसान्तसम्ममा बिक्री गरी आफ्नो लगानी फिर्ता गर्नुपर्ने र बिक्री गरी फिर्ता गर्न नसकेमा यस्तो लगानी रकमको शतप्रतिशत रकम नाफा नोक्सान हिसाबमा खर्च लेखी लगानीमा सम्भावित हानीबापत व्यवस्था गर्नुपर्ने गरी निर्देशन दिइएको छ ।

१०. राष्ट्रिय बचतपत्रमा लगानी गर्न पाउने व्यवस्था

यस बैंकमार्फत श्री ५ को सरकारले निष्कासन गरेको राष्ट्रिय बचतपत्रमा निजीक्षेत्रका वित्त कम्पनीहरूले पनि आफ्नो चुक्ता पूँजी बराबरको रकमसम्म लगानी गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ र यसरी लगानी गरेको बचतपत्र बिक्री गर्नुपरेमा यस बैंकको राष्ट्र ऋण विभागमा बिक्री गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

११. स्वीकृतविना अन्तरिम लाभांश घोषणा नगर्न निर्देशन

केही वित्त कम्पनीहरूले आर्थिक वर्ष समाप्त भएपछि अन्तिम लेखापरीक्षण तथा साधारण सभा समयमा सम्पन्न नगर्ने तर लेखापरीक्षण नभएको सञ्चालन नाफाको आधारमा अन्तरिम लाभांश घोषणा गरी नगदमा लाभांश वितरण गर्ने जस्ता गलत प्रवृत्तिहरूको विकास हुँदै गएको देखिन आएकोले आ.व. २०५५/५६ देखि यस बैंकको पूर्वस्वीकृतविना अन्तरिम लाभांश घोषणा गर्न नपाउने गरी वित्त कम्पनीहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

सहकारी संस्था तथा गैर सरकारी संस्थातरफ

१. देहायका थप सहकारी संस्थाहरू तथा साना किसान सहकारी संस्थाहरूलाई सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजत प्रदान गरिएको छ ।

- (क) श्री स्टार बहुउद्देश्यीय बचत तथा ऋण सहकारी संस्था, विराटनगर, मोरङ ।
- (ख) श्री साना किसान सहकारी संस्था लि. कल्लेरी, धादिङ ।
- (ग) श्री साना किसान सहकारी संस्था लि., छत्र देउराली, धादिङ ।
- (घ) श्री साना किसान सहकारी संस्था लि., चैनपुर, धादिङ ।

यसरी नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त सहकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा २५ पुगेको छ ।

२. यस बैंकबाट उत्पादनमूलक तथा रोजगारीमूलक व्यवसाय सञ्चालन गर्ने उद्यमी तथा विपन्नवर्गका जनतामा विना धितो कर्जा प्रवाह गरी गरिबी निवारण गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित गैर सरकारी संस्थाहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्न स्वीकृति दिइएकोमा केही गैर सरकारी संस्थाहरूले यस बैंकले तोकेका शर्त र दिएका निर्देशनहरू पालना नगरेको र साथै निरीक्षणको सिलसिलामा कार्यालयसमेत फेला नपरेको कारणले २०५५ वैशाख १० गतेदेखि देहायका संस्थाहरूको इजाजतपत्र रद्द गरिएको छ ।

- (क) श्री आर्थिक विकास समुदाय नेपाल, विराटनगर ।
- (ख) श्री ग्रामीण उत्थान नेपाल, काठमाडौं ।
- (ग) श्री पिछडिएको जनसमुदाय अनुसन्धान केन्द्र, काठमाडौं ।
- (घ) श्री ग्रामीण विकास सचेतन समाज, पर्वत ।
- (ङ) श्री ग्रामीण विकास आयोजना, सुर्खेत ।

विकास वित्त

१. ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम अधिराज्यका ६७ जिल्लामा सञ्चालन भइरहेको छ । यस कार्यक्रममा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकका साना किसान विकास आयोजनासमेत गरी १२६ शाखा उपशाखा कार्यालयहरू संलग्न छन् । कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) को ऋण सहयोगमा २०४५ सालदेखि सञ्चालन हुँदै आएको यो

कार्यक्रम २०५४ साउनदेखि सहभागी बैंकहरूको आफ्नै स्रोतबाट सञ्चालित छ । यस कार्यक्रमअन्तर्गत २०५५ असार मसान्तसम्ममा विपन्नवर्गका करिब ७० हजार महिलालाई रु. ६० करोड ५० लाख कर्जा उपलब्ध गराइएको छ । उक्त रकममध्ये २०५५ असार मसान्तसम्ममा रु. ३० करोड २३ लाख कर्जा असुल भइ रु. ३० करोड २६ लाख लगानीमा रहेको छ ।

२. महिला लघुकर्जा परियोजना

एसियाली विकास बैंकको ऋण सहयोगमा २०५१ देखि शुरू भएको यो कार्यक्रम हालसम्ममा अधिराज्यका १२ जिल्ला र १० नगरपालिका क्षेत्रमा सञ्चालन भइरहेको छ । नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको सहभागिता रहेको यस परियोजनाको कर्जातर्फको अंश २५ लाख ४९ हजार एस.डी.आर. बराबर छ । यस परियोजना अन्तर्गत गैरसरकारी संस्था र ती संस्थाले विकास गरेका स्थानीय स्तरका बचत तथा कर्जा समूहमार्फत पनि कर्जा प्रवाह गर्न उद्देश्य राखिएको छ । २०५५ असार मसान्तसम्ममा परियोजनामा संलग्न गैरसरकारी संस्थाहरूले १६३४ समूह निर्माण गरेका र करिब ११ हजार ५ सय महिला सदस्यले यस कार्यक्रम अन्तर्गत ऋण सुविधा पाइसकेका छन् । उक्त अवधिसम्ममा गैर-सरकारी संस्थाहरूको माध्यमबाट मात्र रु. ६ करोड ८८ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ । उक्त रकममध्ये रु. २ करोड ८ लाख असुल भई रु. ४ करोड ८० लाख लगानीमा रहेको छ ।

३. तेस्रो पशु विकास परियोजना

देशमा पशुजन्य पदार्थहरूको उत्पादन वृद्धि गर्ने उद्देश्यले श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच सम्पन्न ऋण सम्झौतानुसार चालू आ.व. २०५५/५६ देखि अधिराज्यका २६ जिल्लामा तेस्रो पशु विकास परियोजना सञ्चालनमा आएको छ । यसका लागि एसियाली विकास बैंकले १ करोड २५ लाख ५५ हजार एस.डी.आर. बराबरको ऋण रकम उपलब्ध गराउने भएको छ । उक्त रकममध्ये ३५ लाख १७ हजार एस.डी.आर. बराबरको रकम बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई कर्जा उपलब्ध गराउन नेपाल राष्ट्र बैंकलाई प्राप्त हुने भएको छ । परियोजनालाई अगि बढाउने सन्दर्भमा यस बैंकले कर्जा कार्यक्रममा सहभागी हुने बैंक तथा गैर-सरकारी संस्थाहरूसँग सहायक ऋण सम्झौतासमेत गरिसकेको छ । परियोजनाको पहिलो चरणमा मध्यपश्चिमका २ जिल्ला, दोस्रो चरणमा ७ जिल्ला

र तेस्रो चरणमा मध्य र सुदूरपश्चिमका १७ जिल्लामा कार्यक्रम विस्तार गरिने यस परियोजनामा गैर-सरकारी संस्था र बैंकहरू सहभागी हुनसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । परियोजना सञ्चालन भएका जिल्लाका विपन्नवर्गका कृषकहरूसमेत लाभान्वित हुनसक्ने यस परियोजनाबाट गरिबी निवारणमा ठोस योगदान पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।

४. पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजना

श्री ५ को सरकार र कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) बीच वि.सं. २०५४ सालमा भएको ऋण सम्झौता अनुसार पश्चिम तराई गरिबी निवारण परियोजना कार्यान्वयनमा आएको छ । हाल आयोजनाको कार्यक्षेत्र नवलपरासी, रूपन्देही, कपिलवस्तु, दाङ, बाँके, बर्दिया, कैलाली र कञ्चनपुर गरी पश्चिम तराईका ८ जिल्लामा सञ्चालन हुने यस आयोजनाबाट ती जिल्लाका भूमिहीन, साना किसान, विपन्नवर्ग अर्थात् तराईमा १ विगाहा र पहाडमा २० रोपनीभन्दा कम जग्गा भएका वा प्रतिव्यक्ति वार्षिक रु. २,५००/- भन्दा कम आय भएका विपन्नवर्गलाई ऋण सहयोग प्रदान गरिन्छ । यस आयोजना सञ्चालन गर्न IFAD बाट श्री ५ को सरकारलाई एस.डी.आर. ६५ लाख ५० हजार बराबरको कर्जा रकम उपलब्ध हुनेछ । आयोजना अन्तर्गत कर्जा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकबीच २०५५ मङ्सिर महिनामा सहायक ऋण सम्झौतामा हस्ताक्षर भएको छ । सहभागी ग्रामीण विकास बैंक, ग्रामीण बैंक अनुसरणकर्ता र गैर-सरकारी संस्थाहरूको कर्जा लगानी क्षमतामा विस्तार गर्नका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका ग्रामीण विकास बैंकहरू, निर्धन र स्वावलम्बन विकास केन्द्र गरी ५ संस्थालाई ६ वर्षको परियोजना अवधिभित्र ३४ लाख ४८ हजार ४९६ यु.एस.डलर बराबरको ऋण प्रदान गर्नेछ । उक्त ऋण अति पिछडिएका भूमिहीन र विपन्न महिलावर्गको रोजगारी एवं आयस्तर वृद्धि गरी उनीहरूको आर्थिक एवं सामाजिक स्थितिमा सुधार ल्याउन र ग्रामीण बैंक अनुसरण कर्ताहरूको संस्थागत क्षमतामा सुधार गरी ती शाखाहरूलाई दिगो र अनुकरणीय शाखाको रूपमा विकास गर्ने उद्देश्यका लागि प्रयोग गरिनेछ । यस आयोजना अन्तर्गत आ.व. ०५५/५६ मा ८ जिल्लाका १/१ शाखा चयन गरी जम्मा ८ शाखामार्फत विपन्न महिलावर्गलाई ऋण प्रदान हुने र

आयोजना अवधिमा कुल १६ शाखाबाट २८८३३ ग्रामीण विपन्न महिलावर्गलाई ऋण प्रदान गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

५. सामुदायिक भूमिगत सिँचाइ परियोजना

कृषि उत्पादकत्व वृद्धि गरी साना किसानहरूको आय अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच सम्पन्न सम्झौता अन्तर्गत पूर्वी तथा मध्य तराई क्षेत्रका १२ जिल्लामा सामुदायिक भूमिगत सिँचाइ परियोजना सञ्चालन हुने भएको छ । परियोजना सञ्चालनका लागि प्राप्त हुने ३ करोड एस.डी.आर. बराबरको रकममध्ये ९९ लाख २९ हजार एस.डी.आर. बराबरको रकम कृषकहरूलाई कर्जा उपलब्ध गराउन उपयोग हुनेछ । कर्जाको लागि प्राप्त हुने रकम ग्रामीण स्वावलम्बन कोष अन्तर्गत वित्तीय एवं गैर-सरकारी संस्थाहरू मार्फत कृषकहरूलाई उपलब्ध गराइनेछ । विपन्नवर्गको आर्थिक समुन्नतिका लागि यसले गहकिलो योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

६. ग्रामीण लघुवित्त परियोजना नेपाल

नेपालको ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जनताका लागि आय तथा रोजगारीका अवसर सिर्जना गराउने खालका कृषि एवं गैर-कृषि क्षेत्रका लघु व्यवसायहरू सञ्चालन गर्न कर्जा उपलब्ध गराई उनीहरूको आर्थिक एवं सामाजिक स्तरमा सुधार ल्याउन सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले एसियाली विकास बैंकको ऋण सहयोगमा ग्रामीण लघुवित्त परियोजना सञ्चालनका लागि २१ फेब्रुअरी, १९९९ मा श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच ऋण सम्झौता तथा एसियाली विकास बैंक, नेपाल राष्ट्र बैंक र रुरल माइक्रोफाइनेन्स डेभलपमेण्ट सेन्टरबीच परियोजना ऋण सम्झौता सम्पन्न भइसकेको छ । सम्झौता अनुसार एसियाली विकास बैंकले श्री ५ को सरकारलाई करिब २ करोड अमेरिकी डलर बराबरको ऋण प्रदान गर्नेछ ।

यस परियोजनाको कार्यान्वयनका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक, १३ वाणिज्य बैंक, ५ ग्रामीण विकास बैंक, निक्षेप बीमा तथा कर्जा सुरक्षण निगम र निर्धनसमेत गरी २१ संस्थाको शेयर सहभागितामा विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत काम गर्ने गरी 'रुरल माइक्रो फाइनेन्स डेभलपमेण्ट सेन्टर लि. (RMDC)' नामक एक स्वायत्त संस्थाको स्थापना भएको छ ।

परियोजनाका लागि प्राप्त हुने ऋण रकम

RMDC मार्फत ग्रामीण विकास बैंक, सहकारी संस्था तथा वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्न अनुमतिप्राप्त अन्य गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई कर्जाको रूपमा प्रदान गर्नुका साथै उनीहरूको संस्थागत विकासमा समेत सहयोग पुऱ्याउन उपयोग गरिनेछ । नेपाल राष्ट्र बैंकले समन्वयकर्ताको रूपमा परियोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नुका साथै सहभागी संस्थाहरूलाई आवश्यक सहयोग तथा निर्देशन दिनेछ ।

सन् २००४ सम्मको अवधि रहेको उक्त परियोजना नेपालका १२ पहाडी र १४ तराईका गरी कुल २६ जिल्लामा लागू गरिनेछ । यस परियोजनाबाट कुल २ लाख ७० हजार घर परिवार लाभान्वित हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

७. ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

श्री ५ को सरकारको रु. २ करोडको पूँजीबाट २०४९ सालदेखि सञ्चालनमा आएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले २०५५ पुस सान्तसम्ममा ३३ जिल्लाका ८३ सहकारी एवं गैर-सरकारी संस्थामार्फत रु. २ करोड २३ लाख कर्जा वितरण गरेको छ । सो अवधिमा रु. १ करोड ४२ लाख कर्जा असुल भई हाल रु. ८१ लाख मात्र उठाउन बाँकी रहेको छ । कोष अन्तर्गतको कर्जा सुविधाबाट ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न वर्गका करिब ४ हजार घरपरिवार लाभान्वित भएका छन् ।

८. नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई पुनर्कर्जा

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई आवश्यक परेका बखत बम बैंकले वित्तीय स्रोत उपलब्ध गराउँदै आएको छ । निगमलाई विगतका वर्षहरूमा प्रदान गरेको पुनर्कर्जामध्ये रु. १० अर्ब २ करोड उठाउन बाँकी रहेकोले चालू आर्थिक वर्षको २०५५/५६ को फागुन महिनासम्ममा नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई यस बैंकले पुनर्कर्जा उपलब्ध गराएको छैन । यसबाहेक निगमको डिभेन्चरमा लगानी भएको रकममध्ये चालू आ.व. २०५५/५६ मा रु. २ करोड असुल भई हाल रु. १७ करोड उठाउन अझै बाँकी रहेको छ ।

९. ग्रामीण विकास बैंकहरू

कर्जाको माध्यमबाट ग्रामीण क्षेत्रमा रहेको गरिबी घटाउन सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले देशका पाँचै विकास क्षेत्रमा ग्रामीण विकास बैंकहरू स्थापना भएका छन् । यी

बैंकहरूले छोटै अवधिमा उल्लेखनीय रूपले प्रगति गरेका छन् । यी बैंकहरूले २०५५ कात्तिक मसान्तसम्ममा जम्मा रु. १ अर्ब ७३ करोड ८० लाख कर्जा प्रवाह गरेकीमा सोमध्ये रु. १ अर्ब ३३ करोड ५६ लाख असूली गरिसकेका छन् । उक्त अवधिसम्म रु. ४० करोड २३ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ । उक्त रकम २०५५ असार मसान्तको तुलनामा लगानीतर्फ रु. २२ करोड ९६ लाख र असूलीतर्फ रु. १८ करोड ४९ लाखले वृद्धि भएको छ ।

१०. ब्याज अनुदान

विगतको वर्षहरूमा विपन्न वर्गमा प्रवाह भएको रु. ५ हजारसम्मको कर्जामा ८० प्रतिशत र रु. १५ हजारसम्मको कर्जामा एक तिहाइ ब्याज अनुदान दिने व्यवस्था आर्थिक वर्ष २०५४/५५ देखि श्री ५ को सरकारले खारेज गरेको भए तापनि विगत वर्षहरूमा स्वीकृत भएका कर्जा परियोजनाहरूको लागि ब्याज अनुदान उपलब्ध गराउन चालू आ.व. २०५५/५६ को बजेटमा व्यवस्था गरिए अनुरूप वाणिज्य बैंकहरू, कृषि विकास बैंक र सो अन्तर्गतका साना किसान विकास आयोजनाहरू, ग्रामीण विकास बैंकहरू र निर्धन मार्फत प्रवाह भएका रु. ५ हजार र रु. १५ हजारसम्मका कर्जाहरूमा ब्याज अनुदान प्रदान गरिँदै आएको छ । उक्त निकायहरूलाई आ.व. २०५५/५६ को फागुन महिनासम्ममा करव रु. २ करोड ८५ लाख ५९ हजार ब्याज अनुदान उपलब्ध गराइएको छ ।

११. सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम

वातावरण प्रदूषण कम गराउन सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले फोहर पदार्थ तह लगाउने स्थानको व्यवस्थापन, फोहोरपदार्थ प्रशोधन गर्ने संयन्त्रको खरिद एवं जडान गर्न र प्रदूषणमापन यन्त्रका लागि वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाह हुने रु. २५ लाखसम्मको कर्जालाई प्राथमिकता क्षेत्र कर्जाको घरेलु तथा साना उद्योग उपशीर्षकमा समावेश गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । परिवर्तित व्यवस्था अन्तर्गत रु. ३ करोडसम्म स्थिर पूँजी लगानी भएका साना उद्योगहरू पनि यसमा समावेश हुनसक्ने भएका छन् ।

ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरेका विपन्नवर्गका जनताको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने उद्देश्यले सञ्चालन हुँदै आएको यस कार्यक्रम अन्तर्गत पशुस्वास्थ्य कार्यालयको सिफारिसमा प्रत्येक गा.वि.स.मा एउटासम्म पशु स्वास्थ्य चौकी स्थापना गर्न व्यक्तिगततर्फ रु. १०

हजार र सामूहिक जमानीमा रु. ३० हजारसम्म विनाधितो कर्जा प्रवाह हुनसक्ने व्यवस्था भएको छ । यसका साथै सफा टेम्पो, रिक्सा, ठेलागाडा जस्ता रोजगारीमूलक व्यवसाय सञ्चालनका लागि वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाह हुने कर्जालाई पनि प्राथमिकता क्षेत्रमा समावेश गरिएको छ । यसबाट थप रोजगारी सिर्जना हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

१२. घरेलु तथा साना उद्योग पुनर्कर्जा

औद्योगिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले विश्व बैंकको ऋण सहयोगमा सञ्चालित घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना २०४९ सालमा समाप्त भैसके तापनि सो परियोजना अन्तर्गत सहभागी बैंकहरूलाई उपलब्ध गराइएको पुनर्कर्जा रकममध्ये आ.व. २०५५/५६ को पुस मसान्तसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकसँग रु. ८ लाख र कृषि विकास बैंकसँग रु. ४७ लाखसमेत जम्मा रु. ५५ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ ।

१३. कृषि कर्जा

देशमा नगदेबालीको विकास गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकले कृषि विकास बैंकलाई गत वर्ष अर्थोडक्स एवं सी.टी.सी. चिया, स्याउ, कच्चा रेशम, अलैंची, सूठी, जडीबुटी, कटफ्लावर्स, टिस्युकल्चरजस्ता निकासीयोग्य कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यावसायिक खेतीको विकासका लागि प्रतिवर्ष रु. १२ करोडमा नबढ्ने गरी पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने निर्णय गरेकोमा आ.व. २०५३/५४ मा जम्मा रु. २ करोड ७२ लाख मात्र उपयोग भएको थियो । आ.व. २०५४/५५ मा स्वीकृत रु. १२ करोडको कर्जा सीमामध्ये रु. ४ करोड ४२ लाख उपयोग भएकोमा चालू आ.व. २०५५/५६ मा पनि स्वीकृत सीमा रु. १२ करोडमध्ये २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा सो बैंकले यस बैंकको विराटनगर शाखाबाट रु. १ करोड २८ लाख ६६ हजार मात्र उपयोग गरेको पाइएको छ ।

आन्तरिक ऋण व्यवस्थापन

श्री ५ को सरकारको आवश्यक आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले विगतमा भैं यस अवधि अर्थात् २०५४ चैतदेखि २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा रु. १ अर्ब ८० करोडको राष्ट्रिय बचतपत्र, रु. ५१ करोडको विकास ऋणपत्र, रु. ७ अर्ब ७९ करोड ४४ लाखको ट्रेजरी बिल, रु. ७३ करोड ९९ लाखको विशेष ऋणपत्र तथा रु. १८ करोड ८५ लाखको प्रमिसरी

नोट निष्कासन गरेको छ भने राष्ट्रिय बचतपत्र बापत रु. ७५ करोड, विकास ऋणपत्र बापत रु. ३३ करोड, विशेष ऋणपत्र बापत रु. ३३ करोड १६ लाख, नेपाल राष्ट्र बैंक विशेष ऋणपत्र बापत रु. ११ करोड १७ लाखको साँवा भुक्तानी गरी राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन कार्य सम्पन्न गरेको छ ।

मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनद्वारा बैंक र वित्तीय संस्थाहरूमा बचत परिचालन गरी मुद्रा बजारको विकास र व्याजदरमासमेत समयानुकूल परिवर्तन ल्याउन आवश्यक पूर्वाधारको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक वर्ष २०५१/५२ देखि श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल तथा ऋणपत्रहरूको दोस्रो बजार कारोबार सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

२०५४ चैतदेखि २०५५ फागुन मसान्तसम्म दोस्रो बजारको माध्यमबाट रु. ९ अर्ब ९ करोड १८ लाखको श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल प्राथमिक बजारबाट खरिद गरिएको छ भने सोही अवधिमा रु. १३ अर्ब ३६ करोड ५५ लाख बराबरको ट्रेजरी बिल दोस्रो बजारबाट बिक्री गरिएको छ । दोस्रो बजार सञ्चालनबाट उक्त अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकलाई रु. ३३ करोड २९ लाख खुद नाफा भएको छ । वाणिज्य बैंकहरूको तरलता व्यवस्थापनलाई मद्दत गर्नका लागि सञ्चालित रिपो व्यवस्था अन्तर्गत १ दिनदेखि ७ दिन अवधिको लागि वाणिज्य बैंकहरूको स्वामित्वमा रहेको ट्रेजरी बिल राष्ट्र ऋण विभागलाई बिक्री गर्नसक्ने व्यवस्था पूर्ववत् कायमै राखिएको छ ।

यसैगरी लामो अवधिका ऋणपत्रहरू (राष्ट्रिय बचतपत्र र विकास ऋणपत्र) को दोस्रो बजार १७ संस्थाबाट नियमित रूपमा सञ्चालन भइरहेको छ ।

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

देशको वित्तीय व्यवस्था स्वस्थ र सक्षम हुनुपर्ने सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंक, कृषि विकास बैंक, विकास बैंक, वित्त कम्पनी तथा सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृतप्राप्त सहकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूको नियमित तथा विशेष निरीक्षणका साथै गैर स्थलगत निरीक्षणसमेत गर्दै आएको छ । यस्ता निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको माध्यमबाट नगद तथा तरलताको स्थिति, प्राथमिक क्षेत्र एवं विपन्न वर्गमा प्रवाहित कर्जाको गणना, पूँजीकोषको पर्याप्तता, सम्पत्तिको गुणस्तर र क्षेत्रगत रूपमा प्रवाह भएका कर्जाहरूबारे निगरानी राखी

निर्दिष्ट नीतिको पालना नगर्ने बैंक तथा संस्थाहरूलाई स्पष्टीकरण माग गर्ने र हर्जाना लगाउने गरिएको छ भने निरीक्षण गर्दा देखिएका कमी कमजोरीलाई सुधार गन आवश्यक निर्देशन दिने र निर्देशन कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमनसमेत गर्ने गरिएको छ। गैरस्थलगत तथा स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्दा देखिएका त्रुटि तथा कमजोरीहरूको जटिलताको आधारमा सम्बन्धित बैंक तथा संस्थाका प्रमुखहरूलाई छलफलको लागि आमन्त्रण गरी समस्याको समाधान गर्ने समेत गरिएको छ।

२०५४ चैतदेखि २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा स्थलगत रूपमा नेपाल बैंक लि.का ३९ शाखाको नियमित निरीक्षण र २ शाखाको विशेष निरीक्षण, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ४५ शाखाको नियमित निरीक्षण र २ शाखाको विशेष निरीक्षण, संयुक्त लगानीका वाणिज्य बैंकहरूका १२ शाखाको नियमित निरीक्षण तथा १४ पटक विशेष निरीक्षण, कृषि विकास बैंकका ३४ शाखाको नियमित निरीक्षण, वित्त कम्पनीहरूमध्ये ८ को नियमित निरीक्षण तथा ८ को विशेष निरीक्षण, सहकारी संस्थाहरूमध्ये ११ वटाको नियमित निरीक्षण तथा ८ को विशेष निरीक्षण, २ ग्रामीण विकास बैंकको नियमित निरीक्षण, १ को विशेष निरीक्षण, ३ गैर सरकारी संस्थाको नियमित निरीक्षण र ८ मनिचेञ्जरको नियमित निरीक्षण तथा १ को विशेष निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ, साथै विगत वर्षमा समष्टिगत निरीक्षण कार्य प्रारम्भ गरिएका बैंक अफ काठमाडौं, नेपाल बैंक अफ सिलोन, नेपाल एसबिआई बैंक र हिमालयन बैंक लि.को निरीक्षण प्रतिवेदनसमेत यसै वर्ष पेश गरिएको छ।

उपर्युक्त कार्यका अतिरिक्त बैंकको अधिकांश कारोबार समेट्ने गरी नेपाल बैंक लिमिटेड, नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक, नेपाल इण्डोस्वेज बैंक र एभरेष्ट बैंक लि.को समष्टिगत रूपमा निरीक्षण गर्ने कार्य शुरू गरिनुका साथै, नेपाल बैंक लि.का ३ शाखा, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ३ शाखा र कृषि विकास बैंकको १ शाखाको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण गर्ने कार्यसमेत सम्पन्न गरिएको छ। साथै आ.व. २०५३/५४ मा गठन भएको 'निरीक्षण प्रतिवेदन विश्लेषण तथा कार्यान्वयन समिति' ले यस अवधिमा ९ पटक बैठक बसी विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण गर्दा देखिएका त्रुटिहरूलाई सुधार गर्न दिइएका निर्देशनहरूको सम्बन्धमा विभिन्न निर्णयहरू लिई सोको कार्यान्वयन गराइएको छ। निरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लिखित नीति निर्देशनहरूको कार्यान्वयनलाई सुदृढ र प्रभावकारी बनाउन यस बैंकको नीति निर्देशनहरू

उल्लङ्घन गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू उपर तत्काल आवश्यक कारवाही चलाउन यस वर्ष गठन गरिएको ' नीति निर्देशन कार्यान्वयन समिति' ले ८ पटक बैठक बसी विभिन्न निर्णयहरू लिई कार्यान्वयन गराएको छ। कृषि विकास बैंक निरीक्षण निर्देशिकाका लागि परिमार्जन गरी कृषि विकास बैंक निरीक्षण दिग्दर्शन २०५५ लाई अन्तिम रूप दिई मिति २०५५।१।१ देखि लागू गरिएको छ।

सियासन तालिम केन्द्र र नेपाल राष्ट्र बैंकको संयोजकत्वमा यस वर्ष काठमाडौंमा बैंकिङ्ग सुपरिवेक्षण (SEACEN Course on Banking Supervision) तालिम सफलतापूर्वक सम्पन्न गरिएको छ।

विदेशी विनिमय नीति तथा व्यवस्थापन

नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय नीति अन्तर्गत २०५४ चैतदेखि २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा विदेशी विनिमय व्यवस्थापन अन्तर्गत गरेका काम कारवाहीहरू निम्नानुसार छन्।

१. यस बैंक र वाणिज्य बैंकहरूबीच नियमित रूपमा हुने भारतीय रुपैयाँ खरिद बिक्री कारोबारलाई बढी व्यवस्थित गर्न वाणिज्य बैंकहरूले भ्यालू डेट (Value Date) भन्दा दुई दिन अगाडि नै काठमाडौं बैंकिङ्ग कार्यालयलाई निश्चित ढाँचामा अनुरोध गर्नुपर्ने र काठमाडौं बैंकिङ्ग कार्यालयले भ्यालू डेट अगाडि नै रकमान्तरको लागि टेलेक्स पठाउने र भ्यालू डेटको दिन रकमान्तर गरेको रकम बराबर काठमाडौं बैंकिङ्ग कार्यालयको नियमानुसार खर्च गर्ने र कथं कदाचित् उक्त दिन वाणिज्य बैंकको खातामा पर्याप्त मौज्जात नभएमा पछि ब्याजसहित असुल गर्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ।
२. अनुदान प्राप्त गर्ने गरी रासायनिक मलको आयात गर्न खोलिएको प्रतीतपत्रको हकमा नियमानुसार लिनुपर्ने धरौटीको सट्टा सो बराबर बैंक ग्यारेण्टी पनि दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ।
३. भारतबाहेक विदेशमा सरकारी तथा गैर सरकारी संघ, संस्थाहरूमा रोजगारका लागि निवेदन गर्ने सिलसिलामा नेपाली नागरिकहरूबाट सट्टीको लागि माग भएमा सम्बन्धित संस्थाको रकम Invoice/Advice, सट्टी माग गर्नेको नागरिकताको प्रतिलिपि पेश भएमा यू.एस.डलर

२००.०० सम्म सम्बन्धित वाणिज्य बैंकबाट सोभै सटही प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

४. नेपालमा कार्यरत बीमा कम्पनीहरूलाई पनि तोकिएको शर्तनामाहरू अन्तर्गत रही विदेशी मुद्रामा खाता खोल्ने स्वीकृति दिने व्यवस्था भएको छ ।
५. नेपाली निर्यातकर्ताहरूको नाममा प्राप्त हुने प्रतीतपत्रहरूमा हैण्डलिङ्ग चार्ज वा कमिशनबापत विदेशी मुद्राको रकम कट्टा हुने वा भुक्तानी गर्नुपर्ने शर्तहरू राखिएको छ भने त्यस्ता प्रतीतपत्रहरू स्वीकार गर्न नमिल्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन हुने गरी निर्यात कारोबार गर्ने निर्यातकर्ताहरूबाट अमेरिकी डलरमा प्रिशिपमेण्ट तथा पोष्टशिपमेण्ट कर्जा माग गरेमा प्रचलित व्यवस्थाअन्तर्गत त्यस्तो कर्जा उपलब्ध गराउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ र त्यसमा बढीमा ७.५ प्रतिशतसम्ममात्र ब्याज लिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । यसरी प्रदान गरिएको कर्जाबापत वाणिज्य बैंकहरूबाट पुनर्कर्जा माग गरेमा वार्षिक ५.५ प्रतिशत ब्याज दरमा बैंकले पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउनेछ ।
७. निकासी पैठारी (नियन्त्रण) ऐन २०१३ को दफा ३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी श्री ५ को सरकारले प्रोस्तादाना (Poppy Seed) को आयातमा परिमाणात्मक बन्देज लगाउने निर्णय गरेकोले वाणिज्य मन्त्रालयले स्वीकृति दिएको परिमाणबाहेक आयात प्रतीतपत्र खोल्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
८. तेस्रो मुलुकबाट सामानहरू आयात गर्दा प्रतीतपत्रको माध्यमबाट मात्र आयात गर्नुपर्ने वर्तमान व्यवस्थाबाट सानोतिनो रकम बराबरको सामानहरू आयात गर्ने आयातकर्ताहरूलाई व्यावहारिक कठिनाइ हुने भएकोले बढीमा अमेरिकी डलर ३,०००.०० सम्मकी सामानको हकमा विनाप्रतीतपत्र, ड्राफ्ट/टी.टी. को माध्यमबाट पनि भुक्तानी गर्न मिल्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण

नेपाल राष्ट्र बैंकका विभिन्न विभाग, कार्यालय, शाखा/उपशाखाहरूको दैनिक कामकारवाहीको मूल्याङ्कन र आन्तरिक व्यवस्थापनमा सुधार गरी प्रचलित ऐन नियम तथा मौद्रिक नीतिअनुरूप स्वस्थ रूपमा सञ्चालन गराउने दायित्व पूरा गर्न केन्द्रीय कार्यालयबाट समय समयमा निर्धारित नीति नियमको पूर्णरूपमा पालना गरी कार्यान्वयन गर्न लगाउन आन्तरिक लेखापरीक्षण हुने गरेको छ । आ.व. २०५४/५५ को आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण कार्य सकिएको तथा आ.व. २०५५/५६ को प्रथम अर्द्धवार्षिकको आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्ने कार्य समाप्त हुने स्थितिमा छ । यसरी आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्दा देखिएका त्रुटिहरू तथा समस्याहरूलाई समाधान गर्न सुझाउसहित सम्बन्धित निकायहरूमा लेखी पठाइ तिनीहरूबाट सोको सुधार भए नभएको कुरा पनि नियमित रूपमा अनुगमन गरिँदै आएको छ । आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण कार्यलाई समय सापेक्ष सुधार गर्न भइरहेको निरीक्षण निर्देशिकालाई परिमार्जन गरी नयाँ आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिकाको मस्यौदा तयार भएको छ । बैंकको मनि म्यूजियमको भौतिक सम्पत्तिको परीक्षण गरी सोको अभिलेखलाई अद्यावधिक गराइएको छ साथै विभिन्न विभाग, शाखा, उपशाखाहरूको भौतिक सम्पत्तिको परीक्षण गरी लेखाङ्कन र व्यवस्थापन गराउने कार्य पनि भइरहेको छ ।

नोट निष्कासन तथा व्यवस्थापन

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ अनुसार नोटको छपाइ गरी अर्थतन्त्रको आवश्यकता र माग अनुरूप नोटको निष्कासन एवं व्यवस्थापन गर्ने सिलसिलामा गत आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्मको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ४ अर्ब १६ करोड मूल्य बराबरका थप नोट निष्कासन भई जम्मा निष्कासित नोटको परिमाण रु. ३६ अर्ब ९४ करोड पुग्न गएको छ ।

भुत्रो, मैलो, फाटेको चलनचल्तीका लागि अयोग्य नोटहरू खिची चलनचल्तीयोग्य नोटहरू मात्र चलनचल्तीमा राख्ने उद्देश्यअनुरूप यस आर्थिक वर्षमा १, २, ५, १०, २०, र ५० रु. दरका क्रमशः ६ करोड, ५ करोड, ५ करोड, ६ करोड, ४ करोड, ४ करोड थान नोट छान्नेका लागि आदेश भइसकेको छ । रु. ५००, रु. १००० दरका नोट छपाइको लागि टेण्डर आह्वान

भइसकेको छ । रु. १०० दरको हकमा टेण्डर आह्वान गरिने प्रक्रिया चलिरहेको छ । समग्रमा हाल बजारमा भुत्रो, मैलो, अयोग्य नोटहरूको परिमाण क्रमशः कम हुँदै गएको छ । बैंकबाट भएका प्रयासहरूको फलस्वरूप प्रशस्त मात्रामा चलनचल्तीमा रहेका भुत्रा तथा मैला नोटहरू बैंकभित्र दाखिला हुन आएको हुँदा बैंकले गत आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न दरका थप रु. ३ अर्ब ४४ करोड ९२ लाख ८१ हजार बराबरका नोट जलान गरी यस आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा कुल रु. ३६ अर्ब ३१ करोड ६३ लाख ६६ हजार बराबरका विभिन्न दरका चलनचल्तीका अयोग्य नोटहरू जलान भइसकेका छन् ।

नेपाली नोटलाई सुरक्षित बनाई जाली नोटहरूबाट सर्वसाधारणलाई पर्नसक्ने कठिनाई एवं असुरक्षा हटाउने उद्देश्यले यस बैंकले रु. १० भन्दा माथिको नयाँ छापिने नोटहरूमा Windowed Metallic Security Thread को प्रयोग गर्ने गरेको छ भने वाणिज्य बैंकहरूलाई चनाखो तुल्याउन Ultra violet Light बाट सुरक्षा व्यवस्थाको जाँच गर्न सकिने प्रविधि उपयोग गरिएका नोटहरू चलनचल्तीमा ल्याइएका छन् ।

सरकारी कारोबारको सुव्यवस्था र सञ्चालनका साथै अधिराज्यभर नेपाली नोटको सरल आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले यस बैंकको शाखा उपशाखालगायत वाणिज्य बैंकहरूमा खोलिएका नोटकोषहरूमा यस वर्ष पटक पटक गरी ७ अर्ब ३७ करोड ६३ लाख मात्र तोडा चलान कारोबार गरिएको छ । नोटको काउण्टिङ, सर्टिङ, भेरिफिकेशन गर्ने कार्यलाई क्रमिक रूपले यान्त्रिकीकरण गर्दै लैजाने नीतिअनुरूप केही मेशिनहरूको खरिदका लागि टेण्डर आह्वान गरिएकोमा प्राप्त टेण्डरहरूको मूल्याङ्कन प्रक्रिया चलिरहेको छ ।

सिक्का निष्कासन तथा वितरण

सिक्का निष्कासन तथा वितरण गर्ने सन्दर्भमा नेपाल भ्रमण वर्ष १९९८ को सिलसिलामा B.H. Mayer's Mint, Germany र यस बैंकको टक्सार विभागको संयुक्त प्रयासबाट ५ थरिका वन्यजन्तुको लोगो अङ्कित १८ किसिमका सुन, चाँदी तथा क्यूप्रोनिकल धातुका रङ्गिन तथा सादा सिक्काहरू निष्कासन गरी अन्तर्राष्ट्रिय तथा स्थानीय बजारमा बिक्री वितरण गरिएको छ ।

मानव अधिकार घोषणापत्र जारी भएको ५० वर्ष पुगेको अवसरमा श्री ५ को सरकारको न्याय तथा

कानून मन्त्रालयको अनुरोधमा बैंकले All Human Rights For All को लोगो अङ्कित रु. ५००/- दरका चाँदीका सिक्का निष्कासन गरी बिक्री वितरण गरेको छ । टक्सार विभागलाई क्रमशः आधुनिकीकरण गर्दै लैजाने सन्दर्भमा उच्चगुणस्तरीय सिक्का तथा तक्मा बनाउनका लागि जर्मनीको BEEMA कम्पनीबाट डाइ रेड्युसिङ्ग मेशिन, सिंगापुरबाट Multiple Die Polishing Machine र भारतबाट युनिभर्सल सिलिण्ड्रिकल ग्राइण्डिङ्ग मेशिन भिकाएको छ, साथै बैंकमा रहेको सुनको मौज्जातलाई क्रमशः उपयोग गर्दै जाने नीतिअनुरूप ५ ग्राम, १० ग्राम र २० ग्रामका सुनका मेडालियनहरू टकमरी गरी बिक्री वितरण शुरू गर्न लागेको छ ।

प्रशासनिक क्रियाकलाप

प्रशासनिक संयन्त्रलाई सशक्त र प्रभावकारी बनाउन समयोचित सुधारका प्रयासहरू बैंकले गर्दै आएको छ । बैंकका कर्मचारीहरूलाई तालिम तथा वृत्ति विकासको अवसर एवं सहूलियतहरूमा वृद्धि गर्नेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रयास जारी छ । बैंकको व्यवस्थापन पक्षलाई सुदृढ बनाउने सन्दर्भमा व्यवस्थापन विचार गोष्ठीलाई अभै परिमार्जित रूपमा सञ्चालन गरिँदै आएको छ । शाखास्तरमा आपसी समन्वय र समभकारी बढाई बैंकको क्रियाकलापमा एकरूपता ल्याउने उद्देश्यले व्यवस्थापन विचार गोष्ठी पूर्वशाखा व्यवस्थापकहरूबाट आपसमा छलफल गरी कार्यपत्र तयार गर्ने परिपाटीलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासलाई प्राथमिकता दिई पदोन्नतिसम्बन्धी प्रक्रियालाई नियमित रूपले सञ्चालन गर्दै आएको छ । यस क्रममा २०५४ चैतदेखि २०५५ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा बैंकमा रिक्त रहेका विभिन्न पदहरूमध्ये मूल्याङ्कन बढुवा प्रक्रियाद्वारा अधिकृत प्रथममा २, अधिकृत द्वितीयमा ९, अधिकृत तृतीयमा ८, सहायक प्रथममा ३३ गरी जम्मा ५२ र आन्तरिक प्रतियोगिताका आधारमा अधिकृत प्रथममा २, अधिकृत द्वितीयमा ५, अधिकृत तृतीयमा २ गरी जम्मा ९ कर्मचारीलाई बढुवा गरिएको छ । प्राविधिकतर्फ मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा अधिकृत तृतीयमा ६, विशेष व्यवस्थाअन्तर्गत सहायकस्तरका विभिन्न तहका १०, वरिष्ठ चालक (सहायक तृतीय) बाट उपप्रधान चालक (सहायक द्वितीय) मा ६ र सहायक द्वितीय (टाइपिष्ट) बाट सहायक प्रथम (वरिष्ठ टाइपिष्ट) मा १२ कर्मचारीको बढुवा भएको छ । यसरी यस अवधिमा साधारणतर्फ ६१

र प्राविधिकतर्फ ३४ गरी कुल ९५ ले बढुवा पाएका छन् । सेवा परिवर्तनका हकमा (लिखितपरीक्षा तथा अन्तरवार्ताको आधारमा) १८ कर्मचारीलाई प्राविधिक सेवाबाट साधारण सेवातर्फका विभिन्न पदहरूमा सेवा परिवर्तन गरिएको छ ।

कर्मचारीलाई प्रदान गरिने सुविधामा सुधार गर्दै जाने नीतिअनुरूप यस वर्ष विद्यमान टेलिफोन सापटी व्यवस्थामा सेट खरिदबापत अधिकतम रु. १,५००।- सापटी प्रदान गर्ने व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखी नयाँ टेलिफोन लाइन जडान गर्दाको न्यूनतम जडान खर्च, धरौटी तथा स्वामित्व दस्तुरबापत लाग्ने सम्पूर्ण खर्च बराबर रकम कट्टा गर्ने गरी निर्व्याजी टेलिफोन सापटी प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

बैंकका सम्पूर्ण अधिकृत तथा कर्मचारीलाई हाजिर भएको दिन खाजा भत्ता, वार्षिक तथा अर्द्ध वार्षिक हिसाब मिलान दिवसका दिन भोज भत्ता प्रदान गर्ने, घरजग्गा सापटी सम्बन्धमा विद्यमान अन्य व्यवस्था यथावत् राखी घरजग्गा सापटीको अधिकतम सीमामा वृद्धि तथा अतिरिक्त समय काम गर्ने कर्मचारीको ओभरटायम खाजा खर्चमा वृद्धि गरिएको छ । विद्यमान घर मर्मत सापटी व्यवस्थामा संशोधन गरी १० वर्ष वा सोभन्दा कम स्थायी सेवा अवधि पुगेका कर्मचारीलाई ३ वर्षको खाइपाइ आएको तलब र सोको फरक रकम ३ पटकसम्म सापटी प्रदान गर्ने, १० वर्ष भन्दा बढी र १५ वर्षसम्म स्थायी सेवा अवधि पुगेका कर्मचारीलाई ७ वर्षको खाइपाइ आएको तलब बराबरको रकम सापटी प्रदान गर्ने र १५ वर्षभन्दा बढी स्थायी सेवा अवधि पुगेका कर्मचारीलाई १० वर्षको खाइपाइ आएको तलब बराबरको रकम सापटी प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । प्रदान गरिने घर मर्मत सापटी रकम विद्यमान घरजग्गा सापटीका लागि तोकिएको अधिकतम सीमामा नबढ्ने गरी प्रदान गरिनेछ ।

कार्यरत कर्मचारीहरूमध्ये आफ्नो जिम्मेवारी उत्कृष्ट ढङ्गबाट निर्धारित समयमा सम्पादन गर्ने विभिन्न तहका १७४ कर्मचारीलाई नगद र स्केल वृद्धिद्वारा पुरस्कृत गरिएको छ ।

कर्मचारीहरूको मनोबल उच्च राख्न एवं उनीहरूको सीप, प्रतिभा, दक्षता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा यस वर्ष बैंकले ५८ कर्मचारीलाई वैदेशिक तालिम, ५ लाई विदेशमा उच्चअध्ययन काज, ११५ लाई विदेशमा विभिन्न सेमिनार, गोष्ठी, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण, अवलोकन भ्रमणमा भाग लिने अवसर प्रदान गरेको छ । यसैगरी

स्वदेशभित्र १ जनालाई अध्ययन काज प्रदान गर्नुका साथै विभिन्न संघ संस्थाबाट सञ्चालित तालिम, गोष्ठी सेमिनार आदिमा ५९ जनालाई सहभागी गराइएको छ, साथै १३८ जनालाई विभिन्न संस्थाबाट कम्प्युटर तालिम प्रदान गरिएको छ ।

यस बैंकका कर्मचारीको सरसुविधा, दक्षिण एशियाली केन्द्रीय बैंकहरू र नेपालकै वित्तीय संस्थालगायत अन्य सङ्गठित संस्थाहरूको परिप्रेष्यमा के-कस्तो हुनुपर्छ भन्ने कुरामा सुभाब र सरसल्लाह दिन बैंकले एक उच्चस्तरीय कार्यदल गठन गरेको थियो । उक्त कार्यदलको संयोजकत्व यस बैंकका संस्थापक गभर्नर श्री हिमालय शमसेर ज.ब.रा. ले गर्नुभएको थियो । कार्यदलका अन्य सदस्यहरूमा श्री ५ को सरकारका पूर्व मुख्य सचिव तथा हाल संयुक्त राज्य अमेरिकाका लागि शाही नेपाली राजदूत श्री दामोदर गौतम र पूर्वसचिव श्री दुर्गाप्रकाश पाण्डे हुनुहुन्थ्यो । कार्यदलले प्रतिवेदन पेश गरिसकेको छ ।

बैंकमा हाल अधिकृतस्तरमा ३३० र सहायकस्तरमा (प्रथमदेखि पञ्चमसम्म) २०९५ गरी जम्मा २४२५ जना कर्मचारी कार्यरत छन् ।

प्रशिक्षण

बदलिँदो परिवेशअनुसार वित्तीय संस्थाहरूमा आवश्यक पर्ने जनशक्ति विकासका लागि बैंकले यथाशक्य प्रयास गर्दै आएको छ । तालिम कार्यक्रमको प्रभावकारितालाई बढाउँदै लैजाने उद्देश्यले यस बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले प्रत्येक तालिम अवधिपश्चात् गरिने मूल्याङ्कनलाई वस्तुगत रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटी अपनाएको छ । संस्थाहरूको आवश्यकता अनुसार पाठ्यक्रम विकासमा पनि उत्तिकै ध्यान पुऱ्याइएको छ । प्रशिक्षण केन्द्रले २०५४ चैतदेखि २०५५ फागुनसम्म पूर्वघोषित कार्यक्रमअनुसार नेपाल राष्ट्र बैंक तथा अन्य संस्थाहरूका लागि अधिकृतस्तरीय १० र सहायक स्तरीय ११ गरी जम्मा २१ तालिम कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ । कार्यक्रममा अधिकृत १४६ र सहायक २०५ गरी जम्मा ३५१ प्रशिक्षार्थीको सहभागिता रहेको थियो । यी तालिम कार्यक्रममध्ये अधिकृतस्तरीय तालिममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट ४५ जना अन्य संघ-संस्थाबाट १०१ प्रशिक्षार्थीको सहभागिता रहेको थियो । यस्तै सहायकस्तरीय तालिममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट ७९ तथा अन्य संघ-संस्थाबाट १२६ प्रशिक्षार्थीको सहभागिता रहेको थियो ।

कर्जा सूचना केन्द्र

बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दै गएको प्रतिस्पर्धाले गर्दा कर्जा सूचना आदान प्रदान पनि बढ्दै गएको छ । २०५४ फागुन मसान्तसम्ममा कर्जा सूचना केन्द्रको सदस्य संस्थाहरूका विभिन्न शाखा, उपशाखा, प्रशाखा तथा कार्यालयहरूबाट कर्जा वा सुविधा उपयोग गरेका ७६०८ ऋणी केन्द्रमा सूचीकृत भएकोमा २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा यो सङ्ख्यामा थप २२४५ ले वृद्धि भई ९८५३ ऋणीहरू सूचीकृत भएका छन्, साथै २०५४ चैत १ देखि २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा केन्द्रले विभिन्न सदस्य बैंक तथा वित्तीय संस्था लगायत वित्त कम्पनीहरूलाई समेत जम्मा ३६२३ पार्टीको कर्जा सूचना प्रदान गरेको छ ।

२०५४ फागुन मसान्तसम्ममा सूचीकृत भएका ७६०८ ऋणीमध्ये समयमा कर्जा चुक्ता नगरेको जस्ता कारणले गर्दा ८९५ वटा ऋणीहरूलाई केन्द्रले कालोसूचीमा समावेश गरेको थियो भने, यस वर्ष कालोसूचीमा पर्ने ऋणीहरूको सङ्ख्या १२६ ले वृद्धि भई जम्मा १०२१ (कुल ऋणी सङ्ख्याको १०.३६ प्रतिशत) पुगेको छ । त्यस्तै २०५४ फागुन मसान्तसम्ममा डिफल्टर सूचीमा समावेश भएका ऋणीहरूको सङ्ख्या १९९ पुगेकोमा २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा ८९ प्रतिशतले वृद्धि भई २८८ (कुल ऋणी सङ्ख्याको २.९२ प्रतिशत) पुगेको छ । कालोसूचीबाट हटेका ४३ ऋणीबाट साँवा रु. ५२ करोड ५४ लाख र ब्याज रु. ८ करोड २० लाख गरी जम्मा रु. ६० करोड ७४ लाख असूल भएको छ भने डिफल्टर सूचीबाट हटेका २५ ऋणीबाट साँवा रु. २ करोड १७ लाख र ब्याज रु. ५५ लाख गरी जम्मा रु. २ करोड ७२ लाख असूल भएको छ । २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा कालोसूचीमा परेका कुल १०२१ ऋणीमध्ये २१५ ऋणी कालोसूचीबाट हटी बाँकी ८०६ ऋणीबाट साँवा रु. १ अर्ब ६८ करोड ८५ लाख र ब्याज रु. १ अर्ब १४ करोड ३१ लाख गरी जम्मा रु. २ अर्ब ८३ करोड १६ लाख उठाउन बाँकी देखिन्छ । डिफल्टर सूचीमा परेका कुल २८८ ऋणीमध्ये ४९ ऋणी उक्त सूचीबाट हटी बाँकी २३९ ऋणीबाट साँवा रु. १८ करोड ४१ लाख र ब्याज रु. ८ करोड १२ लाख गरी जम्मा रु. २६ करोड ५३ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ ।

२०५५ फागुन मसान्तसम्म कर्जा सूचना केन्द्रको सदस्य सङ्ख्या १९ (३ प्रतिनिधि बैंकसमेत) रहेको छ । २०५५ फागुन मसान्तसम्म जम्मा ८ वित्त कम्पनीलाई केन्द्रमा दर्ता गराई कर्जा सूचना उपलब्ध गराइँदै आएको छ ।

कम्प्युटर प्रणाली

बैंकलाई कम्प्युटराइज गर्ने सिलसिलामा काठमाडौं बैंकिङ कार्यालयको कामलाई कम्प्युटराइज गर्नका लागि आवश्यक सफ्टवेयर निर्माण, तालिम सञ्चालन, Computer Network Installation आदि कार्य सम्पन्न गरी २०५५ वैशाखदेखि उक्त कार्यालयको दैनिक कारोबारलाई नियमित रूपमा कम्प्युटरमा Posting गर्ने र कार्यालयको आवश्यकतानुसारका विवरणहरू तयार गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । इलाम उपशाखाको कामलाई कम्प्युटराइज गरिएको छ । यसबाट नेपाल राष्ट्र बैंकका भद्रपुर कार्यालयबाहेक सबै शाखा/उपशाखाहरू कम्प्युटरीकृत हुन पुगेका छन् । लेखा तथा खर्च विभागलाई पूर्ण रूपले कम्प्युटराइज गर्ने क्रममा यस अवधिमा उक्त विभागका लागि पहिले तयार पारिएका सफ्टवेयरहरूमा आवश्यकता अनुरूप परिमार्जन गरिएको तथा विभागको लेजर लेखा फाँटका थप करिब ७० लेजरलाई समेटेर नयाँ सफ्टवेयर निर्माण गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ । निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभागका लागि प्राथमिकता कर्जा र तरलतासम्बन्धी तथ्याङ्क वाणिज्य बैंकहरूबाट कम्प्युटरमार्फत प्राप्त गरी आवश्यकता अनुरूपका सूचना तथा जानकारीहरू तयार गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । शोधनान्तर महाशाखाका लागि आवश्यक पर्ने सफ्टवेयर निर्माण गर्ने क्रममा व्यापारतर्फको लागि सफ्टवेयर निर्माण कार्य प्रारम्भ गरिएको छ । कर्मचारी प्रशासन विभाग अन्तर्गतको स्वास्थ्य सेवा फाँटको मौज्जात र बिलिङ्ग कार्यका लागि आवश्यक पर्ने सफ्टवेयर निर्माण गरी परीक्षणको अवस्थामा रहेको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूबाट कम्प्युटरमार्फत प्रतीतपत्रको जानकारी लिने विद्यमान व्यवस्थालाई यस अवधिमा विस्तार गरी कम्प्युटर महाशाखाबाट सिधै श्री ५ को सरकार, वाणिज्य विभागमा सो जानकारी कम्प्युटरमार्फत पठाउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

यस अवधिमा महाशाखाले बैंक व्यवस्था विभागबाट हुने 'नयाँ खोलिने बैंकहरूको भौतिक पूर्वाधार निरीक्षण' कार्यमा अध्ययनका लागि कम्प्युटर प्रविधिको सेवा उपलब्ध गराएको छ । बैंकका कर्मचारीहरूलाई कम्प्युटर तालिम दिने सन्दर्भमा यस अवधिमा ८४ कर्मचारीलाई कम्प्युटर सञ्चालन विधी तथा बैंकमा कम्प्युटर प्रयोग विधि विषयक तालिम प्रदान गरिएको छ । केन्द्रीय कार्यालयमा अधिकृतस्तरका लागि आधारभूत

कम्प्युटर तालिम सञ्चालन गरिने भएको छ, साथै केन्द्रीय कार्यालय तथा शाखा कार्यालयहरूमा रहेका कम्प्युटर तथा सोसम्बन्धी उपकरणहरूको नियमित रूपमा मर्मत गर्ने कार्यसमेत गरिएको छ ।

बैंकर्स क्लब

२०५४ चैतदेखि २०५५ फागुनसम्ममा यस बैंकको बैंकर्स क्लबबाट निम्नानुसारका सामाजिक, बौद्धिक, मनोरञ्जनात्मक र खेलकुदसम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् ।

सामाजिक कार्यक्रम अन्तर्गत २ पटकसम्म रक्तदान कार्यक्रम सञ्चालन गरी सङ्कलित रगत रक्त सञ्चार केन्द्रमा सञ्चय गरी आवश्यकता परेका बखत कर्मचारी तथा कर्मचारीका परिवारका सदस्यताका लागि समेत उपलब्ध गराउँदै आएको छ । बौद्धिक कार्यक्रम अन्तर्गत 'मिर्मिरे' को प्रकाशन तथा विशेष कवि गोष्ठी, बैंक कर्मचारीहरूबीच कविता प्रतियोगिता र बालवक्तृत्वकलाजस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिँदै आएको छ । सदा भैँ यस वर्ष पनि 'मिर्मिरे' मासिकको २०५५ वैशाख अङ्कलाई आर्थिक लेख विशेषाङ्कका रूपमा प्रकाशन गर्नुका साथै कर्मचारीहरूबीच कविता प्रतियोगिता तथा कर्मचारीका छोराछोरीहरूका बीचमा बाल चित्रकला प्रतियोगिता सञ्चालन गरिएको छ । मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रम अन्तर्गत क्लब हलमा समय समयमा चलचित्र प्रदर्शन गराउने कार्य हुँदै आएको छ । खेलकुदतर्फ कर्मचारीहरूको शारीरिक विकासका लागि नियमितरूपमा क्यारम, टेनिस, विलियर्डजस्ता खेलहरू सञ्चालन गरिएको छ । यस अतिरिक्त श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको शुभ-जन्मोत्सवको शुभ-अवसरमा आयोजित अन्तरसंस्थान टेबुल टेनिस प्रतियोगितामा बैंकका कर्मचारीको सहभागिता रह्यो ।

शोधनान्तर

शोधनान्तर तथ्याङ्कमा समयानुकूल परिमार्जन एवं सुधार गरी यथार्थ शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन तथा प्रशोधन गर्ने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषबाट आउनुभएका विशेष प्राविधिक सल्लाहकार डा. अबुल सिद्धिकी २०५४ मङ्सिर ११ गतेदेखि २०५५ जेष्ठ ११ गतेसम्म कार्यरत रहनुभयो । उहाँले दिनुभएको प्रतिवेदनमा उल्लिखित सल्लाह तथा सुझाउअनुसार शोधनान्तर तथ्याङ्कमा आवश्यक सुधार तथा परिमार्जन गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

अन्य क्रियाकलापहरू

हाम्रो मुलुकमा मुद्रास्फीति मापकको एक मात्र साधनको रूपमा शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्यसूची रहेको छ । विश्वका अधिकांश मुलुकमा थोक मूल्यसूचीलाई मुद्रास्फीति मापकको प्रभावकारी माध्यमको रूपमा लिने गरेको परिप्रेक्ष्यमा मूल्य तथ्याङ्कको बढ्दो मागलाई पूरा गर्न र तथ्याङ्कको घेरालाई फराकिलो पार्न नेपाल राष्ट्र बैंकले गत आर्थिक वर्षदेखि थोक मूल्यसूची विकास परियोजना कार्यालयको स्थापना गरी थोक मूल्य सूचकाङ्कको विकास गर्ने कार्य सुचारु रूपले सञ्चालन गरिरहेको छ ।

उपसंहार

विगत वर्षहरूदेखि नै अर्थव्यवस्थामा देखापरेको शिथिलतालाई कम गर्दै लगी देशको आर्थिक गतिविधिलाई विस्तार गर्न वाणिज्य बैंकहरूको साधन प्रवाह गर्ने क्षमतामा वृद्धि होस्, निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदर आकर्षक भई बचत तथा लगानीमा वृद्धि गर्न निजी क्षेत्र प्रोत्साहित होस् भन्ने उद्देश्य राखी नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकदर घटाउने, अनिवार्य नगद मौज्जाततर्फ छुट्टाछुट्टै प्रकारका निक्षेपहरूलाई छुट्टै अनुपात लगाई अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपातलाई १२ प्रतिशतबाट १० प्रतिशतमा ओराल्ने, अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापन पनि तदनुरूप नै हुने गरी सरकारी ऋणपत्रहरूको प्राथमिक तथा दोस्रो बजार सञ्चालन गर्नेजस्ता विभिन्न खुकुला मौद्रिक कदमहरू गत सालदेखि नै अवलम्बन गरिँदै आएको छ । परिणामस्वरूप यसबाट अर्थतन्त्रमा सकारात्मक प्रभाव देखिएको छ । यस आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको आर्थिक स्थितिलाई अवलोकन गर्दा वैदेशिक सम्पत्तिमा आएको उल्लेख्य वृद्धिले मुद्रा प्रदायको वृद्धिमा सघाउ पुऱ्याएको देखिन्छ । बैंकिङ्ग प्रणालीबाट निजी क्षेत्रलाई प्रवाह भएको कर्जा गत वर्षको तुलनामा वृद्धि भएको छ भने सरकारी कारोबारतर्फ बाह्य तथा आन्तरिक स्रोत तथा साधनमा उल्लेखनीय वृद्धि भएको हुँदा सरकारी बजेट घाटामा तदनुरूप उल्लेखनीय रूपमा कमी आएको छ । बाह्य क्षेत्रतर्फ पनि यस वर्ष वस्तुगत व्यापार अन्तर्गत आयातमा कमी तथा निर्यातमा उल्लेख्य वृद्धि भई व्यापार तथा चालू खातामा सन्तोषजनक सुधारको क्रम जारी रही शोधनान्तर बचत हुने क्रम पनि बढ्दै गई बैंकिङ्ग प्रणालीको विदेशी विनिमय सञ्चितिमा उत्साहप्रद वृद्धि भएको छ । कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको उत्पादनमा यस वर्ष पनि सामान्य वृद्धि हुने अनुमान छ । विगत वर्षदेखि नै मौद्रिक योगाङ्कहरूमा हुन

थालेको उल्लेख्य वृद्धि यस वर्ष पनि जारी रहे तापनि चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा सङ्कुचित मुद्राप्रदायमा गत वर्षको तुलनामा कम दरले वृद्धि भएको छ । यसो हुनुमा मुद्राप्रदायमा सङ्कुचनकारी प्रभाव पार्ने आवधिक निक्षेपमा गत वर्षको तुलनामा अरू वृद्धि भई खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा भएको उल्लेख्य वृद्धिको असर पूर्ण रूपले मुद्राप्रदायमा पर्न नसकेकोले हो । अर्थव्यवस्थाको आवश्यकता अनुरूप निजी क्षेत्रतर्फ यथेष्ट मात्रामा साधन प्रवाह होस् तथा वाणिज्य बैंकहरूले बढीभन्दा बढी निक्षेप परिचालन गरी सुलभ ब्याजदरमा कर्जा प्रवाह गर्न सकून् भनी लचिलो मौद्रिक नीति बैंकले अवलम्बन गरे तापनि एकातिर वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेपमा दिने ब्याजदरमा कमी गर्दै लैजानु र अर्कोतर्फ आवधिक निक्षेपमा उल्लेख्य वृद्धि हुँदै जानुले घरजग्गाजस्ता भौतिक (real) क्षेत्रको मूल्यमा भएको शिथिलता र बैंकहरूको निक्षेपसरह प्रतिफल पाउन सक्ने अन्य वित्तीय सम्पत्ति नभएको पुष्टि गर्दछ । यसको साथै मुद्दती निक्षेपमा भएको वृद्धिको अनुपातमा वाणिज्य बैंकहरूले कर्जा प्रवाहमा तीव्रता ल्याउन नसक्दा एकातर्फ उनीहरूको कोषको लागत (cost of fund) उठाउन मुस्किल पर्नसक्ने स्थिति आउँछ भने अर्कोतर्फ आर्थिक गतिविधिमा देखिएको शिथिलता पनि कायमै रहने देखिन्छ यसर्थ बैंकहरूले राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको आवश्यकता तथा नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनको भावनाअनुरूप आफ्नो गतिविधि विस्तार गर्नुपर्ने समय आएको छ । अन्यथा उदारमुखी व्यवस्थानुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्थापनामा सङ्ख्यात्मक विस्तार मात्र हुन गई देशमा भएको सीमित आर्थिक क्रियाकलापबाट निजी क्षेत्रको आम्दानी तथा बचत पनि सीमित मात्रामा हुने र सो सीमित बचत तथा लगानीको प्रतिफल सीमित सङ्ख्याको वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बीच बाँडचुँड मात्र गर्नुपर्ने हुँदा अवाञ्छित प्रतिस्पर्धाले प्रश्रय पाउने स्थिति रहन्छ ।

सरकारी कारोबारतर्फ बजेट घाटामा उल्लेख्य कमी देखिए तापनि सरकारी खर्चको संरचनालाई हेर्दा सन्तोष लिनै ठाउँ देखिँदैन । विकास खर्चमा भएको सामान्य वृद्धि र साधारण खर्चमा भएको अत्यधिक वृद्धिले देशमा विकास निर्माणका कार्यहरूले सामान्य गति मात्र लिन सकेको पुष्टि हुन्छ तथापि राजस्व सङ्कलन भने उत्साहप्रद रहेको छ ।

यस वर्ष आर्थिक क्रियाकलापमा उल्लेख्य विस्तारविना नै मूल्य स्थितिमा देखा परेको अत्यधिक चापले

एकातर्फ देशको आर्थिक तथा मौद्रिक व्यवस्थापनमा अभै कमी कमजोरी रहेको कुरा औँल्याउँदछ भने अर्कोतर्फ आवश्यक वस्तुहरूमा भएको मूल्य वृद्धि अभै उच्च रहेबाट गरिबी निवारणको उद्देश्य तथा कार्यक्रमहरूलाई चुनौती दिएको हुनाले हाम्रो जस्तो करिब आधा जनसङ्ख्या गरिबीको रेखामुनि रहेको देशमा मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्दा मूल्य स्थायित्वलाई पनि त्यत्तिकै जोड दिनुपर्ने कुरा महसुस गरिएको छ ।

बाह्य व्यापारको स्थितिमा यो वर्ष अन्य क्षेत्रको तुलनामा उत्साहप्रद प्रगति देखिएको छ । यसलाई निरन्तरता दिन यस बैंकले समयानुकूल नीतिहरू अवलम्बन गर्दै जाने अठोट लिएको छ । बाह्य व्यापारका क्रममा विगत केही वर्षयता विदेशी विनिमय विचलनका केही घटनाहरू भएको हुनाले नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई अरू सक्रिय बनाउने, आयव्ययको विवरण दुरुस्त नराख्ने वित्तीय संस्थाहरूलाई स्पष्टीकरण माग्ने तथा कारवाही गर्ने तथा वाणिज्य बैंकहरू र नेपाल राष्ट्र बैंकबीच तथा नेपाल राष्ट्र बैंक र श्री ५ को सरकारका सम्बन्धित निकायहरूबीच सूचनाहरू छिटो छरितो आदान प्रदान गरी दोषीलाई कारवाही गर्न गराउन तदारुखता अपनाइरहेको छ ।

देशको गरिबी निवारण प्रयासलाई सघाउ पुऱ्याउन बैकिङ्ग क्षेत्रबाट भएका प्रयासहरू जस्तै: ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम, महिला लघु ऋण परियोजना, पशुविकास परियोजना, पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजना, सामुदायिक भूमिगत सिँचाई परियोजना, ग्रामीण लघुवित्त लगायतका परियोजनाहरूलाई निरन्तरता दिने कार्यहरू भइरहेको छ । देशको सन्तुलित विकासको लागि भौतिक तथा वित्तीय पूर्वाधार विकास अपरिहार्य हुने हुनाले यस तथ्यमाथि दृष्टिगत गरी देशका विभिन्न क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्थापनाद्वारा जनताको घरदैलोमा बैकिङ्ग तथा वित्तीय सेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले ग्रामीण क्षेत्रमा खुल्ने बैंक तथा तीनका शाखाहरूका लागि विशेष सुविधा तथा सहूलियतको व्यवस्था गरिएको छ ।

अन्त्यमा, राष्ट्रले परिलक्षित गरेको आर्थिक विकासका अवधारणाहरूलाई साकार पार्न आफ्नोतर्फबाट हरतरहले प्रयत्नशील रहन आजको यस अवसरमा नेपाल राष्ट्र बैंक प्रण गर्दछ ।

वैशाख १४, २०५६

सुदृढ वित्तीय प्रणाली र द्रुत आर्थिक वृद्धिप्रति प्रतिबद्ध छ नेपाल राष्ट्र बैंक*

नेपाल राष्ट्र बैंक ४५ औं वर्षमा प्रवेश गर्न लागेको सुखद अवसरमा म समस्त सहयोगी एवं शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक शुभकामना तथा धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

देशको समष्टिगत आर्थिक गतिविधिमा नियाल्दा यो वर्ष केही उत्साहप्रद स्थिति देखापरेको छ । आर्थिक वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा केही बढ्न सकेको छ । यसो हुनुमा उत्पादन क्षेत्र सँगसँगै वित्तीय क्षेत्रको सहयोगात्मक भूमिकाले पनि काम गरेको छ । यस अवधिमा खासगरी केन्द्रीय बैंकको मौद्रिक नीति व्याजदर घटाउनेतर्फ प्रयत्नशील रह्यो । यसको मुख्य उद्देश्य कम लागतमा पूँजी उपलब्ध भई उत्पादनशील क्षेत्र बढी लाभान्वित होस् भन्ने हो । आर्थिक विकासका लागि वित्तीय क्षेत्रको विकास एक पूर्वाधार हो भन्ने कुरालाई मनन गरी यस क्षेत्रको विकास र विस्तारको दिशामा नेपाल राष्ट्र बैंक आगामी दिनहरूमा पनि संवदेनशील रहनेछ । यस क्रममा समग्र वित्तीय क्षेत्रलाई सुदृढ पार्दै सन्तुलित ढङ्गले वित्तीय प्रणालीलाई अगि बढाउनेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील रहनेछ । वित्तीय क्षेत्रको एक कटिबद्ध र प्रभावकारी नियमक, निरीक्षक तथा समग्रमा एक अगुवाकै रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंक आगामी दिनहरूमा प्रस्तुत हुनुपर्ने आवश्यकता मैले देखेको छु ।

उदारीकरण र विश्वव्यापीकरणको प्रभाव, यसबाट सिर्जित प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण, यसका यावत् उपलब्धि तथा चुनौतीहरूलाई पनि सहज र सन्तुलित ढङ्गले स्वीकार्दै प्रभावकारी रूपमा अगि बढ्न सक्ने सक्षम र सुदृढ आन्तरिक वित्तीय प्रणाली आजको आवश्यकता हो । आन्तरिक वित्तीय प्रणाली कमजोर र अस्थिर रहेको

अवस्थामा बाह्य क्षेत्रको उदारीकरणले निम्त्याउने सड्कट र त्यसको भयावहतालाई अन्यत्रको उदाहरणले समयमै हामीलाई सजग हुन सिकाएको छ । हाम्रो देशमा पनि खासगरी उदार वित्तीय नीति अवलम्बन गरिएपश्चात् वित्तीय क्षेत्रमा बैंक तथा गैर बैंक संस्थाहरूको बढ्दो सङ्ख्यात्मक उपस्थितिलाई हेर्दा वित्तीय बजारको अनुगमन प्रणाली कमजोर हुन नहुने महसुस गरी अझ परिमार्जित ढङ्गको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रणालीसहित अगाडि बढ्ने प्रयासमा 'बैंक' र 'गैर बैंक' दुई क्षेत्र विभाजन गरी सोही अनुरूप विभागहरूको पुनर्गठन तथा कार्यको वर्गीकरणसमेत यसै वर्ष सम्पन्न गरिएको छ ।

मौद्रिक स्थिरता कायम राख्ने कार्यका साथै देशको समग्र आर्थिक विकासका लागि आवश्यक साधनको परिचालन गर्नुपर्ने जस्ता भूमिकाबीच सन्तुलन कायम राख्ने दायित्व थप चुनौतीको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकसामु रहेको छ । वर्तमान समयमा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूले पनि गरीब मुलुकहरूलाई ऋणमुक्त गराउने तथा आफ्नो कार्यक्रमहरू गरिबी निवारणतर्फ परिलक्षित गर्न थालेको सन्दर्भ र गरिबी निवारण गर्ने नवौं योजनाको दीर्घकालीन कार्यक्रममासमेत नेपाल राष्ट्र बैंकले पनि आफ्नो मौद्रिक नीतिमार्फत सघाउ पुऱ्याउनुपर्ने दायित्व भएकोले बैंकिङ्ग क्षेत्रमा सड्कलित साधनलाई गरिबीको रेखामुनिका वर्गतर्फ परिलक्षित गर्नुपर्ने आवश्यकता छँदै छ । यस्तो चुनौतीपूर्ण दायित्व हामी नाताले आफ्नो मौद्रिक नीतिमार्फत आर्थिक स्थायित्व हासिल गर्नका साथै देशको आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउने दिशामा नेपाल राष्ट्र बैंक सजग रहेको छ ।

यसै सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ४५ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. तिलक रावलले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण ।

वर्षको अवधिमा देशको अर्थव्यवस्थाका विभिन्न क्षेत्रमा चालेका नीतिगत एवं व्यवस्थापकीय कदमका साथै ती क्षेत्रहरूको क्रियाकलापबारे संक्षेपमा चर्चा गर्न चाहन्छु ।

समष्टिगत आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति

चालू आर्थिक वर्षमा अनुकूल मौसमी वातावरण एवम् रासायनिक मलको सुलभ आपूर्ति तथा बाली विरुवामा लाग्ने रोग कीराको प्रकोपसमेत नगण्य रहेका कारण कृषिक्षेत्रको उत्पादन उत्साहवर्द्धक रहेको छ । प्रमुख खाद्यान्न बाली धानको उत्पादन ८.६ प्रतिशत, मकै ७.४ प्रतिशत र कोदो १.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यसैगरी हालसम्मको मौसमको अवस्था हेर्दा प्रमुख हिउँदे खाद्यान्न बाली गहुँको उत्पादनमा पनि वृद्धि हुने अनुमान छ । मौसमी अनुकूलताको सकारात्मक प्रभाव प्रमुख नगदेबालीमा पनि पर्नु स्वाभाविकै हो । फलस्वरूप नगदेबालीको रूपमा रहेको उखुबालीमा करिब ९.४ प्रतिशतले उत्पादनमा वृद्धि भएको देखिन्छ । नेपालका जुट मिलहरूको प्रशोधन क्षमता बढेको कारण स्थानीय जुट उत्पादन क्रमशः वृद्धि हुँदै गई चालू वर्षको जुटको उत्पादन करिब ५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान रहेको छ । यसबाट जुटको औद्योगिक उत्पादनमा समेत सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । यस वर्ष आलुको उत्पादनमा पनि उत्साहवर्द्धक वृद्धि हुने अनुमान छ । अन्य बालीतर्फ फलफूल, दलहन र तरकारी बालीको उत्पादन स्थिति पनि अत्यन्त सकारात्मक रहेको पाइन्छ । पशुजन्य वस्तुहरू दूध तथा दुग्ध पदार्थ, मासु र फुलको उत्पादन करिब ४ देखि ६ प्रतिशतले वृद्धि हुने र माछा उत्पादन ७.० प्रतिशतले वृद्धि हुने देखिन्छ । हालसम्मको प्रवृत्तिका आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा कृषिक्षेत्रको गार्हस्थ्य उत्पादन करिब ५.७ प्रतिशतले वृद्धि हुने देखिन्छ । गत वर्ष कृषि क्षेत्रको उत्पादन २.४ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको थियो ।

चालू आर्थिक वर्ष २०५६/५७ को प्रथम ६ महिनासम्मको उपलब्ध परिसूचक अनुसार गैर कृषि क्षेत्रको उत्पादन स्थिति गत वर्षको भन्दा केही बढी रहने अनुमान छ । पुवाखोला जलविद्युत् आयोजनाबाट ६.२ मेगावाट जलविद्युत् उत्पादन भई केन्द्रीय प्रसारणमा जोडिसकिएको छ । त्यस्तै चालू आर्थिक वर्षभित्रमा सम्पूर्ण उत्पादन शुरू भइसकेको ६० मेगावाट क्षमताको खिम्ती जलविद्युत् आयोजना र १४ मेगावाट क्षमताको मोदीखोला जलविद्युत् आयोजनामध्ये खिम्ती जलविद्युत् आयोजनाबाट दोस्रो चरणको उत्पादन २४ मेगावाट विद्युत् उत्पादन भई केन्द्रीय प्रसारणमासमेत जोडिसकिएकोले औद्योगिक उत्पादनमा

अनुकूल प्रभाव पर्न जाने अनुमान रहेको छ । साथै बहुमतको सरकार स्थापित भएपश्चात् औद्योगिक वातावरण अनुकूल रहेकोले औद्योगिक उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । यस अनुरूप औद्योगिक उत्पादनमा (३३ प्रमुख औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादन सूचकाङ्कका आधारमा) समष्टिगत रूपमा सन्तोषजनक वृद्धि भए तापनि प्रमुख औद्योगिक उत्पादनको रूपमा रहेको ऊनी गलैचाको उत्पादन (नियति परिमाणको आधारमा लिँदा) भने ३.६ प्रतिशतले मात्र बढेको छ तर तयारी पोशाकको उत्पादन (निर्यात परिणामको आधारमा) ५३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएबाट समग्रमा औद्योगिक उत्पादन पनि उत्साहवर्द्धक रूपमा वृद्धि हुने अनुमान छ ।

सन् १९९९ को अन्त्यसम्ममा हवाई मार्ग भई नेपाल प्रवेश गर्ने पर्यटकको सङ्ख्या गत वर्षको तुलनामा ५.८ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । निर्माण तथा यातायात क्षेत्रको परिसूचकको आधारमा यस क्षेत्रको उत्पादन करिब ६.० प्रतिशतदेखि ७.० प्रतिशतसम्मले वृद्धि हुने देखिन्छ । यसैगरी बैकिङ तथा वित्तीय सेवा क्षेत्रको उत्पादन ६.६ प्रतिशतले वृद्धि हुने देखिन्छ । उपर्युक्त परिसूचकको आधारमा गैर कृषिक्षेत्रको उत्पादन ६.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । गत वर्ष यस क्षेत्रको उत्पादन दर ४.० प्रतिशत थियो । कृषि तथा गैर कृषिक्षेत्रका उपर्युक्त उत्पादन प्रवृत्तिका आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (फ्याक्टर मूल्यमा) करिब ६.२ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । गत वर्ष यस्तो वृद्धिदर ३.३ प्रतिशत थियो ।

सरकारी वित्त स्थितितर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिना (फागुन मसान्त) सम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार कुल सरकारी खर्च गत वर्ष १०.७ प्रतिशतले बढेको तुलनामा यस वर्ष १७.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३१ अर्ब ८ करोड पुगेको छ । त्यस्तै, गत वर्ष १३.४ प्रतिशतले बढेको साधारण खर्च यस वर्ष १५.४ प्रतिशतले र गत वर्ष ८.० प्रतिशतले बढेको विकास खर्च यस वर्ष १८.५ प्रतिशतले बढेको छ भने गत वर्ष १६.३ प्रतिशतले घटेको फ्रिज खर्च यस वर्ष ४१.४ प्रतिशतले बढेको छ । यस अवधिमा सरकारको कुल साधन परिचालन ७.८ प्रतिशत मात्रले वृद्धि भई रु. २५ अर्ब ५१ करोड पुगेको छ । साधन परिचालनको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको राजस्व सङ्कलन वृद्धिदरमा भने केही कमी आएको छ । गत वर्ष १३.८ प्रतिशतले बढेको राजस्व यस वर्ष १२.१ प्रतिशतले मात्र

बढ्न सकेको छ । गैर कर राजस्वतर्फको असूली कमजोर भएका कारण समग्र राजस्व सङ्कलनमा कमी आएको हो । साधन परिचालनको वृद्धिदर भन्दा सरकारी खर्चको वृद्धिदर उच्च रहेको हुँदा सरकारी बजेट घाटा गत वर्ष ३९.२ प्रतिशतले घटेकोमा यस वर्ष ९१.२ प्रतिशतले बढ्न गई रु. ५ अर्ब ५७ करोड पुगेको छ । यस बजेट घाटामध्ये रु. २ अर्ब ५५ करोड वैदेशिक नगद ऋणबाट र बाँकी रु. ३ अर्ब ३ करोड आन्तरिक ऋणबाट व्यहोरिएको छ ।

शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूची (आधार वर्ष २०५२/५३ = १००) का आधारमा चालू आर्थिक वर्ष २०५६/५७ को प्रथम आठ महिनाको मुद्रास्फीति दर ३.६ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्ष यो मूल्य वृद्धिदर १२.२ प्रतिशत थियो । विन्दुगत रूपमा २०५५ फागुनको तुलनामा २०५६ फागुनमा मूल्यसूची २.८ प्रतिशतले बढेको छ भने गत वर्ष सोही अवधिमा यो मूल्यसूची १०.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

चालू आर्थिक वर्ष २०५६/५७ को प्रथम आठ महिनामा खाद्य तथा पेयपदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदर २.३ प्रतिशत रहेको र गैर खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर ५.३ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्ष यी दुवै समूहहरूको मूल्य वृद्धिदर क्रमशः १७.६ प्रतिशत र ६.० प्रतिशत रहेको थियो । विन्दुगत हिसाबमा समीक्षा अवधि (२०५५ फागुन – २०५६ फागुन) मा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको औसत मूल्य वृद्धिदर ०.१ प्रतिशत रहेको छ । गैर खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर भने ६.१ प्रतिशत छ । गत वर्ष यी दुवै समूहहरूको मूल्यसूची क्रमशः १३.९ प्रतिशत र ६.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्यभन्दा गैर खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य बढी दरमा वृद्धि भएको छ । डिजेल, मट्टितेल, विद्युत् महसुल र खानेपानी शुल्क आदि जस्ता वस्तु एवं सेवाहरूको मूल्यमा यसै वर्षभित्र केही वृद्धि गरेको कारण गैर खाद्य तथा सेवा समूहको मौसमी अनुकूलताले गर्दा कृषि उत्पादन सन्तोषजनक रहेको र भारतमा पनि खाद्यान्नको फसल राम्रो भएकोले थोक मूल्यसूचीको वृद्धिदरमा कम चाप परेको हुँदा यस वर्ष मुद्रास्फीति दर गत वर्षको दाँजोमा कम हुन गएको हो ।

चालू आर्थिक वर्षको बाँकी चार महिनामा सामान्यतया ऋतुगत कारणले खाद्य वस्तुहरूको मूल्यमा

अभ्र केही वृद्धि हुने सम्भावना भए तापनि हालसम्म उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा औसत वार्षिक मूल्य वृद्धिदर ४.० प्रतिशतमा सीमित रहन सक्ने पूर्वानुमान गरिएको छ । गत वर्षको औसत मूल्य वृद्धिदर ११.३ प्रतिशत रहेको थियो ।

राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्यसूचीको भार परिमार्जन एवं संशोधन गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले सम्पादन गरेको तेस्रो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण २०५२/५३ को प्रतिवेदन प्रकाशमा ल्याइएको छ । उक्त सर्वेक्षण अनुसार खाद्य तथा पेयपदार्थ समूह र गैर खाद्य तथा सेवासमूहको भार क्रमशः ५३.२० प्रतिशत र ४६.८० प्रतिशत कायम हुन गएको छ । पुरानो मूल्यसूची (आधार वर्ष २०४०/४१ = १००) मा यी समूहहरूको भार क्रमशः ६२.६३ प्रतिशत र ३७.३७ प्रतिशत रहेको थियो । यस अतिरिक्त मूल्य सङ्कलन केन्द्रहरू १३ बाट २१ पुगेको र मूल्यसूचीमा समावेश गरिएका वस्तुहरूको टोकरी (Basket of Commodities) मा पनि थपघट हुन गएबाट नयाँ मूल्यसूचीले देशको वास्तविक र यथार्थ मूल्य प्रतिविम्बित गर्नेछ । २०५६ माघदेखि सम्पूर्ण मूल्य तथ्याङ्कहरू २०५२/५३ लाई आधार वर्ष मानेर गणना गर्न थालिएको छ । पुरानो र नयाँ सर्वेक्षणहरूबीच वस्तुको भारमा फरक परे अनुसार नयाँ भार अनुसार मूल्यसूची तयार गर्दा २०५२/५३ देखिकै मूल्य वृद्धिदरमा पनि पुरानो सूचीले देखाएको भन्दा केही फरक परेको छ ।

देशको अर्थव्यवस्थामा महत्वपूर्ण स्थान ओगट्ने मौद्रिक, बैकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रको गतिविधिलाई चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनाको तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गर्दा स्थिति केही सन्तोषजनक रहेको देखिन्छ । यस अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा उल्लेख्य (१८.३ प्रतिशत) वृद्धि भएको र खुद आन्तरिक सम्पत्तिको वृद्धि न्यून (५.९ प्रतिशत) रहेकोले विस्तृत मुद्राप्रदाय गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष कम दर (११.१ प्रतिशत) ले वृद्धि भएको देखिन्छ । गत वर्ष आठ महिनाको अवधिमा ६.४ प्रतिशतले बढेको सङ्कुचित मुद्राप्रदाय भने समीक्षा अवधिमा १२.५ प्रतिशतले बढ्न गएको छ । बैकिङ क्षेत्रको खुद वैदेशिक मुद्रा सञ्चितिमा उल्लेख्य वृद्धि भएको कारण नोट निष्कासन बढ्न गई सङ्कुचित मुद्रा प्रदायमा तीव्र विस्तार भएको हो । गत वर्ष यसै अवधिमा १८.३ प्रतिशतले बढेको आवधिक निक्षेप भने यस वर्षको आठ महिनामा केवल १०.३ प्रतिशतले बढेको छ । वाणिज्य बैंकहरूले आवधिक निक्षेपमा दिने ब्याजदर घटाउँदै लगेको, धितोपत्र बजारमा

गतिशीलता देखिएको साथै आयातमा वृद्धि भएको कारण आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर कम रहन पुगेको हो । यस वर्ष बैंकहरूले निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदर दुवै घटाएका छन् । अर्कातिर ट्रेजरी बिलको ब्याजदरमा भने सुधार भएको छ । गत वर्ष चैतको तेस्रो हप्तामा २.५ प्रतिशतमा रहेको ट्रेजरी बिलको ब्याजदर यस वर्ष चैतको तेस्रो हप्तामा ५.५ प्रतिशतमा पुगेको छ । यसले गर्दा अन्तर बैंक दर पनि अघिल्लो वर्षको २.० प्रतिशतबाट यस वर्ष ४.० प्रतिशत पुगेको छ । कर्जाको ब्याजदर घटेअनुरूप बैंकहरूको निजी क्षेत्रमा कर्जा विस्तार भने तीव्र हुन सकेको छैन । निजी क्षेत्रमा जाने बैंक कर्जाको वृद्धिदर ९.० प्रतिशत रही गत वर्षकै हाराहारीमा रहन पुगेको छ । औद्योगिक क्षेत्रले अपेक्षित गति लिन नसकेको कारण बैंक कर्जा विस्तार द्रुत हुन नसकेको हो ।

यस वर्ष गैर बैंक वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप सङ्कलन र कर्जा प्रवाह भने उत्साहप्रद रूपमा बढेको छ । २०५६ पुस सम्ममा वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप २३.० प्रतिशत र कर्जा तथा लगानी ३१.० प्रतिशतले बढेको छ । धितोपत्र बजारमा पनि शेयर कारोबार र शेयर मूल्य दुवै बढेको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा कुल निर्यात गत वर्षको ३५.४ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ४१.६ प्रतिशतले बढ्न गई रु. ३२ अर्ब ५० करोड पुगेको छ । भारततर्फको निर्यात गत वर्ष ४८.९ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष ८०.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात २१.८ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्ष तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात २९.४ प्रतिशतले बढेको थियो । गत वर्षको समीक्षा अवधिमा कुल आयात ८.० प्रतिशतले घटी करिब रु. ५३ अर्ब ६९ करोड रहेकोमा यस वर्ष २९.१ प्रतिशतले बढी करिब रु. ६९ अर्ब ३१ करोड पुगेको छ । भारतबाट भएको आयात गत वर्ष ८.६ प्रतिशतले मात्र बढेकोमा चालू वर्षको समीक्षा अवधिमा ४०.७ प्रतिशतले अत्यधिक वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकबाट हुने आयत गत वर्ष १४.९ प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा २२.८ प्रतिशतले बढेको छ । अन्य मुलुकबाट आयात वृद्धि हुनुमा मुख्यतया चिनी, धागो, यातायातका साधन तथा सरसामान, रासायनिक मल, अन्य मेशिनरी तथा सरसामान र सुन आयातको मुख्य भूमिका रहेको छ । त्यस्तै भारतबाट चामल, रसायन, धागो, कपडा, औषधी, प्लास्टिकका भाँडाकुडा र अन्य मेशिनरी तथा

सरसामानजस्ता वस्तुहरूको आयात वृद्धि भएको छ ।

आयातको वृद्धिभन्दा निर्यातको वृद्धि उच्च भएको कारण यस वर्ष कुल निर्यातले कुल आयातको ४६.९ प्रतिशत खाम्न सकेको छ । गत वर्ष निर्यात/आयात अनुपात ४२.८ प्रतिशत मात्र रहेको थियो । यसरी कुल निर्यातको स्थिति केही सुदृढ देखिनुमा तेस्रो मुलुकतर्फ तयारी पोशाक तथा पस्मीनाको निर्यातमा भएको उल्लेख्य वृद्धि र भारततर्फ सावुन, टुथपेष्ट, पस्मीना, जोलिष्टर यार्न, आयुर्वेदिक औषधी जस्ता वस्तुहरूको निर्यातमा भएको वृद्धिलाई लिन सकिन्छ ।

आयात तथा निर्यात दुवै उल्लेख्य रूपले वृद्धि भए तापनि आयातको आयतन तुलनात्मक रूपले उच्च भएको हुँदा यस अवधिमा कुल व्यापार घाटा १९.८ प्रतिशत रु. ६ अर्ब ९ करोड) ले बढ्न गई रु. ३६ अर्ब ८१ करोड पुगेको छ । क्षेत्रगत रूपले हेर्दा समीक्षा अवधिमा भारत सँगको व्यापार घाटा १२.९ प्रतिशत र अन्य मुलुकसँगको यस्तो घाटा २३.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्षको समीक्षा अवधिमा कुल व्यापार घाटा रु. ३० अर्ब ७३ करोड रहेको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनाको शोधनान्तर तथ्याङ्क अनुसार खुद सेवा आय तथा खुद ट्रान्सफर आयमा वृद्धि भए तापनि व्यापार घाटा उल्लेख्य रूपले बढेको हुँदा चालू खातामा करिब रु. ४ अर्ब ४१ करोड घाटा हुन गएको छ । सेवा अन्तर्गत यात्रा र अन्य यातायात बाहेक सबै शीर्षक अन्तर्गतको आय वृद्धि भएको कारण अघिल्लो वर्ष २४.३ प्रतिशतले ह्रास भएको खुद सेवा आय यस वर्ष १६.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ तर ट्रान्सफरतर्फ केन्द्रीय सरकारको अनुदानमा ह्रास आउनु तथा निजी ट्रान्सफर बहिर्गमनमा उच्च वृद्धि हुनुको कारण खुद ट्रान्सफर आयमा ६.९ प्रतिशतले मात्र वृद्धि हुन गएको छ ।

पूँजी खाता अन्तर्गत वैदेशिक ऋण र प्रत्यक्ष लगानी गत वर्षको समीक्षा अवधिको तुलनामा घटेको भए पनि विविध पूँजीको आप्रवाहमा उच्च वृद्धि भएबाट पूँजी खाताको खुद आय रु. ४ अर्ब ५ करोडले बढ्न गएको छ । यिनै कारणबाट समीक्षा अवधिमा रु. ५ अर्ब ८ करोड शोधनान्तर बचत हुन गएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा शोधनान्तर बचत रु. ५ अर्ब ९२ करोड भएको थियो ।

यस आर्थिक वर्षको प्रथम ८ महिनाको मौद्रिक तथ्याङ्क अनुसार यस अवधिमा रु. ११ अर्ब ९२ करोडको

शोधनान्तर बचत भएको देखिएको छ। त्यस्तै कुल वैदेशिक मुद्रा सञ्चिति २०५६ फागुन मसान्तमा गत वर्षको सोही समयको तुलनामा १९.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ९० अर्ब ३८ करोड पुगेको छ। उक्त कुल सञ्चितिमा परिवर्त्य मुद्राको अंश ८७.६ प्रतिशत र अपरिवर्त्य मुद्राको अंश १२.४ प्रतिशत रहेको छ। गत वर्ष यस्तो सञ्चितिमा परिवर्त्य र अपरिवर्त्य मुद्राको अंश क्रमशः ८६.६ प्रतिशत र १३.४ प्रतिशत रहेको थियो। चालू आर्थिक वर्षको ८ महिनाको वस्तु आयातलाई आधार मान्दा उक्त विदेशी मुद्रा सञ्चितिले १० महिनाको आयात धान्न सक्ने देखिन्छ।

बैंकिङ तथा वित्तीय व्यवस्थापन

वाणिज्य बैंकसम्बन्धी कार्यहरू

१. नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा २०५२ साल भदौ १५ गतेदेखि अवलम्बन गरिएको नयाँ वाणिज्य बैंक स्थापना गर्नेसम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था बमोजिम २०५६ मङ्सिर २४ गते यस बैंकको सिफारिसमा राष्ट्रिय स्तरको कुमारी बैंक लिमिटेड कम्पनी रजिष्टारको कार्यालयमा दर्ता भएको छ। यस बैंकको अधिकृत पूँजी रु. १ अर्ब र जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. ५० करोड रहनेछ। काठमाडौँमा केन्द्रीय कार्यालय रहने उक्त बैंकको कार्यक्षेत्र नेपाल अधिराज्यभर हुन्छ।
२. विराटनगरमा केन्द्रीय कार्यालय रहने गरी अधिकृत पूँजी रु. २५ करोड र जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. १२ करोड ५० लाखमा स्थापना गरिएको नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेडले आफ्नो पूँजी वृद्धि गरी अधिकृत पूँजी रु. १ अर्ब र जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. ५० करोड पुऱ्याएको छ। यसरी चुक्ता पूँजी रु. ५० करोड पुगेपछि उक्त बैंकको कार्यक्षेत्र अधिराज्यभर हुनसक्ने नीतिगत व्यवस्था अनुरूप उक्त बैंकले काठमाडौँमा मुख्य शाखा कार्यालयसमेत खोलिसकेको छ।
३. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जा लगानीको १२ प्रतिशत प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा र उक्त १२ प्रतिशतमध्येबाट तोकिएको (०.२५ प्रतिशतदेखि ३ प्रतिशतसम्म) प्रतिशत विपन्न वर्गमा लगानी गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था रहेको छ। यसरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र तथा विपन्न वर्गमा

लगानी गर्न सहयोग पुऱ्याउने हेतुले वाणिज्य बैंकहरूबाट ग्रामीण विकास बैंकहरूको शेयर पूँजीमा गरेको लगानी तथा उनीहरूलाई प्रदान गरिएको कर्जासमेतलाई विपन्न वर्गमा गएको कर्जासरह गणना गर्ने व्यवस्था रहेको छ। यसै सन्दर्भमा वाणिज्य बैंकहरूसमेतको सहभागितामा विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत स्थापना भएको रुरल माइक्रो फाइनेन्स डेभलपमेन्ट सेन्टर लिमिटेडको शेयर पूँजीमा वाणिज्य बैंकहरूले गरेको लगानीलाई विपन्न वर्ग अन्तर्गत प्रवाह भएको कर्जासरह गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

४. निर्यातकर्तालाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले प्रतीतपत्रको आधारमा कुल निर्यात (प्रतीतपत्रमा उल्लिखित रकम) को ३५ प्रतिशतसम्म बढीमा वार्षिक १० प्रतिशतको सहुलियत ब्याजदरमा निर्यातकर्तालाई पूर्व निर्यात कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ। यसरी सहुलियत ब्याजदरमा प्रदान गरिएको पूर्व निर्यात कर्जामा पुनर्कर्जा पाउने व्यवस्थासमेत गरिएको छ।
५. २०५६ फागुन मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडको २०६, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २१२, नेपाल अरब बैंक लिमिटेडको १२, नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लिमिटेडको ४, नेपाल ग्रिण्डलेज बैंक लिमिटेडको ६, हिमालयन बैंक लिमिटेडको ८, नेपाल एसबिआई बैंक लिमिटेडको ८, नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेडको ९, एभरेष्ट बैंक लिमिटेडको १०, बैंक अफ काठमाडौँ लिमिटेडको २, नेपाल बैंक अफ सिलोन लिमिटेडको ४, लुम्बिनी बैंक लिमिटेडको २ र नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेडको ४ र कृषि विकास बैंकका वाणिज्य बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने २७ शाखाहरू गरी जम्मा ५१४ शाखाहरूले सेवा पुऱ्याइरहेका छन्। २०५५ फागुन मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको कुल शाखा सङ्ख्या ५०६ रहेको थियो।

विकास बैंकसम्बन्धी कार्यहरू

१. विकास बैंक ऐन, २०५२ कार्यान्वयनमा आएपछि २०५६ फागुन मसान्तसम्ममा यस ऐन अन्तर्गत

दश विकास बैंकहरू (पाँच ग्रामीण विकास बैंकसमेत गरी) सञ्चालनमा आइसकेका छन् । जसमध्ये निर्धन उत्थान बैंक लिमिटेड ग्रामीण बैंक अनुसरणकर्ताको रूपमा सञ्चालनमा आएको छ भने रुरल माइक्रो फाइनेन्स डेभलपमेण्ट सेन्टर लिमिटेड विपन्न वर्गमा लगानी गर्ने संस्थाहरूलाई मात्र थोक कर्जा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सञ्चालन भएको छ । यसैगरी रु. ५० लाखको जारी तथा चुक्ता पूँजीमा कैलाली जिल्लाको टिकापुरमा प्रधान कार्यालय रहने गरी स्थापना गरिएको मालिका विकास बैंक लिमिटेडले मिति २०५६/७/२५ देखि आफ्नो कारोबार शुरू गरेको छ ।

२. रु. १६ करोड चुक्ता पूँजीमा काठमाडौं जिल्लामा प्रधान कार्यालय रहने गरी नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंक लिमिटेड स्थापना गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले सहमति पत्र प्रदान गरेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको समेत दश प्रतिशत शेयर सहभागिता रहने उक्त विकास बैंकको कारोबार क्षेत्र नेपाल अधिराज्यभर रहनेछ ।

यसैगरी रु. ५० लाखको चुक्ता पूँजीमा बारा जिल्लाको जितपुरमा प्रधान कार्यालय रहने गरी 'युनाइटेड विकास बैंक लिमिटेड' र रु. ५० लाखकै चुक्ता पूँजीमा रूपन्देही जिल्लाको बुटवलमा 'सिद्धार्थ विकास बैंक लिमिटेड' स्थापना गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले सहमतिपत्र प्रदान गरेको छ ।

प्रस्तावित युनाइटेड विकास बैंकको कार्यक्षेत्र बारा, रौतहट र सर्लाही गरी तीन जिल्लाहरूमा रहनेछन् भने प्रस्तावित सिद्धार्थ विकास बैंकको कार्यक्षेत्र पनि रूपन्देही, नवलपरासी र चितवन गरी तीन जिल्लाका ग्रामीण क्षेत्रहरू रहनेछन् ।

तोकिएका क्षेत्रहरूमा मात्र कारोबार गर्न पाउने गरी विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत स्थापना भएका यस्ता विकास बैंकहरूबाट ती क्षेत्रका कृषि, उद्योग, सेवा, व्यापार क्षेत्रमा उल्लेखनीय परिवर्तन ल्याई जनताको जीवनस्तर उकास्ने विश्वास लिइएको छ ।

विविध कार्यहरू

१. नेपालको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत १९९८ फेब्रुअरी ३ मा विश्व बैंकसँग एक सम्झौता सम्पन्न भई कार्य शुरू भएको छ । पहिलो चरणमा जापानी सरकारबाट विश्व बैंकमार्फत अमेरिकी डलर ६ लाख २० हजार अनुदान सहयोग प्राप्त हुने उक्त कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यमा सुदृढीकरण ल्याउने र दुई ठूला बैंकहरू नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको संरचनात्मक सुधार गर्नु रहेको छ । उक्त कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धमा विश्व बैंकको परामर्शदाताबाट एकातर्फ अध्ययन भइरहेको छ भने अर्कोतर्फ नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन सुधार सम्बन्धमा KPMG Barrantts (अन्तर्राष्ट्रिय अडिट संस्था) मार्फत अध्ययन कार्य भइरहेको छ । यसै कार्यक्रम अन्तर्गत गत वर्ष राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको Portfolio Qmatusसम्बन्धी अध्ययन कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।

उक्त कार्यक्रमलाई निरन्तरता प्रदान गर्ने उद्देश्यले विश्व बैंकसँग अमेरिकी डलर ५ लाख ५० हजारको ऋण सहयोग प्राप्त गर्न सम्झौता भई अर्को चरणको प्रारम्भिक कार्यसमेत शुरू भइसकेको छ ।

२. वाणिज्य बैंकहरूबाट नेपाल राष्ट्र बैंकमा पेश गर्नुपर्ने तथ्याङ्कलाई सही र भरपर्दो बनाउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले हरेक वर्ष तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गर्दै आएकोमा यस वर्ष माघ र फागुनमा क्रमशः पोखरा र विराटनगरमा सप्ताहव्यापी वाणिज्य बैंकिङ्ग कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरियो । बैंकिङ्ग तथ्याङ्क सङ्कलन र प्रशोधनमा समन्वय ल्याउन अन्तर विभागीय तथ्याङ्क समिति पनि गठन गरिएको छ ।

गैर बैंकिङ्ग व्यवस्थापन

वित्तीय क्षेत्रको विस्तार एवं विविधीकरणको

सन्दर्भमा अपनाइएको उदार नीतिगत व्यवस्थाको परिणामस्वरूप वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिका अतिरिक्त गैर बैंकिङ्ग क्षेत्रमा समेत वित्तीय निकायहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धि हुनुका साथै वित्तीय कारोबारसमेतमा विविधीकरण आएबाट यस बैंकको विद्यमान बैंक व्यवस्था विभागको कार्यक्षेत्र ज्यादै विस्तृत भई सम्पूर्ण कार्य यस विभागद्वारा प्रभावकारी ढङ्गले सम्पादन गराउन सम्भव नहुने भएकोले तोकिएको गैर बैंकिङ्ग क्षेत्रका वित्तीय संस्थाहरूसँग सम्बद्ध वित्तीय कारोबारसम्बन्धी नियमन, अनुगमन, विकास एवं व्यवस्थासम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यहरू सम्पादन गराउने उद्देश्यले मुख्य व्यवस्थापक (अधिकृत विशिष्ट) विभागीय प्रमुख रहने गरी 'गैर बैंक व्यवस्था विभाग' नामक एक छुट्टै विभाग गठन भएको छ । गैर बैंकिङ्ग संस्थाहरूलाई व्यवस्थित गर्ने सिलसिलामा २०५५ चैतदेखि २०५६ फागुनसम्म अवलम्बन गरिएका नीतिगत व्यवस्थालगायत अन्य क्रियाकलापसम्बन्धी विवरण देहाय बमोजिम रहेका छन् :

१. (क) वित्त कम्पनीहरूले प्राथमिक र दोस्रो दुवै बजारबाट आफ्नो चुक्ता पूँजी बराबरसम्म राष्ट्रिय बचतपत्र खरिद गर्न पाउने ।
- (ख) राष्ट्रिय बचतपत्र आफ्नो चुक्ता पूँजी बराबरसम्म खरिद गर्न पाउने भनी यस बैंकले निर्णय गर्नु अगि वित्त कम्पनीहरूले चुक्ता पूँजीभन्दा बढी हुने गरी खरिद गरेका राष्ट्रिय बचतपत्रहरू बिक्री गरी चुक्ता पूँजी बराबर सीमाभित्र नआएसम्म वा सोभन्दा घटी हुने गरी कायम नगरेसम्म त्यस्ता कम्पनीहरूले नयाँ राष्ट्रिय बचतपत्र खरिद गर्न नपाउने ।
- (ग) हालको नयाँ नीतिगत व्यवस्था अन्तर्गत खरिद गरेको राष्ट्रिय बचतपत्र मात्र यस बैंकमा बिक्री गर्नुपर्ने र सोभन्दा पूर्व जहाँ पनि बिक्री गर्न पाउने गरी खरिद गरेका पुराना बचतपत्रहरू पुरानै व्यवस्था अनुसार वित्त कम्पनीहरूले जोसुकैलाई पनि आफूखुशी बिक्री गर्न पाउने ।

२. वित्त कम्पनीहरूले २०५६ साउन १ गतेदेखि जमानतपत्र जारी गर्दा प्रतिग्राहक आफ्नो प्राथमिक पूँजी कोषको ५० प्रतिशतभन्दा बढी नहुने गरी र कुल भाखा ननाघेका जमानत दायित्व (Total Outstanding Guarantee Liability) आफ्नो प्राथमिक पूँजी कोषको तीन गुणाभन्दा बढी नहुने गरी जारी गर्नुपर्ने ।
३. वित्त कम्पनीहरूद्वारा यस बैंकको निर्देशन अनुरूप जारी भएका जमानतपत्रलाई श्री ५ को सरकारका कार्यालयहरूले मान्यता दिने ।
४. नेपाल बङ्गलादेश फाइनेन्स एण्ड लिजिङ्ग कम्पनी लिमिटेड तथा सृजना फाइनेन्स लिमिटेड नामक दुई वित्त कम्पनीहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजत-पत्र प्रदान ।
५. लघुवित्त सेवा प्रदान गर्ने 'निर्धन उत्थान बैंक लिमिटेड' तथा लघुवित्त सेवा प्रदान गरी वित्तीय संस्थाहरूलाई थोक कर्जा प्रदान गर्ने 'रुरल माइक्रोफाइनेन्स डेभलपमेन्ट सेन्टर' नामक दुई विकास बैंकहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान ।
६. सहकारी संस्थाहरूद्वारा गरिने बैंकिङ्ग कारोबारलाई व्यवस्थित बनाउन तत्सम्बन्धी कानूनमा आवश्यक संशोधन गर्ने सिलसिलामा श्री ५ को सरकारको सम्बन्धित निकायमा संशोधन प्रस्ताव पेश ।
७. वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ तथा वित्तीय मध्यस्थतासम्बन्धी नियमावली, २०५६ लागू भइसकेको सन्दर्भमा संस्था दर्ता ऐन, २०३४ अन्तर्गत दर्ता भई यस बैंकबाट सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजतपत्र पाइसकेका गैरसरकारी संस्थाहरू तथा उपरोक्त ऐन अनुसार काम गर्न चाहने नयाँ संस्थाहरूले यस बैंकले तोके बमोजिमका विवरणहरूसहित यस बैंक समक्ष निवेदन दिई लघु कर्जा प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि अनुमति-पत्र लिनुपर्ने ।

विकास वित्त

साधनको परिचालन र यसको उचित विनियोजनद्वारा देशको ग्रामीण विकासमा सहयोग पुऱ्याउने

उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले संस्थाहरूलाई विभिन्न कर्जा कार्यक्रमहरूमा सहयोग गर्दै आएको छ ।

१. ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादनशील कर्जा कार्यक्रम

ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका महिलाहरूको सामाजिक एवं आर्थिक स्तर सुधार गर्ने उद्देश्यले अधिराज्यका ६७ जिल्लामा यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०३८/३९ देखि कार्यान्वयन प्रारम्भ भएको यो कार्यक्रम आर्थिक वर्ष २०४५/४६ देखि कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) को ऋण सहयोगमा सञ्चालन भएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत कृषि विकास बैंक, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडका जम्मा १६३ शाखा/उपशाखा कार्यालयहरू संलग्न छन् । २०५४ जेठदेखि कोषसँग भएको ऋण सम्झौताको म्याद समाप्त भए तापनि सहभागी बैंकहरूको आ-आफ्ना वित्तीय स्रोतहरूबाट यो कार्यक्रम हालसम्म पनि सञ्चालन हुँदै आएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत २०५५ असार मसान्तसम्ममा विपन्न वर्गका ६५,५२६ महिलालाई करीब रु. ६६ करोड तीस लाख ऋण सुविधा उपलब्ध गराइएको छ । उक्त कर्जा रकममध्ये रु. ३७ करोड चार लाख असुली भई रु. २९ करोड २५ लाख बाँकी रहेको छ भने रु. ४ करोड ६० लाखको भुक्तानी म्याद नाघेको छ । यस कार्यक्रमबाट ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका विपन्न महिलाहरूको सामाजिक तथा आर्थिकस्तर सुधार गर्ने केही सहयोग पुग्न गएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक र श्री ५ को सरकारबीच सम्पन्न भएको 'सहायक ऋण सम्झौता' अनुसार यस कार्यक्रमको सञ्चालनका निम्ति प्राप्त ऋण रकममध्येबाट २०५६ पुस मसान्तसम्ममा रु. १ करोड १५ लाख श्री ५ को सरकारलाई बुझाइसकिएको छ ।

२. महिलाका लागि लघुकर्जा परियोजना

एसियाली विकास बैंकको वित्तीय सहयोगअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०४९/५० देखि 'महिलाका लागि लघुऋण परियोजना' सञ्चालन भएको छ । यस परियोजना अन्तर्गत महिलाहरूलाई ग्रामीण क्षेत्रमा कृषि एवं लघुव्यवसाय र शहरी क्षेत्रमा कृषि, लघु र साना व्यवसाय सञ्चालन गर्न सामूहिक जमानीका साथै व्यक्तिगत तवरमा पनि कर्जा प्रदान गर्नसक्ने व्यवस्था छ । यस परियोजना अन्तर्गत महिला विकास महाशाखा र गैरसरकारी संस्थाहरूद्वारा ४ देखि १० जनासम्म महिलाको समूह गठन गरी उनीहरूलाई

सोपमूलक तालिम प्रदान गरी प्रतिव्यक्ति विनाधितो समूह जमानीमा कृषिमा रु. ३० हजारसम्म, लघु व्यवसायमा रु. ४० हजारसम्म र शहरी क्षेत्रमा साना व्यवसायका लागि यथेष्ट सम्पत्तिको धितोमा रु. ५० हजारदेखि रु. २ लाख ५० हजारसम्म कर्जा प्रदान गरिन्छ । २०५६ असार मसान्तसम्ममा यो परियोजना १२ जिल्ला र १० नगरपालिकाहरूमा लागू भएको छ । यस परियोजना अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ४६ वटा शाखाहरू मार्फत २०५६ साल असारसम्ममा करीब १७ हजार ७० जना महिलालाई रु. २३ करोड ३७ लाख १४ हजार कर्जा प्रवाह भएको छ ।

३. तेस्रो पशुविकास आयोजना

देशमा पशुजन्य पदार्थहरूको उत्पादन वृद्धि गर्ने उद्देश्यले श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच सम्पन्न ऋण सम्झौता अनुसार अधिराज्यका २६ जिल्लामा 'तेस्रो पशुविकास आयोजना' सञ्चालन भएको छ । यसका लागि एसियाली विकास बैंकले १ करोड २५ लाख ५५ हजार एस.डी.आर. बराबरको ऋण रकम उपलब्ध गराउने भएको छ । उक्त रकममध्ये ३५ लाख १७ हजार एस.डी.आर. बराबरको रकम बैंक तथा गैरसरकारी संस्थाहरूलाई कर्जा उपलब्ध गराउन नेपाल राष्ट्र बैंकलाई प्राप्त हुनेछ । आयोजना सञ्चालन गर्ने सन्दर्भमा बैंकले कर्जा कार्यक्रममा सहभागी हुने नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक र गैर सरकारी संस्था निर्धन उत्थान बैंकसँग 'सहायक ऋण सम्झौता' गरिसकेको छ । आयोजनाको पहिलो चरणमा पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका २, दोस्रो चरणमा पश्चिमाञ्चल र मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका ७ र तेस्रो चरणमा मध्यमाञ्चल र सुदूरपश्चिमाञ्चलका १७ जिल्लामा कार्यक्रम विस्तार हुनेछ । आर्थिक वर्ष २०५६/५७ सम्ममा पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका नवलपरासी, कपिलवस्तु, रूपन्देही, पाल्पा, स्याङ्जा, कास्की, लमजुङ, पर्वत र तनहुँ गरी जम्मा ९ जिल्लाहरूमा यो आयोजना लागू भएको छ । यस आयोजनाबाट आयोजना सञ्चालन हुने २६ जिल्लाका ५५ हजार विपन्न परिवार लाभान्वित हुने अनुमान गरिएको छ । यस आयोजना अन्तर्गत २०५६ पुस मसान्तसम्ममा निर्धन उत्थान बैंकलाई रु. १ करोड ४२ लाख ६७ हजार ८ सय र पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, बुटवललाई रु. ९१ लाख चालीस हजार ८ सय गरी रु. २ करोड १४ लाख ८ हजार ६ सय सोधभर्ना उपलब्ध गराइएको छ ।

४. पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजना

पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल तथा सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा पर्ने तराईका ८ जिल्ला-कैलाली, कञ्चनपुर, बाँके, बर्दिया, दाङ, कपिलवस्तु, रूपन्देही र नवलपरासीमा विद्यमान गरिबीको चापलाई न्यून पार्ने उद्देश्यले हाल लागू भइरहेको उक्त आयोजनाको कर्जा सेवा सम्भाग (Component) अन्तर्गत सहभागी ग्रामीण बैंक अनुसरणकर्ताको शाखा कार्यालयमार्फत कर्जा प्रवाह गर्ने गरी २०५६ साल पुस मसान्तसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकलाई रु. १ करोड ४४ लाख ३ हजार, मध्यपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकलाई रु. १ करोड ३ लाख ७ हजार, सुदूरपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकलाई रु. ६० लाख ४ हजार, निर्धन उत्थान बैंकलाई रु. २१ लाख ७५ हजार तथा स्वावलम्बन विकास केन्द्रलाई रु. २३ लाख ४५ हजारसमेत गरी जम्मा रु. ३ करोड ५२ लाख ३४ हजार ऋण सुविधा उपलब्ध गराइएको छ । यस आयोजनाले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ सम्ममा कुल २८,८३३ महिलालाई कर्जा सेवा उपलब्ध गराई गरीबी निवारणमा योगदान पुऱ्याउनेछ । हालसम्ममा यस आयोजना अन्तर्गत करिब ८ हजार महिलाले कर्जा सेवा प्राप्त गरेका छन् ।

५. सामुदायिक भूमिगत सिँचाइ सेक्टर परियोजना

कृषि उत्पादकत्व वृद्धि गरी साना किसानहरूको आय अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच सम्पन्न ऋण सम्झौता अन्तर्गत पूर्वी तथा मध्य तराई क्षेत्रका १२ जिल्लामा सामुदायिक भूमिगत सिँचाइ सेक्टर परियोजना सञ्चालन भएको छ । परियोजना सञ्चालनका लागि प्राप्त हुने २ करोड १९ लाख एस.डी.आर.मध्ये ९९ लाख २९ हजार एस.डी.आर. बराबरको रकम कृषकहरूलाई स्यालो ट्यूबवेल जडान र बाली उत्पादन गर्न कर्जा उपलब्ध गराइने भएको छ । कर्जाका लागि प्राप्त हुने रकम नेपाल राष्ट्र बैंकले ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट वित्तीय एवं गैरसरकारी संस्थाहरू मार्फत कृषकलाई उपलब्ध गराउने व्यवस्था छ । परियोजना अवधिभरमा कुल १३ हजार ५ सय साना किसानलाई समूहगत रूपमा र १ हजार ५ सय कृषकलाई व्यक्तिगत रूपमा कर्जा प्रदान गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । यसबाट कुल ९१ हजार हेक्टर जमीनमा सिँचाइ सुविधा उपलब्ध हुने अनुमान छ । हाल यस परियोजनाको कार्य शुरू भई

सकेको छ । सहभागी वित्तीय संस्थाको रूपमा नेपाल बैंक लिमिटेडसँग 'सहायक ऋण सम्झौता'समेत सम्पन्न भइसकेको छ । हाल सहभागी वित्तीय संस्थाहरूलाई ऋण उपलब्ध गराउने कर्जा निर्देशिकालाई अन्तिम रूप दिने कार्य भइरहेको छ ।

६. ग्रामीण वित्त परियोजना

नेपालको ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जनताको आय तथा रोजगारीको अवसर सिर्जना गराउने खालका कृषि एवं गैर कृषि लघु व्यवसायहरू सञ्चालन गर्न कर्जा उपलब्ध गराउने र त्यसबाट उनीहरूको आर्थिक तथा सामाजिक स्तरमा सुधार ल्याउन सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले एसियाली विकास बैंकको ऋण सहयोगमा ग्रामीण वित्त परियोजना सञ्चालन गर्न श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच 'ऋण सम्झौता' तथा नेपाल राष्ट्र बैंक, एसियाली विकास बैंक, र आर.एम.डी.सी. (Rural Micro Finance Development Centre) बीच परियोजना सम्झौता २१ फेब्रुअरी १९९९ मा सम्पन्न भएको छ ।

उपर्युक्त परियोजनाका लागि एसियाली विकास बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २ करोड अमेरिकी डलर बराबरको ऋण प्रदान गर्नेछ । परियोजनाको कार्यकारी अङ्ग (Executive Agency) र परियोजना समन्वयनकर्ताको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंक, विकास वित्त विभाग रहेको छ भने परियोजना कार्यान्वयन गर्नका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकलगायत वाणिज्य बैंकहरू, ग्रामीण विकास बैंकहरू, निक्षेप बीमा तथा कर्जा सुरक्षण निगम र निर्धन उत्थान बैंकको शेयर लगानीमा विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत रहने गरी रुल माइक्रो फाइनेन्स डेभलपमेन्ट सेन्टर लिमिटेड (RMDC) नामक एक स्वायत्त संस्था २०५५ कार्तिक १३ गते स्थापना भएको छ । परियोजनाका लागि प्राप्त हुने ऋण रकम RMDC ले ग्रामीण लघुवित्त सेवा प्रदान गर्न ग्रामीण विकास बैंक, सहकारी संस्थाहरू तथा वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्न अनुमति प्राप्त गैर सरकारी संस्थाहरूलाई थोक कर्जा प्रदान गर्नका साथै उनीहरूको संस्थागत विकासमा समेत सहयोग पुऱ्याउन प्रयोग गर्नेछ । यो परियोजना नेपाल अधिराज्यका १२ पहाडी र १४ तराईका गरी जम्मा २६ जिल्लामा लागू गरिनेछ । यस परियोजनाबाट कुल २ लाख ७० हजार घरपरिवार लाभान्वित हुने लक्ष्य राखिएको छ ।

७. ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

श्री ५ को सरकारको रु. २ करोडको पूँजीबाट २०४८ सालदेखि सञ्चालनमा आएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले २०५६ पुस मसान्तसम्ममा ३६ जिल्लाका १०१ सहकारी एवं गैर सरकारी संस्थामार्फत रु. २ करोड ९५ लाख ५३ हजार कर्जा वितरण गरेको छ। सो अवधिमा रु. १ करोड ८४ लाख १२ हजार असुल भई हाल रु. १ करोड ३१ लाख ४१ हजार लगानीमा रहिरहेको छ। कोष अन्तर्गतको कर्जा सुविधाबाट ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने ५,४१० विपन्न घरपरिवार लाभान्वित भएका छन्। यस कोषबाट प्रवाह भएको कर्जाको प्रभावकारिताबारे अध्ययन गरी प्रतिवेदनसमेत प्रकाशित भइसकेको छ। प्रतिवेदनबाट प्राप्त सुझावहरूको कार्यान्वयनबाट कर्जा कार्यक्रमलाई सरल र प्रभावकारी बनाउन थप सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

८. ग्रामीण विकास बैंकहरू

ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका विपन्न महिलाको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले अधिराज्यका पाँचै विकास क्षेत्रमा ग्रामीण विकास बैंकहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। २०५६ असोज मसान्तसम्ममा ती ग्रामीण विकास बैंकले रु. २ अर्ब ६७ करोड ८८ लाख कर्जा लगानी गरेका छन्। उक्त कर्जामध्ये रु. २ अर्ब ५ करोड १६ लाख असुल भई रु. ६२ करोड ७२ लाख उठाउन बाँकी कर्जाको रूपमा रहेको छ। ग्रामीण विकास बैंकहरूबाट ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न महिलालाई घरदैलोमा ने कर्जा सर्वसुलभ भइरहेको र २०५६ पुससम्ममा १ लाख ११ हजार महिलालाई कर्जा प्रवाह गरी आय र रोजगारी बढाउन तथा गरिबी निवारणमा ठोस योगदान पुग्न गएको छ।

९. सघन बैंकिङ्ग कार्यक्रम

आर्थिक वर्ष २०५५/५६ मा स्वरोजगार वृद्धि गराउन तथा वातावरणीय प्रदूषण न्यून गर्न मद्दत पुर्याउने उद्देश्यले सफा टेम्पो, रिक्साजस्ता प्रदूषण न्यून गर्ने सवारी साधनहरूमा कर्जा प्रदान गर्दा ब्ल्यू बुक मात्र धितो लिई वाणिज्य बैंकहरूले कर्जा दिने व्यवस्था गरिएको छ, साथै विद्यमान डिजेल टेम्पोलाई ग्याँस वा विद्युत् इन्जिनमा परिवर्तन गर्ने कार्यका लागि पनि कर्जा दिने व्यवस्था गरिएको छ।

२४२/नेपाल राष्ट्र बैंक

१०. घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना अन्तर्गत पुनर्कर्जा

औद्योगिक विकासमा सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले विश्व बैंकको ऋण सहयोगमा सञ्चालित घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना २०४९ सालमा समाप्त भइसकेको छ तर सो परियोजना अन्तर्गत वाणिज्य बैंकलाई प्रदान गरिएको पुनर्कर्जामध्ये २०५६ असारसम्ममा कृषि विकास बैंक र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकबाट भुक्तानी योग्य भइसकेको रु. ५४ लाख ६५ हजार उठाउन बाँकी रहेको छ।

११. नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई पुनर्कर्जा

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई आवश्यक परेका बखत यस बैंकले वित्तीय स्रोतहरू उपलब्ध गराउँदै आएको छ। विगतका वर्षहरूमा यस बैंकले निगमलाई प्रदान गरेको पुनर्कर्जामध्ये २०५६ पुस मसान्तसम्ममा उक्त निगमसँग रु. ९७ करोड २८ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०५६/५७ मा नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई यस बैंकले पुनर्कर्जा उपलब्ध गराएको छैन। यस बाहेक निगमको डिबेन्चरमा लगानी भएको रकममध्ये चालू आर्थिक वर्ष २०५६/५७ मा रु. ४ करोड असुल भई हाल रु. १३ करोड उठाउन बाँकी रहेको छ।

१२. पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकलाई Revolving Line of Credit सुविधा प्रदान

यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई पुनर्कर्जा Revolving Line of Credit को रूपमा वित्तीय सहयोग उपलब्ध गराउँदै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०५६/५७ सम्मको अवधिका लागि कुनै पनि समयमा रु. ५ करोडमा नबढ्ने गरी पटक पटक वा एकमुष्ट भिक्त वा जम्मा गर्न पाउने गरी यस बैंकको सिद्धार्थनगर शाखामार्फत उक्त कर्जा सुविधा प्रदान गरिएको छ। यसरी स्वीकृत सीमामध्ये २०५६ असार मसान्तसम्ममा उक्त बैंकले रु. २ करोड कर्जा उपयोग गरिसकेको छ। उक्त बैंकलाई स्वीकृत सीमाबाट उपभोग गरेको कर्जाको साँवा तथा ब्याज २०५८ असारदेखि २०६० सालसम्ममा यस बैंकलाई भुक्तानी गरिसक्नुपर्नेछ।

१३. कृषि विकास बैंकलाई पुनर्कर्जा सुविधा

देशमा नगदेबालीको विकास गर्न सघाउ पुर्याउने उद्देश्यले यस बैंकले कृषि विकास बैंकलाई अर्थोडक्स एवं सी.टी.सी.चिया, स्याउ, कच्चा रेशम, अलैंची, सुठें, जडीबुटी, कटफ्लावर्स, टिस्यूकल्चरजस्ता निकासी योग्य

कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यावसायिक खेतीको विकासको लागि आर्थिक वर्ष २०५३/५४ देखि प्रतिवर्ष १२ करोडमा नबढ्ने गरी कुल रु. ६० करोड पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने निर्णय गरेको छ तर कृषि विकास बैंकले स्वीकृत रु. १२ करोडको पुनर्कर्जा सीमामध्ये आर्थिक वर्ष २०५३/५४ मा जम्मा रु. २ करोड ७२ लाख मात्र उपयोग गरेको र आर्थिक वर्ष २०५४/५५ मा रु. ४ करोड ४२ लाख उपयोग गरेको छ। आर्थिक वर्ष २०५५/५६ मा रु. ३ करोड ८४ लाख गरी ३ वर्षको अवधिमा स्वीकृत सीमा रु. ३६ करोडमध्येबाट कुल रु. १० करोड ९८ लाख उपयोग गरेको छ। चालू आर्थिक वर्षको पुस मसान्तसम्ममा कृषि विकास बैंकबाट पुनर्कर्जाको माग भएको छैन।

१४. ब्याज अनुदान

श्री ५ को सरकारले आर्थिक वर्ष २०४९/५० देखि साना किसानहरूलाई रु. ५,०००/- सम्मको कर्जामा ८० प्रतिशत र रु. १५,०००/- सम्मको कर्जामा एक तिहाइ ब्याज अनुदान दिने नीति आर्थिक वर्ष २०५३/५४ पछि समाप्त गरेको भए पनि सो अवधिभित्र कर्जा लिई ब्याज अनुदान पाउन बाँकी रहेका ऋणीहरूलाई यस आर्थिक वर्ष २०५६/५७ मा वाणिज्य बैंक, ग्रामीण विकास बैंक, कृषि विकास बैंक तथा निर्धन उत्थान बैंकमार्फत रु. २ करोड ६३ लाख ७८ हजार अनुदान उपलब्ध गराइएको छ।

१५. मल अनुदान वितरण

'रासायनिक मलको कारोबारमा निजी क्षेत्रलाईसमेत सहभागी गराउनेसम्बन्धी नीति तथा कार्यविधि २०५४' अन्तर्गत गठित अनुदान वितरण समितिले २०५६।३।१७ देखि २०५६।७।३० सम्म प्रतीतपत्र खोली युरिया मल आयात गर्ने आयातकर्ताहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंकमार्फत प्रतिमेट्रिक टन रु. १,५००/- का दरले अनुदान उपलब्ध गराउने गरी आर्थिक वर्ष २०५६/५७ मा स्वीकृति प्रदान गरिएकामध्ये विभिन्न आयातकर्ताहरूले १ लाख २१ हजार मेट्रिक टन युरिया मल आयात गर्न प्रतीतपत्र खोलेका छन्।

१६. प्राथमिकता क्षेत्र निर्देशिका संशोधन एवं परिमार्जन

नेपालका विकास योजनाहरूमा प्राथमिकता दिइएका कृषि, घरेलु उद्योग र सेवा व्यवसायहरूमा अधिकतम कर्जा प्रवाह हुन गई यथेष्ट रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुन सकोस् भन्ने अभिप्रायले प्राथमिकता

क्षेत्र कर्जा कार्यक्रमको शुरूवात भएको हो। यस कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने व्यवसायहरूलाई व्यापकता प्रदान गर्न कर्जा प्रवाहमा गतिशीलता ल्याउन आवश्यक भएकाले मौजुदा निर्देशिकालाई समय सापेक्ष हुने गरी संशोधन एवं परिमार्जन गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ। उक्त निर्देशिकाको कार्यान्वयनपछि प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रमले अभी बढी व्यापकता पाउने अपेक्षा गरिएको छ।

१७. चिया विकास लगानी अनुगमन समिति

चिया विकासका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट भएको लगानीको अनुगमन गरी चिया उत्पादन एवं निर्यात वृद्धि गर्न सघाउ पुऱ्याउन चिया विकास लगानी अनुगमन समिति गठन भएको छ। यसबाट विद्यमान लगानी स्थितिबारे जानकारी प्राप्त हुनुका साथै भविष्यमा लगानी वृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्ने गरी कर्जा नीति तर्जुमा गर्न सघाउ पुऱ्ने आशा गरिएको छ।

१८. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गोष्ठी आयोजना

चालू आर्थिक वर्षको पुस मसान्तसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंक, विकास वित्त विभागले सिकट्याबको सहयोगबाट एक, स्वावलम्बन विकास केन्द्र तथा ग्रामीण ट्रष्ट बङ्गलादेशको सहयोगमा एक र एसियाली विकास बैंकको सहयोगमा एकसमेत गरी जम्मा तीन अन्तर्राष्ट्रिय गोष्ठीहरू सम्पन्न गरेको छ। त्यसैगरी ग्रामीण स्वावलम्बन कोषको प्रतिवेदनसम्बन्धी एक, चिया विकाससम्बन्धी एक, तेस्रो पशु विकास आयोजना कार्यान्वयनको पूर्व तयारीका सिलसिलामा एक, पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजना कर्जा सेवा कार्यक्रमसम्बन्धी एक र सामुदायिक भूमिगत सिँचाइ सेक्टर परियोजनाको एकसमेत गरी जम्मा ५ राष्ट्रिय गोष्ठीहरू सम्पन्न गरेको छ।

१९. दीर्घकालीन कृषि योजना लगानी अनुगमन समिति

२० वर्षे दीर्घकालीन कृषि योजनामा बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट प्रवाह हुने कर्जाको अनुगमनका लागि यस बैंकका डेप्युटी गभर्नरको अध्यक्षतामा राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय, कृषि मन्त्रालय, कृषि विकास बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका प्रतिनिधिहरू सम्मिलित एक समिति गठन भएको छ। उक्त समितिले कर्जा प्रवाहको अनुगमनको लागि विवरण पत्र नयार गरी

सम्बन्धित बैंकहरूलाई लगानी विवरण उपलब्ध गर्न परिपत्र जारी गरेको छ ।

आन्तरिक ऋण व्यवस्थापन

श्री ५ को सरकारको आन्तरिक ऋण उठाउने कार्य नेपाल राष्ट्र बैंकले गर्दै आए अनुरूप २०५५ चैतदेखि २०५६ फागुन मसान्तसम्ममा रु. १ अर्ब ८६ करोडको राष्ट्रिय बचतपत्र, रु. ६५ करोडको विकास ऋणपत्र र रु. ५ अर्ब ७२ करोड ४१ लाखको ट्रेजरी बिल नयाँ निष्कासन गरिएको छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय बचतपत्रबापत रु. १ अर्ब २२ करोड, विकास ऋणपत्रबापत रु. ४० करोड तथा विशेष ऋणपत्रबापत रु. ७ करोडको साँवा भुक्तानी पनि गरिएको छ ।

श्री ५ को सरकारले निष्कासन गरेको ऋणपत्रहरू (ट्रेजरी बिल, राष्ट्रिय बचतपत्र, विकास ऋणपत्र र विशेष ऋणपत्र) को पाकेको ब्याज व्यक्ति तथा संस्थाहरूलाई विभिन्न वाणिज्य बैंकहरू तथा नेपाल राष्ट्र बैंकले पछि सोधभर्ना लिने गरी भुक्तानी दिएको रकममध्ये २०५५ चैतदेखि २०५६ फागुन मसान्तसम्म रु. ३ अर्ब २५ करोड ४८ लाख श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालय, महालेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त गरी वितरण गरिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि बैंक र वित्तीय संस्थाहरूमा बचत परिचालन गरी मुद्रा बजारको विकास र ब्याजदरमासमेत समयानुकूल परिवर्तन ल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकबाट आर्थिक वर्ष २०५१/५२ देखि श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिलको दोस्रो बजार सञ्चालन हुँदै आएकोमा यस वर्ष पनि निरन्तरता दिइएको छ । राष्ट्रिय बचतपत्र र विकास ऋणपत्रको संस्थागत दोस्रो बजारको विकास गर्ने क्रममा इजाजतपत्र उपलब्ध गराउनका साथै यसलाई उपत्यका बाहिर पनि क्रमशः विस्तार गर्दै लगिएको छ ।

ट्रेजरी बिलको बोलकबोलमा भाग लिन सूचना प्रकाशित गर्दा विगत वर्षहरूमा ट्रेजरी बिलको निष्कासन गरिने रकमको परिमाण, बोलपत्र पेश गर्दा अपनाउनुपर्ने प्रक्रिया, समय, अर्नेष्टमनी र अधिल्लो बोलकबोलमा कायम भएको बट्टादर सम्बन्धमा मात्र सूचित गरिने गरिएकोमा मुद्रा बजारको क्रमिक विकास हुँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा बोलकबोलमा भाग लिने व्यक्ति तथा संस्थाहरूलाई पर्याप्त सूचनाहरू उपलब्ध हुन सकोस् भन्ने उद्देश्यले २०५६ मङ्सिर ९ गतेदेखि अधिल्लो बोलकबोलमा कुल माग

भएको रकम, बोलकबोल सङ्ख्या र दोस्रो बजारले खरिद गरेको विवरणसमेत उपलब्ध गराई थप पारदर्शिता प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

२०५५ चैतदेखि २०५६ फागुन मसान्तसम्म नेपाल राष्ट्र बैंक, दोस्रो बजारले श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल प्राथमिक तथा दोस्रो बजारबाट रु. ५ अर्ब ८३ करोड ३४ लाखमा खरिद र रिपो बापत रु. २८ अर्ब ९६ करोड १९ लाखको कारोबार गरिएको छ भने सोही अवधिमा रु. २० अर्ब ७ करोड ५० लाखको श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल दोस्रो बजारमार्फत बिक्री गरिएको छ । दोस्रो बजार कारोबारबाट यस अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकलाई रु. २४ करोड ९७ लाख खुद मुनाफा आर्जन भएको छ । वाणिज्य बैंकहरूको अल्पकालीन तरलताको खाँचोलाई परिपूर्ति गर्न बैंकले १ देखि ७ दिन अवधिका लागि रिपो कारोबार गर्ने सुविधा उपलब्ध गराइएको छ । वाणिज्य बैंकहरूको स्वामित्वमा रहेको ट्रेजरी बिल नेपाल राष्ट्र बैंकलाई बिक्री गर्नसक्ने पूर्ववत् व्यवस्था कायमै राखिएको छ ।

सरकारी धितोपत्रको बजारलाई विस्तार गर्ने तथा लगानीकर्ताहरूको सुविधामा वृद्धि गर्ने उद्देश्यले सरकारी धितोपत्रको दोस्रो बजार कारोबार गर्ने इजाजत गत वर्ष १७ संस्थाहरूलाई प्रदान गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०५६/५७ को लागि २२ संस्थालाई इजाजत प्रदान गरिएको छ । जसमध्ये उपत्यकाबाहिर ३ र उपत्यकाभित्र १९ रहेका छन् । सरकारी धितोपत्रप्रति लगानीकर्ता र मध्यस्तकर्तालाई हुने फाइदा तथा बजारको विस्तार तथा प्रगाढतामा अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले बैंकले धितोपत्रसम्बन्धी गोष्ठी/अन्तरक्रिया कार्यक्रम देशको विभिन्न भागमा सञ्चालन गर्न व्यवस्था बमोजिम २०५५ चैतदेखि २०५६ फागुन मसान्तसम्म चार गोष्ठी सञ्चालन भइसकेका छन् भने चालू आर्थिक वर्षमा थप ६ वटा गोष्ठी सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेको छ ।

बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

नेपाल राष्ट्र बैंकले देशका सम्पूर्ण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमित तथा विशेष निरीक्षणका साथै गैर स्थलगत निरीक्षणसमेत गर्दै आइरहेको छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा सुपरिवेक्षण कार्यलाई अझ सुदृढ बनाउने सिलसिलामा बैंक तथा गैर बैंक दुई अलग-अलग क्षेत्र विभाजन गरी २०५६/३१४ देखि बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभागले वाणिज्य बैंक तथा कृषि विकास बैंक (बैंकिङ्ग कार्यालय) हेर्ने र अन्य विकास बैंक तथा वित्तीय

संस्थाहरू हेर्ने गरी नयाँ गैर बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभाग गठन गरिएको छ ।

गैर स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको माध्यमबाट नगद तथा तरलताको स्थिति, प्राथमिकता क्षेत्र एवं विपन्न वर्गमा प्रवाहित कर्जाको गणना, ब्याजदर फरकसम्बन्धी अनुगमन, पूँजीकोषको पर्याप्तता, सम्पत्तिको गुणस्तर र क्षेत्रगत रूपमा प्रवाह भएका कर्जाहरूबारे निगरानी राखी निर्दिष्ट नीतिको पालना नगर्ने बैंकहरूलाई स्पष्टीकरण माग गर्ने र हर्जाना लगाउने गरिएको छ । यसै क्रममा २०५५ चैतदेखि २०५६ फागुनसम्ममा विभिन्न वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई निर्धारित तरलता नपुग भएका कारण रु. १२,०१,३०९।२० र प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र तथा विपन्न वर्गमा निर्धारित लगानी नपुग भएको कारण रु. ५६,६८,५१०।- हर्जाना लगाइएको छ साथै लेखापरीक्षण भएको वासलात, नाफा नोक्सान हिसाब तथा ती सँग सम्बन्धित अनुसूचीहरूको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूको गैर स्थलगत निरीक्षण गर्ने सिलसिलामा १३ वाणिज्य बैंकमध्ये दुईको २०५६ असार मसान्तको लेखापरीक्षण भइसकेको वासलात, नाफा नोक्सान हिसाब र सम्बन्धित अनुसूचीको आधारमा तथा बाँकी ११ वाणिज्य बैंकको उक्त अवधिको Provisional वासलात, नाफा नोक्सान हिसाब र संलग्न अनुसूचीलाई CAMEL को आधारमा वित्तीय अनुपात विश्लेषण गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

स्थलगत निरीक्षणअन्तर्गत २०५५ चैतदेखि २०५६ फागुन मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडका १९ शाखाको नियमित निरीक्षण र एक शाखाको विशेष निरीक्षण, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २३ शाखाको नियमित निरीक्षण र दुई शाखाको विशेष निरीक्षण, संयुक्त लगानीका वाणिज्य बैंकहरूका १३ शाखाको नियमित निरीक्षण र चार शाखाको विशेष निरीक्षण, कृषि विकास बैंक (बैंकिङ्ग कार्यालयसमेत) को ११ शाखाको नियमित निरीक्षण, एक विकास बैंकको विशेष निरीक्षण, वित्त कम्पनीहरूमध्ये सातको नियमित निरीक्षण तथा एकको विशेष निरीक्षण, सहकारी संस्थाहरूमध्ये दुईको नियमित निरीक्षण तथा एकको विशेष निरीक्षण र एक गैरसरकारी संस्थाको नियमित निरीक्षण सम्पन्न भएको छ ।

उपर्युक्त कार्यका अतिरिक्त नेपाल बैंक लिमिटेडका दुई शाखा, कृषि विकास बैंक (बैंकिङ्ग कार्यालय) को एक

शाखा र सहकारी संस्था एकाको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण पनि सम्पन्न गरिएको छ ।

साथै आर्थिक वर्ष २०५३/५४ मा गठन भएको 'निरीक्षण प्रतिवेदन विश्लेषण तथा कार्यान्वयन समिति' ले यस अवधिमा ६ पटक बैठक बसी विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण गर्दा देखिएका त्रुटिहरूलाई सुधार गर्न दिइएका निर्देशनहरूको सम्बन्धमा विभिन्न निर्णयहरू लिई सोको कार्यान्वयन गराइएको छ । निरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लिखित नीति निर्देशनहरूको कार्यान्वयनलाई सुदृढ र प्रभावकारी बनाउन यस बैंकको नीति निर्देशनहरू उल्लङ्घन गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू उपर तत्काल आवश्यक कारवाही चलाउन आर्थिक वर्ष २०५४/५५ मा गठन गरिएको 'नीति निर्देशन कार्यान्वयन समिति' ले निर्णयहरू लिई त्यसलाई कार्यान्वयनसमेत गरिसकिएको छ । कृषि विकास बैंक निरीक्षण निर्देशिकालाई परिमार्जन गरी मिति २०५५।१।१ देखि लागू गरिएको कृषि विकास बैंक निरीक्षण दिग्दर्शन २०५५ अनुसार बैंकले कृषि विकास बैंकको निरीक्षण गर्ने कार्यलाई बढी व्यवस्थित र प्रभावकारी तुल्याउने क्रममा निरीक्षण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू तथा आइपर्ने समस्याबारे विस्तृत छलफल गर्ने उद्देश्यले पोखरा तथा विराटनगरमा 'कृषि विकास बैंक निरीक्षण दिग्दर्शन, २०५५' विषयक गोष्ठीको आयोजना गरियो ।

गैर बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

वित्तीय क्षेत्रको विस्तार एवं विविधीकरणको सन्दर्भमा बढ्दो जोखिमलाई समेत दृष्टिगत गरी गैर बैंकिङ्ग क्षेत्रका वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बद्ध वित्तीय कारोबार निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण एवं अनुगमनसम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यहरू सम्पादन गराउने उद्देश्यले गैर बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभाग (Non-banking Inspection and Supervision Department) नामको नयाँ विभाग गठन गरिएको छ । नवगठित यस विभागको कार्यक्षेत्र अन्तर्गत कृषि विकास बैंक (बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने बाहेक), ग्रामीण विकास बैंक, नेपाल औद्योगिक विकास निगम तथा अन्य विकास बैंक, वित्त कम्पनी, सहकारी संस्था, मनिचेञ्जर, मर्चेन्ट बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने वित्तीय निकाय, लघुकर्जामा संलग्न गैर बैंकिङ्ग संस्था तथा अफसोर बैंकिङ्ग कारोबारसँग सम्बद्ध वित्तीय संस्था आदिको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी सम्पूर्ण कार्य तथा तत्सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था गर्ने गरी तोकिएको छ । सो अनुरूप नयाँ

विभागले २०५६मा देखि विभागीय कार्यहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेकोमा २०५६ फागुन मसान्तसम्ममा विभागबाट सम्पादित निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी कार्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- (१) स्थलगत निरीक्षणतर्फ वित्त कम्पनीहरूमध्ये एकको नियमित निरीक्षण र दुईको विशेष निरीक्षण गरी जम्मा १०, ग्रामीण विकास बैंकहरूमध्ये एकको नियमित निरीक्षण र सहकारी संस्थाहरूमध्ये चारको नियमित निरीक्षण र एकको विशेष निरीक्षण भइसकेको छ, भने गैरसरकारी संस्थाहरूमध्ये तीनको नियमित स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न भइसकेको छ ।
- (२) गैर स्थलगत निरीक्षणको माध्यमबाट पूँजीकोपको अनुपात, सम्पत्तिको गुणस्तर, तरलताको स्थिति, ब्याज दर अन्तर (spread)सम्बन्धी र क्षेत्रगतरूपमा सीमासम्बन्धी यस बैंकका निर्देशनहरू सम्बन्धित वित्त कम्पनीहरूबाट पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने कार्य नियमित रूपमा गर्दै आइरहेको छ ।
 - बैंकद्वारा तोकिएको अनुपातमा तरलता मौज्जात कायम नगर्ने संस्थाहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक, ऐन, २०१२ को दफा ३२ (२) बमोजिम हर्जाना लगाउने प्रावधान अनुरूप केही संस्थाहरूलाई हर्जानासमेत लगाइएको छ ।
 - विभिन्न वित्त कम्पनीहरूबाट यस विभागमा प्राप्त २०५६ असार मसान्तको लेखापरीक्षण भएको वासलात, नाफा-नोक्सान हिसाब र सम्बन्धित अनुसूचीहरूको आधारमा विभागबाट १० वित्त कम्पनीहरूको Off-site Supervision Report तयार गरी पूँजीकोषको अनुपात, कर्जा सापटको वर्गीकरण एवं जगेडा व्यवस्था, मुनाफा स्थिति एवं तरलताजस्ता पक्षहरूको अध्ययन/विश्लेषण गरिएको छ ।
 - यस बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणबाट देखिएबमोजिम बैंकको निर्देशानुसार कारोबार सञ्चालन नगर्ने युनियन

को-अपरेटिभ लिमिटेड, काठमाडौंलाई सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न प्रदान गरिएको इजाजतपत्र रद्द गरिएको छ भने त्यस्तै आधारहरूमा बहुमुखी सहकारी संस्था, काकडभिट्टालाई सर्वसाधारणबाट निक्षेप स्वीकार गर्न प्रतिबन्ध लगाइएको छ ।

- सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त पाँच सहकारी संस्थाले यस बैंकको निर्देशनबमोजिम तरलता मौज्जात कायम गर्न नसकेको हुँदा हर्जाना लगाउने कारवाही भइरहेको छ ।

यस वर्ष वित्त कम्पनी तथा ग्रामीण विकास बैंक निरीक्षण दिग्दर्शन तयार गरी लागू गर्ने कार्ययोजना रहेकोमा वित्त कम्पनी निरीक्षण दिग्दर्शन तयार गर्ने काम अन्तिम चरणमा पुगेको छ । छिट्टै नै ग्रामीण विकास बैंक निरीक्षण दिग्दर्शन तयार गर्ने कार्य पनि शुरू हुनेछ ।

विदेशी विनिमय नीति तथा व्यवस्थापन

विदेशी विनिमय नीति तथा व्यवस्थापनतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंकबाट २०५६ वैशाखदेखि फागुन मसान्तसम्ममा निम्नानुसार काम कारवाही सम्पन्न भएका छन् :

१. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाट आयात गर्न सकिने वस्तुहरूको सूचीमा हाम्रोनिम कोडका ४ वस्तुहरू Flavour (टुथपेष्टमा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ), LABSA (डिटरजेन्टमा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ), Yarn (धागो), र Soft drinks concentrate थप गरी जम्मा ३३ पुऱ्याइएको छ ।
२. विदेशस्थित (भारतबाहेक) सरकारी, गैरसरकारी संघसंस्थाहरूमा रोजगारको लागि आवेदन गर्ने क्रममा नेपाली नागरिकहरूबाट सट्टीको लागि माग भई आएमा तोकिएको प्रक्रिया पूरा गरी बढीमा अमेरिकी डलर २००.०० सम्मको सट्टी सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूबाट सोभै प्रदान गर्न सकिने व्यवस्थालाई स्थायी रूपमा कायम गरिएको छ ।
३. अनुदान प्राप्त गर्ने गरी खोलिएका रासायनिक मल (युरिया) को आयात प्रतीतपत्रहरूमा नियमानुसार

लिनु पर्ने धरौटी नलिइकन एल.सी. रकमको न्यूनतम १० प्रतिशतले हुन आउने रकम बराबरको बैंक ग्यारेन्टी यस बैंकको नाममा आयातकर्ताले पेश गरेमा त्यस्तो आयातकर्ताहरूलाई प्रचलित व्यवस्थानुसार धरौटी राख्नु नपर्ने गरी प्रतीतपत्र खोल्न यस बैंकले सटही अनुमति प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

४. तयारी पोशाक निर्याकर्ताहरूले CMTP (Cutting, Manufacturing, Trimmings and Profit) को आधारमा FOC (Free of cost) मा कपडा आयात गरी CMTP अन्तर्गत निर्यात भएका तयारी पोशाकको निम्ति (क) निर्यात प्रज्ञापनपत्र अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्ने, (ख) प्रज्ञापनपत्रमा Fabric/CMTP मूल्य छुट्टाछुट्टै खुलेको हुनुपर्ने, (ग) कुल FOB मूल्यमा न्यूनतम ३५ प्रतिशत CMTP हुनुपर्ने र (घ) CMTP Component मध्ये पूरै वा आंशिक भुक्तानी प्राप्त नभएमा प्रचलित व्यवस्था अनुसार गर्नुपर्ने शर्तनामाहरू अन्तर्गत रही Negotiation/Collection गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

५. भारतबाहेक विदेश भ्रमणमा जाने व्यक्तिहरूका लागि क्रेडिट कार्डको प्रयोग हाल प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खाता भएका व्यक्तिहरूलाई मात्र उपलब्ध भइरहेकोमा ग्राह्य व्यक्तिहरूको दायरालाई निम्नानुसार फराकिलो गरिएको हुँदा देहायका शर्तहरूको अधीनमा रही परिवर्त्य विदेशी मुद्राको क्रेडिट कार्ड जारी गर्न सकिने भएको छ :

(क) क्रेडिट कार्ड पाउन ग्राह्य व्यक्तिहरू

क्रेडिट कार्ड जारी गर्ने सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूले आ-आफ्नो निर्धारित प्रक्रिया पूरा गरी क्रेडिट कार्ड पाउन आवेदन दिएका निवेदकहरूलाई क्रेडिट कार्ड दिन सक्नेछन् । यस्ता व्यक्तिहरू नेपाली नागरिक तथा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता भएका विदेशी नागरिक दुवै हुन सक्नेछन् । यसरी जारी हुने क्रेडिट कार्डहरूको म्याद, खर्चको सीमा आदि शर्तनामाहरू कार्ड जारी गर्ने सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले तोक्न सक्नेछन् ।

(ख) शर्तनामाहरू

क्रेडिट कार्ड अन्तर्गत भएको खर्चको हिसाब मिलान निम्न प्रक्रियाबाट गर्नुपर्नेछ :

(अ) नेपालको वाणिज्य बैंकहरूमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता भएका व्यक्तिहरूले आ-आफ्नो खाताबाट भुक्तानी गर्न सक्नेछन् ।

(आ) निर्यात तथा पर्यटन क्षेत्रबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन गरी प्रचलित व्यवस्था अनुसार नेपालको वाणिज्य बैंकमा परिवर्त्य विदेशी मुद्राको आर्जन खाता खोलिराखेकानिकायहरूले आ-आफ्नो पदाधिकारीहरूलाई त्यस्तो खाताबाट खर्च हुने गरी क्रेडिट कार्ड उपलब्ध गराएका कारोबारहरूको हकमा त्यस्तो खाताबाट खर्चको हिसाब मिलान गर्नुपर्नेछ । यसरी खर्च गर्दा खर्चको सीमाको हकमा प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही गर्नुपर्नेछ ।

(इ) परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता नभएका अन्य नेपाली नागरिकहरूको हकमा क्रेडिट कार्ड अन्तर्गत भएको खर्चको हिसाब मिलान कार्ड होल्डरसँग परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै गर्नुपर्नेछ । यसरी हिसाब मिलान गर्दा भ्रमणको लागि निजले सटही गरेको रकम (राहदानीमा Endorse भए अनुसार) ननाघेको यकिन गर्नुपर्नेछ ।

(ई) कुनै व्यक्तिले भ्रमणको प्रयोजनका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सटही अनुमतिपत्र

प्राप्त गरेको छ र त्यस्तो व्यक्तिले सो अनुमतिपत्रबाट पूर्णरूपमा सटही नगरेको भए त्यस्तो बाँकी रकमबाट पनि क्रेडिट कार्डको हिसाब मिलान गर्न सकिनेछ ।

(उ) उपर्युक्त अनुसार क्रेडिट कार्ड उपलब्ध गराउनु अघि प्रत्येक निवेदकलाई माथि उल्लिखित शर्तहरू पालना गर्नेछु र कथंकदाचित् उल्लिखित शर्तहरू उल्लङ्घन हुन गएमा विदेशी विनिमय नियमित गर्ने ऐन, २०१९ बमोजिम कारबाही हुन मञ्जुर छ भन्ने व्यहोराको कागजात गराउनुपर्नेछ ।

(ऊ) क्रेडिट कार्डको भुक्तानी हिसाब मिलान गर्ने प्रक्रियामा कुनै कार्ड होल्डरको तर्फबाट माथि उल्लिखित शर्तनामा अनुरूप हिसाब मिलान हुन नसक्ने गरी खर्च भएको पाइएमा सोसम्बन्धी सम्पूर्ण विवरणहरू अनिवार्य रूपले यस बैंकलाई पठाउनुपर्नेछ । यस सम्बन्धमा यस बैंकबाट आदेश नदिएसम्म त्यस्तो हिसाब मिलान Freeze गरी राख्नुपर्नेछ ।

क्रेडिट कार्डसम्बन्धी २०४८।१०।२ मा जारी गरिएको परिपत्र खारेज गरिएको छ ।

६. श्री ५ को सरकारको निर्णयानुसार दर्ता खारेजीमा परेका बिक्रम टेम्पो धनीहरूलाई Micro Bus आयात गर्न प्रतीतपत्र खोल्ने सम्बन्धमा निम्नानुसार व्यवस्था गरिएको छ :

(क) श्री ५ को सरकार, निर्माण तथा यातायात मन्त्रालय, यातायात व्यवस्था विभागबाट Micro Bus आयात गर्न अनुमति प्राप्त भएको हुनुपर्ने ।

(ख) दफा (क) बमोजिम प्रतीतपत्र खोली आयात हुने उपरोक्त Micro Bus “नेपाल सवारी प्रदूषण मापदण्ड २०५६” मा उल्लिखित मापदण्ड बमोजिम हुनुपर्ने ।

(ग) अयात प्रतीतपत्रसम्बन्धी अन्य प्रचलित व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रही कारोबार गर्नुपर्ने ।

७. ग्याँसबाट चल्ने Micro Bus को हकमा ‘नेपाल सवारी प्रदूषण मापदण्ड, २०५६’ लागू नहुने (तर यसका लागि प्रतीतपत्र खोल्ने प्रत्येक निवेदकको तर्फबाट कथंकदाचित् उपरोक्त सवारी साधनको दर्ता हुन नसकेमा सोको जिम्मेवारी आफै हुने व्यहोराको कागजात गराउनु पर्नेछ) ।

८. आर्थिक वर्ष २०५६/५७ को बजेट वक्तव्यमा “आगामी आर्थिक वर्षदेखि नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको रकमसम्म विनाप्रतीतपत्र नै बैंक ग्यारेन्टीको आधारमा निर्यात गर्न पाइने व्यवस्था गरिने” भन्ने उल्लेख भएको सम्बन्धमा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ५० हजारसम्म विनाप्रतीतपत्र बैंक ग्यारेन्टीको आधारमा निर्यातकर्ताले सामान निर्यात गर्नसक्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ ।

९. आर्थिक वर्ष २०५६/५७ को बजेट वक्तव्यमा “अमेरिकी डलर ३० लाखभन्दा बढीको सामान निर्यात गर्ने उद्योग तथा निर्यातकर्ताहरूलाई विदेशी मुद्रा आर्जनको तीन प्रतिशतसम्म रकम विदेशमा सम्पर्क कार्यालय र बिक्री तथा प्रदर्शनकक्ष स्थापनाको लागि उपलब्ध गराइनेछ भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएको छ । विदेशमा सम्पर्क कार्यालय र बिक्री तथा प्रदर्शनकक्षको स्थापनाबाट निर्यात प्रवर्द्धन कार्यमा सकारात्मक योगदान पुग्न जाने दृष्टिबाट उपर्युक्त देखिए तापनि आवेदन गर्ने प्रत्येक उद्योग तथा निर्यातकर्ताहरूलाई यस्तो सुविधा दिन व्यावहारिक नहुने दृष्टिबाट बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित सीमाभित्र रही ग्राह्य उद्योग तथा निर्यातकर्ताहरूलाई निम्नानुसारका शर्तहरू अन्तर्गत रही परिवर्त्य विदेशी मुद्राको सटही सुविधा प्रदान गर्ने निर्णय गरिएको छ :

(क) निर्यातकर्ता र पर्यटन क्षेत्रका

निकायहरूलाई मात्र यस्तो सुविधा प्रदान गरिने ।

- (ख) विदेशमा सम्पर्क कार्यालय र बिक्री तथा प्रदर्शन कक्ष स्थापना गर्दा सम्बन्धित मुलुकको प्रचलित व्यवस्था अनुसार गर्नुपर्ने ।
- (ग) यस प्रयोजनका लागि सटही सुविधाको माग गर्दा प्रस्तावित खर्चकी विवरणहरू उल्लेख गर्नुपर्ने ।
- (घ) सम्बन्धित उद्योग तथा निर्यातकर्ताहरूले आफ्नो आर्जनको रकम सम्पूर्ण रूपमा प्रचलित ऐन, नियम तथा व्यवस्था अनुसार नेपालमा पठाउनुपर्ने ।
- (ङ) बिक्री तथा प्रदर्शन कक्ष खोल्ने निर्यातकर्ताहरूको हकमा नेपालबाट लगेको सामान र ती ६ महिनामा सम्बन्धित निकायहरूलाई दिनुपर्ने ।
- (च) यसरी खोलिएको सम्पर्क कार्यालय र बिक्री प्रदर्शन कक्षबाट प्राप्त फाइदा एवं लागतसम्बन्धी विवरण आर्थिक वर्ष सकिएको बढीमा तीन महिनाभित्र दिनुपर्ने ।
- (छ) भिसा (प्रवेशाज्ञा)सम्बन्धी सम्पूर्ण कार्य सम्बन्धित उद्यमीले नै गर्नुपर्ने ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण

वार्षिक कार्ययोजना अनुरूप आर्थिक वर्ष २०५६/५७ को अवधिमा गर्नुपर्ने यस बैंकका शाखा/उपशाखा तथा केन्द्र अन्तर्गतका विभिन्न विभाग र कार्यालयहरूको आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण कार्यमध्ये प्रथम अर्द्धवार्षिक अवधिको आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण कार्य समयमै सम्पन्न गरी यस क्रममा देखिएका त्रुटि तथा कमजोरीहरूमा सामयिक सुधार गरिएको छ । निरीक्षण कार्यमा एकरूपता ल्याउने तथा यस क्रममा देखिएका समस्याहरूलाई पहिचान गरी समाधानका उपायहरू पहिल्याउने उद्देश्यले २०५६ मङ्सिर १६ देखि १८ गतेसम्म शाखा तथा केन्द्रका सम्बन्धित विभागका प्रमुखहरूको सहभागिता रहेको अन्तरक्रिया (गोष्ठी) कार्यक्रम पोखरामा सफलतापूर्वक सञ्चालन गरियो ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण कार्यलाई समय सापेक्ष सुधार गर्ने क्रममा परिमार्जित निरीक्षण निर्देशिका लागू हुने चरणमा रहेको छ । साथै निरीक्षण कार्यलाई अझ प्रभावकारी एवं समय सापेक्ष बनाउन जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्दै साङ्गठनिक सुधारसमेत गरी आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण विभागलाई अझ बढी सुदृढ र सक्षम बनाउने लक्ष्य लिइएको छ ।

नोट निष्कासन तथा व्यवस्थापन

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ अनुसार नोटहरूको छपाइ गरी अर्थतन्त्रको आवश्यकता र मागअनुरूप नोटको निष्कासन एवं व्यवस्थापन गर्ने सिलसिलामा गत आर्थिक वर्षको चैत महिनादेखि चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्म रु. ६ अर्ब ६४ करोड मूल्यका थप नोट निष्कासन भई जम्मा निष्कासित नोटको परिमाण रु. ४३ अर्ब ५८ करोड पुग्न गएको छ । चलनचल्तीमा पठाउन अयोग्य, भुत्रो, मैला, फाटेका नोटहरू खिची चलनचल्ती योग्य नोटहरू मात्र चलनचल्तीमा राख्ने उद्देश्य अनुरूप यस आर्थिक वर्षमा सबै दरका नोटहरू छपाउने कार्य भएको छ ।

नेपाली नोटलाई अझ बढी सुरक्षित बनाई जाली नोटहरूबाट सर्वसाधारणलाई पर्नसक्ने कठिनाइ एवं असुरक्षा हटाउने उद्देश्यले यस बैंकले नयाँ छपाइ गरिएको रु. ५०० र १००० दरका नोटहरूमा २.५ मि.मि. चौडा Security Thread, Anticopy Line Structure, See Through Register, Portrait Watermark, Peak जस्ता अत्याधुनिक सुरक्षा प्रविधिहरू थप गर्नुका साथै डिजाइनमासमेत परिवर्तन गरिएको छ ।

बैंकबाट भएका प्रयासहरूको फलस्वरूप चलनचल्तीमा रहेका भुत्रा तथा मैला नोटहरू प्रशस्त मात्रामा बैंकभित्र दाखिला हुन आएको हुँदा गत आर्थिक वर्षको चैत महिनादेखि चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न दरका थप रु. ३ अर्ब ६६ करोड ३९ लाख ९३ हजार बराबरको नोटको जलान हुन गई आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्म कुल रु. ३९ अर्ब ९९ करोड १८ लाख ९ हजार बराबरका विभिन्न दरका चलनचल्तीका लागि अयोग्य नोटहरू जलान भइसकेको छ ।

सरकारी कारोबारको सुव्यवस्था र सुसञ्चालनका साथै अधिराज्यभर नेपाली नोटको सरल आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले यस बैंकका शाखा उपशाखा लगायत वाणिज्य

बैंकहरूमा खोलिएका नोटकोषमा गत आर्थिक वर्षको चैतदेखि यस आर्थिक वर्षको फागुनसम्ममा पटक पटक गरी रु. ४ अर्ब ३६ करोड २७ लाख तोडा चलान कारोबार गरिएको छ ।

नोटको काउन्टिङ्ग, सर्टिङ्ग तथा भेरिफिकेशन गर्ने कार्यलाई यान्त्रिकीकरण गर्दै लैजाने नीतिअनुरूप यस अवधिमा तीन थान मेशिन खरिद गरी नोट काउन्टिङ्ग, सर्टिङ्ग र भेरिफिकेशन गर्ने कार्य प्रारम्भ भइसकेको छ । यान्त्रिकीकरणको प्रक्रियालाई गतिशील रूपमा शाखा/उपशाखा स्तरमासमेत पुऱ्याउन बैंक प्रयत्नशील रहेको छ ।

सिक्का निष्कासन तथा वितरण

नेपाल राष्ट्र बैंकले नियमित रूपमा सिक्का टकमरी गरी बिक्री वितरण गर्दै आइरहेको छ । यस सन्दर्भमा २०५५ चैतदेखि २०५६ फागुनसम्ममा निम्न कार्यहरू सम्पादन भएका छन् :

- (क) श्री ५ को सरकार, महिला तथा समाज कल्याण मन्त्रालयको अनुरोधमा टक्सार विभागबाट अन्तर्राष्ट्रिय वृद्ध वर्ष १९९९ को सिलसिलामा रु. १००- दरको स्मारिका सिक्का निष्कासन गरी बिक्री वितरण भइरहेको छ । नेपाल आँखा अस्पतालको रजत जयन्तीको उपलक्ष्यमा उक्त अस्पतालको अनुरोधमा विभागले रु. २५- दरको क्यूप्रोनिकेल धातुको स्मारिका सिक्का पनि निष्कासन गरी बिक्री वितरण गरिरहेको छ ।
- (ख) रेडियो नेपालको स्वर्ण महोत्सवको अवसरमा उक्त संस्थाको अनुरोधमा विभागले रु. ५०- दरको स्मारिका सिक्का निष्कासन गर्न लागि रहेको छ । नेपाललाई भगवान बुद्धको जन्मस्थलको रूपमा सिक्काको माध्यमबाट विश्वभर प्रचारप्रसार गर्न सिंगापुर मिन्ट र यस विभागको संयुक्त प्रयासमा सुन तथा चाँदीका 'भगवान् बुद्ध चौथो सिरिज' का सिक्काहरू निष्कासन गर्न लागि रहेको छ ।

- (ग) हाल टक्सार विभाग रहेको सुन्धारास्थित भवन र त्यसले चर्चेको ११-८-३-० जग्गा श्री ५ को सरकार मन्त्रपरिषद्को निर्णयानुसार श्री ५ को सरकारको स्वामित्वबाट नेपाल राष्ट्र बैंकलाई हस्तान्तरण भइसकेको छ भने श्री ५ को सरकारको निर्णय अनुसार ललितपुर खुमलटारस्थित करीब ४० रोपनी जग्गा टक्सार विभागलाई उपलब्ध गराइएको छ । हालको सुन्धारास्थित विभागको भवन ज्यादै जीर्ण र पुरानो अवस्थामा रहेकोले विभागलाई स्थानान्तरण गर्ने सम्बन्धमा खुमलटारस्थित जग्गामा हाल पर्खाल लगाउने कार्य शुरू हुन लागि रहेको छ ।

प्रशासनिक क्रियाकलाप

बदलिँदो परिस्थिति अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रशासनिक क्रियाकलापलाई अनुशासित ढङ्गबाट अगि बढाउँदै आफ्नो प्रशासनिक संयन्त्रलाई सशक्त पारी आवश्यकता अनुरूप व्यवस्थापन पक्षमा क्रमिक रूपले सुधार गर्दै आएको छ ।

दक्ष जनशक्तिको उत्पादकत्व, कर्मचारीको मनोबल उच्च राख्न उचित वातावरणको सिर्जना तथा समग्र वृत्ति विकास, उपलब्ध भौतिक साधनको यथेष्ट सदुपयोग, बैंकसँग सम्बद्ध निकाय बीच सूचना आप्रवाहजस्ता कुराको अतिरिक्त बैंकको विभिन्न विभाग, शाखा तथा उपशाखा कार्यालयहरूबीच आपसी समन्वय एवं अन्तरसम्बन्ध कायम गरी विद्यमान नीति, नियम, कार्यप्रणाली तथा समस्या उपर छलफल र समीक्षा गरी समसामयिक सुधार गर्दै जाने उद्देश्यले प्रत्येक वर्ष व्यवस्थापन विचार गोष्ठी सञ्चालन गरिँदै आएकोमा अझै परिमार्जित रूपमा लैजान विगतका वर्षदेखि शाखा स्तरमा समेत आपसी समन्वय र समझदारी बढाई बैंकको क्रियाकलापमा समानता तथा एकरूपता ल्याउने उद्देश्यले व्यवस्थापन विचार गोष्ठी पूर्व शाखा व्यवस्थापकहरूबाट आपसमा छलफल गरी कार्यक्रम तयार गर्ने परिपाटीलाई निरन्तरता दिइएको छ । यसै सन्दर्भमा धनगढी शाखामा २०५६ फागुन २४ र २५ गते दुई दिने शाखा व्यवस्थापकहरूको अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भयो । यस्तो गोष्ठी तथा कार्यक्रमहरूबाट पारित

भएका निर्णय एवं सुभाउहरूको कार्यान्वयनबाट बैंकको कार्य सञ्चालन तथा व्यवस्थापकीय सुधारमा ठूलो सघाउ पुगिरहेको अनुभव गरिएको छ ।

उदार आर्थिक नीतिअन्तर्गत देशको वित्तीय क्षेत्रमा देखापरेको बढ्दो बैकिङ्ग तथा वित्तीय कारोबारलाई नियमित रूपमा निरीक्षण, सुपरिवेक्षणको सिलसिलामा निर्देशन दिनमा ढिलासुस्ती नहोस् भन्ने उद्देश्यले यस वर्ष बैंक व्यवस्था विभाग र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभागलाई गैर बैंक व्यवस्था विभाग र गैर बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभाग थप गरी चार विभागमा विभाजित गरिएको छ । त्यस्तैगरी कानून विभाग तथा टक्सार विभागलाई स्तरवृद्धि (upgrade) गरिएको छ भने कर्मचारी प्रशासन विभाग अन्तर्गत रहेको कम्प्युटर महाशाखालाई पनि एउटा छुट्टै सूचना तथा प्रविधि विभागको रूपमा खडा गरिएको छ । यसबाट बदलिँदो परिस्थिति अनुरूप देशमा भएको बढ्दो आर्थिक तथा वित्तीय कारोबारलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले सहजै समेट्न सक्ने आशा गरिएको छ ।

कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासको क्रममा अत्यन्त आवश्यक भएको पदोन्नति सम्बन्धी व्यवस्थालाई निरन्तरता दिने क्रममा बैंकमा रिक्त रहेका विभिन्न पदहरूमध्ये २०५५ चैतदेखि २०५६ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा साधारण सेवातर्फ मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा अधिकृत विशिष्ट पदमा १०, अधिकृत प्रथम पदमा १७, अधिकृत द्वितीय पदमा ३४, अधिकृत तृतीय पदमा ३७, सहायक प्रथम पदमा ७४, सहायक चतुर्थ पदमा ७८ गरी जम्मा २५० र आन्तरिक प्रतियोगिताद्वारा अधिकृत प्रथममा ४, अधिकृत द्वितीयमा ६, सहायक प्रथममा १५ गरी जम्मा २५ जना बढुवा भएका छन् । त्यस्तै नगद सेवातर्फ मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा अधिकृत तृतीयमा २ र सहायक प्रथममा ३३ गरी जम्मा ३५ जना बढुवा भएका छन् । प्राविधिक सेवातर्फ मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा अधिकृत विशिष्टमा १, अधिकृत द्वितीयमा ४, अधिकृत तृतीयमा ९, सहायक प्रथममा १, सहायक द्वितीयमा १५, सहायक तृतीयमा ३ गरी जम्मा ३३ जना बढुवा भएका छन् । यसरी यस अवधिमा कुल ३४३ जनाले बढुवा पाएका छन् । साथै यस अवधिमा स्थायी कर्मचारीहरूतर्फ ३५ जनाले अनिवार्य अवकाश पाएका छन् भने एकले स्वैच्छिक अवकाश लिएका छन् । यसै अवधिमा ४ जनाको राजीनामा स्वीकृत गरिएको छ । त्यस्तै करार सेवातर्फका ४ कर्मचारीको करार अवधि थप गरिएको छैन भने ४ कार्यरत कर्मचारीहरूको यस वर्ष निधन भएको छ ।

यसरी यस अवधिमा कुल ४८ जना बैंक सेवाबाट अलग भएका छन् ।

कर्मचारीहरूलाई प्रदान गरिने सुविधाहरूमा समयसापेक्ष सुधार गर्दै जाने क्रममा मिति २०५६।७।१ देखि लागू हुने गरी तलबको वार्षिक स्केल वृद्धि रकम शुरू तलब स्केलको ३ प्रतिशतदेखि ३.५ प्रतिशतले वृद्धि गरिएको छ । बैंकबाट प्रदान गरिँदै आएको केन्द्रीय बैंक भत्तामा वृद्धि गरी अधिकृत स्तरलाई मासिक रु. २,९००।- तथा सहायक स्तरलाई मासिक रु. २,३२५।- गरिएको छ । खाजा भत्ता एकमुष्ट मासिक रु. ६२५।- प्रदान गर्नुका साथै स्वदेशमा पाउने दैनिक भत्तामा शतप्रतिशत तथा भ्रमण भत्ता ४० प्रतिशतका दरले वृद्धि गरिएको छ । सोही मितिबाट थप भत्ताको रूपमा शिक्षा भत्ता एकमुष्ट रु. ३००।- का दरले प्रदान गर्ने नयाँ व्यवस्था गरिएको छ । यस अतिरिक्त घरजग्गा सापटी पाउन ग्राह्य कर्मचारीहरूलाई निजहरूले चाहेमा कर्मचारी कल्याणकारी सञ्चय कोषमा रहेको रकमबाट निजहरू बैंक सेवाबाट निवृत्त हुँदा कट्टा गर्ने गरी रु. १,००,०००।- निर्व्याजी सापटी प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । कर्मचारी औषधी उपचार सीमा अन्तर्गत स्तरअनुसार पाउने रकममा कार्यरत श्रेणीको अन्तिम स्केलको हिसाबले हुने कुल वार्षिक रकमको ०.५० प्रतिशत देखि ५.५१ प्रतिशतले वृद्धि गरिएको छ । बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूबाट उपभोग भएको अविमित घरजग्गा सापटी, कर्मचारी सापटी तथा परिवहन सापटी रकमसमेत बीमा गराउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै बैंकको वार्षिकोत्सवको अवसरमा भोजखर्च बापत सबै स्तरका कर्मचारीहरूले पाउने ७ दिनको दैनिक भत्ता बराबरको रकममा थप ७ दिनको वृद्धि गरी १४ दिन बराबरको दैनिक भत्ता प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

बैंक आफ्नो कर्मचारीहरूको सीप, ज्ञान, दक्षता बढाउन सदैव प्रयत्नशील रहेको छ । कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा यस वर्ष बैंकबाट ७८ कर्मचारीलाई वैदेशिक तालिममा, तीन जनालाई उच्च अध्ययन काज, १५१ कर्मचारीलाई विदेशमा विभिन्न सेमिनार, गोष्ठी, सम्मेलन, बैठक, अध्ययन भ्रमण तथा अवलोकन भ्रमणमा भागलिने अवसर प्रदान गरिएको छ । यसैगरी स्वदेशभित्र एकजनालाई अध्ययन काज प्रदान गर्नुका साथै विभिन्न संघ संस्थाबाट सञ्चालित तालिम, गोष्ठी, सेमिनार आदिमा ७४ लाई सहभागी गराइएको छ, साथै ८१ लाई विभिन्न संस्थाबाट कम्प्युटर तालिम प्रदान गरिएको छ ।

आफ्नो जिम्माको काम कारवाही विशेष उल्लेखनीय र उत्कृष्ट तरिकाबाट निर्धारित समयमा सम्पादन गर्ने विभिन्न तहका २८३ जना कर्मचारीहरूलाई यस अवधिमा नगद र स्केल वृद्धिद्वारा पुरस्कृत गरिएको छ ।

बैंकमा हाल अधिकृत स्तरमा ३६९ र सहायक स्तरमा (प्रथमदेखि पञ्चमसम्म) २,३८० गरी जम्मा २,७४९ जना कर्मचारी कार्यरत छन् ।

कानून

नेपाल राष्ट्र बैंक कानून विभागको विभागीय काम कारवाहीलाई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाउन विभागको सङ्गठनात्मक संरचनामा परिवर्तन गरी बैंकिङ्ग शाखा, गैर बैंकिङ्ग शाखा र मुद्रा शाखाको गठन गरी कार्य विभाजन तथा जिम्मेवारीपूर्वक कार्य गर्न थालिएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०१२, वाणिज्य बैंक ऐन २०३१, विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) ऐन २०१९, वित्त कम्पनी ऐन २०४२, विकास बैंक ऐन २०५२ र अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय कारोबार ऐन २०५४ लाई कार्यालय प्रयोजनको निमित्त अंग्रेजीमा अनौपचारिक अनुवाद गरी 'A Collection of Banking and Financial Acts Related to Nepal Rastra Bank' प्रकाशित गरिएको छ । यसैगरी नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०१२ अन्तर्गत बनेका नियमहरू नेपाल राष्ट्र बैंक सामान्य नियमहरू २०२४, नेपाल राष्ट्र बैंक (नोट धुल्याउने) नियमहरू २०५०, नेपाल राष्ट्र बैंक (नोट सट्टाभर्ना) नियम २०४८, नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक कागजात धुल्याउने नियम २०२९, विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) नियमहरू २०२०, नेपाल राष्ट्र बैंक मुद्रा नियमहरू २०४८, नेपाल राष्ट्र बैंक (नगदसम्बन्धी) नियमहरू २०५४ र राष्ट्रन्वयन नियमहरू २०२० को सङ्ग्रह प्रकाशन गरी सबै विभाग र शाखा कार्यालयमा प्रेषित गरी नियमहरूको सम्बन्धमा सबैलाई जानकारी दिइएको छ ।

आर्थिक उदारीकरण तथा खुल्ला बजार अर्थतन्त्रको अवलम्बनस्वरूप बैंकका सबै निर्णयहरू कानूनबमोजिम सम्पादन गर्ने गराउने प्रक्रियामा तीव्रता आएकोले आन्तरिक तथा बाह्य काम कारवाहीको कार्यबोभसँग विभागलाई समय सापेक्ष रूपमा अद्यावधिक गराउने उद्देश्यले कानूनी पुस्तक एवं पत्रपत्रिकाहरू सङ्कलन गरी एउटा विभागीय पुस्तकालय पनि स्थापना गरिएको छ ।

प्रशिक्षण

नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले विगत

तीन दशकदेखि बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको जनशक्तिलाई प्रशिक्षण दिंदै आएको छ । आरम्भमा केही सीमित बैंक र वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति रहेको अवस्थामा मात्र स्थापित यस केन्द्रले हाल विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको बढ्दो जनशक्तिलाईसमेत तालिम दिनुपरेको छ भने विगत केही वर्षयता बैंकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रले माग गर्दै आएका कतिपय तालिम कार्यक्रमहरूलाई केन्द्रको सीमित क्षमताको कारण पूरा गर्न सकिएको छैन । यसतर्फ केन्द्रको वर्तमान क्षमतालाई वृद्धि गर्दै लैजाने नीति पनि यस बैंकले लिंदै आएको छ ।

विगत केही वर्षयता प्रशिक्षण केन्द्रद्वारा तालिमको प्रभावकारितामा सहयोग हुने पाठ्यक्रम विकास, वार्ताकारको छनौट, तालिम मूल्याङ्कनको वैज्ञानिक विधि र कक्षामा तालिमका प्रशिक्षार्थीहरूको अत्यधिक सहभागिता गराउने नीति अवलम्बन गरिएबाट तालिमको स्तर वृद्धि भएको अनुभव गरिएको छ ।

चालू आर्थिक वर्ष २०५६/५७ को अवधिका लागि गभर्निङ्ग काउन्सिलबाट स्वीकृत ३१ तालिम कार्यक्रमहरूमध्ये यस आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनासम्ममा सहायक/प्रधान सहायक स्तरका १४ र अधिकृत स्तरका ५ गरी जम्मा १९ तालिम कार्यक्रमहरू पूरा भइसकेका छन् । यी तालिम कार्यक्रमहरूबाट अधिकृत स्तरमा ७४ र सहायक/प्रधान सहायक स्तरका २६० गरी जम्मा ३३४ जना नेपाल राष्ट्र बैंकलगायत अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाका कर्मचारीहरू लाभान्वित भइसकेका छन् ।

साथै चालू आर्थिक वर्षमा तालिम कार्यक्रम सञ्चालनको अतिरिक्त यस केन्द्रले विगतमा सञ्चालन गरेका तालिमहरूको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने र दुई तालिमहरूका लागि पाठ्यसामग्री (Reading Materials) तर्जुमा गर्ने लगायत आगामी दिनहरूमा केन्द्रलाई एक आवासीय तालिम केन्द्रको रूपमा विकसित गर्दै लैजानेतर्फ प्रारम्भिक कार्यको थालनी गर्ने जस्ता कार्यलाई केन्द्रको कार्य योजनामा राखिएको छ ।

सूचना तथा प्रविधि

यस बैंकका केन्द्रीय कार्यालय काठमाडौं बैंकिङ्ग कार्यालय तथा शाखा कार्यालयहरूमा रहेका कम्प्युटर कार्यजालोमा समाविष्ट सम्पूर्ण कम्प्युटरहरूलाई सन् २००० शुरु हुनु अगावै Y2K समस्याबाट मुक्त गराउनु यस वर्षको सबैभन्दा ठूलो चुनौती नेपाल राष्ट्र बैंकसामु थियो । यस

समस्यालाई समाधान गर्ने सिलसिलामा बैंकको सूचना तथा प्रविधि विभागबाट तयार भएका केही सफ्टवेयरहरूलाई Y2K Compliant बनाइयो । त्यस्तै केन्द्रीय कार्यालय र काठमाडौं बैंकिङ्ग कार्यालयको अतिरिक्त सम्पूर्ण शाखाहरूमा प्रयोग भइरहेका Novel Netware Operating System लाई स्तरवृद्धि (upgrade) गरियो । शाखा कार्यालयहरूमा प्रयोग भइरहेका पुराना प्रविधिको File Server हरूलाई बदल्नुपर्ने भएकोमा नयाँ प्रविधिको File Server निर्धारित समयभित्र उपलब्ध हुने अवस्था नदेखिएकोले तत्कालीन समस्या समाधानार्थ नयाँ प्रविधिको कम्प्युटरलाई File Server को रूपमा प्रयोग गरी Y2K समस्यालाई निर्धारित समयभित्रै समाधान गरियो । फलस्वरूप सन् २००० शुरू भएपछि यस बैंकका कम्प्युटरहरूमा Y2K समस्या देखिएन ।

शाखा कार्यालयहरूमा प्रयोग भइरहेको बैंकिङ्ग सफ्टवेयरलाई समसामयिक सुधार गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ । सुधार गरिएको नयाँ सफ्टवेयर सञ्चालन गर्नका लागि सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरिएको छ । E-mail सुविधा उपलब्ध गराउने संस्थाहरू भएका क्षेत्रमा अवस्थित यस बैंकका शाखा कार्यालयहरूमा E-mail को स्थापना गर्ने सिलसिलामा हालसम्म वीरगन्ज, पोखरा र सिद्धार्थनगर शाखामा E-mail जडान गरिसकिएको छ ।

शाखा कार्यालयहरूको कम्प्युटराइजेसन कार्यमा देखिएका समस्याहरू र त्यसको समाधानका उपायहरू निक्काल गर्ने हेतुले सूचना तथा प्रविधि विभाग र आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण विभागद्वारा २०५६ मङ्सिर १६ गतेदेखि १९ गतेसम्म पोखरामा संयुक्त गोष्ठीको आयोजना गरियो ।

अनुसन्धान विभाग अन्तर्गत रहेको शोधनान्तर महाशाखाले मासिक रूपमा तयार पारी वितरण गर्ने गरेको Nepal's Foreign Trade Statistics कम्प्युटरबाट प्रशोधन गर्नका लागि प्रयोग गर्ने गरिएको सफ्टवेयर अधुरोध भएकोले त्यसको समाधानार्थ सूचना तथा प्रविधि विभागबाट नयाँ सफ्टवेयरको विकास गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ ।

यस बैंकको काठमाडौं बैंकिङ्ग कार्यालय र केन्द्रीय कार्यालयमा रहेको औषधालयमा औषधीको Stock Inventory Control को साथै लेजर तथा बिल तयार पार्नको लागि आवश्यक पर्ने सफ्टवेयरको विकास गरी सो कार्यको लागि कम्प्युटरको प्रयोग गर्न थालिएको छ ।

देश तथा विदेशमा सूचना प्रवाह गर्ने हेतुले Internet मा यस बैंकले Web Site (<http://www.nrb.org.np/nrb/>) को व्यवस्था गरेको छ । यो Web Site मा नेपाल राष्ट्र बैंकको परिचय, अधिकृत प्रथम श्रेणीदेखि माथिका अधिकृतहरूको नामावली, विनिमय दर तथा Quarterly Economic Bulletin र Main Economic Indicator का केही अंशहरू राखिएका छन् । भविष्यमा यसलाई क्रमशः सुधार गरी सकेसम्म बढी सूचना समावेश गर्दै जाने लक्ष्य लिइएको छ ।

वैकर्स क्लब

नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंकर्स क्लबले कर्मचारीहरूका लागि खेलकुद, साहित्यिक, सामाजिक, मनोरञ्जनात्मक आदि विविध क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । यस क्लबले प्रकाशन गर्दै आइरहेको 'मिमिरे' को नियमित प्रकाशनबाहेक २०५६ पुसमा थप एक आर्थिक लेख विशेषाङ्क प्रकाशित गरियो । २०५६ वैशाखमै यस क्लबद्वारा आयोजित विशेष कविगोष्ठीका साथै बैंकका प्रतिभाहरूबीच कविता प्रतियोगितासमेत सम्पन्न भएको थियो । त्यसैगरी २०५६ वैशाखमै स्थलगत बालचित्रकला प्रतियोगिता पनि सम्पन्न भएको थियो । यस क्लबको तत्वावधानमा रक्तदान जस्ता सामाजिक सेवासम्बन्धी कार्य भइरहने गरेकोमा यस अवधिमा २०५६ वैशाख र कात्तिकमा गरी दुईपटक यस बैंकका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूद्वारा रक्तदान गर्ने कार्य सम्पन्न भयो । खेलकुदतर्फ नेपाल औद्योगिक विकास निगमबाट सञ्चालित अन्तरसंस्थान टेबुलटेनिस र नेपाल स्नूकर पुल र बिलियार्ड एसोसिएसनद्वारा आयोजना गरिएको राष्ट्रिय खुल्ला स्नूकर प्रतियोगितामा यस बैंकको सहभागिता रहेको थियो ।

अन्य क्रियाकलाप

विश्वका अधिकांश मुलुकहरूले थोक मूल्यसूचीलाई मुद्रास्फीति मापकको प्रभावकारी माध्यमका रूपमा लिने गरेको परिप्रेक्ष्यमा हामीले पनि थोक मूल्यसूची विकास गर्ने कार्यको थालनी गरेका छौं । थोक मूल्यसूची विकास गर्नको लागि बैंकले थोक मूल्यसूची विकास परियोजना कार्यालयको स्थापना गरी सूचकाङ्क विकाससम्बन्धी कार्य सञ्चालन गरिरहेको छ । थोक मूल्यसूची विकासका लागि चाहिने आधारभूत तत्वहरूको निर्णय गर्न आवश्यक तथ्यहरूको अध्ययन तथा सूचकाङ्क विकासका लागि मूल्य सङ्कलन गर्न स्थलगत अध्ययनसम्बन्धी कार्य जारी रहेको छ । स्थलगत

अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यहरूको आधारमा यसलाई अन्तिम रूप दिई आगामी आर्थिक वर्षभित्रमा परीक्षणको रूपमा थोकमूल्य सूचकाङ्क प्रकाशित गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

उपसंहार

देशको अर्थ व्यवस्थामा विगत केही वर्षदेखि निरन्तर रूपमा देखापरेको शिथिलतालाई ध्यानमा राखी नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्ना मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिका माध्यमबाट अर्थव्यवस्थामा गतिशीलता ल्याउने उद्देश्यबाट निर्देशित भएर विभिन्न कदम चालिएको छ । देशको आर्थिक विकासलाई गति प्रदान गर्न लगानी तथा औद्योगिकीकरणको निमित्त उपर्युक्त वातावरण तयार गर्नु अपरिहार्य हुन्छ । यसै सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्ना मौद्रिक नीतिहरू मार्फत यस वर्ष मूल्य वृद्धिलाई निश्चित दायराभित्र कायम गरी आर्थिक स्थिरता हासिल गर्ने लक्ष्यअनुरूप लगानी तथा औद्योगिकीकरणको निमित्त उपर्युक्त वातावरण बन्दै गएको देखिएको छ । अर्थव्यवस्थामा मूल्य स्थिरता कायम हुन नसकी अवाञ्छित स्तरमा मूल्य वृद्धि हुन गएमा त्यसको प्रत्यक्ष असर बहुसङ्ख्यक गरीब जनतामा पर्न जाने हुँदा यस वर्ष मूल्य स्थिरताको दिशामा हासिल भएको सकारात्मक स्थितिले केही हदसम्म भए पनि गरीब जनतालाई मूल्य वृद्धिजस्तो प्रकोपबाट त्राण मिलेको छ ।

देशको आर्थिक विकासको निमित्त एक सबल वित्तीय प्रणाली पूर्वाधारको रूपमा रहेको हुन्छ । यसै

तथ्यलाई हृदयङ्गम गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले देशको वित्तीय क्षेत्रको विस्तार र संवर्द्धनमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ । यस वर्ष वित्तीय क्षेत्रमा एक वाणिज्य बैंक, चार विकास बैंकका साथै एक वित्त कम्पनी थपिन आएका छन् । वित्तीय क्षेत्रलाई गतिशील बनाई वाञ्छित दिशातिर निर्देशित गर्न वित्तीय अनुशासन अनिवार्य हुने हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंकले वित्तीय क्षेत्रको सुपरिवेक्षण र अनुगमन कार्य प्रभावकारी रूपले सञ्चालन गर्न वित्तीय संस्थाहरूलाई बैंक तथा गैर बैंक समूहमा विभाजन गरी तिनीहरूको व्यवस्थापन र सुपरिवेक्षण कार्य हेर्ने नेपाल राष्ट्र बैंकका विभागहरूलाई तदनुरूप पुनर्गठन गरिएको छ । यसबाट वित्तीय क्षेत्रमा कडा अनुशासन कायम गर्न र विचलनहरूमा नियन्त्रण गर्न सरल हुने आशा लिइएको छ ।

देशको आधाभन्दा बढी जनसङ्ख्या गरिबीको रेखामुनि रहेको सन्दर्भमा गरिबी निवारणको दिशामा सहयोग पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले विशेष प्रकारका कदम चालिआएका छन् । बैंकले ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न वर्गका जनताको आर्थिक स्तर उकास्ने उद्देश्यले सञ्चालित विभिन्न कर्जा कार्यक्रमहरूमा वित्तीय संस्थाहरूलाई परिचालित गर्नुका साथै वित्तीय स्रोत उपलब्ध गराएको छ । गरिबी निवारण र रोजगारी प्रवर्द्धनको दिशामा नेपाल राष्ट्र बैंक आगामी दिनहरूमा अझ प्रभावकारी रूपमा आफ्नो सहभागिता जनाउन तत्पर रहेको छ ।

वैशाख १४, २०५७

स्वस्थ, सक्षम र सुदृढ वित्तीय प्रणालीमार्फत गतिशील अर्थव्यवस्था हासिल गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध*

नेपाल राष्ट्र बैंक आजदेखि आफ्नो ४५ वर्ष पूरा गरी ४६ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ। यसै सुखद अवसरमा म मेरा समस्त सहयोगी एवं शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्नुका साथै धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु।

आफ्नो स्थापना कालको साढे चार दशक अवधि पार गरिसकेको नेपाल राष्ट्र बैंकको देशको अर्थतन्त्रप्रतिको योगदानलाई एक वर्षको प्रगति विवरणमार्फत मात्र प्रस्तुत गर्नु न्यायोचित नहोला तापनि बैंकको वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा एक वर्षको अवधिलाई नियाल्नुपर्दा देशको वित्तीय क्षेत्रको सुधार र आर्थिक स्थायित्वका दिशामा नेपाल राष्ट्र बैंकको संलग्नता र त्यसबाट हासिल भएका उपलब्धिहरूको चर्चा गर्नु प्रासङ्गिक नै हुनेछ।

यो वर्ष देशको आर्थिक, मौद्रिक, वित्तीय, बैकिङ तथा अन्य सम्बन्धित आर्थिक परिसूचकले देशको आर्थिकस्थिति सकारात्मक मोडतिर गइरहेको देखाएका छन्। यस वर्ष आर्थिक वृद्धिदर ५.५ देखि ६.० प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ भने मूल्य वृद्धिदर ३.० प्रतिशतमा कायम रहने अनुमान छ। यो मुद्रास्फीतिदर गत वर्षको ३.५ प्रतिशतको तुलनामा कम छ। यसबाट अर्थव्यवस्थामा मूल्य वृद्धिदरलाई निश्चित दायराभित्र राखी आर्थिक स्थिरता हासिल गर्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको उद्देश्यलाई सघाउ पुग्न जाने वातावरण देखिएको छ। अर्थव्यवस्थामा मूल्य स्थिरता कायम हुन नसकी अवाञ्छित स्तरमा मूल्य वृद्धि हुन गएमा त्यसको प्रत्यक्ष असर बहुसङ्ख्यक गरिब जनतामा नै पर्न जाने कुरामा नेपाल राष्ट्र बैंक सधैं सजग रहिआएको छ।

यस वर्ष सरकारको कुल साधन परिचालन उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएको छ तर खर्चतर्फ साधारण खर्चको व्ययभार केही बढेबाट थप वित्तीय असन्तुलन देखिएको छ। बाह्यक्षेत्रतर्फ व्यापार घाटामा उल्लेख्य सुधार भएको तथा भुक्तानी स्थितिमा बचतको स्थिति भएकोले वैदेशिक

मुद्रा सञ्चितिको स्थिति अरू सुदृढ भएको छ।

उदार र बजारोन्मुख अर्थव्यवस्थाको अवलम्बनबाट अपेक्षित समृद्धि हासिल गर्न अर्थतन्त्रमा संरचनात्मक सुधार हुँदै जानुपर्ने प्रक्रियासँग नेपाल राष्ट्र बैंक पूर्णरूपमा संवेदनशील छ। आर्थिक सुधार कार्यक्रमकै एक महत्त्वपूर्ण अङ्ग वित्तीय क्षेत्रको सुधार गर्नुपर्ने टङ्कारो आवश्यकताको सन्दर्भमा देशका दुई ठूला वाणिज्य बैकलगायत समग्र बैकिङक्षेत्र तथा वित्तीय प्रणालीमै सुधार गर्नुपर्ने आजको चुनौती हो। चालू आर्थिक वर्षको बजेटमा बैकिङ सुधारको कार्यक्रमलाई महत्त्व दिइएको परिप्रेक्ष्यमा पनि यस्तो सुधारप्रति नेपाल राष्ट्र बैंक आगामी दिनहरूमा अभि विविध नीति तथा कार्यक्रममार्फत अगाडि बढ्नु जरुरी छ।

वित्तीय सुधारको कार्यलाई समन्वयात्मक रूपमा अगि बढाउन नेपाल राष्ट्र बैंकले एक 'वित्तीयक्षेत्र सुधार एकाइ' कार्यालयको गठन गरिसकेको छ। यससँगै श्री ५ को सरकार, नेपाल राष्ट्र बैंक र विश्व बैंकको अन्तर्राष्ट्रिय विकास संस्थाबीच सम्पन्न ऋण सहयोग सम्झौता अनुसार वित्तीयक्षेत्रको सुधार कार्यक्रम अगाडि बढाउने क्रममा विभिन्न प्रक्रिया तथा नीति, रणनीतिहरू तर्जुमा तथा कार्यान्वयन शुरू गरिएको छ। यसअन्तर्गत खासगरी निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई कुशल, सक्षम तथा सुदृढ गर्ने सन्बन्धमा दोस्रो चरणको कार्यक्रम सञ्चालन भइसकेको छ। ऋण असुली ऐनको मस्यौदा, नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनको नयाँ तर्जुमा तथा "Depository Institution Act" आदि जस्ता विभिन्न अन्य आवश्यक कानूनी व्यवस्थाहरू पनि भएका छन्।

स्वस्थ, सक्षम र सुदृढ वित्तीय प्रणालीका माध्यमबाट अर्थव्यवस्थालाई गतिशील गराउन उत्पादनशील क्षेत्रलाई अभि बढी प्राथमिकता दिने उपर्युक्त वातावरण तयार गर्न गत वर्ष नेपाल राष्ट्र बैंकले बैकदरमा कमी ल्याएको कुरालाई

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ४६ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. तिलक रावलले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

पनि उल्लेख गर्न चाहन्छु । सोअनुसार भएको साधारण बैंकदर र विशेष पुनर्कर्जा दरको पृथक् पृथक् व्यवस्था कृषि, उद्योग र निर्यात क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यबाट नै भएको हो । उत्पादनशील क्षेत्र र निर्यात क्षेत्रको गतिशीलतामार्फत उत्पादन बढाउन सरल ब्याजदरमा कर्जा प्रवाह हुन सक्ने अवस्था तय गर्ने सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो बैंकदरमार्फत बैंकिङ्गक्षेत्रमा सङ्केत दिएको हो । सहूलियतदरमा पुनर्कर्जाको व्यवस्थाबाट कर्जा प्रवाहमा वृद्धि हुने हुँदा आय र रोजगारी बढाउन सहयोग पुग्न गई ग्रामीणक्षेत्र तथा समाजका विपन्नवर्ग लाभान्वित हुने विश्वास लिइएको छ । साथै निर्यात प्रवर्द्धन आर्थिकवृद्धिको एक अङ्ग भएकोले बैंकिङ्गक्षेत्रले निर्यातलाई प्रोत्साहन गर्ने प्रकारको कर्जा तथा ब्याजदर नीति अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतानुसार बैंकहरूले निर्यात कर्जाको धितोमा पुनर्कर्जाको माग गरेमा नेपाल राष्ट्र बैंकले ६.५ प्रतिशत ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छ । यसरी नेपाल राष्ट्र बैंक समयसमयमा विभिन्न प्रवर्द्धनात्मक नीतिमार्फत आर्थिक वृद्धिलगायत समाजका कमजोर वर्गको उत्थानको लागि आयको पुनर्वितरणजस्ता विषयहरूमा पनि उत्तिकै संवेदनशील हुँदै आएको छ ।

यसै सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले एक वर्ष अवधिमा आफ्ना विभिन्न नीति तथा कार्यक्रममार्फत देशको आर्थिक, मौद्रिक, वित्तीय क्षेत्रमा गरेका प्रयासहरू तथा चालेका कदमहरूका बारेमा चर्चा गर्न चाहन्छु ।

उत्पादन स्थिति

चालू आर्थिक वर्षमा समष्टिगत गार्हस्थ्य उत्पादन स्थिति सन्तोषप्रद रहेको छ । गत वर्ष यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर ६.४ प्रतिशत रहेकोमा यो वर्ष यसमा ५.५ प्रतिशतदेखि ६.० प्रतिशतको बीचमा वृद्धि हुने अनुमान देखिन्छ ।

मौसमी अवस्था समग्रमा अनुकूल रहेकोले कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ४०.० प्रतिशत हिस्सा ओगटेको कृषिक्षेत्रको उत्पादन चालू आर्थिक वर्ष ३.८ प्रतिशतले पुनः वृद्धि हुने देखिन्छ । चालू वर्षको प्रथम सात महिनासम्मको स्थितिअनुसार प्रमुख खाद्यान्नबाली तथा नगदेबाली र पशुजन्य वस्तुको उत्पादन स्थिति राम्रो रहेको देखिन्छ । यस वर्ष खाद्यान्नबाली धानको उत्पादन सन्तोषजनक रूपमा (७-८ प्रतिशत) वृद्धि भएको अनुमान छ । हिउँदे याममा कम वर्षा भएको र इन्धनको मूल्य वृद्धि

भई पम्पिङ्ग ससेटबाट हुने सिँचाइ महँगो भएको कारण गहुँको उत्पादनमा सामान्य हास आउने देखिए तापनि धानबालीको उत्पादनमा उल्लेख्य वृद्धि हुने आधारमा समष्टिगत खाद्यान्न बालीको उत्पादन बढेको अनुमान छ । त्यस्तै नगदेबालीको उत्पादनमा वृद्धि भएको अनुमान छ भने अन्य बालीतर्फको फलफूल र तरकारीको उत्पादनमा सीमान्तरूपमा वृद्धि हुने देखिन्छ । पशुजन्य वस्तु र माछाको उत्पादन सन्तोषजनक रहने देखिन्छ ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनासम्मको उपलब्ध परिसूचकअनुसार गैरकृषिक्षेत्रको उत्पादन स्थिति पनि यस वर्ष राम्रो रहने अनुमान छ । खिस्ती, भोटेकोशी र मोदीखोलाजस्ता जलविद्युत् आयोजनाहरू पूरा भई थप विद्युत् उत्पादन भएकोले चालू आर्थिक वर्षको विद्युत् उत्पादन सबैभन्दा बढी करिब १६.० प्रतिशतले बढेको अनुमान छ भने यो वर्षको प्रथम ६ महिनामा ३३ प्रमुख औद्योगिकक्षेत्रका वस्तुहरूको उत्पादन करिब ४.० प्रतिशतले बढेको छ । छिमेकी मुलुकहरूबाट सस्तो मूल्यमा सामानहरू आयात, शान्ति-सुरक्षा, हडताल आदिको कारणले समष्टिगत औद्योगिक उत्पादनको वृद्धिदर भने केही खिस्कन गएको हो । यसैगरी निर्माण, यातायात एवं सञ्चार, व्यापार एवं होटेल, वित्त तथा घरजग्गाजस्ता उपक्षेत्रहरूको वृद्धिदर ७.० प्रतिशतको हाराहारीमा रहने अनुमान गरिएको छ भने सामुदायिक एवं सामाजिकसेवा उपक्षेत्रको वृद्धिदर करिब ८.० प्रतिशत रहने देखिन्छ । उपर्युक्त परिसूचक एवं उपक्षेत्रहरूको उत्पादन गतिविधिलाई ध्यानमा राख्दा गैर कृषि क्षेत्रको गार्हस्थ्य उत्पादन ६.५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने देखिन्छ ।

मौद्रिक स्थिति

देशको अर्थव्यवस्थामा महत्त्वपूर्ण स्थान ओगट्ने मौद्रिक, बैंकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रको गतिविधिलाई चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनाको तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गर्दा यस अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा ११.० प्रतिशत (रु. ८ अर्ब ८७ करोड) ले वृद्धि भएको र खुद आन्तरिक सम्पत्तिको वृद्धि ५.० प्रतिशत (रु. ५ अर्ब २५ करोड) रहेकोले विस्तृत मुद्राप्रदाय गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष कम दर अर्थात् ७.६ प्रतिशत (रु. १४ अर्ब १३ करोड) मात्रले वृद्धि भएको छ । यसैगरी गत वर्षको आठ महिनाको अवधिमा १४.४ प्रतिशत (रु. ७ अर्ब ३६ करोड) ले बढेको सङ्कुचित मुद्राप्रदाय समीक्षा अवधिमा १०.१

प्रतिशत (रु. ६ अर्ब १६ करोड) ले मात्र बढेको छ। मौद्रिक विस्तारको गति कम भएबाट मूल्य तथा भुक्तानी स्थायित्व हासिल गर्न थप बल पुगेको छ।

गत वर्ष यसै अवधिमा १५.६ प्रतिशत (रु. १५ अर्ब ८९ करोड) ले बढेको आवधिक निक्षेप भने यस वर्षको आठ महिनामा केवल ६.४ प्रतिशत (रु. ७ अर्ब ९७ करोड) ले मात्र बढेको छ। वाणिज्य बैंकहरूले आवधिक निक्षेपमा दिने ब्याजदर घटाउँदै लगेको तथा विदेशी मुद्रामा निक्षेप राख्ने प्रवृत्ति बढेको जस्ता कारणबाट आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर कम रहन गएको हो। मौद्रिक क्षेत्रको निजीक्षेत्रमाथिको दाबी गत वर्ष ११.३ प्रतिशत (रु. १० अर्ब २८ करोड) ले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा पनि सोही दर अर्थात् ११.३ प्रतिशत (रु. १२ अर्ब ३३ करोड) ले बढेको छ। उद्योग तथा खासगरी सेवाक्षेत्रतर्फ कर्जा बढेकोले मौद्रिकक्षेत्रको निजीक्षेत्रमाथिको दाबी समीक्षा अवधिमा गत वर्षको हाराहारीमा रहन गएको हो। समीक्षा अवधिमा ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर ४.७ प्रतिशत कायम रहेको छ भने अन्तरबैंक भारित औसत ब्याजदर ४.३ प्रतिशत रहेको छ।

सरकारी वित्त स्थिति

सरकारी वित्त स्थितितर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिना (फागुन मसान्त) सम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्कअनुसार कुल सरकारी खर्च गत वर्ष १७.० प्रतिशतले बढेको तुलनामा यस वर्ष २२.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३८ अर्ब ६ करोड पुगेको छ। गत वर्ष १५.४ प्रतिशतले बढेको साधारण खर्च यस वर्ष २७.१ प्रतिशतले, गत वर्ष १८.५ प्रतिशत र ४१.४ प्रतिशतले बढेको विकास खर्च र फ्रिज खर्च यस वर्ष क्रमशः १४.४ प्रतिशत र ५.३ प्रतिशतको घट्दो दरमा वृद्धि भएको छ। यस अवधिमा सरकारको कुल साधन परिचालन गत वर्ष ७.८ प्रतिशतको तुलनामा १९.२ प्रतिशतले बढेर रु. ३० अर्ब ४२ करोड पुगेको छ। साधन परिचालनको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको राजस्व सङ्कलन वृद्धिदर पनि गत वर्षको १२.१ प्रतिशतको तुलनामा १८.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २८ अर्ब २४ करोड पुगेको छ। गैरकर राजस्वको असुलीमा तीव्रता आएको कारण समग्र राजस्व सङ्कलनमा वृद्धि भएको हो। साधन परिचालनको वृद्धिदरभन्दा सरकारी खर्चको वृद्धिदर उच्च रहेको हुँदा सरकारी बजेट घाटा ३७.२ प्रतिशतले बढेर रु. ७ अर्ब ६४ करोड पुगेको छ।

उक्त बजेट घाटामध्ये रु. २ अर्ब ८० करोड वैदेशिक नगद ऋणबाट र बाँकी रु. ४ अर्ब ८४ करोड आन्तरिक ऋणबाट व्यहोरिएको छ। साधारण खर्चमा परेको चापबाट सिर्जित बजेट घाटा मौद्रिक विस्तारमा रूपान्तरण नहोस् भन्नाका लागि आवश्यक उपायहरू पनि अवलम्बन गरिँदै आएको छ।

मूल्य स्थिति

शहरीक्षेत्रको उपभोक्ता मूल्यसूची (आधार वर्ष २०५२/५३=१००) विन्दुगत रूपमा २०५६ फागुनको तुलनामा २०५७ फागुनमा १.४ प्रतिशतले बढेको छ। गत वर्ष सोही अवधिमा यो मूल्यसूची ३.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। चालू आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को प्रथम आठ महिनाको औसत मुद्रास्फीति दर २.१ प्रतिशत रहेको छ। गत वर्ष यो औसत मूल्य वृद्धिदर ४.२ प्रतिशत थियो।

चालू आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को प्रथम आठ महिनामा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको औसत मूल्य वृद्धिदरमा ३.४ प्रतिशतले ह्रास आएको छ। त्यस्तै गैरखाद्य तथा सेवा समूहको औसत मूल्य वृद्धिदर ९.० प्रतिशत रहेको छ। गत वर्ष यी दुवै समूहको औसत मूल्य वृद्धिदर क्रमशः २.३ प्रतिशत र ६.६ प्रतिशत रहेको थियो। विन्दुगत हिसाबमा समीक्षा अवधि (२०५६ फागुन-२०५७ फागुन) मा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदरमा ३.६ प्रतिशतले ह्रास आएको छ। तर गैरखाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर ६.९ प्रतिशत रहेको छ। गत वर्ष यी समूहहरूमध्ये खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहमा कुनै परिवर्तन नआएको र गैरखाद्य तथा सेवा समूहको मूल्यसूची भने ७.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो।

चालू आर्थिक वर्षको बाँकी चार महिनामा सामान्यतया ऋतुगत कारणले खाद्य वस्तुहरूको मूल्यमा अझ केही वृद्धि हुने सम्भावना भए तापनि हालसम्मको मूल्य स्थितिलाई हेर्दा गत वर्ष औसत मूल्य वृद्धिदर ३.५ प्रतिशत भएकोमा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा यो मूल्य वृद्धिदर ३.० प्रतिशत हुनसक्ने पूर्वानुमान गरिएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको उपलब्ध तथ्याङ्कले अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारतर्फ निर्यात तथा आयात दुवैमा वृद्धि भएको देखाएको छ। यस अवधिमा

निर्यातको वृद्धिदर उल्लेख्य रहेको र आयातको वृद्धिदरमा तुलनात्मक रूपले कमी आएकोले व्यापार घाटाको स्तरमा केही सुधार भएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा कुल निर्यात गत वर्षको ४१.६ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा १९.७ प्रतिशतले बढी रु. ३८ अर्ब ९० करोड पुगेको छ । गत वर्ष भारततर्फको निर्यात ८०.७ प्रतिशतले बढेकोमा यस अवधिमा २७.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात गत वर्षको २१.८ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा १४.० प्रतिशतले बढ्न गएको छ । निर्यातको उच्च वृद्धिदरले निर्यातको आयात धान्नसक्ने क्षमता बढेको छ । यस वर्ष कुल निर्यातले कुल आयातको ५१.७ प्रतिशत हिस्सा खान्न सकेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा निर्यात/आयात अनुपात ४६.९ प्रतिशत रहेको थियो । यसरी कुल निर्यातको स्थिति केही सुदृढ हुनुमा भारततर्फ निर्यात हुने प्रमुख वस्तुहरूमध्ये वनस्पति घ्यू, जुटका सामान, पोलिष्टर धागो, आयुर्वेदिक औषधी, धागो, पश्मिनाजस्ता वस्तुहरूको र तेस्रो मुलुकतर्फ पश्मिना, दलहन तथा छालाको यागदान रहेको छ । गत वर्ष निर्यातमा तेस्रो स्थान ओगट्न पुगेको पश्मिनाको निर्यात यस अवधिमा दोस्रो स्थानमा रही रु. ६ अर्ब १५ करोड पुगेको छ जसमध्ये ४०.० प्रतिशत भारततर्फ र ६०.० प्रतिशत अन्य मुलुकतर्फ निर्यात भएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा जम्मा रु. ३ अर्ब ५६ करोडको पश्मिना निर्यात भई यसमा भारत तथा अन्य मुलुकको हिस्सा क्रमशः ६१.० प्रतिशत र ३९.० प्रतिशत रहेको थियो ।

आयाततर्फ गत वर्ष २९.१ प्रतिशतले बढेकी कुल आयात समीक्षा अवधिमा ८.५ प्रतिशतले मात्र बढी रु. ७५ अर्ब १८ करोड पुगेको छ । आयात वृद्धिदरमा उल्लेख्य कमी आउनुमा खाद्यान्न, निर्माण सामग्री, रासायनिक मल तथा सुनको आयातमा कमी आउनु प्रमुख कारण देखिएको छ । भारतबाट हुने आयात गत वर्ष यसै अवधिमा ४०.७ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १३.५ प्रतिशतले र अन्य मुलुकबाट हुने आयात गत वर्ष २२.८ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा चालू वर्ष ५.४ प्रतिशतले बढेको छ ।

चालू वर्षको प्रथम आठ महिनामा आयातको वृद्धिदरभन्दा निर्यात वृद्धिदर तुलनात्मक रूपले बढी भएको हुँदा यस अवधिमा व्यापार घाटा गत वर्षको तुलनामा १.४ प्रतिशतले कम भई रु. ३६ अर्ब २८ करोड रहेको छ ।

यसमध्ये भारतसँगको व्यापार घाटाको हिस्सा करीब ३४ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा कुल व्यापार घाटा रु. ३६ अर्ब ८१ करोड पुगेको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनाको उपलब्ध शोधनान्तर तथ्याङ्कअनुसार गत वर्षको प्रथम ६ महिनाको तुलनामा व्यापार घाटामा सुधार र खुद ट्रान्सफर आयमा वृद्धि भए तापनि खुद सेवा आयमा उल्लेख्य ह्रास आएको हुँदा चालू खातामा रु. ४ अर्ब ७५ करोडको घाटा हुन गएको छ तथापि खुद सरकारी पूँजी तथा विविध पूँजी आप्रवाहमा उल्लेख्य वृद्धि भएका कारण यस अवधिमा रु. ३ अर्ब ५१ करोड शोधनान्तर बचत हुन गएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा रु. ५ अर्ब ५७ करोड शोधनान्तर बचत भएको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको मौद्रिक तथ्याङ्कअनुसार रु. ८ अर्ब ८७ करोड शोधनान्तर बचत भएको देखिन्छ । २०५६ फागुन मसान्तको तुलनामा २०५७ फागुन मसान्तमा बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल विदेशी विनिमय सञ्चित १८.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १ खर्ब ७ अर्ब ६१ करोड पुगेको छ । उक्त सञ्चितमध्ये परिवर्त्य र अपरिवर्त्य विदेशी मुद्राको अंश क्रमशः ७९.१ प्रतिशत र २०.९ प्रतिशत रहेको छ । हालको आयातको प्रवृत्तिलाई हेर्दा उक्त सञ्चितले करीब साढे एघार महिनाको वस्तु आयात धान्न सक्ने देखिन्छ ।

वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रम

श्री ५ को सरकारका वार्षिक बजेटहरूमा व्यक्त गरिएको प्रतिबद्धता र श्री ५ को सरकारले अवलम्बन गरेको गरिबी निवारणतर्फ लक्षित आर्थिक सुधारका कार्यक्रमको एक अभिन्न अङ्गको रूपमा रहेको वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयनमा ल्याउने क्रममा चालू आर्थिक वर्षमा विभिन्न पहल गरिँदै आएको छ । केन्द्रीय बैंकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले देशको वित्तीय प्रणालीलाई सक्षम तुल्याउनुका साथै कुशल ढङ्गले नियमन र सुपरिवेक्षण गर्दै जान वित्तीयक्षेत्र सुधारको कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिएको छ । यसै क्रममा देशका दुई प्रमुख वाणिज्य बैंक (राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेड)हरूको व्यवस्थापकीय दक्षतामा अभिवृद्धि गरी यिनीहरूको संस्थागत सुदृढीकरण सुनिश्चित गर्न व्यवस्थापन करारमा दिने नीतिअनुरूप प्रक्रिया अधि बढाइएको छ । उदारीकरणको नीति अलवम्बन गरेको

फलस्वरूप विगत एक दशकमा देशको वित्तीय क्षेत्रमा परिमाणात्मकका साथै गुणात्मक अभिवृद्धि देखिए तापनि वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण सुनिश्चित गर्ने दिशामा कतिपय कदमहरू अपर्याप्त बन्दै गएको सन्दर्भमा श्री ५ को सरकार, नेपाल राष्ट्र बैंक र विश्व बैंकको अन्तर्राष्ट्रिय विकास संस्थाबीचको समझदारी अनुरूप दोस्रो चरणको वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई अघि बढाइएको छ । विश्व बैंकको करिब २ करोड ५० लाख अमेरिकी डलर ऋण सहयोगअन्तर्गत सञ्चालित हुने यस वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमबाट देशको वित्तीय क्षेत्रमा अनुकूल परिवर्तन तथा सुधारहरू देखिन गई वित्तीय जगतका साथै राष्ट्रको समग्र आर्थिक उन्नतिमा समेत सकारात्मक योगदान मिल्न जाने अपेक्षा गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा एउटा छुट्टै 'वित्तीयक्षेत्र सुधार एकाइ' परियोजना कार्यालय स्थापना गरिएको छ र उक्त कार्यालयले काम शुरू गरिसकेको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण कार्यअन्तर्गत बैंकमा मानवीय संसाधन विकास र दक्षता अभिवृद्धि, नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनमा समसामयिक संशोधनलगायत अन्य आवश्यक कानूनी व्यवस्थाहरूको तर्जुमा, लेखा तथा आन्तरिक लेखापरीक्षणसम्बन्धी स्तर र व्यवहारमा अनुकूल परिवर्तन, वाणिज्य बैंकहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा स्वीकृति प्राप्त लेखा तथा लेखापरीक्षण प्रणाली र मापदण्डहरूको कार्यान्वयन, नेपाल राष्ट्र बैंकको अनुसन्धान क्षमतामा अभिवृद्धि, बैंकिङ नियमन, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र कार्यान्वयन प्रक्रियाको थप विकास र सुधारका साथै लघुकर्जासम्बन्धी संस्थाहरूको सुपरिवेक्षण तथा अनौपचारिक वित्तीयक्षेत्रलाई क्रमशः औपचारिक क्षेत्रको दायराभित्र ल्याउने व्यवस्था, सूचना प्रविधि र पूर्वाधार विकास, कर्जा सूचना तथा साख मूल्याङ्कन व्यवस्था, अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय सेवाहरूको विकास तथा अन्तर्राष्ट्रिय ख्यातिप्राप्त वाणिज्य बैंकका शाखाहरूको स्थापनाजस्ता कार्यहरू सुधारका अभिन्न अङ्गका रूपमा रहेका छन् । त्यस्तै बैंकिङ र वित्तीयजगतको आवश्यकताअनुरूपको गुणात्मक जनशक्तिको विकासको लागि बैंकिङ प्रशिक्षण सुविधाहरूको तर्जुमा र विस्तार गर्न तथा वित्तीय सूचना, विश्लेषण र जानकारीलाई बढी विश्वस्त र दक्ष बनाउने अभिप्रायले वित्तीय पत्रकारिताको विकास र परिमार्जनमासमेत अनुकूल योगदान पुऱ्याउन यस कार्यक्रमले पहल गर्नेछ ।

बैंक व्यवस्थापन सुधारतर्फ अन्तर्राष्ट्रिय ख्याति

हासिल गरेका व्यवस्थापन टोलीलाई राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी हस्तान्तरण गर्ने कार्यलाई वित्तीयक्षेत्र सुधारको प्रमुख रणनीतिको रूपमा अगाडि बढाइएको छ । व्यवस्थापन टोलीहरूबाट प्राप्त प्रस्तावहरू मूल्याङ्कन गर्ने सम्बन्धमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको लागि प्राप्त प्राविधिक प्रस्तावहरूको मूल्याङ्कन कार्य सकिएको छ भने नेपाल बैंक लिमिटेडको लागि प्राप्त प्रस्तावहरूको मूल्याङ्कन कार्य शुरू भएको छ । त्यस्तै वाणिज्य बैंकका खराब कर्जासँग सम्बन्धित रहेका सम्पत्ति तथा धितोहरूलाई सकारी सोबापत वाणिज्य बैंकहरूको ऋण पुनर्भुक्तानी गर्न योगदान पुऱ्याउने उद्देश्यले सम्पत्ति पुनर्निर्माण (व्यवस्थापन) कम्पनी पनि छिट्टै स्थापित गरिँदैछ । यी दुई वाणिज्य बैंकहरूको दिगो विकास र सुदृढीकरणको लागि भविष्यमा अवलम्बन गर्नुपर्ने संस्थागत संरचना र सङ्गठनात्मक व्यवस्थाहरूका सम्बन्धमा पनि आवश्यक अध्ययन गरी कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिँदै लगिनेछ ।

उपर्युक्तबमोजिम तय भएका सुधारका कार्यहरूको कार्यान्वयनपश्चात् वित्तीय क्षेत्रमा व्यवस्थापकीय, संरचनागत र संस्थागत पूर्वाधारहरू सुनिश्चित हुँदै जानेछ भने यसको फलस्वरूप देशको वित्तीयजगत्मा विश्वसनीयता, सबलता र सुदृढता अभिवृद्धि हुनेछ । सुधारको यस परिवेश र प्रक्रियाबाट सीमित राष्ट्रिय स्रोत र साधनको अत्युत्तम परिचालन र उपयोग गर्न, सार्वजनिक क्षेत्रको सुधारमा ठोस योगदान पुऱ्याउन र अन्ततोगत्वा आर्थिक विकासको गतिलाई तीव्र पाउँदै गरिबी निवारणको प्रमुख लक्ष्य परिपूर्तिको लागि समेत अत्यन्त सहायक वातावरण निर्मित हुँदै जाने अपेक्षा रहेको छ ।

बैंकिङ तथा वित्तीय व्यवस्थापन

देशको वित्तीय प्रणालीकै नियमक तथा संरक्षकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले वित्तीय व्यवस्थापनअन्तर्गत बैंकिङ तथा कर्जा नीतिमार्फत वित्तीय संस्थाहरूलाई नियमन गर्ने कार्य भइरहेको छ । वर्तमान सन्दर्भमा देशमा सङ्ख्यात्मक रूपमा विस्तारित विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूको अझ प्रभावकारी र सक्षमतापूर्वक नियमन भएमा देशको सम्पूर्ण वित्तीय प्रणाली नै स्वस्थ, सुदृढ र सुचारु रूपले सञ्चालन हुन सक्ने भएकाले यस कार्यलाई प्रभावकारी तुल्याउन वित्तीयक्षेत्रलाई बैंकिङ र गैरबैंकिङ गरी दुई क्षेत्रमा विभाजन गरी सो बमोजिम व्यवस्थापन

निकायहरू गठन भइसकेको छ । यसै सन्दर्भमा २०५६ चैतदेखि २०५७ फागुन मसान्तसम्म भएका नीति तथा कार्यक्रम निम्नानुसार रहेका छन् :

१. सुधार कार्यहरू

बढ्दो वित्तीय संस्थाहरूको सञ्जाल अझ जटिल र चुनौतीपूर्ण हुन सक्ने सन्दर्भमा श्री ५ को सरकारद्वारा घोषित वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई अघि बढाउन श्री ५ को सरकार तथा नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई सुदृढीकरण गर्ने सम्बन्धमा दोस्रो चरणको निमित्त परामर्शदातासँग सम्भौता सम्पन्न भई कार्य सञ्चालन शुरू भइसकेको छ । यसै सन्दर्भमा 'ऋण असुली ऐन'को मस्यौदा तथा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषका कानूनी विशेषज्ञहरूसमेतको सहयोगमा तयार गरिएको नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐनको मस्यौदा अर्थ मन्त्रालयमा पठाइएको छ । श्री ५ को सरकारको वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमसम्बन्धी रणनीतिपत्र तयार पारी प्रकाशमा ल्याइएको छ । उक्त रणनीतिमा श्री ५ को सरकारको प्रतिबद्धता अनुसार केन्द्रीय बैंकलाई स्वायत्तता प्रदान गरी सुदृढ बनाउने, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई अझ सक्षम बनाउने, वाणिज्य बैंकहरू र अन्य वित्तीय संस्थाको सुधारका लागि क्रमसँग कार्यक्रम ल्याउने, वित्तीयक्षेत्रसम्बन्धी कानूनहरूलाई परिमार्जन गर्ने आदि जस्ता सुधार कार्यहरू रहेका छन् ।

२. बैंकदरमा कमी

मिति २०५७।२ गतेदेखि लागू हुने गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रदान गर्ने कर्जामा लिने बैंकदरमा परिवर्तन गरेको छ । यसअनुरूप साविकको ९.० प्रतिशतको बैंकदरलाई ७.५ प्रतिशतमा झार्नको छ भने विपन्न वर्ग र निर्यात कर्जाको धितोमा प्रदान गर्ने साविकको क्रमशः ९.० प्रतिशत र ७.० प्रतिशतको पुनर्कर्जा दरलाई विशेष पुनर्कर्जा दरको रूपमा ६.५ प्रतिशतमा ल्याइएको छ । निर्यात पुनर्कर्जाको दर ६.५ प्रतिशतमा झार्नको छ भने निर्यात कर्जामा लिने दर पनि सोहि मितिदेखि लागू हुने गरी ९.५ प्रतिशत तोकिएको छ ।

३. विकास बैंकहरूलाई निर्देशन

विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत स्थापना भएका र हुने विकास बैंकहरू (ग्रामीण विकास बैंकहरू, ग्रामीण लघुकर्जा विकास केन्द्र (RMDC) तथा ग्रामीण बैंक

अनुसरणकर्ता बाहेक) का लागि मिति २०५७।१।०।९ देखि लागू हुने गरी केही नयाँ नीतिगत व्यवस्थाहरू लागू गरिएको छ । नयाँ व्यवस्थाअनुरूप विकास बैंकहरूले आफ्नो कुल भारित जोखिम सम्पत्तिको न्यूनतम १० प्रतिशत पूँजीकोष कायम गर्नुपर्ने छ । उक्त १० प्रतिशतमध्ये न्यूनतम ५ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष कायम राख्नुपर्दछ । त्यस्तै विकास बैंकहरूले आफ्नो कुल निक्षेपको कम्तीमा १० प्रतिशत तरल सम्पत्तिको मौज्जात कायम राख्नुपर्नेछ भने आफ्नो प्राथमिक पूँजीकोषको १५ गुणासम्म वित्तीय स्रोत (निक्षेप, सापटी, बण्ड, डिभेञ्चर) सङ्कलन गर्न सक्नेछन् तर बण्ड तथा डिभेञ्चर जारी गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकको पूर्वस्वीकृति लिनुपर्दछ । प्राथमिक पूँजीकोषको तोकेको सीमाभन्दा बढी निक्षेप सङ्कलन गरिरहेका बैंकले उक्त सीमाभित्र नआएसम्म नगदमा लाभांश वितरण गर्न पाइने छैन ।

विकास बैंकहरूले विकास बैंक ऐन, २०५२ को दफा २६ (ब) अन्तर्गत रही ३ महिनाभन्दा बढी अवधिको निक्षेप मात्र सङ्कलन गर्न सक्नेछन् । विकास बैंकहरूले प्रत्येक पटक सङ्कलन गरेको निक्षेप रकमको घटीमा ३ महिना अवधि पूरा नभई भिन्न नपाउने गरी विभिन्न मुद्दती निक्षेप योजनाहरू सञ्चालन गर्न सक्नेछन् । विकास बैंकले flat Rate मा ब्याजदर तोक्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । ती बैंकहरूले प्रकाशित ब्याजदरमा बचतकर्ताहरूलाई निक्षेपमा दिने ब्याजदर र कर्जामा लिने ब्याजदर (एउटै शीर्षक र प्रयोजनमा जाने कर्जामा समेत) बढीमा ०.५ प्रतिशत बिन्दुसम्म मात्र ग्राहकसँगको समझदारीको आधारमा घटीबढी गर्न सक्नेछन् ।

विकास बैंकद्वारा प्रवाहित सम्पूर्ण कर्जा सापटलाई भाखा नाघेको अवधिको आधारमा असल, कमसल, शङ्कास्पद र खराब कर्जामा वर्गीकरण गरी जोखिम ब्यहोर्ने कोष खडा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाअनुसार भाखा ननाघेको सम्पूर्ण कर्जाको लागि १ प्रतिशत, १ वर्षसम्म भाखा नाघेको कर्जाको लागि २५ प्रतिशत, १ वर्षदेखि ३ वर्षसम्म भाखा नाघेको कर्जाको लागि ५० प्रतिशत र ३ वर्षभन्दा बढी भाखा नाघेको कर्जा तथा भाखा नाघेको अवधि जति भए पनि परियोजना र/वा सोको धितो असुरक्षित अवस्थामा पुगेको कर्जाको लागि १०० प्रतिशत रकम जोखिम कोषमा राख्नुपर्नेछ । नयाँ व्यवस्था अनुसार विकास बैंकले एउटा व्यक्ति, परिवार, ग्राहक, उद्योग, परियोजना, फर्म, कम्पनी वा एउटै

समूहको कम्पनीलाई कोषमा आधारित (Fund based) कर्जा सापट (On Balance Sheet Items) भएमा बढीमा २५ प्रतिशतसम्म, गैरकोषमा आधारित (Nonfund based) सुविधा (Off Balance Sheet Items) भएमा बढीमा ५० प्रतिशतसम्म र सहवित्तीयकरण अन्तर्गत जाने कर्जामा तोकिएको सीमामा थप १० प्रतिशतसम्म कर्जा वा सुविधा प्रदान गर्न सक्नेछन्। उक्त तोकिएको सीमाभन्दा बढी हुने गरी प्रतिग्राहक कर्जा सापटी तथा सुविधा प्रवाह गरेमा सीमाभन्दा बढी प्रवाह भए जति कर्जा सापट सुविधा तथा बचनबद्धताको २५ प्रतिशत प्रत्येक आर्थिक वर्षको पुष र असार मसान्तमा अतिरिक्त जोखिमकोषको व्यवस्था गर्नुपर्दछ र त्यसरी सीमाभन्दा बढी प्रवाहित हुन गएको कर्जाको जानकारी ७ दिनभित्र तोकिएको ढाँचामा नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंक व्यवस्था विभागमा तथा गैरबैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभागमा अनिवार्य रूपले पठाउनुपर्दछ।

विकास बैंकहरूले बढी जोखिमपूर्ण तरिकाले एउटै क्षेत्रमा मात्र कर्जा प्रवाह नगरून् भन्ने हेतुले कुनै एक क्षेत्रमा आफ्नो कुल कर्जाको ५० प्रतिशतभन्दा बढी कर्जा लगानी गर्न नपाउने र यदि एकै क्षेत्रमा ५० प्रतिशतभन्दा बढी कर्जा प्रवाह भएको खण्डमा बढी भएजति रकममा शत प्रतिशत जोखिम कोषको व्यवस्था गर्नुपर्ने प्रावधान राखिएको छ। आफूले प्रवर्द्धन गरेको कम्पनीको शेयर तथा डिबेञ्चरमा आफ्नो कुल कर्जा लगानीको ३० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी लगानी गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ। त्यस्तै आफूले प्रवर्द्धन गरेको कम्पनीको शेयर, डिबेञ्चर वा बण्डको प्रत्याभूति गर्दा बैंकको चुक्ता पूँजी बराबरको रकमसम्म मात्र प्रत्याभूति गर्न सक्ने र यस्तो प्रत्याभूति गर्दा बढीमा ३ प्रतिशतसम्म मात्र कमिशन लिन पाइने व्यवस्था गरिएको छ।

कर्जा सापटमा पाकेको ब्याज नगदमै प्राप्त भएमा मात्र आम्दानी जनाउन पाउने र नगदमा प्राप्त नभएको र भाखा नाघेको ३ महिनासम्मको ब्याजलाई 'पाउनुपर्ने ब्याज हिसाब'मा खर्च लेखी बैंकले ब्याज आम्दानी जनाउने व्यवस्था गरिएको छ। पाउनुपर्ने ब्याज ३ महिनाभित्र नगदमा प्राप्त नभएमा ब्याज आम्दानी हिसाबमा खर्च लेखी ब्याज मुलतबी हिसाबमा जम्मा गर्नुपर्नेछ। यसरी ब्याज मुलतबी हिसाबमा सारिएको ब्याज पछि असुलउपर भएको समयमा मात्र ब्याज आम्दानी जनाउन सकिनेछ।

विकास बैंकहरूले आफूले प्रवर्द्धन गरेको कम्पनीलाई कुनै बैंक वा वित्तीय संस्थाबाट ऋण उपलब्ध

गराउन पूर्ण सुरक्षित धितोमा जमानी बस्न सक्नेछन् भने विभिन्न किसिमका जमानत पनि दिन सक्नेछन्। यसरी जमानत दिँदा आफ्नो प्राथमिक पूँजीकोषको तीन गुणाभन्दा बढी हुने छैन। त्यस्तै विकास बैंकहरूले अन्य कुनै विकास बैंक, वाणिज्य बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूसँग आपसमा मञ्जुर गरेको शर्तमा अन्तरवित्तीय संस्था सापटी लिन दिन सक्नेछन्।

४. ब्याजदरसम्बन्धी निर्देशन

मिति २०५७।१।३ गतेदेखि सबै वाणिज्य बैंकहरूलाई ब्याजदरसम्बन्धी विभिन्न निर्देशन दिइएको छ। यसअनुसार, बैंकले स्वीकार गर्ने सबै प्रकारको निक्षेपमा दिने ब्याजदर र बैंकले प्रदान गर्ने सबै प्रकारको शीर्षक र प्रयोजन अनुसारको कर्जामा लिने ब्याजदर स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरी हेरफेर गर्दा तत्काल र हेरफेर नगरिएको अवस्थामा प्रत्येक ३/३ महिनामा अनिवार्य रूपमा नेपाल रराष्ट्र बैंकलाई लिखित रूपमा उपलब्ध गराउनुका साथै सर्वसाधारणको जानकारीको लागि सञ्चारका माध्यमबाट प्रचार प्रसार गर्नुपर्नेछ। यसरी प्रकाशित गरिने ब्याजदरमा रु. २० करोडसम्मको निक्षेपमा प्रकाशित ब्याजदरभन्दा बढीमा ०.५ प्रतिशत बिन्दुसम्म र रु. २० करोडभन्दा बढीको निक्षेपमा प्रकाशित ब्याजदरभन्दा बढीमा १.० (एक) प्रतिशत बिन्दुसम्म ग्राहकसँगको समझदारीको आधारमा बैंकहरूले घटीबढी गर्न सक्नेछन्। त्यस्तै सबै प्रकारको कर्जामा लिने ब्याजदरमा बढीमा ०.५ प्रतिशत बिन्दुसम्म ग्राहकसँगको समझदारीको आधारमा घटीबढी गर्न सक्नेछन् तर कुनै पनि अवधिको निक्षेप वा कुनै प्रकारको कर्जासम्बन्धी ब्याजदर प्रकाशित गर्दा 'समझदारीको आधारमा तय गर्न सकिने' भन्ने ब्यहोरा उल्लेख गर्न पाइने छैन। यस निर्देशन विपरीत ब्याजदर निर्धारण गरेमा घटी वा बढी हुन गएको ब्याजदरको प्रतिशतले हुने रकम जति हर्जाना लाग्ने प्रावधान रहेको छ।

५. सुभाब कार्यान्वयन

जापान सरकारको अनुदानअन्तर्गत विश्व बैंकको सहयोगमा नियुक्त भएका परामर्शदातृ "Reform of Banking Regulations and Strengthening of the Supervisory Function of Nepal Rastra Bank" विषयमा आफ्नो प्रतिवेदन सेप्टेम्बर २००० मा नेपाल राष्ट्र बैंकमा बुझाएकोमा उक्त प्रतिवेदनबाट प्राप्त सुभाबलाई नेपालीमा रूपान्तर गरी निर्देशनको रूपमा जारी गरिएको छ। बाँकी रहेका केही सुभाबहरूलाई पनि निर्देशनको रूपमा जारी

गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । त्यसैगरी Ms. F.P. Santos को प्रतिवेदनमा नपरेका तर बैंक व्यवस्था विभागबाट समयसमयमा जारी गरिएका विभिन्न विषयका निर्देशनहरूलाई अद्यावधिक गरी सम्पूर्ण निर्देशनहरूलाई एकमुष्ट रूपमा तयार गर्ने कार्य तदारुकताका साथ भइरहेको छ ।

६. बैंक स्थापना गर्ने स्वीकृति

रु. १२ करोडको चुक्ता पूँजीमा पोखरामा प्रधान कार्यालय रहने गरी 'माछापुच्छे बैंक लिमिटेड' स्थापना गर्ने स्वीकृति दिइएको छ । त्यस्तै रु. ५० लाखको चुक्ता पूँजीमा बुटवलमा प्रधान कार्यालय रहने गरी 'सिद्धार्थ विकास बैंक लिमिटेड' र रु. १६ करोडको चुक्ता पूँजीमा काठमाडौंमा प्रधान कार्यालय रहने गरी 'डेभलपमेण्ट क्रेडिट बैंक लिमिटेड'लाई स्थापना गर्ने स्वीकृति दिइएको छ ।

७. वाणिज्य बैंकहरूलाई पूँजी वृद्धि गर्न निर्देशन

काठमाडौं उपत्यकामा कारोबार गर्न पाउने गरी स्थापित वाणिज्य बैंकहरूले यसै आ.व. २०५७/५८ सम्म आफ्नो पूँजी अनिवार्य रूपमा न्यूनतम रु. ५० करोड पुऱ्याउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसरी न्यूनतम पूँजी पुऱ्याउने प्रयोजनको लागि (Paid-up Capital, General Reserve, Share Premium, Nonredeemable Preference Share Retained Earning शीर्षकमा रहेको रकमलाई समेत समावेश गरिनेछ । प्राथमिक पूँजी प्रयोजनको लागि गणना गरिएको Retained Earning लाई बैंकको न्यूनतम पूँजी रु. ५० करोडभन्दा घटी हुने गरी चलाउन नपाइने र खुद नोक्सानी भए सो नोक्सानी रकम घटाई न्यूनतम पूँजी कायम गर्नुपर्नेछ । आ.व. २०५७/५८ को असार मसान्तभित्र सो पूँजी रु. ५० करोड नपुऱ्याएमा सो नपुऱ्याएसम्मका लागि लाभांश घोषणा र वितरण गर्न पाइने छैन ।

८. Money at Call सम्बन्धी व्यवस्था

बढीमा ७ दिनसम्मको भुक्तानी अवधि (Maturity Period) कायम गरी माग गर्नासाथ वा छोटो अवधिको सूचनामा भुक्तानी प्राप्त हुने शर्तमा अन्य स्वदेशी वा विदेशी बैंकमा ब्याज प्राप्त हुने गरी लगानी गरिएको रकम मात्र 'माग तथा अल्प सूचनामा प्राप्त हुने रकम' (Money at call and short notice) शीर्षक मा रहने मिति २०५७/७/१७ मा निर्देशन जारी गरिएको छ । साथै ७ दिनभन्दा बढी

अवधिको लागि ब्याज प्राप्त हुने गरी लगानी गरिएको रकमलाई अन्य शीर्षकमा राख्नुपर्ने व्यवस्था भएको छ ।

९. विविध कार्यहरू

नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक व्यवस्था विभागअन्तर्गतको बैंकिङ्ग प्रवर्द्धन समितिले सबै सदस्य बैंकहरूको सामान्य सूचनाहरू सर्वसुलभ होस् भन्ने उद्देश्यअनुरूप एउटा वेभ साइटको विकास गरी सञ्चालन गरेको छ । यो साइट अन्तर्नाष्ट्रियस्तरको रहेको र नेपाल राष्ट्र बैंकलगायत सम्पूर्ण सदस्यहरूको आफ्नै साइटसँग मिलान (Link) गरिएको छ । यसबाट बैंकिङ्ग विषयमा जानकारी हासिल गर्न खोज्ने सबैलाई सजिलो हुनेछ ।

बैंकिङ्ग विकास योजनाअन्तर्गत खुलेका र आ.व. २०५३/५४ र २०५४/५५ मा घाटामा गएका राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २ शाखा कार्यालयहरू बिहीबारे र कोल्टीलाई अन्तिम पटक दुई आर्थिक वर्षको क्षतिपूर्ति स्वरूप एकमुष्ट करिब रु. ६ लाख २३ हजार भुक्तानी प्रदान गरिएको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकमा पेश गर्नुपर्ने तथ्याङ्कलाई सही र भरपर्दो बनाउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले हरेक वर्ष तथाक कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गर्दै आएकोमा यस वर्ष पनि भैरहवा र विराटनगरमा सप्ताहव्यापी वाणिज्य बैंकिङ्ग तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरियो ।

गैरबैंकिङ्ग व्यवस्थापन

विगत केही समययता मुलुकभित्र गैरबैंकिङ्ग गतिविधिको पनि प्रशस्त विकास भएको छ । यसै तथ्यलाई ध्यानमा राखी यस क्षेत्रको यथोचित विकास एवं प्रवर्द्धनलाई अरू गति दिन गत वर्ष मात्र नेपाल राष्ट्र बैंकभित्र छुट्टै गैरबैंक व्यवस्था विभागको गठन गरिएको हो । यसबाट गैरबैंकिङ्गक्षेत्रको नियमनलाई थप व्यवस्थित गर्ने कार्य समयानुकूल हुँदै गएको विश्वास लिइएको छ । गैर बैंकिङ्ग व्यवस्थापनतर्फ २०५६ चैत्रदेखि २०५७ फागुनसम्म प्रतिपादन भएका नीति तथा कार्यक्रमहरू निम्नानुसार छन् :

१. वित्त कम्पनीको स्थापना

वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ अन्तर्गत वित्तीय कारोबार गर्नका लागि यस विभागमा इजाजतका निमित्त निवेदन दिएकामध्ये यसै आर्थिक वर्षमा रु. २ करोड चुक्ता पूँजी भएको श्री ओम फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (पोखरा)

र रु. ६ करोड चुक्ता पूँजी भएको श्री कस्मिक मर्चेण्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड (काठमाडौं) लाई वित्तीय कारोबार गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ भने यी दुवैले आफ्नो कार्य सञ्चालनसमेत गरिसकेका छन् । यसैगरी रु. ६ करोड चुक्ता पूँजी भएको अर्को वित्त कम्पनी श्री वर्ल्ड मर्चेण्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड (हेटौंडा) लाई वित्तीय कारोबार गर्न सैद्धान्तिक सहमतिसमेत प्रदान गरिसकिएको छ । यी सबै गरी हाल मुलुकमा वित्तीय कारोबार गर्ने वित्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या ४९ पुगेको छ ।

२. गैरसरकारी संस्थाहरूलाई लघुकर्जा कारोबार गर्न स्वीकृति

संस्था दर्ता ऐन, २०३४ अन्तर्गत स्थापना भई लघुकर्जा कारोबार गर्ने उद्देश्य लिई वित्तीय मध्यस्थता ऐन, २०५५ अन्तर्गत लघुकर्जा कारोबार गर्न इजाजतका लागि निवेदन दिने गैरसरकारी संस्थाहरूमध्ये १२ गैरसरकारी संस्थाहरूलाई इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । यस्तो कारोबारका लागि इजाजतपत्र दिने प्रक्रियालाई अरू गुणात्मकरूपमा अधि बढाउनेबारे नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो गृहकार्य गरिरहेको छ । यस्ता संस्थाहरूद्वारा लघुकर्जा प्रदान गर्ने कार्यले ग्रामीणक्षेत्रको गरीबी निवारणमा सकारात्मक भूमिका खेल्ने आशा लिइएको छ ।

३. विकास बैंकको स्थापना

हाल मुलुकभित्र ग्रामीण बैंकको नमुनाअनुसार विकास बैंकहरूको स्थापना गर्ने कार्यमा सर्वसाधारण जनताको रुचि एवम् सहभागिता बढ्दै गएको छ । यसैअनुरूप लघु वित्तसम्बन्धी कार्यहरू गर्नका निमित्त इजाजतका लागि निवेदन दिने विकास बैंकहरूमध्ये रु. १ करोड १६ लाखको चुक्ता पूँजी भएको डिप्रोक्स विकास बैंक लिमिटेडलाई वित्तीय कारोबार गर्न सैद्धान्तिक सहमती प्रदान गरिएको छ । साथै, श्री ५ को सरकार र कृषि विकास बैंककोसमेत लगानी रहने गरी रु. १२ करोडको पूँजीमा स्थापना हुने साना किसान विकास बैंक लिमिटेडलाईसमेत वित्तीय कारोबार गर्नका लागि सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिसकिएको छ ।

४. सहकारी संस्थालाई इजाजत प्रदान

सहकारी ऐन, २०४८ को दफा २६ (ख) अन्तर्गत स्थापना भई वित्तीय कारोबारको इजाजतका लागि निवेदन दिने सहकारी संस्थामध्ये उपकार बचतकोष तथा ऋण सहकारी संस्था (स्याङ्जा) लाई वित्तीय कारोबारका लागि

इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । उक्त संस्थासमेत मुलुकमा सिमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाको सङ्ख्या ३४ पुगेको छ ।

५. कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थामा सुधार

गैरबैकिङ्ग क्षेत्रको बढ्दो विस्तारलाई सुव्यवस्थित तुल्याउन त्यसको नियमन व्यवस्थालाई समयाकूल बनाइ संशोधन गर्दै लैजाने कुरामा नेपाल राष्ट्र बैंक सचेत रहिआएको छ । मिति २०४६।१।१९ देखि वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ लागू भए पनि वित्त कम्पनी नियमावलीको तर्जुमा हालसम्म पनि हुन सकेको छैन । वित्त कम्पनीका कार्य प्रक्रियाहरूलाई स्पष्ट र पारदर्शी बनाउन आवश्यक महसुस भएकोले वित्त कम्पनी नियमावलीको मस्यौदा तयार पार्ने कार्य भइरहेको छ । श्री ५ को सरकारबाट उक्त नियमावली स्वीकृत भएपछि वित्त कम्पनीको सञ्चालनमा हाल देखिएका समस्याहरूलाई निराकरण गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

सहकारी ऐन, २०४८ मा प्रथम संशोधन भई २०५७ मङ्सिरदेखि प्रारम्भ भइसकेको छ र यसअनुसार यस बैंकबाट वित्तीय कारोबार गर्न स्वीकृत पाएका सहकारी संस्थाहरूले गैरसदस्यहरूबाट सङ्कलन गरेको बचत फिर्तागरी मिति २०५७।८।२१ ले १ वर्षभित्र आफ्नो सदस्यहरूमा मात्र आफ्नो कारोबारलाई सिमित गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । सहकारी ऐन (पहिलो संशोधन) २०५७ लागू हुनुअघि दर्ता भई कारोबार गरिरहेका सहकारी संस्थाहरूले निक्षेप स्वीकार गर्ने र कर्जा दिने लगायतका अन्य बैकिङ्ग कारोबार गर्नका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था भएकोले बैकिङ्ग कारोबारका लागि इजाजतपत्र माग गर्न आउने सहकारी संस्थाहरूको उचित नियमनको लागि आवश्यक नीति निर्देशनसम्बन्धी व्यवस्था प्रकाशन गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

विकास वित्त

विकासको लागि साधनको अपरिहार्यतालाई बुझेर नेपाल राष्ट्र बैंकले विकास वित्त विभागअन्तर्गत विगतदेखि नै विभिन्न कार्यक्रमहरूमार्फत यस क्षेत्रमा सघाउ पुऱ्याउँदै आएको छ । त्यसैगरी साधनको परिचालन र उचित विनियोजनद्वारा देशको ग्रामीण विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले विभिन्न संस्थाहरूलाई विभिन्न कर्जा कार्यक्रमहरूमा सहयोग गर्दै आएको छ ।

१. ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम

आ.व. २०३८/३९ देखि कार्यान्वयनमा आएको यो कार्यक्रम आ.व. २०४५/४६ देखि कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) को ऋण सहयोगमा सञ्चालन भएको हो। २०५४ जेठ महिनामा कोषसँग भएको ऋण सम्झौताको म्याद समाप्त भए तापनि सहभागी बैंकहरूको आ-आफ्नो वित्तीय स्रोतहरूबाट यो कार्यक्रम हालसम्म पनि सञ्चालन हुँदै आएको छ। यस आयोजनाअन्तर्गत हालसम्म सहभागी बैंकहरूबाट ७६,१०६ महिलाहरूलाई रु. १ अर्ब ४७ करोड ४४ लाख ऋण सुविधा उपलब्ध गराइएको छ।

२. महिलाका लागि लघुकर्जा परियोजना

यस आयोजनान्तर्गत महिला विकास विभागका जिल्ला कार्यालयहरू र गैरसरकारी संस्थाहरूद्वारा ४ देखि १० जनासम्म महिलाहरूको समूह गठन गरी उनीहरूलाई सीपमूलक तालिम प्रदान गरी प्रतिव्यक्ति विनाधितो सामूहिक जमानीमा कृषिमा रु. ३० हजारसम्म, लघुव्यवसायमा रु. ४० हजारसम्म र शहरीक्षेत्रमा साना व्यवसायको लागि पर्याप्त सम्पत्तिको धितोमा रु. ५० हजारदेखि रु. २ लाख ५० हजारसम्म कर्जा प्रदान गरिन्छ। यस परियोजनाअन्तर्गत वि.सं. २०५७ असार मसान्तसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १६ र नेपाल बैंक लिमिटेडका २६ शाखाहरू गरी ४२ शाखाहरूबाट १४ जिल्ला र १० नगरपालिकाहरूमा सेवा पुऱ्याइएको छ। २०५७ असार मसान्तसम्ममा २३,६५४ महिलाहरूलाई रु. ३२ करोड ७४ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ।

३. तेस्रो पशु विकास आयोजना

तेस्रो पशु विकास आयोजना सञ्चालन गर्ने सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले कर्जा कार्यक्रममा सहभागी हुने नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, निर्धन उत्थान बैंक, मालिका विकास बैंक र सिद्धार्थ विकास बैंकसँग “सहायक ऋण सम्झौता” सम्पन्न भएको छ। आयोजनाबाट पहिलो चरणमा २, दोस्रो चरणमा ३, तेस्रो चरणमा ४, चौथो चरणमा ५ र पाँचौं चरणमा पनि ५ जिल्ला गरी जम्मा १९ जिल्लामा यस आयोजनामा सहभागी भएका वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा सहकारी/गैरसरकारी संस्थाहरूमार्फत पशुपालन व्यवसाय सञ्चालन गर्ने कृषक एवं व्यवसायीहरूलाई पशुपालन उत्पादन कर्जा प्रदान हुनेछ। यस आयोजना

अन्तर्गत २०५७ पुष मसान्तसम्ममा निर्धन उत्थान बैंकलाई रु. १ करोड ९० लाख ७१ हजार २ सय २ पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, बुटवललाई रु. २ करोड ७७ लाख ६ हजार शोधभर्ना उपलब्ध गराइएको छ।

आयोजनामा सहभागी हुने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू र कृषक एवं व्यवसायीहरूलाई आयोजनाको उद्देश्य र कार्यनीतिबारे स्पष्ट मार्गदर्शन गर्न पहिलेको कर्जा निर्देशिकामा परिमार्जन गरी कर्जा निर्देशिका २०५७ प्रकाशनमा ल्याइएको छ। सन् १९९७/९८ मा शुरू भएको यो आयोजना सन् २००२/०३ मा सम्पन्न हुनेछ।

४. पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजना

पश्चिमाञ्चल, मध्य-पश्चिमाञ्चल तथा सुदूरपश्चिमाञ्चल विकासक्षेत्र अन्तर्गतका तराईका ८ जिल्ला (कैलाली, कञ्चनपुर, बाँके, बर्दिया, दाङ, कपिलवस्तु, रूपन्देही र नवलपरासी) मा विद्यमान गरीबीको चापलाई न्यून पार्ने उद्देश्यले हाल लागू भइरहेको उक्त आयोजनाको कर्जा सेवा सम्भाग (नेपाल राष्ट्र बैंक) अन्तर्गत सहभागी ग्रामीण बैंक अनुसरणकर्ताको शाखा कार्यालयहरूमार्फत कर्जा प्रवाह गर्ने गरी आ.व. २०५६/५७ सम्ममा पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकलाई रु. ४ करोड २४ लाख १८ हजार, मध्य-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकलाई रु. २ करोड ४ लाख ४९ हजार, सुदूर-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकलाई रु. १ करोड ६४ लाख ६ हजार, निर्धन उत्थान बैंकलाई रु. ४३ लाख ४७ हजार तथा स्वावलम्बन विकास केन्द्रलाई रु. ६९ लाख ५२ हजारसमेत गरी जम्मा रु. ९ करोड ५ लाख ७२ हजार ऋण सुविधा उपलब्ध गराइएको छ। यस आयोजनाबाट आ.व. २०६१/६२ सम्ममा कुल २८,८३३ महिलाहरूलाई कर्जा सेवा उपलब्ध गराई गरिबी निवारणमा योगदान पुऱ्याउने लक्ष्य राखिएको छ।

५. सामुदायिक भूमिगत जलसिँचाइ सेक्टर परियोजना

कृषि उत्पादकत्व वृद्धि गरी साना किसानहरूको आय अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच सम्पन्न ऋण सम्झौताअन्तर्गत पूर्वी तथा मध्यतराई क्षेत्रका १२ जिल्लामा सामुदायिक भूमिगत जलसिँचाइ सेक्टर परियोजना सञ्चालन गरिएको छ। परियोजना सञ्चालनका लागि प्राप्त हुने रु. २ करोड १९ लाख एस.डी.आर. मध्ये रु. ९९ लाख २९ हजार एस.डी.आर. बराबरको रकम कृषकहरूलाई स्यालो ट्यूबवेल जडान र बाली उत्पादनका लागि कर्जा उपलब्ध

गराइने भएको छ । कर्जाको लागि प्राप्त हुने रकम ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मार्फत कृषकहरूलाई उपलब्ध गराइनेछ । परियोजना अवधिभरमा कुल ३३,५०० साना किसानहरूलाई समूहगत रूपमा, १,५०० कृषकहरूलाई व्यक्तिगतरूपमा कर्जा प्रदान गर्ने र ९१ हजार हेक्टर जमीनमा सिँचाई सुविधा उपलब्ध गराउने लक्ष्य राखिएको छ । आयोजनाको कार्यान्वयनबाट करीब १,१०,००० परिवारका ६,५७,००० व्यक्ति र सोमध्ये करीब ५० प्रतिशत गरीबीको रेखामुनिका जनता लाभान्वित हुने अनुमान गरिएको छ ।

६. ग्रामीण वित्त परियोजना

ग्रामीण वित्त परियोजनाका लागि एसियाली विकास बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २ करोड अमेरिकी डलर बराबरको ऋण प्रदान गर्नेछ । परियोजनाको कार्यकारी अङ्ग र परियोजना समन्वयकर्ताको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंक, विकास वित्त विभाग रहेको छ भने परियोजना कार्यान्वयनको कार्य रुलर माइक्रोफाइनेन्स डेभलपमेण्ट सेण्टर लिमिटेड (RMDC) ले गरिआएको छ । परियोजनाअन्तर्गत ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्नेजनताहरूले आयमूलक कृषि एवम् गैरकृषि लघु व्यवसायहरू सञ्चालन गर्नग्रामीण विकास बैंकहरू, सहकारी संस्थाहरू तथा वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने अनुमतिप्राप्त गैरसरकारी संस्थाहरूमार्फत कर्जा प्राप्त गर्दछन् । यो परियोजना नेपाल अधिराज्यका १२ पहाडी र १४ तराईका गरी जम्मा २६ जिल्लामा लागू गरिनेछ भने यस परियोजनाबाट कुल २,७०,००० घर-परिवार लाभान्वित हुने अनुमान गरिएको छ ।

७. ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

श्री ५ को सरकारको रु. २ करोडको पूँजीबाट २०४८ सालदेखि सञ्चालनमा आएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले २०५७ माघ मसान्तसम्ममा ४० जिल्लाका १५६ सहकारी एवं गैरसरकारी संस्थाहरूमार्फत हालसम्म कुल रु. ४ करोड ३२ लाख कर्जा वितरण गरेको छ । सो अवधिमा रु. २ करोड ३२ लाख असुल भई हाल रु. २ करोड लगानीमा रहिरहेको छ । कोषअन्तर्गतको कर्जा सुविधाबाट ग्रामीणक्षेत्रमा बसोबास गर्ने ६,८०० विपन्न घर-परिवार लाभान्वित भएका छन् ।

८. ग्रामीण विकास बैंकहरू

ग्रामीणक्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका विपन्न

महिलाहरूको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले अधिराज्यका पाँचवटै विकासक्षेत्रमा ग्रामीण विकास बैंकहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । २०५७ पुस मसान्तसम्ममा ५ ग्रामीण विकास बैंकहरूले अधिराज्यका ३८ जिल्लाका करीब १,२७,१०७ महिलाहरूलाई रु. ४ अर्ब २३ करोड ३ लाख कर्जा उपलब्ध गराएका छन् । उक्त कर्जामध्ये रु. ३ अर्ब ४१ करोड ५६ लाख असुल भएको छ भने रु. ८१ करोड ४७ लाख उठाउन बाँकी कर्जाको रूपमा रहेको छ । ग्रामीण विकास बैंकहरूबाट ग्रामीणक्षेत्रका विपन्न महिलाहरूलाई घरदैलोमा नै कर्जा सर्वसुलभ भइरहेकोले यसबाट गरीबी निवारण र सामाजिक उत्थानमा ठोस योगदान पुग्न गएको छ ।

९. घरेलु तथा साना उद्योग परियोजनाअन्तर्गतको पुनर्कर्जा

औद्योगिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले विश्वबैंकको ऋण सहयोगमा सञ्चालित घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना २०४९ सालमा समाप्त भएकोमा सो परियोजनाअन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूलाई प्रदान गरिएको पुनर्कर्जामध्ये २०५७ असारसम्ममा कृषि विकास बैंक र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकबाट रु. ६५ लाख ६५ हजार भुक्तानी प्राप्त हुन बाँकी रहेको छ ।

१०. नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई पुनर्कर्जा

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई आवश्यक परेका बखत नेपाल राष्ट्र बैंकले वित्तीय स्रोतहरू उपलब्ध गराउँदै आएको छ । विगतका वर्षहरूमा यस बैंकले निगमलाई प्रदान गरेको पुनर्कर्जामध्ये २०५७ असार मसान्तसम्ममा उक्त निगमसँग रु. ९३.६० करोड उठाउन बाँकी रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०५६/५७ देखि नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई यस बैंकले पुनर्कर्जा उपलब्ध गराएको छैन । यस बाहेक निगमको डिबेञ्चरमा लगानी भएको रकममध्ये आ.व. २०५६/५७ मा रु. १३ करोड असुल उपर गर्न बाँकी रहेकोमा चालू आ.व. २०५७/५८ मा रु. ६ करोड असुल भई हाल रु. ७ करोड असुल गर्न बाँकी रहेको छ ।

११. पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकलाई Revolving Line of Credit सुविधा प्रदान

नेपाल राष्ट्र बैंकले अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई Revolving Line of Credit को रूपमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । यसअनुरूप पश्चिमाञ्चल

ग्रामीण विकास बैंकलाई आर्थिक वर्ष २०५६/५७ सम्मको अवधिको लागि कुनै पनि समयमा रु. ५ करोडमा नबढ्ने गरी पटक-पटक वा एकमुष्ट रकम भिक्त वा जम्मा गर्न पाउने गरी यस बैंकको सिद्धार्थनगर शाखामार्फत उक्त कर्जा सुविधा प्रदान गरिएकोमा २०५७ असारं मसान्तसम्ममा उक्त बैंकले रु. ५ करोड कर्जा उपयोग गरिसकेको छ । उक्त बैंकले स्वीकृत सीमाबाट उपभोग गरेको कर्जाको साँवा तथा ब्याज २०५८ असारदेखि २०६० सालसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकलाई भुक्तानी गरिसक्नुपर्नेछ ।

१२. कृषि विकास बैंकलाई पुनर्कर्जा सुविधा

देशमा नगदेबालीको विकास गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले कृषि विकास बैंकलाई अर्थोडक्स एवं सी.टी.सी. चिया, स्याउ, कच्चा रेशम, अलैची, सुठो, जडीबुटी, कटप्लावर्स, टिस्यूकल्चरजस्ता निकासीयोग्य कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यावसायिक खेतीको विकासको लागि आ.व. २०५३/५४ देखि प्रतिवर्ष १२ करोडमा नबढ्ने गरी कुल रु. ६० करोड पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने निर्णय गरेको छ तर कृषि विकास बैंकले स्वीकृत रु. १२ करोडको पुनर्कर्जा सीमामध्ये आ.व. २०५३/५४ मा जम्मा रु. २ करोड ७२ लाख, आ.व. २०५४/५५ मा रु. ४ करोड ४२ लाख, आ.व. २०५५/५६ मा रु. ३ करोड ८४ लाख र आ.व. २०५६/५७ मा रु. ४ करोड ९८ लाख गरी ४ वर्षको अवधिमा स्वीकृत सीमा रु. ४८ करोडमध्येबाट कुल रु. १५ करोड ९६ लाख मात्र उपयोग गरेको छ ।

१३. मल अनुदान वितरण

“रासायनिक मलको कारोबारमा निजीक्षेत्रलाई समेत सहभागी गराउनेसम्बन्धी नीति तथा कार्यविधि २०५४” अन्तर्गत गठित अनुदान वितरण समितिले मिति २०५६।३।१७ देखि २०५७।७।३० सम्म प्रतीतपत्र खोली युरियामल आयात गर्ने आयातकर्ताहरूलाई प्रतिमेट्रिक टन रु. १,५००।- का दरले अनुदान उपलब्ध गराउने गरी आ.व. २०५६/५७ मा स्वीकृत प्रदान गरिएका मध्ये विभिन्न आयातकर्ताहरूले १,२१,००० मेट्रिक टन युरिया मल आयात गर्न प्रतीतपत्र खोलेका छन् र यसरी खोलेका प्रतीतपत्रहरू अनुसारको ७६,०३९ मे.टन युरियामल स्वीकृत म्यादभित्र नेपाल भित्रिसकेकोले सोबापत अनुदानसमेत प्रदान गरिसकिएको छ । बाँकी मल पनि नेपाल भित्रिसकेको र अनुदान वितरणको प्रक्रियामा रहेका छ ।

१४. प्राथमिकताक्षेत्र कर्जा निर्देशिका संशोधन

विगतका विकास योजनाहरूले प्राथमिकताक्षेत्र भनी निर्धारण गरेका कृषि, घरेलु उद्योग र सेवा व्यवसायमा वाणिज्य बैंकहरूबाट सरल तरिकाले कर्जा प्रवाह होस् भन्ने उद्देश्यले लागू भएको प्राथमिकताक्षेत्र कर्जा निर्देशिकालाई संशोधन गरी समयसापेक्ष बनाउन नयाँ निर्देशिका तयार गरी २०५७ साउन १ गतेदेखि लागू गरिएको छ । यसबाट वाणिज्य बैंकहरूमा प्राथमिकताक्षेत्र कर्जाका सम्बन्धमा रहेको अस्पष्टतालाई हटाई ग्रामीणक्षेत्रका जनतालाई सहज रूपमा संस्थागत कर्जाको आपूर्तिमा वृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

१५. तालिम कार्यक्रम र विशेष अध्ययन सम्पन्न

चालू आर्थिक वर्षको पुष मसान्तसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंक विकास वित्त विभागले सिक्टाब (CICTAB) को सहभागितामा ग्रामीण वित्तीयक्षेत्र तथा सहकारी संस्थाहरूको क्रियाकलापलाई प्रभावकारी तुल्याउने सिलसिलामा भारत, श्रीलङ्कालगायत स्वदेशी सहभागी रहेको एक अन्तर्राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी, ५ वटै ग्रामीण विकास बैंकको व्यवस्थापन तथा वित्तीय सुदृढीकरण गर्ने सिलसिलामा नेपाल राष्ट्र बैंक, विकास वित्त विभागले ग्रामीण लघुकर्जा क्षेत्रका विज्ञ व्यक्तिहरूको संलग्नतामा एक अध्ययन सम्पन्न गरी प्रतिवेदन पेश गरेको छ । यस्तै विभागले प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रम र सोअन्तर्गतको विपन्न वर्ग कर्जा व्यवस्थालाई क्रमिक रूपमा हटाउने सम्बन्धमा विशेष अध्ययन सम्पन्न गरिसकेको छ ।

आन्तरिक ऋण व्यवस्थापन

१. साँवा तथा ब्याज भुक्तानी

श्री ५ को सरकारको आन्तरिक ऋण उठाउने कार्य नेपाल राष्ट्र बैंकले गर्दै आएअनुरूप २०५६ चैतदेखि २०५७ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ३ अर्ब २० करोडको राष्ट्रिय बचतपत्र, रु. १ अर्ब ७९ करोडको विकास ऋणपत्र तथा रु. ६ अर्ब २१ करोड ५१ लाखको ट्रेजरी बिल नयाँ निष्कासन गरिएको छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय बचतपत्र बापत रु. १ अर्ब २० करोड, विकास ऋणपत्र बापत रु. २४ करोड ३६ लाख तथा विशेष ऋणपत्र बापत रु. ३ अर्ब ७८ करोड ५१ लाखको साँवा भुक्तानी पनि गरिएको छ । साथै श्री ५ को सरकारले निष्कासन गरेको ऋणपत्रहरू (ट्रेजरी बिल, राष्ट्रिय बचतपत्र, विकास ऋणपत्र र विशेष ऋणपत्र) को

पाकेको ब्याज व्यक्ति तथा संस्थाहरूलाई विभिन्न वाणिज्य बैंकहरू तथा नेपाल राष्ट्र बैंकले पछि सोधभर्ना लिने गरी भुक्तानी दिएको रकममध्ये २०३६ चैतदेखि २०५७ फागुन मसान्तसम्म रु. ३ अर्ब ३ करोड १८ लाख श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालय, महालेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त गरी वितरण गरेको छ।

२. दोस्रो बजार सञ्चालन

मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा बचत परिचालन गरी मुद्रा बजारको विकास र ब्याजदरमा समेत समयानुकूल परिवर्तन ल्याउन श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिलको दोस्रो बजार नेपाल राष्ट्र बैंकबाट आर्थिक वर्ष २०५१/५२ देखि सञ्चालन हुँदै आएकोमा त्यसलाई यस वर्ष पनि निरन्तरता दिइएको छ। राष्ट्रिय बचतपत्र र विकास ऋणपत्रको संस्थागत दोस्रो बजारको विकास गर्ने क्रममा इजाजतपत्र उपलब्ध गराउनुका साथै यसलाई उपत्यका बाहिर पनि क्रमशः विस्तार गरिँदै लगेको छ।

३. बोलकबोल प्रथामा थप पारदर्शिता

ट्रेजरी बिलको बोलकबोलमा भाग लिन सूचना प्रकाशित गर्दा विगत वर्षहरूमा ट्रेजरी बिलको निष्कासन गरिने रकमको परिमाण, बोलपत्र पेश गर्दा अपनाउनुपर्ने प्रक्रिया, समय, अर्नेष्टमनी र अधिल्लो बोलकबोलमा कायम भएको बट्टादर सम्बन्धमा मात्र सूचित गरिने गरिएकोमा मुद्रा बजारको क्रमिक विकास हुँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा बोलकबोलमा भाग लिने व्यक्ति तथा संस्थाहरूलाई पर्याप्त सूचनाहरू उपलब्ध हुन सकोस् भन्ने ध्येयले मिति २०५६ मङ्सिर ९ गतेदेखि अधिल्लो बोलकबोलमा कुल माग भएको रकम, बोलकबोल सङ्ख्या र दोस्रो बजारले खरिद गरेको विवरणसमेत उपलब्ध गराइएको छ, साथै नेपाल राष्ट्र बैंकको सूचना तथा प्रविधि विभागले खोलेको वेबसाइटमा पनि ट्रेजरी बिलसम्बन्धी विस्तृत जानकारी नियमित रूपमा दिने गरिएको छ।

४. दोस्रो बजार कारोबारमा प्रगाढता

नेपाल राष्ट्र बैंकले प्राथमिक तथा दोस्रो बजारबाट २०५७ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ८ अर्ब ११ करोड ३९ लाख बराबरको ट्रेजरी बिल खरिद गरेको छ भने रिपो बापत रु. ६० अर्ब ३६ करोड ६० लाखको कारोबार गरिएको छ। सोही अवधिमा रु. २७ अर्ब ३ करोड ७०

लाखको ट्रेजरी बिल दोस्रो बजारमार्फत बिक्री गरिएको छ। वाणिज्य बैंकहरूलाई अल्पकालीन तरलताको खाँचोलाई परिपूर्ति गर्न बैंकले १ दिनदेखि ७ दिन अवधिको लागि रिपो कारोबार गर्ने सुविधा तथा वाणिज्य बैंकहरूको स्वामित्वमा रहेको ट्रेजरी बिल यस विभागलाई बिक्री गर्न सक्ने पूर्ववत् व्यवस्था कायमै राखिएको छ। गत वर्ष ट्रेजरी बिलको दोस्रो बजार कारोबार करीब रु. ७६ अर्ब बराबर भएकोमा यस वर्ष करीब रु. १०० अर्ब पुग्ने अनुमान छ।

५. सरकारी धितोपत्रको दोस्रो बजार कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान

बैंकले सरकारी धितोपत्रको बजारलाई विस्तार गर्ने तथा लगानीकर्ताहरूको सुविधामा वृद्धि गर्ने उद्देश्यले सरकारी धितोपत्रको दोस्रो बजार कारोबार गर्न गत वर्ष २२ संस्थाहरूलाई इजाजत प्रदान गरिएकोमा आ.व. २०५७/५८ को लागि ३४ वटा संस्थाहरूलाई सो इजाजत प्रदान गरिएको छ जसमध्ये उपत्यकाभित्र २५ र उपत्यका बाहिर ९ वटा रहेका छन्।

६. राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन गोष्ठी

सरकारी धितोपत्रप्रति लगानीकर्ता र मध्यस्थकर्ताहरूलाई हुने फाइदाका बारेमा जानकारी गराई बजारको विस्तार तथा प्रगाढतामा अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले बैंकले धितोपत्रसम्बन्धी गोष्ठी/अन्तर्क्रिया कार्यक्रम देशको विभिन्न भागमा सञ्चालन गर्ने व्यवस्था भएबमोजिम २०५६ चैतदेखि २०५७ फागुनसम्म ६ वटा गोष्ठी सञ्चालन भइसकेका छन्।

बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

नेपाल राष्ट्र बैंकले देशको बैंकिङ्ग व्यवस्थालाई स्वस्थ तथा सक्षम तुल्याउने सिलसिलामा नियमित तथा विशेष निरीक्षणका साथै गैरस्थलगत निरीक्षणसमेत गर्दै आएको छ।

गैरस्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको माध्यमबाट नगद तथा तरलताको स्थिति, प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्र एवम् विपन्न वर्गमा प्रवाहित कर्जाको गणना, ब्याजदर फरकसम्बन्धी अनुगमन, पूँजीकोषको पर्याप्तता, सम्पत्तिको गुणस्तर र क्षेत्रगत रूपमा प्रवाह भएका कर्जाहरूबारे निगरानी राखी निर्दिष्ट नीतिको पालना नगर्ने बैंकहरूलाई स्पष्टीकरण माग गर्ने र हर्जाना लगाउने गरिएको छ। यसै क्रममा २०५६ चैतदेखि २०५७ फागुन मसान्तसम्ममा

विभिन्न वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्धारित तरलता नपुग भएको कारणले करीब रु. ३० लाख ५२ हजार र प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्र तथा विपन्न वर्गमा निर्धारित लगानी नपुग भएको कारणले करिब रु. २ करोड ७४ लाख १४ हजार हर्जाना लगाइएको छ। साथै लेखापरीक्षण भएको वासलात, नाफा-नोक्सान हिसाब तथा तीसँग सम्बन्धित अनुसूचीहरूको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूको अफसाइट निरीक्षण गर्ने सिलसिलामा १४ वाणिज्य बैंकहरूमध्ये ५ बैंकहरूको २०५७ असार मसान्तको लेखापरीक्षण भइसकेको वासलात, नाफा-नोक्सान हिसाब, संलग्न अनुसूची तथा लेखापरीक्षकको प्रतिवेदनहरूको आधारमा अफसाइट सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन तयार गरी विद्यमान कानून तथा बैंकको निर्देशन विपरीत काम कारवाही भए गरेका सम्बन्धमा यथोचित कारवाही गरिएको छ।

स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणअन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको ३१ शाखाहरूको नियमित निरीक्षण, १ शाखाको विशेष निरीक्षण र ३ शाखाको अनुगमन निरीक्षण, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २५ शाखाहरूको नियमित निरीक्षण, १ शाखाको विशेष निरीक्षण र ४ शाखाको अनुगमन निरीक्षण, संयुक्त लगानीका वाणिज्य बैंकहरूको कर्पोरेट अफिससहित २ शाखाहरूको नियमित निरीक्षण तथा ९ शाखाको विशेष निरीक्षण र निजी क्षेत्रमा खुलेका बैंकहरूको ३ शाखाको विशेष निरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। त्यस्तै निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यको प्रभावकारीतामा वाणिज्य बैंकहरूको बाह्य लेखापरीक्षकहरूको भूमिका विषयक एकदिने अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गर्नुका साथै शाखा स्तरबाट निरीक्षण गरी प्राप्त हुने प्रतिवेदनहरूलाई परिमार्जित तथा स्तरीय गराउने सिलसिलामा शाखा स्तरबाट निरीक्षणमा जाने कर्मचारीहरूलाई प्रशिक्षित गराउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंक, सिद्धार्थनगर शाखामा ३ दिने गोष्ठी सम्पन्न भएको छ।

गैरबैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

कृषि विकास बैंक (बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने शाखाहरूसमेत) ग्रामीण विकास बैंक, नेपाल औद्योगिक विकास निगम तथा अन्य विकास बैंक, वित्त कम्पनी, सहकारी संस्था, मार्चेण्ट बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने वित्तीय निकाय, लघुकर्जामा संलग्न गैरसरकारी संस्था तथा अफसोर बैंकिङ्ग कारोबारसँग सम्बद्ध वित्तीय संस्था आदिको २०५६ चैतदेखि २०५७ फागुनसम्ममा सम्पादित निरीक्षण

तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

१. स्थलगत निरीक्षण

स्थलगत निरीक्षणतर्फ वित्त कम्पनीहरूमध्ये नियमित निरीक्षण २० र विशेष निरीक्षण २ गरी जम्मा २२, विकास बैंकमध्ये ग्रामीण विकास बैंक १ तथा अन्य विकास बैंक २ र सहकारी संस्थाहरूमध्ये नियमित निरीक्षण ११, विशेष निरीक्षण २ र अनुगमन निरीक्षण १ गरी जम्मा ३९ संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ, साथै करीब डेढ दशकदेखि कृषि विकास बैंकको मुख्य कार्यालयको निरीक्षण कार्य नभएको सन्दर्भमा शाखाहरूको छनौट गरी समष्टिगत रूपमा उक्त बैंकको वित्तीय स्थिति प्रतिविम्बित हुने गरी मुख्य कार्यालयको स्थलगत निरीक्षण कार्यको थालनी गरिएको छ र सो बैंकको ३२ शाखा कार्यालयहरूको नियमित निरीक्षण एवं अनुगमन निरीक्षण ८ गरी जम्मा ४० शाखाको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न भएको छ।

२. गैरस्थलगत निरीक्षण

गैरस्थलगत (Offsite) सुपरिवेक्षणको माध्यमबाट पूँजीकोषको अनुपात, सम्पत्तिको गुणस्तर, तरलताको स्थिति ब्याजदर अन्तर (Spread)सम्बन्धी र क्षेत्रगत सीमासम्बन्धी नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनहरू सम्बन्धित वित्त कम्पनीहरूबसाट पालना भए/नभएको अनुगमन गर्ने कार्य नियमित रूपमा गरिँदै आएको छ।

३. कारवाही

बैंकद्वारा तोकिएको अनुपातमा तरलता मौज्जात कायम नगर्ने वित्त कम्पनीहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ को दफा ३२ (२) बमोजिम हर्जाना लगाउने प्रावधान अनुरूप ५ वित्त कम्पनीलाई हर्जाना लगाइएको छ। सृजना फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडका सञ्चालकहरूले बिना कुनै सूचना कम्पनीको कार्यालय बन्द गरी दैनिक कार्य सुचारु रूपले सञ्चालन नगरेको भन्ने जानकारीको आधारमा उक्त कम्पनीको स्थलगत निरीक्षण गरी कम्पनी सञ्चालित अवस्थामा रहेको नपाइएकोले निक्षेपकर्ताहरूको हितलाई ध्यानमा राखी नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ को दफा ३२ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम मिति २०५७/११/१९ गतेदेखि निक्षेपमा प्रतिबन्ध लगाइएको छ। द न्यू श्री नेपाल सेभिङ्ग एण्ड इन्भेष्टमेन्ट को-

अपरेटिभ सोसाइटी लिमिटेड (गौर, रौतहट) तथा बहुमुखी सहकारी संस्था लिमिटेड (काकडभिट्टा, भापा)ले वित्तीय कारोबारसम्बन्धी निर्देशनहरू बारम्बार उल्लङ्घन गरेकोमा उक्त संस्थाहरूलाई सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न प्रदान गरिएको इजाजतपत्र रद्द गरिएको छ । सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने स्वीकृति प्राप्त ४ सहकारी संस्थाहरूले यस बैकको निर्देशनबमोजिम तरलता मौज्दात कायम गर्न नसकेको हुँदा हर्जाना लगाइएको छ ।

४. निरीक्षण निर्देशिका

वित्त कम्पनी निरीक्षण दिग्दर्शन २०५७ र ग्रामीण विकास बैंक निरीक्षण दिग्दर्शन २०५७ को तर्जुमा गरी ती दिग्दर्शनहरू लागू गर्ने सन्दर्भमा विराटनगर र पोखरामा कार्यशाला गोष्ठी सम्पादन गरिएको छ । सहकारी संस्था निरीक्षण निर्देशिका २०५७ र गैर सरकारी संस्था निरीक्षण निर्देशिका २०५७ तयार गर्ने कार्य पनि शुरू गरिएको छ ।

विदेशी विनिमय नीति तथा व्यवस्थापन

केन्द्रीय बैंकको नाताले नेपाल राष्ट्र बैंकले देशमा विदेशी विनिमय क्षेत्रमा आएको उतारचढावले अन्य क्षेत्रमा पार्नसक्ने असरलाई सदैव गम्भीर रूपमा लिएको छ । तदनुरूप बैंकले विदेशी विनिमय क्षेत्रमा समयसमयमा विभिन्न नीतिहरू मार्फत विदेशी विनिमय व्यवस्थापन गर्दै आएको छ । यसैअन्तर्गत २०५६ चैत १ गतेदेखि २०५७ फागुन मसान्तसम्ममा सम्पन्न भएका नीति तथा व्यवस्थाहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- सफ्टवेयर निर्यात गर्ने निर्यातकर्ताहरूले माल वस्तुका निर्यातकले जस्तो भन्सार प्रज्ञापनपत्रका आधारमा आफ्नो निर्यात आर्जन देखाउन नमिल्ने भएबाट उनीहरूलाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता खोल्न कठिनाइ परेको र आजको सन्दर्भमा यस्तो कठिनाइ हटाउनु आवश्यक भएकाले मिति २०५७।२।४ देखि त्यस्ता निर्यातकर्ताले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ तर यसरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्नका लागि भन्सार प्रज्ञापनपत्र आवश्यक नपर्ने भए तापनि केही शर्तहरू अनिवार्य रूपमा पालना भएको हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- निजी तथा औपचारिक तवरले विदेश (भारतबाहेक) भ्रमणमा जाने नेपालीहरूलाई राहदानीबापत

प्रदान गरिने सटही सुविधामा २०५७।३।१३ देखि वृद्धि गरिएको छ । परिवर्तित व्यवस्थानुसार संयुक्त राज्य अमेरिका, युरोपेली देशहरू अष्ट्रेलिया, मेक्सिको, जापान आदि निर्धारित २४ मुलुकमा जाने नेपालीलाई राहदानी बापत साविकमा अधिकतम अमेरिकी डलर १५०० सटही सुविधा प्रदान गरिदै आइरहेकोमा सो मितिदेखि अमेरिकी डलर २,००० सम्म प्रदान गरिने भएको छ भने सोबाहेकका अन्य मुलुकमा भ्रमण गर्नेलाई साविकको अमेरिकी डलर ७०० बाट अमेरिकी डलर १,००० पुऱ्याइएको छ । राहदानी बापतको सटही सुविधासम्बन्धी अन्य सबै व्यवस्थाहरू यथावत् नै राखिएका छन् ।

- आयात प्रतीतपत्र सम्बन्धमा उल्लिखित व्यवस्थानुसार प्रोफर्मा इन्च्वाइस, इन्डेन्ट वा बिक्री सम्भौतामा सामानको नाम, ब्राण्ड र मोडेल नम्बर भए सोसमेत सामान उत्पादन गर्ने मुलुकको नाम, हार्मोनिक कोड नम्बर, एकाइ मूल्य, परिमाण र कुल मूल्य अनिवार्य रूपमा उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा मिति २०५७ साउन १ गतेदेखि लागू हुने गरी त्यस्ता विवरणहरू आयात प्रतीतपत्रमै उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । कथं कदाचित् आयात हुने वस्तुहरूको सूची लामो भई सम्पूर्ण वस्तुहरू प्रतीतपत्रमा खुलाउन नसक्ने भएमा उक्त प्रतीतपत्रसँग सम्बन्धित वि.वि.नि.फा.नं.३ सम्बन्धित निकायमा पठाउँदा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले आफूले खोलेको प्रतीतपत्र नम्बरसमेत उल्लेख गरी इन्च्वाइसको प्रमाणित प्रति संलग्न गर्नुपर्ने थप व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै प्रचलित व्यवस्थाअन्तर्गत परिवर्त्य विदेशी मुद्रा तथा भारतीय रुपैयाँ भुक्तान हुने गरी आयात प्रतीतपत्र खोल्दा उद्योगले पैठारी गर्नेबाहेक व्यापारिक फर्महरूले पैठारी गर्ने पुराना कपडा, धातु तथा प्लाष्टिकबाट बनेका सामान तथा यन्त्रोपकरणका लागि प्रतीतपत्र खोल्नुअघि श्री ५ को सरकार, जनसङ्ख्या तथा वातावरण मन्त्रालयको पूर्व स्वीकृति अनिवार्य रूपले लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

- आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को बजेट वक्तव्यमा तातोपानी भन्सार बिन्दुमार्फत चीनको स्वशासित

क्षेत्र तिब्बतबाट हुने आयात र भारतबाट हुने रु. १६ हजारभन्दा बढीको आयात कारोबारको भुक्तानी बैंकमार्फत हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएअनुरूप मिति २०५७।४।१ गतेदेखि लागू हुने गरी निम्न व्यवस्था गरिएको छ :

- (क) तिब्बतमा बैकिङ्गप्रणाली त्यति विकसित नहुनाका साथै त्यहाँका ससाना व्यापारीहरूले बैंक ड्राफ्ट/टी.टी. स्वीकार्न आनाकानी गर्ने हुँदा सो समस्याकोसमेत निराकरण गर्नुपर्ने भएकाले विदेशबाट मालवस्तु आयात गर्न प्रचलित व्यवस्थाअन्तर्गत योग्य नेपाली आयातकर्तालाई अमेरिकी डलर ३ हजारसम्मको आयातका लागि नगदै विदेशी मुद्रा उपलब्ध गराउने र अमेरिकी डलर ३० हजारसम्मको सामान आयात गर्नका लागि ड्राफ्ट/टी.टी. को माध्यमबाट भुक्तानी पठाउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । क्रेडिट सुविधाअन्तर्गत आयात हुने वस्तुहरूको हकमा सम्बन्धित आयातकर्ताहरूले तातोपानी भन्सार कार्यालयमा स्वीकृतिका लागि निवेदन दिनुपर्ने र आयात हुने मालवस्तुको मूल्यको १० प्रतिशत धरौटी भन्सार कार्यालयमै राख्नुपर्ने व्यवस्था भएको छ । यसरी क्रेडिट सुविधाअन्तर्गत आयात भएका वस्तुहरूको भुक्तानी बैकिङ्गक्षेत्रबाट पठाइसकेपछि भन्सारले उक्त धरौटी रकम फिर्ता गर्ने व्यवस्था भएको छ । यस्तो कारोबारको लागि ड्राफ्ट/टी.टी. को माध्यमबाट मात्र सटही दिनुपर्ने र आयात भएको व्यहोरा प्रमाणित हुने भन्सार प्रज्ञापनपत्र र भन्सार महशुल भुक्तानी गरेको रसीदको प्रतिलिपि लिई सक्कल प्रतिहरूमा सटही प्रदान भएको व्यहोरा उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । अमेरिकी डलर ३० हजारभन्दा बढीको भुक्तानी कारोबार प्रतीतपत्रमार्फत मात्र गर्नुपर्ने र यसरी प्रतीतपत्र कारोबार गर्दा तेस्रो मुलुकबाट हुने आयात प्रतीतपत्रसम्बन्धी व्यवस्थाका सबै प्रावधानहरू तातोपानीबाट आयात हुने सामानका लागि पनि लागू हुने व्यवस्था गरिएको छ । कच्चा ऊन आयातसम्बन्धी हाल कायम रहेको व्यवस्था भने यथावत् नै राखिएको छ ।
- (ख) भारतबाट हुने रु. १६ हजारभन्दा बढीको आयातहरूमा प्रचलित व्यवस्थाअन्तर्गत रही ड्राफ्ट

वा टी.टी. को माध्यमबाट भारतीय रुपैयाँको सटही प्रदान गर्दा तिब्बतबाट मालवस्तु आयात गर्दा जस्तै वि.वि.नि. फा.नं.४ (ख) जारी गर्नुपर्ने र आयात गरेका मालवस्तुहरू नियमित प्रक्रियाअनुरूप भन्सार छुटाइ लगिसकेपछि सम्बन्धित भन्सार कार्यालयबाट उक्त वि.वि.नि. फा.नं. ४ (ख) मा दरपीठ गरी सोही फारममा उल्लेख गरेअनुरूप गर्नुपर्ने व्यवस्था भएको छ । क्रेडिट सुविधाअन्तर्गत आयात भएका मालवस्तुहरूको हकमा बैकिङ्ग माध्यमबाट भुक्तानी गरेको निस्सा पेश गर्न आवश्यक नरहेको र यस्तो क्रेडिट सुविधाअन्तर्गत आयात भएका मालवस्तुहरूको हकमा आयात भइसकेपछि आयात भएको व्यहोरा प्रमाणित हुने कागजातहरूको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूमा भारतीय रुपैयाँको सटही माग भइआएमा ड्राफ्ट वा टी.टी.को माध्यमबाट निर्यातकर्ताको नाममा भुक्तानी हुने गरी सटही दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

५. एयरलाइन्स, ट्राभल एजेन्सी तथा कार्गो एजेन्सीहरूले नेपाली रुपैयाँमा हवाई टिकट बिक्री र कार्गो कारोबारबाट आर्जित रकम बैंकमा जम्मा गरी पछि रिप्याट्रिएशन प्रदान गर्दाका बखत सो नेपाली रुपैयाँलाई विदेशी मुद्रामा परिवर्तन गर्दा विनिमय दरमा हुने उतारचढावले सम्बद्ध पक्षलाई अनावश्यक नोक्सानी व्यहोर्नुपरेकाले मिति २०५७।८।७ देखि त्यस्ता निकायहरूले जुन दिन विदेशी मुद्रा साटन चाहन्छन् सोही दिन सटही गरी उनीहरूको विदेशी मुद्रा खातामा राखी पछि रिप्याट्रिएशन पठाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६. भारतबाहेक तेस्रो मुलुकहरूबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी सामानहरू आयात गर्दा सोको लागि बढीमा यु.एस.डलर ३००० (तीन हजार मात्र) सम्मको भुक्तानी ड्राफ्ट/टी.टी.बाट पनि गर्न सकिने र त्यस्तो आयात गर्दा अन्य कागजातका अतिरिक्त एयर-वे बिलसमेत पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था भएकोमा यु.एस.डलर ५०० मूल्यसम्मका लत्ता कपडा, शूङ्गारका क्लिप/काँटा, जुत्ता, चप्पल, र खानेकुरा मात्रका लागि भने मिति २०५७।१।५ देखि अन्य कागजात साविकै

सरह संलग्न गर्नुपर्ने तर एयर-वे बिल पेस गर्न आवश्यक नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण

नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा निर्देशित नीति नियमअन्तर्गत रहेर यस बैंकका विभिन्न विभाग, कार्यालय, शाखा/उपशाखाहरूको दैनिक काम कारवाहीको मूल्याङ्कन र आन्तरिक व्यवस्थापनमा सुधार गरी प्रचलित ऐन नियम तथा मौद्रिक नीति अनुरूप स्वस्थरूपमा सञ्चालन गराउने उद्देश्यले आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण कार्य हुने गरेको छ । यसैअनुरूप वार्षिक कार्ययोजनाद्वारा निर्धाति कार्यहरू सम्पादन भएका छन् । आर्थिक वर्ष २०५५/५६ को आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्ने कार्य पूर्णरूपमा सम्पन्न भएको छ र आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को प्रथम अर्धवार्षिक अवधिसम्मको आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्य समाप्त भइसकेको छ, साथै वार्षिक कार्ययोजनामा नपरेका र तत्काल आइपरेका कार्यहरूसमेत आवश्यकताअनुसार सम्पन्न गरिएको छ ।

आन्तरिक सङ्गठनात्मक संरचनामा सुधार गरी फाँटगत कार्य विभाजनद्वारा आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण कार्यलाई अझ बढी नियमित, प्रभावकारी र समसापेक्ष तुल्याइएको छ भने आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण विभागलाई अझ बढी सुदृढ र सक्षम बनाउन जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धिमा विशेष जोड दिइएको छ ।

नोट निष्कासन तथा व्यवस्थापन

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ अनुसार नोटहरूको छपाइ गरी अर्थतन्त्रको आवश्यकता र मागअनुरूप नोटको निष्कासन एवं व्यवस्थापन गर्ने सन्दर्भमा २०५६ फागुन मसान्तको तुलनामा २०५७ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ६ अर्ब ६८ करोड मूल्यका थप नोट निष्कासन भई जम्मा निष्कासित नोटको परिमाण रु. ५० अर्ब २६ करोड पुग्न गएको छ ।

मैलो, फाटेको चलनचल्तीका लागि योग्य नभएका नोटहरू खिची सफा तथा सुकिला नोटहरू मात्र चलनचल्तीमा राख्ने उद्देश्यअनुसार यस आर्थिक वर्षमा रु. २०, ५० र १०० दरका प्रत्येक नोटको दुई/दुई करोड थान रु. ५०० र रु. १,००० दरको प्रत्येक नोटको एक करोड ५० लाख थान नयाँ नोट छपाइ भई बैंकमा प्राप्त भइसकेको छ भने रु. २, ५ र १० दरका प्रत्येक नोटको दुई/दुई करोड

थान नयाँ नोटहरू सम्बन्धित छपाइ कम्पनीहरूबाट चलान हुने क्रम जारिरहेको छ ।

बैंकबाट भएका प्रयासहरूको फलस्वरूप चलनचल्तीमा रहेको भुत्रा तथा मैला नोटहरू प्रशस्त मात्रामा बैंकभित्र दाखिला हुन आएको हुँदा २०५६ देखि २०५७ फागुनसम्ममा विभिन्न दरका थप रु. ५ अर्ब ४८ करोड बराबरका नोटहरू जलान गरिसकिएको छ । यसरी २०५७ फागुन मसान्तसम्ममा कुल रु. ४५ अर्ब ४७ करोड बराबरका विभिन्न दरका चलनचल्तीमा ल्याउन अयोग्य नोटहरू जलान भइसकेका छन् ।

नेपाली नोटहरूलाई बढी सुरक्षित बनाइ जाली नोटहरूबाट हुनजाने जोखिमबाट सर्वसाधारणलाई जोगाउने उद्देश्यले यस बैंकले रु. ५००- र रु. १,०००- दरका नयाँ डिजाइन गरिएका नोटहरूमा थप सुरक्षा व्यवस्था समावेश गरी जाली नोट बनाउने कार्यलाई निरुत्साहित गर्ने प्रयास गरिएको छ । उपरोक्त नोटहरूमा थप सुरक्षा व्यवस्थाअन्तर्गत २.० एम.एम.को Window Cleartext Thread, See Through Register, Peak Feature जस्ता नयाँ प्रविधि प्रयोग गर्नुका साथै श्रीपेच पहिरिबक्सको श्री ५ को तस्वीर ठूलो पारिएको छ र पानी छापमा श्रीपेचको सट्टा श्री ५ को पूर्ण तस्वीर राखिएको छ ।

नेपाल अधिराज्यभर सरकारी कारोबारको सुव्यवस्था र सञ्चालनका साथै नेपाली नोटको सरल रूपले आपूर्ति गर्ने उद्देश्य राखी यस बैंकको शाखा/उपशाखालगायत वाणिज्य बैंकहरूको शाखामा खोलिएको नोटकोषमा यस अवधिमा पटक पटक गरी जम्मा रु. ८ अर्ब ९१ करोड तोडा चलानको कारोबार गरिएको छ ।

नोट सर्टिङ्गसम्बन्धी नयाँ व्यवस्था

नेपाल राष्ट्र बैंकको कार्य हालका दिनहरूमा परम्परागत केन्द्रीय बैंकले गर्नेभन्दा निकै भिन्न भएको छ । देशको वित्तीय, मौद्रिक तथा पूँजी बजार निकै जटिल भइसकेको परिप्रेक्ष्यमा बैंकले आफूलाई नीति निर्माण तथा ती नीतिहरूको कार्यान्वयन एवं अनुगमनमा बढी व्यस्त राख्नुपर्ने भएकोले नोटको सर्टिङ्ग कार्य वाणिज्य बैंकहरूले नै गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । २०५७ माघ १ गतेदेखि वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकमा नोट दाखिला गर्न ल्याउँदा अनिवार्य रूपमा सुकिलो (चलनचल्तीमा ल्याउन योग्य) र भुत्रो नोट छुट्टाछुट्टै सर्टिङ्ग गरी ल्याउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट एकातर्फ ठूला ठूला मूल्य

पर्ने सर्टिङ्ग मेसिनहरू नेपाल राष्ट्र बैंकले खरिद गर्नु नपर्ने भएको छ भने अर्कोतर्फ बैंकको ठूलो धनराशीको बचत भएको छ, साथै नोट सर्टिङ्ग कार्य केही मात्रामा वाणिज्य बैंकहरूबाट सर्वसाधारणमा सार्ने आशासमेत लिइएको छ। यसले गर्दा अप्रत्यक्ष रूपमा नोटलाई सुरक्षित किसिमले चलाउनुपर्दछ भन्ने सन्देश वाणिज्य बैंकलगायत सर्वसाधारणमा पुग्न जाने विश्वास गरिएको छ।

नोटमा उच्च प्रविधिसम्बन्धी गोष्ठी

यस बैंकको नोट विभाग र जर्मनीको जिसेक एण्ड डेभरिएन्ट कम्पनीको संयुक्त आयोजनामा २०५७ फागुन २३ र २४ गते जाली नोट चिन्ने तरिकाहरू, नोटलाई लामो अवधिसम्म सुरक्षित राख्ने उपायहरू, बैंक नोटमा राखिने अत्याधुनिक प्रविधिलगायत नोट उत्पादन गर्ने तरिका तथा नोटमा हुनुपर्ने उच्चस्तरका सुरक्षा व्यवस्थाका सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकहरूका वरिष्ठ अधिकृतहरूलाई जानकारी दिने उद्देश्य राखी 'बैंक नोट' सम्बन्धी गोष्ठी सञ्चालन गरिएको थियो। २०१३ सालमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना भएपछि नेपालमा यस प्रकारको गोष्ठी प्रथम पटक भएको हो। यस गोष्ठीबाट नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकका कर्मचारीहरूलाई नोट सम्बन्धमा धेरै जानकारी हासिल भएको छ।

सिक्का निष्कासन तथा वितरण

नेपाल राष्ट्र बैंकले टक्सार विभागमार्फत आवश्यकता बमोजिम परिमाणमा सिक्काको टकमरीगरी बिक्री वितरण गर्दै आएको छ। २०५६ चैतदेखि २०५७ फागुनसम्म भएका टक्सारसम्बन्धी कामहरू यसप्रकार छन् :

नेपाललाई भगवान् बुद्धको जन्मस्थलको रूपमा सिक्काको माध्यमबाट विश्वभर प्रचार-प्रसार गर्न सिंगापुर मिन्ट र यस विभागको संयुक्त प्रयासमा 'भगवान् बुद्ध चौथो सिरिजका' सन् तथा चाँदीका सिक्काहरू निष्कासन गरी बिक्री वितरण भइरहेको छ। 'जीवित देवी' को रूपमा पुजिने श्री कुमारीको मुहार अङ्कित रु. १,०००/- दरको चाँदीको सिक्का निष्कासन गरी बिक्री वितरण भइरहेको छ, साथै सेन्ट जेबियर्स स्कूलको स्वर्ण जयन्तीको उपलक्ष्यमा उक्त स्कूलको अनुरोधमा विभागले रु. ५०/- दरको स्मारिका सिक्का निष्कासन गरी बिक्री वितरण गरिरहेको छ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले निष्कासन गरेका चलनचल्तीका

सिक्कामाहरू सर्वसाधारणले बैंकहरूमा बुझाउन ल्याउँदा बैंकहरूले स्वीकार नगर्ने परिपाटी रहँदै आएकोमा यसरी कानूनी ग्राह्य सिक्काहरूलाई बैंकले स्वीकार नगर्दा सर्वसाधारणलाई मर्का पर्न गएकोले सोको निराकरणको लागि टक्सार विभागमार्फत सर्वसाधारणले जुनसुकै दरका चलनचल्तीका सिक्काहरू १०० वा १०० को गुणाङ्कले हुने सङ्ख्यामा पोका बनाई बुझाउन ल्याएमा बुझिलिई भुक्तानी दिने परिपाटीको शुरुवात पनि गरिएको छ।

प्रशासनिक क्रियाकलाप

प्रशासनिक संयन्त्रलाई सशक्त र प्रभावकारी बनाउन समयोचित सुधारका प्रयासहरू नेपाल राष्ट्र बैंकले अवलम्बन गर्दै आएको छ। वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दै गएका जटिलताहरूले ल्याएका चुनौतीको सामना गर्न बैंक व्यवस्थापन पक्षलाई सुदृढ बनाउन जरूरी छ। यस सन्दर्भमा वार्षिक रूपमा सञ्चालन गरिँदै आएको व्यवस्थापन विचार गोष्ठीलाई अझै परिमार्जित एवं प्रतिफलयुक्त बनाउन केन्द्रमा विभागीय प्रमुखहरूको अन्तरक्रिया कार्यक्रमको थालनी र शाखामा शाखा व्यवस्थापकहरूको अन्तरक्रिया कार्यक्रमलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको छ। यसै सिलसिलामा २०५७ जेठ ३२ देखि असार २ गतेसम्म व्यवस्थापन विचार गोष्ठी, २०५७ पुस १० देखि ११ गतेसम्म विभागीय प्रमुखहरूको अन्तरक्रिया कार्यक्रम तथा २०५७ फागुन ९ देखि १० गतेसम्म पोखरा शाखामा शाखा व्यवस्थापकहरूको अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भयो। विभाग-विभागबीच तथा शाखा-शाखाबीच आपसी समन्वय र समझदारी बढाई बैंकको क्रियाकलापमा एकरूपता ल्याउन एवं आन्तरिक समस्याहरूको पहिचान गरी समाधानतर्फ समेत ठोस निष्कर्षमा पुग्न यस किसिमको गोष्ठी तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम प्रभावकारी हुने विश्वास गरिएको छ।

नेपाल राष्ट्र बैंक, कर्मचारी नियमावली २०४९ मा श्री ५ को सरकारको मिति २०५७/१०/२४ को निर्णयानुसार सातौं संशोधन गरिएको छ।

कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासको अवसरलाई निरन्तरता दिने क्रममा बैंकमा रिक्त रहेका विभिन्न पदहरूमध्ये २०५६ चैतदेखि २०५७ फागुन मसान्तसम्ममा साधारण सेवातर्फ आन्तरिक प्रतियोगिताको माध्यमद्वारा अधिकृत तृतीय पदमा ८, सहायक प्रथम पदमा ३२, नगद सेवातर्फ अधिकृत तृतीय पदमा २ र सहायक प्रथम पदमा

१५ जना बढुवा भएका छन् । यसरी यस अवधिमा कुल ५७ जनाले बढुवा पाएका छन्, साथै खुला प्रतियोगिताकी माध्यमद्वारा साधारण सेवातर्फ अधिकृत द्वितीय पदमा ४ र अधिकृत तृतीय पदमा २ गरी जम्मा ६ जनाले नयाँ नियुक्ति पाएका छन् ।

जनशक्तिको उचित व्यवस्थापन गर्ने सिलसिलामा करारमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई कर्मचारी नियमावलीमा भएको व्यवस्थाअनुसार आन्तरिक प्रतिस्पर्धाको आधारमा स्थायी नियुक्तिको अवसर प्रदान गरी बैंकलाई आवश्यक भएको जनशक्ति मात्र लिने सम्बन्धमा आवश्यक प्रक्रिया शुरू गरिएको छ ।

यस अवधिमा स्थायी कर्मचारीहरूतर्फ २८ जनाले अनिवार्य अवकाश पाएका छन् भने ११ जनाको राजीनामा स्वीकृत गरिएको छ । त्यस्तै कार्यरत कर्मचारीहरूमध्ये ७ जनाको यस वर्ष निधन भएको छ ।

कर्मचारीहरूको मनोबल उच्च राख्न एवं उनीहरूको सीप, प्रतिभा र दक्षतामा अभिवृद्धि गर्ने क्रममा बैंक सदैव लागिपरेको छ । यसै प्रसंगमा यस वर्ष बैंकबाट ५० जना कर्मचारीलाई वैदेशिक तालिममा, १ जनालाई अध्ययन विदामा, ११६ जनालाई विदेशमा विभिन्न सेमिनार, गोष्ठी, सम्मेलन, बैठक, अध्ययन भ्रमण तथा अवलोकन भ्रमणमा भाग लिने अवसर प्रदान गरिएको छ । यसैगरी स्वदेशभित्र विभिन्न संघसंस्थाबाट सञ्चालित तालिम, गोष्ठी, सेमिनार आदिमा १७४ जनालाई सहभागी गराइएको छ भने १८८ जनालाई विभिन्न संस्थाबाट (कम्प्युटर केन्द्रबाट) कम्प्युटर तालिम प्रदान गरिएको छ । साथै बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रबाट भएका विभिन्न तालिम, सेमिनार, गोष्ठी आदिमा १४४ जना कर्मचारीलाई भाग लिने अवसर प्रदान गरिएको छ । त्यस्तै कार्यरत कर्मचारीहरूमध्ये आफ्नो जिम्मेवारी उत्कृष्ट ढङ्गबाट निध्प्रति समयमा सम्पादन गर्न विभिन्न तहका २४६ जना कर्मचारीहरूलाई यस अवधिमा नगद र स्केल वृद्धिद्वारा पुरस्कृत गरिएको छ । बैंकमा हाल अधिकृत स्तरमा ३७३ र सहायक स्तरमा (प्रथमदेखि पञ्चमसम्म) २,३२१ गरी जम्मा २,६९४ जना कर्मचारी कार्यरत छन् ।

कानूनी व्यवस्थापन

बैंकिङ तथा वित्तीय ऐनको निर्माण तथा संशोधनको मस्यौदा गर्ने, बैंक पक्ष-विपक्ष भएका मुद्दा मामिलाहरूमा बैंकको प्रतिरक्षा गर्ने र बैंकका विभिन्न विभाग तथा कार्यालयहरूलाई कानूनी राय प्रदान गर्ने सम्बन्धमा २०५६

चैतदेखि २०५७ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा विभिन्न कार्यहरू सम्पन्न भएका छन् ।

बैंकिङ तथा वित्तीय ऐनको निर्माण तथा संशोधनको मस्यौदातर्फ प्रस्तावित नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५७ को मस्यौदा, राष्ट्र ऋण ऐन, २०५७ को मस्यौदा, विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) ऐन, २०१७ को संशोधन मस्यौदा, वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ को संशोधन मस्यौदा, नेपाल राष्ट्र बैंक, कर्मचारी नियमाली, २०४९, नोट धुल्याउने नियमहरू, २०५० र नोट सद्दा भर्ना नियम, २०४८ को संशोधन मस्यौदा तयार गर्ने कार्यहरू सम्पन्न गरिएका छन् । यसैगरी, वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ तथा नियम २०५६ को संशोधन मस्यौदा र राष्ट्र ऋण नियमहरू २०२० को संशोधन मस्यौदा तयार गर्ने काम पनि समाप्त भइसकेको छ ।

बैंक पक्ष-विपक्ष भएका मुद्दा मामिलाहरू यस वर्षदेखि नेपाल राष्ट्र बैंक कानून विभागकै नेतृत्वमा सम्पादन गर्ने, गराउने कार्यलाई Mission of the Year बनाई हाल सम्पूर्ण मुद्दा मामिलाहरू कानून विभागबाटै सञ्चालन गरिँदै आइरहेको छ । २०५७ फागुन मसान्तसम्ममा यस्ता मुद्दाहरूको सङ्ख्या ५० (लगाउ बाहेक) नाघिसकेको छ । हाल कानून विभागमा कार्यरत जनशक्तिबाटै मुद्दा मामिलाअन्तर्गत आवश्यक लिखतहरू (फिरादपत्र, निवेदनपत्र, प्रत्युत्तरपत्र, लिखित जवाफ, बहस नोटलगायत अदालतको आदेशानुसारका लिखतहरू) तयार गरी दर्ता गर्ने र आवश्यक अध्ययन, अनुसन्धान एवं खारेज गरी बहस पैरवी गर्ने कार्य भइरहेको छ । हाल बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका कानूनी समस्या तथा विवादहरूको बढोत्तरी भएबाट त्यस्ता कामकारवाहीमा राय उपलब्ध गराउने कार्य निकै जटिल हुन गएको छ । यस्ता समस्याको समाधानमा सघाउ पुऱ्याउन कानून विभागमा इन्टरनेट तथा कानूनी पुस्तकालयको स्थापना गर्ने र विभागको धेरैजसो कार्यलाई कम्प्युटरीकृत गरी जनशक्तिलाई चुस्त राख्ने प्रयत्न भइरहेको छ ।

प्रशिक्षण

नेपाल राष्ट्र बैंकलगायत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा कार्यरत वरिष्ठ अधिकतदेखि सहायक स्तरसम्मका कर्मचारीहरूलाई तालिम दिई तिनीहरूको ज्ञान र सीपमा वृद्धि गराई संस्थागत कार्यदक्षताको अभिवृद्धिमाफत समग्र अर्थतन्त्रको विकासमा

योगदान पुऱ्याउने लक्ष्यअनुरूप २०५६ चैतदेखि २०५७ फागुनसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रबाट १९ वटा तालिम र ४ वटा कार्यशाला गोष्ठीहरू सञ्चालन गरिएका थिए । उक्त तालिम तथा गोष्ठीमध्ये १२ वटा तालिम तथा गोष्ठीहरू अधिकृत स्तरका र ११ वटा तालिम तथा गोष्ठीहरू सहायक/प्रधान सहायकस्तरका थिए । ती तालिम तथा गोष्ठीहरूमा नेपाल राष्ट्र बैंक, वाणिज्य बैंकहरू, कृषि विकास बैंक, नेपाल औद्योगिक विकास निगम, कर्माचरी सञ्चय कोष, विकास बैंकहरू, ग्रामीण विकास बैंकहरू, फाइनान्स कम्पनीहरू र केही छानिएका राष्ट्रिय स्तरका पत्रिकाका पत्रकारहरूसमेत गरी जम्मा १९८ जना अधिकृत र २२४ जना सहायक/प्रधान सहायक स्तरका प्रशिक्षार्थीहरूले भाग लिएका थिए ।

यस अवधिमा विविध किसिमका कार्यशाला गोष्ठीहरू पनि सम्पन्न गरिएका थिए । बैंक तथा वित्तीय संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई Bank Service Marketing, Banking Frauds & Remedies / Financing Small & Micro Enterprises for GBBs जस्ता सामयिक विषयहरूमा ३ वटा कार्यशाला गोष्ठीहरू सञ्चालन गरिएका थिए । त्यस्तै राष्ट्रियस्तरका पत्रिकाका पत्रकारहरूलाई समावेश गरी Sources, Problems & Suggestions for Improvement of Flow of Economic Data विषयक १ दिने कार्यशाला गोष्ठी मार्फत पत्रकारहरूलाई आर्थिक तथ्याङ्कको स्रोत, समस्या तथा यसको प्रवाहको बारेमा जानकारी गराइएको थियो । त्यस्तै उक्त अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकका विभागीय प्रमुख तथा प्रथम श्रेणी अधिकृतहरूलाई समावेश गराई Computer Exposure विषयक १ हप्ते तालिम सञ्चालन गरिएको थियो ।

बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रबाट उक्त अवधिमा सञ्चालित २३ वटा तालिम तथा गोष्ठीहरूमध्ये एउटा काभ्रेको धुलिखेलमा, ३ वटा रूपन्देहीको मङ्गलापुरमा, ३ वटा मोरङको विराटनगरमा र बाँकी १६ वटा तालिम तथा गोष्ठीहरू बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्र थापाथलीमा सञ्चालित गरिएका थिए ।

सूचना तथा प्रविधि

देशको बैंकिङ्ग क्षेत्र तथा सम्पूर्ण वित्तीय प्रणालीकै एक पर्यवेक्षक र संरक्षकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंक प्रत्येक क्षेत्रमा सजग र सक्षम हुनुपर्ने सन्दर्भमा वर्तमान युगको मेरूदण्डकै रूपमा रहेको सूचना तथा प्रविधि क्षेत्रलाई राष्ट्र

बैंकले पनि अत्यन्त महत्त्व दिइरहेको छ । यसै अन्तर्गत २०५६ चैतदेखि २०५७ फागुनसम्ममा आन्तरिक सूचना तथा प्रविधि क्षेत्रमा नेपाल राष्ट्र बैंकले गरेका कार्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

नेपाल राष्ट्र बैंक, थापाथलीस्थित राष्ट्र ऋण विभागका सम्पूर्ण कोठाहरूमा Local Area Network (LAN) को स्थापना गरिएको छ त्यसैगरी विद्यमान Local Area Network लाई गभर्नरको कार्यालय, डेपुटी गभर्नरको कार्यालय, सभाकक्ष आदि लगायत लेखा तथा खर्च विभागका सम्पूर्ण फाँटहरूमा विस्तार गर्न सकिने गरी Network Line को साथै Hubहरू जडान गरिएको छ । यस LAN लाई नयाँ भवनस्थित सूचना तथा प्रविधि विभागसम्म विस्तार गरिएको छ ।

राष्ट्र ऋण विभागको ऋणपत्र खरीदकर्ताहरूको नामावली तथा अर्धवार्षिक रूपमा भुक्तानी गरिने ब्याजको लगत राख्ने कार्यलाई कम्प्युटरिकृत गर्नको लागि आवश्यक पर्ने सफ्टवेयरको विकास गरी उक्त कार्यलाई कम्प्युटरिकृत गरिएको छ । विदेशी विनियम विभागको आयात (शिक्षा) शाखाले विदेशमा अध्ययन गर्न जाने नेपाली विद्यार्थीहरूले सटही गरेको विदेशी मुद्राको रेकर्ड राख्ने गरेको छ । यस कार्यलाई कम्प्युटरिकृत गर्नको लागि आवश्यक पर्ने सफ्टवेयरको विकास गरी उक्त कार्यलाई कम्प्युटरिकृत गरिएको छ । अनुसन्धान विभागअन्तर्गत पर्ने प्रकाशन शाखाको लागि Mailing Address System, आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा निरीक्षण विभागको लागि Internal Audit for Branch Office Activities System जस्ता सफ्टवेयरहरूको विकास गरिएको छ । त्यसैगरी वीरगञ्ज, विराटनगर र पोखरा शाखाको मागअनुसार त्यहाको समाशोधन गृहसम्बन्धी कार्यलाई पनि कम्प्युटरिकृत गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकका विभिन्न विभागहरूमा पठाउनु पर्ने विभिन्न किसिमका तथ्याङ्कहरू Data Communication System मार्फत प्राप्त गरी त्यसलाई प्रशोधन गर्ने र सम्बन्धित विभागहरूलाई उपलब्ध गराउने लक्ष्य लिइएको छ । यसै सिलसिलामा कम्प्युटर प्रयोगको लागि यस बैंकलगायत वाणिज्य बैंक, विकास बैंक, ग्रामीण विकास बैंक, वित्त कम्पनी, सहकारी संस्था र गैरसरकारी संस्था तथा त्यसका शाखाहरूको सङ्केत किताब (Code Book) तयार पारी यस बैंकका

शाखाहरूलगायत अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई वितरण गरिएको छ ।

यस बैंकको Website (<http://www.nrb.org.np>) लाई सुधार गरिनुका साथै यसमा विकास वित्त विभागको Regional Rural Development Banks र Rural Self Reliance Funds, अनुसन्धान विभागको Basic Socio-economic Indicators, राष्ट्र ऋण विभागको Treasury Bills Auction सम्बन्धी सूचना तथा बैंकको प्रेस वक्तव्यजस्ता सामग्रीहरू थप गरिएका छन् ।

तयार पारिएका सफ्टवेयरहरूलाई आवश्यकतानुसार सुधार गर्ने क्रममा यस वर्ष काठमाडौं बैंकिङ्ग कार्यालयको मागअनुसार समाशोधन गृहको लागि प्रयोग भइरहेको सफ्टवेयरलाई सुधार गरिएको छ । त्यसैगरी यस बैंकका शाखा कार्यालयहरूमा प्रयोग भइरहेको बैंकिङ्ग सफ्टवेयरलाई पनि आवश्यक सुधार गरिएको छ ।

यस बैंकका विभिन्न विभाग तथा शाखा कार्यालयहरूबाट कम्प्युटर तथा त्यससँग सम्बन्धित उपकरणहरू बिग्रीएको खबर प्राप्त हुनासाथ प्राविधिक कर्मचारीलाई खटाई सम्भव भएसम्म त्यहीं नै मर्मत गर्न लगाउने र नभएमा यस विभागमा फिकाई मर्मत गर्ने गरिएको छ ।

बैंकस क्लब

कर्मचारीहरूलाई कार्यालयको दैनिक कार्यबोझ र कार्य व्यस्तताबाट उत्पन्न तनावको वातावरणबाट अतिरिक्त क्रियाकलापद्वारा केही मनोरञ्जन प्रदान गरी हौसला तथा प्रेरणा प्रदान गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंकर्स क्लबको स्थापना भएको हो । यस क्लबले मिर्मिरेको एक आर्थिक लेख विशेषाङ्कसहित २०५७ फागुन मसान्तसम्मका सम्पूर्ण अङ्कहरूको प्रकाशन कार्य सम्पन्न गरेको छ । त्यस्तै २०५६ वैशाख र २०५७ कात्तिकमा गरी २ पटक रक्तदान कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका थिए भने बाल चित्रकला प्रतियोगिता, अन्तरसंस्थान कविता प्रतियोगिता र विशेष कविगोष्ठीसमेत सञ्चालन गरिएका थिए । खेलकुद प्रतियोगितातर्फ टेबुलटेनिस, अन्तरविभागीय भलिलबल, स्नूकर, म्यूजिकल चियरजस्ता खेलहरू सञ्चालन गर्नुका साथै कृषि विकास बैंकद्वारा सञ्चालित सडक दौड तथा नेपाल औद्योगिक विकास निगमद्वारा सञ्चालित टेबुलटेनिस प्रतियोगिताहरूमा सहभागीहरू पठाउने कार्य गरिएको थियो । क्लबले नियमित रूपमा स्नूकर तथा टेबुलटेनिस

खेल सञ्चालन गर्ने तथा सभा-सम्मेलनका बेला हल व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य गर्दै आएको छ ।

शोधनान्तर तथाङ्क

भारतीय रुपैयाँ सटही गर्ने नगद सटही काउण्टरहरूमा सटही गरिएको महिनाभरिको कुल खरीद र कुल बिक्री रकमलाई नेपाल राष्ट्र बैंकबाट समयसमयमा गरिने सर्वेक्षणको आधारमा आम्दानीको स्रोत तथा खर्चको प्रयोजनको अनुपात पत्ता लगाई सोअनुसार शोधनान्तर तथाङ्क तयार पार्ने कार्य जारी छ । भारतीय रुपैयाँ कारोबारको स्रोत तथा प्रयोजनमा समयसमयमा परिवर्तन भइरहने भएकोले यस्तो आय/व्ययको अनुपातलाई परिमार्जन गर्न यस वर्ष नगद काउण्टरहरूको सर्वेक्षण शुरू गरिएको छ । २०५७ मङ्सिरको दोस्रो हप्तादेखि छानिएका वाणिज्य बैंकहरूका १४ शाखाहरूमा शुरू गरिएको यो सर्वेक्षण प्रत्येक महिना एक हप्ताका दरले २०५८ कात्तिकसम्म सञ्चालन गरिनेछ । यस सर्वेक्षणबाट भारतीय रुपैयाँको आय/व्ययको स्रोत तथा प्रयोजनमा देखिएको परिवर्तनअनुसार परिमार्जनसहित यथार्थ शोधनान्तर तथाङ्क तयार पार्न मद्दत पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।

शोधनान्तर तथाङ्कलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको बनाउने बारेमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषबाट आएको MultiSectoral/General Data semination system (GDSDS)सम्बन्धी मिशनले अध्ययन गरेको थियो । उक्त मिशनको अन्तिम प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि, सो बमोजिम शोधनान्तर तथाङ्कलाई सुधार तथा परिमार्जन गरिने योजना छ ।

थोक मूल्य सूचकाङ्क

देशको अर्थतन्त्रको अध्ययन तथा विश्लेषण गर्नको लागि विभिन्न किसिमका आर्थिक तथाङ्कहरूको आवश्यकता पर्दछ । केही महत्वपूर्ण आर्थिक तथाङ्कमध्ये मूल्य तथाङ्क पनि एक रहन गएको पाइन्छ । हाम्रो मुलुकमा मूल्य सूचकाङ्क प्रकाशित आर्ने आधिकारिक निकायको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंक रहिआएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले हालसम्म शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्यसूची मात्र प्रकाशित गर्ने गरेकोमा मूल्य तथाङ्कको बढ्दो नाग पूरा गर्न, मूल्य तथाङ्कको दायरा फराकिलो पार्न र मुद्रास्फीति मापनको विषयमा अन्तर्राष्ट्रिय जगतसँग समीपता राख्ने उद्देश्यले थोकमूल्य सूचकाङ्कको निर्माण गरी प्रकाशित गर्न लागिएको छ । थोकमूल्य सूचकाङ्क निर्माण गर्ने क्रममा

यसका आधारभूत तत्त्वहरू (आधार वर्ष, वस्तु बास्केट, निर्माण विधि र भार विभाजनका आधारहरू) को बारेमा निर्णय भई प्रारम्भिक रूपमा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क निर्माण गरी आन्तरिक प्रयोगमा ल्याइसकिएको छ। यसरी प्रारम्भिक रूपमा तयार गरिएको सूचकाङ्कबारे थप मूल्याङ्कन तथा परीक्षण गरी निकट भविष्यमै राष्ट्रिय थोकमूल्य सूचकाङ्क प्रकाशित गर्ने लक्ष्य राखिएको छ।

अनुसन्धान, गोष्ठी तथा सेमिनार

नेपाल राष्ट्र बैंकले समय-समयमा विभिन्न अनुसन्धानमूलक विशेष अध्ययनहरू पनि गर्दै आएको छ। यसै सन्दर्भमा यस वर्ष नेपालमा मुद्रा प्रदाय र मुद्रास्फीतिबीचको तथ्याङ्कीय सम्बन्ध हेर्ने उद्देश्यले "Money Price Relationship-A Revisit" नामक अध्ययन कार्य सम्पन्न गरिएको छ। त्यसैगरी नेपालमा पश्चिमा व्यवसायको विकास क्रम, रोजगारीको बनावट, गुणस्तरीयता, यस व्यवसायअन्तर्गत हासिल हुने मूल्य अभिवृद्धि, मुनाफाजस्ता पक्षलाई केलाउने उद्देश्य राखेर 'नेपालमा पश्चिमा व्यवसाय' विषयमा एक अध्ययन समाप्त गरिएको छ।

"विद्युत् महसुल वृद्धिबाट उत्पादनमूलक उद्योगमा परेको प्रभाव" विषयक विशेष अध्ययन पनि यस वर्ष सम्पन्न भएको छ भने "कृषि उत्पादनको लागतमा रासायनिक मलले ओगटेको अंश र उत्पादकत्वमा यसको प्रयोगबाट परेको प्रभाव" विषयक अध्ययन कार्य सम्पन्न भइरहेको छ।

यस्ता विशेष अध्ययनबाहेक नेपाल राष्ट्र बैंकको तत्त्वावधानमा दक्षिण पूर्वी एसियाली केन्द्रीय बैंकहरूको सङ्गठन सियासन (SEACEN) अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्रद्वारा आयोजित "आर्थिक उदारीकरणको वातावरणमा मौद्रिक नीति" विषयक गोष्ठी काठमाडौंमा सन् २००० को नोभेम्बर १५ देखि १७ सम्म सम्पन्न गरियो। त्यसैगरी सन् २००१ फेब्रुअरी १२ देखि १४ सम्म दक्षिण पूर्वी एसियाली क्षेत्रीय सहयोग सङ्गठन सार्क स्तरीय "विनिमयदर व्यवस्थापनसम्बन्धी मुद्दाहरू" विषयको सार्क फाइनेन्स गोष्ठी पनि नेपाल राष्ट्र बैंककै तत्त्वावधानमा काठमाडौंमा सम्पन्न भएको छ। आर्थिक क्षेत्रका तथ्याङ्कहरूको सुलभ र सामयिक उपलब्धतामा निजी क्षेत्रको सहयोगको आवश्यकता महसूस गरी यसै वर्ष निजी, औद्योगिक, व्यापारिक तथा

सरकारीक्षेत्रका प्रतिनिधिहरूसमेतको सहभागितामा आर्थिक तथ्याङ्क गोष्ठीसमेत सम्पन्न गरिएको छ।

उपसंहार

देशको अर्थव्यवस्थामा गतिशीलता ल्याउन आफ्नो स्थापनाकालदेखि नै नेपाल राष्ट्र बैंकले विभिन्न समसामयिक कदमहरू चालिआएको छ। विगत एक वर्षको अवधिमा पनि बैंकका मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिहरू अर्थतन्त्रमा मूल्यको चाप पर्न नदिई उत्पादन वृद्धिका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गर्नेतर्फ केन्द्रित रहे। यस दिशामा केही उपलब्धि हासिल भएको भए तापनि यतिमै सन्तोष लिन भने मिल्दैन।

बैंकिङ तथा वित्तीयक्षेत्रलाई सबल तुल्याउने दिशामा नेपाल राष्ट्र बैंकले हालसम्म निर्वाह गरेको भूमिका उपलब्धिमूलक रहेको छ तापनि आगामी दिनहरूमा सामना गर्नुपर्ने चुनौतीहरू पनि कम छैनन्। खासगरी वित्तीय क्षेत्रको सुधारका लागि थालिएका दोस्रो चरणका कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने गराउने कार्यलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले आगामी दिनहरूमा पनि प्राथमिकताका साथ अघि बढाउनुपर्नेछ।

आर्थिक उदारीकरणको नीति अवलम्बनपश्चात् देशको समग्र आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि आए तापनि त्यसबाट ग्रामीण विपन्न वर्गले प्रत्यक्ष फाइदा लिन नसकेकोले आधाभन्दा बढी सङ्ख्यामा रहेका ग्रामीण विपन्न वर्गको आर्थिक स्तर उकास्ने उद्देश्यले निर्देशित भएर नेपाल राष्ट्र बैंकले गरिबी निवारणसम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिआएकोमा आगामी दिनहरूमा पनि ती कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिइनेछ।

सूचना प्रविधिको विकास र विश्वव्यापीकरणको नीति अवलम्बनको कारण साँघुरिँदै गएको वर्तमान विश्वमा एकातिर नयाँ-नयाँ अवसर र सम्भावनाहरू देखा परिरहेका छन् भने अर्कोतर्फ सामना गर्नुपर्ने चुनौतीहरूमा पनि जटिलता थपिँदै गएको छ। परिवर्तित समयको धारलाईसमेत ध्यानमा राखी तदनुरूप देशको वित्तीय प्रणालीलाई स्वस्थ, सक्षम र सुदृढ तुल्याइ त्यसमार्फत देशको अर्थव्यवस्थालाई गतिशील तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध रहेको छ।

वैशाख १४, २०५८

आर्थिक गतिशीलता हासिल गर्न कटिबद्ध नेपाल राष्ट्र बैंक*

नेपाल राष्ट्र बैंक आजदेखि ४६ वर्ष पूरा गरी ४७ औं वर्षमा प्रवेश गर्दै छ । यस सुखद अवसरमा म मेरा समस्त सहयोगी एवं शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

वित्तीय क्षेत्रको संस्थागत विकास हुनुपूर्व स्थापना भएको नेपाल राष्ट्र बैंकले स्थापना कालदेखि नै मौद्रिक तथा वित्तीय प्रयासबाट आर्थिक वृद्धि र वित्तीय विकासका लागि प्रयास गर्दै आएको कुरा सर्वविदितै छ । वित्तीय विस्तारविना मौद्रिक नीति लागू गर्ने प्रयास स्वाभाविक रूपमा कठिन हुने भएकोले नेपाल राष्ट्र बैंक देशभर बैंकिङ्ग तथा वित्तीय सेवा विस्तार गर्ने क्रममा मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रको संस्थागत विकास, साधनको अधिकतम परिचालन र यथोचित उपयोग, आन्तरिक तथा बाह्यक्षेत्रमा स्थायित्व तथा आर्थिक वृद्धिदरमा सघाउ पुऱ्याउन निरन्तर रूपमा प्रयासरत रहँदै आएको छ । विगत केही वर्षयता भएको वित्तीय विस्तारले यसैलाई सङ्केत गरेको छ । फलस्वरूप आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिका धेरै विषयमा निश्चय पनि नेपाल राष्ट्र बैंक सफल रहेको छ, भने वित्तीय स्थायित्व, सर्वसुलभ वित्तीय सेवा र समग्र आर्थिक उत्थानमा बैंकको भूमिका चुनौतीपूर्ण पनि हुँदै गइरहेको छ ।

विगत केही समय यता बाह्य तथा आन्तरिक कारणले गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकले विगतमा हासिल गरेका उपलब्धिप्रति ढुक्क भएर बस्ने स्थिति छैन । पर्यटन, निर्यात र समग्र औद्योगिक क्षेत्रमा परेका प्रतिकूल प्रभाव र ती क्षेत्रमा देखापरेको शिथिलताले आर्थिक वृद्धिदरमा प्रतिकूल प्रभाव परेको छ । फलस्वरूप, हालैका दिनहरूमा आर्थिक वृद्धिदर र आयात तथा निर्यात व्यापारमा कमी आउनु, स्रोत साधन परिचालनको तुलनामा सरकारी खर्च बढ्नुका साथै भुक्तानी सन्तुलनको स्थितिमा समेत केही प्रतिकूलता देखापर्न थालेको छ, साथै विगत केही समयदेखिको अशान्ति र अनिश्चितताको वातावरणले स्वदेशी तथा विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई हतोत्साही बनाएको छ । वर्तमान

राजनैतिक गतिरोध र आर्थिक गतिहीनताको अवस्थामा तत्काल सुधार गर्न नसकिएमा आर्थिक स्थायित्व र वित्तीय विकासमार्फत आर्थिक विकासमा सघाउ पुऱ्याउने नेपाल राष्ट्र बैंकको उद्देश्य पूरा हुन थप चुनौतीपूर्ण हुनेछ ।

विगत केही वर्षयता वित्तीय क्षेत्रमा परिमाणात्मक विस्तार भएअनुरूप गुणात्मक वृद्धि हुनसकेको छैन, समग्र वित्तीय क्षेत्र अपेक्षित रूपमा कुशल र प्रतिस्पर्धी हुन सकिरहेको छैन । देशका पुराना र ठूला दुई वाणिज्य बैंकहरूको बढ्दो खराब कर्जाको उचित व्यवस्थापन र अनुगमन गर्ने अभिभारा नेपाल राष्ट्र बैंकमाथि वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको वित्तीय स्थिति सुधार गर्ने उद्देश्यले उक्त बैंकको व्यवस्थापन विदेशी संस्थालाई करारमा दिने कार्यको सम्भौता सम्पन्न भइसकेको छ । यसैगरी नेपाल बैंक लिमिटेडको नयाँ सञ्चालक समिति गठन गरी व्यवस्थापन समूह नियुक्त गर्ने कार्य भइसकेको छ । विगत केही समययता नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंक र वित्त कम्पनीहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका नयाँ निर्देशनहरू जारी गरेको छ । यसरी जारी गरिएका नयाँ निर्देशनहरूमा वाणिज्य बैंकहरूले कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम पूँजीकोष, कर्जा सापटको वर्गीकरण, कर्जा नोक्सानीमा कायम गर्नुपर्ने प्रोभिजन, जोखिम न्यूनीकरण गर्ने व्यवस्था, बैंकहरूले पालना गर्नुपर्ने संस्थागत सुशासन, शेयर तथा सुरक्षणपत्रमा गर्न सक्ने लगानी तथा बैंकहरूको संस्थापक शेयर नामसारी वा बिक्री आदि विषयसँग सम्बन्धित निर्देशनहरू प्रमुख रहेका छन् ।

स्वायत्त केन्द्रीय बैंकले मात्र मौद्रिक नीतिको सुसञ्चालन, वित्तीय प्रणालीको अनुगमन र भुक्तानी व्यवस्थाको प्रभावकारिता बढाउन सक्छ भन्ने भावनाअनुरूप नयाँ नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ लागू भइसकेको छ । यसैअनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो सङ्गठनात्मक सुधार गर्ने, वित्तीय सुशासन कायम गर्ने र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणलाई बढी कुशल तथा सक्षम बनाउने

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ४७ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. तिलक रावलले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण ।

प्रयासहरू थालेको छ। अर्थतन्त्रमा देखिएका शिथिलताप्रति संवेदनशील हुँदै नेपाल राष्ट्र बैंकले हालै केही उदार मौद्रिक नीति अवलम्बन गरेको छ। जसअनुसार वाणिज्य बैंकहरूले राख्नुपर्ने अनिवार्य नगद अनुपात र बैंकदरमा गरिएको कटौतीले वाणिज्य बैंकहरूसँग थप लगानीयोग्य साधन उपलब्ध भई आर्थिक गतिविधि बढ्न गई अर्थतन्त्रमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने अपेक्षा गरिएको छ। यसबाट वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो निक्षेपदर यथावत् राखी कर्जादर घटाउन सक्ने सम्भावना रहने हुँदा लगानीकर्ताहरू लाभान्वित हुने देखिन्छ। यसरी संस्थागत कर्जाको थप प्रवाहबाट अर्थतन्त्रमा उत्पादनशील गतिविधि वृद्धि हुन गई केही हदसम्म आर्थिक वृद्धिदरलाई सघाउन मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

यसै सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक वर्षमा विभिन्न नीति तथा कार्यक्रममार्फत देशको आर्थिक, मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा गरेका प्रयासहरू र चालेका कदमहरूको सम्बन्धमा यहाँ संक्षिप्त विवेचना गर्न चाहन्छु

समग्र आर्थिक स्थिति

उत्पादन स्थिति

विगत केही वर्ष मुलुकको समष्टिगत आर्थिक स्थिति सन्तोषप्रद रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा केही असहज स्थिति देखिएको छ। खासगरी आन्तरिक तथा बाह्य कारणले गर्दा गत आर्थिक वर्षको चौथो त्रयमासदेखि नै पर्यटन तथा निर्यात व्यापारमा शिथिलता आएकोमा नेपाल भारत व्यापार सन्धिमा भएको नयाँ व्यवस्था, छिमेकी तथा अन्तर्राष्ट्रिय घटनाका साथै देशमा लागू सङ्कटकालले स्थिति केही प्रतिकूल बनेको छ। फलस्वरूप विगत दुई वर्ष ५-६ प्रतिशतले बढेको यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन यो वर्ष २ प्रतिशतको हाराहारीमा वृद्धि हुने अनुमान रहेको छ। हालसम्मको उत्पादन गतिविधिलाई मध्यनजर गर्दा चालू वर्ष कृषिक्षेत्रको उत्पादन २.४ प्रतिशत र गैरकृषि क्षेत्रको १.७ प्रतिशतसम्मले वृद्धि हुने देखिन्छ जुन गत वर्षको क्रमशः ४.२ प्रतिशत र ५.३ प्रतिशतको तुलनामा न्यून देखिन्छ। चालू नवौं पञ्चवर्षीय योजनाले ६ प्रतिशतको औसत आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने लक्ष राखेकोमा योजनाको अन्तिम वर्षको रूपमा रहेको चालू वर्षको वृद्धिदरसमेतको आधारमा यो योजना अवधिभरमा औसत आर्थिक वृद्धिदर ४ प्रतिशतको हाराहारीमा मात्र रहने देखिन्छ।

राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय घटनाक्रमले चालू वर्ष

गैरकृषि क्षेत्र बढी प्रभावित भएको छ। वि.सं. २०४० को दशकको शुरुदेखि गत आर्थिक वर्षसम्म अर्थात् विगत १७-१८ वर्षसम्म ४ प्रतिशतको वृद्धिभन्दा तल नभरेको गैरकृषि क्षेत्रको वृद्धिदर चालू वर्षमा सबैभन्दा कम भई २ प्रतिशतभन्दा कम रहने अनुमान रहेको छ। चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनासम्मको उपलब्ध परिसूचकहरूले पनि गैरकृषि क्षेत्रको उत्पादन स्थिति कमजोर रहेको इङ्गित गरेका छन्। चालू आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादनमा सामान्य वृद्धि आधारमा वार्षिक रूपमा ह्रास हुने अनुमान छ। पर्यटकहरूको प्रावधान र अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक शिथिलताका कारण औद्योगिक उत्पादन घट्नुका साथै मुख्य निर्यातजन्य वस्तुहरू ऊनी गलैचा, तयारी पोशाक र पश्मिनाको निर्यातमा तीव्र ह्रास देखापरेको छ। प्रमुख निर्यातजन्य वस्तुहरूको निर्यातमा भएको उल्लेख्य गिरावटसहित आयातमा आएको शिथिलता र पर्यटक आगमनमा आएको गिरावटले व्यापार, होटेल एवं रेष्टुराँ र यातायात तथा सञ्चार उपक्षेत्रहरूको वृद्धिदर नकारात्मक हुनसक्ने देखिएको छ तर देशको सबैभन्दा ठूलो १४४ मेगावाटको कालीगण्डकी जलविद्युत् आयोजनाले पहिलो चरणमा एक तिहाइ अर्थात् ४८ मेगावाट जलविद्युत् उत्पादन हालै शुरू गरेको र बाँकी पनि छिट्टै सञ्चालन गर्ने हुँदा चालू आर्थिक वर्ष विद्युत् उपक्षेत्रको उत्पादन करिब २५ प्रतिशतभन्दा बढी दरले वृद्धि हुने अनुमान छ भने सरकारी विकास निर्माणको कार्यमा ह्रास आए तापनि सुरक्षाको दृष्टिकोणले सदरमुकाम र राजधानीमा निर्माण गतिविधि उल्लेख्य रूपमा बढेको कारण निर्माण उपक्षेत्रको वृद्धिदर बढ्ने अनुमान छ। त्यसैगरी वित्त तथा घरजग्गा र सामुदायिक एवं सामाजिक उपक्षेत्रहरूको वृद्धिदर पनि केही बढ्ने अनुमान छ।

राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा महत्त्वपूर्ण प्रभाव पार्न सक्ने पर्यटन व्यवसायतर्फ पनि सन् २००१ को पहिलो पाँच महिनासम्म पर्यटकहरूको आगमन सीमान्त रूपमा भए पनि वृद्धि भइरहेकोमा दुःखदायी राजदरवार घटना एवं सेप्टेम्बर ११ को अमेरिकी घटनापश्चात् जुन महिनादेखि पर्यटक आगमनमा उल्लेख्य गिरावट आई सन् २००० को तुलनामा सन् २००१ मा हवाई मार्ग भई नेपाल प्रवेश गर्ने पर्यटकको सङ्ख्यामा करिब २२ प्रतिशतले गिरावट आएकोमा सन् २००२ को पहिलो तीन महिनामा ४५ प्रतिशतले ह्रास भएको र तत्काल स्थितिमा सुधार आउनसक्ने सम्भावना कम रहेको हुँदा वार्षिक रूपमा सन्

२००२ को स्थिति पनि त्यति राम्रो हुने सङ्केत देखिँदैन ।

मौद्रिक स्थिति

विगत केही समययता मौद्रिक विस्तारको गति कम भएको छ । खुद वैदेशिक सम्पत्ति र निजी क्षेत्रमा जाने कर्जाको वृद्धिदर कम भएको कारण विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर कम भएको हो । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन समायोजन गरी) ४.४ प्रतिशत (रु. ३ अर्ब ८६ करोड) ले घट्न गएको छ । सोही अवधिमा खुद आन्तरिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन समायोजन गरी) ९.१ प्रतिशत (रु. ११ अर्ब ५४ करोड) ले बढ्न गएको छ । खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा आएको ह्रासको कारण विस्तृत मुद्राप्रदाय समीक्षा अवधिमा ३.६ प्रतिशत (रु. ७ अर्ब ६८ करोड) ले मात्र बढेको छ । जब कि गत वर्ष यसै अवधिमा यस्तो मुद्राप्रदाय ९.६ प्रतिशत (रु. १७ अर्ब ८९ करोड) ले बढेको थियो । सङ्कुचित मुद्राप्रदाय भने गत वर्ष १०.२ प्रतिशत (रु. ६ अर्ब १९ करोड) ले बढेको तुलनामा केही कम अर्थात् ९.७ प्रतिशत (रु. ६ अर्ब ८४ करोड) ले बढ्न गएको छ ।

आवधिक निक्षेप गत वर्ष ९.३ प्रतिशत (रु. ११ अर्ब ६९ करोड) ले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा सीमान्त रूपले अर्थात् ०.६ प्रतिशत (रु. ८४ करोड) ले मात्र बढेको छ । वाणिज्य बैंकहरूले आवधिक निक्षेपमा दिने ब्याजदर घट्टदै गएको, आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता आएको, वैदेशिक मुद्रामा निक्षेप राख्ने प्रवृत्ति बढेको आदि कारणबाट आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर कम रहन गएको छ । आर्थिक गतिविधिमा आएको शिथिलताको कारण मौद्रिक क्षेत्रको निजी क्षेत्रमाथिको दाबी गत वर्षको १०.९ प्रतिशत (रु. ११ अर्ब ९३ करोड) वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा केवल ४.८ प्रतिशत (रु. ६ अर्ब १३ करोड) ले बढेको छ । समीक्षा अवधिमा ९१ दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर ५.३९ प्रतिशत कायम रहेको छ भने अन्तरबैंक भारित औसत ब्याजदर ५.५१ प्रतिशत रहेको छ ।

सरकारी वित्त स्थिति

साधारण खर्चमाथिको चाप र राजस्व परिचालनमा देखिएको समस्याका कारण गत वर्षदेखि शुरु भएको सरकारी बजेट स्थिति असन्तुलित हुने क्रम यस वर्ष पनि जारी नै छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनासम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार कुल सरकारी खर्च गत वर्ष २२.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको तुलनामा यस

वर्ष १.८ प्रतिशतको सीमान्तदरले मात्र वृद्धि भई रु. ३८ अर्ब ७५ करोड पुगेको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा २७.१ प्रतिशतले बढेको साधारण खर्च यस वर्ष ७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्ष १४.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको विकास खर्च भने यस अवधिमा १५.५ प्रतिशतका दरले घट्न गएको छ । यस अवधिमा सरकारको कुल साधन परिचालन गत वर्ष १९.२ प्रतिशतको उच्चदरले वृद्धि भएको तुलनामा ६.५ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भई रु. ३२ अर्ब ३८ करोड पुगेको छ । साधन परिचालनको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको राजस्व सङ्कलन वृद्धिदर पनि गत वर्ष १८.१ प्रतिशतको उच्चदरले बढेको तुलनामा यस अवधिमा ३.० प्रतिशतको न्यूनदरले वृद्धि भई रु. २९ अर्ब १० करोड पुगेको छ । आयात घटेको, औद्योगिक उत्पादन तथा पर्यटन उद्योगमा शिथिलता आएको, विकासात्मक कार्यहरूमा समेत ह्रास आएको कारण समग्र राजस्व सङ्कलन वृद्धिदरमा कमी आएको हो । यस अवधिमा कुल साधन सीमान्तदरले मात्र वृद्धि भएको हुँदा बजेट घाटा गत वर्षको यसै अवधिको तुलनामा १६.६ प्रतिशतले सुधार भई रु. ६ अर्ब ३७ करोडमा सीमित रहेको छ । उक्त बजेट घाटामध्ये रु. २ अर्ब ६३ करोड वैदेशिक नगद ऋणबाट र बाँकी रु. ३ अर्ब ७४ करोड आन्तरिक ऋणबाट व्यहोरिएको छ ।

मूल्य स्थिति

विगत केही वर्षदेखि मूल्य स्थितिमा देखिएको स्थायित्व यस वर्ष पनि कायमै रहेको छ । राष्ट्रिय शहरीक्षेत्रको उपभोक्ता मूल्यसूची अनुसार चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको औसत मुद्रास्फितिदर ३.० प्रतिशत रहेको छ । गत वर्ष यस्तो औसत मूल्य वृद्धिदर २.१ प्रतिशत थियो । विन्दुगत रूपमा २०५७ फागुनको तुलनामा २०५८ फागुनमा मूल्यसूची ३.६ प्रतिशतले बढेको छ भने गत वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मूल्यसूची १.४ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा खाद्य तथा पेय पदार्थ र गैरखाद्य तथा सेवा समूह दुवैमा क्रमशः औसत ३.९ प्रतिशत र १.९ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएको छ । गत वर्ष खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य ३.३ प्रतिशतले ह्रास भएको थियो भने गैरखाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य ८.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । विन्दुगत हिसाबमा समीक्षा अवधि (२०५७ फागुन – २०५८ फागुन)

मा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदर ४.६ प्रतिशत रहेकोमा गैरखाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य २.४ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य ३.४ प्रतिशतले घटेको र गैरखाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य भने ६.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको बाँकी चार महिनामा सामान्यतया ऋतुगत कारणले खाद्य वस्तुहरूको मूल्यमा थप केही वृद्धि हुनसक्ने सम्भावना रहे तापनि हालसम्म उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा वार्षिक औसत मूल्य वृद्धि ४.० प्रतिशतभन्दा तल नै रहनसक्ने पूर्वानुमान गरिएको छ । गत वर्ष वार्षिक औसत मूल्य वृद्धिदर २.४ प्रतिशत रहेको थियो ।

नेपालमा थोक मूल्यसूचीको विकास गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले वि.सं. २०५४ मङ्सिरदेखि २०५८ जेठसम्म “थोक मूल्यसूची विकास परियोजना” सञ्चालन गरी राष्ट्रिय थोक मूल्यसूचीको विकास गरी तत्सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गरेको थियो । उक्त प्रतिवेदनका आधारमा नेपाल अधिराज्यका २० बजार केन्द्रहरूबाट ७१ वस्तुहरूको ४१५ मूल्य सङ्कलन गरी आधार वर्ष २०५६/५७ को आधारमा मासिक रूपमा राष्ट्रिय थोक मूल्यसूची तयार गरी चालू आर्थिक वर्षको शुरूदेखि नै नियमित रूपमा प्रकाशन एवम् वितरणसमेत गर्ने गरिएको छ । राष्ट्रिय थोक मूल्यसूचीको प्रकाशनले मूल्य तथ्याङ्कको आवश्यकतालाई पूरा गर्ने र तथ्याङ्कको दायरालाई फराकिलो पार्ने विश्वास लिइएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

विगत केही वर्ष अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारमा उल्लेखनीय उपलब्धि हासिल हुन सकेकोमा यो वर्ष प्रतिकूल प्रवृत्ति देखिएको छ । आन्तरिक सुरक्षा र बाह्य बजारको समस्याका कारण यस वर्ष निर्यात घट्ने क्रममा छ भने आन्तरिक मागमा ह्रास आएका कारण आयात पनि घटेको छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा निर्यात तथा आएकोले व्यापार घाटाको स्तरमा भने सुधार भएको छ । यस अवधिमा कुल निर्यात गत वर्षको २०.२ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ७.८ प्रतिशतले ह्रास भई रु. ३४ अर्ब ९३ करोड रहेको छ । गत वर्ष भारततर्फको निर्यात २८.३ प्रतिशतले बढेकोमा यस अवधिमा ३१.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात गत वर्षक १४.४

प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा यस वर्ष ३८.९ प्रतिशतले ह्रास भएको छ । यस अवधिमा कुल निर्यातले कुल आयातको ५०.० प्रतिशत हिस्सा खान्न सकेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा निर्यातरआयात अनुपात ४९.६ प्रतिशत रहेको थियो ।

आयाततर्फ गत वर्ष ८.९ प्रतिशतले बढेकी कुल आयात समीक्षा अवधिमा ८.५ प्रतिशतले घटी रु. ६९ अर्ब ८४ करोड पुगेको छ । आयातमा यसरी कमी आउनुमा खाद्यान्न, औद्योगिक यन्त्र, कच्चा पदार्थ, लत्ता कपडा, यातायातका साधन, निर्माण सामग्री तथा सुनको आयातमा कमी आउनु प्रमुख कारण देखिएका छन् । भारतबाट हुने आयात गत वर्ष यसै अवधि मा १३.३ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ०.४ प्रतिशतले सीमान्त रूपमा घटेको छ भने अन्य मुलुकबाट हुने आयात गत वर्ष ६.३ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा चालू वर्ष १३.५ प्रतिशतले ह्रास भएको छ ।

चालू वर्षको प्रथम आठ महिनामा आयातको तुलनामा निर्यातमा कम ह्रास आएको हुँदा यस अवधिमा व्यापार घाटा गत वर्षको तुलनामा ९.२ प्रतिशतले कमी आई रु. ३४ अर्ब ९० करोड रहेको छ । यसमध्ये भार तसँगको व्यापार घाटाको हिस्सा १९.३ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा कुल व्यापार घाटा रु. ३८ अर्ब ४५ करोड पुगेको थियो ।

चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनाको उपलब्ध शोधनान्तर तथ्याङ्क अनुसार गत वर्षको प्रथम ६ महिनाको तुलनामा व्यापार घाटामा सुधार र खुद ट्रान्सफर आयमा वृद्धि भए तापनि खुद सेवा आयमा तीव्र ह्रास आएको हुँदा चालू खातामा रु. ७ अर्ब ७३ करोडको घाटा हुन गएको छ । यसैगरी खुद सरकारी पूँजी तथा विविध पूँजी आप्रवाहमा उल्लेख्य कमी आएका कारण यस अवधिमा रु. १ अर्ब ७४ करोड शोधनान्तर घाटा हुन गएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा रु. ३ अर्ब ८० करोड शोधनान्तर बचत भएको थियो । निर्यात तथा सेवा आर्जनमा भएको कमीका कारण यस वर्ष भुक्तानी सन्तुलनमा चाप पर्न थालेको हो ।

२०५७ चैतको तुलनामा २०५८ चैतमा बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल विदेशी मुद्रा सञ्चित विनिमय नाफा समायोजन नगरी) २.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १०५ अर्ब १५ करोड पुगेको छ । उक्त सञ्चितमध्ये परिवर्त्य र अपरिवर्त्य विदेशी मुद्राको अंश क्रमशः ७५.२ प्रतिशत र २४.८ प्रतिशत रहेको छ । हालको आयातको प्रवृत्तिलाई

हेर्दा उक्त संचितले करिब एक वर्षको वस्तु आयात धान्न सक्ने र दश महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने देखिन्छ ।

बैंकिङ तथा वित्तीय व्यवस्थापन

देशमा सङ्ख्यात्मकरूपमा वृद्धि हुँदै गइरहेका सम्पूर्ण वित्तीय संस्थाहरूको सञ्चालक, नियन्त्रक तथा संरक्षकका रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो बैंकिङ तथा वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुनसम्म चालेका विभिन्न नीति तथा कार्यक्रम देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्य

देशका ठूला र पुराना दुई वाणिज्य बैंकहरूको संरचनात्मक सुधार गर्ने क्रममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा व्यवस्थापन समूह नियुक्त गर्ने सिलसिलामा संयुक्त राज्य अमेरिकाको Deloitte Touche Tohmatsu लाई छनौट गरी यस सम्बन्धमा सम्झौतासमेत सम्पन्न भइसकेको छ भने नेपाल बैंक लिमिटेडको लागि विद्यमान सञ्चालक समिति विघटन गरी नयाँ व्यवस्थापन समूह नियुक्त गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ ।

वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले नियुक्त गरिएका परामर्शदाताद्वारा नेपाल राष्ट्र बैंकको Inspection and Supervision Manual तयार गर्ने कार्य समाप्त भइसकेको छ । बैंकका निरीक्षकहरूलाई On-site/Off-site Inspection गर्ने सीप अभिवृद्धि गर्न २०५८ फागुनसम्ममा ९० अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरिसकिएको छ ।

श्री ५ को सरकारको वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमको अङ्गको रूपमा रहेको 'सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनीको स्थापना' गर्ने सम्बन्धमा अध्ययन तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ । सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापना गर्ने सम्बन्धमा श्री ५ को सरकारबाट सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त भइसकेको छ । उक्त कम्पनी स्थापनार्थ पूँजी व्यवस्था तथा कानूनी संरचना निर्माणको लागि पहल शुरु भएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको संरचनात्मक सुधार गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्न बैंकको मानव संसाधन विकीस, लेखा र लेखापरीक्षण प्रणालीमा सुदृढीकरण, नेपाल बैंक लिमिटेड

र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका व्यवस्थापन समूहद्वारा सम्पादित कार्यको अनुगमन गर्न, नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थलगत तथा गैरस्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमतामा अभिवृद्धि गर्न छुट्टाछुट्टै पाँच अन्तर्राष्ट्रिय विज्ञ परामर्शदाताहरूको सहयोग लिई कार्यगर्ने प्रयोजनका लागि उक्त पदहरू पूर्ति गर्ने सिलसिलामा Special Procurement Notice (SPN) प्रकाशित गरिसकिएको छ ।

वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडका व्यवस्थापन समूहलाई सो कार्यक्रम कार्यान्वयन गराउन आवश्यक पर्ने Coordination and Support Team (CST) गठन भइसकेको छ । यस कार्यक्रमलाई मार्ग निर्देशन गर्न राष्ट्रिय योजना आयोगका उपाध्यक्षको सचिव र विज्ञको रूपमा डा. शङ्कर शर्मा सदस्य रहने गरी एक उच्चस्तरीय समितिको गठन भएको छ ।

निर्देशन जारी

२०५८ साउन १ गतेदेखि लागू हुने गरी वाणिज्य बैंकहरूलाई देहायका विषयमा निर्देशन जारी गरिएको छ ।

(१) वाणिज्य बैंकहरूले कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम पूँजीकोष (CapitalFund)सम्बन्धी व्यवस्था : उपरोक्त निर्देशनअनुसार वाणिज्य बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को लागि आफ्नो बैंकको जोखिम भारित सम्पत्तिको ४.५ प्रतिशत प्राथमिक पूँजी र ९.० प्रतिशत पूँजीकोष, आर्थिक वर्ष २०५९/६० को लागि ५.० प्रतिशत प्राथमिक पूँजी र १० प्रतिशत पूँजीकोष तथा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि ६.० प्रतिशत प्राथमिक पूँजी र १२.० प्रतिशत पूँजीकोष कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था छ ।

(२) कर्जा सापटको वर्गीकरण र सोको नोक्सानीमा कायम गर्नुपर्ने प्रोभिजनसम्बन्धी व्यवस्था :

वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा तथा बिल्स खरीदलाई असल, कमसल, शङ्कास्पद र खराब गरी चार वर्गमा वर्गीकरण गरिएको छ । यसरी वर्गीकरण गरिएका कर्जा सापट तथा बिल्स खरीदहरूको लागि बक्यौता रकमको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूले असल कर्जाका लागि १ प्रतिशत, कमसल कर्जाका लागि २५ प्रतिशत, शङ्कास्पद कर्जाका लागि ५० प्रतिशत र खराब कर्जाका लागि १०० प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था (Loan Loss Provision) कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था छ ।

(३) एकल ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा आपसी सम्बन्ध भएका ग्राहकहरूको समूहलाई तथा अर्थव्यवस्थाको एकै क्षेत्रमा वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्नसक्ने कर्जा सापट र सुविधाको सीमा निर्धारणसम्बन्धी व्यवस्था :

यस व्यवस्थाअनुसार वाणिज्य बैंकहरूले एकल ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा आपसी सम्बन्ध भएका ग्राहकहरूको समूहलाई कोषमा आधारित (Fund Based) कर्जा सापट आफ्नो प्राथमिक पूँजीको बढीमा २५ प्रतिशतसम्म र प्रतीतपत्र, जमानत, स्वीकारपत्र, वचनबद्धताजस्ता गैरकोषमा आधारित (Non-Fund Based) वासलात बाहिरका सुविधाहरू (Off-Balance Sheet Items) आफ्नो प्राथमिक पूँजीको बढीमा ५० प्रतिशतसम्म प्रदान गर्नसक्ने व्यवस्था छ। निर्देशन लागू हुनुपूर्व प्रदान भइसकेका कोष तथा गैरकोषमा आधारित कर्जा सापट वा सुविधाहरूलाई भने २०५९ असार मसान्तभित्र कोषमा आधारित कर्जा सीमा प्राथमिक पूँजीको बढीमा ४० प्रतिशत र गैरकोषमा आधारित सुविधा सीमा प्राथमिक पूँजीको बढीमा ७५ प्रतिशत र २०६० असार मसान्तभित्र त्यस्तो कर्जा सुविधा प्राथमिक पूँजीको बढीमा क्रमशः २५ र ५० प्रतिशतको सीमाभित्र ल्याउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

(४) वाणिज्य बैंकहरूले पालना गर्नुपर्ने लेखा नीति तथा वित्तीय विवरणहरूको ढाँचासम्बन्धी व्यवस्था : वाणिज्य बैंकहरूले वित्तीय विवरणको लेखा राख्ने ढाँचा, बैंकले अपनाउनुपर्ने लेखा नीति, वार्षिक लेखा विवरणहरूसँग प्रकाशित गर्नुपर्ने लेखासम्बन्धी टिप्पणीहरू, बैंकको वासलात, नाफा नोक्सान हिसाब र नाफा नोक्सान बाँडफाँड हिसाबसम्बन्धी शीर्षकहरूको संक्षिप्त व्याख्या यो निर्देशनमा गरिएको छ।

(५) वाणिज्य बैंकहरूको क्रियाकलापमा निहित जोखिम न्यूनीकरण गर्न गरिएको व्यवस्था : वाणिज्य बैंकहरूले बैकिङ्ग कारोबार गर्दा उत्पन्न हुने तरलता, ब्याजदर, विदेशी विनिमय तथा कर्जासम्बन्धी जोखिमहरूलाई यथासम्भव न्यूनीकरण गराउने उद्देश्यले यो निर्देशन जारी गरिएको छ।

(६) वाणिज्य बैंकहरूले पालना गर्नुपर्ने संस्थागत सुशासनसम्बन्धी व्यवस्था : बैंकको व्यवस्थापनमा निहित व्यवसायिकता एवं इमान्दारिताले सर्वसाधारणलाई त्यस संस्थामा रहेको आफ्नो निक्षेपको विश्वसनीयताप्रति पूर्णरूपमा भरोसा प्रदान गर्ने हुँदा बैंकलाई व्यावसायिक

रूपमा सञ्चालन गर्न र वित्तीय रूपमा स्वस्थ एवं सुरक्षित राख्न बैंक सञ्चालनमा संलग्न संचालक तथा कर्मचारीहरू उच्च नैतिकवान् हुनुका साथै आजको बैकिङ्ग व्यवसायमा देखापरेका विविधता एवं जटिलतासँग मुकाबिला गर्नुपर्ने तथ्यलाई दृष्टिगत गरी यो निर्देशन जारी गरिएको छ। यसमा सञ्चालकले पालना गर्नुपर्ने आचरण, सञ्चालकको कर्तव्य, उत्तरदायित्व, प्रमुख कार्यकारीको नियुक्ति, बैंकका कर्मचारीहरूले पालना गर्नुपर्ने आचरण र लेखापरीक्षण समितिबारे उल्लेख गरिएको छ।

(७) बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको क्रममा दिइएका निर्देशनहरू (Regulatory Directives) लागू गर्ने कार्य तालिकासम्बन्धी व्यवस्था : यस बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभागबाट वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको क्रममा देखिएका कैफियत, दिइएका निर्देशन आदि विषयका सम्बन्धमा निर्देशन मुताविक कार्यान्वयन भए/नभएको, कैफियत सुधार भए/नभएको, निर्देशन कार्यान्वयन गर्ने कार्ययोजना आदि कुराको जानकारी सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकमा दिने समयावधिबारे यस निर्देशनमा उल्लेख गरिएको छ।

(८) वाणिज्य बैंकहरूले शेयर तथा सुरक्षणपत्रमा गर्ने लगानी (Investment)सम्बन्धी व्यवस्था : बैंकले सर्वसाधारणबाट सङ्कलित निक्षेपलगायतका वित्तीय स्रोतहरूलाई परिचालन गरी प्रतिफलयुक्त सम्पत्तिहरू (Earning Assets) मा लगानी गर्दा त्यस्ता सम्पत्तिहरूमा अन्तर्निहित जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले बैंकले कुनै एक सङ्गठित संस्थाको शेयर तथा सुरक्षणपत्रमा लगानी गर्दा उक्त सङ्गठित संस्थाको चुक्ता पूँजीको १० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी मात्र लगानी गर्नुपर्ने, बैंकले आफ्नो वित्तीयस्वार्थ भएका सङ्गठित संस्थाहरूको शेयर तथा सुरक्षणपत्रमा लगानी गर्दा कुनै एक कम्पनीको शेयर तथा सुरक्षणपत्रमा कम्पनीको चुक्ता पूँजीको १० प्रतिशतसम्म र वित्तीय स्वार्थ भएका सबै कम्पनीहरूमा गरी बैंकको आफ्नो चुक्ता पूँजीको २० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी मात्र लगानी गर्नुपर्ने, उपरोक्त अनुसार लगानी गर्दा बैंकको चुक्ता पूँजीको ३० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी मात्र लगानी गर्नुपर्ने, धितोपत्र विनिमय बजारमा सूचीकृत भइसकेका वा एक वर्षभित्र सूचीकृत हुने अवस्था भएका सङ्गठित संस्थाको शेयर तथा सुरक्षणपत्रमा मात्र बैंकले लगानी गर्नुपर्ने साथै बैंकले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतप्राप्त कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाद्वारा जारी गरिएका शेयर,

सुरक्षणपत्र तथा हाइब्रिड पूँजी उपकरण (HybridCapital Instruments)हरूमा लगानी गर्न नपाउने निर्देशन जारी गरिएको छ ।

(९) वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंक व्यवस्था विभाग र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभागमा पेश गर्नुपर्ने तथ्याङ्क विवरणसम्बन्धी व्यवस्था : नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, वाणिज्य बैंक ऐन, अन्तर्राष्ट्रिय लेखाप्रणालीलाई, वाणिज्य बैंकहरूको कारोबार प्रकृति, नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी गरिएको लेखा तथा अन्य विषयका निर्देशनहरू, मुद्रा तथा बैंकसम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले तयार पारेको Monetary and Financial Statistics - 2000 लाई आधार मानी वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकमा पठाउनुपर्ने तथ्याङ्क विवरणलाई परिमार्जन गरी सोहीअनुरूप विवरण पठाउन वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

(१०) बैंकको संस्थापन शेयर नामसारी वा बिक्रीसम्बन्धी व्यवस्था : यस निर्देशनानुसार संस्थापक तथा संस्थापक समूहको शेयर लिने व्यक्ति वा संस्थाले आफ्नो स्वामित्वमा रहेको शेयर नामसारी वा बिक्री गर्नुपूर्व यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने, संस्थापक समूहको शेयर नामसारी वा खरिद गरी लिने व्यक्ति वा संस्थाले जुन समूहबाट त्यस्तो शेयर नामसारी वा खरिद गरी लिएको हो सोही समूहमा समावेश हुने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै कालोसूचीमा परी फुकुवा भएको कम्तीमा पाँच वर्ष नपुगेको, सम्बन्धित बैंकको आन्तरिक वा बाह्य लेखापरीक्षक, कानूनी वा अन्य सल्लाहकार, ठेक्कापट्टामा हिस्सेदार रहेको, कारवाहीमा बेइमानी वा बदनियत गरेको कुरा अदालतबाट प्रमाणित भएको, धितोपत्र दलाल वा बजार निर्माता रहेको, यस बैंकले समय समयमा बैंकको संस्थापक हुन तोकेको न्यूनतम योग्यता र अनुभव हासिल नगरेको व्यक्तिलाई संस्थापकहरूले आफ्नो स्वामित्वको शेयर नामसारी वा बिक्री गर्न नपाउनेजस्ता व्यवस्था गरिएको छ ।

बैंकदर तथा पुनर्कर्जासम्बन्धी व्यवस्था

आर्थिक गतिविधिलाई क्रियाशील तुल्याउन वित्तीय प्रणालीबाट प्रवाह हुने कर्जाको ब्याजदरमा कमी ल्याउने उद्देश्यले मिति २०५८।१।१५ देखि लागू हुने गरी नेपाल राष्ट्र बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराइने बैंकदर तथा पुनर्कर्जादरमा कटौती गरिएको छ । सोअनुसार विदेशी मुद्रामा प्रवाह हुने निर्यात कर्जाका लागि

उपलब्ध गराइने पुनर्कर्जादर २ प्रतिशत, रुग्ण उद्योग पुनरुत्थान कार्यक्रमको लागि उपलब्ध गराइने पुनर्कर्जादर ३ प्रतिशत, ग्रामीण विकास बैंकहरू तथा स्वदेशी मुद्रामा निर्यात कर्जाको लागि उपलब्ध गराइने पुनर्कर्जादर ४.५ प्रतिशत तथा अन्य सबै प्रकारको कर्जाको लागि बैंकदर ५.५ प्रतिशत र बढीमा ४ प्रतिशतसम्म ब्याजदर कायम गरी विदेशी मुद्रामा प्रवाह गरिएको निर्यात कर्जाको हकमा मात्र माथि उल्लिखित २ प्रतिशत दरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।

अनिवार्य नगद मौज्जात व्यवस्थामा परिवर्तन

अर्थतन्त्रमा देखिएको गतिहहीनता हटाउन खुकुलो मौदखक नीति अवलम्बन गर्ने क्रममा मिति २०५८ पुस ८ गतेदेखि लागू हुने गरी वाणिज्य बैंकहरू तथा कृषि विकास बैंकले अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्नुपर्ने साविकको व्यवस्थामा परिवर्तन गरी नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने नगद मौज्जातको हमा चल्ती र बचत निक्षेप दायित्वको ७.० प्रतिशत र मुद्दती निक्षेप दायित्वको ४.५ प्रतिशत रकम अनिवार्य नगद मौज्जातको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने तथा आफ्नो ढुकुटीमा राख्नुपर्ने नगद मौज्जात कुल निक्षेप दायित्वको कम्तीमा ३.० प्रतिशत रहनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसअघि चल्ती र बचत निक्षेपको हकमा ८ प्रतिशत र मुद्दती निक्षेपको हकमा ६ प्रतिशत अनिवार्य नगद मौज्जात राख्नुपर्ने व्यवस्था थियो ।

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन र बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली ऐन, २०५८ को मस्यौदा

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली ऐन, २०५८ को मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकार समक्ष पेश गरिएकोमा उक्त दुवै ऐनहरू बनिसकेका छन् । त्यसैगरी बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐनको विधेयक मस्यौदा तयार गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा रहेको छ ।

नेपाल बैंक लिमिटेडको सञ्चालक समिति निलम्बन

नेपाल बैंक लिमिटेडको सञ्चालक समितिले यस बैंकले दिएको निर्देशनको पटकपटक उल्लङ्घन गरेको, निक्षेपकर्ताको लगानीकर्ता र निक्षेपकर्ताको हितलाई दृष्टिगत गरी उक्त बैंकको सञ्चालक समितिलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ को उपदफा (१) बमोजिम मिति २०५८।१।२१ मा निलम्बन गरी बैंकको

सञ्चालक समितिबाट गर्नुपर्ने काम सञ्चालन गर्न र बैंकको कारोबार चलाउन श्री वासुदेवराम जोशीको संयोजकत्वमा तीन सदस्यीय व्यवस्थापन समिति गठन गरिएको छ ।

लुम्बिनी बैंक लिमिटेडको सञ्चालक समिति निलम्बन

लुम्बिनी बैंक लिमिटेडले यस बैंकको निर्देशन पटकपटक उल्लङ्घन गरेको, बैंकको निक्षेपकर्ताको अहित हुने कार्य गरेको, बैंक राम्रोसँग सञ्चालन नगरेको र बैंकले आफूले पूरा गर्नुपर्ने दायित्व पूरा गर्न नसकेको देखिएकोले लगानीकर्ता र निक्षेपकर्ताको हितलाई दृष्टिगत गर्दा उक्त बैंकको मौजुदा सञ्चालक समितिलाई निलम्बन गरी सो बैंकलाई आफ्नो नियन्त्रणमा लिनुबाहेक अर्को विकल्पसमेत नरहेबाट नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ को उपदफा (१) बमोजिम उक्त बैंकको सञ्चालक समितिलाई मिति २०५८।१२।७ मा निलम्बन गरी यस बैंकको नियन्त्रणमा लिइएको छ । यस बैंकले आफ्नो नियन्त्रणमा लिएपछि उक्त बैंकको सञ्चालक समितिबाट गर्नुपर्ने काम सञ्चालन गर्न र बैंकको कारोबार चलाउन श्री नारायणदास मानन्धरको संयोजकत्वमा तीन सदस्यीय व्यवस्थापन समिति गठन गरिएको छ ।

सिद्धार्थ बैंक लिमिटेड र लक्ष्मी बैंक लिमिटेडलाई बैंक स्थापना गर्न सहमतिपत्र प्रदान

काठमाडौं महानगरपालिकामा केन्द्रीय कार्यालय रहने र अधिराज्यभर कारोबार गर्ने गरी अधिकृत पूँजी रु. १ अर्ब र जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. ५० करोड प्रस्ताव गरिएको 'सिद्धार्थ बैंक लिमिटेड' र पर्सा जिल्लाको वीरगञ्ज उप-महानगरपालिकामा प्रधान कार्यालय र काठमाडौं उपत्यकाबाहेक अधिराज्यभर कारोबार गर्ने गरी अधिकृत पूँजी रु. २४ करोड, जारी तथा चुक्ता पूँजी रु. १२ करोड प्रस्ताव गरिएको 'लक्ष्मी बैंक लिमिटेड' लाई मिति २०५८।१२।१९ को निर्णयानुसार बैंक स्थापना गर्न सहमति प्रदान गरिएको छ । लक्ष्मी बैंक लिमिटेडलाई मिति २०५८।१२।२८ देखि लागू हुने गरी बैकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्रसमेत प्रदान गरिसकिएको छ ।

गैरबैकिङ्ग व्यवस्थापन

श्री ५ को सरकारले वित्तीय क्षेत्रमा लिएको उदार नीतिको फलस्वरूप मुलुकमा हाल गैरबैकिङ्ग वित्तीय क्षेत्रको विकास उत्साहजनक रूपमा भएको छ । गैरबैकिङ्ग वित्तीय क्षेत्रले निक्षेप परिचालन र कर्जा लगानीलगायत वित्तीय

सेवाहरूको क्षेत्रमा पुऱ्याएको योगदान महत्वपूर्ण छ । २०५८ फागुन मसान्तसम्ममा यस बैंकबाट वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएका गैरबैकिङ्ग वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्या १२३ पुगेको छ । गैरबैकिङ्ग वित्तीय संस्थाहरूमध्ये ५२ वित्त कम्पनी, २१ विकास बैंक, सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने ३४ सहकारी संस्था र वित्तीय मध्यस्थतासम्बन्धी कारोबार गर्ने १६ गैरसरकारी संस्थाले वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्राप्त गरेका छन् । एक वर्षको अवधिमा यस बैंकबाट गैरबैकिङ्ग वित्तीय संस्थाहरूको विकासमा भएका कार्यहरूको संक्षिप्त विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

वित्त कम्पनीहरू

हाल मुलुकमा वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ अन्तर्गत वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतप्राप्त वित्त कम्पनीको सङ्ख्या ५२ पुगेको छ । २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुनसम्मको अवधिमा ४ वित्त कम्पनीलाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । तीमध्ये वर्ल्ड मर्चेण्ट बैंक एण्ड फाइनान्स लिमिटेड, हेटौडाको अधिकृत पूँजी रु. १२ करोड, क्यापिटल मर्चेण्ट बैंक एण्ड फाइनान्स लिमिटेड, काठमाडौंको अधिकृत पूँजी रु. ४ करोड क्रिष्टल फाइनान्स लिमिटेड, काठमाडौंको अधिकृत पूँजी रु. ४ करोड र रोयल मर्चेण्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनान्स लिमिटेड, काठमाडौंको अधिकृत पूँजी रु. ४ करोड रहेको छ । यी चारै वित्त कम्पनीहरू सञ्चालनमा समेत आइसकेका छन् ।

विकास बैंकहरू

२०५७ चैतदेखि २०५८ फागुनसम्म ७ विकास बैंकहरूले वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्राप्त गरेका छन् । यस अवधिमा नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंक लिमिटेड, काठमाडौं र साना किसान विकास बैंक लिमिटेड, काठमाडौंले राष्ट्रियस्तरको विकास बैंकका रूपमा वित्तीय कारोबार गर्ने गरी इजाजत प्राप्त गरेका छन् भने युनाइटेड विकास बैंक लिमिटेड, बारा, नारायणी औद्योगिक विकास बैंक, रत्ननगर, चितवन, डिप्रोक्स विकास बैंक लिमिटेड, रत्ननगर, चितवन, छिमेक विकास बैंक लिमिटेड, हेटौडा र स्वावलम्बन विकास बैंक लिमिटेड, जनकपुरले जिल्लास्तरीय विकास बैंकको रूपमा न्यूनतम १ जिल्लादेखि बढीमा १० जिल्लासम्म कार्यक्षेत्र रहने गरी वित्तीय कारोबारको इजाजतपत्र प्राप्त गरेका छन् । उपर्युक्त विकास बैंकहरूमध्ये डिप्रोक्स, छिमेक र स्वावलम्बन विकास बैंकहरू लघुवित्त विकास बैंकको रूपमा स्थापना

भएका छन् भने साना किसान विकास बैंक लिमिटेड, साना किसान सहकारी संस्था लिमिटेड साना किसानहरूको विकासको लागि थोक र पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने विकास बैंकको रूपमा स्थापना भएका छन् ।

नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंक लिमिटेडको अधिकृत पूँजी रु. ३२ करोड, युनाइटेड विकास बैंक लिमिटेड, बाराको अधिकृत पूँजी रु. १ करोड, नारायणी औद्योगिक विकास बैंक लिमिटेड, रत्ननगरको अधिकृत पूँजी रु. ५० लाख, छिमेक विकास बैंक लिमिटेड, हेटौडाको अधिकृत पूँजी रु. २ करोड, डिप्रोक्स विकास बैंक लिमिटेड, रत्ननगर, चितवनको अधिकृत पूँजी रु. २ करोड ३२ लाख, स्वाबलम्बन विकास बैंक लिमिटेड, जनकपुरको अधिकृत पूँजी रु. २ करोड र सबैभन्दा पछिल्लो विकास बैंकको रूपमा स्थापित साना किसान विकास बैंक लिमिटेडको अधिकृत पूँजी रु. २४ करोड रहेको छ ।

बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरू

सहकारी ऐन, २०४८ अन्तर्गत रहने गरी श्री ५ को सरकार, सहकारी विभाग/कार्यालयमा दर्ता भएका बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूमध्ये ३४ सहकारी संस्थालाई मात्र यस बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । २०५६ चैतपश्चात् कुनै पनि वित्तीय सहकारी संस्थाहरूलाई यस बैंकले इजाजतपत्र प्रदान गरेको छैन । यस बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने गरी इजाजतपत्र प्राप्त गरेका सहकारी संस्थाहरूको शेयर पूँजी रु. २३ करोड ५० लाख रहेको छ भने कुल निक्षेपतर्फ रु. १ अर्ब ४७ करोड ४९ लाख र कुल कर्जातर्फ रु. १ अर्ब २७ करोड २१ लाख रहेको छ । उल्लिखित ३४ सहकारी संस्थाहरूमध्ये ११ वटा साना किसान सहकारी संस्थाको रूपमा ग्रामीणक्षेत्रमा कार्यरत छन् भने अन्य २३ वटा शहरी तथा अर्द्धशहरी क्षेत्रमा कार्यरत छन् ।

गैरसरकारी संस्थाहरूलाई लघुकर्जा कारोबार गर्न स्वीकृति

संस्था दर्ता ऐन, २०३४ अन्तर्गत स्थापना भई लघुकर्जा कारोबार गर्ने उद्देश्य लिई वित्तीय मध्यस्थता ऐन, २०५५ अनुसार लघुकर्जा कारोबार गर्न इजाजतको लागि निवेदन दिने संस्थाहरूमध्ये 'नेपाल वातावरण तथा प्रदूषण उन्मूलन युनेस्को क्लब' काठमाडौंलाई, 'विकासको लागि स्थानीय स्वयम्सेवकहरूको प्रयास (सल्भ नेपाल)', धनकुटा र 'नेपाल महिला उद्यमी संघ', ललितपुरलाई लघुकर्जा कारोबार गर्न यस बैंकले स्वीकृति प्रदान गरेको छ ।

यसरी लघुकर्जा कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त गरिसकेका गैरसरकारी संस्थाहरूको कुल सङ्ख्या १६ पुगेको छ । यस्ता संस्थाहरूले लघुकर्जा कार्यक्रम सञ्चालन गरी गरिबी निवारणमा सकारात्मक भूमिका निर्वाह गर्नेछन् भन्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

गैरबैकिङ्ग वित्तीय संस्थाहरूको नियमन व्यवस्था

गैरबैकिङ्ग वित्तीय क्षेत्रको बढ्दो सेवालार्इ सुव्यवस्थित पारदर्शी, सुरक्षित र स्वस्थ बनाउन यस बैंकबाट वित्तीय संस्थालाई जारी भएका निर्देशनहरू समयसापेक्ष बनाउन त्यस्ता नीति निर्देशनको परिमार्जन एवम् संशोधन हुँदै आएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी निक्षेपकर्ताका साथै लगानीकर्ताको आर्थिक हित संरक्षण गर्न, वित्त कम्पनीहरूको कार्यलाई व्यवस्थित तथा मर्यादित बनाउन र सर्वसाधारण जनतालाई सुरक्षित, पारदर्शी एवं प्रतिस्पर्धात्मक वित्तीय सेवा सुविधाहरू उपलब्ध गराउने उद्देश्यले २०५८ माघ १ गतेदेखि लागू हुने गरी वित्त कम्पनीहरूलाई नियमन गर्न नयाँ निर्देशनहरू जारी गरिएका छन् । यस निर्देशनले वित्त कम्पनीहरूको स्वस्थ विकास र सुदृढीकरणका साथै संस्थागत सुशासनमा विशेष जोड दिएको छ ।

यस निर्देशनअनुसार वित्त कम्पनीहरूलाई आफ्नो कुल जोखिम भारित सम्पत्तिको आधारमा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को लागि न्यूनतम प्राथमिक पूँजीकोष ५ प्रतिशत र कुल पूँजीकोष १० प्रतिशत, आर्थिक वर्ष २०५९/६० को लागि क्रमशः ५.५ प्रतिशत र ११ प्रतिशत तथा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि ६ प्रतिशत र १२ प्रतिशत कायम राख्न निर्देशन दिइएको छ । वित्तीय स्रोत सङ्कलनतर्फ वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो प्राथमिक पूँजीकोषको बढीमा १० गुणासम्म वित्तीय स्रोत (निक्षेप र सापटी) सङ्कलन गर्नसक्ने छन् । प्रथम पटक वित्त कम्पनीलाई सङ्कलित वित्तीय स्रोतमध्ये २५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी बचत निक्षेप परिचालन गर्न सक्ने अनुमति प्रदान गरिएको छ । वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो कुल निक्षेप दायित्वको न्यूनतम ८ प्रतिशत तरल सम्पत्तिको रूपमा मौज्जात कायम राख्नुपर्नेछ ।

त्यस्तै कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिको वर्गीकरण तथा कर्जा नोक्सानी व्यवस्थाअन्तर्गत वित्त कम्पनीहरूले साँवा रकमको भुक्तानी अवधि (Aging)

को आधारमा प्रत्येक आर्थिक वर्षको पुस र असार मसान्तमा असुल गर्न बाँकी कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिलाई असल, कमसल, शङ्कास्पद र खराब कर्जा गरी ४ वर्गमा वर्गीकरण गरी सोहीअनुरूप नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने, वित्त कम्पनीहरूको प्रतिग्राहक कर्जा सीमा कोषमा आधारित कर्जा तथा सापट र पट्टा लगानी भएमा २५ प्रतिशतसम्म एवम् गैरकोषमा आधारित सुविधा भएमा ५० प्रतिशतसम्म हुनुपर्ने र कम्पनीले आफ्नो कुल कर्जा तथा सापट र पट्टा लगानीको कुनै एक मूल क्षेत्रमा निर्धारित प्रतिशतभन्दा बढी प्रवाह गर्न र लगानी गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । कम्पनीले अर्द्धवार्षिकरूपमा आफ्नो वित्तीय कारोबार तथा हरहिसाबको आन्तरिक लेखापरीक्षण सम्पन्न गराई कम्पनीको सञ्चालक समितिबाट अनुमोदन भएको आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदन अर्द्धवार्षिक अवधि समाप्त भएको ३ महिनाभित्र नेपाल राष्ट्र बैंकमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

नयाँ निर्देशनमा वित्त कम्पनीहरूको संस्थागत सुशासन व्यवस्थामा जोड दिइएको छ । सञ्चालक समितिको कर्तव्य र उत्तरदायित्व किटान हुनुका साथै सञ्चालकले पालना गर्नुपर्ने आचरणसम्बन्धी व्यवस्था निर्धारण गरिएको छ । यसका साथै वित्त कम्पनीका कर्मचारीहरूले पालना गर्नुपर्ने आचरणसम्बन्धी व्यवस्थासमेत निर्धारण गरिएको छ । शाखा विस्तार, लाभांश वितरण र संस्थापक शेयर बिक्री व्यवस्था सम्बन्धमा पनि निर्देशनमा स्पष्ट व्यवस्था गरिएको छ । वित्त कम्पनीहरूको कार्य प्रक्रियालाई अझ स्पष्ट तथा पारदर्शी बनाउनुपर्ने आवश्यकता देखिए अनुरूप वित्त कम्पनी नियमावलीको मस्यौदा तयार भई अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।

यसैगरी विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत स्थापना भएका विकास बैंकहरूलाई दिइएको निर्देशनमा केही दफाहरू संशोधन गरिएका छन् । विकास बैंकहरूको तरलतासम्बन्धी गणना अवधिमा संशोधन गरी साप्ताहिक रूपमा कायम हुनआउने औसत तरल मौज्जातलाई तरल सम्पत्तिको रूपमा गणना गर्नुपर्ने निर्देशन दिइनुका साथै प्राथमिक पूँजीकोषको तोकिएको सीमाभन्दा बढी निक्षेप सङ्कलन गरिरहेका बैंकले उक्त सीमाभित्र नआएसम्म लाभांश वितरण गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । यस अतिरिक्त कृषि विकास बैंक, नेपाल औद्योगिक विकास निगम, विकास बैंकहरू र लघु वित्त विकास बैंकहरूका लागि नयाँ निर्देशन जारी गर्न निर्देशनहरू तर्जुमा कार्य प्रारम्भ

भइसकेको छ । वित्त कम्पनी, विकास बैंक, सहकारी संस्था र गैरसरकारी संस्थाहरूसँग विद्यमान नियमन व्यवस्थामा सुधार गर्न अन्तर्क्रिया, विचार विमर्श र गोष्ठीहरूसमेत सम्पन्न गरिएका छन् ।

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त सहकारी संस्थाहरूको नियमनलाई बढी पारदर्शी बनाउन सहकारी संस्थाहरूका लागि जारी गरिने निर्देशनको मस्यौदाको तयारी अन्तिम चरणमा पुगेको छ । यसका साथै बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रका लागि उपयोगी हुने साख सूचना केन्द्र र साख मूल्याङ्कन गर्ने संस्था स्थापनासम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था पनि चाँडै नै सार्वजनिक गरिनेछ । विद्यमान वित्तीय मध्यस्थतासम्बन्धी काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ मा संशोधनको लागि श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालयमार्फत संसद्मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

विकास वित्त

साउनको उचित विनियोजनद्वारा विकास कार्यमा सघाउ पुऱ्याउनुपर्ने आवश्यकतानुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकिएको क्षेत्रमा तथा ग्रामीणक्षेत्रमा साना कर्जा कार्यक्रमलागायत अन्य विभिन्न कर्जा कार्यक्रमहरूमा समन्वय तथा सहयोग पुऱ्याउँदै आएको छ ।

ग्रामीण विकास बैंकहरूमा संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमको थालनी

विगत ९ वर्षदेखि सञ्चालन हुँदै आएका ५ ग्रामीण विकास बैंकहरूमा संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमहरू क्रमशः लागू गर्दै लगी आगामी ५ वर्षभित्रमा सञ्चालन स्वसक्षमता हासिल गर्ने उद्देश्यले २०५८ भदौदेखि विभिन्न कार्यक्रमहरू थालिएका छन् । जसमध्ये निम्न सुधार कार्यक्रमहरू प्रमुख रहेका छन् ।

(क) उच्चस्तरीय समन्वय तथा निर्देशन समितिको

गठन : विकास वित्त विभाग हेर्ने डेपुटी गभर्नरको अध्यक्षतामा श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालय र राष्ट्रिय योजना आयोगका सहसचिव स्तरीय प्रतिनिधि १, पाँचै ग्रामीण विकास बैंकका अध्यक्षहरू ५ र विकास वित्त विभागका कार्यकारी निर्देशक सदस्य-सचिव रहेको नौ सदस्यीय एक 'ग्रामीण विकास बैंक उच्चस्तरीय समन्वय तथा निर्देशन समिति' गठन गरिएको छ । उक्त समितिको सचिवालय विकास वित्त विभागलाई तोकिएको आगामी दिनहरूमा ग्रामीण विकास बैंकसम्बन्धी नीतिगत निर्णयसमेत सोही विभागमार्फत गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

(ख) **उत्पादकत्वको मापदण्ड निर्धारण** : कर्मचारी एवं शाखागत उत्पादकत्व क्रमशः वृद्धि गर्दै लगी आगामी ५ वर्षभित्रमा ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई लाभ-हानी पार विन्दुमा पुऱ्याउन उच्चस्तरीय समन्वय तथा निर्देशन समितिबाट तर्जुमा भएको उत्पादकत्वसम्बन्धी मापदण्ड (Productivity Norms) लागू गर्ने निर्देशन पाँचै ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई जारी गरिएको छ ।

(ग) **पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकबाट निजीकरण थालनी** : हाल नोक्सानमा नरहेको पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकबाट परीक्षणका रूपमा निजीकरण प्रक्रिया अघि बढाउने उद्देश्यले पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको शेयरमध्ये ४४.५ प्रतिशत शेयर सम्भाव्य पक्षहरूलाई हस्तान्तरण गरी निजीकरणको प्रक्रिया थालनी गर्न निर्देशन जारी गरिसकिएको छ । यस सन्दर्भमा उक्त बैंकले एक कार्यदल गठनमाफत प्रक्रियागत कामको थालनी गरी आगामी असार मसान्तभित्रमा निजीकरण प्रक्रिया शुरू गर्न काम थालेको छ ।

(घ) **सुदूरपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा Golden Handshake योजना लागू गरिने** : सुदूरपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडमा अधिक रहेका कर्मचारीहरूलाई Golden Handshake योजनाअन्तर्गत यसै आर्थिक वर्षभित्र अवकास दिने गरी कार्ययोजना पेश गर्न सम्बन्धित बैंकलाई निर्देशन दिइएको छ । यस योजनाअन्तर्गत लाग्ने खर्च श्री ५ को सरकारले ३० प्रतिशत र नेपाल राष्ट्र बैंकले ७० प्रतिशतको अनुपातमा व्यहोर्ने सहमति भएको छ ।

(ङ) **कुल सञ्चित नोक्सानी व्यहोर्न पूँजीगत अनुदानको व्यवस्था** : ग्रामीण विकास बैंकहरूको आर्थिक वर्ष २०५७/५८ सम्मको कुल सञ्चित नोक्सानी रु. १६ करोड २८ लाखमध्ये एक पटकलाई पूँजीगत अनुदानको रूपमा श्री ५ को सरकारले रु. ५ करोड (३० प्रतिशत) र नेपाल राष्ट्र बैंकले रु. ११ करोड २८ लाख (७० प्रतिशत) व्यहोर्ने निर्णय भएअनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले व्यहोर्न रु. ११ करोड २८ लाख २०५८ मङ्सिरमा सम्बन्धित बैंकहरूलाई उपलब्ध गराइसकिएको छ । यसबाट नोक्सानीमा रहेको ग्रामीण विकास बैंकहरूको वित्तीय स्थिति सुधन गई साधन परिचालन गर्न सक्षम हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

(च) **कार्यकारी निर्देशकको नियुक्ति खुल्ला प्रतिस्पर्धाबाट गरिने** : ग्रामीण विकास बैंकको कार्यकारी

निर्देशकको छनौट एवं नियुक्ति खुला प्रतिस्पर्धाबाट गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक प्रक्रियाहरूको थालनी गर्न उच्चस्तरीय समन्वय समितिबाट सम्बन्धित बैंकहरूलाई निर्देशन भएको छ, भने आगामी असार मसान्तसम्ममा यस्तो छनौट कार्यसम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेको छ ।

(छ) **ग्रामीण विकास बैंकहरूको कर्मचारी नियमावलीमा एकरूपता ल्याइने** : पाँचै ग्रामीण विकास बैंकहरूको वर्तमान नियमावलीमा कर्मचारीहरूको सेवा, शर्त तथा सुविधासम्बन्धी विषयहरूमा एकरूपता ल्याउने उद्देश्यले उच्चस्तरीय समन्वय समितिले विकास वित्त विभागका कार्यकारी निर्देशकको संयोजकत्वमा एक समिति गठन गरेको छ ।

(ज) **व्यावसायिक कार्ययोजना (Business Plan) तर्जुमा गर्नुपर्ने** : व्यावसायिक कार्ययोजना बनाएर मात्र कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्बन्धित ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ, भने यस्तो योजना उत्पादकत्वको मापदण्डलाई आधार मानेर तर्जुमा गर्नुपर्ने र सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत गराई उच्चस्तरीय समन्वय समितिमा पेश गर्नुपर्ने निर्देशन दिइएको छ ।

(झ) **Rural Micro Finance Development Centre लाई थोक कर्जा वितरण गर्न निर्देशन** : ग्रामीण विकास बैंकहरूको २०५८ असारसम्मको सञ्चित नोक्सानी व्यहोरी सकेपछि सम्बन्धित ग्रामीण विकास बैंकहरूमा थोक कर्जा (Wholesale Credit) वितरण गर्ने काम तत्काल थालनी गर्न २०५८ मङ्सिरमा RMDC लाई निर्देशन दिइएको छ ।

पाँचै ग्रामीण विकास बैंकहरूले २०५८ असोजसम्ममा १ लाख ४२ हजार ८ सय ४६ महिला ऋणीहरूलाई कुल रु. ५ अर्ब ५४ करोड ८३ लाख कर्जा प्रवाह गरिसकेका छन् भने ऋणी महिलाहरूबाट रु. २७ करोड ३६ लाख बचत सङ्कलन भएको छ ।

प्राथमिकताक्षेत्र कर्जा कार्यक्रम

वाणिज्य बैंकहरूद्वारा सञ्चालित प्राथमिकताक्षेत्र कर्जा कार्यक्रममा यस वर्ष निम्नबमोजिमको थप व्यवस्था गरिएको छ :

(क) बेरोजगारी समस्या कम गर्ने उद्देश्यले वैदेशिक रोजगारमा जान चाहने युवावर्गलाई वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाह हुने रु. १ लाखसम्मको कर्जालाई प्राथमिकताक्षेत्र

कर्जाअन्तर्गत समावेश गरिने नयाँ नीतिगत व्यवस्था गरी सम्बन्धित बैंकहरूलाई २०५८ माघ १५ गते निर्देशन दिइएको छ ।

(ख) साना जलविद्युत् आयोजनाहरूमा लगानी हुने रु. १० करोडसम्मको कर्जालाई प्राथमिकताक्षेत्र अन्तर्गत समावेश गर्न गत मङ्सिर महिनामा वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ । यसअघि यो व्यवस्था अन्तर्गत प्रवाह हुने रु. २ करोडसम्मको कर्जा मात्र प्राथमिकताक्षेत्र अन्तर्गत समावेश हुने व्यवस्था थियो ।

(ग) अन्धा अपाङ्गहरूलाई स्वरोजगार सिर्जना र आत्मनिर्भर एवं सक्षम बनाउने उद्देश्यले प्रदान गरिने रु. ४० हजारसम्मको कर्जालाई प्राथमिकताक्षेत्र कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

सामुदायिक भूमिगत जलसिँचाइ सेक्टर आयोजना

एसियाली विकास बैंक, श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकबीच सामुदायिक भूमिगत जलसिँचाइ सेक्टर आयोजना (CGISP) का लागि पूँजीगत अनुदान अन्तर्गत सहभागी वित्तीय संस्थाहरू मार्फत किसानहरूलाई ऋण प्रदान गर्न व्यवस्था भए अनुरूप एस.डी.आर. ९९ लाख २९ हजार ऋण पूँजी व्यवस्था भई विगत २ वर्षदेखि सञ्चालन हुँदै आएको यो आयोजना अन्तर्गत हालसम्म निम्न प्रगति भएको छ ।

(क) सामुदायिक भूमिगत जलसिँचाइ सेक्टर आयोजना (Community Ground Water Irrigation Sector Project–CGISP) कार्यान्वयनको लागि सहभागी वित्तीय संस्थाको रूपमा कार्य गर्न २०५७ चैतसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेड मात्र Participating Financial Institution (PFI) रहेकोमा २०५८ चैतसम्म थप ३ वटा PFIहरू छनौट भई यस आयोजनामा सरीक भएका छन् । जसअनुसार सहारा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था, चारपाने, भ्रापा, पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, विराटनगर र डिप्रोक्स विकास बैंक, चितवनलाई नयाँ वित्तीय संस्थाका रूपमा छनौट गरिएको छ । यसप्रकार यस आयोजनाअन्तर्गत अब सहभागी वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्या ४ पुगेको छ ।

(ख) २०५७ चैत मसान्तदेखि २०५८ फागुनसम्ममा आयोजना क्षेत्रका सीमान्त तथा साना किसानहरूलाई सामूहिक स्यालो ट्यूबवेल जडान गर्न सहभागी वित्तीय

संस्थाहरूमध्ये नेपाल बैंक लिमिटेडबाट ८४, सहारा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडबाट ५६ र पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकबाट १७ स्यालो ट्यूबवेल जडान गरी जम्मा १५७ वटा स्यालो ट्यूबवेलबाट करिब १००० विघा जमिन सिञ्चित भई १,०१४ कृषकहरू लाभान्वित भएका छन् । उपर्युक्त प्रयोजनका लागि ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमार्फत रु. ५५ लाख ५८ हजार ऋण पूँजी लगानी भएको छ । यस आयोजना अन्तर्गत हुने कुल लगानीमा ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट ८० प्रतिशत पूँजी लगानी हुने व्यवस्था रहेको छ ।

(ग) सामुदायिक भूमिगत जलसिँचाइ सेक्टर आयोजनाको कार्यान्वयन प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले एसियाली विकास बैंकका प्रतिनिधिसहित आयोजनामा सम्बद्ध निकायहरूलाई सहभागी गराई २०५८ असोजमा 'ऋण कोष विधि तथा प्रगति विवरण' विषयक एकदिने केन्द्रीयस्तरको समीक्षा काठमाडौँमा सम्पन्न भयो ।

(घ) आयोजना अन्तर्गत हुने ऋण प्रवाह प्रक्रियालाई सरलीकरण गर्न आयोजनाको कर्जा निर्देशिका -२०५६ लाई परिमार्जन गरी नयाँ कर्जा निर्देशिका -२०५८ तर्जुमा गरी २०५८ फागुन १५ देखि लागू गरिएको छ ।

(ङ) आयोजना कार्यान्वयनका लागि छनौट भएको सहभागी वित्तीय संस्था पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, विराटनगरका अधिकृत तथा कर्मचारीका लागि विकास वित्त विभागद्वारा २०५८ फागुनमा विराटनगरमा दुई दिने 'वित्तीय सेवा' विषयक तालिम सम्पन्न भएको छ ।

आप्राका (APRACA)

(क) Asia Pacific Rural and Agricultural Credit Association (APRACA) को कार्यकारी समितिको ४४ औँ बैठक नेपाल राष्ट्र बैंकको आतिथ्यमा २०५८ असोजमा काठमाडौँ र पोखरामा सम्पन्न भयो । यो बैठक नेपाल राष्ट्र बैंकले १६ वर्षपछि आयोजना गरेको हो भने यस बैठकमा विभिन्न १२ देशका प्रतिनिधिहरूको सहभागिता रहेको थियो ।

(ख) यस बैंकको संयोजकत्वमा विकास वित्त विभागद्वारा APRACA-IFAD MicroSurvey Study visit Program २००१ अप्रिल २-६ मा नेपालमा आयोजना गरियो । यस कार्यक्रममा कम्बोडिया, भियतनाम, पाकिस्तान र भारतका गरी १० जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजना

पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल तथा सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका तराईका ८ जिल्लाहरू- कैलाली, कञ्चनपुर, बाँके, बर्दिया, दाङ्ग, कपिलवस्तु, रूपन्देही र नवलपरासीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि श्री ५ को सरकार र कृषि विकासको लागि अन्तराष्ट्रिय कोष (IFAD) बीच सम्पन्न ऋण सम्झौता बमोजिम 'पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजना' अन्तर्गत ग्रामीण बैकिङ्ग अनुसरणकर्ताका १६ शाखाहरूबाट हालसम्म करिब २१ हजार ऋणीहरू लाभान्वित भएका छन्, साथै आयोजना अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को लागि रु. १ करोड १३ लाख ८६ हजार थप ऋण प्रदान गर्ने स्वीकृति दिइएको छ। यस आयोजना अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकबाट २०५८ फागुनसम्ममा रु. १३ करोड १४ लाख ९ हजार लगानी भइसकेको छ।

तेस्रो पशु विकास आयोजना

(क) एसियाली विकास बैंक तथा श्री ५ को सरकारबीच २३ डिसेम्बर, १९९६ मा भएको ऋण सम्झौता बमोजिम तेस्रो पशु विकास आयोजना (TLDP) पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका १९ र मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रका ७ गरी कुल २६ जिल्लाहरूमा सञ्चालन गरिएको छ। कुल १८ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू कार्यरत छन्। आयोजना कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा २०५८ साउनपश्चात् मात्र ६ नयाँ वित्तीय संस्थाहरूसँग सम्झौता सम्पन्न भएको छ भने मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रमा नयाँ सहभागी वित्तीय संस्थाका रूपमा सहभागी हुन आह्वान गरिएअनुरूप उद्यम विकास बैंकलाई परीक्षणका रूपमा सहभागी वित्तीय संस्था छनौट गरिएको छ।

(ख) आयोजना सञ्चालनका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकसँग सहभागी वित्तीय संस्थाको रूपमा सम्झौता गरेका १८ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमध्ये ९ संस्थाहरूले आयोजना अन्तर्गत २०५८ फागुनसम्ममा प्रवाह गरेको कुल कर्जाको ८० प्रतिशतका दरले कुल रु. ८ करोड ८२ लाख ४४ हजार चार सय नेपाल राष्ट्र बैंकबाट शोधभर्ना प्राप्त गरिसकेका छन्। २०५८ साउनदेखि फागुनसम्ममा मात्र आयोजना अन्तर्गत विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूलाई कुल रु. ३ करोड १३ लाख २० हजार शोधभर्ना प्रदान गरियो, साथै शोधभर्ना लिन ढिलाईगर्ने संस्थाहरूलाई निश्चित अवधि

तोकी शोधभर्ना दिने नीतिगत व्यवस्थासमेत गरिएको छ।

(ग) यस आयोजनामा सहभागी भएका विभिन्न स्थाहरूमध्ये वाणिज्य बैंक २, विकास बैंक २ ग्रामीण बैकिङ्ग अनुसरणकर्ता ४, सहकारी संस्था ८ र गैरसरकारी संस्था २ गरी कुल १८ सहभागी वित्तीय संस्थाहरू छन्।

(घ) तेस्रो पशु विकास आयोजना अन्तर्गत नयाँ सहभागी वित्तीय संस्थाहरू र सम्बन्धित निकायहरूका लागि २०५८ मङ्सिरमा पोखरामा र २०५८ चैतमा नेपालगञ्जमा १ दिने कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरियो।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

श्री ५ को सरकारबाट उपलब्ध रु. २ करोडको पूँजीबाट २०४८ सालदेखि सञ्चालनमा आएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले २०५८ पुस मसान्तसम्ममा ४२ जिल्लाका १६६ सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूमा फर्त करिब रु. ४ करोड ९३ लाख २० हजार ऋण प्रवाह गरेको छ। सो अवधिसम्ममा रु. ३ करोड २२ लाख ७७ हजार असुली भई रु. १ करोड ७० लाख ४३ हजार लगानीमा रहेको छ। कोषबाट प्रवाहित कर्जा सुविधाबाट ग्रामीणक्षेत्रमा बसोवास गर्ने ७,२३३ विपन्न घरपरिवारहरू लाभान्वित भएका छन्। श्री ५ को सरकारको चालू आर्थिक वर्षको बजेट वक्तव्यमा रु. २ करोडको थप पूँजी यस कोषमा उपलब्ध गराउने नीतिगत व्यवस्थासमेत भएको छ।

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादनशील कर्जा कार्यक्रम

सघन बैकिङ्ग कार्यक्रमको अभिन्न अङ्गका रूपमा सञ्चालन भएको ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादनशील कर्जा (PCRW) कार्यक्रममा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंक संलग्न रहेका छन्। देशका ६८ जिल्लामा सञ्चालन भएको यो कार्यक्रममा महिलाहरूलाई सामूहिक धितोमा प्रदान गरिएको कर्जामध्ये ऋणीको काबु बाहिरको परिस्थिति सिर्जना भई कर्जा चुक्ता हुन नसक्ने अवस्थामा पुगेको कर्जा राफसाफ गराउने उद्देश्यले प्राथमिकताक्षेत्र विकास समितिको सिफारिसमा क्षतिपूर्ति कोषबाट निश्चित आधारहरू तर्जुमा गरी कर्जा चुक्ता गराउने कार्य शुरू गरिएको छ।

ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई पुनर्कर्जा

यस वर्ष नेपाल राष्ट्र बैंकले पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकलाई रु. २ करोड, मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास

बैंकलाई रु. १ करोड र सुदूरपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकलाई रु. १ करोड पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराएको छ ।

रासायनिक मल अनुदानको रकम श्री ५ को सरकारमा दाखिला

मलखाद अनुदानको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकलाई प्राप्त रकममध्ये बाँकी रहेको रु. ६ करोड ५९ लाख श्री ५ को सरकारलाई फिर्ता गरी सकिएको छ ।

नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई प्रदान भएको पुनर्कर्जाको पुनर्तालिकीकरण

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई २०५८ असारसम्म प्रदान भएको पुनर्कर्जा रु. ९० करोड २२ लाख ६८ हजार (भाखा नाघेकी साँवा रु. ६४ करोड ८४ लाख ६९ हजार र भाखा ननाघेकी साँवा रु. २५ करोड ३७ लाख ९८ हजारलाई २०५९ असारदेखि २०६२ असारसम्म ६/६ महिना (असार र पुस) मा भुक्तानी हुने गरी पुनर्तालिकीकरण गरिएको छ ।

आन्तरिक ऋण व्यवस्थापन

श्री ५ को सरकारद्वारा उठाउने आन्तरिक ऋण व्यवस्थापनको सम्पूर्ण कार्य नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र राष्ट्र ऋण ऐन, २०१७ अन्तर्गत रही नेपाल राष्ट्र बैंकले सम्पादन गर्दै आइरहेको छ । यसै अनुरूप २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुन मसान्तसम्ममा ऋणपत्रको निष्कासन, ऋणपत्रको साँवा तथा ब्याज भुक्तानी र सरकारी ऋणपत्रको दोस्रो बजार सञ्चालन गरिएको छ ।

ऋणपत्रको निष्कासन

आर्थिक वर्ष २०५७/५८ मा कुल रु. ७ अर्बको आन्तरिक ऋण उठाउने बजेटमा व्यवस्था भएकोमध्ये २०५७ चैत महिनामा उठाउन बाँकी रहेको रु. २ अर्ब ५० करोड र आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा रु. ९ अर्ब आन्तरिक ऋण उठाउने व्यवस्थामध्ये जम्मा रु. ३ अर्ब १९ करोड २७ लाख गरी २०५८ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा जम्मा रु. ५ अर्ब ६९ करोड २७ लाखको ऋणपत्रहरू निष्कासन गरिएका छन् । जसमा ट्रेजरी बिल रु. २ अर्ब २० करोड, विकास ऋणपत्र रु. १ अर्ब ७८ करोड २१ लाख, राष्ट्रिय बचतपत्र रु. १ अर्ब १० करोड, नागरिक बचतपत्र रु. ४१ करोड ७९ लाख र विशेष ऋणपत्र रु. १९ करोड २७ लाख रहेका छन् ।

२९०/नेपाल राष्ट्र बैंक

ऋणपत्रको साँवा तथा ब्याज भुक्तानी

श्री ५ को सरकारद्वारा निष्कासित ऋणपत्रहरूमध्ये २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुन मसान्तभित्र भुक्तानी गनुपर्ने दायित्व भएको साँवा रकममध्ये जम्मा रु. ८० करोड र ब्याज बापत रु. ३ अर्ब ४९ करोड ५६ लाख गरी जम्मा रु. ४ अर्ब २९ करोड ५६ लाख श्री ५ को सरकारबाट प्राप्त गरी विभिन्न व्यक्ति, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई भुक्तानी दिइएको छ ।

श्री ५ को सरकारले उठाएको आन्तरिक ऋणमध्ये २०५८ फागुन मसान्तसम्ममा साँवा भुक्तानी गरी कुल तिर्न बाँकी रहेको आन्तरिक ऋण रकम रु. ६५ अर्ब ५५ करोड १६ लाख रहेको छ । श्री ५ को सरकारले तिर्न बाँकी रहेको आन्तरिक ऋणमा ट्रेजरी बिल रु. ४१ अर्ब १० करोड ६६ लाख, विकास ऋणपत्र रु. ६ अर्ब ८० करोड ७ लाख, राष्ट्रिय बचतपत्र रु. १२ अर्ब ३७ करोड ६५ लाख, नागरिक बचतपत्र रु. ४१ करोड ७९ लाख र विशेष ऋणपत्र रु. ४ अर्ब ८४ करोड ९९ लाख रहेको छ ।

ट्रेजरी बिलको दोस्रो बजार कारोबार

मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरकारी ऋणपत्र बजारको विकास र विस्तार गरी विश्वसनीय बनाउन सरकारी ऋणपत्रको दोस्रो बजार विकासमा जोड दिइए अनुरूप यस अवधिमा दोस्रो बजारको कारोबारमा उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ । गत वर्षसम्म ट्रेजरी बिलको दोस्रो बजार कारोबार अन्तर्गत ३ उपकरणहरू मात्र प्रयोग भएकोमा यस वर्ष Tap Sale थप गरी जम्मा ४ उपकरणहरू प्रयोगमा ल्याई दोस्रो बजारलाई अझ बढी सुविधायुक्त बनाइएको छ । रिपो (Repo), Outright Sale, Outright Purchase र Tap Sale उपकरणहरू हाल दोस्रो बजारमा प्रयोग भइरहेका छन् । २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुन मसान्तसम्ममा Repo अन्तर्गत रु. ५८ अर्ब ४ करोड ४४ लाख, Outright Sale अन्तर्गत रु. १३ अर्ब ५ करोड ४८ लाख, Outright Purchase अन्तर्गत रु. १२ अर्ब ६१ करोड २३ लाख र Tap Sale अन्तर्गत रु. ३१ अर्ब ५ करोड ४८ लाख गरी जम्मा रु. १ खर्ब १४ अर्ब ७६ करोड ६३ लाखको कारोबार भएको छ ।

बजार निर्माताका लागि इजाजत प्रदान

सरकारी ऋणपत्रहरूमध्ये विकास ऋणपत्र, राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्र खरिदकर्ताहरूका लागि दोस्रो

बजारको सुविधा उपलब्ध गराउन आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को लागि जम्मा २७ वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका शर्तहरू पालना गर्ने गरी बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ। यसमध्ये ५ बजार निर्माताहरू उपत्यका बाहिर रहेका छन्। यसबाट ऋणपत्रहरूको दोस्रो बजार कारोबारमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन गएको छ।

नयाँ उपकरणहरूको प्रयोग

(क) अर्थतन्त्रमा देखिएको अधिक तरलतालाई प्रशोचन गर्न २०५८ वैशाख २५ गतेदेखि ९१ दिने ट्रेजरी बिलको Tap Sale प्रक्रिया शुरू गरिएको छ। यस व्यवस्था अन्तर्गत हरेक मङ्गलवार नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको ट्रेजरी बिलको बिक्री खुला गरिन्छ। Tap Sale मार्फत २०५८ वैशाख २५ देखि २०५८ फागुन मसान्तसम्ममा जम्मा रु. ३१ अर्ब ५ करोड ४८ लाखको ट्रेजरी बिल बिक्री भई मुद्राप्रदायलाई वाञ्छित सीमामा राख्न महत्वपूर्ण सहयोग पुग्न गएको छ। अर्थव्यवस्थामा मौद्रिक स्थायित्वको लागि प्रयोग भएको Tap Sale लाई आवश्यकतानुसार निरन्तर रूपमा सञ्चालन गर्न उपकरणको अभाव नहोस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०५७/५८ मा श्री ५ को सरकारले उपयोग गरेको अधिविकर्ष रु. ६ अर्ब ५४ करोड ६७ लाख र श्री ५ को सरकारद्वारा नेपाल राष्ट्र बैंकको नाममा जारी विशेष ऋणपत्रहरू बापत रु. ५ अर्ब ४४ करोड ९० लाख गरी जम्मा रु. ११ अर्ब ९९ करोड ५७ लाखलाई ट्रेजरी बिलमा रूपान्तरणसमेत गरिएको छ।

(ख) गैरबैंकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको बचतलाई अझ प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्न मौद्रिक उपकरणको उपयोगमा वृद्धि गर्दै लैजान वाञ्छनीय देखिएकोले 'नागरिक बचतपत्र' को नामले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि एक नयाँ ऋणपत्र जारी गरिएको छ। सर्वसाधारण व्यक्तिहरूले मात्र खरिद गर्न पाउने र ऋणपत्र धितो राखी वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण लिन नपाउने यस ऋणपत्रका विशेषताहरू रहेका छन्। २०५८ चैत महिनासम्ममा यस बचतपत्रको निष्कासनबाट करिब ६५ करोडको बचत परिचालन भएको छ।

राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन गोष्ठी

सरकारी धितोपत्र लगानीकर्ता र मध्यस्तकर्ताहरूलाई हुने फाइदा तथा बजारको विस्तार तथा प्रगाढतामा अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले

धितोपत्रसम्बन्धी गोष्ठी/अन्तरक्रिया कार्यक्रम देशको विभिन्न भागमा सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम बमोजिम २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुन मसान्तसम्म ८ गोष्ठी/अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिसकेको तथा चालू आर्थिक वर्षमा थप ९ गोष्ठी सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेको छ।

बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकिङ्ग क्षेत्रको व्यवस्थापन, सञ्चालन आदि पक्षको नियमित निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरी देशको बैंकिङ्ग प्रणाली स्वस्थ र सुदृढ बनाउने उद्देश्य राखेको छ।

स्थलगत निरीक्षण

२०५७ चैतदेखि २०५८ फागुन मसान्तको अवधिमा विभिन्न वाणिज्य बैंकहरूको स्थलगत निरीक्षण अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडका १२ शाखा, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १२ शाखा तथा बैंक अफ काठमाडौं लिमिटेड, माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड, लुम्बिनी बैंक लिमिटेड र नेपाल एस.वी.आई बैंकका सबै शाखाहरू लगायत केन्द्रीय कार्यालयसमेतको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ। यसैगरी सोही अवधिमा आवश्यकतानुसार सम्पादन गरिने विशेष निरीक्षण अन्तर्गत एभरेष्ट बैंक लिमिटेड र नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लिमिटेडको विशेष निरीक्षणसमेत गरिएको छ। निरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याइएका कैफियतहरूको सुधारका लागि गरिने अनुगमनको कार्य नियमित रूपमा भइरहेको छ, साथै निरीक्षण एवं सुपरिवेक्षणको क्रममा देखिएका विसङ्गति र समस्याहरूको निराकरणका लागि सम्बन्धित बैंकका उच्च पदाधिकारीहरूलाई सम्बन्धित विभागमा नै आमन्त्रण गरी छलफल गर्ने गरिएको छ।

गोष्ठी, सेमिनार तथा अन्तरक्रिया

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट २०५८ साउन १ गतेदेखि लागू हुने गरी जारी भएका नयाँ निर्देशनहरूको सम्बन्धमा आवश्यक स्पष्टता र कार्यगत एकरूपता प्रदान गर्ने उद्देश्यले २ वटा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरियो। त्यस्तै वाणिज्य बैंकमा आन्तरिक लेखापरीक्षणको सम्बन्धमा २०५८ साउन १ देखि नयाँ निर्देशन लागू गरी सकिएको सन्दर्भमा आन्तरिक लेखापरीक्षकको आवश्यकता, कार्य, भूमिका र समस्याहरूको विषयमा केन्द्रित रही वाणिज्य बैंकहरूका आन्तरिक लेखापरीक्षकहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भयो।

गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण

वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ को दफा २५ बमोजिम वाणिज्य बैंकले आफ्नो वासलात र नाफा नोक्सान हिसाबको विवरण नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको ढाँचा र तरिकामा प्रस्तुत गर्नुपर्ने र सोही ऐनको दफा ११ बमोजिम वर्षैपिच्छे साल तमाम भएको १८० दिनभित्र बैंकको प्रधान कार्यालय रहेको स्थानमा साधारण सभा गरी सक्नुपर्ने प्रावधान रहेको र लेखापरीक्षण कार्यसम्पादन गरी सकेपछि लेखापरीक्षकले पेश गरेको प्रारम्भिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदन सात दिनभित्र तथा अन्तिम लेखापरीक्षण प्रतिवेदन र Long Form Audit Report वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशित गर्नुपूर्व नेपाल राष्ट्र बैंकमा पेश गर्नुपर्ने निर्देशन रहेकोमा देहायका बैंकहरूबाट प्राप्त आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को उपरोक्तानुसारका कागजातहरूको आधारमा तयार पारिएको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदनमा देखिएको विसङ्गतिउपर निम्नानुसार आवश्यक निर्देशक दिई वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशित गर्ने स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

- नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेडबाट प्राप्त विवरणको आधारमा परीक्षण गर्दा यस बैंकको निर्देशनबमोजिम कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गरेको नपाइएकोले नपुग रकम पूर्ति गरेपछि मात्र उक्त बैंकले प्रदान गर्ने लाभांश वा बोनस शेयर प्रदान गर्न पाउने निर्देशन दिएको तथा आयकर र अन्य दायित्वबापतको रकमसमेतलाई सम्भावित दायित्वमा देखाई वित्तीय विवरण तयार गर्न निर्देशन दिइएको छ ।
- नेपाल एस.वी.आई. बैंक लिमिटेडलाई प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्र र विपन्न वर्ग कर्जा नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशनको आशयानुरूप विपन्नवर्गको उत्थानका लागि लगानी गर्नुपर्नेतर्फ बैंकको ध्यानाकर्षण गरिएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन बमोजिम न्यूनतम पूँजी रु. ५० करोड पुगेको नदेखिएकोले सो पूरा नभएसम्म कुनै पनि किसिमको लाभांश वा बोनस शेयर घोषणामा प्रतिबन्ध लगाइनुका साथै न्यूनतम पूँजी रु. ५० करोड पुऱ्याउने सम्बन्धमा कार्ययोजना पेश गर्न निर्देशन गरिएको तथा कर कार्यालयले दाबी गरेको अतिरिक्त कर दायित्वको रकमलाई सम्भावित दायित्व अन्तर्गत प्रस्तुत गरी वित्तीय विवरण तयार गर्न पनि निर्देशन दिइएको छ ।

- माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेडलाई एकै परिवारका विभिन्न सदस्यलाई बैंकको कुल निष्कासित पूँजीको १५.०८ प्रतिशत शेयर जारी भएको पाइएकोले सर्वसाधारणलाई शेयर वितरण गर्नुअघि यस बैंकले तोकेको सीमाभित्र ल्याउन निर्देशन गरिएको तथा बैंक सञ्चालक समितिका अध्यक्ष शङ्करमान डंगोलको नाउँ कर्जा सूचना केन्द्रको कालोसूचीमा सूचीकृत भएको पाइएकोले निजलाई अविलम्ब सञ्चालक समितिबाट हटाउन निर्देशन दिइएको छ ।
- नेविल बैंक लिमिटेडलाई नेपाल राष्ट्र बैंकको परिपत्रबमोजिम कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गरेको नपाइएकोले नपुग रकम पूर्ति गर्न निर्देशन दिइएको, आयकरबापत बैंकको सम्भावित दायित्वलाई वासलातको मुखपृष्ठमा नै खुलाउन निर्देशन भएको तथा लेखापरीक्षकले औल्याएका कैफियतहरूको सुधारका लागि सञ्चालक समितिको ध्यानाकर्षण गरिएको छ ।
- हिमालयन बैंक लिमिटेडलाई अदालतको निर्णयानुसार बैंकउपर दाबी रहेको र आयकर बापतको सम्भावित दायित्वलाई वासलात बाहिरको सम्भावित दायित्व अन्तर्गत लेखाङ्कन गर्न निर्देशन दिइएको तथा एकै ग्राहक सीमाभन्दा बढी प्रदान भएका कर्जा/सुविधाहरू सीमाभित्र ल्याउन निर्देशन दिइएको छ ।
- नेपाल इण्डोस्वेज बैंक लिमिटेडलाई नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन मुताविक न्यूनतम पूँजी रु. ५० करोड पुगेको नदेखिएकोले कुनै पनि किसिमको लाभांश (बोनस शेयरसमेत) घोषणा वा वितरण गर्न रोक लगाइएको छ । सन् १९९६/९७ सम्मको सम्भावित कर दायित्वलाई वासलात बाहिरको सम्भावित दायित्व अन्तर्गत देखाउन निर्देशन दिइएको, असूलीको क्रममा अदालतमा विचाराधीन कर्जालाई यस बैंकको परिपत्र बमोजिम वर्गीकरण गरेको नपाइएको हुँदा आइन्दा खराब कर्जामा वर्गीकरण गर्न निर्देशन दिइएको तथा बैंकका सबै प्रकारका सूचना एवं क्रियाकलापलाई पारदर्शी रूपमा सम्बन्धित सबै पक्षलाई सुसूचित गर्ने वस्तुस्थितिलाई मध्यनजर गर्दै प्रमुख संस्थापकले शेयर बिक्री गर्न तयारी गरेको तथ्यलाई समेत

लेखासम्बन्धी टिप्पणीमा उल्लेख गर्नु उपर्युक्त हुने सुझाव दिइएको छ ।

- स्टाण्डर्ड चार्टर्ड बैंक नेपाल लिमिटेडलाई विगत वर्षहरूको कर बापतचको बाँकी रहेको रकम सम्बन्धमा कर कार्यालयले गरेको आदेशमा बैंक राजस्व न्यायधीकरणमा गएकोले सो रकमलाई सम्भावित दायित्वमा देखाउन निर्देशन दिइएको, वासलात, नाफा नोक्सान हिसाबलगायतका वित्तीय विवरणको तयारीमा यस बैंकको परिपत्रको पूर्ण पालना भएको नपाइएकोले तोकिएबमोजिम वित्रीय विवरण तयार गर्न निर्देशन दिइएको तथा लेखापरीक्षकको प्रतिवेदनबाट बैंकले स्थिर सम्पत्तिको भौतिक परीक्षण गर्ने र शाखाहरूद्वारा स्थिर सम्पत्तिको अभिलेखसमेत नराखिएको जानकारी हुन आएकोले कम्तीका वर्षको एक पटक स्थिर सम्पत्तिको भौतिक परीक्षण गर्न र अद्यावधिक अभिलेख राख्न निर्देशन दिइएको छ ।
- कुमारी बैंक लिमिटेडलाई लेखापरीक्षकले औल्याएका बिसङ्गतिहरू सुधार गर्न ध्यानाकर्षण गरिएको तथा लेखापरीक्षकले प्रारम्भिक प्रतिवेदनमा प्रारम्भिक खर्च रु. १ करोड ५० लाखको सम्बन्धमा कुनै Supporting Documents लेखापरीक्षणार्थ उपलब्ध नभएको र अन्तिम प्रतिवेदनमा सो खर्चको औचित्यता सम्बन्धमा आफ्नो विचार व्यक्त गर्न असमर्थता जनाएको बारेमा सो खर्चको औचित्यता पेश गर्न बैंकलाई निर्देश गरिएको छ ।
- एभरेष्ट बैंक लिमिटेडलाई नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन बमोजिम न्यूनतम पूँजी रु. ५० करोड नपुगेसम्मका लागि बैंकले प्रदान गर्ने नगद लाभांश, वोनस शेयर र अन्तरिम लाभांशसमेतमा रोक लगाएको तथा वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ को प्रावधान विपरित साधारण सभाबाट स्वीकृत नगराई सञ्चालकहरूको सुविधा वृद्धि गरेको पाइएकोले आइन्दा यस्तो सुविधा साधारण सभाको स्वीकृति लिएर मात्र प्रदान गर्न निर्देशन दिइएको छ ।
- बैंक अफ काठमाडौं लिमिटेडलाई बैंकको न्यूनतम पूँजी रु. ५० करोड पुगेको नपाइएकोले सो नपुगेसम्मका लागि नगद लाभांश, वोनस

शेयर जारी र अन्तरिम लाभांश वितरणमा रोक लगाइएको, एउटै ग्राहकलाई प्रदान गर्नसक्ने सीमा नाघ्ने गरी प्रदान भएका कर्जा/सुविधाहरू नियमित गराउन निर्देशन दिइएको तथा नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको ढाँचामा कुनै परिवर्तन नगरी वित्तीय विवरण तयार गर्न निर्देशन गरिएको छ ।

- नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेडलाई लेखापरीक्षकको टिप्पणीमा केही खर्चको बिल भर्पाई उपलब्ध नभएको र सञ्चालक समितिबाट प्रत्युत्तरसमेत प्राप्त नभएको भन्ने उल्लेख भएको सम्बन्धमा स्पष्ट जानकारी माग गरिएको तथा वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ को प्रावधान विपरित गणपूरक सङ्ख्या नपुगेको सञ्चालक समितिको बैठकबाट प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको पदावधि थप गरेको पाइएकोले सचेत गराई सो कार्य नियमित गराउन निर्देशन दिइएको छ ।

हर्जाना

विद्यमान कानूनी एवं नीतिगत व्यवस्था अनुसार तोकिए बमोजिम विभिन्न समयवधिहरूमा अनिवार्य नगद मौज्जात (CRR) कायम नगर्ने र प्राथमिकता क्षेत्र एवं विपन्नवर्गमा कर्जा प्रवाह नगर्ने ढ वाणिज्य बैंकहरूलाई २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुनको अवधिमा जम्मा रु. ३८ लाख ९९ हजार हर्जाना लगाएको छ। बढी हर्जाना लगाइएका वाणिज्य बैंकहरूको अग्रपङ्क्तिमा नेपाल एस.बी.आई. बैंक (रु. १८ लाख ९७ हजार) एभरेष्ट बैंक लिमिटेड (रु. १३ लाख ६५ हजार), लुम्बिनी बैंक लिमिटेड (रु. ३ लाख ८९ हजार) र नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक (रु. १ लाख १२ हजार) पर्न आएका छन् ।

गैरबैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

देशले उदार आर्थिक नीतिको अवलम्बन गरेपश्चात् सङ्ख्यात्मक रूपमा वृद्धि भएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई केन्द्रीय बैंकको रूपमा रहेको नेपाल राष्ट्र बैंकले नियमित निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्दै आएको छ । त्यस्ता वित्तीय संस्थाहरूलाई 'बैंकिङ्ग' र 'गैरबैंकिङ्ग' दुई भागमा विभाजन गरी स्पष्ट छुट्टाछुट्टै नीति निर्देशनमाफत सञ्चालन गराउने नेपाल राष्ट्र बैंकको उद्देश्यअनुसार २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुन मसान्तसम्म गैरबैंकिङ्ग संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरिएको छ ।

यस अवधिमा २३ वित्त कम्पनी, ३ विकास बैंक, १० कृषि विकास बैंकका शाखा, ९ सहकारी संस्था र २ गैरसरकारी संस्थागरी जम्मा ५० संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न भएको छ । यसका अतिरिक्त ३ वित्त कम्पनीको विशेष निरीक्षण र कृषि विकास बैंकका १२ शाखाको अनुगमन निरीक्षण गरिएको छ । गैरस्थलगत निरीक्षणतर्फ वित्तीय संस्थाहरूले पालना गर्नुपर्ने नीतिगत निर्देशनहरू खासगरी पूँजीकोष पर्याप्तता, तरलता, वित्तीय स्रोत सङ्कलन सीमा, सम्पत्तिको गुणस्तर, क्षेत्रगत कर्जा सीमा, जोखिम ब्यहोर्ने कोष आदि सम्बन्धमा आवधिक रूपमा अनुगमन गरी सोको आधारमा वित्तीय संस्थाहरूलाई आवश्यक निर्देशन दिइएको छ ।

स्थलगत तथा गैरस्थलगत निरीक्षणका क्रममा निर्धारित अनुपातमा न्यूनतम तरलता मौज्जात कायम नगरेको देखिएको हुँदा साविक नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ को दफा ३२(२) अनुरूप ४ वित्त कम्पनीलाई हर्जाना लगाइएको छ । गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणका अतिरिक्त स्थलगत निरीक्षणबाट बैंकको निर्देशन पालना नभएसम्म लाभांश वितरणमा प्रतिबन्ध लगाइएको छ । त्यसैगरी प्रचलित कानून विपरीत यातायात भत्ता, औषधी उपचार खर्च वितरण गर्न गरेको साधारण सभाको निर्णय कार्यान्वयन गर्न रोक् लगाइएको तथा केही वित्त कम्पनीलाई अनियमित तवरले भुक्तानी लिएको आर्थिक सुविधा फिर्ता गर्न निर्देशन दिइएको छ । केही सहकारी संस्थाहरूले नगद प्रवाहविना शेयर खरीद बिक्री गरी कृत्रिम तवरले शेयर पूँजी वृद्धि भएको देखाइएकोमा उक्त कार्य रद्द गर्न निर्देशन दिइएको छ । प्रचलित लेखा सिद्धान्त अनुरूप कार्य नगर्ने केही लेखापरीक्षकसँग स्पष्टीकरण माग गरिएको छ ।

हिमालय फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड, काठमाडौँ र सृजना फाइनेन्स कम्पनी लि., लहान, सिरहाउपर निक्षेप सङ्कलनमा लागेको प्रतिबन्ध फुकुवा गरिएको छ । उपर्युक्त दुई वित्त कम्पनीमध्ये हिमालय फाइनेन्स कम्पनीले यस बैंकका पटक पटकका निर्देशनहरू उल्लङ्घन गर्नाका साथै निक्षेपकर्ताहरूको हित विपरीत कार्य गरेकोमा २०५५ असोज २२ देखि उक्त कम्पनीलाई निक्षेप स्वीकार गर्न प्रतिबन्ध लगाइएको थियो । साथै लहानस्थित सृजना फाइनेन्स कम्पनीका सञ्चालकहरूले विना कुनै सूचना एकाएक कम्पनीको कार्यालय बन्द गरी

दैनिक कार्य स'चारु रूपले सञ्चालन नगरेको पाइएको हुँदा २०५७ फागुन १९ गतेदेखि उक्त कम्पनीलाई निक्षेप सङ्कलन गर्न प्रतिबन्ध लगाइएको थियो । यस सन्दर्भमा दुवै वित्त कम्पनीहरूका सञ्चालकसँग विभिन्न समयमा भएको छलफल तथा बैंकको निर्देशनअनुसार सञ्चालक समिति पुनर्गठन गरी पेशागत रूपले दक्ष र योग्य सञ्चालक तथा प्रमुख कार्यकारी (CEO) नियुक्ति गर्ने, व्यावसायिक कार्ययोजना तयार गरी पेश गर्ने, परिपक्व भएका निक्षेप प्राथमिकताका साथ फिर्ता गर्दै जाने प्रतिबद्धता लगायतका शर्तहरू पूरा गरेको सन्दर्भमा सो प्रतिबन्ध फुकुवा गरिएको छ ।

वित्तीय संस्थाहरूको स्थलगत तथा गैरस्थलगत निरीक्षणका क्रममा देखिएका गम्भीर प्रकृतिका कैफियतहरूका सम्बन्धमा सञ्चालक समिति लगायतका उच्च पदाधिकारीहरूलाई सम्बन्धित विभागमै आमन्त्रण गरी ध्यानाकर्षण गराई सुधारको लागि प्रतिबद्धता लिने तथा आवश्यक निर्देशन दिने क्रममा करिब २० वित्तीय संस्थासँग छलफल गरिएको थियो ।

विदेशी विनिमय नीति तथा व्यवस्थापन

विदेशी विनिमय प्रणालीको संरक्षक र सञ्चालकको हैसियतले नेपाल राष्ट्र बैंकको आवश्यकतानुसार विदेशी विनिमय क्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न सामयिक नीतिहरू अवलम्बन गर्दै आएको छ । यस्ता नीतिहरूमार्फत २०५७ चैत देखि २०५८ फागुन मसान्तसम्म भएका विदेशी विनिमय व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन सम्बन्धमा विदेशी विनिमय कारोबार गर्न इजाजत प्राप्त निकायहरूलाई मिति २०४४।११।२४ देखि परिपत्र जारी हुन थालेपछि मिति २०५८।४।३१ सम्म २४८ वटा परिपत्र जारी भइसकेकोमा हाल उपरोक्त परिपत्रहरूमध्ये कतिपय परिपत्र खारेज भइसकेका, कतिपय वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा असान्दर्भिक भइसकेका, कतिपय अवस्थामा एउटै विषयमा पटक पटक गरी धेरै परिपत्रहरू रहेका आदि विभिन्न कारणले गर्दा सम्बन्धित निकायलाई कार्यसम्पादन गर्न व्यावहारिक कठिनाइ परेको तथ्यलाईसमेत दृष्टिगत गरी यी परिपत्रहरू एकीकृत गर्नुका साथै समयसापेक्ष परिमार्जन गरी उपरोक्त परिपत्रको सट्टा नयाँ परिपत्रसङ्ग्रह जारी गरी मिति २०५८।४।३१ देखि लागू गरिएको छ ।

परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूको प्रतीतपत्र कारोबारमार्फत हुनसक्ने विदेशी विनिमयको अपचलनलाई नियन्त्रण गर्ने दृष्टिकोणबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूको प्रतीतपत्रमार्फत आयात र निर्यात कारोबार गर्नुअघि वाणिज्य बैंकहरूले अनिवार्यरूपमा व्यापारिक साख सूचना (Business Credibility Information) लिनुपर्ने निम्नानुसारको व्यवस्था मिति २०५८।१।४ देखि लागू गरिएको छ ।

- आयात प्रतीतपत्र खोल्नुअघि निर्यात गर्ने विदेशी फर्म, कम्पनी वा संस्थाको व्यापारिक साख सूचना (Business Credibility Information)सम्बन्धी जानकारी लिनुपर्ने ।
- निर्यात प्रतीतपत्रअन्तर्गत निर्यात डकुमेण्टहरू Negotiation वा Purchase गर्नुअघि विदेशस्थित खरिदकर्ताको व्यापारिक साख सूचना (Business Credibility Information)सम्बन्धी जानकारी लिनुपर्ने ।
- यस्तो सूचना नेपालस्थित यस्तो काम गर्ने कुनै निकाय वा नेपालमा शाखा कार्यालय भएका कुनै प्रतिष्ठित अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूको प्रतिनिधिमार्फत सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरू आफैले लिनुपर्ने ।
- Credibility Risk वा High Credit Risk वा Rating Not Determined भन्ने व्यहोरा उल्लेख गरिएका फर्म, कम्पनी वा अन्य निकायसँग कारोबार गर्न नपाइने ।
- सरकारी तथा अर्द्धसरकारी निकायहरूले Global Tender को आधारमा प्रदान गरेको Contract अन्तर्गत खोलिने प्रतीतपत्रको हकमा यस्तो व्यापारिक साख सूचनाको आवश्यकता नपर्ने ।
- एउटा बैंकले प्राप्त गरेको सूचना अरू बैंकहरूले पनि प्रयोग गर्नसक्ने प्रयोग गर्नसक्ने ।
- अमेरिकी डलर ५०,०००।- वा सोभन्दा बढी रकमका प्रतीतपत्र कारोबारको हकमा यो व्यवस्था लागू हुने (अमेरिकी डलर ५० हजार भन्नाले संशोधन गरी रकम थप गरिएको भए सोसमेत गणना हुने) ।
- एकपटक लिइएको यस्तो व्यापारिक साख सूचना (Business Credibility Information) एक

वर्षसम्मका लागि मात्र मान्य हुने ।

- यस्तो साख सूचना प्रतीतपत्र खोल्ने सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको Correspondent बैंकबाट पनि लिन सकिने ।
- Back to Back प्रतीतपत्र र Usance प्रतीतपत्रहरूको हकमा साख सूचना लिनु नपर्ने ।
- नेपाली निर्यातकर्ताहरूले आफूले प्राप्त गरेको प्रतीतपत्रको आधारमा निर्यात गर्दा प्रतीतपत्रमा उल्लेख गरेका सम्पूर्ण Terms and Conditionsx& Comply हुन्छ भने त्यस्ता Clean डकुमेण्टहरूको Negotiation वा Purchase गर्दा साख सूचना आवश्यक नपर्ने ।
- Credit Risk वा High Credit Risk वा Rating Not Determined भन्ने जस्ता व्यहोरा उल्लेख भई आएका Caseहरूको हकमा प्रतीतपत्र खोल्नुपरेमा सामान्य अवस्थामा जुन तहबाट प्रतीतपत्र खोल्न अनुमति निकासी हुन्छ सो तहभन्दा एक तह माथिको निकासी अनिवार्य रूपले लिनुपर्ने ।

विभिन्न प्रयोजनका लागि अमेरिकी डलर ५००।- सम्मको सटही वाणिज्य बैंक आफैले दिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो सटही दिँदा विजक (Invoice) मा उल्लेख भएको रकमभन्दा कम रकमको सटही सुविधा दिन पाइने छैन । शिक्षण संस्था (College, University, Institute आदि) को नाममा बनाएको ड्राफ्ट/टी.टी. रद्द गर्नुपरेमा यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनु अनिवार्य हुनेछ ।

परिवर्त्य विदेशी मुद्राको कारोबार गर्ने इजाजत प्राप्त बैंकहरूले आफूसँग रहेको विदेशी मुद्रा मौज्दातका आधारमा Interest Rate Swap सम्झौता गर्ने सम्बन्धमा निम्नानुसार व्यवस्था गरिएको छ ।

- यस्तो Interest Rate Swap सम्झौता गरेपछि कुन बैंकसँग के कति Swap सम्झौता कति अवधिको लागि गरिएको हो सोको जानकारी सात दिनभित्र अनिवार्यरूपमा विदेशी विनिमय विभागलाई गराउनुपर्ने ।
- जति रकमको लागि Swap गर्ने हो सोही बराबरको रकमको लागि अनिवार्य रूपमा लगानी गर्दै जानुपर्ने ।

- उपरोक्त कारोबारबाट सिर्जना हुने सबै दायित्व सम्बन्धित बैंक आफैले व्यहोर्नुपर्ने ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण

प्रचलित नीति नियमलाई मध्यनजर राखी वार्षिक कार्ययोजनानुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो कार्यालय, शाखा तथा उपशाखाको दैनिक कार्य सुचारु तथा सुव्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसरी आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को प्रथम अर्द्धवार्षिक अवधि सम्ममा सम्पादन गरिएका कार्यहरूलाई निश्चित समयको अन्तरालमा आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्न, देखिएका त्रुटिहरूलाई समयमै सुधार गर्न व्यवस्थापनलाई सहयोग गर्ने आदि कार्यहरू सम्पन्न भइसकेका छन् । यसको अलावा वार्षिक कार्ययोजनामा नपरेका र तत्काल आइपरेका कार्यहरूसमेतलाई समयमै सम्पन्न गर्ने कार्य हुँदै आएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले वि.सं २०१९ देखि २०५८ मङ्सिरसम्म जारी गरेका आन्तरिक परिपत्रहरूलाई सङ्कलन गरी एउटा अध्यावधिक पुस्तकको रूपमा तयार पारी सम्बन्धित कार्यालय, विभाग, शाखा तथा उपशाखाहरूलाई वितरण गरिएको छ । यसले बैंकको समग्र कार्यसम्पादनलाई एकरूपता र नियमित बनाउन मद्दत पुऱ्याउने आशा लिइएको छ । यसै आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि off site inspection को शुरूवात गर्ने लक्ष्य अनुसार प्रारम्भिक cabling गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ, भने निकट भविष्यमै networking गरी निरीक्षण कार्य पनि थालिने भएको छ ।

नयाँ नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनमा व्यवस्था भएअनुसार सञ्चालकको संयोजकत्वमा “लेखापरीक्षण समिति” को गठन गरिने व्यवस्थानुसारको समिति गठन भइसकेको छ । आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण कार्यलाई बढी प्रभावकारी एवम् समयसापेक्ष बनाउन र जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्दै साङ्गठनिक सुधारसमेत गरी यस बैंकको आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण विभागलाई अभि बढी सुदृढ, लचिलो र सक्षम बनाउने लक्ष्य लिइएको छ ।

नोट निष्कासन तथा व्यवस्थापन

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनअनुसार नोटहरूको छपाइ गरी अर्थतन्त्रको आवश्यकता र मागअनुरूप नोटको निष्कासन

एवं व्यवस्थापन गर्ने सिलसिलामा वि.सं. २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुन मसान्तसम्म रु. ९ अर्ब २६ करोड मूल्यका थप नोट निष्कासन भई जम्मा निष्कासित नोटको परिमाण रु. ५९ अर्ब ७७ करोड पुग्न गएको छ । चलनचल्तीमा पठाउन अयोग्य ठहरिएका भुत्रा, मैला, फाटेको नोटहरू खिची चलनचल्तीका लागि उपर्युक्त नोटहरू मात्र बजार प्रचलनमा राख्न र अर्थतन्त्रको मागअनुरूप नोटको आपूर्ति व्यवस्था मिलाउन यस आर्थिक वर्षमा एक र दुई दरका नोट बाहेक अरू दरका नोटहरू छपाउने कार्य प्रारम्भ भएको छ । रु. १ र २ दरका नोटको छपाइ लागत निकै बढेको र अर्थतन्त्रले धान्न नसक्ने भएकोले यी नोटहरूलाई सिक्काले विस्थापन गर्ने र रु. १ र २ दरका नोटहरू भविष्यमा छपाइ नगर्ने बैंकको नीतिअनुरूप यी नोटहरूको छपाइ बन्द गरिसकिएको छ ।

नेपाली नोटहरूमा अन्तर्निहित सुरक्षा व्यवस्थालाई प्राविधिक रूपले निकै उच्चस्तरको बनाइएको छ । नयाँ सुरक्षा व्यवस्थाहरूले गर्ना नेपाली नोटको फोटोकपी वा जाली नोट सर्वसाधारणले सजिलै छुट्टाउन सक्ने अपेक्षा बैंकले गरेको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले चलनचल्तीमा रहेका भुत्रा तथा मैला नोटहरू प्रशस्त मात्रामा बैंकभित्र खिचन सफल भएको छ । २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न दरका रु. २१ अर्ब १४ करोड ४६ लाख ४० हजार बराबरको मैला र भुत्रा नोटहरू जलान भएको छ । सरकारी कारोबारको सुव्यवस्था र सुसञ्चालनका साथै अधिराज्यभर नेपाली नोटको सरल आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले यस बैंकका शाखा उपशाखालगायत वाणिज्य बैंकहरूमा खोलिएको नोटकोषमा गत आर्थिक वर्षको चैतदेखि यस आर्थिक वर्षको फागुनसम्ममा पटक पटक गरी रु. १० अर्ब २४ करोड ८० लाख ५० हजारको तोडा चलान कारोबार गरिएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले रु. १ देखि १०० दरका भखैरै छापिएर आएका नोटहरूको भेरिफिकेशन र गिन्ती नगरिकन निष्कासन गर्ने नीति लिएको छ, साथै यस्ता नोटहरू नेपाल राष्ट्र बैंकको नोट विभागलगायत यस बैंकका सबै शाखाहरूले नै निष्कासन गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट रु. १ देखि १०० दरका नोटहरूको आपूर्ति सरल हुने अपेक्षा गरिएको छ । नोट काउन्टिङ्ग, सर्टिङ्ग तथा भेरिफिकेशन गर्ने कार्यलाई यान्त्रिकीकरण गर्ने नीतिअनुरूप गत आर्थिक वर्षमा खरिद गरिएको नोट काउन्टिङ्ग, सर्टिङ्ग र भेरिफिकेशन गर्ने मेशिनबाट हाल

वीरगञ्ज शाखामा रहेका सर्टिङ्ग गर्न बाँकी नोटहरूको सर्टिङ्ग भइरहेको छ । यान्त्रिकीकरणको प्रक्रियालाई अन्य शाखा उपशाखामा पुऱ्याउन बैंक प्रयत्नशील रहेको छ ।

सिक्का तथा असर्फी निष्कासन तथा वितरण

नेपाल राष्ट्र बैंकले टक्सार विभागमार्फत आवश्यकता बमोजिमको परिमाणमा सिक्काको टकमरी गरी बिक्री वितरण गर्दै आएको छ । २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुनसम्म भएका टक्सारसम्बन्धी कामहरू यसप्रकार रहेका छन् ।

असर्फी उत्पादनतर्फ १० ग्रामको असर्फी ६,३१० थान, ५ ग्रामको असर्फी ५,७३९ थान, २.५ ग्रामको असर्फी १०,०८२ थान उत्पादन गरी निष्कासन गरिएको छ । सिक्कातर्फ रु. २१- को रु. १ करोड ७ लाख ५० हजार ३६ बराबरको ५३,७५,०१८ थान, रु. ११- को रु. ६५ लाख ६५ हजार ६ सय २७ बराबरको ६५,६५,६२७ थान, ५० पैसाको रु. २४ लाख ५१ हजार ५ सय ५९ बराबरको ४९,०३,११८ थान, २५ पैसाको रु. ९ लाख ६८ हजार ७४ बराबरको ३८,७२,२९६ थान, १० पैसाको रु. ३ लाख ५५ हजार ४ सय ९१ पैसा २० बराबरको ३५,५४,९१२ थान उत्पादन गरी निष्कासन गरिएको छ । साथै विभागले रु. ११- दरको सिक्का ३ करोड ७५ लाख थान विदेशबाट खरिद गरी आपूर्ति गरिरहेको छ भने रु.११- दरको Blanks १५० मेट्रिक टन खरिद गरी टकमरी गरी बिक्री वितरण गरिएको छ । यसरी विदेशबाट खरिद गरिएका सिक्का र विभागबाट उत्पादित सिक्का तथा असर्फीहरू विभागमा रहेको काउण्टरबाट सर्वसाधारणलाई बिक्री गर्दै आइरहेको छ भने शाखा/उपशाखाहरूको माग अनुरूप असर्फी तथा सिक्काहरू पठाइ माग अनुरूप आपूर्ति गर्दै आइरहेको छ ।

श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारबाट गद्दी आरोहण भएपश्चात् श्री ५ महाराजाधिराजको नाम अङ्कित १० ग्राम, ५ ग्राम, २.५ ग्रामका असर्फी र १० पैसा, २५ पैसा, ५० पैसा, रु. ११- र रु. २१- दरका सिक्का नेपाल राष्ट्र बैंकको टक्सार विभागमै टकमरी गरी निष्कासन गरिएको छ । सोही अवसरमा श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको मुहार अङ्कित १ तोलाको असर्फी रु. २,०००/- दरको चाँदीको सिक्का र रु. २५१- दरको क्यूप्रोनिकल धातुको सिक्कासमेत निष्कासन भइसकेको छ भने भगवान् महावीर २,६०० जन्म कल्याणको उपलक्ष्यमा

रु. २५०१- दरको चाँदीको सिक्का पनि निष्कासन भएको छ ।

भगवान् बुद्धसम्बन्धी ४ सिरिजमा असर्फी तथा सिक्का निष्कासन गरी सकेको Singapore Mint ले बुद्धको पाँचौ सिरिजका असर्फी तथा सिक्का निष्कासन गर्न प्रस्ताव गरेकोमा सो प्रस्ताव स्वीकृत गरी Singapore Mint लाई असर्फी तथा सिक्का निष्कासन गर्न स्वीकृत दिइएकोमा उक्त मिण्टले असर्फी तथा सिक्का निष्कासन गरी अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा बिक्री वितरण गरेको छ भने स्थानीय बिक्रीका लागि पनि केही थान भिकाउने व्यवस्था भइरहेको छ । चाँदीका गरगहना बनाई निकासी गर्ने निकासीकर्ताहरूलाई सहूलियत दरमा चाँदी उपलब्ध गराउने उद्देश्यले ५ वाणिज्य बैंकहरूमा स्थापना गरिएको चाँदीकोषबाट यस अवधिमा ३,१६० किलो चाँदी बिक्री भएको छ भने सर्वसाधारणको लागि सुन उपलब्ध गराउने उद्देश्यले २०५७ साउन १ देखि ५० ग्रामको सुनको चक्की बनाई बिक्री गर्न शुरू गरिएकोमा २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुनसम्मको अवधिमा ८३३ थानको ४१,६५० ग्राम सुन बिक्री भएको थियो ।

सङ्गठनात्मक सुधार तथा जनशक्ति व्यवस्थापन

बैंकको प्रशासनिक संयन्त्र र प्रक्रियालाई समसामयिक, सशक्त र सक्षम बनाउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले समयानुकूल सुधारका प्रयासहरू अवलम्बन गर्दै आएको छ । यी प्रयासहरूबाट संस्थागत विकासका साथै वित्तीय क्षेत्रमा देखापर्न सक्ने जटिलताहरूको निराकरण गर्न र बैंक व्यवस्थापन पक्षलाई सुदृढ बनाउन आवश्यक सहयोग पुग्न गएको देखिएको छ । बैंकको व्यवस्थापकीय तथा विभागीय विषयहरूलाई समेटि वार्षिक रूपमा सञ्चालन गरिदै आएको व्यवस्थापन विचार गोष्ठी, विभागीय प्रमुखहरू र शाखा व्यवस्थापकहरूबीचको अन्तरक्रिया कार्यक्रमलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । यसै सिलसिलामा २०५८ असार २० देखि २२ गतेसम्म काठमाडौंमा व्यवस्थापन विचार गोष्ठी र २०५८ चैत ८ देखि ९ गतेसम्म जनकपुर शाखामा शाखा व्यवस्थापकहरूको अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भयो । नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने क्रममा बैंकको सङ्गठनात्मक संरचनालाई चुस्त, गतिशील एवं उत्पादनशील बनाउने सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषबाट

आएका वरिष्ठ सल्लाहकार Mr. B. Vollan र बैंकको 'सङ्गठनात्मक संरचना सुधार समिति' को संयुक्त पहलमा उक्त अध्ययन प्रतिवेदन पेश भइसकेको छ । यसैगरी कर्मचारीहरूको सुविधा सम्बन्धमा गत माघमा पूर्वसचिव श्री विश्वनाथ सापकोटाको एक सदस्यीय समितिले समेत आफ्नो अध्ययन प्रतिवेदन पेश गरिसकेको छ ।

कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासको अवसरलाई निरन्तरता दिने क्रममा बैंकमा रिक्त रहेका विभिन्न पदहरूमध्ये २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुनसम्म साधारण सेवातर्फ आन्तरिक मूल्याङ्कन बढुवाबाट अधिकृत विशिष्ट श्रेणीमा १०, अधिकृत प्रथम श्रेणीमा ११, अधिकृत द्वितीय श्रेणीमा १६, अधिकृत तृतीय श्रेणीमा १५ र सहायक प्रथम श्रेणीमा २१ गरी जम्मा ७३ जना कर्मचारीले बढुवा पाएका छन् । यसैगरी साधारण सेवातर्फ आन्तरिक प्रतियोगिताको माध्यमद्वारा अधिकृत प्रथम श्रेणीमा ३, अधिकृत द्वितीय श्रेणीमा ८, अधिकृत तृतीय श्रेणीमा ३ र सहायक प्रथम श्रेणीमा १० गरी जम्मा २४ जना कर्मचारी पदोन्नति भएका छन् । यसैगरी विशेष व्यवस्था अन्तर्गत साधारण सेवातर्फ सहायक चतुर्थ श्रेणीमा ४६ र प्राविधिक सेवातर्फ सहायक द्वितीय श्रेणीमा १५ गरी जम्मा ६१ जनाले बढुवा पाएका छन् । यसरी नियमित प्रक्रिया एवं विशेष व्यवस्था गरी २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा विभिन्न पद र सेवामा कुल १५८ कर्मचारीले बढुवा पाएका छन् । करारमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई कर्मचारी नियमावलीमा भएको व्यवस्था अनुसार आन्तरिक प्रतिस्पर्धाको अवसर दिई त्यसमा सफल हुने साधारण सेवातर्फ सहायक पञ्चममा ७५, सहायक तृतीयमा ६, नगद सेवातर्फ सहायक द्वितीय श्रेणीमा ७ र त्यसै गरी प्राविधिक सेवातर्फ सहायक प्रथममा २, सहायक तृतीयमा ३ र सहायक चतुर्थमा २० जनाले स्थायी नियुक्ति पाएका छन् । यसरी यस अवधिमा कुल ११३ जना करारमा कार्यरत कर्मचारीहरूले विभिन्न सेवा र तहमा स्थायी नियुक्तिको अवसर प्राप्त गरेका छन् ।

बैंकको लागि योग्य र सक्षम जनशक्ति भित्र्याउने क्रममा अर्थशास्त्रमा विद्यावारिधि गर्ने र चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट २/२ जना अधिकृत द्वितीय श्रेणीमा र विश्वविद्यालयमा अर्थशास्त्र र व्यवस्थापन विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिको उच्च वरीयतामा सफल हुनेहरूमध्येबाट अधिकृत तृतीय श्रेणीमा २ गरी साधारण सेवातर्फ जम्मा ६ जनाले नयाँ नियुक्ति पाएका छन् । त्यसैगरी प्राविधिक जनशक्तिको

हकमा कम्प्युटर इन्जिनियर अधिकृत तृतीय श्रेणीमा १ जना र कम्प्युटर मर्मत तथा सम्भार सुपरभाइजरमा ६ गरी जम्मा ७ समेत कुल १३ जनाले बैंकमा प्रवेश गर्ने अवसर पाएका छन् ।

कर्मचारीहरूको मनोबल उच्च राख्न एवं उनीहरूको सीप, प्रतिभा र दक्षता अभिवृद्धि गर्न बैंक सदैव प्रयत्नशील छ । यसै प्रसङ्गमा गत वर्षको अवधिमा बैंकबाट ५८ कर्मचारीहरूलाई विदेशमा तालिम, ७ जनालाई अध्ययन काजमा, १ लाई अध्ययन विदामा र १५२ लाई विभिन्न सेमिनार गोष्ठी, सम्मेलन, बैठक, अध्ययन भ्रमण तथा अवलोकन भ्रमणमा गरी, जम्मा २१८ बनालाई विदेशमा ज्ञान र अनुभव प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान छ । यसैगरी स्वदेशभित्र विभिन्न संघ संस्थाबाट सञ्चालित तालिम, गोष्ठी, सेमिनार आदिमा ८९ जनालाई सहभागी गराइएको छ भने १२५ जनालाई कम्प्युटर तालिमको अवसर प्रदान गरिएको छ । बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रबाट सञ्चालित विभिन्न तालिम, सेमिनार र गोष्ठी आदिमा ३३३ कर्मचारीलाई प्रशिक्षित गराइएको छ भने १ जनालाई स्वदेशमा अध्ययन विदा उपलब्ध गराइएको छ । त्यसैगरी आफ्नो जिम्मेवारी उत्कृष्ट ढङ्गबाट निर्धारित समयमा सम्पादन गर्ने विभिन्न तहका ३०५ कर्मचारीहरूलाई यस अवधिमा नगद र स्केल वृद्धिद्वारा पुरस्कृत गरिएको छ, साथै यस अवधिमा १३ स्थायी कर्मचारीहरूले अनिवार्य अवकाश पाएका छन् भने २७९ जनाले स्वैच्छिक अवकाश लिएका छन् । यसैगरी तीन कर्मचारीको राजीनामा स्वीकृत गरिएको छ । बैंकमा हाल अधिकृत स्तरमा ३५२ र सहायक स्तरमा १,८०४ गरी कुल २,१५६ अधिकृत तथा कर्मचारीहरू कार्यरत छन् ।

कानूनी व्यवस्थापन

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुनसम्म सम्पादन भएका कानूनी व्यवस्थापन तथा क्रियाकलापहरू निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

नेपाल राष्ट्र बैंक पक्ष विपक्ष भएका मुद्दाहरूमा दायरी तथा प्रतिवादको कार्यसम्पादन गरिएको छ । यसबाट बैंकमा उपलब्ध जनशक्तिको उपर्युक्त परिचालन हुन गई मुद्दा मामिलाको कारवाहीमा बैंक आत्मनिर्भर भएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को सम्पूर्ण प्रक्रिया पूरा गरी मिति २०५८।१०।१७ देखि ऐनको रूपमा लागू भइसकेको छ र बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असूली ऐन, २०५८ पनि सोही मितिदेखि लागू भइसकेको छ भने

विदेशी विनिमय (नियमित) गर्ने ऐन, २०१९ को (दोस्रो संशोधन) विधेयक, २०५८ र वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ को संशोधन विधेयक संसदीय प्रक्रियामा रहेका छन्। बैंकको निर्णयानुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐनहरूलाई एकीकरण गरी एकीकृत ऐनको रूपमा तर्जुमा गर्ने कार्य सम्पन्न भई हाल उक्त ऐनको मस्यौदा अन्तिम चरणमा रहेको छ। मुद्रा निर्मलीकरण अपराध सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था गर्न ऐनको मस्यौदा गर्ने कार्य प्रारम्भ भएको छ, साथै नेपाल राष्ट्र बैंक, कर्मचारी नियमावली (सातौँ संशोधनसमेत मिलाइएको) तथा हालै मात्र लागू भएको नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को प्रकाशनसमेत भइसकेको छ। नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ खारेज भई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ आएपश्चात् उक्त ऐनको आधारमा बैंकमा प्रचलनमा रहेका नियम, विनियम, निर्देशिका आदि अद्यावधिक गर्नुपर्ने भएबाट उक्त कार्यको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक, कानून विभागको संयोजकत्वमा समिति गठन भई उक्त कार्य द्रुततर गतिमा अगाडि बढिरहेको छ। बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा विभिन्न कानूनी समस्या तथा विवादहरू सिर्जना भएबाट त्यस्ता कामकारवाहीमा राय उपलब्ध गराउने, छानबिन तथा अनुसन्धानमा संलग्न भई कार्यसम्पादन गर्ने, विभिन्न समिति, उपसमितिमा रही विभागीय प्रतिनिधित्व गर्ने क्रममा विविध जटिलता र कठिनाइहरू आइपर्ने र यस्तो समस्याको समाधानमा सघाउ पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकमा स्थापना भएको कानूनी पुस्तकालयको सुदृढीकरण, इन्टर नेटको स्थापनाद्वारा आवश्यक सूचना/जानकारीहरूको प्राप्ति र प्रायःजसो कार्यहरूलाई कम्प्युटराइज्ड गरी जनशक्तिलाई दक्ष एवं चुस्त पार्ने प्रयाससमेत भएको छ।

प्रशिक्षण

देशको वित्तीयक्षेत्र कुशल, सक्षम तथा सुदृढ भइ देशमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धात्मक वित्तीयप्रणाली स्थापित हुन सकोस् भनेर नेपाल राष्ट्र बैंकले विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाका वरिष्ठ अधिकृतदेखि सहायकस्तरसम्मका कर्मचारीहरूलाई नियमित तालिम दिने गरेको छ। यसबाट उनीहरूको ज्ञान र सीपमा अभिवृद्धि भई दक्ष तथा कुशल जनशक्ति तयार हुने हुँदा देशको वित्तीयक्षेत्र अरू कुशल भई समग्र अर्थतन्त्रको विकासमा रचनात्मक योगदान पुग्नेछ। यसै सन्दर्भमा २०५७ चैतदेखि २०५८ फागुन मसान्तसम्म सञ्चालित २८ वटा तालिम कार्यक्रमहरूमध्ये ५ उच्च अधिकृतस्तरीय, ८ अधिकृतस्तरीय र १५ सहायक र प्रधान

सहायकस्तरीय तालिम थिए। ती तालिमहरूमा नेपाल राष्ट्र बैंक, निगम तथा फाइनान्स कम्पनीहरूका जम्मा ५१९ प्रशिक्षार्थीलाई तालिम प्रदान गरिएकोमा २१९ अधिकृत र ३०० सहायक/प्रधान सहायकस्तरका प्रशिक्षार्थीहरूको सहभागिता रहेको थियो।

नेपाल राष्ट्र बैंक र अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थामा कार्यरत उच्च अधिकृतदेखि सहायकस्तरसम्मका कर्मचारीहरूलाई तालिम दिई उनीहरूको ज्ञान र सीपमा अभिवृद्धि गराई सम्बन्धित संस्थाको कार्यदक्षता अभिवृद्धिमाफत उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी समग्र अर्थतन्त्रको विकासमा योगदान पुऱ्याउने लक्ष्य अनुरूप यस अवधिमा विविध किसिमका उच्चस्तरीय तालिमहरू सञ्चालन गरिएका थिए। नेपाल राष्ट्र बैंकका उच्च अधिकृतहरूका लागि मात्र Computer Exposure (Crash Course), Organizational Behaviour Course, Organizational Behavior (Refresher Course), Stress Management र Computer Exposure जस्ता सामयिक विषयहरूमा ५ कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका थिए। उक्त अवधिमा सञ्चालित २८ तालिमहरूमध्ये काभ्रेको धुलिखेलमा २, नगरकोटमा १, चितवनको नारायणगढमा २ उच्च अधिकृतस्तरीय तालिम सञ्चालन गरिएका थिए। त्यस्तै सहायक/प्रधान सहायकस्तरका तालिमहरूमध्ये रूपन्देहीको मङ्गलापुरमा ३, मोरङको विराटनगरमा ४ र बाँकी १६ तालिमहरू काठमाडौँमा नै सञ्चालन गरिएका थिए। यस अवधिमा बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रको मुखपत्रको रूपमा प्रकाशित हुने प्रशिक्षण (अर्धवार्षिक) पत्रिकाको ४६ औँ र ४७ औँ अङ्क प्रकाशित गरिएका छन्। त्यसैगरी तालिमका प्रशिक्षार्थीहरूलाई एकमुष्टरूपमा पाठ्यसामग्री वितरण गर्ने कार्यक्रमअनुरूप पहिलो पटक Central Banking तालिम कार्यक्रमको पाठ्यसामग्री तयार गरी वितरण गर्ने कार्यसमेत यस अवधिमा सम्पन्न गरिएका छन्।

सूचना तथा प्रविधि

गत वर्ष Local Area Network (LAN) लाई गभर्नरको कार्यालय, डेपुटी गभर्नरको कार्यालय, सभा कक्ष आदि लगायत लेखा तथा खर्च विभागका सम्पूर्ण फाँटहरूमा विस्तार गर्न सकिने गरी network line का साथै Hubहरू जडान गरिएकोमा यस वर्ष ती विभागका सम्पूर्ण कोठाहरूमा network जडान गरिएको छ।

त्यसैगरी नयाँ भवनस्थित बैंक व्यवस्था विभाग, गैरबैंक व्यवस्था विभाग, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभाग, गैरबैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विभाग, आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण विभाग र विकास वित्त विभागमा पनि network line जडान गरिएको छ । बैंक व्यवस्था विभागले हालै वाणिज्य बैंकहरूलाई जारी गरेको निर्देशिका नं. ९ अनुसार बै.अ.फा.नं. ८ देखि १३ सम्मका जम्मा १३ वटा फारममा उल्लिखित विवरणहरू वाणिज्य बैंकका कम्प्युटरमा पोष्टिङ्ग गरी सिधै कम्प्युटरमार्फत यस बैंकमा प्राप्त गर्नको लागि आवश्यक पर्ने software यस बैंकको सूचना तथा प्रविधि विभागबाट तयार पारी सबै वाणिज्य बैंकहरूलाई उपलब्ध गराइएको छ । कम्प्युटरमार्फत तथ्याङ्क प्राप्त गर्नको लागि सूचना तथा प्रविधि विभागमा mail server को स्थापना गरिए को छ र केही बैंकहरूबाट कम्प्युटरमार्फत तथ्याङ्क प्राप्त हुन पनि थालिसकेको छ । यसरी वाणिज्य बैंकहरूबाट कम्प्युटरमार्फत प्राप्त सूचनाहरू Computer network को माध्यमबाटै यस बैंकका केही विभागले सिधै आफ्नो कम्प्युटरबाट प्राप्त गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी नेपाल राष्ट्र बैंकका शाखा कार्यालयहरूका अतिरिक्त काठमाडौं बैंकिङ्ग कार्यालयका सबै दैनिक कारोबारहरू नेटवर्क प्रणालीबाट आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण विभागले हेर्नसक्ने व्यवस्था पनि मिलाइएको छ ।

नोट विभाग र टक्सार विभागको दैनिक कारोबारलाई कम्प्युटरीकृत गर्नको लागि आवश्यक पर्ने software तयार गरी कार्यान्वयनसमेत भइसकेको छ । कर्मचारीहरूको विवरणलाई कम्प्युटरीकृत गर्नको लागि आवश्यक पर्ने सफ्टवेयर तयार पारी कर्मचारी प्रशासन विभागद्वारा सम्पूर्ण अधिकृतहरूको विवरण कम्प्युटरमा पोष्टिङ्ग गर्ने कार्य भइरहेको छ । त्यसैगरी मल्य महाशाखाले सम्पादन गर्ने गरेको Wholesale Price Index (WPI)सम्बन्धी कार्यलाई कम्प्युटरीकृत गर्नको लागि आवश्यक पर्ने सफ्टवेयर तयार पारी कार्यान्वयनको लागि उक्त महाशाखालाई प्रदान गरिएको छ । काठमाडौं बैंकिङ्ग कार्यालयले तीन समूहमा विभाजन गरी आयोजना गरेको 'बैंकिङ्ग सफ्टवेयर अपरेशन' विषयक दुई दिने तालिम कार्यक्रममा सो कार्यालयका ९० अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरिएको छ । तयार पारिएका softwareहरूलाई आवश्यकतानुसार

सुधार गर्ने काम निरन्तररूपमा भइरहेको छ । त्यसैगरी यस बैंकको Website (<http://www.nrb.org.np>) लाई समयसापेक्ष सुधार गरिएको छ ।

बैंकर्स क्लब

कर्मचारीहरूलाई कार्यालयको दैनिक कार्यबोझ र कार्यव्यस्तताबाट उत्पन्न तनावको वातावरणबाट अतिरिक्त क्रियाकलापद्वारा केही मनोरञ्जन प्रदान गरी प्रेरणा प्रदान गर्ने उद्देश्यले स्थापित नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंकर्स क्लबले विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलापबाहेक साहित्यिक तथा आर्थिक पत्रिका 'मिमिरे' को नियमित प्रकाशन गर्ने गरेको छ ।

२०५७ चैतदेखि २०५८ फागुनसम्मको मिमिरे प्रकाशनमा २०५८ माघ र फागुनबाहेक सम्पूर्ण अङ्कहरू प्रकाशित भइसकेका र बाँकी दुई अङ्क प्रकाशनको क्रममा रहेका छन् । समीक्षा अवधिमा मिमिरेको दुई आर्थिक लेख विशेषाङ्कहरू प्रकाशित गरिएका छन् । अन्तर्संस्थान कविता प्रतियोगिता अन्तर्गत विशिष्ट कविहरू आमन्त्रण गरी विशेष कविगोष्ठी वार्षिक रूपमै आयोजना गरी आए अनुरूप यस वर्ष पनि त्यस्ता कार्यहरू सञ्चालन गरी सकिएको छ ।

कर्मचारीका छोराछोरीहरूको बौद्धिक विकासका लागि स्थलगत बालचित्र कला प्रतियोगिता आयोजना गरिएको तथा खेलकुदतर्फ नेपाल औद्योगिक विकास निगम तथा कृषि विकास बैंकद्वारा आयोजित अन्तर्संस्थान दौड, टेबुल टेनिस प्रतियोगितामा बैंक कर्मचारीको प्रतिनिधित्व गराउनुको अलावा वार्षिक रूपमा स्नूकर, भलिबल (अन्तरविभागीय), टेबुलटेनिस, म्यूजिकल चियरजस्ता खेलकुद सञ्चालन गरिएका र नियमित रूपमा टेबुलटेनिस र स्नूकर खेल सञ्चालन भइआएका छन् । सामाजिक कार्यक्रमतर्फ दुईपटक रक्तदान शिविर सञ्चालन गरी रक्त सङ्कलन तथा वितरण गरिएको छ ।

नियमित रूपमा व्याडिमिन्टन खेल सञ्चालन हुने व्यवस्थालाई नियमित गरिएको, योगद्वारा स्वास्थ्य स्थितिमा हुन सक्ने सुधारको सम्भावनालाई ख्याल गरी योगाभ्यास शिविर सञ्चालन गरिएको तथा विभिन्न सभा, गोष्ठी र कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न क्लब हल उपलब्ध गराउने तथा सञ्चालन व्यवस्थालाई यथास्थितिमै राखी क्लबका अन्य कामहरू नियमित रूपमा सञ्चालन भइरहेका छन् ।

शोधनान्तर तथ्याङ्क

शोधनान्तर तथ्याङ्क परिमार्जन गर्ने उद्देश्यले शुरु गरिएको भारतीय रुपैयाँ सटही गर्ने वाणिज्य बैंकहरूका नगद सटही काउण्टरको सर्वेक्षण यस वर्ष सम्पन्न भएको छ । यस सर्वेक्षणबाट भारतीय रुपैयाँ कारोबारको स्रोत तथा प्रयोजनमा आएका परिवर्तनअनुसार भार अनुपात पत्ता लगाई परिमार्जित यथार्थ शोधनान्तर तथ्याङ्क तयार पार्न मद्दत पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूबाट समयमै भरपर्दो तथ्याङ्क प्राप्त गर्न तथ्याङ्कमा काम गर्ने कर्मचारीहरूलाई विषयवस्तुको ज्ञान दिलाउन र उत्प्रेरित गर्न यस वर्ष ३ वटा शोधनान्तर तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी गर्ने योजना भएकोमा मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रको जनकपुरमा एउटा शोधनान्तर तथ्याङ्क कार्यशाला सम्पन्न भइसकेको छ । बाँकी गोष्ठीहरू निकट भविष्यमै काठमाडौं र पोखरामा सम्पन्न गरिने भएका छन् । चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतमार्फत हुने नेपाल चीन व्यापारमा रहेका समस्याहरू पहिचान गर्ने र व्यापारिक गतिविधिलाई बैकिङ्ग माध्यमबाट सञ्चालन गराउने उपायहरू पत्ता लगाउन नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय विभाग र अनुसन्धान विभागको शोधनान्तर महाशाखाबाट संयुक्त रूपमा एक अध्ययन शुरू गरेको छ । उक्त अध्ययनको सम्पूर्ण कार्य समाप्त भई अन्तिम प्रतिवेदन तयार हुने क्रममा छ । शोधनान्तर तथ्याङ्क तयार गर्न आइपरेका समस्याहरूलाई समाधान गरी अन्तर्राष्ट्रियस्तरको शोधनान्तर तथ्याङ्क तयार पार्न अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषबाट प्राप्त प्राविधिक सहयोग अन्तर्गत एक सल्लाहकारद्वारा आफ्नो कार्य शुरू भइसकेको छ । सल्लाहकारको सेवा एक वर्ष अवधिको रहनेछ र उक्त अवधिमा शोधनान्तर तथ्याङ्कमा रहेका कमजोरीहरू हटाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको मापमा पुग्ने गरी सुधार हुने अपेक्षा राखिएको छ ।

अनुसन्धान तथा प्रकाशन

नेपाल राष्ट्र बैंकले समयसापेक्ष विविध अनुसन्धानमूलक अध्ययनहरू गर्दै आएको छ । यसै सन्दर्भमा यस वर्ष गरिएका विशेष अध्ययनहरूमा “वित्तीय सहकारी संस्थाहरूको वर्तमान अवस्था, समस्या तथा समाधानका उपायहरू”, “प्रमुख कृषि उत्पादनको लागतमा रासायनिक मलले ओगटेको अंश”, “विश्व व्यापार सङ्गठन र नेपाल”, “वैदेशिक रोजगार, रेमिटेन्स अर्थतन्त्र

र नेपाल” आदि अध्ययनहरू पूरा भइसकेका छन् भने “नेपालमा मौद्रिकीकरणको अवस्था” तथा “नेपाल तिब्बत व्यापार” आदि अध्ययनहरू पूरा हुने क्रममा छन् ।

यस अलावा नेपाल राष्ट्र बैंकले तथ्याङ्क तथा अनुसन्धानसम्बन्धी विवरण र प्रतिवेदनहरू नियमित रूपमा प्रकाशन गरी सूचना र जानकारी सम्प्रेषण गर्दै आएको छ ।

उपसंहार

नेपाल राष्ट्र बैंक आगामी दिनहरूमा पनि विगतमा भैं कुशल मौद्रिक अधिकारीको भूमिका सक्षम ढङ्गबाट निर्वाह गर्न प्रयत्नशील रहनेछ । विगत एक वर्षमा देशको आर्थिक स्थितिमा केही शिथिलता देखापरिरहेको सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो कर्जा नीति तथा दरमा केही लचकता अपनाई अर्थतन्त्रमा साधनको यथोचित प्रवाह हुन सकोस् भन्ने उद्देश्यमा आफ्नो ध्यान केन्द्रित राख्यो । अन्य कुराका अलावा पुनर्कर्जादरको कटौती यसको ज्वलन्त उदाहरण हो तर यसरी नीतिगत हेरफेर गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने उद्देश्यलाई सर्वाधिक महत्त्व दिएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत केही समयदेखि कायम गर्न सकेको आन्तरिक तथा बाह्य स्थायित्वको सन्दर्भमा हालैका आर्थिक परिसूचकहरूबाट आर्थिक वृद्धि प्रमुख चुनौती देखिएको सन्दर्भमा आर्थिक स्थायित्वलाई खलल नपुऱ्याउने गरी लचिलो मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमार्फत आर्थिक वृद्धिदर सघाउ पुऱ्याउने प्रयास गरिएको हो ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई व्यावहारिक रूपबाट अगाडि बढाउँदै लगेको छ । नेपालको बैकिङ्ग क्षेत्र बढी स्वस्थ, सक्षम र कुशल होस् भन्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूको लगानी, कर्जा, असुलीलगायत विभिन्न क्षेत्रको सुधार तथा प्रभावकारी अनुगमनका लागि निरन्तर प्रयास गरिरहेको छ । सङ्ख्यात्मक रूपमा वृद्धि हुँदै गएका वित्तीय संस्थाहरूले नयाँ नयाँ वित्तीय उपकरणहरू पनि प्रयोगमा ल्याएका छन् । तिनीहरूको निरन्तर निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्नु पनि नेपाल राष्ट्र बैंकको दायित्व हुन आउँछ । उपलब्ध साधनको अधिकतम उपयोगद्वारा व्यापक आधार भएको दिगो र उच्च आर्थिक वृद्धिको अपरिहार्यता एकातिर छ भने अर्कोतिर आर्थिक वृद्धिबाट सिर्जित प्रतिफल एवं अवसरहरूमा बहुसङ्ख्यक साधनहीन एवं विपन्नवर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक देखिन्छ । देशको जनसङ्ख्याको भन्डै आधा भाग ढाक्ने

ग्रामीण विपन्नवर्गले आर्थिक क्रियाकलापहरूबाट प्रत्यक्ष फाइदा उठाउन नसकेकोले वित्तीय संस्थाहरू शहरमुखी र मुनाफामुखी मात्र नभई नेपालको ग्रामीण क्षेत्रमा देखिएको वित्तीय आवश्यकतालाई पूर्ति गर्न वित्तीय संस्थाहरूले सोही अनुरूप आफूलाई रूपान्तरित गर्नुपर्ने हुन्छ । ग्रामीण विपन्नवर्गको आर्थिकस्तर उकास्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले गरिबी निवारणसम्बन्धी विविध कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिआएकोमा आगामी दिनहरूमा पनि ती कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

विश्वव्यापीरूपमा आएको मन्दी, वैदेशिक व्यापार र पर्यटनलगायतका आर्थिक क्षेत्रले भोग्नुपरेका विविध कठिनाइहरूका कारण बढ्दै गएको आर्थिक शिथिलता मुलुकको लागि अहिले जटिल र चुनौतीपूर्ण कार्य भएको छ । यसै सन्दर्भलाई दृष्टिगत गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो मौद्रिक नीतिमा केही लचकता देखाएको हो । समष्टिगत

आर्थिक स्थायित्वमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी मुलुकको आर्थिक गतिविधिमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने उद्देश्य आगामी दिनहरूमा पनि यथावत् नै रहनेछ । आर्थिक स्थायित्वका आधारभूत सूचकाङ्कहरू प्रतिकूल रहन गएको खण्डमा मौद्रिक नीतिका उपकरणहरूमा सोही अनुरूप आवश्यक परिवर्तन गरी आर्थिक स्थायित्व प्राप्तितर्फ उन्मुख मौद्रिक नीति नेपाल राष्ट्र बैंकले भावी दिनहरूमा पनि अपनाउने नै छ । बिग्रँदो आन्तरिक तथा बाह्य परिस्थिति र सुरक्षाको कारण लगानीको वातावरण बन्न नसकेको सन्दर्भमा निकट भविष्यमै यो अवस्थामा सुधार आउन सक्थ्यो भने निश्चय पनि लगानीको लागि विश्वासको वातावरण सिर्जना हुन सक्ने लगानी वृद्धिद्वारा आर्थिक गतिविधि बढाई नेपालको अर्थतन्त्र र नेपालीहरूको आर्थिक अवस्थामा छिट्टै सुधारको सङ्केत देखिने कुरामा नेपाल राष्ट्र बैंक आशावादी छ ।

वैशाख १४, २०५९

समष्टिगत आर्थिक संरचनाको सुदृढीकरण र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको कटिबद्धता*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक आज ४८ औं वर्षमा प्रवेश गरेको यस सुखद अवसरमा म बैंकका समस्त सहयोगी एवं शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु। बैंकले आगामी दिनहरूमा अझ सक्रियताका साथ आफ्ना उत्तरदायित्वहरू पूरा गर्नमा यहाँहरूको शुभकामना प्रेरणाको स्रोत बन्नेछ भन्ने विश्वास यस शुभ अवसरमा दोहोर्‍याउन चाहन्छु। देशमा शान्ति सुरक्षाको स्थिति प्रतिकूल भई खासगरी ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय तथा भुक्तानी प्रणाली नराम्रोसँग प्रभावित भइरहेको अवस्थामा समेत बैंकको प्रयासको कारण समष्टिगत आर्थिक सन्तुलन खलबलिन पाएन। समष्टिगत आर्थिक संरचना एवं व्यवस्थामा अनुकूल स्थिति बनाई राख्ने यस बैंकको प्रयासमा श्री ५ को सरकार लगायत यहाँहरू सबैबाट प्राप्त सहयोगप्रति बैंकको तर्फबाट आभार व्यक्त गर्दछु।
२. विगत केही महिना यतादेखि मुलुकमा बहाली भएको शान्ति सुरक्षाको स्थितिले आर्थिक क्षेत्रमा नयाँ उत्साह जगाएको छ। गैरआर्थिक कारकहरूले गर्दा खस्कंदै गइरहेको अर्थव्यवस्थामा सुधारका सङ्केतहरू देखिएका छन्। देशको समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व अभिवृद्धि गर्नमा बैंकको भूमिका प्रभावकारी रहेको छ। वित्तीय प्रणालीको विस्तार, सुधार र स्थायित्वको क्षेत्रमा पनि बैंकले उल्लेखनीय उपलब्धि हासिल गरेको छ। बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको जोखिम कम गर्न बैंकको नियमन, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र अनुगमन कार्य दिन प्रतिदिन सबल बन्दै गएको छ। यस बैंकले विगत एक वर्षको अवधिमा कार्यान्वयनमा ल्याएका नीतिगत व्यवस्था र कार्यक्रमहरू लगायत यस बैंकद्वारा सम्पादित अन्य महत्त्वपूर्ण कार्यहरू सम्बन्धमा केही प्रकाश पार्ने जमर्को यहाँ गरेको छु। यसै क्रममा सर्वप्रथम विगत केही वर्षयता विश्व अर्थतन्त्रमा देखापरेका आर्थिक विकासक्रमहरूबारे संक्षिप्तमा चर्चा गर्न चाहन्छु।
३. सन् २००० मा हासिल भएको ४.७ प्रतिशतको विश्वको आर्थिक वृद्धिदर विभिन्न प्रतिकूल कारणहरूले गर्दा सन् २००१ मा २.३ प्रतिशतमा सीमित रह्यो। सन् २००२ मा आर्थिक क्रियाकलापहरूमा विस्तार भई विश्वको आर्थिक वृद्धिदर ३ प्रतिशत पुग्यो। विश्व व्यापारलगायत औद्योगिक उत्पादनमा आएको शिथिलता, शेयर बजारहरूमा देखिएको क्रमिक सङ्कुचन र इराक युद्धजस्ता जोखिम र अस्थिरताजन्य कारणहरूले गर्दा खासगरी विकसित मुलुकहरूमा आर्थिक विस्तारको गति सुस्त बन्न पुगेको छ। उपभोगको वृद्धिदर त्यति बढ्न नसकेको भए तापनि स्थिर पूँजी निर्माणको रफ्तार बढ्न थालेको छ। आर्थिक विस्तारको क्रम बढ्न जाने अनुमान गरिए तापनि वित्तीय अस्थिरता कायमै रहेको छ। यी सबै कारणहरूले गर्दा सन् २००३ का लागि अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले यस अगाडि अनुमान गरेको ३.७ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिको तुलनामा ३.२ प्रतिशत मात्र वृद्धिदर हासिल हुने संशोधित अनुमान रहेको छ। त्यस्तै सन् २००४ मा आर्थिक वृद्धिदरमा सुधार भई ४.१ प्रतिशत पुग्ने प्रक्षेपण रहेको छ। मूल्य वृद्धिको दरमा स्थिरता आउने अनुमान रहे तापनि विश्व अर्थतन्त्रमा सिर्जित हुनसक्ने सम्भाव्य असन्तुलनहरूलाई न्यून गर्न तथा विश्वको समग्र आर्थिक वृद्धिदरमा अपेक्षित सुधार ल्याउने उद्देश्यतर्फ आर्थिक नीतिहरूलाई निर्देशित गर्न अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय सचेष्ट रहनुपर्ने अवस्था रहेको छ। एसियाली विकासोन्मुख मुलुकहरूमा आर्थिक

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ४८ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. तिलक रावलले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

- वृद्धिदर सन् २००२ मा ६.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००३ मा ६.३ प्रतिशत र सन् २००४ मा ६.५ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ। दक्षिण एसियामा आर्थिक वृद्धिदर सन् २००२ मा ४.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००३ मा ५.१ प्रतिशत तथा सन् २००४ मा ५.८ प्रतिशत पुग्ने प्रक्षेपण रहेको छ। नेपालका छिमेकी मुलुकहरू भारत र चीनमध्ये सन् २००२ मा भारतमा आर्थिक वृद्धिदर ४.९ प्रतिशत र चीनमा ८ प्रतिशत रह्यो। सन् २००३ र सन् २००४ मा आर्थिक वृद्धिदर भारतमा क्रमशः ५.१ प्रतिशत र ५.९ प्रतिशत हुने प्रक्षेपण रहेको छ। चीनमा आर्थिक वृद्धिदर दुवै वर्षहरूमा ७.५ प्रतिशत हासिल हुने प्रक्षेपण छ। नेपालको आर्थिक वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०५६/५७ मा ६.१ प्रतिशत र २०५७/५८ मा ४.८ प्रतिशत रहेकोमा २०५८/५९ मा -०.६ प्रतिशत रह्यो। चालू आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा आर्थिक वृद्धिदरमा केही सुधार भई २.५ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा आर्थिक वृद्धिदर ४.५ प्रतिशत पुग्ने प्रक्षेपण रहेको छ।
४. उपभोक्ता मूल्य वृद्धिदर सन् २००२ मा विकसित मुलुकहरूमा १.५ प्रतिशत, विकासोन्मुख मुलुकहरूमा ५.४ प्रतिशत र दक्षिण एसियामा ४.७ प्रतिशत रह्यो। यो वृद्धि विकसित मुलुकहरूमा सन् २००३ मा १.९ प्रतिशत र सन् २००४ मा १.७ प्रतिशत, त्यस्तै विकासोन्मुख मुलुकहरूमा क्रमशः ५.८ प्रतिशत र ५.१ प्रतिशत तथा दक्षिण एसियामा क्रमशः ५.१ प्रतिशत र ५.८ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ। मूल्य वृद्धिदर सन् २००२ मा भारतमा ४.३ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००३ मा ४.१ प्रतिशत र सन् २००४ मा ५.५ प्रतिशत पुग्ने प्रक्षेपण छ। त्यस्तै, चीनमा मूल्य वृद्धिदर सन् २००२ मा ०.८ प्रतिशतले ऋणात्मक भएकोमा सन् २००३ मा ०.२ प्रतिशतले र सन् २००४ मा १.५ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ। नेपालको मूल्य वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०५६/५७ मा ३.५ प्रतिशत, २०५७/५८ मा २.४ प्रतिशत र २०५८/५९ मा २.९ प्रतिशत रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा ५.० प्रतिशतसम्म पुग्न सक्ने तथा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा ४ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ।
५. नेपालमा शान्ति सुरक्षाको अत्यन्त प्रतिकूल अवस्थाले गर्दा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा विगत १९ वर्षयता अर्थात् आर्थिक वर्ष २०३९/४० पछि पहिलो पटक आर्थिक वृद्धिदर ऋणात्मक भयो। साथै आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा आर्थिक वर्ष २०५२/५३ पछि पहिलो पटक शोधनान्तर घाटासमेत भयो। कृषिक्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को ५.५ प्रतिशतबाट आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा मौसमी प्रतिकूलताको कारण २.२ प्रतिशतमा सीमित रह्यो। अशान्ति, असुरक्षा, अनिश्चितता र अस्थिरताजन्य समस्याहरूका कारण लगानी र उत्पादनमा प्रतिकूल प्रभाव पऱ्यो। निर्यातजन्य औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादनमा देखिएको कमीका साथै निर्यात तथा आयात व्यापारमा आएको ह्रास र अन्तर्राष्ट्रिय आतङ्कवादका कारण पर्यटनक्षेत्रमा पर्न गएको प्रतिकूल प्रभावले गर्दा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको व्यापार तथा पर्यटन उपक्षेत्र १०.८ प्रतिशतले र उत्पादन उद्योग उपक्षेत्र ९.९ प्रतिशतले घट्न गयो। फलस्वरूप आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा गैरकृषिक्षेत्रको उत्पादन आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को स्तरबाट उच्च गतिले घट्न गई २.४ प्रतिशतले ऋणात्मक बन्न पुग्यो। आर्थिक वर्ष २०५७/५८ मा गैरकृषिक्षेत्रको उत्पादन ४.३ प्रतिशतले बढेको थियो। आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा सरकारी वित्तक्षेत्रतर्फ राजस्व परिचालनको वृद्धिदर ३.२ प्रतिशतमा सीमित रही खासगरी शान्ति सुरक्षाको लागि साधनको बढ्दो आवश्यकता पूरा गनुपर्दा साधारण खर्चको वृद्धिदर १३.६ प्रतिशत पुग्न गयो। समग्रमा यसबाट अधिविकर्ष रकम बढ्न गयो। शान्ति सुरक्षाको अवस्था अत्यन्त बिग्निएकोले कतिपय जिल्लामा विकास निर्माणका कार्यहरू सञ्चालन गर्न नसकिएको र वैदेशिक साधन परिचालनमा समेत ठूलो गिरावट आएको कारण विकास खर्चको परिमाण घट्न गयो। फलस्वरूप आर्थिक वृद्धिदरमा समेत प्रतिकूल प्रभाव पर्न गयो।
६. अर्थतन्त्रले सामना गर्न परिरहेको यस्तो कठिन परिस्थितिलाई मध्यनजर गरी आर्थिक स्थायित्व सुनिश्चित गर्दै वित्तीय साधनको मध्यस्थता लागत घटाउन र अर्थतन्त्रलाई सम्भव भएसम्म गति प्रदान गर्न २०५९ असार ३२ गते आर्थिक वर्ष २०५९/६०

को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममार्फत मौद्रिक, बैकिङ्ग, वित्तीय र विदेशी विनिमयसम्बन्धी विभिन्न नीतिगत व्यवस्थाहरू लागू गरियो । यसअन्तर्गत प्रमुख रूपमा अर्थतन्त्रमा आवश्यक तरलता प्रवाहका लागि अनिवार्य मौज्जात अनुपात घटाइयो र रुग्ण उद्योगका लागि पुनर्कर्जाको व्यवस्था गरियो । वाणिज्य बैंकलगायत अन्य वित्तीय संस्थाहरूमा वित्तीय व्यवस्थापनका क्षेत्रमा स्वायत्तता, व्यावसायिकता र उत्तरदायित्व अभिवृद्धि गर्ने लगायतका वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमका उद्देश्यहरू पूरा गर्न बैकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रमा नियमन, सुपरिवेक्षण र व्यवस्थापन सुधारसम्बन्धी विभिन्न व्यवस्थाहरू कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

७. देशको वित्तीय प्रणालीमा महत्वपूर्ण हिस्सा ओगटेका तर वित्तीय समस्यामा जेलिएका दुई ठूला वाणिज्य बैंक (राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेड) को वित्तीय स्थितिमा सुधार गर्न यी बैंकहरूको व्यवस्थापन करारमा सञ्चालन गराउने क्रममा विदेशी व्यवस्थापन समूहले नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन कार्य सञ्चालनको थालनी गरेको आठ महिना पूरा भयो भने राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा २०५९ माघ २ देखि विदेशी प्रमुख कार्यकारी अधिकृत तथा निजका सहयोगीहरूले कार्याारम्भ गरेका छन् । यस बाहेक नेपाल राष्ट्र बैंकको Re-engineering कार्यक्रमको लागि सल्लाह दिन अमेरिकी संस्था IOS Partners लाई छनौट गरी गत माघ २३ गते IOS Partners र नेपाल राष्ट्र बैंकबीच सम्झौता भई २०५९ फागुन १७ देखि नेपाल राष्ट्र बैंकको Re-engineering सम्बन्धी काम शुरू भइसकेको छ । यस संक्षिप्त चर्चाका साथै नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत १ वर्षमा विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरूमार्फत आर्थिक स्थायित्व, वित्तीय क्षेत्रको विकास र स्वस्थता, विदेशी विनिमय व्यवस्थापन तथा शोधनान्तर सुदृढीकरण, वित्तीयक्षेत्र सुधार र अन्य विविध क्षेत्रमा गरेका प्रयास र उपलब्धिहरूका सम्बन्धमा केही विस्तारमा विवेचना गर्न चाहन्छु ।

आर्थिक वृद्धि तथा क्षेत्रगत योगदान

८. आन्तरिक असुरक्षा तथा अर्थव्यवस्थामा आएको

अनिश्चितताको कारणले गर्दा गत आर्थिक वर्षदेखि नै गैरकृषिक्षेत्र अन्तर्गतका विशेष गरी उत्पादन उद्योग र व्यापार, होटल र रेष्टुराँ तथा पर्यटनसँग सम्बन्धित उपक्षेत्रहरू अत्यन्त प्रतिकूलरूपमा प्रभावित भएको कारण आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन ऋणात्मक भएको व्यहोरा माथि नै उल्लेख गरिसकेको छु । चालू आर्थिक वर्षमा मौसम त्यति अनुकूल नभएका कारण पूर्वाञ्चल र पश्चिमाञ्चल बाहेक अन्य विकास क्षेत्रहरूमा धानको भू-क्षेत्र तथा उत्पादन घट्न गएको छ तर मकै, गहुँ, तेलहन र दलहनजस्ता खाद्यान्न तथा नगदेबालीको उत्पादनमा वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । नेपाल र भारतबीच सम्पन्न वाणिज्य सन्धिपश्चात् वनस्पति घ्यू, तामाको तार, जिंक अक्साइड र एक्रेलिक यार्नमा भारत निर्यातका लागि कोटा प्रणाली लागू भएपश्चात् यी वस्तुहरूको भारततर्फको निर्यातमा शिथिलता आएको छ । देशको वैदेशिक मुद्रा आर्जनमा उल्लेखनीय योगदान रहेको पर्यटनक्षेत्र आन्तरिक तथा बाह्य कारणहरूले गर्दा नकारात्मक रूपले प्रभावित भएकोमा हाल देशमा शान्ति सुरक्षाको अवस्थामा क्रमशः सुधार हुँदै आएको सन्दर्भमा देशको पर्यटन तथा उत्पादनमूलक क्रियाकलापहरूमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने सम्भावना बढेको छ । हालसम्म प्राप्त उत्पादन गतिविधिसम्बन्धी तथ्याङ्कहरूको आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा कृषिक्षेत्रको उत्पादन २.६ प्रतिशत र गैरकृषिक्षेत्रको उत्पादन २.४ प्रतिशतसम्मले वृद्धि हुने अनुमान रहेकोले गत आर्थिक वर्षमा ०.६ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन चालू आर्थिक वर्षमा २.५ प्रतिशत हाराहारीमा वृद्धि हुने अनुमान रहेको छ जुन वृद्धिदर दशौँ योजनाले परिलक्षित गरेको न्यूनतम ४.३ प्रतिशत र अधिकतम ६.२ प्रतिशतभन्दा कम रहेको छ । आन्तरिक तथा बाह्य अवस्थामा क्रमशः सुधारका सङ्केतहरू देखापरेकाले विगत आर्थिक वर्षमा २.४ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको गैरकृषिक्षेत्रको वृद्धिदर चालू आर्थिक वर्षमा २.४ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको हो ।

९. चालू आर्थिक वर्ष २०५९/६० को हालसम्म प्राप्त परिसूचकहरूको आधारमा केही औद्योगिक

वस्तुहरूको उत्पादनमा वृद्धि भएको हुँदा गैर कृषिक्षेत्रको वृद्धिदर बढ्न जाने अनुमान गरिएको हो । चालू आर्थिक वर्षमा तयारी पोशाक, चिया, तेल, जुटजन्य वस्तु, साबुन, कागज, बिस्कट, कन्फेक्सनरी, सलाईजस्ता वस्तुहरूको उत्पादनमा वृद्धि भएको छ भने वनस्पति घ्यू, सिन्थेटिक कपडा, प्लाष्टिकका भाँडा, पोलिथिन पाइप, प्रशोधित छाला, आल्मुनियम भाँडा, चुरोट, मदिरा आदि वस्तुहरूको उत्पादन घटेको छ । मुख्य निर्यातजन्य वस्तुहरूमध्ये तयारी पोशाकको निर्यात अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा उल्लेखनीय रूपमा बढेको छ भने ऊनी गलैचा र पस्मिनाको निर्यातमा कमी आएको छ । पर्यटक आगमनमा उल्लेख्य कमी, विकास खर्चमा कटौती, नेपाल-भारतबीच सम्पन्न नयाँ वाणिज्य सन्धि र अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक गतिविधिमा आएको शिथिलताका कारण औद्योगिक उत्पादनमा नकारात्मक असर परे तापनि हालै देशमा शान्ति सुरक्षाको अवस्थामा सुधार हुँदै गएको र लगानी अभिवृद्धिका लागि अनुकूल वातावरण बन्दै गएको सन्दर्भमा समग्र औद्योगिकक्षेत्र विस्तारित हुने देखिन्छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम त्रयमासदेखि देशको सबैभन्दा ठूलो १४४ मेगावाट क्षमताको कालीगण्डकी 'ए' विद्युत् आयोजनाको अन्तिम चरणको उत्पादन (४८ मेगावाट) शुरू भई सो आयोजना पूर्ण क्षमताका साथ सञ्चालनमा आएको र यसै आर्थिक वर्ष भित्रमा थप ३०.५ मेगावाट (इन्द्रावती तेस्रो ७.५ मेगावाट, चिलिमे २० मेगावाट र पिलुवा खोला ३ मेगावाट) विद्युत् उत्पादन हुने भएबाट विद्युत् उपक्षेत्रको वृद्धिदर ५.५ प्रतिशतभन्दा बढी हुने अनुमान छ । त्यसैगरी निर्माण, यातायात तथा सञ्चार, वित्त तथा घरजग्गा र सामुदायिक एवं सामाजिक सेवा उपक्षेत्रहरूको वृद्धिदर अघिल्लो आर्थिक वर्षभन्दा केही बढ्ने अनुमान रहेको छ ।

१०. राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा उल्लेखनीय योगदान रहेको पर्यटनक्षेत्र विभिन्न आन्तरिक तथा बाह्य कारणहरूबाट नराम्रोसँग प्रभावित भई सन् २००१ को तुलनामा सन् २००२ मा हवाईमार्गबाट आएका पर्यटकहरूको सङ्ख्या २७.७ प्रतिशतले घटेको छ । हवाईमार्ग भएर आउने कुल पर्यटकहरूमध्ये सन् २००२ मा भारतीय पर्यटकहरूको सङ्ख्या २.२

प्रतिशतले बढेको भए तापनि अन्य मुलुकहरूबाट आएका पर्यटकहरूको सङ्ख्या ३५.८ प्रतिशतले घटेको छ । शान्ति सुरक्षाको स्थितिमा आएको सुधारका कारण सन् २००३ को प्रथम दुई महिनामा हवाईमार्ग भएर आउने पर्यटक सङ्ख्या अघिल्लो वर्षको तुलनामा बढी रहेको कारणले यस वर्ष पर्यटक आगमन सङ्ख्यामा वृद्धि हुने अनुमान छ ।

मौद्रिक स्थिति

११. मौद्रिक स्थितितर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा गत आर्थिक वर्षको यसै अवधिको तुलनामा खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढ्न गएकोले मौद्रिक विस्तारको गति बढ्न थालेको छ । खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन समायोजन गरी) ३.४ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति ०.२ प्रतिशतले घट्न गएको थियो । विगत वर्षहरूको तुलनामा खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धिदर बढ्न गएकोले विस्तृत मुद्राप्रदाय गत वर्ष २.६ प्रतिशतले बढेको तुलनामा यस वर्ष ५.७ प्रतिशतले बढ्न गएको छ । सङ्कुचित मुद्राप्रदाय भने गत वर्ष ८.३ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष ३.१ प्रतिशतले मात्र बढ्न गएको छ । सङ्कुचित मुद्राप्रदायमा सङ्कुचनकारी प्रभाव पार्ने आवधिक निक्षेप गत वर्ष ०.२ प्रतिशतले घटेकोमा यस वर्ष ७.१ प्रतिशतले बढ्न गएकोले यस वर्ष सङ्कुचित मुद्राप्रदायको विस्तार कम रहन गएको हो । मुद्राको वृद्धिदर घटेको, कुल निक्षेप (चलती तथा मुहृती) को वृद्धिदर बढेकोले मूल्य स्थिरताको वातावरण कायम रही बैकिङ्ग प्रणालीबाट वित्तीय मध्यस्थीकरणको कार्यमा अनुकूल योगदान पुग्न गएको देखिन्छ । साथै, यसबाट उपभोगभन्दा बचत र लगानीप्रति साधनको प्रवाह बढ्न गएको फलस्वरूप भविष्यमा लगानी अभिवृद्धि गरी आर्थिक क्रियाकलाप र उत्पादन अभिवृद्धि गर्न तथा अर्थतन्त्रलाई गतिशील बनाउन अनुकूल वातावरण बन्दै गएको पुष्टि हुन्छ ।

१२. चालू आर्थिक वर्षमा आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर उच्च रहनुमा विदेशबाट प्राप्त रेमिट्यान्स रकममा वृद्धि हुनु प्रमुख कारक रहेको छ । गत आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनामा रु. ९ अर्ब ४० करोड

रहेको रेमिट्यान्स यस आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ३३.३ प्रतिशतले बढेर रु. १२ अर्ब ५३ करोड पुगेको छ। मौद्रिक क्षेत्रको निजी क्षेत्रमाथिको दाबी गत वर्षको प्रथम आठ महिनामा १.६ प्रतिशतले बढेको तुलनामा यस वर्षको सोही अवधिमा निकै उच्चदर ९.३ प्रतिशतले बढेको छ। देशमा आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार हुँदै जान थालेको वातावरणमा वाणिज्य बैंकहरूले कर्जामा विविधीकरण ल्याएका र आयात कर्जामा पनि वृद्धि भएकोले मौद्रिक क्षेत्रको निजी क्षेत्रमाथिको दाबी प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक वातावरण बन्न गएको छ। साथै, ९१ दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर गत वर्षको माघको ५.२० प्रतिशतको तुलनामा यस वर्षको सोही महिनामा ४.०१ प्रतिशत कायम रहेको छ।

सरकारी वित्त स्थिति

१३. नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार सरकारी वित्त स्थितितर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा साधारण खर्चको गत वर्ष १.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको कुल सरकारी खर्च यस वर्ष ०.९ प्रतिशतले ह्रास भई रु. ३८ अर्ब ४१ करोडमा सीमित हुन पुगेको छ। गत वर्ष ७.४ प्रतिशतले बढेको साधारण खर्च यस वर्ष ९.४ प्रतिशतले बढेको छ भने गत वर्ष १५.५ प्रतिशतले घटेको विकास खर्च यस वर्ष २९.६ प्रतिशतको उच्चदरले घटेको छ। गत वर्ष ५०.४ प्रतिशतले बढेको फ्रिज खर्च यस वर्ष १२.७ प्रतिशतले घटेको छ। श्री ५ को सरकारको कुल साधन गत वर्ष ६.५ प्रतिशतले बढेकोमा यस अवधिमा ९.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३५ अर्ब ३९ करोड पुगेको छ। साधन परिचालनको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको राजस्व सङ्कलन गत वर्ष ३.० प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष सुधार भई ७.५ प्रतिशतले बढेर रु. ३१ अर्ब २७ करोड पुगेको छ। गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष भन्सार तथा अन्तःशुल्कजस्ता अप्रत्यक्ष कर राजस्वमा वृद्धि भएको र गैरकर राजस्वमा पनि उल्लेख्य वृद्धि भएबाट समग्र राजस्व परिचालनको स्थितिमा सुधार आएको छ। गत वर्ष रु. १ अर्ब २२ करोडले राजस्व बचत रहेकोमा यस वर्ष रु. ७६ करोडले मात्र राजस्व बचत भएको छ। वैदेशिक नगद अनुदान

भने गत वर्ष ५५.४ प्रतिशतले बढेको तुलनामा यस वर्ष ५२.७ प्रतिशतको अति उच्चदरले घटेर रु. १ अर्ब १५ करोड मात्र परिचालन हुन सकेको छ। कुल साधन परिचालन वृद्धि भएको तर कुल खर्चमा ह्रास आएको हुँदा सरकारी बजेट घाटा गत वर्षको रु. ६ अर्ब ३७ करोडको तुलनामा यस वर्ष ५२.५ प्रतिशतले घटेर रु. ३ अर्ब २ करोडमा सीमित रहेको छ। उक्त बजेट घाटामध्ये रु. २ अर्ब १२ करोड वैदेशिक नगद ऋणबाट र रु. ९० करोड आन्तरिक ऋणबाट व्यहोरिएको छ। गत वर्ष वैदेशिक नगद ऋण रु. २ अर्ब ६३ करोड र आन्तरिक ऋण रु. ३ अर्ब ७४ करोड परिचालन गरिएको थियो। गत वर्ष रु. ७९ करोडको अधिविकर्ष रहेकोमा यस वर्ष रु. १ अर्ब ४४ करोडको नगद बचत भई सरकारी वित्त संरचना सन्तुलित अवस्थामा रहेको छ।

उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

१४. शहरीक्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क बिन्दुगत आधारमा २०५९ फागुनमा ५.२ प्रतिशतले बढेको छ। गत वर्ष यस्तो मूल्य सूचकाङ्क ३.३ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो। तेलजन्य वस्तुहरू (२२.० प्रतिशत), तरकारी तथा फलफूल (११.५ प्रतिशत), खाद्यान्न (१०.६ प्रतिशत), शिक्षा (९.३ प्रतिशत), पेयपदार्थ (५.७ प्रतिशत) र पशुजन्य उत्पादन (३.९ प्रतिशत) को मूल्य वृद्धि भएको कारण यस वर्ष मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर उच्च रहन गएको हो। समूहगत मूल्य सूचकाङ्क बिन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेयपदार्थ समूहको ६.८ प्रतिशत र गैरखाद्य तथा सेवा समूहको ३.६ प्रतिशतले बढ्न गएको छ। गत वर्ष यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ४.२ प्रतिशत र २.४ प्रतिशतले बढेको थियो।

१५. २०५९ फागुन महिनामा क्षेत्रगत मूल्य बिन्दुगत हिसाबले काठमाडौं उपत्यका, तराई र पहाडमा क्रमशः ३.८ प्रतिशत, ६.४ प्रतिशत र ४.५ प्रतिशतले बढेको छ। गत वर्ष यस्तो सूचकाङ्क क्रमशः २.५ प्रतिशत, ४.३ प्रतिशत र १.९ प्रतिशतले बढेको थियो। यस अवधिमा खाद्य तथा पेयपदार्थ तराई र पहाडमा क्रमशः ४.६ प्रतिशत, ८.७ प्रतिशत र ५.४ प्रतिशतले बढ्न गएको छ। यसैगरी गैरखाद्य

तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ३.० प्रतिशत, ४.१ प्रतिशत र ३.५ प्रतिशतले बढेको छ ।

१६. गत आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको औसत मूल्य वृद्धिदर २.९ प्रतिशत रहेकोमा यस वर्षको समीक्षा अवधिमा यस्तो वृद्धिदर ३.६ प्रतिशत रहन गएको छ । धानको उत्पादन ह्रासोन्मुख रहेको, शीतलहरको कारण तराईमा तरकारीको उत्पादनमा प्रतिकूल प्रभाव परेको, भारतमा सुख्खा मौसमको कारण खाद्यान्न उत्पादनमा ह्रास आई मूल्य वृद्धि भएको, शैक्षिक सामग्रीको मूल्यमा वृद्धि भएको, सूतीजन्य र पेयपदार्थमा लाग्ने गरेको करजस्ता कारणहरूले गर्दा गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष मूल्यमा बढी चाप पर्न गएको छ । २०५९ चैत १२ देखि लागू हुने गरी पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा गरिएको वृद्धिबाट समग्र मूल्य बिन्दुगत आधारमा ३.० प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको छ यद्यपि २०६० वैशाख ७ देखि मट्टितेल र डिजेलकी मूल्यमा केही कमी गरिएको छ । उपर्युक्त पृष्ठभूमिमा गत वर्ष वार्षिक औसत २.९ प्रतिशतले भएको मूल्य वृद्धि यस वर्ष ५.० प्रतिशतको हाराहारीमा पुग्न सक्ने अनुमान छ ।

थोकमूल्य सूचकाङ्क

१७. राष्ट्रिय थोकमूल्य सूचकाङ्क बिन्दुगत आधारमा २०५९ फागुनमा ५.९ प्रतिशतले वृद्धि हुन गएको छ । गत वर्ष यस्तो सूचकाङ्क ३.९ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको थियो । समूहगतरूपमा कृषिसम्बन्धी वस्तुहरूको मूल्य ९.४ प्रतिशतले, आयातीत वस्तुहरूको मूल्य ३.२ प्रतिशतले र स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको मूल्य २.२ प्रतिशतले बढेको छ । चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा ऋतुगत र भारतीय बजारको प्रभावलागायत पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धि र यसबाट अन्य वस्तुहरूको मूल्यमा पर्नसक्ने प्रभावलाई समेत हेर्दा हालसम्म उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा वार्षिक औसत थोकमूल्य वृद्धिदर ४.० प्रतिशत हुने अनुमान छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

१८. मार्च २००२ मा सम्पन्न भारतसँगको नवीकृत

सन्धिकारण नेपालका केही प्रमुख निर्यातजन्य वस्तुहरूमा समस्या सिर्जना भएकोले भारततर्फको निर्यातमा शिथिलता आए तापनि अन्य मुलुकतर्फको निर्यातमा क्रमिक सुधार भइरहेकाले निर्यात घट्ने दरमा मन्दता आएको छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कुल निर्यात ४.० प्रतिशतले घटी रु. ३३ अर्ब ५५ करोड सीमित भएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा कुल निर्यातमा ७.८ प्रतिशतले कमी आएको थियो । यस अवधिमा भारततर्फको निर्यात गत वर्ष ३१.० प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष १४.६ प्रतिशतले घटेर रु. १८ अर्ब ८३ करोडमा सीमित भएको छ तथापि अन्य मुलुकतर्फको निर्यात भने गत वर्ष ३८.९ प्रतिशतले घटेकोमा यस वर्ष १४.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १४ अर्ब ७२ करोड पुगेको छ । देशगतरूपमा भारततर्फको निर्यात अत्यधिक घट्न गएकोले कुल निर्यात वृद्धि यसरी ऋणात्मक रहन गएको हो । भारततर्फको निर्यातमा कमी आउनुमा त्यसतर्फ निर्यात हुने प्रमुख वस्तुहरू जस्तै- वनस्पति घ्यू, तामाको तार तथा पाता, जिङ्क अक्साइड, पस्मिना, दन्तमञ्जन, पोलिष्टर यार्न आदिको निर्यातमा व्यापक कमी आउनु मुख्य कारण रहेका छन् । यस अवधिमा अन्य मुलुकतर्फ निर्यात हुने ऊनी गलैचा, पस्मिना तथा प्रशोधित छालाको निर्यातमा कमी आएको भए तापनि तयारी पोशाकको निर्यातमा उत्साहजनक वृद्धि भएकाले त्यसतर्फको निर्यात बढ्न सकेको छ ।

१९. गत वर्ष ८.५ प्रतिशतले सङ्कुचन भएको कुल आयात समीक्षा अवधिमा १४.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ८० अर्ब १६ करोड पुगेको छ । आयातमा यसरी वृद्धि हुनुमा पेट्रोलियम पदार्थ, खाद्यान्न, निर्माण सामग्रीहरू, दूरसञ्चारका उपकरणहरू, लत्ताकपडा आदिको आयातमा वृद्धि भएकोले हो । देशगत रूपमा भारतबाट भएको आयात गत वर्षको यसै अवधिमा ०.४ प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा २१.७ प्रतिशतले बढेको छ भने अन्य मुलुकबाट भएको आयात गत वर्ष १३.५ प्रतिशतले घटेकोमा चालू वर्ष १०.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । चालूवर्ष निर्यातमा कमी आएको तथा आयात वृद्धि भएको कारण व्यापार घाटा ३३.५ प्रतिशतले उल्लेख्य

रूपमा वृद्धि भई रु. ४६ अर्ब ६१ करोड पुगेको छ भने निर्यात/आयात अनुपात गत वर्षको ५०.० प्रतिशतबाट घटेर ४१.९ प्रतिशतमा सीमित भएको छ। कुल व्यापार घाटामा भारततर्फको अंश तीव्र रूपले वृद्धि भई गत वर्षको १९.३ प्रतिशतबाट यस वर्ष ३४.७ प्रतिशत पुगेको छ।

२०. शोधनान्तरतर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनामा गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा खुद ट्रान्सफर आयमा वृद्धि भएको भए तापनि व्यापार घाटामा उल्लेख्य वृद्धि भएको तथा खुद सेवा आयमा कमी आएको कारण चालू खाता घाटामा निकै विस्तार हुन गएको छ। खुद सरकारी पूँजी आप्रवाहमा कमी आएको भए तापनि विविध पूँजी आप्रवाह उल्लेख्य मात्रामा बढ्न गएकोले प्रथम आठ महिनामा रु. ३ अर्ब ३ करोडको शोधनान्तर बचत भएको छ। विदेशी विनिमय सञ्चितितर्फ २०५८ माघ मसान्तको तुलनामा २०५९ माघ मसान्तमा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति (विनिमय मूल्याङ्कन समायोजन नगरी) ५.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १ खर्ब ११ अर्ब १७ करोड पुगेको छ। यसमध्ये परिवर्त्य सञ्चिति १३.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ८९ अर्ब १६ करोड पुगेको छ जुन देशको हालसम्मको परिवर्त्य सञ्चितिको रेकर्ड स्तर हो। कुल सञ्चितिमध्ये परिवर्त्य सञ्चितिको अंश ८०.२ प्रतिशत र अपरिवर्त्य सञ्चितिको अंश १९.८ प्रतिशत रहेको छ। हालको आयात प्रवृत्तिलाई हेर्दा यो सञ्चिति स्तरले साढे ११ महिनाको वस्तु आयात तथा १० महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ।

मौद्रिक नीतिमा सुधार

२१. दिगो आर्थिक विकासको लागि मूल्य स्थिरता, शोधनान्तर सुदृढीकरण, वित्तीय क्षेत्रको स्वस्थता र स्थिरता, तरलताको आपूर्ति आदि उद्देश्यहरू हासिल गर्न आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को मौद्रिक नीतिको मूल्याङ्कनका साथै आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा कार्यान्वयन गरिने मौद्रिक नीतिको स्वरूप तथा औचित्य र वित्तीयक्षेत्र सुधारका कार्यक्रमहरू समावेश गरी चालू आर्थिक वर्षको लागि मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम मिति २०५९ असार ३२ मा

सार्वजनिक गरियो। अनिवार्य मौज्जात अनुपातमा २ चरणमा कटौती गरिने उक्त मौद्रिक नीतिको व्यवस्था अनुसार मिति २०५९ भदौ २५ देखि लागू हुने गरी व्यवस्थामा देहायबमोजिम परिवर्तन गरिएको छ :

(क) **नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने अनिवार्य मौज्जात :** (अ) कुल चल्ती र बचत निक्षेप दायित्वको ७ प्रतिशत, (आ) कुल मुद्दती निक्षेप दायित्वको ४.५ प्रतिशत,

(ख) **आफ्नो ढुकुटीमा राख्नुपर्ने नगद मौज्जात :** कुल निक्षेप दायित्व को २ प्रतिशत।

२२. वाणिज्य बैंकहरूले राख्नुपर्ने नगद मौज्जात नपुग भएको निम्न कुनै अवस्थामा देहायअनुसार हर्जाना लगाइने व्यवस्थासमेत गरिएको छ :

(क) नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने नगद मौज्जात नपुग भएको तर ढुकुटीमा राख्नुपर्ने नगद मौज्जात तोकिए बमोजिमको प्रतिशतमा मात्र रहेको अवस्थामा नपुग नेपाल राष्ट्र बैंक मौज्जातमा जरिवाना लगाइने।

(ख) नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने मौज्जात नपुग भएको तर बैंकको ढुकुटी मौज्जातमा तोकिएको प्रतिशतभन्दा बढी मौज्जात भएमा बैंकको कुल निक्षेप दायित्वको बढीमा एक प्रतिशत रकमसम्म ढुकुटी मौज्जातबाट नेपाल राष्ट्र बैंक मौज्जातमा गणना गरी तत्पश्चात् नपुग नेपाल राष्ट्र बैंक मौज्जात रकममा जरिवाना लगाइने।

(ग) आफ्नो ढुकुटीमा राख्नुपर्ने मौज्जात पनि नपुग भएको र नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने मौज्जात पनि नपुग भएको अवस्थामा कुलतर्फ नपुग भएजतिको रकममा जरिवाना लगाइने।

(घ) आफ्नो ढुकुटीमा राख्नुपर्ने मौज्जात नपुग भए तापनि नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने मौज्जात बढी भई कुलमा पुगेको अवस्थामा जरिवाना नलगाइने।

२३. वाणिज्य बैंकहरूका कार्यमा व्यावसायिकताको अभिवृद्धि गराउँदै लैजाने उद्देश्यले विपन्नवर्गका लागि लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई यथावतै कायम

राखी प्राथमिकता क्षेत्रमा वाणिज्य बैंकहरूले निर्देशित कर्जाको रूपमा प्रवाह गर्नुपर्ने अनिवार्य कर्जाको अनुपातलाई आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि देहायबमोजिम क्रमशः घटाउँदै लगी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि प्राथमिकता क्षेत्रमा कर्जा लगानी गर्न अनिवार्य नहुने व्यवस्था गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	कुल कर्जामध्ये प्राथमिकता क्षेत्रमा न्यूनतम लगानी गर्नुपर्ने प्रतिशत
२०५९/६०	७ प्रतिशत
२०६०/६१	६ प्रतिशत
२०६१/६२	४ प्रतिशत
२०६२/६३	२ प्रतिशत
२०६३/६४	२ प्रतिशत

२४. रुग्ण उद्योगहरूलाई पुर्नस्थापना गर्ने सरकारी नीतिअनुसार रुग्ण उद्योगहरूलाई सहूलियतपूर्ण ब्याजदरमा कर्जा प्रदान गर्न पुनर्कर्जाका लागि कुल विनियोजित रकम रु. १ अर्ब ५० करोडमध्ये होटल उद्योगको लागि छुट्याइएको रकम रु. ६७ करोड ५० लाख रहेको छ । सोमध्ये ३० वटा होटलहरूको लागि विभिन्न वाणिज्य बैंकहरूमाफत रु. ४५ करोड ४१ लाख वितरित भइसकेको छ । रोजगारी एवम् निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने चिया खेतीजस्ता राष्ट्रिय प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रको विकासका लागि ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमाफत दीर्घकालीन पूँजीको व्यवस्थाका लागि यस बैंकको आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को नाफाबाट रु. १० करोड र त्यसपछिका वर्षहरूमा कुल मुनाफाको ५ प्रतिशत ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा जम्मा गरिने व्यवस्थाअनुरूप चालू आर्थिक वर्षमा रु. १० करोड बाँडफाँड भइसकेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार

२५. विश्व बैंकको वित्तीयक्षेत्र प्राविधिक सहयोग परियोजना (Financial Sector Technical Assistance Project) अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको संरचनात्मक सुधार, नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण र बैकिङ्गप्रणालीको सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने सम्बन्धमा विभिन्न कार्यहरू सम्पन्न भएका छन् । नेपाल बैंक लिमिटेडमा देखापरेका समस्याहरूको सुधारका लागि अन्तर राष्ट्रिय ख्यातिप्राप्त व्यवस्थापन समूह नियुक्त गरी

व्यवस्थापन करारमा दिने क्रममा २०५९ साउन ६ गतेदेखि बैंक आफ स्कटलैण्ड (आयरलैण्ड) लि. को ICC Consulting को व्यवस्थापन समूहले उक्त बैंकको व्यवस्थापन करारमा लिई आफ्नो कार्यारम्भ गरेको छ । सो फर्मका तर्फबाट Mr. J. Craig McAllister लाई उक्त बैंकको प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको रूपमा कार्य गर्ने जिम्मेवारी दिइएको छ । Mr. McAllister को कार्यदलमा स्वदेशी र विदेशी विज्ञहरू संलग्न रहेका छन् । उक्त समूहको ६ महिनासम्मको कार्यकालभित्र वित्तीय स्थितिसम्बन्धी प्रतिवेदन, आर्थिक वर्ष २०५९/६० को लागि बैंकको बजेट योजना र भावी सुधार कार्यक्रमलाई अगाडि बढाउने व्यवस्थापन योजना पेश भई नेपाल राष्ट्र बैंक तथा विश्व बैंकबाट समेत स्वीकृति दिइसकिएको छ । उक्त व्यवस्थापन योजना यस बैंकले सर्वसाधारणको जानकारीको लागि २०५९ माघ १४ मा सार्वजनिक गरिसकेको छ । उक्त बैंकको सुधार कार्यका सम्बन्धमा व्यवस्थापन समूहले विस्तृत Human Resource Development Plan पेश गर्ने क्रममा रहेको, बैंकको कारोबारलाई कम्प्युटराइज गर्ने सम्बन्धमा कम्प्युटर हार्डवेयर र सफ्टवेयर खरिद एवं जडान गर्न Tender आह्वान भइसकेको र बैंकमा अन्तर्राष्ट्रियस्तरको कर्जा नीति र निर्देशिकाहरू तर्जुमा गरी लागू गरिसकेको छ । त्यस्तै, आधुनिक कर्जा व्यवस्थापनका लागि आवश्यक विभिन्न विभाग, एकाइहरूको गठन भई ती निकायहरूले कार्यारम्भ गरिसकेका छन् । यस अवधिमा नयाँ व्यवस्थापन समूहले निष्क्रिय कर्जा करिब रु. ५० करोड असूल गरेको छ भने ठूला ऋणीहरूसँग निरन्तर सम्पर्क गरी कर्जा असूली तथा पुनर्संरचनाको लागि आवश्यक पहल गरिरहेको छ । आर्थिक वर्ष २०५६/५७, २०५७/५८ र २०५८/५९ को हिसाबको लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न गरी आर्थिक वर्ष २०५८/०५९ को वित्तीय विवरणसमेत प्रकाशन गरिसकेको छ ।

२६. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको सम्बन्धमा उक्त बैंकको पुनर्संरचना गर्न नियुक्त गरिएको अमेरिकी फर्म Deloitte Touche Tohmatsu ले सम्झौता भङ्ग गरेपछि नयाँ व्यवस्थापन छनौट गर्ने क्रममा २०५९ पुस ६ मा अमेरिकी नागरिक Mr. Bruce F.

Henderson लाई Chief Executive Officer CEO को रूपमा नियुक्त गरिएको छ Mr. Henderson को नेतृत्वमा यही २०५९ माघ २ देखि स्वदेशी तथा विदेशी परामर्शदाताहरूले आफ्नो कार्य शुरू गरी बैंकको वित्तीय स्थितिको मूल्याङ्कन तथा सुधारको भावी रूपरेखा निर्माण गर्ने कार्यमा संलग्न रहेका छन् ।

२७. नयाँनयाँ प्रविधिहरूलाई आत्मसात गर्दै स्वच्छ र प्रतिस्पर्धात्मक वित्तीय क्षेत्रको विकासमा टेवा पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन क्षमतामा अभिवृद्धि गर्न विदेशी परामर्शदाताको सहयोगसमेत लिई अन्तर्राष्ट्रियस्तरको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमन व्यवस्था तर्जुमा गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ । यसका अतिरिक्त बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमता अभिवृद्धि गर्न अन्तर्राष्ट्रियस्तरको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण निर्देशिका तैयार गरी लागू गरिसकिएको छ । अमेरिकी संस्था IOS Partners लाई नेपाल राष्ट्र बैंकको Re-Engineering का लागि परामर्शदाता संस्था छनौट गरी २०५९ माघ २३ मा IOS Partners र यस बैंकबीच अन्तिम सम्झौता सम्पन्न भई २०५९ फागुन १७ देखि योजना बमोजिम NRB Re-Engineering सम्बन्धी काम शुरू गरिसकिएको छ । श्री ५ को सरकारको आर्थिक सुधार कार्यक्रमको महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा रहेको वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई प्रभावकारी ढङ्गबाट अगाडि बढाउन नीतिगत निर्णय तथा निर्देशनका लागि उच्चस्तरीय समन्वय समितिको गठन भएको छ । देशका दुई ठूला बैंक नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा नियुक्त व्यवस्थापन समूहको कार्य र प्रगति अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्न एक Monitoring and Surveillance Team (M&ST) गठन भई उक्त दलले कार्यान्वयन गरिसकेको छ भने M & ST लाई निर्देशन दिन तथा उच्चस्तरीय समन्वयन समितिको निर्देशन कार्यान्वयन गर्न गराउन नेपाल राष्ट्र बैंकमा एक Monitoring and Surveillance Committee को व्यवस्थासमेत गरिएको छ ।

२८. बैंकिङ्ग क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धमा निम्न व्यवस्थाहरू गरिएका छन् :

- (क) बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व र आवश्यक तरलता प्रवर्द्धन गर्न, सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास गर्न र देशको समग्र बैंकिङ्ग तथा वित्तीय प्रणालीको संवर्द्धन गरी बैंक तथा वित्तीय प्रणालीप्रति जनविश्वास अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले बैंकिङ्ग तथा वित्तीय संस्थाको लागि नियमनका आवश्यक व्यवस्थाहरू तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा आइसकेका छन् । वाणिज्य बैंकहरूका लागि जारी गरिएको निर्देशनहरूलाई अझ स्पष्ट पार्ने सन्दर्भमा समसामयिक परिमार्जन गर्ने र आवश्यकतानुसार संशोधन गर्ने कार्य नियमितरूपमा भइरहेको छ । साथै, वाणिज्य बैंक स्थापना, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र अनुगमन गर्ने व्यवस्थाहरूमा समसामयिक सुधार गरिएको छ ।
- (ख) केन्द्रीय बैंकको रूपमा नियमन, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र अनुगमन गर्ने संस्था वाणिज्य बैंकिङ्ग व्यवसायसम्बन्धी निर्णय प्रक्रियाबाट अलग रहन उपर्युक्त हुने तथा नियमन र सुपरिवेक्षण कार्यमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्नसमेत २०५९ साउन १ गतेदेखि वाणिज्य बैंकहरू र विकास बैंकको सञ्चालक समितिमा प्रतिनिधित्व गर्ने यस बैंकका सञ्चालकहरू फिर्ता बोलाइएको छ ।
- (ग) बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी विभिन्न ऐनलाई एकीकरण गरी एउटै बैंक तथा वित्तीय संस्था ऐन तर्जुमा गर्न एक विधेयक मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पेश गरिसकिएको छ ।
- (घ) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लेखा राख्ने तथा लेखापरीक्षण व्यवस्थामा सुधार गर्न लेखा नीति, लेखापरीक्षण विधि र लेखा विवरणका सम्बन्धमा निर्देशनहरू जारी गरी स्पष्ट व्यवस्था गरिएको छ । लेखापरीक्षकहरूलाई सूचीकृत गर्ने क्रममा व्यावसायिक लेखापरीक्षकहरूको नयाँ सूची बनाई सो सूची २०५९ साउन १५ गते

सार्वजनिक गरिएको छ । जसमा 'क' वर्गका लेखापरीक्षकहरू ७८ (जसमध्ये व्यक्ति ३६ जना र संस्था ४२ वटा) र 'ख' वर्गका लेखापरीक्षकहरू २८ (जसमध्ये व्यक्ति १२ र संस्था १६ वटा) रहेका छन् ।

- (ड) सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनीको स्थापनाका लागि ऐनको मस्यौदा तैयार गरी श्री ५ को सरकारसमक्ष २०५९ पुस ११ मा पठाइसकिएको छ । यसैगरी सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनीको विनियमावली तर्जुमासम्बन्धी कार्य पनि भइरहेको र पूँजीको व्यवस्थाका लागि श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकका अतिरिक्त ७ वटा वाणिज्य बैंकहरूबाट उक्त कम्पनीमा लगानी गर्नेबारे प्रतिबद्धतासमेत प्राप्त भइसकेको छ ।
- (च) कर्जा सूचना केन्द्रको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अन्तर्गत छुट्टै कर्जा सूचना केन्द्र विनियमावली बनाई लागू गरिएको छ । सो विनियमावली अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकले निर्देशन जारी गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । त्यस्तै, कर्जा सूचना केन्द्रलाई एउटा छुट्टै स्वायत्त संस्थाको रूपमा विकास गर्न कम्पनी ऐन अनुसार स्थापना गर्न पहल भइरहेको छ ।
- (छ) हाल नाफामा रहेको पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडको निजीकरणका लागि आवश्यक पहल भइरहेको छ साथै सञ्चालन भइरहेका अन्य ग्रामीण बैंकहरूलाई पाँच वर्षभित्रमा वित्तीय दृष्टिले स्वसक्षम बनाउने गरी सबै ग्रामीण बैंकहरूमा उत्पादकत्व मापदण्ड (Productive Norms) लागू भएको छ भने लाभहानी पारबिन्दु (BEP) मा आउनासाथ सबै ग्रामीण बैंकहरू निजीकरण गर्दै लाने नीति अवलम्बन गरिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

२९. नेपाल राष्ट्र बैंक र पिपुल्स बैंक अफ चाइनाबीच २०५९ असार ३ मा सम्पन्न सम्झौता कार्यान्वयनको

३१२/नेपाल राष्ट्र बैंक

सिलसिलामा द्विपक्षीय हिसाब मिलान र सहयोगको सम्बन्धमा निम्न व्यवस्थाहरू लागू गरिएको छ :

- (क) नेपाल भ्रमणमा आउने चिनियाँ पर्यटकहरूबाट चिनियाँ मुद्रा युआन (Yuan) प्रचलित विनिमयदरमा खरिद गर्न सकिने र यसरी गरिने खरिद पर्यटकहरूबाट सोभै वा इजाजतप्राप्त अन्य निकायहरू जस्तै-होटेल, ट्राभल एजेन्सी, मनिचेञ्जर आदि मार्फत पनि गर्न सकिने ।
- (ख) चीनको भाङ्गमु (खासा) स्थित बैंक अफ चाइनाको शाखामा वाणिज्य बैंकहरूले युआनमा खाता खोल्न सक्ने ।
- (ग) वाणिज्य बैंकहरूले खरिद गरेको युआन बैंक अफ चाइनाको उक्त भाङ्गमु शाखामा जम्मा गर्न पठाउन सकिने ।
- (घ) वाणिज्य बैंकहरूले परिवर्त्य विदेशी मुद्रा बिक्री गरी चिनियाँ मुद्रा युआन खरिद गर्नसक्ने र खरिद गरिएका युआन बैंक अफ चाइनाको भाङ्गमु (खासा) स्थित खातामा जम्मा गर्न सकिने ।
- (ङ) नेपाली निर्यातकर्ताहरूले चिनियाँ आयातकर्ताहरूबाट प्राप्त गरेको युआन पनि वाणिज्य बैंकहरूले बैंक अफ चाइना भाङ्गमुस्थित उपर्युक्त खातामा जम्मा गर्नसक्ने ।
- (च) चीनबाट हुने आयात भुक्तानीको लागि बैंक अफ चाइनास्थित उक्त खातामा रहेको युआन प्रयोग गर्न सकिने ।
३०. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा उल्लेख भए अनुसार विदेशी लगानीकर्ताहरूले आ-आफ्नो लगानीबाट प्राप्त हुने लाभांश स्वदेश लैजानको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति आवश्यक नपर्ने, सम्बन्धित वाणिज्य बैंकमार्फत सोभै फिर्ता लैजान पाउने सम्बन्धमा निम्नानुसार कार्यान्वयन प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ :
- (क) तथ्याङ्क प्रयोजनको लागि सम्बन्धित विदेशी लगानीकर्ताहरूले बैंकले तोकेको ढाँचा बमोजिमको निवेदन शुरूमा एक पटक यस बैंकमा दिनुपर्ने ।

(ख) तोकेको ढाँचा बमोजिमको निवेदन प्राप्त भएपछि त्यस्ता विदेशी लगानीकर्ताहरूको लागि आवश्यक विवरण खुलाई यस बैंकबाट सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको नाममा संलग्न ढाँचा अनुसारको स्थायी सटही अनुमतिपत्र उपलब्ध गराइने ।

(ग) स्थायी सटही अनुमतिपत्रको आधारमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले नै लाभांश बापतको सटही प्रदान गर्न सक्ने ।

(घ) यसरी प्रदान गरिएको सटहीको विवरण यस बैंकलाई अनिवार्य रूपले उपलब्ध गराउनुपर्ने ।

३१. उद्योगहरूले आफूलाई आवश्यक पर्ने मेसिनरी तथा कच्चापदार्थ आयात गर्दा Deferred Payment (Usance Credit) को आधारमा खोलिने प्रतीतपत्रको भुक्तानी अवधि बढीमा १ वर्षसम्म कायम गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । विप्रेषण रकमले देशको अर्थतन्त्र तथा विदेशी विनिमय सञ्चितमा पुऱ्याएको योगदानलाई मध्यनजर राखी वैदेशिक रोजगारीबाट आर्जन हुने विदेशी विनिमय बैंकिङ्ग प्रणालीमार्फत स्वदेश भित्र्याउन इजाजतप्राप्त निकायहरूलाई थप प्रोत्साहन र सुविधाबापत प्रचलित खरिददरका अतिरिक्त प्रतिअमेरिकी डलर -१५ (पैसा पन्द्र) को हिसाबले इ.प्रा. कमिशन प्रदान गर्ने व्यवस्था भएको छ ।

३२. यस बैंकले आफूसँग जम्मा हुन आउने भारतीय रुपैयाँ भारतीय रिजर्व बैंकस्थित यस बैंकको खातामा जम्मा गर्दै आएकोमा उक्त बैंकले भा.रु. १०० दरभन्दा बढी दरको नोट जम्मा नगर्ने जानकारी गराएकोले २०५१ साउन ३१ देखि लागू हुने गरी भा.रु. ५०० दरको नोट सटही गर्न नपाइने व्यवस्था भएकोमा हाल भारतले १००० दरको नोटसमेत प्रचलनमा ल्याएको र सो दरको नोटका सम्बन्धमा पनि उही व्यवस्था लागू रहेकोले २०५९ पुस १९ गतेदेखि लागू हुने गरी भा. रु. १००० का दरको नोटको खरिद बिक्रीमा पनि बन्देज लगाइएको छ । श्री ५ को सरकार, गृह मन्त्रालयको २०५९ माघ २२ गतेको सूचना बमोजिम Gold Quest नामक संस्थाले नेपाल अधिराज्यको विभिन्न स्थानमा

सञ्चालन गरी राखेको कारोबार योजना (Scheme) गैरकानूनी भएकोले उक्त संस्थासँग सम्बन्धित कुनै पनि विदेशी विनिमय कारोबार नगर्न र नगराउन सम्बन्धित निकायहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

सरकारी धितोपत्र तथा बजार व्यवस्थापन

३३. श्री ५ को सरकारद्वारा उठाउने आन्तरिक ऋण व्यवस्थापनको सम्पूर्ण कार्य नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र राष्ट्र ऋण ऐन, २०५९ अन्तर्गत रही यस बैंकले सम्पादन गर्दै आइरहेको छ । यसै अनुरूप २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुन मसान्तसम्ममा देहाय बमोजिमको ऋणपत्रको निष्कासन, ऋणपत्रको साँवा तथा ब्याज भुक्तानी र सरकारी ऋणपत्रको दोस्रो बजार सञ्चालन गरिएको छ :

(क) **आन्तरिक ऋण** : नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुसार बैंकले श्री ५ को सरकारबाट खरिद गरी आफ्नो स्वामित्वमा लिएको ऋणपत्रको कूल रकम अघिल्लो आर्थिक वर्षको समायोजित राजस्व आयको १० प्रतिशतभन्दा बढी हुन नहुने प्रावधान रहे तापनि हाल यस्तो रकम निर्धारित सीमाभन्दा बढी रहेकोले यो रकमलाई सीमाभित्र ल्याउन श्री ५ को सरकारलाई अनुरोध गरिसकिएको छ ।

(ख) श्री ५ को सरकारको चालू बजेटको मध्यावधि मूल्याङ्कनअनुसार राजस्व परिचालन र वैदेशिक अनुदानबाट क्रमशः रु. ५३ अर्ब ६० करोड र रु. ९ अर्ब २० करोड प्राप्त भई रु. २४ अर्ब ३५ करोड न्यून हुने संशोधित अनुमानमध्ये रु. ११ अर्ब २९ करोड वैदेशिक ऋण, रु. १२ अर्ब आन्तरिक ऋण परिचालन र रु. १ अर्ब ६ करोड अधिविकर्ष उपयोग गरी पूरा गरिने अनुमान छ । २०५९ चैत मसान्तसम्म रु. २ अर्ब विकास ऋणपत्र तथा रु. १६ करोड विशेष ऋणपत्रमार्फत जम्मा रु. २ अर्ब १६ करोड बैंकिङ्गक्षेत्र बाट र नागरिक बचतपत्रमार्फत रु. ३० करोड तथा विशेष ऋणपत्रमार्फत रु. २० करोड गरी जम्मा रु. ५० करोड गैरबैंकिङ्ग क्षेत्रबाट गरी समग्रमा रु. २ अर्ब ६६ करोडको

ऋणपत्र निष्कासन भइसकेको छ। श्री ५ को सरकारको हालसम्मको खर्च प्रवृत्ति कायम रहेमा आन्तरिक ऋण बजेटमा व्यवस्था भएको सीमाभित्र रहने देखिन्छ।

(ग) **आन्तरिक ऋणको संरचना :** श्री ५ को सरकारले उठाएको आन्तरिक ऋणमध्ये २०५९ फागुन मसान्तसम्ममा साँवा भुक्तानी गरी कुल तिर्न बाँकी रहेको आन्तरिक ऋण दायित्व रु. ८१ अर्ब ७० करोड ३३ लाख मध्ये (क) ट्रेजरी बिल रु. ४७ अर्ब ४८ लाख, (ख) विकास ऋणपत्र रु. १३ अर्ब ९ करोड ७ लाख, (ग) राष्ट्रिय बचतपत्र रु. ११ अर्ब २५ करोड ९८ लाख, (घ) नागरिक बचतपत्र रु. ९३ करोड ११ लाख र (ङ) विशेष ऋणपत्र (आई.एम.एफ. प्रोमिसरी नोटसमेत गरी) रु. ९ अर्ब ४१ करोड ६९ लाख रहेको छ। यसबीच श्री ५ को सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकसँग राखेको मौज्दात रु. १ अर्ब ४३ लाख ८६ हजार समायोजन गर्दा खुद आन्तरिक ऋण दायित्व रु. ८० अर्ब २६ करोड ४७ लाख हुन आउँछ।

(घ) **ऋणपत्रको साँवा तथा ब्याज भुक्तानी :** श्री ५ को सरकारद्वारा निष्कासित ऋणपत्रहरूमध्ये २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुन मसान्तभित्र भुक्तानी गर्नुपर्ने दायित्व भएको साँवा रकममध्ये जम्मा रु. १ अर्ब ६१ करोड ६४ लाख र ब्याज बापत रु. २ अर्ब ५ करोड २६ लाख गरी जम्मा रु. ३ अर्ब ६६ करोड ९० लाख श्री ५ को सरकारबाट प्राप्त गरी विभिन्न व्यक्ति, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई भुक्तानी दिइएको छ।

(ङ) **ट्रेजरी बिलको दोस्रो बजार कारोबार :** अर्थतन्त्रमा तरलता व्यवस्थापन गर्न सरकारी ऋणपत्रको दोस्रो बजार विकासमा जोड दिइएअनुरूप यस अवधिमा दोस्रो बजारको कारोबारमा उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ। हाल दोस्रो बजारमा Repo, Outright Sale, Outright Purchase र Tap Sale

उपकरणहरू प्रयोग भइरहेका छन्। २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुन मसान्तसम्ममा Repo अन्तर्गत रु. ४५ अर्ब ९३ करोड ९६ लाख, Outright Sale अन्तर्गत रु. ५१ अर्ब ७७ करोड ९३ लाख Outright Purchase अन्तर्गत रु. २० अर्ब १ करोड ८७ लाख र Tap Sale अन्तर्गत रु. ५ अर्ब ४७ करोड गरी जम्मा रु. १ खर्ब २३ अर्ब २० करोड ७६ लाखको कारोबार भएको छ।

(च) **बजार निर्माताको लागि इजाजत प्रदान :** सरकारी ऋणपत्रहरूमध्ये विकास ऋणपत्र, राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्र खरिदकर्ताहरूको लागि दोस्रो बजारको सुविधा उपलब्ध गराउन तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको तरलता र बजार प्रगाढता वृद्धि गरी वित्तीय बजारको विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०५९/६० को लागि जम्मा ३५ वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका शर्तहरू पालना गर्ने गरी बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ। यसमध्ये ८ वटा बजार निर्माताहरू उपत्यका बाहिर रही कारोबार गर्दै आएका छन्। विगतका वर्षहरूमा वित्त कम्पनीहरूलाई मात्र बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिँदै आइएकोमा यस आर्थिक वर्षदेखि वाणिज्य बैंक तथा सहकारी संस्थालाईसमेत बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ।

(छ) **एक वर्ष ट्रेजरी बिलको कारोबार :** हालसम्म यस बैंकले दोस्रो बजारमार्फत Repo, Outright Sale, Outright Purchase र Tap Sale को माध्यमद्वारा ७८ देखि ९१ दिनसम्म अवधिको ट्रेजरी बिलहरूको मात्र कारोबार गर्दै आएकोमा बैंकको स्वामित्वमा रहेका ३६४ दिने ट्रेजरी बिलहरू पनि बाँकी रहेको अवधिको लागि बजारमा बिक्री गर्ने कार्य छिट्टै प्रारम्भ गरिने भएको छ। यस व्यवस्थाबाट वित्तीय संस्थाहरूलाई तरलता व्यवस्थापन गर्न सहयोग पुग्न जानेछ।

वाणिज्य बैंक स्थापनासम्बन्धी व्यवस्था

३४. वाणिज्य बैंक स्थापनाका लागि आवेदन लिने काम २०५२ सालदेखि रोकिएकोमा नयाँ वाणिज्य बैंक स्थापनाका लागि निम्नानुसारको नयाँ नीतिगत व्यवस्था २०५९ जेठ २ गते सार्वजनिक गरिसकिएको छ :
- (क) राष्ट्रिय स्तरमा खोलिने नयाँ वाणिज्य बैंकको निमित्त चुक्ता पूँजी एक अर्ब रुपैयाँ हुनुपर्ने ।
- (ख) विदेशी बैंक र वित्तीय संस्थासँग संयुक्त लगानीमा आएमा वा त्यस्ता संस्थासँग कम्तीमा तीन वर्षको व्यवस्थापन करार (Technical Service Agreement-TSA) गरेमा मात्र काठमाडौंमा कार्यालय रहने गरी राष्ट्रियस्तरको बैंक खोल्न दिइने ।
- (ग) वाणिज्य बैंकहरूको शेयरपूँजी सामान्यतया ७० प्रतिशत संस्थापकहरूले लिन पाउने र ३० प्रतिशत सर्वसाधारणमा बिक्री गर्नुपर्ने । राष्ट्रियस्तरमा खोलिने बैंकको निमित्त विदेशी बैंकहरूले अधिकतम ६७ प्रतिशतसम्म शेयर लगानी गर्न पाउने । साथै, विदेशी बैंकहरूले राष्ट्रियस्तरमा खोलिने बैंकहरूको कुल शेयर पूँजीको कम्तीमा ५० प्रतिशत शेयर लिने भएमा नेपाली संस्थापकहरूलाई यथेष्ट लगानी गर्ने अवसर प्रदान गर्न कुल शेयर पूँजीको २० प्रतिशत शेयर मात्र सर्वसाधारणमा बिक्री गर्नुपर्ने आदि व्यवस्था गरिएको छ ।
- (घ) यसभन्दा अगाडि सञ्चालनमा आइसकेका तथा सञ्चालनका लागि सहमतिपत्र प्राप्त गरेका बैंकहरूले २०६६ आसार मसान्तसम्ममा यस व्यवस्थाअनुरूप पूँजी पुऱ्याउनुपर्ने र यसरी पूँजी वृद्धि गर्दा चुक्ता पूँजी प्रतिवर्ष न्यूनतम दश प्रतिशतका दरले वृद्धि गर्दै लैजानुपर्ने जस्ता व्यवस्था गरिएको छ ।

विकास बैंकतर्फका गतिविधि र नीतिगत व्यवस्था

३५. हालसम्म नेपाल अधिराज्यका ९ जिल्लामा २१ विकास बैंकहरू सञ्चालनमा आएका छन् । यीमध्ये नेपाल औद्योगिक विकास निगम नेपाल औद्योगिक विकास निगम ऐन, २०१६ अन्तर्गत र कृषि विकास बैंक कृषि विकास बैंक ऐन, २०२४ अन्तर्गत स्थापना भएका र विकास बैंक ऐन, २०५२

अन्तर्गत बाँकी १९ विकास बैंकहरू स्थापना भई वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्दै आएका छन् । विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत स्थापना भएका विकास बैंकहरूमध्ये लघुवित्त कारोबार गर्ने ११ र अन्य ८ बैंकहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यीमध्ये राष्ट्रियस्तरका ३ विकास बैंकहरू छन् भने बाँकी ५ विकास बैंकहरू जिल्लास्तरमा स्थापना भई सञ्चालनमा रहेका छन् । नयाँ विकास बैंक स्थापना सम्बन्धमा पश्चिमाञ्चल विकास बैंक लिमिटेड, बुटवल हालसालै स्थापित भएको छ भने कर्णाली विकास बैंक, नेपालगञ्ज र सहयोगी विकास बैंक लिमिटेड, जनकपुरलाई सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ ।

३६. विकास बैंकहरूलाई निर्देशन जारी गर्ने सम्बन्धमा २०५९ असारमा विकास बैंकहरूका अध्यक्ष तथा महाप्रबन्धकस्तरीय अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरी प्राप्त सुझाव र छलफलका क्रममा औल्याइएका समस्याहरूलाई मध्यनजर गरी २०५९ माघ ९ देखि लागू हुने गरी विकास बैंक (लघुवित्त विकास बैंक बाहेक) का लागि निम्नानुसारको निर्देशन जारी गरिएको छ :

- (क) **चुक्ता पूँजी** : नयाँ स्थापना हुने विकास बैंकहरूले कार्यक्षेत्रअनुसार देहाय बमोजिम न्यूनतम चुक्ता पूँजी कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ :
- (अ) राष्ट्रियस्तरमा कार्यक्षेत्र रहने गरी स्थापना हुने विकास बैंकहरूको न्यूनतम चुक्तापूँजी रु. ३२ करोड हुनुपर्ने,
- (आ) काठमाडौं उपत्यकाबाहेक भौगोलिक क्षेत्र जोडिएका ४ देखि १० जिल्लासम्मको कार्यक्षेत्र हुने गरी स्थापना हुने विकास बैंकहरूको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ५ करोड हुनुपर्ने,
- (इ) काठमाडौं उपत्यका बाहेक भौगोलिक क्षेत्र जोडिएका १ देखि ३ जिल्लासम्मको कार्यक्षेत्र हुने गरी स्थापना हुने विकास बैंकहरूको

न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. २ करोड हुनुपर्ने,

(ई) यस अधि स्थापना भई सञ्चालनमा रहेका विकास बैंकहरूले २०६६ सालसम्ममा माथि उल्लेख भएअनुसारको चुक्तापूँजी पुऱ्याउनुपर्ने ।

(ख) **न्यूनतम पूँजीकोष व्यवस्था** : बैंकले प्राथमिक पूँजीकोष र कुल पूँजीकोष चालू आर्थिक वर्षमा आफ्नो जोखिम भारित सम्पत्तिको क्रमशः न्यूनतम ५ प्रतिशत तथा १० प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६१/६२देखि न्यूनतम ६ प्रतिशत र १२ प्रतिशतका दरले खडा गर्नुपर्नेछ ।

(ग) **वित्तीय स्रोत तथा साधन सङ्कलन व्यवस्था** : बैंकले आफ्नो कुल प्राथमिक पूँजीकोषको बढीमा १५ गुणासम्म वित्तीय स्रोत तथा साधन सङ्कलन गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

(घ) **अनिवार्य मौज्जात र तरल सम्पत्ति व्यवस्था** : बैंकले आफ्नो कुल निक्षेप तथा सापटी दायित्वको कम्तीमा १ प्रतिशत नेपाल राष्ट्र बैंकमा अनिवार्य मौज्जात कायम गर्नुपर्नेछ । त्यस्तै कुल निक्षेप तथा सापटी दायित्वको कम्तीमा ७ प्रतिशत तरल सम्पत्ति कायम गर्नुपर्नेछ ।

(ङ) **कर्जा वर्गीकरण तथा नोक्सानी व्यवस्था** : बैंकद्वारा प्रवाहित सम्पूर्ण बाँकी कर्जा तथा सापटीलाई प्रत्येक अर्धवार्षिक रूपमा असल, कमसल, शङ्कास्पद र खराब गरी चार भागमा विभाजन गरी क्रमशः १ प्रतिशत, १० प्रतिशत, ५० प्रतिशत र १०० प्रतिशतले कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

(च) **प्रतिग्राहक कर्जा सुविधा तथा सीमा** : विकास बैंकले एउटै व्यक्ति, फर्म, सङ्गठित संस्था वा कम्पनी र एउटै समूहको कम्पनीलाई प्रदान गरिने कर्जा तथा सापट सुविधा fund based भएमा २५ प्रतिशत र non-fund

based भए ५० प्रतिशत सीमा तोकिएको छ तर सरकारी ऋणपत्र, नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र तथा बैंकको आफ्नो मुद्दती निक्षेपको रसिदको धितोमा सो धितोले खाम्ने गरी प्रदान गरेको कर्जा तथा सापटको हकमा सीमाको बन्देज छुट गरिएको छ ।

वित्त कम्पनीतर्फका गतिविधि र नीतिगत व्यवस्था

३७. २०५९ फागुन मसान्तसम्ममा वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ अन्तर्गत वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतप्राप्त वित्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या ५५ पुगेको छ । २०५९ वैशाखदेखि २०५९ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा थप ३ वित्त कम्पनीहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । २०५९ जेठ २७ मा गृहेश्वरी मर्चेन्ट बैंकिङ्ग लिमिटेड, ललितपुरलाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । उक्त कम्पनीको अधिकृत पूँजी रु. ४ करोड र जारी पूँजी रु. २ करोड रहेको छ । यसरी नै २०५९ असार ४ मा पाटन फाइनेन्स लिमिटेड, ललितपुरलाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ र उक्त कम्पनीको अधिकृत पूँजी रु. ६ करोड र जारी पूँजी रु. ३ करोड रहेको छ । क्रिष्ट फाइनेन्स लिमिटेड काठमाडौँलाई २०५९ माघ २२ मा वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । सो कम्पनीको अधिकृत पूँजी रु. ९ करोड र जारी पूँजी रु. ५ करोड रहेको छ । यी ३ वटै वित्त कम्पनीहरू सञ्चालनमा आइसकेका छन् ।

३८. यस बैंकबाट वित्तीय संस्था एवं वित्तीय सेवालाई समयसापेक्ष, सुव्यवस्थित, पारदर्शी, सुरक्षित र भरपर्दो बनाउन समयसमयमा नीति निर्देशनहरूमा परिमार्जन/संशोधन हुँदै आएका छन् । वित्तीय सूचना एवं विवरण बढी स्पष्ट र पारदर्शी बनाउन आवश्यकता अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल राष्ट्र बैंकबाट वित्त कम्पनीहरूलाई जारी भएको निर्देशन, २०५८ समसामयिक रूपमा परिमार्जन गरी २०५९ साउनदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । त्यस्तै नयाँ स्थापना हुने वित्त कम्पनीहरूका लागि नयाँ

नीतिगत व्यवस्थासमेत गरिएको छ । नयाँ नीतिगत व्यवस्थाले न्यूनतम चुक्ता पूँजी, चुक्ता पूँजी निर्व्याजी रूपमा जम्मा गर्नुपर्ने, संस्थापक/सञ्चालकहरूको योग्यता एवं अनुभव एवं निवेदन उपर कारबाही भइसक्नुपर्ने अवधिका सम्बन्धमा समेत स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ ।

३९. नयाँ नीतिगत व्यवस्थानुसार न्यूनतम चुक्ता पूँजी सम्बन्धमा वित्त कम्पनी ऐनमा उल्लिखित सबै किसिमका वित्तीय कारोबार (लिजिङ्ग फाइनेन्ससमेत) गर्ने राष्ट्रियस्तरको वित्त कम्पनीहरूको हकमा न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. १५ करोड हुनुपर्ने, लिजिङ्ग फाइनेन्स बाहेक अन्य सबै किसिमका वित्तीय कारोबार गर्ने राष्ट्रिय स्तरको वित्त कम्पनीहरूको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ५ करोड हुनुपर्ने, तथा काठमाडौं उपत्यका बाहिर पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका जिल्लाहरूमध्ये कुनै एक जिल्लाभित्र मात्र सीमित रहने गरी लिजिङ्ग फाइनेन्सबाहेक अन्य वित्तीय कारोबार गर्ने वित्त कम्पनीको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. २ करोड हुनुपर्ने निर्देशन जारी गरिएको छ । साथै, वित्त कम्पनीहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्राप्त कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शेयरमा लगानी गर्न नपाउने निर्देशन पनि जारी भएको छ ।

लघुवित्त विकास बैंकतर्फका गतिविधि र नीतिगत व्यवस्था

४०. विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत स्थापना भएका विकास बैंकहरूमध्ये ५ क्षेत्रीयस्तरका ग्रामीण विकास बैंक, ४ निजीक्षेत्रबाट सञ्चालित लघुवित्त विकास बैंक (निर्धन, डिप्रोक्स, छिमेक र स्वावलम्बन) र २ राष्ट्रियस्तरको थोक कर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्य लिई स्थापना भएका ग्रामीण लघुवित्त विकास केन्द्र (RMDC) र साना किसान विकास बैंक गरी ११ लघुवित्त विकास बैंकहरूले वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्दै आएका छन् ।
४१. लघुवित्तको कारोबार गर्ने विकास बैंकलाई नयाँ नियमनको व्यवस्था लागू गरिएको छ । क्षेत्रीयस्तरमा सेवा पुऱ्याइरहेका ग्रामीण विकास बैंक तथा निजीक्षेत्रको सहभागितामा खुलेका ग्रामीण अनुसरणकर्ताको रूपमा काम गर्ने स्वावलम्बन विकास बैंक, डिप्रोक्स विकास बैंक, छिमेक विकास

बैंक र निर्धन विकास बैंकलाई यस्तो निर्देशन यसै आर्थिक वर्षदेखि जारी गरिएको छ । यसै आर्थिक वर्षदेखि नयाँ नियमन व्यवस्थाअनुरूप यी विकास बैंकले पनि तोकिएको अनुपातमा पूँजीकोष पुऱ्याउनुपर्ने, न्यूनतम नगद मौज्जात राख्नुपर्ने, तरलताको व्यवस्था गर्नुपर्ने, वित्तीय स्रोत सङ्कलन सीमाभित्र रही गर्नुपर्ने, शाखा विस्तार तोकिएको भौगोलिक क्षेत्रभित्र बैंक स्वयम्ले गर्नसक्ने, संस्थागत सुशासनको व्यवस्था पालना गर्नुपर्ने, लघुव्यवसाय सञ्चालन गर्न समूहका प्रतिसदस्यलाई रु. ३० हजारसम्म कर्जा उपलब्ध गराउन सक्ने र लघुउद्यम सञ्चालन गर्न धितो लिई प्रतिउद्यमी रु. १ लाखसम्मको कर्जा वितरण गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । प्राथमिकता क्षेत्र कर्जालाई विस्थापित गर्ने लघुवित्तको काम गर्ने विकास बैंकको सङ्ख्यालाई वृद्धि गर्नुपर्ने वर्तमान सन्दर्भमा त्यस्ता बैंक स्थापनामा निजीक्षेत्रको संलग्नता अभिवृद्धि गर्न नयाँ इजाजत नीति प्रकाशमा ल्याइएको छ । यसअनुसार राष्ट्रियस्तरको बैंक स्थापना गर्नुपरेमा न्यूनतम चुक्तापूँजी रु.१० करोड, ४ देखि १० जिल्लासम्मको कार्यक्षेत्र भएको बैंकलाई रु. ५ करोड र १ देखि ३ जिल्लासम्मको कार्यक्षेत्र भएको बैंकको लागि रु. १ करोड चुक्ता पूँजीको व्यवस्था गरिएको छ ।

गैरसरकारी संस्थाहरू

४२. वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ लागू भएपछि लघुकर्जाको काम गर्नको लागि अनुमतिपत्र प्राप्त गर्न निवेदन दिने गैरसरकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या बढ्दै गएको छ । हालसम्म यस बैंकबाट अनुमति प्राप्त यस्ता संस्थाहरूको सङ्ख्या ३८ पुगिसकेको छ । ग्रामीण एवम् शहरीक्षेत्रका विपन्न वर्गका जनतालाई सामूहिक जमानतका आधारमा प्रतिव्यक्ति (समूह सदस्य) ३० हजार रुपैयाँसम्म कर्जा दिन सक्ने यस्ता गैरसरकारी संस्थाहरू न्यून आय वा विपन्न व्यक्तिको लागि निकै उपयोगी साबित भएका छन् । वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ मा संशोधन भई लागू भइसकेकोले यस बैंकबाट अनुमतिपत्र प्राप्त गैरसरकारी संस्थाले आफ्नो समूह सदस्यहरूबाट निक्षेप सङ्कलनसमेत

गर्नसक्ने भएकोले यस्ता संस्थाको निरीक्षण एवं सुपरिवेक्षण कार्यलाई सुदृढ बनाउनु आवश्यक भएको छ । श्री ५ को सरकारको स्वीकृति लिई यसै आर्थिक वर्षभित्र वित्तीय मध्यस्थता नियमावली, २०५६ मा समसामयिक संशोधन गरी लागू गरिने कार्यक्रम छ । साथै गैरसरकारी संस्थाहरूलाई वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्न अनुमतिपत्र दिने सम्बन्धमा संस्थाको न्यूनतम पूँजी कम्तीमा रु. १ लाख हुनुपर्ने, काठमाडौं उपत्यका र तराईका जिल्लाहरूमा कम्तीमा ५०० जना र अन्य जिल्लाहरूमा कम्तीमा ३०० जना समूह सदस्य सङ्ख्या हुनुपर्ने र सोमध्ये ५० प्रतिशत महिला हुनुपर्नेलगायत प्रबन्ध समितिका सदस्यहरूको योग्यता र संस्था दर्ताका लागि दिइने प्राथमिकताका आधार आदि सम्बन्धमा नीतिगत व्यवस्था लागू गरिएको छ ।

सहकारी संस्थाहरू

४३. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृतप्राप्त बचत तथा ऋण सहकारी संस्थालाई (साना किसान संस्थाबाहेक) यसै आर्थिक वर्षदेखि लागू हुने नयाँ निर्देशन जारी गरिएको छ । सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त गरेका सहकारी संस्थालाई जारी गरिएको निर्देशनबाट यस्ता संस्थाको वित्तीय कारोबार मर्यादित, सुव्यवस्थित र सुरक्षित हुनेछ भन्ने विश्वास लिइएको छ । सहकारी ऐनअन्तर्गत सञ्चालित वित्तीय सहकारी संस्थाहरूको निरीक्षण र सुपरिवेक्षणको जिम्मेवारी लिने निकाय नभएको तर विगत केही वर्षयता यी संस्थाहरूको तीव्र विस्तार भइरहेको सम्बन्धमा यी संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण गर्ने एउटा छुट्टै निकायको व्यवस्था हुनु जरूरी छ । चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति र कार्यक्रममा उल्लेख गरिए अनुसार यस बैंकको स्वीकृतिमा हाल सञ्चालनमा रहेका यस्ता संस्थाहरू क्रमशः साना किसान विकास बैंक र सहकारी विकास बैंकलाई हस्तान्तरण गर्ने नीति लिइएको छ । आगामी दिनहरूमा नयाँ सहकारी संस्थाहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्न बैंकबाट इजाजत नदिने नीति अवलम्बन गरिएको छ । वित्तीय सहकारी संस्थाहरूको नयाँ नियमनमा देहायका व्यवस्थाहरू रहेका छन् :

- (क) **शेयर पूँजीसम्बन्धी व्यवस्था:** महानगरपालिका रहेको जिल्लामा कार्यालय रहेका बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाको न्यूनतम शेयरपूँजी रु. १ करोड, उपमहानगरपालिका रहेको जिल्लामा कार्यालय रहेका सहकारी संस्थाको शेयर पूँजी रु. ५० लाख नगरपालिका रहेको जिल्लामा कार्यालय रहेका सहकारी संस्थाको शेयर पूँजी रु. २५ लाख, नगरपालिका नरहेका जिल्लामा कार्यालय रहेका संस्थाको रु. १० लाख शेयर पूँजी पुऱ्याउनुपर्ने तथा एक जिल्लाभन्दा बढी जिल्लामा कारोबार रहेका सहकारी संस्थाले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ भित्र आफ्नो कारोबारलाई एकै जिल्लामा सीमित गर्नुपर्ने ।
- (ख) **न्यूनतम पूँजीकोष व्यवस्था :** सहकारी संस्थाले जोखिम भारत सम्पत्तिको आधारमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० का लागि ९ प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि १० प्रतिशत न्यूनतम पूँजीकोष खडा गर्नुपर्ने ।
- (ग) **वित्तीय साधन सङ्कलन व्यवस्था :** संस्थाले आफ्नो प्राथमिक पूँजीको १० गुणासम्म वित्तीय स्रोत तथा साधन सङ्कलन गर्न सक्ने ।
- (घ) **अनिवार्य मौज्दात र तरल सम्पत्ति व्यवस्था :** संस्थाले कुल निक्षेप र सापटीकोषको कम्तीमा १ प्रतिशत अनिवार्य मौज्दात नेपाल राष्ट्र बैंक वा इजाजत प्राप्त बैंकमा राख्न सक्नेछन्, साथै संस्थाले कुल निक्षेप दायित्वको कम्तीमा ७ प्रतिशत तरल सम्पत्ति राख्नुपर्ने ।
- (ङ) **प्रतिसदस्य कर्जा सीमा :** संस्थाले आफ्नो सदस्य वा निजका एकाघरका परिवार सदस्यलाई पहिलो पटकलाई आफ्नो प्राथमिक पूँजीको ५ प्रतिशतसम्म, दोस्रो पटकको लागि १० प्रतिशत र तेस्रो पटकको लागि २० प्रतिशतसम्म कर्जा दिन सक्ने ।
- (च) **कजा वर्गीकरण र कर्जा नोक्सानी व्यवस्था :** संस्थाद्वारा प्रवाहित सम्पूर्ण बाँकी कर्जा तथा सापटलाई अर्धवार्षिक रूपमा असल, कमसल, सङ्कास्पद र खराब गरी ४

भागमा वर्गीकरण गरी सोको लागि क्रमशः १ प्रतिशत, २५ प्रतिशत, ५० प्रतिशत र १०० प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

(छ) **लगानीसम्बन्धी व्यवस्था** : लगानी नीति तथा विधि सञ्चालक समितिको स्वीकृति गराई लागू गर्नुपर्ने, सरकारी ऋणपत्र र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रमा लगानी गर्ने बन्देज नलाइएको र एक सहकारी संस्थाले अर्को प्रारम्भिक सहकारी संस्थाको शेयर लिन वा सदस्य हुन नपाइने ।

(ज) **संस्थागत सुशासन व्यवस्था** : सहकारी संस्थाका सञ्चालकको योग्यता, तिनको कर्तव्य र उत्तरदायित्वबारेसमेत निर्देशनहरू दिइएको छ । त्यस्तै गरी संस्थाको कार्यकारी प्रमुखको नियुक्ति, निजको आचरण, कर्मचारीले पालन गर्नुपर्ने आचरणको व्यवस्था सम्बन्धमासमेत निर्देशन दिइएको छ ।

(झ) **ब्याजदर निर्धारण व्यवस्था** : निक्षेपमा दिने र कर्जा सापटमा लिने ब्याजदर संस्था आफैले निर्धारण गर्न सक्नेछ र ब्याजदरको अन्तर (Spread) सम्बन्धी निर्देशन हटाइएको छ ।

वाणिज्य बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण र कारबाही

४४. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ११० ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बैंकले निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ लागू गरिसकिएको छ । उक्त विनियमावलीले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र अनुगमन कार्य व्यवस्थित गर्नुका साथै निरीक्षक तथा सुपरिवेक्षकको आचारसंहिता, उत्तरदायित्व एवं कर्तव्यका सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । बैंकले निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरेका वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी वार्षिक प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नुपर्ने व्यवस्थासमेत विनियमावलीले गरेको छ । आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा उल्लेख भएअनुरूप मुलुकमा घना वित्तीय संस्थाहरू भएका क्षेत्रहरूमा छुट्टै सुपरिवेक्षण

कार्यालयहरू स्थापना गर्दै लगिने सन्दर्भमा आगामी आर्थिक वर्ष चितवन जिल्लामा एक सुपरिवेक्षण कार्यालय स्थापना गर्ने कार्यक्रम अनुसार सो सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन सम्पन्न भइसकेको छ ।

४५. स्वस्थ र सक्षम वित्तीयप्रणालीको विकास गर्ने केन्द्रीय बैंकको उद्देश्य अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकले नियमित रूपमा वित्तीय संस्थाहरूको अनुगमन तथा निरीक्षण कार्य गर्दै आएको छ । स्थलगत निरीक्षणतर्फ २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा नेपाल बैंक लिमिटेडका ११ शाखा, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १६ र संयुक्त लगानी तथा निजीक्षेत्रमा स्थापित बैंकहरूमध्ये कुमारी बैंक लिमिटेड, हिमालयन बैंक लिमिटेड, स्ट्याण्डर्ड चार्टर्ड बैंक लिमिटेड र लक्ष्मी बैंक लिमिटेडको समष्टिगत निरीक्षण भइसकेको तथा नेपाल इन्भेष्टमेन्ट बैंक लिमिटेड र एभरेष्ट बैंकको निरीक्षण गर्ने कार्य जारी छ । यसैगरी सोही अवधिमा नेपाल बङ्गलादेश बैंक, हिमालयन बैंक, बैंक अफ काठमाण्डू, नेपाल एस.वि.आई.बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका केही शाखाहरूको विशेष निरीक्षणसमेत गरिएको छ । निरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याइएका कैफियतहरूको सुधारको लागि नियमित रूपले अनुगमन गरिनुका साथै आवश्यकता अनुसार स्थलगत अनुगमन गरिने व्यवस्था अनुसार उक्त अवधिमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ५ र नेपाल बैंक लिमिटेडका ६ शाखाहरूको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण गरिएको छ । साथै, निरीक्षणको क्रममा देखिएका विसङ्गति र कैफियतहरू सुधारका सम्बन्धमा वाणिज्य बैंकका प्रतिनिधिहरूसित नेपाल राष्ट्र बैंकमा छुट्टाछुट्टै छलफलसमेत भएको छ ।

४६. वाणिज्य बैंकहरूको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणतर्फ सुपरिवेक्षणका क्रममा देखिएका विसङ्गति तथा कैफियत सुधारको सम्बन्धमा बैंकहरूलाई निम्नानुसारका निर्देशनहरू दिइएको छ :

(क) नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेडलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको प्रक्रियाअनुसार ब्याज आम्दानी जनाउन,

लेखापरीक्षकले औल्याएका कैफियतहरूको सुधार गर्न, बैंकको कर्जा कारोबार हेर्दा निष्क्रिय कर्जाको अंशमा वृद्धि देखिएकोले कर्जा तथा ब्याज असुलीमा विशेष ध्यान दिन र Board Credit Committee को निर्णयद्वारा ६-७ महिनादेखि म्याद नाघिसकेका कर्जाहरू आर्थिक वर्षको अन्त्यमा आएर मात्र नवीकरण गर्नुको औचित्य पेश गर्न निर्देशन दिइएको छ । यसरी नै नेपाल अरब बैंक लिमिटेडले उपदान बापतको रु. २ करोड रकमलाई नाफा नोक्सान हिसाबमा खर्च नगरी बाँडफाँड हिसाबमा खर्च गरेकोले आगामी वर्षदेखि लेखाको सामान्य सिद्धान्तानुसार नाफा नोक्सान हिसाबमा खर्च गर्नुको साथै कर्मचारी उपदान बापतको दायित्व पर्याप्त हुने गरी व्यवस्था गर्न, आयकर ऐन, २०५८ को व्यवस्था अनुसार हासकट्टी नीति परिवर्तन गर्दा बैंकको मुनाफामा रु. १ करोड १० लाख घट्न गएको कुरा लेखासम्बन्धी टिप्पणीमा खुलाउन, नियमानुसार गर्नुपर्ने कर्जा नोक्सानी व्यवस्थामा नपुग देखिएको रकम रु. ७ लाख २० हजार ३ सय ५२ आगामी त्रयमासमा पर्याप्त हुने गरी व्यवस्था गर्न र बैंकले यस वर्ष रु. ४४ करोड १५ लाखको कर्जा अपलेखन गरेकोमा त्यस्ता ऋणी/फर्महरूको सञ्चालक/प्रोप्राइटर हरूको विवरण, ती कर्जा असूल गर्न गरेको पहल, ऋण स्वीकृतिको आधार, धितोको विवरण आदिको बारेमासमेत प्रष्ट पार्न निर्देशन दिइएको छ ।

(ख) स्ट्याण्डर्ड चार्टर्ड बैंक लिमिटेडलाई वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ अनुसार सञ्चालक समितिको बैठक नियमित रूपमा बस्ने गर्न, लेखापरीक्षकद्वारा औल्याएका कैफियतहरू यथाशीघ्र सुधार गर्न, आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा Employee Expenses अन्तर्गत Others शीर्षकमा रु. १ करोड ८७ लाख नयाँ खर्च सिर्जना हुनुको औचित्य र सोको विवरण पुष्टि गर्न निर्देशन जारी गरिएको छ ।

(ग) नेपाल एस.वी.आई. बैंक लिमिटेडले एउटै समूहलाई सीमाभन्दा बढी हुने गरी प्रवाहित गरेको कर्जा २०५९ पुस मसान्तभित्र नियमित भए/नभएको, यदि नभएको भए आवश्यक Capital Charge गर्न कर्जा नोक्सानी व्यवस्था बैंकको नियमानुसार भन्दा कम देखिएकोले नपुग रकम रु. ९१ लाख ७९ हजार आगामी त्रयमासमा थप व्यवस्था गर्न, जोखिम भारित सम्पत्तिको गणना गर्दा कर्जा सापट र बिल खरिदको कुल रकममा कर्जा नोक्सानी व्यवस्था घटाई खुद रकम लिएको देखिएकोले आइन्दा कुल कर्जा सापट तथा बिल खरिदमा जोखिम भार दिई गणना गर्न, एजेन्सी र शाखा हिसाब नियमित रूपमा रिक्न्साइल गरी ६ महिनाभित्र रिक्न्साइल नभएको रकमहरू छुट्टै हिसाबमा देखाउन र बैंकले अपनाएको हासकट्टी प्रणाली अवैज्ञानिक रहेको बुझिएकोले उपर्युक्त नीति लागू गर्न उक्त बैंकलाई निर्देशन दिइएको छ ।

(घ) कुमारी बैंक लिमिटेडलाई अन्य सङ्गठित संस्थाहरूको शेयर तथा सुरक्षणपत्रमा लगानी गर्ने सम्बन्धी नीति लिखित रूपमा तयार गरी यस्तो नीति सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत गराएर लागू गरी यस बैंकलाई जानकारी गराउन, बैंकको कोषमा आधारित कर्जा सीमाभन्दा बढी कर्जा प्रवाह गरेको पाइएकोले सो सम्बन्धमा स्पष्टीकरण पेश गर्न र लेखापरीक्षकले औल्याएको प्रमुख विसङ्गतिहरूलाई यथाशीघ्र सुधार गर्न निर्देशन जारी गरिएको छ ।

(ङ) नेपाल इन्भेष्टमेण्ट बैंक लिमिटेडले नाफा नोक्सानमा उल्लिखित रकमहरू बैंकको संलग्न अनुसूचीको रकमसँग मेल खाएको नदेखिएकोले यसरी फरक पर्नाको कारणसहित मेल नखाएका रकमहरू बैंकको वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेश गर्न र लेखापरीक्षकले औल्याएका कैफियतहरू सम्बन्धमा सुधार गरी यस बैंकलाई जानकारी गराउन उक्त बैंकलाई निर्देशन दिइएको छ ।

(च) बैंक अफ काठमाण्डुलाई विश्वास रेडिमेड गार्मेण्ट कम्पनीको कर्जा खराब वर्गमा वर्गीकरण गरी सोको लागि शतप्रतिशतले हुने रु. १९ करोड ४५ लाख ६३ हजार ४ सय ९८. र पैसा १० कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्नेमा रु. ९ करोड ७२ लाख ८३ हजार मात्र व्यवस्था गरेको हुँदा तेस्रो त्रयमासमा कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्दा यस बैंकको निर्देशन नं. २ ले तोकेबमोजिम वर्गीकरण गरी आवश्यक कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्न, यस बैंकबाट जारी भएको निर्देशनअनुसार कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गरेको नदेखिएको हुँदा त्यस बैंकलाई कुनै किसिमको लाभांश घोषणा तथा वितरण गर्न नपाइने र लेखापरीक्षकले औल्याएका विसङ्गतिहरूलाई यथाशीघ्र सुधार गरी जानकारी दिन निर्देशन दिइएको छ ।

४७. हिमालयन बैंक लिमिटेडले एउटै एजेन्सी बैंकमा ९८ प्रतिशतसम्म रकम लगानी गरेको पाइएकोले यस्तो लगानीलाई विविधीकरण गरी सो कुरा लगानी नीतिमासमेत उल्लेख गर्न, बैंकको १ प्रतिशतभन्दा बढी शेयर स्वामित्व भएका पार्टीसँग सम्बन्धित कर्जा असूल गरी यस बैंकको निर्देशन नं. ६ अनुसार नियमित गर्न, गैरबैंकिङ्ग सम्पत्ति लेखाङ्कन गर्दा कर्जा पूर्ण राफ साफ गर्ने प्रक्रियामा नगर्ई, ब्याज आम्दानी जनाउने प्रथा उचित नभएको सम्बन्धमा ध्यानाकर्षण गरिएको र बीज ग्याप लोनको भुक्तानी म्याद बढाएर असलमा वर्गीकरण गर्नुको औचित्य स्पष्ट पार्न उक्त बैंकलाई लेखी पठाइएको छ ।

४८. नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लि. लाई बैंकको प्राथमिक पूँजी रु. १५ करोड २ लाखले ऋणात्मक रहेको हुँदा उक्त प्राथमिक पूँजीलाई आर्थिक वर्ष २०५९/६० भित्र पूरा गरी यस बैंकले तोकेबमोजिम पर्याप्त बनाउन, उपरोक्त बमोजिम प्राथमिक पूँजीलाई पर्याप्त गर्न Capital Plan एक महिनाभित्र यस बैंकमा पेश गर्न, बैंकको प्राथमिक पूँजी पर्याप्त पुऱ्याउन हाल कायम रहेको प्रतिदुई शेयरको एक शेयरको अनुपातमा हकप्रद शेयर जारी गरी त्यस्तो शेयरको पूरा मूल्य चुक्ता गर्ने कार्य सम्पन्न भएपछि सर्वसाधारणलाई छुट्याइएको शेयर निष्कासन गर्न

यस बैंकको स्वीकृति माग गर्न, निक्षेपलाई रु. ४ अर्ब ३० करोडमा सीमित राख्न, अनिवार्य मौज्जात पूरा गर्न बढीमा ७ दिनको लागि बाहेक अन्य प्रयोजनको लागि अन्तरबैंक ऋण सापटी नलिन र बैंकका सञ्चालकहरूले पेश गरेको प्रतिबद्धताअनुरूप बैंक सञ्चालन र सुधारात्मक काम कारबाही गर्नुपर्ने र यस बैंकको स्वीकृति बेगर सञ्चालक समितिका सदस्यहरू सो समितिबाट हट्न नपाउने व्यहोरा सम्बन्धित बैंकलाई जानकारी गराइएको छ ।

वाणिज्य बैंक उपर नियन्त्रण

४९. नेपाल राष्ट्र बैंक, २०५८ दफा ८६ को उपदफा (१) बमोजिम २०५८ चैत १ देखि नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन नियन्त्रणमा लिई सोही दफाको (२) बमोजिम व्यवस्थापन समिति गठन गरी सोही समितिमार्फत कारोबार सञ्चालन गरिरहेको र बैंकको आर्थिक अवस्था सुधारोन्मुख देखिएकाले उक्त बैंकमाथिको नियन्त्रण थप २ वर्षका लागि कायमै राखी सोही समितिलाई २ वर्षसम्म निरन्तरता दिने निर्णय गरिएको छ । त्यस्तै, नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ को उपदफा (१) बमोजिम २०५८ चैत ७ गतेदेखि लुम्बिनी बैंकको व्यवस्थापन नियन्त्रणमा लिई सोही दफाको उपदफा (२) बमोजिम एक व्यवस्थापन समिति गठन गरी सो समितिमार्फत कारोबार सञ्चालन गरिरहेको छ । तत्पश्चात् बैंकको वित्तीय स्थिति सुधारोन्मुख देखिएको छ । सर्वसाधारणलाई छुट्याइएको शेयर बिक्री वितरण गरी सर्वसाधारणबाट समेत प्रतिनिधित्व भएको सञ्चालक समितिबाट बैंक सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाउन बढीमा थप एक वर्षका लागि सो बैंक माथिको नियन्त्रण कायमै राखिएको छ ।

वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण र कारबाही

५०. स्थलगत निरीक्षणतर्फ नेपाल औद्योगिक विकास निगम १, कृषि विकास बैंक, केन्द्रीय कार्यालय १, कृषि विकास बैंकका शाखा ७ विकास बैंक (२ लघु वित्त बैंकसमेत) ८, वित्त कम्पनी २६, सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्था १२ र वित्तीय मध्यस्थता गर्ने गैरसरकारी संस्था (FINGOs) २ को स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरी सोबाट देखिएका

कैफियतहरूका सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशनहरू दिइएको छ ।

५१. गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणतर्फ विकास बैंक ९, वित्त कम्पनी ३४ र सहकारी संस्था ८ को लेखापरीक्षण प्रतिवेदनका आधारमा यस बैंकको निर्देशनअनुरूप पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन, तरलता, कर्जा वर्गीकरण कर्जा नोक्सानी व्यवस्था, क्षेत्रगत स्थल सुपरिवेक्षण गरी आवश्यक निर्देशन दिइएको छ । त्यस्तै, वित्तीय संस्थाहरूको सम्बन्धमा तत्काल समस्या देखिएमा विशेष स्थलगत निरीक्षण गर्ने व्यवस्था अनुरूप वित्त कम्पनी ५, सहकारी ३ र विकास बैंक १ को विशेष निरीक्षण गरिएको छ । गैरस्थलगत, स्थलगत तथा विशेष निरीक्षणका आधारमा वित्तीय संस्थाहरूलाई गरिएको कारबाहीसम्बन्धी विवरण देहाय बमोजिम छ :

(क) लामो समयको अन्तरालपछि देशका पुराना तथा ठूला दुई विकास बैंक (कृषि विकास बैंक तथा नेपाल औद्योगिक विकास निगम) को केन्द्रीयस्तरमा स्थलगत निरीक्षण गरी सोका आधारमा सम्बन्धित बैंकहरूको वित्तीय तथा व्यवस्थापकीय पक्षहरूको मूल्याङ्कन गरियो । निरीक्षणका आधारमा ती संस्थाहरूको सुधारका लागि सञ्चालक समितिको निर्णय बमोजिम पूँजी वृद्धि गर्ने योजना लगायत व्यवस्थापकीय तथा वित्तीय पक्षहरूमा सुधार गर्न विभिन्न निर्देशनहरू दिइएको छ ।

(ख) निर्धारित न्यूनतम तरल सम्पत्ति मौज्दात कायम नगर्ने जानकी फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, जनकपुर, अरूण फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, धरान, नेपाल श्रीलङ्का मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड, काठमाडौं र यती फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, हेटौडा गरी ४ वित्त कम्पनीहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुरूप हर्जाना लगाइएको छ ।

(ग) प्राथमिक पूँजी क्रमिक रूपमा क्षय भई ऋणात्मक हुँदै गएको सन्दर्भमा निश्चित सीमाभन्दा बढी निक्षेप सङ्कलन नगर्ने गरी

कारोबार गर्न अरूण फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, धरान, युनाइटेड विकास बैंक लिमिटेड, बारा र नवक्षितिज सहकारी संस्था, काठमाडौंलाई निर्देशन दिइएको छ ।

(घ) पर्याप्त कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम नगरेका सिद्धार्थ फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, सिद्धार्थनगर, नेपाल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, हेटौडा र लुम्बिनी फाइनेन्स एण्ड लिजिङ्ग कम्पनी लिमिटेड, काठमाडौं तथा सर्वसाधारणमा जारी गर्नुपर्ने शेयर जारी गरिनसकेका आधारमा जानकी फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, जनकपुर, सेण्ट्रल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, ललितपुर, प्रिमियर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, ललितपुर र गोरखा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड काठमाडौंलाई निर्देशन पालना नभएसम्म प्रस्तावित लाभांश वितरण र पूँजीकृत गर्न रोक लगाइएको छ, साथै पर्याप्त कर्जा नोक्सानी व्यवस्था नगरेकोमा नेपाल वित्तीय सहकारी संस्था, काठमाडौंलाई प्रस्तावित लाभांश वितरणमा रोक लगाइएको छ ।

(ङ) सहकारी ऐनअनुरूप लाभांशका अतिरिक्त १० प्रतिशत दशैं खर्च वितरण गरेकोमा त्यस्तो खर्च आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को लाभांशबाट कट्टा गर्न हिमालय सहकारी संस्था, काठमाडौंलाई निर्देशन दिइएको छ ।

(च) आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को मुनाफाबाट ६ प्रतिशत लाभांशका अतिरिक्त ५ प्रतिशत औषधी खर्च वितरण गर्न छुट्याइएको रकम सञ्चित मुनाफामा सार्ने नेपाल सहकारी वित्तीय संस्था, काठमाडौंलाई निर्देशन दिइएको छ ।

(छ) सम्पूर्ण शेयरपूँजी क्षय भएको, वित्तीय स्रोत सीमाभन्दा बढी सङ्कलन भएको लगायतका कारणको आधारमा मकालु यातायात सहकारी संस्था, विराटनगरलाई कारबाही गर्ने चेतावनी दिइएको छ ।

(ज) निरीक्षणबाट देखिएका गम्भीर प्रकृतिका

कैफियत सुधार नगर्ने एवं दिइएका निर्देशनहरू पालना नगर्ने हाइसेफ फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, काठमाडौं, यती फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, काठमाडौं, नेपाल फाइनान्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड, काठमाडौं र युनाइटेड विकास बैंक, बाराको सञ्चालक समिति/अध्यक्ष/कार्यकारी प्रमुखसँग स्पष्टीकरण माग गरी सचेत गराइयो साथै बाराको युनाइटेड विकास बैंक, जीतपुरले गैरआयमूलक अनावश्यक स्थिर सम्पत्ति जोड्नेतर्फ उक्त बैंकको व्यवस्थापन लागेको देखिएकोले सञ्चालक समितिलाई सचेत गराइएको छ ।

- (भक) तोकिएको समयावधिभित्र नेपाल स्टक एक्सचेञ्जमा सूचीकृत नभएको कम्पनीमा लगानी गरेबापत नेपाल फाइनान्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड, काठमाडौंलाई लगानी गरिएको सम्पूर्ण रकम लगानी समायोजन कोषमा जम्मा गर्न निर्देशन दिइएको छ ।
- (ज) एक वर्षे नगद प्रमाणपत्र जारी गरी निक्षेप सङ्कलन गर्ने नेपाल सहकारी संस्था, काठमाडौंलाई त्यसरी निक्षेप सङ्कलन गर्दा सदस्य बाहेक अन्य व्यक्तिसँग निक्षेप सङ्कलन गर्न नमिल्ने गरी रोक लगाइएको छ ।
- (ट) नेपाल हाउजिङ्ग एण्ड मर्चेण्ट फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, काठमाडौंले तत्कालीन प्रबन्ध सञ्चालकलाई नियमसम्मत नहुने गरी सुविधा प्रदान भएकोमा त्यस्तो रकम फिर्ता गर्न निर्देशन दिइएको छ ।
- (ठ) नियम अनुरूप पाउने बैठक भत्ता बाहेक सञ्चालकलाई मासिक पारिश्रमिकसमेत प्रदान गर्न साधारण सभाबाट निर्णय गरेकोमा त्यस्तो पारिश्रमिक दिने निर्णय कायान्वयन नगर्न/नगराउन सिद्धार्थ विकास बैंक, बुटवललाई निर्देशन दिइएको छ ।
- (ड) यस बैंकबाट स्वीकृत नपाएको आर्थिक विकास परिषद् नामक गैरसरकारी संस्थालाई विनासुरक्षण कर्जा दिएकोमा युनाइटेड

विकास बैंक, बारालाई सो कर्जा असूलउपर गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

लघुवित्त व्यवस्थापन

५२. साधनको समुचित विनियोजनद्वारा देशको ग्रामीणक्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न ग्रामीण जनताको आर्थिक तथा सामाजिक विकास गर्न र अतिविपन्न वर्गको उत्थानका लागि ग्रामीणक्षेत्रमा सञ्चालित निम्नानुसारका साना कर्जा कार्यक्रमहरूमा नेपाल राष्ट्र बैंकले कर्जाको व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यान्वयनकर्ताको रूपमा कार्य गर्दै आएको छ :

(क) ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम (Production Credit for Rural Women - PCRW) :

ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न महिलाहरूमा संस्थागत ऋणको पहुँच बढाई आय तथा रोजगारमूलक कार्यक्रमको माध्यमले ग्रामीण महिलाहरूको आर्थिक, सामाजिक अवस्थामा सुधार ल्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०४५/४६ मा श्री ५ को सरकार र कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) सँग भएको ऋण सम्झौता अनुसार २०५५ असार मसान्तसम्ममा सहभागी वित्तीय संस्थाहरू नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकलाई रु. २३ करोड ४६ लाख कर्जाको रूपमा वितरण भएको छ । हाल यो परियोजनाको कार्यान्वयन अवधि समाप्त भइसकेको हुँदा अब सहभागी वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा असूली हुने क्रम जारी रहेको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २०५९ फागुनसम्ममा बुझाउनुपर्ने दशौँ किस्ता फिर्ता बुझाइसकेको छ । आयोजना अन्तर्गत वितरित कर्जामध्ये २०५९ पुस मसान्तमा रु. १७ करोड ५९ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ ।

(ख) महिलाका लागि लघु कर्जा परियोजना (Micro Credit Project for Women/MCPW):

श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच भदौ ३०, २०५० मा सम्पन्न ऋण

सम्भौता बमोजिम PCRW को पूरकको रूपमा आएको यो परियोजनाअन्तर्गत महिलाहरूलाई ग्रामीणक्षेत्रमा कृषि एवं लघु व्यवसाय र शहरी क्षेत्रमा कृषि, लघु र साना व्यवसायहरू सञ्चालन गर्न सामूहिक जमानीका साथै व्यक्तिगत तवरमा पनि कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेको थियो । महिला विकास महाशाखा र गैरसरकारी संस्थाहरूद्वारा ४ देखि १० जनासम्म महिलाहरूको समूह गठन गरी उनीहरूलाई सीपमूलक तालिम प्रदान गरी प्रतिव्यक्ति विनाधितो समूह जमानीमा कृषिमा रु. ३० हजारसम्म र लघु व्यवसायमा रु. ४० हजारसम्म कर्जा लगानी गर्नसक्ने व्यवस्था रहेको यो परियोजनाको कार्यान्वयनको अवधि असार १६, २०५९ मा सम्पन्न भइसकेको छ ।

(ग) **पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजना (Poverty Alleviation Project in Western Terai - PAPWT) :** श्री ५ को सरकार र कृषि विकासको लागि अन्तराष्ट्रिय कोष (IFAD) बीच मङ्सिर २७, २०५४ मा सम्पन्न ऋण सम्भौता बमोजिम गरिबी निवारणमा सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०५५/५६ देखि तराईका ८ जिल्लाहरू (कपिलवस्तु, रूपन्देही, नवलपरासी, बाँके, बर्दिया, दाङ, कैलाली र कञ्चनपुर) मा यो आयोजना सञ्चालित छ । सहभागी वित्तीय संस्थाहरू (ग्रामीण बैंक अनुसरणकर्ता पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लि. मध्यपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लि., सुदूरपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लि., निर्धन उत्थान बैंक लि. र स्वावलम्बन विकास केन्द्र)का कुल १६ शाखाहरूमार्फत विपन्न वर्गलाई लघुकर्जा प्रदान गरी उनीहरूको आर्थिक तथा सामाजिक उत्थान गर्ने र सहभागी शाखालाई स्वसक्षम बनाउने आयोजनाको उद्देश्य रहेको छ । श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकबीच २०५५ मङ्सिर १५

मा सम्पन्न आयोजनासम्बन्धी सहायक ऋण सम्भौतामा उल्लेख गरिएअनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ को सरकारबाट ३४ लाख ४८ हजार ४९६ अमेरिकी बराबरको रकम ३ प्रतिशत ब्याजदरमा ऋणस्वरूप प्राप्त गर्ने र उक्त रकम ग्रामीण विकास बैंकहरू र अन्य ग्रामीण बैंक अनुसरणकर्तालाई ४ प्रतिशत ब्याजदरमा प्रदान गर्ने व्यवस्था छ । यसअन्तर्गत २०५९ पुससम्म सहभागी वित्तीय संस्थाहरूलाई रु. १३ करोड १४ लाख ९ हजार थप ऋण लगानी (Incremental Investment) भएकोमा रु. २ करोड ६३ लाख ९९ हजार चुक्ता भई रु. १० करोड ५० लाख १८ हजार बाँकी रहेको छ । साथै, यो आयोजना लागू भएका पश्चिम तराईका ८ जिल्लामा सहभागी वित्तीय संस्थाहरूबाट २२ हजार ४ सय ६२ समूह सदस्यमध्ये १७ हजार ४ सय १० सदस्यहरूले २०५९ असोजसम्ममा रु. ८८ करोड ४ लाख कर्जा लिई रु. ७२ करोड ८९ लाख चुक्ता गरी रु. १५ करोड १५ लाख कर्जा उपयोग गरिरहेको देखिन्छ भने समूह कोषबापत रु. ५ करोड ७५ लाख बचत सङ्कलनसमेत गरेका छन् ।

(घ) **सामुदायिक भूमिगत जलसिँचाइ सेक्टर आयोजना (Community Groundwater Irrigation Sector Project – CGISP) :** श्री ५ को सरकारको २० वर्षे दीर्घकालीन कृषि योजना (Agriculture Perspective Plan) अन्तर्गत कृषि उत्पादन वृद्धि गरी साना तथा सीमान्त कृषकहरूको आय वृद्धि गर्ने उद्देश्यले श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच २०५५ मङ्सिर १ मा सम्पन्न ऋण सम्भौता अनुसार पूर्वी तथा मध्यतराईका १२ जिल्लामा सामुदायिक भूमिगत जलसिँचाइ सेक्टर परियोजना सञ्चालन भएको छ । यस आयोजनामा २०५९ फागुनसम्म सहभागी वित्तीय संस्था (Participatory Financial Institutions-PFI) नेपाल बैंक लि., पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लि., मध्यमाञ्चल ग्रामीण

विकास बैंक लि., सहारा नेपाल बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. र डिप्रोक्स विकास बैंकद्वारा २०५९ फागुन मसान्तसम्ममा ५६६ समूहगत र १ व्यक्तिगत गरी कुल ५६७ स्यालो ट्युबवेलमा जम्मा रु. १ करोड ३५ लाख ५० हजार लगानी भएको छ। यसबाट कुल २,७२५ विघा क्षेत्रफलमा सिँचाइ पुग्ने भई २,८१७ जना सीमान्त कृषकहरू प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित भएका छन्। यस कार्यक्रमलाई छिटोछरितो बनाउने उद्देश्यले यस बैंकको विराटनगर, वीरगञ्ज र जनकपुरमा CGISP सम्बन्धी एउटा बेग्लै एकाइसमेत खडा गरिएको छ भने हालसालै नेपाल राष्ट्र बैंकको नाममा एसियाली विकास बैंकले यससम्बन्धी एउटा बेग्लै Imprest Account खोलेको छ।

(ड) **तालिम** : Centre for International Cooperation and Training in Agricultural Banking (CICTAB) द्वारा सन् २००१/०२ का लागि स्वीकृत भएको Executive Development Program for Promotion and Development of Cooperatives and Rural Development Institutions विषयक तालिम यस बैंकको समेत संलग्नतामा काठमाडौंमा साउन २९ - भदौ २, २०५९ मा सम्पन्न भयो। उक्त तालिममा सार्क राष्ट्रका २७ प्रशिक्षार्थीहरू सरिक थिए। CICTAB को नेपाल राष्ट्र बैंक संस्थापक सदस्य हो भने यसको Managing Committee मा यो बैंक सदस्यको रूपमा रहेको छ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

५३. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न वर्गको उत्थानका लागि आय एवं स्वरोजगारमूलक व्यवसायहरू सञ्चालन गर्न गैरसरकारी/सहकारी संस्थाहरू मार्फत कर्जा उपलब्ध गराई विपन्न वर्गको आर्थिकस्तरमा सुधार ल्याउनका लागि ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले गैरसरकारी/सहकारी संस्थालाई शेयर र/वा बचत रकमको १० गुणासम्म हुने रकम

वा बढीमा रु. ७ लाख ५० हजारसम्म किस्ताबन्दीमा वा एकैपटक सम्भाव्य व्यवसायको आधारमा वार्षिक ८ प्रतिशत ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ। संस्थाहरूले कोषबाट तोकिएको कर्जा भुक्तानी तालिका अनुसार साँवा र ब्याज बुझाएमा बुझाएको ब्याजको ७५ प्रतिशतले हुन आउने रकम सम्बन्धित संस्थाको विकासका लागि फिर्ता गर्ने व्यवस्था हुँदा कोषको खुद ब्याज वार्षिक २ प्रतिशत मात्र रहेको छ। साथै संस्थालाई स्वीकृत कर्जामध्ये पहिलो किस्ता वितरण गर्दा बढीमा ६ महिना र अन्य किस्तामा १ महिनासम्म निर्व्याजी कर्जा दिने प्रावधानसमेत रहेको छ। कोषबाट २०५९ साल पुस मसान्तसम्ममा ४९ वटा गैरसरकारी संस्था र १ सय ३६ सहकारी संस्थाहरूलाई रु. ५ करोड ६६ लाख कर्जा प्रवाह भएकोमध्ये रु. ४ करोड ७ लाख असूली भई रु. १ करोड ५९ लाख कर्जा असूल गर्न बाँकी देखिएको छ। २०५९ असार मसान्तसम्ममा कर्जा असूली दर ९१.५ प्रतिशत रहेको छ। कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैरसरकारी संस्थाले २४ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ३२ जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन्। यसरी कोषबाट २०५९ पुस मसान्तसम्ममा ४२ जिल्लाका ७ हजार ७ सय ७१ घर परिवार प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन्। चालू आर्थिक वर्षदेखि कोषको कार्यक्षेत्रसमेत विस्तार गर्ने नीतिअनुरूप कर्जा निर्देशिकाको संशोधन कार्य सम्पन्न भइसकेको छ भने कोषको बीज पूँजीमा नेपाल राष्ट्र बैंकले चालू आर्थिक वर्ष रु. १० करोड उपलब्ध गराएको हुँदा भविष्यमा कोषको कार्यक्षेत्र फराकिलो भई बढीभन्दा बढी विपन्न वर्गमा सेवा पुग्न जाने देखिएको छ।

ग्रामीण विकास बैंकहरूको संरचनात्मक सुधार

५४. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका विपन्न महिलाको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले अधिराज्यका पाँचवटै विकास क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरूका लागि गत वर्षको भदौदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको ५-वर्ष ग्रामीण विकास बैंक संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम यस वर्ष पनि जारी रहेको छ। यी बैंकहरूले २०५९ पुस मसान्तसम्ममा अधिराज्यका ४२ जिल्लाका ९ सय ६० गाउँ विकास समितिहरूमा ४ हजार ७

सय ६७ केन्द्र (Centre) मार्फत कुल १ लाख ६८ हजार ६ सय ५४ ग्रामीण महिला सदस्यहरूलाई करिब रु. ७ अर्ब ८६ करोड कर्जा प्रवाह गरेका छन्। यसमध्ये रु. ६ अर्ब ५९ करोड असूली भई रु. १ अर्ब २७ करोड बाँकी रहेको छ। घाटामा रहेका ४ वटा ग्रामीण विकास बैंकहरूको २०५८ असारसम्मको सञ्चित नोक्सानी (Accumulated Loss) बापत यस बैंकले रु. ११ करोड २८ लाख र श्री ५ को सरकारले रु. ५ करोड गरी जम्मा रु. १६ करोड २८ लाख पूँजीगत अनुदानमार्फत घाटा व्यहोरिएको छ। यसैगरी सुदूरपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडमा बढी भएको जनशक्तिलाई सुनौलो अवकास (Golden Handshake) दिने योजनाअन्तर्गत यस बैंकबाट रु. ४५ लाख २ सय ३२ र श्री ५ को सरकारबाट रु. १९ लाख २८ हजार ६ सय ७१ गरी जम्मा रु. ६४ लाख २८ हजार ९ सय ३ प्रदान भएको छ। यस योजनाअन्तर्गत हालसम्म २१ जना कर्मचारीले अवकाश लिएका छन् भने बाँकीको लागि असार मसान्तसम्मको थप समय प्रदान गरिएको छ। ग्रामीण बैंक संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमकै अभिन्न अङ्गको रूपमा ग्रामीण लघुकर्जा विकास केन्द्र (RMDC)बाट यी बैंकहरूलाई अनिवार्य रूपमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने निर्देशनसमेत दिइएको छ।

तेस्रो पशु विकास आयोजना (Third Livestock Development Project /TLDP)

५५. श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच सन् १९९६ डिसेम्बर २३ मा सम्पन्न ऋण सम्झौता बमोजिम सञ्चालित तेस्रो पशु विकास आयोजना (TLDP) अन्तर्गत एसियाली विकास बैंकले नेपाललाई प्रदान गर्ने एस.डी.आर. १ करोड २५ लाख ५५ हजारमध्ये एस.डी.आर. ३५ लाख १७ हजार कर्जा नेपाल राष्ट्र बैंकमार्फत सहभागी वित्तीय संस्था (PFI) लाई सोधभर्ना प्रदान गरिने व्यवस्था रहेको छ। यसै सन्दर्भमा श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकबीच २०५३ फागुन २९ गते सम्पन्न सम्झौता बमोजिम उपरोक्त कर्जामा एस.डी.आर. ३५ लाख १७ हजार बराबरसम्मको ने.रु. सहभागी वित्तीय संस्थाले यस आयोजनाअन्तर्गत गरेको लगानीको ८० प्रतिशत रकम सोधभर्ना पाउने व्यवस्था भए अनुरूप नेपाल

राष्ट्र बैंकबाट २०५९ माघसम्ममा सहभागी १७ वित्तीय संस्थाले रु. ११ करोड ९१ लाख ६९ हजार कर्जा शोधभर्नाको रूपमा लिइसकेका छन्। TLDP आयोजनाको अवधि २०६० असारसम्म मात्र रहेको छ। सहभागी वित्तीय संस्थाहरूले २०५८ पुसदेखि २०६८ असारसम्ममा आयोजना अन्तर्गत प्रदान भएको कर्जा यस बैंकलाई फिर्ता बुझाई सक्नुपर्नेछ भने नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २०६० पुसदेखि २०९० असारसम्ममा फिर्ता गरिसक्नुपर्ने व्यवस्था अनुसार लगानी भइसकेको रकममध्ये किस्ताबापत २०५९ पुस महिनासम्म विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूबाट रु. १ करोड २८ लाख ३६ हजार असूल भई २०५९ माघ महिनामा जम्मा रु. १० करोड ६३ लाख ३४ हजार लगानीमा रहेको देखिन्छ भने आयोजनाको बाँकी लगानी अवधिसम्ममा थप रु. ४ करोड शोधभर्ना प्रदान हुने अनुमान रहेको छ।

विकास बैंकलाई पुनर्कर्जा

५६. नेपाल औद्योगिक विकास निगमको विद्यमान असजिलो वित्तीय स्थितिलाई मध्यनजर राखी बैंकले निगमलाई विगतमा प्रदान गरेको पुनर्कर्जाको भुक्तानी म्याद २०६२ सालबाट शुरू भई ५ वर्षसम्मको लागि पुनर्तालिकीकरणको सुविधा प्रदान गरेको छ। बैंकले नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई प्रदान गरेको पुनर्कर्जामध्ये २०५९ पुस मसान्तसम्म रु. ७७ करोड ३३ लाख ७३ हजार उठाउन बाँकी रहेको छ भने निगमको डिवेञ्चरमा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ सम्म यस बैंकबाट लगानी भएको रकममध्ये २०५९ असार मसान्तसम्म रु. ५ करोड असूल गर्न बाँकी रहेको छ। बैंकले निगमको शेयर खरिदबापत आर्थिक वर्ष २०५८/५९ सम्म रु. ४ करोड ७४ लाख लगानी गरेको छ। नगदेबालीको विकास गर्ने उद्देश्यले यस बैंकबाट कृषि विकास बैंकलाई अर्थोडक्स एवं सी.टी.सी. चिया, स्याउ, कच्चा रेशम, अलैंची, सूठो, जडीबुटी, कटुप्लावर्स टिस्यूकल्चरजस्ता निर्यातयोग्य, राष्ट्रिय प्राथमिकताप्राप्त कृषिजन्य वस्तुको व्यावसायिक खेतीको विकासको लागि आर्थिक वर्ष २०५३/५४ देखि उक्त बैंकलाई पुनर्कर्जा सुविधा प्रदान गरिँदै आए अनुसार २०५९ असार मसान्तसम्म उक्त

बैंकले रु. २४ करोड ६३ लाख रकम उपयोग गरेको छ ।

सूचना प्रविधि

५७. बैंकमा उपर्युक्त प्रकारको आधुनिक सूचना प्रणाली स्थापना हुन सकेमा छिटो छरितो र कम लागतमा कार्य सम्पादन हुन सक्ने तथ्यलाई मनन गरी आन्तरिक सूचना तथा प्रविधि क्षेत्रमा २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुनसम्ममा देहाय बमोजिमका कार्यहरू सम्पन्न गरिएको छ :

(क) बैंकको केन्द्रीय कार्यालयस्थित विभिन्न विभागहरूलाई कम्प्युटर सञ्जालमा जोड्दै जाने क्रममा यस अवधिमा अनुसन्धान विभाग र जनशक्ति व्यवस्थापन विभागमा Network Line जडान गरिएको छ । थापाथलीस्थित बैंकिङ्ग कार्यालयको एउटै कोठाभित्र सम्पूर्ण कम्प्युटरहरू राखी बैंकिङ्गसम्बन्धी कारोबारलाई कम्प्युटरको साथै Manual Ledger मा पनि पोष्टिङ्ग गर्ने गरिएकोमा यस वर्षदेखि कम्प्युटरलाई सम्बन्धित फाँटहरूमा नै राखेर उक्त कारोबारलाई कम्प्युटरमा पोष्टिङ्ग गर्ने व्यवस्था गरी केही Manual Ledger हटाइएको छ । बैंकका जिल्लास्थित कार्यालयहरू तथा वाणिज्य बैंकहरूबाट प्राप्त भएका तथ्याङ्कहरूलाई प्रशोधन गरी अनिवार्य मौज्दात र प्राथमिकता तथा विपन्न वर्ग कर्जासम्बन्धी हिसाब कम्प्युटरको माध्यमबाट तयार पार्नको लागि Internal Reporting System (NTRSYS) सफ्टवेयर तयार गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ ।

(ख) कर्मचारीहरूको व्यक्तिगत विवरणको साथै वैदेशिक तालिमको विवरणलाई सम्बन्धित अधिकारीले जुनसुकै कार्यकक्षमा रहेको कम्प्युटर सञ्जालमा आबद्ध कम्प्युटरबाट हेर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । त्यसैगरी जनशक्ति व्यवस्थापन विभागको सहूलियत फाँटले प्रयोग गरिरहेको घरजग्गा सापटी, कर्मचारी सापटी तथा परिवहन सापटीको बिमासम्बन्धी सफ्टवेयरलाई सो फाँटको आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गर्नुको

साथै कर्मचारीहरूको सामूहिक जीवन बिमा तथा निवृत्तिभरण पाउने गरी सेवा निवृत्त कर्मचारीहरूको नाममा ट्रान्सफर भएको व्यक्तिगत पोलिसीहरूको विवरण तयार पार्ने कार्यको लागि सफ्टवेयरको विकास गरिएको छ । उक्त सफ्टवेयरको प्रयोग गरी बिमासम्बन्धी सम्पूर्ण Information लाई कम्प्युटर सञ्जालमा राखिएको छ ।

(ग) बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागले वाणिज्य बैंकहरूबाट कम्प्युटरमार्फत प्राप्त गर्नुपर्ने बै.अ.फा.नं. १ देखि १३ सम्मका जम्मा १३ फाराममा उल्लिखित विवरणहरू वाणिज्य बैंकहरूका कम्प्युटरमा पोष्टिङ्ग गराई कम्प्युटरमार्फत यस बैंकमा प्राप्त गर्नको लागि तयार पारिएको सफ्टवेयर अपरेशन सम्बन्धमा यस बैंक तथा वाणिज्य बैंकहरूका कर्मचारीहरूलाई काठमाडौं, पोखरा, वीरगञ्ज र नेपालगञ्जमा प्रशिक्षण प्रदान गरिएको छ । साथै, बैंकिङ्ग सफ्टवेयर अपरेशन र Linux Operating System विषयक प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको छ ।

वित्त व्यवस्थापन

५८. बैंकको लेखाप्रणाली अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा आमरूपमा स्वीकार गरिएको लेखाप्रणाली अनुरूप रहेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले अन्तर्राष्ट्रिय लेखा मापदण्ड (अ.ले.मा.) अनुरूप बैंकको लेखा राख्नुपर्ने व्यवस्था गरेको तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूले लेखाप्रणालीमा एकरूपता ल्याउन गरिएका सुझाव अनुरूप हालसम्म प्रतिपादित लेखासम्बन्धी सिद्धान्त तथा नीतिमध्ये स्वीकृत मान्यताहरू अनुकूलको लेखाप्रणाली लागू गर्न बैंक क्रियाशील रहेको छ । देशका ऐन, नियम तथा देशका स्थापित लेखासम्बन्धी मान्यताहरूका साथै अन्तर्राष्ट्रिय लेखा मापदण्ड अनुरूप यस बैंकको लेखाप्रणालीलाई परिमार्जन गर्न बैंकले प्रयास गरिरहेको छ । यसै सिलसिलामा देशका ऐन नियम प्रतिकूल नहुने गरी इन्टरनेशनल एकाउण्टिङ्ग स्ट्याण्डर्ड एसोसिएसन, लण्डनबाट प्रतिपादित अ.ले.मा.हरू अपनाउने

बैंकको निर्णयानुसार अगाडि बढ्न प्रयत्न गर्दै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को बैंकको वासलात तथा अन्य वित्तीय विवरणहरू अ.ले.मा. अनुरूप तयार भई प्रकाशनको क्रममा रहेका छन् भने थप क्षेत्रमा सो मापदण्डअनुरूप सुधार गर्दै जान बैंक प्रतिबद्ध रहेको छ । बैंकको लेखा निर्देशिका, २०५६ हालसम्म आंशिक रूपमा लागू रहेकोले आवश्यक संयन्त्रको व्यवस्था गरी २०६० साउन १ देखि लेखा निर्देशिका, २०५६ पूर्ण रूपमा लागू गर्न आवश्यक तयारी भइरहेको छ ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण

५९. बैंकको आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन यस वर्ष विभिन्न कदम चालिएको छ । यस सिलसिलामा लेखापरीक्षण समिति (कार्यविधि निर्देशिका, २०५९) पारित भई कार्यान्वयनमा आइसकेको छ, साथै व्यवस्थापन, आन्तरिक लेखापरीक्षण र लेखापरीक्षण समितिको भूमिकाबारे नीतिपत्र तयार भइसकेको छ । बैंकको लेखापरीक्षण कार्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप बनाउन अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको सेफगार्ड असेसमेन्ट कार्यक्रमअन्तर्गत विभिन्न कार्यहरू जारी छन् । आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागको काम कारवाहीलाई परिमार्जित गर्न आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण विनियमावली, २०५९ तयार गरिएको छ । परामर्शदाता IOS Partners द्वारा अन्तर्राष्ट्रियस्तरको आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका तयार गर्ने कार्य प्रारम्भ भइसकेको छ ।

नोट, सिक्का तथा असर्फी व्यवस्थापन

६०. अर्थतन्त्रको आवश्यकता र मागअनुरूप नोटको निष्कासन एवं व्यवस्थापन गर्ने सिलसिलामा २०५८ चैत महिनादेखि २०५९ फागुन मसान्तसम्म निम्न कार्यहरू भएका छन् :

(क) यस अवधिमा रु. २ अर्ब ४९ करोड बराबरको थप नोट निष्कासन भई २०५९ फागुन मसान्तसम्ममा निष्कासित नोट जम्मा रु. ६२ अर्ब २६ करोड पुग्न गएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा रु. ९ अर्ब २६ करोड मूल्यका थप नोट निष्कासन भएको थियो । सरकारी कारोबारको व्यवस्थापन

र सञ्चालनका साथै अधिराज्यभर नेपाली नोटको सरल आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले यस बैंकका शाखा उपशाखालगायत वाणिज्य बैंकहरूमा खोलिएको नोटकोषमा गत २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुनसम्ममा पटक पटक गरी रु. ९ अर्ब ११ करोड २० लाख तोडा चलान कारोबार गरिएको छ ।

(ख) बैंकले यो वर्ष श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको मुहार अङ्कित नयाँ डिजाइनका रु. ५१-, १०१-, २०१-, ५०१-, १००१-, ५००१- र १०००१- दरका कागजी नोट र रु. १० दरको पोलिमर नोट छपाइ गरी चलनचल्तीमा ल्याएको छ । रु. ५१- दरको नयाँ नोटमा सम्भौता अनुरूपको छपाइ स्तरीयता नभएको देखिएकोले सो नोटको सट्टा बैंकको कुनै थप लागतविना सो नोट सम्बन्धित कम्पनीबाट पुनः छपाइ गरी दिने व्यवस्था भएको छ । नयाँ सिरिजका नोटहरूमा अन्तर्निहित सुरक्षा व्यवस्थालाई प्राविधिक रूपले स्तरीय बनाइएको छ । जसमध्ये रु. २०१- ५०१- र १००१- दरका नोटहरूमा PEAK feature थप गरिएको छ भने रु. १००१- दरको नोटमा साविक १.२ मि.मि. चौडाइ भएको Security thread लाई २.५ मि.मि. चौडाइको र रु. ५००१- र १,०००१- दरका नोटमा २.५ मि.मि. चौडाइको Thread लाई ४ मि.मि. चौडा गरिएको छ । यसैगरी रु. १००१-, ५००१- र १,०००१- दरका नोटहरूलाई बढी सुरक्षित बनाउन नोटको पृष्ठ भागमा STEP feature र अग्र भागमा साविकमा रहेको क्रमशः लक्ष्मी, सरस्वती र दक्षिणकालीको चित्रलाई FIT (Fine Intaglio Technology) Medal बनाइएको छ ।

(ग) चलनचल्तीमा रहेका भुत्रो तथा मैलो नोटहरू बैंकभित्र खिची जलान गर्ने कार्य सम्बन्धमा २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न दरका रु. ८ अर्ब ३७ करोड ९५ लाख ८५ हजार बराबरको मैलो, भुत्रो तथा चलनचल्ती अयोग्य नोटहरू

जलान गरिएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा रु. २१ अर्ब १४ करोड ४६ लाख ४० हजार बराबरका त्यस्ता नोटहरू जलान गरिएको थियो । नेपाल राष्ट्र बैंक नोट धुल्याउने नियमावली, २०५९ तथा नेपाल राष्ट्र बैंक नोट सट्टा भर्ना नियमावली, २०५९ लाई परिमार्जन र संशोधन गरी २०५९ माघ १४ देखि लागू गरिएको फलस्वरूप नोट धुल्याउने कार्य सरलीकृत भएको छ भने नोटको सट्टाभर्ना दिने कार्य छिटो छरितो हुन गएको छ ।

६१. सिक्का तथा असर्फी व्यवस्थापन सम्बन्धमा २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुनसम्म निम्न कार्यहरू भएका छन् :

(क) श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीरविक्रम शाहदेव सरकारद्वारा राज्यारोहण गरिबक्सेको पावन अवसरमा १ तोलाका २ हजार थान स्वदेशमा निर्मित र ५ हजार थान विदेशमा निर्मित असर्फी निष्कासन गरिएको छ । श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीरविक्रम शाहदेव सरकारद्वारा राज्यारोहण गरिबक्सेको पावन अवसरमा श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको मुहार अङ्कित १ तोलाको असर्फी, रु. २ हजार दरको चाँदीको सिक्का र रु. २५१- दरको क्यूप्रोनिकल धातुको सिक्का पनि निष्कासन गरिएको छ । असर्फी उत्पादनतर्फ १० ग्रामको ५ हजार २ सय ८९ थान, ५ ग्रामको १३ हजार ९ सय ९९ थान र २.५ ग्रामको १४ हजार १ सय ७५ थान असर्फी उत्पादन गरी निष्कासन गरिएको छ । सिक्कातर्फ रु. २५१- को रु. ३ लाख ८१ हजार ५ सय २५ बराबरका १५ हजार २ सय ६१ थान, रु. २१- को रु. १ करोड १७ लाख ५७ हजार ६ सय ७२ बराबरका ५८ लाख ७८ हजार ८ सय ३६ थान, रु. ११- को रु. ९४ लाख ४२ हजार ७७ बराबरको ९४ लाख ४२ हजार ७७ थान, ५० पैसाको रु. १५ लाख २६ हजार ९ सय ८१ बराबरका ३० लाख ५३ हजार ९ सय ६२ थान, २५ पैसाको रु. ७ लाख ३६ हजार २ सय ७९

बराबरका २९ लाख ४५ हजार १ सय १६ थान, १० पैसाको रु. ६० हजार ७ सय ५६ र पैसा ७० बराबरका ६ लाख ७ हजार ५ सय ६७ थान उत्पादन गरी निष्कासन गरिएको छ ।

(ख) भगवान् बुद्धसम्बन्धी ४ सिरिजमा असर्फी तथा सिक्का निष्कासन गरिसकेको Singapore Mint बाट बुद्ध पाँचौ सिरिजका असर्फी तथा सिक्का पनि छपाइ गरी बिक्री वितरण भइरहेको छ । त्यसैगरी सोही समयभित्रै भगवान् महावीरको २६०० जन्म कल्याणको उपलक्ष्यमा रु. २ सय ५० दरको चाँदीका सिक्का १० हजार थान, नेपाल चेम्बर अफ कमर्श तथा लोक सेवा आयोगको स्वर्ण महोत्सवको उपलक्ष्यमा रु. २ सय अङ्कित चाँदीको सिक्का क्रमशः रु. १० हजार थान तथा ५ हजार थान र नेपाल स्काउट स्वर्ण महोत्सवको उपलक्ष्यमा रु. ५०१- दरको पित्तलको सिक्का १० हजार थान निष्कासन गरिएको छ ।

(ग) चाँदीका गर-गहना बनाई निर्यात गर्ने निर्यातकर्ताहरूलाई सहूलियत दरमा चाँदी उपलब्ध गराउने उद्देश्यले ५ वटा वाणिज्य बैंकहरूमा स्थापना गरिएको चाँदीकोषबाट यस अवधिमा ४ हजार ८ सय ५९ केजी चाँदी बिक्री भएको छ भने सर्वसाधारणको लागि सुन उपलब्ध गराउने उद्देश्यले २०५७ साउन १ देखि ५० ग्रामको सुनका चक्की बनाई बिक्री गर्न शुरू गरिएकोमा २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुनसम्मको अवधिमा ४८ हजार ८ सय ग्राम सुन बिक्री भएको छ । यस अवधिमा विभिन्न कार्यालयहरूको माग अनुरूप सुन ३१ केजी ५ सय ३४ ग्राम ८ सय ३२ मिलिग्राम र चाँदी २०५ केजी ५ सय २१ ग्राम बिक्री भएको छ ।

ऐन, नियम र विनियम

६२. राष्ट्र ऋण ऐन, २०५९, २०५९ असार २४ देखि लागू भइसकेको छ भने विदेशी विनियम (नियमित गर्ने) ऐन, २०१९ मा दोस्रो संशोधन भई २०५९

साउन २२ देखि लागू भएको छ । साथै सोही मितिदेखि लागू हुने गरी वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ मा पहिलो संशोधन भएको छ । श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच भएको सम्झौता बमोजिम अर्थमन्त्रालयबाट सुरक्षित कारोबार अध्यादेश, २०५९ र दामासाहीसम्बन्धी अध्यादेश, २०५९ को मस्यौदा तयार गर्न यस बैंकलाई अनुरोध भई आएकोमा उक्त दुई अध्यादेशको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पेश गरिसकिएको छ । यसैगरी राष्ट्र ऋण नियमावली २०५९, नेपाल राष्ट्र बैंक नोट सट्टाभर्ना नियमावली, २०५९, नेपाल राष्ट्र बैंक नोट धुल्याउने नियमावली, २०५९ नेपाल राष्ट्र बैंक नोट तथा सिक्का नियमावली २०५९, नेपाल राष्ट्र बैंक कार्य व्यवस्था नियमावली, २०५९ उपरसमेत श्री ५ को सरकारबाट स्वीकृति प्राप्त भई लागू भइसकेका छन् । नेपाल राष्ट्र बैंक आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण विनियमावली, २०५९, नेपाल राष्ट्र बैंक अख्तियार प्रत्यायोजन विनियमावली, २०५९ नेपाल राष्ट्र बैंक लेखापरीक्षण समिति (कार्यविधि) निर्देशिका, २०५९ तथा नेपाल राष्ट्र बैंक कर्जा सूचना विनियमावली, २०५९ पनि सञ्चालक समितिबाट पारित भएका छन् । नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०५९ र नेपाल राष्ट्र बैंक खर्च व्यवस्था विनियमावली, २०५९ को मस्यौदा गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा रहेको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंक कागजात धुल्याउने नियमावली, २०५९, नेपाल राष्ट्र बैंक कार्यसञ्चालन विनियमावली, २०५९ र नेपाल राष्ट्र बैंक लिलामसम्बन्धी निर्देशिका, २०५९ मस्यौदाका क्रममा रहेका छन् ।

अनुसन्धान र तथ्याङ्क परिमार्जन

६३. नेपालको सामाजिक-आर्थिक विकासमा विश्व बैंकले उपलब्ध गराउँदै आएको महत्त्वपूर्ण योगदानलाई संस्मरण गर्दै विश्व बैंकको परिचयात्मक जानकारीका साथै विश्व बैंकको सहभागिता रहेका विभिन्न महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूलाई समेटी सम्बन्धित विज्ञहरूको लेख रचनाहरू समावेश गरी नेपाल र विश्व बैंक समूह नामको पुस्तक आजै प्रकाशन गरिएको छ । त्यस्तै नेपालको अर्थतन्त्रका महत्त्वपूर्ण विधाहरूमा सम्बन्धित विज्ञका आर्थिक

लेख रचनाहरू समावेश गरी प्रकाशन गरिँदै आएको यस बैंकको अनुसन्धानमूलक सामयिक प्रकाशनको रूपमा रहेको इकोनोमिक रिभ्यूको १५ औं अङ्क पनि आजै प्रकाशित गरिएको छ । साथै देशको वर्तमान आर्थिक स्थिति (मासिक), वार्षिक प्रतिवेदन, आर्थिक प्रतिवेदन, क्वाटली इकोनोमिक बुलेटिन, मेन इकोनोमिक इन्डिकेटर्स, समष्टिगत आर्थिक जानकारी संलग्न रहेको फोल्डर आदिसमेत नियमित रूपमा प्रकाशन गरिँदै आएको छ ।

६४. गत वर्ष सम्पन्न गरिएको भारतीय रुपैयाँ सट्टी गर्ने वाणिज्य बैंकका नगद सट्टी काउण्टरहरूमा सट्टी गरिएको महिनाभरिको कुल खरिद/बिक्री रकमको सर्वेक्षणबाट देखिएको आम्दानीको स्रोत तथा खर्चको प्रयोजन अनुसारको तथ्याङ्क २०५९ साउनदेखि तयार गरिएको शोधनान्तर तथ्याङ्कमा समायोजन गरिएको छ । त्यस्तै वाणिज्य बैंकहरूबाट सङ्कलन गरिने शोधनान्तरको तथ्याङ्क सुद्ध र भरपर्दो रूपमा समयमै प्राप्त गर्न तथ्याङ्कमा काम गर्ने कर्मचारीहरूलाई विषयवस्तुको ज्ञान दिलाई उत्प्रेरित गर्न यस वर्ष सिद्धार्थनगर, जनकपुर र विराटनगरमा शोधनान्तर तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठीहरू सम्पन्न भए । त्यस्तै मूल्यसम्बन्धी तथ्याङ्क गोष्ठी पोखरामा सम्पन्न भएको छ ।

६५. शोधनान्तर तथ्याङ्कको दायरा (Coverage) विस्तारका साथै संयोजन विधिसमेतमा आवश्यक सुधार गरी अन्तर्राष्ट्रियस्तरको शोधनान्तर तथ्याङ्क तयार पार्न अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषबाट प्राप्त प्राविधिक सहयोग अन्तर्गत शोधनान्तर तथ्याङ्क परिमार्जन गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा शोधनान्तर तथ्याङ्कमा समावेश गरिने विप्रेषण (Remittance) रकमको सही आकलन गर्न मद्दत पुऱ्याउने उद्देश्यले विदेशमा काम गर्न जाने नेपाली कामदारहरूको पहिचान हुने छुट्टै राहदानीको व्यवस्था गर्न सम्बन्धित सरकारी निकायमा अनुरोध गरिएको छ । साथै नेपालमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको स्थिति बोधका लागि प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी रहेका उद्योग/व्यवसायहरूको सर्वेक्षण कार्यको थालनी गरिएको छ ।

६६. चीनको तिब्बत क्षेत्रसँगको व्यापारमा विगतको

अनुभवका आधारमा देखिएका त्रुटिलाई सच्याई व्यापार र भुक्तानी पद्धतिलाई गतिशील बनाउन गत वर्ष शुरू गरिएको नेपाल तिब्बत (चीन) व्यापारको अध्ययन सम्पन्न गरी सोको प्रकाशन पनि गरिएको छ । यस अध्ययनमा उत्तर-दक्षिण सडक निर्माणको सम्भाव्यता रहेका व्यापारमा सरिक मुख्य नाकाहरूमध्ये रसुवागढी र मुस्ताङको न्हेचुङ्का अतिरिक्त तातोपानीनाकाको स्थलगत अध्ययन गरी सम्बन्धित व्यापारीहरू, भन्सार, बैंक तथा व्यापारसँग सम्बन्धित अन्य निकायहरूसँगको अन्तर्क्रिया गरी तथ्यहरू सङ्कलन गरी तयार पारिएको यस अध्ययन प्रतिवेदनमा व्यापारको स्थिति, सम्भाव्यता र भविष्यमा लिइनुपर्ने रणनीतिका बारे प्रकाश पारिएको छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को वार्षिक कार्ययोजनामा समावेश भएको विशेष अध्ययनअन्तर्गत ज्यालादर तथा सुदृढीकरणसम्बन्धी अध्ययन सम्पन्न गरी सोको आधारमा राष्ट्रिय ज्यालादर सूचकाङ्क तयार गरी २०५९ पुसदेखि मासिक रूपमा प्रकाशित गर्ने गरिएको छ ।

सङ्गठन सुदृढीकरण तथा जनशक्ति व्यवस्थापन

६७. बैंकको संस्थागत सफलताको लागि सङ्गठनात्मक सुदृढीकरण, व्यवस्थापकीय दक्षता अभिवृद्धि र संस्थाका मेरूदण्डका रूपमा रहेका जनशक्तिलाई कार्यकुशल र दक्ष तुल्याउन निम्न कार्यहरू सम्पन्न गरिएको छ :

(क) बैंकको क्रियाकलापमा सुदृढता र सक्षमता हासिल गर्न शाखा व्यवस्थापनमा देखापरेका समसामयिक समस्याहरूको पहिचान र समाधानमा सघाउ पुऱ्याउन, विभिन्न विभागहरूबीच एकआपसमा समन्वय गरी विभागीय कार्यशैलीमा छिटो छरितोपन एवं गतिशीलता ल्याउन र नीति निर्माण एवं कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले नियमितरूपमा शाखाका मुख्य व्यवस्थापकहरू र विभागीय प्रमुखहरूको छुट्टाछुट्टै अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरी उपर्युक्त सुभावहरू कार्यान्वयन गरिँदै आएको छ । बैंकको कार्य सञ्चालनमा दक्षता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने

उद्देश्यले व्यवस्थापन विचार गोष्ठी, २०५९ सञ्चालन गरी बैंकका विभाग, शाखा, उपशाखा तथा कार्यालयहरूको गत आर्थिक वर्षको वार्षिक कार्य योजनाको प्रगति समीक्षा गर्नुका साथै चालू आर्थिक वर्षको लागि विभिन्न विभाग तथा शाखाहरूबाट पेश गरिएका कार्ययोजनाहरूमा विस्तृत छलफल, विश्लेषण, मूल्याङ्कन एवं समायोजन गरी उक्त वार्षिक कार्ययोजनालाई अन्तिम रूप दिई सोही अनुरूपका कार्ययोजनाहरू कार्यान्वयन भइरहेका छन् । प्रचलित कार्ययोजना निर्धारण तथा मूल्याङ्कन परिपाटीमा समयानुकूल सुधार गरी वस्तुपरक, गुणात्मक एवं सङ्ख्यात्मक सबै पक्षमा ध्यान दिई कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने र मूल्याङ्कन गर्ने उद्देश्यले तयार गरिएको “वार्षिक कार्ययोजना निर्धारण एवं मूल्याङ्कन निर्देशिका” लागू भइसकेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा परिलक्षित केन्द्रीय बैंकका उद्देश्य तथा उत्तरदायित्वहरू सक्षमतापूर्वक बहन गर्ने, बैंकको सक्षमता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने, बैंकको सङ्गठनात्मक सुधार तथा पुनर्संरचनासम्बन्धी कार्यहरूलाई अधि बढाउने र विद्यमान मानवीय संसाधन विकास नीतिमा आवश्यकतानुसार परिमार्जन गर्ने सम्बन्धमा सामान्य सेवा विभाग र मुद्रा व्यवस्थापन विभागलाई पुनर्संरचना गर्ने तथा भुक्तानी प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन भइरहेको छ भने अधिकृत विशिष्टदेखि सहायक पञ्चमसम्म विभिन्न श्रेणीका कुल १ सय ५४ पदहरू २०६० वैशाख १ देखि फ्रिज गर्ने निर्णय भएको छ ।

(ख) बैंकमा हाल अधिकृतस्तरमा ४ सय ५ र सहायक स्तरमा १ हजार ७ सय ४६ गरी कुल २ हजार १ सय ५१ कर्मचारीहरू कार्यरत छन् । बैंकमा कार्यरत जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्न २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुनसम्म स्वदेशमा २ सय ९ जना र विदेशमा ८२ जना कर्मचारीहरूलाई

विभिन्न विषयका तालिमहरू प्रदान गरियो । यसैक्रममा स्नातकोत्तर र विद्यावारिधि अध्ययनार्थ ८ जना कर्मचारीहरूलाई विदेशमा पठाइएको छ । राम्रो कार्य सम्पादन गर्ने कर्मचारीहरूको मनोबल उच्च राख्न बैंकको ४७ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा ३ सय ७ जना कर्मचारीलाई पुरस्कार स्वरूप स्केल वृद्धि तथा नगद पुरस्कार प्रदान गरियो । उक्त अवधिमा अनिवार्य र स्वैच्छिक अवकाश, राजीनामा र मृत्यु गरी २९ जना कर्मचारीहरू बैंक सेवाबाट अलग भएका छन् । बैंकलाई चुस्त, दुरुस्त, आधुनिक, आदर्श र सुदृढ केन्द्रीय बैंकको रूपमा विकास गर्ने क्रममा सङ्गठनात्मक संरचनालाई सान्दर्भिक, व्यावहारिक र प्रभावकारी बनाउन बैंकले समयानुकूल सुधारका प्रयासहरू गर्दै आएको छ । बैंकको यान्त्रिकीकरणतर्फ हाल उल्लेख्य प्रयासहरू भइरहेका छन् । बैंकको साङ्गठनिक सुदृढीकरणका लागि कर्मचारीका आर्थिक-सामाजिक सुरक्षाका सम्भावनाहरू समेटेर गत चैत महिनामा सार्वजनिक गरिएको वैज्ञानिक र सुविधायुक्त स्वैच्छिक अवकाश योजनाबाट हालको कुल दरबन्दीमा ४ सय २ ले कमी आउने अनुमान छ । बैंकमा पेशागत दक्षता र विशिष्टता अभिवृद्धि गरी बैंकको कार्य सञ्चालन र सम्पादनमा अपेक्षित सुधार ल्याउन बैंकको आवश्यकता अनुसार पी.एच.डी., चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट लगायत नेपालका विश्वविद्यालयबाट व्यवस्थापन र अर्थशास्त्र विषयहरूमा प्रथम श्रेणीसहित सर्वोच्च स्थान हासिल गर्ने व्यक्तिहरूलाई तोकिएको विधिअनुसार बैंकको सेवामा नियुक्त गरिएको छ, साथै जनशक्ति व्यवस्थापनको उद्देश्य पूरा गर्न बैंकले कर्मचारीहरूको सुविधा वृद्धि र वृत्ति विकासको अवसरलाई निरन्तरता दिँदै आएको छ ।

- (ग) कुशल, सक्षम र दक्ष जनशक्तिको माध्यमबाट स्वस्थ र प्रतिस्पर्धात्मक वित्तीयप्रणाली स्थापना हुन सक्ने र देशको समग्र अर्थतन्त्रको

विकासमा रचनात्मक योगदान पुग्न सक्ने तथ्यलाई मनन गरी यस बैंकलगायत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा कार्यरत वरिष्ठ अधिकृतदेखि सहायकस्तरसम्मका कर्मचारीहरूलाई बैंकले विगत तीन दशकदेखि विभिन्न विषयमा तालिम दिँदै आएको छ । यसै अनुरूप २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुनसम्ममा २८ वटा तालिम र ३ वटा कार्यशाला गोष्ठीहरू गरी जम्मा ३१ वटा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको छ । उक्त तालिम तथा गोष्ठीहरूमध्ये १८ वटा तालिम तथा गोष्ठीहरू अधिकृत स्तरका र १३ वटा तालिमहरू सहायक/प्रधान सहायक स्तरका थिए । उपरोक्त तालिमहरूमध्ये ४ वटा तालिम बैंक तथा अन्य अन्तराष्ट्रिय संस्थाहरूको संयुक्त तत्त्वावधानमा सञ्चालन गरिएकोका Organization Behaviour नामक १० दिनको तालिम कार्यक्रम NIBM, Pune, SEACEN Training on Macroeconomic Management नामक २ हप्ताको तालिम SEACEN Centre, Organizational Behaviour नामक एक हप्ताको तालिम International Management Insitutte (IMI), New Delhi र Quality Management in Banks नामक १ हप्ताको तालिम Mankidy Associates, Pune सँगको संयुक्त सहभागितामा सञ्चालन गरिएका थिए । २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुन मसान्तसम्ममा सञ्चालन गरिएका तालिम तथा गोष्ठीमा बैंक र अन्य संस्थाका गरी जम्मा ५६२ जना (२७९ जना अधिकृतस्तरका तथा २८३ जना सहायक र प्रधान सहायकस्तरका) प्रशिक्षार्थीहरूलाई प्रशिक्षण प्रदान गरिएको छ ।

- (ङ) कर्मचारीहरूको मानसिक र शारीरिक विकास गर्ने उद्देश्यले बैंकले नियमित रूपमा अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आए अनुसार २०५८ चैतदेखि २०५९ फागुनसम्म स्वास्थ्य तथा सामाजिक, बौद्धिक, खेलकुद र स्वस्थ मनोरञ्जनात्मक

अभिवृद्धिसम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू सम्पन्न भएका छन् । साहित्यतर्फ बैंकले नियमित रूपले मिर्मिरे पत्रिका प्रकाशन गर्दै आएको छ भने खेलकुदतर्फ अन्तरविभाग भलिवल, स्नूकर, ब्याडमिन्टन, टेबल टेनिस र रिले दौडमा बैंकका कर्मचारी खेलाडीहरूलाई संलग्न गराई खेलकुद कार्यक्रम सम्पन्न गरेको छ । कर्मचारीलाई स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले हेपाटाइटिस विरूद्धको खोप, रक्तदान कार्यक्रम, इ.सी.जी. तथा ब्लडप्रेसरसम्बन्धी परीक्षण, योगध्यान र प्राणायामजस्ता कार्यक्रमहरू सम्पन्न गरिएको छ ।

उपसंहार

६८. राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक एवं गैरआर्थिक कारणहरूले गर्दा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा देशको आर्थिक स्थिति सन्तोषजनक नरहे तापनि चालू आर्थिक वर्षको उत्तरार्द्धदेखि सुधारका सङ्केतहरू देखिएका छन् । समष्टिगत आर्थिक संरचनाको सुदृढीकरण र वित्तीय क्षेत्रको विकास तथा स्थायित्वद्वारा दिगो रूपमा उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने कार्यमा नेपाल राष्ट्र बैंक सदा कटिबद्ध रहिआएको छ । राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा वित्तीयक्षेत्र एक सशक्त आर्थिक उपक्षेत्रको रूपमा प्रवर्द्धित भइरहेको तथा देशको वित्तीय क्षेत्रको विकास र सुधारबाट अर्थतन्त्रको विस्तार र गतिशीलतामा यथेष्ट योगदान पुग्न जाने सन्दर्भमा वित्तीय क्षेत्रको समग्र विकास, विस्तार, सुधार र प्रगाढता अभिवृद्धिको कार्यलाई बैंकले उच्च प्राथमिकता दिए अनुरूप मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा विविध सुधारका कार्यहरू अवलम्बन गरिएका छन् ।
६९. वित्तीय उदारीकरणसँगै बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको सङ्ख्यात्मक विकास द्रुततर हुँदै गएको परिवेशमा वित्तीय क्षेत्रको गुणात्मक विकासका लागि उपर्युक्त नियमनसम्बन्धी उत्तरदायित्वहरू थपिएका छन् । यसै क्रममा २०५८ माघ १७ देखि कार्यान्वयनमा आएको नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले केन्द्रीय बैंकको भूमिका र सम्भावनाहरूलाई अरू बढाएको

छ । त्यसैले वित्तीय क्षेत्रको नियमन, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण, अनुगमन र सुदृढीकरणसम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई आगामी दिनमा सक्रियताका साथ अगाडि बढाउनुपर्ने स्थिति एकातर्फ छ भने अर्कोतर्फ सरकारी स्वामित्वका विकास बैंकहरूको वित्तीय अवस्था दुर्बल हुँदै गइरहेको वर्तमान अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रहरूमा वित्तीय तथा भुक्तानी प्रणालीको विकास र सुदृढीकरणका लागि बैंकले निजी क्षेत्रमा खुलेका वा खोलिने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमार्फत मोफसलका दुर्गम इलाकाहरूमा पर्याप्त वित्तीय सेवा विस्तारका लागि आवश्यक वातावरण सुनिश्चित गर्न अझ बढी मेहनत गर्नुपर्ने खाँचो रहेको छ ।

७०. आन्तरिक र बाह्य समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापनमा उचित ध्यान दिँदै वित्तीय क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरू स्थायी रूपमा समाधानार्थ बैंकलाई अझ चुस्त रूपमा अगाडि बढाउनुपर्ने आवश्यकता अनुरूप बैंकको सङ्गठनात्मक पुनर्संरचना, आवश्यकता अनुरूपको अत्याधुनिक प्रविधिको उपयोग, दक्ष, सक्षम र अभिप्रेरित मानव संसाधनको विकास तथा व्यवस्थापकीय सुदृढीकरणसम्बन्धी विभिन्न सुधारात्मक कार्यहरू कार्यान्वयनको क्रममा छन् । अर्थतन्त्रका समष्टिगत आर्थिक संरचनाहरूलाई सुदृढ बनाउँदै आर्थिक स्थायित्वको वातावरणमा उत्पादनशील लगानी, आर्थिक क्रियाकलाप, उत्पादकत्व, रोजगारी र आर्थिक वृद्धिदरमा अभिवृद्धि ल्याउन यस बैंकले कार्यान्वयनमा ल्याएका मौद्रिक, विदेशी विनिमय, बैकिङ्ग र वित्तीय नीतिहरू अत्यन्त उपयोगी साबित भएको तथा हुने सन्दर्भमा आगामी दिनमा यस बैंकको उद्देश्य प्राप्तमा थप सफलता प्राप्त गर्न श्री ५ को सरकार, वित्तीय क्षेत्रलगायत सम्पूर्ण सबैको शुभेच्छा प्राप्त भइरहने विश्वास लिँदै आर्थिक रूपले समुन्नत नेपालको निर्माण गर्ने र सम्पूर्ण नेपालीको जीवनस्तरमा अपेक्षित सुधार ल्याउने उद्देश्यमा हाम्रा प्रयासहरू सफलीभूत बन्नेछन् भन्ने कामनासहित सघनयवाद आफ्नो मन्तव्य टुङ्ग्याउँछु ।

वैशाख १४, २०६०

आर्थिक स्थायित्व अभिवृद्धि तथा वित्तीय क्षेत्र सुधारको अभियानमा नेपाल राष्ट्र बैंक*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो स्थापनाकालको ४८ वर्ष पूरा गरी ४९ औं वर्षमा प्रवेश गरेको आजको यस अवसरमा सम्पूर्ण शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु।
२. मुलुकले भोग्नु परिरहेको प्रतिकूल परिस्थितिका बावजूद मूल्य स्थिरता, शोधनान्तर सुदृढीकरण, सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास र बैकिङ्ग एवम् वित्तीय प्रणालीको प्रवर्द्धन र सुधार मार्फत अर्थतन्त्रको दिगो विकास हासिल गर्न क्रियाशील यस बैंकले विगत एक वर्षको अवधिभित्र कार्यान्वयनमा ल्याएका नीतिगत व्यवस्था, कार्यक्रमहरू एवम् सम्पादित महत्त्वपूर्ण कार्यहरूबारे यस अवसरमा केही प्रकाश पार्न चाहन्छु। यस क्रममा सर्वप्रथम विश्व अर्थतन्त्रको आर्थिक विकासका समसामयिक प्रवृत्तिहरूबारे संक्षिप्तमा चर्चा गर्न चाहन्छु।

विश्व अर्थतन्त्र

३. विश्व व्यापार तथा वित्तीय बजारमा विस्तारका साथै अमेरिकी अर्थतन्त्रमा देखिएको आर्थिक वृद्धिबाट समग्र विश्व अर्थतन्त्रको विस्तार हुने क्रम सुदृढ र फराकिलो बन्दै गएको छ। साथै, विश्वको आर्थिक विस्तारमा थप गतिशीलता तथा अभिवृद्धि ल्याउन विकसित तथा विकासोन्मुख मुलुकहरूमा संरचनात्मक सुधारको कार्यलाई विशेष जोड दिनुपर्ने चुनौतीसमेत विद्यमान रहेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको World Economic Out Look (अप्रिल २००४) अनुसार विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००३ मा ३.९

प्रतिशत रहेकोमा सन् २००४ मा सुधार भई ४.६ प्रतिशत र सन् २००५ मा ४.४ प्रतिशत रहने अनुमान छ। उदीयमान एशिया (चीन, दक्षिण एशिया (बङ्गलादेश, भारत, माल्दिभ्स, नेपाल, पाकिस्तान र श्रीलङ्का), आशियान-४ (इण्डोनेशिया, थाइल्याण्ड, फिलिपिन्स र मलेशिया), नव-औद्योगिक एसियाली अर्थतन्त्रहरू (कोरिया, ताइवान, हङ्कङ्ग र सिङ्गापुर) र मङ्गोलियामा आर्थिक वृद्धिदर सन् २००३ मा ७.२ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००४ मा पनि ७.२ प्रतिशत र सन् २००५ मा ६.८ प्रतिशत हुने अनुमान छ। दक्षिण एशियामा आर्थिक वृद्धिदर सन् २००३ मा ७.० प्रतिशत रहेकोमा सन् २००४ मा ६.५ प्रतिशत र सन् २००५ मा ६.० प्रतिशत हुने अनुमान छ। नेपालका छिमेकी मुलुकहरूमध्ये भारतको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००३ मा ७.४ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००४ मा ६.८ प्रतिशत र सन् २००५ मा ६.० प्रतिशत रहने अनुमान छ। त्यस्तै चीनको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००३ मा ९.१ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००४ मा ८.५ प्रतिशत र सन् २००५ मा ८.० प्रतिशत हासिल हुने प्रक्षेपण रहेको छ।

४. उपभोक्ता मूल्य वृद्धिदर विकसित मुलुकहरूमा सन् २००३ मा १.८ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००४ र सन् २००५ दुवैमा १.७ प्रतिशत रहने अनुमान छ। उदीयमान एशियामा मूल्य वृद्धिदर सन् २००३ मा २.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००४ मा ३.८ प्रतिशत र सन् २००५ मा ३.४ प्रतिशत रहने

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ४९ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा का.मु. गभर्नर श्री रामबाबु पन्तले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

प्रक्षेपण छ। दक्षिण एशियामा सन् २००३ मा ३.९ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएकोमा सन् २००४ मा ४.४ प्रतिशत र सन् २००५ मा ४.१ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ। भारतमा सन् २००३ मा ३.८ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएकोमा सन् २००४ मा ४.३ प्रतिशत र सन् २००५ मा ४.१ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि हुने अनुमान छ। चीनमा सन् २००३ मा १.२ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएकोमा सन् २००४ मा ३.५ प्रतिशत र सन् २००५ मा ३.० प्रतिशतले मूल्य वृद्धि हुने अनुमान छ।

५. नेपालमा आर्थिक वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा ०.६ प्रतिशतले ऋणात्मक भएको र आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा ३.० प्रतिशत रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा आर्थिक वृद्धिदर ४.५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने अनुमान छ। उपभोक्ता मूल्य वृद्धि आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा २.९ प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा ४.८ प्रतिशत रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा ४.७ प्रतिशत रहने अनुमान छ।

नेपालको समष्टिगत आर्थिक स्थिति

६. उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रमा देखा परेको रुग्णता तथा शिथिलता आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा पनि कायमै रहेको तापनि मौसमी अनुकूलता, पर्यटकहरूको आगमनमा क्रमशः वृद्धि तथा विश्व अर्थतन्त्रमा देखा परेको अनुकूल परिस्थितिका कारण हाल केही सुधारका सङ्केतहरू देखापरेका छन्। चालू आर्थिक निवारण तथा आर्थिक वृद्धि कार्यक्रम (PRGF) मा सरीक भई आर्थिक, वित्तीय एवं अन्य क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण सुधारात्मक कार्यहरू अगाडि बढाइरहेको छ। गरीबी निवारण रणनीति कार्यक्रम (PRSP) अन्तर्गत विश्व बैंकबाट प्राप्त सहयोगको कारणलेसमेत बाह्य क्षेत्रतर्फ शोधनान्तर बचत बढ्न गई विदेशी विनिमय सञ्चितिमा बढोत्तरी भएको छ। फलस्वरूप मौद्रिक छ। आयात वृद्धि भएका कारण राजस्व परिचालनमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ। मूल्य स्थितिमा गत वर्षहरूको तुलनामा केही चाप परेको भए तापनि मूल्य वृद्धि नियन्त्रित अवस्थामा छ।

७. गैर-आर्थिक कारणहरूले गर्दा नेपालको अर्थतन्त्रले हालका वर्षहरूमा सामना गर्नु परिरहेको विषम परिस्थितिलाई ध्यानमा राख्दै आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वलाई प्राथमिकताका साथ सुदृढ गर्ने समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरूलाई अनुकूल बनाइराख्ने तथा वित्तीय मध्यस्थीकरणको स्तर र सक्षमता अभिवृद्धिद्वारा नेपालको विकासोन्मुख अर्थतन्त्रलाई आवश्यक पर्ने मौद्रिक तरलताको समुचित व्यवस्थापन गरी कर्जा ब्याजदरलाई उपर्युक्त स्तरमा कायम राख्ने उद्देश्य लिई २०६० श्रावण ८ गते आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि मौद्रिक नीतिसम्बन्धी प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिएको यहाँहरू सबैलाई विदितै छ। यस अन्तर्गत अर्थतन्त्रमा आवश्यक तरलता प्रवाहका लागि अनिवार्य मौज्जात अनुपात घटाइनुका साथै रुग्ण उद्योगका लागि पुनर्कर्जाको थप व्यवस्था र नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचना लगायत बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रका सुधारसम्बन्धी विभिन्न व्यवस्थाहरू जारी राखिएका छन्।

८. नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक वर्षमा विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरूमाफत आर्थिक स्थायित्व, वित्तीय क्षेत्रको विकास तथा स्थायित्व, विदेशी विनिमय व्यवस्थापन तथा शोधनान्तर सुदृढीकरण लगायत विभिन्न क्षेत्रहरूमा अवलम्बन गरेका नीतिगत व्यवस्थाको पृष्ठभूमिमा देशको हालसम्मको समष्टिगत आर्थिक स्थितिको विवेचना प्रस्तुत गर्न चाहन्छु।

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

९. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा विगत १९ वर्षको अवधिमा पहिलो पटक आर्थिक वृद्धिदर ऋणात्मक (०.६ प्रतिशत) भएकोमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा साधनको लागत मूल्य (Factor Cost) तथा उत्पादक मूल्य (Producer Prices) मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर क्रमशः २.६ प्रतिशत तथा ३.० प्रतिशत रह्यो भने क्षेत्रगत आर्थिक वृद्धिदर कृषितर्फ २.४ प्रतिशत र गैर-कृषितर्फ २.८ प्रतिशत रह्यो। आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा शान्ति सुरक्षाको असहज स्थिति यथावत् रहनु, रुग्ण उद्योगहरूको अवस्थामा सुधार आइ

नसक्नु, वृद्धि तथा विश्व अर्थतन्त्रमा देखिएको सुधारोन्मुख प्रवृत्तिका कारण आर्थिक वृद्धिदर ४.५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने अनुमान गरिएको हो । क्षेत्रगत आधारमा कृषि क्षेत्रको उत्पादन ३.५ प्रतिशतले र गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन ५.१ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । देशका प्रायः सबै भू-क्षेत्रहरूमा पर्याप्त वर्षा भई समयमै बाली लगाइएको कारणले खाद्यान्न तथा नगदे बाली उत्पादनमा अनुकूल प्रभाव परेको छ । कृषि गार्हस्थ्य उत्पादनमा लगभग २० प्रतिशत अंश ओगटेको धानको उत्पादन मौसमी अनुकूलताको कारणले गर्दा ७.८ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । अन्य खाद्यान्नबालीहरूमा मकै, गहुँ र कोदो, नगदेबालीहरूमा उखु, तेलहन र आलु, अन्य बाली समूहमा तरकारी र दलहन तथा पशुजन्य उत्पादनमा माछा, मासु, दूध र फुलको उत्पादन बढ्ने अनुमान छ । यसरी प्रमुख खाद्यान्न बाली, नगदे बाली तथा पशुजन्य उत्पादनमा हुने वृद्धिका कारण समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन ३.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको हो ।

१०. चालू आर्थिक वर्षको हालसम्म प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादन स्थिति मिश्रित रहेको देखिए तापनि अघिल्लो वर्षको तुलनामा समग्र औद्योगिक उत्पादनमा सामान्य वृद्धि हुने अनुमान छ । शान्ति सुरक्षाको असहज स्थिति विद्यमान रहे तापनि अधिकांश ठूला उद्योगहरू तुलनात्मक रूपले सुरक्षित शहरी क्षेत्रमा केन्द्रित रहेका, भारततर्फको निर्यात बढेको तथा निर्माणसँग सम्बन्धित उत्पादनहरूको माग बढेको आदि कारणहरूले औद्योगिक उत्पादनमा वृद्धि हुने अनुमान गरिएको हो । वस्तुगत रूपमा ऊनी गलैचा, सिन्थेटिक कपडा, चाउचाउ, विस्कुट, कागज, साबुन, डिटरजेन्ट पाउडर, सलाई, आइरन रड, एङ्गल्स आदि वस्तुहरूको उत्पादन बढेको छ भने चिनी, पशुदाना, हल्का पेय पदार्थ, मदिरा, बिँडी, जुट वस्तु, प्रशोधित छाला, व्याट्रीजस्ता वस्तुहरूको उत्पादन घटेको छ । मुख्य निर्यातजन्य वस्तुहरूमध्ये तयारी पोशाकको उत्पादन अघिल्लो वर्ष उल्लेख्य बढेको भए तापनि चालू आर्थिक वर्ष घट्न गएको छ

भने ऊनी गलैचाको उत्पादन अघिल्लो वर्षको तुलनामा बढेको छ । पश्चिमाको उत्पादन चालू आर्थिक वर्षमा पनि घट्ने क्रम जारी छ । निजी आवास निर्माणको वृद्धिबाट विद्युत् तथा पानीको घरेलु मागमा वृद्धि, विद्युतको भारततर्फको निर्यातमा वृद्धि र भारतबाट गरिने आयातमा ह्रास लगायतका कारणहरूबाट विद्युत्, ग्याँस र पानी उप-क्षेत्रको उत्पादन ६.३ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । यसैगरी निर्माण र वित्त तथा घरजग्गाजस्ता उप-क्षेत्रहरूको वृद्धिदर पनि अघिल्लो वर्षको तुलनामा उच्च रहने देखिन्छ । यातायात क्षेत्रमा सङ्ख्यात्मक तथा गुणात्मक वृद्धि, सञ्चार क्षेत्र विशेष गरी दूरसञ्चारमा निजी क्षेत्रको सहभागिता, सार्वजनिक क्षेत्रबाट दूरसञ्चारका क्षेत्रमा गरिएको विस्तार लगायत पूर्व-पश्चिम महेन्द्र राजमार्गमा नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लिमिटेडले फाइबर अप्टिक्स विछ्याउने काम गरिरहेकाले यातायात, सञ्चार र भण्डारण उपक्षेत्रको वृद्धिदर ५.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ । यसैगरी स्थानीय निकायहरूमा गरिएको पदाधिकारीहरूको नियुक्ति, ग्रामीण क्षेत्रबाट शहरी क्षेत्रमा बढ्दै गएको कारण गैरसरकारी संस्थाहरूको सेवाको बढ्दो माग आदिका कारण सामुदायिक एवं सामाजिक सेवा उप-क्षेत्रको वृद्धिदर ६.० प्रतिशत रहने अनुमान छ ।

११. अर्थव्यवस्थामा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउने पर्यटन उद्योगको अवस्थामा गत वर्षको तुलनामा सुधार आएको छ । सन् २००२ मा हवाई मार्गबाट कुल २,१५,९२२ पर्यटक नेपाल भ्रमणमा आएकोमा सन् २००३ मा अघिल्लो वर्षको तुलनामा २३.० प्रतिशतले बढी २,६५,६०० पर्यटक नेपाल भ्रमणमा आएका थिए । यसमध्ये भारतीय पर्यटक आगमन ३३.० प्रतिशतले र तेस्रो मुलुकका पर्यटक आगमन १९.० प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०५९/६० को प्रथम ८ महिनामा नेपाल भ्रमणमा आएका कुल पर्यटकको सङ्ख्या १,६७,९१८ रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को सोही अवधिमा २,३४,३६० पुगी पर्यटक आगमन सङ्ख्या ३९.६ प्रतिशतले बढेको छ । चालू वर्षको प्रथम ८ महिनाको पर्यटक सङ्ख्या र ऋतुगत

प्रभावलाई समेत विचार गर्दा यस वर्षको बाँकी अवधिमा समेत पर्यटक आगमन सङ्ख्या अघिल्लो वर्षको तुलनामा उल्लेखनीय रूपले बढ्ने अनुमान छ ।

मौद्रिक स्थिति

१२. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा गत आर्थिक वर्षको यसै अवधिको तुलनामा दुवै मौद्रिक योगाङ्कहरूमा विस्तार भएको छ । मौद्रिक योगाङ्कहरूमध्ये विस्तृत मुद्रा प्रदाय गत वर्ष ५.० प्रतिशतले वृद्धि भएको तुलनामा यस वर्ष ७.० प्रतिशतले बढेको छ । खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा उल्लेख्य वृद्धि भएकोले विस्तृत मुद्रा प्रदायमा विस्तार आएको हो । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन समायोजन गरी) १२.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ, जब कि गत वर्षको सोही अवधिमा सो सम्पत्ति ०.४ प्रतिशतले ह्रास भएको थियो । गरिबी निवारण रणनीति कार्यक्रम अन्तर्गत विश्व बैंकबाट करीब रु. ५.५ अर्ब ऋण सहयोग उपलब्ध भएको र निर्यात तथा विप्रेषण रकम बढ्ने प्रवृत्ति कायम नै रहेकोले यस वर्ष खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेख्य रूपले वृद्धि भएको हो । सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय गत वर्ष २.४ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष २.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । सङ्कुचित मुद्रा प्रदायका सङ्कुचनकारी कारकहरूमध्ये यस वर्ष आवधिक निक्षेप बढी दरले वृद्धि भए तापनि खुद अमौद्रिक दायित्वको वृद्धिदर नकारात्मक रहेकोले सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय अलि बढी दरले वृद्धि भएको हो । गत वर्ष ६.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको आवधिक निक्षेप यस वर्ष ९.३ प्रतिशतले बढेको छ । निजी क्षेत्रको विप्रेषणको बढ्ने प्रवृत्ति जारी नै रहेकोले समेत यस वर्ष आवधिक निक्षेप उच्च दरले वृद्धि भएको हो ।

१३. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा कुल आन्तरिक कर्जा २.० प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा उक्त कर्जा ५.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । यस वर्ष श्री ५ को सरकारलाई गएको खुद कर्जामा उल्लेख्य ह्रास आएकोले कुल

आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर कम रहेको हो । श्री ५ को सरकारलाई गएको खुद कर्जा गत वर्ष २.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको विपरीत यस वर्ष ११.२ प्रतिशतले घटेको छ । श्री ५ को सरकारले केही ट्रेजरी बिल्स भुक्तानी गरेको तथा केही ट्रेजरी बिल्स मौद्रिक क्षेत्र बाहिर बिक्री भएको र गरिबी निवारण रणनीति कार्यक्रम अन्तर्गत विश्व बैंकबाट प्राप्त ऋण सहयोगको कारणलेसमेत नेपाल राष्ट्र बैंकसँग श्री ५ को सरकारको नगद मौज्जात कायम रहन गएकोले श्री ५ को सरकारलाई गएको खुद कर्जा घटेको हो । मौद्रिक क्षेत्रको निजी क्षेत्रमाथिको दाबी गत वर्ष ८.४ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष ६.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । आयात कर्जा बढे तापनि अन्य क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह हुन नसकेको कारण गत वर्षभन्दा यस वर्ष निजी क्षेत्रमाथिको दाबीको वृद्धिदर केही कम रहन गएको हो, साथै तरलतामा विस्तार आएकोले ९१-दिने ट्रेजरी बिल्सको भारित औसत ब्याजदर २०५९ फागुनको ३.९ प्रतिशतको तुलनामा २०६० फागुनमा ३.८ प्रतिशतमा ओर्लेको छ ।

१४. विकास बैंकहरू, वित्त कम्पनीहरू र नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न अनुमति प्राप्त सहकारी संस्थाहरूको निक्षेप सङ्कलन र कर्जा प्रवाहमा यस आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनामा अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कमश २०.३ प्रतिशत र १४.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस अवधिमा यी संस्थाहरूको पूँजीकोष र कर्जाअसूली पनि वृद्धि भएको छ ।

सरकारी वित्त स्थिति

१५. नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार चालू आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनामा कुल सरकारी खर्च ११.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४९ अर्ब १५ करोड पुगेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा कुल खर्च २.६ प्रतिशतले ह्रास भएको थियो । गत वर्ष यसै अवधिमा ८.० प्रतिशतले बढेको साधारण खर्च यस वर्ष ८.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने गत वर्ष ३१.७ प्रतिशतको उच्च दरले घटन गएको विकास खर्च यस वर्ष २५.४ प्रतिशतले बढेको छ । सरकारको कुल साधन परिचालन गत

वर्षको ८.७ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा यस वर्ष १२.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४५ अर्ब ८८ करोड पुगेको छ। साधन परिचालनको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको राजस्व परिचालन गत वर्ष ७.० प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएकोमा आयातमा भएको वृद्धिसमेतको कारण यस वर्ष १३.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४१ अर्ब ४६ करोड पुगेको छ। कुल सरकारी खर्चको तुलनामा कुल साधनको वृद्धिदर अधिक भए तापनि कुल सरकारी खर्चको आधार ठूलो भएकोले यस वर्ष सरकारी बजेट घाटा ३.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३ अर्ब २७ करोड पुगेको छ। बजेट घाटा पूर्ति गर्ने क्रममा यस वर्ष आन्तरिक ऋणबाट रु. २ अर्ब ९९ करोड र वैदेशिक ऋणबाट रु. ७ अर्ब २१ करोड गरी जम्मा रु. १० अर्ब २० करोड ऋण परिचालन भएको छ। यी स्रोतहरूबाट बजेट घाटा पूर्ति गर्नुका अतिरिक्त सरकारी कोष अन्तर्गत अन्य शीर्षकमा रु. १ अर्ब १४ करोड पूर्ति गरी बाँकी रकम रु. ५ अर्ब ७९ करोड श्री ५ को सरकारको खातामा बचत रहन गएको छ। गत वर्ष यसै अवधिमा श्री ५ को सरकारको खातामा रु. १ अर्ब २९ करोड बचत रहेको थियो।

मूल्य स्थिति

१६. शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क अनुसार २०६० फाल्गुणमा विन्दुगत आधारमा समग्र वार्षिक मूल्य वृद्धिदर ४.४ प्रतिशत रहेको छ। गत वर्ष यसै अवधिमा मूल्य वृद्धिदर ५.२ प्रतिशत रहेको थियो। यस वर्ष इन्धन, खाने तेल, मरमसला, यातायात भाडा, मासु, चिनी र रेष्टुराँको खानाको मूल्यमा वृद्धि भएको कारण समग्र मूल्य सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको हो। समूहगत मूल्य सूचकाङ्कतर्फ, खाद्य तथा पेयपदार्थ समूह ३१ प्रतिशतले र गैर-खाद्य तथा सेवा समूह ५.७ प्रतिशतले बढेको छ। गत वर्ष यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ६.८ प्रतिशत र ३.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो।
१७. २०६० फाल्गुणमा विन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेयपदार्थ समूहअन्तर्गतका उपसमूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा तेल तथा घ्यू (१९.७ प्रतिशतले),

मरमसला (७.९ प्रतिशतले), चिनी तथा चिनीजन्य पदार्थ (६.५ प्रतिशतले), रेष्टुराँको खाना (६.१ प्रतिशतले) र माछा, मासु तथा फुल (५.६ प्रतिशतले) वृद्धि हुन गएको छ भने अन्न तथा अन्नबाट बनेका वस्तुहरू र पेयपदार्थको मूल्य सूचकाङ्कमा (क्रमशः ०.८ प्रतिशत र ०.७ प्रतिशतले) ह्रास आएको छ। यसैगरी गैर-खाद्य वस्तु तथा सेवा समूह अन्तर्गतका उपसमूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा यातायात तथा सञ्चार (११.१ प्रतिशतले), घरायसी सामान तथा सेवा (८.८ प्रतिशतले) र शिक्षा तथा मनोरञ्जन (४.७ प्रतिशतले) वृद्धि हुन गएको छ भने जुत्ताको मूल्य सूचकाङ्कमा (०.१ प्रतिशतले) ह्रास आएको छ। क्षेत्रगत आधारमा काठमाडौं उपत्यका, पहाड र तराईको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ७.० प्रतिशत, ३.४ प्रतिशत र ३.२ प्रतिशतले बढेको छ। विद्यमान असहज परिस्थितिले गर्दा यातायात सेवामा देखिएको अवरोधको कारण काठमाडौं उपत्यकाको मूल्य वृद्धिदर केही उच्च रहेको छ।

१८. गत आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको औसत वृद्धिदर ३.६ प्रतिशत रहेकोमा यस वर्षको सोही अवधिमा ५.१ प्रतिशत रहेको छ। समीक्षा अवधिको मूल्य वृद्धिदर केही उच्च देखिए तापनि २०५९ चैत्र १२ गते पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा गरिएको वृद्धिको प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष प्रभाव २०६० फाल्गुणसम्म रही तत्पश्चात्को अवधिमा सामान्यीकरण हुन गई वार्षिक औसत मूल्य वृद्धिदर गत वर्षको भन्दा कम रहने अनुमान गरिएको छ। खाद्यान्न, तरकारी र पशुजन्य वस्तुहरूको उत्पादन सन्तोषजनक रहेको कारणले समेत चालू आर्थिक वर्षको बाँकी चार महिनाको मूल्य वृद्धिदर ४.० प्रतिशतभन्दा कम रहने पूर्वानुमान छ। उपरोक्त पृष्ठभूमिमा गत वर्ष वार्षिक औसत ४.८ प्रतिशतले भएको मूल्य वृद्धि चालू आर्थिक वर्षमा ४.७ प्रतिशत कायम रहने अनुमान गरिएको हो।

१९. राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क २०६० फाल्गुण महिनामा विन्दुगत आधारमा ३.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। गत वर्ष यस्तो सूचकाङ्क ५.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। समूहगत रूपमा आयातित

वस्तुहरूको मूल्यमा ८.६ प्रतिशत र स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको मूल्यमा ७.८ प्रतिशतको वृद्धि भए तापनि कृषिसम्बन्धी वस्तुहरूको मूल्य १.३ प्रतिशतले ह्रासोन्मुख रहेको छ । खाद्यान्न (धान, मकै र गहुँ) र नगदे बाली (आलु र उखु) को उत्पादनमा उत्साहजनक वृद्धि भएको कारण कृषिसम्बन्धी वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क ह्रासोन्मुख रहेको छ । निर्माण सामग्रीहरू (फलामे डण्डी, सिमेन्ट, विद्युतीय तार र जस्तापाता) र पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिको कारण स्वदेशमा उत्पादित र आयातीत वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको हो ।

२०. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको थोक मूल्य सूचकाङ्कको औसत वृद्धिदर ४.५ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा यो वृद्धिदर २.१ प्रतिशत मात्र रहेको थियो । कृषिजन्य वस्तुहरूको उत्पादन सन्तोषजनक रहेको र पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिको प्रभाव २०६० चैत्रदेखि समायोजित भएर जाने हुँदा बाँकी चार महिनाको औसत मूल्य वृद्धिदर ३.० प्रतिशत रहने पूर्वानुमानको आधारमा गत वर्षको ३.८ प्रतिशतको तुलनामा चालू वर्षको वार्षिक औसत थोक मूल्य वृद्धिदर ४.० प्रतिशत हुने अनुमान छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार एवं शोधनान्तर स्थिति

२१. मार्च २००२ मा सम्पन्न भारतसँगको नियन्त्रणात्मक शर्तहरूसहितको नवीकृत सन्धिको कारण नेपालका केही प्रमुख निर्यातजन्य वस्तुहरूको निर्यातमा समस्या सिर्जना भएकोले आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा भारततर्फको निर्यातमा ह्रास आए तापनि अन्य मुलुकतर्फको निर्यातमा सुधार आएकोले कुल निर्यातमा केही वृद्धि भएको थियो । यस वर्ष भारततर्फको निर्यातमा क्रमिक सुधार आइरहेको भए तापनि अन्य मुलुकतर्फको निर्यातमा शिथिलता आएको कारण कुल निर्यात वृद्धिदरमा पुनः शिथिलता आएको छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कुल निर्यात ३.८ प्रतिशतले बढी रु. ३५ अर्ब ९ करोड पुगेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा कुल निर्यात १.४ प्रतिशतले ह्रास

भएको थियो । यस अवधिमा भारततर्फको निर्यात गत वर्ष १३.६ प्रतिशतले घटेकोमा यस वर्ष १३.५ प्रतिशतले बढेर रु. २० अर्ब ९० करोड पुगेको छ तथापि अन्य मुलुकतर्फको निर्यात भने गत वर्ष १८.५ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष ७.७ प्रतिशतले घटी रु. १४ अर्ब १९ करोडमा सीमित भएको छ । भारततर्फको निर्यातमा केही सुधार आउनुमा त्यसतर्फ निर्यात हुने प्रमुख वस्तुहरू, अलैची, चाउचाउ, तयारी पोशाक, साबुन, गाईवस्तुको दाना, जि.आई. सीट, धागो, एम.एस. पाईप, जी.आई. पाईप, प्लाष्टिकका सामान, दन्तमञ्जन, पोलिष्टर धागो आदिको निर्यातमा वृद्धि हुनु मुख्य कारण रहेका छन् । यस अवधिमा अन्य मुलुकतर्फ निर्यात हुने ऊनी गलँचा, दाल, अलैची, चिया, जडिबुटी, हस्तकलाका सामान तथा प्रशोधित छालाको निर्यातमा वृद्धि भएको भए तापनि तयारी पोशाकको निर्यातमा गिरावट आएकोले त्यसतर्फको निर्यातमा केही कमी भएको हो ।

२२. गत वर्ष १३.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको कुल आयात समीक्षा अवधिमा ९.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ८७ अर्ब ८७ करोड पुगेको छ । आयातमा यसरी वृद्धि हुनुमा औद्योगिक कच्चा पदार्थ, पेट्रोलियम पदार्थ, यातायातका साधन तथा पार्टपूजा, विद्युतीय सरसामान, अन्य यन्त्र तथा औजारहरू आदिको आयातमा वृद्धि मुख्य कारण रहेका छन् । देशगत रूपमा, भारतबाट भएको आयात गत वर्षको यसै अवधिमा २८.१ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ११.५ प्रतिशतले बढेको छ भने अन्य मुलुकबाट भएको आयात गत वर्ष ०.९ प्रतिशतले घटेकोमा चालू वर्ष ७.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । चालू वर्ष समग्र निर्यात न्यून दरमा वृद्धि भएको तर समग्र आयात वृद्धि भने उच्च रहेको कारण व्यापार घाटा १३.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५२ अर्ब ७७ करोड पुगेको छ भने निर्यात/आयात अनुपात गत वर्षको ४२.१ प्रतिशतबाट घटेर ३९.९ प्रतिशतमा सीमित भएको छ । कुल व्यापार घाटामा भारततर्फको अंश गत वर्षको ५७.० प्रतिशतबाट केही कमी आई यस वर्ष ५५.२ प्रतिशत रहेको छ ।

२३. शोधनान्तरतर्फ, चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनामा गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा व्यापार घाटामा वृद्धि भए तापनि पर्यटन आयमा उल्लेख्य सुधार आई खुद सेवा आयमा वृद्धि भएको तथा निजी क्षेत्रको विप्रेषण र अनुदान दुवैमा उत्साहजनक वृद्धि भई खुद ट्रान्सफर आयमा वृद्धि भएकोले चालू खाता बचतमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ । चालू खातामा उच्च बचत रहेको तथा विविध पूँजी आप्रवाह उल्लेख्य रहेको कारण सरकारी ऋण आप्रवाहमा कमी आएको भए तापनि चालू आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा रु. ८ अर्ब ६२ करोडको शोधनान्तर बचत भएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा रु. १ अर्ब ४९ करोडको शोधनान्तर घाटा रहेको थियो । विदेशी विनिमय सञ्चितितर्फ २०५९ माघ मसान्तको तुलनामा २०६० माघ मसान्तमा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति (विनिमय मूल्याङ्कन समायोजन नगरी) १२.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १२२ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ । यसमध्ये परिवर्त्य सञ्चिति २७.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १११ अर्ब ३५ करोड पुगेको छ । कुल सञ्चितिमध्ये परिवर्त्य सञ्चितिको अंश ९०.८ प्रतिशत र अपरिवर्त्य सञ्चितिको अंश ९.२ प्रतिशत रहेको छ । हालको आयात प्रवृत्तिलाई हेर्दा यो सञ्चिति स्तरले ११.२ महिनाको वस्तु आयात तथा ९.४ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ ।

स्टक एक्सचेञ्ज कारोबार

२४. स्टक एक्सचेञ्ज कारोबार सम्बन्धमा २०६० वैशाखदेखि चैत्र मसान्तसम्म २०६० को सोही अवधिको तुलनामा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी २०.१ प्रतिशत र बजार पूँजीकरण ९.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने शेयर कारोबार घटेको देखिन्छ । दोस्रो बजार कारोबारतर्फ लगानीकर्ताहरू कम आकर्षित भएको फलस्वरूप नेप्से परिसूचक २०५९ चैत्र मसान्तको तुलनामा १२.९ विन्दुले हास आई २०६० चैत्र मसान्तमा २०१.२२ मा झरेको छ । यद्यपि कुल शेयर कारोबारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्थान अग्रणी रहेको छ । शेयर बजारतर्फ सूचीकृत

नभएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई सूचीकृत हुन र सूचीकृत भइसकेका त्यस्ता संस्थाहरूलाई चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्न यस बैंकले निर्देशन जारी गरेका कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सूचीकृत हुने क्रम बढ्नुका साथै प्राथमिक बजारमा लाभांश तथा हकप्रद शेयर र नयाँ शेयर निष्कासनमा वृद्धि भएको छ ।

मौद्रिक व्यवस्थापन

२५. आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा, मौद्रिक नीतिका विद्यमान समस्याहरूको पहिचान, आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप तथा कार्यक्रम र वित्तीय क्षेत्र तथा विदेशी विनिमय क्षेत्रमा सुधारका कार्यक्रमहरू समावेश गरी चालू आर्थिक वर्षको लागि सार्वजनिक गरिएको मौद्रिक नीतिसम्बन्धी प्रतिवेदन नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ लागू भएपछि सार्वजनिक गरिएको दोस्रो प्रतिवेदन हो ।
२६. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिसम्बन्धी प्रतिवेदनमा व्यवस्था गरिएअनुसार, अनिवार्य मौज्जात अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल स्वदेशी चल्ती तथा बचत निक्षेप दायित्वको ७ प्रतिशत र कुल स्वदेशी मुद्दती निक्षेप दायित्वको ४.५ प्रतिशत नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्नेमा मिति २०६० श्रावण १२ गतेदेखि वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकमा आफ्नो कुल स्वदेशी निक्षेप दायित्वको ६ प्रतिशत अनिवार्य मौज्जात राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । चालू आर्थिक वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो ढुकुटीमा राख्नुपर्ने कुल स्वदेशी निक्षेप दायित्वको २ प्रतिशतको व्यवस्था हटाइएको छ ।
२७. रुग्ण उद्योगहरूलाई पुनरोत्थान गर्ने नीति अनुरूप यी उद्योगहरूलाई सहूलियत दिन र पुनरोत्थान गर्न सहयोग पुऱ्याउन चालू आर्थिक वर्षमा रुग्ण उद्योगहरूका लागि वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. १ अर्ब ५० करोडको पुनर्कर्जाको व्यवस्था गराइएको छ तथा सोको ब्याजदर ३ प्रतिशतबाट घटाई २ प्रतिशत कायम गरिएको छ । यसअनुसार चैत्र मसान्तसम्ममा रु. ४१ करोड ११ लाख पुनर्कर्जा स्वीकृत भइसकेको छ ।

२८. नेपाल राष्ट्र बैंकको विगतको निर्देशानुसार निर्देशित कर्जाको रूपमा वाणिज्य बैंकहरूले प्रवाह गर्नुपर्ने प्राथमिकता क्षेत्र तथा विपन्न वर्गतर्फ प्रवाहित गर्नुपर्ने कर्जा रकम पूरा नभएमा २५ प्रतिशतसम्म नपुग रकममा लागेको हर्जाना आर्थिक वर्ष २०५९/६० का लागि पनि माफ गरिएको छ ।
२९. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुसार यस बैंकले श्री ५ को सरकारबाट खरिद गरी आफ्नो स्वामित्वमा लिएको ऋणपत्रको कुल रकम अधिल्लो आर्थिक वर्षको राजस्व आयको १० प्रतिशतको सीमाभित्र रहनका लागि बैंकको स्वामित्वमा रहेका ऋणपत्रहरू दोस्रो बजारबाट बिक्री गरिएको छ ।
३०. श्री ५ को सरकारको चालू आर्थिक वर्षको आयव्यय विवरणको मध्यावधि मूल्याङ्कन अनुसार राजस्व परिचालन र वैदेशिक अनुदानबाट क्रमशः रु. ६२ अर्ब २३ करोड र रु. १३ अर्ब १ करोड प्राप्त भई रु. २२ अर्ब ८१ करोड न्यून हुने संशोधित अनुमानमध्ये रु. ११ अर्ब ५ करोड वैदेशिक ऋण तथा रु. ११ अर्ब ८६ करोड आन्तरिक ऋणबाट पूरा गरिने अनुमान छ । २०६० चैत्र मसान्तसम्म रु. २ अर्ब ३४ करोड ट्रेजरी बिल्स बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट, रु. २४ करोड ७८ लाख नागरिक बचतपत्र, रु. १५ करोड ८७ लाख विशेष ऋणपत्र र रु. ४० करोड राष्ट्रिय बचतपत्र गैर-बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट गरी समग्रमा रु. ३ अर्ब १४ करोड ६५ लाखको ऋणपत्र निष्कासन भइसकेको छ । श्री ५ को सरकारको हालसम्मको खर्च प्रवृत्ति कायम रहेमा आन्तरिक ऋणको परिमाण आय-व्यय विवरणमा व्यवस्था भएको सीमाभित्र रहने देखिन्छ । यद्यपि श्री ५ को सरकारसँग नगद बचत रहेकोले आन्तरिक राष्ट्र ऋण आय-व्यय विवरणमा व्यवस्था भए अनुरूप नउठाइएको हुँदा हाल वाणिज्य बैंकहरूसँग यथेष्ट तरलता रहेको छ ।
३१. श्री ५ को सरकारले उठाएको आन्तरिक ऋणमध्ये २०६० फाल्गुण मसान्तसम्ममा साँवा भुक्तानी गरी कुल तिर्न बाँकी रहेको आन्तरिक ऋण दायित्व रु. ७८ अर्ब ८४ करोड ९१ लाखमध्ये
- ट्रेजरी बिल रु. ४६ अर्ब ८२ करोड ९७ लाख, विकास ऋणपत्र रु. १६ अर्ब ५ करोड ९२ लाख, राष्ट्रिय बचतपत्र रु. ९ अर्ब ६२ करोड ९८ लाख, नागरिक बचतपत्र रु. १ अर्ब १७ करोड ८९ लाख र विशेष ऋणपत्र रु. ५ अर्ब १५ करोड १५ लाख रहेको छ ।
३२. श्री ५ को सरकारद्वारा निष्कासित ऋणपत्रहरूमध्ये २०५९ चैत्रदेखि २०६० फाल्गुण मसान्तभित्र भुक्तानी गर्नुपर्ने दायित्व भएको साँवा रकममध्ये राष्ट्रिय बचतपत्रको साँवा रु. २ अर्ब ३ करोड, विशेष विकास ऋणपत्र २०६० को साँवा रु. ५५ करोड ८८ लाख र ट्रेजरी बिलको साँवा रु. ४ अर्ब ४८ करोड २५ लाख गरी जम्मा साँवा रु. ७ अर्ब ७ करोड १३ लाख श्री ५ को सरकारबाट प्राप्त गरी विभिन्न व्यक्ति, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई भुक्तानी दिइएको छ ।
३३. मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका साथै सरकारी ऋणपत्र बजारको विकास, विस्तार र विश्वसनियतामा अभिवृद्धि गराउन सरकारी ऋणपत्रको दोस्रो बजार विकासमा जोड दिइए अनुरूप दोस्रो बजारको कारोबारमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ । हाल दोस्रो बजारमा Repo, Outright Sale, Outright Purchaser र Tap Sale उपकरणहरू प्रयोग भइरहेका छन् । २०५९ चैत्रदेखि २०६० फाल्गुण मसान्तसम्म Repo अन्तर्गत रु. ५० अर्ब २५ करोड ८४ लाख, Outright Sale अन्तर्गत रु. २९ अर्ब ६७ करोड ४७ लाख, Outright Purchase अन्तर्गत रु. १५ अर्ब २० करोड ६१ लाख र Tap Sale अन्तर्गत रु. ३ अर्ब ११ करोड गरी जम्मा रु. ९८ अर्ब २४ करोड ९२ लाखको कारोबार भएको छ ।
३४. सरकारी ऋणपत्रहरूमध्ये विकास ऋणपत्र, राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्र खरिदकर्ताहरूको लागि दोस्रो बजारको सुविधा उपलब्ध गराउन तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको कारोबारलाई प्रगाढ बनाई पूँजी बजारको विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि जम्मा ३९ वटा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ,

जसमध्ये ११ वटा बजार निर्माताहरू उपत्यका बाहिर रही कारोबार गर्दै आएका छन् ।

३५. मौद्रिक व्यवस्थापनका निम्ति कर्जादरलाई बढी लचिलो बनाउने अभिप्रायले कर्जामा लिने व्याजदरमा बैंक र ग्राहकहरू बीच आपसी समझदारीमा ०.५ प्रतिशत विन्दुले घटीबढी गर्न सक्ने व्यवस्था खारेज गरिएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार

३६. विश्व बैंकको ऋण सहायता तथा बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (Department for International Development/DFID) को अनुदान सहयोगमा सञ्चालित वित्तीय क्षेत्र प्राविधिक सहयोग अन्तर्गत सञ्चालित वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रममा मुख्यतया नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचना (Re-engineering), दुई ठूला बैंकहरू (नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक) को पुनर्संरचनागत सुधार (Restructuring and Ownership Reform) र वित्तीय क्षेत्रको क्षमतामा अभिवृद्धि (Capacity Building) कार्यक्रम समाविष्ट छन् ।
३७. केन्द्रीय बैंकलाई बढी चुस्त र सक्षम बनाउनुपर्ने आवश्यकता अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन क्षमतामा लागू गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । यसको साथै बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमता अभिवृद्धि गर्न अन्तर्राष्ट्रियस्तरको स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण निर्देशिकासमेत तयार गरी लागू गरिसकिएको छ । यसै क्रममा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण निर्देशिका (Off-Site Manual);d]t तयार भई लागू गरिसकिएको छ । घना वित्तीय संस्थाहरू भएका क्षेत्रहरूमा छुट्टै सुपरिवेक्षण कार्यालय स्थापना गर्ने कार्यक्रम अनुरूप चालू आर्थिक वर्षभित्र चितवन जिल्लामा एक सुपरिवेक्षण कार्यालय स्थापना गर्न आवश्यक जनशक्ति तथा भौतिक साधनहरू व्यवस्था गर्ने कार्य थालनी गरिएको छ ।
३८. अमेरिकी परामर्शदाता संस्था IOS Partners र नेपाल राष्ट्र बैंक बीच भएको सम्झौताको आधारमा विगत १४ महिनादेखि नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचना (Re-engineering)सम्बन्धी

कार्य भइरहेको छ । यसको साथै बैंकका ३० जना कर्मचारीहरूलाई परामर्शदाताहरूबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी On-the-Job-Training प्रदान गरिएको छ । बैंकको पुनर्संरचना प्रक्रिया अघि बढाउने क्रममा २०६० मार्ग २९ देखि नेपाल राष्ट्र बैंकको सङ्गठनात्मक संरचनामा कामको प्रकृतिअनुसार समायोजन गरी नयाँ सङ्गठनात्मक संरचना लागू गरिसकिएको छ । यस अनुसार बैंकको काम कारवाहीमा दोहोरोपन हटाउने उद्देश्यले समान प्रकृतिका विभागहरू एक अर्कामा गाभ्ने कार्य भएको छ ।

३९. अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसारको लेखा प्रणाली (International Accounting Standard/IAS) कार्यान्वयनमा ल्याउनका लागि Charts of Account तयार गरिसकिएको छ । त्यसैगरी नयाँ आन्तरिक लेखा परीक्षण निर्देशिका तयार भई कार्यान्वयनमा आएको छ । यसको साथै सक्षमताका साथ कार्य सम्पादन गर्न मद्दत पुगोस् भन्ने अभिप्रायले ४६ जना बाह्य लेखापरीक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गरिएको छ ।

४०. नेपाल राष्ट्र बैंकका कर्मचारीहरूको कार्य विवरण तयार गरी बैंकलाई आवश्यक पर्ने जनशक्ति यकिन गरिएको छ । बैंकका कर्मचारीहरूबले पाउने तलब, भत्ता सम्बन्धमा अध्ययन सम्पन्न भई बैंकले प्रदान गर्ने भत्तामा वृद्धि गरिनुका साथै बैंकको विद्यमान जनशक्तिको सीप विकास तथा ज्ञानमा अभिवृद्धि ल्याउन तालिमसम्बन्धी आवश्यकताहरू (Training needs) को पहिचान गरी सोको आधारमा निकट भविष्यमा तालिम सञ्चालन गर्ने योजना रहेको छ । साथै, बैंकको कर्मचारी नीतिमा सुधार ल्याउनु परामर्शदाताहरूबाट प्राप्त सुझावहरूको उपादेयताबारे बैंक व्यवस्थापनले अध्ययन गरिरहेको छ ।

४१. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्नका लागि बैंक अफ स्कटल्याण्ड (आयरल्याण्ड) लि. को ICC Consulting व्यवस्थापन समूहले नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन कार्य सञ्चालन गरेको २० महिना पूरा भएको छ । नेपाल बैंक

लिमिटेडको लेखापरीक्षण भएको वित्तीय विवरण अनुसार आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा उक्त बैंकले रु. ३ अर्ब ७ करोड नोक्सान गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा सो नोक्सानी रु. २५ करोडमा भरेको छ। बैंकको व्यवस्थापन समूहले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि बजेट योजना लगायत बैंक सुधार कार्य सम्बन्धमा विस्तृत मानव संसाधन विकास योजना (Human Resource Development Plan)समेत पेश गरिसकेको छ। बैंकको कारोबारलाई कम्प्यूटराइज्ड गर्ने सम्बन्धमा कम्प्यूटर हार्डवेयर र सफ्टवेयर खरिद एवम् जडानसम्बन्धी सम्झौता भइसकेको छ। बैंकमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको कर्जा नीति र निर्देशिकाहरूका साथै सम्पत्ति र दायित्व व्यवस्थापन निर्देशिका तर्जुमा गरी लागू गरिनुका साथै हाल बैंकको कर्जा Portfolio समीक्षा गर्ने कार्य सम्पन्न भई कर्जा असूली तथा पुनर्संरचना गर्ने कार्य भइरहेको छ। बैंकको कर्जा असूली कार्य सन्तोषजनक नदेखिएकोले व्यवस्थापन समूहले कर्जा असूलीका लागि प्रयासहरू जारी राखेको छ। बैंकको जनशक्तिलाई उपर्युक्त स्तरमा राख्न स्वैच्छिक अवकास योजना लागू गरी विभिन्न स्तरका १२०० जना कर्मचारीहरूलाई अवकास दिइसकेको छ।

४२. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचनाका निमित्त पनि व्यवस्थापन करार सञ्चालन गरेको १५ महिना पूरा भएको छ। यस समूहबाट बैंकको व्यवस्थापन योजना, बजेट योजना तथा कार्य निर्देशिका, लेखा शीर्षक वर्गीकरण विवरण र नयाँ कर्जा नीति तयार भई लागू भइसकेको छ। साथै बैंक व्यवस्थापन समूहले पेश गरेको आर्थिक वर्ष २०५९/६० सम्मको लेखापरीक्षण विवरण अनुसार बैंकको वित्तीय स्थिति सुधारोन्मुख रहेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा बैंकले रु. ७ अर्ब ६ करोड नोक्सानी गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा नोक्सानी रु. ४ अर्ब ८ करोडमा भरेको छ। उक्त व्यवस्थापन समूहले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ भित्र बैंकको खराब कर्जा अन्तर्गत रहेको रु. ४ अर्ब असूली तथा पुनर्संरचना गर्ने लक्ष्य लिएको छ, साथै सो समूहले जनशक्तिलाई

उपर्युक्त स्तरमा राख्ने उद्देश्य अनुरूप स्वैच्छिक अवकास योजना लागू गरी सोही अनुरूप १०२० जना कर्मचारीहरूलाई अवकास दिएको छ। यसैगरी बैंकको कारोबारलाई कम्प्यूटराइज्ड गर्ने उद्देश्यले हार्डवेयर र सफ्टवेयर खरिद एवम् जडान गर्नेसम्बन्धी सम्झौता सम्पन्न भइसकेको छ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

४३. बैंकले विनिमयदर निर्धारण गर्ने, विदेशी विनिमय कारोबार गर्ने इकाइहरूलाई इजाजतपत्र प्रदान गर्ने, विदेशी एयरलाइन्स तथा ट्राभल एजेन्सी तथा कार्गोसम्बन्धी कारोबार गर्नेहरूको लागि Repatriation प्रदान गर्ने, आयात भुक्तानी तथा निर्यात सम्बन्धमा दैनिक रूपमा आइपने समस्याहरू निराकरण तथा आवश्यक निकास प्रदान गर्ने, शिक्षा स्वास्थ्य लगायत अन्य क्षेत्रमा आवश्यक सटही स्वीकृति प्रदान गर्ने र विदेशी विनिमयको लगानी, वैदेशिक ऋण भुक्तानी तथा Foreign Exchange Dealers Association of Nepal (FEDAN) को अनुरोधमा आवश्यकताअनुसार बैंकले विदेशी मुद्रा बजारमा हस्तक्षेप (Intervention) गर्ने कार्य गर्दै आएको छ।

४४. वाणिज्य बैंकहरूले आ-आपनो मौज्जातको नगद परिवर्त्य विदेशी मुद्रा यस बैंकमा बुझाउन ल्याउँदा नगद अमेरिकी डलरको हकमा सेवा शुल्क बापत २ प्रतिशत कट्टा गरी बाँकी ९८ प्रतिशत तथा अमेरिकी डलरबाहेक अन्य नगद परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूको हकमा यस बैंकको प्रचलित विनिमय दर अनुसार अमेरिकी डलरमा रूपान्तर गरी सेवा शुल्क बापत २ प्रतिशत कट्टा गरी बाँकी ९८ प्रतिशत वाणिज्य बैंकहरूको खातामा जम्मा गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

४५. कुनै स्थानमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने वाणिज्य बैंकहरू नभएको कारणले मनिचेञ्जरहरूले खरिद गरेको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा (नगद एवम् यात्रुचेक) यस बैंकले खरिद गरेमा सो नगद परिवर्त्य विदेशी मुद्रा तथा यात्रु चेक प्रचलित खरिद दरको आधारमा खरिद गर्ने र नगदको

- हकमा कमिसनको रूपमा २ प्रतिशत कट्टा गर्ने र यात्रुचेकको हकमा सेवा शुल्क यस बैंकको बैकिङ्ग कार्यालयबाट तोकिए बमोजिम लिने व्यवस्था गरिएको छ ।
४६. यसैगरी कुनै व्यक्तिले औपचारिक भ्रमणको लागि यस बैंकबाट नगद परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही गरेको छ भने त्यस्ता व्यक्तिले सटही गर्दा लिएको रकम ननाघने गरी नगद विदेशी मुद्रा रकम बिक्री गर्न ल्याएमा त्यस्तो रकम खरिद गर्दा कमिसन नलिने व्यवस्था गरिएको छ ।
४७. विभिन्न प्रयोजनको लागि प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही परिवर्त्य विदेशी मुद्राको सटही प्रदान गर्दा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको नगद विदेशी मुद्राको सञ्चितिको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी यसको उपयोग बढाउने अभिप्रायले बढीमा अमेरिकी डलर पाँच सयसम्म नगदमा सटही उपलब्ध गराउन सकिने र सो भन्दा बढीको नगद सटही दिनुपरेको खण्डमा औचित्यको आधारमा सम्बन्धित बैंकको शाखा प्रमुखले स्वीकृति दिएमा त्यस्तो सटही प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
४८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी तेस्रो मुलुकहरूबाट गरिने आयातसम्बन्धी प्रतीतपत्र कारोबार सम्बन्धमा प्रतीतपत्र खोल्न पेश गरिने प्रोफमा इन्भ्वाइस, इण्डेण्ट वा बिक्री सम्भौतापत्रमा सामानको नाम, ब्राण्ड र मोडेल नम्बर, सामान उत्पादन गर्ने मुलुकको नाम, हामोनिक कोड नम्बर, प्रति इकाइ मूल्य, परिमाण र कुल मूल्य उल्लेख गर्नुपर्ने र सोही बमोजिम प्रतीतपत्रमा सबै विवरण उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
४९. भारतबाहेक तेस्रो मुलुकहरूबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी सामान आयात गर्दा बढीमा एक पटकमा अमेरिकी डलर तीन हजारसम्मको मात्र भुक्तानी ड्राफ्ट/टी.टी.बाट गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा उक्त सीमालाई बढाई अमेरिकी डलर तीस हजारसम्मको आयात भुक्तानी ड्राफ्ट/टी.टी.को माध्यमबाट गर्न सकिने व्यवस्था लागू गरिएको छ ।
५०. निजी तथा औपचारिक तवरले विदेश भ्रमणमा (भारतबाहेक) जाने नेपाली नागरिकहरूलाई राहदानी बापत मुलुकहरूमा अधिकतम अमेरिकी डलर दुई हजारसम्म र अन्य मुलुकहरूको हकमा अधिकतम अमेरिकी डलर एक हजारसम्मको सटही प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा हाल सबै मुलुकहरूमा (भारतबाहेक) अमेरिकी डलर दुई हजारसम्म सटही प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
५१. नेपाली नागरिकहरूलाई रोजगारीको लागि विदेश पठाउने कार्यमा संलग्न र प्रचलित नियमानुसार परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा सेवा शुल्क रकम प्राप्त गर्ने रोजगार सेवा संस्था (Manpower Agency)हरूलाई विदेशी मुद्रा खाता खोल्न ग्राह्य अन्य व्यक्ति तथा संस्थाहरूको सूचीमा समावेश गरिएको छ ।
५२. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाहेक अन्य मुलुकहरूबाट गरिने आयातका लागि खोल्ने प्रतीतपत्र कारोबारमा Deferred Payment वा Suppliers Credit अन्तर्गत खोल्ने Usance प्रतीतपत्रहरू खोल्न औद्योगिक मेसिनरी लगायत अन्य औद्योगिक पूँजीगत सामानहरूको हकमा मात्र लागू हुने व्यवस्था गरिएकोमा चालू आर्थिक वर्षदेखि सबै प्रकारका आयातहरूको हकमा लागू हुने व्यवस्था गरिएको छ, साथै यसरी खोलिएका प्रतीतपत्रको डकुमेण्टहरू सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले चाहेमा Discount गर्न सक्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ ।
५३. वाणिज्य बैंकहरूले भारतीय रुपैयाँको अन्तरबैंक कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकसँग भारतीय रुपैयाँ खरिद गर्दा साविकमा यस बैंकले लिने गरेको कमिशन रकम नलिने व्यवस्था गरिएको छ । भारतीय रुपैयाँको खरिद/बिक्री कारोबारलाई अझ सहज बनाउने उद्देश्यले प्रचलित व्यवस्थाको अतिरिक्त व्यक्तिलाई पनि भारतीय रुपैयाँ खरिद गर्न इजाजत दिने व्यवस्था गरिएको छ ।
५४. आयात प्रतीतपत्रसम्बन्धी प्रचलित व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रही वि.वि.नि.फा.नं. ४ जारी गर्दा (क)

श्री ५ को सरकार, भन्सार विभागले सम्बन्धित आयातकर्ताको नाममा जारी गरेको बण्डेड वेयर हाउसको प्रमाणपत्र तथा (ख) आयात गरेको माल वस्तु छुटाउन श्री ५ तोकिए बमोजिमको धरौटी लिन नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

५५. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाट पैठारी गर्न दिने व्यवस्था अन्तर्गत यसभन्दा अगाडि कायम रहेका ३३ वस्तुहरूको सूचीमा Bitumen, Odoriferous Substances, Mixed Alkylbenzenes, कागजातहरू, Synthetic Filament Yam, Polyethylene र Polypropylene, सूतियार्न, कृत्रिमयार्न (Partially Oriented Polyester Yarn र Synthetic Filament Yarn बाहेक) तथा कृत्रिमयार्न (होजियरीयार्न बाहेक) थप गरिएको छ ।

५६. वाणिज्य बैंकहरूले निर्धारण गर्ने विदेशी विनिमयको खरिद दर र बिक्री दर बीचको अन्तर वाञ्छित सीमाभित्र नै कायम रहँदै आएकोले वाणिज्य बैंकहरूले परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूको विनिमय दर निर्धारण गर्दा खरिद दर र बिक्री दर बीचको अन्तर बढीमा १ प्रतिशतसम्म मात्र कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था खारेज गरिएको छ ।

५७. १० प्रतिशत धरौटी राखी अग्रिम भुक्तानी पठाउन सकिने व्यवस्था अन्तर्गत माल वस्तु तथा सेवाहरू खरिद गर्ने प्रयोजनको लागि प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही खोलिएका प्रतीतपत्रहरूको अग्रिम रूपमा भुक्तानी पठाउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो अग्रिम भुक्तानी पठाउँदा पालना गर्नुपर्ने शर्तहरूमा (क) त्यस्तो अग्रिम भुक्तानी गर्नुपरेमा सामान्यतया Beneficiary को तर्फबाट भुक्तानी पठाइने रकम बराबरको बैंक ग्यारेण्टी (नेपालको बैंकको नाममा) उपलब्ध गराउनुपर्ने, (ख) यदि त्यस्तो बैंक ग्यारेण्टी उपलब्ध गराउन नसकिने भएमा भुक्तानी पठाउन चाहेको रकमको १० प्रतिशतले हुने रकम सम्बन्धित वाणिज्य बैंकमा धरौटीको रूपमा राख्नुपर्ने र सो रकम यस बैंकबाट लेखी नआएसम्म फिर्ता दिन नपाइने, (ग) काम सम्पन्न भएको निस्सा पेश गरेपछि यस

बैंकले सो (घ) काम सम्पन्न भएको निस्सा पेश गर्नुपर्ने समयावधि बढीमा ६ महिना कायम गर्ने, र (ङ) तोकिएको समयावधिभित्र काम सम्पन्न गरी सोको निस्सा पेश नगरेको खण्डमा उक्त कार्यबाट विदेशी मुद्रा अपचलन भएको मानिने र यससम्बन्धी थप कारवाही प्रचलित कानून बमोजिम गरिने रहेका छन् ।

५८. यस आर्थिक वर्षमा ट्राभल्स एजेन्सी, ट्रेकिङ एजेन्सी, कार्गो कम्पनी तथा होटलहरू गरी विदेशी विनिमय कारोबार गर्ने थप ८२ कम्पनीहरूलाई इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ भने मनिचेञ्जर कम्पनीहरूको सङ्ख्या १०० पुगेको र यस अवधिमा १२ वटा कम्पनीहरूलाई मनिचेञ्जर कारोबार गर्ने थप इजाजत प्रदान गरिएको छ ।

५९. वैदेशिक रोजगारीमा गएका नेपालीहरूले आफ्ना परिवारजनहरूलाई सहज र सरल किसिमले विदेशी मुद्रा पठाउन सकून् भन्ने अभिप्रायले विगत वर्षहरूदेखि नै मनि-ट्रान्सफर गर्ने संस्थाहरूको सङ्ख्यात्मक एवं गुणात्मक विकासका साथै नयाँ कम्पनीहरू खोल्न प्रोत्साहित गरिएको छ । चालू आर्थिक वर्षमा यस्तो इजाजतपत्र प्राप्त गर्ने कम्पनीहरूको सङ्ख्या १२ बाट बढी २९ पुगेको र यी कम्पनीहरूले आन्तरिक रूपमा समेत सव-एजेन्टहरू मार्फत सेवा विस्तार गर्दै लगेका छन् । यस्तो इजाजतपत्र दिने क्रममा यस वर्ष मात्रै थप ४० वटा कम्पनीलाई सैद्धान्तिक सहमतिपत्र प्रदान गरिएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र नियमन तथा सुपरिवेक्षण

वाणिज्य बैंक स्थापनासम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थामा परिमार्जन

६०. विद्यमान वाणिज्य बैंक स्थापनासम्बन्धी परिमार्जित नीति अनुरूप काठमाडौं उपत्यका बाहिर केन्द्रीय कार्यालय रहने गरी स्थापना हुने वाणिज्य बैंकले कम्तीमा ३ वर्षको कार्य सन्तोषजनक ढङ्गले सञ्चालन गर्नुका साथै न्यूनतम रु. १ अर्ब चुक्ता पूँजी पुऱ्याई तोकिएका अन्य शर्तहरू पूरा गरेमा मात्र काठमाडौं उपत्यकासहित अधिराज्यभर कार्यालय सञ्चालन गर्न दिन सकिने व्यवस्था

गरिएको छ । हाल स्थापना भइसकेका क्षेत्रीय स्तरका वाणिज्य बैंकको हकमा रु. १ अर्ब चुक्ता पूँजी पुऱ्याई तोकिएको अन्य शर्तहरू पूरा गरेमा मात्र काठमाडौं उपत्यकासहित अधिराज्यभर कार्यालय सञ्चालन गर्न दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । हाल स्थापना भइसकेका क्षेत्रीय स्तरका वाणिज्य बैंकको हकमा रु. १ अर्ब चुक्ता पूँजी पुऱ्याई तथा विदेशी बैंकसँग कम्तीमा ३ वर्षको प्राविधिक सेवा सम्भौता गरी निवेदन दिएमा ३ वर्ष नपुगे तापनि काठमाडौं उपत्यकामा कार्यालय खोल्न दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसैगरी काठमाडौं उपत्यका बाहिर ३ वर्षको कार्य सञ्चालन गर्ने बैंकहरूले काठमाडौं उपत्यकामा कार्यालय खोल्नको निम्ति पूरा गर्नुपर्ने अन्य शर्तसमेत किटानी गरी सो प्रक्रियालाई स्पष्ट बनाइएको छ ।

वाणिज्य बैंकहरूको नियमन तथा निर्देशनमा परिमार्जन

६१. नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई जारी गरेको विद्यमान नियमन तथा निर्देशनहरूलाई समयानुकूल परिमार्जन गर्ने क्रममा कतिपय नियमनका अस्पष्ट बुँदाहरूलाई स्पष्ट पार्ने, कतिपय निर्देशनहरूलाई खारेज गर्ने र कतिपय निर्देशन तथा नियमनहरूलाई परिष्कृत गर्ने काम भएको छ । यस क्रममा १ प्रतिशतभन्दा बढी शेयर धारण गर्ने संस्थापकले सम्बन्धित बैंकबाट कर्जा उपयोग गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०५९/६० का लागि मात्र शत प्रतिशत ब्याज असूली गरी बैंकले कर्जा पुनर्संरचना गरेमा १ प्रतिशत मात्र कर्जाको लागि व्यवस्था गर्न छुट दिइएको छ । साना किसान विकास बैंक लिमिटेडमा जाने कर्जालाई विपन्न वर्गमा जाने कर्जासरह मान्यता प्रदान गरिएको छ ।
६२. पूँजीकोषसम्बन्धी व्यवस्थामा सामान्य संशोधन गरी बैंकको जोखिम भारत सम्पत्तिको आधारमा कायम गरिएको पूँजीकोष आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि ११.० प्रतिशत (जसमध्ये प्राथमिक पूँजीकोष न्यूनतम ५.५ प्रतिशत हुनुपर्ने) र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि पूँजीकोष १२.०

प्रतिशत (जसमध्ये प्राथमिक पूँजीकोष न्यूनतम ६.० प्रतिशत हुनुपर्ने) लागू गर्न निर्देशन जारी गरिएको छ ।

६३. निक्षेप बीमा तथा कर्जा सुरक्षण निगम मार्फत रु. १ करोडसम्मको साना तथा मझौला उद्यमको सुरक्षण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६४. बैंकको चुक्ता पूँजी वृद्धि, स्वाप कर्जा, लेखापरीक्षण समिति गठन, कर्जा नोक्सानी व्यवस्था समायोजन, संस्थागत सुशासनका विविध पक्ष, कर्जा पुनर्तालिकीकरण र पुनर्संरचना आदि सम्बन्धमा विद्यमान निर्देशनका कतिपय बुँदा परिमार्जन गरिएको तथा वित्तीय जमानत जारी गर्ने सम्बन्धमा, संस्थापक शेयर धितो राख्ने सम्बन्धमा तथा बैंकले सकार गर्ने गैर-बैंकिङ्ग सम्पत्ति सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशन जारी गरिएको छ ।

विकास बैंकतर्फ नीतिगत व्यवस्था

६५. विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत २०६० चैत्र मसान्तसम्ममा कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमसमेत गरी वित्तीय कारोबार गर्न इजाजत प्राप्त विकास बैंकहरू (लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंक बाहेक) को सङ्ख्या १४ पुगेको छ । वित्तीय कारोबार गर्न इजाजत प्रदान गर्ने सिलसिलामा ६ वटा विकास बैंकहरूलाई सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ । मुलुकको विद्यमान अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रबाट वाणिज्य बैंकहरूका शाखाहरू स्थानान्तरण तथा बन्द हुँदै गरेको समयमा क्षेत्रीय वा जिल्लास्तरमा खुलेका विकास बैंकहरूले जनतालाई बैंकिङ्ग सुविधा दिने अवस्था सिर्जना हुँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा दुर्गम एवम् पहाडी क्षेत्रमा स्थापना हुन चाहने विकास बैंकहरूलाई प्राथमिकता दिइएको छ ।
६६. लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंकहरू, कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगम बाहेक अन्य विकास बैंकहरूको लागि पहिले जारी गरिएका निर्देशनहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप हुने गरी संशोधन एवं परिमार्जन गरेर “विकास बैंकहरूको लागि निर्देशन, २०६० (संशोधित)” जारी गरिएको छ ।

६७. विकास बैंकहरूले प्राथमिक पूँजीकोष र कुल पूँजीकोष चालू आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा आफ्नो जोखिम भारत सम्पत्तिको क्रमशः ५.५ प्रतिशत तथा ११.० प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि ६.० प्रतिशत तथा १२.० प्रतिशतका दरले कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६८. विकास बैंकहरूको लागि मुद्दती निक्षेप, बचत निक्षेप, क्रमिक निक्षेप योजना र सञ्चयकोष निक्षेप मार्फत निक्षेप सङ्कलन गर्न सक्ने र आफ्नो कुल निक्षेप दायित्व र सापटी कोषको १ प्रतिशतले हुने रकम अनिवार्य नगद मौज्जात राख्नुपर्ने र कुल निक्षेप दायित्वको ७ प्रतिशत तरल सम्पत्ति राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६९. विकास बैंकद्वारा प्रवाहित सम्पूर्ण बाँकी कर्जा तथा सापटीलाई प्रत्येक अर्धवार्षिक रूपमा असल, कमसल, शङ्कास्पद र खराब गरी चार भागमा विभाजन गरी क्रमशः १ प्रतिशत, २५ प्रतिशत, ५० प्रतिशत र १०० प्रतिशतले कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने निर्देशन दिइएको छ ।
७०. विकास बैंकहरूका लागि प्रतिग्राहक कर्जा तथा सुविधा सीमा, संस्थागत सुशासन, क्षेत्रगत कर्जा सीमा, लगानी, ब्याजदर, शाखा कार्यालय, संस्थापक शेयर बिक्री, लेखापरीक्षण, लेखा नीति तथा वित्तीय विवरणहरूसम्बन्धी ढाँचा, कालोसूची, गैर-बैंकिङ्ग सम्पत्तिसम्बन्धी र तथ्याङ्क विवरण पठाउनुपर्नेसम्बन्धी निर्देशनहरू संशोधन एवम् परिमार्जनसहित जारी गरिएका छन् ।

वित्त कम्पनीतर्फ नीतिगत व्यवस्था

७१. वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ अन्तर्गत २०६० चैत्र मसान्तसम्ममा वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतप्राप्त वित्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या ५८ पुगेको छ । चालू आर्थिक वर्षमा थप एक वित्त कम्पनीलाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजत प्रदान गरिएको छ भने वित्तीय कारोबार गर्न इजाजत प्रदान गर्ने सिलसिलामा दुइवटा वित्त कम्पनीहरूलाई सैद्धान्तिक सहमतिपत्र प्रदान गरिएको छ ।
७२. वित्तीय संस्था एवं वित्तीय सेवालालाई समय-सापेक्ष, सुव्यवस्थित, पारदर्शी, सुरक्षित र भरपर्दो बनाउन

समय समयमा नीति निर्देशनहरूमा परिमार्जन तथा संशोधन हुँदै आएको परिप्रेक्ष्यमा निक्षेप परिचालन गर्दा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको २.५ गुणामा नबढ्ने गरी बचत निक्षेप सङ्कलन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसको साथै वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो कुल निक्षेप दायित्व र सापटी कोषको कम्तीमा १ प्रतिशतले हुने रकम वाणिज्य बैंकमा चल्ती खाता खोली जम्मा गरेमा उक्त रकम अनिवार्य मौज्जातमा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

७३. आयकर ऐन, २०५८ को प्रयोजनको लागि वित्त कम्पनीहरूले अन्य सङ्गठित संस्थाका कर्मचारीहरू समेतका लागि अवकाश कोष सञ्चालन गर्ने र त्यस्तो कोष यस बैंकबाट स्वीकृति गराउनुपर्ने भएमा प्राथमिक पूँजी रु. १० करोड पुगेको, सर्वसाधारणमा शेयर बिक्री वितरण गरी नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि. मा सूचिकृत भइसकेको, लगातार ३ वर्षदेखि खुद मुनाफामा सञ्चालन भएको तथा प्रचलित कानून र यस बैंकको निर्देशन पालना गरेको वित्त कम्पनीले मात्र यस बैंक समक्ष अनुरोध गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ ।

७४. वित्त कम्पनीहरूको पूँजीकोष गणना गर्ने प्रयोजनका लागि कर्जातर्फको जोखिम भारतमा केही संशोधन गरिएको छ भने कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिको पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्ने व्यवस्था, प्रतिग्राहक कर्जा तथा सुविधासम्बन्धी व्यवस्था, संस्थापक शेयरमा लगानीसम्बन्धी व्यवस्था, वित्तीय जमानतसम्बन्धी व्यवस्था तथा लेखा नीति तथा वित्तीय विवरणको ढाँचासम्बन्धी निर्देशनहरू संशोधन तथा परिमार्जन गरी जारी गरिएका छन् ।

वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण र कारवाही

७५. नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण कार्य सञ्चालन गर्नको लागि स्थलगत तथा गैर-स्थलगत निरीक्षण निर्देशिका लागू गरिसकेको व्यहोरा माथि उल्लेख गरिसकेको छ । त्यसैगरी बैंकले निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरेका वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय

संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी वार्षिक प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नुपर्ने निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ मा व्यवस्था भएअनुसार आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डअनुरूप सम्पादन गर्ने उद्देश्यले वाणिज्य बैंकहरूले जोखिम पहिचान एवं न्यूनीकरण गर्ने सम्बन्धमा अपनाएको प्रणाली, नीति एवं व्यवस्थालाई पुनरावलोकन गर्ने र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय संस्था Basel Committee on Banking Supervision ले सन् २००६ देखि अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा सक्रिय बैंकहरूले कायम राख्नुपर्ने न्यूनतम पूँजी कोषसम्बन्धी तयार पारेको विस्तृत कार्यपत्रलाई नेपालको सन्दर्भमा लागू गर्न मिल्ने गरी तयारी गर्न गठित "New Capital Accord Implementation Preparatory Core Committee" ले नेपालको परिप्रेक्ष्यमा Capital Accord (Basel-II) को कार्यान्वयन गर्न अध्ययन गरिरहेको छ ।

७६. मुलुकमा स्वस्थ र सक्षम बैकिङ तथा वित्तीय प्रणालीको विकास गर्ने नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को उद्देश्य अनुरूप यस बैंकले नियमित रूपमा विभिन्न बैंकहरूको अनुगमन तथा निरीक्षण गर्ने क्रममा स्थलगत निरीक्षणतर्फ २०५९ चैत्रदेखि २०६० माघ मसान्तसम्मको अवधिमा नेपाल बैंक लिमिटेडका १२ शाखा, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ८ शाखा र संयुक्त लगानी तथा निजी क्षेत्रमा खोलिएका बैंकहरूमध्ये एभरेष्ट बैंक लिमिटेड, नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेड, सिद्धार्थ बैंक लिमिटेड, बैंक अफ काठमाण्डु लिमिटेड, लुम्बिनी बैंक लिमिटेड र माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेडको समष्टिगत निरीक्षण भइसकेको तथा कुमारी बैंक लिमिटेड, नबिल बैंक लिमिटेड, नेपाल एसबीआई बैंक लिमिटेड, नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेड र नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेडको निरीक्षण गर्ने कार्य जारी रहेको छ । यसैगरी सोही अवधिमा नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेड, हिमालयन बैंक

लिमिटेड, नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेडको विराटनगर र न्यूरोड शाखा, बैंक अफ काठमाण्डु लिमिटेड, नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड, नबिल बैंक लिमिटेडको विराटनगर शाखा र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका विराटनगर र वीरगञ्ज शाखाहरूको विशेष निरीक्षणसमेत गरिएको छ । निरीक्षण प्रतिवेदनमा औल्याइएका कैफियतहरूको सुधारको लागि नियमित रूपले अनुगमन गरिनुका साथै आवश्यकता अनुसार स्थलगत लिमिटेडका ३ वटा र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ७ वटा शाखाहरूको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण गरिएको छ, साथै निरीक्षणको क्रममा देखिएका विसङ्गति र कैफियतहरू सुधारका सम्बन्धमा वाणिज्य बैंकका प्रतिनिधिहरूसँग नेपाल राष्ट्र बैंकमा छुट्टाछुट्टै छलफलसमेत भएको छ ।

७७. वाणिज्य बैंकहरूको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणका क्रममा देखिएका विसङ्गति तथा कैफियत सुधारका क्रममा वाणिज्य बैंकहरूलाई विभिन्न निर्देशनहरू दिइएको छ । यसक्रममा १ (एक) प्रतिशतभन्दा बढी शेयरहोल्डिङ्ग भएका संस्थापक शेयरहोल्डरहरूलाई प्रदान गरिएको कर्जा अविलम्ब असुल गर्न र पुनर्संरचना गरिएका, धितो सुरक्षण पर्याप्त नभएका र हाल आएर बन्द भएका वा सञ्चालनमा नरहेका परियोजनाका लागि गएको कर्जाहरूमा कर्जा नोक्सानीबापत थप व्यवस्था गर्न हिमालयन बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

७८. १० वर्षदेखि चल्ती नभएका खाताहरू तथा ५ वर्षदेखि भुक्तानी हुन बाँकी लाभांशको विवरणहरू वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ को दफा २४ अनुसार सालतमाम भएको चार महिनाभित्र यस बैंकलाई उपलब्ध नगराउनुको कारण स्पष्ट गर्नुका साथै उक्त विवरणहरू यथाशीघ्र उपलब्ध गराउन, बिनासूचना भुक्तानी भएको ड्राफ्ट रु. १ अर्ब ७१ करोड ४१ लाखको विवरण उपलब्ध गराई उक्त रकम राफसाफ गर्न, वाणिज्य बैंक ऐन, २०३१ को दफा ३१ अनुसार ७ वर्षभित्र बेचबिखन गरिसक्नु पर्ने गैरबैकिङ सम्पत्ति बेचबिखन गर्ने व्यवस्था मिलाउन, प्रति ग्राहक कर्जा सीमाभित्र रही कर्जा प्रदान गर्न, सीमा उल्लङ्घन भएका

- कर्जाहरूलाई सीमाभित्र ल्याउन तथा पुनर्संरचना गरिएका, धितो सुरक्षण पर्याप्त नभएका र हाल आएर बन्द भएका साथै सञ्चालनमा नरहेका कर्जाहरूको कर्जा नोक्सानी बापत रु. २ अर्ब २२ करोड ४८ लाख थप व्यवस्था गरिए अनुरूप कर्जा पुनर्वर्गीकरण गरी वित्तीय विवरणहरू तयार गर्न नेपाल बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।
७९. प्रतिग्राहक कर्जा सीमाभित्र रही कर्जा प्रदान गर्न, सीमा नाघेका कर्जाहरूलाई ६ महिनाभित्र सीमाभित्र ल्याउन, लामो समयदेखि Agency Reconciliation मा बक्यौता रहेका रकमहरू राफसाफ गर्न तथा बन्द भएका, सञ्चालनमा नरहेका र कालोसूचीमा परेका कर्जाहरूमा थप कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न नेपाल एसबीआई बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।
८०. बैंकको सफ्टवेयरमा देखिएको समस्यालाई समाधान गरी यस बैंकको निर्देशन नं. ४ (वाणिज्य बैंकहरूले पालना गर्नुपर्ने लेखा नीति तथा वित्तीय विवरणहरूको ढाँचासम्बन्धी व्यवस्था)वमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी ब्याज आम्दानी जनाउन कुमारी बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।
८१. अन्तर-शाखा हिसाबमा भएको जालसाजीका सम्बन्धमा छानबिन गरी जानकारी दिन, अपलेखन गरिएका कर्जाहरूको Recovery तथा Status त्रैमासिक रूपमा पेश गरी नियमित रूपमा जानकारीमा ल्याउन नबिल बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।
८२. पुनर्संरचना गरिएका, धितो सुरक्षण पर्याप्त नभएका, बन्द भइसकेका वा सञ्चालनमा नै नरहेका परियोजना कर्जाहरूमा यस बैंकको निर्देशानुसार कर्जा नोक्सानीबापत थप व्यवस्था गर्न नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।
८३. सफ्टवेयर खर्च र Leasehold Premises को रकमलाई अपलेखन गर्न तथा बैंकको सोसम्बन्धी नीतिलाई लेखासम्बन्धी नीतिमा स्पष्ट उल्लेख गर्न र सीमाभित्र रही कर्जा सीमा स्वीकृत गर्न लक्ष्मी बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।
८४. प्रतिग्राहक कर्जा सीमाभित्र रही कर्जा प्रवाह गर्न, सीमा नाघेको अवस्थामा यस बैंकको निर्देशन वमोजिम प्राथमिक पूँजीकोष गणना गर्दा थप Capital Charge सहित गणना गर्न तथा सीमा नाघेको कर्जाहरूलाई ६ महिनाभित्र सीमाभित्र ल्याउन एभरेष्ट बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।
८५. कर्जा अपलेखनसम्बन्धी कुनै स्पष्ट आधार तथा नीति उल्लेख नभएको हुँदा अपलेखन गरिएका ऋणहरू स्वीकृत गर्दाको आधार र कर्जाको धितो सुरक्षणको विवरण, ऋणी फर्म/कम्पनीको सञ्चालक/साभेनुदार/प्रोप्राइटरको विवरण, बैंकले ती कर्जाहरू अपलेखन गर्नु अघि असुल उपर गर्न के-कस्तो पहल गरेको थियो सोको स्पष्ट विवरण, कर्जा अपलेखन गरिएका ऋणीहरूलाई कर्जा सूचना केन्द्रको कालोसूची वा डिफिल्टरको सूचीमा राखेको वा नराखेको सोको विवरण र अपलेखन गरिएका ऋणी संस्थाहरू चालू अवस्थामा रहेको अथवा नरहेको विवरण यस बैंकमा पेश गर्नका साथै धितो सुरक्षण पर्याप्त नभएको, हाल बन्द भएका वा सञ्चालनमा नरहेका कम्पनीहरूको कर्जाहरूका हकमा कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न नेपाल इन्भेष्टमेण्ट बैंकलाई निर्देशन दिइएको छ ।
८६. बैंकको अन्तर-शाखा कारोबार तथा अन्य बैंकसँगको हिसाब मिलानमा धेरै पुराना रकमहरूसमेत Pending तथा Unidentified रहेको हुँदा सोको फछ्यौट तथा हिसाबमिलानका सम्बन्धमा आवश्यक जानकारी दिन, यस बैंकको निर्देशानुसार कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्न, Temporary Overdraft (TOD) लगायत सम्पूर्ण कर्जाहरूको भुक्तानी म्याद स्पष्ट देखिने गरी कर्जा वर्गीकरण प्रस्तुत गर्न, Interest Earned but not Collected (IENC) खातामा मौज्जात रहनुको कारण स्पष्ट गर्न, साधारण जगेडा कोषमा आवश्यक रकम रकमान्तर गर्न तथा त्यस बैंकको पूँजीकोष पर्याप्त नभएको कारणले कोषमा आधारित प्रतिग्राहक कर्जा सीमा रु. ३ करोड कायम गरिएको सन्दर्भमा सीमाभन्दा अत्यधिक कर्जा प्रवाह भएका ग्राहकहरूको कर्जालाई ६ महिनाभित्र तोकिएको सीमाभित्र

ल्याई कर्जाहरू नियमित गरी यस बैंकलाई जानकारी गराउन नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

८७. वित्तीय जमानतहरूको दाबी तत्काल स्वीकार नगर्नुको कारण पेश गरी दाबी परेका बैंक जमानतहरूसम्बन्धी कारवाही बैकिङ्ग मान्यता अनुसार टुङ्गो लगाई यस बैंकलाई जानकारी दिन बैंक आफ काठमाण्डु लिमिटेडलाई, २०६० आषाढ मसान्तमा पुनर्तालिनीकरण गर्दा पूँजीकरण गरिएको रकम सञ्चित मुनाफाबाट रिभर्स गरी Interest Suspense मा सार्न र थप कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेडलाई र आन्तरिक लेखा परीक्षण समिति गठन गर्नका साथै System and Security Manual Investment and Fund Management Policy Guideline बनाएर लागू गरी यस बैंकमा पेश गर्न तथा SWAP गरेका कर्जाका लागि थप कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न तथा यस बैंकको निर्देशानुसार अनुसूचीहरू तयार गर्न सिद्धार्थ बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

८८. आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा अनिवार्य नगद मौज्दात कायम नगरे बापत राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, स्ट्याण्डर्ड चार्टर्ड बैंक नेपाल लिमिटेड, नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड, नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेड तथा कुमारी बैंक लिमिटेडलाई हर्जाना लगाइएको छ । यसैगरी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को पहिलो त्रयमासमा प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्र तथा विपन्न वर्गमा यस बैंकको निर्देशानुसार कर्जा प्रवाह नगरे बापत हिमालयन बैंक लिमिटेड, लक्ष्मी बैंक लिमिटेड, लुम्बिनी बैंक लिमिटेड तथा नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेडलाई हर्जाना लगाइएको छ ।

वाणिज्य बैंक उपर नियन्त्रण

८९. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ को उपदफा (१) वमोजिम २०५८ चैत्र ७ देखि लुम्बिनी बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन नियन्त्रणमा लिई सोही दफाको उपदफा (२) वमोजिम व्यवस्थापन

समिति गठन गरी सो समिति मार्फत कारोबार सञ्चालन भइरहेकोमा सोही दफाको उपदफा (५) वमोजिम २०५९ चैत्र ७ गतेदेखि पुनः एक वर्षको लागि तथा २०६० चैत्र ४ देखि पुनः ८ महिनाको लागि नियन्त्रण अवधि थप गरिएको छ । उक्त बैंकको व्यवस्थापन नेपाल राष्ट्र बैंकले लिए पश्चात् सो बैंकको समग्र वित्तीय स्थिति सुधारोन्मुख देखिएको छ । सर्वसाधारणलाई छुट्याइएको शेयर बिक्री वितरण गरी सर्वसाधारणबाटसमेत प्रतिनिधित्व भएको सञ्चालक समितिबाट बैंक सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाउने व्यवस्थापन समितिको कार्य काबु बाहिरको परिस्थितिले गर्दा २०६० चैत्र ६ गतेभित्र सम्पन्न हुन नसकेको हुँदा उक्त ८ महिना नियन्त्रण अवधि थप गरिएको हो ।

वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण र कारवाही

९०. स्थलगत निरीक्षणतर्फ चालू आर्थिक वर्षमा ३५ वटा वित्त कम्पनी, ३ वटा विकास बैंक, ६ वटा सहकारी संस्था र ६ वटा गैरसरकारी संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरी सोबाट देखिएका कैफियतहरूका सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशनहरू दिइएको छ । यस अवधिमा १ वित्त कम्पनी र १ विकास बैंकको विशेष निरीक्षण गरिएको छ भने ३ वित्त कम्पनी र १ सहकारी संस्थाको अनुगमन निरीक्षणसमेत सम्पन्न गरिएको छ, साथै कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको पुनर्संरचनासम्बन्धी कार्यहरू अगाडि बढाइने भएको छ ।

९१. गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणतर्फ यस बैंकले वित्तीय संस्थाहरूको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन, लङ्गफर्म अडिट रिपोर्ट र वित्तीय विवरणहरूका आधारमा पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन, तरलता, कर्जा वर्गीकरण, कर्जा नोक्सानी व्यवस्था, क्षेत्रगत कर्जा सीमाजस्ता नीतिगत व्यवस्थाका साथै लगानी व्यवस्था, खुद मुनाफा तथा लाभांश आदि व्यवस्था सम्बन्धमा ४९ वटा वित्त कम्पनी, १२ वटा विकास बैंक र ८ वटा सहकारी संस्थाहरूको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।

९२. यस बैंकको निर्देशन वमोजिम तरल सम्पत्ति कायम नगर्ने क्रिष्टल फाइनेन्स कम्पनी

लिमिटेड, एल्यक एभरेष्ट फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, पाटन फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, ललितपुर फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, कस्मिक मर्चेन्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, एन.आई.डी.सी. क्यापिटल मार्केट लिमिटेड, क्यापिटल मर्चेन्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, एभरेष्ट फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, गुहेश्वरी मर्चेन्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनान्स लिमिटेड, बुटवल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, नारायणी औद्योगिक विकास बैंक लिमिटेड, नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंक लिमिटेड, मालिका विकास बैंक लिमिटेड, युनाइटेड विकास बैंक लिमिटेड, नवजीवन सहकारी संस्था लिमिटेड, सगुन सहकारी संस्था लिमिटेड र नेपाल सहकारी वित्तीय संस्था लिमिटेडलाई हर्जाना लगाइएको छ । त्यसैगरी जोखिम भारित सम्पत्तिको आधारमा पूँजीकोष कायम नगर्ने अरुण फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, नेपाल श्रीलङ्का मर्चेन्ट बैंक लिमिटेड, कस्मिक मर्चेन्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, सिद्धार्थ फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, क्रिष्टल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, बुटवल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, एल्यक एभरेष्ट फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, मल्टिपरपस इन्भेष्टमेन्ट एण्ड सेभिङ्ग फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड र सम्भुना फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडलाई निर्देशन बमोजिम पूँजी कोष कायम गराउन र युनाइटेड विकास बैंक लिमिटेड र डिप्रोक्स विकास बैंक लिमिटेडलाई निश्चित समयभित्र पूँजी योजना पेश गर्न निर्देशन दिइएको छ । यसै सन्दर्भमा निर्देशन बमोजिम जोखिम व्यहोर्ने कोष व्यवस्था नगरेका स्टार बहुउद्देश्यीय बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड, नवजीवन को-अपरेटिभ लिमिटेड र बिकु बचत कोष तथा ऋण सहकारी संस्थालाई कोष व्यवस्था गर्न तथा त्यस्तो कोष व्यवस्था नगरेका र नपुग व्यवस्था गरेका पश्चिमाञ्चल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, नेपाल शेयर मार्केट्स एण्ड फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, नवदुर्गा फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, प्रिमियर फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, क्रिष्टल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, भाजुरत्न फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, ललितपुर फाइनान्स

कम्पनी लिमिटेड, मर्चेन्ट फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, जनरल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, नेपाल श्रीलङ्का मर्चेन्ट बैंक लिमिटेड, क्रिष्टल मर्चेन्ट फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, युनिभर्सल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड र पाटन फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडलाई थप जोखिम व्यहोर्ने कोषको व्यवस्था गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

९३. बैंकको निर्देशानुसार प्रतिग्राहक कर्जा सीमा नाघ्ने गरी कर्जा लगानी गर्ने क्रिष्टल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, क्रिष्टल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, एल्यक एभरेष्ट फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, पाटन फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, नेपाल श्रीलङ्का मर्चेन्ट बैंक लिमिटेड, हाईसेफ फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडहरूलाई सीमाभन्दा बढी प्रवाहित रकमको शत प्रतिशत अतिरिक्त जोखिम व्यहोर्ने कोषको व्यवस्था गर्न र युनाइटेड विकास बैंकलाई सीमाभन्दा बढी हुने गरी प्रवाह गरेको रकमको ५० प्रतिशत अतिरिक्त जोखिम व्यहोर्ने कोषको व्यवस्था गर्न तथा क्षेत्रगत कर्जा सीमासम्बन्धी निर्देशनको पालना नगरी बढी लगानी गर्ने क्रिष्टल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, इन्भेष्टा फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, सृजना फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, मल्टिपरपस फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड र जनरल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडलाई सीमाभन्दा बढी लगानी गरेको रकमको २५ प्रतिशतले हुने रकम अतिरिक्त कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न निर्देशन दिइएको छ । त्यसैगरी नेपाल फाइनान्स एण्ड सेभिङ्ग कम्पनी लिमिटेड, हाईसेफ फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, गुडविल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, क्रिष्टल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, मर्चेन्ट फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड र नेशनल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडले सङ्गठित संस्थाको शेयर तथा डिबेञ्चरमा तोकिएको सीमाभन्दा बढी लगानी गरेको पाइएकोले २०६१ आषाढ मसान्तभित्र त्यस्तो लगानीलाई सीमाभित्र ल्याउन निर्देशन दिइएको छ ।

९४. संस्थाको प्राथमिक पूँजी क्रमशः क्षय भई पूँजी ऋणात्मक हुँदै गएको सन्दर्भमा निक्षेप सङ्कलन गर्ने कार्यमा अरुण फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड

धरानलाई संस्थाको स्थितिमा सुधार नआएकोले गत वर्ष नै तोकिएको सीमालाई यथावत् राखिएको छ साथै युनाइटेड विकास बैंक, जीतपुर, बारालाई तोकिएको सीमाभन्दा बढी निक्षेप सङ्कलन नगर्न निर्देशन दिइएको छ भने मकालु यातायात सहकारी संस्था लिमिटेडलाई निक्षेप सङ्कलन सीमा निर्धारण गरी पूँजी वृद्धि गर्न निर्देशन पठाइएको छ । यसैगरी तोकिएभन्दा बढी हुने गरी वितीय स्रोत सङ्कलन गर्ने क्रिष्टल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, हाइसेफ फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, कस्मिक मर्चेण्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, सम्भकना फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, जनरल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, एल्यिक एभरेष्ट फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड र स्टार बहुउद्देश्यीय बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडलाई बढी सङ्कलन गरेको रकम नेपाल राष्ट्र बैकमा छुट्टै निर्व्याजी खाता खोली जम्मा गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

९५. नेशनल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, युनिभर्सल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, सेन्ट्रल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, अन्नपूर्ण फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, गुडविल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, नेपाल शेयर मार्केट्स एण्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, ललितपुर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, कस्मिक मर्चेण्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड र प्रिमियर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडले हिमालयन डिष्टिलरी प्रा.लि. को शेयर बिक्री गर्न प्रत्याभूति (under-writing) गरेकोमा सम्पूर्ण शेयर बिक्री नभई बाँकी रहेको शेयर दामाशाहीको हिसाबले अङ्कित मूल्यको ५० प्रतिशत मात्र भुक्तानी गरी खरिद गरेकोमा हिमालयन डिष्टिलरीले त्यस्तो शेयरको शत प्रतिशत चुक्ता गर्न माग गर्दा वित्त कम्पनीहरूले भुक्तानी नगरेकोले हिमालयन डिष्टिलरी प्रा.लि.ले यस्तो शेयर जफत गर्ने सूचना प्रकाशित गरेको सन्दर्भमा शेयर बिक्रीको प्रत्याभूति गर्ने उपरोक्त वित्त कम्पनीहरूलाई जफत गरिएको शेयर बराबर हुने रकम रु १ करोड १८ लाख ५१ हजार लगानीमा सम्भावित नोक्सानी बापत व्यवस्था गर्न निर्देशन दिइएको छ । यसैगरी डेभलपमेण्ट क्रेडिट बैकले

शेयर लगानी गरेको छायाँ इण्टरनेशनल प्रा.लि. एक वर्षभन्दा बढी समयसम्म धितोपत्र विनिमय बजारमा सूचीकृत नभएकोले २०६१ आषाढ मसान्तभित्र निर्देशन वमोजिम गर्न समयावधि तोकिएको छ ।

९६. नेशनल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडले यस बैकको निर्देशन विपरीत संस्थापक एवं सञ्चालकहरूलाई कोष एवं गैरकोषमा आधारित सुविधा प्रदान गरेकोमा सो नगर्न, श्री इन्भेष्टमेण्ट एण्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, गोरखा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड र प्रिमियर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडले २०५९ आषाढ मसान्तमा कायम रहेका संस्थापक शेयरधनीले मात्र पाउने गरी लाभांश वितरण गरेकोमा सो फिर्ता गर्न लगाउन र कस्मिक मर्चेण्ट बैकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडमा एकै परिवारका एक जनाभन्दा बढी सञ्चालक रहेको तथा गोरखा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड र सम्भकना फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडमा एउटै व्यक्ति सञ्चालक रहेको बारे स्पष्ट गर्नुका साथै एउटा संस्थामा मात्र सञ्चालक रहन निर्देशन दिइएको छ ।

९७. अरूण फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, नेपाल श्रीलङ्का मर्चेण्ट बैक लिमिटेड र इण्टर नेशनल लिजिङ्ग एण्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडका सञ्चालकहरूले क्रमशः लिएको पेशकी, सञ्चालक समूहले लिएको शेयरको धितोमा प्रवाहित कर्जा र न्यूनतम शुल्क व्यहोर्ने गरी उपलब्ध गराइएको मोवाइलफोनको महसुलमा भएको बढी खर्च असूल गर्न निर्देशन दिइएको छ । यसको साथै यस बैकको नीतिगत निर्देशनको पालना नगर्ने नेपाल शेयर मार्केट फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडका कार्यकारी अध्यक्षलाई नेपाल राष्ट्र बैक ऐन, २०५८ को दफा १०० (१)(ग) र १०० (२) वमोजिम सचेत गराइएको छ । त्यस्तै पिपुल्स फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडबाट संस्थापक तथा सञ्चालकहरूलाई प्रवाह गरेको कर्जा २०६१ आषाढ मसान्तभित्र असूल गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

९८. सर्वसाधारणका लागि शेयर निष्कासन नगर्ने नेपाल घरेलु तथा साना विकास बैक लिमिटेड र नारायणी औद्योगिक विकास बैक लिमिटेडलाई

शेयर निष्कासन योजना पेश गर्न, मालिका विकास बैंक लिमिटेडमा ऐनले तोकेको सञ्चालक सदस्य सङ्ख्या नरही कम मात्र सञ्चालक रहेको सन्दर्भमा ऐन वमोजिम सञ्चालक समिति गठन गर्न निर्देशन दिइएको छ भने विन्ध्यवासिनी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड, नेपाल सहकारी संस्था लिमिटेड, महिला सहकारी संस्था लिमिटेड र नवजीवन को-अपरेटिभ लिमिटेडको गैर-बैंकिङ्ग सम्पत्तिमा वृद्धि भएकोले सोको स्पष्ट विवरण पेश गर्न, बैंकको निर्देशन विपरीत अन्य संस्थामा लगानी गर्ने हिमालयन सहकारी संस्था लिमिटेडलाई २०६१ आषाढ मासान्तभित्र त्यस्तो लगानी नियमित गर्न र पूँजीकोष ऋणात्मक भएको युनाइटेड बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडलाई निक्षेप सङ्कलन सीमा निर्धारण गरी २०६१ आषाढ मासान्तभित्र यस बैंकको निर्देशनको दायराभित्र ल्याउन निर्देशन दिइएको छ ।

९९. यस बैंकको निर्देशनको पालना नगर्ने नवदुर्गा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, ललितपुर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, युनिभर्सल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, सिद्धार्थ फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड र कस्मिक मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई लाभांश वितरणमा रोक लगाइएको छ भने विगतका वर्षमा लाभांश वितरण गर्न रोक लगाइएका नेपाल बङ्गलादेश फाइनेन्स एण्ड लिजिङ्ग कम्पनी लिमिटेडलाई लाभांश वितरण गर्न फुकुवा गरिएको छ । सञ्चित नोक्सानी बढ्दै गएको, सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजत प्रदान गर्दाका बखत तोकिएका शर्तको साथै यस बैंकको निर्देशन वमोजिमको पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन, तरलता, ब्याजदर एवम् संस्थागत सुशासनसम्बन्धी निर्देशनको पालना नभएको, सहकारी ऐन, २०४८ को दफा २६(१) अनुसार संस्थाले आफ्नो सदस्यभित्र मात्र निक्षेप कारोबार गर्नुपर्नेमा गैर-सदस्यहरूबाट समेत निक्षेप स्वीकार गर्ने गरेकोले यस बैंकबाट सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न नेशनल डेभलपमेण्ट को-अपरेटिभ सोसाइटी लिमिटेडलाई प्रदान गरिएको इजाजतपत्र नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८ वमोजिम खारेज गरिएको छ ।

लघुवित्त

लघुवित्तसम्बन्धी विकास बैंकहरू

१००. विकास बैंक ऐन, २०५२ अन्तर्गत स्थापना भएका विकास बैंकहरूमध्ये ५ वटा क्षेत्रीयस्तरका ग्रामीण विकास बैंक, ४ वटा निजी क्षेत्रबाट स्थापना भएका लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंक र २ वटा राष्ट्रियस्तरका थोक कर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्य लिई स्थापना भएका विकास बैंक गरी जम्मा ११ वटा लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूले वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्दै आइरहेका छन् ।
१०१. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोवास गरिरहेका विपन्न महिलाको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले स्थापित पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरूले वि.सं. २०६० साल पौष मसान्तसम्ममा कुल १,४९,८६८ ग्रामीण महिला सदस्यलाई करीब रु. ९ अर्ब ८६ करोड कर्जा प्रवाह गरेको र सोमध्ये रु. ८ अर्ब ५२ करोड असुली भई रु. १ अर्ब ३४ करोड कर्जा बाँकी रहेको छ । यी बैंकहरूले वि.सं. २०६० साल पौष मसान्तसम्ममा अधिराज्यका ४३ जिल्लाका ९६८ गाउँ विकास समितिहरूमा ४,८८२ केन्द्रमार्फत लघु वित्तीय सेवा उपलब्ध गराएका छन् ।
१०२. ग्रामीण विकास बैंकहरूमा संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम थालनी भएपछि पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड मात्र नाफामा सञ्चालन हुन सकिरहेकोमा पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा नाफामा आएको छ । यसैगरी अन्य बैंकहरूमध्ये मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड र मध्य-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडको नोक्सानी कम हुँदै जान थालेको छ ।
१०३. संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमकै क्रममा नाफामा रहेका ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई क्रमशः निजीकरण गर्ने उद्देश्य अनुरूप हाल नाफामा सञ्चालन भइरहेको पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडबाट निजीकरण कार्यको शुरूवात गरी नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा

रहेको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत शेयर हस्तान्तरण गर्ने प्रक्रियाको थालनी भई २०६० फाल्गुण १८ सम्ममा करीब ९० प्रतिशत शेयर बिक्री भइसकेको छ ।

१०४. संस्थाको सफलताको लागि योग्य र दक्ष कार्यकारी प्रमुखको ठूलो भूमिका हुने हुँदा ग्रामीण विकास बैंकहरूको लागि पनि दक्ष, अनुभवी र सम्बन्धित क्षेत्रको ज्ञान भएको व्यक्तिहरूलाई खुल्ला प्रतियोगिताको माध्यमबाट कार्यकारी निर्देशक पदमा नियुक्त गर्ने नीति अनुरूप नै ३ वटा ग्रामीण विकास बैंकहरूको कार्यकारी निर्देशकहरूको छनौट भई पदस्थापन गरिएको छ । यस्तै ५ वटै ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडहरूको कर्मचारी नियमावलीमा एकरूपता ल्याउने कार्य सम्पन्न भएको छ । साथै, सुधारका अन्य कार्यहरू कार्यान्वयन भइरहेका छन् ।

१०५. लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूलाई विगतमा जारी गरिएको निर्देशनका केही प्रावधानहरूमा संशोधन गरिएको छ, जसअनुसार असल कर्जाको लागि न्यूनतम १ प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने र किस्ताबन्दीमा असूल गर्ने गरी प्रवाह भएको कर्जा तथा सापटको प्रत्येक कर्जाको भाखा नाघेको आधारमा वर्गीकरण गरी कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने निर्देशन दिइएको छ ।

गैर-सरकारी संस्थाहरू

१०६. वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन (पहिली संशोधन), २०५५ लागू भएपछि लघुकर्जा कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्या बढ्दै गएको सन्दर्भमा यस बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्न अनुमतिपत्र प्राप्त गरेका गैरसरकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या ४४ पुगेको छ । ग्रामीण एवं शहरी क्षेत्रका विपन्न वर्गका जनतालाई सामूहिक जमानतका आधारमा प्रतिव्यक्ति (समूह सदस्य) रु. ३० हजारसम्म कर्जा दिन सक्ने यस्ता गैरसरकारी संस्थाहरू न्यून आय तथा विपन्न व्यक्तिहरूका लागि उपयोगी सावित भएका छन् ।

सहकारी संस्थाहरू

१०७. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूलाई (साना किसान सहकारी संस्था बाहेक) विगतमा जारी गरिएका निर्देशनहरूमा २०६० आषाढदेखि केही संशोधन गरिएको छ । यसअनुसार यस्ता संस्थाहरूले चालू आर्थिक वर्षदेखि लागू हुने गरी कुल निक्षेप तथा सापटी कोषको कम्तीमा ०.५ प्रतिशत अनिवार्य नगद मौज्जातको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंक वा नेपाल राष्ट्र बैंक नभएको स्थानमा यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त वाणिज्य बैंकमा छुट्टै चल्ती खाता खोली जम्मा गर्नुपर्ने निर्देशन दिइएको छ । साथै, यस बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त सहकारी संस्थाहरूमध्ये ११ वटा साना किसान सहकारी संस्थानहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको कार्य साना किसान विकास बैंकलाई मिति २०६० वैशाख २९ मा हस्तान्तरण गरिसकिएको छ, साथै आगामी दिनहरूमा सहकारी संस्थाहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्न यस बैंकबाट इजाजत प्रदान नगर्ने नीति अख्तियार गरिएको छ ।

लघुकर्जासम्बन्धी आयोजनाहरू

१०८. पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजना (Poverty Alleviation Project in Western Terai/PAPWT) अन्तर्गत २०६० पौष मसान्तसम्ममा सहभागी वित्तीय संस्थाहरूलाई श्री ५ को सरकारबाट प्राप्त ऋण रु. १३ करोड १४ लाख र नेपाल राष्ट्र बैंकको घुम्ती कोष अन्तर्गत रु. ५३ लाख ३६ हजार गरी कुल रु. १३ करोड ६७ लाख ऋण लगानी भएकोमा सोही अवधिसम्ममा रु. ३ करोड ८८ लाख असूली भई रु. ९ करोड ८० लाख लगानीमा रहरहेको छ । यस कार्यक्रम मार्फत २०६० पौष मसान्तसम्ममा परियोजना क्षेत्रका अति विपन्न वर्गका २० हजार ऋणी परिवार लाभान्वित भएका छन्, साथै, नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २०६० फाल्गुण मसान्तसम्म रु. १ करोड ४१ लाख ब्याज चुक्ता गरिसकेको छ ।

१०९. सामुदायिक भूमिगत जल सिँचाइ सेक्टर आयोजना (Community Ground Water Irrigation Sector Project /CGISP) अन्तर्गत सहभागी वित्तीय संस्थाहरूद्वारा २०६० फाल्गुण १५ सम्ममा १२६९ समूहगत र ७ व्यक्तिगत गरी कुल १२७६ स्यालो ट्युबवेलमा जम्मा रु. ३ करोड २० लाख लगानी भएको छ। यसबाट ५,९२८ विगाहा क्षेत्रफलमा सिँचाइ पुग्ने भई ५,६०२ जना सीमान्त कृषकहरू प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित भएका छन्।

११०. तेस्रो पशु विकास आयोजना (Third Livestock Development Project/TLDP) को पछिल्ला वर्षहरूको प्रगति तथा आयोजनाले गरिबी निवारणमा पुऱ्याएको योगदानसमेतको मूल्याङ्कन गरी आयोजनाको अवधि १५ जुलाई २००४ सम्मको लागि एशियाली विकास बैंकबाट स्वीकृत भएको छ। आयोजना अन्तर्गत प्रवाह भएको ऋण २०६० पौष मसान्तसम्ममा रु. ५ करोड ९९ लाख असूल भई रु. १० करोड ४६ लाख लगानीमा रहिरहेको छ। आयोजनाको बाँकी अवधि २०६१ आषाढसम्ममा थप रु. ३ करोड कर्जा शोधभर्ना प्रदान हुने अनुमान रहेको छ।

१११. ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम (Production Credit for Rural Women/PCRW) अन्तर्गत वितरित कर्जामध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ की सरकारलाई २०६० फाल्गुणसम्ममा रु. ७ करोड ४ लाख साँवा र ब्याज रु. २ करोड १० लाखसमेत जम्मा रु. ९ करोड १४ लाख भुक्तानी गरिसकेको छ। विगतमा यस कार्यक्रम अन्तर्गत प्रवाह भएको कर्जामा सहभागी सम्बन्धित बैंकहरूले आफ्नो ब्याजदर नीतिअनुसार असूल गर्ने ब्याज रकममध्ये वार्षिक १४ प्रतिशतभन्दा बढी असूल भएको ब्याज रकम नेपाल राष्ट्र बैंकको क्षतिपूर्ति कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको र यसरी जम्मा हुन आएको क्षतिपूर्ति कोषको रकम सहभागी बैंकहरूबाट प्रवाह भएको कर्जामध्ये असूल हुन नसकी डुब्ने, शङ्कास्पद ऋण, असफल परियोजना, बीमा शुल्क आदिका लागि प्रयोग

गरिने व्यवस्था रहिआएको छ। सोही व्यवस्था अन्तर्गत कोषबाट आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को फाल्गुण मसान्तसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई रु. ७ लाख, नेपाल बैंक लिमिटेडलाई रु. २ लाख ८५ हजार र कृषि विकास बैंकलाई रु. ४ लाख ८३ हजार गरी जम्मा रु. १४ लाख ६८ हजार प्राथमिकता क्षेत्र विकास समितिको सिफारिसमा क्षतिपूर्ति प्रदान गरिएको छ।

११२. महिलाकालागिलघुकर्जापरियोजना (MicroCredit Project for Women/ MCPW) अन्तर्गत यस बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २०६० फाल्गुण मसान्तसम्ममा साँवा रु. १ करोड २२ लाख र ब्याज रु. ३ करोड ४० लाख गरी जम्मा रु. ४ करोड ६२ लाख बुझाइसकेको छ। यस आयोजना अन्तर्गत भएको लगानी सहभागी वित्तीय संस्थाहरूबाट फिर्ता हुने क्रम जारी छ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

११३. ग्रामीण स्वावलम्बन कोष (Rural Self-Reliance Fund/RSRF) बाट विपन्न वर्गको उत्थानका लागि प्रतिऋणी रु. ४० हजारसम्म लघुकर्जा उपलब्ध गराउन श्री ५ को सरकार तथा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट चालू आर्थिक वर्ष २०६०/६१ सम्ममा कुल रु. १९ करोड ४८ लाख पूँजी प्रदान भएको छ।

११४. कोषबाट २०६० साल पौष मसान्तसम्ममा ४९ वटा गैर(सरकारी संस्था र १५१ वटा सहकारी संस्थाहरूलाई रु. ६ करोड ५८ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ। उक्त कजामध्ये रु. ४ करोड ६५ लाख असूली भई रु. १ करोड ९३ लाख कर्जा उठाउन बाँकी रहेको छ। २०६० पौष मसान्तसम्ममा कर्जा असूली दर ९१.३ प्रतिशत रहेको छ। कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैर-सरकारी संस्थाले २६ जिल्ला र सहकारी संस्थाले ३९ जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन्। यसरी कोषबाट २०६० पौष मसान्तसम्ममा ४४ जिल्लाका ८,६४४ घर परिवार प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन्।

११५. गत आर्थिक वर्षदेखि यस बैंकको तर्फबाट गरिने पूँजीगत योगदानबाट दीर्घकालीन पूँजीको

आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू खासगरी चिया, अलैंची, कोल्ड स्टोरका लागि आवश्यक पर्ने पूँजीको व्यवस्था गर्न कृषि विकास बैंक र लघुवित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाई कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्थासमेत भएको छ। यस अन्तर्गत २०६० फाल्गुणसम्ममा पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडलाई रु. १/१ करोड गरी रु. २ करोड कर्जा प्रदान गरिएको छ। कृषि विकास बैंकलाई रु. १० करोड Line of Credit स्वीकृत गरिएको छ।

पुनर्कर्जा

११६. यस बैंकले कृषि विकास बैंकलाई निकासीयोग्य राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यावसायिक खेतीको विकासको लागि आर्थिक वर्ष २०५३/५४ देखि आर्थिक वर्ष २०५९/६० सम्म प्रदान गरेको पुनर्कर्जामध्ये २०६० फाल्गुण मसान्तसम्म रु. २४ करोड ६३ लाख असूल हुन बाँकी रहेको छ। त्यस्तै नेपाल औद्योगिक विकास निगमको विद्यमान असहज वित्तीय स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले यस बैंकले नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई प्रदान गरेको पुनर्कर्जको पुनर्तालिनीकरण गरी पुनर्कर्जा दर ६.५ प्रतिशत कायम गरेको छ। निगमसँग २०६० साल फाल्गुण मसान्तसम्ममा रु. ७७ करोड ३४ लाख पुनर्कर्जा उठाउन बाँकी रहेको छ भने निगमको डिभेञ्चरमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० सम्म यस बैंकबाट लगानी भएको रकममध्ये २०६० फाल्गुण मसान्तसम्म रु. ५ करोड असूल गर्न बाँकी रहेको छ। यस बैंकले निगमको शेयर खरिद बापत आर्थिक वर्ष २०५९/६० सम्म रु. ४ करोड ७४ लाख लगानी गरेको छ।

११७. Revolving Line of Credit सुविधाअन्तर्गत तोकिएको सीमामा नबढ्ने गरी पटक-पटक वा एकमुष्ट रकम भिक्त वा जम्मा गर्न पाउने व्यवस्था अनुसार २०६० फाल्गुण मसान्तसम्ममा पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडले रु. २ करोड, सुदूरपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडले रु. १ करोड कर्जा उपयोग गरिरहेका छन् भने मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक

लिमिटेडले लिएको रु. १ करोड मध्ये नियमित किस्ता चुक्ता भइरहेको तथा ३३ लाख रुपैयाँ असूल हुन बाँकी रहेको छ। ग्रामीण विकास बैंकहरूले लिएको असूल हुन बाँकी पुरानो पुनर्कर्जाको ब्याजदरमा पनि मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएको व्यवस्थाअनुसार २०५८ पौषदेखि नै लागू हुने गरी विद्यमान ६.५ प्रतिशतबाट ४.५ प्रतिशत पुनर्कर्जा दर कायम गरिएको छ।

वैदेशिक रोजगार ऋण

११८. वैदेशिक रोजगार ऋण कार्यक्रम अन्तर्गत श्री ५ को सरकारबाट माओवादी हिंसा पीडित व्यक्तिहरू, दलित जनजाती तथा महिलाहरूमध्ये अति विपन्न वर्गका व्यक्तिहरूलाई वैदेशिक रोजगार ऋण कार्यक्रम अन्तर्गत ८० प्रतिशत ऋण बिना धितो उपलब्ध गराउने व्यवस्था भएको र यसै सन्दर्भमा विदेशी मुद्राको प्रमुख स्रोत हुँदै आएको वैदेशिक रोजगारलाई प्रवर्द्धन गर्न विदेशमा रोजगारी गर्नका लागि जान चाहने व्यक्तिलाई वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाहित रु. १ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

अन्य काम कारवाही

अनुसन्धान र तथ्याङ्क परिमार्जन

११९. विद्यमान शहरी क्षेत्रकी उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको भार विभाजन र वस्तु डालो आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा सम्पन्न गरिएको तेस्रो पारिवारिक बजेट सर्भेक्षणको आधारमा तय गरिएको र सर्भेक्षण पछिको अवधिमा उपभोक्ताहरूको उपभोग बानी (Consumption habit) र खर्च प्रणाली (Expenditure pattern) मा उल्लेख्य परिवर्तन आएको पाइएकोले उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको वस्तु डालो र भार विभाजनलाई शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा चौथो पारिवारिक बजेट सर्भेक्षण सञ्चालन गर्नको लागि एक कार्यदल गठन भई कार्य प्रारम्भ भएको छ।

१२०. बैंकका कर्मचारीहरूले सम्पन्न गरेका बैंकको कार्यक्षेत्र तथा देशको आर्थिक विकाससँग

सम्बन्धित विषयमा अनुसन्धामूलक लेख रचनालाई NRB Working Paper को रूपमा बैंकको Web-Site मा प्रकाशित गर्ने र सम्बन्धित व्यक्तिहरूबाट प्राप्त राय, सुझाव र प्रतिक्रियाहरूलाई समावेश गरी सो Working Paper लाई अन्तिम रूप दिने कार्यबाट बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरू अनुसन्धानात्मक, खोजपूर्ण र विश्लेषणात्मक लेखहरू रचना गर्न प्रोत्साहित हुने र विश्लेषणात्मक लेखहरू रचना गर्न प्रोत्साहित हुने र यसबाट सान्दर्भिक नीतिगत विश्लेषण र सुझावहरू प्राप्त भई बैंकको नीति निर्णयसम्बन्धी कार्यमा तथा श्री ५ को सरकारको आर्थिक सल्लाहकारको रूपमा बैंकले बहन गर्नुपर्ने भूमिकाको लागि समेत आवश्यक सहयोग पुग्न जाने उद्देश्यले यसै अवसरमा उक्त Working Paper को पहिलो अंक बैंकको Web-Site मा राखिएको छ ।

१२१. नेपालको सामाजिक, आर्थिक विकासमा एशियाली विकास बैंकले उपलब्ध गराउँदै आएको महत्वपूर्ण योगदानलाई संस्मरण गर्दै एशियाली विकास बैंकको परिचयात्मक जानकारीका साथै उक्त बैंकको सहभागिता रहेका विभिन्न महत्वपूर्ण क्षेत्रहरूलाई समेटी सम्बन्धित विज्ञहरूको लेख रचनाहरू समावेश गरी ADB and Nepal नामक पुस्तकको प्रकाशन गरिएको छ । नेपालको अर्थतन्त्रका महत्वपूर्ण विधाहरूमा सम्बन्धित विज्ञका आर्थिक लेख रचनाहरू समावेश गरी प्रकाशन गरिँदै आएको यस बैंकको अनुसन्धानमूलक सामयिक प्रकाशन Economic Review को १६ औं अङ्क प्रकाशित गरिएको छ, साथै वार्षिक प्रतिवेदन, Economic Report, Quarterly Economic Bulletin, Main Economic Indicators, Macroeconomic Indicators of Nepal, मासिक रूपमा प्रकाशित हुँदै आएको देशको वर्तमान आर्थिक स्थिति आदिसमेत नियमित रूपमा प्रकाशन गरिँदै आएको छ भने वैदेशिक लगानीसम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१२२. शोधनान्तर तथ्याङ्कको दायरा (coverage) विस्तारका साथै संयोजन विधिसमेतमा आवश्यक

सुधार गरी अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको नयाँ ढाँचामा शोधनान्तर तथ्याङ्क तयार पारी २०६० वैशाखदेखि प्रकाशनमा ल्याइएको छ । उक्त तथ्याङ्कमा आयात निर्यात रकमहरू f.j.b. मूल्यमा अङ्कित गरिएको छ भने विदेशबाट प्राप्त हुने विप्रेषण (Remittance) रकमको उल्लेख्य भाग आँकलन (Estimate)समेत गर्ने गरिएको छ । यसले गर्दा शोधनान्तर तथ्याङ्क यथार्थपरक भएको महसुस गरिएको छ ।

१२३. शोधनान्तर तथ्याङ्ककै महत्वपूर्ण अङ्ग रहेको International Investment Position को तथ्याङ्क तयार गर्ने कार्य पनि यसै वर्षदेखि शुरु गरिएको छ । वार्षिक रूपमा तयार पारिने सो तथ्याङ्क चालू आर्थिक वर्षदेखि नै प्रकाशनमा ल्याउने लक्ष्य राखिएको छ ।

१२४. वाणिज्य बैंकहरूले शोधनान्तर तथ्याङ्क बनाई पठाउँदा अपनाउनुपर्ने विधिबारे व्याख्या गरिएको 'शोधनान्तर तथ्याङ्क निर्देशिका'लाई समयानुकूल संशोधन गर्ने कार्य भइरहेकोले शोधनान्तर तथ्याङ्कको नयाँ निर्देशिका चालू आर्थिक वर्षभित्रमा प्रकाशनमा ल्याउने लक्ष्य राखिएको छ ।

नोट, सिक्का तथा असफी व्यवस्थापन

१२५. यस अवधिमा रु. ४ अर्ब ७ करोड बराबरको थप नोट निष्कासन भई २०६० फाल्गुण मसान्तसम्ममा निष्कासित नोट जम्मा रु. ६६ अर्ब ३३ करोड पुग्न गएको छ । गत वर्ष यसै अवधिमा रु. २ अर्ब ४९ करोड मूल्यका थप नोट निष्कासन भएको थियो । सरकारी कारोबारको व्यवस्थापन र सञ्चालनको साथै अधिराज्यभर नेपाली नोटको सरल आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले यस बैंकका सबै कार्यालयहरू लगायत विभिन्न वाणिज्य बैंकहरूमा खोलिएको नोट कोषमा पटक पटक गरी रु. १६ अर्ब ९४ करोड तोडा चलान कारोबार गरिएको छ ।

१२६. बैंकले आगामी दिनहरूमा छपाइ गर्ने रु १०००/- र रु. ५००/- दरका नोटहरूमा Corner Stone Water Mark जस्ता सुरक्षा व्यवस्था थप गरी छपाइ गरिने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । यसको साथै चलनचल्तीमा रहेका भुत्रा तथा मैला नोटहरू बैंकभित्र खिची जलान गर्ने कार्य

सम्बन्धमा विभिन्न दरका रु. १६ अर्ब ९४ करोड ६६ लाख ९८ हजार बराबरको मैलो, भुत्रो तथा चलनचल्ली अयोग्य नोटहरू जलान गरिएको छ। गत वर्ष सोही अवधिमा रु. ८ अर्ब ३७ करोड ९५ लाख ८५ हजार बराबर त्यस्ता नोटहरू जलान गरिएको थियो।

१२७. असर्फी तथा मेडालियन उत्पादनतर्फ १० ग्रामको ६५८ थान, ५ ग्रामको ३ हजार ६ सय ५५ थान, २.५ ग्रामको १ हजार १३ थान उत्पादन गरी बिक्री वितरण गरिएको छ। सिक्कातर्फ रु. २५१-को रु. २ लाख ४३ हजार ४ सय ७५ बराबरका ९ हजार ७ सय ३९ थान, रु. २१-को रु. १ करोड ९७ लाख ८५ हजार ६ सय २२ बराबरका ९८ लाख ९२ हजार ८ सय ११ थान, रु. ११-को रु. २ करोड ७ लाख ९६ हजार ७ सय ४१ बराबरका २ करोड ७ लाख ९६ हजार ७ सय ४१ थान, रु. -१५० पैसाको रु. १० लाख ८ हजार ९ सय ६७ बराबरका २० लाख १७ हजार ९ सय ३४ थान र रु. -१२५ पैसाको रु. ३ सय ६४ र ५० पैसा बराबरका १ हजार ४ सय ५८ थान उत्पादन गरिएको छ।

१२८. यसै अवधिमा बैंकले "50th Anniversary Ascent of Mt. Everest" को उपलक्ष्यमा New Zealand Mint, New Zealand बाट १/४ औंसको असर्फी २,००० थान तथा १ औंस चाँदीको सिक्का ८,००० थान छापन स्वीकृत प्रदान गरी सोमध्ये क्रमशः ५० थान तथा १०० थान आयात गरी बिक्री वितरण गरिएको छ। त्यसैगरी बैंकले सोही उपलक्ष्यमा रु. ५००१- अङ्कित चाँदीको स्मारिका सिक्का ५,००० थान, निर्यात वर्ष २००३ को उपलक्ष्यमा रु. ३००१- अङ्कित चाँदीको स्मारिका सिक्का १०,००० थान, २०६० सालको तिहारको उपलक्ष्यमा श्री लक्ष्मीको तस्वीर अङ्कित रु. २००१- दरको चाँदीको मेडालियन ४,७४० थान निष्कासन गरी बिक्री वितरण गरिरहेको छ भने नेपाल नेत्रज्योति संघको रजतजयन्तीको अवसरमा रु. २५१- अङ्कित क्यूप्रोनिकलको स्मारिका सिक्का १०,००० थान मध्ये २,८१५ थान उत्पादन भएको छ। हाल चलनचल्लीमा रहेको ५० पैसाको

डिजाइनलाई अभि आकर्षक बनाई चलनचल्लीमा ल्याइएको छ।

१२९. चाँदीका गरगहना बनाई निकासी गर्ने निकासीकर्ताहरूलाई सहूलियत दरमा चाँदी उपलब्ध गराउने उद्देश्यले ५ वटा वाणिज्य बैंकहरूमा स्थापना गरिएको चाँदी कोषमध्ये कारोबार नगर्ने २ वटा वाणिज्य बैंकहरूमा रहेको चाँदी कोष बन्द गरी ३ वटा मात्र कायम गरिएको छ भने यस्ता कोषहरूबाट ४,२१२ किलो चाँदी बिक्री भइसकेको छ। त्यस्तै सर्वसाधारणको लागि सुन उपलब्ध गराउने उद्देश्यले बैंकले २०५९ चैत्रदेखि २०६० फाल्गुणसम्मको अवधिमा २५७७ थानको १,२८,८५० ग्राम सुन बिक्री गरिसकेको छ। त्यसैगरी यस अवधिमा विभिन्न कार्यालयहरूको माग अनुरूप सुन १६ किलो ६१४ ग्राम ८०० मिलिग्राम र चाँदी ८६ किलो ५६ ग्राम बिक्री गरेको छ।

सङ्गठन सुदृढीकरण तथा पुनर्संरचना

१३०. बैंकको पुरानो सङ्गठनात्मक संरचनालाई पुनरावलोकन गरी मिति २०६० मार्ग २९ देखि नयाँ सङ्गठनात्मक संरचना लागू गरिएको छ। यसअनुसार बैंकका कार्यहरूलाई मौद्रिक तथा विदेशी विनिमय समूह, नियमन तथा सुपरिवेक्षण समूह, बैंकिङ्ग व्यवस्थापन समूह र सहायक सेवा समूहमा विभाजित गरी सोही अनुरूप विभागहरूको बाँडफाँड गरिएको छ। विद्यमान ऐन, नियम तथा अन्य व्यवस्था अनुरूप राख्नै पर्ने बाहेकका भत्ता प्रदान गर्ने गरी गठित सबै समितिहरूलाई २०६० आषाढ २५ देखि बिनाभत्ताको समितिमा परिवर्तन गरिएको छ।

१३१. भुक्तानी प्रणालीको यान्त्रिकीकरण (Automatic Payment System) र विद्युतीय हाजिरी प्रणाली (Electronic Attendance System) बारे छलफल गरी कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा अध्ययन हुनुका साथै नेपाल राष्ट्र बैंकलाई आधुनिक, गतिशील, विश्वसनीय एवं प्रभावकारी केन्द्रीय बैंकको रूपमा स्थापित गर्ने दूरदृष्टि (Vision) र सवल तथा प्रभावकारी मौद्रिक, विदेशी विनिमय एवं वित्तीय क्षेत्र नीतिहरूको माध्यमबाट समग्र

आर्थिक स्थिरता कायम राख्ने लक्ष्य (Mission) निर्धारण भई सो उद्देश्य परिपूर्तिको लागि विभिन्न रणनीतिक योजनाहरूसहितको Vision Mission Statement सार्वजनिक गरिएको छ ।

१३२. इलाम कार्यालयको आकार सानो बनाउने, भुक्तानी प्रणालीको आधुनिकीकरणसम्बन्धी भौतिक संरचना तयार गर्ने तथा बाह्य क्षेत्रबाट सहयोगी सेवा प्राप्त गर्ने क्रममा सरसफाई तथा बगैँचासम्बन्धी कार्य बाह्य क्षेत्रलाई जिम्मासम्बन्धी, बैंकर्स क्लबलाई बैंकको सङ्गठनात्मक संरचनाबाट हटाउनेसम्बन्धी, बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रको पुनर्संरचनासम्बन्धी, कांकडभिट्टा सटही काउण्टरसम्बन्धी तथा टक्सार विभागको पुनर्संरचनासम्बन्धी प्रतिवेदनहरू उच्च व्यवस्थापन समक्ष पेश भएका छन् ।
१३३. वाणिज्य बैंकबाट सञ्चालित सरकारी कारोबार तथा कमिशन खर्चसम्बन्धी तथा सूचना प्रविधि नीति तर्जुमासम्बन्धी अध्ययन पूरा भई सङ्गठन सुदृढीकरण समितिमा छलफल भइरहेको छ भने सुपरिवेक्षण विभागको सुदृढीकरण तथा समाशोधन गृहको सदस्यता शुल्कमा सुधार विषयमा अध्ययन भइरहेको छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१३४. जनशक्तिको अधिकतम उपयोग गर्ने क्रममा बैंकमा विद्यमान अधिक कर्मचारीको सङ्ख्यालाई आवश्यकता अनुरूपको स्तरमा लैजाने उद्देश्यले बैंकले विगतमा स्वैच्छिक अवकाश योजनाको अवधारणा अनुरूप कर्मचारीहरूलाई स्वेच्छाले सम्मानपूर्वक बैंक सेवाबाट अवकाश लिने वातावरण दिएको थियो । बैंकले गत २०५९ चैत्र महिनामा ल्याएको स्वैच्छिक अवकाश योजना अन्तर्गत ३५१ जना विभिन्न तहका कर्मचारीहरूले स्वैच्छिक अवकाश प्राप्त गरेका थिए भने यस्तै योजना २०६० चैत्रमा पनि ल्याइएको छ । यसको साथै कर्मचारीहरूको उत्प्रेरणाको स्तरलाई अभिवृद्धि गर्दै तिनको मनोबललाई उच्चताको स्तरमा राख्न २०६० कार्तिक ५ देखि कर्मचारीहरूले पाउने तलब तथा भत्तामा पुनरावलोकन गरी वृद्धि गरिएको छ । सरुवा भई एक कार्यालयबाट अर्को

कार्यालय जाँदा व्यवस्थित हुन सजिलो होस् भन्ने उद्देश्यले २०६० श्रावण १ देखि स्थापन भत्ता प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । अत्यावश्यक अवस्थामा बाहेक अतिरिक्त समयमा कार्य गरे बापत नगद प्रदान गर्ने व्यवस्था २०६० फाल्गुण १५ देखि खारेज गरिएको छ भने अधिकृत स्तरका कर्मचारीहरूलाई अतिरिक्त समय काम गर्दा नगद प्रदान नगर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।

१३५. खुला प्रतियोगिताको माध्यमबाट बैंक सेवामा प्रवेश गरेका अधिकृत कर्मचारीहरूलाई बैंकको छनौट प्रतियोगितामा निजहरूले प्राप्त गरेको उच्च स्थानका आधारमा बैंकको core function को कार्यहरू गर्ने विभागहरूमा प्राथमिकताको आधारमा पदस्थापन गर्ने, बहुवाको माध्यमबाट अधिकृत हुने कर्मचारीहरूको शैक्षिक योग्यताको आधारमा उच्च शिक्षा हासिल गरेका कर्मचारीहरूलाई बैंकको core function को कार्य गर्ने विभागहरूमा पदस्थापन गर्ने तथा मध्यम शैक्षिक योग्यता भएका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई बैंकको सहायक सेवा समूहको कार्य गर्ने विभागहरूमा पदस्थापन गर्ने नीति लिइएको छ ।

१३६. केन्द्रीय कार्यालयमा मात्र सेवा गर्ने कर्मचारीहरूलाई तिनको सम्पूर्ण सेवा अवधिमा कम से कम एक पटक शाखा कार्यालयहरूमा तथा शाखा कार्यालयहरूमा मात्र सेवा गर्ने कर्मचारीहरूलाई तिनको सम्पूर्ण सेवा अवधिमा कम से कम एक पटक केन्द्रीय कार्यालय वा अर्को शाखा कार्यालयमा जेष्ठताको आधारमा सरुवा गर्ने नीति बैंकले लिएको छ । यसको अलावा एउटै विभाग/कार्यालयमा लामो अवधि सेवा गर्ने कर्मचारीका सम्बन्धमा विशिष्टीकृत विभागहरूमा ५ वर्ष र अन्य विभागहरूमा २ वर्ष सेवा गरेका कर्मचारीहरूलाई साधारणतया अन्य विभाग/कार्यालयमा सरुवा गर्ने नीति बैंकले अगिकार गरेको छ ।

१३७. प्रत्येक वर्षको चैत्र मसान्तसम्म रिक्त रहेको पदहरूलाई आधार बनाई त्यसको एक वर्षभित्र सबै तहको आन्तरिक बहुवा (मूल्याङ्कन तथा

आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाद्वारा) गर्ने नीति बैंकले लिएको छ। यस नीति अनुसार २०५८ चैत्र मसान्तसम्म रित रहेका पदहरूमा २०६० माघ मसान्तसम्म बहुवा गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ भने २०५९ चैत्र मसान्तसम्म रित रहेका पदहरूको बहुवा प्रक्रिया अगाडि बढाइसकिएको छ।

१३८. बैंकका कर्मचारीहरूको कार्य गुणस्तर तथा सीप अभिवृद्धिको लागि २०५९ चैत्रदेखि २०६० माघ मसान्तसम्म कुल ५३ जना अधिकृत विदेश तालिममा गएका छन् भने विदेशमा सेमिनार, वर्कशप र गोष्ठीमा १४२ जनाले भाग लिएका छन्। यस बैंक तथा अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई विभिन्न सान्दर्भिक विषयहरूमा तालिम तथा गोष्ठीहरूको माध्यमबाट कर्मचारीहरूको सीप र कार्यक्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यअनुरूप २०५९ चैत्रदेखि २०६० फाल्गुणसम्म २२ वटा तालिम र ८ वटा कार्यशाला गोष्ठीहरू सञ्चालन गरिएको छ। यसमध्ये ६ वटा तालिम तथा गोष्ठीहरू अन्य अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूसमेतको सहभागितामा सञ्चालन गरिएका थिए। उक्त तालिम तथा गोष्ठीहरूमा जम्मा ८५१ जना प्रशिक्षार्थीहरूको सहभागिता रहेको थियो।

१३९. विगत वर्षहरूसरह यस वर्ष पनि बैंकका विभिन्न पदहरूमा कार्यरत जनशक्तिलाई स्वदेश तथा विदेशमा अध्ययनको अवसर प्रदान गर्ने नीति रहेको छ। यस्तो अवसर प्रदान गदा लिखित परीक्षाको माध्यमलाई आधार बनाउने व्यवस्था शुरू गरिएको छ। कर्मचारीहरूले आफ्नै प्रयासबाट विदेशी विश्वविद्यालयमा छात्रवृत्ति पाउन सफल भएमा अध्ययन बिदा दिने नीति लिइएको छ। यस्तो बिदा स्वदेशी विश्वविद्यालयमा पी.एच.डी. गर्न चाहने कर्मचारीहरूलाई समेत प्रदान गरिनेछ। अध्ययनका सम्बन्धमा उपरोक्त व्यवस्थाको उपयोग गर्दै हाल विदेशमा ४ जना अध्ययन काज, २ जना अध्ययन विदामा रहेका छन् भने १ जनालाई स्वदेशमै पी.एच.डी. को लागि बिदा प्रदान गरिएको छ। यस बाहेक ५

जना कर्मचारीहरू सी.ए. अध्ययनरत रहेका छन्।

१४०. बैंकका अतिरिक्त क्रियाकलापहरूका क्षेत्रमा कर्मचारीहरूको मानसिक तथा शारीरिक विकास गर्ने उद्देश्यले विगतका वर्षहरूमा भै २०५९ चैत्रदेखि २०६० फाल्गुणसम्ममा स्वास्थ्य तथा सामाजिक, बौद्धिक, खेलकुद र स्वास्थ्य, मनोरञ्जनात्मक विभिन्न कार्यक्रमहरू सम्पन्न गरिएका छन्। बैंकले नियमित रूपमा साहित्यिक तथा आर्थिक विषयहरू समेटी 'मिर्मिरे' पत्रिका प्रकाशन गर्दै आएको छ भने रक्तदान कार्यक्रम, बाल चित्रकला तथा वक्तृत्वकला प्रतियोगिता सम्पन्न गर्नुका साथै बैंकका कर्मचारीहरूबीच अन्तरविभाग भलिबल, स्नूकर, दौड, व्याडमिन्टन र टेबुलटेनिस प्रतियोगिताहरू सम्पन्न गरेको छ। यसका अतिरिक्त योग तथा ध्यान कार्यक्रमसमेत सम्पन्न गरिएको छ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण

१४१. बैंकको आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन तयार गरिएको नेपाल राष्ट्र बैंक, आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण विनियमावली, २०५९ र आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा निरीक्षण कार्य निर्देशिका, २०६० सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत भई चालू आर्थिक वर्षदेखि कार्यान्वयनमा आइसकेका छन्।

१४२. हालसम्म वित्तीय कारोबारसम्बन्धी लेखापरीक्षण कार्य मात्र गर्ने गरिआएकोमा यस आर्थिक वर्षमा राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभाग, बैंक सुपरिवेक्षण विभाग र सूचना प्रविधि विभागको लेखापरीक्षण कार्य शुरू गरिएको तथा टक्सार विभागको सुन चाँदी र सिक्काहरूको भौतिक परीक्षण कार्य तथा केन्द्रीय कार्यालय अन्तर्गतका टेलिफोनहरूको आवश्यकता, औचित्य र सोको रेकर्डिङका सम्बन्धमा अध्ययन गरिएको छ। यसैगरी बैंकको केन्द्रीय पुस्तकालय तथा प्रेसको समेत विस्तृत अध्ययन गरी सुझावसहितको प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।

१४३. परीक्षणको रूपमा पहिलो पटक गैर-स्थलगत तथा कार्यमूलक आन्तरिक लेखापरीक्षण गरिने

लक्ष्य अनुरूप पोखरा र वीरगञ्ज कार्यालयको गैर-स्थलगत लेखापरीक्षण कार्य भइसकेको छ भने विराटनगर, धनगढी र जनकपुर कार्यालयको लेखापरीक्षण सम्पन्न हुने क्रममा रहेको छ । यसरी सम्पन्न सम्पूर्ण आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनहरू उपर लेखापरीक्षण समितिमा विस्तृत छलफल भई आवश्यकता अनुसार नीतिगत व्यवस्थाका लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउने गरिएको छ साथै उक्त समितिका मुख्य मुख्य बुँदाहरू सञ्चालक समितिका सदस्यहरूलाई जानकारी गराउने गरिएको छ ।

वित्त व्यवस्थापन

१४४. बैंकको लेखा पद्धतिमा परिमार्जन गर्न तयार पारिएको “नेपाल राष्ट्र बैंक लेखा निर्देशिका, २०५६” चालू आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि पूर्णरूपमा लागू भइसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०५९/६० को वासलात, नाफा नोक्सान लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय लेखा मापदण्डलाई आधार मानी अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षकबाट पनि विशेष लेखापरीक्षण भएको छ । बैंकले आयकर ऐन, २०५८ ले प्रदान गरेको कर सहूलियतलाई समेत सदुपयोग गर्न यस आर्थिक वर्षदेखि एउटा स्वतन्त्र ‘नेपाल राष्ट्र बैंक, अवकाश कोष’ खडा गरी कर्मचारीहरूको मासिक पारिश्रमिकमध्येबाट नियमानुसार कट्टी गरिएको योगदान रकम यस कोषमा जम्मा गरी लगानी गर्ने कार्य प्रारम्भ गरेको छ । बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन र मापदण्ड अनुरूपको लेखा प्रणाली अनुसरण गर्दै समग्र हरहिसाबसम्बन्धी विस्तृत सूचना प्रवाह गर्ने उद्देश्य अनुरूप छुट्टै वार्षिक लेखा प्रतिवेदन पनि प्रकाशित गर्न शुरू गरेको छ ।

ऐन, नियम र विनियम

१४५. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी प्रचलित कानूनको तत्काल संशोधन र एकीकरण गरी समयानुकूल बनाउन वाञ्छनीय भएको सन्दर्भमा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, मिति २०६० माघ २१ गते जारी भई सोही मितिदेखि लागू भइसकेको छ । यसैगरी दामासाहीसम्बन्धी अध्यादेश, सुरक्षित कारोबार अध्यादेश, सम्पत्ति

व्यवस्थापन निगम अध्यादेश, मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण अध्यादेश तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ (पहिली संशोधन) अध्यादेशको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकार समक्ष पेश गरिएको छ ।

१४६. बैंकको कर्मचारी प्रशासन लगायत आन्तरिक काम कारवाहीलाई समयानुकूल बनाई त्यस्तो काम कारवाहीलाई अझ बढी पारदर्शी बनाउनुका साथै नियमित र व्यवस्थितसमेत बनाउन वाञ्छनीय भएकोले नेपाल राष्ट्र बैंकको कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६१, नेपाल राष्ट्र बैंक खर्च व्यवस्था विनियमावली, २०६१ र नेपाल राष्ट्र बैंक लिलामसम्बन्धी निर्देशिका, २०६१ को मस्यौदा तयार भइसकेको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंक कागज धुल्याउने नियमावली, २०६१ र नेपाल राष्ट्र बैंक कार्य सञ्चालन विनियमावली, २०६१ को मस्यौदा गाने कार्य भइरहेको छ ।

सूचना प्रविधि

१४७. बैंकले नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लिमिटेडबाट Internet Lease Connectivity सेवा प्राप्त गरी केन्द्रीय कार्यालयस्थित अधिकांश सबै विभागहरूमा Internet तथा Corporate E-mail सेवा उपलब्ध गराएको छ, साथै कर्मचारीहरूका बीच विद्युतीय माध्यमबाट सूचना आदान-प्रदान गराउनको लागि यस बैंकको वेबसाइट (<http://www.nrb.org.np>) मा कर्मचारीहरूको इमेल ठेगाना थप गरिएको छ । अनुसन्धान विभाग अन्तर्गत शोधनान्तर महाशाखाको Current Unit तर्फको कार्यलाई कम्प्यूटरीकृत गर्ने सिलसिलामा Balance of Payment System सफ्टवेयर तयार गरिएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकका कार्यालयहरूको बैकिङ्ग नगदसम्बन्धी कारोबारका लागि Banking Cash Entry सफ्टवेयर तयार गरी यस बैंकका वीरगञ्ज र विराटनगर कार्यालयहरूमा प्रयोगमा ल्याइएको छ । साथै, यस बैंकका कार्यालयहरूले अनुसन्धान विभागको मूल्य महाशाखामा पठाउनुपर्ने बजार मूल्यसम्बन्धी विवरण विद्युतीय माध्यमबाट पठाउनको लागि आवश्यक पर्ने सफ्टवेयर तयार

गरी सम्पूर्ण कार्यालयहरूमा प्रयोगमा ल्याइएको छ । त्यसैगरी सङ्कलित तथ्याङ्कलाई प्रशोधन गरी मूल्यसूची तयार पार्नको लागि आवश्यक पर्ने सफ्टवेयर निर्माण गरी मूल्य महाशाखामा प्रयोगमा ल्याइएको छ ।

१४८. यस बैंकको विदेशी विनिमय विभाग तथा श्री ५ को सरकार, वाणिज्य विभागको प्रयोजनको लागि वाणिज्य बैंकहरूले विद्युतीय माध्यमबाट पठाउने गरेको प्रतीतपत्रसम्बन्धी विवरण तयार पार्ने उद्देश्यले निर्माण गरिएको सफ्टवेयरमा समय सापेक्ष सुधार गरिएको छ । चालू आर्थिक वर्षदेखि लागू विवरण संशोधन भएकोले सफ्टवेयरमा संशोधन गरी सो सफ्टवेयर सबै वाणिज्य बैंकहरूलाई उपलब्ध गराइसकिएको छ र सो संशोधित विवरणअनुसार वाणिज्य बैंकहरूबाट अनिवार्य मौज्जातसम्बन्धी तथ्याङ्क प्राप्त भइरहेका छन् साथै यस बैंकको वेवसाईटमा समय सापेक्ष सुधार गरिएको छ । वित्त व्यवस्थापन विभाग तथा अनुसन्धान विभागको आवश्यकता अनुरूप Balance Sheet Software लाई परिमार्जन गरिएको तथा बैंकिङ्ग कार्यालय काठमाडौंमा प्रयोग भइरहेको Software को System Document तयार पारिएको छ ।

उपसंहार

१४९. अर्थतन्त्रको दिगो विकासको लागि वित्तीय क्षेत्र स्वस्थ र सक्षम रहनुपर्ने आवश्यकतालाई मनन गरी वित्तीय क्षेत्रको प्रवर्द्धन एवं सुदृढीकरणका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले हरसम्भव प्रयत्न गर्दै आएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अनुगमनको गहन दायित्व बहन गर्ने केन्द्रीय बैंक आफैमा चुस्त र सुदृढ रहनुपर्ने आवश्यकता

महसुस गरी नेपाल राष्ट्र बैंकको क्षमता अभिवृद्धिका कार्यहरू जारी रहेका छन् । वित्तीय क्षेत्र सुधारका कार्यक्रमहरूले गति लिइरहेको भए तापनि हालसम्मका उपलब्धिहरूबाट सन्तुष्ट भएर बस्न सक्ने अवस्था भने छैन । यसको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू लगायत सबैको थप प्रयास र प्रतिबद्धताको आवश्यकता निरन्तर रहिरहनेछ ।

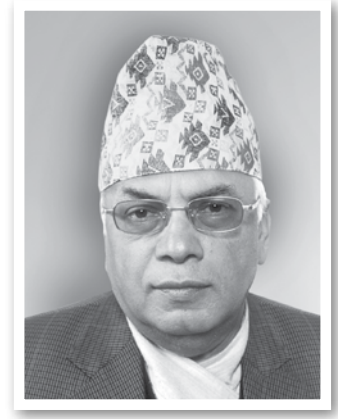
१५०. एकातर्फ अधिकांश जनता समक्ष न्यूनतम बैंकिङ्ग तथा वित्तीय सेवा सुविधाको पहुँच पुऱ्याउनुपर्ने दायित्व रहेको छ भने अर्कोतर्फ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थागत विकासका साथै उनीहरूबीच स्वस्थ र गतिशील प्रतिस्पर्धा वृद्धि हुन सक्ने वातावरण सृजना गरी वित्तीय क्षेत्रमा स्थायित्व कायम गर्ने चुनौती विद्यमान छ । यस कार्यमा हालै जारी भएको बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६० को सकारात्मक भूमिका रहने विश्वास लिएको छु ।

१५१. वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण र समुन्नति तथा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वको सुनिश्चितताको माध्यमबाट नै देशको दिगो विकास सम्भव हुने भएकोले यस कार्यका लागि समर्पित नेपाल राष्ट्र बैंकले तर्जुमा तथा सञ्चालन गरेका नीति एवम् कार्यक्रमहरूलाई आगामी दिनमा अझ बढी सक्षमता र प्रभावकारिताका साथ कार्यान्वयनमा ल्याउने बैंकको अठोटमा यहाँहरू सबैको निरन्तर सहभागिता र शुभेच्छा प्राप्त भइरहनेछ भन्ने विश्वासका साथ आफ्नो मन्तव्य यही टुङ्ग्याउने अनुमति चाहन्छु ।

धन्यवाद !

वैशाख १४, २०६१

वित्तीयक्षेत्र सुधार र स्थायित्वप्रति नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक २०६२ वैशाख १४ गते आफ्नो स्थापनाकालको ४९ औं वर्ष पूरा गरी ५० औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ । यस बैंकको स्वर्ण जयन्तीका अवसरमा म बैंकमा कार्यरत समस्त कर्मचारी वर्ग तथा शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।
२. बैंक स्थापनाको ५० वर्षे समयावधिमा नेपाली अर्थतन्त्रको संरचनामा आमूल परिवर्तन आएको छ । आर्थिक नीतिहरूमा समयसापेक्ष परिवर्तन भई नेपाल आज उदार तथा खुला अर्थतन्त्रको रूपमा विकसित भइरहेको छ । यसै पृष्ठभूमिमा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्यहरू जस्तै : मूल्य स्थिरता, शोधनान्तर सुदृढीकरण, सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास र बैकिङ्ग एवम् वित्तीय प्रणालीको प्रवर्द्धन र सुधार गर्दै अर्थतन्त्रको दिगो विकासप्रति प्रतिबद्ध यस बैंकले विगत एक वर्षभित्र सम्पादन गरेका महत्त्वपूर्ण कार्यहरू तथा कार्यान्वयनमा ल्याएका नीतिगत व्यवस्थाहरूका सम्बन्धमा यस अवसरमा केही प्रकाश पार्न चाहन्छु । यस सन्दर्भमा सर्वप्रथम विश्व अर्थतन्त्रमा देखापरेका सामयिक प्रवृत्तिहरूबारे छोटो विश्लेषण प्रस्तुत गर्दछु ।

विश्व अर्थतन्त्र

३. सन् २००३ को उत्तरार्द्ध र सन् २००४ को पूर्वार्द्धमा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर औसतमा झन्डै छ प्रतिशत रहेकोमा औद्योगिक उत्पादन

र विश्व व्यापारमा आएको सुस्तताले यो वर्षको आर्थिक वृद्धि केही खुम्चिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको World Economic Outlook (April, 2005) अनुसार विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ५.१ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ४.३ प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ । विकासशील एसिया (चीन, भारत र आसियान-४ : इण्डोनेशिया, फिलिपिन्स, मलेसिया र थाईल्याण्ड) को आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ८.२ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ७.४ प्रतिशत रहने अनुमान छ । दक्षिण एसिया (नेपाल, बङ्गलादेश, भारत, मालद्विभ्स, पाकिस्तान र श्रीलङ्का) को आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ७.१ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ६.५ प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ । नवऔद्योगिक एसियाली अर्थतन्त्रहरू (कोरिया, ताईवान, हङकङ र सिंगापुर) को आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ५.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा चार प्रतिशत मात्र रहने अनुमान छ । नेपालका छिमेकी मुलुकहरूमध्ये भारतको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ७.३ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ६.७ प्रतिशत रहने अनुमान छ । त्यस्तै, चीनको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ९.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ८.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ ।

४. उपभोक्ता मूल्य वृद्धिदर विकसित मुलुकहरूमा सन् २००४ मा दुई प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा दुई प्रतिशत नै रहने अनुमान छ । अरू उदीयमान विकासशील मुलुकहरूको मूल्य वृद्धिदर सन्

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५० औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री विजयनाथ भट्टराईले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण ।

२००४ मा ५.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ५.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ । भारतमा सन् २००४ मा ३.८ प्रतिशत मूल्य वृद्धि रहेकोमा सन् २००५ मा चार प्रतिशत रहने अनुमान छ । चीनमा सन् २००४ मा ३.९ प्रतिशत रहेको मूल्य वृद्धि सन् २००५ मा तीन प्रतिशत रहने अनुमान रहेको छ ।

नेपालको समष्टिगत आर्थिक स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

५. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर साधनको लागत मूल्य (Factor Cost) तथा उत्पादकको मूल्य (Producers' Prices) मा क्रमशः ३.३ प्रतिशत र ३.५ प्रतिशत रह्यो भने क्षेत्रगत आधारमा कृषितर्फ ३.९ प्रतिशत र गैरकृषितर्फ ३.१ प्रतिशत वृद्धिदर रह्यो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा मौसमको प्रतिकूलता, सरकारी पूँजीगत खर्चमा न्यूनता पर्यटक आगमनमा कमी, उद्योगहरूको रुग्णताजस्ता कारणहरू रहे तापनि शान्ति सुरक्षाको स्थितिमा आएको क्रमिक सुधार तथा विश्व अर्थतन्त्रमा देखिएका सकारात्मक सङ्केतहरूका कारण सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर सामान्य रहने अनुमानका आधारमा समग्र आर्थिक वृद्धिदर ३.६ प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ । उक्त वृद्धिदर अन्तर्गत कृषि क्षेत्रको उत्पादन ३.४ प्रतिशतले र गैरकृषि क्षेत्रको उत्पादन ३.७ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ ।
६. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा अधिराज्यका केही भागमा सुख्खा तथा केही भागमा बाढीको कारणले कृषि गार्हस्थ्य उत्पादनमा झन्डै २० प्रतिशत अंश ओगटने धानबालीको उत्पादन ३.७ प्रतिशतले घट्ने अनुमान रहेकोले समग्र कृषिजन्य गार्हस्थ्य उत्पादन ३.४ प्रतिशतले मात्र बढ्ने अनुमान गरिएको छ ।
७. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को हालसम्म प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादन स्थिति मिश्रित रहे तापनि आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को तुलनामा समग्र औद्योगिक उत्पादनमा केही वृद्धि हुने अनुमान छ । शान्तिसुरक्षाको स्थितिमा क्रमिक सुधार,

भारततर्फ निर्यात वृद्धि तथा उपभोग्य वस्तुहरूको बढ्दो मागका कारण उत्पादनमा वृद्धिजस्ता कारणहरूले औद्योगिक उत्पादनमा वृद्धि हुने अनुमान गरिएको हो । अमेरिकी कोटा खारेजीको कारण प्रमुख निर्यातजन्य वस्तु तयारी पोशाक तथा पश्मिनाको उत्पादन घट्ने क्रम जारी रहेको छ ।

८. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा सरकारी पूँजीगत खर्च न्यून भए तापनि राजधानी लगायत अधिराज्यका शहरी क्षेत्रमा निजी आवास निर्माणको वृद्धिबाट निर्माण उपक्षेत्रको उत्पादन २.६ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ भने निर्माण उपक्षेत्रको प्रभाव तथा आन्तरिक बसाइसराइको कारण औद्योगिक उत्पादन, खानी तथा उत्खनन उपक्षेत्रहरूको वृद्धिदर क्रमशः २.१ प्रतिशत र १.२ प्रतिशत रहने अनुमान छ । त्यस्तै आन्तरिक विद्युत् खपतमा वृद्धि भएका कारण विद्युत्, ग्याँस तथा पानी उपक्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर ३.५ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ ।
९. आन्तरिक व्यापार तथा पर्यटन क्षेत्रमा प्रतिकूल प्रभाव परेको कारण आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा ६.४ प्रतिशतले बढेको व्यापार, रेष्टुरेण्ट र होटेल उपक्षेत्रको उत्पादन आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ४.९ प्रतिशतले मात्र वृद्धि हुने अनुमान छ । तर यातायात क्षेत्रमा सङ्ख्यात्मक वृद्धिको साथै दूरसञ्चारका क्षेत्रको सेवा विस्तारका कारण यातायात, सञ्चार एवम् भण्डारण उपक्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर ५.१ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ भने वित्तीय क्षेत्रबाट उपभोग्य कर्जा लगायतमा वृद्धि भएको कारण निजीक्षेत्रमा प्रवाहित कर्जा विस्तार र काठमाडौँ एवम् अन्य शहरी क्षेत्रहरूमा घरजग्गा कारोबारमा केही वृद्धि भएको कारण वित्त तथा घरजग्गा उपक्षेत्रको उत्पादन ३.९ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । त्यस्तै सुरक्षा निकायको सुदृढीकरण र निजामती कर्मचारीहरूको विशेष भत्तामा भएको वृद्धि आदिका कारण सामुदायिक एवम् सामाजिक सेवा उपक्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर ४.१ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ ।
१०. आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा हवाईमार्गबाट कुल २,२८,९१६ पर्यटकहरू आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा ३३.६ प्रतिशतले बढी ३,०५,९४५

पर्यटकहरू नेपाल भ्रमणमा आएका थिए । यसमध्ये भारतीय पर्यटकहरूको आगमन १८.५ प्रतिशतले र तेस्रो मुलुकका पर्यटक आगमन ४१.६ प्रतिशतले बढेको थियो । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको पर्यटक आगमन सङ्ख्या र ऋतुगत प्रभावलाई समेत विचार गर्दा बाँकी अवधिमा पर्यटक आगमन सङ्ख्यामा केही वृद्धि भई अघिल्लो वर्षकै हाराहारीमा पुग्ने अनुमान गरिएको छ ।

मौद्रिक स्थिति

११. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम आठ महिनामा विस्तृत मुद्राप्रदाय ५.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. दुई खर्ब ९३ अर्ब ७० करोड पुगेको छ । गत वर्ष विस्तृत मुद्राप्रदाय ६.७ प्रतिशतले बढेको थियो । खुद वैदेशिक सम्पत्तिको विस्तारमा आएको कमीले गर्दा अघिल्लो वर्षको तुलनामा यस वर्ष विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर केही कम रहन गएको हो । यस वर्ष आवधिक निक्षेप ६.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. एक खर्ब ९४ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा सो निक्षेप ९ प्रतिशतले बढेको थियो । विगत केही समयदेखि रेमिट्यान्स आप्रवाहमा क्रमिक सुधार आइरहेको भए तापनि यस आर्थिक वर्षको शुरूको अवधिमा रेमिट्यान्स आप्रवाहमा आएको सीमान्त कमीले गर्दा यस वर्ष आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा कम रहन गएको हो ।

१२. मौद्रिक योगाङ्कमा विस्तारकारी भूमिका खेल्ने खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन समायोजनसमेत) यस वर्ष चार प्रतिशतले बढ्न गई रु. एक खर्ब ९ अर्ब ६२ करोड पुगेको छ । गत वर्ष खुद वैदेशिक सम्पत्ति १२.० प्रतिशतले बढेको थियो । गत वर्ष विश्व बैंकको गरिबी रणनीति कर्जा कार्यक्रमअन्तर्गत रु. पाँच अर्ब ५० करोड ऋण सहयोग प्राप्त भएको र यो वर्ष सेवा आय तथा विदेशी ऋण आप्रवाहमा केही कमी आएकोले खुद वैदेशिक सम्पत्ति वृद्धि अघिल्लो वर्षको तुलनामा न्यून रहन गएको हो ।

१३. साधन वृद्धिको तुलनामा खर्च बढ्न नसकेकोले श्री ५ को सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा नगद

मौज्दात रहन गएको छ । यही कारणले मौद्रिक क्षेत्रको श्री ५ को सरकारमाथिको खुद दाबी यस वर्ष ३.३ प्रतिशतले घटी रु. ६० अर्ब २५ करोडमा मा भरेको छ । गत वर्ष पनि सो दाबी १३.४ प्रतिशतले घटेको थियो ।

१४. यस वर्ष मौद्रिक क्षेत्रको गैह्रवित्तीय संस्थानहरूमाथिको दाबी ५०.८ प्रतिशतले बढ्न गई रु. चार अर्ब ४० करोड पुगेको छ । वाणिज्य बैंकहरूबाट नेपाल आयाल निगमलाई गएको कर्जामा भएको वृद्धिको कारण उक्त दाबीमा वृद्धि भएको हो । गत वर्ष सो दाबी ०.३ प्रतिशतले घटेको थियो । मौद्रिक क्षेत्रको वित्तीय संस्थानहरूमाथिको दाबी गत वर्ष १०.९ प्रतिशतले बढेको तुलनामा यस वर्ष १.२ प्रतिशतले घट्न गई रु. १३ अर्ब १८ करोडमा भरेको छ । ग्रामीण विकास बैंकहरू तथा विकास बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट उपयोग गरेको केही पुनर्कर्जा चुक्ता गरेकोले मौद्रिक क्षेत्रको वित्तीय संस्थानहरूमाथिको दाबी घट्न गएको हो ।

१५. मौद्रिक क्षेत्रको निजीक्षेत्रमाथिको दाबी गत वर्ष आठ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष १२.३ प्रतिशतले बढ्न गई रु. एक खर्ब ९३ अर्ब ७२ करोड पुगेको छ । वाणिज्य बैंकहरूले उपभोग्य कर्जा विस्तार गरेको कारण निजीक्षेत्रमाथिको दाबी यस वर्ष बढ्न गएको हो ।

१६. बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा यस वर्ष ८.१ प्रतिशतले बढ्न गई रु. दुई खर्ब ७१ अर्ब ५४ करोड पुगेको छ । गत वर्ष कुल आन्तरिक कर्जा २.९ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । कुल आन्तरिक कर्जामा श्री ५ को सरकारको अंश गत वर्ष २३.४ प्रतिशत रहेकोमा यस वर्ष २२.३ प्रतिशतमा भरेको छ ।

१७. मुद्राप्रदायमा सङ्कुचनकारी भूमिका खेल्ने खुद अमौद्रिक दायित्व (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन समायोजनसमेत) यस वर्ष १०.२ प्रतिशतले बढ्न गई रु. ८७ अर्ब ४६ करोड पुगेको छ । गत वर्ष खुद अमौद्रिक दायित्व १.६ प्रतिशतले बढेको थियो । यस वर्ष खुद आन्तरिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन समायोजनसमेत) ७.१

प्रतिशतले बढ्न गई रु. एक खर्ब ८४ अर्ब ८ करोड पुगेको छ। गत वर्ष खुद आन्तरिक सम्पत्ति ३.६ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो। मौद्रिक क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा वृद्धिका कारणले यस वर्ष खुद आन्तरिक सम्पत्ति बढी दरले विस्तार भएको हो।

१८. मुद्रा गुणाङ्कको आधारमा मुद्राप्रदाय विश्लेषणा गर्दा मुद्राप्रदायका दुई प्रत्यक्ष कारकहरूमध्ये सञ्चित मुद्रा (Reserve Money) यस अवधिमा ३.४ प्रतिशतले घटेपनि मुद्रा गुणकमा विस्तार आएकोले मौद्रिक विस्तार हुन गएको हो। उदाहरणको लागि गत वर्ष सङ्कुचित मुद्रा गुणक (M) ०.९८९ रहेकोमा यस वर्ष १.०८५ रहेको छ। त्यसैगरी विस्तृत मुद्रा गुणक (M₂) गत वर्ष रु. ३.०३१ रहेकोमा यस वर्ष ३.२१९ रहेको छ। अनिवार्य नगद अनुपात घटाइएको र वाणिज्य बैंकहरूले पनि विगतमा कायम गर्दै आएको अधिक तरलता अनुपातमा कमी ल्याएका कारण यस वर्ष दुवै मौद्रिक गुणाङ्कमा वृद्धि भएको हो।

मूल्य स्थिति

उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

१९. विन्दुगत आधारमा शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको आधारमा २०६१ फागुनमा समग्र मूल्य वृद्धिदर ५.७ प्रतिशत रहेको छ। गत वर्ष यसै अवधिमा सो वृद्धिदर ४.४ प्रतिशत रहेको थियो। यस वर्ष पेट्रोलियम पदार्थमा नेपाल आयल निगमले तीन पटक गरी औसत ३५.७ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि गरेको, चिनीको आपूर्ति स्थिति सुदृढ नभएको कारण अप्रत्यासित मूल्य बढेको, मौसम अनुकूल नभएको कारण धानको उत्पादनमा कमी आई चामलको मूल्यमा केही चाप परेकोले मूल्य सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको हो। समीक्षा अवधिमा समूहगत मूल्य सूचकाङ्कतर्फ खाद्य तथा पेय पदार्थ समूह ४.७ प्रतिशतले र गैरखाद्य तथा सेवा समूह ६.८ प्रतिशतले बढेको छ। गत वर्ष यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ३.१ प्रतिशत र ५.७ प्रतिशतले बढेको थियो।

२०. विन्दुगत आधारमा २०६१ फागुनमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूह अन्तर्गतका उप-समूहहरूको

मूल्य सूचकाङ्कमा चिनी तथा चिनीजन्य पदार्थको मूल्य उच्चदर (२५.५ प्रतिशत) ले बढेको छ। त्यसरी नै मासु, माछा र फुलको ९.१ प्रतिशतले, रेष्टुराको खानाको ७.४ प्रतिशतले, अन्न तथा अन्नबाट बनेका वस्तुहरूको ५.८ प्रतिशतले, तरकारी तथा फलफूलहरूको चार प्रतिशतले, दलहनको ३.६ प्रतिशतले, पेय पदार्थको ३.२ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएको छ भने तेल तथा घ्यूको ७.५ प्रतिशतले र मरमसलाको मूल्यमा ४.९ प्रतिशतको कमी आएको छ। दूध तथा दुग्ध पदार्थको मूल्य वृद्धिदर भने गत वर्षकै स्तरमा स्थिर रहेको छ। गैरखाद्य वस्तु तथा सेवा समूह अन्तर्गतका उप-समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा यातायात तथा सञ्चारको १४.१ प्रतिशतले घरायसी सामान तथा सेवाहरूको १२.३ प्रतिशतले शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरञ्जनको ४.६ प्रतिशतले, सुर्ति तथा सुर्तिजन्य पदार्थहरूको २.५ प्रतिशतले, लता कपडा तथा सिलाई ज्यालाको २.५ प्रतिशतले जुत्ताको १.३ प्रतिशतले र औषधी तथा व्यक्तिगत हेरचाहको १.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। क्षेत्रगत आधारमा पहाड, काठमाडौं उपत्यका र तराईको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ६.६ प्रतिशत, ६.१ प्रतिशत र ५.२ प्रतिशतले बढेको छ।

२१. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम आठ महिनामा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित औसत मुद्रास्फीतिदर ३.७ प्रतिशत रहेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा औसत मुद्रास्फीतिदर ५.१ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा अवधिको औसत मूल्य वृद्धि गत समीक्षा अवधिको भन्दा कम दरले बढ्नुको प्रमुख कारण खाद्यान्न पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिको प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष प्रभाव आर्थिक वर्षका अधिल्ला महिनाहरूमा नदेखिनु रहेको छ। नेपाल आयल निगमले पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा गरेको वृद्धि, मूल्य अभिवृद्धि गरेको दरमा भएको परिवर्तन तथा प्रमुख खाद्यान्न वस्तु चामलको मूल्यमा सामान्य रूपले वृद्धि भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा चालू आर्थिक वर्षका पछिल्ला महिनाहरूको औसत मूल्य वृद्धिदर उच्च रहने अनुमान रहेको छ। यसै पृष्ठभूमिमा

गत आर्थिक वर्ष औसत चार प्रतिशतले भएको मूल्य वृद्धि चालू आर्थिक वर्षमा ४.३ प्रतिशत कायम रहने अनुमान गरिएको छ ।

थोक मूल्य सूचकाङ्क

२२. २०६१ फागुन महिनामा विन्दुगत आधारमा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क ८.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्ष यस्तो सूचकाङ्क ३.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समूहगत रूपमा आयातित वस्तुहरू, कृषिसम्बन्धी वस्तुहरू र स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा क्रमशः १२.४ प्रतिशत ७.७ प्रतिशत र ४.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थ, प्लाष्टिक ग्यानुयल र निर्माण सामग्रीको मूल्य वृद्धिको कारण आयातित वस्तुहरूको मूल्यमा उच्चदरले वृद्धि आएको छ भने यस वर्षको मौसम धानबालीको लागि अनुकूल नरहेको तथा भारतको कृषि उत्पादनमा समेत प्रतिकूल प्रभाव परेकोले खाद्यान्न तथा नगदेबालीको मूल्यमा चाप परी यो सूचकाङ्क गत वर्षको भन्दा उच्च दरले वृद्धि भएको छ ।

२३. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको थोक मूल्य सूचकाङ्कको औसत वृद्धिदर ६.३ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा यो वृद्धिदर ४.५ प्रतिशत रहेको थियो । पेट्रोलियम पदार्थ, निर्माण सामग्री, नगदेबाली, चिनी तथा खाद्यजन्य वस्तुहरूको मूल्यमा आएको वृद्धिले औसत मूल्य वृद्धिदर गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष उच्च रहेको छ । पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिको प्रभाव यथावत् रहिरहने सम्भावना देखिएको र प्रमुख खाद्यान्न बाली धानको उत्पादन चार महिनाको औसत मूल्य वृद्धिदर उच्च नै रहने पूर्वानुमानको आधारमा गत वर्षको वार्षिक औसत थोक मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर ४.१ प्रतिशतको तुलनामा चालू वर्ष यो सूचकाङ्कको वृद्धिदर ६.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ ।

सरकारी वित्त स्थिति

२४ श्री ५ को सरकारको कुल खर्चलाई साधारण र विकास खर्चमा वर्गीकरण गर्ने गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को आयव्ययको सार्वजनिक

जानकारी वक्तव्यमार्फत यसमा परिवर्तन गरी चालू खर्च, पूँजीगत खर्च र साँवा भुक्तानी गरी तीन भागमा वर्गीकरण गरिएको छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्कअनुसार कुल सरकारी खर्च गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ८.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५३ अर्ब ५० करोड पुगेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा सो खर्च ११.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । यस अवधिमा चालू खर्चतर्फ रु. ३८ अर्ब ७८ करोड, पूँजीगत खर्चतर्फ रु. ६ अर्ब ९३ करोड र साँवा भुक्तानीतर्फ रु. ६ अर्ब ४० करोड खर्च भएको छ । गत वर्षको १२.४ प्रतिशत वृद्धि भएको सरकारको कुल साधन परिचालन यस अवधिमा १३.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५२ अर्ब १५ करोड पुगेको छ । साधन परिचालनको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको राजस्व परिचालन गत वर्ष १३.८ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष ११.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४६ अर्ब ३० करोड पुगेको छ । भन्सारबाट प्राप्त आय र मूल्य अभिवृद्धि करमा वृद्धि भए तापनि गैरकर राजस्वको वृद्धिदर ऋणात्मक भएको कारणले यस वर्ष गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कुल राजस्व कम दरले मात्र वृद्धि भएको हो ।

२५. कुल सरकारी खर्चको तुलनामा कुल साधनको वृद्धिदर उच्च रहेको कारण यस अवधिमा बजेट घाटा ५८.३ प्रतिशतले घटी रु. एक अर्ब ३५ करोडमा सीमित रहेको छ । बजेट घाटा पूर्ति गर्ने क्रममा यस वर्ष आन्तरिक ऋणबाट रु. ३ अर्ब ८६ करोड र वैदेशिक ऋणबाट रु. एक अर्ब ५८ करोड गरी जम्मा रु. ५ अर्ब ४४ करोड ऋण परिचालन गरिएको छ । यस रकमबाट बजेट घाटा पूर्ति गरी श्री ५ को सरकारको खातामा रु. ४ अर्ब १ करोड बचत रहन गएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा पनि श्री ५ को सरकारको खातामा रु. ५ अर्ब ८१ करोड रकम बचत रहेको थियो ।

अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार एवं शोधनान्तर स्थिति

२६. नेपाल सन् २००४ को फेब्रुअरी महिनामा बिमस्टेक (BIMST-EC) को सदस्य भएको हो ।

यसले कृषि, ऊर्जा, मत्स्य व्यवसाय, पर्यटन, व्यापार तथा यातायातजस्ता मूलभूत छ क्षेत्रमा पारस्परिक सहयोग अभिवृद्धि गर्ने लक्ष्य राखेको छ । यस अन्तर्गत सन् २००४ को फेब्रुअरी ८ मा विमस्टेकका अर्थमन्त्रीहरूको पाँचौ बैठकद्वारा अनुमोदन गरिएको व्यापार सम्झौतामध्ये वस्तुसम्बन्धी व्यापार सम्झौता सन् २००६ देखि र सेवा तथा लगानीसम्बन्धी सम्झौता २००७ देखि लागू हुनेछ ।

२७. सन् २००४ को जनवरीमा भएको सार्कको बाह्रौ सार्क सम्मेलनले दक्षिण-एसियाली स्वतन्त्र व्यापार सम्झौता (SAFTA) को संरचनालाई अनुमोदन गरेको थियो । सन् २००६ को जनवरी १ देखि यो सम्झौता कार्यान्वयनमा आउनेछ । यस सम्झौताको मुख्य उद्देश्य आपसी व्यापार तथा पारस्परिक आर्थिक सहयोग अभिवृद्धि गर्नु व्यापारसम्बन्धी अवरोधहरू हटाउनु, स्वच्छ प्रतिस्पर्धाको लागि आवश्यक वातावरण तयार गर्नु, सम्झौता कार्यान्वयन तथा आपसी मतभेद सुल्झाउन प्रभावकारी संयन्त्रको निर्माण गर्नु तथा क्षेत्रीय सहयोगलाई अझ अभिवृद्धि गर्नु रहेको छ ।

२८. चालु आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कुल निर्यात २.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३६ अब ९५ करोड पुगेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा कुल निर्यात ६.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारततर्फको निर्यात २०.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २४ अर्ब ९० करोड पुगेको छ भने अन्य मुलुकतर्फको निर्यात २२.४ प्रतिशतले घटी रु. १२ अर्ब पाँच करोडमा सीमित रहेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा भारत तथा अन्य मुलुकतर्फको निर्यात वृद्धिदर क्रमशः ११.८ प्रतिशत र ०.९ प्रतिशत रहेको थियो । भारततर्फको निर्यात उल्लेख्य रूपमा वृद्धि हुनुमा वनस्पति घ्यू, जुटका सामान, कपडा, रसायन, जुस, पोलिष्टर धागो, खोटो, खयर, दाल आदिको निर्यात बढ्नु प्रमुख कारण रहेको छ । अन्य मुलुकतर्फ ऊनी गलैँचा र जडिबुटीको निर्यात बढे तापनि तयारी पोशाक, दाल, चिया, हस्तकलाका सामान र नेपाली कागज तथा कागजका वस्तुहरूको निर्यात

घटेको छ । त्यसैगरी भारततर्फ दन्तमञ्जन, अदुवा, ढुटोको तेल, जी.आई.पाइप, एम.एस. पाइप, तयारी पोशाकजस्ता वस्तुहरूको निर्यात घटेको छ ।

२९. समीक्षा अवधिमा भारतबाट भएको आयात ७.४ प्रतिशतले वृद्धि भए तापनि अन्य मुलुकबाट भएको आयात २२.४ प्रतिशतले घटेको हुँदा कुल आयात यस अवधिमा ५.७ प्रतिशतले हास भई रु. ८१ अर्ब ५५ करोडमा सीमित भएको छ । गत वर्ष भारत र अन्य मुलुकबाट भएको आयात क्रमशः ७.६ प्रतिशत र ८.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । चालु आर्थिक वर्षमा नेपालबाट हुने आयात घट्नुका मुख्य कारणहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- तयारी पोशाकको निर्यातमा प्राप्त हुँदै आएको कोटा सुविधा सन् २००५ को शुरूदेखि समाप्त भएको कारण तयारी पोशाक उद्योगहरूले आयात गर्ने कपडाको आयात सन् २००५ को जनवरीभन्दा अघिदेखि नै घट्न शुरू भई त्यसपछिका दिनमा पनि घट्ने क्रममा रहेको कारण तयारी पोशाकको निर्यात तथा कपडाको आयातमा व्यापक कमी आउनु,
- देशमा औद्योगिक क्रियाकलाप शिथिल रहेको कारण औद्योगिक कच्चा पदार्थहरूको आयातमा कमी आउनु,
- पर्यटन व्यवसायमा विद्यमान शिथिलता तथा भारततर्फको निर्यातमा समय-समयमा देखापर्ने अन्योलजस्ता कुराहरूले पनि आयात केही प्रभावित हुनु र
- विगत केही समयदेखि चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतबाट व्यापक रूपमा सस्तो मूल्यका उपभोग्य तथा विद्युतीय वस्तुहरू आयात हुने प्रवृत्ति रहनु ।

३०. चालु आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको अवधिमा तातोपानी भन्सार नाकाबाट भएको

आयात गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा करीब २३ प्रतिशतले कमी भई रु. १९६ करोडमा भरेको छ । त्यसतर्फबाट मुख्य गरी तयारी कपडा, भिडियो डेक भी.सी.डी., डी.भी.डी., घडी आदि जस्ता सामानहरूको आयात घटेको छ ।

३१. चालू वर्ष निर्यातमा वृद्धि तथा आयातमा ह्रास भएको कारण कुल व्यापार घाटा ११.५ प्रतिशतले घटी रु. ४४ अर्ब ६० करोडमा सीमित रहेको छ भने निर्यात आयात अनुपात गत वर्षको ४१.८ प्रतिशतबाट बढेर ४५.३ प्रतिशत पुगेको छ । त्यसैगरी भारततर्फको निर्यात तथा आयात बढेको तर अन्य मुलुकतर्फको निर्यात तथा आयात दुवैमा ह्रास आएको कारण कुल व्यापारमा भारतको अंश गत वर्षको ५६.२ प्रतिशतबाट वृद्धि भई यस वर्ष ६४.८ प्रतिशत पुगेको छ भने अन्य मुलुकतर्फको अंश सोहीअनुसार ४३.८ प्रतिशतबाट ३५.२ प्रतिशतमा भरेको छ ।

३२. शोधनान्तरतर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा व्यापार घाटा घटे तापनि खुद सेवा आयमा कमी आएको कारण चालू खातामा रु. १० अर्ब ८३ करोडको बचत भएको छ, जुन गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा २.२ प्रतिशतले कम हो । चालू खातामा बचत तथा विविध पूँजी आप्रवाहले गर्दा यस वर्षको प्रथम छ महिनामा रु. पाँच अर्ब ६४ करोडको शोधनान्तर बचत भएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा रु. आठ अर्ब ६० करोडको शोधनान्तर बचत भएको थियो । विदेशी विनिमय सञ्चिततर्फ २०६० फागुन मसान्तसम्मको तुलनामा २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति पाँच प्रतिशतले वृद्धि भई रु. एक खर्ब २९ अर्ब ९० करोड पुगेको छ । यसमध्ये परिवर्त्य सञ्चित १२.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. एक खर्ब २३ अर्ब २२ करोड पुगेको छ । कुल सञ्चितिमध्ये परिवर्त्य सञ्चितिको अंश ९४.९ प्रतिशत र अपरिवर्त्य सञ्चितिको अंश ५.१ प्रतिशत रहेको छ । यसरी अपरिवर्त्य सञ्चितिको अंश कम हुनुका मुख्य कारणहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- आर्थिक वर्ष २०५९/६० भन्दा अधिसम्म परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी तेस्रो मुलुकबाट आयत गर्ने गरिएको पेट्रोलियम पदार्थ तत्पश्चात् भारतीय रुपैयाँ भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्ने गरिएको,
- तेस्रो मुलुकतर्फ वैदेशिक रोजगारीमा गएका नेपालीहरूले आफ्नो बचत स्वदेश पठाउनको लागि मनी ट्रान्सफर कम्पनीहरूले प्रभावकारी सन्जाल निर्माण गर्दै गएकोले यस्तो बचत परिवर्त्य मुद्रामा नै स्वदेशमा भित्रिने क्रम बढ्दै गएको,
- ग्रामीण तथा दुर्गम क्षेत्रमा रहेका बैंक शाखाहरू क्रमिक रूपमा शहरी क्षेत्रमा केन्द्रित हुँदै गएका तथा कहिलेकाहीं नक्कली भारतीय रुपैयाँसमेत देखापरेको कारण भारतीय रुपैयाँ बैंकमा साटुनुको सट्टा सोभै चलनचल्तीमा ल्याउने प्रवृत्ति बढ्न गएको, तथा
- हालको असहज परिस्थितिबाट बढी प्रभावित क्षेत्रका मानिसहरू सपरिवार नै भारतमा जाने क्रम बढ्दै गएको कारण उनीहरूको बचत न्यून हुनुको साथै भएको बचत पनि नेपालमा पठाउनुपर्ने आवश्यकता नहुने भएकोले पनि भारतीय रुपैयाँको सञ्चिति प्रभावित भएको हो ।

३३. हालको आयात प्रवृत्तिलाई हेर्दा यो सञ्चिति स्तरले १२.७ महिनाको वस्तु आयात र १०.७ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त देखिन्छ ।

पूँजी तथा शेयर बजार

३४. यस बैंकको नियमन परिधिमा रहेका १७ वाणिज्य बैंकहरू बाहेक २९ विकास बैंकहरू, पाँच ग्रामीण विकास बैंकहरू, ५९ वित्त कम्पनीहरू, सीमित बैकिङ्ग कार्य गर्न अनुमति प्राप्त २० सहकारी संस्थाहरू र ४७ गैरसरकारी संस्थाहरू गरी १६० वटा अन्य बैकिङ्ग तथा वित्तीय संस्थाहरूको

वित्तीय कारोबारमा यस आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ। २०६१ पुस मसान्तमा कुल वित्तीय सम्पत्तिमा अन्य बैंकिङ तथा वित्तीय संस्थाहरूको योगदान १६.५ प्रतिशत रहेको छ। यसैगरी गैरबैंक वित्तीय संस्थाहरूमध्ये बीमा कम्पनीहरूको सङ्ख्या १९ पुगेको छ। कुल वित्तीय सम्पत्तिमा गैरबैंक वित्तीय संस्थाहरूको योगदान ११.६ प्रतिशत रहेको छ। हुलाक सेवा विभागद्वारा सञ्चालित हुलाक बचत बैंकहरूको सङ्ख्या ११७ पुगेको र त्यस्ता बैंकहरूले २०६१ चैत मसान्तसम्म रु. १० करोड २९ लाख बचत सङ्कलन गरेका छन्।

३५. निक्षेप स्वीकार गर्ने (नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंक बाहेक) अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम छ महिनासम्म निक्षेप र ऋण साधनको वृद्धिदर क्रमशः १३.५ प्रतिशत (रु. तीन अर्ब ४९ करोड) र २३.३ प्रतिशत (रु. एक अर्ब ९७ करोड) रहेको छ। २०६१ पुस मसान्तसम्ममा अन्य बैंकिङ तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल साधन निक्षेप र ऋण क्रमशः रु. ८४ अर्ब ९२ करोड, रु. २९ अर्ब ३२ करोड र रु. १० अर्ब ४३ करोड पुगेको छ। यस्ता संस्थाहरूको चुक्ता पूँजी गत आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनाको तुलनामा यस आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा १२.७ प्रतिशत (रु. ६७ करोड) ले वृद्धि भई २०६१ पुस मसान्तसम्म रु. पाँच अर्ब ९५ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को पहिलो आठ महिनाको अवधिमा गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कृषि विकास बैंकको कर्जा लगानी १६.९ प्रतिशत (रु. एक अर्ब) तथा असुली १५ प्रतिशत (रु. ७६ करोड) ले वृद्धि भएको छ भने लगानीमा रहरहेको कर्जा ८.९ प्रतिशत (रु. एक अर्ब ७० करोड) ले वृद्धि भई २०६१ फागुन मसान्तसम्म रु. २० अर्ब ८० करोड पुगेको छ।

३६. २०६० फागुन मसान्तसम्ममा वित्त कम्पनीको कुल साधन रु. २५ अर्ब ९३ करोड रहेकोमा २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा १२.२ प्रतिशत (रु. तीन अर्ब १५ करोड) ले वृद्धि भई रु. २९ अर्ब आठ करोड पुगेको छ। वित्त कम्पनीहरूको

कर्जा तथा सापटी गत आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको दाँजोमा यस वर्ष १८.४ प्रतिशत (रु. तीन अर्ब १२ करोड) ले वृद्धि भई २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा रु. २० अर्ब ११ करोड पुगेको छ।

३७. यस बैंकले नेपाल धितोपत्र विनिमय बजारमा सूचीकृत भइसकेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्न र सूचीकृत नभएकाहरूलाई सूचीकृत हुन निर्देशन जारी गरेका कारण शेयर निष्कासन तथा दोस्रो बजार कारोबारमा वृद्धि भएको छ। २०६० चैत मसान्तमा सूचीकृत कम्पनीको सङ्ख्या ११२ रहेकोमा २०६१ चैत मसान्तसम्ममा सो सङ्ख्या ९.८ प्रतिशतले वृद्धि भई १२३ पुगेको छ। २०६० चैत मसान्तसम्मको तुलनामा २०६१ चैत मसान्तसम्ममा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी २८.३ प्रतिशत (रु. तीन अर्ब ६८ करोड) ले वृद्धि भई रु. १६ अर्ब ६५ करोड पुगेको र बजार पूँजीकरण ६२.७ प्रतिशत (रु. २४ अर्ब ११ करोड) ले वृद्धि भई रु. ६२ अर्ब ५७ करोड पुगेको छ। २०६१ वैशाखदेखि चैत मसान्तसम्म गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा शेयरको रकमगत कारोबार ८.७ गुणा (रु. चार अर्ब ८५ करोड) ले वृद्धि भई रु. पाँच अर्ब ४८ करोड पुग्न गएको छ। २०६० चैत मसान्तको तुलनामा २०६१ चैत मसान्तमा नेप्से परिसूचकाङ्कमा ९२.०४ विन्दु (४५.७ प्रतिशत) ले वृद्धि भई २९३.२६ पुग्न गएको छ। २०६१ चैत मसान्तसम्ममा नेपाल धितोपत्र विनिमय बजारमा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी र बजार पूँजीकरण कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको क्रमशः ३.४ र १२.६ प्रतिशत रहेको छ।

मौद्रिक तथा कर्जा व्यवस्थापन

३८. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ९४ मा प्रत्येक वर्ष मौद्रिक नीतिसम्बन्धी प्रतिवेदन सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रकाशन गर्ने व्यवस्था भए बमोजिम मौद्रिक नीतिसम्बन्धी तेस्रो प्रतिवेदनको रूपमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति २०६१ साउन ४ गते सार्वजनिक भइसकेको छ। यसै क्रममा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम छ महिनामा कार्यान्वयन

गरिएका मौद्रिक नीति र मौद्रिक स्थितिको विवरण
२०६१ फागुन ४ गते सार्वजनिक भइसकेको छ ।

रूपमा प्रयोग गरिने बैंकदर पनि यथावत् ५.५
प्रतिशत कायम गरिएको छ ।

पुनर्कर्जा र पुनर्कर्जादर

३९. मुलुकमा देखापरेको आर्थिक मन्दी एवं असहज परिस्थितिका कारण देशका उद्योगधन्दाहरूमा पर्न गएको प्रतिकूल असर कम गराउन श्री ५ को सरकारले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि रुग्ण उद्योगसम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रम लागू गरेको सन्दर्भमा यस बैंकको आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा उद्योगहरूलाई सहूलियत दिन र पुनरुत्थान गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले सहूलियत दरमा पुनर्कर्जा दिने नीति लिइँदै आइएकोमा त्यस्तो नीति चालू आर्थिक वर्षमा पनि जारी राखिएको छ । यसै क्रममा चालू आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि पनि साविककै शर्त र प्रक्रिया अनुसार रु. एक अर्बको पुनर्कर्जा व्यवस्था गरिएको छ । रुग्ण उद्योगलाई प्रदान हुने यस्तो पुनर्कर्जाको ब्याजदर साविकको दुई प्रतिशतबाट १.५ प्रतिशतमा झारिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस्तो पुनर्कर्जा सुविधा उपयोग गर्दा सम्बन्धित ऋणीलाई ४.५ प्रतिशत ब्याजदर कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस आर्थिक वर्षको चैत मसान्तसम्ममा १३ वटा होटल तथा रिसोर्टलाई रु. ३३ करोड सात लाख ९२ हजार र चारवटा ठूला तथा मझौला उद्योगलाई रु. चार करोड २३ लाख गरी जम्मा रु. ३७ करोड ३० लाख ९२ हजार पुनर्कर्जा प्रदान गरिसकिएको छ ।

४०. ग्रामीण विकास बैंकहरू तथा स्वदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात कर्जा र कृषि कर्जासमेतको लागि उपलब्ध गराइने पुनर्कर्जा दर ४.५ प्रतिशतबाट १.५ प्रतिशत विन्दुले घटाई तीन प्रतिशत कायम गरिएको छ । विदेशी मुद्रामा बैंकहरूबाट प्रवाह हुने निर्यात कर्जाको लागि विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने पुनर्कर्जा दरलाई यथावत् दुई प्रतिशत कायम राखिएको छ । त्यसैगरी असाधारण स्थितिमा वाणिज्य बैंकहरूको लागि अन्तिम ऋणदाताको रूपमा कर्जा प्रदान गर्दा र मौद्रिक नीतिको अडानको सङ्केतको

खुला बजार कारोबार

४१. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को बजेटमा रु. नौ अर्ब छ करोडको आन्तरिक ऋण उठाउने व्यवस्था छ । श्री ५ को सरकारको गैरऋण साधन परिचालन खर्चको स्थितिको हिसाबले सन्तोषजनक रहे तापनि मौद्रिक व्यवस्थापन खासगरी खुलाबजार कारोबारलाई मौद्रिक लक्ष्यहरू हासिल गर्न बजेटमा व्यवस्था भएको कुल आन्तरिक ऋणमध्ये २०६१ साउनदेखि चैत मसान्तसम्ममा रु. तीन अर्ब ८५ करोड ८१ लाख आन्तरिक ऋण उठाइएको छ । यसमध्ये ट्रेजरी बिल्स रु. तीन अर्ब ६४ करोड र राष्ट्रिय बचतपत्र २१ करोड ६९ लाख उठाइएको छ ।

४२. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा पुरानो दोस्रो खुला बजार कारोबार व्यवस्था खारेज गरेर तरलता अनुगमन र प्रक्षेपण संरचना एवम् मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थितिको आधारमा दोस्रो बजार कारोबार अन्तर्गत सोभै बिक्री बोलकबोल सोभै खरीद बोलकबोल, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोलमार्फत ट्रेजरी बिल्सको दोस्रो बजार कारोबारको परिमाण यस बैंकले निर्धारण गरी बोलकबोल प्रथाद्वारा कारोबार सञ्चालन गर्ने कार्यको शुरूवात गरिएको छ । विगतमा दोस्रो बजार कारोबारको सञ्चालन वाणिज्य बैंकहरूको अग्रसरतामा हुने गरेकोमा यस आर्थिक वर्षदेखि मौद्रिक नीतिको उद्देश्यको स्थितिको आधारमा हुने गरेको छ । यस क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम नौ महिना (२०६१ चैत) सम्ममा खुला बजार बिक्री बोलकबोलमार्फत रु. १० अर्ब ५० करोड तरलता प्रशोचन भयो भने सोही अवधिमा रु. एक अर्ब ३१ करोड खरीद बोलकबोल गरी तरलता प्रवाह गरियो । नेपाल राष्ट्र बैंकले रिपो बोलकबोलमार्फत रु. पाँच अर्ब ४६ करोड तरलता प्रवाह गयो । साथै, रिभर्स रिपो बोलकबोलमार्फत रु. चार अर्ब ५२ करोड तरलता प्रशोचन गर्‍यो । यसरी दोस्रो खुला बजार कारोबारमार्फत रु. ७ अर्ब १ करोड

तरलता प्रवाह गरियो र रु. १५ अर्ब १२ करोड तरलता प्रशोचन भयो । फलस्वरूप दोस्रो खुला बजार कारोबारमार्फत रु. ८ अर्बले खुद तरलता प्रशोचन भयो । अर्कोतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी मुद्रा बजारमा हस्तक्षेप गरी यस अवधिमा रु. ३ अर्ब ६२ करोड बराबरको अमेरिकी डलर बिक्री गर्‍यो भने सोही अवधिमा रु. २९ अर्ब २४ करोड बराबरको अमेरिकी डलर खरीद गरी खुद रु. २५ अर्ब ६२ करोडको तरलता प्रवाह भयो तर वाणिज्य बैंकहरूको अधिक तरलतामा कमी आएको हुनाले २०६१ साउनमा ०.६२ प्रतिशत रहेको ९१ दिने भारित औसत ट्रेजरी बिल्सदर २०६१ चैत महिनामा ३.११ प्रतिशतमा उक्लेको छ ।

४३. आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थामा कुनै विघ्नबाधा नआओस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि यस बैंकबाट वाणिज्य बैंकहरूलाई एक दिनदेखि पाँच दिनसम्मको लागि स्थायी तरलता सुविधाको व्यवस्था भएको छ र यस्तो तरलता सुविधा पूर्णतया धितोयुक्त रहेको छ । यस्तो तरलताको लागि धितोको रूपमा श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्र राख्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । यो सुविधाअन्तर्गत शुरूमा धितोको अङ्कित मूल्यको ९० प्रतिशतसम्म कर्जा उपलब्ध गराइएको थियो भने २०६१। ९।७ देखि यस्तो सुविधा ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको अङ्कित रकमको ५० प्रतिशतसम्म मात्र कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था कायम गरिएको छ । साथै यो सुविधा रिभल्मीड आधारमा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । ट्रेजरी बिल्समा हुने दोस्रो बजार र अन्तरबैंक (मुद्रा) बजारको विकल्पको रूपमा रहने स्थायी तरलता सुविधाको दुरुपयोग नहोस् र दोस्रो खुला बजार कारोबार तथा अन्तरबैंक कारोबारमा प्रतिकूल असर नपरोस् भन्ने उद्देश्यले अर्थतन्त्रको तरलता र वित्तीय बजारको अवस्था हेरी यो सुविधाको लागि अतिरिक्त ब्याजदर (पेनाल दर) निर्धारण गर्ने व्यवस्था छ । हाल ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको भारित औसत बट्टादरमा दुई प्रतिशत विन्दु थप गरी पेनाल ब्याजदर निर्धारण

गर्ने गरिएको छ । यस सुविधाअन्तर्गत २०६१ चैत मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. ४४ अर्ब २० करोड तरलता सुविधा प्रदान गरिएको छ ।

४४. मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले सरकारी ऋणपत्रहरूमध्ये विकास ऋणपत्र, राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्र खरिदकर्ताहरूको लागि प्राथमिक तथा दोस्रो बजारको सुविधा उपलब्ध गराउन तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको दोस्रो बजारको विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि तोकिएका शर्तहरू पालना गर्ने गरी ३९ वटा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएकोमा यस आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि जम्मा ४६ वटा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ । यीमध्ये १२ वटा बजार निर्माताहरू उपत्यका बाहिर रही कारोबार गर्दै आएका छन् । विगतका वर्षहरूमा बजार निर्माण कार्यमा वित्त कम्पनीहरूको मात्र बहुलता रहेकोमा यस वर्षदेखि वाणिज्य बैंक तथा सहकारी संस्थाको समेत राम्रो सहभागिता रहेको छ । बजार निर्माताहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिले सरकारी ऋणपत्र खरीद तथा बिक्रीकर्ताहरूले सहज रूपमा सुविधा प्राप्त गर्नसक्ने विश्वास लिइएको छ ।

४५. विगतमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट बजारको अग्रसरतामा ट्रेजरी बिल्सको दोस्रो बजार कारोबार सञ्चालन गरी तरलता प्रदान गर्ने गरिन्थ्यो । यस क्रममा जसको नाममा ट्रेजरी बिल्स निष्कासन भएको हो उसैलाई मात्र भुक्तानी दिने व्यवस्था थियो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक व्यवस्थापनको उद्देश्य बाहेक दोस्रो बजार कारोबार नगर्ने भएको हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंक बाहिर ट्रेजरी बिल्सको दोस्रो बजार विकास गर्नको निमित्त २०६१।६।१५ देखि दरपीठसमेतलाई मान्यता दिइ ट्रेजरी बिल्स निष्कासन गर्दाका शर्तहरू उल्लङ्घन नहुने गरी सोही मुताविक बजारमा खरीदबिक्री कारोबार गर्न सकिने र दुवै पक्षले सोको जानकारी यस बैंकलाई कारोबार भएकै दिन दिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

समग्र तथा ग्रामीण कर्जा आपूर्ति व्यवस्थापन

४६. वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा Portfolio आफै निर्धारण गर्न स्वतन्त्रता दिई वित्तीय स्वास्थ्य सुधार गर्न मद्दत पुर्याउने हिसाबले प्राथमिकताप्राप्त कर्जा कार्यक्रमलाई क्रमशः हटाउने नीति लिएको सन्दर्भमा ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जाको अभाव नहोस् भन्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो खुद मुनाफाको पाँच प्रतिशतले हुने रकम ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा दाखिला गर्ने नीति अनुरूप विगत तीन वर्षयता रु. २५ करोड ३४ लाख सो कोषमा दाखिला गरिसकिएको छ। यो व्यवस्थाले ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जा आपूर्ति बढाउने विश्वास लिइएको छ।
४७. सो कोषबाट २०६१ साल फागुन मसान्तसम्ममा ५० वटा गैरसरकारी संस्था र १६९ वटा सहकारी संस्थाहरूलाई रु. सात करोड ७८ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ। उक्त कर्जामध्ये रु. पाँच करोड ३३ लाख असुल भई रु. दुई करोड ४५ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ। २०६१ पुस मसान्तसम्ममा कर्जा असुली दर ९०.८ प्रतिशत रहेको छ। कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैरसरकारी संस्थाले २६ र सहकारी संस्थाले ४१ जिल्लामा गरी कुल ४७ जिल्लामा सेवा पुर्याएका छन्। यसरी २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा कोषबाट ४७ जिल्लाका ९,२९२ घरपरिवार प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन्।
४८. यसैगरी गत आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकको तर्फबाट गरिने पूँजीगत योगदानबाट दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू खासगरी चिया, अलैची, कोल्डस्टोरको लागि आवश्यक पर्ने पूँजीको व्यवस्था गर्न कृषि विकास बैंक र लघु वित्तसम्बन्धी कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्थासमेत भएको छ। यस अन्तर्गत २०६१ फागुनसम्ममा पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड प्रत्येकलाई रु. एक करोडका दरले रु. दुई करोड कर्जा जदान गरिएको छ। त्यसैगरी कृषि विकास बैंकलाई दीर्घकालीन कर्जा अन्तर्गत रु. आठ करोड ९२ लाख कर्जा प्रदान गरिएको छ।

४९. नेपाल राष्ट्र बैंकले ग्रामीण क्षेत्रमा स्रोतको अभाव भएका ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई वित्तीय स्रोतको अभाव नहोस् भनेर Revolving Line of Credit उपलब्ध गराउँदै आएको छ। हाल नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ४९ अनुसार यस्तो कर्जा छ महिनाका लागि र विशेष परिस्थितिमा बढीमा एक वर्षको लागि उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था रहेको छ। यसअन्तर्गत तोकिएको सीमामा नबढ्ने गरी पटकपटक वा एकमुष्ट रकम भिक्न वा जम्मा गर्न पाउने सुविधा अनुसार २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा सुदूरपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडले रु. एक करोड कर्जा उपयोग गरिरहेको छ। अन्य ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई प्रदान भएको Revolving Line of Credit को रकम चुक्ता भइसकेको छि।

वैदेशिक रोजगार ऋण कार्यक्रम

५०. श्री ५ को सरकारबाट माओवादी हिंसा पीडित व्यक्तिहरू, दलित, जनजाती तथा महिलाहरूमध्ये अति विपन्न वर्गका व्यक्तिहरूलाई वैदेशिक रोजगार ऋण कार्यक्रमअन्तर्गत ८० प्रतिशत ऋण विनाधितो उपलब्ध गराउने व्यवस्था भएको र यसै सन्दर्भमा वैदेशिक मुद्राको प्रमुख स्रोत रहँदै आएको वैदेशिक रोजगारलाई प्रवर्द्धन गर्न यस बैंकले विदेशमा रोजगारीको लागि जान चाहने व्यक्तिलाई वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाहित एक लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

क्षतिपूर्ति प्रदान

५१. विगतमा ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रमअन्तर्गत प्रवाह भएको कर्जामा सहभागी बैंकहरूले आफ्नो ब्याजदर नीतिअनुसार असुल गरेको ब्याज वार्षिक १४ प्रतिशतभन्दा बढी दरमा असुल भएको अवस्थामा यसरी बढी असुल भएको रकम नेपाल राष्ट्र बैंकको क्षतिपूर्ति कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको र यसरी जम्मा हुन आएको क्षतिपूर्ति कोषको रकम सहभागी बैंकहरूबाट प्रवाह भएको कर्जामध्ये असुल हुन नसकी डुब्ने, शङ्कास्पद ऋण, असफल परियोजना, बीमा शुल्क आदिको लागि प्रयोग गरिने व्यवस्था रहिआएको

छ। सोही व्यवस्था अन्तर्गत सो कोषबाट आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को फागुन मसान्तसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई रु. १० लाख ६२ हजार, नेपाल बैंक लिमिटेडलाई रु. नौ लाख ६५ हजार र कृषि विकास बैंकलाई रु. छ लाख ३७ हजार गरी जम्मा रु. २६ लाख ६४ हजार प्राथमिकता क्षेत्र विकास समितिको सिफारिसमा क्षतिपूर्ति प्रदान गरिएको छ।

५२. आ.व. २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए अनुसार राष्ट्रिय लघु वित्त नीति तर्जुमा गर्नुपर्ने र संयुक्त राष्ट्र संघले पनि सन् २००५ लाई माइक्रो क्रेडिट वर्षको रूपमा मनाउने निर्णय गरेको सन्दर्भमा राष्ट्रिय लघु वित्त नीति तर्जुमा आवश्यक छ। तसर्थ राष्ट्रिय लघु वित्त नीति कार्यगत रूपमा उतार्न, नीतिको कार्यान्वयन, ऐन तर्जुमा एवं लघु वित्तीय क्रियाकलापको समन्वयको लागि यस बैंकले नै पहल गर्नु वाञ्छनीय हुन्छ। यसका लागि डेपुटी गभर्नरको अध्यक्षतामा लघु वित्त विभागका कार्यकारी निर्देशक सदस्यसचिव रहने गरी श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, स्थानीय विकास मन्त्रालय, कानून मन्त्रालयका सहसचिव स्तरीय प्रतिनिधिहरू तथा सामाजिक सेवा राष्ट्रिय समन्वय परिषद्, निजी क्षेत्रका लघु वित्त विज्ञ, गरिबी निवारण कोषबाट प्रतिनिधि सदस्य रहेको एक 'निर्देशक समिति' गठन भई कार्य शुरू भइसकेको छ। यस क्रममा, मस्यौदा नीति तयार भएको र त्यसलाई निर्देशक समितिमा छलफल गराई अन्य प्रक्रिया पूरा गर्ने पहल भइसकेको छ।

पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजना

५३. यस आयोजना अन्तर्गत २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा सहभागी वित्तीय संस्थाहरूलाई श्री ५ को सरकारबाट प्राप्त ऋण रु. १३ करोड १४ लाख र नेपाल राष्ट्र बैंकको घुस्ती कोष अन्तर्गत रु. ५३ लाख ३६ हजार गरी कुल रु. १३ करोड ६७ लाख ऋण लगानी भएकोमा सोही अवधिसम्ममा रु. चार करोड ९७ लाख असुल भई रु. आठ करोड ७० लाख लगानीमा रहरहेको छ। यस कार्यक्रममार्फत २०६१ पुस मसान्तसम्ममा परियोजना क्षेत्रका अति विपन्न वर्गका २१ हजार

ऋणी परिवार लाभान्वित भएका छन्। साथै, नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २०६१ फागुन मसान्तसम्म रु. एक करोड ८० लाख ब्याज चुक्ता गरिसकेको छ। यस परियोजनाको समयावधि २००४ डिसेम्बरमा समाप्त भएको छ।

सामुदायिक भूमिगत जल सिँचाई सेक्टर आयोजना

५४. यस आयोजनामा २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा सहभागी वित्तीय संस्थाको रूपमा नेपाल बैंक लिमिटेड, पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, सहारा नेपाल बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड, डिप्रोक्स विकास बैंक, छिमेक विकास बैंक, अरुणोदय बचत तथा ऋण सहकारी संस्था र कृषक उपकार बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडसमेत जम्मा ८ वटा वित्तीय संस्थाहरू कार्यरत रहेकोमा नेपाल बैंक लिमिटेडले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा सम्पूर्ण कर्जा चुक्ता गरिसकेको छ। नयाँ सहभागी वित्तीय संस्थाहरूलाई समावेश गर्ने उद्देश्यले गत आर्थिक वर्षसम्म प्रत्येक ६६ महिनामा सूचना प्रकाशित गर्ने गरिएकोमा यसै आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि आयोजनामा सहभागी हुन चाहने संस्थाहरूले जुनसुकै समयमा पनि आवेदन गर्न सक्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ। त्यस्तै, कर्जा प्रवाहलाई सरलीकरण गर्ने उद्देश्यले समय समयमा विभिन्न प्रक्रियामा सुधारसमेत ल्याइँदै आएको छ।

५५. २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा दुई हजार ५३४ समूहगत र आठ व्यक्तिगत गरी कुल दुई हजार ५४२ स्यालोट्युबवेलमा जम्मा रु. दुई करोड ५३ लाख लगानी भएको छ। यसबाट ११ हजार ५०० विगाहा क्षेत्रफलमा सिँचाई सुविधा पुग्ने भई १० हजार ७१४ जना सीमान्त कृषकहरू प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन्। अवधि थप नभएमा सम्पन्न सम्भौता अनुसार आयोजनाको कर्जा लगानी कार्य २००५ जुलाई ३१ मा समाप्त हुँदै छ भने आयोजनाको अवधि दुई वर्ष थप गर्ने सम्बन्धमा एसियाली विकास बैंकसँग मौखिक सहमति भइसकेको छ।

५६. यस आयोजनाको कार्यलाई छिटोछरितो बनाउन यस बैंकले आफ्नो विराटनगर, वीरगञ्ज र जनकपुर कार्यालयहरूमा यस आयोजनासम्बन्धी एउटा बेग्लै इकाइसमेत खडा गरिसकेको छ । एसियाली विकास बैंकले यससम्बन्धी छुट्टै Imprest Account हालसालै खोलेको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षको २०६१ फागुनसम्ममा विभिन्न Stake-Holder तथा सहभागी जलउपभोक्ता सङ्गठनसमेत पारी तीनपटक तालिम र गोष्ठी सम्पन्न भइसकेको छ ।

तेस्रो पशु विकास आयोजना

५७. तेस्रो पशु विकास आयोजनाअन्तर्गत कर्जा प्रवाहको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकसँग सम्झौता गरेका वित्तीय संस्थाहरूमध्ये दुईवटा वाणिज्य बैंक, तीनवटा विकास बैंक चारवटा ग्रामीण बैंकिङ्ग अनुसरणकर्ता, आठवटा सहकारी संस्था र दुईवटा गैरसरकारी संस्थासमेत गरी जम्मा १९ वटा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा प्रवाहको सेवा उपलब्ध गराएका छन् । यस आयोजना अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकबाट २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा १७ वटा वित्तीय संस्थालाई (क) एसियाली विकास बैंकबाट शोधभर्ना स्वरूप प्राप्त रकम रु. १६ करोड ९६ लाख र (ख) नेपाल राष्ट्र बैंकको रिभलिभड फण्डबाट प्राप्त रकम रु. ९४ लाख गरी जम्मा रु. १७ करोड ९० लाख कर्जा प्रवाह भएको छ ।

५८. तेस्रो पशु विकास आयोजनाको अवधि सन् २००३ को जुलाईसम्म मात्र भएकोमा आयोजनाको पछिल्ला वर्षहरूको प्रगति तथा आयोजनाले गरिबी निवारणमा पुऱ्याएको योगदानसमेतको मूल्याङ्कन गरी थप एक वर्ष अर्थात् सन् २००४ जुलाई १५ सम्मको लागि आयोजनाको अवधि एसियाली विकास बैंकको स्वीकृतिबाट थप भएको हो । २०५८ पुसदेखि आयोजना अन्तर्गत प्रवाह भएको ऋण सहभागी वित्तीय संस्थाहरूबाट फिर्ता हुने क्रम शुरू भइसकेको छ । २०६१ पुस मसान्तसम्ममा रु. ११ करोड २८ लाख असुल भई रु. छ करोड ६२ लाख लगानीमा रहरहेको छ ।

५९. आयोजनाको अवधि भरमा नेपाल राष्ट्र बैंकले एसियाली विकास बैंकबाट कुल उपयोग गरेको कर्जा रकम रु. १६ करोड ९६ लाख रहेको छ ।

६०. आयोजना अन्तर्गत उपयोग गरेको ऋण रकम रु. १६ करोड ९६ लाखमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकले ३० वर्षमा भुक्तान गर्ने सम्झौता बमोजिम पहिलो किस्ता बापतको रकम रु. २८ लाख ८१ हजार २०६१ पुससम्ममा बुझाइसकिएकोले श्री ५ को सरकारलाई रु. १६ करोड ६७ लाख मात्र ऋण तिर्न बाँकी रहेको छ ।

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम

६१. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न महिलाहरूमा संस्थागत ऋणको पहुँच बढाई आय तथा रोजगारमूलक कार्यक्रमको माध्यमले ग्रामीण महिलाहरूको आर्थिक, सामाजिक अवस्थामा सुधार ल्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०४५/४६ मा श्री ५ को सरकार र कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) सँग भएको ऋण सम्झौता अनुसार ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आएको र यस कार्यक्रममा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंकमार्फत रु. २३ करोड ४६ लाख कर्जा प्रदान भएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २०६१ फागुनसम्ममा आयोजनाअन्तर्गत वितरित कर्जामध्ये रु. आठ करोड २० लाख सौँवा र रु. दुई करोड ५९ लाख ब्याजसमेत गरी जम्मा रु. १० करोड ७९ लाख भुक्तानी गरिसकेको छ । यस आयोजनाअन्तर्गत लगानी भएको रकम सहभागी वित्तीय संस्थाहरूबाट असुल हुने क्रम जारी रहेको छ ।

महिलाका लागि लघु कर्जा परियोजना

६२. महिलाहरूलाई ग्रामीणक्षेत्रमा कृषि एवम् लघु व्यवसाय र शहरी क्षेत्रमा कृषि, लघु र साना व्यवसायहरू सञ्चालन गर्न सामूहिक जमानीका साथै व्यक्तिगत तवरमा पनि कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था अन्तर्गत श्री ५ को सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच सन् १९९३ सेप्टेम्बर १६ मा सम्पन्न ऋण सम्झौता बमोजिम

महिलाका लागि लघु कर्जा परियोजना स्थापना भई सन् २००२ जुन १० मा सम्पन्न भइसकेको छ । यो परियोजना १५ जिल्लाका १० वटा नगरपालिकाहरूमा लागू भई राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १६ वटा शाखा र नेपाल बैंक लिमिटेडका २६ शाखाहरू गरी जम्मा ४२ शाखाहरूबाट रु. १९ करोड ५२ लाख कर्जा वितरण भइसकेको छ । यस बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा साँवाबापत रु. दुई करोड ४४ लाख र ब्याज रु. तीन करोड ९४ लाख गरी जम्मा रु. छ करोड ३८ लाख बुझाइसकेको छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना कर्जा

६३. श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकबीच सन् १९८६ सेप्टेम्बर २६ मा सम्पन्न सहायक ऋण सम्झौताअनुसार घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना दोस्रो चरण कार्यान्वयन गर्नका लागि श्री ५ को सरकारबाट यस बैंकलाई प्राप्त भएको रु. १२ करोड २५ लाखमध्ये यस बैंकले श्री ५ को सरकारलाई सम्झौता बमोजिम प्रत्येक छ महिनामा भुक्तानी गर्नुपर्ने बाँकी साँवा रु. चार करोड ४६ लाख यस बैंकको निर्णयानुसार परियोजनाअन्तर्गत लगानी भई असुल भएको रकमबाट बाँकी भुक्तानी अवधि अगावै श्री ५ को सरकारको सहमतिमा एकमुष्ट भुक्तानी गरी घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना कर्जा अन्तर्गत श्री ५ को सरकारसँगको यस बैंकको हिसाब राफसाफ गरेको छ । त्यसैगरी सहभागी वित्तीय संस्थाहरूमध्ये कृषि विकास बैंकसँग असुल गर्नुपर्ने साँवा रकम रु. ४३ लाखसमेत असुल भई परियोजना अन्तर्गतको साँवासम्बन्धी सम्पूर्ण हिसाब राफसाफ भइसकेको छ ।

ग्रामीण विकास बैंकहरू र संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम

६४. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका विपन्न महिलाको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले अधिराज्यका पाँचवटै विकास क्षेत्रमा स्थापित ५ वटा ग्रामीण विकास बैंकहरूले २०६१ पुस मसान्तसम्ममा कुल १,४४,१९५ ग्रामीण महिला सदस्यलाई करीब रु. ११ अर्ब १८ करोड कर्जा प्रवाह गरेको र सोमध्ये रु. नौ अर्ब ७८

करोड असुल भई रु. एक अर्ब ४० करोड कर्जा बाँकी रहेको छ । यो बैंकहरूले २०६१ पुस मसान्तसम्ममा अधिराज्यका ४३ जिल्लाका ९८४ गाउँ विकास समितिहरूमा ४,९१६ केन्द्रमार्फत लघु वित्तीय सेवा उपलब्ध गराएका छन् । लघु उद्यम तथा व्यवसायहरूको माध्यमबाट आय आर्जनका अवसरहरू वृद्धि गरी ग्रामीण क्षेत्रमा व्याप्त रहेको गरिबीको सङ्ख्या घटाउनको लागि यी बैंकहरूको योगदान महत्त्वपूर्ण रहेको छ । ग्रामीण विकास बैंकहरूले ग्रामीण क्षेत्रका जनताको घर दैलोमा गई सेवा पुऱ्याउँदै आएका छन् ।

६५. पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरूमध्ये पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड मात्र नाफामा सञ्चालन हुन सकिरहेकोमा २०५८ भदौमा पाँच वर्ष संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम थालनी भएपछि पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा नाफामा आएको छ । यसैगरी अन्य बैंकहरूमध्ये मध्यमाञ्चल र मध्यपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकको नोक्सानी कम हुँदै जान थालेको छ ।

६६. यसैगरी संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमकै क्रममा नाफामा अनुरूप हाल नाफामा सञ्चालन भइरहेको पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडबाट निजीकरण कार्यको शुरुवात गरी नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत शेयर हस्तान्तरण गर्ने प्रक्रियाको थालनी भई २०६० फागुन १८ सम्ममा करीब ९० प्रतिशत शेयर बिक्री भइसकेको छ, साथै यस बैंकको आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिसम्बन्धी प्रतिवेदनमा “सुधारपछि नाफामा आएको पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, विराटनगरलाई पनि पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, बुटवलको लागि अपनाइएको प्रक्रिया अनुरूप निजीकरण गरिनेछ” भनी उल्लेख भएअनुसार पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडमा यस बैंकको शेयर स्वामित्व रहेको ६६.७५ प्रतिशतमध्ये १० प्रतिशत शेयर कायमै राखी ५६.७५ प्रतिशत शेयर पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडका समूह सदस्य,

कर्मचारी, लघु वित्त संस्था र सर्वसाधारणलाई बिक्री गर्ने प्रक्रिया अन्तर्गत शेयर बिक्रीको लागि आह्वानपत्र जारी गरी शेयर बिक्री कार्य शुरू भइसकेको छ ।

६७. संस्थाको सफलताको लागि योग्य र दक्ष कार्यकारी प्रमुखको ठूलो भूमिका हुने हुँदा ग्रामीण विकास बैंकहरूको लागि पनि दक्ष, अनुभवी र सम्बन्धित क्षेत्रको ज्ञान भएको व्यक्तिहरूलाई खुल्ला प्रतियोगिताको माध्यमबाट कार्यकारी निर्देशक पदमा नियुक्त गर्ने नीतिअनुरूप तीनवटा ग्रामीण विकास बैंकहरूको कार्यकारी निर्देशकहरूको छनौट भई पदस्थापन गरिएको छ । पाँचैवटा ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडहरूको कर्मचारी नियमावलीमा एकरूपता ल्याउने कार्यसमेत सम्पन्न भएको छ साथै सुधारका अन्य कार्यहरू कार्यान्वयन भइरहेका छन् ।

६८. नेपाल औद्योगिक विकास निगमको विद्यमान असहज वित्तीय स्थितिमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकले नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई प्रदान गरेको पुनर्कर्जाको पुनरतालिकीकरण गरी पुनर्कर्जा दर ६.५ प्रतिशत कायम गरेको छ । यस अनुसार निगमसँग २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ७७ करोड ३४ लाख पुनर्कर्जा उठाउन बाँकी रहेको छ ।

६९. नगदेबाली विकास गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले कृषि विकास बैंकलाई अर्थोडक्स एवं सी.टी.सी. चिया, स्याउ, कच्चा रेशम, अलैंची, सूठो, जडिबुटी, कट्फ्लावर्स, टिस्यूकल्चरजस्ता निकासीयोग्य राष्ट्रिय प्राथमिकताप्राप्त कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यावसायिक खेतीको विकासको लागि पुनर्कर्जा सुविधा प्रदान गर्ने गरेको छ । आर्थिक वर्ष २०५३/५४ देखि आर्थिक वर्ष २०५९/६० सम्म प्रदान गरेको पुनर्कर्जामध्ये २०६१ फागुन मसान्तसम्म उक्त बैंकबाट रु. २३ करोड पाँच लाख असुल हुन बाँकी रहेको छ ।

वित्तीयक्षेत्र तथा कानूनी सुधार

७०. वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व सुदृढ गर्ने उद्देश्यले विश्व बैंक, बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (Department for International

Development/DFID) र श्री ५ को सरकारको ऋण तथा अनुदान सहयोगमा सञ्चालन भइरहेको वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण (Re-engineering) नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिँदै आएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण

७१. बैकिङ्ग क्षेत्रमा प्रवेश गरेका नयाँ नयाँ प्रविधिको विकाससँगै यस क्षेत्रको स्वच्छ र प्रतिस्पर्धात्मक विकासमा टेवा पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने सन्दर्भमा विगत दुई वर्षमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको नियमन व्यवस्था तर्जुमा गर्ने कार्य सकिएको छ । यसको अतिरिक्त बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमता अभिवृद्धि गर्न अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण निर्देशिका तयार गरी लागू गरिसकिएको छ । वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमको प्रथम र दोस्रो चरण अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरणसम्बन्धी कार्यहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यस कार्यको लागि अमेरिकी संस्था IOS Partners लाई परामर्शदाताका रूपमा छनौट गरी उक्त संस्थाले २०५९ फागुन १७ देखि कार्य शुरू गरी सम्झौता बमोजिम सुदृढीकरणसम्बन्धी कार्यहरू सम्पन्न गरिसकेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक सुदृढीकरणसम्बन्धी कार्य अघि बढाउनुका साथै परामर्शदाताहरूले सिफारिस गरेका सुझावहरूको उपयुक्तता मूल्याङ्कन गर्न एक NRB/Re-engineering Steering Committee गठन गरिएको छ । उक्त कमिटीले परामर्शदाताहरूले पेश गरेका विभिन्न सुझावहरू उपर मूल्याङ्कन गरी सुधारसम्बन्धी कार्यहरू कार्यान्वयन गर्न सिफारिस गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

७२. नेपाल राष्ट्र बैंक सुदृढीकरण सम्बन्धमा हालसम्मको प्रगति निम्न रहेको छ :

क. नेपाल राष्ट्र बैंकको सङ्गठनात्मक संरचनामा कामको प्रकृति अनुसार समायोजन गरी २०६०।०।२९

- देखि नयाँ सङ्गठनात्मक संरचना लागू गरिसकिएको छ ।
- ख. बैंकको कामकारवाहीमा देखिएका दोहोरोपना हटाउने उद्देश्यले केही कामहरू एक विभागबाट अर्को विभागमा गाभी २०६०।८।२९ देखि विभागीय संरचनामा परिवर्तन गरिएको छ ।
- ग. बैंकको कामकारवाहीलाई चुस्त र छरितो बनाउने उद्देश्यले २०५९।१२।१७ मा स्वैच्छिक अवकास योजना लागू गरेकोमा सो योजना अन्तर्गत ४७२ कर्मचारीले अवकाश लिइसकेका छन् ।
- घ. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यमा दक्षता तथा कुशलता ल्याउनका लागि ३० जना कर्मचारीहरूलाई परामर्शदाताहरूबाट On the Job Training प्रदान गरिएको छ ।
- ङ. कार्यसम्पादन सक्षमताका साथ सम्पन्न गर्न मद्दत पुगोस् भन्ने अभिप्रायले करीब ४६ जना बाह्य लेखापरीक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गरिएको छ ।
- च. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण निर्देशिकालाई अझ बढी परिमार्जन गरी समयसापेक्ष बनाइएको छ । यसबाट बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यमा अझ बढी स्पष्टता तथा प्रभावकारिता आएको छ ।
- छ. गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण निर्देशिका (Off-site Supervision Manual) तयार भई लागू गरिसकिएको छ ।
- ज. International Accounting Standard (IAS) अनुसारको लेखा प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याउनका लागि Charts of Account तयार गरिसकिएको छ भने बैंकको विद्यमान लेखा निर्देशिका (Accounting Manual) मा आवश्यक सुधार गरी IAS Compliant बनाउने कार्य भइरहेको छ ।
- झ. आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्न तयार गरिएको निर्देशिकामा सुधार गर्न उपयोगी सुझावहरू प्राप्त भएको र ती सुझावहरू समावेश गरी नयाँ आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका तयार भई कार्यान्वयनमा ल्याइसकिएको छ ।
- ञ. कर्मचारीको कार्यविवरण तयार गरिएको छ ।
- ट. नेपाल राष्ट्र बैंकको लागि आवश्यक हुने जनशक्ति यकिन गरिएको छ र बैंकले आवश्यकताभन्दा बढी कर्मचारीहरूलाई कटौती गर्ने उद्देश्य लिएको छ ।
- ठ. बैंकको कर्मचारी नीतिमा सुधार ल्याउन परामर्शदाताहरूबाट प्राप्त सुझावहरू पेश गरिएको र ती सुझावहरूको सान्दर्भिकताबारे अध्ययन जारी रहेको छ ।
- ड. बैंकको विद्यमान जनशक्तिको सीप तथा ज्ञानमा अभिवृद्धि ल्याउन Training Needs पहिचान गरिएको छ । सोही बमोजिम भविष्यमा तालिम सञ्चालन गरी कर्मचारीको सीप विकासमा अभिवृद्धि ल्याइने योजना रहेको छ ।
- ढ. वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमको प्रथम चरण अन्तर्गत NRB Re-engineering कार्यको लागि नियुक्त परामर्शदातृ संस्थाको सम्झौता अवधि समाप्त भइसकेको र वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमको दोस्रो चरण अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंक सुदृढीकरण कार्यको लागि नयाँ परामर्शदाताहरू नियुक्त गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
- ण. वित्तीयक्षेत्र सुधारतर्फ सञ्चालित गतिविधिहरूबारे जनमानसमा सही सूचना प्रवाह गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकमा कार्यरत रहने गरी एकजना जनसम्पर्क अधिकृत (Public Relation Officer) को नियुक्ति गरिएको छ ।
- त. नेपाल राष्ट्र बैंकको सूचना प्रविधि

संयन्त्रलाई आधुनिकीकरण गर्नको लागि NRB IT Platform स्थापना गरी सो कार्य सम्पन्न गर्न एकजना विदेशी सूचना प्रविधि परामर्शदाता नियुक्त गरिएको छ ।

- थ. नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रको सुदृढीकरण तथा आधुनिकीकरण गर्ने कार्यको लागि एकजना विदेशी विज्ञ छनौटको कार्य सम्पन्न भई निजद्वारा कार्यसमेत शुरू भइसकेको छ ।
- द. विद्यमान कर्जा सूचना केन्द्रको सुदृढीकरण तथा आधुनिकीकरणको लागि एकजना विदेशी विज्ञ नियुक्त भई कार्यसमेत शुरू भइसकेको छ ।
- ध. नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको कार्यहरू व्यवस्थित र सूचारु रूपमा सञ्चालन गर्नको लागि आवश्यक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली प्रविधिको विकास गर्न ग्लोबल टेण्डरमार्फत छनौट भएका संस्थाहरूसँग सम्झौता भई आवश्यक Software तथा Hardware Installation गर्ने कार्य भइरहेको छ ।
- न. देशका दुई ठूला बैंकहरू-नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई भविष्यमा निजीकरण गर्ने कार्यक्रम रहेको र सोको लागि आवश्यक पूर्वाधार तयार पार्न एकजना विदेशी पुनर्संरचना सल्लाहकार नियुक्त गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचनागत सुधार

७३. वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सुधार गर्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंक र ICC Consulting, Bank of Scotland (Ireland) Ltd. बीच सन् २००२ जुन १७ मा दुई वर्षको लागि सम्झौता भई उक्त फर्मको व्यवस्थापन समूहले नेपाल बैंक लिमिटेडमा कार्य गरिरहेकोमा सो करार अवधि सन् २००४ जुलाई २१ देखि समाप्त भएकोले

उक्त बैंकको व्यवस्थापन समूहको करार अवधि सन् २००४ जुलाई २२ देखि लागू हुने गरी एक वर्षको लागि थप गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूको करार अवधि पनि सन् २००६ जनवरी १५ सम्म एक वर्षको लागि थप गरिएको छ ।

७४. पुनर्संरचना थालिएका दुवै बैंकहरूको भाखा नाघेका बैंकहरूले हालसम्म हासिल गरेका प्रगतिलाई समग्रमा समीक्षा गर्दा दुवै बैंकले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि खुद मुनाफा आर्जन गरेको, बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषलाई घटाउँदै लगेको, बैंकलाई स्थिरता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्थापन समूहले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका विभिन्न निर्देशिका, नीतिनियमहरू तयार गरी लागू गरेको र बैंकहरूभित्र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा स्वीकार्य व्यवस्था तथा शैलीहरू तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन गरिरहेको तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दा हालसम्म भएको प्रगतिलाई सन्तोषजनक रूपमा लिन सकिन्छ । ती बैंकहरूमा बैकिङ विज्ञको नेतृत्वमा व्यवस्थापन समूह गठन गरी बैंक पुनर्संरचना गर्ने कार्य शुरू गरिएपछि देहाय बमोजिमका प्रगतिहरू भएको पाइएको छ ।

मुनाफा स्थितिमा सुधार

७५. २०५६ सालदेखि वार्षिक रूपमा ठूलो मात्रामा घाटा ब्यहोर्दै आएको नेपाल बैंक लिमिटेडले आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा खुद नोक्सान घटाएर करीब रु. २५ करोडमा सीमित गरेको र आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा घाटाको स्थितिमा सुधार आई सो बैंकले रु. ७१ करोड खुद मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएको छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा खुद नोक्सान रु. ४८ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा सो बैंकले रु. एक अर्ब दुई करोड खुद मुनाफा आर्जन गर्न सकेको छ । यसरी दुवै बैंक मुनाफाको स्थितिमा फर्किएका छन् ।

पूँजीकोषमा सुधार

७६. दुवै बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषमा क्रमशः सुधार हुन थालेको छ । नेपाल बैंक लिमिटेड र

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना गर्ने कार्यको शुरुवात भएपछि २०६० असार मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल पूँजीकोष रु. नौ अर्ब ८० करोडले ऋणात्मक रहेकोमा २०६१ असारसम्ममा सो बैंकको पूँजीकोष रु. आठ अर्ब ९० करोडले ऋणात्मक रहन गएको छ। यसैगरी २०६० असार मसान्तसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको कुल पूँजीकोष रु. २२ अर्ब ३९ करोड ऋणात्मक रहेकोमा २०६१ असार मसान्तसम्मको ऋणात्मक स्थितिमा कमी आई उक्त पूँजीकोष रु. २१ अर्ब तीन करोडले ऋणात्मक रहन गएको छ।

निष्क्रिय कर्जाको मात्रामा कमी

७७. निष्क्रिय कर्जाको मात्रा आशा गरे अनुरूप नघटे तापनि सोको स्तर भने घट्न थालेको छ। २०६० असार मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा ६०.५ प्रतिशत रहेकोमा २०६१ असार मसान्तसम्ममा त्यस्तो खराब कर्जा ५३.१ प्रतिशतमा सीमित गरिएको छ। नेपाल बैंक लिमिटेडको करीब रु. चार अब १० करोड बराबरको नगद रकम असुलउपर गर्न सकेको देखिन्छ। यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा पनि भाखा नाघेको कर्जा २०६० असार मसान्तसम्मको ६०.२ प्रतिशतबाट २०६१ असार मसान्तमा ५७.६ प्रतिशतमा ओर्लिएको छ। राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहले डेढ वर्षको अवधिमा भाखा नाघेको कर्जामध्ये करिब रु. तीन अब ३० करोड नगदमै असुलउपर गर्न सकेको देखिन्छ।

लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न

७८. विगत केही वर्षदेखि दुवै बैंकको लेखापरीक्षण हुन नसकिरहेकोमा नेपाल बैंक लिमिटेडमा नयाँ व्यवस्थापन समूह आएपछि आर्थिक वर्ष २०५६/५७, २०५७/५८, २०५८/५९, २०५९/६० र २०६०/६१ को लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ। लेखापरीक्षण विवरणहरू अद्यावधिक गरिएका छन्, साथै त्रैमासिक वित्तीय विवरणहरू नियमित रूपमा प्रकाशन हुन थालेका छन्। त्यस्तै राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा नयाँ व्यवस्थापनको नियुक्तिपछि आर्थिक

वर्ष २०५८/५९, २०५९/६० र २०६०/६१ को लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ।

मानव संसाधन विकास तथा व्यवस्थापन

७९. दुवै बैंकमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको योजनाबद्ध विकास गरी जनशक्तिको कार्यदक्षता उपर्युक्त स्तरमा ल्याउन दुवै बैंकले Management Plan, Human Resource Development Plan, Skill Enhancement Plan बनाई लागू गरिसकेका छन्। Staff Need Assessment गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। कर्मचारीको सङ्ख्यालाई उपर्युक्त स्तरमा राख्न स्वैच्छिक अवकास योजना लागू गरी नेपाल बैंक लिमिटेडमा रहेको कर्मचारी सङ्ख्या ५,३२२ बाट घटाई २०६१ असार मसान्तसम्ममा ३,८१८ र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा रहेको कर्मचारी सङ्ख्या ५,४२२ बाट घटाएर ३,९९४ मा सीमित गरिएको छ।

सञ्चालन प्रणाली तथा आन्तरिक व्यवस्थापनमा सुधार

८०. व्यवस्थापन समूहहरूले बैंकिङ्ग प्रणालीलाई भित्रैबाट मजबुत तथा सक्षम बनाउन विभिन्न किसिमका योजना, नीति, मार्गदर्शन बनाई लागू गरिसकेका छन्। खासगरी कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिका बनाई लागू गरेको सम्पत्ति तथा दायित्व व्यवस्थापनतर्फ ALM Guidelines बनाई लागू गर्नुका साथै Asset Liability Committee- ALCO; d]t गठन भएको छ। नयाँ लेखा निर्देशिका, आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, लेखा शीर्षक वर्गीकरण निर्देशिका, Human Resource Plan, Skill Enhancement Plan, Portfolio Status and Plan, Budget Plan, Strategic Plan आदि तर्जुमा गरी लागू गरिएका छन्।

कम्प्युटर प्रविधि विस्तार

८१. बैंकिङ्ग कारोबारलाई कम्प्युटर पद्धतिको माध्यमबाट सम्पन्न गरी छिटोछरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सिलसिलामा सूचना प्रविधिसम्बन्धी योजना तर्जुमा भई सोही अनुरूप कम्प्युटर सफ्टवेयर र हार्डवेयर खरीद गर्ने कार्य भइसकेको छ। Pilot Branch Testing Program कार्य नेपाल बैंक

लिमिटेडमा सम्पन्न भई अन्य शाखामा विस्तार गर्न थालिएको छ भने राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले पनि उक्त कार्यको शुभारम्भ गरेको छ ।

वित्तीयक्षेत्रसम्बन्धी कानूनमा सुधार

८२. वित्तीयक्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐन कानून सुधारतर्फ भएका कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

क. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी प्रचलित कानूनहरूमा तत्काल संशोधन र एकीकरण गरी समयानुकूल बनाउन वाञ्छनीय भएको सन्दर्भमा २०६० माघ २१ मा पहिलो पटक बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश एउटै छाता ऐनको रूपमा जारी भएपश्चात् सो अध्यादेशमा केही संशोधन गर्न आवश्यक भएकोले सोको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पेश भएकोमा संशोधनसहित दोस्रो पटक २०६१ साउन २१ मा र तेस्रो पटक २०६१ माघ १८ मा सोही मितिदेखि जारी भएको छ ।

ख. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ लाई परिमार्जन गर्नुपरेको हुँदा उक्त ऐन संशोधनसहित २०६१ भाद्र ३० मा पहिलो पटक र २०६१ फागुन २८ मा दोस्रो पटक अध्यादेशमार्फत जारी भएको छ ।

ग. सम्पति व्यवस्थापन निगम अध्यादेश, मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण अध्यादेश, सुरक्षित कारोबार अध्यादेश र दामासाहीसम्बन्धी अध्यादेशको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकारमा आवश्यक कार्यार्थ पेश भइसकेको छ ।

८३. सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम स्थापित सहकारी बैंक तथा संघ संस्थाहरूको सम्बन्धमा आवश्यक संरचनागत तथा कानूनी व्यवस्था गर्न सहकारी ऐन, २०४८ संशोधन हुनु वाञ्छनीय देखिएकोले श्री ५ को सरकारको अनुरोधमा उक्त संशोधनको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पठाउने कार्य गरिएको छ । साथै यस्ता संघ संस्था र वित्तीय

मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैरसरकारी संस्थालाई के कस्तो नियमन र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको दायराभित्र राख्न उपर्युक्त हुन्छ भन्नेबारे समेत अध्ययन भइरहेको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

८४. विदेशी विनिमय व्यवस्थापनको लागि आवश्यक नीति निर्माण गरी लागू गर्ने संस्थाको हैसियतले नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमयसँग सम्बन्धित विभिन्न समसामयिक नीतिहरू अवलम्बन गर्दै आएको छ । यस सन्दर्भमा २०६० चैतदेखि २०६१ चैत मसान्तसम्म सम्पन्न विदेशी विनिमय व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

क. व्यक्ति तथा संघ, संस्थाहरूलाई विभिन्न प्रयोजनको लागि अमेरिकी डलर १,०००।- सम्मको सटही सुविधा वाणिज्य बैंकहरूले सोभै प्रदान गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

ख. विदेशी विनिमय व्यवस्थापनसम्बन्धी उदार, खुकुलो र लचिलो नीति अनुरूप नेपाली नागरिकहरूले विदेश भ्रमणको लागि हवाई टिकट खरिद गर्दा Business Class को टिकटमा यात्रा गर्न चाहेमा सो सुविधा प्रदान गरिने व्यवस्था गरिएको छ ।

ग. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाहेकका अन्य मुलुकहरूबाट गरिने आयातको लागि खोलिने प्रतीतपत्र अन्तर्गत कारोबार गर्दा प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत विदेशी मुद्रा रकमको १० प्रतिशत रकम बराबरको धरौटी लिई श्री ५ को सरकारको सम्बन्धित भन्सार कार्यालयको नाममा जारी गरिने चेकहरू कारणवश रद्द गर्नुपर्ने अवस्था आएमा तोकिए अनुसारको प्रक्रिया पूरा गरी त्यस्ता चेकहरू सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरू आफैले रद्द गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

- घ. नेपाली निर्यातकर्ताको नाममा वाणिज्य बैंकहरूले जारी गरेका अग्रिम भुक्तानी प्रमाणपत्र अनुसारको मालसामान कथम् कदाचित् तोकिएको म्यादभित्र निर्यातकर्ताले निर्यात गर्न नसकेको अवस्थामा यस्ता भुक्तानी प्रमाणपत्र जारी भएको मितिले तीन वर्ष ननाघ्ने खण्डमा त्यस्तो म्याद (एक पटकमा छ महिनाको लागि) सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले थप गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- ङ. वाणिज्य बैंकहरूको विदेशस्थित आ-आफ्नो एजेन्सी खातामा जम्मा भइसकेको तर Beneficiary लाई भुक्तानी भइ नसकेको रकम कारणवश Refund पठाउनुपरेको खण्डमा वाणिज्य बैंकहरू आफैले फिर्ता पठाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- च. वाणिज्य बैंकहरूले निम्नलिखित शर्तहरू अनुसार परिवर्त्य विदेशी मुद्राको बैंक ग्यारेन्टी (Bid Bond, Performance Bond) आफैले जारी गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ :
- नेपालस्थित कुनै निकायले माल वस्तु वा सेवा खरीद गर्दा बिक्रीकर्तालाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै सोको भुक्तानी गर्नुपर्ने अवस्था आएमा त्यस्तो माल वस्तु वा सेवा खरीद गर्ने खरीदकर्ताको नाममा बिक्रीकर्ताको तर्फबाट जारी गरिने बैंक ग्यारेन्टी ।
 - यस बैंकबाट इजाजत लिई Money Transfer गर्ने कार्यमा संलग्न निकायलाई आफ्नो Principal कम्पनीबाट अग्रिम भुक्तानी प्राप्त गर्ने प्रयोजनको लागि आवश्यक पर्ने बैंक ग्यारेन्टी :
 - यस्तो बैंक ग्यारेन्टी अधिकतम अमेरिकी डलर दुई लाखसम्मको मात्र हुनुपर्नेछ ।
- छ. विदेशी विनिमय कारोबारको क्षेत्रमा उदार व्यवस्था अपनाइएको सन्दर्भमा विभिन्न सरकारी संस्था, परिषद् तथा अन्य निकायलाई आवश्यक पर्ने सट्टी सुविधा तोकिएको प्रक्रिया पूरा गरी नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंकिङ्ग कार्यालय थापाथली लगायत सबै वाणिज्य बैंकहरूबाट सोभै गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- ज. परिवर्त्य विदेशी मुद्राका खातावालाले आफ्नो खाता खर्च गरी विदेशी मुद्रामा नै नेपालमा भुक्तानी गर्न चाहेमा भुक्तानी पाउने पक्ष सरकारका निकायहरू भएको खण्डमा भुक्तानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- झ. निर्यातकर्ताको लागि लागू गरिएको Cash Against Documents (CAD) अन्तर्गत वस्तुहरू बैंक ग्यारेन्टीको आधारमा निर्यात गर्न सकिने व्यवस्थालाई समयानुकूल र अझ प्रभावकारी बनाउन एक पटकमा अमेरिकी डलर ५०,०००/- (पचास हजार) सम्म निर्यात मूल्यको १० प्रतिशतले हुने रकमको बैंक ग्यारेन्टीको आधारमा मालसामान निर्यात गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा उक्त बैंक ग्यारेन्टीको प्रतिशतलाई १० प्रतिशतबाट पाँच प्रतिशतमा झार्न गरिएको

- छ र निकासी मूल्यलाई एक लाख डलर पुऱ्याइएको छ ।
- ब. प्रचलित व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रही E-Commerce तथा E-Payment को भुक्तानी प्रयोजनको लागि वाणिज्य बैंकहरूले विदेशस्थित गैरबैंकिङ्ग निकायहरूमा खाता खोल्न चाहेमा त्यस्तो खाता यस बैंकको अनुमति लिई खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- ड. वाणिज्य बैंकहरूले परिवर्त्य विदेशी मुद्रा निक्षेपबाट प्राप्त रकम लगानी गर्दा एक वर्ष वा सोभन्दा कम अवधिमा भुक्तानी हुने गरी लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा सो बन्देज हटाइएको छ ।
- ड. वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकमा बुझाउन ल्याउने नगद अमेरिकी डलरको हकमा दुई प्रतिशत कट्टा गरी बाँकी ९८ प्रतिशत रकम सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूको यस बैंकमा रहेको अमेरिकी डलर खातामा जम्मा गर्दै आएकोमा अमेरिकी डलर बाहेक अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्राको हकमा निम्न व्यवस्था लागू गरिएको छ :
- प्रचलित खरीददर अनुसार रुपैयाँको गणना गर्ने ।
 - उक्त रुपैयाँमा दुई प्रतिशत कट्टा गरी बाँकी ९८ प्रतिशतले हुन आउने रकम सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको अमेरिकी डलर खातामा जम्मा गर्ने ।
 - यस प्रयोजनको लागि अमेरिकी डलरको खरिद दर नै प्रयोग गर्ने ।
 - यस व्यवस्थापश्चात् वाणिज्य बैंकहरूलाई अमेरिकी डलरबाहेक अन्य विदेशी मुद्राका खाताहरू यस बैंकमा राख्न आवश्यक नहुने भएको हुँदा त्यस्ता सबै खाताहरू २०६१ साउनभित्र बन्द गरिएको छ ।
- ड. क्रेडिट कार्डसम्बन्धी यस बैंकको साविकको व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रही निम्न व्यवस्थाहरू थप गरिएको छ :
- क्रेडिट कार्ड अन्तर्गत डेबिट कार्ड पनि समावेश हुने ।
 - आफूले पाउने सटही सुविधाबापतको विदेशी मुद्रा रकम नगद वा यात्रु चेकको रूपमा नलिइकन कार्ड होल्डरले क्रेडिट कार्डको माध्यमबाट उपयोग गर्न चाहेमा त्यस्तो कारोबार गर्न सक्ने ।
 - वाणिज्य बैंकहरूले चाहेमा प्रचलित व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रही पछि परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै हिसाब मिलान गर्नुपर्ने शर्तमा अमेरिकी डलर ५,०००/- सम्म खर्च गर्न सक्ने गरी क्रेडिट कार्ड जारी गर्नसक्ने ।
- ड. वाणिज्य बैंकहरूले चाहेमा भारतीय रुपैयाँको अन्तरबैंक कर्जा सापटी (Lending/Borrowing) कारोबार गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- ण. वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकको बैंकिङ्ग कार्यालयमा अमेरिकी डलर मात्रको खाता राख्न पाउने व्यवस्था रहेकोमा "Inter Bank Foreign Currency Clearing Purpose" को लागि मात्र प्रयोग गर्न मिल्ने शर्तमा वाणिज्य बैंकहरूले चाहेमा Euro र GBP को खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- त. रेमिट्यान्स कारोबार गर्न इजाजतप्राप्त निकायहरूलाई प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खाता खोल्न दिने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
- थ. परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खातासम्बन्धी

- व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रहने गरी दोस्रो विश्व युद्धको बेलामा युद्धबन्दी अवस्थाबाट गुञ्जिन परेका तत्कालीन ब्रिटिस गोर्खा अन्तर्गतका सैनिक वा निजका परिवारलाई ब्रिटिस सरकारले दिने क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्ने हकदारको नाममा पनि जनही अधिकतम स्टर्लिङ पाउण्ड १०,०००/- जम्मा गर्न सक्ने गरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- द. भारत, बङ्गलादेश, श्रीलङ्का र भुटानबाहेक एसियाका अन्य सबै मुलुकहरूबाट जीवित पंक्षी, कुखुरा, हाँस लगायत अन्य चरा जाती र त्यसको अप्रशोधित मासु तथा अण्डा लगायत पंक्षीजन्य अप्रशोधित सामग्रीहरू पैठारी गर्न श्री ५ को सरकारले प्रतिबन्ध लगाएको हुँदा सोही बमोजिम गर्न इजाजतप्राप्त सबै वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन जारी भएको छ ।
- ध. वीरगञ्जस्थित सुख्खा बन्दरगाह सञ्चालनमा आइसकेको सन्दर्भमा तेस्रो मुलुकहरूबाट आयात हुने सम्पूर्ण वस्तुहरू उक्त सुख्खा बन्दरगाहमार्फत भित्र्याउन सकिने र निर्यात हुने व्यापारिक सरसामानको हकमा पनि सोही बन्दरगाहमार्फत गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
- न. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सङ्ख्या यस अगाडि ३९ वटा कायम रहेकोमा २७ वटा वस्तुहरू थप गरी ६६ पुऱ्याइएको छ ।
- प. नेपाल र जनवादी गणतन्त्र चीनको बीचमा चिनियाँ मुद्रा युआनलाई सीमित परिवर्त्यता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा दुई वर्षअघि सम्पन्न सम्झौताबाट दुवै मुलुकलाई फाइदा नै भएको हुँदा सो सम्झौता थप दुई वर्षको लागि नवीकरण गरिएको छ ।
- फ. २०६० चैतदेखि २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा ट्राभल एजेन्सी, ट्रेकिङ एजेन्सी, कार्गो, कुरियर कम्पनी तथा होटलहरू गरी विदेशी विनिमय कारोबार गर्ने थप १३० कम्पनीहरूलाई इजाजत प्रदान गरिएको छ भने मनिचेञ्जर कम्पनीहरूको सङ्ख्या २२६ पुगेको छ ।
- ब. वैदेशिक रोजगारीमा गएका नेपालीहरूले आफ्नो पठाउन सक्नु भन्ने अभिप्रायले विगत वर्षहरूदेखि मनिट्रान्सफर गर्ने संस्थाहरूको विकासमा प्रोत्साहन गरिँदै आएको छ । यस अवधिमा इजाजतपत्र प्राप्त गर्ने संस्थाहरूको सङ्ख्या २९ बाट ४० पुगेको छ र यी कम्पनीहरूले आन्तरिक रूपमासमेत Sub-Agentहरूमार्फत सेवा विस्तार गर्दै लगेका छन् । यस्तो इजाजतपत्र दिने क्रममा यस वर्ष मात्रै थप ५५ वटा कम्पनीहरूलाई सैद्धान्तिक सहमतिपत्र (Letter of Intent) प्रदान गरिएको छ ।
- भ. भारतबाहेक अन्य मुलुकहरूमा उच्च शिक्षा हासिल गर्न जाने विद्यार्थीहरूलाई २०६० चैतदेखि २०६१ फागुन मसान्तसम्म अमेरिकी डलर २,४२,६०,५८९/- को सटही सुविधा प्रदान गरिएको छ ।
- म. २०६० चैतदेखि २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले FEDAN मार्फत अनुरोध गरे बमोजिम ३९ पटकको विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपबाट करिब रु. ३४ अर्ब ५५ करोड बराबरको अमेरिकी डलर खरिद गरिएको छ भने पाँचपटकको बजार हस्तक्षेपबाट करिब रु. चार अर्ब ३८ करोड बराबरको अमेरिकी डलर वाणिज्य बैंकहरूलाई बिक्री गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन तथा सुपरिवेक्षण

वाणिज्य बैंक स्थापनासम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थामा परिमार्जन

८५. बैंकको सञ्चालक समितिले विद्यमान वाणिज्य बैंक स्थापनासम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थामा सामान्य परिमार्जन गरेको छ। विद्यमान नीतिगत व्यवस्थाअनुसार काठमाडौं उपत्यकाबाहेक अधिराज्यका सबै ठाउँमा कार्यक्षेत्र रहने गरी स्थापना भइसकेको वाणिज्य बैंकले कम्तीमा तीन वर्षको कार्य सञ्चालन गरेको हुनुपर्ने भन्ने प्रावधान रहेको र त्यस्तो बैंकले काठमाडौं उपत्यकामा कार्यालय खोल्नको लागि पूरा गर्नुपर्ने शर्त तोकिएको छ। साथै त्यस्तो बैंकको कार्य सञ्चालन सन्तोषजनक हुनुपर्ने र बैंकले खुद मुनाफा आर्जन गरेको हुनुपर्ने भन्ने शर्तहरू तोकिएकोमा त्यस्तो बैंकहरूले कति वर्षसम्म खुद मुनाफा आर्जन गरेको भएमा बैंकको कार्य सञ्चालन सन्तोषजनक भएको मान्ने भन्ने सम्बन्धमा स्पष्ट व्याख्या गर्नुपर्ने आवश्यकता महसूस गरिएकोले सो सम्बन्धमा त्यस्तो बैंकहरूको तीन बर्षे कार्य सञ्चालन अवधिका वित्तीय सूचकहरू नाफा अभिमुखीकरणतर्फ केन्द्रित हुनुका साथै कम्तीमा एक वर्ष खुद मुनाफा आर्जन गरेको हुनुपर्ने भन्ने आधार मान्ने गरी सो नीतिगत व्यवस्था परिमार्जन गरिएको छ।

नियमन तथा निर्देशन जारी एवम् परिमार्जन

८६. बैंकले विद्यमान नियमन निर्देशनहरूलाई समयानुकूल परिमार्जन गर्ने क्रममा कतिपय निर्देशनका अस्पष्ट बुँदाहरूलाई स्पष्ट पार्ने, खारेज गर्ने र परिष्कृत गर्ने एवम् आवश्यकतानुसार नयाँ निर्देशनहरू जारी गर्ने गरेको छ। २०६० चैतदेखि २०६१ फागुनसम्मको अवधिमा जारी गरिएका र संशोधन गरिएका मुख्य मुख्य निर्देशनहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- क. वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहमा शुद्धता र उपर्युक्तता कायम गर्ने प्रयोजनको लागि २०६०/०६०१ मा जारी गरिएको कर्जा

सूचना तथा कालोसूची व्यवस्थासम्बन्धी निर्देशनलाई खारेज गरी २०६१/०२/२२ मा नयाँ निर्देशन जारी गरिएको छ।

- ख. यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले सहवित्तीयकरण अन्तर्गत प्रवाह गर्ने कर्जालाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउनको लागि २०६१/०२/१८ मा सहवित्तीयकरण कर्जासम्बन्धी निर्देशन जारी गरिएको छ।

- ग. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गरेको अवस्थामा कायम गर्नुपर्ने जोखिम व्यवस्थाका सम्बन्धमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि मात्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शतप्रतिशत ब्याज असुल गरी कर्जा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गरेमा त्यस्तो कर्जालाई असल कर्जा सरह एक प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न पाउने तर त्यस्तो छुट लिने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले उक्त छुटको कारणबाट भएको फाइदाबाट शेयरधनीहरूलाई लाभांश बाँड्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ।

- घ. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो जोखिम भारित सम्पत्तिको आधारमा कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम पूँजीकोष आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि ११ प्रतिशत कायम गरी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि १२ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा विद्यमान असहज परिस्थितिलाई मनन गरी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि पनि सोही न्यूनतम ११ प्रतिशत (जसमध्ये ५.५ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष) कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

- ङ. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अन्य वित्तीय संस्थाहरूको शेयरमा गरेको लगानीलाई यस बैंकको निर्देशन अनुसार २०६१ असार मसान्तसम्ममा बिक्री

गरिसक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा त्यस्तो शेयर बिक्री गर्न प्रचलित कानूनले रोक लगाएको लगानी बाहेक २०६१ असार मसान्तसम्ममा बिक्री गर्न नसकेको त्यस्तो सम्पूर्ण लगानीको हकमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा शतप्रतिशत प्रोभिजन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

च. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले दशैं, तिहारजस्तो विशेष अवसरमा आफ्नो शाखाबाट ग्राहकहरूलाई कार्यालय समयभन्दा बाहिरको अतिरिक्त समयमा वा सार्वजनिक बिदाको दिनहरूमा सेवा पुऱ्याउन चाहेमा यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्थालाई खारेज गरी यस बैंकलाई पूर्व जानकारी दिई कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

छ. वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहमा शुद्धता र उपर्युक्तता कायम गर्ने प्रयोजनको लागि २०६१।०२।२२ मा जारी गरिएको कर्जा सूचना तथा कालो सूची व्यवस्थासम्बन्धी निर्देशनलाई कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेड बैंकर्स संघको मातहतबाट हटी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा पब्लिक लिमिटेड कम्पनीको रूपमा दर्ता भइसकेकोले सोही अनुसार परिमार्जन गरिएको छ ।

लुम्बिनी बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन हस्तान्तरण

८७. वित्तीयक्षेत्र उपरको विश्वसनीयता र साखमा अभिवृद्धि गरी शेयरधनी र निक्षेपकर्ताको हितको संरक्षण गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ को उपदफा (१) बमोजिम उक्त बैंकको तत्काल मौजुदा सञ्चालक समितिलाई निलम्बन गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त बैंकको व्यवस्थापन २०५८।१२।७ देखि आफ्नो नियन्त्रणमा लिई तीन सदस्यीय व्यवस्थापन समिति गठन गरी उक्त समितिमार्फत बैंक सञ्चालन गरेको थियो ।

८८. उक्त बैंकलाई सुधार गर्न व्यवस्थापनमा पुनर्संरचना गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई महसूस गरी लुम्बिनी बैंक लिमिटेडका

संस्थापक शेयरधनीहरूसहित सर्वसाधारण शेयरधनीहरूमध्येबाट समेत सञ्चालक समितिमा प्रतिनिधित्व गराई बैंक सञ्चालन हुने स्थिति सृजन गर्न, सर्वसाधारणलाई छुट्याइएको शेयर बिक्री वितरण गर्न, सर्वसाधारणसहितको प्रतिनिधित्व भएको साधारण सभाबाट लेखापरीक्षण प्रतिवेदन पारित गराउन तथा नयाँ सञ्चालक समितिको गठन लगायतका कार्य गर्ने सिलसिलामा पहिलो पटक २०५९।१२।७ देखि एक वर्षका लागि तथा तेस्रो पटक २०६०।१२।७ देखि पुनः आठ महिना (२०६१।०१।६ सम्म)का लागि तथा तेस्रो पटक २०६१।०१।७ देखि बढीमा पाँच हप्ता २०६१।१।११)सम्म थप गरिएको थियो ।

८९. नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त बैंकको व्यवस्थापन नियन्त्रणमा लिएपछि व्यवस्थापन समितिमार्फत व्यापक पुनर्संरचना कार्य गरी बैंकको वित्तीय स्थितिमा सुधार गरेको, वित्तीय कार्यसम्पादनमा अनुशासन कायम गर्न विभिन्न नीति तथा निर्देशिकाहरू तयार गरेको, बैंकमा प्रयोगमा रहेका बैकिङ्ग सफ्टवेयरलाई परिवर्तन गरी समयसापेक्ष अत्याधुनिक सुविधाहरू भएको एकीकृत बैकिङ्ग सफ्टवेयर जडान गर्ने कार्य आरम्भ भएको, बैंक आफैले सकार गरेको केही गैरबैकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री गरी उक्त बैंक सुधारको लागि गर्नुपर्ने प्रारम्भिक कार्यहरू समयमा नै सम्पन्न गरी बैंकलाई स्वस्थ रूपमा सञ्चालन हुने वातावरण सृजना गर्न सर्वसाधारणसहितको प्रतिनिधित्व भएको सात सदस्यीय नयाँ सञ्चालक समिति गठन गरी २०६१।०९।१२ देखि उक्त बैंकको नियन्त्रण अवधि फुकुवा गरिएको छ ।

९०. नियन्त्रण अवधिमा विभिन्न सुधारका कार्यहरू भए पनि बैंकलाई अझ दिगो तथा स्वस्थ रूपमा सञ्चालन गर्न नयाँ व्यवस्थापनले केही पक्षहरूमा प्रतिबद्धताका साथ कार्य गर्नुपर्ने देखिएको सन्दर्भमा उक्त बैंकको विभिन्न पक्षहरूमा सुधार गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त बैंकको नयाँ सञ्चालक समितिलाई निर्देशन दिएको छ । सो अनुरूप बैंकको नयाँ व्यवस्थापनले भविष्यमा बैंकको विकासलाई गति प्रदान गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

विकास बैंक तथा 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थातर्फका गतिविधि र नीतिगत व्यवस्था

९१. विकास बैंक ऐन, २०५२ तथा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ अन्तर्गत २३ वटा विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू ('ख'वर्ग) स्थापना भई वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्दै आएका छन् । सोमध्ये राष्ट्रियस्तरमा सातवटा र बाँकी १६ वटा क्षेत्रीयस्तरमा स्थापना भई सञ्चालनमा रहेका छन् भने नेपाल औद्योगिक विकास निगम नेपाल औद्योगिक विकास निगम ऐन, २०४६ र कृषि विकास बैंक कृषि विकास बैंक ऐन, २०२४ अन्तर्गत स्थापना भएका छन् । मुलुकको अर्थतन्त्रमा दीर्घकालीन रूपको कर्जाको माग पूरा गर्नको लागि कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको सञ्चालन सक्षमता अभिवृद्धि गर्न यी दुवै विकास बैंकहरूको सुधारको लागि आवश्यक कार्य अगाडि बढिरहेको छ ।
९२. मुलुकको विद्यमान शान्ति सुरक्षाको कारणबाट ग्रामीण क्षेत्रमा वाणिज्य बैंकहरूका शाखा स्थानान्तरण तथा बन्द हुँदै गरेको अवस्थामा क्षेत्रीयस्तरमा खुलेका विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जनतालाई बैंकिङ सुविधा दिने अवस्था सृजना हुँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा थप बैंकिङ सेवा विस्तार गर्न दुर्गम एवं पहाडी क्षेत्रमा स्थापना हुन चाहने विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्राथमिकता दिइँदै आएको छ ।
९३. राष्ट्रियस्तरका सातवटा विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमध्ये नेपाल विकास बैंक र नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंकमा नेपाल राष्ट्र बैंकको १० प्रतिशत शेयर स्वामित्व रहेको छ । श्री ५ को सरकारको बजेट वक्तव्यमार्फत विकास बैंक स्थापनार्थ प्राथमिकता दिने नीति अनुरूप विगतमा विकास बैंकहरूको शेयर पूँजीमा नेपाल राष्ट्र बैंककोसमेत सहभागिता रहने गरेको थियो । वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रम अधि बढाउँदै जाने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकले भविष्यमा ती बैंकहरूमा रहेको आफ्नो शेयर स्वामित्व क्रमशः भिक्ने नीति लिएको छ ।
९४. राष्ट्रिय एवम् क्षेत्रीयस्तरमा स्थापना भइसकेका

विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई भौगोलिक कार्यक्षेत्रको आधारमा २०६६ असारसम्ममा देहाय बमोजिम चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्न निर्देशन दिइसकिएको छ ।

- राष्ट्रिय स्तरको विकास बैंकको लागि न्यूनतम चुक्तापूँजी रु. ३२ करोड ।
- काठमाडौं उपत्यकाबाहेकका भौगोलिक क्षेत्र जोडिएका चारदेखि १० जिल्ला कार्यक्षेत्र हुने विकास बैंकको लागि न्यूनतम चुक्तापूँजी रु. पाँच करोड ।
- काठमाडौं उपत्यकाबाहेकका भौगोलिक क्षेत्र जोडिएका एकदेखि तीन जिल्ला कार्यक्षेत्र रहने विकास बैंकको लागि न्यूनतम चुक्तापूँजी रु. दुई करोड ।

९५. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ७८ बमोजिम वित्तीय कारोबार गर्ने संस्थाले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत लिनुपर्ने प्रावधान रहेको छ । लघु वित्त कारोबार गर्ने विकास बैंकहरू कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमबाहेक अन्य विकास बैंकहरूलाई २०५९/१०/१ देखि लागू हुनेगरी निर्देशन जारी गरिएकोमा सो निर्देशनलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप हुनेगरी संशोधन एवम् परिमार्जन गरी २०५९/१०/१ देखि पुरानो निर्देशन खारेज गरी निर्देशन नं. एकदेखि १३ सम्मका नयाँ निर्देशन जारी गरिएकोमा निर्देशन उपर विकास बैंकका कार्यकारी प्रमुखसँग गरिएको छलफलबाट प्राप्त सुझावहरूसमेतलाई दृष्टिगत गरी "विकास बैंकहरूको लागि निर्देशन, २०६० (संशोधित)" जारी गरिएको छ । उक्त निर्देशनमा निम्न पक्षहरू समावेश गरिएका छन् :

क. विकास बैंक तथा (ख) वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने पूँजीकोषको व्यवस्था आर्थिक वर्ष २०५९/६०, आर्थिक वर्ष २०६०/६१ र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा प्राथमिक पूँजी क्रमशः पाँच प्रतिशत, ५.५ प्रतिशत र छ प्रतिशत र पूँजीकोष क्रमशः १० प्रतिशत, ११ प्रतिशत र १२ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा

- आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा सो आर्थिक वर्षको लागि न्यूनतम पूँजीकोष ११ प्रतिशत कायम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ तर २०६२/६३ देखि न्यूनतम पूँजीकोष १२ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- ख. विकास बैंकहरूको लागि मुद्दती निक्षेप, बचत निक्षेप, क्रमिक निक्षेप योजना र सञ्चयकोष निक्षेपमार्फत निक्षेप सङ्कलन गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ अनुसार स्थापित 'ख'वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले विनाव्याजमा निक्षेप सङ्कलन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- ग. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो कुल निक्षेप दायित्व र सापटी कोषको एक प्रतिशतले हुने रकम अनिवार्य नगद मौज्जात राख्नुपर्ने र कुल निक्षेप दायित्वको सात प्रतिशत तरल सम्पत्ति राख्नुपर्नेछ ।
- घ. विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पनि वाणिज्य बैंकसरह कर्जा तथा सापटको वर्गीकरण-असल, कमसल, शङ्कास्पद र खराब वर्गमा गणना गर्नुपर्ने र कर्जा नोक्सानी व्यवस्था क्रमशः एक प्रतिशत, २५ प्रतिशत, ५० प्रतिशत र १०० प्रतिशत कायम गर्नुपर्नेछ ।
- ङ. बैंकले कुनै एक व्यक्ति वा समूहलाई कोषमा आधारित कर्जा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशतसम्म र गैरकोषमा आधारित सुविधा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको ५० प्रतिशतसम्म प्रदान गर्न सक्नेछ ।
- च. विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कार्यक्षमता अभिवृद्धि गर्न संस्थापक, सञ्चालक र कर्मचारीहरू व्यावसायिक, इमान्दार, अनुशासित र उच्च नैतिकवान् हुनुपर्नेछ भन्ने अवधारणालाई उच्च प्राथमिकता दिँदै संस्थागत सुशासनसम्बन्धी निर्देशन लागू गरिएको छ ।
- छ. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले मूलक्षेत्र अन्तर्गत कृषि, उद्योग, सेवा व्यवसाय, जग्गा विकास र आवास गृह तथा व्यापारिक भवन निर्माण, विपन्न वर्ग र व्यापारिक क्षेत्र आदिमा क्रमशः ६०, ६०, ७५, ५०, ५० र ५० प्रतिशतसम्म कर्जा प्रवाह गर्न सक्नेछन् ।
- ज. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सरकारी ऋणपत्र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र तथा सङ्गठित संस्थाहरूको शेयर तथा डिभेन्चरमा लगानी गर्ने नीति तथा विधि सञ्चालक समितिबाट स्वीकृति गराएर मात्र लागू गर्नुपर्नेछ ।
- झ. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले निक्षेपमा दिने व्याज र कर्जा तथा सापटमा लिने व्याजदर स्वयं निर्धारण गर्न सक्नेछन् ।
- ञ. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कुनै पनि किसिमको शाखा कार्यालय खोल्न नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- ट. संस्थापक शेयर बिक्री गर्दा वा नामसारी गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- ठ. यस बैंकबाट स्वीकृतप्राप्त लेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण गराई लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तयार गरी वार्षिक साधारण सभा हुनुभन्दा कम्तीमा ३० दिन अगाडि यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने र वार्षिक साधारणसभा सम्पन्न भएको सात दिनभित्र सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- ड. विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय आवश्यक न्यूनतम चुक्ता पूँजी विवरणहरू स्पष्ट पारदर्शी बनाउन यस बैंकले तोकेको ढाँचामा वित्तीय विवरणहरू तयार गरी यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै कालोसूची सम्बन्धी व्यवस्था, गैरबैकिङ्ग सम्पत्तिसम्बन्धी व्यवस्था र तथ्याङ्क विवरण पठाउनुपर्ने व्यवस्थासम्बन्धी निर्देशन जारी गरिएको छ ।

९६. २०६१ फागुन मसान्तसम्म वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त वित्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या ५९ पुगेको छ । २०६१।१२।२० मा हाइसेफ फाइनेन्स कम्पनी लक्ष्मी बैंक लिमिटेडमा गाभिए पश्चात् वित्त कम्पनीको सङ्ख्या ५७ कायम हुन आएकोमा २०६१।२।१८ मा प्रूडेन्सियल मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स कम्पनी र २०६१।३।३० मा श्री इन्भेष्टमेण्ट एण्ड क्रेडिट फाइनेन्स लिमिटेडलाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजत प्रदान गरिएको छ । काठमाडौंमा प्रधान कार्यालय रहेका यी दुवै कम्पनीहरूको अधिकृत पूँजी रु. १० करोड र जारी पूँजी रु. पाँच करोड रहेको छ ।
९७. यस बैंकबाट वित्तीय संस्था एवम् वित्तीय सेवालाई समयसापेक्ष, सुव्यवस्थित, पारदर्शी, सुरक्षित र भरपर्दो बनाउन समय-समयमा नीति निर्देशनहरूमा देहायबमोजिम परिमार्जन तथा संशोधन गरिएको छ :

- क. पूँजीकोषको गणना गर्ने प्रयोजनका लागि कर्जातर्फको जोखिम भार देहाय अनुसार संशोधन गरिएको छ :
- सरकारी वा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र वा आफ्नो मुद्दती रसिदको धितोमा प्रवाह गरिएका कर्जाहरूको जोखिमभार ०.००,
 - नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त अन्य वित्तीय संस्थाहरूको मुद्दती रसिदको धितोमा प्रवाहित कर्जाहरूको जोखिम भार ०.२० ।
- ख. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ बमोजिम इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाको वर्गीकरण सम्बन्धमा देहाय बमोजिमको नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ :

बैंक तथा वित्तीय संस्थाको वर्गीकरण

वर्ग	आवश्यक न्यूनतम चुक्ता पूँजी				
	राष्ट्रियस्तर	क्षेत्रीयस्तर *	४-१० जिल्ला *	१-३ जिल्ला	१ जिल्ला *
'क'	रु. १०० करोड	रु. २५ करोड	×	×	×
'ख'	रु. ३२ करोड		रु. ५ करोड	रु. २ करोड	×
'ग'	रु. १५ करोड **	×	×	×	रु. २ करोड
	रु. ५ करोड	×	×	×	रु. १ करोड ***
'घ' ****	रु. १० करोड	रु. ६ करोड	रु. २ करोड	रु. १ करोड	×

- * काठमाडौं उपत्यकाबाहेक ।
- ** लिजिङ्ग कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाको हकमा मात्र लागू हुने ।
- *** मध्य पश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकासक्षेत्र अन्तर्गतको कुनै एक जिल्लामा मात्र सीमित रहने ।
- **** लघु वित्तको कारोबार मात्र गर्ने वित्तीय संस्था ।

९८. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ बमोजिम इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाको लागि निवेदन दस्तुर तोक्ने सम्बन्धमा देहाय बमोजिमको नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ :

- क. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६० को दफा ४(१) को

प्रयोजनको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना गर्नको लागि सम्बन्धित व्यक्तिले त्यस्तो बैंक तथा वित्तीय संस्था प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता गर्न यस बैंकमा निवेदन दिँदा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको जारी पूँजीको ०.०१ प्रतिशतले हुने रकम बराबर दस्तुर लाग्ने छ ।

- ख. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६० दफा २९ (२) को प्रयोजनको लागि वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रको लागि यस बैंक समक्ष निवेदन दिँदा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको जारी पूँजीको ०.०२

प्रतिशतले हुने रकम बराबर दस्तुर लाग्नेछ ।

ग. वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रको लागि यस बैंकबाट सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरिसकेका र प्रचलित कानून बमोजिम संस्थापना भई यस बैंकमा निवेदन परिसकेका वित्तीय संस्थाहरूको हकमा माथि खण्ड (क) मा उल्लिखित दस्तुर लाग्ने छैन तर खण्ड (ख) मा उल्लिखित दस्तुर लाग्नेछ ।

९९. यस बैंकबाट इजाजत प्रदान गरिएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहमा शुद्धता र उपर्युक्तता कायम गर्ने प्रयोजनको लागि सोसम्बन्धी सूचना व्यवस्था र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कार्यलाई नियमित तथा व्यवस्थित गरी एउटै स्थानबाट सूचना प्राप्त गर्ने व्यवस्थाको लागि कर्जा सूचना तथा कालोसूचीसम्बन्धी निर्देशन जारी गरी लागू गरिएको छ ।

१००. यस बैंकबाट वित्त कम्पनीहरूलाई जारी गरिएको कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिको वर्गीकरण र कर्जा नोक्सानी व्यवस्थाअनुसार कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिलाई पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्नु परेमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि मात्र त्यस्ता कम्पनीले शतप्रतिशत ब्याज असूल गरी कर्जा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गरेमा त्यस्तो कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिलाई असल कर्जासह एक प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नसक्ने गरी छुट प्रदान गरिएको छ, तर त्यस्तो छुट लिए बापत हुन सक्ने फाइदाबाट प्राप्त हुने लाभांश शेयरधनीहरूलाई बाँडफाँड गर्न नपाउनेसमेत निर्देशनमा उल्लेख गरिएको छ ।

१०१. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त वित्त कम्पनीहरूले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि आफ्नो जोखिम भारित सम्पत्तिको न्यूनतम पूँजीकोष १२ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने र सोमध्ये प्राथमिक पूँजी छ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने निर्देशन भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि न्यूनतम पूँजीकोष ११ प्रतिशत र सोमध्ये प्राथमिक पूँजीकोष ५.५ प्रतिशत मात्र कायम

गर्नुपर्ने गरी कुल पूँजीकोषमा एक प्रतिशत कम गरिएको छ ।

१०२. यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त वित्त कम्पनीहरूले अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शेयरमा गरेको लगानीलाई प्रचलित कानूनले बिक्री गर्न रोक लगाएको अवस्थामा बाहेक २०६१ असार मसान्तसम्ममा बिक्री गरिसक्नुपर्ने र सो अवधिभित्र बिक्री गर्न नसकेमा त्यस्तो सम्पूर्ण लगानीको हकमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा शतप्रतिशत प्रोभिजन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०३. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त वित्त कम्पनीहरूले दशैं, तिहारजस्तो विशेष अवसरमा आफ्नो कार्यालयबाट ग्राहकहरूलाई कार्यालय समयभन्दा बाहिरको अतिरिक्त समयमा वा सार्वजनिक विदाको दिनहरूमा सेवा पुऱ्याउन चाहेमा यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्थालाई खारेज गरी यस बैंकलाई पूर्व जानकारी दिई कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०४. निक्षेप परिचालन गर्दा वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो प्राथमिक पूँजीको २.५ गुणामा नबढ्ने गरी बचत निक्षेप सङ्कलन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०५. अनिवार्य नगद मौज्दातको हकमा वित्त कम्पनीले आफ्नो कुल निक्षेप दायित्व र सापटी कोषको कम्तीमा एक प्रतिशतले हुने रकम नेपाल राष्ट्र बैंकमा खाता खोली जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था भइआएकोमा अब उपरान्त नजिकको वाणिज्य बैंकमा छुट्टै चल्ती खाता खोली उक्त रकम जम्मा गरेमा पनि अनिवार्य मौज्दातमा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । अनिवार्य मौज्दात तरल सम्पत्ति व्यवस्था सम्बन्धमा यस बैंकद्वारा वित्त कम्पनीहरूको लागि “राष्ट्रियस्तरको विकास बैंकमा निक्षेपको रूपमा रहेको मौज्दात” तरल सम्पत्ति अन्तर्गत समावेश गरिने गरिएकोमा सो प्रावधानलाई संशोधन गरी “विकास बैंकमा (लघु वित्त कारोबार गर्ने विकास बैंकबाहेक) निक्षेपको रूपमा रहेको मौज्दात” कायम गरिएको हुँदा सोही अनुसार निर्देशन जारी गरिएको छ । वित्त कम्पनीले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त हुँदा (असार मसान्तमा) आफ्नो ढुकुटीमा रहेको

- नगद मौज्दातको विवरण कम्पनीका कार्यकारी प्रमुखबाट प्रमाणित पारी यस बैंकको बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग र वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागमा अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०६. कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिको पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना सम्बन्धमा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्नु अघि कर्जा तथा लगानी र पट्टा सम्पत्तिको सम्भौतामा उल्लेख भए बमोजिम पाकेको ब्याजमध्ये कम्तीमा २५ प्रतिशत ब्याज रकम असुल भएको हुनुपर्ने तर उठाउन बाँकी रहेको बाँकी ब्याजलाई उठाउन बाँकी साँवामा पूँजीकृत गरी कर्जालाई पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्न नपाइने गरी संशोधन गरिएको छ । त्यस्तै अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट स्वाप (Swap) गरिने कर्जाको हकमा जुन वर्गीकरणमा परेको कर्जा स्वाप गरिने हो, स्वाप गरिलिने वित्त कम्पनीले पनि सोही वर्गीकरणमा राखी विद्यमान कर्जा नोक्सानी व्यवस्थाबमोजिम कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने र यस्तो कर्जा स्वाप गरी लिने वित्त कम्पनीले सम्बन्धित कर्जा कुन वर्गीकरणमा रहेको थियो भन्ने सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रमाणित विवरण लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०७. आपसी सम्बन्ध भएका ग्राहकहरूलाई एउटै समूह मानिने व्यवस्था अन्तर्गतका केही प्रावधानहरूमा संशोधन गरिएको छ ।
१०८. वित्त कम्पनीहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्राप्त अन्य कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थापक शेयरमा लगानी गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०९. वित्तीय जमानतसम्बन्धी व्यवस्थाका लागि निम्नानुसार निर्देशन जारी गरिएको छ :
- क. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले वित्तीय जमानत जारी गर्ने सम्बन्धमा सीमा, सुरक्षण, मार्जिन, अख्तियारी र सूचना प्रणालीजस्ता विषयमा स्पष्ट नीति तर्जुमा गरी सो नीतिलाई आ-आफ्नो सञ्चालक समितिबाट पारित गरी लागू गर्नुका साथै सो नीतिबारे यस बैंकलाई समेत अवगत गराउनुपर्नेछ ।
- ख. सञ्चालक समितिबाट वित्तीय जमानतसम्बन्धी नीति तर्जुमा गर्दा देहायबमोजिम गर्नुपर्नेछ :
- ० जमानत जारी गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग त्यस्तो ग्राहकको कर्जा कारोबार हुनैपर्ने र प्रतिग्राहक कर्जा सीमा नाघ्ने कारणले थप कर्जा प्रदान गर्न नमिल्ने भएमा मात्र सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो ग्राहकलाई अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाको पक्षमा वित्तीय जमानत जारी गर्नसक्ने ।
- ० उपदफा ७९ बमोजिम वित्तीय जमानत जारी गर्दा जमानत जारी गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाले गैरकोषमा आधारित कारोबारका लागि तोकिएको प्रतिग्राहक सीमा ननाघ्ने गरी मात्र वित्तीय जमानत जारी गर्नुपर्ने ।
११०. यो निर्देशन जारी हुनुपूर्व जारी गरिएका जमानतको अवधि समाप्त भएपछि यस निर्देशनअनुसार जमानत जारी गर्न नमिल्ने भएमा पुन नवीकरण गर्न नपाइने र यो निर्देशन विपरीत पुनः नवीकरण गरेमा शतप्रतिशत कर्जा व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
१११. देहायको जमानतका हकमा भने यो व्यवस्था लागू हुने छैन :
- अन्तर्राष्ट्रिय श्रेणीकृत विदेशी बैंकको काउन्टर ग्यारेन्टीमा जारी हुने ग्यारेन्टी,
 - विड बण्ड,
 - परफरमेन्स बण्ड,
 - अग्रिम भुक्तानी जमानत,
 - वित्तीय जमानतबाहेकका अन्य जमानतहरू ।

११२. आयकर ऐन, २०५८ को प्रयोजनका लागि वित्त कम्पनीहरूले अन्य सङ्गठित संस्थाका कर्मचारिहरूसमेतको लागि अवकाश कोष सञ्चालन गर्ने र त्यस्तो कोष यस बैंकबाट स्वीकृत गराउनुपर्ने भएमा निम्नानुसारको सम्पूर्ण शर्तहरू पूरा गरेको वित्त कम्पनीले मात्र यस बैंक समक्ष अनुरोध गर्नसक्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ :

- प्राथमिक पूँजी रु. १० करोड पुगेको,
- सर्वसाधारणमा शेयर बिक्री वितरण गरी नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडमा सूचीकृत भइसकेको,
- लगातार तीन वर्षदेखि खुद मुनाफामा सञ्चालन भएको र
- प्रचलित कानून र यस बैंकको निर्देशन पालना गरेको ।

११३. वित्त कम्पनीका शेयरधनी, निक्षेपकर्ता एवम् वित्त कम्पनीसँग कारोबार गर्ने र कम्पनीको व्यवस्थाप्रति अभिरुचि राख्ने सर्वसाधारणसमक्ष वित्त कम्पनीसँग सम्बन्धित महत्त्वपूर्ण परिसूचकहरू पारदर्शी रूपमा राख्नको लागि वित्त कम्पनीको वित्तीय स्थितिको उचित र यथार्थ चित्रण गराउने र वित्त कम्पनीले पालना गर्ने लेखा नीति र वित्तीय विवरणमा एकरूपता ल्याउने उद्देश्यले वित्त कम्पनीले पालना गर्नुपर्ने लेखानीति तथा वित्तीय विवरणहरूको ढाँचासम्बन्धी व्यवस्था लागू गरिएको छ ।

विकास बैंकतर्फ (लघु वित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने) का गतिविधि र नीतिगत व्यवस्था

११४. हालसम्म यस बैंकबाट स्वीकृतिप्राप्त पाँचवटा क्षेत्रीय स्तरका ग्रामीण विकास बैंक, चारवटा निजी क्षेत्रबाट स्थापना भएका लघु वित्तको कारोबार गर्ने विकास बैंक र थोक कर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले स्थापना भएका दुईवटा राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंक (रुरल माइक्रोफाइनेन्स डेभलपमेन्ट सेन्टर (RMDC) र साना किसान विकास बैंक) गरी ११ वटा लघु वित्तको कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूले वित्तीय कारोबार गर्दै आएका छन् ।

११५. लघु वित्तको कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूलाई

२०५९ फागुनदेखि जारी गरिएको निर्देशनका केही प्रावधानहरूमा संशोधन गरिएको छ । जसअनुसार संशोधित निर्देशनमा असल कर्जाको लागि न्यूनतम एक प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने, किस्ताबन्दीमा असुल गर्ने गरी प्रवाह भएको कर्जा तथा सापटको प्रत्येक कर्जाको भाखा नाघेको आधारमा वर्गीकरण गरी कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने गरी कायम गरिएको छ ।

सहकारी संस्थातर्फका गतिविधि र नीतिगत व्यवस्था

११६. सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्राप्त सहकारी संस्थाहरूलाई जारी गरेको निर्देशन अनुसारको पर्याप्त पूँजीकोष कायम नगरेको कारणले प्राथमिक पूँजीकोष ऋणात्मक हुन गई यस बैंकबाट जारी भएको निर्देशनहरूको पालना हुन नसकेको र बरोबर निर्देशनको उल्लङ्घन गरेको समेत कारणले गर्दा नेसनल डेभलपमेन्ट को-अपरेटिभ्स सोसाइटी लिमिटेड, हरिहर भवन, ललितपुरको २०६०।१।२३ मा, नेपाल सहकारी संस्था लिमिटेड, बागबजार, काठमाडौंको २०६१।२।१ मा र नवविक्षितिज सहकारी संस्था लिमिटेड, कालिकामार्ग, काठमाडौंको २०६१।५।२९ मा सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्र रद्द गरिएको छ । यसरी तीनवटा संस्थाको इजाजतपत्र रद्द भएपछि सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतप्राप्त सहकारी संस्थाको सङ्ख्या २० कायम भएको छ, साथै आगामी दिनहरूमा सहकारी संस्थाहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्न यस बैंकबाट इजाजत प्रदान नगर्ने नीति अख्तियार गरिएकोमा सो कायमै रहेको छ ।

गैरसरकारी संस्थातर्फका गतिविधि र नीतिगत व्यवस्था

११७. वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन (पहिलो संशोधन), २०५५ लागू भएपछि लघु कर्जाको कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्या बढ्दै गएको छ । हालसम्म यस बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्न अनुमतिपत्र प्राप्त गरेका गैरसरकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या ४७ पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा २०६१।६।१३ मा छिमेक समाज संघ संस्था, सानो गौचरण, काठमाडौं, २०६१।७।१६ मा स्वावलम्बन विकास

केन्द्र, डिल्लीबजार, काठमाडौं र विकास आयोजना सेवा केन्द्र (डिप्रोक्स-नेपाल), थापाथली, काठमाडौंलाई वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ ।

११८. वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन (पहिलो संशोधन), २०५५ संशोधन भएपछि सोही अनुसार वित्तीय मध्यस्थता नियमावली, २०५६ मा पनि संशोधन गर्नुपर्ने भएकोले वित्तीय मध्यस्थता नियमावली, २०५६ का केही नियमहरूमा संशोधन तथा थप गरी श्री ५ को सरकारमा स्वीकृतिको लागि पठाइएकोमा २०६०।१।२।२ मा स्वीकृतिप्राप्त भई सो नियमावली लागू भइसकेको छ ।

११९. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूका लागि समेत गैरबैंकिङ्ग सम्पत्तिको नोक्सानी व्यवस्था सम्बन्धमा देहायबमोजिम गर्न निर्देशन जारी गरिएको छ :

क. आर्थिक वर्ष २०५९/६० को अन्त्यसम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सकारेको गैरबैंकिङ्ग सम्पत्तिलाई आर्थिक वर्ष २०५९/६० पश्चात्को तीन आर्थिक वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६२/६३ भित्र बिक्री हुन नसकेमा त्यस्तो गैरबैंकिङ्ग सम्पत्तिको लागि देहायमा उल्लेख भए बमोजिम तीन आर्थिक वर्षभित्र शत प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

आर्थिक वर्ष	नोक्सानी व्यवस्था
२०६०/६१	३३.३३
२०६१/६२	६६.६७
२०६२/६३	१००.००

तर त्यस्तो गैरबैंकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री गरिसक्नुपर्ने सम्बन्धमा ऐन/निर्देशनमा तोकिएको अवधि (वाणिज्य बैंकको हकमा सात वर्ष र विकास बैंक र वित्त कम्पनीको हकमा पाँच वर्ष) तीन वर्षभन्दा कम रहेछ भने त्यस्तो अवस्थामा निम्नानुसार नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्नेछ :

○ ऐन/निर्देशनमा तोकिएको अवधि आर्थिक वर्ष २०६१/६२

मा पूरा हुँदै छ भने त्यस्तो गैरबैंकिङ्ग सम्पत्तिका लागि आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को अन्त्यसम्ममा शत प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था खडा गर्नुपर्नेछ ।

○ ऐन/निर्देशनमा तोकिएको अवधि आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा पूरा हुँदै छ भने त्यस्तो गैरबैंकिङ्ग सम्पत्तिका लागि आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा ५० प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ सम्ममा १०० प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था खडा गर्नुपर्नेछ ।

ख. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ र सोपछि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सकारेको गैरबैंकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री नभएसम्मको लागि सकारेको आर्थिक वर्षमा २५ प्रतिशत बराबर रकम नोक्सानी व्यवस्था कायम गरी तत्पश्चात् पहिलो वर्ष ५० प्रतिशत, दोस्रो वर्ष ७५ प्रतिशत र तेस्रो वर्ष शतप्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने गरिएको छ ।

ग. गैरबैंकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री भएको अवस्थामा जुन आर्थिक वर्षमा बिक्री भएको हो सोही आर्थिक वर्षको नाफानोक्सान हिसाबमा त्यस्तो सम्पत्तिको लागि खडा गरिएको नोक्सानी व्यवस्थाको आवश्यक हिसाब मिलान गर्न सकिनेछ ।

१२०. वाणिज्य बैंकहरूलाई कर्जा सूचना केन्द्रको शेयर पूँजीमा गरेको लगानीको लागि नाफा-नोक्सान हिसाबमा खर्च लेखी लगानी समायोजन कोषमा जम्मा गर्नु नपर्ने गरी छुट दिइएको छ ।

१२१. वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहमा शुद्धता र उपयुक्तता कायम गर्ने प्रयोजनको लागि सोसम्बन्धी सूचना व्यवस्था र समयमा कर्जा नतिर्ने ऋणीहरूको कालोसूची तयार गर्ने कार्यलाई नियमित तथा व्यवस्थित

गरी एउटै स्थानबाट सूचना प्राप्त हुने व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले यस बैंकबाट वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई कर्जा सूचना तथा कालोसूची व्यवस्थासम्बन्धी नयाँ निर्देशन जारी गरिएको छ ।

१२२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली ऐन, २०५८ को दफा ३ को खण्ड (घ) को प्रयोजनको लागि यस बैंकले वित्तीय संस्थाको ऋण असुलीसम्बन्धी मुद्दाको लागि सोही ऐनको व्यवस्था लागू हुने गरी वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ बमोजिम स्थापना भएका वित्त कम्पनी र विकास बैंक ऐन, २०५२ बमोजिम स्थापना भएका विकास बैंकहरू (लघु वित्त कारोबार गर्नेबाहेक)लाई तोकेको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा कारवाही

१२३. विगत लामो समयदेखि प्रत्येक वाणिज्य बैंकको दुई वर्षमा कम्तीमा एकपटक समष्टिगत निरीक्षण गरिँदै आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि प्रत्येक वर्ष सबै वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत निरीक्षण गर्ने लक्ष्य राखी २०६१ फागुन मसान्तसम्म नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, नेपाल इन्भेष्टमेण्ट बैंक लिमिटेड, स्ट्याण्डर्ड चार्टर्ड बैंक लिमिटेड, हिमालयन बैंक लिमिटेड, एभरेष्ट बैंक लिमिटेड, बैंक अफ काठमाण्डू लिमिटेड, चुम्बिनी बैंक लिमिटेड, माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड, कुमारी बैंक लिमिटेड, लक्ष्मी बैंक लिमिटेड र सिद्धार्थ बैंक लिमिटेडको समष्टिगत निरीक्षण सम्पन्न भई प्रारम्भिक निरीक्षण प्रतिवेदन सम्बन्धित बैंकलाई पठाइसकिएको छ भने, २०६२ वैशाख महिनासम्म नविल बैंक लिमिटेड र नेपाल एसवीआई बैंक लिमिटेडको निरीक्षण सम्पन्न गरी प्रारम्भिक निरीक्षण मस्यौदा प्रतिवेदन पठाइनेछ । यस्तै चालू आर्थिक वर्षमा नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेड तथा नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेडको विशेष निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।

१२४. नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेड नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड, एन.वी. लिजिड एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड र नेपाल श्रीलङ्का मर्चेन्ट बैंक लिमिटेडले नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको न्यूनतम मापदण्डभन्दा कम प्राथमिक पूँजी र पूँजीकोष

राखेको तथा यी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा यस बैंकको विद्यमान निर्देशन विपरीत संस्थापक शेयरधनीहरू तथा उनीहरूका एकाघरका परिवारका सदस्यहरूलाई कर्जा प्रवाह गरेको पाइएकोले सोको अनुगमन गर्नको लागि बैंक सुपरिवेक्षण विभागका निर्देशकको संयोजकत्वमा एक कार्यदल गठन गरिएको छ ।

१२५. कुमारी बैंक लिमिटेडले बिनाबिल भर्पाइ पूर्व सञ्चालन खर्च बापत समायोजन गरेको रु. १,५०,३१,७०५।- सम्बन्धित सञ्चालकहरूबाट नगदमै जम्मा गर्न उक्त बैंकलाई निर्देशन दिइएको छ ।

१२६. श्री लुम्बिनी बैंक लिमिटेडलाई संस्थापक शेयरधनी तथा संस्थापक शेयरधनीको वित्तीय स्वार्थ रहेको संस्थालाई प्रदान गरेको कर्जा असुल उपर गर्ने कानूनी प्रक्रिया शुरू गर्न, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा नाघेका कर्जाहरूलाई २०६१ पुस मसान्तभित्र सीमामा ल्याउन, सुमा इन्टरप्राइजेजलाई गएको कर्जा २०६१ कात्तिक मसान्तभित्र असुल गर्न तथा असुल उपर हुन नसक्ने अवस्था भएमा उक्त कर्जालाई खराब कर्जामा वर्गीकरण गरी शतप्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

१२७. स्ट्याण्डर्ड चार्टर्ड बैंक नेपाल लिमिटेड र नविल बैंक लिमिटेडलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ को दफा ८२ को उपदफा (३) बमोजिम पाँच वर्षभन्दा बढी समयदेखि वितरण नभएको लाभांशको विवरण प्रकाशन गर्न निर्देशन दिइएको छ, साथै अपलेखन गरिएको कर्जाहरूको असुली अवस्थाबारे त्रैमासिक रूपमा यस बैंकलाई जानकारी गराउन नविल बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

१२८. प्रतिग्राहक कर्जा सीमाभित्र रही कर्जा प्रवाह गर्न तथा सीमा नाघेको कर्जाहरूलाई २०६१ पुस मसान्तसम्ममा सीमाभित्र ल्याउन, Supreme Pipe & Allied Industries लाई गएको कर्जा असुरक्षित देखिएको हुँदा २०६१ कात्तिक मसान्तसम्म उक्त कर्जाको लागि शतप्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न एभरेष्ट बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ, साथै आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को

- अन्तिम त्रयमासमा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र तथा विपन्न वर्गमा निर्देशनानुसार कर्जा प्रवाह नभएको हुनाले एभरेष्ट बैंक लिमिटेडलाई रु. १३,८७५-हर्जाना लगाइएको छ ।
१२९. बिगत केही वर्षयतादेखि नेकोन एयर लिमिटेड सञ्चालनमा नरहेको हुनाले प्रतिग्राहक कर्जा सीमाभन्दा बढी प्रवाह भएका कर्जाहरू निर्देशन बमोजिम सीमाभित्र ल्याउन उक्त कम्पनीलाई गएको कर्जाका लागि शतप्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था गर्न तथा कर्जा व्यवस्थापनमा विशेष ध्यान दिन नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ, साथै निर्देशन बमोजिम अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्न नसकेको हुनाले उक्त बैंकलाई आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा रु. १३,३७,१६१।०५ हर्जाना लगाइएको छ ।
१३०. बैंकको पूँजीकोष तोकिएको अनुपातभन्दा कम भएको हुँदा बैंक तथा वित्तीय संस्था अध्यादेश २०६१, को दफा ४२ को उपदफा (२) बमोजिम ३५ दिनभित्र पूँजी वृद्धि योजना (Capital Plan) पेश गर्न तथा प्रतिग्राहक कर्जा सीमा नाघेका कर्जाहरूलाई छ महिनाभित्र सीमाभित्र ल्याउन तथा कर्जा व्यवस्थापनमा विशेष ध्यान दिनको लागि नेपाल एसबीआई बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।
१३१. निर्देशन बमोजिम अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नराखेको हुनाले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा नेपाल बैंक लिमिटेडलाई रु. ६७,६०५।५७ र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई रु. १,५६,५१९।४३ हर्जाना लगाइएको छ ।
१३२. कर्जा नीति निर्देशिका अद्यावधिक गर्न नाफाबाट चुक्ता पूँजीको १० प्रतिशत पूँजी समायोजन कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था बमोजिम पूँजी समायोजन कोषमा रकम जम्मा गर्न कुमारी बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ, साथै आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम त्रयमासमा सो बैंकले अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगरेकोले रु. ७९,६।४४ हर्जाना लगाइएको छ ।
१३३. स्थलगत निरीक्षणतर्फ २०६० चैत १ देखि २०६१ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा २५ वटा वित्त कम्पनी १३ वटा विकास बैंक, छवटा सहकारी संस्था र ११ वटा गैरसरकारी संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरी सोबाट देखिएका कैफियतहरूका सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशनहरू दिइएको छ । यस अवधिमा एक वित्त कम्पनी र एक सहकारी संस्थाको विशेष निरीक्षण गरिएको छ भने दुईवटा वित्त कम्पनीको अनुगमन निरीक्षण गरिएको छ ।
१३४. गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणतर्फ यस बैंकले वित्तीय संस्थाहरूको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन, लडफर्म अडिट रिपोर्ट र वित्तीय विवरणहरूका आधारमा पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन, तरलता, कर्जा वर्गीकरण, कर्जा नोक्सानी व्यवस्था, क्षेत्रगत कर्जा सीमाजस्ता नीतिगत व्यवस्थाका साथै लगानी व्यवस्था, खुद मुनाफा तथा लाभांश आदि व्यवस्था सम्बन्धमा ५४ वटा वित्त कम्पनी, आठवटा राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय स्तरका विकास बैंक, पाँचवटा लघु वित्त कारोबार गर्ने विकास बैंक र छवटा सहकारी संस्थाहरूको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण सम्पन्न गरेको छ ।
१३५. यस बैंकको निर्देशनबमोजिम तरलतासम्बन्धी निर्देशन पालना नगर्ने नारायणी औद्योगिक विकास बैंक र पशुपति विकास बैंकलाई हर्जाना लगाइएको छ भने डिप्रोक्स विकास बैंकलाई अनिवार्य मौज्जात नपुग भएकोले हर्जाना लगाइएको छ ।
१३६. नेपाल विकास बैंक लिमिटेडले यस बैंकको निर्देशनानुसार सीमा, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा लगायतका अन्य निर्देशनहरूको पालना हुनसक्ने स्थिति नदेखिएको तथा ऋणात्मक भएको प्राथमिक पूँजीलाई सुधार गर्ने सम्बन्धमा कुनै ठोस योजना एवं कार्यक्रम पेश गर्न नसकेकोले यस बैंकबाट तोकिएका शर्तहरू पूर्ण पालना नभएसम्मका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (१) को खण्ड (च) अनुसार त्यस बैंकले स्वीकार गर्नसक्ने निक्षेपमा २०६१।३।२४ देखि लागू हुने गरी प्रतिबन्ध लगाइएको छ, साथै निर्देशनबमोजिम कार्य नगरेकोमा त्यस बैंकको बाह्य लेखापरीक्षकलाई समेत सचेत गराइएको छ ।

१३७. डेभलपमेण्ट क्रेडिट बैंक लिमिटेडलाई प्रतिग्राहक कर्जासम्बन्धी निर्देशन पालना नगरेबापत प्राथमिक पूँजीको निश्चित प्रतिशतभन्दा बढी प्रवाह भएको कर्जाको लागि अतिरिक्त कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न लगाइएको छ भने एक प्रतिशतभन्दा बढी शेयर धारण गर्ने संस्थापक सदस्य कार्यकारी पदमा बहाल रहेको देखिएकोले निर्देशनको दायराभित्र ल्याउन निर्देशन दिइएको छ ।

१३८. नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंक लिमिटेडका सञ्चालकहरूलाई बैठक भत्ताको अतिरिक्त मासिक रूपमा भत्ता प्रदान गर्ने निर्णय तथा सोको वितरणसमेत गरेको पाइएकोले तोकिएको बैठक भत्ताका अतिरिक्त कुनै पनि सुविधा प्रदान नगर्न नगराउन निर्देशन दिइएको छ भने चुक्ता पूँजीको १.७८ प्रतिशत शेयर स्वामित्व रहेका एकजना संस्थापकलाई सल्लाहकारमा नियुक्त गरी मासिक रूपमा पारिश्रमिक तथा सुविधा प्रदान गरिएकोमा निज नियुक्त भएदेखिको खाइपाई आएको रकम फिर्ता गर्न लगाइएको छ ।

१३९. यस बैंकले नेपाल औद्योगिक विकास निगमको केन्द्रीयस्तरमा गरेको स्थलगत निरीक्षणको प्रतिवेदन कार्यान्वयन तथा Pricewaterhouse Coopers ले तयार पारेको प्रतिवेदन तथा श्री ५ को सरकारबाट भएको निर्णयानुसार निगमको निजीकरण तथा विघटनको निर्णय नभएसम्म निगमले वित्तीय विवरणहरू नियमित रूपमा उपलब्ध गराउनुपर्ने सम्बन्धमा २०६१।९।८ मा निर्देशन दिएको छ ।

१४०. यस बैंकबाट आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा कृषि विकास बैंकको केन्द्रीयस्तरमा गरिएको स्थलगत निरीक्षणबाट देखिएका कैफियत एवं विसङ्गतिहरूका सम्बन्धमा बैंकलाई विस्तृत पूँजीवृद्धि योजना, बैंकको व्यवस्थापन सुधार, कार्य प्रणाली सुधार आदि सम्बन्धमा दिइएका निर्देशनको अतिरिक्त यस बैंकको सञ्चालक समितिको २०६१।२।२५ मा बसेको बैठकले २०६१ असार मसान्तभित्र पूँजी योजनासहितको विस्तृत व्यावसायिक योजना पेश गर्न, कर्मचारी सञ्चय कोषको रकम अवकाश कोषमा

स्थानान्तर गरिसकेको सन्दर्भमा सोही कोषको आम्दानीबाहेक अन्य थप ब्याज नदिने व्यवस्था लागू गर्न र अन्तिम लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका कैफियतहरू सुधार गर्ने सम्बन्धमा बैंकको सञ्चालक समितिको प्रतिबद्धतासहितको कार्ययोजना २०६१ असार मसान्तभित्र पेश गर्न निर्देशन दिइएकोमा त्यस बैंकबाट २०६१।३।२२ मा प्रेषितपत्रद्वारा पूँजी योजनासहितको विस्तृत व्यावसायिक योजना तयार गरी पठाउने भनिएको तर सोबमोजिमको विवरण प्राप्त नभएको जानकारी यस बैंकको २०६१।७।१७ मा बसेको नीति निर्देशन कार्यान्वयन समितिमा प्रस्तुत गरिएको छ । त्यस्तै कर्मचारी सञ्चय कोषमा बैंकको तर्फबाट थप ब्याज नदिने व्यवस्था २०६१।४।१ देखि नै लागू गरेको र अन्तिम लेखापरीक्षणको कैफियत सुधार सम्बन्धमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि २०६३/६४ सम्म क्रमिक रूपमा सुधार गर्दै जाने व्यहोरा जानकारी गराइएको छ ।

१४१. यस बैंकबाट विकास बैंकलाई जारी निर्देशनबमोजिम युनाइटेड विकास बैंकले पूँजीकोष, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा तथा संस्थागत सुशासनसम्बन्धी निर्देशनको पालना नगरेकोले अर्को निर्देशन नभएसम्मको लागि २०६१।११।२६ को निर्णयबमोजिम उक्त बैंकले सङ्कलन गर्ने निक्षेपमा रु. आठ करोडको सीमा ननाध्ने गरी कारोबार गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

१४२. यस बैंकको निर्देशनबमोजिम अनिवार्य मौज्जात कायम नगर्ने हिमालयन फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, काठमाडौं फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, यति फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, जनरल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, सेन्ट्रल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, क्यापिटल मर्चेन्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, क्रिष्टल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, पाटन फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड र वीरगञ्ज फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई नियमानुसार हर्जाना लगाइएको छ ।

१४३. यस बैंकको निर्देशनबमोजिम तरल सम्पत्ति कायम नगर्ने पिपुल्स फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, इन्भेष्टा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, सम्भना फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, एल्पीक फाइनेन्स

- कम्पनी लिमिटेड क्रिष्टल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड र पाटन फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई हर्जाना लगाइएको छ ।
१४४. सिद्धार्थ फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडले यस बैंकको स्वीकृत नलिई निर्देशन विपरीत लाभांश वितरण गरेकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा २(ग) बमोजिम सञ्चालकहरूलाई जनही रु. १०,००० का दरले जरिवाना गरिएको छ, साथै स्टेण्डर्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडले यस बैंकको स्वीकृत नलिई वितरण गरेको लाभांश रकम रु. ५,७६० हजार कम्पनीमा नगदै जम्मा गर्न लगाउनुको साथै सो निर्णयमा सहभागी हुने सञ्चालकहरूलाई जनही रु. १५,०००/- का दरले जरिवाना गरिएको छ ।
१४५. गुडविल फाइनेन्स कम्पनीमा यस बैंकको संस्थागत सुशासनसम्बन्धी निर्देशन विपरीत एक प्रतिशतभन्दा बढी संस्थापक शेयर धारण गर्ने तीनजनाले कार्यकारी पदमा रही कार्य गर्दै आइरहेकोले २०६१ पुस मसान्तभित्र यस बैंकको निर्देशनको परिधिभित्र आउन २०६१।९।१२ मा निर्देशन दिइएको छ । नारायणी फाइनेन्स लिमिटेडको सञ्चालक समितिले वार्षिक साधारण सभा प्रयोजनका लागि यस बैंकबाट स्वीकृत गराएको भन्दा फरक वित्तीय विवरण प्रकाशित गरेकोले सो कम्पनीलाई २०६१।७।२५ मा स्पष्टीकरण सोधिएकोमा प्राप्त जवाफ सन्तोषजनक नभएकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ बमोजिम २०६१।९।७ मा सञ्चालक समितिलाई सचेत गराइएको छ ।
१४६. सम्भना फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडले आफ्नो सीमाभन्दा बढी सङ्कलन गरेको वित्तीय स्रोत रु. १२,१५६ हजार यस बैंकमा निर्व्याजी जम्मा गर्न २०६१।२।२१ मा निर्देशन दिइएअनुसार २०६१।३।१७ मा उक्त रकम जम्मा भएको छ । निर्देशनको सीमाभित्र नआउँदासम्मको लागि उक्त रकम कम्पनीले भिक्त नपाउने गरी रोक्का राखिएको छ ।
१४७. जानकी फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई निक्षेप परिचालनसम्बन्धी निर्देशन पालना नगरेकोमा २०६१।७।१७ देखि निक्षेप सङ्कलनमा प्रतिबन्ध लगाइएको छ भने अरुण फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, नेपाल श्रीलङ्का मर्चेण्ट बैंक लिमिटेड र नेपाल बङ्गलादेश फाइनेन्स एण्ड लिजिड कम्पनी लिमिटेडलाई सङ्कलन गर्न पाउने निक्षेपको अधिकतम सीमा तोकिएको छ ।
१४८. जानकी फाइनेन्स कम्पनीको प्रारम्भिक लेखापरीक्षण तथा लडफर्म अडिट रिपोर्टमा वित्तीय स्रोत सङ्कलन प्राथमिक पूँजीको १० गुणाभन्दा बढी भएको कुरा उल्लेख नभएकोले र प्रिमियर फाइनेन्स कम्पनीको व्यक्तिगत जमानीमा प्रवाह भएको कर्जाहरूको नोक्सानी व्यवस्था सम्बन्धमा आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनसँग फरक परेकोले उक्त कम्पनीका लेखापरीक्षक फर्महरूसँग स्पष्टीकरण तथा जानकारी माग गरिएको छ ।
१४९. यस बैंकको निर्देशनअनुसार तरलता मौज्जात कायम नगरेबापत अमरावती सहकारी संस्थालाई हर्जाना लगाइएको छ ।
१५०. यस बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजतप्राप्त सहकारी संस्थालाई जारी गरिएको पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन सीमा लगायतका निर्देशनहरूको पालना हुन नसकेकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १००, उपदफा (१), खण्ड (ज) बमोजिम नवक्षितिज सहकारी संस्था लिमिटेड, श्री नेसनल डेभलपमेण्ट कोअपरेटिभ सोसाइटी लिमिटेड र श्री नेपाल सहकारी संस्था लिमिटेडको सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्र रद्द गरिएको छ । त्यसैगरी श्री युनाइटेड बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडलाई निक्षेपमा प्रतिबन्ध लगाइएको छ भने श्री सगुन सहकारी संस्था लिमिटेडलाई निक्षेपमा सीमा तोक्नुको साथै निर्देशनले तोकेको सीमाभन्दा बढी सङ्कलन गरेको वित्तीय साधन यस बैंकमा निर्व्याजी खाता खोली जम्मा गर्न लगाइएको छ ।
१५१. श्री नेपाल सहकारी वित्तीय संस्थालाई २०५९।१।१२ ९ मा स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनका आधारमा संस्थाले २०५९ असार मसान्तमा पर्याप्त जोखिम कोषको व्यवस्था नगरेका कारण संस्थाले उक्त आर्थिक वर्षमा प्रस्ताव गरेको लाभांश घोषणा तथा वितरण नगर्न २०६०।१।२।१३ मा निर्देशन दिइएको छ ।

छ। त्यस संस्थाको दशौं वार्षिक साधारण सभाको निर्णय पुस्तिकाको अध्ययनबाट संस्थाले साधारण सभामा निर्णयसमेत नगरी शेयरधनीहरूलाई सुन र चाँदीको सिक्का वितरण गर्न लागेको बुझिएकोले यस बैंकबाट दिइएको निर्देशनको पूर्ण पालना नभएको अवस्थामा शेयरधनीलाई कुनै पनि रूपमा लाभांश एवं वित्तीय सुविधा दिन नमिल्ने अवस्था रहेको हुँदा शेयरधनीहरूलाई सुन र चाँदीको सिक्का वितरण गर्ने कार्य नगर्न/नगराउन र संस्था वास्तविक नाफामा नरहेको स्थितिमा उपस्थित शेयरधनीलाई परिवहन खर्च बापत रु. २००।- प्रतिव्यक्ति भुक्तानी गरिएको सम्बन्धमा स्पष्ट गर्न निर्देशन दिइएको छ, साथै साधारण सभाको निर्णय पुस्तिकामा हस्ताक्षर गर्ने अध्यक्ष र शेयरधनीका तर्फबाट प्रतिनिधि सदस्यलाई साधारण सभामा प्रस्ताव नगरिएको एवम् निर्णय नभएको विषयउपर हस्ताक्षर गरी सहमति जनाएकोले सचेत गराइएको छ।

१५२. हिमालय सहकारी संस्था लिमिटेडलाई आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को मुनाफाबाट लाभांशको अतिरिक्त शेयर सदस्यहरूलाई वितरण गरिएको १० प्रतिशत दशौं खर्च आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को अनुमोदित मुनाफाबाट असुल गर्न र यसप्रकार लाभांशका अतिरिक्त मुनाफाबाट शेयर सदस्यलाई दशौं खर्च वितरण नगर्न निर्देशन दिइएको छ।

१५३. मकालु यातायात सहकारी संस्था लिमिटेड, विराटनगरले स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको कैफियतउपर व्यक्त प्रतिबद्धता अनुरूप प्रगति गर्न नसकेको, थप गरिएको पूँजीसमेत आफूखुसी फिर्ता लिएको तथा संस्था प्रगतिउन्मुख हुनुको सट्टा समग्रमा खस्कँदै गएकोले २०६१।८।४ को निर्णयबमोजिम १५ दिनभित्र स्पष्टीकरण पेश गन लगाइएकोमा प्राप्त प्रत्युत्तर सन्तोषजनक नभएकोले थप कारवाहीका लागि अध्ययन भइरहेको छ।

मुद्रा तथा आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थापनमा सुधार

१५४. यस बैंकमा गत वर्षदेखि आरम्भ गरिएको बैंकिङ्ग कार्यालयको भुक्तानी तथा छिनोफानो प्रणाली (Payment and Settlement System)

लाई यान्त्रिकीकरण गरी छिटो छरितो र सरल बनाई समय, लागत र जनशक्तिलाई उचित परिचालन गरी आधुनिकीकरण गर्ने कार्यलाई यस वर्ष पनि निरन्तरता प्रदान गरिएको छ। बैंकिङ्ग कार्यालय स्थित 'सरकारी अड्डाखाना' र 'बैंक र अन्य' दुईवटा फाँटहरूलाई समायोजन गरी एक स्थानबाट सम्पूर्ण भुक्तानी तथा अर्को स्थानबाट सम्पूर्ण रकमान्तरको व्यवस्था मिलाई Payment and Transfer डिभिजन नामकरण गरी भुक्तानी तथा रकमान्तर कारोबारमा एकद्वार प्रणाली लागू गरिएको छ।

१५५. प्रधान सहायक स्तरका कर्मचारीहरूलाई समेत नगद भुक्तानीतर्फ रु. पाँच लाख ट्रान्सफरतर्फ रु. २५ लाख तथा नगद जम्मातर्फ रु. १० लाखको अख्तियारी प्रदान गरी छिटो छरितो तथा प्रभावकारी रूपमा नगद भुक्तानी, नगद जम्मा तथा ट्रान्सफरसम्बन्धी कार्य सम्पन्न गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।

१५६. समाशोधन गृह (Clearing House) मा छिटो छरितो छिनोफानो (Settlement) हुने प्रभावकारी व्यवस्था मिलाउनुका साथै अधिकतम बैंकहरूलाई सदस्यता प्रदान गरी कार्य सञ्चालन गर्न भौतिक पूर्वाधार तयार गरी क्षमता विस्तार गरिएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ बमोजिम क, ख र ग वर्गका वित्तीय संस्थाहरूका शाखा तथा उपशाखाहरूलाई समेत यस बैंकको समाशोधन गृहको सदस्यता वितरण गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ। समाशोधन गृहको सदस्यहरूको सदस्यता शुल्क तथा नवीकरण शुल्क परिमार्जन गरिएको छ।

१५७. बैंकिङ्ग कार्यालयमा रकम विप्रेषण गर्न तथा विप्रेषित रकम प्राप्त गर्ने सुविधाको लागि जडित Swif System लाई Swift बाट Swif Net Fin मा रूपान्तरण गरी विकसित प्रविधिमा समाहित गरिएको छ।

१५८. बैंकिङ्ग कार्यालयको रेमिट्यान्स सेक्सनलाई कम्प्युटराईज गर्ने कार्यारम्भ भएको छ। आधुनिक Telephone System जडानको लागि टेण्डर आह्वान गरिएको छ।

१५९. बैंकिङ्ग कार्यालय र राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभागबीचको २०४२ देखि हिसाब मिलान हुन नसकेको करिब रु. ३२ करोड हिसाब मिलान कार्य सम्पन्न भएको छ ।
१६०. सरकारी कारोबारको व्यवस्थापन र सञ्चालनको साथै अधिराज्यभर नेपाली नोटको सरल आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले यस बैंकका कार्यालयहरू लगायत विभिन्न वाणिज्य बैंकहरूमा खोलिएका नोटकोषबाट यस अवधिमा रु. २२ अर्ब ६४ करोड बराबरको तोडा चलान कारोबार गरिएको छ ।
१६१. चलनचल्तीमा ल्याउन अयोग्य भुत्रा तथा मैला नोटहरू जलान गर्ने सिलसिलामा २०६० चैतदेखि २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ११ अर्ब ६६ करोड २९ लाख बराबरको मैला तथा भुत्रा नोटहरू जलान गरिएको छ । गत वर्ष सोही अवधिमा रु. १६ अर्ब ९४ करोड ६६ लाख बराबरका त्यस्ता नोटहरू जलान गरिएको थियो ।
१६२. यसै अवधिमा रु. २५१- दरका ७,१८५ थान, रु. २१- दरका ११ करोड ६० हजार ३५० थान, रु. ११- दरका एक करोड २३ लाख ६६ हजार ९०५ थान, ५० पैसा दरका ७४ लाख पाँच हजार ३८२ थान, २५ पैसा दरका आठ लाख १३ हजार ८९४ थान तथा १० पैसा दरका एक लाख ६२ हजार ९१० थान सिक्का उत्पादन गरिएको छ । यसका साथै रु. २१- दरको ११ करोड थान सिक्का स्लोभाकियाबाट र, रु. ११- दरको एक करोड पाँच लाख ७५ हजार थान सिक्का चीनबाट आयात गरिएको छ ।
१६३. असर्फीतर्फ १० ग्राम, पाँच ग्राम र २.५ ग्राम असर्फी तथा मेडालियन क्रमशः १०,६६३ थान, ९,२८१ थान र १,०१३ थान उत्पादन गरिएका छन् ।
१६४. यसैगरी त्रिभुवन विश्वविद्यालय, वाणिज्य संकाय शिक्षा स्वर्ण महोत्सवको उपलक्ष्यमा रु. ५००१- दरको चाँदीको स्मारिका सिक्का ५,००० थान, पोखरा उद्योग वाणिज्य संघको स्वर्ण महोत्सवको उपलक्ष्यमा पाँच ग्रामको सुनको असर्फी २,००० थान, मारवाडी सेवा समिति ५० वर्ष पुगेको अवसरमा रु. २५०१- दरको चाँदीको स्मारिका

सिक्का १०,००० थान, गुरु ग्रन्थ साहेबको ४०० औं वर्ष पुगेको उपलक्ष्यमा रु. २५०१- दरको चाँदीका स्मारिका सिक्का ५,००० थान, सामाजिक सेवा दिवसको रजत महोत्सवको उपलक्ष्यमा रु. २५०१- दरका चाँदीको स्मारिका सिक्का ५,००० थान तथा मदन पुरस्कार गुठी स्थापनाको ५० वर्ष पुगेको उपलक्ष्यमा पाँच ग्रामको सुनको असर्फी २,००० थान निष्कासन गरिएको छ ।

१६५. चाँदीका गरगहना बनाई निकाशी गर्ने निर्यातकर्ताहरूलाई सहूलियत दरमा चाँदी उपलब्ध गराउने उद्देश्यले तीनवटा वाणिज्य बैंकहरूबाट २०६० चैतदेखि २०६१ फागुन मसान्तसम्ममा जम्मा ३,००७ किलोग्राम ७२१ ग्राम ६०० मिलिग्राम चाँदी बिक्री गरिएको छ भने अन्य कार्यालयको माग बमोजिम १०८ किलोग्राम ४७१ ग्राम चाँदी बिक्री गरिएको छ । सोही अवधिमा ४६७ किलोग्राम १५० ग्राम सुन सर्वसाधारणलाई बिक्री गरिएको छ ।

वित्त व्यवस्थापन तथा आन्तरिक लेखापरीक्षण

१६६. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा बैंक को लेखा प्रणाली अन्तर्राष्ट्रिय लेखा मापदण्ड अनुरूप हुनुपर्ने व्यवस्था भए बमोजिम बैंकको हर हिसाबको लेखाङ्कन विधिलगायत वित्तीय विवरणमा समेत क्रमशः सुधार गर्नेतर्फ बैंक प्रयत्नशील रहेको छ । यसअनुरूप विगतमा मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र बैंकिङ्ग कार्यालयको छुट्टाछुट्टै वासलात तयार गर्ने गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि एउटैमात्र वासलात तयार गरी वित्तीय विवरणको ढाँचामा पनि अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अनुरूप समसामयिक परिमार्जन गरिएको छ । यस क्रममा अन्तर्राष्ट्रिय लेखा मापदण्डलाई आधार मानी आर्थिक वर्ष २०५९/६० को वासलात, नाफा नोक्सान हिसाब लगायत वार्षिक लेखा विवरणहरूको विशेष लेखापरीक्षण गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मासमेत अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षकबाट वार्षिक हिसाब र वित्तीय विवरणहरूको विशेष लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ ।

१६७. नियमित रूपमा गरिँदै आएको वित्तीय कारोबारसम्बन्धी लेखापरीक्षण कार्यको अतिरिक्त

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा जनशक्ति व्यवस्थापन विभाग, बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग, सामान्य सेवा विभाग अन्तर्गत परिवहन साधन र स्थिर सम्पत्ति तथा बैकिङ्ग कार्यालयको स्विफ्ट कारोबार सञ्चालनसम्बन्धी विशेष लेखपरीक्षण कार्य सम्पन्न गरी सुझावसहितको प्रतिवेदन कार्यान्वयनको लागि प्रस्तुत गरिसकिएको छ । यसको साथै संस्थागत योजना विभागको बजेटसम्बन्धी विशेष लेखापरीक्षण कार्यसमेत सम्पन्न गरिसकिएको छ ।

१६८. बैंकको आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागबाट सम्पन्न सम्पूर्ण आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनउपर लेखापरीक्षण समितिमा विस्तृत छलफल गरी आवश्यकता अनुसार नीतिगत व्यवस्थाका लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउनुको साथै समितिद्वारा निर्णय गरिएका मुख्य बुँदाहरू बारे सञ्चालक समितिका सदस्यहरूलाई अवगत गराउने गरिएको छ ।

१६९. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष र IOS Partners को सुझाव अनुसार Audit Charter को मस्यौदा तयार भइसकेको छ। साथै, नेपाल राष्ट्र बैंकका कार्यहरूमा निहित जोखिमको आधारमा लेखापरीक्षण कार्य गर्ने सम्बन्धमा Risk Assessmentसम्बन्धी एक चरणको कार्य सम्पन्न भई सन् २००५ अप्रिलको अन्तिम सातातिर दोस्रो चरणको कार्य गरिने लक्ष्य रहेको छ । यसैगरी चालू आर्थिक वर्षको कार्य योजनामा परेका महत्त्वपूर्ण कार्यमध्ये Financial तथा Compliance Audit Framework, Audit

Programme, Procedure Audit Working Paper तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१७०. जनशक्ति व्यवस्थापनको सिलसिलामा बैंकमा लामो समय सेवा गरी बैंकलाई हालको अवस्थासम्म ल्याउन योगदान गर्ने कर्मचारीहरूलाई स-सम्मान विदा दिँदै आगामी दिनहरूका चुनौतीलाई सामना गर्न सक्ने युवा पुस्ताका जनशक्तिलाई बैंक प्रवेश गराउने नीति बैंकले लिएको छ । यसै नीतिअन्तर्गत यस वर्ष दोस्रो चरणको स्वैच्छिक अवकाश योजना ल्याई १०२ जना थप कर्मचारीहरूलाई स-सम्मान अवकाश प्रदान गरिएको छ, साथै आधुनिक सीप र दक्षतायुक्त नयाँ पुस्तालाई बैंक सेवामा प्रवेश गराउने नीतिअनुसार यस वर्ष विश्व विद्यालयको परीक्षामा प्रथम श्रेणीमा प्रथम स्थान हासिल गर्नेबाट दुईजना, कम्प्युटर इन्जिनियर दुईजना, चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट आठजना गरी १२ जना नयाँ कर्मचारी बैंक सेवामा लिइएको छ र १७ जना सहायक निर्देशकको लागि दरखास्त आह्वान गरिसकिएको छ । सुरक्षा समूहतर्फ १५ जना सुरक्षाकर्मीहरूलाई करारमा लिइएको छ । २०५९ चैत मसान्तसम्मको दरबन्दीको आधारमा बहुवा सम्पन्न भइसकेको छ भने २०६० साल चैत मसान्तको दरबन्दीको आधारमा बहुवा प्रक्रिया शुरू भइसकेको छ । स्वैच्छिक अवकाश योजनाबाट बहिर्गमन भएका र बैंक सेवामा आगमन भएका कर्मचारीहरूको सङ्ख्या तलको तालिकामा दिइएको छ ।

स्तर	स्वैच्छिक अवकाश लिने	बैंक सेवामा प्रवेश
अधिकृत स्तर	५१	१२
अधिकृत विशिष्ट	३	-
अधिकृत प्रथम	५	-
अधिकृत द्वितीय	२३	-
अधिकृत तृतीय	२०	१२
सहायक स्तर	५१	-
सहायक प्रथम	२५	-
सहायक द्वितीय	६	-
सहायक तृतीय	१	-
सहायक चतुर्थ	१८	-
सहायक पञ्चम	१	-
कुल जम्मा	१०२	१२

१७१. उपरोक्त अनुसारको बहिर्गमन र आगमनपश्चात् हाल बैंकमा १,६६८ कर्मचारी कार्यरत रहेका छन् । यसमा ४२५ जना अधिकृत तथा १,२४३ जना सहायक स्तरका कर्मचारीहरू रहेको हुँदा अधिकृत र सहायक स्तरको अनुपात १:२.९ कायम हुन गएको छ । बैंकका कुल कर्मचारीहरूमध्ये ७१.७ प्रतिशत कर्मचारीहरूको सेवा अवधि २० वर्षभन्दा कम भएको देखिएकोले बैंकमा युवा पुस्ताको बहुलता रहेको पाइन्छ । बैंकमा लामो अवधि सेवा गर्नेलाई स-सम्मान बिदा दिने तथा नयाँ पुस्तालाई बैंक सेवाको अवसर प्रदान गर्ने नीतिलाई बैंकले आउँदा दिनहरूमा पनि निरन्तरता दिनेछ ।

तालिम, सेमिनार, अन्तर्क्रिया र गोष्ठी

१७२. यस वर्ष ३८ जना कर्मचारीहरूलाई विदेशमा तालिमको अवसर प्रदान गरियो भने १७६ जना कर्मचारीहरूले विदेशमा सञ्चालन भएको सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन तथा वर्कशप आदिमा भाग लिए । दुईजना कर्मचारीलाई विदेशमा Ph.D. को लागि अध्ययन काज प्रदान गरियो भने अन्य तीन जनाले M.A./M.Sc. in Economics अध्ययनको अवसर प्राप्त गरे । दुई जनालाई विदेशमा अध्ययनको लागि बिदा प्रदान गरियो । एकजनालाई स्वदेशमै अध्ययनको लागि काज प्रदान गरिएको छ ।

१७३. यस वर्ष बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले सञ्चालन गरेको विभिन्न तालिममा कुल २८० जना कर्मचारीहरूले सहभागी हुने अवसर पाए भने अन्य १३९ जना कर्मचारीहरूले अन्य संस्थाबाट सञ्चालित तालिममा भाग लिने अवसर प्राप्त गरे ।

१७४. समग्रमा यस वर्ष २१४ जना कर्मचारीले विदेशमा तालिम, सेमिनार, गोष्ठीमा भाग लिए भने सातजनाले अध्ययनको अवसर प्राप्त गरे । त्यसैगरी ४१९ जनाले स्वदेशभित्रै तालिमको अवसर प्राप्त गरे ।

१७५. यस वर्षदेखि एल.एल.एम. र एम.बी.ए. अध्ययन गर्न स्वदेशी विश्वविद्यालयहरूमा अध्ययन काजमा पठाउने प्रक्रिया थालनी गरिएको छ ।

१७६. बैंकको कार्य सञ्चालनमा दक्षता तथा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले २०६१/३१ मा 'व्यवस्थापन विचार गोष्ठी, २०६१' सञ्चालन गरी बैंकका

विभाग तथा कार्यालयहरूको गत आर्थिक वर्षको वार्षिक कार्ययोजनाको प्रगति समीक्षा गर्नुका साथै चालू आर्थिक वर्षको लागि विभिन्न विभाग तथा कार्यालयहरूबाट पेश गरिएका कार्ययोजनामा विस्तृत छलफल, विश्लेषण, मूल्याङ्कन र संयोजन गरी उक्त वार्षिक कार्यक्रमलाई अन्तिम रूप दिई सोही अनुरूप कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धित विभाग कार्यालयहरूमा पठाइसकिएको छ ।

१७७. बैंकको कार्य सञ्चालनमा एकरूपता र समन्वय बढाई बैंकको क्रियाकलापलाई प्रभावकारी ढङ्गबाट सञ्चालन गर्न शाखा व्यवस्थापनमा देखापरेका समसामयिक समस्याहरूको पहिचान र समाधानमा सघाउ पुऱ्याउन विभिन्न विभाग कार्यालयहरूबीच आपसी आव. २०५५/५६ देखि मुख्य व्यवस्थापकहरूको अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आइरहेको छ । यसै सन्दर्भमा २०६१/११/२० र २१ गते मुख्य व्यवस्थापकहरूको अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भई सोको प्रतिवेदन सम्बन्धित कार्यालय तथा विभागहरूमा पठाइसकिएको छ ।

१७८. नेपाल राष्ट्र बैंकलगायत अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थामा कार्यरत अधिकृत तथा सहायक स्तरका कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरी उनीहरूको ज्ञान तथा सीप वृद्धि गराई संस्थागत कार्यदक्षताको अभिवृद्धिमाफत समग्र अर्थतन्त्रको विकासमा योगदान पुऱ्याउने लक्ष्यअनुरूप २०६० चैतदेखि २०६१ फागुनसम्म विविध विषयका कुल १८ वटा तालिमहरू सम्पन्न भएका छन् ।

१७९. उपरोक्त अवधिमा सम्पन्न भएका अठारवटा तालिममध्ये चारवटा अधिकृत स्तरीय र १४ वटा सहायकर/प्रधान सहायक स्तरीय तालिम कार्यक्रमहरू पर्दछन् । ती तालिमहरूमा जम्मा ३४७ जनाले भाग लिएका थिए, जसमध्ये अधिकृत प्रशिक्षार्थी सङ्ख्या ७२ र सहायक स्तरका प्रशिक्षार्थी २७५ जना थिए । कुल तालिम कार्यक्रममध्ये दुईवटा विराटनगरमा र एउटा पोखरामा सञ्चालन गरिएको थियो ।

१८०. उपरोक्त तालिमको अतिरिक्त श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयको अनुरोधमा २०६१/०८/२९ का दिन उच्च अधिकृत स्तरीय Salary Increments of Civil Servants & its Effect on the Economy

विषयक एकदिने गोष्ठी सम्पन्न गरिएको थियो । सो गोष्ठीमा विभिन्न आर्थिक प्रतिष्ठान, वित्तीय संस्था एवम् शैक्षिक संस्थाका गरी जम्मा ३५ जना वरिष्ठ पदाधिकारीहरूको सहभागिता रहेको थियो ।

१८१. तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई कम प्राथमिकता दिने परिपाटीलाई हटाउन यस वर्ष पनि वाणिज्य बैंकहरू तथा वित्त कम्पनीहरूका तथ्याङ्कसँग सम्बन्धित अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई समावेश गरी चारवटा तथ्याङ्क गोष्ठी सम्पन्न गरिएका छन् । 'वाणिज्य बैंकिङ्ग तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी' एकवटा, 'वित्त कम्पनी तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी' दुईवटा र 'विकास बैंकिङ्ग तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी' एकवटा सम्पन्न गरिएका छन् ।

१८२. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूमा भएका समस्या र समाधानका उपायहरू पहिल्याउन उक्त संस्थाका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई समावेश गरी छुट्टाछुट्टै एकदिने तीनवटा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएका छन् ।

१८३. यस बैंकका जिल्लास्थित कार्यालयका अधिकृतहरूको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसम्बन्धी नियमन तथा नीतिगत व्यवस्थाबारे जानकारीमूलक छलफल कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ ।

१८४. वाणिज्य बैंकहरूका आन्तरिक लेखापरीक्षण समितिका प्रमुख र आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागका प्रमुखसँग एकदिने अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।

१८५. यस बैंकद्वारा प्रकाशित चालू वर्षको मौद्रिक नीतिमा ग्रामीण क्षेत्रमा संस्थागत कर्जाको विस्तार गर्न र सो कर्जामा विपन्न वर्गको पहुँच बढाउन लघु वित्त सेवाको विस्तारनै एक भरपर्दो र सर्वसुलभ माध्यम रहेको र यससम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको रूपमा रहेको वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ पर्याप्त नदेखिएकोले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा राष्ट्रिय लघु वित्त नीति तर्जुमा गर्ने उल्लेख भएको सन्दर्भमा २०६१।०२।२७ मा श्री ५ को सरकारका विभिन्न मन्त्रालय र लघु वित्तसँग सम्बन्धित

विभिन्न संस्था तथा विज्ञहरूसमेतको संलग्नतामा 'राष्ट्रिय लघु वित्त नीति तर्जुमा' विषयक एकदिने अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरियो ।

१८६. बैंकका विशिष्ट तथा प्रथम श्रेणीका अधिकृतहरूलाई आवश्यक कम्प्युटर सफ्टवेयर सञ्चालन गर्न दक्ष बनाउने उद्देश्यले WORD, EXCEL, POWER POINT तथा Netwok, Internet & Utility Software विषयक Refresher तालिम दिने क्रममा पहिलो समूहलाई कम्प्युटर पुनर्ताजगी प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । सो समूहमा १३ जना विशिष्ट तथा प्रथम श्रेणीका अधिकृतहरूको सहभागिता रहेको छ । यस प्रकारको कम्प्युटर पुनर्ताजगी तालिम अन्य दुई समूहका लागि समेत सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

१८७. जिल्लास्थित कार्यालयमा गठन Computer Operation Core Group (COCG) लाई सुदृढ एवम् प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले COCG समूहमा रहेका तथा अन्य कर्मचारीहरूलाई समावेश गरी "Banking System Operation" विषयक तालिम धनगढी, सिद्धार्थनगर नेपालगञ्ज र जनकपुरमा सञ्चालन गरियो । सो तालिममा जम्मा ४० जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको सहभागिता रहेको थियो ।

१८८. शोधनान्तर तथ्याङ्कको प्रमुख स्रोत निकायका रूपमा रहेका वाणिज्य बैंक लगायतका अन्य विभिन्न संस्थाहरूका सम्बन्धित अधिकृत कर्मचारीहरूलाई शोधनान्तर तथ्याङ्कको महत्त्व दर्शाउँदै ती निकायहरूबाट समयमै शुद्ध तथ्याङ्क उपलब्ध गराउन अभिप्रेरित गर्न तथा नयाँ शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन निर्देशिका सम्बन्धमा जानकारी गराउने उद्देश्यले २०६१।१।२४ मा काठमाडौँमा एकदिने शोधनान्तर तथ्याङ्क गोष्ठी आयोजना गरियो ।

१८९. अनुसन्धान विभागाअन्तर्गत मूल्य महाशाखाका १४ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको लागि CPI Software Operation तथा शोधनान्तर महाशाखाका १२ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको लागि BOP Software Operation तालिम सञ्चालन गरियो । यसैगरी, मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागका गरी

- १४ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराई Currency Management System Software Operation तालिम सञ्चालन गरियो, साथै मुद्रा व्यवस्थापन विभाग, टक्सार विभाग तथा आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागका गरी जम्मा १० जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराई NRB Accounting System Software Operation तालिम सञ्चालन गरियो ।
१९०. सूचना प्रविधि विभागमा कार्यरत कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धिको लागि तालिम प्रदान गर्ने क्रममा ADB Project "Institutional Strengthening of NRB for Regulation & Supervision of Rural Finance" अन्तर्गत विभागमा कार्यरत आठजना इञ्जिनियरहरूलाई Visual Studio.Net विषयक २० दिने तालिममा सहभागी गराइयो ।
१९१. बैंकिङ्ग कार्यालय तथा जिल्लास्थित कार्यालयका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धिको लागि प्रहरी प्रधान कार्यालय, विधि विज्ञान प्रयोगशालाका विशेषज्ञलाई आमन्त्रणा गरी ४० जनालाई दस्तखत पहिचान गोष्ठीमा सहभागी गराइयो ।
१९२. यस बैंकले सन् २००६ देखि बासल-२ कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा बैंक सुपरिवेक्षण विभाग, वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग र बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई जानकारी गराउने उद्देश्यले एक गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो । त्यस्तै नेपालको परिप्रेक्ष्यमा बासल-२ कार्यान्वयन गर्न सबै वाणिज्य बैंकहरूबाट राय सुझाव माग गरिएको छ । यी बैंकहरूबाट राय सुझाव प्राप्त भइसकेपछि चालू आर्थिक वर्षभित्र एक अन्तर्क्रिया कार्यक्रम आयोजना गरिनेछ ।
१९३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थापन, नियमन तथा निरीक्षणसँग सम्बन्धित निकायहरूबीच समन्वय र समझदारी अभिवृद्धि गरी परिआउने समस्या छिटोछरितो समाधान गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले कम्पनी रजिष्टारको कार्यालय, धितोपत्र बोर्ड नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडसँग अन्तर्क्रिया कार्यक्रमको आयोजना गरिएको थियो । उक्त अवसरमा यी तीनथरी निकायहरूबीच बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थापन, नियमन तथा

निरीक्षण क्षेत्रमा देखापर्ने समस्या समाधान गर्न साझा दृष्टिकोण बनाएर जाने विषयमा महत्त्वपूर्ण समझदारी भएको छ ।

सङ्गठनात्मक संरचनामा परिवर्तन

१९४. बैंक पुनर्संरचना कार्यक्रमअन्तर्गत बैंकको सङ्गठनात्मक संरचनामा समय सापेक्ष परिवर्तन गर्ने कार्यलाई यस वर्ष पनि निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । २०६१।२।१५ देखि बैंकको काँकडभिट्टास्थित भा.रु. सटही काउण्टर नेपाल बैंक लिमिटेडलाई हस्तान्तर गरी त्यहाँ रहेको भवन सहित अन्य भौतिक सरसमान भन्सार कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरियो । इलाम कार्यालयले हेर्दै आएको भूपा जिल्लाको आर्थिक गतिविधिको अध्ययन २०६१।५।१० देखि विराटनगर कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरियो भने इलाम कार्यालयलाई २०६२ वैशाख १ देखि पूर्ण रूपमा बन्द गरी उक्त कार्यालयले सम्पादन गर्दै आएका कार्यहरू विराटनगर कार्यालयबाट सम्पादन गराउने व्यवस्था गरी भौतिक सरसमानहरू विराटनगर कार्यालयमै स्थानान्तरण गरियो । मुलुकको वर्तमान अवस्था तथा कार्यालयबाट सम्पादन गरिने कार्यहरूसमेतलाई मध्यनजर गर्दै धनगढी कार्यालयलाई अधिकृत प्रथम स्तरको कार्यालयबाट अधिकृत द्वितीय स्तरको कार्यालय प्रमुख रहने गरी कार्यालयको स्तर घटाइएको छ । कामको प्रकृति हेरी विभागीय कामहरू स्थानान्तरण गरिँदै आएको छ । जनशक्ति व्यवस्थापन विभागअन्तर्गत रहेको क्लिनिक सामान्य सेवा विभागमा स्थानान्तरण गरिएको छ भने सहूलियत फाँटबाट हुने गरेको कार्यान्वयन स्तरको कार्यहरू (कर्मचारी कल्याण कोष सापटी, टेलिफोन मोवाइल फोन सापटी प्रविधि खरिद तथा सीप विकास सापटी, ढुकुटी बीमा, सम्पत्ति बीमा, क्यास इन ट्रान्जिट बीमा, व्यक्तिगत दुर्घटना बीमा, औषधी उपचार पेशकी, पेनसनसम्बन्धी कार्यहरू) वित्त व्यवस्थापन विभागमा स्थानान्तरण गरिएको छ । आगामी दिनहरूमा यस किसिमका सङ्गठनात्मक सुधारको कार्यक्रमलाई निरन्तरता प्रदान गरिनेछ ।

कर्मचारी सुविधा तथा अन्य नीतिगत व्यवस्था

१९५. बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको हितलाई ध्यानमा

राख्दै समीक्षा अवधिमा निम्नानुसारका नीतिगत व्यवस्थाहरू गरिएका छन् :

- क. २०६१ वैशाख १ देखि कर्मचारीलाई प्रदान गरिँदै आएको परिचय-पत्रमा समय सापेक्ष सुधार गरी नयाँ परिचय-पत्र लागू गरिएको छ ।
- ख. सञ्चयकोष सापटी प्रदान गर्दा जनशक्ति व्यवस्थापन विभागबाट लेखी पठाउने व्यवस्थामा २०६१ साउन १ देखि परिवर्तन गरी वित्त व्यवस्थापन विभागअन्तर्गत कर्मचारी अवकाश कोषबाट प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- ग. विगतमा प्रदान गरिँदै आएको टेलिफोन सापटी व्यवस्थामा २०६१ असोज २४ देखि कर्मचारीहरूलाई दोहोरो नपर्ने गरी Mobile पनि लिन सक्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
- घ. २०६१ कात्तिकदेखि बैंकका हरेक कर्मचारीलाई रु. १,१००/- का दरले खाजा खर्च प्रदान गरिएको छ ।
- ङ. बैंकका कर्मचारीहरूले आधुनिक प्रविधि आत्मसात गर्न र सीप विकास गर्न सक्नु भन्ने हेतुले २०६१ मङ्सिर १६ देखि कर्मचारीलाई रु. ४०,०००/- प्रविधि खरिद तथा सीप विकास सापटी प्रदान गरिएको छ ।
- च. कर्मचारीहरूको वीमित सापटी बापत वीमा कम्पनीबाट प्राप्त हुने कुल बोनस रकमको विद्यमान बाँडफाँडको व्यवस्थामा परिवर्तन गरी कुल बोनस रकमको ८५ प्रतिशत कर्मचारीहरूलाई वितरण गर्ने र बाँकी १५ प्रतिशत बैंकले राख्ने नयाँ व्यवस्था गरिएको छ ।
- छ. २०६१ माघदेखि कर्मचारीहरूको ग्रेड रकम शुरू तलब स्केलको पाँच प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
- ज. बैंकको सुरक्षा समूह आ.वा. समूह अन्तर्गत करार सेवामा कार्यरत

सुरक्षाकर्मीहरूको व्यक्तिगत दुर्घटना वीमा कभर गरिएको तथा कार्यरत अवस्थामा मृत्यु हुँदा दाहसंस्कार एवम् काजकृया सहायता प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

सूचना प्रविधि

सफ्टवेयर विकास तथा सुधार

१९६. बैंकका विभिन्न विभागहरूको कार्यलाई कम्प्युटराइज गर्नको लागि आवश्यक सफ्टवेयर विकास तथा पहिले तयार गरिएको सफ्टवेयरहरूको आवश्यक सुधार (Modification) गर्ने क्रममा समीक्षा अवधिमा निम्नानुसारका कार्यहरू सम्पन्न गरिएका छन् :

- क. नेपाल राष्ट्र बैंक, केन्द्रीय कार्यालयमा स्थापित नेपाल राष्ट्र बैंक, अवकाश कोषको लागि आवश्यक सफ्टवेयर तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
- ख. मुद्रा व्यवस्थापन विभागको नोट लेजर फाँटको कार्यलाई कम्प्युटराइज गर्नको लागि गत वर्ष सफ्टवेयर तयार गरी प्रयोगमा ल्याइएकोमा यस वर्ष उक्त सफ्टवेयरको पूरकको रूपमा अन्य (एक्सचेञ्ज, नोटकोष, जलान र स्टक) फाँटहरूको कार्यलाईसमेत एकीकृत गरी नयाँ सफ्टवेयर तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
- ग. लघु वित्त विभाग, ग्रामीण स्वावलम्बन कोषको लेखा र सूचना प्रणालीको लागि सफ्टवेयर तयार गरी उक्त सफ्टवेयर सोही विभागमा install गरी परीक्षणको क्रममा रहेको छ ।
- घ. टक्सार विभागको लेखाप्रणालीलाई कम्प्युटराइज गर्न आवश्यक सफ्टवेयर तयार गरी सञ्चालनमा ल्याइएको छ । साथै सोही विभागको लागि धातुको अभिलेखलाई कम्प्युटराइज गर्नको लागि आवश्यक सफ्टवेयर तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याउन पहल गरिएको छ ।

- ड. कानून महाशाखाले राख्ने गरेको घर मर्मत तथा घरजग्गा सापटीसम्बन्धी अभिलेखलाई कम्प्युटराइज गर्नको लागि सिष्टम अध्ययन गरी सफ्टवेयर तयार गरिएको छ ।
- च. वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागमा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने विभिन्न किसिमका विवरणहरूलाई कम्प्युटरको माध्यमबाट प्राप्तगरी सोलाई प्रशोधन गर्नको लागि सिष्टम अध्ययन गरी सफ्टवेयर तयार हुँदै गरेको छ ।
- छ. राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभाग र बैकिङ्ग कार्यालयको हिसाबकिताब सरलीकरण गर्ने कार्यमा सघाउ पुऱ्याउन थप रिपोर्ट तयार हुने गरी सफ्टवेयरमा सुधार गरिएको छ ।
- ज. तरलता अनुगमन संरचनाको आधारमा मौद्रिक व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी तुल्याउन साप्ताहिक वासलात तयार गर्न बैकिङ्ग सफ्टवेयरमा आवश्यक सुधार गरिएको छ ।
- झ. जनशक्ति व्यवस्थापन विभाग, सहूलियत फाँटको कर्मचारी पेन्सन व्यवस्थालाई कम्प्युटराइज गर्नको लागि सिष्टम अध्ययन गरिएको छ ।
- ञ. बैकमा प्रयोगमा रहेको सफ्टवेयरहरूको डकुमेण्ट तयार पार्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैकका जिल्लास्थित कार्यालयहरूमा प्रयोग भइरहेको बैकिङ्ग सफ्टवेयरको विस्तृत डकुमेण्ट तयार पारिएको छ ।

IT Re-engineering Project

१९७. वित्तीयक्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत विश्व बैकको सहयोगमा नेपाल राष्ट्र बैकको सूचना प्रविधि क्षमता पुनर्संरचना गर्नको लागि २०६१ साउन २५ देखि Consulting Project सञ्चालनमा रहेको छ । सो अन्तर्गत हाल IT Consultant कार्यरत रहनुभएको छ । उक्त Project मार्फत केन्द्रीय बैकलाई सुहाउँदो अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको आधुनिक Software System "NIFMIS" (Nepal Integrated Financial Management

Information System) को व्यवस्था गरिने कार्यक्रम रहेको छ । साथै, सो सफ्टवेयर सञ्चालनको लागि आवश्यक पर्ने थप Hardware को व्यवस्था गर्ने, बैकमा Better Broad Band Access को व्यवस्था गर्ने, बैकको केन्द्रीय कार्यालय, बैकिङ्ग कार्यालय तथा जिल्लास्थित कार्यालयहरूबीच Network Infrastructure Linkages स्थापना गर्ने, Disaster Recovery Site को व्यवस्था गर्ने, नयाँ प्रविधिको सुसञ्चालनको लागि बैकका सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई आवश्यक प्रशिक्षण दिने कार्यक्रमहरूसमेत उक्त Project को कार्यक्षेत्रभित्र रहेको छ ।

पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण

१९८. विद्यमान शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको वस्तु डालो र भार विभाजन आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा सम्पन्न गरिएको तेस्रो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको आधारमा तय गरिएको हो । मूल्य सूचकाङ्क अति संवेदनशील विषय भएको र यसको बनोट र आधारहरूले देशको अर्थव्यवस्था र उपभोक्ताहरूको उपभोग गर्ने बानीसँग तादात्म्यता राख्नु अपरिहार्य रहेकोले पनि बजारको आवश्यक भएको छ । तेस्रो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण पछिको करिब १० वर्षको अवधिमा अर्थतन्त्रको संरचना, बजार व्यवस्था, व्यापारिक रणनीति र उपभोक्ताहरूको उपभोग गर्ने बानी तथा खर्च प्रणालीमा व्यापक परिवर्तनको साथसाथै बजारमा नयाँ नयाँ वस्तु तथा सेवाको प्रवेश र पुरानो वस्तु तथा सेवा लोप हुने प्रवृत्ति बढ्दै गएको छ ।
१९९. उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कले आम उपभोक्ताहरूको खर्च प्रणाली र बजारको वास्तविक मूल्य स्थितिको सही प्रतिनिधित्व गर्नुपर्ने भएकोले उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक र परिमार्जन गर्ने कार्य निश्चित समयावधिमा निरन्तर रूपमा गरिरहनुपर्दछ । प्रत्येक पाँच वर्षमा पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण गरी उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन रहेको छ । यिनै तथ्यहरूलाई मनन् गरी नेपाल राष्ट्र बैकले विद्यमान उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको दायरा फराकिलो पारी यसमा समसामयिक सुधार गर्ने र यसको साथसाथै सामाजिक-आर्थिक

परिसूचकहरू (Socioeconomic Indicators) पत्ता लगाई सर्वसाधारणको जानकारीमा ल्याउने प्रमुख उद्देश्यले चौथो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणसम्बन्धी कार्यहरू अगाडि बढाएको छ । यसै सन्दर्भमा २०६१ माघ १ देखि पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण आयोजना, केन्द्रीय कार्यालयको स्थापना भइसकेको छ र निकट भविष्यमै स्थलगत रूपमा सर्वेक्षण सञ्चालन गरिने भएको छ ।

अन्य कामकारवाही

२००. बैंकको आन्तरिक खर्च व्यवस्था तथा लिलामसम्बन्धी व्यवस्थालाई अझ बढी व्यवस्थित तथा पारदर्शी बनाउन नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ बमोजिम सो सम्बन्धमा आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न विनियमावलीको मस्यौदा पेश भएकोमा बैंकको सञ्चालक समितिबाट नेपाल राष्ट्र बैंक, खर्च व्यवस्था विनियमावली, २०६१ र नेपाल राष्ट्र बैंक, लिलामसम्बन्धी निर्देशिका, २०६१ मिति २०६१।१।६ मा पारित भई सोही मितिदेखि प्रारम्भसमेत भइसकेको छ ।
२०१. साविकको ऐनअन्तर्गत बनेको विद्यमान नेपाल राष्ट्र बैंक, कर्मचारी नियमावली, २०४९ को सट्टा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ११० को उपदफा (२) को प्रावधान बमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंक, कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६१ को मस्यौदा तयार गरी बैंकको सञ्चालक समिति समक्ष पेश भएको छ ।
२०२. नेपाल राष्ट्र बैंक, कागजात धुल्याउने विनियमावली, २०६१ र नेपाल राष्ट्र बैंक, कार्य सञ्चालन विनियमावली, २०६१ को मस्यौदा गर्ने कार्य जारी रहेको छ ।
२०३. संस्थागत योजना समिति (Corporate Planning Committee) मा संस्थागत रणनीतिक योजना (२०६२-२०६६) बारे विस्तृत छलफल भई स्वीकृतिको लागि सञ्चालक समितिसमक्ष पेश भइसकेको छ ।
२०४. भुक्तानी प्रणालीको आधुनिकीकरणसम्बन्धी कार्यको लागि उपत्यका बाहिरका विभिन्न चारवटा कार्यालयहरूको स्थलगत अध्ययन सम्पन्न भई सोको आधारमा प्रतिवेदन तयार भइसकेको र उक्त प्रतिवेदनको आधारमा जिल्लास्थित सातवटै

कार्यालयहरूमा यससम्बन्धी कार्यान्वयन पक्षलाई अगाडि बढाइनेछ ।

२०५. बजेट निर्देशिका तयार भई कार्यान्वयनमा आइसकेको छ ।
२०६. बैंकको सङ्गठनात्मक सुधार तथा पुनर्संरचनासम्बन्धी कार्यहरूलाई अघि बढाउन तथा विद्यमान मानव संसाधन विकास क्रममा रहेका कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :
- क. बाह्यक्षेत्रबाट सहयोगी सेवा प्राप्त गर्नेसम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदनको कार्यान्वयनको क्रममा चमेना गृहसम्बन्धी कार्यको Outsourcing गर्ने कार्य भइसकेको छ ।
- ख. वाणिज्य बैंकबाट सञ्चालित सरकारी कारोबार तथा कमिशन खर्चसम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल बैंक लिमिटेड, भन्सार एरिया, वीरगञ्जबाट सञ्चालित सरकारी कारोबारसम्बन्धी कार्य नेपाल राष्ट्र बैंक, वीरगञ्जबाट सञ्चालन कार्यको थालनी भइसकेको छ ।
- ग. जनशक्ति व्यवस्थापन विभागको संरचनागत सुधारअन्तर्गत उक्त विभागअन्तर्गत रहेका पेन्सन तथा सहूलियत फाँटलाई वित्त व्यवस्थापन विभागमा र क्लिनिकलाई सामान्य सेवा विभागमा गाभ्ने अध्ययन पूरा भई तदनुसार कार्यान्वयन प्रक्रिया अगाडि बढिरहेको छ ।
- घ. नगद व्यवस्थापनमा सुधारसम्बन्धी प्रतिवेदन क्रमशः कार्यान्वयनमा आइरहेको छ ।
- ङ. 'बैंकर्स क्लवलाई बैंकको सङ्गठनात्मक संरचनाबाट हटाउनेसम्बन्धी' प्रतिवेदन स्वीकृत भई कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ ।
- च. 'बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रको पुनर्संरचनासम्बन्धी' प्रतिवेदन पेश भई यस सम्बन्धमा एक उच्चस्तरीय समिति

- गठन भई कार्य अगाडि बढिरहेको छ ।
- छ. पुस्तकालयको आधुनिकीकरण गर्ने सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार भई कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेको छ ।
- ज. जनसम्पर्क महाशाखाको संरचनागत सुधारसम्बन्धी कार्यको अध्ययन जारी रहेको छ ।
२०७. शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यमा महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन निर्देशिकालाई समयानुकूल अद्यावधिक गर्न आवश्यक भए अनुरूप साविकको निर्देशिकामा आवश्यक संशोधन तथा परिमार्जन गरी 'शोधनान्तर तथ्याङ्क सङ्कलन निर्देशिका, २०६१' जारी गरिएको छ ।
२०८. कृषिजन्य वस्तुहरूको निर्यात स्थिति तथा सम्भाव्यतासम्बन्धी अध्ययन सम्पन्न गरिएको छ । उक्त अध्ययनबाट हाल निर्यात भइरहेको वस्तुहरूमा दाल, अलैंची, अदुवा तथा सुठो, जडिबुटी र जडिबुटीजन्य औषधी, जुस, चिया तथा कफीजस्ता वस्तुहरूको निर्यात सम्भाव्यता राम्रो देखिएको छ भने नयाँ निर्यातमूलक वस्तुको रूपमा फूल, सूर्यमुखी फूल, सुन्तला, भटमास, डालेचुक आदि वस्तुहरूको व्यावसायिक उत्पादन गर्नसकेमा निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकिने उच्च सम्भावना देखिएको छ ।
२०९. संस्थागत योजना विभागसँगको सहकार्यमा बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रको भावी स्वरूप र सञ्चालन प्रक्रियाको बारेमा बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्र पुनर्संरचनासम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार भई पेश भएको छ ।
२१०. बैंकको नाममा रहेको ललितपुर जिल्ला खुमलटार स्थित जग्गा श्री ५ को सरकार, मन्त्रपरिषद्को निर्णयबाट श्री ५ महेन्द्र प्रकृति संरक्षण कोषलाई दिने र सोको सट्टामा भक्तपुर जिल्ला सानो ठिमीस्थित जग्गा यस बैंकलाई दिने निर्णय भएबमोजिम उक्त जग्गाको कित्ताकाट तथा नापजाँच गरी यस बैंकको नाममा जग्गाधनी

प्रमाणपूर्जा (लालपूर्जा) लिने कार्य भइसकेको छ भने थापाथली परिसरस्थित कार्यालय भवन रहेको करिब ४३ रोपनी जग्गाको जग्गाधनी प्रमाणपूर्जा गत सालसम्म बन्न नसकेकोमा यसै अवधिमा बैंकको नाममा जग्गाधनी प्रमाणपूर्जा प्राप्त भएको छ । साथै, यस बैंकको जनकपुर कार्यालय भवन रहेको जग्गा विवादसम्बन्धी गुठी संस्थानसँग चलिरहेको मुद्दामा सम्मानित अदालतबाट बैंकको पक्षमा फैसला भएबाट उक्त जग्गा विवादसम्बन्धी मुद्दाको टुङ्गो लागिसकेको हुँदा बैंकको सम्पत्ति सुरक्षित गराउने लगायतका कार्यहरूसमेत सो अवधिमा सम्पन्न भएका छन् ।

२११. बैंक पक्ष/विपक्ष भएका मुद्दाहरूमा यस बैंककै नेतृत्वमा दायरी तथा प्रतिवादको कार्य सम्पादन गर्दै समग्रमा बैंकको प्रतिरक्षा गर्ने कार्य भइरहेबाट बैंकमा उपलब्ध जनशक्तिको उपर्युक्त परिचालन हुन गई मुद्दा मामिलाको कारवाहीमा बैंक आत्मनिर्भर भइसकेको छ ।

उपसंहार

२१२. सबल तथा प्रभावकारी मौद्रिक विदेशी विनिमय एवम् वित्तीयक्षेत्र नीतिहरूको माध्यमबाट समष्टिगत आर्थिक स्थिरता कायम गर्ने लक्ष्यसहित आधुनिक गतिशील, विश्वसनीय एवम् प्रभावकारी केन्द्रीय बैंकको भूमिका निर्वाह गर्न अग्रसर नेपाल राष्ट्र बैंक आगामी दिनहरूमा पनि आफ्नो दायित्व पूरा गर्न अझ सशक्त एवम् जिम्मेवार रूपमा लागि रहनेछ भन्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।
२१३. अन्तमा, स्वर्ण जयन्तीको यस अवसरमा बैंकको ५० वर्ष लामो यात्राका सम्पूर्ण शुभेच्छुक सहयोगी एवम् सहयात्रीहरूप्रति पुनः धन्यवाद ज्ञापन गर्दै आगामी दिनहरूमा पनि यहाँहरूको सहयोग र शुभेच्छा निरन्तर रूपमा प्राप्त हुन सकोस् भन्ने कामनाका साथ आफ्नो मन्तव्य यहीं टुङ्ग्याउने अनुमति चाहन्छु ।

धन्यवाद !

वैशाख १४, २०६२

चुनौतीपूर्ण वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध*

- प्रत्येक वर्ष वैशाख १४ गते आफ्नो स्थापनाको दिन यस बैंकले वार्षिक समारोह आयोजना गर्दै आएकोमा यस पटक मुलुकमा विकसित असहज परिस्थितिका कारण आवश्यक तयारी हुन नसक्दा र मुलुकमा त्यस बेला विकसित विषम अवस्थामा वार्षिक समारोह आयोजना गर्न सम्भव तथा सान्दर्भिक नदेखिएकोले सो आयोजना असहज परिस्थितिमा सुधार नआउञ्जेलसम्मको लागि स्थगित गरिएको थियो। हाल विगत केही वर्षयता व्याप्त असहज परिस्थिति र राजनैतिक द्वन्द्व तथा अस्थिरताको स्थितिको अन्त्य भएको छ। २०६२ भरि नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो स्थापनाको स्वर्णजयन्ती वर्ष मनाई २०६३ वैशाख १४ गतेदेखि आफ्नो स्थापनाको ५१ औं वर्षमा प्रवेश गर्दाको सुखद अवसरमा म यस बैंकका शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु।
- नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ अनुसार २०३३ सालमा यस बैंकको स्थापना भएदेखि र खासगरी नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुसार बढी स्वायत्तता प्राप्त भएबमोजिम यसको काँधमा बढेको जवाफदेहिता पश्चात् यस बैंकले सम्पादन गरेका कामकारबाही तथा तर्जुमा गरेका नीति नियम पारदर्शी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्दै आएको छ। मौद्रिक नीतिको सञ्चालन, विदेशी विनिमय व्यवस्थापन, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण र सरोकारवाला तथा सर्वसाधारणलाई मुलुकको समष्टिगत आर्थिक स्थितिबारे जानकारी गराई यस बैंकले सम्पादन गर्ने कामकारबाहीको पारदर्शिता बढाउने अवसरको रूपमा यस बैंकले यस समारोहलाई लिँदै आएको छ।
- विगत एक वर्ष नेपालको लागि विषम तथा जटिलतापूर्ण रह्यो। एक दशक लामो आन्तरिक विद्रोह, राजनैतिक द्वन्द्व र प्रतिकूल मौसमका कारण आर्थिक गतिविधिहरू शिथिल प्रायः रहे। अस्थिर वातावरणमा निजी क्षेत्र तथा सरकारी क्षेत्रबाट आवश्यक मात्रामा पूँजीगत लगानी हुन नसक्दा यस आर्थिक वर्षमा आर्थिक वृद्धिदर जनसङ्ख्याको वृद्धिदरभन्दा निकै कम रहने देखिएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धि उच्च रहेको र खडेरीको परिणामस्वरूप खाद्यान्नजन्य वस्तुहरूको उल्लेख्य मूल्य वृद्धिका कारण समग्र मूल्यस्थितिमा चापको स्थिति देखापऱ्यो। यो स्थितिलाई दृष्टिगत गरी यस बैंकले मौद्रिक व्यवस्थापनमा सजगता अपनाएको र विश्वस्तरमा पनि चापको स्थिति देखिए पनि विश्व मूल्य स्थितिसमेत नियन्त्रित अवस्थामा रहेको कारणले गर्दा नेपालमा मुद्रास्फीति अघिल्लो वर्षभन्दा केही बढे पनि एकल अङ्गभित्र रहने विश्वास रहेको छ। विषम परिस्थितिको प्रभाव सरकारी वित्त स्थितिमा पनि देखापऱ्यो। राजस्व सङ्कलन न्यूनस्तरमा भऱ्यो। यसको विपरीत साधारण खर्च उच्च रहेका कारण राजस्व घाटाको स्थिति देखापऱ्यो। बाह्य क्षेत्रतर्फ निर्यातको तुलनामा आयातको वृद्धिदर उच्च रहे तापनि निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा उल्लेख्य वृद्धिका कारण शोधनान्तर बचतमा वृद्धि भएको छ। फलस्वरूप देश निर्माणको लागि आवश्यक पर्ने आयातको लागि विदेशी मुद्राको सञ्चिति यथेष्ट मात्रामा रहेको छ। उदार अर्थतन्त्रमा देश विकासको लागि निजी क्षेत्रको अहम् भूमिका रहने

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५१ औं वार्षिक उत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री विजयनाथ भट्टराईले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

गर्दछ । निजी क्षेत्रमार्फत देश विकासको लागि स्वस्थ तथा स्थिर वित्तीय क्षेत्रको ठूलो योगदान रहन सक्ने कुरामा दुईमत रहन सक्दैन । यस पृष्ठभूमिमा केही वर्षयता दोस्रो चरणका वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमहरू र यस बैंकको नियमन तथा सुपरिवेक्षण क्षमता बढाउने कार्यहरू भइरहेका छन् । यस बैंकको नियमन तथा सुपरिवेक्षण क्षमता अभिवृद्धि गराउने ध्येयले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले यस बैंकलाई स्वायत्तता प्रदान गरेबमोजिमका कार्यहरू भइरहेका छन् । वर्तमान परिस्थितिमा नवगठित सरकारबाट यस बैंकलाई वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्नका लागि पर्याप्त सहयोग मिल्ने अपेक्षा राखिएको छ । वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कार्य चुनौतीपूर्ण भए पनि सो कायम गर्न यस बैंकलाई सफलता मिल्ने विश्वास रहेको छ ।

४. यस सन्दर्भमा विगत एक वर्षको अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकले सम्पन्न गरेका महत्त्वपूर्ण कार्यहरू कार्यान्वयनमा ल्याएका महत्त्वपूर्ण नीतिगत व्यवस्थाहरू तथा तिनका प्रभावकारीताका बारेमा प्रकाश पार्नु उपर्युक्त ठानेको छ । यस सिलसिलामा सर्वप्रथम वर्तमान समष्टिगत आर्थिक स्थितिको संक्षिप्त स्थिति प्रस्तुत गर्न चाहन्छु ।

नेपालको समष्टिगत आर्थिक स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

५. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन साधनको लागतमा २३ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भयो । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को ऋणात्मक वृद्धिलाई छोडेर विगत १० वर्षकै यो न्यूनतम वृद्धिदर हो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिमध्ये कृषि क्षेत्रको ३० प्रतिशत र गैरकृषि क्षेत्रको २.१ प्रतिशत वृद्धिदर रह्यो । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको World Economic Outlook, अप्रिल २००६ अनुसार सन् २००५ मा विश्व उत्पादन वृद्धिदर ४.८ प्रतिशत रह्यो । सन् २००५ मा छिमेकी मुलुक भारतले ८.३ प्रतिशत र चीनले ९.९ प्रतिशत उत्पादन वृद्धिदर हासिल गरे । विकासोन्मुख एसियाली राष्ट्रहरू (चीन, भारत र आसियान-४,

इण्डोनेसिया, फिलिपिन्स, मलेसिया र थाइल्याण्ड) को आर्थिक वृद्धिदर सन् २००५ मा ८.६ प्रतिशत रह्यो । भारत, पाकिस्तान र बङ्गलादेशले हासिल गरेको उच्च आर्थिक वृद्धिदरका कारण दक्षिण एसियाली अर्थतन्त्र ७.९ प्रतिशतले विस्तार भयो । पेट्रोलियम पदार्थको अस्थिर एवं उच्च मूल्य तथा विविध प्राकृतिक प्रकोप व्यहोर्नुपरे पनि उत्पादनमूलक क्षेत्रमा सुदृढता, विश्व व्यापार आयतनमा विस्तार, उच्च उपभोक्ता एवं व्यावसायिक विश्वसनीयता र लचक एवं सुदृढ श्रम बजारका कारण विश्व उत्पादन वृद्धिमा सकारात्मक प्रभाव परेको हो । विगत दश वर्षयता मुलुकमा चलिरहेको आन्तरिक विद्रोह र बिग्रंदो राजनैतिक सङ्कटका कारण नेपालले उच्च विश्व उत्पादन वृद्धिबाट लाभ लिन सकेन ।

६. आर्थिक वर्ष २०६२/३३ समापन हुन अब दुई महिना बाँकी छ । चालू आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा अघिलो वर्षको भन्दा उच्च आर्थिक वृद्धिदर रहने आधारहरू छैनन् । लामो समयसम्म परेको खडेरीले खाद्यान्न बालीमा पर्ने नकारात्मक असर, वसरकारको पूँजीगत खर्चमा एको कमी, बर्ड फ्ल्यू रोगको आशङ्काबाट कुखुरा व्यवसायमा परेको असर, विद्युतीय ऊर्जाको आपूर्तिमा देखिएको कमी, मन्द व्यवसाय तथा विगतको असहज परिस्थितिका कारण आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा समग्र आर्थिक वृद्धिदर १.८ प्रतिशत रहने अनुमान छ ।
७. यस वर्ष देशको अधिकांश क्षेत्रमा लामो समयसम्म खडेरी परेकोले धानको उत्पादन १.९ प्रतिशत र समग्र खाद्यान्न बाली १.१ प्रतिशतले घट्ने अनुमान छ । त्यस्तै कुखुरामा देखिने बर्ड फ्ल्यूको कारण कुखुराको मासु तथा अण्डाको उत्पादनमा १०.० प्रतिशतले कमी आउने र कृषि क्षेत्रमा २.५ प्रतिशत अंश रहेको यस क्षेत्रको नकारात्मक वृद्धिसमेतबाट यस वर्ष कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर १.५ प्रतिशत मात्र रहने अनुमान छ ।
८. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को हालसम्मको प्रवृत्तिलाई हेर्दा गैरकृषि उत्पादन वृद्धिदर २.० प्रतिशत रहने अनुमान छ । औद्योगिक उत्पादन उपक्षेत्र अन्तर्गत

घ्यू, तेल, हल्का पेयपदार्थ, दुग्धजन्य पदार्थको उत्पादन बढे पनि तयारी लगायत विभिन्न खाले लगाउने कपडा र रासायनिक पदार्थको उत्पादन वृद्धिदरमा कमी आउने कारणले गर्दा औद्योगिक उत्पादनको वृद्धिदर २.२ प्रतिशत रहने अनुमान छ ।

९. त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा विद्युत् आपूर्तिमा कमी आएका कारण विद्युत्, ग्याँस तथा पानी उपक्षेत्रको उत्पादन ०.८ प्रतिशतले ह्रास आउने तथा सरकारी पूँजीगत खर्चमा कमी आए तापनि निजी क्षेत्रबाट भएको निर्माण वृद्धिबाट यस उपक्षेत्रको उत्पादन ०.५ प्रतिशतको सीमान्त दरले बढ्ने अनुमान छ ।
१०. बाह्य व्यापारतर्फ आयातमा वृद्धि भएकोले गत वर्ष २.६ प्रतिशतको नकारात्मक वृद्ध रहेको व्यापार, रेष्टुरेन्ट र होटल उपक्षेत्रको उत्पादन यस वर्ष २.० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । त्यसैगरी यातायात तथा सञ्चार उपक्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर ३.१ प्रतिशत रहने अनुमान छ । वित्तीय क्षेत्रबाट प्रवाहित पूँजीको वृद्धि सामान्य रहेकोले वित्त तथा घरजरगा उपक्षेत्रको उत्पादन ३.० प्रतिशतले बढ्ने तथा सामुदायिक तथा सामाजिक सेवा उपक्षेत्रको वृद्धिदर भने २.० प्रतिशत रहने अनुमान छ ।
११. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा हवाई मार्गबाट आउने पर्यटकको सङ्ख्या अघिल्लो वर्षको ३,०५,७१० बाट १८.० प्रतिशतले घटी २,५०,५०५ जनाले मात्र नेपाल भ्रमण गरेका थिए । चालू आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम आठ महिनासम्ममा हवाई मार्गबाट नेपाल आउने पर्यटकको सङ्ख्यामा १८.१ प्रतिशतले वृद्धि भई २,०३,००५ पुगेको छ । हाल राज्य तथा विद्रोही पक्ष दुवैबाट युद्ध विरामको घोषणा भएबाट गर्मीयाममा भारतबाट आउने पर्यटकहरूको सङ्ख्या बढ्न सक्ने र कुल पर्यटक आगमन यस वर्ष अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा वृद्धि हुने विश्वास छ ।
१२. हाल देशमा शान्तिको वातावरण विद्यमान रहेको र आगामी वर्षसम्म पनि सो प्रवृत्ति कायमै रहने अनुमानको आधारमा आगामी आर्थिक वर्ष

२०६३/६४ मा नेपाली अर्थतन्त्रको वृद्धिदरको प्रवृत्ति ओरालोबाट उकालो (turnaround) लाग्ने प्रक्षेपण छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषअनुसार सन् २००६ मा विश्व उत्पादन वृद्धिदर ४.९ प्रतिशत, छिमेकी मुलुक भारतमा आर्थिक वृद्धिदर ७.३ प्रतिशत र चीनको ९.५ प्रतिशत रहने भएबाट हाल नेपाली अर्थतन्त्रमा त्यसको सकारात्मक असर पर्नेछ, साथै परिवर्तित स्थितिमा स्वदेशी तथा विदेशी लगानीकर्ताको नेपाली अर्थतन्त्रमा उपभोक्ताको विश्वास अझ बढ्ने, निजी क्षेत्रको बढ्दो विप्रेषण आप्रवाहका कारणसमेतले उपभोक्ताको विश्वास अझ बढ्ने र राजनैतिक कारणले विगतमा रोकिएको विदेशी सहायता सुचारु रूपले बढ्न सक्ने कारणले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा दशौँ योजनामा अपेक्षित ६.० प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुनसक्ने देखिन्छ ।

उपभोक्ता मुद्रास्फीति

१३. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा अघिल्ला वर्षहरूको तुलनामा मूल्य स्थितिमा चापको अवस्था देखिएको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति २०६२ फाल्गुणमा ७.७ प्रतिशतले बढेको छ । २०६१ फाल्गुणमा यस्तो वृद्धिदर ५.७ प्रतिशत रहेको थियो । पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य एवं परिवहन भाडादरमा उच्च वृद्धि र खडेरी तथा आपूर्तिमा बेलाबखत देखापर्ने अड्चनले गर्दा खाद्यान्न वस्तुहरूको मूल्यसूची उल्लेख्य रूपले बढेको कारणबाट समग्र मूल्य स्थितिमा यो वर्ष चाप परेको हो ।
१४. उपभोक्ता मुद्रास्फीतिको प्रमुख समूहहरूमध्ये खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्क गत वर्षको फाल्गुणमा वार्षिक विन्दुगत ४.७ प्रतिशतले बढेकोमा २०६२ को फाल्गुणमा ६.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
१५. त्यसैगरी गैरखाद्य वस्तु तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्क २०६२ फाल्गुणमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा ९.१ प्रतिशतले बढेको छ । २०६१ फाल्गुणमा यस्तो मूल्य सूचकाङ्क ६.८ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा मुख्यतः भाद्र र फाल्गुण महिनामा गरिएको पेट्रोलियम पदार्थको

दुई पटकको मूल्य वृद्धिका साथै सार्वजनिक यातायातको भाडादरमा भएको वृद्धिका कारण यस समूहको मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर उच्च रहेको हो । शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरञ्जनमा भएको मूल्य वृद्धिको कारणबाट समेत यस समूहको मूल्य सूचकाङ्कमा थप चाप परेको छ । यस समूह अन्तर्गतका उप-समूहहरूमा यातायात तथा सञ्चार २१.२ प्रतिशत, घरायसी सामान तथा सेवाहरू १४.१ प्रतिशत, शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरञ्जन ४.८ प्रतिशत तथा सूती तथा सूतीजन्य पदार्थको ३.८ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएको छ । यसैगरी औषधी तथा व्यक्तिगत हेरचाह ३.० प्रतिशत, लत्ता कपडा तथा तयारी लुगा २.९ प्रतिशत एवं जुत्तामा २.८ प्रतिशत मूल्य वृद्धि भएको छ ।

१६. यस वर्ष क्षेत्रगत आधारमा काठमाडौं उपत्यका, तराई र पहाडमा क्रमशः ५.५ प्रतिशत, ९.० प्रतिशत र ७.६ प्रतिशतले मूल्य सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा यो वृद्धिदर क्रमशः ६.१ प्रतिशत, ५.२ प्रतिशत र ६.६ प्रतिशत रहेको थियो ।

१७. पेट्रोलियम पदार्थको अस्थिर एवं उच्च मूल्य वृद्धि, संवेदनशील क्षेत्रहरूमा सङ्कटको स्थिति र प्राकृतिक प्रकोपका कारण मूल्यमा चापको स्थिति विद्यमान रहे पनि मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षामा ठूलो उतारचढाव नआएका कारण विश्व स्तरमा मुद्रास्फीति नियन्त्रित अवस्थामा रहेको छ । उदाहरणको लागि सन् २००५ मा उपभोक्ता मुद्रास्फीति विकसित मुलुकहरूमा २.३ प्रतिशत र अन्य उदीयमान विकासोन्मुख मुलुकहरूमा ५.४ प्रतिशत रह्यो । छिमेकी मुलुक भारतमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति सन् २००५ मा ४.२ प्रतिशत रह्यो भने दक्षिण एसियाली मुलुकहरूमा ४.३ प्रतिशत र चीनमा १.८ प्रतिशत रह्यो । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषअनुसार सन् २००६ मा विकसित तथा उदीयमान विकासोन्मुख मुलुकहरूमा मुद्रास्फीति अधिल्लो वर्षकै हाराहारीमा रहने अनुमान छ । नेपालमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम आठ महिनामा औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ७.६ प्रतिशत रह्यो । गत वर्षको सोही अवधिमा उक्त

मुद्रास्फीति दर ३.७ प्रतिशत रहेको थियो । पटक-पटक पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धि, मौसमको प्रतिकूलताले खाद्यान्न बालीको उत्पादनमा कमी, आपूर्ति व्यवस्थामा असहजताजस्ता कारणले वार्षिक मुद्रास्फीति दर आर्थिक वर्ष २०३२/३३ मा ८.० प्रतिशतको हाराहारीमा रहने अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा औसत मुद्रास्फीति ४.५ प्रतिशत रहेको थियो ।

१८. विश्वका केही केन्द्रीय बैंकहरूले माग पक्ष र मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षा (Inflationary expectation) बाट प्रभावित हुने मूल्य स्थिति थाहा पाउन अन्तर्निहित मुद्रास्फीति (Core Inflation) निकाली सोको आधारमा मौद्रिक व्यवस्थापन गरिरहेको परिप्रेक्ष्यमा यस बैंकले पनि चामलजन्य पदार्थ, तरकारी तथा फलफूल, इन्धन, बत्ती तथा पानी र यातायातलाई हटाएर अर्थात् ती उप-समूहहरूको भारलाई शून्य मानेर अन्तर्निहित मुद्रास्फीति निकाल्न शुरू गरेको छ । यस विधि (Exclusion Method) अनुसार २०६२ फाल्गुणमा अन्तर्निहित मुद्रास्फीति ३.७ प्रतिशत रह्यो । २०६१ को यसै अवधिमासमेत उक्त मुद्रास्फीति दर ३.७ प्रतिशत नै रहेको थियो । वर्तमान प्रवृत्तिलाई आधार मान्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा अन्तर्निहित मुद्रास्फीति ५.० प्रतिशतभित्र सीमित रहने देखिन्छ ।

राष्ट्रिय थोक मूल्य स्थिति

१९. २०३२ फाल्गुण महिनामा वार्षिक विन्दुगत आधारमा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क ६.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा यस्तो वृद्धिदर ८.५ प्रतिशत रहेको थियो । यस वर्ष पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा दुई पटक वृद्धि भए तापनि फलफूल तथा तरकारी र पशुजन्य आहारको मूल्यमा कमी आएको कारण गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष मूल्यको वृद्धिदरमा केही कमी आएको छ । समूहगत रूपमा कृषिसम्बन्धी वस्तुहरू, स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरू र आयातीत वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ४.६ प्रतिशत, ३.५ प्रतिशत र १०.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । २०६१ चैत्रदेखि २०६२

फाल्गुण महिनासम्मको औसत मूल्य वृद्धिदर ९.२ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्ष यस्तो मूल्य वृद्धिदर ५.३ प्रतिशत रहेको थियो ।

२०. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा थोक मूल्य सूचकाङ्कको औसत वृद्धिदर ९.२ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा उक्त वृद्धिदर ६.३ प्रतिशत रहेको थियो । गत वर्ष र यस वर्षका विभिन्न अवधिमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा भएको वृद्धि, प्रतिकूल मौसमका कारणबाट धान लगायत प्रमुख खाद्यान्न बालीको उत्पादनमा कमी आई ती वस्तुहरूको मूल्यमा भएको निरन्तर वृद्धिजस्ता कारणबाट थोक मूल्य सूचकाङ्कमा उच्च चाप देखा परेको हो । गत आर्थिक वर्षमा ७.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थोक मूल्य सूचकाङ्क आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा ८.५ प्रतिशतका दरले बढ्ने अनुमान छ ।

राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क

२१. आर्थिक वर्ष २०५७/५८ लाई आधार वर्ष मानी आन्तरिक प्रयोजनका लागि राष्ट्रिय ज्यालादर सूचकाङ्कको निर्माण गरिँदै आएकोमा ज्यालादर तथाङ्कलाई परिमार्जन गर्नुका साथै तलबसम्बन्धी तथाङ्कलाई समेत थप गरी २०६२ श्रावण महिनादेखि राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क निर्माण गरिएको छ ।
२२. बिन्दुगत आधारमा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क (२०६०/६१=१००) २०६२ फाल्गुणमा ४.३ प्रतिशतले बढेको छ । ज्यामीको ज्याला दरमा कमी आए तापनि कृषि तथा औद्योगिक मजदूरहरूको ज्यालादरमा भएको वृद्धिका साथै बैंक, वित्तीय संस्था र सार्वजनिक संस्थानहरूमा भएको तलब वृद्धिका कारण तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको हो । तलब र ज्यालादर सूचकाङ्कमा क्रमशः ०.४ प्रतिशत र ५.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

मौद्रिक स्थिति

२३. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम आठ महिनासम्ममा अधिल्लो वर्षको तुलनामा मौद्रिक योगाङ्कहरू केही उच्च दरले बढेका छन् । गत

वर्ष विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर ४.५ प्रतिशत रहेकोमा यस वर्ष ८.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा भएको उल्लेख्य वृद्धिका कारण समीक्षा अवधिमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर उच्च रहेको हो । खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन समायोजन गरी) यस वर्ष १२.८ प्रतिशत (रु. १३ अर्ब ७७ करोड) ले बढ्यो । गत वर्ष यस्तो सम्पत्ति ५.३ प्रतिशत (रु. ५ अर्ब ७२ करोड) ले बढेको थियो । विप्रेषण आप्रवाहमा उल्लेख्य वृद्धिका कारण खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा विस्तार आएको हो ।

२४. कुल आन्तरिक कर्जाका मुख्य अंशहरूमध्ये कर्जाको एउटा अंशको रूपमा रहेको श्री ५ को सरकारमाथिको खुद दाबी गत वर्ष ३.६ प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा ३.० प्रतिशतले घट्यो । स्थानीय निकायहरूको बैंकहरूमा रहेको बचतलाई साधनको रूपमा वर्गीकरण गरिएको कारण सरकारमाथिको दाबी घटेको देखिए पनि अधिल्लो वर्षको तुलनामा सो दाबी यस वर्ष बढेको छ । आयातको वृद्धिदर उच्च रहे पनि आन्तरिक द्वन्द्वको कारण औद्योगिक व्यवसायमा प्रवाहित कर्जा बढ्न नसकेकोले निजी क्षेत्रलाई जाने बैंक कर्जाको वृद्धिदर अधिल्लो वर्षको ११.० प्रतिशतको तुलनामा यस वर्ष घटी १०.२ प्रतिशत रहेको छ ।

२५. वाणिज्य बैंकहरूसँगको आवधिक निक्षेप गत वर्ष ४.७ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ९.७ प्रतिशतले बढ्यो । विप्रेषण आप्रवाहमा भएको वृद्धिका कारणले आवधिक निक्षेप उच्चदरले बढेको हो । सञ्चित मुद्राको वृद्धिदर पनि गत वर्ष ३.३ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेकोमा समीक्षा अवधिमा २.२ प्रतिशतले वृद्धि भयो । मौद्रिक अधिकारीको खुद वैदेशिक तथा आन्तरिक सम्पत्तिमा आएको वृद्धिका कारण सञ्चित मुद्रा बढेको हो ।

सरकारी बिल स्थिति

२६. २०६३ वैशाख १५ गतेसम्मको तथाङ्कको आधारमा विश्लेषण गर्दा सरकारी वित्त स्थितिमा सन्तुलन कायम हुन सकेको छैन । कुल सरकारी खर्चमा तीव्र वृद्धि तर सरकारी खर्च धान्ने मुख्य स्रोत

सरकारी राजस्वको वृद्धिदर ऋणात्मक रहेबाट यस वर्ष सरकारी वित्त असन्तुलन बढेको हो । नगद प्रवाहको आधारमा विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम नौ महिनासम्ममा सरकारी वित्त घाटा (अघिल्लो वर्ष नभएको हुनाले तथ्याङ्कलाई तुलनायोग्य बनाउन स्थानीय निकायको मौज्जात हटाउँदा) रु. ७ अर्ब ८४ करोड रहेको छ । कुल सरकारी खर्चमा वित्त घाटाको^१ अनुपात १२.३ प्रतिशत हुन आउँछ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा कुल वित्त घाटा रु. ३ अर्ब ३६ करोड मात्र थियो जुन कुल सरकारी खर्चको ५.८ प्रतिशत हुन आउँथ्यो ।

२७. बढ्दो वित्त (बजेट) घाटा पूर्ति गर्ने क्रममा २०६३ वैशाख १५ गतेसम्म रु. ७ अर्ब १० करोड कुल आन्तरिक ऋण उठाइसकिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को बजेटमा व्यवस्था भएको रु. ११ अर्ब ८५ करोड कुल आन्तरिक ऋणमध्ये हालसम्म रु. ७ अर्ब १० करोड उठिसकेको हुनाले यस वर्षको बाँकी अवधिमा रु. ४ अर्ब ७५ करोड आन्तरिक ऋण उठाउन सकिने अवस्था छ । सरकारी खर्च बढ्ने प्रवृत्ति यथावत् रहने र सरकारी राजस्व वृद्धिदर नगन्य रहिरहेको अवस्थामा सरकारी वित्त असन्तुलन थप बढ्न नदिन सजग रहनुपर्ने चुनौती रहेको छ ।

२८. २०६३ वैशाख १५ गतेसम्म कुल सरकारी नगद खर्च ९.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६३ अर्ब ५८ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को सोही अवधिमा कुल सरकारी नगद खर्च ९.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । राजस्व परिचालनको तुलनामा साधारण खर्च (recurrent र साँवा भुक्तानी) उच्च रहेका कारण कुल सरकारी खर्च वृद्धि र बजेट घाटा उल्लेख्य रहेको हो । उदाहरणको लागि २०६२ वैशाख १५ गतेसम्मको अवधिमा राजस्व घाटा कुल सरकारी खर्चको ०.२ प्रतिशत रहेकोमा २०६३ वैशाख १५ गतेसम्मको अवधिमा राजस्व घाटा कुल सरकारी खर्चसँगको अनुपात ६.२ प्रतिशत रह्यो । यस परिप्रेक्ष्यमा नवगठित सरकारलाई राजस्व घाटाको स्थितिमा

सुधार ल्याई राजस्व खातामा बचत कायम गर्नु चुनौतीपूर्ण कार्य रहेको छ ।

२९. सरकारी खर्चको प्रमुख आधार स्रोत सरकारी राजस्व वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष ९.९ प्रतिशत रहेकोमा २०६३ वैशाख १५ गतेसम्मको अवधिमा ३.१ प्रतिशतले ऋणात्मक रह्यो । न्यून आर्थिक वृद्धिदर, भन्सारका दरहरूमा कटौती र भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता रकम २०६३ वैशाख १५ गतेसम्म प्राप्त हुन नसक्नु यो वर्ष राजस्व परिचालन वृद्धिदर ऋणात्मक रहनुका प्रमुख कारकका रूपमा रहेका छन् । भन्सार दरमा कटौती भए तापनि आयात वृद्धिदर उच्च रहेको पृष्ठभूमिमा भन्सार राजस्व परिचालन वृद्धिदर उल्लेख्य ऋणात्मक रहनु विसङ्गतिपूर्ण रहेको छ । राजस्व परिचालनमा तीव्रता ल्याउन राजस्व प्रशासनमा आवश्यक सुधारतर्फ नवगठित सरकारले तत्कालै कदम चाल्नुपर्ने देखिन्छ । यसबीच भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ताबापत पाउनुपर्ने रकमको केही अंश प्राप्त भइसकेको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार

३०. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम सात महिनाको अवधिमा बाह्य क्षेत्र कारोबारमा मिश्रित प्रवृत्ति देखिएका छन् । निर्यातको तुलनामा उच्च आयात वृद्धिका कारण व्यापार घाटा उल्लेख्य विस्तार भएको छ । विगतमा बाह्य सेवा खाता खुद बचत रहने गरेकोमा यो वर्ष घाटामा रहेको छ । त्यसैगरी खुद वैदेशिक ऋण सहायता ऋणात्मक रहेको छ तथापि निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह उच्च दरले वृद्धि भएबाट मुलुकको समग्र शोधनान्तर बचत उल्लेख्य रहेकोले विदेशी विनिमय सञ्चिति बढ्ने क्रम यथावत् रहेको छ ।

३१. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम सात महिनाको अवधिमा कुल निर्यात १२.२ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल निर्यात ५.५ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात गत वर्ष २०.३ प्रतिशतले बढेको तुलनामा यस वर्ष २२.८ प्रतिशतले

^१ वित्त घाटा = कुल सरकारी खर्च - कुल गैरऋण साधन ।

बढेको छ भने अन्य मुलुकतर्फको निर्यात गत वर्ष १३.६ प्रतिशतले घटेकोमा यस वर्ष ७.० प्रतिशतले ह्रास भएको छ । वनस्पति घ्यू, जुस, चाउचाउ, पोलिस्टर धागो, आल्मुनियम सेक्सन, जुटका सामान, जीवित जनावर, तयारी पोशाक, तार र जस्तापाताको निर्यातमा उल्लेख्य वृद्धि भएको कारण भारततर्फको निर्यात बढेको हो भने मुख्यतया तयारी पोशाक, हस्तकलाका सामान, गरगहना, छाला र चियाको निर्यातमा आएको ह्रासको कारण अन्य मुलुकतर्फको निर्यात घटेको हो ।

३२. यस वर्ष कुल आयात २५.१ प्रतिशतको उल्लेख्य दरले बढेको छ। गत वर्ष कुल आयात ९.० प्रतिशतले बढेको थियो । कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयात गत वर्ष १३.१ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष ३१.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी भारतबाट भएको कुल आयातमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भएको आयातको अंश गत वर्षको १७.० प्रतिशतबाट बढी यस वर्ष २६.१ प्रतिशत पुगेको छ । अन्य मुलुकबाट भएको आयात पनि गत वर्ष ३.८ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १६.४ प्रतिशतले बढेको छ । भारतबाट मुख्यतया सिमेण्ट, रासायनिक मल, मेशिनरी, पेट्रोलियम पदार्थ, चामल, रसायन, एम.एस. विलेट, औषधी, धागो, विद्युतीय सामग्री, हवाईजहाज तथा यसका पुर्जाहरू, तामाका पाता, तार, यन्त्र औजार लत्ताकपडा एवं अन्य मुलुकबाट विशेष गरी कच्चा पाम तेल, कच्चा सोयाबिन तेल, टेक्सटाइल डाई, एम.एस. विलेट, यातायातका साधन तथा पुर्जाहरू र प्लाष्टिकका दानाको आयातमा उल्लेख्य वृद्धि भएको कारण कुल आयात यसरी बढेको हो ।
३३. निर्यातको तुलनामा आयात अत्यधिक बढेको कारण समीक्षा अवधिमा व्यापार घाटा ३३.८ प्रतिशतले विस्तार भएको छ । गत वर्ष व्यापार घाटा ११.६ प्रतिशतले बढेको थियो ।

शोधनान्तर

३४. मौद्रिक तथ्याङ्क अनुसार आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम सात महिनासम्ममा रु. १३ अर्बको

शोधनान्तर बचत भएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा रु. ५ अर्ब ७२ करोड शोधनान्तर बचत भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम ६ महिनासम्म उपलब्ध तथ्याङ्क अनुसार निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह ४८.७ प्रतिशतको उल्लेख्य दरले विस्तार भएको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह ०.६ प्रतिशतले घटेको थियो । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा उच्च वृद्धिका कारण व्यापार घाटा वृद्धि भए तापनि चालू खाता बचतमा रहेको छ र शोधनान्तरमा उच्च बचत रहेको छ ।

३५. वित्तीय खाता अन्तर्गत यस आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा रु. २ अर्ब २६ करोड बराबर सरकारी वैदेशिक ऋण प्राप्त भएको छ भने रु. ३ अर्ब २५ करोड साँवा भुक्तानी भएको छ । फलस्वरूप, यस अवधिमा खुद सरकारी ऋण आप्रवाह रु. ९९ करोडले ऋणात्मक रहेको छ ।

विदेशी विनिमय सञ्चिति

३६. २०६२ आषाढ मसान्तको तुलनामा २०६२ माघ मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति १०.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १ खर्ब ४३ अर्ब ८५ करोड पुगेको छ । २०६१ माघ मसान्तमा यस्तो सञ्चिति ०.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । विद्यमान कुल सञ्चितिमा परिवर्त्य सञ्चितिको अंश गत वर्षको ९६.२ प्रतिशतबाट घटेर ९४.५ प्रतिशतमा सीमित भएको छ भने सोही अनुसार अपरिवर्त्य सञ्चितिको अंश ३.८ प्रतिशतबाट बढेर ५.५ प्रतिशत पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२ र ६३ को पहिलो सात महिनासम्मको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तरले ९.८ महिनाको वस्तु आयात र ८.३ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ ।
३७. २०६१ आषाढ मसान्तको तुलनामा २०६१ माघ मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ५.०३ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको थियो भने २०६२ को सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ०.९२ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ । २०६१ माघ मसान्तमा अमेरिकी डलर एकको

विनिमय दर रु. ७०.५९ रहेको थियो भने २०६२ माघ मसान्तमा उक्त विनिमय दर रु. ७१.०० रहेको छ ।

३८. सार्क राष्ट्रहरूबीच क्षेत्रीय व्यापारलाई विस्तार गर्ने उद्देश्य अनुरूप सन् २००४ मा अनुमोदन गरिएको साफ्टा (SAFTA-South Asian FreeTrade Area) सम्झौता जनवरी १, २००६ देखि लागू भएको छ । साफ्टा सम्झौता अनुसार सार्कका विकासोन्मुख राष्ट्रहरू भारत, पाकिस्तान र श्रीलङ्का तथा अल्पविकसित राष्ट्रहरू बङ्गलादेश, भुटान, माल्दिभ्स र नेपालले चरणबद्ध रूपमा क्रमशः सन् २०१३ (श्रीलङ्काको हकमा सन् २०१४) देखि २०१६ सम्ममा आफ्नो भन्सार दर ५ प्रतिशत वा सोभन्दा कम गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रथम चरण (सन् २००६ देखि २००८ सम्म) मा विकासोन्मुख र अल्पविकसित राष्ट्रहरूले आ-आफ्नो भन्सार दर कम गरी क्रमशः २० प्रतिशत र ३० प्रतिशतमा ल्याई सक्नुपर्दछ । आर्थिक वर्ष मध्य जुलाईदेखि शुरू हुने भएकोले नेपालले भन्सार दर अगष्टबाट मात्र कम गरे हुन्छ ।

पूँजी बजार गतिविधि

३९. २०६२ चैत्र मसान्तमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा नेप्से सूचकाङ्क ५९.१२ विन्दु (१९.५ प्रतिशत) ले बढी ३३४.७७ मा कायम भएको छ । यस अवधिमा नेपाल धितोपत्र बोर्डले १६ वटा वित्तीय संस्थाहरूलाई साधारण शेयर, अग्राधिकार शेयर र ऋणपत्र गरी कुल रु. ८३ करोड ७५ लाख र एक कम्पनी (तारागाउँ रिजेन्सी होटल) लाई रु. ४४ करोड ६५ लाख बराबरको अग्राधिकार शेयर निष्कासन गर्नको लागि स्वीकृति प्रदान गरेको छ । जसमध्ये ७ वटा वित्तीय संस्थाहरूलाई रु. ३९ करोड २० लाख बराबरको हकप्रद शेयर, ८ वटा वित्तीय संस्थाहरूलाई रु. २४ करोड ६० लाख बराबरको साधारण शेयर र बैंक अफ काठमाडौंलाई रु. २० करोड बराबरको ऋणपत्र निष्कासन गर्नको लागि स्वीकृति प्रदान गरेको छ ।
४०. समीक्षा अवधिमा नेप्सेमा सूचीकृत कम्पनीहरूको सङ्ख्या १२९ पुगेको छ । जसमध्ये ८३ वटा (६४.३

प्रतिशत) वित्तीय संस्थाहरू, २९ वटा (२२.५ प्रतिशत) उत्पादन र प्रशोधनसँग सम्बन्धित उद्योगहरू, ४ वटा (३.१ प्रतिशत) होटल, ८ वटा (६.२ प्रतिशत) व्यापारिक संस्थाहरू र ५ वटा (३.९ प्रतिशत) अन्य समूहका कम्पनीहरू रहेका छन् ।

४१. वार्षिक विन्दुगत आधारमा यस अवधिको बजार पूँजीकरण ३४.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७९ अर्ब ४७ करोड पुगेको छ । यस अवधिमा बजार पूँजीकरणको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात १४.९ प्रतिशत रहेको छ । सूचीकृत कम्पनीहरूको बजार पूँजीकरणमध्ये वित्तीय संस्थाहरूले ८३.८ प्रतिशत, उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रले ६.५ प्रतिशत, होटल व्यवसायले ३.० प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूले ०.९ प्रतिशत र अन्यले ५.८ प्रतिशत अंश ओगटेका छन् ।
४२. वार्षिक विन्दुगत आधारमा शेयर कारोबारको विश्लेषण गर्दा यस अवधिमा कारोबारमा ५७.९ प्रतिशत (रु. १ अर्ब ७७ करोड) ले कमी आई रु. १ अर्ब २८ करोडमा सीमित हुन पुगेको छ । गत वर्ष यस अवधिमा केही वाणिज्य बैंकहरूको Block Share को कारोबार भई कारोबारमा अस्वाभाविक वृद्धि भएको देखिए तापनि यस अवधिमा यस्तो परिस्थिति नरही बजारको माग बमोजिम शेयरको स्वाभाविक कारोबार मात्र भएको हुँदा रकम गत कारोबारमा कमी आएको देखिएको हो ।
४३. नेप्से परिसूचकमा लगातार वृद्धि हुनुमा नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रभावकारी नियमन एवं सुपरिवेक्षणको प्रभाव स्वरूप बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लेखा बढी पारदर्शी रही यस्ता संस्थाहरू क्रमशः स्वनियमनतर्फ अग्रसर भएको हुँदा यसबाट संस्थाहरूको मुनाफामा समेत सकारात्मक प्रभाव परेको र सर्वसाधारणसमेत यी संस्थाहरूको शेयरमा लगानी गर्न आकर्षित रहेको, बजारमा निक्षेपको वास्तविक ब्याजदर न्यून रहेको तर धितोपत्र बजारमा उल्लेखनीय भूमिका रहेको वित्तीय क्षेत्रको शेयरको मूल्य बढ्ने क्रम (capital appreciation) जारी रहेको,

वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त हुने विप्रेषण वृद्धि भइरहेको, शान्ति सुरक्षा लगायतका कारणबाट अर्थतन्त्रमा वैकल्पिक लगानीको सम्भावना न्यून रहेका कारकहरूको प्रमुख भूमिका रहेको छ ।

मौद्रिक व्यवस्थापन तथा कार्यविधिमा सुधार

४४. २०६२ श्रावण ७ गते आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीति सार्वजनिक गरियो । त्यसैगरी २०६२ फाल्गुण ४ गते आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा सार्वजनिक गरियो । मौद्रिक नीतिको पहिलो प्राथमिक उद्देश्यको रूपमा मूल्यस्थिरता र दोस्रो प्राथमिक उद्देश्यको रूपमा शोधनान्तरमा आवश्यक बचतलाई यथावत् कायम राखिएको छ । मूल्य बढ्ने प्रवृत्ति देखिएको सन्दर्भमा विगत वर्षहरूमा लिइएको लचिलो रूभानको साटो यस वर्षको मौद्रिक नीतिले सजग किसिमको रूभान लिएको छ । तदनुसार मुद्रास्फीतिकारी प्रवृत्तिलाई वार्षिक मौद्रिक नीतिमा अड्कुश लगाउन बैंक दरलाई ५.५ प्रतिशतबाट बढाएर ६.० प्रतिशत पुऱ्याइयो । अपेक्षा गरेभन्दा मुद्रास्फीतिमा बढी चाप परेको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षामा अड्कुश लगाउन २०६२ फाल्गुण ४ गते सार्वजनिक गरिएको मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा बैंकदर थाप ०.२५ प्रतिशत विन्दुले बढाई ६.२५ प्रतिशत पुऱ्याइएको छ ।

४५. मौद्रिक उद्देश्यहरू प्राप्तिका निम्ति यस बैंकले खुला बजार कारोबारलाई महत्त्वपूर्ण उपायको रूपमा अवलम्बन गर्दै आएको छ । खुला बजार कारोबारमार्फत आवश्यक मात्रामा तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन गर्ने कार्य यस बैंकले गर्दै आएको छ । विनिमयदरमा अनावश्यक चाप पर्न नदिन र शोधनान्तरमा आवश्यक मात्रामा बचतको स्थिति कायम गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले विदेशी मुद्रा बजारमा पनि खुला कारोबार गर्दै आएको छ । यस क्रममा यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम नौ महिनाको अवधिसम्ममा विदेशी विनिमय बजारमा ४६ पटक हस्तक्षेप गर्‍यो । फलस्वरूप अधिल्लो आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनासम्ममा रु. २५ अर्ब ११ करोड खुद तरलता

प्रवाह भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा रु. ३४ अर्ब ३३ करोड खुद तरलता प्रवाह भयो । उच्च विप्रेषण आप्रवाहका कारण नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अनावश्यक रूपमा अधिमूल्यत नहोस् भन्ने उद्देश्यले यस बैंकले विदेशी विनिमय बजारमा हस्तक्षेप गरी अमेरिकी डलर खरिद गरेको हो ।

४६. यसरी विदेशी विनिमय बजारमा गरिएको हस्तक्षेपबाट बढ्न गएको केही तरलतालाई आन्तरिक खुला बजार कारोबार मार्फत प्रशोचन गरियो । आन्तरिक खुला बजार कारोबार मार्फत आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम नौ महिनासम्ममा खुद रु. ११ अर्ब ३६ करोड बराबरको तरलता प्रशोचन गरियो । गत वर्षको सोही अवधिमा रु. ८ अर्ब ७० करोड खुद तरलता प्रशोचन भएको थियो । बिक्री बोलकबोल मार्फत रु. ६ अर्ब १४ करोड र रिभर्स रिपो मार्फत रु. ६ अर्ब ५० करोड तरलता प्रशोचन गरियो । सोही अवधिमा खरिद बोलकबोल मार्फत रु. ८३ करोड र रिपो बोलकबोल मार्फत रु. ४५ करोड तरलता प्रवाह गरियो । आन्तरिकखुला बजार कारोबारको प्रमुख आधारको रूपमा राष्ट्र बैंकको साप्ताहिक वासलातमा आधारित तरलता अनुगमन र प्रक्षेपण संरचना रहँदै आएको छ । विगतमा दोस्रो बजार कारोबारको लागि वाणिज्य बैंकहरूले अग्रसरता लिने गरेकोमा हाल तरलताको स्थितिको आधारमा यस बैंकले अग्रसरता लिने गरेको छ ।

४७. यस बाहेक नयाँ ट्रेजरी विल्स जारी गरेर रु. ६ अर्ब १० करोड, विकास ऋणपत्र जारी गरेर रु. ७५ करोड र नागरिक बचतपत्र जारी गरेर रु. २५ करोड तरलता प्रशोचन गरियो । यसले गर्दा समीक्षा अवधिमा अल्पकालीन ब्याज दर स्थिर रह्यो । ९१ दिने ट्रेजरी विल्सको भारित औसत ब्याजदर समीक्षा अवधिमा २.२ प्रतिशतदेखि ३.३८ प्रतिशतको बीचमा रह्यो ।

४८. अन्तरबैंड कारोबारमा आएको सघनताको कारण समीक्षा अवधिमा स्थायी तरलता सुविधाको प्रयोगमा कमी आएको छ । बैंकहरूलाई स्थायी तरलता सुविधाअन्तर्गत १ दिनदेखि

- ५ दिनसम्मको लागि धितोयुक्त कर्जा उपलब्ध गराइएकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि १ दिनदेखि ३ दिनसम्मको लागि मात्र यस्तो कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था रहेको छ । यस्तो कर्जाको लागि लिइने धितोको रूपमा ट्रेजरी बिल र विकास ऋणपत्र राख्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । २०६२ पौषदेखि यो सुविधा अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूको आफ्नो स्वामित्वमा रहेको ट्रेजरी बिल र विकास ऋणपत्रको कुल रकमको ५० प्रतिशतसम्म स्थायी तरलता सुविधा प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो सुविधामा ब्याजदर निर्धारण गर्दा सबैभन्दा पछिल्लो ९१ दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत बढादरमा १.५ प्रतिशत बिन्दु (एकसय पचास वेसिस प्वाइन्ट) थप गरी निर्धारण गर्ने व्यवस्था यथावत् रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनासम्ममा स्थायी तरलता सुविधा अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकबाट रु. ४४ अर्ब २० करोड बराबरको ऋण उपयोग गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा जम्मा रु. २ अर्ब ३२ करोड मात्र ऋण उपयोग गरेका छन् । अन्तरबैंड कारोबार भने उल्लेख्य वृद्धि भई गत वर्षको नौ महिनाको अवधिमा रु. १०१ अर्ब १० करोड भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा रु. १४४ अर्ब ६७ करोड पुगेको छ ।
४९. रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधा अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम नौ महिनासम्ममा यस बैंकले रु. २८ करोड बराबरको पुनर्कर्जा प्रदान गरेको छ । समीक्षा अवधिमा १८ वटा होटलहरू र २ वटा उद्योगहरूले यस किसिमको पुनर्कर्जा सुविधा पाएका छन् ।
५०. सरकारी ऋणपत्रहरूमध्ये विकास ऋणपत्र, राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्र खरीदकर्ताहरूको लागि प्राथमिक तथा दोस्रो बजारको सुविधा उपलब्ध गराउन तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूलाई बढीभन्दा बढी प्रगाढ बनाई पूँजी बजारको विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले गत आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि जम्मा ४६ वटा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका शर्तहरू पालना गर्ने गरी बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएकोमा यस आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को लागि जम्मा ३६ वटा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ, जसमध्ये ११ वटा बजार निर्माताहरू उपत्यका बाहिर रही कारोबार गर्दै आएका छन् । बजार निर्माताहरूको गतिविधिमा आएको वृद्धिले सरकारी ऋणपत्र खरीदकर्ताहरूलाई सुविधा पुग्न गएको विश्वास लिइएको छ ।
५१. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा सरकारी विकास ऋणपत्र बोलकबोल प्रथाद्वारा निष्कासन गरी नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेड मार्फत दोस्रो बजारको कारोबार खुला गर्ने उल्लेख भएबमोजिम मिति २०३२।२।१९ मा पहिलो पटक बोलकबोल प्रथाद्वारा विकास ऋणपत्रको निष्कासन थालनी गरी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा रु. ३ अर्बको विकास ऋणपत्र निष्कासन गरियो भने आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम नौ महिनाको अवधिमा रु. ७५ करोडको विकास ऋणपत्र बोलकबोलको माध्यमबाट निष्कासन गरिएको छ ।
५२. यस पटक १० वर्षे भुक्तानी अवधि भएका विकास ऋणपत्र रु. ७५ करोड र नागरिक बचतपत्र रु. २५ करोड निष्कासन गरिएको छ । साविकमा यस्ता ऋणपत्रहरूको भुक्तानी अवधि ५ वर्ष रहेकोमा लगानीकर्ताहरूलाई थप लामो अवधिको वित्तीय उपकरण प्रदान गरी भुक्तानी अवधिमा विविधता ल्याउन तथा वित्तीय बजारको दीर्घकालीन विकासमा योगदान पुऱ्याउन यस्तो निष्कासनबाट ठोस योगदान पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।
५३. ट्रेजरी बिलको दोस्रो बजार कारोबार सञ्चालनका लागि साविकमा प्राथमिक निष्कासनकै फारामहरू प्रयोग हुँदै आएकोमा सो व्यवस्थालाई परिवर्तन गरी रिपो, रिभर्स रिपो, आउटराइट पर्चेज र आउटराइट सेलका लागि नयाँ तथा स्थायी तरलता सुविधाका लागि समेत परिमार्जित फाराम विकास गरी प्रयोगमा ल्याइएकोले यसबाट कारोबार व्यवस्थापनमा सरलता र परिष्कृतता अभिवृद्धि हुन गएको छ, साथै आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा व्यवस्था भएअनुसार

यस बैंकको अग्रसरतामा प्रत्येक बुधवार ट्रेजरी बिलमा गरिँदै आएको खुला बजार कारोबारलाई यथावत् राख्दै विकसित मौद्रिक स्थिति र तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको आधारमा हप्ताको कुनै पनि दिनमा मौद्रिक उपायको रूपमा ट्रेजरी बिलमा खुला बजार कारोबार गर्न सकिने व्यवस्था शुरू गरिएको छ ।

ग्रामीण कर्जा

५४. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न महिलाहरूमा संस्थागत ऋणको पहुँच बढाई आय तथा रोजगारमूलक कार्यक्रमको माध्यमले ग्रामीण महिलाहरूको सामाजिक एवं आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०३८/३९ मा सुरु गरिएको ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम परियोजनाको कार्यान्वयन अवधि समाप्त भइसकेको हुँदा सहभागी वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा असुल हुने क्रम जारी रहेको छ । २०६२ साल फाल्गुण मसान्तसम्मको साँवा बापत बुझाउनुपर्ने रु. ९ करोड ३८ लाख र ब्याज बापत रु. ४ करोड १२ लाख गरी जम्मा रु. १३ करोड ५० लाख नेपाल राष्ट्र बैंकले सरकारलाई बुझाइसकेको छ । यस कार्यक्रम अन्तरगत वितरित कर्जा रकममध्ये २०६२ साल फाल्गुण मसान्तमा सहभागी २ वटा बैंकहरूसँग रु. ९ करोड ७७ लाख उठाउन बाँकी रहेको छ । सहभागी बैंक नेपाल बैंक लिमिटेडबाट यस कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गतको सम्पूर्ण रकम असुल भइसकेको छ ।

५५. सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच सेप्टेम्बर १६, १९९३ मा सम्पन्न ऋण सम्झौता बमोजिम ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रमको पूरक परियोजनाको रूपमा आएको महिलाका लागि लघुकर्जा परियोजना कार्यान्वयनको अवधि जुन ३०, २००२ मा सम्पन्न भइसकेको छ । यस बैंकले सरकारलाई २०६२ साल फाल्गुण मसान्तसम्ममा साँवा बापत रु. ३ करोड ६६ लाख र ब्याज बापत रु. ३ करोड ५७ लाख गरी जम्मा रु. ७ करोड २३ लाख बुझाइसकेको छ । यस आयोजना अन्तरगत सहभागी २ वटा बैंकहरूलाई वितरित

ऋण रकममध्ये असुल हुनुपर्ने बाँकी सम्पूर्ण रकम चुक्ता भइसकेको छ ।

५६. नेपाल र कृषि विकासको लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) बीच मिति २०५४ माघ २७ मा सम्पन्न ऋण सम्झौता बमोजिम पश्चिम तराईका ८ जिल्लाका विपन्न महिलाहरूको आर्थिक एवं सामाजिक स्थितिमा सुधार ल्याउन र सहभागी शाखाहरूको वित्तीय स्थितिमा सुधार गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०५५/५६ देखि कार्यान्वयनमा आएको पश्चिम तराई गरिबी निवारण आयोजनाको समयावधि समाप्त भइसकेको छ । आयोजना अन्तरगत सहभागी वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रदान भएको कुल ऋण रकम रु. १३ करोड ६७ लाख ४५ हजार (सरकारबाट प्राप्त रु. १३ करोड १४ लाख ९ हजार र घुम्ती कोषअन्तर्गत रु. ५३ लाख ३६ हजार) मध्ये २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा रु. ५ करोड ८९ लाख असुल भई रु. ७ करोड ७८ लाख लगानीमा रहरहेको छ । यस आयोजनाबाट आयोजना अवधिमा करिब २२ हजार ऋणी परिवार लाभान्वित भएका छन् । २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा यस आयोजना अन्तर्गत यस बैंकले सरकारलाई रु. २ करोड १९ लाख ब्याज चुक्ता गरिसकेको छ भने ऋण सम्झौताअनुसार सरकारलाई २०६२ पौषदेखि ३६ बराबर किस्तामा भुक्तानी गर्नुपर्ने साँवा रकमको पहिलो किस्ता बापतको रु. ३६ लाख ५९ हजार २०६२ पौष मसान्तमा बुझाइसकेको छ । २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा सरकारलाई बाँकी बुझाउन पर्ने ऋण रकम रु. १२ करोड ७७ लाख रहेको छ ।

५७. २० वर्षे दीर्घकालीन कृषि योजना (Agriculture Perspective Plan) अन्तरगत कृषि उत्पादन वृद्धि गरी साना तथा सीमान्त कृषकहरूको आय वृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल र एसियाली विकास बैंकबीच सन् १९९८ नोभेम्बर १७ मा सम्पन्न ऋण सम्झौता अनुसार पूर्वी तथा मध्य तराईका १२ जिल्लामा सामुदायिक भूमिगत जल सिँचाई सेक्टर परियोजना सञ्चालनमा आएको छ । यस कार्यक्रम अन्तरगत सहभागी वित्तीय संस्थाहरूद्वारा आर्थिक वर्ष २०५७/५८ देखि लगानी कार्य

थालनी भएकोमा २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा ४,२९२ समूहगत र १८ व्यक्तिगत गरी ४,३१० स्याली ट्यूबवेल्मा जम्मा रु. १२ करोड ९३ लाख लगानी भएको छ। यसबाट १९,९८२ विगाहा क्षेत्रफलमा सिँचाई पुन्न गई १७,४९३ सीमान्त कृषक परिवारहरू प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित भएका छन्। यस आयोजनाको कार्यान्वयन अवधि २०६२।४।१६ सम्म रहेकोमा एसियाली विकास बैंकले मिति २०६३।४।१६ (३१ जुलाई २००६) सम्मको लागि अवधि थप गरिसकेको र यस अवधिको कार्यान्वयन प्रगतिको आधारमा पुनः अर्को एक वर्ष थप हुने जानकारीसमेत प्राप्त हुन आएको छ।

५८. संस्थागत ऋण प्रणालीमा पहुँच नभएका ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न वर्गको उत्थानका लागि आय एवं स्वरोजगारमूलक व्यवसायहरू सञ्चालन गर्न ग्रामीण क्षेत्रमा काम गर्ने गैर-सरकारी/सहकारी संस्थाहरूको संस्थागत विकासमा सहयोग पुऱ्याई ती संस्थाहरूमार्फत थोक कर्जा उपलब्ध गराई उनीहरूको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याउनका लागि थोक कर्जा प्रदान गर्ने नेपालकै पहिलो संस्थाको रूपमा २०४७ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट २०६२ साल फाल्गुण मसान्तसम्ममा ५० वटा गैर-सरकारी संस्था र १८१ वटा सहकारी संस्थाहरूलाई रु.८ करोड ९५ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ। उक्त कर्जामध्ये रु. ६ करोड २९ लाख असुल भई रु. २ करोड ६६ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ। २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा कर्जा असुली दर ९१ प्रतिशत रहेको छ। कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैरसरकारी संस्थाले २६ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ४२ जिल्लामा गरी कुल ४७ वटा जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन्। यसरी कोषबाट २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा ४७ जिल्लाका ९,९१५ घर परिवार प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन्।

५९. यसैगरी आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकको तर्फबाट गरिने पूँजीगत योगदानबाट दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने चिया, अलैची, कोल्ड स्टोर जस्ता व्यवसायहरूका लागि

आवश्यक पर्ने पूँजीको व्यवस्था गर्न कृषि विकास बैंक र लघु वित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाई कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्थासमेत भएको छ। यसअन्तर्गत २०६२ फाल्गुणसम्ममा पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल तथा मध्य-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड प्रत्येकलाई रु. १/१ करोड गरी रु. ३ करोड कर्जा प्रदान गरिएको छ भने कृषि विकास बैंकलाई दीर्घकालीन कर्जा (Line of Credit) अन्तर्गत रु. ११ करोड ९२ लाख कर्जा प्रदान गरिएको छ।

ग्रामीण विकास बैंकहरू र संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम

६०. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका विपन्न महिलाको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले अधिराज्यका पाँचवटै विकास क्षेत्रमा स्थापित पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरूले वि.सं. २०६२ पौष मसान्तसम्ममा कुल १,४७,५५० ग्रामीण महिला सदस्यहरूलाई करिब रु. १३ अब २४ करोड कर्जा प्रवाह गरेको र सोमध्ये रु. ११ अब ६८ करोड असुल भई रु.१ अब ५६ करोड कर्जा बाँकी रहेको छ। यी बैंकहरूले वि.सं. २०६२ पौष मसान्तसम्ममा अधिराज्यका ४५ जिल्लाका १,०१८ गाउँ विकास समितिहरूमा ५,०९१ केन्द्रमार्फत लघु वित्तीय सेवा उपलब्ध गराएका छन्।

६१. नाफामा रहेका ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई क्रमशः निजीकरण गर्ने उद्देश्य अनुरूप हाल नाफामा सञ्चालन भइरहेको पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडबाट निजीकरण कार्यको शुरूवात भई नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत शेयर निजीक्षेत्रलाई हस्तान्तरणसम्बन्धी कार्य आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा सम्पन्न भइसकेको छ, साथै पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडमा नेपाल राष्ट्र बैंकको ६६.७५ प्रतिशत शेयर स्वामित्वमध्ये १० प्रतिशत शेयर कायमै राखी ५६.७५ प्रतिशत शेयर पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडका समूह सदस्यलाई ३१.७५ प्रतिशत, कर्मचारीलाई ५.० प्रतिशत, लघु वित्तीय संस्थालाई १०.० प्रतिशत, तथा सर्वसाधारणलाई १०.० प्रतिशत

बिक्री गर्ने निर्णय भए अनुरूप निजीक्षेत्रलाई ५६.७५ प्रतिशत शेयर बिक्री गर्ने प्रक्रिया थालनी गरिएको र २०६२ आषाढ मसान्तसम्ममा समूह सदस्य (२२.७८ प्रतिशत), सर्वसाधारण (८.३३ प्रतिशत) र कर्मचारी (०.६७ प्रतिशत) गरी कुल ३१.८० प्रतिशत शेयर हस्तान्तरण कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । दोस्रो चरणको निजीकरण कार्य अन्तर्गत बाँकी २४.९५ प्रतिशत शेयर हस्तान्तरण गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

६२. तेस्रो पशु विकास आयोजना अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकसँग सम्भौता गरेका सहभागी वित्तीय संस्थाहरूमध्ये वाणिज्य बैंक २, विकास बैंक ३, ग्रामीण बैंकिङ्ग अनुसरणकर्ता ४, सहकारी संस्था ८ र गैरसरकारी संस्था २समेत गरी जम्मा १९ वटा वित्तीय संस्थाहरू कार्यरत छन् । आयोजना अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकबाट २०६२ आषाढसम्ममा १७ वटा वित्तिय संस्थाले शोधभर्नाको रूपमा रु.१८ करोड ३४ लाख ६५ हजार कर्जा लिइसकेका छन् ।

६३. सहभागी वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकलाई २०५८ पौषदेखि २०६८ आषाढसम्ममा आयोजना अन्तर्गत प्रदानभएको कर्जा फिर्ता बुझाई सक्नुपर्नेछ भने नेपाल राष्ट्र बैंकले सरकारलाई २०६१ पौषदेखि २०९१ आषाढसम्ममा फिर्ता गरिसक्नुपर्ने व्यवस्था छ । यसअनुसार लगानी भइसकेको रकममध्ये किस्ता बापत २०६२ फाल्गुण महिनासम्म विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूबाट रु. १३ करोड ४५ लाख असुल भई २०६२ फाल्गुण महिनासम्ममा जम्मा रु. ४ करोड ८९ लाख लगानीमा रहिरहेको छ । आयोजनाको कर्जा कार्यक्रमको प्रभावकारिता अध्ययन (Impact Study) समेत सम्पन्न भइसकेको छ ।

६४. नगदेबालीको विकास गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले कृषि विकास बैंकलाई अर्थोडक्स एवं सी.टी.सी. चिया, स्याउ, कच्चा रेशम, अलैंची, सुठो, जडीबुटी, कट्फ्लावर्स, टिस्यूकल्चरजस्ता निकासीयोग्य राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यावसायिक खेतीको विकासको लागि आर्थिक वर्ष २०५३/५४ देखि आर्थिक वर्ष २०६०/६१सम्म प्रदान गरेको पुनर्कर्जामध्ये

२०६२ फाल्गुण मसान्तसम्म रु.१७ करोड ७५ लाख १३ हजार असुल हुन बाँकी रहेको छ ।

६५. नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई प्रदान गरेको पुनर्कर्जाको पुनरतालिकीकरण गरी पुनर्कर्जा दर ६.५ प्रतिशत कायम गरे अनुसार निगमसँग २०६२ साल फाल्गुण मसान्तसम्ममा रु. ७२.६० करोड पुनर्कर्जा उठाउन बाँकी रहेको छ ।

राष्ट्रिय लघु वित्त नीति तथा अध्यादेश

६६. ग्रामीण क्षेत्रमा लघु कर्जाको अत्यधिक माग रहेको र हाल सो क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्थाका सेवा अपर्याप्त देखिएको तथा सेवा प्रवाहमासमेत एकरूपता नदेखिएको वर्तमान सन्दर्भमा ग्रामीण क्षेत्रमा संस्थागत कर्जाको विस्तार गर्न र सो कर्जामा विपन्न वर्गको पहुँच बढाउँदै लैजानको लागि आर्थिक वर्ष २०६२/०६३ को आय व्ययको सार्वजनिक जानकारी बजेट वक्तव्यमा चालू आर्थिक वर्षमा 'राष्ट्रिय लघु वित्त नीति, २०६२' जारी गर्ने तथा सो नीतिको कार्यान्वयनको लागि एउटा छुट्टै 'लघु वित्त ऐन' को तर्जुमा गरिने उल्लेख भएअनुसार यस बैंकले राष्ट्रिय लघुवित्त नीतिको तर्जुमा गरी श्री ५ को सरकारमा पठाइसकिएको तथा 'लघु वित्त तथा सहकारी कारोबार अध्यादेश, २०६२' को मस्यौदा तयार गरी विभिन्न सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई सो मस्यौदा उपर राय तथा सुझावको लागि पठाइएकोमा प्राप्त आवश्यक तथा उचित सुझावहरूसमेत समावेश गरी सो मस्यौदालाई परिमार्जन गरी अन्तिम रूप दिने कार्य भइरहेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

६७. सन् १९९० पछि नेपालमा आर्थिक तथा वित्तीय उदारीकरणको नीति अवलम्बनसँगै वित्तीय क्षेत्रको उत्साहजनक विस्तार भएको छ । २०६२ चैत्र मसान्तसम्ममा नेपालमा १८ वटा वाणिज्य बैंक, २९ विकास बैंक, ६ लघुवित्तीय विकास बैंक, ५ ग्रामीण विकास बैंक, ६७ वित्त कम्पनी, १९ वित्तीय सहकारी संस्था र ४७ सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने गैरसरकारी संस्थाहरू कार्यरत रहेका छन् । बजार मुखी अर्थतन्त्रमा आर्थिक गतिविधि तथा आर्थिक विकासको लागि वित्तीय क्षेत्रको भूमिका महत्त्वपूर्ण

हुन्छ। वित्तीय मध्यस्थीकरण गरी बचत परिचालन र लगानी प्रवर्द्धन गर्न वित्तीय क्षेत्रले अहम् भूमिका खेल्छ। यस सन्दर्भमा वित्तीय क्षेत्रको विस्तारलाई सकारात्मक रूपमा हेर्नुपर्दछ तर वित्तीय क्षेत्रको विस्तारसँगै वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वतर्फ पनि सजग हुनुपर्ने अवस्था छ। अर्थतन्त्रलाई आवश्यक पर्ने वित्तीय संस्थाहरू हुनु जरुरी छ, तर कत सङ्ख्या अधिकतम हो भनेर निक्कै गर्न कठिन छ, तसर्थ सञ्चालनमा रहेका वित्तीय संस्थाहरूको प्रभावकारी नियम, निरीक्षण र सुपरिवेक्षणको जरुरत पर्दछ। यसतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंक सदैव चनाखो छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको बढ्दो सङ्ख्यालाई बजार प्रक्रिया मार्फत व्यवस्थापन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू गाभिने तथा अधिकरण गरिने प्रक्रियालाई प्रोत्साहित गरी वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण गरिनुपर्ने आवश्यकता यस बैंकले महसुस गरेको छ। यसै क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना गर्न नयाँ नीतिगत व्यवस्था गर्न लागेको छ र सो चाँडै सार्वजनिक गरिनेछ।

६८. नेपाल राष्ट्र बैंकले वित्तीय स्थायित्व कायम गराईराख्न सक्रिय भूमिका खेल्दै आएको छ। यसको लागि केही वर्षदेखि वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ। यसअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको संरचनात्मक सुधार लगायत नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको वित्तीय स्थिति सुधार कार्यक्रम सञ्चालित छन्। फलस्वरूप नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा बाह्य व्यवस्थापन समूह क्रियाशील छ। केही सुधारका लक्षणहरू देखिए पनि यी बैंकहरूको निष्कृत्य कर्जा अझै उच्च अर्थात् कुल कर्जाको ५० प्रतिशत माथि रहेको छ। निष्कृत्य कर्जाको मात्रा घटाउन गत वर्ष कालो सूचीसम्बन्धी व्यवस्थामा परिमार्जन गरी ऋण समयमा भुक्तानी नगर्ने ऋणीहरूलाई नियतवश ऋण नतिर्ने र परिस्थितवश ऋण नतिर्ने गरी वर्गीकरण गरिने व्यवस्था गरिएको छ। नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई कडा कारवाही गरिने व्यवस्था भए पनि यथार्थमा प्रभावकारी हुन सकेको छैन। यसको लागि सरकारको पनि सहयोगको आवश्यकता

पर्दछ। नवगठित सरकारबाट नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूको ऋण उठाउनको लागि कडा कदम चाल्न आवश्यक सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा यस बैंकको रहेको छ। वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्नको लागि यो कार्य चुनौतीपूर्ण रहँदै आएको छ।

६९. आर्थिक सुधार कार्यक्रमको एक महत्वपूर्ण अङ्गको रूपमा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम रहँदै आएको छ। यसै सन्दर्भमा मिति २०५७।८।७ मा वित्तीय क्षेत्र सुधार रणनीतिपत्र जारी भई सोहीअनुरूप सुधार कार्यक्रमलाई अगाडि बढाउँदै लगिएको छ। यस कार्यक्रमको अवलम्बनबाट मुलुकको वित्तीय क्षेत्रलाई स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, कुशल तथा व्यावसायिक बनाई आर्थिक विकासको लागि पर्याप्त योगदान दिन सक्ने बनाउने लक्ष्य लिइएको छ। विश्व बैंक, बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (Department for International Development/DFID) र सरकारको ऋण तथा अनुदान सहयोगमा सञ्चालन भइरहेको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण (Re-engineering), नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्।

नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण

७०. वित्तीय क्षेत्रको विकास तथा बदलिँदो परिस्थितिसँग सामञ्जस्य कायम गर्दै नेपाल राष्ट्र बैंकलाई एउटा सक्षम केन्द्रीय बैंकको रूपमा परिमार्जन गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको Re-engineering सम्बन्धी कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको छ। वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको Re-engineering तर्फका प्रथम चरणका कार्यक्रमहरू सम्पन्न भई हाल दोस्रो चरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन्।

७१. नेपाल राष्ट्र बैंकको Re-engineering तर्फ बैंकको कामकारवाहीलाई चुस्त र छरितो बनाउन, कर्मचारीको उत्पादकत्व बढाउन तथा कम कर्मचारीबाटै गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्न ल्याइएको

- प्रथम, दोस्रो र तेस्रो स्वैच्छिक अवकाश योजना अन्तर्गत हालसम्म ५७१ र अनिवार्य अवकाश योजना अन्तर्गत ११ जना कर्मचारीले अवकाश लिइसकेका छन् । नयाँ कर्मचारी विनियमावली २०६२ लागू गरिएको छ । बैंकलाई चाहिने जनशक्तिको उपर्युक्त स्तर हासिल गर्न तथा जनशक्तिको कार्यक्षमता र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने सम्बन्धमा IOS Partners ले सिफारिस गरेका नीतिहरू कार्यान्वयनमा ल्याउन एकजना विदेशी मानव संसाधन सल्लाहकार नियुक्त गरिएको छ । निजबाट निरन्तर रूपमा मानव संसाधन विकासका लागि योजना, तालिम, जनशक्तिको स्तर पहिचान र विकास जस्ता कार्यहरू भइरहेका छन् ।
७२. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको Re-engineering तर्फको दोस्रो चरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा ल्याउन विश्व बैंकले बजारबाट ६ जना Local Chartered Accountants नियुक्त गर्न सिफारिस गरेकोमा नेपाल राष्ट्र बैंकको पहलमा बैंकभित्रै कार्यरत ७ जना चार्टर्ड एकाउन्टेण्टहरूको एउटा कार्यदल गठन गरी सो कार्यदलले तोकिएका कार्य गर्न शुरू गरिसकेको छ । यसबाट नेपाल राष्ट्र बैंकले व्यहोर्नुपर्ने परियोजना लागतमा कमी आएको छ ।
७३. सबै वाणिज्य बैंकहरूको Corporate Level मा वर्षको १ पटक निरीक्षण गर्न थालिएको छ । त्यस्तै वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण गरिने सङ्ख्यामा वृद्धि गरी निरीक्षण गर्ने कार्यलाई क्रमशः सुदृढीकरण गरिँदै लगेको छ ।
७४. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपालको आर्थिक पत्रकारितालाई सुदृढ पार्ने उद्देश्यले ब्रिटिश काउन्सिल मार्फत नेपालका २२ जना आर्थिक पत्रकारहरूलाई दुई महिने (८ हप्ते) आधारभूत तालिम प्रदान गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ ।
७५. नेपाल आर्थिक पत्रकार समाज (SEJON) र नेपाल राष्ट्र बैंकको संयुक्त आयोजनामा "Economic Journalism in Nepal-An Evaluative Discourse" विषयक एक दिने गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ ।
७६. नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको निष्क्रिय कर्जा घटाउने प्रयासलाई अभै प्रभावकारी बनाउन न्यायालयको भूमिका पनि महत्त्वपूर्ण हुने हुँदा यस्तो कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले वित्तीय क्षेत्र सुधारमा न्यायपालिकाको भूमिका विषयक एक दिने गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ ।
७७. नेपाल राष्ट्र बैंकको सूचना प्रविधि संयन्त्रलाई आधुनिकीकरण गर्ने उद्देश्यले NRB IT Platform स्थापना गरी कार्य सम्पन्न गर्न विदेशी सूचना प्रविधि परामर्शदाता नियुक्त भई निजबाट सोसम्बन्धी कार्य भइरहेको छ । यस प्रयोजनको निकट भविष्यमा लागू हुने "Nepal Integrated Financial Management Information System (NIFMIS) का लागि एकजना IT Trainer तथा दुईजना Local Software Prototype Developer नियुक्त गरी निजहरूद्वारा सम्भौता बमोजिमको कार्य सम्पन्न गरिएको छ । यस सन्दर्भमा नियुक्त गरिएका IT Trainer द्वारा बैंकका ३६ जना अधिकृतहरूलाई ३ महिने Pre-procurement Training;dlj प्रदान भइसकेको छ ।
७८. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत विश्व बैंकको सहयोगमा नेपाल राष्ट्र बैंकको सूचना प्रविधि क्षमता पुनर्संरचनाका लागि कार्यरत परामर्शदाताबाट तयार भएको Software र Hardware, Communication and Disaster Recovery System;DaGwL दुई छुट्टाछुट्टै Bid Specifications बैंकमा प्राप्त भएको र सो Bid Specifications उपर विभिन्न विभागहरूबाट Review भई आएका Commentsहरूका आधारमा Specification को परिमार्जन गर्न Consultant लाई जानकारी गराइएको छ ।
७९. देशका दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरू नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना कार्य अन्तर्गत रणनीतिक लगानीकर्ता खोजी गर्ने कार्यमा आवश्यक सहयोग पुऱ्याउन एकजना विदेशी पुनर्संरचना सल्लाहकार नियुक्त गर्ने प्रक्रिया थालिएको छ ।

नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचनागत सुधार

८०. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सुधार गर्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंक र ICC Consulting, Bank of Scotland (Ireland) Ltd. बीच सन् २००२ जुन १७ मा २ वर्षको लागि सम्झौता भई उक्त फर्मको व्यवस्थापन समूहले नेपाल बैंक लिमिटेडमा कार्य गरिरहेकोमा सो करार अवधि सन् २००४ जुलाई २१ देखि समाप्त भएकोले उक्त बैंकको व्यवस्थापन समूहको करार अवधि सन् २००४ जुलाई २२ देखि लागू हुने गरी पहिलोपटक १ वर्षको लागि र दोस्रो पटक सन् २००५ जुलाई २२ देखि लागू हुने प्रदान गरिएको छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूसँग शुरुमा मिति जनवरी १६, २००३ देखि दुई वर्षका लागि, त्यसपछि पहिलो पटक १६ जनवरी २००५ देखि लागू हुने गरी १ वर्षका लागि करार अवधि थप गरिएको र दोस्रो पटक १६ जनवरी २००६ देखि लागू हुने गरी १५ जनवरी २००८ सम्म २ वर्षका लागि करार अवधि थप गरिएको छ।

मुनाफा स्थितिमा सुधार

८१. २०५६ सालदेखि वार्षिक रूपमा करोडौं रकम घाटा व्यहोर्दै आएको नेपाल बैंक लिमिटेडले आर्थिक वर्ष २०५/९६० मा खुद नोक्सान घटाएर करिब रु. २५ करोड ८० लाखमा सीमित राखेको र आर्थिक वर्ष २०६०/६१ र २०६१/६२ मा घाटाको स्थितिबाट सुधार आई सो बैंकले क्रमशः रु. ७१ करोड र रु. १७३ करोड खुद मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएको छ। त्यसैगरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा बैंकको खुद नोक्सान रु. ४८४ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा सो बैंकले क्रमशः रु. १०४ करोड र रु. १३२ करोड ३० लाख खुद मुनाफा आर्जन गर्न सकेको छ। २०६२ को अर्द्ध वार्षिक अवधिमा पनि दुवै बैंक खुद मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएका छन्।

पूँजी कोषमा सुधार

८२. दुवै बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषमा क्रमशः सुधार हुन थालेको छ। नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना गर्ने कार्यको शुरुवात भएपछि २०६० आषाढ मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल पूँजीकोष रु. ९ अर्ब ८० करोडले ऋणात्मक रहेकोमा २०६१ आषाढ मसान्त र २०६२ आषाढ मसान्तसम्ममा सो बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोष घटेर क्रमशः रु. ८ अर्ब ९० करोड र रु. ७ अर्ब १३ करोड रहेको छ। यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०६० आषाढ मसान्तसम्ममा कुल पूँजीकोष रु. २२ अर्ब ३९ करोडले ऋणात्मक रहेकोमा २०६१ आषाढ मसान्त र २०६२ आषाढ मसान्तसम्ममा पूँजीकोषको ऋणात्मक स्थितिमा कमी आई उक्त पूँजीकोष क्रमशः रु. २१ अर्ब १ करोड र रु. २० अर्ब ७ करोडले ऋणात्मक रहेको छ।

निष्क्रिय कर्जाको मात्रामा कमी

८३. नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा (NPA) को अंश २०६० आषाढ मसान्तसम्ममा ६०.४७ प्रतिशत रहेकोमा २०६१ आषाढ मसान्त र २०६२ आषाढ मसान्तसम्ममा त्यस्तो अंश क्रमशः ५३.७४ प्रतिशत र ४९.६४ प्रतिशतमा सीमित हुन पुगेको छ। यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा पनि भाखा नाघेको कर्जा २०६० आषाढ मसान्तसम्ममा ६०.२ प्रतिशत रहेकोमा २०६१ आषाढ मसान्त र २०६२ आषाढ मसान्तसम्ममा त्यस्तो खराब कर्जा क्रमशः ५७.६४ प्रतिशत र ५०.७० प्रतिशतमा ओर्लिएको छ। नगद असुलीतर्फको प्रगतिलाई हेर्दा नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन समूहले साढे तीन वर्षको अवधिमा भाखा नाघेको कर्जा मध्येबाट करिब रु. ७ अर्ब ६१ करोड बराबरको नगद रकम असुल उपर गर्न सकेको देखिन्छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक व्यवस्थापन समूहले तिन वर्षको अवधिमा भाखा नाघेको कर्जामध्येबाट करिब रु. ६ अर्ब ७९ करोड बराबरको नगद रकम असुल

उपर गर्न सकेको देखिन्छ। राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले कर्जा अपलेखन विनियमावली तयार गरी लागू गरेको छ भने नेपाल बैंक लिमिटेडको त्यस्तो विनियमावली स्वीकृतिको प्रक्रियामा रहेको छ।

लेखापरीक्षण कार्य अद्यावधिक

८४. विगत केही वर्षदेखि दुवै बैंकको लेखापरीक्षण हुन नसकी रहेकोमा नेपाल बैंक लिमिटेडमा व्यवस्थापन समूह आएपछि आर्थिक वर्ष २०५६/५७ देखि २०६१/६२ सम्मको लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा पनि नयाँ व्यवस्थापनको नियुक्तिपछि आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि २०६१/६२ सम्मको लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ। लेखापरीक्षण भएका विवरणहरू अद्यावधिक गरिएका छन्, साथै दुवै बैंकहरूले १ महिनाभित्रैमा बैंकको विवरणहरू प्रकाशन गर्न थालेका छन्।

मानव संसाधन विकास तथा व्यवस्थापन

८५. दुवै बैंकमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको योजनाबद्ध विकास गरी जनशक्तिलाई उपर्युक्त स्तरमा ल्याउन दुवै बैंकले Management Plan, Human Resource Development Plan, Skill Enhancement Plan बनाई लागू गरिसकेका छन्। Staff Need Assessment गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। त्यसैगरी यी बैंकले यस बैंक समक्ष उत्तराधिकारी योजना (successor plan) पेश गरिसकेका छन्। कर्मचारीको सङ्ख्यालाई उपर्युक्त स्तरमा राख्न स्वैच्छिक अवकास योजना लागू गरी नेपाल बैंक लिमिटेडमा २०५८ आषाढ मसान्तमा रहेको कर्मचारी सङ्ख्यालाई ६,०३० बाट घटाई २०६२ आषाढ मसान्तसम्ममा २,९१२ मा झारिएको छ भने बैंकमा दक्ष जनशक्ति भित्र्याउने क्रममा केही नयाँ कर्मचारीहरूलाई नियुक्ति तथा पदस्थापन गर्दा २०६२ पौष महिनामा उक्त बैंकमा कार्यरत कर्मचारी सङ्ख्या २,९७९ पुगेको छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा २०५८ आषाढ मसान्तमा कुल कर्मचारी सङ्ख्या ५,७४३ रहेकोमा उक्त कर्मचारी सङ्ख्या घटाई २०६२ आषाढ मसान्तसम्ममा ३,४१७ र २०६२ पौष मसान्तसम्ममा उक्त सङ्ख्या ३,३६९ मा सीमित राख्न सकेको देखिन्छ।

सञ्चालन प्रणाली तथा आन्तरिक व्यवस्थापनमा सुधार

८६. व्यवस्थापन समूहले बैकिङ प्रणालीलाई भित्रैबाट मजबुत तथा सक्षम बनाउन विभिन्न किसिमका योजना, नीति, मार्गदर्शन बनाई लागू गरिसकेको छ। खासगरी कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिका बनाई लागू गरेको, सम्पत्ति तथा दायित्व व्यवस्थापनतर्फ ALM Guidelines बनाई लागू गरेको, Asset Liability Committee-ALCO गठन भएको छ। नयाँ लेखा निर्देशिका, आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, लेखा शीर्षक वर्गीकरण निर्देशिका, Portfolio Status and Plan, Budget Plan, Strategic Plan आदि तर्जुमा गरी लागू भएका छन्। राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले हालै Performance based reward system समेत लागू गरेको छ।

कम्प्युटर प्रविधि विस्तार

८७. बैकिङ कारोबारलाई कम्प्युटर पद्धतिबाट सम्पन्न गरी छिटो छरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सम्बन्धमा सूचना प्रविधिसम्बन्धी योजना तर्जुमा भई सोही अनुरूप शाखाहरूमा कम्प्युटराइजेशनको कार्य शुरू भएको छ। उक्त योजना अनुरूप ठूलो कारोबार हुने राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ४७ वटा शाखाहरू र नेपाल बैंक लिमिटेडमा ४४ वटा शाखाहरूलाई कम्प्युटराइज्ड गर्ने योजना रहेकोमा वाणिज्य बैंकमा २०६२ पौष मसान्तसम्ममा ४ वटा शाखामा र नेपाल बैंक लिमिटेडमा ४३ वटा शाखाहरूमा कम्प्युटराइजेशन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ।

वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि

८८. समग्र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले विभिन्न कार्यहरू थालिएका छन्। यस अन्तर्गत कर्जासूचना केन्द्रलाई सुदृढीकरण गर्ने सम्बन्धमा यस संस्थालाई कम्पनीको रूपमा दर्ता गर्ने र कम्प्युटराइजेशन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। सम्पत्ति व्यवस्थापन निगमको स्थापना गर्ने सम्बन्धमा ऐनको मस्यौदा तयार भई सरकारसमक्ष पेश भइसकेको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जनशक्तिलाई लागि एउटा

तालिम केन्द्रको स्थापना गर्ने जस्ता महत्त्वपूर्ण कार्यहरूकोसमेत शुरूवात गरिसकिएको र सोको लागि एक उच्चस्तरीय समितिको गठन गरिएको छ । नेपालको ऋण असुल न्यायाधिकरण (Debt Recovery Tribunal) लाई सुदृढ पार्नुपर्ने आवश्यकता मनन गरी सोका लागि सीप अभिवृद्धि र भौतिक साधन पूर्ति गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरू अगाडि बढाइएका छन् ।

८९. सम्पत्ति व्यवस्थापन निगम ऐन, मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण अध्यादेश जस्ता ऐनहरूको मस्यौदा तयार भई श्री ५ को सरकार समक्ष पेश भइसकेको छ । नेपालमा घरजग्गा बाहेक अन्य चल सम्पत्तिहरू पनि रजिष्टर्ड हुने र धितो राख्न सकिने व्यवस्थालाई व्यवस्थित गर्न सुरक्षित कारोबार अध्यादेश २०६२ हाल कार्यान्वयनमा आइसकेको छ । त्यसका साथै दामासाही ऐन पनि कार्यान्वयनमा आइसकेको छ । बैकिङ्ग क्षेत्रको बढ्दो खराब कर्जाको समस्यालाई समाधान गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले ऋण असुल ऐन तर्जुमा भई ऋण असुल न्यायाधिकरणको स्थापना भई विभिन्न मुद्दाहरू सुनुवाइ गर्ने कार्य भइरहेको छ । बैकिङ्ग जालसाजी नियन्त्रण ऐन, गाभने वा गाभिनेसम्बन्धी छुट्टै ऐन, मुद्रा निर्मलीकरण ऐन, साख मूल्याङ्कन संस्था ऐन जस्ता थप ऐनको खाँचो पनि महसुस हुँदै गएकोले त्यस्ता ऐनहरू क्रमशः तर्जुमा गर्ने कार्य शुरू गरिएको छ । यसप्रकार केही ऐनहरू आइसकेका छन् भने केही ऐनहरूका मस्यौदा तैयार भइसकेका तथा केही तयार हुने क्रममा रहेका छन् । यसले गर्दा वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कानूनी संरचना बलियो र परिष्कृत हुँदै गएको छ ।

९०. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी विभिन्न ऐनहरूलाई खारेज गरी एउटै बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६० लागू गरिएकोमा उक्त अध्यादेशमा भएका कमी कमजोरी र देखा परेका समस्याहरूलाई समयानुकूल खारेज, परिमार्जन/संशोधन र थप गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६२ जारी भई लागू भएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन सम्बन्धमा गरिएको व्यवस्था

९१. बैंक तथा ऋणीबीचको कारोबारमा कुनै पनि पक्षलाई मर्का पर्न गएमा त्यस्तो मर्काको सुनुवाइको लागि मिति २०६२/१/११ मा यस बैंकका वरिष्ठ डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा एक गुनासो सुनुवाइ एकाइको गठन गरिएको छ । यस कार्यलाई अभ्र प्रभावकारी ढङ्गले सम्पन्न गर्न तथा बैंक तथा सबै प्रकारका ऋणीबीचको कारोबारमा कुनै पक्षलाई मर्का नपरोस भन्ने हेतुले सो समितिको सहयोगको लागि मन्त्रिपरिषद्को मिति २०६२/१/१३ को निर्णयानुसार बाह्य क्षेत्रबाट दुईजना सल्लाहकार समावेश गरी एक 'सल्लाहकार समिति' समेतको व्यवस्था गरिएको छ । उपरोक्त बमोजिम गुनासो एकाइको गठन भएयता २०६२ चैत्र मसान्तसम्ममा २०९ वटा उजुरी परेकोमा १४८ वटा उजुरी उपर सुनुवाइ भई निर्णय भइसकेको छ भने बाँकी ६१ वटा उजुरीको सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग लेखापढी भइरहेको छ ।

९२. नेपाल राष्ट्र बैंकमा गठन गरिएको सो एकाइको क्रियाकलापबाट बैंक र ऋणीबीचमा उत्पन्न भएका समस्यालाई समाधान गर्न सघाउ पुगको छ, साथै सो एकाइको क्रियाकलापबाट बैकिङ्ग एवं वित्तीय क्षेत्रमा देखिएको ऋण असुली र पुनर्संरचनासम्बन्धी समस्यालाई न्यूनीकरण गर्नमासमेत सघाउ पुगन गएको देखिएको छ ।

एकीकृत निर्देशन जारी

९३. विगतमा बैंक, विकास बैंक, वित्त कम्पनी, लघु वित्त विकास बैंक आदिलाई छुट्टाछुट्टै किसिमका निर्देशनको व्यवस्था भएकोमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त सबै वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई २०६२ श्रावण १ गतेबाट लागू हुने गरी २०६२ आषाढ २९ गते एकीकृत निर्देशन जारी गरिएको छ ।

पूँजी कोषसम्बन्धी व्यवस्था

९४. 'क', 'ख' र 'ग' वर्गको संस्थाको लागि आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा जोखिम भारित सम्पत्तिको

११ प्रतिशत (जसमध्ये प्राथमिक पूँजी ५.५ प्रतिशत) पूँजीकोष हुनुपर्ने व्यवस्था भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि पूँजीकोष जोखिम भारित सम्पतिको १२ प्रतिशत र प्राथमिक पूँजी ६ प्रतिशत हुनुपर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ भने 'घ' वर्गको संस्थाको लागि विगतमा पूँजीकोष ६ प्रतिशत र प्राथमिक पूँजी ३ प्रतिशत रहेकोमा हाल पूँजीकोष ८ प्रतिशत र प्राथमिक पूँजी ४ प्रतिशत कायम गरिएको छ। त्यसै गरी प्राथमिक पूँजी र पूरक पूँजीको शीर्षकहरूलाई पुनः परिभाषित गरिएको छ। त्यस्तै पूँजीकोष नपुग भएमा सञ्चालक समितिको सिफारिससहितको पूँजीकोष योजना र कार्यक्रम यस बैंकमा ३२ दिनभित्र पेश गर्नुपर्ने र पूँजीकोष नपुगेमा लाभांश तथा बोनस शेयर वितरण गर्न नपाइने व्यवस्था थप गरिएको छ।

कर्जा सापटको वर्गीकरण/नोक्सानीसम्बन्धी व्यवस्था

१५. विद्यमान अवधिको आधारमा कर्जा सापटको वर्गीकरण गरी सोही अनुरूप नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्ने व्यवस्थालाई यथावतै राखी कर्जा अन्तर्गत Credit Card कर्जासमेत समावेश गर्ने र एक वर्षसम्मको चालू पूँजी कर्जा ब्याज असुल गरी नवीकरण गराएमा असल कर्जामा वर्गीकरण गरिने नयाँ व्यवस्था थप गरिएको छ। आवधिक कर्जा र कर्जा दुरुपयोगको परिभाषा समावेश गरिएको छ भने पुनर्तालिकीकरण र पुनर्संरचनाको परिभाषा थप गरिएको छ। पुनर्तालिकीकरण /पुनर्संरचना गरिएको कर्जाको साँवा किस्ता र ब्याज भुक्तानी लगातार २ वर्षसम्म नियमित भएमा त्यस्ता कर्जा बापतको कर्जा नोक्सानी व्यवस्था Write Back गरी समायोजन गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको तर त्यस्तो रकमबाट प्राप्त भएको रकम मुनाफामा देखाई लाभांश तथा बोनस शेयर वितरण गर्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ।

क्षेत्रगत र एकल ग्राहक सीमासम्बन्धी व्यवस्था

१६. लघु कर्जाको सीमा रु. ३० हजारबाट वृद्धि गरी रु. ४० हजार पुऱ्याइएको छ। तोकिएको सीमाभन्दा बढी कर्जा कारोबार गरेमा थप पूँजी (Capital Charge) गर्ने व्यवस्थालाई हटाई बढी लगानी

भएको रकमको शतप्रतिशत कर्जा नोक्सानीको व्यवस्था गर्नुपर्ने गरिएको छ। त्यसैगरी विकास बैंक र वित्त कम्पनीको क्षेत्रगत कर्जा लगानी सीमा हटाइएको छ र नेपाल आयल निगम र नेपाल खाद्य संस्थानलाई जाने कर्जा तथा सुविधामा प्रतिग्राहक कर्जा सीमा नरहने व्यवस्था गरिएको छ।

लेखा नीतिसम्बन्धी व्यवस्था

१७. विगतमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको लागि रहेको अलग अलग किसिमको वित्तीय विवरणसम्बन्धी व्यवस्थालाई एकीकृत गरी एकरूपता गर्दै परिमार्जन गरिएको छ। वासलात र नाफा-नोक्सान हिसाबलाई प्रदर्शन गर्ने विधिहरूलाई परिमार्जन गरिएको छ। वासलात, नाफा-नोक्सान हिसाब शेयर पूँजीमा परिवर्तन र नगद प्रवाहलाई मुखपृष्ठमा नै देखाउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। नेपाल लेखामान र अन्तर्राष्ट्रिय लेखामानसँग मेलखाने गरी लेखा नीति/विवरण तयार पार्ने व्यवस्था गरिएको छ भने Disclosure Requirement लाई बढी महत्त्व दिइएको छ। कर्जा सापटीको ब्याज आम्दानी नगद प्राप्तिको आधारमा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

संस्थागत सुशासनसम्बन्धी व्यवस्था

१८. कुनै पनि प्रकारको निक्षेपसम्बन्धी व्यवसाय सञ्चालन गर्ने संस्थाका सञ्चालक यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त अन्य संस्थामा सञ्चालक हुन नपाइने व्यवस्था थप गरिएको छ तथा प्रमुख कार्यकारी/सञ्चालकलाई बढी जिम्मेवार बनाइनुको साथै स्वनियमनमा रहन जोड दिइएको छ। यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाका कर्मचारीहरू कुनै पनि इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाको सञ्चालक हुन नपाउने व्यवस्था थप गरिएको छ भने एकै व्यक्ति, फर्म तथा साभेदार एउटै संस्थामा आन्तरिक र बाह्य लेखापरीक्षक हुन नपाइने व्यवस्था थप गरिएको छ।

निर्देशन लागू गर्ने तालिकासम्बन्धी व्यवस्था

१९. वित्तीय क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको विकास हुँदै गरेको र सूचना समयमा प्राप्त भएमा मात्र

त्यसको महत्त्व हुने भएकोले वित्तीय विवरण तथा प्रतिवेदनहरू नेपाल राष्ट्र बैंकमा पठाउने अवधिलाई ४५ दिनबाट घटाई ३० दिन कायम गरिएको छ ।

लगानीसम्बन्धी व्यवस्था

१००. 'ग' वर्गका संस्थाले शेयर प्रत्याभूति गर्न सक्ने विद्यमान सीमा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको ३० प्रतिशतबाट बढाई सबै सङ्गठित संस्थामा ५० प्रतिशतसम्म लगानी गर्न सक्ने गरी सीमा बढाइएको छ । वित्तीय स्वार्थ भएका कम्पनीमा गरेको लगानीलाई प्राथमिक पूँजीमा घटाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

तथ्याङ्क पठाउनेसम्बन्धी व्यवस्था

१०१. सूचना प्रविधिको विकास र तथ्याङ्कको अद्यावधिक विवरण तत्कालै प्राप्त गर्ने व्यवस्थालाई महत्त्व दिँदै तरलता विवरण ७ दिनभित्र र अन्य विवरण १५ दिनभित्र पठाउनुपर्ने र नपठाएमा जरिवाना लगाइने व्यवस्था थप गरिएको छ भने क्षेत्रगत कर्जा सीमामा रहेको नियन्त्रित व्यवस्थालाई सामान्य परिवर्तन गरी आफ्नैतर्फबाट अनुगमन गर्नुपर्ने व्यवस्था थप गरिएको छ ।

संस्थापक शेयर नामसारीसम्बन्धी व्यवस्था

१०२. विद्यमान व्यवस्थालाई निरन्तरता दिँदै संस्थापक समूहको शेयर खरीद/बिक्री र मृत्युको अवस्थामा शेयर नामसारी गर्दा यस बैंकको स्वीकृति आवश्यक नपर्ने व्यवस्था थप गरिएको छ ।

कालोसूचीसम्बन्धी व्यवस्था

१०३. बैंकबाट ऋण लिई ऋण तिर्न नचाहने वा तिर्न नसकिरहेका ऋणीहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाले नै ऋणीलाई नियतवश र परिस्थितिवश ऋण नतिर्ने ऋणीमा वर्गीकरण गर्ने व्यवस्था थप गरिएको, पासपोर्ट जफतको लागि सिफारिस गर्न सक्ने नयाँ व्यवस्था थप गरिएको तथा सञ्चालक समितिले परिस्थितिजन्य तवरले ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई १ वर्षसम्म कालोसूचीमा नराख्न सक्ने गरी म्याद थप गर्न सक्ने व्यवस्थासमेत मिलाइएको छ ।

अनिवार्य मौज्जातसम्बन्धी व्यवस्था

१०४. 'क' वर्गको इजाजतप्राप्त संस्था र चल्ती खातासमेत सञ्चालन गर्ने 'ख' र 'ग' वर्गको संस्थाले ५ प्रतिशत र चल्ती खाताबाहेकका अन्य खाता सञ्चालन गर्ने 'ख' र 'ग' वर्गका संस्थाले २ प्रतिशत मात्र अनिवार्य नगद मौज्जात राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै साप्ताहिक औसतको आधारमा ४ हप्ता अगाडिको निक्षेपको आधारमा CRR गणना गर्ने व्यवस्थामा संशोधन गरी २ हप्ता अघिको निक्षेपमा CRR गणना गरिने र सप्ताह बितेको ७ दिनभित्र विवरण पठाउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

शाखा/कार्यालयसम्बन्धी व्यवस्था

१०५. 'घ' वर्गको इजाजत पाएका संस्थालाई आफ्नो क्षेत्रमा शाखा कार्यालय खोल्न छुट दिइएको छ भने यस बैंकले तोकेको चुक्ता पूँजी पूरा गरेका संस्थाहरूले व्यावसायिक योजनाको आधारमा शाखा कार्यालय खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै 'क' 'ख' र 'ग' वर्गको इजाजत पाएका राष्ट्रिय स्तरका संस्थाले उपत्यका बाहिर १ शाखा खोलेमा उपत्यकाभित्र १ शाखा खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

ब्याजदरसम्बन्धी व्यवस्था

१०६. निक्षेपमा प्रदान गर्ने प्रकाशित ब्याजदरमा ०.५ प्रतिशतसम्म परिवर्तन गर्न सक्ने छुट दिइएको छ । साथै क्षेत्रीय स्तरका संस्थाले सोही क्षेत्र/जिल्लाका पत्रिकामा वित्तीय विवरण प्रकाशन गर्न सक्ने व्यवस्था थप गरिएको छ । त्यस्तै नगदमा असुल नभएको ब्याज आम्दानीलाई अम्दानी जनाउन नपाउने व्यवस्थासमेत लागू गरिएको छ ।

वित्तीय स्रोत सङ्कलनसम्बन्धी व्यवस्था

१०७. नयाँ निर्देशनमा संस्थागत निक्षेप सङ्कलनमा सीमा किटान गरिएको छ । 'ख' वर्गका संस्थाले प्राथमिक पूँजीको २० गुणासम्म, 'ग' वर्गका संस्थाले प्राथमिक पूँजीको १५ गुणासम्म र 'घ' । वर्गको संस्थाले २० गुणाबाट बढाई ३० गुणासम्म वित्तीय स्रोत सङ्कलन गर्न सक्ने व्यवस्था थप गरिएको छ । त्यस्तै निश्चित अवधिसम्म चल्ती

नभएका निक्षेप/लाभांशको लागि सूचना प्रकाशन गर्नुपर्ने र त्यसो गर्दासमेत रकम भुक्तानीको लागि माग नभएमा यस बैंकले तोकेको खातामा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । शर्त पूरा गरेको अवस्थामा वित्तीय स्रोत सङ्कलन गर्न प्राथमिक पूँजीको ५० प्रतिशतसम्म डिवेञ्चर जारी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ भने सीमाभन्दा बढी वित्तीय स्रोत सङ्कलन गरेमा ३ महिनाभित्र सीमामा ल्याउनुपर्ने व्यवस्था छ । यसरी सीमामा नल्याएसम्म लाभांश घोषणा, वितरण र थप वित्तीय स्रोत सङ्कलन गर्न नपाइने थप व्यवस्था पनि गरिएको छ ।

आफ्नो ग्राहक पहिचान (Know your Customer) सम्बन्धी मार्गदर्शन जारी

१०८. नेपाल राष्ट्र बैंकले सबै इजाजतपत्रप्राप्त वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो ग्राहकको पहिचान (Know your Customer) सम्बन्धमा एउटा स्पष्ट कार्यविधि अवलम्बन गर्न आवश्यक महसुस गरी नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ११० को उपदफा (३) बमोजिम देहायको मार्गदर्शन जारी गरिएको छ ।

(क) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो ग्राहकको स्पष्ट पहिचान गर्नु (Know your Customers) को मूल उद्देश्य नै गैर कानूनी तरीकाबाट आर्जन गरी त्यस्तो रकमलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाको माध्यमबाट शुद्धीकरण गर्ने कार्यलाई रोक्नु प्रमुख उद्देश्य रहेकोले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो ग्राहकको पहिचानसम्बन्धी कार्यविधि तयार गर्दा मुख्य रूपमा ग्राहक स्वीकार प्रक्रिया, ग्राहकको परिचय गर्ने प्रक्रिया, ग्राहकको कारोबारको अनुगमन प्रक्रिया र जोखिम व्यवस्थापन प्रक्रियाजस्ता विषयमा केन्द्रित भई कार्यविधि तयार गर्नुपर्नेछ । सोसम्बन्धी कार्य मात्र हेर्ने गरी छुट्टै जिम्मेवार कर्मचारीको समेत व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

(ख) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले ग्राहकको

खाता खोल्दा, ग्राहकलाई ऋण प्रदान गर्दा, विदेशी मुद्राको ड्राफ्ट, टी.टी. मेल, टेलिग्राफिक ट्रान्सफर गर्दा वा त्यस्तो ड्राफ्ट टी.टी., मेल र टेलिग्राफिक ट्रान्सफरबाट रकम स्वीकार गर्दा तथा ग्राहकसँग मुद्रा वा मुद्राको प्रतिस्थापन सम्बन्धी कारोबार गर्दा तथा प्रतीतपत्र लगायतका अन्य कारोबार गर्दा अनिवार्य रूपमा ग्राहकसँग आवश्यकता अनुसार सूचनाहरू लिनुपर्नेछ ।

(ग) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो प्रत्येक कार्यालय/शाखामा तोकिए बमोजिमको कागजात लगायत बैंक तथा वित्तीय संस्थामा पेश गर्नुपर्ने अन्य कागजातहरू प्रमाणित गर्नको लागि कुनै कर्मचारीलाई तोकी त्यस्ता कागजातहरू निजहरूबाट प्रमाणित गराई राख्नुपर्नेछ ।

(घ) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कुनै ग्राहकको शङ्कास्पद तथा अस्वाभाविक रूपमा कारोबार बढेमा वा घटेमा वा अस्वाभाविक रूपमा विदेशबाट विप्रेषणको माध्यमबाट वा कुनै माध्यमबाट रकम प्राप्त भएमा वा विदेशबाट प्राप्त हुने विप्रेषण रकमको स्रोत नखुलेमा वा स्पष्ट नभएमा त्यस्ता शङ्कास्पद तथा अस्वाभाविक कारोबार र ग्राहक (व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्था) को विवरण तयार गरी मासिक रूपमा आफ्नो सञ्चालक समितिमा पेश गर्नुपर्नेछ, साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थामा जम्मा (प्राप्त) हुन आउन दश लाख रुपैयाँ भन्दा माथिका रकमको कारोबार, खाता, वही, ग्रेस्ता वा हिसाब सञ्चालनसम्बन्धी छुट्टै प्रक्रियागत संयन्त्र तयार गर्नुपर्नेछ र त्यस्तो कारोबारको स्रोतसमेत सम्बन्धित ग्राहकबाट उल्लेख गर्न लगाई अद्यावधिक गरी राख्नु पर्नेछ ।

(ङ) दश लाख रुपैयाँ भन्दा कम रकमको कारोबार भएकोमासमेत यदि त्यस्तो कारोबार शङ्कास्पद वा अस्वाभाविक

लागेमा त्यस्तो कारोबारको खाता, वही, सेस्ता वा हिसाबसमेत अद्यावधिक गरी राख्नुपर्नेछ ।

- (च) बैंक तथा वित्तीय संस्थामा विप्रेषणबाट वा अन्य कुनै माध्यमबाट प्राप्त हुने (ड्राफ्ट, टी.टी, मेल र इलेक्ट्रोनिक ट्रान्सफरसमेतको माध्यमबाट) एक लाख रुपैयाँभन्दा बढीको रकम ग्राहकलाई भुक्तानी गर्दा खातामा जम्मा हुने गरी वा एकाउण्टपेयी चेकको माध्यमबाट भुक्तानी गर्नुपर्नेछ ।
- (छ) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो ग्राहकहरूबीचको कारोबारको अभिलेख (इलेक्ट्रोनिकरेकर्डसमेत) कारोबारसमाप्त भएको मितिले पाँच वर्षसम्म सुरक्षित राख्नुपर्नेछ ।
- (ज) यस मार्गदर्शनको बुँदा न. (घ) र (ङ) बमोजिमका विवरणहरू प्रत्येक त्रयमास समाप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र नियमित रूपमा यस बैंकमा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- (झ) यो मार्गदर्शन मिति २०६३ साल वैशाख १ गतेदेखि लागू भएको छ र यो मार्गदर्शन लागू हुनुभन्दा अगाडि अस्वाभाविक रूपले भएका कारोबार वा खुलेका खाताहरूलाई मिति २०६३ साल चैत्र मसान्तभित्र यो मार्ग दर्शन बमोजिम अद्यावधिक गरी राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

कृषि विकास बैंकलाई 'क' वर्गको वाणिज्य बैंकको इजाजतपत्र प्रदान

१०९. एसियाली विकास बैंकको वित्तीय सहयोग अन्तर्गत सञ्चालित Rural Finance Sector Development Cluster Programme अन्तर्गत सो बैंकबाट आएका कन्सल्टेण्ट मिशनको सिफारिस एवं मन्त्रिपरिषद्बाट भएको निर्णयको आधारमा कृषि विकास बैंकलाई २०६२ आषाढमा राष्ट्रिय स्तरको 'क' वर्गको इजाजतपत्र प्राप्त संस्था

(बैंक) को रूपमा संस्थापनाको लागि पहल भएको थियो । उक्त बैंकले नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेका शर्तहरू पूरा गरेको हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंकको सिफारिसमा श्री ५ को सरकार, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा पब्लिक लिमिटेड कम्पनीको रूपमा दर्ता भई बैंकको रूपमा वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रसमेत प्रदान भई सकेको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई विभिन्न परिपत्र जारी

११०. नेपाल राष्ट्र बैंक खुलेको दिनमा सम्पूर्ण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अनिवार्य रूपमा कार्यालय सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, तर अन्य सार्वजनिक विदाका दिनहरूको हकमा भने सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफैं निर्णय गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१११. यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त वित्त कम्पनीहरूले ('ग' वर्गको इजाजतपत्र प्राप्त वित्तीय संस्थाहरू) बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६२ को दफा ४७ को उपदफा (३) को खण्ड (फ) बमोजिम यस बैंकको इजाजतपत्र लिई "श्री ५ को सरकार वा नेपाल राष्ट्र बैंकले जारी गरेको ऋणपत्र खरीद बिक्री गर्ने वा सकार गर्ने" सम्बन्धी कार्य गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
११२. श्री ५ को सरकारको युवा स्वरोजगार तथा रोजगार प्रशिक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत वैदेशिक रोजगारमा जाने कामदारलाई हाल बैंक अफ काठमाडौंको समन्वयमार्फत कुनै पनि वाणिज्य बैंकले प्रदान गरेको त्यस्तो वैदेशिक रोजगार कर्जा र यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त वित्तीय संस्थाहरूले कुनै पनि बैंकबाट कर्जा लिई वैदेशिक रोजगारमा प्रवाह गरेको कर्जा रकमलाई सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको विपन्न वर्ग कर्जा लगानीमा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
११३. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६२ को दफा ४७ को उपदफा (२), (३) र (४) बमोजिम यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त वित्तीय संस्थाहरूलाई यस बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त गरी विदेशी विनिमयसम्बन्धी देहाय बमोजिमका थप कार्य सम्पादन गर्न पाउने गरी तोकिएको छ ।

- (क) 'ख' 'ग' र 'घ' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले नियमानुसार इजाजतपत्र प्राप्त गरी इनवार्ड रेमिट्यान्सको कार्य गर्न सक्ने ।
- (ख) 'ख' र 'ग' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले भारतीय मुद्राको खरीद तथा बिक्रीसम्बन्धी कार्यहरू गर्न सक्ने ।
- (ग) राष्ट्रिय स्तर का 'ख' वर्ग का वित्तीय संस्थाहरूले विदेशी मुद्राको निक्षेप स्वीकार गर्न सक्ने ।
- (घ) राष्ट्रिय स्तरका 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले विदेशी मुद्राको खरीद/बिक्री गर्न, पासपोर्ट बापत सटही सुविधा प्रदान गर्न, विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न तथा Nostro Account खोल्न सक्ने ।
- (ङ) 'ख' र 'ग' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले स्वीकृत प्राप्त बैंकको सहायक एजेण्ट भई नेपाली र भारतीय मुद्राको Debit र Credit कार्ड जारी गर्न सक्ने ।

११४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शेयर धितोबन्धक राखी कर्जा प्रवाह गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले देहायको शर्तहरू पालना गरी संस्थापक शेयर धितोबन्धक राख्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

- (क) संस्थापक शेयर धितो राखी कर्जा प्रवाह गर्दा आइपने जोखिम नियन्त्रण एवं व्यवस्थापन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आवश्यक उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने ।
- (ख) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले संस्थापक शेयरको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्दा शेयरको प्रचलित बजार मूल्यको अधिकतम ५० प्रतिशतसम्म कर्जा दिन पाइने, तर बजार मूल्य कम भई कर्जा असुरक्षित भएको अवस्थामा थप सुरक्षणको समेत व्यवस्था गर्नुपर्ने । सोभन्दा बढी कर्जा दिनुपरेमा आधार खुलाई एक तह माथिको स्वीकृति प्राप्त गरेपछि मात्र कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने । यस प्रयोजनको लागि सञ्चालक समिति नै अन्तिम तह मानिनेछ ।

- (ग) संस्थापक शेयर धितोबन्धक राखी कर्जा प्रवाह गर्दा त्यस्तो शेयरलाई गैरबैंकिङ्ग सम्पत्ति (Non-Banking Asset)मा लैजान नपाउने र यसरी धितोबन्धक राखिएको संस्थापक शेयर भुक्तानी अवधि नाघेको ६ महिनाभित्र प्रचलित कानून र यस बैंकको निर्देशनको अधीनमा रही बिक्री गरिसक्नुपर्ने ।
- (घ) संस्थापक शेयर धितोबन्धक राखी कर्जा प्रवाह भएको अवस्थामा त्यस्तो कर्जाको भुक्तानी अवधि किटान गर्नुपर्ने र त्यस्तो अवधि एक वर्षभन्दा बढी हुन नहुने ।
- (ङ) संस्थापक शेयर धितोबन्धक राखी कर्जा प्रवाह गर्दा त्यस्तो कर्जाको पुनर्संरचना र पुनर्तालिकीकरण गर्न नपाउने ।
- (च) संस्थापक शेयर धितोबन्धक राखी कर्जा प्रवाह नोक्सानी व्यवस्था (Provision) गर्नुपर्ने अवस्था आइपरेमा शतप्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- (छ) तोकिएको भुक्तानी अवधिमा कर्जा चुक्ता नगरेमा संस्थापक/सञ्चालकलाई २१ दिनभित्र अनिवार्य रूपमा कालोसूची (Black Listing) मा राख्न सिफारिस गर्नुपर्ने । सोसम्बन्धी व्यवस्था ऋण प्रवाह गर्दा नै ऋणीलाई कर्जा सम्भौता (Loan deed) मा उल्लेख गर्नुपर्ने ।
- (ज) उल्लिखित व्यवस्थाहरू बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो कर्जा नीति/विनियममा स्पष्ट रूपमा उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ ।

११५. थप ८ वटा फर्म/कम्पनी/संस्थालाई मनिट्रान्सफर कार्य गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । यसरी २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा त्यस्ता मनिट्रान्सफर/फर्म/कम्पनीको सङ्ख्या ३१ पुगेको छ । त्यसैगरी उक्त कार्य गर्न थप २१ वटा फर्म/कम्पनीलाई आशयपत्र (letter of intent) प्रदान गरिएको छ । २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा यसरी आशयपत्र लिने फर्म/कम्पनीको

सङ्ख्या ८० पुगेको छ, साथै उक्त अवधिमा काठमाडौं उपत्यकाभित्रका ५७ वटा मनिचेन्जर फर्म/कम्पनीको स्थलगत निरीक्षण (On site Supervision) सम्पन्न भयो ।

११६. यस अवधिमा काठमाडौं उपत्यकाभित्र थप ८ वटा मनिचेन्जर फर्म/कम्पनीलाई कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरियो । यसरी २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा त्यस्ता फर्म/कम्पनीको सङ्ख्या नेपाल अधिराज्यभरी जम्मा २३८ पुगिसकेको छ भने काठमाडौं उपत्यकाभित्र यस्ता फर्म / कम्पनीको सङ्ख्या ९२ पुगिसकेको छ ।
११७. प्रचलित कानून र यस बैंकको निर्देशन पालना गर्ने/गराउने सन्दर्भमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले धारण गरेको संस्थापक शेयर संस्थापक बीचमा हस्तान्तरण गर्नुपर्ने अवस्था आइपरेमा यस बैंकको स्वीकृति लिई प्रतिव्यक्ति, फर्म, कम्पनी, संस्था तथा समूहको १५ प्रतिशतको सीमाभन्दा बढी भएमा समेत खरीद बिक्री गर्न सक्ने तर यसरी धारण गरेका शेयर १५ प्रतिशतको सीमाभन्दा बढी भएको अवस्थामा उक्त शेयर आफूले धारण गरेको मितिले ५ वर्षभित्र बिक्री वितरण गरी अनिवार्य रूपमा १५ प्रतिशतको सीमाभित्र ल्याइसक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

बाधा अड्काउ फुकाउने आदेश जारी

११८. साविक बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६० प्रारम्भ हुँदाका बखत प्रचलित कानून बमोजिम संस्थापित भई सञ्चालनमा रहेका वाणिज्य बैंक, कृषि विकास बैंक, नेपाल औद्योगिक विकास निगम, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीले सो अध्यादेश प्रारम्भ भएको मितिले २ वर्षभित्र साविक बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश २०६२ को दफा ३० को उपदफा (२) बमोजिम बैंक वा वित्तीय संस्थाहरू आवश्यकतानुसार संस्थापन गरी वा आफ्नो प्रबन्धपत्र, नियमावली लगायतका कागजातमा आवश्यक संशोधन गरी वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्ने इजाजतपत्र प्राप्त गर्नका लागि यस बैंकसमक्ष निवेदन दिई सक्नुपर्नेमा विविध कारणवश त्यस्तो निवेदन दिन नसकेका तथा निवेदन दिइसकेको भए तापनि

आवश्यक प्रक्रिया पूरा नगरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई देहायको व्यवस्था कायम हुने गरी वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्न निवेदन दिने म्याद थप गर्ने गरी मिति २०६२।१०।२१ मा यस बैंकबाट एक आदेश जारी गरिएको छ । सो आदेशमा साविक बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६२ को दफा ३० को उपदफा (२) बमोजिमको प्रावधान अनुसार सम्पूर्ण कागजात तयार गरी यस बैंकसमक्ष पेश गरी नसकेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तीन महिनासम्म वित्तीय कारोबार यथावत् सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरिएको छ । त्यस्तै त्यस्ता बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले वि.सं. २०६२ साल माघ २० गते पश्चात् ७५ दिनभित्र उक्त कानूनी व्यवस्था बमोजिमका सम्पूर्ण प्रावधान पूरा गरी कम्पनी अध्यादेश, २०६२ बमोजिम प्रबन्धपत्र तथा नियमावली उपर आवश्यक संशोधन गरी तथा मिति २०६२।६।३ को गोरखापत्र दैनिकमा प्रकाशित यस बैंकको सूचना अनुसारका थप विवरणहरूसमेत संलग्न गरी यस बैंकसमक्ष निवेदन दिई सक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

व्यावसायिक विशेषज्ञको सूची प्रकाशन

११९. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६२ को दफा १३ को प्रयोजनका लागि यस बैंकले व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा मिति २०६१।१।२१ र २०६१।१।१४ मा कायम गरेको ५७ जाना तथा २०६१।१।१८ गते प्रकाशित सूचना अनुसार प्राप्त आवेदन उपर आवश्यक छानविन गरी तोकिए बमोजिम रीत पूरा गरेका ४६ जनासमेत गरी हाल सम्म १०३ जना व्यक्तिकहरूको व्यावसायिक विशेषज्ञको सूची तयार भइसकेको छ । सो सूची पत्र-पत्रिकामा प्रकाशन गरी यस बैंकको वेब साईटमासमेत राखिएको छ ।

स्वीकृत लेखापरीक्षकको सूची प्रकाशन

१२०. यस बैंकले मिति २०६२।१।१६ गते कायम गरेको स्वीकृत लेखापरीक्षकको सूचीलाई खारेज गरी प्रचलित कानून बमोजिम यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको आर्थिक

वर्ष २०६२/६३ देखिको लेखा तथा हरहिसाबको लेखापरीक्षण गर्ने गराउने कार्यको लागि ११७ व्यक्ति तथा फर्महरूलाई चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट समूह र दर्तावाल लेखापरीक्षक समूह गरी स्वीकृत लेखापरीक्षकको सूची कायम गरिएको छ ।

मन्त्रपरिषद्को निर्णयानुसार पुनरावलोकन समितिको गठन

१२१. मन्त्रपरिषद्को मिति २०६२।१।२५ को निर्णयानुसार मिति २०६२।१।२६ मा गठित समितिले दिएको सिफारिससहितको प्रतिवेदनमा उल्लिखित नियतपूर्वक ऋण नतिर्ने ऋणीहरूसम्बन्धी विभिन्न व्यवस्थाहरू सीमित दायित्व (limited liability) एवं अन्य सर्वमान्य सिद्धान्त अनुरूप पुनरावलोकन गर्न आवश्यक र उचित देखिएकोले २०६२ चैत्र मसान्तभित्र अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न मिति २०६२।१।२६ मा एउटा तीन सदस्यीय पुनरावलोकन समिति गठन गरिएको र उक्त समितिले कार्य सम्पन्न गरी सो समितिले तयार पारेको प्रतिवेदनसमेत प्राप्त भइसकेको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा कारवाही

१२२. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा १७ वटै वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्म १२ वटा वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण कार्य सम्पन्न भइसकेको छ भने बाँकी पाँचवटा वाणिज्य बैंकहरूको स्थलगत निरीक्षण प्रक्रिया चालू रहेको छ । उक्त प्रक्रिया शुरू भएका बैंकहरूको निरीक्षण कार्य वार्षिक कार्ययोजनामा उल्लेख भएको समयभित्रै सम्पन्न हुने गरी कार्य भइरहेको छ । यसै अवधिमा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, स्ट्याण्डर्ड चार्टर्ड बैंक नेपाल लिमिटेड, नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेड, बैंक अफ काठमाडौं लिमिटेड, नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड, लुम्बिनी बैंक लिमिटेड, नेपाल एसबिआई बैंक लिमिटेड, एभरेष्ट बैंक लिमिटेड, लक्ष्मी बैंक लिमिटेड र माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेडको विशेष निरीक्षणसमेत सम्पन्न भइसकेको छ ।

१२३. २०६१ चैत्रदेखि २०६२ फागुनसम्म १२ महिनाको अवधिमा यस बैंकको सुपरिवेक्षकीय दायराभित्र

रहेका वित्तीय संस्थामध्ये २९ वित्त कम्पनी, १५ विकास बैंक, ३ सहकारी संस्था र ७ गैरसरकारी संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । यसका अतिरिक्त ३ विकास बैंक, ३ वित्त कम्पनी र १ सहकारी संस्थाको विशेष स्थलगत निरीक्षण र २ वित्त कम्पनी र १ विकास बैंकको अनुगमन निरीक्षण गरिएको छ ।

१२४. सोही अवधिमा यस बैंकले वित्तीय संस्थाहरूको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन, लङ्गफर्म अडिट रिपोर्ट लगायतका वित्तीय विवरणहरूका आधारमा पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन, तरलता, कर्जा वर्गकरण, कर्जा नोक्सानी व्यवस्था, क्षेत्रगत कर्जा सीमा, संस्थागत सुशासनजस्ता निर्देशनहरूको पालना भए/नभएको र त्यस्ता वित्तीय संस्थाहरूले प्रचलित ऐन, कानून एवं आन्तरिक नीति नियमको पालना गरे/नगरेको विषयमा ६३ वित्त कम्पनी, ३४ राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय स्तरका विकास बैंक, ५ लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंकको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण सम्पन्न गरेको छ ।

१२५. २०६२ आषाढ मसान्तमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको प्राथमिक पूँजी रु. २० अर्ब ४२ करोडले ऋणात्मक रहेको पाइएको र बैंकले गर्ने मुनाफाबाट मात्रै पूँजीकोषमा सुधार सम्भव नदेखिएकोले पूँजी योजनाको माध्यमले कार्यदिशा निर्धारण गरी कार्यान्वयन गराउन निर्देशन दिइएको छ । उक्त बैंकको २०६२ आषाढ मसान्तमा रु. ४७ करोड १२ लाख कम कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गरेको पाइएकोले कम कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गरेका कर्जाहरूमा थप नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्न, असुलउपर भएको रकमबाट सर्वप्रथम ब्याज असुल गरी बाँकी रकमाट मात्र साँवा असुलउपर गर्नुपर्ने सिद्धान्त विपरीत कर्जा असुल तथा पुनर्संरचना निर्देशिकाले असुल भएको रकमको निश्चित प्रतिशत साँवा र ब्याजमा असुल गर्ने व्यवस्था गरेको पाइएकोले सो व्यवस्था संशोधन गरी जानकारी दिन, दुई वा दुईभन्दा बढी शाखाहरूबाट कर्जा सुविधा उपभोग गरिरहेका ऋणीहरू, एकभन्दा बढी प्रकारका कर्जा सुविधा उपभोग गरिरहेका ऋणी वा आपसी सम्बन्ध

भएका फर्म/कम्पनीहरूको सम्पूर्ण सुविधाहरूको समष्टिगत रूपमा पुनरावलोकन तथा नवीकरण गर्ने व्यवस्था गर्न निर्देशन दिइएको छ, साथै बैंकमा लामो समयदेखि कारोबार गरिरहेका असल ऋणीहरूलाई कायम राख्नेतर्फ सजग रहन, सहवित्तीयकरण कर्जाका कागजातहरू अद्यावधिक नभएको र भएका कागजातहरूसमेत अव्यस्थित रूपमा रहेको पाइएकोले सहवित्तीयकरणसम्बन्धी सम्पूर्ण महत्त्वपूर्ण कागजातहरूलाई केन्द्रीय कार्यालय तथा कर्जा खाता भएको शाखामा अद्यावधिक एवं व्यवस्थित रूपमा राख्ने व्यवस्था गर्नको लागि Write Off, Write Back Policy पारित गराई यस बैंकलाई जानकारी दिन, कर्जा निर्देशिका २०६० को अध्याय १ को दफा ७ मा रहेको कर्मचारीहरूका परिवारलाई कर्जा दिन भिन्ने व्यवस्था संस्थागत सुशासनको दृष्टिकोणले उचित नदेखिएकोले सो व्यवस्था खारेज गर्न, लगानी नीति, IT नीति, कर्जा अपलेखन नीतिजस्ता अत्यावश्यक नीतिहरू तर्जुमा हुन नसकेकाले ती नीतिहरू अविलम्ब तर्जुमा गरी जानकारी दिनुका साथै तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा आएका नीतिहरूको पनि प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि सजग रहन तथा बैंकको अधिकांश कारोबार Manual पद्धतिमा नै हुने गरेको परिप्रेक्ष्यमा सुरक्षाको वैकल्पिक नीतिगत वाणिज्य बैंकलाई निर्देशन दिइएको छ ।

१२६. नेपाल राष्ट्र बैंक र प्रमुख लगानीकर्ता सरकारसँग समन्वय राखी मस्यौदा पूँजी योजनालाई लागू गर्ने व्यवस्था गर्न, प्रतिकूल वर्गीकरण गरिएको कर्जाको लागि रु. २ करोड ८ लाखको थप कर्जा जोखिम व्यवस्था गर्न, बैंकको लक्ष्य अनुसार निष्क्रिय कर्जा घटाउने व्यवस्था गर्न, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा नाघेका ग्राहकहरूको कर्जालाई सीमाभित्र ल्याउने स्पष्ट अवधि किटानसहितको योजना बनाई लागू गर्न, अपलेखन नीति तथा सूचना प्रविधि नीति पारित गरी यस बैंकलाई उपलब्ध गराउन, कर्जा सूचना प्राप्त नभई कर्जा प्रवाह वा नवीकरण नगर्न, व्यवस्थापन समितिले गरेका निर्णयहरू कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने संयत्र (MIS) निर्माण गर्न, उत्तराधिकारी योजना

(Successor Plan) स्वीकृत गरी यस बैंकलाई उपलब्ध गराउन, यस बैंकको निर्देशन विपरीत प्रमुख कार्यकारी अधिकृत लेखापरीक्षण समितिको स्थायी सदस्य रहेकोले सो समितिबाट निजलाई हटाई आवश्यक पर्दा आमन्त्रित सदस्यको रूपमा मात्र राख्न तथा Disaster Recovery Site स्थापना गर्न नेपाल बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

१२७. प्रतिकूल वर्गीकरण गरी कम कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गरेका कर्जाहरूमा रु. ३० लाख ८८ हजार थप कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न, कर्जा प्रदान गर्दा राखेका शर्तहरू पूर्ण रूपमा पालना गराउने व्यवस्था गर्न, Credit Policy Guideline को साथै Prudent Banking Practice अनुसार कर्जा प्रवाह, नवीकरण, असुल तथा कर्जा कारोबार गर्न, दीर्घकालीन रणनीतिक योजना तयार गरी लागू गर्न, Interbank Borrowing र ठूला निक्षेपकर्ताहरू माथिको वित्तीय स्रोतको अधिक निर्भरता सजगतापूर्वक व्यवस्थापन गर्न, ALM Policy मा व्यवस्था भए अनुसार ब्याजदर जोखिम कम गर्न तथा प्रत्येक Time Bucket मा Mismatch Limit निर्धारण गरी अनुगमन गर्न नबिल बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

१२८. नेपाल इन्भेष्टमेन्ट बैंक लिमिटेडलाई २०६२ आश्विन मसान्तमा प्राथमिक तथा विपन्न वर्ग कर्जामा रु. २२,१३२।५० हर्जाना लगाइएको छ । बैंकको चुक्ता पूँजी रु. ५९ करोड ६ लाख रहेको छ भने जोखिम भारितसँगको अनुपात हेर्दा प्राथमिक पूँजी ४.१५ प्रतिशत (रु. १३,४८,००० हजार) र पूँजीकोष ४.०९ प्रतिशत (रु. १७,८०,९८२ हजार) हुन आउने देखिन्छ । बैंकको कर्जा नोक्सानी व्यवस्था रु. ३,४१,६००।- पुगेको छ ।

१२९. विद्यमान कर्जा/सुविधाको भुक्तानी म्याद नाघेको अवस्थामा नयाँ कर्जा सुविधा प्रदान गर्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न, बचत खातामा ब्यालेन्स रकम नभए तापनि बचतकर्ताले ४ पटकसम्म रकम फिक्न सकेको देखिएकोले Computer System तथा System Department मा आवश्यक नियन्त्रणात्मक व्यवस्था गर्न एकल ग्राहक सीमा

नाघी कर्जा सुविधा निर्धारण नगर्न, ब्याज पूँजीकरण गरी आम्दानी जनाउने प्रथालाई कडाइका साथ रोक्न, प्राथमिक सुरक्षणको रूपमा नेपाल स्टक एक्सचेन्जमा सूचीकृत नभएका कम्पनीको शेयर धितोमा कर्जा प्रदान गर्ने कार्यलाई निरुत्साहित गर्न, बैंकको IT Policy तयार गरी जानकारी दिन हिमालयन बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ तथा अर्थ व्यवस्थाको एउटै क्षेत्रमा अधिकेन्द्रित कर्जा तथा सुविधा प्राथमिक पूँजीको शत प्रतिशत भन्दा बढी भएमा जोखिम बढ्न जान सक्ने हुँदा सञ्चालक समितिको ध्यानाकर्षण गराइएको छ ।

१३०. नेपाल एसविआई बैंक लिमिटेडलाई बैंकको निष्क्रिय कर्जा अघिल्लो वर्षको तुलनामा वृद्धि भएकोले सोलाई घटाउने योजना तयार गर्न, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन, कर्जा प्रवाह र नवीकरण गर्दा कर्जा सूचना लिएर मसात्र कर्जा प्रवाह वा नवीकरण गर्न, प्रतिकूल वर्गीकरण गरिएको कर्जाहरूको लागि थप रु. ९ करोड २५ लाख कर्जाको लागि थप जोखिम व्यवस्था गर्न, बैंकको कारोबारको परिमाण तथा शाखा सञ्जाल अनुसार आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागमा आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गरी आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्य प्रभावकारी बनाउन, IT Policy तयार गरी लागू गर्न निर्देशन दिइएको छ भने Technical Service Agreement को अवधि समाप्त भएपछि बैंक सञ्चालन गर्ने उत्तराधिकारी योजना तयार गर्न सुझाव दिइएको छ ।

१३१. यसैगरी एभरेष्ट बैंक लिमिटेडलाई सञ्चालकसँग सम्बन्धित ऋणी नेपाल शिक्षा समाजलाई गरेको कर्जा असुलउपर गर्न, बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६२ को प्रावधान अनुसार नियमित रूपमा सञ्चालक समितिको बैठक राख्न, कर्जा अपलेखन तथा असुलीसम्बन्धी नीतिहरू तयार गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

१३२. निरीक्षणमा देखिएका कैफियतहरू समायोजन गर्दा प्राथमिक तथा कुल पूँजीकोष दुवै ऋणात्मक हुने देखिएकोले पूँजीकोषको पर्याप्तताको लागि पूँजीकोष योजना पेश गर्न, प्रतिकूल वर्गीकरण कर्जा

नोक्सानी व्यवस्थामा कम गरेको कर्जाहरूमा रु. ११८ करोड १३ लाख थप कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न, ब्याज पूँजीकरण गरी आम्दानी जनाइएको रकम रिभर्स गर्न, ठूला कर्जाहरू खराब अवस्थामा रहेकोले ऋणीको नियमित अनुगमन र असुली प्रक्रिया तीव्र बनाउन, ऋण असुल विभागलाई विशेष क्रियाशील गराउन, बैंकमा रहेको गैर बैंकिङ्ग सम्पत्तिको प्रभावकारी व्यवस्थापनको लागि Non Banking Assets नीति निर्माण गर्न, बैंकका प्रमुख ऋणीहरूमध्ये हरिसिद्धि ग्रुप, नेशनल हाईड्रोपावर, मोमेन्टो एपेरल्स र स्पेस टाईम समूहले एकल ग्राहक सीमाभन्दा बढी रकमको कर्जा उपभोग गरिरहेकोले सीमाभित्र ल्याउने प्रबन्ध गर्न, सम्पत्ति दायित्व व्यवस्थापन, गैर बैंकिङ्ग कर्जा व्यवस्थापन र सूचना प्रविधिसम्बन्धी नीतिहरूमा समय सापेक्ष सुधार गरी तर्जुमा गर्न, तथा कर्जाको गुणस्तरलाई सुधार गर्न बैंकको सञ्चालक समिति र व्यवस्थापन विशेष रूपमा सजग रहन नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

१३३. यसै गरी बैंक अफ काठमाडौं लिमिटेडलाई एउटा शीर्षकमा गएको कर्जा असुल गर्न अर्को शीर्षकमा कर्जा दिनु गलत अभ्यास भएको हुनाले यस किसिमको गलत अभ्यासलाई पुनः दोहोरिन नदिन, टी.आर. कर्जाको भुक्तानी म्याद पटक पटक थप गर्ने वित्तीय मापदण्डहरू (Prudential Norms) विपरीतको अभ्यासलाई बन्द गर्न, कर्जा अपलेखनसम्बन्धी निर्णय गर्दा कर्जा अपलेखन गर्नुपर्नाको कारण खुलाई कर्जाको साँवा र ब्याज (हर्जाना ब्याजसमेत) प्रष्ट रूपमा उल्लेख गरी निर्णय लिन, नगदमा मात्र आम्दानी जनाउने व्यवस्था विपरीत आम्दानी जनाएको तारागाउँ रिजेन्सी होटल लिमिटेडको रु. ५४ लाख ७६ हजार र बंसल टी स्टेटको रु. ७ लाख ६५ हजार गरी जम्मा रु. ६२ लाख ४१ हजार मुलतबी हिसाबमा रकमान्तर गर्न तथा Information Technology सम्बन्धी नीति नियमहरू शीघ्र तयार गरी कार्यान्वयन गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

१३४. समष्टिगत स्थलगत निरीक्षणका क्रममा देखिएको

वित्तीय स्थितिको आधारमा २०६२ आषाढ मसान्तमा बैंकको प्राथमिक पूँजी र पूँजीकोष अनुपात क्रमशः ०.३३ प्रतिशत र ०.६६ प्रतिशत रहेको हुनाले बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश बमोजिम पूँजीकोष पुन्याउने योजना तयार गर्न, नेपाल राष्ट्र बैंकले व्यवस्थापन हस्तान्तरण गर्दा दिइएका निर्देशनबमोजिम कर्जा असुलउपर गर्न, ब्याज पूँजीकरण गरी आम्दानी जनाएको रु. ३ करोड २२ लाख रिभर्स गर्न, निर्देशन प्रतिकूल वर्गीकरण गरी कम कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गरेको रु. २१ करोड १० लाख कर्जा नोक्सानी व्यवस्थामा थप गर्न, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा नाघी प्रदान गरिएका कर्जाहरूलाई यथाशीघ्र सीमाभित्र ल्याउन, बैंकले प्रयोग गरेको दरवारमार्गस्थित घर उक्त बैंकका म्यानेजिङ्ग डाइरेक्टरसमेत ४ दाजुभाइको संयुक्त स्वामित्वमा रहेकोले उक्त घर बैंकले प्रयोग गर्दा वित्तीय स्वार्थ हुन जाने देखिएको हुनाले वित्तीय स्वार्थ नहुने व्यवस्था यथाशीघ्र कार्यान्वयन गर्न, कर्जा एवं निक्षेप जोखिम व्यवस्थापन, सम्पत्ति दायित्व व्यवस्थापन, कोष व्यवस्थापन, तरलता व्यवस्थापन, विदेशी विनिमय व्यवस्थापन, गैरबैंकिङ्ग सम्पत्ति व्यवस्थापन, सूचना प्रविधि नीति, दैनिक कार्य सञ्चालनको लागि आवश्यक Banking Operation, Security Documentation आदि सम्बन्धी नीति तथा म्यानुअल तर्जुमा गर्न, कार्यकारी तहमा करारमा नियुक्त जनशक्ति मात्र रहेको कारण बैंकको दीर्घकालीन हित तथा स्थायित्व प्रभावित हुने अवस्था रहेको हुनाले बैंकलाई दीर्घकालीन स्थायित्व प्रदान गर्ने योजना तयार गरी जानकारी दिन तथा एभरेष्ट पेपर मिल र सिद्धार्थ हस्पिटल प्रा.लि.बाट असुल गर्नुपर्ने ब्याजलाई नयाँ कर्जाको रूपमा विविध शीर्षकमा रु. ४९ लाख ३६ हजार कर्जा देखाई ब्याज असुल गरेको देखिएको हुनाले उक्त रकमलाई रिभर्स गर्न लुम्बिनी बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

१३५. बैंकको कर्जा नीति निर्देशिकामा रहेको पुरानो कर्जा चुक्ता गर्ने प्रयोजनको लागि ओभरड्राफ्ट कर्जा प्रवाह नगर्ने व्यवस्थालाई कडाइका साथ पालना गर्न, स्थिर सम्पत्ति धितो नलिई स्टक,

रिसिभेवल तथा व्यक्तिगत जमानतको धितोमा मात्र कर्जा प्रवाह गर्दा ऋणीलाई प्रदान गरिएको कर्जा सीमाको लागि बैंकको नाममा स्टकको बीमा गराउने तथा बीमा पोलिसीमा सबै जोखिमहरू समावेश गराउने प्रबन्ध गर्न तथा प्रतिकूल वर्गीकरण गरेका कर्जाहरूको लागि थप कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गरी जानकारी गराउन नेपाल इण्डष्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

१३६. यसैगरी तोकिएको समयावधिभित्र नपुग पूँजीकोष पुन्याउने योजना पेश गर्न, चल्ती खाता ओभरड्रन हुने गरी पार्टीको चेक स्वीकार नगर्न, कर्जाको धितो स्वरूप लिएको सुरक्षणको बीमा बेनिफिसियरी बैंक हुने व्यवस्था गर्न, लगानी नीति, कर्जा अपलेखन नीति र कर्जा सञ्चालन निर्देशिका तयार गर्न कुमारी बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।

१३७. माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेडलाई बैंकले प्रयोगमा ल्याएको ग्लोबस कम्प्युटर सफ्टवेयर अनुरूप छुट्टै लेखा निर्देशिका तर्जुमा गर्न, जलविद्युत् तथा विमान सेवा क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जाको अंश बढी भएको सन्दर्भमा कर्जा सघनताबारे सजगता अपनाउन, अपलेखन गरेको बैंकका तत्कालीन अध्यक्षको पेशकी रु. ४३,०१७५७ निजले पाउने लाभांश, बोनस शेयर वा अन्य कुनै आम्दानीबाट असुल उपर गर्न, प्रत्येक ऋणीको नियमित रूपमा निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्था गर्न तथा कर्जा नोक्सानी व्यवस्थाबाट राइट ब्याक गरिएको सम्बन्धित पार्टी, कर्जा र रकम आदि विवरण खुलाउने व्यवस्था गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

१३८. यसैगरी नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशानुसार बैंकले प्रत्येक त्रयमासमा बैंकको प्रचलित ब्याजदर प्रकाशित गर्न, कर्जा कारोबारको लागि आवश्यक कर्जा असुल नीति, कर्जा अपलेखन नीति, सूचना प्रविधि नीति, Loan Documentation Manual तथा लेखापरीक्षण निर्देशिका तयार गर्न, सञ्चालक समितिको आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को कुल १२ वटा बैठकमा विश्वनाथ साहले ७ पटक विशेष आमन्त्रित सदस्यको रूपमा उपस्थित

भई निर्णयमा सहभागी भएको देखिएको हुनाले सञ्चालक समितिको बैठकमा निजको आवश्यकता पर्नुको औचित्य पुष्टि गर्न, वाणिज्य बैंकहरूलाई दिइएको निर्देशन नं. ८ को दफा २ (ख) अनुसार प्राथमिक पूँजीको शतप्रतिशतभन्दा बढी एउटै क्षेत्रमा प्रवाहित भएको तर क्षेत्रगत अधिकेन्द्रित कर्जाको सम्बन्धमा सञ्चालक समितिमा छलफल भएको नदेखिएकोले नेपाल राष्ट्र बैंकको नीति निर्देशनको पालना गर्नेतर्फ सजग रहन सिद्धार्थ बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ।

१३९. नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेड, नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड, एन.वि.लिजिङ्ग एण्ड फाइनान्स लिमिटेड र नेपाल श्रीलङ्का मर्चेण्ट बैंक लिमिटेडमा प्राथमिक पूँजी र पूँजीकोष यस बैंकले तोकेको न्यूनतम मापदण्डभन्दा कम भएको तथा यी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा विद्यमान निर्देशन विपरीत संस्थापक शेयरधनीहरू तथा उनीहरूका एकाघरका परिवारका सदस्यहरूमा कर्जा प्रवाह भएको पाइएकोले सोको अनुगमन गर्नका लागि एक कार्यदल गठन गरिएको छ।

१४०. नेपाल राष्ट्र बैंकका निर्देशनहरू पालना नगरेको तथा सुशासनको कमी कमजोरी देखिएको कारण नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेड, नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड तथा लुम्बिनी बैंक लिमिटेडलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ बमोजिम कारवाही गरिएको छ। जस अनुसार कोषमा आधारित कर्जामा रु. ३ करोड र गैरकोषमा आधारित सुविधाको लागि रु. ६ करोडको सीमा तोकिएको छ भने विनासहमति निश्चित रकमभन्दा बढी कर्जा प्रवाह गर्न प्रतिबन्ध लगाइएको छ।

१४१. प्रचलित निर्देशन बमोजिम अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगर्ने बैंकहरू क्रमशः कुमारी बैंक लिमिटेडलाई २०६२।१।३ देखि २०६२।१०।१ सम्म रु. ७९६।४४, हिमालयन बैंक लिमिटेडलाई २०६२।७।६ देखि २०६२।१।२ सम्म रु. ५,२२६।९२, नेपाल एसविआई बैंक लिमिटेडलाई २०६२।२।१ देखि २०६२।४।१ सम्म रु. ५२,७६६।१५ तथा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई २०६२।४।२ देखि

२०६२।४।२९ सम्म रु. ४४,१७३।४६ र २०६२।२।१ देखि २०६२।४।१ सम्म रु. १,१९,८९६।८० हर्जाना लगाइएको छ।

१४२. प्रचलित निर्देशन बमोजिम विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह नगरेबापत आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को तेस्रो त्रयमासमा नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेडलाई रु. २५,५७,६२०।-, तथा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को दोस्रो त्रयमासमा नेपाल इन्भेष्टमेण्ट बैंक लिमिटेड, नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड, लुम्बिनी बैंक लिमिटेड, र सिद्धार्थ बैंक लिमिटेडलाई क्रमशः रु. २२,१३२।५०, रु. ३७,७७,१७७।५०, रु. ६,७७,७००।- र ३,४७,०३१।२५ हर्जाना लगाइएको छ।

१४३. यस बैंकले सन् २००७ को जुलाई (आर्थिक वर्ष २०६४/६५) देखि बासल - २ कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा वाणिज्य बैंकका प्रतिनिधिहरूको समेत सहभागिता रहने गरी Accord Implementation Group (AIG) गठन गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा उक्त ग्रूपले आफ्नो अन्तिम प्रतिवेदन पेश गर्ने अपेक्षा गरिएको छ। त्यसैगरी वासल-२ सम्बन्धमा वाणिज्य बैंकका पदाधिकारीहरूलाई थप जानकारी गराउन एक अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ।

१४४. बासल-२ लाई नेपालको परिप्रेक्ष्यमा लागू गर्ने सम्बन्धमा परिमाणात्मक असर अध्ययन (Quantitative Impact Study—QIS) सम्पन्न गरी सकिएको छ। यसको लागि ७ वाणिज्य बैंक र एक विकास बैंक गरी ८ वित्तीय संस्थाका तथ्याङ्कहरूलाई आधार मानी अध्ययन सम्पन्न गरिएको छ। उक्त अध्ययनका आधारमा नेपालको सन्दर्भमा वासल - २ को आधारभूत सरल पद्धति (Simplified Standardised Approach) लागू गर्न सकिने देखिएको छ। तथापि वासल - २ का जटिलता र अत्याधुनिक व्यवस्थाहरू लागू गर्न भने थप समय पर्यन्तुपर्ने निश्चित छ।

१४५. Office of Superintendent of Financial Institution (OSFI), Canada को International Advisory Group को

- प्राविधिक सहयोगमा Supervisorहरूको सीप विकासको लागि अत्यन्त उपयोगी हुने एक Banking Supervision विषयक ४ दिनको एउटा सेमिनार सम्पन्न गरिएको छ ।
१४६. मालिका विकास बैंक लिमिटेडको २०६१/६२ को लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तथा उपलब्ध विवरणहरूको आधारमा पूँजीकोष ११ प्रतिशत हुनुपर्नेमा ७.८७ प्रतिशत मात्र रहेकोले अविलम्ब संस्थापकबाट उठाउन बाँकी चुक्ता पूँजी उठाउन र सर्वसाधारणका लागि छुट्याइएको शेयर बिक्री गरी पूँजीकोष पुऱ्याउने लगायतका निर्देशन दिइएको छ ।
१४७. नारायणी औद्योगिक विकास बैंकको प्रारम्भिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तथा अन्य उपलब्ध विवरणका आधारमा देखिएका कैफियतहरू बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६२ अनुसार ५ वर्ष नपुगेका वित्तीय संस्थाको संस्थापक शेयरधनीले आफ्नो शेयर धितोमा राख्न नपाउने व्यवस्था विपरीत देखिएको, पुराना कर्जालाई नयाँ नम्बर दिई प्रक्रिया नपुऱ्याएको लगायतका अनियमित कार्य भए/गरेको पाइएकोमा आवश्यक निर्देशन दिइएको छ ।
१४८. आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, वित्तीय नियमहरू र कालोसूची तथा कर्जा सूचनासम्बन्धी निर्देशन पूर्णपालना नभएको सम्बन्धमा र कर्जा प्रवाहमा सीमा नाघ्ने गरेको सम्बन्धमा भाजुरत्न फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), जनरल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), नवदुर्गा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), पोखरा फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), सेण्ट्रल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), मल्टीपरपस फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), वर्ल्ड मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), नेपाल बङ्गलादेश फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), सिर्जना फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था) र कस्मिक मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स क. लिमिटेड (वित्तीय संस्था) लाई कैफियतहरू सुधार गर्नका लागि निर्देशन दिइएको छ ।
१४९. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ विपरीत अर्थात् पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा तथा संस्थापक समूहमा कर्जा प्रवाहसम्बन्धी निर्देशन पालना नभएका नेपाल श्रीलङ्का मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), एल्लिक एभरेष्ट फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), प्रिमियर फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था) लाई कैफियतहरूको आवश्यक सुधार गर्न निर्देशन दिइएको छ ।
१५०. क्रिष्टल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई निर्देशन विपरीत आफ्नो वित्तीय स्वार्थ रहेको संस्था जे.डि.ए. डेभलपर्समा लगानी गरेको रु. ४ करोड २४ लाखको सम्बन्धमा मिति २०६२।१०।२४ मा गरेको लिखित प्रतिबद्धता अनुरूप असुल गरी जानकारी दिन निर्देशन दिनुका साथै उक्त कम्पनीलाई Close Monitoring मा राखिएको छ ।
१५१. बटवल फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था) मा चुक्ता पूँजीको ४ प्रतिशत शेयर धारण गर्ने संस्थापक शेयरधनी सो कम्पनीको वित्तीय निर्देशक पदमा कार्यरत रहेकोमा निर्देशनको दायराभित्र ल्याउन निर्देशन दिइएको छ ।
१५२. स्टेण्डर्ड फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था) ले यस बैंकबाट मिति २०६१।७।१६ मा दिइएको लाभांशसम्बन्धी निर्देशन पालना नगरेकोले सम्बन्धित निर्णय प्रक्रियामा संलग्न सञ्चालक तथा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतलाई कुल फिर्ता गर्नुपर्ने लाभांश रकम रु. ५७ लाख ६० हजारको १४ प्रतिशतका दरले हुने ब्याज बराबरको रकम रु. ६,८७,६८०।- कम्पनीमै जम्मा गर्न लगाइएको छ भने निजहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ९९ को उपदफा २ बमोजिम प्रत्येकलाई रु. १५,००१।- का दरले जरिवाना गरिएको छ ।
१५३. युनाइटेड विकास बैंक लिमिटेड (वित्तीय संस्था) का सञ्चालक समितिका अध्यक्ष भोलाराम के.सी. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ को दफा १८ को खण्ड (भ) मा भएको व्यवस्था

अनुसार सरकारी सेवा र सञ्चालक पदमा बहाल रहेकोले निजलाई सञ्चालक पदबाट हटाउन निर्देशन दिइएकोमा निजले सरकारी सेवाबाट अवकाश लिई सञ्चालक पदमा कायम रही निर्देशनको पालना गराइएको छ ।

१५४. मकालु यातायात सहकारी संस्था लिमिटेड (वित्तीय संस्था) ले यस बैंकको निर्देशन बमोजिम पूँजीकोष कायम नभई ऋणात्मक रहेको प्राथमिक पूँजीलाई सुधार गर्ने कुनै योजना तथा कार्यक्रम पेश गर्न नसकेको, सञ्चित नोक्सानी बढ्दै गएको, कर्जा वर्गीकरण र सोको लागि गर्नुपर्ने नोक्सानी व्यवस्था यस बैंकको निर्देशन अनुसार नभएको र संस्थाको वास्तविक वित्तीय स्थिति प्रेषित गरेको वित्तीय विवरण अनुसार नरहेको सन्दर्भमा संस्थालाई यथास्थितिमा कारोबार गर्न दिँदा सदस्य निक्षेपकर्ताहरूको हित नहुने देखिएकोले उक्त संस्थालाई यस बैंकबाट प्रदान गरिएको इजाजतपत्र नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० बमोजिम रद्द गरिएको छ ।

१५५. नेपाल विकास बैंक र नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंकको पूँजीकोष ऋणात्मक भएकोमा सोको सुधार गरी यस बैंकको निर्देशन बमोजिम पूँजीकोष कायम गर्न सम्बन्धित बैंकहरूबाट प्राप्त पूँजी योजना सशर्त स्वीकृत गरी सोको अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१५६. २०६२।८।५ को निर्णयबाट नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८५ (ख) बमोजिम अरूण फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था) विगतका आर्थिक वर्षहरूदेखि लगातार घाटामा रहेको, २०६१ आषाढमा कम्पनीको Net-worth रु. २ करोड ५२ लाखले र २०६२ आषाढमा रु. २ करोड ६२ लाखले ऋणात्मक भएको र बाह्य लेखापरीक्षकले समेत कम्पनीको सोही Concern मा प्रश्न उठाएको हुनाले कम्पनीलाई समस्याग्रस्त घोषणा गरी उक्त कम्पनीको वित्तीय स्थिति सुधार गर्नको लागि अन्तिम मौका दिन नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (ग) अनुसार निर्देशन दिइएको छ ।

१५७. प्रिमियर फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडले संस्थापक

सदस्यको नाममा दर्ता भएको जग्गा धितो राखी निजका छोरालाई कर्जा प्रवाह गरकोमा सोको साँवा र ब्याज असुलउपर गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

१५८. जानकी फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडले यस बैंकबाट दिइएका निर्देशन पालना नगरेको, निर्देशन विपरीत सञ्चालकहरूलाई कर्जा प्रवाह गर्ने गरेको, सीमाभन्दा बढी वित्तीय स्रोत सङ्कलन गरेकोमा सीमाभन्दा बढी सङ्कलित वित्तीय स्रोत यस बैंकमा जम्मा गर्न निर्देशन दिइएकोमा जम्मा नगरेको कारणले निक्षेप सङ्कलन र नवीकरण गर्नमा प्रतिबन्ध लगाइएकोमा मिति २०६२।४।२१ को निर्णयानुसार सो प्रतिबन्ध फुकुवा गरिएको छ ।

१५९. बैंकको नीति निर्देशनअनुसार लेखापरीक्षण सम्पन्न नभएका श्री बि.आर.एस. न्यौपाने : ओम फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, श्री श्याम कार्की : जानकी फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड (वित्तीय संस्था), अमात्य एण्ड कम्पनी : एल्पिक एभरेष्ट फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, श्री ज्ञानेन्द्र भारी : नेपाल बङ्गलादेश लिजिङ्ग एण्ड फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, प्रिमियर फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, श्री गोपालकुमार श्रेष्ठ : नवदुर्गा फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, एन.के. जोशी एण्ड कम्पनी (नारायणकृष्ण जोशी) नारायणी फाइनान्स कम्पनीका शशि सत्याल एण्ड कम्पनी (शशि सत्याल) : आई.एल.एफ.सी. र कयाल एण्ड कम्पनी (कुञ्जविहारी कयाल) : लुम्बिनी फाइनान्स एण्ड लिजिङ्ग कम्पनी लिमिटेडका लेखापरीक्षकसँग स्पष्टीकरण माग गरिएको छ ।

विदेशी विनिमयसम्बन्धी व्यवस्था

१६०. भारतका उत्पादनकर्ता फर्म/कम्पनीबाट नेपालमा दर्ता भएका उत्पादनमूलक औद्योगिक फर्म र बढीमा ५ मेगाबाट क्षमतासम्मको ऊर्जामूलक उद्योगले प्रतीतपत्रमार्फत भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सङ्ख्या ६६ रहेकोमा २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्म २१ वटा वस्तुहरू थप भई यस्ता वस्तुहरूको सङ्ख्या ८७ वटा पुगेको छ ।

१६१. पैठारी गर्न पूर्ण बन्देज लागेका वस्तुहरूको सूचीबाट सुनचाँदीलाई (अर्द्धतयारीसमेत) हटाई नेपालमा विधिवत् दर्ता भएका फर्म/कम्पनी र वाणिज्य बैंकहरूले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा सुनचाँदी (अर्द्धतयारीसमेत) आयात गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१६२. विश्वमा दिन प्रतिदिन विद्युतीय टिकट (Electronic Ticket) को प्रचलन बढ्दै गएकोले राहदानी बापतको सटही सुविधालाई अफ सजिलो तथा भरपर्दो बनाउनको लागि निजी तथा औपचारिक तवरले विदेश भ्रमणमा (भारतबाहेक) जाने नेपाली नागरिकहरूलाई राहदानी बापतको सटही सुविधा विद्युतीय टिकट (Electronic Ticket) को आधारमा समेत सोभै वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१६३. निजी तथा औपचारिक तवरले विदेश भ्रमणमा (भारतबाहेक) जाने नेपाली नागरिकहरूलाई राहदानी बापत एक आर्थिक वर्षमा १ (एक) पटक मात्र अमेरिकी डलर २,०००- सटही प्रदान गर्ने व्यवस्था रहेकोमा आर्थिक वर्षको एक पटकको बन्देज हटाइएको छ, साथै राहदानीमा दरपीठ गर्ने व्यवस्थासमेत खारेज गरिएको ।
१६४. वाणिज्य बैंकहरूले सोभै व्यक्ति तथा संस्थाहरूलाई विभिन्न प्रयोजनको लागि अमेरिकी डलर १,००० सम्मको भुक्तानी गर्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा सो सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १,५०० कायम गरिएको छ ।
१६५. नियमानुसार अमेरिका, क्यानडा, अष्ट्रेलिया, न्युजिल्याण्ड र बेलायतजस्ता विकसित देशहरूको अप्रवास भिसीमा जाने नेपाली नागरिकहरूलाई settlement खर्च बापत प्रतिव्यक्ति अमेरिकी डलर २,५०० र परिवारसमेत जाने भएमा अमेरिकी डलर ५,००० प्रदान गर्दै आएकोमा सोको सीमा वृद्धि गरी भिसा प्राप्त व्यक्तिको हकमा अमेरिकी डलर ५,००० र परिवारसमेत जाने भएमा अमेरिकी डलर १०,००० को सटही सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।
१६६. निर्यात तथा पर्यटन क्षेत्रका आर्जनबाट खोलिएका परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता भएका फर्म/संस्था/कम्पनीहरूले आफ्नो व्यापार प्रवर्द्धन गर्नको लागि भारतबाहेकका मुलुकहरूमा आयोजना हुने मेला/प्रदर्शनीमा भाग लिनको लागि स्टल बुकिङ्ग, रजिस्ट्रेशन शुल्क, सेवा शुल्क इत्यादिको भुक्तानी परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता खर्च गरी वाणिज्य बैंकहरूले प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१६७. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोलेका व्यक्तिहरूको खाता सञ्चालन गर्ने अधिकार अन्य व्यक्तिलाई दिन नपाइने र खातावाल स्वयंले मात्र सञ्चालन गर्नुपर्ने साविकको व्यवस्थालाई परिवर्तन गरी खातावालले अख्तियारी प्रदान गरेको अवस्थामा निजको दम्पती वा बाबु/आमा वा छोरा/छोरीले पनि सो खाता सञ्चालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१६८. Cash Against Documents (CAD) व्यवस्था अन्तर्गत भारतबाहेक अन्य मुलुकतर्फ निर्यात गर्न चाहने निर्यातकर्ताहरूको लागि निर्यात मूल्यको ५ प्रतिशतले हुने बैंक ग्यारेण्टी लिई अमेरिकी डलर १,००,००० सम्मको निर्यात गर्ने अनुमति प्रदान गरिँदै आइरहेकोमा निर्यात मूल्यको ५ प्रतिशतले हुने रकम बराबरको नगद वा बचतपत्र वा विकास ऋणपत्र वा सम्बन्धित बैंकलाई मान्य हुने सुरक्षणपत्र धरौटीको रूपमा लिई अमेरिकी डलर २ लाखसम्मको त्यस्तो अनुमतिपत्र सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले पनि जारी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ तर बैंक ग्यारेण्टीको आधारमा निर्यात गर्नुपरेमा साविक बमोजिम यस बैंकको स्वीकृत लिनुपर्ने व्यवस्था भने यथावत् राखिएको छ ।
१६९. भारतबाहेक तेस्रो मुलुकबाट सामान आयात गर्ने प्रयोजको लागि पठाइएको अग्रिम भुक्तानी बापतको रकम कारणबस बिक्रेताले भुक्तानी पठाउने समयमा धरौटी बापत भन्सार कार्यालयको नाममा जारी भएको चेक रद्द गर्नुपरेमा यस बैंकको स्वीकृत लिनुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा त्यस्ता चेकहरू सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले रद्द गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१७०. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरी खोलिएका प्रतीतपत्रहरूमा उल्लिखित रकमभन्दा बढी रकमको डकुमेण्ट प्राप्त भएको अवस्थामा

- प्रतीतपत्रमा उल्लिखित रकमको २ प्रतिशत वा अमेरिकी डलर १,००० मध्ये जुन बढी हुन्छ, सो रकमसम्मको डकुमेण्ट सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले स्वीकार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१७१. प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत विदेशी मुद्रामा ऋण लिएका ऋणीसँग सो ऋणको ब्याजदर Hedge गर्ने सिलसिलामा कुनै वाणिज्य बैंकले Interest Rate Swap गर्न चाहेमा सोको जानकारी यस बैंकलाई दिएर वाणिज्य बैंक आफैले गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१७२. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरी खोलिएका आयात प्रतीतपत्र वा ड्राफ्ट/टी.टी. अन्तर्गत बैंकबाट डकुमेण्ट छुटाउँदा वा अग्रिम भुक्तानी पठाउँदा सम्बन्धित भन्सार कार्यालयको नाममा जारी गरिएको धरौटी बापतको चेक जारी भएको मितिले ९० दिनभित्र भुक्तानी हुनुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा भन्सार कार्यालयको नाममा जारी गरिएको धरौटी बापतको चेक म्यादभित्र प्रयोग हुन नसकी म्याद थप गर्न आएमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले त्यस्ता चेकको म्याद थप गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१७३. आयात मूल्यको १० प्रतिशत बैंक ग्यारेण्टी पेश गरी यस बैंकबाट निजी क्षेत्रका मल आयातकर्ताहरूलाई रासायनिक मल आयात गर्नको लागि प्रतीतपत्र खोल्न अनुमति प्रदान गरिँदै आएकोमा आयातकर्ताहरूले प्रतीतपत्रमार्फत रासायनिक मल आयात गर्न चाहेमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले आयात मूल्यको २ प्रतिशतले हुने रकम बराबरको नगद वा बचतपत्र वा विकास ऋणपत्र वा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकलाई मान्य हुने सुरक्षण धरौटीको रूपमा राखी प्रतीतपत्र खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१७४. नेपालका वाणिज्य बैंकहरूमा परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खाता भएका अन्तर्राष्ट्रिय संघ /संस्था /नियोग / कार्यालय आदिले विभिन्न प्रयोजनको लागि भारतमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै भुक्तानी गर्नुपरेमा वाणिज्य बैंकहरूबाट सोभै ती कार्यालयहरूको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता खर्च गरी त्यस्तो भुक्तानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१७५. नेपालमा सञ्चालित निजी क्षेत्रका उद्योग, कम्पनी वा फर्मले विदेशबाट ऋण लिनुपरेमा यस बैंकको अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा कुनै उद्योग कम्पनी वा फर्मले कुनै स्वदेशी सम्पत्ति धरौटी नराखी एक वर्ष वा सोभन्दा बढी अवधिको विदेशी ऋण लिन चाहेमा यस बैंकलाई जानकारी मात्र दिएर पुग्ने, अनुमति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

मुद्रा तथा आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थापन

१७६. श्री ५ को सरकारको कारोबारमा सरलता, एकरूपता र नियमितता ल्याउने अभिप्रायले सरकारी कारोबार निर्देशिकामा आवश्यक परिमार्जन गरी आर्थिक वर्ष २०६२/०६३ देखि 'सरकारी कारोबार निर्देशिका २०६२' लागू गरिएको छ ।
१७७. वाणिज्य बैंकहरूबाट सञ्चालित सरकारी कारोबारको लागत तथा अध्ययन सर्भेक्षण कार्य सम्पन्न भई सोको प्रतिवेदन सरकारी कारोबार पुनरावलोकन समितिमा विचाराधीन रहेको छ ।
१७८. यस बैंकका सञ्चालक समितिका सदस्यको अध्यक्षतामा गठित 'रणनीतिक योजना उपसमिति' ले विभिन्न विभाग/महाशाखाको प्रमुख तथा अन्य विज्ञहरूको सहभागितामा तयार पारेको नेपाल राष्ट्र बैंकको रणनीतिक योजना (२००६-२०१०) को मस्यौदा अन्तिम रूप दिने प्रक्रियामा रहेको छ । सो दस्तावेजमा यस बैंकको आगामी ५ वर्षको दूरदृष्टि, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र अनुगमन सूचकहरू समेटिएका छन् ।
१७९. २०६२ श्रावण १ गतेदेखि एभरेष्ट बैंक लिमिटेडलाई वीरगन्ज भन्सार र सुब्बा बन्दरगाह अलौ, पर्सामा राजस्व जम्मासम्बन्धी कारोबार गर्ने स्वीकृति दिइएपछि सरकारी कारोबार गर्ने वाणिज्य बैंकहरू राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, नेपाल बैंक लिमिटेड, नेपाल बङ्गलादेश बैंक लिमिटेड र एभरेष्ट बैंक लिमिटेडका शाखाहरूको सङ्ख्या १०५ पुगेको छ । सरकारी कारोबारमा संलग्न कर्मचारीहरूलाई दक्षता प्रदान गर्ने र देखा परेका समस्याहरू निराकरण गर्ने अभिप्रायले वाणिज्य बैंकका १३ शाखा/उपशाखाहरूमा स्थलगत

तालिम तथा निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ भने सरकारी कारोबारसँग सम्बद्ध कार्यालयहरूको सहभागितामा २ वटा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम र एउटा क्षेत्रीय स्तरको गोष्ठी सञ्चालन गरिएको छ । यसबाट प्राप्त सुझावहरू अनुरूप आगामी दिनहरूमा सरकारी कारोबार अझ परिष्कृत हुनुका साथै छिटो छरितो हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

१८०. समाशोधन गृह (Clearing House)को कार्य छिटो छरितो रूपमा राफसाफ (Settlement) हुने प्रभावकारी व्यवस्था मिलाउनुका साथै अधिकतम भौतिक पूर्वाधार तयार गरी क्षमता विस्तार गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश बमोजिम क, ख र ग वर्गका वित्तीय संस्थाका शाखा तथा उपशाखाहरूलाई समेत यस बैंकको समाशोधन गृहको सदस्यता प्रदान गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । समाशोधन गृहका सदस्यहरूको सदस्यता शुल्क तथा नवीकरण शुल्क परिमार्जन गरिएको छ । हालसम्म विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा कार्यालयसमेत गरी ९५ सदस्यले बैंकिङ्ग कार्यालय अन्तर्गत रहेको Clearing House बाट आवश्यक सुविधा उपयोग गरी रहेका छन् । Clearing House का सदस्यहरूलाई छिटो छरितो सेवा उपलब्ध गराउन RTGS (Real Time Gross Settlement) प्रणाली nfu गर्न समाशोधन गृहलाई निकट भविष्यमा यान्त्रिकीकरण (automation) गर्न कार्यक्रम राखिएको छ ।

१८१. बैंकिङ्ग कार्यालयमा रकम विप्रेषण गर्न तथा विप्रेषित रकम प्राप्त गर्ने सुविधाको लागि जडित Swift System लाई Swift 25 बाट Swift Net Fin मा रूपान्तरण गरी विकसित प्रविधिमा समाहित गरिएको छ । यसलाई अझ सुरक्षित एवं समयानुकूल स्तरोन्नति गर्दै लैजाने सन्दर्भमा ISP Local Loop Line र SAS प्रविधिमा जानका लागि आवश्यक पूर्वाधार तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ । विदेशी विनिमय डिभिजनका सम्पूर्ण फाँटहरूको कारोबारलाई कम्प्युटर नेट प्रणालीसँग आबद्ध गर्ने कार्यक्रम राखिएको छ ।

१८२. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुसार नोटहरूको

छपाइ गरी अर्थतन्त्रको आवश्यकता र माग अनुरूप नोटको निष्कासन एवं व्यवस्थापन गर्ने सिलसिलामा वि.सं २०६१ चैत्र महिनादेखि २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्म रु. ६ अर्ब ९२ करोड मूल्यका थप नोट निष्कासन भई २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा जम्मा निष्कासित नोटको परिमाण रु. ८० अर्ब १९ करोड पुगेको छ । सरकारी कारोबारको व्यवस्थापन र सञ्चालनको साथै अधिराज्यभर नेपाली नोटको सरल आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले यस बैंकका सबै कार्यालय लगायत विभिन्न वाणिज्य बैंकहरूमा खोलिएका नोटकोषमा पटक पटक गरी रु. ३५ अर्ब ८० करोड तोडा चलान कारोबार गरिएको छ ।

१८३. चलनचल्तीमा नआउने भुत्रा तथा मैला नोटहरू जलान गर्ने सम्बन्धमा २०६१ चैत्रदेखि २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा रु. ९ अर्ब ३२ करोड ४६ लाख बराबरका कारोबारको लागि अयोग्य नोटहरू जलान गरिएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा रु. ११ अर्ब ६६ करोड २९ लाख बराबरका त्यस्ता नोटहरू जलान गरिएका थिए ।

१८४. २०६१ चैत्र महिनादेखि २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा रु. १००० दरका १ करोड थान, रु. ५०० दरका ५५ लाख थान, रु. १० दरका २ करोड २२ लाख थान र रु. ५ दरका ४ करोड थान नोट छपाइ गरी नेपाल राष्ट्र बैंक भन्दाभित्र ल्याइसकिएको छ । त्यसैगरी नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वर्ण जयन्तीको उपलक्ष्यमा यस बैंकले असर्फीतर्फ १० ग्रामको २,००० थान, ५ ग्रामको २,००० थान तथा २.५ ग्रामको २,००० थान निष्कासन गरेको छ भने चाँदीतर्फ रु. १,०००।- दरको स्मारिका सिक्का ५,००० थान निष्कासन गरी बिक्री वितरण गर्दै आइरहेको छ । त्यस्तै Rotary Club या Kasthamandap को शतवार्षिकीको उपलक्ष्यमा रु. १,०००।- दरको चाँदीको स्मारिका सिक्का ५,००० थान, विश्व हिन्दु महासंघको रजत जयन्तीको उपलक्ष्यमा रु. २५।- दरको क्यूप्रोनिकलको स्मारिका सिक्का १०,००० थान तथा नेपालले संयुक्त राष्ट्र संघको सदस्यता प्राप्त गरेको ५० वर्ष पुगेको अवसरमा रु. ५००।- दरको चाँदीको स्मारिका सिक्का ५,०००

थान निष्कासन गरी बिक्री वितरण गर्दै आइरहेको छ, साथै नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वर्ण जयन्तीको उपलक्ष्यमा निष्कासन गर्न लागिएको रु. ५० दरका दुई करोड थान नोट छपाइ प्रक्रियामा रहेका छन्। नेपाल राष्ट्र बैंक स्वर्णजयन्ती वर्षको विशेष अवसरमा रु. २ दरको विशेष हुलाक टिकट निष्कासन गरिएको छ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण

१८५. नेपाल राष्ट्र बैंकको आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई सुदृढ बनाउने सन्दर्भमा यस अवधिमा अन्तराष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्राविधिक सहायतामा विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध भई निजको सल्लाह र सुझाव अनुसार आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्यलाई अन्तराष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप समय सापेक्ष रूपमा व्यवस्थित एवं व्यावहारिक बनाउन लेखापरीक्षण समिति लगायत बैंकका सम्भावित जोखिम नीति नियम र सुशासन प्रवर्द्धन गर्न सहायकसिद्ध हुने विषयहरूमा विशेष ध्यान दिनुपर्ने अवधारणाको विकास गरी सोही अनुरूप आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्यलाई अघि बढाउने प्रयास गरिएको छ।
१८६. वित्तीय कारोबार एवं compliance; DaGwL लेखापरीक्षण कार्यको अतिरिक्त संस्थागत योजना विभाग, वित्तीय क्षेत्र प्राविधिक सहयोग परियोजना वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग, अनुसन्धान विभाग, बैंकिङ्ग प्रवर्द्धन समिति र निर्माण कार्यहरू (सा.से.वि. अन्तर्गतका) को कार्यमूलक लेखापरीक्षण (Performance Audit) कार्य सम्पन्न गरी सकिएको र विराटनगर, जनकपुर, सिद्धार्थनगर र नेपालगञ्ज कार्यालयको गैरस्थलगत लेखापरीक्षणको कार्य शुरू गरिएको छ।
१८७. बैंकका कार्यहरूमा निहित जोखिमको आधारमा लेखापरीक्षण कार्य गर्न अन्तराष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्राविधिक सहयोगमा आउनुभएका वित्तीय सल्लाहकारले दिएको तालिम र निजबाट उपलब्ध गराइएको सुझावहरू अनुसार आन्तरिक लेखापरीक्षण टोली खटाउँदा लेखापरीक्षण गरिने विभाग/कार्यालयको मुख्य मुख्य कामहरू, लेखापरीक्षणको उद्देश्य, लेखापरीक्षण गर्ने क्षेत्रहरू, टोलीमा जाने कर्मचारीहरू र कार्य अवधि स्पष्ट रूपमा खुलाई सम्बन्धित विभाग/कार्यालय

र टोलीका सदस्यहरूलाई Letter of engagement उपलब्ध गराउने गरिएको र यसका साथै आन्तरिक लेखापरीक्षण पश्चात् प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपर सम्बन्धित विभाग एवं कार्यालयका पदाधिकारीहरूसँग छलफल गर्ने र मुख्य मुख्य कैफियतहरूबारे टिप्पणीसमेत लिने परम्पराको शुरूवात गरिएको छ।

१८८. अन्तराष्ट्रिय मुद्रा कोषका सल्लाहकारबाट आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागको स्वायत्तता एवं कार्यक्षमता अभिवृद्धि गर्न दिइएका सुझाव कार्यान्वयन गरिने क्रममा छन्।
१८९. अन्तराष्ट्रिय मुद्रा कोषका सल्लाहकारसहितको आन्तरिक लेखापरीक्षण टोलीले पोखरा कार्यालयको स्थलगत अध्ययन, अवलोकन गरी तयार गरेको आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्यविधिलाई अन्तिम रूप दिई कार्यान्वयनसमेत गरिएको छ।
१९०. बाह्य लेखापरीक्षणको साथै अन्तराष्ट्रिय संस्थाहरूलाई पनि लेखापरीक्षणसम्बन्धी कार्यको जानकारी होस् भन्ने उद्देश्य एवं अन्तराष्ट्रिय मुद्रा कोषका सल्लाहकारको अनुरोधसमेतलाई ध्यानमा राखी लेखापरीक्षणसम्बन्धी प्रतिवेदनहरू (मुद्रा व्यवस्थापन विभाग, बैंकिङ्ग प्रवर्द्धन समिति, वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग र लघु वित्त विभाग आदिका लेखापरीक्षण प्रतिवेदनहरू) अंग्रेजी भाषामा तयार गरिएका छन्।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१९१. नशक्ति व्यवस्थापन अन्तर्गत बैंकमा वर्तमान तथा भावी चुनौतीहरूको सामना गर्न सक्ने समयानुकूल जनशक्ति तयार गर्ने सन्दर्भमा बैंकलाई लामो समयसम्म सेवा प्रदान गरी वर्तमान स्थितिसम्म पुऱ्याउन योगदान दिनुहुने कर्मचारीहरूलाई स-सम्मान बिदा दिने र समय अनुसारको आधुनिक सीप, ज्ञान र दक्षतायुक्त जनशक्तिलाई बैंक सेवामा प्रवेश गराउने नीति अनुरूप अधिल्ला वर्षहरूमा जस्तै २०६२ आषाढ महिनामा पनि स्वैच्छिक अवकाश योजना कार्यान्वयन गरियो। उक्त स्वैच्छिक अवकाश योजनाबाट अधिकृतस्तर र सहायक स्तरका गरी जम्मा ८५ जना कर्मचारीहरूलाई स-सम्मान बिदा गरिएको छ। यसैगरी बैंकमा आधुनिक

ज्ञान, सीप र दक्षता युक्त कर्मचारीहरूलाई प्रवेश गराई बैंकलाई वर्तमान तथा भावी चुनौतीहरूको कुशलतापूर्वक सामना गर्न सक्षम बनाउने सिलसिलामा खुला प्रतिस्पर्धात्मक प्रतियोगिताको आधारमा अधिकृत तृतीय स्तरमा १७ जनालाई बैंक सेवामा लिइएको छ । मुलुकभरिकै सुरक्षा आन्तरिक सुरक्षा व्यवस्थालाई अझ बढी चुस्त दुरुस्त राख्नको लागि १२ जना सुरक्षाकर्मीहरूलाई करारमा भर्ना गरिएको छ । २०६० चैत्रको दरबन्दीको आधारमा बढुवा सम्पन्न भइसकेको र २०६१ चैत्र मसान्तसम्मको दरबन्दीको आधारमा बढुवा प्रक्रिया प्रारम्भ भई अधिकृत विशिष्ट श्रेणीको बढुवा नतिजा प्रकाशित हुनुका साथै अधिकृत प्रथम र द्वितीय श्रेणीको बढुवा प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ ।

१९२. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ मिति २०६२।४।१। देखि लागू गरिएको सन्दर्भमा यस विनियमावलीमा व्यवस्था भएका मुख्य बुँदाहरूमध्ये कर्मचारीहरूको अधिकतम सेवा अवधि ३० वर्ष वा उमेर ५८ वर्षसम्म मात्र बैंक सेवामा रहन पाउने प्रावधान रहेको छ । यस प्रावधान अनुसार तत्काल ८ जना र पछि विभिन्न समयमा थप ४ जना गरी जम्मा १२ जना कर्मचारीहरूले २०६२ फाल्गुण मसान्तसम्ममा अनिवार्य अवकाश प्राप्त गरिसकेका छन् । हाल बैंकमा जम्मा १५६८ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । जसमध्ये अधिकृत स्तरका ४३४ र सहायक स्तरका ११३४ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेको हुँदा अधिकृत/सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको अनुपात १:२.६ कायम हुन आएको छ ।

तालिम, सेमिनार, अन्तर्क्रिया र गोष्ठी

१९३. बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता, ज्ञान र सीप अभिवृद्धि गरी बदलिँदो समय सापेक्ष योग्य, दक्ष र सक्षम बनाउनको लागि उनीहरूलाई समय समयमा स्वदेश तथा विदेशमा सञ्चालित विभिन्न तालिम, सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमणहरूमा सहभागी गराउनुपर्ने हुन्छ । यसै सिलसिलामा यस वर्ष २१६ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई विदेशमा

सञ्चालन भएका विभिन्न सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण तथा तालिमहरूमा सहभागी गराइयो । तीन जना कर्मचारीहरूलाई विदेशमा अध्ययन गर्न अध्ययन काज प्रदान गरिएको छ भने तीन जना कर्मचारीहरूलाई विदेशमा अध्ययन गर्न अध्ययन बिदा प्रदान गरिएको छ ।

१९४. त्यसैगरी विभिन्न संस्थाहरूबाट स्वदेशमा सञ्चालित सेमिनार, गोष्ठी, तालिम आदि कार्यक्रमहरूमा बैंकका ७१ जना कर्मचारीहरूलाई भाग लिने अवसर प्रदान गरियो भने बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले सञ्चालन गरेका विभिन्न तालिमहरूमा २८८ जना कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराइयो ।

१९५. नेपाल राष्ट्र बैंक लगायत अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थामा कार्यरत अधिकृत तथा सहायक स्तरका कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरी उनीहरूको ज्ञान, सीप तथा कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि पुर्याउने लक्ष्य अनुरूप बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रद्वारा मिति २०६१ साल चैत्र देखि २०६२ साल फाल्गुणसम्मको अवधिमा विविध विषयका २३ वटा नियमित तालिम प्रदान गरिनुका साथै २ वटा कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न भएका छन् । यी कार्यक्रमहरूमा अधिकृतस्तरका २६२ जना र सहायक स्तरका २२१ जना गरी कुल ४८३ जनाको सहभागिता रहेको थियो । Stress Management विषयक वरिष्ठ अधिकृत स्तरीय एउटा कार्यशाला गोष्ठी धुलिखेलमा सञ्चालन गरिएको थियो भने अर्को Macro Econometric Modelling विषयक गोष्ठी बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रमै सञ्चालन गरिएको थियो ।

१९६. बैंकका जिल्ला स्थित कार्यालयहरूमा गठन भएका Computer Operation Core Group (COCG) लाई सुदृढीकरण गर्न विगत वर्षभै यस वर्ष पनि तालिम प्रदान गरिएको छ । चालू वर्षदेखि सो तालिमलाई अझ प्रभावकारी बनाउन तालिमका विषय वस्तुमा परिमार्जन गरी ICT Infrastructure in NRB, Operating Systems, Banking System, Hardware and Troubleshooting, Utility S/W, Network, Client Server Concepts & Internet and

Email आदि विषय समावेश गरिएको छ । यस अनुरूप उल्लिखित समयावधिमा नेपालगञ्ज, जनकपुर, धनगढी, सिद्धार्थनगर र विराटनगर स्थित कार्यालयहरूका अधिकृत तथा कर्मचारीहरू गरी जम्मा ५० जनालाई तालिम प्रदान गरिएको थियो ।

१९७. विभिन्न विभागहरूमा प्रयोगमा रहेका Softwareहरूको सञ्चालन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनका लागि Software Operation तालिम सञ्चालन गर्ने क्रममा उल्लिखित समयावधिमा बैकिङ्ग कार्यालय, थापाथलीका १२ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई सो कार्यालयको नगद फाँटमा हुने दैनिक ने.रु. भा.रु. तथा परिवर्त्य विदेशी मुद्राको कारोबार गर्नका लागि तयार गरिएको Software सञ्चालनसम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको छ । साथसाथै बैकमा प्रयोगमा रहेका सफ्टवेयरहरूका विषयमा आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई परिचित गराउने उद्देश्यले उक्त विभागका १२ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई समेत बैकिङ्ग कार्यालय, थापाथलीमा प्रयोगमा रहेका Banking System Operation सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको छ ।

१९८. सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा भएको दूत विकाससँगै बैकको कम्प्युटराइजेशन कार्यलाई समय सापेक्ष सुदृढ गर्ने चुनौती बैकका सामू रहे अनुरूप सो चुनौतीको सामना गर्न बैकका उच्च पदस्थ अधिकृतहरूका बीच अन्तरक्रिया गरी यस क्षेत्रमा अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीतिका बारेमा छलफल हुनु सान्दर्भिक ठानी “नेपाल राष्ट्र बैकको आधुनिकीकरणमा सूचना प्रविधिको भूमिका” विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।

१९९. बैकिङ्ग क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको भूमिका महत्वपूर्ण रहे अनुरूप नेपालका वाणिज्य बैकहरूमा सूचना प्रविधिको प्रयोगको वर्तमान अवस्था, नेपाल राष्ट्र बैक र वाणिज्य बैकहरूका बीच विद्यमान Electronic Data Communication Mechanism लाई प्रभावकारी बनाउने कार्यमा देखिएका समस्या, वाणिज्य बैकहरूको विद्यमान

IT Platform, Security System का अतिरिक्त Compliance Reporting का लागि उनीहरूको Functionality Requirement from NRB IT Services लगायतका विविध विषयहरूमा छलफल गर्ने उद्देश्यले सबै वाणिज्य बैकहरूका सूचना प्रविधि विभागका प्रमुखहरू, नेपाल राष्ट्र बैकका सूचना प्रविधि विभागका अधिकृतहरू, नेपाल राष्ट्र बैकका अन्य सम्बन्धित विभागका वरिष्ठ अधिकृतहरू र महालेखा नियन्त्रकको कार्यालयका प्रतिनिधिसमेतको सहभागितामा IT Platform and Security विषयमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।

२००. बैक, बजार निर्माता तथा सर्वसाधारण लगानीकर्ताहरूलाई राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन सम्बन्धमा जानकारी दिने उद्देश्यले काठमाडौंमा दुईवटा र पोखरामा एकवटा गरी जम्मा तीनवटा राष्ट्र ऋण व्यवस्थापनसम्बन्धी अन्तर्क्रिया कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको छ ।

सङ्गठनात्मक संरचना सुधार

२०१. बैकको सङ्गठनात्मक संरचनामा समय सापेक्ष परिवर्तन गर्ने क्रममा यस वर्ष टक्सार विभागलाई मुद्रा व्यवस्थापन विभागमा गाभी टक्सार महाशाखा नामाकरण गरिएको छ । त्यसैगरी बैकर्स क्लवलाई खारेज गरी बैकको सङ्गठनात्मक संरचनाबाट हटाइएको छ ।

२०२. जनसम्पर्क महाशाखाको संरचनात्मक सुधारसम्बन्धी विशेष अध्ययन सम्पन्न भइसकेको र विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभागको संरचनात्मक सुधारसम्बन्धी विशेष अध्ययनसमेत शुरू गरिएको छ ।

२०३. राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभागको विभागीय कार्य सरलीकरण गर्ने एवं हिसाब मिलान कार्य प्रभावकारी बनाउनेसम्बन्धी विशेष अध्ययनको प्रतिवेदन लेखाविज्ञ समितिको रायसुझावसहित वित्तीय क्षेत्र सुधार समितिमा पठाइएको छ ।

कर्मचारी सुविधा तथा अन्य नीतिगत व्यवस्था

२०४. बैकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको सुविधा र हितलाई ध्यानमा राख्दै गरिएका विभिन्न नीतिगत व्यवस्थाहरू यस प्रकार रहेका छन् :

- (क) कर्मचारीहरूलाई पोशाक सुविधा प्रदान गर्दा अघिल्ला वर्षहरूमा २ किस्तामा प्रदान गर्ने गरिएकोमा यस वर्षदेखि प्रत्येक वर्ष वैशाख ५ गते एकमुष्ट प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनुका साथै कर्मचारीहरूलाई प्रदान गरिँदै आएको पोशाक सुविधामा ५० प्रतिशतले वृद्धि गरिएको छ ।
- (ख) बैंकको स्वर्ण महोत्सवको उपलक्ष्यमा बैंकमा कार्यरत सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई एक महिनाको शुरु तलब बराबरको रकम पुरस्कार स्वरूप प्रदान गरिएको छ ।
- (ग) बैंकको दैनिक क्रियाकलापलाई अभ्र बढी चुस्त पार्नको लागि खाजा समयको किटान, शोधपुछ व्यवस्था, हाजिरी कपी व्यवस्थित गर्ने, अपरभट बाहिर जाने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्ने तथा कार्यालयको कोठा नम्बरिड गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।
- (घ) बैंकका कर्मचारीहरूका परिवारलाई आँखा उपचार गराउन आवश्यक परेमा आँखा अस्पताल, त्रिपुरेश्वरमा दैनिक एक शैया आरक्षणको व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ङ) विभागीय प्रमुखहरूलाई प्रदान गरिएको मोबाइल सुविधाअन्तर्गत न्यूनतम मासिक महशुलमात्र बैंकले व्यहोर्ने गरेकोमा यसका अतिरिक्त थप रु. १०००।-समेत प्रदान गर्ने नयाँ व्यवस्था गरिएको छ ।
- (च) कर्मचारीहरूको तलबमा २० प्रतिशतले वृद्धि गरिनुका साथै औषधी सुविधामा परिमार्जन, दैनिक भत्तामा ५० प्रतिशतले वृद्धि, कर्मचारी सुरक्षण कोषको व्यवस्था गरिनुका साथै कर्मचारी कल्याणकारी सञ्चय कोषमा जम्मा रहेको प्रत्येक कर्मचारीको रु. १,००,०००।- सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई नै फिर्ता गरिएको छ ।
- (छ) शान्ति सुरक्षाको वर्तमान अवस्थालाई मनन गर्दै सर्वसाधारणहरूलाई बैंकको हाताभित्र प्रवेशगरी आफ्नो काम सम्पन्न गर्न सुगम होस् भन्ने अभिप्रायले बैंक प्रवेशपत्रको व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ज) बैंक सेवा २० वर्ष पूरा नहुँदै अनिवार्य अवकाशको कारणले सेवाबाट अलग भएका तत्कालीन कर्मचारीहरूलाई निजहरूको बीमित सापटीहरूको राष्ट्रिय बीमा संस्थानबाट प्राप्त हुने वोनस बैंक सेवा २० वर्ष पूरा गरी निवृत्तभरण पाउने गरी अवकाश भई जाने कर्मचारीहरूसह नै भुक्तानी प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (झ) मिति २०६२।४१ देखि लागू हुने गरी दुकुटी बीमा अन्तर्गतको नोट कोष, भा.रु. कोष, स्वर्ण कोष तथा चाँदी कोष, बीमा र बैंकका कर्मचारीहरूको सामूहिक दुर्घटना तथा ल्फोटर फाइडिलिटी ग्यारेन्टी बीमा शीर्षकहरूमा आतङ्कवाद विरुद्धको बीमा कभर गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

सूचना प्रविधि

२०५. बैंकका विभिन्न विभागहरूको कार्यलाई यान्त्रीकृत (Computerised) गर्नका लागि आवश्यक सफ्टवेयर विकास तथा पहिले तयार गरिएका सफ्टवेयरहरूको आवश्यक सुधार (Modification) गर्ने क्रममा निम्नानुसारका कार्यहरू सम्पादन गरिएका छन् ।
- (क) बैंकिङ्ग कार्यालयका लागि बैंकिङ्ग क्यास सफ्टवेयर तयार गरिनुका साथै राष्ट्र ऋणसम्बन्धी तथ्याङ्क तथा अभिलेखलाई CSDRMS नामक सफ्टवेयरमार्फत अद्यावधिक गरी यसको व्यवस्थापनलाई थप चुस्त र दुरुस्त बनाउने कार्य भइरहेको छ ।
- (ख) Central Account Division, Currency Management System, BOP Trade तथा Current Account Software र Personnel Record System; DaGwL सफ्टवेयरहरूमा थप रिपोर्टहरू तयार हुन सक्ने गरी आवश्यकतानुसार सुधार गरिएको छ ।

(ग) बैंक सुपरिवेक्षण विभागमा बैंकहरूबाट प्राप्त हुने विभिन्न किसिमका विवरणहरू कम्प्युटरको माध्यमबाट प्राप्त गरी प्रशोधन गर्ने कार्यका लागि प्रयोगमा रहेका सफ्टवेयरमा आवश्यक सुधार गरिएको छ ।

२०६. केन्द्रीय कार्यालयमा रहेको Internet सुविधालाई अझ प्रभावकारी बनाई बैंकको थापाथलीस्थित कार्यालयहरूमासमेत सो सेवा विस्तार गर्ने उद्देश्य अनुरूप केन्द्रीय कार्यालयमा भि-स्याट जडान गर्नका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी सोका लागि आवश्यक Specification समेत तयार गरी यस प्रविधिको स्थापनाको लागि प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ । यसैगरी Internet तथा Corporate E-mail को प्रयोगमा विस्तार गर्ने उद्देश्यका साथ E1 line को व्यवस्थाको लागि आवश्यक कार्य गरिएको र सो line स्थापनाको अन्तिम चरणमा रहेको छ, साथै सूचना प्रविधि विभागमा रहेको Central Server Room तथा Computer Lab लाई व्यवस्थित गर्नका लागि आवश्यक कार्यसमेत भइरहेको छ ।

पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण

२०७. देशको समग्र मूल्यस्थितिको प्रतिनिधिमूलक राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क निर्माण गर्ने, नेपाली घरपरिवारको आमदानी तथा खर्च पत्ता लगाई विश्लेषण गर्ने, आर्थिक सामाजिक परिसूचकहरू पत्ता लगाउने लगायतका उद्देश्यहरू पूरा गर्नको

लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले वि.सं. २०६२ साल मार्ग १ गतेदेखि छनौटमा परेका घरपरिवारबाट स्थलगत रूपमा घरपरिवारको आमदानी, खर्च लगायतका अन्य तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले वि.सं. २०३०-३२ मा पहिलो, २०४१-४२ मा दोस्रो र २०५२-५३ मा तेस्रो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण सम्पन्न गरेको थियो । चौथो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको लागि नेपाल अधिराज्यका सम्पूर्ण नगरपालिकाहरू, ३२ वटा जिल्ला सदरमुकामहरू (नगरपालिका नभएका सबै जिल्ला सदरमुकामहरू) र ४३ वटा ग्रामीण (सहरोन्मुख) बजार केन्द्रहरू गरी कुल १३३ वटा बजार केन्द्रहरूलाई सर्भमा समेटिएको छ । Multi stage stratified random sampling को प्रयोग गरी ५२ वटा बजार केन्द्रहरू र ५,०९५ घरपरिवारको छनौट गरी छनौटमा परेका घरपरिवारबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य सुचारु रूपले अगाडि बढिरहेको छ । प्रथम त्रयमास (२०६२ मार्गदेखि २०६२ माघ) को सर्वेक्षण कार्य निधिति समयभित्रै सम्पन्न भइसकेको छ भने दोस्रो त्रयमास (२०६२ फाल्गुणदेखि २०६३ वैशाख) को सर्वेक्षण कार्य निर्धारित तालिका अनुसार नै सुचारु रूपले सञ्चालन भइरहेका छ । तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य २०६३ साल कार्तिक मसान्तसम्म निरन्तर रूपमा सञ्चालन हुनेछ ।

२०८. चौथो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणका लागि छनौटमा परेका बजार केन्द्र र घरधुरी सङ्ख्या यस प्रकार रहेका छन् :

छनौटमा परेका बजार केन्द्र र घरधुरी सङ्ख्या

विकास क्षेत्र	बजार केन्द्र सङ्ख्या			घरधुरी सङ्ख्या		
	शहरी	ग्रामीण	जम्मा	शहरी	ग्रामीण	जम्मा
पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्र	५	८	१३	५००	८८०	१,३८०
मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र (काठमाडौं उपत्यकाबाहेक)	५	५	१०	४५५	४१०	८६६
काठमाडौं उपत्यका	४	४	८	९२०	२३५	१,१५५
पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र	५	६	११	४२५	२६०	६८५
मध्य-पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र	२	५	७	१३५	४५०	५८५
सूदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र	३	-	३	२२५	-	२२५
जम्मा	२४	२८	५२	२६६०	२,४३५	५,०९५

२०९ हाल सञ्चालनमा रहेको पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणले घरपरिवारको आम्दानी र खर्च लगायत विप्रेषणसम्बन्धी विवरण, भारतीय रुपैयाँको कारोबार, प्राकृतिक सम्पदाको उपभोग, संस्थागत र निजी क्षेत्रबाट प्रवाहित कर्जाको संरचना र ब्याजदर लगायतका सूचना तथा जानकारीहरू लिने प्रयास गरेको छ ।

२१०. नेपालमा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको आधारमा मुद्रास्फीतिको मापन गरिन्छ । विद्यमान सहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको वस्तु डालो र भार विभाजन आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा सम्पन्न गरिएको तेस्रो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको आधारमा तय गरिएको हो । मूल्य सूचकाङ्क एक संवेदनशील विषय भएकोले यसको बनौट र आधारहरूले देशको अर्थव्यवस्था र उपभोक्ताहरूको खर्च तथा उपभोग गर्ने बानीसँग तादात्म्यता राख्नु अपरिहार्य हुन जान्छ । तेस्रो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण पछिको १० वर्षको अवधिमा अर्थतन्त्रको संरचना, बजार व्यवस्था, व्यापारिक रणनीति, सहरोन्मुख ग्रामीण क्षेत्रहरूमा बजारको विकास, उपभोक्ताहरूको उपभोग गर्ने बानी तथा खर्च प्रणालीमा व्यापक परिवर्तनको साथसाथै बजारमा नयाँ नयाँ वस्तु तथा सेवाको प्रवेश र पुरानो वस्तु तथा सेवा लोप हुने प्रवृत्ति बढ्दै गएको परिप्रेक्ष्यमा विद्यमान उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको दायरा फराकिलो पारी यसमा समसामयिक सुधार गर्ने प्रमुख उद्देश्यका साथ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणसम्बन्धी कार्यलाई अगाडि बढाइएको छ ।

वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कानूनमा सुधार

२११. वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐन, नियम, विनियम सुधारतर्फ भएका कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :-

- (क) नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ (पहिली संशोधन) अध्यादेश, २०६२ परिमार्जनसहित मिति २०६२।१।२७ मा (चौथो पटक) जारी भई कार्यान्वयनमा आएको छ ।
- (ख) बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी प्रचलित कानूनको तत्काल संशोधन र एकीकरण गरी समयानुकूल बनाउन वाञ्छनीय

भएको सन्दर्भमा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश पहिलो पटक २०६० माघ २१ मा एउटै छाता ऐनको रूपमा जारी भएपश्चात सो अध्यादेशमा केही संशोधनसहित पाँचौ पटक २०६२ माघ १७ मा सोही मितिदेखि जारी भई कार्यान्वयनमा आएको छ ।

(ग) साहुको ऋण तिर्न नसकी दामासाहीमा परेका वा पर्न लागेका वा आर्थिक कठिनाइ भोगिरहेका कम्पनीको प्रशासन, दामासाहीसम्बन्धी कार्यविधि तथा त्यस्ता कम्पनीको पुनर्संरचनाका सम्बन्धमा तत्काल कानूनी व्यवस्था गर्न आवश्यक भएको सन्दर्भमा श्री ५ महाराजाधिराजबाट मिति २०६२।६।७ मा 'दामासाहीसम्बन्धी अध्यादेश, २०६२' मा लालमोहर लागि सोही मितिदेखि लागू भएको छ ।

(घ) देशको आर्थिक विकासका लागि आर्थिक क्रियाकलापको अधिकतम प्रवर्द्धन गर्न सुरक्षित कारोबारका सम्बन्धमा एकीकृत कानूनी व्यवस्था गरी चल अचल तथा अमूर्त सम्पत्ति उपरको दायित्व परिपालन गर्ने गराउने व्यवस्था तत्काल गर्न आवश्यक भएको सन्दर्भमा 'सुरक्षित कारोबार अध्यादेश, २०६२' को मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पेश भएकोमा श्री ५ महाराजाधिराजबाट मिति २०६२।६।७ मा लालमोहर लागि सोही मितिदेखि लागू भएको छ ।

(ङ) भ्रष्टाचार लागू औषध, जीउ मास्ने बेच्ने, हातहतियार तथा खरखजानाको गैर कानूनी किनबेच वा अन्य कुनै पनि गैरकानूनी तरिकाबाट आर्जित सम्पत्तिलाई बैंक, वित्तीय संस्था वा अन्य कुनै पनि निकायको माध्यमबाट शुद्धीकरण गर्ने कार्यलाई नियन्त्रण गर्न आवश्यक भएकोले मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण अध्यादेश, २०६२ को मस्यौदा उपर Pacific Group on Money laundering बाट सम्पन्न

नेपालको मूल्याङ्कनमा उल्लिखित सुभावहरूसमेतलाई समावेश गरी सरकार समक्ष पेश गरिएको छ ।

(च) सरकारी दीर्घकालीन ऋणपत्रहरूलाई नेपाल स्टक एक्सचेञ्जमा सूचीकरण गर्ने सम्बन्धमा सरकारी ऋणपत्रको प्राथमिक तथा दोस्रो बजार कारोबार नियमावली, २०६१ श्री ५ को सरकार, अर्थमन्त्रालयबाट स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ ।

२१२. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को घोषित मौद्रिक नीतिको उद्देश्य पूर्तिको लागि आवश्यकतानुसार सम्बन्धित विभागसँग समन्वय गरी मस्यौदाको कार्य सम्पादन गर्न एक उच्च स्तरीय कानून मस्यौदा समिति गठन भई देहायका ऐन, नियमहरूको मस्यौदा गर्ने कार्य भइरहेको छ :-

(क) वित्तीय क्षेत्रमा हुन सक्ने सम्भाव्य ठगी तथा जालसाजीहरूलाई निरुत्साहित गर्नको लागि वित्तीय क्षेत्रमा ठगी तथा जालसाजी नियन्त्रण गर्न आवश्यक कानूनी व्यवस्थाको मस्यौदा तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

(ख) वित्तीय प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी चेक, ड्राफ्ट, बिल जस्ता विनिमेय अधिकारपत्रको कारोबार उपर विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्नको लागि विनिमेय अधिकारपत्र ऐनलाई संशोधन तथा परिष्कृत गर्न सोको मस्यौदा तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

(ग) विदेशमा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाउने ऐन, २०२१ मा समसामयिक सुधार गर्न सोको मस्यौदा तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

अन्य कामकारवाही

२१३. बैंक पक्ष विपक्ष भएका मुद्दाहरूमा यस बैंकको तर्फबाट दायरी तथा प्रतिवादको कार्यमा बैंकमै उपलब्ध जनशक्तिको उपर्युक्त परिचालन गरी बैंकको प्रतिरक्षा गर्ने कार्य भइरहेबाट मुद्दा मामिलाको कारवाहीमा बैंक आत्मनिर्भर भएको छ ।

२१४. इन्टरनेट सेवा विस्तार गरी आधुनिक सूचना प्रविधिको पहुँच आमकर्मचारीहरूमाभ पुऱ्याउन कम्प्युटर सर्भर रूमदेखि पुरानो भवनसम्म अप्टिकल फाइबर केवलिड गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

२१५. कम्प्युटर तथा सोसँग सम्बन्धित उपकरणहरू मर्मततर्फ २१६ थान कम्प्युटर, १६ थान डट मेट्रिक्स प्रिन्टर, १२ थान इन्कजेट प्रिन्टर, ११ थान लेजर प्रिन्टर, ६ थान यु.पी.एस. र १ थान मोनिटर मर्मत गरिएको छ, भने विराटनगर र वीरगन्ज कार्यालयहरूमा रहेका सम्पूर्ण कम्प्युटर तथा सोसँग सम्बन्धित उपकरणहरूको सर्भिसिङ्ग कार्यसमेत सम्पन्न गरिनुका साथै बैंकले नयाँ खरीद गरेका उपकरणतर्फ ५८ थान कम्प्युटर, ४४ थान प्रिन्टर, ४० थान यु.पी.एस. र २ थान मल्टिमिडिया प्रोजेक्टरको Technical Specification परीक्षण गरिएको छ ।

२१६. बैंकको सुरक्षा व्यवस्थालाई सुदृढीकरण गर्नको लागि सि.सि.टि.भी. जडान गर्ने कार्यलाई बैंकले अगाडि बढाउनुका साथै धनगढी र वीरगञ्जमा सभाकक्ष निर्माणको काम भइरहेको छ । यसैगरी जनकपुर कार्यालय परिसरमा कालोपत्रे गर्ने कार्य यसै वर्ष सम्पन्न गरिएको र वीरगञ्जमा नयाँ अतिथि गृह निर्माण गर्ने कार्यसमेत अधि बढिरहेको छ ।

२१७. बैंकको उपयोगमा नआउने पुराना फर्निचर लगायतका सम्पत्ति सामानहरू यसै आर्थिक वर्षमा लिलाम बिक्री गरी सम्पत्ति मौज्जात हिसाब दुरुस्त पारिएको छ ।

उपसंहार

२१८. अन्त्यमा, मूल्य स्थिरता, शोधनान्तर सुदृढीकरण, वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व, सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास र बैकिङ्ग एवम् वित्तीय प्रणालीको प्रवर्द्धनजस्ता नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्य प्राप्तितर्फ बैंकको प्रतिबद्धता यस अवसरमा पुनः दोहोर्याउन चाहन्छु । साथै, नेपाल राष्ट्र बैंकले पार गरेको आधा शताब्दी लामो यात्राका विभिन्न समयमा बैंकको उद्देश्य प्राप्तिा लागि अमूल्य योगदान पुऱ्याउनुहुने वर्तमान एवं पूर्व पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

धन्यवाद !

समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरणका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक आज २०६४ वैशाख १४ गते राष्ट्र सेवाका ५१ वर्ष पूरा गरी ५२ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ। यो सुखद क्षणमा सर्वप्रथम म मेरा समस्त सहयोगी र बैंकका शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु।
२. विगत एक वर्ष नेपालको लागि युगान्तकारी तथा चुनौतीपूर्ण रह्यो। दोस्रो ऐतिहासिक जनआन्दोलनको परिणामस्वरूप मुलुकमा राजनीतिक परिवर्तन भयो। एक दशक लामो आन्तरिक विद्रोह र राजनीतिक र सहकार्यको परिणामस्वरूप आज मुलुकमा अन्तरिम संविधान, अन्तरिम व्यवस्थापिका संसद् र प्रमुख राजनीतिक दलहरू सम्मिलित अन्तरिम सरकार गठन भएको छ।
३. गत वर्षको शुरुमा भएको राजनैतिक परिवर्तनपश्चात् मुलुकको आर्थिक क्षेत्रमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने विश्वास गरिएको थियो, तर राजनैतिक सङ्क्रमण कालमा उत्पन्न हुने विविध सुधार हुन सकिरहेको छैन। औद्योगिक क्षेत्रमा मजदूर र उद्योग व्यवसायीबीच उत्पन्न असमझदारी, विद्युत् आपूर्तिमा अनियमितता, तराई क्षेत्रमा तनावको स्थिति, नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्च अपेक्षित मात्रामा हुन नसकेको अवस्था, प्रतिकूल मौसम र नेपाली वस्तु तथा सेवाको बाह्य मागमा आएको गिरावट आदिका कारण अपेक्षा गरे अनुरूपको आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुनसक्ने स्थिति देखिँदैन।
४. मूल्य स्तरमा चापको स्थिति विद्यमान रहेको छ। साथै शोधनान्तर स्थिति बचतमा रहे पनि नेपालको बाह्य क्षेत्रमा संरचनागत समस्याहरू देखिएका छन्। समीक्षा अवधिमा निर्यात घटेको छ भने आयात शिथिल रहेको छ तर विप्रेषण आप्रवाहका कारण चालू खाता बचतमा रहेको छ। न्यून आर्थिक वृद्धिदर र मूल्यमा चापको स्थितिले मुलुकको वित्तीय क्षेत्रमा थप सङ्कट ल्याउन सक्ने हुन्छ। गत वर्ष एक वाणिज्य बैंकमा निक्षेपकर्ताहरूको विश्वासमा सम्भावित आसपन लताले वित्तीय प्रणालीको स्थायित्वलाई जोखिममा पार्न सक्ने महशुस गरी आफ्नो नियन्त्रणमा लिनुपर्थो।
५. सन् १९९० को दशकयता नेपालमा थुप्रै सङ्ख्यामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू सञ्चालनमा आएका छन्। गत वर्षको राजनैतिक परिवर्तनपश्चात् थुप्रै लगानीकर्ताहरू बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना गर्न आकर्षित भएको स्थिति छ। विश्व व्यापार सङ्गठनको सदस्यता लिने समयमा नेपालले सन् २०१० पछि विदेशी बैंकलाई शाखा खोल्न दिने प्रतिबद्धता जनाएको छ। मुलुकको विद्यमान आर्थिक स्थिति, वित्तीय क्षेत्रमा रहेको समस्या र उपर्युक्त घटनाक्रमको कारणले वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्न चुनौतीपूर्ण देखिएको छ। उच्च आर्थिक वृद्धि र समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वले वित्तीय क्षेत्र विकासमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने हुन्छ भने सवल तथा सुदृढ वित्तीय क्षेत्रले उच्च आर्थिक वृद्धि र समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न सहयोग पुऱ्याउने मान्यता छ। यसै पृष्ठभूमिलाई दृष्टिगत गरी आगामी दिनहरूमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न र समसामयिक वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५२ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री विजयनाथ भट्टराईले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

गर्न मौद्रिक नीति, विदेशी विनिमय तथा विनिमयदर नीति र वित्तीय नीतिको कार्यान्वयन गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध रहेको कुरा यस अवसरमा व्यक्त गर्न चाहन्छु।

६. यस बैंकले आफ्नो स्थापना कालदेखि आफ्ना काम कारवाही जवाफदेही एवम् पारदर्शी ढङ्गले सञ्चालन गर्दै आएको छ। यसै सन्दर्भमा विगत एक वर्षयता बैंकले अङ्गीकार गरेका नीतिहरू र सम्पादन गर्दै आएका विविध क्रियाकलापहरूको मूल्याङ्कन गर्ने र सार्वजनिक जानकारी गराउने परम्पराको रूपमा आजको दिनलाई लिने गरेको छ। यस क्रममा सबभन्दा पहिले नै विश्व तथा नेपालको समष्टिगत आर्थिक स्थिति सक्षिप्त रूपमा प्रस्तुत गर्नु चाहन्छु।

विश्व आर्थिक स्थिति

७. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको अप्रिल २००७ मा प्रकाशित World Economic Outlook अनुसार सन् २००६ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर २००५ को तुलनामा ०.५ प्रतिशत विन्दुले बढी ५.४ प्रतिशत कायम रह्यो। कोषको प्रक्षेपणअनुसार सन् २००७ र २००८ दुवै वर्ष विश्वको आर्थिक वृद्धिदर ४.९ प्रतिशत रहनेछ। विकसित मुलुकहरूको आन्तरिक मागमा आएको विस्तार, सन् २००६ को अगस्टदेखि पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको गिरावट, जापानको आर्थिक क्रियाकलापमा आएको क्रमिक सुधार तथा उदीयमान मुलुकहरू खासगरी चीन तथा भारतको उच्च आर्थिक वृद्धि आदिका कारण सन् २००६ मा विश्वको आर्थिक वृद्धि सन् २००५ को भन्दा सुदृढ रहेको कोषले जनाएको छ। त्यसैगरी सन् २००६ मा एसियाका विकासोन्मुख राष्ट्रहरू (भारत, चीन र आसियान-४ इण्डोनेसिया, फिलिपिन्स, मलेसिया, थाइल्याण्ड) को आर्थिक वृद्धिदर ९.४ प्रतिशत तथा दक्षिण एसियाको आर्थिक वृद्धिदर ८.७ प्रतिशत रहेको छ भने कोषले सन् २००७ का लागि यी मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदर क्रमशः ८.८ प्रतिशत र ८.१ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरेको छ। छिमेकी मुलुकहरू भारत र चीनले सन् २००६ मा क्रमशः ९.२ प्रतिशत तथा १०.७

प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गरेकोमा सन् २००७ मा भारतको ८.४ प्रतिशत तथा चीनको १०.० प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदर रहने अनुमान छ।

८. सन् २००५ मा ७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको विश्व व्यापार सन् २००६ मा ९.२ प्रतिशतले वृद्धि भयो र सन् २००७ मा ७.० प्रतिशतले विस्तार हुने कोषको अनुमान छ। विकसित एवम् विकासोन्मुख राष्ट्रहरूको आयात निर्यात बढेको कारण विश्व व्यापारमा उत्साहजनक विस्तार भएको हो। सन् २००५ मा विकसित मुलुकहरूको आयात ६.१ प्रतिशतले वृद्धि भयो भने विकासोन्मुख मुलुकहरूको आयात १२.१ प्रतिशतले बढ्यो। त्यसैगरी यस अवधिमा विकसित मुलुकहरूको निर्यात ५.६ प्रतिशतले र विकासोन्मुख मुलुकहरूको निर्यात ११.२ प्रतिशतले बढेको छ। सन् २००६ मा विकसित मुलुकहरूको आयात तथा निर्यात क्रमशः ७.४ प्रतिशत तथा ८.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने विकासोन्मुख मुलुकहरूको आयात तथा निर्यात क्रमशः १५.० प्रतिशत तथा १०.६ प्रतिशतले बढेको कोषले जनाएको छ। विश्व व्यापारको आयतन सन् २००७ मा ७.० प्रतिशत तथा सन् २००८ मा ७.४ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ।
९. सन् २००६ को अगस्टदेखि अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा हास आएकोले मुद्रास्फीतिमा त्यति दबाव नपर्ने अनुमान छ। सन् २००५ मा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य ४१.३ प्रतिशतले बढेको तुलनामा सन् २००६ मा २०.५ प्रतिशतले मात्र बढेको कोषले जनाएको छ। पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य सन् २००५ मा १०.३ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २००६ मा २८.४ प्रतिशतले बढेको छ। विकसित मुलुकहरूको उपभोक्ता मूल्यतर्फ सन् २००५ र २००६ मा २.३ प्रतिशतले समान वृद्धि भएकोमा सन् २००७ मा १.८ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ। त्यसैगरी विकासोन्मुख मुलुकहरूको उपभोक्ता मूल्य सन् २००५ र २००६ मा क्रमशः ५.४ प्रतिशत तथा ५.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको र सन् २००७ मा ५.४ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ।

१०. सन् २००६ मा विकसित मुलुकहरूको आर्थिक क्रियाकलापमा उत्साहजनक विस्तार भए तापनि यी मुलुकका केन्द्रीय बैंकहरूले मुद्रास्फीति र अर्थतन्त्रमा उतार चढावको सामना गर्नुपऱ्यो तर विदेशी विनिमय आप्रवाहमा आएको सुदृढीकरणको वावजूद विकासोन्मुख मुलुकहरूका लागि भने समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने चुनौती यथावत् रहेको कोषले जनाएको छ ।

नेपालको समष्टिगत आर्थिक स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

११. जनआन्दोलन- २ पश्चात् बहाली भएको लोकतन्त्रसँगै विगत एक दशकभन्दा बढी समयदेखिको आन्तरिक द्वन्द्वको स्थिति समाप्त भई देशमा दीर्घकालीन शान्ति र स्थिरता कायम हुने अवस्था सिर्जना भएकोले अर्थतन्त्रमा यसको दीर्घकालीन सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ तथापि देश अहिले राजनैतिक सङ्क्रमणको अवस्थाबाट गुञ्जिरहेकोले आर्थिक क्रियाकलापमा उत्साहजनक विस्तार हुने आधारहरू पर्याप्त विकास भइसकेका छैनन् । समय-समयमा भइरहने बन्द, हडताल, विद्युत् एवम् पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्तिमा अनियमितता, ग्रामीण पूर्वाधारको क्षति लगायतका समस्याले गैरकृषि क्षेत्रमा सुधार हुन सकेको छैन भने कृषि क्षेत्रतर्फ पनि पर्याप्त सिँचाइको अभाव, कृषि प्रणाली, स्तरीय मल, वीउबिजन न्यून लगानी, न्यून उत्पादकत्व लगायतका कारणहरूले यस क्षेत्रको उत्पादन सन्तोषजनक रूपले बढ्न सकेको छैन ।

१२. छिमेकी मुलुकहरू भारत र चीनमा तीव्र आर्थिक वृद्धिले नेपालको आर्थिक वृद्धिलाई सघाउ पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । अधिक जनसङ्ख्या भएका यी मुलुकहरूको नेपालसँगको सौहार्द्र मैत्री सम्बन्ध, दक्षिण एसियाली स्वतन्त्र व्यापार सम्झौताको कार्यान्वयन तथा विश्व व्यापार सङ्गठनमा प्रवेशका कारण यी मुलुकहरूमा नेपाली वस्तु तथा सेवाहरूको बजार विस्तार गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका छन् ।

१३. चालू आर्थिक वर्ष २०६३/६४ दशौं योजनाको अन्तिम वर्ष हो । यो वर्ष पनि आर्थिक वृद्धिदरमा

अपेक्षित सुधार आउने स्थिति देखिँदैन । लामो समयसम्मको खडेरीले धान बालीमा पारेको नकारात्मक असर, विद्युत् आपूर्तिमा देखिएको कमी, पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्तिमा कमी, व्यावसायिक गतिविधिमा अवरोध तथा लामो समयसम्म तराईमा उत्पन्न असहज परिस्थितिका कारण उच्च आर्थिक वृद्धिको लागि सहज वातावरण बन्न सकेन । त्यसैले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा देशको आर्थिक वृद्धिदर ३ प्रतिशतभन्दा माथि जाने स्थिति देखिँदैन । चालू आर्थिक वर्षको बाँकी तीन महिनामा तराईमा उत्पन्न स्थिति तथा अन्य परिस्थिति अनुकूल रहेमा आर्थिक वृद्धिदरमा केही सुधार आउने देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आर्थिक वृद्धिदर २.३ प्रतिशत थियो । चालू वर्षको यो प्रक्षेपणलाईसमेत आधार मान्दा दशौं योजना अवधिमा देशको आर्थिक वृद्धिदर २.८ प्रतिशतमा सीमित रहने देखिन्छ । यसबाट मुलुकले दशौं योजनाको न्यूनतम वृद्धिदरको लक्ष्य (४.३ प्रतिशतसमेत हासिल हुने स्थिति देखिँदैन ।

१४. क्षेत्रगत रूपमा विश्लेषण गर्दा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर सन्तोषजनक रहेन । गत चार वर्षमा औसत २.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको कृषि क्षेत्र चालू आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विगत एकदशककै सबभन्दा न्यून अर्थात् ०.७ प्रतिशतले मात्र वृद्धि हुने देखिएको छ । यस वर्ष देशको अधिकांश भागमा लामो समयसम्म परेको खडेरीले धानको उत्पादन १२.६ प्रतिशतले घटेको तथा अन्य कृषि बालीको उत्पादनसमेत सामान्य रहेको हुँदा कृषि क्षेत्रको वृद्धि सीमान्त हुने अनुमान गरिएको हो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कृषि उत्पादन १.७ प्रतिशतले बढेको थियो ।

१५. विगतमा सुस्त गतिको वृद्धिदरबाट गुञ्जिएको औद्योगिक क्षेत्रमा शान्ति पुनर्स्थापना पश्चात् केही सुधारको लक्षणहरू देखिए पनि मजदुर तथा उद्यमीबीच उत्पन्न तनाव, विद्युत् आपूर्तिमा अनियमितता, तराईको हडताल तथा द्वन्द्वको कारण सो क्षेत्रमा पनि अपेक्षित सुधार हुन सकेन । यी समस्याहरूको पृष्ठभूमिमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा ३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको उद्योग क्षेत्रको उत्पादन आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि

४.४ प्रतिशतभन्दा बढी हुने सम्भावना देखिन्छ । आन्तरिक तथा बाह्य मागमा भएको वृद्धिका कारण आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा २.२ प्रतिशतले बढेको उत्पादनमूलक उद्योगको उत्पादन चालू आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ३.२ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी विद्युत्, ग्यास तथा पानी क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको ५.६ प्रतिशतकै हाराहारीमा रहने अनुमान गरिएको छ ।

१६. चालू आर्थिक वर्षमा सेवा क्षेत्रमा भने सुधार हुने देखिएको छ । अघिल्लो वर्ष २.४ प्रतिशतले बढेको सेवा क्षेत्र आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ४.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको छ । यातायात, सञ्चार तथा भण्डारण एवम् सामुदायिक तथा सामाजिक सेवामा सुधार हुने अतमानको आधारमा यस क्षेत्रको वृद्धि उच्च हुने अपेक्षा गरिएको हो । अघिल्लो वर्ष सञ्चार क्षेत्रमा लगाइएको नियन्त्रण (Censorship) तथा मुलुकका प्रमुख नाकाहरूमा लगाइएको नाकाबन्दीकी कारण २.२ प्रतिशतको न्यून दरले विस्तार भएको यातायात, सञ्चार तथा भण्डारण क्षेत्र आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ५.५ प्रतिशतको उल्लेखनीय दरले बढ्ने अनुमान छ । चालू वर्ष रेष्टुरेण्ट र होटलको कारोबारमा देखिएको सुधारले गत वर्ष ३.९ प्रतिशतले बढेको व्यापार, रेष्टुरेण्ट र होटल क्षेत्रको उत्पादन यस वर्ष ४.२ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । द्वन्द्वबाट विस्थापित बैंकशाखा पुनर्स्थापनामा नेपाल राष्ट्र बैंकले लिएको उदार नीति एवम् वित्तीय क्षेत्रमा देखिएको सुधारका कारण अघिल्लो वर्ष २.२ प्रतिशतले विस्तार भएको वित्त तथा घरजग्गाको कारोबार केही शिथिल देखिए पनि आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ४.० प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको छ । त्यस्तै सामुदायिक तथा सामाजिक सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको १.३ प्रतिशतबाट सुधार भई ४.५ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ । पूँजीबजारमा देखिएको क्रियाकलापले पनि वित्त क्षेत्रको विकासलाई सघाउ पुऱ्याएको छ ।

१७. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो आठ महिनाको अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण

गर्ने पर्यटकको सङ्ख्या ५.५ प्रतिशतले वृद्धि भई २,१७,२६४ पुगेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने पर्यटकहरूको सङ्ख्या १९.१ प्रतिशतले बढेको थियो । नेपाल भ्रमण गर्ने कुल पर्यटकहरूमध्ये चालू वर्ष तेस्रो मुलुकतर्फको पर्यटक आगमन १०.९ प्रतिशतले बढेको छ । भारतीय पर्यटक आगमन भने ६.३ प्रतिशतले घटेको छ । पछिल्ला दुई महिनामा भएको पर्यटक आगमनको वृद्धिका कारण कुल पर्यटक आगमनमा सुधार देखिएको हो ।

मूल्य स्थिति तथा ज्यालादर

१८. वार्षिक बिन्दुगत आधारमा २०६३ फागुन महिनामा समग्र उपभोक्ता मुद्रास्फीति ६.२ प्रतिशत रहेको छ । २०६२ फागुनमा वार्षिक उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.७ प्रतिशत थियो । २०६२ फागुनमा पेट्रोलियम पदार्थमा भएको मूल्य वृद्धिको प्रभाव समाप्त भएको कारण अघिल्ला महिनाहरूको तुलनामा २०६३ फागुनमा उपभोक्ता मुद्रास्फीतिमा सुधार देखिएको हो ।

१९. समूहगत रूपमा विश्लेषण गर्दा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्क २०६२ फागुनमा ६.२ प्रतिशतले बढेकोमा २०६३ फागुनमा ९.२ प्रतिशतले बढेको छ । यस अवधिमा तरकारी तथा फलफूल, मरमसला, दलहन, माछामासु, फुल र तेल तथा घ्यूको मूल्य वृद्धि उच्च रहेको कारण खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धि अघिल्लो वर्षको तुलनामा अधिक रहेको हो । माथि उल्लेख भएभैं २०६२ फागुनमा पेट्रोलियम पदार्थमा भएको मूल्य वृद्धिको आधार प्रभाव हटेकोले गैरखाद्य वस्तु तथा सेवा समूहको वार्षिक बिन्दुगत सूचकाङ्क वृद्धिदर २०६२ फागुनको ९.१ प्रतिशतको तुलनामा २०६३ फागुनमा ३.२ प्रतिशत रहेको हो । उपर्युक्त वस्तुहरूको मूल्य वृद्धि यही स्तरमा यथावत् रहने हो भने आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा उपभोक्ता मूल्यसूचीमा आधारित वार्षिक औसत मुद्रास्फीति पहिले प्रक्षेपित ६ प्रतिशतलाई नाघ्ने तर ६.६ प्रतिशतमा सीमित रहने संशोधित अनुमान छ ।

२०. वार्षिक बिन्दुगत आधारमा २०६३ फागुनमा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क १२.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको

छ । गत वर्ष यसै अवधिको ६.२ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा थोक मुद्रास्फीतिको वृद्धिदर भन्डै दोब्बर हुनुमा कृषिजन्य वस्तुतर्फ दाल (२४.० प्रतिशत), तरकारी तथा फलफूल (४१.० प्रतिशत), मरमसला (२७.७ प्रतिशत), खाद्यान्न (१५.८ प्रतिशत), पशुजन्य वस्तु (१३.३ प्रतिशत) तथा आन्तरिक उत्पादनतर्फ निमणि सामग्री (१६.६ प्रतिशत) आदिमा भएको मूल्य वृद्धि नै प्रमुख कारकको रूपमा रहेको छ ।

२१. यस बैंकले २०६२ साउनदेखि राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क पनि निर्माण गरी प्रकाशित गरिरहेको छ । यसअनुसार वार्षिक बिन्दुगत आधार मा २०६३ फागुनमा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क (२०६१/६२ रु. १००) १०.१ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष यसै अवधिमा उक्त सूचकाङ्क ४.३ प्रतिशतले बढेको थियो । २०६२ साउनमा भएको सरकारी कर्मचारीहरूको १० प्रतिशत भत्ता वृद्धिको प्रभावस्वरूप निजामती तथा सार्वजनिक संस्थानका कर्मचारी, सेना, प्रहरी, शिक्षक लगायतको तलबमा भएको वृद्धि, केही समययता मजदूर यूनियनहरूको दबाबले गर्दा औद्योगिक मजदूरहरूको ज्यालादरमा भएको वृद्धि, वैदेशिक रोजगारीतर्फ भइरहेको आकर्षण तथा युवाहरूको शहरोन्मुख प्रवृत्ति लगायतका कारणहरूले गर्दा ग्रामीण क्षेत्रमा मजदूरहरूको आपूर्तिमा कमी आई कृषि र निर्माण मजदूरको ज्यालादर बढेकोले समीक्षा अवधिमा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क बढ्न गएको हो । यस अवधिमा तलब सूचकाङ्क ६.२ प्रतिशत तथा ज्यालादर सूचकाङ्क ११.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्ष उक्त सूचकाङ्कहरू क्रमशः ०.४ प्रतिशत र ५.७ प्रतिशतले बढेका थिए ।

मौद्रिक स्थिति

२२. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो सात महिनामा मौद्रिक योगाङ्कमा विस्तार आएको छ । मौद्रिक योगाङ्कमध्ये विस्तृत मुद्राप्रदाय अघिल्लो वर्ष ७.३ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ९.५ प्रतिशतले विस्तार भएको छ । त्यस्तै सङ्कुचित मुद्राप्रदाय अघिल्लो वर्ष ४.८ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ७.१ प्रतिशतले बढेको छ ।

खुद आन्तरिक सम्पत्तिको उच्च वृद्धिको कारण मुद्राप्रदायको वृद्धि उच्च रहेको हो । आवधिक निक्षेप अघिल्लो वर्ष ८.६ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १०.६ प्रतिशतले बढेको छ । गोर्खा विकास बैंकको प्राथमिक शेयर निष्कासनको क्रममा अत्यधिक रकम (रु. १० अर्ब) सङ्कलन भएको र सो रकम वाणिज्य बैंकहरूमा (३ महिने निक्षेप) जम्मा हुन गएकोले आवधिक निक्षेपमा विस्तार आएको हो ।

२३. खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विनिमय मूल्याङ्कन नाफा-नोक्सान समायोजित) गत वर्ष १२.१ प्रतिशत (रु. १३ अर्ब १ करोड) ले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ४.५ प्रतिशत (रु. ६ अर्ब ३४ करोड) ले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको दाँजोमा समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर कम रहेको, सेवाबापत बढी रकम खर्च भएको तथा निर्यात घटेको कारणले गर्दा उक्त सम्पत्तिको वृद्धिदर गत वर्षको भन्दा न्यून रहेको हो ।

२४. कुल आन्तरिक कर्जा अघिल्लो वर्ष ५.२ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ७.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूमा अल्पकालीन लगानी बढाएकाले आन्तरिक कर्जा बढेको हो । गत वर्ष १.३ प्रतिशतले घटेको वित्तीय संस्थाहरूमाथिको दाबी समीक्षा अवधिमा उल्लेख्य रूपमा (१८८.८ प्रतिशत) बढ्यो । समीक्षा अवधिमा गोर्खा विकास बैंकले निष्कासन गरेको शेयर खरिदको लागि सर्वसाधारणबाट जम्मा भएको रकम वाणिज्य बैंकहरूमा राखिएको र सो रकम वाणिज्य बैंकहरूले विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूमा अल्पकालीन लगानी गरेकोले खासगरी गैरसरकारी वित्तीय संस्थाहरूमाथिको दाबी बढेको हो । मौद्रिक क्षेत्रको नेपाल सरकारमाथिको खुद दाबी गत वर्ष ४.० प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा ७.८ प्रतिशतले अरु घट्यो । यस अवधिमा नेपाल सरकारको खर्चको भन्दा परिचालित साधनको वृद्धिदर उच्च रहेकोले यस बैंकसँग उल्लेख्य मात्रामा सरकारी बचत रहेको छ । फलतः नेपाल सरकारमाथि मौद्रिक क्षेत्रको दाबी घट्न गएको हो । समीक्षा अवधिमा

निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तार पनि शिथिल रह्यो । गत वर्ष सो कर्जा ९.५ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा ९.४ प्रतिशत (नेपाल बैंक लि. तथा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले अपलेखन गरेको रु. १६ अर्ब समायोजन गर्दा) ले वृद्धि भएको छ । निर्यातमा हास, आयातको वृद्धिदरमा कमी र लगानी-मैत्री वातावरण बन्न नसकेकोले निजी क्षेत्रतर्फ अपेक्षित कर्जा विस्तार हुन नसकेको हो ।

सरकारी वित्त

२५. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो नौ महिनासम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गर्दा नेपाल सरकारको कुल बजेट बचत रु. २ अर्ब ५० करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सरकारको कुल बजेट रु. ५ अर्ब ९९ करोडले घाटामा रहेको थियो । सरकारी साधन परिचालनको दाँजोमा खर्च बढ्न नसकेकाले सरकारी बजेट उल्लेख्य मात्रामा बचत रहेको हो ।

२६. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनामा कुल सरकारी खर्च १३.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६८ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा पनि सरकारी खर्च सोही अनुपातले बढेको थियो । गत आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को पहिलो नौ महिनासम्ममा ९.३ प्रतिशतले बढेको चालू खर्च समीक्षा अवधिमा १२.७ प्रतिशतको उच्च दरले वृद्धि भएको छ । पूँजीगत खर्च भने समीक्षा अवधिमा अघिल्लो वर्षको ३४.६ प्रतिशतको तुलनामा २५ प्रतिशतको न्यून दरले बढेको छ । यस अवधिमा चालू खर्चको वृद्धि गत वर्षको दाँजोमा बढी नै रहेको तथा साँवा भुक्तानीको वृद्धि तुलनात्मक रूपले अधिक रहेको भए पनि पूँजीगत खर्च अपेक्षित मात्रामा बढ्न नसकेकोले समग्र सरकारी खर्चको वृद्धिदर गत वर्षकै अनुपातमा रहेको हो । राजस्वमा उत्साहप्रद वृद्धि भएको कारण समग्र साधन उच्च हुँदासमेत पूँजीगत खर्च गर्न नसक्नुलाई आर्थिक दृष्टिले सकारात्मक मान्न सकिन्छ ।

२७. आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनासम्मको अवधिमा गत वर्षको सोही अवधिको दाँजोमा

कम दरले बढेको चालू खर्च त्यसपछिको नवौँ महिनासम्म आइपुग्दा अघिल्लो वर्षको वृद्धिदरलाई उछिनेको छ । विनियोजनमा नपरेको आकस्मिक माग र निकास दिनुपर्ने प्रवृत्ति बढेको, विघटित सार्वजनिक संस्थानको दायित्व भुक्तानी यद्यपि गरिरहनु परेको, बन्द र हडतालको क्षतिपूर्ति, द्वन्द्वको व्यवस्थापन, विस्तारित अन्तरिम संसद् व्यवस्थापन, प्रहरी चौकी पुनर्स्थापना, थप दरबन्दीहरूको सिर्जना आदिका कारण चालू खर्चमा चाप परिरहेको र आर्थिक वर्षको अन्त्यतिर यस्तो चाप अझ बढ्ने प्रवृत्तिको आधारमा आगामी महिनाहरूमा चालू खर्च अझ बढ्ने सम्भावना छ । बजेटमा नपरेका खर्चमा ठूलो परिमाणमा चाप बढ्दै जाँदा भविष्यमा बजेटरी सन्तुलित खलबलिन सक्ने हुँदा यसतर्फ विशेष ध्यान दिनु आवश्यक देखिन्छ ।

२८. मुलुक सङ्क्रमणकालीन राजनैतिक अवस्थाबाट गुज्रिरहेको, स्थानीय निकायहरूमा जनप्रतिनिधिहरूको अभावले गर्दा स्थानीय विकास निर्माणका कार्यहरू हुन नसकेको, केही ठूला आयोजनाहरूको कार्यान्वयन प्रक्रिया सुस्त रहेको, कतिपय योजना कार्यान्वयन स्थगित गरिएको र मुलुकमा पूर्णरूपमा शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति अझै हुन नसकेको कारण पूँजीगत खर्च हुन नसकेको हो ।

२९. समीक्षा अवधिमा सरकारी राजस्व २२.२ प्रतिशतले बढी रु. ५६ अर्ब ६५ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्ष उक्त राजस्व ०.१ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । मूल्य अभिवृद्धि करमा भएको वृद्धि, भन्सार तथा अन्तःशुल्कका दरहरूमा गरिएको समायोजन, संस्थागत आयकरमा भएको वृद्धि तथा लाभांश प्राप्ति बढेकोले गैरकर आय बढ्न गई राजस्व परिचालनमा वृद्धि भएको हो । अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारमा आएको गिरावटलाई दृष्टिगत गर्दा आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा यस्तो वृद्धि कायम राख्न चुनौतीपूर्ण हुने देखिएको छ ।

३०. यस अवधिमा वैदेशिक नगद अनुदान ६१.७ प्रतिशतको उल्लेखनीय दरले बढेर रु. ११ अर्ब

४३ करोड प्राप्त भएको छ । स्वास्थ्य क्षेत्र, स्थानीय स्तरका साना आयोजना र बजेट सहयोग कार्यक्रमअन्तर्गत भारत, जापान, अमेरिका र युरोपियन मुलुकहरूबाट सहयोग बढेकोले समीक्षा अवधिमा कुल विदेशी अनुदान बढेको हो ।

३१. एकातिर आगामी महिनाहरूमा सरकारी चालू खर्च अझ तीव्र रूपमा बढ्ने देखिएको, अर्कातर्फ निर्यात घटेको, आयातको वृद्धिदर निकै खस्केको, औद्योगिक क्रियाकलाप सुस्त देखिएको तथा मुलुकको सीमावर्ती तराई क्षेत्रमा देखिएको असहज परिस्थितिका कारण आगामी दिनमा राजस्व परिचालनको वृद्धिदर त्यति उत्साहजनक हुनसक्ने देखिँदै तसर्थ हालसम्म बजेट बचतमा भए पनि आगामी दिनमा नेपाल सरकारको बजेट घाटामा रहने र यस्तो घाटा थप वृद्धि हुने देखिन्छ । बजेट घाटा पूर्ति गर्ने क्रममा २०६३ चैत मसान्तसम्म रु. १० अर्ब ३ करोड आन्तरिक ऋण उठाइसकिएको छ । यस आर्थिक वर्षका लागि बजेटमा व्यवस्था भएको आन्तरिक ऋण रु. १७ अर्ब ९० करोडमध्ये अब रु. ७ अर्ब ८७ करोड आन्तरिक ऋण उठाउन बाँकी छ ।

वैदेशिक व्यापार र भुक्तानी सन्तुलन स्थिति

३२. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनामा वैदेशिक व्यापारको स्थिति सन्तोषजनक रहेन । यस अवधिमा कुल निर्यात ३५ प्रतिशतले ह्रास भएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा कुल निर्यात १२.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । अघिल्लो वर्षको पहिलो सात महिनामा २२.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको भारततर्फको निर्यात समीक्षा अवधिमा ५.४ प्रतिशतले ह्रास भएको छ । अन्य मुलुकतर्फको निर्यात गत वर्ष ७.० प्रतिशतले ह्रास भएकोमा समीक्षा अवधिमा थप ०.४ प्रतिशतले घटेको छ । भारततर्फ विशेष गरी पोलिष्टर धागो, गाईबस्तुका दाना, प्लाष्टिकका भाँडाकुडा, जी.आई. पाइप, दाल र चाउचाउ एवम् अन्य मुलुकतर्फ ऊनी गलैँचा, तयारी पोशाक, पश्मिना, हस्तकलाका सामान र गरगहनाको निर्यातमा उल्लेख्य कमी आएको छ । भारत र विश्वका अन्य कतिपय देशमा उच्च आर्थिक वृद्धिदरको स्थिति

रहँदा पनि नेपाली निर्यात घट्नु नेपाल विश्व उच्च आर्थिक वृद्धिबाट लाभान्वित हुन नसकेको अवस्था हो ।

३३. चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनामा कुल आयात ०.३ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षकी सोही अवधिमा कुल आयात २५.१ प्रतिशतक उल्लेख्य दरले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतबाट भएको आयात २.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकबाट भएको आयात ३.६ प्रतिशतले ह्रास भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भारत र अन्य मुलुकबाट भएको आयात क्रमशः ३१.३ प्रतिशत र १६.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतबाट मुख्यतया सवारी साधन तथा पार्टपूजा, हट रोल्ड शीट ईन क्वाइल, विद्युतीय सामाग्री, धागो र कृषि औजार तथा पूजाको आयात वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकबाट विशेष गरी पाम तेल, प्लाष्टिकका दाना, अन्य मेशिनेरी तथा पूजा, एम.एस. बिलेट तथा विद्युतीय सामाग्रीको आयात बढेको छ । फलतः समीक्षा अवधिमा कुल व्यापार घाटा २.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । निर्यात/आयात अनुपात अघिल्लो वर्षको ३६.२ प्रतिशतबाट ३४.७ प्रतिशतमा झरेको छ । कुल व्यापारमा भारतको अंश अघिल्लो वर्ष ६३.६ प्रतिशत रहेकोमा समीक्षा अवधिमा ६४.३ प्रतिशत पुगेको छ ।

३४. मुख्यतः निर्यात घटेको कारण व्यापार घाटा बढेको छ । बाह्य सेवा खाता, खुद पनि घाटामा रहेको छ तथापि निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह उच्च नै रहेकोले समीक्षा अवधिमा रु. ६ अर्ब ३४ करोड शोधनान्तर बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा शोधनान्तर बचत रु. १३ अर्ब रहेको थियो ।

३५. २०६३ असारको तुलनामा २०६३ माघमा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति ३.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १ खर्ब ७० अर्ब ७१ करोड पुगेको छ । यसमध्ये परिवर्त्य सञ्चिति ४.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १ खर्ब ६२ अर्ब ६६ करोड पुगेको छ । कुल सञ्चितिमा परिवर्त्य सञ्चितिको अंश ९५.३ प्रतिशत र अपरिवर्त्य

सञ्चितिको अंश ४.७ प्रतिशत रहेको छ। हालको आयात प्रवृत्तिलाई हेर्दा यो सञ्चिति स्तरले ११.६ महिनाको वस्तु आयात र ९.६ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पयाप्त देखिन्छ।

पूँजी बजार

३६. २०६३ चैतमा नेप्से सूचकाङ्क गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ४७.७४ प्रतिशतले वृद्धि भई ४९४.५९ पुगेको छ। देशको शान्ति सुरक्षामा आएको क्रमिक सुधारका कारण शेयर लगानीकर्ताहरूको मनोबलमा भएको वृद्धिका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वार्षिक साधारण सभा सम्पन्न हुने क्रममा लाभांश घोषणा गर्ने र हकप्रद तथा बोनस शेयर जारी गर्नेजस्ता कार्यहरूसमेत सम्पन्न भएकाले नेप्से परिसूचकमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हो। यसबाहेक विप्रेषण आप्रवाहको उच्चस्तर कायमै रहेको, वैकल्पिक लगानीका अवसरहरूको अभाव तथा न्यून ब्याजदर आदिका कारणसमेत शेयर बजारतर्फ लगानीकर्ताहरूको आकर्षण बढेको हो।
३७. यसैगरी २०६३ चैत मसान्तमा बजार पूँजीकरण रु. १ खर्ब ३३ अब ३९ करोड पुगेको छ। परिणामस्वरूप कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा बजार पूँजीकरणको अनुपात २०६३ चैत मसान्तमा २०.७ प्रतिशत पुगेको छ। २०६३ चैत मसान्तमा सूचीकृत कम्पनीहरूको बजार पूँजीकरणमध्ये बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सबैभन्दा बढी अर्थात् ८२.७ प्रतिशत अंश ओगटेका छन्। चालू आर्थिक वर्षको पहिलो नौ महिनासम्ममा रु. ५ अर्ब २ करोडको कुल शेयरको कारोबार भएको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा रु. १ अर्ब ८३ करोडको कारोबार भएको थियो।
३८. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो नौ महिनामा नेपाल धितोपत्र बोर्डले नौवटा वित्तीय संस्थालाई रु. २२ करोड २२ लाख बराबरको साधारण शेयर र १० वित्तीय संस्थालाई रु. ७३ करोड ७२ लाख बराबरको अग्राधिकार शेयर निष्कासनको लागि स्वीकृति प्रदान गरेको छ। नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लि.मा सूचीकृत कम्पनीहरूको सङ्ख्या २०६३ चैत मसान्तमा १३१ पुगेको छ। कुल सूचीकृत

कम्पनीहरूमा ९६ वित्तीय संस्था, २१ उत्पादन र प्रशोधन गर्ने उद्योगहरू, ४ होटल, ५ व्यापारिक संस्थाहरू र ५ अन्य समूहमा रहेका छन्।

मौद्रिक व्यवस्थापन तथा कार्यविधिमा सुधार

३९. २०६३ साउन ७ गते आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को लागि मौद्रिक नीति सार्वजनिक गरिएको थियो। चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति न्यून आर्थिक वृद्धिदर र उच्च मुद्रास्फीतिको पृष्ठभूमिमा तयार पारिएको हो। यस मौद्रिक नीतिका उद्देश्य प्राप्तिका लागि खुलाबजार कारोबारमार्फत तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन कार्यलाई प्रमुख उपायको रूपमा प्रयोगमा ल्याइएको छ। तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको आधारमा दोस्रो बजार सञ्चालन प्रक्रियालाई निरन्तरता दिइएको छ। विनिमयदरमा चाप पर्न नदिन र आवश्यक शोधनान्तर बचत कायम राख्ने उद्देश्यले विदेशी विनिमय बजारमा हस्तक्षेप हुँदै आएको छ।
४०. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो नौ महिनासम्ममा विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपमार्फत कुल रु. ४८ अब ४७ करोड बराबरको अमेरिकी डलर खरिद र रु. ५१ करोड बिक्री गरी जमा रु. ४७ अर्ब ९६ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह भयो। गत वर्षको यसै अवधिमा विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपमार्फत कुल रु. ३४ अर्ब ६२ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह भएको थियो। निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहको स्तर उच्च रहेको तर आयातको वृद्धिदर शिथिल रहेकोले समीक्षा अवधिमा विदेशी विनिमय बजारमा अमेरिकी डलरको बढी खरिद हस्तक्षेप भएको हो। यसरी प्रवाहित तरलतालाई खुला बजार कारोबारमार्फत व्यवस्थापन गरियो।
४१. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो नौ महिनाको अवधिमा बिक्री बोलकबोलमार्फत रु. ८ अर्ब ९० करोड र रिभर्स रिपोमार्फत रु. १४ अर्ब ६ करोड गरी कुल रु. २२ अर्ब ९६ करोड बराबरको तरलता प्रशोचन गरियो। बैंकिङ्ग प्रणालीमा पर्याप्त तरलता रहेकोले समीक्षा अवधिमा खुलाबजार कारोबारमार्फत तरलता उपलब्ध गराउनुपरेन। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा रु.

- ५ अर्ब ९७ करोड बराबरको बिक्री बोलकबोल र रु. ६ अर्ब ५० करोड बराबरको रिभर्स रिपो बोलकबोलमार्फत रु. १२ अर्ब ४७ करोड तरलता प्रशोचन र रु. ८३ करोडको खरिद बोलकबोल तथा रु. ४५ करोडको रिपो बोलकबोलमार्फत रु. १ अर्ब २८ करोडको तरलता प्रवाह गरिएको थियो ।
४२. समीक्षा अवधिमा बैकिङ्ग प्रणालीमा उच्च तरलता रहेकोले अल्पकालीन ब्याजदर गत वर्षभन्दा केही कम रह्यो । उदाहरणको लागि ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको भारित औसत ब्याज दर २०६२ चैत मसान्तमा २.८९ प्रतिशत रहेकोमा २०६३ चैत मसान्तमा १.८५ प्रतिशत रह्यो ।
४३. रिपो र रिभर्स रिपो कारोबारलाई कानूनी सहजता दिन यी उपकरणहरूको कारोबारका लागि यस बैंक र वाणिज्य बैंकहरूबीच मिति २०६३।१।३० मा Master Repurchase Agreement सम्पन्न भई कार्य हुँदै आएको छ । साथै रिपो र रिभर्स रिपो कारोबार मिति २०६३।४।१७ देखि ७ दिनबाट बढाएर २८ दिनसम्म गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
४४. आर्थिक वर्षको पहिलो नौ महिनासम्ममा नयाँ ट्रेजरी बिल्स निष्कासनबाट रु. ६ अर्ब ३३ करोड तरलता प्रशोचन भएको छ । त्यस्तै यस आर्थिक वर्षमा रु. १७ अर्ब ९० करोडको आन्तरिक ऋण उठाउने लक्ष्य बजेटले निर्धारण गरेकोमा इस्यू क्यालेण्डर अनुसार तरलता व्यवस्थापन गर्ने गरी उक्त आन्तरिक ऋण उठाउने गरिएको छ ।
४५. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि नेपाल सरकारको विकास ऋणपत्र बोलकबोल प्रथाद्वारा निष्कासन शुरू भएको छ । चालू आर्थिक वर्षको पहिलो नौ महिनासम्ममा दुई पटक गरी रु. ३ अर्ब ३० करोड बराबरको ६.५० प्रतिशत वार्षिक ब्याजदरको १२ वर्षे विकास ऋणपत्र निष्कासन गरियो । यी दुवै पटकका विकास ऋणपत्रहरू प्रिमियममा बिक्री भए । यसप्रकार जारी भएको लामो अवधिको वित्तीय उपकरणले वित्तीय बजारको दीर्घकालीन विकासमा योगदान पुऱ्याउने विश्वास लिइएको छ । उपर्युक्त विकास ऋणपत्रबाहेक रु. ३४ करोड नागरिक बचतपत्र निष्कासन गरिएको छ ।
४६. नेपाल सरकारका दीर्घकालीन ऋणपत्रहरूको नेपाल स्टक एक्सचेञ्जमा सूचीकरण गरी दोस्रो बजार कारोबार गर्ने क्रममा ऋणपत्रहरूको प्राथमिक निष्कासन तथा दोस्रो बजार नियमावली, २०६१ अनुसार विकास ऋणपत्रहरूलाई नेपाल स्टक एक्सचेञ्जमा सूचीकरण गरी मिति २०६३।८।२९ देखि दोस्रो बजार कारोबार शुरू गरिएको छ ।
४७. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि वाणिज्य बैंकहरूलाई स्थायी तरलता सुविधाअन्तर्गत पाँच दिनसम्मको लागि सरकारी ऋणपत्रको धितोमा तरलताको व्यवस्था हुँदै आएको छ । यसअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा एकदेखि तीन दिनसम्मको लागि मात्र कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि पाँच दिनसम्मको लागि यस्तो कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था भएको छ, साथै मिति २०६२।१।११ देखि यस सुविधा अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो स्वामित्वमा रहेका ट्रेजरी बिल र विकास ऋणपत्रको कुल रकमको ५० प्रतिशतसम्म स्थायी तरलता सुविधा प्राप्त गर्नसक्ने तथा प्रत्येक पटक यो कर्जा सुविधाको १०५ प्रतिशतले हुने रकम बराबरको मात्र धितो राखे पुग्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो सुविधामा ब्याजदर भने सबैभन्दा पछिल्लो ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको भारित औसत बट्टादरमा १.५ प्रतिशत थप गरी निर्धारण गर्ने व्यवस्था यथावत् रहेको छ । यस अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो नौ महिनासम्ममा केही बैंकहरूमा तरलता सङ्कट देखिएकोले कुल रु. १५ अर्ब ६२ करोड तरलता प्रवाह भएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा स्थायी तरलता सुविधा अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले रु. ३ अर्ब २३ करोडको तरलता उपयोग भएको थियो ।
४८. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि शुरू गरिएको रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जालाई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि निरन्तरता दिइएको छ । रुग्ण उद्योगलाई प्रदान हुने यस्तो पुनर्कर्जाको दर १.५ प्रतिशत

हुने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ऋणीलाई बढीमा ४.५ प्रतिशत ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउनुपर्ने व्यवस्था छ। २०६३/६४ को पहिलो नौ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई यस सुविधा अन्तर्गत रु. १५ करोड ४९ लाख पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएको छ, जुन रु. २ अर्बको स्वीकृत सीमाभन्दा ज्यादै न्यून हो।

४९. विकास ऋणपत्र, राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्र खरिदकर्ताहरूको लागि प्राथमिक तथा दोस्रो बजारको सुविधा उपलब्ध गराउन तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूलाई बढी प्रगाढ बनाई पूँजी बजारको विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को लागि जम्मा ३६ वटा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका शर्तहरू पालना गर्ने गरी बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को लागि जम्मा ५१ वटा (१५ वटा उपत्यका बाहिरसमेत) वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ। बजार निर्माताहरूको सङ्ख्या र तिनका क्रियाकलापमा आएको वृद्धिले सरकारी ऋणपत्र खरिदकर्ताहरूलाई सुविधा पुऱ्नुका साथै मौद्रिक नीति सञ्चालनमा सहजता आएको छ।

ग्रामीण कर्जा

५०. जनसङ्ख्याको ठूलो हिस्सा समेट्ने ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न वर्गमा लघु कर्जा, लघु बचत तथा लघु बीमाजस्ता वित्तीय सेवा उपलब्ध गराई उनीहरूको जीवनस्तर उकास्नुपर्ने अवधारणाको व्यापक विकास हुँदै गएको छ। यस सन्दर्भमा विगत लामो समयदेखि नै यस बैंकले नेपाल सरकार र अन्य अन्तर्राष्ट्रिय दातृ संस्थाहरूसँग समन्वय गरी ग्रामीण कर्जासम्बन्धी विविध कार्यक्रमहरू विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्था एवम् सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूमार्फत ग्रामीण क्षेत्रका लक्षित वर्गसम्म पुऱ्याइरहेको छ। यस परिप्रेक्ष्यमा यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो नौ महिनासम्ममा लघुवित्त अन्तर्गत गरेका कार्यहरूको विवरण उल्लेख गर्न चाहन्छु।

५१. विपन्न वर्ग कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत वाणिज्य

बैंकहरूबाट लघुवित्तसम्बन्धी कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ भन्दा अगाडि तथा चालू आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा प्राप्त गरेकी कर्जा रकमसमेत गरी कायम हुन आउने रकममध्ये पहिलो वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा न्यूनतम १० प्रतिशत, दोस्रो वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा न्यूनतम ४० प्रतिशत, तेस्रो वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा न्यूनतम ६० प्रतिशत, चौथो वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा न्यूनतम ७० प्रतिशत र पाँचौं वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि शतप्रतिशत विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने र सो अनुरूप लगानी नगर्ने लघुवित्तसम्बन्धी कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूलाई वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाह हुने कर्जा विपन्न वर्ग कर्जामा गणना नहुने व्यवस्था गरिएको छ।

५२. गरिबीको रेखामुनि रहेका जनताको आय र रोजगारी बढाउन वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्दा इजाजत प्राप्त वित्तीय संस्था वा यस बैंकबाट इजाजत पाएका सहकारी संस्थालाई बैंक आफै संलग्न भई तयार गरेको परियोजना अन्तर्गत आफ्नो सुपरिवेक्षणमा थोक कर्जा उपलब्ध गराएको ऋणलाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ।

५३. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त सहकारी संस्थाहरूलाई विपन्न वर्गमा लगानी गर्ने गरी थोक कर्जा उपलब्ध गराउन सक्ने र यसरी उपलब्ध गराएको कर्जा विपन्न वर्गमा लगानी भए/नभएको सम्बन्धित बैंकबाट नै अनुगमन गरी सोको विवरण ६/६ महिनामा यस बैंकमा पठाउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यस प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराएको थोक कर्जा दुरुपयोग भएको पाइएमा दुरुपयोग भएको कर्जा बराबरको रकम विपन्न वर्गमा गणना नगरिने व्यवस्था कायमै राखिएको छ।

५४. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न वर्गको उत्थानका लागि आय एवम् स्वरोजगारमूलक व्यवसायहरू सञ्चालन गर्न ग्रामीण क्षेत्रमा

- काम गर्ने गैरसरकारी/सहकारी संस्थाहरूलाई थोक कर्जा उपलब्ध गराई तिनीहरूको संस्थागत विकासमा सहयोग पुर्याउँदै विपन्न वर्गको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले २०४७ सालमा स्थापित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम उपयोग हुने गरी लक्षित वर्गको आर्थिक एवम् सामाजिक विकास गर्न थोक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । कोषबाट विपन्न वर्गको उत्थानका लागि पहिलो पटक प्रतिव्यक्ति रु. ४० हजार, दोस्रो पटक रु. ४५ हजार र तेस्रो पटक रु. ५० हजारसम्म लघु कर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था छ ।
५५. उक्त कोषमा नेपाल सरकारबाट २०६२ मङ्सिरसम्म पटक-पटक गरी रु. ४ करोडको बीज पूँजी प्राप्त भएको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंकबाट रु. २९ करोड ३४ लाख पूँजी उपलब्ध भएको छ, साथै नेपाल सरकारबाट २०६३/६४ को बजेट वक्तव्यमार्फत रु. १० करोड उपलब्ध गराउने प्रतिबद्धता व्यक्त भएको छ । कोषले आफूसँग आबद्ध संस्थाहरूलाई पहिलो पटक सम्बन्धित संस्थाको प्राथमिक पूँजी (शेयर पूँजी, साधारण जगेडा र नाफा रकम) को २० गुणासम्म, दोस्रो र तेस्रो पटक १५/१५ गुणासम्म हुने रकम क्रमशः रु. १५ लाख, रु. २० लाख र रु. २५ लाखसम्मको थोक कर्जा किस्ताबन्दीमा उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।
५६. संस्था दर्ता भई विगत एक वर्षदेखि बचत र कर्जाको कारोबार गरिरहेका र आफ्ना सदस्यहरूमध्ये कम्तीमा ७० प्रतिशत सदस्यहरूबाट नियमित बचत सङ्कलन गरेका संस्थाहरूलाई बढीमा तीन वर्षका लागि कोषबाट कर्जा उपलब्ध हुने व्यवस्था रहेको छ । कोषले गाउँमा बसोबास गरिरहेका आफ्नो वा आफ्नो एकाघर परिवारको नाममा पहाडमा १५ रोपनी र तराईमा एक विघासम्म जमीन भएका, आफ्नो वा आफ्नो एकाघर परिवारका सदस्यको नियमित आयस्रोत नभई वर्षभरी खान/लाउन नपुग्ने, सरकारी निकाय वा बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट सञ्चालित आयमूलक कार्यक्रमद्वारा कर्जा सहयोग प्राप्त गरी तिर्नुपर्ने बाँकी कर्जा नदेखिएका व्यक्तिहरूलाई

लक्षित वर्गमा समेटी गैरसरकारी/सहकारी संस्थामार्फत आयमूलक स्वरोजगार परियोजना सञ्चालन गर्न कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।

५७. कोषले वार्षिक ८ प्रतिशत ब्याजदरमा त्यस्ता संस्थालाई थोक कर्जा उपलब्ध गराउँछ । संस्थाहरूले कोषबाट प्राप्त कर्जा भुक्तानी तालिकाअनुसार निर्धारित समयभित्र साँवा र ब्याज बुझाएमा, बुझाएको ब्याजको ७५ प्रतिशत सम्बन्धित संस्थाको विकासका लागि फिर्ता गरिने व्यवस्था रहेकोले कोषको खुद ब्याज वार्षिक २ प्रतिशत मात्र हुन जान्छ । साथै संस्थालाई स्वीकृत कर्जामध्ये पहिलो किस्ता वितरण गर्दा बढीमा छ महिनासम्म निर्व्याजी कर्जा दिने प्रावधानसमेत रहेको छ ।
५८. कोषबाट २०६३ साल फागुन मसान्तसम्ममा ५२ गैरसरकारी संस्था र २०९ सहकारी संस्थाहरूलाई रु. ११ करोड ३५ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ । उक्त कर्जामध्ये रु. ७ करोड ३७ लाख असूली भई रु. ३ करोड ९८ लाख लगानीमा रहिरहेको छ । २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा कर्जा असूली दर ९०.७ प्रतिशत रहेको छ । कोषबाट उपलब्ध कर्जाबाट गैरसरकारी संस्थाले २६ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ४४ जिल्लामा गरी कुल ४८ जिल्लामा सेवा पुर्याएका छन् । यसरी कोषबाट २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा ४८ जिल्लाका ११,२५३ घर परिवार प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन् ।
५९. आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि दीर्घकालीन पूँजी आवश्यक पर्ने व्यवसायहरू खासगरी चिया, अलैंची, कोल्ड स्टोरका लागि कृषि विकास बैंक र लघुवित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाई उक्त कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्थासमेत गरिएको छ । यसअन्तर्गत २०६३ फागुनसम्ममा पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, मध्यपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक तथा साना किसान विकास बैंक प्रत्येकलाई रु. १/१ करोड गरी रु. ४ करोड कर्जा प्रदान गरिएकोमा पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकले सम्पूर्ण कर्जा
- गभर्नरहरूको वक्तव्यको सँगालो / ४५९

चुक्ता गरिसकेको छ तर मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकबाट रु. १६ लाख ६६ हजार तथा मध्यपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक र साना किसान विकास बैंक प्रत्येकबाट रु. ८३ लाख ३४ हजार असूल हुन बाँकी देखिन्छ। साथै, कृषि विकास बैंकलाई दीर्घकालीन कर्जा (Line of Credit) अन्तर्गत रु. ११ करोड ९२ लाख कर्जा प्रदान गरिएको छ।

६०. पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरूमध्ये पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक मात्र नाफामा सञ्चालन हुन सकिरहेकोमा २०५८ भदौमा ५ वर्षे संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम लागू भएपछि आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक पनि नाफामा आएको छ, साथै नेपाल सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकले २०५७ असार मसान्तसम्मको कुल सञ्चित नोक्सानी व्यहोरिदिने पश्चात् घाटामा रहेका ग्रामीण विकास बैंकहरूमध्ये केहीको वित्तीय अवस्थामा क्रमशः सुधार हुँदै आएको छ। यी बैंकहरूलाई पाँच वर्षभित्रमा वित्तीय दृष्टिले आत्मनिर्भर बनाउन उत्पादकत्व वृद्धि र खर्च कम गर्ने उद्देश्यले विभिन्न कार्यहरूको थालनी भएकोले नोक्सानीमा सञ्चालित बैंकहरूको वित्तीय अवस्था पनि आगामी दिनमा सुधार हुने अपेक्षा गरिएको छ।

६१. ग्रामीण विकास बैंकहरूको कार्यकारी निर्देशक पदमा दक्ष अनुभवी र सम्बन्धित क्षेत्रको ज्ञान भएका व्यक्तिहरूलाई खुल्ला प्रतियोगिताको माध्यमबाट नियुक्त गर्ने नीतिअनुरूप सुदूरपश्चिमाञ्चल र पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकबाहेक अन्य तीनमध्ये दुईटामा खुल्ला प्रतियोगिताबाट कार्यकारी निर्देशक छनौट गरी पदस्थापना गरिसकिएको छ।

६२. नेपाल सरकारको २० वर्षे दीर्घकालीन कृषि योजना अन्तर्गत कृषि उत्पादन वृद्धि गरी साना तथा सीमान्त कृषकहरूको आय वृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकार र एसियाली विकास बैंकबीच सन् १९९८ नोभेम्बर १७ मा सम्पन्न ऋण सम्झौतानुसार पूर्वी तथा मध्यतराईका १२ जिल्लामा सामुदायिक भूमिगत जल सिँचाइ

सेक्टर परियोजना सञ्चालनमा रहेको छ। यस कार्यक्रमअन्तर्गत सहभागी वित्तीय संस्थाहरूद्वारा आर्थिक वर्ष २०५७/५८ देखि लगानी शुरू भएकोमा २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा ५,८५९ समूहगत र ४२ व्यक्तिगत गरी ५,९०१ स्यालो ट्यूबवेलमा जम्मा रु. १७ करोड ७७ लाख लगानी भएको छ। यसबाट २७,१५६ विगाहा क्षेत्रफलमा सिँचाइ पुगी २३,३१४ सीमान्त कृषक परिवारहरू प्रत्यक्षरूपमा लाभान्वित भएका छन् साथै यस कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ५,४०० स्यालो ट्यूबवेल जडान गर्ने लक्ष्य तोकिएको छ। यस आयोजनाको कार्यान्वयन अवधि २०६३/४१६ सम्म रहेकोमा एसियाली विकास बैंकले मिति २०६४/४/१६ (३१ जुलाई, २००७) सम्मको लागि अवधि थप गरेको छ।

६३. नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को आय-व्ययको सार्वजनिक वक्तव्यमा चालू आर्थिक वर्षमा एउटा छुट्टै “लघुवित्त ऐन” को तर्जुमा गरिने उल्लेख भएअनुसार यस बैंकले लघुवित्त नीतिको मस्यौदा गरेको छ। उक्त कार्यदलले ‘लघुवित्त नीति’ तयार गरी नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयमा पठाइसकेको छ। लघुवित्त नीति लागू भएपछि उक्त नीतिको आधारमा ‘लघुवित्त ऐन’ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ।

६४. लघुवित्त विकास बैंक (वित्तीय संस्था ‘घ’ वर्ग) लाई चारदेखि १० जिल्लासम्म कार्यसञ्चालनको लागि न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. २ करोड आवश्यक पर्ने साविकको व्यवस्थामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिमा पहाडी क्षेत्रमासमेत लघुवित्त कारोबार विस्तार गर्ने उद्देश्यले ती विकास बैंक (वित्तीय संस्था ‘घ’ वर्ग) ले नियमित १० जिल्लाका अतिरिक्त थप पाँच पहाडी जिल्लासमेत जम्मा १५ जिल्लामा कार्य सञ्चालन गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

कृषि तथा औद्योगिक कर्जा

६५. नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई प्रदान गरेको पुनर्कर्जाको पुनर्तालिकीकरण गरी पुनर्कर्जा दर ६.५ प्रतिशत कायम गरेअनुसार निगमसँग २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ४६ करोड

४० लाख पुनर्कर्जा उठाउन बाँकी रहेको छ । त्यस्तै नगदेवालीको विकास गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले कृषि विकास बैंकलाई अर्थोडक्स एवम् सी.टी.सी. चिया, स्याउ, कच्चा रेशम, अलैची, सूठो, जडीबुटी, कट्फ्लावर्स, टिस्यूकल्चर जस्ता निकासीयोग्य राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यावसायिक खेतीको विकासको लागि आर्थिक वर्ष २०५३/५४ देखि आर्थिक वर्ष २०६०/६१ सम्म प्रदान गरेको पुनर्कर्जामध्ये २०६३ फागुन मसान्तसम्म रु. ५ करोड २९ लाख ६० हजार असूल हुन बाँकी रहेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार तथा नियमन व्यवस्था

६६. देशको आर्थिक सुधार कार्यक्रमको एक महत्वपूर्ण अङ्गको रूपमा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई लिइएको छ । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल सरकारले २०५७।७ मा एक वित्तीय क्षेत्र सुधारसम्बन्धी रणनीति पत्र जारी गरी सुधार कार्यक्रमलाई प्रष्ट मार्गदर्शन प्रदान गरेको थियो । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको कार्यान्वयन एकाइको रूपमा यस बैंकले काम गर्दै आएको छ ।
६७. विश्व बैंक, बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (DFID) र नेपाल सरकारको ऋण तथा अनुदान सहयोगमा सञ्चालन भइरहेको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईञ्जिनियरिंग नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना र समग्र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्न तीनवटा कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा ल्याइएका छन् ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईञ्जिनियरिङ्ग कार्यलाई निरन्तरता

६८. नेपाल राष्ट्र बैंकलाई एउटा सक्षम केन्द्रीय बैंकको रूपमा स्थापित गर्न यसको रि-ईञ्जिनियरिङ्ग सम्बन्धी कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । यसअन्तर्गत बैंकको मानव संसाधन विकास गर्ने, बैंकको नियमन व्यवस्था र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई अभू बढी सशक्त एवम् प्रभावकारी बनाउने, यसको साङ्गठनिक पुनर्संरचना गर्ने, बैंकलाई कम्प्युटराइज्ड गर्ने, बैंकको लेखा प्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूपको

बनाउने तथा बैंकका कार्यहरू सरल तथा सहज बनाउँदै केन्द्रीय बैंकलाई चुस्त बनाउने कार्यहरू सञ्चालनमा ल्याइएका छन् । नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईञ्जिनियरिङ्गतर्फ हालसम्मको प्रगति निम्न रहेको छ :

- अ. बैंकको कामकारवाहीलाई चुस्त र छरितो बनाउन, कर्मचारीको उत्पादकत्व बढाउन तथा तीन चरणमा स्वैच्छिक अवकास योजना सम्पन्न गरिएको छ । त्यस्तै नियमित रूपमा अनिवार्य अवकास योजनासमेत सञ्चालनमा रहेको छ ।
- आ. बैंकको नयाँ कर्मचारी विनियमावली, २०६२ लागू गरिसकिएको र समयानुकूल आवश्यक संशोधनहरूसमेत क्रमिक रूपमा गरिँदै लगेको छ ।
- इ. बैंकलाई चाहिने जनशक्तिको उपर्युक्त स्तर हासिल गर्ने सम्बन्धमा IOS Partners ले सिफारिस गरेका नीतिहरू कार्यान्वयनमा ल्याउन एकजना विदेशी मानव संसाधन सल्लाहकार कार्यरत छन् । निजबाट निरन्तर रूपमा मानव संसाधन विकासका लागि योजना, तालिम, जनशक्तिको स्तर पहिचान र विकासजस्ता कार्यहरू भइरहेका छन् ।
- ई. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको मानव संशोधनको विकास गर्ने सिलसिलामा परियोजनाबाट खर्च व्यहोरिने गरी हालसम्म बैंकका कुल १६६ जना कर्मचारीहरूले वैदेशिक तालिम प्राप्त गरिसकेका छन् ।
- उ. नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईञ्जिनियरिङ्ग-तर्फको दोस्रो चरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालनामा ल्याउन सातजना चार्टर्ड एकाउन्टेन्टको एउटा कार्यदल गठन गरी सो कार्यदलले आफ्नो काम गरिरहेको छ ।
- उ. दोस्रो चरणका कार्यक्रमहरूमध्ये बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई अभू

बढी सुदृढ तुल्याउने सम्बन्धमा IOS Partners ले सिफारिस गरेका नीतिहरू कार्यान्वयनमा ल्याउन सातजना विदेशी बैंक तथा गैरबैंक परीक्षकहरू नियुक्त गरिएको थियो तर निजहरूबाट सम्झौताबमोजिम कार्य नभएकोले यस बैंक र Consulting firm, M/S IEF INC in association with KPMG, Sri Lanka बीच भएको सम्झौता भङ्ग गरिएको छ ।

ए. विश्व बैंकको सहयोगमा नेपाल राष्ट्र बैंकको सूचना प्रविधि क्षमता पुनर्संरचनाका लागि IT Consultant को रूपमा कार्यरत परामर्शदाताबाट तयार गरिएको Software र Hardware, Communication and Disaster Recovery System; DaGwL दुई छुट्टाछुट्टै Bid Specifications बैंकलाई बुझाएकोमा उक्त दस्तावेजहरूमा आवश्यक परिमार्जन गर्न परामर्शदातालाई जानकारी गराइएको छ ।

६९. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भएअनुसार यस बैंकको स्वामित्वमा रहेको विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूको शेयर विनिवेश (divest) कार्य अगाडि बढाउने क्रममा यस बैंकको नाममा रहेको पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकको शेयर ३४.९५ प्रतिशत निजी क्षेत्रलाई तथा नागरिक लगानी कोषमा रहेको १६०,००० थान शेयरमध्ये १०० थान शेयर आफ्नो स्वामित्वमा राखी बाँकी राष्ट्रिय बीमा संस्थानलाई बिक्री गरिएको छ । राष्ट्रिय बीमा संस्थानको निर्जीवन बीमातर्फको २९.२५ प्रतिशत शेयर बिक्रीका लागि दरखास्त आह्वान गरिएको छ ।

७०. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ (पहिली संशोधन) मिति २०६३।७।२३।५ मा नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित भई कार्यान्वयनमा आएको छ । उक्त ऐनमा दफा ८६ क. देखि दफा ८६ ढ. सम्मका प्रावधानहरू थप भएका छन् । बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई समस्याग्रस्त घोषित गर्न सकिने अवस्था,

त्यसपछिको परिणाम, वित्तीय अवस्था हेरी व्यवस्थापन नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो नियन्त्रणमा लिनसक्ने व्यवस्था, पूँजी घटबढ गर्न चाल्नुपर्ने कदम आदि प्रावधानहरू थपिएका छन् । यसबाट कमजोर व्यवस्थापन र नाजुक वित्तीय स्थिति भई समस्याग्रस्त भएका बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई समयमै आवश्यक सुधार गर्न सरल तथा सहज हुने वातावरण सिर्जना भएको छ ।

७१. साहुको ऋण तिर्न नसकी दामासाहीमा परेका वा पर्न लागेका वा आर्थिक कठिनाइ भोगिरहेका कम्पनीको प्रशासन, दामासाहीसम्बन्धी कार्यविधि तथा त्यस्ता कम्पनीको पुनर्संरचनाका सम्बन्धमा एउटा छुट्टै कानूनको अभावलाई पूर्ति गर्ने उद्देश्यले दामासाहीसम्बन्धी ऐन, २०६३ जारी भई लागू भएको छ, साथै ऐनमा उल्लिखित प्रावधानहरूलाई मूर्तरूप दिन यससम्बन्धी नियमावलीको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकारसमक्ष पेश गरिसकिएको छ ।

७२. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा उल्लिखित बैंकको कर्तव्य तथा उत्तरदायित्वलाई जिम्मेवारीपूर्ण ढङ्गबाट निर्वाह गरी ऐनमा परिलक्षित उद्देश्य हासिल गर्न “नेपाल राष्ट्र बैंकको रणनीतिक योजना (२००६-२०१०)” तयार गरी चालू आर्थिक वर्षदेखि लागू गरिएको छ । रणनीतिक योजनामा नेपाल राष्ट्र बैंकको Vision, Mission, Objectives, Strategies, Actions / Performance Monitoring Indicators आदि समावेश गरिएका छन् ।

नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना

७३. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सुधार गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक ICC Consulting, Bank of Scotland (Ireland) Ltd. बीच सन् २००२ जुन १७ मा २ वर्षको लागि सम्झौता भई उक्त समूहले नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापनको कार्य गरिरहेकोमा सो करार अवधि सन् २००४ जुलाई २१ मा समाप्त भएकोले उक्त व्यवस्थापन समूहको करार अवधि सन् २००४ जुलाई २२ देखि लागू हुने गरी पहिलो पटक एक वर्षको लागि तथा दोस्रो

पटक सन् २००५ जुलाई २२ देखि लागू हुने गरी २१ जुलाई २००७ सम्म दुई वर्षका लागि थप गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । त्यस्तै राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूसँग शुरूमा २००३ जनवरी १६ देखि दुई वर्षका लागि करार गरिएकोमा पहिलो पटक २००५ जनवरी १६ देखि लागू हुने गरी एक वर्षका लागि र दोस्रो पटक २००६ जनवरी १६ देखि लागू हुने गरी २००८ जनवरी १५ सम्म दुई वर्षका लागि करार अवधि थपिएको छ ।

७४. पुनर्संरचनाको क्रममा रहेका यी दुवै बैंकहरूको भाखा नाघेको कर्जाको असूलीतर्फको प्रगति त्यति सन्तोषजनक छैन तर आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि खुद मुनाफा आर्जन गरेको; ऋणात्मक पूँजीकोषलाई घटाउँदै लगेको; अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका विभिन्न निर्देशिका, नीति, नियमहरू तयार गरी लागू गरेको र बैंकभित्र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा स्वीकार्य व्यवस्था तथा शैलीहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिरहेको तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दा हालसम्मको प्रगतिलाई सन्तोषजनक रूपमै लिन सकिन्छ ।

७५. २०५६ सालदेखि वार्षिक रूपमा घाटा व्यहोर्दै आएको नेपाल बैंक लिमिटेडले आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा खुद नोक्सान घटाएर करिब रु. २५ करोडमा सीमित राखेको र आर्थिक वर्ष २०६०/६१, २०६१/६२ र २०६२/६३ मा घाटाको स्थितिमा सुधार आई सो बैंकले क्रमशः रु. ७१ करोड ३ लाख, रु. १ अर्ब ७३ करोड १ लाख र रु. १ अर्ब २० करोड ७३ लाख खुद मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएको छ । त्यस्तै राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा खुद नोक्सानी रु. ४८ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१, २०६१/६२ र २०६२/६३ मा सो बैंकले क्रमशः रु. १ अर्ब ४ करोड १ लाख, रु. १ अर्ब ६८ करोड २९ लाख र रु. ६३ करोड ७ लाख खुद मुनाफा आर्जन गरेको छ । यसरी दुवै बैंक मुनाफाको स्थितिमा फर्किएका छन् ।

नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पूँजीकोष र निष्क्रिय कर्जाको स्थिति

७६. दुवै बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषमा क्रमशः सुधार

हुन थालेको छ । पुनर्संरचना गर्ने कार्यको शुरूवात भएपछि २०६० असार मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल पूँजीकोष रु. ९ अर्ब ८० करोडले ऋणात्मक रहेकोमा २०६३ असार मसान्तसम्म आइपुग्दा बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोष रु. ५ अर्ब ८५ करोडमा भरेको छ । यसै गरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०६० असार मसान्तसम्ममा कुल पूँजीकोष रु. २२ अर्ब ३९ करोडले ऋणात्मक रहेकोमा २०६३ असार मसान्तमा रु. १८ अर्ब ३७ करोडले ऋणात्मक रहन गएको छ ।

७७. नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा (NPL) २०६० असार मसान्तमा ६०.४७ प्रतिशत रहेकोमा क्रमशः घट्टै गई २०६३ असार मसान्तमा १८.२ प्रतिशतमा भरेको छ । त्यस्तै राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको भाखा नाघेको कर्जा पनि २०६० मा ६०.२ प्रतिशत रहेकोमा २०६३ असारमा ३५ प्रतिशतमा भरेको छ । ऋण असूलीतर्फको प्रगतिलाई हेर्दा नेपाल बैंक लिमिटेडले साढे चार वर्ष अवधिमा भाखा नाघेको कर्जामध्ये करिब रु. ७ अर्ब ८५ करोड असूलउपर गर्न सकेको देखिन्छ भने राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहले चार वर्षको अवधिमा करिब रु. १० अर्ब ८ करोड असूलउपर गर्न सकेको देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा यी दुवै बैंकले कर्जा अपलेखन विनियमावली तयार गरी लागू गरेका छन् । तत्पश्चात् २०६३ चैत मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडले रु. ४ अर्ब ४५ करोड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले रु. ४ अर्ब ६ करोड कर्जा (साँवा) अपलेखन गरेको कारण पनि निष्क्रिय कर्जाको अनुपातमा कमी हुन गएको हो । अपलेखन गरिएको कर्जाको असूली दुवै बैंकसमक्ष चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।

दुवै बैंकको लेखापरीक्षण र मानव संसाधन व्यवस्थापनमा सुधार

७८. विगत केही वर्षदेखि दुवै बैंकको लेखापरीक्षण हुन नसकी रहेकोमा नेपाल बैंक लिमिटेडमा व्यवस्थापन समूह आएपछि आर्थिक वर्ष २०५६/५७ देखि २०६२/६३ सम्मको लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । त्यस्तै राष्ट्रिय

वाणिज्य बैंकमा नयाँ व्यवस्थापनको नियुक्तिपछि आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि २०६१/६२ सम्मको लेखापरीक्षण भइसकेको र आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को लेखापरीक्षण कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ। लेखापरीक्षण विवरणहरू अद्यावधिक गरिएका छन्, साथै त्रैमासिक वित्तीय विवरणहरू नियमित रूपमा प्रकाशन हुन थालेका छन्।

७९. आवश्यक जनशक्तिको योजनाबद्ध विकास गरी जनशक्तिलाई उपर्युक्तस्तरमा ल्याउन दुवै बैंकले व्यवस्थापन योजना, जनशक्ति विकास योजना र सीप अभिवृद्धि योजना बनाई लागू गरेका छन्। कर्मचारीको आवश्यकता समीक्षा गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। दुवै बैंकले पूँजी योजना, उत्तराधिकारी योजना यस बैंकसमक्ष पेश गरिसकेका छन्। कर्मचारीको सङ्ख्यालाई उपर्युक्त स्तरमा राख्न स्वैच्छिक अवकास योजना लागू गरेकोले नेपाल बैंक लिमिटेडमा २०५८ असार मसान्तमा कर्मचारी सङ्ख्या ६०३० रहेकोमा २०६३ असारमा २,९६० मा झरेको छ। त्यस्तै राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा २०५८ असारमा कर्मचारी सङ्ख्या ५,७४३ रहेकोमा २०६३ असारमा ३,३०१ र २०६३ पुसमा ३,२१४ मा झरेको देखिन्छ। उत्तराधिकारी योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने कार्य भने दुवै बैंकसमक्ष चुनौतीको रूपमा रहेको छ।

सञ्चालन प्रणाली तथा तथा आन्तरिक व्यवस्थापनमा सुधार र कम्प्युटर प्रविधिमा विस्तार

८०. दुवै बैंकले बैंकिङ्ग प्रणालीलाई मजबूत तथा सक्षम बनाउन विभिन्न योजना, नीति, मार्गदर्शन बनाई लागू गरेका छन्। कर्जा नीति तथा निर्देशिका, सम्पत्ति तथा दायित्व व्यवस्थापन मार्गदर्शन (ALM Guidelines), नयाँ लेखा निर्देशिका, आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, लेखा शीर्षक वर्गीकरण निर्देशिका, जनशक्ति योजना, पोर्टफोलियो स्थिति र योजना, बजेट योजना, रणनीतिक योजना आदि तर्जुमा गरी लागू भएका छन्। राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले हालै कार्यसम्पादनमा आधारित पुरस्कार दिने व्यवस्थासमेत लागू गरेको छ।
८१. बैंकिङ्ग कारोबारलाई छिटोछरितो तथा व्यवस्थित

बनाउने सम्बन्धमा सूचना प्रविधिसम्बन्धी योजना तर्जुमा गरी शाखाहरूमा कम्प्युटराइजेसनको कार्य शुरू भएको छ। २०६३ पुस मसान्तसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ३५ र नेपाल बैंक लिमिटेडका ४४ शाखाहरूमा कम्प्युटराइजेसनको कार्य सम्पन्न भएको छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले हालै १६ शाखामा र नेपाल बैंक लिमिटेडले २१ शाखामा Any Branch Banking System (ABBS) कार्यान्वयनमा ल्याएका छन्।

समग्र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्न विविध कार्यक्रमहरू

८२. समग्र वित्तीय क्षेत्रकी क्षमता अभिवृद्धि गाने उद्देश्यले कर्जा सूचना केन्द्रलाई सुदृढीकरण गर्ने, सम्पत्ति व्यवस्थापन निगमको स्थापना गर्ने, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जनशक्तिलाई तालिम प्रदान गर्न तालिम केन्द्रको स्थापना गर्ने महत्त्वपूर्ण कार्यक्रम रहेका छन्।
८३. बैंकिङ्ग क्षेत्रमा प्रवेश गरेका नयाँ प्रविधिको विकाससँगै स्वच्छ र प्रतिस्पर्धात्मक किसिमले यस क्षेत्रको विकासमा टेवा पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन क्षमता अभिवृद्धि गर्न विगत तीन वर्षसम्म विदेशी परामर्शदाताको सहयोगसमेत लिई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको नियमन जारी गरिएको छ। यसअन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम राख्नुपर्ने न्यूनतम पूँजी कोष, कर्जा वर्गीकरण तथा कर्जा नोक्सानी व्यवस्था, प्रतिग्राहक कर्जा सीमासम्बन्धी व्यवस्था, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पालना गर्नुपर्ने लेखा नीति तथा वित्तीय विवरणको ढाँचासम्बन्धी व्यवस्था, जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी व्यवस्था, संस्थागत सुशासनसम्बन्धी व्यवस्था, शाखाहरूसम्बन्धी व्यवस्था, सह-वित्तीयकरण कर्जा, वित्तीय स्रोतको सङ्कलन, अनिवार्य नगद मौज्जात लगायतका विषयहरूलाई समावेश गरिएका छन्। यसका अतिरिक्त बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमतामा अभिवृद्धि गर्न अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको स्थलगत तथा गैरस्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण निर्देशिका तयार गरी लागू गरिएको छ।

८४. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी विभिन्न ऐनहरूलाई खारेज गरी एउटै बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ मिति २०६३।७।१९ देखि लागू भएको छ ।
८५. साख मूल्याङ्कन संस्था ऐन, सम्पत्ति व्यवस्थापन निगम ऐन, ट्रष्टी ऐन, मुद्रा निर्मलीकरण ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकारसमक्ष पेश गरिएको छ । गाभने तथा गाभिने ऐन नआएसम्मका लागि यससम्बन्धी कार्य सञ्चालन हुन सकोस् भन्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्था ऐनमा केही गाभने तथा गाभिने प्रावधानहरू राखिएका छन् । नेपालमा घरजग्गाबाहेक अन्य चल सम्पत्तिहरू पनि दर्ता गर्ने र धितो राख्न सकिने व्यवस्था गर्न सुरक्षित कारोबार ऐन २०६३।७।३० देखि लागू भएको छ, साथै दामासाही ऐन पनि कार्यान्वयनमा आइसकेको छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रको बहूदो खराब कर्जाको समस्यालाई समाधान गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले ऋण असूली ऐन तर्जुमा भई ऋण असूली न्यायाधीकरण विगत तीन वर्षदेखि कार्यरत छ । नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भएबमोजिम कर्जा सूचना केन्द्र, विनियमावली तयार भई लागू भइसकेको छ । यसले गर्दा वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कानूनी संरचना बलियो र परिष्कृत हुँदै गएको छ ।
८६. नेपाल आर्थिक पत्रकार समाज (SEJON) र नेपाल राष्ट्र बैंकको संयुक्त आयोजनामा बाहिरी जिल्लामा कार्यरत आर्थिक पत्रकारहरूलाई आधार भूत आर्थिक पत्रकारिता विषयक दुई दिने तालिम भरतपुरमा सम्पन्न गरिएको छ ।
८७. नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको निष्क्रिय कर्जा घटाउने प्रयासलाई अभै प्रभावकारी बनाउन न्यायालयको भूमिका पनि न्यायिक प्रतिष्ठान (NJA) को संयुक्त तत्त्वावधानमा "Commercial Legal Problems: Issues and Trends" विषयक एकदिने गोष्ठी काठमाडौँमा सम्पन्न गरिएको छ ।
८८. वाणिज्य बैंकहरूमा कार्यरत Public Relation Officer हरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि सबै वाणिज्य बैंकहरूका Public Relation officer

हरूलाई सहभागी गराई Press Relations and Dissemination विषयक दुई दिने तालिम सम्पन्न गरिएको छ ।

८९. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत वाणिज्य कानून (Commercial Law) का क्षेत्रमा न्यायाधीशहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नका लागि सम्बन्धित विषयका विशेषज्ञहरूद्वारा तयार पारिएको पाठ्यक्रमउपर आवश्यक राय/सुझाव सङ्कलन गरी थप परिमार्जन गर्न सरोकारवालाहरूसँग आधा दिने गोष्ठी काठमाडौँमा सम्पन्न गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापनासम्बन्धी नीति र प्रक्रियामा संशोधन

९०. यस बैंकबाट २०६३ असार २९ गते जारी गरिएको बैंक तथा वित्तीय संस्था संस्थापनासम्बन्धी नीतिगत तथा व्यवस्थामा मिति २०६३।१२।१३ देखि लागू हुने गरी समसामयिक परिवर्तन गरिएको छ । उक्त नीतिगत तथा प्रक्रियागत व्यवस्थाका प्रमुख प्रावधानहरू देहायबमोजिम छन् :

- (क) नयाँ स्थापना हुने वाणिज्य बैंक ('क' श्रेणी) को चुक्ता पूँजी रु. १ अर्बबाट रु. २ अर्ब पुऱ्याएको छ भने क्षेत्रीय स्तरको वाणिज्य बैंकको अवधारणा हटाइएको छ ।
- (ख) राष्ट्रिय स्तरको विकास बैंक ('ख' श्रेणी) को लागि न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ६४ करोड, ४-१० जिल्लामा कार्यक्षेत्र रहने विकास बैंकको रु. २० करोड, १-३ जिल्लामा कार्यक्षेत्र रहने विकास बैंकको रु. १० करोड र राष्ट्रिय स्तरको विकास बैंक बाहेक लिजिङ्ग कारोबार गर्ने विकास बैंकको रु. ३० करोड पुऱ्याइएको छ ।
- (ग) राष्ट्रिय स्तरको वित्त कम्पनीको न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. २० करोड र १-३ जिल्लामा कार्यक्षेत्र रहने वित्त कम्पनीको रु. १० करोड पुऱ्याइएको छ । विशेष व्यवस्थाबाहेक एक जिल्लामा स्थापना हुने वित्त कम्पनीको व्यवस्था ।

- (घ) लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूको हकमा विगतको चुक्तापूँजीमा कुनै परिवर्तन गरिएको छैन ।
- (ङ) यस बैंकमा संस्थापनाको लागि निवेदन दिएका तर सैद्धान्तिक सहमति पाइ नसकेको हकमा नयाँ व्यवस्थाबमोजिमको चुक्ता पूँजी वि.सं २०६७ सालभित्रमा पुऱ्याउने प्रतिबद्धताको लिखित निवेदन आएमा मात्र त्यस्ता निवेदनको प्रक्रिया अगाडि बढाइने व्यवस्था गरिएको छ, तर सञ्चालनमा रहिरहेका संस्थाहरूको हकमा २०७० सालसम्म उल्लिखित पूँजी पुऱ्याउने प्रतिबद्धतासहित निवेदन पेश भएमा स्वीकृति दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (च) ५० प्रतिशतभन्दा बढी विदेशी लगानी भएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले १५ प्रतिशत शेयर मात्र सर्वसाधारणलाई छुट्याए पुग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (छ) सञ्चालनमा रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले तोकिएको पूँजी नपुऱ्याएमा चरणबद्ध रूपमा कारवाही गरिने व्यवस्था गरिएको छ । यस सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजी गणना गर्दा ८० प्रतिशत चुक्ता पूँजी र २० प्रतिशत प्राथमिक पूँजीमा गणना हुनसक्ने छ ।
- (ज) संस्थापकहरूले लगानी गर्न प्रस्ताव गरेको रकमको कर चुक्ता गरे/नगरेको बारे कर कार्यालयबाट जानकारी लिने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (झ) व्यक्तिगत/संस्थागत जोखिम बैकिङ्ग क्षेत्रमा स्थानान्तरण गर्ने मनसायले बैंक/वित्तीय संस्था खोल्ने गरी प्रस्ताव पेश भएमा स्वीकृति नदिन सकिने व्यवस्था थप गरिएको छ ।
- (ञ) सार्वजनिक सूचनामार्फत संस्थापकहरूको वित्तीय अवस्था बारे जानकारी लिन सक्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
- (ट) कालोसूची/डिफल्टरको लिष्टसम्बन्धी जानकारी कर्जा सूचना केन्द्र लि. र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट लिने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ठ) एउटा व्यक्ति, परिवार, फर्मले एउटा संस्थामा बढीमा १५ प्रतिशत र अन्य संस्थाहरूमा एक प्रतिशतसम्म मात्र शेयरमा लगानी गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ड) संस्थापकहरूबाट कम्पनीमा Cross holding हुने गरी लगानी गर्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ढ) एकाघर परिवारबाट एउटा संस्थामा एकभन्दा बढी सञ्चालक हुन नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ण) व्यक्तिगत विवरणमा समूहगत कम्पनीको समेत पछिल्लो दुई आर्थिक वर्षको लेखापरीक्षण भएको विवरण पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (त) संस्थापकहरूले अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट ऋण सापटी लिई बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संस्थापक शेयरमा लगानी गर्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ, साथै संस्थापकहरूले अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट ऋण सापटी लिए/नलिएको सम्बन्धमा स्पष्ट उल्लेख गरी आफूले कारोबार गर्ने कर कार्यालयको नामसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (थ) धितोपत्र विनिमय बजारको बजार निर्माता वा दलाल संस्थापक हुन नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (द) नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्थापना गर्नको लागि निवेदने लिने कार्य हाललाई २०६४ असार मसान्तसम्मको लागि स्थगित रिएको छ ।
- (ध) पूर्वव्यवस्था अनुसारको चुक्ता पूँजी पुऱ्याई स्तर वृद्धि गर्न निवेदन दिइसकेका

संस्थाहरूको हकमा साविककै नीतिगत व्यवस्था अनुसारको प्रक्रियानुरूप स्तर वृद्धि गर्ने सम्बन्धमा कारवाही अगाडि बढाइने व्यवस्था गरिएको छ ।

गुनासो व्यवस्थापन समितिको गठन

९१. बैंक तथा ऋणीबीचको कारोबारमा कुनै पनि पक्षलाई मर्का पर्न गएमा त्यस्तो मर्काको सुनुवाइको लागि मिति २०६२।१।११ मा यस बैंकका वरिष्ठ डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा एक गुनासो सुनुवाइ एकाइको गठन गरी काम हुँदै आएको छ । यस एकाइको कार्यलाई अझ बढी प्रभावकारी तुल्याउन केन्द्रीय स्तरमा बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागका कार्यकारी निर्देशकको संयोजकत्वमा गुनासोसँग सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्रतिनिधि र अर्थ मन्त्रालयका प्रतिनिधि सदस्य तथा उद्योग वाणिज्य महासंघको प्रतिनिधि पर्यवेक्षकको रूपमा रहने गरी मिति २०६३।७।१ मा गुनासो सुनुवाइ उपसमितिको गठन गरिएको छ, साथै यस बैंकको जिल्लास्थित कार्यालयहरूमा सोही प्रयोजनको लागि मुख्य व्यवस्थापक/व्यवस्थापकको संयोजकत्वमा गुनासोसँग सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाका प्रतिनिधि सदस्य रहने तथा यस बैंक रहेको जिल्लाको उद्योग वाणिज्य महासंघको स्थानीय प्रतिनिधि पर्यवेक्षकको रूपमा रहने गरी जिल्लास्तरमा पनि गुनासो सुनुवाइ उपसमिति गठन गरिएको छ । यसरी केन्द्रीय स्तरमा गुनासो सुनुवाइ एकाइअन्तर्गत अर्को उपसमिति गठन गर्नुभन्दा मिति २०६२।१।११ मा वरिष्ठ डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा गठन भएको केन्द्रीय स्तरको गुनासो सुनुवाइ एकाइलाई नै विस्तार र पुनर्गठन गर्न उपर्युक्त हुने देखिएकोले नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०६३।८।२९ को निर्णयानुसार डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा अर्थ मन्त्रालयको प्रतिनिधि र बैंकर्स सङ्घको अध्यक्ष सदस्यको रूपमा रहने तथा उद्योग वाणिज्य महासंघको प्रतिनिधि पर्यवेक्षकको रूपमा रहने गरी मिति २०६३।९।२० मा गुनासो व्यवस्थापन समितिको पुनर्गठन गरिएको छ ।

९२. उपर्युक्तबमोजिम गुनासो सुनुवाइ एकाइ तथा गुनासो व्यवस्थापन समितिको गठन भएपश्चात् २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा जम्मा ३१६ उजुरी परेकोमा जम्मा २२५ उजुरीउपर सुनुवाइ भइसकेको छ भने बाँकी ९१ को सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग आवश्यक पत्राचार भइरहेको छ ।

९३. नेपाल राष्ट्र बैंकमा गठन गरिएको सो एकाइको क्रियाकलापबाट बैंक र ऋणीबीच उत्पन्न समस्यालाई समाधान गर्न सघाउ पुगेको छ । साथै, सो एकाइको क्रियाकलापबाट बैकिङ्ग एवम् वित्तीय क्षेत्रमा देखिएको ऋण असूली र पुनर्संरचनासम्बन्धी समस्यालाई न्यूनीकरण गर्नसमेत सघाउ पुग्न गएको छ ।

थप वाणिज्य बैंकहरूलाई इजाजतपत्र र सैद्धान्तिक सहमतिपत्र प्रदान

९४. नारायणी अञ्चल, पर्सा जिल्ला, बीरगञ्ज उपमहानगरपालिकामा केन्द्रीय कार्यालय रहने गरी ग्लोबल बैंक लि.लाई मिति २०६३।९।१८ देखि 'क' वर्गको वाणिज्य बैंकको रूपमा बैकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । उक्त बैंकको अधिकृत पूँजी रु. २ अर्ब तथा जारी पूँजी रु. १ अर्ब रहेको छ । बैंकको जारी पूँजीमा संस्थापक समूहको शेयर स्वामित्व ५१ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै काठमाडौं महानगरपालिकामा केन्द्रीय कार्यालय रहने गरी सिटिजन्स बैंक इन्टरनेशनल लि. लाई मिति २०६३।९।१८ मै 'क' वर्गको लागि सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ । उक्त बैंकको अधिकृत पूँजी रु. २ अर्ब र जारी पूँजी रु. १ अर्ब रहेको छ । उक्त बैंकमा संस्थापक समूहको शेयर स्वामित्व ५६ प्रतिशत रहेको छ । यो बैंकसमेत देशमा वाणिज्य बैंकहरूको कुल सङ्ख्या २० पुगेको छ ।

थप विकास बैंक र वित्त कम्पनीलाई स्वीकृति प्रदान

९५. यस अवधिमा वित्तीय कारोबार गर्ने यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त छवटा विकास बैंकमध्ये दुईवटा राष्ट्रियस्तरका र बाँकी चारवटाको कार्यक्षेत्र तीन जिल्लामा सीमित रहने गरी स्थापना भएका

छन् । जिल्लागत हिसाबले राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकको केन्द्रीय कार्यालय काठमाडौंमा रहेको छ भने अन्य विकास बैंकहरू धरान-सुनसरीमा एक, बुटवल-रूपन्देहीमा दुई, गैडाकोट-नवलपरासीमा एक र स्याङ्जाबजार-स्याङ्जामा एक रहेका छन् । अहिले राष्ट्रियस्तरका आठ र जिल्ला स्तरका २८ गरी जम्मा विकास बैंकको सङ्ख्या ३६ पुगेको छ । २०६२ चैत मसान्तसम्ममा २९ विकास बैंकहरू थिए ।

९६. २०६२ चैत मसान्तसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त गरी वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्ने वित्त कम्पनीको सङ्ख्या ६३ रहेकोमा २०६३ चैत मसान्तसम्ममा सात वटा थप भई ७२ पुगेको छ, साथै राष्ट्रियस्तर र जिल्लास्तरमा कारोबार सञ्चालन रान पाउने गरी थप पाँच वित्त कम्पनीहरूलाई सैद्धान्तिक सहमतिपत्रसमेत प्रदान गरिसकिएको छ । यी ७२ वित्त कम्पनीमध्ये ४९ काठमाडौं उपत्यकाभित्र र २३ उपत्यकाबाहिर रहेका छन् ।

९७. वित्त कम्पनीहरूको लागि २०६२ साउनदेखि लागू गरिएको शाखा विस्तारसम्बन्धी एकीकृत निर्देशनमा समसामायिक परिमार्जन गरी २०६३।२६ देखि लागू हुने गरी नयाँ निर्देशन जारी गरिएको छ । उक्त निर्देशानुसार २०६२ असारमा कायम रहेको चुक्ता पूँजीमा काठमाडौं उपत्यकाभित्र शाखा कार्यालय खोल्न चाहने संस्थाले न्यूनतम रु. २ करोड र काठमाडौं उपत्यका बाहिर शाखा कार्यालय खोल्न चाहनेले न्यूनतम रु. ५० लाख प्रति शाखा पूँजी थप गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । शाखा विस्तार रकम समावेश नगरिने, न्यूनतम चुक्तापूँजी रु. ५ करोड पुगेपछि मात्र थप गरिएको रकम शाखा प्रयोजनको लागि गणना हुने, सूचना प्रविधिसम्बन्धी विवरण उल्लेख हुनुपर्ने र निष्क्रिय कर्जा अनुपात ५ प्रतिशतभन्दा कम हुनुपर्ने गरी तोकिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई दिइएका अन्य निर्देशनहरू

९८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थापक शेयर धितो बन्धक राखी कर्जा प्रवाह गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले देहायका शर्तहरू पालना गरी राख्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

(क) संस्थापक शेयर धितो राखी कर्जा प्रवाह गर्दा आइपर्ने जोखिम नियन्त्रण एवम् व्यवस्थापन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आवश्यक उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने ।

(ख) शेयरको प्रचलित बजार मूल्यको अधिकतम ५० प्रतिशतसम्म मात्र कर्जा दिन पाइने तर शेयरको बजार मूल्य कम भई कर्जा असुरक्षित हुन गएको अवस्थामा थप सुरक्षणकोसमेत व्यवस्था गर्नुपर्ने । सोभन्दा बढी कर्जा दिनुपरेमा एकतह माथिको स्वीकृति प्राप्त गर्नुपर्ने । यस प्रयोजनको लागि सञ्चालक समिति नै अन्तिम तह मानिने ।

(ग) संस्थापक शेयर धितोबन्धक राखी कर्जा प्रवाह गर्दा त्यस्तो शेयरलाई गैरबैकिङ्ग सम्पत्तिमा लैजान नपाइने र यसरी धितो बन्धक राखिएको संस्थापक शेयर भुक्तानी अवधि नाघेको छ महिनाभित्र प्रचलित कानून र यस बैंकको निर्देशनको अधीनमा रही बिक्री गरिसक्नुपर्ने ।

(घ) संस्थापक शेयर धितो बन्धक राखी कर्जा प्रवाह भएको अवस्थामा त्यस्तो कर्जाको भुक्तानी अवधि किटान गर्नुपर्ने र त्यस्तो अवधि एक वर्षभन्दा बढी हुन नहुने ।

(ङ) संस्थापक शेयर धितो बन्धक राखी कर्जा प्रवाह गर्दा त्यस्तो कर्जाको पुनर्संरचना र पुनर्तालिनीकरण गर्न नपाइने ।

(च) संस्थापक शेयर धितो बन्धक राखी कर्जा प्रवाह गर्दा असल कर्जाबाहेक अन्य अवस्थामा कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने अवस्था आइपरेमा शतप्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

(छ) तोकिएको भुक्तानी अवधिमा कर्जा चुक्ता नगरेमा संस्थापक/सञ्चालकलाई २९ दिनभित्र अनिवार्य रूपमा कालोसूची (Black Listing) मा राख्न सिफारिस गर्नुपर्ने । यससम्बन्धी व्यवस्था ऋण प्रवाह गर्दा गरिने कर्जा सम्भौता (Loan deed) मै उल्लेख गर्नुपर्ने ।

(ज) उल्लिखित व्यवस्थाहरू बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो कर्जा नीति/विनियममा स्पष्टरूपमा उल्लेख गर्नुपर्ने ।

शेयर खरिद बिक्री तोकिएको अवधिसम्म गर्न नपाइने

९९. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ११ मा उल्लिखित व्यवस्थाअनुरूप बैंक वा वित्तीय संस्थाका सञ्चालक, कार्यकारी प्रमुख, लेखापरीक्षक, सचिव वा बैंक वा वित्तीय संस्थाको व्यवस्थापन तथा लेखासम्बन्धी कार्यमा प्रत्यक्ष रूपले संलग्न व्यक्ति र तिनीहरूका परिवारका अन्य सदस्यलेसमेत तोकिएको अवधिसम्म शेयर खरिद बिक्री गर्न/गराउनु, गर्न दिन, धितो बन्धक राख्नु, राख्नु लगाउनु वा दान, बकस लिन/दिनु वा लेनदेन गर्नसमेत नमिल्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै यसअघि धितो बन्धक राख्ने कार्य भएको अवस्थामा सो कर्जा नवीकरण गर्न नमिल्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

कर्जा वर्गीकरण र कर्जा नोक्सानी व्यवस्था

१००. अधिविकर्षको कारोबार गर्ने सुविधा नपाएका इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले प्रदान गरेको आवधिक कर्जा किस्ताको हकमा किस्ता रकम एक वर्षभन्दा बढी अवधिले भाखा नाघेको अवस्थामा सम्पूर्ण कर्जा रकमलाई नै खराब कर्जामा वर्गीकरण गर्नुपर्नेछ । कुनै किस्ता रकम एक वर्षभन्दा कम अवधिले मात्र भाखा नाघेको अवस्थामा किस्ता रकमलाई मात्र खराब वर्गको कर्जामा वर्गीकरण गरी कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्नेछ तर सम्बन्धित संस्थाले सम्पूर्ण कर्जालाई नै खराब कर्जामा वर्गीकरण गर्न चाहेमा यो व्यवस्थाले बाधा पुगेको मानिने छैन ।

१०१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रदान गरेको कर्जा सापटीमा प्राप्त हुने ब्याजलाई आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि नगद प्राप्तिको आधारमा मात्र आम्दानी जनाउने व्यवस्था गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को लागि भने २०६३ असार मसान्तसम्म पाकेको ब्याज २०६३ साउन महिनाभित्रमा प्राप्त भएमा Deferred cash

basis मा सो रकमलाई आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को ब्याज आम्दानी जनाउन पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०२. यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त वा इजाजतपत्रको लागि नयाँ निवेदन पेश हुने बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संस्थापक वा संस्थापक समूहको शेयरमा प्रचलित कानूनबमोजिम स्थापित सहकारी संस्थाहरूले संस्थागत रूपमा शेयर लगानी गर्न नपाउने तथा विगतमा यस्तो लगानी गरिएको भएमा प्रचलित कानूनी प्रक्रिया पूरा गरी २०६५ असार मसान्तभित्र बिक्री गरिसक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाद्वारा कर्जा प्रदान भई २०६२ चैत मसान्तसम्म असल वर्गमा रहेका ट्रस्ट रिसिट कर्जा र निर्यातकर्जाजस्ता व्यापारिक कर्जा, चालू पूँजी प्रकृतिका कर्जाहरू र व्यापारिक प्रयोजनका लागि सवारी साधन कर्जाजस्ता मासिक किस्ताबन्दीमा आधारित उपभोक्ता कर्जालाई इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले चाहेमा असल कर्जामा वर्गीकरण गरी २०६३ साल असार मसान्तसम्म भुक्तानी म्याद बढाउनु तथा पूँजीगत खर्चतर्फ प्रवाहित अल्पकालीन र दीर्घकालीन कर्जाको किस्तालाई बढीमा २०६३ असार मसान्तसम्मको लागि पुनर्संरचना वा पुनर्तालिकीकरण गर्दा पाकेको ब्याजको २५ प्रतिशत रकम असूल हुनुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा यस एकपटकको लागि छुट प्रदान गरी त्यस्तो कर्जा असल कर्जामा वर्गीकरण गर्न पाउने तथा त्यस्ता कर्जाहरूको लागि १ प्रतिशत मात्र कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०४. आधुनिक शिक्षा प्रणालीको विकास र विस्तार गर्न सहयोग पुगोस् तथा धेरैभन्दा धेरै विद्यार्थीहरूले आधुनिक शिक्षा प्राप्त गर्न सकून् भन्ने उद्देश्यले वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट व्यक्तिगत जमानीमा प्रवाह भएको शिक्षा कर्जामा थप २० प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने विद्यमान व्यवस्थालाई हटाइएको छ ।

१०५. साना तथा मझौला उद्यममा प्रवाह भएको कर्जालाई जुनसुकै बीमा कम्पनीमा बीमा गराएको अवस्थामा प्राथमिक क्षेत्र कर्जामा भएको व्यवस्थाबमोजिम उक्त चौथाइ मात्र कर्जा नोक्सानी कायम गरे पुग्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

कर्जा खरिद तथा पुनर्खरिद

१०६. कुनै बैंक वा वित्तीय संस्थाले प्रदान गरेको कर्जा अर्को बैंक वा वित्तीय संस्थाले Purchase/ Repurchase/Takeover गर्दा देहायबमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी कारोबार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

- (क) कर्जा खरिद गर्दा त्यस्तो कर्जा ग्राहकबाट असूलउपर गर्नसक्ने अधिकार खरिद गर्नेले लिनुपर्ने र यसका लागि सम्बन्धित ग्राहकको सहमतिसमेत लिनुपर्ने ।
- (ख) खरिद गरी लिनेले सो खरिद गरेको कर्जालाई आफ्नो हिसाबमा सम्बन्धित शीर्षकको कर्जा सापट उप-शीर्षकमा लेखाङ्कन गर्नुपर्ने ।
- (ग) कर्जाको शर्त र अवस्थाको विस्तृत विवरण लिएर मात्र कर्जा खरिद गर्नुपर्ने ।
- (घ) कर्जा खरिद गरी लिने बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ऋणीले कर्जा लिएको मिति, कर्जाको किसिम, भुक्तानी अवस्था, विगतको कर्जा कारोबारको अवस्था, जमानतकर्ताको हैसियत, कर्जा वर्गीकरणको स्थिति आदि विवरणहरू लिखित रूपमा लिनुपर्ने ।
- (ङ) कर्जा खरिद गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाले विद्यमान कर्जा वर्गीकरण तथा कर्जा नोक्सानी व्यवस्था बमोजिमको कर्जा नोक्सानी कायम गर्नुपर्ने ।
- (च) कर्जा खरिद गरी लिँदा यस्तो कर्जा सुरक्षित रहेको तथा संस्थालाई फाइदाजनक भए/नभएको यकिन हुने आधार खुल्ने कागजातहरू ससम्बन्धित कर्जा फाइलमा अद्यावधिक गरी राख्नुपर्ने ।

(छ) कर्जा नीतिमा कर्जा खरिदसम्बन्धी व्यवस्था रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले मात्र कर्जा खरिद/बिक्री गर्न सक्ने । यस्तो कारोबारको अर्द्धवार्षिक विवरण अर्द्धवार्षिक अवधि समाप्त भएको मितिले १५ दिनभित्र यस बैंकको सम्बन्धित सुपरिवेक्षण विभागमा पठाउनुपर्ने ।

(ज) यसरी कर्जा खरिद-बिक्री गर्दा कथं कदाचित् खरिदकता संस्थाले कर्जा उठाउन नसकेमा बिक्रीकर्ता संस्थाले सो कर्जा पुनः आफैले सकार्ने शर्त रहेको अवस्थामा बिक्रीकर्ता संस्थाले त्यस्तो कर्जा पुनः खरिद नगरुञ्जेल सीमान्त दायित्वको रूपमा आफ्नो वासलातमा देखाउनुपर्ने र यस्तो सम्भावित दायित्वलाई पूँजीकोष गणना गर्ने प्रयोजनको लागि ५० प्रतिशत मात्र जोखिम भार प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

सरकारी ऋणपत्रको साँवा तथा ब्याज भुक्तानी

१०७. नेपाल सरकारको ऋणपत्रको साँवा तथा ब्याज भुक्तानी कार्यलाई विस्तारित, सहज र सुविधायुक्त बनाउन बजार निर्माताबाहेकका नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्राप्त 'क' 'ख' र 'ग' वर्गका संस्थाले पनि ऋणपत्रको साँवा तथा ब्याज भुक्तानी गरी सोको शोधभर्नाको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकमा माग गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूका लागि ऋणपत्रको साँवा भुक्तानी कार्यलाई आकर्षक बनाउन साँवा भुक्तानी रकमको शोधभर्ना प्राप्त नहुँदासम्मको अवधिको लागि उक्त रकमलाई अनिवार्य नगद अनुपातमा गणना गरिने व्यवस्थालाई अन्य संस्थाहरूको हकमा पनि लागू हुने व्यवस्था गरिएको छ, साथै सार्वजनिक विदा पर्न गई सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई शोधभर्ना गर्न नसकिएको अवस्थामा सो विदाको अवधिको लागि उक्त साँवा रकमलाई नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने अनिवार्य नगद अनुपातमा गणना हुने

व्यवस्था गरिएको छ । यसबाहेक व्याज भुक्तानी बापत हाल वाणिज्य बैंकहरूलाई प्रदान गरिँदै आएको कमिशन, यससम्बन्धी काम गर्ने अन्य संस्थाहरूलाई पनि नियमानुसार प्रदान गरिनेछ ।

१०८. आफ्नो ग्राहक पहिचान (Know Your Customer, KYC) मार्गदर्शनअनुसार रु. १० लाखभन्दा बढी रकम खातामा जम्मा गर्दा स्रोत खुलाउनुपर्ने प्रावधान रहेको छ । स्रोत देखाउने प्रक्रिया केही भन्झटिलो हुने गरेको परिप्रेक्ष्यमा ग्राहकले स्व:घोषणा (self declaration) गरेमा पनि मान्य हुने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने पूँजी पर्याप्तता (Capital Adequacy) सम्बन्धमा पूँजी पर्याप्तताको प्रतिशतलाई BASEL II लागू नभएसम्मको लागि आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि गणना हुने गरी ११ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।

पर्याप्त रकम नभई चेक जारी गर्न नपाइने व्यवस्था

११०. कुनै व्यक्ति फर्म, कम्पनी वा सङ्गठित संस्थाले आफ्नो खातामा पर्याप्त मौज्जात नभएको अवस्थामा वा मौज्जात पर्याप्त भए पनि विभिन्न आधारमा भुक्तानी नहुने अवस्थाको चेकसमेत जारी गर्ने प्रवृत्ति यत्रतत्र रहेबाट चेकमार्फत भुक्तानी गर्ने परिपाटीको विकास तथा विस्तार गर्न अबउपान्त जतिसुकै रकमको त्यस्तो चेक जारी गरिएमा निम्नानुसार हुने व्यवस्था गरिएको छ :

- (क) एकपटक भुक्तानी नभइकन फिर्ता भएको चेकको हकमा भुक्तानी पाउनुपर्नेले चेक जारी गर्नेलाई भुक्तानीको लागि बढीमा सात दिनको समय दिई सम्बन्धित बैंक वा वित्तीय संस्थामा पुनः चेक पेश गर्नसक्ने ।
- (ख) सो म्यादपश्चात् पनि रकम भुक्तानी नभएको खण्डमा रकम भुक्तानी पाउनुपर्नेले वा चेकको रकम भुक्तानी गर्नुपर्ने बैंक वा वित्तीय संस्थामा लिखित जानकारी दिन सक्ने ।
- (ग) खण्ड (ख) बमोजिम लिखित जानकारी प्राप्त भएपछि सम्बन्धित बैंक वा वित्तीय

संस्थाले चेक जारीकर्तालाई बढीमा सात दिनभित्र भुक्तानी गर्न सूचना दिनुपर्नेछ र सो मितिभित्र पनि रकम भुक्तानी हुन नसकेमा त्यस्तो चेक खिच्नेलाई सम्बन्धित बैंक वा वित्तीय संस्थाले अनिवार्य रूपमा कालोसूचीमा सूचीकृत गर्नुपर्ने ।

- (घ) कुनै व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा सङ्गठित संस्थाले बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई त्यस्तो भुक्तानी नहुने चेक दिएमासमेत यस खण्डबमोजिम कालोसूचीमा राख्नुपर्ने ।
- (ङ) यस खण्डबमोजिम कालोसूचीमा रहेका व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा सङ्गठित संस्थाले त्यस्तो सूचीबाट फुकुवा नभएसम्म आफ्नो खातामा रकम जम्मा गर्ने बाहेक अन्य कुनै पनि किसिमको बैकिङ्ग कारोबार गर्न नपाउने ।

कालोसूचीमा सूचीकृत शेरधनीहरूले आफू संस्थापक रहेको कम्पनीको शेर र ऋणपत्र खरिद गर्न नपाइने

१११. कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडको कालोसूचीमा सूचीकृत यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाका शेरधनीहरूले प्राप्त गर्न सक्ने हकप्रद शेर, अग्राधिकार शेर, ऋणपत्र तथा लाभांश सम्बन्धमा देहायबमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ :

- (क) इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संस्थापक शेरधनीहरूमध्ये कर्जा सूचना केन्द्रको कालोसूचीमा सूचीकृत भइरहेका संस्थापक शेरधनीले आफू संस्थापक रहेको बैंक/वित्तीय संस्थाको हकप्रद शेर, अग्राधिकार शेर तथा ऋणपत्र खरिद गर्न नपाउने ।
- (ख) कुनै बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो सिफारिसमा कर्जा सूचना केन्द्रको कालोसूचीमा सूचीकृत भइरहेका ऋणीले अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संस्थापक लगायतका अन्य शेरधनीका

हैसियतले पाउने लाभांश रकम रोक्का राखी कर्जा चुक्ता गर्ने प्रयोजनका लागि कर्जाको विस्तृत विवरणसहित सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थासंग रकम भुक्तानी माग गरेमा संस्थापक लगायतका अन्य शेयरधनीलाई भुक्तानी दिनुपर्ने त्यस्तो लाभांश रोक्का राखी माग गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई उपलब्ध गराउनुपर्नेछ । आफ्नै बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कर्जा चुक्ता गर्ने प्रयोजनका लागि समेत यस्तो व्यवस्था लागू हुनेछ ।

एकीकृत निर्देशनमा संशोधन

११२. यस बैंकबाट २०६२ साउन १ गतेदेखि लागू हुने गरी जारी भएको एकीकृत निर्देशनको इ.प्रा. निर्देशन नं. १४।०६१।०६२ शाखा/कार्यालयसम्बन्धी व्यवस्था) लाई खारेज गरी मिति २०६३।६।२५ देखि लागू हुने गरी सो निर्देशनको सट्टा नयाँ निर्देशन जारी गरिएको छ । नयाँ निर्देशनमा एक्स्टेन्सन काउण्टरसमेत खोल्न सक्ने नयाँ व्यवस्था गरिएको छ ।

ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई नेपाल सरकारको निर्णयानुसार कारवाही गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई निर्देशन

११३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा लिई ऋण नतिर्ने ऋणीहरूमध्ये आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को बजेट वक्तव्यमार्फत ऋणको पुनर्तालिकीकरण गर्न तोकिएको २०६३ भदौ मसान्तभित्र पुनर्तालिकीकरण गरेका ऋणी र सम्बन्धित बैंकको संयुक्त प्रयासमा पुनर्तालिकीकरणको प्रक्रिया शुरू भएको तर सम्पन्न भई नसकेका बाहेक सम्बन्धित बैंकले सम्बन्धित ऋण चुक्ता गर्ने/गराउने सम्बन्धमा ऋणीलाई पटक-पटक अवसर दिँदा पनि बेवास्ता गरी बसेका र सम्बन्धित बैंकले कारवाही अगाडि बढाउन उपर्युक्त ठहर्‍याएका ऋणीहरूलाई कारवाही अगाडि बढाउने सम्बन्धमा नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को मिति २०६३।६।२९ को निर्णयानुसार आवश्यक जानकारी तथा कार्यान्वयनका लागि यस बैंकसमक्ष लेखिआएको हुँदा देहायबमोजिमका कारवाही गर्न/गराउनुको

लागि सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।

(क) रु. ५ करोडभन्दा बढी ऋण लिएकाहरूमध्ये सबैभन्दा बढी ऋण लिने ऋणीहरूलाई प्राथमिकताको आधारमा सम्बन्धित बैंकले क्रमशः कारवाही अगाडि बढाउने । सम्बन्धित बैंकले प्रचलित व्यवस्थाअनुसार गर्न सकिने कारवाही आफै गरी यस बैंकलाई जानकारी गराउने तथा यस बैंकबाट कारवाही गर्नुपर्ने अवस्था भएमा सिफारिससाथ यस बैंकलाई अनुरोध गर्ने ।

(ख) यसअनुसार कारवाहीमा परेका ऋणीले ऋण भुक्तानी वा पुनर्संरचना/पुनर्तालिकीकरण गरेमा सम्बन्धित बैंकले सम्बन्धित ऋणीलाई साविकमा गरेका कारवाही फिर्ता गर्न तुरुन्त पहल गर्ने ।

(ग) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट त्यस्ता ऋणीहरूको नाममा जारी गरिएको डेबिट कार्ड, क्रेडिट कार्डजस्ता सुविधाहरू तत्काल रोक्का राख्ने व्यवस्था गर्ने ।

(घ) सम्बन्धित बैंकले ऋणको प्रकृति, उपभोगको अवस्था, उठ्तीको सम्भावना, ऋण भुक्तानी गर्न ऋणीले देखाएको व्यवहार तथा नियत आदि पक्षहरूलाई ध्यान दिई बुँदा (क) को परिधिभित्र रही नियतवश ऋण नतिर्ने कालोसूचीमा परेका ऋणीहरू र त्यस्ता ऋणीहरूलाई जमानत दिने व्यक्ति, फर्म वा कम्पनी वा संस्थालाई देहायमध्येको एक वा कम्पनी वा संस्थालाई देहायमध्येको एक वा बढी कारवाही गर्नका लागि यस बैंकसमक्ष अनुरोध गर्ने ।

(अ) नियतव ऋण नतिर्ने ऋणीको राहदानी जफत गर्ने र नयाँ राहदानी जारी गर्न रोक लगाउने प्रयोजनका लागि यससम्बन्धी

सूचना परराष्ट्र मन्त्रालय र गृह मन्त्रालयलाई आवश्यक कारवाहीको लागि जानकारी गराउन र सार्वजनिक रूपमा समेत सूचना प्रकाशित गर्न ।

लिलाम गर्न र त्यसरी प्राप्त हुन आउने रकम कर्जा चुक्ता गर्ने प्रयोजनका लागि उपयोग गर्न ।

(आ) नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई सरकारी वा सार्वजनिक निकायमा विज्ञ/परामर्शदाता लगायत सार्वजनिक जिम्मेवारीका ओहदा तथा राजनैतिक नियुक्तिका पदहरूमा नियुक्त नगर्न र नियुक्त भई कार्यरत रहेका छन् भने पदबाट तत्काल अवकाश दिन ।

(इ) मान, पदवी, सम्मान वा राज्यबाट दिइने कुनै पनि किसिमको सुविधा वा सहूलियत प्रदान नगर्न ।

(ई) कम्पनी ऐनअन्तर्गत दर्ता भएका वा हुने कुनै पनि कम्पनीको सञ्चालक हुन रोक लगाउन ।

(उ) नयाँ उद्योग, फर्म वा कम्पनी दर्ता गर्न, सरकारी ठेक्कापट्टामा भाग लिन वा बैकले स्वीकृति दिएको अवस्थामा ऋण तिर्ने प्रयोजनका लागि बाहेक त्यस्ता ऋणीको स्वामित्वमा रहेको कुनै पनि चल/अचल सम्पत्तिरोक्का राख्ने र यसको लागि सम्बन्धित निकाय (मालपोत कार्यालय, यातायात व्यवस्था कार्यालय, नगरपालिका / उपमहानगरपालिका / महानगरपालिका)लाई निर्देशन जारी गर्ने व्यवस्था गर्न ।

(ऊ) सरकारी सुरक्षणपत्रहरूमा भएको लगानी जफत गरी

११४. नेपाल सरकारकी मिति २०६३।१०।२९ को मन्त्रिस्तरीय निर्णयानुसार रु. ५ करोडभन्दा बढी सावाँ रकम ऋण लिएका ८० जना ऋणी तथा ऋणसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई देहायबमोजिमको कारवाही गरिएको छ ।

(क) निजहरूको नाममा जारी भएको राहदानी जफत गर्न र नयाँ जारी गर्न रोक लगाउने ।

(ख) निजहरूलाई कम्पनी ऐन अन्तर्गत दर्ता भएका वा हुने कुनै पनि कम्पनीको सञ्चालक हुन रोक लगाउने ।

(ग) निजहरूको स्वामित्वमा रहेको कुनै पनि चल/अचल सम्पत्ति रोक्का राख्ने ।

(घ) निजहरूबाट सरकारी सुरक्षणपत्रहरूमा भएको लगानी जफत गरी लिलाम गर्ने र त्यसरी प्राप्त हुन आउने रकम कर्जा चुक्ता गर्ने प्रयोजनका लागि उपयोग गर्ने ।

(ङ) नेपाल सरकारको निर्देशानुसार कारवाहीमा परेका ऋणीले ऋण भुक्तान वा पुनर्संरचना र पुनर्तालिनीकरण गरेमा सम्बन्धित बैकले सम्बन्धित ऋणीलाई साविकमा गरेको कारवाही फिर्ता गर्न तुरुन्त पहल गर्ने ।

११५. संयुक्त लगानीमा सञ्चालनमा आएका बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संयुक्त लगानीकर्ता बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूको ग्यारेण्टी तथा काउण्टर ग्यारेण्टीमा कर्जा तथा सुविधा प्रदान गर्न कुनै बाधा नपर्ने तर यसरी प्रदान गरिएको कर्जामा प्रतिग्राहक कर्जा सीमाको व्यवस्था भने लागू हुने व्यवस्था कायम गरी ग्यारेण्टीसम्बन्धी व्यवस्थामा सरलीकरण गरिएको छ ।

११६. नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) को निर्णयानुसार कारवाहीमा परेका ऋणी र ऋणीसँग सम्बन्धित

व्यक्तिहरूको स्वामित्वमा रहेको कुनै पनि चल सम्पत्ति रोक्का राख्न आवश्यक व्यवस्थाका लागि सबै इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई देहायअनुसार गर्न निर्देशन दिइएको छ ।

(क) ऋणी र ऋणीसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई सबै किसिमका स्वदेशी तथा विदेशी निक्षेपको भुक्तानीमा रोक लगाउने ।

(ख) ऋणी र ऋणीसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई प्रदान गरिएको लकर सुविधा अनुसार लकरमा राखिएका सबै सम्पत्ति रोक्का राख्ने ।

स्वप्रयोजनको लागि स्थिर सम्पत्तिको खरिद तथा लगानी गर्ने सम्बन्धमा

११७. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ अन्तर्गत संस्थापना भएका तथा सञ्चालनमा आएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो प्रयोजनको लागि स्थिर सम्पत्ति (घरजग्गा) को खरिद लगानी सम्बन्धमा देहायबमोजिमको प्रक्रिया पूरा गर्नुपर्नेछ ।

(क) बैंक/वित्तीय संस्था संस्थापना हुँदा खर्च भएको पूर्वसञ्चालन खर्च (Pre-operating expenses) सम्पूर्ण रूपमा अपलेखन भइसकेको हुनुपर्ने ।

(ख) सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्रबन्धपत्र/नियमावलीमा उल्लेख भएबमोजिमको शेयर सर्वसाधारणमा जारी गरी सकेपछिको साधारण सभा सम्पन्न भएको हुनुपर्ने ।

(ग) सम्पत्ति खरिद गर्दाका बखत सम्बन्धित बैंक/वित्तीय संस्था सञ्चालन मुनाफामा रहेको हुनुपर्ने ।

(घ) संस्थाको पूँजीकोष यस बैंकले जारी गरेकी निर्देशनबमोजिम हुनुपर्ने ।

११८. उल्लिखित शर्त पूरा नगरी स्थिर सम्पत्ति खरिद/लगानी गरेमा सो बराबरको रकम

प्राथमिक पूँजीकोष गणना गर्दा घटाउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

निक्षेप राख्न र कर्जा कारोबार गर्न नपाइने

११९. यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले अन्य प्रचलित कानूनबमोजिम निक्षेप परिचालन तथा कर्जाको कारोबार गरिरहेका वित्तीय संस्थाहरूमा निक्षेप राख्न तथा कर्जाको कारोबार गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । विगतमा गरेको निक्षेप तथा कर्जाको कारोबार २०६५ असार मसान्तभित्र वा भुक्तानी अवधिको समाप्तिमध्ये जुन अगाडि हुन्छ सो अवधिभित्र निर्देशनबमोजिम नियमित गर्नुपर्नेछ, तर यस बैंकबाट सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्राप्त तथा अन्य प्रचलित कानूनबमोजिम स्थापित सहकारी संस्थाहरूसमेतलाई यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सरकारी तथा नेपाल राष्ट्र बैंकल जारी गरेको ऋणपत्र र मुद्दती रसिदको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्न कुनै बाधा नपुग्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

प्राथमिक शेयर खरिद गर्ने प्रयोजनको लागि कर्जा प्रदान गर्ने सम्बन्धमा नयाँ व्यवस्था

१२०. जुनसुकै पब्लिक लिमिटेड कम्पनीबाट प्राथमिक शेयर निष्कासन (Initial Public Offering) गरी सर्वसाधारणमा बिक्रीको लागि आह्वान गरेको अवस्थामा यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्राथमिक शेयर (Primary Share Issue) खरिद गर्ने प्रयोजनको लागि कर्जा प्रदान गर्ने सम्बन्धमा नयाँ व्यवस्था गरिएको छ । नयाँ व्यवस्थानुसार पब्लिक लिमिटेड कम्पनीले सर्वसाधारणमा प्राथमिक शेयर निष्कासनको लागि बिक्री खुल्ला गरेको पहिलो सात कार्यदिनसम्म बैंक तथा वित्तीय संस्थाले त्यस्तो शेयर खरिद गर्नका लागि कुनै किसिमको कर्जा सुविधा प्रदान गर्न नपाइने गरिएको छ तर त्यसरी आह्वान गरेको पहिलो सात कार्यदिनसम्ममा माग गरेबमोजिमको शेयर Fully Subscribe नभएमा आठौँ कार्य दिनदेखि देहायबमोजिमका शर्तहरूको अधीनमा रही त्यस्तो कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

- (क) Initial Public Offering को कार्य गर्न नियुक्त निष्कासन प्रबन्धक (Issue Manager) यस बैंकको इजाजतपत्र प्राप्त संस्था भएमा सो संस्थाले कुनै पनि व्यक्ति/फर्म/कम्पनीलाई Initial Public Offering का लागि कर्जा प्रदान गर्न नपाउने ।
- (ख) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले Initial Public Offering मा लगानी गर्ने लगानीकर्ताहरूलाई प्रदान गर्ने कर्जाको कम्तीमा ५० प्रतिशत नगद मार्जिन राखेर मात्र कर्जा प्रदान गर्नुपर्ने ।
- (ग) यसरी प्रदान गरिएको कर्जाको भुक्तानी अवधि बढीमा धितोपत्र ऐन, नियमावली र धितोपत्रसँग सम्बन्धित नियमहरूमा शेयर बाँडफाँडको लागि तोकेको अवधिसम्म हुने र यस्तो कर्जाको पुनर्संरचना र पुनर्तालिकीकरण गर्न नपाइने ।
- (घ) यस्तो कर्जा प्रवाह गर्दा अन्य कर्जा प्रदान गर्दा अवलम्बन गर्नुपर्ने सम्पूर्ण प्रक्रिया पूरा गरेको हुनुपर्ने ।
- (ङ) यसरी प्रवाह भएको कर्जा असल कजौमा रहेको अवस्थाबाहेक अन्य अवस्थामा कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपरेमा शतप्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

इजाजत प्राप्त संस्थाको धितोपत्रमा लगानी गर्न नपाइने

१२१. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ४८ को उपदफा १ को खण्ड (छ) बमोजिम इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले राष्ट्र बैंकबाट 'क', 'ख' र 'ग' वर्गको वित्तीय कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त संस्थाको धितोपत्रमा लगानी गर्न नहुने भन्ने व्यवस्था हुँदाहुँदै कतिपय बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा त्यस्तो लगानी रहिरहेको सन्दर्भमा त्यस्तो लगानी आगामी दुई महिनाभित्र राफसाफ गरिसक्नुपर्ने गरी आवश्यक कारवाही अगाडि बढाउन निर्देशन दिइएको छ ।

व्यावसायिक विशेषज्ञको सूची प्रकाशित

१२२. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १३ को व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्ने क्रममा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६२ को दफा १३ बमोजिम कायम गरिएको व्यावसायिक विशेषज्ञको पुरानो सूची यस बैंकको मिति २०६३।९।३ को सार्वजनिक सूचनाबाट रद्द गरिएकोमा सो सूचीमा रही बैंक तथा वित्तीय संस्थामा विशेषज्ञ सञ्चालकको रूपमा मिति २०६३।९।३ गते भन्दा अघि नियुक्त भई कार्यरत व्यक्तिहरूको हकमा मात्र निजहरूको नियुक्ति भएको मितिले बढीमा चार वर्षसम्म वा निजहरूलाई सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले गरेको नियुक्तिको अवधिमध्ये जुन पहिले हुन्छ, सो अवधिसम्म बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ९४ मा उल्लिखित व्यवस्थाबमोजिम कायमै गरिएको छ, साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १३ को प्रयोजनका लागि यस बैंकले विगतमा कायम गरेको १०३ जनाको व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची रद्द गरी नयाँ व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा तोकिएबमोजिमको योग्यता तथा रीत पुगेका ४३ जना व्यक्तिहरूलाई यस बैंकबाट व्यावसायिक विशेषज्ञको सूचीमा समावेश गरिएको छ। उपर्युक्त तथा वित्तीय संस्थाहरूको लागि पर्याप्त नभएको हुँदा थप व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्नका लागि योग्यता पुगेका व्यक्तिहरूबाट दरखास्त आह्वानसमेत गरिसकिएको छ ।

स्वीकृत लेखापरीक्षकको सूचीबाट हटाइएको

१२३. चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट समूह र दर्तावाल लेखापरीक्षक समूह गरी स्वीकृत लेखापरीक्षकको रूपमा यस बैंकले कायम गरेको सूचीमा संलग्न आश्वानी वंशल र ए वंशल एण्ड एशोसियेट्स, मेनरोड-विराटनगर, भेषराज लुईटेल, ठमेल, काठमाडौं र डी. एन. शाह एण्ड एशोसियेट्स, शान्तिनगर, नयाँबानेश्वर, काठमाडौंलाई उक्त सूचीबाट हटाइएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा कारवाही

समस्याग्रस्त बैंकहरूको लागि छुट्टै अनुगमनको व्यवस्था

१२४. बैंकको सुपरिवेक्षण पक्षमा जोड दिँदै समस्याग्रस्त बैंकहरूको लागि छुट्टै अनुगमन समिति बनाई सूक्ष्म रूपमा सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस सम्बन्धमा अन्य कुराको अतिरिक्त नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड र लुम्बिनी बैंक लिमिटेडले प्रवाह गर्ने रु. ५० लाखभन्दा बढीका कर्जाहरूमा रोक लगाई यस बैंकको सहमतिमा मात्र प्रदान गर्ने गरी सुधारात्मक उपायहरू अवलम्बन गरिएका छन् ।

वाणिज्य बैंकहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न

१२५. सबै वाणिज्य बैंकहरूको हरेक वर्ष स्थलगत निरीक्षण गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने नीतिअनुरूप आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को फागुन मसान्तसम्ममा १५ वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ, भने सात वाणिज्य बैंकहरूको आवश्यकतानुसार १४ विशेष निरीक्षणसमेत गरिएको छ । सुपरिवेक्षणको क्रममा देखिएका कमी कमजोरी हटाई आवश्यक सुधार गराउने तथा निरीक्षण प्रतिवेदनमार्फत सुधारको लागि नियमितरूपमा निर्देशन दिने गरिएको छ ।

वित्तीय विवरण र अनिवार्य नगद अनुपात

१२६. बैंकहरूलाई वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्न स्वीकृति दिनुभन्दा पहिले प्रारम्भिक Clearance दिने कार्य थालिएको छ । २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा २०६३ असार मसान्तको वित्तीय विवरणको आधार मा १४ वाणिज्य बैंकहरूलाई वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्न र प्रस्तावमोजिमको नगद लाभांश तथा वोनस शेयर वितरण गर्न आवश्यक निर्देशनसहित सहमति प्रदान गरिएको छ । प्रचलित निर्देशनमोजिम अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगर्ने तथा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह नगर्ने बैंकहरूलाई हर्जाना लगाइएको छ ।

१२७. यस बैंकबाट सम्पादित सुपरिवेक्षणसम्बन्धी काम कारवाही सार्वजनिक गर्ने उद्देश्यले स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न भई प्रतिवेदन प्रेषित गरिसकेका

बैंकहरूको निरीक्षण प्रतिवेदनको कार्यकारी सारांश र गैरस्थलगत सुपरिवेक्षणबाट वार्षिक वित्तीय विवरणहरू प्रकाशित गर्न स्वीकृति दिने क्रममा दिइएका निर्देशनहरूलाई सार्वजनिक जानकारीको लागि यस बैंकको वेबसाइटमा राखिएको छ । यसैगरी सबै वाणिज्य बैंकहरूको त्रैमासिक वित्तीय परिसूचकहरूको छुट्टाछुट्टै तथा एकीकृत विवरण तयार गरी वेबसाइटमा नियमित प्रकाशन गर्ने गरिएको छ ।

Basel II को कार्यान्वयन गर्ने क्रममा पूँजी पर्याप्तता संरचना तयार

१२८. नेपालमा Basel II कार्यान्वयन गर्ने क्रममा Accord Implementation Group (AIG) ले Quantitative Impact Study (QIS) सम्पन्न गरी पूँजी पर्याप्तता संरचना (Capital Adequacy Framework) मस्यौदा तयार गरिसकेको र सम्बन्धित सबैको जानकारी तथा सुझावको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको वेबसाइटमा राखिएको छ । बैंक तथा सम्बन्धित अन्य पक्षबाट सुझावहरू आइसकेको र उपर्युक्त सुझावअनुसार मस्यौदा परिमार्जन गर्ने क्रममा रहेको छ । पूर्व योजनानुसार प्रस्तावित Capital Adequacy Framework आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि समानान्तर रूपमा लागू गरिने कार्यक्रम रहेको छ ।

१२९. उक्त प्रस्तावित Capital Adequacy Framework मा Credit Risk को लागि Simplified Standardized Approach र Operational Risk को लागि Basic Indicator Approach अवलम्बन गरिएको छ । Market Risk को लागि Net Open Position Approach का साथै Trading Investment को २ प्रतिशत सञ्चित जगेडा कोषको रूपमा राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । नेपालको सन्दर्भमा Basel II लागू हुनसक्ने गरी उपर्युक्त Approachहरूको छनौट गरी प्रस्ताव गरिएको छ । Market Risk को लागि पूँजी गणना गर्न अझ परिष्कृत Approach को विकास गरिने क्रममा रहेको छ ।

१३०. नेपालमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको सुपरिवेक्षण तथा

नियमन व्यवस्थाहरू लागू गर्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रतिबद्धतानुरूप Basel Core Principles को Self Assessment सम्पन्न गरिसकिएको छ भने प्रस्ताव गरेबमोजिम वर्तमान सुपरिवेक्षण विधि तथा नियमन व्यवस्थाहरूमा सुधार गर्न आवश्यक रणनीतिक कार्ययोजना तयार भइरहेको छ । उक्त रणनीतिक कार्ययोजनामा २०१२ सम्ममा Basel Core Principle पूर्णरूपमा लागू गर्ने कार्य तालिका रहेको छ । सुधार गर्नुपर्ने मुख्य कार्य क्षेत्रहरूमा Risk Based Supervision योजनाबद्ध रूपमा लागू गर्ने, सुपरीवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, नियमन व्यवस्था तथा ऐन नियमहरूमा आवश्यक परिमार्जन तथा संशोधन गर्ने, जोखिम व्यवस्थापनसम्बन्धी मार्ग निर्देशनहरू जारी गर्ने, नियमनकारी निकायहरूबीच सुपरिवेक्षकीय सहकाय तथा समन्वय गर्ने, वैदेशिक सुपरिवेक्षकसँग सम्बन्ध स्थापना गर्ने कार्यहरू रहेका छन् ।

नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि. को व्यवस्थापन छोटो समयको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको नियन्त्रणमा लिइएको

१३१. नेपाल बङ्गलादेश बैंकले यस बैंकका निर्देशनहरू पटक-पटक उल्लङ्घन गरेको, निक्षेपकर्ता, बैंक र सर्वसाधारण शेयरधनीहरूको हित विपरीत हुने कार्य गरेको, आफूले प्रचलित कानून तथा नीतिगत व्यवस्थानुसार पूरा गर्नुपर्ने दायित्व पूरा नगरेको, सामान्य बैंकिङ्ग प्रचलन विपरीत गैरकानूनी ढङ्गले बैंकलाई हानी नोक्सानी र विशेष समूहलाई लाभ पुऱ्याउने उद्देश्य राखी कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिएको आधारमा उक्त बैंकले असहज परिस्थितिको सामना गरिरहेको अवस्था देखिन आएको र यस्तो परिस्थितिलाई यथास्थितिमा राख्दा सम्पूर्ण निक्षेपकर्ताहरूको दायित्व बैंकले भुक्तानी गर्न नसक्ने परिस्थिति सिर्जना भएको तथा बैंकका केही सञ्चालकहरूले विभिन्न कारण देखाई राजीनामा दिई नेपाल राष्ट्र बैंकलाई व्यवस्थापन लिन अनुरोधसमेत गरेकाले मिति २०६३।७।२६ गतेका दिन नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त बैंक नियन्त्रणमा लिई एक व्यवस्थापन समिति गठन गरी त्यस बैंकको व्यवस्थापन तथा

कारोबार सञ्चालन केही समय नेपाल राष्ट्र बैंक आफैले गर्‍यो ।

१३२. उक्त व्यवस्थापन समितिले बैंकको ठूलो मात्रामा रहेको निष्क्रिय कर्जा असूलीलाई प्राथमिकता दिई व्यवस्थापन कार्यभार सम्हालेपश्चात् मिति २०६३।१।२५ सम्म एन.बी. गुप्तसँग सम्बन्धित ऋणीबाट रु. ३२ करोड ७९ लाख र अन्य ऋणीहरूबाट रु. ७१ करोड १ लाख र अन्य सम्पत्ति बिक्रीबाट रु. ४ करोड ९५ लाख गरी जम्मा रु. १ अर्ब ८ करोड ७५ लाख असूली गरेको थियो ।

१३३. निष्क्रिय कर्जा असूली गर्न व्यवस्थापन समितिले उपर्युक्त असूली नीति तर्जुमागरी कार्यान्वयनमा ल्याएको थियो । पुरानो व्यवस्थापनले एन.बी. गुप्तसँग सम्बन्धित ऋणीहरूलाई फाइदा पुऱ्याउने नियतले गरेको ब्याज दर घटाउने तथा पुनर्तालिकीकरण गर्ने जस्ता निर्णयहरू बदर गरी साविककै असूली तालिका तथा ब्याजदर कायम गराएको थियो ।

१३४. नेपाल राष्ट्र बैंकले व्यवस्थापन समितिमार्फत नियमित रूपमा गर्नुपर्ने बैंक व्यवस्थापनको कार्यका अतिरिक्त बैंकप्रति निक्षेपकर्ताको गुमेको विश्वास कायम गर्ने, बैंकको सम्पत्तिको अनाधिकृत प्रयोग समाप्त गर्ने, अनावश्यक सम्पत्ति बिक्री गर्ने, Due Dilligence Audit सम्पन्न गराउने, वार्षिक लेखापरीक्षण सम्पन्न गराउने, Bank run भएको बेलासमेत तरलता व्यवस्थापन गर्ने, जनशक्ति व्यवस्थापनमा आवश्यक सुधार गर्ने तथा नीति परिमार्जन गर्नेजस्ता कार्यहरू गरेको छ । यसैगरी नेपाल बङ्गलादेश फाइनान्स एण्ड लिजिङ्ग कम्पनी तथा नेपाल श्रीलङ्का मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड कम्पनी तथा नेपाल श्रीलङ्का मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनान्सलाई नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि.मा गाभ्ने सम्बन्धमा आवश्यक काम कारवाही अघि बढाउने र अनियमित तवरबाट प्रवाह गरिएको कर्जा छानविन गराई अवश्यक कारवाहीको प्रक्रियासमेत अघि बढाएको छ ।

१३५. नेपाल बङ्गलादेश बैंकको व्यवस्थापन तथा कारोबार सञ्चालन निजी क्षेत्रका व्यावसायिक

समूहका व्यक्ति, फर्म, कम्पनी र परामर्शदाताहरू मार्फत गर्ने/गराउने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट २०६३।१।१८ र पुनः मिति २०६३।९।१८ मा प्रकाशित बोलपत्रको प्रक्रिया पूर्ण रूपले रद्द गरी २०६३।१०।१८ मा आह्वान गरिएअनुसार पेश हुन आएका ४ वटा बोलपत्रहरूमध्ये बोलपत्रदाता श्री वासुदेवराम जोशी र समूहसँग नेपाल राष्ट्र बैंकको Terms of Reference अनुसार यस बैंकद्वारा गठित अनुगमन समितिको नियमित अनुगमनमा रही उक्त बैंकको व्यवस्थापन तथा सञ्चालन गर्ने गरी मिति २०६३।११।२५ मा व्यवस्थापन हस्तान्तरण गरिएको छ। समस्याग्रस्त उक्त बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले नियन्त्रणमा लिई सुधारको बाटोमा लगी असामान्य परिस्थितिबाट निकास दिनसकेको हुँदा नयाँ व्यवस्थापन समूहले उक्त बैंकलाई अब आवश्यक रणनीतिका साथ पूर्ण स्वस्थ बैंकमा रूपान्तरण गर्ने अपेक्षा गरिएको छ।

उच्चस्तरीय सम्बन्ध र समन्वय समिति गठन

१३६. बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित नियमनकारी निकायहरूबीचको समन्वयलाई बढी प्रभावकारी र समयसापेक्ष सुधार गर्दै जाने क्रममा डेप्युटी गभर्नरको संयोजकत्वमा बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग, बैंक सुपरिवेक्षण विभाग र वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागका कार्यकारी निर्देशकहरू र धितोपत्र बोर्डका अध्यक्ष, बीमा समितिका अध्यक्ष, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयका रजिष्ट्रार, अर्थ मन्त्रालय, आ.का.वि. महाशाखा प्रमुख सदस्य र बैंक सुपरिवेक्षण विभाग (नीति योजना एकाइ हेर्ने) का निर्देशक सदस्य-सचिव रहने र अन्य विभागका विभागीय प्रमुखहरू, सम्बन्धित विषयका अन्य विशेषज्ञहरू र सम्बन्धित निकायहरूका प्रतिनिधिसमेत आमन्त्रित सदस्यको रूपमा बोलाउन सकिने गरी उच्च स्तरीय समितिको गठन गरिएको छ।
१३७. उक्त समितिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थापन तथा नियमनसँग सम्बन्धित ऐनहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्था अध्यादेश, कम्पनी ऐन, धितोपत्र कारोबार ऐन लगायतका ऐनहरू

एकअर्कासँग बाभिएमा बाभिएका बुँदाहरू पहिचान गरी एकरूपता ल्याउने, सर्वसाधारणमा निष्कासन हुने शेयर र हकप्रद शेयर, सामूहिक बचत योजना सञ्चालन गर्ने प्राइभेट लिमिटेड Credit Rating Agencyको स्थापना सम्बन्धमा सम्भाव्यताको मूल्याङ्कन गर्ने, नेपालमा Central Depository Systemको स्थापना गर्ने, म्यूचुअल फण्ड, डिवेञ्चर ट्रष्टि, गाभने र गाभिने (Merger & Acquisition), मार्जिन लेण्डिङ लगायतका समसामयिक विषयहरूमा विभिन्न छलफल तथा निर्णय भएका छन्।

१३८. वित्तीय संस्थाहरूको सुपरिवेक्षणतर्फ २०६२ चैतदेखि २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा यस वित्तीय संस्थाहरूमध्ये विकास बैंक १३, वित्त कम्पनी २२, सहकारी संस्था एक र गैरसरकारी दुई, विकास बैंक तीन, वित्त कम्पनी तीनको विशेष निरीक्षण विकास बैंक चार, वित्त कम्पनी पाँचको अनुगमन निरीक्षण र विकास बैंक एक, वित्त कम्पनी चारको लक्षित निरीक्षण सम्पन्न भएको छ।
१३९. वित्तीय संस्थाहरूको बाह्य लेखापरीक्षण प्रतिवेदन, लङ्गफर्म अडिट रिपोर्ट लगायतका वित्तीय विवरणका आधारमा पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन, अनिवार्य नगद मौजदात, कर्जा वर्गीकरण तथा नोकसानीको व्यवस्था, लगानी सीमा लगायतका यस बैंकका निर्देशनहरूको पालना स्थितिको सुपरिवेक्षणका साथै वित्तीय संस्थाहरूले प्रचलित ऐन, कानून तथा आन्तरिक नीति नियमको पालनाको सम्बन्धमा सुपरिवेक्षण गरिएको छ।

विदेशी विनिमयसम्बन्धी व्यवस्था

थप मनि चेञ्जर फर्म/कम्पनीलाई स्वीकृति प्रदान

१४०. नेपाल अधिराज्यभर जम्मा २५० मनिचेञ्जर फर्म/कम्पनी सञ्चालनमा रहेका छन्। त्यस्तै विभिन्न ३५ मनिट्रान्सफर फर्म/कम्पनीले विप्रेषण आप्रवाहसम्बन्धी कार्य गरिरहेका छन्, साथै विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न स्वीकृति लिएका फर्म/कम्पनीहरूमध्ये होटल २४१, ट्रेकिङ्ग ७७२, ट्राभल एजेन्सी तथा विदेशी एयरलाइन्सको PSA/

GSA ८६३, कार्गो तथा कुरियर २४९, स्वदेशी तथा विदेशी एयरलाइन्स २८ गरी जम्मा २१५३ रहेका छन् ।

१४१. उपर्युक्त बमोजिम स्वीकृति प्राप्त २१५३ फर्म/कम्पनीहरूमध्ये यस आर्थिक वर्षमा स्वीकृति प्राप्त गर्नेहरूमा होटल २, ट्रेकिङ्ग ४१, ट्राभल एजेन्सी तथा विदेशी एयरलाइन्सको PSA/GSA ६५, कार्गो तथा कुरियर ३ र मनिचेञ्जर २८ गरी जम्मा १३९ रहेका छन् ।
१४२. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा काठमाडौं उपत्यकाभित्रका १२९ फर्म/कम्पनीमध्ये ४२ मनिचेञ्जर फर्म/कम्पनीहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न भएको छ ।
१४३. यस बैंकबाट जारी गरिएका विदेशी मुद्रा कारोबारसम्बन्धी ई. प्रा. परिपत्रहरू (२४९ देखि ३७९ सम्मका) लाई अद्यावधिक गरी वेवसाइटमा राखिसकिएको छ ।
१४४. SWIFT को ब्राञ्च टर्मिनल जडान गर्ने सम्बन्धमा सामान्य सेवा विभाग तथा सूचना प्रविधि विभागको समन्वयमा कार्य भइरहेको छ ।

विदेशी विनिमय सञ्चित व्यवस्थापनमा सुधारका उपायहरू लागू गरिएको

१४५. बैंकको आन्तरिक प्रयोजनको लागि आवश्यक सम्पूर्ण व्यवस्थासहितको Comprehensive Foreign Exchange Reserve Management Guidelines तयार गर्ने कार्य शुरू गरिएको छ ।
१४६. अमेरिकी डलरमा हुने लगानीकी औसत अवधि वृद्धि गर्न अमेरिकी सरकारको दुई वर्षे कूपन नोटमा पनि लगानी गर्न शुरू गरिएको छ ।
१४७. लगानी विविधीकरण गर्न क्रममा FIXBIS मा केही लगानी गरिसकिएको छ भने "BIS Investment Pool Service "C" मा लगानी गर्ने सम्बन्धमा लगानी समितिमा छलफल भई कार्यान्वयनको लागि प्रक्रिया अघि बढाइएको छ । Foreign Exchange Reserve Placement को विविधीकरण गर्न Eligible Bank सङ्ख्या वृद्धि गरी UBS, Deutsche Bank AG, Credit

Swisse जस्ता बैंकहरूसँग Dealing समेत शुरू गरिसकिएको छ ।

१४८. विदेशी विनिमय सञ्चित व्यवस्थापन गर्दा हुने सञ्चालन जोखिम कम गर्नका लागि Front र Back Office को रूपमा Organization Set Up तयार गरी नियमितरूपमा Risk Report तयार गर्ने गरिएको छ ।
१४९. विदेशी मुद्रा बजारमा हस्तक्षेप प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउने क्रममा हप्तामा दुई पटक (मङ्गलवार र शुक्रवार) हस्तक्षेप गर्ने व्यवस्था शुरू गरिएको छ ।

परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सङ्ख्यामा वृद्धि

१५०. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सङ्ख्या ९१ रहेकोमा हालै मात्र हार्मोनिक कोडअन्तर्गतका ३० वस्तुहरू थप भई त्यस्ता वस्तुका सङ्ख्या १२१ पुगेको छ ।
१५१. इजाजत प्राप्त 'क' वर्गका तथा राष्ट्रिय स्तरका 'ख' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफूसँग रहेको परिवर्त्य विदेशी मुद्रालाई विभिन्न प्रकारका र अवधिका उपर्युक्त उपकरणहरूमा लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

मुद्रा तथा आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थापन

नेपाल सरकारको वित्तीय कारोबारको लेखा प्रणालीमा सुधार

१५२. सरकारी कारोबार गर्ने ६ वटा बैंक शाखाहरूमा सरकारी कारोबारसम्बन्धी स्थलगत तालिम तथा निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ । त्यस्तै सरकारी कारोबारमा संलग्न ३ वटा बैंक शाखाहरूको सरकारी कारोबार सम्बन्धी स्थलगत निरीक्षणसमेत गरिएको छ ।
१५३. करदाता तथा कर सङ्कलन गर्ने कार्यालयको लागि सुविधा प्रदान गर्न एभरेष्ट बैंक लिमिटेडमार्फत काठमाडौं उपत्यकाको सिंहदरवार परिसर, बबर महल परिसर, आन्तरिक राजस्व कार्यालय, ललितपुर परिसर तथा आन्तरिक राजस्व विभाग,

लाजिम्पाट परिसर गरी ४ स्थानमा राजस्व सङ्कलन गर्ने कार्यको लागि अनुमति प्रदान गरिएको छ ।

१५४. बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट सञ्चालन हुने नेपाल सरकारको वित्तीय कारोबारको लेखा प्रणालीमा विगत केही वर्षदेखि निरन्तर रूपमा समसामयिक सुधार गरिँदै आएको छ । यस आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि राजस्व लेखा प्रणालीलाईसमेत परिमार्जन गरी लागू गरिएको सरकारी कारोबारको परिवर्तित लेखा प्रणालीसम्बन्धमा बैंकहरूमा कार्यरत सम्बद्ध जनशक्तिलाई प्रशिक्षित गरी सरकारी कारोबारलाई अझ व्यवस्थित, नियमित, सुदृढ र छिटोछरितो पार्ने उद्देश्यले सरकारी कारोबारमा संलग्न बैंक शाखाका कर्मचारीहरूलाई सरकारी कारोबारसम्बन्धी तालिम प्रदान गर्न सुदूरपश्चिमाञ्चल तथा मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रअन्तर्गतको बैंक शाखाहरूका लागि नेपालगञ्ज र पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रअन्तर्गतको बैंक शाखाहरूका लागि विराटनगर गरी २ स्थानमा सरकारी कारोबारसम्बन्धी ३ दिने क्षेत्रीय घुम्ती तालिम सञ्चालन गर्ने काय सम्पन्न गरिएको छ ।

१५५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले समाशोधन गृहको सदस्य बन्नका लागि आवश्यक सदस्यता तथा नवीकरण शुल्कमा पुनरावलोकन गरिएको छ ।

नोट व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम

१५६. शङ्कास्पद विदेशी मुद्रा तथा भारतीय रुपियाँको पहिचान गर्ने सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई थप ज्ञान तथा जानकारी उपलब्ध गराउने उद्देश्यले यस बैंक तथा HSBC, Singapore को संयुक्त आयोजनामा २ दिने कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ ।
१५७. सफा र सुकिला नोटहरू प्रचलनमा ल्याउने बैंकको (Clean Note Policy) उद्देश्य कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा यस बैंक र अन्य वाणिज्य बैंकका सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई Machine द्वारा नोटहरूको Counting, Sorting र Verification गर्ने कार्यको लागि यस बैंक र G&D=Germany को संयुक्त आयोजनामा दुई प्रकारको Note Sorting and Verification Machines को

प्रदर्शनीको आयोजना गरिएको थियो । लगातार दुई दिनसम्म सञ्चालित उक्त प्रदर्शनीमा यस बैंकका विभिन्न विभाग तथा वाणिज्य बैंकहरूको उत्साहजनक सहभागिता भएको हुँदा प्रदर्शनीबाट बैंकको Clean Note Policy कार्यान्वयनमा रहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

भारतीय रुपैयाँ (भा.रु.) को फण्ड ट्रान्सफर

१५८. २०६२ चैतदेखि २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा पटक-पटक गरी भारतीय रिजर्भ बैंक, कोलकाताबाट जम्मा भा.रु. २ अर्ब ४० करोड फण्ड ट्रान्सफर गरी भारतीय रुपैयाँको माग आपूर्ति गरिएको छ । यसअघि अर्थात् २०६१ चैतदेखि २०६२ फागुनसम्मको अवधिमा जम्मा भा.रु. ३ अर्ब ८० करोड फण्ड ट्रान्सफर गरिएको थियो ।

१५९. भारतीय रुपैयाँ कोष सञ्चालनका लागि २०६३ चैतदेखि डडेल्धुरासमेत थप हुनगई अब अधिराज्यभरमा जम्मा २५ स्थानमा भा.रु. कोष सञ्चालन हुने भएको छ । साथै, यथासमयमा कोषको निरीक्षणसमेत गर्ने गरिएको छ ।

भुत्रा नोट जलान

१६०. चलनचल्तीमा नआउने भुत्रा तथा मैला नोटहरू जलान गर्ने सम्बन्धमा २०६२ चैतदेखि २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ७ अर्ब ६३ करोड ५५ लाख ३८ हजार बराबरका नोटहरूको जलान गरिएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा रु. ९ अर्ब ३२ करोड ४६ लाख बराबरका त्यस्ता नोटहरू जलान गरिएका थिए ।

नोट/सिक्का निष्कासन र डिजाइनमा परिवर्तन

१६१. २०६२ चैतदेखि २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ५ दरका १० करोड थान, रु. १० दरका (पोलिमर) ५ करोड थान, रु. २० दरका ५ करोड थान, रु. ५० दरका २ करोड थान र रु. १०० दरका ४ करोड थान नोट छपाइ गरी चलनचल्तीमा ल्याइएको छ । रु. ५० दरको नोट भने यस बैंकको स्वर्ण-जयन्तिको उपलक्ष्यमा निष्कासन गरिएको हो । विशेष अवसरमा निष्कासन गरिएको यो नोटको डिजाइन अन्य रु. ५० दरका नोटको

डिजाइनभन्दा फरक रहेको छ ।

१६२. देशमा आएको राजनैतिक परिवर्तनपश्चात् नोटमा अङ्कित रहने नेपाली अक्षरहरूमा पनि परिवर्तन गरिएको छ । यस अघि नोटको अग्रभागको बीचमा उल्लेख हुने नेपाली अक्षरहरूमा श्री ५ को सरकारको जमानत प्राप्त लेखिँदै आएकोमा २०६३ को दशैं तिहारमा निष्कासित रु. ५ र रु. २० दरका नोटमा नेपाल सरकारको जमानत प्राप्त उल्लेख गरिएको छ ।

१६३. हाल छपाइको क्रममा रहेका रु. १०००/- र रु. ५००/- दरका नोटको अग्र भागमा बायाँतर्फ सगरमाथा र दायाँतर्फ पानी चित्रमा नेपालको राष्ट्रिय फूल लालीगुराँस अङ्कित गरी छपाइ गर्न नेपाल सरकारबाट स्वीकृति प्राप्त भइसकेको छ ।

१६४. नेपालमा हुलाक टिकट प्रकाशनको १२५ वर्ष पुगेको उपलक्ष्यमा निष्कासित रु. २५/- दरको स्मारिका सिक्काको अग्रभागमा प्रतिनिधि सभा घोषणा, २०६३ को मर्म र भावनानुरूप चित्री पत्र बोकेको साधारण हुलाकीको आकृति र पृष्ठभागमा १२५ वर्ष पहिले प्रयोगमा ल्याइएको हुलाक टिकट अङ्कित गरिएको छ । यसैगरी निकट भविष्यमा चलनचल्तीमा आउने क्रममा रहेका रु. २/- दरको सिक्काको साविक बमोजिमको परम्परागत ग्राफिक्स र नमूनालाई परिवर्तन गरी सोको अग्रभागमा सगरमाथा र पृष्ठभागमा हाम्रो प्रधान पेशा र मेहनतको सम्मान तथा कदर गर्दै हलो जोतिरहेको साधारण नेपाली किसानको चित्र अङ्कित गरिने भएको छ ।

टक्सार विभागलाई मुद्रा व्यवस्थापनमा गाभिएको

१६५. बैंकको मिति २०६३।३।२७ को निर्णयानुसार टक्सार विभागलाई मुद्रा व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत रहने गरी महाशाखामा रूपान्तरण गरिएको छ । यसै सिलसिलामा साविक टक्सार विभागद्वारा सम्पादित कतिपय कार्यहरू बन्द गरिएका छन् भने कतिपय कार्यहरू मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र बैंकिङ्ग कार्यालय, काठमाडौंले सम्पादन गर्न थालेका छन् ।

लेखा प्रणाली एवम् लेखापरीक्षण

नेपाल राष्ट्र बैंकको लेखा प्रणाली अन्तर्राष्ट्रिय लेखामान अनुसार गर्ने व्यवस्था शुरू

१६६. नेपाल राष्ट्र बैंकको लेख प्रणाली अन्तर्राष्ट्रिय लेखामानअनुरूप तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा IAS मा व्यवस्था भए अनुसारका प्रावधानहरूमा केन्द्रित रही कार्य भइरहेको छ । यसै सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को विशेष लेखापरीक्षण अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षकद्वारा लेखापरीक्षण गर्ने कार्य भइरहेको छ । यसअघिका अन्तर्राष्ट्रिय तथा स्थानीय लेखापरीक्षकहरूले औल्याएका कैफियत सुधार गरी लेखापरीक्षकहरूको सुझावअनुसार कार्य भइरहेको छ ।

१६७. बैंकको केन्द्रीय तथा उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्न र वित्तीय अभिलेखमा एकरूपता ल्याउनका साथै बाह्य लेखापरीक्षणले औल्याएका कैफियतहरूलाई पुनः नदोहर्नाउने व्यवस्थाका लागि सोसम्बन्धी अनुशिक्षण गोष्ठी सञ्चालन गरिएको र कैफियतहरूलाई सुधार गर्ने क्रममा विभिन्न अभिलेख केन्द्रहरूको निरीक्षण गर्न व्यवस्था मिलाइएको छ ।

१६८. नेपाल राष्ट्र बैंकको आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई सुदृढ बनाउने सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्राविधिक सहायतामा विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध भई निजको सल्लाह र सुझावअनुसार आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप बनाउन र बैंकका सम्भावित जोखिमसम्बन्धी नीति, नियम र सुशासन प्रवर्द्धन गर्न सहायक सिद्ध हुने विषयहरूमा लेखापरीक्षण कार्यलाई निर्देशित गर्ने प्रयास भइरहेको छ ।

१६९. आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागबाट नियमित रूपमा विभिन्न विभाग तथा कार्यालयहरूको स्थलगत लेखापरीक्षण हुँदै आएकोमा पोखरा, वीरगञ्ज र नेपालगञ्ज कार्यालयमा गैरस्थलगत लेखापरीक्षणसम्बन्धी कार्यसमेत प्रारम्भ गरिएको छ ।

वार्षिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तयार

१७०. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा भएको प्रावधानअनुरूप आर्थिक वर्ष २०६२/०६३ मा लेखापरीक्षण समितिबाट भएरगरेका काम कारवाहीहरूसमेत संलग्न गरी तयार गरिएको वार्षिक प्रतिवेदन सञ्चालक समितिबाट पारित भएको छ ।

कार्यमूलक लेखापरीक्षण सम्पन्न

१७१. बैंकका काममा निहित जोखिमको आधारमा लेखापरीक्षण कार्य गर्न IMF बाट आएका वित्तीय (Financial Consultant) ले दिएको तालिम र सुझावसमेतलाई प्राथमिकता दिई आन्तरिक लेखापरीक्षण हुँदै आएको छ । निजको सुझावअनुसार आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्यक्रम तयार गरी विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभाग (लगानीसम्बन्धी), राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभाग (खुल्ला बजार कारोबारसम्बन्धी), सामान्य सेवा विभाग (खरिदसम्बन्धी) र बैंक सुपरिवेक्षण विभाग (गैरस्थलगत निरीक्षणसम्बन्धी) को कार्यमूलक लेखापरीक्षण (Performance Audit) कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।

१७२. विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभाग र पोखरा कार्यालयको जोखिममा आधारित लेखापरीक्षण ढाँचा (Risk Based Auditing Framework) तयार गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।

१७३. समीक्षा अवधिमा नियमित लेखापरीक्षणतर्फ ११ र कार्यमूलक लेखापरीक्षणतर्फ चार विभाग तथा कार्यालयहरूको आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ ।

१७४. मिति २०६३ असारसम्म विभिन्न विभागबाट जारी भएका निर्देशन तथा परिपत्रहरू समावेश गरी नेपाल राष्ट्र बैंकको आन्तरिक परिपत्रहरूको सँगालो २०६३ को चौथो अङ्क प्रकाशन गरी अन्य विभाग तथा कार्यालयहरूमा वितरण गरिसकिएको छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापन र सङ्गठनात्मक संरचनामा सुधार

अधिकृत स्तरीय कर्मचारीहरू खुला प्रतियोगिताबाट नियुक्त गर्ने प्रक्रिया प्रारम्भ

१७५. वर्तमान तथा भावी चुनौतीहरूको सामना गर्नसक्ने दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने सन्दर्भमा समय अनुसारको आधुनिक सीप, ज्ञान र दक्षतायुक्त जनशक्तिलाई बैंक सेवामा प्रवेश गराउने कार्यलाई निरन्तरता दिने उद्देश्यले प्रशासन सेवातर्फ अधिकृत तृतीय तहमा १४ जना सहायक निर्देशक, पाँच जना सहायक निर्देशक (चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट) र एक जना सहायक निर्देशक (वाणिज्य कानून) गरी जम्मा २० जना अधिकृत तृतीय स्तरका कर्मचारीहरू खुल्ला प्रतियोगिताबाट नियुक्त गर्नका लागि प्रक्रिया प्रारम्भ भइसकेको छ । कर्मचारीहरूको पेशागत अभिवृद्धिको लागि २०६२ चैतको दरबन्दीको आधारमा बहुवा प्रक्रिया प्रारम्भ भई अधिकांश पदको बहुवा सम्पन्नसमेत भइसकेको छ ।

अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको सङ्ख्या १,५३९ मा सीमित

१७६. २०६३ फागुन मसान्तसम्म बैंकमा कार्यरत जनशक्तिमध्ये अधिकृत विशिष्ट १२, अधिकृत प्रथम ३५, अधिकृत द्वितीय ९६ र अधिकृत तृतीय ३०१ गरी जम्मा ४४४ जना अधिकृत तथा सहायक प्रथम ६२६, सहायक द्वितीय ४४, सहायक तृतीय ९९, सहायक चतुर्थ ३२१ र सहायक पञ्चम पाँच गरी सहायकतर्फ जम्मा १,०९५ समेत कुल १,५३९ अधिकृत तथा कर्मचारीहरू रहेका छन् ।

१७७. २०६२ फागुन मासान्तसम्म जम्मा १,५६८ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेकोमा २०६२ चैतदेखि २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा १४ जना कर्मचारीहरूले अनिवार्य अवकाश प्राप्त गरेका, १० जनाले राजीनामा दिएका, तीन जना कर्मचारीहरूलाई सेवाबाट हटाइएको र दुई जना कर्मचारीहरूको मृत्यु भएकोले जम्मा २९ जना कर्मचारीहरू बैंक सेवाबाट बाहिरिएका र उक्त अवधिमा बैंक सेवामा नयाँ कर्मचारीकी प्रवेश

नभएकोले २०६३ फागुन मसान्तसम्म कार्यरत कर्मचारीहरूको सङ्ख्या १,५३९ रहेको हो ।

बैंकको सङ्गठनात्मक संरचनामा समय सापेक्ष परिवर्तन

१७८. जनसम्पर्क महाशाखाको संरचनात्मक सुधारसम्बन्धी विशेष अध्ययन सम्पन्न भइसकेको र विदेशी विनियम व्यवस्थापन विभागको संरचनात्मक सुधारसम्बन्धी विशेष अध्ययनसमेत शुरू गरिएको छ ।

१७९. राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभागको विभागीय कार्य सरलीकरण गर्ने एवम् हिसाब मिलान कार्य प्रभावकारी बनाउनेसम्बन्धी विशेष अध्ययनको प्रतिवेदन लेखा विज्ञ समितिको रायसुझावसहित वित्तीय क्षेत्र सुधार समितिमा पठाइएको छ ।

१८०. बैंकको सङ्गठनात्मक संरचनामा समय सापेक्ष परिवर्तन गर्ने क्रममा मिति २०६३।७।१ देखि लागू हुने गरी जनशक्ति व्यवस्थापन विभागअन्तर्गत रहेको सहूलियत फाँटले गर्दै आएका काममध्ये घरजग्गा/घर मर्मत/परिवहन सापटी बीमितसम्बन्धी कार्यहरू, सामुहिक सावधिक जीवन बीमासम्बन्धी कार्यहरू, बीमित सापटी बीमा दावी/सामुहिक सावधिक जीवन बीमाको दावीसम्बन्धी कार्यहरू र घरजग्गा फुकुवासम्बन्धी कार्यहरूलाई वित्त व्यवस्थापन विभागबाट सम्पादन गर्ने नीतिगत व्यवस्था भए अनुरूप कार्य प्रारम्भ भइसकेको छ । उपर्युक्त बाहेकका साविकका सहूलियत फाँटले सम्पादन गर्दै आएका कार्यहरू जनशक्ति व्यवस्थापन विभागबाटै सम्पादन गर्ने नीतिगत व्यवस्था भएको छ ।

कर्मचारी सुविधा तथा अन्य नीतिगत व्यवस्थामा सुधार

१८१. बैंकको विभिन्न विभाग/कार्यालयहरूको लागि जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने सिलसिलामा नयाँ सरुवा नीति तर्जुमा गरी लागू गरिएको छ ।

१८२. कर्मचारीहरूको कार्यको वस्तुगत मूल्याङ्कन गर्नुको साथै उनीहरूको कार्यगत सन्तुष्टि र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले बैंकमा नयाँ कार्य सम्पादन व्यवस्थापन प्रणाली (Performance

Management System) को थालनी गर्न आवश्यक प्रक्रिया अघि बढाइएको छ । उक्त प्रणालीको प्रयोगपश्चात् बैंकभित्र कार्यमुखी संस्कारको विकास हुनुको साथै आन्तरिक बढुवाको प्रक्रिया अझ पारदर्शी हुने विश्वास लिइएको छ ।

१८३. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ को परिच्छेद २ विनियम ५ को उपविनियम (घ) बमोजिम नगद सेवाको विभिन्न पदमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई प्रशासन सेवाको समान पदमा मिलान गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक प्रक्रिया निर्धारण गरी केही कर्मचारीकी पद मिलानसमेत भइसकेको छ ।

१८४. कर्मचारीको तलब भत्ता तथा सुविधाहरू वितरण गर्ने प्रक्रियामा सरलीकरण गरी बैंकको केन्द्रीय तथा बैकिङ्ग कार्यालयमा कार्यरत सम्पूर्ण कर्मचारीहरूको माछापुच्छ्रे बैंकमा व्यक्तिगत खाता खोली तलब भत्ता तथा अन्य सुविधाहरू सोही खातामा जम्मा गरी वाणिज्य बैंकमार्फत आधुनिक प्रविधि ए.टी.एम. बाट भुक्तानी गर्ने कार्य आर्थिक वर्ष २०६३/०६४ को साउन महिनादेखि शुरू गरिएको छ ।

१८५. कर्मचारी अभिलेखलाई सूचना प्रविधि विभागको समन्वयमा अवकास प्राप्त कर्मचारीहरूको पेन्सन अभिलेख यान्त्रिकीकरण गर्ने कार्य भइरहेको तथा वितरण प्रक्रियामा सरलीकरण गर्ने कार्य अगाडि बढाउनको लागि समिति गठन भई कार्य अगाडि बढिरहेको छ ।

१८६. बैंकमा विभिन्न शीर्षकमा रहने सञ्चित रकम लगानी सम्बन्धमा विद्यमान लगानी नीतिलाई अझ पारदर्शी र बढी प्रतिफलमुखी बनाउनका लागि लगानीसम्बन्धी विशेष समितिको सिफारिसमा लगानी नीतिमा परिमार्जन गरिएको छ ।

१८७. बैंकका विभिन्न विभागहरूको कार्यलाई कम्प्यूटराइज गर्नको लागि आवश्यक पर्ने नयाँ सफ्टवेयर विकास तथा पहिले तयार गरिएका सफ्टवेयरहरूको आवश्यक सुधार गर्ने क्रममा बैकिङ्ग कार्यालय तथा जिल्लास्थित कार्यालयहरूको प्रयोगमा रहेको Banking Software मा नेपाल सरकारले नयाँ व्यवस्था गरेअनुसार राजस्व तथा

सरकारी कारोबारसम्बन्धी कार्यहरूलाई समावेश गरी आवश्यक सुधार गरिएको छ । Personnel Record System Software मा Yellow Card को सम्पूर्ण सूचनाहरू Update गर्न सकिने गरी आवश्यक परिमार्जन गरिएको छ । बैंकिङ्ग कार्यालयको प्रयोगमा रहेको Banking Cash Software मा थप सुधार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । बैंकको वेबसाइटलाई परिमार्जन गरी बढी सूचनामूलक बनाउने क्रममा नयाँ Web Page Design गरी सम्बन्धित विभागबाट नै सूचना Upload गर्न सकिने व्यवस्थाको लागि सम्बन्धित विभागका कर्मचारीहरूलाई तालिमसमेत प्रदान गरी बाढीभन्दा बढी Information Upload गर्ने गरिएको छ ।

१८८. केन्द्रीय कार्यालय र बैंकिङ्ग कार्यालय थापाथलीबीच Data Communication Line (Optical Fiber) स्थापना गरी Data Communication Mechanism को विकास गरिएको छ । यसअन्तर्गत केन्द्रीय कार्यालयमा रहेको Proxy Server मार्फत बैंकिङ्ग कार्यालयमा Internet सुविधा विस्तार गरिएको छ ।

१८९. अध्ययन अनुसन्धानमा संलग्न हुने बैंकका उच्चपदस्थ अधिकृतहरूलाई निवासबाटै Internet सेवा उपलब्ध गराउने प्रयोजनको लागि यस E1 line जडान गरी Dialup Internet सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ । बैंकका जिल्लास्थित कार्यालयहरूको भुक्तानी प्रणाली आधुनिकीकरण एवम् व्यवस्थित गर्ने कार्यअन्तर्गत जनकपुर कार्यालयमा Local Area Network Restructuring गरिएको छ ।

१९०. बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता, ज्ञान र सीपमा अभिवृद्धि गरी कर्मचारीहरूलाई बदलिँदो समयअनुसार योग्य, दक्ष र सक्षम बनाउनको लागि उनीहरूलाई वेलावेलामा स्वदेश तथा विदेशमा सञ्चालन हुने विभिन्न तालिम, सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमणहरूमा सहभागी गराउने सिलसिलामा यस वर्ष ३४९ जना (बैंकबाट १८६ र CST युनिसटबाट १६३समेत गरी) अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई

विदेशमा सञ्चालन भएको सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण तथा तालिमहरूमा सहभागी गराइयो । यसमध्ये सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिको लागि Asian Institute of Technology (AIT), Co-ordination & Support Team (CST) Unit र यस बैंकको संयुक्त तत्त्वावधानमा २०६३ माघ र फागुन महिनामा गरी २८ जना सहायकस्तरका कर्मचारीहरूलाई AIT मा तालिमको व्यवस्था गरियो । त्यस्तै विदेशमा अध्ययन गर्न तीन/तीन जना कर्मचारीलाई अध्ययन काज र अध्ययन बिदा स्वीकृत गरिएको छ । त्यसैगरी विभिन्न संस्थाहरूद्वारा स्वदेशमा सञ्चालित सेमिनार, गोष्ठी, तालिम आदि कार्यक्रमहरूमा बैंकका ९४ जना कर्मचारीहरूले भाग लिए भने बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले सञ्चालन गरेको विभिन्न तालिमहरूमा ३७३ जना कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराइयो ।

१९१. एसियाली विकास बैंकबाट सन् २००७ देखि २०११ सम्म सञ्चालन हुने ग्रामीण वित्त क्षेत्र विकास एकीकृत कार्यक्रम (Rural Finance Sector Development Cluster Program (RFSDCP)- Sub program I) अन्तर्गत अर्थ मन्त्रालयमा स्थापित Project Management Unit अन्तर्गत रहने गरी (i) Supportive Legal and Regulatory Frame-work, (ii) Sector Capacity Building, र (iii) Product and Process Innovation आदि कार्यहरू गर्न यस बैंकअन्तर्गत एक Project Implementation Unit गठन भई कार्य प्रारम्भ गरिएको छ ।

१९२. यस बैंक लगायत अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थामा कार्यरत अधिकृत तथा सहायक स्तरका कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरी उनीहरूको ज्ञान तथा सीपमा वृद्धि गराई संस्थागत कार्य दक्षताको अभिवृद्धिमार्फत समग्र अर्थतन्त्रको विकासमा योगदान पुऱ्याउने लक्ष्यअनुरूप यस अवधिमा सञ्चालित कुल २४ कार्यक्रमहरूमध्ये नियमिततर्फ सञ्चालित २१ तालिम कार्यक्रमहरूमध्ये ७ अधिकृत स्तरीय (एउटा उच्च अधिकृत स्तरीयसहित) तथा १४ सहायक स्तरीय तालिमहरू छन् । यसैगरी यस अवधिमा

- ३ कार्यशाला गोष्ठीहरू सञ्चालन गरिएका छन् । यस अवधिमा सञ्चालित तालिम तथा गोष्ठीहरूबाट कुल ४८९ जनाले प्रशिक्षण प्राप्त गरेका थिए । उक्त प्रशिक्षार्थीहरूमध्ये १९७ जना अधिकृत र २९२ जना सहायक स्तरका रहेका छन् ।
१९३. केही पहिलेसम्म बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रबाट यस बैंकका कर्मचारीहरूका साथै अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका जनशक्तिलाई समेत तालिम प्रदान गर्दै आएकोमा अब उप्रान्त त्यस्ता संस्थाहरूबाट विशेष अनुरोध भइआएमा र बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रलाई उपर्युक्त लागेमा मात्र सीमित रूपमा तालिम प्रदान गर्ने व्यवस्था भएको छ ।
१९४. बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रको तालिम कार्यक्रम नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रमुख कार्यहरूसँग सम्बन्धित हुने र त्यस्ता तालिमको तर्जुमा र छनौट बैंकभित्रबाट हुनु उपर्युक्त हुने हुँदा विगतमा अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई समावेश गरिएको मौजुदा गभर्नरकाउन्सिलको आवश्यकता नदेखिएकोले खारेज गरिएको छ ।
१९५. वार्षिक कार्यक्रमको निर्धारण, तालिमका विषयहरूको छनौट र आवश्यक बजेट तर्जुमा र तालिम मूल्याङ्कनजस्ता विषयका लागि डेप्युटी गभर्नरज्यूको अध्यक्षतामा बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्र, अनुसन्धान विभाग, जनशक्ति व्यवस्थापन विभाग, बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग, बैंक सुपरिवेक्षण विभाग, वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागका प्रमुख सदस्य र बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रका निर्देशक सदस्य-सचिव रहेको एक फ्याकल्टी बोर्ड गठन गर्ने र सो बोर्डमा आवश्यकता अनुरूप दुईजनासम्म विषयगत विशेषज्ञको रूपमा अमन्त्रण गर्न सकिने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
१९६. मौजुदा पाठ्यक्रम विकास तथा पुनरावलोकन समितिमा बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रका कार्यकारी निर्देशक संयोजक, निर्देशक सदस्य, तालिम, संयोजक सदस्य-सचिव रहने पाठ्यक्रम तर्जुमा तथा पुनरावलोकनसँग सम्बन्धित बढीमा चार जना विशेषज्ञलाई आवश्यकता अनुसार कार्यकारी

निर्देशकले अमन्त्रण गर्न सक्नेसमेत नीतिगत व्यवस्था भएको छ ।

पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण

१९७. देशको समग्र मूल्यस्थितिको प्रतिनिधिमूलक राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क निर्माण गर्ने, नेपाली घरपरिवारको आमदानी तथा खर्च पत्तालगाई विश्लेषण गर्ने, आर्थिक सामाजिक परिसूचकहरू पत्ता लगाउने लगायतका उद्देश्यहरू राखी यस बैंकले चौथो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणसम्बन्धी कार्य गरिरहेको छ । हालसम्म शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क मात्र तयार गर्ने गरिएकोमा यस सर्वेक्षणपश्चात् ग्रामीण क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क र शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क गरी राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क निर्माण गर्न सकिने गरी सर्वेक्षण कार्य गरिएको छ । मूल्य सूचकाङ्कको दायरालाई फराकिलो पार्न बजार केन्द्रहरूको सङ्ख्यामा उल्लेख्य वृद्धि गरिएको छ भने केही महत्त्वपूर्ण बजार केन्द्रहरूको केन्द्रगत मूल्य सूचकाङ्क निकाल्न सकिने गरी Sample Design तय गरी सोहीबमोजिम कार्य भइरहेको छ । चौथो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको क्रममा स्थलगत रूपमा घरपरिवारबाट तथ्याङ्क सङ्कलनको लागि २०६२ मङ्सिर १ देखि २०६३ कात्तिक मसान्तसम्मको अवधि तोकिएबमोजिम निर्धारित समयभित्र स्थलगत रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले पहिलो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण आर्थिक वर्ष २०३०-३२, दोस्रो आर्थिक वर्ष २०४१/४२ र तेस्रो आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा सम्पन्न गरेको थियो ।
१९८. यस सर्वेक्षणले नेपाल अधिराज्यका ७५ वटै जिल्लालाई समेटेको छ । बजार केन्द्रहरू र घर परिवार छनौट प्रयोजनको लागि ५८ नगरपालिकाहरू, ३२ जिल्ला सदरमुकामहरू (नगरपालिका नभएका सबै जिल्ला सदरमुकामहरू) र ४३ ग्रामीण (शहरोन्मुख) बजार केन्द्रहरू गरी कुल १३३ बजार केन्द्रहरूलाई Population मा समेटिएको छ । Multi Stage Stratified

Random Sampling विधि अनुरूप ५२ बजार केन्द्रहरूबाट ५,०९५ घरपरिवारको छनौट गरी छनौटमा परेका घरपरिवारबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।

१९९. यस सर्वेक्षणले उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक गर्ने तथा यसको दायरालाई फराकिलो पार्ने लगायत घरपरिवारको आम्दानी र खर्च, विप्रेषणसम्बन्धी विवरण, भारतीय रुपैयाँको कारोबार स्थिति, संस्थागत र निजी क्षेत्रबाट प्रवाहित कर्जाको संरचना र ब्याजदरसमेतका सूचना तथा जानकारी लिने प्रयास गरेको छ । प्रारम्भिक रूपमा उजागर भएका तथ्यहरूको अध्ययन गर्दा नतीजा सकारात्मक रहेको पाइएको छ । मूलतः उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक गर्ने उद्देश्य रहे तापनि यस सर्वेक्षणले बृहद् क्षेत्र समेटेको र यसमा समावेश भएका विषयवस्तुहरू महत्त्वपूर्ण भएको हुँदा यसबाट प्राप्त नतीजा राष्ट्रिय दृष्टिकोणले महत्त्वपूर्ण रहने विश्वास लिइएको छ ।

उपसंहार

२००. यस बैंकले आर्थिक वृद्धिदर र मुद्रास्फीतिमा सन्तुलन ल्याउने उद्देश्यले मौद्रिक नीतिको

कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्य मूल्यमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी सम्भव भएसम्म आर्थिक गतिविधिमा गतिशीलता ल्याउन आवश्यक पर्ने मौद्रिक तरलताको व्यवस्था पनि हुँदै आएको छ । निजी क्षेत्रमा फलत मुलुकको विकासको लागि समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वको वातावरण कायम हुन अपरिहार्य हुन्छ । यही तथ्यलाई आत्मसात गरी यस बैंकले मौद्रिक तथा विदेशी विनिमयदर नीति समन्वयात्मक ढङ्गले सञ्चालन गर्दै आएको छ । निजी क्षेत्रको विकास र मौद्रिक नीतिको कुशल व्यवस्थापनको निम्ति सबल तथा सुदृढ वित्तीय क्षेत्रको खाँचो हुन्छ । बैंकको वार्षिकोत्सवको यस समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न र वित्तीय क्षेत्र सुदृढीकरण गर्न प्रतिबद्ध रहेको पुनः दोहर्न्याउन चाहन्छु । यी दुई कार्यहरू सफलतापूर्वक हासिल गर्न नेपाल सरकार, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, उद्यमी व्यवसायीहरू नागरिक समाज र दातृ निकायको सदाभैँ यस बैंकलाई सहयोग प्राप्त हुने विश्वास लिएको छु ।

धन्यवाद !

उच्च आर्थिक वृद्धिका लागि मौद्रिक स्थायित्व कायम गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध*

१. आज २०६५ वैशाख १४ गते नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो स्थापनाकालको ५२ वर्ष पार गरी ५३ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ। यस अवसरमा यस बैंकको कामकारवाहीमा सहयोग पुऱ्याउने समस्त महानुभावहरू तथा संघ-संस्थाहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु।
२. नेपालको राजनैतिक इतिहासमा वि.सं. २०६४ साल युगान्तकारी रह्यो। विगत ५७ वर्षसम्म प्रमुख राजनैतिक मुद्दाको रूपमा रहेको संविधानसभाको चुनाव २०६४ चैत्र २८ गते सम्पन्न भयो। संविधानसभाको चुनावले विगत लामो समयसम्म रहेको द्वन्द्वको स्थिति र राजनैतिक अस्थिरतालाई अन्त्य गर्ने देखिएको छ। सफलतापूर्वक सम्पन्न संविधानसभाको चुनावले नेपाली जनताको शान्तिप्रतिको चाहनालाई अभिव्यक्त गरेको छ भने विगत दुई वर्षदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको शान्ति प्रक्रियालाई थप सुदृढ बनाएको छ।
३. राजनैतिक स्थिरता र दिगो शान्ति उच्च आर्थिक वृद्धिका लागि अपरिहार्य तत्त्वहरू हुन्। छिमेकी मुलुक चीनमा लामो समयसम्म उच्च आर्थिक वृद्धिको अवस्था रहेको छ। अर्को छिमेकी मुलुक भारतले पनि सन् १९९० पछि र खासगरी विगत ५/६ वर्षदेखि उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गरिरहेको छ। त्यसैगरी विगत चार/पाँच वर्षयता विश्व उत्पादनमा विस्तार आयो र न्यून आर्थिक वृद्धिदर रहेका अफ्रिकी मुलुक खासगरी सवसाहारन मुलुकहरूमा पनि लगातार उच्च आर्थिक वृद्धिदरको स्थिति रह्यो। नेपालले विश्व
४. समावेशी राजनैतिक मुद्दाले आर्थिक समावेशीकरणको मुद्दालाई पनि उजागर गरेको छ। उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल नगरीकन आर्थिक समावेशीकरणलाई सफलतापूर्वक सम्बोधन गर्न सकिँदैन। नेपाली अर्थतन्त्रको उच्च वृद्धिको लागि औद्योगिक तथा सेवा क्षेत्रको विस्तारका साथै पूर्वाधारको विकास र कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि अनिवार्य शर्तको रूपमा रहेका छन्।
५. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कृषि उत्पादन राम्रो रह्यो तर औद्योगिक उत्पादन वृद्धि ऋणात्मक रहने देखिएको छ। पर्यटन र सञ्चार क्षेत्रमा विस्तार देखिए तापनि अन्य सेवा क्षेत्रको विस्तार अपेक्षित रूपमा रहन सकेको छैन तसर्थ अघिल्लो वर्षको तुलनामा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सुधार आउने देखिए पनि लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुने देखिँदैन।
६. कृषि उत्पादनमा सुधार देखिए तापनि यो वर्ष खाद्य समूहको मूल्य वृद्धि उच्च रहने देखिन्छ। खाद्य उत्पादनमा नेपाल पूर्ण रूपले आत्मनिर्भर हुन सकेको छैन। विगत दुई वर्षमा खाद्य उत्पादन गर्ने प्रमुख देशहरूमा खडेरीको स्थिति उत्पन्न

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५३ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा का.मु.गभर्नर श्री कृष्णबहादुर मानन्धरले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

भएको र जैविक इन्धनका लागि कृषि उत्पादनको उपयोग बढेकाले विश्वस्तरमा नै अन्न र खाने तेलको मूल्यमा उच्च दरले वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी इन्धन र प्रमुख धानजन्य वस्तुहरूको मूल्य निरन्तर रूपमा बढेको स्थिति छ । यसको प्रभावस्वरूप नेपालको मूल्यमा पनि चापको स्थिति उत्पन्न भएको छ ।

७. अहिले मूल्यवृद्धिका अतिरिक्त हासोन्मुख वस्तु निर्यात अर्को चिन्ताको विषय रहेको छ । तयारी पोशाक, ऊनी गलैचा, पश्मिना, वनस्पति घ्यू र प्लाष्टिकजन्यजस्ता प्रमुख निर्यातजन्य वस्तुहरूको आन्तरिक उत्पादन र बाह्य निर्यात घट्ने प्रवृत्ति यथावत् रहेको छ । प्रमुख व्यापारिक साभेदार मुलुक भारततर्फको निर्यात घट्ने प्रवृत्ति यथावत् रहनु थप चिन्ताको विषय रहेको छ । भारतसँग रहँदै आएको उच्च व्यापार घाटाको पृष्ठभूमिमा घट्दो निर्यातको प्रवृत्तिले भारतीय रुपैयाँ (भा.र.) को सञ्चित व्यवस्थापन कार्य थप चुनौतीपूर्ण हुँदै गएको छ ।

८. वस्तु निर्यात घट्ने प्रवृत्तिलाई नीतिगत पहलमा रोक्न त्यति सरल छैन । नेपाली निर्यातजन्य वस्तुहरूको दिगो रूपमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउने प्रमुख उपाय भनेको उत्पादकत्व वृद्धि नै हो । यसका लागि पूर्वाधारको विकास र औद्योगिक वातावरणमा सुधार हुन आवश्यक छ ।

९. अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा इन्धनको मूल्य वृद्धिको तुलनामा नेपालमा सो अनुरूप समायोजन हुन नसकेकोले नेपाल आयल निगमको घाटामा विस्तार आउने प्रवृत्ति बढेको छ । तेलको आपूर्ति सहज तुल्याई राख्न बजेटबाट रकमको व्यवस्था गरिरहनु परेकोले बजेट घाटा पनि बढेको छ । मूल्यमा चाप, नेपाल आयल निगमको घाटामा विस्तार, बजेट घाटा वृद्धि र वस्तु निर्यात घट्ने प्रवृत्तिको कारण नेपालको समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम राख्न चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

१०. यस पृष्ठभूमिमा एकातिर आर्थिक गतिविधिमा विस्तार ल्याउन लचिलो मौद्रिक नीतिको अडान कायम गर्न आवश्यक छ, भने अर्कोतिर उच्च आर्थिक वृद्धिको लागि आवश्यक वातावरण बनाई

राख्न मूल्य स्थिरता कायम गर्नु पनि त्यत्तिकै जरूरी छ । मूल्य वृद्धिले गरिब जनतामा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने र आर्थिक अनिश्चितताको वातावरण सिर्जना गर्ने भएकोले गरिबी न्यूनीकरण र उच्च आर्थिक वृद्धिका लागि समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व अपरिहार्य हुन्छ । उच्च मूल्य वृद्धिको मारबाट गरिब जनतालाई जोगाउन चुनौतीपूर्ण रहेको विद्यमान स्थितिमा राष्ट्र बैंक मौद्रिक स्थायित्व कायम गर्न कटिबद्ध रहेको कुरा व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

११. बैंक तथा अन्य वित्तीय संस्थाप्रति निजी क्षेत्रको आकर्षण बढ्दो छ । विगत एक वर्षमा निजी क्षेत्रमा तीनवटा वाणिज्य बैंकहरू स्थापना भई सोको सङ्ख्या २३ पुगेको छ । विकास बैंकको सङ्ख्या २१ ले थप भई ५८ पुगेको छ । वित्त कम्पनीको सङ्ख्यामा ९ ले विस्तार भई ७९ पुगेको छ । बीमा कम्पनीको सङ्ख्या २२ पुगेको छ । यस अवधिमा थप ३ बीमा कम्पनीहरूले सैद्धान्तिक सहमति पाइसकेका छन् । वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्या वृद्धिलाई सकारात्मक रूपमा लिनुपर्ने भए तापनि बढ्दो सङ्ख्याको कुशल व्यवस्थापन गर्न चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

१२. बजार प्रक्रियाबाट बढ्दो वित्तीय सङ्ख्याको कुशल व्यवस्थापन होस् भन्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको चाहना छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभिन सजिलो होस् र सो प्रक्रियाबाट वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण हुने प्रक्रियाको थालनी होस् भन्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्था ऐन, २०६३ मा यस बैंकको पहलमा संशोधन प्रस्ताव मन्त्रिपरिषद्ले स्वीकृतसमेत गरिसकेको छ ।

१३. वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा प्रवाह फलामजन्य तथा सिमेन्ट उद्योग, वनस्पति घ्यू र आवास निर्माण क्षेत्रमा बढेको छ । फलामजन्य उद्योग तथा वनस्पति घ्यूको कच्चा पदार्थको आयात बाह्य मुलुकबाट हुने गरेको छ । त्यसैगरी सिमेन्ट र किलन्करको आयात नेपालले भारतबाट गर्दै आएको छ । फलाम र सिमेन्टको मूल्य बढ्दै गएको तथा भारतद्वारा सिमेन्ट र किलन्कर निकासीमा रोक लगाएको अवस्था छ । त्यसैगरी वनस्पति घ्यूको

कच्चा पदार्थ आयातमा लाग्ने भन्सार दर भारतले शुन्य पारेकोले यस्ता उद्योगहरूमा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने देखिन्छ। यो परिस्थितिमा यी क्षेत्रहरूमा बैंक कर्जा प्रवाहको परिमाणलाई दृष्टिगत गर्दा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व थप जोखिममा पर्ने देखिन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकले यी सबै घटनाक्रमलाई सूक्ष्मरूपले अध्ययन गरिरहेको र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्न प्रयासरत रहेको छ।

१४. यस बैंकले आफ्नो स्थापनाको वार्षिक समारोह कार्यक्रमलाई एक वर्षको अवधिभरमा सम्पन्न भएका कामकारवाहीलाई सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रस्तुत गर्ने अवसरको रूपमा लिँदै आएको छ। यस अवसरमा विगत एक वर्षमा यस बैंकले सम्पन्न गरेका कामकारवाहीको विवरण विस्तृत रूपमा सार्वजनिक गर्नुभन्दा पहिले म मुलुकको समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थितिको चर्चा गर्न चाहन्छु।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

१५. नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले सार्वजनिक गरेको कृषि उत्पादनसम्बन्धी तथ्याङ्क अनुसार आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा प्रमुख खाद्यान्न बालीहरूको उत्पादन सन्तोषजनक रहने देखिन्छ। विगत तीन वर्षदेखि लगातार ऋणात्मक रहँदै आएको प्रमुख खाद्यान्न बाली धानको उत्पादन मौसमी अनुकूलताको कारण चालू वर्षमा १६.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ भने मकै तथा कोदोको उत्पादन वृद्धिदर क्रमशः ३.२ प्रतिशत र २.२ प्रतिशत रहने अनुमान छ। साथै अन्य बर्षे तथा हिउँदे कृषि उपजहरूको उत्पादन वृद्धिदर पनि सन्तोषप्रद रहने अनुमानका आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ५.१ प्रतिशतसम्म रहने अपेक्षा गरिएको छ।
१६. देशका कतिपय भागहरूमा सिर्जित असहज परिस्थिति, ऊर्जा आपूर्तिको क्षेत्रमा देखापरेको समस्या र निर्यातमा आएको गिरावटका कारण चालू आर्थिक वर्ष गैरकृषि क्षेत्रतर्फ भने अपेक्षित विस्तार हुन सक्ने देखिँदैन। खासगरी उत्पादनमूलक उद्योग समूहको वृद्धिदर ऋणात्मक रहने अनुमान छ।

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क ०.२ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको देखाएको छ। अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क २.१ प्रतिशतले बढेको थियो। वनस्पती घ्यू तयारी पोशाक, ऊनी गलैँचा, प्लाष्टिकका सामान आदिको उत्पादन वृद्धि ऋणात्मक रहेको कारण समग्र औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क ऋणात्मक रहेको हो। विद्युत, ग्याँस तथा पानी क्षेत्रको वृद्धिदर सामान्य रहने र निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जामा भएको विस्तारका कारण निर्माण क्षेत्र सन्तोषप्रद रहने अनुमान छ। तथापि समग्र उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर अधिल्लो वर्षको २.२ प्रतिशतको तुलनामा चालू आर्थिक वर्ष ०.४ प्रतिशतले मात्र बढ्ने अनुमान छ।

१७. सेवा क्षेत्रतर्फ चालू आर्थिक वर्षमा थोक तथा खुद्रा व्यापार क्षेत्रको वृद्धिदर सन्तोषप्रद रहने र पर्यटक आगमनमा भएको उल्लेख्य विस्तारका कारण होटल तथा रेष्टुरेन्ट क्षेत्रको वृद्धिदर पनि सन्तोषजनक नै रहने देखिन्छ। नेपाल टेलिकम तथा निजी क्षेत्रका दूरसञ्चार सेवा प्रदायक संस्थाहरूको सेवामा भएको विस्तार, यातायातका साधनहरूको आयातमा भएको विस्तार आदिका कारण यातायात, भण्डारण तथा सञ्चार क्षेत्रको वृद्धिदरसमेत सन्तोषजनक नै रहने अनुमान छ। त्यस्तै थप बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्थापना भएका, वाणिज्य बैंकहरूले शाखा विस्तार गरेका, शहरी क्षेत्रमा घरजग्गाको कारोबारमा आएको विस्तार, सरकारी कर्मचारीहरूको तलब तथा भत्तामा गरिएको वृद्धि, शान्ति सुरक्षामा भएको क्रमिक सुधार आदि कारणहरूले वित्तीय मध्यस्थता, रियल स्टेट, घर भाडा तथा व्यावसायिक गतिविधि, सार्वजनिक प्रशासन र रक्षा, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य र अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर सामान्य नै रहने अनुमान छ। फलस्वरूप आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर अधिल्लो वर्षको ४.१ प्रतिशतको हाराहारीमा रहन सक्ने अनुमान गरिएको छ।

१८. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिली आठ महिनाको अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने पर्यटकको सङ्ख्या १८.० प्रतिशतले वृद्धि भई २ लाख ५६ हजार २९९ पुगेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा यस्तो सङ्ख्या ५.५ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको थियो। हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने कुल पर्यटकहरूमध्ये चालू आर्थिक वर्षमा तेस्रो मुलुकतर्फको पर्यटक आगमन सङ्ख्यामा २९.२ प्रतिशतको उल्लेख्य दरले वृद्धि भएको छ भने भारतीय पर्यटकहरूको आगमनमा भने ११.० प्रतिशतले घटेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा तेस्रो मुलुकतर्फको पर्यटक आगमन १०.९ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो भने भारतीय पर्यटक आगमन ६.३ प्रतिशतले घटेको थियो। पर्यटक आगमन सङ्ख्या बढ्न गएको कारण पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जित विदेशी मुद्रा चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनासम्ममा ७२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ९ अर्ब १६ करोड पुगेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जित विदेशी मुद्रा ५.६ प्रतिशतले घटेको थियो।

१९. देशमा शान्ति सुरक्षाको स्थितिमा आएको क्रमिक सुधारको फलस्वरूप थप विदेशी हवाई सेवा कम्पनीहरूले नेपालमा हवाई सेवा शुरू गरेका र पहिलेदेखि नै सञ्चालनमा रहेका कतिपय विमानकम्पनीहरूले आफ्नो उडान आवृत्तिसमेत वृद्धि गरेका छन्। यसबाट आगामी दिनहरूमा नेपाल आउने पर्यटकहरूको सङ्ख्यामा थप विस्तार हुने विश्वास लिइएको छ।

२०. माग पक्षबाट आर्थिक गतिविधिको विश्लेषण गर्दा विप्रेषण आप्रवाहमा भएको क्रमिक वृद्धि, संविधान सभाको निर्वाचनका कारण मुलुकभर सर्वसाधारणको आवात जावतमा भएको विस्तार र त्यसबाट सिर्जित थप माग, सरकारी खर्चमा भएको वृद्धि, बैकिङ्ग क्षेत्रबाट उपभोग कर्जामा भएको विस्तार, पर्यटन क्षेत्रबाट बढेको बाह्य माग आदि कारणले कुल गार्हस्थ्य खर्च (Domestic Absorption) मा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ।

२१. नेपाल एक सानो र खुला अर्थतन्त्र भएकोले विश्व

आर्थिक घटनाक्रमबाट अछुतो रहन सक्दैन। विश्व आर्थिक घटनाक्रमबाट अछुतो रहन सक्दैन। विश्व आर्थिक परिदृश्यलाई विश्लेषण गर्दा विकसित मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहने तथा संयुक्त राज्य अमेरिका आर्थिक मन्दिको चपेटामा पर्ने आशङ्का हुन थालेको छ। उदीयमान मुलुकहरू र तेल निर्यात गर्ने राष्ट्रहरूको आर्थिक वृद्धि उच्च रहने देखिन्छ। यसैबीच अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले सन् २००८ अप्रिलमा प्रकाशित विश्व आर्थिक परिदृश्यअनुसार विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००८ मा ३.७ प्रतिशत रहने संशोधित प्रक्षेपण गरेको छ। सन् २००७ मा विश्व आर्थिक वृद्धि ४.९ प्रतिशत रहेको थियो। संयुक्त राज्य अमेरिकामा कमसल घर कर्जाका कारण उत्पन्न वित्तीय सङ्कट तथा यसको प्रभाव व्यापार तथा वित्तीय क्षेत्रको माध्यमबाट विश्वका अन्य विकसित मुलुकहरूमा पर्न जाने भएबाट विश्व अर्थतन्त्रको विस्तारमा कमी आउने कोषको अनुमान रहेको छ। उदीयमान एवं विकासोन्मुख मुलुकहरूको हकमा उपरोक्त वित्तीय सङ्कटको प्रभाव न्यून रहने तथा भारत र चीनको उच्च आर्थिक वृद्धिका कारण यस क्षेत्रको आर्थिक विस्तार सुदृढ रहने अनुमान छ। छिमेकी मुलुकहरू भारत र चीनको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००७ मा क्रमशः ९.२ प्रतिशत तथा ११.४ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा भारतले ७९ प्रतिशतको र चीनले ९.३ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने प्रक्षेपण कोषको रहेको छ।

२२. विश्व अर्थतन्त्रको विस्तारमा कमी आउने प्रक्षेपण रहेको सन्दर्भमा सोको प्रभाव प्रत्यक्षतः नेपाली अर्थतन्त्रमा नपरे तापनि नेपाली वस्तु तथा सेवाको बाह्य मागमा नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्ने सम्भावनालाई भने नकार्न सकिँदैन। खासगरी वस्तु निर्याततर्फ तयारी पोशाक, गलैँचा, पश्मना तथा हस्तकलाका सामानहरूको निर्यात प्रवर्द्धन चुनौतीपूर्ण रहने देखिन्छ तथापि विप्रेषण आयतर्फ विचार गर्दा नेपाली कामदारहरू मूलतः खाडी क्षेत्र, मलेशिया तथा दक्षिण कोरिया आदिमा कार्यरत रहेका हुँदा विप्रेषण आय भने प्रभावित हुने देखिँदैन।

मूल्य स्थिति

२३. २०६४ फागुन महिनामा समग्र वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.२ प्रतिशत रहेको छ । २०६३ फागुनमा उक्त मुद्रास्फीति ६.२ प्रतिशत रहेको थियो । चामल एवं चामलजन्य पदार्थ र तेल तथा घ्यूको मूल्यमा भएको उच्च वृद्धिका कारण समीक्षा अवधिमा समग्र मूल्य स्थितिमा चाप पर्न गएको हो ।
२४. समूहगत रूपमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्क २०६३ फागुनमा ९.२ प्रतिशतले बढेकोमा २०६४ फागुनमा ९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस समूहअन्तर्गत मुख्य रूपमा तेल तथा घ्यू उपसमूहको सूचकाङ्क २७.३ प्रतिशतले, अन्न तथा अन्नजन्य पदार्थको १४.९ प्रतिशतले, दलहनको १३.७ प्रतिशतले र रेष्टुरेन्टको खानाको ७.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । चिनी तथा चिनीजन्य वस्तुको सूचकाङ्क मात्र ८.४ प्रतिशतले घटेको छ ।
२५. यसैगरी गैरखाद्यवस्तु तथा सेवा समूहको सूचकाङ्क २०६४ फागुनमा ४.९ प्रतिशतले बढेको छ । २०६३ फागुनमा उक्त सूचकाङ्क ३.२ प्रतिशतले बढेको थियो । यस समूहअन्तर्गतका उपसमूहहरूमध्ये मुख्य रूपमा सुर्ति तथा सुर्तिजन्य वस्तुको सूचकाङ्क ८.३ प्रतिशतले, ईन्धन, बिजुली तथा पानीको ६.९ प्रतिशतले, औषधी तथा व्यक्तिगत हेरचाहको ५.८ प्रतिशतले तथा शिक्षा तथा मनोरञ्जन उप-समूहको सूचकाङ्क ५.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
२६. केही खाद्यजन्य वस्तुहरूको मूल्य समीक्षा अवधिमा उल्लेखनीय रूपमा बढेको छ । उदाहरणको लागि मन्सुली चामलको मूल्य समीक्षा अवधिमा १९.३ प्रतिशतले बढेको छ भने गहुँको पीठो १७.३ प्रतिशतले बढेको छ । त्यस्तै खानेतेल ३५.८ प्रतिशतले, भटमासको तेल ७३.५ प्रतिशतले र वनस्पति घ्यू ४८.१ प्रतिशतले बढेको छ । निर्माण सामग्रीमध्ये फलामको डण्डीको मूल्य समीक्षा अवधिमा २६.२ प्रतिशतले बढेको छ ।
२७. वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६४ फागुनमा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क ९.० प्रतिशतले

बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त सूचकाङ्क १०.१ प्रतिशतले बढेको थियो । २०६४ साउन महिनादेखि सरकारी कर्मचारी लगायत सुरक्षाकर्मी, संस्थानका कर्मचारी, शिक्षक आदिको तलबमा सरदर १७.० प्रतिशतले वृद्धि भएकोले समीक्षा अवधिमा तलब सूचकाङ्कमा चाप पर्न गई १०.९ प्रतिशतको वृद्धि देखिएको छ तर ज्यालादर सूचकाङ्कमा कम चाप पर्न गएका कारण समीक्षा अवधिमा समग्र राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्कमा कम दरको वृद्धि देखिएको हो । अघिल्लो वर्ष ११.४ प्रतिशतले बढेको ज्यालादर सूचकाङ्क समीक्षा अवधिमा ८.४ प्रतिशतले मात्र बढेको छ ।

सरकारी वित्त

२८. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो नौ महिनासम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्कका आधारमा विश्लेषण गर्दा नेपाल सरकारको कुल बजेट घाटा रु. ५ अर्ब २९ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सरकारको कुल बजेट रु. ४ अर्ब २ करोडले बचतमा रहेको थियो । सरकारी खर्चको वृद्धि उच्च रहेकाले समीक्षा अवधिमा सरकारी बजेट घाटामा रहेको हो ।
२९. चालू आर्थिक वर्षको चैत महिनासम्ममा कुल सरकारी खर्च ३१.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ९० अर्ब ३२ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सरकारी खर्च १३.३ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको थियो । सरकारी खर्चका तीन शीर्षकहरू चालू खर्च, पूँजीगत खर्च र साँवा भुक्तानी खर्चमा उल्लेखनीय वृद्धि भएकोले अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा कुल सरकारी खर्चको वृद्धिदरमा विस्तार आएको हो ।
३०. गत आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा १२.७ प्रतिशतले बढेको चालू खर्च समीक्षा अवधिमा २१.४ प्रतिशतले वृद्धि भई ५७ अर्ब ९७ करोड पुगेको छ । राहत खर्च, सरकारी कर्मचारीको तलब एवं शान्ति व्यवस्थापनसम्बन्धी खर्च वृद्धि र सविधान सभाको निर्वाचन खर्च लगायत अन्य सरकारी प्रशासनिक खर्चमा भएको वृद्धिका कारण समीक्षा

अवधिमा चालू खर्चको वृद्धिदर उच्च रहन गएको हो ।

३१. समीक्षा अवधिमा पूँजीगत खर्च गत वर्षको यसै अवधिको २५.० प्रतिशतकी तुलनामा ६९.० प्रतिशतको उच्च दरले वृद्धि भई रु.१९ अर्ब ७२ करोड पुगेको छ । पूँजीगत खर्चको वृद्धिदर उच्च रहनुको कारणहरूमा नेपाल आयल निगमलाई रु.३ अर्ब ५० करोड भुक्तानी, कृषि विकास बैंकमा रु. १ अर्ब ७५ करोड शेयर लगानी र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणलाई रु. ५२ करोड शेयर लगानी गरी सार्वजनिक संस्थानहरूमा रु. ६ अर्ब ७० करोड लगानी भएको, गरिबी निवारण कोषलाई रु. १ अर्ब २० करोड भुक्तानी भएको, स्थानीय समुदायको सहभागितामा ग्रामीण पूर्वाधार निर्माण (जस्तै ट्रान्समिसन लाइन विस्तार, स्थानीय स्तरमा साना जलविद्युत आयोजना विस्तार, वैकल्पिक ऊर्जा विकास)मा गरिएको सरकारी लगानी रहेका छन् ।

३२. समीक्षा अवधिमा सरकारी राजस्व २५.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७० अर्ब ८५ करोड पुगेको छ । गत वर्ष राजस्व २२.२ प्रतिशतले बढेको थियो । भन्सार प्रशासनमा गरिएको सुधार, उच्च भन्सार तथा अन्तःशुल्क लाग्ने सवारी साधनको आयातमा भएको उल्लेख्य वृद्धि, मूल्य अभिवृद्धि करको क्षेत्रमा भएको प्रशासनिक सुधारहरू, केही संस्थानहरू र निजी संस्थानहरूको आयमा भएको वृद्धिबाट बढेको आयकर राजस्व, नेपाल राष्ट्र बैंक लगायत केही सरकारी संस्थानहरूबाट सरकारलाई प्राप्त लाभाशको कारण गैर कर राजस्वमा भएको वृद्धि लगायतका कारणहरूले राजस्व परिचालनमा वृद्धि भएको हो ।

३३. समीक्षा अवधिमा वैदेशिक नगद अनुदान १.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ११ अर्ब ६१ करोड प्राप्त भएको छ । अघिल्लो वर्ष यसै अवधिमा सो शीर्षकमा रु. ११ अर्ब ३६ करोड प्राप्त भएको थियो ।

३४. बजेट घाटा पूर्ति गर्ने क्रममा चालू आर्थिक वर्षको चैत्र मसान्तसम्ममा सरकारले रु.१३ अर्ब ३२

करोड आन्तरिक ऋण उठाइसकेको छ । यस आर्थिक वर्षका लागि बजेटमा व्यवस्था भएको आन्तरिक ऋण रु. २० अर्ब ५० करोडमध्ये रु. ७ अर्ब १८ करोड आन्तरिक ऋण उठाउन बाँकी छ ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

३५. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो सात महिनामा कुल निर्यात ३.० प्रतिशतले ह्रास भई रु. ३४ अर्ब ६० करोडमा सीमित रहेको छ । अघिल्लो वर्षको पहिलो सात महिनामा पनि कुल निर्यात ३.० प्रतिशतले नै ह्रास भएको थियो । अघिल्लो वर्ष ४.६ प्रतिशतले ह्रास भएको भारततर्फको निर्यात समीक्षा अवधिमा थप ५.५ प्रतिशतले ह्रास भई रु. २३ अर्ब ३५ करोडमा सीमित भएको छ । अन्य मुलुकतर्फको निर्यात भने अघिल्लो वर्ष ०.७ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा २.५ प्रतिशतले बढी रु. ११ अर्ब २५ करोड पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा भारततर्फ मुख्यतया वनस्पति घ्यू, रसायन, कपडा, टुथपेष्ट तथा तारको निर्यातमा कमी आउनाले त्यसतर्फको निर्यात घटेको हो । अन्य मुलुकतर्फ दाल,जडिबुटी, विरुवा, हस्तनिर्मित नेपाली कागज, स्टेशनरी तथा सेरामिक वस्तुहरूको निर्यात बढेको छ ।

३६. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनामा कुल आयात ११.९ प्रतिशतले बढी रु. ११४ अर्ब ९८ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल आयात १.६ प्रतिशत मात्रले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतबाट भएको आयात १४.६ प्रतिशतले बढी रु. ७३ अर्ब ७९ करोड पुगेको छ भने अन्य मुलुकबाट भएको आयात ७.३ प्रतिशतले बढी रु. ४१ अर्ब १९ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्ष भारतबाट भएको आयात ५.१ प्रतिशतले बढे पनि अन्य मुलुकबाट भएको आयात ३.७ प्रतिशतले घटेको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतबाट मुख्यतया एम.एस. विलेट, सवारी साधन तथा पार्टपूजा, हट रोल्ड शीट इन्क्वाइल, अन्य मेशिनेरी तथा पूजा र विद्युतीय सामग्री एवं अन्य मुलुकबाट विशेषगरी सुन, सवारीसाधन तथा पार्टपूजा, दूरसञ्चारका

- सामग्री, विद्युतीय सामग्री एवं अन्य मेशिनरी तथा पार्टपूजाको आयातमा उल्लेख्य वृद्धि आएको छ ।
३७. यस प्रकार समीक्षा अवधिमा कुल व्यापार घाटा १९.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ८० अर्ब ३८ करोड पुगेको छ भने निर्यात/आयात अनुपात अघिल्लो वर्षको ३४.७ प्रतिशतबाट ३०.१ प्रतिशतमा झरेको छ । कुल व्यापारमा भारतको अंश अघिल्लो वर्षको ६४.३ प्रतिशतबाट वृद्धि भई समीक्षा अवधिमा ६४.९ प्रतिशत पुगेको छ भने अन्य मुलुकतर्फको अंश अघिल्लो वर्षको ३५.७ प्रतिशतबाट ३५.१ प्रतिशतमा झरेको छ ।
३८. शोधनान्तर स्थितितर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनामा चालू खातामा रु. ३ अर्ब ६० करोडको बचत भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा चालू खातामा रु. ६ अर्ब १ करोड बचत भएको थियो । वस्तु व्यापार एवं सेवा व्यापारमा उच्च घाटा भए तापनि विप्रेषण आप्रवाहमा उत्साहजनक वृद्धि आएको कारण समीक्षा अवधिमा चालू खाता बचतमा रहेको हो । वित्तीय खाता अन्तर्गत, समीक्षा अवधिमा रु. ३ अर्ब २५ करोड बराबर सरकारी ऋण प्राप्त भएको छ भने रु. ३ अर्ब ७४ करोड साँवा भुक्तानी भएको छ । फलस्वरूप खुद वैदेशिक ऋण आप्रवाह ऋणात्मक रहेको छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनामा रु. २७ करोडको शोधनान्तर बचत भएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा रु. ६ अर्ब ४३ करोडको शोधनान्तर बचत भएको थियो ।
३९. विदेशी विनिमय सञ्चितितर्फ २०६४ असार मसान्तको तुलनामा २०६४ माघ मसान्तमा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग र हेको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति १.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १६७ अर्ब ६ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को माघ मसान्तमा यस्तो सञ्चिति ३.४ प्रतिशतले बढेको थियो । अमेरिकी डलरमा भने २०६४ असारदेखि माघ मसान्तसम्ममा कुल सञ्चिति ३.६ प्रतिशतले बढी अमेरिकी डलर २ अर्ब ६४ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल सञ्चिति अमेरिकी डलरमा गणना गर्दा ९.० प्रतिशतले बढेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो सात महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तर १०.२ महिनाको वस्तु आयात र ८.१ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ ।
- मौद्रिक स्थिति**
४०. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो सात महिनामा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १०.८ प्रतिशतले विस्तार भएको छ । अघिल्लो वर्ष विस्तृत मुद्रा प्रदाय ९.४ प्रतिशतले बढेको थियो । निजी क्षेत्रतर्फ बैंक कजामा उल्लेख्य विस्तार आएकोले मौद्रिक विस्तार भएको हो । त्यस्तै आवधिक निक्षेपको वृद्धि अघिल्लो वर्ष १०.६ प्रतिशत रहेकोमा समीक्षा अवधिमा १२.९ प्रतिशत रहेको छ । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि उच्च रहेकाले आवधिक निक्षेप बढेको हो ।
४१. मुद्रा प्रदायको स्रोतहरूलाई हेर्दा समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन नाफा नोक्सान समायोजित) रु. २७ करोडले मात्र बढेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त सम्पत्ति रु. ६ अर्ब ४३ करोड अर्थात् ४.६ प्रतिशतले बढेको थियो । अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा निर्यात घट्नुको साथै आयात उच्च दरले बढेको, नेपाल आयल निगमले भारतीय आयल निगमलाई उच्च भुक्तानी गरेको र खुद वैदेशिक सहयोग परिचालन न्यून रहेकोले खुद वैदेशिक सम्पत्ति सीमान्त दरले मात्र बढेको हो ।
४२. समीक्षा अवधिमा आन्तरिक कर्जा १२.६ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष आन्तरिक कर्जा २.३ प्रतिशतले बढेको थियो । निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह बढ्नुको अतिरिक्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीजस्ता वित्तीय संस्थाहरूमाथि वाणिज्य बैंकहरूको दाबी बढेकोले कुल आन्तरिक कर्जामा उल्लेख्य विस्तार आएको हो ।
४३. अघिल्लो वर्ष निजी क्षेत्रतर्फ जाने कर्जा ९.४ प्रतिशतले बढे कोमा समीक्षा अवधिमा १६.३ प्रतिशतले बढेको छ । समीक्षा अवधिमा फलाम

तथा स्टिल उत्पादन, आवासिय घर निर्माण, थोक तथा आयात व्यापार, घर जग्गा कारोबार, सवारी साधन, शेयरको धितोमा गरिने कर्जा प्रवाह र ट्रष्ट रिसिप्टतर्फ बैंक कर्जा बढेको छ। समीक्षा अवधिमा बैकिङ्ग प्रणालीको कर्जा/निक्षेप अनुपात ८८ प्रतिशत रहेको छ जुन गत वर्षको यसै अवधिको ८१.५ प्रतिशत भन्दा उच्च छ।

४४. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाहित रु. ४६ अर्ब ३९ करोड कर्जामध्ये उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ रु. १२ अर्ब १४ करोड (२६.२ प्रतिशत) गएको छ। उत्पादनमूलक क्षेत्रमध्ये सबैभन्दा बढी फलाम तथा स्टील प्रशोधन उद्योगातर्फ रु. ३ अर्ब ८७ करोड कर्जा प्रवाह भएको छ। निर्माण क्षेत्रतर्फ रु. ६ अर्ब ७१ करोड (१४.५ प्रतिशत) कर्जा प्रवाह भएको छ। यसमध्ये सबैभन्दा बढी रु. ५ अर्ब २९ करोड आवासीय निर्माणमा प्रवाह भएको छ। थोक तथा खुद्रा व्यापारमा प्रवाह भएको कर्जा रु. ६ अर्ब २७ करोड (१३.५ प्रतिशत) रहेको छ। घर जग्गा कारोबारमा रु. ४ अर्ब ७ करोड (८.८ प्रतिशत) कर्जा प्रवाह भएको छ भने सवारी साधनको धितोमा रु. ३ अर्ब ७६ करोड (८.१ प्रतिशत) कर्जा गएको छ।

वित्तीय क्षेत्रको विस्तार

४५. विगत एक वर्षमा देशको वित्तीय क्षेत्र थप सघन र प्रगाढ भएको छ। विगत एक वर्षमा थप ३ वाणिज्य बैंक, २१ विकास बैंक, ९ वित्त कम्पनी र १ लघु वित्त विकास बैंक स्थापना भएका छन्। फलस्वरूप, २०६४ चैतमा वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्या २३, विकास बैंकको ५८, वित्त कम्पनीको, ७९ र लघु वित्त विकास बैंकको १२ पुगेको छ। यस अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूका थप २८ शाखा स्थापना भई २०६४ चैत मसान्तसम्म कुल शाखा सङ्ख्या ५७४ पुगेको छ। शाखा विस्तारको यो क्रमसँगै प्रतिबैंक शाखाबाट औसत ४७ हजार जनसङ्ख्यालाई सेवा पुगेको छ। दुई वर्ष अगाडि यस्तो जनसङ्ख्या ५८ हजार रहेको थियो।

४६. २०६३ चैत मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको रु. ३२० अर्ब निक्षेपलाई आधार मान्दा प्रतिव्यक्ति निक्षेप रु. १२ हजार रहेकोमा २०६४

माघमसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप रु. ३७१ अर्ब पुगी प्रतिव्यक्ति औसत निक्षेप रु. १४ हजार पुगेको छ। यसैगरी वाणिज्य बैंकहरूको कुल कर्जा प्रवाह २०६३ चैत मसान्तमा रु. २८८ अर्ब रही प्रतिव्यक्ति औसत कर्जा रु. ११ हजार रहेकोमा २०६४ माघ मसान्तमा कुल कर्जा प्रवाह रु. ३२६ अर्ब पुगी प्रतिव्यक्ति औसत कर्जा प्रवाह रु. १२ हजार भएको छ। वित्तीय प्रगाढताको मापक कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको विस्तृत मुद्रा प्रदायको अनुपात २०६३ चैत मसान्तमा ५३ प्रतिशत रहेकोमा २०६४ माघ मसान्तमा ५५ प्रतिशत पुगेको छ। वित्तीय क्षेत्रमा भएको यो सङ्ख्यात्मक वृद्धिले वित्तीय समावेशी मुद्दालाई सम्बोधन गर्न मद्दत पुऱ्याएको छ।

४७. विकास बैंकको सङ्ख्यात्मक विस्तार सँगसँगै साधनको परिचालनमासमेत उल्लेख्य विस्तार भएको छ। २०६३ चैत मसान्तमा विकास बैंकहरूको निक्षेप सङ्कलन रु. १३ अर्ब रहेकोमा २०६४ पुष मसान्तमा रु. २१ अर्ब पुगेको छ। यसैगरी यी बैंकहरूले प्रवाह गरेको कर्जा २०६३ चैत मसान्तमा रु. १३ अर्ब रहेकोमा २०६४ पुष मसान्तमा रु. १८ अर्ब पुगेको छ। विकास बैंकका साथसाथै वित्त कम्पनीहरूको साधन परिचालनमा समेत विस्तार भएको छ। २०६३ चैत मसान्तमा यी कम्पनीहरूको निक्षेप रु. ३३ अर्ब र कर्जा रु. ३४ अर्ब रहेकोमा २०६४ पुष मासान्तमा निक्षेप र कर्जा क्रमशः रु. ४१ अर्ब र रु. ४३ अर्ब पुगेको छ।

४८. समीक्षा अवधिमा अल्पकालीन ब्याजदरहरू बढेका छन्। समीक्षा अवधिको पहिलो नौ महिनामा ९१ दिने ट्रेजरी विल्सको भारित औसत मासिक ब्याजदर ४.०७ प्रतिशत रहेको छ, जुन अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा १.८५ प्रतिशत रहेको थियो। त्यस्तै अघिल्लो वर्ष ३६४ दिने ट्रेजरी विल्सको भारित औसत मासिक ब्याजदर ३.०९ प्रतिशत रहेकोमा समीक्षा अवधिमा ४.८२ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा भारित औसत मासिक अन्तर बैंक ब्याजदर १.६९ प्रतिशत रहेकोमा समीक्षा अवधिमा २.६९ प्रतिशत रहेको छ।

४९. वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेपमा प्रदान गर्ने ब्याजदरमा पनि केही परिवर्तन आएको छ । २०६४ माघ महिनामा केही वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेपको ब्याजदर सीमान्त रूपले बढाएका छन् । अधिल्लो वर्ष वाणिज्य बैंकहरूले बचत निक्षेपमा अधिकतम ५ प्रतिशतसम्म ब्याज दिने गरेकोमा समीक्षा वर्षको पहिलो सात महिनामा उक्त निक्षेपको ब्याजदर ५.२५ प्रतिशत पुगेको छ तर केही बैंकहरूले निक्षेपमा दिने ब्याजदर अझै २ प्रतिशत रहेको छ । आवधिक निक्षेपको ब्याजदर पनि अधिल्लो वर्षको तुलनामा केही बढेको छ । अधिल्लो वर्ष २ वर्ष वा सोभन्दा माथिको निक्षेपको अधिकतम ब्याजदर ५.५ प्रतिशत रहकोमा समीक्षा वर्षको पहिलो सात महिनामा ६.७५ प्रतिशत कायम भएको छ तर केही बैंकहरूले भने त्यस्तो निक्षेपमा अझै न्यूनतम २.७५ प्रतिशत ब्याज दिदै आएका छन् ।

५०. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाहेक कर्मचारी सञ्चयकोष, नागरिक लगानी कोष र बीमा कम्पनीहरूको समेत वित्तीय साधन परिचालनमा विस्तार आएको छ । उपलब्ध पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार कर्मचारी सञ्चयकोषले रु. ५४ अर्ब सञ्चयकोष सङ्कलन गरेको छ भने नागरिक लगानीकोषले रु. ७ अर्बको सङ्कलन गरेको छ । यी बाहेक बीमा कम्पनीहरूको जगेडा तथा प्रिमियम रु. २७ अर्ब रहेको छ ।

५१. विगत एक वर्षमा थप १ बीमा कम्पनी स्थापना हुन गई हाल सञ्चालनमा रहेका उक्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या २२ पुगेको छ । नयाँ कम्पनीको प्रवेशसँगै हाल नेपालको बीमा बजारमा जीवन बीमाको कारोबार गर्ने बीमा कम्पनीको सङ्ख्या ५, निर्जीवन बीमा कम्पनीको सङ्ख्या १६ र जीवन/निर्जीवन दुवै प्रकारका कारोबार गर्ने बीमा कम्पनीको सङ्ख्या १ रहेको छ । यी बाहेक एउटा कम्पनीले कारोबारको लागि इजाजत प्राप्त गरिसकेको छ भने अन्य २ कम्पनीहरूले सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरेका छन् ।

५२. बैंक, वित्तीय संस्था र बीमा कम्पनीको विस्तारबाट नवप्रवर्तन र उद्यमशीलताको विकास

हुन गई देशको दिगो आर्थिक विकासमा टेवा पुग्ने यस बैंकको विश्वास छ । वित्तीय क्षेत्रको विस्तार सँगसँगै वित्तीय स्थायित्व र अनुशासन प्रवर्द्धन गर्ने चुनौती थपिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नै वित्तीय प्रणाली थप चुस्त, दुरूस्त, पारदर्शी र नियमित बनाउनुपर्ने मुद्दा ज्वलन्त रूपमा उठिरहेको परिप्रेक्ष्यमा वित्तीय आधारहरू सबल भई नसकेको हाम्रो जस्तो अर्थतन्त्रमा वित्तीय प्रणालीको स्थायित्व आजको प्रमुख चासो र चुनौतीको विषय रहेको छ । वित्तीय स्थायित्व सुनिश्चित गर्न यस बैंकले खुला प्रवेश र बहिर्गमनको नीतिलाई कायमै राखेको छ । वित्तीय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धा र सर्वसाधारणको पहुँच विस्तारलाई प्रोसाहित गर्नुका अतिरिक्त गाभने र गाभने एवम् प्रणालीगत दक्षता र अनुशासनका माध्यमबाट वित्तीय सुदृढीकरणको गतिलाई निरन्तरता दिनु आजको प्राथमिक आवश्यकता ठानिएको छ ।

पूँजी बजार

५३. विगत १ वर्षमा नेपालको शेयर बजारले आरोह-अवरोहको एक चरण पार गरेको छ । २०६३ को पूर्वाद्धदेखि उकालो लाग्न थालेको शेयर बजार २०६४ को पुससम्म सोही गतिलाई निरन्तरता दिँदै बुलिस प्रवृत्तिबाट पार हुन पुग्यो । समग्र वित्तीय प्रणालीको स्थिरता र हितलाई ध्यानमा राखी यस बैंकले २०६४ माघ ८ गते शेयरको धितोमा जाने कर्जा व्यवस्थित गर्न आवश्यक निर्देशनसमेत जारी गर्‍यो ।

५४. शेयर बजारको प्रवृत्तिलाई मापन गर्ने नेप्से सूचकाङ्क २०६३ चैत मसान्तमा ४९४.५९ रहेकोमा ५०.९७ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६४ चैतमसान्तमा ७४६.६९ विन्दुमा पुगेको छ । २०६४ पुसको पूर्वाद्धमा यो सूचकाङ्क १०६४ पुगेको थियो । यो नेप्से सूचकाङ्कको अहिलेसम्मकै सबैभन्दा उच्च विन्दु हो ।

५५. धितोपत्र बजारको प्रगाढताको मापक बजार पूँजीकरण २०६४ चैत मसान्तमा रु. २४१ अर्ब १२ करोड रहेकी छ । यसको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ३०.४ प्रतिशत हुन

आउँछ। २०६४ पुषको पूर्वार्द्धमा बजार पूँजीकरण रु. ३३४ अर्ब ६३ करोड पुगेको थियो। बजार पूँजीकरणमा विगतमा भैं बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सबैभन्दा बढी ८५.४ प्रतिशत अंश ओगटेका छन्। शेयर बजारको कुल कारोबारतर्फ चालू आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनामा रु. १३ अर्ब ८२ करोडको कारोबार भएको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा रु. ४ अर्ब ९९ करोडको कारोबार भएको थियो।

५६. नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि. मा सूचीकृत भएका कम्पनीहरूको सङ्ख्या १४६ पुगेको छ। २०६३ चैत मसान्तमा यो सङ्ख्या १३१ रहेको थियो। हाल सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १११ वटा वित्तीय संस्था, २१ वटा उत्पादन र प्रशोधन गर्ने उद्योग, ४ वटा होटल, ५ वटा व्यापारिक संस्था, ३ वटा जल विद्युत् कम्पनी र २ वटा अन्य समूहका रहेका छन्।

५७. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनाको अवधिमा रु. ४ अर्ब ९८ करोड ६४ लाखको प्राथमिक निष्कासनका लागि नेपाल धितोपत्र बोर्डले अनुमति प्रदान गरिसकेको छ। यसमध्ये ८ वटा कम्पनीहरूले रु. ४० करोड २४ लाख बराबरको साधारण शेयर, १७ वटा कम्पनीहरूले रु. ३ अर्ब ८ करोड ४० लाख बराबरको हकप्रद शेयर र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले रु. १ अर्ब ५० करोड बराबरको डिभेञ्चर निष्कासनको लागि स्वीकृति प्राप्त गरेका थिए। यसै अवधिमा नेपाल सरकारको नाममा रहको नेपाल दूर सञ्चार कम्पनी लिमिटेडको रु. ७५ करोड बराबरको साधारण शेयर सर्वसाधारणलाई बिक्री गर्न बोलकबोल आह्वान कार्य सम्पन्न भइसकेको छ।

५८. नेपाल सरकारको विकास ऋणपत्रको प्राथमिक निष्कासन बोलकबोल प्रथाद्वारा नेपाल राष्ट्र बैकले गर्न र दोस्रो बजार कारोबार नेपाल स्टक एक्सचेञ्जमा हुने व्यवस्था छ। यस क्रममा समीक्षा अवधिमा रु. ४ अर्ब २६ करोड बराबरको विकास ऋणपत्रको प्राथमिक निष्कासन भयो। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारको राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतको दोस्रो बजार

कारोबारको लागि २०६३/६४ मा ५१ वटा बैक तथा वित्तीय संस्थाहरू बजार निर्माताको रूपमा रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा ५५ वटा बैक तथा वित्तीय संस्थाहरू बजार निर्माताको रूपमा रहेका छन्।

५९. देशमा बैकिङ्ग क्षेत्रको निरन्तर विस्तार भइरहेको छ तापनि पूँजी बजारको अपेक्षाकृत विस्तार हुन सकेको छैन। एकातिर दिगो र भरपर्दो किसिमले शेयर बजारको विकास गर्दै वित्तीय सम्पत्तिको मूल्यमा सृजना हुन सक्ने अनावश्यक बढोत्तरीलाई व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ भने अर्कोतिर अत्यन्तै सुस्त गतिमा भइरहेको ऋणपत्र बजारको विकासलाई प्रोत्साहित गर्नुपर्ने उत्तिकै जरूरी छ। यस प्रयोजनका लागि विद्युत्, दूरसञ्चार, सञ्चारगृह, व्यापारिक प्रतिष्ठान र उद्योगहरूलाई समेत वन्द निष्कासन गर्न प्रोत्साहित गर्नु आवश्यक देखिन्छ। पूँजी बजारमा यसरी हुने निजी क्षेत्रको सहभागिताले देशका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकासमा समेत लगानीयोग्य वातावरण सृजना भई आर्थिक विकासले द्रुततर गति समात्ने गुन्जायस रहन्छ। यसका अतिरिक्त वित्तीय क्षेत्रको सन्तुलित विकास र स्थायित्वका लागि समेत बैकिङ्ग क्षेत्रसँगै पूँजी बजारको विकास हुनु अपरिहार्य आवश्यकता ठानेको छ।

मौद्रिक तरलता, कर्जा तथा विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

मौद्रिक तथा तरलता व्यवस्थापन

६०. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को लागि २०६४ साउन ७ गते जारी गरिएको मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षासमेत सार्वजनिक भइसकेको छ। उच्च मुद्रास्फीति, न्यून ब्याजदर र बैकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको उच्च तरलताको स्थितिबाट आन्तरिक तथा बाह्य स्थायित्वमा असर नपरोस र लक्षित आर्थिक वृद्धिलाई आवश्यक पर्ने तरलताको व्यवस्थापन होस् भन्ने उद्देश्य अनुरूप मौद्रिक नीतिको अडान तथा लक्ष्य तय गरिएको थियो। मौद्रिक तथा तरलताको व्यवस्थापन कार्यको लागि यस बैकको साप्ताहिक वासलातको आधारमा तयार गरिने तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनालाई आधार स्तम्भको रूपमा लिने गरिएको छ।

६१. यस बैंकले विदेशी विनिमय बजारमा गर्ने हस्तक्षेप मौद्रिक तरलता व्यवस्थापनको महत्त्वपूर्ण उपायको रूपमा रहँदै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो नौ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपमार्फत वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब २ करोड खुद खरीद गरी रु. ६५ अर्ब ५ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त हस्तक्षेपमार्फत अमेरिकी डलर ६६ करोड ४२ लाख खुद खरीद भई रु. ४७ अर्ब ९६ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह भएको थियो। निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह बढेकोले अघिल्लो वर्षको तुलनामा बैकिङ्ग क्षेत्रबाट उच्च मात्रामा अमेरिकी डलरको खरीद भई तरलता प्रवाह भएको हो।
६२. अर्कोतर्फ भा.रु. को माग व्यवस्थापन गर्ने क्रममा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो नौ महिनासम्ममा अमेरिकी डलर १ अर्ब ५ करोड बिक्री गरी रु. ६६ अर्ब ९१ करोड बराबरको भा.रु. खरीद भएको छ। यसरी वाणिज्य बैंकहरूबाट खरीद गरेको भन्दा बढी अमेरिकी डलर बेचेर भा.रु. खरीद भएको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा ५७ करोड अमेरिकी डलर भारतीय मुद्रा बजारमा बिक्री भई रु. ४० अर्ब ९७ करोड बराबरको भा.रु. खरीद भएको थियो। समीक्षा अवधिमा नेपाल आयल निगमले भारतीय आयल निगमलाई तिर्नुपर्ने बक्यौता गत वर्षभन्दा बढी भुक्तानी गरेको र भारततर्फको निर्यात घटने क्रम यथावत् रहेकोले अमेरिकी डलरको बिक्री गरी बढी भा.रु. खरीद गर्नुपरेको हो।
६३. खुला बजारतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो नौ महिनामा रिभर्स रिपो बोलकबोल उपकरणमार्फत रु. ६ अर्ब ५७ करोड र बिक्री बोलकबोलमार्फत रु. ४ अर्ब ४७ करोड गरी कुल रु. ११ अर्ब ४ करोड बराबरको तरलता प्रशोचन भएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा बिक्री बोलकबोलबाट रु. ८ अर्ब ९० करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट रु. १४ अर्ब ६ करोड गरी कुल रु. २२ अर्ब ९६ करोड बराबरको खुद तरलता प्रशोचन भएको थियो।
६४. समीक्षा अवधिमा खासगरी २०६४ पुष र माघ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूसँग तरलतामा केही कमी आयो। कृषि विकास बैंकको शेयर निष्कासनमा उल्लेखनीय रकम सङ्कलन भएको, ढ निक्षेपमा न्यून व्याजदरका कारण चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा बढेको र कर्जारनिक्षेप अनुपात वृद्धि भएकोले केही वाणिज्य बैंकहरूले तरलता आव महशुस गरे। तत्कालीन तरलताको केही अभावलाई सम्बोधन गर्न यस बैंकले रिपो बोलकबोलमार्फत रु. ९ अर्ब बराबरको अल्पकालीन तरलता प्रवाह गर्‍यो।
६५. वाणिज्य बैंकहरूले अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापन गर्ने क्रममा समीक्षा अवधिमा रु. ७४ अर्ब ५ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन्। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा स्थायी तरलता सुविधा उपयोग रु. १७ अर्ब १२ करोड रहेको थियो। अल्पकालीन प्रवृत्तिको कर्जाको मागअनुरूप कर्जा प्रवाह गर्न वाणिज्य बैंकहरूले व्याजदर बढाई साधन परिचालन गर्नुपर्ने ठाउँमा यस बैंकबाट तरलता उपयोग गर्न थालेकोले स्थायी तरलता सुविधा उपयोग बढेको हो।
६६. केही वाणिज्य बैंकहरूसँग नेपाल सरकारको ऋणपत्रको परिमाण न्यून रहेको स्थितिसमेतलाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारको ऋणपत्रको धितोमा दिइने स्थायी तरलता सुविधाको सीमा हालको ५० प्रतिशतबाट ७५ प्रतिशत कायम गरिएको छ। समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरू बीचको अन्तर बैंक कारोबार पनि उच्च रहेको छ। अघिल्लो वर्षको पहिलो नौ महिनाको अवधिमा कुल रु. ११८ अर्ब ५१ करोड बराबरको अन्तर बैंक कारोबार भएकोमा समीक्षा अवधिमा कुल रु. २०३ अर्ब ४० करोड बराबरको अन्तर बैंक कारोबार भएको छ।
६७. यसरी प्रदान हुने स्थायी तरलता सुविधाको व्याजदरको सम्बन्धमा सबैभन्दा पछिल्लो ९१ दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत व्याजदरमा २ प्रतिशत विन्दु थप गरी कायम हुन आउने व्याजदर वा सबैभन्दा पछिल्लो पटकको रिपो कारोबारमा कायम भएको व्याजदरमध्ये जुन बढी

हुन्छ सोही दर कायम हुने व्यवस्था गरिएको छ, साथै यस प्रयोजनको लागि पछिल्लो पटकको रिपो कारोबार भन्नाले बढीमा ३० दिन अधिसम्मको कारोबारलाई मात्र गणना गरिनेछ, भने स्थायी तरलता सुविधासम्बन्धी अन्य व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ ।

६८. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो सात महिनामा वाणिज्य बैंकहरूसँग रु. ६८ अर्ब २२ करोड बराबरको तरल कोष र रु. ६३ अर्ब ९ करोडको सरकारी ऋणपत्रमा लगानी गरी रु. १३१ अर्ब ३१ करोड बराबरको तरल सम्पत्ति रहेको छ । सो महिनासम्मको कुल निक्षेप रु. ३७१ अर्बलाई लिँदा वाणिज्य बैंकहरूसँग तरल सम्पत्ति/कुल निक्षेप अनुपात ३५.४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

६९. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि नेपाल राष्ट्र बैंकले रुग्ण उद्योगहरूलाई राहत दिने उद्देश्यले सहूलियत दरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पनि सो सुविधालाई निरन्तरता दिइएको छ । रुग्ण उद्योगलाई प्रदान हुने यस्तो पुनर्कर्जाको ब्याजदर १.५ प्रतिशत हुने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस्तो पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउँदा सम्बन्धित ऋणीलाई बढीमा ४.५ प्रतिशत ब्याजदर कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था यथावत् नै रहेको छ । २०६४ साल चैत मसान्तसम्ममा विभिन्न उद्योग तथा होटलहरूलाई गरी कुल रु. ३ करोड ७० लाख पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइसकिएको छ ।

विपन्न वर्ग कर्जा तथा लघु वित्त

७०. नेपाल राष्ट्र बैंकले विपन्न वर्गको उत्थानका लागि नेपाल सरकार र अन्य अन्तर्राष्ट्रिय दातृ संस्थाहरूसँगको वित्तीय सहयोगमासमेत विगत तीन दशकदेखि नै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मार्फत लघु कर्जा तथा लघु बचतजस्ता वित्तीय सेवा प्रदान गरी उनीहरूको जीवनस्तर उकास्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याइरहेको छ ।

७१. लघुवित्तसम्बन्धी कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूले वाणिज्य बैंकहरूबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ भन्दा अगाडि तथा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा प्राप्त गरेको कर्जा रकमसमेत गरी कायम हुन आउने रकममध्ये पहिलो वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा न्यूनतम १० प्रतिशत, दोस्रो वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा न्यूनतम ४० प्रतिशत, तेस्रो वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा न्यूनतम ६० प्रतिशत, चौथो वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा न्यूनतम ७० प्रतिशत र पाँचौ वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि शत प्रतिशत विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्नेछ । सो अनुरूप लगानी नगर्ने लघु वित्तसम्बन्धी कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूलाई वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाह हुने कर्जा विपन्न वर्ग* कर्जामा गणना नहुने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।

७२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि प्राथमिकता क्षेत्रमा कर्जा लगानी गर्नुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था नरहेकोले सो आर्थिक वर्षदेखि नै लागू हुने गरी वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल बाँकी कर्जा सापट (विल्स खरीद तथा डिस्काउण्टसमेत) को न्यूनतम तीन प्रतिशत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै विकास बैंकहरूले पनि आफ्नो कुल बाँकी कर्जा सापट (विल्स खरीद तथा डिस्काउण्टसमेत)को एक प्रतिशत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

७३. बैंक तथा विकास बैंकले विपन्न वा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई लघु व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रतिसमूह सदस्य/व्यक्तिलाई सामूहिक/व्यक्तिगत जमानतमा प्रदान गरेको बढीमा साठी हजार रुपैयाँसम्मको लघु कर्जा, नवीकरणीय ऋर्जा प्रविधिअन्तर्गत सोलार पद्धति वा बायो ग्यास प्रयोजनका लागि उपलब्ध गराएको कर्जा, लघु उद्यम सञ्चालन गर्नको लागि सामूहिक जमानीमा

* 'विपन्न वर्ग' लाई न्यून आय भएका र खासगरी सामाजिक रूपमा पिछडिएका महिला, जनजाति, दलित वर्ग, अन्धा, बहिरा, शारीरिक रूपले अपाङ्ग व्यक्तिहरू, सीमान्त तथा साना किसान, कालिगढ मजदूर र भूमिहीन परिवार भनी परिभाषित गरिएको छ । विपन्न वर्गको आर्थिक तथा सामाजिक उत्थानको लागि सञ्चालन हुने स्वरोजारमूलक लघु उद्यमहरू सञ्चालन गर्न यस बैंकद्वारा तोकिएको सीमासम्म प्रवाह हुने लघु कर्जालाई 'विपन्न वर्ग कर्जा' भनिएको छ ।

उपलब्ध गराएको लघु उद्यम कर्जा, वैदेशिक रोजगारमा जाने व्यक्तिहरूलाई प्रदान गरिएको वैदेशिक रोजगार कर्जाजस्ता प्रत्यक्ष रूपमा प्रवाह गरेको कर्जालाई विपन्न वर्गमा प्रवाह भएको कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ ।

७४. त्यस्तै बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना एवं वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रसम्बन्धी नीतिगत एवं प्रक्रियागत व्यवस्था २०६३ अनुसार इजाजतपत्रप्राप्त 'क' र 'ख' वर्गका संस्थाहरूबाट विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्ने शर्तमा इजाजतपत्रप्राप्त 'घ' वर्गको संस्थाहरू तथा वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्था र लघु वित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने स्थापना भएका सहकारी संस्थाहरूलाई अप्रत्यक्ष रूपमा प्रवाह भएको कर्जालाई विपन्न वर्गमा प्रवाह भएको कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ तर 'क' वर्गका बैंकले अप्रत्यक्ष रूपमा विपन्न वर्ग कर्जामा गणना हुने गरी 'ख' वर्गका विकास बैंकलाई प्रदान गरेको थोक कर्जा 'ख' वर्गका विकास बैंकबाट विपन्न वर्गमा प्रवाह गरेको अवस्थामा उक्त कर्जा रकम 'ख' वर्गका विकास बैंकको लागि तोकिएको एक प्रतिशतको सीमामा भने गणना नगरिने व्यवस्था गरिएको छ ।

७५. 'क' वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त बैंकहरूले ग्रामीण विकास बैंकहरू, रुरल माइक्रोफाइनान्स डेभलपमेण्ट सेण्टर र विपन्न वर्गलाई कर्जा प्रवाह गर्ने उद्देश्यले स्थापित लघुवित्त विकास बैंकमा गरेको शेयर पूँजी लगानीसमेत अप्रत्यक्ष रूपमा विपन्न वर्गमा प्रवाह गरिएको कर्जासह गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ ।

७६. यस बैंकबाट 'क' र 'ख' वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जासम्बन्धी निर्देशनबमोजिमको कर्जा प्रवाह नगरेमा वा कम प्रवाह गरेमा त्यसरी प्रवाह नगरेको वा कम प्रवाह गरेको रकममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८१ बमोजिम सम्बन्धित इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले सो गणना अवधिमा कर्जामा लिने अधिकतम ब्याजदरले हुने रकम हर्जाना लगाइनेछ ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

७७. थोक कर्जा प्रदान गर्ने उद्देश्यले २०४७ फागुन १७ मा स्थापित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट विपन्न वर्गको उत्थानका लागि पहिलो पटक प्रतिव्यक्ति रु. ४० हजार, दोस्रो पटक रु. ४५ हजार र तेस्रो पटक रु. ५० हजारसम्म लघु कर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था थियो । यस आर्थिक वर्षदेखि भने पहिलो पटक प्रतिव्यक्ति रु. ४० हजार, दोस्रो पटक रु. ५० हजार र तेस्रो पटक रु. ६० हजारसम्म लघु कर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था रहेको छ ।

७८. नेपाल सरकारबाट हालसम्ममा जम्मा रु. ९ करोडको बीज पूँजी र नेपाल राष्ट्र बैंकबाट रु. २५ करोड ३४ लाख पूँजी उपलब्ध भई सो कोषको कुल पूँजी रु. ३४ करोड ३४ लाख रहेको छ । यस कोषबाट २०६४ साल पुस मसान्तसम्ममा २५२ वटा सहकारी संस्था तथा ५३ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई रु. १६ करोड १५ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ । कोषबाट प्रवाहित कर्जामध्ये रु. ८ करोड ९८ लाख असूली भई रु. ७ करोड १७ लाख लगानीमा रही रहेको छ । कोषमा आबद्ध सहकारी र गैरसरकारी संस्थाहरू मार्फत कुल ५० वटा जिल्लाका १३,४२० विपन्न घर परिवार प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन् ।

७९. आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू जस्तै चिया, अलैंची, कोल्डस्टोर सञ्चालन गर्नका लागि कृषि विकास बैंक र लघु वित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाई कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध राउने व्यवस्थासमेत गरिएको छ । यस अन्तर्गत २०६४ पुससम्ममा पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, मध्य-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड तथा साना किसान विकास बैंकलाई जम्मा रु. ४ करोड तथा कृषि विकास बैंकलाई कोषको दीर्घकालीन कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत रु. ११ करोड ९२ लाख गरी कुल रु. १५ करोड ९२ लाख कर्जा प्रदान गरिएको छ ।

८०. यस आर्थिक वर्षदेखि हाते चिया प्रशोधन कारखाना स्थापना र विस्तार पार्न कोषबाट चिया सहकारी संस्थाहरूलाई कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ, साथै देशका विपन्न तथा गरिब परिवारहरूमा लघु कर्जा विस्तार गर्न कोषबाट ३ पटकसम्म कर्जा लिई चुक्ता गरी सकेका उत्कृष्ट सहकारी संस्थाहरूलाई एकमुष्ट कर्जा सीमा (Line of Credit) र पुनः कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्थासमेत भएको छ। कोषको सिँचाइ कर्जा निर्देशिका, २०६४ अनुसार तोकिएको भौगोलिक क्षेत्रमा स्यालो ट्यूबवेल जडानका लागि कर्जा प्रवाह गर्ने साना किसान विकास बैंक लि. मार्फत साना किसान सहकारी संस्था तथा अन्य सहकारी संस्थाहरूलाई कर्जा प्रवाहित गर्न सक्ने व्यवस्था छ।

ग्रामीण विकास बैंक

८१. पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरूले २०६४ पुस मसान्तसम्ममा देशका ४७ जिल्लाका १,०५३ गाउँ विकास समितिहरूमा रहेका ५,३३२ केन्द्रहरूमार्फत कुल १,५५,९५३ ग्रामीण महिला सदस्यहरूलाई करिब रु. १७ अर्ब ७ करोड कर्जा प्रवाहित गरिसकेका छन्। यसमध्ये रु. १५ अर्ब १२ करोड असुली भई रु. १ अर्ब ९५ करोड कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ।

८२. नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको शेयर पूँजीलाई क्रमिक रूपले विनिवेश गर्दै जाने उद्देश्य अनुरूप हालसम्म पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडमा यस बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६१.० प्रतिशत शेयरमध्ये निजीक्षेत्रलाई हस्तान्तरण भई १० प्रतिशत मात्र शेयर स्वामित्व रहेको छ, साथै नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडको सम्पूर्ण शेयर निजी क्षेत्रमा हस्तान्तरण गर्ने कार्य पनि सम्पन्न भइसकेको छ। दोस्रो चरणको सुधार कार्यक्रमको सम्बन्धमा भने मध्य-पश्चिमाञ्चल तथा सुदूर-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिई क्रमिक रूपले सुधार गर्दै लैजाने तयारी भइरहेको छ।

सामुदायिक भूमिगत जलसिँचाइ सेक्टर परियोजना

८३. कृषि याजना अन्तर्गत कृषि उत्पादन वृद्धि गरी साना तथा सीमान्त कृषकहरूको आय वृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकार र एशियाली विकास बैंक बीच २०५५ मङ्सिर १ (१९९८ नोभेम्बर १७) मा सम्पन्न ऋण सम्झौता अनुसार पूर्वी तथा मध्य तराईका १२ जिल्लामा “सामुदायिक भूमिगत जल सिँचाइ सेक्टर परियोजना (CGISP)” सञ्चालित थियो। यस आयोजना सञ्चालनका लागि प्राप्त भएको एस.डी.आर. २ करोड १९ लाख २ हजारमध्ये एस.डी.आर. ९९ लाख २९ हजार बराबरको रकम कृषकहरूलाई स्यालो ट्यूबवेल जडान र बाली उत्पादन कार्यका लागि कर्जाको रूपमा उपलब्ध गराइने व्यवस्था छ। यस कार्यक्रम अन्तर्गत सहभागी वित्तीय संस्थाहरूद्वारा आर्थिक वर्ष २०५७/०५८ देखि लगनी कार्य शुरू गरेकोमा आयोजना अन्तर्गत २०६४ असार मसान्तसम्ममा ६,८८६ समूहगत र १३४ व्यक्तिगत गरी ७,०२० स्यालो ट्यूबवेलमा जम्मा रु. २१ करोड ७७ लाख लगानी भएको छ। यसबाट २१,४६२ हेक्टर (३२,१९४ विगाहा) क्षेत्रफलमा सिँचाइको पहुँच पुग्न गई २७,३२२ सीमान्त कृषक परिवारहरू प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित भएका छन्। यस आयोजनाको कार्यान्वयन समयावधि २०६४ साउन १५ (२००७ जुलाई ३१) मा समाप्त भएको छ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

८४. हाल नेपालको विदेशी विनिमय आर्जन गर्ने प्रमुख स्रोतको रूपमा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह रहेको छ। तेस्रो मुलुकबाट भित्रिने विप्रेषण आप्रवाहमध्ये उल्लेख्य रूपमा औपचारिक क्षेत्रबाट आउन थालेको छ। नेपालीहरू काम रार्ने विदेशी मुलुकहरूमा निजी क्षेत्रलाई मनी ट्रान्सफर कम्पनी खोल्न नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रोत्साहन गरेको फलस्वरूप यो सम्भव भएको हो। यस क्रममा विप्रेषणसम्बन्धी कार्यगर्ने कम्पनी तथा फर्मको सङ्ख्या ३९ पुगेको छ। यसैगरी मित्रराष्ट्र भारतमा काम गर्न गएका नेपालीहरूले कमाएको आर्जनलाई बैकिङ्ग माध्यमबाट नेपाल भित्र्याउन

- भारतीय रिजर्व बैंक र यस बैंकको संयुक्त पहलबाट परीक्षणको रूपमा सेप्टेम्बर, २००७ मा शुरू गरिएको प्रयास स्वरूप नेपाल एस. वि. आई. बैंक लिमिटेड मार्फत हालसम्म करिब रु. ७ करोड ५२ लाख नेपाल भित्रिसकेको छ ।
८५. विदेशी विनिमय सञ्चालन व्यवस्थापन गर्दा हुने सञ्चालन जोखिम कम गर्नका लागि फ्रन्ट र ब्याक अफिसको रूपमा संरचना तयार गरिएको छ । नियमित रूपमा यी अफिसहरूले जोखिम प्रतिवेदन तयार गर्ने गरिएकोमा यी दुई अफिसको समन्वयमा आवश्यक प्रतिवेदन तयार गरी लगानी समिति समक्ष सुझाव पेश गर्नको लागि मिडल अफिससमेत खडा गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ । मनिचेञ्जरसम्बन्धी निर्देशिकालाई समयानुकूल परिमार्जन तथा संशोधन गरिएको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन बमोजिम लगानीसम्बन्धी निर्देशिका तयारी भइसकेको छ ।
८६. विदेशी विनिमय बजारमा गरिने हस्तक्षेप प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउने क्रममा हप्तामा २ पटक (मङ्गलबार र शुक्रबार) हस्तक्षेप भई आवश्यक तरलता उपलब्ध गराउने कार्य हुँदै आएको छ ।
८७. विदेशमा लगानी गर्न आवश्यक कानूनी अडचन फुकाउनका लागि यस बैंकको सक्रियतामा तयार गरिएको विदेशमा गरिने लगानीलाई नियमित गर्ने विधेयक नेपाल सरकार समक्ष पेश भइसकेको छ ।
८८. विदेशमा अध्ययन गर्न जाने विद्यार्थीहरूलाई निर्वाह खर्च बापत प्रदान गर्ने विदेशी मुद्रा सटही सुविधा शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयको सिफारिस अनुसार यस बैंकबाट प्रदान गरिँदै आएकोमा अबदेखि उक्त मन्त्रालयको सिफारिस अनुसार सोभै वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट सटही सुविधा प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
८९. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सङ्ख्या ९१ बाट १२४ पुऱ्याइएको छ । आवश्यकता र माग अनुरूप यस्ता वस्तुहरूको सङ्ख्या थप गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने व्यवस्थामा केही नीतिगत परिवर्तन गरी सूचीमा उल्लिखितमध्ये आफूलाई आवश्यक पर्ने वस्तुहरू नेपालमा विधिवत दर्ता भएका निर्यात व्यवसायीहरूले पनि आयात गर्न पाउने र भारतको विशेष आर्थिक क्षेत्रभित्र पर्ने निकायबाट आयात गर्दा कागजी फर्महरू आवश्यक नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९०. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाहेक तेस्रो मुलुकबाट ड्राफ्ट/टि.टि. र प्रतीतपत्रको माध्यमबाट मात्र आयात गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि डकुमेन्ट्स अगेन्स्ट पेमेन्टस्को माध्यमबाटसमेत आयात गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ । सुन आयात गर्न पाइने परिपत्रकै अधीनमा रही चाँदीसमेत आयात गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ । औद्योगिक प्रवर्द्धन बोर्डको निर्णयानुसार सोभै बजारमा बिक्री गर्न कच्चा वस्तुको रूपमा औद्योगिक प्रयोजनको लागि खाने तेल आयात गर्ने प्रचलित व्यवस्थामा परिवर्तन गरिएको छ ।
९१. संयुक्त राज्य अमेरिका, क्यानाडा, अष्ट्रेलिया, न्युजिल्याण्ड, बेलायत जस्ता विकसित राष्ट्रहरूमा आप्रवास भिसा प्राप्त गरी बसोबासमा जाने नेपाली नागरिकलाई नयाँ बसोबास खर्च बापत प्रतिव्यक्ति अमेरिकी डलर ५००० बराबरको सटही सुविधा, सोभै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९२. नेपालमा विधिवत् रूपमा दर्ता भई कारोबार गर्ने बीमा कम्पनीहरूलाई आवश्यक पुनर्विमा प्रिमियमको सटही सुविधा बीमा समितिको सिफारिसमा सोभै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९३. ग्लोबल टेण्डर अन्तर्गत ठेक्का पाई विदेशी मुद्रामा भुक्तानी पाउने नेपाली कम्पनीहरूले पनि विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ, साथै कन्फर्म हवाई टिकटको पुनर्व्याख्या गरी इ-टिकटको आधारमा समेत पासपोर्ट सुविधा

बापतको रकम प्राप्त गर्न सकिने व्यवस्थालाई सरल पारिएको छ ।

९४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकमा बिक्री गर्न ल्याउने परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खरिदमा २ प्रतिशत सेवा शुल्क लिने गरिएकोमा यस्तो सेवा शुल्क १ प्रतिशत मात्र लिने व्यवस्था गरिएको छ । विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न प्रदान गरिने इजाजत पत्र र नवीकरण गर्ने व्यवस्था तथा दस्तुरमा समयानुकूल परिवर्तन गरिएको छ । होटल, बैंक तथा वित्तीय संस्था र ट्राभल/ट्रेकिङ एजेन्सीलाई एकैपटक बढीमा ५ वर्षसम्मको इजाजत पत्र दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

९५. परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूको विनिमय दरमा हुने उतार चढावको कारण उत्पन्न हुने जोखिम व्यवस्थापनको लागि सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक समितिले स्वीकृत गरेको नीतिगत मार्गनिर्देशनको आधारमा बैंक तथा वित्तीय संस्था आफैले अग्रिम विनिमय कारोबारको सुविधा उपलब्ध गराउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

९६. आयात व्यवस्था अन्तर्गत वि.वि.नि. फा.नं ४ जारी गर्दा समसामयिक हुने गरी नगदमा लिनुपर्ने व्यवस्थालाई सरलीकरण गरी प्रतीतपत्र, ओभरड्राफ्ट लगायत अन्य कर्जाको स्वीकृत सीमामा मार्किङ गरेर वा विभिन्न बैंकिङ उपकरणको धितो वा विभिन्न खातामा रहेको मौज्जात मार्किङ गरेरसमेत धरौटी कायम गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

९७. भारतीय रुपैयाँको कारोबारलाई व्यवस्थित गरी नगद कारोबार कम गर्दै लैजाने उद्देश्यले नेपालको सीमावर्ती क्षेत्रमा रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्था एवं मनिचेन्जरसमेतले भारतीय सीमाक्षेत्रमा रहेका भारतीय बैंकहरूमा नोस्ट्रो खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार नियमन र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

वित्तीय क्षेत्र सुधार

९८. विश्व बैंक, बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग र नेपाल सरकारको ऋण तथा

अनुदान सहयोगमा सञ्चालन भइरहेको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-इञ्जिनियरिङ, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना, र समग्र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि जस्ता कार्यक्रमहरू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पनि सञ्चालनमा रहेका छन् । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको कार्यान्वयन एकाइको रूपमा यस बैंकले निरन्तर काम गर्दै आएको छ ।

९९. नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-इञ्जिनियरिङतर्फ मानव संसाधन विकास गर्ने, नियमन व्यवस्था र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई अभू बढी सशक्त एवम् प्रभावकारी बनाउने, साङ्गठनिक पुनर्संरचना गर्ने, कम्प्युटरको प्रयोग बढाउने, लेखा प्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूपको बनाउनेजस्ता प्रथम चरणका कार्यक्रमहरू सम्पन्न भइसकेका छन् । यसका साथै बैंकको कामकारवाहीलाई चुस्त र छरितो बनाउन, कर्मचारीको उत्पादकत्व बढाउन तथा कम कर्मचारीबाट गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्न तीन चरणमा स्वैच्छिक अवकाश योजना सम्पन्न भई बैंकको प्रचलित नियमानुसार नियमित रूपमा अनिवार्य अवकाससमेत प्रदान गरिँदै आइएको छ ।

१००. बैंकलाई चाहिने जनशक्ति व्यवस्थापन सम्बन्धमा एकजना विदेशी मानव संसाधन सल्लाहकारलाई नियुक्त गरिएकोमा निजको सम्भौता अवधि जून २६, २००८ सम्म बढाइएको छ । निजबाट निरन्तर रूपमा मानव संसाधन विकासका लागि योजना, तालिम, जनशक्तिको स्तर पहिचान र विकासजस्ता कार्यहरू भइरहेका छन् । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको मानव संसाधनको विकास गर्ने सिलसिलामा परियोजनाबाट खर्च व्यहोरिने गरी हालसम्म बैंकका २८० जना कर्मचारीहरूलाई वैदेशिक तालिममा पठाइएको छ ।

१०१. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-इञ्जिनियरिङतर्फको दोस्रो चरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा ल्याउन विश्व बैंकले बजारबाट ६ जना स्थानीय चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट नियुक्त गर्न सिफारिस गरेकोमा नेपाल राष्ट्र

- बैंकको पहलमा बैंकभित्रै कार्यरत ७ जना चार्टर्ड एकाउन्टेन्टको एउटा कार्यदल गठन गरिएको थियो । सो कार्य दलबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरू क्रमशः कार्यान्वयनमा ल्याउने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०२. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्ने प्रमुख उद्देश्यसहित उक्त बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (ग) को उपदफा १ (ण) अनुसार यस बैंकको नियन्त्रणमा लिइएको छ । त्यस्तो नियन्त्रणको अवधि २०६५ फागुन मसान्तसम्म रहेको छ । उक्त बैंकको पुनर्संरचना गर्ने सम्बन्धमा नियुक्त परामर्शदाता फर्म बैंक आफ स्कटलैण्ड (आयरलैण्ड) लि. को आई.सी.सी. कन्सल्टिङ्गसँग भएको सम्झौताको म्याद जुलाई २१, २००७ देखि सकिएको छ । अर्को व्यवस्था नभएसम्मका लागि २०६४ साउन ११ देखि यस बैंकका कर्मचारीहरू सम्मिलित तीन सदस्यीय व्यवस्थापन समूह गठन गरी हालसम्म सोही समूहबाट नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सञ्चालन हुँदै आएको छ ।
१०३. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूसँग शुरुमा जनवरी १६, २००३ देखि पटक पटक गरी जनवरी १५, २००८ सम्मका लागि करार अवधि थप गरिएकोमा सो मिति समाप्त भए पश्चात् पनि ४ जना परामर्शदाताहरूको पुनः ६ महिना अर्थात् जुलाई १५, २००८ सम्मका लागि करार अवधि थप गर्ने निर्णय भएको छ ।
१०४. पुनर्संरचनाको क्रममा रहेका यी दुवै बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि खुद मुनाफा आर्जन गर्न थालेको र ऋणात्मक पूँजीकोषलाई घटाउँदै लगी बैंकलाई स्थिरता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्थापन समूहले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका विभिन्न निर्देशिका, नीति, नियमहरू तयार गरी लागू गरेको छ । बैंकभित्र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा स्वीकार्य व्यवस्था तथा शैलीहरू तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन हुँदै आएको छ, तर भाखा नाघेको कर्जा असुलीतर्फको प्रगति भने सन्तोषजनक रहन सकेको छैन ।
१०५. पूँजीकोषतर्फ २०६० असारमसान्तमा नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल पूँजीकोष (नेटवर्थ) रु. ९ अर्ब ८० करोडले ऋणात्मक रहेकोमा क्रमशः सुधार आई २०६४ पुस मसान्तमा रु. ६ अर्ब १८ करोडले ऋणात्मक रहन गएको छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०६० असार मसान्तमा कुल पूँजीकोष रु. २२ अर्ब ३९ करोडले ऋणात्मक रहेकोमा क्रमशः सुधार आई २०६४ पुस मसान्तमा बैंकको कुल पूँजीकोष रु. १६ अर्ब ८३ करोडले ऋणात्मक रहेको छ ।
१०६. निष्कृत्य कर्जातर्फ नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा २०६० असार मसान्तमा ६०.५ प्रतिशत रहेकोमा सोमा क्रमशः सुधार आई २०६४ पुस मसान्तमा ११.१ प्रतिशतमा सीमित हुन पुगेको छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको कुल कर्जामा भाखा नाघेकी कर्जा २०६० असार मसान्तमा ६०.२ प्रतिशत रहेकोमा सोमा क्रमशः सुधार आई आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा उक्त अनुपात २६.८ प्रतिशत रहेको छ । दुवै बैंकले उल्लेख्य मात्रामा कर्जा अपलेखन गरेका कारणले निष्कृत्य कर्जा घटेको हो । अपलेखन गरेको कार्य असूली यी बैंकहरूको लागि चुनौतीपूर्ण रहेको छ । दुवै बैंकमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ सम्मको बाह्य लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।
१०७. आवश्यक पर्ने जनशक्तिको योजनाबद्ध विकास गरी जनशक्तिलाई उपर्युक्तस्तरमा ल्याउन दुवै बैंकले व्यवस्थापन योजना, मानव संसाधन विकास योजना, सीप अभिवृद्धि योजना बनाई लागू गरिसकेका छन् । कर्मचारी आवश्यकता समीक्षा गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी दुवै बैंकले पूँजी योजना, उत्तराधिकारी योजना यस बैंक समक्ष पेश गरिसकेका छन् । कर्मचारीको सङ्ख्यालाई उपर्युक्तस्तरमा राख्न कर्मचारी अवकाश योजना लागू गरी नेपाल बैंक लिमिटेडमा २०५८ असार मसान्तमा कर्मचारी सङ्ख्या ६०३० रहेकोमा २०६४ पुस मसान्तसम्ममा २९१२ सीमित हुन पुगेको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा पनि कर्मचारीको सङ्ख्यालाई उपर्युक्त स्तरमा राख्न

चौथो पटक अनिवार्य अवकाश योजना लागू गरिएको छ । २०५९ असार मसान्तमा ५५८३ कर्मचारी रहेकोमा २०६४ पुस मसान्तमा ३१३५ मा सीमित राख्न सो बैंक सफल भएको छ ।

१०८. सञ्चालन प्रणाली तथा आन्तरिक व्यवस्थापन सुधारतर्फ दुवै बैंकका व्यवस्थापन समूहले बैंकिङ्ग प्रणालीलाई भित्रैबाट मजबुत तथा सक्षम बनाउन विभिन्न किसिमका योजना, नीति, मार्गदर्शन बनाई लागू गरिसकेका छन् । खासगरी कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिका र सम्पत्ति तथा दायित्व व्यवस्थापनतर्फ सम्पत्ति/दायित्व व्यवस्थापन निर्देशिका बनाई लागू गरेका छन् । नयाँ लेखा निर्देशिका, आन्तरिक लेखा परीक्षण निर्देशिका, लेखा शीर्षक वर्गीकरण निर्देशिका, जनशक्ति योजना, सीप अभिवृद्धि योजना, पोर्टफोलियो स्थिति तथा योजना, बजेट योजना, रणनीति योजना आदि तर्जुमा गरी लागू भएका छन् । दुवै बैंकले कर्जा अपलेखन विनियमावली तयार गरी सो विनियमावली अनुरूप अपलेखन गर्ने कार्य शुरूसमेत गरिसकेका छन् । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले हालै कार्यसम्पादनमा आधारित कर्मचारी पुरष्कृत गर्ने प्रणालीसमेत लागू गरेको छ ।

१०९. कम्प्यूटर प्रविधितर्फ बैंकिङ्ग कारोबारलाई कम्प्यूटर पद्धतिबाट सम्पन्न गरी छिटो छरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सम्बन्धमा सूचना प्रविधि सम्बन्धी योजना तर्जुमा भई सोही अनुरूप नेपाल बैंक लिमिटेडका ४४ वटा शाखाहरूमा कम्प्युटराइजेशनको कार्य समाप्त भएको छ । थप ३८ वटा शाखाहरू कम्प्युटराइजेशनका लागि पहिचान गरी सोका लागि कार्य भइरहेको छ । त्यसैगरी, बैंकले हालै २७ वटा शाखाहरूमा एबीबीएस् प्रणाली (Any Branch Banking System) कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । बैंकले कुल निक्षेप र कर्जाको क्रमशः ७६ र ८८ प्रतिशत अंशलाई कम्प्युटराइजेशन गरिसकेको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको सन्दर्भमा पनि ४० वटा शाखाहरूमा र केन्द्रीय कार्यालय अन्तर्गतका २ विभागहरूमा पुमोरी प्लसबाट कार्य हुँदै आएको छ, साथै २०६४ पुस मसान्तसम्ममा बैंकको कुल

कर्जा र निक्षेपको क्रमशः ८१ र ८४ प्रतिशत अंशलाई कम्प्युटराइजेशन भइसकेको छ ।

११०. बैंक तथा ऋणीबीचको कारोबारमा कुनै पनि पक्षलाई मर्का पर्न गएमा त्यस्तो मर्काको सुनुवाइको लागि यस बैंकका वरिष्ठ डेप्युटी गर्भनरको संयोजकत्वमा २०६२ वैशाख ११ मा गठित गुनासो सुनुवाइ इकाइ गठन सम्बन्धमा समसामयिक सुधार हुँदै आएको छ । समीक्षा अवधिमा गुनासो व्यवस्थापन समितिमा जम्मा ३५७ वटा उजुरी परेकोमा २८३ वटा उजुरी उपर सुनुवाइ भइसकेको छ भने बाँकी ७४ वटा उजुरीको सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थसँग आवश्यक पत्राचार भइरहेको छ । यसरी सो इकाइको क्रियाकलापबाट बैंक र ऋणीबीचमा उत्पन्न भएका समस्यालाई समाधान गर्न र बैंकिङ्ग एवं वित्तीय क्षेत्रमा देखिएका ऋण असूली र पुनर्संरचनासम्बन्धी समस्याहरूलाई न्यूनीकरण गर्नमा समेत साघाउ पुग्न गएको छ ।

१११. इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले निक्षेप सङ्कलन कार्यलाई आकर्षक बनाउन उपहारसम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा/गराउँदा यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने गरिएको छ । तोकिएको पूँजी कोष पुगेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा मात्र उपहार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्वीकृति दिइनेछ, तर यस बैंकले तोकेको पूँजी कोष पूरा नगरेका/नपुगेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले भने कुनै पनि प्रकारको उपहार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

११२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने पूँजी कोषको अनुपात वासल टु लागू नभएसम्मका लागि जोखिम भारित सम्पतिको कुल ११ प्रतिशत कायम गरिएको छ । सोमध्ये प्राथमिक पूँजी अनुपात पनि जोखिम भारित सम्पतिको ५.५ प्रतिशत हुने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।

११३. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि एक वर्षका लागि साविकको व्यवस्था र उक्त नयाँ व्यवस्था अनुरूप पूँजी पर्याप्तता संरचनालाई समानान्तर रूपमा वाणिज्य बैंकहरूको लागि मात्र लागू गर्ने र

आगामी आर्थिक वर्षदेखि नयाँ व्यवस्था अनिवार्य गराउँदै लगिने व्यवस्था गरिएको छ ।

११४. तोकेको पूँजीकोष पर्याप्त नभएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकको पूर्व स्वीकृति नलिई अन्य कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कुनै किसिमको ऋण, कर्जा आदि खरिद गरी लिन, डिष्काउण्ट गरी लिन, स्वाप गरी लिन तथा ऋण खरिद/पुनः खरिद/अधिग्रहण गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

११५. गैर बैंकिङ्ग सम्पत्तिको हकमा कुनै कर्जा असूली नभएमा सुरक्षणमा रहेको धितो बेचबिखन गरी बाँकी साँवा र ब्याज उठाउन सकिने व्यवस्था छ । संस्थाले कर्जा असूल गर्ने सिलसिलामा धितो लिलामी गर्दा लिलाम बिक्री नभएमा आफैले सकार गर्न सक्नेछ । सकार गर्दा धितोको प्रचलित बजार मूल्य वा धितो सकार गर्न अधिल्लो दिनसम्मको सम्पूर्ण लिनुपर्ने रकममध्ये जुन कम हुन्छ, सोही मूल्यमा मूल्याङ्कन गर्नुपर्नेछ । यदि धितोको बजार मूल्य कर्जाको लिनुपर्ने रकमभन्दा कम भएमा कम भएजति रकम सोही आर्थिक वर्षमा नाफा/नोक्सान हिसाबमा खर्च लेखी सोही व्यहोरा लेखा नीतिमा उल्लेख गर्नुपर्नेछ, तर यसरी मूल्याङ्कन गर्दा त्यस्तो गैर बैंकिङ्ग सम्पत्ति बापतको रकम सम्पूर्ण रूपमा हिसाब मिलान नभएसम्म लिने रकममध्येको ब्याज रकमलाई नाफा/नोक्सान हिसाबमा आम्दानी जनाउन पाइने छैन र त्यस्तो रकमलाई ब्याज मुलतबी हिसाबमा देखाउनुपर्ने गरी परिमार्जन गरिएको छ ।

११६. अपराधजन्य कार्यबाट प्राप्त सम्पत्ति शुद्धीकरण गर्ने कार्यलाई नियन्त्रण गरी सर्वसाधारणलाई स्वच्छ आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नसघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकको सक्रियतामा मस्यौदा गरी तयार गरिएको सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण विधेयक, २०६४ को मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेशा गरिएकोमा विधायिकाबाट २०६४ माघ १४ गते मा प्रमाणीकरण भई सोही मितिदेखि ऐनको रूपमा लागू भएको छ । उक्त ऐन लागू भए पश्चात् गैर कानूनी तरिकाबाट सम्पत्ति आर्जन

गरी सोको शुद्धीकरण गर्ने कार्यमा नियन्त्रण हुन गई कानूनबमोजिम स्वच्छ रूपमा आर्थिक कारोबार सञ्चालन हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

११७. मुलुकमा सञ्चालित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारोबारमा हुने ठगी, कित्ते, जालसाजजस्ता बैंकिङ्ग अपराधहरूको प्रभावबाट समग्र वित्तीय प्रणालीमा पर्न सक्ने नकारात्मक असरलाई न्यूनीकरण गरी स्वस्थ, सुरक्षित र विश्वासिलो बैंकिङ्ग प्रणालीको विकास गर्न यस बैंकको सक्रियतामा मस्यौदा गरी तयार गरिएको 'बैंकिङ्ग कसुर तथा सजाय विधेयक, २०६४'को मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिएकोमा विधायिकाबाट २०६४ माघ २ गते पारित भई लागू भएको छ । उक्त ऐन लागू भए पश्चात् बैंकिङ्ग क्षेत्रमा हुने ठगी, कित्ते, जालसाजजस्ता बैंकिङ्ग अपराधजन्य क्रियाकलापहरू नियन्त्रण भई स्वच्छ बैंकिङ्ग कारोबार सञ्चालन गर्न सघाउ पुग्नेछ ।

शाखा विस्तारका सम्बन्धमा

११८. वित्तीय समावेशीकरणको मुद्दालाई केही हदसम्म सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले इजाजतप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शाखा खोल्न सहजता प्रदान गन २०६५ वैशाख ३ गते शाखा खोल्नेसम्बन्धी निर्देशनलाई परिमार्जन गरेको छ । शाखा विस्तार गर्न यस बैंकको पूर्व अनुमति लिइरहनु नपर्ने गरी सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक समितिले यस बैंकले तोकेका सर्तहरूको अधीनमा रही शाखा विस्तार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

कालो सूचीका ऋणीहरूको सम्बन्धमा

११९. नेपाल सरकारको २०६४ साउन ८ को निर्णयानुसार रु. ५ करोडभन्दा बढी सावाँ रकम ऋण लिएका कालो सूचीमा उल्लिखित ऋणी तथा ऋणसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई निजहरूको नाममा जारी भएको राहदानी जफत गर्ने र नयाँ जारी गर्न रोक लगाउने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै निजहरूलाई कम्पनी ऐन अन्तर्गत दर्ता भएका वा हुने कुनै पनि कम्पनीको सञ्चालक हुन रोक लगाउन, ऋण तिर्ने प्रयोजनका लागि

बाहेक निजहरूको स्वामित्वमा रहेको कुनै पनि चल/अचल सम्पत्ति रोक्का राख्न, ऋण तिर्ने प्रयोजनका लागि बाहेक निजहरूको स्वामित्वमा रहेको शेयरको खरिद/बिक्री रोक्का राख्न निर्देशन दिइएको छ ।

१२०. निजहरूबाट सरकारी सुरक्षणपत्रहरूमा भएको लगानी जफत गरी लिलाम गर्ने र त्यसरी प्राप्त हुन आउने रकम कर्जा चुक्ता गर्ने प्रयोजनका लागि उपयोग गर्न, ऋण तिर्ने प्रयोजनका लागि बाहेक ऋणी र ऋणीसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई सबै किसिमका निक्षेप (स्वदेशी तथा विदेशी) को भुक्तानीमा रोक लगाउन र ऋणी र ऋणीसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई प्रदान गरिएको लकर सुविधा अनुसार लकरमा राखिएका सबै सम्पत्ति रोक्का राख्नसमेत निर्देशन दिइएको छ ।

१२१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित ऋणीबाट रकम असुल उपर गर्दा त्यस्तो असुल रकम मध्येबाट सर्वप्रथम असुल उपर गर्नुपर्ने ब्याज रकम सम्पूर्ण रूपमा असुल उपर भएपछिको अवस्थामा मात्र बाँकी रकम साँवामा आवश्यक हिसाब मिलान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

संस्थापक शेयर सम्बन्धमा

१२२. संस्थापक शेयर बिक्री सम्बन्धमा इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा संस्थापक र संस्थापक समूहको शेयर लिएका व्यक्तिहरूले लिएको शेयर निजहरूको मृत्यु भएमा वा प्रचलित कानून बमोजिम पारिवारिक अंशबण्डा भएमा प्रचलित कानूनको रीत पुऱ्याई निजहरूको हकदार वा निजहरूले इच्छाएको व्यक्तिको नाममा नामसारी गरी सोको जानकारी पन्ध्र दिनभित्र यस बैंकलाई दिनुपर्ने र मृत्यु भई वा प्रचलित कानून बमोजिम पारिवारिक अंश वण्डा भई हक हस्तान्तरण भएको अवस्थामा बाहेक संस्थापकले आफ्नै समूहका संस्थापकलाई शेयर नामसारी वा बिक्री गर्नुपर्ने गरी व्यवस्था गरिएको छ ।

१२३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आपसमा क्रस होल्डिङ हुने गरी अन्य इजाजतपत्रप्राप्त संस्थामा लगानी गरेको संस्थापक समूहको धितोपत्र विनिमय

बजार मार्फत खरिद/बिक्री गर्न सक्ने गरी छुट प्रदान गरिएको छ । नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार मार्फत शेयर खरिद गर्ने व्यक्ति/संस्था भने संस्थापक समूहमा नै कायम रहनेछन् ।

१२४. धितोपत्र विनिमय बजार मार्फत खरिद/बिक्री गरिएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले बिक्री गरेका यस्ता संस्थापक शेयरहरू पुनः धितोपत्र विनिमय बजार मार्फत अर्को व्यक्ति तथा संस्था बीच खरिद बिक्री गर्न पाउने तर यसरी शेयर खरिद गर्ने व्यक्ति/संस्थाहरू सम्बन्धित संस्थापक समूहमै रहनेछन् ।

१२५. संस्थापक समूहको शेयरखरीदकर्ता कर्जा सूचना केन्द्र लि.को कालोसूचीमा समावेश नभएको हुनुपर्ने र प्रचलित कानून तथा यस बैंकबाट जारी गरिएका निर्देशनबमोजिम संस्थापक शेयर/संस्थापक समूहको शेयर खरिद गर्न अयोग्य नभएको स्व-घोषणा शेयर खरिद गर्दाको अवस्थामा नै पेश गर्नुपर्नेछ ।

१२६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस निर्देशन बमोजिम अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा आफूले लगानी गरेको संस्थापक शेयर २०६५ असार मसान्तभित्र यस निर्देशनबमोजिम अनिवार्य रूपमा बेचबिखन गरिसक्नुपर्नेछ ।

१२७. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ९(२) को प्रयोजनको लागि तोकिएका शर्तहरूको अधीनमा रही बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संस्थापक शेयरधनीहरूले चाहेमा संस्थापक समूहको शेयर स्वामित्व कम्तीमा ५१ प्रतिशत कायम रहने गरी बाँकी शेयर सर्वसाधारण शेयरसरह नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेड मार्फत कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ तर बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय कारोबार सञ्चालन भएको ५ वर्ष पूरा गरेको हुनुपर्ने र संस्थापक वा संस्थापक समूहको शेयर स्वामित्व कम्तीमा ५१ प्रतिशत कायमै रहनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१२८. ५१ प्रतिशतभन्दा बढी भएको शेयर स्वामित्व धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडमार्फत खरीद/बिक्री/परिणत गर्ने प्रयोजनको लागि

- संस्थापकहरूको शेयर लगानीको अनुपातमा समानुपातिक रूपमा (Prorata basis) बढी हुने शेयर सर्वसाधारणमा परिणत गरी प्रचलित कानूनबमोजिम धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडमार्फत खरीद र बिक्री गर्न सकिनेछ । वित्तीय कारोबार सञ्चालन भएको ५ वर्ष पूरा गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस व्यवस्था अनुरूप शेयर बिक्री गर्न सर्वसाधारणमा परिणत गर्दा कुनै पनि संस्थापक शेयरधनीले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ अर्थात् २०६५ असारसम्मका लागि यासरी परिणत गर्न पाउने शेयरको ५० प्रतिशतसम्म मात्र बिक्री गर्न सक्नेछन् र तत्पश्चात् एकैपटक सम्पूर्ण वा बाँकीमध्येको हिस्सा बिक्री गर्न सक्नेछन्, तर कुनै संस्थापक/संस्थापक समूहमा रहेको शेयरधनीले माथि उल्लेख भए अनुसारको शेयरहरू अर्को समूहमा परिणत गर्न नचाहेको भनी स्व-घोषणा विवरण प्राप्त भएको अवस्था रहेछ भने बाँकी रहेका सदस्यहरूले संस्थापक/संस्थापक समूहको शेयर स्वामित्व ५१ प्रतिशतभन्दा कम नहुने गरी त्यस्तो शेयर अनुपात उपयोग गर्न पाउनेछन् ।
१२९. यस सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक समितिको सिफारिससहित यस बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त गर्नुपर्नेछ । यसरी स्वीकृति प्राप्त भएपछि आगामी साधारण सभाबाट प्रबन्धपत्र तथा नियमावलीमा आवश्यक संशोधन गरी सोहीबमोजिम शेयर संरचना मिलाउनुपर्नेछ । सोबमोजिम प्रबन्धपत्र तथा नियमावलीमा आवश्यक संशोधन नभएसम्म यसरी खरीद/बिक्री परिणत हुने शेयरको अंश संस्थापक समूहमा नै रहेको मानिनेछ ।
१३०. प्रबन्धपत्र तथा नियमावली संशोधन गर्दा सञ्चालक समितिमा पनि शेयर स्वामित्व अनुरूप प्रतिनिधित्व हुने गरी मिलाउनुपर्नेछ । तर एकपटक सर्वसाधारण शेयरमा परिणत भइसकेको शेयर पुनः संस्थापक वा संस्थापक समूहको शेयरमा परिणत गर्न पाइने छैन ।
१३१. संस्थापक समूहमा रहेको शेयर सर्वसाधारण शेयरमा परिणत गरी बिक्री गर्ने व्यक्ति र संस्था कालोसूचीमा रहेको भएमा निजको शेयर बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कर्जा चुक्ता गर्ने प्रयोजनको लागि मात्र बिक्री गर्न पाइनेछ । कालोसूचीमा रहे/नरहेको व्यहोरा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले नै यकीन गर्नुपर्नेछ ।
- जलविद्युत्सम्बन्धी परियोजनामा लगानी**
१३२. जलविद्युत्सँग सम्बन्धी परियोजनाहरूमा लगानी गर्न विद्यमान २५ प्रतिशतको एकल ग्राहक कर्जा सीमालाई वृद्धि गरी कोषमा आधारित कर्जा तथा गैर कोषमा आधारित सुविधासमेत जम्मा प्राथमिक पूँजीको बढीमा ५० प्रतिशतसम्म लगानी गर्न सक्ने गरी सीमा कायम गरिएको छ ।
१३३. जलविद्युत् परियोजनामा लगानी गर्दा सम्बन्धित निकायसँग अनिवार्य रूपमा विद्युत् खरिद सम्झौता भएको हुनुपर्नेछ । यस्ता परियोजनाको भुक्तानी तालिका तयार गर्दा नगद प्रवाह तथा अन्य प्रमाणको आधारमा पुष्टि हुने गरी गर्नुपर्नेछ ।
१३४. परियोजना विश्लेषण गरी सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले तय गरेको परियोजना निर्माण अथवा त्यस्तो परियोजनाबाट विद्युत् उत्पादन हुने समयमध्ये जुन समय अगाडि हुन्छ सोही मितिबाट असुल हुनुपर्ने कर्जाका कुनै किस्ताले भाखा नाघेमा ९० दिनसम्म असल कर्जाको रूपमा १ प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्नेछ र ९० दिनभन्दा बढीले भाखा नाघेमा त्यस्तो किस्ता रकमलाई नै खराब वर्गमा वर्गीकरण गरी किस्ताको १०० प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्नेछ ।
१३५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले परियोजना सञ्चालन गर्न स्थापित पब्लिक लिमिटेड कम्पनीको शेयरमा लगानी गरेको रकम धितोपत्र विनिमय बजारमा सूचीकृत भइ नसकेका यस्ता परियोजनाहरूमा लगानी गरेको रहेछ भने त्यस्तो लगानी गरेको मितिले तीन वर्षभित्र उक्त शेयर तथा डिबेञ्चर सूचीकृत नभएको खण्डमा लगानी भए बराबरको सम्पूर्ण रकम लगानी समायोजन कोष खडा गरी सो कोषमा जम्मा गर्नुपर्नेछ । त्यस्तो कोषमा रहेको रकम उक्त शेयर तथा डिबेञ्चर सूचीकृत नभएसम्म अन्य कुनै पनि प्रयोजनको लागि उपयोग गर्न पाइने छैन ।

मार्जिन कर्जा सम्बन्धमा

१३६. मार्जिन कर्जाको हकमा सुरक्षणबापत राखिने शेयरको मूल्याङ्कन गर्दा पछिल्लो १८० कार्य दिनको अन्तिम मूल्यको औसत मूल्यको आधारमा बढीमा ५० प्रतिशत वा शेयरको प्रचलित बजार मूल्यको ५० प्रतिशतमध्ये जुन कम हुन्छ, सो रकमसम्म मात्र कर्जा दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । एकपटक प्रवाह गरिसकेको यस्तो कर्जालाई सुरक्षणमा रहेको शेयरको पुर्नमूल्याङ्कन गरी सोको आधारमा थप कर्जा सीमा कायम गर्न वा थप कर्जा प्रदान गर्न पाउने छैन । विगतमा ५० प्रतिशतको सीमाभन्दा बढी हुने गरी कर्जा प्रदान गरिएको भएमा २०६५ असार मसान्त वा भुक्तानी अवधिमध्ये जुन अगाडि हुन्छ, सोही समयावधिभित्र नियमित गर्नुपर्नेछ ।
१३७. यस बैंकको निर्देशनबमोजिम पूँजीकोषको अनुपात कायम नगरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, नेटवर्थ ऋणात्मक भएका संस्थाहरू, नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडले सूचीकरणबाट हटाएका संस्थाहरू र आर्थिक वर्ष समाप्त भएको एक वर्ष अवधि पूरा हुँदासमेत अन्तिम लेखापरीक्षण नगराएका संस्थाहरूको शेयरको धितोमा मार्जिन कर्जा प्रदान गर्न भने बन्देज लगाइएको छ । यस्तो कर्जा प्रदान गर्ने सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको आफ्नो कर्जा नीति/निर्देशिकामा स्पष्ट व्यवस्था भएको हुनुपर्ने, अन्य कर्जा प्रदान गरेसरह सम्पूर्ण प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्ने, यस्तो कर्जा असल कर्जामा रहेको अवस्थामा बाहेक अन्य अवस्थामा शत प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्नेछ ।
१३८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस प्रकृतिको कुल कर्जा रकम बढीमा आफ्नो प्राथमिक पूँजी बराबरको रकमसम्म मात्र प्रवाह गर्न सक्नेछ, साथै यसरी कर्जा प्रदान गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले एउटा सूचीकृत कम्पनीको शेयरको हकमा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको बढीमा २५ प्रतिशतमा ननाच्ने गरी मात्र कर्जा प्रवाह गर्नुपर्नेछ । विगतमा आफ्नो प्राथमिक पूँजीभन्दा बढी कर्जा प्रदान गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले निर्धारित सीमामा

नआएसम्म यस्तो प्रकृतिको थप कर्जा प्रवाह गर्न पाउने छैन ।

१३९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस्तो कर्जा प्रवाह गर्दा शेयरको सक्कल प्रमाणपत्र धितो राखेर मात्र कर्जा प्रदान गर्नुपर्नेछ । यस अघि सक्कल प्रमाणपत्र धितो नराखी शेयरसम्बन्धी अन्य कागजातको आधारमा कर्जा प्रवाह गरिएको भए त्यस्तो कर्जाको लागि २०६४ माघ मसान्तभित्रमा शेयरको सक्कल प्रमाणपत्र लिई सक्नुपर्नेछ ।
१४०. स्वदेशमा स्थापना भई सञ्चालनमा रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जारी गरेको वित्तीय जमानतका आधारमा कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा दिन नपाउने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
१४१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शुरू शेयर निष्कासन हुँदाको अवस्थामा शेयर खरिदका लागि बुझाइने आवेदनको अर्धकट्टीको सुरक्षणमा कुनै पनि किसिमको कर्जा प्रवाह गर्न नपाउने र यस अघि कर्जा प्रवाह भइसकेको भए त्यस्तो कर्जाको हकमा यो व्यवस्था लागू भएको मितिबाट एक महिना भित्र कर्जा चुक्ता गर्नुपर्ने अन्यथा पर्याप्त धितो लिई पूर्ण सुरक्षित हुने गरी नियमित गरिसक्नुपर्ने र सो अनुसार पूर्ण सुरक्षित गर्न गराउन नसकेको अवस्थामा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले शत प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

अन्य नियमहरू

१४२. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ट्रष्ट रिसिप्ट कर्जा वा यस्तै प्रकृतिका आयात कर्जा प्रदान गर्दा अधिकतम ९० दिनसम्मको अवधिको लागि मात्र प्रवाह गर्न पाउने र मुद्दती रसद तथा अन्य सुरक्षणपत्रहरूको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्दा त्यस्तो सुरक्षणपत्रमा अङ्कित ब्याजदर भन्दा कम ब्याजदर नहुने गरी कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने गरिएको छ ।
१४३. इजाजतपत्रप्राप्त 'ख' वर्गका संस्थाहरूले जग्गा विकास, आवासीय प्रयोजनको लागि जग्गा खरिद तथा घर निर्माणजस्ता परियोजना सञ्चालन

गर्ने र त्यस्ता घरजग्गाको बिक्री वितरण तथा व्यवस्थापन गर्ने गराउनेसम्बन्धी कार्य गदा सम्बन्धित इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले आफ्नो प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशतभन्दा बढी लगानी गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

१४४. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १३ बमोजिम व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा समीक्षा अवधिमा तोकिए बमोजिमको योग्यता तथा रीत पुगेका थप २४ जना व्यक्तिहरूलाई यस बैंकबाट व्यावसायिक विशेषज्ञको सूचीमा समावेश गरिएको छ ।
१४५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्ना कर्मचारीलाई कर्मचारी विनियमावलीमा उल्लिखित सापटी / सुविधाका अतिरिक्त आफ्नै वा अन्य कुनै बैंक तथा वित्तीय संस्थामा राखिएको मुद्दती रसीद, सुनचाँदी तथा नेपाल सरकार/नेपाल राष्ट्र बैंकले जारी गरेको ऋणपत्र/बचतपत्रको धितोमा कर्जा प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१४६. रानी ऐश्वर्य र निजहरूका परिवारका नाममा नेपालस्थित कुनै बैंकमा रहेका खाता, लकरसम्बन्धी विवरण उपलब्ध गराउने र खाता भएमा त्यसबाट रकम फिक्न नपाइने गरी खाता रोक्का राख्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१४७. संशोधित तथा परिमार्जन गरेको लङ्ग फर्म लेखापरीक्षण २०६४ भदौ ३१ देखि लागू गरिएको छ । उक्त लङ्ग फर्म लेखापरीक्षण प्रतिवेदनलाई यस बैंकको वेभसाइटमा राखिएको छ । सोही वेभसाइटबाट सूचना प्राप्त गरी आफ्नो संस्थाको बाह्य लेखापरीक्षकबाट सो लङ्ग फर्म लेखापरीक्षण प्रतिवेदनकै ढाँचामा तयार गरिएको अन्तिम लेखापरीक्षण प्रतिवेदनलाई सोभै यस बैंकमा आइपुग्ने गरी पठाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

१४८. वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्यात्मक अभिवृद्धिसँगै बढ्दै गएको जोखिम र विद्यमान सुपरिवेक्षकीय क्षमताबीच तालमेल मिलाउनुपर्ने वस्तुगत यथार्थतालाई मध्यनजर गर्दै बैंकहरूको सुपरिवेक्षण गर्दा जोखिमका क्षेत्रहरूमा जोड दिई जोखिममा

आधारित निरीक्षणलाई क्रमिकरूपमा लागू गर्ने नीति रहेको छ । निरीक्षण प्रक्रियालाई अझ प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिँदै समस्याग्रस्त बैंकहरूको लागि छुट्टै अनुगमन समिति बनाई सूक्ष्मरूपमा निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

१४९. सबै वाणिज्य बैंकहरूको हरेक वर्ष स्थलगत निरीक्षण गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को चैत मसान्तसम्ममा १५ वटा वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ भने आर्थिक वर्षको अन्तसम्ममा बाँकी ८ वटा वाणिज्य बैंकहरूसहित जम्मा २३ वटा वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षणकार्य पूरा गरिनेछ । निरीक्षणको क्रममा देखिएका कमी कमजोरीहरू सुधार गर्न निरीक्षणको क्रममा आवश्यक सुधार गराउने तथा निरीक्षण प्रतिवेदन मार्फत सुधारको लागि नियमित रूपमा निर्देशन दिने गरिएको छ । समीक्षा अवधिमा आवश्यकता हेरी १३ वटा वाणिज्य बैंकहरूको विशेष निरीक्षणसमेत सम्पन्न गरिएको छ ।
१५०. यस बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको दायरामा रहेका कुल २१२ वित्तीय संस्थाहरूमध्ये २०६३ चैतदेखि २०६४ चैतसम्म २३ विकास बैंक, ४० वित्त कम्पनी, ८ सहकारी र ३ गैरसरकारी संस्थाको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । यसका अतिरिक्त यस अवधिमा १ विकास बैंक र १५ वित्त कम्पनी गरी जम्मा १६ वित्तीय संस्थाको विशेष निरीक्षण सम्पन्न भएको छ । त्यस्तै १ विकास बैंक र १ वित्त कम्पनी गरी २ वित्तीय संस्थाको अनुगमन निरीक्षण र १५ विकास बैंक र १५ वित्त कम्पनी गरी ३० वित्तीय संस्थाको लक्षित निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।
१५१. निर्देशन बमोजिम तोकिएको अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगर्ने तथा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह नगर्ने बैंकहरूलाई हर्जाना लगाइएको छ । समीक्षा अवधिको पहिलो त्रयमासमा अनिवार्य अनुपात कायम नगर्ने ३ वटा वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. २ लाख र दोस्रो त्रयमासमा पनि ३ वटा बैंकहरूलाई रु. १ लाख ४७ हजार हर्जाना

लगाइएको छ । त्यस्तै विपन्न वर्ग कर्जा प्रवाह नगर्ने २ वटा वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. ६ लाख ६३ हजार हजारना लगाइएको छ ।

१५२. कमजोर बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारणले वित्तीय प्रणालीमा आउन सक्ने विकृतिलाई समयमै सम्बोधन गर्ने अभिप्रायले शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीको थालनी गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ । यस बमोजिम सोलाई व्यवस्थित र नियम सम्बद्ध गराउन शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी विनियमावली २०६४, पारित भइसकेको छ । यसबाट कमजोर देखिएका बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई समयमै सुधारात्मक कारवाही गरिने भने निरन्तररूपमा कमजोर नै रही सुधार हुन नसक्ने संस्था विघटन लगायतको निकासको बाटो पनि खुला गरिएको छ ।

१५३. यस बैंकबाट विभिन्न समयमा गरिएको स्थलगत तथा गैरस्थलगत निरीक्षणबाट नेपाल विकास बैंक (क) गम्भीर वित्तीय, व्यवस्थापकीय, आन्तरिक नियन्त्रण एवं संस्थागत सुशासकीय समस्याबाट गुज्रिरहेको, (ख) यस बैंकबाट दिइएका सुधारात्मक निर्देशन पालना गर्न बैंक गम्भीर नदेखिएको, (ग) यस बैंकले दिएका आदेश एवं निर्देशनको पटक पटक अवज्ञा एवं उल्लङ्घन गरेको, (घ) बैंकको पछिल्लो वित्तीयविवरणका आधारमासमेत पूँजीकोष ऋणात्मकता अझै बढ्न गएको (ङ) वित्तीय अवस्था सुधनुको सट्टा अझ ह्रासोन्मुख देखिएको परिप्रेक्ष्यमा बैंकलाई यथास्थितिमा सञ्चालन हुन दिँदा सर्वसाधारणको निक्षेप एवम् लगानीकर्ताको हित संरक्षण हुने अवस्था नदेखिएको र यसका लागि तत्काल ठोस सुधारात्मक कदम चाल्नुपर्ने आवश्यक देखिएको हुँदा उक्त बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ ख बमोजिम अर्को निर्णय नभएसम्म समस्याग्रस्त घोषणा गरिएको छ । सोही ऐनको दफा ८६ ग बमोजिम सुधारात्मक निर्देशनहरू दिई २०६५ असारसम्म पालना गर्न र सो नगरेसम्म उक्त बैंकलाई (क) थप कर्जा, जमानत प्रदान गर्न, (ख) नयाँ शाखा/कार्यालय खोल्न र (ग) स्थिर सम्पति खरिद गर्न प्रतिबन्ध लगाइएको छ ।

१५४. समीक्षा अवधिमा युनाइटेड बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. र अमरावती बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.लाई सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न दिइएको इजाजत रद्द गरिएको भने कस्मिक बैकिङ्ग मर्चेन्ट एण्ड फाईनान्सलाई निक्षेप तथा कर्जा कारोबारमा सीमा तोकिएको छ ।

१५५. विराटलक्ष्मी विकास बैंक लि., नेपाल विकास बैंक लि. र पशुपति विकास बैंक लि.का सञ्चालक/प्रबन्ध सञ्चालकलाई नगद जरिवाना गरिएको छ भने पब्लिक डेभलपमेन्ट बैंक लि.,नेपाल विकास बैंक लि. र गोरखा विकास बैंक लि.लाई अनियमित खर्च असूल उपर गराउन निर्देशन दिइएको छ ।

१५६. निरीक्षण प्रतिवेदनबाट दिइएका निर्देशनहरूको पालना गर्नेतर्फ वित्तीय संस्थाको व्यवस्थापन गम्भीर नभएको हुँदा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा ४ बमोजिम लुम्बिनी फाईनान्स एण्ड लिजिङ्ग कम्पनी लि. ईन्टरनेशनल लिजिङ्ग एण्ड फाइनान्स कम्पनी लि. एस डेभलपमेन्ट बैंक लि. प्रिमियर फाइनान्स कम्पनी लि, युनियन फाइनान्स लि., नारायणी औद्योगिक विकास बैंक लि., सिभिल मर्चेन्ट वित्तीय संस्था लि, गैडाकोट विकास वित्तीय संस्था लि. र सेती वित्तीय संस्था लि. का सञ्चालक समिति तथा कार्यकारी प्रमुखलाई त्यस्तो नगर्न सचेत गराएको छ ।

१५७. नेपालमा वासल टु कार्यान्वयन गर्ने क्रममा अर्कोर्डा कार्यान्वयन समूह (AIG) ले अध्ययन गरी सिफारिस गरे बमोजिम आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि पूँजी पर्याप्ततासम्बन्धी नयाँ विधि समानान्तर रूपमा लागू गरिएको छ भने २०६५ साउनदेखि पूर्णरूपमा लागू गरिनेछ । उक्त प्रस्तावित पूँजी पर्याप्ततासम्बन्धी नयाँ विधिमा कर्जा जोखिमको लागि सिम्प्लीफाइड स्ट्याण्डराइज्ड अप्रोच र सञ्चालन जोखिमको लागि बेसिक इण्डिकेटर अप्रोच अवलम्बन राखिएको छ । बजार जोखिमको लागि नेट ओपन पोजिसन अप्रोचलाई अवलम्बन गर्ने नीति लिइएको छ ।

मुद्रा व्यवस्थापन तथा सोसँग सम्बन्धित कार्य विवरण

१५८. नेपाल अधिराज्यभरमा सहज रूपमा नोट आपूर्ति गर्ने जिम्मेवारी वहन गरेको यस बैंकले विगतमा करिब २.५ वर्षसम्मलाई धान्ने हिसाबले विभिन्न दरका नोट छपाइ गर्दथ्यो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि ३.२५ वर्षका लागि नोट छपाउने व्यवस्था अनुरूप नोट छपाउने कार्य अगाडि बढाइएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन महिनासम्म रु. ५, १०, २०, ५०, १००, ५०० र १००० दरका विभिन्न परिमाणका नोटहरूको छपाइ कार्य भइरहेको छ भने रु. ५०० दरका नयाँ डिजाइनका नोट मुलुकभर चलनचल्तीमा आइसकेका छन्। यसरी छपाइ हुने नयाँ नोटहरू परम्परागत स्वरूपभन्दा पृथक् खालको हुनेछ। दृष्टिविहीनहरूलाई नोट पहिचान गर्ने सजिलो होस् भन्नका लागि नयाँ डिजाइनमा निष्कासन भएको रु. ५०० दरको नोट र निष्कासन हुने रु. १००० दरको नोटमा दृष्टिविहीनले पनि चिन्न सक्ने गुणहरूसमेत राखिएको छ।

१५९. विगत केही वर्षदेखि साना दरको नोटको सट्टामा सिक्कालाई मात्रै चलनचल्तीमा ल्याउने गरिए अनुरूप रु. २१- र रु. ११- दरको नोटहरूको सट्टा सिक्कालाई चलनचल्तीको लागि निष्कासन गर्ने गरिएको छ। नोटको तुलनामा सिक्काको आयु उल्लेख्य मात्रामा बढी हुने भएको हुँदा दीर्घकालमा यसबाट मुद्रा निष्कासनमा नेपाल राष्ट्र बैंकको लागतमा मितव्ययिता कायम गर्न सकिने देखिन्छ। हाल यस बैंकले चलनचल्तीमा ल्याउने रु. २१- र रु. ११- दरको सिक्काहरू ग्लोबल सिल्ड टेण्डर प्रक्रियामार्फत अन्तर्राष्ट्रिय मिन्टमा टकमरी गराई आयात गर्ने गरिएको छ। लागत लाभदायक र गुणस्तरका दृष्टिलेसमेत उत्पादित सिक्काभन्दा आयात गरिएको सिक्का उपर्युक्त देखिन्छ। यसैबीच २०६३ चैत यता रु. २१- दरको १० करोड थान सिक्का चाइना बैंकनोट छपाइ तथा मिन्टिङ्ग कर्पोरेशन, चाइनामा टकमरी गराई २०६४ पुससम्ममा पूरै १० करोड थान दाखिला भई निष्कासनसमेत भइसकेको छ। त्यस्तै रु. ११- दरको २० करोड थान सिक्का हाल टकमरी प्रक्रियामा रहेको र आगामी केही महिनाभित्र

उक्त सिक्कासमेत चलनचल्तीमा ल्याई सक्ने कार्यक्रम रहेको छ। राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको दुर्गम तथा अल्प मौद्रीकृत स्थानहरूमा समेत साना दरका सिक्काहरूको चलनचल्तीमा व्यापकता ल्याई त्यस्ता स्थानहरूलाई समेत मौद्रीकृत गर्न बैंक क्रियाशील रहेको छ।

१६०. त्यस्तै राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको महत्त्वपूर्ण अवसर, ऐतिहासिक वर्षगाँठ, धार्मिक सांस्कृतिक धरोहर र महत्त्वपूर्ण विषयलाई जनस्तरमा पुऱ्याई ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक भौगोलिक पहिचानलाई थप प्रवर्द्धन गर्ने हेतुले स्मारिका सिक्काहरू पनि टकमरी गरी निष्कासन गर्ने गरिएको छ। यसै सन्दर्भमा २०६४ असोज महिनामा श्रीकुमारीको रथयात्राको २५०औँ वर्ष पूरा भएको ऐतिहासिक संस्मरण स्वरूप रु. ५०१- दरको क्युप्रोनिकेल र रु. ५००१- दरको चाँदीको स्मारिका सिक्का निष्कासन गर्ने निर्णय भए वमोजिम हालसम्म तोकिएको सीमा सङ्ख्याभित्र रही रु. ५०१- दरको १०,००० थान र रु. ५००१- दरको ७,५२० थान स्मारिका सिक्का टकमरी गरी चलनचल्तीमा समेत ल्याइसकिएको छ।

१६१. २०६३ चैतदेखि २०६४ फागुनसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंक, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, राष्ट्रिय समाचार समिति, राष्ट्रिय बीमा संस्थान, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक आदिको गरी कुल ४४८ थान पदक तथा तक्मा तयार गरी वितरणसमेत गरिएको छ।

१६२. साथै नेपाल राष्ट्र बैंकबाट चाँदीकोष सञ्चालन गर्न इजाजत प्राप्त तीन वाणिज्य बैंकहरू मार्फत गहना निर्यातकर्ताहरूलाई चाँदी बिक्री वितरण गर्ने गरिएकोमा चाँदीका बारहरू ठूलो तौलमा रहेको हुँदा उक्त बारहरूलाई गलान गरी स-साना बारहरू बनाई बिक्री वितरण गर्नको लागि हाल चाँदी गलान कार्य जारी राखिएको छ। चाँदीका बार करिब २५-३५ के.जी. को तौलमा भएको हुँदा निर्यात व्यवसायीले एकै पटकमा ठूलो मात्रामा लगानी गर्नुपर्ने भएकोले चाँदीकोषमार्फत अपेक्षित परिमाणमा चाँदी बिक्री हुन नसकेकोले आगामी दिनमा १, २ र ५ के.जी. तथा ठूला बारहरूसमेत एकैपटक उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ।

१६३. नोट स्टकतर्फ २०६३ चैतदेखि २०६४ फागुनसम्मको अवधिमा विभिन्न दरको गरी रु. १२ अर्ब ७२ करोड ५६ लाख ९६ हजार ३६५ रकम बराबरको १४ करोड २३ लाख ९९ हजार ९३९ थान नोटहरू निष्कासन गरिएको छ। उक्त नोट निष्कासनको अनुपात हेर्दा खासगरी दशैं र तिहारमा बढी नोट खर्च हुने गरेको र सो अवधिमा मात्र करीब ७२ प्रतिशत अर्थात् १० करोड २५ लाख ९९ हजार ९९९ थान नोट खर्च भएको छ। दशैं र तिहार महिनामा खास गरी रु. १, २, ५, १०, २० र अन्य नोटमा रु. ५० दरको नोट स्टकमा बढी खर्च हुने गर्दछ।
१६४. नोट सर्कुलेशनतर्फ २०६३ फागुन मसान्तसम्म विभिन्न दर गरी देशमा रु. ८८ अर्ब ८१ करोड नोट चलनचल्तीमा रहेकोमा २०६३ फागुन मसान्तसम्म थप रु. १४ अर्ब ३ करोड नोट निष्कासन भई कुल नोट निष्कासन रु. १ अर्ब २ अर्ब ८४ करोड पुगेको छ। दशैं, तथा तिहार तथा वार्षिक हिसाब मिलान हुने महिना असारमा बढी नोट खपत भएको देखिन्छ।
१६५. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ४३ वटा शाखा/उपशाखा, नेपाल बैंक लि. का २३ वटा शाखा/उपशाखा र नेपाल राष्ट्र बैंकका ७ वटा कार्यालयहरूमा नोटकोषको स्थापना गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल बैंक लि. को हेटौंडा शाखामा थप नोटकोष स्थापना गरिएको छ।
१६६. नेपालमा नयाँ तथा सुकिलो नेपाली नोटहरू प्रचलनमा ल्याउने उद्देश्य बमोजिम सर्वसाधारण तथा वाणिज्य बैंकहरूमा रहेका भुत्रा तथा निष्कासन अयोग्य नोटहरू खिची जलाउने व्यवस्था रहेको छ। यस सिलसिलामा २०६३ फागुन मसान्तसम्ममा १ खर्ब २० अर्ब १० करोड १३ लाख ९० हजार ३९३ विभिन्न दरका भुत्रा तथा निष्कासन अयोग्य नोटहरू जलान गरिएकोमा ०६३ चैतदेखि २०६४ फागुन मसान्तसम्ममा थप २ अर्ब ५४ करोड १६ लाख २२ हजार नोटहरू जलान भई कुल जलान रकम रु. १ खर्ब २२ अर्ब ६४ करोड ३० लाख १२ हजार ३९८ पुगेको छ।
१६७. २०६३ चैतदेखि २०६४ फागुन मसान्तसम्ममा

जिल्ला स्थित नेपाल राष्ट्र बैंक, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा नेपाल बैंक लि.का नोटकोष रहेका शाखा/उपशाखाहरूमा गरी रु. १३ अर्ब २७ करोड ४४ लाख ५० हजार फण्ड ट्रान्सफर गरिएको छ।

जनशक्ति, तालिम तथा सहायक सेवा

जनशक्ति व्यवस्थापन र सङ्गठनात्मक संरचना

१६८. समयानुकूल आधुनिक सीप, ज्ञान र दक्षतायुक्त जनशक्तिलाई बैंक सेवामा प्रवेश गराउने कार्यलाई निरन्तरता दिने क्रममा २०६४ ज्येष्ठ महिनामा सहायक निर्देशक (वाणिज्य कानून) १ जना, २०६४ आषाढ महिनामा सहायक निर्देशक (चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट) ४ जना तथा २०६४ कार्तिक महिनामा प्रशासन सेवातर्फ अधिकृत तृतीय तहमा १४ जना गरी जम्मा १९ प्रतियोगिताबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराइएको छ। २०६३ चैतदेखि २०६४ फाल्गुण मसान्तसम्ममा रिक्त पदहरूमध्ये प्रशासन सेवातर्फ २०९ (मुल्याङ्कन बढुवा १७३ तथा आन्तरिक प्रतियोगिता ३६) र प्राविधिक सेवातर्फ ६१ बढुवाद्वारा पूर्ति गरिएको छ।
१६९. साथै, आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको माध्यमद्वारा पूर्ति गर्न बाँकी रहेका अधिकृत प्रथम २ पद र अधिकृत द्वितीय ६ पदको पूर्तिको लागि लिखित परीक्षा लिने काम सम्पन्न भइसकेको छ भने अधिकृत तृतीय, सहायक श्रेणीका पदहरूको आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षा लिने कार्य बाँकी नै रहेको छ। नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ मा भएको व्यवस्था बमोजिम २०६३ चैतमा ५६ जना र २०६४ पुसमा ५६ जना गरी नगदतर्फ कार्यरत जम्मा ११२ जना प्रधान नगद सहायकहरूलाई प्रशासन सेवातर्फको प्रधान सहायक पदमा पद मिलान गरिसकिएको छ।
१७०. त्यसैगरी २०६३ चैत देखि २०६४ फाल्गुण मसान्तसम्म बैंक सेवामा प्रवेश पाएका नव प्रवेशीहरू (१८ जना) तथा राजीनामा (४ जना), अनिवार्य अवकाश (१८ जना), मृत्युलगायत अन्य कारणहरूबाट बैंक सेवाबाट अलग भएका कर्मचारीहरूको समेत समायोजन गर्दा २०६४

फागुनमा जम्मा १५२८ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । त्यसमध्ये अधिकृत स्तरका ५२९ र सहायक स्तरका ९९९ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेको हुँदा अधिकृत/सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको अनुपात १:१.८९ कायम हुन आएको छ ।

१७१. सन् २०१० देखि नेपालको वित्तीय बजार सम्पूर्ण विश्वको लागि खुला हुने भएकोले विकसित मुलुकहरूका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले समेत नेपालमा प्रवेश गर्न सक्ने भएकोले त्यसबाट आउन सक्ने चुनौतीहरूको सामना गर्न क्षमतावान् जनशक्तिको विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता एकातर्फ छँदै छ, भने अर्कोतर्फ सहायक स्तरका कर्मचारीहरू क्रमशः न्यूनीकरण गर्दै जाने र सहयोगी सेवाहरू आउट सोर्सिङ गरी प्रमुख कार्यमा केन्द्रीत हुने बैंकको नीति लगायत नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ मा भएको व्यवस्था अनुसार आगामी ५/६ वर्षभित्र ठूलो सङ्ख्यामा कर्मचारीहरू बैंक सेवाबाट बहिर्गमन हुनेजस्ता कारणहरूले गर्दा बैंकलाई भविष्यमा पर्न सक्ने जनशक्ति सङ्कटको सामना गर्न यस वर्ष मानव संसाधन योजना (२०६४ - २०७०) को मस्यौदा तयार भई छलफलको क्रममा रहेको छ । यसरी मानव संसाधन योजना तयार गर्दा जनशक्तिको माग प्रक्षेपण, बैंकमा रहेको जनशक्तिको सङ्ख्यात्मक र गुणात्मक दुवै पक्षबाट मूल्याङ्कन गरी माग र पूर्तिको विश्लेषण गरिएको छ ।
१७२. विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभाग (लगानी), राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभाग र बैंकिङ्ग कार्यालयको स्वीफ्ट (SWIFT) सञ्चालन कार्यको जोखिममा आधारित कार्यसम्पादन लेखापरीक्षण शुरू गरिएको छ । वित्तीय क्षेत्र सुधार परियोजना, पोखरा कार्यालयको समाशोधन गृह सञ्चालन प्रक्रिया, नेपालगञ्ज कार्यालयको फण्ड ट्रान्सफर व्यवस्थापन र बीरगञ्ज कार्यालयको नगद तथा ढुकुटी व्यवस्थापनसम्बन्धी विशेष कार्य सञ्चालनको लेखापरीक्षण अध्ययन कार्य सम्पन्न भएको छ ।
१७३. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा उल्लिखित

कर्तव्य तथा उत्तरदायित्वलाई जिम्मेवारीपूर्ण ढङ्गबाट निर्वाह गरी ऐनमा परिलक्षित उद्देश्य हासिल गर्न तथा सम्पूर्ण गतिविधिहरूलाई कुशल एवं प्रभावकारी ढङ्गबाट सञ्चालन गरी एक आधुनिक, गतिशील, विश्वसनीय एवं प्रभावकारी केन्द्रीय बैंकको रूपमा स्थापित गर्न बैंकले 'रणनीतिक योजना' तर्जुमा गरी नेपाल राष्ट्र बैंकको काम कारवाहीहरूलाई वैज्ञानिक, व्यवस्थित, कुशल, प्रभावकारी, पारदर्शी एवं जवाफदेही ढङ्गबाट सम्पन्न गर्न 'नेपाल राष्ट्र बैंकको रणनीतिक योजना (२००६-२०१०)' कार्यान्वयनमा ल्याइसकिएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको उक्त रणनीतिक योजनाले लक्षित गरेको कार्ययोजनाहरूको कार्यान्वयन स्थितिको अनुगमन कार्य प्रारम्भ गरिएको छ ।

उच्च अध्ययन, तालिम, गोष्ठी सेमिनार

१७४. समीक्षा अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपालमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका केही सेमिनार तथा तालिमहरू सञ्चालन गर्‍यो । मे ९-११, २००७ मा 'सार्क देशहरूमा विप्रेषणको व्यवस्थापन'सम्बन्धी सेमिनार आयोजना गरियो भने सेप्टेम्बर ३-१४, २००७ मा तेस्रो सियासन आइएमएफ भुक्तान सन्तुलनसम्बन्धी कोर्ष र जनवरी २१-२६, २००८ मा सियासन टोरन्टो लिडरसीप सेमिनार सञ्चालन गरियो ।
१७५. २०६३ चैतदेखि २०६४ फागुन महिनासम्ममा बैंकका विभिन्न तहका २६२ जना कर्मचारीहरूलाई विदेशमा सञ्चालन भएको सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण तथा तालिमहरूमा सहभागी गराइएको छ । त्यस्तै तीन जना कर्मचारीहरूलाई विदेशमा अध्ययन गर्न अध्ययन बिदा तथा एक जना कर्मचारीलाई विदेशमा अध्ययन गर्न अध्ययन काज प्रदान गरिएको छ ।
१७६. त्यसैगरी विभिन्न संस्थाहरूले स्वदेशमा सञ्चालित सेमिनार, गोष्ठी, तालिम आदि कार्यक्रमहरूमा बैंकका २१५ जना कर्मचारीहरूले भाग लिएका छन् भने बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले सञ्चालन गरेको विभिन्न तालिमहरूमा ३२५ जना कर्मचारीहरू सहभागी भएका छन् ।

१७७. 'जोखिम, जोखिम विश्लेषण र जोखिम अभिलेख (Risk Register)' सम्बन्धी २/२ दिने कार्यशाला/तालिम नेपालगञ्ज तथा पोखरामा र 'जोखिम व्यवस्थापन' सम्बन्धी एकदिने गोष्ठी काठमाडौंमा सम्पन्न भएको छ। "बढ्दो मुद्दा मामिलामा प्रमाण जुटाउन सम्बन्धित विभाग/कार्यालयको भूमिका" विषयक गोष्ठी २०६४ असोज २४ गते काठमाडौंमा सम्पन्न भएको छ।
१७८. बैंकको पुनर्संरचना तथा आधुनिकीकरणको परिप्रेक्ष्यमा समसामयिक विषयहरूमा बैंकले हालसम्म प्राप्त गरेका उपलब्धिहरू, कार्यान्वयन प्रक्रियामा देखापरेका समस्याहरू र भावी रणनीतिहरूको सम्बन्धमा बैंकका विभागहरू तथा जिल्लास्थित कार्यालयहरूबीच एक आपसमा छलफल गरी राय/सुभावहरू प्राप्त गर्ने उद्देश्यले २०६३ चैत २२ र २३ गते दुई दिने "विभागीय तथा महाशाखा प्रमुख र कार्यालय प्रमुखहरूको व्यवस्थापन गोष्ठी" सम्पन्न भएको छ। यस अन्तरक्रिया कार्यक्रमको प्रमुख अभिप्राय विभागहरू तथा जिल्लास्थित कार्यालयहरू बीच समन्वय ल्याई बैंकको कार्य सञ्चालनमा दक्षता तथा प्रभावकारिता ल्याउने रहेको थियो। सो गोष्ठीबाट बैंकले सम्पन्न गर्ने कार्यहरू र बैंकले प्रदान गर्ने सेवाहरूमा थप प्रभावकारिता ल्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विभाग तथा कार्यालयहरूले प्राथमिकताका साथ सम्पन्न गर्नुपर्ने कार्यहरूको विवरणसमेत तयार गरिएको छ।
१७९. ४ वटा विकास क्षेत्रमा सरकारी कारोबारसम्बन्धी क्षेत्रीय घुम्ती तालिम सम्पन्न गरिनुका साथै, पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको पोखरा र पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रको विराटनगरमा सरकारी कारोबारसम्बन्धी क्षेत्रीय गोष्ठी सुसम्पन्न गरिएको छ।
१८०. यस बैंकका निर्देशनहरूको कार्यान्वयन सम्बन्धमा वित्तीय संस्थाहरूमा जागरण ल्याई निर्देशनहरूको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउने उद्देश्यले २०६४ असार २९ र ३० गते अफसाइट सुपरभिजन म्यानुअल सम्बन्धमा दुई दिने कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो। साथै २०६४ पुस १८ गते वित्तीय संस्थाका लेखापरीक्षण समितिका

पदाधिकारीहरूसँग अन्तरक्रियात्मक गोष्ठीको आयोजनासमेत गरिएको थियो।

१२८१. २०६४ पुस १७ देखि १९ गतेसम्म नेपाल राष्ट्र बैंक पोखरामा यस बैंकमा पठाउनुपर्ने तथ्याङ्कसम्बन्धी तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न भएको थियो। उक्त गोष्ठीमा विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका सो कार्यमा संलग्न २० जना कर्मचारीहरूको सहभागिता रहेको थियो।
१८२. यसका अतिरिक्त नेपाल राष्ट्र बैंकले वित्तीय तथ्याङ्क, शोधनान्तर तथ्याङ्क र मूल्य तथ्याङ्कको सङ्कलन र गुणस्तरमा सुधार ल्याउन नियमित रूपमा सरोकारवालालाई समावेश गराई गोष्ठी तथा तालिम सञ्चालन गर्दै आएको छ, जुन कुरा समीक्षा अवधिमा पनि निरन्तरता दिइएको छ।

उपसंहार

१८३. न्यून आर्थिक वृद्धि, खस्कँदो निर्यात क्षेत्र, मूल्यमा चाप, बढ्दो वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्या व्यवस्थापन र वित्तीय समावेशी मुद्दा नेपाली अर्थतन्त्रको व्यवस्थापनका प्रमुख चुनौतीका रूपमा रहेका छन्। यी चुनौतीहरूको सफलतापूर्वक सामना गर्न राष्ट्र बैंक निरन्तर प्रयासरत रहने पुनः दोहर्‍याउन चाहन्छु।
१८४. नेपाल राष्ट्र बैंकको कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, निजी क्षेत्रका संघ/संस्थाहरू, प्रबुद्ध वर्ग र दातृ निकायहरूलाई यस अवसरमा धन्यवाद दिन चाहन्छु र भविष्यमा पनि सदाभै यहाँहरू सबैको यस बैंकलाई सहयोग मिल्ने विश्वास लिएको छु।
१८५. लामो समयसम्म यस बैंकमा कार्यरत मेरा सहकर्मीहरूमध्ये यो वर्ष कोहीले अवकाश प्राप्त गरिसक्नुभएको र कोही अवकाशप्राप्त गर्ने क्रममा रहनुभएको छ। यस बैंकका कामकारवाही सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्न पुऱ्याउनुभएको सहयोगलाई उच्च मूल्याङ्कन गर्दै उहाँहरूको अवकाश जीवन सुखमय रहोस् भन्ने कामना गर्दछु।
१८६. अन्त्यमा, यस बैंकको सेवामा २० वर्ष अवधि पूरा गरी आजको यस अवसरमा २० वर्ष सेवा पदक पाउनुहुने समस्त सहकर्मीहरूलाई हार्दिक बधाई दिन चाहन्छु।

धन्यवाद !

समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध*

१. आज २०६६ साल वैशाख १४ गते नेपाल राष्ट्र बैंक ५३ औं वर्ष पूरा गरी ५४ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ। यस सुखद अवसरमा म संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको केन्द्रीय बैंकको गभर्नरको हैसियतले यस बैंकको काम कारवाहीमा सहयोग पुऱ्याउने सहयोगी मित्रहरू तथा शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु।
२. ऐतिहासिक संविधानसभाको चुनावपश्चात् वि. सं. २०६५ सालमा निर्वाचित संयुक्त सरकार गठन भई देशमा दीर्घकालीन शान्ति हासिल गर्ने दिशामा केही कदम अघि बढेको भए पनि अपेक्षित प्रगति हासिल हुन नसक्दा राजनैतिक सङ्क्रमणको अवधि छोट्टिने सङ्केत देखिएन। युगान्तकारी परिवर्तनपश्चात् मुलुकभित्रका सबै जाति, वर्ग, समुदायलाई आफ्नो हक, अधिकार एवम् भूमिका खोज्ने अवसर प्रदान भएकोले संविधान लेखनको पूर्वसन्ध्यामा यस्ता अभ्यासमा तीव्रता आउँदा सोको प्रभाव देशको राजनैतिक क्षेत्रमा पर्नु स्वाभाविक नै हो तसर्थ चालू आर्थिक वर्ष राजनैतिक सङ्क्रमणको प्रभाव देशको समग्र आर्थिक क्षेत्रमा पनि पर्न गयो तथापि दिगो, उच्च एवम् समावेशी आर्थिक वृद्धि राजनैतिक स्थिरताका लागि पनि अपरिहार्य आधारशिला हो भन्ने तथ्य पनि हामीले बिर्सन हुँदैन।
३. चालू आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा देशको आर्थिक गतिविधिमा आन्तरिक तथा बाह्य कारणहरूको अत्यावश्यक पूर्वाधारको कमीले कृषि उत्पादनमा आउने उतारचढावको नियमितता यथावत् छ भने ऊर्जा सङ्कट, बन्द, हडताल, श्रमिक-व्यवस्थापनबीचको असमझदारी, सरकारको पूँजीगत खर्चमा आएको कमीजस्ता कारणहरूले गैरकृषि क्षेत्रको विस्तारमा अवरोध खडा भएको देखिएको छ। न्यूनतम पूर्वाधार तथा आधुनिक विकास प्रक्रियाको मेरुदण्डका रूपमा रहेको ऊर्जाको समस्या यति विकराल बन्यो कि नेपाल सरकारबाट २०६५ साल पुस ९ गते देशमा राष्ट्रिय विद्युत् सङ्कटको अवस्था घोषणा गरियो।
४. सन् २००८-०९ मा विश्वले विगत ८० वर्षकै अर्थात् सन् १९३० पछिको सबैभन्दा ठूलो आर्थिक सङ्कटको सामना गरिरहेको छ। सन् २००८ को पछिल्लो त्रयमासदेखि सतहमा देखिएको विश्व वित्तीय सङ्कट नीति निर्माता तथा अर्थशास्त्रीहरूको अनुमान विपरीत भन् गहिरिँदै र लम्बिँदै गएको छ। विश्व वित्तीय सङ्कटको प्रभाव बढ्दै जाँदा विश्वका अधिकांश विकसित मुलुकहरू आर्थिक मन्दीबाट गुञ्जिरहेका छन् भने अन्य उदीयमान र विकासोन्मुख मुलुकहरूमा आर्थिक वृद्धिदर घट्न गएको छ।
५. वित्तीय सङ्कटको पहिलो प्रभावको रूपमा वित्तीय बजार र वित्तीय उपकरणहरूमा फत एकीकृत भएका मुलुकहरूको वित्तीय क्षेत्र प्रभावित हुन गयो। दोस्रो प्रभावका रूपमा तरलता सङ्कटले वास्तविक क्षेत्र प्रभावित भई उत्पादन र रोजगारी घटेको छ भने समग्र मागमा गिरावट आएको छ।

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५४ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री दीपेन्द्रबहादुर क्षेत्रीले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

आर्थिक मन्दी गहिरिँदै गएको छ । नेपालको वित्तीय क्षेत्र विश्व वित्तीय बजारसँग एकीकृत भइ नसकेकाले प्रथम चरणको प्रभाव नपरे तापनि नेपाली रुपैयाँको विनिमयदर भारतीय रुपैयाँसँग स्थिर रहेको कारण नेपाली रुपैयाँ पनि अमेरिकी डलरसँग न्यूनमूल्यन भई यसको प्रभाव भने अप्रत्यक्ष रूपमा अन्य क्षेत्रमा पर्न गयो । विश्वको समग्र मारा घटेको र रोजगारीमा व्यापक कटौती भइरहेको सन्दर्भमा विश्व आर्थिक सङ्कट बढ्दै जाँदा नेपालमा पनि त्यसको प्रभाव देखिएको यस बैंकले २०६५ चैत ९ गते जारी गरेको मौद्रिक नीति २०६५/६६ को मध्यावधि समीक्षामा समेत उल्लेख गरिसकेको छ ।

६. विगतमा छिमेकी मुलुकलगायत अधिकांश मुलुकहरूले उत्साहजनक आर्थिक वृद्धि हासिल गरिरहेको अवस्थामा नेपालले अन्य क्षेत्रमा भन्दा वैदेशिक रोजगारीमार्फत लाभ लिएको स्पष्ट छ तर हालको आर्थिक मन्दीको प्रभाव नेपालको वैदेशिक रोजगारी र विप्रेषण आप्रवाहमा देखिएको छ । यस अवस्थामा नेपाल सरकारबाट विद्युत, सिँचाइ, बाटोजस्ता पूर्वाधार निर्माणमा बृहत् लगानी गरी स्वदेशमै रोजगारीको व्यापक सिर्जना गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

७. अहिले मूल्यवृद्धि पनि अत्यन्त चिन्ताको विषय रहेको छ । विश्वभर आर्थिक मन्दीको प्रभावका कारण मुद्रास्फीति घटिरहेको सन्दर्भमा नेपालमा चालू आर्थिक वर्ष वार्षिक औसत मुद्रास्फीति दोहोरो अङ्क छुने संसोधित अनुमान मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा उल्लेख गरिसकिएको छ । उच्च मूल्य स्थितिबाट उत्पन्न हुने नकारात्मक असरप्रति नेपाल राष्ट्र बैंक संवेदनशील हुँदाहुँदै पनि विविध आपूर्तिजन्य कारणबाट सिर्जित मुद्रास्फीति भएकोले अहिलेको अवस्थामा मुद्रास्फीति नियन्त्रणमा मौद्रिक नीतिको भूमिका गौण रहन गएको छ । नेपाल आयल निगमले विगतमा तेलको मूल्यमा कटौती गरेअनुरूप अन्य क्षेत्रमा लागतमा समायोज नहुन नसकनाले हाम्रो स्थानान्तरण संयन्त्रको कमजोरी उजागर गरेको छ ।

८. यस वर्ष आन्तरिक र बाह्य कारणले आर्थिक गतिविधिमा अपेक्षित विस्तार हुन नसकिरहेको र अर्कोतर्फ मुद्रास्फीतिदर उच्च रहेको स्थितिमा आर्थिक नीति तर्जुमा र कार्यान्वयन चुनौतीपूर्ण हुन जान्छ । विश्व आर्थिक मन्दीको स्थितिमा पनि चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनासम्मको स्थिति हेर्दा निर्यातमा वृद्धि हुनु सकारात्मक पक्ष हो । तर यससँगै आयातको वृद्धिदर पनि उच्च रहेकोले व्यापार घाटामा वृद्धि हुनु सकारात्मक होइन । विश्व आर्थिक मन्दी लम्बिँदै गई त्यसको पूर्ण प्रभाव नेपालको विप्रेषण आप्रवाहमा पर्न गयो भने बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम राख्न चुनौतीपूर्ण हुन सक्नेछ । नेपाल राष्ट्र बैंकले विश्व आर्थिक मन्दीसँग सम्बन्धित घटनाक्रमलाई सूक्ष्म रूपमा नियालिरहेको छ र यस सन्दर्भमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गन प्रतिबद्ध रहेको अवगत गराउन चाहन्छु ।

९. यस बैंकले विगत एक वर्षयता अवलम्बन गरेका नीतिहरू तथा कामकारवाही जानकारी गराउने अवसरको रूपमा यस वार्षिक समारोहलाई लिने गरेको छ । यस क्रममा म मुलुकको आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति साथै नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक वर्षभित्र सम्पन्न गरेका कामकारवाहीको चर्चा गर्न चाहन्छु ।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

१०. मुलुक हाल नयाँ संविधान निर्माणको माध्यमबाट नयाँ आर्थिक, सामाजिक तथा राजनैतिक प्रणालीको स्थापनाको मार्गमा अग्रसर रहेको छ तर मुलुकको सङ्क्रमणकालीन अवस्थाको व्यवस्थापन उचित रूपमा भइसकेको तथा समय समयमा देशका विभिन्न भागहरूमा भइरहने बन्द, हडताल, मजदुर-व्यवस्थापन बीचको विवाद, लोडसेडिङ, आपूर्ति व्यवस्थापनमा देखिएका समस्या लगायतका कारण आर्थिक क्रियाकलापहरूमा अपेक्षित विस्तार हुन नसकिरहेको अवस्था छ ।

११. नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले सार्वजनिक गरेको कृषि उत्पादनसम्बन्धी तथ्याङ्कअनुसार आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कृषि

क्षेत्रको वृद्धिदर अपेक्षा अनुरूप नरहने देखिन्छ । मौसमी प्रतिकूलताको कारण खासगरी गहुँको उत्पादन सन्तोषजनक रहन नसकेको कारण चालू आर्थिक वर्षमा समग्र कृषि उत्पादन वृद्धिदर सामान्य मात्र रहने अनुमान छ । समीक्षा धान ५.२ प्रतिशत, मकै २.८ प्रतिशत र कोदोको उत्पादन ०.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान उक्त मन्त्रालयले गरेको छ ।

१२. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क २.३ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको तथ्याङ्क केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले हालै सार्वजनिक गरेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क ०.९ प्रतिशतले घटेको थियो । समीक्षा अवधिमा वनस्पति घिउ तथा तेल, प्रशोधित दूध, लत्ता कपडा, अन्य लत्ता कपडा, प्रशोधित छाला, अन्य रासायनिक पदार्थ, गैरधातुजन्य खनिज वस्तु, फलामे रड तथा पत्ती, घरेलु धातुका सामान र बिजुलीको तार तथा केवल समूहको उत्पादन घटेको छ भने अन्न तथा पशु दाना, अन्य खाद्य वस्तु, पेय पदार्थ, सूतिजन्य वस्तु, पश्मिना, चिरान काठ, कागज, पत्रपत्रिका र प्लाष्टिकका वस्तु समूहको उत्पादन भने बढेको छ । देशका विभिन्न भागहरूमा उत्पन्न तनाव, बन्द, हडताल, मजदुर-व्यवस्थापनबीचमा उत्पन्न विवाद, लोडसेडिङ, वितरण प्रणालीमा देखिएका समस्याका कारण आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा उत्पादनमूलक उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर ऋणात्मक रहने अनुमान छ ।

१३. सेवा क्षेत्रतर्फ चालू आर्थिक वर्षमा होटल तथा रेष्टुरेन्ट, यातायात, भण्डारण तथा सञ्चार, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य र अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर सन्तोषजनक रहने अनुमान छ । सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर सन्तोषजनक नै रहने देखिए तापनि कृषि तथा उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदरमा सुधार आउन नसकेका कारण चालू आर्थिक वर्षमा समग्र आर्थिक वृद्धिदर लक्ष्यअनुरूप हासिल नहुने देखिएको छ ।

१४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिली आठ

महिनाको अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने पर्यटकको सङ्ख्या गत वर्षको यसै अवधिको तुलनामा २.४ प्रतिशतले घट्न गई २,५०,५२४ रहेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने पर्यटकहरूको सङ्ख्या १८.१ प्रतिशतको उच्च दरले बढेको थियो । हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने कुल पर्यटकहरूमध्ये चालू आर्थिक वर्ष तेस्रो मुलुकतर्फको पर्यटक आगमन २.५ प्रतिशत र भारतीय पर्यटक आगमन २.० प्रतिशतले घटेको छ । त्यस्तै चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनाको अवधिमा पर्यटक आय अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको ७२० प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ६२.६ प्रतिशतले बढेको छ ।

१५. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनाको अवधिमा वैदेशिक रोजगारीमा जानेको सङ्ख्या अघिल्लो वर्षको १,६८,२९४ बाट ६.१ प्रतिशतले बढी १,७८,५६४ पुगेको छ । २०६५ पुस, माघ र फागुन महिनाहरूमा वैदेशिक रोजगारीमा जानेको सङ्ख्या गत वर्षको सोही महिनाहरूको तुलनामा क्रमशः १३.९ प्रतिशत, १४.२ प्रतिशत र २२.३ प्रतिशतले घटेको छ तर २०६५ चैत महिनामा भने ४६.२ प्रतिशत नै बढेको देखिन्छ । देशगत रूपमा हेर्दा वैदेशिक रोजगार गन्तव्य मुलुकको रूपमा रहेका मलेसिया, कतार र युएईमा जाने नेपाली कामदारको सङ्ख्या भने यस समीक्षा अवधिमा उल्लेख्य दरले घट्न गएको छ ।

१६. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले अप्रिल २००९ मा अद्यावधिक गरेको विश्वको आर्थिक परिदृश्यअनुसार विश्व आर्थिक सङ्कटका कारण विश्वको आर्थिक गतिविधि द्रुत गतिमा ओरालो लागेको जनाएको छ । उक्त कोषका अनुसार विश्व आर्थिक मन्दीका कारण सन् २००९ को विश्वको उत्पादन वृद्धि १.४ प्रतिशतले ऋणात्मक रहने अनुमान छ ।

१७. हाल संयुक्त राज्य अमेरिकालगायत अधिकांश औद्योगिक मुलुकहरू आर्थिक मन्दीको अवस्थामा गुञ्जिरहेका छन् भने भारत र चीनलगायत उदीयमान मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदरमा

गिरावट आउने देखिएको छ । विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभाव नेपालमा पनि चालू आर्थिक वर्षको पछिल्लो समयमा पर्न सक्ने देखिएको छ । विश्वको समग्र मागमा आएको ह्रास, रोजगारीमा व्यापक कटौती भएकाले वित्तीय सङ्कटको दोस्रो चरणको प्रभावको रूपमा वास्तविक क्षेत्रमार्फत नेपालको केही क्षेत्रहरूमा सीमित रूपमा प्रभाव पर्न सक्ने देखिएको छ ।

मूल्य स्थिति

१८. २०६५ फागुन महिनामा समग्र वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति १३.१ प्रतिशत रहेको छ । २०६४ फागुनमा उक्त मुद्रास्फीति ७.२ प्रतिशत रहेको थियो । पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य समायोजनको प्रभाव यातायात तथा सवारी साधनको भाडामा नपर्नु तथा लोडसेडिङ, बन्द हडताल, श्रमिक समस्या र कार्टेलिङजस्ता आपूर्तिजन्य कारणहरूले समीक्षा अवधिमा समग्र मूल्यस्थितिमा चाप पर्न गएको हो ।
१९. समूहगत रूपमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्क २०६४ फागुनमा ९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा २०६५ फागुनमा १७.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस समूहअन्तर्गत मुख्यरूपमा चिनी तथा चिनीजन्य वस्तु उप-समूहको सूचकाङ्क ५३.० प्रतिशत, माछा, मासु तथा फुलको २५.२ प्रतिशत, दलहनको २४.६ प्रतिशत र तरकारी तथा फलफूलको २१.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । तर गहुँ तथा गहुँको पीठो उप-समूहको सूचकाङ्क ३.७ प्रतिशतले घटेको छ ।
३०. यसैगरी गैरखाद्य वस्तु तथा सेवा समूहको सूचकाङ्क २०६५ फागुनमा ८.८ प्रतिशतले बढेको छ । २०६४ फागुनमा उक्त सूचकाङ्क ४.९ प्रतिशतले बढेको थियो । यस समूहअन्तर्गतका मुख्य रूपमा सूती तथा सूतिजन्य वस्तु उप-समूहको सूचकाङ्क १६.३ प्रतिशत र यातायात तथा सञ्चार उप-समूहको सूचकाङ्क १३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
२१. राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर २०६४ फागुनमा ६.६ प्रतिशत रहेकोमा २०६५ फागुनमा १२.३ प्रतिशत रहेको छ । समीक्षा

अवधिमा थोक मूल्यअन्तर्गतका कृषिजन्य वस्तुको सूचकाङ्क १५.३ प्रतिशत, आयातित वस्तुको सूचकाङ्क १०.० प्रतिशत र स्वदेशी उत्पादित वस्तुहरूको सूचकाङ्क ८.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

२२. वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६५ फागुनमा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क २०.३ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त सूचकाङ्क ९.० प्रतिशतले बढेको थियो । २०६५ असोज महिनादेखि सरकारी तथा संस्थानका कर्मचारी, सुरक्षाकर्मी, शिक्षकको तलबमा वृद्धि भएकोले समीक्षा अवधिमा तलब सूचकाङ्कमा चाप पर्न गएको छ । तलब तथा ज्यालादरमध्ये तलब उप सूचकाङ्क समीक्षा अवधिमा २०.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस्तो उप सूचकाङ्क अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा १०.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा ज्यालादर उप सूचकाङ्क २०.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यो सूचकाङ्क ८.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

सरकारी वित्त स्थिति

२३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो नौ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी बजेट रु. १२ अर्ब ७२ करोडले बचातमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारी बजेट रु. ५ अर्ब २९ करोडले घाटामा रहेको थियो । सरकारी खर्चको तुलनामा साधन परिचालनको वृद्धि उल्लेख्य रूपमा बढी भएको कारण समीक्षा अवधिमा सरकारको बजेट बचतमा रहेको हो ।
२४. चालू आर्थिक वर्ष को चैत महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च १८.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १०७ अर्ब ६ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सरकारी खर्च ३१.५ प्रतिशतले बढेको थियो । पूँजीगत खर्चमा कमी आएकोले समीक्षा अवधिमा कुल सरकारी खर्चको वृद्धिदरमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा कमी आएको हो ।
२५. समीक्षा अवधिमा चालू खर्च २२.० प्रतिशतले वृद्धि भई २०६५ चैत्र मसान्तमा रु. ७० अर्ब ७५ करोड

- पुगेको छ । अघिल्लो वर्ष सोही अवधिमा चालू खर्च २१.४ प्रतिशतले बढेको थियो । सरकारी कर्मचारीहरूको तलब वृद्धि तथा गैरबजेटरी खर्चमा वृद्धि भएकोले समीक्षा अवधिमा चालू खर्च बढी दरले बढेको हो ।
२६. समीक्षा अवधिमा पूँजीगत खर्च २५ प्रतिशतले घटी रु. १९ अर्ब २२ करोडमा भरेको छ । अघिल्लो वर्ष पूँजीगत खर्चमा ६९.० प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ का लागि सरकारको नीति तथा कार्यक्रम आउनमा केही ढिलाइ हुन गएको, स्थानीय निकायमा जनप्रतिनिधिहरूको अभाव रहेको, नयाँ नेपाल निर्माण अभियानका लागि तोकिएका आयोजनाहरूका लागि अत्यावश्यक कार्यक्रम, निर्देशिका तयार हुन समय लागेको र ठेक्कापट्टालगायत खरिद प्रक्रियामा ढिलाइ भएको कारण पूँजीगत खर्चमा कमी आएको हो ।
२७. समीक्षा अवधिमा राजस्व परिचालन ३९.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ९८ अर्ब ६७ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा राजस्व २५.१ प्रतिशतले बढेको थियो । राजस्व चुहावटमा नियन्त्रण, राजस्व प्रशासनमा सुधारलगायत स्वयंकर घोषणाजस्ता कार्यक्रम एवम् गैर-कर राजस्वको उल्लेखनीय वृद्धिका कारण समीक्षा अवधिमा उत्साहजनक दरले राजस्वको परिचालन भएको हो ।
२८. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारलाई वैदेशिक नगद ऋणबापत रु. २ अर्ब ९८ करोड र वैदेशिक नगद अनुदानबापत रु. १७ अर्ब ६९ करोड प्राप्त भएको छ । अघिल्लो वर्ष ती शीर्षकहरूमा क्रमशः रु. २ अर्ब ७७ करोड र रु. ११ अर्ब ६१ करोड प्राप्त भएको थियो ।
२९. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले रु. ८ अर्ब ७० करोड बराबरको आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ । यस आर्थिक वर्षका लागि रु. २५ अर्बको आन्तरिक उठाउने बजेटमा उल्लेख गरिएको थियो । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सरकारले रु. १३ अर्ब ३३ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको थियो ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

३०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो सात महिनामा वैदेशिक व्यापारतर्फ मिश्रित उपलब्धि हासिल भएको छ । यस अवधिमा निर्यातमा सुधार आए तापनि आयातमा उच्च वृद्धिका कारण व्यापार घाटामा विस्तार हुन गएको छ । समीक्षा अवधिमा कुल निर्यात १९.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४० अर्ब ९ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको पहिलो सात महिनामा कुल निर्यात ३.३ प्रतिशतले ह्रास भएको थियो । अघिल्लो वर्ष ५.५ प्रतिशतले ह्रास भएको भारततर्फको निर्यात समीक्षा अवधिमा २.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २३ अर्ब ८१ करोड पुगेको छ । अन्य मुलुकतर्फको निर्यात भने अघिल्लो वर्ष १.९ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा ५८.४ प्रतिशतले बढी रु. १६ अर्ब २८ करोड पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा भारततर्फ मुख्यतया तयारी पोशाक, जी.आई. पाइप, जुत्ता तथा चप्पल, टुथपेष्ट तथा खयर एवम् अन्य मुलुकतर्फ विशेष गरी दाल, उनी गलैचा, पश्मना, तयारी पोशाक र जडीबुटीको निर्यातमा उल्लेख्य वृद्धि आएको कारण कुल निर्यात बढेको हो ।
३१. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनामा कुल आयात २५.५ प्रतिशतले बढी रु. १५५ अर्ब ७८ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल आयात १८.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतबाट भएको आयात १२.५ प्रतिशतले बढी रु. ८८ अर्ब ५९ करोड पुगेको छ भने अन्य मुलुकबाट भएको आयात ४७.९ प्रतिशतले बढी रु. ६७ अर्ब १९ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्ष, भारतबाट भएको आयात २४.५ प्रतिशतले बढेको थियो भने अन्य मुलुकबाट भएको आयात ९.५ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतबाट मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थ, सवारी साधन तथा पाटपुर्जा, कोल्ड रोल्ड शीट इन्क्वाइल, अन्य मेशिनरी तथा पाटपुर्जा र औषधी एवम् अन्य मुलुकबाट विशेषगरी सुन, विद्युतीय सामग्री, एम.एस विलेट, अन्य मेशिनरी तथा पाटपुर्जा र कम्प्युटर तथा पाटपुर्जाको आयातमा उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि भएको छ ।

३२. समीक्षा अवधिमा, कुल व्यापार घाटा २७.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ११५ अर्ब ६९ करोड पुगेको छ, भने निर्यात/आयात अनुपात अघिल्लो वर्षको २७.० प्रतिशतबाट २५.७ प्रतिशतमा भरेको छ। कुल व्यापारमा भारतको अंश अघिल्लो वर्षको ६४.७ प्रतिशतबाट समीक्षा अवधिमा ५७.४ प्रतिशतमा भरेको छ।
३३. शोधनान्तर स्थितितर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनामा चालू खातामा रु. २० अर्ब ३२ करोडको बचत भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा चालू खाता रु. ७ अर्ब ६२ करोडले घाटामा रहेको थियो। वस्तु व्यापार एवम् सेवा व्यापारमा उच्च घाटा भए तापनि विप्रेषण आप्रवाहमा उत्साहजनक वृद्धि आएको कारण समीक्षा अवधिमा चालू खाता बचतमा रहेको हो। वित्तीय खाताअन्तर्गत, समीक्षा अवधिमा रु. ४ अर्ब ९१ करोड बराबर सरकारी ऋण प्राप्त भएको छ, भने रु. ४ अर्ब ९३ करोड साँवा भुक्तानी भएको छ। चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनामा रु. २५ अर्ब ६८ करोडको शोधनान्तर बचत भएको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा रु. २५ करोडको शोधनान्तर बचत भएको थियो।
३४. विदेशी विनिमय सञ्चितितर्फ २०६५ असार मसान्तको तुलनामा २०६५ माघ मसान्तमा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति १८.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २५१ अर्ब ७९ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को माघ मसान्तमा यस्तो सञ्चिति १.२ प्रतिशतले बढेको थियो। अमेरिकी डलरमा भने २०६५ असारदेखि माघ मसान्तसम्ममा कुल सञ्चिति ४.४ प्रतिशतले बढी अमेरिकी डलर ३ अर्ब २४ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल सञ्चिति अमेरिकी डलरमा गणना गर्दा ३.६ प्रतिशतले बढेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो सात महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तरले ११.३ महिनाको वस्तु आयात र ९.१ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ।

मौद्रिक स्थिति

३५. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो सात महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ११.५ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त मुद्राप्रदाय १०.८ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो। अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेख्य रूपमा बढेको र खुद अमौद्रिक दायित्व घटेकाले विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धि अघिल्लो वर्षभन्दा केही उच्च रहन गएको हो।
३६. मौद्रिक विस्तारका स्रोतहरूमध्ये समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन नाफा नोकसान समायोजित) १५.० प्रतिशत (रु. २५ अर्ब ६८ करोड) ले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सम्पत्ति रु. २५ करोड ११ लाखले बढेको थियो। उत्साहजनक विप्रेषण आप्रवाहका अतिरिक्त सरकारको वैदेशिक सहयोग आप्रवाह पनि बढेकोले खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढेको हो। समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिको विस्तार उल्लेख्य रहे पनि मौद्रिक क्षेत्रको नेपाल सरकारमाथिको खुद दाबी उल्लेखनीय रूपमा घटेको र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिमा कमी आएका कारण खुद आन्तरिक सम्पत्तिको विस्तार न्यून रहेको तथा खुला बजार कारोबारबाट समेत उच्च तरलता प्रशोचन गरिएकाले मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर सीमान्त रूपले मात्र बढेको हो।
३७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो सात महिनामा आन्तरिक कर्जा ६.२ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्ष उक्त कर्जा १२.६ प्रतिशतले बढेको थियो। उच्च साधन परिचालनको तुलनामा पूँजीगत खर्च न्यून रहेकोले समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रु. २३ अर्ब ९९ करोड नगद बचतकायम रहेको छ। उच्च स्तरको नगद बचतका कारण मौद्रिक क्षेत्रको नेपाल सरकारमाथिको खुद दाबी रु. १७ अर्ब ६१ करोडले घटेको र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तारमासमेत कमी आएको हुँदा कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदरमा कमी आएको हो।
३८. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले निजी

क्षेत्रतर्फ थप रु. ४४ अर्ब ५६ करोड कजाप्रवाह भई सो अवधिमा यस्तो कर्जा रु. ३८१ अर्ब ३४ करोड पुगेको छ। समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जामध्ये उत्पादन, निर्माण, धातुजन्य उत्पादन, मेसिनरी तथा विद्युतीय उपकरण, थोक तथा खुद्रा व्यापार र सेवा क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहको वृद्धिदरमा कमी आएको छ भने यातायात उपकरण उत्पादन तथा फिटिङ्ग्स, रियल स्टेट र उपभोग्य कर्जा प्रवाहमा विस्तार भएको छ। समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले घरजग्गातर्फको कर्जा लगानीमा सतर्कता अपनाएका कारण उक्त क्षेत्रतर्फको कर्जाको परिमाण अघिल्लो वर्षभन्दा उच्चरहेको भए पनि कर्जा प्रवाह वृद्धिदरमा भने कमी आएको छ।

३९. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो सात महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको कुल बचत परिचालन रु. ५० अर्ब ७५ करोडले बढेको छ। माघ मसान्तमा रु. ४७२ अर्ब २७ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्ष यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले कुल रु. ३६ अर्ब ३५ करोड निक्षेप परिचालन गरेका थिए।

वित्तीय क्षेत्रको विस्तार

४०. २०६५ चैत मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्या २५ पुगेको छ भने विकास बैंक, वित्त कम्पनी तथा लघु वित्त विकास बैंकको सङ्ख्या क्रमशः ६१, ७८ र १३ पुगी क देखि घ वर्गसम्मको बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कुल सङ्ख्या १७७ पुगेको छ। २०६५ पुस मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूको शाखा सङ्ख्या ६१७ पुगेको छ। यसबाट प्रतिबैंक शाखाबाट औसत करिब ४५ हजार जनसङ्ख्याले सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ।

४१. वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिसँगै साधन परिचालनमा समेत वृद्धि भएको छ। २०६५ माघ मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ४७२ अर्ब २७ करोड बचत परिचालन र रु. ३८१ अर्ब ३४ करोड कर्जा प्रवाह गरेका छन्। २०६४ माघ मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको बचत परिचालन र कर्जा प्रवाह क्रमशः रु. ३७० अर्ब ८० करोड र रु. ३१४ अर्ब ८५ करोड रहेको थियो। २०६४ पुस मसान्तमा विकास बैंकहरूले परिचालन गरेको

निक्षेप तथा कर्जा क्रमशः रु. २१ अर्ब र रु. १८ अर्ब रहेकोमा २०६५ पुस मसान्तमा क्रमशः रु. ३६ अर्ब र रु. २९ अर्ब पुगेको छ। विकास बैंकहरूको सङ्ख्यात्मक र क्षेत्रगत वृद्धिको कारण सम्पति/दायित्वमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हो। त्यसैगरी, वित्त कम्पनीतर्फ २०६४ पुस मसान्तमा निक्षेप र कर्जाको रकम क्रमशः रु. ४१ अर्ब र रु. ४३ अर्ब रहेकोमा २०६५ पुस मसान्तमा निक्षेप र कर्जा क्रमशः रु. ५२ अर्ब ३० करोड र रु. ५३ अर्ब ८६ करोड पुगेको छ।

४२. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था बाहेकका अन्य वित्तीय संस्थाहरू- कर्मचारी सञ्चय कोष र बिमा कम्पनीहरूको समेत वित्तीय साधन परिचालनमा विस्तार आएको छ। प्राप्त पछिल्लो विवरण अनुसार कर्मचारी सञ्चय कोषले २०६५ फाल्गुण सम्ममा रु. ७४ अर्ब ९२ करोड, र बिमा कम्पनीहरूले रु. ४३ अर्ब १५ करोडको स्रोत सङ्कलन गरेका छन्, साथै २०६५ फाल्गुण मसान्तसम्ममा जीवन बिमा कम्पनी ८, निर्जीवन बिमा कम्पनी १६ र १ संयुक्त बिमा कम्पनी गरी जम्मा २५ वटा बिमा कम्पनी कार्यरत रहेका छन्।

४३. अहिलेको अवस्थामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिसँगै नियमन तथा सुपरिवेक्षण अर्थात् समग्रमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्नु चुनौती रहँदै आएको छ भने अभै पनि ग्रामीण क्षेत्र एवम् पिछडिएको वर्गमा समेत वित्तीय सेवाको पहुँच पुऱ्याउनुपर्ने आवश्यकता विद्यमान छ तसर्थ वित्तीय सुदृढीकरण र वित्तीय समावेशीकरण आजको प्रमुख प्राथमिकता रहेको छ।

पूँजी बजार

४४. समीक्षा अवधिमा नेपालको पूँजी बजारमा मिश्रित प्रवृत्ति देखा पर्‍यो। शेयर बजारको प्रवृत्ति मापन गर्ने नेप्से परिसूचक २०६५ भदौ १५ गते हालसम्मकै सर्वाधिक ११७५.३८ विन्दुमा रहन गयो। यसपछि भने निरन्तर ओरालो लागेको शेयर बजार २०६५ माघ ९ गते यस वर्षकै न्यूनतम ६०९.४६ विन्दुमा रहेको छ। अघिल्लो वर्षको तुलनामा नेप्से

सूचकाङ्क १२५.४२ विन्दुले कमी आई २०६५ चैत मसान्तमा ६६१.२७ विन्दुमा कायम रहेको छ । यस अवधिमा बजारमा थप शेयरहरू सूचीकृत हुनु, हालसम्मकै सर्वाधिक रकमको शेयर (नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी) सूचीकृत हुनु, विश्व शेयर बजारमा देखा परेको मन्दीले लगानीकर्ताहरूको आत्मविश्वासमा कमी आउनुजस्ता कारणहरूले पूँजी बजारको परिवर्तनको प्रवृत्तिलाई प्रभाव परेको देखिन्छ ।

४५. शेयर बजारमा हुनसक्ने चलखेल र स्ट्रेबाजीको प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्न मार्जिन लेन्डिङ प्रवृत्तिका कर्जाहरूको कारोबार नियमित हुन आवश्यक देखिएकाले धितोमा रहेको शेयरको मूल्यको अनुगमन हरेक हप्ताको शुक्रवार गरी धितो नपुग भएमा सम्बन्धित ऋणीलाई सूचना गरी २१ दिनभित्र सीमाभित्र ल्याउन यस बैंकबाट निर्देशनसमेत जारी गरिएको छ ।

४६. धितोपत्र बजारको प्रगाढताको मापक बजार पूँजीकरण २०६५ चैत मसान्तमा रु. ४२१ अर्ब १५ करोड ९१ लाख रहेको छ । यसको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ४४.८ प्रतिशत हुन आउँछ । उक्त पूँजीकरण २०६४ चैत्र मसान्तमा रु. २४१ अर्ब १२ करोड ७८ लाख रहेको थियो । शेयर बजारको कुल कारोबारतर्फ चालू आर्थिक वर्षको चैत मसान्तसम्म रु. १६ अर्ब ९८ करोड २९ लाख बराबरको कारोबार भएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा रु. १४ अर्ब ९२ करोड ५० लाख बराबरको कारोबार भएको थियो । त्यसैगरी २०६५ चैत मसान्तसम्म नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि.मा सूचीकृत भएका कम्पनीहरूको सङ्ख्या १५६ पुगेको छ । सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १२५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था, १८ वटा उत्पादन र प्रशोधन गर्ने उद्योग, ३ वटा जलविद्युत् कम्पनी, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक र २ वटा अन्य समूहका कम्पनी रहेका छन् । २०६४ चैत्र मसान्तमा यो सङ्ख्या १४६ रहेको थियो । धितोपत्र बजारले २०६५ जेठ २२ गतेदेखि ओ.टि.सी. (over the counter) को कारोबार खुल्ला गर्‍यो । मिति २०६५ भदौ ८ गते नेपाल दूरसञ्चार कम्पनीको रु. १५ अर्बको शेयर

सूचीकृत भएपछि बजारमा कारोबार हुन सक्ने र सूचीकृत कम्पनीको शेयर सङ्ख्यामा व्यापक फरक पर्ने भएकाले सर्वसाधारणमा जारी भएको शेयरको मात्र गणना गरी Npse Flot Index को शुरूआत भयो ।

४७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को चैत मसान्तसम्ममा नेपाल धितोपत्र बोर्डले ३० वटा कम्पनीहरूको रु. ७ अर्ब ३१ करोड ५५ लाख बराबरको शेयर तथा ऋणपत्र निष्कासनका लागि अनुमति प्रदान गरिसकेको छ । यसमध्ये ४ वटा कम्पनीहरूले रु. ९९ करोड ३० लाख बराबरको साधारण शेयर, २४ वटा कम्पनीहरूले रु. ५ अर्ब ५७ करोड २५ लाख बराबरको हकप्रद शेयर र २ वटा कम्पनीहरूले रु. ७५ करोड बराबरको डिभेन्चर निष्कासनको लागि स्वीकृति प्राप्त गरेका थिए । नेपाल सरकारको विकास ऋणपत्रको प्राथमिक निष्कासन बोलकबोल प्रथाद्वारा नेपाल राष्ट्र बैंकले गर्ने र दोस्रो बजार कारोबार नेपाल स्टक एक्सचेन्जमा हुने व्यवस्था छ । यस क्रममा समीक्षा अवधिमा रु. २ अर्ब बराबरको विकास ऋणपत्र तथा रु. ७० करोड बराबरको नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक निष्कासन भयो । यस अतिरिक्त नेपाल सरकारको राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचत पत्रको दोस्रो बजार कारोबारका लागि अ.ब. २०६५/६६ मा ६८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले बजार निर्माताको रूपमा कार्य गर्ने अनुमति प्राप्त गरेका छन् । गत आ.व. २०६४/६५ मा ५५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बजार निर्माताको रूपमा कार्यरत रहेका थिए ।

४८. शेयर बजारको दिगो विकासका लागि पूँजीबजारमार्फत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पूँजी परिचालन गरे जस्तै उत्पादनमूलक उद्योग अर्थात् वास्तविक क्षेत्र (real sector) लाईसमेतपूँजी बजारतर्फ प्रोत्साहित गर्नु आवश्यक देखिन्छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक वर्षको अवधिमा शेयर बजारको विकास र वित्तीय क्षेत्रसमेतको स्थायित्वका लागि शेयरको धितोमा गरिने कर्जा प्रवाह (margin lending) र मार्जिन कलसम्बन्धी नयाँ निर्देशन जारी गरिसकेको छ ।

मौद्रिक तरलता, कर्जा तथा विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

मौद्रिक तथा तरलता व्यवस्थापन

४९. २०६५ असोज १३ गते जारी गरिएको मौद्रिक नीति २०६५/६६ को मध्यावधि समीक्षा २०६५ चैत ९ गते सार्वजनिक भइसकेको छ । मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दाको अवस्थामा वस्तु तथा सेवालगायत शेयर तथा घर जग्गाको मूल्यमा चापको अवस्था विद्यमान थियो । वास्तविक ब्याजदरसमेत ऋणात्मक रहेको परिप्रक्ष्येमा मूल्य स्थिरता तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा पर्नसक्ने जोखिमलाई समेत दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको कडा अडान निर्धारण गरिएको थियो । यसका अतिरिक्त संविधानसभाको निर्वाचनपश्चात् गठित सरकारले विगतभन्दा ठूला आकारको बजेट प्रस्तुत गरेकाले अर्थतन्त्रमा थप मौद्रिक विस्तार हुन सक्नेतर्फ सजग रही मुद्राप्रदाय तथा समष्टिगत मागको कारणबाट आन्तरिक तथा बाह्य स्थायित्वमा असर नपरोस् र लक्षित आर्थिक वृद्धिलाई आवश्यक पर्ने तरलताको सहज उपलब्धतामा अवरोध नहुने गरी मौद्रिक नीतिको अडान कडा राखिएको थियो ।
५०. आर्थिक तथा वित्तीय विश्लेषणका आधारमा तय गरिएको कडा मौद्रिक नीतिको अग्रिम अडानका रूपमा अनिवार्य नगद अनुपात ५.० प्रतिशतबाट ५.५ प्रतिशत र बैंकदरलाई ६.२५ प्रतिशतबाट ६.५ प्रतिशत कायम गरिएको थियो । मौद्रिक नीतिको लक्ष्यानुरूप तरलताका व्यवस्थापन गर्न तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनालाई प्रमुख आधारस्तम्भको रूपमा लिने गरिएको छ ।
५१. मौद्रिक तरलता व्यवस्थापन गर्ने एक महत्त्वपूर्ण उपायको रूपमा रहेको विदेशी विनिमय बजारमाथि गारिने हस्तक्षेपअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो नौ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ४० करोड खुद खरिद गरी रु. १०८ अर्ब ४ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ५ करोड खुद खरिद गरी रु. ६५ अर्ब ९८ करोड बराबरको

खुद तरलता प्रवाह गरेको थियो । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह उत्साहजनक रूपले बढेकाले समीक्षा अवधिमा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर खरिदमार्फत उच्च तरलता प्रवाह हुन गएको हो । त्यस्तै, विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेप प्रक्रियालाई पारदर्शी लागि Window दिई आवश्यक तरलता उपलब्ध गराउने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

५२. भारतीय रुपैयाँको व्यवस्थापनतर्फ आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो नौ महिनामा अमेरिकी डलर १ अर्ब ११ करोड बिक्री गरी भा. रु. ५३ अर्ब ४० करोड खरिद भएको छ । अघिल्लो वर्षको यस अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ५ करोड बिक्री गरी भा. रु. ४१ अर्ब ८२ करोड खरिद भएको थियो । अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा नेपाल आयल निगमले भारतीय आयल निगमलाई बढी भुक्तानी गरेको कारणले भारतीय मुद्रा खरिद गर्न अमेरिकी डलरको बिक्री बढेको हो ।
५३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो नौ महिनासम्ममा खुला बजार कारोबारमार्फत रु. ११ अर्ब ७२ करोड बराबरको खुद तरलता प्रशोचन भएको छ । उक्त प्रशोचित तरलतामध्ये समीक्षा अवधिमा सोभै बिक्री बोलकबोलबाट रु. ७ अर्ब ४६ करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट रु. १३ अर्ब २६ करोड गरी कुल तरलता प्रशोचन रु. २० अर्ब ७२ करोड रहेको छ भने रिपो बोलकबोलबाट रु. ९ अर्बको तरलता प्रवाह गरिएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सोभै बिक्री बोलकबोलबाट रु. ४ अर्ब ४७ करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट रु. ६ अर्ब ५७ करोड गरी कुल रु. ११ अर्ब ४ करोड तरलता प्रशोचन भएकोमा रिपो बोलकबोलबाट रु. ९ अर्बको तरलता प्रवाह गरिएकोले खुद तरलता प्रशोचन रु. २ अर्ब ४ करोड भएको थियो ।
५४. समीक्षा अवधिमा खासगरी २०६५ माघ र फागुन महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको तरलतामा केही चाप बढ्यो । समीक्षा अवधिमा विदेशी विनिमय कारोबारमार्फत उच्च तरलता प्रवाहित

गरिएको भए पनि नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग उच्च नगद बचत कायम रहन गएको, चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा उच्च दरले विस्तार भएको र फागुन महिनामा सिटिजन्स इन्टरनेशनल बैंक लिमिटेड र बैंक अफ एसियाले सर्वसाधारणको लागि प्राथमिक शेयर निष्कासन गरेकोले तरलताको माग बढेको कारण उक्त महिनाहरूमा बैंकिङ क्षेत्रको तरलतामा केही कमी देखिएको हो । तरलतामा देखिएको उक्त अल्पकालीन सङ्कुचनलाई व्यवस्थापन गर्न यस बैंकले खुला बजार कारोबार अन्तर्गत रिपो बोलकबोलमार्फत रु. ९ अर्ब प्रवाह गरेको थियो ।

५५. भुक्तानी प्रणालीलाई सहज र सुनिश्चित गर्न व्यवस्था गरिएको स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग मौद्रिक नीतिको समकक्षीको रूपमा वाणिज्य बैंकहरूलाई मात्र प्रदान गरिँदै आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूलाई पनि समकक्षीको दायराभित्र राखिएकोले उक्त सुविधाको उपयोग विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूले पनि तोकिएको मापदण्डभित्र रहेर गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ, यद्यपि समीक्षा अवधिमा कुनै पनि विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीले उक्त सुविधाको उपयोग भने गरेका छैनन् ।

५६. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति जारी भएपश्चात् समकक्षीको दायरा फराकिलो पारिएको सन्दर्भमा केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग सरकारी ऋणपत्रको परिमाण न्यून रहन सक्ने स्थितिलाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारको ऋणपत्रको धितोमा दिइने स्थायी तरलता सुविधाको सीमालाई ९० प्रतिशतमा पुऱ्याइएको र अन्य व्यवस्था यथावत् राखी स्थायी तरलता सुविधाबापतको पेनाल दर २.० प्रतिशतबाट बढाई ३.० प्रतिशत कायम गरिएको मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भइसकेको छ । यस सुविधाअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो नौ महिनाको अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले उपयोग गरेको स्थायी तरलता सुविधा रु. ८६ अर्ब ६२ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले कुल रु. ७६ अर्ब ३५ करोड बराबरको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग

गरेका थिए । त्यस्तै समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर बैंक कारोबार कुल रु. २२० अर्ब ५० करोड रहेकोमा अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा कुल रु. २०३ अर्ब ४० करोड अन्तरबैंक कारोबार भएको थियो ।

५७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिमा निर्यात कर्जाको पुनर्कर्जादरलाई ५० आधार विन्दुले घटाई २.५ प्रतिशतबाट २.० प्रतिशत कायम गरिएको छ भने यस्तो कर्जामा वाणिज्य बैंकहरूले सम्बन्धित ऋणीबाट ५.० प्रतिशतभन्दा बढी ब्याजदर असुल नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूलाई विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात पुनर्कर्जाको ब्याजदर प्रचलित लाइबोरमा ०.२५ विन्दु प्रतिशत थपेर कायम गरिने व्यवस्था गरिएको छ । मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भएका अन्य पुनर्कर्जादरहरूमा भने कुनै परिवर्तन नगरी रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा दर १.५ प्रतिशत, साना तथा घरेलु उद्योगलाई प्रवाह भएको कर्जाको धितोमा प्रदान हुने पुनर्कर्जादर २.५ प्रतिशत र वैदेशिक रोजगार पुनर्कर्जा दरलाई १.५ प्रतिशतमा नै यथावत् राखिएको छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि नेपाल राष्ट्र बैंकले रुग्ण उद्योगहरूलाई सहूलियत दरमा पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउँदै आएकोमा २०६५ पुस मसान्तसम्ममा एउटा होटललाई कुल रु. ७० लाख पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएको छ ।

५८. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को नौ महिनामा अल्पकालीन बजार ब्याजदरहरू बढेको देखिएको छ । २०६५ चैत महिनामा ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको मासिक भारित औसत ब्याजदर ५.९८ प्रतिशत रह्यो । अघिल्लो वर्षको यसै महिनामा सो ऋणपत्रको मासिक भारित औसत ब्याज दर ४.०६ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी, २०६५ चैत महिनामा भारित औसत मासिक अन्तर बैंक ब्याजदर ५.०६ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त ब्याजदर २.६९ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा नेपाल सरकारको उल्लेख्य बचत कायम रहेकोले तरलतामा केही कमी आई अल्पकालीन बजार ब्याजदरमा वृद्धि भएको हो ।

विपन्न वर्ग कर्जा तथा लघु वित्त

५९. नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपाल सरकारर अन्य अन्तर राष्ट्रिय दातृ संस्थाहरूसँग समन्वय गरी ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न वर्गमा लघु कर्जा, लघु बचत, लघु बिमा, विप्रेषण स्थानान्तरणजस्ता वित्तीय सेवा प्रदान गरी उनीहरूको जीवनस्तर उकास्दै जाने सन्दर्भमा विगत तीन दशकभन्दा अगाडिदेखि नै लघु वित्तसम्बन्धी विविध कार्यक्रमहरू विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्था, सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूमार्फत नेपालका ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न तथा लक्षित वर्गसम्म पुऱ्याइरहेको छ । यस सम्बन्धमा विपन्न वर्गमा प्रवाह हुने कर्जाका सम्बन्धमा यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले युवा तथा साना व्यवसायी स्वरोजगार कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६५ अन्तर्गत युवा तथा साना व्यवसायीहरूलाई विनाधितो बढीमा दुई लाख रुपैयाँसम्मको कर्जा लगानी गरेमा त्यस्तो कर्जालाई विपन्न वर्गमा गणना गर्ने नीतिगत व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
६०. नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधि अन्तर्गत पचास किलोवाटसम्मको लघु जलविद्युत् परियोजना, घरेलु सौर्य विद्युत् प्रणाली, सौर्य चूलो, सौर्य ड्रायर, सौर्य विद्युत् पम्प, बायोग्याँस, सुधारिएको पानी घट्ट, सुधारिएको चूलो र वायु ऊर्जा प्रयोजनमा प्रतिपरिवार साठी हजार रुपैयाँमा नबढ्ने गरी प्रवाह गरेको कर्जालाई विपन्न वर्गमा गणना गर्ने भनी परिमार्जन गरिएको छ ।
६१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट विपन्न वर्गमा गणना हुन योग्य व्यक्तिहरूका लागि मात्र घरजग्गा खरिद तथा घर निर्माण कर्जाको आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले तोकिए अनुसारको शर्तको अधिनमा रही रु. ४ लाखसम्मको कर्जालाईसमेत विपन्न वर्गको कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था रहेको छ ।
६२. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त (क, ख, र ग वर्गका) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले घ वर्गको वित्तीय संस्थामा गरेको संस्थापक शेयर पूँजी लगानीलाई समेत अप्रत्यक्ष रूपमा विपन्न वर्गमा प्रवाह गरिएको कर्जासरह गणना गरिने व्यवस्था

गरिएको छ । त्यस्तै बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त वाणिज्य बैंक (क वर्ग), विकास बैंक (ख वर्ग) र वित्त कम्पनी (ग वर्ग) बाट प्रत्यक्ष रूपमा तोकिएका सर्तहरूको अधीनमा रही मुनाफा आर्जन गर्ने उद्देश्य नभएका अस्पताललाई प्रवाह हुने कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।

६३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि वाणिज्य बैंकहरूको लागि विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जा अनुपात साविकको ३.० प्रतिशत यथावत् कायम गरी २०६५ कात्तिक १ देखि लागू हुने गरी आफ्नो कुल कर्जाको आधारमा विकास बैंकले १.५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीले समेत १ प्रतिशत विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपले कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

६४. वैदेशिक रोजगारको लागि दलित, जनजाति, महिला, उत्पीडित, मधेशी, अल्पसङ्ख्यक तथा पिछडिएका वर्गका (नेपाल सरकारले परिभाषा गरेबमोजिम) तथा विकास बैंकहरूलाई रु. ५० करोडसम्मको पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरी यो सुविधामा लगाइने पुनर्कर्जा दर १.५ प्रतिशत रहने र यो सुविधा उपयोग गर्दा वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरूले सम्बन्धित ऋणीबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

६५. २०४७ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम उपयोग हुने गरी लक्षित वर्गको आर्थिक एवम् सामाजिक विकास गर्न थोक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । कोषबाट विपन्न वर्गको आर्थिक उत्थानका लागि पहिलो पटक प्रतिव्यक्ति रु. ४० हजार, दोस्रो पटक रु. ५० हजार र तेस्रो पटक रु. ६० हजारसम्म सहकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूमार्फत लघु कर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था रहेको छ । नेपाल सरकारबाट उक्त कार्यका लागि २०४७/१२/३ मा रु. १ करोड र २०४९/३/२३ मा रु. १ करोड, मिति २०६२ मार्गमा रु. २ करोड

र २०६४ वैशाख १६ मा रु. ५ करोड गरी जम्मा रु. ९ करोडको बीज पूँजी प्राप्त भएको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंकबाट आ.व. २०५९/६० मा रु. १० करोड, आ.व. २०६०/०६१ मा रु. ७.४८ करोड र आ.व. २०६१/६२ मा रु. ७.८६ करोड प्राप्त भई कुल रु. ३४.३४ करोड पूँजी प्राप्त भएको छ। सोही पूँजीबाट कोषले आफूसँग आबद्ध संस्थाहरूलाई सम्बन्धित संस्थाहरूको प्राथमिक पूँजीमा शेयर पूँजी, साधारण जगेडा र नाफा रकमका आधारमा पहिलो कर्जामा २० गुणासम्म, दोस्रो र तेस्रो कर्जाको हकमा १५ गुणासम्म हुने गरी पहिलो पटक रु. १५ लाख, दोस्रो पटक रु. २० लाख र तेस्रो पटक रु. २५ लाखसम्मको कर्जा किस्ताबन्दीमा उपलब्ध गराउँदै आएको छ।

६६. कोषबाट २०६५ साल फागुन मसान्तसम्ममा ५३ वटा गैर-सरकारी संस्था र २९० वटा सहकारी संस्थाहरूलाई रु. २२ करोड ९४ लाख कर्जाप्रवाह भएको छ। उक्त कर्जामध्ये रु. ११ करोड ७० लाख असुली भएको छ भने रु. ११ करोड २४ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ। कोषको कर्जा असुलीदर ९१.१ प्रतिशत रहेको छ। कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैर-सरकारी संस्थाले २७ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ४६ जिल्लामा गरी कुल ५० वटा जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन्। यसरी कोषबाट २०६५ फागुन मसान्तसम्ममा ५० जिल्लाहरूको १४,९६२ घर परिवारले विविध आयमूलक स्वरोजगार कार्यमा संलग्न रही प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन्।

६७. यसैगरी आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकको तर्फबाट गरिने पूँजीगत योगदानबाट दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू खासगरी चिया, अलैची, कोल्डस्टोरका लागि आवश्यक पर्ने पूँजीको व्यवस्था गर्न कृषि विकास बैंक र लघु वित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाई कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्थासमेत रहेको छ। यस अन्तर्गत २०६५ फागुनसम्ममा पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल, मध्य-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक तथा साना किसान विकास बैंक प्रत्येकलाई रु. १/१ करोड गरी जम्मा रु. ४ करोड कर्जा प्रदान गरिएकोमा

पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक र मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकले सम्पूर्ण कर्जा चुक्ता गरिसकेका छन् भने मध्य-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकबाट रु. १६ लाख ८७ हजार र साना किसान विकास बैंकबाट रु. ९९ लाख ९९ हजार कर्जा असुली हुन बाँकी रहेको देखिन्छ। त्यस्तै पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा रु. १ करोड ५० लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ। कृषि विकास बैंकलाई कोषको दीर्घकालीन कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत हालसम्म जम्मा रु. ११ करोड ९२ लाख कर्जा प्रदान गरिएको छ।

६८. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका विपन्न महिलाको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले देशका पाँचवटै विकास क्षेत्रमा स्थापित ग्रामीण विकास बैंकहरूबाट प्राप्त प्रारम्भिक तथ्याङ्कअनुसार २०६५ पुस मसान्तसम्ममा कुल १,४७,७८९ ग्रामीण महिला सदस्यहरूलाई करिब रु. १७ अर्ब ३३ करोड कर्जा प्रवाह गरिएको छ। यसमध्ये रु. १५ अर्ब ६० करोड असुली भई रु. १ अर्ब ७३ करोड कर्जा असुल हुन बाँकी रहेको छ। यी बैंकहरूले २०६५ पौष मसान्तसम्ममा देशका ४९ जिल्लाका १,१०० गाउँ विकास समितिहरूमा रहेका ५,४५५ केन्द्रहरूमार्फत लघु वित्तीय सेवा उपलब्ध गराएका छन्। लघु उद्यम तथा व्यवसायहरूको माध्यमबाट आयआजनका अवसरहरू वृद्धि गरी ग्रामीण क्षेत्रमा व्याप्त रहेको गरिबी र बेरोजगारीको सङ्ख्या न्यूनीकरण गर्नका लागि यी बैंकहरूको योगदान महत्त्वपूर्ण रहेको छ।

६९. ग्रामीण विकास बैंकहरूको वित्तीय सुदृढीकरण तथा समग्र रूपमा सबलीकरणका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको तत्वावधानमा २०५८ देखि २०६३ सम्मका लागि ५ वर्षे संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमको थालनी गरिएको थियो। संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमको क्रममा ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई क्रमशः Divestment गर्दै जाने उद्देश्यअनुरूप हालसम्म पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लि.बाट निजीकरण कार्यको शुरुवात भई नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत शेयर नेपाल राष्ट्र

बैंकको नाममा १० प्रतिशत शेयर मात्र बाँकी रहेको छ । त्यसैगरी पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक र मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको सम्पूर्ण शेयर निजीक्षेत्रमा हस्तान्तरण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । २०५८ सालमा थालनी भएको ५ वर्षे संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम सम्पन्न भई दोस्रो चरणको सुधार कार्यक्रमको सम्बन्धमा मध्य तथा सुदूर पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिई सोसम्बन्धी कार्ययोजनाको तयारी भइरहेको छ भने अन्य ग्रामीण विकास बैंकहरूलगायत निजी क्षेत्रका लघु वित्त विकास बैंकहरूसमेतको क्षमता अभिवृद्धिका लागि ठोस कार्यक्रम ल्याउने कार्य भइरहेको छ ।

७०. एसियाली विकास बैंकबाट सन् २००७ देखि २०११ सम्म सञ्चालन हुने ग्रामीण वित्त क्षेत्र विकास एकीकृत कार्यक्रम अन्तर्गत अर्थ मन्त्रालयमा स्थापित आयोजना व्यवस्थापन एकाइ अन्तर्गत रहने गरी बैंकको लघु वित्त विभाग अन्तर्गत एक आयोजना कार्यान्वयन एकाइ गठन भई कार्य भइरहेको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

७१. विदेशी मुद्राको विप्रेषण र सटही कारोबार गर्न स्वीकृति लिएका कम्पनी/फर्महरूको सङ्ख्या यस ४० पुगेको छ । नेपाल अधिराज्यभर मनिचेञ्जर कम्पनी/फर्मको सङ्ख्या ४१५ र काठमाडौं उपत्यकाभित्र मात्रै २०३ पुगेको छ । हालसम्म विदेशी मुद्राको होटेलतर्फ २६३, ट्रेकिङ्गतर्फ ९३१, ट्राभल एजेन्सी तथा विदेशी एयर लाइन्सका जि.एस.ए/पि.एस.ए तर्फ ११४१, कागों कुरियरतर्फ २८१, विभिन्न संघ/संस्था ६३ र स्वदेशी तथा विदेशी एअरलाइन्स तर्फ ३५ गरी कुल सङ्ख्या २७१४ पुगेको छ । यो सङ्ख्यामध्ये २६३ वटाले यसै आर्थिक वर्षमा स्वीकृति पाएका छन् ।

७२. लगानी र विदेशी विनिमय सञ्चिति प्लेसमेन्टलाई विविधीकरण गर्न, लगानी गर्न सकिने बैंक (Eligible Bank) को सङ्ख्या वृद्धि गरी UBS, Deutsche Bank AG, Credit Suisse जस्ता

बैंकहरूसँग Dealing गरिएको र FIXBIS, BIS Investment Poll Series जस्ता दीर्घकालीन उपकरणहरूमा लगानी गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनुका साथै विश्वव्यापी आर्थिक मन्दीका कारण अमेरिकालगायत विश्वका विकसित मुलुकमा ब्याजदरमा हास आई बैंकको ब्याज आम्दानीमा कमी आउन सक्ने सम्भावनालाई विचार गरी भारतस्थित विभिन्न वाणिज्य बैंकहरूमा एक वर्षसम्मको आवधिक निक्षेपमा समेत लगानी गर्ने कार्य शुरू गरिएको छ ।

७३. विदेशी विनिमय सञ्चिति व्यवस्थापनमा निहित सञ्चालन जोखिम कम गर्नका लागि Front Office र Back Office को रूपमा सङ्गठन संरचना तयार गरी नियमित रूपमा जोखिम प्रतिवेदन तयार गर्ने गरिएकोमा यी दुई अफिसहरूसँग समन्वय गरी विश्लेषण प्रतिवेदन, जोखिम प्रतिवेदन र अन्य आवश्यक प्रतिवेदनहरू तयार गरी लगानी समितिसमक्ष सुझाव पेश गर्नका लागि मध्यस्थ कार्यालयसमेत खडा गर्ने गरी अगाडि बढाइएको कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

७४. ए.सी.यू.को भुक्तानी सम्बन्धी विद्यमान प्रक्रियालाई सरलीकरण गर्ने क्रममा २०६५ साउन १ गतेदेखि लागू हुने यस बैंकको विदेशी विनिमय विभागको ए.सी.यू. डेस्कमार्फत भुक्तानी हुने र २०६५ पौष १७ गतेदेखि लागू हुने गरी यूरोमा समेत कारोबार गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

७५. भारतमा अध्ययन गर्न जाने विद्यार्थी, निजको अभिभावक, बाबु वा आमाको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खातामा रहेको मौजदातले भ्याएसम्म सम्बन्धित विश्व विद्यालय वा कलेजको आधिकारिक कागजातका आधारमा इ.प्रा. परिपत्र सङ्ख्या : ४४८ मा तोकिएका सर्तहरू पूरा भएको अवस्थामा अध्ययन गर्ने शिक्षण संस्थाको नाममा शिक्षण शुल्कबापत विदेशी मुद्रामा समेत भुक्तानी गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

७६. भारतमा कार्यरत नेपालीहरूको आर्जनलाई बैंकिङ्ग प्रणालीमार्फत नेपाल भित्र्याउने कार्यमा संलग्न निकायले ल्याएको भारतीय रुपैयाँ जम्मा भएको मितिले बढीमा सात कार्य दिनसम्म मात्र

आफ्नो खातामा राख्न पाइने सर्तमा भारतीय रूपैयाँमा खाता खोल्न दिने व्यवस्था गरिएको छ। त्यस्तै, रेमिटेन्ससम्बन्धी कारोबार गर्ने निकायको खातामा जम्मा भएको विदेशी मुद्रा जम्मा भएको मितिले सात दिनसम्म मात्र विदेशी मुद्रामा राख्न पाउने व्यवस्था रहेकोमा सो अवधि बढाई १५ दिन कायम गरिएको छ।

७७. विदेशी विनिमय दरमा भएको परिवर्तनको कारणले हुन सक्ने नोक्सानलाई दृष्टिगत गरी नेपालमा कार्यरत एयरलाइन्स, जि.एस.ए., पि.एस.ए र ट्राभल एजेन्टहरूले विदेशी मुद्रामा रिप्याट्रिएशन गर्नुपर्ने गरी नेपाली रूपैयाँमा बिक्री गरेका हवाई टिकटबापत सङ्कलित रकमको लागि सटही माग गरेमा सोही सटही गरेको विदेशी मुद्राबाट रिप्याट्रिएशन गर्नुपर्ने शर्तमा निश्चित विवरणको आधारमा प्रचलित विनिमय दरमा विदेशी मुद्रा सटही गरी आफ्नो विदेशी मुद्रा खातामा जम्मा गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

७८. प्रतीतपत्र कारोबारसम्बन्धी यस बैंकको इ.प्रा. परिपत्र सङ्ख्या : ३८१ मा रहेको धरौटीसम्बन्धी व्यवस्थालाई सरलीकरण एवम् परिमार्ज गरी बैंकहरूले भन्सार कार्यालयहरूको नाममा जारी गर्ने चेकहरूको भुक्तानी सुनिश्चित हुने व्यवस्था गरिएको छ। विभिन्न निकाय, आयोजना, परियोजना तथा अन्य सङ्गठित निकायहरूले आफूलाई आवश्यक पर्ने वस्तु तथा सेवाहरू ग्लोबल टेण्डरको माध्यमबाट भारतबाट समेत खरिद गर्दाको भुक्तानी प्रचलित व्यवस्थाअन्तर्गत रही परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा गर्न दिने व्यवस्था गरिएको छ।

७९. वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त हुने रेमिटेन्सको अध्यावधिक बैंक तथा वित्तीय संस्था एवम् इजाजत प्राप्त अन्य निकायहरूसँग निर्धारित ढाँचामा नियमित तथ्याङ्क लिने व्यवस्था गरिएको छ। चिनिया युआनको सटही व्यवस्थामा केही थाप गरी चिनमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी तथा निजहरूले अध्ययन गर्ने विश्वविद्यालय वा कलेजको नाममा सटही सुविधा उपलब्ध गराउन तथा चिन भ्रमणमा जाने नेपाली नागरिकसँग

समेत खरिद तथा बिक्री गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ।

८०. प्रचलित व्यवस्थानुसार परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न ग्राह्य रेमिटेन्ससम्बन्धी काम गर्न यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त निकायहरूको खातामा जम्मा भएको परिवर्त्य विदेशी मुद्रासमेत पावर पर्चेज बापत भुक्तानी प्रयोजनको लागि नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले खरिद गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ।

८१. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सूचीमा रहेको १२४ वस्तुहरूको सङ्ख्या वृद्धि गरी हाल १३५ पुयाइएको छ। त्यसैगरी मौद्रिक नीति २०६५/६६ मा उल्लिखित विदेशी विनिमय व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन स्थिति मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा उल्लेख भइसकेको छ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार तथा नियमन र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

८२. नेपाल सरकारको आर्थिक सुधार कार्यक्रमको एक महत्त्वपूर्ण अङ्गका रूपमा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई लिइएको छ। वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको कार्यान्वयन एकाइका रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले यस कार्यक्रमलाई अघि बढाउँदै आएको छ। मुलुकको वित्तीय क्षेत्रलाई स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, कुशल तथा व्यावसायिक बनाई आर्थिक विकासको लागि पर्याप्त योगदान दिन सक्ने बनाउने लक्ष्य लिइएको वित्तीय क्षेत्र प्राविधिक सहयोग परियोजनाको अवधि २०६८ पुस ११ सम्म थप गरिएको छ।

८३. वित्तीय क्षेत्र सुधारअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको रिइञ्जिनियरिडतर्फ वित्तीय क्षेत्रको विकास तथा बदलिँदो परिस्थितिसँग सामञ्जस्य कायम गर्दै नेपाल राष्ट्र बैंकलाई एउटा सक्षम केन्द्रीय बैंकको रूपमा रूपान्तरण गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको रिइञ्जिनियरिडसम्बन्धी कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको छ। नेपाल राष्ट्र बैंकको रिइञ्जिनियरिडतर्फ हालसम्मको प्रगतिअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको

रिइञ्जिनियरिडको कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा ल्याउन विश्व बैंकले ६ जना स्थानीय चार्टर्ड एकाउण्टेण्टहरू नियुक्त गर्न सिफारिस गरेकोमा नेपाल राष्ट्र बैंकको पहलमा बैंकभित्रै कार्यरत ७ जना चार्टर्ड एकाउण्टेण्टहरूको एउटा कार्यदल गठन गरिएको थियो । सो कार्यदलले तोकिएको कार्य सम्पन्न गरी पेश गरिएका प्रतिवेदनहरू कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेका छन् ।

८४. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको सूचना प्रविधि क्षमता पुनर्संरचनाका लागि आई.टी. कन्सल्ट्यान्टको रूपमा कार्यरत परामर्शदाताबाट तयार गरिएको सफ्टवेयर/हार्डवेयर कम्प्युनिकेशन एण्ड डिसास्टर रिफभरी सिस्टमसम्बन्धी दुई छुट्टाछुट्टै बिड स्पेसिफिकेशन्स बैंकलाई बुझाएकोमा उक्त डकुमेण्टहरूमा आवश्यक परिमार्जन गर्न परामर्शदातालाई जानकारी गराइएको थियो । निज परामर्शदातालाई डकुमेण्टमा बैंकको आवश्यकता अनुसारको फेरबदल गरी बुझाउन २०६४ चैत ७ गतेसम्मको म्याद दिइएकोमा निजबाट उक्त अवधिसम्म कुनै पनि उत्तर प्राप्त हुन नआएकोले विश्व बैंकको सहमति लिई आई.टी. कन्सल्ट्यान्ट र यस बैंकबीच भएको सम्झौता भङ्ग गरिएको छ ।

८५. यस बैंकको जनसम्पर्क अधिकृत पदमा कार्यरत परामर्शदाताको सम्झौता अवधि २०६५ असार १६ मा समाप्त भएकोले नयाँ जनसम्पर्क अधिकृत नियुक्ति गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ । त्यस्तै यस बैंकको जनशक्ति परामर्शदाता पदमा कार्यरत परामर्शदाताको सम्झौता अवधि २०६५ चैत २६ मा समाप्त भएकोमा सो अवधिपश्चात्का लागि निजसँगको करार थप गरिएको छैन ।

८६. नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको प्रमुख कार्यकारी अधिकृत पदमा कार्य गर्न यस बैंकका प्रथम श्रेणीका अधिकृतलाई खटाइएकोमा निजबाटै उक्त बैंकको व्यवस्थापनलगायत दैनिक कार्य सम्पादन भइरहेको छ । उक्त बैंकमा खुल्ला प्रतिस्पर्धाबाट नयाँ प्रमुख कार्यकारी अधिकृत

नियुक्तिको लागि आवश्यक प्रक्रिया प्रारम्भ भइसकेको छ भने यसरी नयाँ प्रमुख कार्यकारी अधिकृत नियुक्ति भएपछि पनि उक्त बैंकको पुनर्संरचनाका कार्यहरूलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

८७. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको हकमा भने हाल उक्त बैंकमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत र प्रमुख सूचना प्रविधि अधिकृत रहेको व्यवस्थापन समूहले उक्त बैंकको पुनर्संरचनाका कार्यहरूलाई निरन्तरता दिइएको छ भने हालको व्यवस्थापन समूहका सदस्यहरूको पदावधि २०६६ माघ १ गतेसम्म थप गरिएकोले सोही अवधिसम्मको लागि करार सम्पन्न भएको छ ।

८८. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचनागत सुधारको कार्य भइरहेको सन्दर्भमा उक्त दुवै बैंकको लागि बैंक पुनर्संरचना सल्लाहकार नियुक्त गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

८९. समग्र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमतामा अभिवृद्धि तर्फ हालसम्मको प्रगतिअन्तर्गत कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडको यान्त्रिकीकरणको कार्य प्रारम्भ गरिएको छ । यसअन्तर्गत कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडबाट तयार गरी यस परियोजनामा पेश भएको बिड डकुमेन्टको सम्बन्धमा आवश्यक छलफल गरी सोसम्बन्धी थप कार्य अगाडि बढाउने प्रयोजनका लागि कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडको यान्त्रिकीकरण समिति गठन गरी सोही समिति कार्यरत रहेको छ । त्यस्तै ऋण असुली न्यायाधिकरणको कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धिको लागि तालिम, अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमण कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ ।

नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचनागत सुधार

९०. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्ने प्रमुख उद्देश्यसहित उक्त बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (ग) को उपदफा १ (ण) अनुसार यस बैंकको नियन्त्रणमा लिइएको र त्यस्तो नियन्त्रणको अवधि २०६७ फागुन मसान्तसम्म रहेको छ । उक्त बैंकको पुनर्संरचना गर्ने

सम्बन्धमा नियुक्त परामर्शदाता फर्म Bank of Scotland (Ireland) को ICC Consulting सँग भएको सम्झौताको म्याद २०६४ साउन ५ देखि पूर्णतः समाप्त भएको र अर्को व्यवस्था नभएसम्म केही समयका लागि यस बैंकबाट नै भए पनि कर्मचारीहरू खटाई एक टोली बनाई नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सञ्चालन गराउनुपर्ने देखिएकोले मिति २०६४।४।११ देखि यस बैंकका कर्मचारीहरू सम्मिलित तीन सदस्यीय व्यवस्थापन समूह गठन गरी बैंकको व्यवस्थापन सञ्चालन गरिँदै आएकोमा हाल सोही समूहका एकजना सदस्यबाट नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सञ्चालन गरिएको छ ।

९१. त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूसँग श'रूमा २०५९ माघ २ देखि पटक पटक गरी हाल २०६६ माघ १ समका लागि करार अवधि थप गरिएको छ ।

९२. पुनर्संरचनाको क्रममा रहेका यी दुवै बैंकहरूको भाखा नाघेको कर्जाको असुलीतर्फको प्रगति सन्तोषजनक रहेको नदेखिए तापनि दुवै बैंकहरूको हालसम्मको प्रगतिलाई समग्रमा समीक्षा गर्दा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि खुद मुनाफा आर्जन गरेको, बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषलाई घटाउँदै लगेको, बैंकलाई स्थिरता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्थापन समूहले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका विभिन्न नीति, नियम तथा निर्देशिकाहरू तयार गरी लागू गरेको र बैंकभित्र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा स्वीकार्य व्यवस्था तथा शैलीहरू तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन गरिरहेको तथ्यलाई हेर्दा हालसम्मको प्रगतिलाई सन्तोषजनक भन्न नसकिए तापनि सकारात्मक रूपमा लिन भने सकिन्छ । उक्त बैंकहरूमा पुनर्संरचना गर्ने कार्य शुरू गरिएपछि भएका प्रगतिहरू अन्तर्गत २०५६ सालदेखि वार्षिक रूपमा अबौं रकम घाटा व्यहोर्दै आएको नेपाल बैंक लिमिटेडले आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा खुद नोक्सान घटाएर करिब रु. २५ करोडमा सीमित गरेको, आर्थिक वर्ष २०६०/६१ खुद मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा रु. ५३ करोड खुद मुनाफा

आर्जन गरेको यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पौष मासान्तसम्ममा रु. ४५ करोड खुद मुनाफा आर्जन गरेको छ ।

९३. त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड आर्थिक वर्ष २०५८/५९ र २०५९/६० मा खुद नोक्सानमा रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि उक्त बैंकले खुद मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएको छ । सो बैंकले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा रु. १७७ करोड खुद मुनाफा आर्जन गर्न सक्यो भने चालू आ. व २०६५/६६ को पौष मासान्तसम्मको लागि रु. ९४ करोड नाफा आर्जन गर्ने लक्ष्य निर्धारण भएकोमा लक्ष्यभन्दा बढी रु. १११ करोड नाफा आर्जन गर्न सकेको देखिन्छ ।

९४. दुवै बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषमा क्रमशः सुधार हुन थालेको छ । नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्ने कार्यको शुरुआत भएपछि २०६० असार मासान्तमा सो बैंकको कुल पूँजीकोष रु. ९.८० अर्बले ऋणात्मक रहेकोमा क्रमशः सुधार आई २०६५ असार मासान्तमा रु. ५ अर्ब ७२ करोडले ऋणात्मक र सोमा सीमान्त रूपले सुधार आई २०६५ पौष मासान्तसम्ममा रु. ५.५६ अर्बले ऋणात्मक रहन गएको छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक को २०६० असार मासान्तमा कुल पूँजीकोष (नेटवर्थ) रु. २२.३९ अर्बले ऋणात्मक रहेकोमा २०६५ को असार मासान्तमा स्थितिमा सुधार आई उक्त पूँजीकोष रु. १५ अर्ब ५० करोडले ऋणात्मक रहन गएको छ । त्यस्तैगरी चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनाको अवधिमा कुल पूँजीकोषको ऋणात्मक अवस्था रु. १४ अर्ब ५७ करोडमा सीमित गर्नुपर्ने लक्ष्य रहेकामा २०६५ पौष मासान्तमा बैंकको कुल पूँजीकोष रु. १४.४९ अर्बले ऋणात्मक रहन गएको छ ।

९५. नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा (NPA) २०६० असार मासान्तमा ६०.४७ प्रतिशत रहेकोमा त्यस्तो खराब कर्जा क्रमशः २०६५ असार मासान्तमा घट्दै गई ८.०५ प्रतिशत रह्यो भने २०६५ पौष मासान्तमा भने यसमा केही वृद्धि हुन गई १०.९६ प्रतिशत हुन पुगेको छ । आ.व. २०६२/६३ मा बैंकले

कर्जा अपलेखन गरेका कारण निष्क्रिय कर्जाको अनुपातमा कमी हुन गए तापनि हाल पुनः निष्क्रिय कर्जाको मात्रा बढ्ने प्रवृत्ति देखिएको छ । अपलेखन गरिएको कर्जाको असूली पनि बैकसमक्ष चुनौतीको रूपमा रहेको छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैकको आशा गरे अनुरूप निष्क्रिय कर्जाको मात्रा नघटे तापनि सोको स्तर भने घट्न थालेको छ । कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा (NPA) २०६० असार मसान्तमा ६०.१५ प्रतिशत रहेकोमा २०६५ को असार मसान्तमा त्यस्तो खराब कर्जा २१.६३ प्रतिशतमा सीमित हुन पुगेको छ, साथै चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनाको अवधिमा बैकको कुल कर्जामा निष्क्रिय कर्जाको मात्रा १९.५१ प्रतिशतमा सीमित राख्नुपर्ने लक्ष्य भए तापनि बैकको कुल कर्जामा निष्क्रिय कर्जाको अंश १८.९७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

९६. विगत केही वर्षदेखि दुवै बैकको लेखापरीक्षण हुन नसकिरहेकोमा नेपाल बैक लिमिटेडमा आ.व. २०५६/५७ देखि २०६४/६५ सम्मको लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । लेखापरीक्षण विवरणहरू अद्यावधिक गरिनुका साथै त्रैमासिक रूपमा वित्तीय विवरणहरू नियमित रूपमा प्रकाशन हुन थालेका छन् । दुवै बैकमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको योजनाबद्ध विकास गरी जनशक्तिलाई उपर्युक्त स्तरमा ल्याउन यी बैकहरूले Management Plan, Human Resource Development Plan तथा Skill Enhancement Plan बनाई लागू गरिसकेका छन् । Staff Need Assessment गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी दुवै बैकले Capital Plan, Successor Plan नेपाल राष्ट्र बैकसमक्ष पेश गरिसकेका छन् ।

९७. कर्मचारीको सङ्ख्यालाई उपर्युक्त स्तरमा राख्न स्वैच्छिक अवकाश योजना लागू गरी नेपाल बैक लिमिटेडमा २०५८ असार मसान्तमा कर्मचारी सङ्ख्या ६०३० रहेकोमा उक्त कर्मचारी सङ्ख्या घटाई २०६५ असार मसान्तमा २८८५ रहेको तथा २०६५ पौष मसान्तसम्ममा २८५२ जना कर्मचारीमा सीमित राख्न सकेको देखिन्छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैकमा आवश्यक

पर्ने जनशक्तिको योजनाबद्ध विकास गरी जनशक्तिलाई उपर्युक्त स्तरमा ल्याउन Human Resource Information System, Human Resource Development Plan बनाई लागू गरिएको छ । HR Need Assessment गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ भने Performance Based Rewarding System लागू गरेको छ । कर्मचारीको सङ्ख्यालाई उपर्युक्त स्तरमा राख्न पाचौं पटक स्वैच्छिक अवकाश योजना लागू गरिएको छ । २०५९ असार मसान्तमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैकमा रहेको कर्मचारी सङ्ख्या ५५८३ बाट घटाएर २०६५ असार मसान्तमा ३००२ मा सीमित राख्न सकेको देखिन्छ ।

९८. नेपाल बैक लिमिटेडको व्यवस्थापन समूहले बैकिङ्ग प्रणालीलाई मजबुत तथा सक्षम बनाउन विभिन्न किसिमका योजना, नीति, मार्गदर्शन बनाई लागू गरिसकेको छ । खासगरी कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिका बनाई लागू गरेको, सम्पत्ति तथा दायित्व व्यवस्थापनतर्फ ALM Guidelines बनाई लागू गरेको Asset Liability Committee-ALCO गठन भएको छ । नयाँ लेखा निर्देशिका, आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, लेखा शीर्षक वर्गीकरण निर्देशिका HR Plan, Skill Enhancement Plan, Portfolio Status and Plan, Budget Plan, Strategic Plan तर्जुमा गरी लागू भएका छन् । नेपाल बैक लिमिटेडले कर्जा अपलेखन विनियमावली तयार गरी सो विनियमावली अनुरूप अपलेखन गर्ने कार्य शुरू गरिसकेको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैकमा खासगरी Anti-Money Laundering Policy, Investment and Treasury Operation Manual, Revision of Internal Audit Manual, Trade Finance Manual लगायतका कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिकाहरू तर्जुमा गरी लागू गरिनुका साथै कर्जा अपलेखन विनियमावलीसमेत तयार गरी लागू गरेको छ ।

९९. बैकिङ्ग कारोबारलाई कम्प्यूटर पद्धतिबाट सम्पन्न गरी छिटो छरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सम्बन्धमा सूचना प्रविधिसम्बन्धी योजना तर्जुमा

भई सोहीअनुरूप नेपाल बैंक लिमिटेडका ४४ वटा शाखाहरूमा कम्प्युटराइजेशनको कार्य समाप्त भएको र थप ३८ वटा शाखाहरू कम्प्युटराइजेशनका लागि पहिचान गरी सोको लागि कार्य भइरहेको छ । त्यसैगरी बैंकले हालै २७ वटा शाखाहरूमा Any Branch Banking System (ABBS) कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । बैंकको कुल निक्षेप र कर्जाको क्रमशः ७९ र ८९ प्रतिशत अंशलाई कम्प्युटराइजेशन गरिसकेको छ । त्यस्तै, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको सन्दर्भमा पनि बैकिङ्ग कारोबारलाई कम्प्युटर पद्धतिबाट सम्पन्न गरी छिटो छरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सम्बन्धमा सूचना प्रविधिसम्बन्धी योजना तर्जुमा भई सोहीअनुरूप राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ४० वटा शाखाहरूमा र केन्द्रीय कार्यालय अन्तर्गतका दुईवटा विभागहरूमा पुमोरी प्लसबाट कार्य भइरहेको छ भने काठमाडौं उपत्यका बाहिरका ३७ शाखाहरूमा RBBSYS बाट कार्य भइरहेको छ । IBIS सम्बन्धी कार्य पूर्णतया कार्यान्वयनमा आइसकेको छ, साथै २०६५ पुस मसान्तसम्ममा कुल कर्जा र निक्षेपको क्रमशः ८६ र ९६ प्रतिशत अंश कम्प्युटराइजेशन भइसकेको छ ।

कर्जा प्रवाह, निक्षेप, शेयर लगानी तथा अन्य

१००. कर्जा सूचना केन्द्रको कालोसूचीबाट हटेको प्रमाणसहित सम्बन्धित बैंक/वित्तीय संस्थाका संस्थापक शेयरधनीले आफू संस्थापक रहेको बैंक/वित्तीय संस्थाको हकप्रद शेयर, अग्राधिकार शेयर तथा ऋणपत्र दाबी गर्न आएमा प्रचलित कानूनअनुसार अन्य व्यक्ति/संस्थालाई बेचबिखन/बाँडफाँड/जफत गरिसकिएको अवस्था रहेनछ भने साविककै संस्थापक शेयरधनीले पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०१. बैंक वा वित्तीय संस्थाका सञ्चालक, कार्यकारी प्रमुख, लेखापरीक्षक, सचिव वा बैंक वा वित्तीय संस्थाको व्यवस्थापन तथा लेखासम्बन्धी कार्यमा प्रत्यक्ष रूपले संलग्न व्यक्ति वा निजहरूको परिवारका सदस्यहरू वा निजहरूको स्वामित्व/नियन्त्रणमा रहेको वा पदबाट अवकाश भएको एक वर्षसम्म गर्न नपाउने कार्यहरू

तोकिएको छ ।

१०२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग कर्जा लिई नियतवश ऋण नतिर्ने पहिलो सूचीमा ७० जना, दोस्रो सूचीमा ३३ जना र तेस्रो सूचीमा २३८ जना गरी कुल ३४१ जना व्यक्तिहरूका सम्बन्धमा निक्षेप भुक्तानीमा रोक लगायतका विभिन्न स्तरका कारवाही अधि बढाउने निर्णय गरिएको छ ।

१०३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सञ्चालकहरूले आफ्नो बारेमा तोकिएको ढाँचामा स्वघोषणा गरे/गराएको विवरणको जानकारी तथा सम्बन्धित संस्थाले आफ्ना सञ्चालकहरूका सम्बन्धमा तयार गरका दर्ता/लगत किताबको ढाँचाको विवरण यस बैंकमा पेश गर्नुपर्नेछ । इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पूँजी पर्याप्तता कायम गर्ने प्रयोजनका लागि संस्थापकहरूले हकप्रद शेयरमा पूर्वलगानी गर्न चाहेमा तोकिएका सर्तहरूको अधीनमा रही पूर्व लगानी गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०४. तोकिएको पूँजीकोष अनुपात कायम गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा हकप्रद शेयर जारी गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७(१) बमोजिम सर्वसाधारणलाई बिक्री वितरण गरिएको शेयर धारण गर्ने कुनै शेयरधनीले खरिद नगरेमा वा शेयर खरिद गर्ने हक अरूलाई बिक्री वा हस्तान्तरण नगरेमा त्यसरी बिक्री हुन नसकेको हकप्रद शेयरको अंश उल्लिखित अवस्थामा बाहेक अन्य अवस्थामा स्वतः खारेज गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । कुनै व्यक्ति फर्म, कम्पनी, एकाघर परिवार वा सङ्गठित संस्थाले यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त कुनै एक बैंक तथा वित्तीय संस्था ('क', 'ख' र 'ग' वर्ग) को संस्थापक शेयरमा लगानी गर्दा चुक्ता पूँजीको बढीमा १५ प्रतिशतसम्म मात्र लगानी गर्न सकिने नीतिगत व्यवस्था रहेको र सोअनुसार तोकिएको सीमाभित्र कायम नरहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संस्थापक शेयरधनीहरूलाई उक्त सीमाभित्र नआएसम्म सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट वितरण हुने नगद लाभांश,

- बोनस शेयर र हकप्रद शेयरमा सहभागी हुन बन्देज लगाइएको छ ।
१०५. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रक्रिया पूरा गरी जारी गरेका बैंक जमानत बापतको रकम कुनै कारण परी Beneficiary लाई भुक्तानी दिनुपर्ने अवस्थामा माग दाबी परेको सात दिन भित्र भुक्तानी दिने/नदिने सम्बन्धमा टुङ्गे लगाइसक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०६. 'घ' वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरूले समूहमा आबद्ध नभएका इच्छुक व्यक्तिहरूलाई पनि पर्याप्त धितो लिई बढीमा रु. ६०,००० (साठी हजार) सम्मको लघुकर्जा प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०७. स्वीफ्ट प्रविधि जडान गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले स्वीफ्ट मेसेजको माध्यमबाट यस बैंकको बैंकिङ्ग कार्यालय, थापाथलीमा रहेको खाता खर्च गरी रकमान्तर गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०८. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जलविद्युत्सम्बन्धी परियोजनाहरूमा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको बढीमा २५ प्रतिशतसम्म कर्जा लगानी गर्दा आफ्नै कर्जा नीति/निर्देशिकाअनुरूप गर्न सक्ने तर २५ प्रतिशतभन्दा बढी ५० प्रतिशतसम्म कर्जा लगानी गर्ने अवस्थामा अन्य कायम रहेको व्यवस्थाका अतिरिक्त सम्बन्धित निकायसँग अनिवार्य रूपमा विद्युत् खरिद सम्झौता भएको हुनुपर्ने गरी स्पष्ट पारिएको छ ।
१०९. रुग्ण उद्योगलाई सहूलियत दरमा कर्जा प्रदान गर्ने उद्देश्यले रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने नीतिगत व्यवस्थाबमोजिम होटल श्रीनगर प्रा.लि. को लागि पश्चिमाञ्चल विकास बैंकलाई रु. ७० लाख पुनर्कर्जा प्रदान गरिएको छ ।
११०. इन्टरनेट, मोवाइल, विभिन्न प्रकारका कार्ड तथा अन्य ईलेक्ट्रोनिक भुक्तानी प्रणालीको माध्यमबाट खरिद गरिएका वस्तु तथा सेवाको भुक्तानी गर्ने प्रयोजनका लागि इच्छुक कम्पनीले प्रचलित ऐन कानून तथा तोकिएका सर्तहरूको अधिनमा रही इलेक्ट्रोनिक भुक्तानीको माध्यमबाट भुक्तानीसम्बन्धी कार्य गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१११. यस बैंकले पूँजीकोषसम्बन्धी नयाँ मापदण्ड बासल टु अनुसार क्यापिटल एड्युकेसी फ्रेमवर्कलाई समसामयिक संशोधन गरी संशोधित Capital Adequacy Framework 2007 (Updated July, 2008) आर्थिक वर्ष २०६५/६६ (२०६५ श्रावण) देखि पूर्ण रूपमा लागू गर्ने निर्णय गरेको छ ।
११२. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सञ्चालनमा आएको मितिले बढीमा दुई वर्ष भित्र सर्वसाधारणको लागि छुट्याइएको शेयर बिक्री वितरण गरी सक्नुपर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
११३. मुद्ती रसिद (FDR Loan) तथा अन्य सुरक्षणपत्रहरूको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्दा त्यस्तो सुरक्षणपत्रमा अङ्कित ब्याजदर (Coupon Rate) भन्दा कम ब्याजदर नहुने गरी कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । उक्त व्यवस्था यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बीच एक आपसमा हुने कर्जा कारोबारमा मात्र लागू हुने र अन्यको हकमा लागू नहुने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
११४. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था (क, ख र ग वर्ग)हरूले तोकिए बमोजिमका शर्त अन्तर्गत रही शेयर निक्षेप योजनाहरू सञ्चालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
११५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको पूँजी संरचनामा परिवर्तन गर्ने गरी संस्थापकहरूको शेयर स्वामित्व अनुपात थप गर्ने अनुमतिको लागि यस बैंकसमक्ष निवेदन/रायको लागि पेश हुन आएको अवस्थामा तोकिए अनुसार गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
११६. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सर्वसाधारणका लागि शेयर बिक्री गर्न आह्वान गरी विवरणपत्रसमेत जारी गरी शेयरको शुरू

निष्कासन (Initial Public Offering) को माध्यमबाट शेयर धारण गरी कायम हुन आएका शेयरधनीहरू बाहेक संस्थापक, संस्थापक समूह र Private Placement का माध्यमबाट स्वदेशी वा विदेशी व्यक्ति वा संस्थाद्वारा धारण गरिएको शेयरसमेत यस बैंकको नियमन प्रयोजनार्थ संस्थापक/संस्थापक समूहको शेयरसरह मानिने गरी स्पष्ट पारिएको छ ।

मार्जिन लेण्डिङका सम्बन्धमा गरिएको व्यवस्था

११७. मार्जिन लेण्डिङ प्रकृतिको कर्जाका सम्बन्धमा, यसरी प्रवाह भएको कर्जाको अवधि एक वर्षभन्दा बढी हुन नहुने र त्यस्तो कर्जा नवीकरण, पुनर्संरचना र पुनर्तालिकीकरण गर्नसमेत नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
११८. मार्जिन लेण्डिङ प्रकृतिको शेयर सुरक्षण राखी प्रवाह हुने कर्जाका सम्बन्धमा सुरक्षण बापत राखिने शेयरको मूल्याङ्कन गर्दा पछिल्लो १८० कार्य दिनको अन्तिम मूल्य (Closing Price) को औसत मूल्यको आधारमा बढीमा ५० प्रतिशत वा शेयरको प्रचलित बजार मूल्यको ५० प्रतिशतमध्ये जुन कम हुन्छ सो रकमसम्म मात्र कर्जा दिन सकिने व्यवस्था गरिएकोमा सोसम्बन्धी अन्य व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखी तोकिएका शर्तमा मार्जिन कल गर्ने सम्बन्धमा थप व्यवस्था गरिएको छ ।
११९. कुनै पनि प्रकारको मुद्दती निक्षेप स्वीकृत गर्दा त्यस्तो निक्षेपमा दिइने अङ्कित ब्याजदर (कृपण रेट) पारदर्शी बनाई त्यस्तो ब्याजदर बाहेक अन्य कुनै पनि प्रकारको शुल्क/कमिशन वा यस्तै अन्य शीर्षकबाट थप सुविधा दिन नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जुनसुकै प्रकारको कर्जासम्बन्धी लिखत प्रचलित ऐन कानूनबमोजिम नेपाली भाषा (देवनागरी लिपि) मा तयार गरी २०६६ वैशाख १ गतेदेखि अनिवार्य रूपमा तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको र यो व्यवस्था विदेशी नागरिकहरूसँग हुने कारोबारको हकमा अनिवार्य नहुने व्यवस्था गरिएको छ ।

गाभिने/स्तरोन्नति सम्बन्धमा

१२१. इजाजतपत्रप्राप्त संस्था एक आपसमा गाभन वा गाभिनको लागि आवश्यक प्रक्रियागत व्यवस्था तोकिए छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ६९ बमोजिम इजाजतपत्रप्राप्त संस्था एक आपसमा गाभिई सोही ऐनको दफा ३६ बमोजिम माथिल्लो वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्थामा परिणत हुनका लागि यस बैंकमा निवेदन पेश हुन आएमा सर्वप्रथम पूँजी वृद्धिको टुङ्गो लागे पछि मात्र स्तरोन्नतिको कारवाही अगाडि बढ्ने व्यवस्था गरिएको छ । 'घ' वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त वित्तीय संस्थाबाट माथिल्लो वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्थामा परिणत हुनको लागि आवश्यक प्रक्रिया निर्धारण गरिएको छ ।

गुनासो व्यवस्थापक समिति

१२२. बैंक तथा ऋणीबीचको कारोबारमा कुनै पनि पक्षलाई मर्का पर्न गएमा त्यस्तो मर्काको सुनुवाइको लागि मिति २०६२।०१।११ मा यस बैंकका वरिष्ठ डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा गुनासो सुनुवाइ एकाइ (Grievance Monitoring Cell) को गठन गरिएकोमा नेपाल सरकार (म.प.) को मिति २०६३।०१।२९ को निर्णयानुसार डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा अर्थ मन्त्रालयको प्रतिनिधि र बैंकर्स संघको अध्यक्ष सदस्यको रूपमा तथा उद्योग वाणिज्य महासंघको प्रतिनिधि पर्यवेक्षकका रूपमा रहने गरी मिति २०६३।१।२० मा गुनासो व्यवस्थापन समितिकी पुनर्गठन गरिएको छ ।
१२३. उपरोक्त बमोजिम गुनासो सुनुवाइ एकाइ तथा गुनासो व्यवस्थापन समितिको गठन भए पश्चात् २०६५ फागुन मसान्तसम्ममा जम्मा ३८६ वाटा उजुरी परेकोमा ३०५ वाटा उजुरी उपर सुनुवाइ भइसकेको र अब बाँकी ८१ वाटा उजुरीको सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग आवश्यक पत्राचार भइरहेको छ ।
१२४. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १३ बमोजिम व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा समीक्षा अवधिमा तोकिए बमोजिमको योग्यता तथा रीत पुगेका

थप ९ जना व्यक्तिहरूसमेत गरी जम्मा ७६ जना व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गरिएको छ ।

१२५. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ६० को उपदफा २ को प्रयोजनको निम्ति व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा समीक्षा अवधिमा तोकिए बमोजिमको योग्यता तथा रीत पुगेका 'क' चाटर्ड एकाउण्टेण्ट (व्यक्ति/फर्म) समूह तर्फ २८ जना र 'ख' दर्तावाला लेखा परीक्षक (व्यक्ति/फर्म) समूह तर्फ ९ जना थप भई हालसम्म 'क' चाटर्ड एकाउण्टेण्ट (व्यक्ति/फर्म) समूहतर्फ १७८ जना र 'ख' दर्तावाला लेखापरीक्षक (व्यक्ति/फर्म) समूहतर्फ ५३ जना गरी जम्मा २३१ जना लेखापरीक्षक/लेखापरीक्षण गर्ने संस्थाको सूची कायम गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

१२६. वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिसँगै बढ्दै गएको जोखिम र विद्यमान सुपरिवेक्षकीय क्षमताबीच तालमेल मिलाउनुपर्ने वस्तुगत यथार्थतालाई मध्यनजर गर्दै बैंकहरूको सुपरिवेक्षण गर्दा जोखिमका क्षेत्रहरूमा जोड दिई Risk Based Supervision लाई क्रमिक रूपमा लागू गर्ने नीति रहेको छ ।
१२७. वार्षिक रूपमा सम्पूर्ण वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने नीति अनुरूप आ.व.२०६५/६६ को फाल्गुण मसान्तसम्ममा २१ वटा वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ भने आर्थिक वर्षको अन्तसम्ममा बाकी ४ वटा वाणिज्य बैंकहरूसहित हालसम्म सञ्चालनमा आएका सबै वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण कार्य पूरा गरिनेछ । त्यस्तै समीक्षा अवधिमा २३ विकास बैंक, ४५ वित्त कम्पनी, ५ लघुवित्त विकास बैंक, ४ सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृत प्राप्त सहकारी संस्था र ३ वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैरसरकारी संस्थासमेत गरी कुल ८० संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न भएको छ । साथै, सोही अवधिमा २० विकास बैंक तथा

७ वित्त कम्पनी गरी कुल २७ संस्थाहरूको लक्षित निरीक्षण सम्पन्न भएको छ ।

१२८. समीक्षा अवधिमा, आवश्यकता हेरी ९ वटा वाणिज्य बैंकहरूको १२ पटक विशेष निरीक्षण कार्यसमेत सम्पन्न गरिएको छ । त्यस्तै सोही अवधिमा ३२ विकास बैंक, ७० वित्त कम्पनी र एक लघुवित्त विकास बैंक गरी कुल १०३ संस्थाको समेत विशेष निरीक्षण सम्पन्न भएको छ ।
१२९. २०६५ फाल्गुण मसान्तसम्ममा २०६५ असार मसान्तको वित्तीय विवरणको आधारमा २३ वटा वाणिज्य बैंकहरूलाई वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्न आवश्यक निर्देशनसहित सहमति प्रदान गरिएको छ, साथै सहमति प्रदान गर्न बाँकी दुईवटा वाणिज्य बैंकहरूलाई सहमति दिने कार्य पनि अन्तिम चरणमा पुगेको छ । निर्देशन बमोजिम तोकिएको अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगर्ने तथा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह नगर्ने केही बैंकहरूलाई हर्जाना लगाइएको छ । सुपरिवेक्षण कार्यलाई बढी प्रभावकारी र समयसापेक्ष बनाउने उद्देश्यले गैरस्थलगत महाशाखाको संरचनामा सुधार गरिएको छ भने ठूला ऋणीको डाटाबेससम्बन्धी सफ्टवेयर तयार गरी सोको जानकारी वाणिज्य बैंकहरूलाई समेत उपलब्ध गराइएको छ । पूर्व सचेत प्रणालीको चेक लिष्ट तयार गरी सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूको डेस्कहरूमा त्यसलाई नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने कार्य भइरहेको छ ।
१३०. वाणिज्य बैंकहरूमा विद्यमान तरलतासम्बन्धी समस्यालाई सम्बोधन गर्ने अभिप्रायले नियमित रूपमा तरलताको अनुगमन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । गैरस्थलगत महाशाखाअन्तर्गत एक छुट्टै एकाइ खडा गरी वाणिज्य बैंकमारहेको तरलतालाई दैनिक रूपमा अनुगमन गर्ने कार्यले बैंकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको तरलताको यथार्थ स्थिति पहिचान गर्न मद्दत पुगेको छ ।
१३१. त्यस्तै वित्तीय संस्थाहरूको सम्बन्धमा, पछिल्लो आर्थिक वर्षहरूको लेखापरीक्षण भएका वित्तीय विवरणहरूको आधारमा समीक्षा अवधिमा ५०

विकास बैंक, ६५ वित्त कम्पनी र ७ लघुवित्त विकास बैंक गरी कुल १२२ संस्थाहरूलाई वार्षिक वित्तीय विवरण प्रकाशन गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

१३२. यस बैंकको निर्देशनबमोजिम अनिवार्य नगद मौज्दात कायम नगरेका १४ विकास बैंक, १० वित्त कम्पनी, ४ लघुवित्त विकास बैंक र सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने एक सहकारी संस्था गरी कुल २९ वटा संस्थाहरूलाई नगद जरिवाना गरिएको छ ।

१३३. वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागले यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त 'ख' वर्गका विकास बैंकहरू, 'ग' वर्गका वित्त कम्पनीहरू, 'घ' वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरू र सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतप्राप्त सहकारी संस्थाहरू एवम् वित्तीय मध्यस्थतासम्बन्धी कार्य गर्ने गैरसरकारी संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने कार्य गर्दै आइरहेको छ । यस क्रममा विगत एक वर्षको अवधिमा पनि वार्षिक कार्ययोजना अनुसार विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण, गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण तथा लक्षित एवम् विशेष निरीक्षण गरी देखिएका कैफियतहरूउपर सम्बन्धित वित्तीय संस्थालाई आवश्यक सुधारात्मक निर्देशन दिइएको छ, साथै प्रचलित कानून, नीति तथा निर्देशनको पालना नगरेका वित्तीय संस्थाहरूलाई जरिवाना तथा सजाय गर्ने गरिएको छ । निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको प्रभावकारिता बढाउन वित्तीय सरोकारवालाहरूसँग गोष्ठी तथा अन्तर्क्रियासमेत गर्ने गरिएको छ ।

१३४. २०६४ चैतदेखि २०६५ फागुन मसान्तसम्म यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त गरी वित्तीय कारोबार गर्दै आएका ६० विकास बैंक, ७८ वित्त कम्पनी, १३ लघुवित्त विकास बैंक, १६ सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने स्वीकृतिप्राप्त सहकारी संस्था र ४५ वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैरसरकारी संस्था ४५ गरी कुल २१२ वटा संस्थाहरू निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको दायराभित्र रहेका छन् ।

शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी

१३५. आफ्नो पूँजीकोषलाई तोकिएको विन्दुमा

५३६/नेपाल राष्ट्र बैंक

निरन्तररूपमा कायम गर्न नसक्ने कमजोर अवस्थाका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारणले देशका बैंकिङ्ग तथा वित्तीय प्रणालीमा ल्याउन सक्ने समस्या एवम् विकृतिलाई समयमै सम्बोधन गर्ने अभिप्रायले शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी विनियमावली, २०६४ गतः २०६५ कात्तिक १ गतेदेखि लागू गरिएको छ ।

सुपरिवेक्षण कामकारवाहीको प्रतिवेदन प्रकाशन

१३६. बैंक सुपरिवेक्षणसम्बन्धी काम कारवाही तथा वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत सुपरिवेक्षण तथा वित्तीय स्थितिको विश्लेषणसहित समसामयिक विषयवस्तुहरूसमेत समेटेर तयार पारिएको वार्षिक बैंक सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन २००७ प्रकाशित गरी यस बैंकको वेवसाइटमा समेत राखिएको छ । यसैगरी विद्यमान ऐन, नियम तथा यस बैंकले जारी गरेका निर्देशनहरूको परिपालना नगर्ने बैंकहरूका सञ्चालक तथा कार्यकारी अधिकृतहरूउपर गरिएको कारवाहीबारे सर्वसाधारणको जानकारीको लागि वेवसाइटमा राख्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

BASEL II Capital Adequacy Framework

१३७. यसै आ.व. २०६५/६६ देखि नेपालमा Basel II कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । अघिल्लो वर्ष समानान्तररूपमा लागू गरिएको "Capital Adequacy Framework" लाई यस आ.व. को श्रावणदेखि पूर्णरूपमा लागू गरिएको छ । यस नयाँ Framework मा Basel II का तिनवटै Pillarx लाई सम्बोधन गरिएको छ । Capital Adequacy Framework 2007 मा कर्जा जोखिमको लागि Simplified Standardized Approach र सञ्चालन जोखिमको लागि Basic Indicator Approach अवलम्बन गरिएको छ भने बजार जोखिमको लागि Net Open Position Approach लाई अवलम्बन गर्ने नीति लिइएको छ ।

मुद्रा व्यवस्थापन

१३८. देशभरी सहज रूपमा नोट आपूर्ति र सोसम्बन्धी जिम्मेवारी बहन गरेको यस बैंकले विगतमा करिब २.५ वर्षसम्मलाई धान्ने हिसाबले विभिन्न दरका नोट छपाइ गराइरहेकोमा आ.व. २०६४/६५ देखि

- ३.२५ वर्षका लागि नोट छपाउने व्यवस्था अनुरूप नोट छपाउने कार्य अगाडि बढाइएको छ। आ.व. २०६५/६६ को फागुन मसान्तसम्म रु. ५, २०, ५०, १००, ५०० र १००० दरका देहाय परिमाणका नोटहरू छपाइ भइरहेको र आउने क्रममा रहेको छ। भरखरै मात्र रु. १० दरको ५ करोड थान नयाँ डिजाइनका नोटहरू नेपाल राज्यभर चलनचल्तीमा ल्याइएको छ। यसरी छापिएका नयाँ नोटको बायाँतर्फ सगरमाथाको चित्र र दायाँतर्फ नोटको पानी छापमा लालीगुराँसको फूल अङ्कित गरी डिजाइन फरक पारिएको छ।
१३९. स्टक नोटतर्फ २०६४ चैत्रदेखि २०६५ फागुनसम्मको अवधिमा विभिन्न दरको गरी रु. ३३ अर्ब ३९ करोड ९७ लाख रकम बराबरको १० करोड ४० लाख ५० हजार थान नोटहरू निष्कासन गरिएको छ। उक्त नोट निष्कासनको अनुपात हेर्दा खासगरी दशैं र तिहारमा बढी नोट खर्च हुने गरेको र सो अवधिमा मात्र करिब ६५ प्रतिशत अर्थात् ६ करोड ४९ लाख ५० हजार थान नोट खर्च भएको छ। दशैं र तिहार चाड पनेँ महिनामा खासगरी रु. १, २, ५, १०, २० र ५० दरका नोट स्टकबाट बढी खर्च हुने गर्दछ।
१४०. नोट सर्कुलेशनतर्फ २०६४ फागुन मसान्तसम्म विभिन्न दरका रु. १ खर्ब २ अर्ब ८४ करोड नोट चलन चल्तीमा रहेकोमा २०६५ फागुन मसान्तसम्म थप ३० अर्ब ४९ करोड नोट निष्कासन भई कुल नोट निष्कासन १ खर्ब ३३ अर्ब ३३ करोड पुगेको छ। दशैं तथा तिहार अवधिमा नोट निष्कासन तीव्र रूपमा हुने गरेकोमा हालैका महिनामा नोट निष्कासनको अनुपात तीव्र हुँदै गएकोले ठूला दरका नोटहरू रु. ५०० र रु. १००० को माग ज्यादै बढ्न जाँदा सामान्य अवस्थाभन्दा फरक स्थिति आएको छ।
१४१. देशभरि नेपाली नोटहरूको चलनचल्तीमा व्यापकता ल्याउन तथा देशभरी बैकिङ्ग सेवा सुचारु रूपले सञ्चालन गर्नका लागि आवश्यक नेपाली रुपैयाँ सुगम तरिकाले उपलब्ध गराउन ४३ वटा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका शाखा/उपशाखा, नेपाल बैंक लिमिटेडका २४ वटा शाखा/उपशाखा

तथा जिल्लास्थित नेपाल राष्ट्र बैंकका ७ वटा कार्यालयहरूमा नोटकोषको स्थापना गरी सेवा पुऱ्याइएको छ। निजी क्षेत्रका वाणिज्य बैंकहरूलाई समेत नोटकोष सुविधा उपलब्ध गराई तिनीहरूका साथै यस बैंकको फण्ड ट्रान्सफर खर्च मितव्ययी बनाउनका लागि आवश्यक पहल भइरहेको छ। नोटकोष कारोबारमा देखिने समस्याहरूलाई निराकरण गर्न र प्रभावकारी बनाउन देशभरिमा रहेका सबै नोटकोषहरूको निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ।

१४२. नोट जलान सन्दर्भमा मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र बैंकका जिल्लास्थित कार्यालयहरूबाट समेत गरी २०६४ चैत्रदेखि २०६५ फागुन मसान्तसम्ममा रु. १ अर्ब ७८ करोड ६३ लाख ६९ हजार नोटहरू जलान भई हालसम्मको कुल जलान रु. १ खर्ब २४ अर्ब ४२ करोड ९३ लाख ८२ हजार ४९ पुगेको छ।

१४३. देशको आर्थिक गतिविधिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने बैकिङ्ग क्षेत्रलाई सुचारु रूपले सञ्चालन एवम् विकसित गर्न आवश्यक रकमहरू सुलभ तरिकाले उपलब्ध होस् भन्ने उद्देश्यले देशभरि वाणिज्य बैंकका शाखा/उपशाखाका साथै नेपाल राष्ट्र बैंक जिल्लास्थित कार्यालयहरूमा नोटकोषको व्यवस्था गरिएको छ। उक्त कोषमा बढी रकम जम्मा भएमा नेपाल राष्ट्र बैंकको आफ्नै खर्चमा बढी भएका रकम राष्ट्र बैंकमा फिर्ता ल्याउने तथा कोषमा रकमको कमी भएमा तत्काल नोटकोषमा रकम जम्मा गरिदिने व्यवस्था गरिएको छ। २०६४ चैत्रदेखि २०६५ फागुन मसान्तसम्ममा जिल्लास्थित नेपाल राष्ट्र बैंक, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा नेपाल बैंक लिमिटेडका नोटकोष रहेका शाखा/उपशाखाहरूमा गरी रु. ६४ अर्ब ९५ करोड ७५ लाख फण्ड ट्रान्सफर गरिएको थियो।

जनशक्ति, तालिम तथा सहायक सेवा

जनशक्ति व्यवस्थापन र सङ्गठनात्मक संरचना

१४४. वर्तमान तथा भावी चुनौतीहरूको कुशलतापूर्वक सामना गर्नका लागि समयानुकूल आधुनिक सीप, ज्ञान र दक्ष जनशक्तिलाई बैंक सेवामा प्रवेश गराउने बैंकको नीतिलाई निरन्तरता दिँदै यस

वर्षदेखि बैंक सेवालार्ई समावेशी बनाउँदै लैजानको लागि अधिकृततृतीय स्तर तथा सहायक द्वितीय स्तरका जनशक्तिलार्ई खुल्ला प्रतियोगिताको माध्यमबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराउनको लागि प्रक्रिया अघि बढाइएको छ ।

१४५. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ लार्ई समयानुकूल परिमार्जन गर्दै लगिएको छ । यसै क्रममा २०६५ फागुन मसान्तसम्म कर्मचारी सेवा विनियमावलीमा नवौं संशोधन भइसकेको छ । विनियमावलीमा नवौं संशोधन गरी बैंक सेवालार्ई समावेशी बनाउन खुल्ला प्रतियोगिताद्वारा पूर्ति हुने पदमध्ये पैतालीस प्रतिशत पद छुट्याई सो प्रतिशतलार्ई शतप्रतिशत मानी महिलातर्फ ३३ प्रतिशत, आदिवासी/जनजातितर्फ २७ प्रतिशत, मधेशीतर्फ २२ प्रतिशत, दलिततर्फ ९ प्रतिशत, अपाङ्गतर्फ ५ प्रतिशत र पिछडिएको क्षेत्रतर्फ ४ प्रतिशत छुट्याइएको छ ।

१४६. अधिकृत तृतीय (प्रशासन सेवा) अन्तर्गत खुल्लातर्फ ८ जना तथा समावेशी समूहतर्फ ७ (महिला-२, आदिवासी/जनजाति-२, मधेशी-२ र दलित-१) जना गरी जम्मा १५ जना, अधिकृत तृतीय (वाणिज्य कानून) १ जना, अधिकृत तृतीय (अन्तर्राष्ट्रिय कानून) १ जना, अधिकृत तृतीय (चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट) खुल्लातर्फ ३ र समावेशी समूहतर्फ २ (महिला-१ र आदिवासी/जनजाति-१) जना गरी जम्मा ५ जनासमेत कुल २२ जना अधिकृत तृतीय स्तरका कर्मचारीहरूलार्ई खुल्ला प्रतियोगिताबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराउनको लागि प्रक्रिया अघि बढाइएको छ । त्यस्तै सहायक (सहायक द्वितीय श्रेणी) तर्फ बैंकको जनकपुर, वीरगञ्ज, सिद्धार्थनगर, नेपालगञ्ज र धनगढी कार्यालयको लागि खुल्लातर्फ १४ जना र समावेशी समूहतर्फ ११ जना गरी जम्मा २५ जना जनशक्ति खुल्ला प्रतियोगिताबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराउनको लागि प्रक्रिया अघि बढाइएको छ ।

१४७. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली २०६२ को अधिनमा रही गरिने आन्तरिक बढुवाअन्तर्गत विभिन्न स्तरहरूको

रिक्त पदहरूमध्ये प्रशासन सेवातर्फका १७४ र प्राविधिक सेवातर्फका ९ पदहरू भएकोमा प्रशासन सेवातर्फका १०३ पदहरू मूल्याङ्कन बढुवाबाट पूर्ति गरिने तथा ७१ पदहरू आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाबाट पूर्ति गरिनेछ । त्यस्तै पदपूर्ति गर्ने क्रममा प्रशासन सेवातर्फका विभिन्न स्तरका १०३ रिक्त पदहरूमध्ये ८५ को मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा पदपूर्ति भइसकेको छ । आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको माध्यमद्वारा पूर्ति गर्न बाँकी रहेका अधिकृत प्रथम तथा अधिकृत द्वितीय जम्मा ९ को लागि लिखित परीक्षा लिने काम सम्पन्न भइसकेको छ भने अधिकृत तृतीय पद २३ को आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षा लिने कार्य अगाडि बढाइसकेको छ । त्यस्तै सहायक द्वितीय तथा सहायक तृतीय श्रेणीको पदहरूको मूल्याङ्कन बढुवा तथा आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षा लिने कार्य प्रक्रियामा रहेको छ, साथै प्राविधिक सेवातर्फ अधिकृत तृतीयस्तर पद ९ को मूल्याङ्कन बढुवा कार्य पनि प्रक्रियामा रहेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ बमोजिम विशेष बढुवा व्यवस्थाअन्तर्गत सहायक प्रथम पद ४, सहायक द्वितीय पद ३ तथा सहायक तृतीय पद ३ आन्तरिक मूल्याङ्कन बढुवामार्फत पूर्ति गरिने कार्य पनि प्रक्रियामा रहेको छ ।

१४८. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ मा भएको व्यवस्थाबमोजिम २०६५ पुस महिनामा नगद सेवातर्फ कार्यरत १ जना उप-निर्देशक (नगद) र ९ जना सहायक निर्देशक (नगद)/सहायक व्यवस्थापक (नगद)हरूलार्ई प्रशासन सेवातर्फको क्रमशः उप-निर्देशक र सहायक निर्देशक/सहायक व्यवस्थापक पदमा पद मिलान तथा सहायक स्तरका ५५ जना कर्मचारीहरूलार्ई निकटतम माथिल्लो पदले पाउने तलबमानमा स्केल मिलान गरिएको छ ।

१४९. त्यसैगरी अनिवार्य अवकाश, राजीनामा, मृत्यु लगायत अन्य कारणहरूबाट बैंक सेवाबाट अलग भएका कर्मचारीहरूको कुल सङ्ख्या ३७ रहेको छ । २०६४ चैतदेखि २०६५ फागुन मसान्तसम्म भएका पदोन्नति र बैंक सेवाबाट अलग भएका कर्मचारीहरूलार्ई समायोजन गर्दा २०६५ फागुन

मसान्तसम्म जम्मा १४९१ जना कर्मचारीहरू कार्यरत छन् । सोमध्ये अधिकृत स्तरका ५४६ र सहायक स्तरका ९४५ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेको हुँदा अधिकृत/सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको अनुपात १:१.७३ कायम हुन आएको छ ।

१५०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को लागि बैंकको सञ्चालक समितिकी १०३४ औं बैठकले वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट स्वीकृत गरी बजेट प्रणालीलाई व्यवस्थित, मितव्ययी एवम् प्रभावकारी बनाउने प्रयोजनका निमित्त वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटको साथै १८ बुँदे निर्देशनसमेत जारी गरेको छ ।

१५१. बैंकको सञ्चालक समितिद्वारा २०६४ मङ्सिर ६ मा जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका स्वीकृत भई हाल उक्त निर्देशिकाबमोजिम नै जोखिम व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित काम कार्यवाही सञ्चालन हुँदै आएको छ । जोखिम व्यवस्थापन समितिले आफ्नो कामकारवाही व्यवस्थित गर्ने क्रममा जोखिम व्यवस्थापन समितिको कार्यविधि, २०६५ तयार गरी २०६५ जेष्ठ १ गतेदेखि लागू गरेको छ ।

कर्मचारी सुविधा तथा अन्य नीतिगत व्यवस्था :

१५२. बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको परिचय पत्रको बहाल अवधि २ वर्ष रहेकोमा सो अवधिलाई बढाई ५ वर्ष वा कर्मचारीहरूको अवकाश मिति ५ वर्षभन्दा कम भएमा सोही अवधिभर हुने गरी कर्मचारी परिचय पत्र वितरण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै नेपाल राष्ट्र बैंक, नेपाल राष्ट्रिय कर्मचारी सङ्गठनलाई मान्यता प्रदान गरिएको छ । बैंकमा विद्यमान युनियनहरूलाई दिइआएको वार्षिक खर्च रकममा वृद्धि गरिएको छ । कर्मचारी सुरक्षण कोषलाई विनियमावलीको व्यवस्थाबमोजिम ५ वर्ष कायम गरिएको छ । बैंकमा दैनिक ज्यालादारीमा कार्यरत ७८ जना कामदारहरूलाई मासिक ज्यालादारीमा परिणत गरिएको छ ।

१५३. फण्ड ट्रान्सफर (तोडा चलान)सम्बन्धी कार्यहरूमा कर्मचारीहरू खटाउँदा प्रशासन र नगद दुवै सेवाका सहायक प्रथम श्रेणीसम्मका

कर्मचारीहरूलाई काजमा खटाउने व्यवस्था रहिआएकोमा सम्बन्धित विभाग/कार्यालयले फण्ड ट्रान्सफर कार्यमा कर्मचारीहरू काजमा खटाउँदा कामको अनुकूलता हेरी अधिकृत तृतीय श्रेणीसम्मका (प्रशासन र नगद) कर्मचारीहरूलाई फण्ड ट्रान्सफर काजमा पठाउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

१५४. बैंकमा कार्यरत स्थायी कर्मचारीहरूलाई प्रदान हुँदै आएको तलब भत्तामा समयानुकूल वृद्धि गर्न २०६५।६।१ देखि लागू हुने गरी बैंकका गभर्नर, डेप्युटी गभर्नरलगायत सम्पूर्ण स्थायी कर्मचारीहरूको तलब वृद्धि गरी नयाँ तलबमान कायम गर्नुको साथै केन्द्रीय बैंक भत्तामा वृद्धि गरिएको छ, साथै मासिक खाजा भत्ता, दैनिक भ्रमण भत्ता, वार्षिक पत्र-पत्रिका सुविधा रकम, वार्षिक पोशाक सुविधा रकममा समयानुकूल वृद्धि गरिएको छ ।

१५५. बैंकका अधिकृत द्वितीय स्तर र त्यसदेखि मुनिका सबै तहका कर्मचारीहरूलाई प्रदान हुँदै आएको परिवहन सापटी रकममा वृद्धि गरिएको छ । बैंकका कर्मचारीहरूलाई प्रदान हुँदै इरहेको औषधी सुविधामा समयानुकूल पुनरावलोकन गरिएको छ ।

उच्च अध्ययन, तालिम, गोष्ठी तथा सेमिनार

१५६. बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता, ज्ञान र सीपमा अभिवृद्धि गरी कर्मचारीहरूलाई बदलिँदो समय अनुसार योग्य, दक्ष र सक्षम बनाउनको लागि उनीहरूलाई बेलाबेलामा स्वदेश तथा विदेशमा सञ्चालन हुने विभिन्न तालिम, सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमणहरूमा सहभागी गराउने सिलसिलामा बैंकका विभिन्न तहका ३३८ (बैंकबाट २१३ जना र वित्तीय क्षेत्र प्राविधिक सहयोग परियोजनाबाट १२५ जना) जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई विदेशमा सञ्चालन भएको सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण तथा तालिमहरूमा सहभागी गराइयो । त्यस्तै बैंकका दुई जना कर्मचारीहरूलाई विदेशमा अध्ययन गर्न अध्ययन बिदा प्रदान गरिएको छ भने चारजना कर्मचारीहरू

विदेशमा उच्च अध्ययन समाप्त गरी बैंक सेवामा फर्किएका छन् ।

१५७. त्यसैगरी विभिन्न संस्थाहरूले स्वदेशमा सञ्चालित सेमिनार, गोष्ठी, तालिम कार्यक्रमहरूमा बैंकका २४२ जना कर्मचारीहरूले भाग लिए भने बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले सञ्चालन गरेको विभिन्न तालिमहरूमा ४९७ जना कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराइएको थियो ।

१५८. विदेशी मुद्रा कारोबारमा संलग्न स्थानीय सरोकारवालाहरूको सहभागितामा उपत्यकाबाहिर आयोजना गरिने ३ वटामध्ये २ वटा गोष्ठी विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत सम्पन्न भएको छ ।

१५९. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको मानव संसाधनको विकास गर्ने सिलसिलामा परियोजनाबाट खर्च व्यहोरिने गरी १२४ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई वैदेशिक तालिम तथा सेमिनार गोष्ठीमा संलग्न गराइनुका साथै यस बैंकका एकजना अधिकृतसहित ८ जना आर्थिक क्षेत्रका पत्रकारहरू बेलायतको Routers Foundation को आयोजनामा आर्थिक पत्रकारितासम्बन्धी तालिम कार्यक्रममा सहभागी गराइएको छ ।

१६०. नेपाल राष्ट्र बैंक पोखरामा २०६५ फागुन ९ देखि ११ सम्म विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका NRB Reporting Cell मा कार्यरत २४ जना कर्मचारीहरूको सहभागिता रहेको NRB Reporting System सम्बन्धी तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ ।

१६१. वाणिज्य बैंकहरूको उच्च पदस्थ अधिकृतहरू तथा सञ्चालकहरूलाईसमेत सहभागी गराई नेपालमा Basel II कार्यान्वयनसम्बन्धी विषयमा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम गरिएको छ ।

१६२. बैंकको सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको नियमन तथा सुपरिवेक्षकीय मापदण्ड (Standards)हरू बारेमा जानकारी गराउने उद्देश्यले विभिन्न तालिम, सेमिनार र गोष्ठीहरू आयोजना गर्ने तथा अन्य निकाय

संस्था वा विभागले आयोजना गरेका त्यस्ता कार्यक्रमहरूमा बैंकका कर्मचारीलाई सहभागी गराउने गरिएको छ । यसै क्रममा बैंक सुपरिवेक्षण तथा अन्य सम्बन्धित विभागाका कर्मचारीहरूको लागि २०६५ भाद्र १०-११ मा Deutsche Bundesbank Germany को सहयोगमा "Supervision of Banks and Financial Institutions" विषयक तालिम सम्पन्न गरिएको छ । साथै, बैंक सुपरिवेक्षण विभागको संयोजकत्वमा 17th SEACEN- FSI-Regional Workshop for Bank Supervisors and Regulators: Stress Testing विषयक ४ दिने अन्तर्राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम २०६५ फागुन ३ गते देखि ६ गतेसम्म काठमाडौंमा सम्पन्न गरिएको छ ।

१६३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाका बाह्य लेखापरीक्षकहरू र यस बैंकबीच नियमित रूपमा अन्तर्क्रिया गर्ने कार्यलाई यस वर्ष पनि निरन्तरता दिइएको छ । बाह्य लेखापरीक्षकहरूद्वारा तयार गरिने लेखापरीक्षण प्रतिवेदन (Long Form Audit Report) लाई समयसापेक्ष र उपयोगी बनाउने उद्देश्यले उक्त प्रतिवेदनको ढाँचामा संशोधन गरिएको छ ।

१६४. यस बैंकको निर्देशनहरूको कार्यान्वयन सम्बन्धमा वित्तीय संस्थाहरूमा जागरण ल्याई निर्देशनको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउने उद्देश्यले वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागले समय-समयमा समसामयिक विषयमा छलफल, गोष्ठी एवम् अन्तर्क्रिया कार्यक्रम आयोजना गर्ने क्रममा संस्थागत सुशासनका सम्बन्धमा नयाँ वित्तीय संस्थाका कार्यकारी प्रमुखसँग अन्तर्क्रिया, त्रैमासिक रूपमा तयार गरिने गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन विषयक एकदिने विभागीय कार्यशाला गोष्ठी र पश्चिमाञ्चल क्षेत्रका वित्तीय संस्थाका कार्यकारी प्रमुखहरूसँग नेपालगञ्जमा एकदिने अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरेको छ ।

१६५. बैंकका जिल्ला स्थित कार्यालयहरूमा गठन भएका Computer Operation Core Group (COCG) लाई सुदृढीकरण ICT

Infrastructure in NRB, Operating Systems, Banking System, Hardware and Troubleshooting, Utility S/W, Network, Client Server Concepts & Internet and Email विषयवस्तु समावेश गरिएको कम्प्युटर तालिम धनगढी, नेपालगञ्ज, वीरगञ्ज, पोखरा तथा सिद्धार्थनगर स्थित कार्यालयहरूमा सञ्चालन गरी जिल्लास्थित कार्यालयका करिब ६४ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई प्रशिक्षण दिइएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक जनकपुर तथा विराटनगर कार्यालयहरूको आयोजनामा Computer Skill Upgrade तालिममा ३० जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई सम्बन्धित कार्यालयमा गई प्रशिक्षण दिइएको छ ।

उपसंहार

१६६. विश्वव्यापी आर्थिक मन्दीको असर न्यूनीकरण र मुद्रास्फीतिलाई वाञ्छित सीमाभित्र ल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील रहँदै जानेछ । त्यस्तै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँगको सहकार्यद्वारा समस्त

वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व तथा विकासद्वारा वित्तीय सेवाको पहुँच जनमानसमा पुऱ्याउन यस बैंक प्रयासरत छ । त्यसैगरी चुस्त र प्रभावकारी नियमन र सुपरिवेक्षण कार्यहरूद्वारा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व तथा विस्तारको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध छ । यसै क्रममा बैंकले आ.व. २०६५।६६ देखि नेपालमा Basel II कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । उच्च आर्थिक वृद्धिको लागि टेवा पुग्ने मौद्रिक र वित्तीय नीतिहरूको तर्जुमा तथा सोको कार्यान्वयनको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक आगामी दिनहरूमा उन्मुख हुँदै जानेछ ।

१६७. अन्त्यमा, नेपाल राष्ट्र बैंकको कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, निजी क्षेत्रका संघ-संस्थाहरू, प्रबुद्ध वर्ग र दातृ निकायहरूका पदाधिकारीलगायत सम्बद्ध सबैलाई यस अवसरमा धन्यवाद दिँदै भविष्यमा पनि सदाभै यहाँहरू सबैको सहयोग यस बैंकलाई मिल्ने विश्वाससमेत लिएको छु ।

धन्यवाद !

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रतिबद्धता*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक आज २०६७ साल वैशाख १४ गते आफ्नो स्थापनाको ५४ औं वर्ष पूरा गरी ५५ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ । यो अवस्थामा आइपुग्दा बैंकले अर्थतन्त्रका चुनौतीहरू समाधान गर्दै केन्द्रीय बैंकको भूमिकालाई सशक्त ढङ्गले अधि बढाउन थालेको छ । यस अवसरमा म बैंकको काम कारवाहीमा सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्ण सहयोगी निकायहरू मित्रहरू तथा सङ्घसंस्थाप्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

२. उच्च मूल्य वृद्धि, निर्यातमा ह्रास र आयातमा उच्च वृद्धिका कारण चुलिँदो व्यापार घाटा, चालू खाता तथा शोधनान्तर घाटा र बैकिङ्ग क्षेत्रमा तरलता अभाव आदि अर्थतन्त्रका सामु हाल देखिएका प्रमुख चुनौती हुन् । उल्लिखित चुनौती समाधान गर्न मौद्रिक तथा वित्तीय व्यवस्थापनमा उचित ध्यान दिँदै समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गन बैंक कटिबद्ध रहेकी छ ।

३. मुलुक अहिले राजनैतिक सङ्क्रमणको अवस्थामा छ । सङ्क्रमणकालीन राजनीतिक अवस्थाको व्यवस्थापन उचित रूपमा भई नसकेकोले औद्योगिक व्यावसायिक वातावरण पनि सुघन सकेको छैन । त्यस अतिरिक्त लामो समयसम्मको उर्जा सङ्कट लगायतका कारणहरूले आर्थिक क्रियाकलाप विस्तारमा अवरोध उत्पन्न भएको छ । कृषि उत्पादनमा आएको ह्रास र औद्योगिक लगानीको वातावरणमा आएको शिथिलताले आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहेको छ भने विगतको

अत्यधिक तरलता विस्तारका कारण बढेको आन्तरिक मागले मूल्य र भुक्तानी सन्तुलनमा ठूलो चाप परेको छ । आन्तरिक मागलाई व्यवस्थित गर्दै उच्च आर्थिक वृद्धि र द्रुत गरीबी निवारणका लागि अनुकूल वातावरण बनाउनु अहिले हाम्रो प्रमुख दायित्व रहेको छ ।

४. सन् २००७ को शुरुवाट देखापरेको अमेरिकी वित्तीय सङ्कटको असर अघिल्लो वर्षको तुलना केही कम हुँदै गएको भए तापनि बढ्दो बेरोजगारी र बढ्दो सरकारी ऋणका कारण विकसित देशहरूमा पुनरुत्थानको चुनौती कायमै रहेको छ । धेरैजसो विकसित तथा विकासोन्मुख देशहरूमा आर्थिक मन्दीको गहिरो असर पर्न नदिन मौद्रिक नीतिलाई खुकुलो पारिएको छ भने सरकारी वित्त नीति पनि लचिलो पारी नीतिगत राहत (Policy Stimulus) दिइएको छ । यस्ता किसिमका नीतिगत राहतका कार्यक्रमहरू अर्थतन्त्रको पुनरुत्थान तथा आर्थिक मन्दी हटाउन आवश्यक रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले जनाएको छ ।

५. विशेष गरी विकासोन्मुख एसिया तथा विकासशील देशहरूमा देखिएको उच्च पुनरुत्थानका कारण एकातिर विश्वमा वस्तुहरूको मागमा भएको वृद्धिका कारण मूल्य बढ्दै गएको छ भने अर्कोतिर विश्व वित्तीय अवस्थामा क्रमिक सुधार हुन थालेको छ । सन् २०१० मा पनि मूल्य बढ्ने अनुमान अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको रहेको छ । विश्व वित्तीय बजारमा अपेक्षा गरिएभन्दा उच्च दरले

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५५ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा युवराज खतिवडाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण ।

सुधार हुँदै गएको छ । मुद्रा बजारमा केही स्थिरता देखिएको, शेयर तथा कर्पोरेट बोन्ड बजारले गति लिनै गरेको भए पनि साना मुलुकहरूमा सरकारी ऋणमा भने चाप परेको अवस्था छ ।

६. विश्वव्यापी आर्थिक मन्दीका बाबजूद छिमेकी मुलुक भारत र चीनको आर्थिक वृद्धिदर उच्च रहेको छ । तर नेपालले छिमेकी मुलुकहरूको उच्च आर्थिक वृद्धिबाट लाभ लिन सकेको छैन । पर्यटन, लगानी तथा श्रमका अवसरहरूको अधिकतम उपयोग गरी यी मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिबाट नेपालले लाभ लिन सक्नुपर्ने भएको छ ।
७. यस बैंकले आफ्नो स्थापनाको वार्षिक समारोहको कार्यक्रममा विगत एक वर्षको अवधिमा भएका कामकारवाही तथा नीतिहरूलाई सार्वजनिक गर्ने अवसरको रूपमा लिइएको छ । यस अवसरमा म मुलुकको आर्थिक तथा वित्तीय स्थितिका साथै नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक वर्षभित्र सम्पन्न गरेका कामकारवाही उल्लेख गर्न चाहन्छु ।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

आर्थिक वृद्धि

८. चालू आर्थिक वर्षमा मुलुकको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन उत्पादकको मूल्यमा ४.६ प्रतिशत र आधारभूत मूल्यमा ३.५ प्रतिशतले बढ्ने प्रारम्भिक अनुमान छ । यसमध्ये कृषि क्षेत्र १.१ प्रतिशत र गैरकृषि क्षेत्र ५.१ प्रतिशतले बढ्ने प्रारम्भिक अनुमान छ ।
९. क्षेत्रगत रूपमा विश्लेषण गर्दा यो वर्ष कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर सन्तोषजनक रहने देखिँदैन । मौसमी प्रतिकूलताको कारण खास गरी वर्षे बालीको उत्पादनमा ह्रास आएकोले चालू आर्थिक वर्षमा समग्र कृषि उत्पादन वृद्धिदर सामान्य मात्र रहने अनुमान छ । समीक्षा वर्षमा धान र मकैको उत्पादन क्रमशः ११.१ प्रतिशत र ३.९ प्रतिशतले ह्रास आउने अनुमान छ । त्यसै गरी तरकारी, फलफूल, मासु र दूधको उत्पादन क्रमशः ७.३ प्रतिशत, २२.० प्रतिशत, २.७ प्रतिशत र ४.१ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । त्यस्तै, मत्स्यपालन क्षेत्रको वृद्धिदर चालू आर्थिक वर्षमा ५.३ प्रतिशत रहने अनुमान छ ।

१०. विभिन्न समयमा हुने गरेका बन्द, हडताल, श्रम समस्या, विद्युत् आपूर्तिमा कमी तथा बाह्य बजारको सङ्कुचन आदिका कारण आर्थिक वर्ष २०६६/३७ मा उत्पादनमूलक उद्योग क्षेत्रको उत्पादन २.७ प्रतिशतले मात्र वृद्धि हुने अनुमान छ ।
११. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क ३.३ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यस्तो सूचकाङ्क १.३ प्रतिशतले घटेको थियो । समीक्षा अवधिमा वनस्पति घ्यू तथा तेल, प्रशोधित दूध, लत्ता कपडा, अन्य लत्ता कपडा, प्रशोधित छाला, अन्य रासायनिक पदार्थ, गैरधातुजन्य खनिज वस्तु, फलामे रड तथा पत्ती, घरेलु धातुका सामान आदि समूहको उत्पादनमा वृद्धि भएको छ भने अन्न तथा पशु दाना, अन्य खाद्य वस्तु, पेय पदार्थ, सूर्तिजन्य वस्तु, चिरान काठ, प्लाष्टिकका वस्तु र बिजुलीको तार तथा केवल समूहको उत्पादन घटेको छ ।
१२. त्यस्तै खानी तथा उत्खनन र निर्माण क्षेत्रको वृद्धिदर क्रमशः ४.२ प्रतिशत र ६.६ प्रतिशत रहने प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ, तर विद्युत् उत्पादन तथा आपूर्तिमा आएको कमीको कारण विद्युत्, ग्याँस तथा पानी क्षेत्रको वृद्धिदर भने ०.५ प्रतिशत मात्र रहने अनुमान छ ।
१३. चालू आर्थिक वर्षमा सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर भने सन्तोषजनक नै रहने अनुमान छ । सेवा क्षेत्र अन्तर्गतका विभिन्न क्षेत्रहरूमध्ये थोक तथा खुद्रा व्यापार, होटल तथा रेष्टुरेण्ट, यातायात, भण्डारण तथा सञ्चार क्षेत्रहरूको वृद्धिदर क्रमशः ५.६ प्रतिशत, ८.५ प्रतिशत र ६.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ । त्यस्तै वित्तीय मध्यस्थता, घरजग्गा तथा व्यावसायिक सेवा, सार्वजनिक प्रशासन तथा रक्षा, शिक्षा, स्वास्थ्य र अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर क्रमशः १.६ प्रतिशत, ४.९ प्रतिशत, ४.२ प्रतिशत, ६.५ प्रतिशत, ५.६ प्रतिशत तथा ६.१ प्रतिशत रहने अनुमान छ ।
१४. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनाको अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने

पर्यटकको सङ्ख्या १२.८ प्रतिशतले बढ्न गई २,८२,५५८ पुगेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने पर्यटकहरूको सङ्ख्या २.४ प्रतिशतले घटेको थियो। हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने कुल पर्यटकहरूमध्ये चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनासम्ममा तेस्रो मुलुकतर्फको पर्यटक आगमन १६.० प्रतिशतले र भारतीय पर्यटक आगमनमा ०.९ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा तेस्रो मुलुकतर्फको पर्यटक आगमन २.५ प्रतिशतले र भारतीय पर्यटक आगमन २.० प्रतिशतले घटेको थियो।

१५. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनाको अवधिमा वैदेशिक रोजगारीमा जानेको सङ्ख्या १४.८ प्रतिशतले बढी २,०२,०४४ पुगेको छ। वैदेशिक रोजगारीमा जानेको कुल सङ्ख्यामा वृद्धि भएका मुलुकहरूमा मुख्यतया मलेसिया (१४९.७ प्रतिशत) र साउदी अरेबिया (१२.३ प्रतिशत) छन् भने कतार, यू.ए.ई. बहराइन तथा ओमानमा जाने नेपाली कामदारको सङ्ख्या भने यस अवधिमा उल्लेख्य दरले घट्न गएको छ।

मूल्य स्थिति

१६. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को आठ महिनासम्ममा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ११.२ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति १३.१ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्क १५.७ प्रतिशतको उच्च दरले वृद्धि भए तापनि गैरखाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्क ५.९ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको कारण समग्र उपभोक्ता मुद्रास्फीतिदर अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिको भन्दा केही कम रहेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर क्रमशः १७.१ प्रतिशत र ८.८ प्रतिशत रहेको थियो।

१७. क्षेत्रगत आधारमा विश्लेषण गर्दा समीक्षा अवधिमा पहाडमा १२.५ प्रतिशतले, तराईमा ११.३ प्रतिशतले र काठमाडौंमा १०.२ प्रतिशतले मूल्य सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको यसै

अवधिमा यस्तो वृद्धिदर क्रमशः १२.४ प्रतिशत, १३.३ प्रतिशत र १३.४ प्रतिशत रहेको थियो।

१८. समीक्षा अवधिमा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर १२.२ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यसको वृद्धिदर १२.३ प्रतिशत रहेको थियो। त्यस्तै राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क यस अवधिमा १३.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त सूचकाङ्क १९.३ प्रतिशतले बढेको थियो। २०६६ साउनदेखि सरकारी कर्मचारीलगायत सुरक्षाकर्मी, संस्थानक कर्मचारी, शिक्षक आदिको तलब वृद्धि भएकोले यस अवधिमा तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्कमा बढी चाप परेको हो।

सरकारी वित्त स्थिति

१९. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो नौ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी वित्तको अवस्था हेर्दा रु. १० अर्ब ३० करोडको बजेट बचतमा रहेको देखिन्छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारी बजेट रु. १२ अर्ब ७२ करोडले बचतमा रहेको थियो।

२०. समीक्षा अवधिमा कुल सरकारी खर्च ३०.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १४० अर्ब ९ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सरकारी खर्च १८.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। चालू तथा पूँजीगत दुवै खर्चको वृद्धिदरमा विस्तार आएकोले समीक्षा अवधिमा कुल सरकारी खर्च बढेको हो। यस अवधिमा चालू खर्च २८.५ प्रतिशतले बढी रु. ९० अर्ब ९४ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्ष सोही अवधिमा सो खर्च २२.० प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। सरकारी कर्मचारी एवम् शिक्षकहरूको तलबभत्ता वृद्धि, विशेष सुरक्षा योजनाको दायित्व, विद्यालय अनुदानमा वृद्धि, आर्थिक सहायता वितरणमा बढोत्तरी लगायतका कारणले समीक्षा अवधिमा चालू खर्चमा विस्तार आएको हो।

२१. समीक्षा अवधिमा नगद पूँजीगत खर्च ४७.५ प्रतिशतले बढी रु. २८ अर्ब ३५ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा पूँजीगत खर्च २.५ प्रतिशतले घटेको थियो। अघिल्लो

वर्षको तुलनामा पूँजीगत खर्च बढेको भए तापनि बजेटमा अनुमानित कुल पूँजीगत खर्चको यो रकम २६.६ प्रतिशत मात्र हुन आउँछ । अपेक्षा अनुरूप पूँजीगत खर्च हुन नसक्नुमा बजेट ढिलो पारित हुनु, ठेक्कापट्टा समयमा हुन नसक्नु, स्थानीय निकायमा प्रतिनिधिहरूको अनुपस्थिति रहनु र शान्ति सुव्यवस्थाको स्थिति सुदृढ नहुनु मुख्य कारण रहेका छन् ।

२२. साधन परिचालनतर्फ समीक्षा अवधिमा राजस्व परिचालन २८.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १२६ अर्ब ५३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा राजस्व ३९.३ प्रतिशतले बढेको थियो । यस अवधिमा नेपाल सरकारलाई वैदेशिक नगद ऋण बापत रु. ३ अर्ब ४३ करोड र वैदेशिक नगद अनुदान बापत रु. १९ अर्ब ७२ करोड प्राप्त भएको छ । अघिल्लो वर्ष ती शीर्षकहरूमा क्रमशः रु. २ अर्ब ९८ करोड र रु. १७ अर्ब ६९ करोड प्राप्त भएको थियो । यस अवधिमा नेपाल सरकारले रु. २ अर्ब ३६ करोड बराबरको आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

२३. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनामा नेपालको बाह्य क्षेत्रको स्थिति सन्तोषजनक रहेको छैन । यस अवधिमा कुल निर्यातको वृद्धिदर ऋणात्मक रहेको तथा कुल आयात उच्च दरले बढेको कारण व्यापार घाटामा उल्लेख्य विस्तार भएको छ । अर्कोतर्फ व्यापार घाटा पूर्ति गर्दै आएको विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा घटेको छ । परिणामस्वरूप चालू खाता एवम् समग्र शोधनान्तर स्थिति दुवै प्रतिकूल अवस्थामा रहेको स्थिति छ ।
२४. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनासम्ममा कुल वस्तु निर्यात अघिल्लो वर्षको १६.२ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ८.० प्रतिशतले घटी रु. ४० अर्ब ४१ करोड रहन गएको छ । कुल वस्तु निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात अघिल्लो वर्षको पहिलो आठ महिनामा ३.७ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा २.९ प्रतिशतले घटेको छ । त्यस्तै अन्य मुलुकतर्फको निर्यात अघिल्लो

वर्ष ४२.९ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १६.० प्रतिशतले ह्रास आएको छ ।

२५. अघिल्लो वर्षको पहिलो आठ महिनासम्ममा २६.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको कुल वस्तु आयात आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को सोही अवधिमा ४३.९ प्रतिशतले बढी रु. २५३ अर्ब ७४ करोड पुगेको छ । कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयात अघिल्लो वर्षको पहिलो आठ महिनाको १२.१ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ३८.५ प्रतिशतले बढेको छ । त्यसै गरी अन्य मुलुकबाट भएको आयात समीक्षा अवधिमा अघिल्लो वर्षकै दर अर्थात् ५०.९ प्रतिशतले बढेको छ ।
२६. समीक्षा अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा ६१.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २१३ अर्ब ३३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा ३०.१ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल वस्तु व्यापार घाटामध्ये भारतसँगको व्यापार घाटा अघिल्लो वर्ष १५.६ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ५३.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यस्तै अघिल्लो वर्ष ५३.४ प्रतिशतले बढेको अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटा समीक्षा अवधिमा ७०.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
२७. निर्यात व्यापारमा आएको कमी तथा आयात व्यापारमा भएको उल्लेख्य विस्तारको कारण चालू आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनामा निर्यात-आयात अनुपात १५.९ प्रतिशतमा भरेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात २४.९ प्रतिशत रहेको थियो ।
२८. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनामा चालू खाता रु. ३२ अर्ब ५८ करोडले घाटामा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भने चालू खाता रु. २८ अर्ब ९४ करोडले बचतमा रहेको थियो । खास गरी व्यापार घाटामा भएको उल्लेख्य वृद्धि, अनुदानमा आएको उल्लेख्य ह्रास एवं विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदरमा आएको कमीको कारण चालू खाता घाटा उच्च रहन गएको हो । चालू खाता घाटा उच्च रहेकोले समीक्षा अवधिमा मुलुकको समग्र शोधनान्तर स्थिति रु. २३ अर्ब ५३ करोडले घाटामा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक

वर्षको सोही अवधिमा रु. ३४ अर्ब ८१ करोडले शोधनान्तर बचतमा रहेको थियो ।

२९. समीक्षा अवधिमा सेवा आय घटेको छ भने विप्रेषण आप्रवाह अघिल्लो वर्षको ५८.९ प्रतिशतको उल्लेखनीय वृद्धिको तुलनामा ९.९ प्रतिशतले बढी रु. १४३ अर्ब ९६ करोड पुगेको छ । यस अवधिमा अमेरिकी डलरको तुलनामा नेपाली रुपैयाँ पुनर्मूल्यन भएका कारणले गर्दा पनि विप्रेषणको वृद्धिदर कम देखिएको हो । समीक्षा अवधिमा रु. ४ अर्ब २० करोडको सरकारी ऋण प्राप्त भएको छ भने रु. ५ अर्ब ९४ करोड बराबरको साँवा भुक्तानी भएको छ ।

३०. २०६६ चैत २७ मा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०६६ असार मसान्तको तुलनामा १३.५ प्रतिशतले घटी रु. २४२ अर्ब २७ करोडमा सीमित रहेको छ । अमेरिकी डलरमा भने समीक्षा अवधिमा कुल सञ्चिति ४.७ प्रतिशतले घटी अमेरिकी डलर ३ अर्ब ४२ करोडमा सीमित रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तरले ७.८ महिनाको वस्तु आयात र ६.७ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहने देखिन्छ ।

मौद्रिक स्थिति

३१. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ६.८ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष उक्त मुद्राप्रदाय १३.७ प्रतिशतले बढेको थियो । सङ्कुचित मुद्राप्रदाय अघिल्लो वर्ष ११.९ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ४.६ प्रतिशतले बढेको छ । सङ्कुचित मुद्राप्रदायको अंशमध्ये चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा समीक्षा अवधिमा ११.४ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त मुद्रा २१.९ प्रतिशतले बढेको थियो । चल्ती निक्षेप अघिल्लो वर्ष ६.६ प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा ७.५ प्रतिशतले घटेको छ । आवधिक निक्षेप अघिल्लो वर्ष १४.५ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ७.८ प्रतिशतले बढेको छ ।

३२. समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी

विनिमय मूल्याङ्कन नाफा नोक्सान समायोजित) रु. २३ अर्ब ५३ करोड (१०.६ प्रतिशत) ले घटेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सम्पत्ति रु. ३४ अर्ब ८१ करोड (२०.३ प्रतिशत) ले बढेको थियो ।

३३. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को पहिलो आठ महिनामा कुल आन्तरिक कर्जा १०.७ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष उक्त कर्जा ७.५ प्रतिशतले बढेको थियो । निजी क्षेत्रतर्फको कर्जामा भएको उच्च वृद्धिले आन्तरिक कर्जामा विस्तार आएको हो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. ६६ अर्ब ६८ करोड (१६.५ प्रतिशत) ले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. ५० अर्ब (१६.३ प्रतिशत) ले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जामध्ये उत्पादन, निर्माण, धातुजन्य उत्पादन, मेशिनरी तथा विद्युतीय उपकरण, थोक तथा खुद्रा व्यापार, रियल स्टेट र सेवा क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहमा विस्तार भएको छ ।

३४. समीक्षा अवधिमा निक्षेप परिचालनको अतिरिक्त वाणिज्य बैंकहरूको चुक्ता पूँजी रु. ४ अर्ब २ करोडले बढेको छ । साधनको स्रोतमा पूँजीको अंश बढ्दै जानु वित्तीय स्थायित्वको लागि सकारात्मक पक्ष हो ।

वित्तीय क्षेत्रको विस्तार

३५. २०६६ चैत मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्या २७ पुगेको छ भने विकास बैंक, वित्त कम्पनी तथा लघु वित्त विकास बैंकको सङ्ख्या क्रमशः ७८, ७९ र १८ पुगी 'क' देखि 'घ' वर्गसम्मको बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कुल सङ्ख्या २०२ पुगेको छ । २०६६ पुस मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूको शाखा सङ्ख्या ८४५ पुगेको छ । यसबाट प्रतिबैंक शाखाबाट औसत करीब ३३ हजार ४ सय जनसङ्ख्याले सेवा प्राप्त गरेका छन् ।

३६. वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिसँगै साधन परिचालनमा समेत वृद्धि भएको छ । २०६६ फागुन मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ५७२ अर्ब

७३ करोड निक्षेप परिचालन र रु. ४७१ अर्ब ११ करोड कर्जा प्रवाह गरेका छन् । २०६५ फागुन मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप परिचालन र कर्जा प्रवाह क्रमशः रु. ४८१ अर्ब ७० करोड र रु. ३५७ अर्ब २७ करोड रहेको थियो । २०६५ पुस मसान्तमा विकास बैंकहरूले परिचालन गरेको निक्षेप तथा कर्जा क्रमशः रु. ३६ अर्ब र रु. २९ अर्ब रहेकोमा २०६६ पुस मसान्तमा क्रमशः रु. ५६ अर्ब ९ करोड र रु. ५२ अर्ब पुगेको छ । विकास बैंकहरूको सङ्ख्यात्मक र क्षेत्रगत वृद्धिको कारण सम्पत्ति/दायित्वमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हो । त्यसै गरी वित्त कम्पनीतर्फ २०६५ पुस मसान्तमा निक्षेप तथा कर्जा क्रमशः रु. ५२ अर्ब र रु. ५४ अर्ब रहेकोमा २०६६ पुस मसान्तमा निक्षेप र कर्जा क्रमशः रु. ६६ अर्ब ९९ करोड र रु. ७० अर्ब ८१ करोड पुगेको छ ।

३७. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाहेकका अन्य वित्तीय संस्थाहरू- कर्मचारी सञ्चय कोष र बीमा कम्पनीहरूको समेत वित्तीय साधन परिचालनमा विस्तार आएको छ । २०६६ पुस मसान्तसम्ममा कर्मचारी सञ्चय कोषले रु. ८५ अर्ब २२ करोड, नागरिक लगानी कोषले रु. २० अर्ब ३० करोड र बीमा कम्पनीहरूले रु. ४० अर्ब ८० करोडको स्रोत परिचालन गरेका छन् । साथै २०६६ चैत मसान्तसम्ममा जीवन बीमा कम्पनी ८, निर्जीवन बीमा कम्पनी १६ र १ संयुक्त बीमा कम्पनी गरी जम्मा २५ वटा बीमा कम्पनी कार्यरत रहेका छन् ।

शेयर बजार

३८. शेयर बजारको प्रवृत्ति मापन गर्ने नेप्से परिसूचक अघिल्लो आर्थिक वर्षको भदौमा हालसम्मकै सर्वाधिक उच्च ११७५.३८ बिन्दुमा पुगेको थियो । यसपछि भने निरन्तर ओरालो लागेको शेयर बजार समीक्षा अवधिसम्म पनि कायमै रह्यो । अघिल्लो वर्षको फागुन मसान्तको तुलनामा नेप्से सूचकाङ्क १८०.९५ बिन्दुले कमी आई २०६६ फागुन मसान्तमा ४८६.२५ बिन्दुमा कायम रहेको छ । NEPSE Float Index २०६६ फागुन मसान्तमा ४५.९३ रहेको छ । यस अवधिमा बजारमा

थप शेयरहरू सूचीकृत हुनु तथा विश्व शेयर बजारमा देखापरेको मन्दीले लगानीकर्ताहरूको आत्मविश्वासमा कमी आउनुजस्ता कारणहरूले शेयर बजारलाई प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

३९. धितोपत्र बजारको प्रगाढताको मापक बजार पूँजीकरण २०६६ फागुन मसान्तमा रु. ३७५ अर्ब ९९ करोड ६१ लाख रहेको छ । यसको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ३१.८ प्रतिशत हुन आउँछ । उक्त पूँजीकरण २०६५ फागुन मसान्तमा रु. ४०२ अर्ब ३ करोड ५ लाख रहेको थियो ।

४०. गत एक वर्षको अवधिमा धितोपत्र बजारमा १२ थप कम्पनी सूचीकृत भई २०६६ फागुन मसान्तसम्म नेपाल धितोपत्र विनमय बजार लि. मा सूचीकृत भएका कम्पनीहरूको सङ्ख्या १६८ पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को फागुन मसान्तसम्ममा नेपाल धितोपत्र बोर्डले ३० वटा कम्पनीहरूलाई रु. ८ अर्ब ५६ करोड ५४ लाख बराबरको शेयर तथा ऋणपत्र निष्कासनका लागि अनुमति प्रदान गरिसकेको छ ।

मौद्रिक तथा तरलता व्यवस्थापन

४१. चालू आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिको तर्जुमा गर्दाको अवस्थामा कतिपय मुलुकहरूले विश्वव्यापी वित्तीय सङ्कटको नकारात्मक प्रभाव कम गर्ने उद्देश्यले व्याजदरमा ऐतिहासिक कटौती गर्ने र विभिन्न किसिमका आर्थिक प्याकेजमार्फत उपभोक्ताको कुल माग बढाउनेतर्फ मुख्य रूपमा ध्यान दिएका थिए तर यसको ठीक विपरीत नेपालको अर्थतन्त्रमा मुद्रास्फीति दोहोरो अड्कमा रहेको तथा बैंकहरूले उदार कर्जा प्रवाह नीति अवलम्बन गरेको कारण घरजग्गाको मूल्य आकासिँदै गइरहेको अवस्था थियो । अधिक तरलताको स्थितिको कारण अर्थतन्त्रमा मौद्रिक विस्तार हुनसक्नेतर्फ सजग रही मुद्राप्रदाय तथा समष्टिगत मागको कारणबाट आन्तरिक तथा बाह्य स्थायित्वमा असर नपरोस् र लक्षित आर्थिक वृद्धिलाई आवश्यक पर्ने तरलताको व्यवस्थापन होस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीति तय गरिएको थियो ।

- सीमा निर्धारण गरिएको छ । यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा पोर्टफोलियो एवं तरलता व्यवस्थापनमा सुधार आउने विश्वास गरिएको छ ।
४८. निर्यात उद्योगहरूले भोग्नुपरेको समस्या र निर्यात व्यापारमा आएको ह्रासलाई दृष्टिगत गरी यस बैंकले निर्यात कर्जामा दिने पुनर्कर्जाको दरलाई २ प्रतिशतबाट घटाएर १.५ प्रतिशत कायम गरेको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ऋणीबाट ४ प्रतिशतभन्दा बढी व्याज असुली गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
४९. वर्तमान अवस्थामा तरलता व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउन रिभर्स रिपो तथा रिपो बोलकबोलको विद्यमान २८ दिनको अधिकतम अवधिलाई परिवर्तन गरी ४५ दिन पुऱ्याइएको छ भने वैधानिक तरलता अनुपातको प्रयोजनका लागि वाणिज्य बैंकमा Call Deposit मा राखेको रकमलाईसमेत गणना गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
५०. निर्यात प्रवर्द्धन हुने, आयात प्रतिस्थापन गर्ने, उर्जा र पर्यटन क्षेत्रमा कर्जाको कमी हुन नदिन मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामार्फत यस बैंकले उक्त क्षेत्रहरूमा सम्बन्धित क्षेत्रकै असल कर्जाको धितोमा मात्र वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई ७.५ प्रतिशत व्याजदरमा पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाएको छ । सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले यस बैंकले तोकेको व्याजदरमा अधिकतम ३ प्रतिशतसम्म मात्र थप गरी आफ्नो कर्जाको व्याजदर कायम गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
५१. कर्जा प्रवाहबाट उत्पन्न हुने अधिकेन्द्रित जोखिमलाई कम गर्न र अर्थतन्त्रका विभिन्न क्षेत्रहरूमा कर्जा प्रवाहलाई सर्वसुलभ बनाउन हाल कोषमा आधारित सीमा प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशत र गैरकोषमा आधारितसमेत गरी कुल एकल ग्राहक कर्जा सीमा प्राथमिक पूँजीको ५० प्रतिशतसम्म कायम रहेको व्यवस्थालाई परिमार्जन गरी वासल कोर सिद्धान्तले कायम गरेको व्यवस्थानुसार विद्यमान एकल ग्राहक कर्जा

सीमालाई २०६७ साउन १ गतेदेखि गैरकोषमा आधारित सीमासमेत गरी प्राथमिक पूँजीको बढीमा २५ प्रतिशत कुल सीमा कायम नै राखी तोकिएका केही क्षेत्रहरूमा सो सीमा अधिकतम ३० प्रतिशत कायम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ भने जलविद्युत् ट्रान्समिसन लाइन र केबुलकार निर्माणको लागि यस अधिको ५० प्रतिशतको सीमालाई यथावत् कायम गरिएको छ ।

५२. मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भएका अन्य पुनर्कर्जादरहरूमा भने कुनै परिवर्तन नगरी रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा दर १.५ प्रतिशत, साना तथा घरेलु उद्योगलाई प्रवाह भएको कर्जाको धितोमा प्रदान हुने पुनर्कर्जादर २.५ प्रतिशत र वैदेशिक रोजगार पुनर्कर्जादर १.५ प्रतिशत नै यथावत् राखिएको छ ।

ग्रामीण वित्तीय सेवा

५३. ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट २०६६ साल फागुन मसान्तसम्ममा ५३ वटा गैरसरकारी संस्था र ४२४ वटा सहकारी संस्था गरी कुल ४७७ संस्थालाई रु. ३१ करोड ९१ लाख कर्जा प्रवाह भएकोमा उक्त कर्जामध्ये रु. १७ करोड ५५ लाख असूली भएको छ भने रु. १४ करोड ३६ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ । कोषको कर्जा असूलीदर करीब ९३ प्रतिशत रहेको छ । कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैरसरकारी संस्थाले २७ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ५३ जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन् । यसरी कोषबाट २०६६ फागुन मसान्तसम्ममा ५३ जिल्लाका १९,५४१ घर परिवार विभिन्न आय तथा स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन् ।
५४. आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू खासगरी चिया, अलैंची, कोल्ड स्टोरका लागि आवश्यक पर्ने पूँजीको व्यवस्था गर्न कृषि विकास बैंक र लघु वित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाई कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था रहेको छ । यसै गरी कोषले सहकारी तथा गैरसरकारी संस्था र लघु वित्तीय संस्थाहरूमार्फत

ग्रामीण विपन्न वर्गका जनताहरूलाई स-साना कर्जा प्रवाह गरी आवश्यक वित्तीय सहयोग उपलब्ध गराई उनीहरूको आर्थिकस्तरमा सुधार ल्याउन नेपाल सरकार र ग्रामीण इलाकामा रहेका सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्दै आएको छ ।

५५. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका विपन्न महिलाको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले देशका पाँच विकास क्षेत्रमा स्थापित ग्रामीण विकास बैंकहरूबाट प्राप्त प्रारम्भिक तथ्याङ्क अनुसार २०६६ पुस मसान्तसम्ममा कुल १,७४,०२७ ग्रामीण महिला सदस्यहरूलाई करीब रु. २२ अर्ब ६७ करोड कर्जा प्रवाह भएको छ । यसमध्ये रु. १९ अर्ब ९७ करोड असूली भई रु. २ अर्ब ७० करोड कर्जा बाँकी रहेको छ । यी बैंकहरूले २०६६ पुस मसान्तसम्ममा देशका ४९ जिल्लाका १,१३२ गाउँ विकास समितिहरूमा रहेका ५,८४३ केन्द्रहरू (Centres) मार्फत लघु वित्तीय सेवा उपलब्ध गराउँदै आएका छन् । लघु उद्यम तथा व्यवसायहरूको माध्यमबाट आय आर्जनका अवसरहरू वृद्धि गरी ग्रामीण क्षेत्रमा व्याप्त रहेको गरीबी र बेरोजगारीको सङ्ख्या न्यूनीकरण गर्नमा यी बैंकहरूको योगदान महत्त्वपूर्ण रहेको छ ।

५६. संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई क्रमशः निजीकरण गर्दै जाने उद्देश्य अनुरूप पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकबाट निजीकरण कार्यको शुरुवात भई नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत शेयर निजी क्षेत्रलाई हस्तान्तरण गरी नेपाल राष्ट्र बैंकको नाममा १० प्रतिशत मात्र बाँकी रहेको छ । त्यसै गरी पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक तथा मध्यपश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकहरूमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको सम्पूर्ण शेयर निजी क्षेत्रमा हस्तान्तरण भइसकेको छ । यस बैंकको स्वामित्वमा रहेको सुदूर पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकको शेयरसमेत आगामी वर्षहरूमा विनिवेश गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

५७. ग्रामीण क्षेत्रमा संस्थागत कर्जाको विस्तार गर्न र सो कर्जामा विपन्न वर्गको पहुँच बढाउँदै लैजानको लागि राष्ट्रिय लघु वित्त नीति, २०६४ जारी भइसकेको छ । अर्थतन्त्रको दिगो विकासका निमित्त लघु वित्त कारोबारका माध्यमबाट विपन्न वर्गका समुदायमा उच्चमशीलताको विकास, स्वरोजगार सिजना एवं आयआर्जनका क्रियाकलापमार्फत ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्रको गरीबी निवारणको कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन तथा विपन्न वर्गको आवयकतालाई समेट्ने गरी लघु वित्त क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्न, लघु वित्त क्षेत्रमा कार्यरत संस्थाको प्रवर्द्धन, नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरी लघु वित्त कारोबारलाई नियमित एवम् व्यवस्थित गर्ने उद्देश्यका साथ लघु वित्त ऐनको मस्यौदा तयार गरी मन्त्री परिषद्मा पेश गर्नको लागि नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा पेश गरिएको छ ।

५८. मुलुकका गरीब तथा विपन्न समुदायमा लघु वित्त सेवाको पहुँचमा थप अभिवृद्धि गर्ने अभिप्रायले UNDP र UNCDF को प्राविधिक तथा अनुदान सहयोगमा Enhancing Access to Financial Services परियोजना लघु वित्त विभागअन्तर्गत सञ्चालनमा रहेको छ । परियोजनाले गरीबी निवारणमा सहभागी लघु वित्त संस्थाहरूबाट आह्वानपत्र माग गरी छनौटमा परेका ८ वटा संस्थाहरूलाई प्रथम चरणमा कार्यक्रम परिचालनको लागि सम्झौता गरी अनुदान सहयोग उपलब्ध गराउने क्रममा रहेको छ ।

५९. ग्रामीण क्षेत्रमा औपचारिक वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले “घ” वर्गका लघु वित्त संस्थाहरू खोल्न स्वीकृति दिने व्यवस्था खुकुलो गरिएको छ । त्यस्तै अविकसित क्षेत्रमा स्थापना हुने “ख” वर्गका विकास बैंकहरूलाई पनि प्रोत्साहित गर्ने नीति लिइएको छ ।

६०. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकको निर्देशानुसार अनिवार्य रूपमा प्रवाह गर्दै आएको विपन्न वर्ग कर्जाको अवस्था सम्बन्धमा अध्ययन सम्पन्न भएको छ । त्यस्तै बचत तथा ऋण सहकारी

संस्थाहरूको कारोबारको अध्ययन पनि शुरू गरिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

६१. विप्रेषणसम्बन्धी कार्य गर्ने फर्म तथा कम्पनीको सङ्ख्या गत वर्षसम्म ३९ वटा रहेकोमा यस वर्ष १२ वटा थप भई ५१ पुगेको छ । गत वर्ष नेपाल अधिराज्यभर जम्मा ४१५ वटा मनिचेञ्जर फर्म/कम्पनी रहेकोमा यस वर्ष सो सङ्ख्या ४९६ पुगेको छ । गत वर्ष २०३ वटा मनिचेञ्जर फर्म/कम्पनी काठमाडौं उपत्यकाभित्र रहेकोमा यस वर्ष सो सङ्ख्या वृद्धि भई २२७ पुगेको छ । हालसम्म विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न स्वीकृति लिएका फर्म/कम्पनीहरूमा होटेलतर्फ २७२, ट्रेकिङतर्फ १,०१९, ट्राभल एजेन्सी तथा विदेशी एअरलाइन्सका जि.एस.ए/पि.एस.ए. तर्फ १,२२५, कार्गो करिएरतर्फ २९१, विभिन्न संघ/संस्थातर्फ ६३ र स्वदेशी तथा विदेशी एअरलाइन्सतर्फ ४९ गरी कुल सङ्ख्या २,९१९ पुगेको छ । यो सङ्ख्यामध्ये १९९ वटाले यसै आर्थिक वर्षमा स्वीकृति पाएका हुन् ।
६२. विदेशी विनिमय सञ्चिति व्यवस्थापनमा निहित सञ्चालन जोखिम क मगर्नका लागि Front Office र Back Office को रूपमा सङ्गठन संरचना तयार गरी नियमित रूपमा जोखिम प्रतिवेदन तयार गर्ने गरिएकोमा यी दुई अफिससँग समन्वय गरी विश्लेषण प्रतिवेदन, जोखिम प्रतिवेदन र अन्य आवश्यक प्रतिवेदन तयार गरी लगानी समिति समक्ष सुझाव पेश गर्नको लागि Middle Office खडा गरी भारतीय रुपैयाँको दैनिक अपडेट रिपोर्ट तयार गर्ने लगायतका कार्य शुरू गरिएको छ ।
६३. विदेशी विनिमय बजारमा हस्तक्षेप गर्ने प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउने क्रममा हप्तामा २ पटक (मङ्गलबार र शुक्रबार) बजार हस्तक्षेप (Intervention) को लागि अवसर दिइँदै आएकोमा यस्तो अवसर हप्तामा ३ पटक (सोमबार, बुधबार र शुक्रबार) दिई बैकिङ्ग क्षेत्रलाई आवश्यक तरलता उपलब्ध गराउने काय लाई निरन्तरता दिइएको छ ।
६४. एशियन क्लियरिङ युनियन (ACU) अन्तर्गत हुने

आयात कारोबारहरूको भुक्तानीको लागि वाणिज्य बैंकहरूले स्वीफ्ट म्यासेजको माध्यमबाट पत्राचार गर्नुपर्ने गरिएको छ । मालदिभ्स मनिटरी अथोरिटी (Maldives Monetary Authority) पनि एसियन क्लियरिङ युनियनको सदस्य भएकोले १ जनवरी २०१० (१७ पुस २०६६) देखि मालदिभ्ससँग हुने व्यापारिक कारोबारहरू युनियनमार्फत गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

६५. यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त विभिन्न निकायहरूले गर्ने विदेशी मुद्रा कारोबार तथा रिप्याट्रिएशन सम्बन्धमा रिप्याट्रिएशनको सुविधा वाणिज्य बैंकहरूबाटै उपलब्ध हुने गरी नयाँ व्यवस्था गरिएको छ ।
६६. इजाजतपत्र प्राप्त 'क' र राष्ट्रिय स्तरका 'ख' वर्गका बैंक/वित्तीय संस्थाहरूले आफूसँग रहेको परिवर्त्य विदेशी मुद्राको लगानी व्यवस्थापन गर्न तथा विनिमयदरमा हुने उतारचढावको कारणले हुनसक्ने जोखिम व्यवस्थापनको लागि विदेशी मुद्रा बजारमा प्रचलित Forward, Option, Swap, Futures जस्ता Derivatives उपकरणसम्बन्धी कारोबार गर्न सकिने व्यवस्थालाई बढी सरल बनाइएको छ ।
६७. मुलुकको आन्तरिक आवश्यकताभन्दा बढी परिमाणमा सुन आयात भई विदेशी मुद्राको सञ्चितिमासमेत नकारात्मक प्रभाव पर्न गएकोले Stand by L/C तथा Bank Guarantee को आधारमा सुन आयात गर्न नपाइने व्यवस्था गरी अन्य माध्यमबाट सुन आयात गर्दा राख्नुपर्ने मार्जिनलाई वृद्धि गरी ४० प्रतिशत मार्जिन नगदमै राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । सुन आयात गर्दा नेपाल बैंकर्स संघको सिफारिसमा प्रतिदिन बढीमा १० किलोग्रामको दरले 'क' वर्गका बैंकहरूले मात्र आयात गर्नसक्ने र भ्याट/प्यानमा दर्ता भएका नेपाल सुनचाँदी व्यवसायी संघबाट सिफारिस प्राप्त सुनव्यवसायीलाई मात्र बिक्री गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसै गरी चाँदी आयात गर्दा नेपाल सुनचाँदी व्यवसायी संघको सिफारिसमा सो संघका सदस्य व्यवसायीहरूले मात्र प्रतिदिन बढीमा १०० किलोग्रामका दरले आयात गर्न

पाउने व्यवस्था गरिएको छ । चाँदी आयात गर्ने चाँदी व्यवसायीले थोकमा १ किलोग्राम वा सोभन्दा बढी चाँदी बिक्री गर्दा भ्याट/प्यान नम्बर भएका व्यवसायीलाई मात्र बिक्री गर्नुपर्दछ । यसरी चाँदी आयात गर्दा शतप्रतिशत मार्जिन नगदमै राख्नुपर्ने र मार्जिन राख्ने वा आयात गर्ने प्रयोजनका लागि कुनै किसिमको कर्जा उपलब्ध गराउन नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।

६८. भारतीय रुपैयाँको कारोबारलाई व्यवस्थित तथा नियमित गर्ने उद्देश्यले भारतसँग हुने व्यापारिक कारोबार तथा भारतीय रुपैयाँ खरिद/बिक्री कारोबार सम्बन्धमा विद्यमान व्यवस्थालाई अझ बढी पारदर्शी, स्पष्ट र सरल तुल्याइएको छ ।

६९. कच्चा ऊन आयात गर्दा धरौटी राख्नु नपर्ने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि २ प्रतिशत धरौटी राखी सो रकमको सम्बन्धित भन्सार कार्यालयको नाममा चेक जारी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै तातोपानी भन्सार बिन्दुमार्फत क्रेडिट सुविधामा माल वस्तु आयात गर्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।

७०. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सूचीमा रहेका १२४ वस्तुहरूको सङ्ख्या वृद्धि गरी हाल १३७ पुऱ्याइएको छ । आवश्यकता र माग अनुरूप यस्ता वस्तुहरूको सङ्ख्या क्रमिक रूपमा थप गर्दै जाने नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

७१. बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूका भारतस्थित कार्यालयहरूको नाममा प्रचलितव्यवस्था अन्तर्गत प्रतीतपत्र खोली तेस्रो मुलुकमा निर्मित वस्तुहरू भारत वा तेस्रो मुलुकबाट सिपमेण्ट भएको आधारमा हुने आयातको भुक्तानी भारतमासमेत परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । विदेशमा ऋण लिने प्रयोजनको लागि बाहेक विदेशस्थित कुनै निकायलाई नेपालबाट वस्तु निर्यात तथा सेवा उपलब्ध गराउने लगायतका विविध व्यवसाय गर्न र सो प्रयोजनको लागि अग्रिम भुक्तानी लिने प्रयोजनको लागि समेत सम्बन्धित व्यवसायीको अनुरोधमा 'क' वर्गका बैंकहरूले विदेशी मुद्रा (भारतीय

रुपैयाँसमेत) मा बैंक ग्यारेण्टी जारी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

७२. इन्टरनेटमार्फत खरिद/बिक्री हुने प्रचलनले विश्वव्यापी मान्यता पाउँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा इन्टरनेटमार्फत डेबिट/क्रेडिट जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय कार्डबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा स्वीकार गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

७३. अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारमा प्रचलित Documentary Collection अन्तर्गत Documents against Payment (D/P) को माध्यमबाट मात्र आयात गर्न सकिने व्यवस्थालाई विस्तार गरी Document against Acceptance (D/A) को माध्यमबाट समेत आयात गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

७४. नेपाल सरकारको आर्थिक सुधार कार्यक्रमको एक महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम रहेको छ । विश्व बैंक, बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (Department for International Development/ DFID) र नेपाल सरकारको ऋण तथा अनुदान सहयोगमा सञ्चालन भइरहेको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत मुख्यतया (क) नेपाल राष्ट्र बैंकको रिइञ्जिनियरिङ्ग, (ख) नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को पुनर्संरचना र (ग) समग्र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमतामा अभिवृद्धि पर्दछन् ।

७५. यस कार्यक्रमको अवलम्बनबाट मुलुकको वित्तीय क्षेत्रलाई स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, कुशल तथा व्यावसायिक बनाई आर्थिक विकासको लागि पर्याप्त योगदान दिन सक्ने बनाउने लक्ष्य लिइएको छ । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको कार्यान्वयन इकाइको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले यस कार्यक्रमलाई अघि बढाउँदै आएको छ ।

७६. वित्तीय क्षेत्रको विकास तथा बदलिँदो परिस्थितिसँग सामञ्जस्य कायम गर्दै नेपाल राष्ट्र बैंकलाई एउटा सक्षम केन्द्रीय बैंकको रूपमा परिमार्जन गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको रिइञ्जिनियरि

- इसम्बन्धी कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । यसअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको मानव संसाधनको विकास गर्ने, नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन व्यवस्था र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई अझ बढी सशक्त एवं प्रभावकारी बनाउने, बैंकको कार्यको आधारमा साङ्गठनिक पुनर्संरचना गर्ने, बैंकलाई कम्प्युटराइज्ड गर्ने, बैंकको लेखा प्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूपको बनाउने तथा बैंकका कार्यहरू सरल र सहज बनाउँदै केन्द्रीय बैंकलाई चुस्त बनाउने आदि कार्यहरूलाई निरन्तरता प्रदान गरिँदै आएको छ ।
७७. नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्ने प्रमुख उद्देश्यसहित उक्त बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (ग) को उपदफा १ (ण) अनुसार यस बैंकको नियन्त्रणमा लिइएको र त्यस्तो नियन्त्रणको अवधि २०६७ फागुन मसान्तसम्म रहेको छ । उक्त बैंकको पुनर्संरचना गर्ने सम्बन्धमा नियुक्त विदेशी परामर्शदाता फर्मसँग भएको सम्झौताको म्याद समाप्त भएपछि २०६४।४।११ देखि यस बैंकका कर्मचारीबाट नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सञ्चालन गरिँदै आएको छ । उक्त बैंकमा खुल्ला प्रतिस्पर्धाबाट नयाँ प्रमुख कार्यकारी अधिकृत नियुक्तिको लागि आवश्यक प्रक्रिया प्रारम्भ भइरहेको छ ।
७८. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूसँगको करार अवधिलाई २०६७ असार मसान्तसम्म बढाइएको छ । उक्त बैंकमा हाल प्रमुख कार्यकारी अधिकृत र प्रमुख सूचना प्रविधि अधिकृत रहेको व्यवस्थापन समूहले पुनर्संरचनाका कार्यहरूलाई निरन्तरता दिएको छ । यस बैंकमा खुल्ला प्रतिस्पर्धाबाट नयाँ प्रमुख कार्यकारी अधिकृत नियुक्तिको लागि आवश्यक प्रक्रिया प्रारम्भ भइरहेको छ । नयाँ प्रमुख कार्यकारी अधिकृत नियुक्ति गरी उक्त बैंकको पुनर्संरचनाका कार्यहरूलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
७९. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडको संरचनागत सुधारको कार्य भइरहेको सन्दर्भमा उक्त दुवै बैंकको लागि Bank Restructuring

Advisor नियुक्त गर्ने कार्यक्रम रहेको छ । यस सम्बन्धमा नेपाल सरकारबाट नीति आएपछि थप प्रक्रिया अघि बढाइनेछ ।

८०. पुनर्संरचनाको क्रममा रहेका यी दुवै बैंकहरूको हालसम्मको प्रगतिलाई समग्रमा समीक्षा गर्दा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि खुद मुनाफा आर्जन गरेको, बैंकको ऋणात्मक पूँजी कोषलाई घटाउँदै लगेको, बैंकलाई स्थिरता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्थापन समूहले अन्तर्राष्ट्रियस्तरका विभिन्न निर्देशिका, नीति, नियमहरू तयार गरी लागू गरेको र बैंकभित्र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा स्वीकार्य व्यवस्था तथा शैलीहरू तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन गरिरहेको तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दा हालसम्मको प्रगतिलाई सकारात्मक रूपमा लिन सकिन्छ ।
८१. २०५६ सालदेखि वार्षिक रूपमा अबौं रकम घाटा व्यहोर्दै आएको नेपाल बैंक लिमिटेडले आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा खुद नोक्सान घटाएर करीब रु. २५ करोडमा सीमित गरेकोमा त्यसपछिका आर्थिक वर्षहरूमा नाफामा गई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को असार मसान्तमा रु. ६६ करोड कर अधिको मुनाफा आर्जन गरेको छ । साथै, बैंकले पेश गरेको अपरिष्कृत वित्तीय विवरण अनुसार २०६६ पुस मसान्तसम्ममा रु. ४६ करोड कर अधिको मुनाफा आर्जन गरेको छ । त्यसै गरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको खुद नोक्सान आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा रु. ४८४ करोड रहेकोमा त्यसपछिका आर्थिक वर्षहरूमा नाफामा गई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को असार मसान्तसम्ममा रु. २ अर्ब ९ करोड नाफा आर्जन गर्न सकेको छ, साथै बैंकले पेश गरेको अपरिष्कृत वित्तीय विवरण अनुसार २०६६ पुस मसान्तसम्ममा रु. १ अर्ब १५ करोड नाफा आर्जन गरेको छ ।
८२. दुवै बैंकको ऋणात्मक पूँजी कोषमा क्रमशः सुधार भइरहेको छ । नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्ने कार्यको शुरूवात भएपछि २०६० असार मसान्तमा कुल पूँजीकोष रु. ९.८० अर्बले ऋणात्मक रहेकोमा २०६६ असार मसान्तसम्ममा रु. ४ अर्ब ८८ करोडले ऋणात्मक रहन गएको छ, साथै बैंकले पेश गरेको अपरिष्कृत वित्तीय

विवरण अनुसार २०६६ पुस मसान्तसम्ममा रु. ४ अर्ब ८६ करोड ऋणात्मक पूँजी कोष रहेको छ । त्यसै गरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०६० असार मसान्तमा कुल पूँजी कोष (नेटवर्थ) रु. २२.३९ अर्बले ऋणात्मक रहेकोमा २०६६ असार मसान्तसम्ममा सो घटेर रु. १३ अर्ब ४८ करोडमा सीमित हुन पुगेको छ । त्यस्तै, बैंकले पेश गरेको अपरिष्कृत वित्तीय विवरण अनुसार २०६६ पुस मसान्तमा रु. १२ अर्ब ३१ करोडले पूँजी कोष ऋणात्मक रहेको छ ।

८३. नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा २०६० असार मसान्तमा ६०.४७ प्रतिशत रहेकोमा क्रमशः सुधार भई २०६६ असार मसान्तमा ४.९४ प्रतिशत तथा २०६६ पुस मसान्तमा ३.८ प्रतिशतमा सीमित हुन पुगेको छ । त्यसै गरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा २०६० असार मसान्तमा ६०.१५ प्रतिशत रहेकोमा क्रमशः सुधार भई २०६६ असार मसान्तमा १५.६८ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै २०६६ पुस मसान्तमा कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा १२.९८ प्रतिशत रहेको छ ।

८४. नेपाल बैंक लिमिटेडमा आर्थिक वर्ष २०५६/५७ देखि २०६५/६६ सम्मको लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को लेखापरीक्षण प्रतिवेदन यस बैंकको स्वीकृतिको लागि प्राप्त भइसकेको छ । लेखापरीक्षण विवरणहरू अद्यावधिक गरिएका छन्, साथै त्रैमासिक रूपमा वित्तीय विवरणहरू नियमित रूपमा प्रकाशन हुन थालेका छन् । त्यसै गरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा नयाँ व्यवस्थापनको नियुक्तिपछि आर्थिक वर्ष २०६४/६५ सम्मको बाह्य लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । लेखापरीक्षण सम्बन्धित विवरणहरू अद्यावधिक गरिएका छन् । साथै, त्रैमासिक रूपमा वित्तीय विवरणहरू नियमित रूपमा प्रकाशन हुन थालेका छन् । आन्तरिक लेखापरीक्षणसम्बन्धी कार्य पनि नियमित रूपमा व्यवस्थापन समूहलाई दिएको लक्ष्य अनुसार नै भइरहेको छ ।

८५. कर्मचारीको सङ्ख्यालाई उपर्युक्त स्तरमा

राख्न नेपाल बैंक लिमिटेडमा हालसम्म चारवटा स्वैच्छिक अवकाश योजना सम्पन्न भइसकेका छन्, साथै चौथो स्वैच्छिक अवकाश योजना लागू भए पश्चात् कर्मचारीहरूको सेवा अवधि ३० वर्ष कायम भएको छ । यस बैंकमा २०५८ असार मसान्तमा कर्मचारी सङ्ख्या ६,०३० रहेकोमा २०६६ असार मसान्तमा २,४४२ जाना तथा २०६६ पुस मसान्तसम्ममा सो सङ्ख्या बढी २,४५४ पुगेको छ । त्यसै गरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले Successor Plan नेपाल राष्ट्र बैंक समक्ष पेश गरिसकेको छ भने Performance based rewarding system लागू गरेको छ । कर्मचारीको सङ्ख्यालाई उपर्युक्त स्तरमा राख्न छैठौँ स्वैच्छिक अवकाश योजना लागू गरिएको छ । २०५९ असार मसान्तमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा ५,५८३ कर्मचारी रहेकोमा २०६६ असार मसान्तमा २,६९७ जना तथा २०६६ पुस मसान्तमा २,७०५ जना रहेका छन् ।

८६. नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन समूहले बैंकिङ्ग प्रणालीलाई भित्रैबाट मजबुत तथा सक्षम बनाउन विभिन्न किसिमका योजना, नीति, मार्गदर्शन बनाई लागू गरिसकेको छ । खासगरी कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिका बनाई लागू गरेको छ । नयाँ लेखा निर्देशिका, आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, लेखा शीर्षक वर्गीकरण निर्देशिका तर्जुमा गरी लागू गरिएका छन् । कर्जा अपलेखन विनियमावली तयार गरी सो विनियमावली अनुरूप अपलेखन गर्ने कार्य शुरूसमेत गरिसकेको छ । त्यसै गरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहले बैंकिङ्ग प्रणालीलाई मजबुत तथा सक्षम बनाउन विभिन्न किसिमका योजना, नीति, मार्गदर्शन बनाई लागू गरिसकेको छ । खास गरी Anti-Money Laundering Policy, Investment and Treasury Operation Manual, Internal Audit Manual, Trade Finance Manual लगायत कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिकाहरू तर्जुमा गरी लागू गरेका छन् साथै कर्जा अपलेखन विनियमावली तयार गरी लागू गरेको छ ।

८७. बैकिङ्ग कारोबारलाई कम्प्युटर पद्धतिबाट सम्पन्न गरी छिटो छरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सम्बन्धमा सूचना प्रविधिसम्बन्धी योजना तर्जुमा भई सोही अनुरूप नेपाल बैंक लिमिटेडका हालसम्म कुल १०७ शाखाहरूमध्ये ६६ वटा शाखाहरू Computerized गरिएका छन् । यसै गरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले हालसम्म कुल १२४ शाखाहरूमध्ये १२० वटा शाखाहरू Computerized गरेको छ ।

८८. समग्र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमतामा अभिवृद्धितर्फ हालसम्मको प्रगति अन्तर्गत कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडको यान्त्रिकीकरणको कार्य प्रारम्भ गरिएको छ । जस अन्तर्गत कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडबाट तयार गरी यस परियोजनामा पेश भएको Bid Documents को मूल्याङ्कन भइरहेको छ, साथै उक्त केन्द्रका कर्मचारीहरूलाई वैदेशिक तालिममा सहभागी गराइएको छ । यसै गरी ऋण असुली न्यायाधीकरणका कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धिको लागि कार्यरत कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने कार्यक्रम रहेको छ । साथै, उक्त न्यायाधीकरणको यान्त्रिकीकरणको पनि कार्यक्रम रहेको छ ।

नियमन तथा गुनासो व्यवस्थापन

८९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग कर्जा लिई नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई राहदानी जफत लगायतका कारवाही गरिएकोमा ऋणीहरूमाथि गरिने कारवाहीको प्रभावकारिता अनुगमन गरी कारवाहीलाई थप सक्रिय बनाउन माननीय सभासद् हरि रोकाको संयोजकत्वमा गठित खराब (नियतवश) ऋणी कारवाही अनुगमन समितिले आफ्नो काम अधि बढाएको छ । फलस्वरूप, नेपाल सरकारको राहदानी जफत लगायतका कारवाहीमा परेका कुल ३५५ जना ऋणीहरूमध्ये ३२ जनाले ऋण चुक्ता गरी उनीहरूमाथिको कारवाही फुकुवासमेत भइसकेको छ, साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको रु. ४६ करोड १३ लाख ऋण असुलीसमेत भइसकेको छ ।

९०. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकतर्फ जनता बैंक लिमिटेड सञ्चालनमा आई कुल वाणिज्य बैंकको

सङ्ख्या २७ पुगेको छ । त्यस्तै वित्तीय कारोबार सञ्चालन गरिरहेका विकास बैंकहरूको सङ्ख्या वृद्धि भई ७८ पुगेको छ । यस अवधिमा थप भएका १८ वटा विकास बैंकहरूमध्ये राष्ट्रिय स्तरमा वित्तीय कारोबार गर्न स्वीकृति दिइएका इन्टरनेशनल डेभलपमेन्ट बैंकले वित्तीय कारोबार शुरू गरिसकेको छ भने टुरिजम् डेभलपमेन्ट बैंकले हालसम्म वित्तीय कारोबार गरेको छैन । समीक्षा अवधिमा ६ वटा विकास बैंकले ३ जिल्ला कार्य क्षेत्र रहने गरी स्वीकृति प्राप्त गरेका छन् भने १ जिल्ला कार्यक्षेत्र रहने गरी १० वटा विकास बैंकलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । १ जिल्ला र ३ जिल्ला कार्यक्षेत्र रहने गरी स्थापना भएका सबै विकास बैंकहरूले वित्तीय कारोबार सञ्चालन गरिसकेका छन् । समीक्षा अवधिमा उपर्युक्तबमोजिम वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्राप्त गरेका विकास बैंकबाहेक थप १० वटा विकास बैंकहरूले बैंक संस्थापनाको लागि सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरी वित्तीय कारोबार गर्ने स्वीकृति प्राप्त गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन् ।

९१. समीक्षा अवधिमा 'ग' वर्गका दुईवटा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभिनुका साथै दुईवटा नयाँ वित्त कम्पनीहरू स्थापना भई कुल वित्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या ७९ कायम रहेको छ । समीक्षा अवधिमा 'घ' वर्गको लघु वित्त विकास बैंकहरूको सङ्ख्या १३ बाट बढेर १८ पुगेको छ ।

९२. नयाँ बैंक खोल्ने नीतिसम्बन्धी अध्ययन अन्तिम चरणमा पुगेको छ । उक्त अध्ययनको निष्कर्षका आधारमा नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्था खोल्ने नीति आगामी आर्थिक वर्षको शुरूदेखि तय गरिनेछ ।

९३. सहकारी ऐन अन्तर्गत दर्ता भई यस बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोबार सञ्चालन गर्ने इजाजतपत्रप्राप्त सहकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या गत वर्षसम्म २०६६ चैत मसान्तसम्ममा १६ वटामा नै सीमित रहेको छ । यसैगरी वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्ने गैरसरकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या ४५ रहेको छ । यस अवधिमा ती संस्थाको कार्यक्षेत्र विस्तारमा

रोक लाइएकोमा एक आर्थिक वर्षमा स्वीकृत कार्यक्षेत्रसँग जोडिएको एक जिल्लामा कार्यक्षेत्र विस्तार गर्न स्वीकृत प्रदान गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।

९४. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएको एकीकृत निर्देशनलाई परिमार्जन गर्ने क्रममा एकीकृत निर्देशन २०६२ मा तत्पश्चात २०६६ असार मसान्तसम्म जारी भएका परिपत्र/निर्देशनहरूलाई संशोधन तथा परिमार्जन गरी एकीकृत रूपमा समावेश गरी मिति २०६६।१।३१ मा एकीकृत निर्देशन, २०६६ जारी गरिएको छ ।

९५. बैंक तथा ऋणीबीचको कारोबारमा कुनै पनि पक्षलाई मर्का पर्न गएमा त्यस्तो मर्काको सुनुवाइको लागि मिति २०६२।१।११ मा यस बैंकका वरिष्ठ डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा गुनासो सुनुवाइ इकाइ (Grievance Monitoring Cell) को गठन गरिएकोमा नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद) को मिति २०६३।६।२९ को निर्णयानुसार डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा अर्थ मन्त्रालयको प्रतिनिधि र बैंकर्स संघको अध्यक्ष सदस्यको रूपमा तथा उद्योग वाणिज्य महासंघको प्रतिनिधि पर्यवेक्षकको रूपमा रहने गरी मिति २०६३।९।२० मा गुनासो व्यवस्थापन समितिको पुनरगठन गरिएको छ । गुनासो सुनुवाइ इकाइ तथा गुनासो व्यवस्थापन समितिको गठन भए पश्चात् वि.सं. २०६६ फागुन मसान्तसम्ममा जम्मा ४१५ वटा उजुरी परेकोमा ३७१ वटा उजुरीउपर सुनुवाइ भइसकेको र बाँकी ४४ वटा उजुरीको सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग आवश्यक पत्राचार भइरहेको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अन्य गतिविधि

९६. तोकिएको मापदण्ड पूरा गर्ने 'क' वर्गका वाणिज्य बैंकहरूले विदेशमा शाखा कार्यालय स्थापना गर्नेसम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था लागू गरिएको छ । त्यस्तै, विदेशी बैंक/वित्तीय संस्थाको प्रतिनिधि कार्यालय (Representative Office) खोल्न अनुमति प्रदान गरिसकिएको छ ।

९७. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को

दफा १३ बमोजिम व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा समीक्षा अवधिमा तोकिए बमोजिमको योग्यता तथा रीत पुगेका थप १२ जना व्यक्तिहरूसमेत गरी जम्मा ८९ जनालाई व्यावसायिक विशेषज्ञको सूचीमा कायम गरिएको छ ।

९८. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ६० को उपदफा २ को प्रयोजनका निमित्त लेखापरीक्षक/लेखापरीक्षण गर्ने संस्थाको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा नेपाल चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट संस्था र यस बैंकबीच सूचीकरण गर्ने कार्यलाई सरलीकरण गर्ने सम्बन्धमा सहमति भई आवश्यक कामकारबाही भइरहेको छ ।

९९. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्थापना भई सञ्चालनमारहेको बैंकिङ्ग प्रवाद्धन समिति २०६६।३।३१ गतेबाट नेपाल बैंकर्स संघ अन्तर्गत रही सञ्चालन गर्ने निर्णय भए बमोजिम हस्तान्तरण कार्य सम्पन्न भएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

बैंक सुपरिवेक्षण

१००. वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिसँगै बढ्दै गएको वित्तीय सेवाहरू तथा त्यसमा निहित जोखिम र विद्यमान सुपरिवेक्षकीय क्षमताबीच तालमेल मिलाउनुपर्ने वस्तुगत यथार्थतालाई मध्यनजर गर्दै बैंकहरूको सुपरिवेक्षण गर्दा जोखिमका क्षेत्रहरूमा जोड दिई Risk Based Supervision लाई क्रमिक रूपमा लागू गर्ने नीति रहेको छ । सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई अभि प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिँदै समग्र बैंकिङ्ग प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वास अभिवृद्धि गर्नका लागि सबै बैंकहरूमा नियमित रूपमा सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

१०१. सबै वाणिज्य बैंकहरूको हरेक वर्ष स्थलगत निरीक्षण गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६६/६७ की फागुन मसान्तसम्ममा २१ वटा वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ । सुपरिवेक्षणको

- क्रममा देखिएका कमी कमजोरीहरू सुधार गर्न निरीक्षणको क्रममा आवश्यक सुधार गराउने तथा निरीक्षण प्रतिवेदनमार्फत सुधारको लागि नियमित रूपमा निर्देशन दिने गरिएको छ । सुपरिवेक्षण कार्य तथा निरीक्षण प्रतिवेदनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि विभागीय संरचनामा सुधार गर्दै स्थलगत निरीक्षण महाशाखा अन्तर्गतका निरीक्षण इकाइहरूको पुनर्गठन गरिएको छ ।
१०२. समीक्षा अवधिमा आवश्यकता हेरी १६ वटा विशेष निरीक्षणसमेत सम्पन्न गरिएको छ । जसमध्ये वाणिज्य बैंकहरूले कायम गनुपर्ने न्यूनतम पूँजी कोषसम्बन्धी नयाँ व्यवस्था (बासल टु) अनुसार पूँजी कोष रहे नरहेको यकीन गर्न तथा बैंकहरूमा विद्यमान तरलताको अवस्था अध्ययन गर्नका लागि १० वटा वाणिज्य बैंकहरूको विशेष निरीक्षणसमेत यसै अवधिमा सम्पन्न गरिएको छ ।
१०३. वाणिज्य बैंकहरूको वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्नु अगाडि यस बैंकबाट स्वीकृति (Clearance) दिने कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । २०६६ असार मसान्तको वित्तीय विवरणको आधारमा २०६६ फागुन मसान्तसम्ममा २४ वटा वाणिज्य बैंकहरूलाई वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्न आवश्यक निर्देशनसहित सहमति प्रदान गरिएको छ । निर्देशन बमोजिम तोकिएको अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगर्ने तथा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह नगर्ने बैंकहरूलाई हजाना लगाउने र सोको जानकारी यस बैंकको वेबसाइटमा अद्यावधिक गर्ने गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूमा विगत केही समयदेखि आएको तरलतासम्बन्धमा तथ्य सङ्कलन गर्नका लागि गैरस्थलगत महाशाखाबाट वाणिज्य बैंकमा रहेको तरलतालाई दैनिक रूपमा अनुगमन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । सुपरिवेक्षण कार्यलाई बढी प्रभावकारी र समयसापेक्ष बनाउन गैरस्थलगत महाशाखाको संरचनामा सुधार गरिएको छ ।
१०४. बैंक सुपरिवेक्षण विभागको काम कारवाही तथा वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत सुपरिवेक्षण तथा वित्तीय स्थितिको विश्लेषणसहित समसामयिक

विषयवस्तुहरू समेटेर तयार पारिएको वार्षिक बैंक सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन २००८ प्रकाशित गरी यस बैंकको Web-Site मासमेत राखिएको छ ।

१०५. वाणिज्य बैंकहरूलाईबढी जोखिम स्वेदनशील भई बैकिङ्ग कारोबार सञ्चालनगर्नका लागि जोखिम व्यवस्थापनको मार्गदर्शन स्वरूप Risk Management Guideline (RMG) र Risk Based Supervision लागू गर्नका लागि आवश्यक Risk Based Supervision Guidelines को मस्यौदा तयारी भइसकेको छ । जोखिम व्यवस्थापनका लागि महत्त्वपूर्ण विधिकारूपमा लिइने Stress Testing; DaGWL उपर्युक्त विधिको छनौटका लागि कार्य अघि बढाइएको छ ।
१०६. बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित नियमनकारी निकायहरूबीचको समन्वयलाई बढी प्रभावकारी र समय सापेक्ष सुधार गर्दै जाने क्रममा डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग, बैंक सुपरिवेक्षण विभाग र वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागका कार्यकारी निर्देशकहरू र धितोपत्र बोर्डका अध्यक्ष, बीमा समितिका अध्यक्ष, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयका रजिष्ट्रार, अर्थ मन्त्रालय, आ.का.वि. महाशाखाका प्रमुख सदस्य रहेको उच्चस्तरीय समन्वय समितिले वित्तीय क्षेत्रमा आवश्यक समन्वय गराई समसामयिक विषयहरूमा छलफल तथा निर्णयहरू गर्दै आएको छ ।

वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण

१०७. २०६६ चैत मसान्तसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकबाट वित्तीय कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त विकास बैंक ७८, वित्त कम्पनी ७९, लघु वित्त कारोबार गर्ने विकास बैंक १८, सहकारी संस्था १६ र गैरसरकारी संस्था ४५ गरी कुल २३६ वित्तीय संस्थाहरू निरीक्षण सुपरिवेक्षणको दायराभित्र रहेका छन् । उपर्युक्त वित्तीय संस्थाहरूमध्ये २०६५ चैतदेखि २०६६ फागुनसम्म ३२ विकास बैंक, ३५ वित्त कम्पनी, ६ सहकारी संस्था, ५ लघु वित्त विकास बैंक र १ गैरसरकारी संस्थाको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरिएको

छ । त्यसै गरी, ७ विकास बैंक र २ लघु वित्त विकास बैंकको लक्षित निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ भने १२ विकास बैंक, १८ वित्त कम्पनीको विशेष निरीक्षण ११ विकास बैंक, २ वित्त कम्पनी र ३ लघु वित्त विकास बैंकको भौतिक पूर्वाधार निरीक्षण पनि सोही अवधिमा सम्पन्न गरिएको छ । समीक्षा अवधिमा १ विकास बैंक र ५ वित्त कम्पनीको अनुगमन निरीक्षण गरिएको छ ।

१०८. नेपाल विकास बैंक लिमिटेडलाई मिति २०६४।६।२४ मा समस्याग्रस्त घोषणा गरी नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (ग) अनुरूप २०६५ असार मसान्तसम्ममा पालना गर्ने गरी दिइएका निर्देशनहरू पालना नगरुञ्जेलसम्म थप कर्जा प्रदान गर्न, निक्षेप सङ्कलन तथा नवीकरण गर्न, जमानत प्रदान गर्न, थप स्थिर सम्पत्ति खरिद गर्न प्रतिबन्ध लगाइएकोमा, निर्देशनहरू पालना गर्नेतर्फ सो विकास बैंकका सञ्चालक तथा व्यवस्थापन पक्ष गम्भीर र सक्रिय नभएकोले आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति थप खराब नहोस् र निक्षेप तथा बचतकर्ताहरूको हित संरक्षण होस् भन्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंक सञ्चालक समितिको मिति २०६६।२।१९ को निर्णयानुसार सो विकास बैंकलाई मिति २०६६।२।२० को पत्रानुसार विघटनमा पठाउन पुनरावेदन अदालत, पाटनमा निवेदन किन नदिने भनी स्पष्टीकरण सोधिएकोमा सो बैंकबाट पेश हुन आएको स्पष्टीकरण सन्तोषजनक नदेखिएकोले यस बैंक सञ्चालक समितिको २०६६।३।८ को बैठकको निर्णयानुसार सो विकास बैंकलाई खारेज गर्न पुनरावेदन अदालत, पाटनमा निवेदन दिइयो । उक्त अदालतको मिति २०६६।९।२ को निर्णयानुसार बैंक खारेजीका लागि लिक्विडेटर नियुक्त भई सोही अनुसार कामकारवाही अधि बढिरहेको छ, साथै दिइएका निर्देशनहरूको पालना गरेको नदेखिएकोले उक्त बैंकका प्रबन्ध सञ्चालक तथा सञ्चालकहरूलाई कारवाही तथा जरिवाना गरिएको छ ।

१०९. रारा विकास बैंक लि. सुर्खेतको मिति २०६५।९।२७ र २८ गते गरिएको विशेष निरीक्षणको आधारमा मिति २०६५।१०।१९ को निर्णय अनुसार

यस बैंकको निर्देशन विपरीत कारोबार गरेको पाइएकोले विदेशी विनिमय (नियमित गर्न) ऐन, २०१९ को दफा ३ (क) को उपदफा (१) को खण्ड (घ) बमोजिम अर्को निर्णय नभएसम्म विदेशी विनिमय कारोबारको इजाजतपत्र निलम्बनमा राखिएको थियो, साथै यस बैंकबाट जारी नीति निर्देशनहरूको पालना गरेको नदेखिएकोले प्रबन्ध सञ्चालक तथा सञ्चालकहरूलाई कारवाही तथा जरिवाना गरिएको छ । उक्त बैंकको विशेष स्थलगत निरीक्षणका क्रममा माथि उल्लिखित कैफियतहरूका सम्बन्धमा दिइएका विभिन्न निर्देशनहरूको पालना स्थिति सन्तोषजनक देखिएको हुँदा मिति २०६६।८।५ देखि विदेशी विनिमय कारोबार इजाजत फुकुवा गरिएको छ ।

११०. युनाइटेड विकास बैंक लि. (जीतपुर, बारा) लाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (क) बमोजिम मिति २०६३।९।३ देखि समस्याग्रस्त घोषणा गरी विभिन्न सुधारात्मक निर्देशनसहित निक्षेप सङ्कलन, कर्जा सापटी एवम् वित्तीय जमानत जारी गर्नसमेत लगाइएको प्रतिबन्धलाई मिति २०६५।७।१९ देखि बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी विनियमावली २०६४ को विनियम ३ को खण्ड (ड) बमोजिम कारवाहीमा परिणत गरिएकोमा २०६६ असार मसान्तको वित्तीय विवरणहरू विश्लेषण गर्दा प्राथमिक पूँजी तथा पूँजी कोष क्रमशः ११.६६ र ११.७४ कायम हुन आएको तथा खराब कर्जा असुलीबाट सञ्चित नोक्सानीमा केही कमी आएको, न्यून गुणस्तरको कर्जा असुलीको लागि बैंकले केही समय माग गरेको तथा नयाँ संस्थापकहरूबाट व्यवस्थापनमा सुधार गर्ने लगायतका प्रतिबद्धता जाहेर गरेकोले सुधारात्मक निर्देशनहरू कार्यान्वयन तथा पालना गर्ने गरी उपर्युक्त कारवाहीहरू मिति २०६६।४।१९ देखि फुकुवा गरिएको छ ।

१११. २०६५ साल चैतदेखि २०६६ फागुनसम्ममा अनिवार्य नगद मौज्जात (CRR) नपुन्याएका १० विकास बैंक, ११ वित्त कम्पनी र १ लघु वित्त विकास बैंकलाई जरिवाना लगाइएको छ । त्यस्तै यस बैंकको नीति अनुसार विपन्न वर्गमा

प्रवाह गर्नुपर्ने अनुपातमा कर्जा प्रवाह नगरकोले १४ विकास बैंक र १७ वित्त कम्पनीलाई पनि जरिवाना लगाइएको छ, साथै समीक्षा अवधिमा ५२ विकास बैंक, ४७ वित्त कम्पनी र ७ लघु वित्त विकास बैंकलाई वार्षिक वित्तीय विवरण प्रकाशन गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ। यसै गरी २ वित्त कम्पनीलाई शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी विनियमावली-२०६४ की विनियम ३ (ख) बमोजिम कारवाही गरिएको छ भने २ वित्त कम्पनीलाई सोही विनियमावलीको विनियम ३ (ख) बमोजिम र २ विकास बैंक र १ वित्त कम्पनीलाई विनियम ३ (ड) बमोजिम कारवाही गरिएकोमा कारवाही फुकुवा गरिएको छ।

११२. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त वित्तीय संस्थाहरूले बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५९ को उपदफा (२) बमोजिम आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले ५ महिनाभित्र लेखापरीक्षण सम्पन्न गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा सो समयवधिभित्र लेखापरीक्षण नगराउने ५ विकास बैंक, ७ वित्त कम्पनी, ३ लघु वित्त विकास बैंकहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा (१) अनुसार यस्तो कार्य पुनः नदोहोरिने गरी एक पटकको लागि निर्णयबमोजिम लिखित चेतावनी दिइएको छ।

११३. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त वित्तीय संस्थाले वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रसम्बन्धी नीतिगत एवम् प्रक्रियागत व्यवस्था, २०६३ को बुँदा १.४ की व्यवस्था अनुरूप २०७० सालसम्म यस बैंकले तोकेको चुक्ता पूँजी अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पुऱ्याउनुपर्ने समानुपातिक चुक्ता पूँजी लेखापरीक्षण भएको वित्तीय विवरणको आधारमा नपुऱ्याउने वित्तीय संस्थाहरूलाई सोही बुँदाको उपदफा (क) र (ख) अनुरूप लाभांश रोक्का तथा निक्षेप सङ्कलनमा प्रतिबन्ध लगाउन नपर्ने कारण भए १५ दिनभित्र स्पष्टीकरण पेश गर्न ५ विकास बैंक र १४ वित्त कम्पनीलाई निर्देशन दिइएको छ।

मुद्रा व्यवस्थापन

११४. देशभरि सहजरूपमा नोट आपूर्तिको जिम्मेवारी बहन गर्ने क्रममा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि ३.२५ वर्षका लागि नोट छपाउने व्यवस्था अनुरूप नोट छपाउने कार्य अधि बढाइएको छ। २०६५ चैतदेखि २०६६ फागुन मसान्तसम्म रु. ५, १०, २०, ५०, १००, ५०० र १००० दरका क्रमशः २५, २३, १३, ९, १२, १० र १० करोड थान नोटहरू छपाइ भइरहेको र आउने क्रम जारी रहेको छ। २०६५ चैतदेखि २०६६ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ३५ अर्ब २ करोड ५० लाख बराबर नोट छपाइ भई यस बैंकमा भित्रिएको छ।

११५. २०६५ फागुन मसान्तका दिन रु. २ अर्ब २५ करोड ३९ लाख रकम बराबरको विभिन्न दरका ५ करोड ५१ लाख ५० हजार थान नोट रहेको छ। २०६५ चैतदेखि २०६६ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ३५ अर्ब २ करोड ५० लाख रकम बराबरको ३४ करोड ५ लाख थान नोट छपाइ भई यस बैंकमा भित्रिएको छ। यस अवधिमा डिफेक्टिभ रु. पाँच सय दरको रु. ७५ करोड र रु. १००० दरको रु. २० करोड रकम बराबरको १७ लाख थानसमेत गरी रु. २७ अर्ब ९९ करोड ४२ लाख ५० हजार रकम बराबरको २७ करोड ३० लाख थान नोट खर्च भएको छ भने २०६६ फागुन मसान्तका दिन रु. १० अर्ब २३ करोड ४६ लाख ५० हजार रकम बराबरकी १२ करोड ४३ लाख ५० हजार थान नोट स्टक रहेको छ।

११६. देशभरी नेपाली नोटहरूको चलनचल्तीमा व्यापकता ल्याउन तथा देशभरि बैकिङ्ग सेवा सुचारु रूपले सञ्चालन गर्नका लागि आवश्यक नेपाली रुपैयाँ सुगम तरिकाले उपलब्ध गराउन राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका ४३ वटा शाखा/उपशाखाहरू, नेपाल बैंक लिमिटेडका २४ वटा शाखा/उपशाखाहरू तथा नेपाल राष्ट्र बैंकका जिल्लास्थित ७ वटा कार्यालयहरूमा नोट कोषको स्थापना गरी सेवा पुऱ्याइएको छ। सम्पूर्ण वाणिज्य बैंकहरूलाई समेत २०६६ जेठ महिनादेखि उक्त नोट कोषहरूमा कारोबारको सुविधा उपलब्ध गराइएको छ। यसले गर्दा बैंकको फण्ड ट्रान्सफर

खर्च मितव्ययी हुनाका साथै नोटको आपूर्तिव्यवस्था सहज हुने विश्वास लिइएको छ । नोट कोष कारोबारमा देखिने समस्याहरूलाई निराकरण गर्न र प्रभावकारी बनाउन देशभरि रहेका सबै नोट कोषहरूको निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ । नोट कोषमा २०६५ फागुन मसान्तका दिन कुल रु. ११ अर्ब ५७ करोड १८ लाख ६५ हजार रकम रहेकोमा २०६६ फागुन मसान्तका दिन रु. १३ अर्ब ४८ करोड ९१ लाख १५ हजार रकम मौज्जात रहन गई उक्त अवधिमा रु. १ अर्ब ९१ करोड ७२ लाख ५० हजारले मौज्जात बढ्न गएको छ ।

११७. २०६५ फागुन मसान्तसम्म विभिन्न दरका रु. १ खर्ब ३३ अर्ब ३३ करोड नोट चलनचल्तीमा रहेकोमा २०६६ फाल्गुण मसान्तसम्ममा थप रु. २२ अर्ब ७६ करोड नोट निष्कासन भई चलनचल्तीमा रहेको कुल रकम रु. १ खर्ब ५६ अर्ब ९ करोड पुगेको छ ।

११८. मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र बैंकका जिल्लास्थित कार्यालयहरूबाट समेत गरी २०६५ फागुन मसान्तसम्ममा रु. १ खर्ब २५ अर्ब १ करोड ८० लाख २ हजार १ सय ४६ नोटहरू जलान भएकोमा २०६५ चैतदेखि २०६६ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ३ अर्ब ३५ करोड ९९ लाख १ हजार २ सय ३० नोटहरू जलान भई हालसम्मको कुल जलान रु. १ खर्ब २८ अर्ब ३७ करोड ७९ लाख ३ हजार ३ सय ७६ पुगेको छ ।

११९. नोटको माग प्रक्षेपणका आधारहरूमा समसामयिक परिवर्तन गरी नोट माग प्रक्षेपण विधिमा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ देखि परिवर्तन गरिएको छ, साथै नोट छपाइ गर्ने कम्पनीहरूले छपाइ गरेका नोटहरू समयमै Delivery नगरेको कारण नोटको माग र आपूर्तिमा असन्तुलन आएको तथ्यको आधारमा Delivery Scheduleमा परिवर्तन ल्याउनुका साथै सम्झौताको शर्तहरूलाई समेत कडा बनाइएको छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१२०. वर्तमान तथा भावी चुनौतीहरूको कुशलतापूर्वक सामना गर्नको लागि समयानुकूल आधुनिक सीप,

ज्ञान र दक्षतायुक्त जनशक्तिलाई बैंक सेवामा प्रवेश गराउने बैंकको नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ । बैंक सेवालार्इ समावेशी बनाउँदै लैजानको लागि अधिकृत तृतीयस्तर तथा सहायक द्वितीयस्तरका जनशक्तिलाई खुल्ला प्रतियोगिताको माध्यमबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराइएको छ । यस अन्तर्गत अधिकृत तृतीय (वाणिज्य कानून) तर्फ १ जना, अधिकृत तृतीय (अन्तर्राष्ट्रिय कानून) तर्फ १ जना, अधिकृत तृतीय (चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट) खुलातर्फ ३ जना तथा समावेशी समूहतर्फ १ जना गरी जम्मा ६ जनालाई बैंक सेवामा प्रवेश गराइएको छ । यसैगरी अधिकृत तृतीय (प्रशासन सेवा) को खुलातर्फ ८ जना तथा समावेशी समूहतर्फ ७ (महिला २, आदिवासी/जनजाति २, मधेशी २, र दलित १) जनालाई मिति २०६६।१२।१३ गतेदेखि नियुक्ति प्रदान गरिएको छ । त्यस्तै सहायक (सहायक द्वितीय श्रेणी) तर्फ बैंकको जनकपुर, वीरगञ्ज, सिद्धार्थनगर, नेपालगञ्ज र धनगढी कार्यालयको लागि खुल्लातर्फ १२ जना र समावेशी समूहतर्फ ११ जना गरी जम्मा २३ जना जनशक्ति: खुल्ला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको माध्यमबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराइएको छ ।

१२१. २०६५ चैत मसान्तको दरबन्दीको आधारमा नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ अनुसार मूल्याङ्कन बढुवा तथा आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको माध्यमबाट पूर्ति गरिने विभिन्न स्तरहरूको रिक्त पदहरूमध्ये प्रशासन सेवातर्फको १५० र प्राविधिक सेवा (सहायक स्तरतर्फ) को ३१ पदहरू भएकोमा प्रशासन सेवातर्फका १०० पदहरू मूल्याङ्कन बढुवाबाट पूर्ति गरिने तथा ५० पदहरू आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाबाट पूर्ति गरिने क्रम जारी छ । पदपूर्तिको क्रममा प्रशासन सेवातर्फका विभिन्न स्तरका १०० रित पदहरूमध्ये अधिकृत विशिष्ट पद ४, अधिकृत प्रथम पद ४, अधिकृत द्वितीय पद २० तथा अधिकृत तृतीय पद ६३ को मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा पदपूर्ति कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको माध्यमद्वारा पदपूर्ति गर्ने सम्बन्धमा अधिकृत प्रथम र अधिकृत द्वितीय पदको पदपूर्ति

- लगभग सम्पन्न भएको छ ।
१२२. बैंकको नगद सेवामा कार्यरत ५६ जना प्रधान नगद सहायकहरूलाई प्रशासन सेवाका प्रधान सहायक पदमा पद मिलान गरिएको छ, त्यस्तै बैंकमा कार्यरत सहायक स्तरका ४७ जना कर्मचारीहरूलाई निकटतम माथिल्लो पदले पाउने तलबमानमा स्केल मिलान गरिएको छ ।
१२३. २०६५ चैतदेखि २०६६ फागुन मसान्तसम्ममा ५३ जना कर्मचारीहरूले अनिवार्य अवकाश पाएका, ८ जनाले राजिनामा दिएका, १ जनाको मृत्यु भएको कारणबाट बैंक सेवाबाट अलग भएका कर्मचारीको सङ्ख्या ६२ रहेको छ । २०६६ फागुन मसान्तसम्म बैंकमा जम्मा १,४५८ जना कर्मचारी कार्यरत रहेका छन् । जसमा अधिकृत स्तरका ६०९ र सहायक स्तरका ८४९ जना कर्मचारी कार्यरत रहेको हुँदा अधिकृत/सहायक स्तरका कर्मचारीको अनुपात १:१.३९ कायम हुन आएको छ ।

कर्मचारी सुविधा तथा अन्य नीतिगत व्यवस्था

१२४. बैंकका जिल्लास्थित कार्यालयहरूमा कार्यालय प्रमुख भई कामकाज गर्ने कर्मचारीहरूलाई प्रदान गरिँदै आएको कार्यालय प्रमुख भत्तामा समयानुकूल परिमार्जन गरिएको छ भने करारमा कार्यरत सुरक्षाकर्मी, मासिक तथा दैनिक ज्यालादारीमा कार्यरत व्यक्तिहरूको पारिश्रमिक तथा मासिक तथा दैनिक ज्यालामा समयानुकूल पुनरावलोकन गरिएको छ। बैंकका अवकाश प्राप्त कर्मचारीहरूलाई औषधोपचार खर्च सहायतासम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरिएको छ । मिति २०६६।४।१ देखि लागू हुने गरी बैंकका कर्मचारीहरूलाई प्रदान हुँदै आएको विद्यमान तलबमान र केन्द्रीय बैंक भत्तामा पुनरावलोकन गरिनुका साथै औषधी सुविधा गणना प्रतिशतमा पुनरावलोकन गरिएको छ । घरजग्गा/घरमर्मत सापटी, युनियन सुविधा र हाल प्रबन्ध रक्षक पदमा कार्यरत आ.वा सञ्चालनको लागि राखिएका कर्मचारीहरूको विशेष सुविधा सम्बन्धमा थप व्यवस्था गरिएको छ ।

१२५. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ मा दशौं संशोधन गरी कर्मचारीहरूको “आचरण र अनुशासन” सम्बन्धमा थप व्यवस्था गरिएकोमा उक्त व्यवस्थामा देखिएको अस्पष्टता हटाउन विनियमावलीमा एघारौं संशोधन गरिएको छ ।

सहायक सेवा तथा अन्य गतिविधि

१२६. मिति २०६६।३।३० मा बसे की सञ्चालक समितिको १०७६ औं बैठकले बैंकको आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को लागि वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट स्वीकृत गरी बजेट प्रणालीलाई व्यवस्थित, मितव्ययी एवं प्रभावकारी बनाउने प्रयोजनका निमित्त वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटको साथै २१ बुँदे निर्देशनसमेत जारी गरेको छ ।
१२७. मिति २०६६।८।१९ मा बसेको सञ्चालक समितिको १०९६ औं बैठकले बैंकको आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को वार्षिक बजेट समीक्षा गर्ने सन्दर्भमा भविष्यमा बजेट प्रणालीलाई अभै व्यवस्थित, मितव्ययी एवं प्रभावकारी बनाउनका लागि प्रतिवेदनमा औल्याइएका क्षेत्रहरूमा तुरुन्त काम कारवाही प्रारम्भ गरी सोको प्रगति विवरण संस्थागत योजना विभागमार्फत सञ्चालक समिति समक्ष पेश गर्न सम्बन्धित विभाग/कार्यालयहरूलाई १० बुँदे निर्देशन जारी गरिएको छ ।
१२८. नेपाल राष्ट्र बैंक, वार्षिक कार्ययोजना निर्धारण एवं मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५९ (प्रथम परिमार्जन २०६३) लाई खारेज गरी बैंकको वार्षिक कार्ययोजना तर्जुमा, निर्धारण, मूल्याङ्कन र समीक्षा प्रणालीलाई थप व्यवस्थित र समयानुकूल बनाउन नयाँ निर्देशिका बनाई लागू गर्न वाञ्छनीय देखिएकोले नेपाल राष्ट्र बैंक वार्षिक कार्ययोजना निर्धारण एवं मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०६६ तयार गरिएको छ ।
१२९. बैंकका सबै विभाग/कार्यालय/महाशाखाहरूमा एकजना जोखिम व्यवस्थापन अधिकृत तोकी जोखिम विवरणको अभिलेख राख्ने व्यवस्था गरिएको छ । विभाग/कार्यालय/महाशाखाहरूबाट मासिक रूपमा जोखिम रजिष्टरको विवरण माग गरी एकत्रित गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

जोखिम विवरणहरूको समूहगत वर्गीकरण गरी जिल्लास्थित कार्यालय समूह, मौद्रिक तथा विदेशी विनिमय व्यवस्थापन समूह, बैकिङ्ग सञ्चालन समूह, नियमन तथा सुपरिवेक्षण समूह तथा सेवाग्राही समूहमा विभाजन गरी जोखिम व्यवस्थापन समितिमा बुँदागत रूपमा छलफल गरी सुधारको लागि निर्देशन दिइएको छ ।

१३०. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन, २०६४ को दफा ९ अनुसार स्थापित वित्तीयजानकारी इकाइको एउटा छुट्टै कार्यालय खडा गर्नुपर्ने भएको हुँदा २०६६ भदौ महिनादेखि छुट्टै कार्यालय खडा गरी कार्य सञ्चालन गरिएको छ । सम्पत्ति शुद्धीकरण ऐन, २०६४ को तदारुकताका साथ कार्यान्वयन गर्न सम्पत्ति शुद्धीकरण नियमावली, २०६६ को मस्यौदा गरी समन्वय समितिको सिफारिसमा नेपाल सरकारमा पेश गरिएकोमा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भई मिति २०६६।६।२६ देखि लागू भएको छ । सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण कार्यलाई सर्वसाधारणले जानकारी राख्न सकून् भन्ने उद्देश्यले सूचना प्रविधि विभागसँगको समन्वयमा इकाइको वेबसाईट तयार गरी सूचना उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिएको छ ।
१३१. वित्तीय जानकारी इकाइले सूचक संस्थाहरूलाई तोक्नुपर्ने वित्तीय विवरणका विभिन्न ढाँचा तथा जारी गर्नुपर्ने निर्देशनका सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशनहरूको मस्यौदा तयार गरी मिति २०६६।५।१९ देखि बैंक तथा वित्तीय संस्था र मालपोत कार्यालयहरूको लागि लागू गरिएको छ । साथै मनिचेञ्जर, क्यासिनो, रेमिट्यान्स कम्पनीलाई समेत मिति २०६६ मङ्सिर १६ गतेदेखि लागू हुने गरी सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण निर्देशन जारी गरिसकिएको छ ।
१३२. अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप एक देशको वित्तीय जानकारी इकाइको वित्तीय सूचना पारस्परिकताको आधारमा अर्को देशमा आदान प्रदान गर्न सक्ने संयन्त्रको निर्माण गर्ने क्रममा ९ July 2009 मा श्रीलङ्कासँग समझदारी पत्र (MOU) मा हस्ताक्षर गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।
१३३. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणको सम्बन्धमा नेपालमा

रहेका जोखिमहरूको अध्ययन गरी ती जोखिम कम गर्न तथा सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्ककारी कार्यमा वित्तीय लगानी रोक्ने सम्बन्धमा आवश्यक सुझाव दिन वित्तीय जानकारी इकाइका प्रमुखको संयोजकत्वमा एक जोखिम अध्ययन समिति गठन गरिएको छ ।

१३४. बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई अधिक वित्तीय बोझबाट मुक्त तथा सुरक्षित राख्न, गैरबैंकिङ्ग सम्पत्तिको सरल, सहज र व्यवस्थित पुनर्संरचना गर्न, वित्तीय सम्पत्तिउपर उपर्युक्त धितोपत्र जारी गरी थप पूँजी सङ्कलन तथा परिचालन गर्न तथा पूँजी बजारलाई थप क्रियाशील बनाई मुलुकको समग्र आर्थिक स्थिति मजबुत गर्न थप सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले वित्तीय सम्पत्तिको पुनर्संरचना तथा धितोपत्रीकरणसम्बन्धी विधेयक, २०६६ को मस्यौदा गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।
१३५. नेपाल र विदेशी मुलुकका बीच फौजदारी प्रकृतिका कसुरको अनुसन्धान तहकिकात तथा कानूनी कारवाहीको सिलसिलामा पारस्परिक सहयोग आदान प्रदान गर्न पारस्परिक सहयोग (फौजदारी कसूर नियन्त्रण) विधेयक, २०६६ को मस्यौदा गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।
१३६. बैंकको सूचना प्रविधि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने प्रमुख उद्देश्यका साथ विश्व बैंकको सहयोगमा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत IT Reengineering को कार्य विगतमा प्रारम्भ भएकोमा सो कार्यले अपेक्षित सफलता हासिल गर्न नसकेको हुँदा बैंकले आफ्नै प्रयासमा IT क्षमता अभिवृद्धि कार्य अगाडि बढाएको छ । त्यस्तै, बैंकको Website लाई थप परिमार्जन गर्ने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट Online Data प्राप्त गरी Database निर्माण गर्ने कार्यका लागि आवश्यक Business Requirements तयार गरी खरिद प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ ।
१३७. शोधनान्तर महाशाखाको वैदेशिक व्यापार तथाङ्गमा HS Code प्रयोग हुने गरी Software बनाउन आवश्यक अध्ययन गरी सफ्टवेयर तयार गरी परीक्षणको क्रममा रहेको छ । बैंकिङ्ग कार्यालयसँग समन्वय गरी नेपाल सरकार

तथा बैंकहरूले NRB website मार्फत आफ्नो Account को ब्यालेन्स तथा Statement हेर्न र निकाल्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

उच्च अध्ययन, तालिम, गोष्ठी तथा सेमिनार

१३८. बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता, ज्ञान र सीपमा अभिवृद्धि गरी कर्मचारीहरूलाई बदलिँदो समय अनुसार योग्य, दक्ष र सक्षम बनाउनको लागि उनीहरूलाई बेलाबेलामा स्वदेश तथा विदेशमा सञ्चालन हुने विभिन्न तालिम, सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमणहरूमा सहभागी गराउने सिलसिलामा २०६५ चैतदेखि २०६६ फागुनसम्ममा बैंकका विभिन्न तहका ३८९ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई विदेशमा सञ्चालन भएको सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण तथा तालिमहरूमा सहभागी गराइएको छ ।
१३९. त्यस्तै १ जना कर्मचारीलाई विदेशमा अध्ययन गर्न अध्ययन काज तथा १ जनालाई विदेशमा अध्ययन गर्न अध्ययन विदा प्रदान गरिएको तथा १ जना कर्मचारी स्वदेशको उच्च अध्ययन समाप्त गरी बैंक सेवामा फर्किएका छन् ।
१४०. त्यसैगरी विभिन्न संस्थाहरूले स्वदेशमा सञ्चालन गरेको सेमिनार, गोष्ठी, तालिम आदि कार्यक्रमहरूमा बैंकका ३५ जना कर्मचारीहरूले भाग लिएका छन् भने बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले सञ्चालन गरेको विभिन्न तालिमहरूमा वरिष्ठ अधिकृत स्तरका १०० जना, अधिकृतस्तरका १९३ जना र सहायकस्तरका १९० जना गरी जम्मा ४८३ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरिएको छ ।
१४१. APRACA तथा नेपाल राष्ट्र बैंकको संयुक्त आयोजनामा मार्च २-५, २०१० मा IFAD-APRACA FinPower Green Finance Forum विषयक अन्तर्राष्ट्रिय कार्यक्रम काठमाडौंमा सञ्चालन भएको छ । त्यस्तै 19th SEACENFSI Regional Seminar on Liquidity Risk Management in Banks विषयक ४ दिने अन्तर्राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम मार्च ८-११, २०१० मा सम्पन्न गरिएको छ ।

१४२. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन तथा यसले गरेको कानूनी व्यवस्थाको बारेमा सूचक संस्थाका कार्यान्वयन अधिकृतहरूलाई जानकारी गराई प्रभावकारी रूपमा वित्तीय सूचनाहरू वित्तीय जानकारी इकाइमा उपलब्ध गराउन विभिन्न मितिमा काठमाडौं, विराटनगर, पोखरा र नेपालगञ्जमा गरी ७ वटा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ । त्यस्तै Asia Pacific Group on Money Laundering का कार्यकारी निर्देशकको उपस्थितिमा विभिन्न सरोकारवाला संस्था, कार्यालय र सूचक संस्थासमेतको प्रतिनिधित्व हुने गरी मिति २०६६।५।२४ र २५ मा दुई दिने कार्यशाला सञ्चालन गरिएको छ ।

उपसंहार

१४३. न्यून आर्थिक वृद्धि, मूल्यमा चाप, निर्यातको खस्कंदो अवस्था, बढ्दो व्यापार घाटा, चालू खाता तथा शोधनान्तर संस्थाको सङ्ख्यामा वृद्धिसँगै नियमन तथा सुपरिवेक्षणमा देखापरेका चुनौती आदि अर्थतन्त्रका प्रमुख समस्या हुन् । यी समस्या समाधानमा नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो तर्फबाट प्रतिबद्ध रहनेछ ।
१४४. नेपाल राष्ट्र बैंकको कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, निजी क्षेत्रका संघ संस्थाहरू, प्रबुद्ध वर्ग र दातृ निकायहरूलाई म यस अवसरमा धन्यवाद दिन चाहन्छु र भविष्यमा पनि सदाभै यहाँहरू सबैको सहयोग यस बैंकलाई मिल्ने कुरामा आशावादी छु ।
१४५. अन्त्यमा, यस बैंकको सेवामा २० वर्ष अवधि पूरा गरी यस अवसरमा २० वर्ष सेवा पदक पाउनुहुने समस्त सहकर्मीहरूलाई हार्दिक बधाई दिन चाहन्छु, साथै लामो समयसम्म बैंक सेवामा रही यो वर्ष अवकाश प्राप्त गर्नुभएका र अवकाश प्राप्त गर्ने क्रममा रहनुभएका कर्मचारीहरूले विगतमा पुऱ्याउनुभएको सहयोगको उच्च मूल्याङ्कन गर्दै अवकाश जीवन सुखमय रहोस् भन्ने कामना गर्दछु ।

धन्यवाद !

वैशाख १४, २०६७

अर्थतन्त्रमा विद्यमान चुनौती सामना गरी आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको कतिबद्धता*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक आज २०६८ साल वैशाख १४ गते आफ्नो स्थापनाको ५५ औं वर्ष पूरा गरी ५६ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ । बैंकको ५५ औं वार्षिकोत्सवको अवसरमा एक वर्षअघि मैले उल्लेख गरेको मुलुकको आर्थिक तथा वित्तीय अवस्थाबाट यो स्थितिसम्म आइपुग्दा बैंकले निर्वाह गरेको भूमिका सबैका सामू छर्लङ्ग नै छ । यस अवसरमा आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने र बैकिङ्ग प्रणालीभित्रका सरोकारवाला सबैको हित सुरक्षित गर्ने कार्यमा यस बैंकको भूमिकालाई सशक्त ढङ्गले अधि बढाउन सहयोग पुऱ्याउने यस बैंकका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूमा म हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु, साथै यस बैंकको काम कारवाहीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय निकायहरू तथा शुभेच्छुकहरूप्रति आभार व्यक्त गर्दै आगामी दिनमा पनि निरन्तर सहयोग प्राप्त हुनेछ, भन्ने विश्वास प्रकट गर्न चाहन्छु ।
२. यस आर्थिक वर्षको हालसम्मको अवधिमा वैदेशिक व्यापारमा केही सुधार भए तापनि शोधनान्तर घाटामा अपेक्षित सुधार हुन नसक्नु, मूल्य वृद्धि दोहोरो अड्कमा रहनु, बैकिङ्ग क्षेत्रमा तरलताको अभाव रहनु र आर्थिक क्रियाकलापमा विस्तार हुन नसक्नु अर्थतन्त्रका सामु देखिएका प्रमुख चुनौती हुन् । प्रभावकारी मौद्रिक तथा वित्तीय व्यवस्थापनद्वारा उक्त चुनौतीहरूको सामना गरी समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न सघाउने दिशामा बैंक प्रतिबद्ध रहेको छ ।
३. मुलुक अझै पनि राजनैतिक सङ्क्रमणकालीन अवस्थामा रहेको, औद्योगिक-व्यावसायिक वातावरणमा सुधार हुन नसकेको र ऊर्जा सङ्कट भोग्नुपरेकोजस्ता कारणहरूले आर्थिक क्रियाकलापको विस्तारमा अवरोध उत्पन्न भएको छ । अनुकूल मौसमका कारण कृषि उत्पादनमा सन्तोषजनक वृद्धि भए तापनि गैर-कृषि क्षेत्रमा आएको शिथिलताले आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहन गएको छ । यस आर्थिक वर्षको बजेट चार महिना ढिलो आएको कारण पूँजीगत खर्च हुन नसकी सरकारी बचतमा वृद्धि हुन गएको र अनौपचारिक व्यापार र वित्तीय मध्यस्थताको आकारमा हुन गएको विस्तारका कारणसमेतले अर्थतन्त्रमा तरलताको अभाव सृजना हुन जानुका साथै शोधनान्तर घाटामा अपेक्षित सुधार आउन नसकेको हो । यस अवस्थामा आन्तरिक माग र तरलताको उचित व्यवस्थापन गरी आर्थिक विस्तार र रोजगारी सिर्जनाका लागि अनुकूल वातावरण बनाउनु अहिले बैंकको प्रमुख दायित्व रहेको छ ।
४. सन् २००७ मा शुरु भएको अमेरिकी वित्तीय सङ्कटको असर कम हुँदै गई विकसित देशहरूमा पुनरुत्थानको सङ्केत देखिन थालेको अवस्थामा युरोपियन मुलुकमा देखिएको ऋण सङ्कटले विकसित मुलुकहरूको आर्थिक पुनरुत्थानमा थप चुनौती थपिएको छ भने उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गरेका छिमेकी राष्ट्र चीन तथा भारतमा उच्च मूल्य वृद्धिको चुनौती देखापरेको छ ।

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५६ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. युवराज खतिवडाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण ।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

आर्थिक वृद्धि

५. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रक्षेपण अनुसार आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा मुलुकको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन उत्पादक मूल्यमा ३.४८ प्रतिशत र आधारभूत मूल्यमा ३.४७ प्रतिशतले बढ्ने प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ । जसमध्ये कृषि क्षेत्र ४.११ प्रतिशतले र गैर-कृषि क्षेत्र ३.०९ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ ।

सरकारी वित्त स्थिति

६. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को नौ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी बजेट रु. ६ अर्ब ४७ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारी बजेट रु. १० अर्ब ३० करोडले बचतमा रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा कुल सरकारी खर्चको तुलनामा राजस्व परिचालनको वृद्धिदर उच्च रहेको कारण सरकारी बजेट बचतमा रहेको हो ।
७. चालू आर्थिक वर्षको चैत महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्चमा १२.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १५७ अर्ब २६ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो खर्च ३०.९ प्रतिशतले बढेको थियो । चालू तथा पूँजीगत दुवै खर्चको वृद्धिदरमा कमी आएको कारणले समीक्षा अवधिमा कुल सरकारी खर्चको वृद्धिदरमा कमी आएको हो ।
८. समीक्षा अवधिमा चालू खर्चमा १५.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १०४ अर्ब ५५ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा चालू खर्च २८.५ प्रतिशतले बढेको थियो । चालू वर्षमा वार्षिक बजेट सार्वजनिक हुन ढिलाइ भएको कारण चालू खर्चको वृद्धिदरमा कमी आएको हो ।
९. समीक्षा अवधिमा पूँजीगत खर्च १७.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३३ अर्ब ३७ करोड पुगेको छ । यो वार्षिक बजेट अनुमानको २५.८ प्रतिशत मात्र हुन आउँछ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो खर्चमा ४७.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । आर्थिक वर्ष शुरू भएको पाँचौ महिनामा

मात्र पूर्ण आकारको बजेट कार्यान्वयनमा आएको तथा कार्यक्रम स्वीकृत र ठेक्का पट्टामा ढिलाइ भई पूर्वाधार निर्माणमा सुस्तता आएको कारण पूँजीगत खर्चको वृद्धिदरमा कमी आएको हो ।

१०. समीक्षा अवधिमा राजस्व परिचालन १५.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १४५ अर्ब ६६ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा राजस्व २८.२ प्रतिशतले बढेको थियो । चालू वर्षको सरकारी बजेट सार्वजनिक हुन भएको ढिलाइका साथै आयातको वृद्धिदरसमेत अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा घटेकाले सरकारको राजस्वको वृद्धिदरमा प्रभाव परेको हो ।
११. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारलाई वैदेशिक नगद ऋण बापत रु. ३ अर्ब १० करोड र वैदेशिक नगद अनुदान बापत रु. १५ अर्ब ७६ करोड प्राप्त भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ती शीर्षकहरूमा क्रमशः रु. ३ अर्ब ४३ करोड र रु. १९ अर्ब ७२ करोड प्राप्त भएको थियो ।
१२. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले रु. ८ अर्ब ५० करोड बराबरको आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ । चालू वर्षको बजेट अनुमान अनुरूप रु. ३३ अर्ब ६८ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा चालू वर्षको पहिलो नौ महिनासम्ममा बजेट अनुमानको २५.२ प्रतिशत मात्र आन्तरिक ऋण परिचालन भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारले रु. २ अर्ब ३६ करोडको आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको थियो ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

१३. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो आठ महिनामा नेपालको बाह्य क्षेत्रको स्थितिमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा केही सुधार देखिए तापनि सन्तोषजनक भने देखिँदैन । अघिल्लो वर्षको तुलनामा खास गरी व्यापार घाटामा आएको कमी र सेवा व्यापार तथा ट्रान्सफर आयमा भएको सुधारका कारण चालू खाता घाटामा उल्लेख्य सुधार भए तापनि वित्तीय खातामा असन्तुलन बढेका कारण समग्र भुक्तानी स्थितिमा अपेक्षित स्तरको सुधार हुन सकेको छैन । परिणामस्वरूप समग्र शोधनान्तर स्थिति प्रतिकूल अवस्थामा रहन गएको छ ।

१४. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो आठ महिनासम्ममा कुल वस्तु निर्यातमा ६.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४२ अर्ब ८४ करोड रहन गएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल निर्यात ८.५ प्रतिशतले घटेको थियो। कुल वस्तु निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात अघिल्लो वर्षको पहिलो आठ महिनामा ३.३ प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा १०.८ प्रतिशतले बढेको छ। त्यस्तै अन्य मुलुकतर्फको निर्यात अघिल्लो वर्ष १६.८ प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा १.० प्रतिशतले ह्रास आएको छ। भारततर्फ मुख्यतया जस्तापाता, जुटका सामान, धागो, एम.एस. पाइप र प्लाष्टिकका घरायसी सामान लगायतका वस्तुहरूको निर्यातमा वृद्धि भएका कारण त्यस तर्फको निर्यातमा वृद्धि हुन गएको हो भने अन्य मुलुकतर्फ विशेष गरी तयारी पोशाक, काठ तथा धातुका हस्तकलाका सामान, नेपाली कागज र सोबाट निर्मित वस्तुहरू, जडीबुटी तथा गर-गहना लगायतका वस्तुहरूको निर्यातमा आएको गिरावटका कारण त्यसतर्फको निर्यातमा ह्रास हुन गएको हो।
१५. अघिल्लो वर्षको पहिलो आठ महिनासम्ममा ४१.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको कुल वस्तु आयात आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को सोही अवधिमा १.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २५३ अर्ब ५० करोड पुगेको छ। कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयात अघिल्लो वर्षको पहिलो आठ महिनाको ३८.० प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा २५.१ प्रतिशतले बढेको छ। त्यसै गरी अन्य मुलुकबाट भएको आयात अघिल्लो वर्ष ४६.८ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा २७.३ प्रतिशतले घटेको छ। भारतबाट मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थ, एम. एस. विलेट, कोल्डरोल्ड सिट इन क्वाइल, अन्य मेसिनरी तथा पार्ट्स, रासायनिक मल एवं औषधी लगायतका सामानको आयातमा वृद्धि भएका कारण उक्त मुलुकबाट हुने आयातमा वृद्धि हुन गएको हो भने अन्य मुलुकबाट विशेष गरी सुन, तयारी पोशाक, स्टिल रड र सिट, अन्य मेसिनरी तथा पार्ट्स, धागो एवं सुपारीको आयातमा कमी भएका कारण तेस्रो मुलुकबाट हुने आयातमा कमी हुन गएको हो।
१६. समीक्षा अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटामा ०.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २१० अर्ब ६६ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा ५८.६ प्रतिशतले बढेको थियो। कुल वस्तु व्यापार घाटामध्ये भारतसँगको व्यापार घाटा अघिल्लो वर्ष ५३.३ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा २८.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। त्यस्तै अघिल्लो वर्ष ६५.० प्रतिशतले बढेको अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटामा समीक्षा अवधिमा ३१.१ प्रतिशतले गिरावट आएको छ।
१७. निर्यात व्यापारमा भएको वृद्धि एवं आयात व्यापारमा आएका कमीका कारण चालू आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनामा निर्यात-आयात अनुपात १६.९ प्रतिशत पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात १६.१ प्रतिशत रहेको थियो।
१८. समीक्षा अवधिमा मुलुकको समग्र शोधनान्तर स्थिति रु. ११ अर्ब ३० करोडले घाटामा रहेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. १९ अर्ब १२ करोडले शोधनान्तर घाटामा रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो आठ महिनामा चालू खाता ८ अर्ब ८७ करोडले घाटामा रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भने चालू खाता रु. ३० अर्ब ५० करोडले घाटामा रहेको थियो। खास गरी व्यापार घाटामा भएको सुधार तथा ट्रान्सफर आयमा भएको वृद्धिका कारण चालू खाता घाटा कम रहन गएको हो।
१९. समीक्षा अवधिमा एफ.ओ.बी. मूल्यमा आधारित वस्तु व्यापार घाटामा अघिल्लो वर्षको ६०.५ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ०.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २०३ अर्ब ३५ करोड पुगेको छ। त्यस्तै, खुद ट्रान्सफर आय अघिल्लो वर्षको ११.४ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १२.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १९८ अर्ब ३ करोड पुगेको छ। ट्रान्सफर अन्तर्गत अनुदान ११.० प्रतिशतले बढेको छ भने विप्रेषण आप्रवाह अघिल्लो वर्षको ९.९ प्रतिशतको वृद्धिको तुलनामा १२.३ प्रतिशतले बढी रु. १६१ अर्ब ६२ करोड पुगेको छ। वित्तीय खातातर्फ समीक्षा अवधिमा रु.

६ अर्ब ५६ करोडको सरकारी ऋण प्राप्त भएको छ भने रु. ६ अर्ब २ करोड बराबरको साँवा भुक्तानी भएको छ। त्यस्तै समीक्षा अवधिमा मुद्रा तथा निक्षेप दायित्व रु. ५९ करोडले बढेको छ।

२०. २०६७ फागुन मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०६६ असार मसान्तको तुलनामा ४.४ प्रतिशतले घटी रु. २५७ अर्ब ४ करोडमा सीमित रहन पुगेको छ। २०६६ फागुन मसान्तमा यस्तो सञ्चिति १४.७ प्रतिशतले घटेको थियो। अमेरिकी डलरमा भने २०६७ असारदेखि फागुन मसान्तसम्ममा कुल सञ्चिति १.३ प्रतिशतले घटी अमेरिकी डलर ३ अर्ब ५७ करोडमा सीमित रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो सञ्चिति ८.१ प्रतिशतले घटेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो आठ महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तरले ८.३ महिनाको वस्तु आयात र ७.१ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने देखिन्छ।

मौद्रिक स्थिति

२१. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को आठ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १.९ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त मुद्रा प्रदाय ७.२ प्रतिशतले बढेको थियो। बैंकिङ क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा ह्रास आएको र आन्तरिक सम्पत्तिमा न्यून वृद्धि भएकाले विस्तृत मुद्रा प्रदायमा पनि न्यून वृद्धि भएको हो। सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय भने समीक्षा अवधिमा २.१ प्रतिशतले घटेको छ।

२२. समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन नाफा/नोक्सान समायोजित) रु. ११ अर्ब ३० करोड (५.३ प्रतिशत) ले घटेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सम्पत्ति रु. १९ अर्ब १२ करोड (८.५ प्रतिशत) ले घटेको थियो। वस्तु निर्यात र विप्रेषण आप्रवाहमा वृद्धि हुनुका साथै आयातमा पनि न्यून वृद्धि भएकोले भुक्तानी असन्तुलनमा सुधार भई मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा आएको ह्रास अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कम रहन गएको हो।

२३. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को आठ महिनासम्ममा कुल आन्तरिक कर्जा ५.० प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त कर्जा १०.४ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १०.६ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सो कर्जा १६.६ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो। अनुत्पादक क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जालाई नियन्त्रण गर्न गरिएको नीतिगत प्रयास र आयात व्यापारमा न्यून विस्तारका कारण समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रको कर्जा विस्तारमा कमी आएको हो।

२४. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को आठ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेपको रूपमा परिचालन गरेको साधन र कर्जा प्रवाहबीच असन्तुलन यथावत् रहेको छ। यस अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप रु. १२ अर्ब १४ करोडले बढेको छ भने कर्जा तथा लगानी रु. ५४ अर्ब २४ करोडले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप परिचालन रु. २१ अर्ब ७७ करोडले र कर्जा तथा लगानी रु. ६१ अर्ब ९५ करोडले बढेको थियो। निक्षेपमा न्यून वृद्धिको विपरीत निजी क्षेत्रको कर्जा रु. ४६ अर्ब ६४ करोडले वृद्धि भएको छ।

वित्तीय क्षेत्रको विस्तार

२५. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्या तथा ती संस्थाहरूको शाखा विस्तारमा वृद्धि भएको छ। २०६७ चैत मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्या ३१ पुगेको छ भने विकास बैंक, वित्त कम्पनी तथा लघु वित्त विकास बैंकको सङ्ख्या क्रमशः ८७, ८० र २१ पुगी 'क' देखि 'घ' वर्गसम्मको बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कुल सङ्ख्या २१९ पुगेको छ। २०६७ चैत मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूको शाखा सङ्ख्या १२१५ पुगेको छ। यसै गरी विकास बैंक, वित्त कम्पनी तथा लघु वित्त संस्थाहरूको शाखा सङ्ख्या क्रमशः ४८६, २७१ र ४२७ पुगेको छ। यसबाट प्रतिबैंक शाखाबाट औसतमा करिब ११ हजार जनसङ्ख्याले सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ। समीक्षा अवधिमा 'क' वर्गको वाणिज्य बैंकको रूपमा चारवटा बैंक (सेञ्चुरी कमर्शियल बैंक लि., सिभिल बैंक लि., मेघा बैंक लि. र कमर्ज

एण्ड ट्रष्ट बैंक नेपाल लि.) लाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ ।

२६. विकास बैंकतर्फ समीक्षा अवधिमा जम्मा १० वटा (राष्ट्रिय स्तरको १, जिल्ला कार्य क्षेत्र रहेका ५ वटा र एक जिल्ला कार्यक्षेत्र रहेका ४ वटा) नयाँ विकास बैंकहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । सम्मानित पुनरावेदन अदालत, ललितपुरबाट नेपाल विकास बैंक लि. लाई तत्काल खारेज गर्ने आदेश भए बमोजिम खारेजीको प्रक्रियामा गइसकेको हुँदा उक्त बैंकलाई प्रदान गरिएको वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र रद्द गरिएको छ । यसै गरी यस अवधिमा २ वटा वित्त कम्पनीहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ भने नेपाल श्रीलङ्का मर्चेन्ट फाइनान्स कम्पनी लि. नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि.मा गाभिन गएको छ । वीरगञ्ज फाइनान्स लि. र हिमचुली विकास बैंक लि. एकआपसमा गाभिई राष्ट्रिय स्तरको विकास बैंक बन्नको लागि यस बैंकबाट सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ । समीक्षा अवधिमा ३ वटा लघुवित्त विकास बैंकहरूलाई लघुवित्त कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्थातर्फ समीक्षा अवधिमा १ वटा संस्थाको इजाजतपत्र खारेज गरिएको छ भने राष्ट्रिय सहकारी बैंक लि.लाई सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न अनुमति प्रदान गरिएको छ ।

२७. वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिसँगै साधन परिचालनमासमेत वृद्धि भएको छ । २०६७ फागुन मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ६३२ अर्ब ७५ करोड निक्षेप परिचालन गरेका छन् । त्यसै गरी, २०६७ फागुन मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको कुल कर्जा, सापटी तथा लगानी रु. ६५१ अर्ब ५९ करोड रहेको छ । २०६६ फागुन मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप परिचालन रु. ५७२ अर्ब ४५ करोड रहेको थियो भने कर्जा, सापटी तथा लगानी रु. ५८२ अर्ब ५९ करोड रहेको थियो । २०६६ पुस मसान्तमा विकास बैंकहरूले परिचालन गरेको निक्षेप तथा कर्जा क्रमशः रु. ५६ अर्ब र रु. ५१ अर्ब रहेकोमा २०६७ पुस मसान्तमा

क्रमशः रु. ८७ अर्ब र रु. ७८ अर्ब पुगेको छ । विकास बैंकहरूको सङ्ख्यात्मक र क्षेत्रगत वृद्धिको कारण सम्पति/दायित्वमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हो । त्यसै गरी, वित्त कम्पनीतर्फ २०६६ पुस मसान्तमा निक्षेप र कर्जाको रकम क्रमशः रु. ६७ अर्ब र रु. ७१ अर्ब रहेकोमा २०६७ पुस मसान्तमा निक्षेप र कर्जा क्रमशः रु. ८५ अर्ब र रु. ८६ अर्ब पुगेको छ ।

२८. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था बाहेकका अन्य सम्भौतामूलक बचत परिचालन गर्ने वित्तीय संस्थाहरू कर्मचारी सञ्चय कोष, नागरिक लगानी कोष र बीमा कम्पनीहरूको समेत वित्तीय साधन र स्रोत परिचालनमा विस्तार आएको छ । प्राप्त पछिल्लो विवरण अनुसार कर्मचारी सञ्चय कोषले २०६७ पौष मसान्तसम्ममा रु. ९५ अर्ब ७६ करोड, नागरिक लगानी कोषले रु. २१ अर्ब ८२ करोड र बीमा कम्पनीहरूले रु. ४३ अर्ब ८७ करोडको स्रोत परिचालन गरेका छन्, साथै २०६७ चैत्र मसान्तसम्ममा जीवन बीमा कम्पनी ८, निर्जीवन बीमा कम्पनी १६ र संयुक्त बीमा कम्पनी १ गरी जम्मा २५ वटा बीमा कम्पनीहरू कार्यरत रहेका छन् ।

२९. अहिलेको अवस्थामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिसँगै नियमन तथा सुपरिवेक्षण अर्थात् समग्रमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्नु चुनौतीपूर्ण रहँदै आएको छ भने अझै पनि ग्रामीण क्षेत्र एवम् पिछडिएको वर्गमा समेत वित्तीय सेवाको पहुँच पुऱ्याउनुपर्ने आवश्यकता विद्यमान छ, तसर्थ वित्तीय सुदृढीकरण र वित्तीय समावेशीकरण आजकी प्रमुख प्राथमिकता रहेको छ ।

शेयर बजार

३०. शेयर बजारको प्रवृत्ति मापन गर्ने नेप्से परिसूचकमा गत वर्ष भन्दा समीक्षा अवधिभरमा पनि कुनै ठोस सुधार देखा परेन । निरन्तर ओरालो लाग्ने गरेको शेयर बजार समीक्षा अवधिसम्म पनि कायमै रह्यो । अघिल्लो वर्षको तुलनामा नेप्से सूचकाङ्क २१.० विन्दुले कमी आई २०६७ फाल्गुण

मसान्तमा ३८४.१७ विन्दुमा कायम रहेको छ । यस अवधिमा बजारमा थप शेयरहरू सूचीकृत भई आपूर्ति उल्लेख्य रूपमा बढेको कारणले समेत शेयरको मूल्यमा गिरावट आएको हो ।

३१. धितोपत्र बजारको प्रगाढताको मापक बजार पूँजीकरण २०६७ फाल्गुण मसान्तमा रु. ३३७ अर्ब ५७ करोड रहेको र कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग यसको अनुपात २७.७ प्रतिशत हुन आउँछ । उक्त पूँजीकरण २०६६ फाल्गुण मसान्तमा रु. ३७५ अर्ब ९९ करोड रहेको थियो ।

३२. २०६७ फाल्गुण मसान्तसम्म नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि.मा सूचीकृत भएका कम्पनीहरूको सङ्ख्या २०२ पुगेको छ । सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १७० वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था, १८ वटा उत्पादन र प्रशोधन गर्ने उद्योग, ४ वटा जलविद्युत् कम्पनी, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक र २ वटा अन्य समूहका कम्पनीहरू रहेका छन् । २०६६ फाल्गुण मसान्तमा यो सङ्ख्या १६८ रहेको थियो ।

३३. आर्थिक वर्ष २०६७ र ६८ को फाल्गुण मसान्तसम्ममा नेपाल धितोपत्र बोर्डले ३३ वटा कम्पनीहरूको रु. ४ अर्ब ३५ करोड बराबरको शेयर तथा ऋणपत्र निष्कासनका लागि अनुमति प्रदान गरिसकेको छ । यसमध्ये १० वटा कम्पनीहरूले रु. ६४ करोड बराबरको साधारण शेयर, २३ वटा कम्पनीहरूले रु. ३ अर्ब ७१ करोड बराबरको हकप्रद शेयर निष्कासनको लागि स्वीकृति प्राप्त गरेका थिए । यसै गरी समीक्षा अवधिमा रु. २ अर्ब ५५ करोड बराबरको बोनस शेयर बापतको रकम धितोपत्र बजारमा सूचीकृत भएको छ ।

मौद्रिक तथा तरलता व्यवस्थापन

३४. तरलता व्यवस्थापनमा खुला बजार कारोबार एक प्रमुख उपायको रूपमा रहँदै आएको छ । यस अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो नौ महिनासम्ममा रु. ३५ अर्ब ९९ करोड खुद तरलता प्रवाह भएको छ । समीक्षा वर्षको पहिलो तीन महिनासम्म बैकिङ्ग क्षेत्रमा अधिक तरलताको स्थिति रहेकाले बिक्री बोलकबोलबाट रु. २ अर्ब र

रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट रु. १९ अर्ब गरी कुल रु. २१ अर्ब तरलता प्रशोचन भएकोमा त्यस पछिका महिनाहरूमा तरलतामा सङ्कुचन आएकोले रिपो बोलकबोलबाट रु. ५६ अर्ब ९९ करोड तरलता प्रवाह गरिएको छ । नेपाल सरकारको उच्च नगद बचत र भुक्तानी सन्तुलन घाटाको स्थितिमा पनि खुला बजार कारोबार मार्फत प्रवाह/प्रशोचन गरिएको तरलताको कारणबाट बजारमा स्थिरता कायम गर्न मद्दत पुग्न गएको छ ।

३५. खुला बजार कारोबार सञ्चालन गर्दा यस बैंकको साप्ताहिक वासलातको आधारमा तयार गरिने तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले इङ्कित गर्ने तरलताको स्थितिलाई आधारको रूपमा लिइने गरिएको छ । यसका अतिरिक्त वाणिज्य बैंकको दैनिक निक्षेप, कर्जा तथा नगद मौज्जात, अन्तरबैंक ब्याजदर र ट्रेजरी विल्सको प्राथमिक बजार स्थितिसमेतलाई दृष्टिगत गरी खुला बजार कारोबार सञ्चालन हुँदै आएको छ ।

३६. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो नौ महिनामा नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ६६ करोड खुद खरिद गरी रु. १२० अर्ब ३३ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ९२ करोड ३३ लाख खुद खरिद गरी रु. ६८ अर्ब ८७ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको थियो ।

३७. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो नौ महिनामा अमेरिकी डलर १ अर्ब ९० करोड बिक्री गरी भा. रु. ८६ अर्ब २७ करोड खरिद भएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ५१ करोड बिक्री गरी भा. रु. ७० अर्ब ८७ करोड खरिद भएको थियो । अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा नेपाल आयल निगमले भारतीय आयल निगमलाई उच्च भुक्तानी गरेको बिक्री बढेको हो । विदेशी विनिमय हस्तक्षेप मार्फत अर्थतन्त्रमा प्रवाह भएको तरलताभन्दा भारतीय रुपैयाँ खरिद मार्फत प्रशोचित तरलता अधिक रहेकाले विदेशी विनिमय हस्तक्षेप र भारतीय

रुपैयाँ खरिदको प्रक्रिया मार्फत खुद तरलता प्रशोचन भएको छ ।

३८. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो नौ महिनाको अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले उपयोग गरेको स्थायी तरलता सुविधा रु. १७१ अर्ब ६७ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले कुल रु. ९१ अर्ब ७९ करोड बराबरकी स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका थिए । त्यस्तै समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर बैंक कारोबार कुल रु. २७१ अर्ब ६९ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यस्तो कारोबार रकम रु. २१५ अर्ब ५४ करोड रहेको थियो ।

३९. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिमा निर्यात कर्जा, साना तथा घरेलु उद्योगका लागि प्रवाह हुने कर्जा वैदेशिक रोजगारीको लागि तोकिएका व्यक्तिहरूलाई प्रवाह हुने कर्जा र रुग्ण उद्योगको लागि प्रवाह भएको कर्जामा दिइने पुनर्कर्जादरलाई एकीकृत गरी एउटै पुनर्कर्जादर १.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । यस्तो कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ऋणीबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याजदर असुल गर्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसै गरी उत्पादनमूलक क्षेत्रमा प्रवाह गरिएको असल कर्जाको धितोमा प्रदान गरिने पुनर्कर्जादरलाई ७ प्रतिशत कायम गरी सम्बन्धित ऋणीबाट १० प्रतिशतभन्दा बढी लिन नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । यस सुविधा अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले २०६७ चैत मसान्तसम्म रु. ३ अर्ब ८८ करोड उपयोग गरेका छन् । त्यसै गरी महिलाहरूलाई लघु व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रवाह भएको रु. ३ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्गमा गणना गर्नसक्ने व्यवस्था गरी उक्त कर्जामा पुनर्कर्जा सुविधासमेत उपलब्ध गराउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

४०. कर्जाको अधिकेन्द्रित जोखिम कम गर्ने उद्देश्यले कुनै एक क्षेत्रमा तोकिएको क्षेत्रबाहेक ४० प्रतिशतभन्दा बढी कर्जा प्रवाह गर्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसै गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाले स्वदेशी मुद्रामा प्रवाह गरेको कुल कर्जा

तथा सापट र निक्षेप तथा प्राथमिक पूँजीसमेतको अनुपात २०६८ पुस मासान्तमा ८० प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

४१. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को नवौँ महिनामा अल्पकालीन बजार ब्याजदरहरू बढेका छन् । २०६७ चैत मसान्तमा ९१- दिने ट्रेजरी बिलको मासिक भारित औसत ब्याजदर ९.०६ प्रतिशत रह्यो । अघिल्लो वर्षको यसै महिनामा सो ऋणपत्रको मासिक भारित औसत ब्याजदर ७.३५ प्रतिशत रहेको थियो । अघिल्लो वर्षको चैत महिनामा भारित औसत मासिक अन्तरबैंक ब्याजदर ७.८१ प्रतिशत रहेकोमा २०६७ चैत महिनामा ९.५४ प्रतिशत रहेको छ ।

लघु वित्त तथा ग्रामीण वित्तीय सेवा

४२. नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपाल सरकार र अन्य अन्तर ष्ट्रिय दातृ संस्थाहरूसँग समन्वय गरी ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न वर्गमा लघु कर्जा, लघु बचत, लघु बीमा तथा विप्रेषणर/स्थानान्तरणजस्ता वित्तीय सेवा प्रदान गरी उनीहरूको जीवनस्तर उकास्दै लैजाने उद्देश्यका साथ विगत तीन दशकभन्दा अगाडिदेखि नै लघु वित्तसम्बन्धी विविध कार्यक्रमहरू विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्था, सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरू मार्फत नेपालका ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न तथा लक्षित वर्गसम्म पुर्याइरहेको छ ।

४३. वि.सं. २०४७ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम उपयोग हुने गरी लक्षित वर्गको आर्थिक एवं सामाजिक विकास गर्न थोक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । हाल कोषको कुल पूँजी रु. ४४ करोड ३४ लाख रहेको छ । सोही पूँजीबाट कोषले आफूसँग आबद्ध संस्थाहरूलाई किस्ताबन्दीमा कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । कोषबाट २०६७ साल पौष मसान्तसम्ममा ५३ वाटा गैर-सरकारी संस्था र ४९५ वटा सहकारी संस्था गरी कुल ५४८ संस्थाहरूलाई रु. ४६ करोड ७९ लाख कर्जा प्रवाह भएकोमा उक्त कर्जामध्ये रु. २३ करोड १९ लाख असुली भएको छ भने रु. २३ करोड ५९ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको

छ। कोषको कर्जा असुली दर करब ९३ प्रतिशत रहेको छ। कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैर-सरकारी संस्थाले २७ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ५७ जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन्। यसरी कोषबाट २०६७ पौष मसान्तसम्ममा ५७ जिल्लाका २४,७४० घरपरिवारले विभिन्न आय तथा स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएको पाइएको छ। यसै गरी दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू खास गरी चिया, अलैंची, कोल्डस्टोरका लागि कृषि विकास बैंक लि. र लघु वित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाई कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था यथावत् छ।

४४. नेपाल सरकारले २०६५ वैशाख २२ मा जारी गरेको राष्ट्रिय लघु वित्त नीति, २०६४ मा उल्लेख गरिए बमोजिम लघु वित्त प्रदायक संघ संस्थाहरूको संस्थागत विकासका लागि समयानुकूल नियमन र सुपरिवेक्षण गर्ने एक छुट्टै निकायको रूपमा दोस्रो तहको निकाय (Second Tier Institutions – STI) राष्ट्रिय लघुवित्त विकास प्राधिकरणको स्थापना गर्नको लागि लघुवित्त प्राधिकरण ऐन, २०६७ को मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिसकिएको छ। यसै गरी उक्त नीतिमा उल्लेख भए बमोजिम दीर्घकालीन रूपमा लघु वित्त सेवाकी सहज आपूर्तिको लागि स्रोत साधन उपलब्ध गराउनका लागि विद्यमान ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई राष्ट्रिय लघुवित्त कोषका रूपमा संस्थागत गर्न राष्ट्रिय लघु वित्त विकास कोष ऐनको मस्यौदा तयार गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ।

४५. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका विपन्न महिलाको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले देशका पाँच विकास क्षेत्रमा स्थापित ग्रामीण विकास बैंकहरूबाट प्राप्त प्रारम्भिक तथ्याङ्क अनुसार २०६७ पौष मसान्तसम्ममा कुल १,६६,६५६ ग्रामीण महिला सदस्यहरूलाई करिब रु. २३ अर्ब ४८ करोड कर्जा प्रवाह भएको छ। यसमध्ये रु. २० अर्ब ९१ करोड असुली भई रु. ३ अर्ब ८ करोड कर्जा बाँकी रहेको छ। यी बैंकहरूले

२०६७ पौष मसान्तसम्ममा देश का ५२ जिल्लाका ११७९ गाउँ विकास समितिहरूमा रहेका ५,५९८ केन्द्रहरू (Centres) मार्फत लघु वित्तीय सेवा उपलब्ध गराउँदै आएका छन्। ग्रामीण विकास बैंक लगायत अन्य लघुवित्त विकास बैंकहरू मार्फत २०६७ पौष मसान्तसम्ममा करिब रु. ५० अर्ब कर्जा प्रवाह भएको छ। उक्त रकममध्ये करिब रु. ३९ अर्ब असुली भई रु. ११ अर्ब लगानीमा रहिरहेको छ। लघु उद्यम तथा व्यवसायहरूको माध्यमबाट आय आर्जनका अवसरहरू वृद्धि गरी ग्रामीण क्षेत्रमा व्याप्त गरिबी र बेरोजगारीको सङ्ख्या न्यूनीकरण गर्नका लागि यी बैंकहरूको योगदान महत्त्वपूर्ण रहेको छ।

४६. लघु वित्त संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणलाई बढी प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागले गर्दै आएको लघु वित्तीय संस्थाहरूको सुपरिवेक्षकीय कार्य यसै आर्थिक वर्षको शुरूआतसँगै तत्कालीन लघु वित्त विभागले गर्ने व्यवस्था मिलाइसकिएको र लघु वित्त विभागको नाम परिवर्तन गरी लघु वित्त प्रवर्द्धन तथा सुपरिवेक्षण विभाग कायम गरिएको छ। चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा लघुवित्त प्रवर्द्धन तथा सुपरिवेक्षण विभागले ९ वटा लघु वित्त विकास बैंक, ५ वटा सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजतप्राप्त सहकारी संस्थाहरू र ११ वटा वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिसकेको छ।

४७. मुलुकका गरिब तथा विपन्न समुदायमा लघु वित्त सेवाको पहुँचमा थप अभिवृद्धि गर्ने अभिप्रायले United Nations Development Program (UNDP)/United Nations Capital Development Fund (NCDF) को प्राविधिक तथा अनुदान सहयोगमा लघु वित्त प्रवर्द्धन तथा सुपरिवेक्षण विभाग अन्तर्गत Enhancing Access to Financial Services परियोजना सञ्चालनमा रहेको छ। परियोजनाले गरिबी निवारणमा सहभागी लघु वित्त संस्थाहरूबाट आह्वानपत्र माग गरी हाल १० वटा रणीतिक साझेदार (Strategic Partners) र ८ वटा

नवीन साभुदार (Innovative Partners) मार्फत संस्थागत वित्तीय सेवा नपुगेका क्षेत्रमा वित्तीय पहुँच अभिवृद्धिमा सहयोग गरिरहेको छ ।

४८. नेपालका मध्य-पश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका दश जिल्लाका साना तथा मझौला कृषकहरूद्वारा उत्पादित उच्च मूल्यका कृषि उत्पादनहरूले सामना गर्ने बजार तथा व्यावसायिक जोखिम न्यूनीकरण गर्नमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंक र एसियाली विकास बैंकबीच Raising Incomes of Small and Medium Farmers Project नामक परियोजना सञ्चालन गर्न एक अनुदान सम्झौता १७ मार्च २०११ मा सम्पन्न भएको छ । करिब आठ वर्ष सञ्चालनमा रहने उक्त परियोजनाले मुख्यतः उच्चतम मूल्यका कृषि उत्पादनका लागि बजार सम्बन्ध (Market Linkages) स्थापित गर्ने, बिउ, बीजन, मलखादजस्ता (Inputs) र सुधारिएको प्रविधिका लागि पूँजी प्रवाह गर्ने एवं भण्डारण, प्याकेजिङ्ग, स्तर निर्धारण तथा प्रशोधन जस्ता उत्पादन पछिका मूल्य अभिवृद्धि गर्ने संरचना तयार पार्नमा सहयोग गर्नेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

४९. विप्रेषणसम्बन्धी कार्य गर्ने फर्म तथा कम्पनीको सङ्ख्या गत वर्षसम्म ५२ वटा रहेकोमा यस वर्ष २ वटा थप तथा १ को कारोबार बन्द भई ५३ पुगेको छ । गत वर्ष देशभर जम्मा ४०० वटा मनिचेन्जर फर्मरकम्पनी रहेकोमा यस वर्ष २३ वटा थप तथा ३८ वटा बन्द भई सो सङ्ख्या ३८५ पुगेको छ । गत वर्ष १९० वटा मनिचेन्जर फर्म/कम्पनी काठमाडौँ उपत्यकाभित्र रहेकोमा यस वर्ष सो सङ्ख्या वृद्धि भई १९३ पुगेको छ । हालसम्म विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न स्वीकृति लिएका फर्म/कम्पनीहरूमा होटेलतर्फ २८०, ट्रेकिङ्गतर्फ ११२६, ट्राभल एजेन्सी तथा विदेशी एयर लाइन्सका जि.एस.एरपि.एस.ए. तर्फ १३८१, कार्गो कुरिएरतर्फ २९३, विभिन्न संघ/संस्थातर्फ ६६ र स्वदेशी तथा विदेशी एअरलाइन्सतर्फ ५१ गरी कुल सङ्ख्या ३१९७ पुगेको छ । यो सङ्ख्यामध्ये १७६ वटाले यसै आर्थिक वर्षमा स्वीकृति पाएका हुन् ।

५०. विदेशी विनिमय बजारमा हस्तक्षेप (Intervention) गर्ने प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउने क्रममा हप्तामा २ पटक (मङ्गलवार र शुक्रवार) बजार हस्तक्षेपको लागि अवसर दिइँदै आएकोमा यस्तो अवसर हप्तामा ३ पटक (सोमवार, बुधवार र शुक्रवार) दिईँ बैकिङ्ग क्षेत्रलाई आवश्यक तरलता उपलब्ध गराउने कार्यलाई निरन्तरता दिइनुका साथै Foreign Exchange Dealers Association of Nepal (FEDAN) मार्फत एकपटकमा कम्तीमा २० लाख अमेरिकी डलरभन्दा कम नहुने गरी खरिद/बिक्री गर्न सक्ने लगायतका प्रावधानसहितको विदेशी मुद्रा खरिद बिक्री तथा बजार हस्तक्षेप निर्देशिका, २०६७ लागू गरिएको छ ।

५१. यस बैंकबाट इजाजतपत्र लिईँ विदेशी विनिमयको कारोबार गर्ने व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्थाहरूको कारोबारलाई थप व्यवस्थित तथा पारदर्शी बनाउन नेपाल राष्ट्र बैंक मनिचेन्जर विनियमावली, २०६७, नेपाल राष्ट्र बैंक विप्रेषण विनियमावली, २०६७ र नेपाल राष्ट्र बैंक विदेशी विनिमय कारोबार इजाजतपत्र तथा निरीक्षण विनियमावली, २०६७ लागू गरिएको छ ।

५२. आवश्यकता एवं औचित्यको आधारमा मनिचेन्जर तथा विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने फर्म र कम्पनीहरूको स्थलगत निरीक्षण एवं गतिविधि अध्ययन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । यसै क्रममा २०६७ फाल्गुण मसान्तसम्म २१६ संस्थाहरूको विशेष तथा नियमित निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।

५३. अर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीति कार्यान्वयन गर्नका लागि निम्न बमोजिम नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ :

(क) वस्तु तथा सेवा निर्यात गर्ने व्यवसायीले निर्यात प्रवर्द्धनको लागि विदेशमा शाखम/सम्पर्क/प्रदर्शन कक्षजस्ता कार्यालयहरू खोल्ने तथा बिक्रीबाट उठेको रकम जम्मा गर्ने प्रयोजनको लागि विदेशमा खाता खोल्न चाहेमा सम्बन्धित नियमनकारी निकायको सिफारिसमा

विदेशमा कार्यालय संस्थापनाको लागि तथा कुल निर्यातको ५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी कार्यालय सञ्चालनको लागि आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्रा यस बैंकबाट सट्टी अनुमति प्रदान गर्ने ।

- (ख) Cash Against Document (CAD) वा बैंक ग्यारेण्टीको आधारमा मालसामान निर्यात गर्दा विगतमा निर्यात मूल्यको ५ प्रतिशतले हुने र कमको धरौटी वा बैंक जमानत राख्नुपर्ने र CAD को आधारमा एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर २ लाखसम्मको मालसामान निर्यात गर्न अनुमति प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो धरौटी १ प्रतिशत मात्र राखे पुग्ने र एकपटकमा अमेरिकी डलर ५ लाखसम्मको निर्यात अनुमति प्रदान गर्न सकिने ।
- (ग) विगतमा निर्यात प्रतीतपत्र प्राप्त भएको आधारमा मात्र विदेशी मुद्रामा प्रि-सिपमेण्ट/पोष्ट-सिपमेण्ट कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो कर्जा अन्य प्रचलित माध्यमबाट निकासी गर्दासमेत उपलब्ध गराउन सकिने ।
- (घ) निर्यात प्रवर्द्धन, उत्पादन लागत न्यूनीकरण र मूल्य नियन्त्रणमा समेत सकारात्मक योगदान पुगोस् भन्ने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्म २० वस्तु थप गरी औद्योगिक मेसिनरी, उपकरण तथा कच्चा पदार्थसमेत गरी हालसम्म १५७ प्रकारका वस्तुहरू परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको र यस्तो आयातको औचित्य एवं थप आवश्यकताका सम्बन्धमा अध्ययन गर्दै वस्तुहरूको सूचीलाई थपघट गर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको ।
- (ङ) नगद भारतीय मुद्राको मागमा देखिएको चापलाई दृष्टिगत गरी आवश्यक

मात्रामा सो मुद्राको सट्टी सुविधा उपलब्ध हुने तर यसको दुरुपयोग हुन नदिने अभिप्रायले आवश्यकताको प्रमाण (Documents of Necessity) को आधारमा भारतीय रुपैयाँको सट्टी सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्थालाई अभै बढी सरल र पारदर्शी बनाउँदै लगिएको ।

- (च) भारतीय रुपैयाँको कारोबार गर्न इजाजतपत्रप्राप्त वित्त कम्पनीहरूबाट अनुरोध भई आएमा औचित्यका आधारमा भारतीय बैंकहरूमा Nostro Account खोल्न स्वीकृति दिने व्यवस्था गरिएको ।
- (छ) वैदेशिक रोजगार व्यवसायीहरूलाई व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न, भिसा शुल्क भुक्तानी गर्न र कामदार पठाए बापत कमिसन भुक्तानी गर्न आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्रा सहज ढङ्गले उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको ।
- (ज) सुनचाँदी आयातसम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा परिमार्जन गर्ने सिलसिलामा सुनको हकमा नेपाल सरकार, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको निर्णय बमोजिम सो मन्त्रालयको परामर्शमा तयार गरिएको 'सुन आयात तथा बिक्री वितरण कार्यविधि' जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ भने चाँदीको हकमा नेपाल सरकार, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयबाट कुनै किसिमको नियन्त्रण गर्ने निर्णय नगरिएकोले खुला बजार आयात इजाजत व्यवस्था बमोजिम आयात हुने व्यवस्था गरिएको ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

५४. विश्व बैंक, बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय (Department for International Development/DFID) र नेपाल सरकारको अनुदान सहयोगमा अप्रिल ३०, २००३ मा शुरू भएको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको अवधि डिसेम्बर ३१, २०११ सम्म रहेको छ । वित्तीय

क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत मुख्यतया नेपाल राष्ट्र बैंकको Re-engineering, नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि.को पुनर्संरचना र समग्र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ३ वटा कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन् ।

५५. नेपाल बैंक लि.लाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (ग) को उपदफा १ (ण) अनुसार यस बैंकको नियन्त्रणमा लिइएको र त्यस्तो नियन्त्रणको अवधि २०६७ फागुन मसान्तसम्म रहेकोमा २०६८ चैत्र मसान्तसम्म थप गरिएको छ । उक्त बैंकको पुनर्संरचना गर्ने सम्बन्धमा नियुक्त परामर्शदाता फर्म Bank of Scotland (Ireland) Ltd. को ICC Consulting सँग भएको सम्झौताको म्याद जुलाई २१, २००७ देखि समाप्त भएको र अर्को व्यवस्था नभएसम्म केही समयका लागि यस बैंकबाट कर्मचारीहरूको एक टोली खटाएर नेपाल बैंक लि. २०६७/१/१७ देखि अर्को व्यवस्था नभएसम्मका लागि यस बैंकका कर्मचारीहरू सम्मिलित तीन सदस्यीय व्यवस्थापन समूह गठन गरी नेपाल बैंक लि.को व्यवस्थापन सञ्चालन गरिँदै आएकोमा हाल सोही समूह अन्तर्गत रहेर कार्य सम्पादन गर्नुभएका यस बैंकका निर्देशक संयोजक र सो बैंकका महाप्रबन्धकहरू सदस्य रहेको व्यवस्थापन समितिले व्यवस्थापन सञ्चालन गर्दै आएको छ ।
५६. यस बैंकको निर्णयानुसार २०६७ चैत्र मसान्तभित्र प्रमुख कार्यकारी अधिकृत नियुक्त गर्न नेपाल बैंक लि. व्यवस्थापन समितिलाई जिम्मा दिइएको तथा उक्त बैंकलाई २०६८ पौष मसान्तसम्म पूर्ण रूपले पूँजीकरण गरी नयाँ सञ्चालक समितिलाई कार्यभार हस्तान्तरण गरी हाल कायम रहेको नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ को अवस्थाबाट बाहिर निस्कने आधार तयार गर्ने सहितको मार्गचित्र (Road Map) पारित गरी उक्त बैंकमा पठाइएको छ, साथै उक्त बैंकको प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको Terms of Reference र प्रमुख कार्यकारी अधिकृत छनौटको लागि आवश्यक मापदण्डहरू पनि पठाइएको छ । त्यसैगरी उक्त बैंकको Diagnostic Assessment गर्न International Consultant को नियुक्ति

गर्ने कार्य तथा अन्य Procurement कार्यमा सहयोग गर्न Procurement Expert नियुक्ति गरिएको र Diagnostic Assessment का लागि Expression of Interest (EOI) जारी गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

५७. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि.को व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूसँग शुरुमा जनवरी १६, २००३ देखि पटक-पटक गरी जनवरी १५, २०१० सम्मका लागि करार अवधि थप गरिएको । तत्पश्चात् व्यवस्थापन समूहमा रहेका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत बाहेकका अन्य सदस्यहरूले राजिनामा दिएका र व्यवस्थापन समूहका प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको करार अवधि पनि समाप्त भएकोले हाल बैंकका सञ्चालक श्री रामप्रसाद अधिकारीलाई प्रबन्ध सञ्चालकको रूपमा तोकिएको छ । साथै, उक्त बैंकको प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको लागि Terms of Reference र प्रमुख कार्यकारी अधिकृत छनौटको लागि आवश्यक मापदण्डहरू स्वीकृत गरी कागजातहरू कार्यार्थ पठाइएको छ ।
५८. समग्र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमतामा अभिवृद्धि अन्तर्गत (क) कर्जा सूचना केन्द्र लि.को यान्त्रिकीकरण गर्ने कार्यका सन्दर्भमा प्राविधिक रूपमा सफल भएका दुई Bidderलाई Second Stage Bid (Financial Bid) जारी गरिएको छ । (ख) Secured Transaction Registrar (STR) को यान्त्रिकीकरण गर्ने कार्यका सन्दर्भमा अर्थ मन्त्रालय, नेपाल राष्ट्र बैंक तथा राष्ट्रिय सूचना केन्द्रका प्रतिनिधिहरू समावेश भएको टोलीले Secured Transaction Registry को Automation गर्नका लागि आह्वान गर्ने कार्यका लागि Bid Document तयार पारी Bid आह्वान गर्ने कार्यको थालनी भएको छ । Secured Transaction Registry का अन्य कार्यहरू कर्जा सूचना केन्द्र लि.बाट नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयसँगको समन्वयमा भइरहेको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन सम्बन्धमा गरिएको व्यवस्था

५९. वाणिज्य बैंक स्थापनाको लागि नयाँ निवेदन

- लिनै कार्य हाल स्थगित नै रहेको छ । यसरी स्थगित हुनु पूर्व यस बैंकमा प्राप्त हुन आएका निवेदनहरूमध्येबाट समीक्षा अवधिमा ४ वटा (सेञ्चुरी कमर्शियल बैंक लि., सिभिल बैंक लि., मेगा बैंक नेपाल लि. र कमर्ज एण्ड ट्रष्ट बैंक नेपाल लि.) बैंकहरूलाई वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ भने एक प्रस्तावित बैंकले निवेदन फिर्ता लगेको छ । स्तरोन्नति भई 'क' वर्गमा परिणत हुन निवेदन दिनेको हकमा विशेष निरीक्षणपश्चात् हुने निर्णयका आधारमा उपर्युक्तता हेरी एक तह स्तरोन्नति गर्ने नीति लिइएको छ । हाल वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र लिएका वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्या ३१ पुगेको छ ।
६०. विगतमा यस बैंकमा इजाजतपत्रको लागि परेका आवेदनमध्ये समीक्षा अवधिमा जम्मा १० वटा नयाँ विकास बैंकहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरे पश्चात "ख" वर्गको विकास बैंकको रूपमा वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्ने वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्या बढेर ८७ पुग्न गएको छ । समीक्षा अवधिमा इजाजतपत्र प्रदान गरिएका १० वटा विकास बैंकहरूमध्ये राष्ट्रिय स्तरको एउटा, ३ जिल्ला कार्यक्षेत्र रहेका ५ वटा र १ जिल्ला कार्यक्षेत्र रहेका ४ वटा छन् ।
६१. पुनरावेदन अदालत पाटन, ललितपुरबाट नेपाल विकास बैंक लि.लाई तत्काल खारेज गर्ने आदेश भए बमोजिम खारेजीको प्रक्रियामा गइसकेको हुँदा उक्त विकास बैंकलाई प्रदान गरिएको वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र रद्द गरिएको छ ।
६२. मिति २०६६/१२/२६ मा यस बैंकबाट जारी परिपत्रानुसार निवेदन दिइसकेका १ देखि ३ जिल्लासम्म कार्यक्षेत्र रहेका विकास बैंकलाई इजाजतपत्र प्रदान गर्ने कार्य खुला गरिएबमोजिम यस बैंकमा आवेदन गरिसकेका जम्मा १३ वटा आवेदनहरूमध्ये एउटा विकास बैंकलाई सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गर्ने निकास भएको, अर्को एउटालाई सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गर्ने प्रक्रियामा रहेको र बाँकी प्रस्तावित विकास बैंकहरूलाई इजाजतपत्र प्रदान गर्ने कार्य अन्तर्गत विभिन्न चरणका कार्यहरू भइरहेका छन् । वीरगञ्ज फाइनेन्स लि. र हिमचुली विकास बैंक लि. गाभिई राष्ट्रिय स्तरको विकास बैंक बन्नका लागि सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ ।
६३. वित्त कम्पनीतर्फ उक्त अवधिमा थप २ वटा संस्थालाई वित्तीय कारोबार सञ्चालनको लागि अनुमति प्रदान गरिएको छ भने नेपाल श्रीलङ्का मर्चेन्ट फाइनेन्स कम्पनी लि. नेपाल बङ्गलादेश बैंक लि.मा विलय हुन गएको छ । वित्त कम्पनीको सङ्ख्या हाल ८० पुगेको छ ।
६४. समीक्षा अवधिमा ३ वटा लघुवित्त विकास बैंकहरूलाई लघु वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरी लघुवित्त विकास बैंकहरूको सङ्ख्या २१ पुगेको छ । त्यसैगरी लघुवित्तको कारोबार गर्ने सहायक कम्पनी खोल्नको लागि लक्ष्मी बैंक लि. र आइ.एल.एफ.सी.ओ.वित्तीय संस्थालाई सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ भने लघुवित्त विकास बैंक संस्थापनाको लागि नेपाल माइक्रो फाइनेन्स वित्तीय संस्था लि.लाई सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ । मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लि. को सञ्चालक समिति निलम्बन गरी उक्त बैंकको व्यवस्थापन हाल यस बैंकको नियन्त्रणमा रहेको छ । मिति २०६७/१/२९ मा राजश्री सेभिङ्स एण्ड इन्भेष्टमेन्ट को-अपरेटिभ लि. मलङ्गवा, सर्लाहीको इजाजतपत्र खारेज गरिएको छ भने मिति २०६७/४/१० मा राष्ट्रिय सहकारी बैंक लि.लाई सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ । समीक्षा अवधिमा सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या १६ र वित्तीय मध्यस्तताको कार्य गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरू ४५ वटा रहेका छन् । हाल यस्ता संस्थाहरूलाई इजाजतपत्र दिन रोक लगाइएको छ ।
६५. Mashredbank PSC, Dubai, UAE लाई नेपालमा प्रतिनिधि कार्यालय खोल्न अनुमति प्रदान गरिएको छ, साथै नेपाल क्लियरिङ्ग हाउस लि. लाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ५ र दफा १०३ को व्यवस्था बमोजिम सर्तहरूसहित अटोमेटेड तरिकाले विनिमयपत्र क्लियरिङ तथा

सेटलमेण्टसम्बन्धी कार्य गर्न पूर्व सहमति प्रदान गरिएको छ ।

गुनासो व्यवस्थापन तथा पुनर्कर्जा

६६. बैंक तथा ऋणीबीचको कारोबारमा कुनै पनि पक्षलाई मर्का पर्न गएमा त्यस्तो मर्काको सुनुवाइको लागि नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदको मिति २०६३/८/२९ को निर्णयानुसार यस बैंकका डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा अर्थ मन्त्रालयको प्रतिनिधि र बैंकर्स संघको अध्यक्ष सदस्यको रूपमा रहने तथा उद्योग वाणिज्य महासंघको प्रतिनिधि पर्यवेक्षकको रूपमा रहने गरी गुनासो व्यवस्थापन समितिको गठन भएपश्चात् २०६७ फागुन मसान्तसम्ममा जम्मा ५६२ वटा उजुरी परेकोमा यसमध्ये जम्मा ५५३ वटा उजुरी उपर सुनुवाइ भइसकेको छ भने बाँकी ९ वटा उजुरीको सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग आवश्यक पत्राचार भइरहेको छ । उक्त समितिले २०६६ चैतदेखि २०६७ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा प्राप्त ५१ वटा गुनासाहरूमध्ये ४२ वटा गुनासो उपर सुनुवाइ गरेको छ ।
६७. विगतमा मुलुकमा देखिएको असहज परिस्थितिबाट देशको उद्योग धन्दाहरूमा पर्न गएको प्रतिकूल असरलाई मध्यनजर गरी आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि लागू भएको रुग्ण उद्योगसम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा नेपाल राष्ट्र बैंकले रुग्ण उद्योगहरूलाई सहूलियत दिई पुनरुत्थान गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले सहूलियत दरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको विगतको व्यवस्थालाई आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा पनि निरन्तरता दिइए तापनि सोको उपयोग हुन सकेको छैन । साथै, २०६६ चैतदेखि २०६७ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा असल कर्जाको धितोमा साधारण पुनर्कर्जा दिन सकिने व्यवस्था गरिएकोमा यस्तो साधारण पुनर्कर्जा सुविधा कुल रु. ३ अर्ब ४० करोड उपलब्ध गराइसकिएको छ । यस्तो साधारण पुनर्कर्जाको ब्याज ७ प्रतिशत रहने व्यवस्था गरिएको छ ।
६८. 'क' वर्ग र राष्ट्रिय स्तरका 'ख' वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाहरूले नेपाल सरकारले

तोकेका २२ दुर्गम जिल्ला (सोलुखुम्बु, मनाङ, मुस्ताङ्ग, रुकुम, डोल्पा, मुगु, हुम्ला, जुम्ला, कालिकोट, जाजरकोट, बाजुरा, बझाङ्ग, दार्चुला, ताप्लेजुङ, सङ्खुवासभा, खोल्खा, रसुवा, गोरखा, रोल्पा, अछाम, सिन्धुपाल्चोक, धादिङ) का सदरमुकाममा शाखा खोलेमा सञ्चालन खर्च प्रयोजनका लागि रु. ५० लाखसम्म र सदरमुकामभन्दा बाहिर शाखा खोलेमा रु. १ करोडसम्म यस बैंकबाट शून्य ब्याजदरमा कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ । यसको लागि इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका "ख" वर्गका संस्थाहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ४९ मा भएको व्यवस्थाबमोजिम कर्जा प्रवाह गर्ने सन्दर्भमा दुर्गम जिल्लामा शाखा खोल्ने संस्थाहरूलाई शून्य ब्याजदरमा कर्जा प्रवाहसम्बन्धी प्रक्रियागत व्यवस्था, २०६७ जारी गरिएको छ । यो व्यवस्था अन्तर्गत २०६६ चैत्रदेखि २०६७ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा वाणिज्य बैंकलाई रु. २.५० करोड र विकास बैंकलाई रु. ३.५० करोड गरी कुल रु. ६.०० करोड कर्जा प्रदान गरिएको छ ।

६९. नेपाल सरकारद्वारा राहदानी जफत लगायतका कारवाहीमा परेका ३५५ जना ऋणीहरूमध्ये २०६७ चैत्र मसान्तसम्ममा ३७ जना ऋणीहरू उपर गरिएको कारवाही फुकुवा भइसकेको छ । नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को निर्णय बमोजिम सभासद् माननीय श्री हरि रोकाको संयोजकत्वमा गठित खराब (नियतवश) ऋणी कारवाही अनुगमन समितिले २०६७ फागुन मसान्तसम्ममा खराब/नियतवस ऋण नतिर्ने ऋणीहरूबाट बैंकहरूको करिब रु. ५९ करोड ५४ लाख ऋण असुली गर्न नैतिक दबाव दिनुका साथै सहजकर्ताको कार्यसमेत गर्दै आएको छ ।

नीतिगत व्यवस्था र निर्देशन

७०. अन्तिम ऋणदातासम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था, २०६७, तल्लो वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्था माथिल्लो वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्थामा परिणत हुन सक्ने (स्तरोन्नति)सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था, २०६७, बैंक/वित्तीय संस्थाहरूले

प्रदान गर्ने सेवा तथा सेवाशुल्कसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०६७, इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लागि व्यवस्थापन खर्च एवं कार्यकारी प्रमुखको तलब, भत्ता तथा अन्य आर्थिक सुविधाको सन्दर्भमा मार्गदर्शन र यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त 'क' वर्गका वाणिज्य बैंकहरूको जोखिम व्यवस्थापनलाई सबल बनाउन जोखिम व्यवस्थापनसम्बन्धी मार्गदर्शन (Risk Management Guidelines) जारी गरिएको छ भने गाभने/गाभिनेसम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाको प्रस्ताव तयार गरी छलफलमा ल्याइएको छ ।

७१. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ४७ को उपदफा (१) को खण्ड (स) को प्रयोजनका लागि यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त 'क' वर्गका बैंकका लागि सामूहिक लगानी कोष सञ्चालन गर्न सक्ने नीतिगत व्यवस्था कायम गरिएको, शेयर धितो कर्जामा Margin Call गर्ने र नवीकरण गर्ने व्यवस्थामा सरलीकरण गरिएको, इजाजतपत्रप्राप्त 'ख', 'ग' र 'घ' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो संस्थामा प्राकृतिक व्यक्तिका नाममा बचत तथा मुद्दती खातामा रहेको रु. २ लाखसम्मको निक्षेप 'निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण निगम'सँग सुरक्षण गर्ने/गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।

७२. आवासीय निर्माण कार्यलाई निरुत्साहित हुन नदिन र वित्तीय पहुँच पुऱ्याउन रियल स्टेट कर्जामा संशोधन गरी रु. ६० लाखसम्मको व्यक्तिगत आवासीय घर कर्जा (Home Loan) लाई रियल स्टेटबाट हटाइएको छ । घर जग्गा तथा रियलस्टेटको सुरक्षणमा प्रवाह हुने कर्जाको रकम धितो सुरक्षणमा राखिएको घरजग्गा तथा रियल सम्पत्तिको Fair Market Value को ६० प्रतिशत ननाघ्ने गरी मात्र कर्जा प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, तर आवासीय घर कर्जा (Residential Real Estate) को हकमा Fair Market Value को दुईतिहाइसम्म कर्जा प्रवाह गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै आवासीय घर कर्जा, व्यावसायिक भवन तथा आवासीय अपार्टमेण्ट निर्माण कर्जा, निर्माण सम्पन्न भई आय आर्जन गर्न थालेको व्यापारिक कम्प्लेक्स

कर्जा तथा अन्य रियल स्टेट कर्जा (जग्गाजमीन खरिद तथा प्लटिङ्ग कर्जासमेत) गरी कुल कर्जाको २५ प्रतिशतभन्दा बढी नहुने गरी कर्जा सीमा तोकिएको छ, साथै अन्य रियल स्टेट कर्जा (जग्गाजमीन खरिद तथा प्लटिङ्ग कर्जासमेत) को लागि प्रवाह हुने कर्जाको सीमा कुल कर्जाको १० प्रतिशत कायम गरिएको छ । यो निर्देशन लागू हुँदा उक्त सीमाभन्दा बढी कर्जा प्रवाह भइसकेको अवस्थामा त्यस्ता इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाहरूले २०६९ आषाढ मसान्तसम्म २५ प्रतिशत सीमामा ल्याउनुपर्ने गरी निर्देशन जारी गरिएको छ ।

७३. कार्यक्षेत्र विस्तारसम्बन्धी व्यवस्थामा १ जिल्ला कार्यक्षेत्र भएका 'ख' वर्गका संस्था एकपटकमा एक तह मात्र अर्थात् ३ जिल्लासम्म, ३ जिल्लासम्म कार्यक्षेत्र भएका संस्था एकपटकमा एक तह मात्र अर्थात् १० जिल्लासम्म र १० जिल्लासम्म कार्यक्षेत्र भएका संस्था एकपटकमा एक तह मात्र अर्थात् राष्ट्रिय स्तरसम्म तथा काठमाडौँ उपत्यका बाहिर कार्यक्षेत्र कायम रहेका 'ग' वर्गको वित्तीय संस्थाले स्थापना भएको वा कार्यक्षेत्र विस्तार गरेको ३ वर्षपछि मात्र क्रमिक रूपमा (तह ननाघ्ने गरी) थप कार्यक्षेत्र विस्तार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको । तर 'घ' वर्गको संस्थाको हकमा क्षेत्रीय स्तरका वा १५ जिल्लासम्म सेवा विस्तार गरेका संस्थाले राष्ट्रिय स्तरको कार्यक्षेत्रका लागि निवेदन दिन सक्ने र एक जिल्ला कार्यक्षेत्र कायम रहेका 'घ' वर्गका लघुवित्त संस्थाले स्थापनाको ३ वर्षपछि मात्र ४-१० जिल्ला वा क्षेत्रीय स्तरमा कार्यक्षेत्र विस्तार गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

७४. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिमा उल्लिखित उत्पादनशील र खास गरी कृषि, उर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योगतर्फ पर्याप्त लगानी सुनिश्चित गर्न ३-वर्षभित्र ती क्षेत्रहरूमा औसत कर्जा प्रवाह दोब्बर गर्ने कार्ययोजना पेश गर्नुपर्ने सन्दर्भमा २०६७ असार मसान्तमा सम्पूर्ण बैंकहरूको औसत कर्जा लगानी (Industry Average) १० प्रतिशत रहेकोले त्यसको दोब्बर अर्थात् २० प्रतिशत पुऱ्याउन २०६७ पौष मसान्तभित्र कार्य योजना तयार गरी पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।

७५. 'प्रचलित बैंकदरमा अन्तिम ऋणदाता सुविधा दिइने' भन्ने नीतिगत व्यवस्था बमोजिम विद्यमान बैंकदर ६.५ प्रतिशतको सट्टा ७ प्रतिशत कायम गरिएको छ। त्यस्तै, वैधानिक तरलता अनुपाततर्फ 'क' वर्गका वाणिज्य बैंकले १५ प्रतिशत, 'ख' वर्गका विकास बैंकले ११ प्रतिशत, 'ग' वर्गका वित्त कम्पनीले १० प्रतिशत, चल्ती निक्षेप सङ्कलन नगर्ने 'ख' र 'ग' वर्गका वित्तीय संस्थाले ६ प्रतिशत तथा सर्वसाधारणकोसमेत निक्षेप परिचालन शुरू गरिसकेका 'घ' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले ४ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। साथै, यस बैंकबाट उपलब्ध गराइने साधारण पुनर्कर्जा सुविधाको ब्याजदरलाई ७ प्रतिशत कायम गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस्तो पुनर्कर्जामा सम्बन्धित ऋणीबाट बढीमा १० प्रतिशतसम्म मात्र ब्याज लिन पाउने व्यवस्था गरिएको र विपन्न वर्ग कर्जामा गणना हुने गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट महिलाहरूद्वारा सञ्चालित लघु उद्यमलाई प्रवाह भएको रु. ३ लाखसम्मको कर्जालाई सो कर्जाको धितो सुरक्षणमा यस बैंकबाट पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ। यस बैंकबाट निर्यात उद्योग, रुग्ण उद्योग, साना तथा घरेलु उद्योग र वैदेशिक रोजगारीको लागि तोकएका वर्गका व्यक्तिहरूलाई प्रवाह हुने कर्जाको पुनर्कर्जादरलाई १.५ प्रतिशत कायम गरिएको। साथै, नेपाल सरकारले परिभाषित गरेअनुसार दलित, जनजाति, उत्पीडित तथा महिला वर्गलाई राहत पुऱ्याउन र वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउन प्रदान गरिएको कर्जाको धितो सुरक्षणमा १.५ प्रतिशत दरमा पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ। यो सुविधा उपयोग गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित ग्राहकबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखिएको छ।

७६. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त राष्ट्रिय स्तरका 'ख' वर्गका विकास बैंकहरूले समेत आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि विद्यमान व्यवस्थाका अतिरिक्त समानान्तर (Parallel) रूपमा पूँजीकोष पर्याप्तता

अनुपातका विवरणहरू तथा वार्षिक विवरणहरू नियमितरूपमा सम्बन्धित सुपरिवेक्षण विभागमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

७७. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था (कुनै एक आर्थिक क्षेत्रमा मात्र कर्जा प्रवाह गर्न स्वीकृति पाएका वित्तीय संस्था बाहेक) ले कुनै एक क्षेत्रमा आफ्नो कुल बाँकी कर्जा सापटको बढीमा ४० प्रतिशतसम्म कर्जा प्रवाह गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ, साथै संस्थापक शेयर धितो कर्जाका सम्बन्धमा संस्थापक शेयरको ५० प्रतिशतसम्म शेयर मात्र धितो राख्न पाउने र सोको मूल्य बजार मूल्यको आधारमा मात्र कायम हुनसक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

७८. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले लघु, साना र मझौला उद्योगमा कर्जा प्रवाह तथा पहुँच वृद्धिका लागि कर्जा विभाग अन्तर्गत एउटा छुट्टै डेस्क स्थापना गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

७९. आफ्नो कुल बाँकी कर्जा सापट (विल्स खरिद तथा डिस्काउण्टसमेत) को आधारमा विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपमा लगानी गर्नुपर्ने न्यूनतम अंश अन्तर्गत 'क' वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाका लागि ३ प्रतिशत, 'ख' वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाका लागि २.५ प्रतिशत र 'ग' वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त वित्तीय संस्थाका लागि २ प्रतिशत तोकिएको छ। 'ख' र 'ग' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले २०६७ आषाढ मसान्तको कुल बाँकी कर्जा तथा सापटको आधारमा २०६७ पुस मसान्तसम्ममा तोकिएको दर अनुसारको कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

८०. इजाजतपत्रप्राप्त 'क', 'ख', 'ग' र राष्ट्रिय स्तरका 'घ' वर्गका संस्थालाई मात्र वित्तीय विवरण प्रकाशनको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा अब सोको लागि सम्पूर्ण संस्थाले स्वीकृति लिनुपर्ने, एउटा इजाजतपत्रप्राप्त संस्थामा सञ्चालक रहेको व्यक्ति एकैपटक अर्को इजाजतपत्रप्राप्त संस्था तथा सहकारी ऐन, २०४८ अन्तर्गत सञ्चालित ऋण तथा बचत सहकारी संस्थासमेतको सञ्चालक हुन नपाइने, इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले कर्जा सूचना केन्द्रबाट कालो सूचीमा रहे/नरहेको सूचना लिई

धितो मूल्याङ्कनकर्ताको सूची कायम गर्नुपर्ने र यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त “क” वर्गका वाणिज्य बैंकहरूले निर्यात प्रतीतपत्र (Export L/C – Pre-shipment and Post-shipment) का आधारमा निर्यातमूलक व्यवसायलाई नेपाली मुद्रामा प्रवाह गरेको कजाको लागि निर्यात पुनर्कर्जा सुविधा (Export Refinancing Facilities) उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

बैंक सुपरिवेक्षण

८१. वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धि तथा बैकिङ्ग क्षेत्रमा प्रयोगमा ल्याइएका नवीनतम विधि तथा सेवाहरूका कारण समग्र वित्तीय क्षेत्रको जोखिम बढ्दै गइरहेको परिप्रेक्ष्यमा यस बैंकले प्रभावकारी सुपरिवेक्षण गर्नको लागि जोखिमका क्षेत्रहरू पहिचान गरी सोही अनुरूप सुपरिवेक्षकीय साधन स्रोतहरू केन्द्रित गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस गरी Risk Based Supervision प्रणाली लागू गर्नको लागि नीतिगत कार्यहरू अगाडि बढाइसकेको तथा सोसम्बन्धी मार्गदर्शनको मस्यौदासमेत तयार गरिसकेको छ । बैकिङ्ग प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वास कायम तथा अभिवृद्धि गर्नको लागि सुपरिवेक्षण कार्यलाई अभै प्रभावकारी बनाउँदै जाने प्रक्रिया अन्तर्गत सबै बैंकहरूमा नियमित तथा आवश्यकताको आधारमा सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
८२. प्रत्येक वर्ष सबै वाणिज्य बैंकहरूको स्थलगत निरीक्षण कम्तीमा एकपटक गर्ने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६७/६८ की फागुन मसान्तसम्ममा २२ वटा वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिसकिएको छ । सुपरिवेक्षणको क्रममा देखिएका कमीकमजोरीहरू सुधार गर्न सम्भव भएसम्म निरीक्षणको क्रममा नै आवश्यक सुधार गराउने र निरीक्षण प्रतिवेदन मार्फत निश्चित समयसीमा दिई सुधारको लागि निर्देशन दिएर सोही अनुसार निर्देशन कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने गरिएको छ । यस अनुसार आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को दोस्रो त्रयमासको कार्यान्वयन प्रतिवेदन तयार गरिसकिएको छ । सुपरिवेक्षण कार्य तथा निरीक्षण

प्रतिवेदनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि विभागीय संरचनामा सुधार गर्दै स्थलगत तथा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण अन्तर्गतका एकाइहरूको पुनर्गठन गरी सुपरिवेक्षण, अनुगमन तथा कार्यान्वयन पक्षलाई तदारुकताका साथ अगाडि बढाइएको छ । यसै क्रममा समीक्षा अवधिमा ४६ वटा विशेष निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । यसमध्ये वाणिज्य बैंकहरूको व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (MIS) को अवस्था अध्ययन गर्नका लागि २७ वटा वाणिज्य बैंकहरूको विशेष निरीक्षण समेत यसै अवधिमा सम्पन्न गरिएको छ ।

८३. वाणिज्य बैंकहरूको वार्षिक साधारण सभा गर्नु अघि वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्न यस बैंकबाट स्वीकृति (Clearance) दिने कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । २०६७ फाल्गुण मसान्तसम्ममा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को वित्तीय विवरणको आधारमा २५ वटा वाणिज्य बैंकहरूलाई वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्न आवश्यक निर्देशनसहित स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम त्रयमासमा एउटा वाणिज्य बैंकलाई अनिवार्य नगद मौज्जात नपुगेको कारणले हर्जाना लगाइएकोमा पौष मसान्तमा सबै वाणिज्य बैंकहरूले अनिवार्य नगद मौज्जात वैधानिक तरलता अनुपात तथा विपन्न वर्ग कर्जासम्बन्धी निर्देशनको पालना गरेको देखिएको छ । सोसम्बन्धी जानकारी यस बैंकको वेबसाइटमा समेत अद्यावधिक गर्ने गरिएको छ । विगत केही समयदेखि वाणिज्य बैंकहरूको तरलता स्थितिका सम्बन्धमा दैनिक रूपमा अद्यावधिक जानकारी लिने उद्देश्यले गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण महाशाखाबाट निक्षेप, कर्जा आदिको अनुगमन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । सुपरिवेक्षण कार्यलाई बढी प्रभावकारी र समयसापेक्ष बनाउन गैर-स्थलगत महाशाखाको संरचनामा सुधार गरिएको छ ।
८४. वाणिज्य बैंकहरूलाई थप जोखिमप्रति संवेदनशील भई बैकिङ्ग कारोबार सञ्चालन गर्नका लागि जोखिम व्यवस्थापनको मार्गदर्शन स्वरूप Risk Management Guideline (RMG) तयार गरी लागू गरिसकिएको छ । यसै गरी बैंक

सुपरिवेक्षण गर्दा बैंकमा अन्तर्निहित जोखिमको आधारमा सुपरिवेक्षकीय साधन स्रोतहरूको परिचालन गरी सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई अभै प्रभावकारी बनाउँदै जाने उद्देश्य अनुरूप निकट भविष्यमा Risk Based Supervision प्रणाली लागू गर्नका लागि आवश्यक Risk Based Supervision Guidelines को मस्यौदासमेत तयारी भइसकेको छ । जोखिम व्यवस्थापनका लागि महत्वपूर्ण विधिका रूपमा लिइने Stress Testing सम्बन्धमा अध्ययन गरी नेपालका लागि उपर्युक्त विधिको छनौटका लागि गठन गरिएको अध्ययन कार्यदलले बैंक सञ्चालनमा Forward Looking Approach को अवधारणा अनुसार बैंकहरूको दबाव परीक्षणको लागि Stress Testing Framework मस्यौदातयार गरी सोको आधारमा त्रैमासिक रूपमा वाणिज्य बैंकहरूको नमूना दबाव परीक्षण (Stress Testing) गर्दै आएको छ । यसै गरी Nepal Contingency Planning Project अन्तर्गत Problem Bank Resolution Framework तथा Liquidity Monitoring Framework तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

८५. वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत सुपरिवेक्षण तथा वित्तीय स्थितिको विश्लेषणसहित समसामयिक विषयवस्तुहरू समेटेर तयार पारिएको आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को सुपरिवेक्षण वार्षिक प्रतिवेदन २०१० प्रकाशित गरिएको छ ।

८६. समग्र वित्तीय प्रणालीमा विद्यमान चुनौती, आउन सक्ने समस्या तथा समाधानका उपायहरूका सम्बन्धमा वित्तीय क्षेत्रका नियमनकारी निकायबीच समन्वयात्मक ढङ्गले अघि बढ्नका लागि माननीय अर्थमन्त्रीज्यूको संयोजकत्वमा उच्च स्तरीय वित्तीय क्षेत्र समन्वय समितिको गठन गरिएको छ । उक्त समितिलाई सघाउन नेपाल राष्ट्र बैंकका डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग, बैंक सुपरिवेक्षण विभाग र वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागका कार्यकारी निर्देशक तथा अर्थ मन्त्रालयको प्रतिनिधिसहितको नेपाल कन्टिन्जेन्सी प्लानिग प्रोजेक्ट अन्तर्गत प्राविधिक समिति गठन भई समसामयिक

विषयहरूमा छलफल गरी आवश्यक निर्णयका लागि सिफारिस गर्दै आएको छ ।

वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण

८७. राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूलाई BASEL II को Framework भित्र ल्याउने तयारीको क्रममा वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागमा छुट्टै एकाइ खडा गरी BASEL II;DaGwL अनुगमन कार्य प्रारम्भ गरिएको छ, साथै समस्याग्रस्त वित्तीय संस्थाहरूको नियमित रूपमा अनुगमन र तिनीहरूको वित्तीय अवस्थाको सूक्ष्म अध्ययन गर्न उक्त विभागमा वित्तीय संस्था Resolution कार्यदल गठन गरी सो कार्यदलले कार्यारम्भसमेत गरिसकेको छ ।

८८. २०६७ चैत्रसम्मको अवधिमा ११९ वटा 'ख' र 'ग' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण, विशेष निरीक्षण, लक्षित निरीक्षण तथा अनुगमन निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।

८९. चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा वार्षिक लेखापरीक्षण सम्पन्न भएका वित्तीय विवरणका आधारमा ७१ विकास बैंक र ६८ वित्त कम्पनीहरूको वार्षिक साधारण सभा प्रयोजनका लागि वित्तीय विवरण प्रकाशन गर्न स्वीकृति प्रदान गरिसकिएको छ । त्यस्तै ११ विकास बैंक र ५ वित्त कम्पनीहरूको वित्तीय विवरण प्रकाशन गर्न स्वीकृति प्रदान गर्ने प्रक्रियामा रहेको तथा बाँकी संस्थाहरूको वित्तीय विवरण प्राप्त हुन बाँकी रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट 'ख' र 'ग' वर्गका इजाजतप्राप्त संस्थाहरूलाई गरिएको निर्देशन एवं कारवाही ।

९०. युनाइटेड विकास बैंक लि., जीतपुर, बाराको २०६७ आषाढ मसान्तको वित्तीय विवरणका आधारमा गरिएको स्थलगत निरीक्षणबाट संस्थाको पूँजीकोष १०३.९० प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको, खराब कर्जाको अनुपात कुल कर्जाको ८७.८१ प्रतिशत रहेको, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तथा संस्थागत सुशासनको अवस्था अत्यन्त कमजार रहका, यस बैंकबाट विगतमा दिएक निर्देशनहरू कार्यान्वयन गर्ने तर्फ गम्भीर नभएको एवं कतिपय निर्देशनहरूको उलङ्घन गरेको, संस्था गम्भीर

तरलता सङ्कटबाट गुज्रिरहेको, सञ्चित नोक्सानी अधिक रही सो बढ्ने क्रममा रहेकाले वित्तीय स्थिति ह्रासोन्मुख रहेको, निक्षेपकर्ताको निक्षेप फिर्ता भुक्तानी गर्न नसकेको एवं यस बैंककी निर्देशन अनुरूप हिसाब किताब नराखेको लगायत गम्भीर कैफियतहरू देखिएको सन्दर्भमा सफाइको मौका दिई स्पष्टीकरण माग गर्दा प्राप्त हुन आएको प्रत्युत्तरबाट उपर्युक्त अवस्थामा सुधार हुन सक्ने ठोस एवं भरपर्दो आधार नदेखिएकोले संस्थालाई यथास्थितिमा सञ्चालन हुन दिँदा सर्वसाधारण निक्षेपकर्ताको निक्षेप एवं लगानीकर्ताहरूको लगानी थप जोखिमयुक्त हुने देखिएकोले उक्त संस्थालाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६(ख) एवं नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को विनियम ३ को खण्ड (ड) को उप खण्ड (आ) बमोजिम मिति २०६७ फाल्गुण १ देखि समस्याग्रस्त घोषणा गरिएको छ ।

९१. गोर्खा डेभलपमेन्ट बैंक (नेपाल) लि. को विशेष निरीक्षण प्रतिवेदन तथा २०६७ फागुन मसान्तको अपरिष्कृत वित्तीय विवरणका आधारमा उक्त बैंकको पूँजीकोष २.१ प्रतिशत मात्र रहेको, निष्कृत्य कर्जा १७.५ प्रतिशत रहेको, भुक्तानी अवधि सकिएका केही संस्थागत मुद्दती निक्षेपको भुक्तानी गर्न नसकेको, संस्था ठूलो नोक्सानीमा जाने देखिएको, अनिवार्य नगद मौज्जात तथा वैधानिक तरतला अनुपात कायम गर्न नसकेको, बैंकको पूँजीकोषको शत प्रतिशतभन्दा बढी हुने गरी विना स्रोत शङ्कास्पद तबरले जग्गा खरिद गर्ने निर्णय गरेको, निर्दिष्ट मापदण्ड अनुरूप सुशासन कायम नगरेको लगायतका निक्षेपकर्ता तथा शेयरधनीहरूको हित विपरीत हुने अनियमित एवं गैरजिम्मेवारपूर्ण ढङ्गले कार्य गरेको र समग्रमा बैंकको वित्तीय स्थिति कमजोर हुँदै गएको हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ख बमोजिम मिति २०६७/१२/११ देखि समस्याग्रस्त वित्तीय संस्था घोषणा गरिएको छ । यसै गरी उक्त बैंकका कार्यकारी अध्यक्षले कर्जा प्रस्तावको पर्याप्त विश्लेषण र निहित जोखिमको पहिचान

नगरी बैंकको हित विपरीत हुने गरी कर्जा प्रवाह गरेको पाइएकोले निजलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा २(ग) तथा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा ४(ग) बमोजिम रु. पाँच लाख जरिवाना गरिनुका साथै निज बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १८ को उपदफा १ (ढ) बमोजिम कार्यकारी अध्यक्ष/सञ्चालक रहन स्वतः अयोग्य भएको व्यहोरा उक्त संस्थाको सञ्चालक समितिलाई जानकारी गराइएको छ ।

९२. सम्भना फाइनेन्स कम्पनी लि., बनेपा, काभ्रेपलाञ्चोकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को विनियम ३ को उपविनियम (ड) को खण्ड (आ) एवम् नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ ख बमोजिम मिति २०६७/२/२६ गतेदेखि समस्याग्रस्त वित्तीय संस्था घोषणा गरी सुधारका लागि विभिन्न निर्देशनहरू दिइएकोमा निर्दिष्ट समयावधिमा संस्थाले निर्देशन बमोजिम सुधार गर्न नसकेकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८ को दफा ८६ छ र बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ उपदफा १ को खण्ड (ज) बमोजिम किन खारेज नगर्ने भनी सोही ऐनको दफा ७४ को उपदफा ५ अनुसार १५ दिनभित्र स्पष्टीकरण पेश गर्न उक्त संस्थालाई निर्देशन दिइएकोमा प्राप्त स्पष्टीकरण चित्त बुझ्दो नभएकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८५ (६) र बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७४ को उपदफा १ को खण्ड (ज) र दामासाहीसम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ४ उपदफा १ को खण्ड (च) बमोजिम सम्भना फाइनेन्स कम्पनी लि.लाई खारेज गर्न मिति २०६७/१२/१५ मा पुनरावेदन अदालत पाटनमा निवेदन दर्ता गरिएको छ । उक्त वित्त कम्पनीका तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष, तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत, तत्कालीन वरिष्ठ प्रबन्धकहरू लगायत अन्य कसुरदार व्यक्तिहरूसमेतलाई बैकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ बमोजिम

अपराधको अनुसन्धान तथा आवश्यक कानुनी कारबाहीका लागि नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाइएको छ ।

९३. बैंक तथा वित्तीय संस्था संस्थापना एवं वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रसम्बन्धी नीतिगत एवं प्रक्रियागत व्यवस्था, २०६३ को दफा १.४ अनुसार २०७० सालसम्म चुक्ता पूँजी समानुपातिक रूपमा पुऱ्याउनुपर्ने व्यवस्था एवं यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएको एकीकृत निर्देशन, २०६७ को निर्देशन नं २१ को ४ (३) अनुसार समानुपातिक रूपमा अर्धिक वर्ष २०६६/६७ सम्म पुऱ्याउनुपर्ने चुक्ता पूँजी नपुऱ्याएकोले सोही व्यवस्थाको बुँदा (क), (ख) र (ग) बमोजिम मर्केन्टाइल फाइनान्स लि. वीरगञ्ज, मल्टीपरपस फाइनान्स लि. राजविराज, इन्भेष्टा फाइनान्स लि. वीरगञ्जलाई लाभांश वितरण गर्न, निक्षेप सङ्कलन (ब्याज पूँजीकृत हुनेबाहेक) गर्न र कर्जा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाइएको छ ।

९४. बैंक तथा वित्तीय संस्था संस्थापना एवं वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रसम्बन्धी नीतिगत एवं प्रक्रियागत व्यवस्था, २०६३ को दफा १.४ अनुसार २०७० सालसम्म चुक्ता पूँजी समानुपातिक रूपमा पुऱ्याउनुपर्ने व्यवस्थाको पालना नगरेकोले विभिन्न चरणमा गरी कर्णाली विकास बैंक लि. नेपालगञ्ज, वेस्टर्न डेभलपमेन्ट बैंक लि. दाङ, भाजुरत्न फाइनान्स लि. काठमाडौँ, अपि फाइनान्स लि. पोखरा, नमस्ते वित्तीय संस्था लि. दाङ, इन्भेष्टा फाइनान्स लि. वीरगञ्ज, मर्चेण्ट फाइनान्स लि. न्युरोड, शिखर वित्तीय संस्था लि. थापाथली, भ्याली फाइनान्स लि. महाराजगञ्ज, सेती वित्तीय संस्था लि. कैलाली, हिमालय फाइनान्स लि. सुन्धारा, मर्केन्टाइल फाइनान्स लि. वीरगञ्ज, मल्टीपरपस फाइनान्स लि. राजविराज र सृजना फाइनान्स लि. विराटनगर गरी १४ वटा वित्तीय संस्थाहरूलाई उक्त दफाको बुँदा नं.(क) र (ख) बमोजिम लाभांश वितरण गर्न र निक्षेप सङ्कलन गर्न बन्देज लगाइएकोमा सोमध्ये कर्णाली विकास बैंक लि. नेपालगञ्ज, वेस्टर्न डेभलपमेन्ट बैंक लि. दाङ, अपि फाइनान्स लि. पोखरा, मर्चेण्ट फाइनान्स लि. न्युरोड, शिखर

वित्तीय संस्था लि. थापाथली, भ्याली फाइनान्स लि. महाराजगञ्ज, सेती वित्तीय संस्था लि. कैलाली र हिमालय फाइनान्स लि. सुन्धारा गरी ८ वटा वित्तीय संस्थाहरूलाई लगाइएको प्रतिबन्ध फुकुवा गरिएको र बाँकी ६ वित्तीय संस्थालाई लगाइएको प्रतिबन्ध कायमै राखिएको छ ।

९५. अन्तर बैंक लगानी गर्दा पालना गर्नुपर्ने प्रक्रियाहरू पूरा नगर्नुका साथै संस्थागत निर्णयसमेत नगरी सम्भना फाइनान्स लि.लाई अन्तर बैंक लगानी गरेको हुँदा हिमालय फाइनान्स लि.का महाप्रबन्धकलाई रु. २५,०००/- जरिवाना गरिएको छ ।

९६. सांग्रिला विकास बैंक लि., पोखराले आफ्नै ऋणीलाई संस्थापक समूहको शेयर बिक्री गरी Fit and Proper Test का लागि यस बैंकमा गलत विवरण पेश गरेकाले बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ की दफा ७४ को उपदफा १ को खण्ड (क) र उपदफा ४ को खण्ड (क) बमोजिम सो संस्थाको सञ्चालक समितिलाई सचेत गराइएको छ भने प्रमुख कार्यकारी अधिकृतलाई नसिहत दिइएको छ ।

९७. यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएको एकीकृत निर्देशन, २०६७ को निर्देशन नं १ को बुँदा ९ (ग) मा भएको व्यवस्थानुसार वर्ल्ड मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनान्स कम्पनी लि. हेटौडा, मकवानपुरले तोकिए अनुसारको पूँजीकोष नपुऱ्याएकोले नगद लाभांश वितरण गर्न प्रतिबन्ध लगाइएको छ ।

९८. पब्लिक डेभलपमेन्ट बैंक लि., वीरगञ्जका संस्थापक तथा तत्कालीन प्रबन्धक सञ्चालकले आफू कार्यरत रहँदा प्रक्रिया पूरा नगरी चेक खरिद गरेको, त्यस्ता चेकहरू समाशोधनका लागि सम्बन्धित बैंकमा नपठाई अनियमितता गरेको तथा Dummy Staffs खडा गरेको र अनियमित कार्यहरू रोक्ने जिम्मेवारी पूरा नगरेकाले बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उप-दफा ४ को खण्ड (ग) बमोजिम नगद जरिवाना तथा सोही संस्थाका निलम्बित अर्का सञ्चालकलाई निज सञ्चालक रहँदा स्वयंले

कर्जा लिएको तथा अन्य ऋणीको जमानत बसेको हुँदा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ७४ को उप-दफा ४ को खण्ड (ग) बमोजिम रु. ११,१११- जरिवाना गरिएको छ ।

९९. पश्चिमाञ्चल डेभलपमेण्ट बैंक लि.को सञ्चालक समितिले बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा २१ उपदफा १ को प्रतिकूल हुने गरी प्रबन्ध सञ्चालकलाई तलब लगायतका सुविधाहरू प्रदान गरेको र नियम विपरीत प्रदान गरिएका रकमहरू असुल उपर गरी यस बैंकलाई जानकारी दिन निर्देशन दिइएकोमा निर्देशनहरूको पालनासमेत नभएकोले सोही ऐनको दफा ७४ को उपदफा ४ को खण्ड (क) बमोजिम उक्त बैंकका अध्यक्ष, प्रबन्ध सञ्चालक लगायत सञ्चालकहरूलाई नसिहत दिइएको छ ।

१००. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को फागुन मासान्तसम्ममा विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूको नियमित रूपमा अनिवार्य नगद मौज्जात विवरणको अनुगमन गर्दा अर्थिक वर्षको विभिन्न अवधिमा यस बैंकले तोके बमोजिमको अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात कायम नगरेका ७ वटा विकास बैंकलाई रु. १३,६३,९०३,३४ र ९ वटा वित्त कम्पनीलाई रु. १०,६२,६२८,३४ गरी कुल रु. २४,२६,५३१,९८ जरिवाना गरिएको छ । यसै गरी, यस बैंकको निर्देशन अनुसार विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्न नसकेकाले २० वटा वित्त कम्पनी र ८ वटा विकास बैंकहरूलाई क्रमशः रु. ५९,३६,८९७,२५ र रु. ४,३५,१६३- गरी कुल रु. ६३,७२,०६०,२५ हर्जाना लगाइएको छ । यस अवधिमा वैधानिक तरलता अनुपात कायम गर्न नसकेकाले एउटा विकास बैंकलाई रु. १,६९,५६१- हर्जाना लगाइएको छ ।

मुद्रा व्यवस्थापन

१०१. भुत्रा तथा मैला नोटहरूलाई चलनचल्तीबाट क्रमशः प्रतिस्थापन गर्दै नयाँ र सफा नोट चलनचल्तीमा ल्याउन यस बैंक प्रयत्नशील रहेको छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा आर्थिक वर्ष २०६७ र ६८ को मौद्रिक नीति अनुरूप सफा नोट औसत (Clean Note Policy) कार्यान्वयनको क्रममा नोट

प्याकेटहरूमा एक मात्र स्टिच गर्न, पूर्व राजाको तस्वीर भएका नोटहरूको प्याकेट बनाई रातो स्लिप राखी छुट्टै जम्मा गर्न र केरमेट गरिएका वा रंग लगाइएका वा च्यातिएका वा कुनै किसिमले नोटको स्वरूपमा विकृति ल्याइएका मैलो भुत्रो नोटहरू ग्राहकहरूलाई भुक्तानी नदिई सर्टिड गरी रातो स्लिप राखी यस बैंकमा दाखिला गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई निर्देशन जारी गरिएको छ ।

१०२. बैंकले नेपाली नोटहरूको चलनचल्तीमा व्यापकता ल्याउन तथा देशभर बैकिङ्ग सेवा सुचारु रूपले सञ्चालन गर्नका लागि आवश्यक नेपाली रुपैयाँ सुगम तरिकाले उपलब्ध गराउन राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. का ४३ वटा शाखा कार्यालयहरू, नेपाल बैंक लि.का २४ वटा शाखा कार्यालयहरू तथा यस बैंकका ७ वटा कार्यालयहरूमा नोटकोषको स्थापना गरी सेवा पुऱ्याइएको छ । २०६६ जेठ महिना देखि सम्पूर्ण वाणिज्य बैंकहरूलाई समेत उक्त नोटकोषहरूमा कारोबारको सुविधा उपलब्ध गराइएको छ । यसले गर्दा बैंकको फण्ड ट्रान्सफर खर्च मितव्ययी हुनुका साथै नोटको आपूर्ति व्यवस्था सहज हुने विश्वास लिइएको छ । नोटकोष कारोबारमा देखिने समस्याहरूलाई निराकरण गर्दै र नोटकोष व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन सबै नोटकोषहरूको निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ । त्यसैगरी नोटकोष सञ्चालनसम्बन्धी विगतका निर्देशन एवं परिपत्रहरूलाई एकीकृत गर्नुका साथै समयानुकूल हुने गरी नोटकोष सञ्चालन निर्देशिका, २०६७ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । नोटकोषमा २०६६ फागुन मसान्तमा कुल रु. १३ अर्ब ४८ करोड ९१ लाख १५ हजार रकम रहेकोमा २०६७ फागुन मसान्तका दिन रु. ४७ अर्ब २१ करोड मौज्जात रहन गई उक्त अवधिमा रु. ३३ अर्ब २१ करोड ९१ लाख १५ हजारले मौज्जात बढ्न गएको छ ।

१०३. २०६६ फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न दरका रु. १ खर्ब ५६ अर्ब नोष्ट चलनचल्तीमा रहेकोमा २०६७ फागुन मसान्तसम्ममा थाप रु. ६६ अर्ब ५८ करोड ८५ लाख बराबरको नोट निष्कासन

भई चलनचल्तीमा रहेको कुल रकम रु. १ खर्ब ६४ अर्ब पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि कमतीमा ३ वर्ष ४ महिनाका लागि नोट छपाउने कार्य अघि बढाइएको छ। बैकलाई आवश्यक पर्ने नयाँ नोट छपाइ गर्ने क्रममा २०६६ चैतदेखि २०६७ फागुन मसान्तसम्ममा रु. १ खर्ब २४ अर्ब ८० लाख बराबरको विभिन्न दरका नोट छपाइ भई यस बैकमा भित्रिएको छ भने बाँकी नोट आउने क्रम जारी रहेको छ। २०६७ फागुन मसान्तमा रु. ५९ अर्ब २० करोड बराबरको विभिन्न दरका ५० करोड ०९ लाख ५२ हजार थान नोट स्टक रहेको छ।

१०४. मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र उपत्यकाबाहिरका कार्यालयहरूबाट समेत गरी २०६६ चैतदेखि २०६७ फागुन मसान्तसम्ममा रु. २५ अर्ब ४७ करोड ०६ लाख ५८ हजार ३ सय ४७ नोटहरू जलान गरिएको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा रु. ३ अर्ब ३५ करोड ९९ लाख १ हजार २ सय ३० नोटहरू जलान भएको थियो। हालसम्मको कुल जलान रु. १ खर्ब ५३ अर्ब ४५ करोड ९९ लाख ४१ हजार ६ सय २६ पुगेको छ।

१०५. मुलुकको आर्थिक एवं वित्तीय क्षेत्रमा आएको विस्तारले मुद्राको मागमा पनि विस्तार भइरहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६६/६७ देखि नोटको माग प्रक्षेपणका आधार तथा विधिमा समसामयिक परिवर्तन गरिएको छ, साथै नोट छपाइ गर्ने कम्पनीहरूले समयमै आपूर्ति (Delivery) नगरेको कारण नोटको माग र आपूर्तिमा असन्तुलन आएको तथ्यको आधारमा आपूर्ति तालिका (Delivery Schedule) मा परिवर्तन ल्याउनुका साथै सम्झौताका सर्तहरूलाई समेत समयानुकूल बनाइएको छ।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१०६. २०६६ साल चैत मसान्तसम्मको दरबन्दीको आधारमा पूर्ति गरिने विभिन्न स्तरका रिक्त पदहरूमध्ये प्रशासन सेवातर्फको १२८ र प्राविधिक सेवातर्फको ७ रहेकोमा प्रशासन सेवातर्फका ८४ पदहरू मूल्याङ्कन बढुवा प्रक्रियाबाट र ४४ पदहरू आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षा

प्रणालीबाट पूर्ति गर्ने क्रममा अधिकृत विशिष्ट पद-१, अधिकृत प्रथम पद-४, अधिकृत द्वितीय पद-८ तथा अधिकृत तृतीय पद-५६ को मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा पूर्ति भइसकेको छ। आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको माध्यमद्वारा पूर्ति गर्न बाँकी रहेका पदहरूको आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षा लिने कार्य भइरहेको छ। त्यस्तै नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ वमोजिम विशेष बढुवा व्यवस्था अन्तर्गत बढुवा हुने पदहरूको हकमा बढुवा गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ। बैकमा कार्यरत सहायक स्तरका कर्मचारीहरूलाई निकटतम माथिल्लो पदले पाउने तलबमानमा स्केल मिलान सम्पन्न भइसकेको छ।

१०७. समयानुकूल आधुनिक सीप, ज्ञान र दक्षतायुक्त जनशक्तिलाई बैक सेवामा प्रवेश गराउने बैकको नीति अनुरूप अधिकृत तृतीय स्तर तथा सहायक द्वितीय स्तरका जनशक्तिलाई खुला प्रतियोगिताको माध्यमबाट बैक सेवामा प्रवेश गराउनको लागि प्रक्रिया अघि बढाइएको छ। अधिकृत तृतीय (प्रशासन सेवा) अन्तर्गत खुलातर्फ १० जना तथा समावेशी समूहतर्फ ८ जना गरी जम्मा १८ जना, अधिकृत तृतीय (वाणिज्य कानून) १ जना गरी कुल १९ जना अधिकृत तृतीय स्तरका कर्मचारीहरूलाई खुला प्रतियोगिताबाट बैक सेवामा प्रवेश गराउनको लागि प्रक्रिया अन्तिम चरणमा रहेको छ। त्यसैगरी सहायक (सहायक द्वितीय श्रेणी) तर्फ बैकको विराटनगर, जनकपुर, वीरगञ्ज, सिद्धार्थनगर, पोखरा नेपालगञ्ज र धनगढी कार्यालयको लागि खुलातर्फ २४ र समावेशी समूहतर्फ २१ गरी जम्मा ४५ जना जनशक्ति खुला प्रतियोगिताबाट बैक सेवामा प्रवेश गराउनको लागि लिखित परीक्षा लिने कार्य सम्पन्न गरिसकिएको छ।

१०८. २०६६ चैतदेखि २०६७ फागुन मसान्तसम्ममा ९१ जना कर्मचारीहरूले अनिवार्य अवकास पाएका, ४ जनाले राजिनामा दिएका, १ जनालाई बैक सेवाबाट हटाइएको र ४ जनाको मृत्यु भएको कारणबाट बैक सेवाबाट अलग भएका कर्मचारीहरूको सङ्ख्या १०० रहेको छ।

२०६६ चैतदेखि २०६७ फागुन मसान्तसम्म भएका पदोन्नति र बैंक सेवाबाट अलग भएका कर्मचारीहरूलाई समायोजन गर्दा २०६७ फागुन मसान्तसम्म अधिकृत स्तरका ७०८ र सहायक स्तरका ६६८ गरी जम्मा १३७६ कर्मचारीहरू कार्यरत रहेको हुँदा अधिकृत/सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको अनुपात १.०६:१ कायम हुन आएको छ।

कर्मचारी सुविधा तथा अन्य नीतिगत व्यवस्था

१०९. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ मा मिति २०६७/२/६ मा गरिएको बाह्रौँ संशोधनबाट प्रसूति स्याहार बिदाको व्यवस्था गरिएको छ। त्यस्तै उक्त विनियमावलीमा मिति २०६७/१०/१९ मा गरिएको तेह्रौँ संशोधनबाट बैंकमा कार्यरत दैनिक/मासिक ज्यालादारी कामदारहरूलाई करार सेवामा राख्न सकिने निर्णय भएको छ।

११०. मिति २०६७/१२/१ मा भएको निर्णय अनुसार मिति २०६७/१२/१ गतेदेखि लागू हुने गरी अधिकृत स्तरमा १८ प्रतिशत र सहायक स्तरमा २० प्रतिशत केन्द्रीय बैंक भत्तामा वृद्धि गर्नुका साथै अनिवार्य स्वदेशी भ्रमण बिदाको हकमा पूर्व व्यवस्थामा १ दिन थप गरी ६ दिन कायम गरिएको छ।

१११. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ लाई परिमार्जन गर्न कर्मचारी संघ/सङ्गठनहरूको प्रतिनिधिसहित सञ्चालक समितिका सदस्यज्यूको संयोजकत्वमा एक समिति गठन भई कार्य भइरहेको छ।

उच्च अध्ययन, तालिम, गोष्ठी तथा सेमिनार

११२. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा विदेशमा उच्च अध्ययन गर्न एक जना कर्मचारीलाई अध्ययन बिदा प्रदान गरिएको छ भने अन्य एक जना कर्मचारीलाई अध्ययन काज प्रदान गरिएको छ। यसका साथै पाँच जना कर्मचारीलाई स्वदेशमा उच्च अध्ययन काज प्रदान गरिएको छ।

११३. बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको दक्षता र

सीप अभिवृद्धि गरी बैंकको कार्यक्षमता र प्रभावकारितामा वृद्धि ल्याउने हेतुले बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले २०६६ चैतदेखि २०६७ फागुन मसान्तसम्ममा वरिष्ठ अधिकृतहरूको लागि विशेष तालिम २ वटा, कार्यशाला गोष्ठी तथा सेमिनार ५ वटा, नियमित तालिम कार्यक्रमतर्फ अधिकृत स्तरको २० वटा, अधिकृत/सहायक स्तरको ६ वटा र सहायक स्तरको लागि ५ वटा गरी जम्मा ३८ वटा तालिम, कार्यशाला तथा सेमिनारहरू सम्पन्न गरिएका छन्। जस अनुसार विशेष तालिममा ३६ जना, कार्यशाला गोष्ठी तथा सेमिनारमा १८८ जना, नियमित तालिममा अधिकृत स्तरका ४१७, अधिकृत/सहायक स्तरका १३२ जना र सहायक स्तरको ११४ जना गरी कुल ८८७ जनाले तालिम प्राप्त गरेकामा नेपाल राष्ट्र बैंक बाट ७२३ जना र अन्य संस्थाहरूबाट १६४ जनाको सहभागिता रहेको थियो।

११४. २०६६ चैत १ देखि २०६७ फागुन मसान्तसम्ममा कुल ३०८ जना कर्मचारीहरू वैदेशिक तालिममा संलग्न भएका छन्। सोमध्ये वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत रहेको Coordination and Support Team (CST) परियोजनाबाट विदेशमा सञ्चालन भएका सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण तथा तालिमहरूमा भाग लिन गएका कर्मचारीहरूको सङ्ख्या ९९ रहेको छ।

११५. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको मानव संसाधनको विकास गर्ने सिलसिलामा परियोजनाबाट खर्च व्यहोरिने गरी २०६६ चैतदेखि हालसम्म १०७ जना यस बैंकका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई वैदेशिक तालिम तथा सेमिनार गोष्ठीमा पठाइएको छ भने यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएको एकीकृत निर्देशनका सम्बन्धमा छलफल गर्न वाणिज्य बैंकहरूमा Compliance and Reporting मा कार्यरत कर्मचारीहरूको लागि एक दिने गोष्ठी धुलिखेलमा आयोजना गरिएको छ।

११६. सफा नोट प्रचलनमा ल्याउन सर्वसाधारण

लगायत सरोकारवालाहरूलाई समेत जानकारी एवं सुसूचित गराउने उद्देश्यले पूर्व मेचीदेखि पश्चिम महाकालीसम्मको बैंक समेटिने गरी ८ स्थानमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।

११७. नोटकोष सञ्चालन निर्देशिका, २०६७ को बारेमा जानकारी गराउन तथा नोटकोष कारोबारमा देखा परेका समस्याहरूलाई समाधान गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नोटकोष कारोबार गर्ने नेपाल बैंक लि., राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. का शाखा प्रबन्धक एवं खजाञ्ची तथा यस बैंकका सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराई नेपालगञ्ज, पोखरा, वीरगञ्ज, विराटनगर र काठमाडौंमा नोटकोष सञ्चालनसम्बन्धी १/१ दिने गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ ।

११८. Centre for International Cooperation and Training in Agricultural Banking (CICTAB) तथा नेपाल राष्ट्र बैंकको संयुक्त आयोजनामा मार्च १४-१८, २०११ मा Programme on Training Techniques for Trainers of Cooperatives and Rural Financing Institutions विषयक अन्तर्राष्ट्रिय कार्यक्रम भक्तपुरमा सञ्चालन गरियो । उक्त कार्यक्रममा CICTAB का सहभागी सदस्य संस्थाका प्रतिनिधिहरूबीच आ-आफ्नो देशको प्रयोग तथा अनुभव लगायत आवश्यक सूचनासमेत कार्यपत्र एवं छलफलका माध्यमबाट आदान प्रदान गरिएको थियो ।

११९. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट यस बैंक समक्ष पेश हुने वित्तीय विवरण शुद्ध, भरपर्दो एवं नियमित रूपमा पेश हुन सकोस् भन्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाका कार्यकारी प्रमुखहरू लगायत तथ्याङ्कसम्बन्धी कार्यमा संलग्न कर्मचारीहरू सम्मिलित गराई काठमाडौंमा २ वटा र काठमाडौं उपत्यकाबाहिर २ वटा गरी जम्मा ४ वटा कार्यशाला गोष्ठी सञ्चालन गरिएको छ ।

विविध

१२०. समष्टिगत आर्थिक विश्लेषणको कार्यलाई सुदृढ र व्यवस्थित बनाउँदै लैजाने उद्देश्यले आर्थिक

वर्ष २०६६/६७ को साउन महिनादेखि एसियाली विकास बैंकको प्राविधिक सहयोगमा नेपाल राष्ट्र बैंक, अनुसन्धान विभागमा Strengthening Capacity for Macroeconomic Analysis आयोजना सञ्चालनमा रहेको छ । उक्त कार्यक्रम अन्तर्गत Nepal Macroeconomic Model अद्यावधिक गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ भने यसै आर्थिक वर्षभित्र सम्पन्न गर्ने लक्ष्यका साथ Dynamic Stochastic General Equilibrium (DSGE) Model निर्माणको कार्य शुरू गरिएको छ । उपरोक्त Model हरूको तर्जुमा र उपयोगबाट समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरूको प्रक्षेपण एवं विश्लेषण बढी यथार्थपरक हुने अपेक्षा रहेको छ ।

१२१. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा सम्पन्न गरिएको चौथो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको आधारमा चालू आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिली महिनादेखि नयाँ उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क तयार गरी प्रकाशन गर्ने कार्यको थालनी गरिएको छ । नयाँ Series अनुसार वस्तु र सेवामा रहेको खर्च भाराङ्क खाद्य तथा पेय पदार्थमा ४६.८२ प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहमा ५३.१८ प्रतिशत रहेकी छ । विगतमा राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क निर्माणमा Laspeyre's Weighted Arithmetic Averaged को प्रयोग गर्ने गरिएकोमा नयाँ विधिमा Laspeyre's Weighted Geometric Average को प्रयोग गरिएको छ । नयाँ सूचकाङ्कको वस्तु डालोका वस्तु तथा सेवाहरूको उप-समूह निर्माण गर्दा Classification of Individual Consumption according to Purpose (COICOP) विधि अनुसार गरिएको छ । नयाँ सूचकाङ्क निर्माण गर्दा विगतको तुलनामा १२ बजारकेन्द्र थप गरी जम्मा ३३ बजारकेन्द्रबाट कुल ४१० वस्तु तथा सेवाको मूल्य सङ्कलन गरिने व्यवस्था गरिएको छ । पछिल्लो पटक सम्पन्न गरिएको पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको नतिजा अनुसार वस्तु तथा सेवामा रहेको खर्च भाराङ्कमा पुनरावलोकन गरिएको, उपभोग्य वस्तु तथा सेवाको सङ्ख्यामा वृद्धि गरी वस्तु डालोलाई परिमार्जन गरिएको

- तथा गणना विधिमा समेत अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसरण मूल्य सूचकाङ्क अझ बढी विश्वसनीय र यथार्थपरक रहेको विश्वास गरिएको छ ।
१२२. पुराना विकास ऋणपत्र (दोस्रो बजार कारोबारका लागि मिति २०६२।२।१९ देखि नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लि.मा सूचीकृत गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू हुनुपूर्व)को दोस्रो बजार एवं राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक तथा दोस्रो बजारको सुविधा उपलब्ध गराउन तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको कारोबारलाई बढीभन्दा बढी सक्रिय बनाई सरकारी ऋणपत्रको बजार विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षमा जम्मा ८९ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ, जसमध्ये २५ वटा बजार निर्माताहरू काठमाडौं उपत्यका बाहिर रहेका छन् । गत आर्थिक वर्षमा यस्ता बजार निर्माताहरूको कुल सङ्ख्या ६३ रहेको थियो ।
१२३. बजेट प्रणालीलाई यथार्थपरक, व्यवस्थित, मितव्ययी एवम् प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा सञ्चालक समितिबाट निर्णय भएबमोजिम १० बुँदे निर्देशन कार्यान्वयनका लागि जारी भइसकेको छ, साथै वार्षिक कार्यक्रम र बजेट स्वीकृतिका लागि माग गर्दा, बजेट खर्च गर्दा, रकमान्तर र थप बजेट माग गर्दा पालना गर्नुपर्ने गरी २३ बुँदे निर्देशन जारी गरिएको छ ।
१२४. बैंकको वार्षिक कार्ययोजनाको तर्जुमा एवं कार्यान्वयन प्रक्रियालाई व्यवस्थित, यथार्थपरक एवं परिणाममुखी बनाउन र मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउन “नेपाल राष्ट्र बैंक कार्ययोजना निर्धारण एवं मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०६७” तर्जुमा भई लागू भइसकेको छ ।
१२५. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ का लागि स्वीकृत वार्षिक कार्ययोजनाको प्रथम र दोस्रो त्रयमास अवधिसम्ममा सम्पन्न कार्यहरूको मूल्याङ्कन एवं समीक्षा प्रतिवेदन तयार भइसकेको छ भने बैंकको प्रथम रणनीतिक योजना (२००६-२०१०) को पहिली चार वर्षको मूल्याङ्कन प्रतिवेदन प्राप्त भइसकेको र आगामी ५-वर्षे रणनीतिक योजना (२०११-२०१६) तर्जुमा हुने क्रममा रहेको छ ।
१२६. जोखिम व्यवस्थापन समितिको कार्यविधि, २०६५ (संशोधनसहित) लाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १११ अनुसार कानुनी दायरामा ल्याउने क्रममा “नेपाल राष्ट्र बैंक, जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६६” तर्जुमा गरी लागू गरिसकिएको छ । त्यस्तै जोखिम व्यवस्थापन समितिको बैठकमा निर्णय भएका विषयहरू कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित विभाग र कार्यालयहरूलाई तत्कालै जानकारी गराउने र आन्तरिक लेखा परीक्षणका क्रममा देखिएका जोखिमसम्बन्धी कैफियतहरूबारे संस्थागत योजना विभागलेसमेत जानकारी लिई त्यस्ता कैफियतहरू कम गर्न जोखिम व्यवस्थापन समितिमा छलफल गराई सम्बन्धित विभाग/कार्यालयलाई निर्देशन दिने परम्परा शुरू गरिएको छ ।
१२७. गैर-कानुनी कार्यबाट आर्जित सम्पत्ति शुद्धीकरण गर्ने कार्यलाई रोक्न वा त्यस्तो कार्य पहिचान गरी कानुनी कारवाहीको दायरामा ल्याउन सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन, २०६४ को दफा १०(३) तथा सोको नियमावली, २०६६ को नियम ७(१) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी गत वर्ष बैंक, वित्तीय संस्था, विप्रेषण व्यवसायी, मुद्रा सटही व्यवसायी तथा क्यासिनोलाई छुट्टाछुट्टै रूपमा पहिलो पटक निर्देशन जारी गरिएकोमा समीक्षा अवधिमा शङ्कास्पद कारोबार पहिचान, नियन्त्रण र जोखिम व्यवस्थापनका सम्बन्धमा थप ४ वटा निर्देशनहरू जारी गरिएको छ, साथै सोही प्रयोजनका लागि सहकारी संस्था, सरकारी निकायहरू, बीमा व्यवसाय, धितोपत्र व्यवसाय, कानुन तथा लेखापढी व्यवसायी, लेखापरीक्षक एवं सुनचाँदी व्यवसायीलाई ग्राहक पहिचान, शङ्कास्पद कारोबार पहिचान, जोखिम व्यवस्थापन एवं न्यूनीकरण लगायत सीमा तथा शङ्कास्पद कारोबारको सूचना पठाउने सम्बन्धमा छुट्टाछुट्टै ७ वटा निर्देशन जारी गरिएको छ ।
१२८. नेपाल सदस्य रहेको Asia Pacific Group on Money Laundering (APG) ले सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय

मापदण्डको कार्यान्वयन र परिपालनाको मूल्याङ्कन गर्ने सम्बन्धमा उक्त मापदण्डको कार्यान्वयनसम्बन्धी प्रचलित नेपाली कानुनी व्यवस्था र अभ्यास सम्बन्धमा विस्तृत अध्ययन पश्चात् कार्यान्वयनसम्बन्धी तथ्य/तथ्याङ्कसमेत सङ्कलन गरी APG लाई पठाइएको छ ।

१२९. अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड तथा नेपालको कानुनी व्यवस्था बमोजिम एक देशको वित्तीय जानकारी एकाइको वित्तीय सूचना पारस्परिकताको आधारमा अर्को देशमा आदान-प्रदान गर्न सक्ने संयन्त्रको निर्माण गर्ने क्रममा सन् २०१० को जुलाईमा सिङ्गापुरमा भएको APG को वार्षिक बैठकमा मलेसिया, थाइल्याण्ड र मङ्गोलियाका वित्तीय जानकारी एकाइहरूसँग समझदारी पत्रमा हस्ताक्षर गरिएको छ ।

१३०. सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्ककारी क्रियाकलापमा हुने वित्तीय लगानी सम्बन्धमा नेपालको राष्ट्रिय जोखिम अध्ययन गरी सोही बमोजिम नीतिगत तथा अन्य व्यवस्था गरिनुपर्ने हुनाले वित्तीय जानकारी एकाइ प्रमुखको नेतृत्वमा नेपाल प्रहरी, राजस्व अनुसन्धान विभाग, बीमा समिति, नेपाल धितोपत्र बोर्ड तथा यस बैंकको विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभाग र बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागसमेतको संलग्नतामा जोखिम अध्ययनको कार्य अघि बढाइएको छ ।

१३१. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण गर्ने सम्बन्धमा नेपालले अवलम्बन गर्नुपर्ने राष्ट्रिय रणनीति तर्जुमा गर्न यस बैंकको सक्रिय सहभागितामा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्राविधिक सहयोगमा अध्ययन भइरहेको छ ।

१३२. विभिन्न सूचक संस्थाहरूबाट सीमा तथा शङ्कास्पद कारोबारको विवरण प्राप्त गरी गैरकानुनी कार्यबाट आर्जित सम्पत्ति शुद्धीकरण गर्ने अभिप्राय देखिएका २०० भन्दा बढी शङ्कास्पद कारोबारमध्ये १८० कारोबारउपर थप अनुसन्धान तहकिकातका लागि राजस्व अनुसन्धान विभाग समक्ष पठाइएको छ ।

१३३. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन, २०६४ मा आवश्यक देखिएको संशोधन मस्यौदा तयार गरी

अर्थ मन्त्रालय मार्फत नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिएको छ ।

१३४. बैंकमा प्रयोग हुने आधुनिक तथा एकीकृत सफ्टवेयरहरू हार्डवेयरहरू लगायत सूचना प्रविधिका अन्य स्रोत तथा साधन र उपकरणहरूको उचित प्रयोग तथा प्रभावकारी व्यवस्थापनको लागि बैंकका सबै तहका कर्मचारीहरूलाई जानकारी गराउनु जोखिम व्यवस्थापनको दृष्टिकोणले समेत मनासिव हुने देखिएकाले श्रीमान् डेपुटी गभर्नरज्यूको संयोजकत्वमा गठित High Level Information Technology Steering Committee को बैठकमा छलफल भई सम्बन्धित विभागहरूमार्फत नेपाल राष्ट्र बैंक सूचना प्रविधि नीति २०६७, नेपाल राष्ट्र बैंक सूचना प्रविधि आचारसंहिता तथा नेपाल राष्ट्र बैंक सूचना प्रविधि निर्देशिकासम्बन्धी मस्यौदाहरू तयार भई छलफलको क्रममा रहेका छन् ।

१३५. सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय कारोबारहरूको सुपरिवेक्षण कार्यलाई सहज बनाउने उद्देश्यले सूचना प्रविधि प्रयोगसम्बन्धी निर्देशिका तयार गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई नियमन गर्नको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागको संयोजकत्वमा बैंक सुपरिवेक्षण विभाग तथा सूचना प्रविधि विभागसमेतको प्रतिनिधित्व रहने गरी “सूचना प्रविधि प्रयोगसम्बन्धी निर्देशिका र सूचना प्रविधि नीति कार्यदल” गठन भइसकेको र सो कार्यदलले आवश्यक अध्ययन तथा छलफल गरी कामकारबाही अगाडि बढाइरहेको छ ।

१३६. बैंकको सूचना प्रविधि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने प्रमुख उद्देश्यका साथ विश्व बैंकको सहयोगमा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत IT Reengineering को कार्य विगतमा प्रारम्भ भएकोमा सो कार्यले अपेक्षित सफलता हासिल गर्न नसकेको हुँदा बैंकले आफ्नै प्रयासमा IT क्षमता अभिवृद्धि कार्य अगाडि बढाएको छ । यस अन्तर्गत सबै आधारित Legacy Software हरूलाई नयाँ आधुनिक Industry Standard software हरूले प्रतिस्थापन गर्नु रहेको छ । यस क्रममा Inventory Management

System (IMS), General Ledger (GIL) System, Online Data Collection and Dissemination System Software (ODCDSS), Financial Information Unit Intelligence System Software (FIUISS), Human Resource Management Information System Software (HRMISS) जस्ता नयाँ सफ्टवेयर प्राप्त गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । त्यस्तै, नयाँ Pension Management System Software तयार गरी कार्यान्वयनमासमेत ल्याइनुका साथै पहिले तयार गरिएका सफ्टवेयरहरूमा आवश्यक सुधार गरिएको छ ।

१३७. Network/Internet/E-mail सेवा विस्तार गर्ने र बैंकको IT Infrastructure Update/Upgrade गर्ने योजना अनुसारका कार्यहरू भइरहेका छन् ।

१३८. यस बैंकबाट प्रकाशित हुने सूचना, तथ्याङ्क तथा अन्य जानकारीहरू एकद्वार प्रणालीबाट प्रकाशित गर्ने, प्रकाशनसम्बन्धी कार्यलाई बढीभन्दा बढी प्रभावकारी तथा मितव्ययी बनाउने र छिटो-छरितो तरिकाले सर्वसाधारणलाई जानकारी दिने उद्देश्यले सञ्चालक समितिलाई आवश्यक राय तथा सुझाव दिन यस बैंकका सञ्चालक डा. विश्वम्भर प्याक्यालज्यूको संयोजकत्वमा गठित प्रकाशन सुझाव उप-समितिबाट प्राप्त सुझावहरू अनुरूप कार्यान्वयन प्रक्रियाको शुरुआत गरिसकिएको छ ।

१३९. यस बैंकका उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूबाट सङ्कलन गरिने तथ्याङ्कको प्रकृति, तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया एवं तथ्याङ्क प्रशोधन, विश्लेषण तथा प्रक्षेपण गर्ने विधिको बारेमा मार्गनिर्देशन गर्ने, आर्थिक गतिविधि अध्ययन तथा विशेष अध्ययन

लगायतका अध्ययन-अनुसन्धान कार्यहरूको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने तथा अध्ययन अनुसन्धान प्रतिवेदनलाई थप गुणस्तरीय, यथार्थपरक एवं विश्वसनीय तुल्याउने उद्देश्यले विद्यमान ‘ अनुसन्धान निर्देशिका’ (प्रथम संशोधन २०६५ सहित) म आवश्यक परिमार्जन गरी “नेपाल राष्ट्र बैंकका उपत्यकाबाहिरका कार्यालयद्वारा सम्पादन गरिने अध्ययन-अनुसन्धान कार्यसम्बन्धी मार्गदर्शन-२०६७” लागू गरिएको छ ।

अन्त्यमा,

१४०. मुलुकमा राजनीतिक सङ्क्रमणकाल लम्बिएको र लगानीको वातावरण सुधिन नसकेको जस्ता कारणहरूले आर्थिक वृद्धि, रोजगारी सृजना र गरिबी निवारणको दिशामा उल्लेख्य प्रगति गर्न नसकिएको सन्दर्भमा केन्द्रीय बैंकको मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्र नीतिहरूको माध्यमबाट मात्र धेरै उपलब्धि हासिल गर्न सक्ने सम्भावना नरहे तापनि मौद्रिक स्थायित्व र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गरी देशमा आर्थिक वृद्धिको लागि अनुकूल वातावरण सृजना गर्ने कार्यमा बैंक दृढताका साथ लागी पर्नेछ ।

१४१. नेपाल राष्ट्र बैंकको कामकारवाहीमा विभिन्न तवरले सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, निजी क्षेत्रका संघ-संस्थाहरू, प्रबुद्ध वर्ग, दातृ निकाय लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्थाहरू र सरोकारवाला जनसाधारणलाई यस अवसरमा म धन्यवाद दिन चाहन्छु र आगामी दिनमा पनि बैंकलाई यस प्रकारको सहयोग प्राप्त भइरहने विश्वास व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद !

१४ वैशाख २०६८

मौद्रिक तथा नियामक नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रतिबद्धता*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक आज २०६९ साल वैशाख १४ गते आफ्नो स्थापनाको ५६ औं वर्ष पूरा गरी ५७ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ। विगत एक वर्षको अवधिमा मुलुकको भूमिका र हासिल गरेका उपलब्धिहरू सबैका सामु स्पष्ट नै छ। यस अवसरमा म बैंकको उद्देश्य र जिम्मेवारीलाई सशक्त ढङ्गले अगाडि बढाउन सहयोग गर्ने यस बैंकका सम्पूर्ण कर्मचारीलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। साथै, बैंकको काम कारवाहीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुर्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरू तथा शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दै भविष्यमा पनि निरन्तर सहयोगको अपेक्षा राख्दछु।
२. चालू आर्थिक वर्षको हालसम्मको अवधिमा अर्थतन्त्रका समष्टिगत परिसूचकहरू सकारात्मक देखिएका छन्। वस्तु निर्यातमा सुधार भएको, चालू खाता बचतमा रहेको, शोधनान्तर बचत हालसम्मकै उच्च रहेको, विदेशी मुद्रा सञ्चितिको स्तर उच्च रहेको, मूल्य वृद्धिदर कम हुँदै गएको तथा वित्तीय प्रणालीमा पर्याप्त तरलता रहेको अवस्था छ। प्रभावकारी मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिको कार्यान्वयनबाट समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्नमा सहयोग पुगेको छ।
३. मौसमी अनुकूलताको कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव परेको र गैर-कृषि क्षेत्र अन्तर्गतको सेवा क्षेत्रको उत्पादन पनि सन्तोषजनक नै रहेको कारण चालू आर्थिक वर्षमा आर्थिक वृद्धिदर प्रक्षेपण गरिए अनुसार नै रहने अनुमान छ। तथापि, नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्धारित समयमा नै आए तापनि पूँजीगत खर्चको विस्तार अत्यन्तै न्यून रही वित्तीय प्रणालीबाट हुने कर्जा विस्तार सुस्त रहेबाट आर्थिक कृयाकलापमा भने अपेक्षित विस्तार हुन सकेको छैन।
४. छिमेकी मुलुक भारत र चीनले उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गरिरहेको भए तापनि नेपालले छिमेकी मुलुकहरूको उच्च आर्थिक वृद्धिबाट लाभ लिन सकेको अवस्था छैन। पर्यटन, वैदेशिक लगानी तथा श्रम उपयोगका अवसरहरूको सदुपयोग गर्न सकेमा यी मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिबाट नेपालले लाभ लिन सक्ने देखिन्छ।
५. सन् २००७ मा शुरू भएको अमेरिकी वित्तीय सङ्कटको सर कम हुँदै गए तापनि युरोपियन मुलुकमा देखिएको ऋण सङ्कटले विकसित मुलुकहरूको आर्थिक पुनरुत्थानमा थप चुनौती थपिएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष (IMF) द्वारा जनवरी २०१२ मा अद्यावधिक गरिएको World Economic Outlook अनुसार विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०११ मा ३.८ प्रतिशत रहेकोमा यस्तो वृद्धिदर सन् २०१२ मा ३.३ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरेको छ। यसैगरी कोषले विकसित मुलुकहरू र उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१२ मा क्रमशः १.२ र ५.४ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरेको छ। विश्वको आर्थिक वृद्धिको परिदृश्यले नेपालको निर्यात, पर्यटन, वैदेशिक रोजगारी र बाह्य लगानीलाई प्रभाव पार्ने हुँदा अहिले भइरहेको

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५७ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. युवराज खतिवडाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

विश्व अर्थतन्त्रको सुधारलाई हामीले नजिकबाट
नियालिरहेका छौं ।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

वास्तविक क्षेत्र

६. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको संशोधित अनुमान अनुसार आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा देशको यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ३.८ प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ३.९ प्रतिशत रहेको छ। चालू आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा उक्त आर्थिक वृद्धिदरमा केही सुधार भई कुल गार्हस्थ्य उत्पादन आधारभूत मूल्यमा ४.५६ प्रतिशतले र उत्पादकको मूल्यमा ४.६३ प्रतिशतले बढ्ने प्रारम्भिक अनुमान छ। यसमध्ये, कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ४.९ प्रतिशत र गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ४.३ प्रतिशत रहने अनुमान छ।
७. क्षेत्रगत रूपमा विश्लेषण गर्दा चालू आर्थिक वर्षमा अनुकूल मौसम, उन्नत बीउ बिजन एवं प्रविधिको प्रयोग लगायतका कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादन सन्तोषजनक रहने अनुमान छ। चालू आर्थिक वर्षमा धानको उत्पादन १३.७ प्रतिशत तथा मकैको उत्पादन ११.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रारम्भिक अनुमान छ।
८. उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक विद्युत् तथा इन्धनको आपूर्ति व्यवस्थामा अपेक्षित सुधार हुन नसके तापनि मुलुकमा विद्यमान शान्ति सुरक्षा, व्यवस्थापन-श्रम सम्बन्ध एवम् राजनैतिक सङ्क्रमणकालीन अवस्थामा देखिएको क्रमिक सुधारको सङ्केतसँगै समग्र उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको विस्तारमा केही सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ तथापि उत्पादनमूलक उद्योगको उत्पादन वृद्धिदर भने अधिल्लो वर्षभन्दा पनि कम (१.३ प्रतिशत) रहने अनुमान छ।
९. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनाको अवधिसम्ममा हवाई मार्गबाट नेपाल आउने पर्यटकको सङ्ख्या २०.३ प्रतिशतले वृद्धि भई ३ लाख ९८ हजार ६६३ पुगेको छ। गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा उक्त सङ्ख्या १७.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। त्यस्तै, समीक्षा

अवधिमा तेस्रो मुलुकबाट नेपाल आउने पर्यटकको सङ्ख्या १७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ जुन गत अवधिमा १३.८ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा भारतीय पर्यटक आगमन सङ्ख्यामा ३२.२ प्रतिशतले विस्तार भएको छ। गत अवधिमा भारतीय पर्यटक आगमन सङ्ख्या ३२.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। पर्यटक आगमन वृद्धिसँगै यससँग सम्बन्धित क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर ८ प्रतिशतभन्दा बढी रहने अनुमान छ।

१०. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनाको अवधिसम्ममा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीको सङ्ख्या १८.७ प्रतिशतले वृद्धि भई २ लाख ५० हजार ११२ पुगेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा उक्त सङ्ख्या २३.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। समीक्षा अवधिमा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको प्रमुख पाँच गन्तव्य मुलुकहरूमा मलेसिया (५५ हजार ७७०), साउदी अरब (३५ हजार २५५), कतार (२६ हजार ३५८), संयुक्त अरब इमिरेट्स (२१ हजार १६३) र वहराइन (२ हजार २८) रहेका छन्।
११. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनासम्ममा टेलिफोन लगायत सञ्चार सेवामा उल्लेख्य विस्तार भएको र यातायात क्षेत्रको विस्तार तीव्र भएकोले यस क्षेत्रको वृद्धिदर भन्दा ७ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ। सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवा क्षेत्रको विस्तार तीव्रतर भई यस क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर ९ प्रतिशतभन्दा माथि रहने अनुमान छ।

मूल्य स्थिति

१२. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.० प्रतिशत रहेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति १०.७ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्क ४.२ प्रतिशतले र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्क ९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएकोले समग्र उपभोक्ता मुद्रास्फीति दरमा कमी आएको हो। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको

मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर क्रमशः १७.३ प्रतिशत र ५.३ प्रतिशत रहेको थियो ।

१३. क्षेत्रगत आधारमा विश्लेषण गर्दा समीक्षा अवधिमा पहाडमा ८.६ प्रतिशत, तराईमा ७.१ प्रतिशत र काठमाडौं उपत्यकामा ५.६ प्रतिशतले मूल्य सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर क्रमशः ११.६ प्रतिशत, ७.९ प्रतिशत र १३.९ प्रतिशत रहेको थियो ।

१४. समीक्षा अवधिमा थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर ६.३ प्रतिशत रहेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर १२.४ प्रतिशत रहेको थियो । थोक मूल्य अन्तर्गत आयातीत वस्तु र स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः १३.० प्रतिशत र ९.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी वस्तुहरूको थोकमूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ९.७ प्रतिशत र ८.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । त्यसैगरी, अधिल्लो वर्ष १५.४ प्रतिशतले वृद्धिभएको कृषिजन्य वस्तुहरूका थोक मूल्य सूचकाङ्क भने समीक्षा अवधिमा १.७ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ ।

१५. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को प्रथम आठ महिनामा वार्षिक विन्दुगत राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क २७.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सूचकाङ्क १९.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा तलब सूचकाङ्कमा १९.३ प्रतिशतले र ज्यालादर सूचकाङ्कमा २९.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा तलब सूचकाङ्कमा कुनै परिवर्तन भएको थिएन भने ज्यालादर सूचकाङ्कमा २५.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

१६. समीक्षा अवधिमा तलब अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्था, सार्वजनिक संस्थान र सैनिक र प्रहरी सेवाको तलब सूचकाङ्क क्रमशः ४२.४ प्रतिशत, २८.० प्रतिशत र २६.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी शिक्षा, निजामती र निजी संस्थाको तलब सूचकाङ्क क्रमशः १९.१ प्रतिशत, १८.७ प्रतिशत र ८.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको

छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उल्लिखित सूचकाङ्कहरूमा कुनै परिवर्तन भएको थिएन ।

१७. त्यसैगरी समीक्षा अवधिमा ज्यालादर अन्तर्गत औद्योगिक मजदूरको ज्यालादर सूचकाङ्क ३४.३ प्रतिशतले, निर्माण मजदूरको ३४.१ प्रतिशतले र कृषि मजदूरको २७.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उल्लिखित सूचकाङ्कहरूमा क्रमशः १०.४ प्रतिशत २०.४ प्रतिशत र ३४.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

१८. पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धि, परिवर्त्य विदेशी मुद्रासँगको विनिमयदर हास, लगायतका उत्पादन क्षेत्रका ज्यालादरहरूमा उच्च वृद्धि र बढ्दो व्यावसायिक खर्चका कारण लागतजन्य रूपमा सिर्जित मूल्य वृद्धिको नियन्त्रण बढी चुनौतीपूर्ण हुँदै गइरहेको छ ।

सरकारी वित्त स्थिति

१९. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को नौ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी बजेट रु. २४ अर्ब ६० करोडले बचतमा रहेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारी बजेट रु. ६ अर्ब ४७ करोडले बचतमा रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा कुल स्रोत परिचालनको तुलनामा कुल सरकारी खर्च र खासगरी पूँजीगत खर्च न्यून रहेको कारण सरकारी बजेट बचतमा रहेको हो ।

२०. चालू आर्थिक वर्षको चैत महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च १९.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १८७ अर्ब २९ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो खर्च १२.२ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिसम्ममा चालू आर्थिक वर्षको बजेट अनुमानको ४८.६ प्रतिशत कुल खर्च भएको छ । अधिल्लो वर्षको वार्षिक बजेट आर्थिक वर्ष शुरू भएको पाँचौं महिनामा मात्र सार्वजनिक भई कार्यान्वयनमा आएकोमा चालू आर्थिक वर्ष समयमै बजेट सार्वजनिक भई कार्यान्वयनमा आएकोले कुल सरकारी खर्चको वृद्धिदर उच्च रहन गएको हो ।

२१. समीक्षा अवधिमा नगद प्रवाहमा आधारित चालू

खर्चतर्फ रु. १४७ अर्ब ७७ करोड र पूँजीगत खर्चतर्फ रु. १८ अर्ब ७९ करोड खर्च भएको छ । समीक्षा अवधिसम्ममा चालू वर्षको बजेट अनुमानको ५५.४ प्रतिशत चालू खर्च भएको छ भने अनुमानको २५.८ प्रतिशत मात्र पूँजीगत खर्च भएको छ ।

२२. समीक्षा अवधिमा राजस्व परिचालन १८.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १७२ अर्ब ९ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा राजस्व १५.१ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिसम्ममा चालू वर्षको बजेट अनुमानको ७१.१ प्रतिशत राजस्व परिचालन भएको छ । समयमा नै बजेट आई कार्यान्वयनमा आएकोले आर्थिक क्रियाकलापहरूमा विस्तार भएको र कुल आयातमा वृद्धि भएको कारण समीक्षा अवधिमा राजस्वको वृद्धिदर उच्च रहन गएको हो ।
२३. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारलाई वैदेशिक नगद अनुदान बापत रु. ३१ अर्ब ८१ करोड र वैदेशिक नगद ऋण बापत रु. ३ अर्ब ६१ करोड प्राप्त भएको छ ।
२४. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले रु. १८ अर्ब बराबरको थप आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ । चालू आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान अनुरूप रु. ३७ अर्ब ४१ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा समीक्षा अवधिसम्ममा कुल अनुमानको ४८.१ प्रतिशत आन्तरिक ऋण परिचालन भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारले रु. ८ अर्ब ५० करोडको आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको थियो ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

२५. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनासम्ममा नेपालको बाह्य क्षेत्रको स्थितिमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा उल्लेख्य सुधार आएको छ । अघिल्लो वर्षको तुलनामा खासगरी ट्रान्सफर आएमा भएको उल्लेख्य वृद्धि एवम् खातामा आएको सुधारका कारण चालू खाता यस अवधिमा रु. ३७ अर्ब ५१ करोड बचतमा रहन गएको छ । अघिल्लो वर्ष चालू खाता रु. ८ अर्ब ७८ करोडले नकारात्मक थियो । चालू खाताको बचतसँगै वित्तीय खातामा

पनि केही सुधार भएका कारण यस वर्ष इतिहासकै उच्च शोधनान्तर बचत हुन पुगेको छ ।

२६. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ की आठ महिनासम्ममा कूल वस्तु निर्यातमा १४.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४८ अर्ब ५६ करोड रहन गएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो निर्यात ५.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । कुल वस्तु निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात अघिल्लो आठ महिनामा १०.१ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १४.५ प्रतिशतले बढेको छ । त्यस्तै अन्य मुलुकतर्फको निर्यात अघिल्लो वर्ष १.७ प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा १३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । भारततर्फ मुख्यतया लत्ताकपडा, पोलिष्टर धागो, जी.आई. पाइप, ढुङ्गा तथा बालुवा र अलैची लगायतका वस्तुहरूको निर्यातमा वृद्धि भएका कारण त्यसतर्फको निर्यातमा वृद्धि हुन गएको हो भने अन्य मुलुकतर्फ विशेषगरी ऊनी गलैचा, तयारी पोशाक, पश्मिना, नेपाली कागज र सोबाट निर्मित वस्तुहरू तथा छाला लगायतका वस्तुहरूको निर्यातमा आएको वृद्धिको कारण त्यसतर्फको निर्यातमा वृद्धि हुन गएको हो ।
२७. अघिल्लो वर्षको आठ महिनासम्ममा १.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको कुल वस्तु आयात आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को सोही अवधिमा १६.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २९५ अर्ब २४ करोड पुगेको छ । कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयात अघिल्लो वर्षको आठ महिनाको २४.७ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १२.० प्रतिशतले बढेको छ । त्यसैगरी अन्य मुलुकबाट भएको आयात अघिल्लो वर्ष २७.२ प्रतिशतले घटेकोमा समीक्षा अवधिमा २६.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । भारतबाट मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थ, कोइला, रासायनिक मल, तयारी पोशाक, कृषि उपकरण र पार्ट्स लगायतका सामानहरूको आयातमा वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकबाट विशेष गरी सुन, भटमासको कच्चा तेल, चाँदी, खाने तेल र अन्य मेशिनरी तथा पार्ट्स लगायतका वस्तुहरूको आयातमा वृद्धि भएको छ ।
२८. समीक्षा अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा १७.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २४६ अर्ब ६८ करोड

- पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा ०.३ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । कुल वस्तु व्यापार घाटामध्ये भारतसँगको व्यापार घाटा अधिल्लो वर्ष २८.२ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ११.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यस्तै अधिल्लो वर्ष ३०.९ प्रतिशतले घटेको अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटा समीक्षा अवधिमा २८.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
२९. वस्तु आयातमा आएको वृद्धिको कारण चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनामा वस्तु निर्यात-आयात अनुपात १६.४ प्रतिशत मात्र रहेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात १६.८ प्रतिशत रहेको थियो । वस्तु निर्यातको वृद्धि कम रहनुका साथै सेवा क्षेत्रको विस्तारका लागि समेत वस्तु आयात बढ्ने हुँदा यस्तो अनुपात न्यून रहेको हो ।
३०. समीक्षा अवधिमा मुलुकको समग्र शोधनान्तर स्थिति हालसम्मकै उच्च रु. ७९ अर्ब ९० करोडले बचतमा रहेको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ११ अर्ब २९ करोडले शोधनान्तर घाटामा रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनामा चालू खाता रु. ३७ अर्ब ५१ करोडले बचतमा रहेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा चालू खाता रु. ८ अर्ब ७९ करोडले घाटामा रहेको थियो । खासगरी विप्रेषण आय र अनुदानमा भएको उल्लेख्य वृद्धि एवम् सेवा भुक्तानीमा भएको उल्लेख्य सुधारका कारण चालू खाता उच्च बचतमा रहन गएको हो । विगत वर्षहरूमा सेवा आयभन्दा खर्च बढी हुने गरेकोमा समीक्षा अवधिमा सेवा खातामा रु. ११ अर्ब ७ करोड बचत हुन सकेको छ । खासगरी शिक्षामा हुने विदेशी मुद्रा भुक्तानी रु. ४ अर्बले घटेको छ ।
३१. समीक्षा अवधिमा खुद ट्रान्सफर आय अधिल्लो वर्षको १२.८ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा २९.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २५६ अर्ब ८८ करोड पुगेको छ । ट्रान्सफर अन्तर्गत विप्रेषण आप्रवाह अधिल्लो वर्षको १२.३ प्रतिशतको वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ३४.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २१७ अर्ब ७७ करोड पुगेको छ ।

वित्तीय खातातर्फ समीक्षा अवधिमा रु. ७ अर्ब ६४ करोडको सरकारी ऋण प्राप्त भएको छ भने रु. ७ अर्ब ६ करोड बराबरको साँवा भुक्तानी भएको छ । त्यस्तै समीक्षा अवधिमा मुद्रा तथा निक्षेप दायित्व रु. ३ अर्ब १० करोडले बढेको छ ।

३२. २०६८ फागुन मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०६८ असार मसान्तको तुलनामा ३५.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३६८ अर्ब १० करोड पुगेको छ । २०६७ फागुन मसान्तमा यस्तो सञ्चिति ४.२ प्रतिशतले घटेको थियो । यसमध्ये परिवर्त्य विदेशी मुद्रातर्फको सञ्चिति २०६८ असारदेखि फागुन मसान्तसम्ममा १४.५ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर ३ अर्ब ५६ करोड पुगेको छ भने अपरिवर्त्यतर्फको सञ्चिति ४६.८ प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तरले १०.१ महिनाको वस्तु आयात र ९.० महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने देखिन्छ ।

मौद्रिक स्थिति

३३. विगतको मौद्रिक सर्वेक्षणमा नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकहरूको वासलातलाई मात्र समावेश गर्ने गरिएकोमा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कारोबारमा भएको वृद्धि र त्यसको मौद्रिक चरित्रलाई ध्यानमा राखी २०६८ कात्तिक महिनादेखि मौद्रिक सर्वेक्षणको दायरामा विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूसमेत समावेश भएको विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण प्रकाशनमा ल्याउन थालिएको छ ।
३४. विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण अनुसार आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय १२.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त मुद्राप्रदाय ५.३ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । गत वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा वित्तीय क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा उच्च वृद्धि भएको हुँदा यस्तो मुद्रा प्रदायको विस्तार भएको हो । सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय भे आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनासम्ममा ६.४ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको

छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६८ फागुन मसान्तमा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १९.७ प्रतिशतले र सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय १५.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

३५. समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन नाफा नोक्सान समायोजित) रु. ७९ अर्ब ९० करोड (३७.० प्रतिशत) ले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सम्पत्ति रु. ११ अर्ब २९ करोड (५.३ प्रतिशत) ले घटेको थियो । यस अवधिमा विप्रेषण आप्रवाहका साथै सेवा आयमा उल्लेख्य वृद्धि भई चालू खाता बचतमा रहनुको साथै वित्तीय खातामा समेत सुधार भएकोले भुक्तानी सन्तुलन सुदृढ भई मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा उच्च वृद्धि आएको हो ।

३६. आर्थिक वर्ष २०६८ ६९ की आठ महिनासम्ममा कुल आन्तरिक कर्जा ३.४ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त कर्जा ७.३ प्रतिशतले बढेको थियो । त्यसैगरी कुल आन्तरिक कर्जामा महत्त्वपूर्ण स्थान ओगट्ने निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा गत आर्थिक वर्षको आठ महिनासम्ममा १२.६ प्रतिशतले विस्तार भएकोमा समीक्षा अवधिमा ७.१ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । अनुत्पादक क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जालाई नियन्त्रण गर्न गत वर्षदेखि गरिएको नीतिगत प्रयासको निरन्तरता र उत्पादन क्षेत्रमा अपृक्षित रूपमा लगानी अभिवृद्धि हुन नसकेको अवस्थाका कारण समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रको कर्जा विस्तारमा कमी आएको हो ।

३७. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनी) को निक्षेप परिचालन ११.४ प्रतिशत (रु. ९४ अर्ब ७ करोड) ले वृद्धि भई २०६८ फागुन मसान्तमा रु. ९१७ अर्ब ३० करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप परिचालन ६.१ प्रतिशत (रु. ४४ अर्ब ६५ करोड) ले मात्र बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप परिचालन १३.६ प्रतिशतले र विकास बैंकहरूको निक्षेप परिचालन ६.८ प्रतिशतले बढेको छ भने

वित्त कम्पनीहरूको निक्षेपमा वृद्धि हुन सकेको छैन । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप परिचालनको वृद्धिदर क्रमशः २.१ प्रतिशत, १५.१ प्रतिशत र ११.२ प्रतिशत रहेको थियो ।

३८. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा लगानी ८.६ प्रतिशत (रु. ७३ अर्ब २६ करोड) ले विस्तार भई २०६८ फागुन मसान्तमा रु. ९२८ अर्ब १३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा तथा लगानी १०.७ प्रतिशत (रु. ७९ अर्ब ६५ करोड) ले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक र विकास बैंकहरूको कर्जा तथा लगानी क्रमशः ११.१ प्रतिशत र ३.६ प्रतिशतले बढेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा लगानी १.० प्रतिशतले घटेको छ ।

३९. यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था बाहेकका अन्य सम्भौतामूलक बचत परिचालन गर्ने वित्तीय संस्थाहरू कर्मचारी सञ्चय कोष, नागरिक लगानी कोष र वीमा कम्पनीहरूको समेत वित्तीय साधन र स्रोत परिचालनमा विस्तार आएको छ । २०६८ पुस मसान्तसम्ममा कर्मचारी सञ्चय कोषले रु. ११७ अर्ब २२ करोड, नागरिक लगानी कोषले रु. २८ अर्ब ५७ करोड र वीमा कम्पनीहरूले रु. ६७ अर्ब १८ करोडको स्रोत परिचालन गरेका छन् । साथै, २०६८ चैत मसान्तसम्ममा ८ जीवन वीमा कम्पनी, १६ निर्जीवन वीमा कम्पनी र १ संयुक्त वीमा कम्पनी गरी जम्मा २५ वटा वीमा कम्पनीहरू कार्यरत रहेका छन् ।

शेयर बजार

४०. शेयर बजारको प्रवृत्ति मापन गर्ने नेप्से परिसूचकमा समीक्षा अवधिमा सुधार हुन सकेन । नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा १८.३ प्रतिशतले ह्रास आई २०६८ फागुन मसान्तमा ३१३.९२ विन्दुमा पुगेको छ । सो सूचकाङ्क अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा पनि २१.० प्रतिशतले ह्रास आई २०६७ फागुन मसान्तमा ३८४.१७ विन्दुमा कायम रहेको थियो । लगानीकर्ताहरूको आत्मविश्वास

सुदृढ हुन नसकेको र बजारमा शेयरको आपूर्ति बढेकोले समेत शेयरको मूल्यमा गिरावट आउने क्रम नरोकिएको हो ।

४१. धितोपत्रको बजार पूँजीकरण वार्षिक विन्दुगत आधारमा १३.० प्रतिशतले ह्रास आई २०६८ फागुन मसान्तमा रु. २९३ अर्ब ५५ करोड कायम भएको छ । २०६८ फागुन मसान्तमा कायम रहेको बजार पूँजीकरणको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात २१.४ प्रतिशत रहेको छ । २०६७ फागुन मसान्तमा यस्तो अनुपात २८.८ प्रतिशत रहेको थियो ।
४२. बजार पूँजीकरणका आधारमा धितोपत्र बजारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सबैभन्दा बढी हिस्सा रहेको छ । २०६८ फागुन मसान्तमा कायम बजार पूँजीकरणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अंश ६५.९ प्रतिशत रहेको छ भने उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रको ४.० प्रतिशत, होटलहरूको १.९ प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूको ०.४ प्रतिशत, जलविद्युत् क्षेत्रको ४.८ प्रतिशत र अन्यको २३.० प्रतिशत रहेको छ ।
४३. नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत भएका कम्पनीहरूको सङ्ख्या २०६७ फागुन मसान्तसम्ममा २०२ रहेकोमा २०६८ फागुन मसान्तसम्ममा २१४ पुगेको छ । २०६८ फागुन मसान्तसम्म सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १८२ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था (वीमा कम्पनीसमेत) रहेका छन् भने १८ वटा उत्पादन र प्रशोधन उद्योग, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक संस्था, ४ वटा जलविद्युत् कम्पनी र २ वटा अन्य समूहका रहेका छन् ।

मौद्रिक तथा तरलता व्यवस्थापन

४४. मौद्रिक व्यवस्थापनमा खुला बजार कारोबार एक प्रमुख उपायको रूपमा रहँदै आएको छ । यस अर्न्तगत आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को नौ महिनासम्ममा रु. ७ अर्ब ६६ करोड बराबरको खुद तरलता प्रशोचन भएको छ । समीक्षा वर्षको नौ महिनासम्म बिक्री बोलकबोलबाट रु. ८ अर्ब ४० करोडले तरलता प्रशोचन भएकोमा रिपो बोलकबोलबाट रु. ७४ करोडको तरलता प्रवाह

गरिएको छ । वाणिज्य बैंकको दैनिक निक्षेप, कर्जा तथा नगद मौज्जात, अन्तर-बैंक ब्याजदर र ट्रेजरी विल्सको प्राथमिक सञ्चालन हुँदै आएको छ ।

४५. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को नौ महिनामा नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर २ अर्ब ३१ करोड खुद खरिद गरी रु. १८१ अर्ब ८८ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ७२ करोड खुद खरिद गरी रु. १२४ अर्ब ८७ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरिएको थियो ।
४६. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को नौ महिनामा अमेरिकी डलर २ अर्ब १४ करोड बिक्री गरी रु. १६८ अर्ब ३४ करोड बराबरको भारतीय रुपैयाँ खरिद भएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ९० करोड बिक्री गरी रु. १३८ अर्ब ४ करोड बराबरको भारतीय रुपैयाँ खरिद भएको थियो । अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा नेपाल आयल निगमले भारतीय आयल खरिद गर्न अमेरिकी डलरको बिक्री बढेको हो । विदेशी विनिमय हस्तक्षेपमार्फत अर्थतन्त्रमा प्रवाह भएको तरलताभन्दा भारतीय अपैयाँ बिक्री मार्फत प्रशोचित तरलता न्यून रहेकोले विदेशी विनिमय खरिद बिक्री प्रक्रियामार्फत खुद तरलता प्रवाह भएको छ ।
४७. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को नौ महिनाको अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले उपयोग गरेको स्थायी तरलता सुविधा रु. ४ अर्ब ३७ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यी संस्थाहरूले कुल रु. १७१ अर्ब ६७ करोड बराबरको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका थिए । त्यस्तै, समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबार कुल रु. १४५ अर्ब ५५ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यस्तो कारोबार रकम रु. २७१ अर्ब ६९ करोड रहेको थियो ।
४८. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिमा निर्यात कर्जा, साना तथा घरेलु उद्योगको लागि प्रवाह हुने कर्जा, वैदेशिक रोजगारीको लागि तोकिएका

व्यक्तिहरूलाई प्रवाह हुने कर्जा र रुग्ण उद्योगको लागि प्रवाह भएको कर्जामा दिइने पुनर्कर्जादर १.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । यस्तो कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ऋणीबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याजदर असुल गर्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसैगरी उत्पादनमूलक क्षेत्रमा प्रवाह गरिएको असल कर्जाको धितोमा प्रदान गरिने पुनर्कर्जादरलाई ७ प्रतिशत कायम गरी सम्बन्धित ऋणीबाट १० प्रतिशतभन्दा बढी लिन नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । यस सुविधा अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले २०६८ चैत मसान्तसम्म रु. ८६ करोड ८६ लाख उपयोग गरेका छन् । त्यसैगरी समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जलविद्युत् आयोजनाको लागि रु. ९१ करोड १६ लाख पुनर्कर्जा उपयोग गरेका छन् । महिलाहरूलाई लघु व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रवाह भएको रु. ३ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्गमा गणना गर्न सक्ने व्यवस्था गरी उक्त कर्जामा पुनर्कर्जा सुविधासमेत उपलब्ध गराउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

४९. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को नवौँ महिनामा अल्पकालीन बजार ब्याजदरहरू घटेका छन् । २०६८ चैत मसान्तमा ९१-दिने ट्रेजरी बिल्सको मासिक भारित औसत ब्याजदर १.०९ प्रतिशत रह्यो । अघिल्लो वर्षको यसै महिनामा सो ऋणपत्रको मासिक भारित औसत ब्याजदर ९.०६ प्रतिशत रहेको थियो । अघिल्लो वर्षको चैत महिनामा भारित औसत मासिक अन्तर-बैंक ब्याजदर ९.५४ प्रतिशत रहेकोमा २०६८ चैत महिनामा ०.६९ प्रतिशत रहेको छ ।

५०. अल्पकालीन ब्याजदरमा भएको सुधारसँगै दीर्घकालीन ब्याजदरमा समेत क्रमशः सुधार हुँदै जाने अपेक्षा गरिएको छ । खासगरी लामो अवधिको निक्षेपको ब्याजदर घट्ने क्रमले कर्जाको ब्याजदर घटाउन उपर्युक्त वातावरण बनेको छ । मुद्रास्फीति दरमा आएको सुधारले पनि यसमा सघाउ पुगेको छ ।

लघुवित्त तथा ग्रामीण वित्तीय सेवा

५१. लघुवित्तीय संस्थाहरूमध्ये २०६७ चैत १ गतेदेखि

२०६८ फागुन मसान्तसम्म ३८ वटा संस्थाहरूको निरीक्षणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ । सहकारी विभागको अनुरोधमा सहकारी ऐन अन्तर्गत दर्ता भएका ठूला बचत तथा ऋण सहकारी बैंकबाट जनशक्ति तथा प्राविधिक सहयोग पुऱ्याइएको छ ।

५२. २०४७ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम उपयोग गरी लक्षित वर्गको आर्थिक एवम् सामाजिक विकास गर्न थोक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । नेपाल सरकारबाट उक्त कोषमा हालसम्म जम्मा रु. १९ करोड र नेपाल राष्ट्र बैंकबाट कुल रु. २५ करोड ३४ लाख प्राप्त भई हाल कोषको कुल पूँजी रु. ४४ करोड ३४ लाख रहेको छ । उक्त कोषबाट २०६८ साल पुस मसान्तसम्ममा ५३ वटा गैरसरकारी संस्था र ४९५ वटा सहकारी संस्था गरी कुल ५४८ संस्थाहरूलाई रु. ६४ करोड ७५ लाख कर्जा प्रवाह भएकोमा उक्त कर्जामध्ये रु. ३३ करोड २९ लाख असुली भएको छ भने रु. ३१ करोड ४६ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ । कोषको कर्जा असुली दर करिब ९३ प्रतिशत रहेको छ । कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैरसरकारी संस्थाले २७ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ५३ जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन् । यसरी कोषबाट कर्जा लिई २०६८ पुस मसान्तसम्ममा ५७ जिल्लाका २९,८३४ घर परिवारले विभिन्न आय तथा स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेका छन् ।

५३. आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू खासगरी चिया, अलैंची, कोल्डस्टोरका लागि आवश्यक पर्ने पूँजीको व्यवस्था गर्न कृषि विकास बैंक र लघुवित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाई कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्थासमेत गरिएको छ । यस अन्तर्गत विभिन्न संस्थाहरूलाई दीर्घकालीन कर्जा प्रवाह भएकोमा २०६८ पुससम्ममा पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लि., साना किसान विकास बैंक र कृषि विकास बैंक गरी तीन संस्थामा रु. ११ करोड ६७ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ ।

५४. लघुवित्त संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यका लागि Second Tier Institution को रूपमा लघुवित्त प्राधिकरणको स्थापना गर्ने प्रयोजनका लागि लघुवित्त प्राधिकरण ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकारमा पठाइसकिएकोमा उक्त मस्यौदा उपर थप छलफल गरी अन्तिम रूप दिने कार्यसमेत भइसकेको छ ।
५५. नेपाल राष्ट्र बैंक, लघुवित्त प्रवर्द्धन तथा सुपरिवेक्षण विभागद्वारा सञ्चालित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई समेत समावेश गरी राष्ट्रिय लघुवित्त विकास कोषको स्थापना गर्न राष्ट्रिय लघुवित्त विकास कोष ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकारमा पठाइएकोमा उक्त मस्यौदा उपर थप छलफल गरी अन्तिम रूप दिने कार्यसमेत भइसकेको छ ।
५६. मुलुकका गरीब तथा विपन्न समुदायमा लघुवित्त सेवाको पहुँचमा थप अभिवृद्धि गर्ने अभिप्रायले UNDP र UNCDF को प्राविधिक तथा अनुदान सहयोगमा Enhancing Access to Financial Services आयोजना सञ्चालनमा रहेको छ । आयोजनाले गरिबी निवारणमा सहयोगी लघुवित्त सेवा प्रदायक संस्थाहरूमध्ये १० वटा रणनीतिक सभफेदार संस्था र ८ वटा नवीन सेवाप्रदायक साभफेदार संस्था छनौट गरी आफ्नो कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ ।
५७. एशियाली विकास बैंकको सहयोगमा Improving Access to Financial Sector Development Program को Project Preparatory Technical Assistance परियोजना २०११ अक्टोबर १० बाट शुरू भई सञ्चालनमा रहेको छ । परियोजनाले वर्तमान राष्ट्रिय लघुवित्त नीति तथा विपन्न वर्ग कर्जा कार्यक्रमको समीक्षा, थोक कर्जा प्रदायक संस्थाहरूको छनौट एवम् मूल्याङ्कन, लघुवित्त संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धिको आवश्यकताको पहिचान, लघुवित्त तालिम केन्द्रको स्थापना, लघुवित्त संस्थाहरूको व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको मूल्याङ्कन र समाजका महिला तथा अल्पसङ्ख्यक जनसमुदायको वित्तीय सेवामा पहुँच अभिवृद्धिजस्ता विषयहरूमा कार्य

गर्दै आएको छ ।

५८. एशियाली विकास बैंकको अनुदान सहयोगमा सुदूर-पश्चिमाञ्चलका ५ र मध्य-पश्चिमाञ्चलका ५ गरी १० जिल्लाका साना तथा मझौला कृषकहरूको आयस्तर वृद्धि गर्ने अभिप्रायले साना तथा मझौला आयस्तर वृद्धि आयोजना (Raising Incomes of Small and Medium Farmers Project) स्थापना भई सञ्चालनको क्रममा रहेको छ । नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयद्वारा कार्यान्वयन नेपाल राष्ट्र बैंकबाट हुने व्यवस्था रहेको छ । आयोजनाको कार्यान्वयनबाट उच्च मूल्यका कृषि उत्पादनको लागि प्राविधिक सहयोग, शीत भण्डारण, बजार व्यवस्थापन तथा आपूर्ति सञ्जाल आदि मार्फत वित्तीय समावेशीकरणलाई टेवा पुऱ्याउने र सो कार्यका लागि अनुदान सहयोग वितरण गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

५९. नेपाल राष्ट्र बैंक मनिचेञ्जर विनियमावली, २०६७, नेपाल राष्ट्र बैंक विप्रेषण विनियमावली, २०६७ र नेपाल राष्ट्र बैंक विदेशी विनिमय कारोबार इजाजतपत्र तथा निरीक्षण विनियमावली, २०६७ मा संशोधन गरिएको छ, साथै स्थलगत तथा गैर-स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण निरीक्षण निर्देशिका लागू हुने क्रममा रहेको छ । विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने इजाजत प्राप्त ३०० वटा निकायहरूमा स्थलगत तथा गैर-स्थलगत निरीक्षण गर्ने कार्यक्रम रहेकोमा २०६८ फागुन मसान्तसम्म २०४ वटा संस्थाहरूकी विशेष तथा नियमित निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।
६०. निर्यातमा अभिवृद्धि गरी व्यापार घाटा कम गर्दै शोधनान्तर स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) बाट जारी निर्यातमा नगद प्रोत्साहनसम्बन्धी कार्यविधि, २०६८ मा उल्लेख भएका प्रावधानहरू कार्यान्वयन गर्ने गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ । साथै, सुन आयात तथा बिक्री वितरणलाई व्यवस्थित गर्नका लागि “सुन आयात तथा बिक्री वितरण कार्यविधि, २०६८” मा विद्यमान रहेको दैनिक १५ किलोग्राम

- आयात गर्न सकिने सुनको परिमाणलाई वृद्धि गरी २०६९ असार मसान्तसम्मको लागि दैनिक २० किलोग्राम कायम गरिएको छ ।
६१. विप्रेषणसम्बन्धी कार्य गर्ने फर्म तथा कम्पनीको सङ्ख्या गत आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा ५२ रहेकोमा २०६८ फागुन मसान्तसम्म ५ वटा थप तथा १ वटा वन्द भई उक्त सङ्ख्या ५६ रहेको छ । गत आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा इजाजत प्राप्त मनिचेञ्जर फर्म कम्पनीको सङ्ख्या काठमाडौं उपत्यकामा २३७ रहेकोमा २०६८ फागुन मसान्तसम्म १ थप र ५ वटा सस्थाको इजाजत रद्द भई त्यस्ता फर्म कम्पनीको सङ्ख्या २३३ कायम रहेको छ ।
६२. २०६८ फागुन मसान्तसम्म विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न स्वीकृति लिएका फर्म कम्पनीहरूमा होटेलतर्फ २९१, ट्रेकिङ्गतर्फ १२०८, ट्राभल एजेन्सीतर्फ १४६४, विदेशी एयर लाइन्सका जि.एस.ए./पि.एस.ए. तर्फ ५२, कार्गो कुरिएरतर्फ २९८, विभिन्न संघ संस्थातर्फ ६७ र स्वदेशी तथा विदेशी हवाई सेवातर्फ ३४ वटा गरी कुल सङ्ख्या ३,४१४ वटा रहेका छन् ।
६३. जलविद्युत उत्पादन तथा प्रसारणसँग सम्बन्धित आयोजना परियोजना एवम् जलविद्युत उत्पादन गरी खपत गर्ने र आफूलाई बढी भएको जलविद्युत बिक्री वितरण गर्ने फर्म/कम्पनी/उद्योग व्यवसायहरूलाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा ऋण प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी प्रचलित कानून बमोजिम नेपालमा दर्ता भई नेपालमा विद्युत् उत्पादन तथा प्रसारण लाईन निर्माण गर्न इजाजतपत्र पाएका कम्पनीहरूले कुनै निश्चित परियोजनाको लागि यस बैंकसँग पूर्व स्वीकृति लिई कुनै पनि मर्चेण्ट बैकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति पाएका 'क' वर्ग र राष्ट्रिय स्तरका 'ख' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सहायक कम्पनी मार्फत परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा ऋणपत्र जारी गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
६४. राहदानी सटही सुविधा बापत एकपटकमा अधिकतम अमेरिकी डलर २,५००/- सम्म र एक आर्थिक वर्षमा अधिकतम अमेरिकी डलर ५,०००/- सम्मकी सटही सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
६५. इजाजतपत्र प्राप्त गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्था लगायत प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कम्पनी, सङ्गठित सांघ, संस्था, निकाय वा फर्म र नेपाली नागरिकहरूलाई विदेशस्थित बैंकमा एजेन्सी खाता (Nostro Account) खोल्न स्वीकृति प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
६६. नेपाली नागरिकहरूले आफ्नो पहिचान खुल्ने प्रमाण सहित नगद परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटहीको लागि अनुरोध गरेमा प्रचलित विनिमय दरमा एकपटकमा अमेरिकी डलर १,०००/- वा सो बराबर हुने अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्रा मात्र सटही गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
६७. आ-आफ्ना मुलुकका सम्बन्धित निकायहरूसँग इजाजतपत्र प्राप्त गरेका भुटानस्थित बैंक तथा वित्तीय संस्था र नेपालस्थित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले एक-अर्को मुलुकमासमेत प्रयोग गर्न सकिने गरी जारी गरेको कार्डहरूबाट ATM तथा POS मार्फत भुटान र नेपालबीच हुने कारोबार हरूको हिसाब मिलान भारतीय रुपैयाँमा समेत गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
६८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सङ्ख्या १६० पुर्याइएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार

६९. नेपाल राष्ट्र बैंकले गत केही समय यता वित्तीय प्रणालीमा देखिएका समस्या समाधान गर्दै समग्र वित्तीय स्थायित्व हासिल गर्न र वित्तीय सेवामा सर्वसाधारणको पहुँच अभिवृद्धि गर्न (क) बैंक इजाजत नीतिमा परिवर्तन, (ख) वित्तीय संस्थाहरूको सुदृढीकरणका लागि निर्देशन, (ग) वित्तीय संस्थाहरू गाभ्ने/गाभिने कार्यलाई प्रोत्साहन, (घ) लघुवित्तीय सेवाको विस्तार र वित्तीय सेवा नपुगेका भौगोलिक तथा उत्पादन क्षेत्रमा सेवाको सुनिश्चितता, (ङ) निक्षेप सुरक्षण, (च) बैंकहरूको पूँजीकरण, (छ) सुशासन र दण्डहीनताको अन्त्य, (ज) वित्तीय संस्थाहरूको

- सुपरिवेक्षणमा सुधार र विस्तार तथा (भ) वित्तीय क्षेत्रको जोखिम न्यूनीकरणका कदमहरू अघि वढाएको छ ।
७०. नेपाल सरकार, विश्व बैंक र वेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (Department for International Development) को ऋण तथा अनुदान सहयोगमा ३० अप्रिल २००३ मा शुरू भएको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको अवधि ३१ डिसेम्बर २०११ मा समाप्त भएको छ । यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनबाट मुलुकको वित्तीय क्षेत्रलाई स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, कुशल तथा व्यावसायिक बनाई आर्थिक विकासको लागि पर्याप्त योगदान दिन योग्य बनाउने लक्ष्य लिइएको थियो । यस कार्यक्रम अन्तर्गत मुख्यतया नेपाल राष्ट्र बैंकको Re-engineering, नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को पुनर्संरचना र समग्र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने गरी ३ वटा कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका थिए ।
७१. नेपाल राष्ट्र बैंकको Re-engineering तर्फ मानव संसाधनको विकास, नियमन व्यवस्था र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रणालीको सुदृढीकरण, साङ्गठनिक पुनर्संरचना एवम् अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप लेखा प्रणालीको अवलम्बन गर्ने आदि कार्यहरू सम्पन्न भएका छन् ।
७२. वित्तीय सुधार कार्यक्रमको शुरुआतमा नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. मा ६० प्रतिशतसम्मको हाराहारीमा कायम रहेको निष्क्रिय कर्जाको अनुपातमा सुधार आई २०६८ पुस मसान्तमा यस्तो अनुपात नेपाल बैंक लि. को ७.९ प्रतिशत र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को १०.९ प्रतिशतमा सीमित भएको छ । यसैगरी उच्च स्तरमा रहेको ऋणात्मक खुद सम्पत्तिमा सुधार आई क्रमशः रु. ४.२४ र रु. ८.७५ अर्बमा भरेको छ भने कर्मचारी सङ्ख्यामा कमी आई क्रमशः २,३४२ र २,५५५ जनामा सीमित रहेको छ, साथै दुवै बैंकहरूले सबैजसो शाखाहरूलाई कम्प्युटराइज्ड गरी Any Branch Banking Services (ABBS) सेवासमेत सञ्चालन गरेका छन् ।
७३. नेपाल बैंक लि. को पुनर्संरचना गर्ने प्रमुख उद्देश्यसहित उक्त बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (ग) को उपदफा (१) को खण्ड (ण) अनुसार यस बैंकको नियन्त्रणमा लिइएको छ भने त्यस्तो नियन्त्रणको अवधि २०६९ चैतसम्म कायम गरिएको छ । उक्त बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोष सुधार गर्ने सम्बन्धमा पेश हुन आएको पूँजी योजना तथा कार्यान्वयन तालिकालाई स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्न निर्देशन दिनुका साथै बैंकको व्यवस्थापन समितिसमेत पुनर्गठन गरिएको छ । अर्को व्यवस्था नभएसम्म यस बैंकबाट नै निरन्तरता दिइएको छ ।
७४. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को पुनर्संरचना गर्ने प्रमुख उद्देश्य सहित नियुक्त गरिएका परामर्शदाताहरूको करार अवधि ३१ मार्च २०११ मा समाप्त भएकोले उक्त बैंकमा नयाँ कार्यकारी प्रमुख नियुक्त गरी जिम्मेवारी सुम्पनुका साथै ऋणात्मक पूँजीकोष सुधारको लागि पूँजी योजना तयार भई छलफलको क्रममा रहेको छ ।
७५. पुनर्संरचनाको क्रममा रहेका यी दुवै बैंकहरूको हालसम्मको प्रगतिलाई समग्रमा समीक्षा गदा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि खुद मुनाफा आर्जन गरेको, निष्क्रिय कर्जा अनुपातमा सुधार आएको, ऋणात्मक पूँजीकोषलाई घटाउँदै लगेको, बैंकलाई स्थिरता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्थापन समूहले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका विभिन्न निर्देशिका, नीति, नियमहरू तयार गरी लागू गरेको र बैंकभित्र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा स्वीकार्य व्यवस्था तथा शैलीहरू तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन गरिरहेको तथ्यका आधारमा हालसम्मको प्रगतिलाई सन्तोषजनक रूपमा लिन सकिन्छ ।
७६. समग्र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धितर्फ यस बैंकका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई वैदेशिक तालिम, ऋण असुली न्यायाधिकरणको यान्त्रिकीकरणको साथै कर्मचारीहरूको तालिम तथा अध्ययन अवलोकन भ्रमण र आर्थिक क्षेत्रका पत्रकारहरूको लागि आर्थिक पत्रकारितासम्बन्धी वैदेशिक तालिम कार्यक्रमहरूसमेत सञ्चालन गरिएका छन् ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन सम्बन्धमा गरिएको व्यवस्था

७७. यस वर्ष एउटा नयाँ वाणिज्य बैंकलाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजत प्रदान गरिएको र एउटा विकास बैंक स्तरोन्नति भएको कारण वाणिज्य बैंकहरूको कुल सङ्ख्या ३२ पुगेको छ। विकास बैंकहरूतर्फ यस अवधिमा दुईवटा नयाँ विकास बैंकलाई वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको र एउटा विकास बैंक स्तरोन्नति भएको कारण विकास बैंकहरूको सङ्ख्या २०६८ फागुन मसान्तमा ८८ पुगेको छ। वित्त कम्पनीतर्फ २ वटा नयाँ वित्त कम्पनीहरू थपिएको र ३ वटा वित्त कम्पनी विकास बैंकसँग गाभिन गएको कारण वित्त कम्पनीहरूको सङ्ख्या ७८ मा सीमित हुन पुगेको छ। त्यसैगरी २०६८ फागुन मसान्तसम्ममा 'घ' वर्गका लघुवित्त संस्थाहरूको सङ्ख्या २३ पुगेको छ। साथै, २०६७ चैतमा वाणिज्य बैंकका शाखाहरूको सङ्ख्या १०६३ रहेकोमा २०६८ फागुन मसान्तसम्ममा यो सङ्ख्यामा उल्लेखनीय वृद्धि भई १३०० पुगेको छ भने विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको शाखा सङ्ख्या क्रमशः ६२९ र ३३६ समेत गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल शाखा सङ्ख्या २२६५ पुगेको छ। यसबाट प्रति बैंक तथा वित्तीय संस्था (लघुवित्त विकास बैंकबाहेक) को शाखाले औसतमा ११७६३ जनालाई सेवा प्रदान गरेको देखिन्छ।

७८. वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रको लागि तत्कालीन नीतिगत व्यवस्था अन्तर्गत आवेदन पेश भएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमध्ये समीक्षा अवधिमा 'क' वर्गमा सेन्चुरी कर्मसंयल बैंक लि., 'ख' वर्गमा एकता विकास बैंक लि. र कालिन्चोक डेभलपमेन्ट बैंक लि., 'ग' वर्गमा वैभव फाइनेन्स लि. र भक्तपुर फाइनेन्स लि. तथा 'घ' वर्गमा वोमी माइक्रोफाइनेन्स वित्तीय संस्था लि. र लक्ष्मी लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. गरी जम्मा ७ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ। यसैगरी समीक्षा अवधिमा सानिमा विकास बैंक लि.लाई 'क' वर्गको बैंकमा स्तरोन्नति

हुन स्वीकृति प्रदान भई सोही अनुअप उक्त बैंकले वित्तीय कारोबारसमेत शुरू गरिसकेको छ।

७९. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त 'ग' वर्गका श्री नमस्ते वित्तीय संस्था लि. (दाङ्ग, घोराही) र मल्टीपर्पस फाइनेन्स कम्पनी लि. (राजविराज, सप्तरी) लाई क्रमशः ३ जिल्ला र राष्ट्रियस्तरको कार्यक्षेत्र सङ्कुचन गरी १ जिल्लामा सीमित हुन स्वीकृति प्रदान गरिएको छ। वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ अनुसार यस बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्न अनुमतिपत्र प्राप्त ४५ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरूमध्ये समीक्षा अवधिमा यस बैंकको निर्देशनको पालना नगरेका कारण ८ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरूको अनुमतिपत्र रद्द गरिएको छ।

८०. मुलुकको वित्तीय बजारको वर्तमान अवस्था तथा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्यात्मक उपस्थितिलाई दृष्टिगत गर्दै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गरी समग्र वित्तीय प्रणालीको सवलता स्थायित्व र यसप्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता कायम गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एकआपसमा गाभ्ने/गाभिने प्रक्रियागत व्यवस्थालाई सरलीकरण गर्ने उद्देश्यले "बैंक तथा वित्तीय संस्था एकआपसमा गाभ्ने वा गाभिने सम्बन्धी विनियमावली, २०६८" लागू गरिएको छ। समीक्षा अवधिमा हिमचुली विकास बैंक लि. र वीरगन्ज फाइनेन्स लि., काष्ठमण्डप डेभलपमेन्ट बैंक लि. र शिखर फाइनेन्स लि. तथा विजनेस डेभलपमेन्ट बैंक लि. र युनिभर्सल फाइनेन्स लि. गरी जम्मा ३ जोडी वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभिसकेका छन् भने इन्फ्रास्ट्रक्चर डेभलपमेन्ट बैंक लि. र स्वस्तिक मर्चेन्ट फाइनेन्स लि.; अन्नपूर्ण विकास बैंक लि. र सूर्यदर्शन फाइनेन्स लि.; पशुपति डेभलपमेन्ट बैंक लि. र लर्ड बुद्ध फाइनेन्स लि.; माछापुच्छ्रे बैंक लि. र स्टेण्डर्ड फाइनेन्स लि.; भिवोर विकास बैंक लि. र भाजुरत्न फाइनेन्स एण्ड सेभिङ्स लि. तथा ग्लोवल बैंक लि. र आईएमई फाइनेन्स लि. एकआपसमा गाभ्ने/गाभिने स्वीकृतिको लागि पेश हुन आएका प्रस्तावहरू अनुसार आवश्यक

प्रक्रिया पूरा गरी एक आपसमा गाभन/गाभिनको लागि यस बैंकबाट सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ। त्यस्तै, ६ जोडी वित्तीय संस्थाहरूले एकआपसमा गाभन/गाभिन सैद्धान्तिक सहमतिको लागि संयुक्त निवेदन पेश गरेका छन् भने उल्लेख्य सङ्ख्यामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले उपर्युक्त सङ्ख्या खोजी मर्जरमा जान आ-आफ्नो साधारण सभामा विशेष प्रस्ताव पारित गरिसकेका छन्।

८१. तोकिएका दुर्गम जिल्लाहरूमा 'क' वर्गका वाणिज्य बैंक र राष्ट्रियस्तरका 'ख' वर्गका विकास बैंकले शाखा खोलेमा शून्य ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउने नीतिगत व्यवस्था बमोजिम समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. ८.५० करोड र विकास बैंकहरूलाई रु. ५.०० करोड गरी जम्मा रु. १३.५० करोड कर्जा प्रदान गरिएको छ।
८२. विश्व बैंकको First Initiative कार्यक्रम अन्तर्गत प्राप्त हुने अनुदान सहयोगमा विदेशी परामर्शदाताबाट Problem Bank Resolution Operational Manual and Toolkit मस्यौदा तयार पार्ने कार्यको थालनी गरिएको छ।
८३. व्यावसायिक प्रतिनिधिको सहायताले Point of Transaction Machine (POT)को माध्यमबाट देशका विभिन्न ग्रामीण क्षेत्रहरूमा शाखारहित बैंकिङ्ग सेवा सञ्चालनका लागि अनुमति माग गर्ने बैंकहरूको प्राविधिक तथा व्यावहारिक पक्षहरूकोसमेत मूल्याङ्कन गरेर एभरेष्ट बैंक लि., सिद्धार्थ बैंक लि., एनएमबी बैंक लि. र मेगा बैंक नेपाल लि. लाई ३८ स्थानमा शाखारहित बैंकिङ्ग सेवा सञ्चालनको अनुमति प्रदान गरिएको छ।
८४. बैंक तथा ऋणीवीचको कारोबारमा कुनै पनि पक्षलाई मर्का पर्न गएमा त्यस्तो मर्काको सुनुवाइको लागि यस बैंकका डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा गठन भएको गुनासो व्यवस्थापन समितिमा समीक्षा अवधिमा परेका ४३ वटा गुनासोहरूमध्ये ३२ वटा गुनासोको सुनुवाइ सम्पन्न भएको छ, साथै बैंकिङ्ग सेवा उपलब्धताबारे कुनै गुनासो भए सूचित गर्नका लागि यस बैंकको बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागा (टेलिफोन न.

४४११४०७) मा हट लाइनको व्यवस्था गरिएको छ।

८५. नेपाल सरकारद्वारा राहदानी जफत लगायतका कारवाहोमा परेका ३५५ जना खराब ऋणीहरूमध्ये समीक्षा अवधिमा १७ जना ऋणीहरू उपर गरिएको कारवाही फुकुवा गरिएको छ। नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्)को निर्णय बमोजिम गठित खराब (नियतवश) ऋणी कारवाही अनुगमन समितिले २०६८ फागुन मसान्तसम्ममा खराब नियतवस ऋण नतिने ऋणीहरूबाट बैंकहरूको करिब रु. २६ करोड ८२ लाख ऋण असुली गर्न सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गरेको छ।

पुनर्कर्जा

८६. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ४९ मा भएको व्यवस्था बमोजिम समीक्षा अवधिमा एउटा 'ख' वर्गको विकास बैंकलाई अन्तिम ऋणदाता सुविधा अन्तर्गत रु. ५० करोड कर्जा प्रदान भएकोमा सो कर्जा चुक्ता भइसकेको छ भने अन्तिम ऋणदाता सुविधासह नै तरलता व्यवस्थापनसम्बन्धी पुनर्कर्जा सुविधा अन्तर्गत ४ वटा 'ख' वर्गका र १५ वटा 'ग' वर्गका गरी जम्मा १९ वटा वित्तीय संस्थाहरूले रु. ६३.५७ करोड तरलता सुविधा प्राप्त गरी चुक्तासमेत गरिसकेका छन्। साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई असल कर्जाको धितोमा प्रदान गरिने पुनर्कर्जा सुविधा अन्तर्गत २०६७ चैतदेखि २०६८ फागुन मसान्तसम्ममा 'क' वर्गका दुईवटा बैंक र 'ग' वर्गको एउटा वित्त कम्पनीलाई गरी जम्मा रु. ८६.८६ करोड साधारण पुनर्कर्जा र ३ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मार्फत जलविद्युत् परियोजनाहरूको लागि रु. ८४.३० करोड पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएको छ।
८७. रुग्ण उद्योगको अभिलेख व्यवस्थापन, अनुगमन र समस्या समाधानमा सघाउ पुऱ्याउने प्रयोजनका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रुग्ण उद्योग हेर्ने छुट्टै डेस्क स्थापना गर्न निर्देशन जारी गरिएको छ भने यस बैंकको बैंक तथा वित्तीय संस्था नियम विभागमा समेत एउटा छुट्टै डेस्क स्थापना गरिएको छ। रुग्ण उद्योगको पुनरुत्थानको लागि

सहूलियत प्रदान गर्न यस बैंकद्वारा व्यवस्था गरिएको पुनर्कर्जाको उपयोग हुन नसकेको सम्बन्धमा पुनरावलोकनसमेत भइरहेको छ ।

नीतिगत व्यवस्था र निर्देशन

८८. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ४७ को उपदफा (१) को खण्ड (स) को प्रयोजनका लागि यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त 'क' वर्गका बैंकले सामूहिक लगानी कोष सञ्चालन गर्न सक्ने नीतिगत व्यवस्था कायम गरिएको छ । यसैगरी, यस बैंकबाट Fit & Proper Test मापन नभएको संस्थापकले चुक्ता पूँजीको दुई (२) प्रतिशतभन्दा बढी हुने गरी संस्थापक शेयर खरिद गर्न चाहेमा संस्थापक संस्थापक बीचमा शेयर खरिद/बिक्री हुने भए तापनि यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

८९. तल्लो वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्था माथिल्लो वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्थामा परिणत हुन सक्ने (स्तरोन्नति) सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था, २०६७ जारी गरी लागू गरिएको छ । यसैगरी यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त 'ख', 'ग' र 'घ' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूको लागि विद्यमान कार्यक्षेत्र सङ्कुचन गर्ने सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ, साथै इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लागि नेपाल क्लियरिङ हाउसले पेश गरेको Nepal Electronic Cheque Clearing (ECC) Rule Book, Nepal Electronic Cheque Clearing (ECC) Operating Rule र Cheque Standard and Specification यस बैंकबाट स्वीकृत गरी लागू गरिएको छ ।

९०. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तरलता व्यवस्थापनको लागि पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरिएकोमा वित्तीय प्रणालीको तरलता स्थितिमा सुधार देखिएको हुँदा मिति २०६८/८/२ देखि लागू हुने गरी यस्तो पुनर्कर्जा सुविधा खारेज गरिएको छ । साथै, २०६७ चैत मसान्तसम्ममा तोकिएको चुक्ता पूँजी नपुऱ्याउने यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई चुक्ता पूँजी

नपुगुन्जेलसम्मका लागि शाखा विस्तार तथा नगद लाभांश वितरण गर्न रोक लगाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

९१. 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले आफूलाई मान्य हुने असल कर्जा वा कुनै पनि प्रकृतिको सम्पत्तिको धितो सुरक्षण लिई वढीमा छ महिनासम्मको लागि तोकिएका शर्तको अधीनमा रही एकआपसमा कर्जा सापटी कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

९२. व्यक्तिगत आवासीय घर कर्जा (Home Loan) को सीमा क्रमशः वृद्धि गरी रु. एक करोडसम्मको घरकर्जालाई रियल स्टेट कर्जाबाट हटाइएको र यस्तो कर्जा सुविधा उपभोग गरेका ऋणीले सम्पूर्ण बक्यौता ब्याज भुक्तानी गरेको अवस्थामा २०६९ असार मसान्तसम्मको लागि कर्जा नवीकरण गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी बैंक तथा वित्तीय संस्था आफैले कर्जामा हुने जोखिम न्यूनीकरण हुने गरी आवश्यक मार्जिन कायम गरेर शेयर धितो कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने गरी सहज बनाइएको तथा कर्जाको सम्पूर्ण बक्यौता ब्याज भुक्तानी गरी कर्जा नियमित रहेको अवस्थामा त्यस्तो कर्जा नवीकरण गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

९३. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएको एकीकृत निर्देशन, २०६७ र सो पश्चात् मिति २०६८ असार मसान्तसम्म जारी भएका परिपत्रसमेतलाई समावेश गरी परिमार्जनसहित एकिकृत निर्देशन, २०६८ जारी गरी लागू गरिएको छ । यसैगरी, इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने अनिवार्य मौज्दात २०६८ साउन १ गतेदेखि लागू हुने गरी ५.५ प्रतिशतबाट घटाएर ५.० प्रतिशत कायम गरिएको छ ।

९४. वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका मनाङ्ग, हुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बझाङ्ग, वाजुरा र दार्चुला गरी ९ जिल्लामा 'घ' वर्गका वित्तीय संस्थाले शाखा खोली वित्तीय कारोबार सञ्चालन गरेमा प्रति शाखा रु. १५ लाख शून्य ब्याजदरमा कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ ।

९५. इजाजतपत्रप्राप्त 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जा सीमामा ०.५ प्रतिशत विन्दुले बढाई आफ्नो कुल बाँकी कर्जा सापट (विल्स खरिद तथा डिस्काउण्टसमेत) को न्यूनतम क्रमशः ३.५ प्रतिशत, ३.० प्रतिशत र २.५ प्रतिशत विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

९६. अन्नबाली संरक्षण गर्ने प्रयोजनार्थ साना किसानहरूले सामूहिक स्वामित्वमा कोल्डस्टोरेज स्थापना गर्न चाहेमा सोको लागि प्रवाह हुने प्रतिपरिवार रु. १ लाख ५० हजारसम्मको कर्जा तथा तोकिएका मापदण्ड पूरा गरेका ग्रामीण क्षेत्रमा सञ्चालित सामुदायिक अस्पताललाई प्रत्यक्ष रूपमा प्रवाह हुने रु. १ करोडसम्मको कर्जा, ग्रामीण क्षेत्रमा कार्यरत सहकारी संस्थालाई कृषिसम्बन्धी पोष्ट हार्भेष्ट सेवा उपलब्ध गराउने परियोजना सञ्चालनको लागि प्रदान गर्ने रु. १ करोडसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ, साथै रिक्सा सञ्चालन हुने तराईका सम्पूर्ण जिल्लाहरूमा रिक्सा चालकहरूलाई आफ्नै स्वामित्वमा रिक्सा खरिद गरी आफै सञ्चालन गर्ने प्रयोजनका लागि उक्त रिक्साकै धितोमा प्रवाह भएको कर्जालाई समेत विपन्न वर्गमा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

९७. इजाजतपत्र प्राप्त 'क', 'ख', 'ग' र 'घ' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले प्राकृतिक व्यक्तिको नाममा बचत तथा मुद्दती खातामा रहेको रु. २ लाखसम्मको निक्षेप "निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण निगम" सँग सुरक्षण गराउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस अनुसार १९३ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रहेका ६९ लाख निक्षेप खाताको रु. १९४ अर्बको निक्षेप रकम सुरक्षण भइसकेको छ ।

९८. उत्पादनशील र खासगरी कृषि, ऊर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योगतर्फ पर्याप्त लगानी सुनिश्चित गर्न हाल तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा कायम उद्योग औसत (Industry Average) को १० प्रतिशत भन्दा कम वा बढी लगानीगर्ने बैंकले तीन वर्षभित्र औसत कर्जालगानी Industry

Average को २० प्रतिशत पुऱ्याउनुपर्ने व्यवस्था अनुसार तयार गरिएको वार्षिक कार्ययोजनालाई अुगमन गर्न सकिने गरी हरेक वर्ष अर्धवार्षिक लक्ष्य निर्धारण गर्नुपर्ने तथा सो वमोजिम कर्जा लगानी भए-नभएको बारे सञ्चालक समितिले प्रत्येक ६/६ महिनामा समीक्षा गर्नुपर्ने र सो समीक्षा विवरण तोकिएको ढाँचामा अर्धवार्षिक अवधि समाप्त भएको एक महिनाभित्र यस बैंकको बैंक सुपरिवेक्षण विभागमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

९९. इजाजतपत्रप्राप्त 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त अन्य कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्था वा कुनै पनि प्रकारको निक्षेपसम्बन्धी कारोबार गर्ने संस्थामा ब्याज प्राप्त हुने गरी कुनै पनि प्रकारको स्वदेशी निक्षेप खाता खोल्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ, तर इजाजतपत्रप्राप्त 'ख' र 'ग' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थामा मागेको बखत फिर्ता पाउने खाता खोली २०६९ असार मसान्तसम्म रकम राख्न सक्ने गरी छुट प्रदान गरिएको छ ।

१००. बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट कर्जा प्रवाह भएका परियोजनाहरूको ब्याजमा वृद्धि, अन्य लागतमा वृद्धि वा उत्पादन क्षमतामा विस्तार भई शुरूमा तोकिएको कर्जा भुक्तान गर्ने अवधि (Repayment Schedule) मा कर्जा चुक्ता गर्न सक्ने स्थिति नरहेका ऋणीहरूमध्ये राष्ट्रिय प्राथमिकतामा रहेका हाईड्रोपावर, केवलकार वा यस्तै रकम भुक्तान गरेको र परियोजना निष्क्रिय नभई नियमित नगद प्रवाह गरिरहेको वा परियोजना सन्तोषजनक रहेको अवस्थामा असल कर्जाको रूपमा वर्गीकरण गर्न सकिने गरी एक प्रतिशत मात्र कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गरी पुनर्तालिकीकरण/पुनर्संरचना गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०१. दलित, मुक्त कमैया, बादी, हलिया, द्वन्द्व पिडित, एकल महिला, अपाङ्ग तथा जेष्ठ नागरिकहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने विपन्न वर्ग कर्जामा लिने ब्याज दरमा एक प्रतिशत

- विन्दुले सहूलियत दिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०२. इजाजतपत्रप्राप्त 'ग' वर्गको वित्त कम्पनीले दुई वा सो भन्दा कम बैंक तथा वित्तीय संस्था रहेको काठमाडौं उपत्यका बाहेकका नगरपालिका वा गाउँ विकास समिति वा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति न्यून रहेका तोकिएका ३० जिल्लामा शाखा विस्तार गरेमा अतिरिक्त चुक्ता पूँजी थप गर्नुपर्ने व्यवस्थामा छुट प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति न्यून रहेका तोकिएका ३० जिल्लामा कम्तीमा एक शाखा र काठमाडौं उपत्यका बाहिर अन्यत्र एक शाखा गरी दुईवटा शाखा खोली सञ्चालनमा ल्याए पश्चात् मात्र काठमाडौं उपत्यकाभित्र एक शाखा खोल्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०३. 'क' वर्ग र राष्ट्रियस्तरका 'ख' वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाहरूले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति न्यून रहेका तोकिएका ३० जिल्लामा शाखा खोलेमा सदरमुकाममा रु. ५० लाखसम्म र सदरमुकामभन्दा बाहिर रु. १ करोडसम्म यस बैंकबाट शून्य ब्याजदरमा कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्थालाई परिमार्जन गरिएको छ ।
१०४. इजाजतपत्रप्राप्त 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका शर्त तथा मापदण्डको अधीनमा रही २५ मेगावाटसम्मको जलविद्युत् उत्पादन परियोजनामा भएको कर्जा लगानीमा पुनर्कर्जा सुविधा (Refinancing Facility) उपलब्ध गराउने र सो रकम कर्जा-निक्षेप अनुपात गणना प्रयोजनको लागि कर्जा सापटबाट घटाउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । इजाजतपत्रप्राप्त 'क' वर्गका बैंकहरूलाई तोकिएका शर्त तथा मापदण्डको अधीनमा रही कृषि क्षेत्रमा भएको कर्जा लगानीमा समेत पुनर्कर्जा सुविधा (Refinancing Facility) उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०५. नेपाल सरकारको ५० प्रतिशत वा सोभन्दा बढी स्वामित्व भएका वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कर्मचारी सञ्चय कोष, नागरिक लगानी कोष

र राष्ट्रिय बीमा संस्थानको हकमा वढीमा १५ प्रतिशतको सीमा कायम हुने गरी एकभन्दा बढी बैंक तथा वित्तीय संस्थामा संस्थापक शेयर लगानी गर्न बाधा नहुने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०६. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले घरजग्गा तथा रियलस्टेट क्षेत्रमा कुल कर्जाको २५ प्रतिशतभन्दा बढी लगानी गरेको भएमा २०६९ असार मसान्तभित्र उक्त सीमाभित्र ल्याउनुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा सो अवधि थप गरी २०७० असार मसान्त कायम गरिएको छ । इजाजतपत्रप्राप्त 'क' वर्गका बैंकहरूले कृषि र ऊर्जा क्षेत्रमा कुल कर्जा लगानीको न्यूनतम १० प्रतिशत कर्जा लगानी गर्नुपर्ने र उक्त क्षेत्रहरूमा १० प्रतिशतभन्दा कम कर्जा लगानी रहेको भएमा २०७१ असार मसान्तसम्ममा न्यूनतम १० प्रतिशत पुऱ्याउने गरी २०६८ असार मसान्तमा कायम रहेको कर्जा लगानी प्रतिशतलाई आधार लिई वार्षिक २ प्रतिशत विन्दुले वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०७. इजाजतपत्रप्राप्त 'क' वर्गका बैंकहरू स्वयंले २०६८ माघदेखि जोखिमको दवाव परीक्षण (Stress Testing) गर्ने व्यवस्था गर्न दवाव परीक्षण मार्गदर्शन (Stress Testing Guidelines) जारी गरिएको छ ।
१०८. विदेशी मुद्रामा आर्थिक दायित्व नपर्ने गरी विदेशी संस्था वा निजको नेपालमा स्थापित संस्था वा परियोजनाबाट यस बैंकबाट पूर्व स्वीकृति लिई स्वदेशी मुद्रामा ऋण तथा अनुदान लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

बैंक सुपरिवेक्षण

१०९. वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धि तथा बढ्दो शाखा सञ्जाल, बेकिङ्ग प्रणालीमा प्रयोगमा ल्याइएका नवीनतम प्रविधि तथा सेवाहरूमा आएको विविधीकरणका कारण समग्र वित्तीय क्षेत्र सघन बन्दै गएको छ भने सम्भावित जोखिम पनि बढ्दै गइरहेको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा सीमित साधन र स्रोतबाट प्रभावकारी सुपरिवेक्षण

गर्नको लागि जोखिमका क्षेत्रहरू पहिचान गरी सोही अनुअप सुपरिवेक्षकीय साधन स्रोतहरू बढी जोखिम भएको क्षेत्रमा केन्द्रित गरी सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई अझै प्रभावकारी बनाउँदै जाने उद्देश्य अनुअप जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण प्रणाली (Risk Based Supervision) क्रमशः लागू गर्दै लैजानको लागि आवश्यक नीतिगत कार्यहरू अगाडि बढाइएको छ। यस कार्यको लागि अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको प्राविधिक सहयोगमा आवश्यक तयारी कार्य भइरहेको छ।

११०. प्रत्येक वर्ष कम्तीमा एकपटक सबै वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गर्ने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को फागुन मसान्तसम्ममा २१ वटा वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिसकिएको छ, त्यस्तै समीक्षा अवधिमा २१ वटा विशेष निरीक्षणसमेत सम्पन्न गरी आवश्यक कारवाहीको लागि प्रतिवेदन सम्बन्धित निकायमा पठाइएको छ।
१११. वाणिज्य बैंकहरूको वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्नु अगाडि यस बैंकबाट स्वीकृति (Clearance) दिने कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको छ। २०६८ फागुन मसान्तसम्ममा २०६८ असार मसान्तको वित्तीय विवरणको आधारमा २६ वटा वाणिज्य बैंकहरूलाई वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्न आवश्यक निर्देशनसहित सहमति प्रदान गरिएको छ। समीक्षा अवधिको दोस्रो त्रयमाससम्ममा अनिवार्य तरलता अनुपात, अनिवार्य नगद मौज्दात र विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जाको न्यूनतम सीमा सबै वाणिज्य बैंकहरूले कायम गरेको देखिएकाले कुनै पनि वाणिज्य बैंकलाई हर्जाना लागेको छैन।
११२. वाणिज्य बैंकहरूलाई थप जोखिम संवेदनशील भई बैकिङ्ग कारोबार सञ्चालन गर्नका लागि जोखिम व्यवस्थापन मार्गदर्शन (Risk Management Guidelines) जारी गरी गत वर्षदेखि लागू गरिसकिएको छ। वाणिज्य बैंकहरूमा जोखिम व्यवस्थापनको अग्रदृष्टि (Forward Looking) उपकरण स्वअप बैंकहरूको दवाव परीक्षण (Stress Testing) को लागि Stress Testing

Guideline तयार गरी जारी गरिसकिएको छ। विश्व बैंकबाट प्राप्त हुने प्राविधिक सहयोग अन्तर्गत निकट भविष्यमा आउने सल्लाहकारको सहयोगमा यस आर्थिक वर्षभित्र Problem Bank Resolution Operational Manual and Toolkit तयार गरिने कार्यक्रम रहेको छ। यसबाट समस्याग्रस्त बैंकहरूको पहिचान र तहगत रूपमा त्यस्ता संस्थाहरूको समस्या समाधान गर्न सघाउ पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

११३. यस बैंकको बैंक सुपरिवेक्षण विभागको काम कारवाही तथा वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत सुपरिवेक्षण तथा वित्तीय स्थितिको विश्लेषणा सहित समसामयिक विषयवस्तुहरू समेटेर तयार पारिएको वार्षिक बैंक सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन २०११ प्रकाशित गरी यस बैंकको वेबसाइट (www.nrb.org.np)मा समेत राखिएको छ।
११४. समग्र वित्तीय प्रणालीमा विद्यमान चुनौती, आउन सक्ने समस्या तथा समाधानका उपायहरूका सम्बन्धमा वित्तीय क्षेत्रका नियमनकारी निकायहरूबीच समन्वयात्मक ढङ्गले अधि बढ्नका लागि माननीय अर्थमन्त्रीज्यूको संयोजकत्वमा उच्च स्तरीय वित्तीय क्षेत्र समन्वय समिति गठन भएको छ। उक्त समितिलाई सघाउन यस बैंकका डेप्युटी गभर्नरको संयोजनकत्वमा बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग, बैंक सुपरिवेक्षण विभाग र वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागका कार्यकारी निर्देशक तथा अर्थ मन्त्रालयको प्रतिनिधि सहितको एक प्राविधिक समिति गठन गरी समसामयिक विषयहरूमा छलफल गरी आवश्यक निर्णयका लागि सिफारिस गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ।

विकास बैंक सुपरिवेक्षण

११५. राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूलाई BASEL II को Framework भित्र ल्याउने तयारीको क्रममा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि छुट्टै इकाइ खडा गरी BASEL II सम्बन्धी अनुगमन कार्य प्रारम्भ गरिएकोमा उक्त कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा पनि निरन्तरता दिइएको छ।

११६. समस्याग्रस्त विकास बैंकहरूको नियमितरूपमा अनुगमन र वित्तीय अवस्थाको सूक्ष्म अध्ययन गर्न Problem Resolution Desk खडा गरी समस्यामा परेका विकास बैंकहरूको नियमित रूपले अनुगमन गर्ने कार्य प्रारम्भ गरिएको छ ।
११७. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को वार्षिक कार्ययोजनामा 'ख' वर्गका सम्पूर्ण विकास बैंकहरूको स्थलगत निरीक्षण गर्ने कार्यक्रम राखिएकोमा २०६७ चैतदेखि २०६८ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा ६३ वटाको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण, २९ वटाको विशेष निरीक्षण, १५ वटाको लक्षित निरीक्षण, ४ वटाको अनुगमन निरीक्षण तथा ३ वटाको भौतिक पूर्वाधार निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।
११८. गोर्खा डेभलपमेन्ट बैंक (नेपाल) लि. को समग्र वित्तीय स्थिति कमजोर हुँदै गएकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (ख) वमोजिम मिति २०६७/१२/११ देखि यसलाई समस्याग्रस्त विकास बैंक घोषणा गरिएकोमा सो व्यवस्था यथावत् नै रहेको छ ।
११९. युनाईटेड विकास बैंक लि. जीतपुर, बारालाई मिति २०६७/११/१ मा गरिएको समस्याग्रस्त घोषणाको अवधि मिति २०६८/०४/३० मा समाप्त भएपश्चात् यस बैंकबाट निरीक्षण गर्दा संस्था सही ढङ्गले प्रतिस्पर्धात्मक वित्तीय बजारमा सञ्चालन हुन सक्ने ठोस आधार नदेखिएकोले खारेजी प्रक्रियामा लगिएको छ । त्यस्तै भिवोर विकास बैंक लि. त्रिपुरेश्वरको वित्तीय स्थिति सन्तोषजनक नदेखिएकोले अर्को निर्णय नहुँदासम्मका लागि थप कर्जा प्रवाह गर्न रोक लगाइएको छ ।
१२०. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को फागुन मसान्तसम्ममा यस बैंकले तोके वमोजिमको अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात कायम नगरेका ७ वटा विकास बैंकलाई जरिवाना गरिएको छ भने यस बैंकको निर्देशन अनुसार विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्न नसकेकोले एक विकास बैंकलाई र वैधानिक तरलता अनुपात कायम गर्न नसकेकोले एक विकास बैंकलाई हर्जाना लगाइएको छ ।

वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण

१२१. तत्कालीन वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागको सुपरिवेक्षणीय दायराभित्र रहेका विकास बैंक र वित्त कम्पनीलाई विभाजन गरी मिति २०६८/८/१ गतेदेखि 'ग' वर्गको वित्तीय संस्था (वित्त कम्पनी) मात्र हेर्ने गरी वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण विभागको स्थापना गरी कार्य आरम्भ गरिएको छ ।
१२२. समस्याग्रस्त वित्त कम्पनीहरूको नियमित रूपमा अनुगमन र वित्तीय अवस्थाको सूक्ष्म अध्ययन गर्न विभागमा वित्त कम्पनीहरूको Monitoring and Resolution कार्यदल गठन गरी सो कार्यदल मार्फत कार्य भइरहेको छ ।
१२३. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को वार्षिक कार्ययोजना अन्तर्गत 'ग' वर्गका सबै (७९) वित्त कम्पनीहरूको स्थलगत निरीक्षण गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा २०६८ फागुन मसान्त सम्ममा ३४ वटाको समष्टिगत र स्थलगत, १० वटाको विशेष, २ वटाको लक्षित तथा ४ वटाको अनुगमनसमेत गरी कुल ५० वटा वित्त कम्पनीहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।
१२४. क्यापिटल मार्चेण्ट बैकिङ एण्ड फाइनान्स लि. मा गरिएको विशेष निरीक्षणबाट संस्थालाई यथास्थितिमा सञ्चालन हुन दिँदा सर्वसाधारण निक्षेपकर्ताको निक्षेप एवम् लगानीकर्ताहरूको लगानी थप जोखिमयुक्त हुने देखिएकोले उक्त संस्थालाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को विनियम ३ को (घ) वमोजिम मिति २०६८ साउन २४ देखि कारवाही गरिएको छ, साथै उक्त संस्थाका संस्थापक एवम् तत्कालीन प्रबन्ध सञ्चालक तथा अन्य सञ्चालकहरूलाई संस्थामा ठूलो परिमाणको कर्जा दुरुपयोग गर्न/गराउन संलग्न भएको पाइएकोले निजहरू उपर बैकिङ कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ वमोजिमको कारवाहीका लागि नेपाल सरकारलाई अनुरोध गरिएको छ ।
१२५. नेपाल शेयर मार्केट्स एण्ड फाइनान्स लि. मा गरिएको विशेष स्थलगत निरीक्षणबाट संस्थाको वित्तीय स्थिति कमजोर पाइएको हुँदा उक्त

संस्थालाई मिति २०६८/९/२९ देखि समस्याग्रस्त वित्तीय संस्था घोषणा गरी सुधारका लागि विभिन्न निर्देशनहरू दिइएको छ। त्यसैगरी उक्त कम्पनीसँग सम्बद्ध रही अनियमित एवम् गैर-कानूनी तवरले निक्षेपकर्ता एवम् संस्थाको हित विपरीत हुने गरी कार्य गर्ने उक्त संस्थाका तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष तथा दुई जना संस्थापकहरू बैकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ को दफा ७, ८, ९, १२ र १४ बमोजिमको कसुरमा संलग्न रहेको देखिएको हुँदा निजहरूलाई ऐन बमोजिम अनुसन्धान तथा आवश्यक कारवाही अघि बढाइएको छ।

१२६. पिपल्स फाइनेन्स लिमिटेड काठमाडौंमा गरिएको विशेष स्थलगत निरीक्षणबाट उक्त कम्पनीमा कर्जा प्रवाह गर्दा अनियमितता तथा दुःप्रयोग भएको पाइएकोले उक्त संस्थालाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को विनियम ३ को खण्ड (घ) बमोजिम कारवाही गरिएको छ, साथै उक्त कम्पनीका तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष, सञ्चालकहरू, महाप्रबन्धक लगायतलाई आवश्यक कानूनी कारवाही गरिएको छ।

१२७. सम्भना फाइनेन्स कम्पनी लि. लाई खारेज गर्न मिति २०६७ चैत १५ मा पुनरावेदन अदालत पाटनमा निवेदन दर्ता गरिएको छ, साथै उक्त कम्पनीका तत्कालीन कार्यकारी अध्यक्ष, तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृत, तत्कालीन वरिष्ठ प्रबन्धकहरू लगायत अन्य कसुरदार व्यक्तिहरूसमेतलाई बैकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ बमोजिम अपराधको अनुसन्धान तथा आवश्यक कानूनी कार्यवाहीका लागि नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाइसकिएको छ।

मुद्रा व्यवस्थापन

१२८. भुत्रा तथा मैला नोटहरूलाई चलनचल्तीबाट क्रमशः हटाउँदै नयाँ र सफा नोट चलनचल्तीमा ल्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीति मार्फत कार्यान्वयनमा आएको सफा नोट नीतिलाई आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा समेत यथावत् कायम राखिएको छ।

सफा नोट प्रचलनमा ल्याउन सर्वसाधारण लगायत सरोकारवालाहरूलाईसमेत जानकारी गराउने उद्देश्यले यस बैंकबाट निर्माण गरिएको सन्देशमूलक 'सन्देश' नामको टेलिसिरियल नेपाल टेलिभिजनबाट प्रसारण गरिएको छ।

१२९. Currency Verification Processing System (CVPS) कार्यान्वयन गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ, साथै Mini Mint को स्थापना गर्ने अवधारणा अनुसार एक समिति गठन गरी अध्ययन कार्य अगाडि बढाइएको छ।

१३०. देशभरि सहज रूपमा मुद्रा आपूर्ति सुनिश्चित गर्न आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि कम्तीमा ३.२५ वर्षका लागि धान्ने गरी आपूर्ति व्यवस्था मिलाउने नीति अनुअप मुद्रा छपाउने कार्य अघि बढाइएको छ। २०६७ चैतदेखि २०६८ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ७६ अर्ब ३९ करोड २० लाख बराबरको ४१ करोड १२ लाख थान मुद्रा छपाइ भई यस बैंकमा भित्रिएको छ। २०६८ फागुन मसान्तमा रु. ६९ अर्ब ११ करोड ९८ लाख ५० हजार बराबरको विभिन्न दरका ५१ करोड ८७ लाख थान मुद्रा स्टक रहेको छ।

१३१. मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र बैंकका जिल्लास्थित कार्यालयहरूबाट समेत गरी २०६७ चैतदेखि २०६८ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ५४ अर्ब ९ करोड ६९ लाख ६ हजार ४ सय ३ बराबरका भुत्रा-मैला नोट जलान भएको छ।

१३२. नेपाल सरकारबाट पूर्व राजाका तस्वीर अङ्कित नोटहरू आगामी दुई वर्ष अर्थात् २०७० चैत मसान्तसम्ममा बजारबाट विस्थापित गरिसक्ने निर्णय भएअनुसार सोको कार्यान्वयनको लागि यस बैंकबाट आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ।

१३३. साविकको रु. १०० दरको नोटको डिजाइनमा परिवर्तन गरी गौतमबुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनीका प्रवर्द्धनमासमेत सघाउ पुग्ने सन्देश प्रसारण हुने गरी नयाँ नोट छपाइ प्रक्रिया अघि बढाइएको छ।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१३४. बैंकमा २०६८ साल फागुन मसान्तमा अधिकृत स्तरका ७८७, सहायक स्तरका ४७४ जना र श्रेणी

विहीन कार्यालय सहयोगी स्तरमा १३७ गरी जम्मा १३९८ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । यसरी अधिकृत सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको अनुपात १:०.६० तथा अधिकृत/सहायक तथा कार्यालय सहयोगी स्तरका कर्मचारी अनुपात १:०.७८ कायम हुन आएको छ ।

१३५. २०६८ सालको लागि स्वीकृत दरबन्दीको आधारमा पदपूर्ति गरिने विभिन्न स्तरका रिक्त पदहरूमध्ये प्रशासन सेवातर्फको १०६ र प्राविधिक सेवातर्फको १२ गरी जम्मा ११८ पदहरूमध्ये प्रशासन सेवातर्फका ७९ पदहरू मूल्याङ्कन बढुवा प्रक्रियाद्वारा पूर्ति गरिसकिएको छ । प्राविधिक सेवातर्फका अधिकृत द्वितीय पद सङ्ख्या ७ र अधिकृत तृतीय पद सङ्ख्या ५ मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा पूर्ति गरिसकिएको छ । २०६७ सालको दरबन्दीको आधारमा पूर्ति गर्नुपर्ने प्राविधिक सेवातर्फका अधिकृत द्वितीय पद सङ्ख्या २ र अधिकृत तृतीय पद सङ्ख्या ४ यसै वर्ष मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा पदपूर्ति गरिएको छ, त्यस्तै नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६८ को विशेष बढुवा व्यवस्था अन्तर्गत प्राविधिक सेवातर्फका सहायक स्तरका विभिन्न तहमा गरी ८ जनाको पदोन्नती गरिएको छ । सोही विनियमावलीमा भएको व्यवस्थानुसार बैंकमा सहायक स्तरमा कार्यरत कर्मचारीहरूमध्ये ४५ जना कर्मचारीहरूको निकटतम माथिल्लो पदले पाउने तलबमानमा स्केल मिलान गरिएको छ । आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाबाट पूर्ति गरिनुपर्ने विभिन्न पदहरूमध्ये अधिकृत प्रथम पद सङ्ख्या ३ तथा अधिकृत द्वितीय पदसङ्ख्या ७ पूर्ति गरी सकिएको छ भने बाँकी रहेका पदहरू पूर्ति हुने प्रक्रियामा रहेको छ ।

१३६. आधुनिक सीप, ज्ञान र दक्षतायुक्त सबल जनशक्तिलाई बैंक सेवामा प्रवेश गराउने तथा बैंक सेवालालाई समावेशी बनाउँदै लैजाने नीति अनुरूप अधिकृत तृतीय स्तर तथा सहायक द्वितीय स्तरका जनशक्तिलाई खुला प्रतियोगिताको माध्यमबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराउने सन्दर्भमा अधिल्लो वर्ष प्रक्रिया अधि बढाइए अनुरूप अधिकृत तृतीय (प्रशासन सेवा) अन्तर्गत खुलातर्फ १० तथा

समावेशी समूहतर्फ ७ र अधिकृत तृतीय (वाणिज्य कानून) मा १ पद गरी जम्मा १८ जना अधिकृत तृतीय स्तरका कर्मचारीहरूलाई यस अवधिमा खुला प्रतियोगिताबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराई सकिएको छ । त्यस्तै बैंकको विराटनगर, जनकपुर, वीरगञ्ज, सिद्धार्थनगर, पोखरा, नेपालगञ्ज र धनगढी कार्यालयहरूको लागि प्रशासन सेवातर्फ सहायक द्वितीय श्रेणीमा खुलातर्फ २४ जना र समावेशी समूहतर्फ २१ जना गरी जम्मा ४५ जना जनशक्ति खुला प्रतियोगिताबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराइसकिएको छ ।

१३७. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६८ मा भएको व्यवस्था बमोजिम बैंकमा कार्यरत प्रशासनतर्फ सहायक तृतीयदेखि सहायक पञ्चमसम्मका कर्मचारीहरूमध्ये श्रेणी विहीन कार्यालय सहयोगी प्रथम पदमा ४५ जना, श्रेणी विहीन कार्यालय सहयोगी द्वितीय पदमा ६१ जना, श्रेणी विहीन कार्यालय सहयोगी तृतीय पदमा ३० जना र श्रेणी विहीन कार्यालय सहयोगी चतुर्थ पदमा १ जना गरी जम्मा १३७ जना कर्मचारीहरूलाई श्रेणी विहीन कार्यालय सहयोगी पदमा पद मिलान गरिएको छ ।

१३८. २०६७ चैत १ देखि २०६८ फागुन मसान्तसम्म अनिवार्य अवकाश पाएका ३३ जना, राजीनामा दिएका ४ जना, सेवाबाट हटाइएका १ जना र मृत्यु भएका २ जना गरी जम्मा ४० जना कर्मचारीहरू बैंक सेवाबाट अलग भएका छन् ।

कर्मचारी सुविधा तथा अन्य नीतिगत व्यवस्था

१३९. “नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६८” पारित भई लागू गरिएको छ । त्यसैगरी “नेपाल राष्ट्र बैंक उच्च अध्ययनसम्बन्धी कार्यविधि-२०६८” लागू गरिएको छ भने बैंकका कर्मचारीहरूलाई कर्मचारी सापटी सुविधा प्रदान गर्ने सम्बन्धमा कर्मचारी सापटी सुविधासम्बन्धी कार्यविधिको व्यवस्था गरिएको छ ।

१४०. २०६८ वैशाख १ गतेदेखि लागू हुने गरी बैंकका कर्मचारीहरूलाई प्रदान हुँदै आएको दैकि तथा भ्रमण भत्ता, मासिक खाजा भत्ता, पोशाक सुविधा, स्थापन भत्ता लगायत अन्य आर्थिक

सुविधाहरू थप तथा पुनरावलोकन गरिएको छ । बैंकको विद्यमान तलबमान, केन्द्रीय बैंक भता तथा औषधी सुविधामा मिति २०६८/४/१ देखि लागू हुने गरी पुनरावलोकन गरिएको छ । आर्थिक गतिविधि अध्ययन, फण्ड ट्रान्सफर लगायतका कार्यको लागि प्रदान गरिदै आएको बाटो म्याद र कार्य दिनमा समसामयिक रूपमा परिमार्जन/पुनरावलोकन गरिएको छ । साथै, बैंक सेवाबाट निवृत्त कर्मचारीहरूलाई प्रदान हुँदै आएको औषधी सुविधामा समेत पुनरावलोकन गरिएको छ ।

उच्च अध्ययन, तालिम, गोष्ठी तथा सेमिनार

१४१. २०६७ साल चैत १ देखि २०६८ फागुन मसान्तसम्ममा कूल ४४९ जना अधिकृत तथा सहायक स्तरका कर्मचारीहरू विदेशमा सञ्चालन भएको सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन अध्ययन भ्रमण तथा तालिमहरूमा संलग्न भई लाभान्वित भएका छन् । यस अवधिमा बैंकसँग प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा सम्बन्ध रहेका विभिन्न संस्थाहरूले स्वदेशमा सञ्चालन गरेका सेमिनार, गोष्ठी, तालिम आदि कार्यक्रमहरूमा बैंकका १०१ जना कर्मचारीहरू सहभागी भई लाभान्वित भएका छन् ।
१४२. यस बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले २०६७ चैतदेखि २०६८ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा जम्मा ३८ वटा तालिम र एकवटा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ । सञ्चालित तालिममध्ये दुईवटा उच्च अधिकृत स्तरीय, ३३ वटा अधिकृत स्तरीय र तीनवटा सहायक स्तरीय रहेका छन् । यी सबै कार्यक्रमहरूमा जम्मा ९११ जना प्रशिक्षार्थीहरू सहभागी भएका थिए । दीर्घकालीन तालिमतर्फ हाल जम्मा ११ जना कर्मचारीहरू उच्च अध्ययनको लागि अध्ययन बिदा काजमा रहेका छन् । यस अवधिमा ५ जना कर्मचारीहरू उच्च अध्ययन समाप्त गरी सेवामा फर्केका छन् ।
१४३. CICTAB, Pune, India को अनुरोधमा नेपाल राष्ट्र बैंकले सन् २०११ मार्च १४-१८ मा Programme on Trainers Training Technique for Trainers of Cooperatives

and Rural Financing Institutions विषयक तालिम कार्यक्रम काठमाडौंमा सञ्चालन गरेको छ ।

१४४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट समयमा शुद्ध तथ्याङ्क प्राप्त गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन समीक्षा अवधिमा 'ख', 'ग' र 'घ' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूमा NRB Reporting सँग सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराई पाँचवटा तथ्याङ्क गोष्ठी आयोजना गरिएको छ । वित्तीय क्षेत्र प्राविधिक सहयोग परियोजनाबाट २०६७ साउन १ देखि २०६८ असार मसान्तसम्ममा यस बैंकका विभिन्न विभागमा कार्यरत २२ जना कर्मचारीहरूलाई वैदेशिक तालिम कार्यक्रममा सहभागी गराइएको छ ।
१४५. यस बैंकको बैंक सुपरिवेक्षण विभागका कर्मचारीहरूको सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको नियमन तथा सुपरिवेक्षकीय मापदण्ड (Standards) का बारेमा जानकारी गराउने उद्देश्यले उक्त विभागका २९ जना कर्मचारीहरूलाई स्वदेशमा तथा १८ जना कर्मचारीहरूलाई विदेशमा गरी कुल ४७ जना कर्मचारीलाई तालिम प्रदान गरिसकिएको छ ।
१४६. The SEACEN Centre सँगको सहकार्यमा नोभेम्बर २०११ मा 5th SEACEN-CeMCoA/BoJ Intermediate Course on Macroeconomic and Monetary Policy Management विषयक कार्यक्रम काठमाडौंमा आयोजना गरिएको छ । त्यसैगरी The SEACEN Centre, Toronto Centre र यस बैंकको संयुक्त आयोजनामा २०१२ मार्चमा Risk Based Supervision असम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय तालिम सम्पन्न गरिएको छ । उक्त तालिमहरूमा बैंकका तर्फबाट उच्च सहभागिता रहेको थियो ।
१४७. आर्थिक वृद्धि तथा गरिवी निवारणमा वित्तीय क्षेत्रको भूमिका विषयमा केन्द्रित रही यस बैंकले पहिलोपटक यही वैशाख ८ गतेदेखि १० गते (२०-२२ अप्रिल २०१२) सम्म ३ - दिने International Conference on Economic and Finance विषयक कार्यक्रम सञ्चालन

गरेको छ। उक्त कार्यक्रममा स्वदेशी तथा विदेशी वार्ताकारहरूबाट वित्तीय क्षेत्र, आर्थिक वृद्धि, गरिबी निवारण, समष्टिगत आर्थिक नीति आदि विभिन्न जम्मा ६२ वटा कार्यपत्रहरू प्रस्तुत गरिएको थियो। स्वदेशी तथा विदेशी सहभागीहरूको सहभागितामा आयोजित अन्तर्राष्ट्रियस्तरको यस किसिमको कार्यक्रमबाट नीति-निर्माताहरू, वौद्धिक जमात, शैक्षिक क्षेत्र लगायत सम्बद्ध सबै सरोकारवालाहरूलाई लाभ मिलेको छ।

१४८. यस बैंकको बैंक सुपरिवेक्षण विभागको आयोजनामा नयाँ वाणिज्य बैंकहरूका सञ्चालकहरूसँग "Risk Management in Banks: Role of Board of Directors" विषयक अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ। बैंक सुपरिवेक्षण विभाग र वाणिज्य बैंकहरूका जोखिम व्यवस्थापनमा संलग्न वरिष्ठ अधिकृतहरूको सहभागितामा "Stress Testing Guidelines"; DaGwL छलपफल तथा अन्तर्क्रिया सम्पन्न गरिएको छ, साथै उक्त विभागको आयोजनामा वाणिज्य बैंकका जोखिम व्यवस्थापनमा प्रत्यक्ष संलग्न हुने अधिकृतहरूको सहभागितामा "Risk Management in Commercial Banks: Current Practices, Issues and Challenges" विषयक अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ। यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूको Branch Audit अवधारणा सम्बन्धमा बैंकहरूका प्रतिनिधि तथा इन्स्ट्रुमन्ट अफ चार्टर्स एकाउन्टेण्ट नेपालसँग एक दिने अन्तर्क्रिया कार्यक्रम गरिएको छ।

१४९. अन्तर्राष्ट्रिय कानूनी मान्यता अनुसार तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण र सम्प्रेषण गर्नुपर्ने कार्यमा क्षमता अभिवृद्धि गरी अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डको स्तरमा पुऱ्याउन तथा यस बैंकस्थित वित्तीय जानकारी इकाइको मुख्य कार्यहरू प्रभावकारी ढङ्गले सम्पादन गर्ने उद्देश्यले IMF को प्राविधिक सहयोगमा उक्त संस्थाको दुई सदस्यीय मिशन टोलीद्वारा २०६८ फागुन महिनामा ११ दिने प्रशिक्षण कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ।

१५०. अष्ट्रेलियाको वित्तीय जानकारी इकाइ (AUSTRAC) ले आफ्नो सन् २०११-१२ को योजना अन्तर्गत

प्राविधिक सहयोग तथा तालिम उपलब्ध गराउने दक्षिण एशियाली देशहरूमा नेपाललाई समावेश गरे अनुसार नेपालको वित्तीय जानकारी इकाइका अधिकृत कर्मचारीहरू, सूचक संस्थाका पदाधिकारी र बैंक तथा वित्तीय संस्थाका पदाधिकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गराउने उद्देश्यले हालसम्म ५ वटा तालिम कार्यक्रमहरू सम्पन्न भएका छन्।

१५१. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी नियन्त्रण गर्ने सम्बन्धमा रणनीतिक रूपमा कार्यान्वयन गर्न योजना तयार पार्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले APG, World Bank, IMF, AUSTRAC र Bank Negara Malaysia का स्रोत व्यक्तिहरूबाट वार्ता प्रस्तुत गराई मिति २०६८/८/२८ देखि २०६८/९/१ सम्म काठमाडौंमा तालिम कार्यक्रम आयोजना गरिएको छ। उक्त कार्यक्रममा यस बैंकका विभिन्न विभाग, नेपाल सरकार कानून मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय, अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, सम्पत्ति धितोपत्र बोर्ड, भन्सार विभाग, सहकारी विभाग, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालय लगायतका सरोकारवाला निकायहरूको सहभागिता रहेको थियो।

सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा वित्तीय जानकारी इकाइ

१५२. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो ग्राहकको पहिचान गर्ने सम्बन्धी स्पष्ट कार्यविधि अवलम्बन गर्न र सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी कृयाकलापमा लगानी गर्ने कार्य निवारण गर्ने सम्बन्धमा सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन, २०६४ को दफा ४४ (ख) को प्रयोजनका लागि समेत ग्राहक पहिचानसम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई संशोधन गरी संशोधित सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी कार्यमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी व्यवस्था मात्र लागू गरिएको छ।

१५३. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन, २०६४ की पहिलो संशोधनको मस्यौदा विधेयक पारित भई मिति २०६८/२/१८ देखि लागू भएको छ।

१५४. IMF को प्राविधिक सहयोगमा वित्तीय जानकारी इकाइबाट मस्यौदा गरिएको सम्पत्ति शुद्धीकरण

तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०६८-७३) नेपाल सरकारद्वारा स्वीकृत भई मिति २०६८/०६/१० देखि लागू भएको छ, साथै आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको AML/CFT सम्बन्धी निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण दिग्दर्शन तयार गरी यस बैंकका विभिन्न सुपरिवेक्षण विभागहरू मार्फत लागूसमेत गरिएको छ ।

१५५. वित्तीय जानकारी इकाइको सक्रिय पहलमा यस आर्थिक वर्षमा UN International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism 1999, UN Convention against Transnational Organized Crime, 2000 र UN Convention against Corruption, 2003 जस्ता महत्त्वपूर्ण महासन्धिहरू संसदबाट पारित भएका छन् । त्यस्तै वित्तीय जानकारी इकाइको क्षमता अभिवृद्धि गर्न IMF को प्राविधिक सहयोगमा FIU Procedural Manual तयार गरी शङ्कास्पद कारोबारको विश्लेषण गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

१५६. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन तथा निर्देशनको परिपालना भए नभएको सम्बन्धमा FIU द्वारा चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा १३ वटा सहकारी संस्था, २ वटा वीमा कम्पनी, ३ वटा क्यासिनो र ४ वटा धितोपत्र व्यवसायीको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

१५७. Asia Pacific Group on Money Laundering (APG) को २०११ को वार्षिक बैठकले जनवरी २०१२ को अन्त्यसम्ममा Mutual Evaluationले औल्याएका कमी कमजोरीहरू निराकरण गर्ने सम्बन्धमा नेपालले रणनीतिक कार्ययोजनासहितको प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने गरी निर्णय गरेकोमा तोकिएको समयवाधि भित्रै उक्त कार्ययोजनासहितको प्रतिवेदन APG समक्ष पेश गरिएको छ ।

१५८. विभिन्न सूचक संस्थाहरूबाट सीमा तथा शङ्कास्पद कारोबारको विवरण प्राप्त गरी गैर-कानूनी

कार्यबाट आर्जित सम्पत्ति शुद्धीकरण गर्ने अभिप्राय देखिएका ५११ शङ्कास्पद कारोबारमध्येबाट आवश्यक वित्तीय विश्लेषण कार्य पश्चात् ४०४ कारोबारउपर थप अनुसन्धान तथा तहकिकातका लागि सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभाग समक्ष पठाइएको छ र ४८ वटा कारोबारमा थप विश्लेषण तथा अनुसन्धान गर्नुपर्ने नदेखिएकोले फाइल तामेलीमा राखिएको छ ।

१५९. मित्र राष्ट्र भारत, चीनको ताईपेई र दक्षिण कोरियासँग वित्तीय सूचना आदान प्रदान गर्ने सम्बन्धमा समझदारीपत्रमा हस्ताक्षर भएको छ । हालसम्म आठवटा विदेशी वित्तीय जानकारी इकाइहरूसँग समझदारीपत्रमा हस्ताक्षर गरिएको छ ।

१६०. सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारण गर्नेसम्बन्धी निर्देशनको मस्यौदा तयार गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई जारी गरिएको छ ।

बैंकको रणनीतिक योजना

१६१. बैंकको कामकारवाहीलाई योजनाबद्ध ढङ्गमा अघि बढाउन दोस्रो रणनीतिक योजना(२०१२-२०१६) कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । उक्त रणनीतिक योजना सबैको जानकारीका लागि बैंकको वेबसाइट (www=nrg.org.np) मासमेत राखिएको छ । उक्त रणनीतिक योजनाले नेपाल राष्ट्र बैंकलाई एउटा आधुनिक, गतिशील, विश्वसनीय र प्रभावकारी केन्द्रीय बैंकको रूपमा स्थापित गरी सुदृढ एवम् प्रभावकारी मौद्रिक, विदेशी विनिमय तथा वित्तीय क्षेत्र नीतिको माध्यमबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने लक्ष्य राखेको छ । उक्त रणनीतिक योजना अनुसार समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व; वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व; विदेशी विनिमय व्यवस्थापन; भुक्तानी प्रणाली तथा संयन्त्र; जनशक्ति व्यवस्थापन तथा क्षमता विकास; पूर्वाधार विकास, संस्थागत सुशासन र ग्राहक सेवा तथा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि क्षेत्रसँग सम्बन्धित सातवटा बृहत् रणनीतिक कार्ययोजनाहरू निर्दिष्ट गरी सो अनुरूप सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू, कार्य सम्पादन मापन गर्ने

परिसूचकहरू एवम् निर्धारित समयवधि किटान गरी कार्यान्वयन गर्दै जाने कार्यक्रम रहेको छ । उक्त योजना कार्यान्वयन अनुगमनका लागि बैंकका एक सञ्चालकको संयोजकत्वमा समिति गठन गरी अनुगमन अधि बढाइएको छ ।

विविध

१६२. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ अन्तर्गत यस बैंकले समय समयमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गर्ने निर्देशन तथा निर्णयहरूका सम्बन्धमा चित्त नबुझ्ने पक्षले अदालतमा मुद्दा दायर गर्ने क्रममा २०६८ वैशाखदेखि २०६८ फागुन मसान्तसम्म दर्ता भएका जम्मा ४६ वटा मुद्दामध्ये २० वटा फैसला भएको र ३ वटा मुद्दा विपक्षीको निवेदनबाट फिर्ता भई तामेलीमा गएको अवस्था रहेको छ । फैसला भएका उक्त २० वटा मुद्दामध्ये १७ वटा (८५ प्रतिशत) मुद्दा यस बैंकको पक्षमा फैसला भएका छन् ।

१६३. बैंकको वित्त व्यवस्थापन विभाग, वैकिङ्ग कार्यालय र मुद्रा व्यवस्थापन विभाग (टक्सार महाशाखासमेत) को त्रैमासिक रूपमा तथा उपत्यका बाहिरका ७ वटै कार्यालयहरूको अर्धवार्षिक रूपमा Compliance Audit सम्पन्न भएको छ । Risk Based Audit अन्तर्गत यस अवधिमा कानून महाशाखाको अभिलेख व्यवस्थापन, सचना प्रविधि विभागको काम कारवाहीको प्रभावकारिता, बैंकिङ्ग कार्यालयको Clearing House सञ्चालनसम्बन्धी व्यवस्था बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागको इजाजतपत्र व्यवस्था, मुद्रा व्यवस्थापन व्यवस्थापन विभागको Fund Transfer व्यवस्थापन, विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभागको आयात भुक्तानी व्यवस्थापन र वित्त व्यवस्थापन विभागको कर्मचारी अवकाश हुँदा गरिने भुक्तानीसम्बन्धी विषयहरूमा आन्तरिक लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

१६४. यस बैंकको लेखा प्रणालीलाई पूर्ण रूपमा यान्त्रिकीकरण गर्न खरिद गरिएको Olympic Banking System वित्त व्यवस्थापन विभाग, जी.एल. प्रोजेक्ट मार्फत कार्यान्वयन भइरहेको छ ।

उक्त General Ledger System लाई सेप्टेम्बर २०१२ सम्ममा सम्पन्न गरी बैंकका सम्पूर्ण लेखासम्बन्धी कारोबारहरूलाई Centralised Account System मा ल्याउने लक्ष्य लिइएको छ । यसबाट बैंकको लेखा प्रणालीलाई अन्तर राष्ट्रिय मापदण्ड तथा IFRS Standard को तुल्याउनसमेत सहयोग पुग्नेछ ।

१६५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चेक क्लियरिङ्ग कार्य हालसम्म Manually भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा भुक्तानी प्रणालीलाई बढी गतिशील बनाउन र अझ छिटोछरितो रूपमा भुक्तानीको हिसाब मिलान (Settlement) कार्य गर्न Nepal Cheque Clearing House Limited मार्फत स्वचालित समाशोधन (Automated Clearing) कार्य शुरू भइसकेको छ ।

१६६. बैंकको सूचना प्रविधि क्षमता अभिवृद्धि गर्न बैंकमा विद्यमान पुराना प्रविधिमा आधारित सफ्टवेयरहरूलाई आधुनिक सफ्टवेयरहरूले प्रतिस्थापन गर्ने सिलसिलामा Inventory Management System (IMS) खरिद गरी Testing को क्रममा रहेको र Human Resource Management Information System Software (HRMISS) खरिदको क्रममा आर्थिक प्रस्ताव खोलिएको छ । Financial Information Unit Intelligence System Software (FIUISS), Online Data Collection and Dissemination System Software (ODCDSS) र Library Software जस्ता नयाँ सफ्टवेयरहरू प्राप्त गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । बैंकका कर्मचारीहरूको हाजिरीलाई व्यवस्थित गर्न E-Attendance शुरू गरिएको तथा केन्द्रीय कार्यालयको मूल गेटमा Electronic Barrier राख्ने कार्य भइरहेको छ ।

१६७. बैंकको सूचना प्रविधि नीति (IT Policy), सूचना प्रविधि निर्देशिका (IT Guidelines) र बैंकका कर्मचारीहरूले पालना गर्नुपर्ने सूचना प्रविधि आचार संहिता (IT Code of Conduct) तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

१६८. बैंकको थापाथलीस्थित मुद्रा व्यवस्थापन विभाग

तथा बैकिङ्ग कार्यालय, टक्सार महाशाखा लगायत उपत्यका बाहिरका सबै कार्यालयहरूमा सीसीटीभी जडान कार्य सम्पन्न भइसकेको छ ।

१६९ पुराना विकास ऋणपत्र (दोस्रो बजार कारोबारका लागि मिति २०६२/२/१९ देखि नेपाल स्टक एक्सचेन्जमा सूचीकृत गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू हुनुपूर्व) को दोस्रो बजार एवम् राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक तथा दोस्रो बजारको सुविधा उपलब्ध गराउन तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको कारोबारलाई बढीभन्दा बढी सक्रिय बनाई सरकारी ऋणपत्रको बजार विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षमा जम्मा ७१ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ जसमध्ये १३ वटा बजार निर्माताहरू काठमाडौं उपत्यका बाहिर रहेका छन् ।

१७०. आर्थिक वर्ष २०६६/६९ को लागि स्वीकृत वार्षिक कार्ययोजनाको प्रथम र दोस्रो त्रयमास अवधिसम्मको मूल्याङ्कन एवम् समीक्षा प्रतिवेदन तयार भइसकेको छ । वार्षिक कार्ययोजनामा २९२ भाराङ्क बराबरको कुल २१७ वटा कार्यहरू सम्पादन गर्न स्वीकृत गरिएकोमा दोस्रो त्रयमाससम्ममा १४१.६ भाराङ्क बराबरका कार्यहरू सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा १२३.७ भाराङ्क बराबर अर्थात् लक्ष्यको ८७.४ प्रतिशत कार्य सम्पादन भएको छ ।

१७१ बैंकको बजेट प्रणालीलाई यथार्थपरक, व्यवस्थित, मितव्ययी एवम् प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा २४ बुँदे निर्देशन कार्यान्वयनको लागि सम्पूर्ण विभाग/महाशाखा/कार्यालयहरूलाई जानकारी गराइएको छ ।

१७२ बैंकमा देखिएको विभिन्न जोखिमहरूलाई व्यवस्थित गर्नका लागि “नेपाल राष्ट्र बैंक जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका २०६६” लागू भई सो निर्देशिका अन्तर्गत “जोखिम व्यवस्थापन समिति” र सोको सचिवालय गठन भई जोखिम व्यवस्थापन गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

१७३ उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक गर्नको लागि पाचौं पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको कार्य शुरू गरिएको छ ।

अन्त्यमा

१७४. यस आर्थिक वर्षको आठ महिनासम्म यस बैंकद्वारा जारी गरिएको मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र सम्बन्धी नीति एवम् कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनबाट हालसम्म देखिएको परिणाम अनुसार समग्रमा उक्त नीति तथा कार्यक्रमहरू सही दिशामा रहेको पुष्टि भएको छ । मुलुकको वित्तीय प्रणाली स्थायित्वतर्फ उन्मुख भएको छ भने समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरू सहज अवस्थामा आइपुगेका छन् । यसले दिगो र उच्च आर्थिक वृद्धिका लागि अनुकूल वातावरण सिर्जना गरेको छ ।

१७५. शान्ति र संविधानको लक्ष्य प्राप्तिको समय-सीमा नजिकिँदै गएको सन्दर्भमा चाँडै नै मुलुकमा विद्यमान राजनीतिक सङ्क्रमण काल समाप्त भई लगानीको वातावरणमा अपेक्षित सुधार आउने र मुलुकको आर्थिक वृद्धि, रोजगारी सृजना र गरिवी निवारणको लक्ष्यले प्राथमिकता पाउने अपेक्षा गर्न सकिन्छ । प्रभावकारी मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्र नीतिहरूको कार्यान्वयनबाट आर्थिक एवम् वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गरी आर्थिक वृद्धिको लागि अनुकूल वातावरण सृजना गर्ने कार्यमा बैंक दृढताका साथ अघि बढ्नेछ ।

१७६. नेपाल राष्ट्र बैंकको कामकारवाहीमा विभिन्न तवरले सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, निजी क्षेत्रका संघ-संस्थाहरू, प्रवुद्ध वर्ग, दातृ निकाय लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू र जनसाधारणलाई यस अवसरमा म धन्यवाद दिन चाहन्छु र आगामी दिनमा पनि बैंकलाई यस प्रकारको सहयोग प्राप्त भइरहने विश्वास व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद !

१४ वैशाख २०६९

सन्तुलित मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिमार्फत समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व हासिल गर्ने र उच्च आर्थिक वृद्धिलाई टेवा पुऱ्याउने नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रतिबद्धता*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक आज २०७० साल वैशाख १४ गते आफ्नो स्थापनाको ५७ औं वर्ष पूरा गरी ५८ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ। विगत एक वर्षको अवधिमा मुलुकको आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्वमा बैंकले निर्वाह गरेको भूमिका सबैका सामु स्पष्ट नै छ। यस अवसरमा म बैंकको उद्देश्य र जिम्मेवारीलाई सशक्त ढङ्गले अगाडि बढाउन सहयोग गर्ने यस बैंकका सम्पूर्ण कर्मचारीलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। साथै, बैंकको काम कारबाहीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरू, सञ्चारमाध्यम तथा शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दै भविष्यमा पनि निरन्तर सहयोगको अपेक्षा राख्दछु।
२. चालू आर्थिक वर्षको हालसम्मको अवधिमा अर्थतन्त्रका समष्टिगत परिसूचकहरूको स्थिति मिश्रित रहेको छ। व्यापार घाटामा उच्च विस्तारका बाबजुद चालू खाता र शोधनान्तर स्थिति बचतमा रहेकोले विदेशी मुद्रा सञ्चितिको स्तरमा वृद्धि भएको छ। मौद्रिक विस्तार नियन्त्रित रहँदा-रहँदै पनि मुख्य व्यापारिक साभेदार मुलुकमा कायम रहेको उच्च मूल्य वृद्धिदर, कमजोर आन्तरिक उत्पादन स्थिति, ऊर्जा सङ्कट, पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा भएको वृद्धि लगायतका संरचनागत कारणहरूले गर्दा मुद्रास्फीति दर केही बढ्न गएको छ। समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रको कर्जा विस्तारमा सुधार भएको तर कर्जा प्रवाहको तुलनामा निक्षेपको वृद्धिदर कम रहेकोले आर्थिक वर्षको शुरूमा देखिएको अधिक तरलताको स्थिति अब कायम छैन भने यदाकदा साङ्केतिक रूपमा देखिने तरलताको सङ्कुचन पनि क्रमशः समाधान हुँदै छ। मुलुक सङ्क्रमणकालीन अवस्थामा रहे तापनि प्रभावकारी मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिको कार्यान्वयनबाट समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्नमा सहयोग पुगेको छ।
३. सेवा क्षेत्रको उत्पादन सन्तोषजनक रहेको भए तापनि मौसमी प्रतिकूलताको कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदरमा कमी आएको तथा उद्योग क्षेत्रमा सुधार हुन नसकेकोले चालू आर्थिक वर्षमा आर्थिक वृद्धिदर पहिले प्रक्षेपण गरिएभन्दा कम रहने अनुमान छ। नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्धारित समयमा नआउँदा पूँजीगत खर्चको विस्तार अत्यन्तै न्यून भएकोले पनि आर्थिक क्रियाकलापमा अपेक्षित विस्तार हुन नसकेको हो।
४. अमेरिकी वित्तीय सङ्कटको अन्तराल प्रभाव कम हुँदै गए तापनि युरोपियन मुलुकमा देखिएको ऋण सङ्कटले विकसित मुलुकहरूको आर्थिक पुनरोत्थान अद्यापि चुनौतीपूर्ण रहेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषद्वारा अप्रिल २०१३ मा प्रकाशित गरिएको विश्व आर्थिक परिदृश्य अनुसार सन् २०१२ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर ३.२ प्रतिशत रहेकोमा यस्तो वृद्धिदर सन् २०१३ मा ३.३ प्रतिशत रहने अनुमान छ। यसैगरी, कोषले विकसित मुलुकहरू र उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१३ मा क्रमशः १.२ र ५.३ प्रतिशत रहने

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५८ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. युवराज खतिवडाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

प्रक्षेपण गरेको छ । पछिल्लो समयमा विश्व वित्तीय अवस्थामा सुधार हुँदै आएको कारण अघिल्लो वर्षको तुलनामा सन् २०१३ मा विश्व अर्थतन्त्रमा केही सुधार हुने परिदृश्यको आधारमा नेपालको निर्यात, पर्यटन, वैदेशिक रोजगारी तथा बाह्य लगानीमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने अपेक्षा रहेको छ ।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

वास्तविक क्षेत्र

५. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक अनुमान अनुसार आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा देशको यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ३.६ प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ३.७ प्रतिशत रहने अनुमान छ । अघिल्लो आर्थिक वर्ष यस्तो वृद्धिदर क्रमशः ४.५ प्रतिशत तथा ४.९ प्रतिशत रहेको थियो ।
६. समीक्षा वर्षमा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा सङ्कुचन आए पनि गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा भने अघिल्लो वर्षको तुलनामा केही विस्तार आएको अनुमान छ । समीक्षा वर्षमा कृषि क्षेत्रको उत्पादन १.३ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ, जुन अघिल्लो वर्ष ५.० प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । चालू आर्थिक वर्षमा गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन ५.० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । अघिल्लो वर्ष यस क्षेत्रको उत्पादन ४.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।
७. समीक्षा वर्षमा प्रमुख खाद्य बालीमध्ये धानको उत्पादनमा ११.२ प्रतिशतले तथा मकैको उत्पादनमा ८.३ प्रतिशतले हास आउने प्रारम्भिक अनुमान छ । खासगरी बाली लगाउने समयमा पर्याप्त वर्षा नभएको कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदरमा सङ्कुचन आउने अनुमान रहेको हो ।
८. समीक्षा वर्षमा उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर क्रमशः १.६ प्रतिशत तथा ६.० प्रतिशत रहने प्रारम्भिक अनुमान छ । अघिल्लो वर्ष यी क्षेत्रहरूको वृद्धिदर क्रमशः ३.० प्रतिशत तथा ४.५ प्रतिशत रहेको थियो । उद्योग क्षेत्रको विकासको लागि आवश्यक विद्युत् तथा ईन्धनको आपूर्ति व्यवस्थामा सुधार हुन नसक्नु र पूर्ण बजेट समयमा जारी

नहुनु जस्ता कारणले उद्योग क्षेत्रको विस्तारमा सङ्कुचन आउने अनुमान गरिएको हो तथापि आयातमा वृद्धिसँगै थोक तथा खुद्रा व्यापारमा हुने विस्तार, होटल तथा रेष्टुरेन्ट एवम् वित्तीय मध्यस्थता सेवाको विस्तारसँगै समग्र सेवा क्षेत्रको वृद्धिदरमा भने सुधार हुने अनुमान गरिएको हो ।

९. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ८ महिनाको अवधिसम्ममा हवाई मार्गबाट नेपाल आउने पर्यटकको सङ्ख्यामा ०.५ प्रतिशतले हास आई ३ लाख ९६ हजार ६३३ मा सीमित भएको छ । अघिल्लो वर्षको ८ महिनामा पर्यटक आगमनमा २०.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा तेस्रो मुलुकबाट नेपाल आउने पर्यटकको सङ्ख्या ३.१ प्रतिशतले वृद्धि भए तापनि भारतीय पर्यटक आगमनमा १२.५ प्रतिशतले हास आएको छ ।
१०. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ८ महिनासम्ममा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको सङ्ख्या १०.७ प्रतिशतले वृद्धि भई २ लाख ७६ हजार ७८७ पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सङ्ख्या १८.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको प्रमुख तीन गन्तव्य मुलुकहरूमा क्रमशः मलेसिया (१ लाख १ हजार ५०९), साउदी अरब (५४ हजार ७०५) र कतार (४४ हजार ५९८) रहेका छन् ।

मूल्य स्थिति

११. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को आठौँ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति १०.२ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति ७.० प्रतिशत रहेको थियो । यो वर्ष खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर ११.३ प्रतिशत रहेको छ भने गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको सूचकाङ्कमा ९.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा क्रमशः ४.२ प्रतिशत र ९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।
१२. क्षेत्रगत आधारमा हेर्दा काठमाडौँ उपत्यकाको

उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क १०.८ प्रतिशतले, तराईको १०.२ प्रतिशतले र पहाडको ९.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर क्रमशः ५.६ प्रतिशत, ७.१ प्रतिशत र ८.६ प्रतिशत रहेको थियो।

१३. समीक्षा अवधिमा थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर ९.० प्रतिशत रहेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर ६.३ प्रतिशत रहेको थियो। कृषिजन्य वस्तुको मूल्य वृद्धि उच्च रहेकोले थोक मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर अधिल्लो वर्षको तुलनामा उच्च रहेको हो।

१४. कृषि उत्पादनमा भएको गिरावट, पेट्रोलियम पदार्थमा भएको मूल्य वृद्धि, परिवर्त्य विदेशी मुद्रासँग भएको नेपाली मुद्राको अवमूल्यन, ज्यालादरमा भएको वृद्धि आदि कारणहरूले समग्र मूल्य वृद्धि अधिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा उच्च रहन गएको हो।

सरकारी वित्त स्थिति

१५. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को नौ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी बजेट रु. ४७ अर्ब २० करोडले बचतमा रहेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारी बजेट रु. २४ अर्ब ५२ करोडले बचतमा रहेको थियो। स्रोत परिचालनको तुलनामा पूँजीगत खर्चमा कमी आएकोले सरकारी बजेट बचत उल्लेख्य रहेको हो।

१६. २०६९ को चैत महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्चमा ०.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १८७ अर्ब ६७ करोड पुगेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो खर्च १९.१ प्रतिशतले बढेको थियो। आर्थिक वर्षको नवौँ महिनामामात्र पूर्ण बजेट प्रस्तुत भएकोले समीक्षा अवधिमा कुल सरकारी खर्चको वृद्धिदर न्यून रहेको हो।

१७. समीक्षा अवधिमा नगद प्रवाहमा आधारित चालू खर्चमा १.१ प्रतिशतले कमी आई रु. १४६ अर्ब ९ करोड पुगेको छ। समीक्षा अवधिसम्ममा चालू

खर्च बजेट अनुमानको ५२.४ प्रतिशतमात्र पुगेको छ।

१८. समीक्षा अवधिसम्ममा सरकारको पूँजीगत खर्चमा ९.४ प्रतिशतले कमी आई रु. १७ अर्ब २ करोड पुगेको छ जुन बजेट अनुमानको २५.७ प्रतिशत मात्र हुन आउँछ। आर्थिक वर्षको शुरूमा नै पूर्ण आकारको बजेट प्रस्तुत हुन नसकेकोले स्वभाविक रूपमा वृद्धि हुने खर्च सङ्कुचित हुन पुगेको, खर्च गर्ने इकाइमा अख्तियारी पठाउन ढिला भएको, समयमै कार्यक्रम स्वीकृत हुन नसकेको, खरिद प्रक्रियामा ढिलाइ भएको, सम्पन्न कार्यको भुक्तानी समयमा नभएको जस्ता कारणहरूले गर्दा पूँजीगत खर्चको वृद्धिदरमा कमी आएको हो।

१९. हालै प्रस्तुत भएको बजेटले राजस्व सङ्कलन गर्ने विधि, प्रक्रिया तथा राजस्वका दरहरू आर्थिक ऐन, २०६८ बमोजिम नै हुने व्यवस्था गरेकोले चालू आर्थिक वर्षका लागि अधिल्लो आर्थिक वर्षकै आर्थिक ऐन बमोजिम राजस्व सङ्कलनको कार्य भइरहेको छ। चालू आर्थिक वर्षमा राजस्व सङ्कलन १८.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २८९ अर्ब ६० करोड पुग्ने अनुमान गरिएको छ। समीक्षा अवधिसम्ममा राजस्व परिचालन २२.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २१० अर्ब ४७ करोड पुगेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा राजस्व १८.१ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो। आयातमा भएको वृद्धिको कारणले समीक्षा अवधिमा राजस्व परिचालन दर उच्च रहेको हो।

२०. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारलाई वैदेशिक नगद ऋण रु. ७ अर्ब २१ करोड र वैदेशिक नगद अनुदान रु. १७ अर्ब ३० करोड प्राप्त भएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ती शीर्षकहरूमा क्रमशः रु. ३ अर्ब ६१ करोड र रु. ३१ अर्ब ८१ करोड प्राप्त भएको थियो।

२१. चालू आर्थिक वर्षको नवौँ महिनामामात्र राष्ट्र ऋण उठाउने अध्यादेश, २०६९ जारी भएकोले चालू आर्थिक वर्षको चैत मसान्तसम्ममा आन्तरिक ऋण परिचालन भएको छैन। प्रस्तुत अध्यादेशले रु. ३८ अर्ब आन्तरिक ऋण उठाउन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। अधिल्लो वर्षको चैत मसान्तसम्ममा

सरकारले रु. १८ अर्ब आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको थियो ।

२२. समीक्षा अवधिसम्म सरकारी बजेट उल्लेख्य बचतमा रहेको कारण २०६९ चैत मसान्तसम्ममा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रु. ५६ अर्ब ९५ करोड नगद मौज्जात रहेको छ ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

२३. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को आठ महिनासम्ममा कुल वस्तु निर्यात ५.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५१ अर्ब १ करोड रहन गएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो निर्यात १४.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । कुल वस्तु निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात २.० प्रतिशतले मात्र बढेको छ भने अन्य मुलुकतर्फको निर्यात ११.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
२४. अघिल्लो वर्षको आठ महिनासम्ममा १६.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको कुल वस्तु आयात आर्थिक वर्ष २०६९/७० को सोही अवधिमा २२.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३६० अर्ब ५६ करोड पुगेको छ । कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयात र अन्य मुलुकबाट भएको आयात क्रमशः २४.२ प्रतिशत र १८.२ प्रतिशतले बढेको छ । भारतबाट मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थ, सवारी साधन तथा पाटपूर्जा, सिमेन्ट, चामल र अन्य उपकरण तथा पाटपूर्जा लगायतका सामानहरूको आयातमा वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकबाट विशेष गरी तयारी पोशाक, पाइप तथा पाइप फिटिङ, चाँदी, दूरसञ्चारका उपकरण र एम.एस. वायर रड लगायतका वस्तुहरूको आयातमा वृद्धि हुन गएको छ ।
२५. समीक्षा अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा २५.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३०९ अर्ब ५५ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो घाटा १७.१ प्रतिशतले बढेको थियो । व्यापार घाटामध्ये भारतसँगको व्यापार घाटा २८.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटा १९.५ प्रतिशतले बढेको छ ।
२६. निर्यातको तुलनामा आयातमा उच्च दरले वृद्धि

भएको कारण निर्यात-आयात अनुपात १४.१ प्रतिशतमा भरेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात १६.४ प्रतिशत रहेको थियो ।

२७. समीक्षा अवधिमा मुलुकको समग्र शोधनान्तर स्थिति रु. ११ अर्ब ७८ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ८१ अर्ब ९ करोडले शोधनान्तर बचतमा रहेको थियो । त्यसैगरी, आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को आठ महिनामा रु. ३७ अर्ब ५१ करोडले बचतमा रहेको चालू खाता समीक्षा अवधिमा रु. ९ अर्ब ५० करोडले बचतमा रहेको छ ।
२८. खुद ट्रान्सफर आय अघिल्लो वर्षको २९.७ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १६.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २९९ अर्ब ९४ करोड पुगेको छ । ट्रान्सफर अन्तर्गत विप्रेषण आप्रवाह अघिल्लो वर्षको ३४.७ प्रतिशतको वृद्धिको तुलनामा समीक्षा अवधिमा २२.२ प्रतिशतले बढी रु. २६६ अर्ब ९ करोड पुगेको छ ।
२९. २०६९ फागुन मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०६९ असार मसान्तको तुलनामा ३.२ प्रतिशतले बढी रु. ४५३ अर्ब ६१ करोड पुगेको छ । २०६८ फागुन मसान्तमा यस्तो सञ्चिति रु. ३६८ अर्ब १० करोड रहेको थियो । अमेरिकी डलरमा २०६९ असारदेखि फागुन मसान्तसम्ममा कुल सञ्चिति ५.४ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर ५ अर्ब २३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो सञ्चिति अमेरिकी डलर ४ अर्ब ६३ करोड रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६९/७० को आठ महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तरले १०.२ महिनाको वस्तु आयात र ८.८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने देखिन्छ ।

मौद्रिक स्थिति

३०. बैंकिङ क्षेत्रमा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कारोबारको हिस्सा उल्लेख्य रूपमा बढ्दै गएको सन्दर्भमा गत आर्थिक वर्षदेखि मौद्रिक सर्वेक्षणको दायराभित्र नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकहरूको

- अतिरिक्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूसमेत समावेश गरी विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण तयार पार्न थालिएको हुँदा यसबाट अर्थतन्त्रको मौद्रिक तथा तरलताको यथार्थपरक अवस्था यकिन गर्न सहयोग पुगेको छ ।
३१. विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण अनुसार आर्थिक वर्ष २०६९/७० को आठ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ६.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त मुद्राप्रदाय १२.२ प्रतिशतले बढेको थियो । गत वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा न्यून वृद्धि भएको हुँदा मुद्रा प्रदायको विस्तार कम भएको हो । सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय आर्थिक वर्ष २०६९/७० को आठ महिनासम्ममा १.६ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६९ फागुन मसान्तमा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १६.१ प्रतिशतले र सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय १३.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
३२. समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन नाफा/नोक्सान समायोजित) रु. ११ अर्ब ७८ करोड (३.१ प्रतिशत) ले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सम्पत्ति रु. ८१ अर्ब ९ करोड (३६.६ प्रतिशत) ले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा आयातको विस्तार उच्च रहनुका साथै ट्रान्सफर आय घटेकोले मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिको विस्तार कम हुन गएको हो ।
३३. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को आठ महिनासम्ममा कुल आन्तरिक कर्जा ८.९ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त कर्जा ३.४ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल आन्तरिक कर्जामा महत्त्वपूर्ण स्थान ओगट्ने निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा गत आर्थिक वर्षको आठ महिनासम्ममा ७.१ प्रतिशतले विस्तार भएकोमा समीक्षा अवधिमा १५.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अधिक तरलताको अवस्थालाई मध्यनजर गरी लगानी अभिवृद्धि गर्न अवलम्बन गरिएको नीतिगत प्रयास अनुरूप यस वर्ष कृषि

लगायत उत्पादनशील क्षेत्रको साथै समग्र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जामा विस्तार भएको छ ।

३४. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनी) को निक्षेप परिचालन ६.८ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६९ फागुन मसान्तमा रु. १०८० अर्ब ४४ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप परिचालन ११.४ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप परिचालन क्रमशः ५.७ प्रतिशत, ८.५ प्रतिशत र ४.७ प्रतिशतले बढेको छ ।
३५. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को आठ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा लगानी १३.८ प्रतिशतले विस्तार भई २०६९ फागुन मसान्तमा रु. ११०१ अर्ब १६ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा ५.९ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा लगानी क्रमशः १३.१ प्रतिशत, ८.५ प्रतिशत र ६.६ प्रतिशतले बढेको छ ।
३६. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था बाहेकका अन्य सम्भौतामूलक बचत परिचालन गर्ने वित्तीय संस्थाहरू र बीमा कम्पनीहरूको समेत वित्तीय साधन र स्रोत परिचालनमा विस्तार आएको छ । २०६९ फागुन मसान्तसम्ममा कर्मचारी सञ्चय कोषले रु. १३८ अर्ब ५४ करोड, नागरिक लगानी कोषले रु. ३८ अर्ब ८६ करोड र बीमा कम्पनीहरूले रु. ८१ अर्ब १५ करोडको स्रोत परिचालन गरेका छन् ।

शेयर बजार

३७. शेयर बजारको प्रवृत्ति मापन गर्ने नेप्से परिसूचकमा सुधार आएको छ । नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा ६३.६ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६९ चैत मसान्तमा ५२३.४१ विन्दुमा पुगेको छ । सो सूचकाङ्क अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा १४.३ प्रतिशतले घटेको थियो ।
३८. नेप्सेमा भएको सुधारसँगै धितोपत्रको बजार

पूँजीकरणमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा ८०.४ प्रतिशतको उल्लेख्य वृद्धि भई २०६९ फागुन मसान्तमा रु. ५२९ अर्ब ७२ करोड कायम भएको छ । २०६९ फागुन मसान्तमा कायम रहेको बजार पूँजीकरणको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ३४.० प्रतिशत रहेको छ । २०६८ फागुन मसान्तमा यस्तो अनुपात २९.४ प्रतिशत रहेको थियो ।

३९. बजार पूँजीकरणका आधारमा धितोपत्र बजारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सबैभन्दा बढी हिस्सा रहेको छ । २०६९ फागुन मसान्तमा कायम रहेको बजार पूँजीकरणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू (बीमा कम्पनीसमेत) को अंश ७९.५ प्रतिशत रहेको छ भने उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रको २.८ प्रतिशत, होटलहरूको १.६ प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूको ०.२ प्रतिशत, जलविद्युत् क्षेत्रको ५.६ प्रतिशत र अन्यको १८.२ प्रतिशत रहेको छ ।

४०. नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको सङ्ख्या २०६८ फागुन मसान्तसम्ममा २१४ रहेकोमा २०६९ फागुन मसान्तसम्ममा २२९ पुगेको छ । सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १९७ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था (बीमा कम्पनीसमेत) रहेका छन् भने १८ वटा उत्पादन र प्रशोधन उद्योग, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक संस्था, ४ वटा जलविद्युत् कम्पनी र २ वटा अन्य समूहका रहेका छन् ।

मौद्रिक तथा तरलता व्यवस्थापन

४१. आर्थिक वर्षको शुरूमा बैंकहरूमा अधिक तरलताको स्थिति रहेकोले वाणिज्य बैंक र विकास बैंकहरूले यस बैंकमा राख्नुपर्ने अनिवार्य नगद मौज्जातमा क्रमशः १ प्रतिशत र ०.५ प्रतिशत विन्दुले वृद्धि गरी तरलता प्रशोचन गरिएको थियो । यस अनुसार 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका संस्थाहरूले कुल निक्षेप दायित्वको क्रमशः ६.० प्रतिशत, ५.५ प्रतिशत र ५.० प्रतिशत अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

४२. मौद्रिक व्यवस्थापनमा खुला बजार कारोबार एक प्रमुख उपायको रूपमा रहँदै आएको छ ।

खुला बजार कारोबार अन्तर्गत रिपो र रिभर्स रिपो बोलकबोलको अधिकतम अवधि २८ दिन कायम गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाह, निक्षेप, नगद मौज्जात, अन्तर-बैंक ब्याजदर र ट्रेजरी बिल्सको प्राथमिक बजारको स्थितिसमेतलाई दृष्टिगत गरी खुला बजार कारोबार सञ्चालन हुँदै आएको छ । यस अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६९/७० को नौ महिनासम्ममा सोभै बिक्री बोलकबोलमार्फत रु. ८ अर्ब ५० करोड बराबरको तरलता प्रशोचन भएको छ ।

४३. बैंकदरलाई पुनरपरिभाषित गरी मिति २०६९/०४/३२ देखि ८.० प्रतिशत कायम गरिएको छ । स्थायी तरलता सुविधा उपलब्ध गराउँदा र अन्तरबैंक, खुलाबजार तथा स्थायी तरलता सुविधाबाट आवश्यक तरलता आपूर्ति हुन नसकेको अवस्थामा यस बैंकमा खाता रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई बढीमा ६ महिनाको लागि प्रचलित बैंकदरमा अनिवार्य मौज्जात कायम गर्नको लागि राखेको नगद मौज्जात, नेपाल सरकारको सुरक्षणपत्र वा असल कर्जाको धितोमा अन्तिम ऋणदाता सुविधा दिइने व्यवस्था गरिएको छ । चालू आर्थिक वर्षको नौ महिनासम्ममा रु. ३२ अर्ब २२ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. ४ अर्ब ३७ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग भएको थियो ।

४४. कर्जाको ब्याजदर निर्धारणलाई पारदर्शी र प्रतिस्पर्धी बनाई कर्जा र निक्षेपको ब्याजदर अन्तर कम गराउने तथा मौद्रिक नीतिको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षको मध्यदेखि कार्यान्वयनमा ल्याईएको कर्जाको आधार ब्याजदरको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै ब्याजदर संरचनालाई बचत र लगानीमैत्री बनाउने प्रयास गरिएको छ । २०६९ पुस महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको आधार ब्याजदर न्यूनतम ६.८ प्रतिशत र अधिकतम १२.४ प्रतिशत रही औसत ९.४ प्रतिशत रहेकोमा फागुन महिनामा न्यूनतम ६.७ प्रतिशत, अधिकतम ११.७ प्रतिशत र औसत ९.५ प्रतिशत रहेको छ ।

४५. इजाजतपत्रप्राप्त 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जा सीमा ०.५ प्रतिशत विन्दुले वृद्धि गरी आफ्नो कुल कर्जा सापटको क्रमशः न्यूनतम ४.० प्रतिशत, ३.५ प्रतिशत र ३.० प्रतिशत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। चालू आर्थिक वर्षको माघ मसान्तको विवरण अनुसार वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले विपन्न वर्गमा प्रवाह गरेको कर्जा कुल कर्जा सापटको क्रमशः ३.७ प्रतिशत, ३.४ प्रतिशत र २.७ प्रतिशत रहेको छ।

४६. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले एक-आपसमा प्रदान गर्ने सापटीलाई नियमित कर्जा सापटीको रूपमा नभई अन्तर-बैंक कारोबार/सापटीको रूपमा मात्र प्रयोग गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ र यस्तो अन्तरबैंक सापटीको अवधि बढीमा ७ दिनसम्म मात्र हुने व्यवस्था कायम गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६९/७० को नौ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ५१६ अर्ब ८० करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरू) ले रु. १२५ अर्ब १९ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन्। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरू र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले क्रमशः रु. १४५ अर्ब ५५ करोड र रु. १३४ अर्ब ६६ करोड बराबरको यस्तो कारोबार गरेका थिए।

४७. चालू आर्थिक वर्षको नौ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर २ अर्ब ८ करोड खुद खरिद गरी रु. १८० अर्ब ६९ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर २ अर्ब ३१ करोड खुद खरिद गरी रु. १८१ अर्ब ६६ करोडको खुद तरलता प्रवाह भएको थियो।

४८. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को नौ महिनामा अमेरिकी डलर २ अर्ब २८ करोड बिक्री गरी रु. १९८ अर्ब २७ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ।

अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलर २ अर्ब १४ करोड बिक्री गरी रु. १६८ अर्ब ३४ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको थियो।

४९. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को नवौं महिनामा अल्पकालीन बजार ब्याजदरहरूमा सुधार भएको छ। २०६९ चैत मसान्तमा ९१-दिने ट्रेजरी बिल्लसको मासिक भारित औसत ब्याजदर ३.४९ प्रतिशत रह्यो। अघिल्लो वर्षको यसै महिनामा सो ब्याजदर १.०९ प्रतिशत रहेको थियो। अघिल्लो वर्षको चैत महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको भारित औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर ०.६९ प्रतिशत रहेकोमा २०६९ चैत महिनामा ३.७८ प्रतिशत रहेको तर अन्य वित्तीय संस्थाहरूबीचको कारोबारको भारित औसत ब्याजदर अघिल्लो वर्षको चैतमा ८.८९ प्रतिशत रहेको तुलनामा २०६९ चैतमा ६.३१ प्रतिशत रहेको छ। यसप्रकार वाणिज्य बैंक र अन्य संस्थाहरू बीचको अन्तर-बैंक ब्याजदरमा रहेको फरक साँघुरिदै गएको छ।

५०. पछिल्ला महिनाहरूमा अल्पकालीन ब्याजदरमा वृद्धि भएकोले यसबाट निक्षेपको ब्याजदरमा समेत वृद्धि भई निक्षेप परिचालन वृद्धि गर्न र मुद्रास्फीति दर नियन्त्रण गर्नमा समेत सघाउ पुग्ने अपेक्षा रहेको छ।

पुनर्कर्जा

५१. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को मौद्रिक नीतिमा निर्यात कर्जा, साना तथा घरेलु उद्योगको लागि प्रवाह हुने कर्जा, वैदेशिक रोजगारीको लागि तोकिएका व्यक्तिहरूलाई प्रवाह हुने कर्जा र रुग्ण उद्योगको लागि प्रवाह भएको कर्जामा दिइने पुनर्कर्जादर १.५ प्रतिशतलाई यथावत् कायम गरिएको छ। यस्तो कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ऋणीबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याजदर असुल गर्न नपाइने व्यवस्था रहेको छ। यस्तो पुनर्कर्जा सुविधालाई महिला वा तोकिएको वर्ग वा समुदायद्वारा सञ्चालित साना व्यवसायलाई समेत समेट्ने गरी यसको दायरा फराकिलो बनाइएको छ। त्यसैगरी यस आर्थिक वर्षमा उत्पादनमूलक क्षेत्रमा प्रवाह गरिएको असल कर्जाको धितोमा प्रदान गरिने पुनर्कर्जादरलाई ६ प्रतिशत कायम

गरी सम्बन्धित ऋणीबाट ९ प्रतिशतभन्दा बढी लिन नपाउने व्यवस्था गरिएको छ। चालू आर्थिक वर्षको नौ महिनासम्ममा 'क' वर्गका चार वटा बैंकहरूलाई रु. ९२ करोड ५० लाख र दुई वटा 'ख' वर्गका बैंकहरूलाई रु. ५७ करोड ९२ लाख गरी जम्मा रु. १ अर्ब ५० करोड ४२ लाख साधारण पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएको छ। त्यसैगरी समीक्षा अवधिमा बैंकहरूलाई रु. ४४ करोड ७३ लाख स्वदेशी मुद्रामा र अमेरिकी डलर २६ लाख बराबरको विदेशी मुद्रामा निर्यात पुनर्कर्जा उपलब्ध गराइएको छ।

लघुवित्त तथा ग्रामीण वित्तीय सेवा

५२. सरकारी, सामुदायिक तथा अन्य संस्थागत प्रयास मार्फत देशमा विद्यमान गरिबी न्यूनीकरणको लागि गरीब तथा विपन्न वर्गमा संस्थागत वित्तीय सेवा पुऱ्याउने कार्यको थालनी भएको भन्दाै चार दशक भइसकेको छ। यस अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपाल सरकार र अन्य अन्तर्राष्ट्रिय दातृ संस्थाहरूसँग समन्वय गरी बैंक तथा वित्तीय संस्था, सहकारी तथा गैर-सरकारी संस्थाहरू मार्फत लघु कर्जा, लघु बचत, लघु बीमा तथा विप्रेषणजस्ता वित्तीय सेवाहरू लक्षित वर्गसम्म पुऱ्याइरहेको छ।

५३. २०४७ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम उपयोग हुने गरी लक्षित वर्गको आर्थिक एवम् सामाजिक विकास गर्न थोक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ। ग्रामीण स्वावलम्बन कोषको समग्र व्यवस्थापन पक्षलाई निर्देशित गर्न एवम् यसलाई समसामयिक बनाउन मिति २०६९ फागुन २ गतेदेखि ग्रामीण स्वावलम्बन कोष कर्जा निर्देशिका, २०६० खारेज गरी ग्रामीण स्वावलम्बन कोष सञ्चालन निर्देशिका, २०६९ लागू गरिएको छ।

५४. कोषबाट विपन्न वर्गको आर्थिक उत्थानका लागि प्रतिव्यक्ति बढीमा रु. ९० हजारसम्मको कर्जा सहकारी/गैर-सरकारी संस्थाहरूमार्फत उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था रहेको छ। उक्त कोषमा नेपाल सरकारबाट रु. १९ करोडको बीज पूँजी

प्राप्त भएको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंकबाट कुल रु. २५ करोड ३४ लाख प्राप्त भई हाल कोषको कुल पूँजी रु. ४४ करोड ३४ लाख कायम रहेको छ। सोही पूँजीबाट कोषले निर्देशिकामा व्यवस्था भएबमोजिम सम्बन्धित संस्थाहरूको प्राथमिक पूँजी (शेयर पूँजी, साधारण जगेडा र नाफा रकम) को आधारमा कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ।

५५. कोषबाट २०६९ साल पुस मसान्तसम्ममा ६६७ वटा सहकारी संस्था र ५३ वटा गैर-सरकारी संस्था गरी कुल ७२० संस्थाहरूलाई रु. ९० करोड ३६ लाख कर्जा प्रवाह भएकोमा उक्त कर्जामध्ये रु. ५० करोड १ लाख असुली भई रु. ४० करोड ३५ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ। कोषबाट प्रवाहित कर्जाको असुली दर ९०.७ प्रतिशत रहेको छ। कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैर-सरकारी संस्थाले २७ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ६२ जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन् भने कुल ३७ हजार ३० घर परिवारले विभिन्न आय तथा स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन्।

५६. दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू खासगरी चिया, अलैची र कोल्डस्टोरका लागि कृषि विकास बैंक र लघुवित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाईसमेत कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था रहेको छ। यस अन्तर्गत २०६९ पुस मसान्तसम्ममा कृषि विकास बैंक लिमिटेडलाई प्रवाहित कर्जामध्ये रु. ९ करोड १८ लाख लगानीमा रहिरहेको छ। दीर्घकालीन कर्जातर्फको कर्जा असुली दर शतप्रतिशत रहेको छ।

५७. ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट प्रवाहित कर्जाले ग्रामीण तथा विपन्न वर्गका जनताहरूको आर्थिक-सामाजिक स्तरमा सकारात्मक प्रभाव परिरहेको र कोष समक्ष कर्जा माग गर्ने सहकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या वृद्धि हुँदै गएको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी कोषको पूँजीको आधारलाई थप बलियो बनाउनु आवश्यक देखिएको छ, साथै कोषलाई राष्ट्रिय लघुवित्त विकास कोषको रूपमा स्थापना गर्ने सम्बन्धमा राष्ट्रिय लघुवित्त विकास

- कोष ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा पठाइसकिएको छ ।
५८. लघुवित्त कारोबारका माध्यमबाट विपन्न वर्गको उद्यमशीलताको विकास, स्वरोजगार सिर्जना एवम् आय-आर्जनका विविध क्रियाकलापमार्फत ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्रको गरिबी निवारणको कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन लघुवित्त क्षेत्रमा कार्यरत संस्थाको प्रवर्द्धन, नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरी लघुवित्त कारोबारलाई नियमित एवम् व्यवस्थित गर्न छुट्टै लघुवित्त प्राधिकरण स्थापना गर्ने प्रयोजनका लागि लघुवित्त प्राधिकरण ऐन जारी गर्न नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा सोको मस्यौदा पठाइसकिएको छ ।
५९. मुलुकका गरीब तथा विपन्न समुदायमा लघुवित्त सेवाको पहुँचमा थप अभिवृद्धि गर्ने अभिप्रायले संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रम र संयुक्त राष्ट्र संघीय पूँजी विकास कोषको प्राविधिक तथा अनुदान सहयोगमा वित्तीय सेवा पहुँच अभिवृद्धि आयोजना (Enhancing Access to Financial Services) २०१३ मार्चसम्म सञ्चालन भएको थियो । आयोजनाले गरिबी निवारणमा सहभागी लघुवित्त सेवा प्रदायक संस्थाहरूमध्ये ९ वटा रणनीतिक साभेदार संस्था र ८ वटा नवीन सेवा प्रदायक (Innovative) साभेदार संस्था छनौट गरी कार्य सम्पादनमूलक सम्झौता (Performance Based Agreement) का आधारमा १३ लाख २७ हजार अमेरिकी डलर अनुदान सहयोग वितरण गऱ्यो । आयोजना अवधिभरमा कुल २,८१,३१३ नयाँ सदस्य बनाउने काम सम्पन्न हुनुका साथै आयोजना शुरू हुनु अघि २८ जिल्लामा सीमित रहेको साभेदार संस्थाहरूको लघुवित्त कार्यक्रम आयोजनाको अन्त्यसम्ममा विस्तार भई ६४ जिल्लामा पुगेको छ । आयोजना अवधिमा साभेदार लघुवित्त सेवा प्रदायक संस्थाहरूका सहभागीहरूलाई प्रशिक्षण दिनुका साथै वित्तीय साक्षरता प्रवर्द्धनका लागि सञ्चार माध्यमहरूमार्फत बचत, कर्जा, रेमिट्यान्स, बीमा आदि सम्बन्धमा जानकारीमूलक सन्देश प्रसारण गरिएको थियो ।
६०. एशियाली विकास बैंकको अनुदान सहयोगमा सुदूर-पश्चिमाञ्चलका ५ र मध्यपश्चिमाञ्चलका ५ गरी १० जिल्लाका साना तथा मझौला कृषकहरूको आयस्तर वृद्धि गर्ने अभिप्रायले साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना सञ्चालनमा आएको छ । नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालयद्वारा सञ्चालित उक्त आयोजनाको अनुदान सम्भागको कार्यान्वयन नेपाल राष्ट्र बैंकबाट हुने व्यवस्था छ । आयोजनाको कार्यान्वयनबाट उच्च मूल्य पर्ने कृषि उत्पादनको लागि प्राविधिक सहयोग, शीत भण्डारण, बजार व्यवस्थापन तथा आपूर्ति सञ्जाल आदि मार्फत् वित्तीय समावेशीकरणलाई टेवा पुऱ्याउने र सो कार्यका लागि अनुदान सहयोग वितरण गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।
६१. बैंक तथा वित्तीय संस्था र अन्य वित्तीय मध्यस्थता सेवासम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाहरूको उपस्थिति, संस्थागत कर्जाको अवस्था, अनौपचारिक क्षेत्रको वित्तीय कारोबार, ग्रामीण वित्तीय पहुँच, कर्जा ब्याजदर तथा वित्तीय साक्षरताको अवस्था आदि जस्ता पक्षहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गरी नीति-निर्माण तहमा पृष्ठपोषण गरी संस्थागत सुधारका कार्यक्रमहरू अगाडि बढाउन सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले चौथो ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षणसम्बन्धी कार्य अगाडि बढाइएको छ । यस अन्तर्गत स्थलगत सर्वेक्षणको कार्य यसै आर्थिक वर्षभित्र सम्पन्न गरिनेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

६२. विदेशी विनिमयको कारोबार गर्न इजाजत प्राप्त फर्म/कम्पनी वा संस्थाहरूको कारोबारलाई अझ बढी व्यवस्थित र नियमित गर्न निरीक्षण कार्यविधि तर्जुमा गरी लागू गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाहेक विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतपत्रप्राप्त फर्म/कम्पनी वा संस्थाहरूमध्ये २०६९ फागुन मसान्तसम्म २३५ वटा संस्थाहरूको नियमित तथा विशेष निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।
६३. सुन आयात तथा बिक्री वितरण कार्यविधि, २०६८ मा समसामयिक संशोधन गरी बैंकहरूले सुनको

- बिक्री मूल्य कायम गर्दा लाग्ने प्रत्यक्ष लागतमा अधिकतम ०.५० प्रतिशतभन्दा बढी मार्कअप बाहेक कुनै पनि शुल्क लिन नपाउने तथा सुनचाँदी व्यवसायी संघहरूले आफू अन्तरगतका सदस्यहरूलाई सुन विवरणको सिफारिस गर्दा कुनै शुल्क लिन नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
६४. विप्रेषण सम्बन्धी कार्य गर्ने र मुद्रा सटहीसम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाहरूलाई सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी कार्यमा वित्तीय लगानी निवारणका सम्बन्धमा निर्देशन लागू गरिएको छ ।
६५. निजी तथा औपचारिक तवरले विदेश (भारतबाहेक) भ्रमणमा जाने नेपाली नागरिकलाई एक आर्थिक वर्षमा दुई पटकसम्म मात्र राहदानी बापत सटही सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था रहेकोमा प्रतिपटक अमेरिकी डलर २ हजार ५ सयसम्म सटही सुविधा दिने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै विदेशमा व्यवसाय प्रवर्द्धन, व्यापार मेला र व्यापार गोष्ठीमा जाने नेपाली नागरिकलाई राहदानी बापत प्रतिपटक अमेरिकी डलर ५ हजारसम्मको सटही सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
६६. विभिन्न प्रयोजनको लागि व्यक्ति तथा संघ-संस्थाहरूले इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट अमेरिकी डलर ६ हजारसम्मको सटही गर्न पाउने व्यवस्था रहेकोमा सटही सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १० हजार पुऱ्याइएको छ ।
६७. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सङ्ख्या १६१ पुऱ्याइएको छ भने परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाहेक अन्य मुलुकहरूबाट गरिने आयातका लागि खोलिने प्रतीतपत्र कारोबारसम्बन्धी व्यवस्थाहरूलाई एकीकृत गरी परिपत्र जारी गरिएको छ ।
६८. भारतबाहेक तेस्रो मुलुकहरूबाट ड्राफ्ट/टि.टि.को माध्यमबाट वस्तु आयात गर्दा एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर २५ हजार बराबरसम्म मात्र भुक्तानी दिन पाइने सीमालाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ३० हजार पुऱ्याइएको छ ।
६९. नेपाली कम्पनीहरूले विदेशबाट ऋण लिने तथा भुक्तानी गर्ने प्रक्रियालाई थप सहज एवम् पारदर्शी बनाइनुका साथै कुनै व्यक्ति वा संस्थाले विदेशी मुद्रामा उपहार वा दान-दातव्य प्राप्त गरेमा त्यस्तो रकमको विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
७०. विदेशी मुद्रामा खाता भएका नेपाली नागरिकले आफ्नो खातामा रहेको विदेशी मुद्रा मौज्जातबाट प्रतिवर्ष बढीमा अमेरिकी डलर ५ हजारसम्म औचित्यको आधारमा विदेशी मुद्रामा नै उपयोग गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
७१. तयारी पोशाक, गलैँचा, पश्मिना, हस्तकला लगायतका वस्तु निर्यातकर्ताहरूलाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा Pre-shipment तथा Post-shipment कर्जा सर्वसुलभ रूपमा उपलब्ध गराउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट पुनर्कर्जा माग भएको दिनमा नै त्यस्तो कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।
७२. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो विदेशी एजेन्सी बैंकहरूमा रहेको मौज्जातबाट आफ्नो दैनिक तरलतामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी मौज्जात रकमको बढीमा ३० प्रतिशतसम्म २ वर्षे अवधिसम्मको कल डिपोजिट, सर्टिफिकेट अफ डिपोजिट वा यस्तै अन्य न्यून जोखिम भएका उपकरणहरूमा लगानी गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
७३. विप्रेषणसम्बन्धी कार्य गर्ने फर्म तथा कम्पनीहरूको सङ्ख्या गत आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म ६० रहेकोमा २०६९ फागुन मसान्तसम्म थप ६ वटा सञ्चालनमा आएका तर २२ वटा कम्पनीहरू नवीकरण नगरेका तथा इजाजत रद्द भएकाले विप्रेषण कम्पनीहरूको सङ्ख्या ४४ मा झरेको छ । त्यस्तै, गत आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा काठमाडौँ उपत्यकामा विदेशी मुद्रा सटही गर्ने इजाजत लिएका २३३ वटा मनिचेञ्जर रहेकोमा यस आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा केही बन्द वा इजाजतपत्र खारेज भई हाल जम्मा १६५ वटा सञ्चालनमा रहेका छन् भने उपत्यका बाहिर रहेका मनिचेञ्जरको सङ्ख्या २६२ रहेको छ ।

७४. २०६९ फागुन मसान्तसम्म विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न स्वीकृति लिएका फर्म/कम्पनीहरूमा होटेल सङ्ख्या २९९, ट्रेकिङ्ग १३५४, ट्राभल एजेन्सी १५५६ र विदेशी एयरलाइन्सका जि.एस.ए/पि.एस.ए. ५४ रहेको छ। त्यसैगरी, स्वीकृति लिएका कार्गो कुरिएर ३०१ वटा र विभिन्न संघ/संस्था ७१ वटा पुगेका छन्।

७५. विश्व मुद्रा तथा पूँजी बजारमा हुने उतार-चढाव तथा मुद्रास्फीतिको जोखिमबाट सञ्चितमा पर्ने प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्दै विदेशी विनिमय सञ्चितको मूल्यलाई सुरक्षित राख्ने, तरलता अभिवृद्धि गर्ने, लगानी विविधीकरण गर्ने र लगानीको प्रतिफल उच्च पार्ने उद्देश्यले पछिल्ला वर्षहरूमा सुनमा लगानी बढाउँदै लिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा २० हजार ट्रयऔंस सुन खरिद गरी लगानी गरिएकोमा चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० को चैत मसान्तसम्ममा थप २० हजार ट्रयऔंस सुन खरिद गरी लगानी गरिएको छ। साथै, सुन सञ्चित व्यवस्थापनसम्बन्धी विद्यमान नीतिमा समसामयिक परिमार्जन गरी हाल सुन सञ्चित व्यवस्थापन नीति, २०७० कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना, खारेजी तथा शाखा सञ्जाल

७६. वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रको लागि पूर्व नीतिगत व्यवस्था अन्तर्गत आवेदन पेश भएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमध्ये समीक्षा अवधिमा 'ख' वर्गका सालपा विकास बैंक लिमिटेड र सप्तकोशी डेभलपमेन्ट बैंक लि. लाई वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ। यसैगरी समीक्षा अवधिमा 'ग' वर्गको अन्नपूर्ण फाइनेन्स कम्पनीले 'ख' वर्गको विकास बैंकमा स्तरोन्नति भई कैलाश विकास बैंक लि. को नामबाट वित्तीय कारोबार सञ्चालन शुरू गरिसकेको छ।

७७. यसैगरी 'घ' वर्गको लघुवित्त वित्तीय संस्थाका लागि आइएलएफसिओ माइक्रोफाइनेन्स वित्तीय संस्था लि., चुच्चेपाटी काठमाडौं, महिला सहयात्रा माइक्रोफाइनेन्स वित्तीय संस्था लि. चित्लाङ्ग,

मकवानपुर; विजय लघुवित्त वित्तीय संस्था लि., रजहर-१, नवलपरासी; किसान माइक्रोफाइनेन्स वित्तीय संस्था लि., कमलबजार अछाम र क्लिन भिलेज माइक्रोफाइनेन्स वित्तीय संस्था लि., ह्याम्जा, कास्कीलाई वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ।

७८. समीक्षा अवधिमा साभा विकास बैंक लि. र ग्रीन डेभलपमेन्ट बैंक लि. गरी २ वटा विकास बैंकहरूलाई वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्ने सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ। यसै अवधिमा ७ वटा लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ।

७९. समीक्षा अवधिमा 'ग' वर्गका श्री ईन्भेष्टा फाइनेन्स लि. र मर्कण्टाइल फाइनेन्स लि. गरी दुई वटा वित्त कम्पनीहरूको वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र खारेज गरिएको छ। यसैगरी नारी अभ्युदय केन्द्र, नारी उत्थान केन्द्र र सोसाईटी वेलफेयर एक्सन नेपाल गरी ३ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरूको वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने अनुमतिपत्र खारेज गरिएको छ।

८०. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त 'ख' वर्गको श्री रारा विकास बैंक लि. लाई १ जिल्लाबाट कार्यक्षेत्र विस्तार गरी ३ जिल्लामा कारोबार गर्न अनुमति प्रदान गरिएको छ। यसैगरी, मुक्तिनाथ विकास बैंक लि., सिटी डेभलपमेन्ट बैंक लि., कामना विकास बैंक लि., त्रिवेणी विकास बैंक लि. र वागेश्वरी विकास बैंक लि. लाई ३ जिल्लाबाट कार्यक्षेत्र विस्तार गरी १० जिल्लामा कारोबार गर्न अनुमति प्रदान गरिएको छ।

८१. व्यावसायिक प्रतिनिधिको सहायताले Point of Transaction (POT) Machine को माध्यमबाट देशका विभिन्न ग्रामीण क्षेत्रहरूमा शाखारहित बैंकिङ्ग सेवा सञ्चालनका लागि अनुमति माग गर्ने बैंकहरूको प्राविधिक तथा व्यावहारिक पक्षहरूको समेत मूल्याङ्कन गरी समीक्षा अवधिमा जम्मा १० वटा वाणिज्य बैंकलाई शाखारहित बैंकिङ्ग सेवा सञ्चालनको अनुमति प्रदान गरिएको छ।

८२. समीक्षा अवधिमा 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापनाको लागि इजाजतपत्र

प्रदान नगर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ, जसका कारण वाणिज्य बैंकको सङ्ख्या ३२ यथावत रहेको छ । विकास बैंकहरूतर्फ समीक्षा अवधिमा नयाँ दुईवटा विकास बैंकलाई वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको, एउटा फाइनेन्स कम्पनी स्तरोन्नति भई विकास बैंक बनेको र एउटा विकास बैंक स्तरोन्नति भई वाणिज्य बैंक बनेको कारण विकास बैंकहरूको सङ्ख्या २०६९ फागुन मसान्तमा ८९ रहन पुगेको छ । वित्त कम्पनीतर्फ एउटा स्तरोन्नति भएको र १३ वटा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीमा गाभिन गएको कारण समीक्षा अवधिको अन्त्यमा वित्त कम्पनीको सङ्ख्या ६७ रहेको छ । त्यसैगरी, २०६९ फागुन मसान्तसम्ममा 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्या २७ पुगेको छ ।

८३. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा सङ्ख्यामा पनि उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ । २०६८ चैतमा वाणिज्य बैंकका शाखाहरूको सङ्ख्या १३५६ रहेकोमा २०६९ चैत मसान्तसम्ममा यो सङ्ख्या बढेर १४७५ पुगेको छ भने यसै अवधिमा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको शाखा सङ्ख्या क्रमशः ७२१ र ३०० समेत गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल शाखा सङ्ख्या २४९६ पुगेको छ । त्यसैगरी 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको कुल शाखा सङ्ख्या ५८६ पुगेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार तथा नियमन व्यवस्था

८४. नेपाल सरकार, विश्व बैंक र बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (Department for International Development) को ऋण तथा अनुदान सहयोगमा २००३ बाट शुरू भएको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको अवधि २०११ मा समाप्त भएपश्चात् पनि वित्तीय क्षेत्र सुधारको कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । यस अन्तरगत नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना कार्यलाई निरन्तरता दिन उक्त बैंकलाई यस बैंकको नियन्त्रणमा लिइएकोमा उक्त बैंकको व्यवस्थापन समिति पुनर्गठन गरी अर्को व्यवस्था नभएसम्म यस बैंकबाट नै कर्मचारी खटाई बैंक सञ्चालन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

८५. नेपाल बैंक लिमिटेडको पूँजी योजनामा उल्लिखित कार्यहरूमध्ये हकप्रद शेयर बापत नेपाल सरकारको तर्फबाट प्राप्त गर्नुपर्ने रकम बैंकमा जम्मा भइसकेको छ भने कर्मचारीलाई ओटिसी (OTC) मार्केटबाट शेयर हस्तान्तरण गर्ने, बैंकको यथार्थ लेखापरीक्षण गर्ने तथा नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लि.बाट शेयर कारोबारको लागि शेयर सूचीकृत गर्ने लगायतका कार्यहरू सम्पन्न गरी सर्वसाधारण शेयरधनीको लागि हकप्रद शेयर जारी गर्ने प्रक्रिया अघि बढाइएको छ ।

८६. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको स्वीकृत पूँजी योजनामा उल्लिखित कार्यहरूमध्ये नेपाल सरकारको तर्फबाट थप गर्नुपर्ने रकम रु. ४ अर्ब ३२ करोड ५३ लाख प्राप्त भएको, नेपाल सरकारले वित्तीय क्षेत्र परियोजना अन्तर्गत बैंकलाई उपलब्ध गराएको ऋण रकम रु. ३ अर्ब ४७ लाखलाई बैंकको शेयर पूँजीमा परिणत गरिसकिएको र एनआईडिसी डेभेलपमेण्ट बैंक मर्ज गर्ने तथा बैंकको नाममा रहेको सम्पत्ति बिक्री गर्ने लगायतका कार्यहरू अघि बढाइएको छ ।

८७. पूँजी योजना कार्यान्वयनका क्रममा रहेका नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को चुक्ता पूँजीमा उल्लेख्य वृद्धि भएको, दुवै बैंकको निक्षेप उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएको, निष्क्रिय कर्जाको मात्रा क्रमशः घट्दै गएको तथा बैंकहरू मुनाफामा सञ्चालन भइरहेको कारण समग्रमा दुवै बैंकको वित्तीय अवस्था सन्तोषजनक रहेको देखिएको छ ।

८८. डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा गठित गुनासो व्यवस्थापन समितिमा समीक्षा अवधिमा जम्मा ६६ वटा गुनासो तथा उजुरीहरू परेकोमा २७ वटा उपर सुनुवाइ भइसकेको छ भने ११ वटा उजुरीको सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग आवश्यक पत्राचार भइरहेको छ । समितिमा विशेष गरी कर्जाको समयावधि थप गर्ने, ब्याज हर्जाना मिनाहा गर्ने, प्रक्रिया नपुऱ्याई धितोमा राखिएको सम्पत्ति लिलामी गरिएकोले लिलामी रोक्ने, तेस्रो पक्षले कर्जा अपचलन गरी धितो फुकुवा नगरेकोले सो फुकुवा गर्ने लगायतका विषयमा आवेदन पर्ने गरेको छ । सो एकाइबाट बैंक र ऋणीबीचमा उत्पन्न भएका समस्यालाई समाधान गर्न सघाउ

- पुगनुको साथै बैकिङ्ग एवम् वित्तीय क्षेत्रमा देखिएको ऋण असुली र पुनर्संरचनासम्बन्धी समस्यालाई न्यूनीकरण गर्नमा समेत सघाउ पुग्न गएको छ ।
८९. नेपाल सरकारद्वारा राहदानी जफत लगायतका कारबाहीमा परेका ३५५ जना ऋणीहरूमध्ये २०६९ असार मसान्तसम्ममा ५५ जना ऋणीहरूउपर गरिएको कारबाही फुकुवा भइसकेको छ । समीक्षा अवधिमा कारबाहीमा परेका एकजना ऋणीबाट रु. १ करोड १२ लाख रकम असुल भई कारबाही फुकुवा गरिएको छ । खराब (नियतवश) ऋणी कारबाही अनुगमन समितिले २०६९ असार मसान्तसम्ममा खराब/नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूबाट बैकहरूको करिब रु. ८३ करोड ५९ लाख ऋण असुली गर्न नैतिक दवाव/सहजकर्ताको कार्य गरेको छ ।
९०. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएबमोजिम यस बैकबाट वित्तीय पहुँच कम भएका ९ जिल्लाहरूमा 'घ' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले शाखा खोलेमा प्रतिशाखा शून्य ब्याजदरमा रु. १५ लाखका दरले रकम उपलब्ध गराइने व्यवस्था छ ।
९१. बैक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभ्ने वा गाभ्नेसम्बन्धी विनियमावली, २०६८ जारी भएपछि बैक तथा वित्तीय संस्थाहरू बीच गाभ्ने/गाभ्ने कार्यमा उल्लेख्य प्रगति भएको छ । सो अनुसार हालसम्म २६ वटा संस्था एकआपसमा गाभिएर संयुक्त कारोबार शुरू गरिसकेका छन् भने २८ वटा संस्था गाभिएर १३ वटा संस्था बन्नका लागि अन्तिम स्वीकृति प्राप्त गरिसकेका छन् । त्यसैगरी २४ वटा संस्था गाभिएर १० वटा संस्था बन्न सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरिसकेका छन् ।
९२. समग्र वित्तीय प्रणालीको स्थायित्व कायम राख्न आवश्यक पर्ने नीतिहरूको तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा पृष्ठपोषणलाई प्रभावकारी बनाउन यस बैकका वरिष्ठ डेपुटी गभर्नरको अध्यक्षतामा एक Financial Stability Oversight Committee र नियमित रूपमा वित्तीय स्थायित्व सम्बन्धी विषयहरूमा छलफल गर्न उप-समिति गठन गरिनुका साथै वित्तीय स्थायित्व प्रतिवेदन (Financial Stability Report) प्रकाशन शुरू गरिएको छ ।
९३. बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चेक क्लियरिङ्गको कार्य यस बैकले गर्दै आएकोमा मिति २०६८/१२/२७ देखि अनिवार्य रूपमा नेपाल क्लियरिङ्ग हाउस लि.बाट गर्नु/गराउनुपर्ने र यस्तो सुविधा बापत संस्थाहरूले तत्कालका लागि आफ्ना ग्राहकसँग कुनै पनि किसिमको शुल्क लिन नपाउने व्यवस्था गरिएको छ .
९४. यस बैकबाट वित्तीय मध्यस्थकर्ताको कारोबार गर्न अनुमतिपत्र प्राप्त गरेका गैर-सरकारी संस्थाले 'घ' वर्गको लघुवित्त वित्तीय संस्थाको संस्थापक शेयरमा लगानी गर्ने भएमा गैर-सरकारी संस्थालाई प्रदान गरिएको त्यस्तो अनुमतिपत्र खारेज गर्ने सर्तमा २५ प्रतिशतसम्मको सीमा ननाघ्ने गरी संस्थापक शेयरमा लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
९५. बचत तथा ऋणसम्बन्धी कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरू बाहेक अन्य सम्बन्धित विषयगत सहकारी संस्थाले समूह सदस्यमाफत सामूहिक खेती तथा पशु/पक्षीपालन गर्ने प्रयोजनको लागि प्रति सदस्य रु. ९० हजार ननाघ्ने गरी समूह सदस्य सङ्ख्याको आधारमा कर्जा सीमा कायम हुने गरी प्रवाह भएको अधिकतम रु. एक करोडसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
९६. शेयरको सक्कलै प्रमाणपत्र प्राप्त नभएको अवस्थामा पनि ब्रोकरको जमानत र शेयर खरिद/बिक्री रसिदका आधारमा आवश्यक मार्जिन कायम गरी बढीमा एक वर्षको लागि कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
९७. सूचना प्रविधिबाट हुन सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्ने व्यवस्थालाई बढी प्रभावकारी बनाइ सोको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणलाई व्यवस्थित गर्न Information Technology Guidelines जारी गरिएको छ ।
९८. बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूले छुट्टा-छुट्टै वा

एकमुष्ट गरी रु. १ करोड वा सो भन्दा बढी रकमको कर्जा कुनै व्यक्तिलाई प्रवाह गर्नुपरेमा त्यस्तो व्यक्तिले अनिवार्य रूपमा स्थायी लेखा नम्बर (PAN) लिएको हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

९९. 'घ' वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले विपन्न तथा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई सामूहिक जमानीमा लघु उद्यम वा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रतिसमूह सदस्य १ लाख रुपैयाँसम्म तथा स्वीकारयोग्य धितो लिई प्रतिसमूह सदस्य रु. ३ लाख रुपैयाँसम्म लघुकर्जा उपलब्ध गराउन सकिने र नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधि अन्तर्गत Solar Home Systems र/वा Bio-gas प्रयोजनको लागि प्रतिपरिवार बढीमा ६० हजार रुपैयाँसम्म लघुकर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

१००. इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले अर्को इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाका सञ्चालक, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत वा व्यवस्थापन तहको पदाधिकारीलाई शिक्षाकर्जा, हायर पचेजकर्जा, घरकर्जा वा घरायसी प्रयोजनका सामग्री कर्जाबाहेक निजहरूको व्यक्तिगत नाममा अन्य कुनै किसिमका कर्जा प्रवाह गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०१. वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका मनाङ, हुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बझाङ, बाजुरा र दार्चुला गरी ९ जिल्लामा प्रधान कार्यालय राखी उपरोक्त जिल्ला सहित अन्य जिल्लाहरूमासमेत वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्ने गरी बाहेक 'घ' वर्गको सहायक कम्पनी खोल्न इजाजतपत्र दिने कार्य स्थगित गरिएको छ । वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका यस्ता ९ जिल्लामा मात्र कार्यक्षेत्र रहने गरी खोलिएका 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो संस्थाको प्राथमिक पूँजीको बढीमा ५ गुणासम्म सर्वसाधारणबाट निक्षेप सङ्कलन गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०२. इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले आफ्नो वित्तीय स्वार्थ भएको कम्पनीको हकमा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको २० प्रतिशतसम्म लगानी गर्नसक्ने र यस्तो लगानी रकमलाई पूँजीकोष गणना गर्दा प्राथमिक पूँजीबाट घटाइ पूँजीकोष कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको तर

प्रचलित कानुनी व्यवस्थाबमोजिम कोष प्रवर्द्धकको तर्फबाट अनिवार्य रूपमा बीज पूँजी बापत लगानी गर्नुपर्ने रकम प्राथमिक पूँजीबाट घटाउन नहुने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट जारी गरिएका Good for Payment चेकहरूको थप निश्चितताको लागि सम्बन्धित संस्थाले यस्तो चेक बराबरको रकम सम्बन्धित खातामा System बाट नै Earmark हुने गरी System generated प्रमाण उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरी सोको विश्वसनीयताको लागि पर्याप्त सुरक्षा व्यवस्था गरिएको छ ।

१०४. 'क' वर्गका बैंकहरूले यस बैंकले तोकेको न्यूनतम चुक्ता पूँजी पूरा गर्नुका साथै अन्य शर्तका अधीनमा रही यस बैंकको स्वीकृति लिई विदेशमा सम्पर्क/प्रतिनिधि कार्यालय खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०५. सञ्चालनसम्बन्धी जोखिम उच्च भएका 'क' वर्गका बैंकहरूले राख्नुपर्ने सञ्चालन जोखिम अन्तर्गतको थप पूँजी २ प्रतिशतबाट वृद्धि गरी ५ प्रतिशत कायम गरिएको र इजाजतपत्रप्राप्त 'ख' र 'ग' वर्गका संस्थाहरूको हकमा २०६९ चैत मसान्तदेखि पूँजीकोष गणना गर्दा सञ्चालन जोखिम बापत कुल सम्पत्तिको ५ प्रतिशत रकम जोखिम भारित सम्पत्तिको रूपमा थप गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०६. नेपाल सरकारबाट नियुक्त पाएका कुनै पनि ओहोदाका व्यक्ति वा नेपाल सरकारको स्वामित्व भएका संघ संस्था वा नेपाल सरकारको अनुदान प्राप्त विद्यालय वा शैक्षिक संस्था लगायतका सार्वजनिक संस्थानमा पूर्णकालीन रूपमा कार्यरत रहेका व्यक्ति/कर्मचारीहरू नेपाल सरकार वा सम्बन्धित संघ/संस्थाको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्नेदेखि बाहेक अन्य कुनै किसिमले सञ्चालक समितिमा निर्वाचित वा मनोनित हुन नपाउने व्यवस्था गरिसकिएको छ ।

१०७. बढीमा रु. ५० लाखसम्म चुक्ता पूँजी र रु. ५ करोडसम्मको स्थिर सम्पत्ति भएको, उत्पादन वा सेवामूलक व्यवसायमा संलग्न र उद्यमी स्वयं कारोबार तथा व्यवसायमा संलग्न भएको

व्यवसायलाई साना तथा मझौला उद्यम (SME) को रूपमा परिभाषित गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

बैंक सुपरिवेक्षण

१०८. प्रत्येक आर्थिक वर्षमा कम्तीमा एकपटक सबै वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गर्ने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६९/७० को फागुन मसान्तसम्ममा २१ वटा वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ । स्थलगत निरीक्षणको सिलसिलामा ठुला ऋणीहरूको धितो तथा परियोजनाको स्थलगत निरीक्षण गरी सम्पत्तिको गुणस्तर परीक्षण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ । साथै, यस अवधिमा १६ वटा वाणिज्य बैंकहरूमा विभिन्न विषयका सम्बन्धमा विशेष निरीक्षणसमेत गरी आवश्यक कारबाही अघि बढाइएको छ ।

१०९. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने सूचनाहरूलाई समयमै अद्यावधिक गर्दै गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाइएको छ । त्यसैगरी निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको क्रममा देखिएका कमिकमजोरीहरू सुधार गर्न निरीक्षण प्रतिवेदनमार्फत निश्चित समय-सीमा तोकिएको सुधारको लागि निर्देशन दिने गरिएको छ । सुपरिवेक्षण कार्य तथा निरीक्षण प्रतिवेदनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि अनुगमन तथा कार्यान्वयन पक्षलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाइएको छ ।

११०. समीक्षा अवधिमा अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपातको न्यूनतम सीमा कायम नगरेको एक बैंक तथा विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जाको न्यूनतम सीमा कायम नगरेका दुई बैंकहरूलाई हर्जाना लगाइएको छ । त्यसैगरी, १६ जनालाई बैंकिङ्ग कसुर ऐन, २०६४ अनुसारको कारबाहीका लागि केन्द्रीय अनुसन्धान ब्यूरोमा पत्राचार गरिएको छ ।

१११. Basel II को न्यूनतम पूँजी मापदण्डले पहिचान गरेका जोखिमका अतिरिक्त बैंकिङ्ग व्यवसायमा

अन्तर्निहित विद्यमान र भविष्यमा आईपर्ने अन्य जोखिमहरूसमेत पहिचान गरी सो अनुरूपको पूँजीकोष कायम गर्न पूँजीकोष पर्याप्ततासम्बन्धी आन्तरिक पूँजी मूल्याङ्कन प्रक्रिया (Internal Capital Adequacy Assessment Process- ICAAP)सम्बन्धी मार्गदर्शन जारी भइसकेको छ । २०६९ पुस मसान्तसम्ममा बैंकहरूले ICAAP;DaGwL नीति बैंक सुपरिवेक्षण विभागमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्थानुसार १६ वटा बैंकहरूबाट सो प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ ।

११२. विद्यमान निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई क्रमशः जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण पद्धतितर्फ उन्मुख गराउनको लागि जोखिममा आधारित Onsite Inspection Manual को मस्यौदा तयार भएको र सोको Pilot Test पश्चात् आवश्यक परिमार्जन गरी लागू गरिनेछ ।

११३. नेपाल राष्ट्र बैंकको सुपरिवेक्षण पद्धति एवम् क्षमता अभिवृद्धिको लागि चालू आर्थिक वर्षमा जोखिम व्यवस्थापन, संस्थागत सुशासन, कारोबारको अन्तरसम्बन्ध एवम् घरजग्गामा प्रवाहित कर्जामा केन्द्रित रही २० वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा अन्वेषणात्मक समीक्षा (Diagnostic Review) गरिने योजना रहेकोमा यस अवधिमा ७ वटा वाणिज्य बैंक, २ वटा विकास बैंक तथा २ वटा वित्त कम्पनीमा त्यस्तो समीक्षा सम्पन्न भइसकेको छ ।

११४. समस्याग्रस्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको समस्याको प्रकृति अनुसार चरणबद्ध रूपमा व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले Problem Bank Resolution Operational Manual & Toolkit तयार गरिएको छ भने अग्रदृष्टि (Forward Looking) पद्धतिमा आधारित शीघ्र सुधारात्मक कारबाही कार्यविधिको मस्यौदा तयार भएको छ ।

११५. दुई अर्ब रुपैयाँभन्दा बढी निक्षेप परिचालन गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्वयम्ले दवाव परीक्षण मागदर्शन (Stress Testing Guidelines) अनुसार आ-आफ्नो दवाव परीक्षण गरी सोको

प्रतिवेदन यस बैंकमा नियमित रूपमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था भए बमोजिम त्यस्तो प्रतिवेदन प्राप्त भइरहेको छ ।

११६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई स्वस्थ एवम् स्वच्छ (Safe and Sound) ढङ्गले सञ्चालन गर्न विकास गरिएका वासलका मूल सिद्धान्तहरू (Basel Core Principles) को कार्यान्वयनको अवस्थाको मूल्याङ्कन गरी भावी रणनीति तय गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले एक कार्यदल गठन गरी स्व-मूल्याङ्कनको कार्य भइरहेको छ ।

११७. बैंक सुपरिवेक्षण विभागको काम कारबाही तथा वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत सुपरिवेक्षण तथा वित्तीय स्थितिको विश्लेषण सहित समसामयिक विषयवस्तुहरू समेटेर तयार पारिएको वार्षिक बैंक सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन, २०१२ प्रकाशित हुने क्रममा रहेको छ ।

विकास बैंक सुपरिवेक्षण

११८. राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकहरूलाई BASEL II को Framework भित्र ल्याउने तयारीको क्रममा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि BASEL II; DaGwL अनुगमन कार्य प्रारम्भ गरिएकोमा उक्त कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा पनि निरन्तरता दिइएको छ ।

११९. परीक्षणतर्फ अधिकेन्द्रित गरी स्थलगत निरीक्षण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाइएको छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको परीक्षण गर्ने प्रभावकारी माध्यमको रूपमा रहेको आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई सुदृढ गरी सञ्चालन जोखिम (Operational Risk) कम गर्न आन्तरिक लेखापरीक्षक र लेखापरीक्षण समितिलाई बढी जिम्मेवार बनाउने प्रयत्न गरिएको छ ।

१२०. मिति २०६७/१२/११ मा समस्याग्रस्त घोषणा गरिएको गोर्खा डेभलपमेन्ट बैंकको वित्तीय अवस्थामा अपेक्षित सुधार हुन नसकेपछि मिति २०६९/९/१९ देखि उक्त संस्थाको व्यवस्थापन यस बैंकको नियन्त्रणमा लिई नियुक्त अधिकारी

(व्यवस्थापन समूह) मार्फत संस्थाको Resolution प्रक्रिया अघि बढाउने कार्ययोजनासहित सो संस्थाको व्यवस्थापन तथा कारोबार सञ्चालनको जिम्मेवारी दिएको छ ।

१२१. समस्याग्रस्त विकास बैंकहरूको नियमितरूपमा अनुगमन र तिनीहरूको वित्तीय अवस्थाको सूक्ष्म अध्ययन गर्न Problem Resolution Desk बाट नियमित रूपले अनुगमन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

१२२. प्रत्येक वर्ष कम्तीमा एकपटक सबै विकास बैंकहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गर्ने नीति अनुरूप २०६८ चैत देखि २०६९ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा ८४ वटाको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण, २८ वटाको विशेष निरीक्षण, १ वटाको लक्षित निरीक्षण, १ वटाको अनुगमन निरीक्षण तथा ३ वटाको भौतिक पूर्वाधार निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।

१२३. विकास बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यलाई सुदृढ गर्न त्यस्ता संस्थाहरूको नगद लाभांश र बोनस शेरसम्बन्धी प्रस्तावलाई स्वीकृति गर्नुपूर्व विवेकपूर्ण संयन्त्र (Prudential Mechanism) को माध्यमबाट परीक्षण गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ ।

१२४. युनाइटेड विकास बैंक लि. व्यवसायिक ढङ्गले सञ्चालन हुन सक्ने ठोस आधार नदेखिएकोले खारेजी प्रक्रियामा लैजान पुनरावेदन अदालत हेटौडामा मुद्दा दर्ता गरिएको छ । यस अघि नै खारेजीमा गएको नेपाल विकास बैंकको दायित्व राफ-साफ हुने क्रममा अधिकांश निक्षेपकर्ताको रकम फिर्ता भइसकेको छ ।

१२५. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को फागुन मसान्तसम्मको विभिन्न अवधिमा यस बैंकले तोके बमोजिमको अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगरेका दुई विकास बैंकलाई जरिवाना गरिएको छ भने तोके बमोजिमको पूँजीकोष कायम गर्न नसकेको एक विकास बैंकलाई शीघ्र सुधारात्मक कारबाही गरिएको छ ।

वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण

१२६. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को वार्षिक कार्ययोजनामा सम्पूर्ण वित्त कम्पनीहरूको स्थलगत निरीक्षण गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा २०६९ चैत मसान्तसम्ममा ३८ वटा वित्त कम्पनीहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण, १६ वटाको विशेष निरीक्षण तथा १५ वटाको अनुगमन निरीक्षणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।
१२७. वित्त कम्पनीहरूमध्ये ६ वटा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६(ख) बमोजिम समस्याग्रस्त घोषणा भएको, १ वटालाई शीघ्र सुधारात्मक कारबाही विनियमावली बमोजिम कारबाही गरिएको, २ वटा स्वैच्छिक खारेजीमा गइसकेको र १ वटा खारेजी प्रक्रियामा रहेको छ । समस्याग्रस्त घोषणा भएका संस्थाहरूको Resolution Desk बाट सूक्ष्म अनुगमन (Close monitoring) भइरहेको छ भने Resolution को प्रक्रियामा रहेका धेरै संस्थाहरू सुधारको क्रममा रहेका छन् ।
१२८. नेपाल फाइनान्स कम्पनी लि., जनरल फाइनान्स लि. र ललितपुर फाइनान्स कम्पनी लि.हरूको पूँजीकोष ऋणात्मक रहेको, सरोकारवालाहरूको हित प्रतिकूल कार्य गरेको र यस बैंकबाट जारी निर्देशनहरू पालना नभएकोले शीघ्र सुधारात्मक कारबाही गर्न तथा समस्याग्रस्त वित्तीय संस्था घोषणा गर्न नपर्ने कारण भए स्पष्टीकरण पेश गर्न ती वित्तीय संस्थाहरूलाई निर्देशन दिइएको छ ।
१२९. नेपाल शेयर मार्केट एण्ड फाइनान्स लि., हिमालय फाइनान्स लि., क्रिष्टल फाइनान्स लि., क्यापिटल मर्चेन्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनान्स लि., कुवेर मर्चेन्ट फाइनान्स लि. र वर्ल्ड मर्चेन्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनान्स लि. गरी ६ संस्थाहरूको वित्तीय स्थिति कमजोर भएको पाइएको हुँदा उक्त संस्थाहरूलाई समस्याग्रस्त वित्तीय संस्था घोषणा गरी ६ महिनाभित्र संस्थामा सुधार गर्ने गरी आवश्यक निर्देशनहरू दिइएको छ ।
१३०. सर्वसाधारण निक्षेपकर्ता, लगानीकर्ता एवम् अन्य सरोकारवालाहरूको हित प्रतिकूल हुने

अनियमिततामा प्रत्यक्ष संलग्न देखिएका केही सञ्चालकहरू तथा महाप्रबन्धकलाई कारबाहीको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ, साथै यस बैंकबाट समय-समयमा जारी निर्देशन अनुसार आफ्नो जिम्मेवारी निर्वाह नगरेका अन्य केही सञ्चालकहरूलाई सचेत गराइएको छ ।

मुद्रा व्यवस्थापन

१३१. २०६८ फागुन मसान्तसम्म विभिन्न दरका रु. १८४ अर्ब ४२ करोड नोट चलनचल्तीमा रहेकोमा २०६९ फागुन मसान्तसम्ममा थप रु. २९ अर्ब १३ करोड बराबरको नयाँ नोट निष्कासन भई चलनचल्तीमा रहेको नोटको कुल रकम रु. २१३ अर्ब ५५ करोड पुगेको छ ।
१३२. देशभरि नोटको सहज आपूर्तिको लागि कम्तीमा सवा तीन वर्षका लागि धान्ने गरी नोटको आपूर्ति व्यवस्था मिलाउने नीति अनुरूप बैंकलाई आवश्यक पर्ने नयाँ नोट छपाइ गरी भण्डारण गरिएको छ । २०६८ फागुन मसान्तमा रु. ६९ अर्ब ११ करोड ९८ लाख ५० हजार बराबरको नयाँ नोट स्टकमा रहेकोमा २०६९ फागुन मसान्तमा रु. ८६ अर्ब ५४ करोड ४८ लाख ५० हजार बराबरको विभिन्न दरका नयाँ नोट स्टकमा रहेको छ ।
१३३. बैंकले निष्कासनमा ल्याउन तयारी गरेको रु. १०० दरको नयाँ नोटको डिजाईनमा केही परिवर्तन गरी नेपालको नक्सा, लुम्बिनीको पहिचान गराउने अशोक स्तम्भ र मायादेवीको आकृति राखी 'Lumbini - The Birth Place of Lord Buddha' उल्लेख गरिएको छ भने अब उपरान्त छपाइ भई आउने सम्पूर्ण दरका नोटहरूमा नोट छपाइ भएको वर्ष उल्लेख गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१३४. नेपाली नोट सुगम तरिकाले उपलब्ध गराउन सम्पूर्ण "क" वर्गका वाणिज्य बैंकहरूलाई नोटकोष कारोबारको सुविधा उपलब्ध गराइएको छ । यसले बैंकको फण्ड ट्रान्सफर खर्च मितव्ययी हुनाका साथै नोटको आपूर्ति व्यवस्था सहज भएको छ । नोटकोषहरूमा २०६८ फागुन मसान्तमा कुल रकम रु. ४५ अर्ब ४२ लाख २९ हजार रहेकोमा

२०६९ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ३७ अर्ब ५० करोड १ लाख ८७ हजार मौज्जात रहेको छ ।

१३५. नोटकोषको ढुकुटीको बीमा रकममा रु. ६८ करोडले वृद्धि गरी रु. ९८२ करोड पुऱ्याइएको छ भने नोटकोष कारोबारमा देखिने समस्याहरूलाई निराकरण गर्न र कारोबारलाई प्रभावकारी बनाउन देशभरि रहेका सबै नोटकोषहरूको निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ । त्यसैगरी नोटकोष सञ्चालनसम्बन्धी विगतका निर्देशन एवम् परिपत्रहरूलाई एकीकृत गर्नुका साथै समयानुकूल हुने गरी नोटकोष सञ्चालन निर्देशिका, २०६७ लाई परिमार्जन गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

१३६. भारतीय सीमावर्ती नेपाली क्षेत्रमा विगत केही समयदेखि भा.रु. उपलब्धतामा कमी देखिएको परिप्रेक्ष्यमा भा.रु. आपूर्ति सहज गराउने उद्देश्यले हाल १० वटा भा.रु. कोष थप गर्नुका साथै विद्यमान भा.रु. कोषको कारोबार सीमामा वृद्धि गरिएको छ ।

१३७. बैंकले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि कार्यान्वयनमा ल्याएको सफा नोट नीतिलाई यस वर्ष पनि निरन्तरता दिइएको छ । सफा नोट प्रचलनमा ल्याउन र नोटलाई हिफाजतसाथ राख्नुपर्ने बारे सर्वसाधारण लगायत सरोकारवालाहरूलाई समेत जानकारी गराउने उद्देश्यले यस बैंकबाट निर्माण गरिएको 'सन्देश' नामको रचनात्मक टेलिसिरियल नेपाल टेलिभिजनबाट पुनः प्रसारण गरिएको छ ।

१३८. Currency Verification Processing System (CVPS) लाई कार्यान्वयन गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ, साथै मुद्रा व्यवस्थापन विभाग अन्तरगतको टक्सार महाशाखाबाट देशमा आवश्यक पर्ने Medal, Medalian र Commemorative Coins उत्पादन गरी सहज रूपमा आपूर्ति गरिँदै आइएको छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१३९. मानवीय स्रोतको समुचित उपयोगबाट संस्थाले परिलक्षित गरेका उद्देश्यहरू परिपूर्ति गर्न जनशक्ति योजना तयार गरी तदनुरूप कर्मचारी

भर्ना, तालिम तथा क्षमता विकास, सरुवा, बढुवा लगायतका कार्यहरू नियमित रूपमा भइरहेका छन् । २०६९ सालको लागि स्वीकृत दरबन्दीको आधारमा पदपूर्ति गरिने विभिन्न स्तरका पदहरूमध्ये २०६९ फागुन मसान्तसम्ममा प्रशासन सेवातर्फका १७८ पद मूल्याङ्कन बढुवा तथा आन्तरिक प्रतियोगिताद्वारा पूर्ति गरिसकिएको छ ।

१४०. खुला प्रतियोगिताको माध्यमबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराउनको लागि अधिल्लो वर्ष प्रक्रिया अधि बढाइएको अधिकृत तृतीयतर्फको कुल ३२ पदमध्ये खुला तथा समावेशी समूहतर्फ गरी जम्मा २९ जना अधिकृत तृतीय स्तरका कर्मचारीहरूलाई बैंक सेवामा प्रवेश गराइएको छ, त्यस्तै बैंकको विराटनगर, जनकपुर, वीरगञ्ज, सिद्धार्थनगर, पोखरा, नेपालगञ्ज र धनगढी कार्यालयहरूको लागि प्रशासन सेवातर्फ सहायक द्वितीय श्रेणीमा जम्मा ४५ जनालाई खुला प्रतियोगिताद्वारा बैंक सेवामा प्रवेश गराउन प्रक्रिया अधि बढाइएको छ ।

१४१. बैंकमा २०६९ फागुन मसान्तसम्ममा अधिकृत स्तरका ८६०, सहायक स्तरका ३७६ र श्रेणी विहीन कार्यालय सहयोगी स्तरमा १७० गरी जम्मा १४०६ कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । यसप्रकार अधिकृत/सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको अनुपात १:०.४४ तथा अधिकृत/सहायक तथा कार्यालय सहयोगी स्तरका कर्मचारी अनुपात १:०.६३ रहेको छ । त्यसैगरी, सुरक्षाकर्मी, चिकित्सक, भूतपूर्व कर्मचारी र कामदार गरी जम्मा १३० जना करारमा कार्यरत रहेका छन् ।

१४२. बैंकमा कार्यरत अधिकृत तथा सहायकस्तरका कर्मचारीहरूलाई विदेशमा सञ्चालन भएको सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण तथा तालिम र बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्र एवम् विभिन्न संस्थाहरूले स्वदेशमा सञ्चालन गरेका सेमिनार, गोष्ठी, तालिम आदि कार्यक्रमहरूमा सहभागी गराइएको छ । २०६७ चैतदेखि २०६८ फागुनसम्म कुल ४४९ कर्मचारी वैदेशिक तालिम, गोष्ठी, सम्मेलनमा सहभागी भएकोमा यो वर्षको

सोही अवधिमा कुल ५२६ जना सहभागी भएका छन् ।

१४३. बैंक तथा वित्तीय संस्था (Subsidiary वा शाखा) को समग्र अवस्था तथा सुपरिवेक्षणीय चासोका विषयमा छलफल तथा सूचनाहरू आदान-प्रदान गर्न भारतीय रिजर्व बैंकद्वारा भारतको मुम्बईमा २०१२ डिसेम्बर ४ मा आयोजना गरिएको SBI Supervisory College Meet मा यस बैंकको सहभागिता रहेको थियो ।

सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा वित्तीय जानकारी इकाइ

१४४. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन, २०६४ अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त वित्तीय कारोबार विश्लेषण गर्नको लागि गठित वित्तीय जानकारी इकाइ कानून महाशाखा अन्तर्गत रहेकोमा अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अनुरूप स्वतन्त्र रूपमा कार्य सञ्चालन गर्ने वातावरण सिर्जना गर्न सो इकाइको लागि छुट्टै कार्यालय तथा कर्मचारीको व्यवस्था गरी कानून महाशाखाबाट अलग गरिएको छ ।
१४५. सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारण सम्बन्धमा स्थापित अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि विद्यमान सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन, २०६४ मा आवश्यक संशोधन मस्यौदा तयार भएको छ । यसका अतिरिक्त कसुरबाट आर्जित सम्पत्ति जफतसम्बन्धी कानूनको मस्यौदा तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ ।
१४६. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अवलम्बन गर्नुपर्ने पद्धतिको प्रभावकारी सुपरिवेक्षण गर्न सुपरिवेक्षण निर्देशिका लगायत स्थलगत निरीक्षण तथा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण विधि र वित्तीय जानकारी इकाइले सम्पादन गर्ने कार्यलाई थप व्यवस्थित गर्न वित्तीय जानकारी इकाइ सञ्चालन कार्यविधि निर्माण गर्ने कार्य भइरहेको छ ।
१४७. प्रचलित कानून र सूचक संस्थाले सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सम्बन्धमा पालना गर्नुपर्ने गरी जारी भएका निर्देशनको परिपालनाको अवस्था

परीक्षण गर्न तथा विषयवस्तुसम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्नका लागि चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्ममा सहकारी संस्था, बीमा कम्पनी, धितोपत्र व्यवसायी लगायतका जम्मा १३ वटा सूचक संस्थाको स्थलगत निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

१४८. सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी नेपाल सरकारद्वारा लागू गरिएको रणनीतिक योजना (२०६८-७३) मा समाविष्ट वित्तीय जानकारी इकाइसँग सम्बन्धित कार्य-योजनाहरूलाई विस्तारितरूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको रणनीतिक योजनामा समावेश गरी लागू गर्ने कार्य भइरहेको छ ।
१४९. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणसम्बन्धी नेपाल सरकारद्वारा पारित राष्ट्रिय रणनीतिले व्यवस्था गरेको राष्ट्रिय जोखिम मूल्याङ्कन गर्ने कार्यलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाइएको छ । जोखिम अध्ययनको प्रयोजनका लागि एक राष्ट्रिय गोष्ठी सम्पन्न गरी आवश्यक सूचना, तथ्याङ्क तथा विवरण सङ्कलन गरी विश्लेषण गर्ने कार्य भइरहेको छ ।
१५०. वित्तीय जानकारी इकाइले बैंक तथा वित्तीय संस्था लगायत विभिन्न सूचक संस्थाहरूबाट प्राप्त शङ्कास्पद कारोबार विवरणको आवश्यक वित्तीय विश्लेषण गरी अनुसन्धान तथा तहकिकातका लागि विश्लेषण प्रतिवेदन तयार गरी कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायहरूमा प्रेषित गर्दै आएको छ ।
१५१. वित्तीय जानकारीको कार्य सम्पादनलाई सहज, छरितो र प्रभावकारी बनाउनका लागि सूचक संस्थाहरूबाट अनलाईन सूचना प्राप्त गर्ने, प्राप्त सूचनालाई व्यवस्थित रूपमा भण्डारण गर्ने, सूचनाहरूलाई आवश्यकतानुसार विश्लेषणमा प्रयोग गर्ने लगायतका विशेषतासहितको संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायले तयार पारेको सफ्टवेयर g0AML खरिद गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने प्रक्रिया अघि बढाइएको छ ।

१५२. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी नियन्त्रण सम्बन्धमा क्रियाशील Financial Action Task Force, Asia Pacific Group on Money Laundering, Egmont Group of FIUs लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्था र विदेशी समकक्षी निकायसँग निरन्तररूपमा सम्पर्कमा रही नेपालले यस क्षेत्रमा गरेका प्रगति र प्रतिबद्धताहरूका सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय जगतलाई अवगत गराइएको छ ।

बैंकको वित्तीय कारोबार आधुनिकीकरण/यान्त्रिकीकरण

१५३. केन्द्रीय बैंकको कारोबारलाई आधुनिकीकरण गर्न र लेखा प्रणालीलाई चुस्त, दुरुस्त तथा छिटो-छरितो तुल्याउन बैंकमा नयाँ खरिद गरिएको GL System कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा विभिन्न विभाग तथा कार्यालयहरूमा User Training को कार्य सम्पन्न भई २०७० वैशाख २ गते देखि सञ्चालन भएको छ । यस System को कार्यान्वयनबाट राष्ट्र बैंकका सम्पूर्ण कार्यालय र विभागहरूको कारोबारसम्बन्धी सूचनाहरू तत्कालै उपलब्ध हुने भएकोले बैंकको कामकारबाही, नीति निर्माण तथा तिनको कार्यान्वयन थप प्रभावकारी बनाउन ठूलो योगदान पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।

१५४. Online Data Reporting System स्थापना गर्न आवश्यक प्राविधिक पक्षको अध्ययन भइरहेको र Online Bidding Software खरिद गरी जडान गर्न Online Bidding Software System Implementation कार्यदल गठन भइसकेको छ ।

१५५. Library Software तथा Inventory Management System सफ्टवेयर कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेका छन् । त्यसैगरी, जनशक्ति व्यवस्थापनको कार्यलाई प्रभावकारी ढङ्गले अघि बढाउन Human Resource Management Information System Software (HRMISS) कार्यान्वयनको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ ।

१५६ ICT Research and Development Unit,

६३४/नेपाल राष्ट्र बैंक

IT Help Desk, Data Warehouse, Real Time Gross Settlement (RTGS) र Disaster Recovery Site (DRS) को स्थापना तथा IT Training Lab लाई Upgrade गर्ने सम्बन्धमा प्राविधिक पक्षको अध्ययन भइरहेको छ भने Paperless Environment को लागि नीति निर्माण गर्न प्राविधिक पक्षको अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार हुने क्रममा रहेको छ । साथै, Official Documents सुरक्षित तवरले Digital Form मा व्यवस्थित गर्न आवश्यक उपकरणहरूको व्यवस्था गर्न प्रक्रिया अघि बढाइएको छ ।

१५७. एकीकृत निर्देशिका बमोजिम बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले दैनिक, साप्ताहिक, मासिक तथा त्रैमासिक रूपमा यस बैंकमा पठाउनुपर्ने तथ्याङ्क Online Software को माध्यमबाट छिटो-छरितो तथा भरपर्दो रूपमा प्राप्त गर्न तथा आवश्यकता अनुसारका प्रतिवेदनहरू तयार गर्नका लागि तयार गरिएको Liquidity and Inter Bank Transaction Information System (LIBTIS) Software मा हाल दैनिकतर्फ अन्तरबैंक कारोबार तथा तरलतासम्बन्धी दैनिक विवरणहरू Reporting भइरहेको छ भने मासिकतर्फ बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कार्यालयहरूको विवरण र शाखा अनुसारको निक्षेप तथा कर्जाको विवरण र त्रैमासिकतर्फ सञ्चालक तथा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको विवरण उक्त सिष्टमबाट पठाउने प्रक्रिया शुरू गरिएको छ ।

१५८. बैंक/वित्तीय संस्थाहरूमा रहेका व्यक्ति/फर्म/कम्पनी/संघसंस्थाहरूको खाता रोक्का/फुकुवा सम्बन्धी सूचना/निर्देशनको जानकारी पत्राचार तथा फ्याक्स मार्फत नगरी गत वर्षदेखि यस बैंकको वेबसाइटको <http://bfi.nrb.org.np/acstatus> मा राख्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

अध्ययन/अनुसन्धान

१५९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संस्थापक शेयर लगानीकर्ताहरूको बहु-व्यावसायिक लगानीको

- स्थितिसम्बन्धी जानकारी प्राप्त गरी त्यस्ता लगानीका कारणबाट अर्थतन्त्रमा आउनसक्ने जोखिमहरूको मूल्याङ्कन गर्ने उद्देश्यले "Bank and Financial Institution Investors' Survey" को कार्य सम्पन्न गरिएको छ । यो कार्यबाट आगामी समयमा उपर्युक्त नीति निर्माण हुने र बहु-व्यावसायिक लगानीबाट अर्थतन्त्रमा आउनसक्ने जोखिम न्यूनीकरण गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
१६०. त्यसैगरी वित्तीय क्षेत्रलाई सबल, सक्षम र भरपर्दो बनाउनको लागि आर्थिक वर्ष २०६९/७० को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए बमोजिम वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति (Financial Sector Development Strategy) तयार गर्ने कार्यको प्रारम्भिक चरण अनुसन्धान विभागबाट सम्पन्न भई संस्थागत योजना विभागबाट थप कार्य अगाडि बढेको छ ।
१६१. Nepal Macroeconomic Modelling को कार्यलाई अध्यावधिक गर्ने कार्य सम्पन्न गरी मौद्रिक क्षेत्र, सरकारी वित्त क्षेत्र, बाह्य क्षेत्र, वास्तविक क्षेत्र र मूल्यसम्बन्धी Sectoral Model बनाउने कार्य सम्पन्न भई सरकारी वित्त शाखाले थप परिमार्जनसहित आफ्नो क्षेत्रको Model को Presentationसमेत सम्पन्न गरेको छ भने अन्य शाखाहरूबाट परिमार्जन गर्ने कार्य भइरहेको छ ।
१६२. घरजग्गा कारोबारलाई व्यवस्थित गरी यसबाट सिर्जना हुन सक्ने जोखिम न्यूनीकरणको लागि आवश्यक नीतिगत व्यवस्थामा सहयोग पुऱ्याउन देशका प्रमुख शहरहरूमा घरजग्गा कारोबारको अवस्थाका बारेमा स्थलगत अध्ययन सम्पन्न गरिएको छ । त्यसैगरी, नगद भारतीय रुपैयाँको माग हुनुका कारणहरू पहिचान गर्न सोसम्बन्धी अध्ययन सम्पन्न गरिनुका साथै हायर पर्चेज तथा सुन-चाँदी धितोमा प्रवाह भएको कर्जा सम्बन्धमा अध्ययन सम्पन्न गरिएको छ ।
१६३. तरलता व्यवस्थापनमा सुधार गर्न यस बैंकबाट सञ्चालन गरिने खुला बजार कारोबारलाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक देखिएकोले सो

सम्बन्धमा अवलम्बन गर्नुपर्ने उपायहरू बारे गरिएको अध्ययन कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । त्यसैगरी, नेपाल राष्ट्र बैंकबाट गरिने आर्थिक गतिविधि अध्ययनमा समावेश भएका जिल्लाहरूमा सञ्चालित उद्योगहरूको सूची अद्यावधिक गर्ने र औद्योगिक प्रोफाइल तयार गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा रहेको छ ।

१६४. पूँजी खाता परिवर्त्यताको सम्भावना, नेपाल र भारत बीच हुने पूँजी पलायन, भारततर्फको निर्यातमा देखिएका व्यवधान एवम् नेपाल र भारतका बीच कृषिको उत्पादन लागत भिन्नता सम्बन्धमा अध्ययन कार्य शुरू गरिएको छ ।
१६५. बैंकको संस्थागत सुधारका लागि आवश्यक अध्ययनहरू गर्ने क्रममा यस आर्थिक वर्षमा संस्थागत योजना विभागले International Relation र Technical Cooperation इकाइ गठन गर्ने सम्बन्धमा, टक्सार महाशाखालाई सुदृढीकरण गर्ने सम्बन्धमा र बैंकले सेवाग्राहीहरूलाई प्रभावकारी रूपले सेवा प्रदान गर्नका लागि आवश्यक हुने संरचनागत सुधार सम्बन्धमा गरेका अध्ययनहरू आवश्यक निर्णयका लागि छलफलको क्रममा रहेका छन् ।

विविध

१६६. नेपाल राष्ट्र बैंकलाई एउटा आधुनिक, गतिशील, विश्वसनीय र प्रभावकारी केन्द्रीय बैंकको रूपमा स्थापित गरी सुदृढ एवम् प्रभावकारी मौद्रिक, विदेशी विनिमय तथा वित्तीय क्षेत्र नीतिहरूको माध्यमबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने लक्ष्यका साथ समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व, वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व, विदेशी विनिमय व्यवस्थापन, भुक्तानी प्रणाली तथा संयन्त्र, जनशक्ति व्यवस्थापन तथा क्षमता विकास, पूर्वाधार विकास, संस्थागत सुशासन र ग्राहक सेवा तथा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि क्षेत्रसँग सम्बन्धित सातवटा बृहत् रणनीतिक कार्ययोजनाहरू समावेश गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको दोस्रो रणनीतिक योजना (२०१२-२०१६) मा उल्लेख भएका २०० वटा कार्यहरूमध्ये करिब १७७ वटा कार्यहरू शुरू भइसकेका छन् । रणनीतिक योजनाको

कार्यान्वयन पक्षलाई बलियो बनाउनका लागि सञ्चालक समितिका सदस्यको संयोजकत्वमा 'रणनीतिक योजना अनुगमन समिति' गठन गरी अनुगमन कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा सम्पादन गरिँदै आएको छ ।

१६७. बैंकका कार्यहरू व्यवस्थित ढङ्गले सञ्चालन गर्न/गराउन वार्षिक कार्ययोजना निर्धारण गरी सम्पादन गर्ने गरिएको छ । वार्षिक कार्ययोजनामा मुख्य गरी रणनीतिक योजनामा उल्लिखित कार्यहरू समावेश गरिएका छन् । वार्षिक कार्ययोजनाको मूल्याङ्कन रणनीतिक योजना अनुगमन समितिबाट हुने गरेको छ ।

१६८. चालू आर्थिक वर्षको दोस्रो त्रयमाससम्म बैंकको कुल आम्दानी रु. ६ अर्ब ६८ करोड ६३ लाख भएको छ । उक्त अवधिमा पूँजीगत खर्च रु. २० करोड ३७ लाख र चालू खर्च रु. १ अर्ब ५२ करोड २४ लाख गरी कुल रु. १ अर्ब ७२ करोड ६१ लाख खर्च भएको छ । चालू आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा रु. १३ अर्ब ८६ करोड ८६ लाख आम्दानी हुने अनुमान गरिएको छ भने चालू खर्चतर्फ रु. ३ अर्ब ८८ करोड ६३ लाख तथा पूँजीगत खर्चतर्फ रु. १ अर्ब ९४ करोड ५६ लाख गरी कुल रु. ५ अर्ब ८३ करोड १८ लाख खर्च हुने अनुमान रहेको छ ।

१६९. बैंकको जोखिम तथा सम्भावित नोक्सानीको पहिचान गरी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउनका साथै बैंकको साधन र स्रोतको उचित एवम् विश्वसनीय ढङ्गले परिचालन गर्न जोखिम व्यवस्थापन गर्ने कार्य सम्पादन गरिँदै आएको छ । बैंकका सबै विभाग/महाशाखाहरूले त्रैमासिक रूपमा पठाएको Risk Register को आधारमा जोखिम पहिचान गरी न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गर्ने गरिएको छ ।

१७०. काठमाडौँमा बैंकको नयाँ केन्द्रीय कार्यालय भवन निर्माण कार्य आरम्भ गर्ने सम्बन्धमा परामर्शदाताहरूबाट लोकेशन पहिचान गर्ने उद्देश्यले Master Plan तयार गर्न Architectural Engineering फर्महरूबाट प्रस्ताव प्राप्त गरी मूल्याङ्कन गर्ने कार्य भइरहेको छ । त्यसैगरी बैंकको स्वामित्वमा ठिमी (भक्तपुर)

मा रहेको जग्गाको सही उपयोग गर्न Master Plan बनाउने कार्यको लागि Architectural Engineering फर्म/कम्पनीहरूबाट प्राप्त प्रस्तावहरूको मूल्याङ्कन गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

१७१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा समसामयिक संशोधनको लागि दोस्रो संशोधन मस्यौदा तयार गरिएको छ भने बैकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ र विनिमेय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ मा आवश्यक संशोधनका लागि मस्यौदा तयार भई सरोकारवालाहरूसँग छलफलको क्रममा रहेको छ ।

१७२. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ अन्तर्गत यस बैंकले समय-समयमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गर्ने निर्देशन तथा निर्णयहरू र प्रचलित कानून तथा यस बैंकको निर्देशन पालना नगरेको कारणबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सञ्चालक, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत र अन्य कर्मचारीहरूलाई यस बैंकले गरेको कारबाहीको सम्बन्धमा चित्त नबुझ्ने पक्षले अदालतमा मुद्दा दायर गर्ने क्रममा अधिल्लो वर्ष दर्ता भई फछ्यौट हुन बाँकी २७ वटा तथा यस वर्ष दर्ता भएका २७ वटासमेत गरी जम्मा ५४ वटा मुद्दामध्ये १६ वटा फैसला भएको (१५ वटा बैंकको पक्षमा फैसला भएको) र ३ वटा मुद्दा विपक्षीको निवेदनबाट फिर्ता भई तामेलीमा गएको अवस्था रहेको छ ।

१७३. पुराना विकास ऋणपत्र (दोस्रो बजार कारोबारका लागि मिति २०६२/२/१९ देखि नेपाल स्टक एक्सचेञ्जमा सूचीकृत गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू हुनुपूर्व) को दोस्रो बजार एवम् राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक तथा दोस्रो बजारको सुविधा उपलब्ध गराउन तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको कारोबारलाई बढीभन्दा बढी क्रियाशील बनाई सरकारी ऋणपत्रको बजार विकासमा सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षमा जम्मा ७५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ, जसमध्ये २१ वटा बजार निर्माताहरू काठमाडौँ उपत्यकाबाहिर रहेका छन् ।

१७४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको आन्तरिक लेखापरीक्षण, सूचना प्रविधि मार्गदर्शन, संस्थागत सुशासन, विदेशी विनिमयसम्बन्धी विषयमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सम्बन्धित अधिकारीहरूसँग अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ ।
१७५. सरकारी ऋणपत्रको कारोबार उपत्यकाभित्र मात्र सीमित रहेको सन्दर्भमा यसको पहुँचलाई उपत्यका बाहिरसमेत विस्तार गर्ने उद्देश्यले उपत्यका बाहिर केन्द्रीय कार्यालय राखी सञ्चालनमा रहेका विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीका पदाधिकारीहरूको सहभागितामा एक/एकदिने राष्ट्र ऋणसम्बन्धी अनुशिक्षण गोष्ठी पोखरा, धनगढी र काठमाडौँमा सञ्चालन गरिएको छ ।
१७६. सूचक संस्थाहरूमा विषयवस्तुको जानकारी अभिवृद्धि गर्न सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणमा सूचक संस्थाको दायित्व, शङ्कास्पद कारोबारको पहिचान, रिपोर्टिङ, ग्राहक पहिचान पद्धति र सूचक संस्थाले अवलम्बन गर्नुपर्ने आन्तरिक कार्यविधि जस्ता विषयमा केन्द्रित रही काठमाडौँमा ३ र नेपालगञ्जमा १ गरी जम्मा ४ वटा तालिम कार्यक्रम आयोजना गरिएको छ ।

अन्त्यमा,

१७७. मुलुक संविधानसभाको नयाँ निर्वाचनतर्फ अग्रसर भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा राजनीतिक सङ्क्रमण कालमा मुलुकमा लगानीको वातावरण निर्माणका साथै आर्थिक वृद्धि, रोजगारी सिर्जना र गरिबी निवारणको लक्ष्यमा पर्नसक्ने नकारात्मक असर कम गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक लगायत सरोकारवाला

सबैको ध्यान जानु आवश्यक भएको छ । सन्तुलित मौद्रिक, विदेशी विनिमय तथा वित्तीय क्षेत्र नीतिहरूको कार्यान्वयनबाट मौद्रिक एवम् वित्तीय स्थायित्व कायम गरी आर्थिक वृद्धिको लागि अनुकूल वातावरण सिर्जना गर्ने कार्यमा बैंक प्रतिबद्ध रहेको छ ।

१७८. यस आर्थिक वर्षको हालसम्मको अवधिमा वित्तीय पहुँच, संस्थागत सुशासन तथा वित्तीय स्थायित्व प्रवर्द्धन गर्ने, तथ्याङ्क सङ्कलन र सम्प्रेषण कार्यको अन्तराल घटाउने, अध्ययन-अनुसन्धान कार्यमा परिष्कार ल्याउने र बैंकको कारोबारहरूलाई स्वचालित ढङ्गमा सञ्चालन गर्ने दिशामा महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल भएको छ । यसबाट आगामी दिनमा बैंकको कामकारबाहीमा प्रभावकारिता आई बैंकले परिलक्षित गरेका उद्देश्यहरू हासिल गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

१७९. यस बैंकको कामकारबाहीमा विभिन्न तवरले सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, निजी क्षेत्रका संघ-संस्थाहरू, प्रबुद्ध वर्ग, दातृ निकाय लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्थाहरू र जनसाधारणलाई यस अवसरमा म धन्यवाद दिन चाहन्छु र आगामी दिनमा पनि बैंकलाई यस प्रकारको सहयोग प्राप्त भइरहने विश्वास व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद !

१४ वैशाख २०७०

मौद्रिक, वित्तीय तथा बाह्यक्षेत्र नीतिमार्फत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने र आर्थिक वृद्धिलाई टेवा पुऱ्याउने नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रतिबद्धता*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक आज २०७१ साल वैशाख १४ गते आफ्नो स्थापनाको ५८ औं वर्ष पूरा गरी ५९ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ। यस अवधिमा मुलुकको आर्थिक एवम् वित्तीय स्थायित्व तथा आर्थिक विकासमा यस बैंकले केन्द्रीय बैंकको रूपमा निर्वाह गरेको भूमिका र पुऱ्याएको योगदान सबैमा विदितै छ। यस अवसरमा म बैंकले परिलक्षित गरेका उद्देश्य हासिल गर्न निर्वाह गर्नुपर्ने जिम्मेवारीलाई सशक्त रूपमा बहन गर्ने यस बैंकका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु, साथै बैंकको कार्य सम्पादनमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरू, सञ्चार माध्यम तथा शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दै भविष्यमा पनि निरन्तर सहयोगको अपेक्षा राख्दछु।
२. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को हालसम्मको अवधिमा समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरूको स्थिति सन्तोषप्रद रहेको छ। आर्थिक वृद्धि अपेक्षित दरमा हासिल हुने र समग्र बाह्य क्षेत्र सन्तुलन अभ् सुदृढ हुँदै गएको अवस्था छ तर वस्तु व्यापार घाटा र मूल्यमा भने केही चाप परिरहेको छ। विप्रेषण आप्रवाह र वैदेशिक सहायतामा भएको वृद्धिको कारण शोधनान्तर बचत उल्लेख्य रूपमा बढ्नुका साथै बैंकिङ्ग क्षेत्रमा उच्च तरलताको स्थिति कायम रहेकोले अल्पकालीन ब्याजदरहरू घटेका छन् तथापि आर्थिक वर्षको पछिल्लो अर्धवार्षिक अवधिको शुरूआतदेखि निजी क्षेत्रतर्फको कर्जाको वृद्धिदरमा सुधार आउन थालेकोले उच्च तरलता क्रमशः कम हुँदै जाने अपेक्षा गरिएको छ। उपर्युक्त मौद्रिक व्यवस्थापनद्वारा बैंकिङ्ग क्षेत्रको उच्च तरलता प्रशोचन गरी आर्थिक स्थिरता कायम गर्ने कार्यमा बैंक निरन्तर लागि रहेको छ। भारतीय मुद्रासँगको स्थिर विनिमयदरको कारण चालू आर्थिक वर्षको शुरूका केही महिनाहरूमा अमेरिकी डलर लगायतका परिवर्त्य मुद्रासँग नेपाली रुपैयाँ कमजोर हुँदै गए तापनि पछिल्लो समयमा विनिमयदरमा स्थिरता कायम हुँदै गएको छ।
३. चालू आर्थिक वर्षमा संविधानसभाको निर्वाचन सम्पन्न भई राजनैतिक सङ्क्रमणकालीन अवस्थामा सुधार आएको, मौसम अनुकूल रहेको कारण कृषिजन्य उत्पादन बढ्ने देखिएको, श्रम सम्बन्धमा सुधार आउने क्रम जारी रहेको र सरकारको पूर्ण आकारको बजेट समयमै आएको एवम् पूँजीगत खर्चले गति लिन थालेको आधारमा यस वर्ष लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुन सक्ने देखिन्छ। मौसमी अनुकूलताको कारण मुख्य खाद्यान्न बालीहरूको उत्पादन अवस्था राम्रो रहेकोले आगामी दिनमा खाद्यान्नको मूल्य वृद्धिदर घट्न गई आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा मुद्रास्फीति दरमा सुधार आउन सक्ने देखिए तापनि वार्षिक औसत मुद्रास्फीति दर लक्षित ८ प्रतिशतभन्दा केही उच्च रहने संशोधित अनुमान छ।
४. अमेरिकी मौद्रिक तथा वित्त नीतिको प्रभावको

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५९ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. युवराज खतिवडाले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

कारण समग्र मागमा वृद्धि हुने र युरो क्षेत्र पनि मन्दीको असरबाट विस्तारै माथि उठ्दै जाने अनुमानको आधारमा सन् २०१४ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर ३.६ प्रतिशत रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले प्रक्षेपण गरेको छ।¹ सन् २०१३ मा भने विश्व आर्थिक वृद्धिदर ३ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। सन् २०१३ मा ४.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान गरिएको उदीयमान र विकासशील देशहरूको अर्थतन्त्र सन् २०१४ मा ४.९ प्रतिशतले बढ्ने अपेक्षा गरिएको छ। भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१३ मा ४.४ प्रतिशतले बढेको अनुमान रहेकोमा सन् २०१४ मा ५.४ प्रतिशतले बढ्ने देखिएको छ। चीनको आर्थिक वृद्धिदर भने सन् २०१३ मा ७.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१४ मा सीमान्त रूपले सङ्कुचित भई ७.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ। भारत लगायत विश्व अर्थतन्त्रको अनुमानित सुधारको सकारात्मक प्रभाव नेपालको निर्यात, पर्यटन, वैदेशिक रोजगार, बाह्य लगानी एवम् मुद्रास्फीतिमा समेत पर्ने अपेक्षा रहेको छ।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

वास्तविक क्षेत्र

५. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा देशको यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ५.४ प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ५.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ। अघिल्लो वर्ष यस्तो वृद्धिदर क्रमशः ३.६ प्रतिशत तथा ३.७ प्रतिशत रहेको थियो।
६. समीक्षा वर्षमा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा सुधार हुने अनुमान छ। समीक्षा वर्षमा कृषि क्षेत्रको उत्पादन ५.७ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ, जुन अघिल्लो वर्ष १.३ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो। चालू आर्थिक वर्षमा गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन ५.२ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण रहेको छ। अघिल्लो वर्ष यस क्षेत्रको उत्पादन ५ प्रतिशतले बढेको थियो।
७. नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालयले हालै

गरेको प्रमुख खाद्य बालीहरूको उत्पादनको प्रारम्भिक अनुमान अनुसार धानको उत्पादन १२ प्रतिशतले र मकैको उत्पादन ९.८ प्रतिशतले बढेको छ। मौसमी अनुकूलता, रासायनिक मलको उपलब्धता तथा उन्नत बोउ-बिजनको समयोचित आपूर्ति व्यवस्थासमेतका कारण समीक्षा वर्षमा प्रमुख खाद्य बालीहरूको उत्पादन बढ्न गएको हो।

८. समीक्षा वर्षमा उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर ३ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण रहेको छ। अघिल्लो वर्ष यो क्षेत्रको वृद्धिदर १.६ प्रतिशत मात्र रहेको थियो। अनुकूल औद्योगिक वातावरण तथा श्रम सम्बन्ध एवम् राजनीतिक अनिश्चिततामा आएको सुधारको परिणामस्वरूप उक्त स्तरको वृद्धि हासिल हुने प्रक्षेपण गरिएको हो। यसैगरी आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा सेवा क्षेत्रकी वृद्धिदर ५.८ प्रतिशत रहने अनुमान छ। अघिल्लो वर्ष यो क्षेत्रमा ६ प्रतिशतको वृद्धि भएको थियो।
९. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को आठ महिनासम्ममा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको सङ्ख्या अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा १२.६ प्रतिशतले वृद्धि भई ३ लाख ११ हजार ५६२ जना पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सङ्ख्या १०.७ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको प्रमुख ३ गन्तव्य मुलुकहरूमा क्रमशः मलेसिया (१ लाख १७ हजार ३२८), कतार (७५ हजार १६५) र साउदी अरब (५० हजार ४५०) रहेका छन्।

मूल्य स्थिति

१०. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को आठौँ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ८.९ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति १०.२ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेय पदार्थको मूल्य वृद्धिदर १०.८ प्रतिशत रहेको छ भने गैर(खाद्य तथा सेवा समूहमा ७.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा

1 World Economic Outlook, Updates, April 2014, International Monetary Fund, Washington, DC.

क्रमशः ११.३ प्रतिशत र ९.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

११. समीक्षा अवधिमा थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर ८.३ प्रतिशत रहेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर ९ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा थोक मूल्य सूचकाङ्क अन्तर्गत कृषिजन्य वस्तुहरूको ११.४ प्रतिशतले, स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको ६.८ प्रतिशतले र आयातीत वस्तुहरूको ३.७ प्रतिशतले मूल्य सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको छ ।

सरकारी वित्त स्थिति

१२. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को नौ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी बजेट रु. ६१ अर्ब ९७ करोडले बचतमा रहेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारी बजेट रु. ४७ अर्ब २० करोडले बचतमा रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा स्रोत परिचालनको तुलनामा सरकारी खर्च न्यून रहेकाले सरकारी बजेट बचत उल्लेख्य रहेको हो ।
१३. २०७० चैत महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्चमा २१.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २२७ अर्ब ९७ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो खर्च ०.२ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । चालू तथा पूँजीगत दुवै खर्चको वृद्धिदरमा विस्तार आएकोले कुल सरकारी खर्चको वृद्धिदरमा विस्तार आएको हो ।
१४. समीक्षा अवधिमा नगद प्रवाहमा आधारित चालू खर्च २७.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १८६ अर्ब ८ करोड पुगेको छ । चालू खर्च बजेट अनुमानको ५२.७ प्रतिशत रहेको छ ।
१५. समीक्षा अवधिमा सरकारको पूँजीगत खर्च ३४.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २२ अर्ब ९४ करोड पुगेको छ । पूँजीगत खर्च बजेट अनुमानको २७.० प्रतिशत भएको छ । चालू वर्षको वार्षिक बजेट समयमा सार्वजनिक भएको कारण पूँजीगत खर्च वृद्धि भएको हो ।
१६. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारको राजस्व परिचालन १९.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २५२

अर्ब ४१ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो राजस्व २२.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २१० अर्ब ४७ करोड पुगेको थियो ।

१७. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारलाई वैदेशिक नगद ऋण बापत रु. १३ अर्ब ६९ करोड र वैदेशिक नगद अनुदान बापत रु. २८ अर्ब १४ करोड प्राप्त भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ती शीर्षकहरूमा क्रमशः रु. ७ अर्ब २१ करोड र रु. १७ अर्ब ३० करोड प्राप्त भएको थियो ।

१८. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले रु. ९ अर्ब ९३ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ । अधिल्लो वर्षको चैत मसान्तसम्ममा यस्तो आन्तरिक ऋण परिचालन भएको थिएन ।
१९. २०७० चैत मसान्तसम्ममा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रु. ८६ अर्ब ९२ करोड नगद मौज्जात रहेको छ ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

२०. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को आठ महिनासम्ममा कुल वस्तु निर्यात १९.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६० अर्ब ९० करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो निर्यात ५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । कुल वस्तु निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात अधिल्लो वर्षको आठ महिनामा २ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा २१.९ प्रतिशतले बढेको छ । त्यसैगरी अन्य मुलुकतर्फको निर्यात अधिल्लो वर्ष ११.२ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा १४.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
२१. अधिल्लो वर्षको आठ महिनासम्ममा २२.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको कुल वस्तु आयात आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को सोही अवधिमा २७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४५७ अर्ब ८५ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्ष कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयात २४.२ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा २८.१ प्रतिशतले बढेको छ । त्यसैगरी अन्य मुलुकबाट भएको आयात अधिल्लो वर्ष १८.२ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा २४.८ प्रतिशतले बढेको छ ।

२२. समीक्षा अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा २८.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३९६ अर्ब ९६ करोड पुगेको छ । कुल वस्तु व्यापार घाटामध्ये भार तसँगको व्यापार घाटा २९.१ प्रतिशतले र अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटा २६.५ प्रतिशतले बढेको छ ।
२३. समीक्षा अवधिमा मुलुकको समग्र शोधनान्तर स्थिति रु. १०२ अर्ब ८१ करोडले बचतमा रहेको छ । यस अवधिमा चालू खाता रु. ६८ अर्ब ४१ करोडले बचतमा रहेको छ । खासगरी सेवा आय, अनुदान तथा विप्रेषण आप्रवाहमा भएको उल्लेख्य वृद्धिको कारण समीक्षा अवधिमा चालू खाता बचत उच्च रहन गएको हो ।
२४. समीक्षा अवधिमा खुद ट्रान्सफर आय ३८.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४१५ अर्ब ४४ करोड पुगेको छ । ट्रान्सफर अन्तर्गत विप्रेषण आप्रवाह ३४.१ प्रतिशतले बढी रु. ३५६ अर्ब ७२ करोड पुगेको छ ।
२५. २०७० फागुन मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति रु. ६५३ अर्ब ४२ करोड पुगेको छ । २०६९ फागुन मसान्तमा यस्तो सञ्चिति रु ४५३ अर्ब ६१ करोड रहेको थियो । अमेरिकी डलरमा भने कुल सञ्चिति अमेरिकी डलर ६ अर्ब ७० करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को आठ महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तर भन्दा १ वर्षको वस्तु आयात र १० महिनाभन्दा बढीको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ । २०७० चैत मसान्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा रु. ५५० अर्ब ११ करोड बराबरको विदेशी विनिमय सञ्चिति रहेको छ ।
२६. २०७० असार मसान्तको तुलनामा २०७० चैत मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग १.० प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग २.० प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको थियो ।

मौद्रिक स्थिति

२७. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को आठ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय १०.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको

छ भने सङ्कुचित मुद्राप्रदाय १०.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विस्तृत मुद्राप्रदाय ६.२ प्रतिशतले र सङ्कुचित मुद्राप्रदाय १.६ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७० फागुन मसान्तमा विस्तृत मुद्राप्रदाय २१.५ प्रतिशतले र सङ्कुचित मुद्राप्रदाय २४.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

२८. समीक्षा अवधिमा सञ्चित मुद्रा ५.८ प्रतिशतले बढेको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७० फागुनमा उक्त मुद्रा ३०.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । समीक्षा अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढेकाले सञ्चित मुद्रा उच्च दरले बढेको हो ।

२९. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को आठ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा ११.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ, जुन अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा १५.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनी) को निक्षेप ९.७ प्रतिशत (रु. ११५ अर्ब ४७ करोड) ले बढेको छ । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप ९.५ प्रतिशतले, विकास बैंकहरूको १३.७ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरूको ७.५ प्रतिशतले बढेको छ । त्यसैगरी समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा तथा लगानी ९.४ प्रतिशतले, विकास बैंकहरूको १४.९ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरूको ६.९ प्रतिशतले बढेको छ ।

शेयर बजार

३०. शेयर बजारको प्रवृत्ति मापन गर्ने नेप्से परिसूचकमा सुधार आएको छ । नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा ४३.६ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७० चैत मसान्तमा ८१७.७ विन्दुमा पुगेको छ । धितोपत्रको बजार पूँजीकरण वार्षिक विन्दुगत आधारमा ५०.६ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७० फागुन मसान्तमा रु. ७९७ अर्ब ७७ करोड कायम भएको छ । २०७० फागुन मसान्तमा कायम रहेको बजार पूँजीकरणको कुल गार्हस्थ्य

उत्पादनसँगको अनुपात ४६.९ प्रतिशत रहेको छ ।

३१. २०७० फागुन मसान्तमा कायम रहेको बजार पूँजीकरणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू (बीमा कम्पनीहरूसहित) को अंश ७५.१ प्रतिशत रहेको छ भने उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रको २.१ प्रतिशत, होटलहरूको २.३ प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूको ०.१ प्रतिशत, जलविद्युत् क्षेत्रको ७९ प्रतिशत र अन्यको १२.४ प्रतिशत रहेको छ ।

३२. नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको सङ्ख्या २०७० फागुन मसान्तमा २३५ पुगेको छ । सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये २०३ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था (बीमा कम्पनीसमेत) रहेका छन् भने १८ वटा उत्पादन र प्रशोधन उद्योग, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक संस्था, ४ वटा जलविद्युत् कम्पनी र २ वटा अन्य समूहका रहेका छन् ।

३३. नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी २०७० फागुन मसान्तमा रु. १३९ अर्ब ८३ करोड पुगेको छ । चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनासम्ममा रु. ५ अर्ब २४ करोड ७४ लाख बराबरको साधारण शेयर, रु. ४ अर्ब ३१ करोड ४९ लाख बराबरको हकप्रद शेयर, रु. ३ अर्ब २० करोड ९८ लाख बराबरको बोनस शेयर र रु. १ अर्ब ६० करोड बराबरको वाणिज्य बैंकको ऋणपत्र गरी कुल रु. १४ अर्ब ३७ करोड २१ लाख बराबरको धितोपत्र सूचीकृत भएको छ ।

मौद्रिक तथा तरलता व्यवस्थापन र ब्याजदर

३४. मौद्रिक नीतिमा उल्लिखित लक्ष्य तथा उपलब्धिहरूको प्रगति विवरण तयार गरी सो अनुरूप आवश्यक नीति तथा कार्ययोजना तय गर्ने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षदेखि मौद्रिक नीतिको मासिक रूपमा समीक्षा गर्न थालिएको छ । यसबाट मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्य प्रभावकारी हुनुको साथै मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरू हासिल गर्न सहज हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

३५. बैंक तथा वित्तीय संस्था को लगानीयोग्य कोष

(Loanable Fund) को उपलब्धता बढाई कम लागतमा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहलाई प्रोत्साहन गरी आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमार्फत विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात १ प्रतिशत विन्दुले घटाइएको छ । यस अनुसार 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कुल निक्षेप दायित्वको क्रमशः ५ प्रतिशत, ४.५ प्रतिशत र ४ प्रतिशत अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

३६. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को नौ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर २ अर्ब ५२ करोड खुद खरिद गरी रु. २५० अर्ब ८७ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर २ अर्ब २८ करोड बिक्री गरी रु. २२५ अर्ब ७० करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ ।

३७. समीक्षा अवधिमा रिभर्स रिपोमार्फत पटक-पटक गरी रु. ३४८ अर्ब र सोभै बिक्री बोल-कबोलमार्फत रु. ८ अर्ब ५० करोड बराबरको तरलता प्रशोचन गरिएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सोभै बिक्री बोल-कबोलमार्फत रु. ८ अर्ब ५० करोड बराबरको तरलता प्रशोचन गरिएको थियो ।

३८. यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त ४१ वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अन्तर-बैंक सापटीको अवधि बढीमा ७ दिनसम्म मात्र हुने व्यवस्था कायम गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को नौ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. १६७ अर्ब ९७ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरू) ले रु. १२३ अर्ब ६७ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् । समीक्षा अवधिमा स्थायी तरलता सुविधाको भने उपयोग भएको छैन ।

३९. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ की नौ महिनामा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारतित औसत ब्याजदर अन्तर-बैंक कारोबारको ब्याजदरहरूमा कमी आएको छ । ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारतित औसत

ब्याजदर २०७० चैत महिनामा ०.०६ प्रतिशत कायम रहेको छ भने वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारित औसत ब्याजदर ०.१९ प्रतिशत रहेको छ ।

४०. कजाको ब्याजदर निर्धारण प्रक्रियालाई पारदर्शी एवम् प्रतिस्पर्धी बनाउन वाणिज्य बैंकहरूमा लागू गरिएको आधार ब्याजदरको अवधारणा २०७० पुसदेखि विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूमा समेत लागू गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूको आधार ब्याजदर २०७० फागुन महिनामा न्यूनतम ५.२४ प्रतिशत, अधिकतम ११.८७ प्रतिशत र औसत ८.५५ प्रतिशत रहेको छ ।

४१. वित्तीय मध्यस्थतामा कुशलता अभिवृद्धिको लागि 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई कर्जा तथा निक्षेपबीचको औसत ब्याजदर अन्तरलाई २०७१ असार मासान्तसम्म ५ प्रतिशतभित्र राख्नुपर्ने गरी स्प्रेडदर गणना विधिसहितको निर्देशन जारी गरिएको छ । २०७० फागुन महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेपको भारित औसत ब्याजदर ४.५ प्रतिशत रहेको छ भने कर्जाको भारित औसत ब्याजदर ११.२ प्रतिशत रहेको छ । सो अनुसार कर्जा र निक्षेपबीचको ब्याजदर अन्तर ६.७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

४२. चालू आर्थिक वर्ष घोषणा गरिएको मौद्रिक नीति अनुसार इजाजतपत्र प्राप्त 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जा सीमा ०.५ प्रतिशत क्रमशः न्यूनतमः ४.५ प्रतिशत, ४ प्रतिशत र ३.५ प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ । चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तको विवरण अनुसार वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले विपन्न वर्गमा प्रवाह गरेको कर्जा कुल कर्जा सापटको क्रमशः ४.८ प्रतिशत, ४.७ प्रतिशत र ३.३ प्रतिशत रहेको छ ।

४३. वाणिज्य बैंकहरूले उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्ने कर्जा कुल कर्जाको २० प्रतिशत पुन्याउने गरी यस बैंकमा पेश गरेको कार्ययोजना कार्यान्वयन गराउन २०७२ असारसम्ममा यस्तो कर्जा तोकिए बमोजिमको अनुपातमा पुन्याउनुपर्ने व्यवस्था

गरिएकोमा उक्त कर्जा कृषि र ऊर्जा क्षेत्रमा कम्तीमा १२ प्रतिशत प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूलेसमेत आगामी ३ वर्षभित्र उत्पादनशील क्षेत्रमा कुल कर्जाको एक निश्चित प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्ने कार्ययोजना तयार गरी यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनको चरणमा पुगेको छ ।

पुनर्कर्जा

४४. रुग्ण उद्योग, घरेलु तथा साना उद्योग, निर्यातमूलक व्यवसाय, महिलाद्वारा सञ्चालित व्यवसाय र वैदेशिक रोजगारीका लागि तोकिएका वर्ग एवम् तोकिएका समुदायद्वारा सञ्चालित साना व्यवसायमा प्रदान गरिने विशेष पुनर्कर्जादरलाई १ प्रतिशत कायम गरिएको छ । चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनासम्ममा यस व्यवस्था अन्तर्गत ७ वाणिज्य बैंकहरूलाई कुल रु. १७९.२ करोड निर्यात पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएको छ । त्यसैगरी यस आर्थिक वर्षमा कृषि, जलविद्युत्, पशुपंक्षी एवम् मत्स्यपालन व्यवसाय र तोकिएका अन्य उत्पादनशील क्षेत्रको लागि पुनर्कर्जादर ५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनासम्ममा ४ वाणिज्य बैंकहरूलाई कुल रु. ३१०.३ करोड पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएको छ ।

लघुवित्त तथा ग्रामीण वित्तीय सेवा

४५. लघुवित्तको क्षेत्रमा नेपाल सरकार, नेपाल राष्ट्र बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकाय एवम् गैरसरकारी संस्थाहरू र तिनको सहयोग एवम् संलग्नतामा देशका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, स्थानीय गैर-सरकारी संस्था र सहकारी संस्थाद्वारा विविध लघुवित्त कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । २०७० फागुन मसान्तसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रत्यक्ष नियमन तथा सुपरिवेक्षणमा रही लघुवित्तको क्षेत्रमा कार्य गर्ने ३५ वटा 'घ' वर्गका लघुवित्त विकास बैंक, १६ वटा सीमित बैंकिङ्ग कारोबारको अनुमति पाएका सहकारी संस्था र ३१ वटा लघुवित्तको कारोबारको अनुमति पाएका वित्तीय गैर-सरकारी संस्थाहरू सञ्चालनमा रहेका छन् ।

४६. लघुवित्त क्षेत्रमा कार्य गर्ने संस्थाहरूमध्ये २०६९ चैत १ गतेदेखि २०७० फागुन मसान्तसम्म २६ वटा “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरू, ९ वटा सीमित बैंकिङ्ग कारोबारको अनुमति पाएका सहकारी संस्थाहरू र ८ वटा लघुवित्तको कारोबारको अनुमति पाएका वित्तीय गैर-सरकारी संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

४७. वि.सं. २०४७ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा नेपाल सरकारबाट हालसम्म जम्मा रु. २९ करोड र नेपाल राष्ट्र बैंकबाट रु. २५ करोड ३४ लाख प्राप्त भई हाल कोषको कुल पूँजी रु. ५४ करोड ३४ लाख रहेको छ । यो कोषले स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम उपयोग हुने गरी लक्षित वर्गको आर्थिक एवम् सामाजिक विकास गर्न थोक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । कोषबाट २०७० साल पुस मसान्तसम्ममा ८२५ वटा सहकारी संस्था र ५३ वटा गैर-सरकारी संस्था र एकवटा वाणिज्य बैंकलाई दीर्घकालीन कर्जा गरी कुल ८७९ संस्थाहरूलाई रु. १ अर्ब ३४ करोड कर्जा प्रवाह भएको छ । सहकारी तथा गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई कोषबाट प्रवाहित कर्जाको असुली दर ९४ प्रतिशत रहेको छ । कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैर-सरकारी संस्थाले २७ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ६६ जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन् भने कुल ४३,२२६ घर परिवारले विभिन्न आय तथा स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन् ।

४८. ग्रामीण स्वावलम्बन कोष र नेपाल सरकारद्वारा सञ्चालित लघुउद्यम विकास कार्यक्रम (MEDEP) बीच समन्वय र सहकार्य गरी उत्पादनमूलक लघुउद्यम/व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्ने गरी कोषबाट कर्जा प्रवाह हुने व्यवस्था मिलाइएको छ । यसैगरी शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई स्वरोजगारमूलक व्यवसाय सञ्चालन गर्न कोषबाट कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

४९. सुदूर-पश्चिमाञ्चलका ५ र मध्यपश्चिमाञ्चलका

५ गरी १० जिल्लाका साना तथा मझौला कृषकहरूको आयस्तर वृद्धि गर्ने अभिप्रायले साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना (Raising Income of Small and Medium Farmers Project – RISMFP) स्थापना भई सञ्चालनमा आएको छ । त्यस्तै, संयुक्त राष्ट्र संघीय पूँजी विकास कोष (UNCDF) को सहयोगमा नेपालमा Mobile Money for the Poor (MM4P) विषयक कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइएको छ ।

५०. नेपाल सरकार र डेनमार्क सरकार बीच २०७० पुस १ (१६ डिसेम्बर, २०१३) मा भएको सम्झौता बमोजिम डेनमार्क सरकारको वित्तीय सहयोगमा नेपालमा UNNATI-Inclusive Growth Program विषयक परियोजना सञ्चालनमा आएको छ । उक्त परियोजनाको Value Chain Component अन्तर्गतको Access to Finance (A2F) Sub-component संयुक्त राष्ट्र संघीय पूँजी विकास कोष (UNCDF) को सहयोगमा नेपालसम्बन्धी कार्यहरू अगाडि बढाइएको छ ।

५१. चालु आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा वार्षिक रु. ५० करोड भन्दा बढीको कारोबार गर्ने बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको अनुगमनमा सहकारी विभागलाई यस बैंकबाट विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराइने नीति अनुरूप यस बैंकबाट सम्बन्धित अधिकृत कर्मचारीहरूलाई निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी तालिम उपलब्ध गराइएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

५२. राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूले आफैले लगानी/प्रवर्द्धन गरेका ऊर्जा उत्पादन, विकास र प्रसारणका परियोजनाहरूको प्रयोजनको लागि मात्र प्रतीतपत्रसम्बन्धी कारोबार गर्नसक्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।

५३. इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विदेश भ्रमणमा जाने व्यक्तिहरूलाई पासपोर्ट सुविधा बापतको विदेशी मुद्रा उपलब्ध गराउँदा प्रचलित व्यवस्थाले तोकेको नगदबाहेकको रकम

- प्रिपेड कार्ड/डेबिट कार्डमार्फत सटही दिने व्यवस्था मिलाउन निर्देशन जारी गरिएको छ ।
५४. वाणिज्य बैंकहरूले प्रचलित व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रही पछि परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै हिसाब मिलान गर्नुपर्ने शर्तमा जारी गर्ने क्रेडिट कार्डबाट अमेरिकी डलर १०,००० (अमेरिकी डलर दश हजार मात्र) सम्म खर्च गर्न सकिने गरी सीमा वृद्धि गरिएको छ ।
५५. सार्वजनिक खरीद ऐन लागू हुने संघ/संस्था/प्रतिष्ठान आदिले ग्लोबल टेण्डर अन्तर्गत भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी प्रतीतपत्रमार्फत आयात गर्दा भाडा तथा बीमा बापतको रकम पनि परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
५६. मनिचेञ्जरहरूले आफूले खरिद गरेको भारतीय रुपैयाँ र अन्य विदेशी मुद्रा नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंकिङ्ग कार्यालय, थापाथली लगायत यस बैंकका उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूमार्फत पनि सटही गरी बुझिदिने र यसरी जम्मा गर्न ल्याएको प्रति भा.रु. १०० मा १५ पैसाका दरले बट्टा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५७. वाणिज्य बैंकहरूबाट विद्युत् उत्पादन तथा प्रसारणसम्बन्धी आयोजनाहरूको लागि परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा ऋण प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा निजी क्षेत्रमार्फत सञ्चालन हुने पूर्वाधार परियोजना अन्तर्गत सडकमार्ग, केवलकार, रेलवे, विमानस्थल, फ्लाई ओभर रोड र टनेल रोडमा समेत परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५८. नेपालबाट वैदेशिक रोजगारमा कामदार पठाउने वैदेशिक रोजगार फर्म/कम्पनी/संस्थाहरूले विदेशस्थित एजेन्टहरूबाट विदेशी मुद्रामा प्राप्त गर्ने रकम बैंकिङ्ग प्रणालीमार्फत जम्मा गर्ने र विदेशमा भुक्तानी गर्नुपर्ने रकम बिल भरपाई/इन्भ्वाईसको आधारमा भुक्तानी पठाउने प्रयोजनका लागि विदेशी मुद्राको खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५९. विप्रेषण कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त विप्रेषण

- कम्पनीहरूले नेपालका वाणिज्य बैंकसँग सम्भौता गरी सो बैंकको प्रतिनिधिको रूपमा विदेशमा विप्रेषण बापत सङ्कलन गरेको रकम विप्रेषण पठाउनेको परिवारले सहज, सुरक्षित र व्यवस्थित तवरले भुक्तानी पाउने प्रयोजनको लागि सम्बन्धित व्यक्तिहरूले प्राप्त गर्ने नेपाली रुपैयाँमा हुने रकम बराबरको Prepaid Remittance Card जारी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६०. अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा बढ्दै गएको चिनियाँ मुद्रा युआनको महत्त्व र चीनसँगको व्यापारको स्थितिलाई ध्यानमा राखी लगानी विविधीकरण गर्दै समग्र प्रतिफल दरमा सुधार गर्न चिनियाँ सरकारी ऋणपत्रमा पनि लगानी प्रारम्भ गरिएको छ ।
६१. निजी क्षेत्रमार्फत सञ्चालन हुने विद्युत् परियोजनाका अतिरिक्त सडक मार्ग, केवल कार लगायतका पूर्वाधार परियोजनाका लागि पनि मेशिनरी तथा औजार आयात गर्न आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्राको लागि वाणिज्य बैंकहरूबाट विदेशी मुद्रामै कर्जा लिन पाउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
६२. विप्रेषणसम्बन्धी कार्य गर्ने फर्म तथा कम्पनीको सङ्ख्या २०७० फागुन मसान्तसम्म ४७ पुगेको छ । त्यसैगरी सो अवधिसम्ममा उपत्यकाभित्र रहेका इजाजत प्राप्त मनिचेञ्जरहरूको सङ्ख्या १६४ र उपत्यका बाहिर २६१ रहेको छ ।
६३. २०७० फागुन मसान्तसम्म विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न स्वीकृति लिएका फर्म/कम्पनीहरूमध्ये होटेल, ट्रेकिङ्ग एजेन्सी, ट्राभल एजेन्सी र विदेशी एयरलाइन्सका जी.एस.ए./पी.एस.ए.को सङ्ख्या क्रमशः ३१६, १४६४, १६३६ र ५४ वटा पुगेका छन् । त्यसैगरी कार्गो कुरियरको सङ्ख्या ३०१ र विभिन्न संघ/संस्थाको सङ्ख्या ७३ पुगेको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना, खारेजी तथा शाखा सञ्चाल

६४. समीक्षा अवधिमा 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापनाको लागि इजाजतपत्र प्रदान नगर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक

आपसमा गाभने/गाभिने प्रक्रियाबाट दुईवटा बैंक आपसमा गाभिएका कारण वाणिज्य बैंकको सङ्ख्या ३० पुगेको छ । विकास बैंकहरूतर्फ समीक्षा अवधिमा नयाँ दुईवटा विकास बैंकलाई वित्तीय करोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको, एउटा फाइनान्स कम्पनी स्तरोन्नति भई विकास बैंक भएको भएता पनि विकास बैंकहरू एक-आपसमा गाभिएको कारण विकास बैंकहरूको सङ्ख्या २०७० चैत मसान्तमा ८७ हुन पुगेको छ । वित्त कम्पनीतर्फ एउटा स्तरोन्नति भएको र वित्त कम्पनीहरू वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीमा नै गाभिन गएको कारण समीक्षा अवधिको अन्त्यमा वित्त कम्पनीको सङ्ख्या ५९ मा सीमित हुन पुगेको छ । त्यसैगरी २०७० चैत मसान्तसम्ममा 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्या ३५ पुगेको छ ।

६५. सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी २०७२ असार मसान्तसम्ममा 'घ' वर्गको लघुवित्त वित्तीय संस्थामा परिणत भइसक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

६६. समीक्षा अवधिमा स्वावलम्बन विकास केन्द्र, ग्रामीण महिला उत्सुकता मञ्च र महुली सामुदायिक विकास केन्द्र गरी ३ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरूको वित्तीय कारोबार 'घ' वर्गको लघु वित्त वित्तीय संस्थामा हस्तान्तरण भई वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने अनुमतिपत्र खारेज गरिएको छ । सो खारेजीपछि वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्न अनुमतिपत्र प्राप्त गैर-सरकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या ३१ रहेको छ ।

६७. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा सङ्ख्यामा पनि उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ । २०६९ चैतमा वाणिज्य बैंकका शाखाहरूको सङ्ख्या १४७२ रहेकोमा २०७० चैत मसान्तसम्ममा यो सङ्ख्या बढेर १५१४ पुगेको छ भने यसै अवधिमा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको शाखा सङ्ख्या क्रमशः ८१० र २४९ समेत गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल शाखा सङ्ख्या २५७३ पुगेको छ । त्यसैगरी 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय

संस्थाहरूको कुल शाखा सङ्ख्या ८०३ (२०७० चैत) पुगेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार तथा नियमन व्यवस्था

६८. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा विद्यमान कतिपय व्यवस्थाहरू वर्तमान वित्तीय प्रणालीको चुनौतीलाई व्यवस्थापन गर्ने सन्दर्भमा अपर्याप्त भएको हुँदा त्यसमा आवश्यक समसामयिक सुधार गरी संशोधनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिएको छ ।

६९. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ मा संशोधन गर्न केही वर्ष अघि नै नेपाल सरकार समक्ष संशोधन प्रस्ताव पेश गरिएकोमा प्रस्तावित संशोधन विलम्ब भई सो ऐनले समेटनुपर्ने थप विषयहरू देखापरेको हुँदा सो ऐनलाई आवश्यक समसामयिक संशोधन गर्न मस्यौदा तयार पार्ने काम भइरहेको छ ।

७०. नेपाल सरकारको Development Policy Credit कार्यक्रम अन्तर्गत Department for International Development (DFID), UK को आर्थिक तथा प्राविधिक सहायतामा अन्तराष्ट्रिय कन्सल्टिङ्ग फर्म र स्थानीय साभेदारहरूबाट संयुक्त रूपमा नेपालका २२ वटा वाणिज्य बैंक, २० वटा विकास बैंक र १२ वटा वित्त कम्पनीहरू गरी जम्मा ५४ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विशेष निरीक्षण गर्ने कार्य शुरु भइसकेको छ ।

७१. Nepal Second Financial Sector Stability Development Policy Credit अन्तर्गत नेपाल सरकारको अनुरोधमा DFID द्वारा सञ्चालन हुने Nepal Financial Reporting Standard (NFRS) सम्बन्धी तालिममा यस बैंकका ८० जना अधिकृतहरूलाई सहभागी गराइएको छ ।

७२. नेपालको वित्तीय क्षेत्रको समग्र विश्लेषण तथा मूल्याङ्कन गरी वित्तीय स्थायित्व र आर्थिक विकासमा वित्तीय क्षेत्रको भूमिका सशक्त तुल्याउन नीतिगत र रणनीतिगत रूपमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले अन्तराष्ट्रिय मुद्राकोष र विश्व बैंकको संयुक्त तत्वावधानमा पहिलो पटक सम्पन्न Financial Sector Assessment Program

- (FSAP) ले नेपालको मौद्रिक नीति संरचना, वित्तीय स्थायित्व, वासलका मूल सिद्धान्तहरू वित्तीय पहुँच, भुक्तानी तथा फछ्यौट प्रणाली, सहकारीहरूका कार्य सम्पादन र सोसम्बन्धी जोखिम, सङ्कट व्यवस्थापन तथा समस्याग्रस्त बैंक रिजोलुशन, ऋण असुली प्रक्रिया, सरकारी स्वामित्वका बैंकहरूको पुनर्संरचना आदि विषय क्षेत्रको समीक्षा एवम् मूल्याङ्कन गरी उक्त क्षेत्रहरूमा सुधारका लागि राय/सुभावहरूसमेत प्रदान गरेको छ ।
७३. वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने, वित्तीय पहुँच बढाउने र वित्तीय क्षेत्रको विकास एवम् विस्तारबाट उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति तर्जुमा गर्नको लागि अर्थमन्त्रीको संयोजकत्वमा उच्चस्तरीय स्टेरिङ्ग कमिटी गठन भएको छ । यो रणनीति तर्जुमा कार्यक्रमका लागि वरिष्ठ डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा प्राविधिक समिति गठन हुनुको साथै बैंक तथा वित्तीय संस्था, बीमा, पूँजी बजार, सहकारी र अन्य गैर-बैंकिङ्ग वित्तीय क्षेत्रसम्बन्धी गरी जम्मा ५ वटा विषयगत उप-समितिहरू गठन भई रणनीति तयारी गर्ने कार्य अघि बढिरहेको छ ।
७४. भुक्तानी तथा फछ्यौट प्रणाली सम्बन्धमा यस बैंकले विश्व बैंक, अन्तर्राष्ट्रिय वित्त निगमको प्राविधिक सहयोग लिई चारवटा मस्यौदा प्रतिवेदनहरू (i) Review of Existing Nepal National Payment System, (ii) Nepal Rastra Bank Payment System Oversight, (iii) Nepal Payment System Development Strategy तथा (iv) Implementation of the Payment Oversight Functions: Roadmap तयार गरेको छ । यी प्रतिवेदनहरूको अध्ययन, विश्लेषण तथा आवश्यक परिमार्जनका लागि हालै मात्र भुक्तानी तथा हिसाब मिलान प्रणाली कार्यदल गठन हुनुका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागअन्तर्गत एउटा डेस्क स्थापना गरिएको छ ।
७५. समस्याग्रस्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको यथोचित व्यवस्थापन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा
- कोषको प्राविधिक सहयोगमा बैंक रिजोलुशन फ्रेमवर्क तयार गरी जारी गरिएको छ । यसको लागि बैंकमा समस्याग्रस्त संस्था रिजोलुशन महाशाखा गठन गरिएको छ । यसले समस्याग्रस्त बैंकको यथोचित व्यवस्थापन गर्ने कार्यविधिलाई सरल र स्पष्ट बनाइदिएको छ ।
७६. संस्थागत स्थायित्वको खोजी गरिरहेका वा प्रणालीबाट बहिर्गमन चाहिरहेका बैंक तथा वित्तीय संस्था अपेक्षित रूपमा ठूलो र सबल संस्थामा विलय भई वित्तीय प्रणालीको एकीकरणलाई प्रोत्साहित गर्न “बैंक तथा वित्तीय संस्था प्राप्त गर्नेसम्बन्धी विनियमावली, २०७०” जारी गरिएको छ ।
७७. वित्तीय क्षेत्रमा कारोबारगत तथा प्रणालीगत जोखिम वृद्धि भइरहेको सन्दर्भमा दवाव परीक्षण गर्ने कार्यविधि तयार गरी ‘क’ वर्गका बैंकलाई आवधिक रूपमा दवाव परीक्षण गर्न तथा सोको प्रतिवेदन पेश गर्न निर्देशन दिइएकोमा ‘ख’ तथा ‘ग’ वर्गका राष्ट्रिय स्तरका वित्तीय संस्थालाई समेत सो व्यवस्था लागू गरिएको छ ।
७८. वित्तीय स्थायित्व अहिलेको ज्वलन्त सवाल भएको परिप्रेक्ष्यमा बैंकले नियमित रूपमा वित्तीय स्थायित्व प्रतिवेदन प्रकाशनको शुरुआत गरी त्यसलाई निरन्तरता दिइएको छ । यसबाट वित्तीय प्रणालीबारे सरोकारवालाहरूलाई जानकारी प्राप्त गर्न सहज हुने र वित्तीय स्थायित्वको प्रवर्द्धनमा सकारात्मक असर पर्ने विश्वास लिइएको छ ।
७९. नियमक निकायको बीचमा सूचना आदान-प्रदान गर्न तथा वित्तीय क्षेत्रका साभ्ना सरोकारको विषयमा नियमित रूपमा छलफल गर्ने परम्परा थालनी गर्न नियमकहरू बीचको समन्वय समिति बनाई कार्य प्रारम्भ गरिएको छ । यसबाट यस क्षेत्रको कार्यमा सरलता, एकरूपता र विश्वासको वातावरण सिर्जना हुनुका साथै प्रणालीगत जोखिमको पूर्वानुमान गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।
८०. पर्याप्त पूँजी तथा सोको गुणस्तरीयता बैंक तथा वित्तीय संस्थाको आधार स्तम्भ हो । त्यस आधार स्तम्भलाई मजबूत बनाउन यस बैंकले ‘क’

वर्गका बैंकको लागि “आन्तरिक पूँजी पर्याप्तता मूल्याङ्कन प्रक्रिया” नामक मार्गदर्शन जारी गरेको छ। यसबाट बैंकहरूलाई पूँजी पर्याप्तता मापन गर्न एवम् परिपूर्ति गर्ने योजना बनाउन सुगम हुने विश्वास लिइएको छ।

८१. बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभने/गाभिने विनियमावली कार्यान्वयनमा आएपछि २०७० चैत मसान्तसम्म वाणिज्य बैंक - वाणिज्य बैंक, वाणिज्य बैंक - विकास बैंक - वित्त कम्पनी, विकास बैंक - विकास बैंक, विकास बैंक - विकास बैंक - वित्त कम्पनी र वित्त कम्पनी - वित्त कम्पनी एकआपसमा गाभिने क्रममा ५३ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एकआपसमा गाभिई २१ वटा संस्था कायम हुन पुगेका छन्। यसै अवधिमा १५ वटा संस्था गाभिएर ६ वटा संस्था बन्ने गरी सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ।

८२. लघुवित्त क्षेत्रले प्रदान गर्ने सेवा ‘क’, ‘ख’ र ‘ग’ वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले गर्नेभन्दा भिन्न प्रकृतिको हुने भएकाले तिनको कतिपय मापदण्ड तथा रिपोर्टिङ सरल हुनुपर्ने सन्दर्भलाई दृष्टिगत गरी ‘घ’ वर्गका संस्थाहरूलाई दिइने निर्देशनलाई अन्य वर्गबाट छुट्याई छुट्टै निर्देशन जारी गरिएको छ।

८३. वित्तीय समावेशीकरणलाई अरू प्रभावकारी बनाउन विद्यमान शाखा स्थापनासम्बन्धी नीतिलाई पुनरावलोकन गरी अति दुर्गम जिल्लामा एउटा र अन्य जिल्लाहरूमा दुईवटा शाखा स्थापना गरेपछि मात्र काठमाडौं उपत्यकामा एकवटा शाखा स्थापना गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ। उपत्यकाभित्र चक्रपथ बाहिरका बस्तीहरूमा बैंकिङ्ग सेवा विस्तार गर्ने उद्देश्य लिइएको छ भने लघुवित्त संस्थाले शाखा कार्यालय खोल्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिन नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

८४. यस बैंकबाट ‘घ’ वर्गका वित्तीय संस्थाहरूलाई वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका ९ वटा जिल्लाहरूमा शाखा खोलेमा दिइने शून्य ब्याजदर कर्जालाई यस आर्थिक वर्षमा थप सरल पारी वित्तीय पहुँच कम भएका २२ वटा जिल्लामा

शाखा खोलेमा शून्य ब्याजदर कर्जा दिइने व्यवस्था गरिएको छ। यस्तो व्यवस्था अन्तर्गत यस अवधिमा ३ वटा संस्थालाई ८ शाखाको लागि प्रतिशाखा रु. २० लाखका दरले जम्मा रु. १ करोड ६० लाख उपलब्ध गराइएको छ।

८५. वित्तीय ग्राहक संरक्षण तथा वित्तीय साक्षरतासम्बन्धी व्यवस्थाको मस्यौदा तयार गरी राय/प्रतिक्रिया लिने कार्य भइरहेको छ।

८६. सन् २००३ बाट शुरू भएको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको अवधि ३१ डिसेम्बर २०११ मा समाप्त भए पश्चात् नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्ने उद्देश्यले उक्त बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुसार यस बैंकको नियन्त्रणमा लिइएकोमा त्यस्तो नियन्त्रणको अवधि थप गरी २०७१ असारसम्म कायम गरिएको छ।

८७. नेपाल बैंक लिमिटेडको पूँजी योजनामा उल्लिखित कार्यहरूमध्ये अधिकांश कार्यहरू सम्पन्न भएका छन्। जसबाट बैंकको चुक्ता पूँजी रु. ३ अर्ब ९६ करोड ५५ लाख पुग्न गएको छ। उपर्युक्त स्वीकृत पूँजी योजनाका कार्यबाट बैंकको पूँजीकोष हाल धनात्मक भए तापनि यस बैंकले तोकेको अनुपातमा पुग्न नसकेको हुँदा पूँजी योजनामा रहेको बाँकी कार्य अन्तर्गत बैंकमा रहेको गैर-बैंकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री गर्ने प्रक्रिया अघि बढाइएको छ।

८८. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको स्वीकृत पूँजी योजनामा उल्लिखित कार्यहरूमध्ये नेपाल सरकारको तर्फबाट नगद नै थप गरेको रकम, नेपाल सरकारले वित्तीय क्षेत्र परियोजना अन्तर्गत बैंकलाई उपलब्ध गराएको ऋण रकमलाई बैंकको शेयर पूँजीमा परिणत रकम र हाल बैंकसँग रहेको नेपाल सरकारको १ प्रतिशत प्रिफरेन्स शेयरलाई साधारण शेयरमा परिवर्तन गरिएको रकम तथा त्यस बापत सरकारलाई तिर्न बाँकी लाभांशलाई शेयर पूँजीमा परिवर्तन गरिएको रकमका कारणबाट बैंकको चुक्ता पूँजी रु. ८ अर्ब ५८ करोड ९० लाख पुगेको छ।

८९. समग्रमा सुधार योजना कार्यान्वयनका क्रममा रहेका नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक

- लि. को चुक्ता पूँजीमा उल्लेख्य वृद्धि भएको, दुवै बैंकको निक्षेप उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएको, निष्क्रिय कर्जाको मात्रा क्रमशः घट्दै गएको तथा समीक्षा अवधिमा बैंकहरू मुनाफामा सञ्चालनमा रहेको कारण समग्रमा दुवै बैंकको वित्तीय अवस्था सुधारोन्मुख रहेको देखिएको छ ।
९०. डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा गठित गुनासो व्यवस्थापन समितिमा जम्मा ४७ वटा गुनासो तथा उजुरीहरू परेकोमा २७ वटा उपर सुनुवाइ भइसकेको छ । बाँकी १९ वटा गुनासो बारे निवेदक तथा सम्बन्धित पक्षसँग समन्वय गराई सहमति गर्न पहल गरिएको छ ।
९१. कुखुरापालन व्यवसायका लागि प्रवाह गरेको कर्जा बर्डफ्लु रोगका कारण ऋणीले साविकको भुक्तानी तालिका वा शर्तबमोजिम चुक्ता गर्न नसक्ने भएमा कर्जा पुनर्संरचना वा पुनरतालिकीकरण गर्न सकिने गरी छुट प्रदान गरिएको छ ।
९२. कफी, सुन्तला, चियाजस्ता कृषि उत्पादनमूलक व्यवसाय र पशुपालन तथा दुग्धजन्य उत्पादनमूलक व्यवसायका लागि रु. १० लाखसम्मको कर्जा प्रवाह गर्दा सम्भाव्यताका आधारमा परियोजनाकै धितोमा कर्जा प्रवाह गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
९३. यस बैंकबाट 'क', 'ख' र 'ग' वर्गको इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले रु. ५० हजारभन्दा बढीको लघुकर्जा कारोबार गर्दा सम्बन्धित शाखा कार्यालयको कार्यक्षेत्र (कर्जा प्रवाह हुने क्षेत्र) मा कार्यरत अन्य इजाजतपत्र प्राप्त 'क', 'ख', 'ग' र 'घ' वर्गको संस्थासँग एक आपसमा अनिवार्य रूपमा कर्जा सूचना आदान-प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै लघुवित्त वित्तीय संस्थाले लिएको सापटी रकम लक्षित वर्गमा प्रवाह भएको नपाइएमा प्रचलित बैंकदरको हिसाबले त्रैमासिक रूपमा हर्जाना लगाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
९४. विद्यमान नेपाल राष्ट्र बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ खारेज गरी नेपाल राष्ट्र बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०७० लागू गरिएको छ । त्यस्तै हायर पर्चेज कर्जा दिने कम्पनीलाई स्वीकृति दिने नीतिगत एवम् प्रक्रियागत व्यवस्था, २०७० स्वीकृत गरी

लागू गरिएको छ । यसका साथै वित्तीय ग्राहक संरक्षण तथा वित्तीय साक्षरतासम्बन्धी व्यवस्थाको मस्यौदा तयार भई राय/प्रतिक्रिया लिने कार्य भइरहेको छ ।

९५. बासेल-३ का प्रावधानहरूलाई आवश्यकता र औचित्यताका आधारमा क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लैजाने यस बैंकको नीति अनुसार नेपालका वाणिज्य बैंकहरूमा पूँजी नियमनको वर्तमान अवस्था एवम् बासेल-३ का आधारभूत प्रावधानहरूको अध्ययनका आधारमा तयार पारिएको A Study on Basel III and Nepalese Banking : An Assessment of Capital Regulation in Nepal -Consultative Document for Basel III Implementation) प्रकाशित गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

बैंक सुपरिवेक्षण

९६. प्रत्येक आर्थिक वर्षमा कम्तीमा एक पटक सबै वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गर्ने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को चैत मसान्तसम्ममा १३ वटा वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ । साथै यस अवधिमा २५ वटा वाणिज्य बैंकहरूमा विभिन्न विषयसँग सम्बन्धित कुल ३७ पटक विशेष निरीक्षणसमेत गरी आवश्यक कारवाही अघि बढाइएको छ । त्यसैगरी विभिन्न बैंकका १६ । जनालाई बैकिङ्ग कसुर ऐन, २०६४ अनुसारको कारवाहीका लागि केन्द्रीय अनुसन्धान व्यूरोमा पत्राचार गरिएको छ ।
९७. विद्यमान निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई क्रमशः जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण पद्धतितर्फ उन्मुख गराउनको लागि अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्राविधिक सहायतामा कार्यरत सल्लाहकारबाट Onsite Inspection Manual तयार गरिएको र सो म्यानुअल स्वीकृति पश्चात् वाणिज्य बैंकहरूमा समानान्तर रूपले लागू गर्ने कार्य भइरहेको छ । यस अनुसार यस आर्थिक वर्षको तेस्रो त्रयमाससम्ममा एक वाणिज्य बैंकमा जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण विधिबाट निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।

९८. समस्याग्रस्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको समस्याको प्रकृति अनुसार चरणबद्ध रूपमा व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले विश्व बैंकको प्राविधिक सहयोगमा तयार गरिएको Problem Bank Resolution Operational Manual & Toolkit तयार भई आवश्यक विभागीय संरचना निर्माणको चरणमा रहेको छ भने अग्रदृष्टि (Forward Looking) पद्धतिमा आधारित शीघ्र सुधारात्मक कारबाही (Prompt Corrective Action) कार्यविधिको मस्यौदा तयार भई आवश्यक परिमार्जनको क्रममा छ ।

९९. यस बैंकले तयार पारेको दबाव परीक्षण मार्गदर्शन (Stress Testing Guidelines) अनुसार आ-आफ्नो बैंकको दबाव परीक्षण गरी सोको प्रतिवेदन यस बैंकमा नियमित रूपमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था भए बमोजिम वाणिज्य बैंकहरूबाट नियमित अन्तरालमा प्राप्त भइरहेको छ ।

१००. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्वस्थ एवम् स्वच्छ ढङ्गले सञ्चालन गर्नका लागि न्यूनतम मापदण्ड तय गर्ने तथा एकरूपता कायम गर्ने प्रयोजनको लागि विकास गरिएका बासलका मूल सिद्धान्तहरू (Basel Core Principles) को नेपालमा कार्यान्वयनको अवस्थाको मूल्याङ्कन र तत्सम्बन्धमा भावी दिनमा रणनीति तय गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले बासेल मूल सिद्धान्तहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको स्वमूल्याङ्कन (Basel Core Principle Self Assessment) कार्य सम्पन्न भइसकेको छ, साथै वित्तीय क्षेत्रको समग्र मूल्याङ्कनको लागि विश्व बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषका प्रतिनिधिहरूले मूल्याङ्कन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ ।

विकास बैंक सुपरिवेक्षण

१०१. राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूलाई BASEL II को Framework भित्र ल्याउने तयारीको कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा पनि निरन्तरता दिइएको छ ।

१०२. आधार ब्याजदरको अवधारणा 'क' वर्गका वित्तीय संस्थाबाट क्रमशः अन्य वित्तीय संस्थाहरूमा समेत लागू गर्न यस बैंकबाट निर्देशन भए बमोजिम

सो सम्बन्धमा नियमित अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

१०३. विकास बैंकहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको प्रक्रियालाई कर्जाको सदुपयोगिता एवम् सम्पत्तिको गुणस्तर परीक्षणतर्फ अधिकेन्द्रित गरी स्थलगत निरीक्षणको क्रममा कम्तीमा २० ठुला ऋणीहरूको कर्जा फाइल अध्ययन तथा सोसँग सम्बन्धित धितो एवम् परियोजनाको समेत स्थलगत निरीक्षण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाइएको छ, साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई सशक्त तुल्याई सञ्चालन जोखिम न्यूनीकरण गर्न आन्तरिक लेखापरीक्षक र लेखापरीक्षण समितिलाई बढी जिम्मेवार बनाउने प्रयत्न गरिएको छ ।

१०४. समस्याग्रस्त घोषणा गरिएको गोर्खा डेभलपमेन्ट बैंकको व्यवस्थापन यस बैंकले आफ्नो नियन्त्रणमा लिई नियुक्त अधिकारी (व्यवस्थापन समूह) मार्फत संस्थाको Resolution प्रक्रियालाई टुङ्गोमा पुऱ्याउने कार्ययोजनासहित सो संस्थाको पूँजी वृद्धिको कार्य अगाडि बढाइएको छ ।

१०५. यस बैंकबाट जारी गरिएको दबाव परीक्षण (Stress Testing); DaGwL मार्गदर्शनका आधारमा राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकहरूले दबाव परीक्षण गर्ने गरेको र यस बैंकबाट सोको अनुगमन कार्य नियमित रूपमा गर्ने गरिएको छ ।

१०६. प्रत्येक वर्ष कम्तीमा एक पटक सबै विकास बैंकहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गर्ने नीति अनुरूप २०७० चैत मसान्तसम्ममा ७७ वटा संस्था को समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण, ३१ पटक विशेष निरीक्षण, २ वटा संस्थाको लक्षित निरीक्षण, ३ वटा संस्थाको अनुगमन निरीक्षण तथा एउटा संस्थाको भौतिक पूर्वाधार निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।

१०७. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को चैत मसान्तसम्मको अवधिमा यस बैंकबाट तोकिएको पूँजीकोष नपुऱ्याएको कारण ४ वटा विकास बैंकलाई शीघ्र सुधारात्मक कारबाही गरिएको छ भने सोमध्ये एक विकास बैंकले पूँजी पुऱ्याएको कारण कारबाही फुकुवा गरिएको छ, साथै एउटा विकास बैंकलाई समस्याग्रस्त घोषणा गरिएको छ ।

१०८. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को चैत मसान्तसम्मको विभिन्न अवधिमा यस बैंकले तोके बमोजिमको विपन्न वर्ग कर्जा प्रवाह नगरेका १० वटा विकास बैंकहरूलाई जरिवाना गरिएको छ भने तोके बमोजिमको अनिवार्य नगद मौज्दात कायम नगरेकोले ७ वटा विकास बैंकहरूलाई जरिवाना गरिएको छ ।

वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण

१०९. प्रत्येक आर्थिक वर्षमा सम्पूर्ण वित्त कम्पनीहरूको स्थलगत निरीक्षण गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा २०७० चैत मसान्तसम्ममा ३३ वटा वित्त कम्पनीहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण, १३ विशेष निरीक्षण तथा ३ अनुगमन निरीक्षणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

११०. यस बैंकबाट जारी निर्देशन, प्रचलित ऐन एवम् कानून विपरीत हुने गरी कामकारबाही सञ्चालन गरेका र सोका कारण संस्थाको वित्तीय स्थिति क्रमशः खस्कंदै गई सर्वसाधारणको निक्षेप जोखिममा पर्न गएका कारण समीक्षा अवधिमा दुईवटा वित्त कम्पनीहरूलाई समस्याग्रस्त घोषणा गरिएको छ । यी वित्तीय संस्थाहरूको तत्काल सुधारात्मक निकासका लागि कार्ययोजना पेश गर्न लगाइएको छ । त्यस्तै यस बैंकले तोके बमोजिमको विपन्न वर्ग कर्जा प्रवाह नगरेका कारण केही वित्त कम्पनीहरूलाई प्रचलित व्यवस्था अनुसार हर्जाना लगाइएको छ ।

मुद्रा व्यवस्थापन

१११. सम्पूर्ण 'क' वर्गका वाणिज्य बैंकहरूलाई नोटकोषमा पहुँच दिइँदै आएकोमा २०७० सालदेखि राष्ट्रिय स्तरका 'ख' वर्गका विकास बैंकहरूलाईसमेत पहुँच दिने व्यवस्थासहित नोटकोष सञ्चालन निर्देशिका, २०७० कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । नोटकोषको ढुक्टीको बीमा रकममा रु. ५२ करोडले वृद्धि गरी रु. १० अर्ब ३४ करोड पुऱ्याइएको छ ।

११२. २०६९ फागुन मसान्तसम्म विभिन्न दरका रु. २१३ अर्ब ५५ करोड नोष्ट चलनचल्तीमा रहेकोमा २०७० फागुन मसान्तसम्ममा थप रु. ४६ अर्ब ७५ करोड बराबरको नोट निष्कासन भई

चलनचल्तीमा रहेको नोट रकम कुल रु. २६० अर्ब ३० करोड पुगेको छ । २०७० चैत मसान्तमा रु. ११९ अर्ब १२ करोड बराबरको विभिन्न दरका नयाँ नोट स्टक रहेको छ ।

११३. Currency Verification Processing System (CVPS) लाई कार्यान्वयन गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ, साथै मुद्रा व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गतको टक्सार महाशाखाबाट देशमा आवश्यक पर्ने Medal, Medalian/ Commemorative Coins उत्पादन गरी सहज रूपमा आपूर्ति गरिँदै आएको छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापन

११४. बैंकमा विद्यमान मानवीय साधनको समुचित उपयोगबाट संस्थाको परिलक्षित उद्देश्यहरू परि पूर्ति हुने गरी जनशक्तिसम्बन्धी क्रियाकलापहरू, कर्मचारी भर्ना, तालिम, बढुवा, सरुवा लगायतका कार्यहरू नियमित रूपमा भइरहेका छन् ।

११५. यस बैंकमा २०७० चैत मसान्तसम्ममा अधिकृत स्तरका ८३७ (प्रशासनातर्फ ७६७ र प्राविधिकतर्फ ७०), सहायक स्तरका ३९८ (प्रशासनातर्फ ३०८ र प्राविधिकतर्फ ९०) र श्रेणीविहीन कार्यालय सहयोगी स्तरमा १५८ गरी जम्मा १३९३ कर्मचारीहरू कार्यरत छन् । सो अनुसार हाल अधिकृत स्तरसँग सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको अनुपात १:०.४८ छ भने अधिकृत तथा सहायक कर्मचारीको अनुपात १:०.१३ रहेको छ ।

११६. स्वीकृत दरबन्दीको आधारमा पदपूर्ति गरिने रिक्त पदहरूमध्ये प्रशासन सेवातर्फको ७७ र प्राविधिक सेवातर्फको ५ गरी जम्मा ८२ पदहरूमध्ये प्रशासन सेवातर्फका १९ पदहरू मूल्याङ्कन बढुवा प्रक्रियाबाट पूर्ति गरिसकिएको छ । प्राविधिक सेवातर्फका अधिकृत स्तरमा पद सङ्ख्या ५ मूल्याङ्कन बढुवाद्वारा पूर्ति गरिसकिएको छ । पूर्ति गर्न बाँकी रहेका पदहरूको मूल्याङ्कन बढुवा तथा आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षा लिने कार्य नियमित रूपमा हुने प्रक्रियामा रहेको छ ।

११७. वर्तमान तथा भावी चुनौतीहरूको कुशलतापूर्वक समाधान गर्नको लागि समयानुकूल आधुनिक सीप, ज्ञान र दक्षतायुक्त सबल जनशक्तिलाई बैंक

सेवामा प्रवेश गराउने तथा बदलिंदी परिस्थिति अनुरूप बैंक सेवालाई समावेशी तथा पारदर्शी बनाउँदै लैजाने बैंकको नीतिलाई यस वर्ष पनि निरन्तरता दिइएको छ ।

११८. जनशक्तिसँग सम्बद्ध अभिलेख तथा सूचनाहरू विद्युतीय माध्यममा राखी चुस्त दुरुस्त रूपमा जनशक्तिसम्बन्धी क्रियाकलापहरू अगाडि बढाउने उद्देश्यले जनशक्ति व्यवस्थापन सूचना प्रणालीसम्बन्धी सफ्टवेयर निर्माण गर्ने कार्य अगाडि बढिरहेको छ । उक्त सफ्टवेयर चाँडै नै पूर्ण रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउने लक्ष्य रहेको छ ।

सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा वित्तीय जानकारी इकाइ

११९. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको प्राविधिक सहयोगमा यस बैंकबाट सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी नियन्त्रणसम्बन्धी सुपरिवेक्षण मार्गदर्शन निर्माण भई प्रारम्भिक परीक्षणको क्रममा रहेको छ । केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा यस सम्बन्धमा स्थलगत निरीक्षण गरी पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको छ । आगामी दिनमा प्राप्त पृष्ठपोषण बमोजिम उक्त मार्गदर्शनलाई परिमार्जन गरी लागू गर्ने क्रममा रहेको छ ।

१२०. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना (२०६८-२०७३) बमोजिम यस इकाइको समन्वयमा सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानीसम्बन्धी राष्ट्रिय जोखिम अध्ययन भई प्रतिवेदन मस्यौदा तयार भइरहेको छ । २०७१ साल असार मसान्तभित्र सम्बन्धित निकायका प्रतिनिधिहरूको उपस्थितिमा उक्त मस्यौदा प्रतिवेदनमा छलफल गरी त्यसलाई अन्तिम रूप दिने लक्ष्य रहेको छ ।

१२१. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी नियन्त्रणसम्बन्धी कार्यलाई प्रभावकारी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्नका लागि सूचक संस्थाहरूको भूमिका महत्त्वपूर्ण रहेकोतर्फ दृष्टिगत गर्दै यस क्षेत्रमा राष्ट्रिय

तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा भएका विकास तथा प्रगतिबारे अद्यावधिक सूचना प्रदान गर्ने तथा सूचक संस्थाहरू माझ चेतना अभिवृद्धि गर्दै सीमा कारोबार तथा शङ्कास्पद कारोबारको सूचना यस इकाइमा पठाउन उत्प्रेरित गर्ने उद्देश्यले नियामक निकाय, बैंक तथा वित्तीय संस्था लगायत विप्रेषण कम्पनीहरूका लागि ३ वटा अन्तरक्रिया गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ ।

१२२. समान स्तरका विदेशी FIU हरूसँग वित्तीय सूचना आदान प्रदानको सम्झौता गर्ने क्रममा यस अवधिमा Japan Financial Intelligence Center (JAFIC) सँग वित्तीय सूचना आदान प्रदानसम्बन्धी सम्झौता (Memorandum of Understanding) भई यस प्रकारको सम्झौता भएका विदेशी समकक्षी निकायहरूको सङ्ख्या ९ पुगेको छ ।

१२३. वित्तीय जानकारी इकाइका मूल कार्यहरू जस्तै - वित्तीय सूचना प्राप्त गर्ने, विश्लेषण गर्ने तथा सक्षम निकायमा कारबाहीका लागि पठाउने कार्यहरू द्रुत र प्रभावकारी ढङ्गले सम्पन्न गर्नका लागि उक्त इकाइलाई यान्त्रिकीकरण गर्ने निर्णय भए अनुरूप United Nations Office of Drugs and Crime (UNODC) सँग goAML Software स्थापना (Installation) का लागि सम्झौता भएको छ ।

बैंकिङ्ग कारोबार आधुनिकीकरण र यान्त्रिकीकरण

१२४. नेपाल राष्ट्र बैंकको लेखा व्यवस्था, लेखाङ्कन पद्धति तथा सोसँग सम्बन्धित व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई आधुनिक, भरपर्दो, समयसापेक्ष र अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन अनुसारको बनाउन खरिद गरिएको Core Central Banking Software २०७० साल वैशाख २ गतेबाट कार्यान्वयनमा आएको छ । Olympic Banking System नाम रहेको यो पद्धति (System) Centralized, Automated, Web Based and Compatible with International Accounting Standard को रहेको छ । यो पद्धतिको कार्यान्वयनबाट दैनिक रूपमा बैंकको Trial Balance तथा Balance Sheet तयार गर्न सकिने र बैंकका

- सेवाग्राहीलाई छिटो-छरितो रूपमा सरल र भरपर्दो बैंकिङ्ग सेवा प्रदान गर्न सहज भएको छ । यस अन्तर्गत बैंकका आन्तरिक सफ्टवेयरहरूसँग Interface मार्फत सूचना आदानप्रदान गर्ने, लगानी तथा राष्ट्र ऋणपत्रहरूको ब्याज गणना तथा सावा प्राप्त तथा भुक्तानी गर्ने, Inter Branch कारोबार गर्ने, SWIFT Message को आधारमा कारोबारको लेखाङ्कन गर्ने आदि जस्ता कारोबारहरू स्वचालित रूपमा सम्पन्न हुने भएकोले लेखाङ्कन कार्यसँग सम्बन्धित विभाग तथा कार्यालयका कर्मचारीहरूको कार्यबोझ कम गर्नसमेत मद्दत मिलेको छ ।
१२५. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट Manually समाशोधन गृह सञ्चालन भइरहेकोमा मिति २०७० चैत २६ गतेदेखि Electronic Cheque Clearing को माध्यमबाट जिल्लाहरूमा अवस्थित सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई विद्युतीय माध्यमबाट चेक समाशोधन गर्ने सुविधा प्राप्त हुन थालेको छ ।
१२६. नेपालमा भारतीय मुद्राको आपूर्तिलाई सहज गराउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकको भारतीय रिजर्व बैंकमा रहेको खाताबाट नगद निकाल्न सकिने विद्यमान भा.रु. ४ अर्बको सीमालाई वृद्धि गरी वर्ष २०१३/१४ को लागि भा. रु. ५ अर्ब पुऱ्याइएको छ भने सर्वसाधारणबाट भारतीय मुद्राको बढी माग भएका स्थानहरूमा भा.रु. कोषको कारोबार सीमासमेत बढाइएको छ ।
१२७. नेपाल र भारत बीच हुने कारोबारमा आवश्यक पर्ने नगद भारतीय रुपैयाँको माग व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धमा यस अघि भएको व्यवस्थामा थप गरी (क) भारतबाट नेपालमा सामान ढुवानी गर्ने तथा नेपालबाट तेस्रो मुलुक/भारतमा निर्यात गर्ने क्रममा भारतीय ट्रान्सपोर्ट कम्पनीहरूलाई नगदमा नै भारतीय रुपैयाँ तिर्नुपर्ने अवस्था आइपरेमा भा. रु. ५०,०००।- (पचास हजार मात्र) सम्म नगदमा सटही सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने, (ख) भारतमा गई औषधोपचार गर्ने सन्दर्भमा नेपालका मान्यता प्राप्त (रजिष्टर्ड) डाक्टरहरूबाट सिफारिस भएको कागजातहरूको आधारमा आवश्यकता र औचित्यता हेरी अधिकतम भा.रु. ५०,०००।- (पचास हजार मात्र) सम्म नगदमा नै सटही सुविधा प्रदान गर्न सकिने लगायतका व्यवस्था गरिएको छ ।
१२८. नेपाल राष्ट्र बैंकको लगानी विविधीकरण गर्ने नीति अनुरूप यसै आर्थिक वर्षदेखि स्ट्यान्डर्ड चार्टर्ड बैंक लिमिटेड, चीनमा चाईनिज युआन (RMB) मा खाता खोली लगानी गर्न शुरू गरिएको छ ।
१२९. Human Resource Management Information System Software (HRMISS) तथा On-line Bidding System Software (OBSS), खरिद भई सम्झौता (Contract Agreement);d]t भइसकेको र कार्यान्वयनको अवस्थामा रहेको छ ।
१३०. निकट भविष्यमा बैंकको Data Center (DC) र Disaster Recovery Site (DRS) तथा वित्तीय जानकारी इकाइको Data Center (DC) लाई नेपाल सरकारको राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्रबाट सञ्चालित Government Integrated Data Center (GIDC) मा स्थानान्तरण गरी सञ्चालनमा ल्याउने उद्देश्य अनुरूप हाललाई बैंकको Disaster Recovery Site (DRS) तथा वित्तीय जानकारी इकाइको Data Center (DC) लाई उक्त केन्द्रमा स्थापना गर्न आवश्यक सम्झौता गरिएको छ ।
१३१. ICT Research and Development Unit को स्थापना गर्न प्राविधिक पक्षको अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा रहेको छ । यसैगरी IT Help Desk स्थापना गर्ने प्रक्रिया अन्तिम चरणमा रहेको छ । साथै Real Time Gross Settlement (RTGS) कार्यान्वयनको लागि सम्भाव्यता अध्ययन गर्न प्राविधिक पक्षको अध्ययन भइरहेको छ भने IT Training Lab लाई स्तरोन्नति गर्नसमेत आवश्यक अध्ययन भइरहेको छ ।

तालिम/अध्ययन/अनुसन्धान

१३२. २०६९ चैत १ देखि २०७० फागुन मसान्त सम्ममा कुल ४६३ जना अधिकृत तथा सहायकस्तरका कर्मचारीहरू विदेशमा सञ्चालन भएको सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण तथा तालिमहरूमा सहभागी भएका छन् ।

१३३. यस अवधिमा बैंकसँग प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्ध रहेका विभिन्न संस्थाहरूले स्वदेशमा सञ्चालन गरेका गोष्ठी, तालिम आदि कार्यक्रमहरूमा बैंकका ४३४ जना कर्मचारीहरू सहभागी भई लाभान्वित भएका छन् । यसै अवधिमा बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले सञ्चालन गरेको विभिन्न विषय तथा तहगत तालिम कार्यक्रमहरूमा ४३५ जना कर्मचारीहरूले प्रशिक्षित हुने अवसर पाएका छन्, साथै Financial Sector Stability Development Policy Credit अन्तर्गत DFID द्वारा सञ्चालित Nepal Financial Reporting Standard (NFRS); DaGwL तालिममा विभिन्न चरणमा गरी हालसम्ममा ९० जना अधिकृतहरूलाई सहभागी गराइसकिएको छ ।
१३४. बैंकमा हाल कार्यान्वयनमा ल्याइएको जी.एल. सिष्टमको सञ्चालन सम्बन्धमा आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागका सबै कर्मचारीहरूलाई बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रमा आधारभूत तालिम दिइएको छ ।
१३५. Nepal Macroeconomic Model (NMEM) लाई अद्यावधिक गर्ने र मौद्रिक क्षेत्र, सरकारी वित्त क्षेत्र, बाह्य क्षेत्र, वास्तविक क्षेत्र र मूल्यसम्बन्धी Sectoral Model हरूलाई थप परिमार्जन सहित अद्यावधिक गर्ने र प्रस्तुति गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ ।
१३६. Dynamic Stochastic General Equilibrium (DSGE) Model सम्बन्धमा जानकारी दिने र यससम्बन्धी कार्यक्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले गर्ने गरिएको छ । यसको साथै उक्त Model सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने MATLAB एवम् Microfit Softwarex_६ को खरिद प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ ।
१३७. नेपालको आन्तरिक बजारमा सुनको माग र आपूर्तिको विद्यमान अवस्थासम्बन्धी सर्वेक्षण गरी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । उक्त अध्ययनबाट प्राप्त नतिजाले नेपाली सुन बजारमा देखिएका समस्याहरूलाई न्यूनीकरण गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
१३८. नेपालमा आयात र राजस्वको अन्तरसम्बन्धका बारेमा अध्ययन गरी प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।
१३९. तरलता व्यवस्थापनमा सुधार गर्न यस बैंकबाट सञ्चालन गरिने खुला बजार कारोबारलाई थप प्रभावकारी बनाउन अवलम्बन गर्नुपर्ने उपायहरूबारे अध्ययन कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।
१४०. Feasibility of Capital and Financial Accounts Convertibility in Nepal विषयक अध्ययन सम्पन्न गरी सञ्चालक समितिमा प्रस्तुत गरिएको छ ।
१४१. नेपाल तथा भारतबीच कृषि उत्पादनको लागतमा रहेको भिन्नता, नेपाल तथा भारतको सीमा वारिपारि हुने वित्तीय प्रवाहको स्थिति तथा नेपाली वस्तुहरूको भारततर्फको निकासीमा विद्यमान व्यवधानहरू गरी तीन विषयमा Outsourcing गरी बाह्य विशेषज्ञ निकायहरूबाट अध्ययन कार्य गराइएकोमा उक्त अध्ययनहरूको मस्यौदा प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ ।
१४२. यस बैंकबाट प्रकाशित गरिँदै आएको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक गर्नको निमित्त नेपाली घरपरिवारले उपभोग गर्ने वस्तु र परिमार्जित भारसहितको वस्तु र सेवाहरूको डालो (Commodity Basket) तयार गर्ने उद्देश्यले यस अघि चारवटा पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण सम्पन्न भइसकेका छन् भने पाँचौं पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको फिल्ड स्तरको कार्य २०७० फागुन १ गतेदेखि प्रारम्भ गरिएको छ । सर्वेक्षणको लागि नेपालभरिबाट छानिएका ५५ जिल्लाका ८४ बजार केन्द्र अन्तर्गत कुल ८,०२८ घरपरिवारको खर्च र आम्दानीको तथ्याङ्कीय विवरण डायरी विधि (Diary Method) बाट सङ्कलन गर्न सम्बन्धित सर्वेक्षण क्षेत्रभित्र पर्ने सामुदायिक विद्यालयका २७४ जना शिक्षक-शिक्षिकालाई सर्वेक्षकका रूपमा नियुक्त गरिएको छ ।
१४३. यस बैंकबाट आर्थिक वर्ष २०६८/६९ देखि प्रत्येक महिना आयोजना गर्ने गरिएको ज्ञान आदान-प्रदान (Knowledge Sharing) कार्यक्रम अन्तर्गत यस आर्थिक वर्षको चैत मसान्तसम्ममा ९ वटा कार्यक्रमहरू सम्पन्न

भएका छन् । उक्त कार्यक्रममा बैंकभित्र तथा बाहिरका स्रोत व्यक्तिहरूले आर्थिक, मौद्रिक तथा बैकिङ्ग लगायतका विषयहरूमा प्रस्तुत गर्ने कार्यपत्रहरूमा विस्तृत छलफल गर्ने गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध

१४४. नेपाल राष्ट्र बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष, विश्व बैंकजस्ता अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाको सदस्यको रूपमा काम गर्दै आएको छ भने दक्षिण पूर्वी एशियाली केन्द्रीय बैंक (सिसन), एसियन क्लियरिंग युनियन (एसियु), सियाञ्जा, सिक्टाब, आप्राका र सार्क फाइनान्स जस्ता क्षेत्रीय वित्तीय सञ्जालको सदस्यको रूपमा समेत रही पछिल्ला दिनहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय एवम् क्षेत्रीय स्तरमा आफ्नो भूमिका र उपस्थितिलाई बलियो बनाउँदै लगेको छ ।

१४५. बैंकको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धलाई सुदृढ बनाउने उद्देश्यले गभर्नरको कार्यालय अन्तर्गत एक अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध शाखाको गठन गरिएको छ । उक्त शाखाको अग्रसरतामा २०१३ नोभेम्बरमा "समावेशी विकासका लागि वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति" मूल विषयमा दक्षिणपूर्वी एशियाली केन्द्रीय बैंकका गभर्नरहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन काठमाडौंमा सफलतापूर्वक सम्पन्न गरिएको छ । प्रमुख अतिथि सम्माननीय राष्ट्रपति डा. रामवरण यादवज्यूबाट उद्घाटन एवम् सम्बोधन भएको उक्त सम्मेलनमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषका Deputy Managing Director Mr. Naoyuki Shinohara ले प्रमुख वक्ताको रूपमा भाग लिनुभएको थियो भने बैंक फर इन्टरनेशनल सेटलमेण्टका General Manager, Mr. Jaime Caruana र एशियाली विकास बैंकका Vice President Mr. Thierry de Longuemar ले समसामयिक विश्व आर्थिक गतिविधिसँग सम्बन्धित विषयहरूमा वार्ता प्रस्तुत गर्नु भएको थियो । सम्मेलन क्षेत्रीय सहयोग अभिवृद्धि गर्न तथा नीतिगत व्यवस्था सुदृढीकरणको पृष्ठपोषणका सन्दर्भमा उपयोगी रहेको थियो ।

१४६. नेपाल राष्ट्र बैंक हाल सिसनको अध्यक्ष रहेको छ भने सार्क केन्द्रीय बैंकहरूका गभर्नर र अर्थ मन्त्रालयका सचिवहरूको संयन्त्रको रूपमा रहेको सार्क फाइनान्सको पनि अध्यक्ष रहेको छ ।

१४७. अनुसन्धान विभागको अग्रसरतामा सिसन सेन्टर मलेसियासँगको समन्वयमा नेपालमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको 6th SEACEN CCBS/BOE Advanced Course on Macroeconomic and Monetary Policy Management विषयक उच्चस्तरीय तालिम र SEACEN Intermediate Course on Macroeconomic Modelling and Forecasting विषयक तालिम आयोजना गरिएको छ भने अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध शाखाको अग्रसरतामा सार्क भुक्तानी परिषद्को पन्ध्रौं बैठक र सार्क फाइनान्स कोअर्डिनेटरहरूको उन्नाइसौं बैठक एवम् गोष्ठी आउने मे महिनामा आयोजना गर्ने तयारी अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।

१४७. अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धलाई सुदृढ बनाई सदस्य केन्द्रीय बैंकहरूका बीचमा ज्ञान आदान-प्रदान कार्यक्रममा बैंकका कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराई उनीहरूको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने कामलाई रणनीतिक रूपमा अधि बढाइएको छ । ज्ञान आदान-प्रदान कार्यक्रमको क्रममा भारतीय रिजर्व बैंकका निवर्तमान गभर्नर डा. डी. सुब्बारावबाट "Should We Make Banking Boring" विषयमा, भारत, मुम्बईस्थित स्ट्याण्डर्ड चार्टर्ड बैंक, Compliance Training, India and South Asia का प्रमुख श्री पी. अनन्तकृष्णनबाट "Foreign Account Tax Compliance Act" विषयमा र बेलायतस्थित Cardiff University, Cardiff Business School का प्राध्यापक कुल लुईटेलबाट "Financial Structure and Economic Growth" विषयमा वार्ता प्रस्तुत भएको छ ।

विविध

१४९. सरकारी ऋणपत्रको बजार विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को लागि जम्मा ५५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ, जसमध्ये १० वटा बजार निर्माताहरू काठमाडौं उपत्यका बाहिर रहेका छन् ।

१५०. बोलकबोलबाट बिक्री गरिने ट्रेजरी बिल, विकास ऋणपत्र तथा खुला बजारका उपकरणहरू जस्तो रिपो, रिभर्स रिपो, आउट-राइट खरिद,

आउट-राइट बिक्रीलाई विद्युतीय बोलकबोल माध्यम (On-line bidding) बाट सञ्चालन गर्न सोसम्बन्धी सफ्टवेयर निर्माण कार्यको शुरूआत भइसकेको र चालू आर्थिक वर्षभित्र On-line बोलकबोल शुरू गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । बोलकबोल प्रक्रियाबाट विकास ऋणपत्र जारी गर्दा Yield Based Auction System प्रयोग गरी बजारद्वारा निर्धारित कुपन व्याजदरमा विकास ऋणपत्र जारी गर्ने प्रक्रिया शुरू भएको छ ।

१५१. तरलता व्यवस्थापन एवम् खुला बजार सञ्चालन कार्यलाई व्यवस्थित, प्रभावकारी एवम् कुशल बनाउन खुला बजार कारोबार नियमावलीको मस्यौदा तयार भई अन्तिम रूप दिने क्रममा रहेको छ ।

१५२. आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागबाट २०७० फागुन मसान्तसम्ममा बैकिङ्ग कार्यालय, मुद्रा व्यवस्थापन विभाग, वित्त व्यवस्थापन विभाग र उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूको जोखिममा आधारित रहेर लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ । कार्यसम्पादनमा आधारित (Performanc Based) लेखापरीक्षण गर्ने कार्यलाई समेत निरन्तरता दिइएको छ । यसका साथै बाह्य लेखापरीक्षणका क्रममा बाह्य लेखापरीक्षकले औल्याइएका विषयहरूमा यस विभागबाट नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने गरिएको छ ।

१५३. बैंकको खर्च प्रणालीलाई अभि पारदर्शी र व्यावहारिक तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक, खर्च व्यवस्था विनियमावली, २०६४ लाई आवश्यक संशोधन गरिएको छ । बैंकभित्रको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई अभि प्रभावकारी बनाउने महत्त्वपूर्ण विषयहरूमा आवश्यक नीतिगत व्यवस्थाहरू तर्जुमा गर्ने विषयहरूमा विभिन्न विभागहरूलाई लेखापरीक्षण समितिबाट निर्देशनहरूसमेत दिइएको छ ।

अन्त्यमा,

१५४. मुलुकमा संविधानसभाको नयाँ निर्वाचन सम्पन्न भएको र आगामी एक वर्षभित्रै संविधान बन्ने तथा राजनीतिक सङ्क्रमणकाल छोटिने आधार बन्दै गएको सन्दर्भमा मुलुकमा लगानीको वातावरण निर्माणका साथै आर्थिक वृद्धि, रोजगारी सिर्जना, मूल्य वृद्धि नियन्त्रण र गरिबी निवारणको लक्ष्य हासिल गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकलगायत सरोकारवाला सबैको ध्यान जानु आवश्यक रहेको छ । सन्तुलित मौद्रिक, बाह्य क्षेत्र तथा वित्तीय क्षेत्र नीतिहरूको कार्यान्वयनबाट आर्थिक स्थायित्व कायम गरी उच्च आर्थिक वृद्धिको लागि अनुकूल वातावरण सिर्जना गर्ने कार्यमा बैंक प्रतिबद्ध रहेको छ ।

१५५. मुलुकमा वित्तीय पहुँच, संस्थागत सुशासन तथा वित्तीय स्थायित्व प्रवर्द्धन गर्ने, तथ्याङ्क सङ्कलन र सम्प्रेषण कार्यको अन्तराल घटाउने, अध्ययन-अनुसन्धान कार्यलाई परिष्कृत बनाउने र बैंकको कारोबारहरूलाई स्वचालित ढङ्गमा सञ्चालन गर्ने दिशामा उल्लेखनीय उपलब्धि हासिल भएको कुरा सबैका सामु प्रष्ट नै छ । यसबाट आगामी दिनमा बैंकको कामकारबाहीमा प्रभावकारिता आई बैंकले परिलक्षित गरेका उद्देश्यहरू हासिल गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

१५६. यस बैंकको कामकारबाहीमा विभिन्न तवरले सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, निजी क्षेत्रका संघ-संस्थाहरू, प्रबुद्ध वर्ग, दातृ निकाय लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्थाहरू र जनसाधारणलाई यस अवसरमा म धन्यवाद दिन चाहन्छु र आगामी दिनमा पनि बैंकलाई यस प्रकारको सहयोग प्राप्त भइरहने विश्वास व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद !

१४ वैशाख २०७१

प्राकृतिक विपत्तिबाट उत्पन्न प्रतिकूलताका बीच मुलुकको आर्थिक उन्नति र स्थायित्वमा योगदान पुऱ्याउने नेपाल राष्ट्र बैंकका प्रतिबद्धता*

१. वैशाख १२ गते दिउँसोदेखि गएको विनाशकारी भूकम्पबाट मुलुकमा हुन गएको क्षतिको विस्तृत विवरण आउन केही समय लाग्ने भए तापनि प्रारम्भिक सूचनाको आधारमा यस भूकम्पबाट धेरै नै मानवीय तथा आर्थिक क्षति हुने देखिएको छ। भूकम्पका कारण दिवङ्गत हुनेहरूप्रति हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दछु र घाइतेहरूको शीघ्र स्वास्थ्य लाभको कामना गर्दछु।
२. यस विनाशकारी भूकम्पको कारण देशका विभिन्न सरकारी र निजी भौतिक संरचनामा क्षति पुगेको छ। भत्केका संरचनाहरूको पुनर्निर्माणमा ठूलो धनराशी खर्च हुने देखिएको छ भने यसबाट देशको आर्थिक विकासमा समेत दूरगामी असर पर्ने देखिएको छ। भूकम्पबाट यस कार्यालय र टक्सार महाशाखा रहेका भवनमा पनि क्षति पुगेको छ। यसबाट यस बैंकको कार्य सम्पादनमा पर्न गएको असरलाई न्यूनीकरण गरी यस बैंकबाट प्रवाह हुने सेवालार्इ यथावत् रूपमा सञ्चालन गर्नेगराउने व्यवस्था मिलाइसकिएको छ। त्यसैगरी विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाका भवन लगायतका संरचनामा समेत क्षति पुगेको अवस्था रहे तापनि बैंकिङ्ग क्षेत्रसँगको समन्वयमा विशेष व्यवस्थासमेत गरी अत्यावश्यकिय सेवाको रूपमा रहेको बैंकिङ्ग सेवालार्इ पूर्ववत् रूपमा सुचारु गर्ने कार्य भइसकेको छ।
३. आज २०७२ साल वैशाख १४ गते नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो स्थापनाको ५९ औं वर्ष पूरा गरी ६० औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ। देशको केन्द्रीय बैंकको

रूपमा स्थापना भएदेखि हालसम्म यस बैंकले मुलुकको समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व एवम् आर्थिक विकास हासिल गर्ने दिशामा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरिआएको कुरा सबैमा अवगत नै छ। यस अवसरमा बैंकले परिलक्षित गरेका आन्तरिक तथा बाह्य स्थायित्वसम्बन्धी उद्देश्य हासिल गर्न आ-आफ्नो तर्फबाट भूमिका निर्वाह गर्ने यस बैंकका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई म हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु, साथै बैंकको कार्य सम्पादनमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरू, सञ्चार माध्यम तथा शुभेच्छुहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु र आगामी दिनमा पनि निरन्तर रूपमा यस प्रकारको सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा गर्दछु।

४. चालू आर्थिक वर्षको हालसम्मको अवधिमा अर्थतन्त्रका समष्टिगत परिसूचकहरूको स्थिति मिश्रित रहेको छ। व्यावसायिक वातावरणमा सुधार भइरहेको तथा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह विस्तार हुँदै गएकोले गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर अपेक्षा गरिए अनुरूप रहने देखिए तापनि वर्षे खेतीका लागि मौसमी अवस्था अनुकूल नहुँदा कृषि क्षेत्रको विस्तारमा केही सङ्कुचन आउने अनुमान रहेको छ। यसका साथै राजनैतिक सङ्क्रमण कायमै रहेको र सरकारको पूँजीगत खर्च गर्ने क्षमतामा पनि उल्लेख्य सुधार नभएका कारण चालू आर्थिक वर्षमा आर्थिक वृद्धि ५.० प्रतिशतको हाराहारीमा रहने देखिन्छ।

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ६० औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. चिरञ्जीवी नेपालले जारी गर्नुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

५. अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको गिरावट, विदेशी विनिमयदरमा देखिएको स्थिरता र मौद्रिक योगाङ्कहरूलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न गरिएका प्रयासहरूसमेतका कारण मुद्रास्फीति दर ८.० प्रतिशतको लक्षित सीमाभित्रै रहने देखिन्छ। निक्षेप बोलकबोलजस्तो नयाँ मौद्रिक उपकरणसमेतको प्रयोगबाट बैकिङ्ग क्षेत्रमा देखिएको अधिक तरलता प्रशोचन गरी मौद्रिक स्थिरता कायम गर्ने कार्यमा बैंक निरन्तर लागि रहेको छ। परिणामस्वरूप अल्पकालीन ब्याजदरमा केही सुधार आएको छ। विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदरमा सङ्कुचन आएकोले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालनको विस्तारमा केही कमी आएको भए तापनि व्यावसायिक वातावरण सुधारोन्मुख रहेकोले निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह बढेको छ। बाह्य क्षेत्रतर्फ आयात बढेका कारण व्यापार घाटामा विस्तार भए पनि रेमिट्यान्स आप्रवाहका कारण चालू खाता र शोधनान्तर स्थिति बचतमा रहेकोले विदेशी मुद्रा सञ्चितिको स्तरमा वृद्धि भएको छ।
६. अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक गतिविधि सम्बन्धमा विशेष गरी अमेरिकी अर्थतन्त्रमा रोजगारी, घरेलु माग र उपभोक्ताको मनोबलजस्ता महत्त्वपूर्ण परिसूचकहरू सकारात्मक दिशामा रहेको, पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको गिरावटका कारण भारतजस्ता उदीयमान मुलुकहरूको मागमा समेत विस्तार हुने देखिएको र युरो क्षेत्र पनि मन्दीको असरबाट विस्तारै माथि उठ्दै गएकाले विश्वका आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१४ को ३.४ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा सन् २०१५ मा सीमान्त दरले बढी ३.५ प्रतिशत पुग्ने प्रक्षेपण अन्तर्राष्ट्र मुद्रा कोषले गरेको छ।^२ अमेरिकी अर्थतन्त्र सन् २०१४ मा २.४ प्रतिशतले बढेको अनुमान रहेकोमा सन् २०१५ मा ३.१ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ। त्यसैगरी, युरो क्षेत्र सन् २०१४ मा ०.९ प्रतिशतले बढेको अनुमान रहेकोमा सन् २०१५ मा १.५ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ। सन् २०१४ मा ४.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान गरिएको उदीयमान र

विकासशील देशहरूको अर्थतन्त्र सन् २०१५ मा ४.३ प्रतिशतले मात्र बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ। त्यसैगरी छिमेकी मुलुक भारत र चीनको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१४ मा क्रमशः ७.२ प्रतिशत र ७.४ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१५ मा क्रमशः ७.५ प्रतिशत र ६.८ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ। विश्व अर्थतन्त्रमा क्रमिक सुधार हुँदै जाने अनुमानका आधारमा नेपालको निर्यात, पर्यटन, वैदेशिक रोजगारी र विदेशी सहयोग तथा लगानीमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

वास्तविक क्षेत्र

७. नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालयले गरेको प्रमुख खाद्य बालीहरूको उत्पादनको प्रारम्भिक अनुमान अनुसार चालू आर्थिक वर्षमा धानको उत्पादनमा ५.१ प्रतिशतले र मकैको उत्पादनमा ६.० प्रतिशतले ह्रास आएको छ। समीक्षा वर्षमा प्रमुख कृषि बाली धान तथा मकै लगाउने समयमा मनसुन ढिला शुरू भएका कारण उक्त बालीहरूको उत्पादनमा ह्रास आएको हो।
८. गत आर्थिक वर्षमा उद्योग क्षेत्रको उत्पादन २.७ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रको उत्पादन ६.१ प्रतिशतले बढेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा उक्त दुवै क्षेत्रहरूको उत्पादनमा सुधार हुने यस बैंकको प्रक्षेपण रहेको छ।
९. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को आठ महिनासम्ममा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको सङ्ख्या अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा १७.२ प्रतिशतले वृद्धि भई ३ लाख ६४ हजार ७४० पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सङ्ख्या १२.४ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको प्रमुख तीन गन्तव्य मुलुकहरूमा क्रमशः मलेसिया (१ लाख ५२ हजार ८६४), कतार (८४ हजार ९११) र साउदी अरब (६७ हजार ४१९) रहेका छन्।

मूल्य स्थिति

१०. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को फागुन मसान्तमा

वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७० प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति ८.९ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेय पदार्थको मूल्य वृद्धिदर ९.५ प्रतिशत रहेको छ भने गैर-खाद्य तथा सेवा समूहमा ४.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा क्रमशः १०.८ प्रतिशत र ७१ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनासम्मको औसत मुद्रास्फीति दर ७.२ प्रतिशत रहेको छ ।

११. समीक्षा अवधिमा थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर ५.५ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर ८.३ प्रतिशत रहेको थियो । थोक मूल्य सूचकाङ्क अन्तर्गत कृषिजन्य वस्तुहरू तथा स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ८.४ प्रतिशत र ६.० प्रतिशतले बढेको छ भने आयातित वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क ०.८ प्रतिशतले घटेको छ ।

सरकारी वित्त स्थिति

१२. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को नौ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी बजेट रु. ६१ अर्ब ५३ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारी बजेट रु. ६१ अर्ब ९७ करोडले बचतमा रहेको थियो ।
१३. समीक्षा अवधिमा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च १६.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २६५ अर्ब २६ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो खर्च २१.५ प्रतिशतले बढेको थियो । चालू खर्चको वृद्धिदरमा केही कमी आएको कारण कुल खर्चको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षभन्दा केही कम रहन गएको हो ।
१४. समीक्षा अवधिमा नगद प्रवाहमा आधारित चालू खर्च ४.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १९४ अर्ब ५० करोड पुगेको छ । चालू खर्च बजेट अनुमानको ४८.८ प्रतिशत मात्र भएको छ ।
१५. समीक्षा अवधिमा सरकारको पूँजीगत खर्च २६.७

प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २९ अर्ब ७ करोड पुगेको छ । पूँजीगत खर्च बजेट अनुमानको २४.९ प्रतिशत मात्र भएको छ ।

१६. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारको राजस्व परिचालन १५.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २९१ अर्ब ४९ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारको राजस्व १९.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २५२ अर्ब ४१ करोड पुगेको थियो ।
१७. चालू आर्थिक वर्षको चैत मसान्तसम्म आन्तरिक ऋण परिचालन भएको छैन । अघिल्लो वर्षको चैत मसान्तसम्ममा नेपाल सरकारले रु. ९ अर्ब ९३ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको थियो ।
१८. २०७१ चैत मसान्तमा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रु. ९२ अर्ब ७९ करोड नगद मौज्जात रहेको छ ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

१९. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ की आठ महिनासम्ममा कुल वस्तु निर्यात ६.६ प्रतिशतले घट्न गई रु. ५६ अर्ब ८७ करोडमा सीमित भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो निर्यात १९.४ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल वस्तु निर्यातमध्ये भारततर्फको निर्यात अघिल्लो वर्षको आठ महिनामा २१.९ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ९.९ प्रतिशत ले घटेको छ । चीनतर्फको निर्यात अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा १२.६ प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ९.३ प्रतिशतले बढेको छ । त्यस्तै, अन्य मुलुकतर्फको निर्यात अघिल्लो वर्षको आठ महिनामा १४.९ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ०.९ प्रतिशतले घटेको छ । भारततर्फ मुख्यतया अलैची, जिङ्ग शिट, जुटका सामान र लत्ताकपडा लगायतका वस्तुहरूको निर्यातमा कमी आएको छ भने चीनतर्फ प्रशोधित छाला, हस्तकलाका सामान, नुडल्स, तयारी पोशाक, लगायतका वस्तुहरूको निर्यातमा वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी अन्य मुलुकतर्फ विशेष गरी तयारी पोशाक, पस्मिना, चिया, तयारी छालाका सामान लगायतका वस्तुहरूको निर्यातमा वृद्धि भएको छ ।

२०. अघिल्लो वर्षको आठ महिनासम्म २७.० प्रतिशतले बढेको कुल वस्तु आयात आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को सोही अवधिमा १०.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५०५ अर्ब ९२ करोड पुगेको छ । कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयात अघिल्लो वर्षको आठ महिनासम्मको अवधिमा २८.१ प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा ५.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने चीनबाट १४.७ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा ४८.६ प्रतिशतको उच्च दरले बढेको छ । त्यसैगरी अन्य मुलुकबाट भएको आयात अघिल्लो वर्षको आठ महिनाको अवधिमा ३०.१ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ८.७ प्रतिशतले बढेको छ । भारतबाट मुख्यतया यातायातका साधन तथा पाटपुर्जा, एम.एस.विलेट, चामल, औषधी लगायतका सामानहरूको आयातमा वृद्धि भएको छ । चीनतर्फबाट मुख्यतया अन्य मेसिनरी तथा पाटपुर्जा, दूरसञ्चारका उपकरण तथा पाटपुर्जा, रासायनिक मल, मेडिकलका उपकरण तथा पाटपुर्जा लगायतका वस्तुहरूको आयातमा वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी अन्य मुलुकबाट विशेष गरी चाँदी, हवाईजहाजका पार्टपुर्जा, खाने तेल, कच्चा पाम तेल लगायतका वस्तुहरूको आयातमा वृद्धि भएको छ ।
२१. समीक्षा अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा १३.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४४९ अर्ब ५ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा २८.२ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल वस्तु व्यापार घाटामध्ये भारतसँगको व्यापार घाटा अघिल्लो वर्षको आठ महिनाको अवधिमा २९.१ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । चीनसँगको व्यापार घाटा अघिल्लो वर्षको आठ महिनासम्ममा १४.८ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ५०.१ प्रतिशतले बढेको छ । त्यसैगरी अघिल्लो वर्ष ३३.९ प्रतिशतले बढेको अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटा समीक्षा अवधिमा १०.७ प्रतिशतले बढेको छ ।
२२. निर्यात घटेको र आयात बढेको कारण चालू आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनासम्ममा निर्यात-आयात अनुपात ११.२ प्रतिशतमा झरेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात १३.३ प्रतिशत रहेको थियो ।
२३. खुद ट्रान्सफर आय अघिल्लो आर्थिक वर्षको आठ महिनामा ३८.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १.३ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भई रु. ४२० अर्ब ६६ करोड रहेको छ । ट्रान्सफर अन्तर्गत विप्रेषण आप्रवाह ४ प्रतिशतले बढी रु. ३७१ अर्ब पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह ३४.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।
२४. समीक्षा अवधिमा मुलुकको समग्र शोधनान्तर स्थिति रु. ३५ अर्ब ७ करोडले बचतमा रहेको छ । यस अवधिमा चालू खाता रु. ११ अर्ब ६५ करोडले बचतमा रहेको छ । वस्तु तथा सेवा आयात बढ्नु, अनुदान घट्नु र विप्रेषण आप्रवाह न्यून दरले बढ्नुजस्ता कारणहरूले गर्दा चालू खाता समीक्षा अवधिमा न्यून बचतमा रहन गई शोधनान्तर बचत अघिल्लो वर्षको रु १०२ अर्ब ८१ करोडको तुलनामा कम रहन गएको हो ।
२५. २०७१ फागुन मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति ६.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७०५ अर्ब ७३ करोड पुगेको छ । २०७० फागुन मसान्तमा यस्तो सञ्चिति २२.५ । प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६५३ अर्ब ४२ करोड रहेको थियो । अमेरिकी डलरमा भने २०७१ फागुन मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति १.३ प्रतिशतले वृद्धि भई यू.एस. डलर ७ अर्ब ३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो सञ्चिति १९.३ प्रतिशतले बढेको थियो । आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को पहिलो आठ महिनासम्मको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तरले ११.३ महिनाको वस्तु आयात र ९.७ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने देखिन्छ ।
२६. २०७१ असार मसान्तको तुलनामा २०७१ फागुन मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ४.५ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग २.६ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको थियो ।

मौद्रिक स्थिति, तरलता व्यवस्थापन र ब्याजदर

२७. मौद्रिक नीतिमा उल्लिखित लक्ष्य तथा उपलब्धिहरूको प्रगतिबारेमा समीक्षा गर्ने उद्देश्यले अधिल्लो आर्थिक वर्षदेखि थालनी गरिएको मौद्रिक नीतिको मासिक समीक्षालाई निरन्तरता दिइएको छ । यसबाट मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्य प्रभावकारी हुनुको साथै मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरू हासिल गर्न सहज हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
२८. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ की आठ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ८.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने सङ्कुचित मुद्राप्रदाय ७.० प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विस्तृत मुद्राप्रदाय १०.८ प्रतिशतले र सङ्कुचित मुद्राप्रदाय १०.९ प्रतिशतले बढेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७१ फागुन मसान्तमा विस्तृत मुद्राप्रदाय १६.२ प्रतिशतले र सङ्कुचित मुद्राप्रदाय १३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
२९. समीक्षा अवधिमा सञ्चित मुद्रा ४.८ प्रतिशतले घटेको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७१ फागुन मसान्तमा सञ्चित मुद्रा १०.९ प्रतिशतले बढेको छ । समीक्षा अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद वैदेशिक सम्पत्तिको विस्तारमा सङ्कुचन आएकोले २०७१ असार मसान्तको तुलनामा सञ्चित मुद्रा घटेको हो ।
३०. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को आठ महिनासम्ममा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १२.४ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा ११.१ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप ७.६ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त निक्षेप ९.७ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप क्रमशः ८.७ प्रतिशत र १.८ प्रतिशतले बढेको छ भने विकास बैंकहरूको निक्षेप १.० प्रतिशतले घटेको छ । समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा लगानी १०.९ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा तथा लगानी ९.७ प्रतिशतले

बढेको थियो । त्यसैगरी समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा लगानी क्रमशः १२.४ प्रतिशत, १.७ प्रतिशत र ६ प्रतिशतले बढेको छ ।

३१. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को नौ महिनासम्ममा पटक-पटक गरी निक्षेप बोलकबोलमार्फत रु. ९५ अर्ब तथा रिभर्स रिपोमार्फत (टर्नओभरको आधारमा) रु. २७३ अर्ब ८० करोडको तरलता प्रशोचन गरिएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रिभर्स रिपोमार्फत रु. ३४८ अर्बको तरलता प्रशोचन भएको थियो । चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए बमोजिम २०७१ भदौ महिनादेखि निक्षेप बोलकबोललाई तरलता प्रशोचन गर्ने नयाँ उपकरणको रूपमा प्रयोगमा ल्याइएको छ ।
३२. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को नौ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर २ अर्ब ५४ करोड खुद खरिद गरी रु. २५१ अर्ब ९ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर २ अर्ब ६६ करोड बिक्री गरी रु. २६२ अर्ब ५५ करोड बराबरको भा. रु. खरिद भएको छ ।
३३. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ की नौ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ३२९ अर्ब ५० करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंकहरूबीच बाहेक) ले रु. १६३ अर्ब १४ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् । समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. ६ अर्ब ६२ करोडको स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग गरेका छन् ।
३४. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को नवौँ महिनामा ९१-दिने ट्रेजरी बिल र अन्तर-बैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर बढेको छ । ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर २०७१ चैतमा ०.६८७० प्रतिशत कायम रहेको छ । त्यसैगरी वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर ०.६४ प्रतिशत पुगेको छ भने अन्य वित्तीय संस्थाहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर ३.८७ प्रतिशत रहेको छ ।

३५. वाणिज्य बैंकहरूको औसत आधार ब्याज दर २०७१ फागुनमा ७.५२ प्रतिशत रहेको छ ।
३६. वित्तीय प्रणालीमा उच्च स्तरमा अधिक तरलता कायम रहेकोले अल्पकालीन ब्याजदरहरू न्यून विन्दुमा रहेको, निक्षेपको ब्याजदर घट्ने सम्भावना रहेको र ब्याजदरमा आउने अनावश्यक उतार चढाबले मौद्रिक नीतिका लक्ष्यहरू हासिल गर्ने कार्यमासमेत जोखिम बढ्न सक्ने अवस्था देखिएकोले चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमार्फत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात 'क' वर्गका लागि ६.० प्रतिशत, 'ख' वर्गका लागि ५.० प्रतिशत र 'ग' वर्गका लागि ४.० प्रतिशत कायम गरिएको छ ।

पुनर्कर्जा

३७. यस बैंकले मुलुकको आर्थिक वृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने उद्देश्यले उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहलाई उच्च प्राथमिकता दिँदै आएको छ । यस अन्तर्गत तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्र (कृषि, जलविद्युत्, पशुपक्षी एवम् मत्स्यपालन व्यवसाय र अन्य तोकिएका क्षेत्र)मा प्रवाह हुने कर्जाको पुनर्कर्जा दर ५.० प्रतिशतबाट घटाएर ४.० प्रतिशत कायम गरिएको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई समीक्षा अवधिमा रु. ४ अर्ब ९० करोड १९ लाख साधारण पुनर्कर्जा प्रदान गरिएको छ भने निर्यात पुनर्कर्जा अन्तर्गत उपलब्ध गराइएको रु. २ अर्ब ९४ करोड ४५ लाखसमेत गरी जम्मा रु. ७ अर्ब ८४ करोड ६४ लाख पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएको छ ।
३८. यस बैंकले रुग्ण उद्योगका सम्बन्धमा वित्तीय क्षेत्रबाट हुन सक्ने सुविधासम्बन्धी कार्यविधि, २०७० तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । रुग्ण उद्योगको पुनरुत्थानमा सहयोग गर्न यस बैंकबाट वार्षिक १ प्रतिशत ब्याजदरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने र यस प्रकारको पुनर्कर्जा सुविधा उपयोग गर्दाको अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित ऋणीबाट वार्षिक ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।

शेयर बजार

३९. समीक्षा अवधिमा शेयर बजारको प्रवृत्ति मापन गर्ने नेप्से परिसूचकमा सुधार आएको छ । नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा १६.० प्रतिशतले वृद्धि भई २०७१ चैत मसान्तमा ९४८.४ विन्दुमा पुगेको छ । धितोपत्र बजार पूँजीकरण वार्षिक विन्दुगत आधारमा २५.९ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७१ फागुन मसान्तमा रु. १००४ अर्ब ३ करोड कायम भएको छ । २०७१ फागुन मसान्तमा कायम भएको बजार पूँजीकरणको आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ५२.१ प्रतिशत रहेको छ ।
४०. २०७१ फागुन मसान्तमा कायम रहेको बजार पूँजीकरणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू (बीमा कम्पनीहरूसहित) को अंश ७८.२ प्रतिशत रहेको छ भने जलविद्युत् क्षेत्रको ६.९ प्रतिशत, होटलहरूको २.७ प्रतिशत, उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रकी २.६ प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूको ०.१ प्रतिशत र अन्यको ९.६ प्रतिशत रहेको छ ।
४१. २०७१ फागुन मसान्तसम्ममा नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको सङ्ख्या २३२ रहेको छ । २०७० फागुन मसान्तसम्ममा यस्तो सङ्ख्या २३५ रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एकआपसमा गाभिएका कारण सूचीकृत कम्पनीहरूको सङ्ख्या घटेको हो । सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १९८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था (बीमा कम्पनीसमेत) रहेका छन् भने १८ वटा उत्पादन र प्रशोधन उद्योग, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक संस्था, ६ वटा जलविद्युत् कम्पनी र २ वटा अन्य समूहका रहेका छन् ।
४२. नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी २०७१ फागुन मसान्तमा रु. १५६ अर्ब ५७ करोड पुगेको छ । चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनामा रु. ९ अर्ब ११ करोड ५० लाख बराबरको साधारण शेयर, रु. ९५ करोड ९८ लाख बराबरको हकप्रद शेयर र रु. ६ अर्ब ६४ करोड २८ लाख बराबरको बोनस

शेयर गरी कुल रु १६ अर्ब ७१ करोड ७७ लाख बराबरको धितोपत्र सूचीकृत भएका छन् ।

लघुवित्त तथा ग्रामीण वित्तीय सेवा

४३. नेपाल सरकार, नेपाल राष्ट्र बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकाय एवम् गैरसरकारी संस्थाहरूको संलग्नता र सहयोगमा देशका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, स्थानीय गैर-सरकारी संस्था र सहकारी संस्थामार्फत विभिन्न लघुवित्त कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् ।
४४. वि.सं. २०४७ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम उपयोग हुने गरी लक्षित वर्गको आर्थिक एवम् सामाजिक विकास गर्न थोक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । कोषबाट विपन्न वर्गको आर्थिक उत्थानका लागि प्रतिव्यक्ति बढीमा रु. ९० हजारसम्मको कर्जा सहकारी संस्थाहरू मार्फत उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था रहेको छ । उक्त कार्यका लागि नेपाल सरकारबाट हालसम्म जम्मा रु. ५४ करोड र नेपाल राष्ट्र बैंकबाट रु. २५ करोड ३४ लाख प्राप्त भई कोषको कुल बीज पूँजी रु. ७९ करोड ३४ लाख रहेको छ । सो बीज पूँजीबाट कोषले निर्देशिकामा व्यवस्था भएबमोजिम आफूसँग आवद्ध संस्थाहरूलाई सम्बन्धित संस्थाहरूको प्राथमिक पूँजीको आधारमा कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।
४५. कोषबाट २०७१ साल फागुन मसान्तसम्म ९५४ वटा सहकारी संस्था, ५३ वटा गैर-सरकारी संस्था र कृषि विकास बैंक गरी कुल १,००८ संस्थाहरूलाई रु. १ अर्ब ६६ करोड दीर्घकालीन कर्जा प्रवाह भएको छ । कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैर-सरकारी संस्थाले २७ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ६८ जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन् भने कुल ४८,६७९ घरपरिवारले विभिन्न आय तथा स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन् ।
४६. देशका ग्रामीण क्षेत्रमा कार्यरत सहकारी तथा गैर-सरकारी संस्थाहरूबाट थोक कर्जाको माग

बढिरहेको छ । यस प्रकारको मागलाई सम्बोधन गर्ने सिलसिलामा २०७० चैत १ गतेदेखि २०७१ फागुन मसान्तसम्म कोषले १२७ वटा संस्थाहरूको पूर्व-लगानी निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरेको छ ।

४७. ग्रामीण स्वावलम्बन कोष र नेपाल सरकारद्वारा सञ्चालित लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (MEDEP) बीच समन्वय र सहकार्य गरी उत्पादनमूलक लघु उद्यम/व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्ने गरी कोषबाट कर्जा प्रवाह हुने व्यवस्था मिलाइएको छ । यसैगरी शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई स्वरोजगारमूलक व्यवसाय सञ्चालन गर्न कोषबाट कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउने नीतिअनुरूप कोष सञ्चालन निर्देशिकामा आवश्यक संशोधन गरी त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई कोषबाट कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
४८. कोष समक्ष कर्जा माग गर्ने सहकारी संस्थाहरूको सङ्ख्या वृद्धि हुँदै गएको र यसबाट ग्रामीण तथा विपन्न वर्गका जनताहरूको आर्थिक-सामाजिक स्तरमा सकारात्मक प्रभाव परिरहेको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी यसको विद्यमान पूँजीको आधारलाई थप बलियो बनाउनु आवश्यक भएको छ । कोषलाई एउटा छुट्टै राष्ट्रिय लघुवित्त विकास कोषको रूपमा स्थापना गर्ने सम्बन्धमा राष्ट्रिय लघुवित्त विकास कोष ऐनको मस्यौदा तयार गरी स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय समक्ष पठाइएको छ ।
४९. नेपालको ग्रामीण क्षेत्रमा भइरहेको वित्तीय सेवाको पहुँच र सोको अवस्थाका सम्बन्धमा जानकारी प्राप्त गर्ने मूल उद्देश्यका साथ यस बैंकले मुलुकभरका विभिन्न १५ जिल्लाका १०० गा.वि.स.हरूमा रहेका करिब ५४०० घरपरिवार र ती जिल्लामा रहेका ९५२ बैंक तथा वित्तीय संस्था तथा सहकारी संस्थाहरूलाई समेत समेटि चौथो ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षणको कार्य सञ्चालन हुने क्रममा रहेको छ ।
५०. ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय पहुँचको माध्यमद्वारा दिगो आर्थिक विकासलाई प्रवर्द्धन गर्न नेपाल सरकार र जर्मन सरकार (German Financial

Cooperation with Nepal) बीच द्विपक्षीय विकास सहयोगको विषयमा सहमति भए अनुसार ९ मिलियन युरो ऋण लगानी गर्ने प्रस्तावमा नेपाल राष्ट्र बैंकले On-lending Agent को रूपमा कार्य गर्ने सहमति भएको छ ।

५१. नेपाल सरकार र डेनमार्क सरकारबीच UNNATI-Inclusive Growth Program कार्यान्वयनमा ल्याउने सम्बन्धमा भएको द्विपक्षीय सम्झौता बमोजिम यस बैंकसँगको सहकार्यमा संयुक्त राष्ट्र संघीय पूँजी विकास कोष (UNCDF) को सहयोगमा आगामी पाँच वर्षका लागि वित्तीय सेवाको पहुँच (Access to Finance) कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइएको छ । यस परियोजना अन्तर्गत पूर्वाञ्चलका सात पहाडी जिल्लामा मूलतः डेरी, अदुवा, अर्थोडक्स चिया र अलैंची खेतीमा संलग्न करिब १ लाख ५० हजार साना किसानहरूलाई Value Chain Activities मा सहयोग पुग्ने गरी त्यस क्षेत्रमा कार्यरत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमाफत वित्तीय सेवा उपलब्ध गराउने र एक लाख ग्राहकहरूलाई शाखारहित बैंकिङ्ग र मोबाइल बैंकिङ्ग उपलब्ध गराउने लक्ष्य लिइएको छ ।

५२. वित्तीय समावेशीकरणका लागि शाखारहित बैंकिङ्ग र मोबाइल वित्तीय सेवाको प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यका साथ UNNATI - Inclusive Growth Program परियोजनाकै एउटा प्रमुख अङ्गको रूपमा Mobile Money for the Poor (MM4P) कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ । UNCDF को सहयोगमा सञ्चालित यस कार्यक्रम अन्तर्गत हालसम्म क्षमता अभिवृद्धि गोष्ठी, तालिम, वित्तीय समावेशीकरणका प्रमुख परिसूचकहरूको पहिचान, एजेन्ट बैंकिङ्गका विषयमा सर्वेक्षणजस्ता प्रारम्भिक चरणका विभिन्न कार्यहरू सम्पन्न भएका छन् ।

५३. वि.सं. २०७१ चैत मसान्तसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रत्यक्ष नियमन तथा सुपरिवेक्षणमा रही लघुवित्तको क्षेत्रमा कार्य गर्ने ३६ वटा 'घ' वर्गका लघुवित्त विकास बैंक, १६ वटा सीमित बैंकिङ्ग कारोबारको अनुमति पाएका सहकारी संस्था (राष्ट्रिय सहकारी बैंक लि.समेत) र २८ वटा

लघुवित्त कारोबारको अनुमति पाएका वित्तीय गैर-सरकारी संस्थाहरूमध्ये २०७० चैत १ गतेदेखि २०७१ फागुन मसान्तसम्म ३३ वटा 'घ' वर्गका, १५ वटा सहकारी संस्थाहरू र ११ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न भएको छ । यसैगरी यस अवधिमा एउटा 'घ' वर्गको लघुवित्त विकास बैंकको विशेष निरीक्षणसमेत गरिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

५४. नेपाल राष्ट्र बैंक र पिपुल्स बैंक अफ चाइनाबिच द्विपक्षीय हिसाब मिलान र सहयोगसम्बन्धी पूरक सम्झौतामा हस्ताक्षर भएको छ । सोबाट नेपाल र चीनबिच हुने व्यापारको भुक्तानीमा चिनिया मुद्राको प्रयोगमा सहजता ल्याउन सहयोग पुगेको छ । यसबाट चीनसँग हुने आयात/निर्यात व्यापारको लागि चीनको कुनै पनि स्थानमा रहेका वाणिज्य बैंकहरूमा युआनमा नै खाता खोली बैंकिङ्ग कारोबार गर्न सकिने व्यवस्था मलाइएको छ ।

५५. एसियन क्लिरिङ युनियन अन्तर्गत हुने व्यापारिक कारोबारमा संलग्न हुने वाणिज्य बैंकहरूले अर्को सदस्य देशको वाणिज्य बैंकमा एसियन मौद्रिक एकाइको रूपमा रहेका मुद्राहरू ACU Dollar (ACUD) र ACU Euro (ACUE) मा Nostro Account खोल्नुपर्ने र सदस्य देशहरू बीच हुने व्यापारिक कारोबारको भुक्तानी तथा राफसाफ वाणिज्य बैंक स्तरमा रहेका उक्त खाताहरू माफत गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

५६. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो विदेशी विनिमय सञ्चितिको मौज्जातबाट दैनिक तरलतामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी उक्त मौज्जातमा रहेको रकमको बढीमा ४० प्रतिशतसम्म २ वर्ष अवधिसम्मको कल डिपोजिट, सर्टिफिकेट अफ डिपोजिट वा यस्तै अन्य सुरक्षित उपकरणहरूमा लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

५७. विदेशस्थित अस्पतालमा गई औषधोपचार गराउन र आवश्यक औषधी खरिद गर्ने प्रयोजनका लागि नेपाली नागरिकहरूलाई तोिएको मापदण्ड पूरा गरेको खण्डमा इजाजतप्राप्त बैंक तथा वित्तीय

- संस्थाहरू माफत वार्षिक यू.एस.डलर १० हजारसम्म पाउने गरी सटही सुविधा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
५८. नेपाली ट्राभल/टुर्स कम्पनीहरूले नेपाली नागरिकलाई विदेश भ्रमणका लागि कम्पनी आफैले वा विदेशी एजेन्सीसँग सहकार्य गरी विभिन्न टुर प्याकेजसम्बन्धी सेवा बिक्री गरेमा बिजक (Invoice) बमोजिम प्रतिव्यक्ति यू.एस.डलर १,००० सम्म ट्राभल कम्पनीलाई सटही सुविधा दिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५९. नेपालका संघ-संस्था तथा कम्पनीहरूले भारतबाट अमेरिकी डलरमा भुक्तानी हुने गरी Software खरिद गर्नुपरेमा बढीमा यू.एस.डलर १०,००० सम्मको Software एल.सी. माफत आयात गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
६०. विभिन्न सेवाहरूको भुक्तानी गर्ने प्रयोजनका लागि Online भुक्तानीको प्रचलन बढ्दै गएको सन्दर्भमा वार्षिक यू.एस.डलर २,००० सम्मको विदेशी वस्तु वा सेवाको खरिद Online माफत गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
६१. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता हुने नेपालीले आफ्नो खाताबाट वस्तु तथा सेवा खरिद गर्ने प्रयोजनका लागि वार्षिक यू.एस.डलर १०,००० सम्म भुक्तानी दिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६२. सुन आयात तथा बिक्री वितरण प्रणालीलाई बजारको अवस्था अनुरूप समयसापेक्ष परिवर्तन गर्दै लैजाने सन्दर्भमा सुन-चाँदी व्यवसायीहरूलाई चाहिने कच्चा पदार्थ आपूर्तिलाई सहज गर्नको लागि विद्यमान व्यवस्थालाई परिमार्जन गर्दै १५ दिनसम्म सिफारिस नभएको अवस्थामा पनि त्यस्ता व्यवसायीलाई वाणिज्य बैंकले सिधै सुन बिक्री गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६३. बैंक तथा वित्तीय संस्था र रेमिट्यान्स कम्पनीहरूले विदेशबाट प्राप्त विप्रेषण नगदमा भुक्तानी गर्ने प्रचलनलाई न्यूनीकरण गर्दै लैजाने सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तीय संस्था र इजाजतप्राप्त रेमिट्यानस कम्पनीहरूले निश्चित रकमसम्म मात्र नगदमै भुक्तानी गर्न सक्ने र सोभन्दा बढी रकम वितरण

गर्दा बैंक खाता वा चेकमाफत भुक्तानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

६४. नेपालमा सटहीमा प्रतिबन्ध लाग्दै आएको भा.रु. ५०० र १००० दरका नोटको सम्बन्धमा नेपाली र भारतीय नागरिकले भारतीय रुपैयाँ ५०० र १००० दरका नोटहरू २०७१ फागुनदेखि प्रतिव्यक्ति भा.रु. २५,०००/- सम्म नेपालभित्र ल्याउन वा नेपालबाहिर लैजान सक्ने साथै नेपाली नागरिकले भारतीय रुपैयाँ भारतबाहेक अन्य मुलुकमा लैजान वा अन्य मुलुकबाट नेपाल ल्याउन नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
६५. भारत र चीनसँगको व्यापारको स्तरलाई ध्यानमा राखी विदेशी विनिमय सञ्चिति लगानीको विविधीकरण गर्दै समग्र प्रतिफल दरमा सुधार गर्न चिनिया तथा भारतीय सरकारी ऋणपत्रमा गरिएको लगानीलाई वृद्धि गर्दै लगिएको छ ।
६६. २०७१ चैत मसान्तमा ५५ वटा विप्रेषणसम्बन्धी कार्य गर्ने फर्म तथा कम्पनीहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यसैगरी विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न स्वीकृति लिएका फर्म/कम्पनीहरूमध्ये होटेलतर्फ ३२८, ट्रेकिडतर्फ १६३५, ट्राभल एजेन्सीतर्फ १७३३, विदेशी एयर लाइन्सका जी.एस.ए./पी.एस.ए तर्फ ५८ रहेका छन् । त्यसैगरी कार्गो कुरिएरतर्फ ३०५ वटा तथा अन्य संघ/संस्थातर्फ ७५ वटा रहेका छन् ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था सङ्ख्या र शाखा सञ्जाल

६७. यस बैंकको मौद्रिक नीतिको प्रसारणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएका छन् । २०७१ चैत मसान्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतप्राप्त 'क' वर्गका ३०, 'ख' वर्गका ८१, 'ग' वर्गका ५१ र 'घ' वर्गका ३६ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बैंकिङ्ग कारोबारमा संलग्न छन् । यसैगरी १५ वटा सहकारी संस्था तथा एक राष्ट्रिय सहकारी बैंक लि. र २८ वटा गैर-सरकारी संस्थासमेत यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त गरी सीमित बैंकिङ्ग कारोबारमा संलग्न रहेका छन् ।

६८. 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापनाका लागि इजाजत प्रदान नगर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा सङ्ख्यामा उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ। २०७१ माघ मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा सङ्ख्या १६५६ पुगेको छ भने विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको शाखा सङ्ख्या क्रमशः ७९७ र २३९ समेत गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल शाखा सङ्ख्या २६९२ पुगेको छ। त्यसैगरी 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको कुल शाखा सङ्ख्या १०१५ पुगेको छ। समीक्षा अवधिमा ५ वटा संस्थालाई 'घ' वर्गको लघुवित्त वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ भने ६ वटा यस्ता संस्थालाई सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ।

६९. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिमा वित्तीय गैर-सरकारी संस्थाहरू (FINGOs) ले आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी २०७२ असार मसान्तसम्ममा 'घ' वर्गको लघुवित्त वित्तीय संस्थामा परिणत भइसक्नुपर्ने र उक्त प्रावधान अनुरूपको कार्ययोजना २०७१ पुस मसान्तभित्र यस बैंकले तोके बमोजिम पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा उक्त अवधिभित्र २३ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरूले कार्य योजना पेश गरेका छन् भने सोमध्ये ४ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरूले लघुवित्त संस्थामा परिणत हुन निवेदनसमेत पेश गरिसकेका छन्।

वित्तीय क्षेत्र सुधार तथा नियमन

७०. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको अवधि ३१ डिसेम्बर २०११ मा समाप्त भएपश्चात् पनि नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना एवम् सुधार कार्य पूर्ण रूपमा सम्पन्न नभएकोले उक्त बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८ को दफा ८६ ग को उपदफा (१) को खण्ड (ण) अनुसार मिति २०५८/१२/१ मा यस बैंकको नियन्त्रणमा लिइएकोमा हाल उक्त बैंकको अधिकांश सुधारसम्बन्धी कार्यहरू सम्पन्न भएको एवम् नयाँ सञ्चालक समितिसमेत गठन भइसकेकोले उक्त बैंक माथिको नियन्त्रण २०७१ मङ्सिर मसान्तदेखि हटाइएको छ। उक्त बैंकको दैनिक व्यवस्थापन सञ्चालन गर्न प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको छनौटसमेत भएको छ।

७१. २०७१ पुस मसान्तमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पूँजीकोष १०.०९ प्रतिशत पुगेको छ। उक्त बैंकको नेपाल इन्भेष्टमेन्ट बैंक लि. मा रहेको सम्पूर्ण शेयर तथा नेपाल आवास वित्त कम्पनी लि. मा रहेको संस्थापक शेयर बोलकबोल प्रथाबाट बिक्री गर्ने कार्य अघि बढाई नेपाल इन्भेष्टमेन्ट बैंक लि.मा रहेको आंशिक संस्थापक शेयर बिक्री गरिएको कारण पूँजीकोष वृद्धि भएको हो।

७२. हाल राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेड दुवैको पूँजीकोष घनात्मक भए तापनि नेपाल बैंक लिमिटेडको पूँजीकोष हालसम्म पनि यस बैंकले तोकेको अनुपातमा नपुगेको हुँदा उक्त अनुपातमा पुयाउन पूँजीयोजना कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ। उक्त दुवै बैंकको चुक्ता पूँजी तथा निक्षेपमा उल्लेख्य वृद्धि भएको, निष्कृत्य कर्जाको मात्रा क्रमशः घट्दै गएको तथा समीक्षा अवधिमा दुवै बैंकहरू मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएको कारण समग्रमा यी दुवै बैंकहरूको वित्तीय अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ।

७३. यस बैंकमा रहेको गुनासो व्यवस्थापन समितिसमक्ष २०७० चैतदेखि २०७१ फागुन मसान्तसम्ममा जम्मा ६४ वटा गुनासा तथा उजुरी परेकोमा ४२ वटा गुनासाहरू उपर व्यवस्थापन समितिबाट सुनुवाइ भइसकेको छ भने ६ वटा उजुरीको सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग आवश्यक पत्राचार गरिएको छ। बाँकी १६ वटा गुनासाबारे निवदेक तथा सम्बन्धित पक्षसँग समन्वय गराई सहमति गर्न पहल गरिएको छ।

७४. बैंक तथा वित्तीय संस्था एक-आपसमा गाभ्ने/गाभिने विनियमावली, २०६८ र बैंक तथा वित्तीय संस्था प्राप्ति (अक्विजिसन) सम्बन्धी विनियमावली, २०७० जारी भएपश्चात् बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभ्ने-गाभिने कार्यमा उल्लेख्य प्रगति भएको छ भने एक बैंक वा वित्तीय संस्थाले अर्को बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू प्राप्ति गर्ने प्रक्रिया पनि अगाडि बढेको छ। समीक्षा अवधिमा ५ वटा वाणिज्य बैंक, ८ वटा विकास बैंक र ९ वटा वित्त कम्पनीहरूको गाभ्ने-गाभिने प्रक्रिया सम्पन्न भई ४ वटा वाणिज्य बैंक, ३ विकास बैंक र २ वित्त कम्पनी

- बन्न पुगेका छन् । त्यस्तै ५ वटा ग्रामीण विकास बैंकहरू गाभिएर नेपाल ग्रामीण विकास बैंक लि. बनेको छ । यसै अवधिमा थप एउटा वाणिज्य बैंक, ९ वटा विकास बैंक र ४ वटा वित्त कम्पनी गरी १४ वटा संस्थाहरूलाई गाभ्न-गाभिनका लागि सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ भने एउटा वाणिज्य बैंक र एउटा विकास बैंकले एक आपसमा गाभ्ने-गाभिने सैद्धान्तिक सहमतिका लागि निवेदन पेश गरेका छन् । यसैगरी एउटा वाणिज्य बैंकलाई दुईवटा वित्त कम्पनीहरू प्राप्त गर्न सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ भने एउटा वाणिज्य बैंकले अर्को वाणिज्य बैंकलाई प्राप्त गर्न सैद्धान्तिक सहमतिका लागि निवेदन पेश गरेको छ ।
७५. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएको निर्देशन-२०७१ मा भएको २२ जिल्लामा लघुवित्त वित्तीय संस्थाले शाखा खोली वित्तीय कारोबार सञ्चालन गरेमा प्रति शाखा रु. ३० लाख शून्य ब्याजदरमा कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था अन्तरगत तीनवटा संस्थालाई ४ वटा शाखाका लागि प्रतिशाखा रु. ३० लाखका दरले जम्मा रु. १ करोड २० लाख शून्य ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराइएको छ ।
७६. हायर पर्चेज कर्जा दिने कम्पनीलाई स्वीकृति दिने नीतिगत व्यवस्थावमोजिम हालसम्म ५ वटा कम्पनीलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।
७७. नेपाल सरकारको Development Policy Credit कार्यक्रम अन्तर्गत Department for International Development (DFID), UK को आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा नेपालका २२ वटा वाणिज्य बैंक, २० वटा विकास बैंक र १२ वटा वित्त कम्पनीहरू गरी जम्मा ५४ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विशेष निरीक्षण गर्नका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कन्सल्टिङ फर्म KPMG Portugal र दुई स्थानीय साभेदारहरू छनौट भई विशेष निरीक्षण कार्य शुरू गरिसकेका छन् ।
७८. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाहित हुने कर्जामा दोहोरूपन हुन नदिनका लागि कर्जा सूचना केन्द्रमार्फत कर्जा सूचना लिने व्यवस्था गरिएको छ ।
७९. Good for Payment चेक जारी गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सो चेक बराबरको रकम छुट्टै खातामा जम्मा गरी सोको System Printed प्रमाण चेकमा उल्लेख गर्ने वा चेकसँग उपलब्ध गराउने र सोको अभिलेख राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
८०. विपन्न तथा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई सामूहिक जमाना लघुउद्यम वा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रतिसमूह सदस्य बढीमा एक लाख रुपैयाँसम्म लघुकर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । विगत दुई वर्षदेखि कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यको हकमा यस्तो सीमा दुई लाख रुपैयाँ कायम गरिएको छ ।
८१. विपन्न तथा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई स्वीकारयोग्य धितो लिई लघुउद्यम वा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रतिसमूह सदस्य बढीमा रु. तीन लाख रुपैयाँसम्म लघुकर्जा उपलब्ध गराउन सकिनेछ । विगत दुई वर्षदेखि कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यको हकमा यस्तो सीमा पाँच लाख रुपैयाँ कायम गरिएको छ ।
८२. महिलाहरूद्वारा सञ्चालित लघुउद्यमलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह भएको रु. ४ लाखसम्मको कर्जा र महिलाहरूद्वारा सञ्चालित लघुउद्यमलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट सम्बन्धित परियोजनाको धितोमा प्रवाह भएको रु. ७ लाखसम्मको परियोजना कजालाई विपन्न वर्गमा गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ ।
८३. इजाजतप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले निक्षेपमा दिने र कर्जा तथा सापटमा लिने ब्याजदर निर्धारण गर्दा औसत ब्याजदर अन्तर ५ प्रतिशतभन्दा बढी नहुने गरी निर्धारण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । २०७१ फागुनमा वाणिज्य बैंकहरूको भारत औसत ब्याजदर अन्तर ४.४९ प्रतिशत रहेको छ ।

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

बैंक सुपरिवेक्षण

८४. बैंकिङ्ग क्षेत्रप्रति सर्वसाधारणको विश्वासलाई सुदृढ बनाउनका लागि सुपरिवेक्षण कार्यलाई अभै प्रभावकारी बनाउँदै जाने प्रक्रिया अन्तर्गत सबै वाणिज्य बैंकहरूमा नियमित तथा आवश्यकता की आधारमा स्थलगत निरीक्षण तथा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण एवम् अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय उत्कृष्ट अभ्यास (International Best Practice) हरूलाई अवलम्बन गरी सुपरिवेक्षण कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण प्रणाली लागू गरिएको छ ।
८५. प्रत्येक वर्ष कम्तीमा एक पटक सबै वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गर्ने नीति अनुरूप समीक्षा अवधिमा कुल २७ वटा वाणिज्य बैंकको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरिसकिएको छ ।
८६. सुपरिवेक्षणको प्रक्रिया र प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन वाणिज्य बैंकहरूमा अन्तरनिहित जोखिमका क्षेत्रहरू पहिचान गरी सोही अनुरूप सुपरिवेक्षकीय साधन स्रोतहरू जोखिम भएको क्षेत्रमा केन्द्रित गरी सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई अभै प्रभावकारी बनाउँदै जाने उद्देश्य अनुरूप जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण प्रणाली (Risk Based Supervision) क्रमशः लागू गर्ने कार्ययोजना अनुसार ५ वटा बैंकको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरिसकिएको छ भने चालू आर्थिक वर्षमा तीनवटा बैंकको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।
८७. समीक्षा अवधिमा दुईवटा बैंकको अनुगमन निरीक्षण तथा एउटा बैंकको लक्षित निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ, साथै ग्राहकका गुनासा तथा अन्य विभिन्न निकायबाट अनुरोध भई आएका विषयका आधारमा ६५ पटक विशेष स्थलगत निरीक्षण तथा २२ पटक गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण तथा आवश्यक अध्ययन सम्पन्न गरिएको छ ।
८८. नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापनमा रहेको यस बैंकको नियन्त्रण अवधि २०७२ असार मसान्तसम्म कायम गरिएको छ ।

८९. समीक्षा अवधिमा सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी कार्यमा वित्तीय लगानी निवारण सम्बन्धी निर्देशनको पालना नगर्ने एक बैंकलाई रु. २० लाख तथा उक्त बैंकका प्रमुख कार्यकारी अधिकृतलाई रु २ लाख नगद जरिवाना गरिएको छ ।
९०. Cross Border Supervision को शुरूआत गरी Home-Host Supervision लाई प्रभावकारी तुल्याउने उद्देश्यले भारत, चीन तथा पाकिस्तानका सम्बन्धित निकायहरूसँग सूचना आदान-प्रदानसम्बन्धी समझदारी (Memorandum of Understanding) गर्ने कार्यलाई अगाडि बढाइएको छ ।
९१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सङ्ख्या, सेवाका प्रकार तथा सेवाको पहुँचमा भएको वृद्धिसँगै वित्तीय क्षेत्रमा जटिलता र जोखिम बढ्दै गएकोले बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सञ्चालकहरूको निगरानी गर्ने क्षमता र व्यावसायिक निपुणता अभिवृद्धि हुन आवश्यक देखिएकोले सञ्चालकहरूलाई लक्षित गरी Certification Course वा तालिमसम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था गर्ने सम्बन्धमा अध्ययन भइरहेको छ ।
९२. गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षणलाई अभै प्रभावकारी बनाउन तथ्याङ्क प्राप्त तथा विश्लेषण प्रणालीको सुदृढीकरण एवम् Supervisory Management Information System को विकासका लागि आवश्यक Specification निर्धारण गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
९३. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को साउनदेखि त्रैमासिक रूपमा बहु बैंकिङ्ग कर्जा कारोबारमा संलग्न ठूला ५० ऋणीहरूको कर्जा कारोबारको विवरण प्राप्त गरी अध्ययन गर्ने कार्य प्रारम्भ गरिसकिएको छ भने यस्ता तथा गैर-स्थलगत अनुगमनको व्यवस्था गरिनेछ । यस कार्यले प्रणालीगत जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्दै वित्तीय स्थायित्व हासिल गर्न थप मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
९४. वाणिज्य बैंकहरूले २०७२ असार मसान्तसम्ममा आफ्नो कुल कर्जाको २० प्रतिशत कर्जा तोकिएको उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने र कृषि तथा ऊर्जा क्षेत्रमा कम्तीमा १२ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनको अनुगमन गरिएको छ ।

विकास बैंक सुपरिवेक्षण

९५. राष्ट्रिय स्तरका विकास बैङ्कहरूलाई BASEL II को Framework अन्तर्गत ल्याउने तयारी अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभागमा छुट्टै एकाइ खडा गरी अनुगमन गरिँदै आएकोमा आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा पनि यस कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९६. आधार ब्याजदरको अवधारणा क्रमशः 'क' वर्गबाहेकका अन्य वित्तीय संस्थाहरूमा समेत लागू गर्दै लैजाने नीति अनुरूप 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूको आधार ब्याजदरको नियमित अनुगमन गर्न थालिएको छ ।
९७. विकास बैंकहरूले २०७३ असार मसान्तसम्म कुल कर्जाको १५ प्रतिशत तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्ने सम्बन्धमा यस बैंकमा पेश गरेकोमा कार्ययोजना कार्यान्वयन गराउनका लागि नियमित अनुगमन गरिएको छ ।
९८. विकास बैंकहरूको आम्दानी तथा खर्च कारोबारको ठूलो अंश ब्याज आम्दानी र ब्याज खर्चले ओगटेको तथा गैर-कोषमा आधारित कारोबारको अंश सानो परिमाणमा रहेको अवस्थालाई ध्यानमा राख्दै स्थलगत निरीक्षणको क्रममा ठूला ऋणीहरूको कर्जा फाइल अध्ययन गर्ने तथा सोसँग सम्बन्धित धितो एवम् परियोजनाको समेत स्थलगत निरीक्षण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाइएको छ ।
९९. यस बैंकबाट जारी दबाव परीक्षण (Stress Testing); DaGWL मार्गदर्शनका आधारमा राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकहरूले गर्ने गरेको दबाव परीक्षणको नियमित अनुगमन गर्ने गरिएको छ ।
१००. प्रत्येक वर्ष कम्तीमा एक पटक सबै विकास बैंकहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गर्ने योजना अनुरूप २०७० चैतदेखि २०७१ फागुन मसान्तसम्ममा ७४ वटा संस्थाहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण, १९ वटा संस्थाहरूको विशेष निरीक्षण, ३ वटा संस्थाहरूको अनुगमन निरीक्षण तथा ३ वटा संस्थाहरूको भौतिक पूर्वाधार निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।
१०१. विकास बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यलाई सुदृढ

तुल्याउन त्यस्ता संस्थाहरूको नगद लाभांश र बोनस शेयरसम्बन्धी प्रस्तावलाई स्वीकृत गर्नुपूर्व विवेकपूर्ण संयन्त्र (Prudential Mechanism) को माध्यमबाट परीक्षण गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ ।

१०२. दुईवटा विकास बैंकहरूलाई न्यूनतम पूँजीकोषसम्बन्धी निर्देशन पालना नगरेकाले शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी विनियमावली अनुसार कारवाही गरिएकोमा त्यसपछिको अवधिमासमेत दिन-प्रतिदिन वित्तीय अवस्था ह्रासोन्मुख हुँदै गएकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६(ख) बमोजिम ती संस्थाहरूलाई समस्याग्रस्त वित्तीय संस्था घोषणा गरिएको छ ।
१०३. समीक्षा अवधिमा बैंकले तोकेको न्यूनतम पूँजीकोष नपुग भएका ५ वटा विकास बैंकहरूलाई शीघ्र सुधारात्मक कारवाही गरिएकोमा उयक्त संस्थाहरूले न्यूनतम पूँजीकोष कायम गरेकाले कारवाही फुकुवा गरिएको छ । यसैगरी यस बैंकबाट जारी निर्देशन पालना नगर्ने ६ वटा विकास बैंकहरूलाई भविष्यमा पुनः यस्तो गल्ती नदोहोर्याउन सचेत गराइएको छ भने यसअघि निलम्बनमा परेको एउटा विकास बैंकका प्रबन्ध सञ्चालकको निलम्बन आवश्यक छानबीन पश्चात् फुकुवा गरिएको छ ।

वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण

१०४. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को वार्षिक कार्ययोजनामा सम्पूर्ण वित्त कम्पनीहरूको स्थलगत निरीक्षण गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा २०७१ फागुन मसान्तसम्म २७ वटा वित्त कम्पनीहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण तथा ४ वटा कम्पनीहरूको विशेष निरीक्षण सम्पन्न भएको छ ।
१०५. यस बैंकबाट जारी निर्देशन तथा प्रचलित ऐन एवम् कानून विपरीत हुने गरी काम कारवाही गर्ने ९ वटा वित्त कम्पनीहरूलाई समस्याग्रस्त वित्तीय संस्थाको रूपमा घोषणा गरिएको छ भने एउटा वित्त कम्पनीलाई शीघ्र सुधारात्मक कारवाही गरिएको छ ।
१०६. तोकिएको न्यूनतम चुक्ता पूँजी पूरा नगर्ने ६

वटा वित्त कम्पनीहरूलाई निक्षेप तथा कर्जामा सीमा लगाउनुका साथै शाखा खोल्न र लाभांश वितरणमासमेत बन्देज लगाइएको छ ।

मुद्रा व्यवस्थापन

१०७. मुलुकभर सहज रूपमा नोट आपूर्तिको व्यवस्था गर्ने प्रयोजनका लागि कम्तीमा ३.२५ वर्षका लागि धान्ने नोटको स्टक राख्ने व्यवस्था मिलाउने नीतिगत व्यवस्था अनुरूप नोट छपाइको कार्य अगाडि बढाइएको छ । बैंकलाई आवश्यक पर्ने नयाँ नोट छपाइ गर्ने क्रममा २०७० चैत्रदेखि २०७१ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ५, १०, २०, ५० र १००० दरका गरी जम्मा रु. ६४ अर्ब ५५ करोड बराबरका ३८ करोड थान नयाँ नोट बैंकमा भित्रिएको छ । यस अवधिमा रु. ७३ अर्ब ८५ करोड बराबरको ३८ करोड ८३ लाख थान नयाँ नोट स्टकबाट निष्कासन भएको छ ।
१०८. मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र बैंकका काठमाडौं उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूबाट समेत गरी २०७० चैत्रदेखि २०७१ फागुन मसान्तसम्ममा रु. २९ अर्ब ४ करोड बराबरको विभिन्न दरका नोटहरू जलान गरिएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा रु. ३० अर्ब ९५ करोड बराबरको विभिन्न दरका नोटहरू जलान गरिएको थियो । यसरी हालसम्मको कुल जलान रु. २ खर्ब ९१ अर्ब २६ करोड पुगेको छ ।
१०९. २०७० फागुन मसान्तसम्म विभिन्न दरका रु. २ खर्ब ६० अर्ब ३० करोड नोट चलनचल्तीमा रहेकोमा २०७१ फागुन मसान्तसम्म रु. ३६ अर्ब ४६ करोड बराबरको थप नोट निष्कासन भई चलनचल्तीमा रहेको नोट रकम कुल रु. २ खर्ब ९६ अर्ब ७६ करोड पुगेको छ । नोटकोषमा २०७० फागुन मसान्तसम्म रु. २२ अर्ब ९३ करोड रकम रहेकोमा २०७१ फागुन मसान्तसम्म रु. ३१ अर्ब ४२ करोड रकम मौज्जात रहन गएको छ ।
११०. मुद्रा व्यवस्थापनको कार्यलाई यान्त्रिकीकरण गर्दै लैजाने योजना अनुरूप बैंकको लागि आवश्यक Currency Verification and Processing System (CVPS) खरिद गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१११. बैंकमा विद्यमान मानव संसाधनको समुचित उपयोगबाट संस्थाले परिलक्षित गरेका उद्देश्यहरू परिपूर्ति गर्न जनशक्ति योजना तयार गरी लागू गरिएको छ भने तालिम, विकास, बढुवा, सरुवा लगायतका जनशक्ति व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यहरू नियमित रूपमा सम्पन्न गरिएका छन् ।
११२. बैंकमा २०७१ फागुन मसान्तसम्ममा अधिकृत स्तरमा ८३१ सहायक स्तरमा ३७१ र श्रेणीविहीन कार्यालय सहयोगी स्तरमा १६३ गरी जम्मा १३६५ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । त्यसैगरी २०७१ फागुन मसान्तमा सुरक्षाकर्मीतर्फ ८२ जना, चिकित्सकहरू ११ जना, इन्जिनियरहरू २ जना तथा प्राविधिकतर्फ कार्यरत पूर्व कर्मचारीहरू १६ जना गरी जम्मा १११ जना करारमा कार्यरत रहेका छन् । सो अनुसार हाल अधिकृत स्तरसँग सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको अनुपात १:०.४५ छ भने अधिकृत तथा सहायक स्तरका कर्मचारीसँग कार्यालय सहयोगीको अनुपात १:०.१४ रहेको छ ।
११३. स्वीकृत दरबन्दीको आधारमा पदपूर्ति गरिने प्रशासन सेवातर्फ रिक्त ८१ पदहरूमध्ये ४७ पद मूल्याङ्कन बढुवा प्रक्रियाबाट तथा २ पद आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाद्वारा पूर्ति गरिसकिएको छ । मूल्याङ्कन बढुवा तथा आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाद्वारा पूर्तिगर्न बाँकी रहेका पदहरूमासमेत नियमित प्रक्रियाद्वारा पदपूर्ति गर्ने कार्य अगाडि बढिरहेको छ ।
११४. २०७० चैत्रदेखि २०७१ फागुन मसान्तसम्ममा विविध कारणले कुल १०१ जना कर्मचारीहरू बैंक सेवाबाट अलग भएका छन् । यसरी बैंक सेवाबाट अलग हुनेहरूमध्ये ६९ जना सेवा अवधिको आधारमा र २९ जना उमेरको आधारमा अवकाश भएका छन् भने ३ जनाको राजीनामा स्वीकृत गरिएको छ ।
११५. जनशक्ति व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन HRMISS Project अन्तर्गत भइरहेको कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । यसका लागि जडान गरिएको Software का

१२ वटै Modules मा बैकका कर्मचारीहरूसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कहरू रेकर्ड गर्ने तथा दैनिक कार्यहरू Software को माध्यमबाट सञ्चालन गर्न सकिने गरी Software को Development र Customization को कार्य सम्पन्न भएको छ।

सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा वित्तीय जानकारी एकाइ

११६. सूचक संस्थाहरूबाट वित्तीय सूचना प्राप्त गर्ने, प्राप्त सूचनाको प्रभावकारी विश्लेषण गर्ने तथा विश्लेषणका निष्कर्षलाई अपराधको अनुसन्धान तहकिकात गर्ने विभिन्न निकायहरू समक्ष सम्प्रेषण गर्ने जस्ता वित्तीय जानकारी एकाइले सम्पादन गर्नुपर्ने मुख्य कार्यलाई छरितो र प्रभावकारी बनाउन उपयोगी हुने गरी United Nations Office on Drugs and Crime द्वारा विकास गरिएको goAML नामक विशिष्टीकृत सूचना प्रविधि सफ्टवेयर खरिद गरी जडान गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ। उक्त सफ्टवेयर जडान पश्चात् विद्यमान ऐन, नियम तथा निर्देशन बमोजिम समावेश गरिनुपर्ने सूचना र विवरणहरू समेटिने गरी सफ्टवेयरमा आवश्यक समायोजन गर्ने कार्य भइरहेको छ।

११७. सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारण गर्न Financial Action Task Force ले विकास गरेका मापदण्डको प्रयोग र परिपालना सुनिश्चित गर्न उक्त कसूरहरूसम्बन्धी विद्यमान राष्ट्रिय जोखिमको मूल्याङ्कन गरी न्यूनीकरणका आवश्यक उपाय अवलम्बन गर्ने नेपाल सरकारको एकाइको रणनीतिबमोजिम यस बैकमा रहेको वित्तीय जानकारी एकाइको अगुवाइमा २३ वटा सरकारी र सार्वजनिक निकायहरू सहभागी भई राष्ट्रिय जोखिम मूल्याङ्कन गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ।

११८. गत आर्थिक वर्षमा शङ्कास्पद कारोबारतर्फ प्राप्त ४२५ कारोबारहरूलाई वित्तीय जानकारी एकाइको डेटाबेसमा उपलब्ध सीमा कारोबार लगायतका सूचना तथा अन्य सरकारी निकायबाट प्राप्त सूचनाका आधारमा विश्लेषण गरी १४० वटा कारोबारहरूलाई सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभाग, नेपाल प्रहरी, अख्तियार

दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, राजस्व अनुसन्धान विभागलगायतका निकायमा सम्प्रेषण गरिएको छ।

११९. नेपाल सरकारद्वारा पारित सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारण रणनीति तथा कार्ययोजना (२०६८-२०७३) ले परिलक्षित गरेका रणनीतिक उद्देश्यहरू हासिल गर्न गठित विभिन्न समिति तथा उप-समितिहरूमा वित्तीय जानकारी एकाइले सहभागिता जनाउनुका साथै सुपरिवेक्षण उप-समिति तथा राष्ट्रिय जोखिम मूल्याङ्कन समितिले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यमा संयोजकत्व प्रदान गर्दै आएको छ, साथै सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारण सम्बन्धमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय लगायतका संवैधानिक निकाय तथा नेपाल सरकारका विभिन्न मन्त्रालय र विभागहरूसँग नीतिगत तथा कार्यगत तहमा सहकार्य गरिएको छ।

१२०. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणका लागि अन्तरदेशीय सूचना आदान-प्रदानको महत्त्वलाई आत्मसात गर्दै यस वर्ष म्यानमार तथा जनवादी गणतन्त्र चीनका समकक्षी वित्तीय जानकारी एकाइसँग सूचना आदान-प्रदान गर्नेसम्बन्धी द्विपक्षीय समझदारीपत्रमा हस्ताक्षर गरिएको छ। यसबाट वित्तीय जानकारी एकाइको सम्बन्ध ११ वटा विदेशी समकक्षी निकायसँग स्थापित भएको छ।

१२१. विश्वव्यापी रूपमा विदेशी समकक्षी निकायहरूसँग वित्तीय सूचना आदान-प्रदान गर्नका लागि विश्वका १३९ मुलुकका वित्तीय जानकारी एकाइहरू सदस्य रहेको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन Egmont Group of FIUs को सदस्यता अत्यन्त आवश्यक भएको सन्दर्भमा सदस्यताका लागि वित्तीय जानकारी एकाइले गरेको निवेदनउपर सङ्गठनको सचिवालयले प्रक्रिया अगाडि बढाएको छ।

राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन

१२२. २०७१ फागुन मसान्तसम्म नेपाल सरकारको कुल बाँकी आन्तरिक ऋण दायित्व ट्रेजरी बिलमा रु. १२४ अर्ब ९६ करोड ८१ लाख, विकास ऋणपत्रमा रु. ४५ अर्ब ११ करोड ९ लाख, राष्ट्रिय

बचतपत्रमा रु. १६ अर्ब ५८ करोड ६५ लाख, नागरिक बचतपत्रमा रु. ७१ करोड ६८ लाख र वैदेशिक रोजगार बचतपत्रमा रु. १३ करोड ५३ लाख गरी जम्मा रु. १८७ अर्ब ५१ करोड ७६ लाख रहेको छ। उक्त ऋण दायित्व २०७० फागुन मसान्तमा रु. २१२ अर्ब ७३ करोड ४६ लाख रहेको थियो। नेपाल सरकारको चालू आर्थिक वर्षको बजेटमा रु. ५२ अर्ब ७५ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने उल्लेख भए तापनि २०७१ फागुन मसान्तसम्म नयाँ ऋणपत्रको प्राथमिक निष्कासन भएको छैन।

१२३. नेपाल सरकारको तर्फबाट निष्कासन भएका ट्रेजरी बिलमध्ये आव. २०७०/७१ को चैतदेखि असारसम्म रु. १० अर्ब र आ.व. २०७१/७२ को फागुन मसान्तसम्म रु. ११ अर्ब ५० करोड गरी समीक्षा अवधिमा रु. २१ अर्ब ५० करोडको ट्रेजरी बिलको साँवा रकम भुक्तानी भएको छ।

१२४. नेपाल सरकारद्वारा निष्कासित ऋणपत्रहरूमध्ये आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को जेठ र असारमा नागरिक बचतपत्र रु. ९६ करोड ७० लाख ६१ हजार, विकास ऋणपत्र रु. १० अर्ब र आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को कात्तिक र पुसमा नागरिक बचतपत्र रु. ८० करोड तथा विकास ऋणपत्र रु. २ अर्ब गरी समीक्षा अवधिमा जम्मा रु. १३ अर्ब ७६ करोड ७० लाख ६१ हजार ऋणपत्रको सावाँ रकम नेपाल सरकारले भुक्तानी गरेको छ।

१२५. नेपाल सरकारद्वारा निष्कासित ऋणपत्रहरूमध्ये चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधि अर्थात् २०७१ चैतदेखि २०७२ असार मसान्तसम्मको अवधिमा वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको रु. ४० लाख र विकास ऋणपत्रको रु. १८ अर्ब ४ करोड ९ लाख गरी जम्मा रु. १८ अर्ब ४ करोड ४९ लाख सावाँ रकम नेपाल सरकारबाट भुक्तानी हुने क्रममा रहेको छ।

१२६. राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक तथा दोस्रो बजार र वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको दोस्रो बजार कारोबारको सुविधा उपलब्ध गराउन तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको कारोबारलाई बढीभन्दा बढी क्रियाशील बनाई सरकारी ऋणपत्रको बजार विस्तारमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०७०/७१ का लागि ५५ वटा बैंक तथा

वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका शर्तहरू पालना गर्ने गरी बजार निर्माताको इजाजतपत्र प्रदान गरिएको थियो। चालू आर्थिक वर्ष २०७१/७२ का लागि ५१ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ, जसमध्ये ११ वटा बजार निर्माताहरू काठमाडौँ उपत्यका बाहिर रहेका छन्।

१२७. वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको प्राथमिक कारोबार गर्नको लागि आर्थिक वर्ष २०७०/७१ का लागि रेमिट्यान्ससम्बन्धी कार्य गर्ने ७ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका शर्तहरू पालना गर्ने गरी बिक्री एजेण्टको इजाजतपत्र प्रदान गरिएकोमा चालू आर्थिक वर्ष २०७१/७२ का लागि ६ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बिक्री एजेण्टको इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ।

१२८. सरकारी ऋणपत्रहरूमध्ये ट्रेजरी बिल, विकास ऋणपत्र र खुला बजार कारोबारका उपकरणहरू रिपो, रिभर्स रिपो, आउट-राइट खरिद, आउट-राइट बिक्री तथा निक्षेप सङ्कलनको बोलकबोल कार्यलाई आधुनिकीकरण गरी विद्युतीय माध्यम (Online Bidding System) बाट सञ्चालन गर्ने उद्देश्यले निर्माण गर्न लगाइएको सफ्टवेयरको निर्माण कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ।

बैंकिङ्ग कारोबार आधुनिकीकरण/यान्त्रिकीकरण

१२९. बैंकका विभिन्न विभाग तथा कार्यालयहरूको कार्यलाई कम्प्युटराइज गर्नका लागि आवश्यक पर्ने नयाँ सफ्टवेयर विकास गर्ने, पहिले तयार गरिएका सफ्टवेयरहरूमा आवश्यक सुधार गर्ने र नयाँ सफ्टवेयर प्राप्त गर्ने कार्यहरू सम्पन्न भएका छन्। Internet सेवालाई केन्द्रीकृत रूपमा सञ्चालन एवम् व्यवस्थापन गर्ने योजना अनुरूप Bandwidth को क्षमता 5 Mbps बाट बढाई 15 Mbps पुऱ्याइएको छ।

१३०. बैंकको Website तथा Intranet को आधुनिकीकरण गर्नका NRB Website Implementation Project कार्यदल गठन गरिएकोमा उक्त कार्यदलले Requirement Specification सहितको RFP तयार गरिसकेकोले हाल सामान्य सेवा विभाग मार्फत सोको खरिद प्रक्रिया अघि बढेको छ।

१३१. नयाँ Corporate Email System Software खरिद गरी प्रयोगमा ल्याउन आवश्यक Expression of Interest तथा Request for Proposalको Draft Document तयारीको क्रममा रहेको छ। निकट भविष्यमा बैंकको Data Center र Disaster Recovery Site तथा वित्तीय जानकारी इकाइको Data Center लाई नेपाल सरकारको राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्रबाट सञ्चालित Government, Integrated Data Center मा स्थानान्तरण गरी सञ्चालनमा ल्याउने उद्देश्य अनुरूप हाललाई बैंकको Disaster Recovery Site तथा वित्तीय जानकारी एकाइको Data Center लाई उक्त केन्द्रमा स्थापना गर्न आवश्यक सम्झौता गरिएको छ।

१३२. परिवर्त्य विदेशी मुद्राको कारोबार गर्नका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रदान गरेको कोड नम्बर विदेशी मुद्रामा छाप लगाई फण्ड ट्रान्सफर गर्ने गरिएकोमा विदेशी मुद्राका नोटमा कुनै पनि किसिमको छाप/नम्बर लगाउन नपाइने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ, साथै, बैंकिङ्ग कार्यालय, थापाथलीमा २०७१ कात्तिक १ गतेदेखि विदेशी मुद्राका जाली नोट पत्ता लगाउने तथा गन्ने मेशिन प्रयोगमा आएको छ भने उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूमा समेत उक्त मेशिन प्रयोगमा आउने क्रममा रहेको छ।

१३३. नेपाल राष्ट्र बैंकले गर्दै आएको सरकारी कारोबार वाणिज्य बैंकहरूलाई हस्तान्तरण गर्दै जाने नीति अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंक सिद्धार्थनगर तथा विराटनगर कार्यालयले गर्ने गरेको सम्पूर्ण सरकारी कारोबार २०७२ साउन १ गतेदेखि कृषि विकास बैंकलाई प्रदान गर्ने निर्णय भएको छ।

अध्ययन/अनुसन्धान/तालिम

१३४. यस बैंकको आयोजनामा २०७१ फागुन १४ देखि १६ गतेसम्म काठमाडौंमा 2nd Conference On Economics and Finance सम्पन्न भयो। नौ देशका ९० जनाभन्दा बढीको सहभागिता रहेको उक्त सम्मेलनमा आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित ४६ वटा शोधपत्रहरू प्रस्तुत गरिएको थियो।

१३५. यस बैंकले तयार पार्ने राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य

सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक गर्न घरपरिवारले उपभोग गर्ने वस्तु र सेवाहरूको विवरण सङ्कलन गरी सोका आधारमा परिमार्जित भारसहितको वस्तु र सेवाहरूको डालो (Commodity Basket) तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित पाचौं पीरिवारिक बजेट सर्वेक्षण अन्तर्गत देशभरबाट छानिएका ५५ जिल्लाका ८४ बजार केन्द्रका कुल ८,०२८ घरपरिवारको खर्च र आम्दानीको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य मिति २०७१ माघ मसान्तमा सम्पन्न भई हाल तथ्याङ्क प्रविष्टि तथा रुजुसम्बन्धी कार्य भइरहेको छ।

१३६. चालू आर्थिक वर्षमा यासांगुम्बाले नेपाली अर्थतन्त्रमा पारेको प्रभाव, विप्रेषण प्राप्त गर्ने घरपरिवारको बचत तथा लगानी प्रवृत्ति, मर्जरपश्चात् बनेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अवस्था र मर्जरको प्रभावकारिता तथा नेपाल र चीन बीचको व्यापारसम्बन्धी सर्वेक्षण गरी चारवटा विषयको अध्ययन कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ।

१३७. Nepal Macroeconomic Model (NMEM) लाई अद्यावधिक गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। त्यसैगरी मौद्रिक क्षेत्र, सार्वजनिक वित्त क्षेत्र, बाह्य क्षेत्र, वास्तविक क्षेत्र र मूल्यसम्बन्धी Sectoral Modelलाई थप परिमार्जन गर्ने कार्य भइरहेको छ। DSGE Model सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने MATLAB Software र Time Series Data Analysis मा आवश्यक पर्ने Microfit Software को Installation कार्य सम्पन्न भएको छ।

१३८. यस बैंकद्वारा प्रकाशित NRB Economic Review मा प्रकाशित लेख रचना तथा Online माध्यमबाट प्रकाशित NRB Working Paperलाई Research Paper in Economics (RePec) को EconPapers Database मा समावेश गरिएको छ। Online मार्फत निःशुल्क रूपमा हेर्न मिल्ने उक्त Database मा NRB Economic Review का जम्मा १३० वटा लेख रचना समावेश भएका छन्।

१३९. २०७० चैत १ देखि २०७१ फागुन मसान्तसम्म अधिकृतस्तरीय २५ र सहायकस्तरीय एक गरी

जम्मा २६ वटा तालिम कार्यक्रमहरू सम्पन्न भएका छन् । उक्त तालिम कार्यक्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट ३५० जना र अन्य संस्थाहरूबाट १८८ जना गरी कुल ५३८ जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

१४०. यस अवधिमा कुल ४८७ जना अधिकृत तथा सहायक कर्मचारीहरू वैदेशिक सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण तथा तालिमहरूमा भाग लिएका छन् । त्यसैगरी बैंकसँग प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा सम्बन्ध रहेका विभिन्न संघ/संस्थाहरूले स्वदेशमा सञ्चालन गरेका सेमिनार, गोष्ठी, तालिम आदि कार्यक्रमहरूमा बैंकका ४३१ जना कर्मचारीहरू सहभागी भएका छन् । यस अवधिमा बैंकका कर्मचारीहरूलाई स्वदेश तथा विदेशमा उच्च अध्ययन काज/विदा प्रदान गर्ने सिलसिलामा तेस्रो मुलुकमा उच्च अध्ययन गर्न ३ जनालाई अध्ययन विदा प्रदान गरिएको छ । हाल बैंकका ६ जना कर्मचारीहरू उच्च अध्ययनको लागि अध्ययन काज/विदा र निजी विदामा रहेका छन्।

विविध

१४१. भक्तपुरको ठिमीमा रहेको बैंकको जग्गामा टक्सार, बैंकिङ्ग, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको ट्रेनिङ्ग सेन्टर, हेल्थ सेन्टर र गभर्नर तथा डेपुटी गभर्नर आवासगृह निर्माणका लागि गुरुयोजना (Master Plan) स्वीकृत भई नक्सा तथा डिजाइन र बोलपत्र कागजातहरू तयार गर्न परामर्शदाता नियुक्ति गर्ने प्रक्रियामा रहेको छ । थापाथलीमा बैंकका लागि आधुनिक भवन निर्माण गर्न गुरुयोजना स्वीकृत हुने क्रममा रहेको छ । बाँकेको कोहलपुरमा आवासीय तालिम केन्द्र र क्षेत्रीय नोटकोष रहने गरी भवनहरू निर्माण गर्न जग्गा खरिद गरिएको छ ।

१४२. बजेट नियन्त्रण प्रणालीलाई यथार्थपरक, मितव्ययी एवम् प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा २२ बुँदे निर्देशन कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । चालू आर्थिक वर्षमा रु. १८ अर्ब ५१ करोड ६७ लाख आम्दानी हुने अनुमान गरिएको छ भने चालू खर्चतर्फ रु. ४ अर्ब ९५ करोड ४ लाख तथा पूँजीगत खर्चतर्फ रु. २ अर्ब ७१ करोड ५७ लाख

गरी कुल रु. ७ अर्ब ६६ करोड ६१ लाख खर्च हुने अनुमान रहेको छ ।

१४३. आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तसम्म बैंकिङ्ग कार्यालय, मुद्रा व्यवस्थापन विभाग, वित्त व्यवस्थापन विभाग, सामान्य सेवा विभाग तथा उपत्यका बाहिरका सबै कार्यालयहरूको जोखिममा आधारित नियमित लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । कार्यसम्पादनमा आधारित लेखापरीक्षणलाई निरन्तरता दिँदै विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभाग तथा वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण विभागमा नेपाल राष्ट्र बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावलीको कार्यान्वयन स्थिति, लघुवित्त प्रवर्द्धन तथा सुपरिवेक्षण विभाग अन्तर्गत ग्रामीण स्वावलम्बन कोष, विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभागको लगानी व्यवस्था तथा पाचौँ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण आयोजदनाको कार्यसम्पादनमूलक लेखापरीक्षणसमेत सम्पन्न गरिएको छ ।

१४४. आन्तरिक लेखापरीक्षणको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन र बैंकको तथ्याङ्क प्रणालीसँग आबद्ध गर्ने क्रममा विभागभित्र General Ledger System बाट बैंकभित्रका दैनिक कारोबारहरूको नियमित अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै चालू आर्थिक वर्षदेखि गैर-स्थलगत लेखापरीक्षण गर्ने कार्य प्रारम्भ गरी प्रत्येक त्रयमासमा सोको प्रतिवेदन तयार गर्ने गरिएको छ ।

१४५. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू आर्थिक, गैर-आर्थिक तथा अन्य कारणहरूले गर्दा समस्याग्रस्त हुँदै गएकाले ती संस्थाहरूमा देखिएका समस्याहरूको समाधानको लागि उपर्युक्त सुधारात्मक तथा उपचारात्मक विधि अवलम्बन गर्ने प्रक्रिया एकद्वार प्रणालीमार्फत अगाडि बढाउने उद्देश्यले समस्याग्रस्त संस्था रिजोलुसन महाशाखा गठन भई सो महाशाखाबाट कार्य प्रारम्भ भएको छ ।

१४६. समस्याग्रस्त संस्थाहरूमध्ये १० वटा संस्थाबाट प्राप्त अपरिष्कृत विवरण बमोजिम २०७१ पुस मसान्तमा यी संस्थाहरूको कुल कर्जा रु. ८ अर्ब १० करोड ९१ लाख तथा कुल निक्षेप रु. ५

अर्ब ६८ करोड ७२ लाख रहेको देखिन्छ । कुल निक्षेपमध्ये व्यक्तिगत निक्षेप करिब रु. ९८ करोड ९८ लाख र संस्थागत निक्षेप रु. ४ अर्ब ६९ करोड ७४ लाख रहेको छ । उक्त संस्थाहरूको पूँजी पर्याप्तता २७ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको र करिब ९३ प्रतिशत निष्कृत कर्जा रहेको देखिन्छ । पछिल्लो अवधिमा समस्याग्रस्त घोषित दुईवटा संस्थाहरूको तथ्याङ्क अद्यावधिक हुने क्रममा छ ।

१४७. यस बैंकको आयोजनामा सिसन कार्यकारी समितिको तेह्रौँ बैठक तथा सिसन सेन्टर र बी.आई.एस.कोसमेत संलग्नतामा Enhancing the Effectiveness of Central Banks विषयक उच्चस्तरीय सेमिनार २०७१ असोज २-३ मा सम्पन्न भएको छ । त्यसै गरी सार्क फाइनान्स कोअर्डिनेटर्सको बीसौँ बैठक २०७१ भदौ १९-२० मा आयोजना गरिएको थियो । उक्त बैठकमा सार्क फाइनान्सका कोअर्डिनेटर र अल्टरनेट कोअर्डिनेटरको सहभागिता रहेको थियो ।

१४८. वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धिका गतिविधिहरूमध्ये विभिन्न विद्यालयमा विद्यार्थीसँग नेपाल राष्ट्र बैंक कार्यक्रम आयोजना गरिएको छ । नेपाल वेद विद्याश्रम, वनकाली, दिक्तेलस्थित सरस्वती माध्यमिक विद्यालय र दिक्तेल क्याम्पस, महेन्द्र राष्ट्रिय उच्च माध्यमिक विद्यालय, बालुवाटार, कान्तिपुर कलेज अफ मेनेजमेन्ट एन्ड टेक्नोलोजी, पुरानो वानेश्वर, इन्द्रेश्वर उच्च माध्यमिक विद्यालय र काभ्रे इङ्लिस माध्यमिक विद्यालय पनौतीमा विद्यार्थीसँग नेपाल राष्ट्र बैंक कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।

१४९. मासिक रूपमा सञ्चालन भइरहेको ज्ञान आदान प्रदान कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइएको छ । यस अवधिमा १० वटा कार्यक्रम सम्पन्न भएका छन् । कार्यक्रममा बैंकका कर्मचारीका साथै स्वदेशी तथा विदेशी विज्ञहरूबाट वार्ता प्रस्तुत गरिएको थियो ।

अन्त्यमा,

१५०. विनाशकारी भूकम्पको कारण चालू आर्थिक वर्षको

बाँकी अवधि तथा सोपछि पनि मुलुकको समष्टिगत आर्थिक स्थिति चुनौतीपूर्ण हुने देखिएको छ । यस प्रतिकूल परिस्थितिमा समेत वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व र मुलुकको आर्थिक विकासमा योगदान दिन नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध रहनेछ । यस कठिन परिस्थितिमा बैंकका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूले जिम्मेवारी बोधका साथ बैंकको उद्देश्य प्राप्तमा आ-आफ्नो स्थानबाट थप योगदान गर्नेछन् भन्ने मेरो विश्वास छ ।

१५१. अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय क्षेत्रमा केही वर्षयता घटेका घटनाहरूले पनि आन्तरिक र बाह्य स्थायित्वको सुनिश्चितताबाट मात्रै मूल्य वृद्धि, गरिबी र बेरोजगारीजस्ता समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्न सकिने कुरा देखाएका छन् । राजनीतिक सङ्क्रमणको अवस्थामा आर्थिक स्थायित्व अत्यन्त चुनौतीपूर्ण हुने र आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न नियामक निकायको एकल प्रयासबाट मात्र सम्भव नहुने तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दै नेपाल राष्ट्र बैंक सरोकारवाला सबै निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, सञ्चार जगत् र सर्वसाधारणलाई पनि सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्न अनुरोध गर्दछ । उदार अर्थतन्त्रको मूल मर्मको रूपमा रहेको सामूहिक चेतना, स्व-नियमन र बजार अनुगमनजस्ता तत्त्वलाई हामी सबैले आत्मसात गर्न सकेमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वमार्फत आर्थिक समृद्धिको मार्ग प्रशस्त गर्ने कार्य सहज हुने कुरामा नेपाल राष्ट्र बैंक विश्वस्त छ ।

१५२. यस बैंकका कामकारवाहीमा विभिन्न तवरले सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, निजी क्षेत्रका संघ-संस्थाहरू, प्रबुद्ध वर्ग, दातृ निकाय लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्थाहरू र जनसाधारणलाई यस अवसरमा म धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु र आगामी दिनमा पनि सम्बद्ध सबैबाट बैंकलाई निरन्तर सहयोग प्राप्त भइरहने विश्वास व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद !

१४ वैशाख, २०७२

वित्तीय क्षेत्रको विकास र स्थायित्व माफत मुलुकको आर्थिक विकासमा योगदान पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो स्थापनाको ६० औं वर्ष पूरा गरी ६१ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ । यस अवसरमा बैंकले लक्षित गरेको आन्तरिक तथा बाह्य स्थायित्वसम्बन्धी उद्देश्य हासिल गर्न आ-आफ्नो तर्फबाट भूमिका निर्वाह गर्ने यस बैंकको सञ्चालक समिति सदस्य र बैंकका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई म हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु, साथै बैंकको कार्य सम्पादनमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय लगायत अन्य निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरू, सञ्चार माध्यम तथा शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

चुनौतीपूर्ण वर्ष

२. भरखरै बिदा भएको २०७२ साल नेपाल र नेपालीका लागि ऐतिहासिक रूपमा नै चुनौतीपूर्ण रह्यो । प्राकृतिक प्रकोप, राजनीतिक सङ्क्रमण र आपूर्ति व्यवधानका कारण आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रको व्यवस्थापन निकै जटिल बन्न पुग्यो तथापि नेपाल सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकले अपनाएका विभिन्न नीतिगत उपायको परिणामस्वरूप समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापन नियन्त्रण बाहिर जान पाएन ।

नीतिगत पहल

३. २०७२ वैशाख १२ गतेको विनाशकारी भूकम्प र त्यस पछिका परकम्पहरूबाट मुलुकले ठूलो जनधनको क्षति व्यहोर्नुपऱ्यो । भूकम्पबाट यस बैंकको केन्द्रीय कार्यालयको मुख्य भवन र बैंकिङ्ग कार्यालय थापाथलीको भवन क्षतिग्रस्त भएका कारण आपतकालीन व्यवस्थापन गरी बैंकिङ्ग सेवा

प्रवाहलाई निरन्तरता दिइएको थियो । मुलुकको भुक्तानी प्रणालीलाई अवरुद्ध हुन नदिन बैंकिङ्ग कार्यालयका अत्यावश्यक कार्यहरूलाई केन्द्रीय कार्यालयबाट सञ्चालनमा ल्याइएको थियो भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाका प्रमुखहरूसँग आपतकालीन बैठक गरी वैशाख १४ गतेदेखि नै मुलुकभर बैंकिङ्ग कारोबार सुचारु गरिएको थियो ।

४. भूकम्पबाट प्रभावित जनसमुदायप्रति संवेदनशील रही जिम्मेवारी बोधका साथ यस बैंकले वित्तीय क्षेत्रबाट समेत राहत सहूलियत प्रदान गर्न सकियोस् भन्ने उद्देश्यले केही नीतिगत व्यवस्था गर्‍यो । भूकम्प पीडितलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आवासीय घर पुनर्निर्माणका लागि काठमाडौं उपत्यकामा रु. २५ लाखसम्म तथा उपत्यकाबाहिर रु. १५ लाखसम्म र 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूबाट आफ्ना सदस्यहरूलाई सामूहिक जमानीमा प्रवाहित रु. ३ लाखसम्मको कर्जामा यस बैंकबाट शून्य ब्याजदरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरियो । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले २ प्रतिशतसम्म मात्र ब्याज लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको यस्तो कर्जा २०७२ चैत मसान्तसम्म रु. १ करोड ४० लाख प्रवाह भएको छ ।

५. भूकम्प पीडितको सहयोगार्थ देश-विदेशका विभिन्न व्यक्ति तथा संघ/संस्थाहरूले पठाएको सहयोग रकम वास्तविक पीडितले पाऊन् भन्ने उद्देश्यले राहतको लागि खोलिएका बैंक खाताहरूको मौज्जात यस बैंकले एयरमार्किङ्ग गरी प्रधानमन्त्री दैवीप्रकोप उद्धार कोषको खातामा मात्र रकमान्तर गर्ने व्यवस्था मिलाएको थियो ।

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ६१ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. चिरञ्जीवी नेपालले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण ।

६. भूकम्प र सीमानाका अवरोध पछिको असहज परिस्थितिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह हुने कर्जाको निरन्तरता मार्फत् आर्थिक गतिविधि चलायमान हुन् भन्ने उद्देश्यले यस बैंकले नियामकीय छुटसम्बन्धी विभिन्न निर्देशनहरू जारी गर्‍यो । यसअन्तर्गत कर्जा नोक्सानी व्यवस्थालाई सहज बनाउने, एक वर्षसम्म कर्जा भुक्तानी अवधि थप गर्न पाउने गरी कर्जा पुनर्संरचना वा पुनर्तालिकीकरण गर्न सक्ने, ब्याज-आम्दानी लेखाङ्कन गर्ने समयावधि थप गर्ने, उद्योग, व्यापार, शिक्षा, स्वास्थ्य, पर्यटन र ऊर्जा लगायतका क्षेत्रसँग सम्बन्धित निर्माणाधीन परियोजनामा कर्जा भुक्तानी ग्रेस अवधि एक वर्ष थप गर्ने तथा आयात कर्जाको समयावधि १२० दिनबाट बढाई १८० दिन पुऱ्याउने व्यवस्थाहरू समावेश भएका थिए ।
७. भूकम्पबाट भएको क्षति, दक्षिणी सीमा नाका अवरोध तथा आपूर्ति प्रणालीको असहज परिस्थितिबाट कृषि, पर्यटन, उद्योग, व्यवसाय लगायतका क्षेत्रमा परेको असरलाई न्यूनीकरण गर्दै आर्थिक गतिशीलता बढाउन यस बैंक अन्तर्गत सञ्चालन हुने गरी स्थापना भएको 'आर्थिक पुनरुद्धार कोष' कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ ।
८. भूकम्प प्रभावित जिल्लाहरूमा बैकिङ्ग सेवाको सहज उपलब्धता र पहुँच वृद्धिका लागि शाखा, शाखारहित बैकिङ्ग तथा घुम्ती बैकिङ्ग सेवा सञ्चालन गर्न काठमाडौँ उपत्यका, बनेपा, धुलिखेल तथा भूकम्प प्रभावित जिल्लाका सदरमुकाम बाहेकका स्थानहरूमध्ये बैंक तथा वित्तीय संस्था नभएको बजार केन्द्र/गाउँ विकास समितिमा शाखा खोल्न यस बैंकको स्वीकृति आवश्यक नपर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । त्यसैगरी भूकम्प प्रभावित जिल्लाका सर्वसाधारणले नागरिकता प्रमाणपत्र नभएको अवस्थामा नेपाल सरकारबाट उपलब्ध गराइएको भूकम्प पीडित प्रमाणको आधारमा समेत बैंक खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

वित्तीय क्षेत्रमा संवैधानिक सुनिश्चितता

९. प्राकृतिक विपद् ब्यहोर्नुपरे पनि वि.सं. २०७२

राजनीतिक सङ्क्रमण अन्त्य गर्ने दिशामा ऐतिहासिक सावित भएको छ । संविधानसभाबाट २०७२ असोज ३ गते नेपालको संविधान जारी भएसँगै विगतमा विभिन्न समयमा भएका राजनीतिक परिवर्तनहरूलाई संस्थागत गर्दै द्रुततर गतिमा आर्थिक विकासको बाटोमा अगाडि बढ्ने अवसर प्राप्त भएको छ । संविधान निर्माणताका बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी व्यवस्थाका बारेमा संघ र प्रदेशको अधिकार क्षेत्रबीच द्विविधा देखिई वित्तीय क्षेत्रको नियमन, सुपरिवेक्षण जस्तो महत्त्वपूर्ण कामसमेत खण्डित हुने जोखिम बढेको थियो तथापि यस बैंकको पहलकदमीमा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अधिकार प्रष्ट रूपमा संघको अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत रहने व्यवस्था भएको छ । यसबाट संविधानको कार्यान्वयनको क्रममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको नियमन, सुपरिवेक्षणजस्तो महत्त्वपूर्ण आधारभूत नियामकीय जिम्मेवारीको निर्वाह यस बैंकले गर्ने सुनिश्चितता प्रदान भएको छ ।

कानुनी तथा नियामकीय सुधार

१०. वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐनहरूलाई समयसापेक्ष परिमार्जन गर्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को संशोधन प्रस्ताव व्यवस्थापिका संसद्मा पेश भएको छ भने बैकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ को संशोधन प्रस्ताव एवम् बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ लाई प्रतिस्थापन गर्न बनेको नयाँ विधेयक उपर संसद्मा छलफल जारी रहेको छ । यी ऐनहरू संशोधन पश्चात् वित्तीय क्षेत्रमा सुशासन तथा वित्तीय फरफारक (Resolution)सम्बन्धी समस्या समाधान भई वित्तीय क्षेत्रको विकासमा समेत टेवा पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।
११. राष्ट्रिय स्तरको पूर्वाधार बैंक स्थापनाका लागि अनुमति दिने सम्बन्धमा विशेष नीतिगत व्यवस्था तयार गर्न एक कार्यदल गठन भएको छ ।
१२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीगत आधार सुदृढ गरी दीर्घकालीन विकासका लागि आवश्यक पर्ने स्रोत परिचालन तथा वित्तीय स्थायित्व प्रवर्द्धन गर्न २०७४ असारसम्म तोकिएको चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक

नीतिमा गरिएकोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले मर्जर तथा बोनस शेयर, हकप्रद एवम् थप शेयर जारी गरी पूँजी वृद्धि गर्ने योजना यस बैंकमा पेश गरिसकेका छन् ।

विपन्न वर्ग केन्द्रित बैंकिङ्ग

१३. उच्च गरिबी रहेका १० जिल्ला तथा गरिबीको गहनता तुलनात्मक रूपमा बढी भएका तराईका ८ जिल्लाका दक्षिणी सीमावर्ती क्षेत्रका गाउँ विकास समिति र नगरपालिकाहरूमा कृषि तथा साना व्यवसायमा आधारित आयमूलक क्रियाकलापलाई प्रोत्साहित गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह भएको रु. पाँच लाखसम्मको कर्जामा यस बैंकबाट १ प्रतिशत ब्याजदरमा विशेष पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले बढीमा ४.५ प्रतिशतसम्म मात्र ब्याज लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै उल्लिखित क्षेत्रमा अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्था नभएका गाउँ विकास समिति तथा बजार केन्द्रहरूमा शाखा खोल्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्थासमेत गरिएबाट वित्तीय पहुँच विस्तारमा सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

१४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट विपन्न वर्गमा प्रवाह हुने कर्जाको अनुपातलाई वृद्धि गरी वाणिज्य बैंकहरूका लागि कुल कर्जाको ५.० प्रतिशत, विकास बैंकहरूका लागि ४.५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीहरूका लागि ४.० प्रतिशत कायम गरिएको छ, साथै लघुवित्त संस्थाहरूबाट विगत दुई वर्षदेखि विपन्न वर्ग कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यलाई सामूहिक जमानीमा प्रदान गरिने कर्जाको अधिकतम सीमा रु. २ लाखबाट वृद्धि गरी रु. ३ लाख पुऱ्याइएको छ, भने धितो लिई प्रदान गरिने लघुउद्यम कर्जाको अधिकतम सीमा रु. ५ लाखबाट वृद्धि गरी रु. ७ लाख पुऱ्याइएको छ ।

अर्थतन्त्रका चुनौती तथा अवसर

१५. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को हालसम्मको अवधिमा अर्थतन्त्रका समष्टिगत परिसूचकहरूको स्थिति

मिश्रित रहेको छ । २०७२ वैशाखको विनाशकारी भूकम्पले प्रभावित भएको अर्थतन्त्रलाई देशका विभिन्न स्थानहरूमा भएको बन्द हडताल तथा नयाँ संविधान जारी भएसँगै शुरू भएको दक्षिणी सीमानाका अवरोध र आपूर्ति व्यवधानले थप असर पुऱ्याएका कारण पर्यटन, उद्योग, निर्माण लगायतका आर्थिक गतिविधिहरू नराम्ररी प्रभावित हुन पुगे । त्यसैगरी अपेक्षित रूपमा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहको विस्तार र सरकारको पूँजीगत खर्च हुन सकेन ।

१६. निजी तथा सरकारी क्षेत्रका गतिविधि विस्तार हुन नसकेका कारण गैह्र-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर प्रभावित हुने देखिएको छ भने अपर्याप्त वर्षा र सीमा नाका अवरोधका कारण रासायनिक मलको आपूर्ति अवरोध भएकोले कृषि क्षेत्रको वृद्धिमासमेत सङ्कुचन आउने देखिन्छ, तथापि उच्च विप्रेषण आप्रवाह र घट्दो आयातका कारण बाह्य क्षेत्रको स्थिति सुदृढ रहेको छ भने नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा उल्लेख्य नगद मौज्जात रहेको छ । यस अर्थमा सन्तोषजनक बाह्य क्षेत्रको सदुपयोग गर्दै पुनर्निर्माण लगायत सरकारको समग्र पूँजीगत खर्चको बढोत्तरी मार्फत आर्थिक वृद्धिलाई बढाउने अवसरसमेत प्राप्त भएको छ ।

१७. अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा कच्चा तेल तथा धातुजन्य पदार्थको मूल्यमा आएको कमी तथा छिमेकी मुलुकको मुद्रास्फीति दर न्यून रहँदा-रहँदै पनि आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै मुलुकमा विकसित आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावित पार्ने घटनाक्रमका कारण मुद्रास्फीति नियन्त्रण गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण बन्न पुग्यो । मौद्रिक विस्तारका कारण मुद्रास्फीतिमा चाप नपरोस् भन्ने उद्देश्यले यस बैंकले निक्षेप बोलकबोल लगायत अन्य मौद्रिक उपकरणहरूको प्रयोग मार्फत बैंकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको अधिक तरलता प्रशोचन गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गर्ने कार्य निरन्तर अगाडि बढाइरहेको छ ।

१८. अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक गतिविधिमा खासगरी कमजोर निर्यात र आन्तरिक मागमा कमी आए तापनि श्रमबजार सुदृढ हुँदै गएकोले अमेरिकी अर्थतन्त्रको वृद्धिदर सामान्य रहने, युरो क्षेत्रमा

आन्तरिक माग सुदृढ हुँदै गएको, जापानमा निजी क्षेत्रको उपभोगमा कमी आएको एवम् चीनको वृद्धिदरमा अनुमान गरेभन्दा सामान्य सुधार हुने अपेक्षाको कारण विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१६ मा ३.२ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले गरेको छ।^३ सन् २०१५ मा यस्तो वृद्धिदर ३.१ प्रतिशत रहेको थियो। अमेरिकी अर्थतन्त्र सन् २०१५ मा भैँँ सन् २०१६ मा पनि २.४ प्रतिशतले बढ्ने तथा युरो क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१६ मा १.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ। नेपालका छिमेकी मुलुकहरू भारत र चीनको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१५ मा क्रमशः ७.३ प्रतिशत र ६.९ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१६ मा क्रमशः ७.५ प्रतिशत र ६.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ।

१९. पछिल्लो समयमा नेपालको आर्थिक वृद्धिदर विश्वको औसत आर्थिक वृद्धिदरभन्दा पनि कम रहेको र नेपालका दुई छिमेकी मुलुकहरू उच्च वृद्धिदरको मार्गबाट अगाडि बढिरहेका छन्। अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकायहरूलेसमेत नेपालको न्यून आर्थिक वृद्धिदरको विषयमा चासो र चिन्ता व्यक्त गरेका छन्। उदीयमान छिमेकी मुलुकहरूको आर्थिक समृद्धि एवम् अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थ तथा धातु लगायतका वस्तुको मूल्यमा आएको गिरावटको लाभ लिँदै लगानीमैत्री वातावरण निर्माण गरी नेपालले आर्थिक समृद्धिको बाटोलाई फराकिलो बनाउन अबेर गर्नुहुँदैन भन्ने महसुस सर्वत्र गरिएको छ।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

वास्तविक क्षेत्र

२०. नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालयले गरेको प्रमुख खाद्य बालीहरूको उत्पादनको प्रारम्भिक अनुमान अनुसार चालू आर्थिक वर्षमा धानको उत्पादन १० प्रतिशत र कोदोको उत्पादन २ प्रतिशतले घट्ने देखिन्छ। पर्याप्त वर्षा नहुनुका साथै बन्द हडताल एवम् नाका अवरोधका कारण रासायनिक मलको आपूर्ति सहज हुन नसकेकोले उत्पादनमा कमी आएको हो। यसैगरी प्रतिकूल मौसमका कारण हिउँदे बाली खासगरी गहुँको

उत्पादनमा केही कमी आउने अनुमान छ तथापि बेमौसमी मकै बाली राम्रो रहेकोले यसको उत्पादन ४ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ।

२१. गत आर्थिक वर्षमा उद्योग क्षेत्रको उत्पादन २.६ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रको उत्पादन ३.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको प्रारम्भिक अनुमान रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा बन्द हडताल र आपूर्ति अवरोधका कारण यी क्षेत्रहरूको वृद्धिदर सीमान्त मात्र रहने देखिन्छ।

२२. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को आठ महिनासम्ममा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको सङ्ख्या अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा २३.१७ प्रतिशतले कमी आई २ लाख ८० हजार २३५ रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सङ्ख्या १७.२३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। समीक्षा अवधिमा नेपालीहरूको वैदेशिक रोजगारीमा जाने प्रमुख तीन गन्तव्य मुलुकहरूमा क्रमशः साउदी अरब (९३ हजार ३४६), कतार (८६ हजार ५८५) र मलेसिया (४२ हजार ९७६) रहेका छन्।

मूल्य स्थिति

२३. पाँचौँ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको आधारमा आर्थिक वर्ष २०७१/७२ लाई आधार वर्ष मानी चालू आर्थिक वर्षको साउन महिनाबाट नयाँ उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क सार्वजनिक गरिएको छ। सर्वेक्षणको नतिजा अनुसार नयाँ उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको भार ४३.९१ प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको भार ५६.०९ प्रतिशत कायम गरिएको छ। उक्त सूचकाङ्कमा ४०२ वस्तु तथा ९४ सेवाहरू गरी कुल ४९६ वस्तु तथा सेवाहरूको डालो निर्धारण गरिएको छ, साथै मूल्य सङ्कलनका लागि तराईका २३, पहाडका ३२ र हिमाली क्षेत्रका ५ गरी जम्मा ६० बजार केन्द्रहरू छानिएका छन्। यीमध्ये २९ ग्रामीण तथा ३१ शहरी बजार केन्द्र छन्।

२४. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को आठौँ महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति १०.२ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति ७.० प्रतिशत रहेको थियो।

समीक्षा अवधिमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेय पदार्थको मूल्य वृद्धिदर १०.३ प्रतिशत रहेको छ भने गैर-खाद्य तथा सेवा समूहमा १०.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ९.५ प्रतिशत र ४.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो।

२५. समीक्षा अवधिमा थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भन्दा ५.५ प्रतिशत रहेको छ। कृषिजन्य वस्तुहरूको थोक मूल्य सूचकाङ्क ९.१ प्रतिशतले र स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको ६.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने आयातित वस्तुहरूको थोक मूल्य सूचकाङ्क २.८ प्रतिशतले घटेको छ।

सरकारी वित्त स्थिति

२६. २०७२ चैतसम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी बजेट रु. ४६ अर्ब २९ करोडले बचतमा रहेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारी बजेट रु. ६१ अर्ब ५३ करोडले बचतमा रहेको थियो।
२७. २०७२ चैतसम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च ८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २८६ अर्ब ५४ करोड पुगेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो खर्च १६.४ प्रतिशतले बढेको थियो। पूँजीगत खर्च र वित्तीय व्यवस्था अन्तर्गतको खर्चको वृद्धिदरमा कमी आएको कारण कुल खर्चको वृद्धिदर अधिल्लो वर्षभन्दा कम रहन गएको हो।
२८. २०७२ चैतसम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित चालू खर्च ८.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २११ अर्ब ४४ करोड पुगेको छ। चालू खर्च बजेट अनुमानको ४३.७ प्रतिशत रहेको छ। यसैगरी सरकारको पूँजीगत खर्च ११.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३२ अर्ब ४४ करोड पुगेको छ। पूँजीगत खर्च बजेट अनुमानको १५.५ प्रतिशत मात्र भएको छ।
२९. २०७२ चैतसम्म नेपाल सरकारको राजस्व परिचालनमा अधिल्लो वर्षको तुलनामा ०.५ प्रतिशतले कमी आई रु. २८९ अर्ब ९८ करोडमा सीमित भएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा

सरकारको राजस्व १५.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २९१ अर्ब ४९ करोड पुगेको थियो।

३०. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा व्यवस्था भएको रु. ८८ अर्बमध्ये २०७३ वैशाख १० गतेसम्म रु. ६८ अर्ब ५८ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को बजेटमा व्यवस्था भएको रु. ४१ अर्ब १० करोडमध्ये नेपाल सरकारले २०७३ वैशाख १० गतेसम्म रु. २६ अर्ब २९ करोड ९० लाख बराबरको आन्तरिक ऋण भुक्तानी गरेको छ। सरकारी बजेट उल्लेख्य बचतमा रहेको कारण २०७२ चैत मसान्तमा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रु. १४९ अर्ब ३७ करोड नगद मौज्जात रहेको छ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

३१. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को आठ महिनामा कुल वस्तु निर्यात २४.९ प्रतिशतले ह्रास आई रु. ४२ अर्ब ७३ करोडमा सीमित भएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो निर्यातमा ६.६ प्रतिशतले ह्रास आएको थियो। समीक्षा अवधिमा भारततर्फ ३४.५ प्रतिशत, चीनतर्फ ४५.९ प्रतिशत र अन्य मुलुकतर्फ ३.७ प्रतिशतले निर्यात घटेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भारत र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात क्रमशः ९.९ प्रतिशत र ०.९ प्रतिशतले घटेको थियो भने चीनतर्फको निर्यात ९.३ प्रतिशतले बढेको थियो।
३२. समीक्षा अवधिमा कुल वस्तु आयात १३.९ प्रतिशतले घटेर रु. ४३५ अर्ब ८० करोड रहेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो आयात १०.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। समीक्षा अवधिमा भारतबाट भएको आयात १९.३ प्रतिशत, चीनबाट भएको आयात २ प्रतिशत र अन्य मुलुकबाट भएको आयात ६.१ प्रतिशतले घटेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भारत, चीन र अन्य मुलुकबाट आयत क्रमशः ५.१ प्रतिशत, ४८.६ प्रतिशत र ८.७ प्रतिशतले बढेको थियो।
३३. समीक्षा अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा १२.५ प्रतिशतले घटी रु. ३९३ अर्ब ७ करोड रहेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो व्यापार

- घाटा १३.१ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा निर्यात-आयात अनुपात ९.८ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात ११.२ प्रतिशत रहेको थियो ।
३४. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को पहिलो आठ महिनामा रु. ११ अर्ब ६५ करोडले बचतमा रहेको चालू खाता समीक्षा अवधिमा रु. १३८ अर्ब ५५ करोडले बचतमा रहेको छ । त्यसैगरी, गत आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनामा रु. ३५ अर्ब ७ करोडले बचतमा रहेको समग्र शोधनान्तर बचत समीक्षा अवधिमा रु. १५८ अर्ब १८ करोडले बचतमा रहेको छ । अनुदान रकम बढेको, विप्रेषण आप्रवाहमा वृद्धि भएको र वस्तु आयात घटेको कारण समीक्षा अवधिमा चालू खाता बचत उच्च रहेको हो ।
३५. समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह १५.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४२७ अर्ब ३७ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह ४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । विप्रेषण आप्रवाहमा भएको वृद्धिका कारण खुद ट्रान्सफर आय १९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५०० अर्ब ६० करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो आय १.३ प्रतिशतले बढेको थियो ।
३६. समीक्षा अवधिमा पूँजीगत ट्रान्सफर रु. ९ अर्ब ७२ करोड र प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी आप्रवाह रु. २ अर्ब ३४ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा पूँजीगत ट्रान्सफर रु. ७ अर्ब ६३ करोड र वैदेशिक लगानी रु. २ अर्ब ६७ करोड रहेको थियो ।
३७. कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०७२ असार मसान्तको रु. ८२४ अर्ब ६ करोडबाट २२.२ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७२ फागुन मसान्तमा रु. १००६ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ । कुल सञ्चितिमा भारतीय मुद्रा सञ्चितिको अंश २१.२ प्रतिशत रहेको छ । अमेरिकी डलरमा २०७२ फागुन मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति १५.२ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर ९ अर्ब ३९ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर १.३ प्रतिशत रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को आठ महिनाको आयातलाई आधार मान्दा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको विदेशी विनिमय सञ्चिति १८.८ महिनाको वस्तु आयात र १५.८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहने देखिन्छ ।
३८. २०७२ असार मसान्तको तुलनामा २०७२ चैत मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ४.५ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ३.५ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको थियो । २०७२ चैत मसान्तमा अमेरिकी डलर एकको खरिद विनिमय दर रु. १०५.९२ पुगेको छ । २०७२ असार मसान्तमा उक्त विनिमय दर रु. १०१.१४ रहेको थियो ।
- मौद्रिक स्थिति, तरलता व्यवस्थापन र ब्याजदर**
३९. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को आठ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ११.५ प्रतिशत र सञ्चित मुद्रा ४ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विस्तृत मुद्राप्रदाय ८.१ प्रतिशतले बढेको र सञ्चित मुद्रा ४.८ प्रतिशतले घटेको थियो ।
४०. समीक्षा अवधिमा कुल आन्तरिक कर्जा ५.५ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा ६.४ प्रतिशतले बढेको थियो । त्यसैगरी मौद्रिक क्षेत्रको निजी क्षेत्रमाथिको दाबी ११.६ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो दाबी १२.४ प्रतिशतले बढेको थियो ।
४१. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को आठ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप ८.४ प्रतिशत र निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा १०.८ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप तथा कर्जा क्रमशः ७.६ प्रतिशत र ११.८ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप क्रमशः ८.१ प्रतिशत, ५.१ प्रतिशत र ८.७ प्रतिशतले बढेको छ । त्यसैगरी निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जामध्ये वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कर्जा प्रवाह क्रमशः ११.५ प्रतिशत, ७ प्रतिशत र १० प्रतिशतले बढेको छ ।

४२. २०७२ साउनदेखि २०७३ वैशाख १० गतेसम्म यस बैंकले पटक-पटक गरी रु. ४७२ अर्ब १५ करोड तरलता प्रशोचन गरेको छ। कुल प्रशोचित तरलतामध्ये पटकपटक गरी निक्षेप बोलकबोल मार्फत रु. २९७ अर्ब ५० करोड, रिभर्स रिपो मार्फत रु. १६५ अर्ब ५५ करोड (टर्नओभरको आधारमा) तथा सोभै बिक्री बोल-कबोलमार्फत रु. ९ अर्ब १० करोड रहेको छ। २०७२ चैत २६ देखि २०७३ वैशाख ७ सम्मको अवधिमा यस बैंकले केही वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. ५ अर्ब १३ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपलब्ध गराएको छ।
४३. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को आठ महिनासम्ममा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर २ अर्ब ८९ करोड खुद खरिद गरी रु. ३०६ अर्ब ३३ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ। त्यसैगरी अमेरिकी डलर २ अर्ब ३ करोड र युरो १ करोड बिक्री गरी क्रमशः रु. २१३ अर्ब ८४ करोड र रु. १ अर्ब १८ करोड बराबरको भारतीय रुपैयाँ खरिद गरिएको छ।
४४. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को नौ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ६०० अर्ब ४० करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंकहरूबीच बाहेक) ले रु. ६१ अर्ब ४४ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन्।
४५. २०७१ चैतमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर ०.६८७ प्रतिशत रहेकोमा २०७२ चैतमा १.०९७ प्रतिशत रहेको छ। २०७१ फागुनमा ९० दिने निक्षेप बोलकबोलको भारत औसत ब्याजदर ०.८६ प्रतिशत रहेकोमा २०७२ फागुनमा ०.३९ प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर २०७१ चैतको ०.६४ प्रतिशतको तुलनामा २०७२ चैतमा १.५९ प्रतिशत पुगेको छ। अन्य वित्तीय संस्थाहरू बीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारत औसत ब्याजदर २०७१ चैतको ३.८७ प्रतिशतको तुलनामा २०७२ चैतमा १.५२ प्रतिशत रहेको छ।
४६. २०७२ फागुनमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा तथा

निक्षेप बीचको भारत औसत ब्याजदर अन्तर ४.७० प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी वाणिज्य बैंकहरूको औसत आधार ब्याजदर ६.४६ प्रतिशत कायम हुन आएको छ।

पूँजी बजार

४७. २०७२ साउनदेखि नै उच्चदरमा वृद्धि भएको नेपालको शेयर बजार सूचकाङ्क पछिल्लो समय हालसम्मकै उच्च दरले वृद्धि भएको छ। नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा ४६.४ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७२ चैत मसान्तमा १,३८८.६ विन्दुमा पुगेको छ। २०७१ चैत मसान्तमा उक्त सूचकाङ्क अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा १५.९ प्रतिशतले वृद्धि भई ९४८.४ विन्दु कायम भएको थियो।
४८. २०७२ फागुन मसान्तमा धितोपत्र बजार पूँजीकरणमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा ४१.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १,४२० अर्ब ९१ करोड पुगेको छ। शेयर बजार पूँजीकरण अनुपात अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा २५.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। समीक्षा अवधिको बजार पूँजीकरणको अनुपात आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग ६६.९ प्रतिशत रहेको छ।
४९. समीक्षा अवधिमा कायम रहेको शेयर बजार पूँजीकरणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू (बीमा कम्पनीहरूसहित) को अंश ८३.१ प्रतिशत रहेको छ भने जलविद्युत् क्षेत्रको ५.३ प्रतिशत, उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रको २.५ प्रतिशत, होटलहरूको १.६ प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूको ०.१ प्रतिशत र अन्यको ७.४ प्रतिशत रहेको छ।
५०. समीक्षा अवधिमा नेपाल स्टक एक्सचेन्जको कुल शेयर कारोबार रकम तथा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजीमा समेत उल्लेख्य वृद्धि भएको छ। २०७२ फागुन महिनामा २०७१ फागुनको तुलनामा शेयर कारोबार रकम १५३.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १० अर्ब ९० करोड पुगेको छ भने सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी ३५.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २५५ अर्ब ४४ करोड पुगेको छ।

५१. नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको सङ्ख्या २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा २३० रहेको छ । २०७१ फागुन मसान्तमा यस्तो सङ्ख्या २३२ रहेको थियो । केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा मर्ज भएका कारण सूचीकृत कम्पनीहरूको सङ्ख्या घट्न गएको हो । सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १९४ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था (बीमा कम्पनीसमेत) रहेका छन् भने १८ वटा उत्पादन र प्रशोधन उद्योग, ८ वटा जलविद्युत् कम्पनी, ४/४ वटा होटल तथा व्यापारिक संस्था र २ वटा अन्य समूहका रहेका छन् ।

वित्तीय पहुँच/सहूलियत

५२. २०७२ चैत मसान्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतप्राप्त 'क' वर्गका २९, 'ख' वर्गका ७२, 'ग' वर्गका ४६ र 'घ' वर्गका ४१ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बैंकिङ्ग कारोबारमा संलग्न रहेका छन् । त्यसैगरी १५ वटा सहकारी संस्था तथा एक राष्ट्रिय सहकारी बैंक र २७ वटा गैर-सरकारी संस्थासमेत यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त गरी सीमित बैंकिङ्ग कारोबारमा संलग्न रहेका छन् ।

५३. वित्तीय संस्थाहरूको शाखा सञ्जालमा भएको वृद्धिसँगै वित्तीय सेवाको पहुँच विस्तार हुँदै गएको छ । २०७२ फागुन मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा सङ्ख्या १८०६, विकास बैंकहरूको ८५६, वित्त कम्पनीहरूको २०२ र लघु वित्तीय संस्थाहरूको १२३१ गरी कुल शाखा सङ्ख्या ४० ९५ रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको १६५६, विकास बैंकहरूको ७९७, वित्त कम्पनीहरूको २३९ र लघु वित्तीय संस्थाहरूको १०२९ गरी कुल शाखा सङ्ख्या ३७२१ रहेको थियो । २०७२ फागुन मसान्तमा प्रति बैंक तथा वित्तीय संस्था शाखा जनसङ्ख्या औसतमा करिब ६८४८ रहेको छ । त्यसैगरी 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूमा निक्षेप खाता सङ्ख्या १ करोड ५७ लाख ५६ हजार र ऋणी सङ्ख्या १० लाख ३८ हजार रहेका छन् ।

५४. वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले तोकिएका १४ जिल्लाका

सदरमुकाममा शाखा खोलेमा रु. ५० लाखसम्म र सदरमुकामभन्दा बाहिर शाखा खोलेमा रु. १ करोडसम्म निश्चित अवधिको लागि निर्व्याजी सापटी उपलब्ध गराउने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्था अर्न्तगत समीक्षा अवधिमा एउटा वाणिज्य बैंकले भोजपुर, जुम्ला, डोल्पा, जाजरकोट तथा बझाङ्गमा ५ वटा शाखा खोली रु. २ करोड ५० लाख निर्व्याजी सापटी उपयोग गरेको छ । त्यसैगरी लघुवित्त संस्थाहरूले वित्तीय पहुँच कम भएका तोकिएका २२ जिल्लामा शाखा खोली वित्तीय सेवा प्रदान गरेमा रु. ३० लाखसम्म शून्य ब्याजदरमा सापटी प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था अर्न्तगत ३ वटा संस्थाले अछाम, बाजुरा, दार्चुला, रसुवा र सोलुखुम्बुमा गरी कुल ७ वटा शाखा खोले बापत रु. २ करोड १० लाख निर्व्याजी सापटी उपयोग गरेका छन् ।

५५. पुनर्कर्जा सुविधाको उपयोगलाई विस्तार गर्नका लागि नेपाल सरकार र यस बैंकबाट सञ्चालित निर्देशित कर्जा कार्यक्रमहरूको माग पक्षलाई थप प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले यस बैंकका उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूमा निर्देशकको संयोजकत्वमा बैंक तथा वित्तीय संस्था, उद्योग वाणिज्य संघ, कृषि विकास कार्यालय, बीउबिजन कम्पनी, कृषि सामग्री कम्पनी, सिँचाइ कार्यालय, उद्योग, पर्यटन, ऊर्जा, वीमा लगायतका कार्यालयका प्रतिनिधिसमेत सदस्य रहने गरी क्षेत्रीय स्तरमा वित्तीय क्षेत्र समन्वय संयन्त्र गठन गरिएको छ ।

५६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट जलविद्युत् परियोजनाले स्थानीय बासिन्दाहरूका लागि छुट्याएको शेयर खरिद गर्न प्रवाहित प्रति परिवार रु. पचास हजारसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्गमा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

५७. काठमाडौँ उपत्यका, विराटनगर, जनकपुर, वीरगञ्ज, पोखरा, भैरहवा, नेपालगञ्ज र धनगढीमा सार्वजनिक सहरी यातायात सेवा सञ्चालन गर्ने सङ्गठित संस्थामा प्रवाहित कर्जालाई उत्पादनशील कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस अर्न्तगत २०७२ फागुन मसान्तसम्म रु. ८८ करोड ६० लाख कर्जा प्रवाह भएको छ ।

५८. २०७२ फागुन मसान्तसम्म साधारण पुनर्कर्जा रु. २ अर्ब २६ करोड र निर्यात पुनर्कर्जा रु. १ अर्ब १२ करोड गरी जम्मा रु. ३ अर्ब ३८ करोड पुनर्कर्जाको उपयोग भएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा साधारणतर्फ रु. ३ अर्ब २२ करोड र निर्याततर्फ रु. १ अर्ब ८० करोड गरी कुल रु. ५ अर्ब २ करोड पुनर्कर्जा उपयोग भएको थियो।

५९. युवाहरूलाई व्यावसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदानसम्बन्धी कार्यविधि २०७१ बमोजिम तोकिएका कृषि व्यवसायहरूमा बैंक/वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाहित कर्जामा ४ प्रतिशतसम्म ब्याज अनुदान दिने व्यवस्था अन्तर्गत २०७२ पुस मसान्तसम्म १५५९ जना कृषकलाई रु. १ अर्ब १६ करोड कर्जा प्रवाह भएको छ। सो कार्यक्रम अन्तर्गत रु. १ करोड ८० लाख ब्याज अनुदान प्रदान गरिएको छ।

६०. वाणिज्य बैंकहरूले उत्पादनशील क्षेत्रमा कुल कर्जाको २० प्रतिशत कर्जा प्रदान गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था रहेकोमा २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा यी बैंकहरूको यस्तो कर्जा अनुपात १७.८९ प्रतिशत पुगेको छ।

६१. वित्तीय सेवाको पहुँच नपुगेका स्थानहरूमा 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई इजाजत प्रदान गरिएको छ। जसअनुसार समीक्षा अवधिमा ५ वटा लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजत प्रदान गरिएको छ। ३ वटा प्रस्तावित संस्थाहरूलाई 'घ' वर्गको वित्तीय संस्थाको सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ। यस बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्न अनुमतिप्राप्त गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई 'घ' वर्गको लघुवित्त वित्तीय संस्थामा परिणत गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ।

६२. समीक्षा अवधिमा यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त 'ख' वर्गको एक वित्तीय संस्थालाई १ जिल्लाबाट ३ जिल्लामा कार्यक्षेत्र विस्तार गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ।

६३. व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालन, साना तथा मझौला व्यवसाय एवम् भूकम्पबाट प्रभावित क्षेत्रमा आयमूलक क्रियाकलापलाई प्रोत्साहित

गर्न ऋणीको ऋण तिर्नसक्ने क्षमताका आधारमा बढीमा रु. १० लाखसम्मको कर्जा प्रवाह गर्दा मोटर बाटो नभएको खेतीयोग्य जमिनलाई पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाले धितोको रूपमा स्वीकार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

६४. तरकारी खेती, फलफूल, पशु/पंक्षीपालन, मत्स्यपालन, मौरीपालन, जडिबुटी उत्पादन तथा कृषि उपज भण्डारणजस्ता व्यवसायको लागि प्रतिपरिवार रु. ४ लाख रुपैयाँसम्मको कर्जा र किसानहरूलाई तरकारी तथा फलफूल भण्डारण प्रमाणको आधारमा प्रदान गरिएको रु. ४ लाख रुपैयाँसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्गमा गणना गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ।

६५. युवाहरूलाई कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदानसम्बन्धी कार्यविधि, २०७१ बमोजिम तोकिएका कृषि व्यवसायहरूमा ऋणीहरूलाई प्रवाह भएको रु. ७ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ।

६६. नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषदबाट स्वीकृत "आर्थिक पुनरुद्धार कोष कार्यविधि, २०७२" बमोजिम यस बैंक अन्तर्गत सञ्चालन हुने गरी स्थापना भएको आर्थिक पुनरुद्धार कोष रु. १०० अर्बको रहेको र यसबाट तोकिएका क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रवाह गर्ने रु. १० करोडसम्मको कर्जामा ४ प्रतिशत र सोभन्दा माथिको कर्जामा २ प्रतिशत ब्याज अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ, साथै भूकम्प पीडितहरूलाई तोकिएको व्यवसाय गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ५ प्रतिशतसम्मको ब्याजमा कर्जा प्रदान गर्न सक्ने र यसका लागि १.५ प्रतिशतमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने प्रावधान रहेको छ। यस्तो पुनर्कर्जा सुविधा रु. ५ करोडसम्मको कर्जामा पूरै र सोभन्दा बढी कर्जा उपयोग गरेको अवस्थामा उक्त बढी कर्जाको २० प्रतिशतसम्म प्रदान गरिनेछ।

लघुवित्त तथा ग्रामीण वित्तीय सेवा

६७. नेपाल सरकार, नेपाल राष्ट्र बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरूको सहयोगमा देशका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, स्थानीय गैर-सरकारी संस्था

- र सहकारी संस्थामार्फत विभिन्न लघुवित्त कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् ।
६८. २०४७ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले विपन्न वर्गको आर्थिक एवम सामाजिक उत्थानका लागि थोक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । विद्यमान व्यवस्था अनुसार कोषबाट प्रतिव्यक्ति बढीमा रु. ९० हजारसम्मको कर्जा सहकारी तथा गैर-सरकारी संस्थाहरूमार्फत उपलब्ध गराउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ । हालसम्म नेपाल सरकारबाट प्राप्त रु. ५४ करोड र नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्राप्त रु. २५ करोड ३४ लाख गरी कोषको कुल पूँजी रु. ७९ करोड ३४ लाख रहेको छ । सोही पूँजीबाट कोषले निर्देशिकामा व्यवस्था भएबमोजिम सम्बन्धित संस्थाहरूको क्षमता तथा प्राथमिक पूँजीको आधारमा कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।
६९. कोषबाट २०७२ पुस मसान्तसम्ममा १०७५ वटा सहकारी संस्था, ५३ वटा गैर-सरकारी संस्था र कृषि विकास बैंक गरी कुल ११२९ संस्थाहरूलाई रु. १ अर्ब ८५ करोड ९० लाख कर्जा प्रवाह भएको छ । गैर-सरकारी संस्थामार्फत २७ जिल्लामा र सहकारी संस्थामार्फत ६८ जिल्लामा विविध आय तथा स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न प्रवाहित उक्त कर्जाबाट कुल ५२,९८७ घरपरिवार लाभान्वित भएका छन् । यस्तो कर्जाको असुली दर ९६.५९ प्रतिशत रहेको छ ।
७०. नेपाल सरकार र डेनमार्क सरकारबीच उन्नति-इन्क्लुसिभ ग्रोथ प्रोग्राम कार्यान्वयनमा ल्याउने सम्बन्धमा भएको द्विपक्षीय सम्झौता बमोजिम यस बैंकसँगको सहकार्यमा संयुक्त राष्ट्र संघीय पूँजी विकास कोष (UNCDF) को सहयोगमा २०१४-२०१८ का लागि वित्तीय सेवाको पहुँच (Access to Finance-A2F) कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ । उक्त परियोजना अन्तर्गत पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रका ७ वटा पहाडी जिल्लाहरूमा अदुवा, चिया तथा दुग्धजन्य वस्तुको उत्पादन र वितरणमा सहयोग गरी वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्न सघाउ पुग्ने कार्य सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम रहेको छ । वित्तीय समावेशीकरणका लागि शाखारहित बैकिङ्ग र मोबाइल वित्तीय सेवाको प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यका लागि उन्नति परियोजनाकै एउटा अङ्गको रूपमा मोबाइल मनि फर द पुअर (MM4P) कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ ।
७१. चालू आर्थिक वर्षमा उन्नति परियोजना अन्तर्गत ३ वटा नयाँ क्षेत्र पहिचान गरी कार्य अगाडि बढाइएको छ । यस अन्तर्गत संघीय संरचनामा नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिकासम्बन्धी अध्ययन गर्ने, Geo-spatial Mapping of Financial Services Access Points सम्बन्धी कार्य गर्ने र भुक्तानी तथा फछ्यौट विभागको कानुनी संरचना विकास गर्नका लागि सहयोग उपलब्ध गराउने कार्यहरू स्वीकृत भई कार्यान्वयनको चरणमा रहेका छन् ।
७२. नेपालमा वित्तीय समावेशीकरण र वित्तीय सेवामा पहुँचको अवस्था सर्वेक्षण गरी नीतिगत लगायत माग तथा आपूर्ति पक्षको विश्लेषणसहितको आगामी मार्गचित्रसमेत निर्धारण गर्ने मूल उद्देश्यका साथ यस बैंकसँगको सहकार्यमा संयुक्त राष्ट्र संघीय पूँजी विकास कोष (UNCDF) को सहयोगमा सञ्चालित उन्नति परियोजनाकै एउटा अङ्गको रूपमा नेपालमा मेकिड एक्सेस टु फाइनान्सियल सर्भिसेज पसिबल (MAP) कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।
७३. वित्तीय साक्षरताको प्रचारप्रसारका लागि आर्थिक वर्ष २०७१/७२ देखि 'विद्यार्थीसँग नेपाल राष्ट्र बैंक' अभियान सञ्चालनमा रहेको छ । यस अन्तर्गत यस बैंकले नेपालका विभिन्न विद्यालयहरूमा गई वित्तीय साक्षरतासम्बन्धी प्रस्तुति गर्ने, अन्तरक्रिया गर्ने, सन्दर्भ सामग्री वितरण गर्ने लगायतका वित्तीय सचेतनासम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने गरेको छ ।
७४. वित्तीय साक्षरतासम्बन्धी विषयलाई नीतगत रूपमा सम्बोधन गर्न यस बैंकले राष्ट्रिय वित्तीय साक्षरता नीति, २०७२ को मस्यौदा तर्जुमा गरी स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गरेको छ ।
७५. नेपालको ग्रामीण क्षेत्रमा भइरहेको वित्तीय सेवाको पहुँच र सोको अवस्थाका सम्बन्धमा

जानकारी प्राप्त गर्ने मूल उद्देश्यका साथ यस बैंकले मुलुकभरका विभिन्न १५ जिल्लाका १०० गाउँ विकास समितिहरूमा रहेका करिब ५४०० घरपरिवार र ती जिल्लामा कार्यरत रहेका ९५२ बैंक/वित्तीय संस्था तथा सहकारी संस्थाहरूलाई समेत समेटि चौथो ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षणको कार्य सञ्चालन गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाएको छ ।

७६. २०७२ चैत मसान्तसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन तथा सुपरिवेक्षणमा रही लघुवित्तको क्षेत्रमा कार्य गर्ने ४१ वटा 'घ' वर्गका लघु वित्त संस्थाहरू, १६ वटा सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरू (राष्ट्रिय सहकारी विकास बैंकसमेत) र २७ वटा लघुवित्तको कारोबार गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूमध्ये २०७२ साउन १ गतेदेखि २०७२ फागुन मसान्तसम्म २१ वटा 'घ' वर्गका संस्थाहरू, ६ वटा सहकारी संस्थाहरू र ८ वटा गैर-सरकारी संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी सो अवधिमा एउटा लघुवित्त संस्था र एउटा सहकारी संस्थाको विशेष निरीक्षणसमेत सम्पन्न भएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार तथा नियमन

७७. नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पूँजीयोजनामा उल्लिखित अधिकांश कार्यहरू सम्पन्न भएका छन् । २०७२ पुष मसान्तमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले पूँजी कोष १०.५६ प्रतिशत कायम गरी यस बैंकले तोकेको अनुपातमा पुऱ्याएको छ । सोही अवधिमा नेपाल बैंक लिमिटेडको पूँजी कोष ९.११ प्रतिशत रहेको छ । विद्यमान पूँजी व्यवस्था अनुसार उक्त पूँजी कोष पर्याप्त नभएकाले पूँजी योजनामा रहेका बाँकी कार्य अन्तर्गत बैंकमा रहेको गैर-बैकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ । त्यसैगरी निक्षेप उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएको, निष्कृत्य कर्जाको मात्रा क्रमशः घट्दै गएको तथा समीक्षा अवधिमा उच्च मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएका कारण समग्रमा दुवै बैंकको वित्तीय अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ ।

७८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा सहज तथा मितव्ययी रूपमा नेपाल फाइनान्सियल रिपोर्टिङ स्ट्याण्डर्ड (NFRS) कार्यान्वयन गर्न तथा सो कार्यान्वयनको

क्रममा आवश्यक समन्वयकारी भूमिका खेल्न यस बैंकका गैर-कार्यकारी सञ्चालकको संयोजकत्वमा एक उच्चस्तरीय एनएफआरएस ओभरसाइट कमिटी गठन गरिएको छ, साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी निर्देशन र एनएफआरएस बीच सामञ्जस्य कायम गर्न विद्यमान निर्देशनमा संशोधन गर्नुपर्ने आवश्यक विषयहरू समावेश गरी नयाँ निर्देशनको मस्यौदा तयार पार्न नेपाल बैंकर्स संघ र नेपाल चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट्स संस्थासमेतको प्रतिनिधित्व हुने गरी एक कार्यदल गठन गरी कार्य अगाडि बढाइएको छ ।

७९. पूँजी पर्याप्तता संरचना २००७ लाई परिमार्जन गरी पूँजी पर्याप्तता संरचना २०१५ जारी गरिएको छ । उक्त संरचना वाणिज्य बैंकहरूले २०७२ पुस मसान्तदेखि समानान्तर रूपमा र २०७३ साउनदेखि पूर्णरूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।

८०. यस बैंकमा रहेको गुनासो व्यवस्थापन समितिमा २०७१ चैतदेखि २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा कुल ९१ गुनासा तथा उजुरी परेकोमा ३० वटा उपर गुनासो व्यवस्थापन समितिबाट सुनुवाइ भइसकेको छ भने २५ वटा उजुरीको सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग आवश्यक पत्राचार गरिएको छ । बाँकी ३६ वटा गुनासोबारे निवेदक तथा सम्बन्धित पक्षबीच समन्वय गराई सहमति गर्न पहल गरिएको छ ।

८१. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ अनुसार व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा समीक्षा अवधिमा तोकिए बमोजिमको योग्यता तथा रीत पुगेका थप १२ जना व्यक्तिहरू समावेश गरी जम्मा १६४ जना व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गरिएको छ ।

८२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले लिक्विडिटी एण्ड इन्टर-बैंक ट्रान्जेक्सन इन्फर्मेसन सिस्टम (LIBTIS) सफ्टवेयरबाट अन्तरबैंक कारोबार तथा तरलतासम्बन्धी दैनिक विवरणहरू र रिपोर्टिङ अनलाइन सफ्टवेयरबाट मासिक विवरण यस बैंकमा उपलब्ध गराउने गरेका छन् । चालू आर्थिक वर्षदेखि 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय

संस्थाहरूबाट पनि सोही अनलाइन सफ्टवेयरबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नको लागि आवश्यक प्रक्रिया शुरू गरिएको छ । त्यसैगरी ई-म्यापिडसम्बन्धी अध्ययन शुरू गरिएको छ ।

८३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एक आपसमा गाभ्न र गाभिन प्रोत्साहित गर्ने यस बैंकको नीतिगत व्यवस्थालाई समीक्षा अवधिमा पनि निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । “बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभ्ने वा गाभिनेसम्बन्धी विनियमावली, २०६८” कार्यान्वयनमा आएपछि ८९ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभिएर ३६ वटा संस्थाहरू बनेका छन् । समीक्षा अवधिमा ‘क’, ‘ख’ र ‘ग’ वर्गका १८ वटा संस्थाहरू एक आपसमा गाभिएर ७ वटा संस्था बनेका छन् । त्यसैगरी एउटा वाणिज्य बैंकले २ वटा वित्त कम्पनी तथा एउटा विकास बैंकले अर्को एउटा विकास बैंकलाई प्राप्त गरेको छ ।
८४. अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाद्वारा नेपाली मुद्रामा जारी भएको ऋणपत्रमा गरिएको लगानीलाई वैधानिक तरलता अनुपात (SLR) मा गणना गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
८५. प्राकृतिक प्रकोप लगायतका घटनाहरूले वित्तीय प्रणालीको व्यावसायिक निरन्तरतामा पार्न सक्ने प्रतिकूल असरलाई न्यूनीकरण गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कन्टिन्जेन्सी म्यानेजमेन्ट फ्रेमवर्क तयार पारी लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
८६. लघुवित्त संस्थाहरूले आफ्नो मुनाफाको निश्चित प्रतिशत रकम आफ्ना ऋणीहरूको सामूहिक हित तथा संस्थागत विकासमा उपयोग गर्ने गरी ग्राहक संरक्षण कोष खडा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस अन्तर्गत खुद मुनाफाको १ प्रतिशत रकम सो कोषमा छुट्याउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै वार्षिक २० प्रतिशतभन्दा बढी लाभांश वितरण प्रस्ताव गरेमा उक्त थप प्रस्तावित लाभांशको २५ प्रतिशत रकमसमेत कोषमा छुट्याउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

बैंक सुपरिवेक्षण

८७. बैंकिङ्ग क्षेत्रप्रति सर्वसाधारणको विश्वास अभिवृद्धि गर्दै जाने उद्देश्यले सबै वाणिज्य बैंकहरूमा नियमित तथा आवश्यकताको आधारमा स्थलगत निरीक्षण तथा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
८८. प्रत्येक वर्ष कम्तीमा एक पटक सबै वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गर्ने नीति अनुरूप समीक्षा अवधिमा कुल ११ वटा वाणिज्य बैंकको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न भएको छ ।
८९. सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन वाणिज्य बैंकहरूमा अन्तरनिहित जोखिमका क्षेत्रहरू पहिचान गरी सोही अनुरूप सुपरिवेक्षकीय साधन स्रोतहरू बढी जोखिम भएको क्षेत्रमा केन्द्रित गरी सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी बनाउँदै जाने उद्देश्यले जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण प्रणाली लागू गरिएको छ । यस्तो सुपरिवेक्षण सम्पूर्ण बैंकहरूमा सम्पन्न भए पश्चात् बैंकहरूको जोखिम व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ बनाउन जोखिम व्यवस्थापनसम्बन्धी थप निर्देशन जारी गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक कार्य शुरू गरिएको छ ।
९०. नेपाल सरकारको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत विश्व बैंक र डिपार्टमेन्ट फर इन्टरनेशनल डेभलपमेन्ट (DFID) को प्राविधिक सहयोगमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विशेष निरीक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत पहिलो चरणमा ११ वटा वाणिज्य बैंकको स्थलगत निरीक्षण तथा दोस्रो चरणमा अन्य ११ वटा वाणिज्य बैंकहरूको विशेष निरीक्षण सम्पन्न भएको छ ।
९१. समीक्षा अवधिमा एउटा बैंकको लक्षित निरीक्षण र ग्राहकका गुनासा तथा अन्य विभिन्न निकायबाट अनुरोध भई आएका विषयका आधारमा ४० पटक विशेष स्थलगत निरीक्षण गरी तयार पारिएको प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि पठाइएको छ ।

९२. यस बैंकको नियन्त्रणमा रहेको नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन कायमै राखिएको छ ।

९३. समीक्षा अवधिमा विपन्न वर्ग कर्जातर्फ निर्धारित कर्जा लगानी नगरेको कारण वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. १ करोड १५ लाख २७ हजार नगद जरिवाना लगाइएको छ । त्यसैगरी सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी कार्यमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी निर्देशनको पालना नभएकोले ४ वटा वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. ५५ लाख नगद जरिवाना गर्ने कारबाही अगाडि बढाइएको छ ।

९४. सुपरिवेक्षकीय व्यवस्थापन सूचना प्रणाली स्थापना गर्ने प्रारम्भिक कार्यका लागि एक कार्यदल गठन भएको छ । आरबीएस अफसाइट म्यानुअल तयार गर्ने र सुपरिवेक्षण सूचना प्रणालीका लागि सफ्टवेयरसम्बन्धी कार्य कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेको छ ।

९५. समग्र वित्तीय प्रणालीमा पार्नसक्ने प्रभावको आँकलनको आधारमा बैंकहरूलाई सिष्टमिकल्ली इम्पोर्टेण्ट बैंकस् (SIBs) को रूपमा परिभाषित गर्न मापदण्ड तयार गर्ने कार्य अगाडि बढेको छ ।

विकास बैंक सुपरिवेक्षण

९६. आधार ब्याजदरको अवधारणा 'क' वर्गका वित्तीय संस्थाबाट क्रमशः अन्य वित्तीय संस्थाहरूमासमेत लागू गर्दै लैजाने सन्दर्भमा 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूको आधार ब्याजदरको नियमित अनुगमन गरिएको छ ।

९७. 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा २०७३ असार मसान्तसम्ममा कुल कर्जाको १५ प्रतिशत रकम प्रवाह गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था सम्बन्धमा यस बैंकमा पेश गरेको कार्ययोजना कार्यान्वयन गराउन नियमित अनुगमन गरिएको छ ।

९८. यस बैंकबाट जारी गरिएको दबाव परीक्षणसम्बन्धी मार्गदर्शनका आधारमा राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकहरूले गर्ने गरेको दबाव परीक्षणको नियमित अनुगमन गरिएको छ ।

९९. लिक्विडिटी मनिटरिङ फ्रेमवर्क लागू गर्ने क्रममा

सोसम्बन्धी छुट्टै डेस्क खडा गरी 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूबाट दैनिक रूपमा तथ्याङ्क प्राप्त गरी अनुगमन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

१००. विश्व बैंक तथा डिपार्टमेण्ट फर इन्टरनेशनल डेभलपमेण्ट (DFID) को समन्वयमा डेभलपमेण्ट पोलिसि क्रेडिट कार्यक्रम अर्न्तगत यस बैंकसमेतको सहभागितामा KPMG ले दोस्रो चरणमा १० वटा 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूको विशेष निरीक्षण सम्पन्न गरी प्रतिवेदन पेश गरेको छ ।

१०१. प्रत्येक वर्ष कम्तीमा एक पटक सबै विकास बैंकहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गर्ने योजना अगाडि बढाइएको छ । चालू आर्थिक वर्षमा ३४ वटा संस्थाहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण र ५ वटा संस्थाहरूको विशेष निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । त्यसैगरी गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण नियमित रूपमा गर्ने गरिएकोमा सोसम्बन्धी प्रतिवेदनहरू सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

१०२. विकास बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यलाई सुदृढ गर्न त्यस्ता संस्थाहरूको नगद लाभांश र बोनस शेयरसम्बन्धी प्रस्तावलाई स्वीकृत गर्नुपूर्व विवेकपूर्ण संयन्त्र (Prudential Mechanism) को माध्यमबाट परीक्षण गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ ।

१०३. चालू आर्थिक वर्षमा दुईवटा विकास बैंकलाई अनिवार्य नगद मौज्दात तथा वैधानिक तरलता अनुपात कायम नगरेकोले जरिवाना गरिएको छ । त्यसैगरी गलत तथ्याङ्क पेश गरेका कारण एउटा विकास बैंकको कार्यकारी अधिकृतलाई जरिवाना गरिएको छ ।

१०४. वित्तीय विवरणको आधारमा गरिएको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण पश्चात् सुपरिवेक्षकीय समायोजन गर्दा २०७२ असोज मसान्तमा पूँजीकोष नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको ११ प्रतिशतभन्दा न्यून भएकाले 'ख' वर्गको ३ वटा वित्तीय संस्थालाई शीघ्र सुधारात्मक कारबाही गरिएको छ ।

वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण

१०५. २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा २७ वटा संस्थाको स्थलगत निरीक्षण, ६ वटा संस्थाहरूको विशेष स्थलगत निरीक्षण तथा DFID को सहयोगमा KPMG बाट ४ वटा संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ ।
१०६. समीक्षा अवधिमा विपन्न वर्ग कर्जा अन्तर्गत गर्नुपर्ने कर्जा प्रवाह गर्न नसकेकाले ९ वटा वित्त कम्पनीहरूलाई जरिवाना गरिएको छ । त्यसैगरी २ वटा वित्त कम्पनीलाई शीघ्र सुधारात्मक कारबाही गरिएकोमा यस बैंकको निर्देशन पूरा गरेकाले कारबाही फुकुवा गरिएको छ ।
१०७. तोकिएको न्यूनतम चुक्ता पूँजी पुऱ्याउन नसक्ने संस्थाहरूमध्ये ३ वटा संस्थाले पूँजी पुऱ्याएकोले कारबाही फुकुवा गरिएको छ । हालसम्म यस बैंकले 'ग' वर्गका १० वटा वित्तीय संस्थालाई समस्याग्रस्त घोषित गरेको छ । समीक्षा अवधिमा २ वटा संस्थाका तत्कालीन प्रमुख कार्यकारी अधिकृतलाई बैंकिङ्ग कसुरसम्बन्धी कारबाही अगाडि बढाइएको छ ।

भुक्तानी तथा फछ्छौट

१०८. सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास गर्नका लागि भुक्तानी तथा फछ्छौट विनियमावली, २०७२ तर्जुमा गरी लागू गरिएको छ । सोसम्बन्धी काम कारबाही सञ्चालन गर्न यस बैंकमा २०७२ असार महिनामा भुक्तानी तथा फछ्छौट विभागको स्थापना गरिएको छ । त्यसैगरी प्रस्तावित भुक्तानी तथा फछ्छौट ऐनको पहिलो मस्यौदा छलफलको क्रममा रहेको छ र भुक्तानी तथा फछ्छौट अनुमति नीति, २०७२ को मस्यौदा तयार भई कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ ।
१०९. भुक्तानी प्रणालीको आधुनिकीकरण र विकास गर्नका लागि रियल टाइम ग्रस सेटलमेण्ट सिष्टम (RTGS) जस्ता ठूलो मूल्य भुक्तानी प्रणालीसँग सम्बन्धित वित्तीय बजार पूर्वाधार निर्माण गर्ने विषयमा सहयोग उपलब्ध गराउने गरी UKaid Sakhyam सँग समझदारी पत्रमा हस्ताक्षर भएको छ ।

राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन

११०. २०७२ चैत मसान्तसम्म नेपाल सरकारको कुल बाँकी आन्तरिक ऋण दायित्व ट्रेजरी बिलमा रु. ११४ अर्ब ५ करोड ९१ लाख, विकास ऋणपत्रमा रु. ५१ अर्ब ८२ करोड, राष्ट्रिय बचतपत्रमा रु. ११ अर्ब ८ करोड ६५ लाख, नागरिक बचतपत्रमा रु. ७ अर्ब ८० करोड ६२ लाख र वैदेशिक रोजगार बचतपत्रमा रु. २९ करोड ७१ लाख गरी जम्मा रु. १८५ अर्ब ६ करोड ८९ लाख रहेको छ । २०७१ चैत मसान्तमा उक्त ऋण दायित्व रु. १८१ अर्ब १ करोड ७५ लाख रहेको थियो ।
१११. नेपाल सरकारको चालू आर्थिक वर्षको बजेटमा रु. ८८ अर्ब आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने उल्लेख भए बमोजिम समीक्षा अवधिसम्ममा ९१ दिने ट्रेजरी बिल मार्फत रु. ३ अर्ब, १८२ दिने ट्रेजरी बिल मार्फत रु. ५ अर्ब र ३६४ दिने ट्रेजरी बिल मार्फत रु. ४ अर्ब ५० करोड गरी जम्मा रु. १२ अर्ब ५० करोडको ट्रेजरी बिल नयाँ निष्कासन भएको छ ।
११२. नेपाल सरकारको तर्फबाट निष्कासन भएका ट्रेजरी बिलमध्ये आर्थिक वर्ष २०७१ चैतदेखि २०७२ असारसम्म रु. १५ अर्ब ११ करोड र २०७२ चैत मसान्तसम्म रु. १५ अर्ब २९ करोड ९० लाख गरी समीक्षा अवधिमा रु. ३० अर्ब ४० करोड ९० लाख ट्रेजरी बिलको साँवा रकम भुक्तानी भएको छ ।
११३. नेपाल सरकारद्वारा निष्कासित ऋणपत्रहरूमध्ये २०७१ चैतदेखि २०७२ असारसम्ममा वैदेशिक रोजगार बचतपत्र रु. ४० लाख, विकास ऋणपत्र रु. १८ अर्ब ४ करोड ९ लाख र चालू आर्थिक वर्षको चैत मसान्तसम्म राष्ट्रिय बचतपत्र रु. ५ अर्ब ५० करोड, नागरिक बचतपत्र रु. २५ करोड तथा विकास ऋणपत्र रु. ५ अर्ब २५ करोड गरी समीक्षा अवधिमा जम्मा रु. २९ अर्ब ४ करोड ४९ लाख ऋणपत्रको साँवा नेपाल सरकारले भुक्तानी गरेको छ ।
११४. राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक एवम् दोस्रो बजार तथा वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको दोस्रो बजार कारोबारको सुविधा

उपलब्ध गराउन तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको कारोबारलाई बढीभन्दा बढी क्रियाशील बनाई सरकारी ऋणपत्रको बजार विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्ष २०७२/७३ का लागि ४७ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका शर्तहरू पालना गर्ने गरी बजार निर्माताको इजाजत प्रदान गरिएको छ । यसमध्ये १० वटा बजार निर्माताहरू काठमाडौं उपत्यका बाहिर रहेका छन् । आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा ५१ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले बजार निर्माताको इजाजतपत्र लिएका थिए ।

११५. वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको प्राथमिक कारोबार गर्नको लागि आर्थिक वर्ष २०७२/७३ का लागि रेमिट्यान्ससम्बन्धी कार्य गर्ने ८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका शर्तहरू पालना गर्ने गरी बिक्री एजेण्टको इजाजत प्रदान गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा ८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले बिक्री एजेण्टको इजाजत लिएका थिए ।

११६. सरकारी ऋणपत्रमध्ये ट्रेजरी बिल, विकास ऋणपत्र र खुला बजार कारोबारका उपकरणहरू रिपो, रिभर्स रिपो, सोभै खरिद, सोभै बिक्री तथा निक्षेप सङ्कलनको बोलकबोल कार्यलाई आधुनिकीकरण गरी २०७२ असार १४ देखि विद्युतीय माध्यम (अनलाइन विडिड सिष्टम सफ्टवेयर) बाट बोलकबोल गराउने कार्य शुरू भएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

११७. भारतबाहेक तेस्रो मुलुकबाट ड्राफ्ट/टी.टी.को माध्यमबाट वस्तु आयात गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ३५,००० बराबरसम्मको भुक्तानी दिन पाइने व्यवस्था रहेकोमा सो सीमामा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ४०,००० कायम गरिएको छ ।

११८. व्यापारिक तथा कार्ड कारोबारको भुक्तानी दिनको निमित्त भारतीय रुपैयाँको मौज्जात कायम गर्ने प्रयोजनका लागि मासिक कारोबारको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूलाई औसतमा एक हप्ताको लागि आवश्यक हुने भारतीय रुपैयाँ सटही सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।

११९. भारतीय रुपैयाँ नगद वितरण कार्यलाई सहज बनाउन चालू आर्थिक वर्षमा भारतीय रिजर्भ बैंकबाट ३ पटकमा भारतीय रुपैयाँ ३ अर्ब ७५ करोड ल्याई आपूर्तिको व्यवस्थापन गरिएको छ, साथै प्राप्त कागजातहरूको आधारमा सर्वसाधारणलाई भारतीय रुपैयाँको आवश्यकता अनुरूपको सटही सुविधा प्रदान गर्ने गरिएको छ ।

१२०. यस बैंकले गर्ने अमेरिकी डलर खरिद-बिक्री तथा बजार हस्तक्षेप प्रक्रियालाई अटोमेशन गरिएको छ ।

१२१. भारतबाट नेपालमा तथा नेपालबाट भारत तथा तेस्रो मुलुकमा सामान ढुवानी गर्ने भारतीय ट्रान्सपोर्ट कम्पनीहरूलाई ढुवानी बापतको रकम भारतीय रुपैयाँमा नै भुक्तानी दिनुपर्ने अवस्थामा उपलब्ध गराइँदै आएको भारतीय रुपैयाँ ५०,०००/- सम्मको सटही सुविधाको सीमा वृद्धि गरी भारतीय रुपैयाँ ७५,०००/- कायम गरिएको छ ।

१२२. सुनचाँदीको आयात तथा वितरण व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउन र यस सम्बन्धमा अध्ययन गरी विद्यमान नीतिगत व्यवस्थामा आवश्यक परिमार्जन गर्न सुन आयात तथा बिक्री वितरण कार्यविधि, २०६८ संशोधनको क्रममा रहेको छ ।

१२३. विश्व वित्तीय बजारसँग एकीकृत हुँदै गएको राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा पूँजी खाता परिवर्त्यताका व्यवस्थाहरू समयानुकूल बनाउन विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने ऐन, २०१९ तथा विदेशमा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाउने ऐन, २०२१ खारेज गरी आवश्यकता अनुसार उपर्युक्त परिमाण र क्षेत्रबाट पूँजी खाता परिवर्त्य गर्दै लैजान नयाँ विदेशी विनिमय व्यवस्थापन गर्ने ऐनको मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिएको छ ।

१२४. नेपाली टुर अपरेटरमार्फत् मानसरोवर कैलाश जाने भारतीय पर्यटक समूहलाई नेपालका होटलमा राखी पर्यटकले पठाएको रकमको ५० प्रतिशत रकम होटलमा खर्च गरेको मूल्य अभिवृद्धि कर विजक तथा बैंकिङ प्रणालीमार्फत कम्तीमा भारतीय रुपैयाँ १ लाख भित्रिएको निस्सा संलग्न गरी टुर अपरेटरले तिब्बतमा दिनुपर्ने भुक्तानीको

- लागि सटही सुविधा माग गरेमा प्रतिपर्यटक अधिकतम अमेरिकी डलर ५०० सम्मको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ । नेपालमा स्थापित कुनै फर्म कम्पनी वा संस्थाले विदेशस्थित सेवा प्रदायक (फर्म, कम्पनी तथा संस्था) सँग सम्झौता गरी नेपालमा सेवा दिए बापतको रकम सटही सुविधा प्रदान गर्ने सम्बन्धमा पनि आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
१२५. नियामक निकायहरू नभएको वा नियामक निकायको सिफारिस प्राप्त हुन नसक्ने अवस्था भई नेपाली कम्पनीहरूले विदेशी कम्पनीहरूसँग वार्षिक अमेरिकी डलर ५० हजारभन्दा बढीको परामर्श सेवा लिनुपरेमा सटही सुविधाका लागि यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२६. नेपालमा शतप्रतिशत लगानीमा व्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहने विदेशी लगानीकर्ताले संस्था दर्ता गर्न कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा बुझाउनुपर्ने रजिष्ट्रेशन शुल्क तथा पूर्व सञ्चालन खर्चको लागि कम्पनीको चुक्ता पूँजीको १ प्रतिशतसम्म रकम लगानीकर्ता वा स्थानीय आधिकारिक प्रतिनिधि/एजेण्टको नाममा विदेशी लगानी स्वीकृत हुनु पूर्व नै बैंकिङ च्यानलमार्फत भित्र्याउन पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२७. विदेशी लगानीलाई व्यवस्थित गर्न यस बैंकको विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी शाखा स्थापना गरी वैदेशिक लगानी (ऋण तथा शेयर पूँजी), लाभांश तथा ब्याजको भुक्तानीको स्वीकृति तथा लेखाङ्कन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२८. नेपाली फर्म, कम्पनी, उद्योग वा अन्य संस्थाहरूले आफ्नै कम्पनीका विदेशी व्यक्तिगत लगानीकर्ताबाट विदेशी मुद्रामा ऋण लिनेसम्बन्धी व्यवस्था थप गरी विदेशी लगानीको रिप्याट्रिएसनमा अपनाउने नीतिगत र प्रक्रियागत व्यवस्थाहरू परिमार्जन गरिएको छ ।
१२९. नेपाली वा विदेशी नागरिकले नेपालबाट अन्य मुलुकमा जाँदा वा अन्य मुलुकबाट नेपालमा आउँदा साथमा बोक्न, ल्याउन, लैजान पाउने नेपाली रुपैयाँको सीमा रु. ५,०००/- र अमेरिकी डलर वा सो बराबरको अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्राको सीमा अमेरिकी डलर ५,००० तोकिएको र तोकिएको भन्दा बढी विदेशी मुद्रा ल्याउँदा भन्सार घोषणा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१३०. त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल परिसरमा रहेका इजाजतप्राप्त मनिचेञ्जरहरूले सबै दरका परिवर्त्य विदेशी मुद्राको नोट सटहीबापत औसत विनिमय दरमा बढीमा २ प्रतिशतसम्म कम खरिद दर कायम गरी सटही गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१३१. विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न चाहने होटल तथा ट्राभल-टुर्स अपरेटरहरूलाई विदेशी मुद्रा कारोबारको इजाजत प्रदान गर्ने विद्यमान प्रक्रिया थप सरलीकरण गर्न “नेपाल राष्ट्र बैंक इजाजत तथा निरीक्षण विनियमावली, २०६७” मा आवश्यक संशोधन गरिएको छ ।
१३२. ओजोन तहलाई नष्ट नगर्ने पदार्थहरू Non-ODS Refrigerant Gas को आयातका लागि वाणिज्य बैंकहरू मार्फत प्रतीतपत्र खोल्दा विज्ञान, प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालयको सिफारिस आवश्यक नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१३३. विभिन्न देशमा रहेको प्रचलनलाई समेत दृष्टिगत गरी विदेशी विनिमय लगानी निर्देशिका परिमार्जन गरिएको छ । वर्तमान विदेशी विनिमय सञ्चितबाट अधिकतम प्रतिफल प्राप्त गर्ने उद्देश्यले पोर्टफोलियोको विश्लेषण अर्द्धवार्षिक रूपमा गर्ने गरिएको छ ।
१३४. २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा विप्रेषणसम्बन्धी कार्य गर्ने फर्म तथा कम्पनीको सङ्ख्या ४६ पुगेको छ । इजाजतप्राप्त मनिचेञ्जरहरूको सङ्ख्या उपत्यकाभित्र १६४ र उपत्यकाबाहिर २४३ गरी जम्मा ४०७ रहेको छ । विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न स्वीकृति लिएका फर्म/कम्पनीहरूमा होटेल १२५, ट्रेकिङ ११३३, ट्राभल एजेन्सी ७९३, विदेशी एयरलाइन्सका जी.एस.ए./पी.एस.ए.तर्फ ३१ वटा पुगेका छन् । त्यसैगरी कार्गो कुरिएरतर्फ ५७ वटा र विभिन्न संघ/संस्था तर्फ ४१ वटा पुगेका छन् ।

१३५. विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतप्राप्त फर्म, कम्पनी वा संस्थाहरू (बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाहेक) मध्ये २०७१ चैतबाट २०७२ फागुन मसान्तसम्म २१९ वटा संस्थाहरूको नियमित निरीक्षणका साथै ४ वटा वाणिज्य बैंकहरूको ५ पटक विशेष निरीक्षण सम्पन्न भएको छ।

मुद्रा व्यवस्थापन

१३६. सहज रूपमा मुलुकभर नेपाली नोटको व्यवस्था गर्ने प्रयोजनको लागि कम्तीमा ३ वर्ष ३ महिनाका लागि धान्ने नोटको स्टक राख्ने व्यवस्था मिलाउने नीतिगत व्यवस्था अनुसार नोट छपाइको कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ। २०७१ चैतदेखि २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा रु. १००० दरको रु. १ खर्ब ३५ अर्ब बराबरको नयाँ नोट बैंकमा भित्रिएको छ भने रु. ९५ अर्ब ९० करोड बराबरको नयाँ नोट स्टकबाट निष्कासन भएको छ। २०७२ फागुन मसान्तमा रु. ७९ अर्ब ६६ करोड बराबरको विभिन्न दरका नयाँ नोट नेपाल राष्ट्र बैंकको स्टकमा रहेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. १ खर्ब ११ अर्ब ८ करोड बराबरको विभिन्न दरका नयाँ नोट स्टकमा रहेको थियो।

१३७. मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र बैंकका उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूबाट समेत गरी २०७१ चैतदेखि २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा रु. ४० अर्ब ३५ करोड बराबरको विभिन्न दरका नोटहरू जलान गरिएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. २९ अर्ब ४ करोड बराबरको विभिन्न दरका नोटहरू जलान गरिएको थियो। यसप्रकार हालसम्म विभिन्न दरका नोटहरूको कुल जलान रु. ३ खर्ब ३१ अर्ब ६१ करोड पुगेको छ।

१३८. २०७१ फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न दरका रु. २ खर्ब ९६ अर्ब ७६ करोड नोट चलनचल्तीमा रहेकोमा २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा थप रु. ६८ अर्ब ९ करोड बराबरको नोट निष्कासन भई चलनचल्तीमा रहेको नोट रकम कुल रु. ३ खर्ब ६४ अर्ब ८५ करोड पुगेको छ।

१३९. यस बैंकको टक्सार महाशाखाले २०७१ चैतदेखि २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न तौलका असर्फी तथा अन्यसमेत गरी रु. १८ करोड ९ लाख बराबरको ७९७१ थान सर्वसाधारणलाई

बिक्री वितरण गरेको छ। सोही अवधिमा विभिन्न तौलका १०३६४ थान असर्फी टकमरी भएका छन्।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१४०. यस बैंकमा विद्यमान मानवीय संसाधनको समुचित उपयोग गर्न जनशक्ति योजना तयार गरी तदनुरूप कर्मचारी भर्ना तथा तालिम, विकास, सरुवा, बढुवा लगायतका कार्यहरू नियमित रूपमा सम्पन्न गरिएका छन्।

१४१. बैंकमा २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा अधिकृत स्तरमा ७४२, सहायक स्तरमा ३६९ र श्रेणीविहीन कार्यालय सहयोगी स्तरमा १५५ गरी जम्मा १२६६ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन्। त्यसैगरी ९३ जना सुरक्षाकर्मी, ११ जना चिकित्सक, २ जना इन्जिनियर, २ जना सब-इन्जिनियर तथा प्राविधिकतर्फ कार्यरत पूर्व कर्मचारीहरू १७ जना गरी जम्मा १२५ जना करारमा कार्यरत रहेका छन्। कार्यरत कर्मचारीहरूमध्ये अधिकृत स्तरका कर्मचारी र सहायक स्तरका कर्मचारी बीचको अनुपात १:०.५० तथा सहायक र कार्यालय सहयोगी स्तरका कर्मचारी बीचको अनुपात १:०.७१ रहेको छ।

१४२. स्वीकृत दरबन्दीको आधारमा पदपूर्ति गरिने प्रशासन सेवातर्फ रिक्त ७३ पदहरूमध्ये अधिकृत विशिष्ट ६ र अधिकृत प्रथम ६ गरी जम्मा १२ पद मूल्याङ्कन बढुवा प्रक्रियाबाट पूर्ति गरिएको छ। बाँकी पदहरूमा समेत मूल्याङ्कन बढुवा, आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षा तथा खुला प्रतियोगिताबाट नियमित प्रक्रिया मार्फत पूर्ति गर्ने कार्य अगाडि बढेको छ।

१४३. २०७२ वैशाखदेखि फागुन मसान्तसम्ममा कर्मचारी सेवा विनियमावलीको प्रावधान अनुसार कुल ११९ जना कर्मचारीहरू बैंक सेवाबाट अलग भएका छन्। यसरी सेवाबाट अलग हुनेहरूमध्ये ८४ जना सेवा अवधिको आधारमा र १७ जना उमेरको आधारमा अवकाश भएका छन् भने ३ जनाको मृत्यु भएको, ११ जनाको राजिनामा स्वीकृत भएको तथा २ जना बैंक सेवाबाट अलग भई डेप्युटी गभर्नर पदमा नियुक्त हुनुभएको छ।

१४४. कर्मचारीको हित अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले कर्मचारीका परिवारलाई कडा रोग लागेमा स्वास्थ्य उपचार सहायता प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै भूकम्प पीडित कर्मचारीहरूलाई पनि बैंकले यथोचित राहत प्रदान गरेको छ ।

१४५. जनशक्ति व्यवस्थापन विभागको कार्य र प्रक्रियाहरूलाई प्रभावकारी बनाउन HRMISS Project को कार्यान्वयन अन्तिम चरणमा पुगेको छ । HRMISS सफ्टवेयरका विभिन्न Modulesहरू मार्फत कार्य भई HRMISS बाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई नेपाल राष्ट्र बैंकका वास्तविक तथ्याङ्कसँग तुलना गर्दै सुधार गर्ने कार्य समानान्तर रूपमा अगाडि बढिरहेको छ ।

सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा वित्तीय जानकारी

१४६. नेपालले Egmont Group of Financial Intelligence Units को सदस्यता प्राप्त गरेको छ । यसबाट नेपालले अन्य १५० देशका वित्तीय जानकारी एकाइसँग Egmont Secured Web मार्फत सहज तरिकाले सूचना आदान प्रदान गर्न सक्ने भएकाले सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणको अभियानमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

१४७. एशिया प्यासिफिक ग्रुप अन् मनि लण्डरिड (APG) टाइपोलोजि वर्कशप र एपीजी-एगमण्ट सेमिनार नेपालमा प्रथम पटक सम्पन्न भएको छ । यस कार्यले नेपालको सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण प्रणालीप्रतिको अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धतामा थप बल पुग्नको साथै विभिन्न निकायको क्षमता अभिवृद्धिमा समेत सहयोग पुगेको छ ।

१४८. वित्तीय जानकारी इकाइ र बैंक सुपरिवेक्षण विभागको सहभागितामा ३० वटा वाणिज्य बैंकको सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणसम्बन्धी विशेष निरीक्षण सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थामा समेत यस्तो निरीक्षण शुरू गरिएको छ ।

बैंकिङ्ग कारोबार आधुनिकीकरण तथा सूचना प्रविधि

१४९. नेपालको वित्तीय प्रणालीमा प्रयोग हुने चेकलाई थप

सुरक्षित बनाउने प्रयोजनका लागि चेक स्ट्याण्डर्ड एण्ड स्पेसिफिकेशन बमोजिम क्लियरिङको लागि २०७२ मङ्सिरदेखि MICR चेक प्रयोग गर्ने व्यवस्था पूर्ण रूपमा लागू गरिएको छ ।

१५०. यस बैंकमा प्राप्त हुने इनवार्ड चेकहरूको हरेक इमेजलाई प्रिन्ट गर्नुपर्ने बाध्यताको अन्त्य गरी २०७२ असोजदेखि पूर्ण रूपमा प्रिन्टविहीन तरिकाबाट क्लियरिङ हुने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

१५१. सूचना प्रविधि प्रणालीको सहयोग कार्यलाई छरितो, व्यवस्थित एवम् प्रभावकारी बनाउन वेब-बेस्ड आइटी हेल्प डेस्क सिष्टम तयार गरी परीक्षण सञ्चालनको क्रममा रहेको छ ।

१५२. इन्टरनेट सेवालार्ई केन्द्रीकृत रूपमा सञ्चालन एवम् व्यवस्थापन गर्ने योजना अनुरूप Bandwidth को क्षमता 5 mbps बाट बढाई 15 mbps पुऱ्याइएको र सोही योजना अन्तर्गत पहिलो चरणमा नेपाल राष्ट्र बैंक, नेपालगञ्ज कार्यालयको लागि केन्द्रीय कार्यालय मार्फत नै इन्टरनेट सेवा उपलब्ध गराइएको छ, साथै बैंकका कार्यालयहरूबीच सुरक्षित, भरपर्दो सूचना प्रणाली स्थापना गर्न NRB WAN को ब्याकअप लिङ्कको विकास गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

१५३. सामान्य सेवा विभागको सञ्चय तथा वितरण फाँटको कार्यलाई कम्प्युटराइज गर्नको लागि इन्भेण्टरी म्यानेज्मेण्ट सिष्टम सफ्टवेयर खरिद गरी सञ्चालनमा ल्याइएको छ । त्यस्तै, बोलकबोल कार्यलाई सरल तथा आधुनिकीकरण गर्न अनलाइन विडिड सिष्टम सफ्टवेयर (OBSS) खरिद गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

१५४. कागजरहित वातावरणका लागि नीति निर्माण गर्न प्राविधिक पक्षको अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा रहेको छ । त्यसैगरी यस बैंकको वेबसाइट तथा इन्टरनेटको आधुनिकीकरण गरी सञ्चालनमा ल्याउनको लागि NRB वेबसाइट इम्प्लीमेण्टेशन प्रोजेक्ट कार्यदल गठन गरी उक्त कार्यदलले आवश्यक नमूना तयार पार्ने कार्य सम्पन्न गरेको छ ।

१५५. निकट भविष्यमा बैंकको डाटा सेन्टर (DC) र डिजास्टर रिक्भरी साइट (DRS) तथा वित्तीय जानकारी एकाइको डाटा सेन्टरलाई नेपाल सरकारको राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्रबाट सञ्चालित गभर्मेण्ट इण्टिग्रेटेड डाटा सेन्टर (GIDC) मा स्थानान्तरण गरी सञ्चालनमा ल्याउने उद्देश्य अनुरूप हाललाई बैंकको डिजास्टर रिक्भरी साइट तथा वित्तीय जानकारी एकाइको डाटा सेन्टरलाई उक्त केन्द्रमा स्थापना गर्न आवश्यक सम्झौता गरिएको छ ।

अध्ययन/अनुसन्धान/तालिम/विश्लेषण

१५६. पाँचौँ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणसम्बन्धी कार्य २०७० फागुनदेखि शुरू भई २०७१ माघ मसान्तमा सम्पन्न भएकोमा सर्वेक्षणको अन्तिम नतिजा सर्वसाधारणको जानकारीका लागि एक अन्तरक्रिया गरी २०७२ भदौ ३१ गते सार्वजनिक गरिएको थियो ।

१५७. नेपालको मौद्रिक नीतिको संरचनासम्बन्धी अध्ययन सम्पन्न गरी सोको प्रारम्भिक मस्यौदा उपर विभिन्न क्षेत्रका सरोकारवालाहरूको उपस्थितिमा अन्तरक्रियासमेत सम्पन्न गरिएको छ ।

१५८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजी वृद्धिसम्बन्धी अवधारणापत्र, नेपाल राष्ट्र बैंकको सुपरिवेक्षकीय दायरामा नरहेका वित्तीय कारोबार गर्ने संस्थाहरूको कानुनी एवम् सुपरिवेक्षकीय संरचनासम्बन्धी अवधारणा-पत्र, यासांगुम्बाले नेपाली अर्थतन्त्रमा पारेको प्रभावसम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन र मर्जर पश्चात् बनेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अवस्था र मर्जरको प्रभावकारितासम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन सर्वसाधारणको जानकारीका लागि सार्वजनिक गरिएका छन् । यसका अतिरिक्त संविधान जारी भएपश्चात् दक्षिणी सीमा नाका अवरोधका कारण नेपालको अर्थतन्त्रमा परेको प्रभावसम्बन्धी अध्ययन पनि गरिएको थियो ।

१५९. पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यले मुद्रास्फीतिमा पार्ने प्रभावसम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन, विशेषण प्राप्त गर्ने घरपरिवारको बचत तथा लगानी प्रवृत्तिसम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तथा नेपाल र चीन बीचको व्यापारसम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन

सम्पादनको क्रममा रहेका छन् ।

१६०. २०७२ फागुन ९ देखि २१ सम्म सियासनको आयोजनामा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको “Foundation Course for Bank Examiners” सम्बन्धी कार्यक्रम काठमाडौँमा सम्पन्न गरिएको छ ।

१६१. २०७२ भदौ २७ मा ‘ख’ वर्गका वित्तीय संस्थाका सम्बन्धित अधिकृतहरूसँग सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी कार्यमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी विषयमा काठमाडौँमा र मिति २०७२ पुष २७ मा विकास बैंकका प्रमुख कार्यकारी अधिकृतहरूसँग संस्थागत सुशासन तथा आन्तरिक नियन्त्रणसम्बन्धी विषयमा पोखरामा अन्तरक्रिया सम्पन्न गरिएको छ ।

१६२. बैंकिङ कसूरसँग सम्बन्धित मुद्दाहरूको अनुसन्धान र अभियोजन कार्यमा संलग्न प्रहरी तथा सरकारी वकिलहरू र न्याय निरूपण कार्यमा संलग्न न्यायालयका कर्मचारीहरूसमेतको सहभागितामा चालू आर्थिक वर्षमा यस बैंकको वित्तीय सहयोगमा नेशनल बैंकिङ इन्स्टिच्युट, नक्साल मार्फत “बैंकिङ प्रक्रिया तथा बैंकिङ कानून”सम्बन्धी विशेष तालिम कार्यक्रम २०७२ फागुन ९ देखि १४ सम्म बुटवलमा र चैत २१ देखि २६ सम्म विराटनगरमा सञ्चालन भयो ।

१६३. २०७१ चैत १ देखि २०७२ फागुन मसान्तसम्म बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले अधिकृत स्तरीय ९, अधिकृत तथा सहायक स्तरीय ७ र सहायक स्तरीय २ गरी जम्मा १८ वटा तालिम सञ्चालन गरेको छ । उक्त तालिम कार्यक्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट २७५ जना र अन्य संस्थाहरूबाट ८७ जना गरी कुल ३६२ जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

१६४. जनशक्ति विकासका लागि तालिम र अध्ययनलाई यस बैंकले प्राथमिकतामा राखेको छ । समीक्षा अवधिमा कुल ३१८ जना कर्मचारीलाई वैदेशिक तालिममा पठाइएको छ ।

१६५. तरलता व्यवस्थापनलाई थप यथार्थपरक एवम् प्रभावकारी तुल्याउन तरलताको प्रवृत्ति, चक्रीय प्रभाव एवम् कारोबारको लागि आवश्यक

परिमाणसमेत विश्लेषण गरी तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना (LMFF) लाई थप परिमार्जन गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ ।

१६६. अर्थतन्त्रका विभिन्न समष्टिगत सूचकहरूको प्रक्षेपण गरी नीति निर्माणलाई सुदृढ बनाउने उद्देश्यले निर्माण गरिएको नेपाल म्याक्रोइकोनोमिक मोडेल (NMEM) को अद्यावधिक तथा परिमार्जन गर्ने कार्य हुँदै आएको छ । यसै सिलसिलामा चालू आर्थिक वर्षमा अर्थतन्त्रका वास्तविक, मौद्रिक, सरकारी वित्त एवम् बाह्य क्षेत्रहरू समेटिएका क्षेत्रगत नमूनाहरू निर्माण गरी नतिजासहितको प्रारम्भिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएको छ ।

१६७. सरकारी खर्च तथा आमदानीको प्रक्षेपणलाई थप परिमार्जन गर्ने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको सहयोगमा म्याक्रो फिस्कल फोरकास्टिङ फ्रेमवर्क कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

१६८. विश्वका अन्य केन्द्रीय बैंकहरूले अवलम्बन गर्दै आएका आधुनिक Modeling का अभ्यासहरूलाई अवलम्बन गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले पनि Dynamic Stochastic General Equilibrium (DSGE) Model तयार गर्नका लागि आवश्यक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने कार्य गर्दै आएको छ । सोही अनुरूप समीक्षा अवधिमा विभागीय स्तरमा एक अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध

१६९. विगत १ वर्षयता यस बैंकको तर्फबाट अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विस्तार गर्ने दिशामा समेत महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल भएको छ । यस बैंकबाट भएको उच्चस्तरीय भ्रमणहरू तथा अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकायका प्रतिनिधिहरूले गरेको नेपाल भ्रमणका समयमा समेत द्विपक्षीय आर्थिक एवम् वित्तीय विकासका विषयमा छलफल भएका छन् ।

१७०. यस बैंकबाट सहभागिता जनाइएका अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष एवम् विश्व बैंकका वार्षिक तथा स्पिड बैठकहरू, साउथ इष्ट एशियन रिसर्च एण्ड ट्रेनिङ सेन्टर (SEACEN) को गभर्नर्स कन्फरेन्स, एशियन क्लियरिङ युनियन तथा सार्कफाइनान्स

गभर्नर्स सिम्पोजिएम लगायतका उच्चस्तरीय अन्तर्राष्ट्रिय भ्रमणले विचार आदान-प्रदान मार्फत् अन्तर्राष्ट्रिय परिस्थिति अनुरूप नीति निर्माणका क्षेत्रमा समेत सहयोग पुग्न गएको छ ।

१७१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुसार बैंकले सम्बन्धित विदेशी सुपरिवेक्षण अधिकारीसँग पारस्परिकताको आधारमा सहयोग आदानप्रदान गर्न तथा सुपरिवेक्षकीय सूचनाहरू आदानप्रदान गर्नसक्ने व्यवस्था रहे बमोजिम भारतीय रिजर्व बैंक र चीनको बैंकिङ नियमनकारी निकाय चाइना बैंकिङ रेगुलेटरी कमिशन (CBRC) सँग सहमतिपत्रमा हस्ताक्षर भएको छ । त्यसैगरी पाकिस्तानको केन्द्रीय बैंकसँग सहमति गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ ।

१७२. भारतबाट भित्रिने विप्रेषण कारोबारमा रहेका विद्यमान कठिनाइहरू समाधान गर्दै विप्रेषण भित्र्याउने कार्यलाई सरल र सहज बनाउने लगायत द्विपक्षीय सरोकारका विषयमा समन्वय र सहयोग पुऱ्याउन भारतीय रिजर्व बैंक र यस बैंक बीच जोइन्ट टेक्निकल कोअर्डिनेसन कमिटी (JTCC) गठनको कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।

१७३. २०७२ फागुन १२ मा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले नेपालको कोटालाई १२०.०६ प्रतिशतले वृद्धि गरी एसडीआर १५ करोड ६९ लाख पुऱ्याएको छ । कोषबाट भूकम्प पश्चात्को पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणलाई सघाउन २०७२ साउन १५ गते एसडीआर ३ करोड ५६ लाख अर्थात् अमेरिकी डलर ४ करोड ९७ लाख बराबरको ऱ्यापिड क्रेडिट फ्यासिलिटी (RCF) प्राप्त भएको छ । शून्य ब्याजदरको यो ऱ्ण सहूलियत विशेष गरी भुक्तानी सन्तुलनमा सड्कट आउँदा प्रदान गरिने भए तापनि अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले भूकम्प पश्चात्को विशेष परिस्थितिमा नेपाललाई बजेटरी सहयोगको रूपमा प्रदान गरेको हो ।

१७४. चालू आर्थिक वर्षमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले एक्सटर्नल सेक्टर स्ट्याटिस्टिक्स, लिक्विडिटी म्यानेज्मेन्ट, नेशनल समरी डाटा पेज तथा क्यास म्यानेज्मेन्ट एण्ड कमिट्मेन्ट कन्ट्रोल विषयमा

प्राविधिक सहयोग प्रदान गरेको छ । उल्लिखित सहयोग एवम् सन् २०१४ मा कोषद्वारा गरिएको वित्तीय क्षेत्र मूल्याङ्कन कार्यक्रम (FSAP) का सुझावहरू कार्यान्वयनको चरणमा रहेका छन् ।

विविध

१७५. बैंकका काम कार्यवाहीलाई योजनाबद्ध, व्यवस्थित तथा थप प्रभावकारी बनाउनको लागि संस्थागत योजना विभागले तयार पारेको दोस्रो रणनीतिक योजना २०१२-२०१६ कार्यान्वयनको अन्तिम वर्ष रहेकोले सोको समीक्षा प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा रहेको छ, साथै तेस्रो रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्ने कार्य अगाडि बढेको छ ।
१७६. साविकको बजेट निर्देशिका, २०६२ र कार्य योजना तर्जुमा तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०६७ खारेज गरी नेपाल राष्ट्र बैंक बजेट तर्जुमा, कार्यान्वयन एवम् अनुगमन निर्देशिका, २०७२ र योजना तर्जुमा एवम् मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०७२ लागू गरिएको छ ।
१७७. इन्टिग्रेटेड रिस्क म्यानेज्मेन्ट फ्रेमवर्क सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । जोखिम निर्देशिका २०६६ लाई इन्टिग्रेटेड रिस्क म्यानेज्मेन्ट फ्रेमवर्कमा भएका व्यवस्थासँग सामाञ्जस्य हुने गरी परिमार्जन गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ ।
१७८. बिजनेस कन्टिन्युटी प्लान तयार गर्न प्रारम्भिक कार्य अगाडि बढाइएको छ । २०७२ वैशाख १२ मा गएको भूकम्प पश्चात् उत्पन्न असरसमेतलाई दृष्टिगत गरी बेलायतको डिपार्टमेन्ट फर इन्टरनेशनल डेभलपमेन्ट (DFID) को प्राविधिक सहयोगमा विराटनगरमा डिजास्टर रिस्कभरी साइट स्थापना गर्ने गरी प्रारम्भिक कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
१७९. यस बैंकको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन, संस्थाभित्र सुशासन कायम गर्न तथा विद्यमान जोखिम न्यूनीकरण गर्नको लागि नियमित, कार्यसम्पादनमूलक, विशेष र जोखिममा आधारित भई उपत्यकास्थित विभाग/कार्यालयहरू तथा उपत्यका बाहिरका

कार्यालयहरूको लेखापरीक्षण हुँदै आएको छ । २०७१ चैतदेखि २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा ५ वटा विभाग, उपत्यका बाहिरका ७ वटा कार्यालयहरूको नियमित लेखापरीक्षण र बैंक सुपरिवेक्षण विभाग तथा विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभागको विशेष लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ । गैर-स्थलगत लेखापरीक्षणको कार्यलाई अर्द्धवार्षिक रूपमा सम्पन्न गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

१८०. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा विदेशी विनिमय पुनर्मूल्याङ्कन अगाडि बैंकको खुद मुनाफा रु. १० अर्ब ७६ करोड ३८ लाख र पुनर्मूल्याङ्कनसमेतको खुद मुनाफा रु. १२ अर्ब ६ करोड ७३ लाख रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०७१/०७२ को मुनाफाबाट बैंकले रु. ७ अर्ब बचत रकम नेपाल सरकारलाई भुक्तानी गर्न छुट्याएको छ ।
१८१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ बमोजिम कायम गर्नुपर्ने विभिन्न कोषहरूमा हालसम्म रु. १ खर्ब ८ अर्ब ८ करोड २५ लाख तथा कर्मचारीको अवकाशपश्चात् भुक्तानी गर्नुपर्ने दायित्वका लागि रु. १५ अर्ब ९३ करोड ४१ लाख व्यवस्था गरिएको छ ।
१८२. २०७२ वैशाखमा आएको शक्तिशाली भूकम्प र त्यसपछिका परकम्पका कारण यस बैंकका बालुवाटार र थापाथलीस्थित भवनहरू क्षतिग्रस्त हुन पुगेकोमा सो क्षतिको विवरण लिने, क्षति व्यवस्थापन गर्ने तथा आवश्यकता अनुसार तत्काल पुनर्निर्माणका कार्यहरूसमेत गर्नसक्ने गरी वरिष्ठ डेप्युटी गभर्नरको संयोजकत्वमा गठित आकस्मिक व्यवस्थापन समितिले तदारुकताका साथ कार्य सम्पन्न गरेको थियो ।
१८३. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को बजेट तर्जुमा गर्दा भूकम्पका कारण आकस्मिक रूपमा सम्पादन गर्नुपर्ने कार्य, भूकम्पका कारण नियमित रूपमा सम्पादन गर्नुपर्ने कार्य र अन्य नियमित कार्यहरू गरी बजेटको वर्गीकरण गरी बालुवाटार तथा थापाथली परिसरका सम्पूर्ण निर्माण कार्यहरू सम्पादन भइरहेका छन् । यस अन्तर्गत बालुवाटार परिसरमा करिब १४ हजार वर्गफिट क्षेत्रफल

सहितको दुईतले भवन निर्माण, ट्रेनिङ सेन्टर भवनको मर्मत सम्भार तथा थापाथली परिसरमा टूस निर्माण एवम् मुद्रा व्यवस्थापन विभागको छतमा प्रिफेब्रिकेटेड कार्यस्थल निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी बालुवाटार तथा थापाथलीका क्षतिग्रस्त भवनहरू भत्काउन र उक्त स्थानहरूमा बैंकका लागि उपर्युक्त भवनहरू निर्माणका लागि आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ ।

अन्त्यमा,

१८४. २०७२ वैशाखको विनाशकारी भूकम्प, चालू आर्थिक वर्षको प्रारम्भदेखि नै देशका विभिन्न स्थानहरूमा भएको आन्दोलन तथा नयाँ संविधान जारी भए लगत्तै शुरू भएको दक्षिणी सीमा नाका अवरोध तथा आपूर्ति असहजताका कारण खुम्चन पुगेको अर्थतन्त्र आपूर्ति सहज बन्दै गएपश्चात् चलायमान देखिएकोले चालू आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा मुलुकको समष्टिगत आर्थिक स्थितिमा केही सुधार आउने अनुमान छ । आगामी दिनमा निजी तथा सार्वजनिक एवम् वैदेशिक लगानीलाई प्रोत्साहित गर्दै वित्तीय क्षेत्रको विकास र स्थायित्व मार्फत मुलुकको आर्थिक विकासमा योगदान दिन नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध छ । वार्षिक उत्सवको यस अवसरमा बैंकका सम्पूर्ण कर्मचारी र सम्बद्ध सरोकारवाला सबैलाई हार्दिक शुभकामना व्यक्त

गर्दै आगामी दिनमा थप जिम्मेवारी बोधका साथ बैंकको उद्देश्यप्राप्तिमा आ-आफ्नो स्थानबाट योगदान गर्न आह्वान गर्दछु ।

१८५. मुलुक लामो राजनीतिक सङ्क्रमण, विनाशकारी भूकम्प, तराई मधेश आन्दोलन र सीमानाका अवरोधको शृङ्खलाबद्ध घटनाक्रमबाट पार पाई क्रमशः सहज वातावरणमा प्रवेश गरेको यस अवस्थामा पुनर्निर्माण र नवनिर्माणको अभियानलाई गति दिई आर्थिक विकास र आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न नियामक निकायहरूको एकल प्रयासबाट मात्र पर्याप्त नहुने तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दै नेपाल राष्ट्र बैंक सरोकारवाला सबै निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, सञ्चार जगत् र सर्वसाधारणलाई पनि सकारात्मक र सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्न अनुरोध गर्दछु ।

१८६. यस बैंकको कामकारवाहीमा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, निजी क्षेत्रका संघ संस्थाहरू, सञ्चार क्षेत्र, प्रबुद्ध वर्ग, दातृ निकायलगायत अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू र जनसाधारणलाई यस अवसरमा म धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु र आगामी दिनमा पनि सम्बद्ध सबैबाट बैंकलाई निरन्तर सहयोग प्राप्त भइरहने विश्वास व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद !

१४ वैशाख २०७३

वित्तीय स्थायित्व कायम गर्दै वित्तीय पहुँच र उत्पादनशील कर्जा विस्तारमार्फत आर्थिक वृद्धिमा टेवा पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक कटिबद्ध*

१. नेपाल राष्ट्र बैंक आफ्नो स्थापनाको ६१ औं वर्ष पूरा गरी ६२ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ । यस अवसरमा बैंकका उद्देश्यहरू प्राप्तिका लागि आ-आफ्नो तर्फबाट भूमिका निर्वाह गर्ने यस बैंकको सञ्चालक समिति र बैंकका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई म हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यस बैंकको कार्य सम्पादनमा महत्त्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय लगायत अन्य निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरू, सञ्चार माध्यम तथा शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

आर्थिक पुनरुत्थानको वर्ष

२. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ नेपाली अर्थतन्त्रका लागि अवसरहरूको वर्षको रूपमा रहेको छ । अधिल्ला दुई आर्थिक वर्षहरूमा प्राकृतिक, राजनीतिक र आपूर्तिजन्य व्यवधानबाट सिर्जित चुनौतीलाई व्यवस्थापन गर्दै यस वर्ष अर्थतन्त्रका सबै क्षेत्र सुधारोन्मुख रहेको अवस्था छ । यसै सिलसिलामा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व हासिल गर्ने कार्यले गति लिएको र देशमा आन्तरिक एवम् बाह्य लगानीको वातावरणमा सुधार आएको छ । अर्थतन्त्रका समष्टिगत परिसूचकहरू सकारात्मक रहेका छन् । मुद्रास्फीति न्यून रहेको, विदेशी विनिमय सञ्चित पर्याप्त रहेको, ऊर्जा आपूर्तिमा भएको उल्लेख्य सुधार, पुनर्निर्माणका कार्यले लिएको गति र बन्द हडतालमा कमी आई देश राजनैतिक स्थिरतातर्फ उन्मुख भएको पृष्ठभूमिमा आर्थिक विकासको

गतिलाई द्रुततर ढङ्गले अगाडि बढाउने अवसर प्राप्त भएको छ । यिनै सकारात्मक वातावरणका कारण आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा आर्थिक वृद्धिदर विगत दुई दशककै उच्च र मुद्रास्फीति एक दशककै न्यून दरमा रहने देखिएको छ ।

कानूनी तथा नियामकीय सुधार

३. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कानूनहरूमा समयानुकूल परिमार्जन र तर्जुमा भएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दोस्रो संशोधन भई कार्यान्वयनमा आएको छ । यसैगरी बैकिङ्ग कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४ को प्रथम संशोधन भएको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०७३ संसदबाट पारित भई हालै प्रमाणीकरण भएको छ । विनिमय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ समसामयिक सुधार गर्ने प्रयोजनका लागि सरोकारवाला पक्षहरूसँग छलफलको प्रक्रियामा रहेको छ भने भुक्तानी तथा फछ्यौटसम्बन्धी ऐनको मस्यौदा तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

४. नेपाल सरकार, मन्त्रपरिषदबाट मिति २०७३/९/२२ मा स्वीकृत भई आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि २०७७/७८ सम्म पाँच वर्षको लागि वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति कार्यान्वयनमा आएको छ । उक्त रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि बैकिङ्ग, बीमा, पूँजी बजार लगायत अन्य गैर बैकिङ्ग क्षेत्रसमेतलाई सहभागी गराई सम्बन्धित कार्यहरू सम्पादन गराउने र सो रणनीतिको कार्य प्रगतिको अनुगमन

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ६२ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर डा. चिरञ्जीवी नेपालले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण ।

एवम् मूल्याङ्कन गर्ने जिम्मेवारी नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालय लगायत सम्बद्ध अन्य पक्षको सहभागितामा यस बैंकका गभर्नरको संयोजकत्वमा गठन भएको कार्यान्वयन समिति मार्फत हुने व्यवस्था गरिएको छ । वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीतिको कार्यान्वयनबाट देशको वित्तीय साधनको प्रभावकारी परिचालनमा सहयोग पुग्नुका साथै वित्तीय पहुँचमा अभिवृद्धि भई समग्र आर्थिक वृद्धि तथा वित्तीय स्थायित्व हासिल हुन मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

५. बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभ्ने वा गाभ्नेसम्बन्धी विनियमावली, २०६८ तथा बैंक तथा वित्तीय संस्था प्राप्ति (एक्विजिशन)सम्बन्धी विनियमावली, २०७० खारेज गरी उक्त विनियमावलीमा रहेको समान प्रकृतिका प्रावधानहरूमा एकरूपता एवम् अन्तर्राष्ट्रिय विवेकशील मान्यता तथा अभ्यासहरू, नेपाल लेखामान प्रतिवेदन मापदण्ड (NFRS) अनुसारको लेखाङ्कन पद्धतिसँग सामञ्जस्यता हुने गरी बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभ्ने गाभ्ने (मर्जर) तथा प्राप्ति (एक्विजिशन)सम्बन्धी विनियमावली, २०७३ जारी गरिएको छ ।

६. ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई एउटा छुट्टै राष्ट्रिय लघुवित्त विकास कोषको रूपमा स्थापना गर्ने सम्बन्धमा राष्ट्रिय लघुवित्त विकास कोष ऐनको मस्यौदा तयार गरी स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय समक्ष पठाइएको छ ।

७. भूकम्प प्रभावित घरपरिवारलाई आवासीय घर पुनर्निर्माणका लागि प्रदान गरिने 'पुनर्कर्जा कार्यविधि, २०७२' लाई संशोधन गरी सरल र सहज प्रक्रिया अपनाई यस कार्यविधि बमोजिम हुने गरी कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै भूकम्पले क्षतिग्रस्त आवासीय घर, गाउँ विकास समितिमा भए सो भित्रै, नगरपालिकामा भए सम्बन्धित वडा भित्रै पुनर्निर्माण गर्नका लागि पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ ।

८. युवाहरूलाई व्यावसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदानसम्बन्धी कार्यविधि, २०७१

खारेज गरी व्यावसायिक कृषि तथा पशुपन्छी कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदानसम्बन्धी कार्यविधि, २०७३ नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत कार्यविधि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । नयाँ कार्यविधि बमोजिम ब्याज अनुदान दरलाई ४ प्रतिशतबाट वृद्धि गरी ५ प्रतिशत कायम गरिएको छ, साथै कर्जा सीमा बढीमा ७ करोडसम्म र एकल बैंक सीमा ३ अर्ब कायम गरिएको छ भने कृषि बालीको धितोमा वा सामूहिक जमानीमा रु १० लाखसम्म कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

९. यस बैंकबाट जारी भएको "भुक्तानी तथा फछ्यौट विनियमावली, २०७२" मा पहिलो संशोधन गरिएको छ । यसैगरी "भुक्तानीसम्बन्धी कार्य गर्ने संस्था/संयन्त्रलाई प्रदान गरिने अनुमति नीति, २०७३" तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । भुक्तानी प्रणाली ओभरसाइट सम्बन्धमा विद्युतीय भुक्तानी सेवा प्रदान गर्दा अपनाउनुपर्ने सुरक्षा व्यवस्था, दूरसञ्चार सञ्जालमार्फत स्वदेशी मुद्रामा गरिने वित्तीय सेवा सञ्चालन र विद्युतीय भुक्तानी कार्ड सञ्चालन सम्बन्धमा निर्देशनहरू जारी गरिएको छ ।

१०. नेपाल सरकारले २०७३ चैत १० मा राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी २०७४ साउन १ गतेदेखि लागू हुने गरी रु. १० लाख वा सोभन्दा बढी मूल्यको कुनै सेवा वा वस्तुको खरिद बिक्री वा अन्य कारोबार गर्दा वित्तीय संस्था वा बैंकिङ्ग उपकरण मार्फत गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

११. २०७४ श्रावणदेखि कार्यान्वयन गर्ने गरी बैंकको आगामी तेस्रो रणनीतिक योजना (२०१७-२०२१) तर्जुमा गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा रहेको छ ।

नीतिगत सुधार

१२. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि लागू गरिएको ब्याजदर करिडोर पद्धति मौद्रिक व्यवस्थापनलाई पारदर्शी, व्यवस्थित र आधुनिक बनाउने दिशामा प्रस्थान बिन्दुको रूपमा रहेको छ । यसको प्रयोगसँगै हुने क्रमिक परिमार्जन र सुधारले तरलताको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्दै ब्याजदर स्थायित्व हासिल गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

१३. सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन वाणिज्य बैंकहरूमा अन्तरनिहित जोखिमका क्षेत्रहरू पहिचान गर्दै सोहीअनुरूप सुपरिवेक्षकीय साधन स्रोतहरू बढी जोखिम भएको क्षेत्रमा केन्द्रित गरी वाणिज्य बैंकहरूको सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउँदै लैजानका लागि पूर्णतः जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण प्रणाली लागू गरिएको छ ।
१४. समीक्षा अवधिमा 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई इजाजतपत्र प्रदान गर्न स्थगन गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिनुको साथै नयाँ 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाको इजाजत मनाङ, जुम्ला, हुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बझाङ, बाजुरा र दार्चुला गरी १० जिल्लाहरूमा मात्र प्रदान गर्ने नीति अख्तियार गरिएको छ, साथै इजाजतपत्र प्रदान गर्ने कार्य स्थगन हुनु अगाडि प्राप्त भएका लघुवित्त संस्था खोल्ने निवेदनहरूका सम्बन्धमा यस बैंकबाट वित्तीय कारोबार गर्न सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरी र Fit and Proper Test सम्पन्न भई अन्तर्क्रिया सम्पन्न भइसकेको हकमा इजाजत प्रदान गर्ने प्रक्रियामा अगाडि बढाउने र अन्य आवेदनका हकमा थप अध्ययन गरेर मात्र आवश्यक कार्य अगाडि बढाउनेछ । वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैर सरकारी संस्थाहरूको हकमा त्यस्ता संस्थाहरू २०७४ चैतमसान्तसम्म 'घ' वर्गका लघुवित्त संस्थामा परिणत भइसक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१५. लघुवित्त संस्थाहरूको पूँजीगत आधारसमेत सृष्ट बनावुने उद्देश्यले यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त राष्ट्रिय स्तरको थोक कर्जा प्रदान गर्ने लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले २०७५ असार मसान्तसम्ममा न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ६० करोड कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले प्राथमिक पूँजीको ८० प्रतिशतसम्म यस बैंकबाट पुनर्कर्जा प्राप्त गर्न सक्ने साविकमा व्यवस्था रहेकोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पूँजी बढ्दै गएको

कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशतसम्म मात्र यस बैंकबाट पुनर्कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

विश्व अर्थतन्त्र

१७. सन् २०१६ मा ३.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको विश्व अर्थतन्त्रमा क्रमशः सुधार हुँदै विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१७ मा ३.५ प्रतिशत र २०१८ मा ३.६ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले गरेको छ । अमेरिकी अर्थतन्त्र सन् २०१६ मा १.६ प्रतिशतले बढेकोमा सन् २०१७ मा २.३ प्रतिशतले बढ्ने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण रहेको छ । सन् २०१६ मा ४.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान गरिएको उदीयमान तथा विकासोन्मुख देशहरूको अर्थतन्त्र सन् २०१७ मा ४.५ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ । छिमेकी मुलुकहरू भारत र चीनको आर्थिक वृद्धि सन् २०१७ मा क्रमशः ७.२ प्रतिशत र ६.६ प्रतिशत रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण छ ।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

वास्तविक क्षेत्र

१८. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा अनुकूल मौसमले गर्दा कृषि क्षेत्रमा भएको उच्च वृद्धि, ऊर्जा आपूर्तिमा भएको उल्लेखनीय सुधार र पुनर्निर्माण कार्यले विस्तारै गति लिन थालेको कारण आर्थिक क्रियाकलाप उत्साहजनक रूपमा वृद्धि भइरहेको छ । नेपाल सरकार केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले हालै सार्वजनिक गरेको राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्क अनुसार आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा देशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ६.९ प्रतिशत हुने प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ । यस्तो वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा ०.१ प्रतिशत हुने विभागको संशोधित अनुमान छ ।
१९. बृहत् औद्योगिक समूहका आधारमा विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा प्राथमिक क्षेत्र (कृषि तथा वन, मत्स्य र खानी तथा उत्खननको वृद्धिदर ५.३ प्रतिशत हुने प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ । त्यसै गरी द्वितीयक क्षेत्र (निर्माण, उद्योग

र विद्युत्, ग्याँस तथा पानी) ११.० प्रतिशतले र सेवा क्षेत्र (थोक तथा खुद्रा व्यापार, होटल तथा रेष्टुरेण्ट, यातायात सञ्चार तथा भण्डारण, वित्तीय मध्यस्थता लगायत) ६.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ ।

२०. चालू आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा कृषि क्षेत्रको उत्पादन ५.३ प्रतिशतले वृद्धि हुने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको अनुमान रहेको छ । प्रमुख खाद्यबाली धानको उत्पादनमा २१.७ प्रतिशतले भएको उच्च वृद्धिका कारण कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर उत्साहजनक रहने देखिएको हो । आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा उद्योग क्षेत्र ९.७ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रारम्भिक अनुमान गरिएको छ । गत आर्थिक वर्षमा भूकम्पको प्रभाव तथा सीमानाकामा भएको अवरोधका कारण यो क्षेत्र सङ्कुचित भएको थियो ।

२१. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को पुस मसान्तसम्ममा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको सङ्ख्या अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ९.९ प्रतिशतले कमी आई १ लाख ८९ हजार ४३३ पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सङ्ख्यामा २२.५ प्रतिशतले ह्रास आएको थियो । समीक्षा अवधिमा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको प्रमुख तीन गन्तव्य मुलुकहरूमा क्रमशः कतार (६२ हजार ७७६), साउदी अरब (४४ हजार ४८१) र मलेसिया (३८ हजार ७२७) रहेका छन् ।

मूल्य स्थिति

२२. कृषि उत्पादनको वृद्धि, आपूर्तिमा सहजता र भारतीय मुद्रास्फीतिमा आएको कमीका कारण पछिल्ला महिनाहरूमा मुद्रास्फीति निरन्तर घट्दै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को फागुन महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति २.९ प्रतिशत रहेको छ । यस्तो मुद्रास्फीति अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा १०.२ प्रतिशत रहेको थियो । यसै अवधिमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदर ०.४ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको छ भने गैर-खाद्य तथा सेवा समूहमा ५.६ प्रतिशतले वृद्धि

भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य वृद्धिदर क्रमशः १०.३ प्रतिशत र १०.२ प्रतिशत रहेको थियो ।

२३. २०७३ फागुन मसान्तमा वार्षिक विन्दुगत थोक मुद्रास्फीति दर १.० प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रास्फीति ५.५ प्रतिशत रहेको थियो । कृषिजन्य वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क ०.२ प्रतिशतले घटेको छ भने स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क ४.२ प्रतिशत र आयातीत वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क १.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

सरकारी वित्त स्थिति

२४. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को चैत मसान्तसम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी बजेट रु. ६३ अर्ब ५९ करोडले बचतमा छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा सरकारी बजेट रु. ४७ अर्ब ६९ करोडले बचतमा रहेको थियो ।

२५. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को चैत मसान्तसम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च ४६.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४१९ अर्ब ९३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो खर्च ८ प्रतिशतले बढेको थियो । आर्थिक वर्ष शुरू हुनुभन्दा अगावै बजेट प्रस्तुत भई समयमै विनियोजन विधेयक पास भएकोले कुल खर्च बढ्न गएको भए तापनि पूँजीगत खर्चको विभिन्न शीर्षकमा भएको खर्च वार्षिक अनुमानको तुलनामा कम नै रहेको छ ।

२६. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को चैत मसान्तसम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित चालू खर्च ४४.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३०५ अर्ब ७७ करोड पुगेको छ । यो बजेट अनुमानको ४९.५ प्रतिशत हो । समीक्षा अवधिमा सरकारको पूँजीगत खर्च रु. ७४ अर्ब ९ करोड भएको छ । यो खर्च बजेट अनुमानको २३.८ प्रतिशत मात्र हो ।

२७. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को चैत मसान्तसम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित राजस्व परिचालन ४४.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४१८ अर्ब ९५ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा

यस्तो राजस्व परिचालन ०.४ प्रतिशतले कमी आई रु. २९० अर्ब १९ करोड रहेको थियो ।

२८. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को चैत मसान्तसम्ममा आन्तरिक ऋण रु. ३० अर्ब २५ करोड परिचालन भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको चैत मसान्तसम्ममा नेपाल सरकारले रु. ४२ अर्ब ५८ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको थियो । सरकारी बजेट उल्लेख्य बचतमा रहेको कारण २०७३ चैत मसान्तमा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रु. २३४ अर्ब ६६ करोड नगद मौज्दात रहेको छ ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

२९. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को आठ महिनासम्ममा कुल वस्तु निर्यात १२.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४८ अर्ब २२ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो निर्यातमा २४.९ प्रतिशतले ह्रास आएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारततर्फ १६.३ प्रतिशत, चीनतर्फ १३.४ प्रतिशत र अन्य मुलुकतर्फ ८.२ प्रतिशतले निर्यात बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भारत, चीन र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात क्रमशः ३४.५ प्रतिशत र ४५.९ प्रतिशत र ३.७ प्रतिशतले घटेको थियो ।

३०. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को आठ महिनासम्ममा कुल वस्तु आयात ४४.२ प्रतिशतले बढेर रु. ६२८ अर्ब ५६ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो आयात १३.९ प्रतिशतले घटेको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतबाट भएको आयात ५९ प्रतिशत, चीनबाट भएको आयात १७.५ प्रतिशत र अन्य मुलुकबाट भएको आयात २६.२ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भारत, चीन र अन्य मुलुकबाटको आयात क्रमशः १९.३ प्रतिशत, २ प्रतिशत र ६.१ प्रतिशतले घटेको थियो ।

३१. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को आठ महिनासम्ममा कुल वस्तु व्यापार घाटा ४७.६ प्रतिशतले बढी रु. ५८० अर्ब ३४ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो व्यापार घाटा १२.५ प्रतिशतले घटेको थियो । समीक्षा अवधिमा निर्यात-आयात अनुपात ७.७ प्रतिशत रहेको छ ।

अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात ९.८ प्रतिशत रहेको थियो ।

३२. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को आठ महिनासम्ममा चालू खाता रु. ६ अर्ब ३१ करोडले घाटामा रहेको छ । निर्यात, भ्रमण आय, अनुदान, विप्रेषण आप्रवाहमा वृद्धि भए तापनि आयातमा उच्च वृद्धि भएको कारण समीक्षा अवधिमा चालू खाता घाटामा गएको हो । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यो खाता रु. १३८ अर्ब ५५ करोडले बचतमा रहेको थियो । त्यसैगरी समीक्षा अवधिमा शोधनान्तर बचत रु. ५० अर्ब ६ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा शोधनान्तर रु. १५८ अर्ब १८ करोडको उच्च बचतमा रहेको छ ।

३३. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को आठ महिनासम्ममा विप्रेषण आप्रवाह ५.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४४९ अर्ब ९९ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह १५.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । विप्रेषण आप्रवाहमा भएको वृद्धिका कारण खुद ट्रान्सफर आय ८.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५४२ अर्ब ७२ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो आय १९ प्रतिशतले बढेको थियो ।

३४. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को आठ महिनासम्ममा पूँजीगत ट्रान्सफर रु. १० अर्ब ३ करोड रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा यस्तो ट्रान्सफर रु. ९ अर्ब ७२ करोड रहेको थियो । लगानीको वातावरणमा सुधार आएकोले समीक्षा अवधिमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी रु. ८ अर्ब ३५ करोड आप्रवाह भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो आप्रवाह रु. २ अर्ब ३४ करोड रहेको थियो ।

३५. कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०७३ असार मसान्तको रु. १०३९ अर्ब २१ करोडबाट ३.४ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७३ फागुन मसान्तमा रु. १०७४ अर्ब २७ करोड पुगेको छ । कुल सञ्चितिमा भारतीय मुद्रा सञ्चितिको अंश २२.१ प्रतिशत रहेको छ । अमेरिकी डलरमा २०७३ फागुन मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति

३.८ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर १० अर्ब ११ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर १५.२ प्रतिशत रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को आठ महिनाको आयातलाई आधार मान्दा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको विदेशी विनिमय सञ्चिति १३.९ महिनाको वस्तु र १२ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहने देखिन्छ ।

३६. २०७३ असार मसान्तको तुलनामा २०७३ चैत मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ३.५ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ४.५ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको थियो । २०७३ चैत मसान्तमा अमेरिकी डलर एकको खरिद विनिमय दर रु. १०३.१० पुगेको छ । २०७३ असार मसान्तमा उक्त विनिमय दर रु. १०६.७३ रहेको थियो ।

मौद्रिक स्थिति, तरलता व्यवस्थापन र ब्याजदर

३७. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को आठ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ९.५ प्रतिशत र सञ्चित मुद्रा १२ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विस्तृत मुद्राप्रदाय ११.५ प्रतिशतले बढेकोमा सञ्चित मुद्रा ४.० प्रतिशतले बढेको थियो ।
३८. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को आठ महिनासम्ममा कुल आन्तरिक कर्जा १२.२ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा ५.५ प्रतिशतले बढेको थियो । वार्षिक बिन्दुगत आधारमा २०७३ फागुन मसान्तमा यस्तो कर्जा २५.७ प्रतिशतले बढेको छ । त्यसैगरी मौद्रिक क्षेत्रको निजी क्षेत्रमाथिको दाबी १६.२ प्रतिशतले बढेकोमा अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो दाबी ११.६ प्रतिशतले बढेको थियो । वार्षिक बिन्दुगत आधारमा निजी क्षेत्रमाथिको दाबी २०७३ फागुन मसान्तमा २८.३ प्रतिशतले बढेको छ ।
३९. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को आठ महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप ८.३ प्रतिशत र निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा १५.३ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा

निक्षेप तथा कर्जा क्रमशः ८.४ प्रतिशत र १०.८ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप ९.२ प्रतिशतले बढेको छ भने विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप क्रमशः ०.१ प्रतिशत र ९.९ प्रतिशतले घटेको छ । त्यसैगरी निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जामध्ये वाणिज्य बैंक र विकास बैंकको कर्जा प्रवाह क्रमशः १७.६ प्रतिशत र ६.५ प्रतिशतले बढेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको यस्तो कर्जा प्रवाह ३.६ प्रतिशतले घटेको छ ।

४०. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ७७२ अर्ब ५ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंकहरूबीच बाहेक) ले रु. २९६ अर्ब ७८ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् ।
४१. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनासम्ममा यस बैंकले पटक-पटक गरी रु. १०१ अर्ब १० करोड तरलता प्रशोचन गरेको छ । यस्तो प्रशोचन निक्षेप बोलकबोलमार्फत रु. ३६ अर्ब ८५ करोड र रिभर्स रिपोमार्फत रु. ६४ अर्ब २५ करोड (टर्नओभरको आधारमा) रहेको छ ।
४२. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनासम्ममा यस बैंकले पटक-पटक गरी रु. ४७ अर्ब १८ करोड तरलता प्रवाह गरेको छ । यस्तो तरलता प्रवाह रिपोमार्फत रु. ३३ अर्ब २१ करोड (टर्नओभरको आधारमा) तथा सोभ्रै खरिद बोलकबोलमार्फत रु. १३ अर्ब ९७ करोड रहेको छ । यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई २०७३ साउनदेखि चैत मसान्तसम्ममा रु. ६१ अर्ब ६४ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपलब्ध गराएको छ ।
४३. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नौ महिनासम्ममा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर ३ अर्ब ३ करोड खुद खरिद गरी रु. ३२४ अर्ब ५६ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । त्यसैगरी अमेरिकी डलर ३ अर्ब २२ करोड र यूरो ९ करोड ५० लाख बिक्री गरी कुल रु. ३५४ अर्ब ४ करोड बराबरको भारतीय रुपैयाँ खरिद गरिएको छ ।
४४. २०७२ चैतमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारत

औसत ब्याजदर १.१० प्रतिशत रहेकोमा २०७३ चैतमा ०.९३ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारित औसत ब्याजदर २०७२ चैतको १.५९ प्रतिशतको तुलनामा २०७३ चैतमा ०.७५ प्रतिशत रहेको छ । अन्य वित्तीय संस्थाहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारित औसत ब्याजदर २०७२ चैतको १.५२ प्रतिशतको तुलनामा २०७३ चैतमा ७.२७ प्रतिशत पुगेको छ ।

४५. २०७३ फागुनमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा तथा निक्षेपबीचको भारित औसत ब्याजदर अन्तर ५.६ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी वाणिज्य बैंकहरूको औसत आधार दर ८.३० प्रतिशत कायम हुन आएको छ ।

पूँजी बजार

४६. नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक बिन्दुगत आधारमा २२.२ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७३ चैत मसान्तमा १,६९७.१ बिन्दुमा पुगेको छ । २०७२ चैत मसान्तमा उक्त सूचकाङ्क १,३८८.६ बिन्दु कायम भएको थियो । २०७३ असार ६२ मसान्तको १,७१८.२ बिन्दुको तुलनामा नेप्से सूचकाङ्कमा १.२ प्रतिशतले ह्रास आएको छ ।

वित्तीय पहुँच

४७. २०७३ फागुन मसान्तमा 'क' वर्गका २८, 'ख' वर्गका ५७, 'ग' वर्गका ३६ र 'घ' वर्गका ४८ गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल सङ्ख्या १६९ रहेको छ । त्यसैगरी १५ वटा सहकारी संस्था, एउटा राष्ट्रिय सहकारी बैंक र २५ वटा गैरसरकारी संस्थासमेत यस बैंकबाट इजाजत लिई सीमित बैंकिङ्ग कारोबारमा संलग्न छन् ।

४८. २०७२ फागुन मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूका १८०६, विकास बैंकहरूका ८५६, वित्त कम्पनीहरूका २०२ र लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूका १२३१ गरी कुल ४०९५ शाखा सङ्ख्या रहेकोमा २०७३ फागुन मसान्तसम्ममा उक्त सङ्ख्या बढेर वाणिज्य बैंकहरूका २०५३, विकास बैंकहरूका ९१२, वित्त कम्पनीहरूका १३७ तथा लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूका १६५७ गरी कुल शाखा सङ्ख्या ४७५९ पुगेको छ । यसबाट

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको एक शाखाबाट औसतमा करिब ५८९२ जनसङ्ख्याले सेवा प्राप्त गर्न सक्ने देखिन्छ । 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूमा निक्षेप खाता सङ्ख्या करिब १ करोड ८२ लाख ६ हजार र ऋणी सङ्ख्या करिब ११ लाख ५६ हजार रहेको छ ।

४९. वित्तीय पहुँच कम भएका स्थानहरूमा वित्तीय पहुँच अभिवृद्धिका लागि शाखारहित बैंकिङ्ग सेवाको स्वीकृति दिने नीतिलाई निरन्तरता दिइए बमोजिम २०७३ फागुन मसान्तसम्ममा शाखा रहित बैंकिङ्ग सेवाको सङ्ख्या ९४० पुगेको छ ।

५०. वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले तोकिएका १४ जिल्लाका सदरमुकाममा शाखा खोलेमा रु. ५० लाखसम्म र सदरमुकाम भन्दा बाहिर शाखा खोलेमा रु. १ करोडसम्म निश्चित अवधिको लागि निर्याती सापटी उपलब्ध गराउने नीति अनुरूप २०७३ चैत मसान्तसम्म रु ४ करोड उपयोगमा रहेको छ ।

५१. वित्तीय सेवाको पहुँच नपुगेका स्थानहरूमा 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई इजाजतपत्र प्रदान गर्ने नीति अनुसार इजाजतपत्र प्रदान गर्ने कार्य स्थगन गरिए अगाडि प्राप्त भएका निवेदनहरूमध्ये ९ वटा लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई वित्तीय कारोबार सञ्चालन गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ, साथै ६ वटा संस्थालाई सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ ।

सहुलियत तथा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा

५२. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को चैत महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई साधारण पुनर्कर्जा रु. ९ अर्ब ७ करोड तथा निर्यात पुनर्कर्जा रु. १ अर्ब ४२ करोड प्रवाह भएको छ । भूकम्प प्रभावित घर परिवारलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट बढीमा २ प्रतिशत ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत आवासीय घर पुनर्निर्माणका लागि रु. ४८ करोड २२ लाख पुनर्कर्जा प्रदान गरिएको छ ।

५३. नेपाल सरकारले युवाहरूलाई विदेश पलायन हुनबाट रोक्ने उद्देश्यले कार्यान्वयनमा ल्याएको

“युवाहरूलाई व्यावसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि २०७१” (प्रथम संशोधनसहित) बमोजिम तोकिएका कृषि व्यवसायहरूमा बैंक/वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाहित कर्जामा ४ प्रतिशतसम्म ब्याज अनुदान दिने साविकको व्यवस्था बमोजिम २०७३ पुस मसान्तसम्म करीब रु. ५ अर्ब ९४ करोड कर्जा प्रवाह भएको छ भने सो अवधिसम्म ब्याज अनुदान करिब रु. १२ करोड ९८ लाख ६१ हजार प्रदान गरिएको छ ।

५४. वाणिज्य बैंकहरूबाट तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने न्यूनतम २० प्रतिशत कर्जामध्ये २०७३ फागुन मसान्तसम्म १६.९ प्रतिशत कर्जा प्रवाह भएको छ । उत्पादनशील क्षेत्रमा पर्ने घरेलु तथा साना उद्योग अन्तर्गत रु. ३ करोडसम्म स्थिर जेथा भएका साना उद्योग समावेश हुने व्यवस्था रहेकोमा नयाँ औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७३ बमोजिम रु. १० करोडसम्मको स्थिर पूँजी भएका साना उद्योगलाई समावेश गर्न थालिएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार तथा नियमन

५५. नेपाल बैंक लिमिटेडको पूँजी योजनामा उल्लिखित कार्यहरूमध्ये अधिकांश कार्यहरू सम्पन्न भएका छन् । ऋणात्मक रहेको बैंकको पूँजीकोष घनात्मक बनाई यस बैंकले तोकेको अनुपातमा पुऱ्याउने सिलसिलामा २०७३ पुस मसान्तमा पूँजीकोष अनुपात १२.२१ प्रतिशत पुऱ्याएको हुँदा उक्त बैंकलाई पूँजी पर्याप्तता अनुपात नपुगेका कारण लगाइएका बन्देजहरूसमेत हटाइसकिएको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पूँजी यस बैंकले तोके अनुसार पुऱ्याउने लक्ष्यसहित स्वीकृत पूँजी योजनामा उल्लिखित कार्यहरूमध्ये अधिकांश कार्यहरू सम्पन्न गरी २०७३ पुस मसान्तमा पूँजीकोष अनुपात १०.९९ प्रतिशत कायम भई तोकिएको पूँजीकोष अनुपात कायम गर्दै आएको छ । हाल दुवै बैंकको पूँजीकोष घनात्मक भएको, चुक्ता पूँजीमा उल्लेख्य वृद्धि भएको, निक्षेप उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएको, निष्कृत कर्जाको मात्रा क्रमशः घट्दै गएको तथा उच्च मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएका कारण समग्रमा दुवैको

वित्तीय अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ ।

५६.

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले Margin Lending प्रकृतिको सेयर सुरक्षण राखी प्रवाह हुने कर्जाका सम्बन्धमा सुरक्षण बापत राखिने सेयरको मूल्याङ्कन गर्दा नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडबाट प्रकाशित पछिल्लो १८० कार्य दिनको अन्तिम मूल्यको औसत मूल्य वा सेयरको प्रचलित बजार मूल्यमध्ये जुन कम हुन्छ, सो रकमको बढीमा ५० प्रतिशत रकमसम्म मात्र सेयर धितो कर्जा प्रवाह गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ, साथै संस्थापक सेयरको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्ने प्रयोजनका लागि सुरक्षण बापत राखिने सेयरको मूल्याङ्कन गर्दा साधारण सेयरको पछिल्लो १८० कार्य दिनको औसत मूल्यको बढीमा ५० प्रतिशत मूल्य वा संस्थापक सेयरको अन्तिम कारोबारको मूल्यमध्ये जुन कम हुन्छ, सोको आधारमा मूल्य कायम गर्नुपर्ने र यसरी कायम गरिएको मूल्यको बढीमा ५० प्रतिशत रकमसम्म मात्र कर्जा दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

५७.

पर्यटकीय सम्भावना रहेका तर तुलनात्मक रूपमा विकास हुन नसकेका पर्यटकीय गन्तव्य पाथीभरा, माइपोखरी, हलेसी, लाडटाड, स्वर्गद्वारी, माथिल्लो मुस्ताड, गढीमाई, जनकपुरधाम, रारा तथा खप्तड क्षेत्रमा सुविधा सम्पन्न स्तरीय होटल स्थापना गर्न प्रदान गरिएका असल कर्जाको सुरक्षणमा वार्षिक ४ प्रतिशत ब्याजदरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ । अष्ट्रिच पालन, अलैची खेती र मौरी पालन गरी निर्यात गरेमा निर्यात बराबरको रकम नबढ्ने गरी असल कर्जाको धितो सुरक्षणका आधारमा वार्षिक १ प्रतिशत ब्याजदरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराइने व्यवस्था गरिएको छ ।

५८.

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मध्यतिर बैकिङ्ग क्षेत्रमा देखिएको कर्जायोग्य साधनको कमीको अवस्थालाई ध्यानमा राखी उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह अवरुद्ध नहोस् भन्ने उद्देश्यले विपन्न वर्गमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रवाह हुने २ प्रतिशतसम्मको कर्जा, “युवाहरूलाई व्यावसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदानसम्बन्धी कार्यविधि” बमोजिम प्रवाह हुने कर्जा तथा उत्पादनशील

क्षेत्रमा प्रवाह भएको कर्जाको ५० प्रतिशतसम्मको रकमलाई २०७४ असार मसान्तसम्म विद्यमान ८० प्रतिशतको कर्जा-निक्षेप (प्राथमिक पूँजीसहित) अनुपात गणना गर्दा घटाउन पाउने व्यवस्था गरिएको छ। २०७४ वैशाख १ देखि दैनिक रूपमा उक्त अनुपात अनुगमन गरिने र दैनिक रूपमा गणना गरिने उक्त अनुपातको तोकिएको सीमा नाघेमा बढी प्रवाहित कर्जा रकममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ९९ अनुसार बैंक दरले हुन आउने बराबर रकम हर्जाना लगाइने व्यवस्था गरिएको छ।

५९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले Overdraft लगायतका revolving प्रकृतिका व्यक्तिगत कर्जा प्रवाह गर्ने रु. १ करोडको सीमालाई २०७४ असार मसान्तभित्रमा रु. ७५ लाखमा ल्याउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। त्यसैगरी प्राकृतिक व्यक्तिलाई व्यक्तिगत प्रयोजनका लागि सवारी साधन खरिद गर्न कर्जा प्रवाह गर्दा सो साधनको मूल्यको अधिकतम ५० प्रतिशतसम्ममात्र कर्जा प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ।

६०. मर्जर तथा प्राप्त विनियमावली लागू भएदेखि २०७३ चैत्र मसान्तसम्म 'क', 'ख', 'ग', र 'घ' वर्गका गरी १३६ वटा संस्थाहरू एक आपसमा गाभिएर ४४ वटा संस्था बन्न पुगेका छन् भने २८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एक आपसमा गाभिई ११ वटा कायम रहन सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ।

६१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा सहज तथा मितव्ययी रूपमा Nepal Financial Reporting Standard (NFRS) कार्यान्वयन गर्ने तथा आवश्यक समन्वयकारी भूमिकाका लागि गठित उच्चस्तरीय NFRS Oversight Committee अन्तर्गत उपसमिति गठन भई यससम्बन्धी निर्देशनको मस्यौदा तयार पार्ने काम अन्तिम चरणमा पुगेको छ।

६२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले दैनिक, साप्ताहिक, मासिक तथा त्रैमासिक रूपमा यस बैंकमा पठाउनुपर्ने तथ्याङ्क Online Software को माध्यमबाट प्राप्त गरी अन्तर-बैंक कारोबार तथा

तरलतासम्बन्धी दैनिक विवरणहरू र मासिक विवरण सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्ने कार्य गरिएको छ, साथै 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूको समेत Online बाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य शुरू गरिएको छ।

६३. डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा रहेको गुनासो व्यवस्थापन समितिले २०७२ चैतदेखि २०७३ फागुन मसान्तसम्म परेका १२२ गुनासा तथा उजुरीमध्ये २५ वटा गुनासा समाधान गरेको छ। अन्य गुनासाहरू समाधानको प्रक्रियामा रहेका छन्।

६४. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १३ बमोजिम व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा २०७३ फागुन मसान्तसम्म तोकिए बमोजिमको योग्यता तथा रीत पुगेका थप १६ जना व्यक्तिहरू समावेश गरी जम्मा १८० जना व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गरिएको छ।

६५. भूकम्प तथा सीमा नाका अवरोधका कारण समस्यामा परेका तोकिएका क्षेत्रका व्यवसायीहरूलाई राहत प्रदान गर्नका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक मार्फत सञ्चालन हुने गरी आर्थिक पुनरुद्धार कोष स्थापना गरिएको छ। सो कोषमा नेपाल सरकार, बाह्य विकास साभेदार, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट गरी रु. १०० अर्ब जुटाई पुनर्कर्जा तथा ब्याज सहूलियत उपलब्ध गराउने उद्देश्य रहेकोमा नेपाल सरकारबाट ब्याज अनुदान खातामा रु. २ अर्ब ७५ करोड र पुनर्कर्जा खातामा रु. २ अर्ब २५ करोड गरी जम्मा रु. ५ अर्ब कोषमा रकम जम्मा गरिएको छ भने बैंक वित्तीय संस्थाहरूले रु. २९ करोड ५९ लाखको प्रतिबद्धता जनाइसकेका छन्।

६६. E-mapping सम्बन्धी कार्यतर्फ सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शाखा, शाखारहित बैकिङ्ग र ATM मेशिन रहेको स्थानको GPS Location Tracking गर्न Mobile App तयार गरी करिब ७००० वटा Financial Service Points (FSP) मध्ये ५१०० वटाको Tracking कार्य सम्पन्न भएको छ। २०७४ साल जेठदेखि नेपाल राष्ट्र

- बैंकको Website मार्फत वित्तीय समावेशीकरण सूचकलाई सार्वजनिक गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।
६७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्राकृतिक व्यक्तिको नाममा एउटै प्रकृतिको मुद्दती निक्षेप बाहेकका एकभन्दा बढी खाता खोल्न नपाइने र एक जना व्यक्तिलाई एउटै प्रकारको एक भन्दा बढी कार्ड (डेबिट/क्रेडिट) जारी गर्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ, साथै माग तथा अल्प सूचनामा आधारित निक्षेप (Call Deposit) को ब्याजदर साधारण बचत खातामा प्रदान गरिने भन्दा बढी नहुने गरी तय गर्नुपर्ने र हाल कायम रहेका माग तथा अल्प सूचनामा आधारित निक्षेप (Call Deposit) को हकमा २०७३ चैतमसान्तभित्र नियमित गरिसक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६८. ट्रष्ट रिसिप्ट कर्जा, बिल्स डिस्काउन्टिङ्ग वा त्यस्तै प्रकृतिका आयात कर्जाका अधिकतम १२० दिनसम्मको अवधिलाई २०७४ असार मसान्तसम्मका लागि १५० दिन कायम गरिएको छ ।
६९. गैर नेपाली नागरिकबाट व्यवस्थापन सेवा लिनै सम्बन्धमा विदेशी संयुक्त लगानीमा सञ्चालित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विदेशी लगानीकर्ता (Joint Venture Partner) सँग प्राविधिक सेवा सम्झौता (Technical Service Agreement, TSA) गरी ५ देखि ७ जना गैर नेपाली नागरिक व्यवस्थापन सेवाका लागि खटिई आउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै गैर नेपाली नागरिक कर्मचारीको रूपमा नियुक्त गरी काम गराउने सम्बन्धमा इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कुनै विशेष प्राविधिक पदमा स्वदेश मै दक्ष कर्मचारी उपलब्ध नभएमा तोकिएको प्रक्रिया/व्यवस्थाहरूको पालना गरी गैर नेपाली नागरिकलाई नियुक्त गरी काम गराउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
७०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्वसम्बन्धी कार्यमा थप क्रियाशील हुन हरेक आर्थिक वर्षको खुद मुनाफाको कम्तीमा १ प्रतिशत रकम छुट्याई संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व कोष खडा गरी जम्मा गर्नुपर्ने र सो कोषमा जम्मा भएको रकम सञ्चालक समितिले बनाएको कार्यविधि बमोजिम तोकिएको क्षेत्रमा अर्को आर्थिक वर्षमा खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै आफ्ना कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धिका लागि प्रत्येक वर्ष कुल कर्मचारी खर्चको न्यूनतम ३ प्रतिशत रकम तालिम तथा वृत्ति विकासमा खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
७१. बैंक तथा वित्तीय संस्थामा नयाँ सञ्चालक नियुक्त/मनोनित भई आए पश्चात् सम्बन्धित संस्थाले सबै सञ्चालकहरूलाई हरेक वर्ष कम्तीमा एकपटक अभिमुखीकरण/पुनर्ताजगीकरण गराउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
७२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शाखा कार्यालयहरूको कामकारवाहीको अनुगमन, निरीक्षण, आन्तरिक लेखापरीक्षण लगायत अन्य प्रशासनिक कार्यहरू गर्ने गरी तोकिएको प्रक्रिया पूरा गरी क्षेत्रीय कार्यालय स्थापना गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
७३. काठमाडौँ उपत्यका, महानगरपालिका वा उप महानगरपालिका वा नगरपालिकाका केन्द्र बाहेकका स्थानमा शाखा खोल्न यस बैंकको स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्था बमोजिम बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक समितिबाट शाखा खोल्न निर्णय भएको मितिले ७ दिनभित्र यस बैंकलाई जानकारी गराउनुपर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ । २०७२ वैशाखको भूकम्पबाट अति प्रभावित काठमाडौँ उपत्यकाबाहेकका जिल्लाहरूमा रहेका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाका शाखा स्वीकृत स्थानमा रहन असुविधा हुन गएमा सोही जिल्लाको अन्य उपर्युक्त स्थानमा त्यस्तो शाखा स्थानान्तरण गर्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
७४. विगतमा सुरक्षाको कारणबाट यस बैंकको स्वीकृति लिई/नलिई यस बैंकलाई सूचना मात्र दिएर बन्द गरिएका/ गाभिएका शाखा/उपशाखाहरू पूर्ववत् रूपमा सञ्चालन गर्न यस बैंकको स्वीकृति लिइरहनु नपर्ने र यसरी सञ्चालन भएपछि सोको

जानकारी ७ दिनभित्र यस बैंकलाई दिए पुग्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै द्वन्द्वकालमा विस्थापित भएका बैंकका शाखा पुनर्स्थापनालाई प्रभावकारी बनाउन त्यस्ता स्थानमा दुईवटा शाखा पुनर्स्थापना गरेको अवस्थामा काठमाडौं उपत्यकाभित्र यस बैंकको स्वीकृति लिई एक शाखा खोल्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

७५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले अनिवार्य नगद मौज्जातको गणना गर्दा साप्ताहिक औसत निक्षेप मौज्जातका आधारमा दुई हप्ताको अवधिभर अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्नुपर्ने र यसरी कायम गर्नुपर्ने अनिवार्य मौज्जातको कम्तीमा ७० प्रतिशत मौज्जात दैनिक रूपमा कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

७६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले रु. ५० करोड वा सो भन्दा बढी रकमको बहु-बैंकिङ्ग कर्जा उपभोग गर्ने/गरिरहेका ऋणीहरूको कर्जा सहवित्तीयकरण कर्जामा परिणत गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई संशोधन गरी रु. १ अर्ब वा सोभन्दा बढी रकमको बहु-बैंकिङ्ग कर्जा उपभोग गर्ने/गरिरहेका ऋणीहरूको कर्जा सहवित्तीयकरण कर्जामा परिणत गर्नुपर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।

७७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले रु ५० लाखभन्दा बढीको रकम भुक्तानी गर्दा अनिवार्य रूपमा एकाउन्टपेयी चेक मार्फत गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई संशोधन गरी रु. ३० लाख वा सोभन्दा बढीको रकम भुक्तानी गर्दा अनिवार्य रूपमा एकाउन्टपेयी चेक मार्फत गर्नुपर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।

७८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्ना सेयरधनीहरूलाई प्रदान गर्ने नगद लाभांश सेयरधनीको खातामा जम्मा हुने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै सार्वजनिक निष्कासन (IPO/FPO) को क्रममा धितोपत्र बाँडफाटपश्चात् लगानीकर्ताले माग गरेबमोजिम सेयर प्राप्त गर्न नसकेको खण्डमा त्यस्तो रकम फिर्ता गर्दासमेत निजले दरखास्त फाराममा उल्लेख गरेको खातामा जम्मा हुने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने निर्देशन जारी गरिएको छ ।

७९. 'क' वर्गको वाणिज्य बैंकहरूले कर्जा तथा

सापटको न्यूनतम २० प्रतिशत कर्जा तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्नेमध्ये कृषि र उर्जा क्षेत्रमा कुल कर्जा लगानीको न्यूनतम १२ प्रतिशतबाट १५ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ, साथै तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह नगरेमा वा कम प्रवाह गरेमा न्यूनतम रूपमा पुऱ्याउनुपर्ने रकममा हुन आउने नपुग रकममा २०७४ असार मसान्तदेखि नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८१ बमोजिम सम्बन्धित इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले सो गणना अवधिमा कर्जामा लिने अधिकतम व्याजदरले हुने रकम हर्जाना लगाइने व्यवस्था गरिएको छ ।

८०. 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो कुल कर्जा तथा सापट (बिल्स खरिद तथा डिस्काउण्टसमेत) को क्रमशः न्यूनतम ५ प्रतिशत, ४.५ प्रतिशत र ४ प्रतिशत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । 'क' वर्गका वाणिज्य बैंकहरूले तोकिएको अनुपातमा विपन्न वर्ग कर्जा प्रवाह गर्ने क्रममा आफ्नो कुल कर्जा सापट (बिल्स खरिद तथा डिस्काउन्टसमेत) को न्यूनतम २ प्रतिशत कर्जा प्रत्यक्ष रूपमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । सोको समयावधि २०७५ असार मसान्तसम्म कायम गरिएको छ ।

८१. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई २०७४ असार मसान्तसम्ममा चुक्ता पूँजी बढाउनुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा हालसम्म २ वटा वाणिज्य बैंकहरूले तोकिएको चुक्ता पूँजी पुऱ्याइसकेका छन् । चालू आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मुनाफाबाट बोनस सेयर जारी गरेर ५ वटा बैंकहरूले चुक्ता पूँजी पुऱ्याउने देखिएको छ, साथै चालू आर्थिक वर्ष २०७३/७४ भित्रै ३ वटा बैंकहरूले Further Public Offering (FPO) जारी गरेर र ६ वटा सस्थाहरूले हकप्रद सेयर जारी गरेर चुक्ता पूँजी पुऱ्याउने देखिएको छ । यसमध्ये बाँकी रहेका १२ वटा वाणिज्य बैंकहरूले हकप्रद सेयर जारी गर्ने र मर्जर पनि सँगै गरेर चुक्ता पूँजी पुऱ्याउने देखिएको छ । विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरू पनि चुक्ता पूँजी पूरा गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन् ।

८२. 'घ' वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूले ग्राहकलाई

प्रदान गर्ने कर्जाको ब्याजदर तय गर्दा आफ्नो कोषको लागत (Cost of fund) मा प्रशासनिक लागत बापत बढीमा ४ प्रतिशत बिन्दुसम्म थप गरी कोष तथा प्रशासनिक लागत कायम गर्न सक्ने र सो लागतमा बढीमा ७ प्रतिशत बिन्दुसम्म थप गरी कर्जाको ब्याजदर कायम गर्न सक्ने तर यसरी तय हुने कर्जाको ब्याजदर १८ प्रतिशत भन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था गरिएको छ, साथै हाल कायम रहेका कर्जामा लिने ब्याजदर यस व्यवस्था बमोजिम कायम हुने दरभन्दा बढी भएमा २०७४ असार मसान्तसम्ममा यस व्यवस्था बमोजिम हुने गरी कायम गरी सक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

८३. समग्र वित्तीय क्षेत्रको दीर्घकालीन विकासका लागि यस बैंकको समन्वयमा तयार भएको वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीतिमा उल्लिखित यस बैंक अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू चरणबद्ध रूपमा कार्यान्वयन गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ ।

समस्याग्रस्त संस्था रिजोलुसन

८४. नेपाल राष्ट्र बैंकले हालसम्म १६ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई समस्याग्रस्त घोषणा गरेकोमा सातवटा संस्थाहरू खारेजी, संस्था सुधार, एक्विजिसन आदि विधिमाफत रिजोलुसन भइसकेका छन् भने हाल नौवटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू समस्याग्रस्त अवस्थामा रहेका छन् । दुईवटा समस्याग्रस्त वित्त कम्पनीहरू जनरल फाइनेन्स लि. र अरूण फाइनेन्स लि. क्रमशः मिति २०७३/०८/२७ र २०७३/१०/१२ देखि समस्याग्रस्त संस्थाबाट हटी अन्य वित्तीय संस्थासह नियमित कारोबार गरिरहेका छन् । हाल कायम रहेका नौवटा समस्याग्रस्त संस्थामध्ये पाँचवटा संस्थाहरूमा नयाँ लगानीकर्ताहरूसँग समझदारी पत्र (MOU) मा हस्ताक्षर भई सेयर नामसारीको प्रक्रियामा रहेको छ । दुईवटा संस्थाहरूको मुद्दा अदालतमा विचाराधीन रहेको र दुईवटा संस्थाहरूमा नयाँ लगानीकर्ता भित्र्याई संस्था सुधार गर्न पहल भइरहेको छ । हाल दुईवटा समस्याग्रस्त संस्थाहरू (नेपाल फाइनेन्स लि. र सेयर मार्केट्स एण्ड फाइनेन्स लि.) यस बैंकको नियन्त्रणमा रहेका छन् ।

८५. नौवटा समस्याग्रस्त संस्थाहरूमा २०७३ पौष मसान्तमा रु.२ अर्ब ५० करोड निक्षेप र रु. ५ अर्ब ६७ करोड बाँकी कर्जा रहेको छ । यी संस्थाहरू समस्याग्रस्त हुँदा यस्तो रकम क्रमशः रु. १० अर्ब ६३ करोड र रु. १३ अर्ब ३५ करोड रहेको थियो । समग्रमा हेर्दा समस्याग्रस्त संस्थाहरूले समस्याग्रस्त भए पश्चात् करिब ५८ प्रतिशतले कर्जा असुली गरेको र ७६ प्रतिशत निक्षेप फिर्ता भुक्तानी गरेको देखिन्छ ।

निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

८६. वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि र बैकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गरी बैकिङ तथा वित्तीय प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्दै जाने उद्देश्यले सबै वाणिज्य बैंकहरूमा नियमित तथा आवश्यकताको आधारमा स्थलगत निरीक्षण तथा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गरिएको छ ।

८७. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को फागुन मसान्तसम्ममा कुल १९ वटा वाणिज्य बैंक र जलविद्युत् लगानी तथा विकास कम्पनी लिमिटेडको स्थलगत निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ । ग्राहकका गुनासा तथा अन्य विभिन्न निकायबाट अनुरोध भई आएका विषय अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूमा २६ पटक विशेष स्थलगत निरीक्षण गरी प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि पठाइएको छ ।

८८. मिति २०७०/१०/२१ देखि नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन नेपाल राष्ट्र बैंकले नियन्त्रणमा लिई ३ जनाको व्यवस्थापन समिति माफत सञ्चालन गर्दै आएकोमा उक्त बैंकको वित्तीय परिसूचकहरू सुधारोन्मुख हुँदै आएको र सेयर संरचनामा परिवर्तन हुने गरी उक्त बैंक र अन्य चारवटा विकास बैंकहरू एकापसमा गाभिई एकीकृत वित्तीय कारोबारसमेत प्रारम्भ भइसकेको हुँदा उक्त संस्थाका सेयरधनीहरूमध्येबाट नयाँ सञ्चालक समिति गठन गरी २०७३ पुस १८ गतेदेखि सो संस्थाको व्यवस्थापन जिम्मा लगाउने कार्य सम्पन्न भएको छ ।

८९. विपन्न वर्ग कर्जातर्फ २०७३ पुससम्म वाणिज्य बैंकहरूबाट करिब रु ७७ अर्ब कर्जा प्रवाह भएको

- छ भने विकास बैंकहरूबाट १४ अर्ब ३० करोड कर्जा प्रवाह भएको छ । वित्त कम्पनीहरूले सो अवधिमा रु. १ अर्ब ९० करोड विपन्न वर्ग कर्जा प्रवाह गरेका छन् ।
९०. सो अवधिमा एउटा बैंकलाई तोकिएको कर्जा सीमा नपुऱ्याए बापत रु. १ करोड १५ लाख २५ हजार जरिवाना गरिएको छ । त्यसै गरी अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगर्ने एउटा वाणिज्य बैंकलाई १ लाख ६५ हजार जरिवाना गरिएको छ ।
९१. यस बैंकको निर्देशन पालना नगर्ने एउटा वाणिज्य बैंकलाई रु. १० लाख र सम्पत्ति शुद्धीकरणसम्बन्धी यस बैंकको निर्देशन उल्लङ्घन गर्ने एउटा वाणिज्य बैंकलाई रु. १० लाख जरिवाना गर्नुका साथै अनियमितता गरेको पाइएको हुँदा एक जना बैंकका सञ्चालकलाई रु. १ लाख जरिवाना गरिएको छ ।
९२. सुपरिवेक्षकीय व्यवस्थापन सूचना प्रणाली स्थापना गर्ने कार्यका लागि प्राविधिक सेवा प्रदायक छनौट भएको हुँदा जोखिममा आधारित गैर स्थलगत सुपरिवेक्षण कार्यविधि (RBS Offsite Manual) तयार गर्ने र सुपरिवेक्षण सूचना प्रणालीका लागि सफ्टवेयरसम्बन्धी कार्य कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेको छ ।
९३. राष्ट्रिय स्तरका 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूमा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि पूर्ण रूपमा BASEL II लागू गरिएको छ । साथै, 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूमा जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण (Risk Based Supervision) प्रणाली लागू गर्ने सिलसिलामा राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूमध्ये २ विकास बैंकहरूमा सो पद्धतिअनुसार समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । त्यसैगरी दबाव परीक्षण (Stress Testing) सम्बन्धी मार्गदर्शनका आधारमा राष्ट्रियस्तरका 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले गर्ने गरेको दबाव परीक्षण (Stress Testing) को नियमित अनुगमन गरिएको छ । बहु-बैंकिङ (Multiple Banking) कारोबारलाई निरुत्साहित गर्न 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षणका क्रममा अनुगमन कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९४. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को फागुन मसान्तसम्ममा ८ वटा राष्ट्रिय स्तरका समेत गरी ३५ वटा विकास बैंकहरूको विशेष निरीक्षण गरिएको छ, साथै यस अवधिमा ४ वटा विकास बैंकहरूको विशेष निरीक्षणसमेत गरी आवश्यक कारवाही अगाडि बढाइएको छ ।
९५. स्थलगत निरीक्षण गर्दा प्रचलित ऐन, नियम तथा यस बैंकबाट जारी निर्देशनहरू पालना गरेको नपाइएका पाँचवटा विकास बैंकका सञ्चालक समितिका सदस्य तथा पाँचवटा विकास बैंकका प्रमुख कार्यकारी अधिकृतहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १००(२) (क) बमोजिम सचेत गराइएको छ ।
९६. वित्त कम्पनीतर्फ २०७३ फागुन मसान्तसम्ममा १७ वटाको स्थलगत निरीक्षण, ४ वटाको विशेष स्थलगत निरीक्षण तथा २ वटाको अनुगमन निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।
९७. लघुवित्त संस्थाहरूमध्ये २०७३ साउन १ गतेदेखि २०७२ फागुन मसान्तसम्म २४ वटा 'घ' वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरू, ४ वटा सीमित बैंकिङ कारोबारको अनुमति पाएका सहकारी संस्थाहरू र ३ वटा लघुवित्तको कारोबारको अनुमति पाएका वित्तीय गैर-सरकारी संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ । त्यसैगरी सो अवधिमा 'घ' वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरूमध्ये २ वटा संस्थाहरूको विशेष निरीक्षणसमेत गरिएको छ ।
९८. विदेशी सुपरिवेक्षण अधिकारीसँग पारस्परिकताको आधारमा सहयोग आदान प्रदान गर्न तथा सुपरिवेक्षकीय सूचनाहरू आदान-प्रदान गर्न स्टेट बैंक अफ पाकिस्तान र बङ्गलादेश बैंकसँग समझदारीपत्रमा हस्ताक्षर भएको छ । यस अघि भारतीय रिजर्व बैंक र चाइना बैंकिङ रेगुलेटरी कमिशनसँग समेत यस्तो सहमतिपत्रमा हस्ताक्षर भइसकेको छ ।

लघुवित्त तथा ग्रामीण वित्तीय सेवा

९९. ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट २०७३ फागुन मसान्तसम्ममा ११०९ वटा सहकारी संस्था, ५३ वटा गैर-सरकारी संस्था र १ वाणिज्य बैंकलाई

दीर्घकालीन कर्जा गरी कुल ११६३ संस्थाहरूलाई रु. २ अर्ब २१ करोड ९६ लाख कर्जा प्रवाह भएकोमा उक्त कर्जामध्ये रु. १ अर्ब ५९ करोड ५५ लाख असुली भएको छ भने रु. ६२ करोड ४१ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ। कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैर-सरकारी संस्थाले २७ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ७० जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन् भने कुल ५७,७५८ घर परिवारले विभिन्न आय तथा स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन्। यस्तो कर्जाको असुली दर ९४.३५ प्रतिशत रहेको छ।

१००. आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू खासगरी चिया, अलैंची, कोल्डस्टोरका लागि कृषि विकास बैंक लि. र लघुवित्तसम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाई ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था रहे बमोजिम यस अन्तर्गत २०७३ फागुन मसान्तसम्ममा कृषि विकास बैंक लि.लाई लगानी गरेको रु. १५ करोड ९२ लाखमध्ये हाल रु. ४ करोड ३० लाख लगानीमा रहेको छ। दीर्घकालीन कर्जातर्फको कर्जा असुली दर शतप्रतिशत रहेको छ।

१०१. एशियाली विकास बैंकको अनुदान सहयोगमा सुदूर-पश्चिमाञ्चल र मध्य-पश्चिमाञ्चलका १० जिल्लामा साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना (Raising Income of Small and Medium Farmers Project-RISMFP) सञ्चालनमा रहेको छ। आयोजनान्तर्गत आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को फागुन मसान्तसम्ममा १० जिल्लाका १०४ सहकारी संस्था तथा समूहहरूलाई रु. ९ करोड २३ लाख स्वीकृत भए मध्ये रु. २ करोड ५४ लाख अनुदान वितरण भएको छ। नेपाल सरकार र जर्मन सरकार (German Financial Cooperation with Nepal-KFW) बीच द्विपक्षीय विकास सहयोगको विषयमा सहमति भएअनुसार ९० लाख युरो ऋण लगानी गर्ने प्रस्तावमा यस बैंकले On-Lending Agent को रूपमा कार्य गर्ने सहमति गरेको छ।

१०२. नेपाल सरकार र डेनमार्क

सरकारबीच UNNATI Inclusive Growth Program कार्यान्वयनमा ल्याउने सम्बन्धमा भएको द्विपक्षीय सम्झौता बमोजिम यस बैंकसँगको सहकार्यमा संयुक्त राष्ट्र संघीय पूँजी विकास कोष (UNCDF) को प्राविधिक सहयोगमा सन् २०१४-२०१८ सम्मका लागि वित्तीय सेवाको पहुँच (Access to Finance-A2F) कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइएको छ। यस परियोजना अन्तर्गत नेपालको पूर्वाञ्चलका सात पहाडी जिल्लाहरू ईलाम, पाँचथर, तेह्रथुम, भोजपुर, धनकुटा, ताप्लेजुङ्ग र सङ्खुवासभामा मूलतः डेरी, अदुवा, अर्थोडक्स चिया र अलैंची खेतीमा संलग्न करिब १ लाख ५० हजार साना किसानहरूलाई Value Chain Activities मा सहयोग पुग्ने गरी त्यस क्षेत्रमा कार्यरत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमार्फत वित्तीय सेवा उपलब्ध गराइने र १ लाख ग्राहकहरूलाई शाखारहित बैंकिङ्ग र मोबाइल वित्तीय सेवा उपलब्ध गराइने लक्ष्य लिइएको छ। यस परियोजनाको कुल सहायता रकम करिब ९.४ मिलियन अमेरिकी डलर रहेको छ। यस परियोजना अन्तर्गत हाल वित्तीय क्षेत्रका नवीनतम पक्षमा कार्य गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग प्रस्ताव आह्वान गरी १९ वटा संस्थाहरूसँग साभेदारीमा काम गर्ने गरी सम्झौता हुने क्रममा रहेको छ।

१०३. नेपाल राष्ट्र बैंक वित्तीय समावेशीकरणका लागि कार्यरत अन्तर्राष्ट्रिय संस्था Alliance for Financial Inclusion (AFI) मा सन् २०१० देखि औपचारिक रूपमा आबद्ध भएको छ। यस क्रममा Alliance for Financial Inclusion को सक्रिय सदस्यको रूपमा यस बैंकले Maya Declaration अन्तर्गत वित्तीय समावेशीकरण र वित्तीय साक्षरतासँग सम्बन्धित विभिन्न प्रतिबद्धताहरूसमेत व्यक्त गरेको छ।

१०४. साना तथा लघु व्यवसायहरूलाई चल/अचल सम्पत्ति धितो लिई वा उद्यम/परियोजना धितो लिई प्रवाहित रु. १० लाखसम्मको कर्जा, व्यावसायिक कृषि परियोजनाको धितोमा प्रवाहित रु. १० लाखसम्मको कर्जा र नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको “युवाहरूलाई कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज गभर्नरहरूको वक्तव्यको सँगालो /७११

अनुदानसम्बन्धी कार्यविधि” बमोजिम तोकिएका कृषि व्यवसायहरूमा ऋणीहरूलाई प्रवाह भएको रु. १० लाखसम्मको कर्जा विपन्न वर्ग कर्जामा समावेश गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०५. विपन्न तथा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई सामुहिक जमानीमा लघु उद्यम वा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रति समूह सदस्य बढीमा रु. तीन लाखसम्म लघुकर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ भने विगत दुई वर्षदेखि कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यको हकमा रु. पाँच लाख सीमा कायम गरिएको छ । त्यस्तै नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधि अन्तर्गत Solar Home Systems र/वा Bio-gas प्रयोजनको लागि प्रतिपरिवार बढीमा रु. दुई लाखसम्मको लघुकर्जा उपलब्ध गराउन सकिने सीमा कायम गरिएको छ ।

१०६. बैंक तथा वित्तीय संस्था नभएका गाउँ विकास समितिहरूमा लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूबाट स्वीकारयोग्य धितो लिई समूहमा आबद्ध भएका तथा नभएका व्यक्तिहरूलाई लघु उद्यम सञ्चालन गर्न रु. १० लाखसम्म कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । समूहमा आबद्ध नभएका विपन्न तथा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई पर्याप्त धितो लिई बढीमा रु. तीन लाखसम्मको लघुकर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०७. राष्ट्रिय वित्तीय साक्षरता रणनीति स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकारसमक्ष पठाएकोमा सोमा थप सुझाव माग भएकोले सोलाई समेत समायोजन गरी स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय पठाइसकिएको छ, साथै नेपालको वित्तीय समावेशीकरण सम्बन्धी मार्गदर्शन (National Road Map on Financial Inclusion) तयार भई यसको कार्यान्वयनको लागि कार्ययोजना तयार भइरहेको छ ।

१०८. व्यावसायिक कृषि परियोजनाको धितोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह गरिने रु. १० लाखसम्मको परियोजना कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

भुक्तानी प्रणाली

७१२/नेपाल राष्ट्र बैंक

१०९. राष्ट्रिय साना मूल्यको भुक्तानी रणनीतिपत्र तयार गर्ने प्रयोजनका लागि कार्यसमिति गठन गरी कार्य अघि बढाइएको छ, साथै RTGS, Central Securities Depository (CSD) र National Payment Switch/Gateway सम्बन्धमा अध्ययन गर्न कार्यदल गठन गरिएकोमा RTGS को प्रतिवेदन तयार भइसकेको छ ।

११०. यस बैंकको लगानीमा स्थापित नेपाल क्लियरिङ हाउसले NCHL-IPS को रूपमा Automated Clearing House सञ्चालनमा ल्याएको र यसै प्रणालीबाट नेपाल सरकारबाट हुने भुक्तानीसम्बन्धी कार्य पनि शुरु भएको छ, साथै सरकारी ऋणपत्रको अभौतिकीकरण गरी खर्चलाई मितव्ययी बनाउनका लागि भुक्तानी प्रणाली विभागबाट CSD स्थापना गर्दा एकै पटक एकीकृत रूपमा सम्पादन गर्न सक्ने कार्य अघि बढाइएको छ ।

१११. भुक्तानी तथा फछ्यौट विनियमावली, २०७२ बमोजिम निवेदन दिएका संस्थाहरूलाई नियमानुसार आशयपत्र तथा अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने प्रक्रिया शुरु गरिएको छ । जस अन्तर्गत २०७३ चैत मसान्तसम्म २८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई कारोबारको स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

११२. नेपालको भुक्तानी प्रणालीलाई सुरक्षित, स्वस्थ, सक्षम, भरपर्दो र प्रभावकारी बनाउँदै यसप्रति सर्वसाधारणको विश्वास अभिवृद्धि ल्याउन चाल्नुपर्ने कदमका सम्बन्धमा उपर्युक्त नीति निर्धारण गर्न सहयोग पुगोस् भन्ने अभिप्रायले सहरी क्षेत्रमा Electronic Payment System को प्रवर्द्धन सम्बन्धमा अध्ययनका क्रममा देशका विभिन्न ९ स्थानमा सर्वेक्षण कार्य शुरु भएको छ ।

राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन

११३. २०७३ फागुन मसान्तसम्म नेपाल सरकारको कुल बाँकी आन्तरिक ऋण दायित्व रु. २२८ अर्ब ३५ करोड ४९ लाख रहेको छ । यसमा ट्रेजरी बिल रु. १०३ अर्ब ९३ लाख, विकास ऋणपत्र रु. ११५ अर्ब ९० करोड, राष्ट्रिय बचतपत्र रु. ९० करोड ६५ लाख, नागरिक बचतपत्र रु. ८ अर्ब १

- करोड ६ लाख र वैदेशिक रोजगार बचतपत्रमा रु. ५२ करोड ८५ लाख दायित्व रहेको छ ।
११४. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को नेपाल सरकारको बजेटमा रु. १११ अर्ब आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा २०७३ फागुन मसान्तसम्म ९१-दिने ट्रेजरी बिलबाट रु. ५ अर्ब, विकास ऋणपत्रबाट ७ अर्ब, नागरिक बचतपत्रबाट रु २० करोड ४४ लाख र वैदेशिक रोजगार बचतपत्रबाट रु. ४ करोड २२ लाख गरी कुल रु. १२ अर्ब २४ करोड ६६ लाख आन्तरिक ऋण उठाइएको छ ।
११५. नेपाल सरकारको तर्फबाट निष्कासन भएका ट्रेजरी बिलमध्ये आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा रु. १० अर्ब र आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को फागुन मसान्तसम्ममा रु. १८ अर्ब ४ करोड ९८ लाख गरी जम्मा रु. २८ अर्ब ४ करोड ९८ लाख ट्रेजरी बिल भुक्तानी भएको छ ।
११६. राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक तथा दोस्रो बजार र वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको दोस्रो बजार कारोबारको सुविधा उपलब्ध गराउने तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको कारोबारलाई बढीभन्दा बढी क्रियाशील बनाई सरकारी ऋणपत्रको बजार विकासमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को फागुन मसान्तसम्ममा तीन वर्ष अवधिका लागि ५१ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका शर्तहरू पालना गर्ने गरी बजार निर्माताको इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ, जसमध्ये १० वटा बजार निर्माताहरू काठमाडौं उपत्यका बाहिर रहेका छन् । आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा ४७ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई यस्तो इजाजतपत्र प्रदान गरिएको थियो ।
११७. नेपाल सरकारद्वारा निष्कासित ऋणपत्रहरूमध्ये २०७२ चैतदेखि २०७३ फागुन मसान्तसम्म वैदेशिक रोजगार बचतपत्र रु. ३३ लाख ८० हजार, विकास ऋणपत्र रु. ६ अर्ब ४२ करोड र राष्ट्रिय बचतपत्र रु. ११ अर्ब ६८ करोड गरी जम्मा रु. १८ अर्ब १० करोड ३३ लाख ८० हजार नेपाल सरकारबाट भुक्तानी भएको छ ।

११८. वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको प्राथमिक कारोबार गर्नको लागि आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को फागुन मसान्तसम्ममा तीन वर्षका लागि रेमिट्यान्ससम्बन्धी कार्य गर्ने १३ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था तथा मनि ट्रान्सफर कम्पनीहरूलाई बिक्री एजेण्ट तोकिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

११९. भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी सफ्टवेयर खरिद गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर १० हजारसम्मको सीमालाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १५ हजारसम्मको सफ्टवेयर आयात गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२०. खरिद मात्र गरिँदै आएका स्वीडिस क्रोनर, डेनिस क्रोनर, हङकङ डलर, कुवेती दिनार र बहराइन दिनार समावेश गरी २१ वटा विदेशी मुद्राहरूको खरिद तथा बिक्री गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२१. भारतबाहेक तेस्रो मुलुकहरूबाट ड्राफ्ट-टी.टी.को माध्यमबाट एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ४० हजारसम्मको वस्तु आयात गर्न पाइरहेकोमा सो सीमामा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ५० हजारसम्म पाउने व्यवस्था मिलाइएको छ । वस्तु आयात गर्दा बैंक ग्यारेण्टी लिनुपर्ने सीमालाई अमेरिकी डलर ४० हजारबाट वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ५० हजार पुऱ्याइएको छ ।
१२२. भारतीय रुपैयाँ खरिद-बिक्री कारोबार गर्ने मनिचेञ्जरका लागि न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. ५ लाखलाई यथावत् राखिएको तर परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खरिद कारोबारका लागि रु. १० लाखबाट रु. १५ लाख र दुवै कारोबार गर्ने संस्थाका लागि रु. १५ लाखबाट रु. २० लाख न्यूनतम चुक्ता पूँजी कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२३. विशाखापतनम् बन्दरगाहबाट मालवस्तु आयात गर्न सकिने व्यवस्था गर्न, विशाखापतनम् हुँदै आयात हुने मालवस्तु नेपाल भित्र्याउने नाका तोक्न, वाणिज्य बैंकहरूले विशाखापतनम् बन्दरगाह हुँदै सामान आयात गर्न खोलिएका प्रतीतपत्रहरूको छुट्टै विवरण यस बैंकमा पठाउने व्यवस्था गर्न र भारतको मार्ग प्रयोग

नभई आयात गरिने सामानको हकमा त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल भन्सार तथा तातोपानी भन्सार कार्यालयबाट मात्र प्रतीतपत्र अन्तर्गतको सामान आयात गर्न सकिने व्यवस्था भएकोमा रसुवा भन्सार कार्यालयबाट समेत सोही बमोजिम आयात गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।

१२४. सुन आयात तथा बिक्री वितरण कार्यविधि, २०६८ मा सुन आयात गर्दा Identified specific bar अङ्कित शुद्ध सुन अर्थात् ९९.९९ सुन आयात गर्नुपर्ने तथा १००, २००, ५०० ग्राम र १ के.जी.सम्मका परिमाणमा सुन आयात गरी बिक्री वितरण गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२५. वाणिज्य बैंकहरू आफैले नगद अमेरिकी डलर नयाँ (Fresh) नोट आयात गरी बिक्री गर्न सक्ने र Cash Handling Charge बापत प्रतिअमेरिकी डलर अधिकतम ३० पैसासम्म लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२६. कोरिया, इजरायल, अष्ट्रेलिया लगायतका देशहरूबाट आप्रवाह हुने विप्रेषण रकमको अधिकतम अंश बैंकिङ्ग प्रणालीबाट भित्र्याउने सम्बन्धमा आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्ने सन्दर्भमा पहिलो चरणमा कोरियाको लागि आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्न नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयबाट २०७३ माघमा समिति गठन गरिएको छ ।
१२७. भारत सरकारले ८ नोभेम्बर २०१६ मा घोषणा गरी भा. रु. ५०० र १००० का नोट चलनचल्तीबाट हटाएको सन्दर्भमा वैधानिक रूपमा नेपालीहरूसँग रहेका त्यस्ता नोटहरू सटहीको लागि भारतीय रिजभ बैंकसँग अनुरोध गरिएको छ ।
१२८. २०७३ फागुन मसान्तसम्म विप्रेषणसम्बन्धी कार्य गर्ने फर्म तथा कम्पनीको सङ्ख्या ४९ पुगेको छ । यसै अवधिमा मनिचेन्जरहरूको सङ्ख्या ४०२ रहेको छ । यसमध्ये काठमाडौं उपत्यकाभित्र १६४ र उपत्यका बाहिर २३८ संस्था रहेका छन् । २०७३ फागुन मसान्तसम्म १६४ होटेल, १३०१ ट्रेकिङ्ग, ८५२ ट्राभल एजेन्सी र ३४ विदेशी एयर लाइन्सका विदेशी मुद्रा जी.एस.ए/पी.एस.ए. पुगेका छन् । त्यसैगरी कार्गो कुरिएरतर्फ ५१ वटा

र अन्य विभिन्न संघ/संस्थाको सङ्ख्या ३३ वटा पुगेको छ ।

१२९. विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त फर्म, कम्पनी वा संस्थाहरू (बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाहेक) मध्ये २०७२ चैतदेखि २०७३ फागुन मसान्तसम्म १६९ वटा मनिचेन्जर तथा ४ वटा रेमिट्यान्स कम्पनी तथा १२ वटा होटलसमेत जम्मा १८५ वटा संस्थाहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

मुद्रा व्यवस्थापन

१३०. आर्थिक गतिविधिको विस्तारसँगै मुद्राको चलनचल्ती बढ्दै गएकोले नेपाली मुद्राको व्यवस्थापनका लागि यस बैंकले देशभर विभिन्न स्थानमा राखेका ७५ नोटकोषहरूबाट मुद्रा आपूर्तिको सहज व्यवस्थापन गर्दै आएको छ । २०७२ फागुन मसान्तसम्म नोटकोषमा रु. २९ अर्ब ७५ करोड रकम मौज्दात रहेकोमा २०७३ फागुन मसान्तसम्ममा नोटकोषमा रु. ३२ अर्ब ५९ करोड रकम मौज्दात रहन गएको छ ।
१३१. यस बैंकका मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूमा २०७३ फागुन मसान्तमा रु. १ खर्ब १७ अर्ब १ करोड बराबरका विभिन्न दरका नयाँ नोट स्टकमा रहेका छन् । २०७२ फागुन मसान्तमा रु. ७९ अर्ब ६६ करोड बराबरका विभिन्न दरका नयाँ नोट स्टकमा रहेका थिए ।
१३२. मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र बैंकका उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूबाट समेत गरी २०७२ चैतदेखि २०७३ फागुन मसान्तसम्ममा रु. १७ अर्ब ८१ करोड बराबरका विभिन्न दरका नोटहरू जलान गरिएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा रु. ४० अर्ब ३५ करोड बराबरको विभिन्न दरका नोटहरू जलान गरिएको थियो । यसरी हालसम्म विभिन्न दरका गरी रु. ३ खर्ब ५० अर्ब २ करोडका नोटहरू जलान गरिएको छ ।
१३३. नोट सर्टिड तथा जलान प्रक्रियामा आधुनिकीकरण गर्न Cash Verification and Process System (CVPS) र Cash Shredding and

Briquetting System (SBS) स्थापना गर्ने कार्य अघि बढाइएको छ ।

१३४. आवश्यकता अनुसार सहज रूपमा मुलुकभरि नेपाली नोटको व्यवस्था गर्ने प्रयोजनको लागि कम्तीमा ३.२५ वर्षका लागि धान्ने नोटको स्टक राख्ने व्यवस्था मिलाउने नीतिगत व्यवस्थाअनुसार नोट छपाइको कार्य हुँदै आएको छ । २०७२ चैतदेखि २०७३ फागुन मसान्तसम्ममा रुपैयाँ २० दरको १ करोड ५० लाख थान, रुपैयाँ ५० दरको १० करोड थान, रुपैयाँ १०० दरको २० करोड थान र रुपैयाँ १००० दरको १० करोड ५४ लाख थान नयाँ नोट छपाइ गरी बैंकमा भित्रिएको छ । रु. ५, रु. १० र रु. ५०० दरका नोट छपाइको सम्भौता भई छपाइको क्रममा रहेको छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१३५. बैंकमा मानव संसाधनको उपयोग गर्न जनशक्ति योजना तयार गरी कर्मचारी भर्ना, तालिम, विकास, सरुवा, बढुवा, अवकाश लगायतका कार्यहरू नियमित रूपमा सम्पन्न गरिएका छन् ।
१३६. बैंकमा २०७३ फागुन मसान्तमा कार्यरत ११९५ कर्मचारीहरूमा अधिकृत स्तरका ७०६, सहायक स्तरका ३४२ र श्रेणीविहीन कार्यालय सहयोगी स्तरका १४७ कर्मचारीहरू रहेका छन् । त्यसैगरी ८८ जना सुरक्षाकर्मी, ९ जना चिकित्सक, २ जना इन्जिनियर, २ जना सब- इन्जिनियर तथा प्राविधिकतर्फ कार्यरत पूर्व कर्मचारीहरू १४ जना र चालक ६ जना गरी जम्मा १२१ जना करारमा कार्यरत रहेका छन् । कार्यरत कर्मचारीहरूमध्ये अधिकृत स्तरका कर्मचारी र सहायक स्तरका कर्मचारी बीचको अनुपात १:०.४८ तथा सहायक र कार्यालय सहयोगी स्तरका कर्मचारी बीचको अनुपात १:०.६९ रहेको छ ।
१३७. स्वीकृत दरबन्दीको आधारमा पदपूर्ति गरिने प्रशासन सेवातर्फ रिक्त विभिन्न तहका ४९ पदहरूमध्ये २५ पद र प्राविधिक सेवातर्फ रिक्त विभिन्न तहका ४ पदहरूमध्ये १ पद मूल्याङ्कन बढुवा प्रक्रियाबाट पूर्ति गरिएको छ ।
१३८. यस बैंकको कर्मचारी सेवा विनियमावलीको प्रावधानअनुसार २०७२ चैत १ देखि २०७३

फागुन मसान्तसम्ममा कुल ७० कर्मचारीहरू बैंक सेवाबाट अलग भएका छन् । यसरी अवकाश पाउनेहरूमा ४६ जना सेवा अवधिको आधारमा र १९ जना उमेरको आधारमा अवकाश भएका छन् भने २ जनाको मृत्यु भएको र ३ जनाको राजीनामा स्वीकृत भएको छ ।

१३९. कर्मचारीहरूको उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले २०७३ वैशाखदेखि लागू हुने गरी कर्मचारीहरूको भत्ता तथा सुविधा र २०७३ साउनदेखि लागू हुने गरी तलबमान वृद्धि गरिएको छ । भूकम्पबाट घर पूर्ण वा आंशिक रूपमा क्षति भई आर्थिक सहायताका लागि मापदण्ड पुगेका यस बैंकका १३ जना कर्मचारीहरूलाई जम्मा रु. ३७ लाख ५० हजार राहत स्वरूप आर्थिक सहायता प्रदान गरिएको छ ।
१४०. यस बैंकका कर्मचारीहरूलाई दिइने विनाभत्ता काजलाई व्यवस्थित एवम् पारदर्शी बनाउन विनाभत्ता काजसम्बन्धी कार्यविधि, २०७३ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । त्यसैगरी वैदेशिक तालिम, अवलोकन भ्रमण, गोष्ठी, सेमिनार आदिमा बैंकको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गराउनको लागि अधिकृत तथा कर्मचारी मनोनयनलाई पारदर्शी बनाउन नेपाल राष्ट्र बैंक, अन्तर्राष्ट्रिय तालिमसम्बन्धी कार्यविधि, २०७३ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
१४१. कर्मचारीहरूको सेवा अवधि, जनशक्तिको अवस्था, कर्मचारीहरूको वृत्ति विकास एवम् बैंकको वित्तीय दायित्वमा पर्ने दीर्घकालीन प्रभावका सम्बन्धमा अध्ययन गर्न विभिन्न समितिहरूको प्रतिवेदन, नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठानमार्फत गराइएको O & M Survey सम्बन्धी प्रतिवेदन तथा परिवर्तित सन्दर्भलाई मध्यनजर गरी जनशक्तिसम्बन्धी योजना तयार गर्न नियुक्त गरिएको परामर्शदाताबाट समेत प्रतिवेदन पेश भएको छ, साथै बैंकको अल्पकालीन एवम् मध्यकालीन जनशक्ति विकास योजना निर्माणको कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
१४२. हाजिरी एवम् बिदा व्यवस्थापन (Login and Attendance) लगायतका कार्य विद्युतीय गभर्नरहरूको वक्तव्यको सँगालो / ७१५

माध्यमबाट क्रमशः जनशक्ति व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित अन्य सूचनाहरूलाई अभिलेखीकरण गर्ने काम जनशक्ति व्यवस्थापन सूचना प्रणाली अन्तर्गत हुँदै आएको छ । यस बैंकको HRMISS लाई समयानुकूल परिमार्जन गर्दै कामहरू व्यवस्थित, प्रभावकारी एवम् आधुनिकीकरण गरी कागजरहित वातावरणमा जनशक्ति व्यवस्थापनका कार्यहरू गर्दै लैजाने लक्ष्य रहेको छ ।

आन्तरिक लेखापरीक्षण

१४३. २०७३ फागुन मसान्तसम्ममा बैकिङ्ग कार्यालय, मुद्रा व्यवस्थापन विभाग, वित्त व्यवस्थापन विभाग, सामान्य सेवा विभाग तथा काठमाडौं उपत्यका बाहिरका सबै कार्यालयहरूको नियमित लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको तथा सोही अवधिमा सबै बैंकका सबै ढुकुटीहरूको निरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ । यस बैंकका सबै विभाग तथा कार्यालयहरूको हाजिरी तथा बिदाको अभिलेख परीक्षणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ, साथै संस्थागत योजना विभाग, विकास बैंक सुपरिवेक्षण विभाग, वित्त कम्पनी सुपरिवेक्षण विभाग, लघुवित्त प्रवर्द्धन तथा सुपरिवेक्षण विभाग र बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागको विशेष लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ ।
१४४. आन्तरिक लेखापरीक्षणको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन General Ledger System बाट भएका दैनिक कारोबारहरूको प्रत्येक त्रयमासमा गैर-स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्ने गरिएको छ । General Ledger System Software को प्रभावकारिता परीक्षण गर्न System Audit गर्ने कार्यको लागि Terms of Reference (ToR) तयार गरी कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
१४५. आन्तरिक लेखापरीक्षणको क्रममा देखिएका कैफियतहरू तथा जोखिममा आधारित लेखापरीक्षणका सम्बन्धमा विभाग / महाशाखा / कार्यालयहरू तथा काठमाडौं उपत्यका बाहिरका कार्यालय प्रमुखहरू बीच उच्च व्यवस्थापनको उपस्थितिमा समीक्षा गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ । बाह्य तथा आन्तरिक लेखापरीक्षणबाट औल्याएका कैफियतहरू सुधारका सम्बन्धमा अर्द्धवार्षिक अनुगमन हुने गरेको छ ।

सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा वित्तीय जानकारी

१४६. वित्तीय जानकारी एकाइमा सूचक संस्थाहरूबाट प्राप्त शङ्कास्पद कारोबार (Suspicious Transaction Report - STR) र सीमा कारोबार (Threshold Transaction Report - TTR) को विवरणको सङ्ख्या र गुणस्तरमा अभिवृद्धि भएको, कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायमा पठाइएका सूचनाहरूको अनुसन्धानमा महत्त्व बढ्दै गएको र Egmont Group Secured Web मार्फत विदेशी वित्तीय जानकारी एकाइहरूसँग हुने सूचना आदान प्रदानमासमेत वृद्धि भएको छ, साथै IT Software System (goAML) प्रयोगमा ल्याउने कार्य सम्पन्न हुने क्रममा रहेको र यसबाट सूचक संस्थाहरूलाई विद्युतीय माध्यमबाट सूचना सम्प्रेषण गर्न सहज हुने अपेक्षा रहेको छ ।
१४७. वित्तीय प्रणालीको स्थायित्व, वित्तीय पारदर्शिता र वित्तीय अपराध नियन्त्रण गर्ने उद्देश्य रहेको AML/CFT प्रणालीका सम्बन्धमा नेपालको कानूनी, संस्थागत, कार्यान्वयनको अवस्था, निकायगत क्षमता र कार्य प्रभावकारिता लगायत समग्र प्रणालीको अवस्था र स्तर मूल्याङ्कन गर्न, यस प्रणालीबाट मुलुकले लिने फाइदाका सम्बन्धमा अध्ययन गर्न र सन् २०१९-२०२० मा हुने आगामी पारस्परिक मूल्याङ्कनको लागि आवश्यक तयारी गर्न एक उच्चस्तरीय स्वमूल्याङ्कन समिति र सो अन्तर्गत १६ वटा उप-समितिहरू गठन भई मूल्याङ्कनको कार्य अगाडि बढिरहेको छ ।
१४८. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणसम्बन्धी कानूनी व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाई वित्तीय अपराध निरुत्साहित गर्न २०६६ को नियमावली खारेज गरी सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण नियमावली २०७३ लागू भएको छ ।

बैंकिङ्ग कारोबार आधुनिकीकरण तथा सूचना प्रविधि

१४९. बैंकिङ्ग कार्यालयको सरकारी लेखा फाँटको nflu Government Accounting Software खरिद वा निर्माण गर्ने कार्ययोजना अनुरूप Specification लगायत खरिद प्रक्रियाको लागि आवश्यक कागजात तयार गरी खरिद वा निर्माणसम्बन्धी अन्य कार्य भइरहेको छ । त्यसैगरी

Online LC Processing Software तथा विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने संस्थाको Inspeccion Software तयार गरी सञ्चालनको क्रममा रहेका छन् ।

१५०. बैंकको वेबसाइट तथा इन्टरनेटलाई आधुनिकीकरण गर्न Content Management System (CMS), तथा तथ्याङ्कहरूलाई ग्राफ तथा Application Program Interface (API) मार्फत उपलब्ध गराउने क्रममा विदेशी मुद्राको विनिमय दरको ग्राफ तयार गरिएको साथै उक्त तथ्याङ्कहरू प्रयोग गर्न आवश्यक API हरू तयार गरिएको छ ।
१५१. यस बैंकको केन्द्रीय कार्यालयमा रहेको Data Center सुरक्षित बनाउन विराटनगरस्थित कार्यालयमा Disaster Recovery Site स्थापनाको लागि आवश्यक कार्य भइरहेको छ ।
१५२. बैंकको सानोठिमी, भक्तपुरस्थित जग्गामा Master Plan अनुसार Detail Engineering Design, Soil Test, Environmental Impact Study, Bid Document आदि कार्य गर्ने सन्दर्भमा परामर्शदाता नियुक्तिको कार्य सम्पन्न गरी Inception Report प्राप्त भइसकेको छ, साथै यस बैंकको केन्द्रीय कार्यालय परिसरको पूर्व-उत्तरतर्फ दुई तले भवनको निर्माण कार्य सम्पन्न गरी भवनमा पार्टिसन, फर्निचिङ्ग र एयर कन्डिसनर जडानको कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको तथा फाइबर केबल जडान गर्ने क्रममा रहेको छ । बैंकको बालुवाटार तथा थापाथली परिसरमा रहेका मूल भवन पूर्ण रूपमा क्षतिग्रस्त भएकोले राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणसँगको समन्वयमा भत्काई साइट क्लियर गर्ने सन्दर्भमा निर्माण व्यवसायी नियुक्त गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ ।
१५३. यस बैंकमा सूचना प्रविधिको सुरक्षित र सहज उपयोगका लागि एन्टिभाइरस राख्ने, सफ्टवेयरहरू खरिद गर्ने तथा प्रयोगमा आइरहेका सफ्टवेयरहरूको मर्मत करार नवीकरणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

अध्ययन/अनुसन्धान/तालिम/विश्लेषण

१५४. २०७३ चैत मसान्तसम्म "Elasticity and

Buoyancy of Taxation in Nepal: A Revisit of the Empirical Evidence" र "Study on Optimal Inflation Rate for Nepal";DaGwL अध्ययन सम्पन्न भएका छन् । त्यसैगरी, "Exchange Rate Volatility and International Trade of Nepal" सम्बन्धी अध्ययन सम्पन्न भएको छ भने "Developing Time Series Models with High Frequency Data";DaGwL अध्ययनका लागि आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने र मोडल निर्माण गर्ने कार्य जारी रहेको छ, साथै मुलुकको संघीय संरचनाको स्वरूपमा लघुवित्त सेवाको पहुँच तथा संरचनासम्बन्धी अध्ययन, निःशुल्क भिसा तथा टिकटसम्बन्धी नीतिले वैदेशिक रोजगारमा पारेको प्रभाव विषयक अध्ययन र यस बैंकले कार्यान्वयनमा ल्याएको सहूलियतपूर्ण कर्जा सुविधाको प्रभावकारिता विषयक अध्ययन सम्पन्न हुने क्रममा रहेका छन् ।

१५५. यस बैंकको जनशक्ति विकासका लागि २०७२ चैत १ देखि २०७३ फागुन मसान्तसम्ममा कुल ५२१ जना अधिकृत कर्मचारीहरू अध्ययन भ्रमण, गोष्ठी तथा तालिमहरूमा पठाइएको छ । यस बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले ३० वटा तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेकोमा यस बैंकबाट ६३७ जना र अन्य संस्थाहरूबाट ९४ जना गरी कुल ७३१ जना अधिकृतको सहभागिता रहेको थियो ।

१५६. वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको बिक्री प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले वैदेशिक रोजगारमा जाने व्यक्तिहरूलाई अभिमुखीकरण तालिम दिने नेपाल सरकारको वैदेशिक रोजगार विभागबाट इजाजतपत्र प्राप्त ११६ संस्थाका प्रमुखहरूको सहभागितामा एक दिने प्रशिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम काठमाडौंमा सम्पन्न गरिएको छ । वैदेशिक रोजगार बचतपत्रसम्बन्धी जानकारी प्रदान गर्ने र सोको बिक्री प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले नौ स्थानमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ ।

१५७. बढी सङ्ख्यामा नेपालीहरू रहेका वैदेशिक रोजगारीका गन्तव्य मुलुकमा बचतपत्रको बिक्री प्रवर्द्धन गर्न तथा विदेशमा आर्जित रकम वैधानिक

माध्यमबाट नेपाल ल्याउन प्रवर्द्धन गर्नका लागि कतारको दोहा र युएइको दुबइमा जानकारीमूलक कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ ।

१५८. परिवर्त्य तथा अपरिवर्त्य विदेशी मुद्रा कारोबार गर्ने बैंक, वित्तीय संस्था तथा मनिचेञ्जरहरू सहभागी गराई विदेशी विनिमय व्यवस्थापन सम्बन्धमा पोखरा, विराटनगर, सिद्धार्थनगर, नेपालगञ्ज र धनगढीमा कार्यक्रम सम्पन्न गरिएका छन् ।

१५९. २०७३ चैतसम्म विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूद्वारा कैलाली, अछाम, डोटी, बाग्लुङ, पर्वत, म्याग्दी, चितवन, गोरखा, नुवाकोट, काठमाडौं, सिन्धुपाल्चोक, दोलखा, सिन्धुली, बारा, पर्सा र भ्वापामा गरी २५ वटा वित्तीय सचेतना कार्यक्रमहरू र ३ 'वित्तीय सचेतना अभियान' सञ्चालन गरिएको छ । त्यसैगरी, ताप्लेजुङ, पाँचथर, संखुवासभा, तेह्रथुम, धनकुटा, मोरङ, रौतहट, गुल्मी, रूपन्देही, बर्दिया, जाजरकोट र कैलालीमा बैंकका विभिन्न विभागहरूमार्फत ६ वटा र काठमाडौं उपत्यका बाहिरका कार्यालयहरूबाट ६ वटा 'वित्तीय सचेतना कार्यक्रम' सञ्चालन भएका छन् । उक्त अवधिमा यस बैंकको सक्रियतामा रामेछाप, ललितपुर, काभ्रेपलाञ्चोक, तनहुँ, स्याङ्जा, कपिलवस्तु र पाल्पामा ७ वटा र विद्यालयहरूको सक्रियतामा २ वटा गरी कुल ९ वटा 'विद्यार्थीसँग नेपाल राष्ट्र बैंक' कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ ।

१६०. बैंकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन र बैंकिङ्गसँग सम्बद्ध कानून अन्तर्गतका कसुर नियन्त्रण तथा अन्य बैंकिङ्ग तथा दामासाहीसँग सम्बन्धित मुद्दाहरूका सम्बन्धमा देखिएका समस्या तथा समाधानसम्बन्धी विषयको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि यस बैंकको सहकार्यमा राष्ट्रिय न्यायिक प्रतिष्ठान नेपाल मार्फत कसुरको अनुसन्धान, अभियोजन तथा न्याय निरोपण कार्यसँग सम्बद्ध पदाधिकारीहरू एवम् यस बैंकका सम्बन्धित विभागका पदाधिकारीहरूको सहभागितामा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ ।

१६१. नेशनल बैंकिङ्ग इन्स्टिच्युट मार्फत महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय अन्तर्गतका विभिन्न सरकारी वकील कार्यालय, राजस्व अनुसन्धान

विभाग अन्तर्गतका कार्यालयहरू र नेपाल प्रहरीको अपराध अनुसन्धानका प्रतिनिधिहरू बीच बैंकिङ्ग प्रक्रिया तथा बैंकिङ्ग कानूनसँग सम्बन्धित तालिम कार्यक्रम विराटनगरमा सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी यस बैंकका विभिन्न विभागका पदाधिकारीहरूको सहभागितामा "बैंकबाट जारी गरिने नीति तथा निर्देशन; बैंकबाट गरिने कारवाहीको प्रक्रिया; आदि विषयमा अदालतमा प्रतिरक्षाको क्रममा देखिएका समस्या र समाधानका लागि अपनाउनुपर्ने सजगता" विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ ।

१६२. सरकारी कारोबार गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई Revenue Management Information System (RMIS) तथा सरकारी कारोबार निर्देशिका २०७१ सम्बन्धमा जानकारी गराउन अनुशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध

१६३. विगत एक वर्षयता यस बैंकको तर्फबाट अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विस्तार गर्ने दिशामासमेत महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल भएको छ । यस बैंकबाट भएको उच्चस्तरीय भ्रमणहरू तथा अन्तर्राष्ट्रिय दातृ निकायका प्रतिनिधिहरूले गरेको नेपाल भ्रमणका समयमा समेत द्विपक्षीय आर्थिक एवम् वित्तीय विकासमा विषयमा छलफल भएका छन् । यस बैंकबाट सहभागिता जनाइएका अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष एवम् विश्व बैंकका वार्षिक तथा स्प्रिङ बैठकहरू, एशियन क्लियरिङ युनियन तथा सार्क फाइनान्स गभर्नर्स सिम्पोजियम, बैंक फर इन्टरनेशनल सेटलमेण्टको वार्षिक बैठक, APRACA बैठक, SEACEN लगायतका फोरममा उच्चस्तरीय अन्तर्राष्ट्रिय भ्रमणले विचार आदानप्रदान मार्फत अन्तर्राष्ट्रिय परिस्थिति अनुरूप नीति निर्माणका क्षेत्रमा समेत सहयोग पुग्न गएको छ ।

१६४. बैंक सुपरिवेक्षण विभागमा IMF बाट नयाँ एवम् बैंक अफ कोरियाबाट प्राविधिक सहायता अन्तर्गत भुक्तानी प्रणाली विभागमा मार्च ९, २०१७ देखि Payment System Advisor आई कार्य प्रारम्भ भएको छ ।

१६५. समीक्षा अवधिमा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषबाट Article IV Mission ले देशको अर्थतन्त्रको विस्तृत अध्ययन गरी कोषबाट यससम्बन्धी प्रतिवेदनसमेत प्रकाशित भइसकेको छ ।
१६६. भारतबाट भित्रिने विप्रेषण कारोबारमा रहेका विद्यमान कठिनाइहरू समाधान गर्दै विप्रेषण भित्र्याउने कार्यलाई सरल र सहज बनाउने लगायत द्विपक्षीय सरोकारका विषयमा समन्वय र सहयोग पुऱ्याउन यस बैंक र भारतीय रिजर्व बैंक बीच Joint Technical Coordination Committee (JTCC) गठन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ, साथै JTCC को पहिलो बैठक १३ मे २०१६ मा भारतको मुम्बइमा सम्पन्न भएको छ ।
१६७. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले भारतको नयाँ दिल्लीमा स्थापना गरेको South Asia Regional Training and Technical Assistance Center (SARTTAC) लाई यस बैंकको तर्फबाट १० लाख अमेरिकी डलर वित्तीय योगदान प्रदान गरिएको छ । दक्षिण एशियाका राष्ट्रहरूलाई तालिम एवम् प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने उद्देश्यले स्थापना गरिएको उक्त केन्द्र १३ फेब्रुअरी २०१७ देखि सञ्चालनमा आएको छ ।
१६८. २०७३ कात्तिक २४ देखि २६ सम्म काठमाडौंमा APRACA को General Assembly, Executive Meeting / International Forum सम्पन्न गरिएको छ । सार्कफाइनान्स ग्रुप मिटिङ्गमा प्रतिबद्धता व्यक्त गरिए अनुरूप Macro-prudential Policies in SAARC Countries विषयमा जुन ८-९, २०१७ मा सार्कफाइनान्स सेमिनार आयोजना गर्न आवश्यक कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
१६९. थोक मूल्य सूचकाङ्कलाई थप विश्वसनीय एवम् यथार्थपरक बनाउन नयाँ सूचकाङ्क निर्माण गर्न दोस्रो थोक मूल्य सर्वेक्षण आयोजना सञ्चालन गरी २०७३ चैतसम्ममा वस्तुको भार निर्धारण, डालो निर्माण, बजारकेन्द्रको छनौट, सर्वेक्षक चयन तथा प्रशिक्षण लगायतका कार्यहरू सम्पन्न गरिसकिएको छ ।
१७०. बैंकका काम कार्यवाहीलाई योजनाबद्ध, व्यवस्थित तथा थप प्रभावकारी बनाउनको लागि तयार गरिएको दोस्रो रणनीतिक योजना २०१२-२०१६ कार्यान्वयन अवधि समाप्त भई सोको समग्र मूल्याङ्कन तथा समीक्षा प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । उक्त रणनीतिक योजनामा तोकिएका २०१ कार्यहरू मध्ये १३५ वटा सम्पन्न भइसकेका, ३९ वटा सम्पन्न हुने चरणमा रहेका र केही महत्त्वपूर्ण कार्यहरू आगामी रणनीतिक योजनामा समावेश गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन् ।
१७१. Integrated Risk Management Framework कार्यान्वयनमा ल्याइएको सन्दर्भमा उक्त Framework मा भएका व्यवस्थासँग सामञ्जस्यता हुने गरी जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६६ लाई खारेज गरी जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७३ जारी गरिएको छ ।
१७२. बैंकको संस्थागत पहिचान कायम गर्ने उद्देश्यले संस्थागत रङ्ग छनौटको कार्य सम्पन्न भई बैंकको भौतिक संरचना, लेटरहेड, साइनबोर्ड लगायतमा तोकिएको रङ्ग र डिजाइन कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
१७३. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ सम्ममा यस बैंकको विभिन्न कोषहरूमा रु. १ खर्ब ३९ अर्ब ६५ करोड १५ लाख रकम सञ्चित रहेको छ, साथै कर्मचारीहरूको अवकाश पश्चात् भुक्तानी गर्नुपर्ने दायित्वका लागि रु. १९ अर्ब ६२ करोड ९५ लाख रकम व्यवस्था गरिएको छ ।
१७४. यस बैंकको विभिन्न लगानीयोग्य कोषहरूमा रहेको रकमलाई विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको मुद्ती निक्षेपमा लगानी गर्ने गरिएको छ । २०७३ फागुनसम्ममा उक्त लगानी रकम रु. २१ अर्ब ३३ करोड १५ लाख रहेको छ ।
१७५. कर्मचारीहरूको तलबभत्तासम्बन्धी कार्यलाई व्यवस्थित गराउने उद्देश्यले Automation कार्य अगाडि बढाइएकोमा HRMISS System को Payroll Module मार्फत समेत तलबभत्ता लेखाङ्कनसम्बन्धी कार्य शुरू गरिएको छ । त्यस्तै अवकाश कोष लगानी तथा लेखा व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यलाई समेत सूचना

प्रविधि विभागको समन्वयमा Automation गर्ने कार्यलाई अगाडि बढाइएको छ ।

अन्त्यमा,

१७६. धेरै वर्षको अन्तरालपछि आर्थिक वर्ष २०७३।७४ मा तुलनात्मक रूपमा उच्च आर्थिक वृद्धि हुने देखिएको छ । ऊर्जा आपूर्तिमा भएको सुधार, पुनर्निर्माणले लिन थालेको गति, आर्थिक विकासप्रति जुट्न थालेको राष्ट्रिय सहमति र अन्तर्राष्ट्रिय लगानीकर्ताहरूले देखाएको चासोले आर्थिक समृद्धितर्फ देश अगाडि बढ्न लागेको सङ्केत देखिएको छ ।
१७७. आर्थिक विकासप्रति आम सर्वसाधारणकोसमेत उच्च अपेक्षा रहेको सन्दर्भमा निजी तथा सार्वजनिक एवम् वैदेशिक लगानीलाई प्रोत्साहित गरी वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्दै वित्तीय क्षेत्रको विकास र स्थायित्वमार्फत मुलुकको आर्थिक विकासमा योगदान दिन नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध छ । आर्थिक विकास र आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न सबै सरोकारवाला निकायहरूको संयुक्त प्रयासबाट मात्र सम्भव हुने भएकोले बैंकका तर्फबाट सरोकारवाला सबै निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, सञ्चार जगत र सर्वसाधारणलाई पनि सकारात्मक र सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्न अनुरोध छ ।

१७८. वार्षिकोत्सवको यस अवसरमा बैंकका सम्पूर्ण कर्मचारी र अन्य सम्बद्ध सबैलाई हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु । आगामी दिनमा समेत यस बैंकको उद्देश्य प्राप्तमा क्रियाशील हुँदै बैंकको गरिमा उच्च राख्ने गरी सरोकार निकाय तथा जनसाधारणलाई सेवा प्रदान गर्न सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई आह्वान गर्दछु ।

१७९. वार्षिकोत्सवको अवसरमा २० वर्षे सेवा उपहारबाट सुशोभित हुनुहुने कर्मचारी मित्रहरूलाई बधाई ज्ञापन गर्दै उहाँहरूको बैंकप्रतिको समर्पणको सम्मान गर्दछु । यसै गरी बैंकको ६२ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा आयोजित विविध खेलकुद, चित्रकला प्रतियोगिता लगायत अन्य प्रतियोगिताका विजेताहरूलाई पनि हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दछु ।

१८०. यस बैंकको कामकारवाहीमा निरन्तर सहयोग गर्ने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, निजी क्षेत्रका संघ संस्थाहरू, सञ्चार क्षेत्र, प्रबुद्ध वर्ग, दातृ निकायलगायतका अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू र जनसाधारणलाई यस अवसरमा म धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु र आगामी दिनमा पनि सम्बद्ध सबैबाट बैंकलाई निरन्तर सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा गर्दछु ।

धन्यवाद !

१४ वैशाख २०७४

नेपाल राष्ट्र बैंक

सभररको कार्यालय
बालुवाटार, काठमाडौं
फोन नं. ४४१०३८६
फ्याक्स नं ४४१०१५९